image
not
available

14
19 G
18

Digitized by Google

560

560

IIII. TOMVS OPERVM
D. AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

COMPLECTENS RELIQVA ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ:

HAC POSTREMA EDITIONE multis in locis emendatus.

HIC LIBER EST CONVENTUS IESU MARIAE FF. EREM. EXCALC. S. AUG.

PARISIIS,
Apud Gulielmum Merlin, in ponte Numulariorum,
ET
Sebaſtianum Niuellium, ſub Ciconiis, via Iacobæa.
1571.

14-19-G-8

CATALOGVS OPERUM HUIUS TOMI.

De mendacio ad Conſentium, Liber vnus.	folio 2. columna 1.
Contra mendacium ad eundem, Lib. vnus.	7. col. 4.
De fide & operibus, Lib. vnus.	13. col. 3.
Quæſtionum Lib. VII.	19. col. 4.
Quæſtionum Euangelicarum Lib. II.	75. col. 2.
Quæſtionum Euangelicarum ſecundum Matthæum, Liber vnus.	83. col. 2.
De conſenſu Euangeliſtarum, Lib. IIII.	85. col. 2.
Octogintatrium quæſtionum, Lib. I.	123. col. 4.
Viginti unius ſententiarum, Lib. I.	141. col. 1.
De diuerſis quæſtionibus ad Simplicianum, Lib. II.	143. col. 2.
De octo Dulcitij quæſtionibus, Lib. I.	151. col. 4.
Quæſtionum LXV. dialogus.	156. col. 1.
Quæſtionum veteris & noui teſtamenti, Lib. I.	161. col. 2.
De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum, Lib. I.	213. col. 3.
De catechizandis rudibus, Lib. I.	216. col. 4.
De incarnatione verbi, Lib. II.	224. col. 1.
De trinitate & vnitate dei, Lib. I.	228. col. 2.
De eſſentia diuinitatis, Lib. I.	233. col. 1.
De fide rerum inuiſibilium, Lib. I.	235. col. 1.
De ſubſtantia dilectionis, Lib. I.	236. col. 4.
De continentia, Lib. I.	237. col. 4.
De patientia, Lib. I.	242. col. 1.
De bono viduitatis, Lib. I.	244. col. 3.
De vera & falſa pœnitentia, Lib. I.	248. col. 2.
De ſalutaribus documentis, Lib. I.	252. col. 3.
De amicitia, Lib. I.	260. col. 2.
De ſermone domini in monte, Lib. II.	263. col. 1.
Expoſitionis Epiſtolæ Pauli ad Romanos inchoatæ, Lib. I.	279. col. 2.
Expoſitionis quarundam propoſitionum ex epiſt. ad Rom. Lib. I.	283. col. 1.
Expoſitionis Epiſtolæ Pauli ad Galatas, Lib. I.	287. col. 3.
Annotationum in Iob, Lib. I.	296. col. 1.

A # DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE MENDACIO AD CONSENTIVM LIBER.

Cap. I. Materiæ pertractãdæ difficultas oſtenditur.

MAGNA quæſtio eſt de mendacio, quæ nos in ipſis quotidianis actibus noſtris ſæpe conturbat: ne aut temere accuſemus mendacium, quod non eſt mẽdacium: aut arbitremur aliquãdo eſſe mentiendum honeſto quodam & officioſo ac miſericordi mẽdacio. Quam quæſtionem tam ſolicite tractabimus, vt quæramus cum quærentibus: Vtrum autem aliquid inueniamus, nihil nobis temere affirmantibus, lectori bene attendenti ſatis indicabit ipſa tractatio. latebroſa eſt enim nimis, & quibuſdam quaſi cauernoſis anfractibus ſæpe intentionem quærentis eludit: vt modo velut B elabatur è manibus quod inuentũ erat: modo ruſus appareat, & rurſus abſorbeatur. Ad extremũ tamen ſentẽtiam noſtrã velut certior indago comprehẽdet: In qua ſi vllus error eſt, cum ab omni errore veritas liberet, atque in omni errore falſitas implicet, nũquam errari tutius exiſtimo, quàm cũ in amore nimio veritatis & reiectione nimia falſitatis erratur. Qui enim ſeuere reprehẽdunt hoc nimium dicunt eſſe. Ipſa autẽ veritas fortaſſe adhuc dicat, nondum eſt ſatis. Sane quiſquis legis, nihil reprehẽdas niſi cum totum perlegeris: atq; ita forte minus reprehẽdes. Eloquium noli quærere. Multum enim de rebus laborauimus, & de ſceleritate abſoluendi tam neceſſarij quotidianæ vitæ operis: vnde hactenus ac propè nulla fuit nobis cura verborum.

Cap. 2. Quòd ioci nõ ſint mẽdacia.

Exceptis igitur iocis, quæ nunquam ſunt putata mendacia: habent enim euidẽtiſſimam ex pronunciatione atq; ipſo iocãtis affectu ſignificationem animi nequaquam fallentis, etſi non vera enunciantis: quo genere vtrum ſit vtendũ perfectis animis, alia quæſtio eſt, quam modo enodan- C dam non ſuſcepimus: exceptis ergo iocis, prius agendũ eſt, ne mentiri exiſtimetur qui non mentitur.

Cap. 3. Quid ſit mendaciũ, & quis dicatur mẽtiri vel opinari.

Quapropter videndum eſt quid ſit mendacium. Non enim omnis qui falſum dicit mentitur, ſi credit aut opinatur verũ eſſe quod dicit. Inter credere autem atque opinari hoc diſtat, quod aliquãdo ille qui credit, ſentit ſe ignorare quod credit, quãuis de re quam ſe ignorare nouit, omnino non dubitet, ſi eam firmiſſime credit: qui opinatur autem, putat ſe ſcire quod neſcit. Quiſquis autem hoc enunciat quod vel creditum animo, vel opinatum tenet, etiamſi falſum ſit, non mentitur. Hoc enim debet enunciationi ſuæ fidei, vt illud per eam proferat, quod animo tenet, & ſic habet vt profert. Nec ideo tamen in nullo vitio eſt, quãuis non mentiatur, ſi aut non credẽda credit, aut quod ignorat, noſſe ſe putat, etiamſi verũ ſit. Incognitũ enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuſlibet ſignificationibus enunciat. Vnde etiam duplex cor dicitur eſſe mentientis, id eſt, duplex cogitatio: vna rei eius quam veram eſſe vel ſcit vel putat & non profert: altera eius rei quam pro iſta profert ſciens falſam eſſe vel putans. Ex quo fit vt poſſit falſum dicere non mentiens, ſi putat ita eſſe vt dicit, quanuis non ita ſit: & vt poſſit verum dicere mentiens, ſi putat falſum eſſe & pro vero enunciat, quanuis re vera ita ſit vt D enunciat ex animi enim ſui ſententia, non ex rerum ipſarum veritate vel falſitate mentiens aut non mentiens iudicandus eſt.

Poteſt falſum dicere nõ mẽtiẽs, & poteſt dicere verum mentiens.

Poteſt itaque ille qui falſum pro vero enunciat, quod tamẽ verum eſſe opinatur, errãs dici & temerarius: mentiens autem non recte dicitur, quia cor duplex cum enunciat non habet, nec fallere cupit, ſed fallitur. Culpa vero mentientis eſt, in enunciando animo ſuo fallendi cupiditas: ſiue fallat cum ei creditur falſum enuncianti: ſiue non fallat, vel cum ei nõ creditur, vel cum verũ enunciat voluntate fallendi, quod nõ putat verum. Quod cum ei creditur, non vtique fallit, quanuis fallere voluerit: niſi eatenus fallit, quatenus putatur ita etiam noſſe vel putare vt enunciat; quanquam ſubtiliſſime quæramr, vtrum cum abeſt voluntas fallẽdi, abſit omnino mendacinm.

Quis mentiri dicatur. Cap. 4.

Quid enim ſi quiſque falſum loqnẽs quod falſum eſſe exiſtimat, ideo tamen facit, quia putat ſibi nõ cedi, vt eo modo falſa fide abſterreat eum qui loquitur, quem ſentit ſibi nolle credere? Hic enim ſtudio non fallendi mentitur, ſi mẽdacium eſt nũciare aliquid aliter quàm ſcis eſſe vel putas. Si autem mendacium nõ eſt niſi cum aliquid enunciatur voluntate fallendi, non mentitur iſte, qui propterea E falſum loquitur, quanuis nouerit vel putet falſum eſſe quod loquitur, vt ille cui loquitur, non ei credẽdo non fallatur, quia eum ſibi non crediturum vel nouit vel putat. Vnde ſi appareat fieri poſſe vt aliquis propterea falſum dicat ne fallatur ille cui dicitur, exiſtit aliud econtrário genus propterea verum dicentis vt fallat. Qui enim verum ideo loquitur, quia ſentit ſibi nõ credi, ideo vtiq; verũ dicit, vt fallat: ſcit enim vel exiſtimat ꝓpterea falſum putari poſſe quod dicitur, quoniã ab ipſo dicitur. Quãobrem cum ideo verum dicit, vt falſum putetur, ideo verũ dicit vt fallat, quærendum ergo eſt, quis potius mentiatur: vtrũ ille qui falſum dicit ne fallat, an ille qui verũ dicit vt fallat: cum & ille ſciat vel putet ſe falſum dicere, & iſte ſciat vel putet verũ ſe dicere. Iam enim diximus, eũ qui neſcit falſum eſſe quod enunciat non mentiri, ſi hoc putat verũ: eumq; potius mẽtiri, qui etiam verum enunciat cum falſum putat: quia ex animi ſui ſententia iudicandi ſunt. De illis itaque non parua quæſtio eſt, quos propoſuimus. Vnum qui ſcit aut putat ſe falſum dicere, & ideo dicit, ne fallat: velut ſi aliquam F viam nouerit obſideri à latronibus, & timens ne per illã pergat homo cuius ſaluti proſpicit, & cum ſcit ſibi non credere, dicat eam viam non habere latrones: ad hoc vt illac non eat, dum ideo credit latrones ibi eſſe, quia ille dixit non ibi eſſe, cui non credere ſtatuit, mẽdacem putans. Alterum autem qui ſciens aut putans verum eſſe quod dicit, ad hoc tamen dicit vt fallat: tanquam ſi homini nõ ſibi credenti dicat latrones in illa via eſſe, vbi revera eos eſſe cognouit, vt ille qui dicit, per illam viam magis pergat, atque ita in latrones incidat, dum putat falſum eſſe quod ille dixerit. Quis ergo iſtorum mentitur: ille qui eligit falſum dicere, ne fallat: an ille qui eligit verum dicere, vt fallat? Ille qui falſum dicendo egit, vt verum ſequeretur cui dixit: an iſte qui verum dicẽdo egit, vt falſum ſequeretur cui dixit? An forte ambo mẽtiti ſunt: ille quia voluit falſum dicere: iſte quia voluit fallere? An potius neuter eorũ mentitus eſt: ille quia voluntatem habuit non fallendi: & ille quia voluntatem habuit verum dicendi? Non enim nunc agitur quis eorum peccauerit, ſed quis mentitus ſit. Cito enim videtur ille peccaſſe qui verum dicendo egit, vt homo inciderit in latrones: ille autem non peccaſſe, ſed etiam be-

G ne feciſſe qui falſum dicendo egit vt homo perniciem
deuitaret. Sed poſſunt exẽpla iſta conuerti, vt & ille ali-
quid grauius eum pati velit, quẽm falli non vult. Multi
enim quædam vera cognoſcendo ſibi intulerunt per-
niciem, ſi talia fuerũt vt eos latere debuerint: & iſte ali-
quid commodi velit adipiſci eum quẽ vult falli. Non-
nulli enim qui ſibi mortem intuliſſent ſi aliquid mali
quod verè contigerat de charis ſuis cognouiſſent, fal-
ſum putando ſibi pepercerunt atque ita falli eis profuit,
ſicut aliis obfuit vera cognoſcere. Non ergo id agitur,
quo animo cõſulendi aut nocendi vel ille falſum dixit
ne falleret, vel iſte verũ dixit vt falleret: ſed exceptis cõ-
modis aut incõmodis eorum quibus locuti ſunt, quan-
tum ad ipſam veritatem falſitatẽmque attinet, quæritur
quis eorum; an vterque neutẽrve mentitus ſit. Si enim
mendacium eſt enunciatio cum volũtate falſum enun-
ciandi, ille potius mentitus eſt qui falſum dicere voluit,
& dixit quòd voluit, quanuis ne falleret dixerit. Si autẽ
mendacium eſt quælibet enunciatio cum volũtate fal-
lendi, non ille ſed iſte mentitus eſt qui etiam verum di-
cendo fallere voluit. Quod ſi mendacium eſt enuncia-
H tio cum voluntate alicuius falſitatis, ambo mẽtiti ſunt:
quia & ille ſuam enunciationem falſam eſſe voluit, &
iſte de vera ſua falſum credi voluit. Porrò ſi mẽdacium
eſt enunciatio falſum enunciare volentis vt fallat, neu-
ter mentitus eſt: quia & ille habuit voluntatẽ falſum di-
cendo, verum perſuadere: & iſte vt falſum perſuaderet,
verum dicere. Aberit igitur omnis temeritas atque om-
ne mendacium, cum & id quod verum credendúmve
cognouimus, cum opus eſt enunciamus, & id volumus
perſuadere quod enunciamus. Si autem vel quod fal-
ſum eſt verum putãtes, vel quod incognitum eſt nobis
pro cognito habentes, vel quod credendũ non eſt cre-
dentes, vel cum id non opus eſt enunciantes, tamen nõ
aliud quàm id quod enunciamus perſuadere conamur:
non obeſt quidem temeritas & error, ſed tamen abeſt
omne mendacium. Nulla enim definitionum illarum
timenda eſt, cum bene ſibi conſcius eſt animus, hoc ſe
enunciare quod verum eſſe aut nouit aut opinatur aut
credit, neque velle aliquid niſi quod enũciat perſuade-
re. Sed vtrum ſit vtile aliquando mẽdacium, multo ma
ior magiſq; neceſſaria quæſtio eſt. Vtrum ergo mentia-
I tur quiſquis fallendi non habet voluntatem: vel etiã id
agit ne fallatur cui aliquid enunciat, quanuis enuncia-
tionem ipſam falſam habere voluerit: quia ideo voluit,
vt verum perſuaderet: & vtrum mentiatur quiſquis etiã
verum volens enunciat cauſa fallendi, dubitari poteſt,
Nemo autem dubitat mentiri eum qui volens falſum
enunciat cauſa fallendi. Quapropter enunciationẽ fal-
ſam cum voluntate ad fallẽdum prolatam, manifeſtum
eſt eſſe mendacium. Sed vtrum hoc ſolum ſit menda-
Cap. 5. cium, alia quæſtio eſt. Interim de hoc genere in quod
Mẽtiri nũ omnes cõſentiunt, inquiramus: vtrum aliquãdo ſit vti-
aliquando le falſum aliquid enũciare cum volũtate fallendi. Nam
proſit, aut qui hoc ſentiunt, adhibent teſtimonia ſententiæ ſuæ: cõ
liceat. memorantes Saram cum riſiſſet, angelis negaſſe quòd
Geneſ. 18. riſerit: Iacob à patre interrogatum, reſpõdiſſe quòd ip-
Geneſ. 27. ſe eſſet Eſaü maior filius eius, Aegyptias quoque obſte-
Exod. 1. trices, ne infantes Hæbrei naſcentes interficerentur, e-
tiam deo approbante & remunerante mẽtitas. Et mul-
ta eiuſmodi exempla eligentes, eorum hominum men-
dacia commemorant, quos culpare non audeas: atque
ita fatearis, aliquando eſſe poſſe non ſolum reprehen-
ſione non dignum, ſed etiam dignum laude menda-
cium. Addũt etiã quo non ſolos premant diuinis libris
deditos, ſed etiam omnes homines ſenſumq; commu- K
nem, dicẽtes, Si quis ad te confugiat qui mendacio tuo
poſsit à morte liberari, non es mentiturus? Si aliquid
ægrotus interroget, quod ei ſcire nõ expedit, qui etiam
poſsit te non reſpondente grauius affligi: audebiſne aut
verum dicere in perniciem hominis, aut ſilere potius
quàm honeſto & miſericordi mẽdacio valetudini eius
opitulari? His atque talibus copioſiſsime ſe arbitrantur
vrgere, vt ſi conſulendi cauſa exigit, aliquãdo mentia-
mur. Contra illi quibus placet nunquam ſic mentien-
dum, multo fortius agunt, vtẽtes primo authoritate di-
uina, quoniã in ipſo decalogo ſcriptum eſt, Falſum te- *Exod. 20.*
ſtimonium ne dicas: quo genere complectitur omne
mendacium. Quiſquis enim aliquid enunciat, teſtimo-
nium perhibet animo ſuo. Sed ne quis contendat non
omne mendacium falſum teſtimonium eſſe appellan-
dum: quid dicturus eſt ad id quod ſcriptũ eſt, Os quod *Sapien. 1.*
mentitur, occidit animam? Quod ne quis arbitretur ex-
ceptis aliquibus mentientibus poſſe intelligi, alio loco
legat, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Vnde *Pſal. 5.*
ore ſuo ipſe dominus ſic inquit, Sit in ore veſtro, eſt, eſt: *Mat. 5.*
non, non: quod autem amplius eſt, à malo eſt. Hinc & L
Apoſtolus cum exuẽdum veterem hominem præcipe-
ret (quo nomine omnia peccata intelliguntur) conſe-
quenter ait, in primis ponens, Quapropter deponentes *Epheſ. 4.*
mendacium, loquimini veritatem. Nec illis quæ de ve-
teribus libris mendaciorum exempla prolata ſunt ter-
reri ſe dicunt: vbi quicquid geſtum eſt, figuratè accipi
poteſt, quanuis revera contigerit, Quicquid autẽ figu-
ratè fit aut dicitur, non eſt mendacium. Omnis enim e-
nunciatio, ad id quod enunciat, referẽda eſt. Omne au-
tem figuratè aut factum aut dictum, hoc enũciat quod
ſignificat eis quibus intelligendum prolatum eſt. Vnde
credendum eſt illos homines qui propheticis tempori-
bus digni authoritate fuiſſe cõmemorantur, omnia quę
ſcripta ſunt de illis, prophetice geſsiſſe atque dixiſſe:
nec minus propheticè eis accidiſſe, quæcunque ſic ac-
ciderunt, vt eodem prophetico ſpiritu memoriæ lite-
riſque mãdanda iudicarentur. De obſtetricibus autem,
quia non eas poſſunt dicere prophetico ſpiritu ſignifi-
candi futuri veri gratia, aliud pro alio renunciaſſe Pha-
raoni, etiam ſi aliquid ipſis neſcientibus quod per eas
actum eſſet ſignificauit, pro gradu ſuo dicunt approba- M
tas & remuneratas à deo. Qui enim nocendi cauſa mẽ-
tiri ſolet, ſi iam conſulendi vel proficiendi cauſa men-
tiatur, multum proficit. Sed aliud eſt quod per ſeipſum
laudabile proponitur: aliud quod in deterioris compa- *Ezech. 16.*
ratione præponitur. Aliter enim gratulamur cum ſanus
eſt homo: aliter cũ melius habet ægrotus. Nam in ſcri-
pturis ipſis, iuſtificata etiam Sodoma dicitur in compa-
ratione ſcelerum populi Iſraẽl. Et ad hanc regulam di-
rigunt omnia mendacia quæ proferuntur de veteribus
libris, nec reprehenſa inueniuntur, vel reprehendi non
poſſunt: vt aut indole proficientium & ſpe approbẽtur,
aut ſignificationis alicuius cauſa nõ ſint omnino men-
dacia. Et ideo de libris noui teſtamenti, exceptis figura-
tis ſignificationibus domini, ſi vitã moreſq; ſanctorum
& facta ac dicta conſideres, nihil tale proferri poteſt
quod ad imitationem prouocet mentiendi. Simulatio
nanque Petri & Barnabæ non ſolum cõmemorata, ve- *Galat. 2.*
rum etiam reprehenſa atque correcta eſt. Non enim vt
nonnulli putant, ex eadem ſimulatione etiam Paulus
Apoſtolus aut Timotheum circuncidit, aut ipſe quædã *Acto. 16.*
ritu Iudaica ſacramenta celebrauit, ſed ex illa libertate
ſententiæ ſuæ qua prædicauit nec gẽtibus prodeſſe cir-
cunciſionem,

A cunciſionem, nec Iudæis obeſſe. Vnde nec illos adſtrin-
gẽdos ad cõſuetudinem Iudæorum, nec illos à paterna
1. Cor. 7. deterrendo cenſuit. Vnde illa verba eius ſunt, Circun-
ciſus quis vocatus eſt? non adducat præputiũ. in præpu-
tio quis vocatus eſt? non circũcidatur. Circuncitio nihil
eſt, & præputiũ nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorũ dei.
Vnuſquiſq; in qua vocatione vocatus eſt, in ea perma-
neat. Quomodo enim poteſt adduci præputium quod
præciſum eſt? Sed non adducat dixit, nõ ita viuat quaſi
præputium adduxerit: id eſt, quaſi in eam partem quam
nudauit, rurſus tegmẽ carnis attraxerit, & quaſi Iudæus
eſſe deſtiterit, ſicut alibi dicit, Circuncitio tua præpu-
tium facta eſt: Et hoc non tanquam cogens dixit Apo-
ſtolus, aut illos manere in præputio, aut Iudæos in
conſuetudine patrum ſuorum, ſed vt neutri in alteram
cogerentur, poteſtatem autem haberet quiſque manen-
di in ſua conſuetudine, non neceſsitatem. Neque enim
ſi vellet Iudæus vbi nullum perturbaret, recedere à Iu-
daicis obſeruationibus prohiberetur ab Apoſtolo: quã-
doquidem conſilium in eis permanendi ad hoc dedit,
B ne ſuperfluis perturbari Iudæi, ad ea quæ ſaluti eſſent ne-
ceſſaria non venirent. Neque ab illo prohiberetur ſi
vellet quiſquam gentilium ideo circuncidi, vt hoc ip-
ſum oſtenderet, non ſe deteſtari quaſi noxium, ſed in-
differenter habere tanquam ſignaculum, cuius vtilitas
iam tempore præteriſſet. Non enim ſi ſalus ex eo iam
nulla eſſet, etiam exitium inde metuendum fuit. Ideoq;
& Timotheus cũ in præputio vocatus eſſet, tamen quia
de Iudæa matre ortus erat, & oſtendere cognatis ſuis
debebat ad eos lucrifaciendos, non hoc didiciſſe in di-
ſciplina Chriſtiana, vt illa ſacramenta quæ legis veteris
eſſent abominarentur, circũciſus eſt ab Apoſtolo: vt hoc
modo demõſtraret Iudæis, non ideo gentes non ea ſuſ-
ſcipere quia mala ſunt & pernicioſe à patribus obſerua-
ta, ſed quia iam ſaluti non neceſſaria poſt aduentũ tan-
ti ſacramenti, quod per tam longa tempora tota vetus
illa ſcriptura propheticis figurationibus parturiuit. Nã
Galat. 2. & Titum circuncideret, cum hoc vrgerent Iudæi, niſi
ſubintroducti falſi fratres ideo fieri vellent, vt haberent
quod de ipſo Paulo diſſeminarent: tanquam eorum ve-
ritati ceſſerit, qui ſpem ſalutis Euangelicæ in circunci-
ſione carnis atque eiuſmodi obſeruationibus eſſe prædi
carent, & ſine his nemini Chriſtum prodeſſe contende
C rent: cum contrà nihil prodeſſet Chriſtus eis qui eo a-
nimo circunciderentur, vt ibi eſſe ſalutem putarent:
Galat. 5. vnde eſt illud, Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi cir-
cuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Ex hac
igitur libertate Paulus paternas obſeruationes ſeruauit,
hoc vnum cauens & prædicans, ne ſine his ſalus Chri-
ſtiano nulla putaretur. Petrus autem ſimulatione ſua tã-
quam in Iudaiſmo ſalus eſſet, cogebat gẽtes Iudaizare,
Galat. 2. quod verba Pauli oſtendunt dicentis, Quomodo gẽtes
cogis iudaizare? Non enim cogerẽtur, niſi viderẽt eum
ſic eas obſeruare, quaſi præter illas ſalus eſſe non poſſet.
Petri ergo ſimulatio libertati Pauli non eſt comparan-
da. Et ideo Petrum amare debemus libenter correctũ:
non autem adſtruere etiam de Pauli authoritate men-
dacium: qui & Petrum coram omnibus in rectã viam
reuocauit, ne gentes per eum iudaizare cogerentur, &
ipſe ſuæ prædicationi atteſtatus eſt: qui cum putaretur
Acto. 15. hoſtis paternarum traditionum, eo quòd nolebat eas
imponere gentibus, non aſpernatus eas ipſe more pa-
trio celebrare, ſatis oſtendit hoc in eis Chriſto adue-
niente remanſiſſe, vt nec Iudæis eſſent pernicioſæ, nec
gentibus neceſſariæ, nec iam quicquam hominem ſalu-

tares. Quòd ſi authoritas mentiendi nec de antiquis li- D
bris proferri poteſt, vel quia non eſt mendacium quod
figurate geſtum dictúmve recipitur, vel quia bonis ad
imitandum nõ proponitur quod in malis cũ proficere
cœperint in peioris comparatione laudatur: nec de no-
ui teſtamenti libris, quia correctio potius quàm ſimu-
latio, ſicut lachrymæ potius quàm negatio Petri eſt imi
tanda. Iam illis exemplis quæ de communi vita pro- Mendaciũ
feruntur, multo confidentius aſſerunt non eſſe creden- an ſit ini-
dum. Prius enim docent iniquitatem eſſe mendacium, quitas.
multis documentis literarum ſanctarum, & eo maxime Cap. 6.
quod ſcriptum eſt, Odiſti domine omnes qui operãtur Pſal. 5.
iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.
Aut enim, vt ſolet ſcriptura, ſequenti verſu expoſuit ſu-
periorẽ, vt quoniam latius ſolet patere iniquitas, intelli-
gamus nominato mendacio, quam ſpeciem iniquitatis
ſignificare voluerit: aut ſi aliquid intereſſe arbitrantur,
tanto peius eſt mẽdacium, quanto grauius poſitum eſt,
Perdes: quàm, Odiſti. Forte enim odit aliquem deus a-
liquanto mitius, vt eum non perdat. Quem vero per-
dit, tanto vehemẽtius odit, quanto ſeuerius punit. Odit
autem omnes qui operãtur iniquitatem. At omnes qui E
loquuntur mendacium, etiam perdet. Quo conſtituto,
quis eorum qui hæc aſſerunt commouebitur illis exem-
plis, cum dicitur, Quid ſi ad te homo cõfugiat qui mẽ-
dacio tuo poſsit à morte liberari? Illa enim mors quam
ſtulti timent homines, qui peccare non timent, non a-
nimam, ſed corpus occidit, ſicut dominus in Euãgelio
docet: vnde præcepit ne ipſa timeatur: os autem quod Mat. 10.
mentitur, non corpus ſed animam occidit. His enim
verbis apertiſsime ſcriptum eſt, Os quod mentitur, oc- Sapien. 1.
cidit animam. Quomodo ergo nõ peruerſiſsime dici-
tur, vt alter corporaliter viuat debere alterum ſpiritua-
liter mori? Nam & ipſa dilectio proximi ex ſua cuiuſq;
dilectione terminũ accepit: Diliges, inquit, proximum Leuiti. 19.
tanquam teipſum. Quomodo ergo quiſquis diligit tã- Mat. 22.
quam ſeipſum, cui vt præſtet vitam temporalem, ipſe a-
mittit æternam? quandoquidem ſi pro illius temporali
vita ſuam ipſam temporalem perdit: non eſt iam dili-
gere ſicut ſeipſum, ſed pluſquã ſeipſum. Quod ſanè do-
ctrinæ regulam excedit. Multo minus igitur æternam
ſuam pro alterius temporali mentiendo amiſſurus eſt.
Temporalem planè vitam ſuam pro æterna vita proxi- F
mi non dubitabit Chriſtianus amittere. Hoc enim præ-
ceſsit exemplũ, vt pro nobis dominus ipſe moreretur.
Ad hoc enim & ait, Hoc eſt mandatum meum vt dili- Ioan. 15.
gatis inuicem, ſicut & ego dilexi vos. Maiorẽ dilectio-
nem nemo habet quàm vt animã ſuam ponat quis pro
amicis ſuis. Non enim quiſquã eſt ita deſipiens, vt dicat
aliud quàm ſaluti ſempiternæ hominum cõſuluiſſe do-
minum, vel faciendo quod præcepit, vel præcipiendo
quod fecit. Cum igitur mentiendo vita æterna amitti-
tur, nunquam pro cuiuſquam temporali vita mentien-
dum eſt. Enimuero iſti qui ſtomachantur & indignan-
tur, ſi nolit aliquis mẽdacio perimere animam ſuam, vt
alius ſeneſcat in carne: quid ſi etiã furto noſtro, quid ſi
adulterio liberari poſsit aliquis de morte? ideòq; furã-
dum eſt, aut mœchandũ? Neſciunt enim ad hoc ſe coge
re, vt ſi laqueũ ferat homo & ſtuprum petat, confirmãs
quòd ſibi collum ligabit, niſi ei concedatur quod petit,
cõſentiatur propter animã, ſicut ipſi dicunt, liberandã.
Quod ſi abſurdũ & nefariũ eſt, cur animam ſuam quiſ-
que mendacio corrumpat, vt alter viuat in corpore, cũ
ſi ſuum propterea corrumpẽdum daret, omniũ iudicio
nefariæ turpitudinis dãnaretur? Proinde non eſt in iſta

G queſtione attẽdendum,niſi vtrum iniquitas ſit menda-
cium. Quod cum ſupra cõmemoratis documentis aſſe-
ratur,videndũ eſt ita quæri vtrũ pro alterius ſalute mẽ-
tiri aliquis debeat, ac ſi quæreretur, vtrũ pro alterius ſa-
lute iniquus eſſe aliquis debeat. Quod ſi reſpuit animæ
ſalus,quæ nõ poteſt niſi æquitate ſeruari,& ſe vt præpo-
namus nõ ſolum alterius, ſed etiã noſtræ ſaluti tempo-
rali iubet,quid reſtat,inquiunt,quo dubitare debeamus
nunquã omnino eſſe mẽtiendũ? Non enim dici poteſt
aliquid in tẽporalibus cõmodis ſalute ac vita corporali
maius aut charius: vnde ſi nec ipſa præponenda eſt ve-
ritati, quid obiici poteſt propter quod mentiẽdum eſſe
contendant, qui aliquando putant oportere mentiri?

Cap. 7. Pudicitia quippe corporis quia multum honorabili
Ne pudici- perſona videtur occurrere, & pro ſe flagitare mẽdaciũ,
tiæ quidem vt ſi ſtuprator irruat, qui poſsit mendacio deuiari, ſine
cauſa mẽ- dubitatione mentiendũ ſit: facilè reſponderi poteſt,nul
tiendum. lam eſſe pudicitiam corporis, niſi ab integritate animi
pendeat: qua dirupta cadat neceſſe eſt, etiam ſi intacta
videatur: & ideo non in rebus temporalibus eſſe nume-
randã,quaſi quæ inuiti poſsit auferri. Nullo modo igi-
tur animus ſe mẽdacio corrũpit pro corpore ſuo,quod
H ſcit manere incorruptum ſi ab ipſo animo incorruptio
non recedat. Quod enim violenter non præcedente
libidine patitur corpus vexatio potius quàm corruptio
nominanda eſt. Aut ſi omnis vexatio corruptio eſt,nõ
omnis corruptio turpis eſt,ſed quam libido procuraue-
rit,aut cui libido conſenſerit. Quanto autẽ præſtantior
eſt animus corpore,tãto ſceleratius corrũpitur. Ibi ergo
ſeruari poteſt pudicitia,vbi nulla niſi voluntaria poteſt
eſſe corruptio. Certe enim ſi ſtuprator corpus inuaſerit,
cui nec vi contrairi poſsit,nec vllo conſilio vel menda-
cio deuitari,neceſſe eſt fateamur, aliena libidine pudi-
citiam nõ poſſe violari. Quapropter quoniã nemo du-
bitat meliorem eſſe animum corpore, integritati cor-
poris integritas animi præponẽda eſt, quæ in æternum
ſeruari poteſt. Quis autẽ dixerit integrum animum eſſe
Libido mentiẽtis? Etenim libido quoq; ipſa recte definitur,ap-
quid petitus animi quo ęternis bonis quęlibet tẽporalia prę-
ſit. ponuntur. Nemo itaque poteſt conuincere aliquãdo eſſe
mentiendũ, niſi qui potuerit oſtendere æternũ aliquod
bonum obtineri poſſe mendacio. Sed cum tanto quiſq;
ab æternitate diſcedat,quanto à veritate diſcordat: qui
I autẽ mẽtitur,à veritate diſcedit: abſurdiſsimũ eſt dicere,
diſcedendo inde poſſe ad boni aliquid aliquem perue-
nire. Aut ſi eſt aliquod bonum æternũ quod non cõple
ctatur veritas non erit verum: & ideo nec bonum erit,
quia falſum erit. Vt autem animus corpori, ita etiã ve-
ritas ipſi animo pręponenda eſt: vt eam non ſolum ma-
gis quàm corpus, ſed etiam magis quàm ſeipſum appe-
tat animus. Ita quippe erit integrior & caſtior,cum eius
potius immutabilitate, quàm ſua mobilitate pfruetur.
Geneſ. 19. Si autem Loth cum ita iuſtus eſſet,vt angelos etiã hoſpi
tes ſuſcipere mereretur, ſtuprãdas filias Sodomitis ob-
tulit, vt fœminarum potius ab eis corpora quàm viro-
rum corrumperentur: quanto diligentius atque cõſtan-
tius animi caſtitas in veritate ſeruanda eſt, cum verius
ipſe corpori ſuo, quàm corpus virile fœmineo corpori
Cap. 18. pręferatur? Quod ſi quiſquam putat ideo cuiquã vel
Mendaciũ pro aliquo eſſe mentiẽdum, vt interim viuat,aut in his
cauſa offi- rebus quas multũ diligit non offendatur, quo poſsit ad
cij. æternam veritatem peruenire diſcendo: non intelligit
primò nullum eſſe flagitium quod non eadem cõditio-
ne ſuſcipere cogatur, ſicut iam ſuperius demonſtratum
eſt: Deinde ipſius doctrinæ authoritatem incipiet pe-
nitus interire, ſi eis quos ad illam ſcilicet veritatẽ per- K
ducere conamur, mendacio noſtro perſuademus ali-
quando eſſe mentiendũ. Cum enim doctrina ſalutaris
partim credendis partim intelligendis rebus conſtet:
nec ad ea quæ intelligenda ſunt, perueniri poſsit, niſi
prius credenda credantur: quomodo credendum eſt ei
qui putat aliquãdo eſſe mentiendũ,ne forte & tunc mẽ
tiatur cum præcipit vt credamus? Vnde enim ſciri po-
teſt vtrum & tũc habeat aliquã cauſam (ſicut ipſe putat)
officioſi mendacij exiſtimans falſa narratione hominẽ
territum poſſe à libidine cohiberi, atq; hoc modo etiã
ad ſpiritalia ſe cõſulere mentiendo arbitretur. Quo ge-
nere admiſſo atq; approbato,omnis omnino fidei diſci
plina ſubuertitur. Qua ſubuerſa, nec ad intelligentiam
peruenitur,cui capiẽdę iſta paruulos nutrit: atq; ita om-
nis doctrina veritatis aufertur, cedens licentioſiſsimæ
falſitati, ſi mendacio vel officioſo aliunde penetrandi
aperitur locus. Aut enim temporalia cõmoda vel pro-
pria vel aliena veritati præponit quicũque mẽtitur: quo
quid fieri poteſt peruerſius? aut cum veritati adipiſcẽdæ
opitulante mẽdacio vult facere idoneũ,intercludit ad-
itum veritati. Volens enim cũ mentitur eſſe aptus,fit cũ
verũ dicit incertus. Quamobrem aut non eſt credendũ L
bonis,aut credendum eſt eis quos credimus debere ali-
quando mentiri,aut non eſt credẽdum bonos aliquan-
do mentiri. Horum trium primum pernicioſum eſt,ſe-
cundum ſtultum. Reſtat ergo vt nunquam mentiantur
boni. Sic iſta quæſtione ex vtroque parte conſidera-
ta atq; tractata, non tamen facilè ferenda ſententia eſt: *Cap. 9.*
ſed adhuc diligenter audiendi, qui dicunt nullum eſſe *Mendaciũ*
tam malum factũ,quod nõ in peioris deuitatione faci- *quo . vite-*
endum ſit. Pertinere autẽ ad facta hominum,nõ ſolum *tur grauius*
quicquid faciunt, ſed quicquid etiã cum cõſenſione pa *quid.*
tiuntur. Vnde ſi extitit cauſa vt eligeret vir Chriſtianus
thurificare idolis,ne cõſentiret ſtupro quod perſecutor
ei niſi faceret minabatur: recte videntur quærere, cur
non etiam mentiretur,vt tantam illam turpitudinẽ de-
uitaret? Ipſam enim conſenſionẽ qua ſtuprũ pati mallet
quàm thurificare idolis, non paſsionem dicunt eſſe,ſed
factum: quod ne faceret elegit thurificare. Quanto igi-
tur mendacium procliuius elegiſſet,ſi mẽdacio poſſet à
ſancto corpore flagitiũ tam immane remoueri? In qua
propoſitione iſta ſunt quæ meritò quęri poſſunt: vtrum
talis conſenſio pro facto habenda ſit: aut vtrum cõſen- M
ſio dicenda, quæ nõ habet approbationem: aut vtrũ ap-
probatio ſit cum dicitur, Expedit hoc pati potius quàm
illud facere: & vtrum recte ille fecerit thurificare quàm
ſtuprum pati: & vtrũ mentiendũ eſſet potius, ſi ea con-
ditio daretur,quàm thurificandũ. Sed ſi talis conſenſio
pro facto habenda eſt,homicidæ ſunt etiam qui occidi
maluerunt, quàm falſum teſtimonium dicere, & quod
eſt homicidium grauius, in ſeipſos. Cur enim hoc pa-
cto non dicatur quod ipſi ſe occiderint, quia elegerunt
hoc in ſe fieri,ne facerent quod cogebantur? Aut ſi gra-
uius putatur alium occidere quàm ſeipſum,quid ſi hæc
conditio martyri proponeretur, vt ſi nollet de Chriſto
falſum teſtimonium dicere atq; immolare dęmonibus,
ante oculos ipſius alius nõ quilibet homo,ſed pater eius
occideretur, rogans etiam filium, ne id perſeuerantia
ſua fieri permitteret. Nõnne manifeſtum eſt illo in te-
ſtimonij fideliſsimi ſententia permanente,ſolos homi-
cidas futuros fuiſſe,qui patrem eius occiderent,non il-
lum etiam parricidam? Sicut ergo huius tanti ſceleris
particeps iſte non eſſet,cum elegiſſet patrem ſuum po-
tius ab aliis interfici, etiam ſacrilegum, cuius anima ra-

A peretur ad pœnas, q̃ fidem ſuam falſo teſtimonio violare: ſic talis ille conſenſus non eum faceret tanti flagitij participem, ſi malefacere ipſe nollet, quicquid alij propterea feciſſent, quia ipſe non faceret. Quid enim tales perſecutores dicunt, niſi, fac male, ne nos faciamus? Qui ſi nobis vere facientibus non feciſſent, nec ſic eis noſtro ſcelere ſuffragari deberemus. Nunc vero quando iam faciunt eum iſta dicunt, cur nobiſcum potius, quàm ſoli turpes atque nocentes ſunt? Non enim conſenſus ille dicendus eſt, quia non approbamus quod faciunt ſemper optantes, & quantum in nobis eſt prohibentes ne faciãt, factumq; ipſorũ non ſolum non committentes cum eis, ſed etiam quanta poſſumus deteſtatione damnantes. Quomodo, inquis, non cum eis facit, quando illi hoc non facerent, ſi ipſe illud faceret. Hoc modo frangimus ianuam cum effractoribus, quia ſi nõ eam clauderemus, illi non frangerent. Et occidimus homines cum latronibus, ſi ſcire contingat hoc eos eſſe facturos: quia ſi nos præueniẽtes eos occideremus, illi nõ occiderent alios. Aut ſi fateatur nobis aliquis parricidium ſe facturũ, nos cum eo facimus, ſi cum poſſumus

B eum priuſquam faciat, non interficimus, quando aliter eum vel cohibere vel impedire nõ poſſumus. Totidem enim verbis dici poteſt, feciſti cum eo, quia hoc ille nõ feciſſet, ſi tu illud feciſſes. Ego vtrunq; malum fieri nollem: ſed id tantùm cauere potui ne fieret, quod erat in mea poteſtate. Alterum autem alienum, quod meo præcepto extinguere non potui, meo maledicto impedire non debui. Non ergo peccãtem approbat, qui pro alio non peccat: & neutrum placet ei qui vtrunque nollet admitti. Sed illud quod ad ſe pertinet etiam poteſtate, non perpetrat: quod autem ad alterum, ſola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionẽ atque dicentibus, Si non thurificaueris, hoc patieris: ſi reſpondiſſet, Ego neutrum eligo, vtrunque deteſtor, ad nihil horum vobis conſentio: inter hæc verba atque talia, quę certe quotiam vera eſſent, nulla eius conſentio, nulla approbatio teneretur, quæcunque ab eis paſſus eſſet, illi deputaretur iniuriarum acceptio, illis cõmiſsio peccatorum. Debuit ne igitur, ait quiſpiam, ſtuprũ perpeti potius quàm thurificare? Si quæris quid debuerit, neutrum debuit. Si enim dixero aliquid horũ debuiſſe, aliquid horum approbabo, cum improbem vtrũque.

C Sed ſi quæritur quid horum potius debuit euitare qui vtrunque non potuit, ſed alterutrum potuit: reſpondebo ſuum peccatum potius quàm alienum: & leuius potius quod ſuum, quàm grauius quod alienum. Vt enim ſalua diligentiore inquiſitione interim concedam grauius eſt ſtuprum quàm thurificationem: illa tamen ipſius erat, illud alienũ factum, quãuis id ipſe pateretur. Cuius autem factum, eius & peccatum. Quanuis enim grauius ſit homicidium quàm furtum, peius eſt tamen facere furtum, quàm pati homicidium. Itaque ſi cuiquam proponeretur, vt ſi furtum facere nollet, interficeretur, hoc eſt cõmitteretur in eum homicidium, quia vtrunque euitare nõ poſſet, id euitaret potius, quod ſuũ peccatum eſſet, quàm quod alienum. Nec ideo & illud eius fieret, quia in eum committeretur, & quia id poſſet euitare, ſi ſuum vellet admittere. Totus itaq; huius quæſtionis nodus ad hoc adducit, vt quæratur, vtrum alienum nullũ peccatum quãuis in te cõmiſſum tibi imputetur, ſi leuiore tuo peccato id poſsis euitare ne facias: an excepta eſt omnis immũdicia corporalis. Nemo enim aliquẽ immũdum fieri dicit ſi occidatur aut mittatur in carcerem, aut in vinculis habeatur, aut flagelletur, cæteriſq; tormẽtis & cruciatibus affligatur: aut proſcribatur, damniſq; afficiatur grauiſsimis vſq; ad vltimã nuditatem, aut expolietur honoribus, atque ingẽtes accipiat contumelias per quæcunque conuicia. Quicquid horum quiſque iniuſte paſſus fuerit, nemo eſt iam demens, qui eum immũdum fieri dicat. At ſi fimo perfundatur, aut ſi tale aliquid ei per os infundatur vel inculcetur, patiatúrve muliebria, omnium, ferè ſenſus exhorret, & conſpurcatum atque immundũ vocant. Ita igitur cõcludendum eſt vt quæcunq; aliena peccata, exceptis iis quę immundum faciunt in quem cõmittuntur, non euitet quiſq; peccatis ſuis, neq; pro ſe neq; pro quoquã, ſed ea ſufferat potius fortiterq; patiatur: & nullis peccatis ſuis ea debet vitare, neque mẽdacio. Illa vero quæ ita cõmittuntur in hominem vt eum faciãt immundum, etiam peccatis noſtris euitare debeamus: ac per hoc nec peccata dicenda ſunt, quę propterea fiunt vt illa immũdicia deuitetur. Quicquid enim ita fit, vt niſi fieret, iuſte reprehenderetur, non eſt peccatum. Ex quo cõficitur, vt nec illa immũdicia vocanda ſit, quãdo euitandi eã nulla facultas eſt. Habet enim etiam tunc quod recte agat qui ea patitur, vt patienter ferat quicquid nõ poteſt euitare. E Nullus autem recte agens immundus fieri poteſt quolibet contagio corporali. Immundus eſt enim ante dominũ omnis iniquus. Mundus ergo eſt omnis iuſtus, & ſi nõ ante homines, tamen ante dominũ, qui ſine errore iudicat. Proinde nec cum ea patitur, data euitandi poteſtate cõtactu ipſo immũdus fit, ſed peccato quo ea cum poſſet noluit euitare. Nullum enim peccatũ eſſet quicquid propter illa euitanda factũ eſſet. Propter hæc igitur euitãda quiſquis mentitus fuerit non peccat. An aliqua etiam mẽdacia excipienda ſunt, vt ſatius ſit hæc pati, q̃ illa committere? Quod ſi ita eſt non quicquid factum fuerit, vt illa immundicia euitetur, nõ eſt peccatũ: quãdoquidem ſunt quædam mendacia quæ grauius ſit admittere, quàm illa pati. Nam ſi aliquis ad ſtuprũ quęratur qui poſsit occultari mendacio, quis audet dicere nec tunc eſſe mentiendũ? At ſi tali mendacio poſsit latere, quod alterius famam lædat, eius immundicię falſo crimine ad quam patiendã ille quęritur: tanquam ſi dicatur quærenti, nominato aliquo caſto viro; atque ab huiuſmodi flagitiis alieno, valde ad illũ & ipſe tibi procurabit quo libẽtius vtaris: nouit enim deus tales & di- F ligit: atq; ita iſte ab eo quem quærebat poſſet auerti: neſcio vtrum alterius fama mendacio violanda ſit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino nunquam pro aliquo mentiendũ eſt eo mendacio quod alterum lædat, etſi leuius læditur, quàm ille niſi ita mentireris læditur: quia nec panis alienus inuito quanuis valentiori auferendus eſt vt alatur infirmior: nec innocens inuitus virgis cædẽdus eſt, ne alius occidatur. Planè ſi velint, fiat, quia nec læduntur eum ita volunt.

Cap. 10.

In rebus dei nõ eſſe locũ mendacio.

Sed vtrum etiam volentis fama falſo ſtupri crimine lædenda ſit, vt ab alterius corpore ſtuprũ auertatur, magna quęſtio eſt. Et neſcio vtrũ facilè reperiatur quomodo iuſtum ſit volentis famam falſo ſtupri crimine maculari, quàm ipſo ſtupro corpus inuiti. Sed tamẽ ſi talis optio proponeretur ei qui thurificare idolis, quàm muliebria perpeti maluit, vt ſi illud vellet euitare, famam Chriſti aliquo mendacio violaret, inſaniſsimus eſſet ſi faceret. Plus etiam dico, quia inſanus eſſet, ſi alienæ libidinis euitãdæ cauſa, ne id in eo fieret quod nulla ſua libidine pateretur, Chriſti Euangelium falſis Chriſti laudibus infalſaret, magis euitans alienam corruptionẽ in corpore ſuo, quàm in doctrina ſanctificationis ani-

G marum atq; corporum, corruptionẽ ſuam. Quamobrẽ à doctrina religionis, atque ab eis omnino enunciationibus quæ propter doctrinam religionis enunciantur cùm illa docetur & diſcitur, omnia penitus mendacia remouenda ſunt: nec vlla omnino cauſa inueniri poſſe credatur, cur in rebus talibus mentiendum ſit: quando nec ideo in ea doctrina mẽtiendum eſt, vt ad eã ipſam quiſque facilius perducatur. Fracta enim vel leuiter diminuta authoritate veritatis, omnia dubia remanebũt: quæ niſi vera credantur, teneri certa non poſſunt. Licet igitur vel diſſertori ac diſputatori atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori vel prænũciatori rerum temporalium ad ædificãdam religionem atq; pietatem pertinentium, occultare in tempore quicquid occultandum videtur, mentiri autem nunquam licet: ergo nec occultare mentiendo.

Differẽtia mentientis & mendacis. Cap. 11. Hoc primitus & firmiſsime conſtituto, de cæteris mendaciis ſecurius quęritur. Sed conſequẽter etiam videndum eſt remouenda eſſe etiam omnia mendacia quæ aliquem lædunt iniuſte, quia nulli eſt iniuria vel leuior inferenda, vt ab alio grauior repellatur. Nec illa ſunt admittẽda menda- H cia, quæ quamuis non obſint alteri, nulli tamen proſunt, & obſunt eis ipſis qui gratis mentiuntur. Ipſi enim proprie mendaces dicendi ſunt.. Intereſt enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens eſt etiam qui mentitur inuitus, mendax vero amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi. Iuxtà ponendi ſunt & qui de mẽdacio volunt placere hominibus, non vt alicui faciant iniuriam vel inferant cõtumeliam, iam enim ſupra hoc genus remouimus, ſed vt ſuaues ſint in ſermonibus ſuis. Iſti ab illo genere in quo mẽdaces poſuimus hoc differunt, ꝙ illos mentiri delectat, gaudẽtes de ipſa fallacia: iſtis autem placere libet de ſuauiloquio qui tamen veris mallent placere: ſed quando non facilè inueniunt vera quæ grata ſint audientibus, mentiri eligunt potius quàm tacere. Difficile eſt tamen vt iſti totã narrationem falſam aliquando ſuſpiciant, ſed plerunq; veris falſa contexunt, vbi ſuauitas eos deſerit. Hæc autem duo genera mendaciorum non obſunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatiſque fallũtur, aut dẽ vllo cõmodo vel vtilitate ſua. Sufficit enim eis vt iudicent fieri potuiſſe quod dicitur, & fidem ha- I beant homini quẽ non debent temere exiſtimare mentientem. Quid enim mihi obeſt ſi credam patrem aut auum alicuius virum bonum fuiſſe, etiã ſi non fuit: aut vſque ad Perſas militando perueniſſe, etiam ſi à Roma nunquam receſsit? Ipſis autem mentientibus valde obſunt. Illis quidem, quia ſic deſerunt veritatẽ vt fallacia lætentur, iſtis quia ſe malunt placere hominibus quàm verum dicere.

Non vtiliter mẽtiri liceat. Cap. 12. Iſtis generibus ſine vlla dubitatione damnatis, ſequitur genus mẽdacij tanquã gradatim ad meliora ſurgẽtibus, quod beneuolis & bonis vulgo tribui ſolet, cũ ille qui mentitur, non ſolum alteri non obeſt, ſed etiam prodeſt alicui. De iſto genere eſt tota cõtentio, vtrúmne ſibi obſit, quid ſic prodeſt alteri, vt faciat contra veritatem. Aut ſi veritas illa ſola dicenda eſt, quæ ipſas mentes intimo atque incommutabili lumine illuſtrat. Facit certe contra aliquod verum, quia etſi falluntur corporis ſenſus, contra verum tamen facit, qui dicit aliquid ita eſſe, vel non ita, quod ei nec mens nec ſenſus nec opinatio ſua fideſve renunciat. Vtrum ergo non ſibi obſit qui hoc modo alteri prodeſt, an illa compenſatione nõ obſit ſibi qua prodeſt alteri magna quæſtio eſt. Si ita eſt, conſequenter etiam ſibi prodeſſe debet per mendacium quod nulli obeſt. Sed ea connexa ſunt, & iſtis conceſsis neceſſario trahuntur quæ multum cõturbent. K Si enim quæratur quid obſit homini copiis ſuperfluis redundanti, ſi de innumeris millibus frumẽtorum amittat vnũ modium, qui tamen modius poſsit ad neceſſarium victũ prodeſſe furanti, conſequẽs erit, vt & furtum ſine reprehẽſione fieri poſsit, & falſum teſtimoniũ ſine peccato dici. Quod qui dici poteſt peruerſius? An vero ſi alius furatus eſſet illum modium & tu videres, interrogatúſq; eſſes, mentireris honeſte pro paupere? Et ſi id pro tua paupertate facilius culpaueris, quaſi amplius alium quàm te diligere debeas. Vtrunque ergo turpe atque vitandum eſt. Sed fortaſsis exceptionẽ addendam quis putet, vt ſint quædam honeſta mendacia, quæ nõ ſolum nulli obſunt, ſed etiã nonnullis proſunt, exceptis his quibus crimina occultãtur & defenduntur, vt ideo ſit illud turpe mendacium, quod quamuis nulli obſit, & proſit pauperi furtum tamẽ occultat. Si autem ita nulli obeſſet & prodeſſet alicui, vt etiã nullum peccatum occultaret atque defenderet, turpe non eſſet: velut ſi quiſpiam pecuniam ſuam te vidente abſconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atque inde interrogatus mentireris, neque obeſſes cuiquam, & ei prodeſſes L cui opus erat illud occultum, & nullum peccatum mẽtiendo texiſſes. Non enim quiſque peccat abſcondẽdo rem ſuam quam timet amittere. Sed ſi propterea non peccamus mentiendo, quia melius peccatum tegentes, & nulli obſumus, & alicui proſumus, quid agimus de ipſo peccato mendacij? Vbi enim poſitum eſt, Ne furtum *Exod. 20.* feceris: ibi poſitum eſt, ne falſum teſtimonium dixeris. Cum ergo ſingula prohibeantur, cur falſum teſtimonium tunc eſt culpabile, ſi furtum tegat, vel aliquod aliud peccatum? Si autem nulla defenſione peccati per ſeipſum fiat, non eſt culpabile, cum ipſum furtum per ſe culpabile ſit, & cætera peccata. An occultare peccatum non licet, & facere peccatum licet? Quod ſi abſurdum eſt, quid dicemus? An falſum teſtimonium non eſt, niſi cum quiſque ita mentitur, vt aut crimen cõfingat in aliquem: aut alicuius crimẽ occultet, aut quoquo modo quenquam in iudicio premat? Videtur enim teſtis iudici neceſſarius ad cauſæ cognitionem. Sed ſi hactenus teſtem ſcriptura nominaret, non diceret apoſtolus Paulus, Inuenimur autem & falſi teſtes dei, ſi teſtimonium *1. Cor. 15.* diximus aduerſus deum, quia excitauerit Chriſtum, M quem non excitauit ſi mortui non reſurgunt. Ita etiam oſtendit falſum teſtimonium eſſe mendacium, etiam ſi in cuiuſquam falſa laude dicatur.

Falſum teſtimoniũ. Cap. 13. An forte tunc dicit falſum teſtimonium qui mentitur, cum aut peccatũ alicuius vel fingit vel tegit, aut alicui obeſt quoquo modo? Si enim mendacium quod aduerſus vitam cuiuſquam temporalem dicitur, deteſtabile eſt, quanto magis quod aduerſus vitam æternam, ſicuti eſt omne mẽdacium ſi in doctrina religionis fiat? Et ideo falſum teſtimonium vocat apoſtolus, ſi quis de Chriſto etiam quod ad eius laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mẽdacium ſit, quod neque cuiuſquam peccatum aut confingat aut tegat, nec a iudice quæratur, & nulli obſit, & proſit alicui, nec falſum teſtimonium eſſe, nec reprehenſibile mendacium. Quid ergo ſi ad Chriſtianum homicida confugiat, aut videat quò confugit, & de hac re interrogetur ab eo qui ad ſupplicium quærit hominem hominis interfectorem, mentiendum eſt? quomodo enim non tegit peccatum mentiendo, cum ille pro quo mentitur, peccatum ſceleratum admiſerit? An quia non de peccato eius interrogatur, ſed de loco vbi lateat? Ergo mentiri ad tegendum cuiuſquam peccatum

Quando mentiri malum non ſit.

A catum, malum eſt:mentiri autem ad tegendum pecca-
torem,nō eſt malum?Ita ſanè,ait quiſpiam : Non enim
tunc peccat quiſquam cum euitat ſupplicium,ſed cum
facit aliquid dignum ſupplicio. Pertinet autem ad di-
ſciplinam Chriſtianam, vt neque de cuiuſquam corre-
ctione deſperetur,neque cuiquam pœnitendi interclu-
datur aditus.Quid ſi ad iudicē ductus de ipſo loco vbi
ſe ille occultat interrogeris : dicturus es,aut non ibi eſt
vbi eum ſcis eſſe,aut non noui & non vidi, quod noſti
& vidiſti?Dicturus ergo es falſum teſtimonium,& oc-
ciſurus animam tuam,ne occidatur homicida? An vſ-
que ad conſpectum iudicis mentieris:iudice autē quæ-
rente iam verum dices,ne ſis falſus teſtis?Ipſe igitur ho
minem proditione occiſurus es , etiam proditorem
quippe diuina ſcriptura deteſtatur. An forte proditor
non eſt qui iudici interroganti verum indicat,eſſet au-
tem proditor ſi quenquam ad exitium vltro deferret?
Quid ſi de iuſto atque innocente vbi lateat ſciens à iu-
dice interrogeris , qui tamen ad mortem à maiore po-
teſtate iuſſus eſt rapi , vt ille qui interrogat executor ſit
legis , non conditor : an ideo non erit falſum teſtimo-
nium, quòd pro innocēte mētieris, quia nec ille iudex,
B ſed executor interrogat?Quid ſi ipſe conditor legis in-
terroget , aut quilibet iudex iniquus ad ſuppliciū quæ-
rens innocentem?Quid facies?falſus teſtis an proditor
eris?An ille erit proditor,qui iuſto iudici latentem ho-
micidam vltro detulerit , & ille non erit qui iudici in-
iuſto vbi lateat innocens quem quærit occidere, inter-
roganti iudicauerit eum qui ſe fidei eius commiſerat?
An inter crimen falſi teſtimonij & proditionis,dubius
incertúſq; remanebis?An tacendo vel profitendo te nō
eſſe dicturum , certius vtrunque vitabis? Cur ergo non
hoc facias , & priuſquam ad iudicem venias , vt caueas
etiam mendacium?Euitato enim mendacio, omne te-
ſtimonium falſum effugies,ſiue omne mendaciū ſit fal
ſum teſtimonium,ſiue non omne. Euitato autem falſo
teſtimonio quod tu eſſe intelligis , non effugies omne
mendacium.Quanto ergo fortius,quanto excellentius
dices , nec prodam , nec mentiar. Fecit hoc Epiſcopus
quondam Tagaſtenſis Eccleſiæ Firmus nomine,firmi-
or volūtate. Nam cū ab eo quæreretur homo iuſſu im-
peratoris per apparitores ab eo miſſos,quem ad ſe con-
fugiētem diligētia quanta poterat occultabat , reſpōdit

Firmus Epiſcopus Tagaſtenſis.

C quærentibus , nec mentiri ſe poſſe , nec hominem pro-
dere, paſſuſq; multa tormenta corporis(nondum enim
erant imperatores Chriſtiani) permanſit in ſententia.
Deinde ad imperatorem ductus , vſqueadeo mirabilis
apparuit,vt ipſi homini quem ſeruabat,indulgētiam ſi-
ne vlla difficultate impetraret. Quid hoc fieri poteſt
fortius atque conſtantius ? Sed ait quiſquam timidior,
Paratus eſſe poſſum ad quælibet ferenda tormenta , vel
etiam mortem ſubeūdam ne peccem.Cum autem pec-
catum non ſit ita mentiri, vt neque cuiquam obſis,neq;
falſum teſtimoniū dicas,& proſis alicui : ſtultum eſt &
graue peccatum,voluntaria fruſtra ſuſtinere tormenta,
& fortaſsis vtilem ſalutem ac vitam incaſſum ſæuienti-
bus proiicere. A quo quæro, cur timeat quod ſcriptum
eſt,Falſum teſtimonium non dices:& non timeat quod
à deo dictum eſt, Perdes omnes qui loquuntur menda
cium?Non,inquit,ſcriptum eſt,Omne mendacium:ſed
ita intelligo , ac ſi ſit ſcriptum , Perdes omnes qui lo-
quuntur falſum teſtimoniū.At nec ibi dictum eſt,Om-
ne falſum teſtimonium. Sed ibi poſitum eſt,inquit,vbi
cætera quæ omnimodo mala ſunt. Num & illud quod
ibi eſt , Non occides ? Quod ſi omnimodo malum eſt,

Exod.20. Pſalm.5.

quomodo ab hoc crimine excuſabuntur iuſti , qui poſt D
legem datam multos occiderūt ? Sed reſpōdetur,quòd
nō ipſe occidat qui iuſti alicuius præcepti miniſter eſt.
Horum ego timorem ſic accipio , vt tamen illum lau-
dabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominem
prodere , & melius arbitrer intellexiſſe quod ſcriptum
eſt, & intellectum fortiter impleuiſſe. Sed venitur ali-
quādo ad huiuſmodi articulum , vt non interrogemur
vbi ſit ille qui quæritur,neque cogamur vt eum proda-
mus,ſi ſic occultatus eſt, vt inueniri facilè niſi proditus
nequeat:ſed quæritur à nobis vtrum illo loco ſit, an nō
ſit. Vbi ſi eſſe ſcimus,tacendo eum prodimus:vel etiam
dicendo nequaquam nos eſſe dicturos vtrum ibi ſit,an
non ſit.Ex hoc enim colligit ille qui quærit,ibi eum eſ-
ſe : vbi ſi non eſſet, nihil aliud ab eo qui mentiri nollet,
nec hominem prodere,niſi eum non ibi eſſe reſponde-
retur.Ita per noſtram vel taciturnitatem vel talia verba
homo proditur,vt intret qui quęrit ſi poteſtatem habet
& inueniat eum : qui tamen ab eius inuētione menda-
cio noſtro poſſet auerti . Quapropter ſi neſcis vbi ſit,
nulla eſt cauſa occultādæ veritatis,ſed te neſcire faten-
dum eſt. Si autem ſcis vbi ſit,ſiue ibi ſit vbi quæritur,ſi-
ue alibi:non eſt dicēdum cum quæſitum fuerit, vtrum E
ibi ſit,an non ſit. Non dico quod quæris:ſed dicēdum,
Scio vbi ſit , ſed nunquam monſtrabo. Nam ſi de vno
loco,non reſpondeas, & te non eſſe proditurum fatea-
ris, tale eſt, ac ſi eundem locum digito oſtēdas. Moue-
tur enim certa ſuſpicio.Si autem primo fatearis te ſcire
vbi ſit, ſed nō dicere, poteſt fortaſſe ab illo loco inqui-
ſitor auerti , & tibi iam incumbere, vt vbi eſt, à te pro-
datur.Pro qua fide atque humanitate quicquid fortiter
tuleris , non ſolum non culpabile , ſed etiam laudabile
iudicatur : exceptis duntaxat his , quæ ſi paſſus fuerit
homo,non fortiter,ſed impudice ac turpiter pati dici-
tur. Hoc eſt enim vltimū mendacium,de quo diligen-
tius tractandum eſt. Nam primum extat euitan-
dum capitale mendacium longeque fugiendum,quod
fit in doctrina religionis:ad quod mendaciū nulla cō-
ditione quiſquam debet adduci. Secundum autem vt
aliquem lædat iniuſte:quod tale eſt,vt & nulli proſit,&
obſit alicui. Tertium quod ita prodeſt alteri,vt obſit al-
teri , quamuis non ad immundiciam obſit corporalem.
Quartum quod fit ſola mentiendi fallendiq; libidine,
quod merum mendacium eſt.Quintū quod fit placēdi F
cupiditate de ſuauiloquio.His omnib⁹ penitus euitatis
atque reiectis,ſequitur ſextum genus,quod & nulli ob-
eſt,& prodeſt alicui[velut ſi quiſpiam pecuniam alicu-
ius tollendā,ſciens vbi ſit,neſcire ſe mētiatur] quocun-
que interrogante. Septimū,quod & nulli obeſt,& pro-
deſt alicui, [velut ſi nolens hominem ad mortem quæ-
ſitum prodere,mentiatur:non ſolum iuſtum atq; inno-
centem,ſed & reum, quia Chriſtianæ diſciplinæ ſit : vt
neq; de cuiuſquam correctione deſperetur,neq; cuiquā
pœnitēdi aditus intercludatur.] De quibus duobus ge-
neribus quæ ſolent habere magnā controuerſiam, ſatis
tractauimus:& quid nobis placeret oſtēdimus,vt ſuſci-
piendis incōmoditatibus,quæ honeſte ac fortiter tole-
rantur,hæc quoq; genera deuitētur à fortibus & fideli-
bus & veracib⁹ viris ac fœminis. Octauū eſt genus mē-
dacij,quod & nulli obeſt, & ad hoc ꝑdeſt,vt ab immū-
dicia corporali aliquē tueatur, dūtaxat ea quā ſuperius
commemorauimus.Nam etiā non lotis manibus man-
ducare,immundiciā putabant Iudęi.Aut ſi & hāc quiſ-
quam immundiciam vocat,non tamen talem, pro qua
euitanda mentiēdum ſit.Si autem mendacium tale eſt,

Cap.14. Mēdaciorū genera.

Frobenianum loco horum habebat, excepto ſi iudex interrogat.

Matt.15.

G quod alicui faciat iniuriam,etiam ſi ab hac immũdicia,
quam omnes homines abhorrẽt ac deteſtãtur, muniat
hominem,vtrum & hoc genere mentiendum ſit, ſi ta-
lis fiat iniuria per mendacium, quæ non ſit in eo gene-
re immundiciæ, de quo nunc agimus, alia quæſtio eſt.
Non enim iam de mendacio quæritur,ſed quæritur v-
trum alicui facienda ſit iniuria etiam per mendacium,
vt illa ab altero immundicia depellatur. Quod nullo
modo putauerim: quanquam proponantur leuiſsimæ
iniuriæ, ſicut eſt illa quam de vno modio amiſſo ſupra
commemoraui,& multũ perturbẽt, vtrum non debea-
mus facere cuiquam vel talem iniuriã,ſi ea poteſt alius
ne ſtuprum patiatur defendi aut muniri. Sed, vt dixi,
Cap.15. alia quæſtio eſt. Nunc illud quod inſtituimus per-
Mẽdaciũ agamus. Vtrum mentiendũ ſit etiamſi ineuitabilis con-
citra iniu- ditio proponatur,vt aut hoc faciamus,aut ſtuprum pa-
riam. tiamur, vel aliquam execrabilem inquinationẽ,etiamſi
mentiendo nulli faciamus iniuriam.De qua re patebit
aliquis conſiderationi locus,ſi prius diuinas authorita-
tes,quæ mendacium prohibent, diligẽter diſcutiamus.
Si enim ipſę nullum dant locum,fruſtra quęrimus quà
H exeamus. Tenendum eſt enim omnimodo præceptum
dei & voluntas dei,in iis quæ tenendo præceptum eius
paſsi fuerimus æquo animo ſequẽda:ſi autem relaxatur
aliquis exitus,non eſt in tali cauſa recuſandum menda-
cium.Propterea diuinæ ſcripturæ non ſolum præcepta
dei continent,ſed etiam vitam moréſque iuſtorum: vt
ſi forte occultum eſt quemadmodum accipiendum ſit
quod præcipitur,in factis iuſtorum intelligatur. Exce-
ptis itaque his factis quę poteſt quiſque ad allegoricam
ſignificationem referre,quamuis geſta eſſe nemo ambi-
gat, ſicuti ſunt ferè omnia in libris veteris teſtamenti.
Quis enim ibi aliquid audeat affirmare non pertinere
ad figuratiuam prænunciationem? Quippe cum apo-
ſtolus etiam filios Abraham,quos vtique naturali ordi-
ne propagandi populi editos eſſe atque vixiſſe facilli-
me dicitur: nõ enim monſtra & prodigia nata ſunt, vt
ad ſignificationem aliquam ducant animam: duo ta-
men teſtamenta ſignificare aſſerat: & beneficium illud
mirabile, quod deus populo Iſraël præſtitit ad eruẽdos
eos de ſeruitute qua in Aegypto premebantur,pœnám-
que vindictæ cum in itinere peccaſſent, in figura con-
I tigiſſe dicat: quæ facta inuenies,quibus iſtam regulam
deroges, & affirmare prę́ſumas ad figuram aliquã non
eſſe redigenda? His ergo exceptis,ea quæ in nouo teſta-
mento à ſanctis facta ſunt, vbi morum emendatorum
euidentiſsima commendatio eſt, valeant ad exempla
intelligẽdarum ſcripturarum, quæ in præceptis digeſta
Matth.5. ſunt: velut cum legimus in Euangelio, Accepiſti ala-
pam,para alteram maxillam.Exemplum autem patien-
tiæ nullum quàm ipſius domini potentius & excellen-
tius inuenimus. At ipſe cum alapa percuſſus eſſet, non
Ioan.18. ait, Ecce altera maxilla: ſed ait, Si male dixi, exprobra
de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Vbi oſtendit
illam præparationem alterius maxillæ in corde facien-
dam. Quod etiam apoſtolus Paulus vtique nouerat:
nam & ipſe cum eſſet alapa percuſſus ante pontificem,
non ait, Percute maxillam alteram: ſed, Percutiet te
dominus, inquit, paries dealbate: & tu ſedes iudicare
Acto.23. me ſecundum legem,& contra legem iubes me percu-
ti? Altiſsimè intuens ſacerdotium Iudæorum iam tale
factum fuiſſe,vt nomine forinſecus niteret,intrinſecus
autem luteis concupiſcentiis ſorderet. Quod tranſitu-
rum eſſe vindicta domini videbat in ſpiritu,cum illud
diceret: ſed tamen cor paratum habebat non ſolum
ad alias alapas accipiendas,ſed etiam quęlibet tormen- K
ta pro veritate patienda cum eorum dilectione à qui-
bus illa pateretur. Scriptum eſt etiam, Ego autem dico *Matt.5.*
vobis,non iurare omnino. Iurauit autem ipſe Apoſto-
lus in epiſtolis ſuis,& ſic oſtendit quomodo accipien-
dum eſſet quod dictum eſt,Dico vobis non iurare om
nino:ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi venia-
tur,& ex facilitate ad conſuetudinem,atque ita ex con-
ſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inue-
nitur iuraſſe niſi ſcribens,vbi conſideratio cautior non
habet linguam præcipitem. Et hoc vtique à malo,ſicut
dictum eſt, Quod autem amplius eſt, a malo eſt: non
tamen ſuo,ſed eorum infirmitatis, quibus etiam ſic fi-
dem facere conabatur. nam quod loquẽs iuraſſet,dum
nõ ſcriberet, neſcio vtrum aliqua de illo ſcriptura nar-
rauerit. Et tamen dominus ait, Omnino non iurare.
Non enim conceſsit vt id liceret ſcribentibus.Sed quia
præcepti violati reum Paulum, præſertim in epiſtolis
conſcriptis atque editis ad ſpiritalem vitant ſalutém-
que populorum, nefas eſt dicere, intelligendum eſt il-
lud quod poſitũ eſt,omnino,ad hoc poſitum, vt quan-
tum in te eſt, non affectes,non ames,non quaſi pro bo- L
no cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum,ſicut
illud,Nolite cogitare de craſtino. Et, Nolite itaque co- *Matt.6.*
gitare quid manducetis,& quid bibatis,& quid indua-
mini. Cum autẽ videmus & ipſum dominum habuiſſe
loculos, quò ea quæ dabantur, mittebantur vt ſeruari *Ioan.13.*
poſſent ad vſus pro tempore neceſſarios, & ipſos apo-
ſtolos procuraſſe multa fratrum indigentię,non ſolum
in craſtinum, ſed etiam in prolixius tempus impẽden- *Acto.11.*
tis famis, ſicut in Actibus Apoſtolorum legimus, ſatis
elucet illa præcepta ſic intelligenda, vt nihil operis no-
ſtri temporalium adipiſcendorum amore vel timore
egeſtatis tãquam ex neceſsitate faciamus.Item dictum
eſt apoſtolis, vt nihil ſecum portantes in via, ex euan-
gelio viuerent.Et quodam loco etiam ipſe dominus ſi-
gnificauit cur hoc dixerit,cũ addidit, Dignus eſt enim *Matth.10.*
operarius mercede ſua. Vbi ſatis oſtendit permiſſum
hoc eſſe,non iuſſum,ne forte qui hoc faceret,vt in ope-
ræ prædicationis verbi aliquid ab eis quib⁹ prædicaret,
in vſus vitæ huius ſumeret, illicitũ aliquid ſe facere ar-
bitraretur. Poſſe tamen laudabilius nõ fieri, in apoſto-
lo Paulo ſatis demonſtratũ eſt:qui cum diceret, Com- M
municet autem qui catechizatur verbo, ei qui ſe cate- *Galat.6.*
chizat, in omnibus bonis: & cum multis locis id ſalu-
briter fieri ab eis quibus verbum prædicaret, oſtende-
ret:ſed tamen ego, inquit, non ſum vſus hac poteſtate. *1.Cor.9.*
Poteſtatem ergo dedit dominus, cum iſta diceret,non
imperio conſtrinxit. Ita pleraque in verbis intelligere
non valentes,in factis ſanctorum colligimus quemad-
modum oporteat accipi: quod facilè in aliam partem
duceretur: niſi exemplo reuocaretur. Sic ergo *Cap.16.*
quod ſcriptum eſt,Os autem quod mentitur occidit a- *Os homi-*
nimam, de quo ore dixerit, quæritur. Plerunque enim *nis duplex.*
ſcriptura cum os dicit,conceptaculum ipſum cordis ſi-
gnificat, vbi placet & decernitur quicquid etiã per vo-
cem cum verum loquimur enunciatur: vt corde men-
tiatur cui placet mendacium. Poſsit autem non corde
mẽtiri,qui per vocem aliud quàm eſt in animo ita pro-
fert,vt maioris mali euitandi cauſa malum ſe admitte-
re nouerit,cui tamen vtrũque diſpliceat. Et qui hoc aſ-
ſerunt,ita dicunt etiam illud intelligendum quod ſcri-
ptum eſt,Qui loquitur veritatẽ in corde ſuo: quia ſem- *Pſal.14.*
per in corde veritas loquenda eſt, nõ autem ſeſſ per in
ore corporis,ſi aliqua cauſa cauendi maioris mali aliud
quàm

A quàm in animo eſt, voce proferri exigat. Et eſſe quidē
os cordis ex hoc iam intelligi poteſt, quod vbi locutio
eſt, ibi os non abſurde intelligitur. Nec rectè diceretur,
qui loquitur in corde ſuo: niſi & os in corde rectè in-
telligeretur. Quanquã & eo ipſo loco vbi ſcriptum eſt,
Sapient.1. Os autem quod mētitur, occidit animã: ſi circunſtan-
tia lectionis conſideretur, non accipitur fortaſſe aliud
quàm os cordis. Obſcurum enim reſponſum ibi eſt vbi
homines latet, qui os cordis niſi ori corporis conſonet,
audire non poſſunt. Illud autē os dicit in eo loco ſcri-
ptura peruenire ad auditū ſpiritus domini, qui repleuit
orbem terrarum: ita vt etiam labia & vocem & linguã
commemoret in eo loco, nec tamen omnia ſinat intel-
lectus niſi de corde accipi, quia deum dicit non latere
quod dicitur. Quod autem ſono iſto ad aures noſtras
pertinēte dicitur, nec homines latet. Ita quippe ſcriptū
Ibidem. eſt, Humanus eſt enim ſpiritus ſapiētiæ, & nō liberabit
maledictum à labiis eius, quoniã renum illius teſtis eſt
deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ illius
auditor: quoniã ſpiritus domini repleuit orbem terra-
rum, & hoc quod cōtinet omnia, ſcientiã habet vocis.
Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, ſed
B nec præteriret illū corripiēs iudiciū. In cogitationibus
enim impij interrogatio erit, ſermonū autem illius au-
ditio à domino veniet ad correptionem iniquitatū il-
lius. Quoniã auris zeli audit omnia, & tumultus mur-
murationū non abſcōdetur. Cuſtodite ergo vos à mur-
muratione quæ nihil prodeſt: & à detractione linguæ
parcite, quoniã reſponſum obſcurum in vacuum non
ibit. Os autem quod mētitur, occidit animam. Videtur
ergo his minari, qui obſcurum putant & ſecretum eſſe
quod corde agitant atq; verſant. Tam verò clarū oſten-
dere voluit hoc eſſe auribus dei, vt etiã tumultum eum
appellauerit. Manifeſtè etiam in euangelio inuenimus
os cordis, vt vno loco & corporis & cordis ora domi-
Matt.15. nus commemoraſſe inueniatur, vbi ait, Adhuc & vos
ſine intellectu eſtis? Nō intelligitis quia omne quod in
os intrat, in vētrem vadit, & in ſeceſſum emittitur: quæ
autē procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinqui-
nāt hominē. De corde enim exeūt cogitationes malæ,
homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimo-
nia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ coinquinant hominem.
C Hic ſi vnum os quod eſt corporis intellexeris, quo mo-
do intellecturus es, Quæ autē procedūt de ore, de cor-
de exeūt: cū & ſputus & vomitus de ore procedat? Niſi
forte tunc quiſque non coinquinatur, cum edit aliquid
immundū, coinquinatur autē cum id euomit. Quod ſi
abſurdiſſimū eſt, reſtat vt os cordis intelligamus à do-
mino expoſitū, cum ait, Quæ procedūt de ore, de corde
exeunt. Nam & furtum cum poſsit (& ſæpe ita fiat) in ſi-
lentio corporalis vocis atq; oris perpetrari, dementiſsi-
mum eſt ſic intelligere, vt tunc putemus quenquã pec-
cato furti cōtaminari, cum id fatetur aut indicat: cum
autem id tacitè committit, incoinquinatū arbitrari. At
vero ſi ad os cordis quod dictum eſt referamus, nihil
omnino peccati tacitè cōmitti poteſt. Non enim com-
mittitur, niſi ex ore illo interiore procedat. Sicut autē
Sapient.1. quæritur de quo ore dixerit, Os autē quod mētitur, oc-
cidit animã, ita quæri poteſt de quo mendacio. Videtur
enim de illo proprie dicere, quo cuiquã detrahitur. Ait
enim, Abſtinete ergo vos à murmuratione quæ nihil
prodeſt, & à detractione linguæ parcite. Fit autem iſta
detractio per maleuolentiã, cum quiſq; non ſolum ore
ac voce corporis profert quod cōfingit in aliquem, ſed
etiam tacitus talem vult credi, quod eſt vtique ore cor-
dis detrahere: quod dicit obſcurū & occultum deo eſſe D
non poſſe. Nam quod alio loco ſcriptum eſt, Noli velle Eccli.7.
mentiri omne mendacium: non ad hoc volunt valere,
vt nullo mendacio quiſq; mentiatur. Itaq; cum alius di
xerit ex iſto ſcripturæ teſtimonio, vſqueadeo genera-
liter omne mendacium eſſe deteſtandum, vt etiam ſi
quis mentiri velit, etiam ſi nō mentiatur, iam voluntas
ipſa damnanda ſit: atq; ad hoc interpretetur, quòd non
dictum eſt, Noli mentiri omne mendacium: ſed, Noli
velle mentiri omne mendacium: vt non ſolū mentiri,
ſed nec velle mentiri quiſque audeat vllo mendacio.

Dicit alius, Imò quod ait, Noli velle mentiri omne Cap.17.
mēdacium: de ore cordis exterminãdum atq; alienan- De mēda-
dum eſſe mendacium voluit: vt à quibuſdã mendaciis cio in v-
ore corporis abſtinendū ſit: ſicut illa ſunt maxime, quæ tranque
pertinent ad doctrinã religionis: à quibuſdam vero nō partem
ſit ore corporis abſtinendum, ſi maioris mali euitandi diſputat.
cauſa exigit: ore autem cordis ab omni mēdacio peni-
tus abſtinere debeamus. Vbi oportet intelligi quod di-
ctum eſt, Noli velle. Voluntas quippe ipſa quaſi os cor-
dis accipitur, vt non pertineat ad os cordis, cum maius
malum cauentes, mētimur inuiti. Eſt & tertius intelle-
ctus, quo ſic accipias, Noli omne, vt exceptis aliquibus E
mendaciis mētiri te ſinat: tanquam ſi diceret, Noli vel-
le credere omni homini: nō vt nulli crederetur mone-
ret, ſed vt non omnibus, aliquibus autem crederetur: &
id quod ſequitur, Aſsiduitas enim eius non proficiet ad
bonum, ita ſonat, quaſi non à mendacio, ſed ab aſsiduo
mendacio: id eſt, à conſuetudine atq; amore mentiendi
prohiberi videatur. Quò profecto delabitur quiſquis
vel omni mendacio putauerit abutēdum: ita enim nec
illud cauebit, quod fit in doctrina pietatis & religionis:
(quo ſceleratius quid inuenias, non inter omnia men-
dacia, ſed inter omnia peccata?) vel alicui mendacio,
quamuis facili, quamuis innoxio nutum voluntatis ac-
commodauerit, vt non inuitus euadendi maioris mali
cauſa, ſed volens libénſque mentiatur. Ita cum tria ſint
quæ in hac ſentētia intelligi poſsint, aut omne menda-
cium non ſolum mentiri noli, ſed nec velle mētiri: aut
noli velle, ſed vel inuitus mentire, cum fugiendum eſt
aliquid grauius: aut noli omne, vt exceptis aliquib9 mē-
daciis cætera permittãtur: vnū hic pro his quibus men-
tiri nunquam placet, duo pro illis qui aliquando putãt F
eſſe mentiendum, inueniuntur. Sed tamen quod ſequi-
tur, Aſsiduitas enim eius non proficiet ad bonū: neſcio
vtrum poſsit primæ harum trium ſententiæ ſuffragari,
niſi forte ita, vt perfectorū præceptū ſit, omnino nun-
quam non ſolū mentiri, ſed nec velle mentiri. Aſsidui-
tas vero mentiendi nec proficiētibus permittatur, tan-
quam ſi cum præciperetur, nunquã prorſus non ſolum
mentiendum, ſed nec voluntatem habēdam eſſe men-
tiendi contradiceretur exemplis, quòd aliqua ſunt etiã
magna authoritate approbata mendacia, Reſpōderetur
autem illa, quidem eſſe proficientiū quæ habent ſecun-
dum hanc vitam qualecunque officium miſericordiæ:
ſed vſqueadeo eſſe omne mēdacium malum, & perfe-
ctis atq; ſpiritalibus animis omnimodo fugiendum, vt
nec ipſis proficientibus aſsiduitas eius permittenda ſit.
Dictum eſt enim iam de obſtetricibus Aegyptiis, quòd Exod.1.
de indole ad melius proficiendi mentientes approbatæ
ſunt: quia nōnullus gradus eſt ad diligendam veram ac
ſempiternam ſalutem, cum quiſque miſericorditer etiã
pro alicuius quamuis mortali ſalute mētitur. Item quod
ſcriptum eſt, Perdes omnes qui loquūtur mendacium: Pſalm.5.
alius dicit nullum hic exceptum eſſe mendacium, ſed

G omne damnanum. Alius dicit ita vero, ſed qui loquuntur ex corde mendacium, ſecũdum ſuperiorem diſputationem. nam veritatẽ loquitur in corde qui odit mẽtiendi neceſsitatem, quam pœnam huius vitæ mortalis intelligit. Alius dicit, Omnes quidẽ perdet deus qui loquuntur mendacium, ſed non omne mendacium. Eſt enim aliquod mendacium quod tunc inſinuabat propheta, in quo nulli parcatur: id eſt, ſi peccata ſua quiſque confiteri detrectans, defendat ea potius, & nolit agere pœnitentiam: vt parum ſit quia operatur iniquitatẽ, niſi etiam iuſtus videri volens, medicinæ confeſsionis non ſuccumbat: vt ipſa verborum diſtinctio non aliud intimare videatur, Odiſti omnes qui operantur iniquitatem, ſed non perdes, ſi pœnitendo in confeſsione veritatem loquãtur, vt faciẽdo iſtam veritatem veniant ad lucem, ſicut in euangelio ſecundum Ioannem dicitur,

Ioan.3. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem. Perdes autẽ omnes qui non ſolùm operantur iniquitatẽ, quod odiſti, ſed etiam loquuntur mendacium, falſam iuſtitiam prætendendo, nec in pœnitentia confitendo peccata. nam de falſo teſtimonio, quod in decẽ præceptis legis poſitum eſt, nullo modò quidem contendi poteſt, dile-

H ctionem veritatis in corde ſeruandam, & proferẽdum falſum ad eum, apud quem dicitur teſtimonium. Cum enim deo tantùm dicitur, tunc tantùm in corde veritas amplectẽda eſt. Cum autem homini dicitur, etiam ore corporis verum proferendũ eſt, quia homo nõ eſt cordis inſpector. Sed planè de ipſo teſtimonio non abſurde quæritur, apud quem quiſq; teſtis ſit. Nõ enim apud quoſcũque loquimur, teſtes ſumus, ſed apud eos quibus expedit & debetur per nos cognoſcere aut credere veritatem: ſicuti eſt iudex, ne in iudicãdo erret: aut qui docetur doctrina religionis, ne erret in fide, aut in ipſa doctoris authoritate dubius fluctuet. Cum autẽ ille te interrogat, aut vult ex te aliquid noſſe, qui eam rem quærit, quę non ad eum pertineat, aut quam ei noſſe nõ expedit, non teſtem, ſed proditorem requirit. Itaque ſi ei mentiaris, à falſo fortaſſe teſtimonio alienus eris, ſed à

Caput.18. De eo quod grauioris mali vitandi cauſa fit.

mendacio profectò non eris. Saluo igitur eo quod falſum teſtimoniũ dicere nunquam licet, quæritur vtrũ liceat aliquãdo mentiri. Aut ſi falſum teſtimonium eſt omne mendacium, videndũ eſt vtrum admittat compenſationem, vt dicatur vitãdi maioris peccati gratia: ſicut illud quod ſcriptum eſt, Honora patrem & matrẽ:

I rapiente officio potiore contemnitur: vnde vltimum

Exod.20. ſepulturæ honorem patri prohibetur exoluere, qui ab

Matth.8. ipſo domino ad regnum dei annũciandũ vocatur. Item

Prouer.29. quod ſcriptum eſt, Verbum excipiẽs filius, à perditione longe aberit: excipiens autem excipit illud ſibi, & nihil falſi de ore ipſius procedit: Dicit aliquis non aliud hic accipiendum eſſe quod poſitum eſt, Excipiens verbum filius: niſi verbum dei, quod eſt veritas. Ergo excipiens veritatem filius à perditione lõge aberit, refertur ad il-

Pſal.5. lud quod dictum eſt, Perdes omnes qui loquũtur mendacium. Quod vero ſequitur, Excipiens autem excipit illud ſibi, quid aliud inſinuat, niſi quod apoſtolus dicit,

Galat.5. Opus autem ſuum probet vnuſquiſque, & tũc in ſemetipſo habebit gloriam, & non in altero. Qui enim excipit verbum, id eſt, veritatem, non ſibi, ſed vt hominibus placeat, non eam cuſtodit, cùm eis videt placere poſſe mendacio. Qui autem excipit ſibi, nihil falſum de ore ipſius procedit, quia etiam cum placet hominibus mendacium, non mentitur ille qui veritatem, non qua illis, ſed qua deo placeret, excepit ſibi. Itaque non eſt cur hic dicatur, Omnes quidem perdet qui loquũtur mendacium, ſed non omne mendacium: quando vniuerſa- K liter omnia mẽdacia circũciſa ſunt in eo quod dictum eſt, Et nihil falſi de ore ipſius procedit. Sed dicit alius ita eſſe accipiendũ ſicut accepit apoſtolus Paulus, quod *Matth.5.* ait dominus, Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Nam & hic omnis iuratio circunciſa eſt, ſed ab ore cordis: vt nunquam voluntatis approbatione fieret, ſed neceſsitate infirmitatis alterius: id eſt, malo alterius, cui non aliter videtur perſuaderi poſſe quod dicitur, niſi iurando fides fiat: aut ab illo malo noſtro, quòd huius mortalitatis adhuc pellibus inuoluti, cor noſtrum non valemus oſtendere: quod vtique ſi valeremus, iuratione opus non eſſet. Quanquam etiam in hac ſententia tota, ſi quod dictum eſt, Excipiens verbum filius, à perditione longe aberit: de ipſa dictum eſt veritate, per quam facta ſunt omnia, quæ incõmotabilis ſemper manet: quoniam doctrina religionis ad eam contemplãdam perducere nititur, poteſt videri ad hoc eſſe dictum, Et nihil falſi de ore ipſius procedit, vt nihil falſi quod ad doctrinam pertinet, dicat. Quod mendacij genus nulla omnino compenſatione ſubeundum, penituſq; ac præcipue deuitandum eſt. Aut ſi quod dictum eſt nihil falſi, abſurde accipitur, ſi non ad omne mẽdacium refera- L tur: quod dictum eſt, de ore ipſius, ſecundum ſuperiorẽ diſputationem os cordis accipiendum eſſe contendit, qui aliquando putat eſſe mentiendum. Hæc certe omnis diſputatio quamuis alternet, aliis aſſerentibus nunquam eſſe mentiendũ, & ad hoc diuina teſtimonia recitãtibus: aliis contradicentibus, & inter ipſa verba diuinorum teſtimoniorũ mendacio locum quærentibus: nemo tamẽ poteſt dicere, hoc ſe aut in exemplo, aut in verbo ſcripturarum inuenire, vt diligendum vel non odio habendum vllum mẽdacium habeatur: ſed interdum mentiendo faciendum eſſe quod oderis, vt quod amplius deteſtandum eſt, deuitetur. Sed in hoc errant homines, quòd ſubdunt precioſa vilioribus. Cum enim conceſſeris admittẽdum eſſe aliquod malum, ne aliud grauius admittatur, non ex regula veritatis, ſed ex ſua quiſque cupiditate atque cõſuetudine metitur malum, & id putat grauius quod ipſe amplius exhorreſcit, non quod amplius revera fugiendũ eſt. Hoc totũ ab amoris peruerſitate gignitur vitium. Cum enim duæ ſint vitæ noſtræ, vna ſempiterna, quæ diuinitus promittitur: altera temporalis, in qua nunc ſumus: cum quiſque

Vita hominũ duplex.

iſtam temporalẽ amplius diligere cœperit, quàm illam M ſempiternam: propter hãc quam diligit, putat eſſe omnia facienda: nec vlla æſtimat grauiora peccata, quàm quę huic vitæ faciunt iniuriam, & vel ei commoditatis aliquid iniquè & illicitè auferũt, aut eam penitus illata morte adimunt. Itaq; fures & raptores & contumelioſos & tortores atque interfectores magis oderũt, quàm laſciuos, ebrioſos, luxurioſos, ſi nulli moleſti ſunt. Non enim intelligũt aut omnino curãt, quòd iſti deo faciãt iniuriam: nõ quidem in illius aliquod incommodum, ſed in ſuã magnam perniciẽ: cum dona eius in ſe corrumpunt etiam temporalia, atque ipſis corruptionibus auerſantur æterna: maxime ſi iam templum dei eſſe cœperunt: quod Chriſtianis omnibus apoſtolus ita dicit, Neſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habi- *1.Cor.3.* tat in vobis? Quiſquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et omnia quidem iſta peccata, ſiue quibus iniuria fit hominibus in ipſis vitę huius incommodis, ſiue quib' ſe ipſi homines corrũpunt, & nulli inuito nocent, Omnia ergo iſta peccata, etiam ſi huic tẽporali

vitæ

A vitæ ad aliquam delectationem vel vtilitatem viden-
tur cōſulere. nam nullus aliquid horum alio propoſito
ac fine cōmittit: tamen ad illam vitam, quæ ſempiterna
eſt, implicatos omnibus modis impediūt. Horum autē
alia ſunt quæ ſolos facientes impediunt, alia quæ eos e-
tiam in quibus fiunt. Nam illa quæ vtilitatis ad hanc vi-
tam pertinentis gratia ſeruantur, cum auferūtur ab in-
iurioſis, illi ſoli peccant, & à vita æterna impediuntur,
qui ea faciunt, non ij quibus faciunt. Itaque etiam ſi ea
ſibi auferri quiſque conſentiat, vel ne faciat aliquid ma
li, vel ne in his ipſis maius aliquid incōmodi patiatur,
non ſolùm nō peccat, ſed illud fortiter & laudabiliter,
hoc vtiliter & inculpabiliter facit. Quæ autem ſancti-
tatis religioniſq; cauſa ſeruantur, cum hęc violare iniu-
rioſi voluerint, etiam peccatis minoribus, non tamen
iniuriis aliorū, ſi conditio proponitur & facultas datur,
retinenda ſunt. Et tunc iam illa deſinunt eſſe peccata,
quæ propter grauiora vitanda ſuſcipiuntur. Sicut enim
in rebus vtilibus, velut in pecunia alióve cōmodo cor-
porali, non vocatur damnum, quod propter maius lu-
crum amittitur: ſic & in rebus ſanctis non vocatur pec-
catū, quod ne grauius admittatur, admittitur. Aut ſi &
B illud damnum dicitur, quod aliquis perdit ne amplius
perdat: vocetur & hoc peccatū, dum tamē ſuſcipiēdum
eſſe vt amplius euitetur, ita nemo dubitet, ſicut nemo du
bitat cauendi maioris damni cauſa patiendū eſſe quod
Cap.19. minus eſt. Iſta ſunt autem quæ ſanctitatis cauſa ſer-
De caſti- uāda ſunt, pudicitia corporis, & caſtitas animæ, & veri-
tate, pudi- tas doctrinæ. Pudicitiā corporis, nō cōſentiente ac per-
citia, veri- mittēte anima nemo violat. Quicquid enim nobis in-
tate, aliiſ- uitis, nullam tribuentibus poteſtatem, maiore vi cōtin-
que virtu- git in noſtro corpore, nulla impudicitia eſt, ſed permit-
tibus. tendi poteſt eſſe aliqua ratio, conſentiēdi autem nulla.
Tunc enim cōſentimus, cum approbamus & volumus.
Permittimus autē etiam nō volentes, euitandæ alicuius
maioris turpitudinis gratia. Cōſenſio ſanè ad impudi-
citiam corporalem, etiā caſtitatem animi violat. Animi
quippe caſtitas eſt in bona volūtate & ſyncera dilectio-
ne, quę nō corrūpitur niſi cum amamus atq; appetimus
quod amandum atq; appetendū non eſſe veritas docet.
Cuſtodienda eſt ergo ſynceriter dilectio dei & proxi-
mi. in hac enim caſtitas animi ſanctificatur: & agēdum
quibus poſſumus viribus, & pia ſupplicatione, vt cū vio-
C landa appetitur pudicitia corporis noſtri, nec ipſe ani-
mę ſenſus extremus, qui carne implicatus eſt, aliqua de-
lectatione tāgatur. Si autē hoc nō poteſt, vel mentis in
nō cōſentiēdo caſtitas cōſeruetur. Cuſtodienda eſt autē
in animi caſtitate, qđ ad dilectionem proximi pertinet,
innocentia & beneuolētia. Quod autē addit pietas, in-
nocentia eſt, qua nulli nocemus. Beneuolētia, qua etiā
proſumus cui poſſumus. Pietas, qua colimus deū. Veritas
autē doctrinæ, religionis atq; pietatis non niſi mēdacio
violatē, cū ipſa ſumma atq; intima veritas, cuius eſt iſta
doctrina, nullo modo poſſit violari: ad quā peruenire,
atq; in illa omnimodo manere, eiq; penitus inhærere nō
1.Cor.15. licebit, niſi cū corruptibile hoc īduerit incorruptionē,
& mortale hoc īduerit immortalitatē. Sed quia omnis
in hac vita pietas, exercitatio eſt qua in illā tenditur: cui
exercitationi ducatū præbet iſta doctrina quæ huma-
nis verbis & corporeorum ſacramentorum ſignaculis
ipſam inſinuat atq; intimat veritatē: propterea & hæc
quæ per mendaciū corrumpi poteſt, maxime incorru-
pta ſeruanda eſt, vt ſi quid in illa caſtitate animi fuerit
violatū, habeat vnde reparetur. Corrupta enim autho-
ritate doctrinę, nullus aut curſus aut recurſus eſſe ad ca-
ſtitatem animi poteſt. Conficitur ergo ex his omni- D
bus hęc ſententia, vt mendacium quod non violat do- *Cap.20.*
ctrinam pietatis, neque ipſam pietatem, neq; innocen- *Pudicitiæ*
tiam, neque beneuolentiam, pro pudicitia corporis ad- *cauſa non*
mittendum ſit. Et tamen ſi quiſquam proponeret ſibi *mētiendū.*
ſic amandam veritatem, non tantùm quæ in contem-
plando eſt, ſed etiam in vero enunciando, quod in ſuo
quoque rerum genere verum eſt: & nō aliter proferen-
dam motu corporis ſententiam, quàm in animo con-
cepta atque conſpecta eſt: vt fidei veridicam pulchritu-
dinem: non ſolùm auro & argento & gemmis & amœ-
nis prædiis, ſed & ipſi vniuerſæ temporali vitæ omniq;
corporis bono præponeret, neſcio vtrum à quoquā ſa-
pienter errare diceretur: & ſi hoc ſuis omnibus talibus
rebus recte anteferret, pluriſq; penderet, recte etiā tem-
poralibus rebus aliorū hominum, quos innocentia be-
neuolentiaq; ſua ſeruare atq; adiuuare deberet. Amaret
enim perfectā fidem, non ſolum bene credendi ea quæ
ſibi excellenti & fide digna authoritate dicerentur, ſed
etiam fideliter enunciandi quæ ipſe dicenda iudicaret,
ac diceret. Fides enim appellata eſt in Latina lingua ex *Fides.*
eo quia fit quod dicitur. Quam manifeſtū eſt nō exhi-
bere mentientē. Quæ & ſi minus violatur, cum ita quiſ- E
que mentitur, vt ei nullo incommodo, nullaq; pernicie
credatur, addita etiam intētione vel ſalutis tuendæ vel
pudicitiæ corporalis, violatur tamen, & res violatur in
animi caſtitate atq; ſanctitate ſeruanda. Vnde cogimur
non opinione hominū, quæ plerunq; in errore eſt, ſed
ipſa quæ omnibus ſupereminet atq; vna inuictiſſima
eſt veritate, etiam pudicitiæ corporis perfectam fidem
anteponere. Eſt enim animi caſtitas, amor ordinatus,
non ſubdens maiora minoribus. Minus eſt enim quic-
quid in corpore q̄ quicquid in animo violari poteſt.
Certe enim cum pro pudicitia corporali quiſq; menti-
tur, videt quidem corrūpendo corpori ſuo, non ſuā ſed
alienam imminere libidinē: cauet tamē ne ſaltem per-
mittendo ſit particeps. Permiſſio verò illa vbi niſi in a-
nimo eſt etiā? Corporalis ergo pudicitia corrumpi niſi
in animo nō poteſt. Quo non cōſentiente, neq; permit-
tente, nullo modo recte dicitur violari pudicitia cor-
poralis, quicquid in corpore fuerit aliena libidine per-
petratum. Vnde colligitur multo magis animi caſtitatē
ſeruandā eſſe in animo, in quo tutela eſt pudicitiæ cor-
poralis, quàm quicquid in corpore fuerit aliena libidi- F
ne perpetratum. Quamobrem quod in nobis eſt, vtrūq;
ſanctis moribus & conuerſatione muniendum eſt atq;
ſepiendum, ne alicunde violetur. Cum autem vtrūque
non poteſt, quid pro quo ſit contemnendum quis non
videat, cum videat quid cui ſit præponendum: animus
corpori, an corpus animo: animi caſtitas pudicitię cor-
poris, an pudicitia corporis caſtitati animi? Et quid ma
gis in peccatis cauendū, permiſſio facti alieni, an com-
miſſio facti tui? Elucet itaque diſcuſſis omnibus ni- *Epilogus*
hil aliud illa teſtimonia ſcripturarum monere, niſi nū- *prædicto-*
quam eſſe omnino mentiendum: quandoquidem nec *rum.*
vlla exempla mendaciorum imitatione digna in mo- *Cap.21.*
ribus factiſq; ſanctorū inueniantur, quod ad eas attinet
ſcripturas, quæ ad nullā figuratam ſignificationem re-
feruntur, ſicuti ſunt res geſtę in Actibus Apoſtolorum.
Nam domini omnia in Euangelio, quæ imperitioribus
mēdacia videntur, figuratæ ſignificationes ſunt. Et quod
ait apoſtolus, Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lu *1.Cor 9.*
crifacerem: non eum mentiendo, ſed compatiendo fe-
ciſſe, recte intelligitur: Vt tanta charitate cum eis libe-
randis ageret, ac ſi ipſe in eo malo eſſet, à quo illos ſa-

G nare cupiebat. Non eſt igitur mentiendum in doctrina
pietatis, Magnũ enim ſcelus eſt, & primũ genus deteſta-
bilis mẽdacij. Non eſt mentiendũ ſecundo genere, quia
nulli facienda eſt iniuria. Non eſt mentiendum tertio
genere, quia nulli cum alterius iniuria conſulendũ eſt.
Non eſt mentiendum quarto genere, propter mẽdacij
libidinem, quæ per ſeipſam vitioſa eſt. Non eſt mẽtien-
dum quinto genere, quia nec ipſa veritas ſine placendi
hominibus enuncianda eſt: quãto minus mendacium,
quod per ſeipſum quia mẽdacium eſt, vtique turpe eſt?
Nõ eſt mentiendũ ſexto genere: neq; enim rectè etiam
teſtimonij veritas pro cuiuſquã temporali commodo
ac ſalute corrumpitur. Ad ſempiternam vero ſalutem
nullus ducendus eſt opitulante mendacio. Non enim
malis conuertentium moribus aliquis ad bonos mores
conuertẽdus eſt, quia ſi erga illum faciendum eſt, debet
etiam ipſe conuerſus facere erga alios. Atque ita non ad
bonos, ſed ad malos mores cõuertitur, cum hoc ei præ-
betur imitãdum conuerſo, quod ei præſtitum eſt con-
uertendo. Neque ſeptimo genere mentiendum. Non
enim cuiuſquã commoditas aut ſalus temporalis, per-
ficiendæ fidei præferenda eſt. Nec ſi quiſquam in rectè
H factis noſtris tam male mouetur, vt fiat etiã animo de-
terior, longeq; à pietate remotior, propterea rectè facta
deſerenda ſunt: cum id nobis præcipuè tenendum ſit,
quò vocare atq; inuitare debemus, quos ſicut noſmet-
ipſos diligimus: fortiſsimoq; animo bibenda eſt apo-
1. Cor. 2. ſtolica illa ſententia, Aliis quidem ſumus odor vitæ in
vitã, aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis ido-
neus? Nec octauo genere mẽtiendũ eſt, quia & in bonis
caſtitas animi, pudicitia corporis: & in malis id quod
ipſi facimus, eo quod fieri ſinimus maius eſt. In his au-
tem octo generibus tanto quiſque minus peccat cum
mentitur, quanto emergit ad octauum: tanto amplius,
quanto deuergit ad primum. Quiſquis autem eſſe ali-
quod genus mendacij quod peccatum non ſit putaue-
rit, decipiet ſeipſum turpiter, cum honeſtum ſe dece-
ptorem arbitratur aliorum. Tanta porrò cæcitas homi-
num animos occupauit, vt eis parũ ſit, ſi dicamus quæ-
dam mendacia non eſſe peccata, niſi etiam in quibuſdã
peccatũ dicant eſſe, ſi mendacium recuſemus: eoq; per-
ducti ſunt defendendo mendacium, vt etiam primo
illo genere, quod eſt omniũ ſceleratiſsimũ, dicãt vſum
I fuiſſe apoſtolum Paulum. Nam in epiſtola ad Galatas,
quę vtique ſicut cæteræ ad doctrinã religionis pietatiſ-
que conſcripta eſt, illo loco dicunt eſſe mentitum, vbi
Galat. 2. ait de Petro & Barnaba, Cum vidiſſem quia non rectè
ingrediuntur ad veritatem euangelij. Cum enim vo-
lunt Petrum ab errore, atque ab illa in quam inciderat
viæ prauitate defendere, ipſam religionis viam, in qua
ſalus eſt omnibus, confracta & comminuta ſcriptura-
rum authoritate conantur euertere. In quo non vident
non ſolum mendacij crimen, ſed etiam periurij ſe obii-
cere apoſtolo in ipſa doctrina pietatis, hoc eſt, in epi-
ſtola in qua prædicat euangelium. ibi quippe ait priuſ-
Galat. 1. quam iſta narraret, Quæ autem ſcribo vobis, ecce corã
deo, quia non mentior. Sed iam ſit huius diſputationis
modus, in cuius totius conſideratione & pertractatio-
ne nihil præ cæteris cogitandum atque orandum eſt,
1. Cor. 10. quàm illud quod idem apoſtolus dicit, Fidelis deus qui
non vos ſinet tentari ſupra quàm poteſtis ferre, ſed fa-
ciet cum tentatione etiam exitum, vt poſsitis ſuſtinere.

LIBRI DE MENDACIO AD
CONSENTIVM FINIS.

DIVI AVRELII K
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPI-SCOPI, CONTRA MENDACIVM AD CONSENTIVM, LIBER VNVS.

MVLTA mihi legenda miſiſti, Con- *Caput. 1.*
ſenti frater chariſsime, multa mihi le- *Hæretici*
genda miſiſti: quibus reſcripta dum *quo modo*
præparo, & aliis atque aliis magis vr- *refellendi.*
gentibus occupationibus diſtrahor,
emenſus eſt annus: atque in eas me
detruſiſti anguſtias, vt quomodocunque reſcriberem,
ne arridente iam tempore nauigandi, perlatorem re-
meare cupientem diutius detinerem. Itaque omnibus
quæ mihi Leonas dei famulus abs te attulit, & mox vt
ea ſumpſi, & poſtea cum hæc dictare iam vellem, euo-
lutis atque perlectis, & quãta potui conſideratione per-
penſis, valde ſum tuo delectatus eloquio, & ſanctarum
memoria ſcripturarum, ingeniique ſolertia, & dolore L
quo negligentes catholicos mordes, & zelo quo ad-
uerſus etiam latentes hæreticos frendes. Sed non mihi
perſuadetur eos de latebris ſuis, noſtris eſſe mendaciis
eruendos. Vt quid enim eos tanta cura veſtigare atque
indagare conamur, niſi vt captos, in apertũmque pro-
ductos, aut etiam ipſos veritatem doceamus, aut certè
veritate conuictos nocere aliis non ſinamus? Ad hoc
ergo, vt eorum mendacium deleatur, ſiue caueatur, dei
autem veritas augeatur. Quomodo igitur mendacio
mendacia rectè potero perſequi? An & latrocinio la-
trocinia, & ſacrilegio ſacrilegia, & adulterio ſunt adul-
teria perſequenda? Si autem veritas dei in meo men-
dacio abundauit, nunquid nam & nos dicturi ſumus,
Faciamus mala vt veniant bona? Quod vides quemad- *Rom. 3.*
modũ deteſtatur apoſtolus. Quid eſt enim aliud, men-
tiamur vt hæreticos mendaces ad veritatem adduca-
mus, niſi faciamus mala vt veniant bona? An aliquãdo
bonum eſt mendacium, vel aliquando mendacium eſt
non malum? Cur ergo ſcriptum eſt, Odiſti domine om *Pſalm. 5.*
nes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui lo-
quuntur mendacium? Non enim aliquos excepit, aut M
indefinite dixit, perdes loquẽtes mendacium, vt quoſ-
dam nos omnes intelligi ſineret, ſed vniuerſalem ſen-
tentiam protulit dicens, Perdes omnes qui loquuntur
mẽdacium. An quia non dictum eſt, perdes omnes qui
loquuntur mẽdacium, vel qui loquuntur quodcunque
mendacium, ideo putandum eſt locum alicui relaxa-
tum eſſe mendacio, vt ſcilicet ſit aliquod mendacium,
quod qui loquuntur, non eos deus perdat, ſed eos om-
nes perdat qui loquuntur iniuſtum mendacium, non
quodcunque mendacium: quia inuenitur & iuſtum,
quod vtique laudis debet eſſe, non criminis? Nõn- *Cap. 2.*
ne cernis quantum adiuuet hæc diſputatio eoſipſos, *Priſcillia-*
quos pro magna venatione mendaciis noſtris capere *niſtarum*
molimur? Priſcillianiſtarum eſt enim, ſicut ipſe mon- *error.*
ſtraſti, iſta ſententia. Cui comprobandæ adhibent teſti-
monia de ſcripturis, exhortantes ſuos ad mentiendum
tanquam exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apo-
ſtolorum, Angelorum: non dubitantes addere etiam
ipſum dominum Chriſtum, nec ſe aliter arbitrãtes ve-
racem ſuam oſtendere falſitatem, niſi veritatem dicant
eſſe mendacem. Redarguenda ſunt iſta, non imitanda.
Nec

A Nec in eo malo debemus Priſcillianiſtarum eſſe parti-
cipes, in quo cæteris hæreticis conuincuntur eſſe peio-
res. Ipſi enim ſoli, vel certe maxime ipſi reperiuntur ad
occultandam ſuam quam putãt veritatem dogmatiza-
re mendacium: atque hoc tam magnum malũ ideo in-
ſtum exiſtimare, quia dicunt in corde retinendum eſſe
quod verum eſt, ore autem ad alienos proferre falſum,
Pſal. 14. nullum eſſe peccatum, & hoc eſſe ſcriptũ, Qui loquitur
veritatem in corde ſuo: tanquam hoc ſatis ſit ad iuſti-
ciam, etiamſi loquatur quiſq; in ore mendacium, quan-
do non proximus, ſed alienus hoc audit. Propterea pu-
Epheſ. 4. tant etiam apoſtolum Paulum cum dixiſſet, Deponẽtes
mendacũ, loquimini veritatem: ſtatim addidiſſe, vnuſ-
quiſque cum proximo ſuo, quia ſumus inuicẽ membra.
Vt videlicet cũ eis qui nobis in ſocietate veritatis pro-
ximi non ſint, neque, vt ita dicam, commembres noſtri
ſunt, loqui liceat oporteatq; mendacium. Quæ ſenten-
tia ſanctos martyres exhonorat, imò vero aufert ſancta
omnino martyria. Iuſtius enim ſapientiuſq; facerent ſe-
cundum iſtos, ſi perſecutoribus ſuis nõ ſe confiterentur
eſſe Chriſtianos, nec eos ſua cõfeſsione facerent homi-
cidas: ſed potius mentiendo & negando quod erant &
B ipſi ſaluum haberẽt carnis cõmodum, cordiſq; propoſi-
tum, & illos conceptũ animo ſcelus implere nõ ſinerẽt.
Non enim proximi eorũ erant in fide Chriſtiana, vt cũ
eis deberent loqui veritatem in ore ſuo, quã loqueban-
tur in corde ſuo, ſed ipſius veritatis inſoper inimici. Si
4. Reg. 10. enim Hieu, quem ſibi inter cæteros ad exemplum men-
tiendi prudenter videntur intueri, ſeruum Baal ſe eſſe
mentitus eſt, vt ſeruos eius occideret: quanto iuſtius ſe-
cundum iſtorũ peruerſitatẽ tempore perſecutionis ſer-
uos dæmonũ ſe mentirentur ſerui Chriſti, ne ſerui dæ-
monum ſeruos occiderent Chriſti: & ſacrificarẽt ido-
lis, ne interficerentur homines, ſi ſacrificauit ille Baali
vt interficeret homines? Quid enim eis obeſſet ſecun-
dum egregiam doctrinam mendaciloquorum, ſi dia-
boli cultum mentirentur in corpore, quando dei cultus
ſeruabatur in corde? Sed non ſic intellexerunt apoſto-
lum martyres veri, martyres ſancti. Viderũt quippe te-
Roma. 10. nueruntq; quod ſcriptum eſt, Corde creditur ad iuſti-
Apo. 14. ciam, ore confeſsio fit ad ſalutem. Et, In ore eorum non
eſt inuentum mendacium: ac ſic irreprehenſibiles abie-
C runt, vbi tentari à mendacibus vlterius non cauebunt,
quia mẽdaces amplius in ſuis cœleſtibus cœtib[9] vel alie-
nos vel proximos non habebunt. Illum vero Hieu mẽ-
dacio impio & ſacrificio ſacrilego occidendos impios
& ſacrilegos inquirentem non imitarentur: nec ſi de il-
4. Reg. 10. lo æqualis fuiſſet, eadem ſcriptura tacuiſſet. Cum verò
ſcriptum ſit, eum rectum cor non habuiſſe cum deo,
quid ei profuit quòd pro nonnulla obedientia, quã de
domo Achab omnino delenda pro cupiditate ſuæ do-
minationis exhibuit aliquantã mercedem tranſitoriam
regni temporalis accepit? Ad ſententiam potius veri-
dicam martyrum defendendam te frater exhortor, vt
ſis aduerſus mendaces, non mendacij doctor, ſed veri-
tatis aſſertor. nam diligentius, obſecro, attende quod
dico, vt inuenias quàm ſit cauẽdum quod zelo quidem
laudabili aduerſus impios, vt poſsint comprehendi &
corrigi vel vitari, ſed tamen incautius docendum pu-
Mẽdacio-rum mala. Cap. 3. tatur. Mendaciorum genera multa ſunt, quæ qui-
dem omnia vniuerſaliter odiſſe debemus. Nullum eſt e-
nim mẽdacium quod non ſit contrarium veritati. Nam
ſicut lux & tenebræ, pietas & impietas, iuſtitia & ini-
quitas, peccatum & rectè factum, ſanitas & imbecillitas
vita & mors: ita inter ſe ſunt veritas mendaciumq; con-
traria. Vnde quanto amamus iſtam, tanto illud odiſſe D
debemus. Veruntamen ſunt quædam mẽdacia, quæ cre-
dere nihil obſit: quãuis etiam tali mentiendi genere fal-
lere voluiſſe mentienti ſit noxium, non credenti. Tan-
quam ſi frater ille ſeruus dei Fronto in iis quæ tibi in-
dicauit, quod abſit, aliqua mentiretur, ſibi nocuiſſet pro-
fecto nõ tibi, quamuis tu omnia credidiſſes ſine tua ini-
quitate narranti. Quoniam ſiue illa ita geſta ſint, ſiue
non ita, habent tamẽ aliquid, quod ſi quis crediderit ita
geſtum eſſe, etiam ſi non ita ſit geſtum, regula veritatis
& doctrina ſalutis æternæ iudicetur eſſe culpandus. Si
autem hoc quiſque mentiatur, quod ſi quis crediderit,
aduerſus doctrinã Chriſti hæreticus erit, tanto eſt no-
centior mentiens quanto miſerior credens. Vide ergo
quale ſit, ſi aduerſus doctrinam Chriſti mentiti fueri-
mus, quod quiſquis crediderit, interibit: vt inimicos e-
iuſdem doctrinæ capiamus, quos ad veritatẽ, dum nos
ab ea recedimus, adducamus, imò vero cum mendaces
mentiẽdo capimus, mendacia peiora doceamus. Aliud
eſt enim quod dicunt quando mentiuntur, aliud quãdo
falluntur. Nam cum hæreſim ſuam docent, ea dicunt in
quibus falluntur. Quando autem ſe dicunt ſentire quod
non ſentiunt, vel non ſentire quod ſentiunt, ea dicunt E
in quibus mẽtiuntur. Quod eis quiſquis credit, & ſi eos
non inuenit, ipſe non perit. A regula quippe catholica
nõ recedit, qui hæreticum catholica dogmata menda-
citer profitẽtem, catholicum credit. Ac per hoc non eſt
ei perniciosum: quia in hominis mente, de qua latente
non poteſt iudicare, non in dei fallitur fide, quam de-
bet in ſuam cuſtodire. Porrò autem quando hæreſim
ſuam docent, quiſquis eis crediderit putando verita-
tem, erit particeps vt erroris, ita damnationis illorum.
Sic fit, vt cum illi ſua nefaria dogmata fabulantur in
quibus mortifero errore falluntur, tũnc quiſquis cre-
diderit pereat. Nos autem quando catholica dogmata
prædicamus, in quibus rectam fidem tenemus, tunc ſi
crediderit inueniatur quicunque perierat. Quando ve-
ro cum ſint Priſcillianiſtæ, vt ſua venena non prodant,
noſtros ſe eſſe mentiuntur, quiſquis noſtrum eis cre-
dit, etiam illis latentibus ipſe catholicus perſeuerat.
Nos contra vt ad eorum perueniamus indaginẽ, ſi Pri-
ſcillianiſtas nos eſſe mentimur, quia eorum tanquam
noſtra ſumus dogmata laudaturi, quiſquis ea credide- F
rit, aut confirmabitur apud eos, aut transferetur ad eos
interim ſtatim: quid autem hora ſuperuentura pariat,
verum inde poſtea liberentur, vera dicentibus nobis,
qui decepti ſunt fallentibus nobis: & verum audire ve-
lint docentem, quem ſic experti ſunt mentientem, quis
nouerit certum? quis hoc eſſe ignoret incertum? Ex quo
colligitur pernicioſius, vt aut mitius loquar, periculo-
ſius mentiri catholicos, vt hæreticos capiant quàm mẽ-
tiuntur hæretici, vt catholicos lateant. Quoniam quiſ-
quis credit catholicis mentiendo tentantibus, aut ef-
ficitur aut confirmatur hæreticus. Quiſquis autem cre-
dit hæreticis mentiendo ſeſe occultantibus, non deſi-
nit eſſe catholicus. Quod vt fiat planius aliqua exem-
pli gratia proponamus, & ex eis potiſsimũ ſcriptis quæ
mihi legenda miſiſti. Ecce conſtituamus ante oculos
callidum exploratorem, accedere ad eum quem Pri-
ſcillianiſtam eſſe præſenſerit, & dictum Epiſcopi, vel co-
gniti vitam, vel incogniti famam laudare mendaciter:
eſt hoc tolerabilius adhuc quia ille putatur fuiſſe ca-
tholicus, atque ex illo errore correctus. Deinde Priſcil-
lianum (hoc enim ſequitur in arte mentiendi) venera-
biliter commemoraturus eſt, hominem impium & de-

G teſtabilem, & pro ſuis neſariis ſceleribus criminibusq́; damnatum. In qua eius venerabili commemoratiooe, ſi forte ille cui retia tenduntur huiuſmodi, firmus Priſcilianiſta non fuerat, hac eius prædicatione firmabitur. Cum autem ad cætera explorantis ſermo proceſſerit, & dicentis miſereri ſe eorum quos tantis errorum tenebris tenebrarum author inuoluerit, vt honorē animæ ſuæ, & claritatem diuinæ proſapiæ non agnoſcant. Tum deinde dictum librum, cuius nomen eſt libra, eo quòd pertractatis duodecim quæſtionibus velut vnciia explicatur, tautis extulerit laudibus, vt talem libram in qua horrendæ blaſphemiæ continentur, multis librarum auri miltbus precioſiorem eſſe teſtetur. Nempe hęc aſtutia mentientis, animam credentis interficit, aut iam interfectam in eadem morte demergit ac deprimit. Sed, inquies, poſtea liberabitur. Quid ſi non fiat, ſiue aliquo interueniente impedimento ne cœpta compleantur, ſiue obſtinatione mentis hæreticæ rurſus eadem negantis, etiam ſi aliqua iam cœperat confiteri: præſertim quia ſi cognouerit ſe ab alieno fuiſſe tentatum, eoipſo audacius illa qnæ ſentit ſtudebit occultare mendacio, quando id inculpatè fieri multo certius didice-
H rit, etiam exemplo ipſius tentatoris? Hoc quippe in homine qui veritatem tegendam putat eſſe mentiendo qua tandem fronte culpabimus & damnare audebimus quod docemus? Remanet igitur, vt quod ſentiunt Priſcillianiſtæ ſecundum hæreſis ſuæ nefariam ſalſitatem, de deo, de anima, de corpore, de cæteris rebus, non dubitemus veraci pietate damnare. Quod autem ſentiunt, vt veritas occultetur eſſe mentiendum, ſit nobis & illis (quod abſit) dogma commune. Hoc tam magnum malum eſt, vt etiam ſi conatus hic noſter, quo ſcilicet eos per mendacium capere cupimus & mutare, ita proſperetur, vt eos capiamus atque mutemus, nullis lucris compēſantur hæc damna, quibus & nos cum ipſis pro illorum correctione deprauemur. Per hoc nanque mendacium & nos erimus ex ea parte peruerſi, & illi ſemicorrecti: quandoquidem iſtud quod putant eſſe pro veritate mentiendum, non in eis corrigimus: quia idem nos dicimus & docemus, & fieri oportere præcipimus vt ad eos emēdandos peruenire poſsimus. Quos tamen non emendamus, quibus mēdum quo ve-
I rum tegendum exiſtimant non auferimus: ſed nos potius immendamur, cum per tale mendum eos quærimus, nec inuenimus quemadmodum eis conuerſis credere valeamus, quibus peruerſis mentiti ſumus: ne forte quòd vt caperentur ſunt paſsi, faciant capti, non ſolum quia facere conſueuerunt, ſed quia & in nobis ad quos veniunt hoc inueniunt. Et quod eſt miſerabilius, etiam ipſi iam quaſi noſtri effecti, quemadmodum nobis credant, repetire nō poſſunt. Si enim ſuſpicentur etiā ipſi catholica dogmata nos mēdaciter loqui, vt neſcio quid aliud occultemus quod verū putamus: certe talia ſuſpicanti dicturus es, Hoc tūc ideo feci, vt caperē te. Sed quid reſpōdebis dicenti: Vnde igitur ſcio, vtrum etiam nūc id facias ne capiaris à me? An verò cuiquam perſuaderi poteſt, hominē non mentiri ne capiatur qui mentitur vt capiat? Vidésne quò tendat hoc malum, vt ſcilicet non ſolum nos illis ipſiq́; nobis, ſed omnis frater omni fratri non immeritò videatur eſſe ſuſpectus? Atque ita dum per mendacium tenditur vt doceatur fides, id agi potius vt nulli habenda ſit fides? Si enim & contra deum loquimur cum mentimur, quid tantum mali poterit in vllo mendacio reperiri, quod tanquam ſceleſtiſsimum omnimodo deuitare debeamus?

Cap. 4. Mētienti nō haberi fidem.

Sed nunc aduerte quàm tolerabilius Priſcillianiſtæ in noſtra comparatione mentiantur, quando ſe fallaciter loqui ſciunt, quos noſtro mendacio liberandos putamus ab eis falſis in quibus errando falluntur. Priſcilianiſta dicit, quòd anima ſit pars dei, & eiuſdē cuius eſt ille, naturæ atque ſubſtantiæ. Magna hæc eſt & deteſtanda blaſphemia, Sequitur enim, vt dei natura captiuetur, decipiatur fallatur, conturbetur atq; turpetur dānetur atque crucietur. At ſi hoc & ille dicit qui de tanto malo liberare cupit hominē per mendacium, videamus quid interſit inter vtrūque blaſphemum. Plurimum, inquis: Nam hoc Priſcillianiſta dicit, ita etiā credens: Catholicus autem nō ita credens, quanuis ita loquens. Ille ergo blaſphemat neſciens, iſte autem ſciens: Ille contra ſententiam, iſte contra conſcientiam: Ille habet cæcitatem falſa ſentiendi, ſed in eis habet ſaltem voluntatem vera dicendi: iſte latens videt vera, & volens loquitur falſa. Sed ille, inquies, hoc docet, vt erroris ſui faciat furoriſq́; participes: iſte autem hoc dicit vt ab illo errore ac furore liberet homines. Iam quidem ſupra oſtēdi, quantum & hoc noceat quod creditur profuturū. Verū interim ſi appendamus in his duobus mala præſentia, quoniam bona futura quæ catholicus de corrigendo L
hæretico inquirit, incerta ſunt, quis peccat grauius? vtrū qui hominem decipit neſciēs, an qui deum blaſphemat ſciens? Profecto quid ſit peius, intelligit qui homini deum ſolicita pietate præponit. Huc accedit, quia ſi blaſphemandus eſt deus, vt ad eum laudandum homines adducamus: proculdubio non ſolùm ad laudādum, verum etiam ad blaſphemandum deum exemplo & doctrina noſtra homines inuitamus, quoniam quos ad dei laudes per dei blaſphemias molimur adducere, vtique ſi adduxerimus, non ſolùm laudare diſcēt verumetiam blaſphemare. Hæc illis beneficia conferimus, quos non ignoranter, ſed ſcienter blaſphemando ab hæreticis liberamus. Et cum apoſtolus homines tradiderit etiam ipſi ſatanæ vt diſcerent non blaſphemare: nos conamur homines eruere ſatanæ, vt diſcant non per ignorantiam, ſed per ſcientiam blaſphemare: Nobiſque ipſis magiſtris eorum hoc tam magnū importamus exitium vt propter hæreticos capiendos prius efficiamur (quod certum eſt) dei blaſphematores: quo poſsimus propter eos (quod incertum eſt) liberandos, veritatis eius eſſe M
doctores. Cum igitur blaſphemare deum doceamus noſtros, vt eos Priſcillianiſtæ credant ſuos: videamus quid mali dicant, ipſi qui propterea mentiuntur vt eos noſtros eſſe credamus. Anathematizant Priſcillianum, & ad noſtrum arbitrium deteſtantur. Dicunt animam creaturam dei eſſe, non partem. Execrantur Priſcillianiſtarum falſa martyria: Catholicos Epiſcopos à quibus illa hæreſis nudata, oppugnata, proſtrata eſt, magnis efferunt laudibus, & cætera huiuſmodi. Ecce ipſi vera dicunt quando mentiuntur: non quo ſimul poſsit hoc ipſum verum eſſe quod mendum eſt, ſed in alio quando mentiuntur, in alio vera dicunt. Quando enim noſtros ſe eſſe mentiuntur, de fide catholica vera dicunt: ac per hoc ipſi ne Priſcillianiſtæ inueniantur, loquuntur mendaciter vera. Nos autem vt eos inueniamus, non ſolùm mendaciter loquimur vt ad illos pertinere credamur, ſed etiam falſa loquimur quæ ad illorum errorem pertinere cognouimus. Itaq; illi quando noſtri putari volunt, & falſum eſt ex parte, & verum eſt ex parte quod dicunt. Falſum eſt enim eos noſtros eſſe: verum eſt autem, animam partem dei non eſſe. Nos verò quando ad eos pertinere putari volumus, falſum

Cap. 5. Priſcillianiſtā tolerabili' mētiri quàm catholicum.

1. Tim. 1.

eſt vtrunque

A eſt vtrunque quod dicimus, & Priſcillianiſtas nos eſſe & animam partem dei eſſe. Illi itaque deum laudant, non blaſphemãt quando ſe occultant: & quãdo ſe non occultant, ſed ſua proferunt, blaſphemare ſe neſciunt. Ideo ſi ad fidem catholicam conuertantur, conſolantur

1. Timo. 1. ſemetipſos, quia poſſunt dicere quod Apoſtolus, qui cum inter cætera dixiſſet, Prius fui blaſphemus: miſericordiam, inquit, conſecutus ſum, quia ignorans feci. Nos contrà, vt ſe nobis aperiant, ſi hoc quaſi iuſtũ mendacium fallendis eis capiẽdiſque proferimus, profectò & ad blaſphematores Priſcillianiſtas nos pertinere dicimus, & vt nobis credant, ſine excuſatione ignorantiæ blaſphemamus. Neq; enim catholicus qui blaſphemando vult hæreticus credi, poteſt dicere, Ignorans feci.

Cap. 6. *Modus inquirendi & cõuincendi hæreticos.* Semper frater in talibus cauſis cum timore recolendum eſt, Quicunque me negauerit corã hominibus, negabo eum coram patre meo qui in cœlis eſt. An vero Chriſtum coram hominibus nõ negat, qui eum coram Priſcillianiſtis negat, vt eos latentes blaſphemo mendacio nudet & capiat? Quis autem dubitat obſecro te negari Chriſtum, cum ſicuti eſt verus, ita non eſſe di- B citur: & ſicut eum Priſcillianiſta credit, ita eſſe dicitur?

Mat. 7. Sed occultos lupos, inquies, indutos pellibus ouium, & dominicum gregem latenter grauiterque vaſtantes, aliter inuenire non poſſumus. Vnde ergo innotuerunt Priſcillianiſtæ, priuſquam huius mendacij fuiſſet excogitata venatio? Vnde ad ipſius authoris illorũ, profectò aſtutioris, & ideo tectioris, cubile peruentum eſt: vnde tot tantiq; manifeſtati atq; damnati, & cæteri innumerabiles partim correcti, partim velut correcti, & in Eccleſia miſerante collecti ſunt. Multas enim vias dat dominus quãdo miſeretur, quibus ad eorum perueniatur indaginem: quarum duæ ſunt aliis fœliciores, vt vel ab eis quos ſeducere voluerunt, aut ab eis quos iam ſeduxerãt reſipiſcentibus conuerſiſq; mõſtrentur. Quod facilius fit, ſi nefarius eorum error, non mendacibus captationibus, ſed veracibus diſputationibus euertatur. Quibus conſcribendis operam te oportet impendere, quoniam dominus donauit vt poſſis: quæ ſcripta ſalubria, quibus eorum peruerſitas inſana deſtruitur, cum magis magiſq; innotuerint, & à catholicis vel Antiſti- C tibus qui loquuntur in populis vel à quibuſq; ſtudioſis zelo dei plenis fuerint vſquequaque diffuſa, hæc erunt ſancta retia quibus capiantur veraciter, non mendaciter inquirantur. Sic enim capti, aut vltro quid fuerint fatebuntur, & alios quos in ſua mala ſocietate nouerunt, vel concorditer corrigent, vel miſericorditer prodent: aut ſi eos pudebit fateri, quod diuturna ſimu-

Euaſio pro mendacio. latione texerunt, occulta dei manu medicante ſanabuntur. Sed multo facilius, inquies, eorum latibula penetramus, ſi quod ſunt nos eſſe mentiamur. Hoc ſi liceret aut expediret, potuit Chriſtus præcipere ouibus ſuis, vt lupinis amictæ pellibus ad lupos venirent, & eos huius artis fallaciis inuenirent. Quod eis non dixit, nec quando eas in medium luporum ſe miſſurum eſſe prædixit. Sed dices, Non erant tunc inquirendi, cum eſſent apertiſsimi lupi, ſed eorum morſus & ſæuitia perferenda. Quid cum tempora poſteriora prænuncians, in veſtitu ouium dixit rapaces lupos eſſe venturos? Nónne ibi erat locus vt hæc moneret & diceret: & vos vt eos inueniatis, aſſumite veſtitũ luporũ, intrinſecus autem oues manete? Non hoc ait, ſed cum

Mat. 7. dixiſſet, Multi ad vos venient in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: non addidit, ex mendacijs veſtris: ſed ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Veritate ſunt cauenda, veritate capienda, verita- D te occidenda mendacia. Abſit vt blaſphemias ignorantium ſcienter blaſphemando vincamus. Abſit vt mala fallacium imitando caueamus. Quomodo enim cauebimus, ſi vt caueamus habebimus? Si enim vt capiatur qui blaſphemat neſciens, blaſphemabo ſciens, peius eſt quod ago quàm quod capio. Si vt inueniatur qui Chriſtum negat neſciens, ego Chriſtum negabo ſciens, ad perditionem me ſecuturus eſt quem ſic inuenero: ſiquidem vt illum inueniam, prior pereo. An forte qui eo modo Priſcillianiſtas inuenire molitur, ideo non negat Chriſtum, quia ore depromit quod corde non credit: quaſi vero quod & pauloante iam dixi, cum dictum eſſet, Corde creditur ad iuſtitiam: incaſſum eſt *Roma. 10.* additum, ore cõfeſsio fit ad ſalutem? Nónne penè omnes qui Chriſtum coram perſecutoribus negauerunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt, & tamen ore ad ſalutem non confitendo perierunt, niſi qui per pœnitentiam reuixerunt? Quis ita euaneſcat vt exiſtimet apoſtolum Petrum hoc habuiſſe in corde quod in ore, quando Chriſtũ negauit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat, & foris mendacium proferebat. Cur ergo lachrymis diluit quod ore negauerat, ſi *Mat. 26.* ſaluti ſufficiebat quod corde credebat? Cur loquens in E corde ſuo veritatem, tam amaro fletu puniuit mendacium quod ore deprompſit: niſi quia magnum vidit eſſe perniciem, ꝙ corde quidem credidit ad iuſtitiam, ſed ore non confeſſus eſt ad ſalutẽ? Quapropter illud quod ſcriptum eſt, Qui loquitur veritatem in corde ſuo: non *Pſal. 14.* ſic accipiendum eſt, quaſi retenta in corde veritate, loquendum ſit in ore mendacium. Sed ideo dictum eſt, quia fieri poteſt vt loquatur quiſque ore veritatem, quæ nihil ei proſit ſi eam in corde non teneat: id eſt, ſi quod loquitur ipſe nõ credat: ſicut hæretici maximeq; iidem Priſcillianiſtæ faciunt, cum catholicam veritatem non quidem credunt, ſed tamen loquuntur, vt noſtri eſſe credantur. Loquuntur ergo veritatem in ore ſuo, non in corde ſuo. Propterea diſtinguendi erant ab illo, de quo dictum eſt. Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Hanc autem veritatem catholicus ſicut in corde loquitur, quia ita credit, ita & in ore debet, vt ita prædicet. Contra iſtam vero nec in corde nec in ore habeat F falſitatem, vt in corde credat ad iuſtitiam, & ore confeſsionem faciat ad ſalutem. Nam & in illo pſalmo cũ dictum eſſet, Qui loquitur veritatem in corde ſuo: mox etiam hoc additum eſt, Qui non egit dolum in lingua ſua. Et illud quod apoſtolus ait, Deponentes *Epheſ. 4.* mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, quia ſumus inuicem membra, abſit vt ſic intelligamus tanquam loqui mendacium permiſerit cum eis qui non ſunt nobiſcum membra corporis Chriſti. Sed ideo dictũ eſt, quia vnuſquiſque noſtrũ hoc debet quemque deputare quod eum vult fieri, etiam ſi nondum factus eſt, ſicut dominus alienigenam Samarita- *Lucæ 10.* num proximum eius oſtendit cum quo miſericordiam fecit. Proximus ergo habendus eſt, non alienus, cum quo id agendum eſt, ne remaneat alienus. Et ſi propter id quod nondum eſt fidei noſtræ ſacramentique particeps factus, aliqua illi occultanda ſunt vera, nõ tamen ideo dicenda ſunt falſa. Fuerunt enim etiam temporibus apoſtolorum, qui veritatem non veraciter, id eſt, non veraci animo prædicarent, quos dicit apoſtolus Chriſtum annunciaſſe non caſte, ſed per inuidiam & *Philip. 1.* cõtentionẽ. Ac per hoc etiã tunc nõnulli tollerati ſunt *Cõfutatio mendacij.* annunciantes non caſto animo veritatem, non tamen

G vlli laudati ſunt, tanquam annunciantes caſto animo falſitatem. Denique de illis dicit, Siue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur. *Philip. 1.* Nullo modo autem diceret, vt poſtea Chriſtus annuncietur prius, negetur. Quocirca multis quidem modis poſſunt latentes hæretici veſtigari nec catholica fide vituperata, nec hæretica impietate laudata.

Cap. 7. Ne boni quidem cauſa peccandum.

Sed & ſi aliter omnino non poſſet educi de cauernis ſuis hæretica impietas, niſi à tramite veritatis lingua catholica deuiaret, tolerabilius illa occultaretur quàm iſta præcipitaretur. Tolerabilius in ſuis foueis deliteſcerent vulpes, quàm propter illas capiendas in blaſphemiæ foueam caderent venatores. Tolerabilius perfidia Priſcillianiſtarum veritatis velamine tegeretur, quàm fides catholica ne à Priſcillianiſtis mentientibus laudaretur, à catholicis credentibus negaretur. Nam ſi propterea iuſta ſunt non qualiacunque, ſed blaſphema mendacia, quia hoc animo fiunt vt occulti hæretici detegantur, potuerunt iſta modo ſi eodem animo fiant, caſta eſſe adulteria. *Cōfutatio mendacij.* Quid ſi enim ex numero Priſcilliatiſtarum impudicarum aliqua fœmi- H na iniiciat oculum in catholicum Ioſeph eiq; promittat proditurā ſe latebras eorum, ſi ab illo impetrauerit ſtuprum, certúmque ſit eam ſi ei cōſenſum fuerit, quod pollicita eſt impleturam, faciendum ne cenſebimus, an intelligemus nequaquam tali precio merces eiuſmodi comparandas? Cur ergo non eruimus capiendos hæreticos carne in adulterium defluente, & eruendos putamus ore in blaſphemia fornicante? Aut enim licebit vtrumque pari ratione defendere, vt ideo hæc non eſſe dicantur iniuſta, quia ea facta ſunt intentione qua deprehenderentur iniuſti: aut ſi ſana doctrina nec propter inueniendos hæreticos vult nos cum fœminis impudicis ſaltem corpore non mente miſceri, profecto nec propter inueniendos hæreticos vult à nobis ſaltem voce non mente, aut immundam hæreſim prædicari, aut caſtam catholicam blaſphemari. Quia & ipſum mentis imperium, cui debet omnis inferior motus hominis obedire, digno non carebit opprobrio, quādo fit quod fieri non oportet, ſeu membro ſeu verbo. Quanquam etiam cum verbo fit, membro fit: quoniam lingua membrum eſt qua fit verbum. Nec vllum factum noſtrum membro vllo patitur, niſi quod prius I corde concipitur, vel potius intus cogitando & conſentiendo iam partum, foras editur faciendo per membrum. Non itaq; animus à facto excuſatur, quando dicitur aliquid nō ex animo fieri, quod tamē non fieret, niſi animus faciēdum eſſe decerneret. Intereſt quidē plurimum, qua cauſa, quo fine, qua intētione quid fiat. *Quod nunquā facienda ſūt quæ de ſe mala ſunt, vt inde veniant bona.* Sed ea, quæ conſtat eſſe peccata, nullo bonæ cauſæ obtentu, nullo quaſi bono fine, nulla velut bona intentione facienda ſunt. Ea quippe opera hominū, ſicut cauſas habuerint bonas ſeu malas, nūc ſunt bona, nunc mala, quæ nō ſunt per ſeipſa peccata. Sicut victū præbere pauperibus, bonū opus eſt, ſi fit cauſa miſericordiæ cum recta fide. Sicut concubitus coniugalis, quando fit cauſa generandi, ſi ea fide fiat vt gignantur regenerādi. Hæc atque huiuſmodi ſecūdum ſuas cauſas opera ſunt bona vel mala, quia eadē ipſa ſi habeāt malas cauſas, in peccata vertuntur: velut ſi iactantiæ cauſa pauper paſcitur: aut laſciuiæ cauſa cum vxore concumbitur: aut filij generantur, non vt deo ſed vt diabolo nutriantur. Cum verò iam opera ipſa peccata ſunt, ſicut furta ſtupra, blaſphemiæ vel cætera talia: quis eſt qui dicat cauſis bonis eſſe facienda, vt vel peccata nō ſint, vel quod eſt abſurdius, iuſta peccata ſint? Quis eſt qui dicat, vt habeamus quod demus pauperibus, faciamus furta diuitibus, aut teſti- K monia falſa vendamus, maxime ſi non inde innocentes læduntur, ſed innocentes potius damnaturis iudicibus eruuntur? Duo enim bona fiunt huius venditione mendatij, vt & pecunia ſumatur vnde inops alatur, & iudex fallatur, ne homo puniatur. Teſtamenta etiam ſi poſſumus, cur non vera ſupprimimus, & falſa ſupponimus: vt hæreditates vel legata non habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni, ſed hi potius à quibus eſurientes paſcuntur, nudi veſtiuntur, peregrini ſuſcipiuntur, captiui redimuntur, eccleſiæ cōſtruuntur? Cur enim non fiant illa mala propter hæc bona, ſi propter hæc bona nec illa ſunt mala? Iam vero ſi aliquæ immundæ & diuites fœminæ videantur amatores & ſtupratores ſuos inſuper ditaturæ, cur non & has partes atque artes ſuſcipiat vir miſericors, quibus pro tam bona cauſa vtatur, vt habeat vnde indigentibus largiatur: nec audiat apoſtolum dicentem, Qui furabatur, iam non furetur, *Ephes. 4.* magis autem laboret operans manibus ſuis quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat cui opus eſt. Siquidem non ſolum ipſum furtum, verùm etiam falſum teſtimo- L nium & adulterium, & omne opus malum nō erit malum ſed bonum, ſi ea cauſa perpetretur, vt ſit vnde fiat bonum. Quis iſta dicat, niſi qui res humanas omnéſque conatur mores legéſque ſubuertere? Quod enim ſceleratiſsimum facinus, quod turpiſsimum flagitium, quod impiiſsimum ſacrilegium non dicatur poſſe fieri recte atque iuſte, nec impune tantum, verùm etiam glorioſe, vt in eo perpetrando nō ſolùm ſupplicia nulla timeantur, ſed ſperentur & præmia: ſi ſemel conceſſerimus in omnibus malis operibus hominum, ideo non quid fiat, ſed quare fiat eſſe quærendum, vt quæcunque propter bonas cauſas facta inueniuntur, nec ipſa mala eſſe iudicentur? At ſi iuſtitia meritò punit furem etiā qui dixerit & oſtenderit ideo ſe ſubtraxiſſe ſuperflua diuiti, vt præberet neceſſaria pauperi, ſi meritò punit falſarium, etiam qui ſe ideo teſtamentum alienum corrupiſſe docuerit, vt ille hęres eſſet qui facturus inde fuerat eleemoſynas largas, non ille qui nullas: ſi meritò punit adulterum, etiam qui demonſtrauerit miſericordia ſe feciſſe adulterium, vt per illam cum qua fecit de morte hominem liberaret: poſtremò vt ad rem de qua quæſtio eſt proprius accedamus, ſi meritò punit eum qui fœminæ M alicui Priſcillianiſtarum turpitudinis conſciæ, propterea ſe adulterino concubitu miſcuit, vt ad eorum latebras perueniret: obſecro te, cum dicat apoſtolus, Ne exhibeatis mēbra veſtra arma iniquitatis peccato, *Roma. 6.* & ideo nec manus, nec corporis genitalia, nec alia membra flagitiis exhibere debeamus, vt Priſcillianiſtas inuenire poſsimus: quid nos lingua, quid totū os noſtrum, quid organum vocis offendit, vt hæc exhibeamus arma peccato: tantóq; peccato, vbi deum noſtrum vt Priſcillianiſtas apprehenſos ab ignorantiæ blaſphemiis ſeruemus, ſine excuſatione ignorantiæ blaſphememus.

Cap. 8. Num leniter peccādum.

Dicet aliquis, Ergo æquandus eſt fur quilibet, ei furi qui miſericordiæ voluntate furatur. Quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo eſt quiſquam bonus, quia peior eſt vnus. Peior eſt enim qui concupiſcendo, quàm qui miſerando furatur. Sed ſi furtum omne peccatum eſt, ab omni furto eſt abſtinendū. Quis enim dicet eſſe peccādum etiamſi aliud ſit damnabile, aliud veniale peccatum? *Cōparatio peccatorū admonuque cem.* Nunc autem quærimus, ſi hoc aut illud quiſque fecerit, quis non peccauit, ſiue peccauit: nō quis grauius leuiuſve peccauit. Nam & ipſa furta leuius vtrique puniuntur lege quàm ſtupra. Sunt autem vtraque

peccata

A peccata, quanuis alia leuiora, alia grauiora: ita vt leuius habeatur furtum quod concupiſcendo, quàm ſtuprum quod ſubueniendo committitur. In ſuo quippe genere aliis eiuſdem generis peccatis leuiora fiunt, quæ bono animo videntur admitti, cum tamen & ipſa alterius generis peccatis ipſo ſuo genere leuioribus inueniantur eſſe grauiora. Grauius eſt enim auaritia quàm miſericordia furtum facere. Itémque ſtuprum grauius eſt luxuria, quàm miſericordia perpetrare: & tamen grauius eſt adulterare miſericordia quàm furari auaritia. Neque nunc agitur quid ſit leuius ſiue grauius, ſed quę ſint peccata vel non ſint. Nemo enim dixerit debuiſſe peccare vbi conſtat eſſe peccatum: ſed debere dicimus ſi ita vel ita peccatum eſt, ignoſci vel non ignoſci.

Cap. 9.

Nemini leuiter peccãdũ ob vitandum alienum peccatũ grauius.

Verum quod fatendum eſt, ita humanos animos quædam compenſatiua peccata perturbant, vt etiam putentur debere laudari, ac potius recte facta dicantur. Quis enim dubitet eſſe grande peccatum, ſi pater filias ſuas proſtituat fornicationibus impiorum? Et tamen extitit cauſa qua hoc vir iuſtus debere ſe facere exiſtimaret, quando Sodomitæ nefario libidinis impetu hoſpitibus eius irruebant. Ait enim, Sunt mihi dnę B filiæ quæ non cognouerunt virum, producam illas ad vos, & vtimini eis quomodo placuerit vobis, tantùm in viros iſtos ne faciatis iniquum, propterea quia intrauerunt ſub tectum tignorum meorum. Quid hic dicemus? Nónne ita ſcelus quod Sodomitæ hoſpitibus illius viri iuſti facere conabantur, horremus, vt quicquid fieret ne hoc fieret, arbitremur fuiſſe faciendum? Mouet etiam maxime perſona facientis, quæ merito iuſtitiæ liberabatur à Sodomis: vt quoniam minus malum eſt fœminas quàm viros perpeti ſtuprum, etiam hoc ad iuſtitiam iuſti illius pertinuiſſe dicatur, quòd in filiabus hoc maluit fieri quam in hoſpitibus ſuis, non tantum id volens animo, verum & offerens verbo: & ſi illi aſſenſi fuiſſent, impleturus & facto. Sed ſi hanc peccatis aperimus viam, & committamus minora ne alij maiora committant, lato limite, imò nullo limite, ſed conuulſis & remotis omnibus terminis infinito ſpacio cuncta intrabunt atque regnabunt. Quando enim fuerit definitum peccandum eſſe homini minus, ne alius peccet amplius, profecto & furtis noſtris ſtupra cauebuntur aliena, & inceſta ſtupris: & ſi qua impietas viC ſa fuerit etiam peior inceſtis: inceſta quoque facienda dicentur à nobis, ſi eo modo agi potuerint, vt illa impietas non committatur ab aliis: & in ſingulis quibuſque generibus peccatorum, & furta pro furtis, & ſtupra pro ſtupris, & inceſta pro inceſtis, & ſacrilegia pro ſacrilegiis facienda putabuntur, noſtra pro alienis: non ſolùm minora pro maioribus, verùm etiam ſi & ad ipſa ſumma & peſſima veniatur pauciora pro pluribus: ſi ſe ita rerum verſet incurſus, vt aliter alij non ſe abſtineant à peccatis, niſi minus aliquanto, ſed tamen peccantibus nobis: ita vt omnino vbi dixerit inimicus qui habuerit huiuſmodi poteſtatem, niſi tu ſceleratus fueris, ego ſceleratior ero: aut niſi tu hoc ſcelus feceris, ego talia plura faciam: ſcelus nobis videamur admittere, ſi velimus ab ſcelere temperare. Hoc ſapere quid eſt aliud niſi deſipere, vel potius inſanire? A mea quippe iniquitate, non ab aliena, ſiue in me, ſiue in aliis perpetrata, mihi eſt cauenda damnatio. Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur. Si ergo peccare, ne grauius vel in nos vel in quoſlibet alij peccent, proculdubio non debemus, conſiderandum eſt in eo quod fecit, Lot vtrum exemplum ſit quod imitari, an

Quomodo ſit faciẽdũ minus peccatum, vt ab alio vitetur maius.

Geneſ. 19.

potius quod vitare debeamus. Magis enim videtur in- D tuendum & notandum, cum tam horrendum malum ex impietate flagitioſiſsima Sodomitarum ſuis impenderet hoſpitibus, quod cuperet depellere nec valeret: ſic etiam iuſti animum potuiſſe turbari, vt vellet facere quod non humani timoris nebuloſa tempeſtas, ſed diuini iuris tranquilla ſerenitas, ſi conſulatur, à nobis faciendum non eſſe clamabit: & iubebit potius vt ſic noſtra peccata caueamus, ne vllorum prorſus alienorum peccatorum timore peccemus. Aliena quippe ille vir iuſtus timendo peccata, quæ niſi conſentientes inquinare non poſſunt, perturbatus non attendit ſuum, quo voluit ſubdere filias libidinibus impiorum. Hæc quando in ſcripturis ſanctis legimus, non ideo quia facta credimus etiam facienda credamus, ne violemus præcepta, dum paſsim ſectamur exempla. An vero quia iurauit Dauid ſe occiſurum eſſe Nabal, & clementi cõſideratione non fecit, propterea illum imitãdum eſſe dicemus, vt temere iuremus nos eſſe facturos, quod non eſſe faciendum poſtea videamus? Sed ſicut illum timor vt proſtituere filias vellet, ſic iſtum vt temere iuraret, ira turbauit. Denique ſi de ambobus interrogãdo vt dicerent cur hæc fecerint, fas nobis eſſet inquirere, poſſet il- E le reſpondere, Timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ: poſſet etiam dicere iſte, Turbatus eſt præ ira oculus meus: vt non miraremur vel illum in timoris tenebris, vel iſtum oculo turbato nõ vidiſſe quod videndum fuit, ne facerent quod faciẽdum non fuit. Et ſancto quidem Dauid iuſtius dici potuit, quòd nec iraſci debuerit: quanuis ingrato & reddenti mala pro bonis. Sed & ſi vt homini ira ſubrepit, non vtique tantum debuit præualere, vt ſe facturum iuraret, quod aut ſæuiendo faceret, aut peierando non faceret. Illi autem inter libidinoſas inſanias Sodomitarũ conſtituto, quis auderet dicere, etiam ſi tui hoſpites in tua domo, quò eos intrare humanitate violentiſsima compuliſti, ab impudicis apprehenſi & oppreſsi muliebria patiantur, nihil timeas, nihil cures, non expaueſcas, non horreſcas, non cõtremiſcas. Quis hæc vel illorum ſceleratorũ ſocius hoſpiti pio dicere auderet? Sed planè rectiſsime diceretur, Age quicquid potes, ne fiat quod merito times. Sed non te timor iſte compellat, vt facias quod in ſe filiæ tuæ fieri ſi voluerint, facient cum Sodomitis te authore nequitiam: ſi autẽ noluerint, pa- F tientur à Sodomitis te authore violentiam. Noli facere magnum ſcelus tuum, dum magis horreſcis alienum. Quantumlibet enim diſtet inter tuum & alienum, hoc erit tuum, illud alienum. Niſi forte pro defenſione huius viri in eas ſe quiſpiam coarctet anguſtias, vt dicat, quoniam accipere quàm facere præſtat iniuriam: hoſpites autem illi non erant vtiq; facturi iniuriam, ſed paſſuri, maluit vir iuſtus filias ſuas iniuriam pati quàm hoſpites ſuos, eo iure quo filiarũ dominus erat, & nouerat non eas peccare ſi id fieret, quia peccantes potius quibus non conſentirent, ſine peccato proprio ſuſtinerent. Denique non ſe ipſæ ſtuprandas quanuis pro maſculis fœminas pro illis hoſpitibus obtulerunt, ne reas eas faceret non perpeſsio libidinis alienæ, ſed ſuæ conſenſio voluntatis. Nec pater earum hoc in ſe fieri permittebat, cum hoc facere conaretur quibus hoſpites non prodebat, quanuis minus mali eſſet quod in vno, quàm ſi fieret in duobus. Sed quantum poterat, reſiſtebat, ne ipſum quoque vllus proprius macularet aſſenſus quem libidinoſus furor etiam ſi prçualuiſſet corporis viribus, tamen non conſentientem non maculaſſet alienus. In

Exempla nõ ita ſunt ſectanda, vt præcepta violentur.

1. Reg. 25.

Pſal. 54.

Pſal. 6.

G filiabus autem non peccantibus nec ipſe peccabat, quia
non eas peccare ſi opprimerentur inuitæ, ſed peccantes
ferre faciebat: tãquam ſi ab improbris vt ſui ſerui cæde-
rentur offerret, ne hoſpites eius paterentur cædis iniu-
riam. De qua re non diſputabo, quia longum eſt, vtrum
vel dominus iure ſuæ poteſtatis. recte ſic vtatur in ſer-
uo, vt ſeruum ſuum cædi faciat innocentem, ne amicus
eius etiam ipſe innocens in domo eius à violentis im-
probis vapulet. Sed certe Dauid nullo modo recte dici-
tur iurare debuiſſe ſe eſſe facturum, quod poſtea cerne-
ret ſe facere non debere. Vnde conſtat quod nõ omniã
quæ à ſanctis vel iuſtis viris legimus facta, trãſferre de-
bemus in mores: ſed etiã hinc diſcere quàm late pateat
Galat. 6. & ad quos vſque perueniat quod apoſtolus ait, Fratres
& ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos
qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu leni-
tatis, intendens teipſum, ne & tu tenteris. Præoccupa-
tiones enim ſunt iſtæ in quibus delinquitur, dum quid
faciendum ſi aut ad horam non videtur, aut & qui vi-
derit vincitur, vt ſcilicet fiat peccatũ, cum vel latet ve-
Cap. 10. ritas, vel compellit infirmitas. In omnibus autem
De tropis actibus noſtris maxime etiam bonos turbant compen-
ſacræ ſcri- ſatiua peccata, ita vt nec peccata exiſtimentur ſi habeãt
pturæ in- tales cauſas propter quas fiãt, & in quibus videatur pec-
telligendis. cari potius ſi non fiant. Et præcipue de mẽdaciis hoc in
H hominum opinione præualuit, vt peccata non putẽtur,
illa mendacia, quinimmo & recte facta eſſe credantur,
quãdo quiſque pro eius cui falli expedit vtilitate men-
titur: aut ne aliis noceat qui nociturus videtur, niſi mẽ-
daciis euitetur. Ad hæc mendaciorum genera defendẽ-
da, plurima de ſcripturis ſanctis ſuffragari putãtur exẽ-
pla. Non autem hoc eſt occultare veritatem, quod eſt
proferre mendacium. Quanuis enim omnis qui men-
titur, velit celare quod verum eſt, non tamen omnis qui
vult quod verum eſt celare, mentitur. Plerunque enim
vera non mentiendo occultamus, ſed tacendo. Neque
Ioan. 16. enim mentitus eſt dominus vbi ait, Multa habeo vobis
dicere, ſed non poteſtis illa portare modo. Vera tacuit,
non falſa locutus eſt, quibus veris audiendis eos minus
idoneos iudicauit. Quòd ſi eis hoc ipſum non indicaſ-
ſet, id eſt, nõ eos poſſe portare quæ dicere noluit, occul-
taret quidem nihilominus aliquid veritatis, ſed poſſe
I hoc recte fieri forſitan neſciremus, aut nõ tanto firma-
remur exemplo. Vnde qui aſſerunt aliquando eſſe mẽ-
tiendum, non conuenienter commemorant Abraham
hoc feciſſe de Sara quam ſororẽ ſuam dixit: Non enim
dixit, non eſt vxor mea, ſed dixit, ſoror mea eſt: quod
Geneſ. 20. erat re vera tam propinqua genere, vt ſoror non men-
Geneſ. 26. daciter diceretur: quod & poſtea iam ſibi ab illo qui
Mendaciũ abduxerat ea reddita confirmauit, reſpondens illi & di-
quid ſit. cens, Eſt vere ſoror mea de patre, non de matre: hoc eſt,
Geneſ. 27. de paterno genere, non de materno. Aliquid ergo veri
tacuit, non falſi aliquid dixit, quãdo tacuit vxorem, di-
xit ſororem. Hoc & filius eius fecit Iſaac. Nam & ipſum
nouimus propinquam ſuam coniugem fuiſſe ſortitum.
Non eſt ergo mendacium cum ſilendo abſcõditur ve-
rum, ſed cum loquendo promitur falſum. Iacob autem
quod matre fecit authore, vt patrem fallere videretur,
ſi diligenter & fideliter attendatur, non eſt mẽdacium,
ſed myſterium. Quę ſi mendacia dixerimus, omnes etiã
parabolæ ac figurę ſignificandarum quarũcunq; rerum,
quæ non ad proprietatem accipiendæ ſunt, ſed in eis
aliud ex alio eſt intelligendum, dicentur eſſe menda-
cia. Quod abſit omnino. Nam qui hoc putat, tropicis
etiã tam multis locutionibus omnibus poteſt hanc im-
portare calumniam, ita vt hæc ipſa quæ appellatur me- K
taphora, hoc eſt de re propria ad rem non propriã ver- *Metaphora.*
bi alicuius vſurpata tranſlatio, poſſit iſta ratione men-
dacium nuncupari. Cum enim dicimus fluctuare ſege-
tes, gemmare vites, floridam iuuentutem, niueam cani-
ciem, proculdubio fluctus, gemmas, florem, niuem, quia
in his rebus non inuenimus, in quas hæc verba aliunde
tranſtulimus, ab iſtis mendacia putabuntur. Et petra *1. Corin. 10.*
Chriſtus, & cor lapideũ Iudæorum. Item leo Chriſtus, *Ezech. 11.*
& leo diabolus, & innumerabilia talia dicentur eſſe mẽ- *Apoca. 5.*
dacia. Quid quòd hæc tropica locutio vſque ad eam *1. Petri 5.*
peruenit quæ appelatur Antiphraſis, vt dicatur abun- *Antiphra-*
dare quod nõ eſt: dicatur dulce quod acidum eſt, lucus *ſis.*
quod non luceat, Parcæ quòd non parcant? Vnde illud
eſt in ſcripturis ſanctis, Si non in faciem benedixerit ti-
bi, quod diabolus ait domino de ſancto Iob: & intelligi- *Iob. 2.*
tur maledixerit. Quo verbo & Nabuthei fictum crimen *3. Reg. 21.*
à calumniãtibus nominatum eſt. Dictũ eſt enim quòd
benedixerit regi: hoc eſt, maledixerit. Hi omnes modi
locutionum mendacia putabuntur, ſi locutio vel actio
figurata in mẽdacio deputabitur. Si autem non eſt mẽ-
dacium, quando ad intelligentiam veritatis aliud ex
alio ſignificãtia referuntur; profecto non ſolũ id quod L
fecit aut dixit Iacob patri vt benediceretur, ſed neque *Geneſ. 27.*
illud quod Ioſeph velut illudẽdis locutus eſt fratribus, *Geneſ. 42.*
nec quod Dauid ſimulauit inſaniam, nec cætera huiuſ- *& ſequẽti.*
modi mẽdacia iudicãda ſunt, ſed locutiones actionesq; *1. Reg. 21.*
propheticæ ad ea quæ vera ſunt intelligenda referen- *Tropi in*
dæ. Quæ propterea figuratis velut amictibus obtegun- *ſcripturis*
tur, vt ſenſum pie quærentis exerceant, & ne nuda ac *quare.*
prompta vileſcant. Quanuis quæ aliis locis aperte ac
manifeſte dicta dicimus, cum ea ipſa de abditis eruun-
tur, in noſtra quodammodo cognitione renouãtur, &
renouata dulceſcunt. Nec inuidentur diſcentibus quòd
his modis obſcurantur, ſed commendantur magis: vt
quaſi ſubtracta deſiderentur ardentius, & inueniantur
deſiderata iocundius. Tamen vera non falſa dicuntur,
quoniam vera non falſa ſignificantur, ſeu verbo ſeu fa-
cto. Quę ſignificantur enim, vtique ipſa dicũtur, putan-
tur autem mendacia, quoniam non ea quæ vera ſigni-
ficantur, dicta intelliguntur, ſed ea quæ falſa ſunt, dicta
eſſe creduntur. Hoc vt exemplis fiat planius, idipſum
quod Iacob fecit, attende. Hędinis certè pellibus mem- M
bra contexit: Si cauſam proximam requiramus, men-
titum putabimus. Hoc enim fecit vt putaretur eſſe qui
non erat. Si autem hoc factum ad illud propter quod
ſignificandum revera factum eſt referatur, per hædinas
pelles peccata, per eum vero qui eis ſe operuit, ille ſi-
gnificatus eſt qui non ſua, ſed aliena peccata portauit.
Verax ergo ſignificatio nullo modo mendacium rectẽ
dici poteſt. Vt autem in facto, ita & in verbo. Nam cum
ei pater dixiſſet, Quis es tu fili? Ille reſpondit, Ego ſum *Geneſ. 27.*
Eſaü primogenitus tuus. Hoc ſi referatur ad duos illos
geminos, mẽdacium videbitur. Si autẽ ad illud propter
quod ſignificandum iſta geſta dictáque cõſcripta ſunt,
ille eſt hic intelligendus in corpore ſuo, quod eſt eius
eccleſia, qui de hac re loquens, ait, Cum videritis Abra- *Lucæ 13.*
ham & Iſaac & Iacob, & omnes prophetas in regno
dei: vos autẽ expelli foras. Et venient ab Oriente & Oc-
cidente & Aquilone & Auſtro, & accumbent in regno
dei. Et, ecce ſunt nouiſſimi qui erãt primi, & ſunt primi
qui erant nouiſſimi. Sic enim quodãmodo minor ma-
ioris primatũ frater abſtulit atq; in ſe tranſtulit fratris.
Cũ igitur tã vera tamq; ſignificentur veraciter, quid hic
debet putari factum dictum ve mendaciter? Cum enim

quæ

A quæ ſignificantur, non vtique non ſunt in veritate, ſed ſunt ſeu præterita ſeu præſentia ſeu futura, proculdubio vera ſignificatio eſt, nullúmque mendacium. Sed nimis longum eſt in hac ſignificatione prophetica enucleatè cuncta rimari, in quibus palmam veritas habet, quia vt ſignificando prænunciata ſunt, ita conſequendo claruerunt.

Cap. 11. Quomodo diſputandum cum Priſcillianiſtis & mendaciorũ patronis.

Neque id iſto ſermone ſuſcepi, quod ad te magis pertinet, qui Priſcillianiſtarum latebras aperuiſti, quantum ad eorum attinet dogmata falſa atque peruerſa: ne ita inueſtigata videantur quaſi docenda fuerint, & non redarguenda. Magis ergo fac vt expugnata iaceant, quæ feciſti vt prodita pateant: ne dum volumus ad indaginem hominum fallacium peruenire, ipſas falſitates ſinamus tanquam inſeparabiles permanere: cum potius debeamus & in latentium cordibus deſtruere falſitates, quàm parcendo falſitatibus inuenire fallaces. Porrò inter illa dogmata eorum, quæ ſubuertenda ſunt, etiam hoc eſt vtique, quod dogmatizant, ad occultandam religionem, religioſos debere mentiri, intantum, vt non ſolum de aliis rebus ad doctrinam religionis non pertinentibus, ſed de ipſa quoque religione mentiendum ſit, ne pateſcat alienis: vt videli-
B cet negandus ſit Chriſtus, quo poſſit inter inimicos ſuos latere Chriſtianus. Etiam hoc, obſecro te, dogma impium nefariúmque ſubuerte, propter quod adſtruendum argumentantes de ſcripturis colligunt teſtimonia, quibus videantur non ſolum ignoſcenda vel toleranda, verum & honoranda mendacia. Ad te igitur pertinet, ſectam deteſtabilem cùm refellis, ſic accipienda monſtrare iſta teſtimonia ſcripturarum, vt vel doceas non eſſe quæ putantur eſſe mendacia, ſi eo modo intelligantur quo intelligenda ſunt: vel imitanda non eſſe etiam quæ manifeſtum eſt eſſe mendacia: vel certe ad extremum de his ſaltem rebus quæ ad doctrinam religionis pertinent, nullo modo eſſe mentiendum. Sic enim vere funditus euertuntur, dum euertitur vbi deliteſcunt: vt eo ipſo minime ſectandi, & maxime cauendi indicentur, quo ſe ad occultandam hæreſim ſuam profitentur eſſe mendaces. Hoc in eis eſt primitus expugnandum, hoc eorum velut idoneũ munimentum veritatis ictibus feriendum atque deiiciendum. Nec eis quam non habent, alia latebra quò confugiant eſt præbenda: vt ſi forte ab his produntur, quos conati fuerint ſeducere nec potuerint, dicant: Tentare
C illos voluimus, quoniam nos prudentes catholici docuerunt ad inueniendos hæreticos id eſſe faciendum. Sed aliquando commendatius oportet vt dicam cur iſta mihi videatur tripartita ratio diſputandi, aduerſus eos qui patronas mendaciis ſuis volũt adhibere diuinas ſcripturas: vt prius oſtendamus nonnulla quæ ibi putantur eſſe mendacia, non eſſe quod putãtur, ſi recte intelligantur. Deinde ſi qua ibi mendacia manifeſta ſunt, imitanda non eſſe. Tertio contra omnes omnium opiniones, quibus videtur ad viri boni officium pertinere aliquando mentiri omnimodo tenendum, in doctrina religionis nullo modo eſſe mentiendum. Hæc enim tria tibi exequẽda paulò antè commẽdaui, & quodammodo iniunxi.

Cap. 12. Non eſſe mẽdacia quæ putãtur in ſacris literis.

Ad oſtendenda ergo quædam quæ putantur in ſcripturis eſſe mendacia, non ea eſſe quod putãtur ſi recte intelligãtur, non tibi parum aduerſus iſtos valere videatur, quòd non de apoſtolicis, ſed de propheticis literis inueniunt velut exempla mentiendi. Illa quippe omnia quæ nominatim commemorant vbi ſit quiſque mentitus, in eis libris leguntur in quibus nõ ſolùm dicta, verùm etiam facta multa figurata conſcripta ſunt, quia & figuratè geſta ſunt. In
D figuris autem quod velut mendacium dicitur, bene intellectum, verum inuenitur. Apoſtoli vero in epiſtolis ſuis aliter locuti ſunt, alitérque conſcripti actus apoſtolorum, iam videlicet reuelato teſtamento nouo, quod illis figuris propheticis velabatur. Denique in tot epiſtolis apoſtolicis, atque in ipſo tam grandi libro in quo actus eorum canonica veritate narrantur, non inuenitur talis aliquis mentiens, vt de illo ab iſtis ad mentiendi licentiam proponatur exemplum: quãdoquidem illa Petri & Barnabæ ſimulatio qua gentes iudaizare cogebant, meritò reprehenſa atque correcta eſt, & ne tunc noceret, & ne poſteris ad imitãdum valeret.

De ſimulatione Petri & Barnabæ.

Cum enim vidiſſet apoſtolus Paulus quia non recte ingrediuntur ad veritatem euangelij dixit Petro coram omnibus, Si tu cum ſis Iudæus, gentiliter & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare? Id autem quod ipſe fecit, vt quaſdam obſeruationes legitimas Iudaica conſuetudine retinendo & agendo non ſe inimicum legi propheriſque monſtraret, abſit vt mendaciter eum feciſſe credamus.

Galat. 2.

Qualiter legis ceremonias Paulus obſeruauerit.

De hac quippe re ſatis eſt eius nota ſententia, qua fuerat cõſtitutum, nec Iudæos qui tunc in Chriſtum credebant, prohibendos eſſe à paternis
E traditionibus, nec ad eas gentiles cum Chriſtiani fierent eſſe cogendos: vt illa ſacramenta quæ diuinitus præcepta eſſe conſtaret, non tanquam ſacrilegia fugerentur: nec tamen putarentur ſic neceſſaria iam nouo teſtamento reuelato, tanquam ſine his quicunque cõuerterẽtur ad deum, ſalui eſſe non poſſent. Erant enim qui hoc putabant atque prædicabant, quamuis iam recepto Chriſti euangelio: & eis ſimulatè conſenſerat Petrus & Barnabas, ideóque cogebant gentes iudaizare. Id erat enim cogere, ſic ea neceſſaria prædicare, tanquã & recepto euangelio nulla ſine illis ſalus eſſet in Chriſto. Hoc error quorundam putabat, hoc timor Petri ſimulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Quod ergo ait, Omnibus omnia factus ſum vt omnes lucrifacerẽ, compatiendo id fecit, non mentiendo. Fit enim quiſque tanquam ille cui vult ſubuenire, quando tanta miſericordia ſubuenit, quanta ſibi ſubueniri vellet, ſi eſſet ipſe in eadem miſeria conſtitutus. Itaque fit tanquam ille, non quia fallit illum, ſed quia ſe cogitat ſicut illum. Vnde illud eſt eius apoſtoli quod iam ſupra commemoraui: Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in ali-
F quo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis, intendens teipſum, ne & tu tenteris. Nam ſi propterea quia dixit, Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, & iis qui ſub lege erant, tanquam ſub lege: ideo putandus eſt mendaciter ſuſcepiſſe legis veteris ſacramenta: debuit & gentium idololatriam eodem modo mentiendo ſuſcipere, quia dixit etiam iis qui ſine lege erãt, tanquam ſine lege ſe factum, vt eos lucrifaceret. Quod vtique non fecit. Non enim alicubi ſacrificauit idolis, aut adorauit illa figmenta, ac non potius libere tanquam martyr Chriſti deteſtanda & vitanda monſtrauit. De nullis igitur apoſtolicis actibus ſiue ſermonibus iſti proferunt imitanda exempla mentiendi. De propheticis ergo factis ſeu dictis ideo ſibi videntur habere quod proferant, quia figuras prænunciatiuas putant eſſe mendacia, eo quòd mendaciis ſint aliquando ſimilia. Sed cum referuntur ad eas res propter quas ſignificandas ita facta vel dicta ſunt, reperiuntur ſignificationes eſſe veraces, ac per hoc nullo modo eſſe mendacia. Mendacium eſt quippe falſa ſignificatio cum voluntate fallendi. Nõ eſt autem fal-

1. Cor. 9.

Galat. 6.

1. Cor. 9.

Quid ſit mendacium.

G ſa ſignificatio, vbi etſi aliud ex alio ſignificatur, verum
Cap. 13. eſt tamen quod ſignificatur, ſi recte intelligitur. Sunt
Euangelij quædam eiuſmodi etiam ſaluatoris in euãgelib, quia &
locorum ipſe dominus prophetarum propheta eſſe dignatus eſt.
quorundã Talia ſunt illa, vbi de muliere, quæ fluxum ſanguinis pa
qui viden- tiebatur, ait: Quis me tetigit? Et de Lazaro, Vbi poſui-
tur patro- ſtis eum? Sic quippe interrogauit quaſi neſciens quod
cinari mẽ- vtique ſciebat. Ac per hoc neſcire ſe finxit, vt aliquid
dacio ſen- aliud illa velut ignorantia ſua ſignificaret. Quæ ſignifi-
ſus quis. catio quoniam verax erat, mẽdacium profecto nõ erat.
Lucæ 8. Eos nanq; ſignificabant, ſiue illa fluxũ ſanguinis patiẽs,
Ioan. 11. ſiue ille mortuus quatriduanus, quos etiã qui cũcta ſcie-
bat, quodãmodo neſciebat. Nam & illa typum gerebat
plebis gentium, vnde præmiſſa fuerat prophetia, popu-
Pſal. 17. lus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. Et Lazarus remo-
tus à viuentibus tanquam ibi iacebat per ſignificatiuam
Pſal. 30. ſimilitudinem, vbi ille cuius vox eſt, Proiectus ſum à fa-
cie oculorum tuorũ. Et ideo tanquã neſciretur à Chri-
ſto & illa quæ fuerit, & iſte vbi poſitus fuerit verbis in-
terrogantis eſt figuratum, & omne vitatũ veraci ſigni-
ficatione mendacium. Hinc eſt etiam illud quod com-
H memoraſti eos dicere, dominum Ieſum poſteaquã re-
ſurrexit ambulaſſe in itinere cum duobus diſcipulis, &
propinquãtibus eis caſtello quò ibant, illum loogius ſe
ire finxiſſe: vbi euangeliſta dicens, Ipſe autem ſe finxit
Lucæ 24. loogius ire: etiam ipſum verbum poſuit, quo mendaces
nimitum delectantur, vt impune mentiantur: quaſi mẽ-
dacium ſit omne quod fingitur. cum veraciter aliud ex
alio ſignificandi gratia tam multa fingantur. Si ergo
nihil aliud ſignificaſſet Ieſus io eo quod longius ire ſe
finxit, meritò iudicaretur eſſe mendacium. Porrò autẽ
ſi bene intelligatur, & ad id quod voluit ſignificare re-
feratur, inuenitur eſſe myſterium. Alioquin erunt cun-
cta mendacia quæ propter quandam rerum ſignifican-
datum ſimilitudinem cum geſta noo ſint tanquam ge-
Lucæ 15. ſta narrantur. Vnde eſt illa de duobus vnius hominis
filiis, maiore qui manſit apud patrem ſuum, & minore
qui longius peregrinatus eſt, tam prolixa narratio. In
quo genere fingendi humana etiam facta vel dicta, ir-
rationalibus animantibus & rebus ſenſu carentibus,
I homines addiderunt, vt eiuſmodi fictis narrationibus,
Hora. lib. ſed veracibus ſignificationibus, quod vellent commen-
ſer. 2. ſaty. datius intimarent. Nec apud authores tantum ſecula-
6. rium literarum, vt apud Horatium, mus loquitur mu-
ri, & muſtela vulpeculæ, vt per narrationẽ fictam ad id
quod agitur vera ſignificatio referatur. Vnde & Aeſo-
pi tales fabulas ad eum finem relatas, nullus tam ineru-
ditus fuerit, qui putaret appellanda mendacia. Sed in li
Iudic. 9. teris quoque ſacris, ſicut io libro Iudicũ, ligna ſibi regẽ
requirunt, & loquuntur ad oleam, & ad ficũ, & ad vitem
& ad rubum. Quod vtique totũ fingitur, vt ad rem quæ
intenditur, ficta quidem narratione, non mendaci ta-
men ſed veraci ſignificatione veniatur. Hæc dixi pro-
Lucæ 24. pter id quod ſcriptum eſt de Ieſu, Et ipſe ſe finxit lon-
gius ire. Ne quiſquam ex hoc verbo (ſicut Priſcillianiſtę)
licitum volens habere mẽdacium, ioſuper etiam Chri-
ſtum contendat fuiſſe mentitum. Quiſquis autem vult
intelligere illud fingendo quid præfigurarit, attendat
quid agendo perfecerit. Longius nanque poſtea profe-
ctus ſuper omnes cœlos, non tamen deſeruit diſcipulos
ſuos. Propter hoc ſignificandum futurum diuinitus fa-
ctum, ad præſens illud eſt humanitus fictum. Et ideo ſi-
gnificatio verax in illa eſt fictiooe præmiſſa, quia in
hac profectione illius eſt ſignificationis veritas ſubſe-
cuta. Ille igitur contendat Chriſtum mentitum eſſe
fingendo, qui negat eum quod ſignificauit impleuiſſe K
faciendo. Quia ergo noo inueniuot mendaces *Cap. 14.*
hæretici io teſtamenti noui literis imitanda exempla *Quomodo*
mendacij, copioſiſsimos ſe exiſtimant in hac diſputa- *ſacræ ſcri-*
tione qua opinantur eſſe mentiendum, cum de veteri- *pturæ exẽ-*
bus propheticis libris, quia non ibi apparet niſi intel- *pla ſint i-*
ligentibus paucis quò referantur ſignificatiua dicta vel *mitanda.*
facta veracia, multa ſibi videntur inuenire ac proferre
mendacia. Sed habere cupientes quibus ſe tueantur ve-
lut imitanda exempla fallendi, ſeipſos fallunt, & men-
titur eorum iniquitas ſibi. Illæ autẽ perſonæ quas cre- *Pſal. 26.*
dendum ibi non eſt prophetare voluiſſe, ſi quid facien- *Regula*
do vel dicendo finxerunt voluntate fallendi, quamuis *pro ſcri-*
ex ipſis quoq; factis earum, ſiue dictis aliquid prophe- *pturarum*
ticum poſsit exculpi, per illius omnipotentiam præſe- *intelligen-*
minatum atque diſpoſitum, qui bene vti nouit etiam *tia.*
malis hominum, tamen quantum ad ipſas attinet, ſine
dubitatione mentitæ ſunt. Sed non ideo debeot imi-
tanda exiſtimari, quia in eis reperiuntur libris, qui ſan-
cti & diuini meritò nominantur. Habent enim con-
ſcripta & mala hominum & bona: illa vitanda, iſta ſe-
ctanda: & quædam ita poſita, vt de illis etiam prolata L
ſit ſententia, quædam verò tacito ibi iudicio nobis iu-
dicanda permiſſa: quoniam non ſolum oos nutriri ma-
nifeſtis, verùm & exerceri oportebat obſcuris. Cur au-
tem iſti imitandam ſibi Thamar exiſtimaot mentien-
tem, & imitandum Iudam non exiſtimant fornican-
tem? Ibi enim vtrunque legerunt, & nihil horum ſcri-
ptura illa ſiue culpauit, ſiue laudauit: ſed tantummodo
vtrunque narrauit, & iudicandum nobis vtruoque di-
miſit. Sed mirum ſi aliquid horum imitandum impu-
ne permiſit. Quod enim Thamar non meretricandi *Geneſ. 38.*
libidioe, ſed concipiendi voluntate mentita ſit, noui-
mus. Verùm & fornicatio etiam ſi Iudæ talis non fuit;
poteſt eſſe cuiuſpiam qua faciat vt homo liberetur, ſi-
cut illius mẽdacium fuit, vt homo conciperetur. Nun-
quid propterea etiam fornicandum eſt, ſi propter il-
lud putatur fuiſſe mentiẽdum? Non de ſolo itaq; men-
dacio, ſed de omnibus operibus hominum in quibus
exiſtunt velut compenſatiua peccata, conſiderandum
eſt, quam ſententiam proferre debeamus, ne aperiamus
aditum non tantùm paruis quibuſque peccatis, verùm
etiam ſceleribus cunctis, nullúmque remaneat facinus, M
flagitium, ſacrilegium, in quo cauſa non poſsit exiſtere
qua recte videatur eſſe faciendum, vniuerſamque vitæ
probitatem opinio iſta ſubuertat. Nihil autem iu- *Cap. 15.*
dicandus eſt dicere, qui dicit aliqua iuſta eſſe menda- *Mendaciũ*
cia, niſi aliqua iuſta eſſe peccata, ac per hoc aliqua iuſta *ſemper eſſe*
eſſe quæ iniuſta ſunt. Quo quid abſurdius dici poteſt? *peccatum.*
Vnde enim eſt peccatũ, niſi quia iuſtitiæ contrariũ eſt?
Dicantur ergo alia magna, alia parua eſſe peccata, quia
verum eſt: oec auſcultandum Sroicis, qui omnia paria
eſſe contẽdunt. Dicere autem quædã iniuſta, quædã iu- *Stoicorum*
ſta eſſe peccata, quid eſt aliud quàm dicere quaſdã eſſe *opinio.*
iniuſtas, quaſdam iuſtas iniquitates, cum dicat apo-
ſtolus Ioannes, Omnis qui facit peccatum, facit & ini- *1. Ioan. 3.*
quitatem: & peccatum iniquitas eſt? Non ergo poteſt
iuſtum eſſe peccatum, niſi cum peccati nomẽ in alia re
ponimus, in qua quiſque non peccat, ſed aut facit ali-
quid, aut patitur pro peccato. Nam & ſacrificia pro
peccatis, peccata appellata ſunt, & pœnæ peccatorum
dicuotur aliquando peccata. Hæc planè poſſunt intel- *Quæ ſint*
ligi iuſta peccata, cum iuſta dicuntur ſacrificia, vel iu- *iuſta pec-*
ſta ſupplicia. Ea vero quæ cootra legem dei fiunt, iuſta *cata.*
eſſe nõ poſſunt. Dictum eſt autem deo, Lex tua veritas. *Pſal. 118.*

Ac per

A Ac per hoc quod eſt contra veritatẽ, iuſtum eſſe nõ poteſt. Quis autem dubitet contra veritatem eſſe mendacium omne? Nullum ergo iuſtũ eſſe poteſt mẽdacium. Item cui non clareat, ex veritate eſſe omne quod iuſtum eſt? *1. Ioan. 2.* Clamat autem Ioannes, Omne mendacium non eſt ex veritate: Omne ergo mendaciũ non eſt iuſtum. Quapropter quando nobis de ſcripturis ſanctis mentiendi proponuntur exempla, aut mẽdacia non ſunt, ſed putãtur eſſe, dum non intelliguntur: aut ſi mendacia ſunt, imitanda non ſunt, quia iuſta eſſe nõ poſſum. Sed quod ſcriptũ eſt, bene deũ feciſſe cum Hebræis obſtetricibus, *Exod. 1.* & cum Raab Hierichotina meretrice, non ideo factum *Ioſue 2.* eſt quia mentitæ ſunt, ſed quia in homines dei miſericordes fuerunt. Non eſt itaque in eis remunerata fallacia, ſed beneuolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim mirum abſurdumq́; non eſſet, ſi alio prius tempore commiſſa ab eis aliqua opera mala, deus propter poſteriora opera bona vellet ignoſcere: ita mirãdum non eſt, ꝙ vno tempore in vna cauſa deus vtrunque conſpiciens, id eſt, factum miſericorditer, factumq́; fallaciter, & bonũ remunerauit, & propter hoc B bonum malum illud ignouit. Si enim peccata quæ propter carnis concupiſcentiam, nõ propter miſericordiã fiunt, propter poſteriora opera miſericordiæ dimittuntur: cur non meritò miſericordiæ dimittuntur, quæ propter ipſam miſericordiam committuntur? Grauius eſt enim peccatum quod animo nocẽtis, quàm quod animo ſubuenientis efficitur. Ac per hoc ſi illud deletur opere miſericordiæ poſtea ſubſequente, cur hoc quod eſt leuius, non deletur ipſa hominis miſericordia & præcedente vt peccet, & comitante cum peccat? Ita quidem videri poteſt. Veruntamen aliud eſt dicere, peccare quidem nõ debui, ſed opera miſericordiæ faciam, quibus deleam quod ante peccaui: & aliud eſt dicere, peccare debeo, quia non poſſum aliter miſereri. Aliud eſt inquam dicere, quia iam peccauimus, benefaciamus: & aliud eſt dicere, peccemus vt benefaciamus. Ibi dicitur, faciamus bona, quia fecimus mala: hic autem, faciamus mala, vt veniant bona. Ac per hoc ibi exhaurienda eſt ſentina, peccati hic cauenda eſt doctrina peccandi. Reſtat itaque vt intelligamus illis mulieribus vel in Aegypto vel in Hiericho pro humanitate & miſeri-C cordia redditam fuiſſe mercedem vtique temporalem, quę quidem & ipſa æternum aliquid etiam illis neſcientibus prophetica ſignificatione figuraret. Vtrum autem ſit aliquando vel pro cuiuſquam ſalute mentiendum cum quæſtio ſit in qua diſſoluenda etiam doctiſſimi fatigantur, valde illarum muliercularum in illis populis conſtitutarum, & illis moribus aſſuetarum, excedebat modum. Itaque hanc earum ignorãtiam, ſicut aliarum rerum quas pariter neſciebant, ſed ſciendæ ſunt à filiis non huius ſeculi, ſed futuri, dei patientia ſuſtinebat: qui tamen eis pro benignitate humana quam famulis eius impenderant quamuis cœleſte aliquid ſignificantia, præmia terrena reddebat. Et Raab *Ioſue 2. Cap. 16.* quidem ex Hiericho liberata, in dei populum trãſitum fecit: vbi proficiens poſſet ad æterna & immortalia munera peruenire, quæ nullo ſunt quærenda mendacio. *Tolerabilius permiſſe mentiri in veteri lege quàm noua.* Tunc tamen quando illud opus bonum, & pro ſuæ vitæ conditione laudabile Iſraelitis exploratoribus præſtitit, nondum erat talis vt ab ea exigeretur, *Mat. 5.* Sit in ore veſtro, eſt eſt, non non. Obſtetrices autem illæ *Exod. 1.* quamuis Hebrææ, ſi ſecundum carnem tantummodo ſapuerũt, quid aut quantum eſt quod eis profuit remuneratio temporalis, quia fecerũt ſibi domos, niſi proficiendo pertinuerunt ad eam domum de qua deo can-D tatur, Beati qui habitant in domo tua, in ſecula ſeculorum laudabunt te? *Pſal. 83.* Multum autem fatendum eſt propinquare iuſtitiæ, & quamuis re ipſa nondum iam tamẽ ſpe atque indole animum eſſe laudandum, qui nunquã niſi hac intentione mentitur, quia vult prodeſſe alicui, nocere autẽ nemini. Sed nos cum quærimus ſit ne boni hominis aliquando mentiri, non de homine quærimus adhuc ad Aegyptum, vel ad Hiericho, vel ad Babyloniam pertinente, vel adhuc ad ipſam Hieruſalem terrenam, quæ ſeruit cum filiis ſuis, ſed de ciue illius ciuitatis quæ ſurſum eſt libera mater noſtra, æterna in cœlis. *Galat. 4.* Et reſpondetur quærentibus nobis, Omne mendacium non eſt ex veritate. *1. Ioan. 2.* Filij autem illius ciuitatis, filij ſunt vtique veritatis. Eius ciuitatis filij ſunt, de quibus ſcriptum eſt, In ore eorum non eſt inuentum mendacium. *Apo. 14.* Eius ciuitatis filius eſt, de quo item ſcriptum eſt, Verbum ſuſcipiens filius, à perditione longe aberit. *Prouer. 29.* Excipiens autem excepit illud ſibi, & nihil falſi ex eius ore procedit. His filiis ſupernæ Hieruſalem & ſanctæ ciuitatis æternæ, ſiquando vt hominibus obrepit qua-E lecunque mendacium, poſcunt humiliter veniam, non inde quærunt inſuper gloriam.

Cap. 17. Sed dicet aliquis, Ergò ne obſtetrices illæ atque Raab melius feciſſent, ſi nullam miſericordiam præſtitiſſent, nolendo mentiri? *Obſtetrices Hebrææ & Raab nũ peccarint mentiẽdo.* Imò vero illæ mulieres Hebrææ, ſi eſſent tales de qualibus quærimus vtrum ſit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falſi dicerent, & fœda miniſteria de paruulis occidendis liberrime recuſarent. Sed inquies, Ipſæ morerentur. At vide quid ſequatur, Morerentur enim cœleſtis habitationis incomparabiliter ampliore mercede, quàm domus illæ quas ſibi fecerunt, in terra eſſe potuerunt. Morerentur enim futuræ in æterna felicitate, mortem perpeſſæ pro innocentiſſima veritate. Quid illa in Hiericho? Nunquid hoc poſſet? Nonne ſi quærentes ciues mentiendo non falleret, verum dicendo latentes hoſpites proderet? An poſſet interrogantibus dicere, Scio vbi ſint, ſed deum timeo, non eos prodo? Poſſet hoc quidem dicere, ſi iam eſſet vera Iſraelitis, in qua dolus non eſſet: quod futura erat per miſericordiam dei tranſiens ad ciuitatem dei. Verùm illi hoc audito, inquies, illam perimerent, domum ſcrutarentur. Sed nunquid conſequens erat, vt illos etiam F quos diligenter occultauerat inuenirent? Proſpexerat enim cautiſſima mulier, & ibi eos poſuerat vbi latere potuiſſent, etiam ſi ei mentienti creditum non fuiſſet. Ita & illa, ſi tamen à ſuis ciuibus eſſet occiſa, pro miſericordiæ opere, vitam iſtam finiẽdam precioſa in conſpectu domini morte finiſſet, & erga illos eius beneficium inane non fuiſſet. Sed inquies, Quid ſi & ad illum locum vbi eos occultauerat, ij à quibus quærebãtur perſcrutando omnia perueniſſent? Iſto modo dici poteſt, Quid ſi mulieri viliſſimæ atque turpiſſimæ non ſolum mentienti, verùm etiam peieranti credere noluiſſent? Nempe etiam ſic conſecutura fuerãt, quæ timendo mẽtita eſt. Et vbi ponimus voluntatem ac poteſtatem dei? An forte non poterat & illam nec ciuibus ſuis mentientem, nec homines dei prodentem, & illos ſuos ab omni pernicie cuſtodire? A quo enim & poſt mulieris mendacium cuſtoditi ſunt, ab eo potuerunt & ſi illa mentita non eſſet vtique cuſtodiri. Niſi forte obliti ſumus hoc fuiſſe in Sodomis factum, vbi maſculi in maſculos nefanda libidine accenſi, nec oſtium domus in qua erant quos quærebãt, inuenire potuerunt: quoniam *Geneſ. 19.* vir iuſtus in cauſa omnino ſimilima pro ſuis hoſpitibus

G mentiri noluit,quos eſſe angelos neſciebat,& vim mor-
te peiorem ne peterentur timebat. Et certe poterat ta-
lia reſpondere quærentibus qualia in Hiericho mulier
illa reſpondit.Nam prorſus ſimiliter & illi interrogan-
do quæſierunt.Sed homo iuſtus noluit pro corporibus
hoſpitum animam ſuam ſuo mendacio maculari, pro
quibus voluit corpora filiarum alienæ libidinis iniqui-
tate vim perpeti. Faciat ergo homo etiam pro tempo-
rali hominum ſalute quod poteſt. Cum autem ad hunc
articulum ventum fuerit, vt tali ſaluti conſulere niſi
peccando non poſsit,iam ſe exiſtimet non habere quid
faciat, quando id reliquum eſſe perſpexerit quod non
Ioſue 2. recte faciat. Proinde Raab in Hierico, quia peregri-
nos homines dei ſuſcepit hoſpitio, quia in eorũ ſuſce-
ptione periclitata eſt, quia in eorũ deum credidit, quia
diligẽter eos vbi potuit occultauit,quia per aliam viam
remeandi conſilium fideliſsimum dedit,etiam ſupernæ
Hieruſalem ciuibus imitãda laudetur.Quod autẽ men-
tita eſt, etiam ſi aliquid ibi propheticum intelligenter
exponitur, non tamen imitandum ſapienter proponi-
tur: quãuis deus illa bona memorabiliter honorauerit,
H hoc malum clemẽter ignouerit. Quæ cum ita ſint,quo-
niam nimis longum eſt omnia pertractare quæ in illo
libro dicta ſunt poſita velut imitanda exempla mentiẽ-
di, ad hanc regulam mihi videntur non ſolùm iſta,ve-
rùm etiam ſi qua ſunt talia redigenda: vt aut quod eſſe
creditur,oſtendatur non eſſe mendacium:ſiue vbi tace-
tur verum, nec dicitur falſum: ſiue vbi ſignificatio ve-
rax aliud ex alio vult intelligi, quod genus figuratorum
vel dictorum vel factorum abundat in propheticis li-
teris: aut quæ conuincuntur eſſe mendacia, non eſſe
imitanda monſtrentur, & ſi qua nobis vt alia peccata
ſurrepſerint, non eis tribuendam iuſtitiam, ſed veniam
poſtulandam. Hoc quidem mihi videtur: & ad iſtam
ſententiam me ſuperius diſputata compellunt.

Cap. 18. Verùm quia homines ſumus, & inter homines vi-
An verũ uimus, fateorq; me nondũ eſſe in eorum numero, quos
ſit dicendũ compenſatiua peccata non turbant, ſæpe me in rebus
ſi cui mor- humanis vincit ſenſus humanus, nec reſiſtere valeo cũ
tem ad- mihi dicitur, Ecce graui morbo periclitatur ægrotus,
ferat. cuius iam vires ferre non poſsint, ſi ei mortuus vnicus
& chariſsimus filius nuncietur: ſi à te quærit an viuat,
quem vitam finiſſe tu noſti, quid reſpondebis, quando
I quicquid aliud dixeris præter vnum de tribus,aut mor-
tuus eſt,aut viuit,aut neſcio,nihil aliud credit ille quàm
mortuum:quod te intelligit timere dicere,& nolle mẽ-
tiri? Tantundem valet etiam ſi omnimodo tacueris.
Ex illis autem tribus duo falſa ſunt, viuit, & neſcio,nec
abs te dici poſſunt niſi mentiendo. Illud autem vnum
verum, id eſt,mortuum eſſe ſi dixeris,& perturbati ho-
minis mors fuerit ſubſecuta, abs te occiſus clamabitur.
Salutio ca- Et quis ferat homines exaggerantes, quantum ſit mali
ſus & to- ſalubre mendacium deuitari, & homicidam diligi ve-
tius quæ- ritatem? Moueor his oppoſitis vehementer,ſed mirum
ſtionis. ſi etiam ſapienter. Cum enim propoſuero ante qualeſ-
cunque oculos cordis mei intelligibilem illius pulchri-
tudinem, de cuius falſi nihil ore procedit, quanuis vbi
radians magis magiſque clareſcit veritas, ibi palpi-
tans mea reuerberatur infirmitas, tamen ſic amore tan-
ti decoris accendor, vt cuncta quæ inde me reuocant
humana contemnam.Sed multum eſt, vt iſte intantum
perſeueret affectus, ne in tentatione deſit effectus. Nec
me mouet contemplantem luminoſum bonum,in quo
mendacij tenebræ nullæ ſunt, quod nobis mentiri no-
lentibus, & hominibus vero audito morientibus, ho-
micida dicitur veritas. Nunquid enim ſi ſtuprum ex- K
petat impudica, & te non conſentiente, ſæuo amore
perturbata moriatur homicida erit & caſtitas? An ve- *2. Cor. 2.*
ro quia legimus,Chriſti bonus odor ſumus in omni lo-
co,& in iis qui ſalui fiunt,& in iis qui pereunt,aliis qui-
dem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in
mortem:etiam odorem Chriſti pronũciabimus homi-
cidam? Sed quia homines ſumus:& nos in huiuſmodi
quæſtionibus & contradictionibus plerunque ſuperat
aut fatigat ſenſus humanus, ideo mox & ille ſubiecit,
Et ad hæc quis idoneus? Huc accedit vbi miſerabilius
eiulãndum eſt,quod ſi cõceſſerimus pro ſalute illius æ-
gri de vita filij eius fuiſſe mentiendum, ita paulatim
minutatimq; ſuccreſcit hoc malum, & breuibus acceſ-
ſibus ad tantum aceruum mendaciorum ſceleratorum
ſenſim ſubintrando perducitur, vt nunquam poſsit pe-
nitus inueniri, vbi tantæ peſti per minima addimenta
in immenſum conualeſcenti poſsit obſiſti. Vnde proui- *Eccleſia-*
dentiſsime ſcriptum eſt, Qui modica ſpernit, paulatim *ſtici. 19.*
decidit. Quid quòd vitæ huius tales amatores, vt eam
non dubitent præponere veritati, ne homo moriatur,
imò vt homo quandoque moriturus, aliquanto ſerius L
moriatur, non tantùm mentiri, ſed etiam peierare nos
volunt, vt videlicet ne aliquanto citius tranſeat vana
ſalus hominis, nomẽ dei noſtri accipiamus in vanum?
Et ſunt in eis docti,qui etiam regulas figant fineſq; con-
ſtituant quando debeat, quando non debeat peierari.
O vbi eſtis fontes lachrymarum? Et quid faciemus?
quò ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis,ſi nõ
ſolum negligimus cauere mendacia, ſed audemus in-
ſuper docere periuria? Viderint enim inſuper aſſerto-
res defenſoreſq; mendacij, quale genus, vel qualia ge-
nera mentiendi eos iuſtificare delectet. Saltem in dei
cultu concedant non eſſe mentiendum, ſaltem ſeſe à
periuriis blaſphemiiſque contineant:ſaltem vbi dei no-
men, vbi deus teſtis, vbi dei ſacramentum interponi-
tur, vbi de diuina religione ſermo promittitur ſiue cõ-
feritur, nemo mentiatur,nemo laudet, nemo doceat &
præcipiat, nemo iuſtum dicat eſſe mendacium. De cæ-
teris mendaciorum generibus eligat ſibi quod putat
eſſe mitiſsimum atque innocentiſsimum mentiendi
genus,cui placet eſſe mentiendum. Hoc ſcio quòd eti-
am qui docet oportere mentiri, verum docere ſe vult M
videri. Nam ſi falſum eſt quod docet, quis falſæ velit
ſtudere doctrinæ, vbi & fallit docens, & fallitur diſcẽs?
Si autem vt aliquem poſsit inuenire diſcipulum, do-
cere ſe aſſerit verum,cum doceat eſſe mentiẽdum,quo-
modo erit vllum ex veritate mendacium, Ioanne Apo-
ſtolo reclamante, Omne mendacium non eſt ex veri- *1. Ioan. 2.*
tate? Non eſt ergo verum,aliquando eſſe mentien- *Cap. 19.*
dum. Et quod non eſt verum, nemini eſt omnino ſua- *Nũquam*
dendum.Sed agit partes ſuas infirmitas,& cauſam vin- *mẽtiendũ.*
cibilem fauentibus turbis ſe habere proclamat:Vbi cõ-
tradicit & dicit, Quomodo apud homines, qui procul-
dubio ſi falluntur auertuntur à pernicie vel aliena vel
ſua periclitantibus ſubuenitur hominibus, ſi nos hu-
manus ad mentiendum non inclinet effectus? Si pati-
enter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis,
reſpondebo aliquid pro negocio veritatis. Certe pia,
vera ſancta caſtitas non niſi ex veritate eſt: & quiſquis
aduerſus eam facit, profecto aduerſus veritatem facit.
Cur ergo etſi non poſsit aliter periclitantibus ſubue-
niri, non committo ſtuprum, quod ideo eſt cõtrarium
veritati, quia contrarium eſt caſtitati: & vt periclitanti
ſubueniatur, loquor mendacium,quod ipſi apertiſsime
eſt contrarium

A eſt contrarium veritati? Quid apud nos tantum promeruit caſtitas, & offendit veritas, cum omnis ex veritate ſit caſtitas, & ſit non corporis ſed mentis caſtitas, veritáſque in mente habitet, ſicut etiã corporis caſtitas. Poſtremò, quod & pauló ante dixi & iterum dico, quiſquis mihi pro perſuadendo & defendendo vllo mendacio contradicit, quid dicit ſi verum non dicit? Si autem propterea eſt audiẽdus, quoniam verum dicit, quomodo me vult facere verum dicendo mẽdacem? Quomodo mendacium patronã ſibi adhibet veritatem? An aduerſario ſuo vincit, vt à ſeipſa vincatur? Quis hanc abſurditatẽ ferat? Nullo ergo modo dixerimus eos qui aſſerunt aliquando eſſe mentiendum, id aſſerendo eſſe veraces, ne quod eſt abſurdiſsimũ & ſtultiſsimum credere, veritas nos doceat eſſe mendaces. Quale eſt enim vt eſſe adulterandum nemo diſcat à caſtitate, deum offendendum nemo diſcat à pietate, cuiquam nocẽdum nemo diſcat à benignitate, & eſſe mentiendum diſcamus à veritate? Porrò ſi hoc non docet veritas, non eſt verum: ſi non eſt verum, non eſt diſcendum. ſi non eſt diſcendum, nunquam eſt igitur mentiendum. Sed per-

Hebr.5. fectorũ eſt, ait aliquis, ſolidus cibus. Multa enim ſecun-

B dum veniam relaxantur infirmitati, quanuis ſynceriſsimæ nequaquam placeant veritati. Dicat hoc quiſquis non metuit quę conſequentia metuenda ſunt, ſi fuerint aliquo modo aliqua permiſſa mendacia. Nullo modo tamen intantum ſunt permittenda conſcendere, vt ad periuria blaſphemiáſq; perueniant. Nec aliquã cauſam prorſus oportet obtendi, cur debeat peierari, vel quod eſt execrabilius, cur deus debeat blaſphemari. Nõ enim quia per mendacium blaſphematur, ideo non blaſphematur. Poteſt quippe hoc modo dici, non peierari, quia per mendacium peieratur. Quis enim per veritatem poſsit eſſe periurus, ſi etiam per veritatem nullus poteſt eſſe blaſphemus? Sanè mitius falſum iurat qui falſum neſcit eſſe, & verum putat eſſe quod iurat: ſicut & Sau-

1.Tim.1. lus excuſabilius blaſphemauit, quia ignorans fecit. Ideo autem peius eſt blaſphemare quàm peierare, quoniam peierando falſæ rei adhibetur teſtis deus: blaſphemãdo autem de ipſo falſa dicũtur deo. Tanto eſt autem quiſque inexcuſabilior, ſiue periurus, ſiue blaſphemus: quanto magis ea quæ peierando vel blaſphemãdo aſſerunt, falſa nouerunt eſſe vel credunt. Quiſquis itaque dicit

C pro periclitantis hominis ſalute temporali vel vita eſſe mentiendum, nimis ipſe ab itinere exorbitat ęternę ſalutis & vitæ, ſi dicit in ea cauſa etiam iurandum per deum, vel etiam blaſphemandum deum.

Cap.10. An pro æterna hominis ſalute mentiri liceat. Sed aliquando nobis ipſius quoque ſalutis æternæ periculum opponitur, quod noſtro mendacio ſi aliter non poteſt, depellendum eſſe clamatur: velut ſi quiſquam baptizandus in poteſtate ſit impiorũ atque infidelium conſtitutus, ad quem perueniri non poſsit vt lauacro regenerationis abluatur, niſi deceptis mentiendo cuſtodibus. Ab hoc inuidioſiſsimo clamore, quo cogimur non pro cuiuſquam opibus vel honoribus in hoc ſeculo tranſcurrentibus, non pro ipſa huius temporis vita, ſed pro æterna hominis ſalutẽ mentiri, quò confugiam niſi ad te veritas? Et mihi abs te proponitur caſtitas. Cur enim ſi cuſtodes iſti vt nos ad baptizandum hominem admittant, ſtupro illici poſſunt, non facimus contraria caſtitati, & ſi mẽdacio decipi poſſunt, facimus contraria veritati: cum proculdubio nulli eſſet fideliter amabilis caſtitas, ſi non eam præciperet veritas? Proinde vt perueniatur ad hominem baptizãdum, fallantur mentiendo cuſtodes, ſi hoc iubet veritas. Sed quomodo iubeat veritas vt homo baptizetur, eſſe mentiendum, ſi D non iubet caſtitas vt homo baptizetur, eſſe mœchandũ? Cur autem hoc nõ iubet caſtitas, niſi quia hoc non docet veritas? Si ergo niſi quod veritas docet, facere non debemus, cum veritas doceat nec propter hominem baptizandum facere quod contrarium eſt caſtitati, quomodo nos docebit facere propter baptizãdum hominem quod ipſi eſt contrarium veritati? Sed ſicut oculi ad intuendum ſolem parum firmi, ea tamen quæ à ſole illuſtrantur, libenter intuentur: ſic animæ iam valentes delectari pulchritudine caſtitatis, non tamen omnino per ſeipſam conſiderare veritatem vnde lucet caſtitas poſſunt: vt cum ventum fuerit ad aliquid faciendum quod aduerſum eſt veritati, ita refugiãt & exhorreant, quemadmodum refugiunt & exhorrent ſi faciendum aliquid proponatur quod aduerſum eſt caſtitati. Ille autem filius qui verbum ſuſcipiẽs, à perditione longe aberit, & nihil falſi ex eius ore procedit, tam ſibi clauſum deputat, ſi ad ſubueniendum homini per mendacium, quàm ſi per ſtuprum tranſire cogatur. Et pater exaudit orantem, vt valeat ſine mendacio ſubuenire, cui vult pater ipſe, cuius inſcrutabilia ſunt iudicia, ſubueniri.

Talis ergo filius ita obſeruat à mendacio, ſicut à pecca- E

to. Nam & aliquando mendacij nomen pro peccati nomine ponitur: vnde illud eſt, Omnis homo mẽdax. *Pſal.115.*

Sic enim dictum eſt tanquam diceretur, omnis homo *Rom.3.* peccans. Et illud, Si autem veritas dei in meo mendacio abũdauit. Ac per hoc cum mentitur vt homo, peccat vt homo, & ea ſententia tenebitur qua dictum eſt, Omnis homo mendax. *Pſal.115.* Et ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis *1.Ioan.1.* non eſt. Cum vero nihil falſi ex eius ore procedit, ſecundum eam gratiam ſic erit, de qua dictum eſt, Qui *1.Ioan.3.* natus eſt ex deo, non peccat. Hæc enim natiuitas ſi ſola eſſet in nobis, nemo peccaret: & quando ſola erit, nemo peccabit. Nunc autem adhuc trahimus quòd corruptibiles nati ſumus, quanuis ſecũdum id quòd renati ſumus, ſi bene ambulabimus, de die in diem renouabimur interius. Cum vero & corruptibile hoc induerit *2.Cor.4.* incorruptionem, vita totum abſorbebit, & nullus mor- *1.Cor.15.* tis aculeus remanebit. Aculeus autem mortis eſt peccatum.

Epilogus. Cap.21. Aut ergo cauenda mendacia recte agendo, aut confitenda ſunt pœnitendo: non autem cum abundent infeliciter viuendo, augenda ſunt & docendo. F

Sed eligat qui hoc putat, vnde ſubueniat periclitãti homini ad quamlibet ſalutem qualiacunque mendacia, dum tamen & apud tales obtineamus, nulla cauſa nos ad peierandum & blaſphemandum oportere perduci. Iſta ſaltem ſcelera vel ampliora ſtupris, vel certe nõ minora iudicemus. Nanque cogitandum eſt, ſæpiſsime homines, de quarum adulterio ſuſpicantur, ad iuſiurandum prouocare coniuges ſuas. Quod vtique non facerent, niſi crederent etiam illas quæ non timuerunt perpetrare adulterium, timere poſſe periurium. Quia & revera nonnullæ impudicæ quæ non timuerunt illicito concubitu viros fallere, eiſdem viris quos fefellerant timuerunt deum teſtem fallaciter adhibere. Quid igitur cauſæ eſt, vt homo caſtus & religioſus homini baptizando nolit adulterio ſubuenire, & periurio velit, quod ſolent & adulteri formidare? Porrò ſi nefas eſt hoc agere peierando, quanto potius blaſphemãdo? Abſit ergo vt Chriſtianus neget atq; blaſphemet Chriſtum, quò poſsit alium facere Chriſtianum: & pereundo quærat inueniendum, quem ſi talia doceat, perdat inuentum. Sic ergo librum, cui nomen eſt Libra, te

G oportet refellere atque deſtruere, vt caput illud quod dogmatizant occultandæ religionis cauſa eſſe mentiendum, prius eſſe noueris amputandum, ita vt illa teſtimonia quibus ſanctos libros mendaciis ſuis patronos adhibere moliuntur, partim non eſſe mendacia, partim etiam quæ ſunt, non eſſe imitanda demonſtres. Et ſi tantum ſibi vſurpat infirmitas, vt ei aliquid venialiter permittatur, quod improbat veritas, tamen vt inconcuſſe teneas & defendas in diuina religione nunquam omnino eſſe mentiendum: latentes vero ſicut nec adulteros per adulteria, nec homicidas per homicidia, nec maleficos per maleficia: ita nec mendaces per mendacia, nec blaſphemos per blaſphemias eſſe quærendos, ſecundum ea quæ tam multa in hoc volumine diſputauimus, vt vix ad eius terminum quem loco iſto fiximus, veniremus.

CONTRA MENDACIVM LIBRI FINIS.

H

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE FIDE & operibus Liber.

Caput.1. Contra eos qui omnes ad baptiſmũ citra diſcrimen admittebant.

QVIBVSDAM videtur indiſcrete omnes admittendos eſſe ad lauacrum regenerationis, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro, etiã ſi malam turpemque vitam facinoribus & flagitiis euidentiſsimis notam mutare noluerint, atque in ea ſe perſeueraturos aperta etiam confeſsione declarauerint. Verbi gratia, ſi quis meretrici adhæret, non ei prius percipiatur vt ab ea diſcedat, & tunc veniat ad baptiſmum, ſed etiam cum ea manens, manſurumq; confitens admittatur & baptizetur, nec impediatur fieri I membrum Chriſti, etiamſi membrum meretricis eſſe perſtiterit: ſed poſtea doceatur quàm ſit hoc malum, iámque baptizatus de mutandis in melius moribus inſtruatur. Peruerſum enim putant atque præpoſterum, prius docere quemadmodum debeat viuere Chriſtianus, & deinde baptizari: ſed cenſent præcedere debere baptiſmi ſacramentum, vt deinde ſequatur vitæ morúmque doctrina, quam ſi tenere & cuſtodire voluerit, vtiliter fecerit. Si autem noluerit, & retenta fide Chriſtiana, ſine qua in æternum periret, in quolibet ſcelere immundiciaq; permanſerit, ſaluum eum futurum tanquam per ignem, velut qui ædificauerit ſuper fundamentum quod eſt Chriſtus, non aurum, argentum, lapides precioſos: ſed ligna, fœnum, ſtipulam, id eſt, non iuſtos caſtóſque mores, ſed iniquos & impudicos. *1.Cor.3.* Ad hanc autem videntur diſputationem impulſi, quòd eos mouerit non admitti ad baptiſmum illos qui dimiſsis vxoribus alias duxerint, vel fœminas quæ dimiſsis viris aliis nupſerint: quia hæc non cõiugia, ſed adulteria eſſe dominus Chriſtus ſine vlla dubitatione teſtatur. *Matt.19.* Cum enim negare non poſſent eſſe adulterium, quod veritas adulterium eſſe ſine ambage cõfirmat, eiſque ſuffragari vellent ad accipiendum baptiſmum, quos huiuſmodi laqueo ita captos viderint, vt ſi non admitterentur ad baptiſmum, ſine vllo ſacramento mallent viuere vel K etiam mori, quàm dirupto adulterij vinculo liberari: humana quadam miſeratione commoti ſunt ad eorum cauſam ſic accipiendam, vt omnes cum eis facinoroſos & flagitioſos, etiam nulla prohibitione correptos, nulla inſtructione correctos, nulla pœnitentia mutatos, ad baptiſmum admittendos eſſe cenſerent: exiſtimantes eos, niſi fieret, in æternum perituros: ſi autem fieret, etiam in illis malis perſeuerantes, ſaluos per ignem futuros.

Cap.2. De corrigẽdu maleu Chriſtianis.

Quibus reſpondens hoc primum dico, ne quis ea teſtimonia ſcripturarum quæ commixtionem bonorum & malorum in eccleſia vel præſentem indicant, vel futuram prænunciant, ſic accipiat, vt diſciplinæ ſeueritatem ſiue diligẽtiam ſoluendam omnino atque amittendam, non illis edoctus literis, ſed ſua opinatione deceptus exiſtimet. Neque enim quiá illam primi populi commixtionem Moyſes dei famulus patientiſsime perferebat, ideo non in multos etiam gladio vindicauit. Et Phinees ſacerdos adulteros ſimul inuentos ferro vltore confixit. *Num.25.* Quod vtique degradationibus & excommunicationibus ſignificatum eſt eſſe L faciendum in hoc tempore, cum in eccleſiæ diſciplina viſibilis fuerat gladius ceſſaturus. Nec quia beatus apoſtolus inter falſos fratres tolerantiſsime congemiſcit, quoſdam etiam diabolicis inuidentiæ ſtimulis agitatos, Chriſtum tamen prædicare permittit: ideo parcendum cenſet illi qui vxorem patris ſui habuit, quem præcepit congregata eccleſia tradere Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat in die domini noſtri Ieſu Chriſti. *2.Cor.11. Philip.1. 1.Cor.5. 1.Tim.1. 1.Cor.5.* Aut ideo ipſe alios tradidit Satanæ, vt diſcerent non blaſphemare: aut fruſtra dicit, Scripſi vobis in epiſtola non commiſceri fornicariis: non vtique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis ſeruientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exire: nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri, ſi quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax: cum huiuſmodi nec cibum quidem ſimul ſumere. Quo enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis? De his autem qui foris ſunt, deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis. Vbi quidam quod dictum eſt, Ex vobiſipſis, ita intelligunt, vt M ex ſeipſo vnuſquiſque auferat malum, hoc eſt, vt ipſe ſit bonus. Sed quomodolibet intelligatur, ſiue vt ſeueritate eccleſiæ mali excommunicationibus corripiantur, ſiue vt ſe quiſque corripiendo & corrigendo à ſeipſo auferat malum: illud tamen quod ſuprà dictum eſt, nõ habet ambiguitatem, vbi præcepit non commiſceri eis fratribus qui in aliquo ſupradicto vicio nominantur, id eſt, noti famoſiq; ſunt.

Cap.3. Quomodo peccantes corripiẽdi.

Quo autem animo & qua charitate miſericors iſta ſeueritas adhibenda ſit, non ſolùm eo loco vbi ait, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti: ſed alibi quoque euidenter oſtendit dicens, Si quis non obaudit verbo noſtro, per epiſtolam hunc notate, & nolite commiſceri cum eo, vt erubeſcat, & non vt inimicum eum exiſtimetis, ſed corripite vt fratrem. *2.Theſſ.3.* Et ipſe dominus exemplum ſingulare patientiæ, qua etiam in duodecim apoſtolis vſque ad paſsionem diabolum pertulit: & qui ait, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem, ne forte cum vultis colligere zizania, ſimul eradicetis & triticum: *Ioan.6. Matt.13.* retiaq; illa in ſimilitudine eccleſiæ vſque ad littus, hoc eſt, vſque ad ſeculi finem, bonos & malos piſces habitura prędixit: & cętera ſi qua de permixtione bonorum & malorum ſiue aperte ſiue per ſimilitudines locutus

eſt: non

A eſt:non ideo tamen omittẽdam cenſuit eccleſiæ diſciplinam: imò vero admonuit adhibendam, quando ait, *Matt.18.* Attendite vobis: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si audierit te, lucratus es fratrem tuum. Si autem non audierit te, aſſume tecum vnum vel duos, vt in ore teſtium duorum vel trium ſtet omne verbum. Quod ſi nõ audierit eos, dic eccleſiæ. Si autem nec eccleſiam audierit, ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus. Deinde ipſius ſeueritatis terrorem grauiſsimum adiecit, etiam eo loco dicens, *Ibidem.* Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt & in cœlo. *Matth.7.* Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt in cœlo. Prohibet *1.Tim.5.* etiam ſanctum dare canibus. Nec contrarius eſt apoſtolus domino quia dicit, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant: cum ille dicat, Corripe eum inter te & ipſum. Vtrunque enim faciendum eſt, ſicut & infirmitatis diuerſitas admonet, eorum quos vtique non perdendos, ſed corrigendos curandóſque ſuſcepimus, & alius ſic, alius autem ſic ſanandus eſt: ita etiam eſt ratio diſsimulandi & tolerandi malos in ec- B cleſia: & eſt rurſus ratio caſtigandi & corripiendi, non admittendi, vel à communione remouendi.

Cap.4. De perperam intelligentibus ſcripturã. Errant autem homines non ſeruãtes modum, & cum in vnam partem procliuiter ire cœperint, non reſpiciunt diuinæ authoritatis alia teſtimonia, quibus poſsint ab illa intentione reuocari, & in ea quæ ex vtriſque temperata eſt veritate ac moderatione conſiſtere. Nec in hac re tantùm de qua nunc quæſtio eſt, ſed etiam in aliis multis. Nam quidam intuentes diuinarum teſtimonia literarum, quibus vnus deus colendus inſinuatur, eundem patrem qui eſt filius, ſanctúmque ſpiritum putauerunt. Alij rurſus veluti morbo contrario laborantes, cum attenderent ea quibus trinitas declaratur, nec valerẽt intelligere quomodo ſit vnus deus; cum & pater non ſit filius, nec filius ſit pater, nec ſpiritus ſanctus aut pater aut filius, diuerſitates etiam ſubſtantiarum aſſerendas putarunt. Quidam intuentes in ſcripturis ſanctæ virginitatis laudem, connubia damnauerunt. Quidam rurſus ea teſtimonia conſectantes, quibus caſta coniugia prædicantur, virginitatem nuptiis æquauerunt. *Rom.14.* Quidam cum legerent, Bonum eſt fratres non manducare carnem, neque bibere vinum: etiam nonnulla ſi- C milia creaturarum dei, & quas voluerunt eſcas immundas eſſe ſenſerunt. *1.Tim.4.* Quidam vero legentes, Omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione accipitur: in voracitatẽ vinolentiamq́; collapſi ſunt, nec ſibi valentes auferre vitia, niſi eis e contrario vel tanta vel maiora ſuccederent. Sic etiam in hac cauſa quæ habetur in manibus, quidam intuentes præcepta ſeueritatis, quibus admonemur corripere inquietos, non dare ſanctum canibus, vt ethnicum habere eccleſiæ contemptorem, à compage corporis, membrum quod ſcandalizat auellere, ita perturbant eccleſiæ pacem, vt conentur ante tempus ſeparare zizania, atque hoc errore cęcati ipſi potius à Chriſti vnitate ſeparentur: qualis nobis cauſa eſt aduerſus ſchiſma Donati. Et hoc non cum illis qui nouerunt Cæcilianum, nõ veris ſed calumnioſis criminibus appetitum, & pernicioſam ſententiam ſuam mortifero pudore non deferunt: ſed cum illis quibus dicimus, Etiam ſi mali fuiſſent propter quos in eccleſia non eſtis; vos tamen eos ferendo, quos emendare aut ſegregare minime poteratis, in eccleſia permanere debuiſtis. Quidã vero econtrario periclitantes, cum bonorum malorúmque permixtionem in eccleſia demonſtratam vel prædictam eſſe perſpexerint, & patientiæ præcepta didicerint, quæ D ita nos firmiſsimos reddunt, vt etiam ſi videtur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediatur aut fides, aut charitas noſtra, aut quoniã zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus: inſtituendam putant eſſe & eccleſiam & diſciplinam, quandam peruerſiſsimam ſecuritatem præpoſitis tribuentes, vt ad eos non pertineat niſi dicere quid cauẽdum quidve faciendum ſit, quodlibet autem quiſque faciat non curare.

Nos *Cap.5.* verò ad ſanam doctrinam pertinere arbitramur ex vtriſque teſtimoniis tutam ſententiam moderari, vt & *Propter malos non recedendũ ab Eccleſia.* canes in eccleſia propter pacem eccleſiæ toleremus, & canibus ſanctum vbi pax eccleſiæ tuta eſt non demus. Cum ergo ſiue per negligentiam præpoſitorum, ſiue per aliquam excuſabilem neceſsitatem, ſiue per occul- *Matth.13.* tas obreptiones inuenimus in eccleſia malos, quos eccleſiaſtica diſciplina corrigere aut coërcere non poſſumus, tunc nec aſcendat in cor noſtrum impia & pernicioſa præſumptio, qua exiſtimemus nos ab his eſſe ſeparandos, vt peccatis eorum non inquinemur, atque ita poſt nos trahere conemur veluti mundos ſanctóſque E diſcipulos ab vnitatis compage quaſi à malorum conſortio ſegregatos: veniant in mentem illæ de ſcripturis ſimilitudines & diuina oracula vel certiſsima exempla, quibus demonſtratum & pręnunciatum eſt, malos in eccleſia permixtos bonis vſque in finem ſeculi tempúſque iudicij futuros, & nihil bonis in vnitate ac participatione ſacramẽtorum qui eorum factis non conſenſerint obfuturos. Cum verò eis per quos eccleſia regitur, adeſt ſalua pace poteſtas diſciplinæ aduerſus improbos aut nefarios exercendæ, tunc rurſus ne ſocordia ſegnitiáque dormiamus, aliis aculeis præceptorum quæ ad ſeueritatem coërcitionis pertinent, excitandi ſumus, vt greſſus noſtros in via domini ex vtriſque teſtimoniis illo duce atque adiutore dirigentes, nec patientiæ nomine torpeſcamus, nec obtentu diligentiæ ſæuiamus.

Hac ergo ſecundum ſanam doctrinam *Cap.6.* moderatione ſeruata, videamus vnde agitur, id eſt, *Baptiſmus quãdo & quibus dãdus.* vtrum ad percipiendum baptiſmum ſic admittendi ſunt homines, vt nulla ibi vigilet diligẽtia, ne ſanctum canibus detur: vſqueadeo vt nec apertiſsimi adulterij perpetratores & eius perſeuerantiæ profeſſores à ſacramento tantæ ſanctitatis videantur arcendi: quò ſine F dubio non admitterentur, ſi per ipſos dies quibus eandem gratiam percepturi, ſuis nominibus datis, abſtinentia, ieiuniis, exorciſmiſque purgantur, cum ſuis legitimis & veris vxoribus ſe concubituros profiterentur, atque huius rei quamuis alio tempore licitæ, paucis ipſis ſolennibus diebus nullam continentiã ſeruaturos. Quomodo igitur ad illa ſancta recuſans correptionem adulter admittitur, quò recuſans obſeruationem non admittitur coniugatus? Sed prius, inquiunt, baptizetur, deinde doceatur quid ad bonam vitam moréſque pertineat. Fit hoc vbi quenquã forte dies vrget extremus, vt ad verba pauciſsima, quibus tamen omnia cõtinentur, credat, ſacramẽtumq́; percipiat, vt ſi ex hac vita migrauerit, liberatus exeat à reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem ſanus petit ſpacium diſcẽdi quæ dicenda ſunt, quod aliud opportunius tempus reperiri poteſt quo audiat quemadmodum fidelis fieri ac viuere debeat, quàm illud cum attentiore animo atque ipſa religione ſuſpenſo ſaluberrimæ fidei ſacramentum petit? An vſqueadeo diſsimulamus à ſenſibus noſtris, vt vel noſipſos non recordemur quàm fuerimus attẽti atque ſolliciti quid nobis pręciperent à quibus catechi-

G zabamur,cum fontis illius ſacramēta peteremus, atque ob hoc competentes etiam vocaremur:vel non intueamur alios qui per annos ſingulos ad lauacrum regenerationis accurrunt,quales ſint ipſis diebus quibus catechizantur, exorcizantur, ſcrutantur, quanta vigilantia conueniant,quo ſtudio ferueant,qua cura pendeant.Si tunc tempus non eſt diſcendi : quæ vita congrua tanto quod accipere deſiderant ſacramento quando erit? An vero cum acceperint, in tantis criminibus permanentes, etiam poſt baptiſmum, non noui homines,ſed rei veteres : vt videlicet peruerſitate mirabili prius eis dicatur, Induite hominem nouum:& cum induti fuerint, poſtea dicatur, Exuite veterem:cum apoſtolus ſanum ordinem tenens dicat, Exuite veterem,& induite nouum:& ipſe dominus clamet, Nemo aſſuit pannum nouum veſtimento veteri, & nemo mittit vinum nouum in vtres veteres? Quid autē aliud agit totum tempus quo catechumenorum locum & nomen tenēt, niſi vt audiant quæ fides & qualis vita debeat eſſe Chriſtiani: vt cum ſeipſos probauerint, tunc de menſa domini māducent,& de calice bibāt. Quoniam qui manducat indigne,iudicium ſibi manducat & bibit.

Coloſſ.3. *Matt.9.* *1.Cor.11.*

Quod H autem fit per omne tempus quod in eccleſia ſalubriter conſtitutum eſt, vt ad nomen Chriſti accedentes catechumenorum gradus accipiant:hoc fit multo diligentius & inſtantius his diebus quibus competētes vocantur,cum ad percipiendum baptiſmum ſua nomina iam dederunt.

Cap.7. *Baptizādos tā fidei opera quàm fidē docendos.*

Quid ſi, inquiunt, virgo neſciens viro nupſerit alieno? Hoc ſi ſemper neſciat, nunquam ex hoc erit adultera : ſi autem ſciat, iam ex hoc eſſe incipiet,ex quo cum alieno viro ſciens cubauerit.Sicut in iure prædiorum,tādiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſsime dicitur,quandiu ſe poſsidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab aliena poſſeſsione receſſerit, tunc malæ fidei perhibebitur, tunc iuſte iniuſtus vocatur. Abſit ergo vt ſenſu non humano, ſed plane vano ſic doleamus cum flagitia corriguntur : tanquam connubia dirimantur:maxime in ciuitate domini in monte ſancto eius,hoc eſt in eccleſia, vbi nuptiarum non ſolum vinculum, verumetiam ſacramētum ita commendatur, vt non liceat viro vxorem ſuam alteri tradere: quod in republica tunc Romana non ſolum minime culpabiliter,verùm etiam laudabiliter Cato feciſſe perhibetur. I Neque hinc diutius modo diſputare opus eſt, cum & illi quibus reſpondeo non audeant affirmare, nullum hoc eſſe peccatum, neque negent eſſe adulterium, ne ipſi domino ſanctóque euangelio aperte conuincantur obſiſtere. Sed cum eis placet, primum admittendos eſſe tales ad percipiendum baptiſmi ſacramentum,& ad dominicam menſam,etiamſi correctionem voce manifeſtiſsima recuſauerint:imò verò nihil eos de hac re prorſus admoneri oportere, ſed poſtea doceri : vt ſi præcepti obſeruationem receperint, culpámque correxerint,habeantur in tritico:ſi autem contempſerint,inter zizania tolerentur:ſatis oſtēdunt non ſe crimina iſta defendere, aut quaſi leuia vel nulla ſint agere. Quis enim adulterium bonæ ſpei Chriſtianus nullum ſeu paruum crimen exiſtimet? Ordinem tamen quo hæc in aliis vel corrigantur, vel ſerantur, de ſcripturis ſanctis ſe proferre arbitrantur, cum dicant apoſtolos ſic egiſſe: & de literis eorum quædam teſtimonia proferunt, vbi reperiuntur prius inſinuaſſe doctrinam fidei, ac deinde morū tradidiſſe præcepta. Atque hinc intelligi volunt, fidei tantummodo regulam baptizandis eſſe intimandam:poſtea vero iam baptizatis etiam vitæ in melius mutandæ præcepta tradēda, quaſi K aliquas apoſtolorum epiſtolas legant ad eos qui baptizandi ſunt datas,vbi de ſola fide diſputauerunt, & alias ad baptizatos, quibus præcepto de malis cauendis, boniſque inſtituendis moribus contineantur. Cum igitur eos ad Chriſtianos iam baptizatos dediſſe literas conſtet, cur vtroque ſermone contextæ ſunt, & eo ſcilicet qui ad fidem, & eo qui ad vitam bonam pertinet? An forte illis placet vt baptizandis vtrunque non demus, & baptizatis vtrunque reddamus? Quod ſi abſurde dicitur, ergo fateantur apoſtolos doctrinam ſuam ex vtroque perfectam ſuis epiſtolis indidiſſe. Sed propterea plerunque inſinuaſſe prius fidem,ac deinde quod ad vitam bonam pertinet ſubieciſſe,quia & in homine ipſo niſi præcedat fides,vita bona ſequi non poterit.quicquid enim homo veluti recte fecerit, niſi ad pietatem quæ ad deum eſt, referatur, rectum dici non oportet. Quòd ſi arbitrarentur aliqui ſtulti & nimis imperiti apoſtolorum epiſtolas ad catechumenos datas, profecto etiam ipſi faterentur, nondum baptizatis præcepta morum, quæ fidei congruant, ſimul cum fidei regulis intimanda : niſi forte ad hanc neceſsitatem ſua nos iſti diſputatione compellunt, vt primas partes epiſtola- L rum apoſtolicarum vbi de fide loquuntur, catechumenis legendas velint; poſteriores autem fidelibus, vbi iam præcipitur quemadmodum Chriſtiani viuere debeant : quod ſtultiſsimum eſt dicere. Nullum ergo documentum eſt huius opinionis ex epiſtolis apoſtolorum, cur ideo arbitremur baptizandos de ſola fide, baptizatos autem de moribus admonendos, quia illi primis partibus literarū commendauerunt fidem,ac poſtea conſequenter vt bene à fidelibus viueretur hortati ſunt. Quamuis enim illud prius, hoc poſterius, ſæpiſsime tamen vna contextione ſermonis vtrunque catechumenis, vtrunque fidelibus, vtrunque baptizandis, vtrunque baptizatis, ſiue vt inſtruantur,ſiue ne obliuiſcantur, ſiue vt profiteantur, ſiue vt confirmentur doctrina ſanctiſsima & diligentiſsima prædicandum eſt. Epiſtolæ itaque Petri & epiſtolæ Ioānis de quibus quędam teſtimonia commemorant, addant & Pauli & aliorum apoſtolorum, ea ratione accipiendum eſt quòd aduerterunt prius de fide, ac poſtea de moribus dici, quod niſi fallor, apertiſsime expoſui.

Cap.8.

Sed in actibus apoſtolorum Petrus,inquiunt,ſic allocutus eſt illos M qui verbo audito baptizati ſunt vno die tria milia, vt eis ſolam fidem qua in Chriſtum crederent prædicaret. Qui cum dixiſſent, quid faciemus? reſpondit eis,Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti in remiſsionem peccatorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti. Cur ergo non aduertunt quod dictum eſt, Agite pœnitentiam:ibi eſt enim vitæ veteris expoliatio,vt noua induantur qui baptizantur? Cui autem fructuoſa eſt pœnitentia, quæ agitur de mortuis operibus, ſi in adulterio perſeueret aliiſq; ſceleribus,quibus dilectio mundi huius inuoluitur? Sed infidelitatis,inquiunt, tantummodo, quia in Chriſtum non crediderunt, eos voluit agere pœnitentiam. Mira præſumptio,nolo quicquam grauius dicere, quando eo audito quod dictum eſt,Agite pœnitentiam,ſolius infidelitatis acta dicuntur,cum vita mutanda ex vetere in nouam doctrina euangelica traderetur, vbi vtique & illud eſt quod in ea ſententia ponit apoſtolus,Qui furabatur, iam non furetur:& cætera, quibus exequitur quid ſit deponere veterem hominem,& induere nouum.In his autē ipſis verbis Petri

Chriſtianam vitā ſcire & agere ante baptiſmū neceſſe. *Acto.2.* *Epheſ.4.*

habent

A habent vnde admoneri potuiſſent, ſi diligenter atten-
Acto.2. dere voluiſſent. Cum enim dixiſſet, Agite pœniten-
tiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine do
mini noſtri Ieſu Chriſti in remiſsionem peccatorum,
& accipietis donum ſpiritus ſancti: nobis enim hæc eſt
promiſsio facta & filiis noſtris & omnibus qui ſunt lõ-
ge quoſcũque aduocauerit dominus deus noſter: con-
tinuò ſubiecit qui librum ſcripſit, atque ait, Et cæteris
verbis pluribus teſtificabatur dicens, Eripite vos à ſecu-
Acto.2. lo hoc prauo. At illi auidiſsime capiẽtes acceperunt
verba, & crediderunt & baptizati ſunt, & adiectæ ſunt
illa die tria milia animæ. Quis hic non intelligat & cæ-
teris pluribus verbis quę à ſcriptore propter longitudi-
nem non recitantur, id egiſſe Petrum, vt eriperent ſe
ab hoc ſeculo prauo, quandoquidem ipſa ſententia
breuiter indicata eſt, cui perſuadendæ verbis pluribus
Petrus inſtabat? Ipſa quippe ſumma poſitum eſt, cum
dictum eſt, Eripite vos à ſeculo hoc prauo: verbis au-
tem pluribus vt hoc fieret teſtificatur Petrus. In his ver-
bis erat mortuorum operum condemnatio quæ nequi-
ter agunt huius ſeculi dilectores, & condemnatio vitæ
quam teneant atque ſectentur, qui ſe ab hoc prauo ſe-
B culo eripiunt. Iam itaque ſi placet affirmare conentur,
eum ſe eripere ab hoc ſeculo prauo, qui tantummodo
credit in Chriſtum, etiam ſi in flagitiis quibus voluerit
perſeueret vſque ad profeſsionem adulterij. Quod ſi
dicere nefas eſt, audiant baptizandi, non ſolum quid
credere debeant, ſed etiam quemadmodum ſe ab hoc
prauo ſeculo eripiant. ibi enim neceſſe eſt vt audiant
Cap.9. quemadmodum credentes viuere debeant. Spado,
Baptiſm⁹ inquiunt, ille quem Philippus baptizauit, nihil plus di-
ſpadonis, xit quàm, Credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum: & in
& quid hac profeſsione continuò baptizatus eſt. Num ergo
ſit euãge- placet vt hoc ſolum homines reſpondeant, & continuo
lizare baptizentur: nihil de ſpiritu ſancto, nihil de ſancta
Chriſtum. eccleſia, nihil de remiſsione peccatorum, nihil de re-
ſurrectione mortuorum: poſtremò de ipſo Ieſu Chri-
ſto, nihil niſi quia filius dei eſt, non de incarnatione
eius ex virgine, de paſsione, de morte crucis, de ſepul-
tura, de tertij diei reſurrectione, de aſcenſione ac ſede
ad dexteram patris aliquid dicendum eſt catechizanti,
ac profitendum credenti? Si enim ſpado cum reſpon-
Acto.8. diſſet, Credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum, hoc ei
C ſufficere viſum eſt, vt continuò baptizatus abſcede-
ret: cur non id ſequimur, atque auferimus cætera quæ
neceſſe habemus, etiam cum ad baptizandum tempo-
ris vrget anguſtia, exprimere, interrogando vt bapti-
zandus ad cuncta reſpondeat, etiam ſi ea memoriæ
mandare non valuit? Si autem ſcriptura tacuit atque
intelligenda admiſit cætera quæ cum illo ſpadone ba-
ptizando Philippus egit, atque in eo quod ait, Bapti-
zauit eũ Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ
licet taceantur in ſcripturis gratia breuitatis, tamen ſe-
rie traditionis ſcimus implẽda: pari modo etiam in eo
quod ſcriptum eſt euangelizaſſe Philippum ſpadoni
dominum, nullo modo dubitandum eſt & illa in ca-
techiſmo dicta eſſe quæ ad vitam moréſque pertinent
eius qui credit in dominum Ieſum. Hoc eſt enim euan
gelizare Chriſtum, non tantum dicere quæ ſunt cre-
denda de Chriſto, ſed etiam quæ obſeruanda ei qui ac-
cedit ad compagem corporis Chriſti: imò verò cun-
cta dicere quæ ſunt credenda de Chriſto, non ſolùm
cuius ſit filius, vnde ſecundum diuinitatem, vnde ſe-
cundum carnem genitus, quæ perpeſſus, & quare, quæ
ſit virtus reſurrectionis eius, quod donum ſpiritus pro-
miſerit dederítque fidelibus: ſed etiam qualia membra D
quibus ſit caput quærat, inſtituat, diligat, liberet, atque
ad æternam vitam honorémque perducat. Hæc cum
dicuntur, aliquãdo breuius atque conſtrictius, aliquan-
do latius & vberius Chriſtus euangelizatur, & tamen
non ſolum quod ad fidem, verùm etiam quod ad mo-
res fidelium pertinet non prætermittitur. Hoc in- *Cap.10.*
telligi poteſt etiam in eo quod commemorant dixiſ- *Scire Chri*
ſe apoſtolum Paulum, Nihil me dixi ſcire in vobis niſi *ſtum cru-*
Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Quod illi pu- *cifixum*
tant ita dictum, tanquam nihil aliud eis inſinuatum *quid ſit;*
eſſet niſi vt primitus crederẽt, ac deinde baptizati quic- *quãtáque*
quid ad vitam moréſque pertinet diſcerent. Hoc, in- *vicinitas*
quiunt, apoſtolo ſatis ſupérque ſufficit, qui eis dixit, *dilectionis*
quòd & ſi multos pædagogos haberent in Chriſto, ſed *dei et pro-*
non multos patres quia eos in Chriſto Ieſu per euan- *ximi.*
gelium ipſe genuiſſet. Si ergo ille qui per euangelium *1.Cor.4.*
genuit, quamuis gratias agat quòd neminem ipſorum
baptizauerit niſi Criſpum & Caium & Stephanæ do- *1.Cor.15.*
mum, nihil eos amplius docuit quàm Chriſtum cruci-
fixum: quid ſi dicat aliquis, nec reſurrexiſſe Chriſtum
eos audiſſe quando per euangelium geniti ſunt? Vnde
eſt igitur quod eis dicit, Tradidi enim vobis in pri- E
mis, quia Ieſus Chriſtus mortuus eſt ſecundum ſcri-
pturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die
ſecundum ſcripturas, ſi nihil niſi crucifixum docuerat?
Si autem non ita intelligunt, ſed hoc quoque ad Chri-
ſtum crucifixum pertinere concedunt, ſciant in Chri-
ſto crucifixo multa homines diſcere, & maxime quòd
vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur
corpus peccati, & vltrà non ſeruiamus peccato. Vnde *Rom.6.*
etiam de ſeipſo dicit, Mihi autem abſit gloriari niſi in *Galat.6.*
cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mun-
dus crucifixus eſt, & ego mundo. Proinde attendant &
videant quemadmodum doceatur atque diſcatur Chri
ſtus crucifixus, & ad eius crucem nouerint pertinere
quòd etiam nos in eius corpore crucifigimur mundo.
Vbi intelligitur omnis coërcitio malarum cõcupiſcen-
tiarum: ac per hoc fieri nõ poteſt, vt eis qui cruce Chri-
ſti informantur, profeſſa adulteria permittantur. Nam
& apoſtolus Petrus de ſacramento ipſius crucis, hoc
eſt paſsionis Chriſti admonet, vt qui ea conſecrantur,
peccare deſiſtant, ita loquens: Chriſto ergo paſſo per *1.Petr.4.*
carnem & vos eadem cogitatione armamini: quia qui F
mortuus eſt carne, deſiit peccare, vt iam non hominum
deſideriis ſed voluntate domini dei reliquum in car-
ne viuat, & cætera. Quibus conſequenter oſtendit eum
pertinere ad Chriſtum crucifixum, hoc eſt, per carnem
paſſum, qui in eius corpore crucifixus carnalibus deſi-
deriis, bene viuit per euangelium. Quid quòd etiam *Matt.22.*
duo illa præcepta, in quibus dominus ait totam legem
propheiáſque pendere, huic ſuæ opinioni ſuffragari ar-
bitrantur: & ſic ea commemorant, vt quoniam pri-
mum præceptum dictum eſt, Diliges dominum deum *Deut.6.*
tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
ta mente tua: ſecundum autem ſimile huic, Diliges *Leuit.19.*
proximum tuum tanquam teipſum: primum pertine-
re ad baptizandum vbi dilectio dei præcipitur, ſecun-
dum autem ad baptizatos, vbi videntur eſſe mores cõ-
uerſationis humanæ: ſic obliti quod ſcriptum eſt, Si fra- *1.Ioan.4.*
trem quem vides non diligis, deum quem non vides,
quomodo diligere poteris? Et illud aliud in eadem epi-
ſtola Ioannis, Si quis diligit mundum, non eſt chari- *1.Ioan.2.*
tas patris in eo. Quò autem pertinent omnia flagitia
morum malorum, niſi ad mundi huius dilectionem?

G Ac per hoc illud primum præceptum quod ad bapti-
zandos pertinere arbitrantur, ſine bonis moribus ob-
ſeruari nullo pacto poteſt. Nolo pluribus immorari,
Nam ſi diligenter conſideratur, iſta duo præcepta ita
ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio dei
poſsit eſſe in homine ſi non diligit proximum, nec di-
lectio proximi ſi non diligit deum. Sed ad rem quæ
nunc agitur, quod de his duobus præceptis diximus
Cap. 11. ſufficit. Atenim populus Iſraël primum per ma-
Exitus Iſ- re rubrum ductus eſt, quo ſignificatur baptiſmus: &
raelitarũ poſtea legem accepit, vbi diſceret quemadmodum vi-
ex Aegy- ueret. Cur ergo baptizandis vel ſymbolum tradimus,
pto quid reddendúmque repoſcimus? Nihil enim tale factum
denotet. eſt erga illos quos per mare rubrum deus ab AEgy-
Exod. 14. ptiis liberauit. Si autem recte intelligunt hoc ſignifica-
ri præcedentibus myſteriis de ſanguine ouis poſtibus
Exod. 12. illito, & de azymis ſynceritatis & veritatis: cur non
etiam illud conſequenter intelligunt, ipſam ab AEgy-
ptis ſeparationem ſignificare diſceſsionem à peccatis,
quam baptizandi profitentur? Ad hoc enim pertinet
Acto. 2. quod à Petro dictum eſt, Agite pœnitentiam, & bapti-
zetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini noſtri
H Ieſu Chriſti: tanquam diceret, Recedite ab AEgypto, &
per mare rubrum tranſite. Vnde & epiſtola quæ ad He-
bræos inſcribitur, cum eorum qui baptizantur com-
memorarentur initia, poſita eſt ibi pœnitentia à mor-
Hebr. 6. tuis operibus. ſic enim dicit, Ideoque remittentes ini-
tia Chriſti verbum, in conſummationem reſpiciamus:
non iterum iacientes fundamentum pœnitẽtiæ à mor-
tuis operibus, & fidei in deum, lauacri doctrinæ, im-
poſitionis manuum, reſurrectionis etiam mortuorum,
& iudicij æterni. Hæc igitur omnia pertinere ad ini-
tia Neophytorum ſatis apertéque ſcriptura teſtatur.
Quid eſt autem à mortuis operibus pœnitentia, niſi
ab his quæ oportet mortificari, vt viuamus: quæ ſi adul-
teria fornicationéſque non ſunt, quid iam inter opera
mortua nominandum eſt? Sic autem non ſufficit pro-
feſsiõ receſsionis à talibus, niſi etiam lauacro regene-
rationis cuncta præterita quæ velut perſequuntur pec-
cata deleantur: ſicut non ſuffecit Iſraëlitis recedere ab
AEgypto, niſi ea quæ inſequebatur hoſtium multitu-
do eiuſdem maris fluctibus interiret, qui dei populo
tranſituro liberandóque patuerunt. Qui ergo profi-
I tetur ab adulterio nolle ſe mutare, quomodo per ma-
re rubrum ducetur, cum ex AEgypto adhuc recuſet
abſcedere? Deinde non attendunt in ea lege quæ poſt
tranſitum maris rubri illi populo data eſt, primum eſſe
Exod. 20. præceptum, Non erunt tibi alij dij præter me. Non fa-
cies tibi idola, neque vllum ſimulacrum, quæcunque
in cœlo ſunt ſurſum, & quæcunque in terra deorſum,
& quæcunque in aqua & ſub terra: non adorabis ea, ne-
que ſeruies eis: & cætera ad hoc præceptum pertinen-
tia. Affirment iſti itaque ſi volunt contra ipſam ſuam
aſſertionem, etiam de vnius dei cultu cauendáque ido-
lolatria, non adhuc baptizandis ſed iam baptizatis eſſe
prædicandum: & non iam dicant, eis qui baptiſmum
percepturi ſunt, fidem tantùm quæ in deum eſt, inti-
mandam: & poſt eius ſacramenti perceptionem de mo
ribus vitæ tanquam de ſecundo præcepto eos quod ad
dilectionem proximi pertinet, inſtruendos. Vtrunque
enim lex continet, quam poſt mare rubrum tanquam
poſt baptiſmum populus accepit, nec ita facta eſt di-
ſtributio præceptorum, vt ante illius maris tranſitum
de cauenda idololatria plebs doceretur, & poſteaquam
tranſierunt audirent honorandum patrem & matrem,
non mœchandum, non occidendum, & cætera bonæ K
atque innocentis conuerſationis humanæ. Si er- *Cap. 12.*
go ita quiſque veniat ad ſancti lauacri petitionem, vt *Num ba-*
profiteatur ſe ab idolorum ſacrificiis non receſſurum, *ptizandus*
niſi forte poſtea quando placuerit, baptiſmum tamen *qui vitam*
iamiamque depoſcat, templúmque dei viui ſe fieri fla- *impiã mu-*
gitet, non ſolùm cultor idolorum, verùm etiam in ali- *tare nolit.*
quo tam nefario ſacrilegio perſeuerans. quæro ab iſtis
vtrum eum faciendum vel catechumenum cenſeant,
quod proculdubio fieri non debere clamabunt. Neque
enim aliud de illorum corde ſentiendum eſt. Reddant
itaque rationem ſecundum teſtimonia ſcripturarum,
quæ ſic intelligenda putant, quomodo huic audeant
contradicere, nec admittendum eſſe confirmant recla-
mantem atque dicentem, Didici & veneror Chriſtum
crucifixum, credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum. Non
me vltrà differas, nihil amplius iam requiras. Quos per
euangelium generabat Apoſtolus, nihil eos noſſe tunc
amplius quàm Chriſtum crucifixum volebat. Poſt vo- *Acto. 8.*
cem ſpadonis qua ſe credere Ieſum Chriſtum filium
dei eſſe reſpondit, continuò Philippus eum baptizare
nõ diſtulit. Quid me ab idolorum cultu prohibes, nec
ad ſacramentum Chriſti admittis, niſi prius inde di- L
ſceſſero? Illud à pueritia didici, conſuetudine ibi gra-
uiſsima premor: faciam cum potuero, cum commodũ
fuerit: quod etſi non faciam, non tamen ſine Chriſti ſa-
cramento hanc vitam finiam, ne deus exigat animam
meam de manibus tuis. Quid huic reſpondẽdum exi-
ſtimant? An placet vt admittatur? Abſit. Nullo modo
crediderim intantum eos progredi. Quid ergo reſpon-
debunt hæc dicenti, & addenti quòd nihil tibi de ido-
lolatria relinquenda ſaltẽ dici debuit ante baptiſmum,
ſicut nihil inde ante mare rubrum populus ille primus
audiuit, quoniam lex hoc habet quam ex Aegypto iam
liberatus accepit. Profectò dicturi ſunt homini, Tem-
plum dei futurus es, cum baptiſmum acceperis. Dicit *1. Cor. 6.*
autem apoſtolus, Quæ compoſitio templo dei cum
idolis? Quare ergo non vidẽt ſimiliter eſſe dicendum,
Membrum Chriſti futurus es, cum acceperis baptiſmũ:
non poſſunt membra Chriſti eſſe membra meretricis:
quia & hoc apoſtolus dicit alio loco, Nolite, inquit, er- *1. Cor. 6.*
rare: neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, &
cætera quæ illic enumerat, regnum dei poſsidebunt.
Cur ergo ad baptiſmum idolis ſeruientes non admini- M
mus, & fornicatores admittendos putamus, cum &
his & cæteris malis dicat, Et hæc quidem fuiſtis, ſed *Ibidem.*
abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in no
mine domini Ieſu Chriſti, & in ſpiritu dei noſtri? Quid
igitur cauſæ eſt, vt cum poteſtas pateat vtrunque pro-
hibendi, veniẽtem ad baptiſmum permittam fornica-
rium permanere, & non permittam idolis ſeruientem?
cum & illis & illis dici audiam, Et hęc quidẽ fuiſtis, ſed
abluti eſtis? Sed eo mouẽtur iſti, quia putant eſſe in tuto
ſalutem eorum, quãuis per ignem, qui in Chriſtum cre-
diderint, ſacramentúmque eius acceperint: id eſt, bapti-
zati fuerint, etiam ſi morum corrigendorum ita ne-
gligentes ſint, vt nequiter viuant. Vnde mox vide-
bo ſi deus iuuerit, quid ſecundum ſcripturas ſentien-
dum ſit. Nunc in hac quæſtione adhuc verſor, in *Cap. 13.*
qua eis videtur, baptizatos admonendos eſſe de mori- *Baptiſmũ*
bus ad Chriſtianam vitam pertinentibus, baptizandis *fidei opera*
autem ſolam inſinuandam fidem. Quod ſi ita eſſet, *præcedãt.*
præter tam multa quæ diximus, non Ioannes Baptiſta
venientibus ad baptiſmum ſuum diceret, Generatio
viperarum, quis oſtendit vobis fugere ab ira ventura? *Matth. 3.*

Facite

A Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: & cætera,
quæ vtique non de fide, ſed de bonis operibus admo-
Luc.3. net. Vnde & militibus dicentibus, Quid faciemus? non
dixit, interim credite & baptizemini, pòſt audietis quid
facere debeatis: ſed antè dixit, antè præmonuit, vt ven-
turo domino in cor eorum tanquam præcurſor mun-
daret viam: Neminem concuſſeritis, nulli calumniam
Ibidem. feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Simili-
ter publicanis quærentibus quid facere deberent, Ni-
hil amplius, inquit, exigatis præter quàm conſtitutum
eſt vobis. His breuiter commemoratis euangeliſta (non
enim totos catechiſmos inſerere debuit) ſatis ſignifi-
cauit pertinere ad eum à quo baptizandus catechiza-
tur, docere & monere de moribus. Quod ſi reſpondiſ-
ſent Ioanni, Prorſus non faciemus fructus dignos pœ-
nitentiæ, calumniaturi ſumus, concuſſuri ſumus, ea quæ
nobis non debentur exacturi ſumus, & nihilominus
eos poſt hanc profeſsionem baptizaret: nec ſic tamen
dici poſſet, vnde modo quæſtio eſt, non eſſe tempo-
ris cum quiſque baptizandus eſt, vt prius illi ſermo fiat
quemadmodum vitam bonam agere debeat. Quid ip-
B ſe dominus, vt alia omittam, cum ab eo diues ille quæ-
reret quid boni faceret vt vitam æternam conſequere-
Matt.19. tur, recolant quid reſponderit, Si vis venire, inquit, ad
vitam, ſerua mandata. At ille, quæ? tunc dominus com-
memorauit præcepta legis, Non occides, non mœcha-
beris, & cætera. vbi cum ille reſpondiſſet hæc ſe feciſ-
ſe à iuuentute ſua, addidit etiam perfectionis præce-
ptum, vt vēditis ſuis omnibus, & in pauperum eleemo-
ſynis erogatis, haberet theſaurum in cœlo, & eundem
dominum ſequeretur. Videant igitur non ei dictum
eſſe vt crederet & baptizaretur, quo ſolo adiutorio pu-
tant iſti venire hominem ad vitam: ſed morum præ-
cepta homini data, quæ vtique ſine fide cuſtodiri ob-
ſeruarique non poſſunt: nec tamen quia hic de inſi-
nuanda fide dominus videtur tacuiſſe, præſcribimus
nos atque contenti ſumus, morum tantummodo præ-
cepta dicenda eſſe hominibus ad vitam peruenire cu-
pientibus. Vtraque enim mutuò connexa ſunt, ſicut an-
te dixi: quia neque dilectio dei poteſt eſſe in homine
qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo
qui non diligit deum. Ideo aliquando alterum ſine al-
C tero, ſiue illud ſiue illud, pro plena doctrina inuenitur
ſcriptura commemorare, vt etiam hoc modo intelliga-
tur alterum ſine altero eſſe non poſſe: quia & qui cre-
dit deo, debet facere quòd præcepit deus: & qui pro-
pterea facit quia præcepit de⁹, neceſſe eſt vt credat deo.

Cap.14. Quare iam illud videamus, quod excutiendum eſt
Quod fides à cordibus religioſis, ne mala ſecuritate ſalutem ſuam
ſola ad ſa- perdant, ſi ad eam obtinendam ſufficere ſolam fidem
lutem non putauerint, bene autem viuere & bonis operibus viam
ſufficit ſi- dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus apo-
ne operib⁹. ſtolorum non intellectis quibuſdam ſubobſcuris ſen-
Rom.5. tentiis apoſtoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati ſunt
dicere, Faciamus mala, vt veniant bona: quia dixerat,
Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum: vbi autem
abundauit delictum, ſuperabūdauit gratia. Quod ideo
verum eſt, quia legem accipientes homines qui de ſuis
viribus ſuperbiſsime præſumebant, nec diuinum ad-
iutorium vincendarum malarum concupiſcentiarum
recta fide impetrantes, pluribus grauioribúſque deli-
ctis etiam lege præuaricata onerati ſunt. Ac ſic magno
reatu compellente confugerunt ad fidem, qua miſeri-
cordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium à do-
Pſal.120. mino qui fecit cœlum & terram: vt diffuſa per ſpiritum
ſanctum charitate in cordibus ſuis, cum dilectione a- D
gerent quæ contra ſeculi huius concupiſcentias iube- *Rom.5.*
rentur, ſecundum id quod prædictum fuerat in pſal-
mo, Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acce- *Pſal.15.*
lerauerunt. Cum ergo dicit apoſtolus, arbitrari ſe iuſti- *Rom.3.*
ficari hominem per fidem ſine operibus legis: non hoc
agit, vt præcepta ac profeſſa fide opera iuſtitiæ contem-
nantur, ſed vt ſciat ſe quiſque per fidem poſſe iuſtificari
etiam ſi legis opera non præceſſerint. Sequuntur enim
iuſtificatum, non præcedunt iuſtificandum. Vnde in
præſenti opere non opus eſt latius diſputare, præſertim
quia modo de hac quæſtione prolixum librum edidi
qui inſcribitur De litera & ſpiritu. Quoniam ergo hæc
opinio tunc fuerat exorta, aliæ apoſtolicæ epiſtolæ, Pe-
tri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt
intentionem, vt vehementer aſtruant fidem ſine ope-
ribus nihil prodeſſe: ſicut etiam ipſe Paulus non qua-
lemlibet fidem qua in deum creditur, ſed eam ſalubrem
planéque euangelicam definiuit, cuius opera ex dile-
ctione procedunt: Et fides, inquit, quæ per dilectionem
operatur. Vnde illam fidem quæ ſufficere ad ſalutem *Galat.5.*
quibuſdam videtur, ita nihil prodeſſe aſſeuerat, vt di- E
cat, Si habeam omnem fidem ita vt montes transfe- *1.Cor.13.*
ram, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Vbi
autem hęc fidelis charitas operatur, ſine dubio bene vi-
uitur. plenitudo enim legis charitas. Vnde euidenter in
ſecunda epiſtola Petrus cum ad vitæ morum ſanctita- *Rom.13.*
tem hortaretur, mundúmque iſtum tranſiturum præ-
nunciaret, cœlos vero nouos & terram nouam expe-
ctari quæ iuſtis inhabitanda traderetur, vt ex hoc atten-
derent qualiter eos oporteret viuere vt habitatione illa
digni fierent, ſciens de apoſtoli Pauli quibuſdam ſub-
obſcuris ſententiis nonnullos iniquos accepiſſe occa-
ſionem, vt tanquam ſecuri de ſalute quæ in fide eſt, be-
ne viuere non curarent, commemorauit quædam ad
intelligendum difficillima eſſe in epiſtolis eius, quæ ho-
mines peruerterent, ſicut & alias ſcripturas, ad pro-
prium ſuum interitum: cum tamen & ille apoſtolus de
ſalute æterna, quæ niſi bene viuentibus non daretur, ea-
dem ſentiret quæ cæteri apoſtoli. Sic itaque Petrus, His *2.Petr.3.*
ergo, inquit, hominibus pereuntibus, quales oportet
vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus, expe-
pectantes & properantes ad præſentiam diei domini, F
per quam cœli ardentes ſoluentur, & elementa ardore
ignis decoquentur: nouos vero cœlos & terram nouam
ſecundum promiſſa ipſius expectamus, in quibus iu-
ſtitia habitat. Quapropter chariſsimi hæc expectantes
ſatagite inuiolati & immaculati apud eum reperiri in
pace: & domini noſtri patientiam ſalutem exiſtimate:
ſicut & dilectiſsimus frater noſter Paulus ſecundum
eam quæ data eſt illi ſapientiam, ſcripſit vobis, vt & in
omnibus Epiſtolis loquens in eis de his in quibus ſunt
difficilia quædam intellectu, quæ indocti & inſtabiles
peruertunt ſicut & cæteras ſcripturas, ad proprium
ſuum interitum. Vos igitur amantiſsimi præſcientes,
cauete ne in falſorum errore ſeducti decidatis á corro-
boratione veſtra: creſcite vero in gratia & intellectu do
mini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti: ipſi gloria, & nūc,
& in die æternitatis. Iacobus autem vehementer inſe-
ſtus eſt eis qui ſapiunt fidem ſine operibus valere ad ſa-
lutem, vt illos etiam dæmonibus comparet, dicens, Tu *Iacob.2.*
credis quoniam vnus eſt deus? bene facis: & dæmones *Marc.1.*
credunt, & contremiſcunt. Quid verius, breuius, ve-
hementius dici potuit, cum & in euangelio legamus
hoc dixiſſe dæmonia, cum Chriſtum filium dei confi-

G terentur & ab illo comperentur, quod in Petri confeſ-
Matt.16. ſione laudatum eſt. Quid proderit, ait Iacobus, fratres
Iacob.2. mei ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non ha-
Ibidem. beat? Nunquid poterit fides ſaluare eum? Dicit etiam,
quia fides ſine operibus mortua eſt. Quouſque igitur
falluntur, qui fide mortua ſibi vitam perpetuam pol-
Cap.15. licentur? Quapropter diligenter oportet attende-
Opera cū re quomodo accipienda ſit apoſtoli Pauli illa ſententia
fide requi- plane ad intelligendum difficilis, vbi ait, Fundamētum
ri ad ſalu- enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſi-
tem. tum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuper-
1.Cor.3. ędificat ſuper fundamentum aurum, argentum, lapides
precioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, vniuſcuiuſque opus
manifeſtabitur: dies enim domini declarabic, quia in
igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis
probabit. Si cuius opus permanſerit, quod ſuperædifi-
cauit, mercedem accipiet: ſi cuius autem opus arſerit,
damnum patietur, ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen qua-
ſi per ignem. Quod quidam ita intelligendum pu-
tant, vt illi videantur ædificare ſuper hoc fundamen-
tum aurum, argentum, lapides precioſos, qui fidei quæ
in Chriſto eſt bona opera adiiciunt: illi autem fœnum,
H ligna, ſtipulam, qui cum eandem fidem habeant, male
operantur. Vnde arbitrantur per quaſdam pœnas ignis
eos poſſe purgari ad ſalutem percipiēdam merito fun-
damenti. Hoc ſi ita eſt, fatemur iſtos laudabili chari-
tate conari vt omnes indiſcrete admittantur ad baptiſ-
mum, non ſolùm adulteri & adulteræ contra ſenten-
tiam domini falſas nuptias prætendentes, verùm etiam
publicæ meretrices in turpiſsima profeſsione perſeue-
rantes, quas certe nulla etiam negligentiſsima eccleſia
conſueuit admittere, niſi ab illa primitus proſtitutione
liberatas. Sed iſta ratione cur non omnimodo admit-
tantur, omnino non video. Quis enim non malit eas
poſito fundamento, licet ligna, & fœnum, & ſtipulam
congerant, aliquanto certè diuturniore igne purgari,
1.Cor.13. quàm in æternum perire? Sed falſa erunt illa quæ ob-
ſcuritatem ambiguitatémque non habent: Si habeam
Iacob.2. omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem
autem non habeam, nihil ſum. Et quid proderit fratres
mei ſi fidem dicat ſe quis habere, opera autem non ha-
1.Cor.6. beat? nunquid poterit fides ſaluare eum? Falſum erit &
I illud, Nolite errare: neque fornicatores, neque idolis
ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſcu-
lorum concubitores, neque fures, neque auari, neque
ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum dei poſ-
Galat.5. ſidebunt. Falſum eſt & illud, Manifeſta ſunt opera car-
nis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuria, ido-
lorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contētiones, æmu-
lationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ,
ebrietates, comeſſationes, & hiſ ſimilia, quæ prædico
vobis ſicut prædixi, quoniā qui talia agunt, regnum dei
nō poſsidebunt. Falſa erunt hęc. Si enim tantummodo
credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perſe-
uerent, ſalui erunt per ignem: atque ideo in Chriſto
baptizati etiam quia talia agunt, regnum dei poſside-
1.Cor.6. bunt. Fruſtra autem dicitur, Et hæc quidem fuiſtis, ſed
abluti eſtis, quando & abluti hæc ſunt. Inaniter etiam
1.Petr.3. illud à Petro dictum videbitur, Sic & vos ſimili for-
ma baptiſma ſaluos facit, nō carnis depoſitio ſordium,
ſed conſcientiæ bonæ interrogatio: ſiquidem & haben-
tes peſsimas conſcientias, omnium flagitiorum & ſce-
lerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia muta-
tas, tamen baptiſma ſaluos facit. propter fundamentum
enim quod in eo baptiſmate ponitur, licet per ignem,

ſalui erunt. Illud quoque non video cur dominus di- K
xerit, Si vis venire ad vitam, ſerua mandata: & com- *Matt.19.*
memorauit ea quæ ad bonos mores pertinent, ſi etiam
his non ſeruatis ad vitam veniri poteſt per ſolā fidem,
quæ ſine operibus mortua eſt. Illud deinde quomodo *Iacob.2.*
verum erit quod eis quos ad ſiniſtram poſiturus eſt,
dicet, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & *Matt.25.*
angelis eius: nec increpat quia in eum non credide-
runt, ſed quia bona opera non fecerunt. Nam profectò
ne ſibi quiſquam de fide quæ ſine operibus mortua eſt,
promittat æternam vitam: propterea omnes gentes ſe-
gregaturum ſe dixit, quæ permixtæ eiſdem paſcuis vte-
bantur, vt appareat eos illi dicturos. Domine, quando *Ibidem.*
te vidimus illa & illa patientem, & non miniſtrauimus
tibi? qui in eum crediderant, ſed bona operari non cu-
rauerant, tanquam de ipſa fide mortua ad vitam per-
ueniretur æternam. An forte ibunt in ignem æternum,
qui opera miſericordiæ non fecerunt: & non ibunt qui
aliena rapuerunt, vel corrumpendo in ſe templum
dei, in ſeipſos immiſericordes fuerunt: quaſi opera mi-
ſericordiæ proſint aliquid ſine dilectione, dicente apo-
ſtolo, Si diſtribuam omnia mea pauperibus, charitatem *1.Cor.13.*
autem non habeam, nihil mihi prodeſt? Aut diligat L
quiſquam proximum ſicut ſeipſum, qui non diligit ſe-
ipſum? Qui enim diligit iniquitatem, odit animam *Pſalm.10.*
ſuam. Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli
ſeipſos ſeducunt, ignem æternum dictum, non ipſam
combuſtionem æternam. Per ignem quippe qui æter-
nus erit, tranſituros arbitrantur eos, quibus propter
fidem mortuam per ignem promittunt ſalutem: vt vi-
delicet ipſe ignis æternus ſit, combuſtio verò eorum,
hoc eſt operatio ignis, non ſit in eos æterna: cum &
hoc præuidens dominus, ſententiam ſuam concluſit ita
dicens. Sic ibunt illi in combuſtionem æternam, iuſti *Matt.25.*
autem in vitam æternam. Erit ergo æterna combuſtio
ſicut ignis, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum
non fidem, ſed bona opera defuiſſe declarauit. Si ergo
hæc omnia, & cætera quæ innumerabilia per omnes
ſcripturas ſine ambiguitate dicta reperiri poſſunt, falſa
erunt: poterit verus eſſe ille intellectus de lignis & fœ-
no & ſtipula, quòd hi ſalui erunt per ignem, qui ſolam
in Chriſtum fidem tenentes, bona opera neglexerunt.
Si autem iſta & vera & clara ſunt, proculdubio in illa M
apoſtoli ſententia alius requirendus eſt intellectus: at-
que in his deputanda eſt, quæ Petrus dicit eſſe in ſcri-
ptis eius quædam difficilia intellectu: quæ non debent
homines peruertere ad proprium ſuum interitum, vt
contra euidentiſsima teſtimonia ſcripturarum ſecuros
faciāt de percipienda ſalute nequiſsimos, nequitiæ ſuæ
pertinaciſsimè cohærentes, nec emendando aut pœni-
tendo mutatos. Hic à me fortaſſe quæratur de ipſa *Cap.16.*
Pauli apoſtoli ſententia quid ego ſentiam, & quonam *Interpre-*
modo intelligendam putem. Fateor hic me malle audi- *tatio loci*
re intelligētiores atq; doctiores, qui ſic eam exponant, *Paulini.*
vt illa omnia vera & inconcuſſa permaneant, quæ ſu- *1.Cor.13.*
prà commemoraui, & quæcūque alia non commemo-
raui, quibus apertiſsime ſcriptura teſtatur, nihil prodeſſe
fidem, niſi eam quam diffiniuit apoſtolus, id eſt quæ per *Galat.5.*
dilectionem operatur: ſine operibus autem ſaluare non
poſſe, neque præter ignem, neque per ignem: quia ſi per
ignem ſaluat, ipſa vtique ſaluat. Abſolutè autem dictum
eſt & apertè, Quid prodeſt ſi dicat quis fidem ſe habe- *Iacob.2.*
re, opera autem nō habeat? nunquid poterit fides ſalua-
re eum? Dicam tamē quàm breuiſsime potero etiam ip-
ſe quid ſentiam de illa apoſtoli ſententia ad intelligen-
dum

A dum difficili, dummodò illud quod ad meam promiſ-
ſioné attinet, præcipue teneatur, quod de hac me mal-
le dixi audire meliores. Fundamentum Chriſtus eſt in
ſtructura architecti ſapientis, hoc expoſitione non in-
1. Cor. 3. diget. Aperte enim dictum eſt, Fundamentum enim a-
liud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt,
quod eſt Chriſtus Ieſus. Si autem Chriſtus proculdu-
bio fides Chriſti. Per fidem quippe habitat Chriſtus in
cordibus noſtris, ſicut idem apoſtolus dicit. Porro fi-
des Chriſti illa vtique, quam definiuit apoſtolus, quæ
Epheſ. 3. per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmo-
num, cum & ipſi credant & contremiſcant, & filium
dei confiteantur Ieſum, poteſt accipi in fundamentum.
Quare? niſi quia non eſt fides quæ operatur per dile-
ctionem, ſed quæ exprimitur per timorem. Fides ita-
que Chriſti, fides gratiæ Chriſtianæ: id eſt ea fides quæ
per dilectionem operatur, poſita in fundamento, ne-
minem perire permittit. Sed quid ſit ædificare ſuper
hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides precio-
ſos, & ligna, fœnum ſtipulam: ſi ſubtilius diſſerere co-
ner, vereor ne ad intelligendum difficilior ſit ipſa ex-
B poſitio. Enitar tamen quantum dominus adiuuat, &
breuiter & quantum potero dilucide expedire quod
ſentio. Ecce ille qui quæſiuit à magiſtro bono quid bo-
Mat. 19. ni faceret vt haberet vitam æternam, & audiuit, ſi
Marci 10. ad vitam venire vellet, ſeruanda ſibi eſſe mandata. Et
Lucæ 18. cum quæreret, Quæ mandata? dictum eſt ei, Non oc-
Exod. 20. cides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non fal-
ſum teſtimonium dices, Honora patrem tuum & ma-
trem tuam. &, Diliges proximum tuum tanquam tei-
pſum, vt hęc faciens, fidem Chriſti teneret: & proculdu-
Galat. 5. bio fidem quæ per dilectionem operatur. Neq; enim di-
ligeret proximum tanquam ſeipſum, niſi recepta dile-
ctione dei, ſine qua non diligeret ſeipſum. Porrò ſi fa-
ceret etiam quod dominus addidit, dicens, Si vis per-
fectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pau-
1. Cor. 3. peribus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere
me: ædificaret ſuper illud fundamentum, aurum, ar-
gentum, lapides precioſos: non enim cogitaret niſi quæ
ſunt dei, quomodo placeret deo: & hæ cogitationes
ſunt, quantum exiſtimo, aurum, argentum, lapides pre-
cioſi. Porrò ſi circa diuitias ſuas quodam carnali tene-
retur affectu, quamuis ex eis multas eleemoſynas fa-
ceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæq;
C moliretur, aut earum minuendarum vel amittenda-
rum metu in aliquod facinus flagitiúmve laberetur, a-
lioquin iam ſe iſto modo ab illius fundamenti ſtabili-
tate ſubtraheret: ſed propter carnalem, vt dixi, quem
in eis habebat affectum, talibus bonis ſine dolore care-
re non poſſet, ædificaret ſuper fundamentum illud fœ-
num, ligna, ſtipulam: maxime ſi & vxorem ſic haberet,
vt etiam propter ipſam cogitaret ea quæ ſunt mundi,
quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu
dilecta carnali, non ſine dolore amittuntur, propterea
qui ſic ea habent, cum habeant in fundamento fidem
quæ per dilectionem operatur, neq; huic iſta vlla ratio-
ne vel cupiditate præponant, in eorum amiſsione paſsi
detrimentum, per ignem quendam doloris perueniunt
ad ſalutem. A quo dolore atque detrimento tanto eſt
quiſq; ſecurior, quanto ea vel minus amauerit, vel tan-
quam non habens habuerit. Qui verò propter illa vel
tenenda vel adipiſcenda homicidium, adulterium, for-
nicationem, idololatriam, & ſimilia quæque commi-
ſerit, non propter fundamentum per ignem ſaluabi-
tur, ſed amiſſo fundamento æterno igne torquebitur.

Quamobrem & illud quod dicunt veluti probare cu- D
pientes, quantum valeat ſola fides, vbi Apoſtolus dicit.
Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt enim ſerui- 1. Cor. 7.
tuti ſubiectus frater vel ſoror in huiuſmodi: id eſt, vt
propter fidem Chriſti etiam ipſa vxor legitima ſocie-
tate coniuncta, ſine vlla culpa relinquatur, ſi cum viro
Chriſtiano propter hoc quòd Chriſtianus eſt, perma-
nere noluerit: non attendunt eo modo illam rectiſsimè
dimitti ſi viro ſuo dicat, Non ero vxor tua, niſi mihi de
latrocinio diuitias congeras, aut niſi ſolita latrocinia,
quibus noſtrã domum tranſigebas, etiam Chriſtianus
exerceas: aut ſi quid aliud vel facinoroſum vel flagitio-
ſum, in viro nouerat, quo delectata vel libidinem exple
bat, vel facilè victum habebat, vel etiã incedebat orna-
tior. Tunc enim ille cui hoc vxor dicit, ſi veraciter egit
pœnitentiam ab operibus mortuis quando acceſsit ad Galat. 5.
baptiſmum, habetq; in fundamento fidem quæ per dile
ctioné operatur: proculdubio plus tenebitur amore di-
uinæ gratiæ, quàm carnis luxurie: & mẽbrum quod eũ Math. 18.
ſcandalizat, fortiter amputat: quemcunq; autem in hac
direptione dolorem cordis propter carnalem affectum
coniugis ſuſtinebit, hoc eſt detrimentum quod patie- E
tur: hic eſt ignis per quem fœno ardente ipſe ſaluabi-
tur. Si autem iam ſic habeat vxorem tanquam non ha-
bens, non propter concupiſcentiam, ſed propter miſe-
ricordiam, ne fortè eam ſaluam faceret reddens potius
quàm exigens debitum coniugale: profectò nec dolebit
carnaliter, cum ab illo tali coniugio ſeparabitur: neque
enim in eo cogitabat, niſi quæ ſunt dei quomodo pla- 1. Cor. 7.
ceret deo. Ac per hoc inquantum aurum argentũ, lapi-
des precioſos cogitationibus illis ſuperædificat, intan-
tum detrimentum nullum pateretur, intantum ſtructu-
ra eius, quæ nõ erat fœnea, nullo incendiõ cremaretur.
Siue ergo in hac vita tantùm homines iſta patiũtur, ſi-
ue etiam poſt hanc vitam talia quædam iudicia ſubſe-
quuntur, non abhorret quantum arbitror, à ratione ve-
ritatis iſte intellectus huius ſententiæ. Veruntamen etiã
ſi eſt alius, qui mihi non occurrit eligendus, iſtum quã-
diu tenemus, non cogimur dicere iniuſtis, non ſubdi-
tis, ſceleſtis, cõtaminatis, parricidis, matricidis, homici-
dis, fornicatoribus, maſculorum cõcubitoribus, plagia-
riis, mendacibus, periuris, & ſi quid aliud ſanæ doctri-
næ aduerſatur, quæ eſt ſecundum euangelium gloriæ
beati dei, ſi tãtummodo in Chriſtum credatis, & ſacra- 1. Timo. 1.
mentum baptiſmi eius accipiatis, etiam ſi vitam iſtam F
peſsimam non mutaueritis, ſalui eritis. Vnde nec illa
nobis mulier Chananæa præſcribit, quia dominus ei
quod petebat dedit, cum ante dixiſſet, Non eſt bonum Mat. 15.
tollere panem filiorũ & mittere canibus: quia ille cor-
dis inſpector mutatã vidit quam laudauit, & ideo non
ait: O canis magna eſt fides tua: ſed, O mulier, magna
eſt fides tua. Mutauit vocabulum, quia mutatum vidit
affectum, atque illam correptionem ad fructum perue-
niſſe cognouit. Miror autem ſi laudaret in ea fidem ſi-
ne operibus: id eſt, fidem non talem quæ per dilectioné
iam poſsit operari: fidem mortuam: & quod Iacobus di Iacobi 2.
cere minime dubitauit, fidem non Chriſtianorum, ſed
dæmonum. Poſtremò ſi iſtam Chananæam nolunt in
telligere mutaſſe perditos mores, quando eam Chriſtus
contemnendo & corripiendo redarguit, quoſcunque
inuenerint tantummodo credere, vitam vero inqui-
natiſsimam nec ſaltem occultare, ſed etiam libere pro-
fiteri, ac nolle mutare, ſanant filios eorum, ſi poſſunt, ſi-
cut ſanata eſt filia Chananææ mulieris: non tamen eos
faciant membra Chriſti, cũ ipſi eſſe non deſinãt mem-

G bra meretricis. Illud ſanè non abſurdè intelligunt, eum
peccare in ſpiritum ſanctum, & eſſe ſine venia reum
æterni peccati, qui vſque in finem vitæ noluerit crede-
re in Chriſtum: ſed ſi recte intelligerent quid ſit cre-
dere in Chriſtum. Non enim hoc eſt, habere dæmo-
num fidem, quæ rectè mortua perhibetur, ſed fidem
Galat. 5. quæ per dilectionem operatur. Quæ cum ita ſint,
Cap. 17. quando tales ad baptiſmum non admittimus, non an-
Obſtinati te tempus zizania euellere conamur, ſed nolumus in-
in peccatis ſuper ſicut diabolus zizania ſeminare: nec ad Chriſtum
nõ meritò volentem venire prohibemus, ſed eos ad Chriſtum ve-
à baptiſmo nire nolle, ipſa ſua profeſsione conuincimus: nec ve-
repellutur. tamus Chriſto credere, ſed demonſtramus eos nolle
Chriſto credere, qui vel adulterium dicunt non eſſe
quod ille adulterium dicit eſſe: vel credunt adulteros
Galat. 5. eius membra poſſe eſſe, quos per apoſtolum dicit re-
1. Tim. 1. gnum dei non poſsidere: & ſanæ doctrinæ aduerſa-
ri, quæ eſt ſecundum euangelium gloriæ beati dei. Vn-
Luca 14. de non ſint iſti inter eos deputandi, qui ad conuiuium
nuptiarum venerunt, ſed inter eos qui venire nolue-
runt. Cum enim ipſi doctrinæ Chriſti audent apertiſ-
H ſimè contradicere, & ſancto aduerſari euangelio, ne-
quaquam venientes repelluntur, ſed venire contem-
nunt: qui autem ſeculo ſaltem verbis, etiam ſi non fa-
ctis renunciant, veniunt quidem, & inter triticum ſe-
minãtur, & in area congeruntur, & ouibus aggregan-
tur, & retia ſubeunt, & conuiuantibus admiſcentur: ſed
intus ſiue lateant, ſiue pateant, tunc erit ratio tolerandi,
Luca 14. ſi poteſtas nulla eſt corrigendi, nec debet eſſe præſum-
ptio ſeparandi. Abſit autẽ vt ſic intelligamus quod ſcri-
ptum eſt, ad conuiuium nuptiarum adductos quos in-
uenerunt bonos & malos, vt eos adduxiſſe credantur,
qui ſe malos perſeueraturos profeſsi ſunt. Alioquin ipſi
ſerui patrisfamilias zizania ſeminarunt, falſumq; erit il-
Mat. 13. lud, Inimicus autem qui ea ſeminat, diabolus eſt. Sed
quia hoc falſum eſſe non poteſt, adduxerunt ſerui bo-
nos & malos, ſiue qui laterent, ſiue qui iam adducti &
intromiſsi apparerent: ſiue bonos & malos dictum eſt
ſecundum quandam humanam cõuerſationem, in qua
etiam ij qui nondum crediderunt, vel laudari vel vitu-
Mat. 10. perari ſolent. Vnde eſt etiam illud quod dominus mo-
net diſcipulos, quos ad euangelium prædicandum pri-
I mitus mittit, vt in quamcunq; venerint ciuitatem, quę-
rant quis illic dignus ſit, vt apud eum habitent donec
inde proficiſcantur. Profecto ille dignus quis erit, niſi
qui exiſtimatione ſuorũ ciuiũ bonus habebitur? & quis
indignus, niſi qui eis malus innotuerit? Ex hoc vtroque
genere veniunt ad Chriſti fidem, & ſic adducuntur bo-
ni & mali, qua & illi mali à mortuis operibus pœniten-
tiam non recuſant. Si autẽ recuſant, non intrare cupien-
tes repelluntur, ſed ab introitu ipſi aperta contradictio-
ne diſcedunt. Erit ergo & ſeruus ille ſecurus, nec inter
Mat. 25. pigros damnatur, quòd dominicũ talẽtum noluit ero-
gare, quandoquidem illi noluerunt quod erogabat ac-
cipere. Propter illos enim hæc ſimilitudo propoſita eſt,
qui nolunt ſuſcipere in Eccleſia diſpẽſatoris officiũ, de-
ſidioſam prætendentes excuſationem, nolle ſe rationẽ
reddere de peccatis alienis: qui audiunt & non faciunt,
id eſt, accipiunt & non reddunt. Cum vero diſpẽſator
fidelis & diligens, in erogando paratiſsimus, & lucrorũ
dominicorũ auidiſsimus, dicit adultero: Noli eſſe adul-
ter, ſi vis baptizari: crede Chriſto, qui hoc quod facis di
cit eſſe adulterium, ſi vis baptizari: noli eſſe membrum
meretricis, ſi vis fieri membrum Chriſti, ille autem re-
ſpondet, Non obedio, non facio: ipſe non vult verã pe-
cuniam dominicam accipere, ſed ſuam potius adulte- K
rinam vult theſauris dominicis importare. Si autem ſe
facturum profiteretur, nec faceret, nec poſtea quolibet
modo corrigi poſſet, inueniretur quid de illo fieret, ne
aliis inutilis eſſet, qui ſibi vtilis eſſe non poſſet: vt ſi in-
tra retia domini bona, piſcis malus eſſet, non tamen
piſces domini ſuis malis retibus irretiret, hoc eſt, vt ſi
haberet in Eccleſia vitam malam, non tamen illic in-
ſtitueret doctrinam malam. Cum enim tales facta ſua
talia defendunt, vel in eis ſe perſeueraturos apertiſsi-
me profitentes, admittuntur ad baptiſmum, nihil vi-
dentur aliud prædicare, niſi fornicatores & adulteros
etiam vſque in vitæ huius finem in ea nequitia perma-
nentes regnum dei poſſeſſuros, & merito fidei, quæ ſi- *Iacobi 2.*
ne operibus mortua eſt, ad vitam æternam ſalutẽmque
venturos. Hæc ſunt mala retia, quæ cauere debent præ-
cipue piſcatores, ſi tamen illa euangelica ſimilitudine
piſcatores Epiſcopi, vel inferioris ordinis eccleſiarum
præpoſiti intelligendi ſunt: quia dictum eſt, Venite & *Mat. 4.*
faciam vos piſcatores hominum. Retibus enim bonis
capi poſſunt piſces & boni & mali, retibus autem malis
capi non poſſunt piſces boni: quoniam in doctrina bo- L
na & bonus poteſt eſſe qui audit & facit, & malus qui
audit & nõ facit, in doctrina vero mala, & qui eam ve-
ram putat, quamuis ei non obtemperet, malus eſt: & qui
obtemperat, peior eſt. Illud ſanè mirabile eſt, quod *Cap. 18.*
fratres qui aliter ſapiunt, cum debeant ab iſta vel no- *Prohiberi*
ua vel vetere, pernicioſa tamen opinione diſcedere, ip- *malos à ba*
ſi inſuper dicunt nouam eſſe doctrinam, qua nequiſsi- *ptiſmo nõ*
mi homines in ſuis flagitiis ſe perſeueraturos in propo- *nouum.*
ſitulo profitentes, non admittuntur ad baptiſmum: quaſi
neſcio vbi peregrinetur, quando meretrices & hiſtrio-
nes & quilibet alij publicæ turpitudinis profeſſores, ni-
ſi ſolutis aut diruptis talibus vinculis ad Chriſti ſacra-
menta non permittuntur accedere, qui vtiq; ſecundum
iſtorum ſententiam omnes admitterentur, niſi anti-
quum & robuſtum morẽ ſancta Eccleſia retineret, ex il-
la ſcilicet liquidiſsima veritate venientem, qua certum
habet quoniam qui talia agunt, regnum dei non poſsi- *Galat. 5.*
debunt. Et niſi egerint, ab his mortuis operibus pœnitẽ-
tiam, accedere ad baptiſmum non ſinuntur. Si autem
ſubrepſerint niſi vel poſtea mutati egerint pœnitẽtiam,
ſalui eſſe non poſſunt. Sed ebrioſi, auari, maledici, & ſi
qua alia vitia damnabilia apertis factis conuinci redar- M
guiq; non poſſunt, præceptis tamen & catechiſmis va-
lidiſsime flagellantur, atque omnes tales mutata in me-
lius voluntate, ad baptiſmum videntur accedere. Sed ſi *Exod. 20.*
forte adulteros, quos non lex humana, ſed diuina con-
demnat, id eſt qui alienas vxores tanquã ſuas habẽt, vel
fœminæ alienos maritos, alicubi negligentius admitti
ſolere aduerterunt, ex illis rectis debẽt conari iſta cor-
rigere: hoc eſt, vt etiam iſti non admittantur: non ex
his prauis illa recta deprauare, vt neq; de morum cor-
rectione catechizandos eſſe cenſeant competentes: &
conſequenter omnes etiã illarum publicarum turpitu-
dinum & ſcelerum profeſſores, hoc eſt meretrices, le-
nones, gladiatores, ac ſi quid huiuſmodi eſt, etiam in
illis malis permanentes, admitti oportere arbitrentur.
Omnia quippe illa quę apoſtolus enumerat, concludẽs, *Galat. 5.*
quoniam qui talia agunt regnum dei non poſsidebunt: *Cap. 19.*
qui vehemẽtius agunt, manifeſtata ſibi congruẽter in- *Non tan-*
crepant, & reſiſtentes atq; in eis ſe permanſuros profitẽ- *tũ ob tria*
tes, ad accipiendũ baptiſmum non admittunt. Qui *flagitia li-*
autem opinãtur & cætera eleemoſynis facilè compẽ- *cere excõ-*
ſari, tria tamen mortifera eſſe non dubitant excommu- *municare.*
nicatione

A tricatione punienda, donec pœnitentia humiliore ſanentur, impudicitiam, idololatriam, homicidium. Neque nunc opus eſt quærere qualis ſit eorum iſta ſententiã, & vtrum corrigenda an approbanda, ne opus ſuſceptum mittamus in longum propter eam queſtionẽ, quæ huic abſoluendæ minime neceſſaria eſt. Sufficit etiam, quia, ſi omnia non ſunt admittenda ad baptiſmi ſacramẽtum, inter hæc omnia eſt adulterium. Si autem tria illa ſola accipienda ſunt, etiam in his tribus eſt adulterium, vnde iſta diſputatio mota eſt. Sed quoniam malorum Chriſtianorum mores, qui fuerunt antea etiã peſsimi, habuiſſe non videntur hoc malum, vt alienas vxores ducerent viri, aut alienis viris fœminæ nuberent: inde fortaſſe apud quaſdam eccleſias negligentia iſta ſurrepſit, vt in catechiſmis competentium nec quęrerentur nec repercuterentur hæc vitia. Atque inde factũ eſt, vt inciperent & defendi: quæ tamẽ in baptizatis rara ſunt adhuc, ſi ea non negligendo nõ defenſa faciamus. Talem quippe in quibuſdam negligẽtiam, in aliis imperitiam, in aliis ignorantiam probabiliter dominus
Mat. 13. ſomno in homine ſignificaſſe intelligitur, vbi ait, Cum autem dormirent homines, venit inimicus, & ſuperſe-
B minauit zizania. Hinc autem exiſtimandum eſt nunc ea primum apparuiſſe in moribus quanuis malorum
Cyprianus in epiſtola de lapſis. Chriſtianorum, quoniam beatus Cyprianus in epiſtola de lapſis, cum deplorando & arguendo multa commemoraret, quibus meritò dicit indignationẽ dei fuiſſe cõmotam, vt intolerabili perſecutione eccleſiã ſuam fineret flagellari, hęc ibi omnino nõ nominat: cum etiã
Matrimonium cum infidelibus illud non taceat, & ad eoſdem mores malos pertinere confirmet, iungere cum infidelibus vincula matrimonij, nihil aliud eſſe aſſerens, quàm proſtituere gentibus membra Chriſti: quę noſtris tẽporibus iam non putantur eſſe peccata: quoniam revera in nouo teſtamẽto nihil inde præceptum eſt, & ideo aut licere creditum eſt,
Mat. 14. Herodes. aut velut dubium derelictum eſt: Sicut etiam illud ambiguũ eſt, vtrum Herodes mortui duxerit an viui fratris vxorem: & ideo non ita claret, quid Ioannes ei nõ licere dicebat. De concubina quoque ſi profeſſa fuerit nullum ſe alium cogniturã, etiam ſi ab illo cui ſubdita eſt, dimittatur: meritò dubitatur, vtrum ad percipiendum baptiſmum nõ debeat admitti. Quiſquis etiam vxorem
C in adulterio deprehenſam dimiſerit, & aliam duxerit, nõ videtur æquandus eis qui excepta cauſa adulterij dimittunt & ducunt. Et in ipſis diuinis ſentẽtiis ita obſcurum eſt, vtrum & iſte, cui quidem ſine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur ſi alteram duxerit, vt quantum exiſtimo venialiter ibi quiſque fallatur. Quamobrem quæ manifeſta ſunt impudicitiæ crimina omnimodo à baptiſmo prohibẽda ſunt, niſi mutatione voluntatis & pœnitentia corrigantur: quæ autem dubia, omnimodo conandũ eſt ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus eſt in tantum diſcrimen ambiguitatis caput mittere? Si autem factæ fuerint, neſcio vtrum ij qui fecerint, ſimiliter ad baptiſmum non debere videantur admitti.

Cap. 20. Quæ baptizãdi facere debeant. Quantum attinet igitur ad doctrinam ſalubrem veritatis, ne cuiquam mortifero peccato pernicioſiſsima ſecuritas, detur vel etiam peſtilentioſiſsima tribuatur authoritas, iſte curationis ordo eſt, vt baptizandi credant in deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, eo ritu quo ſymbolum traditur: & à mortuis operibus agant pœnitentiã, omniumq; ſe omnino præteritorum remiſsionem in baptiſmo accepturos eſſe non dubitent: non vt peccare liceat, ſed vt peccaſſe nõ noceat, vt ſit factis remiſsio, non permiſsio

faciendi. Tunc vere dici poteſt, etiam ſpiritaliter, Ecce D
Ioan. 5. ſanus factus es, iã noli peccare: quod dominus de corporali ſanitate ideo dixit, quoniam ſciebat ei quem ſaluum fecerat, meritis peccatorum illum etiam carnis accidiſſe languorem. Hi autem ei homini qui & baptizãdus adulter ingreditur, & baptizatus adulter egreditur, miror quomodo dici exiſtiment, Ecce ſanus factus es. Quis enim grauis & exitiabilis morbus erit, ſi adulterium ſanitas erit?

Cap. 21. Apoſtollos, grauibus peccatis obnoxios non admiſiſſe ad baptiſmum. Sed in tribus milibus, inquiunt, quos vno die apoſtoli baptizarũt, & in tot milibus credentium in quibus apoſtolus ab Hieruſalem vſque in Illyricum euangelium repleuit, erant vtique aliqui alienis vxoribus copulati, vel fœminæ alienis maritis: in quibus regulam apoſtoli conſtituere debuerunt, quæ deinceps in eccleſiis ſeruaretur: vtrum non admitterentur ad baptiſmum, niſi illa adulteria correxiſſent. Quaſi non ſimiliter aduerſus eos dici poſsit, quòd non inueniunt aliquem commemoratum, qui cum talis eſſet, admiſſus eſt. Aut vero poſsint ſingulorum hominũ crimina (quod infinitum erat) commemorari, cum generalis illa regula ſatis ſuperq; ſufficiat, vbi Petrus pluribus verbis teſtificatus baptizandis ait: Eripite vos ab E
Acta. 2. hoc ſeculo prauo. Quis enim dubitet ad huius ſeculi prauitatem adulteria pertinere, & illos qui legerunt in eadem iniquitate perſiſtere? Similiter autem dici poteſt publicas meretrices (quas vtique ad baptiſmum, niſi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit eccleſia) potuiſſe inueniri in tot milibus tunc credentium per tot gentes, & de his ſuſpiciendis vel prohibendis conſtituere apoſtolos exempla debuiſſe. Veruntamen de quibuſdam minoribus poſſumus coniectare maiora. Si
Lucæ 3. enim ad baptiſmum Ioannis venientes publicani prohibiti ſunt aliquid amplius exigere, quàm quod eis fuerat conſtitutum, miror ſi venientibus ad baptiſmum Chriſti poſſet permitti adulterium. Commemorauerũt etiã Iſraëlitas multa mala & grauia perpetraſſe, & effudiſſe multum ſanguinem prophetarum, nec tamen ex his factis penitus meruiſſe deleri, ſed ex infidelitate ſola, qua in Chriſtum credere noluerunt: non intuentes quia peccatum eorum non hoc ſolum fuit, quia in Chriſtum non crediderunt, verùm etiam quia Chriſtum occiderunt: quorum vnum pertinet ad crimẽ incredulitatis, alterum ad crimen crudelitatis. Illud ergo eſt contra fidem rectam, iſtud cõtra bonam vitam. F
Iacobi 2. Vtroque autem vitio caret, qui fidem Chriſti habet: nõ ſine operibus mortuam, quæ etiam in dæmonibus inuenitur, ſed fidem gratiæ, quæ per dilectionem opera-
Galat. 5. tur. Hæc eſt fides de qua dicitur, Regnum cœlorum intra vos eſt. Hanc enim diripiunt, qui vim faciunt cre-
Lucæ 17. dendo, impetrantes ſpiritum charitatis: vbi eſt plenitudo legis, ſine qua lex in literas reos faciebat etiã præua-
Roma. 13. ricationis. Non itaque putandum eſt ideo dictum, Regnum cœlorũ vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt
Math. 11. illud: quia etiam mali tantummodo credendo & peſſime viuendo perueniunt in regnum cœlorum: ſed quia reatus ille præuaricationis quem ſola lex, id eſt litera ſine ſpiritu iubendo faciebat, credendo ſoluitur, & violentia fidei ſpiritus ſanctus impetratur: per quem diffu-
Roma. 5. ſa charitate in cordibus noſtris, lex non timore pœnæ, ſed iuſtitiæ amore cõpletur.

Cap. 22. Nõ ſufficere fide ſolũ credere. Nequaquã ergo mens incauta fallatur, vt ſe exiſtimet deum cognouiſſe, ſi eum fide mortua, hoc eſt ſine bonis operibus, cõfiteatur more dæmonum: & ideo ſe iam non dubitet ad vitam æternam eſſe venturam, quia dominus dicit, Hæc eſt au-
Ioan. 17. tem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verum deum,

G& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Venire quippe debet
1. Ioan. 2. etiam illud in mentem,quod ſcriptũ eſt,in hoc cogno-
ſcimus eum, ſi mandata eius ſeruauerimus. Qui dicit,
quia cognouit eum, & mandata eius non ſeruat,mẽdax
eſt, & in hoc veritas non eſt. Et ne quiſquam exiſtimet
mandata eius ad ſolam fidem pertinere:quanquam di-
cere hoc nullus eſt auſus, præſertim quia mandata di-
xit, quæ ne multitudine cogitationes parerent in illis
Mat. 22. duobus tota lex pendet & prophetæ: licet recte dici
poſſet ad ſolam fidem pertinere dei mandata, ſi non
Galat. 5. mortua, ſed viua illa intelligatur fides, quæ per dile-
ctionem operatur: tamen poſtea Ioannes ipſe aperuit
quid diceret, cum ait, Hoc eſt mandatum eius, vt cre-
damus nomini filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus in-
1. Ioan. 3. uicem. Hoc itaque prodeſt in deum recta fide credere,
deum colere, deum noſſe, vt & bene viuendi ab illo ſit
nobis auxilium:& ſi peccauerimus, ab illo indulgẽtiam
mereamur: non in factis quæ odit ſecuri perſeueran-
Pſal. 40. tes, ſed ab eis recedentes, eique dicentes, Ego dixi do-
mine miſerere mei, ſana animam meam quoniam pec-
caui tibi: quod non habent cui dicant, qui non in eum
H credunt:& fruſtra dicunt, cui cũ tam longe ab illo ſint,
à gratia mediatoris alieni ſunt. Hinc illa verba ſunt in
libro Sapientiæ, quæ neſcio quomodo intelligit per-
Sapien. 15. nicioſa ſecuritas, Et ſi peccauerimus, tui ſumus: quo-
niam ſcilicet bonum & magnum deum habemus, quĩ
velit atque poſſit pœnitentium peccata ſanare, non qui
minime audeat permanentes in malignitate diſperde-
re. Denique cum dixiſſet, Tui ſumus: addidit,ſcientes
potentiam tuam:vtique potẽtiam cui ſe ſubtrahere ne-
queat aut occultare peccator. Ideoque ſecutus adiun-
xit, Non peccauimus autem ſcientes, quoniam tui ſu-
mus deputati. Quis enim digne cogitans habitationem
apud deum in qua omnes prædeſtinatione ſunt depu-
tati, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt, non enite-
tur ita viuere,vt tali habitationi congruat? Quod ergo
1. Ioan. 2. & Ioannes dicit, Hæc ſcripſi vobis vt non peccetis, &
ſi quis peccauerit aduocatum habemus apud patrẽ Ie-
ſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt exortatio pro peccatis
noſtris: non id ait vt cum ſecuritate peccemus, ſed vt
recedentes à peccato ſi quod admiſſum eſt, propter il-
I lum aduocatum, quem non habent infideles, minime
Cap. 23. de indulgentia deſperemus. Nec de his igitur ver-
Iudicare bis mitior illa conditio promittenda eſt ſic in deum
& iudiciũ credere volentibus, vt permaneant in perditis mori-
quod ſigni bus:multo minus de illis vbi apoſtolus ait, Qui ſine le-
ficẽt in ſa- ge peccauerunt, ſine lege peribunt. Qui autem in lege
cris literis. peccauerunt per legem iudicabuntur:tanquam hoc lo-
Roma. 2. co aliquid diſtet inter perire & iudicari, cum alio ver-
bo hoc idem ſignificatum ſit. Solent enim ſcripturæ iu-
dicium etiam pro æterna damnatione ponere, ſicut in
Ioan. 5. euangelio dominus loquitur, Veniet hora in qua om-
nes qui ſunt in monumentis, audiant vocem eius: &
procedent qui bene fecerunt, in reſurrectionem vitæ:
qui autem male egerunt, in reſurrectionem iudicij.
Neque illud dictum eſt, hoc qui crediderunt, illud au-
tem qui non crediderunt:ſed hoc illi qui bene ẽgerunt,
illud qui male egerũt. Inſeparabilis eſt quippe bona vi-
ta à fide quæ per dilectionem operatur:imò vero ea ip-
Galat. 5. ſa eſt bona vita. Videamus itaq; reſurrectionem iudicij
dixiſſe dominum pro reſurrectione damnationis æter-
næ. De omnibus quippe reſurrecturis, vbi proculdubio
erant etiam ij qui omnino non credunt(neq; enim ip-
ſi non ſunt in monumentis) duas partes fecit, alios in
reſurrectionem vitæ, alios in reſurrectionem iudicij

reſurrecturos eſſe declarans. Quod ſi dicunt, non ibi K
intelligendos etiam eos qui omnino non credunt, ſed
eos qui per ignem ſalui erunt quia crediderunt, etiam
ſi male vixerunt, vt eorum tranſitoriam penam iudicij
nomine ſignificatam arbitrentur: Quanquam hoc im-
prudentiſsime dicatur, cum omnino dominus omnes
reſurrecturos, in quibus ſine dubio & increduli erunt,
in duo diuiſerit,vitam & iudicium:ita volens iudicium
æternum intelligi, quanuis hoc non addiderit ſicut &
vitam. Neque enim ait in reſurrectionem vitæ æternæ,
cum aliud vtique intelligi noluerit. Videant tamẽ quid
reſponſuri ſint vbi ait, Qui autem non credit, iam iu- *Ioan. 3.*
dicatus eſt. Nam hic proculdubio aut iudicium pro pœ
na æterna poſitum intelligunt,aut per ignem ſaluos fu-
turos etiam incredulos dicere audebunt: quoniam qui
nõ credit,inquit, iam iudicatus eſt:hoc eſt, iam iudicio
deſtinatus: & nõ erit quod pro magno beneficio polli-
ceantur credentibus nequiterq; viuẽtibus, quando & ij
qui nõ credunt,non erunt perdẽdi,ſed iudicãdi. Quod
ſi dicere non audent, nõ audeant aliquid mitius polli-
ceri eis de quibus dictum eſt, per legẽ iudicabũtur:quia
cõſtat iudicium etiã pro æterna damnatione ſolere no- L
minari. Quid quòd inuenimus nõ ſolum minime mi-
tioris,verum etiam deterioris conditionis eſſe illos qui
ſcientes peccant? Hi ſunt enim maxime qui legem ac-
ceperunt. Nam ſicut ſcriptum eſt, Vbi lex non eſt, nec *Roma. 4.*
præuaricatio. Hinc enim eſt & illud,Concupiſcentiam
neſciebam niſi lex diceret, Non cõcupiſces. Occaſione
itaq; accepta peccatum per mandatum operatum eſt in *Roma. 7.*
me omnem concupiſcentiam:& alia multa quæ de hac
re idem apoſtolus dicit. Ab hoc reatu grauiore liberat *Roma. 5.*
gratia ſpiritus ſancti per Ieſum Chriſtum dominũ no-
ſtrum, quæ diffuſa charitate in cordibus noſtris donat
iuſtitiæ delectationem, quia immoderatio concupiſcẽ-
tiæ ſuperetur. Hinc itaq; confirmatur non ſolum nihil
mitius,ſed grauius aliquid intelligendum,de quibus di-
ctum eſt, Qui in lege peccauerunt, per legem iudica- *Roma. 2.*
buntur: quam de illis qui ſine lege peccantes ſine lege
peribunt, Nec pro pœna tranſitoria hoc loco dictum iu
dicium, ſed pro ea qua etiam non credẽtes iudicabun-
tur. Nam qui hac vtuntur ſententia ad promittendam *Roma. 2.*
ſalutem per ignem,illis qui etiam credentes peſsime vi- M
uunt, vt eis dicant, Qui ſine lege peccauerunt, ſine lege
peribunt:qui autem in lege peccauerũt,per legem iudi-
cabuntur:tãquam dictum ſit, Nõ peribunt,ſed per ignẽ
ſalui erunt: nec illud attendere potuerunt,hoc apoſto-
lum de illis qui ſine lege,& illis qui in lege peccauerunt
dixiſſe, cum de gentibus & de Iudæis ageret:vt nõ tan-
tum gentibus, ſed vtriſque gratiam Chriſti, qua libe-
rarentur, neceſſariam demonſtraret: quod totum ipſa
epiſtola ad Romanos euidenter oſtendit. Iam ergo e-
tiam Iudæis in lege peccantibus, de quibus dictum eſt,
Per legem iudicabuntur,non eos liberante gratia Chri-
ſti promittant, ſi placet per ignem ſalutem: quoniam
de his dictum eſt,Per legem iudicabuntur. Quod ſi nõ
faciunt,contra ſeipſos veniunt,qui eos grauiſsimo infi-
delitatis crimine obſtrictos eſſe dicunt:vt quid trãsfe-
runt ad infideles & fideles,in eo quod ad fidem Chriſti
attinet, illud quod dictum eſt de iis qui ſine lege & iis
qui in lege peccauerunt, cum de Iudæis & de gentibus *Cap. 24.*
ageretur, vt ad Chriſti gratiam vtrique inuitarentur. *Libertas fi*
Neque enim dictum eſt, Qui ſine fide peccauerunt, *dei non ſit*
ſine fide peribunt: qui autem in fide peccauerunt, per *fidelibus*
fidem iudicabuntur:ſed ſine lege dictum eſt, & in lege: *velamen*
vt ſatis appareret illam cauſam tangi, quæ inter gentes *malitiæ.*

& Iudæos

A & Iudæos agebatur, nō quæ inter bonos malóſq; Chri-
ſtianos. Quanquã ſi illo loco legem pro fide accipi vo-
lunt quod nimis importunum & abſurdum eſt, etiam
hinc apertiſsimam poſſunt legere ſententiam apoſtoli
Petri, qui cum loqueretur de iis qui in occaſionem car-
nis acceperant, & in velamētum malitiæ quod ſcriptum
eſt. Nos ad nouum teſtamētum pertinētes, non ancillæ
Galat. 4. filios eſſe, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos libera-
uit: & putauerant hoc eſſe libere viuere, vt tanquam de
tanta redemptione ſecuri, quicquid liberet, licere ſibi
Galat. 5. arbitrarentur non intuentes quod dictum eſt: Vos in
libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatem in
1. Petri 2. occaſionem carnis detis: vnde & ipſe Petrus dicit: Libe-
ri non ſicut velamentum malitiæ habentes libertatem:
2. Petri 2. ait de illis & in ſecunda epiſtola ſua, Hi ſunt fontes ſic-
ci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tene-
brarum reſeruata eſt: ſuperba enim vanitatis loquen-
tes illiciunt in concupiſcentiis carnis impudicitiæ eos
qui paululum effugerunt, in errore conuerſati, liberta-
tem illis promittētes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. A
quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt.
B Si enim refugientes coinquinationes mundi in agni-
tionem domini noſtri, & conſeruatoris Ieſu Chriſti, his
rurſus implexi ſuperantur, facta ſunt illis poſteriora de-
teriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſce-
re viam iuſtitiæ, quàm cognoſcentibus retrorſum refle-
cti à tradito ſibi ſancto mandato. Contigit enim illis
res veri prouerbij. Canis reuerſus ad ſuum vomitum: &
ſus lota in volutabris cœni. Quid adhuc promittitur cō
tra iſtam manifeſtiſsimam veritatem conditio melior,
iis qui cognouerūt viam iuſtitiæ, hoc eſt dominū Chri-
ſtū, & perditè viuunt, quaſi omnino non cognouiſſent:
cum apertiſsimè dicatur, Melius erat illis non cogno-
ſcere viam iuſtitiæ, quàm cognoſcentibus retrorſum
Cap. 15. reflecti à tradito ſibi ſancto mandato? Neque enim
Sanctum illud hoc loco intelligendum eſt ſanctum mandatum,
mādatum quo præceptum eſt vt in deum credamus: quanquam
quid, idque eoipſo totum cōtinetur, ſi eam intelligamus fidem cre-
cognoſcē- dentium, quæ per dilectionem operatur: ſed aperte ex-
tes ac trāſ- preſsit quod diceret ſanctum mandatū, id eſt, quo præ-
gredientes ceptum eſt, vt ab huius mundi coinquinationibus re-
quæ pœna cedentes, caſta conuerſatione viuamus. Sic enim ait, Si
maneat. enim refugientes coinquinationes mundi in agnitio-
2. Petri 2. nē domini noſtri & conſeruatoris Ieſu Chriſti his rur-
C ſus implexi ſuperantur, facta ſunt illis poſteriora dete-
riora prioribus. Non ait, refugientes ignorantiam dei,
aut refugientes infidelitatem ſeculi, vel tale aliquid: ſed
coinquinationes mūdi, in quibus eſt vtique omnis im-
munditia flagitiorum. Nam de his ſuperius loquens,
dixit, Coëpulantes vobiſcum, oculos habentes plenos
adulterij & indeſinentis peccati. Ideo etiam fontes ſic-
cos eos appellat, fontes videlicet, quod acceperint agni
tionem domini Chriſti: ſiccos autem, quia non cōgru-
enter viuunt, De talibus quippe etiam Iudas apoſtolus
loquens: Hi ſunt, inquit, qui in dilectionibus veſtris ma
culati coëpulantur ſine timore ſemetipſos paſcentes,
nubes ſine aqua: & cætera. Quod enim Petrus ait, Coë-
pulantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulterij:
hoc Iudas in dilectionibus veſtris maculati coëpulan-
tur. Mixti ſunt enim bonis in epulis ſacramentorum &
dilectionibus plebiū. Et quod Petrus ait, fontes ſiccos:
Iudæ vni- hoc Iudas, nubes ſine aqua: hoc Iacobus, fides mortua.
co capite. Non itaque promittitur pœna ignis tranſitoria turpi-
ter ſceleratéq; viuentibus, quia viam iuſtitiæ cognoue-
runt, quibus melius erat non cognoſcere, ſicut veraciſ-

ſima ſcriptura teſtatur. De talibus quippe etiam domi- D
nus ait: Et erunt nouiſsima illius hominis peiora quàm *Mat. 12.*
erant prima: quoniam purgationis ſuæ habitatorē ſpi- *Lucæ 11.*
ritum ſanctū non recipiens, fecit in ſe immundum ſpi-
ritum multipliciorem redire. Niſi forte ideo ſunt iſti
de quibus agitur meliores habendi, quia non redierunt
ad immundiciam adulteriorum, ſed ab ea non receſſe-
runt, nec purgati ſe rurſus inquinauerunt, ſed purgari
recuſauerunt. Neque enim vt reuelata conſcientia in-
trent baptiſmum, dignantur ſaltem vomere priſtinas
immunditias, quas canum more iterum ſorbeant, ſed
in lauacri ipſius ſanctitate pertinaciter crudo pectore
indigeſtam nequitiam tenere contendunt: nec occul-
tant eam pollicitatione vel ficta, ſed impudentia pro-
feſsionis eructant: nec exeuntes de Sodomis more vxo-
ris Loth in præterita iterum attendunt, ſed omnino de
Sodomis dedignantur exire, imò ad Chriſtum cum *Geneſ. 9.*
Sodomis conantur intrare. Paulus apoſtolus dicit:
Qui prius fui blaſphemus & perſecutor & iniurioſus, *1. Tim. 1.*
ſed miſericordiam conſecutus ſum, quia ignorans feci
in incredulitate. Et iſtis dicitur, Tunc potius miſeri-
cordiam conſequimini, ſi ſcientes male vixeritis in ip- E
ſa fide. Nimis longum eſt, & pene infinitum omnia te-
ſtimonia ſcripturarum velle colligere, quibus apparet
non ſolùm non eſſe mitiorem cauſam eorum qui ſciē-
tes, quàm qui neſciētes vitam nequiſsimam & iniquiſ-
ſimam ducūt, verùm etiam hoc ipſo eſſe grauiorē. Pro-
inde iſta ſuffecerint. Caueamus ergo diligenter in *Cap. 16.*
adiutorio domini dei noſtri non facere homines ma- *Baptiſmo*
le ſecuros, dicentes eis, quod ſi fuerint in Chriſto bapti- *Chriſtia-*
zati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad ſalutem *norū vita*
æternā eſſe venturos: nec ſic faciamus Chriſtianos quo- *reſpōdeat.*
modo Iudæi proſelytos, quibus dominus ait: Væ vobis *Mat. 23.*
Scribæ & Phariſæi, qui circumitis mare & terram face-
re vnum proſelitum: cum autem feceritis, facitis eum fi
lium gehennæ duplo quàm vos eſtis: ſed potius ſanam
doctrinam dei magiſtri in vtroq; teneamus, & ſancto
baptiſmo cōſona ſit vita Chriſtiana, ne cuiquam homi-
ni ſi vtrumlibet defuerit, vita promittatur æterna. Qui
enim dixit, Niſi qui renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nō *Ioan. 3.*
intrabit in regnū cœlorum: ipſe etiam dixit, Niſi abun- *Math. 5.*
dauerit iuſtitia veſtra ſuper Scribarum & Phariſæorū,
non intrabitis in regnum cœlorum. De illis quippe ait: F
Scribæ & Phariſæi ſuper cathedram Moyſi ſedent: quæ *Mat. 23.*
dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt
enim & non faciunt. Ergo iuſtitia eorum eſt dicere, &
nō facere: ac per hoc noſtram eſſe voluit abundantem
ſuper illorum dicere & facere, quæ ſi non fuerit, non
intrabitur in regnum cœlorum: non quia quiſquam ita
debet extolli, vt non dicam apud alios iactare, ſed apud
ſeipſum putare audeat, ſe in hac vita eſſe ſine peccato:
ſed niſi eſſent quædā ita grauia vt etiam excōmunica-
tione plectenda ſint, non diceret apoſtolus: Cōgregatis *1. Cor. 5.*
vobis & meo ſpiritu tradere eiuſmodi hominē Satanæ
in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini *2. Cor. 12.*
Ieſu. Vnde etiam dicit: Ne lugeā multos ex iis qui ante
peccauerunt, & non egerunt pœnitentiā ſuper immun-
ditiam & fornicationē quam geſſerunt. Item niſi eſſent
quædam non ea humilitate pœnitentiæ ſananda, qualis
in eccleſia datur eis qui propriè pœnitentes vocantur,
ſed quibuſdam correptionū medicamentis, nō diceret
ipſe dominus, Corippe eū inter te & ipſum ſolum: & ſi *Mat. 18.*
te audierit, lucratus es fratrē tuum. Poſtremò niſi eſſent
quædam ſine quibus hæc vita nō agitur, non quotidia-
nā medelam poneret in oratione quā docuit, vt dica-

G mus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti-
Mat. 6. mus debitoribus noſtris. Iam ſatis (quantum arbi-
Cap. 27. tror) de illa tota opinione quid mihi videretur expo-
Epilogus ſui, vbi tres quæſtiones mouerunt. Vna de permixtio-
prædicto- ne in eccleſia bonorum & malorum tanquam tritici &
rum. zizaniorũ: vbi cauendum eſt ne ideo putemus eſſe pro-
poſitas iſtas ſimilitudines, vel hanc vel de immundis in
arca animalibus, vel quæcunque alia idem ſignificant,
vt dormiat eccleſiæ diſciplina, de qua in figura illius
Prouer. 2. mulieris dictum eſt, Seueræ ſunt cõuerſationes domus
eius: ſed vt non euſque progrediatur dementię potius
temeritas quàm ſeueritas diligentiæ, vt quaſi bonos à
malis per nefaria ſchiſmata ſeparare præſumat. Neque
enim per has ſimilitudines, & prænunciationes conſi-
lium deſidiæ datum eſt bonis, qua negligãt quod pro-
hibere debent: ſed patientię qua perferant ſalua doctri-
na veritatis quod emendare non valent. Nec quia ſcri-
Geneſ. 7. ptum eſt introiſſe ad Noë in arcam etiã immunda ani-
malia: ideo præpoſiti vetare non debent, ſi qui immun-
diſsimi ad baptiſmum velint intrare ſaltantes, quod eſt
certè mitius quàm mœchantes: ſed per hanc figuram
H rei geſtæ prænunciatum eſt immundos in eccleſia fu-
turos propter tolerãtiæ rationem, non propter doctri-
næ corruptionem, vel diſciplinæ diſſolutionem. Non
enim quacũque libuit intrauerunt immunda animalia
arcæ compage cõfracta, ſed ea integra per vnum atque
idem oſtium, quod artifex fecerat. Altera quæſtio eſt, in
qua eis viſum eſt fidem ſolam baptizandis eſſe traden-
dam, poſtea vero iam baptizatos docendos eſſe de mo-
ribus: ſed ſatis demonſtratum eſt, niſi fallor, tunc magis
pertinere ad curã ſpeculatoris, cum omnes qui fidelium
competunt, ſacramentũ, omnia quæ dicuntur intentius
& ſolicitius audiunt, nõ tacere de pœna, quam male vi-
uẽtibus dominus comminatur: ne in ipſo baptiſmo rei
ſint grauiſsimorũ criminum, quo veniunt vt remitta-
tur reatus omnium peccatorum. Tertia quæſtio eſt pe-
riculoſiſsima, qua parum cõſiderata, & non ſecundum
diuinũ eloquium pertractata, tota illa opinio mihi vi-
detur exorta, in qua promittitur ſceleſtiſsime turpiſsi-
meq́; viuentibus, etiam ſi eo modo viuere perſeuerent
& tantũmodo credant in Chriſtum, eiúſque ſacramen-
ta percipiant, eos ad ſalutem vitámque æternã eſſe ven-
I turos: contra apertiſsimam domini ſententiam, qui de-
Mat. 19. ſiderãti vitam æternam, reſpondit, Si vis venire ad vi-
tam, ſerua mandata. & cõmemorauit quæ mandata, vbi
ea ſcilicet peccata vitantur, quibus neſcio quomodo ſa-
lus æterna promittitur propter fidẽ ſine operibus mor-
Iacobi 2. tuam. De his tribus quæſtionibus ſatis, quantum exiſti-
mo, diſputaui, demonſtrauique ſic tolerandos in eccle-
ſia malos, vt non negligatur eccleſiaſtica diſciplina: ſic
catechizandos eos qui baptiſmum petunt, vt non ſo-
lum audiãt atque ſuſpiciant quid credere, verùm etiam
qualiter viuere debeant: ſic promitti fidelibus vitã ęter-
nam, vt non etiam per fidem mortuã, quę ſine operibus
ſaluare nõ poteſt, ad eam ſe quiſque peruenire poſſe ar-
bitretur, ſed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionẽ
Galat. 5. operatur. Non itaq; culpentur diſpenſatores fideles, nõ
ſua negligentia vel pigritia, ſed quorundã potius cõtu-
macia, qui pecuniam dominicam recuſant accipere, &
adulterinam ſuam cogunt ſeruos dominicos erogare:
dum nolunt ſaltem tales eſſe mali, quales ſanctus Cy-
prianus cõmemorat, ſeculo verbis ſolis & nõ factis re-
nunciantes: quando nec verbis renunciare diaboli ope-
ribus volunt, cũ ſe in adulterio permanſuros voce aper-
tiſsima profitentur. Si quid ab eis dici ſolet, quod fortè
diſputando non attigi, tale eſſe arbitratus ſum, cui mea G
reſponſio neceſſaria non fuiſſet: ſiue quòd ad rẽ de qua
agitur non pertinet, ſiue quòd tam leue eſſet, vt à quo-
libet redargui facillimè poſſet.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM SVPER GENESIM LIBER PRIMVS.

CVM ſcripturas ſanctas quæ appellan-
tur cãnonicæ, legendo & cum aliis co-
dicibus ſecundum Septuaginta inter-
pretationem conferendo percurrere-
mus; placuit eas quæſtiones quæ in
mentem venirent, ſiue breuiter com-
memorando; vel ẽtiam pertractando tantummodo
proponerentur: ſiue etiam qualitercunque tanquam à
feſtinantibus ſoluerentur, ſtylo alligare, ne de memoria L
fugerent. Non vt eas ſatis explicaremus, ſed vt cum
opus eſſet poſſemus inſpicere: ſiue vt admoneremur
quid adhuc eſſet requirendum, ſiue vt ex eo quod iam
videbatur inuentum, vt poteramus eſſemus & ad cogi-
tandum inſtructi, & ad reſpondendum parati. Si quis
igitur hęc legere propter incultum in noſtra feſtinatio-
ne ſermonẽ non faſtidierit, ſi quas quæſtiones propoſi-
tas inuenerit nec ſolutas, non ideo ſibi nihil collatũ pu-
tet, Nonnulla enim pars inuẽtionis eſt, noſſe quid quæ-
ras. Quarum autẽ ſolutio placuerit, non ibi vile cõtem-
nat eloquium, ſed de aliqua participatione doctrinę po
tius gratuletur. Non enim diſputatio veritate, ſed veri-
tas diſputatione requiritur. Exceptis ergo iis quę à prin
cipio vbi deus cœlum & terram feciſſe narratur, vſq; ad
dimiſsionem duorũ hominum primorum de paradi-
ſo tractari multipliciter poſſunt, de quibus aliâs quantũ
potuimus diſſeruimus: hæc ſunt quæ legentibus nobis
occurrentia voluimus literis attingere. Quomodo 1.
Cain potuerit condere ciuitatẽ, cum ciuitas alicui vtiq; Geneſ. 4.
conſtituatur hominum multitudini, illi autem duo pa-
rentes & duo filij fuiſſe referantur, quorum filiorum ab M
altero alter occiſus eſt, in cuius occiſi locum alius natus
eſſe narratur: An ideo quæſtio eſt, quoniam qui legunt,
putant ſolos tunc fuiſſe homines quos diuina ſcriptura
commemorat, nec aduertunt eos qui prius ſint conditi
duos, vel eos etiam quos genuerunt tam diu vixiſſe, vt
multos gignerẽt. Non enim & Adam ipſe eos ſolos ge-
nuit quorum nomina legũtur, cùm de illo ſcriptura lo-
quẽs ita concludat, quòd genuerit filios & filias. Proin-
de cũ multo pluribus illi vixerint annis, quàm Iſraëlitæ
in Aegypto fuerũt, quis nõ videat quàm multi homines
naſci potuerunt, vnde illa ciuitas impleretur, ſi Hebræi
multo minore tempore ita multiplicari potuerunt? 2.
Quæri ſolet quomodo Mathuſalem ſecundum an- Geneſ. 5.
norũ computationẽ viuere poſt diluuium potuerit, cũ
omnes præter eos qui in arcam ingreſsi ſunt, periſſe di-
cantur. Sed hanc quæſtionẽ plurium codicum mendo-
ſitas peperit. Non ſolum quippe in Hebræis aliter inue-
nitur, verùm etiam in ſeptuaginta interpretatione, Ma-
thuſalem in codicibus paucioribus, ſed veracioribus, ſex
annos ante diluuium reperitur fuiſſe defunctus. Itẽ 3.
quæritur quẽadmodum potuerint angeli cum filiabus Geneſ. 7.
hominum cõcumbere, vnde gigãtes nati eſſe perhibẽ-
tur:

A tur:quãuis nonnulli & Latini & Græci codices, nõ an-
gelos habeãt, ſed filios dei, quos quidem ad ſoluendam
iſtam quęſtionem iuſtos homines fuiſſe crediderũt, qui
potuerunt etiã angelorum nomine nũcupari. Nam de
Malac. 3. homine Ioanne ſcriptũ eſt, Ecce ego mitto angelũ meũ
ante faciẽ tuam, qui præparabit viã tuam. Sed hoc mo-
uet, quomodo vel ex hominum concubitu nati ſint gi-
gantes, vel fœminis miſcere ſe potuerint, ſi non homi-
nes ſed angeli fuerunt? Sed de gigantibus, id eſt, nimiũ
grandibus atq; fortibus, puto non eſſe mirandum ꝙ ex
hominibus naſci potuerũt, quia & poſt diluuiũ quidam
tales fuiſſe reperiuntur: & quædam corpora hominũ ad
incredibilem modum ingentia, noſtris quoque tẽpori-
bus extiterũt, non ſolum virorũ, verumetiã fœminarũ.
Vnde credibilius eſt, homines iuſtos appellatos, vel an-
gelos, vel filios dei, concupiſcẽtia lapſos peccaſſe cũ fœ-
minis, q̃ angelos carnẽ non habentes vſq; ad illud pec-
catum deſcẽdere potuiſſe: quanuis de quibuſdã dęmo-
nibus, qui ſunt improbi mulieribus, à multis tam multa
dicantur, vt nõ facile ſit de hac re definienda ſententia.
4. De arca Noë quæri ſolet, vtrum tanta capacitate
Geneſ. 6. quanta deſcribitur animalia omnia, quæ in eã ingreſ-
B ſa ducuntur, & eſcas eorũ ferre potuerit. Quã quæſtio-
nẽ cubito geometrico ſoluit Origenes, aſſerens non fru
Act. 7. ſtra ſcripturã dixiſſe, quod Moyſes omni ſapientia Ae-
gyptiorum fuerit eruditus, qui Geometricã dilexerunt.
Cubitus geometricus. Cubitum autẽ Geometricum dicit tantum valere quã-
tum noſtra cubita ſex valent. Si ergo tam magna cubi-
ta intelligamus, nulla quæſtio eſt tantæ capacitatis arcã
5. fuiſſe, vt poſſet illa omnia cõtinere. Item quæritur,
Geneſ. 6. vtrum arca tam magna centum annis potuerit fabrica-
ri à quatuor hominibus, id eſt, Noë & tribus filiis eius.
Sed ſi non potuit, non erat magnum fabros alios adhi-
bere: quanuis operis ſui mercede accepta non curaue-
rint vtrum eam Noë ſapienter, an vero inaniter fabri-
caret. Et ideo nõ in eam intrauerunt, quia non credide-
6. runt quod ille crediderat. Quod ait cum de arcæ
Geneſ. 6. fabricatione loqueretur, Inferiora bicamerata & trica-
merata facies ea: quæri ſolet, Num inferiora futura e-
rant bicamerata & tricamerata. Sed in hac diſtinctio-
ne totam ſtructurã eius intelligi voluit, vt haberet infe-
C riora, haberet media & ſuperiora, quæ appellantur tri-
camerata. In prima quippe habitatione, id eſt in infe-
rioribus ſemel camerata erat arca, in ſecunda vero ha-
bitatione ſupra inferiorem iam bicamerata erat, ac per
7. hoc in tertia ſupra ſecundã tricamerata erat. Quo-
Geneſ. 6. niam non ſolum viuere, ſed etiã paſci in arca animalia
deus dixit, & iuſsit vt Noë ab omnibus eſcis ſumeret ſi-
bi & illis, quæ ad illum fuerãt ingreſſura: Quęritur quo-
modo ibi leones vel aquilæ, quæ cõſueuerunt carnibus
viuere, paſci potuerint: & vtrum animalia pręter illũ nu
merum propter aliorũ eſcam fuerint intromiſſa, an ali-
qua præter carnes, quod magis credẽdum eſt, à viro ſa-
piente, vel deo demonſtrante prouiſa ſint, quæ talium
8. quoq; animantiũ eſcis conuenirent. Quod ſcriptum
Geneſ. 7. eſt, A volatilibus mundis, & à volatilibus immũdis, & à
pecoribus mundis, & à pecoribus immundis, & ab om-
nibus ſerpẽtibus in terra: quod deinde nõ additur, ſub-
auditur mũdis & immũdis: & adiungitur, Duo & duo
intrauerunt ad Noë in arcã, maſculus & fœmina. Quæ-
ritur quomodo ſuperius diſtinxerit duo & duo ab im-
mundis: nunc autẽ ſiue à mundis ſiue ab immũdis duo
& duo dicat intraſſe. Sed hoc refertur non ad numerũ
mundorum vel immundorũ animalium, ſed ad maſcu
lum & fœminam, quæ in omnibus ſiue mundis ſiue im

mundis duo ſunt maſculus & fœmina. Notandum D
quod ſcriptum eſt, In quo eſt ſpiritus vitæ: nõ ſolum de 9.
hominibus, ſed etiã de pecoribus dictum: propter illud Geneſ. 7.
quod quidã de ſpiritu ſancto volũt intelligere, vbi ſcri-
ptum eſt, Et inſufflauit deus in faciẽ eius ſpiritum vitæ: Geneſ. 2.
quod melius quidã codices habent flatum vitæ. De 10.
montium altitudine, quam omnẽ ſcriptum eſt tranſcen- Geneſ. 7.
diſſe aquam cubitis quindecim, quidam nõ rectè dubi-
tant propter Olympi montis hiſtoriã. Si enim terra in-
uadere potuit ſpacium tranquilli illius aëris, vbi dicitur
nec nubes videri, nec ventos ſentiri, cur non & aqua
creſcendo? Quod ſcriptum eſt, Exaltata eſt aqua ſu- 11.
per terram centum quinquaginta dies: quæritur vtrum Geneſ. 7.
vſque ad hunc diem creuerit, an per tot dies in altitudi-
ne qua creuerat manſerit: quoniam alij interpretes pla-
nius videntur hoc dicere. Nam Aquila dixit, obtinuit:
Symmachus, præualuerunt aquæ. Quod ſcriptũ eſt 12.
exaltatam eſſe aquã poſt centum quinquaginta dies, & Geneſ. 8.
adductum eſſe ſpiritum ſuper terram, & deſiiſſe aquã:
& cõcluſos fontes abyſsi, & cataractas cœli, & detẽtam
pluuiam de cœlo: Quæritur vtrum poſt centũm quin-
quaginta dies hæc facta ſint, an per recapitulationem
omnia commemorata ſint, quæ poſt quadraginta dies E
pluuiæ fieri cœperunt: vt hoc ſolum ad cẽtum quinqua-
ginta dies pertineat, quod vſque ad ipſos aqua exaltata
eſt: aut de fontibus abyſsi ceſſante iam pluuia, aut quia
manſit in altitudine ſua, dum in illo ſpiritu ſiccaretur.
Cætera vero quæ dicta ſunt, nõ poſt cẽtũ quinquagin-
ta dies omnia facta ſint, ſed commemorata ſint omnia,
quæ ex fine quadraginta dierũ fieri cœperunt. Quod 13.
ſcriptũ eſt, dimiſſum eſſe coruum, nec rediiſſe: & dimiſ- Geneſ. 8.
ſam poſt eum columbã, & ipſam rediiſſe, ꝙ nõ inueniſ-
ſet requiẽ pedibus ſuis, quæſtio ſolet oboriri. Vtrũ cor-
uus mortuus ſit, an aliquo modo viuere potuerit: quia
vtique ſi fuit terra vbi requieſceret, etiã columba requiẽ
potuit inuenire pedibus ſuis. Vnde conicitur à multis
ꝙ cadaueri potuerit coruus inſidere, quod columba na-
turaliter refugit. Item quæſtio eſt quomodo colũba 14
non inueniret vbi reſideret, ſi iam ſicut narrationis or- Geneſ. 8.
do contexitur, nudata fuerant cacumina mõtium. Quæ
quæſtio videtur per recapitulationẽ poſſe diſſolui, vt ea
poſterius narrata intelligantur, quæ prius facta ſunt, an F
potius aquæ nondũ ſiccatæ fuerant. Quid ſibi vult 15.
quod dominus dicit, Non adiiciã adhuc maledicere ſu Geneſ. 8.
per terrã propter opera hominũ, quia oppoſita eſt mens
hominis ad malitiã ab iuuentute: Non adiiciã ergo ad-
huc percutere omnẽ carnem viuã, quemadmodũ feci.
Et deinde iungit, quæ ſecundum largitatẽ bonitatis ſuę
donat hominibus indignis. Vtrum hic teſtamenti noui
indulgẽtia figurata ſit, & præterita vltio ad vetus perti-
neat teſtamẽtum: hoc eſt illud ad legis ſeueritatem, hoc
ad gratiæ bonitatem. Quid eſt, Et de manu fratris 16.
hominis exquiram animã hominis? An omnem homi- Geneſ. 9.
nem fratrem eius hominis nomine intelligi voluit, ſe-
cundum cognationem ex vno ductam? Quæritur 17.
quare peccãs Cham in patris offenſa, nõ in ſeipſo, ſed in Geneſ. 9.
filio ſuo Chanaã maledicitur? Niſi quia prophetatũ eſt,
terrã Chanaã eiectis Chananeis inde & debellatis, ac-
cepturos fuiſſe filios Iſraël qui venirẽt de ſemine Sem.
Quæritur quomodo dictum ſit de Nembroth: Hic 18.
cœpit eſſe gigas ſuper terram: cum gigantes & ante na- Geneſ. 10.
tos ſcriptura cõmemoret. An forte quia poſt diluuium
nouitas generis humani reparandi de nouo cõmemo-
ratur in qua nouitate hic cœpit eſſe gigas ſuper terram.
Quæritur quid ſit, Et Heber nati ſunt filij duo, no- 19.

Geneſ. 10. men vnius Phalech, quia in diebus eius diuiſa eſt ter-
G ra, niſi forte in diebus eius linguarum illa diuerſitas ex-
titerit, per quem factum eſt vt gentes diuiderentur.
20. Et erat omnis terra labium vnum: quomodo hoc
Geneſ. 11. poteſt intelligi, quãdo ſuperius dictũ eſt, quòd filij Noë,
vel filiorum eius diſtributi eſſent per terram ſecundum
tribus, & ſecundum gentes & ſecundũ linguas ſuas niſi
quia per recapitulationem poſtea commemorat, quod
prius erat: ſed obſcuritatẽ hic facit quòd eo genere lo-
cutionis iſta contexit, quaſi narratio de iis quę poſtea fa
21. cta ſunt conſequatur. Venite ædificemus nobis ci-
Geneſ. 11. uitatem & turrim cuius caput erit vſq; in cœlum. Si ſe
hoc poſſe crediderunt, nimium ſtulta audacia & impie-
tas deprehenditur. Et quia ob hoc dei vindicta ſecuta
eſt, vt eorum linguæ diuiderentur, non abſurde hoc co-
22. gitaſſe creduntur. Venite deſcendamus, & confun-
Geneſ. 11. damus linguas eorum, ne audiat vnuſquiſq; vocẽ pro-
ximi: vtrũ ad angelos dominus hoc dixiſſe intelligatur,
an ſecundũ illud accipiendũ eſt, quod in exordio libri
Geneſ. 1. legitur, Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudi-
nẽ noſtram? Nam & quod poſtea dicitur ſingulari nu-
H mero, quia ibi confudit dominus labium terræ: ſicut &
illic cum dictũ eſſet, faciamus ad imaginem noſtram: in
conſequẽtibus tamen non dictum eſt fecerũt, ſed fecit
23. dominus. Quod ſcriptũ eſt, Et erat Arphaxat an-
Geneſ. 11. norum centum trigintaquinq; cum genuit Chainam, &
vixit Arphaxat poſtquã genuit Chainã annos quadrin-
gentos, vel ſicut in Græco inuenimus, annos trecentos:
quæritur quomodo dixerit deus ad Noë, Erunt anni
vitæ eorum centum viginti, Nondum natus erat Ar-
phaxat quando dixit hoc deus, nec fuit in arca cum pa-
rentibus ſuis. Quomodo ergo intelliguntur deinceps
anni vitæ humanæ prædicti centum viginti, cum inue-
niatur homo vixiſſe amplius quadringentis annis: Niſi
quia intelligitur ante viginti annos quàm inciperet ar-
ca fieri, quæ cẽtum annis facta reperitur, hoc deũ dixiſ-
ſe ad Noë, cum iam pręnunciaret ſe facturum eſſe dilu-
uiũ, nec vitæ humanæ deinceps futuræ in iis qui poſt di
luuium naſcerẽtur ſpacium prędixiſſe, ſed vitæ hominũ
24. quos fuerat diluuio deleturus. Quæritur quare ſcri-
Geneſ. 10. ptum ſit, Sem erat pater omnium filiorum Heber: cum
inueniatur Heber quintus Sem filio Noë, vtrum ex illo
I Hebræi dicuntur appellati, per illum enim generatio
tranſit ad Abrahã. Quid ergo probabilius ſit ab Heber
tãquam Hebræos dictos, an Abrazos, merito quæritur.
25. Quomodo accipiendum ſit, quòd cum eſſet Thare
Geneſ. 11. pater Abrahæ annorũ ſeptuaginta, genuit Abraham, &
poſtea cũ ſuis omnibus manſit in Charram: & vixit an-
nos ducentos quinq; in Charram & mortuus eſt: Et di-
xit dominus ad Abraham vt exiret de Charram, & exiit
inde, cum eſſet idem Abraham ſeptuagintaquinq; an-
norum? Niſi quia per recapitulationem oſtẽditur viuo
Thare locutũ eſſe dominum, & Abrahã viuo patre ſuo
ſecundum præceptum domini exiſſe de Charram, cum
eſſet ſeptuagintaquinq; annorum, centeſimo & quadra
geſimo & quinto anno vitæ patris ſui: ſi dies vitæ patris
ſui anni ducenti quinque fuerint, & ideo ſcriptum ſit,
Fuerunt anni vitæ Thare ducentiquinque in Charram,
quia ibi complenit omnes annos totius vitæ ſuæ. Solui-
tur ergo quæſtio per recapitulationem, quæ indiſſolu-
bilis remaneret, ſi poſt mortem Thare acciperemus lo-
cutum eſſe dominum ad Abraham vt exiret de Char-
ram, qui non poterat eſſe adhue annorum ſeptuaginta-
quinque, cũ pater eius iam mortuus eſſet, quia eum ſe-
ptuageſimo ætatis ſuæ anno genuerat: vt Abraham poſt
mortem patris ſui annorum eſſet cẽtum trigintaquin- K
que, ſi omnes anni patris eius ducenti quinque fuerunt.
Recapitulatio itaq; iſta ſi aduertatur in ſcripturis mul-
tas quæſtiones ſoluit, quæ indiſſolubiles poſſint videri, Recapitu-
ſecũdum etiam ſuperiorum quæſtionum expoſitionem lationis v-
per eandem recapitulationem factam: quãquam aliter tilitas.
iſta quæſtio à quibuſdam ſoluatur, ex illo cõputari an-
nos ætatis Abrahæ ex quo liberatus eſt ex igne Chal-
dæorum, in quem miſſus eſt vt arderet, quia eundem
ignẽ ſuperſtitione Chaldæorũ colere noluit: liberatus
inde, etſi in ſcripturis non legitur, Iudaica tamen nar-
ratione traditur. Poteſt & ſic ſolui, quoniam ſcriptura
quæ dixit, Cum eſſet Thare annorum ſeptuaginta, ge-
nuit Abraham & Nachor & Aram: non vtiq; hoc intel-
ligi voluit, quia eodem anno ſeptuageſimo ætatis ſuæ
omnes tres genuit, ſed ex quo anno generare cœpit, eũ
annum commemorauit ſcriptura. Fieri autem potuit,
vt poſterior ſit generatus Abraham, ſed merito excel-
lentiæ, quia in ſcripturis valde commendatur, prior
fuerit nominatus: ſicut propheta priorem nominauit
minorem, Iacob dilexi, Eſaũ autem odio habui. Et in Malac. 1.
Paralipomenon cum ſit quartus naſcẽdi ordine Iudas, 1. Petri 4.
prior eſt nominatus, à quo Iudaicæ genti nomẽ eſt da- L
tum propter tribum regiam. Commodius autem plu-
res exitus inueniuntur, quibus quæſtiones difficiles diſ-
ſoluuntur. Conſideranda eſt ſanè narratio Stephani de
hac re, cui magis harum expoſitionum non repugnet,
Et illud quidem cogit, vt non ſicut narrari videtur in
geneſi, poſt mortem Thare locutus ſit deus ad Abrahã Geneſ. 11.
vt exiret de cognatione ſua & de domo patris ſui, ſed
cum eſſet in Meſopotamia priuſquã habitaret in Char-
ram, iam vtique egreſſus de terra Chaldæorum, vt in
illo itinere intelligatur ei locutus deus. Sed quod Ste- Acto. 7.
phanus poſtea ſic narrat, Tunc egreſſus Abraham de
terra Chaldæorum habitauit in Charram, & inde poſt-
quam mortuus eſt pater eius, collocauit eum in terra
hac non paruas affert anguſtias huic expoſitioni, quæ
fit per recapitulationem. Videtur enim habuiſſe impe-
rium domini quòd ei fuerat locutus in itinere Meſopo
tamiæ egreſſo de terra Chaldæorum, & eunti in Char-
ram, & hoc imperium poſt mortem patris ſui obedien-
ter impleſſe cum dicitur, Et habitauit in Charram: &
inde poſtquã mortuus eſt pater eius, collocauit illum M
in terra hac. Ac per hoc manet quæſtio, ſi ſeptuaginta-
quinq; annorum (ſicut euidenter ſcriptura Geneſeos lo-
quitur) fuit quando egreſſus eſt de Charram, quomodo
eſſe poſſit hoc verum, niſi fortè quod ait Stephanus, Acto. 7.
Tunc Abraham egreſſus eſt de terra Chaldæorum, &
habitauit in Charrã, non ſic accipiatur, tunc egreſſus eſt
poſteaquã ei locutus eſt dominus: iã enim erat in Me-
ſopotamia, ſicut ſupra dictum eſt, quando illud audiuit
à domino: ſed ipſam regulam recapitulationis conte-
xere voluit Stephanus, & ſimul dicere, vnde egreſſus,
vbi habitauerit, cum ait, Tunc Abraham egreſſus eſt de
terra Chaldæorum, & habitauit in Charram. In me-
dio autem, id eſt inter egreſſum de terra Chaldæorum
& habitationem in Charram locutus eſt ei deus. Poſt-
ea vero quod adiungit Stephanus. Et inde poſtquam
mortuus eſt pariter eius collocauit illum in terra hac,
intuendum eſt, quia non dixit, & poſtquam mortuus
eſt pater eius, egreſſus eſt de Charram: ſed inde collo-
cauit eum deus in terra hac: vt poſt habitationem in
Charram collocaretur in terra Chanaam, non poſt
mortem patris egreſſus, ſed poſt mortem patris collo-
catus in terra Chanaan: vt ordo verborum ſit, Habi-
tauit in

A tauit in Charram,& inde collocauit illum in terra hac,
poſtquam mortuus eſt pater eius : vt tunc intelligamus
collocatum vel conſtitutum Abraham in terra Cha-
naan,quando illic eum nepotem ſuſcepit,cuius vniuer-
ſum ſemen illic fuerat regnaturum ex promiſſo dei hæ-
reditate donata. Nam ex ipſo Abraham natus eſt Iſ-
maël de Agar,nati & alij ex Cethura,ad quos illius ter-
ræ non pertinet hæreditas. Et ex Iſaac natus eſt Eſaü,
qui ſimiliter ab illa hæreditate alienatus eſt. Ex Iacob
autem filio Iſaac quotquot filij nati ſunt,id eſt, vniuer-
ſum ſemen eius, ad illam hæreditatem pertinuit. Sic
ergo collocatus & cõſtitutus eſt in illa terra Abraham,
quoniam vixit vſque ad natiuitatem Iacob, ſi rectè in-
telligitur. Soluta quæſtio eſt ſecundum recapitulatio-
nem,quamuis & aliæ ſolutiones non ſint contemnẽdæ.
26. Erit ergo cum te viderint Aegyptij,dicẽt,quia vxor
Geneſ.12. illius hæc. Factum eſt autem ſtatim vt intrauit Abra-
ham in Aegyptum, videntes Aegyptij mulierem, quia
ſpecioſa erat valde. Quomodo accipiatur,quòd Abra-
ham veniens in Aegyptum celare voluit vxorem ſuam
eſſe Saram, ſecũdum omnia quæ de hac re ſcripta ſunt,
verum hoc conuenerit tam ſancto viro, an ſub defe-
B ctione fidei eius intelligatur, ſicut nonnulli arbitrati
✝ ſunt, iam quidem contra Fauſtum✝ de hac re diſputaui:
Lib.22.ca. & diligentius à presbytero Hieronymo* expoſitum eſt,
33.& ſeq. quare non ſit conſequens,vt cum aliquot dies apud re-
* in queſtio- gem Aegypti Sara fuerit, etiam eius concubitu creda-
nes, ſeu tradi- tur eſſe polluta : quoniam mos erat regius,vicibus ad ſe
tiones Hebra- admittere mulieres ſuas, & niſi fomentis & vnguentis
icas,in Ge- diu prius accurato corpore, nulla intrabat ad regem.
neſim. Quæ dum fierent, afflictus eſt Pharao manu dei,vt vi-
ro reddi iuberet intactam,quam ipſi deo maritus com-
miſerat,tacens quòd vxor eſſet, & non mentiens quòd
ſoror eſſet:vt caueret quod cauere quantum homo po-
terat, & deo commendaret quod cauere non poterat:
ne ſi & illa quod cauere poterat deo tantum dimitte-
ret,non in deum credere, ſed deum tentare potius in-
27. ueniretur. Quod terra Sodomorum & Gomorreo-
Geneſ.13. rum antequam deleretur comparatur paradiſo dei, eo
quòd erat irrigua vt terra Aegypti quàm Nilus irri-
gat:ſatis vt opinor oſtenditur quomodo debeat intel-
ligi ille paradiſus quem plantauit deus vbi conſtituit
Adam. Quis enim alius intelligatur paradiſus dei non
C video : & vtique ſi arbores fructiferæ in paradiſo vir-
tutes animi accipiendæ eſſent,ſicut nõnulli exiſtimant,
nullo corporali in terra paradiſo veris lignorum gene-
ribus inſtituto, non diceretur de iſta terra, ſicut para-
28. diſus dei. Reſpiciens oculis tuis vide à loco in quo
nunc tu es ad Aquilonem & Africum & Orientem &
mare, quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo
eam & ſemini tuo vſque in ſeculum.Quęritur hic quo-
modo intelligatur tantum terræ promiſſum eſſe Abra-
hæ & ſemini eius quantum poterat oculis circunſpi-
cere per quatuor cardines mundi. Quantum eſt enim
quod ad terram conſpiciendam acies corporalis viſus
poſsit attingere? Sed nulla eſt quæſtio ſi aduertamus
non hoc ſolum eſſe promiſſum : non enim dictum eſt,
tantum terræ dabo tibi quantum vides, ſed tibi dabo
terram quam vides. Cum enim & vlterior vndiq; da-
batur, profecto hæc præcipue quæ videbatur,dabatur.
Deinde attendendum eſt quod ſequitur, quoniam ne
putaret etiam ipſe Abraham hoc ſolum promitti ter-
rarum quod aſpicere vel circunſpicere poſſet, Surge,
inquit, & perambula terram in longitudine eius & la-
titudine,quia tibi dabo eam : vt perambulando perue-
niret ad eam quam oculis vno loco ſtans videre non D
poſſet. Significatur autem ea terra quam prius populus
accepit Iſraël ſemen Abrahæ ſecundum carnem : non
illud latius ſemen ſecundum fidem : quod ne tacere-
tur, dictum eſt ei futurum ſicut arenam maris, ſecun-
dum hyperbolen quidem,ſed tamen tantum quod nu-
merare nullus poſſet. Et nunciauit Abraham tranſ- 29.
fluuiali. Transfluuialem Abraham appellatum etiam Geneſ.14.
Græca exemplaria ſatis indicant:ſed cur ita appellatus
ſit, hæc videtur cauſa, quòd ex Meſopotamia veniens
tranſito flumine Euphrate ſedes cõſtituit in terra Cha-
naan, & transfluuialis appellatus eſt ex ea regione vnde
venerat : vnde Ieſus Naue dixit ad Iſraelitas, Quid Ioſue 24.
vultis ſeruire diis patrum veſtrorum qui ſunt trans
flumen? De eo quod ſcriptum eſt, Circa ſolis autem 30.
occaſum pauor irruit ſuper Abraham, & ecce timor Geneſ.15.
magnus incidit ei.Pertractanda eſt iſta quęſtio,propter
eos qui contendunt perturbationes iſtas non cadere
in animum ſapientis : verum tale aliquid ſit quale Au-
lus Gellius commemorat in libris noctium Atticarum, Li.19.ca.1.
quendam Philoſophum in magna maris tempeſtate De ciu.dei
perturbatum cum eſſet in naui, & animaduerſum à lib.9.ca.4.
quodam luxurioſo adoleſcente : qui cum ei poſt tranſ- E
actum periculum inſultaret, quòd Philoſophus cito
perturbatus eſſet, cum ipſe neque timuerit neque pal-
luerit. Reſpondit, ideo illum non perturbatum, quia
nequiſsimæ animæ ſuæ nihil timere deberet, quòd nec
digna eſſet pro qua aliquid timeretur, Cæteris autem
ſtudioſis qui in naui fuerant expectantibus protulit li-
brum quendam Epicteti ſtoici : vbi legebatur, non ita
placuiſſe Stoicis, nullam talem perturbationem cadere
in animum ſapientis, quaſi nihil tale in eorum appare-
ret affectibus : ſed perturbationem ab eis definiri, cum
ratio talibus cederet : cum autem non cederet, non di-
cendam perturbationem. Sed conſiderandũ eſt quem-
admodum hoc dicat Aulus Gellius, & diligenter diſ-
ſerendum. Dabo tibi & ſemini tuo poſt te terram in 31.
qua habitas,omnem terram cultam in poſſeſsionem æ- Geneſ.17.
ternam. Quæſtio eſt quomodo dixerit æternam, cum
Iſraëlitis temporaliter data ſit:vtrum ſecundum hoc ſe-
culum dicta ſit æterna vt ab eo quod eſt αἰών Græce,
quod ſeculum ſignificat, dictum ſit αἰώνιον, tanquam ſi
Latine dici poſſet ſeculare:an ex hoc aliquid ſecũdum
ſpiritalem promiſsionem hic intelligere cogamur, vt F
æternum dictum ſit ideo,quia hinc ęternum aliquid ſi-
gnificat. An potius locutionis eſt ſcripturarum vt æter-
num appellent,cuius rei finis non conſtituitur:aut non
ita ſit vt deinceps non ſit faciendum,quantum pertinet
ad curam vel poteſtatem facientis, ſicut ait Horatius,
Seruiet æternum,qui paruo neſciat vti. Horatius
Non enim poteſt in æternũ ſeruire, cuius ipſa vita qua in epiſtolis
ſeruit æterna eſſe non poteſt. Quod teſtimonium non
adhiberem, niſi locutionis eſſet. Verborum quippe illi
ſunt nobis authores,non rerũ vel ſententiarũ. Si autem
defenduntur ſcripturæ ſecundum locutiones proprias,
quæ idiomata vocantur, quanto magis ſecundum eas
quas cum aliis linguis communes habent? Quæritur 32.
quomodo dictum ſit ad Abraham de filio eius, Et re- Geneſ.17.
ges gentium ex illo erunt : vtrum quia non prouenit
ſecundum regna terrena, ſecundum Eccleſiam accipi
debeat : an propter Eſaü etiam ad literam contigit.
Et videns procurrit in obuiam illis ab oſtio taber- 33.
naculi ſui, & adorauit ſuper terram, & dixit, Domine, Geneſ.18.
ſi inueni gratiam ante te, ne prætereas ſeruum tuum:
Quæritur, cum tres viri eſſent qui ei apparuerant, quo-

G modo ſingulariter dominum appellat, dicens, Domine
ſi inueni gratiam ante te: An intelligebat vnum ex eis
dominum, & alios angelos: an potius in angelis domi-
num ſentiens, domino potius quàm angelis loqui ele-
git: quia vno ex tribus cum ipſo Abraham poſtea re-
manente, duo mittuntur in Sodomam, & illis ſic lo-
34. quitur Loth tanquam domino. Sumatur aqua, & la-
Geneſ.18. uent pedes veſtros, & refrigerate ſub arbore, & ſumam
panem, & manducate. Quæritur ſi angelos intellige-
bat, quomodo potuerit ad hanc humanitatem inuita-
re, quoniam refectio mortali carni neceſſaria eſt, non
35. immortalitati angelorum. Abraham autem & Sara
Geneſ.18. ſeniores progreſsi in diebus: defecerant autem Saræ
fieri muliebria. Seniorum ætas minor eſt quàm ſenum:
quamuis & ſenes appellentur ſeniores. Vnde ſi vera ſunt
quę à nonnullis medicis aſſeruntur, quoniam ſenior vir
cum muliere ſeniore filios facere non poteſt, etiam ſi
adhuc fœminæ muliebria veniant, ſecundum hoc ad-
Geneſ.17. miratum Abraham de promiſsione filij, & miraculum
poſuiſſe apoſtolum, accipere poſſumus, vbi dixit, E-
Rom.4. mortuum corpus Abrahæ. Emortuum quippe corpus
non ita intelligendum eſt, ac ſi omnino nullam vim
H generandi habere poſſet, ſi mulier iuuenilis ætatis eſ-
ſet, ſed ſecundum hoc emortuum vt etiam de proue-
ctioris ætatis muliere non poſſet. Nam ideo de Cethu-
ra potuit, quia & iuuenem illam inuenit. Sic enim me-
dici tradunt, quoniam cuius corpus viri ſecundum hoc
iam defecit, vt cum fœmina prouectioris ætatis, quan-
uis menſtrua adhuc patiatur, generare non poſsit, de
iuuencula poteſt. Et rurſus mulier, quæ iam prouectæ
ætatis eſt, quamuis adhuc menſtrua fluant, vt de ſenio-
re parere non poſsit, de iuuene poteſt. Illud itaque ideo
miraculum fuit, quia ſecundum id quod diximus, e-
mortuo corpore viri, fœmina quoque prouectæ ætatis
Ibidem. fuit, vt ei deſtitiſſent fieri muliebria. Nam quod ait A-
poſtolus, corpus emortuum, verbo quis premat, quod
dixit emortuum? Iam ergo nec animam habuiſſe, ſed
cadauer fuiſſe intelligi debet, quod abſurdiſsimæ fal-
ſitatis eſt. Sic itaque ſoluitur iſta quæſtio. Alioquin me-
ritò mouet, quomodo cum eſſet Abraham propè me-
diæ ætatis, ſecundum quam homines tunc viuebant: &
poſtea filios de Cethura fecerit, dicatur ab apoſtolo,
corpore emortuo, & pro miraculo, quia genuit, prædi-
36. cetur. Et dixit dominus ad Abraham, Quare riſit
Geneſ.18. Sara in ſemetipſa dicens, Ego verò pariam, ego autem
I ſenui? Quæritur quare iſtam redarguit dominus, cum
& Abraham riſerit, niſi quia illius riſus admirationis &
lætitiæ fuit: Saræ autem dubitationis, & ab illo diiudi-
37. cari potuit, qui corda hominum nouit. Negauit
Sara dicens, Non riſi: timuit enim. Quomodo intel-
ligebant deum eſſe qui loquebatur, cum etiam negare
auſa ſit Sara quòd riſerit, tanquam hoc ille poſſet igno-
rare: niſi forte Sara homines eos putabat, Abraham ve-
rò deum intelligebat: ſed etiam ipſe illa humanitatis
officia præbendo, de quibus ſupra dixi, quæ neceſſaria
niſi infirmæ carni eſſe non poſſent, mirum niſi homi-
nes prius eſſe arbitratus eſt. Sed fortaſsis in aliquibus
deum loqui intellexit, quibuſdam diuinæ maieſtatis
exiſtentibus & apparentibus ſignis: ſicut in hominibus
deum ſæpe apparuiſſe ſcriptura teſtatur. Sed rurſus
quæritur, ſi ita eſt, vnde angelos fuiſſe poſtea cognoue-
runt, niſi forte cum eis videntibus in cœlum iſſent.
38. Scio enim quia cõſtituet filiis ſuis, & domui ſuæ poſt
Geneſ.18. ſe, vt cuſtodiant vias domini, & faciant iuſtitiam & iu-
dicium, vt adducat dominus in Abraham omnia quæ

locutus eſt ad illum. Ecce vbi promittit dominus Abra K
hæ, non ſolum præmia, ſed etiam obedientiam iuſtitiæ
filiorum eius, vt circa eos etiam pręmia promiſſa com-
pleantur. Deſcendens ergo videbo ſi ſecundum cla- 39.
morem ipſorum venientem ad me conſummantur, ſi Geneſ.18.
autem non, vt ſciam: verba hæc ſi non dubitantis, quid
duorum potius euenturum ſit, ſed iraſcentis & minãtis
accipiamus, nulla quæſtio eſt. More quippe humano
deus in ſcripturis ad homines loquitur, & eius iram
nouerunt ſine perturbatione eius intelligere qui noue-
runt. Solemus autem etiam ſic minaciter loqui: Videa-
mus ſi non tibi facio: aut, videamus ſi non illi facio:
&, ſi non potuero tibi facere: vel ſciam, id eſt, hoc ipſum
experibor, vtrum non poſsim: quod comminando, non
ignorando dicitur. Irati apparet affectus: ſed pertur-
batio non cadit in deum. Mos autem humanæ locu-
tionis & vſitatus eſt, vt humanæ infirmitati congruat
cui deus coaptat locutionem ſuam. Quæri ſolet, 40.
vtrum quod de Sodomis dixit deus, non ſe perdere lo- Geneſ.18.
cum ſi inuenirentur illic vel decem iuſti, ſpeciali qua-
dam ſententia de illa ciuitate, an de omnibus intelli-
gendum ſit generaliter, parcere deum loco in quocun-
que vel decem iuſti fuerint. In qua quæſtione non eſt L
quidem neceſſe vt hoc de omni loco accipere compel-
lamur. Veruntamen de Sodomis potuit & ſic dici, quia
ſciebat deus ibi non eſſe vel decem: & ideo ſic reſpon-
debatur Abrahæ, vt ſignificaretur, nec tot ibi poſſe in-
ueniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum. Non
enim neceſſe erat deo tam ſceleratis hominibus par-
cere, ne cum illis perderet iuſtos, cum poſſet iuſtis in-
de liberatis, reddere impiis digna ſupplicia: ſed vt di-
xi ad oſtendendam malignitatem multitudinis illius
dixit, Si decem ibi inuenero, parcam vniuerſæ ciuitati: Geneſ.18.
tanquam ſi diceret, Certè poſſum nec pios cum im-
piis perdere, nec tamen propterea impiis parcere, quia
liberatis & ſeparatis inde piis, poſſum impiis digna re-
pendere: & tamen ſi ibi inueniantur, parco: hoc eſt quia
nec tot ibi poſſent inueniri. Tale aliquid eſt apud Hie-
remiam vbi ait, Circumite vias Hieruſalem, & videte Hiere.5.
& quærite in plateis eius & cognoſcite ſi inuenietis ho
minem facientem iuſtitiam & quærentem fidem, &
propitius ero peccatis eorum: id eſt, inuenite vel vnum
& parco cæteris, ad exaggerãdum & demonſtrandum
quòd nec vnus ibi poſſet inueniri. Quòd occurrit 41.
Loth angelis & adorauit in faciem, videtur intellexiſ- Geneſ.19.
ſe quòd angeli eſſent. Sed rurſus cum eos ad refectio- M
nem corporis inuitat, quæ mortalibus neceſſaria eſt, vi-
detur putaſſe quòd homines eſſent: ergo quæſtio ſimi-
liter ſoluitur, vt ſoluta eſt de tribus qui venerunt ad
Abraham, vt aliquibus ſignis appareret eos diuinitus
miſſos, qui tamen homines crederentur. Nam & hoc
in epiſtola quæ eſt ad Hebræos, cum de hoſpitalitatis
bono ſcriptura loqueretur, ait, Per hanc enim quidam Hebr.13.
neſcientes hoſpitio receperunt angelos. Quod ait
Sodomitis Loth, Sunt mihi duæ filiæ quæ nondum no 41.
uerunt viros, producam illas ad vos, vtimini illis quo- Geneſ.19.
modo placuerit vobis, tantùm in viros iſtos ne faciatis
iniquum: quoniam proſtituere volebat filias ſuas hac
compenſatione, vt viri hoſpites eius nihil à Sodomitis
tale paterentur, vtrum admittenda ſit compenſatio fla-
gitiorum vel quorumcunque peccatorum, vt nos fa-
ciamus mali aliquid, ne alius grauius malum faciat: an
potius perturbationi Loth non conſilium tribuendum
ſit, quia hoc dixerit, meritò quæritur: & nimirum peri-
culoſiſsime admittitur hæc compẽſatio. Si autem per-
turbationi

A turbationi humanæ tribuitur & menti tanto malo per-
43. motæ, nullo modo imitanda eſt. Viros vero qui erãt
Geneſ.19. ad oſtium domus, percuſſerunt cæcitate. Græci habent
ἀορασίᾳ, quod magis ſignificat, ſi dici poteſt, auidentia,
quæ faciat non videri non omnia, ſed quod non opus
eſt. Nam merito mouet quomodo potuerunt deficere
quærendo oſtium, ſi tali erant cæcitate percuſſi, vt om-
nino nihil viderent. Hoc enim modo ſua calamitate
turbati, vlterius oſtium non requirerent. hac ἀορασίᾳ &
4.Reg.6. illi percuſſi ſunt qui quærebant Heliſæum. Hanc & illi
Luc.24. habuerunt, qui dominum poſt reſurrectionem cum
illo ambulantes in via non cognouerunt, quamuis non
ſit ibi hoc verbum poſitum, ſed res ipſa intelligatur.
44. Dixit autem Loth ad illos, Oro domine, quia inue-
Geneſ.19. nit puer tuus miſericordiam ante te, & magnificaſti iu-
ſtitiam tuam quam facis in me, vt viuat anima mea:
ego autem nec poſſum ſaluus fieri in monte, ne forte
comprehendant me mala, & moriar. Hac perturbatio-
nẽ timoris non credebat ipſi domino quem in angelis
cognoſcebat, qua etiam illud de filiabus ſuis proſti-
tuendis dixerat: vt intelligamus non pro authoritate
habendum, quod dixit de turpitudine filiarum: non
B enim & hoc pro authoritate habẽdum eſt, deo non eſ-
45. ſe credendum. Et recordatus eſt deus Abraham, &
Geneſ.19. exemit Loth de medio euerſionis. Commendat ſcri-
ptura meritis magis Abrahæ liberatum eſſe Loth, vt in-
telligamus iuſtum Loth dictum ſecundum quendam
modum, maxime quòd vnum verum deum colebat, &
propter comparationem ſcelerum Sodomorum, inter
quos viuens ad vitam ſimilem non potuit inclinari.
46. Aſcendit autem Loth de Segor, & ſedebat in mon-
Geneſ.19. te. Mirum vbi ipſe mons eſt in quem ſponte aſcendit,
quo admonente domino aſcendere noluit. áut enim
47. nullus eſt alius, aut non apparet. Timuit enim ha-
Geneſ.19. bitare in Segor. Infirmitati eius dominus & timori
conceſſerat ciuitatem quam Loth ipſe delegerat: & in
ea promiſerat ei ſecuritatem, quòd propter illum par-
ceret ciuitati: tamen ibi etiam eſſe timuit, fides ita eius
48. non magni roboris fuit. Dixit autem Abraham de
Geneſ.20. Sara vxore ſua, ſoror mea eſt. Timuit enim dicere,
vxor mea eſt, ne forte occiderent eum viri ciuitatis
propter illã. Quæri ſolet quomodo adhuc in illa ætate
pro Saræ pulchritudine Abraham periclitari metue-
C bat. Sed magis formæ illius vis miranda eſt, quę adhuc
adamari poterat, quàm quæſtio difficilis putanda.
49. Quod ait deus ad Abimelech, Propter Saram pe-
Geneſ.20. perci tibi vt non peccares in me, quando eum admo-
nuit, vxorem Abrahæ eſſe quam putabat ſororem. Ad-
uertendum eſt & notandum, in deum peccari, quando
talia committuntur quæ putant homines leuiter ha-
benda tanquam in carne peccata. Quod autem dixit
ei, ecce tu morieris: etiam hoc notandum eſt, quomodo
dicat deus tanquam prædicens ſine dubio futurum,
quod admonendo dicit vt à peccato abſtinendo ca-
50. ueatur. Meritò quæritur cur Abraham nec die quo
Geneſ.21. natus eſt ei filius, nec die quo circũciſus eſt, ſed die quo
ablactatus eſt, epulum fecerit. Quod niſi ad aliquam
ſpiritalem ſignificationem referatur, nulla ſolutio quæ-
ſtionis eſt, tunc ſcilicet eſſe debere magnum gaudium
ſpiritalis ætatis, quando fuerit factus homo nouus ſpi-
1.Cor.3. ritalis: id eſt, non talis qualibus dixit apoſtolus, Lac
vobis potum dedi non eſcam: nondum enim potera-
tis, ſed nec adhuc poteſtis, adhuc enim eſtis carnales.
51. Quæritur, Sara dicente, Eiice ancillã & filium eius:
Geneſ.21. non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac:
quare contriſtatus ſit Abraham, cum fuerit prophetia, D
quam vtique magis debuit noſſe ipſe quam Sara. Sed
intelligendum eſt, vel ex reuelatione hoc dixiſſe Sa-
ram, quia prius illi fuerat reuelatum, illum vero quem
de hoc poſtea dominus inſtruit, paterno affectu pro fi-
lio fuiſſe commotum: vel ambos prius neſciſſe, quid
nam illud eſſet, & per Saram neſcientem hoc prophe-
tice dictum eſſe, cum illa mota eſſet muliebri animo
propter ancillæ ſuperbiam. Notandum quòd & Iſ- 52.
mael dictus ſit à deo ſemẽ Abrahæ: propter illud quod Geneſ.21.
ſic accipiendum docet apoſtolus quòd dictum eſt, In
Iſaac vocabitur tibi ſemen: non filij carnis ſed filij pro- Rom.9.
miſſionis deputantur in ſemine: vt hoc proprie perti-
neat ad Iſaac, qui non filius carnis, ſed filius promiſ-
ſionis fuit, vbi promiſſio fit de omnibus gentibus.
Surrexit autem Abraham mane, & ſumpſit panes 53.
& vtrem aquæ, & dedit Agar, & impoſuit in humeros Geneſ.21.
& puerum, & dimiſit illam. Fieri ſolet quæſtio, Quo-
modo impoſuerit in humeros puerum tam grandem:
Nam qui fuerat antea quàm natus eſſet Iſaac tredecim
annorum circunciſus, cum eſſet Abraham nonaginta-
nouem, & natus ſit Iſaac centenario patre: Ludebat au-
tem Iſmael cum Iſaac quando Sara commota eſt, vti- E
que cum grandiuſculo qui iam fuerat ablactatus: pro-
fecto annorum fuit Iſmaël quando cum matre ſua de
domo patris expulſus eſt, amplius ſexdecim. Sed vt hoc
quod cum paruulo luſit, per recapitulationem accipia-
mus dictum, tanquam ablactaretur Iſaac: profecto
etiam ſic amplius quàm tredecim annorum puer in
humero matris cum vtre & panibus nimis abſurdum
eſt vt impoſitus eſſe credatur. Quàm facile autem ſol-
uitur quæſtio, ſi non ſubaudiamus, impoſuit, ſed dedit.
Dedit enim Abraham, ſicut ſcriptum eſt, matri eius pa-
nes & vtrem, quæ illa impoſuit in humeros ſuos. Cum
autem adiunctum & dictum eſſet, puerum: ſubaudia-
mus dedit, qui panes & vtrem dederat, non in hume-
ros impoſuit. Defecit autem aqua de vtre, & proie- 54.
cit puerum ſub vnam abietem, & diſceſſit, & ſedere cœ- Geneſ.21.
pit cõtra illum longe quãtum arcus mittit. Dixit enim,
Non videbo mortem filij mei & ſedit contra eum. Ex-
clamans autem puer plorauit. Et exaudiuit deus vocem
pueri de loco vbi erat. Et vocauit angelus domini A-
gar de cœlo, & dixit ei, Quid eſt Agar: Noli timere, ex-
audiuit enim deus vocem filij tui de loco in quo eſt: F
Surge, accipe puerum, & tene illũ in manu tua, In ma-
gnam enim gentem faciam illum. Solet quęri quomo-
do cum puer eſſet annorum amplius quindecim, pro-
iecerit eum mater ſub arborem, & ierit longe quãtum
arcus mittit, ne videret eum morientem: quaſi eum
quem portabat proiecerit, ita videtur ſonare quod di-
citur, maxime quia ſequitur, fleuit puer. Sed intelligen-
dum eſt, proiectum eſſe, non à portante, ſed vt fit ab a-
nimo, tanquam moriturum. Neque enim quod ſcriptũ
eſt, Proiectus ſum à facie oculorum tuorum: portaba- Pſal.30.
tur qui hoc dixit. Et eſt in quotidiano loquendi vſu,
cum proiicitur aliquis ab aliquo cum quo erat, ne ab
illó videatur, aut cum illo maneat. Intelligendum eſt
autem quòd ſcriptura tacuit, ita diſceſſiſſe matrem à fi-
lio, vt puer ignoraret quò mater abierit: & eam in ſyl-
ueſtribus ſtirpibus latuiſſe, ne filium ſiti deficientem
videret. Ille autem etiam illa ætate quid mirum ſi ma-
tre diutius non viſa, & tanquam perdita, eo loco vbi
ſolus remanſerat fleuit? Quod ergo poſtea dicitur, Ac-
cipe puerum, non vt eum de terra velut iacentem tol-
leret dictum eſt, ſed vt ei coniungeretur & cum manu

G teneret deinceps comitem, ſicut erat: quod plerunque
55. faciunt ſimul ambulantes cuiuſlibet ætatis. Factum
Geneſ.21. eſt autem in tẽpore illo, & dixit Abimelech, &c. Quæ-
ri poteſt quando cum iſto Abimelech pactum fecit
Abraham vt appellatus eſt puteus quem fodit, puteus
iurationis: quomodo congruat veritati: Agar enim de
Abrahæ domo expulſa cum filio iuxta puteum, ſicuti
dictum eſt, iurationis errabat, qui valde poſtea dici-
tur factus ab Abraham: ibi enim Abimelech & Abra-
ham iurauerunt, quod nondum vtique factum fuerat,
cum de domo Abrahæ Agar cum filio fuiſſet expulſa.
Quomodo ergo errabat iuxta puteum iurationis? An
factum iam fuiſſe intelligendum eſt, & per recapitula-
tionem poſtea commemoratum quod egit Abraham
cum Abimelech: ſed forte qui longe poſtea librũ ſcri-
pſit, ex nomine putei iurationis appellauit regionem in
qua cum filio mater errabat, tanquam diceret, errabat
in illa regione vbi puteus iurationis factus eſt, quan-
uis puteus poſtea ſit factus, ſed longe ante ætatem ſcri-
ptoris? Sic autem appellabatur puteus cum liber ſcri-
beretur, nomen tenens antiquum quod impoſuerat A-
braham. Si autem ipſe eſt puteus quem apertis oculis
H vidit Agar, nihil reſtat niſi vt per recapitulationem
quæſtio diſſoluatur. Nec mouere debet quomodo pu-
teum quem foderat Abraham neſciebat Agar, ſi antè
eſt ille foſſus quàm illa expulſa. Valde enim fieri po-
tuit, vt pecorũ ſuorum cauſa, longe à domo in qua cum
ſuis habitabat, puteum foderet quem illa neſciret.
56. Quæri poteſt quemodo ad puteum iuramenti agrũ
Geneſ.21. plantauerit Abraham, ſi in terra illa, quemadmodum
Acto.7. Stephanus dicit, nec acceperat hæreditatem, nec ſpaciũ
pedis. Sed ea eſt intelligenda hæreditas, quam deus
munere ſuo fuerat daturus, non empta precio. Intelli-
gitur autem ſpacium circa puteum ad illud emptionis
pactum pertinere in quo fuerant agnæ ſeptem datæ,
quando Abimelech & Abraham ſibi etiam iurauerunt.
57. Et tentauit deus Abraham. Quæri ſolet quomodo
Geneſ.22. hoc verum ſit, cum dicat in Epiſtola ſua Iacobus quòd
deus neminem tentet: niſi quia locutione ſcripturarum
Iacob.1. ſolet dici: tentat, pro eo quod eſt probat. Tentatio verò
illa de qua Iacobus dicit, non intelligitur niſi qua quiſ-
1.Theſſ.3. que peccato implicatur: vnde apoſtolus dicit, Ne forte
tentauerit vos is qui tentat. Nam & alibi ſcriptum eſt,
Deut.13. Tẽtat vos dominus deus veſter, vt ſciat ſi diligitis eum:
I etiam hoc genere locutionis vt ſciat, dictum eſt, ac ſi
diceretur vt ſcire vos faciat, quoniam vires dilectionis
ſuę hominem latent, niſi diuino experimento etiam ei-
58. dem innoteſcat. Vox angeli de cœlo ad Abraham,
Geneſ.22. Ne iniicias manum in puerum, neque facias ei quic-
quam. Modo enim cognoui quoniam times deum tu.
Etiam iſta quæſtio ſimili locutione ſoluitur: hoc eſt
enim, nunc cognoui quoniam times deum tu: quod ſi-
gnificat, nunc te feci cognoſcere. In conſequentibus
autem hoc genus locutionis euidenter apparet, vbi di-
Ibidem. citur, Et vocauit nomen Abraham loci illius, dominus
vidit: vt dicatur hodie in monte dominus apparuit: vi-
dit pro eo quod eſt apparuit, hoc eſt, vidit, pro eo quod
eſt videri fecit: ſignificans per efficientem id quod ef-
59. ficitur, ſicut frigus pigrum, quod pigros facit. Et non
Geneſ.22. pepercisti filio tuo dilecto propter me. Nunquid Abra-
ham propter angelum non pepercit filio ſuo, aut pro-
pter deum? Aut ergo angeli nomine dominus Chriſtus
ſignificatus eſt, qui ſine dubio deus eſt, & manifeſte à
Eſa.9. propheta dictus magni cõſilij angelus. Aut quòd deus
erat in angelo, & ex perſona dei angelus loquebatur,
ſicut in prophetis etiam ſolet. Nam in conſequentibus K
hoc magis videtur apparere vbi legitur, Et vocauit an- *Geneſ.22.*
gelus domini Abraham iterum de cœlo, Per memetip-
ſum iuraui, dicit dominus. Non facile enim inuenitur
dominus Chriſtus patrem dominum dicere tanquam
ſuum dominum, illo præſertim tempore antequam
ſumeret carnem. Nam ſecundum id quod formam ſer-
ui accepit, non incongruenter hoc dici videtur. Nam
ſecũdum huius rei futuræ prophetiam illud eſt in Pſal-
mo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Nam ne- *Pſalm.2.*
que in ipſo euãgelio facilè inuenimus à Chriſto deum
patrem dominum appellatum, quòd eius dominus eſ-
ſet, quanuis deum inueniamus in illo loco, vbi ait, Va-
do ad patrem meum, & patrem veſtrum: deum meum, *Ioan.20.*
& deum veſtrum. Quod autem ſcriptum eſt, Dixit do-
minus domino meo: ad ipſum qui loquebatur refer- *Pſal.109.*
tur, id eſt, dixit dominus meus domino meo, pater ſci-
licet filio. Et, Pluit dominus à domino, qui ſcribebat
dixit, vt dominus eius à domino eius: id eſt, dominus
noſter à domino noſtro pluiſſe intelligatur, filius à pa-
tre. Quod in his qui nunciauerunt Abrahæ natos 60.
eſſe filios Melche, nominatur & Chamuel pater Syro- *Geneſ.22.*
rum, non vtique qui nunciauerunt, annunciare patrem L
Syrorum potuerunt: ex origine quippe illius Syrorum
genus longe poſtea propagatum eſt: ſed dictum eſt à *ſup.q.55.*
perſona ſcribentis, qui poſt omnia illa tempora hæc
ſcribendo narrauit, quemadmodum ſupra diximus de
puteo iurationis. Exurgens autem Abraham ado-
rauit populum terræ. Quæritur quemodo ſcriptum ſit, 61.
Dominum deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies: cum *Geneſ.23.*
Abraham ſic honorauerit populum quendam gẽtium, *Deut.6.*
vt etiam adoraret. Sed animaduertẽdum eſt in eodem *Luc.4.*
præcepto, non dictum dominum deum tuum ſolum
adorabis: ſicut dictum eſt, & illi ſoli ſeruies: quod eſt
Græce λατρεύσεις. Talis enim ſeruitus non niſi deo de-
betur. Vnde damnantur idololatrę, id eſt, eiuſmodi ſer-
uitutem exhibentes idolis, quæ debetur deo. Nec mo-
ueat quòd alio loco in quadam ſcriptura prohibet an- *Apoc.19.*
gelus hominẽ adorare ſe, & admonet vt dominus po-
tius adoretur. Talis enim apparuerat angelus, vt pro
deo poſſet adorari, & ideo fuerat corrigendus adora-
tor. Quod Abrahã iubet puero ſuo, vt manum ſuam 62.
ponat ſub eius femore, & ſic eum adiurat per dominũ *Geneſ.24.*
deum cœli, & dominum terræ, ſolet imperitos moue-
re: non attendentes magnam de Chriſto extitiſſe pro- M
phetiam, quòd ipſe dominus cœli & dominus terræ in
ea carne venturus eſſet, quæ de illo femore propagata
eſt. Quærendum, quid differant augurationes illi-
citæ ab illa petitione ſigni, qua petiuit ſeruus Abrahæ 63.
vt ei deus oſtenderet, ipſam eſſe futuram vxorem do- *Geneſ.24.*
mini ſui Iſaac, à qua cum petiuiſſet vt biberet, diceretur
illi, bibe & tu, & adaquabo camelos tuos quoadusque
bibere deſinent. Aliud eſt enim, mirum aliquid petere
quod ipſo miraculo ſignũ ſit: aliud hæc obſeruare quæ
ita fiunt vt mira non ſint, ſed à coniectoribus ſuperſti-
tioſa vanitate interpretentur. Sed hoc ipſum etiã quod
mirum aliquid poſtulatur, quo ſignificetur quod quiſ-
que vult noſſe, vtrum audiendum ſit, non parua quæ-
ſtio eſt. Eò nãque pertinet quod dicuntur qui hoc non
rectè faciunt, tentare dominum. Nam ipſe dominus
cum à diabolo tentaretur, teſtimonium de ſcripturis *Deut 6.*
adhibuit, Non tentabis dominum deum tuum. Sugge- *Matt.4.*
rebatur enim tanquam homini, vt ſigno aliquo explo-
raret ipſe quãtus eſſet, id eſt, quàm multum apud deum
poſſet. quod vitioſe fit, cum fit. Ad hoc autem diſcerni-
tur

A tur quod Gedeon fecit pugnæ imminente periculo.
Conſultatio quippe illa magis quàm tentatio dei fuit.
Eſa.7. Vnde & Achaz apud Eſaiam timet ſignum petere, ne
deum tentare videatur, cum hoc eum dominus admo-
neat per prophetam: credo exiſtimans quòd ab ipſo
propheta exploraretur, vtrum præcepti memor eſſet
64. quo tẽtare deum prohibemur. Seruus Abrahæ nar-
Geneſ.24. rans quæ ſibi mandata fuerãt à domino ſuo, dicit eum
ſibi dixiſſe, Non ſumes vxorem filio meo de filiabus
Chananæorum, inter quos ego habito in terra eorum:
ſed in domum patris mei ibis, & in tribum meam, &
ſumes vxorem filio meo inde: & cætera ſi legantur quo
modo illi mãdata ſint, ſententia eadem reperitur, verba
vero non omnia, vel ipſa, vel ita dicta ſunt. Quod ad-
monendum putaui propter ſtultos & indoctos homi-
nes, qui Euangeliſtas hinc calumniantur, quòd in ali-
quibus verbis non omnino conueniunt, quamuis rebus
atque ſententiis omnino non diſcrepent. Certè enim
iſtum librum vnus homo ſcripſit, qui ea quæ ſupra di-
xit cum mandaret Abraham, vel relecta ſic ponere po-
tuit ſi ad rem pertinere iudicaret, cum veritas narratio-
nis non exigitur, niſi vt rerum ſententiarúmque ſit,
B quibus voluntas, propter quam intimandã verba ſiunt,
65. ſatis apparet. Quod habent Latini codices narran-
Geneſ.24. te ſeruo Abrahæ quæ ſibi mandauerat dominus eius,
Tunc innocens eris à iuramento meo vel iuratione
mea: Græci habent à maledicto meo, ὅρκος enim dici-
tur iuratio, κατάρα maledictum, vnde & κατάρατος ma-
ledictus vel ἐπικατάρατος dicitur. Proinde oritur quæ-
ſtio quomodo iſta iuratio maledictum poſſet intelligi,
niſi quia maledictus eſt qui contra iurationem fecerit.
66. Si ergo facitis miſericordiam & iuſtitiam ad do-
Geneſ.24. minum meum, renunciate mihi. Duo illa quæ aſsidue
ponuntur in aliis ſanctis ſcripturis, & maxime in Pſal-
mis, miſericordia & iuſtitia, tantundem enim valet, mi-
ſericordia & veritas, hinc iam apparere cœperunt.
67. Ecce Rebecca in conſpectu tuo. Accipiens eam re-
Geneſ.24. curre, & ſit vxor filij domini tui quemadmodum lo-
cutus eſt dominus. Quæritur quãdo locutus ſit domi-
nus, niſi quia vel prophetam eſſe Abraham nouerant,
& prophetice à domino dictum, quod per illũ dictum
fuerat, agnoſcebant: aut ſignum illud quod ſibi dictum
ſeruus eius narrauit, locutionem domini appellauerũt:
C hoc enim magis de Rebecca expreſſum eſt. Nam quod
Abraham dixerat, non de Rebecca dixerat, ſed de ali-
qua fœmina ex tribu vel cognatione ſua: & hoc ad v-
trunque, vt immunis eſſet à iuramento ſeruus ſi non
impetraſſet, quod vtique non dicitur cum aliquid pro-
68. phetatur: Certam enim decet eſſe prophetiam. Quod
Geneſ.24. Rebeccæ dixerunt fratres eius proficiſcenti, Soror no-
ſtra es, eſto in milia milium, & hæreditatem obtineat
ſemen tuum ciuitates aduerſariorum tuorum: non pro-
phetæ fuerant, aut vanitate tam magna optauerunt, ſed
eos quod promiſerat deus Abrahæ latere non potuit.
69. Quod ſcriptũ eſt, Exiit Iſaac exerceri in campo me-
Geneſ.24. ridie, Qui verbum de hac re Græcum neſciunt, exerci-
tationem corporis putant. Scriptum eſt autem Græce
ἀδολεσχῆσαι, ἀδολεσχεῖν vero ad animi exercitationem
pertinet, & ſæpe vitio deputatur: More autem ſcri-
pturarum plerunque in bono ponitur. Pro iſto verbo
quidam interpretes noſtri exercitationem, quidam gar
rulitatem quaſi verboſitatem, quæ in bonum quantum
ad Latinum eloquium pertinet, vix aut nunquam in-
uenitur, ſed (vt dixi) in ſcripturis plerunque in bono
dicitur: & videtur mihi ſignificare animi affectum ſtu-
dioſiſsime aliquid cogitantis cum delectatione cogita- D
tionis, niſi aliud ſentiunt qui hæc verba Græca melius
intelligunt. Adiiciens autem Abraham ſumpſit v- 70.
xorem nomine Ccthuram. Quæſtio & hic eſſet, ſi pec- *Geneſ.25.*
catum eſt maxime in antiquis dantibus operam pro-
pagandæ proli. Quidlibet enim hic quàm incontinen-
tia ſuſpicanda eſt tanti viri, in illa præſertim iam ætate.
Cur autem in hac filios fecerit, qui cum miraculo de
Sara fecerat, ſupra dictum eſt: quanquam nonnulli do-
num quod accepit Abraham velut reuiuiſcentis cor-
poris ad filios procreandos, diu permanſiſſe aſſerant,
ita vt poſſet & alios procreare. Sed multo eſt abſolu-
tius, de adoleſcentula potuiſſe ſeniorem, quod ſenior
de ſeniore non poſſet, niſi deus illic miraculum præ-
ſtitiſſet, maxime propter Saræ non ſolùm ætatem, ve-
rumetiam ſterilitatem. Sanè etiam grandioris ætatis, &
ſicut ſcriptura loquitur, plenum dierum poſſe dici ſe-
niorem, hoc eſt presbyterum, hinc intelligi poteſt, quia
hoc Abraham appellatus eſt quando mortuus eſt. Pro-
inde omnis ſenex etiam presbyter, non omnis presby-
ter etiam ſenex: quia plerunque hoc eſt nomen ætatis,
quæ infra ſenectutem ſenectuti vicina eſt, & ex hoc e-
tiam ipſa à ſenectute nomen accepit. In Latina autem E
lingua presbyter ſenior appellatur, apud Græcos autem
maxime ſicut ſcriptura loquitur πρεσβύτερος & νεώτερος
dicuntur, etiam ſi ætates iuuenum comparentur, quod
dicimus nos maiorem atque minorem. Veruntamen
hoe factum Abrahæ, quòd poſt mortem Saræ de Ce- *Galat.4.*
thura filios procreauit, non ſic accipiendum eſt quaſi
humana conſuetudine & cogitatione tantummodo
ſubſtituendæ numeroſioris prolis hoc factum ſit. Sic
enim poſſent accipere homines etiam quod de Agar
factum eſt, niſi apoſtolus admoneret illa fuiſſe facta
prophetice, vt in vtriſque perſonis mulierum earumq;
filiorum duo teſtamenta ad futurorum prænunciatio-
nem allegorica ſignificatio figuraret. Vnde in iſto quo-
que Abrahæ facto tale aliquid quærendum eſt. Si non
facilè occurrat, ego interim quod occurrit, munera quę
acceperunt filij concubinarum, videntur mihi ſigni-
ficare quædam dona dei, vel ſacramentis, vel in qui-
buſque ſignis, etiam carnali populo Iudæorum & hæ-
reticis data velut filiis concubinarum, cum hæredi-
tatis munus, quod eſt charitas & vita æterna, non niſi
ad Iſaac pertineat, hoc eſt, ad filios promiſsionis. F
Quid ſibi vult quod ſcriptum eſt, Hæc ſunt nomi- 71.
na filiorum Iſmaël ſecundum nomina generationum *Geneſ.25.*
eorum? Non enim ſatis elucet cur additum ſit, ſecun-
dum nomina generationum eorum: cum ij ſoli nomi-
nentur quos ille genuit non etiam qui ab ipſis geniti
ſunt: Niſi forte quia nationes ex illis propagatæ, eorum
nominibus appellantur, & hoc ſignificatum ſit cum di-
ctum eſt, ſecũdum nomina generationũ eorum, quan-
uis hoc modo illæ nationes ſint potius ſecundum no-
mina iſtorum, non iſta nomina ſecundum illas natio-
nes, quia illæ poſterius extiterunt. Vnde notanda locu-
tio eſt, quia & poſtea de illis dicitur, duodecim prin-
cipes ſecundum gentes eorum. Quod de Rebecca 72.
ſcriptum eſt, quia venit interrogare dominum cum ge- *Geneſ.25.*
ſtirent puerperia in vtero eius: quæritur quò ierit. Non
enim erant tunc prophetæ aut ſacerdotes ſecundum
ordinem tabernaculi, vel templi domini. Quò ergo ie-
rit meritò mouet, niſi forte ad locum vbi aram conſti-
tuerat Abraham. Sed illic quomodo reſponſa dentur,
omnino tacet ſcriptura, vtrum per aliquem ſacerdo-
tum, quod incredibile eſt, ſi erat, non fuiſſe nominatum

G & nullam omnino ſacerdotum aliquorum factam eſſe
mentionem. An forte ibi cum orando allegaſſent de-
ſideria ſua, dormiebant in loco, vt per ſomnium mo-
nerentur? an adhuc viuebat Melchiſedech, cuius tanta
fuit excellentia, vt à nonnullis dubitetur, vtrum homo,
an angelus fuerit? an erant aliqui tales etiam illo tem-
pore homines dei in quibus poſſet deus interrogari?
Quicquid horum eſt, & ſi quid aliud quod me forte ne
commemorarem præterierit, mentiri tamen ſcriptura
non poteſt, quæ dixit Rebeccam iiſſe ad interrogan-
73. dum dominum, eique dominum reſpondiſſe. In eo
Geneſ.25. quòd dominus reſpondit Rebeccæ, Duæ gentes in vte-
ro tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo ſeparabuntur,
& populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet mino-
ri: ſpiritali intelligenria, carnales in populo dei ſignifi-
cantur per maiorem filium, & ſpiritales per minorem:
1.Cor.15. quia ſicut dicit apoſtolus, Non prius quod ſpiritale, ſed
quod animale, poſtea ſpiritale. Solet & ſic intelligi
hoc quod dictum eſt, vt in Eſaü figuratus ſit maior po-
pulus dei, hoc eſt, Iſraëliticus ſecundum carnem: per
Iacob autem figuratus ſit ipſe Iacob ſecundum ſpirita-
lem progeniem. Sed etiam hiſtorica proprietate hoc
H reſponſum inuenitur eſſe completum, vbi populus Iſ-
raël, hoc eſt, Iacob minor filius, ſuperauit Idumæos, hoc
eſt, gentem quam propagauit Eſaü, eoſq; fecit tributa-
rios per Dauid, quod diu fuerunt, vſque ad regem ſci-
licet Ioram, ſub quo Idumæi rebellauerunt, & iugum
Iſraëlitarum Idumæi à ceruice ſua depoſuerunt: ſecun-
dum prophetiam ipſius Iſaac, quando minorē pro ma-
iore benedixit, hoc enim dixit & de maiori, cum & ip-
74. ſum poſteà benediceret. Iacob autē erat homo ſim-
Geneſ.25. plex habitans domum. Quod Græce dicitur ἄπλαστος,
hoc Latini ſimplicem interpretati ſunt. Proprie autem
ἄπλασος non fictus, vnde aliqui Latini interpretes, ſine
dolo interpretati ſunt, dicentes, Erat Iacob ſine dolo
habitans in domo: vt magna ſit quæſtio, quomodo per
dolum acceperit benedictionem qui erat ſine dolo.
Sed ad ſignificandum magnum aliquid quod ſcriptu-
ra prætermiſit. Hinc enim maxime cogimur ad intel-
ligenda illo loco ſpiritalia, quia ſine dolo erat qui do-
lum fecit. Vnde quid ſentiremus, in ſermone quodam
75. ad populum habito ſatis diximus. In eo quod ſcri-
Geneſ.26. ptum eſt, Facta eſt autem fames ſuper terram, præter
I famem quæ antè facta eſt in tempore Abraham: Abiit
autem Iſaac ad Abimelech regem Philiſtinorum in Ge
rara. Quæritur, hoc quando ſit factum, vtrum poſtea-
quam Eſaü vendidit primogenita ſua cibo lenticulæ,
poſt illam quippe narrationem hoc narrari incipit: an
vt fieri ſolet per recapitulationem narrator ad ea reuer-
ſus ſit, cum progreſſus de filiis eius ad eum locum per-
ueniſſet qui de lenticula commemoratur. Mouet autem,
quia ipſe inuenitur Abimelech qui etiam Saram con-
cupiuerat. Ipſius enim paranymphus & princeps mili-
tiæ, qui ibi commemorati ſunt etiam hic commemo-
rantur, vtrum vel viuere potuerint. Quando enim fa-
ctus eſt amicus Abrahæ, nondum natus erat Iſaac, ſed
iam promiſſus. Ponamus antequam naſceretur Iſaac,
illud fuiſſe factum. Deinde Iſaac ſuſcepit filios cum eſ-
ſet annorum ſexaginta: illi autem iuuenes erant quan-
do vendidit Eſaü primogenita ſua. Ponamus etiam ip-
ſos circa viginti annos fuiſſe, fiunt anni ætatis Iſaac vſ-
que ad illud factum filiorum eius, circiter octoginta.
Adoleſcentem accipiamus fuiſſe Abimelech quando
matrem ipſius concupiuit, & Abrahę amicus eſt factus.
Potuit ergo iam eſſe quaſi centenarius, ſi poſt illud fa-
ctum filiorum ſuorum perrexit in eam terram famis K
neceſsitate Iſaac. Non ergo ex hoc cogit vlla neceſsitas
per recapitulationem putare narratam profectionem
Iſaac in Gerara. Sed quia ibi diuturno tempore fuiſſe
Iſaac ſcribitur, & puteos fodiſſe, & de his contendiſſe,
& ditatum fuiſſe pecunia, mirum niſi recapitulando
iſta commemorantur, quæ ideo fuerant prætermiſſa,
vt primum de filiis eius vſque ad illum locum de len-
ticula narratio perueniret. Ideo quod ſcriptum eſt 76.
de Iſaac, Benedixit autem eum dominus, & exaltatus Geneſ.26.
eſt homo, & procedens maior fiebat quoaduſque ma-
gnus factus eſt valde: ſecundum terrenam fœlicitatem
dictum ſequētia docent. Exequitur enim narrator eaſ-
dem eius diuitias, quibus magnus factus eſt: & hinc mo
tus Abimelech, timuit illum ibi eſſe, ne potentia eius
ſibi eſſet infeſta. Quanquam ergo ſpiritale aliquid iſta
ſignificent, tamen ſecundum id quòd ita contigerunt,
ideo præmiſſum eſt, benedixit eum dominus, vt ſana
fide intelligamus etiam iſta temporalia dona nec dari
poſſe, nec ſperari debere, etiam cum ab infirmioribus
appetuntur, niſi ab vno deo: vt qui in minimis fidelis Luc.16.
eſt, etiam in magnis fidelis ſit: & qui in mammona ini-
quo fidelis inuentus eſt, etiam verum accipere merea- L
tur, ſicut dominus in Euangelio loquitur. Talia etiam
de Abraham dicta ſunt, quòd ei munera dei prouene-
rint. Vnde non parum ædificat ſanam fidem pie intel-
ligentibus iſta narratio, etiamſi de his rebus allegorica
ſignificatio nulla poſſet exculpi. Fiat execratio in- 77.
ter nos & inter te: id eſt, iuratio quæ maledictis obſtrin- Geneſ.26.
git, quæ accidant ei qui peierauerit: ſecundum quam
conſiderandum eſt quod & ſeruus Abrahæ comme-
morauit, narrans eis à quibus accepit vxorem domino
ſuo Iſaac. Quid eſt quod ſcriptum eſt, quòd cum ve- 78.
niſſent pueri Iſaac & dixiſſent, Fodimus puteum & nō Geneſ.26.
inuenimus aquam: appellauit eundem puteum Iſaac iu-
ramentum. An quanuis factum ſit, in aliquam ſignifi-
cationem ſine dubio ducendum eſt ſpiritalem: quoniā
nihil habet conuenientiæ ſecundum literam, vt ideo
iuramentum appellauerit puteum, quòd ibi aqua non
ſit inuenta: quanquam alij interpretes pueros Iſaac in-
uentam potius aquam nunciaſſe dixerunt, ſed etiam ſic
quare iuramentum appellatum eſt, vbi nulla facta fue-
runt iuramenta? Quoniam tantus patriarcha Iſaac 79.
antequam moriatur quærit à filio ſuo venationem & Geneſ.27.
eſcam, qualem amat pro magno beneficio, & promit- M
tit benedictionem, nullo modo vacare arbitramur ſi-
gnificarione prophetica: maxime quoniā feſtinat vxor
eius vt illam benedictionem minor accipiat, quem ipſa
diligebat, & cætera in eadem narratione multum mo-
uent ad maiora intelligenda vel requirenda. Quod 80.
habēt Latini codices, Expauit autem Iſaac pauore ma- Geneſ.27.
gno valde: Græci habent ἐξέστη δὲ ἰσαὰκ ἔκστασιν μεγάλην
σφόδρα, vbi tanta commutatio intelligitur, vt quædam
mentis alienatio ſequeretur. Ipſa enim proprie dicitur
ecſtaſis. Et quia ſolet in magnarum rerum reuelationi-
bus fieri, in hac intelligendum eſt factam eſſe ſpirita-
lem admonitionem, vt confirmaret benedictionem
ſuam filio minori, cui potius iraſcendum fuit quòd fe-
fellerit patrem. Sic & de Adam cum prophetatur hoc Deut.22.
ſacramentum magnum, quod dicit apoſtolus in Chri- Epheſ.5.
ſto & in eccleſia, Erunt duo in carne vna, dicitur quòd
ecſtaiis præceſſerit. Quomodo annunciata vel re- 81.
nunciata ſunt verba Eſaü Rebeccæ quibus commina- Geneſ.27.
tus eſt occidere fratrem ſuum, cum ſcriptura dicat, hoc
eum in ſua cogitatione dixiſſe: niſi quia hinc nobis da-
tur

A tur intelligere, quòd diuinitus ei reuelabantur omnia.
Vnde ad magnum myſterium pertinet, quòd filium
82. ſuum minorem pro maiore voluit benedici. Quod
Geneſ.28. habent Latini codices, Iſaac dicente filio ſuo, Vade in
Meſopotamiam in domum Bathuel patris matris tuæ,
& ſume inde tibi vxorem: Græci codices non habent
vade, ſed fuge: hoc eſt, ἀπόδραθι. Vnde intelligitur etiã
Iſaac cognouiſſe, quod filius eius Eſaü de fratre ſuo in
83. cogitatione ſua dixerit. Et ſurrexit Iacob de ſomno
Geneſ.28. ſuo, & dixit, quia eſt dominus in loco hoc, ego autem
neſciebam: & timuit, & dixit, quàm terribilis locus hic,
hic non eſt niſi domus dei, & hæc eſt porta cœli. Hæc
verba ad prophetiam pertinent, quia ibi futurum erat
tabernaculum quod conſtituit dominus in hominibus
in primo populo ſuo. Portam autem cœli ſic intelligere
debemus, tanquam inde fiat aditus credentibus ad ca-
84. peſſendum regnum cœlorum. Quòd ſtatuit lapi-
Geneſ.28. dem Iacob quem ſibi ad caput poſuerat, & conſtituit
eum titulum, & perfudit illum oleo, non aliquid ido-
lolatriæ ſimile fecit. Non enim vel tunc vel poſtea fre-
quentauit lapidem adorando, vel ei ſacrificando, ſed ſi-
gnum fuerat in prophetia euidentiſsima conſtitutum,
B quæ pertinet ad vnctionem, vnde Chriſti nomen à
85. chriſmate eſt. Et vocauit Iacob nomen loci illius
Geneſ.28. domus dei, & Vlamaus erat nomen ciuitati antè. Iuxta
ciuitatẽ dormiſſe ſi intelligatur, nulla quęſtio eſt. Si au-
tem in ciuitate, mirum videtur quomodo potuerit il-
lum titulum conſtituere. Quod autem vouit votum ſi
proſperaretur eundo & redeundo, decimasq; promiſit
domui dei futuræ in loco illo, prophetia eſt domus
dei: vbi & ipſe rediens deo ſacrauit, non illum lapidem
deum appellans, ſed domum dei, id eſt, quia in illo loco
86. futura erat domus dei. Quod venit Rachel cum
Geneſ.29. ouibus patris ſui, & dicit ſcriptura, quòd cum vidiſſet
Iacob Rachel filiam Laban fratris matris ſuæ, acceſsit
& reuoluit lapidem ab ore putei: magis notandum eſt
aliquid ſcripturam prætermittere quod intelligere de-
bemus, quàm vllam quæſtionem eſſe mouẽdam. Intel-
ligitur enim quòd illi cum quibus primo loquebatur
Iacob, interrogati quæ eſſet quæ veniebat cum ouibus,
ipſi dixerunt filiam eſſe Laban, quam vtique Iacob non
nouerat: ſed illius interrogationem reſponſionémque
illorum ſcriptura prætermittens, intelligi voluit.
87. Quod ſcriptum eſt, Oſculatus eſt Iacob Rachel, &
Geneſ.29. exclamans voce ſua fleuit, & indicauit ei, quia frater eſt
C eius, & quia filius Rebeccæ eſt: Conſuetudinis quidem
fuit, maxime in illa ſimplicitate antiquorum, vt pro-
pinqui propinquos oſcularentur, & hoc hodie fit in
multis locis. Sed quæri poteſt quomodo ab incognito
illa oſculum acceperit, ſi poſtea indicauit Iacob propin
quitatem ſuam. Ergo intelligendum eſt, aut illum qui
iam audierat quæ illa eſſet, fidenter in eius oſculum ir-
ruiſſe, aut poſtea ſcripturam narraſſe per recapitula-
tionem quod primo factum erat, id eſt, quòd indica-
uerit Iacob quis eſſet: ſicut de paradiſo poſtea dicitur,
Geneſ.2. quomodo deus eum inſtituerit, cum iam dictum eſſet,
quòd plantauit deus paradiſum, & poſuerit illic ho-
minem quem finxerat: & multa alia per recapitulatio-
88. nem dicta intelliguntur. Quod ſcriptum eſt, Serui-
Geneſ.29. uit Iacob pro Rachel annis ſeptem, & erant in conſpe-
ctu eius velut pauci dies, eo quòd diligebat illam: quæ-
rendum quomodo dictum ſit, cum magis etiam breue
tempus longum eſſe ſoleat amantibus. Dictum eſt ergo
89. propter laborem ſeruitutis, quem facilem & leuem
Geneſ.29. amor faciebat. Si parum aduertatur rei huius nar-
ratio, putabitur quòd poſteaquam Liam Iacob duxit v- D
xorem, deinde ſeruiuit alios ſeptem annos pro Rachel,
& tunc eam duxit. Veruntamen non ita eſt, ſed Laban
ei dixit, Conſumma itaque ſeptimanam iſtius, & dabo
tibi & hanc pro opere quod operaberis apud me adhuc
ſeptem annos alios. Quod itaque ait, conſumma ſepti-
manam iſtius: ad nuptiarum celebrationem pertinet,
quæ ſeptem diebus celebrari ſolent. Hoc itaque ait, Im-
ple dies nuptiarum ſeptem pertinentes ad iſtam quam
duxiſti, & dabo tibi & hanc pro eo quod operaberis a-
pud me adhuc ſeptem annos alios. Deinde ſequitur, Fe
cit autem Iacob ſic, & impleuit ſeptimanam eius, id eſt,
ſeptem dies nuptiarum Liæ: & dedit illi Laban Rachel
filiam ſuam ipſi vxorem. Dedit autem Laban Rachel
filiæ ſuæ Balam ancillam ſuam, ei ancillam, & intrauit
ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quàm Liam,
& ſeruiuit illi ſeptem annos alios. Vtique apparet quia
poſteaquam duxit Rachel, tunc ſeruiuit pro ea ſeptem
annos alios. Nimis enim durum & valde iniquum fuit,
vt deceptum adhuc differret alios annos ſeptem, & tũc
eam traderet quam primo debuit. Septem diebus ſole-
re nuptias celebrari, etiam liber Iudicum oſtendit in *Iudic.14.*
Sanſone quando fecit potum ſeptem diebus. Et addi-
dit ſcriptura, quòd ſic ſolerent facere iuuenes: fecit au- E
tem hoc propter nuptias ſuas. Non facilè digno- 90.
ſcitur, quas concubinas appellet ſcriptura, quas vxores,
quandoquidem & Agar dicta eſt vxor quæ poſtea di- *Geneſ.16.*
citur concubina, & Cethura, & ancillæ quas dederunt
Rachel & Lia viro ſuo. Niſi forte omnis concubina v- *Geneſ.25.*
xor, non autem omnis vxor concubina more loquendi *Geneſ.30.*
ſcripturarum appelletur: id eſt, vt Sara & Rebecca, &
Lia & Rachel concubinæ dici non poſsint: Agar vero
& Cethura, & Bala & Zelfa & vxores & concubinæ.
Quod Latini babent, nato filio Liæ de Zelfa, quòd 91.
dixerit, Beata facta vel fœlix facta ſum: Græci habent *Geneſ.30.*
εὐτύχη, quod magis bonam fortunam ſignificat. Vnde
videtur occaſio non bene intelligẽtibus dari tanquam
illi homines fortunam coluerint, aut hoc verbum di-
uinarum ſcripturarum authoritas in vſu receperit: ſed
fortuna intelligenda eſt pro his rebus quæ fortuitu vi-
dentur accidere, non quia numen aliquod ſit, cum hæc
ipſa tamen quæque fortuita videtur, cauſis occultis di-
uinitus dentur. Vnde etiam verba, quæ nemo poteſt au-
ferre à conſuetudine loquendi, parata ſunt, id eſt, forte
& fortaſſe, & forſitan, & fortuitu. Vnde videtur in
Græca lingua reſonare, quod dicunt τάχα, velut ab eo F
quod eſt τύχη. Aut certe Lia propterea ſic locuta eſt,
quòd adhuc gentilitatis conſuetudinem retinebat. Nõ
enim hoc Iacob dixit, vt ex hoc data huic verbo pute-
tur authoritas. Quod Iacob dixit, Et benedixit te 92.
dominus in pede meo: ſatis aduertẽdum eſt, & notan- *Geneſ.30.*
dus ſcripturarum ſenſus, ne cum ita quiſq; locutus fue-
rit, quaſi augurari videatur. Multũ enim intereſt quod
adiecit, Benedixit te dominus in pede meo. In ingreſſu
enim meo voluit intelligi, hinc gratias agens deo.
In facto Iacob cum virgas excorticauit, detrahens 93.
viride vt album varie appareret, & ſic in conſpectu fœ- *Geneſ.30.*
tus pecorum variarẽtur, cum matres in alueis aquarum
biberent, & viſis virgis illam varietatem conciperent,
multa dicuntur ſimiliter fieri in animalium fœtibus:
ſed & mulieri accidiſſe traditur, & ſcriptum reperitur
in libris antiquiſsimi & peritiſsimi medici Hippocra-
tis, quòd ſuſpicione adulterii fuerat punienda cum pue
rum pulcherrimum peperiſſet vtrique parenti generi-
que diſsimilem: niſi memoratus medicus ſoluiſſet quę-

G ſtionem, illis admonitis quærere, ne forte aliqua talis
pictura eſſet in cubiculo, qua inuenta mulier à ſuſpi-
cione liberata eſt. Sed ad hanc rem quam fecit Iacob
virgarum ex diuerſis arboribus trium copulatio quid
contulerit vtilitatis, quod attinet ad varias pecudes
multiplicandas, non apparet omnino, nec aliquid ad
hoc commodum intereſt, vtrum ex vnius generis li-
gno varientur virgæ, an plura ſint lignorum genera,
cum ſola quæratur lignorum varietas: ac per hoc co-
git inquiri prophetiam, & aliquam figuratam ſignifi-
cationem res iſta, quam ſine dubio vt propheta fecit
Iacob, & ideo nec fraudis arguendus eſt, Non enim tale
aliquid niſi reuelatione ſpiritali eum feciſſe creden-
dum eſt. Quod autem ad iuſtitiam pertinebat, ſicut alij
interpretes apertius hoc narrant, non ponebat virgas in
ſecundo conceptu ouium, quod tanto obſcurius, quan-
to breuius à ſeptuaginta dictum eſt: Quæ cum peperiſ-
ſent, non ponebat: quod intelligitur cum primum pe-
periſſent: vt iam non ſolere ponere intelligatur, cum
ſecundo parituræ eſſent, ne ipſe auferret omnes fœtus,
94. quod iniquum fuit. Quod Laban dicit, Quare fu-
Geneſ. 31. ratus es deos meos: hinc eſt illud fortaſſe quod & au-
H gurari ſe dixerat, & eius filia ſe bonam fortunam no-
minauerat. Et notandũ eſt quòd à principio libri nunc
primum inuenimus deos gentium, ſuperioribus quip-
95. pe ſcripturæ locis deũ nominabant. Quid eſt quod
Geneſ. 31. dicit Iacob ſocero ſuo, Et decepiſti mercedem meam
decem agnabus. Hoc enim quomodo & quando factũ
ſit, ſcriptura non narrat, ſed vtique factum eſt quod iſte
commemorat. Nam dixit hoc & vxoribus ſuis, quando
eas vocauit in campum. Conquerens enim de patre il-
larum, ait inter cætera, Et mutauit mercedem meam
decem agnorum. Intelligitur ergo per ſingula tempora
partus ouium, cum Laban videret tales fœtus eſſe natos
quales placuerat vt ad Iacob pertinerent, pactum frau-
de mutaſſe, & dixiſſe vt futuro fœtu alios pecudum co-
lores haberet in mercede Iacob. Tunc autem ille virgas
varias non ſupponebat, & non naſcebantur varij, ſed v-
nius coloris, quæ Iacob ex nouo pacto auferebat. Quod
cum vidiſſet Laban, rurſus pactum fraude mutabat vt
ad Iacob varia pertinerent, tunc illarum ſuppoſitione
virgarum varia naſcebantur. Ergo quod ait Iacob vxo-
ribus ſuis, Mutauit mercedem meam decem agnorum:
I & poſtea ipſi Laban, Decepiſti mercedem meam de-
cem agnabus, non ita dixit quaſi prouenerit ſocero eius
ipſa fraus: vt enim non ei proueniret, deum ſibi dixit
aduerſus illum fuiſſe: decem vero agnos vel decem a-
gnas, pro decem temporibus poſuit, quibus oues quas
paſcebat per ſexennium pepererunt. Bis quippe parie-
bant in anno. Contigerat autem vt primo anno, quo
inter ſe pacti ſunt, & ad eas paſcendas placito huius
mercedis acceſsit, quòd ſemel parerent in fine anni,
quia cum acceſsiſſet iam ſemel pepererant. Rurſuſque
ſexto anno, id eſt, vltimo, cum ſemel peperiſſent, exorta
neceſsitate profectionis prius recederet quam iterum
parerent: ac per hoc cum primus annus atque vltimus
duos ouium partus ſub illo haberent, hoc eſt ſingulos,
medij vero quatuor anni binos, fiunt omnes decem.
Nec mirum quòd hæc decem tempora nomine agno-
rum appellauit qui eiſdem temporibus naſcebantur,
velut ſi quiſquam dicat per tot vindemias, aut per tot
Virgil. in meſſes, quibus numerus intelligatur annorum, Vnde
Buc. Eclo. ait quidam, Poſt aliquot ariſtas: per ariſtas videlicet
prima. meſſes, & per meſſes annos ſignificans. Pecudum au-
tem illius regionis fœcunditas, ſicut Italarum tanta

fertur, vt bis in anno pariant. Sumpſit autem Iacob K
lapidem, & conſtituit eum titulum. Diligẽter animad- 96.
uertendum eſt quomodo iſtos titulos in rei cuiuſque *Geneſ. 31.*
teſtimonio conſtituebant: non vt eos pro diis colerẽt,
ſed vt eis aliquid ſignificarent. Quòd aceruum la- 97.
pidum quem inter ſe conſtituerant Laban & Iacob, ali- *Geneſ. 31.*
quãta diuerſitate appellauerunt vt eum vocaret Laban
aceruum teſtimonij, Iacob aceruum teſtem: traditur
ab eis qui & Syram & Hebræam linguam nouerunt,
propter proprietatem ſuæ cuiuſque linguæ factum.
Fieri enim ſolet vt alia lingua non dicatur vno verbo,
quod alia dicitur, & vicinitate ſignificationis quidque
appelletur. Nam poſtea dicitur, propter hoc appella-
tum eſt nomen, aceruus teſtatur. Hoc enim medie po-
ſitum eſt quod vtrique conueniret, & ei qui dixerat
aceruus teſtimonij, & ei qui dixerat aceruus teſtis.
Quid eſt quod loquendo Laban ad Iacob dicit. Te- 98.
ſtatur aceruus hic, & teſtatur titulus hic, propter hoc *Gene. 31.*
appellatur nomen, aceruus teſtatur: & viſio quam di-
xit, Reſpiciat deus inter me & te: niſi forte ordo eſt, &
viſio quam dixit, deus reſpiciat inter me & te. Deus
quippe illi dixerat in viſione, ne læderet & deleret L
Iacob. Quid eſt quod dicit in conſequentibus La- 99.
ban, Vide nemo nobiſcum eſt, niſi forte nemo extra- *Geneſ. 31.*
neorum, aut propter teſtificationem dei, quam ita ha-
bere deberent, tanquam nemo cum eis eſſet quem te-
ſtimonio eius adiungerent. Et iurauit Iacob per ti- 100.
morem patris ſui Iſaac: Per timorem vtique quo time- *Ibidem.*
bat deum, quem timorem etiam ſuperius commenda-
uit, cum diceret, Deus patris mei Abrahæ, & timor pa-
tris mei Iſaac eſt. Caſtra dei quæ vidit Iacob in iti- 101.
nere, nulla dubitatio eſt quòd angelorum fuerit multi- *Geneſ. 32.*
tudo: ea quippe in ſcripturis militia cœli nominatur.
Nunciato tibi fratre ſuo Iacob veniente obuiam ei 102.
cum quadringentis, turbatus eſt quidem & mẽte con- *Geneſ. 32.*
fuſus, quoniam timuit valde: & viſum eſt homini per-
turbato diuiſam multitudinem ſuam in duo caſtra diſ-
ponere. Vbi quæri poteſt, quomodo habuerit fidem
promiſsis dei, quandoquidem dixit, Si venerit ad ca-
ſtra prima frater meus, & exciderit ea, erunt ſecunda
in ſalutem. Sed etiam hoc fieri potuit, vt euerteret ca-
ſtra eius Eſaü, & tamen deus poſt illam afflictionem
adeſſet & liberaret eum, & quæ promiſit impleret. Et
admonẽdi fuimus hoc exemplo, vt quamuis credamus M
in deum, faciamus tamen quæ facienda ſunt ab homi-
nibus in præſidium ſalutis, ne prętermittentes ea deum
tentare videamur. Deniq; poſt hæc quæ verba dicat idẽ
Iacob, conſiderandum eſt. Deus, inquit, patris mei A-
braham, & deus patris mei Iſaac, domine qui dixiſti
mihi, recurre in terram generationis tuæ, & benefaciã
tibi, idoneus es mihi ab omni iuſtitia & ab omni veri-
tate quæ feciſti puero tuo. In virga enim mea tranſiui
Iordanem hunc, nunc autem factus ſum in duo caſtra:
Erue me de manu fratris mei, de manu Eſaü, quia ego
timeo illum, ne cum venerit feriat me & matres ſuper
filios. Tu autem dixiſti, benefaciam tibi, & ponam ſe-
men tuum tanquam arenam maris, quæ non dinume-
rabitur præ multitudine. Satis in his verbis & humana
infirmitas, & fides pietatis apparet. Quod Latini 103.
codices habent de Iacob, Dixit enim, placabo vultum *Geneſ. 32.*
eius in muneribus præcedentibus eum: ſcriptor libri
qui narrans ait de Iacob, Dixit enim placabo vultum
eius: huc uſque verba Iacob dixiſſe intelligitur, cætera
vero ſua intuliſſe quòd ait, in muneribus præcedẽtibus
eum: tanquam diceret: in muneribus quæ præcede-
bant

A bant Iacob, placabo vultum fratris mei. Ordo eſt er-
go verborum Iacob, Placabo vultum eius, & poſt hoc
videbo faciem eius, forſitan eius ſuſcipiet faciem me-
am. Interpoſita autem ſunt verba ſcriptoris, in muneri-
104. bus præcedentibus eum. Quod ab illo angelo de-
Geneſ. 32. ſiderat Iacob benedici, cui luctando præualuit, magna
eſt de Chriſto prophetia. Nam eo ipſo admonet my-
ſticum aliquid ſapere, quo omnis homo à maiore vult
benedici. Quomodo ergo ab eo benedici iſte voluit
quem luctando ſuperauit? Præualuit enim Iacob Chri-
ſto, vel potius præualere viſus eſt, per eos Iſraëlitas à
quibus crucifixus eſt Chriſtus, & ab eo tamen benedi-
citur in eis Iſraëlitis qui crediderunt in Chriſtum, ex
Roma. 11. quibus erat qui dicebat, Nam & ego Iſraëlita ſum ex
genere Abraham de tribu Beniamin. Vnus ergo atque
idem Iacob & claudus & benedictus: claudus in lati-
tudine femoris, tanquam in multitudine generis, de-
Pſal. 17. quibus dictum eſt, Et claudicauerunt à ſemitis ſuis: be-
Roma. 11. nedictus autem in eis de quibus dictum eſt, Reliquiæ
105. per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Quid ſibi
Geneſ. 33. vult quod Iacob ait fratri ſuo, Propter hoc vidi faciem
tuam quemadmodum cum videt aliquis faciem dei:
B vtrum pauētis & perturbati anima verba vſque in hanc
adulationem proruperunt: an ſecundum aliquem in-
tellectum ſine peccato dicta accipi poſſunt? Fortaſsis e-
nim quia dicti ſunt & gentium dij quæ ſunt dæmonia,
non præiudicetur ex his verbis homini dei. Non enim
dixit, quemadmodum ſi viderem faciem dei: ſed, cum
videt aliquis: ipſe enim aliquis, quem ſignificare poſsit
incertum eſt: atque ita fortaſſe temperata ſunt verba,
vt & ipſe Eſaū ſibi delatum tantum honorem grate ac-
ciperet, & qui hæc etiam aliter intelligere poſſunt eum
à quo dicta ſunt nullo crimine impietatis arguerent.
Quod etſi benigno animo dicta hæc verba fraterna
ſunt, quoniam & poſt bonam ſuſceptionem metus ip-
Exod. 7. ſe tranſierat, potuit ſic dici, quemadmodum & Moy-
1. Cor. 8. ſes Pharaonis deus dictus eſt, ſecundum quod dicit
Apoſtolus, Etſi ſunt qui dicuntur dij, ſiue in cœlo, ſi-
ue in terra, quemadmodum ſunt dij multi, & domi-
ni multi: maxime quia ſine articulo in Græco dictum
eſt, quo articulo euidentiſsime ſolet dei veri vnius fie-
ri ſignificatio. Non enim dicit πρόσωπον τοῦ θεοῦ, ſed
dixit πρόσωπον θεοῦ. facilè autem hoc intelligunt qua
C diſtantia dicatur, qui Græcum eloquium audire atque
106. intelligere ſolent. Quæritur vtrum mendaciter
Geneſ. 33. promiſerit Iacob fratri ſuo, quòd ſequens pedes ſuo-
rum in itinere propter quos ſic moraretur, venturus eſ-
ſet ad eum in Seir: hoc enim ſicut ſcriptura deinde
narrat, non fecit, ſed eò perrexit ex itinere quo diri-
gebat ad ſuos. An forte veraci animo promiſerat, ſed
107. aliud poſtea cogitando delegit? Quomodo ſcri-
Geneſ. 34. ptura dicit, quod vidit Sichem filius Emor Euæi, prin-
ceps terræ, Dinam filiam Iacob & accepit eam & dor-
miuit cum ea, & humiliauit eam: & intendit animo Di-
næ filiæ Iacob, & amauit virginem, & locutus eſt ſecun-
dum ſenſum virginis ipſius. Quomodo virgo appel-
latur, ſi iam cum illa dormierat eámque humiliauerat?
Niſi forte virgo nomen ætatis eſt ſecundum Hebræum
eloquium: an potius per recapitulationem poſtea com-
memoratur quod primò factum eſt. Prius enim potuit
incendere animæ ipſius & amare virginem, & loqui ſe-
cundum ſenſum virginis, deinde cum illa dormire,
108. eámque humiliare. Cum paulo ante loquens Iacob
Geneſ. 33. cum fratre ſuo Eſaū, infantes filios ſuos eſſe ſignificet,
Geneſ. 34. qui Græce dicuntur παῖδες, quæri poteſt quomodo po-
tuerunt facere tantam ſtragem direptiónemque ciuita- D
tis interfectis quamuis in dolore circumciſionis conſti-
tutis, pro ſorore ſua Dina. Sed intelligendum eſt diu
illic habitaſſe Iacob, donec & filia eius virgo fieret &
filij iuuenes. Nam ita ſcriptum eſt, Et venit Iacob in Sa- Geneſ. 33.
lem in ciuitatem Sicimorum quæ eſt in terra Chanaan,
cum aduenit de Meſopotamia Syriæ, & applicuit ad
faciem ciuitatis, & emit partem agri in quo ſtatuit illic
tabernaculum ſuum ab Emor patre Sichem centum a-
gnis, & ſtatuit ibi aram, & inuocauit deum Iſraël. Exit Geneſ. 34.
autem Dina filia Liæ quam peperit ipſi Iacob, vt con-
diſceret filias regionis eius: & cætera. Apparet ergo his
verbis, non tranſeunter, ſicut viator ſolet, illic manſiſ-
ſe Iacob, ſed agrum emiſſe, & tabernaculum conſti-
tuiſſe, aram inſtruxiſſe, ac per hoc diutius habitaſſe: fi-
liam vero eius cum ad eam veniſſet ætatem vt amicas
iam habere poſſet, condiſcere voluiſſe filias ciuium lo-
ci: atque ita factam eſſe pro illa cruentiſsimam cædem
& deprædationem, quæ iam, vt puto, quæſtionem non
habet. Multitudo enim non parua erat cum Iacob, qui
plurimum ditatus fuit, ſed filij eius in hoc facto nomi-
nantur, quia eiuſdem facti principes atque authores E
fuerunt. Quod ait Iacob timens bella finitimo- 109.
rum apud ciuitatem Salem, quam expugnauerunt filij Geneſ. 34.
eius, Ego autem exiguus ſum numero, & conuenien-
tes ſuper me occident me: propter bella plurium qui
conſurgere poterant ſe dixit numero exiguum, non
quòd minus multos haberet, quàm poſſent ſufficere ad
expugnationem illius ciuitatis, cum ſuos in itinere in
bina caſtra diuiſerit. Dixit autem deus ad Iacob, 110.
Surge & aſcende in locū Bethel & habita ibi, & fac ibi Geneſ. 35.
aram deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie Eſaū fra
tris tui. Quid eſt quod non dixit, & fac ibi aram mihi
qui apparui tibi: ſed deus dicit, Fac ibi aram deo qui ap-
paruit tibi: vtrū filius ibi apparuit, & deus pater hoc di-
cit, an in aliquo genere locutionis annumerandum ſit?
Quod Iacob aſcenſurus Bethel, vbi iuſſus eſt aram 111.
facere, dixit domui ſuæ & omnibus qui cum illo erant, Geneſ. 35.
Tollite deos alienos qui vobiſcum ſunt de medio ve-
ſtri: & cætera. Deinde dicitur, & dederunt Iacob deos
alienos qui erant in manibus eorum, & inaures quæ e-
rant in auribus eorum. Quæritur quare & inaures, quæ
ſi ornamenta erant, ad idololatriam non pertinebant,
niſi quia intelligendum eſt phylacteria fuiſſe deorum F
alienorum. Nam Rebeccam à ſeruo Abrahæ inaures
accepiſſe ſcriptura teſtatur, quod non fieret ſi eis inau-
res habere ornamenti gratia non liceret. Ergo illæ in-
aures quæ cum idolis datæ ſunt, vt dictum eſt, idolo-
rum phylacteria fuerunt. Et factus eſt timor dei 112.
in ciuitatibus quæ circa illos erant, & non ſunt ſecu- Geneſ. 35
ti poſt filios Iſraël. Incipiamus enim aduertere quem-
admodum deus operetur in hominum mentibus: A
quo enim timor dei factus eſt in illis ciuitatibus, niſi ab
illo qui ſua promiſſa in Iacob filiiſque tuebatur? Ve- 113.
nit autem Iacob in Luzan quæ eſt in terra Chanaan, Geneſ. 35.
quæ eſt Bethel. Animaduertendum eſt tria iam nomi-
na huius ciuitatis commemorata: Vllamaus, quod di-
ctum eſt eam prius vocatam, cum illuc prius pergens
in Meſopotamiam veniſſet Iacob: & Bethel, quod no-
men ipſe impoſuit, & interpretatur domus dei: & Luza
quod modo commemoratum eſt. Nec mirum debet
videri. multis enim locis hoc accidit in ciuitatibus, &
in fluminibus, & in quibuſque terrarum, vt ex aliis at-
que aliis cauſis vel adderentur vel mutarentur vocabu-
la, ſicut etiam ipſis hominibus. Iterum in Luza ap- 114.

G paruit deus Iacob & dixit ei, Nomen tuum iam nõ vo-
Geneſ. 35. cabitur Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum. Hoc ei dicit,
ecce iterum deus in benedictione, quæ repetitio confir-
mat magnum promiſſum hoc nomine. Nam hoc mirũ
eſt, quibus tantum ſemel dictum eſt, amplius eos non
vocari quod vocabantur, ſed quod eis nomen nouum
imponebatur omnino amplius aliquid nõ vocatos niſi
quod eis impoſitum ſit: iſtum autem per vitam ſuam &
deinceps poſt vitam ſuam appellatum eſſe Iacob, cui nõ
ſemel deus dixerat, Non iam vocaberis Iacob, ſed Iſraël
erit nomen tuum. Nimirum ergo nomen hoc ad illam
recte intelligitur pertinere promiſsionem, vbi ſic vide-
bitur deus quomodo non eſt antea patribus viſus: vbi
non erit nomen vetus, quia nihil remanebit vel in ipſo
corpore vetuſtatis, & dei viſio ſummum erit præmium.
115. In promiſsis Iacob dicitur, Gentes & congregatio-
Geneſ. 35. nes gẽtium erunt ex te. Quæritur vtrum gentes ſecun-
dum carnem; congregationes autẽ gentium ſecundum
fidem: an vtrunq; propter fidem gentium dictum eſt, ſi
gentes appellari non poſſunt vna gens Iſraël ſecundum
116. carnem? Aſcendit autem deus ab eo loco vbi locu-
Geneſ. 35. tus eſt cum eo: & ſtatuit Iacob titulum in loco in quo
H locutus eſt cum eo, titulum lapideũ: & libauit ſuper eũ
libamen, & infundit ſuper eum oleum, & vocauit Iacob
nomen loci in quo locutus eſt cum eo illic deus, Bethel.
Iterum factum eſt hoc loco quod factum fuerat, an ite-
rum commemoratum eſt? Sed quodlibet horum ſit, ſu-
per lapidem libauit Iacob non lapidi libauit. Non ergo
ſicut idololatræ ſolent aras ante lapides conſtituere, &
117. tanquam diis libare lapidibus. Quod duodecim fi-
Geneſ. 35. lij computantur Iſraël qui nati ſunt, vt dicitur, Hi ſunt
filij Iſrael qui nati ſunt ei in Meſopotamia, cum Benia-
min longe poſtea natus ſit, cum iam tranſiſſet Bethel, &
appropinquarent Bethleem, Fruſtra quidam conantes
iſtam ſoluere quæſtionem, dixerunt non legendum na-
ti ſunt, ſicut Latini plerique codices habent, ſed facti ſunt.
Græce enim ſcriptum eſt ἐγένοντο: ita volentes intelligi
etiam Beniamin, quanuis ibi natus non fuerit, ibi factũ
tamen quia iam fuerat in vtero ſeminatus, vt prægnans
inde Rachel exiſſe credatur. Hoc autem modo etiam ſi
nati ſunt legeretur, poſſent dicere iam in vtero natum,
quia conceptus erat: ſicut de ſancta Maria dictum eſt
Mat. 1. ad Ioſeph, Quod enim in ea natũ eſt de ſpiritu ſancto
I eſt. ſed aliud eſt quod impedit hanc ſolutionem quæ-
ſtionis huius, quia ſi iam ibi Beniamin conceptus erat,
qui filij Iacob grandes inde exierũt, vix annorum duo-
decim eſſe potuerunt. Viginti nanq; annos illic exple-
uit, quorum primis ſeptem ſine coniugio fuit donec ſer
uiẽdo Lia deſponſaretur. Vt ergo primo anno quo du-
xit vxorem ei filius naſceretur, duodecim annorum eſ-
ſe potuit primitiuus cum inde profectus eſt. Proinde ſi
iam conceptus fuerat Beniamin, intra decem menſes
illa omnis via peracta eſt, & quicquid in itinere ſcri-
ptum eſt de Iacob: Vnde ſequitur, vt filij eius tã paruu-
li pro ſorore ſua Dina tantam ſtragem fecerint, tot ho-
mines trucidauerint, ita expugnauerint ciuitatẽ: in qui-
bus Simeon & Leui, qui primi gladiis accincti intraue-
rint ad illos homines eóſq; peremerint, vndecim vnus,
alter decem annorum fuiſſe reperiatur, etiam ſi per ſin-
gulos annos ſine intermiſsione illa pepererat. Quod
vtique incredibile eſt ab illius ætatis pueris illa omnia
fieri potuiſſe, quãdo & ipſa Dina vix adhuc ſex anno-
rum fuit. Proinde aliter ſoluenda quæſtio eſt, vt ideo
intelligatur dictum commemoratis duodecim filiis, Hi
ſunt filij Iacob qui facti ſunt ei in Meſopotamia Syriæ,
quia inter omnes qui tam multi erant, vnus tãtum erat K
non ibi natus, qui tamen inde habuit naſcendi cauſam,
quòd ibi mater eius patri copulata eſt. Sed ſolutio iſta
quæſtionis aliquo exemplo ſimilis locutionis firmanda
eſt. Nulla tamen eſt facilior ſolutio quæſtionis huius
quàm vt per ſynecdochen dictũ accipiatur. Vbi enim
pars maior eſt, aut potior, ſolet eius nomine etiam illud
comprehendi quod ad ipſum nomen nõ pertinet: ſicut
ad duodecim apoſtolos iam non pertinebat Iudas, qui
etiã mortuus fuit cum dominus reſurrexit à mortuis,
& tamen ipſius duodenarij numeri nomen apoſtolus
in epiſtola ſua tenuit, vbi ait, eum apparuiſſe illis duo- 1. Cor. 15.
decim. Cum articulo enim hoc Græci codices habent,
vt nõ poſſent intelligi quicunque duodecim, ſed illi in
illo numero inſignes. Eo modo locutionis puto & illud
à domino dictum, Nõnne ego vos duodecim elegi, & Ioan. 6.
vnus ex vobis diabolus eſt? vt non ad electionem etiam
ipſe pertinere videatur. Non enim facilè inuenitur ele-
ctorũ nomen in malo, niſi quando mali eliguntur à ma
lis. Quod ſi putauerimus & illum electũ, vt per eius tra-
ditionem domini paſsio compleretur, id eſt, malitiam
eius ad aliquid electam, bene vtente deo etiam malis: il- Ioan. 13.
lud attendamus vbi ait, Non de omnibus vobis dico, L
ego ſcio quos elegi: vbi declarat ad electionẽ non perti-
nere niſi bonos. Ac per hoc illud quod dictum eſt, Ego
vos duodecim elegi: per ſynecdochen dictum eſt, vt no Ioan. 6.
mine maioris meliorisq; partis, etiam illud cõplectere-
tur quod ad ipſum nomen nõ pertinet. Hic modus eſt Geneſ. 34.
in hoc eodem loco, vbi Emor pro filio ſuo Sichem, vt
acciperet Dinam filiam Iacob exiit loqui cum eodẽ Ia-
cob & venerunt etiam filij eius qui abſentes erant, & ad
omnes dicit Emor: Sichem filius meus elegit animo fi-
liam veſtrã, date ergo illi eam vxorem. Quia enim po-
tior erat partis perſona, per ſynecdochen filiam veſtrã
dicens, etiam fratres tenuit hoc nomine quorum non
erat filia. Hinc eſt & illud, Curre ad oues, & accipe in Geneſ. 27.
mihi duos hædos ſimul enim paſcebantur oues & hæ-
di. Et quia potiores ſunt oues, earum nomine etiam ca-
prinũ pecus complexus eſt. Sic quia potior erat nume-
rus vndecim filiorum Iacob qui nati fuerãt in Meſopo
tamia, ipſorum commemoratione ſcriptura complexa
eſt etiam Beniamin qui non erat ibi natus, & dictũ eſt,
Hi ſunt filij Iacob qui facti ſunt ei in Meſopotamia Sy-
riæ. Quod poſt narrationem mortis Iſaac narratur 118.
quas vxores Eſaü acceperit, & quos creauerit, recapitu- Geneſ. 36.
latio intelligenda eſt, Neque enim poſt mortem Iſaac M
fieri cœpit, cum iam eſſent Eſaü & Iacob centum vigin
ti annorum. Nam eos ſexagenarius ſuſcepit, & vixit om
nes annos vitæ ſuæ centum octoginta. Quæſtio 119.
eſt quomodo ſcriptura dicat poſt mortem Iſaac pa- Geneſ. 36.
tris ſui Eſaü abſceſsiſſe de terra Chanaan & habitaſſe in
monte Seir, cum veniente de Moſopotamia Iacob fra-
tre eius, legatur quòd iam illic habitabat. Proinde
quid fieri potuerit vt ſcriptura fallere vel falli non cre-
datur, in promptu eſt cogitare, quòd ſcilicet Eſaü poſt-
ea quàm in Meſopotamiam frater eius abceſsit, noluit
habitare cum parentibus ſuis, ſiue ex illa commotione
qua dolebat ſe benedictione fraudatum, ſiue aliqua cau
ſa vel vxorum ſuarum quas odioſas videbat eſſe paren-
tibus, vel qualibet alia: & cœperit habitare in mõte Seir.
Deinde poſt reditum Iacob fratris ſui facta inter eos
concordia, reuerſus eſt & ipſe ad parentes, & cum mor-
tuum patrem ſimul ſepeliſſent, quia eos plurimũ dita-
tos, terra illa ſicut ſcriptum eſt minime capiebat, abſceſ-
ſit rurſus in Seir, & ibi propagauit gẽtem Idumæorum.

Quod

A Quod ſcriptum eſt, Hi principes Horrei filij Seir in
120. terra Edom: ſecundum tempus quo viuebat, ſcriptor cõ
memorat. Cum autem Seir habitaret qui iſtos genuit,
nondum veniente in illam terram Eſaü, nondum vtiq;
appellabatur terra Edom. Non enim nomen niſi ab ip-
ſo Eſaü inditum eſt terræ, quoniam idem ipſe Eſaü &
Edom vocabatur, de quo propagati ſunt Idumæi, hoc
121. eſt gens Edom. Quod ſcriprum eſt, Et hi reges qui
Geneſ. 36. regnauerunt in Edom antequam regnaret rex in Iſraël;
non ſic accipiendum eſt tanquam omnes reges nomi-
nati ſint vſque ad ea tempora quibus cœperunt reges in
Iſraël, quorum primus fuit Saül. Multi enim fuerunt in
Edom vſq; ad tempora Saül, temporibus etiã iudicum,
quorum tempora fuerunt ante reges: ſed ex his multis
eos ſolos potuit commemorare Moyſes qui fuerũt an-
tequam ipſe moreretur. Nec mirum eſt quòd numerã-
tibus ab Abraham per Eſaũ patrem gentis Edom, atque
per Rahuelem filiũ Eſaü, & Zaram filium Rahuelis, &
Iobab filium Zara, cui Iobab ſuccesſit in regno Balach,
qui primus in terra Edom rex fuiſſe cõmemoratur, vſ-
que ad vltimum regem quem potuit nominare Moy-
B ſes plures generationes inueniuntur quàm numerẽtur
ab Abraham per Iacob vſq; ad Moyſen. Nam illic in-
ueniuntur ferè duodecim, hic autem vſque ad Moyſen
fermè ſeptem. Fieri enim potuit, vt ideo ibi plures no-
minarentur, quia citius moriendo plures alter alteri ſuc-
Concordat ceſſerunt. Sic etiam contigit vt alium ordinem ſeqnẽs
Matthæũ Matthæus ad Abraham vſque ad Ioſeph quadraginta-
cũ Luca. duas generationes numeret: Lucas autem in ordine a-
lio numerans generationes non per Salomonem ſicut
ille, ſed per Nathan, ab Abraham vſque ad Ioſeph quin-
quagintaquinque commemoret. In illo quippe ordine
vbi plures nominantur, citius mortui ſunt, quàm vbi
pauciores. Ne forte autem moueat aliquem quòd inter
reges Edom commemoratur Balach filius Beor, & de
Nume. 20. ſimilitudine nominis exiſtimet illũ eſſe Balach qui re-
ſtitit Moyſi ducenti populum Iſraël, ſciat illum Balach
Moabitam fuiſſe, nõ Idumæum, eumq; filium fuiſſe Se-
phor, non filium Beor. Sed fuiſſe etiam ibi tunc filium
Nume. 22. Beor Balaam nõ Balach, quẽ Balaam conduxerat idem
122. Balach ad maledicendũ populum Iſraël. Quomo-
Geneſ. 35. do potuerit mors Iſaac, decem & ſeptem annorum in-
uenire Ioſeph eius nepotem, ſicut videtur tanquam ex
C ordine ſcriptura narrare, quocunq; ſe quiſq; conuertat
inuenire difficile eſt. Nolo enim dicere, non poſſe in-
ueniri, ne forte me fugiat quòd alium nõ fugit. Si enim
poſt mortem aui ſui Iſaac, decem & ſeptem annorum
fuit Ioſeph, quãdo eum fratres in Aegypto vẽdiderunt,
proculdubio & pater eius Iacob decimoſeptimo anno
filij ſui Ioſeph centũ viginti annorum fuit. Genuit eum
autẽ Iſaac cum eſſet annorum ſexaginta, ſicut ſcriptum
eſt. Vixit ergo Iſaac poſtea centum viginti annis, quia
centeſimo octogeſimo mortuus eſt: idcirco dimiſit fi-
lios centum viginti annos habentes, & Ioſeph decem
& ſeptem. Ioſeph autem quoniam triginta annorũ fuit
quando apparuit in conſpectu Pharaonis, ſecuti ſunt
autem ſeptẽ anni vbertatis & duo famis, donec ad eum
pater cum fratribus venit, triginta nouem profectò an-
nos agebat Ioſeph quãdo Iacob intrauit in Aegyptum.
Tunc autem idem Iacob, quod ore ſuo Pharaoni dicit,
centeſimum & trigeſimum annum agebat ætatis: centũ
autem & viginti Iacob, quando erat decem & ſeptem
Ioſeph, quod verũ eſſe nullo modo poteſt. Si enim de-
cimoſeptimo anno vitæ Ioſeph, Iacob centũ viginti a-
geret, proculdubio trigeſimo & nono anno Ioſeph, nõ

centum triginta, ſed centũ quadraginta & duos annos D
agere inueniretur Iacob. Si autẽ die mortis Iſaac non-
dum erat annorum decẽ & ſeptem Ioſeph, ſed aliquan-
tulo tempore poſt mortem aui ſui ad decimumſeptimũ
peruenit annum, quo anno ſcriptura teſtante in Aegy-
ptum eſt à fratribus vẽditus, plurium etiam quàm cen-
tum quadraginta duorum annorũ eſſe debuit pater e-
ius quando eſt filium in Aegyptum cõſecutus. Scriptu-
ra quippe poſtea quàm narrauit annum vitæ vltimum
Iſaac centeſimum & octogeſimum, ac eius mortem ac
ſepulturã, deinde commemorauit quemadmodum di-
greſſus eſſet Eſaü à fratre ſuo de terra Chanaan in mõ-
tem Seir, & cõtexuit cõmemorationem regum & prin-
cipum gentis ipſius in qua ſe conſtituit, vel quam pro-
pagauit Eſaü. Poſt hæc narrationem de Ioſeph ſic intu-
lit: Habitabat autem Iacob in terra Chanaan, hæ autem
procreaturæ Iacob. Ioſeph autem decem & ſeptem an-
norum erat paſcens cum fratribus oues. Deinde narra-
tur cauſa ſomniorum, quemadmodum odioſus fratri-
bus ſit factus & venditus. Aut ergo eodem anno de-
cimoſeptimo, aut etiam aliquanto maior venit in Ae-
gyptum, ac per hoc vtrolibet modo permanet quæſtio.
Si enim decem & ſeptem annorum fuit poſt mortem E
aui ſui quando pater eius centum viginti fuit, profectò
anno eius trigeſimo & nono quãdo Iacob venit in Ae-
gyptum, cẽtum quadragintaduos annos idem Iacob a-
gere debuit. Fuit autem tunc Iacob centum triginta, ac
per hoc ſi decem & ſeptem annorum Ioſeph in Aegy-
ptum eſt venditus, ante duodecim annos quàm more-
retur auus eius, venditus inuenitur. Decem enim & ſe-
ptem annorum eſſe non potuit, niſi ante duodecim an-
nos mortis Iſaac centeſimo & octauo anno vitæ patris
ſui Iacob. His enim cum adiecerimus viginti duos an-
nos quibus Ioſeph vſque ad aduentum patris ſui fuit in
Aegypto, fient ætatis anni Ioſeph trigintanouẽ, & Iacob
centum triginta, & nulla erit quæſtio. Sed quoniã ſcri-
ptura poſt mortẽ Iſaac iſta narrauit, putatur Ioſeph poſt
eiuſdem aui ſui mortem decem & ſeptem annorũ fuiſ-
ſe. Quapropter intelligamus de vita Iſaac tanquã mul-
tum decrepiti ſenis tacuiſſe ſcripturam cum iam de Ia-
cob & eius filiis loqueretur, viuo tamen Iſaac decem &
ſeptem annorum eſſe cœpit Ioſeph. Quod dicit Ia- 123.
cob ad Ioſeph, Quod eſt ſomniũ hoc quod ſomniaſti? *Geneſ. 37.*
Nunquid venientes veniemus ego & mater tua & fra- F
tres tui adorare te ſuper terram? Niſi in aliquo myſterio
dictum accipiatur, quomodo intelligitur de matre Io-
ſeph quæ iam erat mortua. Vnde nec in Aegypto eum
ſublimaretur putandum eſt hoc eſſe completum, quia
nec pater eum adorauit quãdo ad eum venit in Aegy-
ptum, nec mater olim defuncta potuit. In Chriſti ergo
perſona facilè intelligi poteſt etiam de mortuis, ſecun-
dum illud quod dicit apoſtolus, Quia donauit ei nomẽ *Philip. 2.*
quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne
genu flectatur cœleſtium, terreſtrium & infernorum.
Quæritur quare Iſmaëlitas ſcriptura quibus à fra- 124.
tribus vẽditus eſt Ioſeph, etiam Madianitas vocet, cum *Geneſ. 37.*
Iſmaël ſit de Agar filius Abrahæ, Madianitæ vero de
Cethura? An quia ſcriptura dixerat de Abraham, quòd
munera dederit filiis cõcubinarum ſuarum Agar ſcili-
cet & Cethuræ, & dimiſerit eos ab Iſaac filio ſuo in ter-
ram Orientis, vnam gentem feciſſe intelligendi ſunt?
De Iacob ſcriptũ eſt cum lugeret Ioſeph, Congre-
gati ſunt autem omnes filij eius & filiæ, & venerunt cõ- 125.
ſolari eum. Quæ filiæ præter Dinam? An filios & filias *Geneſ. 37.*
dicit connumeratis nepotibus & neptibus? iam enim

G maiores filij eius filios habere potuerunt? Et noluit
conſolari dicens, Quoniam deſcendā ad filium meum
lugens in infernum. Solet eſſe magna quæſtio quomodo
intelligatur infernus: vtrum illuc mali tantum, an
etiam boni mortui deſcendere ſoleant. Si ergo tantùm
mali, quomodo iſte ad filium ſuum ſe dicit lugentem
velle deſcendere? Non enim in pœnis inferni eum eſſe
credit. An perturbati & dolentis verba ſunt mala ſua e-
127. riam hinc exaggerantis? Et vendiderunt Ioſeph in
Geneſ. 37. Aegyptum Petrefræ ſpadoni, præpoſito coquorū. No-
& 39. lunt quidam præpoſito coquorū interpretari, qui Græce
ἀρχιμάγειρος dicitur, ſed præpoſitum militiæ, cui eſſet
poteſtas occidendi. Nam ſic appellatus etiam eſt ille
quem Nabuchodonoſor miſit, penes quem potius inue
128. nitur primatus fuiſſe militiæ. Factum eſt autem in
Geneſ. 38. tempore illo deſcendit Iudas à fratribus ſuis ad hominem
quendam Adollamitam cui nomen Hiras. Et vidit
illic Iudas filiam hominis Chananæi nomine Sue,
& accepit eā, & introiuit ad eam, & concepit & peperit
filium: & cætera. Quæritur quando iſta fieri potuerunt.
Si enim poſtea quàm Ioſeph deuenit in Aegyptū, quomodo
intra viginti fermè & duos annos, nam poſt tā-
H tum temporis colligitur eos veniſſe ad eundem Ioſeph
fratrē ſuum in Aegyptum cum patre ſuo, fieri potuerit,
vt Iudæ filij eius ætatis omnes poſſent ducere vxores?
Nam Thamar nurum ſuam mortuo primogenito ſuo
alteri filio ſuo dedit: quo etiam mortuo, expectauit vt
creſceret tertius. Et cum creuiſſet, nec illi eam dedit, timens
ne & ipſe moreretur. Vnde factum eſt vt eidem
ſocero ſuo ſe illa ſupponeret. Quomodo ergo hæc omnia
intra tam paucos annos fieri potuerint, meritò mouet,
niſi forte vt ſolet ſcriptura per recapitulationem aliquot
annos ante venditum Ioſeph hoc fieri cœpiſſe
intelligi velit, quoniam ſic poſitum eſt vt diceretur, Factum
eſt autem in illo tempore: vbi tamen quæritur, ſi
decem & ſeptem annorum erat Ioſeph quando venditus
eſt, quot annorum eſſe Iudas potuerit quartus filius
Iacob, quando idem ipſe primogenitus Ruben, vt plurimum
fratrem ſuum Ioſeph quinq; aut ſex annos potuerit
ætate præcedere. Euidenter autem ſcriptura dicit
triginta annorū fuiſſe Ioſeph quando innotuit Pharaoni.
Cum ergo ipſe anno decimoſeptimo ætatis ſuæ
venditus fuiſſe credatur, tredecim annos peregerat in
Aegypto ignotus Pharaoni: ad hos autem tredecim an-
I nos acceſſerunt ſeptem anni vbertatis, & facti ſunt anni
viginti: his adduntur duo, quia ſecundo anno famis
intrauit Iacob in Aegyptū cum filiis ſuis, & inueniūtur
viginti duo anni quibus abfuit Ioſeph à patre & à fratribus
ſuis. Quo medio tempore quomodo fieri potuerint
de vxore & filiis & nuru Iudæ omnia quæ narrantur,
indagari difficile eſt: niſi forte vt credamus (& hoc
enim fieri potuit) mox vt adoleſcere Iudas cœpit, eum
incidiſſe in amorem eius quam duxit vxorem, nódum
129. vendito Ioſeph in Aegyptum. Et depoſitis veſti-
Geneſ. 38. mentis viduitatis ſuæ à ſe. Hic inſinuatur etiam temporibus
Patriarcharū certa & ſua fuiſſe veſtimenta viduarum,
130. non vtiq; talia qualia coniugatarum. Quod
Geneſ. 39. iterum dicitur, Ioſeph autem depoſitus eſt in Aegyptū
& poſſedit eum Petrefres ſpado Pharaonis: ad ordinē
redit ſcriptura vnde receſſerat, vt illa narraret quæ ſu-
131. pra digeſta ſunt. Quod aliqui codices Latini ha-
Geneſ. 40. bent tria caniſtra alicæ, cum Græci habeant χονδριτῶν,
quod interpretantur qui vſum eiuſdem linguæ habent,
panes eſſe cibarios. Sed illud mouet, quomodo panem
cibarium potuerit Pharao habere in eſcis. Dicit
enim in ſuperiore caniſtro fuiſſe omnia ex quibus ede- K
bat Pharao, opus piſtorum. Sed intelligēdum eſt etiam
ipſum caniſtrum habuiſſe panes cibarios, quia dictū eſt,
tria caniſtra χονδριτῶν, & deſuper fuiſſe illa ex omni
genere operis piſtoris in eodem caniſtro ſuperiore.

Quod putabat ſe ſtare Pharao ſuper flumen, quem- 132.
admodum ſeruus Abrahę dicit, Ecce ego ſto ſuper fon- *Geneſ. 41.*
tem aquæ. Nam & ibi Græcus ἐπὶ τῆς πηγῆς dixit, quem- *Geneſ. 41.*
admodū hic ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ. Hæc locutio ſi intelligatur
in pſalmo vbi ſcriptum eſt, Qui fundauit terram ſuper *Pſal. 23.*
aquam non coguntur homines putare ſicut nauem natare
terram ſuper aquam. Secundum enim hanc locutionem
rectè intelligitur quòd altior ſit terra quàm aqua,
altius quippe ab aquis ſuſtollitur vbi habitet terrena
animalia. Quod ſcriptū eſt, Obliuiſcentur vber- 133.
tatis futuræ in tota terra Aegypti, nō futuræ illis qui fa- *Geneſ. 41.*
mem patientur, tanquam poſtea veniat illis vbertas, ſed
futura erat tunc quando loquebatur, tanquam diceret,
vbertatis huius quam futuram ſignificauerūt boues
bonæ, & ſpicæ bonæ, obliuiſcentur homines in ea fame
quā ſignificauerūt boues & ſpicæ malæ. Nunquid 134.
inuenimus hominem talem qui habeat ſpiritum dei in *Geneſ. 41.*
ſe? Ecce iam (niſi fallor) tertiò inſinuatur nobis in hoc li- L
bro ſpiritus ſanctus, id eſt, ſpiritus dei. Primò enim dictum
eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquam. Secundo *Geneſ. 1.*
vbi dicit deus, Non permanebit ſpiritus meus in homi- *Geneſ. 6.*
nibus iſtis propter quòd caro ſunt. Et tertiò nunc quod
Pharao dicit de Ioſeph, eſſe in illo ſpiritum dei, nondū
tamen legimus ſpiritum ſanctum. Et impoſuit Pha- 135.
rao nomen Ioſeph Pſotomphanech: hoc nomen inter- *Geneſ. 41.*
pretari dicitur, occulta reuelauit, ex illo vtique quòd
ſomnia regi aperuit. Aegyptia vero lingua, ſaluatorem
mundi perhibent appellatum iſto nomine. Et de- 136.
dit ei Aſſenech filiam Petrefræ ſacerdotis Solis ciuita- *Geneſ. 41.*
tis ipſi vxorem. Quæri ſolet cuius Petrefræ, vtrum illius ἡλίου πό-
cuius ſeruus fuit, an alterius: ſed credibilius æſtimatur λεως.
alterius. Nam de illo cur non credatur, multa ſunt quæ
moueant, Primum, quia ſcriptura non commemorauit,
cum videatur hoc nō potuiſſe præterire, quod ad illius
iuuenis non paruam gloriam pertinebat, vt eius filiā duceret
cuius famulus fuit. Deinde quomodo ſpado filiam
habere potuerit? Sed reſpondetur quomodo vxorē
poſtea quippe creditur abſciſus, vel caſu vulneris, vel
propria voluntate. Et quod honor eius non ipſe cōmemoratur
qui ſolet, id eſt, quod ἀρχιμάγειρος fuerit, quem M
pricipem coquorum Latini interpretes poſuerūt: principem
autē militiæ quidam intelligi volunt. Sed etiam
hic reſpondetur, duos illum honores habuiſſe & ſacerdotium
Solis & militiæ principatum. Congruenter autem
alibi ille honor eius commemoratus eſt qui talibus
actibus congruebat: hic vero poſtea quàm in Ioſeph apparuit
non parua diuinitas, ipſe honor debuit nominari
ſoceri eius, qui pertineret ad diuinitatem nō paruam
ſecundum opinionem Aegyptiorum in ſacerdote Solis.
Verùm in his omnibus, quia & præpoſitus fuit cuſtodiarum
carceris, nimis incredibile eſt hunc fuiſſe
præpoſitum officio ſacerdotum. Deinde non ſimpliciter
dictum eſt, quod ſacerdos Solis eſſet, ſed de ciuitate
Solis, quæ vocatur Heliopolis: abeſſe autem dicitur
amplius quàm viginti milibus à ciuitate Mēphi,
vbi Pharaones, id eſt, reges maxime cōmanebant. Quomodo
ergo deſerto officio ſacerdotij ſui potuit ſtrenuè
regi ſeruire militiæ principatu? Accedit etiā quòd
Aegyptij ſacerdotes prohibentur non ſeruiſſe ſemper
niſi templo deorum ſuorum, nec aliquid aliud officio
egiſſe.

A egiſſe. Sed ſi forte tunc aliter fuit, credat quiſque quod
placet: non tamen eſt quæſtio cuius exitus clauſus ſit, ſi
ue vnus fuerit Petrefres ſiue duo. Quodlibet enim ho-
rum quiſque exiſtimet, non eſt fidei periculoſum, nec
137. contrarium veritati ſcripturarum dei. Et congrega-
Geneſ. 41. uit Ioſepeh triticum ſicut arenam maris, multum valde,
quoadusque non potuit numerari: non enim erat nu-
merus: pro eo dictum eſt, non enim erat numerus, quòd
nomen numeri omnis vſitati excederet copia illa, &
quomodo appellaretur non inueniebatur. Nam vnde
fieri poteſt vt quantumlibet magnæ, finitæ tamen, mul-
titudinis numerus non ſit? Quamuis hoc potuerit etiam
138. ſecundum hyperbolem dici. Et commemoratus eſt
Geneſ. 42. Ioſeph ſomniorum ſuorum quæ vidit ipſe, adorauerant
enim eum fratres ſui. Sed aliquid in illis ſomniis ex-
celſius inquirendum eſt: Non enim poteſt eo modo de
patre ac matre matre compleri, quæ iam mortua fuerat,
quod de Sole & Luna cum vidiſſet, à patre increpante
139. audierat qui viuebat. Quid eſt quòd Ioſeph vir tam
Geneſ. 42. ſapiens, atque ita non ſolum hominum inter quos vi-
uebat teſtimonio, ſed ipſa etiam ſcriptura teſte lauda-
tus, ita iurat per ſalutem Pharaonis, non exituros de
B Aegypto fratres ſuos, niſi frater eorum minor venerit?
An etiam bono & fideli viro vilis fuerat ſalus Pharao-
nis, cui fidem ſicut primitus domino ſuo ſeruabat in
omnibus? Quanto enim magis ipſi qui eum in tanto
honore locauerat, ſi illi ſeruauit fidem qui eum ſeruum
emptitium poſsidebat. Quòd ſi non curabat Pharao-
nis ſalutem, nunquid & periurium pro cuiuſlibet ho-
minis ſalute vitare non debuit? An non eſt periurium?
Tenuit enim vnum eorum donec veniret Beniamin,
& verum factum eſt quod dixerat, non exhibitis hinc
niſi venerit frater veſter: Ad omnes enim non potuit
pertinere quod dictũ eſt: Nam quomodo eſſet ille ven-
turus niſi ad eum ducendum aliqui rediſſent? Sed quod
ſequitur magis vrget quæſtionem, vbi iterum iurauit
dicens, Mittite ex vobis vnum, & adducite fratrem ve-
ſtrum: vos autẽ non educemini quoadusque manifeſta
ſint verba veſtra ſi vera dicitis an non: ſin autem, per ſa-
lutem Pharaonis exploratores eſtis: id eſt, ſi non vera
dicitis, exploratores eſtis. Huic ſententiæ interpoſuit
iurationem, quia ſi vera non dixiſſent, exploratores
eſſent, id eſt, exploratorum pœna digni eſſent, quos ta-
C men vera dicere ſciebat. Neque enim periurus eſt quiſ-
que ſi ei quem caſtiſsimum nouit dicat, ſi hoc adulte-
rium de quo argueris commiſiſti damnat te deus, &
his verbis adhibeat iurationem, verum omnino iurat.
Ibi eſt enim conditio qua dixit, ſi feciſti, quem tamen
nõ feciſſe certum habet. Sed ait aliquis, verum eſt, quia
ſi fecit adulterium damnat illum deus; hoc autem quo-
modo verum eſt, ſi non verum dicitis, exploratores e-
ſtis, cum etiam ſi mentiantur, non ſint exploratores?
Sed hoc eſt quod dixi, ita dictum eſſe, exploratores e-
ſtis, tanquam ſi dictum eſſet, exploratorum pœna digni
eſtis, hoc eſt, exploratores deputabimini merito mẽda-
cij veſtri. Eſtis autẽ potuiſſe dici, pro habebimini & de-
putabimini, innumeræ ſimiles locutiones docent. Vn-
3. *Reg.* 18. de eſt illa Heliæ. Quicumque exaudierit in igne ipſe e-
rit deus, Non enim tunc erit, ſed tunc habebitur.
140. Quid eſt quòd cum inter ſe pœnitentes filij Iſraël,
Geneſ. 42. loquerentur de fratre ſuo Ioſeph, quòd cum illo male
egerint, & hoc eis diuino iudicio redderetur quòd ſe
periclitari videbant: adiungit ſcriptura & dicit, Ipſi
ignorabant quod audiebat Ioſeph: interpres enim inter
illos erat. Hoc ſcilicet intelligendum eſt, ideo eos pu-

taſſe, quia ille non audierit, quod videbant interpretem D
qui inter illos erat nihil ei dicere eorum quæ loqueban-
tur: nec ob aliud adhibitum putabant interpretem, niſi
quòd eorum linguam ille neſciret: nec cura erat inter-
pretis ea dicere illi à quo poſitus fuerat, quæ non ad il-
lum ſed inter ſe loquebantur. Et iterum acceſsit ad 141.
eos, & dixit illis: nec adiungit quid illis dixerit: vnde *Geneſ.* 42.
intelligitur hæc eadem dixiſſe quæ dixerat. Et dedu- 142.
cetis ſenectã meam cum triſtitia ad infernũ. Vtrũ ideo *Geneſ.* 42.
ad infernum, quia cum triſtitia? An etiam ſi abeſſet tri-
ſtitia, tanquã ad infernum moriendo deſcenſurus hæc
loquitur? De inferno enim magna quæſtio eſt, & quid
inde ſcriptura ſentiat, locis omnibus vbi fortè hoc cõ-
memoratum fuerit obſeruandum eſt. Quod à præ- 143.
poſito domus audiunt, Deus veſter & deus patrum ve- *Geneſ.* 43.
ſtrorum dedit vobis theſauros in ſaccis veſtris, argen-
tum autem veſtrũ probatum habeo: mendacium vide-
tur, ſed aliquid ſignificare credendum eſt. Argentum
enim quod & datur & nõ minuitur, quia & probatum
appellatum eſt: nimirum illud intelligitur de quo alibi
legimus, Eloquia domini eloquia caſta, argentum igne
examinatũ, probatum terræ, purgatũ ſeptuplum: id eſt,
perfecte. Biberunt autem & inebriati ſunt cum eo. E
Solent hinc ebrioſi adhibere teſtimonij patrocinium, 144.
non propter illos filios Iſraël, ſed propter Ioſeph qui *Geneſ.* 43.
valde ſapiens cõmendatur: ſed hoc verbum & pro ſa-
tietate ſolere poni in ſcripturis, qui diligenter aduerte-
rit multis in locis inueniet: vnde eſt illud. Viſitaſti ter-
ram, & inebriaſti eam, multiplicaſti ditare eã: eo quòd *Pſal.* 64.
in laude benedictionis hoc poſitum eſt, & donum dei
commemoratur, apparet hanc ebrietatem ſaturitatem
ſignificare. Nam ita inebriari vt inebriantur ebrioſi, nec
ipſi terræ vtile eſt, quoniã maiore quàm ſatietati ſuffi-
cit humore corrumpitur, ſicut vita inebrioſorũ qui nõ
ſatietate ſe replent, ſed mergunt diluuio. Quòd ait 145.
fratribus ſuis Ioſeph, Neſciebatis quia augurio augura- *Geneſ.* 44.
tur homo qualis ego: de hoc augurio etiã mandauit eis
dicẽdum per hominẽ ſuum: quid ſibi velit quæri ſolet:
an quia non ſerio ſed ioco dictum eſt, vt exitus docuit,
non eſt habẽdum mendacium. Mendacia enim à men-
dacibus ſerio aguntur, nõ ioco. Cum autẽ quæ non ſunt
tanquam ioco dicuntur, non deputantur mẽdacia. Sed
magis mouet quid ſibi velit iſta actio Ioſeph, qua fra-
tres ſuos donec eis aperiret quis eſſet, totiens ludifica- F
uit, & tanta expectatione ſuſpendit: quod licet tanto ſit
ſuauius cũ legitur, quanto illis fit inopinatius cũ quibus
agitur, tamen ſapiẽtiæ illius grauitate, niſi magnum ali-
quid iſto quaſi ludo ſignificaretur, nec ab illo fieret, nec
ea ſcriptura cõtineretur in qua eſt tanta ſanctitatis au-
thoritas, & prophetandorum tanta intẽtio futurorum:
quam modo exequi exponendo non ſuſcepimus, ſed
admonere tãtum volumus quid hic oporteat inquiri.
Nam nec illud vacare arbitror, quòd non ait auguror
ego, ſed auguratur homo qualis ego. Quod ſi locutio-
nis genus eſt, in ſcripturæ corpore ſimile aliquid re-
periendum eſt. Non negligenter conſiderandum 146.
puto, tantam miſeriam in hac perturbatione fratrum *Geneſ.* 44.
ſuorum quos Ioſeph quãdiu voluit tenuit, & quãta vo-
luit mora protraxit: non eos vtiq; faciens calamitoſos,
quãdo tantæ etiam ipſorum futuræ lætitiæ exitum co-
gitabat: & totũ hoc quod agebat vt eorum gaudiũ dif-
ferretur, ob hoc agebat, vt eadem dilatione cumulare-
tur, tanquã non eſſent condignę paſsiones eorũ in toto
illo tẽpore quo turbabãtur, ad futurã gloriã exultatio-
nis quæ in eis fuerat reuelanda, fratre cognito, quem à

G ſe perditum eſſe arbitrantur. Multa in narratio-
147. ne Iudæ aliter dicta ſunt quàm cum illis egerat Ioſeph,
Geneſ. 44. quanuis apud eum loqueretur, vt omnino de illa inſi-
nuatione quam exploratores eſſent nihil diceretur.
Quod vtrum conſulto tacitum ſit, an & id fecerit per-
turbationis obliuio, nõ apparet. Nam & illud quod di-
xerunt ſe ab ipſo Ioſeph interrogatos de patre & fra-
tre ſuo, ſe autem illa interroganti indicaſſe: mirum ſi
vel ad ſententiam poteſt iſta peruenire narratio, vt eam
conſtet eſſe veracem: quanquam & ſi aliqua falſa in ea
ſunt, falli potius per obliuionem potuit quàm auderet
mentiri: apud eum præſertim cui non ſicut neſciẽti, ſed
etiam illa quæ nouerat eum ſcire ad flectendã eius mi-
ſericordiã narrationi ſuæ inſerebat. Quid eſt quod
148. dicit Ioſeph, Miſit enim me deus ante vos, remanere
Geneſ. 45. veſtrum reliquias ſuper terram, & enutrire veſtrum re-
liquias: mirum eſt: hoc enim non vſquequaque conſo-
nat, vt reliquias accipiamus Iacob & filios eius, cũ om-
nes ſint incolumes. An forte illud ſignificat alto ſe-
Roma. 11. cretóq; myſterio quod ait apoſtolus, Reliquiæ per ele-
ctionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt: quia propheta præ-
Eſaie 10. dixerat, Et ſi fuerit numerus filiorum Iſraël ſicut arena
H maris, reliquiæ ſaluæ fient. Ad hoc enim occiſus eſt
Chriſtus à Iudæis, & traditus gentibus tanquam Ioſeph
Aegyptiis à fratribus, vt & reliquiæ Iſraël ſaluæ fierent:
Roma. 11. vnde dicit apoſtolus, Nam & ego Iſraëlita ſum: vt &
plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus
fieret, id eſt, ex reliquiis Iſraël ſecundum carnẽ, & ple-
nitudine gentium quæ in fide Chriſti ſecundum ſpi-
ritum ſunt Iſraël. Aut ſi & genti illi Iſraëlitæ reſtat fi-
dei plenitudo, ex qua erant reliquiæ in quibus reliquiis
tũc & apoſtoli ſalui facti ſunt, hoc ſignificatur ea ple-
nitudine liberationis Iſraël, qua per Moyſen ex Aegy-
149. pto liberati ſunt. Intrauit in Aegyptũ Iacob & om-
Geneſ. 46. ne ſemen eius, filij & filij filiorum eius, filiæ & filiæ
filiarum eius cum eo. Quærendum quomodo dicat fi-
lias & filias filiarum eius, cum filiam vnam legatur ha-
buiſſe. Superius autem filias eius dixeramus accipi poſ-
ſe neptes eius, ſicut filij Iſraël omnes dicuntur etiam
vniuerſus populus ab illo propagatus. Sed nũc cum di-
cit, filias filiarum, propter vnam Dinam pluralis nu-
merus pro ſingulari poſitus eſt, ſicut etiam pro plurali
ſingularis ſolet, niſi nurus eius quiſque aſſerat filias eius
150. potuiſſe appellari. Quòd dicit ſcriptura tot animas
peperiſſe Liam: vel tot aut tot animas exiiſſe de femo-
I ribus Iacob: videndum eſt quid hinc reſpondeatur eis
qui hoc teſtimonio confirmare nituntur à parentibus
ſimul animas cũ corporibus propagari. Animas enim
dictas pro hominibus à patre totum ſignificante locu-
tione, nullus ambigit. Sed quomodo ipſam partem ex
qua totum cõmemoratum eſt, hoc eſt animã, cuius no-
mine totus homo ſignificatus eſt, alienemus ab eo quod
dictum eſt, exierunt de femoribus eius, vt carnes tan-
tum ex illo natas, quanuis ſolæ animæ nominentur ac-
151. cipiamus, quærendi ſunt locutionum modi ſecundum
Geneſ. 46. ſcripturas. Hi filij Liæ quos peperit ipſi Iacob in Me-
ſopotamia Syriæ, & Dinam filiam eius, omnes animæ
filij & filiæ eius trigintatres: Nunquid iſtæ omnes tri-
gintatres animæ ex Lia in Meſopotamia Syriæ natæ
ſunt? Sed vtique filij & vna filia ex quibus neptes com-
memoratæ ſunt. Si ergo de vno Beniamin quæſtio nata
fuerat, quando numeratis duodecim filiis Iacob & no-
minatim cõmemoratis dictum eſt, hi filij Iacob qui fa-
cti ſunt ei in Meſopotamia Syriæ: quantò maior nunc
quæſtio eſt, quomodo trigintatres animæ ex Lia i Me-
ſopotamia Syriæ natæ ſunt: niſi quia illa locutio con- K
firmatur, tanquam ibi omnes ortæ ſint, quorum paren-
tes ibi orti ſunt. Deinde & illud iam non dubium eſt,
in vna filia filias nominari, plurali numero pro ſingu- 152.
lari poſito. Quod legitur ſexagintaſex animas in- Geneſ. 46.
traſſe cum Iacob in Aegyptum, exceptis videlicet filiis
Ioſeph, & deinde illis annumeratis inſertur, ſeptuagin-
taquinque animæ erant cum quibus Iacob intrauit in
Aegyptum: ſic accipiendum eſt, qui erant in domo Ia-
cob quando intrauit in Aegyptum. Nam vtique quos
ibi inuenit, non cum eis intrauit. Sed quoniam diligẽ-
tius diſcuſſa veritate reperiuntur duo nati iam fuiſſe cũ
intrauit, Effrem & Manaſſes, quod non ſolum hoc lo-
co Hebræi codices habere dicuntur verumetiã ipſa ſe-
ptuaginta interpretatio in Exodo declarat, nec ſeptua-
ginta interpretes mihi in hoc videntur erraſſe: qui pro-
pter aliquam myſticam ſignificationem quadam velut
prophetica libertate hunc numerum complere volue-
runt, ſi adhuc viuẽte Iacob illi ex duobus filiis Manaſſe
& Effrem propagati ſunt, quos eidem numero domus
Iacob aggregandos iudicauerunt. Sed quia inuenitur
Iacob decem & ſeptem annos vixiſſe in Aegypto, quo-
modo potuerint filij Ioſeph illo viuo etiam nepotes ha L
bere non inuenitur. Ingreſſus eſt enim Aegyptum Ia-
cob ſecundo anno famis, nati ſunt autem filij Ioſeph in
annis abundantiæ. Quibuſlibet annis vbertatis nati exi-
ſtimẽtur, à primo anno vbertatis vſq; ad ſecundum an-
num famis, quo ingreſſus eſt Iacob in Aegyptum, nouẽ
anni ſunt, huc additis decem & ſeptem quibus ibi vixit
Iacob vigintiſex anni reperiuntur. Quomodo ergo mi-
nus quàm viginti & ſex annorum iuuenes etiam nepo-
tes habere potuerunt? Sed neque vlla Hebraica veritate
iſta ſoluitur quæſtio. Quemadmodum autẽ impleri po
tuit, vt tot nepotes ſuſciperet Iacob antequam intraret
in Aegyptum, etiam de Beniamin qui illa ætate venit
ad fratrem? Non ſolum ſcriptura filios eum habuiſſe
commemorat, ſed & nepotes & pronepotes, qui om-
nes adnumerãtur, ſexagintaſex hominibus cũ quibus Ia
cob in Aegyptum, etiam ſecundum Hebraicam verita-
tem perhibetur intraſſe. Videndum eſt etiã quid ſibi ve
lit, quod cum Ioſeph & filij eius non amplius quàm o-
cto commemorantur. Beniamin verò & eius filij ſimul
vndecim reperiantur, non decem & nouẽ omnes ſicut
ſunt octo & vndecim, ſed decem & octo referantur in
ſummam, & poſtea Ioſeph cum filiis ſuis, non animæ o-
cto, ſed nouem fuiſſe dicantur, cum octo inueniantur. M
Hæc omnia quæ indiſſolubilia videntur, magnam cõ-
tinẽt ſine dubitatione rationem, ſed neſcio vtrum poſ-
ſint cuncta ad literam conuenire, præcipue in numeris
quos in ſcripturis eſſe ſacratiſſimos & myſteriorũ ple-
niſſimos ex quibuſdam quos inde noſſe potuimus, di-
gniſſimè credimus. Commendatur in patriarchis,
quod pecorum nutritores erant à pueritia ſua & à pa- 153. Geneſ. 46.
rentibus ſuis. Et meritò, nã hæc eſt ſine vlla dubitatio-
ne iuſta ſeruitus & iuſta dominatio, cum pecora homi-
ni ſeruiunt, & homo pecoribus dominatur. Sic enim
dictũ eſt cum crearetur, Faciamus hominẽ ad imaginẽ Geneſ. 1.
& ſimilitudinem noſtram, & habeat poteſtatẽ piſcium
maris & volatilium cœli, & omnium pecorũ quæ ſunt
ſuper terram. Vbi inſinuatur rationẽ debere dominari
irrationabili vitæ. Seruum autem hominem homini
vel iniquitas vel aduerſitas dominari fecit. Iniquitas
quidem, ſicut dictum eſt, Maledictus Chanaan, erit ſer- Geneſ. 9.
uos fratribus ſuis. Aduerſitas vero, ſicut accidit ipſi Io- Geneſ. 37.
ſeph, vt venditus à fratribus ſeruus alienigenæ fieret.

Itaque

A Itaque primos ſeruos quibus hoc nomen in Latina lin-
Seruus. gua inditum eſt,bella fecerunt. Qui enim homo ab ho-
Manci- mine ſuperatus iure belli poſſet occidi,quia ſeruatus,eſt
pium. ſeruus appellatus: inde & mancipia, quia manu capta
ſunt. Eſt enim ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant
fœminæ viris,& filij parentibus: quia & illic iuſtitia eſt
hæc, vt infirmior ratio ſeruiat fortiori. Hæc igitur in do-
minationibus & ſeruitutibus clara iuſtitia eſt,vt qui ex-
cellunt ratione, excellant dominatione: quod cum in
hoc ſeculo per iniquitatem hominum perturbatur, vel
per naturarũ carnalium diuerſitatem, ferunt iuſti tem-
poralem peruerſitatem, in finem habituri ordinatiſsi-
154. mam & ſempiternam fœlicitatem. Abominatio eſt
Geneſ. 46. enim Aegyptiis omnis paſtor ouiũ. Meritò Aegyptiis,
in quibus figura eſt præſentis ſeculi, in quo abũdat ini-
quitas, abominatiu eſt omnis paſtor pecorum. Abomi-
155. natio eſt enim iniquo vir iuſtus. Venerunt autẽ in
Geneſ. 47. Aegyptum ad Ioſeph Iacob & filij eius, & audiuit Pha-
rao rex Aegypti,& ait Pharao Ioſeph dicens, Pater tuus
& fratres tui venerunt ad te: ecce terra Aegypti ante te
eſt, in terra optima colloca patrẽ tuum, & fratres tuos.
Hæc repetitio nõ poteſt miſceri, ad quam ſæpe obſcure
B per recapitulationẽ reditur:ſed omnino aperta eſt. Iam
enim dixerat ſcriptura quomodo venerint ad Pharao-
nem fratres Ioſeph, & quid eis dixerit vel ab eis audie-
rit: ſed hoc nunc velut ab initio repetiuit,vt inde con-
texeret narrationem ab his verbis,quæ ſoli Ioſeph Pha-
rao dixit: quorum omnium in codicibus Græcis, qui à
diligentioribus conſcripti ſunt, quædam obeliſcos ha-
bent, & ſignificant ea quæ in Hebræo nõ inueniuntur,
& in ſeptuaginta inueniuntur: quædam aſteriſcos qui-
bus ea ſignificantur quæ habent Hebræi, nec habent ſe-
156. ptuaginta. Quid eſt quod dixit Iacob Pharaoni, Dies
Geneſ. 47. annorum vitæ meæ quos incolo, Sic enim habẽt Græ-
ci, quod Latini habent ago vel habeo, vel ſi quid aliud.
Vtrum ergo ideo dixit, quos incolo: quia in terra na-
tus eſt,quam nondum populus diuina promiſsione hę-
reditatis acceperat, & ibi vitam ducens, vtique in alie-
na terra erat: non ſolum quando peregrinabatur, ſicut
in Meſopotamia, verùm etiam quando ibi erat vbi na-
tus eſt. An potius ſecundum id accipiendum eſt, quod
1.Corin. 5. ait apoſtolus, Quandiu ſumus in corpore, peregrina-
mur à domino. Secundum hoc & illud in pſalmo di-
Geneſ. 38. ctum intelligitur, Inquilinus ego ſum in terra,& pere-
C grinus ſicut omnes patres mei. Nam iterum dicit de ip-
ſis diebus vitæ ſuæ, Non peruenerunt in dies annorum
vitæ patrum meorum,quos dies incoluerũt. Non enim
hic aliud voluit intelligi, quàm id quod Latini codices
habent, vixerunt:ac per hoc ſignificauit hanc vitam in-
colatum eſſe ſuper terram:id eſt, peregrinationis habi-
tationem. Sed credo ſanctis hoc conuenire, quibus a-
liam patriam æternam dominus pollicetur. Vnde vi-
Pſal. 55. dendum eſt quemadmodum dictum eſt de impiis, In-
colent & abſcondent, ipſi calcaneũ meum obſeruabũt.
De his enim cõuenientius accipitur, qui vt abſcondant
incolunt,id eſt, vt inſidientur filiis, non manent in do-
157. mo in æternum. Et dedit eis poſſeſsionem in terra
Geneſ. 47. optima, & in terra Rameſſem, ſicut præcepit Pharao.
Quærendum eſt vtrum terra Rameſſem ipſa ſit Geſſen:
Ipſam enim petierant, & ipſam eis Pharao dari præce-
158. perat. Et timebant triticum patri ſuo Ioſeph:& ta-
Geneſ. 47. men eum pater nec quando vidit adorauit, nec quãdo
ab illo triticum accipiebat. Quomodo ergo ſomnium
159. Ioſeph modo impletum putabimus,& nũ potius maio-
Geneſ. 47. ris rei contineri prophetiã? Et intulit Ioſeph omnẽ

pecuniam in domum Pharaonis, Pertinuit ad ſcriptu- D
ram in hac etiam re commendare fidem famuli dei.
Dixit autem illis Ioſeph, Adducite pecora veſtra, & 160.
dabo vobis panes pro pecoribus veſtris, ſi deficit argen *Geneſ. 47.*
tum. Quæri poteſt, Cum Ioſeph frumẽta collegerit,vn-
de homines viuerent, pecora vnde viuebant, cum tan-
ta fames inualeſceret: maxime quia fratres Ioſeph Pha-
raoni dixerant, Non ſunt enim paſcua pecoribus pue-
rorum tuorum, inualuit enim fames in terra Chanaan,
& propter hanc etiã inopiam paſcuorũ ſe veniſſe con-
memorauerant. Proinde ſi ea fame paſcua defecerant
in terra Chanaan, cur in Aegypto non defecerant, ea-
dem tunc fame vbique inualeſcente? An ſicut perhibe-
tur ab eis qui loca ſciunt, in multis Aegypti paludibus
poterant paſcua non deeſſe, etiam cum fames eſſet fru-
mentorum, quæ ſolent Nili fluminis inundatione pro-
uenire. Magis enim dicũtur paludes illæ feracia paſcua •
gignere,quando aqua Nili minus excreſcit. Mori- 161.
turus Iacob filio ſuo Ioſeph dicit, Si inueni gratiam in *Geneſ. 47.*
conſpectu tuo, ſubiice manum tuam ſub femore meo,
& facies in me miſericordiam & veritatem. Ea filium *Geneſ. 24.*
iuratione conſtringit, qua ſeruũ conſtrinxit Abraham.
Ille mandans vnde vxor ducatur filio ſuo, iſte ſepultu- E
ram commendans corporis ſui. In vtraque tamen cau-
ſa nominata ſunt duo illa, quæ magni habenda atque
pendenda ſunt in ſcripturis omnibus,quacunq; diſper-
ſa leguntur miſericordia & iuſtitia, vel miſericordia &
iudicium, vel miſericordia,& veritas,quãdoquidem in
quodam loco ſcriptum eſt, Vniuerſæ viæ domini miſe- *Pſal. 24.*
ricordia & veritas. Ita hæc duo multum commenda-
ta,multum conſideranda ſunt. Seruus autem Abraham
dixerat, Si facitis in dominum meum miſericordiam *Geneſ. 24*
& iuſtitiam, ſicut & iſte filio ſuo dicit, vt facias in me
miſericordiam & veritatem. Quid ſibi autẽ velit à tan-
to viro tam ſolicita corporis commendatio, vt non in
Aegypto ſepeliatur, ſed in terra Chanaan iuxta patres
ſuos: mirum videtur, & quaſi abſurdum, nec conue-
niens tantæ excellentiæ mentis propheticæ, ſi hoc ex
hominum cõſuetudine metiamur. Si autem in his om-
nibus ſacramenta quærãtur maioris admirationis gau-
dium ipſi qui inuenerit, orietur. Cadaueribus quippe
mortuorum peccata ſignificari in lege, non dubium
eſt cum iubentur homines poſt eorum contrectatio-
nem, ſiue qualemcunque contactum, tanquam ab im-
munditia purificari. Et hinc illa ſentẽtia ducta eſt, Qui F
baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum,quid pro- *Eccli 34.*
ficit lauatio eius? Sic & qui ieiunat ſuper peccata ſua,&
iterum ambulãs hæc eadem facit. Sepultura ergo mor-
tuorum remiſsionẽ ſignificat peccatorum,eò pertinens
quod dictum eſt, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquita- *Pſal. 31.*
tes, & quorum tecta ſunt peccata. Vbi ergo ſepelienda
erant hoc ſignificantia cadauera patriarcharum,niſi in
ea terra vbi ille crucifixus eſt, cuius ſanguine facta eſt
remiſsio peccatorum? Mortibus enim patriarcharum
peccata hominum figurata ſunt. Dicunt autem ab eo lo
co, quod Abrahemium vocatur, vbi ſunt iſta corpora,
abeſſe locum vbi crucifixus eſt dominus, ferè triginta
milibus, vt etiam ipſe numerus ſignificare intelligatur,
qui in baptiſmo apparuit ferè triginta annorum: & ſi
quid aliud de re tanta vel hoc modo vel ſublimius in-
telligi poteſt: dum tamen non fruſtra arbitremur tales
ac tantos homines dei tantã geſsiſſe curam pro ſepe-
liendis corporibus ſuis, cum ſit atque eſſe debeat fide-
lium iſta ſecuritas, vbicũq; corpora eorum ſepeliantur,
vel inſepulta etiam inimicorum rabie relinquantur, aut

G pro eorum libidine dilacerata abſumantur, non ideo
vel minus integra, vel minus glorioſa in eorum reſur-
162. rectione futura. Quod habent Latini codices, Et
Geneſ. 47. adorauit ſuper caput virgæ eius: nonnulli codices emẽ-
datius habent, Adorauit ſuper caput virgæ ſuæ, vel in
capite virgæ ſuæ, ſiue in cacumine, vel ſuper cacumen.
Fallit enim eos verbum Græcum, quod eiſdem literis
ſcribitur ſiue eius ſiue ſuæ: ſed accentus diſpares ſunt, &
ab eis qui iſta nouerunt, in codicibus non contemnun-
tur. Valent enim ad magnam diſcretionem, quanuis
& vnam plus literam habere poſſet, ſi eſſet ſuæ, vt non
eſſet αὐτοῦ ſed ἑαυτοῦ. Ac per hoc meritò quæritur quid
ſit quod dictum eſt, Nam facilè intelligeretur, ſenem
qui virgam ferebat eo more, quo illa ætas baculum ſo-
let, vt ſe inclinauit ad deum adorandum, id vtique fe-
cerit ſuper cacumen virgæ ſuæ quam ſic ferebat vt ſu-
per eam caput inclinando adoraret deum. Quid eſt er-
go, Adorauit ſuper cacumẽ virgæ eius: id eſt filij ſui Io-
ſeph? An forte tulerat ab eo virgam, quando ei iurabat
idem filius: & dum eam tenet poſt verba iurantis, nõ-
dum illa reddita, mox adorauit deum? Non enim pu-
debat eum ferre tantiſper inſigne poteſtatis filij ſui, vbi
H figura magnæ rei futuræ præſignabatur: quanuis in He-
bræo facillima huius quæſtionis abſolutio eſſe dicatur,
vbi ſcriptum perhibẽt, Et adorauit Iſraël ad caput lecti,
in quo vtique ſenex iacebat: & ſic poſitum habebat, vt
in eo ſine labore, quando vellet, oraret: nec ideo tamen
quod ſeptuaginta interpretati ſunt, nullum vel leuem
163. ſenſum habere putandum eſt. Etiam hic cõmemo-
Geneſ. 48. rans Iacob promiſsiones dei erga ſe factas, dicit ſibi di-
ctum, Faciam te in cõgregationes gentium: quibus ver-
bis magis fidelium vocationem ſignificat, quàm car-
164. nalis generis propagationem. Quod ſcriptum eſt
Geneſ. 48. dicẽte Iacob de Effrem & Manaſſe, Nunc ergo filij tui
duo qui facti ſunt tibi in terra Aegypti priuſquam ad te
venirem in Aegyptum, mei ſunt Effrem & Manaſſes,
tanquam Ruben & Simeon erunt mihi: natos autem ſi
genueris poſtea, tibi erunt in nomine fratrum ſuorũ, ap
pellabuntur in ſortibus eorum. Fallit legentes aliquan-
do vt exiſtiment ita dictum, tanquam ſi alios genuiſ-
ſet Ioſeph, iſtorum nominibus eos Iacob appellari prę-
ciperet: quod non ita eſt. Verborum quippe ordo con-
texitur, Nunc ergo filij tui duo, qui facti ſunt tibi in ter-
ra Aegypti priuſquam ad te venirẽ in Aegyptum, mei
I ſunt Effrem & Manaſſes: tanquam Ruben & Simeon
erunt mihi in nomine fratrum ſuorum, appellabuntur
in ſortibus eorum. Hoc eſt ſimul hæreditatem capient
cum fratribus ſuis, vt ſimul vocentur filij Iſraël. Duæ
quippe ipſæ tribus adiunctæ ſunt, vt excepta tribu Leui,
quæ ſacerdotalis fuit, duodecim eſſent quæ terram di-
uiderent, & decimas præberent. Illud autem interpo-
ſitum eſt, quod de aliis filiis Ioſeph ſi naſcerentur dixit.
165. Quod Iacob filio ſuo Ioſeph tanquã neſcienti vo-
Geneſ. 48. luit indicare, vbi & quãdo ſepelierit matrem eius, cum
& ipſe ſimul fuerit cum fratribus ſuis: ſed etſi erat tam
paruus ætate, vt illud vel curare vel omnino retinere
non poſſet, quæ res compulit modo dici, Niſi forte ad
rem pertinuit commemorare ibi ſepultam matrem Io-
ſeph, vbi Chriſtus fuerat naſciturus. Quod ita be-
166. nedicit nepotes ſuos Iſraël vt dexteram manum mi-
Geneſ. 48. nori imponat, maiori autem ſiniſtram: & hoc filio ſuo
Ioſeph volenti corrigere quaſi errantem atque neſcien-
tem, ita reſpondit, Scio fili mi ſcio, & hic erit in popu-
lum, & hic exaltabitur, ſed frater eius iunior maior illo
erit, & ſemen eius erit in multitudine gentium. Hacte-
nus de Chriſto accipiendum eſt, quatenus etiam de ip- K
ſo Iacob & fratre eius dictum eſt, quia maior ſeruiet *Geneſ. 25.*
minori. Secundum hoc enim ſignificauit aliquid pro-
phetice hoc faciẽdo Iſraël, quod populus poſterior per
Chriſtum futurus regeneratione ſpiritali, ſuperaturus
erat populum priorem de carnali patrum generatione
gloriantem. Quod Sichimam dicit Iacob præci- 167.
puam dare filio ſuo Ioſeph, & addit quod eam poſſe- *Geneſ. 48.*
derit in gladio ſuo & arcu: Quæri poteſt quemadmo-
dum valeat ad literam conuenire. Emit enim centum *Geneſ. 33.*
agnis poſſeſsionem illam, non cœpit iure victoriæ bel- *Geneſ. 34.*
licæ. An quia Salem ciuitatem Sichimorum filij eius
expugnauerunt, vt iure belli potuit eius fieri, & iuſtum
bellum cum eis geſtum videatur, quia tantam priores
iniuriam fecerunt in eius filia contaminanda? Cur non
ergo illis illam terram dedit, qui hoc perpetrauerunt,
hoc eſt maioribus filiis ſuis? Deinde ſi modo ex illa vi-
ctoria glorians dat eam terram filio ſuo Ioſeph, cur ei
diſplicuerunt tunc filij qui hoc commiſerunt? Cur de-
nique etiam nunc, cum eos benedicerẽt, exprobrando
id commemorauit in factis eorum? Proculdubio ergo
aliquod hic latet propheticum ſacramentum: quia &
Ioſeph quadam præcipua ſignificatione Chriſtum prę- L
figurauit, & ei datur illa terra, vbi diſperdiderat obruẽ-
do deos alienos Iacob, vt Chriſtus intelligatur poſſeſ-
ſurus gentes diis patrum ſuorum renunciantes, & cre-
dentes in eum. Videndum quomodo dicant ſcri- 168.
turæ, quod aſsidue dicunt de mortuis, Et appoſitus eſt *Geneſ. 49.*
ad patres ſuos: vel appoſitus eſt ad populum ſuum. Ec-
ce enim de Iacob dicitur iam quidẽ mortuo, ſed non-
dum ſepulto: & ad quem populum apponatur, non in
promptu eſt videre. Ex illo enim populus prior naſci-
tur, qui dictus eſt populus Iſraël: qui vero eum præceſ-
ſerunt tam pauci iuſti nominantur, vt eos populum ap-
pellare cunctemur. Nam ſi dictum eſſet, appoſitus eſt
ad patres ſuos, nulla quæſtio fieret. An forte populus
eſt, non ſolum hominum ſanctorum, verum & ange-
lorũ, populus ciuitatis illius vnde dicitur ad Hæbreos,
Sed acceſsiſtis ad montem Sion, & ad ciuitatem dei *Hebræ. 12.*
Hieruſalem, & ad milia angelorum exultantium. Huic
populo apponuntur qui poſt hanc vitam placentes deo
fiunt. Tunc enim dicuntur apponi, quando nulla iam
remanet ſolicitudo tentationum: & periculum pecca-
torum. Quod intuens ait ſcriptura, Ante mortem ne *Eccli. 11.*
laudes hominem quanquam. Quadraginta dies M
ſepulturæ quos cõmemorat ſcriptura, forte ſignificant 169.
aliquid pœnitentiæ, qua peccata ſepeliuntur. Non enim *Geneſ. 50.*
fruſtra etiam quadraginta dies ieiuniorum ſunt cõſti- *Exod. 34.*
tuti, quibus Moyſes & Helias, & ipſe dominus ieiuna- *3. Reg. 19.*
uit: & Eccleſia præcipua obſeruatione ieiuniorum qua- *Mat. 4.*
drageſimam vocat. Vnde & in Hebræo de Niniuitis
apud Ionam prophetam ſcriptum perhibent, Quadra- *Ioan. 3.*
ginta dies & Niniue euertetur, vt per tot dies accõmo-
datos videlicet humiliationi pœnitentiam, intelligatur
in ieiuniis ſua defleuiſſe peccata, & impetraſſe miſeri-
cordiam dei. Nec tamen putãdum eſt iſtum numerum *Acto. 1.*
luctui pœnitentiam tantummodo conuenire: alioquin
non quadraginta dies feciſſet dominus cum diſcipulis
ſuis poſt reſurrectionẽ, intrans cum eis & exiens, man-
ducans & bibens. qui dies vtique magnæ lætitiæ fue-
runt. Nec ſeptuaginta interpretes, quos legere conſue-
uit eccleſia, erraſſe credendi ſunt, vt non dicerent qua-
draginta dies, ſed triduum & Niniue euertetur. Maio-
re quippe authoritate præditi quàm interpretum offi-
cium eſt, prophetico ſpiritu, quo etiam ore vno in ſuis
interpre

A interpretationibua, quod magnum miraculũ fuit con-
ſonuiſſe firmantur, triduum poſuerunt: quanuis non
ignorarent, quòd dies quadraginta in Hebræis codici-
bus legerentur: vt in domini noſtri Ieſu Chriſti clarifi-
catione intelligerentur diſſolui abolerique peccata, de
Rom. 4. quo dictum eſt, Qui traditus eſt propter delicta noſtra,
& reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã. Clarifica-
tio autem domini in reſurrectione, & in cœlum aſcen-
ſione cognoſcitur. Vnde & bis numero, quanuis vnum
Ioan. 20. & eundem ſpiritum ſanctum dedit: primo poſtquã re-
Act. 2. ſurrexit, iterum poſteaquam aſcẽdit in cœlum. Et quo-
niam poſt triduum reſurrexit, poſt quadraginta autem
dies aſcendit, vnum horum quod poſterius factum eſt,
per numerum dierum codices Hebræi ſignificant: alte-
rum autem de triduo, quod ad eandem etiam rem per-
tineret, ſeptuaginta commemorare, non interpreta-
tionis ſeruitute, ſed prophetiæ authoritate voluerunt.
Non ergo dicamus vnum horum falſum eſſe, & pro a-
liis interpretibus aduerſus alios litigemus, cũ & illi qui
ex Hebręo interpretantur, probent nobis hoc ſcriptum
eſſe quod interpretantur: & ſeptuaginta interpretum
authoritas, quæ tanto etiam diuinitus facto miraculo
B commendatur, tanta in Eccleſiis vetuſtate firmetur.
170. Quod mandauit Ioſeph ad potentes Aegypti, vt di-
Geneſ. 50. cerent Pharaoni nomine eius, Pater meus adiurauit
me, dicens, In monumento quod ego fodi mihi in ter-
ra Chanaan, ibi me ſepelies. Quæri poteſt quomodo
verum ſit, cum hæc verba patris eius quando de ſua ſe-
pultura mãdauit, non legantur. Sed ad ſententiam ver-
ba referre debemus, ſicut in aliis ſupra ſimiliter iteratis
verbis vel narrationibus admonuimus. Volũtati enim
enunciandæ, & in notitiam perferendæ oportet verba
ſeruire: fodiſſe autem ſibi Iacob ſepulchrum, nuſquam
ſuperius in ſcripturis legitur: Sed niſi fieret, cum in eiſ-
171. dem terris eſſet, modo non diceretur. Quid ſibi
Geneſ. 50. vult, quòd cum pergerent ad ſepeliendum Iacob, ſcri-
ptura dicit, Et aduenerũt ad aream Achad, quæ eſt trans
Iordanem. Prætergreſsi ſunt enim locum, in quo erat
mortuus ſepeliendus, milia (ſicut perhibent qui noue-
runt) pluſquam quinquaginta: tantum quippe ſpacij eſt
plus minus ab eo loco vbi ſepulti ſunt patriarchæ, in
quibus & Iacob, vſque ad hunc locum, quò eoa aduenïſ-
ſe narratur. Nam poſt factum ibi luctum, & planctum
C magnum redierunt ad locum quem prætererant, rur-
ſus Iordane traiecto. Niſi fortè quis dicat aliquorũ ho-
ſtium vitandorum cauſa per eremum eos veniſſe cum
corpore, qua via etiã populus Iſraël duct⁹ eſt per Moy-
ſen ab Aegypto liberatus. Illo quippe itinere vt pluri-
mum circumitur, & per Iordanem venitur ad Mam-
bram, vbi ſunt corpora patriarcharum, id eſt, ad terram
Chanaan. Sed quomodo factum ſit vt trans illa loca ad
Orientem verſus tantùm iretur, & inde ad ea per Ior-
danem veniretur, ſignificationis cauſa factum eſſe cre-
dendum eſt, quòd per Iordanem venturus erat ad eas
172. terras poſtea Iſraël in filiis ſuis. Et fecit luctum pa-
Geneſ. 50. tri ſuo ſeptem dies. Neſcio vtrum inueniatur alicui ſan-
ctorum in ſcripturis celebratũ eſſe luctum nouem dies,
quod apud Latinos Nouemdial appellant. Vnde mihi
videntur ab hac conſuetodine prohibendi, ſi qui Chri-
ſtianorum iſtum in mortuis ſuis numerum ſeruant, qui
magis eſt in gentilium conſuetudine. Septimus vero
dies authoritatem in ſcripturis habet. Vnde alio loco
Eccli. 22. ſcriptum eſt, Luctus mortui ſeptem dierũ, fatui autem
omnes dies vitæ eius. Septenarius autem numerus pro-
pter ſabbati ſacramentum præcipuæ quietis indicium
eſt: vnde meritò mortuis tanquam requieſcentibus ex- D
hibetur. Quem tamen numerum in luctu Iacob decu-
plauerunt Aegyptij, qui eum ſeptuaginta diebus luxe-
runt. Et vixit Ioſeph annoa centum & decem, & 173.
vidit Ioſeph Effraim filios vſque ad tertiam generatio- Geneſ. 50.
nem, & filij Machir filij Manaſſe nati ſunt ſuper femo-
ra Ioſeph. Cum hos filios filiorum, vel nepotes filiorum
dicat ſcriptura Ioſeph viuendo vidiſſe, quomodo eos
iungit illis ſeptuaginta quinque hominibus, cum qui-
bus Iacob Aegyptum dicit intraſſe, quandoquidem Io-
ſeph ſeneſcendo peruenit vt eos natos videret: Iacob
autem cum ingreſſus eſt in Aegyptum, iuuenis erat Io-
ſeph, & eum pater moriens quinquageſimum & ſextum
ferè ætatis annum agentem reliquit. Vnde conſtat certi
myſterij cauſa illum numerum, id eſt, ſeptuagenarium
& quinarium ſcripturam commendare voluiſſe. Si au-
tem quiſquam exigit quomodo etiam ſecundum hi-
ſtoriæ fidem verum ſit Iacob cum ſeptuagintaquinque
animabus in Aegyptum intraſſe, non illo vno die quo
venit, eius ingreſſum oportet intelligi: ſed quia in filiis
ſuis plerunque appellatur Iacob, hoc eſt in poſteris ſuis,
& per Ioſeph cum conſtat in Aegyptum intraſſe, in-
troitus eius accipiendus eſt quandiu vixit Ioſeph, per E
quem factum eſt vt intraret. Toto quippe illo tempore
naſci & viuere potuerunt omnes qui commemorãtur,
vt ſeptuagintaquinque animæ compleantur vſque ad
nepotes Beniamin. Sicut enim dicit, Hi filij Liæ, quos Geneſ. 35.
peperit ipſi Iacob in Meſopotamia Syriæ, loquẽs etiam
de iis qui non erant nati: quia illic parentes eorum, ex
quibus nati ſunt, pepererat, ibi eos perhibẽs natos, quo-
niam cauſa qua naſcerentur ibi nata eſt, id eſt, parentes
eorum, quos Lia ibi pepererat: ita quoniam cauſam in-
trãdi in Aegyptum Iacob in Ioſeph habuit, totum tem-
pus quo in Aegypto vixit Ioſeph, ingreſsio erat Iacob
in Aegyptum per ſuam progeniem, quæ illo viuo pro-
pagabatur, per quem factum eſt vt ingrederetur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI QVAESTIONVM SVPER EXODVM LIBER SECVNDVS.

F
DE obſtetricum mendacio quo fe- 1.
fellerunt Pharaonem ne occiderẽt Exod. 1.
maſculos Iſraëlitas quando naſce-
bantur, dicentes, non ita parere mu-
lieres Hebræas ſicut pariebant Ae-
gyptiæ: quæri ſolet vtrũ talia men-
dacia approbata ſunt authoritate
diuina, quandoquidem ſcriptum eſt, deum bene feciſſe
obſtetricibus: ſed vtrum pro miſericordia ignoſcebat
mendacio: an & ipſum mẽdacium dignum præmio iu-
dicabat, incertum eſt. Aliud enim faciebant obſtetrices
viuificãdo infantes paruulos, aliud Pharaoni mentien-
do. Nam in illis viuificandis opus miſericordiæ fuit,
mendacio verò illo pro ſe vtebantur, ne noceret illis
Pharao: quod potuit non ad laudem, ſed ad veniã per-
tinere. Neq; hic authoritatem ad mẽtiendum eſſe pro-
poſitam mihi videtur eis de quibus dictum eſt, Et non Apoc. 14.
eſt inuentum in ore eorum mendacium. Quorundam
enim vita lõge inferior à profeſsione ſanctorum, ſi ha-
beat iſta mendaciorum peccata, prouectu ipſo & in-
dole feruntur, præſertim ſi beneficia nondum norunt

G expectare cœleſtia, ſed circa terrena occupantur: Qui
Philip.3. autem ita viuunt vt eorum cõuerſatio (ſicut dicit apo-
ſtolus) in cœlis ſit, non eos exiſtimo linguæ ſuæ mo-
dum, quantum ad veritatem promendam attinet, falſi-
tatémque vitandam, exemplo illo obſtetricum debere
formare. Sed diligentius de hac quæſtione diſſeren-
dum eſt, propter alia exempla quæ in ſcripturis repe-
2. riuntur. De facto Moyſi cum occidit Aegyptium
Exod.2. ad defendendos fratres ſuos, ſatis diſputauimus in illo
Lib.22.ca. opere quod de vita Patriarcharum aduerſus Fauſtum
60.& ſeq. ſcripſimus: vtrum indoles in eo laudabilis fuerit, qua
hoc peccatum admiſerit, ſicut ſolet vbertas terræ etiam
ante vtilia ſemina quadam herbarum quanuis inuti-
lium feracitate laudari: an omnino ipſum factum iu-
ſtificandum ſit. Quod ideo non videtur, quia nullam
adhuc legitimam poteſtatem gerebat, nec acceptam
diuinitus, nec humana ſocietate ordinatam. Tamen
Acto.7. ſicut Stephanus dicit in Actibus apoſtolorum, putabat
intelligere fratres ſuos quòd per eum deus daret illis
ſalutem: vt per hoc teſtimonium videatur Moyſes
H iam diuinitus admonitus, quod ſcriptura eo loco ta-
3. cet, hoc audere potuiſſe. Clamauit ad eum do-
Exod.3. minus de rubo. Dominus in angelo, an dominus an-
Eſa.9. gelus ille qui dictus eſt magni conſilij angelus: & in-
telligitur Chriſtus. Supra enim dixit, Apparuit illi an-
4. gelus domini in flamma ignis in rubo. Educe-
Exod.3. re illos de terra illa in terram bonam & multam, in
terram fluentem lac & mel: vtrum terram fluentem
lac & mel ſpiritaliter accipere debemus, quia ſecũdum
proprietatem non hoc erat illa quæ data eſt populo Iſ-
raël: an locutionis eſt, qua id ad laudem vbertatis &
5. ſuauitatis referatur. Et nunc ecce clamor filio-
Exod.3. rum Iſraël venit ad me, non ſicut clamor Sodomorum,
quo iniquitas ſine timore & ſine verecundia ſignifica-
6. tur. Quod mandauit dominus Hebræis per
Exod.3. Moyſen, vt acciperent ab Aegyptiis vaſa aurea & ar-
gentea & veſtem: atque addidit, & prædabimini eos:
mandati huius non poteſt iniuſtũ eſſe iudicium. Man-
datum enim dei eſt, de quo non iudicandum, ſed ei
obtemperãdum fuit. Ille enim nouit quàm iuſte man-
I dauerit, ad ſeruum autem pertinet obedienter facere
7. quod mandauit. Quod ait Moyſes ad domi-
Exod.4. num, Precor domine, non ſum eloquens ante heſter-
num, neque ante nudiſtertianum diem, neque ex quo
cœpiſti loqui famulo tuo: intelligitur credere, poſſe
fieri dei voluntate ſubitò eloquentem: cum dicit, Ne-
que ex quo cœpiſti loqui famulo tuo: tanquam oſten-
dens fieri potuiſſe, vt ante heſternum & nudiuſtertia-
num diem qui eloquens non fuiſſet, repente fieret, ex
8. quo cum illo dominus loqui cœpit. Quis fecit
Exod.4. mutum & audientem, videntem & cæcum: nónne ego
dominus deus? Sunt qui deo calumniantur, vel ſcri-
pturæ potius veteris teſtamenti, quia dixerat deus quòd
ipſe fecerat cæcum & mutum. Quid ergo dicunt de
Ioan.9. domino Chriſto aperte in Euangelio dicente, Ego ve-
ni vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant?
Quis autem niſi inſipiens crediderit aliquid homini
ſecundum vitia corporalia poſſe accidere quod deus
nolit? Sed cum iuſte totum velle nemo ambigit.
9. Quod dominus dicit ad Moyſen, Sed nunc vade
Exod.4. tu, & ego aperiam os tuum, & inſtruam te quæ locu-
turus es. Satis hic apparet, non tantùm inſtructionem
oris, ſed ipſam etiam apertionem ad dei voluntatem &
gratiam pertinere. Non enim ait, Tu aperi os tuum, &
ego inſtruam te: ſed vtrunque ipſe promiſit, aperiam
& inſtruã. Alibi autem dicit in pſalmo, Dilata os tuum, *Pſal.80.*
& adimplebo illud. Vbi ſignificat in homine volunta- K
tem accipiendi, quod deus donat volenti: vt ad volun-
tatis exordium pertineat, Dilata os tuum: ad dei autem
gratiam, Et adimplebo illud. Hic vero & aperiam os
tuum, & inſtruam te. Et iratus iracundia dominus 10.
dixit, Quemadmodum poſſit intelligi iraſcens deus, *Exod.4.*
quia non ſicut homo per irrationabilem perturbatio-
nem, per omnia tenendum eſt vbi tale aliquid ſcriptu-
ra dicit, ne de hoc eadem ſæpe dicenda ſint. Sed me-
ritò quæritur cur hic iratus de fratre Moyſi dixerit,
quòd illi ipſe loqueretur ad populum: videtur enim
tanquam diffidenti non dediſſe pleniſsimam faculta-
tem, quam daturus erat, & per duos agi voluiſſe, quod
etiam per vnum poſſet, ſi crediſſet. Veruntamen ea-
dem verba omnia diligentius conſiderata, non ſignifi-
cant iratum dominum pro vindicta dediſſe Aaron. Sic
enim dicit, Nónne ecce Aaron frater tuus Leuites ſcio *Ibidem.*
quia eloquens eſt, loquetur ipſe? Quibus verbis oſten-
ditur deus increpaſſe potius eum qui timeret ire quòd
ipſe eſſet minus idoneus, cum haberet fratrem, per L
quem poſſet ad populum loqui quod vellet: quoniam
erat ipſe gracilis vocis, & linguæ tardioris, quanquam
de deo totum ſperare deberet. Deinde eadem ipſa quæ
paulo ante promiſerat, & poſtea quam iratus eſt dicit.
Dixerat enim, Aperiam os tuum, & inſtruam te: nunc
autem dicit, Aperiam os tuum & os eius, & inſtruam
vos quæ faciatis: ſed quoniam addidit, Et loquetur
ipſe tibi ad populum: videtur oris apertio præſtita,
propter quod dicit Moyſes linguæ ſe tardioris. De vo-
cis autem gracilitate nihil ei dominus præſtare voluit,
ſed propter hoc adiutorium fratris adiunxit, qui poſſet
ea vti voce, quæ populo docendo ſufficeret. Quod au-
tem ait, Et dabis verba mea in os eius: oſtendit quòd
ea loquendo eſſet daturus. nam ſi tantummodo au-
diendo, ſicut populo in aures diceret. Deinde quod
paulo pòſt ait, Et loquetur ipſe tibi ad populum, & ipſe
erit tuum os: & ſic ſubauditur, ad populum. Et cum
dicit, Tibi loquetur ad populum: ſatis indicat in Moy-
ſe principatum, in Aaron miniſterium. Deinde quòd
ait, Tu autem illi eris in iis quæ ad deum. Magnum hic M
fortaſsis perſcrutandum eſt ſacramentum, cuius figu-
ram gerat, velut medius Moyſes inter dominum &
Aaron, & medius Aaron inter Moyſen & populum.
In eo quod ſcriptum, Et factum eſt in via ad refe- 11.
ctionem obuiauit ei angelus, & quærebat eum occide- *Exod.4.*
re: & aſſumpto Sephora calculo, circuncidit præpu-
tium filij ſui, & procidit ad pedes eius, & dixit, Stetit
ſanguis circuncisionis infantis mei, & receſsit ab eo:
propter quod dixit, Deſtit ſanguis circuncisionis. Pri-
mum quæritur, quem volebat angelus occidere, vtrum
Moyſen, quia dictum eſt, Occurrit ei angelus, & quæ-
rebat eum occidere. Nam cui putabitur occurriſſe, niſi
illi qui vniuerſo ſuorum comitatui præfuit, & à quo
cæteri ducebantur? An puerum quærebat occidere, cui
mater circuncidendo ſubuenit: vt ob hoc intelligatur
occidere voluiſſe infantem, quia non erat circunciſus,
atque ita ſancire præceptum circuncisionis, ſeueritate
vindictæ. Quod ſi ita eſt, incertum eſt prius de quo di-
xerit, Quærebat eum occidere, quia ignoratur quem
niſi ex conſequentibus reperiatur: mira ſane locutio-
ne & inuſitata, vt prius diceret, Occurrit ei, & quære-
bat eum occidere: de quo nihil ante dixerat. Sed talis
eſt in pſalmo, Fundamenta eius in montibus ſanctis: *Pſal.86.*
diligit dominus portas Sion. Inde enim pſalmus inci-
pit, nec

A pit, nec aliquid de illo vel de illa dixerat, cuius funda-
menta voluit intelligi, dicẽs, Fundamenta eius in mon-
tibus ſanctis. Sed quia ſequitur, Diligit dominus por-
tas Sion: fundamenta vel domini vel Sion, & ad faci-
liorem ſenſum magis Sion, vt fundamẽta ciuitatis ac-
cipiantur. Sed quia in hoc pronomine, quod eſt eius,
genus ambiguum eſt: omnis enim generis eſt hoc pro-
nomen, id eſt, & maſculini, & fœminini, & neutri: in
Græco autem in fœminino genere dicitur αὐτῆς, & ha-
bet codex Græcus αὐτοῦ, cogit intelligere non funda-
menta Sion, ſed fundamenta domini, id eſt, quæ con-
Pſal.146. ſtituit dominus, de quo dictum eſt, Aedificans Hieru-
ſalem dominus. Nec Sion tamen, nec dominum antea
nominauerat, cum diceret, Fundamenta eius in mon-
tibus ſanctis: ſic & hic nondum nominato infante di-
ctum eſt, Occurrit ei, & quærebat eum occidere: vt de
quo dixerit, in conſequentibus agnoſcamus: quanquam
& ſi de Moyſe accipere quiſquam voluerit, non eſt ma-
gnopere reſiſtendum. Illud potius quod ſequitur, ſi fieri
poteſt intelligatur, quid ſibi velit ideo receſsiſſe angelũ
ab interfectione cuiuſlibet eorum, quia dixit mulier,
Stetit ſanguis circuncisionis infantis: non enim ait, re-
B ceſsit ab eo, propter quod circũcidit infantem: ſed quia
ſtetit ſanguis circuncisionis: non quia cucurrit, ſed quia
12. ſtetit, magno niſi fallor ſacramento. Quod ſupe-
Exod.4. rius dictum eſt, quòd Moyſes vxorem & infantes ſuos
impoſuit vehiculis, vt cum eis in Aegyptum pergeret,
Exod.18. poſtea vero Iethro ſocer eius illi cum eis occurrit, poſt-
eaquam eduxit populũ ex Aegypto, quæri poteſt quo-
modo vtrunque ſit verum. Sed intelligendum eſt, poſt
illam quæ ab angelo futura erat interfectionem Moyſi
vel infantis, reuerſam fuiſſe cũ paruulis. Nam quidam
putauerunt propter hoc angelũ terruiſſe, ne ad impedi-
mentum miniſterij quod diuinitus impoſitum Moyſes
13. gerebat, fœmineus ſexus comitaretur. Quæritur
Exod.5. quomodo populo dicatur, quòd mandauit deus eie-
cturũ ſe eos de Aegypto in terram Chanaan: Pharao-
ni autem dicatur, quòd trium dierum iter exire vellent
in deſertum, & immolare deo ſuo ex mãdato eius. Sed
intelligendum eſt, quamuis deus ſciret quid eſſet factu-
rus, quoniam præſciebat non cõſenſurum Pharaonem
ad populum dimittẽdum, illud primo dictũ eſſe quod
etiam primitus fieret ſi ille dimitteret. Vt enim ſic fie-
C rent omnia quemadmodum conſequens ſcriptura te-
ſtatur, Pharaonis cõtumacia meruit & ſuotum. Neque
enim mendaciter deus iubet quod ſcit non factutum
14. cui iubetur, vt iuſtum iudiciũ conſequatur. Verba
Exod.5. quæ dicit Moyſes ad dominũ, Quare afflixiſti populũ
hũc, & vt quid me miſiſti: ex quo enim intraui ad Pha-
raonem loqui in tuo nomine in hunc populum, nõ li-
beraſti populum tuum: Non cõtumaciæ verba ſunt vel
indignationis, ſed inquiſitionis & orationis. Quod ex
his apparet quæ illi dominus reſpondit, Non enim ar-
guit infidelitatem eius, ſed quid ſit facturus aperuit.
15. Sacramenti locum eſſe dubium non eſt, quòd ſcri-
Exod.6. ptura volens originem Moyſi demonſtrare, quod eius
actio iam expetebat, à primogenito Iacob, id eſt, Ruben
progenies cœpit, inde ad Simeon, inde à Leui vltrà
progreſſa non eſt, quoniam ex Leui Moyſes. Hi autem
commemorantur, qui iam commemorati fuerant in
illis ſeptuagintaquinq; in quibus Iſraël intrauit in Ae-
gyptum: non enim primam neque ſecundam, ſed ter-
tiam tribum, id eſt, Leuiticam deus eſſe voluit ſacerdo-
16. talem. Quod Moyſes dicit, Ecce ego gracili voce
Exod.7. ſum, & quomodo exaudiet me Pharao: nõ videtur tan-
tùm propter magnitudinem populi excuſare de vocis D
gracilitate, verum etiam propter vnum hominem. Mi-
rum ſi tam gracilis vocis, vt nec ab vno homine poſſet
audiri. An fortè regius faſtus non eos permittebat de
proximo loqui: dicitur autem illi, Ecce dedi te deum
Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus propheta.
Notandum quòd cum ad populum mitteretur, non 17.
ei dictum eſt, Ecce dedi te deum populo, & frater tuus Exod.7.
erit tuus propheta: ſed frater tuus, inquit, loquetur tibi
ad populum. Dictum eſt etiam, Erit os tuum, & tu illi
quæ ad deum: non dictum eſt, tu illi deus. Pharaoni au-
tem dicitur Moyſes datus deus, & ſecundum analogiã
propheta Moyſi Aaron, ſed ad Pharaonem. Hic inſi-
nuatur nobis ea loqui prophetas dei quæ audiũt ab eo,
nihilque aliud eſſe prophetam dei, niſi enunciatorem
verborum dei hominibus, qui deum vel non poſſunt
vel non merentur audire. Aſsidue deus dicit, In- 18.
durabo cor Pharaonis: & velut cauſam infert cur hoc Exod.7.
faciat, Et implebo ſigna mea & portenta mea in Aegy-
pto: tanquam neceſſaria fuerit obduratio cordis Pha-
raonis, vt ſigna dei multiplicarentur vel implerentur
in Aegypto. Vtitur ergo deus bene cordibus malis, ad
id quod vult oſtendere bonis, vel quid facturus eſt bo- E
nis. Et quamuis vniuſcuiuſq; cordis in malitia qualitas,
id eſt, quale cor habeat ad malum, ſuo fiat vitio, quod
inoleuit ex arbitrio voluntatis: & tamen qualitate ma-
la vt huc vel illuc moueatur, cum ſiue huc, ſiue illuc
male moueatur cauſis ſit quib[us] animus propellitur: quę
cauſæ vt exiſtant vel non exiſtant, non eſt in hominis
poteſtate, ſed veniunt ex occulta prouidentia, iuſtiſsi-
ma planè & ſapientiſsima, vniuerſum quod creauit diſ-
ponentis & adminiſtrantis dei: Vt ergo tale cor habe-
ret Pharao quod patientia dei non moueretur ad pie-
tatem, ſed potius ad impietatem, vitij proprij fuit:
Quòd verò facta ſunt ea quibus cor ſuo vitio tam ma-
lignum reſiſteret iuſsionibus dei (hoc eſt enim quod
dicitur Induratum, quia non flexibiliter conſentiebat,
ſed inflexibiliter reſiſtebat) diſpenſationis fuit diuinæ,
qua tali cordi non ſolum iuſta, ſed euidenter iuſta pœ-
na parabatur, qua timentes deum corrigerentur. Pro-
poſito quippe lucro, verbi gratia, propter quod homi-
cidium committatur, aliter auarus, aliter pecuniæ con-
temptor mouentur: ille ſcilicet ad facinus perpetran-
dum, ille ad cauendum: ipſius tamen lucri propoſitio F
in alicuius illorum nõ fuit poteſtate. Ita cauſæ veniunt
hominibus malis, quæ non ſunt quidem in eorum po-
teſtate, ſed hoc de illis faciunt, quales eos inuenerint
iam factos propriis vitiis ex præterita voluntate. Vi-
dendum ſanè eſt, vtrum etiam ſic accipi poſsit, Ego in-
durabo: tanquam diceret, quàm durum ſit demõſtrabo.
Si loquetur vobis Pharao dicens, Date nobis ſi- 19.
gnum aut portentum, dices Aaron fratri tuo, Sume Exod.7.
virgam & proiice illam palam Pharaone & palam ſer-
uis eius, & erit draco. Hic certè non miniſterio vo-
cis erat opus, cum videbatur velut ex neceſsitate da-
tus Aaron propter gracilitatem vocis Moyſi: ſed vir-
ga erat proiicienda vt draco fieret. Cur ergo Moyſes
ipſe non fecit, niſi quia iſta meditatio ipſius Aaron in-
ter Moyſen & Pharaonem alicuius magnæ rei figu-
ram gerit? Etiam hoc notandum eſt, quod cum ſi- 20.
gnum palam Pharaone fieret, ſcriptum eſt, Et proiecit Exod.7.
Aaron virgam ſuam. Si forte dixiſſet, Proiecit virgam:
nulla eſſet quæſtio. Quod vero addidit, ſuam, cum eam
Moyſes dederit, non fruſtra forſitan dictum eſt. An
erat vtrique illa virga communis, vt cuiuſlibet eorum

21. diceretur, verum diceretur? Et abſorbuit virga
Exod.7. Aaron virgas illorum. Si dictum eſſet, Abſorbuit draco
G Aaron virgas illorum: intelligeretur verus draco Aarō
phantaſtica illa figmenta non abſorbuiſſe, ſed virgās.
Hoc enim potuit abſorbere quod erant, non quod eſſe
videbantur, & non erant. Sed quoniam dixit, Abſor-
buit virga Aaron virgas illorum: draco vtique potuit
virgas abſorbere, non virga. Sed eo nomine appellata
res vnde verſa eſt, non in quo verſa eſt, quia in id etiam
reuerſa eſt: ideo hoc vocari debebat quod principali-
ter erat. Quid ergo dicendum eſt de virgis magorum,
vtrum & ipſæ veri dracones factæ fuerant, ſed ea ratio-
ne virgæ appellatæ ſunt, qua & virga Aaron: an potius
videbatur eſſe quod non erant ludificatione venefica?
Cur ergo ex vtraque parte & virgæ dicuntur & draco-
nes, vt de figmentis illis nihil differat loquendi mo-
dus? Sed demonſtrare difficile eſt quomodo etiam ſi
veri dracones facti ſunt è virgis magorum, non fuerint
tamen creatores draconum, nec magi, nec angeli mali,
quibus miniſtris illa operabātur. Inſunt enim corporeis
H rebus per omnia elementa mundi quædam occultæ ſe-
minariæ rationes, quibus cum data fuerit opportunitas
temporalis atque cauſalis, prorumpunt in ſpecies de-
bitas ſuis modis & finibus. Et ſic non dicuntur angeli
qui iſta faciunt, animalium creatores, ſicut nec agricolę
ſegetum vel arborum vel quoruncunque in terra gi-
gnentium creatores dicendi ſunt: quamuis nouerint
præbere quaſdam viſibiles opportunitates & cauſas, vt
illa naſcantur. Quod autem iſti faciunt viſibiliter, hoc
angeli inuiſibiliter: deus vero ſolus verus creator eſt, qui
cauſas ipſas & rationes ſeminarias rebus ipſis inſeruit.
Res breuiter dicta eſt, quæ ſi exemplis & copioſa diſ-
putatione explicetur, vt facilius intelligatur, longo ſer-
mone opus eſſet, à quo ſe ratio noſtræ feſtinationis
22. excuſat. Fecerunt autem ſimiliter & incantatores
Exod.7. Aegyptiorum veneficiis ſuis: & induratum eſt cor Pha-
raonis, & non exaudiuit eos, ſicut dixit dominus. Cum
hæc dicuntur, videtur propterea cor Pharaonis indu-
ratum fuiſſe, quia & incantatores Aegyptiorum ſimi-
lia fecerunt. Sed conſequentia docebunt quanta fue-
rit illa obduratio etiam cum incantatores deficerent.
23. Fecerunt autem ſimiliter & incantatores Aegy-
Exod.8. ptiorum veneficiis ſuis, & eduxerunt ranas ſuper ter-
I ram Aegypti. Quæritur vnde, ſi iam vbique factū erat.
Sed ſimilis quæſtio eſt, vnde & aquam in ſanguinem
verterunt, ſi tota aqua Aegypti in ſanguinem conuerſa
iam fuerat. Vnde intelligendum eſt regionem vbi filij
Iſraël habitabant, plagis talibus non fuiſſe percuſſam:
& inde potuerunt incantatores vel aquā haurire quam
in ſanguinem verterent, vel aliquas ranas educere ad
ſolam demonſtrationem magicæ potentiæ: quanquam
potuerunt etiam poſteaquam illa compreſſa ſunt, fa-
cere: ſed ſcriptura citò narrando coniunxit, quod etiam
24. poſtea fieri potuit. Et vidit Pharao quoniam facta
Exod.8. eſt refrigeratio, & ingrauatum eſt cor eius, & nō exau-
diuit eos, ſicut dixerat dominus. Hic apparet non illas
tantùm fuiſſe cauſas obdurationis cordis Pharaonis,
quòd incantatores eius ſimilia faciebant, verùm etiam
ipſam dei patientiam qua parcebat. Patientia dei ſecun-
dum corda hominum, quibuſdam vtilis ad pœniten-
dum, quibuſdam inutilis ad reſiſtendum deo, & in
malo perſeuerandum: non tamen per ſeipſam inutilis
eſt, ſed ſecundum cor malum, ſicut iam diximus. Hoc
& apoſtolus dicit, Ignoras quia patientia dei ad pœni-
Rom.2. tentiam te adducit: ſecundum autem duritiam cordis
tui & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ K
& reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique
ſecundum opera eius. Nam & alibi cum diceret, Chri- *2.Cor.2.*
ſti bonus odor ſumus in omni loco: etiam illud adiun-
xit, & in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. Non di-
xit Chriſti bonum ſe odorem eſſe iis qui ſalui fiunt, ma
lum autem iis qui pereunt, ſed tantùm bonum odorem
ſe dixit. Illi vero tales ſunt, vt & bono odore pereant
ſecundum ſui cordis, vt ſæpe dictum eſt, qualitatem,
quæ mundanda eſt bona voluntate in dei gratiam, vt
incipiant ei prodeſſe iudicia dei, quæ malis cordibus
nocent. Vnde ille immutato in melius corde cantabat,
Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuua- *Pſal.118.*
bunt me. Non dixit munera, vel pręmia tua, ſed iudicia
tua. Multum eſt autem vt ſyncera fiducia dici poſſit,
Proba me domine & tenta me, vre renes meos & cor *Pſal.25.*
meum. Et ne ſibi aliquid ex ſuis viribus tribuiſſe vide-
retur, continuò addidit, quoniam miſericordia tua
ante oculos meos eſt, & complacui in veritate tua. Fa- *Pſalm.24.*
ctam erga ſe commemorat miſericordiam, vt compla-
cere poſſet in veritate, quoniam vniuerſæ viæ domini L
miſericordia & veritas. Quod dixerunt magi ad 25.
Pharaonem, Digitus dei eſt hic: quoniam non potue- *Exod.8.*
runt educere cyniphes: ſenſerunt profectò cum artium
ſuarum nefariarum ſcirent potentiam, non talibus ar-
tibus, velut potentior in eis eſſet Moyſes, ſuos conatus
fuiſſe fruſtratos vt non poſſent educere cyniphes, ſed
digito dei, qui vtique operabatur per Moyſen. Dignus
autem dei, ſicut euangelium manifeſtiſsimè loquitur,
ſpiritus ſanctus intelligitur. Nanque vno euangeliſta *Luc.11.*
ita narrante verba domini vt diceret, Si ego in digito *Matt.12.*
dei eiicio dæmonia, alius euangeliſta idipſum narrans
exponere voluit, quid ſit digitus dei, & ait, Si ego in ſpi
ritu dei eiicio dæmonia. Cum itaque magi faterentur,
quorum Pharao potentia præſidebat, digitum dei eſſe
in Moyſe in quo ſuperabantur, & eorum veneficia fru-
ſtrabantur: tamen induratū eſt cor Pharaonis nūc mi-
rabili omnino duritia. Cur autem in tertia iſta plaga
magi defecerunt, (nam plagæ cœperunt ex quo aqua in
ſanguinem verſa eſt) & ſentire & explicare difficile eſt.
Poterant enim & in primo ſigno deficere, vbi in ſer-
pentem virga conuerſa eſt: & in prima plaga, vbi aqua
in ſanguinem commutata eſt: & in ſecunda de ranis, ſi
hoc voluiſſet digitus dei, id eſt ſpiritus ſanctus. Quis M
enim dementiſsimus dixerit digitum dei in hoc ſigno
potuiſſe conatus magorum impedire, & in ſuperiori-
bus nequiuiſſe? Omnino ergo certa cauſa eſt quare illa
facere hucuſque permiſsi ſunt. Commēdatur enim for-
taſſe Trinitas, & (quod verum eſt) ſummi philoſophi
gētium quātum in eorum literis indagatur, ſine ſpiritu
ſancto philoſophati ſunt, quamuis de patre & filio non
tacuerint, quod etiam Didymus in libro ſuo meminit
quem ſcripſit de ſpiritu ſancto. Ecce ego mitto 26.
in te & in ſeruos tuos & in populū tuum, & in domus *Exod.8.*
tuas cynomyiam, & implebuntur domus Aegyptio-
rum cynomyia: vt ſcias quoniam ego ſum dominus
deus omnis terræ: & dabo interuallum inter popu-
lum meum, & inter populum tuum. Quod hic ſcri-
ptura aperuit ne vbicunque diceret, intelligere debe-
mus & in poſterioribus, & in prioribus ſignis factum
eſſe, vt terra in qua habitabat populus dei, nullis pla-
gis talibus vexaretur. Opportunum autem fuit vt
ibi hoc apertè poneretur, vnde iam incipiunt ſigna
quibus magi ſimilia nec conati ſunt facere. Procul-
dubio enim quia vbique fuerant cyniphes in regno

A Pharaonis, non autem fuerant in terra Geſſen, ibi co-
nati ſunt magi ſimiliter facere, & minime potuerunt.
Quouſque ergo deficerent, nihil de eius terræ ſegre-
gatione dictum eſt, ſed ex quo cœperunt ea fieri vbi
iam illi ſimilia facere nec conari auderent.
27. Quod Latini codices habent, Euntes immolate do-
Exod.8. mino deo veſtro in terra hac: Græcus habet, Venien-
tes immolate domino deo veſtro in terra hac. Nolebat
enim eos ire quò dicebant, ſed vt illic in Aegypto im-
molarent, volebat. Hoc oſtendunt verba Moyſi quæ
ſequuntur vbi dicit, non poſſe fieri propter abomina-
28. tiones Aegyptiorum. Quod ait Moyſes, Non po-
Exod 8. teſt fieri ſic, Abominationes enim Aegyptiorum im-
molabimus domino deo noſtro: id eſt, hęc immolaturi
ſumus quæ abominantur Aegyptij, & propterea in
Aegypto non poſſumus: hoc manifeſtãt verba quæ ad-
iungit & dicit, Si enim immolauerimus abominatio-
nes Aegyptiorum palam ipſis, lapidabimur. Hoc enim
non intelligentes, quidam interpretes noſtri ſic inter-
pretati ſunt, vt dicerent, Non poteſt fieri ſic, nunquid
abominationes Aegyptiorum immolabimus domino
deo noſtro? Cum magis hoc ſcriptura dixerit, quia
B Aegyptiorũ abominationes immolaturi ſunt. Alij vero
Latini ſic habent, Non poteſt fieri ſic, quoniam abo-
minationes Aegyptiorum non immolabimus domino
deo noſtro. Contrarium ſenſum facit addita particula
negatiua, cum Moyſes dixerit, Non poteſt fieri ſic, abo-
minationes Aegyptiorum immolabimus domino deo
noſtro: & ideo in eremum dicebant ſe ire velle, vbi
Aegyptij nõ viderent abominationes ſuas. Hoc autem
intelligendum eſt myſtice ſignificari, quod etiam de
paſtoribus diximus, qui erant Aegyptiis abominabi-
les: & ideo ſeparatam terram Iſraëlitæ acceperunt, cum
Geneſ.46. venerunt in Aegyptum. Sic enim & ſacrificia Iſraëli-
tarum abominationes ſunt Aegyptiis, ſicut iniquis vi-
29. ta iuſtorum. Cum ablata eſſet locuſta, dictum
Exod.8. eſt de Pharaone, Et ingrauauit Pharao cor ſuum etiam
in hoc tempore, & noluit dimittere populum. Certè
nunc non dictum eſt, Ingrauatum eſt cor Pharaonis,
ſed ingrauauit Pharao cor ſuum, ſic vtique in omnibus
plagis. In voluntate quippe hominis eſt origo vitio-
rum: mouentur autem cauſis corda hominum, alia ſic,
alia verò ſic, etiam non diuerſis cauſis, ſæpe diuerſo
C modo ſecundum proprias qualitates, quæ ex volunta-
30. tibus veniunt. Videns autem Pharao, quia non
Exod.9. eſt mortuum de pecoribus filiorum Iſraël vllum, in-
grauatum eſt cor Pharaonis. Quomodo ex contrariis
cauſis facta eſt hæc ingrauatio cordis Pharaonis? Si e-
nim & pecora Iſraëlitarum morerentur, tunc videre-
tur cauſa competens qua cor eius ingrauaretur ad con-
temnendum deum, tanquam ſi & magi eius pecora Iſ-
raëlitarum feciſſent mori. Nunc verò vnde debuit ad
timendum vel credendum moueri, videns nullum pe-
cus mortuum ex pecoribus Hebræorum, hic ingraua-
tus eſt: id eſt, illa ingrauatio etiam hucuſque progreſ-
31. ſa eſt. Quid eſt quòd dicit deus ad Aaron & Moy-
Exod.9. ſen, Sumite vobis plenas manus fauillæ de fornace, &
aſpergat Moyſes in cœlum coram Pharaone & coram
ſeruis eius, & fiat puluis in tota terra Aegypti? Signa
enim ſuperiora, virga fiebant, quam non Moyſes, ſed
Aaron vel extendebat ſuper aquam, vel ad terram per-
cotiebat: nunc vero interpoſitis duobus ſignis de cy-
nomyia & pecorum mortibus, vbi nec Aaron nec
Moyſes aliquid operati ſunt manu, dicitur vt Moyſes
fauillam ſpargat in cœlum de fornace, & hanc ambo
ſumere iubentur: ſed ille ſpargere non in terram, ſed D
in cœlum, tanquam Aaron qui datus erat ad populum,
terram percutere deberet, vel in terram, ſiue in aquam
manum extendere: Moyſes vero, de quo dictum eſt, Exod.4.
Eritque tibi in iis quæ ad deum, in cœlum iubetur fa-
uillam ſpargere. Quid duo illa ſuperiora ſigna, vbi nec
Moyſes nec Aaron manu aliquid operantur? Quid
ſibi vult iſta diuerſitas? Neque enim nihil. Et pro- 32.
pter hoc ipſum conſeruatus es, vt oſtendam in te vir- Exod.19.
tutem meam, & vt annũcietur nomen meum in vni-
uerſa terra. Hæc ſcripturæ verba & apoſtolus poſuit,
cum in eodem loco perdifficili verſaretur. Ibi autem
& hoc ait, Si autem volens deus oſtendere iram, & de- Rom.9.
monſtrare patientiam ſuam, attulit in multa patientia
vaſa iræ: parcendo vtique iis quos malos futuros eſſe
præſcierat, quæ vaſa dicit perfecta in perditionem: Et
vt notas, inquit, faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa mi-
ſericordiæ. Vnde vaſorum miſericordiæ vox eſt in
pſalmis, Deus meus miſericordia eius præueniet me: Pſal.58.
deus meus demonſtrauit mihi in inimicis meis. Nouit
ergo deus bene vti malis, in quibus tamen humanam
naturam non ad malitiam creat, ſed eos perfert pa-
tienter quouſque ſcit oportere: non inaniter, ſed vten- E
do eis ad admonitionem vel exercitationem bono-
rum. Ecce enim vt annunciaretur nomen dei in vni-
uerſa terra, vaſis miſericordiæ vtique prodeſt. Ad eo-
rum itaque vtilitatem Pharao ſeruatus eſt, ſicut & ſcri-
ptura teſtatur, & exitus docet. Quid eſt quod man- 33.
dauit deus Pharaoni, cum ſe facturum magnam gran- Exod.9.
dinem minaretur, vt feſtinet congregare pecora ſua,
& quæcunque illi eſſent in campo, ne grandine inter-
eant. Hoc enim non tam indignanter quàm miſericor-
diter videtur admonere. Sed hoc non facit quæſtio-
nem, quòd deus etiam iraſcens temperat pœnam: illud
eſt quod meritò mouet, quibus nunc pecoribus conſu-
latur ſi omnia mortua fuerant plaga ſuperiore, vbi ſcri-
ptum eſt, quod diſcreuit deus inter pecora Hebręorum
& Aegyptiorum, ita vt illic nullum moreretur, omnia
vero Aegyptiorum pecora morerentur. An eo ſoluitur
quæſtio, quòd prædixerat ea moritura quæ in campo
fuiſſent, vt hæc accipiantur omnia: intelligantur autem
euaſiſſe quæ in domibus erant, quæ potuerunt etiam à
dubitantibus colligi & in domo teneri, ne fortè verum
eſſet quod Moyſes dominum facturum eſſe prædixe- F
rat: & ex his eſſe in campis iterum poterant, quæ mo-
do admonet congregari in domos, ne grandine per-
eant. Maxime quia ſequitur ſcriptura & dicit, Qui ti-
muit verbum domini ſeruorum Pharaonis, congrega-
uit pecora ſua in domos: qui autem non intendit men-
te in verbũ domini, dimiſit pecora ſua in campo. Hoc
ergo fieri potuit, quando etiam mortem pecorum mi-
natus eſt deus, quanquam id ſcriptura tacuerit.
Et dixit dominus ad Moyſen, Extende manum 34.
tuam in cœlum, & erit grando in omni terra Aegypti. Exod.9.
Ecce iterum Moyſes non in terram, ſed in cœlum ma-
num iubetur extendere, ſicut ſuperius de fauilla.
Cum fragore cœli, qui vehemens erat in grandi- 35.
ne, Pharao territus, rogaret Moyſen vt oraret pro illo Exod.9.
confitẽti iniquitatem ſuam & populi ſui: Moyſes ei di-
xit, Et tu & ſerui tui ſcio quòd nondum timetis domi-
num. Qualem timorem quærebat, cui timor iſte non-
dum erat ei domini timor? Facile eſt enim pœnam ti-
mere, ſed non hoc eſt deum timere, illo ſcilicet domi-
ni timore pietatis, quem commemorat Iacob, vbi dicit,
Niſi deus patris mei Abraham & timor Iſaac adeſſet Geneſ.31.

35. mihi, nunc me inanem dimiſiſſes. Dominus in-
Exod.10. quit ad Moyſen, Intra ad Pharaonem, ego enim gra-
G uaui cor eius & ſeruorum eius, vt ordine ſuperueniant
ſigna mea hęc ſuper eos. tanquam opus habeat deus cu-
iuſquam malitia. Sed ſic intelligendum eſt, ac ſi dice-
ret, Ego enim patiens fui ſuper eum & ſeruos eius, vt
non eos auferrem, vt ordine ſuperueniant ſigna mea
ſuper eos. Quia cum patiētia dei obſtinatior fiebat ma-
lus animus, ideo pro eo quod eſt, patiēs fui, dicitur, gra-
37. uaui cor eius. Et non eſt relicta locuſta vna in omni
Exod.12. terra Aegypti, & indurauit dominus cor Pharaonis.
Beneficiū certè dei commemorauit ſcriptura quo abſ-
tulit locuſtas: & ſecuta dixit induraſſe dominum cor
Pharaonis, beneficio vtique ſuo patientia ſua, qua illa
fiebat obſtinatio dum ei parceretur, ſicut omnia mala
corda hominum patientia dei male vtendo dureſcunt.
38. Tertiò dicitur ad Moyſen, Extende manum tuam
Exod.10. in cœlum: vt fieret etiam plaga tenebrarum. Nunquam
autem dictum eſt, ad fratrem eius Aaron vt extende-
ret manum in cœlum. Quod ergo dictum eſt ad Moy-
ſen, extende manum tuam ſuper terram Aegypti, &
aſcendat locuſta ſuper terram: credo id ſignificatum,
H etiam minus poſſe qui plus poteſt, nō autem continuò
39. cui minora conceduntur, poſſe maiora. Deus ad
Exod.11. Moyſen dicit, Loquere ergo ſecreto in aures populi, vt
petat vnuſquiſque à proximo, & mulier a proxima
vaſa aurea & argentea & veſtem. Non hinc quiſque ſu-
mendum exemplum putare debet ad expoliādum iſto
modo proximum. Hoc enim deus iuſsit, qui nouerat
quid quemque pati oporteret: nec Iſraëlitæ furtum fe-
cerunt, ſed deo iubenti miniſterium præbuerunt,
Quemadmodum cum miniſter iudicis occidit eum
quem iudex iuſsit occidi, profectò ſi id ſpōte faciat, ho-
micida eſt, etiam ſi eum occidat quem ſcit occidi à iu-
dice debuiſſe. Eſt etiam iſta nonnulla quæſtio, Si ſeor-
ſum habitabant Hebræi in terra Geſſen, vbi nec plagæ
fiebāt quibus regnum Pharaonis affligebatur, quemo-
do quiſque petit à proximo vel à proxima aurum, ar-
gentum, & veſtem, præſertim quia vbi primum hoc
mandatur per Moyſen, ſic poſitum eſt, & mulier à vi-
cina ſua & concellaria vel concellanea, ſi ita dicendum
eſt, vel cohabitatrice ſua. Vnde intelligendum eſt etiam
in terra Geſſen non ſolos Hebræos habitaſſe, ſed eis ali-
I quos Aegyptios in illa terra cohabitatores fuiſſe, ad
quos potuerunt merito Hebræorum etiam illa diuina
beneficia peruenire, vt hinc eos & diligerent iidem
Aegyptij cohabitatores, ac quod petebant facilè com-
modarent: nec tamen deus iudicauit ita illos alienos
fuiſſe ab iniuriis & cōtritionibus quas populus dei per-
tulit, vt nec iſto damno ferirentur qui plagis illis pro-
pterea quòd terræ illi parcebatur, percuſſi non erant.
40. Dixit autem dominus ad Moyſen, Non exaudiet
vos Pharao, vt multiplicem ſigna mea & portenta mea
in terra Aegypti: tanquam opus fuerit eius inobedien-
tia vt ſigna illa multiplicarentur, quæ vtiliter fiebant
ad terrendum populum dei, atque ipſa diſcretione ad
pietatem informandum. Sed hoc dei fuit, malitia cor-
dis illius bene vtentis, non Pharaonis, dei patientia
41. male abutentis. Quæ autem ſuperauerint ab eo in
Exod.12. mane, igni concremabitis. Quæri poteſt quemodo
aliquid ſuperauit cum hoc præmoniti fuerint, vt ſi do-
mus non habuerit conſumendo pecori idoneam mul-
titudinem, vicini aſſumantur. Sed intelligitur quo-
42. niam dictum eſt, Os non conteretis ab eo: remanſura
Exod.12. vtique fuiſſe oſſa, quæ igni cremarentur. Agnus
perfectus maſculus anniculus erit vobis. Mouere po- K
teſt iſta locutio, quaſi agnus poſsit eſſe non maſcu-
lus, neſcientem qua neceſsitate ita ſit tranſlatum. Ouis
enim transferri debuit, quia Græcus πρόβατον habet:
ſed πρόβατον in Græca lingua generis neutri eſt, & po-
tuerunt quæ ſequuntur omnia conuenire, tanquam ſi
diceret, pecus perfectum maſculum anniculum erit
vobis. Potuit enim dici Latine maſculum pecus: quo-
modo dicuntur maſcula thura genere neutro: ouis au-
tem maſculus dici non poſſet, quia fœminini generis
eſt ouis. Item ouis maſcula ſi diceretur, eſſet abſurdius:
pecus vero ſi poneretur, etiam aliud intelligeretur, nec
ſeruaretur ſacramentum. Quod cum ſcriptura de oue
loquatur, pòſt dicit, ab agnis & hædis accipietis illud.
Qua in re Chriſtus ſignificari meritò accipitur. Quid
enim opus erat ouem vel agnum ab agnis & hædis ac-
cipiendum moneri, niſi ille figuraretur cuius caro non
ſolum ex iuſtis, verùm etiam ex peccatoribus propaga-
ta eſt? Quanquam conentur Iudæi etiam hædum in-
telligere accipiendum ad celebrandum Paſcha, & hoc
etiam dictum eſſe putant ab agnis & hædis accipi, tan-
quam diceret, vel ab agnis agnum; vel ab hædis hæ-
dum, ſi illud deſit, ſumi oportere: apparet tamen in L
Chriſto rebus impletis quid illo præcepto fuerit figu-
ratum. Quod ſcriptum eſt, Et facietis diem 43.
hunc in progenies veſtras legitimum æternum vel æ- Exod.12.
ternalem, quod Græce dicitur αἰώνιον, non ſic acci-
piendum eſt tanquam poſsit iſtorum prætereuntium
dies eſſe vllus æternus: ſed illud æternum eſt, quod
iſte ſignificat dies: velut cum dicimus ipſum deum æ-
ternum, non vtique iſtas duas ſyllabas ęternas dicimus,
ſed quod ſignificant: quanquam diligenter ſcrutādum
ſit, quomodo appellare ſcriptura ſoleat æternum, ne
forte ita dixerit ſolenniter æternum, quem nefas ha-
beant prætermittere, aut ſua ſponte mutare. Aliud eſt
enim quod præcipitur quouſque fiat, ſicut præceptum
eſt vt ſepties muros Hiericho circumiret arca. Aliud Ioſue 6.
cum præcipitur ſic obſeruari aliquid, vt nullus termi-
nus præfiniatur obſeruationis, ſiue quotidie, ſiue per
menſes, ſiue per annos ſolenniter, ſiue per multorum
vel aliquorum annorum certa interualla. Aut ergo ſic
appellauit æternum, quod non ſua ſponte audeant de-
ſinere celebrare; aut ſicut dixi, vt non ipſa ſigna rerum,
ſed res quæ iis ſignificantur, æternæ intelligantur. M
Et factus eſt clamor magnus in Aegyptiis. Non 44.
enim erat domus in qua non erat in ea mortuus. Nón- Exod.12.
ne potuit eſſe aliqua domus, quæ primogenitum non
haberet? Cum ergo primogeniti tantummodo more-
rerentur, quomodo nulla erat quæ non haberet mor-
tuum? An & hoc diuinitus præſcientia dei fuerat pro-
curatum, vt in omnibus omnino eſſent domibus pri-
mogeniti in quibus percuterentur Aegyptij? Ab hac
ſane plaga non ſunt putandi immunes fuiſſe Aegyptij
qui habitabant in terra Geſſen, hominum quippe erat,
vel animalium, non terræ: id eſt, homines & anima-
lia primogenita moriebantur occulto & angelico per-
cuſſu: non aliquid in terra vel in cœlo factum erat, ſi-
cut rana vel locuſta, vel tenebræ vnde qui habitabant
affligerentur. A talibus enim plagis cum terra Geſſen
fuiſſet aliena, proculdubio perueniebat beneficium ad
eos Aegyptios qui in eadem terra cum Hebræis mora-
bantur: hac vero primogeniti eorum omnes percuſſi
ſunt. Filij autem Iſrael fecerunt ſicuti præcepe- 45.
rat illis Moyſes, & petierunt ab Aegyptiis vaſa aurea Exod.12.
& argentea & veſtem, & dominus dedit gratiam po-
pulo

A pulo ſuo coram Aegyptiis, & commodauerunt illis, &
prædati ſunt Aegyptios. Iam hoc factum fuerat ante
mortes primogenitorũ Aegyptiorum: ſed nunc per re-
capitulationem repetitur. Nam narratum eſt quando
factũ eſt. Modo enim fieri quomodo poſſet vt in tanto
luctu ex mortibus ſuorum accommodarent iſta filiis
Iſraël? Niſi forte quis dicat etiam iſta plaga non fuiſſe
percuſſos Aegyptios qui cum Hebræis inhabitabant
46. terram Geſſen. Quid eſt quod ait, Accipietis au-
Exod. 12. tem faſciculum hyſſopi, & tingentes ex ſanguine qui
eſt iuxta oſtium, linietis ſuper limen, & ſuper ambos po
ſtes. Quæritur enim quem ſanguinem dicat iuxta o-
ſtium, cum illius agni vtique velit intelligi ſanguinem,
cuius immolatione fit paſcha: vtrúmne eo modo con-
ſequenter præcepit, quamuis hoc tacuerit, vt idem a-
gnus iuxta oſtium occidatur? An quod eſt credibilius,
ideo dixit ex ſanguine qui eſt iuxta oſtium, quia vtique
ille qui liniturus eſt ſuper limen & poſtes, vas ipſum
in quo ſanguinem excepit, iuxta oſtium poſiturus eſt,
47. vt ad manum habeat quando tingat. Suſtulerunt
Exod. 12. autem filij Iſraël de Ramaſſe in Soccoth, in ſexcen-
ta milia peditum viri, præter inſtructum vel cenſum.
B Si iſto modo poteſt rectè interpretari quod Græcus
habet ἀποσκευὴν quo verbo non ſolum mobilia, verùm
etiam mouentia ſignificari indicat ſcriptura, vbi Iudas
Geneſ. 43. loquens ad patrem ſuum dicit, Mitte puerum mecum,
& ſurgentes ibimus vt viuamus & non moriamur, &
nos, & tu, & ſubſtãtia noſtra. Ibi enim Græcus ἀποσκευὴν
habet, vbi ſubſtantiam Latinus interpretatus eſt, quod
aliquando cenſum interpretantur noſtri: ſicut nunc
inſtructum dicere voluimus, dum tamen eo nomine
& homines & iumenta vel omnia pecora intelligantur:
vbi etiam viri & vxores poſſent intelligi, neſcio. Sex-
centa tamen milia peditum cum ſcriptura commemo-
ret addens & dicens, excepto inſtructu vel cenſu vel
ſubſtantia, vel ſi quo alio verbo melius interpretatur
ἀποσκευὴν, manifeſtum eſt & homines ſignificatos, ſiue
in ſeruis, ſiue in mulieribus, ſiue in his ætatibus quæ
militiæ non eſſent idoneæ, vt ſexcenta milia peditum
in eis ſolis intelligamus, qui poſſent militari agmine ar-
mari. Quæri autem ſolet, vtrum ad tantum numerum
Hebræi peruenire potuerint per eos annos in Aegypto,
quos oſtendere conſideratus in ſcripturis numerus po-
C teſt, qui primum anni quot fuerint, non parua eſt quæ-
ſtio. Dicit enim deus ad Abraham cum factum eſſet
illud ſacrificium de vacca trima, & capra, & ariete, &
Geneſ. 15. turture, & columba, antequam non ſolum Iſaac, ſed nec
Iſmaël quidem natus eſſet, Sciendo ſcias, quia peregri-
num erit ſemen tuum in terra non propria, & in ſerui-
tutem redigent eos & nocebunt illis quadringentis an-
nis. Si ergo quadringentos annos ſic acceperimus, vt in
ſeruitute ſub Aegyptiis intelligantur, non paruum ſpa-
cium temporis fuit, quo ita populus multiplicaretur.
Sed tot annos non fuiſſe, apertiſsimo indicio ſcriptura
teſtatur. Quidam enim putant quadringentos triginta
annos accipi debere, ex quo Iacob intrauit in Aegy-
Exod. 12. ptum, donec inde populus per Moyſen liberatus eſt,
quoniam in Exodo ſcriptum eſt, Incolatus autem filio-
rum Iſraël quem incoluerunt in terra Agypti & in ter-
ra Chanaan ipſi & patres eorum, anni quadringenti
triginta. Seruitutis autem eorum volunt eſſe annos
quadringentos: propterea quòd ſcriptum eſt in Geneſi,
Sciendo ſcias, quia peregrinum erit ſemen tuum in
terra non ſua, & in ſeruitutem redigent eos, & noce-
bunt illis quadringentis annis. Sed quoniam ſeruitutis
anni poſt mortem Ioſeph computantur (illo enim viuo D
non ſolùm ibi non ſeruierunt, verumetiam regnaue-
runt) non eſt quemadmodum computentur quadrin-
genti triginta in Aegypto. Ingreſſus eſt enim Iacob an-
no filij ſui trigeſimo & nono: quoniam triginta anno-
rum erat Ioſeph cum apparuit in conſpectu Pharaonis,
& regnare cœpit ſub illo. Tranſactis autem ſeptem an-
nis vbertatis, ſecundo anno famis ingreſſus eſt Iacob in
Aegyptum cum aliis filiis ſuis: ac per hoc tunc agebat
Ioſeph triginta & nouem annos, qui impletis vitæ ſuæ
annis centum & decem mortuus eſt. vixit enim in Ae-
gypto poſt ingreſſum ad ſe patris ſui, ſeptuaginta & v-
num annos. Quos ſi retraxerimus à quadringentis tri-
ginta annis, remanebunt ſeruitutis anni, id eſt poſt
mortem Ioſeph, non quadringẽti, ſed trecenti & quin-
quaginta nouem anni. Quòd ſi ex illo putabimus nos
computare debere, ex quo Ioſeph ſub Pharaone regna-
re cœpit, vt tunc quodammodo intelligatur intraſſe Iſ-
raël in Aegyptum, quando ibi filius eius tanta poteſta-
te ſublimatus eſt, etiam ſic trecenti quinquaginta erunt,
quos Tychonius vult accipi quadringentos, vt à toto
pars intelligatur, id eſt, à toto centenario pars quinqua-
genaria, & probat hac loquendi regula ſolere vti ſcri- E
pturam. Si autem (quod aliquanto probabilius dici po-
teſt) tunc habeamus intraſſe Iſrael in Aegyptum, quan-
do illic Ioſeph eſſe venditus cœpit, detracturi ſumus
adhuc annos tredecim, vt trecentos trigintaſeptem
annos pro quadringentis accipiamus. Sed cum ſcri-
ptura commemoret Caath filium Leui auum Moyſi
cum auo ſuo Iacob intraſſe in Aegyptum, dicat autem
eum vixiſſe annos centum triginta, filium verò eius pa-
trem Moyſi Amram centum trigintaſeptem, Moyſen
vero dicat octoginta annorum fuiſſe cum de Aegypto
populum liberauit: etiam ſi tunc genuiſſet Caath pa-
trem Moyſi, quo anno mortuus eſt, ille quoque Amram
vltimo vitæ ſuæ anno genuiſſet Moyſen, computet an-
nos centum triginta, & cẽtum trigintaſeptem, & octo-
ginta, trecentos & quadragintaſeptem annos faciunt,
non quadringentos triginta. Quod ſi quis dicat extre-
mo anno vitæ Iacob natum eſſe Caath filium Leui, ſe-
ptuaginta fermè anni poſſunt accedere illi ſummæ,
quia ſeptuaginta vnum annos vixit in Aegypto Ioſeph
poſt ingreſſum patris ſui. Quapropter etiã ſi ſeptuagin-
ta anni vitæ Ioſeph ab ingreſſu Iacob in Aegyptum vſ- F
que ad natiuitatem Caath, ſi tũc natus aſſeratur, & cen-
tum triginta anni ipſius Caath, & centum trigintaſeptẽ
filij eius Amrã patris Moyſi, & octoginta ipſius Moyſi,
quadringentos & decem & ſeptem annos faciunt, non
quadringentos triginta. Proinde illa nimirum com-
putatio, quam ſecutus eſt Euſebius in hiſtoria ſua Chro-
nica, perſpicua veritate ſubnixa eſt. Ab illa enim pro-
miſsione computant quadringentos triginta annos,
qua vocauit deus Abraham, vt exiret de terra ſua in ter
ram Chanaan: quia & apoſtolus cum Abrahæ lauda- Galat. 3.
ret & commẽdaret fidem, in ea promiſsione qua Chri-
ſtum vult intelligi prophetatum, id eſt, qua promiſit
deus Abrahæ quòd benedicerentur in eo omnes tribus
terræ. Hoc autem dico, inquit, quia teſtamentum con-
firmatum à deo, poſt quadringentos & triginta annos
facta lex non infirmat ad euacuandas promiſsiones.
Ex illa ergo promiſsione qua vocatus eſt Abraham &
credidit deo, poſt quadringentos & triginta annos fa-
ctam legem dicit apoſtolus, non ex tempore quo Ia-
cob intrauit in Aegyptum. Deinde etiam ipſa ſcriptura
Exodi ſatis hoc ſignificauit. non enim dixit, Incolatus

G filiorum Iſraël, quem incoluerunt in terra Aegypti an-
ni quadringenti triginta:ſed aperte dixit, Quem inco-
luerunt in terra Aegypti & in terra Chanaan ipſi & pa-
tres eorum.Ac per hoc manifeſtum eſt computandum
eſſe tempus etiam patriarcharum Abrahæ, Iſaac, & Ia-
cob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Cha-
naan : id eſt, ex illa promiſsione, in qua eius fidem lau-
dat apoſtolus, vſque ad illud tempus quo ingreſſus eſt
Iſraël in Aegyptum. Toto quippe iſto tempore pere-
grinati ſunt patres in terra Chanaan, & deinde ſemel
Iſraël in Aegypto : ac ſic completi ſunt quadringeoti
triginta anni à promiſsione vſque ad exitum Iſrael ex
Aegypto,quando facta eſt lex in moote Sina, quæ non
infirmat teſtamentum ad euacuandas promiſsiones.
Septuageſimo & quinto anno vitæ ſuæ Abraham, ſicut
ſcriptura dicit, egreſſus eſt in terram Chanaan, & ge-
nuit Iſaac cum eſſet annorum centum. Fiunt itaque an-
ni vigintiquinque ex promiſsione vſque ad natū Iſaac.
His adduntur omnes anni vitæ ſuæ Iſaac,id eſt,centum
octoginta, fiunt ducenti quinque, tunc erat Iacob an-
norum centum viginti. Nati ſunt enim ſexagenario pa
tre gemini, ipſe & Eſaü : poſt decem autem annos in-
H trauit Iacob io Aegyptum,cum eſſet annorum centum
triginta. Ioſeph autem cum eſſet trigiotanouem. Fiunt
proinde anni à promiſsione vſque ad ingreſſum Iacob
in Aegyptum, ducenti quindecim. Ioſeph autem ab il-
lo triceſimo & nono anno ætatis ſuæ,in quo eum pater
in Aegypto iouenit, vixit ſeptuaginta & vnum annos:
quia oomnes ętatis eius anni ceotū decem fuerunt.Cum
itaque ad duceotos quindecim anoos acceſſerint ſe-
ptuaginta vnus, fiunt anni ducenti octoginta ſex. Re-
ſtant ceotum quadraginta quatuor vel quinque,quibus
intelligitur ſeruiſſe io Aegypto populus Iſraël poſt mor
tem Ioſeph.His annis quantum multiplicari potuerint,
ſi fœcunditas hominis conſideretur, adiuuante illo qui
eos voluit valde multiplicari reperitur non eſſe mirum
quòd in ſexcentis milibus peditum egreſſus eſt po-
pulus ex Aegypto : excepto cætero apparatu,vbi & ſer-
Geneſ.15. uitia erant, & ſexus muliebris, & imbellis ætas. Quod
ergo dixit deus ad Abraham, Sciendo ſcias, quia pere-
grinum erit ſemen tuum in terra non propria,& in ſer-
uitutem redigent eos, & nocebunt illis quadringentis
annis, non ſic accipiendum eſt, tanquam in illa duriſ-
I ſima ſeruitute quadringentos annos dei popolus fuerit:
Geneſ.21. ſed quia ſcriptum eſt, In Iſaac vocabitur tibi ſemen : ex
anno natiuitatis Iſaac vſque ad annum egreſsionis ex
Aegypto computantur anni quadringenti quinque.
Cum ergo de quadringentis trigiota detraxeris vigin-
tiquinque qui ſunt à promiſsione vſque ad natū Iſaac,
non mirum eſt ſi quadringētos & quinque annos ſum-
ma ſolida quadriogentos voluit appellare ſcriptura,
quæ ſolet tempora ita nuncupare vt quod de ſumma
perfectioris numeri paululū excreſcit,aut infra eſt,non
computetur. Non itaque quod ait, in ſeruitutem redi-
gent eos & nocebunt illis, ad quadringentos annos re-
ferendum eſt, tanquam per tot annos eos habuerint in
ſeruitute : ſed referendi ſunt quadringenti anni ad id
quod dictum eſt, peregrinum erit ſemen tuum in terra
non propria : quia ſiue in terra Chanaan ſiue in Aegy-
pto peregrinum erat illud ſemen, antequam hæredita-
tem ſumerent terram ex promiſsione dei,quod factum
eſt poſteaquam ex Aegypto liberati ſunt:vt hyperbaton
hic intelligatur, & ordo verborum ſit, Sciendo ſcias,
quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria
quadringentis annis:illud autem interpoſitum intelli-
gatur, & in ſeruitutem redigent eos, & nocebunt illis: K
ita vt ad quadringētos annos iſta interpoſitio noo per-
tineat. In extrema enim parte annorum ſummæ huius,
hoc eſt, poſt mortem Ioſeph factum eſt vt in Aegypto
populus dei duram perageret ſeruitutem. Quid eſt 48.
quod ait cum de paſcha præciperet, Erit tibi in ſigno *Exod.13.*
ſuper manum tuam, An intelligitur ſuper opera tua:
id eſt, quod præferre debeas operibus tuis? Pertinet
enim paſcha propter occiſionem ouis ad fidem Chri-
ſti, & ſanguinem quo redempti ſumus. Hæc autem fi-
des operibus præpooenda eſt, vt ſit quodammodo ſu-
per manum aduerſus illos qui in operibus legis gloria-
bantur : de qua re Apoſtolus loquitur, & nullum ait
poſſe deo placere ſine fide:qui fidem operibus ſic ante-
ponit, vt ex illa pendeant bona opera, atque ab ea præ- *Hebr.11.*
ueniantur, non vt ipſa velut meritis bonorum operum
retribui videatur. Illa enim ad gratiam pertinent:ſi au- *Rom.11.*
tem gratia, iam non ex operibus : alioquin gratia iam
non eſſet gratia. Cum autem emiſit Pharao po- 49.
pulum, non deduxit eos deus per viā terræ Philiſtiim, *Exod.13.*
quæ propè erat. Dixit enim deus, Ne quando pœniteat
populum cum viderit prælium, & reuertatur in Aègy-
ptum. Hic oſtenditur omnia fieri debere quæ conſi- L
lio rectè fieri poſſunt, ad euitanda quæ aduerſa ſunt,
etiam cum deus apertiſsime adiutor eſt. Quinta 50.
autem progenie aſcenderunt filij Iſraël de terra Ae-
gypti. Vtrum progeniem in centum annis vult com-
putari, & ideo quinta progenie, quia poſt quadrin-
gentos & triginta annos : an per hominum generatio-
nes hoc potius intelligendum eſt, ab ipſo Iacob, qui
intrauit in Aegyptum vſque ad Moyſen, qui cum po-
pulo egreſſus eſt. Iacob enim primus, ſecundus Leui,
tertius Caath, quartus Amram, quintus Moyſes inue-
nitur. Has autem dicit progenies Latinus interpres,
quas γενεὰς Græci vocant, quæ in euangelio generatio-
nes appellantur, nec oumerantur niſi per ſucceſsiones
hominum,non per numerum annorum. Dixit au- 51.
tem Moyſes, Confidite & ſtate, & videte ſalutem quæ *Exod.14.*
eſt à domino, quam faciet vobis hodie. Sicut enim
vidiſtis Aegyptios hodie, non apponetis amplius vi-
dere eos in æternum tempus. Quomodo accipienda
ſunt hæc verba, cum viderint poſtea Iſraëlitæ Aegy-
ptios : an quia iſti qui tunc videbant, non eos vlterius
viderint, quia & illi ſunt mortui qui conſequebantur, M
& iſti omnes quique die mortis ſuæ? Nam poſteri
eorum viderunt poſteros illorum. An non eos vide-
bitis ſicut hodie, intelligeodum eſt non ſicut hodie
perſequentes & inimicos,& tanto poſt vos agmine ve-
nientes: vt omnino nulla ſit quęſtio,nec de æterno tem
pore quod hic poſuit, qnia & ſi videbunt ſe vtique tem
pore reſurrectionis,non ſic vtique videbuot vt hodie.
Quid eſt quod dicit dominus ad Moyſen, Quid 52.
tu clamas ad me : cum ſcriptura non dixerit aliquid de *Exod.14.*
Moyſi vocibus, oec eum orantem commemorauerit,
niſi quia iotelligi voluit hoc eum egiſſe vocis ſilentio,
vt corde clamaret. Et tu eleua virgam tuam, & 53.
extende manum tuam ſuper mare. Hæc eſt virga illa *Exod.14.*
in qua fiebant mirabilia, quæ modo dicitur eſſe Moyſi:
tunc autem fratris eius fuiſſe dicebatur, quando per
illam ipſe operabatur. Extendiſti manum tuam, 54.
& tranſuorauit eos terra. Terra pro aqua(non mirum) *Exod.15.*
eſt poſita. Tota quippe pars iſta extrema vel infima
mundi, terræ nomine cenſetur, ſecundum id quod
ſæpe dicitur, Deus qui fecit cœlum & terram : & in il-
lius Pſalmi diſtributione commemoratis cœleſtibus,
Laudate,

A Laudate,inquit,dominum de terra: & ea exequitur in
Pſal. 148. laude quæ etiam ad aquas pertinebant. Miſiſti ſpi-
55. ritum tuum, & cooperuit eos mare. Ecce iam quinto
Exod. 15. cõmemoratur ſpiritus dei, vt in hoc numero accipia-
Exod. 8. mus & quod dictum eſt, Digitus dei eſt hic. Primo vbi
Geneſ. 1. ſcriptum eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquas. Secun-
Geneſ. 6. dò vbi dicitur, Non permanebit in iſtis hominibus ſpi-
ritus meus, quoniam caro ſunt. Tertiò vbi Pharao dicit
Geneſ. 41. ad Ioſeph, Quoniam ſpiritus dei eſt in te. Quartò vbi
Exod. 8. incantatores Aegyptiorum dicunt, Digitus dei eſt hic.
Quintò in hoc Cantico, Miſiſti ſpiritum tuum, & coo-
peruit eos mare. Meminerimus autem ſpiritũ dei non
ſolum ad beneficia, verũ etiam ad vindictam cõmemo-
rari. Nam quid aliud etiam ſupra dixit, Per ſpiritum iræ
tuæ diuiſa eſt aqua? Iſte itaque ſpiritus iræ dei in Aegy-
ptios: nam ſpiritus iræ eis quibus nocuit aquarum di-
uiſio, vt intrantes poſſent aquis redeuntibus obrui: filiis
vero Iſraël quibus profuit quod aqua diuiſa eſt, nõ fuit
ille ſpiritus iræ dei. Vnde ſignificatur propter diuerſas
operationes & effectus ſpiritus dei diſsimiliter appel-
lari, cum ſit vnus atque idem ille duntaxat qui etiã ſpi-
B ritus ſanctus in vnitate trinitatis accipitur. Proinde nõ
arbitror alium quàm eundem ſignificari vbi dicit apo-
Roma. 8. ſtolus, Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum
in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo
clamamus, abba pater: quia eodem ſpiritu dei, id eſt, di-
gito dei quo lex in tabulis lapideis cõſcripta eſt, timor
incuſſus eſt eis qui gratiam nondum intelligant, vt
de ſua infirmitate atque peccatis per legem conuince-
rentur, & lex illis fieret pędagogus, à quo perducerentur
ad gratiam quæ eſt in fide Ieſu Chriſti. De hoc autem
ſpiritu adoptionis & gratiæ, id eſt, de hoc opere ſpiri-
tus dei quo impertitur gratia & regeneratio in vitam
2. Cor. 3. æternam, dicitur, Spiritus autem viuificat, cum ſupra
diceretur, litera occidit, id eſt lex conſcripta, tantum-
56. modo iubens ſine adiutorio gratiæ. Venerunt autẽ
Exod. 15. in Meſra: & non poterant bibere aquam de Meſra, ama
ra enim erat. Si propter hoc appellatum eſt nomen lo-
ci eius amaritudo, quia non poterant ibi aquam bibere,
eo quòd amara eſt (mara enim interpretatur amaritu-
do) quomodo venerunt in Meſra, niſi quia eo nomi-
C ne locum ſcriptura appellauit in quem venerunt: quo
iam appellabatur cum hęc ſcribebantur. poſterius enim
vtique ſcripta ſunt quàm illa contigerunt. Et o-
57. ſtendit ei dominus lignum, & miſit illud in aquam:
Exod. 15. & facta eſt aqua dulcis. Genus ligni erat iſtam habens
vim, an quolibet ligno id facere potuerat deus qui tan-
ta mirabilia faciebat? Hoc tamen videtur ſignificare
quod dictum eſt, oſtendit ei, tanquam tale iam lignum
eſſet quo poſſet hoc fieri. Niſi forte locus erat vbi ligna
omnino non inueniebantur: vt hoc ipſum eſſet diuini
adiutorij quòd ei dominus lignum oſtẽdit vbi nullum
erat: & per lignum aquas dulces fecit, præfigurans glo-
riam & gratiam crucis: ſed in tali etiam natura ligni
quis niſi creator & demonſtrator laudandus eſt?
58. Dixit dominus ad Moyſen, Ecce ego pluam vo-
Exod. 16. bis panes de cœlo: & exiet populus & colligent vnius
diei in diem, vt tentem illos ſi ambulent in lege mea,
an non. Tentatio iſta probatio eſt, non ad peccatum
ſeductio: nec ideo probatio vt deus nouerit, ſed vt ip-
ſe ipſis hominibus oſtendat quo humiliores fiant ad pe
tendum adiutorium, & agnoſcendam dei gratiam.
59. Moyſes & Aaron dicunt ad populum inter cæte-
Exod. 16. ra, Propter quod exaudiuit dominus murmurationem
veſtram qua vos murmuratis aduerſum nos. Nos au-
tem quid ſumus? Non enim aduerſum nos murmur ve- D
ſtrum eſt, ſed aduerſus dominum. Non enim tantum
ſe valere voluerunt, quantum deum. Dixerunt enim,
quid ſumus nos? Vt illi aduerſus illum ſe ſcirent mur-
muraſſe qui iſtos miſerat, & per iſtos operabatur. Nec
talis eſt illa ſententia, vbi Petrus dicit Ananiæ, Cur au- Acto. 5.
ſus eſt mentiri ſpiritui ſancto? Non hominibus menti-
tus es, ſed deo. Quod ſimile fuiſſet ſi dixiſſet, non ſpiri-
tui ſancto mentitus es, ſed deo. Ita enim loquens, nega-
ret deum eſſe ſpiritum ſanctum. Nunc vero cum di-
xiſſet, Auſus es mentiri ſpiritui ſancto? cum ille ſe pu-
taret hominibus finiſſe mentitum, ipſum ſpiritum ſan-
ctum deum eſſe monſtrauit, ſubiungens, Non homini-
bus mentitus es, ſed deo. Deus mandauit per Moy- 60.
ſem populo, Ad veſperam edetis carnes, & mane reple- Exod. 16.
bimini panibus, Ecce non pro omni alimento panes
nominantur. Nam iſto nomine carnes complecteren-
tur, quia & ipſæ alimenta ſunt: nec tamen panes eos
modo dicit qui fiunt ex frumento. Ipſos enim proprie
panes appellare conſueuimus: manna autem panum
nomine appellat. Non autem vacat quòd dicit ad ve-
ſperam carnes & mane panes ſe daturum. Tale quippe E
aliquid etiam in Helia ſignificatum eſt, cum ei alimen- 3. Reg. 17.
ta coruus afferret. An forte carnibus ad veſperam &
mane panibus, ille ſignificatur, qui traditus eſt propter
delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem no- Roma. 4.
ſtram? Ad veſperam quippe mortuus ex infirmitate ſe-
pultus eſt, mane antè apparuit diſcipulis, quia reſurrexe-
rat ex virtute. Et dixit Moyſes ad Aaron, Accipe vas 61.
aureum vnum, & mitte illud plenum gomor mannæ, Exod. 16.
& repone illud ante deum, & ſeruetur in progenies,
quemadmodum præcepit dominus. Quæri poteſt vbi
Aaron poneret ante deum, quando nec vllum ſimula-
crum fuit, nec arca teſtamenti iam fuerat inſtituta. An
forte ideo de futuro dixit, repones, vt intelligeretur tũc
ante deum poſſe reponi, quando futura erat arca: an po-
tius ante deum dictũ eſt quod fit ipſa deuotione offe-
rendi, in quocũq; loco poneretur, ibi enim eſt deus? Sed
illud quod adiungit, Et repoſuit Aaron ante teſtimo-
nium ad reſeruandum: priorem magis ſenſum aſſerit.
Hoc enim modo ſcriptura dixit per prolepſin, quod
poſtea factũ eſt cum eſſe cœpit tabernaculũ teſtimonij. F
Filij autem Iſraël ederunt manna annis quadragin- 62.
ta, quoadusq; venirẽt in terram quæ inhabitatur. Man- Exod. 16.
na ederunt quoadusque venirent in partem Phenices.
Significauit ſcriptura per prolepſin, id eſt, hoc loco
commemorãdo quod etiam poſtea factũ eſt, nõ ediſſe
filios Iſraël in eremo niſi manna. Hoc eſt enim quod
ait, vſque ad terrã quæ inhabitatur: id eſt, quæ iam non
eſt eremus: non quia continuò vt venerunt ad terram
habitabilem, deſtiterunt veſci manna, ſed quia non an-
tè. Traiecto enim Iordane ſignificatur manna ceſſaſſe,
vbi panes terræ mãducauerunt. Quando ergo ingreſsi
ſunt habitabilem terram antequã tranſierũt Iordanem,
vel tantùm manna veſci, vel vtroque cibo potuerunt.
Hoc quippe intelligi poteſt, quando ceſſaſſe mãna non
dicitur niſi Iordane traiecto. Cur autem in illa eremi
inopia etiam carnes deſiderauerunt, quando de Aegy-
pto cum ſuis valde multis pecoribus exierunt, magna
quæſtio eſt. Niſi forte dicatur, cum per eremum paſcua
tanta non eſſent, & ex eo minor futura videretur fœ-
cunditas pecorum, pepercisse illos pecoribus, ne om-
nibus deficientibus etiam ſacrificiis neceſſaria defuiſ-
ſent: vel ſi quid aliud dici poteſt, vnde quæſtio iſta
ſoluatur. Congruentius tamen creditur non eos

G carnes deſideraſſe quas de pecoribus habere poterant:
ſed eas quæ deerant, ex aquis videlicet. Ipſas quippe in
Ortygo- illa eremo non inueniebant, vnde & illis ortygometra
metra. data eſt, id eſt, anes quas coturnices multi Latini inter-
pretati ſunt, cũ ſit aliud genus auiũ ortygometra, quan-
uis coturnicibus non vſquequaque diſsimile. Nouerat
enim deus quid deſiderarent, & deſiderium eorũ quo
carnis genere ſatiaret. Sed quia ſcriptura concupiuiſſe
illos carnes dixerat, nec expreſſerat cuiuſmodi carnes,
63. ideo quæſtio facta eſt. Manna ederunt quoaduſque
Exod. 16. venirent in partem Phœnices. Iam dixerat quoaduſque
venirent ad terram quæ inhabitatur. Sed quia non ex-
preſſerat proprie quã diceret repetitione videtur quan-
dam proprietatem expreſsiſſe, dicendo in partem Phœ-
nices. Sed tunc illam terram ſic credendum eſt appel-
latam: modo enim hoc nõ vocatur nomine. Alia quip-
pe eſt quæ Phœnice appellatur regio Tyri & Sidonis,
qua illos tranſiſſe non legitur: quanquam ſcriptura for-
taſſe potuerit terram Phœnices appellare, vbi palmarũ
arbores iam eſſe cœperant poſt eremi vaſtitatem, quo-
H niam palma Græce ſic appellatur. In initio enim pro-
fectionis ſuæ inuenerant locum vbi ſeptuaginta pal-
marum arbores fuerant, & duodecim fontes: ſed poſtea
eos excepit eremi prolixitas, vbi tale aliquid non fuit,
quouſque venirent ad loca quæ colebantur. Verùm il-
le ſenſus eſt probabilior, vt credamus ſic appellatã tunc
fuiſſe terram. Multarum enim terrarũ & locorum, ſicut
fluminum & vrbium, nomina certis exiſtentibus cau-
64. ſis antiquitate mutata ſunt. Et dixit dominus ad
Exod. 17. Moyſen, Antecede populum. Sume autem tecum de
ſenioribus populi: & virgam in qua percuſsiſti flumen,
accipe in manu tua. Flumen Aaron legitur, nõ Moyſes
virga percuſsiſſe. Nam Moyſes eadem virga mare di-
uiſit, non flumen. Quid ſibi ergo vult, Accipe virgam
in qua percuſsiſti flumen? An forte mare appellauit flu-
men? Quærendum exemplum locutionis huius, ſi ita
eſt: an quod Aaron fecit, Moyſi potius tributum eſt:
quia per Moyſen deus iubebat, quæ faceret Aaron: &
in Moyſe authoritas, in illo autem miniſterium fuit:
quandoquidem & primis ſuis verbis deus hoc illi ait
Exod. 4. de fratre ſuo, Erit tibi ad populum, tu illi in iis quæ ad
65. deum. Et ecce ego ſto ſuper cacumen collis, & vir-
Exod. 17. ga dei in manu mea, dicit Moyſes ad Ieſum Naue cum
I præciperet pugnare aduerſus Amalech. Nunc ergo
virga dei dicitur quæ primum dicta eſt virga Aaron,
Lucæ 1. poſtea vero virga Moyſi: ſicut dicitur ſpiritus Heliæ
qui eſt ſpiritus dei, cuius particeps factus eſt Helias:
ſic illa potuit dici. Dicitur etiam dei iuſtitia, quæ no-
ſtra eſt, ſed donata à deo: de qua loquens apoſtolus,
Roma. 10. Iudæos arguit dicens, Ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam
iuſtitiam volentes conſtituere: id eſt, tanquam à ſe ſibi
1. Cor. 4. paratam, contra quales dicit, Quid enim habes quod
66. non accepiſti? Venit autem Aaron & omnes ſe-
Exod. 18. niores Iſraël manducare panem cum ſocero Moyſi an-
te deum: vel ſicut alij codices habent, coram deo: quod
Græce ſcriptum eſt ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Quæritur vbi ante
deum, quando nec tabernaculum fuit, nec arca teſta-
menti: quæ poſtea ſunt inſtituta. Neque enim & hic
de futura dictum accipere poſſumus, ſicut dictum eſt
de manna quod poſitum eſt in vaſe aureo. Ergo ante
deum id accipere debemus factum, quod in hono-
67. rem dei factum eſt. Vbi enim non deus? Moyſes
Exod. 18. ſocero ſuo dixit, Quia venit ad me populus inquirere
iudicium à deo, cum eis contigerit diſceptatio, &
cum venerint ad me, iudico vnumquenque, & mo-
neo eos præcepta dei & legem eius. Quæri poteſt quo- K
modo iſta Moyſes dixerit, cum lex dei adhuc nulla
conſcripta eſſet, niſi quia lex dei ſempiterna eſt, quam
conſulunt omnes piæ mentes, vt quod in ea inue-
nerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent, ſecundum
quòd illa incõmutabili veritate perceperint. Nunquid
enim Moyſes, quamuis cũ illo deus loqueretur, per ſin-
gula credendũ eſt quòd conſulere ſoleret deum ſi quid
eſſet in diſceptationibus tantæ multitudinis, quæ illum
in hoc iudicandi negocio à mane vſque ad veſperam
detinebat? Et tamen niſi ſuæ menti præſidentem domi-
num conſuleret, legémq; eius æternam ſapienter atten-
deret, quid iuſtiſsimum iudicare inter diſceptãtes poſ-
ſet non inueniret. In eo quòd Iethro conſilium dat 68.
genero ſuo Moyſi, ne occupatus iudiciis populi & ipſe *Exod. 18.*
& populus conſumeretur conſumptione intolerabili.
Prima quæſtio eſt, cur hoc deus famulum ſuum, cum
quo ipſe tanta & talia loquebatur, ab alienigena paſſus
eſt admoneri? In quo ſcriptura nos admonet, per quẽ-
libet hominem detur conſilium veritatis, non debere
contẽni. Videndum eſt etiam, ne forte ibi voluerit deus
ab alienigena admoneri Moyſen, vbi & ipſum poſſet L
tentare ſuperbia: ſedebat enim iudiciaria ſublimitate
ſolus vniuerſo populo ſtante. Nam hunc ſenſum indi-
cat, cum ipſe Iethro eos eligi iuſsit ad iudicandas cau-
ſas populi qui odiſſent ſuperbiam. Deinde quàm ſit ob-
ſeruandum quod alibi ſcriptura dicit, Fili ne in multis *Eccleſia-*
ſint actus tui: ſatis & hic apparet. Deinde verba Iethro *ſtici. 11.*
dantis conſilium Moyſi conſideranda ſunt. Dicit enim,
Nunc itaq; audi me, & conſilium dabo tibi, & erit deus *Exod. 18.*
tecum. Vbi mihi videtur ſignificari, nimis intentũ hu-
manis actionibus animum, deo quodãmodo vacuari,
quo fit tanto plenior, quanto in ſuperna atq; æterna li-
berius extenditur. Quod vero adiungit & dicit, 69.
Eſto tu populo in iis quæ ad deum, & referes verba eo- *Exod. 18.*
rum ad deum: & teſtaberis illis præcepta dei & legem
eius: & demonſtrabis illius vias in quibus ambulabunt
in eis, & opera quæ faciant. Cum populo vniuerſo hnc
agẽdum eſſe demonſtrat. Non enim ait, vniuſcuiuſque
verba referes ad deum, ſed verba eorum, cum ſupra di-
xiſſet, Eſto tu populo in iis quæ ad deum ſunt. Poſt hæc
admonet ne ſingulorum negocia quæ inter ſe habent
deferantur electis videlicet potentibus viris deum co-
lentibus iuſtis, & qui oderint ſuperbiam, quos conſti- M
tuat ſuper millenos, alios ſuper centenos, alios ſuper
quinquagenos, alios ſuper denos. Sic & ab ipſo Moy-
ſe remouit graues & periculoſas occupationes, nec iſtos
grauauit. Quandoquidem ipſi mille haberent vnum
ſuper ſe, & ſub illo haberent alios decem, & ſub eis a-
lios viginti: & ſub his alios centum, vt vix aliquid ad
ſingulos quoſque præpoſitos perueniret, quod iudica-
re neceſſe haberent. Inſinuatur hic etiam humilitatis
exemplum, quod Moyſes cum quo loquebatur deus,
non faſtidiuit, neque contempſit alienigenæ ſoceri
ſui conſilium: quanquam & ipſe Iethro, cum Iſraëli-
ta non fuiſſet, vtrum inter viros deum verum colen-
tes, religioſéque ſapientes habendus ſit, quemadmo-
dum & Iob cum ex ipſo populo nõ fuiſſet meritò quæ-
ritur, imò credibilius habetur: ambigue quippe poſi-
ta ſunt verba, vel vtrum ſignificauerit deo vero in
populo eius, quando vidit generum ſuum, vel vtrum
adorauerit eum ipſe Moyſes: quanquam de adoratio-
ne etiam ſi expreſſe poſitum eſſet, honor videretur ſo-
cero redditus, eo modo quo ſolet hominibus honori-
ficentiæ cauſa exhiberi à patribus, ſicut de Abra-
ham

A ham ſcriptũ eſt, quod adorauerit filios Heth. Quos au-
Geneſ. 3. tem dicat, γραμματων ἰσαγωγεῖς poſt decuriones, non facile ſciri poteſt: quoniam hoc nomẽ in nullo vſu habemus, vel officiorum vel magiſteriorũ. Nam quidam doctores interpretati ſunt, vt intelligantur vtique literarum, qui introducant in literas, ſicut reſonat Græcũ vocabulum. Hic ſane ſignificatur quòd ante legem datam habuerunt Hebræi literas, quæ quando cœperint eſſe, neſcio vtrum valeat indagari. Nonnullis enim videtur à primis hominibus eas cœpiſſe, & perductas eſſe ad Noë, atque inde ad parentes Abrahæ, & inde ad populum Iſraël: ſed vnde hoc probari poſsit ignoro.

70. Menſis autem tertij exitus filiorum Iſraël de terra
Exod. 19. Aegypti hac die venerunt in eremum Sina, & profecti ſunt ex Raphidim, & venerunt in eremum Sina, & applicuit Iſraël ibi contra montem, & Moyſes aſcendit in montem dei, & vocauit eum dominus de monte dicens, Hæc dices domui Iacob, & nunciabis filiis Iſraël, Vosipſi vidiſtis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum eritis mihi in peculium: & cætera. De-
Ibidem. inde paulopoſt, Deſcende & teſtare populo, & purifica
B illos hodie & cras: & lauent veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium. Tertia enim die deſcendet do-
Exod. 31. minus in montem Sina coram omni populo. Hoc die reperitur data lex, quæ in tabulis lapideis ſcripta eſt digito dei, ſicut conſequentia docent. Dies autem iſte ter-
Exod. 12. tius apparet tertij menſis ab exitu Iſraël ab Aegypto. Ex die ergo quo Paſcha fecerunt, id eſt, agnum immolauerunt & ederunt, qui fuit quartuſdecimus primi menſis, vſque ad iſtum quo lex datur, dies quinquaginta numerantur: decem & ſeptem ſcilicet primi menſis, reliqui ab ipſo quartodecimo: deinde omnes triginta ſecundi menſis, qui fiunt quadragintaſeptem: & tertius tertij menſis, qui eſt à ſolennitate occiſi agni quinquageſimus. Ac per hoc fit in iſta vmbra futuri, ſecundum agni immolati diẽ feſtum, ſicut quinquageſimo die lex data eſt, quæ conſcripta eſt digito dei: ita in ipſa veritate noui teſtamẽti à feſtiuitate agni immaculati Chriſti Ieſu quinquaginta dies numerantur, quando ſpiri-
Acto. 2. tus ſanctus de altiſsimis datus eſt. Digitum autem dei
C eſſe ſpiritum ſanctum, ſuprà iam diximus teſte euangelio.

71. Quæritur, decem præcepta legis quemad-
Exod. 20. modum diuidenda ſint: vtrum quatuor ſint vſque ad præceptum de ſabbato, quæ ad ipſum deum pertinent:
Diſtinctio præceptorũ decalogi. ſex autem reliqua, quorum primum, Honora patrem & matrem: quæ ad hominem pertinent: an potius illa tria ſint, & iſta ſeptem: Qui enim dicunt illa quatuor eſſe ſeparent quod dictum eſt, Non erunt tibi dij alij præter me: vt aliud præceptum ſit, facies tibi idolum: & cætera. vbi figmenta colenda prohibentur. Vnum autem volunt eſſe, Non concupiſces vxorem proximi tui: &, Non concupiſces domum proximi tui, & omnia vſque in finem. Qui vero illa tria eſſe dicunt, & iſta ſeptem, vnum volunt eſſe, quicquid de vno colendo deo præcipitur, ne aliquid aliud præter illum pro deo colatur. Hæc autem extrema præcepta in duo diuidunt, vt aliud ſit præceptum, Non concupiſces vxorem proximi tui: & aliud, Non concupiſces domum proximi tui, non ſeruum non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæcũque illius ſunt. Decem tamen eſſe præcepta neutri ambigunt, quoniam hoc ſcriptura teſtatur. Mihi tamen videntur congruẽtius accipi tria illa & iſta ſeptem, quoniam Trinitatem

videntur illa quæ ad deum pertinent inſinuare diligẽ- D
tius intuentibus. Et reuera quod dictum eſt, Non erunt tibi dij alij præter me: hoc ipſum perfectius explicatur cum prohibentur colenda figmenta. Concupiſcentia porrò vxoris alienæ, & concupiſcentia domus alienæ, tantum in peccando differunt, vt illi quod dictum eſt, Non concupiſces domum proximi tui: adiuncta ſint & alia dicente ſcriptura, neque agrum eius, neque ſeruum eius, neque ancillam eius, neque boues eius, neque ſubiugalem eius, neque omne pecus eius, neque quæcunque proximi tui ſunt. Diſcreuiſſe autem videtur concupiſcentiam vxoris alienæ à concupiſcentia cuiuſlibet rei alienæ, quando vtrunque ſic cœpit, Non concupiſces vxorem proximi tui: &, Non concupiſces domum proximi tui: & hinc cœpit cætera adiungere. Non autem cum dixiſſet, Non concupiſces vxorem proximi tui: huic contexuit alia dicens, neque domum eius, neque agrum eius, neque ſeruum eius & cætera: ſed omnino apparent hæc eſſe coniuncta quæ in vno præcepto videntur contineri, & diſcreta ab illo vbi vxor nominata eſt. Illud autem vbi dictum eſt, Non erunt tibi dij alij præter me: apparet huius rei diligentiorem executionem eſſe in iis quæ ſubiecta ſunt. Quò E
enim pertinet, Non facies tibi idolum, neque vllum ſimulacrum: quæcunque in cœlo ſunt ſurſum, & quæcunque in terra deorſum, & quæcunque in aqua ſub terra, non adorabis ea, neque ſeruies illis: niſi ad id quod dictum eſt, Non erunt tibi dij alij præter me? Sed rurſum quæritur quid differat, Non furtum facies: ab eo quod paulopoſt de non concupiſcendis proximi rebus præcipitur. Non quidem omnis qui rem proximi ſui concupiſcit, furatur: ſed quia omnis qui furatur, rem proximi concupiſcit, poterat in illa generalitate vbi de non concupiſcenda re proximi præcipitur, etiam illud quod ad furtum pertinet contineri. Similiter etiam quæritur quid differat quod dictum eſt. Non mœchaberis: ab eo quod paulò poſt dicitur, Non concupiſces vxorem proximi tui. In eo quippe quod dictũ eſt, non mœchaberis, poterat & illud intelligi: niſi forſitan in illis duobus præceptis non mœchandi & non furandi, ipſa opera notata ſunt, in his vero extremis ipſa concupiſcentia: quæ tantum differunt, vt aliquando mœchetur qui non concupiſcit vxorem proximi, cum alia aliqua cauſa illi miſcetur: aliquando autem con- F
cupiſcat nec ei miſceatur, pœnam timens: & hoc fortaſſe lex oſtendere voluit, quod vtraque peccata ſunt. Item quæri ſolet vtrum mœchiæ nomine etiam fornicatio teneatur. Hoc enim Græcum verbum eſt, quo iam ſcriptura vtitur pro Latino, Mœchos tamen Græ- *μοιχός.*
ci non niſi adulteros dicunt. Sed vtique iſta lex non ſolis viris in populo, verumetiam fœminis data eſt. Neque enim quia dictum eſt, Non concupiſces vxorem proximi tui: nihil ſibi hic præceptum debet putare fœmina, tanquam licite poſſet concupiſcere virum proximæ ſuæ. Si ergo hoc ex illo quod viro dictum eſt intelligitur, quamuis non dictum ſit quòd etiam ad fœminam pertineat: quanto magis ex eo quod dictum eſt, non mœchaberis, vterque ſexus conſtringitur, cum & ipſum præceptum poteſt referri ad vtrunque, ſicut non occides, non furaberis, & alia quæ ſimiliter nõ expreſſo vno ſexu vtrique videntur ſonare communiter, Tamen vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id eſt maſculinus, vt ex hoc intelligat etiam fœmina quid ſibi præceptũ ſit. Ac per hoc ſi fœmina mœchata eſt habens virum, concumbendo cum eo qui vir

A ret eam ſibi. Hoc autẽ quod diximus, remunerabit eam: quidam interpretes dixerunt redimet eam. Quòd ſi in Græco dictum eſſet, ἀπολυτρώσεται ſcriptum eſſet, ſicut
Pſal. 129. ſcriptũ eſt, Et ipſe redimet Iſraël. Nam ἀπολυτρώσεται ſcriptum eſt. In hoc autem loco vocabulum ἀπολυτρώσει legitur, vbi intelligitur quòd accipit magis aliquid, quàm precio datur vt redimatur. Quomodo enim dabit dominus eius vt redimat, quam ipſe famulam poſſidet? Genti autẽ exteræ non eſt dominus vendere illam, quoniam ſpreuit in ea: id eſt, non quia ſpreuit in ea, ideo dominus eſt vẽdere illã: id eſt, nõ tãtũ ei dominabitur, vt etiã exteræ genti eam licitè vẽdat. Hoc eſt autẽ ſpreuit in ea, quod eſt ſpreuit eã. Spreuit autẽ eam, hoc eſt, humiliauit eam: id eſt cõcumbẽdo, nec vxorẽ faciendo. Dixit autẽ Græce ἠθέτησεν, quod nos diximus ſpreuit, quo verbo ſcriptura vtitur apud Hieremiã, Sicut ſpernit mulier eũ cui cõmiſcetur. Deinde ſequitur & dicit, Quòd ſi filio adnominauerit eam, ſecundũ iuſtificationem filiarũ faciet ei. Hic iam aperire incipit quẽadmodum ſupra dixerit, quam nõ adnominauit. Nã quid eſt aliud, ſi filio adnominauerit eam, niſi filio coniunxerit
B eam vxorẽ, quandoquidem dicit, ſecundũ iuſtificationẽ filiarũ faciet ei, id eſt, vt ſic tradat tanquã filiam, dotem ſcilicet apponens ei. Deinde adiungit, Quod ſi aliam accipiet ei, id eſt, non iſtam deputauerit vxorẽ filio ſuo, ſed ei aliam accipiat, quæ opus ſunt & veſtem & conuerſationem eius non fraudabit ei. Simili lege, quæ cõpetunt. quoniam nõ manſit vxor filio eius, quemadmodũ ei daret ſi eam ſibi nõ adnominaſſet, & tamen cõcumbendo humiliaſſet. Quod autem nos diximus conuerſationem, nõ fraudabit, Græcus habet ὁμιλίαν, id eſt, locutionem, quo nomine intelligitur ſcriptura honeſtius appellare concubitum. Quid eſt autem concubitum nõ fraudabit, niſi pro concubitu mercedem dabit? Nanque
Daniel. 13. apud Danielem cõtra Suſannam falſum teſtimonium dicentes ſeniores, Venit, inquiunt, ad eam adoleſcens qui erat in latenti abſcõditus, & cõcubuit cũ ea. Daniel autem de hoc ipſo interrogans ait, Sub qua arbore vidiſti eos loquentes: quod illi dixerant, concubuit cũ ea. Deinde alterum arguens atque conuincens dixit, Semen Chanaan & non Iuda, ſpecies delectauit te, & cõcupiſcentia euertit cor tuum: Sic enim faciebatis filiabus Iſraël, ſed illæ timentes acquieſcebant vobis. Græ-
C cus autem habet ὡμίλησαν ὑμῖν: quod poſſet Latine verbum ex verbo dici, loquebantur vobis, quo ſignificaretur concubitus. Nam vbi dicitur, Sub qua arbore comprehendiſtis eos: Græcus habet, comprehendiſtis eos colloquentes inuicem: & illic ſignificatur concubitus. Quod ergo de hac de qua agitur adiunxit ſcriptura & dicit, Si autem tria hæc non fecerit ei, exibit gratis: hoc intelligitur, ſi eam ipſe concubitu non humiliauerit, neque filio ſuo coniunxerit, neque alia filio ſuo ducta iſtam eiecerit, abibit gratis: id eſt, ſufficiet ei non teneri in ſeruitute. Abibit enim, nihil accipiens vt ſeruus Hebræus, non enim licet domino eius copulare illam viro non Hebræo, quam non licet exteræ genti tradi. Si autem ſeruo Hebræo eam copulauerit, hoc vtique intelligitur, quòd cum eo gratis exibit nequaquam à marito ſuo ſeparata.

79. quaquam à marito ſuo ſeparata. Si quis percuſſerit
Exod. 21. aliquem & mortuus fuerit, morte moriatur. Qui autem nolens, ſed deus tradidit in manus eius, dabo tibi locũ in quem fugiat. Quæritur hoc quomodo dictum ſit, Si autem nolens, ſed deus tradidit in manus eius: quaſi & ſi volens occiderit, poſſet occidere, niſi deus traderet in manus eius. Intelligitur ergo tãtummodo deum fecisse cum quiſque occiditur à nolente: & pro hoc tã- D
tummodo quia deus id fecit dictũ eſt, ſed deus tradidit in manus eius. Cum vero volens, & ipſe occidit, & deus tradidit in manus eius: hoc ergo intereſt, quòd illic tantum deus fecit: hic autem & deus & homo, propter voluntatem facientis, ſed non fecit deus vt homo. Deus enim non niſi iuſte, homo autem pœna dignus: non quia illum occidit quem deus nollet occidi, ſed quia per iniquitatem. Non enim miniſterium deo iubenti præbuit: ſed ſuæ malignæ cupiditati ſeruiuit. In vno igitur eodẽq; facto & deus de occulta æquitate laudatur, & homo de propria iniquitate punitur. Non enim quia *Roma. 8.*
deus proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, ideo Iudas excuſatus eſt, qui eundem ad *Mat. 26.*
mortem tradidit Chriſtum. Si autem litigabunt 80.
duo viri, & percuſſerit quis mulierem fœtum in vtero *Exod. 21.*
habentem & exierit infans eius nondum formatus, detrimentum patietur quantum indixerit vir mulieris, & dabit cum poſtulatione. Mihi videtur ſignificationis alicuius cauſa dici hæc, magis quàm ſcripturam circa huiuſmodi facta occupatam. Nam ſi illud attenderet, nec prægnãs mulier percuſſa in abortum compelle- E
retur: non poneret duos litigantes viros, cũ poſſit & ab vno hoc admitti, qui cum ipſa muliere litigauerit, vel etiam non litigauerit, ſed alienæ poſteritati nocere volendo id fecerit. Quod vero nõ formatum puerperium noluit ad homicidiũ pertinere, profecto nec hominem deputauit quod tale in vtero geritur. Hic de anima quæſtio ſolet agitari, vtrum quod formatũ non eſt nec animatum quidẽ poſſit intelligi, & ideo nõ ſit homicidium, quia nec exanimatũ dici poteſt, ſi adhuc animam non habebat. Sequitur enim & dicit, Si autem formatum fuerit, dabit animã pro anima. Vbi quid aliud intelligitur, niſi & ipſe morietur? Nam hoc & in cæteris ex hac occaſione iam præcepit, Oculum pro oculo, dentem pro dente, manũ pro manu, pedem pro pede, combuſtionem pro combuſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore: talionis videlicet æquitate. Quæ lex ideo cõſtituit, vt demonſtraret quæ vindicta debeatur. Niſi enim per legem ſciretur quid vindictæ deberetur, vnde ſciretur quid venia relaxare, vt dici poſſet, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris? Debitores igitur lege monſtrantur vt appareat quid dimittatur quando ignoſcitur. Neque F
enim debita dimitteremus, niſi quid nobis deberetur, *Mat. 6.*
lege indice diſceremus. Si ergo illud informe puerperium iam quidem fuerit, ſed adhuc quodammodo informiter animatum, quoniam magna de anima quæſtio non eſt præcipitanda indiſcuſſa temeritate ſententiæ, ideo lex noluit ad homicidium pertinere: quia nondum dici poteſt anima viua in eo corpore quod ſenſu caret, ſi talis eſt in carne nondum formata, & ideo nondum ſenſibus prædita. Quod autẽ dixit, Et dabit cũ poſtulatione quod maritus mulieris informi excluſo dandum conſtituerit: non eſt in promptu intelligere. Ad animam quippe, quod Græcus habet, pluribus modis intelligitur, & tolerabilius cum poſtulatione dictũ eſt, quàm ſi aliud diceretur. Fortaſsis enim poſtulabit, vt de eo modo deo ſatisfaciat, etiam ſi maritus mulieris
non expetat. Si autem cornu percuſſerit taurus vi- 81.
rum aut mulierem & mortuus fuerit, lapidibus lapida- *Exod. 21.*
bitur taurus, & nõ manducabũtur carnes eius, dominus autẽ innocens erit. Ad iuſtitiam pertinet, vt animal hominibus noxiũ perimatur, & quod de tauro poſitũ eſt, à parte totum intelligendum eſt, quicquid de pecoribus

G vſui humano ſubditū infeſtū eſt hominibus. Sed ſi ne-
ceſſe eſt occidi, nunquid lapidari? Quid intereſt enim,
animal quod auferēdum eſt, qua morte auferatur? De-
inde quod addidit carnibus eius nō eſſe veſcēdum; quò
pertinet, niſi omnia iſta ſignificent aliud quod ſcriptu-
82. ra maxime ſolet intueri. Si autem cornu percuſſerit
Exod. 21. alicuius taurus taurū proximi & mortuus fuerit, vendēt
taurum viuum, & partientur precium eius, & taurus qui
mortuus fuerit diſpertietur. Nūquid in ſolo tauro hæc
iuſtificatio ſeruanda eſt, & non de omni pecore in tali
caſu? Proinde à parte totum in hoc intelligendum eſt:
ſed hoc de carnalibus occiſi pecoris fieri nō poteſt quæ
83. nō veſcuntur. Quæ iuſtificatio eſt, vt pro vitulo vno
Exod. 22. quinq; reddantur, pro oue autē quatuor, niſi aliquid ſi-
84. gnificare intelligatur? Si autem perfodiens inuentus
Exod. 22. fuerit fur, & percuſſus mortuus fuerit, non eſt illi homi-
cidium: Si autem orietur ſol ſuper eum, reus eſt, & moe-
te morietur. Intelligitur ergo tunc nō pertinere ad ho-
micidium, ſi fur nocturnus occiditur: ſi autem diurnus,
pertinere. Hoc eſt enim quod ait, Si orietur ſuper eum
ſol. Poterat quippe diſcerni ꝙ ad furādum, non ad oc-
cidendū veniſſet, & ideo non deberet occidi. Hoc & in
H legibus antiquis ſecularibus, quibus tamen iſta eſt anti-
ff. ad l. A- quior, inuenitur: impune occidi nocturnū furem quo-
quil. l. 4. quo modo, diurnum autē ſi ſe cum telo defenderit: iam
85. enim plus eſt quàm fur. Quid eſt qui periurio con-
Exod. 22. uictus fuerit per deū, reſtituet duplo, niſi quia vult deus
86. aliquādo ſigno dato prodere peierantem? Deos non
Exod. 22. maledices. Quæritur quos dixerit deos, vtrū principes
Exod. 7. qui iudicāt populum, ſicut dictum eſt de Moyſe, quòd
datus fuerat deus Pharaoni: vt per expoſitionē dictum
ſit quod ſequitur, velut oſtendendo quos dixerit deos,
vbi ait, Et principē populi tui nō maledices: quod Græ-
cus habet, nō dices male. An ſecundum illud accipien-
1. Cor. 8. dum, quod apoſtolus ait, Nam etſi ſunt qui dicūtur dij;
ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſicuti ſunt dij multi & domi-
ni multi: addēdo enim, ſicuti ſunt, deos intelligi voluit
qui digne etiam dicuntur: ita ſanè vt λατρεία quæ dici-
tur Græce & interpretatur Latine ſeruitus, ſed ea quæ
ad religionem pertinere intelligitur, non debeatur niſi
vni deo vero qui nobis eſt deus: Illi autem qui dicun-
tur dij, etiam ſi qui ſunt qui merito dicuntur, prohibi-
I ti ſunt maledici, non iuſſi ſunt ſacrificiis vel vllis latriæ
87. obſequiis honorari. Non eris cum pluribus in ma-
Exod. 23. litia. Ne ſe inde quiſquam defendat, quia cum pluribus
88. fecit, aut ideo nō putet eſſe peccatum. Et pauperis
Exod. 23. non miſereberis in iudicio, Niſi addidiſſet, in iudicio:
magna eſſet quæſtio: ſed intelligendum eſſet etiam ſi
ſcriptum non eſſet. Supra enim dixerat. Non apponeris
cum multitudine, cum pluribus vt declines iudicium:
ac per hoc & pauperis nō miſereberis: poſſet intelligi,
in iudicio. Sed cum additum eſt, nulla quæſtio eſt hoc
eſſe preceptū, ne forte cum iudicamus videamus iuſti-
ciam eſſe pro diuite contra pauperē, & nobis recte face-
re videamur, ſi contra iuſtitiā pauperi faueamus cauſa
miſericordiæ. Bona eſt ergo miſericordia, ſed nō debet
eſſe cōtra iudicium. Iudiciū ſanè illud appellat ſcriptu-
ra, quod iuſtum eſt. Ne quis autē propter iſtam ſenten-
tiam deū putaret miſericordiā prohibere, quod ſequi-
tur opportuniſsime ſequitur, Si autē obuiaueris boui ini
mici tui, aut ſubiugali eius errantibus, reducens reddes
ei, vt ſcias non te prohibitum facere miſericordiā. Fac
eam erga inimicos tuos, cum poteſtas eſt à iudicando
89. libera: non enim cum reducis errantem bouem inimici
Exod. 23. tui & reddis, inter aliquos iudex reſidet. Sex annis
ſeminabis terram tuā, & colliges fructum eius: ſeptimo K
autem anno remiſsionē facies, & requiem dabis illi: &
edent pauperes gentis tuæ: quæ autē ſuperabūt, edent fe-
ræ beſtiæ: Sic facies vineā tuam, & oliuetū tuum. Quæ-
ri poteſt quid colligant pauperes; ſi ſeptimo anno ita
parcit terræ, vt nec ſeminetur quidē? Non enim ad vi-
neam & oliuetū pertinet quod dictum eſt, Edent pau-
peres gētis tuæ, quia de terra nō ſeminata nihil poſſunt
ſumere vbi ſegetes naſci non poſſunt, De vinea enim &
oliueto poſtea dicit ſimiliter eſſe faciendum: ac per hoc
illud de aruis intelligitur quæ frumētis ſeruiunt. An ſic
accipiendū, Sex annis ſeminabis terrā tuam, & colliges
fructum eius: hoc eſt, ſex annis ſeminabis & colliges,
ſeptimo vero nō colliges: vt intelligatur ſeminabis, etiā
ſi dictum nō eſt: vt ad ſex annos ſeminare & colligere
pertineat, ad ſeptimum vero dimittere quod fuerit ſe-
minatum. Nam quid inde habebunt pauperes, quorum
reſiduum etiam feris beſtiis dedit, eis videlicet quæ illa
frugibus veſci poſsint, ſicut ſunt apri, & cerui, & ſi quid
huiuſmodi? Quod tamen non diceretur niſi alicuius ſi-
gnificationis gratia. Nam ſi quod attinet ad præcepta
quę hominib⁹ data ſunt, de bobus cura nō eſt deo: quod
non ſic intelligitur tanquā non ipſe paſcat ea, quæ nec L
ſeminant, nec metunt, neq; congregant in horreum: ſed *Mat. 6.*
quia ei curæ nō eſt præcepto monere homine quomo-
do boui ſuo conſulat: quanto minus ei cura eſt de feris
beſtiis præcipere, quomodo illis ab hominibus cōſula-
tur, cum eas ipſe paſcat diuitiis naturæ vſquequaq; fru-
ctiferæ, qui eas etiā per alios ſex annos paſcit cum col-
liguntur quæ ſeminantur. Non coques agnum in la- 90.
cte matris ſuæ. Quomodo intelligitur ad verborum *Exod. 23.*
proprietatē, neſcio vtrum poſsit reperiri. Si enim ali-
cuius ſignificationis cauſa prohibitum accipiamus, a-
gnum in lacte coqui nullus vſus eſt ita coquēdi. Si autē
in dieb⁹ quibus lactatur, quis hoc habuit vnquā Iudæo-
rum in obſeruatione, vt agnum non coqueret, niſi cum
deſiſteret ſugere? Quid eſt autem in lacte matris ſuæ,
quaſi poſſet, etiam ſi hoc intelligeretur, ſine huius præ-
cepti tranſgreſsione coqui, ſi eo nato mortua matre
eius, ab oue alia lactaretur? cū alicuius profecto rei ſigni
ficādæ cauſa eſſe præceptum nemo ambigat. Sed etiam
illa quæ poſſunt obſeruantia factitari, non ſine cauſa ita
præcepta ſunt, ſignificant enim aliquid. Hoc vero quo- M
modo obſeruetur ad proprietatem verborum, aut non
eſt, aut nō elucet: Intellectum tamen de Chriſto appro-
bo, quòd hac prophetia prædictus eſt, non occidēdus à *Mat. 2.*
Iudæis infans, quādo Hęrodes quęrens eum vt occide-
ret nō inuenit, vt coques quod dictum eſt, pertineat ad
ignem paſsionis, hoc eſt, tribulationē. Vnde dicitur, Va- *Eccleſia-*
ſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tri- *ſtici. 27.*
bulationis. Quia ergo non eſt tunc infans paſſus, cum
quærente Herode huiuſmodi periculū imminere vide-
retur, prædictum eſt his verbis. Non coques agnū in la-
cte matris ſuæ. Illud quoque forſitan nō abſurdum eſt,
quod alij dicūt, id eſſe præceptum per prophetam, ne ſe
boni Iſraëlitæ ſociarent malis Iudæis, à quibus Chriſtus
paſſus eſt tanquam agnus in lacte matris ſuæ: id eſt, eo
tempore quo conceptus eſt. Dicuntur enim fœminę ex
quo conceperint lac colligere: illo nanque menſe paſ-
ſum eſſe Chriſtum, & Paſchæ obſeruatio, & dies Ec-
cleſiæ notiſsimus natiuitatis eius oſtendit. Qui enim
menſe nono natus eſt octauo calendas Ianuarias, pro-
fecto menſe primò conceptus eſt circa octauum ca-
lendas Aprilis quod tempus etiam paſsionis eius fuit
in lacte matris ſuæ, hoc eſt, in diebus matris ſuæ.

Ecce

A Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuã,
91. vt ſeruet te in via, & inducat te in terram quam para-
Exod. 23. ui tibi. Attende tibi & exaudi eum, non credas illi:
nihil enim ſubtrahet tibi, nomen enim meum eſt ſuper
eum. Hoc de illo nimirũ intelligitur cui nomẽ mutatũ
eſt, vt Iſraël vocaretur, ipſe quippe introduxit populũ
92. in terram promiſsionis. Et ſeruis domino deo
Exod. 23. tuo, vt benedicam panem tuum, & vinum tuum, & a-
quam tuam, & auertam infirmitatem à vobis. Non erit
qui non generet, neque ſterilis ſuper terram tuam. Nu-
merum dierum tuorum replebo, & timorem mittam,
qui te antecedat, & amentes faciam omnes gentes ad
quas tu intrabis: & cætera. Quamuis iſtæ promiſsiones
poſsint & ſpiritaliter intelligi tamẽ cum ſecundũ tem-
poralem hominum fœlicitatem intelliguntur, ad vetus
teſtamẽtum pertinent: vbi quanquã præcepta, exceptis
his quæ in ſacramento aliquid ſignificant, eadẽ ad mo-
res bonos pertinentia reperiantur, promiſsiones tamen
Pſalm. 77. carnales atque terrenæ ſunt. Vnde in pſalmo lxxij. penè
lapſos & effuſos greſſus ſuos homo dei dicit, cum ze-
laret in peccatoribus, pacem peccatorũ intuẽs. Ea quip-
B pe cernebat abundare impiis, quæ ipſe ſecundum teſta-
mentum vetus expectabat à domino deo, cui hac mer-
cede ſeruiebat. Et cum hinc ei ſubrepere cœpiſſet ſenſus
impius, ꝙ deum nõ curare exiſtimaret humana, corre-
ptum ſe dicit, dum authoritatẽ ſanctorum nõ eſt auſus
improbare, & incepit cognoſcere, & ait, Hoc labor eſt
ante me donec introeã in ſanctuarium dei, & intelli-
gam in nouiſsima. Ibi enim præmia dabuntur ad nouũ
pertinentia teſtamentum, quæ impij non accipient: &
pœnæ tunc futuræ ſunt impiorũ, quas nullus piorũ ſen-
93. ſurus eſt. Et mittam veſpas ante te, & eiiciam Amor-
Exod. 23. ræos, & Eucæos, Chananæos, & Ethæos. Quæritur de i-
ſtis beſtiis quid intelligendum ſit? Nam & promittit
Sapien. 12. hoc deus & liber Sapientiæ dicit impletum, vbi ait, Et
miſit anteceſſores exercitus ſui veſpas. Nõ autẽ legimus
factum, neque Moyſi temporibus, neque ſub Ieſu Naue,
neque ſub iudicibus, neque ſub regibus. Ac per hoc ve-
ſpæ iſtæ aculei timoris intelligendæ ſunt fortaſſe, qui-
bus agitabãtur memoratæ gentes vt cederent filiis Iſ-
raël. Deus enim loquitur, in cuius ſermone ſi figuratè
aliquid dicatur quod ad proprietatem non ſit impletũ,
non impedit hiſtoriæ fidem, in qua perſpicitur veritas
C narrationis, ſicut nec euangeliſtarum narratio ſecun-
dum proprietatem impeditur, ſi aliquid à Chriſto di-
94. citur figurate. Si ſeruieris diis eorum, erunt tibi of-
Exod. 23. fendiculum. Hic Græcus δουλεύσῃς habet, non λατρεύ-
σῃς. Vnde intelligitur quia & δουλεία debetur deo tan-
quam domino, λατρεία verò non niſi deo tanquã deo.
95. Et Moyſi dixit, Aſcende ad dominum tu & Aaron
Exod. 24. & Nadab, & Abiud, & ſeptuaginta ſeniorum Iſraël: &
adorabunt à longe dominum: & accedet Moyſes ſolus
ad dominum, ipſi autem non accedent: populus autem
non aſcendet cum illis. Introiuit ergo Moyſes & nar-
rauit populo omnia verba dei & iuſtificationes. Reſpõ-
dit autem omnis populus voce vna dicentes, Omnia
verba quæ locutus eſt dominus faciemus & audiemus.
Vſque ad hunc locum ſcripturæ iuſtificationes intelli-
guntur, quæ datæ ſunt populo ad obſeruãdum. Incipiũt
autem quantum ipſa ſcripturæ verba indicant, vnde
hoc nomen iuſtificationum exortum eſt, ab illo ſeruo
Hebræo cui auris ad poſtem pertũditur. In quibus om-
nibus iuſtificationibus conſiderandum eſt, quæ inde
ad agendum vitam & morum bonorum conſuetudi-
nem duci poſsint. Multa quippe in eis ſacramenta ſunt

ſignificantia potius aliquid quàm vitam noſtram in- D
ſtruentia. Iuſtificationes ſanè Latini interpretes eas eſ-
ſe dixerunt, quæ Græci δικαιώματα appellant. No- 96.
tandum eſt, quod iterum populus ita reſpondet, Omnia Exod. 24.
verba quæ locutus eſt dominus faciemus & audiemus:
cum videatur ordo poſtulare, vt diceretur, audiemus
& faciemus. Sed mirum niſi aliquis ſenſus hic latet,
Nam ſi audiemus, pro eo poſitum eſt, quod eſt intelli-
gemus prius oportet verbis dei reddere faciendi ſerui-
tutem, vt ad intelligentiam earum rerum quæ ipſo
præcipiente fiunt, merito deuotionis, qua non contẽ-
ptæ ſed factæ ſunt, ipſe perducat. Sed vidẽdum eſt verũ
iſte populus illi filio ſimilis inueniatur qui patri iuben-
ti dixit, Ibo in vineam, & non iit. Gentes enim quæ do- Mat. 21.
minum penitus contempſerunt, poſtea per vnius obe-
dientiam iuſtificatæ quæ nõ ſectabantur iuſtitiã appre-
henderũt iuſtitiam. Notandum ergo quòd Moyſes 97.
ædificauit altare ſub monte, & duodecim lapides, & in Exod. 24.
duodecim tribus Iſraël. Intelligitur enim ex duodecim 2. Cor. 6.
lapidibus altare ædificatum ſignificaſſe ipſum populũ
eſſe altare dei, ſicut eſt templum dei. Et immolaue- 98.
runt hoſtiam ſalutaris deo. Non dixit hoſtiam ſaluta- Exod. 24.
rem ſed hoſtiam ſalutaris quod Græcus habet σωτήριον E
vel σωτηρίας. Vnde & in pſalmo, Calicem, inquit, ſalu- Pſal. 115.
taris accipiam: non dixit calicem ſalutarem. Vbi viden-
dum eſt, ne forte ille ſignificetur, de quo dixit Simeon,
Quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum. Hunc e- Lucæ 2.
nim & pſalmus commendat, vbi legitur, Bene nunciate Pſal. 95.
diem ex die ſalutare eius. Quid eſt enim aliud ſi diligẽ-
tius attendamus, quod ait diem ex die, niſi lumen ex lu-
mine, hoc eſt, deum ex deo, quod eſt vnigenitus filius?
Sumens autem Moyſes dimidiam partem ſangui- 99.
nis, infudit in craterem, & partem reliquam ſanguinis Exod. 24.
infudit ad altare: & accipiens librum teſtamenti reci-
tauit in aures populi. Notandum eſt nũc primũ ſacrifi-
caſſe Moyſen euidenter ſcripturam dicere, ex quo ex
Aegypto eductus eſt populus. Primo enim de Iethro di-
ctum erat ſocero eius, quãuis cum aliqua ambiguitate,
quòd immolauerit deo. Et aduertendum librum teſta-
menti cum ſanguine hoſtiæ recitari, in quo libro iſtas
iuſtificationes cõſcriptas debeamus accipere. Nam de-
calogum legis in tabulis lapideis fuiſſe conſcriptũ poſt-
ea manifeſtum eſt. Et dixerunt, Omnia quæcunque 100.
locutus eſt dominus, faciemus & audiemus. Non aliter Exod. 24.
reſpondent ecce iam tertio. Et aſcendit Moyſes & 101.
Aaron & Nadab & Abiud, & ſeptuaginta ſeniorum Iſ- Exod. 24.
raël, & viderũt locum vbi ſteterat ibi deus Iſraël. Con- F
ſtat inter eos qui recte intelligunt, nullo deum contine-
ri loco, nec aliquo velut ſitu corporis membra ponere,
ſicuti eſt noſtri corporis ſitus, ſedere, iacere, ſtare, & ſi
quid huiuſmodi eſt. Hæc enim ſunt ſiti corporũ, deus Ioan. 4.
autẽ ſpiritus eſt. Quod autẽ ſe oſtendit ſpecie corpora-
li vel ſignis corporaliter expreſsis, non ſubſtantia eius
apparet qua eſt ipſe quod eſt, ſed aſſumptio formarum
viſibilium eius omnipotentiæ ſubiacet. Et de electis 102.
Iſraël nõ diſſonuit nec vnus, & apparuerũt in loco dei, Exod. 24.
& manducauerunt & biberunt. Quis dubitet illos quos
nominatim expreſsit, & ſeptuaginta ſeniores nunc ap-
pellatos electos Iſraël, qui proculdubio perſonam gere- 2. Theſ. 3.
bant eorum qui electi ſunt in populo dei. Non enim
omnium eſt fides, Et nouit dominus qui ſunt eius. In 2. Timo. 2.
magna autem domo ſunt alia vaſa in honorem, alia in
contumeliam. Quoniam ergo quos ante præſciuit, & Roma. 8.
prædeſtinauit: quos autem prædeſtinauit, illos & voca-
uit: quos autem vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos autem

G iuſtificauit, ipſos & glorificauit: profectò de electis Iſ-
raël non diſſonuit nec vnus. Significatur autẽ in qua-
ternario numero in Moyſe & Aaron & Nabad & A-
biud, propter quatuor Euangeliſtas, & totius orbis qui
in quatuor partes diuiditur promiſsionem: & ſeptua-
giota de ſenioribus Iſraël, numero ſcilicet ſeptenario
decuplato, qui pertinent ad ſignificandum ſpiritũ ſan-
ctum, Sapphiro autẽ, ſignificatur vita cœleſtis, maxime
quia dictum eſt, Sicut aſpectus firmamenti, Firmamen-
tum autem cœlum appellari quis neſciat? Et forma la-
teris in eodem ſapphiro quadraturam ipſam, vel ſtabi-
litatem, vel eiuſdem quaternarij numeri ſacramentum
figurat. Quòd autem manducaot & bibunt in loco dei,
ſuauitatem ſaturitatẽmq; præfigurat vel ſignificat in il-
Mat. 5. lo regno æternitatis. Beati enim qui eſuriunt & ſitiunt
Luce 6. iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Vode & dooimus
dicit veoturos multos, quos vtique niſi electos, præſci-
tos, prædeſtinatos, vocatos, iuſtificatos, glorificatos, &
Mat. 8. recubituros cum Abraham & Iſaac & Iacob io regno
Luce 12. cœlorũ? Nam & alio loco ipſe hoc promittit fidelibus
H ſuis, quod faciat eos recumbere, & tranſeat & miniſtret
103. eis. Quid ſibi vult quod Ieſus Naue non comme-
Exod. 24. moratus in illis quatuor ſubitò cum Moyſe apparet, &
cum illo aſcendit in montem ad accipiendas tabulas
legis: & ſubitò rurſus idem Ieſus abſcooditur, id eſt, ta-
cetur: & Moyſes accepit legem io duabus tabulis, & cũ
eo iterum apparet. An forte ſignificat nouum teſtamẽ-
tum oomine Ieſu & abſconditum eſſe in lege, & ali-
quando apparere intelligentibus. Quòd vero Ieſus iam
vocatur, cum in libro oumerorum quando id nomen
Nume. 13. acceperit ſcriptura teſtatur, quòd iam prope eſſet, vt ter-
ram promiſsionis intraret, per prolepſin, hoc eſt, per
præoccupationem anticipat ſcriptura quod poſtea fa-
ctum eſt. Omnia quippe iſta poſteaquã facta ſunt, ſcri-
pta ſunt, ac per hoc quando factum eſt quomodo com-
memoratur, nondum vocabatur Ieſus, ſed quãdo ſcri-
104. ptum eſt iam hoc vocabatur. Et facies io ea cymatia
aurea verſatilia in circuitu. Cymatia dixit quæ in qua-
dratura extaot per quatuor partes, ſicut menſæ quadræ
Exod. 25. fieri ſolent. Nec quod ait verſatilia, mobilia debemus
accipere. Fixa ſunt enim, ſicut dixi mẽſas habere ſolitas:
ſed verſatilia dixit, tortilia, quæ Græce vocantur στρεπτά:
vel canalibus ſicut ſunt colomnæ tortiles: aut implica-
tis duabus virgulis in modum reſtis, ſicut etiam tor-
I ques fieri ſolent. Quod aotem ait, Et fabricabis illi qua-
tuor annulos aureos, & impooes ſuper quatuor latera
arcæ, duos annulos io latere vno & doos annulos in la-
tere altero, ad quatuor angulos occurrunt quatuor ao-
nuli ſinguli in ſingulis, & per angulorum nomerum fit,
vt quod in duobus lateribus ponitur, etiam in omnibus
quatuor pooatur. Vnus enim angulus duobus lateribus
communis eſt: alioquin nõ occurrit vt bini anouli po-
nãtur per quatuor latera, cum ſint quatuor aonuli: octo
quippe eſſe debuerunt, ſi aliter intelligimus quàm quod
dixi fieri numero angulorum. Ad hoc eoim annuli in
angulis poountur, quòd indocantur ſupportatoria vel
geſtatoria quibus arca quatuor hominibus hinc atque
105. inde portetur. Propiriatorium ad quid dicat ſu-
Exod. 25. perinponeodum ſuper arcam, quæri ſolet: ſed cum ao-
reum fieri iubeat, eiúſque longitudinem & latitudinem
tantam exprimat, quanta & ipſius arcæ dicta eſt, pro-
culdubio velut tabulam auream tantæ formæ fieri præ-
cepit qua tegeretur arca: ita vt in ipſo propiciatorio eſ-
ſent duo Cherubin, hinc atque inde alterutrum atten-
dentes: ita vt vultus eorum in propiciatorium eſſent, &
pennis ſuis obumbrarent propitiatoriũ, quod magnum K
eſt ſacramentum. Aurum quippe ſignificat ſapieotiam,
arca ſignificat ſecretum dei. In arca iuſſa ſunt poni lex,
& manna, & virga Aaron. Io lege pæcepta ſunt: virga
poteſtatem ſignificat, manna gratiam, quia niſi cũ gra-
tia oõ eſt poteſtas, præcepta faciendi. Veruntameo quia
lex à quouis proficiente ooo ex omni parte completur,
propiciatorium eſt deſuper. Ad hoc enim opus eſt vt
propiòus ſit deus, & ideo deſuper pooitur, quia ſuper
exaltat miſericordia iudicio. Duo vero Cherubin pen- Iacobi 2.
nis ſuis obumbrant propitiatoriũ, id eſt, hooorant ve-
lando, quooiam myſteria iſta ibi ſuot: & inuicem ſe
attendunt, quia coonſonant, duo quippe ibi teſtameota
figurantur. Et vultus eorum ſuot io propitiatoriũ, quia
miſericordiam domini, in qua vna ſpes eſt, valde com-
mendant. Denique hinc ſe promiſit locuturum deus
ad Moyſen de medio Cherubin deſurſum propitiato-
rij. Porrò ſi creatura rationalis in multitudine ſcientiæ,
quoniam hanc interpretationem habent Cherubin,
duobus ipſis animalibus ſignificatur: ideo duo ſuot, vt
ſocietatem charitatis commendent: ideo penois ſuis L
propitiatorium obumbrant, quia deo noo ſibi tribuunt
pennas ſuas, id eſt, deum honorant virtutibus quibus
præſtant: & vultus eorum non ſuot, oiſi in propitiato-
rium, quia cuicunq; profectui ad multitudinem ſcien-
tiæ ſpes non erit, niſi in dei miſericordia. Quod 106.
ait, Erunt anoulli in thecis ſupportatoriis ad tollendam Exod. 25.
mẽſam: hoc intelligendum eſt, quòd annulli eſſeot ve-
lut thecæ ſupportatoriæ, id eſt, quo ſupportatoria tan-
quam in thecas iodūcantur. Erunt quippe io thecis: ita
dictum eſt tanquam diceretur, erunt pro thecis.
Decem aulæorum iubet fieri tabernaculum, cum ſit 107.
decalogus legis. Aulæa vero ſignificant latitudinem, Exod. 26.
propter facilitatem. Charitas quippe plenitudo legis Roma. 13.
eſt: & oon niſi charitati ſunt præcepta facilia, vnde ip-
ſa dilatio commendatur cum dicitur, Dilataſti greſ- Pſal. 17.
ſus meos ſubtus me, & noo ſunt infirmata veſtigia mea.
Sed quoniam iſta dilatatio per gratiam fit dei: chari-
tas enim dei diffuſa eſt in cordibus ooſtris, oõ per noſ- Roma. 5.
Ipſos ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis: ideo
hic myſtice ipſe numerus etiam commẽdatur, qui per-
tinet etiã ad ſpiritum ſanctum per quem lex poſsit im-
pleri. Dicitur enim aulæum longitudinem debere ha-
bere in cubitis vigintiocto. Iſte autem numerus quia
per ſeptenarium diuidẽdus eſt, ſignificauit, cũ dicit la- M
titudinem aulææ in cubitis quatuor. Quater enim ſe-
ptem, fiunt viginriocto. Et eſt etiam iſte numerus per-
fectus, quia ſicut ſenarius ſuis partibus conſtat. Quod
vero tam ſæpe dicit, Cherubio facies ea opere textoris:
quid aliud quàm in his omnibus multitudinem ſcien-
tiæ commendat, quod interpretatur Cherubin. Et 108.
facies vela capillacia operire ſuper tabernaculom. Vn- Exod. 26.
decim facies ea. Quæ capillatia vela ſunt, id eſt, Cili-
cina, vndecim dicuntur eſſe. In peccatis quippe tranſ-
greſsio eſt. Tranſgreſsio vero vndenario numero ſi-
gnificatur, quooiam tranſgreditur denarium, iſt eſt,
legem: ideo ipſa vndecim per ſeptenarium multipli-
cata, faciunt ſeptuagiota ſeptem. Vbi ſignificaoit do-
minus vniuerſam remiſsiooem peccatorum dicens,
Non ſolum ſepties, verùm etiam ſeptuagiesſepties: quot Mat. 18.
generationes reperiuntur, cum Lucas à baptiſmo do-
mioi enumerans ſurſum verſus aſcendit & peruenit per
Adam vſq; ad deum. Ad hoc enim fit ſignificatio pec-
catorum io his velis, vt per coofeſsionem expriman-
tur, & per gratiam quæ data eſt eccleſiæ aboleaotur,
hoc eſt

A hoc eſt tegantur. Vnde dicitur, Beati quorum remiſſæ
Pſal.31. ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata. Deinde
iubet ea vela cooperiri pellibus arietinis rubricatis. A-
ries autem rubricatus, cui non occurrat Chriſtus paſ-
ſione cruentatus? Significantur his etiam martyres ſan-
cti, quorum orationibus propitiatur deus peccatis po-
puli ſui. Ipſis denique ſuperiaciuntur pelles hyacinthi-
næ, vt ſignificetur vita æterna viriditate tanquam vi-
109. gore perpetuo. Facies duos anconicos columnæ vni
Exod.26. conſiſtentes ex aduerſo, hoc eſt, vnũ hinc,& vnum in-
de de lateribus columnæ. Anconicos autem dicit, quos
vulgo vocamus ancones, ſicut ſunt in columnis cella-
rum vinariarũ quibus incumbunt ligna quæ cupas fe-
runt. Ducta eſt autem ſimilitudo verbi à cubitis vbi fle-
ctuntur manus, quibus incumbunt recumbentes, qui
110. Græce ἀγκῶνες vocantur. Baſes columnarum duas
Exod.26. vni. Baſes non eas tãtum videtur dicere ſcriptura qui-
bus columnæ ab imo fulciuntur, ſed etiam ſuperiores
quæ capitella nos dicimus. Ideo dicit duas baſes co-
lumnæ vni in ambas partes eius. Nam quæ ſunt ambæ
111. partes, niſi inferior & ſuperior? Quòd octo colũnas
Exod.26. & baſes earum ſedecim ſecundum ſupradictam ratio-
B nem à poſterioribus tabernaculi ſcriptura dicit, cum
ſuperius ſex dixerit, intelligitur annumeratis duabus
112. angularibus octo fieri. Et diuidet vobis velamẽ inter
Exod.26. medium ſanctum, & inter medium ſanctũ ſanctorum,
id eſt, vt inter ſanctum & ſanctum ſanctorũ ſit hoc ve-
lamen, de quo nunc loquitur; in quatuor columnis ex-
Hebr.9. tentum. De hac differentia inter ſanctum & ſanctum
ſanctorum ad Hebræos epiſtola loquitur, quia vbi arca
teſtimonij, ibi ſanctum ſanctorũ, hoc eſt, intus intra
velum: foris autem menſa & candelabrum, & cætera
quæ paulò antè dixit quemadmodũ fierẽt, ſancta dicta
ſunt,& nõ ſancta ſanctorum. Et ſignificatur foris vetus
teſtamentum, intus autem & nouum, cum ſit vtrun-
que in lectione veteris teſtamenti & expreſſum operi-
bus, & ſignificatione figuratum. Ac per hoc in ſanctia
figura figuræ, quia figura eſt veteris teſtamenti: in ſan-
ctis autem ſanctorum figura eſt ipſius veritatis, quia fi-
gura eſt noui teſtamenti. Totũ quippe verus teſtamen-
tum in his rebus & celebrationibus, quæ ita obſeruanda
113. præcipiuntur, figura eſt. De altari quæritur quomo-
Exod.27. do tribus cubitis altum eſſe voluerit, cum tanta fere ſit
C ſtaturæ hominis altitudo. Quomodo ergo miniſtra-
batur altari, cum gradus habere altare alio loco prohi-
Exod.20. beat? Ne pudenda, inquit, tua reueles ſuper illud. Sed il-
lud dicebat de altari quod terra vel lapidibus cõſtruen-
dum eſſet, vbi gradus ipſi coædificati ad corpus altaris
vtique pertinerẽt: nunc vero de tabulis fieri altare præ-
cepit, quò ſi apponeretur ad horã adminiſtrationis ali-
quid vbi ſtaret miniſter altaris, & peracto miniſterio
tolleretur, ad corpus altaris non vtique pertineret. Item
quæritur quomodo ſuper altare ligneũ ſacrificiũ quod
inferebatur poſſet incedi, præſertim quia cõcauum fie-
ri iubet,& craticulam deponi vſque ad medium eius, id
eſt medium concauitatis eius, opere factum reticulato.
An quoniam dixit, Et facies cornua in quatuor angu-
los, ex ſeipſo erunt cornua,& teges illa æramento: non
ad ſola cornua referendum eſt quod ait, teges illa æra-
mento, ſed ad omnia de quibus loquebatur de altari fa-
114. bricando præcipiens. Et tu loquere omnibus ſa-
Exod.28. pientibus mente quos repleui ſpiritu intellectus, αἰσθή-
σεως quidem Græcus habet, quem Latine ſenſum, non
intellectum dicere ſolemus. Sed ſcriptura de ſenſu in-
teriore quem intellectum vocamus, ſic loqui ſolet, ſicu-
ti eſt ad Hebræos, Perfectorum eſt autem ſolidus cibus, Hebr.5.
eorum qui per habitum exercitatos habent ſenſus ad D
diſcernẽdum bonum & malum. Ibi enim quod poſuit
ſenſus, Græcus habet αἰσθήσεις. Quem ergo iſtum ſpiri-
tum, niſi ſpiritum ſanctum debemus accipere? Et ſto-
las quas faciet, pectoralem, humeralem, & tunicam ta-
larem, & tunicam cum cornibus. Has appellatas ſtolas
eſſe & cætera, cũ ſuperius vnam ſtolam faciendam pro-
poſuiſſet, notandum eſt. Tunicam vero cum cornibus,
honeſtius putarunt Latini interpretes dici, quàm ſi di-
cerent cum cirris, qui bene diſpoſiti ornamento eſſe
veſtibus ſolent. Aſpidiſcas in veſte ſacerdotali quas 115.
dicat, vtrum ſcutulas, quæ à ſcuto Latine appellantur, Exod.28.
quia & Græci ſcutum ἀσπίδα appellant. An vero aſpidi-
ſcas propter diligentem colligantiam dicit ab aſpide
ſerpente, ſicut etiam murænulæ appellantur. Spithamus Spitham*.
autem longitudo,& ſpithamus latitudo, Latini quidam
interpretati ſunt menſuram extentæ palmæ à fine pol-
licis vſque ad finem digiti minimi. Idem quod dicitur,
Sumes duos lapides onychinos,& ſculpes in eis nomi-
na filiorum Iſraël, ſex nomina in lapide vno, & ſex re-
liqua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorũ: an in-
telligendum ſit, vt lapides ſint de nominibus filiorum E
Iſraël ſecundum natiuitates eorum: id eſt, ſecundum
ordinem quo nati ſunt. Et facies ſuper rationale 116.
fimbrias complectentes opus catenarum de auro puro: Exod.28.
quod Latini rationale interpretati ſunt, inopia linguæ
fecit: Græcus habet enim λόγιον non λογικόν. Rationa-
le autem illud ſolemus appellare, quod Græci dicunt
λογικόν. Sed quoniam λόγος, in Græca lingua ambi-
guum eſt, vtrum verbum ſignificet, an rationem: quia
vtriuſque rei nomen eſt, vbi putatum eſt à verbo du-
ctum λόγιον, eloquium noſtri interpretati ſunt. Nam
quod habemus, Eloquia domini, eloquia caſta: Græci Pſal.11.
habent λόγια. Hic verò in veſte ſacerdotali, quod ex
auro & hyacintho, & purpura, & cocco duplici torto,
& byſſo duplici torta, fieri præceptum eſt, quadratum
duplex quod eſſet in pectore ſacerdotis,& λόγιον voca-
retur, incertum vtrum à ratione an à verbo ductum
fuerit: interpretes noſtri à ratione dictum putantes, ra-
tionale appellauerunt. Et impones ſuper rationale 117.
iudicij demonſtrationem & veritatem. Quid ſibi hoc Exod.28.
velit, vel in quali re, vel metallo poneretur ſuper ratio-
nale demonſtratio & veritas, quoniam talia dicit fieri F
in veſte ſacerdotis quæ corporaliter fiunt, inuenire dif-
ficile eſt. Fabulantur tamen quidam lapidem fuiſſe cu-
ius color ſiue ad aduerſa ſiue ad proſpera mutaretur,
quando ſacerdos intrabat in ſancta: & hoc eſſe quod
ait, Et afferet Aaron iudicia filiorum Iſraël ſuper pectus
ſuum: oſtendens videlicet in illa demonſtratione &
veritate, quid de illis iudicauerit dominus, quanquam
poſſit intelligi demonſtrationem & veritatem literis
impoſitam ſuper λόγιον. Et facies tunicam talarem 118.
hyacinthinam, id eſt, vſque ad talos dependentem: & Exod.28.
erit periſtomium ex ea medium, id eſt, qua caput ci-
ciatur. Hoc eſt enim quod Græci dicunt περιστόμιον.
Oram habens in circuitu periſtomij, opus textoris con-
textam, id eſt, ne ipſa ora extrinſecus aſſuatur: hoc vi-
detur dicere, commiſſuram contextam. Vnde etiam
addidit, ex ipſa ne rumpatur, id eſt, vt ex ſeipſa ſit ipſa
ora contexta cum veſte. Et erit Aaron cum cœpe- 119.
rit fungi ſacerdotio, audietur vox eius intranti in ſan- Exod.28.
ctuarium in conſpectu domini & exeunti vt non mo-
riatur: intrantis & exeuntis vocem de tintinabulis di-
cit audiri, tantumque ibi pondus obſeruationis poſuit,

G vt diceret, ne moriatur. Teſtimonia ergo quædam ſi-
gnificari voluit in veſte ſacerdotali, qua vtique ſignifi-
catur eccleſia, per hæc tintinnabula, vt nota ſit conuer-
ad Titũ.2. ſatio ſacerdotis: ſicut apoſtolus dicit, Circa omnes te-
2.Tim.2. ipſum bonorum operum præbens exemplum. Aut il-
lud, Quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc eadem
commenda fidelibus, & iis qui idonei ſunt & alios do-
cere. An quid aliud, magnum tamen eſt, quicquid illud
eſt? Intranti autem & exeunti, pro intrantis & exeuntis,
locutio eſt: vox pro ſonitu, nam tintinnabulorũ magis
120. ſonus quàm vox eſt. Et facies laminam auream pu-
Exod.28. ram & formabis in eadem formatione ſanctitatem do
mini: & impones illud ſuper hyacinthum duplicem
tortam, & erit ſuper mitram: ſecundum aſpectum mi-
træ erit, & erit ſupra frontem Aaron, vt auferat pecca-
ta ſanctorum quęcunque ſanctificabunt filij Iſraël om-
nis datus ſanctorũ eorum. Quomodo formetur in la-
mina ſanctitas domini, non video, niſi aliquibus lite-
ris, quas quidam quatuor eſſe dicunt Hebræas: quod
vt Græci appellant τετραγράμματον, nomen dei ineffa-
bile credunt fuiſſe vel eſſe adhucuſque. Sed quælibet
ſint, vel quomodolibet ſe habeãt illæ literæ vt dixi, ſan-
H ctitatem domini vel ſanctificationem ſi hoc magis di-
cendum eſt, quod Græcus habet ἁγίασμα, non niſi in
auro literis formari potuiſſe crediderit. Ibi autem di-
cit ſacerdotem ſanctorum auferre peccata, quæcunque
ſanctificabũt, inquit, filij Iſraël omnis datus ſanctorum
eorum: quod arbitror dictum in eis ſacrificiis quæ of-
ferunt pro peccatis ſuis: vt non ſanctorũ hominum in-
telligamus, ſed ſanctorum ab eo quod ſunt ſancta quæ
offeruntur pro peccatis. Cum ergo de lamina dixiſſet,
adiũxit atque ait, Et auferet Aaron peccata eorum quę-
cunque ſanctificabunt filij Iſraël omnis datus ſanctorũ
eorum: id eſt, ſacerdos auferet, quæcunque offerunt pro
peccatis ſuis, quæ dicuntur & ſancta, quia iuſtificantur,
& peccata, quia pro peccatis offeruntur, ſicut multis lo-
cis hoc ipſum euidẽter ſcriptura commemorat. Quod
autem adiungit & dicit, Et erit ſuper frontem Aaron
ſemper acceptum illis in conſpectu domini, ad lami-
nam illam reuertitur. In quo aduertendum, ſi inueniri
poteſt qui non habeat neceſsitatẽ pro ſuis offerre pec-
catis præter Chriſtum, qui ſolus poteſt omnium aufer-
re peccata: intelligitur frontis ornamentũ, fiducia bonę
I vitæ, quam qui vere perfectéque non ſignificatione, ſed
veritate ſacerdos habet, ſolus poteſt auferre peccata,
121. nec habet neceſsitatem offerre pro ſuis. De Aaron
Exod.28. & filiis Aaron, cum præciperet loquens ad Moyſen
quomodo veſtirentur & vngerentur, quid eſt quod ait,
Et implebis manus eorum vt ſacerdotio fungãtur mi-
122. hi. An forte muneribus quæ offerenda ſunt deo? Et
Exod.28. facies eis femoralia linea, tegere turpitudinem corpo-
ris eorum, à lumbis vſque ad femora erunt. Cum veſtis
tanta cooperiat totum corpus, quid eſt quod ait, femo-
ralia facies linea tegere turpitudinem corporis eorum:
quaſi apparere poſſet tanta deſuper veſte adhibita? Niſi
123. quia ſignum eſſe voluit in hoc caſtitatis vel continen-
Exod.28. tiæ: quæ deo per indumentum ſignificatur, vt non ex
Lib.3.nu- ſeipſo habita, ſed data intelligatur. Cum de filiis
mer.81. ci- Aaron loqueretur, Et indues eos, inquit, tunicas, &
darim ex- cinges eos zonis, & circundabis eis cidaras. Quam di-
ponit pro cit cidarim vel cidaras, quoniam non eſt interpreta-
tegumẽto tum, nec in vſu modo eſt, ignoratur: puto tamen non
capitis. eſſe capitis tegmen, vt nonnulli putauerunt. Neque e-
124. nim diceret, circundabis eis, niſi tale aliquid eſſet quod
Exod.28. non capiti, ſed corpori vſui eſſet. Et erit illis ſacer-
dotium mihi in ſempiternum. Quomodo dicat in ſem- K
piternum de his ſignificatiuis rebus, ſuperius ſæpe dixi-
mus. Nam vtique mutatum eſt hoc ſacerdotium, vt ille
eſſet in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech, non Pſal.109.
ſecundum ordinem Aaron. Ibi enim & iuratio, & nul-
la dei pœnitudo, qua ſignificetur mutatio. Iurauit enim
dominus, & non pœnitebit eum, tu es, inquit, ſacerdos
in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. De or-
dine autem Aaron dictum eſt quidem, in ſempiter-
num, vel propter tempus non præceptum quouſque
obſeruaretur, vel quo res ſignificaret æternas: nuſquam
eſt tamen dictum de ſacerdotio Aaron, quia iurauit
dominus & non pœnitebit eum: Et ideo dictum eſt in
illo ſacerdotio ſecundum ordinem Melchiſedech, non
pœnitebit eum: vt ſignificaretur, quia de ſacerdotio
Aaron pœnituit eum, id eſt, mutauit illud. Quid 125.
eſt & conſummabis manus Aaron & manum filiorum Exod.29.
eius. An per manus poteſtatem ſignificauit, vt aliquid
etiam ipſi conſecrare poſſent? Poteſtas autem ſanctifi-
catione conſummabatur, qua præcepti ſunt ſanctifi-
à Moyſe. Et adduces vitulum ad oſtium taberna- 126.
culi, & ſuperimponent Aaron & filii eius manus ſuas Exod.29.
ſuper caput vituli in conſpectu domini. Ecce vnde ſu- L
pra dictum eſt, conſummandas eſſe manus eorum: id
eſt, perficiendam poteſtatem, vt etiam ipſi ſanctifica-
rent quomodo fit cum ponunt manus ſuas ſuper vitu-
lum immolandum. Quod odor ſuauitatis ſæpe 127.
domino dicitur ſacrificium de victimis pecorum in Exod.29.
ſcripturis ſacris, non vtique deus odore fumi delecta-
tur, ſed tantùm illud quod hic ſignificatur ſpiritaliter,
deum delectat cum ſpiritaliter exhibetur, quoniam ip-
ſe odor dei ſpiritaliter intelligitur. Non enim ſicut nos
odorem corporeis naribus ducit. Sicut ergo ille olfacit,
ſic iſta ſignificant. Et ſumens pectuſculum de 128.
ariete conſummationis, quod eſt Aaron: id eſt, ipſius Exod.29.
Aaron, Hoc enim pertinere voluit ad ſummum ſacer-
dotem. Et erit Aaron & filiis eius legitimum æter- 129.
num à filiis Iſraël: cum diceret de pectuſculo & bra- Exod.29.
chio victimarum. More illo ergo, æternum dixit, quem
ſæpe ſupra commemorauimus. Et ſtola ſancti quæ eſt
Aaron, erit filiis eius poſt eum, vngere eos in ipſis, &
conſummare manus eorum. Septem diebus veſtiet ſe
ea ſacerdos qui ſucceſſerit ei de filiis eius qui intrabit in
tabernaculũ teſtimonij deſeruire in ſanctis. Hæc verba M
multas quæſtiones habent. Nam primum hic notan-
dum eſt, quomodo cum ſtolam dixerit ſancti, poſtea
pluraliter dicit vngere eos in ipſis, tanquam in ſtolis.
Nam & ſupra multas ſtolas eas dixerat, quibus vna con
ſtaret quanquam ambiguum ſit, vtrum in ipſis ab eo
quod ſunt ipſa genere neutro, quæcunque ſunt quibus
illa ſtola completur, id eſt, veſtis ſacerdotalis, quod ma-
gis putandum eſt, eo quòd in conſequentibus dicit,
ſeptem diebus veſtiet ſe ea ſacerdos qui ſucceſſerit ei: ea
ſcilicet omnia quæ commemorauit cum veſtem ſacer-
dotalem deſcriberet, repetiuit ſanè quod ſupra dixe-
rat, conſummare manus eorum: vnde quid mihi vide-
retur expoſui. Quòd vero ait, ſeptem diebus veſtiet ſe
ea ſacerdos: nunquid aliis diebus ſe non veſtiet? ſed illis
ſeptem continuis intelligi voluit, quibus eius ſacerdo-
tium quodammodo dedicatur, atque hebdomadis eſt
in eius inchoatione feſtiuitas. Succeſſorem autem
Aaron eum dicit, qui intrat tabernaculum teſtimonij
deſeruire in ſanctis: cum ſcilicet ſignificans qui non
poterat eſſe niſi vnus, non quales erant filij Aaron
cum viuo patre ſuo, ſed qualis ſucceſſor ipſius Aaron.

Quomodo

A Quomodo ergo proprium dicit huius vnius eſſe, in-
trare in tabernaculum teſtimonij, deſeruire in ſanctis:
cum & illa quæ ſunt extra velum quo velantur ſancta
ſanctorum, ſancta appellētur, & tabernaculum teſtimo-
nij etiam illud vocetur, vbi ſunt ſancta: id eſt, menſa &
candelabrum: vbi cum deſeruiant etiam ſequentes ſa-
cerdotes ad menſam & candelabrum & ipſum altare,
quomodo vnum dicit ſucceſſorem Aaron qui intret in
tabernaculum teſtimonij deſeruire in ſanctis? Si dixiſ-
ſet, deſeruire in ſanctis ſanctorum, nulla eſſet quæſtio.
Ad hæc enim vbi eſt area teſtimonij, ſolus vnus intra-
Hebr.9. bat ſummus ſacerdos. Quod etiam in epiſtola ad He-
bræos diligentiſſime commendatur: niſi forte eo ipſo
quod vnum dicit intrare in tabernaculum teſtimonij
deſeruire in ſanctis, non vult vtique intelligi niſi in
ſanctis ſanctorum: quia & ipſa vtiq; ſancta appellantur.
Nec enim omnia quæ ſancta ſunt, etiam ſancta ſancto-
rum dici poſſunt: quamuis econtrariò quæ ſancta ſan-
ctorum ſunt, proculdubio vtique ſancta ſunt. Vnus au-
tem iſte qui ſemel in anno intrabat in ſancta ſanctorũ,
quoniam Christum Ieſum ſignificabat, apertiſſime ſu-
pradicta ad Hebræos epiſtola commēdatur. Quod au-
B tem præfiguratum eſt in ſancta ſanctorũ, vt ſuper areã
quæ legem habebat, eſſet propitiatorium, vbi dei miſe-
ricordia ſignificatur: intelligendum eſt quam propi-
tius ſit peccatis eorum qui legem non implent. Hoc
mihi videtur etiam in ipſa veſte ſacerdotis ſignificari.
Nam & ipſa quid aliud quàm Eccleſiæ ſacramenta ſi-
gnificat, quòd in λογίῳ: id eſt, rationali in pectore ſa-
cerdotis poſito iudicia conſtituit, in lamina verò ſan-
ctificationem & oblationem peccatorum: tanquam ra-
tionale ſit in pectore ſimile arcæ in qua lex erat, & la-
mina illa in fronte ſimilis propitiatorio quod ſuper ar-
cam erat, & vtrobique ſeruaretur quod ſcriptum eſt,
Iacob.2. Superexaltat miſericordiam iudicio. Quid eſt quod
130. purificatum & ſanctificatum altare ſeptem diebus di-
Exod.29. cit quod ſanctum ſancti erit altare? Non quidem dicit
ſanctum ſanctorum, ſicut eſt illud quod velo ſeparatur,
vbi eſt arca teſtimonij. Veruntamen & hoc altare extra
velum poſitum, per ſanctificationem ſeptem dierum
dicit potius, quàm per vnctionem fieri ſanctum ſancti.
Et addit, Omnis qui tetigerit altare, ſanctificabitur.
131. Cum de annulis loqueretur altaris incenſi, quod al-
Exod.30. tare nõ inærari, ſed inaurari iuſſit, Et duos annulos au-
C reos puros facies, inquit, ſub tortili corona eius, in duo
latera facies in duobus lateribus: quoniam Græcus ha-
bet ita εἰς τὰ δύο κλίτη ποιήσεις ἐν τοῖς δυσὶ πλευροῖς.
Nã clite latera ſunt, & pleuræ latera ſunt. Vnde quidam
Latini ſic interpretati ſunt, id duas partes facies in duo-
bus lateribus. Non autem ait Græcus μέρη quod eſt par-
tes, ſed κλίτη, quod latera. Nam hoc verbum eſt in illo
Pſal.127. pſalmo vbi ſcriptum eſt, Vxor tua ſicut vinea fertilis
in lateribus domus tuæ. Ac per hoc tantum caſus inter-
eſt, quia prius accuſatiuum, poſt vero ablatiuum poſuit
in duo latera facies, in duobus lateribus. Quis autem ſit
ſenſus, difficile eſt aſſequi, niſi forte vt ſolet ſcriptura
amare eclipſin, vt aliquid deſit & ſubaudiatur; etiam
hic ſubaudiatur, erunt: vt iſte ſit ſenſus, in duo latera fa-
cies, in duobus lateribus erunt: id eſt, ad duo latera fa-
cies annulos, quoniam in duobus lateribus erunt.
132. Et erunt arcus amitibus ita vt tollatur illud in eis.
Exod.30. Quos annulos dixerat, arcus dicit. Annulos quippe pro
rotundis anſis poſuit. Et quid eſt aliud annulus vel cir-
culus, niſi vndique arcus? Ideo quidam nolentes arcus
dicere, thecas interpretati ſunt, quibus amites inducē-
rentur, dicentes, Et erunt thecæ amitibus, quaſi Græcus D
hoc non poſſet dicere, cum etiam thecæ Græcum ver-
bum ſit: dixit autem ψαλίδας, quod arcus interpreta-
tur. Incendet ſuper illud incenſum continuationis 133.
in conſpectu domini in progenies eorum. Continua- Exod.30.
tionis incenſum dicit, quod continuatim fieret: id eſt,
nullo die prætermitteretur. Cum de altari præciperet
incenſi: id eſt, in quo incenſum tantum poneretur, non
holocauſtum, non ſacrificium, non libatio, prædixerat
idipſum incenſum quotidie poni debere: nunc autem
dicit, Et depropitiabit Aaron vel exorabit ſuper cor-
nua eius ſemel in anno de ſanguine purificationis de-
lictorum. Depropitiabit, ab eo quod eſt depropitiatio,
quæ Græce dicitur ἐξιλασμός. Vnde etiam intelligen-
dum eſt, hoc quod ſemel in anno iubet fieri ad propi-
tiandum deum ſuper cornua altaris incenſi, id eſt, vt
de ſanguine purificationis delictorum, victimarum ſci-
licet quæ offeruntur pro delictis ſemel in anno, tan-
gantur cornua altaris incenſi: non pertinere ad illam
appoſitionem incenſi, quam quotidie fieri iuſſerat. Illa
enim fiebat aromatibus, non ſanguine, & quotidie, non
ſemel in anno. Nõ ergo ſimus intellecturi, ſemel in an-
no intrare ſacerdotem ſolere in ſancta ſanctorum, ſed E
ſemel in anno cum ſanguine: & quotidie quidem ſole-
re intrare ſine ſanguine cauſa incenſi imponendi, Cum
ſanguine autem ſemel in anno, maxime quia ſequitur
& dicit, Semel in anno purificabit illud, ſanctum ſan-
ctorum eſt domino. Non ergo ſemel in anno ponet il-
lic incenſum quod quotidie fieri iuſſum eſt: ſed ſemel
in anno purificabit illud, quod cum ſanguine fieri de-
bere præceptũ eſt: & poſt hoc adiungit, ſanctũ ſanctorũ
eſt domino: ac per hoc ſanctum ſanctorum non extra,
ſed intra velum erat, etiam illud profecto altare de quo
nunc agitur, quod poni contra velum intrinſecus iuſ-
ſit. Quid eſt quod ait, Si acceperis computationem 134.
filiorum Iſraël in viſitationem eorum: niſi quià iubet Exod.30.
eos aliquando viſitari & computari, id eſt, numerari?
Quod in Dauid propterea vindicatum intelligendum 2.Reg.24.
eſt, quia deus non iuſſerat. Aduertendum eſt etiam 135.
& notandum quemadmodum vnguento chriſmatis Exod.30.
omnia iuſſit vngi, tabernaculum ſcilicet & ea quæ in
illo erant, & deinde erunt ſancta ſanctorum: Omnia
ſcilicet cum fuerint vncta, erunt ſancta ſanctorũ. Quid
igitur diſtabit iam inter illa interiora quæ velo tegun-
tur, & cætera, ſi omnia cum vncta fuerint erunt ſancta F
ſanctorum, diligentius requirendũ: hæc tamen notan-
da crediderimus. Vbi etiam meminerimus, quòd ſicut
de illo altari ſacrificiorum, quod poſt vnctionem ap-
pellari voluit ſanctum ſancti, cõtinuò dictũ eſt, Omnis
qui tangit illud, ſanctificabitur: ita de omnibus poſtea
quæ de illo vnguento vncta, dicta ſunt, Sancta ſancto-
rum; eadem ſententia ſubſecuta eſt, vt diceretur, Omnis
qui tangit ea, ſanctificabitur. Quod duobus modis in-
telligi poteſt, ſiue tangendo ſanctificabitur, ſiue ſancti-
ficabitur vt ei liceat tangere: ſi tamen non licebat tan-
gere populo tabernaculum, quando offerebat hoſtias,
vel quęcunque ab eis oblata offerebãtur deo. Nam con-
ſequenter non ſolis ſacerdotibus, neque ſolis Leuitis
dicendum admonet, quod ait ad Moyſen, Et filiis Iſ-
raël loquere dicens. Vtique filij Iſraël totus ille populus
erat. Iubet autem illis dici, oleum linitio vnctionis, ſan-
ctum erit hoc vobis in progenies veſtras: ſuper carnem
hominis non linietur, & ſecundum compoſitionem
hanc non facietis aliud, quia ſimiliter ſanctum eſt, &
ſanctificatio erit vobis. Quicunque fecerit ſimiliter, &

G quicunque dabit de eo exteræ nationi, interibit de po-
pulo ſuo. Iubet igitur nõ ſolis ſacerdotibus, ſed vniuer-
ſo populo Iſraël, vt non faciant tale vnguentum in vſus
humanos. Hoc eſt enim quod ait, Super carnẽ hominis
non linietur. Prohibet ergo ſimile fieri in vſus ſuos, &
interitum minatur ſi quiſquã ſimiliter fecerit: id eſt, vn-
guentum ad vſus ſuos, ſimiliter ſi ſimile confecerit, vel
cuiquã hinc dederit exteræ nationi. Ac per hoc quòd
ait, Sanctificatio erit vobis: cum hoc populo Iſraël vni-
uerſo dici iubet, non video quid intelligam: niſi quia
licebat eis quando veniebant cum ſuis quiſque mune-
ribus tangere tabernaculum: & tangẽdo ſanctificaban-
tur propter illud oleum quo cuncta peruncta ſunt, &
hinc dictum, Omnis qui tangit ſanctificabitur: non ta-
men ſic quemadmodum ſacerdotes, qui vt æterno ſa-
136. cerdotio fungerentur, vngebantur ex illo. Quòd
Exod.30. præcepit quibus aromatibus fiat thymiama: id eſt, in-
cenſum, & dicit vnguentario more coctum opus vn-
guentarij: non ideo putare debemus vnguentum fieri:
id eſt, vnde aliquid vngatur: ſed vt dictum eſt thymia-
ma, vel incẽſum quod imponatur illi altari incenſi, vbi
H non licebat ſacrificari, & erat intra ſancta ſanctorum.
137. Et concides de illis minutim, & pones contra teſti-
Exod.30. monia in tabernaculo teſtimonij, vnde innoteſcam tibi
inde: in ſanctum ſanctorum erit tibi incenſum. Ecce
iterum hoc incenſum, quia intus ponebatur ad altare
incenſi quod intus erat, ſanctum ſanctorum dicitur: &
tabernaculum teſtimonij proprie dicitur, illum ipſum
interius vbi arca erat, adhibita ſanè differentia, cum ait,
vnde innoteſcam tibi inde. Sic enim dixerat primum
de propitiatorio, quod vtique intus eſt: id eſt, intra ve-
138. lum ſupra arcam. Quid eſt quòd Beſeleel cum iu-
Exod.30. beret adhiberi operibus tabernaculi faciẽdis, dixit eum
ſe repleuiſſe ſpiritu diuino ſapientiæ & intellectus &
ſcientiæ in omni opere excogitare & architectonari,
&c. Vtrum ſpiritus ſancti muneri etiam iſta opera tri-
buenda ſunt quæ pertinere ad opificium videntur: an
& hoc ſignificatiue dictum eſt, vt ea pertineant ad di-
uinum ſpiritum ſapientiæ & intellectus & ſcientiæ quæ
his rebus ſignificantur? Tamen etiam hic cum ſpiritu
I repletus dicatur iſte diuino ſapientiæ & ſcientiæ, non-
139. dum legitur ſpiritus ſanctus. Quid ſibi vult quòd
Exod.31. cum de ſabbato obſeruando præciperet ait, Teſtamen-
tum æternum in me & filiis Iſraël: non ait, inter me &
filios Iſraël. An quia ſabbatum requiem ſignificat, & re-
quies nobis non eſt niſi in illo? Nam profectò filios Iſ-
raël vniuerſum populum ſuũ dicit: id eſt ſemen Abra-
ham: & eſt Iſraël ſecundum carnem, & ſecundum ſpi-
ritum. Nam ſi Iſraël non eſſet dicendus, niſi ex genere
carnis, non diceret apoſtolus, Videte Iſraël ſecundum
1.Cor.10. carnem: vbi profectò ſignificat eſſe Iſraël ſecundũ ſpi-
ritum qui in abſcondito Iudæus eſt, & circuncifus cor-
Rom.2. de. Sic ergo melius fortaſſe diſtinguitur, Teſtamentum
æternum in me: vt inde alius ſit ſenſus, & filiis Iſraël ſi-
gnum æternum: id eſt, æternæ rei ſignum: quomodo pe-
1.Cor.10. tra erat Chriſtus, quia petra ſignificabat Chriſtum. Non
ergo ita intelligendum eſt teſtamentum æternum in
me & in filiis Iſraël, tanquam in deo & filiis Iſraël ſit
hoc teſtamentum æternum: in me, quia in illo promiſſa
eſt requies æterna. & filiis Iſraël ſignum eſt æternum,
quia filij Iſraël acceperunt obſeruandum ſignum, quo
requies ſignificatur æterna veris Iſraëlitis, hoc eſt filiis
promiſsionis & viſuris deum facie ad faciem ſicuti eſt.
140. Et dedit Moyſi ſtatim vt ceſſauit loqui ad eum, in
Exod.31. monte Sina duas tabulas teſtimonij, tabulas lapideas
ſcriptas digito dei. Cum tam multa locutus ſit deus, duæ K
tantùm tabulæ dantur Moyſi lapideæ, quæ dicuntur ta-
bulæ teſtimonij futuræ in arca. Nimirum omnia cæte-
ra quæ præcepit deus, ex illis decem præceptis quæ dua-
bus tabulis conſcripta ſunt, pendére intelliguntur, ſi di-
ligenter quærantur & bene intelligãtur: quomodo hæc
ipſa rurſus decem præcepta ex duobus illis, dilectione
ſcilicet dei & proximi, in quibus tota lex pendet & pro- Matt.22.
phetæ. Quod iubet Aaron inaures demi ab auribus 141.
vxorũ atq; filiarum, vnde illis faceret deos, non abſurde Exod.32.
intelligitur difficilia præcipere voluiſſe, vt hoc modo
eos ab illa intentione reuocaret: factum tamen illud ip-
ſum difficile vt eſſet aurum ad faciẽdum idolum, pro-
pter eos notãdum putaui, qui contriſtantur ſi quid tale
propter vitam æternam diuinitus fieri vel æquo animo
tolerari iubeatur. Dominus indicans Moyſi quid fe- 142.
cerit de vitulo populus, hoc eſt, de idolo quod ex auro Exod.32.
ſuo fecerãt, dicit eos dixiſſe, Hi dij tui Iſraël qui te edu-
xerunt de terra Aegypti. Quod eos dixiſſe non legi-
tur, ſed animam eorum hanc fuiſſe deus oſtendit. Ho-
rum quippe verborum gerebant in corde ſententiam, L
quæ deum latere non poterat. Et propitiatus eſt do- 143.
minus de malicia quam dixit facere populo ſuo. Mali- Exod.32.
ciam hic pœnam intelligi voluit, ſicuti eſt, Aeſtimata Sapient.3.
eſt malicia exitus illorum. Secundum hanc dicitur, Bo-
num & malum à deo, non ſecũdum maliciam qua ho-
mines mali ſunt. Malus enim deus nõ eſt, ſed malis in-
gerit mala: quia iuſtus eſt. Iratus quidem Moyſes 144.
videtur tabulas teſtimonij digito dei ſcriptas colliſiſſe Exod.32.
atque fregiſſe: magno tamen myſterio figurata eſt ite-
ratio teſtamenti noui, quoniam vetus fuerat abolen-
dum, & conſtituendum nouum. Notãdum ſanè quan-
ta pro populo ad deum ſupplicatione laborauerit, qui
tam ſeuerus in eos vindicando extitit. Quod autem in
ignem miſſum vitulum fuſilem contriuit, & in aquam
ſparſit, quam populo potum dedit, quid nobis videatur
ſignificare, iam alibi ſcripſimus in opere cõtra Fauſtum lib.22.c.93.
Manichæum. Et dederunt mihi, & miſi in ignem, 145.
& exiit vitulus hic. Compẽdio locutus eſt, non dicens Exod.32.
quòd ipſe formauerit vt exiret vitulus fuſilis. An excu-
ſationis cauſa timendo mentitus eſt, tanquam ipſe in M
ignem periturum aurum proiecerit, atque ipſo non id
agẽte forma vituli exierit? Quod ideo non eſt creden-
dum hoc eum animo dixiſſe, quia nec latere Moyſen
poſſet quid eſſet in viro cum quo deus loquebatur, &
fratrem de mendacio non redarguit. Et cum vi- 146.
diſſet Moyſes populum, quia diſsipatus eſt, diſsipauit e- Exod.32.
nim eos Aaron vt in gaudiũ venirent aduerſariis ſuis.
Notãdum eſt quemadmodũ illud totum malum quod
populus fecit, ipſi Aaron tribuatur, quòd eis conſenſerit
ad faciendum quod male petiuerant. Magis enim di-
ctum eſt, Diſsipauit eos Aaron, quoniam ceſsit eis,
quàm diſsipauerunt ſe ipſi qui tantum malum flagita-
uerunt. Cum Moyſes dicit ad deum, Precor pec- 147.
cauit populus iſte peccatum magnum, & fecerunt ſibi Exod.32.
deos aureos, & nunc ſi quidem remittis illis peccatum
illorum, remitte: ſin autem, dele me de libro tuo quem
ſcripſiſti. Securus quidem hoc dixit, vt in conſequen-
tibus ratiocinatiuè cõcludatur, id eſt, vt quia deus Moy-
ſen non deleret de libro ſuo, populo peccatum illud re-
mitteret. Veruntamen aduertendum eſt quantum ma-
lum in illo peccato perſpexit Moyſes quòd tanta cæde
crediderit expiandum, qui eos ſic diligebat, vt pro eis
illa verba deo funderet. Meritò quæritur, cum ſu- 148.
perius populũ diſsipaſſe dictus ſit Aaron, cur in ipſum Exod.32.
vindicta

A vindicta nulla processerit: neque cum Moyſes interfici
iuſsit omnem eum qui Leuitis euntibus ad portā & redeun-
tibus occurriſſet armatus: neque cum poſtea factum eſt
quod ſcriptura dicit, Et percuſsit dominus populum
propter facturam vituli quem fecit Aarō, maxime quia
& hic hoc idem repetendo inculcatum eſt. Non enim
dictum eſt. Et percuſsit dominus populum propter fa-
cturam vituli quem fecerunt, ſed quem fecit Aaron, &
tamen non eſt percuſſus Aaron: quin etiam illud quod
de ſacerdotio eius ante peccatum eius deus pręcipiebat
impletum eſt: ſed iuſsit & ipſum & filios ablui, & ſic
ordinari ſunt in ſacerdotio. Ita nouit ille cui parcat vſ-
que ad commutationē in melius, & cui parcat ad tem-
pus, quamuis cum præſcierit in melius non mutari: &
cui non parcat vt mutetur in melius, & cui non parcat
ita vt vitæ mutationem eius expectet: & hoc totum ad
Rom.11. id redit quod apoſtolus dicit exclamans, Quàm in-
ſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius.
149. Vade & aſcende hinc tu & populus tuus quem edu-
Exod.32. xiſti de terra Aegypti. Deus iratus dicere videtur, tu &
populus tuus quem eduxiſti de terra Aegypti: Alioquin
dixiſſet, tu & populus meus quem eduxiſti de terra Ae-
B gypti: ſed illi quando idolum popoſcerunt, ita locuti
ſunt, Moyſes enim hic homo qui eduxit nos de terra
Aegypti, non ſcimus quid factum ſit ei: liberationem
ſuam in hominem conſtituendo defecerant, Hoc eis
modo replicatur cum dicitur, Tu & populus tuus quē
eduxiſti de terra Aegypti: quod illis eſt criminis, & non
Moyſi. Non enim aliud volebat Moyſes, niſi vt non in
illo, ſed in domino ſpem ponerent, & domini miſeri-
cordia ſe cum gratiarum actione crederent ab illa ſer-
uitute liberatos: cuius tamen apud deum tanquam fide-
liſsimi famuli tantum erat meritum per illius gratiam,
vt ei diceret deus, Sine me, & iratus cōteram eos. Quod
vtrum iubentis ſit cum ait, Sine me, an quaſi petentis
ſit, vtrunque videtur abſurdum. Nam & ſi iubebat deus,
inobedienter famulus non parebat: & deum hoc à ſer-
uo velut pro beneficio petere non decebat, cum pręſer-
tim poſſet eos etiā illo nolente conterere. Ille itaque ibi
ſenſus in promptu eſt, quòd his verbis ſignificat deus
plurimum apud ſe prodeſſe illi populo, quia ſic ab illo
viro diligebantur, quem ſic dominus diligebat: vt eō
modo admoneremur, cum merita noſtra nos grauaſ-
C ſent ne diligamur à deo, releuari nos apud eum illorū
meritis poſſe quos deus diligit. Nam cum ab omnipo-
tente dicitur homini, Sine me, & conteram eos: quid
aliud dicitur quàm contererem eos, niſi diligerentur
abs te: Ita ergo dictum eſt, Sine me: ac ſi diceretur, noli
eos diligere, & cōteram eos: quia ne id faciam, dilectio
tua in illos intercedit mihi. Obtemperandum autem
eſſet domino dicenti, noli eos diligere, ſi hoc iubendo
dixiſſet, & non potius admonendo & exprimendo
quid illum ab eorum ſupplicio reuocaret: nec tamen
etiam illo intercedente ſine flagello diſciplinæ popu-
lum dereliquit. Neſcio quo enim modo, vt ſic eos di-
ligeret ipſe Moyſes, deus illos occultius diligebat, qui
150. manifeſta voce terrebat. Vbi dicit deus ad Moy-
Exod.33. ſem, Vade & aſcēde hinc tu & populus tuus quem edu-
xiſti de terra Aegypti, in terram quam iuraui Abraham,
Iſaac, & Iacob dicēs, Semini veſtro dabo eam: continuò
tanquā ad ipſum Moyſen adhuc loquatur, occulta con-
uerſione quæ Græce ἀποστροφὴ dicitur, iam ad ipſum po
pulum loquitur dicens, Et ſimul mittam angelum meū
ante te, & eiciet Chananæū & Amorræum, & Hethæū
& Phereſæum & Gergeſæum & Eueum & Iebuſæum,
& introducet te in terram fluentem lac & mel. Non D
enim aſcendam tecum, quia populus dura ceruice es, vt
non deleam te in via. Magna ſacramenta & mira pro-
funditas, tanquam miſericordiam maiorem poſſet an-
gelus habere quàm deus, qui populo duræ ceruicis par-
ceret, cui deus ſi cum illis eſſet ipſe non parceret, & ta-
men etiam per angelum ſuum, ſe quodammodo ab eis
abſente, qui nuſquam eſſe abſens poteſt, implere ſe dicit
quod patribus eorum iurauit: tanquam & hic oſtendēs
hoc ſe ideo facere, quia illis patribus iuſtis promiſit, nō
quòd iſti digni eſſent. Quid ergo ſignificat, niſi forte
ideo ſe non eſſe cum eis, quia dura ceruice ſunt: quia nō
eum propitium & ſalubrem, niſi humilitas & pietas ca-
pit. Eſſe autē deum cum duræ ceruicis hominibus, ni-
hil eſt aliud quàm vindicando adeſſe atque puniendo.
Vnde cum eo modo malis non adeſt parcendo, facit
quod pertinet ad illud quod dicitur, Auerte faciem tuā Pſal.50.
à peccatis meis: quia niſi auertit, aduertit. Sicut enim Pſal.67.
fluit cera à facie ignis, ſic pereāt peccatores à facie dei.
Et dixit Moyſes ad dominum, Ecce tu mihi dicis, 151.
Deduc populum hunc: tu autem non demonſtraſti Exod.33.
mihi quem ſimul mittas mecum: Tu autem dixiſti mi-
hi, ſcio te præ omnibus, & gratiam habes apud me. Si
ergo inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi E
temetipſum manifeſte, vt videam te, vt ſim inueniens
gratiam ante te, & vt ſciam quia populus tuus eſt gens
hæc. Quod habet Græcus γνωστῶς, hoc quidam Latini
interpretati ſunt manifeſte, cum ſcriptura non dixerit
φανερῶς. Potuit ergo fortaſſe potius dici, Si inueni gra-
tiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum, vt
ſcienter videam te: quibus verbis ſatis oſtendit Moy-
ſes quòd non ita videbat deum in illa tanta familiari-
tate conſpectus, vt deſiderabat videre: quoniam illæ
omnes viſiones dei quæcunque mortalium præbeban-
tur aſpectibus, & ex quibus fiebat ſonus quo mortalis
attingeretur auditus, ſic exhibebantur, aſſumpta ſicut
deus volebat, ſpecie qua volebat, vt non in eis ipſa vllo
ſenſu corporis ſentiretur diuina natura, quæ inuiſibi-
lis vbique tota eſt, & nullo continetur loco. Et quia in
duobus præceptis, hoc eſt, dilectionis dei & proximi,
tota lex pendet, ideo Moyſes in vtroque ſuum deſide- Matt.22.
rium demonſtrabat. In dilectione ſcilicet dei, vbi ait,
Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi te-
metipſum manifeſte, vt videam te, vt ſim inueniēs gra- F
tiam in conſpectu tuo: In dilectione autem proximi,
vbi ait, & vt ſciam quia populus tuus eſt gens hæc.
Quid eſt quod dicit deus ad Moyſen, quoniam ſcio 152.
te præ omnibus. Nunquid ergo deus nouit plus aliqua, Exod.33.
& aliqua minus? An ſecundum quod dicitur quibuſdā Matt.25.
in Euangelio, Non noui vos. Secundū hanc enim ſcien-
tiam qua deus dicitur ſcire quæ illi placent, neſcire quæ
diſplicēt, non quia ignorat ea, ſed quia nō approbat, ſi-
cut ars recte dicitur neſcire vitia cum improbat vitia,
præ omnibus deus Moyſen ſciebat, qui deo præ omni-
bus Moyſes placebat. Notandum eſt quòd prius 153.
ipſe Moyſes dixerat deo, Dixiſti mihi, Scio te præ om- Exod.33.
nibus: quod illi deus poſteaquam hoc ipſe dixit, legi-
tur dixiſſe, ante autem non legitur, vt intelligamus non
omnia eſſe ſcripta quæ cum illo deus locutus eſt: ſed
diligentius inquirēdum eſt in prioribus ſcripturæ par-
tibus, an vero ita ſit. Cum autem dixiſſet Moyſes 154.
ad dominum, Oſtende mihi gloriam tuam, reſpondit Exod.33.
ei dominus, Ego tranſibo ante te in gloria mea, & vo-
cabo nomine domini in conſpectu tuo, & miſerebor
cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſe-

G ricordiam prſtitero: Cum paulò antè dixiſſet ipſe, Antecedam te, & requiem tibi dabo. Quod Moyſes ſic videtur accepiſſe, antecedam te, tanquam non ei populo qui præſens in itinere futurus eſſet, & ideo ait, Si non tu ipſe ſimul veneris nobiſcum, ne me educas hinc: & cætera. Deus autem neque ei hoc negauit dicẽs, Et hoc tibi verbum quod dixiſti faciam. Quomodo ergo cum dixiſſet ei Moyſes, Oſtende mihi gloriam tuam, rurſus tanquam præceſſurus & non cum eis ſimul futurus videtur dicere, Ego tranſibo ante te, niſi quia hoc aliud eſt? Ille quippe intelligitur loqui & dicere, Tranſibo ante te, de quo dicit euangelium, *Ioan.13.* Cum veniſſet hora vt tranſiret Ieſus de hoc mundo ad patrem, qui tranſitus etiam paſcha interpretari perhibetur. Hæc itaque magna omnino prophetia eſt. Ipſe enim ante omnes ſanctos tranſiit ad patrem de hoc ſeculo, parare illis manſiones regni cœlorum, quas dabit eis in reſurrectione mortuorum, quoniam tranſiturus ante omnes primogenitus à mortuis factus eſt. Gratiam vero ſuam in eo ipſo valde commendat cum dicit, Et vocabo nomine domini in conſpectu tuo: tanquam in conſpectu populi Iſraël, cuius Moyſes cum hæc audiret typum gere- H bat. In conſpectu enim gentis ipſius vbique diſperſæ vocatur dominus Chriſtus in omnibus gentibus. Vocabo autem dixit, non vocabor, actiuum verbum pro paſſiuo ponens genere locutionis inuſitato, in quo nimirum magnus ſenſus latet. Sic enim fortaſſe ſignificare voluit ſeipſum hoc facere, id eſt, gratia ſua fieri, vt vocetur dominus in omnibus gẽtibus. Quod verò addidit, Et miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericordiam præſtitero. Ibi planè expreſsius oſtendit vocationem, qua nos vocauit in ſuum regnum & gloriam: non pro meritis noſtris, ſed pro miſericordia ſua. Quoniam enim ſe gentes introducturum pollicebatur, dicens, Vocabo nomine domini in conſpectu tuo: commendauit ſe hoc miſericorditer *Rom.15.* facere, ſicut apoſtolus dicit, Dico enim Chriſtum miniſtrum fuiſſe circuncifionis propter veritatem dei, ad confirmandas promiſsiones patrum: gentes autem ſuper miſericordia glorificare deum. Hoc ergo prædictum eſt, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericordiam præſtitero. Quibus verbis *2.Cor.10.* prohibuit hominem velut de propriarum virtutũ me- I ritis gloriari: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Non enim ait, Miſerebor talibus vel talibus, ſed, Cui miſericors fuero: vt neminem præcedentibus bonis operibus ſuis miſericordiam tantæ vocationis meruiſſe de- *Rom.5.* monſtraret. Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt.

Sed vtrum hoc idem repetere voluerit, cum addidit, Miſericordiam præſtabo cui miſericordiam prſtitero: vel ſicut alij interpretati ſunt, cui miſericors fuero: an aliquid interſit, neſcio. Quod enim Græca lingua duobus verbis dictum eſt, ἐλεήσω & οἰκτειρήσω, quod vnum atque idem videtur ſignificare, non potuit Latinus diuerſis verbis dicere, ſed diuerſis modis eandem miſericordiam repetiuit. Si autem diceretur, Miſerebor cui miſereor, aut Miſerebor cui miſertus ero, nõ ſatis commode dici videretur: & tamen fortius ille ipſe ibi ſenſus eſt, quòd aut ipſius miſericordiæ ſuæ firmitatem deus iſta repetitione monſtrauit: ſicut amen amen: ſicut, fiat fiat: ſicut repetitio ſomnij Pharaonis, pluráque ſimilia: aut in vtriſque populis, id eſt, gentibus & Hebræis hoc modo deus prænunciauit miſericordiam ſe eſſe facturum. Quod apoſtolus ita dicit, Sicut enim *Rom.11.* vos aliquando non credidiſtis deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis in illorum incredulitate: ſic K & ipſi nunc, qui non crediderunt in veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim deus omnes in incredulitate, vt omnium miſereatur. Deinde poſt hanc ſuæ miſericordiæ commendationem reſpondet ad illud quod ei dictum fuerat, Oſtende mihi gloriam tuam, vel quod ſupra petiuerat Moyſes, dicens, Oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te: Non poteris, inquit, videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, & viuet: oſtendẽs huic vitę quę agitur in ſenſibus mortalibus corruptibilis carnis, deum ſicuti eſt apparere nõ poſſe: id eſt, ſicuti eſt videri in illa vita poteſt, vbi vt viuatur, huic vitæ moriendum eſt. Item interpoſito articulo dicente ſcriptura, & ait dominus, ſequitur & loquitur, Ecce locus penes me: quis enim locus non penes deum eſt, qui nuſquam eſt abſens? Sed Eccleſiam ſignificat dicendo, Ecce locus penes me, tanquam templum ſuum commendans. Et ſtabis, inquit, ſupra petram: quia ſuper hanc petram, ait dominus, ædificabo Eccleſiam meam: ſtatim vt tranſiet gloria mea: id eſt, *Matt.16.* ſtatim vt tranſiet gloria mea, ſtabis ſupra petram, quia poſt tranſitum Chriſti, id eſt poſt paſsionem & reſurre- L ctionem Chriſti ſtetit populus fidelis ſupra petram. Et ponam te, inquit, in cauerna petræ: munimen firmiſsimum ſignificat. Alij autem interpretati ſunt, In ſpelunca petræ: ſed Græcus habet ὀπὴν, hoc enim foramen vel cauernam rectius interpretamur. Et tegam manu mea ſuper te donec tranſeam, & auferam manum meã, & tunc videbis poſteriora mea, facies autem mea non videbitur tibi. Cum iam dixiſſet, Stabis ſuper petram, ſtatim vt tranſiet gloria mea: vbi intelligimr poſt tranſitum ſuum promiſiſſe ſuper petram ſtabilitatem: quomodo accipiendum eſt quod ait, Ponam te in cauernam petræ, & tegam manum meam ſuper te, donec & cætera, quaſi iam illo in petra conſtituto, tegat manum ſuam ſuper eum, & deinde tranſeat, cum eſſe in petra non poſsit niſi poſt eius tranſitum. Sed recapitulatio intelligẽda eſt rei prætermiſſæ, quali ſolet vti ſcriptura in multis locis. Poſtea quippe dixit quod ordine temporis prius eſt. Qui ordo ita ſe habet, Tegam manum meam ſuper te, donec tranſeam, & tunc videbis poſteriora mea: nam facies mea non videbitur tibi: & ſtabis ſuper petram ſtatim vt tranſiet gloria mea, & po- M nam te in cauerna petræ. Hoc enim factum eſt in eis quos tunc ſignificabat perſona Moyſi, id eſt Iſraëlitis: qui in dominum Ieſum, ſicut Actus Apoſtolorum indicant, poſtea crediderunt, id eſt, ſtatim vt tranſiet eius gloria. Nam poſteaquam reſurrexit à mortuis, & aſcendit in cœlum, miſſo de cœlo ſpiritu ſancto, cum linguis omnium gentium loquerentur apoſtoli, com- *Acto.2.* puncti ſunt corde multi ex eis qui crucifixerant Chriſtum: quem ſi cognouiſſent, nunquam dominum glo- *1.Cor.2.* riæ crucifixiſſent: cæcitas ex parte Iſraël facta eſt, ſicut *Rom.11.* dictum fuerat, Tegam manum meam ſuper te donec tranſeam. Vnde pſalmus dicit, Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua. Diem appellans, quan- *Pſal.31.* do Chriſtus diuina miracula faciebat: noctem, quando ſicut homo moriebatur, quando & illi titubauerunt qui in die crediderant. Hoc eſt ergo, Cum tranſiero, tunc videbis poſteriora mea: Cum tranſiero de hoc mundo ad patrem, poſterius in me credituri ſunt, quorum typum geris. Tunc enim compuncti corde dixerunt, Quid faciemus? Et iuſsi ſunt ab apoſtolis agere pœnitentiam, & baptizari in nomine Ieſu *Acto.2.*

Chriſti,

A Chriſti, vt dimitterentur illis peccata eorum. Quod
in pſalmo illo ſequitur, cum dictum eſſet, Die ac nocte
grauata eſt ſuper me manus tua,id eſt, vt cognoſcerem.
1.Cor.2. Si enim cognouiſſent,nunquam dominum gloriç cru-
cifixiſſent. Sequitur & iungit,Conuerſus ſum in ærum-
na mea, dum configitur ſpina : id eſt, cum eſſem cor-
de compunctus. Deinde addidit,Peccatum meum co-
gnoui, & facinus meum non operui. poſtquam vide-
runt quanto ſcelere Chriſtum crucifixerunt.Et quia re-
ceperunt conſilium vt agerent pœnitentiam, & in ba-
ptiſmo remiſsionem acciperent peccatorum, Dixi, in-
quit, pronunciabo aduerſum me delictum meum do-
mino, & tu remiſiſti impietatem cordis mei.Hanc au-
tem prophetiam potius fuiſſe, quam locutus eſt domi-
nus ad Moyſen, ſatis res ipſa indicat, quandoquidem
de petra vel cauerna eius, & de manus eius ſuperpoſi-
tione,de viſione poſteriorum eius, nihil poſtea viſibili
opere ſubſecutum legitur.Mox enim adiungit interpo-
ſito articulo ſcriptura, Et dixit dominus ad Moyſen,
cum ipſe dominus vtique etiam illa quæ ſupra ſunt lo-
queretur, atque inde contexit quid deinceps dominus
B dicat, Excide tibi duas tabulas lapideas,ſicut & primas,
155. &c. Quid eſt quod dictum eſt de domino, Et reum
Exod.34. non purificabit. niſi, non cum dicet innocentem?
156. Deus in monte duas rurſus lapideas tabulas con-
Exod.34. ſcripturo dicit Moyſi inter cætera, Coram omni po-
pulo tuo faciam glorioſa. Nondum dignatur dicere,
Coram omni populo meo. An ita dixit, populo tuo,
quomodo cuilibet homini eiuſdem populi diceretur,
Ex quo populo es? Quomodo ciuitati tuç dicimus,non
cui dominaris, vel quam conſtituiſti, ſed vnde ciuis
es.Sic enim & paulò pòſt dicit, Omnis populus in qui-
bus es. Alio modo quid dictum eſt, niſi populus tuus?
Quod autem non dixit,in quo es,conſuetudo locutio-
157. nis eſt. Quid eſt quod dicitur ad Moyſen, Atten-
Exod.34. de tibi, nequando ponas teſtamentum his qui ſedent
ſuper terram. Non enim habet Græcus,Nequando po-
nas,ſed nequando ponat. An fortè de populo ei dicere
voluit, cuius ipſe ductor fuit? Sed non ipſe introdu-
xit populum in eam terram, vbi prohibet poni teſta-
mentum cum eis qui in illa habitabant. Mirum itaque
locutionis genus eſt,& adhuc inexpertum vel non ani-
C maduerſum, ſi tamen locutio eſt, ac non ſenſus aliquis.
158. Cum præciperet deus loquens ad Moyſen, vt data
Exod.34. terra in poteſtate, omnis idololatria euerteretur, nec
adorarentur dij alieni, ait, Dominus enim deus zelans,
nomen deus zelator eſt:id eſt, ipſum nomen quod do-
minus deus dicitur, zelans eſt, quia deus zelator eſt.
Quod non humanæ perturbationis vitio facit deus,
ſemper atque omnimodo incommutabilis atque tran-
quillus: ſed hoc verbo indicat non impune plebem
ſuam per alienos deos fornicaturam.Ductum eſt enim
verbum à tropo metaphora, à zelo maritali, quòd ca-
ſtitatem cuſtodit vxoris, quod nobis prodeſt,non deo.
Quis enim tali genere fornicationis deo nocuerit, ſed
ſibi plurimum vt pereat? Quod deus prohibet, terrore
grauiſsimo zelantem ſe appellans. Cui dicitur in pſal-
Pſal.72. mo, Perdidiſti omnem qui fornicatur abs te, mihi au-
tem adhærere deo bonum eſt. Denique ſequitur, Ne
forte ponas teſtamentum his qui ſedent ſuper terram,
159. & fornicentur poſt deos eorum. Quod ait, Non
Exod.34. videberis in conſpectu meo inanis: ſicut indicant cir-
cunſtantia de quibus loquitur, in conſpectu ſuo, dicit
dominus in tabernaculo ſuo: hoc eſt autem, non ibi
videberis inanis, nunquam intrabis ſine aliquo mune-

re. Quod ſpiritaliter intellectum, magnum ſacramen- D
tum eſt. Verùm hæc dicebantur in vmbris ſignificatio-
num. Cum de ſabbato præcepiſſet, quid eſt quod 160.
addidit, De ſatione & meſſe requieſces. Videtur enim Exod.34.
dicere, tempore ſationis & meſsis. An forte ita obſer-
uandam requiem ſabbati præcepit, vt nec illa tempora
habeant excuſationem, quæ agricolis valde ſunt neceſ-
ſaria propter victum atque vitam? Iuſſum eſt ergo vt
etiam tempore ſationis & meſsis, quando multum vr-
get operatio, requieſcatur in ſabbato: ac ſi per hæc tem-
pora, quæ opus plurimum flagitant, ſignificatum eſt
omni tempore ſabbato debere ceſſari. Quòd dixit, 161.
Non concupiſcet quiſquam de terra tua,cum aſcendes Exod.34.
videri in coſpectu dei tui per tria tempora anni: hoc
vult intelligi, vt ſecurus quiſque aſcenderet, nec de ter-
ra ſua ſolicitus eſſet, deo promittente cuſtodiam,quòd
nemo inde aliquid concupiſceret, propter illum qui a-
ſcendit, nec ſuam inde timeret abſentiam. Et hic ſatis
oſtendit quid ſupra dixerit, Non apparebis in conſpe-
ctu domini dei tui inanis, quia in illo loco dixit, vbi
tabernaculum vel templum deus fuerat habitaturus. E
Quid eſt quod ait, Non occides ſuper fermentum 162.
ſanguinem immolatorum meorum? An illa hoc loco Exod.34.
dicit immolata ſua, quæ per paſcha occiduntur,& præ-
cepit ne tunc ſit in domo fermentum, quoniam dies
ſunt azymorum. Quid eſt quod ait, Et non dor- 163.
miet in mane immolatio ſolemnitatis paſchæ: niſi quod Exod.34.
ſuperius aperte præcepit ne aliquid ex pecore quod
immolatur carnium, relinquatur in mane. Sed locutio
fecit obſcuritatem, dormiet enim dixit pro manebit.
Non coques agnum in lacte matris ſuæ: Ecce di- 164.
xit iterum,quod quemadmodum intelligi poſsit igno- Exod.34.
ro. Magna tamen eſt de Chriſto prophetia,& ſi fieri ad
literam poſsit, quanto magis ſi non poteſt. In ſermo-
nibus enim dei non ſunt ad proprietatem operum om-
nia reuocanda, ſicut nec illud de petra & cauerna eius,
& manus ſuperpoſitione.Sed plane de fide narrationis
hoc exigendum eſt, vt quæ dicit facta eſſe, vere facta
ſint: & quæ dicit dicta eſſe, verè dicta ſint. Quod exi-
gitur etiam à narratoribus euangelij. cum enim Chri-
ſtum narrent quædam dixiſſe, quæ in parabolis dixit,
tamen hæc eum dixiſſe non parabolica, ſed hiſtorica F
narratio eſt. Et erat ibi Moyſes in conſpectu do- 165.
mini quadraginta diebus & quadraginta noctibus, pa- Exod.34.
nem non manducauit, & aquam non bibit. Quod &
ante dixerat, quando tabulas accepit quas fregit, hoc
etiam modo repetit: non recapitulando quod factum
eſt, ſed iterum factum eſſe commendans. Repetitio
quippe legis iam quid ſignificet diximus. Quod autem
ait, Panem non manducauit, & aquam non bibit: intel-
ligitur ieiunauit, à parte totum: id eſt, nomine panis
omnem cibum, & nomine aquæ omnem potum ſi-
gnificante ſcriptura. Et ſcripſit in tabulis teſtamen- 166.
ti decem verba. De Moyſe dictum eſt quòd ipſe ſcri-
pſerit, cui etiam deus paulò antè dixerat. Scribe tibi
verba hæc. Cum verò primùm legem accepit, cuius ta-
bulas abiecit & fregit, nec ipſe excidiſſe dictus eſt ta-
bulas lapideas, & modo dictum eſt, Excide tibi duas
tabulas lapideas: nec ei dictum eſt vt ſcriberet, ſicut eis
modo dicitur: nec eas ipſe ſcripſiſſe narratur, ſicut mo-
do narrat ſcriptura, & dicit, Scripſit in tabulis teſta-
menti decem verba: ſed tunc dictum eſt, Et dedit Moy- Exod.31.
ſi, ſtatim vt ceſſauit loqui ad eum in monte Sina, duas
tabulas teſtimonij, tabulas lapideas ſcriptas digito dei.
Deinde paulò pòſt, Conuerſus, inquit, Moyſes deſcen- Exod.32.

G dit de monte, & duæ tabulæ teſtimonij in manu eius,
tabulæ lapideæ ſcriptæ ex vtraque parte earum, hinc at-
que hinc erant ſcriptæ: & tabulæ opus dei erant, & ſcri-
ptura, ſcriptura dei, & ſculpta in tabulis. Proinde ma-
gna oritur quæſtio quomodo illæ tabulæ quas erat
Moyſes deo vtique præſciente fracturus, non hominis
opus eſſe dicantur, ſed dei: nec ab homine ſcriptæ, ſed
ſcriptæ digito dei. Poſteriores verò tabulæ tádiu man-
ſuræ, ac in tabernaculo ac templo dei futuræ, iubente
quidem deo, tam ab homine exciſæ ſint, quàm ab ho-
mine ſcriptæ. An forte in illis prioribus gratia dei ſi-
gnificabatur, non hominis opus, qua gratia indigni fa-
cti ſunt reuertentes corde in Aegyptum, & facientes
idolum, vnde illo beneficio priuati ſunt, & propterea
Moyſes tabulas fregit: iſtis vero tabulis poſterioribus
Rom.10. ſignificati ſunt, qui de ſuis operibus gloriantur. Vnde
dicit apoſtolus, Ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam vo-
lentes conſtituere, iuſtitię dei non ſunt ſubiecti: & ideo
tabulę humano opere exſculptę, & humano opere con-
ſcriptæ datæ ſunt, quæ cum ipſis manerent, ad eos ſi-
gnificandos de ſuis operibus gloriaturos, non de di-
gito dei, hoc eſt de ſpiritu dei. Certe ergo repetitio le-
H gis nouum teſtamentum ſignificat: illud autem vetus
ſignificabat, vnde contractum & abolitum eſt: maxime
quoniam cum ſecundò lex datur, nullo terrore datur,
Exod.20. ſicut illa in tanto ſtrepitu ignium, nubium & tubarum,
vnde tremefactus pópulus dixit, Non loquatur deus ad
nos, ne moriamur: vnde ſignificatur timor eſſe in ve-
teri teſtamento, in nouo dilectio. Quomodo igitur
hic ſoluitur quæſtio, quare illæ opus dei, iſtæ opus ho-
minis: & illæ conſcriptæ digito dei, iſtæ ſcriptæ ab ho-
mine? An forte ideo magis in illis prioribus vetus ſi-
gnificatum eſt teſtamentum, quia deus ibi præcepit,
ſed homo non fecit? Lex enim poſita eſt in veteri te-
Rom.5. ſtamento, quæ conuinceret tranſgreſſores, quæ ſubin-
trauit vt abundaret delictum. Non enim implebatur
timore, quæ non impletur niſi charitate. Et ideo dici-
tur opus dei, quia deus legem conſtituit, deus conſcri-
pſit: nullum opus hominis, quia homo deo nó obtem-
perauit, & eum potius reum lex fecit. In ſecundis autem
tabulis homo per adiutorium dei tabolas fecit atque
Matth.5. conſcripſit: quia noui teſtamenti charitas legem fecit.
Rom.13. Vnde dicit dominus, Non veni legem ſoluere, ſed ad-
I implere. Dicit autem apoſtolus, Plenitudo legis cha-
Galat.5. ritas: Et fides quæ per dilectionem operatur. Factum
eſt itaque homini facile in nouo teſtamento, quod in
vetere difficile fuit, habenti fidem quę per dilectionem
2.Cor.3. operatur: atque illo digito dei, hoc eſt ſpiritu dei intus
eam in corde ſcribente, non foris in lapide. Vnde dicit
Rom.5. apoſtolus, Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis
carnalibus: quoniam charitas dei, qua veraciter imple-
tur præceptum, diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpi-
ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hoc eſt ergo, pri-
ma data eſt lex, vbi ſignificatur vetus teſtamentum,
quod eſt opus tantummodo dei, & conſcriptio digito
Rom.7. dei. Quod apoſtolus dicit, Itaque lex quidem ſancta, &
mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Lex ergo
ſancta & bona, dei opus eſt: vbi homo nihil agit, quia
non obtemperat: ſed reatu potius premitur, lege mi-
nante atque damnante. Peccatum enim, inquit, vt ap-
pareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mor-
tem. Beatus autem homo eſt, cum hoc mandatum ſan-
ctum & iuſtum & bonum facit, hoc etiam opus eius,
167. ſed per gratiam dei. Moyſes ad filios Iſraël poſtea
Exod.34. quam de monte deſcẽdit, habens alias tabulas legis, cir-

cumpoſito ſibi velamine propter gloriam vultus eius, K
quam filij Iſraël non potuerant intueri: Hęc, inquit, ver-
ba, quæ dixit dominus facere ea: ambigue poſitum eſt,
vtrum ea facere ipſe dominus, an illi: ſed vtique ma-
nifeſtum eſt quòd illi: iuſsit quippe ille quæ fierent. Sed
forte ideo ſic poſitum eſt, vt ex vtroque acciperetur: quia
& dominus facit, cum facientes adiuuat, ſecundum
illud apoſtoli, In timore & tremore veſtram ipſorum Philip.2.
ſalutem operamini. deus enim eſt qui operatur in vo-
bis & velle & operari pro bona voluntate. Omnis 168.
offerens demptionem, argentum & æs attulerunt dem- Exod.35.
ptionem domino: tanquam diceret, Omnis qui attu-
lit, attulit illud atque illud, inter cætera quæ dicebat, &
argentum & æs commemorans. Demptionem ſanè in-
terpretati ſunt Latini. quod Græcus habet ἀφαίρεμα.
Appellata eſt autem demptio, eo quòd ſibi demeret qui
domino offerret. Narrante Moyſe commemora- 169.
tum eſt quòd ei dixit deus de Beſeleel eiſdem verbis ac Exod.35.
totidem, quod eum impleuerit ſpiritu diuino ſapientię
& intellectus & ſcientiæ ad tabernaculi opera facien-
da, quæ pertinent ad artes opificum. Vnde quid nobis
videretur iam diximus. Sed ideo nunc hoc idem com-
memorandum putaui, quia non fruſtra eiſdem omni- L
no verbis repetitum eſt, quibus antea Moyſi à domino
fuerat intimatum. Sane nouo more hic ars architecto-
nica perhibetur, opificum ex auro & argento & quo-
cunque metallo, cum illa dici ſoleat architectonica,
quæ pertinet ad fabricas ædificiorum. Et omnes 170.
qui ſponte vellent ire ad opera, vt conſummarent ea, Exod.36.
& acceperunt à Moyſe omnes demptum æs. In noti-
tiam tantùm Moyſes pertulit quæ dominus opera fieri
præcepit, tabernaculum ſcilicet, cum omnibus quæ in
eo eſſent, & veſtes ſacerdotales. Commemorauit autem
quoſdam quibus dixit ſpiritum diuinitus datum, quòd
illa efficere poſſent: & tamen multi intelliguntur ſpon-
te ad eadem opera veniſſe, quibus nec imperatum eſt,
nec eorum nomina commemorata ſunt à domino di-
cta Moyſi. Non ergo illi ſoli hoc munus diuinitus ha-
buerunt, qui nominatim commemorantur, ſed fortaſſe
præcipue atq; excellentius. Laudandus eſt autem in his
omnibus non attractus ad opus ſeruiliter animus, ſed li-
beraliter & ſponte deuotus. Notandum ꝙ illi qui ſa- 171.
pientes appellantur effectores operum ſancti, etiam mo Exod.36.
ribus tales erant, vt cum ipſi ſuſciperent omnia quæ po- M
pulus offerebat exiſtimans neceſſaria ex quibus illa om-
nia complerentur, viderunt plus offerri q̃ erat neceſſe,
& dixerunt Moyſi: atque ille per præconem vltrà po-
pulum offerre, prohibuit. Poterãt autem, ſi vellent, mul-
ta auferre, ſed modeſtia prohibuit, vel religio terruit.

Poſteaquam deſcendit Moyſes de monte, opera 172.
commendantur tabernaculi conſtruendi, & veſtis ſa- Exod.36.
cerdotalis, de quibus faciendis antequam aliud præci-
peret, locutus eſt ad populum de ſabbati obſeruatione.
Vbi non immeritò mouet, cum decem verba legis ac-
cepit in tabulis lapideis iterũ, quas ipſe excîdit, ipſe con-
ſcripſit: quare de ſabbato ſolo, poſteaquam deſcendit,
populum admonuit? Si enim propterea decem præce-
pta legis ſuperfluũ fuit vt populus iterũ audierit, cur &
hoc non fuit ſuperfluum, vt de ſabbato audiret, cum &
hoc in eiſdem decem præceptis legatur? An & hoc ſi-
mile eſt velamento, quo faciem obtexit: quia ſplendo-
rem vultus eius filij Iſraël non poterãt intueri? Nam ex
decem præceptis hoc ſolum populo præcepit, quod fi-
guratè ibi dictum eſt: alia quippe nouem ſicut pręcepta
ſunt, etiam in nouo teſtamẽto obſeruanda minime du-
bitamus.

A bitamus. Illud autem vnum de ſabbato vſq; adeo figu-
rata diei ſeptimi obſeruatione apud Iſraëlitas velatum
fuit, & in myſterio præceptum fuit, & quodam ſacra-
mento figurabatur, vt hodie à nobis nõ obſeruetur, ſed
ſolum quod ſignificabat intueamur. In illa autem re-
quie, vbi opera ſeruilia iubentur ceſſare, magna eſt al-
titudo gratiæ dei. Tunc enim fiunt cũ requie opera bo-
Galat. 5. na, cum fides per dilectionem operatur: timor autem
1. Ioan. 4. tormentum habet, & in tormento quæ requies? Vnde
Roma. 5. timor non eſt in charitate: charitas autem diffuſa eſt in
cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt no-
bis: ideo ſabbatum requies ſancta domino dicitur, dei
ſcilicet gratiæ tribuenda, non nobis velut ex nobis. A-
lioquin noſtra opera ſic erunt, vt ſint humana, aut cum
peccato, aut cum timore, non cum dilectione: & ideo
ſeruilia ſine requie. Plenitudo autem ſabbati erit in re-
quie ſempiterna. Non enim fruſtra inſtitutũ eſt & ſab-
batum ſabbatorum. Superius quando prius locutus eſt
deus de tabernaculo vngendo, dixit eadem vnctione
ſanctificari illa omnia, & fieri ſancta ſanctorum. Alta-
re autem holocauſtomatum eadem vnctione ſanctifi-
B catum dixit ſanctum ſancti: & hoc intereſſe videbatur,
quòd nihil eorum dixiſſet ſanctum ſanctorũ, niſi quod
tantum velo ſeparabatur à ſancto, id eſt, vbi erat arca
teſtamenti, & altare incenſi. Nunc autem cum eadem
repeteret, dixit de tabernaculo vncto, & his quæ in il-
lo eſſent, quòd eadem vnctione ſanctificarentur, & fie-
Sanctum rent ſancta: illud autem altare holocauſtomatũ, de quo
ſancti. prius dixerat quòd fieret ſanctũ ſancti, eadem vnctio-
Sanctum ne nunc dixit fieri ſanctum ſanctorum. Vnde datur in-
ſanctorũ. telligi tantundem valere quod dictum fuerat ſanctum
ſancti, quantũ valet quod dictum eſt, ſanctum ſancto-
rum: ac per hoc & illa omnia vncta, id eſt totum taber-
naculum, & quæcunque in eo eſſent, quæ prius appella-
uerat ſancta ſanctorum, tantundem valere quod nunc
Sancta. ait ſancta: nec vnumquodq; eorum dici tantummodo
poſt iſtam vnctionem ſanctum ſancti, verumetiã ſan-
ctum ſanctorum: ſicut altare holocauſtomatum, vt iam
nihil interſit, quantum ad hanc appellationem attinet,
inter illa quæ interius intra velum fuerant, id eſt vbi
erat arca teſtimonij, & cætera foris: niſi quòd illa inte-
rius ita dicebantur ſancta ſanctorũ vel ſanctum ſancti,
vt etiam ante vnctionem ſic appellarentur: cætera ve-
C ro vnctione ſanctificata ſunt, vt hoc nomen acciperẽt.
Quod ocio diſcutiendum eſt quid iſta ſignificent.
173. Cum ſcriptura narraret quomodo Moyſes con-
Exod. vlti. ſtituerit tabernaculum, Extendit, inquit, aulæa ſuper
tabernaculum, non vtique deſuper tectum, ſed cingens
columnas: quia de columnis dixerat, quòd ſtatuerit ta-
bernaculum. Item cum dicit, Et ſuper atrium in
circuitu tabernaculi & altaris, manifeſtat altare holo-
cauſtomatum ad oſtium tabernaculi forinſecus fuiſſe,
vt atrio totum ambiretur, & altare eſſet infra atrium
inter portam atrij & oſtium tabernaculi. Notan-
da eſt quoque res multum mirabilis, quòd nube deſcẽ-
Exod. 40. dente & implente tabernaculum, quæ tamẽ gloria do-
mini dicitur, non poterat Moyſes intrare tabernacu-
Exod. 19. lum, qui in monte Sina, quando legem primitus acce-
pit, intrauit in nubem vbi erat deus. Proculdubio ergo
aliam perſonam tunc figurabat, aliam nunc. Et tunc eo-
rum qui participes fiunt intimæ veritatis dei: nunc au-
tem Iudæorum, quibus gloria domini, quæ in taberna-
culo eſt, quod eſt gratia Chriſti tanquam nubes oppo-
nitur non eam intelligentibus: & ideo non intrauit in
tabernaculum teſtimonij. Et ideo credendum eſt ſemel

factum, mox vt conſtitutum eſt tabernaculum ſignifi- D
cationis huius cauſa vel alicuius alterius. Neque enim
ſemper ſic erat nubes ſuper tabernaculũ, vt illuc Moy-
ſes intrare non poſſet, quandoquidem non remouebā-
tur, niſi cum eis hoc ſignum dabatur diiungendi, hoc
eſt caſtra mouendi ex eo loco vbi erant: & accedendi
quò nubes ducebat per diem & flamma per noctem.
Quæ duo viciſſim etiã ſuper tabernaculum manebant,
vbi caſtra poſuiſſent, nubes per diem, flãma per noctẽ.
Quoniam liber qui Exodus dicitur, in conſtitu- *Topogra-*
tione tabernaculi ſumit terminum, de quo tabernacu- *phia taber*
lo etiam per ſuperiora eiuſdem libri multa dicta fue- *naculi.*
rant, quæ faciebant difficultatem intelligendi, ſicut ſo-
let omnis τοπογραφία, id eſt loci alicuius deſcriptio in
omni hiſtoria facere: viſum eſt mihi de toto ipſo taber-
naculo ſeparatim dicere, quo intelligatur, ſi fieri po-
teſt, quale illud & quid fuerit interim proprietate nar-
rationis inſpecta; & in aliud tempus dilata figurata ſi-
gnificatione. neque enim ibi aliquid fuiſſe putandum
eſt, quod iubente deo conſtitueretur ſine alicuius ma-
gnæ rei ſacramento, cuius cognitio fidem formámque
pietatis ædificet. Iubet ergo Deus Moyſi facere taber- E
naculum decem aulæorum de hyacintho & purpura
& cocco torto & byſſo torta cherubim opere textoris:
αὐλαίας quas Græci appellant, Latini aulæa perhibent,
quas cortinas vulgò vocant. Non ergo decem atria fie-
ri iuſsit, ſicut quidam negligentes interpretati ſunt: nõ
enim aulas, ſed aulæas dixit. Opere ergo textili che-
rubin iuſsit in aulæis fieri quorum aulæorum longitu-
dinem eſſe præcipit cubitorum vigintiocto, & lati-
tudinem cubitorum quatuor. Cohærere autem inui-
cem aulæa, & coniungi inter ſe quinque hinc, & quin-
que inde, vt ſpacium quod eis cingeretur, hoc eſſet ta-
bernaculi ſpacium. Quomodo autem inter ſe connе-
cterentur eadem quinà aulæa, ita præcepit. Facies illis,
inquit, anſas hyacinthinas, ora ſumma aulæi vnius ex
vna parte in commiſſuram: & ſic facies ſummam ad cõ-
miſſuram ſecũdam: id eſt vbi committitur aulæum au-
læo, tertium ſcilicet ſecundo, quod ſecundum iam cum
primo commiſſum eſt, id eſt coniunctum atq; conne-
xum, faciem contra faciem conſiſtentia, ex aduerſo ſin-
gula: quoniam inter ſe iuſsit ea coniungi, vt ex aduerſo
conſtituerentur. Vtrum autem quadrum ſpacium his
concluderetur, an rotundum, nondum apparet: ſed ap-
parebit cum de columnis cœperit dicere, quib⁹ proten- F
duntur aulæa. Non ergo amplius quàm de trium con-
nexione dicere voluit, quæ fit in duabus cõmiſſuris, ſe-
cundi ad primum, & tertij ad ſecundum, vt ex hac velu-
ti regula cætera intelligerentur. Anſas ergo præcepit fieri
primo aulæo quinquaginta ex vna parte, qua illi fuerat
committendum ſecundum, & anſas quinquaginta ter-
tio aulæo ex ea parte, qua ſecundo coniungebatur: ip-
ſum autem ſecundum: id eſt inter vtraſque anſas quin-
quagenas medium, circulos habere voluit quinquagin-
ta aureos, vtique ex vna parte, per quos coniungeretur
quinquaginta anſis aulæi primi: ac per hoc conſequens
erat, vt ex alia quoque parte circulos totidem haberet,
per quos coniungeretur anſis aulæi tertij. Quod breui-
ter ſcriptura ita dixit, Et facies circulos quinquaginta
aureos, & cõiunges aulæum ad aulæum circulis, & erit
tabernaculum vnum. Circuli ergo quinquaginta aurei
ſecundi aulæi, inſerebãtur quinquaginta anſis tertij au-
læi: & deinceps ita cætera connectebantur, vt quinque
complecterentur, atque ex aduerſa parte alia ſimiliter
quinque. Deinde dicit, Et facies vela capillacia operire

G ſuper tabernaculũ: id eſt quæ venirent ſuper, nõ à parte tecti, ſed ſupercingẽdo. Dicimus enim & ſic aliquid ſuperponi, non quemadmodum tectũ domus, ſed quẽadmodũ tectorium parietis, tãquam ſuper lineam faſciã. Vndecim, inquit, vela facies ea, Longitudo vnius veli erit xxx. cubitorum, & quatuor cubitorũ latitudo veli vnius. Menſura eadẽ erit vndecim velorum, & coniunges quinque vela in ſe, & ſex vela in ſe. Quomodo ergo aulæa voluit quina coniungi, ſic iſta vela quinq; & ſex, quæ vndecim erant, & nõ decem. Et duplicabis, inquit, velũ ſextum ſecũdum faciẽ tabernaculi ne moueretur, quia impariliter alterutrum incurrebãt ſex & quinque. Deinde dicit etiam iſta vela capillacia, quemadmodum ſibimet iungerentur. Et idem dicit, & fortaſſe planius, Et facies, inquit, anſas quinquaginta in ora veli vnius, quod cõtra mediũ eſt, id eſt contra ſecundum, quia ipſum erit mediũ inter primum & tertiũ, ſecũdum commiſſurã, id eſt iuncturam: & L. anſas facies ſuper oram veli, quod coniunctũ eſt ad ſecundum velum, id eſt ſuper oram tertij veli, quod cõiungitur ſecundo. Et facies circulos æreos quinquaginta, & coniunges circulos an-
H ſis, & coniunges vela, & erit vnũ. Circulos ergo medio velo apponi, id eſt ſecundo, quibus quinquagenis anſis iungeretur primo & tertio. Nihil ibi aliud eſt, niſi quòd circulos non aureos, ſed æreos fieri nunc præcepit. Anſas autem in aulæis hyacinthinas dixerat: in velis autem capillaciis quoniam tacuit cuiuſmodi eſſent anſæ: quid niſi capillacias eas credibilius accipimus? Quod deinde ſequitur, ita eſt ad intelligendum difficile, vt verear ne expunendu fiat obſcurius. Dicit enim, Et ſuppones in velis tabernaculi dimidium veli quod ſuperauerit, ſubteges quod abundat de velis tabernaculi, ſubteges poſt tabernaculum cubitum ex hoc, & cubitũ ex hoc: ex eo quod ſuperat velis de longitudine velorum tabernaculi, erit contegens ſuper latera tabernaculi, hinc atque hinc vt operiat. Cum ſextum velum iuſſerit duplicari ſecundum faciem tabernaculi, quid dicat ſuperare in velis dimidium veli: & quid dicat cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, cum dimidium veli quindecim cubita ſint, quoniam triginta cubitorum iuſsit eſſe vnũ velum, quis facilè intelligat? Aut ſi propterea ſuperat de longitudine velorum, quia prima aulæa de byſſo & cocco & purpura & hyacintho viginti octo cubi-
I tis longa eſſe præcepit, iſta vero capillacia triginta cubitorum eſſe voluit, duobus cubitis ſuperantur ſingula aulæa à ſingulis velis capillaciis: quæ in ſumma inducta, excepto vndecimo quod duplicari iuſsit viginta cubita excreſcunt, quibus ſuperatur ambitus aulæorũ ambitu capillaciorũ. Decem quippe velorum cubita bina quibus longiora erãt, viginti faciunt: quorum ex vtroque latere decem hinc & decem inde poterant ſuperare, nun cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, ſicut ſcriptura loquitur. Quapropter differẽda mihi videtur huius loci expoſitio, donec tabernaculum columnis omnibus cũ atriu quod circumponitur, omni ex parte cõſiſtat. Fortaſsis enim per anticipationem aliquid dicit de his velis capillaciis, quod ad illa proficiat de quibus nondũ locutus eſt. Quod enim dicit, Et facies vela capillacia operire ſuper tabernaculum: vtrum vniuerſum tabernaculum his velis cooperiri velit, cum atriu ſcilicet de quo circumponendo poſtea loquitur: an hoc interius tabernaculum quod decem aulæis fieri iuſsit, incertum eſt. Sequitur ergo & dicit, Et facies experimentum tabernaculo, pelles arietum rubricatas. Etiam hoc operimentum vtrum vniuerſo tabernaculu fieri iuſſerit in circuitu, an interiuri tantum, ſimiliter habetur K
incertum. Quod verò adiungit, Et uperimenta pelles hyacinthinas deſuper: hoc non in circuitu, ſed à tecto velut camera accipiendum eſt. Et facias, inquit, columnas tabernaculo de lignis imputribilibus, decem cubitorum columnam vnam, & cubitũ vnius & dimidij latitudinẽ columnæ vnius, duos anconiſcos colũnæ vni cunſiſtentes ex aduerſo. Sic facias umnes columnas tabernaculi. Quare iuſſerit fieri hos anconiſcos, de quibus antea dixi, quid eſſent non ſatis mihi apparet. Si enim ad columnas portandas, fierent quatuor vt in vnũ fierent: ſi autem vbi ſerræ incumberẽt, etiam plures fierent, nam quinas ſerras ſingulis columnis diſtribuit. *Numero 109. præcedẽti vocat anconiscos quos nunc anconiſcos.*
Niſi forte in his anconiſcis non aliquis vſus, ſed ſola ſignificatio ſit, ſicut in velo vndecimo capillaciu, Nam columna duos anconiſcos velut brachia hinc atq; hinc extendens, figuram crucis reddit. Nunc iam videamus numerum columnarũ, in quibus & forma tabernaculi poſsit aduerti verum quadra, an rotunda ſit: an oblungam habeat quadraturam, lateribus longioribus, breuioribus frontibus, ſicut pleræque baſilicæ conſtruuntur: hoc enim potius hic euidenter exprimitur. Nam L
ita dicit, Et facies columnas tabernaculorum, viginti columnas ab latere iſto quod reſpicit ad Aquilunem: quadraginta baſes argenteas facies viginti culumnis, duas baſes culumnæ vni in ambas partes eius, Et latus ſecundum contra Auſtrum viginti columnas, & quadraginta earum baſes argenteas, duas baſes columnæ vni in ambas partes eius, & duas baſes columnæ vni in ambas partes eius. Repetitio non moueat, quia genus locutionis eſt, vt omnes ita intelligantur de quibus non dicit. De baſibus autem iam antea diximus, cur vna columna duas habeat, quia & capita hoc loco baſes vocat. Vdemus igitur vicenis columnis porrecta duo latera tabernaculi Aqoilunis & Auſtri: duo ſunt reliqua, Orientale & Occidentale, quæ ſi totidẽ culumnas habuiſſent, proculdubiu quadratum eſſet. Quot autem habent, de Occidentali non tacetur, de Orientali tacetur. Vtrum quia nõ habuit, & ſola illic ſine columnis extendebãtur aulæa, ab extrema culumna vnius lateris vſque ad alterius alteram extremam: an & aliqua cauſa taceatur, vt etiam tacite intelligantur, neſcio. Poſtea quippe ex ipſa parte Orientis decem columnæ commemorantur, ſed atrij de quo poſtea loquitur, M
quod huic tabernaculo circumponi iubet. Cummemoratia ergo lateribus tabernaculi Aquilonio & Auſtrali & vicenis columnis, deinde ſequitur & adiungit dicens, Et retro tabernaculum per partem quæ eſt contra mare, facies ſex culumnas: & duas columnas facies in angulis tabernaculi à poſteriuribus: & æquales deorſum verſus, & in ſe conuenientes erunt, ac æquales de capitibus in commiſſuram vnam. Sic facies angulos, duobus angulis æquales ſint, & erunt uctu culumnæ, & baſes earum argenteæ ſedecim, & duæ baſes columnæ vni, & duæ baſes columnæ vni in ambas partes eius. De baſibus ſimilis ratio & ſimilis locutiu eſt. Latus itaque Occidentis (nam hoc eſt ad mare) columnis octu extenditur, ſex mediis & duabus angularibus, quas æquales ad vnam commiſſuram dicit eſſe debere. Credu quòd angulus duo in ſe latera committat, & ſic columna ſingularis lateri vtrique communis: iſta Occidentali & Aquilonari, & iſta Occidentali & Auſtrali. Qood autem dicit etiam æquales deorſum verſus, hoc vtique dicit, vt ad perpendiculum libraretur, ne robuſtiores eſſent infra quàm ſupra, ſicut pleræque

columnæ

A columnæ ſont. Deinde dicit, Et facies ſetras de lignis
impurtibilibus, quinque vni colomnæ ex vna parte ta-
bernaculi, & quinque ſerras columnæ lateri taberna-
culi, ſecundo, & quinque ſerras columnæ poſteriori la-
teri tabernaculi quod eſt ad mare. Mirum ſi dubitari
poteſt latus Orientale columnas non habuiſſe in hoc
interiore tabernaculo, cui poſtea circumponitur atriũ.
Siugulas quaſque igitur columnas omnium trium la-
terum habere ſerras quinas iubet. Et ſerra, inquit, me-
dia inter medias columnas pertranſeat ab vno latere in
aliud larus. Hoc videtur dicere, vt de columna in co-
lumnam ſerra perueniret, & per interualum columna-
rum porrigeretur à latere vnius vſque in latus alte-
rius: ac per hoc vna ex his omnibos columna non erat
habitura proprias quinque ſerras, ad quam extremam
quinque perueniebant à columna ſibi proxima veniẽ-
tes. Et columnas, inquir, inaurabis auro, & annulos fa-
cies æreos, in quos induces ſerras, & inaurabis auro
ſerras. Nc columnæ foraminibus cauernarentur, qđ
intrarent ſerræ, annolos fieri iuſsit, quibus ex vtraque
parte continerentur fines ſerrarum. Proinde intelligun-
B tur hi annuli fixi à ligno anſulis pependiſſe, vt extre-
mas partes ſerrarum poſſent capere & continere. Et
eriges, inquit, tabernaculum ſecundum ſpeciem quæ
monſtrata eſt tibi in monte. Et facies velamen de hy-
acintho & purpura & cocco torto & byſſo neta, opus
texile facies illud ſuper Cherubin: & ſuperimpones
illud ſuper quatuor columnas imputribiles inauratas
auro, & capita earum aurea, & baſes earum quatuor ar-
genteæ: & pones velamen ſuper columnas, & induces
illud interius vbi velamen eſt, arcam teſtimonij: & di-
uidet vobis velamen intermedium ſancti & medium
ſanctum ſanctorum: & cooperies de velamine arcam
teſtimonij in ſanctis ſanctorum. Hæc omnia manifeſta
ſunt, interius intra velamen hoc quatuor columnis im-
poſitam fuiſſe arcam teſtimonij, quam non ſic operiri
iuſsit velamine, vt ſuper arcæ cooperculum iaceret ve-
lamen, ſed vt contra menſam ſtatueretur. Deinde dicit,
Et pones menſam foris extra velamen, & candelabrum
contra menſam in parte tabernaculi, quæ reſpicit ad
Auſtrum: & menſam pones in parte tabernaculi quæ
reſpicit ad Aquilonem. Etiam hoc planum eſt. Quod
C autem ſequitur, Et facies adductorum de hyacintho
& purpura & cocco torto & byſſo torta, opus variato-
ris: & facies velamini quinque columnas, & inaurabla
illas auro, & capita earum aurea, & conflabis eis quinq;
baſes æreas: cui vſui velamen hoc fiat qoinque colum-
nis extentum, poſt apparebit, nam hic non apparet: Volt
enim illud eſſe velamen oſtij tabernaculi huius, videli-
cet inrerioris, cui circumponitur atrium. Deinde iubet
altare fieri ſacrificiorum & holocauſtomatum: & dicit
quemadmodum fiat, nondum autem dicit vbi pona-
tur: ſed hoc quoque poſt apparebit. Hic iam de atrio lo-
quitur vſque ad fiuem, quod circumponendum eſt ta-
bernaculo illi de qoo prius conſtituendo locutus eſt.
Et facies, inquit, atrium quod dicitur Græce ἀυλὴν uon
ἀυλαίαν: quod quidã interpretes noſtri non diſcernen-
tes, & hoc & illa aulæa, quas aulæas non aulas Græci di-
cunt, atria interpretati ſunt dicentes, Et facies taberna-
culum decem atriorum: vbi decem aulæorum dicere
debuerunt. Nonnulli autem multo imperitiores, ianuas
interpretati ſunt, & aulas & aulæas. Sicut autem in lin-
gua Latina inoenimus aulæa, quas Græci aulæas vocant:
ita quam illi appellant ἀυλὴν, noſtri aulam vocauerũt.
Sed iam non atrium iſto nomine, ſed domus regia ſi-
gnificatur in Latina lingua: apud Græcos autem atrium: D
Ergo & facies, inquit, atrium tabernaculo in latere
quod reſpicit ad Auſtrum, & tentoria atrij ex byſſo tor-
ta: longitudo ſit centum cubitorum vni lateri, colum-
næ earum viginti, & baſes earum æreæ viginti, & cir-
culi earum, & arcus earum argentei. Sic & lateri quod
ad Aquilonem, tentoria centum cubitorum longitudi-
nis, & columnæ earum viginti, & baſes earum æreæ vi-
ginti, circuli earum, & arcus columnarum, & baſes
inargentatæ argento. Latitudo autem atrij quæ eſt ad
mare, tentoria eius quinquaginta cubitorum: colum-
næ earum decem, & baſes earum decem: & latitudo a-
trij quod eſt ad Orientem, quinquaginta cubitorũ, co-
lumnæ eius decem, & baſes earum decem. Hic iam vi-
demus cõmemorari columnas ab Oriente, cum loqui-
tur de atrio, & eas decem dicens cum baſibus æreis, ſi-
cut dixit etiam de Occidentalibus, vbi difficillima ori-
tur quæſtio. Nam facile eſt quidem, vt accipiamus ab
Oriente vnum ordinem columnarum ad atrium per-
tinentium, quo tabernaculum interius per omnes qua-
tuor partes cingitur; quia non habebat ex ea parte co- E
lumnas tabernaculum interius, Ab Occidente autẽ vbi
iam erãt interioris tabernaculi columnæ octo, quomo-
do etiam iſtas decem quas exterioris atrij commemo-
rat accepturi ſumus, tãquam ab Occidente duo ſint or-
dines columnarũ, interiorum octo, & exteriorum decẽ:
Quod ſi ita eſt, longiora erãt etiam latera atrij exterio-
ris quàm tabernaculi interioris, vt ſit vnde ab extremo
in extremum alius columnarum ordo dirigatur, & nõ
incurrat in ordinẽ priorem ad interius tabernaculum
pertinentem, Et ſi hoc eſt conſequens erit vt vicinæ il-
læ columnæ duorum laterũ tabernaculi interioris, Au-
ſtri & Aquilonis, interuallis breuioribus dirimantur,
quàm illæ vicenæ quas habet atrium exterius ex eiſdem
lateribus. Et quia illi exteriores ordines vicenarum co-
lumnarum ſicut ſcriptura loquitur, centena cubita te-
nent: iſti interiores totidem columnarũ quamlibet mi-
nus cubita teneant, quoniã hoc ſcriptura non expreſsit,
conſequens erit, vt octo columnæ illæ tabernaculi inte-
rioris in latere Occidentali rariores ſint quàm vicenæ
illæ eiuſdẽ tabernaculi Auſtrales & Aquiloniæ: vt poſsit
comprehendi ſpacium quantum ſufficit decem illis au- F
læis circumtendendis, quibus primitus dixit hoc taber-
naculum fieri. habẽt enim cubita vicena & octona, quę
fiunt ſimul ducenta octoginta. Quorum ſi centena eſ-
ſent in lateribus duobus Auſtri & Aquilonis, vbi vice-
narum columnarum ordines ſunt, quadragena vtique
cubita tenderentur per alia duo latera Orientis & Oc-
cidentis, & proportione occurrerent in octo colomnis
cubita quadraginta, ſicut in viginti columnis cubita cẽ-
tum: ſed non eſſent longiora latera exterioris atrij, quo-
niam centenis cubitis definita ſunt, & ideo non eſſet
quemadmodum ille ordo decem columnarum ab an-
gulo Auſtrali in angulum Aquilonium includeret or-
dinem interiorũ octo columnarum. Proinde vt atrio
vndique circundaretur interius tabernaculum, oportet
illud eſſe etiam longitudinis breuioris: atque ita neceſ-
ſe ſit, vicenas eius columnas in duobus lateribus qui-
bus in longum porrigitur denſius conſtitui, quàm ſunt
atrij exterioris etiam ipſæ vicenæ: & rarius octo colum-
nas tabernaculi interioris à parte Occidentis, quàm
decem ex eadem parte atrij exterioris: quoniam quic-
quid minus cubitorum ex illis aulæis extenditur in co-
lumnis vicenis duorũ laterum ad Auſtrum & ad Aqui-
lonem, cõpenſandum eſt latitudini Orientalis & Occi-

G dentalis lateris, vt docenta octoginta cubita conſummentur aulæorum. Non enim ſicut de velis capillaciis, vbi vnum plus eſt, ita & de his aulæis ioſsit aliquid duplicari. Quapropter ſi tantum breuiatur longitudo tabernaculi interioris, quod ab atrio exteriore poſſet includi, vt in vicenis eius colomnis non centena cubita tendantur aulæorum, ſed verbi gratia, vt minimum nonagena & ſena, vt quaternis cubitis breuiora ſint. hæc ipſa quaterna cubita, id eſt octô cubita in duobus aliis lateribus vtique tendenda ſunt Orientali & Occidentali: ac ſic in illis octo columnis Occidentalibus tabernaculi interioris non extenduntur cubita quadraginta, ſed quadragintaquatuor, & alia quadragintaquatuor ab Oriente. Cum ergo in decem columnis exterioris atrij tenduntur cubita quinquaginta, in octo autem interioris tabernaculi tenduntur cubita quadragintaquatuor, rariora inueniuntur interualla interiorum octo colomnarum quàm exteriorum decem: quia ſi paria eſſent, ita in columnis octo quadraginta cubita tenderentur, ſicut quinquaginta tendebantur in decem: qooniam quod ſunt proportione octo ad de-
H cem, hoc ſunt quadraginta ad quinquaginta. Quinarium quippe numerum quadraginta octies habent, quinquaginta decies. Nec nos mouerent columnarum interualla diſparia, quòd denſiores in lateribus longitudinis ponerentur, vbi vicenæ ſunt: rariores autem in latere latitudinis, vbi octo ſunt, niſi aliud exiſteret quod vrgeret mutare ſententiam. Cum enim commemoraſſet longitudinem atrij ad mare habere tentoria quinquaginta cubitorum, & columnas decem, & baſes earum decem: & latitudinem atrij ad Orientem, item quinquaginta cubitorum, & columnas decem & baſes decem: atque his dictis perfecta videretur forma tabernaculi cum atrio ſuo vndique ambiente, iniecit aliud, quod vbi & quomodo intelligendum ſit, difficile reperitur. Et quindecim, inquit, cubitorum tentoriorum altitudo lateri vni, columnæ eorum tres, & baſes earum tres. & lateri ſecundo quindecim cubitorum tentoriorum altitudo, columnæ eorum trea, & baſes earum tres: & portæ atrij tegimen viginti cubitorum altitudo ex hyacintho & purpura & cocco neto & byſſo torta varietate acu picta: columnæ earum quatuor & baſes earum quatuor. Hæc vbi conſtituantur, perfecta il-
I la forma tabernaculi non video: ſed planè video eundem eſſe numerum columnarum decem, in tribus & tribus, & quatuor, ternis ſcilicet à lateribua, & quatuor in medio. Ac per hoc tentoria illa quinquaginta cubitorum non contexta erunt, ne aditus in atrio nullus ſit, ſed quindenis cubitis media viginti cubita ſeparabuntur, vt faciant portæ tabernaculi tegimen: hoc eſt velum quod ornamento velamentôque dependeat, vt teneat ſpacium quatuor columnarum, quod portæ atrij deputatum atque ſeparatum eſt. Ideo velamen ipſum à lateribus quindenorum cubitorum diuiſum atque ſeparatum, etiam ſpecie diſtingui voluit, vt opere acu picto quatuor illis coloribus variaretur. Sed latera illa quindenorum cubitorum hinc atque hinc ternas columnas habentium, ſi ad eandem lineæ rectitudinem portæ atrij coniungãtur, non erit ſpacium inter decem columnas exterioris atrij, & octo interioris tabernaculi, vbi ſit altare quinque cubitorum, quadrum occupans ſpacium: & ante ipſum altare, vbi ſeruiatur altari: & inter ipſum & oſtium tabernaculi interioris, vbi ſit labrũ æneum. Sic enim poni iuſſum eſt, vnde manus & pedes ſacerdotes lauent quando intrant tabernaculum,

vel quando accedunt vt altari deſeruiant. Quod niſi K
foris à tabernaculo in atrio intellexerimus, quomodo poſſunt prius lauare manus & pedes, & ſic tabernaculum introire? Foris autem ab atrio non poſſumus altare ſtatuere, quia & tabernaculum & altare circundari atrio præcepit. Reſtat igitur vt illa latera quindenorum cubitorum hinc atque hinc, & columnarum ternarum ſic accipiamus à lateribus, vt ipſa faciant interuallum aliquod cubitorum inter portam atrij & oſtium tabernaculi interioris: portam quidem patentem viginti cubitis & quatuor columnis, & habentem velum acu picto opere variatum viginti cubitorũ: oſtium verò tabernaculi interius, vbi ponatur velamen illud in quinque columnis extentum. Quod vtique non intra illum ordinem octo columnarum, ſed extra foris ad atrium poſitum intelligere debemus. Nõnc enim erit velum oſtij tabernaculi, quod oſtium tanquam valuis aperiebatur, vbi aulæa inter ſe circulis & anſis non coniungebantur Aut ſi forte intra illum ordinem octo columnarum tabernaculi interioris opponebatur hoc velamen in quinque columnis oſtio tabernaculi, vt quando aperiebatur, interiora non nudarentur, ne à proſpi- L
cientibus viderentur: quod tamen velamen ſiue interius ab illo ordine columnarum, ſiue exterius poneretur, quod non ſatis elucet, proculdubio diſtabat moderato interuallo ab eodem ordine columnarum, ne quinque columnæ ad qoatuor columnas denſius conſtipatæ, intercluderent potius aditum, qoam velarent. Secundum iſtum itaque modum, & ſecundum hãc formam tabernaculi nihil iam opus eſt vicenas illas columnas laterum interioria tabernaculi ad Auſtrum & Aquilonem conſtituere denſiores, & rariores illas octo facere quæ ab Occidente fuerant. Decem quippe illæ atrij exterioris ab eadem parte Occidentis non longum ordinem faciunt columnarum, quo includantur octo interiorea, ſed ternis ab vtroque latere conſtitutis, & quatuor in portam, ſpacium concludunt, vbi & altare ſit holocauſtomatum intra portam atrij ante oſtium tabernaculi: & labrum inter oſtium tabernaculi & altare, & interuallum neceſſarium miniſterio inter altare & portam atrij: & ſic illud totum ſpaciũ atrij concludnur columnis decem, tribus ab Aquilone, & tribus ab Auſtro, & quatuor ab Occidente tanqnam ſi Π Græcam literam facias. Et ſic adiungebatur idem ſpacium longio- M
ri ordini columnarum tabernaculi interioris, tanquam ſi literam memoratam ex ea parte qua non habet adiungas literæ productionem qoæ iota dicitur: vt eius parte quæ in medio eſt ab eo latere concludatur, & reſtent hinc atque inde ex ipſo iota reliquæ partes. Poterant ergo numerari decem columnæ in illo longo ordine partis Occidentalis tabernaculi interioris, ſi cum illis octo adderentur duæ quæ fuerant vltimæ in ordinibus laterum atrij Aquilonis & Auſtri. Nam & illæ decem quæ propric ad atrium pertinerent à parte Occidentis, vnde & intrabatur ad tabernaculum, ternas habebant in lateribus, & quatuor in fronte vbi porta erat, atq; ita ſpacium vſui ſacrificiorum neceſſarium intra atrium ante tabernaculum amplectebantur. In ternis autem columnis quæ fuerant à lateribus, tentoria erant de byſſo quindenorum cubitorum: in quatuor autem vbi porta erat, velum erat viginti cubitorum acu picto opere variatum. Nec moueat quod dicit ſcriptura, quindecim cubitorum tentoriorũ altitudo, columnæ eorum tres, & baſes earum tres: & latus ſecundum quindecim cubitorum tentoriorum altitudo, colum-

A columnæ eorum tres,& baſes earum tres: & portæ atrij
tegimen viginti cubitorum latitudo. Altitudinē quip-
pe eandem dicit,quæ fuerat longitudo tentoriorū. Ea-
dem qnippe altitudo eſt cum texuntur, quæ longitudo
eſt cum tenduntur. Quod ne ſuſpicari videamur, alio
loco idipſum ſcriptura commemorans ait, Et fecerunt
atrium quod eſt ad Auſtrum, tētoria atrij de byſſo tor-
ta, centum per centum: id eſt,centum cubita tentorio-
rum per centum cubita ſpacium quod tenebant vigin-
ti columnæ.Deinde ſequitur, Et columnæ eorū viginti,
& baſes earum viginti æreæ:& latus quod eſt ad Aqui-
lonem centum per centum, & columnæ eorum viginti
æreæ, & baſes earum viginti æreæ, & latus quod eſt ad
mare aulæa quinquaginta cubitorum, & columnæ eo-
rum decem, & baſes earum decem. Eadem dicit aulæa
quæ tentoria, & latus quod eſt ad Orientem quinqua-
ginta cubitorum tentoria. Poſt hæc redit ad poſterio-
ra tabernaculi, vt oſtendat quemadmodum illæ decem
columnæ ſpacium de quo loquebatur atrij complecte-
bantur. Quindecim cubitorum,inquit,quod eſt à dor-
ſo. Dorſum appellat, quia poſteriora tabernaculi erant:
B id eſt, à parte occidentis. Et columnæ,inquit,eorū tres,
& baſes earum tres: & à dorſo ſecundo hinc & hinc ſe-
cundum partem atrij aulæa quindecim cubitorum, &
columnæ eorum tres, & baſes earum tres. Manifeſtum
eſt certè, eadem duo dorſa dici hoc loco cum comme-
morantur omnia quemadmodum facta ſunt, quæ late-
ra dicebantur quando præcipiebatur vt fierent. Latera
ſcilicet, quia hinc atque inde coniunctæ portæ Occi-
dētalis atrij ſpacium occludebant. Dorſum vero, quod
à tergo tabernaculi erat hæc pars atrij à parte Occiden-
tali.Sequitur autem & dicit, Omnia aulæa atrij de byſ-
ſo torta, & baſes columnarum æreæ, & anſæ earum ar-
genteæ, & capita inargentata argento, omnes colum-
næ atrij. Deinde adiungit,quod nondum iſtic comme-
morauerat, Et erat memorati atrij opus variatoris, de
hyacintho & purpura & coco neto & byſſo torta, vi-
ginti cubitorum longitudinem & latitudinē. Ecce vbi
apparet eandem dictam ſuperius altitudinem, quæ au-
læorum extentorum fuerat longitudo. Deinde addi-
dit, Et latitudinem quinque cubitorum. Tot enim cu-
bitis latitudinis erigebantur tentoria exterioris atrij,
ſicut interioris cubitis quatuor. Sic autem & ſuperius
C dixerat, Longitudo autem atrij centum per centum, &
latitudo qúinquaginta per quinquaginta, & altitudo
quinque cubitorum ex byſſo torta. Hanc latitudinem
dicens quem poſtea altitudinem dixit, quoniam quæ
iacentium latitudo eſt, eadem erectorum altitudo: ſi-
cut quod paulo ante commemoraui, quæ cum texūtur,
altitudo eſt, eadem cum tenduntur longitudo eſt. Nūc
iam quod diſtuleram videamus quomodo ex hac for-
ma vniuerſi tabernaculi, quam ſicut potui ante oculos
collocaui, difficultas illa ſoluatur de capillaciis velis.
Quæ fortaſſe ideo erat abſtruſior, quia per anticipatio
nem ibi aliquid dictum eſt, quod profecerit operi, de
quo poſtea fuerat locuturus,cū atrium tabernaculo cir-
cumponendum deſcriberet. Nunc itaque verba ipſa
videamus. Et ſuppones, inquit, quod ſuperabit in ve-
lis tabernaculi, dimidium veli quod ſuperabit ſubte-
ges quod abundat, in velis tabernaculi ſubtegas poſt
tabernaculum.Hoc totum quod dictum eſt, vnum ſen
ſum habet, quia dimidium veli quod ſuperauerit: hoc
eſt, id quod ſuperabundauit de velis tabernaculi, ſub-
tegendum eſt poſt tabernaculum. Quomodo ergo ſu-
peret, id eſt abundet & reſtet dimidium veli, ex illa
ſerie connexorum velorum oportet inquirere: quo- D
niam quinque in ſe, & ſex in ſe connecti voluit, ſicut
ſuperius loquens dixerat, ſextum velum à facie taber-
naculi duplicandum, id eſt ab Oriente. Totiens enim
poſteriora tabernaculi à parte Occidentis eſſe ſignifi-
cauit, id eſt ad mare. Quid igitur facies tabernaculi,
niſi pars illa intelligenda eſt, quæ ad Orientem? Pars
ergo illa qua vela quinque connexa ſunt, habet cubi-
ta centum quinquaginta, hoc eſt quinquies tricena.
Tricenorum enim cubitorum erant ſingula, ſicut ea
deus fieri iuſſerat. illa vero pars in qua non erant
quinque, ſed ſex vela, ſibimet ſimiliter connexa cubita
habebat centum octoginta, id eſt ſexies tricena ac per
hoc duplicato ex eis vno velo, ſicut iuſſum eſt, ſecun-
dum faciem tabernaculi minuebantur in ea duplica-
tione cubita quindecim. Quibus detractis, centum
ſexagintaquinque remanebant: & ideo poſt centum
quinquaginta cubita, quibus illi parti quinque velorum
etiam iſta pars ſex velorum æquabatur, ſuperabant at-
que abundabant cubita quindecim. Illinc enim erant à
parte quinque velorum, cubita centum quinquaginta:
hinc autem à parte ſex velorum duplicato vno velo ſe- E
cundum faciem tabernaculi, erant cubita centum ſe-
xagintaquinq;. Plus ergo habebat pars iſta cubita quin-
decim. Hoc dicit dimidium veli, quod iubet ſubtegi
poſt tabernaculum, vt quia illud à facie duplicatum
eſt, hoc dimidium redundans à poſteriore parte taber-
naculi non duplicaretur, ſed ſubtegeretur: id eſt om-
nia ipſa quindecim cubita ſubtermiſſa tegerentur: ac
ſi & ipſa illi longitudini detraherentur, ſicut illa iti-
dem quindecim à facie tabernaculi vnius veli duplica-
tione detracta ſunt.Eóque modo centum quinquagin-
ta cubitis quinque velorum, occurrerent ex alia parte
centum quinquaginta cubita ſex velorum: triginta ſci-
licet cubitis à centum octoginta detractis à facie taber-
naculi velo duplicato, & à poſterioribus tabernaculi
dimidio velo ſubtecto. Iam illud quod ſequitur aliud
eſt, & aliam quæſtionem infert, propter quam maxi-
me huius loci expoſitionem differendam putaui, vt
prius & formam conſtituendi tabernaculi, & de atrio
circumponendo quod ſcriptum eſt videremus. Sequi-
tur ergo, Cubitum ex hoc, & ex hoc ex eo quod ſupe-
rat velis de longitudine velorum tabernaculi erit con-
tegens: & ſuper latera tabernaculi hinc atque hinc vt F
operiat. Aliud eſt quod ſuperauit vna pars ſex velorum
aliam partem quinque velorum propter ampliorē ve-
lorum numerum, vnde iam diximus: aliud quod ſu-
perauit de longitudine velorum,vnde nūc dictum eſt.
Ita enim non pars parti comparatur, & altera alteram
ſuperare inuenitur: illa ſcilicet quæ vela ſex habet, il-
lam quæ vela quinque habet. Quæ ambæ vt ſibimet æ-
quarentur, à facie tabernaculi facta eſt vnius veli du-
plicatio,à tergo dimidij ſubtectio. Sed ipſa vela capil-
lacia comparata aulæis, ex quibus decem iuſſit fieri in-
terius tabernaculum quatuor coloribus textis, longio-
ra reperiuntur cubitis binis. Ea enim erant aulæa ſin-
gula cubitorum xxxviij. iſta xxx. ideo hic nunc ait,
Ex eo quod ſuperat velis de longitudine velorum.
Quid eſt ergo, Cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc e-
rit, cōtegens ſuper latera tabernaculi: niſi quia illa lon-
gitudo, in qua binis cubitis vela capillacia longiora
ſunt aulæis,his ſingulis ſingula,non tota in vnam par-
tem cogenda: id eſt vt quicquid ſuperat, ad poſteriora
tabernaculi colligatur: ſed diſtribuantur ex æquo, tan-
túmque eius ad priora tabernaculi, quantum ad poſte-

G riora tribuatur: id eſt quoniam duo cubita in ſingulis
velis eãdem quæ ſuperat longitudinem faciunt, vt cu-
bitum inde auferat pars iſta,& cubitum illa: ita de ſin-
gulis cubitis ſuis habeat pars iſta cubita decem, & illa
de ſingulis decem, quoniam decem vela binis cubitis
longiora,viginti cubitorum longitudinem faciunt,qua
videntur ſuperare ſerie ſua ſeriem aulæorum. Deinceps
videndum eſt hæc viginti cubita quæ ſuperant à lon-
gitudine velorum, cui ſpacio cingendo proficiant. Si
enim velis capillaciis interius tabernaculum circun-
tegitur ita ſuperant, vt quid ex eis cooperiatur non ſit
omnino. Vnde reſtat etiam ipſa ſubtegi, & ſubtegendo
detrahi, quod ſcriptura nõ dicit. Aulæa quippe decem,
quæ habẽt cubita vigena & octona,quibus interius ten-
ditur tabernaculum, circumplectuntur ſpacium quan-
tum poſſunt circumplecti cubita ducenta octoginta.
Vnde latera illa longiora Auſtrale & Aquilonium, ha-
bentia vigenas columnas, auferunt ex his cubitis du-
centa cubita:reſtant octoginta, quæ duobus reliquis la-
teribus breuioribus, Orientali quod non habet ordi-
nem columnarum, & Occidentali vbi erant columnæ
H octo, quadragena diſtribuantur. Proinde in capillaciis
velis quoniam detractis triginta cubitis trecenta re-
ſtabant, ſi trecentis cubitis capillaciorum velorum
ducenta octoginta cooperiebantur aulæorum, ita ſu-
pererunt viginti, vt non ſit quod ex eis tegatur. Proin-
de duo illa cubita quæ ſingula capillacia plus habent,
ex quibus ſumma viginti cubitorum collecta eſt, ſic di-
ſtribuenda ſunt, cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, id
eſt ne omnia in vnam partem cogantur, vt proficiant
operiendis lateribus tabernaculi, ſed exterioris atrij, Id
eſt omnia illa trecenta cubita velorum capillaciorum
extrinſecus tabernaculum cingant. Adiunctis quippe
lateribus atrij exterioris centum cubitorum, id eſt Au-
ſtri & Aquilonis, quinquaginta cubita ſuperſunt Oriẽ-
tis & Occidentis,quæ omnia ſiunt trecenta, quibus co-
operiendis capillaciorum trecenta ſufficiunt. Hoc eſt
quod ait,cubitum ex hoc,& cubitum ex hoc: id eſt di-
ſtributio duorum cubitorum,quibus vnumquodq; ve-
lum capillacium longius eſt:hoc eſt ex eo quod ſuperat
velis de longitudine velorum, erit contegens ſuper la-
tera tabernaculi: illa ſcilicet exteriora quæ ad atrium
pertinent hinc itaque hinc vt operiat: nec illa ipſis atrij
I quæ centenis cubitis & vigenis columnis tenduntur,
Ipſa enim non ſunt facta longiora quàm illa interio-
ris tabernaculi quæ decem aulæis tenduntur, & vige-
nas etiam ipſas columnas habent. Nam ſicut interioris
tabernaculi duo latera ab Aquilone & Auſtro centenis
cubitis porriguntur, ita & exterioris atrij. Non ergo ad
ipſa exteriora totidem columnarum latera tegenda ca-
pillaciorum velorum profuit longitudo, quia longitu-
dinem ſuperant aulæorum. Tantum enim dant exte-
rioribus lateribus quantum & interioribus darent, id
eſt cubita centena, quæ ſiunt ducenta:ſed quia lateribus
Orientis & Occidentis ſufficerent latera quadragena,
ſi tantutumodo interius tabernaculum velis capillaceis
cingeretur: additis autem lateribus atrij creuit taber-
naculi latitudo, vt tegẽdis lateribus Orientali & Occi-
dentali iam non quadragena, ſed quinquagena cubi-
ta ſint neceſſaria: ad ea tegenda proficere potuit capil-
laciorũ velorum longitudo amplior quàm aulæorum:
vt non ambo cubita, quibus binis longiora ſunt quin-
que ex vna parte impenderentur,ſed cubitum ex hoc &
cubitum ex hoc:ac ſic haberet ex ipſa ſuperabundantia
latus Orientale cubita decem, & Occidentale alia de-
cem: Viginti enim ſunt bina decem, quia velis vnde- K
cim,cubita triginta duplicatione & ſubiectione ab hoc
ambitu detrahuntur. Sed quoniam id quod Latine in-
terpretatum eſt:cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, ex
eo quod ſuperat velis de longitudine velorum taber-
naculi, erit contegens ſuper latera tabernaculi, Græcus
habet πλάγια, quæ Latini nonnulli non latera ſed ob-
liqua interpretati ſunt:merito mouet,quia etſi nihil hic
videatur obliquum vbi omnes anguli quatuor laterum
recti ſunt, πλάγια tamen dici latera illa non poſſunt,
quorum vnum eſt in facie, alterum retro, id eſt Orien-
tale & Occidentale, ſed πλάγια dici poſſunt à dextero
& à ſiniſtro, id eſt Aquilonio & Auſtrali. Cum ergo nõ
ſunt ea πλάγια quę habent cubita quinquaginta,quibus
lateribus tegendis potuiſſe diximus ſuperare longitu-
dinem capillaciorum velorum, quomodo erit verum,
cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ex eo quod ſuperat
velis de longitudine velorum tabernaculi, erit conte-
gens ſuper latera tabernaculi? Sed nimirum de illis la-
teribus tegendis loquitur,quæ etiã dorſa appellat quin-
denorum cubitorum, columnarúmque ternarum, quæ
cum porta atrij habẽte cubita viginti,& columnas qua- L
tuor, quinquaginta complent cubita & columnas de-
cem. Hæc latera ex iſtis ſuis finibus in medium poſue-
runt atrij portam, ex illis autem oſtium tabernaculi:in-
ter portã atrij & oſtium tabernaculi ſpacium iacet quã-
tum cubita illa concludunt viginti à porta, & dextera
læuáque quindena. In eo ſpacio eſt altare tabernaculi,&
inter altare tabernaculi labrum æreum, vbi ſacerdotes
manus & pedes lauabant. Diligenter autem menſuris
examinatis fortaſſe in iſtis lateribus ternarum colum-
narum quæ πλάγια Græce dicta ſunt nonnulla etiam
obliquitas inuenitur, vt non fruſtra quidam interpre-
tes noſtri obliqua interpretarentur,quæ in Græco πλά-
για repererunt. Non enim vela capillacia quindenis
cubitis ſuis poſſunt tegere, quindena cubita tentoriorũ
in illis lateribus, niſi poſterioribus partibus tabernaculi
antequam ad illa latera deflectantur, nõ amplius quàm
dena cubita dependerint ex linea recta poſterioris ta-
bernaculi, id eſt à parte Occidẽtis:quæ linea cũ habuiſ-
ſet octo columnas pertinentes ad interius tabernaculũ,
decem habere cœpit additis lateribus atrij exterioris:
& cum habuiſſet cubita quadraginta ad octo colũnas
pertinẽtia quinquaginta habere cœpit in columnis de-
cem. Ex hac ergo linea cum tecta fuerint velis capilla- M
ciis dena cubita ab vtroq; angulo venientia,reſtabũt in
medio triginta non tecta velis capillaciis, ſed illis tan-
tũmodo aulæis: in quorũ triginta cubitorũ medio per
quotlibet cubita tenderentur, erat oſtium tabernaculi.
Proinde illa latera trinarũ columnarũ & quindenorũ
cubitorũ, ſi ex illis finibus ſuis quibus ſibi iungebantur
portæ atrij, patebant inter ſe cubitis viginti:quia tãtum
habebat porta quæ illa latera dirimebat: ex aliis autẽ fi-
nibus quibus hærebant poſteriori illi lineæ tabernaculi,
de qua locuti ſumus, habebant inter ſe cubita triginta:
proculdubio erãt obliqua: quoniã plus inter ſe patebãt
ex hac parte vbi habebant media cubita triginta,quàm
ex illa parte vbi habebant media cubita viginti. Ita illa
decem cubita capillaciorum velorum, quod erat dimi-
dium abundantis longitudinis quæ proficiebant poſte-
riori parti tabernaculi, hoc eſt Occidẽtali,ſicut alia de-
cem proficiebãt priori parti,id eſt Orientali, quinis cu-
bitis cõplebant tecturam laterum illorum quæ πλάγια
dicta ſunt,inde quinq;,& hinc quinque. Quæ ſi defuiſ-
ſent,dena cubita tegerentur in eiſdẽ lateribus, & quina

nuda

A nuda eſſent. Itaque quantum mihi videtur, melius intelligitur hinc eſſe dictum, cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ex eo quod ſuperat velis de longitudine velorum tabernaculi:non quia erant cum hinc & inde quina eſſent, ſed quia ex illa longitudine redundabant, in qua binis cubitis erant aulæis capillacia longiora, ex quibus duobus cubitis vniuſcuiuſq; veli cubitum profecerat parti Oriētali: reſtabat vtique alterum cubitum parti Occidentali, vt cubitum ex hoc eſſet contegens ſuper πλάγια tabernaculi. Vnde dictum eſt,hinc atque hinc vt operiat, quia non operiebat totum, ſi eadem quina cubita defuiſſent. Nunc iam quoniam ſatis diſputatum eſt,quomodo illa omnia intelligenda ſint quæ in tabernaculi conſtitutione videbantur obſcura: breuiter ſi poſſimus enitamur oſtendere, quid ſit eadem diſputatione confectum. Ab Occidente igitur trahebatur, & prima erat ingrediendi porta atrij quæ patebat viginti cubitis, & habebat quatuor columnas quibus dependebat velum viginti cubitis extentum, Erectum autem cubitis quinque, quatuor illis ſæpe commemoratis coloribus acu picto opere variato. Hac por-
B ta ingrediens excipiebatur atrio, cuius latera dextera læuáque quindenis cubitis & ternis columnis porrigebantur introrſus: vt in medio ponerent oſtium tabernaculi interioris in ea parte qua perueniebant, ſicut in medio ponebāt portam atrij ab ea parte vnde incipiebant. Hoc itaque atrium latius erat quàm lōgius. Nam lōgitudo eius erat à porta ipſius vſque ad oſtium tabernaculi interioris in cubitis fermè quindecim: latitudo autem circa portam in cubitis viginti, circa oſtium vero in cubitis triginta. Vnde obliqua illa latera fuiſſe intelliguntur, quæ dextera læuáque in columnis ternis & quindenis cubitis erant. In hoc atrio erat altare ſacrificiorum quadratum, quinque ſcilicet cubitis longum, & totidem latum. Inter portam & altare ſpacium erat, vbi verſabantur qui ſacrificia imponebat altari: introrſus verò inter altare & oſtium tabernaculi, locus erat cineris ante altare: & deinde labrum æreum vbi manus & pedes ſacerdotes lauabant vel altari in atrio ſeruituri, vel tabernaculum interius ingreſſuri. Tentoria porrò huius atrij in lateribus ternarum columnarum byſſina erant, extenta cubitis quindenis, erecta cubitis
C quinis. Ab hoc ergo atrio intrabatur oſtium tabernaculi, cum tranſiſſet altare & labrum æneum. Intrabatur autem apertis aulæis, quibus decem, quinq; hinc, & quinque inde ex aduerſo ſibimet conſtitutis, totum ipſum interius tabernaculum cingebatur. Quo oſtio ingreſſo occurrebat velum quod ad oſtium fuerat oppoſitū in quinque columnis extentum, variatum illis quatuor coloribus: quod velum cum faciendum præciperet, adductorium vocauit, credo quod curreret ducendo & reducēdo, cum operiret atq; aperiret ingreſſum. Tranſito iſto velo, excipiebat pars tabernaculi media inter hoc velum & illud alterum interius quod colūnis quatuor fuerat impoſitum, ex illis quatuor coloribus factū, & ſeparabat inter ſancta quæ forinſecus erant, & ſancta ſanctorum interius poſita. In hoc itaque medio ſpacio inter iſta duo vela, menſa erat aurea, quæ habebat panes propoſitionis in parte Aquilonis: & contra eam candelabrum aureum ſeptem lucernarum in parte Auſtri. Hucuſque ſecundis ſacerdotibus licebat intrare. Interius autem, id eſt in ſanctumſanctorum intra velum quatuor columnarum arca erat teſtimonij deaurata, in qua erant tabulæ lapideæ legis, & virga Aaron, & vrna aurea cum manna: & propiciatorium deſuper

aureum, vbi ſtabant duo cherubim alis obumbrantes D
propiciatorium & intuentes inuicem ad ipſum. Ante arcam verò, id eſt inter arcam & velum poſitum erat altare incenſi, quod aliquando aureum dicit ſcriptura, *Leuiti. 16.*
aliquando deauratum, aureum vtique appellans quod erat inauratum. Ad hæc ſancta ſanctorum niſi ſummo ſacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferendum incenſum: ſemel autem in anno cum ſanguine ad purificandum altare: & ſi quando fortè exigebat neceſſitas pro peccato ſacerdotis, aut vniuerſæ ſynagogæ, ſicut in Leuitico ſcriptum eſt, Sic intrabatur in tabernaculum ab Occidente, id eſt, à porta Auſtri vſque ad latus Oriētale introrſus vbi arat arca teſtimonij. Hoc autem interius tabernaculum quod incipiebat non à porta atrij, ſed ab oſtio quod appellabatur oſtium tabernaculi, & finiebatur in longum latere Orientis vbi erat arca teſtimonij, decem aulæis concludebatur: quorum erant ſingula vigintiocto cubitorum, quinque hinc, & quinque, inde ſibimet cōnexa anſulis & circulis ex aduerſo ſibimet conſtituta: & columnis vicenis in lateribus longioribus Aquilonis atque Auſtri, & columnis octo à latere Occidentis, à latere autem Orientis nullis E
columnis, ſed ſolis aulæis. Quæ aulæa decem erigebantur in cubitis quatuor, & per totum circuitum tendebātur in cubitis ducentis octoginta: quorum centena in lateribus erant longioribus Auſtri & Aquilonis per vicenas columnas: quadragena vero cubita in reliquis duobus lateribus breuioribus: vno Occidentis per columnas: octo altero Orientis vbi columnæ non erant, ſed ſola tendebātur, aulæa de ſolis duabus angularibus columnis, medijs autem nullis: & erant hæc aulæa decem de quatuor coloribus texta. Hoc eſt, interius tabernaculum circumdabatur atrio ab Auſtro viginti colūnis & ab Aquilone viginti. Quæ duo atrij latera æqualem habebant longitudinem cum lateribus interioris tabernaculi, quia & ipſa vicenis columnis porrigebantur in cubitis totidem, id eſt centenis: à latere autem Orientis atrium concludebatur columnis decem, cubitis quinquaginta. Qui ordo columnarum rectus erat & incurrebat in illas duas angulares interioris tabernaculi, quas ſolas Orientis pars habebat. Proinde cum ipſis complebantur decem. A latere autem Occidentis habebat quidem atrium decem columnas, non tamen re- F
cto ordine, ſed, ſicut iam oſtendimus, tanquam triporticum, quatuor à porta, & ternis à lateribus. Vniuerſum autem atrium in circuitu tabernaculi tentorijs byſſinis cingebatur, quæ erigebantur cubitis quinque: his ſuperuehebant vela capillacia vndecim, ex vna parte ſibimet quinque connexa, ex alia ſex. In connexiones ergo quinque velorum, cubita erāt centum quinquaginta: ex alia vero parte in connexione ſex velorum, cubita erant centum octoginta: quoniam vela ſingula tricenorum fuerant cubitorum. Sed vt alia pars alteri coæquaretur, duplicatum eſt vnum velum à facie tabernaculi: id eſt, ab Oriēte, & ſubtectum eſt dimidium velum à parte poſteriore: id eſt, ab Occidente: atque ita ſubtracta ſunt cubita triginta, quanta erat veli vnius longitudo, & remanſerunt centū quinquaginta, quanta etiam ex parte altera fuerant. Circumitus itaque velorum capillaciorum quo cingebatur atrium tabernaculi trecentis cubitis tendebatur, ſicut circumitus decem aulæorum interioris tabernaculi, cubitis ducentis octoginta. Aulæa quippe ſingula habebant cubita viceena & octona in longitudine, capillacia vero vela tricenis cubitis longa erant. Quapropter ex ambitu aulæo-

G rum interioris tabernaculi, qui erat in cubitis ducentis
octoginta, centena cubita in lateribus lõgioribus erant
Auſtri & Aquilonis, & quadragena in duobus breuio-
ribus, Orientis & Occidentis. Ex ambitu autem capil-
laciorum velorum quo atrium exterius tegebatur, quia
ambitus erat in cubitis tricenis, centena erant in late-
ribus longioribus Auſtri & Aquilonis, quoniam æqua-
lia erant lateribus tabernaculi interioris, quinquagena
autem in reliquis duabus partibus Orientis & Occiden
tis. Ac per hoc duo illa cubita quibus longius erat au-
læo velum capillacium, non lateribus Auſtri & Aqui-
lonis, quæ paria erant atrij exterioris & tabernaculi in-
terioris, ſed lateribus Orientis & Occidentis proficie-
bant. In eis enim lateribus creuerat tabernaculi latitu-
do, circumpoſito extrinſecus atrio: ſed quinquagena
cubita velorum capillaciorum à parte Orientis per de-
cem columnas recto ordine tendebantur, eiſque pro-
ficiebat vnum cubitum ex duobus illis quibus eorun-
dem velorum maior fuerat longitudo: alia vero cubi-
ta quinquaginta, quæ Occidentali lateri debebantur,
quibus alterum ex duobus illis cubitum proficiebat, nõ
tendebantur per columnarum ordinem rectum. Ibi
H enim erat illa tanquam triporticus, quæ concludebat
ſpacium atrij, vbi eſſet altare ſacrificiorum, quatuor co-
lumnis à porta, & lateribus ternis: ac per hoc non po-
terant etiam cingere illa cubita quinquaginta, ſed vſ-
que ad cooperienda obliqua illa latera tendebantur,
quæ in columnis ternis & quindenis cubitis erant, Eri-
gebantur autem capillacia vela cubitis quatuor, eiſque
tegebantur atrij tentoria byſſina, quorum erat ere-
ctio in cubitis quinque: pelles verò rubricatæ ſuper ca-
pillacia vela veniebant. Deſuper autem, id eſt, à parte
tecti, vice cameræ tabernaculum pellibus hyacinthi-
nis tegebatur: vtrum cum atrio & ſpacium illud Inte-
rius non apparet: ſed credibilius eſt, atrij ſpacia quæ in-
ter exteriores & interiores columnas erant, velum a-
pertum habuiſſe, maxime illud Occidentis vbi erat al-
tare ſacrificiorum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM SVPER LEVITICVM LIBER TERTIVS.

I

1. Leuiti. 5. SI AVTEM anima peccauerit, aut au-
dierit vocem iurationis, & ipſe teſtis
fuerit, aut viderit, aut conſcius fue-
rit, ſi non vtique nunciauerit, & ac-
cipiet peccatum. Quid hoc eſt, ſi nõ
nunciauerit, accipiet peccatũ? Quòd
enim additum eſt, &, locutionis eſt
vſitatæ in ſcripturis. Verum iſte ſenſus qui obſcurus eſt,
exponendus videtur. Hoc enim videtur dicere, peccare
hominem, quo audiente iurat aliquis falſum, & ſcit
cum falſum iurare, & tacet. Tunc autem ſcit, ſi ei rei de
qua iuratur teſtis fuerit, aut vidit, aut conſcius fuit, id
eſt, aliquo modo cognouit, aut oculis ſuis conſpexit,
aut ipſe qui iurat, illi indicauit. Ita enim potuit eſſe con-
ſcius, ſed inter timorem huius peccati, & timorem pro-
ditionis hominum, non parua extitit plerunque tenta-
tio. Poſſumus enim paratum ad periurium admonẽdo
vel prohibendo à tam graui peccato reuocare. Sed ſi
non audierit & coram nobis de re quam nouimus fal-
ſum iurauerit, vtrum prodendus ſit, ſi proditus etiam in
periculum mortis incurrat, difficillima quæſtio eſt. Sed K
quia non expreſsit cui hoc indicandum ſit: vtrum illi
cui iuratur, an ſacerdoti, vel cuipiam qui non ſolũ eum
perſequi non poteſt irrogando ſupplicium, ſed etiam
orare pro illo poteſt. Videtur mihi quòd ſe homo ſol-
uat à peccati vinculo, etiam ſi indicet talibus qui magis
poſſunt prodeſſe quàm obeſſe periuro, ſiue ad corrigẽ-
dum eum, ſiue ad deum pro illo placandum, ſi & ipſe
confeſsionis adhibeat medicinam. Poſt hoc autem 2.
peccati genus, quod de periurio alicuius non indicato Leuiti. 5.
commemorauit, nullum pro eo ſacrificium iuſsit offer-
ri: ſed deinde ſubiunxit, Anima quæcunque tetigerit
omnem rem immundam, aut morticinum iumento-
rum, aut à fera capti immundi, aut eorũ quæ ſunt mor-
ticina abominationum immũdarum, morticinum iu-
mentorum immundorum, aut tetigerit immundiciam
hominis, ab omni immundicia cuiuſquam ſi tetigerit,
inquinabitur: & ſi latuerit eum, poſt hoc autem cogno-
uerit etiam deliquerit &c. Neque hoc ſacrificium pro
iſto genere peccati quod offeratur commemorauit, ſed
adhuc adiecit & ait, Anima quæcũque iurauerit, diſtin-
guens labiis malefacere aut benefacere, ſecundum om-
nia quæcunque diſtinxerit homo iureiurando, & latue- L
rit eum, & id cognouerit, & peccauerit vnum ex his, &
cõfeſſus fuerit peccatum pro quo peccauit aduerſus ip-
ſum. His omnibus ſine aliqua interpoſitione ſacrificij
connexis & explicatis, adiungit & dicit: Et offeret pro
iis quæ deliquit domino pro peccato quo peccauit, fœ-
minam ab ouibus agnam, aut capram de capris pro pec
cato, & exorabit pro eo ſacerdos pro peccato, & remit-
tetur illi peccatũ. Quid eſt ergo quòd pro eo tacito cu-
iuſquam periurio, & pro eo quod tangitur morticinum
vel aliquid immundum, nullum ſacrificium comme-
morauit: pro eo verò peccato vbi quid falſum quiſquã
neſciens iurauit, dixit offerri agnam vel capram? An pro
omnibus ſupradictis hoc ſacrificium oportet intelligi?
Voluit enim prius omnia enumerare, & ſic inferre quo
ſacrificio poſsint expiari. Sed in eis omnibus ſupradi-
ctis generibus peccatorum, ſunt quædam propter locu-
tionũ modos ſuboſcure poſita, ſicuti eſt quod ait mor-
ticinum iumentorum. Ea enim quæ Græce κτήνη appel-
lantur, plerique noſtrorum iumenta interpretati ſunt,
quod nomen in Latina conſuetudine eorum anima- M
lium eſt, quorũ laboribus adiuuamur, maximè in por-
tandis oneribus, ſicuti ſunt equi, aſini, muli, cameli, & ſi
quid huiuſmodi. Quæ vero Græci κτήνη vocant tam la-
te intelligũtur, vt omnia aut propè omnia pecora iſto
nomine concludantur. Et ideo non genere locutionis
velut πλεονασμῷ additum eſt in Græco immundorum:
cum diceretur, iumentorum: quoniam ſunt etiã mun-
da pecora quæ κτήνη appellantur. Quæ autem iumenta
vſus Latinus appellat, ſecundum legis dictionem non
niſi immũda ſunt. Item quod ait, Anima quæcun- 3.
que iurauerit, diſtinguens labiis malefacere, aut benefa- Leuiti. 5.
cere: quæritur quid dixerit, diſtinguens. Aſsidue quippe
hoc verbum ponit ſcriptura: vnde eſt & illud, Reddam Pſal. 65.
vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Item dicitur ad Ezech 3.
Ezechielem, Cum dicam iniquo, morte morieris, & tu
non diſtinxiſti neque locutus es. Item ſcriptum eſt, Si Nume. 30.
qua in domo patris ſui conſtituta vouerit votum, di-
ſtinguens labiis ſuis aduerſus animam ſuam. Videtur
ergo iſta diſtinctio quaſi definitio eſſe, qua ſecernitur
aliquid à cæteris quæ ſolo dicto non tenentur. Sic ergo
accipiatur tanquam dictum ſit, Anima quæ iurauerit,
definiens labiis malefacere aut benefacere, ſecundum
omnia

A omnia quæ definierit homo cum iureiurãdo, & latue-
rit eum:id eſt, neſciens faciendum eſſe vel non facien-
dũ,iurauit facere: & id cognouerit, & peccauerit vnũ
ex his:ſiue quia iurauit antequam cognoſceret,ſiue quia
fecit, iurauit,& cognouit poſtea quia non fuit faciendũ
neque iurãdum:& cõfeſſus fuerit peccatum quod pec-
cauit,id eſt, peccatum quod peccauit, locutio eſt enim.
Quod autem addidit,aduerſus ipſum,quid intelligitur,
niſi aduerſus ipſum peccatum confeſſus fuerit, id eſt,
confitendo peccatum accuſauerit? Et offeret pro iis
quæ deliquit domino,pro peccato quo peccauit,fœmi-
nam ab ouibus agnam. Vſitata locutione agnam fœmi-
nam dicit, quaſi poſsit eſſe aut agna niſi de ouibus, aut
capra niſi de capris.Nonnulla autem quæſtio eſt,immo
non parua,quid ſit quod aſsidue dicit, poſt hoc autem
cognouerit & deliquerit: quaſi tunc fiat delictum cum
fuerit cognitum. An potius quia niſi pro cognito ſatis
fieri non poteſt: ſed non ait,poſt hoc autem cognoue-
rit & pœnituerit eum. Quid ergo eſt, poſt hoc cogno-
uerit & deliquerit: niſi poſt cognitionem deliquerit:
vt ſi ſciens fecerit quod faciendum non eſſet, tunc de-
licto purgatio debeatur? Sed non ita prælocutus eſt. Ea
B quippe videtur exequi peccata quæ ab ignorantibus &
per hoc à nolentibus committuntur.Fortaſsis ergo ali-
quo genere locutionis deliquerit, dictum eſt, delictum
eſſe didicerit. An potius conuerſo ordine dictum eſt,
quia alia genera locutionis habet ſcriptura, quòd per
alia loca ſimilia recto ordine dicebantur? Nam cum a-
libi totiens ſcriptum ſit, & deliquerit & cognitum fue-
rit ei,hic tantum commutato, vt dixi, ordine, prius di-
ctum eſt,cognouerit, deinde deliquerit. Ordine autem
ſuo ita dici poſſet,Anima quæcunque tetigerit omnem
rem immundam aut morticinum, aut à fera capti im-
mundi, aut eorũ quæ ſunt morticina abominationum
immundarum, morticinum iumentorum immundo-
rum,aut tetigerit immũdiciam hominis, ab omni im-
mundicia eius ſi tetigerit inquinetur, & ſi latuerit cum
4. deliquerit,poſt hoc autem cognouerit. Si autem nõ
Leuit.5. valet manus eius quod ſatis eſt in ouem, offeret pro
peccato ſuo quod peccauit,duos turtures aut duos pul-
los columbinos domino, vnum pro peccato, & vnum
pro holocauſtomate. Certe hic aperit quæſtionem de
qua ſuperius cum loqueretur ambigebamus:Ideo quip-
C pe videtur dicere vnum pro peccato, alterum pro ho-
locauſtomate, quoniam non offerebatur ſacrificiũ pro
peccato niſi cum holocauſto. Denique cum prius ſeor-
ſum de holocauſtis loqueretur, commemorauit turtu-
rem,& non dixit duos:nunc vero ideo duos dicit, quia
ſacrificium pro peccato ſine holocauſtomate non offe-
rebatur. Quod ergo ſuperius dicebat, Et impones ſuper
holocauſtoma: non eſt dubium quòd prius holocau-
ſtoma, deinde illud ſuperimponebatur: nunc vero de
auibus aliter dicit, vt prius offeratur pro peccato vna
5. auis,deinde altera pro holocauſtomate. Quod au-
Leuit.5. tem ait,Anima ſi latuerit,cũ obliuio eſt ei, id eſt,ſi obli-
uione factum fuerit vt lateat eum, vel eam ſi ad animã
refers, quoniam eum dicendo, ad hominem retulit.
6. Animam quippe hic hominem dicit. Et ſi peccaue-
Leuit.5. rit nolens à ſanctis dominum,&c. Videtur obſcure po-
ſitum hoc peccati genus, ſed in conſequentibus aperi-
tur, vbi dicit, quòd poſt oblatum de ariete ſacrificium
reſtituet illud, & quintas adiiciet. Ibi enim intelligitur
hoc eſſe à ſanctis obliuione peccare, aliquid per obli-
uionem vſurpare quod debetur ſanctis, ſiue ſacerdoti-
bus, ſiue oblationibus vel primitiarũ, vel quicquid hu-
iuſmodi. Et anima quæcunque peccauerit & fecerit D
vnum ab omnibus præceptis domini quæ non oportet 7.
fieri,& non cognouerit & deliquerit,& non cognoue- Leuit.5.
rit peccatum ſuum, offeret arietem ſine macula de oui-
bus precio argenti in delictum ad ſacerdotem: & (ex)-
rabit pro eo ſacerdos propter ignorantiam eius q[uia]
ignorauit, & ipſe non ſciuit, & remittetur illi, Deliquit
enim delictum ante deum. Excepta locutionem inuſi-
tata denſitate, quæ iam propter aſsiduam repetitionem
debent eſſe notiſsimæ, totus iſte ſenſus obſcurus eſt,
quoniam quæritur quomodo diſcernatur hoc genus
delicti ab eis quæ ſuperius quadã generalitate comple-
xus eſt. Videtur enim hoc ratio poſcere,vt certis gene-
ribus peccatorum certa quibus expientur ſacrificiorum
adhibenda ſint. Hoc autem quod modo commemo-
raui, non ſpecialiter exprimit peccatum, ſed in ea vi-
detur generalitate verſari, de qua antè cum diceret,
conſtituit ſacrificium ſacerdoti vitulum, & vniuerſæ
ſynagogæ ſimiliter vitulum, principi caprum, & cui-
cunque animæ.hoc eſt cuicunque homini capram, vel
ſi voluerit ouem,tamen fœmineum pecus. Deinde cœ-
pit excepta facere quædam genera peccatorum, & no-
minatim exprimere pro quibus quid offerendum ſit: E
velut de audito & tacito cuiuſquam periurio, & de ta-
ctu morticinio,& immũdo,& iuratione falſa per igno-
rantiam: & de ouibus agnam aut capram de capris,aut
par turturum, aut duos pullos columbinos:aut decimã
partem ephi ſimilaginis:pro eo autem peccante qui per
obliuionem aliquid ſanctorum vſurpauit, arietem &
eiuſdem rei reſtitutionem quintis adiectis. Nunc verò
non expreſſa ſpecie peccati, generaliter addit, Anima
quæcunque deliquerit & fecerit vnũ ab omnibus præ-
ceptis domini quæ non oportet fieri: ſic in illa gene-
ralitate vbi dicebat, vnum ex præceptis domini quod
non fiet,& nõ cognouerit & deliquerit,id eſt,per igno-
rantiam nolens peccauerit, arietem iubet offerri, non
capram aut fœminam ex ouibus, ſicut ſuperius in tali
peccatorum generalitate conſtituerat. Quid ſibi ergo
vult iſta permixtio: niſi forte quod hic dixit, deliquit
enim delicto delictum ante dominum: Hoc quod ait,
ante dominum:in his voluit delictũ intelligi quæ fiunt
ante dominum,id eſt,à quibus domino in tabernaculo
deſeruitur: vnde aliquid paulò antè dixerat cum ait,
peccauit à ſanctis, & intelleximus, & vſurpauit aliquid F
ſanctorum, quod etiam reſtitui præceperat. Ac per hoc
non ſic tantùm peccari poteſt in his rebus, ſi aliquid
inde per obliuionem vſurpetur, ſed etiam multis aliis
modis poteſt quiſque per ignorantiam delinquere in
iis quæ ſeruituti domini exhibentur: hoc voluit poſtea
genus delictorum generaliter commemorare, & ideo
& illic & hic arietem iuſsit offerri. Plenæ ſunt autem
ſcripturæ cum dicitur, ante dominum, & non intelli-
gitur, niſi illud quod domino exhibetur, ſicut ſacrifi-
cium,vel primitiæ,vel aliqua in ſacris ſeruitus. Quæ- 8.
ritur etiam,vtrum vbique ſit accipiẽdum quod dictum Leuit.5.
eſt,Si non valet manus eius quod ſatis eſt ad ouem, of-
ferre eum debere par turturum,aut duos pullos colum-
binos: & ſi hoc quoque non valet, certam ſimilaginis
quantitatem: quoniam ſi vbique ita licere intelligitur,
non poteſt quidem dici, ſacerdotem non habere vi-
tulum aut vniuerſam ſynagogam, aut principem non
habere capram vel ouem. Et ſi ita eſt, quid opus erat
poſtea dicere, tacitum cuiuſquã periurium,aut tactum
immundum, & periurium per ignorantiã factum pur-
gari ſacrificio agnæ & capræ,cum eadem ſacrificia præ-

G cepta ſint etiam in iſta generalitate peccati, ad quam
generalitatem etiam iſta potuerant pertinere? Si autem
hinc iſta diſcernuntur quo licebat pro eo turtures &
columbas, vel etiam ſi hoc non eſſet ſimilaginem of-
ferri, ibi autem vbi non dictum eſt non licebat, non vi-
detur ſubuētum eſſe pauperibus: quoniā multa poſſunt
eſſe delicta non ſpecialiter expreſſa, quæ ad illam gene-
ralitatem referuntur, vbi grauarentur inopes ſi tan-
tummodo capram fœminam & agnam ex ouibus, &
illas auiculas, & ſimilaginem licebat offerri. Niſi forte
quis dicat, hoc diſcerni iſta excepta & nominatim ex-
preſſa peccata ab illis quæ generaliter commemorata
ſunt, quia hic agnam dixit, ibi ouem: vt ætas pecorum
aliquam differentiam faciat. dum tamen intelligatur
pauperibus peræque ſubuentum, vt ſi non haberent vl-
la animalia quadrupedia, aut memoratas aues aut ſimi-
laginem offerrent pro peccatis ignorantiæ ſuæ. Si au-
tem mouet: quare cum generaliter omnia ignorantiæ
peccata concluſerit & ſacrificia, non pro diſtantia pec-
catorum quam non fecerat, ſed pro diſtantia perſo-
narum diſtinxerit: poſtea voluerit etiam peccata diſtin-
H guere, & pro eorum diuerſitate ſacrificia diuerſa præ-
cipere, quaſi non ad illam generalitatem omnia perti-
nerent: Sic factam poſterius exceptionem oportet in-
telligi, vt quæcunque remanſerint his exceptis quæ no-
minatim & ſpeciatim commemorauit, dicta in illa ge-
neralitate intelligamus. Quem modum locutionis ali-
1. Cor. 6. bi reperiri certum non eſt, ſed eſſe in ſcripturis ſanctis.
Tale eſt illud vbi apoſtolus ait, Omne peccatum quod-
cunque fecerit homo, extra corpus eſt: hinc enim nihil
videtur intermiſiſſe peccati quandoquidem ait, omne
peccatum quodcunque fecerit homo: poſtea tamen ex-
cepit fornicationem cum intulit: qui autem fornica-
tur, in corpus proprium peccat. Quod ſecundum con-
ſuetudinem noſtræ locutionis ita diceretur, Omne pec-
catum quodcunque fecerit homo, excepta fornicatio-
ne, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus
proprium peccat. Ita & hic, cum prius generaliter om-
nia ignorantiæ peccata diceret illis quæ commemora-
uit ſacrificiis expianda, poſtea tamen excepit illa qui-
bus expreſſe & diſtincte poſitis certam ſacrificiorum
I purgationem adhiberet, vt his exceptis quæcunque re-
9. liqua eſſent, ad illam generalitatem pertinerent.
Leuit. 6. Offeret arietē ab ouibus ſine macula precio in quod
deliquit. Non ita diſtinguendum eſt, quaſi precio in
quod precium deliquit: ſed ſi offeret arietem, precio of-
ferat, id eſt emptum. Etiam hoc videtur ad ſacramen-
tum alicuius ſignificationis pertinere voluiſſe, quoniā
precium ipſum non definiuit. Nam ſi definiſſet, poſſet
videri hoc præcepiſſe, ne vile pecus offerretur, vt etiam
ſi nō emeret qui offerret, tale tamen offerret quod tanti
valeret. Addito autem, vt non ſolum precio emptus
aries offerretur, verum etiam ſiclorum ſanctorum, ita
enim dicit, precio argenti ſiclorum ſanctorum, aliquot
ſiclis vt ematur aries, non vno ſiclo voluit. Quid ſibi
autem velit ſiclum ſanctum, iam vbi viſum eſt diſſe-
ruimus. Qoòd vero cum dixiſſet, & delicti ſui offeret
domino arietem ab ouibus ſine macula precio: dein-
de addidit, in quod deliquit: intelligendum eſt in id
In nostris offeret in quod deliquit: id eſt, in eam rem, propter eam
non ὁλο- rem. Et auferet holocarpoma quod cōſumpſerit ignis,
κάρπωμα illam holocauſtoſin ab altari. Quid auferet, quod con-
ſed κατα- ſumptum eſt? Iuſsit enim ſacerdotem auferre poſt to-
κάρπωσις tius noctis ignem holocarpoma, id eſt, holocauſtum
legitur. quod ignis contumpſerit. Vel quid ſibi vult etiam illud
quod addidit, illam holocauſtoſin: cum hoc intelliga- K
tur holocarpoma quod holocauſtoſis: niſi forte illud
eſt verum quod in quodam Græco inuenimus. Non
enim ait auferet holocarpoſin, ſed auferet catacarpo-
ſin, hoc eſt, reliquias holocauſti quod ignis conſum-
pſit. Has autem reliquias, veluti eſt cinis carbo, appel-
lauit illam holocauſtoſin, eius rei nomine quæ con-
ſumpta eſt, reliquias ipſius conſumptionis appellans.
Quod autem ſupra dixit, Iſta lex holocauſti: & de-
inde exponens quæ ſit eadem lex dixit, Iſta holocau- 10. *Leuit. 6.*
ſtoſis, ſuper incenſionem eius ſuper altare totam no-
ctem vſque in mane, & ignis altaris ardebit ſuper illud,
non extinguetur: planius eſſet ſecundum noſtræ con-
ſuetudinis locutionem, ſi non haberet, &: nam iſta con-
iunctione detracta ita ſenſus contexitur, Iſta holocau-
ſtoſis ſuper incēſionem eius ſuper altare totam noctem
vſque in mane ignis altaris ardebit ſuper illud: id eſt, ſu-
per altare. Deinde ad cumulum exprimendæ ſententiæ
intulit, non extinguetur. Nam hoc iam erat dictum,
tota nocte. Et induet ſtolam aliam, & abiiciet ho- 11.
locarpoma extra caſtra in locum mundum: hoc appel- *Leuit. 6.*
lat holocarpoma quod iam concrematum eſt: hoc au- L
tem in illo Græco κατακάρπωσις legitur. Qoidam ve-
ro Latini addiderunt quod conſecratum eſt, & ita in-
terpretati ſunt, Et abiiciet holocarpoma quod conſe-
cratum eſt, extra caſtra in locum mundum. Et ignis 12.
altaris ſemper ardebit ab eo, & non extinguetur: id eſt *Leuit. 6.*
ab illo igne in quo arſit holocauſtum vſque in mane.
Nō vult enim ignem prorſus extingui, ſed cum vſque
in manè arſerit holocauſtum, oblatis inde reliquiis cō-
ſumptionis nec ſic extingui ignem, ſed inde iterum re-
nouari quo ardeant alia quæ imponuntur. Quod au- 13.
tem ſequitur & dicit, Et exuret ſuper illud ſacerdos li- *Leuit. 6.*
gna mane, & ſtipabit ſuper illud holocauſtum, & ſu-
perponet ſuper illud adipem ſalutaris, & ignis ſemper
ardebit ſuper illud, & non extinguetur: videndum eſt
vtrum mane quotidie voluerit intelligi, vt nullus dies
prætermitteretur quo non inueniretur holocauſtum &
adeps ſalutaris: an mane ideo, vt quocunque die impo-
neretur, non niſi mane imponeretur. Si enim quotidie
intellexerimus, quid ſi nullus offerret? Si autem tan-
quam de publico vel de ſuo ſacerdotes quotidiana ho- M
locauſta procurabant, ſuper ipſa imponebantur ea quæ
iuſsit à populo oblata pro peccatis ſuper holocauſta
imponi: & non erat neceſſe offerenti ſacrificia pro pec-
cato, etiam holocauſtum offerre ſuper quod illud im-
poneretur, niſi quando par turturum offerebatur, aut
duo pulli columbini. Nam ibi omnino definitum eſt,
vnum pro peccato, alterum in holocauſtum offerri o-
portere: & prius pro peccato, deinde holocauſtum. De-
inde quæri poteſt, vtrum holocauſtum quod mane iuſ-
ſit imponi, ipſum etiam per totā noctem arderet vſque
ad alterum mane: an illud quòd ait tota nocte ardere
debere, holocauſtum fuerit veſpertinum, & deinde cœ-
perit de lege holocauſti dicere, vt à veſpertino holo-
cauſto inciperet: quod mirum eſt ſi taceret, nec admo-
neret talia veſpere offerri oportere. Et locutus eſt 14.
dominus ad Moyſen dicens, Iſtud donum Aaron & *Leuit. 6.*
filiorum eius quod offerunt domino in die quacunque
vnxeris eum. Alia ſunt ſacrificia quæ commēmorauit *Exod. 29.*
in Exodo quibus per ſeptem dies ſanctificantur ſacer-
dotes vt ſacerdotio ſuo fungi incipiant: & aliud eſt
quod modo commemorat, quid offerat ſummus ſacer-
dos quando conſtituitur, id eſt, quando vngitur. Hoc
enim ſequitur & dicit, in die quacunque vnxeris eum:
Non

A Non dixit, vnxerit eos: cum etiam ſecundos ſacerdo-
tes vngi præcipiat. Deinde dicit ipſum ſacrificium, de-
cimani partem ephi ſimilaginis, in ſacrificium ſempi-
ternum. Quæritur quomodo ſempiternum, ſi illud eo
die offertur quo vngitur ſummus ſacerdos ab illo qui
vnctus eſt, niſi vt ſemper hoc offeratur in die quo vn-
gitur ſummus ſacerdos, hoc eſt, per ſucceſsiones ſacer-
dotum: quanuis & illo modo ſempiternum poſsit in-
15. telligi, non hoc, ſed quod ſignificat. Dimidium eius,
Leuit.6. inquit, mane, & dimidiũ eius poſt meridiẽ: quod Græ-
cus habet δειλινόν. In ſartagine, inquit, in oleo fiet con-
ſperſa, offerat eam freſam, id eſt, eam ſimilaginem. De-
inde dicit freſa: ſi tamen hoc recte interpretatum eſt,
ex illo quod Græcus habet ἐλικτά, & pluraliter hoc po-
ſuit genere neutro. Non enim ait freſam, tanquam ean-
dem ſimilaginem quam dixerat conſperſam. Hæc au-
tem freſa ſacrificium de fragmentis eſſe dicitur. Vtrum
ergo freſa dicat ipſa frumenta, id eſt, comminuta, an ip-
ſa minutiſsima ſimilaginis freſa dixerit, non eſt euidens.
16. Sequitur autem & dicit, Sacrificium in odorem ſua-
Leuit.6. uitatis domino, ſacerdos vnctus qui pro illo eſt ex fi-
liis eius, faciet illud. Propter hoc fortaſsis dixerat ſem-
B piternum, vt hoc faciat omnis ſummus ſacerdos quan-
do ſuccedit mortuo, eo die quo vnctus fuerit. Adiun-
xit enim & ait, lex æterna: cum poſſet æternum ſecun-
17. dum id intelligi quod ſignificat. Sequitur autem
Leuit.6. Omne cõſummabitur. Quod habet Græcus ἐπιτελεσθή-
σεται, & aliqui interpretes dixerunt, omne imponetur:
vbi vult intelligi eſſe holocauſtum, quia nihil exinde
remanet. Denique adiungit, Et omne ſacrificium ſacer-
doti holocauſtum erit, & non edetur. Hoc ergo dixe-
18. rat, omne conſummabitur. De ſacrificio pro peccato
Leuit.6. cum diceret, Sacerdos qui imponet illud, manducabit
illud. Non hoc quod imponit manducabit, nam illud
igni conſumetur, ſed quod inde remanſerit: Non enim
holocauſtum eſt, vt totum ardeat in altari, Dicit autem
poſtea, Omnia quæ pro peccato ſunt, ex quibus illa-
tum fuerit à ſanguine eorum in tabernaculum teſtimo-
nij exorari in ſancto, non edetur, ſed igni cremabitur.
Quomodo ergo ad ſacerdotes pertinent manducanda
quæ remanent de ſacrificiis pro peccatis? Quod intel-
ligẽdum eſt, hæc excepta eſſe, de quorum ſanguine tan-
gitur illud altare incẽſi in tabernaculo teſtimonij. Hoc
C enim iuſsit fieri ſuperius de vitulo quem pro peccato
ſuo ſacerdos offerret, & de vitulo quem pro peccato
vniuerſæ ſynagogæ, vt carnes quæ remanſerint, foris
extra caſtra comburantur: hoc eſt quod modo breuiter
19. commemorauit. Et iſta lex eſt arietis qui pro deli-
Leuit.7. cto eſt, ſancta ſanctorum ſunt, id eſt, ad ſacerdotes per-
20. tinent manducanda. Quid eſt quòd de ariete pro
Leuit.7. delicto cum dixiſſet, legémque ſacrificij expoſuiſſet, ait,
Quomodo quod eſt pro peccato, ita & id quod pro
delicto, lex vna eſt eorum. Quæritur inter peccatum
& delictum quæ ſit differentia: quoniam ſi nulla eſſet,
nullo modo diceretur, quomodo quod eſt pro pecca-
to, & quod pro delicto. Quãuis enim lex eiuſque ſacri-
ficium nihil diſtet, quia lex vna eſt eorum: tamen ipſa
duo, quorum vnum eſt ſacrificium, id eſt, peccatum &
delictum ſi inter ſe nihil differrent, & ſi vnius rei duo
nomina eſſent, non curaret ſcriptura tam diligenter
Peccatũ. commendare vnum eſſe vtriuſque ſacrificium. Fortaſ-
Delictũ. ſis ergo peccatum eſt perpetratio mali, delictum autem
deſertio boni: vt quemadmodũ in laudabili vita aliud
eſt declinare à malo, aliud facere bonum, quod admo-
Pſal.36. nemur dicente ſcriptura, Declina à malo, & fac bonũ:

ita in damnabili, aliud ſit declinare à bono, aliud fa- D
cere mala: & illud delictum, hoc peccatum ſit. Nam &
ipſum vocabulum ſi diſcutiatur quid aliud ſonat deli-
ctum, niſi derelictum, & qui delinquit, quid derelin-
quit niſi bonum? Græci autem duo nomina vſitata huic
peſti impoſuerunt, Nam delictum apud eos παράπτω-
μα dicitur & πλημμέλεια. Iſto ipſo quippe loco Leui-
tici πλημμέλεια eſt. Apoſtolus autem vbi dicit, Si præ- *Galat.6.*
occupatus fuerit homo in aliquo delicto, παραπτώματι
Græcus habet: quorum nominum ſi origo diſcutiatur
in παραπτώματι tanquam decidere intelligitur qui de-
linquit, Vnde cadauer quod Latini à cadendo dixe-
runt, Græce πτῶμα ἢ πτωμὸς dicitur, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, id
eſt, ab eo quod eſt cadere. Qui ergo peccando malum
facit, prius delinquendo à bono cadit. Et πλημμέλεια
ſimile nomen eſt negligentiæ: nam Græce negligen-
tia ἀμέλεια dicitur, quia curæ non eſt quod negligitur.
Sic enim Græcus dicit, non curo οὐ μέλει μοι. Particula
ergo quæ additur πλὴν vt dicatur πλημμέλεια, præter
ſignificat: vt πλημμέλεια quod vocatur negligentia, vi-
deatur ſonare ſine cura, πλὴν μελείας præter curam penè
tantundem eſt. Hinc & quidam noſtri πλημμέλειαν nõ
delictum, ſed negligentiam interpretari maluerunt. In E
Latina autem lingua quid aliud negligitur, niſi quod
non legitur, id eſt, non eligitur? Vnde etiam legere à
legendo, id eſt, ab eligendo Latini authores appellatum
eſſe dixerunt. His quodammodo veſtigiis colligitur,
quòd ille delinquit qui bonum derelinquit, & relin-
quendo à bono cadit, quia negligit, id eſt, non legit.
Peccatum verò vnde ſit dictum quod Græce ἁμαρτία
dicitur, in neutra lingua mihi interim occurrit. Poteſt
etiam videri illud eſſe delictum quod imprudenter, id
eſt, ignoranter: illud peccatum, quod ab ſciente com-
mittitur. Huic differẽtiæ videntur iſta teſtimonia con-
ſonare diuina, Delicta quis intelligit? Et illud, Quo- *Pſal.18.*
niam tu ſciſti imprudentiam meam. Continuo quippe *Pſal.68.*
ſecutus adiunxit, Et delicta mea à te non ſunt abſcon-
dita: velut alio modo repetens eandem ſententiam. Nec
ab eadem ratione diſcordat quod paulò antè comme-
moraui apoſtoli dictum, Si præoccupatus fuerit homo *Galat.6.*
in aliquo delicto: hinc enim quod præoccupatum di-
cit, imprudenter lapſum eſſe ſignificat: peccatum vero
ad ſcientem pertinere apoſtolus Iacobus tanquam de- *Iacob.4.*
finiens ait, Scienti igitur bonum facere, & non facienti, F
peccatum eſt illi. Sed ſiue illa, ſiue iſta, ſiue alia aliqua
differentia ſit peccati & delicti, niſi aliqua eſſet, non
ſcriptura ita loqueretur vt diceret, Quomodo quod
pro peccato, ita & quod pro delicto lex vna eſt eorum.
Indifferenter autem plerunque dicuntur, vt & pecca-
tum nomine delicti, & delictum nomine peccati ap-
pelletur. Neque enim cum dicitur in baptiſmo fieri re-
miſsio peccatorum, mentio fit etiam delictorum: & ta- *Luc.3.*
men vtrũque intelligitur. Sic & dominus ait, Pro mul-
tis effundi ſanguinem in remiſsionem peccatorum: *Matt.26.*
Nunquid quoniam non ait, & delictorum, ideo quiſ-
quam dicere audebit in ſanguine ipſius delictorum nõ
fieri remiſsionem? Item quod ſcriptum eſt apud Apo-
ſtolum, Nam judicium quidem ex vno in condemna- *Rom.5.*
tionem: gratiam vero ex multis delictis in iuſtifica-
tionem: quid aliud quàm nomine delictorum etiam
peccata comprehenſa ſunt? In hac quoque ipſa ſcriptu-
ra Leuitici, qua cogimur aliquam inter delictum pec-
catúmque diſtantiam vel inuenire vel credere, ita le-
gitur, cum de his ipſis quæ pro peccatis offerenda iu-
bebantur ſacrificiis deus loqueretur, Si autem omnis,

G inquit, ſynagoga filiorum Iſraël ignorauerit, & latuerit
verbum ab oculis ſynagogæ, & fecerit vnum ab om-
nibus mandatis domini quod non fiet, & deliquerit, &
cognitum illis fuerit peccatum quod peccauerunt in
eo. Ecce vbi dixit, & deliquerit, ibi continuo peccatum
Leuit.4. quod peccauerunt addidit, hoc ipſum vtique quod de-
liquerunt. Et paulopoſt, Si autem princeps, inquit, pec-
cauerit, & fecerit vnum ab omnibus præceptis domini
dei ſui, quod non fecit volens, & deliquerit. Item in
conſequentibus. Si autem anima, inquit, vna peccauerit
nolens de populo terræ, in eo quod facit ab omnibus
pręceptis domini quod non fiet, & deliquerit & cogni-
Leuit.5. tum fuerit ei peccatum quod peccauit in ipſo. Item ali-
bi, Anima quæcunque iurauerit, diſtinguens labiis ma-
lefacere aut benefacere, ſecundum omnia quæcunque
diſtinxerit homo cum iureiurando, & latuerit eum, &
hic cognouerit, & peccauerit vnum ex his & confeſſus
fuerit peccatum pro quo peccauit aduerſus ipſum, of-
feret pro eis quę deliquit domino pro eo peccato quod
peccauit. Et paulopoſt, Et locutus eſt domin⁹ ad Moy-
ſen dicens, Anima ſi latuerit eum obliuione, & pecca-
uerit nolens à ſanctis domini, offerat delicti domino
H arietem ſine macula de ouibus, precio argenti ſiclorum
ſanctorum pro quo deliquit: & pro quo peccauit à
ſanctis reſtituet, & quintas adiiciet ſuper illud, & dabit
illud ſacerdoti: & ſacerdos exorabit pro eo in ariete
delicti, & remittetur illi. Sequitur adhuc & dicit, Ani-
ma quæcunque peccauerit, & fecerit vnum ab omni-
bus præceptis domini quæ non oportet fieri, & cogno-
uerit & deliquerit & acceperit peccatum ſuum, offeret
arietem de ouibus precio argenti in delictum ad ſacer-
dotem: exorabitque pro eo ſacerdos pro ignorantia
eius qua ignorauit, & ipſe non ſciuit & remittetur illi:
Deliquit enim delicto delictum ante dominum. Et ad-
huc ita dicit, Et locutus eſt dominus ad Moyſen di-
cens, Anima quæcunque peccauerit, deſpiciens deſpe-
xerit præcepta domini, & mentitus fuerit quæ ſunt ad
proximum de commendatione aut de ſocietate, aut de
rapina, aut iniuriam fecerit aliquam proximo, aut inue-
nerit perditionem & mentitus fuerit de eo, & iurauerit
iniuſte de vno ab omnibus quæcunque fecerit homo,
ita vt peccet in his: & erit cum peccauerit & delique-
rit, reddet rapinam quam rapuit, aut iniuriam quam no
I cuit, aut commendatum quod depoſitū eſt apud eum,
aut perditionem quam inuenit ab omni re illi quam
iurauit pro ea iniuſte: & reſtituet ipſam, & quintas eius
adiiciet ad illud, cuius eſt ipſi reddet: & qua die con-
uictus fuerit delicti ſui, offeret domino arietem ab oui-
bus ſine macula, precio in quo deliquit: & exorabit
pro eo ſacerdos ante dominum, & remittetur illi de
vno ab omnibus quæ fecit & deliquit in eo. Pene ergo
in omnibus factis quæ dicit eſſe peccata, eadem etiam
delicta dicit: quapropter & indifferenter ea dici ma-
nifeſtum eſt multis ſcripturarum locis: & habere ali-
quid differentiæ ſcriptura teſtatur: quæ dicit, Sicut
21. quod pro peccato, ita & quod pro delicto. Omnem
Leuit.7. adipem boum & ouium & caprarum non edetis, &
adeps morticinorum & à fera captorum fiet in omne
opus, & cibo non edetur: Omnis qui ederit adipem de
pecoribus quæ auferetis ab eis hoſtiam domino, peribit
anima illa de populo ſuo. Dixerat ſuperius de adipe,
Omnis adeps domino, & quæſieramus vtrum omnis
omnino pecoris mundi duntaxat, nam de immundis
nulla quæſtio eſt: & quid de adipe fieret quem vetuit
in eſcam venire: nunc autem dixit quid fieret de adipe
morticini à fera capti, vt ſit in omne opus. Omne opus, K
vtique illud opus cui tale aliquid neceſſarium eſt. Vn-
de remanſit quæſtio, quid fieret de adipe cæterorum
animalium quæ immunda ſunt ad veſcendum. Sed
cum dicit, omnem animam perire de populo ſuo qui
ederit adipem eorum pecorum ex quibus domino of-
feretur, videtur definiſſe illum tantum adipem de pe-
coribus mundis prohibitum manducari, ex quibus fit
ſacrificium, quamuis Iudæos audierimus nullum om-
nino adipem in eſcam ſumere. Sed quid ſcriptura vo-
luerit, non quid illi opinati fuerint, requirendum. De-
nique non inueniunt, quid recte de adipe faciant vnde
ſe abſtinent, & quomodo eum proiiciant, cum dictum
ſit, Omnis adeps domino: ſi non adipem ſacrificiorum
tantum, ſed etiam eorum animalium de quibus non
ſacrificatur, quamuis immundorum hic voluit intelligi.
Quid ſibi vult quòd de ſacrificiis ſalutaris iterum 22.
admonet & dicit, cum qui offert donum ſacrificij ſa- *Leuit.7.*
lutaris ſui, pectuſculum & brachium ſacerdotibus da-
re debere: ita tamen, vt adeps pectuſculi offeratur do-
mino cum penna iecoris: cum ſuperius loquens de ſa-
crificiis ſalutaris, pennam iecoris cum adipe ventris &
renum & lumborum offerri domino pręceperit, tacue- L
rit autem de adipe pectuſculi? An quod ibi prætermi-
ſit, hic commemorat? Quare ergo de penna iecoris
& ibi & hic? An forte aliquid intereſt quod ſuperius de
ſacrificio ſalutaris præcepit: hic autem addidit ſui, tan-
quam aliud ſit ſalutaris, aliud ſalutaris ſui. Cum ſa- 23.
crificia pro peccatis prius commemoret, vitulum dixit *Leuit.7.*
offerendum pro peccato ſacerdotis qui feciſſet popu-
lum peccare: poſtea etiam narrauit ſcriptura quemad-
modum ea quæ præcepit dominus geſta ſunt: ergo pro
Aaron & filiis eius dicitur oblatus vitulus pro peccato:
ſed ſuperius de ſanguine vituli cornua tangi præcepit
altaris incenſi, aſpergendum etiam ex ipſo ſanguine
contra velum ſanctum, reliquum verò ſanguinem fun-
dendum ad baſim altaris holocauſtomatum: poſtea
verò quando ſanctificatur Aaron, de aſperſione ſan-
guinis contra velum, nihil dictum eſt: de cornibus au-
tem altaris dictum eſt, ſed non additum eſt incenſi: ad-
ditum eſt autem, effundendum ſanguinem ad baſim
altaris: non dixit ad baſes eius, tanquam neceſſe fuiſſet
illud accipere, cuius cornua ſanguine tetigiſſet. Proin-
de quamuis ambigue ſit poſitum, liberum eſt tamen ita M
intelligere factum, vt factum fuerat ante præceptum
de vitulo pro peccato: vt non eius altaris cornua tacta
intelligamus, ad cuius baſim fuſus eſt ſanguis, ſed ta-
cta cornua altaris incenſi, fuſum autem ſanguinem ad
baſim altaris ſacrificiorum ſuperius: quia generaliter
pręcipiebat, ſi ſacerdos peccaſſet, ipſum ſacerdotem vn-
ctum & conſummatum, quem vult intelligi ſummum
ſacerdotem, ſacrificia iſta offerre: nunc vero cum ſan-
ctificatur Aaron, Moyſes offert & ipſe accipit pectuſ-
culum impoſitionis quod antea prælocutus eſt, ſacer-
doti eſſe dandum. Inde autem puto pectuſculum im-
poſitionis dictum, quia imponebatur inde adeps, ſicut
commemorauit ſuperius de ſacrificio ſalutaris. Cum
ergo videatur ab Aaron cœpiſſe ſummū ſacerdotium,
quid putamus fuiſſe Moyſen? ſi ergo ſacerdos non fuit,
quomodo per illum omnia illa gerebantur? Si autem
fuit, quomodo ſummum ſacerdotium ab eius fratre
cœpiſſe definimus? quanquam etiam Pſalmus ille vbi
dictum eſt, Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius: au- *Pſal.98.*
ferat dubitationem, quòd ſacerdos fuerit & Moyſes:
veſtem tamen illam ſacerdotalem, quæ magnum con-
tinet

A tinet ſacramentum, Aaron iubetur accipere & ſucceſ-
ſores eius ſummi ſacerdotis in Exodo, antequam om-
nino aliquid de ſanctificandis & quodammodo ordi-
nandis ſacerdotibus præcipiatur: quando Moyſe aſcen-
dente in montem, iubentur non aſcendere ſacerdotes:
quos intelligere alios non poſſumus niſi filios Aaron:
non quia iam erant, ſed quia futuri erant, hoc eos iam
tunc ſcriptura appellauit per anticipationem, ſicut ſunt
pleraque talium locutionum. Nam & filius Naue, Ieſus
appellatus eſt, cum longe poſtea hoc nomen ei ſcriptu-
ra narret impoſitum. Ambo ergo tunc ſummi ſacerdo-
tes erant, Moyſes & Aaron. An potius Moyſes, Aaron
vero ſub illo: an & ipſe ſummus propter veſtem pon-
tificalem, ille vero propter excellentius miniſterium.
Exod.4. Nam à principio ei dicitur, Ipſe tibi quæ ad populum:
tu illi quæ ad deum. Quæri etiam poteſt poſt mortem
Moyſi quis vngebat ſucceſſorem ſummi ſacerdotis, qui
ſuccedere niſi defuncto non vtique poterat. An quia
iam vnctus erat inter ſecundos ſacerdotes: idem quippe
fuit oleum & quo ſummus, & quo ſecundi vngebãtur:
veſtem tantum ſumebat ille pontifex, qua eius ſummi-
tas appareret. Et ſi ita eſt: vtrum ipſe ſumebat, an eum
B alius induebat, ſicut & poſt eius mortem Moyſes filiũ
fratris ſui. Si ergo ab alio veſtiebatur: nunquid nam
poterat à ſecundo ſummus, præſertim quia talis erat
veſtis vt eum ab alio indui neceſſe fuerit? An ſic indue-
batur prius, vt etiam poſtea? Non enim ſemel indutus
non eam ponebat, aut cum poſuiſſet, non eam reſume-
bat. Fieri ergo fortaſſe poterat, vt ſecundi veſtirent pri-
mum, obſequendo, non excellendo. Vnde autem appa-
ret quiſnam filiorum ſummo ſacerdoti ſuccedere de-
beret? Non enim primogenitum, aut maiorem ſcriptu-
ra definiuit, niſi intelligamus aliquo diuino iudicio
fieri ſolere, ſiue per prophetam, ſiue quolibet alio mo-
do quo conſuli deus ſolet: quanquam ex contentione
res perueniſſe videatur, vt poſtea propterea fuerint
plures ſummi ſacerdotes, quia contendentibus excel-
lentioribus, litis finiendæ cauſa pluribus honor ipſe tri-
14. buebatur. Quid eſt quòd dicit Moyſes ad Aaron &
Leuit.8. filios eius cum ſanctificantur ad ineundum ſacerdo-
tium, Ad oſtiũ tabernaculi teſtimonij ſedebitis ſeptem
dies die & nocte, ne moriamini. Nunquidnam credi-
bile eſt ſitu corporis vno loco ſedere præceptos per dies
C ſeptem die & nocte, vnde ſe omnino non commoue-
rent? Nec tamen hinc tãquam allegorice aliquid ſigni-
ficatum quod non fieret, cogendi ſumus accipere, ſed
potius agnoſcere locutionem ſcripturarum, vbi ſeſſio-
nem pro habitatione & commoratione poſuit. Non e-
3.Reg.2. nim quia dictum eſt de Semei quòd ſederit in Hieru-
ſalem annos tres, ideo putandum eſt per totum illud
tempus in ſella ſediſſe, & non ſurrexiſſe. Hinc & ſedes
dicuntur, vbi habent commorationem quorum ſedes
15. ſunt, habitatio quippe hoc nomẽ accepit. Et factum
Leuit.9. eſt die octauo, vocauit Moyſes Aaron & filios eius, &
ſenatum Iſraël. Quem quidam noſtri ſenatum inter-
pretati ſunt, γερουσίαν Græcus habet: hoc eſt ergo ſecu-
tus interpres, quia & ſenatus à ſenio videtur dictus. Nõ
autem apte in Latino diceretur, vocauit ſenectutem Iſ-
raël, pro ſenibus vel ſenioribus: quamuis eadem locutio
eſſet ſi diceretur, vocauit iuuentutem Iſraël, pro iuue-
nibus. Sed hoc vſitatum eſt in Latina lingua, illud au-
tem non eſt. Nam hoc proprie diceretur, ſi diceretur,
vocauit ſenectutem Iſraël. Vnde quidam inſolẽter pu-
tantes etiam ſenatum dici, interpretati ſunt ordinem
ſeniorum. Compendio tamen forſitan melius dicere-
tur, vocauit ſeniores Iſraël. Moyſes dicit ad Aaron, D
Senatui Iſraël loquere dicens, Accipite hircum ex ca- 16.
pris, vnũ pro peccato, & arietem & vitulum & agnum Leuit.9.
anniculum in holocarpoſin ſine macula, & vitulum à
bobus, & arietem in ſacrificiũ ſalutaris ante dominum,
& ſimilam conſperſam in oleo, quoniam hodie vide-
bitur dominus in vobis. Quatuor genera ſacrificiorum
de animalibus ſuperius commendauit: holocauſti, pro
peccatis, ſalutaris, & conſummationis: ſed conſumma-
tionis ad ſacerdotis ſanctificationem pertinet. Tria er-
go genera reliqua hic præcipiuntur offerri, & dicitur
hoc ſenioribus Iſraël, vt pertineat ad vniuerſum popu-
lum. Sed hoc loco ſacrificium pro peccato habet tria
pecora, hircum & arietem, & vitulum: ad holocauſtum
vero agnus pertinet. & ad ſacrificium ſalutaris, hircus
& aries. Quapropter non eſt ſic diſtinguendum, vt pro
peccato non intelligatur niſi hircus, tria vero reliqua in
holocauſtum, id eſt, aries & vitulus & agnus: ſed potius
prima tria pro peccato, id eſt, quod dictum eſt, Acci-
pite hircum ex capris vnum pro peccato, & arietem &
vitulum, ſubaudiatur pro peccato: & reliquus, id eſt,
agnus in holocarpoſin, id eſt, in holocauſtum. Quod
ideo commonendum à nobis fuit, quoniã poſſet etiam E
ita diſtingui, vt cum dictum eſſet, accipite hircum ex
capris vnum pro peccato, reliqua iam ad holocarpo-
ſin pertinere dicerentur. Quod verò adiungit, ſine ma-
cula, ad omnia referri poteſt. Cum ergo ambiguum ſit,
quomodo aptius diſtinguatur, illa res adducit, vt tria
ſuperiora pro peccato intelligantur, quoniam ſuperius
pro peccato principis hircum iuſsit offerri: & pro pec-
cato cuiuſque proprio cum peccat ante dominum fa-
ciendo vnum ex his quæ nõ oportet, præcepit arietem:
pro peccato vero vniuerſæ ſynagogæ vitulum. Oporte-
bat ergo vt ſenatui loqueretur, quid vniuerſus populus
offerre debeat, vt hircus iubeatur propter principes, &
aries propter proprium vniuſcuiuſque peccatum, & vi-
tulus propter peccatum vniuerſæ ſynagogæ. Aliud eſt
enim quod in populo habet quiſque peccatũ ſuum pro-
prium, & poſſunt habere omnes propria: aliud quando
commune peccatũ eſt, quod vno animo fit & vna vo-
luntate aliquid multitudine comparata committitur.
Quòd vero ſacrificia ſalutaris, vitulum & arietem iu-
bet quæ præcipua ſunt, vniuerſi enim populi cauſa eſt.
Præcipiens autem antea de ſacrificiis ſalutaribus, vnde- F
libet iuſsit offerri, ſiue maſculum, ſiue fœminam: dum
tamen non niſi de bobus & de ouibus & capris offeran-
tur. Si autem quæritur, quare duo præcepit, vitulum &
arietem difficile eſt inuenire: niſi forte vitulum voluit
ſacrificium ſalutaris vniuerſi populi: arietem autẽ pro
vnoquoque, tanquam pro ſingulis quibuſque: quia vi-
detur etiam ſuperius quaſi duo genera ſalutaris ſacrifi-
cij præcepiſſe: vnum quod velut vniuerſorum eſſet, ap-
pellauit ſacrificium ſalutaris: alterum autem vbi dixit,
ſi quiſque obtulerit, ſacrificium ſalutaris ſui. Vbi etiam
differentiam reperiebamus, quia in illo quod appellauit
ſalutaris, non commemorauit adipem pectuſculi offe-
rendum domino, atque ipſum pectuſculum & bra-
chium dextrum danda ſacerdoti: ſed in illo hoc fieri
iuſsit quod poſtea dicit ſacrificium ſalutaris ſui. Quod
forte intelligitur ſingulorũ quorunque primatum, non
publicum vniuerſorum. Nam & Moyſes obtulit ſacri-
ficia ſalutaris, nec dictum eſt ibi, ſalutaris ſui: credo pro
populo vniuerſo obtulit. Vbi autem vniuerſi, ibi & ſin-
guli: non autem vbi ſinguli, continuò ibi vniuerſi. Sin-
gula enim poſſunt eſſe ſine vniuerſo: vniuerſi autẽ non

G poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare. Nam ſin-
guli quique congregati vel in ſummam reputati, faciũt
vniuerſos. Notãdum eſt ſanè, cum pro populo offerun-
tur ſacrificia, & pro peccato ſacrificia iuſſa eſſe offerri,
& holocauſtum, & ſacrificia ſalutaris: pro ſacerdote au-
tem oblatum fuiſſe pro peccato & holocauſtũ & con-
ſummationis. Non autem ſalutaris, ſed conſummatio-
nis tunc oblatum eſt, quando ſacerdotes ſanctificati
ſunt vt ſacerdotio fungerentur, & hæc obtulit Moyſes
pro Aaron & filiis eius: poſtea verò Aarõ ipſe iam ſan-
ctificatus & ſacerdotio fungens offerre pro ſe iuſſus eſt
vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum. Non
autem iuſſus eſt pro ſe offerre conſummationis, quod
tunc ideo oblatum eſt, vt conſummaretur ſanctifica-
tione, & ſacerdotio fungi poſſet, quo iam quoniã fun-
gebatur, non opus erat eum iterum conſummari.

27. Leuit. 9. Et ait Moyſes ad Aaron, Accede ad altare, & fac
quod pro peccato tuo, & holocauſtum tuum, & exora
pro te & domo tua. Mirũ eſt quomodo prius dicat fa-
ciendum quod pro peccato, deinde holocauſtum, cum
ſacrificia pro peccatis ſuper holocauſta ſuperius iubeat
imponi, excepto quod de auibus præcepit. An forte hic
H quod prius fiebat, id eſt, holocauſtum, poſterius com-
memorauit? Non enim quemadmodum de auibus di-
xit, fac prius illud & poſtea illud: ſed fac illud atque il-
lud. Quid autem prius faciendum ſit indicat ſuperius
expoſita inſtructione, vbi dicit ſuper holocauſtum im-
poni ſacrificium pro peccatis: quanquam valde mo-
ueat, quòd etiam ita narrat ſcriptura feciſſe Aarõ quod
audiuit, & prius commemorat eum facere pro pecca-
to, deinde holocauſtum. Quod vtrum & ipſe prius fe-
cerit, an prius hoc ſcriptura narrauerit quod poſtea fa-
ctum eſt, ſicut in multis facere ſolet, habetur incertum,
niſi quod dixi ſuperius legeretur cum ageret de ſacri-
ficio pro peccato. Ita enim legitur, Et ſuperponet illud
ſacerdos ſuper altare ſuper holocauſtum domini, &
exorabit pro eo ſacerdos pro peccato quod peccauit, &
dimittetur illi. Quomodo ergo poſſet hoc ſuper holo-
cauſtomata imponi, niſi holocauſtomã prius impone-
retur? Præcepit autem hoc & de ſacrificio ſalutaris, vt
ſuper holocauſtomã imponeretur: ſed quia non hoc
vbique dicit, non per omnia ſacrificia ſalutaris, nec per
omnia ſacrificia pro peccato, poteſt forſitan dici non
I hoc regulariter fuiſſe præceptum: ſed illic tantummo-
do vt fieret dictum, id eſt, in ſacrificio ſalutaris, cum ſit
de bobus, ibi enim præcepit: & in ſacrificio pro pecca-
to, cum ſit de fœmina ex ouibus: cætera vero ſiue ſint
ſalutaris, ſiue pro peccato, non eſſe neceſſe vt ſuper ho-
locauſta imponantur. Mouet etiam quòd cum feceret
Aaron dona populi quæ ſupra commemorauit, non
omnia commemorata ſunt immolata quæ fuerãt præ-
dicta: ſed tantum hircus pro peccato & holocauſtum,
vbi tamen illum agnum nõ expreſſit: duo vero alia quæ
ad ſacrificia pro peccato potiùs quàm ad holocauſtum
pertinere diximus, tacuit, id eſt, arietem & vitulum:
niſi forte à parte totum intelligi voluit, vt ſolo capro
commemorato etiam illa ſubſecuta acciperemus. Cum
de ſacrificiis ſalutaris populi narraret, quemadmodum
ea fecerat Aaron de vitulo & ariete ait, Et occidit vitu-
lum & arietem ſacrificij ſalutaris populi, & obtulerunt
filij Aaron ſanguinem ad eum, & effudit ad altare in
circuitu, & adipem & cætera, quomodo præcepit do-
minus Moyſi. Nunc ſingulariter, nunc pluraliter lo-
quitur, cum de duobus animalibus loquatur, vitulo &
ariete. Quod ergo dicit duos renes, ab vtroq; animan-
te intelligendum eſt, atque ita quatuor fiunt, ita & cæ- K
tera. Quod vero ait, Et poſuit adipes ſuper pectuſcula,
cum ipſa pectuſcula non impoſuerit altari, ſacerdoti
enim debebantur cum brachiis dextris, quid ſibi vult?
An intelligendum eſt, & impoſuit adipes qui ſunt ſu-
per pectuſcula: ipſos enim poſuit, quos imponeret alta-
ri à pectuſculis demptos. Nam ita & ſuperius præce-
perat. Denique ſequitur; Et impoſuit adipes altari, &
pectuſculum & brachium dextrum abſtulit Aaron ob-
lationem ante dominum: modo ſingulariter inferens,
& pectuſculum dicens vtique vtrunque ex vtroque a-
nimante, quæ pectuſcula dixerat. Quid eſt quod ait, 28.
Cum extuliſſet Aaron manus ſuper populum, benedi- Leuit. 9.
xit eos, & deſcendit cum feciſſet quod pro peccato &
holocauſtomata & quæ ſalutaris. Vbi autem iſta fecit,
niſi ſuper altare: id eſt, ad altare ſtans, eique deſeruiens?
Inde ergo deſcendit vbi ſtabat. Nimirum illius ſolutio
quæſtionis adiuuari hoc teſtimonio videtur, vbi quæ-
ſiueramus in Exodo quomodo ſeruiri potuerit ad al- quæſt. 113.
tare quod erat altum cubitis tribus. Gradum quippe il-
lic intelligere prohibebamur, quia id deus vetuerat, ne
ſuper altare pudenda virilia miniſtrantis reuelarentur,
quod vtique fieret, ſi pars altaris gradus eſſet, id eſt, ſi L
compactus adhæreret. Denique ibi hoc vetuit, vbi de
altari ſtructili loquebatur: vnum enim eſſet altare cum
gradu cuius pars eſſet gradus, & ideo vetitum eſt: hic
verò vbi altaris tanta fuerit altitudo, vt niſi ſacerdos
ſuper aliquid ſtaret, apte miniſtrare non poſſet: intelli-
gendum eſt, quicquid illud erat quod ad horam mini-
ſtrationis ponebatur & auferebatur, non fuiſſe altaris
partem, & ideo non fuiſſe contra præceptum, quòd gra
dum haberet prohibitum eſt: Hoc autem qualecunque
fuerit, tacuit ſcriptura, & ideò quæſtio facta eſt. Sed nũc
cum dicit ſcriptura, ſacerdotem cum feciſſet ſacrificia
deſcendiſſe, hoc eſt cum immolata impoſuit altari, vti-
que manifeſtat alicubi eum ſtetiſſe vnde deſcenderet,
& quia ibi ſteterat, ideo trium cubitorum altari mini-
ſtrando deſeruiſſe potuiſſe. Et vidit omnis populus, 29.
& amens factus eſt. Quod alij interpretes dixerunt ex- Leuit. 9.
pauit, conantes transferre de Græco quod dictum eſt
ἐξέστη, vnde ἔκστασις dicitur, qui ſæpe in ſcripturis Latinis
legitur mentis exceſſus. Et exiit ignis à domino, & 30.
deuorauit quæ erant ſuper altare, holocauſtomata & Leuit. 9.
adipes. Quid dixerit à domino; quæri poteſt, vtrum M
quia nutu & voluntate domini factum eſt, an ab eo lo-
co ignis exiit vbi erat arca teſtimonij. Non enim in lo-
co aliquo ita eſt dominus, quaſi alibi non ſit. Poſt- 31.
quam exeunte igne à domino, incenſi & mortui ſunt Leuit. 10.
filij Aaron, qui auſi ſunt in batillis ſuis adhibito igne a-
lieno incenſum imponere domino: quod ideo non li-
cebat, quia ex illo igne qui diuinitus ad altare venerat
deinceps cuſtodito, omnia erant accendenda quæ in
tabernaculo accendi oportebat. Mortuis ergo illis ait
Moyſes: hoc eſt quod dixit dominus dicens, In eis qui
mihi appropinquant ſanctificabor, & in omni ſynago-
ga glorificabor: eos appropinquare domino volens in-
telligi, qui in tabernaculo ſacerdotio fungebantur: ſan-
ctificari autem in eis etiam vindicãdo, ſicut factum eſt.
Verum vt hinc ſciretur, quàm minus aliis parcat, ſi illis
non parcit: quo ſenſu dictum eſt, Si iuſtus vix ſaluus e- 1. Petr. 4.
rit, peccator & impius vbi parebunt? An potius ſecun-
dum illud, Cui plus datur, plus exigitur ab eo. Et illud;
Seruus qui non cognouit voluntatem domini ſui, & fa Luc. 12.
cit digna plagis, vapulabit paucis: ſeruus autem qui co-
gnouit voluntatem domini ſui, & facit digna plagis;
vapulabit

A vapulabit multis. Et illud, Exiguo conceditur miſeri-
Sapient.6. cordia, potentes autem potentiora tormenta patien-
tur. Sed vbi hoc dixerit dominus quod cum dixiſſe
Moyſes commemorauit, in ſcriptura quæ retro eſt non
inuenitur. Tale ergo eſt hoc, quale in Exodo, vbi dicit
Exod.33. domino, Tu dixiſti, ſcio te præ omnibus. Quod inue-
nitur quidem dominus ei dixiſſe, ſed poſtea. Sed quo-
niam mendaciter nunquam hoc Moyſes diceret, intel-
ligitur idem etiam ante dixiſſe, quamuis ſcriptum non
fuerit. Ita & hoc. Vnde apparet non omnia ſcripta eſſe
quæ deus locutus eſt eis per quos nobis ſancta ſcriptura
32. eius miniſtrata eſt. Quid eſt quòd Aaron & reli-
Leuit.10. quos filios eius mortem illorum duorum lugere pro-
Hoc idem hibens dicit, Caput veſtrum cidara non denudabitis:
alibi ne- vbi certe oſtendit cidaras tegmina capitum fuiſſe, niſi
gat. quia illud faciebant lugentes, quæ conſuetudini orna-
tus eſſent contraria. Sicut enim in noſtra conſuetudi-
ne, qui caput apertū magis habemus, operitur in luctu:
ſic quia illi operimento capitis ornabantur, nudandum
erat lugentibus. Quod ideo prohibet, ne lugerent eos
in quorum pœna ſanctificatus eſt dominus: id eſt, com-
mendatus eſt timor eius. Nec ideo quia lugendi non
B erant, non permittit alios lugere illos: ſed quia illi lu-
gere tunc non debebant cum dies ſanctificationis eo-
rum agerentur, nondum completis ſeptem, quibus eos
præcepit de tabernaculo non abſcedere. quãquam poſ-
ſit videri, qui illo oleo fuerant ſanctificati, hoc dictum
eſſe quòd nunquam quenquam lugere deberent. Ita
enim dicit, Fratres autem veſtri omnis domus Iſraël
plorabunt incendium quo incenſi ſunt à domino, &
ab oſtio tabernaculi teſtimonij non exibitis, ne moria-
mini: oleum enim vnctionis quod eſt à domino, ſuper
33. vos eſt. Et locutus eſt dominus ad Aaron dicens,
Leuit.10. Vinum & ſiceram non bibetis tu & filij tui tecum cum
intrabitis in tabernaculum teſtimonij, aut cum acce-
detis ad altare, & non moriemini. Quando ergo eis bi-
bere licebat, quandoquidem in tabernaculum eis quo-
tidie neceſſe erat introire & accedere ad altare, propter
continuam ſeruitutem? Quòd ſi quiſquam dicit, non
omni die ſacrificia imponi ſolere, quid dicet de in-
greſſu in tabernaculum, qui quotidianus erat propter
candelabrum & panes propoſitionis ſuper menſam
ponendos? Si autem reſpondetur, tabernaculum teſti-
monij nunc quod ait, illud eſſe intelligendum vbi erat
C arca teſtimonij, etiam illud neceſſe erat intrare ſum-
mum ſacerdotem propter incenſum continuationis.
Non enim ſemel in anno intrabat, ſed cum ſanguine
purificationis ſemel in anno, propter incenſum autem
quotidie. An intelligendum eſt deum precepiſſe, vt vi-
num omnino non biberent? Cur ergo non ita præcepit
potius vt breuiter diceret, vinum non bibetis, ſed ad-
didit, cum intrabitis in tabernaculum, aut cum accede-
tis ad altare? An quia cauſa non bibendi tacenda non
erat, maxime quia deus preſcius erat futuros poſtea tam
multos etiam ſummos ſacerdotes vno tempore, id eſt,
non per ſucceſsionem, qui tabernaculo & ſacrificiis &
incenſo & vniuerſo illi miniſterio vicibus deſeruirent:
quando vtique illi non habebant quorum locus erat
deſeruiendi, alij autem bibebant? An quid aliud hoc
loco intelligendum eſt, quoniam cum vinum & ſice-
ram ſacerdotes bibere prohiberet, ſecutus ait, Legiti-
mum æternum in progenies veſtras, Ambiguum eſt
vtrum ſuperiori ſenſui cõnectatur, id eſt, ad vinum non
bibendum pertineat: an inferiori vbi ſequitur, Di-
ſtinguere inter medium ſanctorum & contaminato-
rum: & inter medium mundorum & immundorum: D
& inſtruere filios Iſraël omnia legitima quæ locutus
eſt dominus ad eos per manum Moyſi: vt hoc ſit offi-
cium ſacerdotum legitimum in progenies eorũ. Quo-
modo autem dicat æternum, iam ſæpe diximus. Hoc
quoque ambiguè poſitum eſt quod ait, diſtinguere in-
ter medium ſanctorum & contaminatorum, & inter
medium mundorum & immundorum: vtrum ab eo
quòd ſunt ſancta & munda, vel inquinata & immun-
da: an ab eo quòd ſunt ſancti & mundi, vel inquinati
& immundi: id eſt, vtrum inter illa ſacra quæ rite vel
non rite fierent diſtinguere voluit ſacerdotes: an inter
ipſos homines probandos vel improbandos: an potius
ad vtrunque referendum eſt, ſiue homines, ſiue ſacra?
Pectuſculum ſegregationis, & brachium oblationis 34.
manducabitis in loco ſancto. Quamuis ſingula ſingulis *Leuit.10.*
data ſint, nimirum tamen vtrunque poſſet dici ſegre-
gationis, quia vtrunque ſacerdoti ſeparatur: & vtrun-
que oblationis ſiue demptionis, quod Græce dicitur
ἀφαίρεμα, quia vtrunque demitur & auffertur eis pro
quibus offertur vt detur ſacerdoti. Pectuſculũ ſanè im-
poſitionis ſuperius legimus, & brachiũ oblationis: quia
de brachio nihil imponebatur altari, adeps autem de E
pectuſculo imponebatur. Quid eſt quod dicit, de ſa- 35.
crificiis ſalutarium: cum ea dicat quæ alibi dixit ſacri- *Leuit.10.*
ficia ſalutaris ſingulari numero, id dixerit ſacrificium
ſalutaris, cum de eadem re diceretur. An forte hoc loco
vbi ait, à ſacrificiis ſalutarium, ſanitatum dici debuit?
Nam in illo Pſalmo vbi dictum eſt, Exaudi nos deus ſa- *Pſal.64.*
nitatum noſtrarum: hoc verbum habet Græcus quod
etiam hoc loco, id eſt, σωτηρίων: qui genitiuus pluralis
in Græca lingua ambiguus eſt, vtrum à ſalute, an à ſalu-
tari nomen declinatum ſit: quoniam σωτήρια dicitur ſa-
lus vel ſanitas, vnde fit genitiuus pluralis τῶν σωτηρίων,
Salutare autem σωτήριον dicitur, & inde genitiuus plu-
ralis idem ipſe eſt. Si ergo rectè poteſt intelligi etiam
ſacrificium ſalutis quod eſt ſacrificium ſalutaris, quo-
niam ſalutaris ſalus datur, & illud eſt ſalutare vnde ſa-
lus accipitur, non eſt neceſſe vt tanquam multorum ſa-
lutarium ſacrificia hic intelligamus, vbi dictum eſt de
ſacrificiis ſalutarium, ſed multarum forſitan ſanitatum,
quæ tamen ab vno ſalutari accipiuntur. Quòd ſi autem
ſalutare dei de quo dictum eſt, Calicem ſalutaris acci- *Pſal.115.*
piam: Et de quo Simeon dicit in Euangelio, Quoniam *Luc.2.*
viderunt oculi mei ſalutare tuum: fides Chriſtiana no- F
uit, poſſunt ſanè non abſurde intelligi vel dici etiam
ſacrificia ſalutaria, quæ ſunt ſalutaris. Et erit tibi & 36.
filiis tuis & filiabus tuis legitimum ſempiternum. Non *Leuit.10.*
fruſtra eſt additum, filiabus: quoniam quædam ad eſcas
pertinentia ſacerdotum prohibet à fœminis accipi, ſed
à maſculis iubet. Cum quæſiſſet Moyſes caprum obla-
tum pro populi peccatis, & non inueniſſet, quoniam
fuerat incenſus, & iratus eſt quòd ea quæ pro peccato
à populo offerrentur, conſtituit dominus ſacerdotibus
edenda, ablatis inde adipibus & renibus. Iratus autem
eſt non fratri ſuo, ſed filiis eius, credo quod ad eos ſug-
gerendi miniſterium pertineret: reſpondit illi Aaron
& ait, Si hodie obtulerunt ea quæ pro peccato illorum
ſunt, & holocauſta ſua ante dominum, & contigerint
mihi talia, vt comedam quod eſt pro peccato hodie,
nunquid placitum erit domino? Et audiuit Moyſes, &
placuit illi. Hoc videtur dixiſſe Aaron, quòd ipſo die
quod primum obtulerant filij Iſraël pro peccato ſuo,
non debuit à ſacerdotibus manducari, ſed totũ incen-
di, non inde regulam faciens: & cætera. Nam deinceps

G ſacrificia pro peccatis ipſi edebant. Sed quia hoc primũ fuit ipſo primo die primitus oblatum, credendum eſt Aaron ſacerdotem hoc diuina inſpiratione dixiſſe: vt & illud circa ſacerdotes deinceps ſeruaretur quod præceperat dominus Moyſi: & hoc quod Aaron dixit, tanquam diuinitus dictum Moyſes approbaret. Quid ergo de cæteris eiuſdem diei ſacrificiis, id eſt, de ariete & vitulo, quæ diximus etiam ipſa pro peccato oblata debere intelligi: an de vitulo nulla quæſtio eſt, quoniam oportebat ſic fieri, vt de eius ſanguine quemadmodum præceptum fuerat intromitteretur, vnde & tangerentur cornua altaris incenſi, & conſequens erat vt totus arderet? Quid ergo de ariete? An quoniam primum caprum quæſiuit Moyſes, quod de capro illi reſpõſum eſt, hoc & de ariete intelligendum eſt quem ex ordine fuerat quæſiturus, niſi illud reſponſum ſacerdotis ei placuiſſet? De vitulo autem quid quæreret, cum ea lege fieri potuerit quam de vitulo pro peccato vniuerſæ ſynagogæ præceperat deus, ſicut de vitulo pro peccato ſacerdotis: id eſt, vt totus arderet extra caſtra. Hæc enim ſunt verba iraſcẽtis Moyſi ad filios fratris ſui, cum hircum pro peccato quæſitum non inueniſſet, quia fuerat totus incenſus, Quare non comediſtis illud quod fuit H pro peccato in loco ſancto? Quoniam enim ſancta ſanctorum ſunt, hoc vobis dedit edere vt auferatis peccatum ſynagogæ, & exoretis pro eo ad dominum. Non enim illatum eſt à ſanguine eius in ſanctũ ante faciem intus. Edetis illud in loco ſancto, quomodo mihi conſtituit dominus. Vtique cum dicit, non enim illatum eſt à ſanguine eius in ſanctum ante faciem intus: proculdubio diſcernit illud quod ita fit pro peccato ſacerdotis, ſiue pro peccato vniuerſæ ſynagogæ, non de hirco, de quo ſanguis quoniam non erat iuſſus inferri ad tangenda cornua intus altaris incenſi, non debuit totus incendi, ſed à ſacerdotibus manducari. Hoc autem quare ſit factum, id eſt, vt etiam ipſe totus incenderetur, reſpondit Aaron, & placuit Moyſi. Sanè quoniam ſex pecora præcepta fuerunt ſenioribus populi vt offerrentur pro populo, quorum prius quatuor commemorauit, hircum & arietem, & vitulum, & agnum anniculum: quorum manifeſtum eſt hircum pro peccato, manifeſtum eſt etiam agnum anniculũ in holocauſtum: duo vero media arietem & vitulum ambigue poſita: videamus vtrum ad ſacrificium pro peccato pertinerent, vt hirco adiungerentur, an potius agno vt in ho-
I locauſtum offerrentur: vnde quid nobis videretur, ſuo loco expoſuimus. Poſtea vero vt ſex animalia complerentur, vitulum & arietem commemorauit in ſacrificium ſalutaris: nec tamen in conſequentibus cum immolata ſunt, & identidem commemorata, fit mentio pecorum ipſorum arietis & vituli, quæ inter caprum & agnum poſuerat ſed tantũ ille vitulus, & ille aries commemorantur, quos in ſacrificium ſalutaris offerri iuſſerat, vt iam non ſex pecora, ſed potius quatuor fuiſſe credantur. Poteſt fortaſsis intelligi quæ duo illa quæ prius inter hircum & agnum poſuerat, iterum nominauit: & non eſt alius vitulus & alius aries in ſacrificiũ ſalutaris: vt cum dixiſſet hircum pro peccato, & arietem & vitulum, non dicẽs in quid, id eſt, in quam rem; agnum vero anniculum in holocauſtum: poſtea dicere voluerit, quid de vitulo & ariete faciendum eſſet, id eſt, quia neque pro peccato ſicut hircus, neque in holocauſtũ ſicut agnus, ſed in ſacrificium ſalutaris iubebantur inferri. Sed ſi hoc intellexerimus, manebit quæſtio, quare pro peccato ſynagogæ hircus oblatus ſit, cum de ſacrificiis quæ pro peccatis offerenda eſſent ab initio K dominus loquens, vitulum offerri iuſſerit pro peccato ſynagogę, ſicut pro peccato ſacerdotis, non caprum, ſed vitulum: de quo vitulo etiam ſanguinem ſimiliter vt pro peccato ſacerdotis ad tangenda cornua altaris incenſi præcepit inferri. Et quæ cauſa fuerit vt pro peccato Aaron Moyſes vitulum offerret, vt ipſe Aaron alterum vitulum, ſicut pro peccato ſacerdotis ſecundum dei præceptum offerri oportebat: pro peccato autem populi non vitulus ſicut præceptum fuerat, ſed hircus potius offerretur? Quod commonere viſum eſt nobis, vt ſupra diximus, quòd nõ ſolus hircus pro peccato populi, ſed & aries & vitulus offerri iuſſus eſt, vt ad iſta tria ſubaudiatur pro peccato. quia & principes erant in populo, pro quibus hircus fuerat offerendus: & ſinguli quique habere propria peccata potuerunt, pro quibus aries: & vnum aliquod peccatum omnes, pro quo vitulus ſicut ab initio præceptum fuerat, pro peccato vniuerſæ ſynagogæ vitulum offerri oportebat. Ideo autem cum immolata ſunt, hircus tantummodo nominatur, vt alia etiam tacita intelligerentur, locutione à parte totum, quia omnia fuerant pro peccatis.

37. *Leuit. 11.* Cum ageret de morticinis immundorum animalium. Et omne vas fictile, inquit, in quo ceciderit ex eis quæcunque L ſunt intus, immunda erunt: & illud conteratur, id eſt, ipſum vas. Et omnis cibus qui mãducatur in quemcunque venerit ſuper illũ aqua, immundus erit vobis. Non quæcunque aqua intelligenda eſt quæ ſuperueniret cibo, facit eum immundum: ſed ex illo vaſe quod factum eſt immundum de morticinis immundis, ſi forte ipſum vas habuit aquam.

38. *Leuit. 11.* *Viuipera.* Inſtrue filios Iſraël inter viuificantia quæ manducantur, & inter viuificantia quæ non manducantur, quæ Græcus habet ζωογονοῦντα, noſtri quidam viuificantia interpretari maluerunt, quia vtcunque hoc verbum noſter vſus recepit, quàm facere nouum inſolitum ſi dici poſſet viuigignentia. Non enim quæ viuificant, id eſt, viuere faciunt, ſed quæ viuos fœtus gignunt, id eſt non oua, ſed pullos, dicuntur ζωογονοῦντα.

39. *Leuit. 12.* Quid eſt quod ait de muliere quæ peperit, Omne ſanctum non tanget, & ſanctuarium non introibit. Quod ſanctuarium vult intelligi, cum legatur in tabernaculum non niſi ſacerdotes ſolere ingredi, & vſque ad velum interius ſecundum: vltra velum autem ipſum vbi erat arca, non niſi vnum ſummum ſacerdotem? An & ante tabernaculum, vbi erat altare ſacrificiorum, ſanctuarium dici potuit? Nam ſæpe ap- M pellatur locus ſanctus etiam ipſum atrium, cum dicitur, In loco ſancto edent ea. Illuc fortaſsis ſolebant intrare mulieres, quando offerebant dona ſua quæ imponerentur altari.

40. *Leuit. 12.* Quid eſt quod dicit, Si maſculum peperit mulier, immunda erit ſeptem dies, ſecundum dies ſeceſsionis purgationis eius immunda erit, & in die octauo circuncidet carnem præputij eius, & trigintatres dies ſedebit in ſanguine ſuo mundo. Omne quod ſanctum eſt non continget, & ſanctuarium non intrabit. Quæ differentia eſt inter ſeptem dies illos quibus dicit eam immundam, & trigintatres dies quibus in ſanguine ſuo mundo ſedebit. Si enim iam immunda non eſt per trigintatres dies, quare non tangit quod ſanctum eſt? An hoc ad hoc intereſt, quia in ſanguine eſt, licet mundo: vt hoc diſtet, quia cum immunda eſt, vbicunque etiam ſederit, immundum facit: cum vero iam in ſanguine mundo ſedet, tantum quod ſanctum eſt non ei licet tangere, & in ſanctuarium intrare. Hoc eſt enim quod ait, ſecundum dies ſe-

ceſsionis

A ceſsionis purgationis ſuæ, quod dicit alio loco, immundiciam fœminæ quę mẽſtruis purgatur, ſeptem dierum eſſe, quando omne ſuper quod ſederit, immũdum erit. Seceſsionis autem dicit, quoniam ſecedebat aliquantum, ne omnia coinquinaret cum perageret illos dies. Hos dies immundiciæ eius ſi fœminam pareret, lex duplicabat, & quatuordecim fiebant: reliquos autem quibus ſedebat in ſanguine mundo ſuo, etiam ipſos duplices iuſsit ſeruari, id eſt ſexagintaſex, vt omnes eſſent in partu maſculi quadraginta, & fœminæ octoginta. Aliqui autem codices Græci non habent, in ſanguine mundo ſuo, ſed in ſanguine immundo ſuo. Et cum impleti fuerint dies purgationis eius ſuper filio aut ſuper filia offeret agnum anniculum ſine macula in holocauſtum, & pullum columbinum & turturem pro peccato ad oſtium tabernaculi teſtimonij ad ſacerdotem, & offeret eum ante dominum, & exorabit pro eo ſacerdos & purgabit eam à fonte ſanguinis eius. Iſta lex eius quæ peperit maſculum aut fœminam. Si autem nõ inuenerit manus eius quod ſatis eſt in agnum, accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum

B in holocauſtum, & vnum pro peccato, & exorabit pro ea ſacerdos & purgabitur. Recte ergo ſuperius non legendum eſt, offeret agnum anniculum ſine macula in holocauſtum, aut pullum columbinum, aut turturem pro peccato, ſicut nonnulli codices habent: ſed ſicut dictum eſt, & pullum columbinum & turturem pro peccato: quandoquidem poſtea dicit, Si non inuenerit manus eius quod ſatis eſt ad agnũ, & accipiet duos turtures, vbi, &, plus videtur habere. Nam ea coniunctione detracta, integre ſequitur, Accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum ſcilicet in holocauſtũ, alterũ pro peccato. Sed quo peccato, nunquid peperiſſe peccatum eſt? An hic oſtenditur illa propago ex Adam,

Roma. 5. vnde apoſtolus dicit, ex vno in condemnationem: & quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit? Et hic ſatis apparet quemadmodum dictum ſit,

Pſal. 50. Ego in iniquitatibus cõceptus ſum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Cur ergo non illud quod natum eſt purgari dicit ſcriptura per hoc ſacrificiũ, ſed ipſam quæ peperit? An ad ipſam quidem vnde illa origo trahebatur, relata purgatio eſt propter ſanguinis fontem? Non poterat tamen ſine ipſius fœtus purgatione fieri,

C qui ex ipſo ſanguine exortus eſt. Nã quò pertinet quod ſuperius ait, ſuper filio, aut ſuper filia offeret agnum anniculum ſine macula in holocauſtum, & pullum colũbinum aut turturẽ pro peccato, ſi nihil per hoc ſacrificium fiebat pro eis qui naſcebantur? Quod ſi quiſquam ita diſtinguere conabitur, vt dicat non eſſe iungendum ſuper filio aut ſuper filia offerre agnum anniculum ſine macula in holocauſtum, & pullũ colũbinum pro peccato: ſed ita potius legẽdum, Cũ adimpleti fuerint dies purgationis eius ſuper filio aut ſuper filia: id eſt, dies purgationis impleti fuerit ſuper illo aut ſuper illa, filio ſcilicet vel filia: deinde ab alio ſenſu ſequatur, Offeret agnum anniculum ſine macula in holocauſtum, & pullum columbinum pro peccato: id eſt, pro peccato ſuo, cum completi fuerint dies purgationis eius ſuper filio aut ſuper filia. Quiſquis ergo iſta diſtinguendum putauerit, ex euãgelio conuincetur, vbi cũ tale aliquid nato ex virgine domino facerent, magis propter conſuetudinem legis, quàm propter neceſsitatẽ alicuius in eo

Lucæ 2. expiandi purgandique peccati, ſic legitur, Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius vt facerent ſecundũ

confuetudinem legis pro eo non dictum eſt, pro matre D eius, ſed pro eo: quamuis ea fierent quæ hoc loco præcepta ſunt de duobus turturibus, aut de duobus pullis colũbinis. Sic enim baptizari ipſe etiã dignatus eſt baptiſmo Ioannis qui erat baptiſmus pœnitẽtiæ in remiſsionem peccatorum, quamuis nullũ haberet ille peccatum. Mat. 3.

Meritò ergo quidam noſtri ita interpretati ſunt etiam iſtum in Leuitico locum, vt non dicerent ſuper filio aut ſuper filia: ſed pro filio aut pro filia. Hanc enim vim huius præpoſitionis eſſe intellexerũt hoc loco, vbi Græcus ait, ἐφ᾽ υἱῷ ἢ ἐπὶ θυγατρί. Sanè aduertendum eſt, quam pauper dominus naſci voluerit, vt non pro illo offerretur agnus & pullus columbinus aut turtur, ſed par turturum aut duo pulli columbini, ſicut in euangelio legitur: quod ſcriptura Leuitici nunc iuſsit offerri, ſi non habuerit manus offerentis quod ſatis eſt † in agnum. †magnum.

41. Homini ſi cui facta fuerit in cute corporis cicatrix ſigni lucida, & fuerit in cute coloris eius tactus lepræ: & cætera. Velut exponendo dixerit poſterius, vnde quod primum dixerat intelligeretur, quoniam dixerat homini ſi cui facta fuerit in cute corporis eius cicatrix ſigni lucida: ne cicatricem ſic intelligeremus quomodo ſolet eſſe veſtigiũ ſanati vulneris, aperuit hoc ſe de colo- E re dicere, cum adiunxit, Et fuerit in cute coloris eius tactus lepræ. Quicquid ergo illud, coloris viciũ eſt, quod nomine cicatricis appellat. Quod vero ait, tactus lepręe, non quòd tactu color ſentiatur, ſed ita dicit tactum lepræ, tanquam ipſe homo vel corpus eius lepra ſit tactũ, hoc eſt maculatum atque viciatum: ſicut dici ſolet, tetigit eum vel non tetigit eum febris. Denique ipſam maculam tactũ vocat, & eã ſemper iſto nomine appellat. Vnde nonnulli noſtri non tactum, ſed maculam interpretati ſunt, quo nomine quidem planius videretur ſonare quod legitur: ſed potuit & Græcus nõ dicere ἀφὴν, id eſt, tactum, ſed μῶμον, id eſt, maculam: vnde ἄμωμον dicit immaculatum: quanquam non ab illo ſolo quod in colore cõtingit, ſed ab omni vicio purum ſolet ſcriptura ἄμωμον dicere. Vnde non maculam coloris, ſed omnis vicij notam vult intelligi, quod μῶμον appellat. Poſſet ergo quod ad ſolum colorem attinet σπῖλον dicere: quo verbo vſus eſt apoſtolus vbi ait de eccleſia, Epheſ. 5. non habentem maculam aut rugam: nec μῶμον aut σπῖλον, dixit, ſed ἀφὴν id eſt, tactum: quod in Græca lingua inuſitate dicitur in coloribus, & tamen hoc ſeptuaginta interpretes non piguit Græce dicere, cur er- F go Latinos piguerit? Quod autem dicitur cicatrix ſigni: vel ideo dicitur quòd ſignificet aliquid: vel ideo potius, quòd ipſum hominem ſigno quodam diſcernit à cæteris: hoc eſt notabilem reddit.

42. Leuiti. 13. Quid eſt quod ait, Et videbit ſacerdos & inquinabit eum ad quem veniet vt mundetur? Sed inquinabit dictum eſt, id eſt, inquinatum pronunciabit, ſi hæc in eo viderit quæ ſcriptura dicit de macula lepræ.

43. Leuiti. 13. Si autẽ lucidus albus erit in cute color eius, & humilis non fuerit aſpectus eius à cute. Lucidus albus ſubauditur tactus: id eſt, illa macula coloris, non pilus. Quod poſtea dicit, Si autem conuerſa mutata fuerit ſignificatio in cute: hanc dicit ſignificationem quod ſuperius ſignum in Latino legitur. Nam Græcus & ſupra & hic vno eodémq; verbo vſus eſt σημασίαν dicens.

44. Leuiti. 13. Et ſegregabit illum ſacerdos ſeptem diebus ſecundò, & videbit illum ſacerdos die ſeptimo ſecundò: & obſcurus tactus non eſt conuerſus in cute: & purgabit eum ſacerdos, ſignum enim eſt: hoc eſt, purgatum eum pronunciabit. Non enim eſt lepra, ſed ſignum.

45. Leuiti. 13. Si autem conuerſa mutata

G fuerit ſignificatio in cute poſteaquã vidit illum ſacer-
dos vt purget: & viſus fuerit denuo ſacerdoti & vide-
rit eum ſacerdos, & ecce commutata fuerit ſignifica-
tio in cute, coinquinabit eum ſacerdos, lepra enim eſt.
Etiam hic inquinabit dixit, inquinatum pronunciabit:
aut amplius habet ex more locutionis ſcripturæ. Hoc
itaque videtur admonuiſſe, vt cum viſus fuerit ſolus
color albus & lucidus, diſcolor ſano colori, adhuc
probetur à ſacerdote: vt ſi viderit etiam pilum mutatũ
in album colorem, & humiliorem factum cutis locum
in quo eſt albus color, tunc pronunciet lepram: id eſt,
inquinet hominem pronunciãdo leproſum. Si autem,
inquit, lucidus albus fuerit in cute color eius, id eſt, lu-
cidus albus fuerit ille tactus, quo nomine eandem ma-
culam appellat: & humilis non fuerit aſpectus eius à
cute, & pilus non fuerit conuerſus in album, ipſe
autem eſt obſcurus: id eſt ipſe pilus, quia non eſt al-
bus: ſegregabit ſacerdos tactum ſeptem dies, & vi-
debit ſacerdos tactum die ſeptimo, id eſt, illam ma-
culam: & ecce tactus manet ante eum. Non commu-
tatus eſt tactus in cute: id eſt, non eſt diſcolor & diſ-
ſimilis inuentus à cute. Ergo ſanatum eſt quod vicio-
ſum erat. Sed adhuc iubet probari eandem ſanitatem
per alios ſeptem dies, atque ideo ſequitur & dicit, Et
H ſegregabit illum ſacerdos ſeptem dies ſecundò: id eſt,
ſeptem alios dies: & videbit illum ſacerdos die ſepti-
mo ſecundo, & ecce obſcurus tactus: id eſt, quia non
albus & lucidus, ac per hoc concolor ſano colori,
non eſt mutatus tactus in cute, ſicut & pauloante di-
xit: hoc eſt, non eſt diſsimilis à cætera cute, & purga-
bit eum ſacerdos, id eſt, purgatu pronunciabit à ſuſ-
picione lepræ: non quoniam habuerit lepram quam
iam non habet, ſed quoniam habuerit lepram quam
iam non habet, ſed quoniam lepra non fuit quod in il-
lo lucido & albo colore tactus: id eſt, maculæ illius
apparuerat: cum expectaretur vtrum humilior fieret
locus, & pilus illic in album conuerteretur non con-
tigit, ſed potius ille tactus qui fuit ante lucidus & albus
obſcurus inuentus eſt: id eſt, ſimilis cætero colori, non
lucidus. Non erat ergo lepra, ſignum eſt enim non le-
pra quod ſic apparuerit. Tamen etiam propter hoc pur-
gatus à ſuſpicione lepræ, lauabit veſtimenta ſua, quia
& in illo ſigno aliquid fuit propter quod lauanda fue-
rant veſtimenta, & mundus erit. Deinde ſequitur.
46. Si autem conuerſa mutata fuerit ſignificatio in cu-
Leuiti. 13. re, poſtea quàm vidit illum ſacerdos vt purgaret illum:
I id eſt, poſteaquã vidit eum ſacerdos ſeptimo die prius
ſanũ vt purgaret illũ, mutata eſt illa ſignificatio, id eſt, il-
lud ſignũ in cute: & viſus fuerit ſecũdò ſacerdoti, id eſt,
poſt alios ſeptem dies: & viderit eũ ſacerdos, & ecce cõ-
mutata eſt ſignificatio in cute, id eſt, non ſtetit in illà ſa-
nitate in qua eum viderat poſt primos ſeptẽ dies: & in-
quinabit illum ſacerdos, lepra eſt enim. Iam hic quoniã
illud quod viſum fuerat poſt primos ſeptẽ dies, ſanũ nõ
ſtetit in ſuo, ſed mutatum eſt in priſtinum vicium, lepra
pronũciatur: ita vt non hic expectetur vel locus humi-
lior, vel pilus in albũ conuerſus. Cum enim lepra nõ ſit
notabilis atque vicioſa, niſi varietas: hoc ipſum de vi-
cioſo colore redire ad ſanum, & de ſano redire ad vi-
cioſum, ita notabile eſt vt non ibi fuerit expectandum,
quod in primu expectari præceperat, de humiliori lo-
co & pili candore: ſed iam etiam iſta veritate ſine du-
47. bitatione ſit lepra. Deinde ſequitur, Et tactus lepræ
Leuiti. 13 ſi fuerit in homine, veniet ad ſacerdotem, & videbit ſa-
cerdos, & ecce cicatrix alba in cute: & hæc mutauit ca-
pillum album, & à ſano carnis viuæ in cicatrice. Hinc K
ſi ſubtrahamus, &, more enim locutionis ſcripturarum
poſitum eſt, iſte erit ſenſus, Et videbit ſacerdos, & ecce
cicatrix alba in cute, & hæc mutauit capillum album à
ſano carnis viuæ in cicatrice. Ordo eſt, mutauit capil-
lum album in cicatrice à ſano carnis viuæ: id eſt, cum
caro viua & ſana habebat capillum obſcurum, vel ni-
grum hæc cicatrix album habet: Lepra veteraſcens eſt
in cute coloris eius: & inquinabit eum ſacerdos, id eſt,
inquinatum pronunciabit. Non ſegregabit eum, quia
immundus eſt: hoc videtur dicere, quia vbi inuentus
fuerit pilus in album mutatus concolor albo vicio cu-
tis, iam non ſegregatur, vt probetur: nec expectatur
vtrum etiam humilior fiat locus: ſed ex hoc tantum
quod alba eſt cutis diſcolor à cætera, & album habet
pilum diſcolorem cæteris qui ſunt in carne viua & ſa-
na, lepra veteraſcens pronunciatur: ideo veteraſcens,
quia iam non eſt probanda illis bis ſeptem diebus. Si
autem reſtitutus fuerit color ſanus, & conuerſus fuerit
albus, quoniam dixerat totum album factum per totam
cutem, eoipſo iam mundum eſſe, quia varietas ibi iam
non eſſet. Deinde ait, Et quacunque die viſus fuerit in
eo color, viſus inquinabitur: vbi ſatis oſtendit varieta-
tem improbari. Ac per hoc quòmodo dixit, Si autem
reſtitutus fuerit color ſanus, & conuerſus fuerit albus, L
veniet ad ſacerdotem: & videbit ſacerdos, & ecce con-
uerſus tactus in albũ: & purgabit ſacerdos tactum, mũ-
dus eſt. Reſtitutum colorem ſanum non debemus ac-
cipere vt color ſanus eſſet, etenim ipſe erat per quem
tamen fiebat immundus propter varietatem. Reſtitu-
tum ergo dixit colorem ſanum, vt illud eſſet quod fue-
rat, id eſt, albus ſano pereunte. Tunc enim rurſus mun-
dus erit, cum totus albus fuerit, quia nulla ibi varietas
erit. Sed reſtitutum pro pereunte accipere nimis inu-
ſitata locutio eſt. Magis enim videtur dicere debuiſſe,
ſi autem reſtitutus fuerit color albus: Nunc vero ait, re-
ſtitutus ſanus & conuerſus fuerit albus: tanquam dice-
ret, ſanus color, ſi reſtitutus fuerit in album. Quid 48.
eſt quod cum de lepra capitis loqueretur, eam etiam *Leuiti. 13.*
quaſſationem appellauit, cum in ſolo colore fiat, vel
cutis vel capillorum, & quòd humilior aſpectus eius à
cætera cute appareat, ſine dolore tamen & ſine vlla ve-
xatione? An hoc quod immundum eſt per quaſſatio-
nem voluit appellare plagam, velut hac immundicia M
homo percuſſus ſit? Quid ſibi vult, quod cum di- 49.
ceret de lepra veſtimentorum aliarũmq; rerum ad vſus *Leuiti. 13.*
hominum pertinentuim, ait, Aut in veſtimento laneo,
aut in veſtimento ſtuppeo, aut ſtamine, aut in lana, aut
In lineis, aut in laneis: cũ iam ſupra dixiſſet in veſtimen-
to laneo, aut veſtimẽto ſtuppeo? Nam ſtuppeum eſt vti-
que lineum. An illic veſtimẽta intelligi voluit, hic autẽ
quodlibet laneum, & quodlibet lineũ. Non enim veſti-
menta ſunt ſtramina iumentorũ cum ſint lanea, aut ve-
ſtimenta ſunt retia cum ſint linea. Prius ergo ſpecialiter
de veſtimentis, deinde generaliter de omnibus rebus
laneis & lineis dicere voluit. Quæritur quid dixe- 50.
rit, In omni operaria pelle: quod nonnulli interpretati *Leuiti. 13.*
ſunt in omni confecta pelle. Sed non ait Græcus ἐργασ-
μένῳ δέρματι: ait autem ἐργασίμῳ. Quod verbum etiam
in regnorum libro poſitum eſt, vbi Ionatha loquitur
ad Dauid, Eſto in agro in die operaria: id eſt, in die
qua fit opus. Ac per hoc etiam hic pellem operariam,
in qua fit opus debemus accipere: id eſt, alicui operari † † *operi.*
accommodatam. Sunt enim pelles quæ tantummo- 51.
do ad ornamentum habentur, non ad opus. Quid *Leuiti. 14.*
eſt quod

A eſt quod ait, In omni vaſe operario pellis: niſi quod
eſt ex pelle factum, hoc eſt in omni vaſe pelliceo? Hoc
autem iſto loco vas dicit, quod Græci appellant σκεῦος,
hoc enim nomen generale eſt omnium vtenſilium,
Aliud autem eſt quod appellatur ἀγγεῖον, nam & hoc
Latina lingua vas dicitur: ſed ἀγγεῖον illud magis intel-
52. ligitur vas, quod liquorem capit. Quid eſt quod ait,
Leuiti. 15. Et quicunq; tetigerit qui fluorẽ ſeminis patitur, & ma-
nus ſuas non lauit aqua, lauabit veſtimenta, & lauabit
corpus ſuum aqua, & immundus erit vſque in veſperã?
Ambigue quippe poſitum eſt quod ait, manus ſuas non
lauit aqua, velut poſteaquam tetigerit. Sed intelligen-
dum eſt, quicunque non lotis manibus tetigerit, ipſe
53. quem tetigerit lauabit veſtimenta: & cætera. Quid
Leuiti. 16. eſt quod cum præciperet quomodo intrare deberet ſa-
cerdos ſummus in ſanctum, quod eſt intra velum, ait
inter cætera, Et exorabit pro ſanctis ab immundiciis fi-
liorum Iſraël, & ab iniuſticiis eorũ, & de omnibus pec-
catis eorum. Quomodo ergo pro ſanctis ſi ab immun-
diciis filiorum Iſraël, & ab iniuſticiis eorum de omni-
bus peccatis eorum? An quia non ait, pro immundiciis
filiorum Iſraël, ſed ab immundiciis, hoc intelligendum
B eſt, exorabit pro ſanctis ab immũdiciis, filiorum Iſraël:
id eſt, pro eis qui ſancti ſunt ab immundiciis filiorum
Iſraël: non cõſentientes immundiciis eorum: non quia
pro ipſis tantum exorandum erat, ſed quia etiam pro
ipſis, ne quiſquam putaret ita fuiſſe ſanctos vt nihil eſ-
ſet vnde pro eis exoraretur, quanuis eſſent ab immun-
diciis filiorum Iſraël & ab iniuſticiis eorum alieni? De
omnibus peccatis eorum: id eſt, quæ iniuſtitiæ veniebat
de omnibus peccatis eorum. Poteſt & iſte eſſe ſenſus,
Exorabit pro ſanctis ab immundiciis filiorum Iſraël: id
eſt, vt hoc pro illis exorari intelligatur vt ab immundi-
ciis filiorũ Iſraël tuti eſſent. Sed exorabit, non poteſt ac-
cipi, niſi quod alio verbo dicitur, propitiabit. Vnde &
propitiatoriũ vocatur, quod alij exoratorium interpre-
tati ſunt: Græce autẽ dicitur ἱλαστήριον. Et quod hoc lo-
co Latinus ait, exorabit pro ſanctis: Græcus habet ἐξιλά-
σεται, quod non intelligitur niſi pro peccatis. Vnde ſcri
Pſal. 102. ptum eſt in Pſalmo, Qui propitius fit omnibus iniqui-
tatibus tuis. Hic ergo aptior ſenſus eſt, vt intelligatur ſa-
cerdos etiã pro his propitiare dominũ qui ſancti ſunt
ab immundiciis filiorũ Iſraël, & quia licet ita ſancti ſint
vt immundiciis filiorum Iſraël & iniuſticiis non cõſen
C tiant, habẽt aliquid propter quod eis neceſſaria ſit pro-
pitiatio dei. Sane in quodam Græco inuenimus, & exo-
rabit ſanctum: non pro ſanctis: & illud quidẽ ſanctum
genere neutro, id eſt, τὸ ἅγιον. Nam poſſet intelligi, exo-
rabit ſanctũ deum, & nulla eſſet quæſtio. Quomodo au
tem poſſet intelligi, exorabit hoc ſanctum, difficile eſt
dicere: niſi forte illud ſanctum quicquid eſt quod deus
eſt, quia & ſpiritus ſanctus qui vtiq; deus eſt, neutro ge-
nere Grece dicitur τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et forte hoc eſt,
ſi tamen ille codex verior eſt, qui emendacior videba-
tur, ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον, hoc eſt, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, quod
Latine genere neutro dici non poteſt: quanuis & in tri-
bus aliis codicibus vno Græco & duobus Latinis non
inuenimus niſi quod ſupra diximus, exorabit pro ſan-
ctis. Quod poteſt & ſic accipi, vt nõ pro ſanctis homi-
nibus, ſed pro iis quæ ſancta ſunt intelligatur, id eſt, ta-
bernaculo ipſo, & quæcunque in eis eſſent ſanctificata
domino: vt hoc ſit exorabit pro ſanctis ab immundi-
ciis filiorum Iſrael, propitiabit deum pro iis quæ ſan-
ctificata ſunt domino ab immundiciis filiorum Iſraël,
quia in medio eorum erat tabernaculum. Sic enim ſe-
D quitur. Nam cum dixiſſet, exorabit pro ſanctis & ab
immundiciis filiorum Iſraël, & ab iniuſticiis eorum de
omnibus peccatis eorum, cõtinuo ſubiecit, Et ita faciet
tabernaculo teſtimonij quod creatum eſt in eis in me-
dio immunditiæ eorum: vt adhuc neceſſaria videatur
illa propitiatio pro ſanctis, id eſt, pro tabernaculo &
omnibus quæ in eo ſancto dicuntur. Nam & paulopoſt
hoc dicit de altari, quod aſperſione ſanguinis munda-
ret illud ſacerdos, & ſanctificaret ab immundiciis filio-
rum Iſraël. Et perficiet exorans ſanctum, Vtrum; per- 54.
ficiet ſanctum: an, exorans ſanctum ſecundum id quod *Leuiti. 16.*
ſupra diximus. Nã & hic neutro genere Græce dictum
eſt τὸ ἅγιον. Vtrum ergo exorans dominum perficiet
ſanctum, id eſt, perfecte ſanctificat quod ſanctificat:
an perficiet quod ait exorans ſanctum, id eſt, illud ſan-
ctum quod τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον dictum eſt. De duo- 55.
bus hircis, vno immolando, & alio in deſerto dimit- *Leuiti. 16.*
tendo, quem ἀποπομπαῖον vocant, ſolet eſſe diſcepta-
tio: & à quibuſdam ille immolandus in bono accipi-
tur. ille autem dimittẽdus in malo. Non tamen iſte ſen-
ſus ideo confirmandus eſt, quia homo in cuius manu in
eremum hircus dimittitur, cum rediret lauare iuſſus eſt
veſtimẽta ſua & corpus ſuum aqua, & ſic ingredi in ca- E
ſtra: tanquam & hoc ſit indicium cur in malo ſit ille
hircus accipiẽdus, à cuius contagione homo abluendus
eſt. Sic enim dicit abluendum & eum qui alterius hir-
ci quo in loco acceperit carnes extra caſtra combuſſe-
rit: quia ita de illo & de vitulo fieri iubet, de quorum
immolatorum ſanguine fit aſperſio, & ſunt pro pecca-
tis: ac per hoc non negligenter iſtorum duorum hir-
corum diſtinctio in allegorica ſignificatione tractan-
da eſt. Item cum cõſtituiſſet diem decimumſeptimum
menſis ſabbato ſabbatorum, quo fieret ſupradicta pur-
gatio à ſacerdote illo vno qui patri ſuccedit, loquens
de eodem ſacerdote ait, Exorabit ſanctum ſancti.
Quod iam neſcio vtrum aliter accipiendum ſit, quàm
exorabit in ſancto ſancti, quodam genere locutionis,
in illo ſcilicet ſancto quò ſolus ipſe ſummus ſacerdos
intrabat, quod eſt intra velum vbi arca erat teſtimonij,
& altare incenſi. Non enim eundem locum tanquam
deum exorabit, ſed quia ibi exorabit deum, ita poſitum
eſt, Exorabit ſanctum ſancti. Nam & hoc genere neu-
tro in Græco poſitum eſt τὸ ἅγιον τοῦ ἁγίου. An forte ſpi-
ritum ſanctum ſancti dei hoc eſt, τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ
ἁγίου θεοῦ? An potius exorabit dictum eſt orãdum pur- F
gabit? Nam ſic verba contexit, Et exorabit ſpiritum
ſancti & tabernaculum teſtimoniorum & altare exora-
bit, & pro ſacerdotibus & pro omni ſynagoga exora-
bit. Quomodo ergo exorabit tabernaculum & altare,
niſi vt dictum eſt intelligamus exorando purgabit?
Illud quòd dicit, Quicunque occiderit vitulum, aut 56.
ouem, aut capram in caſtris: & quicunque occiderit *Leuiti. 17.*
extra caſtra, & ad oſtium tabernaculi teſtimonij nõ at-
tulerit: & in hoc conſtituit peccatum, & comminatur
facienti: non de iis dicit quæ occiduntur ad vſum ve-
ſcendi, vel ſi quid aliud, ſed de ſacrificiis. Prohibuit
enim priuata ſacrificia, ne ſibi quiſque quodammodo
ſacerdos eſſe audeat, ſed illuc afferat vbi per ſacerdo-
tem offerantur deo. Iſta enim nec vanis ſacrificabant.
Nam & hoc in ea conſuetudine cauendum præmo-
nuit. Cum ergo non liceret offerri ſacrificia niſi in ta-
bernaculo, cui templum poſtea ſucceſſit: vnde & rex Iſ-
raël Hieroboã vaccas facere auſus eſt, quibus popul⁹ ſa- *3. Reg. 12.*
crificaret, ne hui⁹ legis neceſſitate ſeducerẽtur ab eo qui
ſub regno eius erãt, dũ pergerent Hieruſalẽ vt in tẽplo

G dei offerrent ſacrificia ſua, in quo facto à domino condemnatus eſt: merito quæritur, quomodo licite ſacrifi-
3. Reg. 18. cauerit Helias extra templum dei, quando & ignem de
cœlo impetrauit, & prophetas dæmoniorum cōtriuicit.
Quod mihi non videtur alia ratione defendi, quàm illa
Geneſ. 22. qua defenditur & Abrahę factum, quòd filiũ deo iuſſus
voluit immolare. Cum enim iubet ille qui legem conſtituit, aliquid fieri quod in lege prohibuit, iuſsio illa pro lege habetur, quoniam author eſt legis. Non enim deeſſe poſſent miracula alia præter ſacrificium quibus ſuperarentur & conuincerentur prophetæ lucorum: ſed ſpiritus dei qui fuerat in Helia, quicquid de hac re fecit contra legem eſſe non poteſt, quia dator eſt legis.

57. Quid eſt quod prohibens edẽdum ſanguinem dicit;
Leuiti. 17. Anima omnis carnis, ſanguis eius eſt. Quem totum locum ſic explicat, Homo filiorum Iſraël aut de proſelytis qui appoſiti ſunt in vobis, quicunque ederit omnem ſanguinem, & ſtatuã faciem meam ſuper animam quæ manducat ſanguinem, & perdam illam de populo ſuo. Anima enim omnis carnis, ſanguis eius eſt. Et ego dedi illud vobis exorari pro animabus veſtris: ſanguis enim eius pro anima exorabit. Propterea dixi filiis Iſraël, Omnis anima ex vobis nõ edet ſanguinem, & pro-
H ſelytus qui appoſitus eſt in vobis, non edet ſanguinem. Nunquid nam ſi animam pecoris ſanguinem dicimus, etiam anima hominis ſanguis putanda eſt? Abſit. Quomodo ergo ait, non anima omnis carnis pecoris ſanguis eius eſt, ſed anima, inquit, omnis carnis ſanguis eius eſt? In omni vtique carne, etiam hominis caro deputatur. An quia & tale aliquid eſt in ſanguine, quia per ipſum maxime in hac carne viuitur qui in omnibus venis & corporis iunctura diffunditur, ipſam vitam corporis vocauit animam, non vitam quæ migrat ex corpore, ſed quæ morte finitur? Qua locutione dicimus iſtam vitam temporalem eſſe non æternam, mortalem non immortalem: cum ſit immortalis animæ natura,
Ioan. 16. quæ allata eſt ab angelis in ſinu Abrahæ, & cui dicitur,
Lucæ 23. Hodie mecum eris in paradiſo, & quæ in tormentis ardebat inferni. Secundum iſtam ergo ſignificationem, qua perhibetur, anima etiam hæc temporalis vita, dixit
Acto. 20. apoſtolus Paulus, Non enim facio animam meam precioſiorem quàm me: vbi ſe oſtendere voluit & mori paratum pro euangelio. Nam ſecundum ſignificationẽ
I qua anima dicitur illa quæ migrat ex corpore, magis eam precioſam faciebat cui tantum meritum cõquirebat. Sunt & aliæ huiuſmodi locutiones. Vita itaque iſta temporalis maxime ſanguine continetur in corpore. Sed quid eſt quod ait, Dedi vobis cum ad altare dei, vt exoret pro anima veſtra: tanquam anima pro anima exoret. Nunquid ſanguis pro ſanguine, quaſi de noſtro ſanguine ſoliciti ſimus, cum pro anima noſtra volumus exorari? Abſurdum eſt hoc. Sed multo eſt abſurdius vt ſanguis pecoris exoret pro anima hominis quæ mori non poteſt: cum manifeſte ſcriptura teſtetur in epiſto-
Hebræ. 10. la ad Hebræos, illum ſanguinem victimarũ nihil profuiſſe ad exorandum deum pro peccatis hominum, ſed ſignificaſſe aliquid quod prodeſſet: Impoſsibile eſt enim, inquit, ſanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Reſtat itaque vt quoniam pro anima noſtra exorat mediator ille qui omnibus illis ſacrificiis quæ pro peccatis offerebantur præfigurabatur, illud appel-
Aug. li. locutio. de geneſi. letur anima, quod ſignificat animam. Solet autẽ res quæ ſignificat, eius rei nomine quam ſignificat nuncupari, ſicut ſcriptum eſt, Septem ſpicæ, ſeptem anni ſunt: Non enim dixit, ſeptem annos ſignificant. Et ſeptem boues ſeptem anni ſunt: & multa huiuſmodi. Hinc eſt quod K
dictum eſt, Petra erat Chriſtus. Non enim dixit, petra 1. Cor. 10.
ſignificat Chriſtum, ſed tãquã hoc eſſet quod vtiq; per ſubſtãtiam non hoc erat, ſed per ſignificationem. Sic & ſanguis quoniã propter vitalem quandam corpulentiã animam ſignificat, in ſacramẽtis anima dictus eſt. Verũ ſi quiſquam putat animã pecoris eſſe ſanguinem, nõ eſt in iſta quæſtione laborandum. Tantũ ne anima hominis quæ carnem humanã viuificat & eſt rationalis, ſanguis putetur, valde cauendũ eſt, & hic error modis omnibus refutandus. Quærendæ etiam locutiones per id quod cõtinet id quod cõtinetur, vt quoniã anima ſanguine tenetur in copore (nam ſi fuerit effuſus, abſcedit,) per ipſum aptius ſignificata ſit anima, & eius nomen ſanguis acceperit: ſicut eccleſia dicitur locus quo Eccleſia congregatur. Nã eccleſia homines ſunt de quibus
dicitur, Vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam. Hanc ta- Epheſ. 5.
men vocari etiã ipſam domum orationum, idem apo-
ſtolus teſtis eſt, vbi ait, Nunquid domos non habetis ad 1. Cor. 11.
manducãdum & bibendum, an eccleſiam dei contemnitis? Et hoc quotidianus loquendi vſus obtinuit, vt ad eccleſiam prodire, aut ad eccleſiam confugere non dicatur, niſi quòd ad locũ ipſum parieteſq; proderit vel L
confugerit, quibus eccleſiæ cõgregatio cõtinetur. Scri- Eccl. 34.
ptum eſt etiam, Et effundit ſanguinem qui fraudat mercedem mercenarij. Mercedem ſanguinem dixit, quoniam in ea ſuſtentatur vita, quæ nomine ſanguinis ap-
pellatur. Sed cum dominus dicat, Niſi manducaueritis Ioan. 6.
carnem meã, & biberitis meum ſanguinem, nõ habebitis vitã in vobis: quid ſibi vult quòd à ſanguine ſacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, ſi illis ſacrificiis vnum hoc ſacrificiũ ſignificabatur in quo vera ſit remiſsio peccatorũ: à cuius tamen ſacrificij ſanguine in alimẽtum ſumendo, nõ ſolum nemo prohibetur, ſed ad bibendum potius omnes exhortãtur qui volunt habere vitam? Quærendũ igitur quid ſignificet quòd homo prohibetur in lege ſanguinem mãducare, eúmque deo fundere iubetur. Nam de animæ natura, cur per ſanguinem ſignificata ſit, quantum in præſentia ſatis viſum eſt, diximus. Turpitu- 58.
dinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non reue- Leuiti. 18.
labis, turpitudo enim eorum eſt. Prohibet cum matre concumbere, ibi eſt enim turpitudo patris & matris. Nã poſtea prohibet & nouercæ, vbi dicit, Turpitudinem vxoris patris tui non reuelabis, turpitudo enim patris M
tui eſt: Vbi expoſuit quomodo in matre vtriuſque ſit turpitudo, id eſt, patris & matris, in nouerca autem tan-
tum patris. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre tuo, 59.
aut ex matre tua quæ domi eſt nata, vel quæ foris nata Leuiti. 18.
eſt, non reuelabis, turpitudo enim earum eſt. Quæ domi nata eſt intelligitur ex patre: quæ foris nata eſt, intelligitur ex matre: ſi forte de priore viro eam mater ſuſceperat, & cum illa in domum venerat quando patri eius nupſit. Quoniam monet ſcriptura, ne reuelet turpitudinem ſororis ſuæ, hic videtur non prohibuiſſe, & quaſi prætermiſiſſe concubitum cum ſorore de vtroque parente nata. Non enim dixit, turpitudinem non reuelabis ſororis tuæ ex patre & matre, ſed ex patre, aut ex matre. Verum quis non videat etiam illud eſſe prohibitum multo maxime. Si enim non licet ſororis turpitudinem reuelare ex quolibet parente natæ, quanto magis ex vtroque? Quid eſt autem quod interpoſita prohibitione concubitur, etiam cum ſuis neptibus, ſiue de filio, ſiue de filia, ſequitur & dicit, Turpitudinem filiæ vxoris patris tui non reuelabis? Si enim

hucuſque

A hucuſque dixiſſet, intelligeremus etiam cum filia no-
uercæ prohibitum fuiſſe concubitum, quam ex priore
viro nouerca peperiſſet: nec huius qui prohibetur ſoror
eſſet, vel ex patre, vel ex matre. Cum vero addidit, quæ
ex eodem patre ſoror tua eſt, non reuelabis turpitudi-
nem eius, manifeſtat de ſorore factam eſſe iſtam pro-
hibitionem, cum fuerit ex patre & ex nouerca, de qua
iam ſuperius dixerat. An ideo iterum hoc apertius vo-
luit prohibere quia ſuperius obſcurum fuit, Sæpe enim
60. hoc facit ſcriptura. Turpitudinem fratris tui nõ re-
Leuiti. 18. uelabis, & ad vxorem eius non introibis. Expoſuit quid
dixerit turpitudinem fratris patris tui, id eſt, patrui tui
non reuelabis: hoc eſt enim, ad vxorẽ eius nõ introibis.
In vxore quippe patrui, voluit intelligi turpitudinẽ pa-
61. trui, ſicut in vxore patris, turpitudinẽ patris. Turpi-
Leuiti. 18. tudinẽ vxoris fratris tui non reuelabis, turpitudo enim
fratris patris tui eſt. Quæritur vtrum hoc viuo fratre, an
mortuo ſit prohibitũ: & non paruа quæſtio. Si enim di-
xerimus de viui fratris vxore locutam ſcripturam, vno
generali præcepto, quo prohibetur homo ad vxorẽ ac-
Exod. 20. cedere alienam, etiam hoc vtiq; cõtinetur. Quid eſt er-
go quòd tam diligenter has perſonas, quas appellat do-
B meſticas, propriis prohibitionibus diſtinguit à cæteris?
Num enim & quod prohibet de vxore patris, hoc eſt,
de nouerca, viuo patre accipiendum eſſet, & nõ potius
mortuo? Nã viuo patre quis non videat multo maxime
prohibitum, ſi cuiuſlibet hominis vxor aliena prohibi-
ta eſt maculari adulterio? De his perſonis ergo videtur
loqui, quæ poſſent nõ habentes viros in matrimonium
conuenire, niſi lege prohiberentur, ſicut fertur eſſe con-
ſuetudo Perſarum. Sed rurſus, ſi fratre mortuo intelle-
xerimus prohibitum eſſe ducere fratris vxorem, occur-
rit illud quod excitandi ſeminis cauſa, ſi ille ſine filiis
defunctus eſſet, iubet ſcriptura eſſe faciẽdum: ac per hoc
collata iſta prohibitione cum illa iuſſione, ne inuicem
aduerſentur, intelligenda eſt exceptio, id eſt, non licere
cuiquam defuncti fratris ducere vxorem, ſi defunctus
poſteros dereliquit: aut etiam illud eſſe prohibitum, ne
liceret ducere fratris vxorem, etiam ſi à fratre viuo per
Math. 19. repudium receſſiſſet. Tunc enim ſicut dominus dicit
ad duritiam Iudæorum Moyſes permiſerat dari libel-
lum repudij, & per hanc dimiſſionẽ potuit putari quòd
licite quiſquam ſibi vxorem copularet fratris, vbi adul-
C terium non timeret, quoniam repudio diſceſſiſſet.
62. Turpitudinem mulieris & filiæ eius non reuelabis:
Leuiti. 18. id eſt, ne putet quiſquam licere ſibi ducere filiã vxoris
ſuæ. Simul enim mulieris & filiæ eius non licet reuelare
turpitudinem, id eſt, ambabus miſceri, & matri & filiæ.
63. Filiam filij eius, & filiam filiæ eius non accipies. Etiã
Leuiti. 18. neptem vxoris de filio vel de filia duci prohibuit. Super
vxorem ſororem eius non accipies in zelum. Hic non
prohibuit ſuperducere, quod licebat antiquis propter
abundantiam propagationis: ſed ſororem ſorori noluit
Geneſ. 30. ſuperduci, quod videtur feciſſe Iacob: ſiue quia nõdum
fuerat lege prohibitum: ſiue quia ſuppoſita alterius frau-
de deceptus eſt, & illa magis de placito veniebat quam
poſterius accepit, ſed iniuſtum erat priorem dimitti,
ne faceret eam mœchari. Hoc autem quod ait in zelũ,
vtrum ideo poſitum eſt, ne ſit zelus inter ſorores, qui
inter illas quæ ſorores non eſſent contemnendus fuit:
an ideo potius ne propter hoc fiat, id eſt, ne hoc ani-
64. mo fiat vt in zelum ſororis ſoror ſuperducatur. Et
Leuiti. 18. ad mulierem in ſegregatione immunditiæ eius non ac-
cedes reuelare turpitudinem eius: id eſt, ad mẽſtruatam
mulierem non accedes: Segregabatur enim ſecundum
legem, propter immunditiam. Hoc cum ſuperius ſatis D
ſufficienter prohibuiſſet, quid ſibi vult quòd etiam hic
hoc eiſdem præceptis voluit adiungere? An forte ne in
ſuperioribus quod dictum eſt, figuratè accipiendum
putaretur, etiã hic poſitum eſt, vbi talia prohibita ſunt,
quæ etiam tempore noui teſtamenti, remota vmbra-
rum veterũ obſeruatione, ſine dubio cuſtodienda ſunt?
Quod videtur etiam per prophetam Ezechielem ſi-
gnificaſſe, qui inter illa peccata quæ non figuratæ, ſed
manifeſtæ iniquitatis ſunt, etiam hoc commemorat, ad
mulierem menſtruatam ſi quis accedat, & inter iuſti-
ciæ merita ſi non accedat. Qua in re non natura dam-
natur, ſed concipiendæ prolis noxium prohibetur. 65.
Et ad vxorem proximi tui non dabis concubitum Leuiti. 18.
ſeminis tui inquinari ad eam. Ecce vbi rurſus prohi-
bet adulterium, quod cum aliena vxore committitur,
quod etiam in decalogo prohibetur. Vnde apparet illa Exod. 20.
ita prohibita, vt etiam mortuis viris ſuis non ducant
vxores quarum prohibet turpitudinem reuelare. Et 66.
à ſemine tuo non dabis ſeruire principi. Hic non vi- Leuiti. 18.
deo quid intelligatur, niſi principi qui pro deo colitur.
Non enim ait δουλεύειν, ſed λατρεύειν in Græco, quod
Latinus non ſolet interpretari niſi vt dicat ſeruire. Plu- E
rimum autem diſtat. Nam ſeruire hominibus quo ſer-
ui ſeruiunt, quod non eſt λατρεύειν ſed δουλεύειν, ſcri-
ptura non prohibet: ſeruire autem ſecundum id quod
eſt λατρεύειν, non iubetur hominibus niſi vni vero deo,
ſicut ſcriptum eſt, Dominum deum tuum adorabis & Deute. 6.
illi ſoli ſeruies. Non ſolum autem hoc verbo quod ait
λατρεύειν, ſatis ſignificat quem principem dicat, id eſt,
cui cultus tanquam deo exhibeatur, verùm etiam eo
quod adiungit. Et non prophanabis nomen ſanctum:
ſiue dei, cui populo datur illo modo ſeruire principi:
ſiue nomen ſanctum ipſius populi Iſraël, propter quod
dicitur, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Op-
portuniſsime etiam hic adiungit, Ego dominus: hoc
vtique admonens, quia illi ſoli debetur λατρεία, id eſt,
ſeruitus qua ſeruitur deo. Quod dicit, Et exhorre- 67.
bit terra eos qui inſident ſuper eam, propter mala fa- Leuiti. 18.
cta eorum quæ ſuperius commemorauit: non ideo di-
ctum putandum eſt, quod habeat terra ſenſum quo iſta
ſentiat & exhorreat, ſed nomine terræ homines ſigni-
ficat qui ſunt ſuper terram. Proinde cum hæc mala
faciunt homines, inquinant terram, quia inquinantur F
homines qui hæc imitantur: & exhorret terra, quia ex-
horrent homines, qui nec faciunt nec imitantur. 68.
Non furtum facietis, neque mentiemini, neque ca- Leuiti. 19.
lumniam faciet vnuſquiſq; proximo ſuo. Illud de fur- Exod. 20.
to poſitum eſt in decalogo. Quod autem dicit, Neque
mentiemini, neque calumniam faciet vnuſquiſq; pro-
ximo: mirum ſi non eo præcepto continetur quod ibi
poſitum eſt, Neque falſum teſtimonium dices aduerſus
proximũ tuum: quoniam neq; calumnia ſine mendacio
fieri poteſt, quod falſi teſtimonij generalitate concludi-
tur. Sed vtrũ hæc aliqua cõpenſatione admittenda ſint,
magna quæſtio eſt: ſicut de mẽdacio penè omnibus vi-
detur, quòd vbi nemo læditur, pro ſalute mentiendum
eſt. Vtrum ergo ita & de furto: an furtũ fieri poteſt, vbi
nullus læditur? Quinimo fieri poteſt etiã quando ei cui
fit cõſulitur, tanquam ſi quiſquam hominum volenti ſe
occidere, gladium furetur. Nam calumnia neſcio vtrũ
cuiquam ad eius vtilitatẽ fieri poſsit: niſi forte quod ad
maius gaudiũ fiebat, quo poſtea fruerẽtur, quod Ioſeph
de ſchypo calumniabatur fratribus ſuis, quibus etiã ex-
plorationis falſum crimen intenderat. Quanquam ſi Geneſ. 44.

G definitionibus ita determinare tentemus, fortaſſe fur-
tum non eſt, niſi quando alieno occulte ablato proxi-
mus læditur:& calumnia non eſt, niſi quando falſi cri-
minis obiectione proximus læditur:mẽdacium autem
non poſſumos dicere tunc tantummodo eſſe, quando
proximns læditur. cum enim falſum ab ſciente dicitur,
proculdubio mẽdacium eſt:ſiue illo quiſquam ſioe ne-
mo lædatur. Proinde magna qnęſtio de mendacio, vtrũ
poſsit aliquando iuſtum eſſe mendacium, facilè ſolue-
retur fortaſſe, ſi ſola præcepta intueremor, non exem-
pla. Nam quid iſto præcepto abſolutius, Non mentie-
mini? Sic eoim dictũ eſt quomodo, Nõ facies tibi ido-
lum: quod factum non poteſt aliquando iuſtum eſſe:&
quomodo dictum eſt, Non mœchaberis. Quis autem
dicat aliqnãdo mœchiam iuſtam eſſe poſſe? Et, Non fu-
raberis: ſecundum definitionem illam furti, iuſtum eſſe
furtum nunquam poteſt. Et, non occides: Quoniã cum
homo iuſte occiditur, lex eum occidit, noo tu: nunquid
ita dici poteſt cum homo iuſte mentitur, lex menritur?
Exod. 1. Sed exempla faciunt difficilimã quæſtionem. Mentitæ
ſunt obſtetrices Aegyptiæ, & bona illis deus retribuit.
Ioſue 2. Mentita eſt Raab pro exploratoribus terræ, & ideo li-
H berata eſt. An ex quo dictum eſt in lege, Non menrie-
mini: ex illo intelligendum eſt, nec in tali cauſa licere
mendacium, in quali caoſa legitur Raab eſſe mentita?
Sed magis credibile eſt, quia inioſtum erat mẽdacium,
ideo prohibitum: nõ quia prohibitum, ideo factum in-
iuſtum. Fortaſsis ergo ſicut de obſtetricibus diximus,
non hoc in eis remuneratum quòd mentitæ ſunt, ſed
quòd infantes Hebræos liberauerunt vt propter hanc
miſericordiam illnd peccatum veniale ſit factum, non
tamen exiſtimetur nõ fuiſſe peccatum, Sic etiã de Raab
intelligendum eſt, remuneratam in illa liberarione ex-
ploratorum, vt propter eandem liberationem venia ſit
data mendacio. Vbi autem venia datur, manifeſtum eſt
eſſe peccatum. Sed illud cauendum eſt, ne ira quiſque
exiſtimet etiam de cæteris peccatis, ſi propter liberatio-
nes hominum fiant, ita veniam poſſe concedi. Multa e-
nim mala intolerabilia & nimium deteſtanda iſtum ſe-
69. quuntur errorem. Non nocebis proximo. Si quid ſit
Leuiti. 19. nocere & non nocere pateret hominibus, hoc genera-
le pręceptum ad innocentiam retinendam fortaſſe ſuf-
ficeret. Omnia enim quæ prohibẽtur committi in pro-
I ximum, ad hoc vnum referenda ſunt, quod dictum eſt,
Non nocebis proximo. Nam quod ſequitur, Nõ rapies:
niſi ad hoc referatur, ne rapiendo noceatur, aliquando
euenit vt non rapiendo quiſque noceat. Nam gladius
inſanienti rapiendus eſt: & ſi non fecerit quis vt opor-
70. tuerit magis nocuerit. Quid eſt quod cum ſupra di-
Leuiti. 19. xiſſet, Non odio habebis fratrem tuum in animo tuo,
arguẽdo argues proximum tuum, & non accipies pro-
pter iſtum peccatum: conſequenter adiunxit, Et non
vindicatur manus tua: vtrum pro eo quod eſt non pu-
nitur. Animo enim bono facies, cum diſciplinã pecca-
ti proximo imponis, ne accipias peccatum eius negli-
gendo. Ad hoc enim pertinet quod antè poſuit, Non
odio habebis proximum tuum in animo tuo. Videri e-
nim poteſt ei qui arguitur quòd oderis eum, cum non
ſit in animo tuo. An, oõ vindicatur manus tua: hoc po-
tius admonet, ne quæras vindicari manum tuam, nec
vlciſcendi libidine rapiaris? Nam quid eſt aliud, vin-
dicari velle, niſi lætari & conſolari de alieno malo? Et
ideo dictum eſt, Non iraſceris filiis populi tui. Sic enim
recte ira definita eſt, quod ſit vlciſcẽdi libido. Quidam
vero codices habent, Nec vindicabitur manus tua: id
eſt, ne arguendo vindicare te velis, ſed potius conſolere K
illi quẽ arguis. Et inciſiones ſoper animam noo fa- 71.
cietis in corpore veſtro. Snper animã dixit, ſuper funus *Leuiti. 19.*
mortui: de anima quippe dolor eſt quæ receſsit. Ad hũc
autem dolorem pertinet luctus, in quo luctu nonnullæ
gentes habẽt conſuetudinẽ ſecare ſeu incidere corpora
ſua. Hoc autẽ fieri à Iudæis deus prohibet. Ita vt for- 72.
nicentur principes de populo ſuo. Non de populo ſuo *Leuiti. 19.*
principes, ſed de populo ſuo fornicentur. Eos quippe
principes vult hic intelligi, qui pro diis colebantur: ſi-
cut apoſtolus dicit, Secundũ principẽ poteſtatis aëris. *Epheſ. 2.*
Et in Euangelio dominus, Nunc princeps huius muodi *Ioan. 12.*
miſſus eſt foras. Et, Ecce venit princeps mũdi huius, & *Ioan. 14.*
in me nihil inueniet. Homo quicunq; adulterauerit 73.
vxorem viri, aut qnicunque adulteraoerit vxorẽ proxi- *Leuiti. 20.*
mi ſui, morte moriantur: pluraliter dixit, morte mo-
riantur: hoc eſt qui adulterauerit, & quæ adulterara eſt.
Hic aliquid diſtare voluit inter quẽlibet virum & pro-
ximum: quamuis multis locis proximum pro omni ho-
mine ponat. Sed quæ eſt iſta locutio, vt cum iã dixiſſet
de viro, hoc idem repetierit de proximo, cum ſit conſe-
quens, vt molto magis ab vxore proximi abſtinendum
ſit, ſi ab vxore cuiuſlibet viri abſtinendum eſt? Nam ſi L
priùs de proximo dixiſſet, ne putaret vxorẽ licere adul-
terare noo proximi, addẽdum fuiſſet de quolibet viro.
Nunc vero ſi quod minus eſt, non licet: quanto minus
licet quod maius malum eſt? Nam ſi non licer adultera-
re vxorem cuiuſlibet viri, quanto magis proximi? An-
forte iſta repetirio tanquam exponit quid prius dictum
ſit: vt ideo intelligat homo quantum malum ſit adulte-
rare vxorem viri, quia ſi hoc fecerit, vxorem proximi
adulterat? Proximus eſt enim omnis homo homini.
Et mulier quæ acceſſerit ad omne pecus, aſcendi ab 74.
eo, interficietis mulierem & pecus: morte moriãtur, rei *Leuiti. 20.*
ſunt. Quæritur quomodo ſit reum pecus, cũ ſit irratio-
nale, nec vllo modo legis capax. An qnemadmodum
trãsferuntur verba modo locutionis quæ Græce appel-
latur metaphora, ab animali ad inanimale: ſicut dicitur
improbus æſtus, vel iratum mare, ita & hic tranſlatũ eſt
à rationali ad irrationale? Nam pecora inde credẽdum
eſt iuſſa interfici, quia tali flagitio contaminata, indi-
gnam refricant facti memoriam. Quicunque acce- 75.
perit ſororem ſuam ex patre ſuo, aut ex matre ſua, & vi- *Leuiti. 20.*
derit turpitudinem eius, improperium eſt: extermina- M
buntur in conſpectu generis ſui. Turpitudinem ſororis
ſuæ reuelauit, peccatum ſuum accipiet. Quid ait in hoc
loco; viderit, niſi concumbendo cognouerit: ſicut in le-
ge dicitur, Cognouit vxorem ſuam: pro eo quod eſt,
mixtus eſt ei. Et quid ait, peccatum ſuum accipiet, cum
de pœna eorum loqueretur, niſi quia & ipſam pœnam
peccati, peccatum voluit appellare? Quicunque dor- 76.
mierit cum cognata ſua, turpitudinem cognationis ſuæ *Leuiti. 20.*
reuelauit: ſine filiis morietur. Quæritur quouſque ſit
intelligenda iſta cognatio, cum ex longo gradu liceat
vtique accipere vxorem, ſemperq; licuerit. Sed intelli-
gendum eſt ex his gradibus quos perhibuit non licere,
& ſecundum ipſos dictum, Quicunq; dormierit cũ co-
gnata ſua, vbi & aliqua non commemorata intelligẽda
dimiſit: ſicut ſororem de vtroque parente, ſicut vxorem
fratris matris, id eſt, auunculi. Nam de vxore patrui pri-
mum prohibuit: quanuis hæc nõ cognatio, ſed affinitas
perhibetur. Sed quid eſt, Sine filiis morientur: cum filij
ex huiuſmodi cõiunctionibus & ante nati ſint, hodieq;
naſcantur? An hoc intelligendum eſt lege dei conſtitu-
tum, vt quicunque ex eis nati fuerint, non deputentur
filij:

A filij:id eſt, nullo parentibus iure ſuccedant?Et non exe-
crabiles facietis & animas in pecoribus & in volucri-
bus & in omnibus ſerpentibus terræ,quæ ego ſegregaui
vobis in immundiciam. Videtur hic ſignificare nõ hæc
natura immunda eſſe,ſed aliquo ſacramẽti ſigno,quan-
doquidem dicit,Quæ ergo ſegregaui vobis in immun-
diciam : tanquam immunda eis non eſſent, ſi eis ſegre-
77. gata non eſſent. Et vir aut mulier,ſi forte fuerit illi
Leuiti. 20. ventriloquus, aut incantator, morte moriantur ambo:
lapidibus lapidabitis eos rei ſunt. Vtrum vir & mulier,
an vir & ventriloquus, aut mulier & ventriloquus ſiue
incantator. Sed hoc magis, & qui habet, & quæ habet.
78. Mulierem fornicariam & prophanam nõ accipient,
Leuiti. 21. & mulierem eiectam à viro ſuo, quoniam ſanctus eſt
domino deo ſuo. Superius non accipient,dixerat:nunc
autem, quoniam ſanctus eſt, non quoniam ſancti ſunt:
de pluribus qui vno ſunt tempore ſacerdotibus, loque-
batur,ſed de vnoquoq; eorum dixit,quoniã ſanctus eſt:
locutione qua ſolet vti ſcriptura. Nam vnum illum ſum
mum poſtea cõmemorat, qui intrabat ſancta ſanctorũ.
Nam & pluraliter concluſit dicẽs,Et ſanctificabis eum,
B dona domini dei veſtri iſte offeret,ſanctus eſt:quoniam
ſanctus & ego dominus qui ſanctifico eos. Quantũ au-
tem pertinet ad dona, quoniã dixit, Dona domini dei
veſtri ipſe offeret:non ſolum ſummus ille offerebat, ſed
etiam ſecundi ſacerdotes. Ac per hoc quod ait, Mulie-
rem fornicariã & prophanã & eiectam à viro ſuo non
accipiet:hoc & ſecundi ſacerdotes prohibiti ſunt : nam
& de ſummo poſtea dicit,qui etiam non niſi virginem
79. accipere iuſſus eſt. Et ſacerdos magnus coram fra-
Leuiti. 21. tribus ſuis : id eſt, qui inter fratres ſuos magnus eſt, ille
ſcilicet vnus magnus ſacerdos, cui fuſum eſt ſuper ca-
put ex oleo Chriſto. Ipſum oleum appellat ſcriptura
80. Chriſtum. Et conſummatus manus induere veſti-
Leuiti 21. menta:illa vtiq; quæ in veſte ſacerdotali operoſiſsime
81. deſcribuntur. Caput non reteget cidari,& veſtimẽ-
Leuiti. 21. ta ſua non ſcindet, & ſuper omnem animam mortuam
nõ introibit. Intelligitur ea quæ ſupra dixit in luctu fa-
cere eum prohibitum, id eſt, caput nudare cidari & ve-
Lib. 2. nu- ſtimenta ſcindere. Veſtimenta enim ſcindere lugentiũ
mero 123. erat antiquorum : ſicut de Iob ſcriptum eſt cum ei filij
dicit cida- eius ruina nunciarentur oppreſsi. Nudare autem caput
rim nõ eſſe cidari propterea lugentis eſſe potuit, quia detractio eſt
tegumentũ ornamenti. Quod vero ait,Super omnem animã mor-
capitu. tuam nõ introibit:quomodo dicat animam mortuam
C corpus mortuum, difficile eſt intelligere:& tamen ſcri-
pturarum eſt vſitata locutio, quæ nobis inuſitatiſsima
eſt. Nomen ergo rectricis ſuę etiam corpus accepit ani-
ma deſtitutum,quoniam reddendum illi eſt in reſurre-
ctione : ſicut ædificium quod appellatur eccleſia, etiam
cum inde eccleſia exiret, qui homines ſunt, nihilomi-
nus eccleſia dicitur. Sed cum corpus non accipiat ani-
mæ nomen in homine viuẽte, quomodo tunc vocetur
anima,cum caruerit anima mirum eſt. Porrò ſi animã
mortuam intellexerimus à corpore ſeparatã : vt ipſam
ſeparationem mortem dixiſſe videatur,id eſt, vt anima
mortua ſit dirempta à corpore,non natura ſua perdita.
Non enim & cum dicimur mortui peccato, natura di-
cimur interiſſe,ſed quòd iam peccato nõ vtimur: vt ſic
intelligatur anima mortua,id eſt,corpori mortua,quòd
vti eo deſierit, cũ in ſua natura viuat : quomodo poteſt
quiſquã intrare ſuper animam mortuã, quod ſacerdos
iſte prohibetur,cũ quiſquis intrat,ſuper mortuũ corpus
Intret,non ſuper animã quæ diſceſsit à corpore. An ip-
ſam vitam tẽporalem animæ vocabulo appellauit, quæ
vtique mortua eſt in defuncto corpore,anima illa emi- D
grante,quæ mori nõ poteſt? Non quòd ipſa vita anima
fuerit,ſed quòd per animæ præſentiam, qua ſubſiſtebat,
nomen eius acceperit : ſicut diſtinximus, cum de ſan-
guine loqueremur, quid dictum ſit, Anima omnis car-
nis, ſanguis eius eſt. Eſt enim & ipſe ſanguis mortuus
in corpore mortui : non enim cum abſcedente anima
abſceſsit. Venit ergo ſcriptura ſummũ ſacerdotẽ etiam
ſuper patris vel matris funus intrare, quod ſecundum
non prohibuit. Sequitur enim, Super patrem ſuum &
ſuper matrem ſuam non inquinabitur. Ordo eſt autem
verborum, Super patrem ſuum non inquinabitur, nec
ſuper matrem ſuam. Et de ſanctis nõ exibit:Eo pro- 82.
culdubio tempore, quo ſuorum funera celebrãtur:ſicut *Leuiti.* 21.
eis ſeptem diebus, quibus ſanctificabatur, de ſanctis eſt
exire prohibitus, non autem ſemper. Sanè ſi vxores du-
cere, vel filios gignere non vetabantur ſummi tunc ſa-
cerdotes, magna oritur quæſtio : cum lex etiam coniu- *2. Retract.*
gali concubitu immundum hominẽ dicat vſque ad ve- *cap. 55.*
ſperam etiam cum abluerit corpus ſuum aqua:& iubea-
tur ſummus ſacerdos propter incenſum cõtinuationis
bis in die quotidie intrare intra velum, vbi erat altare E
incenſi, nec quenquam immundum ad ſancta fas eſſet
accedere, quomodo id quotidie ſummus ſacerdos im-
plebat, ſi filios procreabat? Nam ſi ægritudo illi accidiſ-
ſet,quis loco eius fungeretur,ſi quis inquirat:reſponde-
ri poteſt, quòd gratia dei non ægrotabat. Nũquid ſic e-
tiam de filiorum procreatione reſponderi poteſt? vnde
ſit conſequens, vt aut continens eſſet, aut diebus aliqui
bus intermitteretur incenſum:aut ſi illud intermitti nõ
poſſet, quod nõ niſi per ſummum ſacerdotem neceſſe
eſſet imponi, nõ fieret immundus coitu coniugali,me-
rito præcipue ſanctificationis ſuæ. Aut ſi etiã ad ipſum
pertinet, quod de omnibus filiis Aaron in conſequẽti-
bus dicit, vt nullus eorum accedat ad ſancta, ſi cui ali-
quid acciderit immunditiæ pro peccato,illud reſtat ac-
cipere, quod nonnullis diebus non imponebatur incẽ-
ſum. Quòd autem ſuper funus patris ſui ſummus ſa- 83.
cerdos prohibetur intrare, quæri poteſt quomodo iam *Leuiti.* 21.
eſſe poterat ſummus ſacerdos, nondum mortuo patre
ſuo,cum eo patribus ſuccedere iubeat. Ideo neceſſe erat *2. Retract.*
nondum ſepulto ſummo ſacerdote, continuo ſubſtitui *cap. 55.*
ſacerdotem propter cõtinuationis incenſum, quod per
ſummum ſacerdotẽ quotidie oportebat imponi:quan-
quam & illa quæſtio de ægritudine ſummi ſacerdotis F
manet, ſi moriturũ neceſſe erat diebus aliquibus ægro-
tare:niſi forte & hoc ita ſoluatur, vt dicatur non ſolere
ſummos ſacerdotes, niſi ſubitò mori non præcedenti
ægritudine : ſicut de ipſo Aaron ſcriptura teſtatur. 84.
Aduertendum eſt quotiens dicit, Ego dominus qui *Leuiti.* 20.
ſanctifico eum:loqui de ſacerdote,cum hoc etiã Moyſi *21. & aliis*
dixerit, Et ſanctificabis eum. Quomodo ergo & Moy- *cap. ſequẽ.*
ſes ſanctificat & dominus? Non enim Moyſes pro do-
mino, ſed Moyſes viſibilibus ſacramentis per miniſte-
rium ſuum:Dominus autẽ inuiſibili gratia per ſpiritum
ſanctum,vbi eſt totus fructus etiã viſibilium ſacramen-
torum. Nam ſine iſta ſanctificatione inuiſibilis gratiæ,
viſibilia ſacramenta quid proſunt? Meritò autem quæ-
ritur vtrũ etiã iſta inuiſibilis ſanctificatio ſine viſibi-
libus ſacramentis,quibus viſibiliter homo ſanctificatur,
pariter nihil proſit:quod vtiq; abſurdum eſt. Tolerabi-
lius enim quiſque dixerit ſine illis iſtam non eſſe quàm
ſi fuerit nõ prodeſſe, cum in iſta ſit omnis vtilitas illo-
rum:ſed etiã hoc, quod ſine illis iſta eſſe nõ poſsit,quo-
modo recte dicatur,intuendũ eſt. Nihil quippe profuit

G Simoni mago viſibilis baptiſmus, cui ſanctificatio in-
Acto. 8. uiſibilis defuit: ſed quibus iſta inniſibilis, quoniam af-
fuit profuit, etiam viſibilia ſacramenta perceperant ſi-
militer baptizati. Nec tamen Moyſes quæ viſibiliter ſa-
cerdotes ſanctificabat, vbi fuerit ipſe ipſis ſacrificiis vel
oleo ſanctificatus oſtenditur: inuiſibiliter vero ſanctifi-
catum negare quis audeat, cuius tanta gratia præemi-
nebat. Hoc & de Ioãne Baptiſta dici poteſt: prius enim
baptizator quàm baptizatus apparuit. Vnde eum ſan-
ctificatum nequaquam negare poſſumus: id tamen in
eo factum viſibiliter non inuenimus, antequam ad mi-
niſterium baptizãdi veniret. Hoc & de latrone illo, cui
Luce 23. ſecum crucifixo dominus ait, Hodie mecum eris in pa-
2. Retract. radiſo. Neque enim ſine ſanctificatione inuiſibili tanta
cap. 55. fœlicitate donatus eſt. Proinde colligitur inuiſibilem
ſanctificationẽ quibuſdã affuiſſe, atque profuiſſe ſine
viſibilibus ſacramentis, quæ pro temporum diuerſitate
mutata ſunt, vt alia tunc fuerint, & alia modo ſint: viſi-
bilem vero ſanctificationem, quæ fieret per viſibilia ſa-
cramenta, ſine iſta inuiſibili poſſe adeſſe, non poſſe pro-
deſſe. Nec tamen ideo ſacramentum viſibile contem-
nendum eſt: nam contemptor eius inuiſibiliter ſanctifi-
H cari nullo modo poteſt. Hinc eſt quòd Cornelius &
Acto. 10. qui cum eo erant, cum iam inuiſibiliter infuſo ſancto
ſpiritu ſanctificati apparerent, baptizati ſunt tamẽ: nec
ſuperflua iudicata eſt viſibilis ſanctificatio, quam inui-
85. ſibilis iam præceſſerat. Et locutus eſt dominus ad
Leuiti. 22. Moyſen, dicens, Dic Aaron & filiis eius, vt attendant à
ſanctis filiorum Iſraël, & nõ prophanabũt nomen ſan-
ctum meum, quando ipſi ſanctificant mihi. Ego domi-
nus. Et dices illis, In progenies veſtras omnis homo
quicunque acceſſerit ab omni ſemine veſtro ad ſancta,
quæcunque ſanctificauerint filij Iſraël domino: & erit
immunditia eius in illo, exterminabitur anima illa à
me: Ego dominus deus veſter. Ablata eſt omnis dubi-
tatio, neminem ſacerdotũ vel ſummorum vel ſecundo-
rum debuiſſe accedere ad ſancta, ſi immunditia eius in
ipſo eſſet. Erat ergo conſequens continentia ſacerdotis
ne propter filiorum procreationẽ, aliquibus diebus non
imponeretur cõtinuationis incẽſum, quod à ſolis ſum-
mis ſacerdotibus bis in die ſolebat imponi mane &
veſpere: quandoquidem poſt coitum cõiugalem etiam
lotus corpore immundus erat vſq; ad veſperã à quo id
I neceſſe erat imponi. Quod autem ait, Quæ ſanctificant
filij Iſraël, intelligẽdum eſt, offerendo ſacerdotibus of-
ferendum per eos domino. Et notandũ ſanctificationis
genus, quod fit voto & deuotione offerẽtis. Sed vtrum
ſicut iſto modo ſanctificantur ea quæ offerũtur ab ho-
minibus, ita & ipſi homines eodem modo ſeipſos ſan-
ctificare dicantur, cum in aliqua re ſeipſos voueant, ob-
86. ſeruãdum eſt in ſcripturis. Et quicunq; tetigerit om-
Leuiti. 22. nem immunditiã animæ, id eſt, aliquid morticiniũ, cu-
87. ius ſecundum legem tactus inquinauit. Homo ſi ma-
Leuiti. 24. ledixerit deũ ſuum peccatũ accipiet: nominãs autẽ no-
men domini, morte moriatur. Quaſi aliud ſit maledi-
cere deum ſuũ, aliud nominare nomen domini: atq; il-
lud illi ſit peccatũ, hoc autẽ peccatũ nefas, vt etiã morte
ſit dignum. Quáuis hoc loco ita intelligẽdum ſit, quod
dictũ eſt, nomen domini, vt cum maledicto fiat, id eſt,
maledicẽdo nominet. Quid ergo diſtat inter illud pec-
catum & hoc tanti ſceleris crimen? An forte hoc ipſum
repetendo monſtrauit non leue illud eſſe peccatum, ſed
tantum ſcelus quod morte puniendum ſit? Sed quia per
diſtinctionem hoc inſulit, non dicens, nominans enim:
ſed, nominãs autẽ: ſubobſcurum factũ eſt. Et ideo ſi hoc
recte intelligitur, notãdum eſt etiam locutionis genus. K
Et homo qui percuſſerit omnem animã hominis, & 88.
mortuus fuerit morte moriatur. Nõ ait, Quicunq; per- *Leuiti. 24*
cuſſerit hominẽ, & mortuus fuerit, ſed animã hominis:
cum potius corpus hominis à percuſſore feriatur: ſicut
& dominus dicit, Nolite timere eos qui corpus occi-
dunt. Eo more ergo quo ſolet ſcriptura, appellat animã
vitam ipſam corporis, quæ fit per animã, & hinc voluit *Mat. 10.*
oſtendere homicidam, quòd hominis animã percutiat,
id eſt, percutiẽdo vita hominem priuet. Cur ergo addi-
dit, Et mortuus fuerit, ſi iam hoc ipſo oſtendit homici-
dium, quòd animã hominis percuſſerit, id eſt, vita ho-
mo à percutiente priuatus ſit? An exponere voluit quo-
modo accipiẽdũ ſit quod dixerat, hominis animã per-
cuſſam, & ſic ait, & mortuus fuerit, tanquam diceret, id
eſt, mortuus fuerit? Hoc eſt enim animã hominis fuiſſe
percuſſam. Cum introieritis in terrã quam ego do 89.
vobis, & requieuerit terra quam ego do vobis, ſabbata *Leuiti. 25.*
domini: ſex annis ſeminabis agrum tuũ, & ſex annis pu-
tabis vineam tuam, & cõgregabis fructũ eius: anno au-
tem ſeptimo ſabbata, requies erit terræ ſabbata domino.
Quomodo intelligendum eſt, Cum introieritis in ter-
ram quam do vobis, & requieuerit terra, ſex annis ſemi L
nabis agrum tuum &c. Quaſi tunc fieri præceptum ſit,
quando terra requieuerit, cũ propterea terra requieſcat,
quoniã hoc fit. Requiem enim terræ ſeptimo vtiq; an-
no vult intelligi, quo iuſſit nihil in ea quenquã operari
per agriculturam. Sed nimirum longũ hyperbaton fa-
cit obſcuritatem huic ſenſui. Videtur ergo hic eſſe or-
do verborũ, Cũ introieritis in terrã quam ego do vo-
bis, & requieuerit terra quam ego do vobis: ſabbata do-
mini quæ ab ſe ſurgunt, agrum tuum non metes, & vi-
neam ſanctificationis tuæ non vindemiabis: annus re-
quieſcendi erit terræ. Et erunt ſabbata terræ ſancta tibi:
& puero tuo, & puellæ tuæ, & mercenario tuo, & inqui-
lino qui applicatus eſt ad te, & pecoribus tuis, & beſtiis
quæ ſunt in terra tua: omne quod naſcetur ex eo in eſcã.
Interpoſuit autẽ exponẽdo quomodo terra requieſcat,
& ait, Sex annis ſeminabis agrum tuum, & ſex annis pu-
tabis vineam tuam, & cõgregabis fructũ eius: anno autẽ
ſeptimo ſabbata requies erit terræ ſabbata domino. A-
grum tuum non ſeminabis, & vineam tuam non puta-
bis. Et per hoc quod ait, Nõ putabis, omnem culturã eo
anno prohibitam debemus accipere. Neque enim ſi pu M
tanda non eſt, aranda eſt, aut adminiculis ſuſpenden-
da vel quodlibet aliud quod ad culturã eius pertineat,
adhibẽdum. Sed quomodo ſolet à parte totũ intelligi,
ita per putationem omnis cultura ſignificata eſt. Et per
agrum atque vineam cum & illum ſeminari, & hanc
putari prohibuit, omne agri genus intelligendum eſt.
Neque enim in olíueto, vel quolibet alterius generis
agro aliquid operãdum eſt. de quibus tacuit. Quod ve-
ro ait, Et erunt ſabbata terræ ſancta tibi, & puero tuo,
& puellæ tuæ &c. Satis apparuit nec dominũ agri prohi-
bitũ veſci eis, quæ non adhibita cultura illo anno ſpon-
te naſcantur, ſed fructus redigere prohibitum. Sic er-
go permiſſus eſt aliquid inde in eſcam ſumere, quomo-
do tranſiens: vt hoc ſolũ caperet quod ſtatim veſcendo
conſumeret, non quod in vſus reponeret. Et terra nõ 90.
venundabitur in prophanationem: alij codices habent, *Leuiti. 25.*
in confirmationem: quam mendoſitatem in alterutris
prius à Græco accidiſſe arbitror propter verbi ſimilem
ſonũ: βεβήλωσις enim prophanatio dicitur, βεβαίωσις
autem confirmatio. Sed ille ſenſus apertus eſt, Et terra
non venundabitur in prophanationem, id eſt, ne quis

A auderet terram quam accepit à deo, vendere propha-
nis, qui ea vtuntur ad impietatem, cultúmque deorum
alienorum atque falſorum. Illud autem ſubobſcurum
eſt, non venundabitur terra in confirmationem. Quod
puto non intelligendum, niſi ne ita venditio confir-
metur, vt eam non recipiat vẽditor tempore remiſsio-
nis, ſicut præceptum eſt. Quod verò ſequitur, vtrique
ſenſui poteſt congruere, ſiue legatur, Et terra non ve-
nundabitur in prophanationem: ſine, in confirmatio-
nem. Secutus quippe adiunxit, Mea enim eſt terra, pro-
91. pter quod proſelyti & incolæ vos eſtis ante me. Et
Leuit.25. per omnem terram poſſeſsionis veſtræ mercedem da-
bitis terræ. Alij autem codices habent, Redemptionem
dabitis terræ. Senſus ergo hic eſt, Non venundabitur
terra in prophanationem: id eſt illis qui ea vtantur in
iniuriam creatoris, aut in confirmationem: id eſt vt
eam emptor perpetuò poſsideat, nec certo ſecundum
dei præceptum interuallo annorum reſtituat vẽditori.
Mea eſt enim, inquit, terra, vnde ſecundum meum præ-
ceptum ea vti debebitis. Atque vt oſtenderet ſuam eſſe,
non ipſorum, quid ipſi in ea eſſent, conſequenter ad-
iunxit dicens, Propter quod proſelyti & incolæ vos
B eſtis ante me: hoc eſt quamuis proſelyti, id eſt aduenæ,
ſint vobis, qui ex alienigenis adinnguntur genti veſtræ,
vt incolæ, non in terra propria manentes, tamen etiam
vos omnes ante me aduenæ eſtis & incolæ: hoc deus di
cit, ſiue Iſraëlitis, quòd aliarum gentium terram quas
expulit eis dederit: ſiue omni homini, qui ante deum
ſemper manet: & ſicut ſcriptum eſt, Cœlnm & terram
Hiere.23. implet vtique præſentia ſua. Omnis homo aduena eſt
naſcẽdo, & incola viuendo: quoniam compellitur mi-
92. grare moriendo. Deinde adiungit & dicit, Per om-
Leuit.25. nem terram poſſeſsionis veſtræ mercedem dabitis ter-
ræ tãquam inquilini, vel redemptionem. Illud, niſi fal-
lor, vult intelligi, quod inde reddebant quodammodo
per ceſſationes ſeptimorum quorumcunque annorum,
& quinquageſimi anni, quem vocat remiſsionis: vt ipſa
vocatio terræ velut merces habitationis aut redemptio
93. eſſet ab illo cuius eſt: hoc eſt ab eius creatore deo. Et
Leuit.26. ponam tabernaculum meum in vobis, & non abomi-
nabitur anima mea vos. Animam ſuam deus volunta-
tem ſuam dicit. Non enim eſt animal habens corpus &
animam: neque ſubſtantia eiuſmodi eſt, cuiuſmodi
C creatura eius quæ anima dicitur, quam fecit. Fecit enim
Eſa.57. ſicut per ſe iam ipſe teſtatur, dicens, Et omnem flatum
ego feci. Quod eum de anima hominis dicere, conſe-
quentia manifeſtant. Sicut ergo cum dicit oculos ſuos,
& labia ſua, &c. vocabulo membrorũ corporalium, nõ
vtique accipimus eum forma corporis eſſe definitum,
ſed illa omnia membrorum nomina non intelligimus,
niſi effectus operationum atque virtutum: ita & cum
dicit, Anima mea: voluntatem eius debemus accipere.
Perfecte quippe ſimplex illa natura, quæ deus dicitur,
non conſtat ex corpore & ſpiritu: nec ipſo ſpiritu mu-
tabilis eſt, ſicut anima: ſed ſpiritus eſt deus, & ſemper &
idem ipſe, apud quem nõ eſt commutatio. Hinc autem
acceperunt Apollinariſtæ occaſionem, qui dicunt ani-
mam non habuiſſe mediatorem dei & hominum, ho-
minem Chriſtum Ieſum, ſed tãtùm verbum & carnem
Matt.26. fuiſſe, cum diceret, Triſtis eſt anima mea vſque ad mor
tem: ſed ipſo eius actu, qui nobis per Euangelicam de-
claratur hiſtoriam, ſic apparent humanæ animæ officia,
vt hinc dubitare dementis ſit. Quid eſt quòd cum
94. inobedientiæ pœnas comminaretur deus, dixit inter
Leuit.26. cætera, Et conſumet vos perambulans gladius? Deinde
ait, Et erit terra veſtra deſerta, & ciuitates veſtræ erunt D
deſertæ: tunc bene ſentiet terra ſabbata ſua, omnes dies
deſolationis ſuæ, & vos eritis in terra inimicorum ve-
ſtrorum. Quomodo ergo conſumet eos gladius, ſi erũt
in terra inimicorũ ſuorum? An in ipſa terra conſumet,
quoniam ſtrage mortuorum facta non erunt ibi? An
conſumet vos, ſic ait, ac ſi diceret, interficiet vos: vt ad
iſtam conſumptionem illi pertineãt, qui gladio cadant,
non omnes: quandoquidem paulopoſt dicit, Et eis qui
reſidui ſunt ex vobis, ſuperducam formidinem in cor
e orum? An ſecundum hyperbolen dictum eſt, Conſu-
met vos: ſecundum quem loquendi modum de abun-
dantia eorum dictum eſt, Et ſicut arena maris? Secun-
dum iſtum modum etiam dicitur quod deinde ſequi-
tur, Et perſequetur eos ſonus folij volãtis, id eſt, quia ni-
mius in eis timor erit, vt & leuiſsima quæque formidẽt.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPI-
SCOPI QVAESTIONVM SVPER NV-
MEROS, LIBER QVARTVS. E

QVID eſt quòd ſingulos de ſingu- 1.
lis tribubus eligi iubet principes, quæſtio.1.
eóſque appellat χιλιάρχους, quos Numer.1.
quidam Latini interpretes tribu-
nos appellauerunt, χιλίαρχοι au-
tem videntur à mille cognomi-
nati. Sed cum conſilium Iethro Exod.18.
ſocer Moyſi genero ſuo daret, quod etiam deus appro-
bauit, de ordinando populo ſub principibus, vt non
omnes omnium cauſæ Moyſen vltra vires onerarent,
χιλιάρχους appellauit conſtituendo ſuper millenos ho-
mines, & ἑκατοντάρχους, ſuper centenos, ab ipſis nnmeris
quibus præeſſent, & πεντηκοντάρχους, ſuper quinquage-
nos, & δεκαδάρχους ἢ δεκάρχους ſuper denos, ab ipſis
numeris quibus præeſſent cognominatos. Nunquid nã
& hic ſic accipiendi ſunt χιλίαρχοι, quòd ſinguli eſſent
ſuper millenos? Nõ vtique. Neque enim vniuerſus om-
nium populus Iſraël duodecim hominum milia tunc
fuerunt. Singulos enim elegit de ſingulis tribubus, qoæ
duodecim tribus proculdubio non millenos homines, F
ſed multa milia continebant. Nomen ergo commune
eſt cum illis qui in Exodo appellantur χιλίαρχοι, quòd
vnuſquiſque illorum eſſet mille hominum princeps:
iſtorum autem vnuſquiſque milium princeps, quoniã
ſiue à mille, ſine à milibus, eadem compoſitio nominis
reſonat, vt appellentur χιλίαρχοι. Meritò quæritur, 2.
quid ſibi velit quòd per omnes tribus, vbi comptan- Numer.1.
tur per ſingulas quaſque filij Iſraël in ætate militari, di-
citur, ſecundum propinquitates eorum, ſecundum po-
pulum eorum, ſecundum domos familiarum eorum
ſecundum numerum nominum eorum, ſecundum ca-
put eorum: & hæc quinque ſimiliter omnino repetun-
tur, donec tribus omnes compleantur, quaſi aliud ſit, ſe-
cundum propinquitates, aliud ſecũdum populos, aliud
ſecundum domos familiarum, aliud ſecundum nume-
rum nominum, aliud ſecundum caput eorum: cum po
tius videantur aliis verbis eadem ſignificare iſta nomi-
na. Intentionem autem mouet, quia tam diligenter per
omnes tribus eadem repetũtur, vt nõ fruſtra fieri qui-
uis iudicet, etiam ſi non intelligat. Nimirum ergo nu-
merus ipſe aliquid inſinuat ſacramenti, vt hoc idem

G quinquies variè repetatur. Nam iſte numerus, ſicut in
ipſis quinque libris Moyſi, id eſt, quinarius, in veteri te-
ſtamento maxime commendatur. Illa vero quæ dein-
ceps quatuor connectuntur, id eſt maſculina, à viginti
annis & ſupra, omnis qui procedit in virtute, & reco-
gnitio eorum, quamuis & ipſa per omnes tribus eodem
prorſus modo repetantur, habent neceſſariam diffe-
rentiam. Cum enim ageretur de numero vniuerſæ mul
titudinis ad vnam tribum pertinentis, diſcernendus
erat ſexus, ideo poſitum eſt, omnia maſculina. Et ne
paruuli etiam computarentur, adiunctum eſt à viginti
annis & ſupra. Rurſus ne imbellis ætas ſenectutis annu-
meraretur, additum eſt, omnis qui procedit in virtute.
Et omnia concluduntur verbo eius operis quod fiebat;
vt dicatur, recognitio eorum. Recognitio enim hæc
fiebat, vt hominum milia computarentur. Quinque
igitur illa, propinquitas, populus, domus familiarum,
numerus nominum, & caput: & iſta deinde quatuor,
ſexus, ætas, virtus, recognitio, fortaſſe in ipſo numero
aliquid inſinuant. Si enim horum duorum numero-
rum, id eſt, quinarij & quaternarij alter multiplicetur
ex altero, id eſt, vt quinquies quaterni, aut quater quini
H ducantur, viginti fiunt. Quo numero etiam adoleſcen-
tium ætas illa ſignificatur. Qui numerus commemora-
tur & quando intratur ad terram promiſsionis, & di-
citur illa ætas viginti annorum quæ non declinauerit
in dexteram aut ſiniſtram. Vbi mihi videntur ſignifi-
cari fideles ex vtroque teſtamento fidem veram tenen-
tes. Nam vetus teſtamentum quinque libris Moyſi ma-
3 xime excellit, & nouum quatuor Euangeliis. Quod
Numer. 3. ait de tabernaculo diſtinguendo, leuando, erigendo,
Et alienigena qui acceſſerit morietur. Hic alienigena
intelligendus eſt etiam ex illis filiis Iſraël, qui non de
illa tribu fuerant quam tabernaculo ſeruire præcepit: id
eſt, qui non fuerit de tribu Leui. Mirum eſt autem, quo-
modo abuſiue alienigena dicitur, quod magis alterius
generis hominem ſignificat, id eſt, ἀλλογενής, & non
magis ἀλλόφυλος, quod ſignificat alterius tribus homi-
nem. Quo nomine magis vtitur ſcriptura in aliarum
gentium nominibus, vt allophyli appellentur, quaſi
4. aliarum tribuum homines. Et locutus eſt dominus
Numer. 3. ad Moyſen dicens. Accipe tribum Leui, & conſtitues
eos in conſpectu Aaron ſacerdotis, & miniſtrabunt ei:
I & cuſtodient cuſtodias eius, & cuſtodias filiorum Iſ-
raël ante tabernaculum teſtimonij. Quas φυλακὰς Græ-
cus dixit, has noſtri interpretes alij cuſtodias, alij excu-
bias interpretati ſunt. Sed mirum niſi vigiliæ melius di-
cantur, quæ ſolent in caſtris ternarum horarum obſer-
Matt. 14. uationem habere. Vnde ſcriptum eſt, Quarta autem vi-
gilia noctis venit ad eos ambulans ſuper mare: hoc eſt
poſt nonam horam noctis, poſt tres videlicet vigilias.
Et multis locis ſcripturarum noſtri vigilias interpretati
ſunt, quas Græci φυλακὰς vocant. Vnde nulla dubi-
tatio eſt, ſpacia nocturni temporis ſignificari. Quod
puto & hic accipiendum. Quomodo enim Leuitæ iu-
bentur obſeruare cuſtodias Aaron, & cuſtodias filio-
rum Iſraël, id eſt φυλακὰς, niſi fortaſſe dictum eſt, ne
putarent ab obſeruandis vigiliis, quæ proprie in ca-
ſtris obſeruari ſolent, propter honorem quo ſeruie-
bant tabernaculo, immunes eſſe debere, cum & ipſos
oporteret propter opera tabernaculi non minus viciſ-
ſim obſeruare vigilias, quæ obſeruarentur in aliis cir-
5. cunquaque caſtris filiorum Iſraël. Alienigena qui
Numer. 3. tetigerit morietur. Quærendum quomodo dixerit in
Leuit. 6. Leuitico, Qui tetigerit tabernaculum, ſanctificabitur:
cum hic dicat, Alienigena qui tetigerit, morietur: K
volens intelligi eos qui non eſſent de tribu Leui. An
forte hic, tetigerit, morietur, ad obſequium dixerit
ſeruitutis, quod à ſolis Leuitis deberi tabernaculo præ-
cepit: Hoc enim loquebatur. Quid eſt quod Le- 6.
uitas pro primogenitis filiorum Iſrael ſibi deus depu- *Numer. 3.*
tat, vt ita numeratis primogenitis populis, qui plures
inuenti ſunt quàm erat numerus Leuitarum, argento
redimerentur quinque ſiclis pro vno datis. Quod pro
pecoribus non eſt factum, cum & pecora Leuitarum
pro primogenitis pecorum ſimul ſibi eſſe voluerit.
Quomodo deinceps primogenita eorum vel pecorum
eorum pertinebant ad deum, vbi iuſsit immunda pri-
mogenita vel humana mutari ouibus? Quomodo
non etiam pro eis deinceps primogenitis computa-
bantur filij Leuitarum? Manebat enim in poſteris ea-
dem tribus, quæ poſſet pro primogenitis poſteriori-
bus computari: niſi quia illud iuſtum fuerit, vt qui na-
ſcerentur de illis qui iam ad portionem domini perti-
nebant, datam pro primogenitis, qui de Aegypto
exierunt, iam deus proprios haberet, tanquam ſuos de
ſuis, nec poſſent pro illis iuſte computari, qui dein-
ceps primogeniti deo debebantur. De vniuerſo quip- L
pe populo, & de vniuerſis pecoribus populi data eſt
portio deo pro primogenitis: & hæc portio erat Leui-
tæ & pecora eorum. Iam ſi quid genuiſſet, dei erat. Non
poterat hoc tanquam à populo dari, quod iam alie-
num erat: ac per hoc debita deinceps primogenita
deo reddi oportebat: nec pro his computari poſteros
Leuitarum vel pecorum eorum. Cum præciperet 7.
de tollenda menſa, iuſsit cum illa & panes tolli, ſic di- *Numer. 4.*
cens: Et panes qui ſemper ſuper eam erunt. Non vti-
que iſti ſemper ſuper eam erunt, ſed ſimiles eorum:
quia illi auferebantur, & recentes quotidie ponebban-
tur, dum tamen ſine panibus menſa non relinquere-
tur. Ideo dixit, Qui ſemper ſuper eam erunt, hoc eſt
quia ſemper panes, non quia illi ſemper. Et ſuper 8.
altare aureum adoperient veſtimentum hyacinthi- *Numer. 4.*
num, & adoperient illud operimento pellieco hya-
cinthino. Poſſet iſta locutio videri, quam velut ab-
ſurdam & non integram Latini interpretes transferre
noluerunt, id eſt ſuper altare aureum adoperient ve-
ſtimentum hyacinthinum, tanquam debuerit dici, Et
altare aureum adoperient veſtimento hyacinthino. M
Nam & operient veſtimentum hyacinthinum, hoc
videtur ſignificare quod ipſum veſtimentum aliunde
adoperiretur ſuper altare. Sed mihi videtur non tam
genus locutionis eſſe, quàm ſubobſcurus ſenſus. Hoc
quippe intelligi poteſt, Et ſuper altare aureum ado-
perient veſtimentum hyacinthinum, vt ipſum veſti-
mentum hyacinthinum alia re operiendum præcipe-
ret, quod veſtimentum iam ſuper altare eſſet: ac ſi bre-
uiter vtrunque complecteretur, vt veſtimento hyacin-
thino altare operiendum, & veſtimentum hyacin-
thinum alio tegmine operiendum ſubiunxerit. Deni-
que vnde cooperiri vellet veſtimentum hyacinthi-
num, oſtendit cum adiecit, Et adoperient illud operi-
mento pellieco hyacinthino. Vir aut mulier qui- 9.
cunque fecerit ab omnibus peccatis humanis, & de- *Numer. 5.*
ſpiciens deſpexerit & deliquerit, anima illa annuncia-
bit peccatum quod peccauit, & reſtituet delictum: &
quintas eius adiiciet ſuper illud, & reddet cui deliquit
ei. Si autem non fuerit homini proximus ita vt reddat
illi delictum, ipſum delictum quod redditur domi-
no, ſacerdotis erit, excepto ariete propitiationis per

quem

A quem exorabit in illo pro eo. Hic ea peccata intelligenda ſunt, quorum in his rebus perpetratio eſt quæ pecunia reſtitui poſſunt. Non enim aliter diceret quomodo reſtituenda ſunt, niſi damna pecuniaria fuiſſent. Iubet enim reſtitui caput & quintas, id eſt, totum illud quicquid eſt, & quintam eius partem, excepto ariete qui fuerat offerendus in ſacrificium ad expiandum delictum. Iubet autem illud quod reſtituitur ſacerdotis eſſe, id eſt, ipſum caput & quintam, ſi non eſt proximus ei in quem commiſſum eſt: Vbi vtique intelligitur tunc domino reddendum quod ſit ſacerdotis, ſi homo iſte nō ſuperſit qui damnum paſſus eſt: nec proximus eius, quem puto hæredem intelligi voluiſſe. Sed de ipſo homine nihil dixit ſcriptura, verumtamen cum dicit, Si non ei fuerit proximus: ſub hac breuitate inſinuat tunc quæri proximum eius, ſi ipſe non fuerit. Si autem nec proximus erit, domino reſtituetur, ne impunitum remaneat quod admiſſum eſt, Quod tamen non cedat in ſacrificium, ſed ſit ſacerdotis. Sic ſanè verba ſcripturæ diſtinguenda ſunt. Si autem non fuerit homini proximus, ita vt reddat illi delictum ad ipſum: Locutionis eſt enim quod addidit, ad ipſum: aut forte ad ipſum dixit, quod ad ipſum pertineat: id eſt, ipſe poſſi-
B deat. Deinde ſequitur, Delictum quod redditur domino ſacerdotis erit. Delictum autem dicit, cum reddi-
10. tur ea res quæ per delictum ablata eſt. Quæri au-
Exod. 22. tem poteſt quomodo in Exodo dicitur, Si quis furatus fuerit vitulum aut ouem, reſtituere debere quinque vi-
Numer. 5. tulos vel quatuor oues, ſi occiderit, aut vendiderit: ſi autem quod abſtulerit ſaluum apud eum reperitur, duplum eſſe reſtituendum: cum hic reſtitui iubeat caput & quintam, quod longe eſt etiam à duplo, quanto magis à quadruplo vel quinquies tanto. Niſi forte, quia hic ait, Vir aut mulier quicunque fecerit ab omnibus peccatis humanis: peccata ignorantiæ voluit intelligi humana peccata. Fieri etiam poteſt, vt parum attendendo per negligentiam traiiciat homo rem alienam in rem ſuam. Quod ideo peccatum eſt, quia ſi diligenter attenderetur, non admitteretur. Et hæc voluit capite & quinta reſtitui, non ſicut furta mulctari. Nam ſi furta & fraudes hic intellexerimus, quæ non per ignorantiam negligentiæ, ſed furandi vel fraudandi animo committuntur, & ideo dicta humana, quia in ho-
C mines fiunt, ille niſi fallor erit exitus quæſtionis huius, vt ideo qui fecit, non reddat vel duplum, quia non reprehenditur vel conuincitur, ſed ignorantibus à quo factum ſit, vel vtrum factum ſit, ipſe annunciat delictum ſuum. Cum enim dixiſſet ſcriptura, vir aut mulier quicunque fecerit ab omnibus peccatis humanis, & deſpiciens deſpexerit & deliquerit, id eſt, contemnendo iſta commiſerit: adiunxit & ait, Anima illa annunciabit peccatum quod peccauit, & reſtituet delictum caput & quintas eius: forte ergo propterea tantum quia ipſe annunciauit, & ideo non eo damno plectendus fuit; quo furem comprehenſum vel conuictum plecti
11. oporteret. Verba quæ ſcriptura dicit mulier à ſa-
Numer. 5. cerdote dicenda, quando ad ſuſpicionem adulterij eam maritus adducit, det eam dominus in maledictum & in execramentum: Græcus habet ἐνόρκιον. Quo verbo videtur ſignificari iuramentum per execrationem: veluti ſi quiſquam dicat, ſic nō mihi illud & illud contingat: vel certe ita iuret, illud & illud mihi contingat ſi fecero vel non fecero. Ita hoc dictum eſt, det te dominus in maledictum & in execramentum: tanquam diceretur, vt de te iurent qui per execrationem iura-

bunt: ſic non eis contingat, aut hoc eis contingat niſi D
hoc aut illud de te fecerint. Et offeret munus ſuum 12.
domino, agnum agniculum ſine vicio in holocauſto- Numer. 6.
ma, & agnam anniculam ſine vicio vnam in peccatum. Hoc quidam noſtri interpretes transferre noluerunt, veluti locutionem inuſitatam vitantes, & dixerunt pro peccato, non in peccatum, cum ſit ſenſus in ea locutione qui non fuerat perturbandus. In peccatum quippe dictum eſt, quia hoc ipſum quod pro peccato offerebatur, peccatum vocabatur. Vnde illud eſt
apud Apoſtolum de domino Chriſto, Eum qui non 2. Cor. 5.
nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit: deus pater ſcilicet, deum filiū pro nobis fecit peccatum: id eſt, ſacrificium pro peccato. Sicut ergo agnus in holocauſtoma, vt ipſum pecus eſſet holocauſtoma: ſic & agna in peccatum, vt ipſum pecus eſſet peccatum, id eſt, ſacrificium fieret pro peccato: ſicut de ariete quod ſequitur in ſalutare dicit, tanquam ipſum ſit ſalutare, cum ſit ſacrificium ſalutaris. Quod poſtea repetendo manifeſtat, Nam & illud pro peccato dicit quod prius dixerat in peccatum: & hoc ſacrificium ſalutaris, quod prius
dixerat in ſalutare. Locutus eſt dominus ad Moy- 13.
ſen dicens, Hoc eſt de Leuitis. Hoc alij interpretes in- Numer. 8.
terpretati ſunt, hæc eſt lex de Leuitis. Sed quod ſcri- E
ptum eſt, Hoc eſt de Leuitis: intelligitur dictum, Hæc
conſtitutio de Leuitis. Deinde ſequitur, A quinto 14.
& viceſimo anno & ſupra, introibūt miniſtrare in mi- Numer. 8.
niſterium in operibus in tabernaculo teſtimonij: & à quinquagenario recedat ab hac miniſtratione, & non operabitur vltra: & miniſtrabit frater eius in tabernaculo teſtimonij: cuſtodire cuſtodias, opera autem non operabitur. Hunc ſenſum obſcurum facit hyperbaton quod ita confuſum eſt, tanquam de ipſo fratre ſit dictum, cuſtodire cuſtodias: cum dictum ſit de illo qui recedit ab operibus. Et remanebit ille in tabernaculo teſtimonij cuſtodire cuſtodias, opera autem non operabitur, ſed operabitur frater eius: id eſt qui nondum peruenit ad ætatem quinquagenariam, à vigintiquinque annis incipiens operari. Ergo ita diſtinguendum eſt, Et à quinquagenario recedet ab hac miniſtratione, & non operabitur vltra, & miniſtrabit frater eius. Deinde redit ad illum quinquagenarium, de quo loquebatur, & de illo explicat cætera dicens, In tabernaculo teſtimo-
nij cuſtodire cuſtodias, opera autem non operabitur. F
Quod autem ait, cuſtodire: ſubauditur, incipiat, tanquam id verbo actiuo diceret, cuſtodiet cuſtodias. Solet enim vſitate etiam in Latinis locutionibus infini-
tum verbum poni pro finito. Cum Paſchæ tem- 15.
pore quidam, qui immundi facti erant ſuper animam Numer. 9.
hominis, id eſt ſuper mortuum, quærerent quomodo Paſcha facerent: quoniam oportebat eos ab immundiciis ſeptem diebus purificari ſecūdum legem, conſuluit dominum Moyſes, & reſponſum accepit: cuicunque tale aliquid accidiſſet, vel in tam longinquo itinere conſtitutus eſſet, vt non poſſet occurrere, alio menſe eum facere debere Paſcha, propter diem menſis quartumdecimum, vbi lunæ numerus obſeruabatur. Sed ſi quæratur, quid facerent, ſi forte talis immundicia etiam ad ſecundum menſem occurreret? Arbitror id quod dictum eſt de ſecundo menſe, tāquam regulariter fuiſſe retinendum, vt tertio menſe obſeruarent: aut certe Paſcha non egiſſe tali neceſſitate, ad culpam non per-
tineret. Et die qua ſtatutum eſt tabernaculum,
texit nubes tabernaculū domum teſtimonij: & veſpe- 16.
re erat ſuper tabernaculum velut ſpecies ignis vſque Numer. 9.

G mane, ita fiebat ſemper. Nubes tegebat illud die, & ſpecies ignis nocte. Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea promouebant filij Iſraël: & in loco vbicunque ſteterat nubes, Ibi caſtra collocabant filij Iſraël: per præceptum domini caſtra collocabunt filij Iſraël, & per præceptum domini promouebunt. Omnes dies in quibus obumbrat nubes ſuper tabernaculum, in caſtris erunt filij Iſraël. Et quando protexerit nubes ſuper tabernaculum dies plures, & cuſtodient filij Iſraël cuſtodiam domini, & non promouebunt. Et erit cum texerit nubes dies numero ſuper tabernaculum: per vocem domini in caſtris erunt, & per præceptum domini promouebunt. Et erit cum fuerit nubes à veſpera vſque ad mane, & aſcenderit nubes mane, & promouebunt die vel nocte, & cum ſic aſcenderit nubes, promouebũt die vel menſe diei, abundante nube obumbrante ſuper illud: in caſtris erunt filij Iſraël, & non promouebunt: quoniam per præceptum domini promouebũt. Cuſtodiam domini cuſtodierunt per præceptum domini in manu Moyſi. Totus hic locus difficilis diligẽter exponendus eſt, quoniam inuſitatis generibus locutionum obſcuratus eſt. Et die, inquit, qua ſtatutum eſt taberna-
H culum, texit nubes tabernaculum domum teſtimonij. Idem tabernaculum appellauit domum teſtimonij. Et veſpere erat ſuper tabernaculum velut ſpecies ignis vſque mane, ita fiebat ſemper. Deinde diligenter exprimit, quid fiebat ſemper. Nubes, inquit, tegebat illud die, & ſpecies ignis nocte. Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea promouebant filij Iſraël. Iſta ſententia obſcura non eſt, niſi propter illam locutionem vbi additur, &. Ordo enim verborum integer ſequitur, etiam ſi deſit ipſa coniunctio: vt ſic dicatur, Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, poſtea promouebant filij Iſraël: quamuis & ipſum quod dictum eſt, poſtea, ſi deeſſet, plena poſſet eſſe ſententia. Deinde ſequitur, dicens, Et in loco vbicunque ſteterat nubes, ibi caſtra collocabant filij Iſraël. Hoc autem totum quod faciebant, ad præceptum domini referens, ita complectitur, Per præceptum, inquit, domini caſtra collocabunt filij Iſraël, & per præceptum domini promouebunt. Præceptum domini appellat ſignũ ipſum quod fiebat in nube: ſiue cum ſtaret obumbrans tabernaculum, vt caſtra conſiſterent: ſiue cum aſcendiſſet atque vltra mouere-
I tur, vt eam eleuatis caſtris ſequerentur. Mutauit ſanè in hac ſententia narrantis modum, & tanquam prædicens atque prænuncians verba futuri temporis habere cœpit: Neque enim ait, Per præceptum domini caſtra collocabant filij Iſraël, ſed collocabunt: nec ait, per præceptum domini promouebant, ſed promouebunt. Et hunc modum etiam in conſequentibus ſeruat, qui modus in ſcripturis eſt inuſitatiſſimus. Nam per verba præteriti temporis ſæpe futura prædicta eſſe nouimus, ſicut eſt, Foderunt manus meas & pedes meos. Et, Sicut ouis ad immolandum ductus eſt: ac innumerabilia talia. Vt autem narrator rerum geſtarum verbis vtatur temporis futuri, ſicut hoc loco, difficillimè in ſcripturis inueniri poteſt. Ergo poſteaquam dixit de die & nocte, quo ſigno promoueret populus vel maneret, ne putarentur per noctem ambulare, & per diem ſolere conſidere, atque hoc diebus omnibus facere, ſecutus adiunxit & ait, Omnes dies in quibus obumbrat nubes ſuper tabernaculum, in caſtris erunt filij Iſraël, & quando protexerit nubes ſuper tabernaculum dies plures. Deinde admonens non hoc ex illorum neceſſitate fieri, ſed dei voluntate, Et cuſtodient, inquit, filij

Pſal.22.
Eſa.53.

Iſraël cuſtodiam domini: id eſt, cuſtodiam quam præ- K
cepit dominus, & non promouebunt. Et tanquam diceretur, quando ergo promouebunt? Et erit, inquit, cum texerit nubes dies numero ſuper tabernaculum: id eſt, certo numero, qui numerus vtique deo placet, per vocem domini in caſtris erunt, & per præceptum domini promouebunt. Hanc videtur dicere vocem domini, ſignum quod dat de ſtatione & motu nubis, quia & vox loquentis, proculdubio ſignum eſt voluntatis. Quod ergo ait, & per præceptum, hoc idem ſignum puto intelligendum: quanquam poſſit vox & præceptum domini illud etiam accipi quod locutus eſt vt ſolet ad Moyſen, & præcepit hoc fieri. Neque enim ſcirent illi promouendum eſſe nube promouente, & ſtandum eſſe nube ſtante, niſi hoc eis ante præciperetur. In his autem quæ dicta ſunt, nondum apparuit vtrum per diem tantum ambularent, an etiam per noctem: ſecundum ſignum quod nubes motu ſuo dabat. Fortaſſis enim quamuis plures dies in caſtris manerent nube non promouente, potuit tamen putari nubem non ſolere aſcendere de caſtris, & ſignum itineris dare niſi per diem. Sequitur ergo & dicit, Et erit cum fuerit nubes à veſpera vſque mane, & aſcenderit nubes mane, & pro- L
mouebunt die. Hic illa copulatiua coniunctio more ſcripturæ poſita eſt, Nam ea detracta plenus eſt ſenſus hoc modo, Et erit cum fuerit nubes à veſpera vſq; mane, & aſcenderit nubes mane, promouebunt die. Deinde quia & nocte ſi nubes aſcenderet promouebant, atque iter nocturnum ſi illud ſignum acciperent agebant, adiunxit & ait, Vel nocte & ſi aſcenderit nubes promouebunt. Sed locutio eſt inuſitatior. Non enim tãtùm poſitum eſt, &, ſed eo more poſitum eſt quo non ſolet. Vnde mihi videtur præpoſteratus ordo verborum, ſicut ſæpe in Latinis locutionibus fieri ſolet, Quod genus antiſtrophe dicitur. Proinde ſi ita dicatur, vel & nocte ſi aſcenderit nubes, promouebunt: aut certe ita, ſi & nocte aſcenderit nubes, promouebunt, planiſſimus ſenſus eſt. Adhuc autem occurrebat cogitanti, vt ſcire vellet, vtrum quomodo cognitum eſt ſolere illos ad nubis ſignum diebus & noctibus ambulare, vel diebus & noctibus in caſtris eſſe, ita etiam ſolerent per dies tantum manere etiam quorum noctibus ambularent: quod arbitror ſcripturam in conſequentibus intimaſſe cum dicit, Die vel menſe diei, abundante nube obum- M
brante ſuper illud in caſtris erunt filij Iſraël, & non promouebunt. Quia enim dixerat, vel nocte & ſi aſcenderit nubes promouebunt: tanquam reſtabat vt diceret, die autem ſi non aſcenderit, nõ promouebunt, quando quaſi promouere debere videbãtur. Sed quia hoc etiam diebus plurimis fieri poterat, vt noctibus ambularent promouente nube, & ea manẽte diebus non ambularẽt, ideo poſuit die vel menſe diei. Non dixit menſe, ne ibi & noctes eiuſdem menſis acciperentur: ſed menſe diei, id eſt menſe ex ea parte qua dies illi fuit, non ex ea qua nox. Die ergo vel menſe diei, abundante nube obumbrante, id eſt, abundante in obumbrando, vel abundantius obumbrante ſuper illud, illud ſcilicet tabernaculum: in caſtris erunt filij Iſraël, & non promouebunt. Poſtremò repetiit, diuina authoritate factum, cui reſiſti vtique non debebat, adiungens, Quoniam per præceptum domini promouebũt. Cuſtodiam domini cuſtodierunt per præceptum domini in manu Moyſi. Rediit ad verbum præteriti temporis, vt diceret, cuſtodierunt. Quod vero in fine poſuit, In manu Moyſi, vſitatiſſima in ſcripturis locutio eſt, quia per Moyſen hæc

deus

A deus præcipiebat. Et cum congregaueritis ſyna-
17. gogam, tuba canetis, & non in ſigno. Non ergo ad hoc
Nume.10. canendum præcipit vt congregetur ſynagoga. nam ſi
hoc fit, ſignum eſt: ſed iam congregata ſynagoga, præ-
cepit tuba canere, tanquam ad cantum iam pertineat,
non ad dandum ſignum, quo dato fieri aliqnid admo-
neat. Proinde cum hoc qnod iam congregata ſynago-
ga tubis canebant, quiſquam homo noui teſtamenti ad
aliquid ſpiritale interpretatur, illi ſignum eſt, qui intel-
ligit quare fiat: non illis qui non intelligebant, niſi
quando ad hoc fiebat, vt aliquod opus indiceretur.
18. Et auferam de ſpiritu qui eſt in te, & ſuperponam
Numer.11. ſuper eos, & ſuſtinebũt tecum impetum populi, & non
portabis illos tu ſolus. Plerique Latini interpretes non
vt in Græco eſt tranſtulerunt, ſed dixerunt, Auferam
de ſpiritu tuo qui eſt in te, & ponam ſuper eos, aut po-
nam in eis: & fecerunt ſenſum laborioſum ad intelli-
gendum. Putari enim poteſt de ſpiritu ipſius hominis
dictum, quo humana natura completur corpore adiun
cto, quæ conſtat ex corpore & ſpiritu, quem etiam ani-
1.Cor.2. mam dicunt: de quo & Apoſtolus dicit. Quis enim ho-
minum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui
B in ipſo eſt? Sic enim & quæ dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpi-
ritus dei. Et quod adiungit ac dicit, Nos autem non ſpi-
ritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo
eſt: oſtendit vtique alium eſſe ſpiritum dei, cuius par-
ticeps fit ſpiritus hominis per gratiam dei: quamuis poſ-
ſet etiam, ſicut alij interpretati ſunt, intelligi ſpiritus dei
in eo quod dicitur, de ſpiritu tuo qui eſt in te: vt di-
ctum ſit, tuo, quia fit etiam noſter qui dei eſt, cum acci-
pimus eum: ſicut de Ioanne dictum eſt, in ſpiritu & vir-
Luc.1. tute Heliæ. Nõ enim anima Heliæ in eum fuerat reuo-
luta. Quod ſi quidam hæretica peruerſitate opinantur,
4.Reg.2. quid dicturi ſunt in eo quod ſcriptum eſt, Spiritus He-
liæ requieuit ſuper Heliſæum, cum iam ille vtique ha-
beret animam ſuam: niſi quia dictum eſt de ſpiritu dei,
vt etiam per illum operaretur, qualia per Heliam ope-
rabatur: non ab illo recedens, vt iſtum poſſet implere:
aut diſpertitus minus eſſet in illo, vt poſſet ex aliqua
parte & in iſto eſſe? Deus enim, qui poſſet eſſe in omni-
bus tantus, in quibus per illam gratiam eſſe voluerit.
Nunc autem cum ita ſcriptum ſit, Et auferam de ſpi-
ritu qui eſt ſuper te: nec dictum ſit, de ſpiritu tuo: faci-
C lior eſt abſolutio quæſtionis: quia intelligimus nihil
aliud deum ſignificare voluiſſe, niſi ex eodem ſpiritu
gratiæ illos quoque habituros adiutorium, ex quo ha-
bebat Moyſes: vt & iſti haberent quantum deus vellet,
19. non vt ideo Moyſes minus haberet. Et dixit Moy-
Nume.11. ſes, Sexcenta milia ſunt peditum, in quibus ſum in ip-
ſis, & tu dixiſti, Carnes dabo eis, & edent menſe die-
rum, Nunquid oues & boues occidentur illis, & ſuffi-
cient illis: aut omnis piſcis congregabitur eis, & ſuffi-
ciet eis? Quæri ſolet vtrum hoc Moyſes diffidendo di-
xerit, an quærendo. Sed ſi putauerimus eum diffiden-
do dixiſſe, naſcetur quæſtio cur hoc ei non exprobra-
uerit dominus, ſicut exprobrauit quòd ad petram vnde
Nume.20. aqua profluxit, videtur de poteſtate domini dubitaſſe.
Si autem dixerimus hoc eum dixiſſe qnærendo mo-
dum quo fieret, ipſa domini reſponſio: vbi ad eum di-
xit, Nunquid manus domini non ſufficiet, quaſi redar-
guentis videtur, quòd iſte illa non credidiſſet. Sed me-
lius arbitror intelligi, dominum ita reſpondiſſe, tan-
quam modum futuri facti, quem ille requirebat, dicere
noluerit, ſed potius opere ipſo ſuam potentiam de-
Luc.1. monſtrare. Poterat enim & Mariæ dicenti, Quomodo
fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco: à calum- D
niantibus obiici, quòd minus crediderit, cum illa mo-
dum quæſiuerit, non de virtute dei dubitauerit. Quod
autem reſponſum eſt illi, Spiritus ſanctus ſuperueniet
in te, & virtus altiſsimi obumbrabit te: poterat & ſic re-
ſponderi quomodo hic, Nunquid ſpiritui ſancto im-
poſsibile eſt, qui ſuperueniet in te? ac ſi idem ipſe ſen-
ſus conſeruaretur. Porrò autem talia quædam dicens
Zacharias, incredulitatis arguitur, & vocis oppreſſæ
pœna plectitur. Quare? niſi quia deus non de verbis, ſed
de cordibus iudicat. Alioquin & ad illam petram vn-
de aqua profluit, poterant excuſari verba Moyſi, niſi
in eum clara eſſet diuina ſententia, quod diffidendo
talia dixerit. Nam ita ſe ea verba habent, Audite me in-
creduli, Nunquid de petra iſta educimus vobis aquam? Nume.20.
Deinde ſequitur, Et eleuata Moyſes manu ſua percuſ-
ſit petram virga bis, & exiit aqua multa, & bibit ſyna-
goga, & pecora eorum. Vtique ad hoc congregauit po-
pulum, & ad hoc illam virgam in qua tanta miracula
fecerat ſumpſit, eáque petram percuſsit, atque inde ſo-
litæ virtutis eſt conſequutus effectus. Verba ergo illa
quibus ait, Nunquid ex hac petra educimus vobis a-
quam? poſſent ſic accipi, tanquam diceretur, Nempe E
ex hac petra ſecundum veſtram incredulitatem aqua
educi non poteſt. Vt denique percutiendo oſtendere-
tur, fieri diuinitus potuiſſe quod illi infidelitate non
crediderunt, maxime quia dixerat, Audite me incre-
duli: ita quidẽ intelligi poſſent hæc verba, niſi deus qui
cordis inſpector eſt, quo animo dicta fuerit indica-
ret: Sequitur enim ſcriptura & dicit, Et dixit dominus
ad Moyſen & Aaron, Quoniam non credidiſtis ſancti-
ficare me in conſpectu filiorum Iſraël, propter hoc non
inducetis vos ſynagogam hanc in terram quam dedi
eis. Ac per hoc intelligitur illa verba ita dixiſſe Moy-
ſen, tanquam ad incertum percuſſerit, vt ſi non ſeque-
retur effectus, hoc prædixiſſe putaretur, cum ait, Nun-
quid ex hac petra educimus vobis aquam? quod in a-
nimo eius lateret omnino, niſi dei ſententia prodere-
tur. Econtrario itaque iſto loco debemus intelligere
verba Moyſi de promiſsis carnibus, quærentis potius
quomodo fieret, quàm diffidentius fuiſſe, quando ſen-
tentia domini non ſecuta eſt quæ vindicaret, ſed po-
tius quæ doceret. De vxore Moyſi Aethiopiſſa 20.
quæri ſolet, vtrum ipſa erat filia Iethro, an alteram du- Nume.12.
xerit vel ſuperduxerit. Sed ipſam fuiſſe credibile eſt, F
De Madianitis quippe erat, qui reperiuntur in Parali- 2.Para.14.
pomenon Aethiopes dici, quando contra eos pugna-
uit Ioſaphat. Nam in his locis dicitur eos perſecutus
populus Iſraël, vbi Madianitæ habitant, qni nunc Sar-
raceni appellantur. Sed nunc eos Aethiopes nemo fe-
rè appellat, ſicut ſolent locorum & gentium nomina
plerunque vetuſtate mutari. Et dixit ad eos. A- 21.
ſcendite iſta eremo, & aſcendetis in montem & vide- Exod.13.
bitis terram quæ ſit, & populum qui inſidet ſuper eam,
ſi fortis eſt an infirmus, ſi pauci ſunt, an multi. Expo-
ſuiſſe intelligitur, ſecundum quid dixerit, ſi potens eſt
an infirmus: hoc eſt, ſi pauci ſunt an multi. Nam quo-
modo poſſent de monte proſpicientes ſentire huma-
narum virium fortitudinem: Poteſt & alius ſenſus eſſe
multo congruentior veritati: quod ait, Aſcendetis in
montem, in ipſam terram, dixit, quam explorare vole-
bant, Non enim poſſent facile exploratores intelligi,
vbi tanquam peregrinantes omnia perquirebant. Nam
ſi de montis vertice eos putauerimus conſpexiſſe ter-
ram & explorаſſe: quomodo poſſent exquirere omnia

G quæ Moyſes exquirenda præcepit ? Qnomodo intra-
re cinitates quas eos ſcriptura dicit intraſſe ? Quomo-
do de illa valle botrum tollere, propter quem & lo-
co nomen eſt inditum, vt vallis botri diceretur ? In ip-
ſo ergo monte explorabatur terra, quia ipſe erat à quo
exploraretur: & ibi erat quidam depreſsior locus, de
22. qua valle botrus ablatus eſt. Et protulerunt pauo-
Nume.13. rem terræ quam explorauerunt. Pauorem terræ dixit,
non quòd paueat eadem terra, ſed quem ex ea terra
23. conceperant. Caleph & Ieſus Naue loquentes ad
Nume.14. populum Iſraël ne timerent ingredi terram promiſsio-
nis, dixerunt inter cætera, Vos autem ne timueritis po-
pulum terræ, quoniam cibus nobis ſunt. Abſceſsit enim
tempus ab eis, dominus autem in nobis, ne timueritis
eos. Quod dictum eſt, cibus nobis ſunt: intelligi volue-
runt, conſumemus eos. Quod vero adiunxerũt, abſceſ-
ſit enim tempus ab eis, dominus autem in nobis: ſatis
diligenter non dixerunt, abſceſsit dominus ab eis, im-
pij quippe antiquitus fuerunt: ſed quoniam & impiis
occulta diſpenſatione diuinæ prouidentiæ datur tem-
pus florendi atque regnandi, abſceſsit, inquiunt, tem-
pus ab eis, dominus autem in nobis: non diaerunt, abſ-
H ceſsit tempus ab eis, & noſtrum ſucceſsit: dominus au-
tem in nobis, non tempus. Illi enim tempus habuerunt,
iſti dominum deum temporum creatorem & ordina-
torem, & quorumqne vt ei placet diſtributorem.
24. Quod præcipitur quomodo expientur peccata qnæ
Nume.15. non ſponte committuntur, merito quæritur quæ ſint
ipſa peccata nolentium: vtrum quæ à neſcientibus
committuntur: an etiam poſsit recte dici peccatum eſ-
ſe nolentis, quod facere compellitur: nam & hoc con-
tra voluntatem facere dici ſolet. Sed vtique vult pro-
pter quod facit cum vult viuere: ſi ſcilicet quiſquã niſi
fecerit mortem minetur. Vult ergo facere, quia vult
viuere: & ideo non per ſeipſum appetendo vt falſum
iuret, ſed vt falſum iurando viuat. Qnod ſi ita eſt, ne-
ſcio vtrum poſsint dici iſta peccata nolentium, qua-
lia hic dicuntur expianda. Nam ſi diligenter conſide-
ratur, forte ipſum peccare nemo velit, ſed propter a-
liud fit quod vult qui peccat. Omnes quippe homines
qui ſcientes faciunt quod non licet, vellent licere. Vſ-
queadeo ipſum peccare nemo appetit propter hoc ip-
ſum, ſed propter illud quòd ex eo conſequitur. Hæc ſi
I ita ſe habent, non ſunt peccata nolentium, niſi ne-
ſcientium: quæ diſcernuntur à peccatis volentium.
25. Et anima quæcunque peccauerit in manu ſuper-
Nume.15. biæ, ex indigenis, aut ex proſelytis, deum hic exacer-
bat: & exterminabitur anima illa de populo ſuo, quo-
niam verbum domini contempſit, & mandata eius diſ-
perdidit. Contritione conteretur anima illa, pecca-
tum eius in illa. Quæ ſint peccata quæ fiunt in mann
ſuperbiæ, id eſt de ſuperbia committuntur, ſcriptura
ipſa in conſequentibus ſatis expoſuit, vbi ait, quoniam
verbum domini contempſit. Aliud eſt ergo præcepta
contemnere, aliud magnipendere quidem, ſed aut
ignarum contra facere, aut victum. Quæ duo fortaſſe
pertineant ad illa peccata quæ à nolentibus fiunt: de
quibus ſuperius qnemadmodum deo propitiato expia-
rentur admonuit: ac deinde ſubiecit peccata ſuperbiæ,
cum quiſque ſuperbiendo, id eſt, præceptum contem-
nendo perperam facit. Quod genus peccati non dixit
vllo genere ſacrificij purgari oportere, tanquam inſa-
nabile iudicans, illa duntaxat curatione quæ per ſacri-
ficia gerebatur, qualia facienda in hac ſcriptura præci-
piuntur. Quæ ſi per ipſa attendantur, nullo pacto poſ-
ſunt mederi. Si autem res ipſæ quarum hæc ſacramen- K
ta ſunt inquirantur, in eis inueniri poterit purgatio pec
catorum. Quod ergo ſcriptum eſt, Peccator cum ve- *Prouer.18.*
nerit in profundum malorum contemnit: iſte ſignifi-
catus eſt, quem ſcriptura hoc loco dicit, in manu ſuper-
biæ delinquere. Hoc igitur ſine pœna eius qui commit-
tit non poteſt aboleri, atque ideo non poteſt non puni-
tum eſſe: & cum pœnitendo ſanatur, ipſa afflictio pœ-
nitentis pœna peccati eſt, quanuis medicinalis & ſalu-
bris. Meritò quippe magnum iudicatur peccatum cum *Pſal.50.*
ſuperbia præceptum contemnit: ſed econtrario vt ſa-
nari poſsit, cor contritum & humiliatum deus nõ ſper-
nit. Veruntamen quia ſine pœna non fit, ideo talia hic
dicta ſunt: deũ, inquit, hic exacerbat: quia deus ſuperbis *Iacob.4.*
reſiſtit. Et exterminabitur anima illa de populo ſuo,
qnoniam talis omnino in numero eorum qui ad deum
pertinent non eſt: quoniam verbum domini contem-
pſit, & mandata eius diſperdidit, contritione contere-
tur anima illa. Quare autem contritione conteretur,
conſequenter adiungit dicens, Peccatum eius in illo: ac
per hoc ſi tali peccato debitam contritionem ipſe ſibi
adhibeat pœniẽdo, cor contritum vt dictum eſt, deus
non ſpernet: quanuis in Græco non dictum ſit hoc lo- L
co, contritione conteretur: ſed ex contritione extere-
tur anima illa. Quod ita accipi poteſt, quaſi omnimo-
do terendo extinguatur ac ſi non ſit. Sed prius natura
immortalitatis animæ hunc intellectum recuſat: dein-
de ſi quod exteritur, omni modo efficeretur vt non ſit,
non diceret de ſapiente, Et gradus oſtiorum eius exte-
rat pes tuus. Verùm illa diſcretio magis magiſqne con- *Eccleſia-*
ſideranda eſt: vtrum nemo peccet niſi aut ignarus, aut *ſtici.6.*
victus, aut contemnens, vnde nunc longum eſſet diſpu
tare. Quid eſt quòd Dathan & Abiron cum in ſe- 26.
ditionem conſurrexiſſent, vocati à Moyſe ac ſuperbe & *Nume.16.*
iniurioſe reſpondentes, Nunquid puſillum hoc, quo-
niam eduxiſti nos in terram fluentem lac & mel, inter-
ficere nos in eremo, quoniam præes nobis princeps, &
tu in terram fluentem lac & mel induxiſti nos, & dedi-
ſti nobis ſortem agri & vineas: poſt hæc addiderunt,
Oculos hominnm illorum abſcidiſſes: non aſcẽdimus.
quorum hominum oculos dixerunt? Vtrum populi Iſ-
raël, tanquam dicentes, Si ita præſtitiſſes, oculos homi-
num illorum abſcidiſſes: id eſt ita te diligerent vt ocu-
los ſuos eruerent & darent tibi: quod indiciũ magnnm M
dilectionis & Apoſtolus dicit, Quoniam ſi fieri poſſet, *Galat.4.*
oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Et deinde
plenam contumaciam addiderũt, Non aſcendimus: id
eſt nõ veniemus, quia vocauerat eos. An potius oculos
hominum, illorũ dicit oſtium qui nimis acres & terri-
biles fuerant nunciati: tanquam dicerent, & ſi hoc fe-
ciſſes, non tibi obtemperaremus: niſi quòd modus ver-
bi alius pro alio poſitus eſt, vt non dicerent, non aſcen-
deremus, ſed non aſcẽdimus, quodam genere locutio-
nis? Et locutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron 27.
dicens, Abſcedite vos de medio ſynagogæ iſtius. No- *Nume.16.*
tandum eſt tunc iubere dominum ſeparationem fieri
corporalem, cũ iam vindicta imminet malis. Sic Noë *Geneſ.7.*
cum domo ſua ſeparatur à cæteris diluuio perituris. Sic
Loth cum ſuis ſeparatur à Sodomis igne cœlitus con- *Geneſ.19.*
ſumendis. Sic ipſe populus ab Aegyptiis marinis flucti- *Exod.14.*
bus obruendis. Sic iſti nunc à ſynagoga Core Abiron
& Dathan, qui ſe primitus per ſeditionem abrumpe-
re voluerunt: cum quibus tamen ſancti antea viuentes
& conuerſantes, & cum cæteris quos reprobat deus ſe-
cundum verba quæ in eos increpãs dicit, contaminari
tamen

A tamen ab eis minime potuerunt:nec ſeparari iuſsi ſunt,
quando vindictam dominus ſiue differebat, ſiue talem
adhibebat, qua innocentes periclitari lædi ve non poſ-
ſent, ſicut ſerpentum morſibus, ſicut ſtrage mortium
qua deus quem volebat ſicut volebat alio percutiebat
intacto, non ſicut aqua diluuij,aut ignea pluuia, aut a-
qua maris,aut hiatu terræ, quæ permixtos poterat pari-
ter abſumere:non quia & ibi deus ſuos conſeruare non
poſſet, ſed quia opus erat tentatione miraculi vbi ſepa-
ratio fieri poterat, vt vel aqua, vel ignis,vel hiatus terræ
Matth.13. quos inueniſſet auferret. Sic & in fine à zizaniis ſepa-
rabuntur frumenta, & malos cremantibus flammis,
iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum.
28. Quod ait Moyſes de Core & Abiron & Dathan,
Nume.16. in viſione oſtendet deus, & aperiens terra os ſuum ab-
ſorbebit vos. Quidam interpretati ſunt,in hiatu oſten-
det dominus: credo putantes dictum χάσματι quod
Græce poſitum eſt φάσματι,quod pro eo dictum eſt,ac
ſi diceretur in manifeſtatione, quod apertis oculis ap-
parebit. Non enim ſic dictum eſt, in viſione, quemad-
modum ſolent dici viſiones,ſiue ſomniorum, ſiue qua-
rumcunque in ecſtaſi figurarum: ſed vt dixi, in mani-
B feſtatione. Nonnulli autem aliud opinantes, in phan-
taſmate interpretari voluerunt. Quod omnino ſic ab-
horret à conſuetudine locutionis noſtræ, vt nuſquam
ferè dicatur phantaſma,niſi vbi falſitate viſorum intel-
lectus noſter illuditur,quanuis & hoc à videndo ſit di-
ctum. Sed, vt dixi, aliud loquendi conſuetudo præiu-
29. dicauit. Et deſcenderunt ipſi & omnia quæcunque
Nume.16. ſunt eis viuentes ad inferos. Notandum ſecundum lo-
cum terrenum dictos eſſe inferos, hoc eſt in inferiori-
bus terræ partibus. Varie quippe in ſcripturis & ſub in-
tellectu multiplici, ſicut rerum de quibus agitur ſenſus
exigit, nomen ponitur inferorum, & maxime in mor-
tuis hoc accipi ſolet. Sed quoniam iſtos viuẽtes dictum
eſt ad inferos deſcendiſſe, & ipſa narratione quid fa-
ctum fuerit ſatis apparet: manifeſtum eſt, vt dixi,infe-
riores partes terræ inferorum vocabulo nuncupatas, in
comparatione huius ſuperioris terræ in cuius facie vi-
uitur:ſicut in comparatione cœli ſuperioris vbi ſancto-
rum demoratio eſt angelorum,peccãtes angelos in hu-
ius aëris detruſos caliginem, ſcriptura dicit tanquam
2.Petr.2. carceribus inferi puniendos reſeruari. Si enim deus,in-
C quit, angelis peccantibus non pepercit, ſed carceribus
caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio punien-
Epheſ.2. dos reſeruari: cum Apoſtolus Paulus principem pote-
ſtatis diabolum dicat, qui operatur in filiis diffidentiæ.
30. Et dixit dominus ad Moyſen & ad Eleazarum fi-
Nume.16. lium Aaron ſacerdotem, Tollite thuribula ærea è me-
dio exuſtorum:& ignem alienum hunc ſemina ibi:quia
ſanctificauerunt thuribula peccatorum horum in ma-
nibus ſuis: & fac ea laminas ductiles circumpoſitio-
nem altari:quoniam oblata ſunt ante dominum,& ſan-
ctificata ſunt: & factæ ſunt in ſignum filiis Iſraël. Hoc
loco cur non ad Moyſen & Aaron ſicut in ſuperioribus
dominus locutus ſit, ſed ad Moyſen & Eleazarũ filium
Aaron,hæc mihi cauſa interim occurrit: Quoniã quæ-
ſtio erat de progenie ſacerdotum, id eſt, de quo genere
eſſe deberent: vnde illi ex alio genere, quia ſibi vſur-
pare ſacerdotium auſi ſunt, tam horrendo & mirabili
ſupplicio perierunt: non ad Aaron, quia iam ſummus
ſacerdos erat, ſed ad Eleazarum voluit loqui deus, qui
ei ſuccedere debebat,& ſecundo iam ſacerdotio funge-
batur, vt eo modo ſeriem generis commẽdaret quæ in
ſucceſsionibus ſacerdotum eſſe deberet. Vnde etiam in
conſequentibus dicit, Et accepit Eleazar filius Aaron D
ſacerdotis thuribula ærea quæ antea obtulerũt qui exu-
ſti ſunt,& addidit ea circumpoſitionem altaris memo-
riale filiis Iſraël, vt nõ accedat quiſquam alienigena qui
non eſt de ſemine Aaron, imponere incenſum ante do
minum:& non erit ſicut Core & ſicut conſpiratio eius,
ſicut locutus eſt dominus in manu Moyſi. Hoc ergo
modo voluit per Eleazarum deus non ſacerdotium
quod iam erat in Aaron, ſed ſucceſsionis ſacerdotalis
progeniem commendare. Quod vero ait, Et ignem
alienum hunc ſemina: ibi,ſparge,intelligendum eſt. Et
quod addidit, Quia ſanctificauerunt thuribula pecca-
torum horum in manibus ſuis:locutione quidem inu-
ſitata expreſſa ſententia eſt. Sed notãdum nouo modo
dicta ſanctificata pœna eorum, à quibus hoc peccatum
fuerat perpetratum: quia per eos exemplum datum eſt
cæteris quo timerent. Circumpoſitionem autem altari
cur ex eis fieri voluit, addidit dicens: quoniam oblata
ſunt ante dominũ, & ſanctificata facta ſunt in ſignum
filiis Iſraël.non ergo in eis reprobari voluit, quòd à ta-
libus oblata ſunt,ſed hoc potius attendi ante quem ob-
lata ſint:id eſt quia ante dominum,vt plus in eis valeret
nomẽ domini,ante quem oblata ſunt, quàm peſsimum E
meritum eorum,à quibus oblata ſunt. Hoc autem iam
& in Exodo commemorauerat ſcriptura, quando alta-
re fabricatum dicit. Vnde intelligitur genera rerum ge-
ſtarum diſtributa eſſe per libros, non temporum ordo
contextus. Nam & de virga Aaron quomodo res geſta
ſit, vt & florens & germinans electionem ſacerdotij e-
ius diuinitus indicaret, in hoc libro ſcriptura narrauit,
& tamen de ipſa virga in Exodo dicitur, vt in ſanctis
ſanctorum,cum manna in arca poneretur, quãdo præ-
cipitur de tabernaculo fabricando: quod vtique longe
ante præceptum eſt, quàm ipſum tabernaculum fabri-
catum perfectumq; conſiſteret. Stetit autẽ primo men-
ſe ſecundi anni,ex quo de Aegypto egreſsi ſunt:& liber
iſte incipit à ſecundo menſe eiuſdem anni ſecundi,pri-
mo die menſis. Vnde clarum eſt iſta, ſi librorum ordi-
nem conſideremus,per recapitulationem, id eſt præte-
ritorum recordationem commemorari, quæ putãt,qui
minus diligenter intendunt, eodem facta ordine, quo
narrantur. Et ait dominus ad Aaron dicens, Tu 31.
& filij tui,& domus patris tui tecum accipietis peccata *Exod.18.*
ſanctorum:& tu & filij tui accipietis peccata ſacerdotij F
veſtri. Hæc ſunt peccata quæ appellantur ſacrificia pro
peccatis. Proinde peccata ſanctorum dictum eſt, non
quæ ſancti committũt, ſed ab eo quòd ſunt ſancta ſan-
ctorum, quia in ſanctis offeruntur. Et peccata dicuntur
ſacrificia pro peccatis: ideo appellata ſunt peccata ſan-
ctorum. Et peccata ſacerdotij veſtri:id eſt eadem ipſa
quæ offeruntur pro peccatis:ſicut etiam in Leuitico de-
clarat, & pertinere debere dicit ad ſacerdotem.
Primogenita omnia quæcunque fuerint in terra 32.
eorum, quantacunque attulerint domino, tibi erunt. *Nume.18.*
Hic primogenita, non fœtus primitiuos pecorum di-
cit:nam ipſa Græce πρωτότοκα nominantur, hæc autem
πρωτογεννήματα. Sed Latine duabus his rebus, duo no-
mina reperta non ſunt. Et ideo iſta πρωτογεννήματα qui-
dam primitias interpretati ſunt, Sed primitiæ ἀπαρχαὶ
dicuntur, & aliud ſunt. Hæc igitur tria ita diſcernun-
tur, quia πρωτότοκα ſunt primitiui animalium fœtus,
etiam hominum: πρωτογεννήματα vero, primi fructus de
terra ſumpti, vel de arbore,vel de vite. Primitiæ autem
de fructibus quidem, ſed iam redactis ab agro: ſicut de
maſſa, de lacu, de dolio, de cupa, quæ primitus ſume-

G bantur. De iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquam
33. aſperſionis, eorumq́; mundationem qui mortuum teti-
Nume.19. gerint, proficere lex mandauit, nec tangere permitti-
mur. Euidentiſsimum enim ſignum in ea noui teſta-
menti præfigurabatur, nec ſatis dignè feſtinãter dicere
de tanto ſacramẽto valemus. Primò enim quòd ita cœ-
pit de hac re loqui ſcriptura, quem non moueat, & in-
tentiſsimam mẽtem faciat in altitudine ſacramenti? Et
locutus eſt, inquit, dominus ad Moyſen & Aaron di-
cens, Iſta diſtinctio legis quæcunque conſtituit domi-
nus: proculdubio nõ eſt diſtinctio niſi inter aliqua duo
vel plura: nam diſtinctionem ſingularitas non requirit.
Nec diſtinctionem cuiuſlibet rei commemorauit, ſed
addidit legis, nec cuiuſcunque legis: aſsidue quippe in
ſcriptura dicitur de vnaquaque re, de qua legitime præ-
cipitur, Hæc eſt lex illius vel illius rei: non vniuerſalis
lex, quæ continet omnia quæ legitime præcipiuntur.
Hic vero cum dixiſſet, Hæc eſt diſtinctio legis: ſecutus
adiunxit, Quæcunque conſtituit dominus, præcipien-
do vtique, non creando. Nam etiam nonnulli interpre-
tes, Quæcunque pręcepit dominus, tranſtulerunt. Si er-
go hæc eſt diſtinctio legis, quæcunque præcepit domi-
H nus: proculdubio magna eſt iſta diſtinctio. Et recte in-
telligitur duo teſtamenta diſtinguere. Eadem quippe
ſunt in veteri & nouo: ibi obumbrata, hic reuelata: ibi
præfigurata, hic manifeſtata. Nam nõ ſolum ſacramen-
ta diuerſa ſunt, verùm etiam promiſſa ibi vidẽtur tem-
poralia proponi, quibus ſpiritale præmiũ occulte ſigni-
ficetur: hic autem manifeſtiſsime ſpiritalia promittun-
tur & æterna. Temporalium autem bonorũ atque car-
nalium, & ſpiritalium atque æternorum, quæ clarior
certiórque diſtinctio eſt, quàm paſsio domini noſtri Ie-
ſu Chriſti? in cuius morte ſatis conſtitit, non iſtam ter-
renam tranſitoriámque felicitatem à domino deo pro
magno munere ſperandam & optandam: quandoqui-
dem in vnigenito filio ſuo, quem tanta illa perpeti vo-
luit, longe aliud à ſe peti expectarique oportere apertiſ-
ſima diſtinctione declarauit. Hanc ergo paſsionem do
mini noſtri Ieſu Chriſti, velut diſtinctione duorum te-
ſtamentorum, hoc quod de iuuencæ rufæ mactatione
narratur, ſatis cõgrue præfigurat. Locutus eſt enim do-
minus ad Moyſen & Aaron dicens. Iſta diſtinctio le-
gis, quæcunque conſtituit dominus: ac deinde mãdare
I incipit hæc adiungens & dicens, Loquere filiis Iſrael:
poteſt etiam ita diſtingui, Et locutus eſt dominus ad
Moyſen & Aaron dicens, Iſta diſtinctio legis quæcun-
que conſtituit dominus dicẽs: non quæcunque conſti-
tuit dominus creans, ſicut cœlum & terram & omnia
quæ in eis ſunt: ſed quæcunque conſtituit dominus di-
cens, in duobus videlicet teſtamentis: vt deinde ſequa-
tur, Loquere filiis Iſraël, & accipiant à te iuuencam ru-
fam ſine vicio. Iuuenca rufa carnem Chriſti ſignificat,
Sexus fœmineus eſt, propter infirmitatem carnis: Rufa
eſt, propter ipſam cruentam paſsionem. Quod autem
ait, accipiant à te: in ipſo Moyſe figuram legis oſten-
dit: quoniam ſecundum legem ſibi viſi ſunt occidere
Chriſtum, quia ſoluebat ſecundum ipſos ſabbatum, &
(ſicut putabant) obſeruationes legitimas prophanabat.
Quod ergo ſine vicio dicitur hæc iuuenca, mirum non
eſt. Hanc enim carnem etiam cæteræ hoſtiæ figurabãt,
vbi ſimiliter ſine vicio pecora immolari iubentur, Erat
quippe illa caro in ſimilitudine carnis peccati, ſed non
caro peccati. Veruntamen hic vbi euidentius legis di-
ſtinctionem deus voluit commendare, parum fuit di-
cere ſine vitio, niſi diceretur, quæ non in ſe habet vi-
tium. Quod ſi repetendi cauſa dictum eſt, fortaſſe non K
fruſtra eſt, quòd eam rem ipſa repetitio firmius cõmen-
dauit. Quanquam & illud non abhorret à vero, vt ideo
additum intelligatur, quæ non habet in ſe vitium, cum
iam dictum eſſet, iuuencam ſine vitio. quia in ſe nõ ha-
buit vitium caro Chriſti, in aliis autẽ habuit qui mem-
bra ſunt eius. Quæ enim caro in hac vita ſine peccato,
niſi illa ſola quæ non habet in ſe vitium? Et non eſt ſu-
perpoſitum ſuper eam iugum. Non enim ſubiugata eſt
iniquitati, cui ſubiugatos inueniens liberauit, & eorum
vincula dirupit, vt ei dicatur, Dirupiſti vincula mea, ti- Pſal.115.
bi ſacrificabo hoſtiam laudis. Super illius quippe car- Ioan.10.
nem non eſt poſitum iugum, qui poteſtatem habuit po
nendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. Et dabis
eam, inquit ad Eleazarum ſacerdotem. Cur non ad Aa-
ron, niſi fortè ita præfiguratum eſt, nõ ad tempus quod
tunc erat, ſed ad poſteros huius ſacerdotij paſsionem
domini peruenturam? Et eiicient eam extra caſtra. Sic
& eiectus eſt dominus paſſurus extra ciuitatem. Quod
autem ait, in locum mundum: ita ſignificatum eſt, quia
non habuit cauſam malam. Et occidẽt eam in conſpe-
ctu eius, ſicut occiſa eſt caro Chriſti in cõſpectu eorum
qui futuri erant in nouo teſtamento domini ſacerdo- L
tes. Et accipiet Eleazar ſanguinem eius, & aſperget con
tra faciem tabernaculi teſtimonij in ſanguine eius ſe-
pties. Hæc teſtificatio eſt Chriſtum ſecũdum ſcripturas
fudiſſe ſanguinem in remiſsionem peccatorum. Ideo
contra faciem tabernaculi teſtimonij, quia nõ aliter de-
claratum eſt quàm fuerat diuino teſtimonio prænun-
ciatum. Et ideo ſepties, quia ipſe numerus ad munda-
tionem pertinet ſpiritalem. Et cremabunt eam in con-
ſpectu eius. Puto quia concrematio ad ſignum perti-
net reſurrectionis. Natura eſt quippe ignis, vt in ſuper-
na moueatur, & in eum conuertitur quod crematur.
Nam & ipſum cremare de Græco in Latinum ductum
verbum eſt à ſuſpenſione. Quod vero additum eſt, in
conſpectu eius: id eſt in conſpectu ſacerdotis: hoc mi-
hi inſinuatum videtur, quia illis apparuit reſurrectio
Chriſti, qui futuri erant regale ſacerdotium. Iam quod
ſequitur, Et pellis eius & carnes & ſanguis eius cũ ſter-
core eius comburetur, ĩdipſum expoſitum eſt quomo-
do concremabitur: & ſignificatum eſt quòd non ſolum
ſubſtantia mortalis corporis Chriſti, quæ commemo-
ratione pellis & carnium & ſanguinis intimata eſt, ve- M
rùm etiam cõtumelia & abiectio plebis quam nomine
ſtercoris ſignificatam puto, conuerteretur in gloriam,
quam combuſtionis flamma ſignificat. Et accipiet ſa-
cerdos lignum cedrinum & hyſſopum & coccinum, &
immittet in medium combuſtionis iuuencæ. Lignum
cedrinum ſpes eſt, quæ debet in ſupernis firmiter habi-
tare. Hyſſopus fides, quæ cum ſit herba humilis, radici-
bus hæret in petra. Coccinum charitas, quod feruorem
ſpiritus igneo colore teſtatur. Hæc tria debemus mitte-
re in reſurrectionem Chriſti, tãquam in medium com-
buſtionis illius, vt cum illo ſit abſcondita vita noſtra,
ſicut dicit Apoſtolus, Et vita noſtra abſcondita eſt cum Coloſſ.3.
Chriſto in deo. Et lauabit veſtimẽta ſua ſacerdos, & la-
uabit corpus ſuum aqua, & poſtea introibit in caſtra, &
immundus erit ſacerdos vſque ad veſperam. Lauatio
veſtimentorum & corporis quid eſt, niſi mundatio ex-
teriorum & interiorum? Et hæc ſacerdos. Deinde ſe-
quitur, Et qui comburet eam, lauabit veſtimenta ſua, &
lauabit corpus ſuum aqua, & immundus erit vſque ad
veſperam. In eo qui comburit, eos figuratos arbitror
qui Chriſti carnem ſepelierũt, reſurrectioni eam veluti
conſta-

A conflagrationi mandantes. Et congregabit homo mū-
dus cinerem iuuencæ, & ponet extra caſtra in locum
mundum. Quid dicimus cinerem iuuencæ, reliquias
videlicet illius interfectionis & combuſtionis, niſi fa-
mam quæ conſecuta eſt paſsionem reſurrectionémque
Pſal. 36. Chriſti? Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico. Nam
& cinis erat, quia velut mortuus ab infidelibus condē-
nabatur: & tamen mundabat, quia & reſurrexiſſe à fi-
delibus credebatur. Et quia hæc fama apud eos maxi-
me claruit qui in cæteris gentibus erant, & non erant
de conſortio Iudæorum: ideo dictum eſſe exiſtimo, &
congregabit homo mundus cinerem iuuencæ: mun-
dus vtique ab interfectione Chriſti, quæ Iudæos fece-
rat reos. Et reponet in locum mundum: id eſt hono-
rabiliter tractabit. Tamen extra caſtra: quia extra ce-
lebrationem Iudaicæ conſuetudinis honor euangeli-
cus claruit. Et erit ſynagogæ filiorum Iſraël in conſer-
uationem. Aqua aſperſationis, purificatio eſt. Poſtea de-
clarat plenius quemadmodum ex iſto cinere fiebat a-
qua aſperſionis, vnde mundabantur à contactu mor-
tuorum, quod vtique ſignificatur ab iniquitate mori-
B bundæ vel morticinæ vitæ. Sed mitum eſt quod ſequi-
tur: Et qui congregat, inquit, cinerem iuuencæ, lauabit
veſtimenta ſua, & immundus erit vſque ad veſperam.
Quomodo erit ex hoc immundus qui mundus acceſ-
ſerat: niſi quia & ij qui ſibi videntur mūdi, in fide Chri-
Roma. 3. ſtiana ſe agnoſcunt, quia omnes peccauerunt, & egent
gloria dei, iuſtificati gratis per ſanguinem ipſius. Hunc
tamen veſtimenta ſua lauare dixit, non etiam corpus
ſuum. Credo quod illius cineris congregatione & re-
poſitione in loco mundo, ſi hæc ſpiritaliter intelligan-
tur, iam intrinſecus vult intelligi fuiſſe mundatum: ſi-
Acto. 10. cut Cornelius audiens & credens quod prædicauerat
Petrus, ita mundatus eſt, vt ante viſibilem baptiſmum
cum ſuis qui aderant acciperet donum ſpiritus ſancti.
Veruntamen nec viſibile ſacramentum contemni po-
tuit, vt ablutus etiam extrinſecus lauaret quodammo-
de veſtimenta ſua: Et erit, inquit, filiis Iſraël, & proſe-
lytis qui apponuntur, legitimum æternum. Quid aliud
oſtenditur, niſi baptiſmum Chriſti quem ſignificat a-
qua aſperſionis, & Iudæis & gentibus profuturum: id
C eſt filiis Iſraël & proſelytis, tanquam naturalibus ramis,
Roma. 11. & inſerto pinguedini radicis oleaſtro? Quem autem
non faciat intentum quòd poſt ablutionem de ſingulis
quibuſque dicitur: Et immundus erit vſque ad veſpe-
ram? Neque hic tantùm ſed in omnibus, aut penè in
omnibus talibus mundationibus hoc dicitur. Vbi ne-
ſcio vtrum aliquid aliud poſsit intelligi, niſi quòd om-
nis homo poſt remiſsionem pleniſsimam peccatorum
permanendo in hac vita contrahit aliquid vnde ſit im-
mundus vſque ad eiuſdem vitæ finem, vbi ei dies iſte
quodammodo clauditur, quod ſignificat veſpera. De-
inde incipit ſcriptura dicere, & exequitur quemadmo-
dum immundi facti homines aqua illa aſperſionis pu-
rificentur. Qui tetigerit, inquit, mortuum omnis ani-
ma hominis immunda erit ſeptem diebus: hic purifi-
cabitur die tertio & die ſeptimo, & mundus erit. Et hic
nihil aliud intelligendum video, niſi contactum mor-
tui eſſe hominis iniquitatem. Septem verò dierum im-
munditiam propter animam & corpus dictam puto,
animā in ternario, corpus in quaternario. Quod qua-
re ita ſit, longum eſt diſputare. Secundum hoc arbitror
dictum per prophetam, In tribus & quatuor impieta-
tibus non aduerſabor. Adiungit autem dicens, Si au-
Amos 1. tem non purificatus fuerit die tertio & die ſeptimo,

non erit mundus. Omnis qui tetigerit ab omni ani- D
ma hominis & mortuus fuerit, & non fuerit purifica-
tus, id eſt, ante mortuus fuerit tacto mortuo quàm fue-
rit purificatus tabernaculum domini polluit: exterminabitur anima illa ex Iſraël. Notandum eſt quod dif-
ficillime reperitur in his libris aliquid euidentius de
vita animæ poſt mortem fuiſſe conſcriptum. Die ter-
tio & in die ſeptimo: & purificatur die ſeptimo, & la-
uabit veſtimenta ſua, & lauabit aqua, & immundus erit
vſque ad veſperam. Alia eſt aqua aſperſionis, & alia vti-
que illa qua lauit veſtimenta ſua. Et lauabitur aqua: quā
puto ſpiritalem intelligendam per ſignificationem, nō
per proprietatem. Nam ſine dubio viſibilis erat: ſicut
illæ omnes vmbræ futurorum. Proinde qui ſacramen-
to baptiſmi recte abluitur, quod illa aſperſionis aqua
figurabatur, mundatur ſpiritaliter, id eſt, inuiſibiliter
in carne & in anima, vt ſit mundus & corpore & ſpiri-
tu. Quod vero hyſſopo dixit aqua aſperſionis aſpergi,
qua herba ſupra diximus fidem ſignificari: quid aliud
occurrit, niſi quod ſcriptum eſt, Fide mundans corda Acto. 15.
eorum? Nō enim prodeſt baptiſmus, ſi deſit fides. A vi-
ro autem mundo dixit hoc fieri, vbi ſignificantur mi- E
niſtri portantes perſonas domini ſui, qui vere mun-
dus eſt. Nam & de his miniſtris in conſequentibus di-
cit, Et qui circumaſperget aquam aſperſionis, lauabit
veſtimenta ſua: id eſt, obſeruabit & corpus. Et qui teti-
gerit aquam aſperſionis, immundus erit vſque ad ve-
ſperam. Et omne quodcunque tetigerit immundus, im-
mundum erit. Et anima quæ tetigerit, immunda erit
vſque ad veſperam. Iam dixit ſuperius quid mihi ſigni-
ficare videatur, vſque ad veſperam. Omnis qui te- 34.
tigerit ſuper faciem campi vulneratum, aut mortuum, Nume. 19.
aut os hominis, aut monumentum. Quæri poteſt quid
dictum ſit vulneratum, aut mortuum. Si enim aliud vo
luit intelligi vulneratum, aliud mortuum: cauendum
eſt ne putetur immundus eſſe etiam qui tetigerit vul-
neratum viuum, quod vtique abſurdum eſt. Sed quia
poſſunt & mortui eſſe vulnerati, ipſos mortuos intel-
ligitur diſcreuiſſe: vt & vulneratum mortuum intelli-
gamus, id eſt vulnere peremptum, & mortuum ſine
vulnere. Quòd de petra aqua educta eſt, apoſtolus 35.
Paulus quid eſſet expoſuit vbi ait, Et omnes eundē po- Nume. 20.
tum ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali 1. Cor. 10.
ſequenti eos petra, Petra autem erat Chriſtus. Signifi- F
cata eſt ergò de Chriſto profluens gratia ſpiritalis, qua
interior ſitis irrigaretur. Sed quòd virga petra percu-
titur, crux Chriſti figuratur. Ligno enim accedente ad
petram, gratia manauit, & quòd bis percutitur, euiden-
tius ſignificat crucem. Duo quippe ligna ſunt crux.
Quod de aqua illa quæ de petra profluit dictum
eſt, Hæc aqua contradictionis, quia maledixerant filij 36.
Iſraël ante dominum, & ſanctificatus eſt in ipſis: prius Nume. 20.
maledixerunt quando locuti ſunt contra beneficiū do-
mini quòd educti erant de Aegypto: & poſtea ſanctifi-
catus eſt in ipſis, cum illo miraculo profluentis aquæ
eius ſanctitas declarata eſt. An forte duo genera homi-
num demonſtrauit, & contradicētium gratiæ Chriſti,
& percipientium gratiam Chriſti: vt illis ſit aqua con-
tradictionis, iſtis ſanctificationis. Nam de ipſo domi-
no in euangelio legitur, Et in ſignum cui contradice-
tur. Quod inter mandata Moyſes ad regem Edom Lucæ 2.
dicit inter cætera, Neque bibemus aquam de lacu tuo: 37.
intelligendum eſt gratis, id eſt quia non gratis bibe- Nume. 20.
mus: Quod poſtea manifeſtat dicens, Si autem de
aqua tua bibemus, ego & pecora mea dabo precium ti-

G hi. Non declinabimus in dextera neque in ſiniſtra.
38. Pluraliter dictum eſt, in ea quæ dextera ſunt, vel quæ
Nume. 20. ſiniſtra ſunt. Non introibitis in terram quam dedi
39. filiis Iſraël in poſſeſsionem: quoniam exacerbaſtis me
Nume. 20. ſuper aquam maledictionis. Quam dixit ſuperius aquā
cōtradictionis, ipſam dicit hic maledictionis. Nō enim
40. ait ἀντιλογίας, ſed λοιδορίας. Et vouit Iſraël votum
Nume. 20. domino, & dixit, Si mihi tradideris populum iſtum
ſubiectum: id eſt ſi mihi eum tradendo ſubieceris, ana-
themabo illum, & ciuitates eius. Hic vidēdum eſt quo-
modo dicatur anathemabo, quod vouetur & tamē
pro maledicto ponitur, ſicut & de iſto populo dicitur.
Galat. 1. Vnde illud eſt, Si quis vobis euangelizauerit præter
quàm quod accepiſtis, anathema ſit. Hinc vulgo dictū
eſt, vt deuotatio dicatur, Nam deuotare ſe quenquam
41. nemo ferè dicit, niſi maledicens. Et anathemauit
Nume. 21. eum & ciuitatem eius, & vocatum eſt nomen loci il-
lius anathema. Hinc dictum eſt anathema, quod dete-
ſtabile aliquid & abominabile videatur. Vt enim ni-
hil inde victor in vſus ſuos auferret, ſed totum in pœ-
nam luendam voueret, hoc erat anathemare, quod vul-
H go dicitur deuotare. Origo autem huius verbi eſt in
Græca lingua ab his rebus quæ votæ & perſolutæ, hoc
eſt, promiſſæ & redditæ ſurſum ponebantur in templis,
ἀπὸ τοῦ ἀνατίθεσθαι, hoc eſt, ſurſum ponere, vel figen-
42. do vel ſuſpendendo. In itinere filiorum Iſraël quo
Nume. 21. caſtra promouebant atque ponebant, inter cætera ſcri-
ptum eſt, Et inde caſtra collocauerunt trans Arnon in
Hermon, quod extat à limitibus Amorræorum. Eſt e-
nim Arnon limes inter Moab & inter Amorræum.
Propterea dicitur in libro, Bellum domini Moab inflā-
mauit & torrentes Arnon, & torrentes conſtituit inha-
bitare. Et in quo libro hoc ſcriptum ſit, nō commemo-
rauit, neque vllus eſt in his quos diuinæ ſcripturæ ca-
nonicos appellamus. De talibus occaſiones reperiunt
qui libros apocryphos incautorum auribus & curioſo-
rum conantur inſerere, ad perſuadendas fabuloſas im-
pietates. Sed hic dictum eſt ſcriptum in libro, non di-
ctum eſt in cuius Prophetæ, vel Patriarchæ ſancto li-
bro. Neq; negādum eſt fuiſſe iam libros ſiue Chaldæo-
rum, vnde egreſſus eſt Abraham, ſiue Aegyptiorum, vbi
didicerat Moyſes omnem illorum ſapientiam, ſiue cu-
iuſque gentis alterius, in quorum librorum aliquo po-
I tuit hoc eſſe ſcriptum: qui tamen non ideo ſit adſumen-
dus in eas ſcripturas, quibus diuina cōmendatur autho-
ritas: ſicut nec Propheta ille Cretenſis cuius mentio-
Titum. 1. nem fecit Apoſtolus, nec Græcorum ſcriptores vel Phi-
loſophi vel Poëtæ, quos idem ipſe Apoſtolus magnum
ſane aliquid & veraciter promptum apud Athenienſes
Acto. 17. loquens dixiſſe confirmat, In illo enim viuimus & mo-
uemur & ſumus. Licet enim diuinæ authoritati vnde
voluerit quod verum inuenerit teſtimonium ſumere,
ſed non ideo omnia quę ibi ſcripta ſunt accipienda cō-
firmat. Cur autem hoc iſto commemoratum ſit loco,
non euidenter apparet, niſi forte vt fines illic inter
duas gentes conſtituerentur, bello actum eſt, quod bel-
lum eiuſdem loci homines propter magnitudinem,
bellum domini eſſe dixerunt, vt ſcriberetur in aliquo
eorum libro, Bellum domini Moab inflammauit: quòd
vel auferit eodem bello iſta ciuitas, aut ad pugnandum
inflammata ſit, hoc eſt excitata, vel ſi quid aliud in ob-
43. ſcuritate loci huius latet. Hic eſt puteus quem di-
Nume. 21. xit dominus ad Moyſen, Congrega populum, & dabo
eis aquam bibere. Ita hoc commemoratum eſt, quaſi ali-
cubi ſuperius hoc ad Moyſen dixiſſe dominus legatur.
Sed quia nuſquam reperitur, hic intelligendum eſt, & K
illic bibiſſe populum qui de ſiccitate conquærebatur.
Et percuſsit eō Iſraël nece gladij, Et dominati ſunt 54.
terræ eius ab Arnon vſque Oboth, & vſque ad filios Nume. 21.
Ammon: quoniam Iazer termini filiorum Ammon
ſunt. Et accepit Iſraël omnes ciuitates iſtas, Et habita-
uit Iſraël in omnibus ciuitatibus Amorræorum in Eſe-
bon. Hic certe Iſraël poſſedit ciuitates Amorræorum
quas bello ſuperauit, quia non eas anathemauit. Nam
ſi eas anathemaſſet, poſsidere illi non liceret, nec inde
ad vſus ſuos aliquid prædæ vſurparet. Notandum eſt
ſanè quemadmodum iuſta bella gerebantur. Innoxius
enim tranſitus negabatur, qui iure humanæ ſocietatis
æquiſsimo patere debebat. Sed iam vt deus ſua promiſ-
ſa compleret, adiuuit hic Iſraëlitas quibus Amorræo-
rum terram dari oportebat. Nam Edom cum ſimiliter Nume. 20.
eis tranſitum denegaret, non pugnauerunt cum ipſa
gente Iſraëlitæ, id eſt, filij Iacob cum filiis Eſaü, duo-
rum germanorum atque geminorum, quia terram il-
lam Iſraëlitis non promiſerat, ſed declinauerunt ab
eis. Propterea dicent ænigmatiſtæ, Venite in Eſe- 55.
bon: & cætera. Qui ſint ænigmatiſtæ ideo non appa- Nume. 21.
ret, quia non ſunt in conſuetudine literaturæ noſtræ, L
neque in ipſis diuinis ſcripturis ferè alio loco reperi-
tur hoc nomen. Sed quia videntur quaſi canticum di-
cere quo cecinerunt bellum inter Amorræos & Moa-
bitas geſtum, in quo Seon rex Amorræorum Moabi-
tas ſuperauit, non incredibiliter putantur iſti ænigma-
tiſtæ ſic tunc appellati, quos Poëtas nos appellamus,
eo quòd Poëtarum ſit conſuetudo atque licentia mi-
ſcere carminibus ſuis ænigmata fabularum, quibus ali-
quid ſignificare intelligantur. Non enim aliter eſſent
ænigmata niſi illic eſſet tropica locutio, qua diſcuſſa
perueniretur ad intellectum qui in ænigmate latita-
rat. Quod dicit ſcriptura, Poſteaquam Iſraël vi- 56.
cit Amorræos, & poſſedit omnes ciuitates eorum, mi- Nume. 22.
ſiſſe legatos Balach regem Moabitarum ad condu-
cendum Balaam, à quo malediceretur Iſraël: ſatis o-
ſtenditur non omnes Moabitas veniſſe in conditio-
nem Seon regis Amorræorum quando eos bello ſu-
perauit. Siquidem remanſit gens Moabitarum vſque
ad illud tempus vbi regnaret Balach rex Moab. Quod
vero Moab dixit ſenioribus Madian, id eſt Moabitæ M
ſenioribus Madianitarum, Nunc adiunget ſynagoga
hæc omnes qui in circuitu noſtro ſunt, non vna gens
erat, ſed vicini ad vicinos dixerunt quod pariter ca-
uendum eſſet. Nam Moab filius fuit Loth ex vna filia-
rum: Madian verò filius Abrahæ de Cethura Non ita-
que vna gens erat, ſed duæ vicinæ atque conterminæ.
Quid eſt quod ſcriptum eſt, Et diuinationes in 57.
manibus eorum, cum de iis diceretur quos miſerat Ba- Nume. 22.
lach ad conducendum Balaam vt malediceret Iſraëli?
Nunquidnam ipſi diuinabant, an aliqua ferebant vn-
de faceret Balaam quo poſsit diuinare, tanquam aliqua
quæ in ſacrificiis incenderentur, aut quoquo modo
impenderentur, & ideo dictæ ſunt diuinationes, quia
per hæc ille poterat diuinare? an quid aliud? Obſcure
enim dictum eſt. Notandum ſane quòd venit deus ad
Balaam, & dixit ei, Quid homines qui penes te? &c.
Nec dictum eſt, vtrum in ſomnis hoc factum ſit, quan-
uis per noctem factum ſatis eluceat, cum poſt hæc dicit
ſcriptura, Et exurgēs Balaam mane. Poteſt enim moue-
re quomodo cum homine peſsimo deus locutus ſit,
quod etiam ſi in ſomnis factum eſſe conſtaret, nō ideo
nulla quæſtio remaneret propter ipſam indignitatem.

A Sic & dominus Ieſus Chriſtus ait de diuite illo qui de-
Lucæ 12. ſtruere veteres apothecas & ampliores nouas diſpone-
bat implere, dixit ad illum dominus, Stulte, hac nocte
anima tua auferetur à te, quæ paraſti cuius erunt? Ne
quiſquã glorietur quòd ei loquitur deus eo modo quo
talibus loquendum eſſe nouit: quãdo poteſt hoc & re-
probis fieri, quia & cum per angelum loquitur, ipſe lo-
48. quitur. Quid ait Balaam iterum ad ſe miſsis hono-
Nume. 22. ratioribus nunciis, Si dederit mihi Balach plenam do-
mum ſuam argẽto & auro, nõ potero præuaricare ver-
bum domini, nec facere illud puſillum vel magnum in
mente mea: nullum habet omnino peccatum, ſed quod
ſequitur non eſt ſine graui peccato. Iam enim conſtans
eſſe debuit ſemel audito quod ei dixerat dominus, Nõ
ibis cum eis, neque maledices populum, eſt enim bene-
dictus: nec eis vllam ſpem dare, quod poſſet dominus
tanquam ipſe Balaam muneribus & honoribus flexus
aduerſus populum ſuum, quem benedictum eſſe dixe-
rat, ſuam mutare ſententiam. Sed ibi ſe victum cupidi-
tate monſtrauit, vbi loqui ſibi dominum de hac re ite-
rum voluit, de qua eius iam cognouerat voluntatem.
B Quid enim opus erat quæ ſequuntur adiungere, Et nũc
ſuſtinete ibi & vos nocte hac, & ſciã quid adiiciet do-
minus loqui ad me. Proinde dominus videns eius cu-
piditatem captam deuictámque muneribus, permiſit
eum ire, vt per iumẽtum quo vehebatur, eius auaritiam
coërceret. Hoc ipſo confundens illam dementiã, quòd
prohibitionem domini per angelum factam tranſgre-
di aſina non auderet, quã ille cupiditate tranſgredi co-
naretur, quãuis eandem cupiditatem timore ſupprime-
ret. Venit enim deus ad Balaam nocte, & ait illi. Si vo-
care te venerint homines, exurgẽs ſequere eos, ſed ver-
bum quodcunque locutus fuero ad te, hoc facies. Et ex-
urgens Balaam mane ſtrauit aſinam ſuam, & abiit cum
principibus Moab. Cur poſt iſtam permiſsionem do-
mini iterum non conſulit, & poſt illam prohibitio-
nem iterum conſulendum putauit, niſi quia eius mali-
gna cupiditas apparebat, quamuis timore domini pre-
meretur? Denique ſcriptura ſequitur, Et iratus eſt ani-
matione deus, quia ibat ipſe: & inſurrexit angelus dei,
vt non permitteret eum in via, & cætera quæ ſequun-
tur, donec aſina loqueretur. Nihil hic ſanè mirabilius
C videtur, quàm quòd loquente aſina territus non eſt, ſed
inſuper ei, velut talibus monſtris aſſuetus, ita perſeue-
ranter reſpondit. Poſtea illi & angelus loquebatur, ar-
guens & improbans eius viam. Quo viſo exterritus
adorauit. Deinde ire permiſſus eſt dicere, vt iam per ip-
ſum prophetia clariſsima proferretur. Nam omnino
permiſſus non eſt dicere quod volebat, ſed quod vir-
tute ſpiritus cogebatur. Et ipſe quidem reprobus man-
ſit, Nam poſterior de illo ſancto ſcriptura ita locuta
eſt, vt quidam reprehenſibiles & reprobi viam eius ſe-
2. Petri. 2. cuti dicerentur, Secuti, inquit, viam Balaam filij Beor
49. qui mercedem iniquitatis dilexit. De angelo qui
Nume. 22. locutus eſt Balaam in via, quo viſo aſina eius progredi
non auſa eſt, ſcriptura ita loquitur, Et iratus eſt anima-
tione deus, quia ibat ipſe, & inſurrexit angelus dei diſ-
ferre eum in via. Vbi primo notandum eſt quemad-
modum iratus eſt deus, & inſurrexit angelus dei: nec
interpoſuit iratum deum miſiſſe angelum, ſed tanquam
per angelum iratum deum ſignificauit, quoniam veri-
tas & iuſtitia dei iraſci angelum fecit. Nam inſurrexit
quod dictum eſt, vtique commotionem intelligẽdum
eſt. Deinde quod ait, Differre eum in via: quod Græ-
ce poſitum eſt διαβάλλειν, hoc eſt quod in conſequen-
tibus dicit ipſe angelus, Et ecce ego exij in dilationem D
tuam: vbi Græcus habet διαβολήν. Vbi fortaſsis accuſa-
tio congruentius intelligitur, vt hic quod dictũ eſt di-
ferre eum in via, accuſare accipiatur. Vnde creditur e- *Diabolus.*
tiam diabolus appellatus, tanquam accuſator Latine di-
cendus ſit: non quia nemo poſsit etiam bene rectéque
accuſare, ſed quoniam diabolus amat accuſare, vtique
inuidentiæ ſtimulis agitatus, quale illi in Apocalypſi
teſtimonium perhibetur. Poſitum eſt autem hoc verbũ
& in Comœdia, vnde Latinum eſſe non dubiũ eſt ſub
eadem ſignificatione, vel certe vicina, vbi de patre
irato dicitur filio, Rationem ſperat inueniſſe ſe qua *Terentius*
differat te. Solet autem hic intelligi, differat, velut hac *in An-*
atque illac ferat tempeſtate verborum, quaſi diſcerpat *dria.*
& diſsipet, quod vtique ille accuſando videbatur eſſe
facturus. Sed etſi differre eum in via intellexerimus,
quia diſtulit angelus eius feſtinationem remorando,
vt ei quod opus erat & demonſtraret & diceret, non
abſurda eſt huius verbi etiam ſub iſta ſignificatione po-
ſitio. Et cum vidiſſet aſina angelum dei reſiſten- 50.
tem in via, & euaginatum gladium in manu eius, & de- *Nume. 22.*
clinauit aſina de via, & ibat in campum. Campus iſte E
adhuc extra macerias vinearum fuit. Et percuſsit aſi-
nam in virga, vt corrigeret eam in via. Et ſtetit ange-
lus dei in ſulcis vinearũ, maceria hinc, & maceria hinc.
Meritò quæritur ſi hinc atque inde maceriæ in medio
ponebant viam, ſicut fieri ſolet: quomodo ibi ſtans an-
gelus, dicitur ſtetiſſe in ſulcis vinearum. Neq; enim in
via inter macerias potuerunt ſulci eſſe vinearum. Sed
ordo verborum eſt, vt corrigeret eam in via, maceria
hinc, & maceria hinc. In hac ergo via corrigere voluit
aſinam Balaam vt inter macerias ambularet. Interpoſi-
tum eſt autem, & ſtetit angelus dei in ſulcis vinearum,
in vna ſcilicet vinearum quæ in medio ponebãt viam.
Et cum vidiſſet aſina angelum dei, compreſsit ſe ad pa-
rietem, id eſt, ad maceriam illius, vtique vineæ in qua
non erat angelus, quoniã ab alia parte erat in ſulcis vi-
nearum. Et compreſsit pedem Balaam ad parietem, &
adiecit adhuc cædere eam: & appoſuit angelus dei, &
adiiciens ſubſtitit in loco anguſto, iam non in ſulcis vi-
nearum, ſed inter ipſas macerias: id eſt in via, in qua nõ
fuit declinare in dexteram neque ſiniſtram. Et cum vi-
diſſet aſina angelum dei, concidit ſub Balaam. Cæſa e- F
nim in retro non ibat, & in parietem non ſe premebat,
quoniam non ab altera parte terrebatur, ſed in media
via in anguſto angelus erat. Reſtat ergo vt ſubſiſteret.
Et iratus eſt Balaam, & percutiebat aſinam virga. Et a-
peruit deus os aſinæ, & ait ad Balaam, Quid feci tibi,
quia percuſsiſti me tertio hoc? Et ait Balaã aſinæ, Quia
illuſiſti mihi, & ſi habuiſſem gladium in manu mea,
iam transfixiſſem te. Nimirum iſte tanta cupiditate fe-
rebatur, vt nec tanti monſtri miraculo terreretur, & re-
ſponderet quaſi ad hominem loquens, cum deus vti-
que non aſinæ animam in naturam rationalem vertiſ-
ſet, ſed quod illi placuerat, ex illa ſonare feciſſet ad il-
lius veſaniam cohibendam. Illud fortaſſe præfigurans, *1. Cor. 1.*
quia ſtulta mundi electurus erat deus, vt confunderet
ſapientes, pro illi ſpiritali & vero Iſraël: hoc eſt, pro-
miſsionis filiis. Et factus eſt ſpiritus domini ſuper 51.
illum: id eſt ſuper Balaam. Non factus eſt ſpiritus dei, *Nume. 23.*
tanquam factura ſit ſpiritus dei, ſed factus eſt ſuper il-
lum, id eſt, factum eſt, vt ſuper illum eſſet: quomodo,
Qui poſt me venit, ante me factus eſt: id eſt factum eſt, *Ioan. 1.*
vt ante me eſſet: vt præponeretur mihi: quia prior me,
inquit, erat. Sicut, Dominus factus eſt adiutor meus. *Pſal. 117.*

G Non enim dominus ſactura eſt, ſed factũ eſt vt me ad-
Pſal. 9. iuuaret. Et, Factus eſt dominus refugium pauperum:id
eſt, factum eſt vt ad eum refugerent pauperes. Et, Facta
Ezech. 1. eſt ſuper me manus domini : id eſt, factum eſt vt ſuper
& 3. me eſſet, & multa talia in ſcripturis reperiuntur. Et
9. dixit dominus ad Moyſen, accipe duces populi, & o-
Nume. 25. ſtenta eos domino contra ſolem, & auferetur irá ani-
mationis domini ab Iſraël. Iratus eſt deus de fornica-
tionibus Iſraël, & carnalibus & ſpiritalibus, nam & fi-
liabus Moab ſe impudice miſcuerant, & idolis fuerant
conſecrati. hoc ad Moyſen dixit vt oſtentaret dominó
duces populi contra ſolẽ. In quo verbo intelligitur eos
iuſſos eſſe crucifigi: vt hoc ſit, oſtenta eos domino con-
tra ſolem : id eſt, palàm in conſpectu lucis huius. Nam
Græcus ait παραδειγμάτισον quod dicit poſsit exemplá
quia παράδειγμα exemplum dicitur. Nam præter ſe-
ptuaginta interpretes, Aquila prohibetur dixiſſe, cõfige
vel potius ſurſum confige, quod eſt ἀνάπηξον, Symma-
chus autem verbo euidentiore, ſuſpende. Mirum eſt ſa-
nè, quòd ſcriptura narrare deſtiterit, vtrũ hoc fuerit ex
præcepto domini impletum : quod contemni potuiſſe
H non video, aut ſi contemptum eſt, impune cõtemni. Si
autem factum eſt & tacitum, cur ex eo quod Phinees fi-
lius Eleazar transfixit adulteros, placatum fuiſſe domi-
num ſcriptura teſtatur, plagámq; ceſſaſſe : quaſi crucifi-
xis ducibꝰ ſicut pręceperat dominus, adhuc indignatio
perſeuerans alio modo placãda videretur: cum procul-
dubio falſum eſſe non poſſet quod pronunciauerat &
promiſerat dominus dicẽs, Accipe duces populi & oſtẽ
ta eos domino contra ſolem, & auertatur ira animatio-
nis domini ab Iſraël? Quid itaque opus erat vt adhuc
Phinees ad placandũ deum ſic in adulteros vindicaret,
eiq; teſtimonium ſcriptura perhiberet quòd eo modo
placauerit dominũ, Niſi forte intelligamus cum illud
de ducibus populi Moyſes quod præceperat dominus
implere diſponeret, eum voluiſſe etiam ſecundum legẽ
talia punire flagitia, & ſacrilegam audaciam, vt iuberet
vnumquenq; interficere proximũ ſuum diis alienis ne-
farie conſecratum, atq; inter cætera etiam illud Phinees
faceret, ac ſic ira domini iam placata, nõ opus fuiſſe du-
ces populi crucifigi. Hæc ſanè ſeueritas illi tempori cõ-
I grua, quãtum malũ ſit fornicationis & idololatriæ pru-
53. dentium fidei ſalutis euidenter oſtendit. Eam cau-
Nume. 27. ſam mortis Moyſi dicit dominus quam etiã fratris eius.
Nume. 20. Ambobus enim etiam hoc ante prædixerat, quòd ideo
non intrarent cum populo dei in terram promiſsionis,
quia non eum ſanctificauerunt coram populo ad aquã
contradictionis: id eſt, quia dubitauerunt de dono eius
quòd poſſet aqua de petra profluere : ſicut expoſuimus
in eo ſcripturæ loco. Huius autem rei myſterium datur
intelligi, quia nec ſacerdotium quod prius inſtitutum
eſt, cuius perſonã gerebat Aaron, nec ipſa lex cuius per-
ſonam gerebat Moyſes, introducunt populũ dei in ter-
ram hæreditatis æternæ, ſed Ieſus in quo typus erat do-
mini Ieſu Chriſti, id eſt, gratia per fidẽ. Et Aaron qui-
dem ante defunctus eſt, quàm Iſraël in aliquam partem
terræ promiſsionis intraret : Moyſe autem adhuc vi-
uente capta eſt terra Amorræorum atque poſſeſſa, ſed
Iordanem cum eis non eſt tranſire permiſſus. Ex aliqua
enim parte lex obſeruatur in fide Chriſtiana. Ibi enim
ſunt etiam præcepta quæ hodiéque obſeruare iubentur
Chriſtiani. Sacerdotium vero illud & ſacrificia nullã
partem tenent hodie fidei Chriſtianæ, niſi quòd in vm-
bris futurorum acta atq; tranſacta ſunt. Cum vero am-
bobus fratribus, id eſt Aaron & Moyſi dicitur, vt ap-
ponantur ad populum ſuum : manifeſtum eſt non eſſe K
illos in ira dei; quæ ſeparat à pace ſanctæ ſocietatis æ-
ternæ. Vnde manifeſtatur, non ſolum officia, ſed etiam
mortes eorum ſigna fuiſſe futurorum, non ſupplicia
indignationis dei. Et locutus eſt dominus ad Moy- 54.
ſen dicens, Accipe ad teipſum Ieſum filium Naue, ho- Nume. 27.
minem qui habet ſpiritum in ſeipſo: & impone manus
tuas ſuper eum : & ſtatues eum in conſpectu Eleazari
ſacerdotis, & mandabis ei in conſpectu omnis ſynago-
gæ, &c. Notandum eſt quòd cum iam haberet ſpiritum
in ſeipſo Ieſu Naue, ſicut ſcriptura teſtatur: vbi quid
aliud quàm ſpiritum ſanctum debemus accipere? Non
enim de ſpiritu hominis hoc diceret, quem nullus erat
qui nõ habebat: iuſſus eſt tamẽ Moyſes ei manus impo-
nere, ne quiſquam homo qualibet præpolens gratia ſa-
cramentum conſecrationis audeat recuſare. Quid 55.
eſt quòd cum deus præciperet Moyſi de Ieſu Naue, ait Nume. 27.
inter cætera, Et dabit de gloria tua ſuper eum. Nam
Græca locutione τῆς δόξης habet quod tantundem va-
let ac ſi diceret, de gloria, id eſt, ἀπὸ τῆς δόξης. Latini
autem nonnulli interpretati ſunt, dabis gloriam tuam:
non de gloria tua. Sed ſiue illud eſſet vt gloriam tuam L
diceret, non ideo eam non habiturus erat Moyſes : nec
quia dixit de gloria, ideo minutum eſt quod habebat.
Sic enim accipiendum eſt ac ſi diceret, Facies eum ſo-
cium gloriæ tuæ : non autem huiuſmodi res quaſi par-
ticulariter diuiſæ minuuntur, ſed totæ ſunt omnibus,
totę ſingulis, qui earum habent ſocietatem. Homo 56.
quicunque vouerit votum domino, aut iurauerit iura- Nume. 30.
mentum, aut definierit definitionem de anima ſua, nõ
profanabit verbum ſuum: omnia quæcunque exierint
de ore eius faciet. Non hoc ad omnem iurationẽ perti-
net, ſed ad eam vbi quiſque de anima ſua vouerit ali-
cuius vtique rei abſtinentiam, qua ei licebat vti per le-
gem, ſed per votum ſibiipſe efficit non licere. Si autẽ 57.
mulier vouerit votum domino aut definierit, definierit Nume. 30.
definitionem in domo patris ſui in iuuentute ſua, & au-
dierit pater eius vota eius, & definitiones eius quas de-
finiuit aduerſus animam ſuam, & tacuerit pater eius, &
ſtabunt omnia vota eius, & omnes definitiones eius
quas definiuit aduerſus animam ſuam, manebunt ei. Si
autem abnuens abnuerit pater eius, quacunque die au-
dierit omnia vota eius & definitiones eius quas defini- M
uit aduerſus animam ſuam non ſtabunt : & dominus
emundabit eam, quia abnuit pater eius. Quoniam qui-
dẽ de muliere, quæ adhuc in iuuentute ſua in domo pa-
tris, loquitur, merito hic quæritur etiam de voto virgi-
nitatis : mulieres quippe etiam virgines in ſcriptura ap-
pellari ſolere notiſsimum eſt : & videtur etiam apoſto-
lus de patre loqui cum dicit, Seruet virginem ſuam, & 1. Cor. 7.
dat nuptum virginem ſuam, & cætera hoc modo : vbi
nonnulli intellexerunt, virginem ſuam, virginitatem
ſuam, nulla tamen hoc ſimili ſcripturarum locutione
demonſtrant, cum ſit inuſitatiſsima. Quod autẽ, ait, ad-
uerſus animã ſuam: nec ſic accipiẽdum eſt, quaſi animæ
noceat talibus votis: ſed aduerſus animam dicitur, ad-
uerſus animalem delectationem, ſicut etiam de ieiunio
præcipiens ſuperius ait, Et affligetis animas veſtras. Nume. 29.
Quod autem ait, Et dominus emundabit eam, quia 58.
abnuit pater eius: emũdabit dixit, à voti nõ impleti cri- Nume. 30.
mine abſoluta eſt: ſicut in multis locis dicitur, & emun-
dabit eum ſacerdos: id eſt, mundum habebit, mundum
iudicabit : ſicuti eſt & illud, Mundatione non mun-
dabis reum : id eſt, non dices mundum qui immundus 59.
eſt. Si autem facta fuerit viro, & vota eius ſuper eam Nume. 30.
ſecundum

A ſecundum diſtinctionem labiorum eius quãta defini-
uit aduerſus animã ſuam: & audierit vir eius & tacue-
rit ei quacunque die audierit,& iſta ſtabunt omnia vo-
ta eius, & definitiones eius quas definiuit aduerſus ani-
mam ſuam ſtabunt. Si autem abnuens abnuerit vir eius
in quacunque die audierit omnia vota eius, & defini-
tiones quas definiuit aduerſus animam ſuam, non ma-
nebunt: quoniam vir abnuit ab ea, & dominus mun-
dabit eam. Fœminam ſub patre antequam nubat, & ſub
viro nuptam voluit lex vouere: ita aliquid deo aduer-
ſus animam ſuam, id eſt, in aliquarum rerum licitarum
atque conceſſuram abſtinentia, vt in eiſdem votis fœ-
minea non præualeat authoritas,ſed virilis. Ita & ſi ad-
huc innuptæ iam cõceſſerat pater vota perſoluere,ſi an-
tequam perſoluerit nupſerit,& viro eius hoc cognitum
non placuerit, non perſoluat,& ſit omnino ſine pecca-
to,quia mundauit eam ſicut dicit,id eſt,mundam iudi-
cauit: neque hoc contra deum fieri putandum eſt,cum
ipſe deus hoc præceperit,hoc voluerit. Sequitur autem
de viduis,vel à viro abiectis,id eſt,non ſub poteſtate vi-
ri conſtitutis, aut patris:& earum vota ad perſoluẽdum
B libera eſſe dicit hoc modo, Et votum,inquit,viduæ ex-
pulſæq́; quæcunque vouerit aduerſus animam ſuam,
manebunt ei. Deinde dicit de nupta,ſi in domo viri ſui
iam conſtituta aliquid tale vouerit: De illa enim prius
dixerat quæ in domo patris vouerat, & antequam red-
deret nupſerat. De hac ergo quæ in domo mariti vouit
ita loquitur,Si autem in domo viri eius votum eius,aut
definitio quæ aduerſus animam eius cum iureiurando:
& audierit vir eius & tacuerit ei & non abnuerit ei, &
ſtabunt omnia vota eius, & omnes definitiones quas
definiuit aduerſus animam ſuam, & ſtabunt aduerſus
eam. Si autem circumauferens circumauferat vir eius
quacunque die audierit omnia quæcunque exierint ex
labiis eius, ſecundum vota eius & ſecundum definitio-
nes quæ aduerſus animam eius, non manent ei:vir eius
circumabſtulit, & dominus mundauit eam: omne vo-
tum & omne iuſiurandum vinculi affligere animam,
vir eius ſtatuet ei,& vir eius circumauferet: ſi autem ta-
cens tacuerit ei diem ex die, & ſtatuet ei omnia vota
eius & definitiones quę ſuper ipſam ſtatuet ei,quoniam
tacuit ei die qua audiuit. Si autem circumauferens cir-
cumauferat vir eius poſt diem quam audiuit & accipiet
C peccatum ſuum. Manifeſtum eſt ita voluiſſe legem fœ-
minam eſſe ſub viro, vt nulla vota eius quæ abſtinen-
tiæ cauſa vouerit reddantur ab ea, niſi author vir fuerit
permittẽdo. Nam cum ad peccatum eiuſdem viri per-
tinere voluerit, ſi prius permiſerit & poſtea prohibue-
rit, etiam hic tamen non dixit vt faciat mulier quod
vouerat,quia permiſſa prius à viro fuerat: viri dixit eſſe
peccatum qui abnuit quod prius conceſſerat: non ta-
men mulieri vel ex hoc permiſſum dedit, vt cum prius
ei vir conceſſerat, poſtea ſi prohibuerit contemnatur.
Vtrum autem iſta etiam ad vota & à concubitu conti-
nentiæ vel abſtinentiæ pertineant meritò quæritur, ne
forte ea tantum intelligenda ſint aduerſus animam vo-
ueri, quæ ſunt in cibis & potionibus. Quod videtur &
illud ſignificare vbi dominus ait, Nónne anima plus
Mat. 6. eſt quam eſca? Et cum de ieiunio præcipitur,ita præci-
Nume. 30. pitur, Affligeris animas veſtras. Neſcio autem vtrum
alicubi legi poſsit, aduerſus animam dici votum, quod
de abſtinentia concubitus fuerit:maxime quia cum hic
lex authoritatem viro tribuat, non mulieri quæ viro
ſubdita eſt, vt tunc perſoluenda ſint vota mulieris ſi
vir approbauerit,ſi autem renuerit non debeãtur,Apo-
ſtolus tamen cum de concubitu coniugatarum loque- D
retur, nõ ibi maiorem authoritatem viro quàm fœmi-
dæ dedit: ſed vxori, inquit, vir debitum reddat, ſimili- *1. Cor. 7.*
ter & vxor viro. Vxor non habet poteſtatem corporis
ſui, ſed vir: ſimiliter autem & vir non habet poteſta-
tem corporis ſui, ſed mulier. Quando ergo in hac re
parem vtriuſque eſſe voluit poteſtatem,puto quòd no-
bis intelligendum inſinuet, iſtam de concumbendo
vel non concumbendo regulam non pertinere ad ea
vota vbi non habent parem vir & mulier poteſtatem,
ſed viri maior eſt, ac propè eius ſolius eſt. Non enim
ait lex virum non debere reddere vota ſua ſi vxor pro-
hibuerit ſed vxorem ſi vir prohibuerit. Vnde non mihi
videtur in huiuſmodi votis & definitionibus atque
obligationibus quæ aduerſus animam fiunt, etiam iſta
debere accipi quæ inter ſe vir & vxor dè concumben-
do, vel de abſtinentia concumbendi placita habuerint.
Deinde quia & iſtæ iuſtificationes dicuntur, & memi-
nimus in illis iuſtificationibus quæ in Exodo ſub hoc *Exod. 21.*
nomine aliæ commemorantur, multa præcipi quæ ac-
cipi ad proprietatem non poſsint, nec in nouo teſta-
mento obſeruentur: ſicut de aure ſerui pertundenda,& E
ſi quid eiuſmodi eſt: non abſurde etiam hic aliquid fi-
guratè dictum intelligitur vt quoniam ſunt multæ ab-
ſtinentiæ ceremoniarum irrationabiles, & aliquando
etiam inimicæ veritati, hoc fortaſſe hic intelligi volue-
rit,tunc ratas eſſe cum rationabiles fuerint:hoc eſt, cum
eas approbauerit ratio, quæ ad vicem viri debet regere
omnem animalem motionem, quæ fit non tantùm in
appetendo verùm etiam in abſtinendo: vt ſi mente &
ratione diſcernitur, tunc fiat:ſi autem improbatur cõſi-
lio rationis,non fiat. Quòd ſi ratio quod prius recte fa-
ciendum eſſe decreuit pòſt improbet, ſit peccatum cõ-
ſilij, ſic tamen vt non niſi rationi motio illa conſentiat.
Quid eſt, Et miſit eos Moyſes mille ex tribu,& mil- 60.
le ex tribu cum virtute eorum. Vtrum virtutem eorum *Nume. 31.*
vult intelligi, principes eorum, an virtutem à domino
eis datam, vel per ipſum Moyſen impetratam: an po-
tius virtutem eorum, quia dedit ea quibus virtus eorũ
ſuſtentaretur. Poteſt videri quæſtio, quomodo 61.
quando Iſraëlitæ Madianitas debellauerunt, interfe- *Nume. 31.*
ctum dicat ſcriptura Balaam, qui fuerat conductus ad
maledicendum populum Iſraël: cum ſuperius quando
benedicere coactus eſt, ita eandem actionem ſcri- F
ptura concluſerit, cum ait, Et ſurgens Balaam abiit re-
uertens in locum ſuum, Balac abiit ad ſemetipſum. Si
ergo redierat ad locum ſuum Balaam, quomodo hic
interfectus eſt, cum de tam longinquo, id eſt, de Me-
ſopotamia venerit? An forte reuerſus eſt ad Balac: &
hoc ſcriptura non dixit? Quanquam etiam poſsit in
locum ſuum rediiſſe intelligi, quòd ab ipſo loco vbi
ſacrificia faciebat, in eum locum reuerſus eſt vnde il-
lue exierat: id eſt, vbi tanquam peregrinus habebat
hoſpitium. Non enim dictum eſt in domum ſuam,
aut in patriam ſuam, ſed in locum ſuum. Habet au-
tem & quiſque peregrinus locum ſuum vbi ad tem-
pus habitat. De ipſo autem Balac qui eum conduxe-
rat,non dictum eſt ad locum ſuum,ſed ad ſemetipſum,
id eſt, vbi dominans habitabat. Poſſet ergo dici, ad lo-
cum ſuum,& dominans,& peregrinus. Ad ſemetipſum
autem nõ video quomodo poſsit dici peregrinus, cum
ad hoſpiciũ ſuum veniſſet. Et prædam egerunt mu- 62.
lieres Madian, & ſupellectilem eorum & pecora eo- *Nume. 31.*
rum,& omnia quæ poſsiderant,& virtutem eorum de-
prædati ſunt. Cum iam dixiſſet mulieres,ſupellectilem

G & pecora, & nmnia quæ poſsidebant : quid deinde ad-
dit, & virtutem eorum deprædati ſunt? Nimirum enim
hæc intelligenda eſt virtus, de qua & ſupra dictum eſt,
miſiſſe millenos ex ſingulis tribubus cum virtute eo-
rum. An forte cibus quo ſuſtentabantur, virtus eorum
appellata fuit: quo ſubniniſtrain vires ſuppetũt, & quo
ſubtracto vires deficiunt? Vnde per prophetam deus
cum minaretur ait, Auferam virtutem eorum panis, &
virtutem aquæ. Et Moyſes ergo cum annona miſerat
illos millenos: quod dictum eſt, cum virtute eorum: &
iſti Madianitis victis etiam hoc eorum inter cætera fue-
63. rant deprædati. Vt quid viuificaſtis omne fœmi-
Nume. 31. ninum? Hoc enim fecerunt filij Iſraël ſecundum ver-
bum Balaam, vt recedere facerent & deſpicere verbum
domini propter Phogor. Hnc conſilium malignum, vt
ad illecebram fœminæ ſupponerẽtur, per quas nnn ſo-
lum corporaliter, ſed etiam ſpiritaliter in adorando
idolo fornicarentur, quando dederit Balaam ſcriptu-
ra nnn dixit, & tamen apparet factum eſſe, cum hic cõ-
memoratur. Sic ergo potuit & redire ipſe Balam qui
iam erat in locum ſuum, vt modo locum eius intelli-
H gamus peregrinationis hoſpitium, quãuis hoc ſcriptu-
64. ra tacuerit. Quid eſt quod ait, Et erunt ciuitates
Nume. 35. vnbis refugia à vindicante ſanguinem, & non morie-
tur is qni occidit, quoadusque ſtet in cõſpectu ſynago-
gæ in iudicium: cum de iis loquatur qui nolentes occi-
derint, & alibi dicat, tunc vnumqnenqne in tali cauſa
confugientium exire liberum de ciuitate quò cnnfuge-
rat, cum ſacerdos maximus fuerit defunctus? Quomo-
do ergo hic dicit, & non morietur is qui occidit, quo-
adusque ſtet in conſpectu ſynagogæ in iudicinm? niſi
quia ideo indicatur, tunc ei liceat eſſe in ciuitate refu-
gij, ſi manifeſtum factum fuerit in iudicio, quòd nolens
65. occiderit. Quid eſt quod ait, Qui vindicat ſangui-
Nume. 35. nem, ipſe interficiat homicidam: cum occurrerit ei, iſte
interficiet eum. Sic enim ſonat male intelligentibus,
quaſi paſsim & ſine indicin datum fuerit vltori mortis
propinqui ſui, ius occidendi eius interfectorẽ. Sed hoc
intelligi voluit, quia ſecundum id quod ſuprà dictum
eſt, qui occiderit, confugiat ad vnam de ciuitatibus re-
fugiorum quouſque ſtet in iudicium, ne antè inuentus
à propinqun occidatur: quia & ſi nolens occidit, præter
I illas ciuitates inuentus occiditur. Cum verò ad iudiciũ
ſteterit in aliqua earum ciuitatũ, & iudicatus fuerit hn-
micida in aliqua earum in qua fugere cõceditur, & eſſe
ibi nnn ſinitur: tum iam demum iudicatum vbicũque
compertum propinquo licet occidere. Neq; enim opus
eſt cum ad iudicium deduci, cum iam fuerit indicatus
homicida, & propterea de iſtis ciuitatibus pulſus ſit.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM SVPER DEVTERONOMIVM LIBER QVINTVS.

1. IN EO quod cnmmemorat Moyſes
Deute. 1. dixiſſe populn timenti hoſtes inha-
bitantes terram quò introducendus
fuit, Ne paueatis neq; timeatis ab eis,
dominus deus noſter qui præcedet
ante faciem veſtram, ipſe ſimul de-
bellabit eos vobiſcum: ſatis oſtẽditur
2. ita eſſe adiutorem deum, vt etiam homines agant
Deute. 2. aliquid. Et nnluit Senn rex Eſebon tranſire nos
per ipſum, qnoniam indurauerat dnminus deus no- K
ſter ſpiritum eius, & confortauit cor eius vt trade-
retur in manus tuas ſicut in hac die. Hæc dicens Moy-
ſes dum populum alloquitur tale aliquid commemo-
rat, quale diceebatur in Exodo, Ego indurau cor *Exod.* 10.
Pharaonis, & quod in pſalmis legitur, Conuertit cor *Pſal.* 104.
eorum vt odiſſent populum eius. Nec tacetur hic
cauſa indurationis huius cum dicitur, vt traderetur
in manus tuas ſicut in hac die: id eſt, vt vinceretur
à te: quod non fieret niſi reſiſteret: non autem reſi-
ſteret, niſi cnrde obdurato. Cuius rei iuſtitiam ſi quæ- *Roma.* 11.
ſierimus, inſcrutabilia ſunt iudicia dei. Iniquitas au- *Roma.* 9.
tem non eſt apud deum. Sanè notandum eſt con-
fortatum cor poſſe dici etiam in malo. Verun- 3.
tamen Og rex Baſan reliqnus factus eſt à Raphaim. *Deute.* 3.
Hoc nomine quod eſt Raphaim, gigantes ſignifi-
cari in Hebrea lingua dicunt qui eam nouerunt. Vn-
de quod habent pleriqne codices, derelictus eſt à Ra-
phaim: planius vtique dicitur, reliquus factus eſt: vt
ipſe ex illis remanſiſſe intelligatur. Cuius etiam con-
ſequenter longitudn & latitudo ferrei lecti cnmme-
moratur, ad eius magnitudinem commendandam. L
Ne feceritis iniquitatem, & ne faciatis vobis ip- 4.
ſis ſculptilem ſimilitudinem, aut omnem imaginem. *Deute.* 4.
Quid interſit inter ſimilitudinem & imaginem, quæ-
ri ſolet. Sed hic non video quid intereſſe voluerit, ni-
ſi aut duobus iſtis vncabulis vnam rem ſignificaue-
rit, aut ſimilitudinem dixerat, ſi verbi gratia fiat ſta-
tua vel ſimulachrum habens effigiem humanam, non
tamen alicuius hominis exprimantur lineamenta, ſi-
cut pictores, vel ſtatuarij faciunt intuentes eos quos
pingunt vel fingunt. Hanc enim imaginem dici ne-
mo dubitauerit: ſecundum quem diſtinctionem om-
nis imago etiam ſimilitudo eſt, non omnis ſimilitu-
tudn etiam imago eſt. Vnde ſi gemini inter ſe ſimiles
ſint, ſimilitudo dici poteſt alterius cuiuſlibet in altero;
non imago. Si autem patris filius ſimilis ſit, etiam ima-
go recte dicitur, vt ſit pater prototypus, vnde illa ima-
go expreſſa videatur: quarum aliæ ſunt eiuſdem ſub-
ſtantiæ, ſicut filius: aliæ non eiuſdem, ſicut pictura.
Vnde illud quod in Geneſi ſcriptum eſt, Fecit deus *Geneſ.* 1.
hominem ad imaginem dei: manifeſtum eſt ita di-
ctum, vt non eiuſdem ſubſtantiæ ſit imago quæ facta M
eſt. Si enim eiuſdem eſſet, non facta ſed genita dice-
retur. Sed quod nnn addidit, & ſimilitudinem: cum
ſuperius dictum eſſet, Faciamns hominem ad imagi-
nem & ſimilitudinem noſtram: quibuſdam viſum eſt
ſimilitudinem aliquid amplius eſſe quàm imaginem,
quod homini reformando per Chriſti gratiam poſtea
ſeruaretur. Miror autem ſi nnn propterea poſtea ima-
ginem ſolam voluit cnmmemorare, quia vbi imago
continuo & ſimilitudn eſt. Vnde & hic Moyſes ſimili-
tudinem & imaginem fieri vetat, ſecundum eam fortaſ
ſe rationem quam diximns. In decalogo autem gene-
raliter dicitur nullam fieri debere ſimilitudinem, nec
imago cõmemoratur. Cum enim nulla ſimilitudo ſit,
proculdubio nec imago ſit: quoniã ſi imago, vtiq; & ſi-
militudo. Non autẽ ſi ſit ſimilitudo, cõtinuo ſit & ima-
go: tamen ſi nulla ſimilitudo, ſequitur vt nulla imago.
Denique vbi prohibuit ſimilitudinem & imaginẽ, ho-
mines intelligi voluit: vbi & ſimilitudo fieri poteſt, nõ
huius aut illius, ſed cuiuſlibet hominis: & imago, id eſt,
huius proprie vel illius hominis. Cũ vero de pecoribus
diceretur, atque irrationalibus animantibus ſolam ſi-
militudinem dixit. Quis enim reperiri poteſt qui ſibi
vnum

A vnum conſtituat canem, vel quid eiuſmodi, quem in-
tuẽs eius imaginem pingat, aut fingat? Quod de homi-
5. nibus vſitatiſsimum eſt. Quid eſt autem quod ait,
Deute. 4. Similitudinem omnis piſcis, & quæcũque ſunt in aquis
ſub terra. An & aquam propter tractabilem corpulen-
tiam terram intelligi voluit, & ſecundũ hoc in eo quod
Geneſ. 1. ſcriptum eſt, Fecit deus cœlum & terram: & aqua debe-
mus accipere? Aſsidue quippe ſcriptura his duabus par-
tibus commemoratis, vniuerſum mundum vult intelli-
Pſal. 120. ligi, ſecundum illud, Auxilium meum à domino qui fe-
cit cœlum & terram: & innumerabilia eiuſmodi. An
ideo dictum eſt, ſub terra, quòd terra, niſi ſuperior aquis
eſſet, habitari vtique ab hominibus, & animalia terrena
6. habere non poſſet. Et ne ſuſpiciens in cœlum, & vi-
Deute. 4. dens ſolem & ſtellas & omnem ornatum cœli, errans
adores ea, & ſeruias illis quæ diſtribuit dominus deus
tuus ea omnibus gentibus quæ ſunt ſub cœlo. Non ita
dictum eſt tanquam deus præceperit ea coli à gentibus,
à ſolo autem populo ſuo non coli: ſed aut ita dictũ eſt,
quòd deus præſcierit gentes culturam exhibituras his
cœleſtibus, & tamen hoc præſciens creauerit eas: eum
verò populum ſuum futurũ eſſe præſciuerit, qui iſta nõ
B coleret. Aut diſtribuit dictum eſt, vt intelligatur vſus
Geneſ. 1. qui commendatur in Geneſi, Vt ſint in ſignis & in tẽ-
poribus & in diebus & in annis: quem vſum in eis con-
munem habet populus dei cum omnibus gentibus, non
7. autem cultum quem habent aliæ gentes. Ne obli-
Deute. 4. uiſcamini teſtamentum domini dei veſtri quod diſpo-
ſuit ad vos, & faciatis vobiſmetipſis ſculptilẽ ſimilitudi
nem omnium quæcũque conſtituit tibi dominus deus
tuus. Hic certe generaliter loquens ſimilitudinem po-
ſuit, imaginem tacuit: quoniam ſi nulla ſit ſimilitudo,
profecto nec imago: quia vbi imago, cõtinuò ſimilitu-
do, quanuis non vbi ſimilitudo, continuò ibi imago.
8. Quærendum quomodo dictum ſit, Interrogate
Deute. 4. dies priores qui fuerunt priores te, ex die qua creauit
deus hominem ſuper terram, à ſummo cœli vſque ad
ſummum cœli. Subauditur enim interrogate. Videtur
autẽ ſignificare totum orbem terrarum. Sed cur à ſum-
mo cœli vſque ad ſummũ cœli dicat, non à ſummo ter-
ræ vſque ad ſummum terræ, non eſt facere dignoſcere.
Mat. 24. Talis enim quædam locutio eſt & in euãgelio cum di-
C dit dominus, quòd congregabuntur electi eius à ſum-
mis cœlorum vſque ad terminos eorum. Niſi forte hoc
nec in hominibus, nec in angelis auditum eſſe vult in-
telligi, quod in hoc populo factum ſingulariter com-
mendat. hoc enim ſequitur, Si factum eſt ſecundũ ver-
bum magnũ hoc ſi auditũ eſt tale quid, ſi audiuit gens
vocem dei viuentis loquentis è medio ignis, quemad-
modũ audiſti tu & vidiſti. Quod ſi ita eſt, vt nec in ho-
minibus nec in angelis hoc dicat auditum: quid eſt er-
Mat. 24. go illud in euangelio. A ſummis cœlorũ vſque ad ter-
Mar. 13. minos eorum: cum ſine dubio dominus hoc ait, cũ de
nouiſsima electorum ſuorum congregatione loquere-
9. tur? Quid eſt quod Moyſes ait, Dominus deus ve-
Deute. 5. ſter diſpoſuit ad vos teſtamentum in Oreb: Non patri-
bus veſtris diſpoſuit dominus teſtamentum hoc, ſed ad
vos hic omnes viuentes hodie facie ad faciem locutus
eſt dominus ad vos in monte è medio ignis. An quia
illi qui non ingrediuntur in terram promiſsionis (mor-
tui ſunt enim omnes) non pertinent ad hoc teſtamen-
tum, quorũ tunc recognitio facta eſt, cum à viginti an-
nis ætatis & ſupra numerentur vſque ad quinquaginta
annos habiles ad bellum? Quomodo ergo illis locutus
eſt dominus qui hodie viuũt? An quia ex viginti annis
& infra potuerunt multi tunc eſſe qui hoc bene memi- D
niſſent, alieni ab illa pœna quam dominus conſtituit il-
lis qui tunc numerati ſunt non intrare in terram pro-
miſsionis: & hos vtique appellat qui quãuis viginti an-
norum & ſupra non eſſent quando deus in monte lo-
quebatur vt numerari tunc poſſent, potuerunt tamẽ eſ-
ſe annorum decẽ & nouem & infra vſque ad puerilem
ætatem qui poſſent illa quæ facta & dicta ſunt & vide-
re & audire & memoria retinere. Sed quid eſt quod ait,
Facie ad faciem locutus eſt dominus ad vos: quos pau-
lò antè maximè admonere curauit, quod nullam ſimi-
litudinem viderint, ſed ſolam vocẽ in medio ignis au-
dierint? An propter rerum euidentiam, & quodammo-
do pręſentiam manifeſtatę diuinitatis, de qua dubitare
nemo poſitum his verbis vſus eſt? Quod ſi ita eſt, quid
phibet de ipſo Moyſe hoc intelligi, eo quòd de illo di-
ctum eſt quòd facie ad faciem locutus ſit cum eo domi-
nus, vt nec ipſe aliquid oculis viderit præter ignem? An
aliquid amplius vidiſſe intelligitur, quia ſcriptũ eſt eum
intraſſe in nebulam vel nimbum, vbi erat deus? Sed &
ſi aliquid amplius vidit quàm illi, nõ eum tamen mor-
talibus oculis vidiſſe dei ſubſtantiam ex illis eius verbis *Exod. 33.*
intelligi poteſt, quibus ait deo, Si inueni gratiam ante E
te, oſtende mihi temetipſum, vt ſcienter videam te. Ne-
que enim arbitrandum eſt hunc populum cui Moyſes
loquebatur, ſic tunc vidiſſe deum facie ad faciem quã-
do in mõte loquebatur è medio ignis, quemadmodum
apoſtolus dixit in fine nos eum eſſe viſuros, vbi ait, Vi- *1. Corin. 13.*
demus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem fa-
cie ad faciem. Quid autem hoc & quãtum eſſet, conſe-
quenter aperuit dicens, Nunc ſcio ex parte, tunc autem
cognoſcã ſicut & cognitus ſum. Quod etiã ipſum cau-
tè accipiendum eſt, ne tantam putetur habiturus homo
cognitionem dei quantam nunc habet hominis deus,
ſed pro ſuo modo ita perfectam, vt ei nihil adhuc expe-
ctetur addendum: vt quẽ perfecte nunc deus nouit ho-
minem, ſed tamen ſicut deus hominem, ita tunc perfe-
cte nouerit homo deum, ſed tamen ſicut homo deum.
Neque enim quia dictum eſt, Eſtote perfecti ſicut pater *Mat. 5.*
veſter cœleſtis perfectus eſt, ideo æqualitatem patris
quã verbum habet vnigenitum ſperare debemus, quan-
uis non defuerint qui & hoc futurum putauerint, niſi
forte quid dicant parũ intelligimus. Quid eſt quod *Deute. 5.*
ait, Et ego ſtabã inter deum & vos in tempore illo an- F
nunciare vobis verba domini? Tanquam in loco eſſet
dominus, hoc eſt in monte vnde illi voces audiebant.
Quod ſic accipiendum eſt, nõ vt ex hoc ſuſpicemur dei
ſubſtantiam in vllo aliquo eſſe corporali loco, qui eſt
vbique totus, ne per locorum interualla propinquat
aut recedit: ſed demõſtrationes eius in ea creatura quæ
non eſt quod ipſe, non aliter humanis ſenſibus exhibẽ-
tur, Vnde dominus volens auferre ab huiuſmodi ſuſpi-
cionibus mentem noſtrã, quibus putatur deus loco ali-
quo cõtineri, Veniet, inquit, hora quãdo neque in mon- *Ioan. 4.*
te hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Vos
adoratis quod neſcitis: nos adoram⁹ quod ſcimus: quia
ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora & nunc eſt, quando
veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & verita-
te. Nam & pater tales quærit qui adorant. Spiritus eſt
deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate opor-
tet adorare. Medium ergo ſe dixit Moyſes nõ inter dei
ſubſtãtiam & populum interuallo aliquo loci: ſed quia
per eum placuit populũ audire cætera dei verba poſtea-
quã vehementer eſt territus, audita de medio ignis vo-
ce dei dicentis decalogum legis. Sed merito quæritur

G quomodo accipiantur hæc verba Deuteronomij dicẽ-
te Moyſe, Et ego ſtabam inter deum & vos in tempore
illo annunciare vobis verba domini, quoniam timui-
ſtis à facie ignis,& non aſcendiſtis in montem, dicens,
Ego ſum dominus deus tuus:& cætera. Quæ iam verba
dei ſunt quæ decalogus continet. Quid ergo vult quod
addidit,dicẽs: Si enim putauerimus hyperbaton, vt or-
do verborum ſit,& ego ſtabã inter deum & vos in tẽpo
re illo annũciare vobis verba domini dicens, Ego ſum
dominus deus tuus:nõ erit verum. Non enim hæc ver-
ba per Moyſen populus, ſed de medio ignis audiuit.
Quod cum ſuſtinere non poſſet audito decalogo, po-
ſtulauit vt per Moyſen cætera audiret. Reſtat ergo vt
quod poſitum eſt,dicens: pro eo poſitum intelligamus
ac ſi eſſet, cum diceret: vt iſte ſit ſenſus, Et ego ſtabam
inter deum & vos in tempore illo annunciare vobis
verba domini: quoniam timuiſtis à facie ignis & non
aſcendiſtis in mõtem, cum diceret, Ego ſum dominus
deus tuus: vt ſubaudiatur cum diceret vtiq; dominus.
Cum enim hæc verba diceret dominus,quæ conſequẽ-
ter ex decalogo cuncta commemorat: tunc timuit po-
pulus à facie ignis, & non aſcendit in mõtem, & roga-
H uit vt per Moyſen potius verba domini audiret. Quæ
verba Moyſes commemorat in Deuteronomio dicta
ſibi à populo, cum audire iam nollent vocem dei, ſed
per eum peterent ſibi dici quæ dicebat deus, id eſt, ecce
oſtendit dominus deus noſter nobis gloriam ſuam, &
vocem eius audiuimus è medio ignis: & cætera. Non
eadem prorſus leguntur in exodo, vbi primum narra-
ta ſunt quæ modo repetũtur. Vnde intelligamus, quod
aliquotiens iam commemoraui, non eſſe in mendacio
deputandum,ſi aliis quibuſlibet verbis eadem voluntas
manifeſtatur,propter euangeliſtarum etiam verba,quæ
ab imperitis & calumnioſis tanquam repugnantia re-
prehenduntur. Neque enim magnum erat Moyſi attẽ-
dere quæ in Exodo ſcripſerat, & eiſdem omnino ver-
bis illa repetere, niſi pertineret ad ſanctos doctores no-
ſtros hoc ipſum inſinuare diſcentibus, vt nihil aliud in
verbis loquentium quærant niſi voluntatem propter
11. quam enunciandam verba inſtituta ſunt. Quid eſt
Deute. 5. quod ait Moyſes dictum ſibi eſſe à domino de populo
Hebræo, Quis dabit eſſe ſic cor eorum in eis vt time-
I ant me, & cuſtodiant mandata mea? An hic iam vult
intelligi, gratia ſua concedi hoc beneficium, vt ſit in
hominibus iuſtitia dei ex fide, non quaſi propria velut
Ezech. 36. ex lege. Hoc enim per prophetam ſignificat dicens,
Auferam eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum.
Quod propter ſenſum dictum eſt, quem caro habet, &
lapis non habet, verbo vtique tranſlato. Hoc ipſum &
Hiere. 31. alibi dicit, Ecce dies veniunt dicit dominus, & con-
ſummabo ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iuda
teſtamentum nouum,non ſecundum teſtamentũ quod
diſpoſui ad patres eorum in die qua apprehendi ma-
num eorum vt educerem eos de terra Aegypti:quoniã
hoc eſt teſtamẽtum quod diſpoſui ad eos: poſt dies il-
los, dans leges meas in cor eorum, & in mente eorum
ſuperſcribam eas,& iniquitatem eorum & peccatorum
eorum non memor ero amplius. Hic enim diſcernit
nouum teſtamentum à veteri, quòd in veteri data eſt
lex in tabulis lapideis,in nouo autem in cordibus,quod
2. Cor. 3. fit per gratiam. Vnde & apoſtolus dicit, Non in tabulis
Ibidem. lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Et alio loco,
Idoneos nos, inquit, fecit miniſtros noui teſtamenti,
12. non litera, ſed ſpiritu. Quod ait de domino, Et
Deutr. 6. in nomine eius iurabis: non ita præceptum accipien-
dum eſt quaſi iurari iuſſerit, ſed in alterius alicuius dei K
nomine iurare prohibuit. Melius autem fit ſi ſecundum
euangelium non iuraueris, non quia mala eſt vera iu-
ratio, ſed ne in periurium incidatur facilitate iurandi.
Qui enim iurat, non ſolum verum ſed etiam falſum
iurare poteſt. Qui autem omnino non iurat, à periurio
longe ambulat. Et recordaberis omnem viam per 13.
quam duxit te dominus deus tuus in deſerto, vt affige- *Deutr. 8.*
ret te & tentaret te, & cognita faceret quæ in corde tuo
ſunt, ſi obſeruabis mandata eius, an non. Hic apertius
dictum, quod alibi genere locutionis obſcurum eſt, vbi
legitur, Tentat vos dominus deus veſter, vt ſciat ſi di- *Deute. 13.*
ligitis eum. intelligitur enim poſitum eſſe, vt ſciat: pro
eo quod eſt, vt ſcire faciat: quomodo dilucide dictum
eſt, vt tentaret te, & cognita faceret quæ in corde tuo
ſunt. Non enim ait, vt cognoſceret: quod quidem ſi di-
xiſſet, intelligendum erat, cognita faceret. Et ſcias 14.
hodie quia non propter iuſtitias tuas dominus deus *Deute. 9.*
tuus dat tibi terram bonam iſtam hæreditare, quoniam
populus dura ceruice es. Certe iſti ſunt qui propterea
non meruerunt perire in deſerto, quia neſcierunt dex-
teram aut ſiniſtram: Ecce iam dura ceruice appellan-
tur. Vnde videndum eſt illud in ſacramento eſſe di- L
ctum, non quod iſtorum merita cõmendata ſint. Nam
ne quis exiſtimet ſubitò iſtos vituperabiles factos qui
meritò fuiſſent ante laudati, paulò pòſt eis dicitur, Me-
mor eris ne obliuiſcaris quanta exacerbaſti dominum
deum tuum in deſerto, ex qua die exiſtis de terra Ae-
gypti, donec veniſti in locum hunc incredulus, perſe-
ueraſtique ad dominum. Quòd ſi quidem eorum tales
erant, quidam verò fideles & boni, etiam ſic non vtiq;
illi datur terra promiſsionis qui neſciunt dexteram
aut ſiniſtram, vt hoc ſic intelligamus quaſi non offen-
derint deum. Nam & patres eorũ qui mortui ſunt, nec
in eandem terram intrare permiſsi ſunt, tales inueni-
untur fuiſſe vt in eis eſſent quidam etiam boni. Pro-
pter quod apoſtolus non omnes ſed quoſdam eorum
dicit offendiſſe, in quibus eorum peccata commemo-
rat. Similes quippe iſtos parentibus ſuis ita euidentius
docet & ipſa ſcriptura Deuteronomij, quòd conſequẽ-
ter adiungit dicens, Et in Oreb exacerbaſti dominum.
Vbi certe illi exacerbauerunt qui propter eadem mala
merita ſua non ſunt in terram promiſsionis inducti. M
In illo tempore dixit dominus ad me, Excide tibi 15.
duas tabulas lapideas quemadmodum priores, & aſcẽ- *Deutr. 10.*
de ad me in montem: & facies tibi arcam ligneam, &
ſcribam in tabulis verba quæ erant in tabulis prioribus
quas contriuiſti, & immittes eas in arcam. Et feci ar-
cam ex lignis imputribilibus, & excidi duas tabulas la-
pideas,ſicut priores, & aſcendi in montem, & duæ ta-
bulæ in duabus manibus meis. Et ſcripſit in tabulis ſe-
cundum ſcripturam priorem decem verba quæ locu-
tus eſt dominus ad vos in monte è medio ignis: & de-
dit eas dominus mihi. Non immeritò quæritur quo-
modo hæc in Deuteronomio dicantur Moyſe recolẽ-
te ac repetente quæ geſta ſunt: cum in Exodo, vbi pri-
mùm hæc dicta & facta narrãtur, ita ſit ſcriptum, Et di-
xit dominus ad Moyſen, Scribe tibi verba hæc: etenim *Exod. 34.*
in verbis his poſui teſtamentum tibi & Iſraël. Et erat
ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus,
& quadraginta noctibus. Panem non manducauit, &
aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba teſtamen-
ti decem verba. Cum ergo in Exodo ipſe Moyſes in ta-
bulis decem legis verba ſcripſiſſe narretur, quomodo
hic in Deuteronomio deus in tabulis eadẽ verba ſcrip-
ſiſſe reco-

A ſiſſe recolitur. Deniq; illud quod in Exodo, cum tranſ-
eunter tractaremus, & quid nobis in ea differentia vi-
ſum fuerit literis mandaremus, cur priores tabulæ quæ
contritæ ſunt, digito dei ſcriptæ referantur: ſecundas
autem tandiu in arca tabernaculóque manſuras, ipſe
Moyſes ſcripſiſſe dicatur: ita per hanc differẽtiam duo
teſtamenta ſignificata eſſe diximus, vt in veteri teſta-
mentu lex commendaretur tanquam opus dei, vbi ho-
mo nihil fecerit, eo quòd lex timore non poſſet imple-
ri: quoniam cum vere fit opus legis, charitate fit, non ti-
more, quæ charitas gratia eſt teſtamenti noui. Ideo in
ſecundis tabulis homo legitur ſcripſiſſe verba dei, quia
homo poteſt facere opus legis per charitatem iuſtitiæ,
quod non poteſt per timorem pœnæ. Nunc ergo cum
legitur in Deuteronomio de ſecundis tabulis ita dictũ,
Deute.10. Et excidi duas tabulas lapideas ſicut priores, & aſcen-
di in montem, & duæ tabulæ in manibus meis, & ſcri-
pſit in tabulis ſecundum ſcripturam priorem decem
verba. Non enim ait, & ſcripſi, ſed ſcripſit, hoc eſt, deus
ſcripſit: ſicut paulò antè dixerat verba dei ſibi dicta, Ex-
cide tibi duas tabulas lapideas quemadmodũ priores,
& aſcende ad me in montem, & facies tibi arcam li-
B gneam, & ſcribam in tabulis verba quæ erãt in tabulis
prioribus: diſcutienda naſcitur quæſtio, quòd vtraſque
tabulas: id eſt, & priores & ſecundas deus hic legitur
ſcripſiſſe, non homo. Sed ſi in ipſo quoque Exodo ver-
ba dei legantur, vbi iubet eaſdem tabulas ſecundas ex-
cidi à Moyſe, nihil aliud inuenitur, quàm ipſum deum
ſe eaſdem promiſiſſe ſcripturum. Nam ita ſcriptum eſt,
Exod.34. Et dixit dominus ad Moyſen, Excide tibi duas tabulas
lapideas ſicut & priores, & aſcende ad me in montem,
& ſcribam in tabulis verba quæ erant in tabulis priori-
bus quas tu contriuiſti. Excepto itaque libro Deutero-
nomij, quæſtionem iſtam etiam ſolus liber Exodi con-
tinet, quomodo dixerit deus, Et ſcribã in tabulis verba
quæ erant in tabulis prioribus: cum paulò pòſt legatur,
Scribe tibi verba hæc: etenim in verbis his poſui teſta-
mentum tibi & Iſraël. Et erat ibi Moyſes in conſpectu
domini quadraginta diebus & quadraginta noctibus:
panem non manducauit, & aquam non bibit, & ſcripſit
in tabulis verba teſtamenti, decem verba. Si enim ſu-
perius quod dictum eſt, Scribe tibi verba hæc, etenim
in verbis his poſui teſtamentum tibi & Iſraël: ad ſupe-
C riora pertinet, quæ deus ita præcipiebat, vt non in dua-
bus lapideis tabulis ſcriberentur, ſed in libro legis vbi
multa conſcripta ſunt: certe illud quod ſequitur, Et erat
ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus
& quadraginta noctibus, panem non manducauit &
aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba teſtamenti,
decem verba: ſatis manifeſtat eundem Moyſen in ta-
bulis hæc decem verba ſcripſiſſe, non deum. Niſi forte
violenter quidem, ſed certa neceſsitate compellimur,
vbi dictum eſt, & ſcripſit in tabulis verba teſtamenti,
decem verba, non Moyſen ſubaudire ſed dominum.
Ibidem. Supra enim poſitum eſt, Et erat ibi Moyſes in conſpe-
ctu domini: vt à domino, in cuius cõſpectu erat Moy-
ſes quadraginta diebus & quadraginta noctibus panẽ
non manducans, & aquam non bibens, ſcripta intelli-
gantur hæc decem verba in tabulis, ſicut ante pronu-
ferat. Quod ſi ita eſt, non quidem illa differentia duo-
rum teſtamentorum quæ nobis viſa eſt, in his verbis
commendari poteſt, quando & priores & ſecundas ta-
bulas ſcripſit, non homo, ſed deus. Veruntamẽ illa cer-
te diſtantia non habet dubitationem, quòd priores ta-
bulas, & deus fecit, & deus ſcripſit: Non enim tunc di-
ctum eſt ad Moyſen, Excide tibi duas tabulas: ſed ita D
potius legitur, Et conuerſus Moyſes deſcẽdit de mon-
te, & duæ tabulæ teſtimonij in manibus eius: tabulæ la-
pideæ ſcriptura ex vtraque parte hinc atque hinc erant
ſcriptæ: & tabulæ opus dei erant, & ſcriptura ſcriptura
dei eſt ſculpta in tabulis. Iam enim ſuperius dixerat eaſ-
dem tabulas ſcriptas digito dei, ſic loquens, Et dedit
Moyſi ſtatim vt ceſſauit loqui ad eum in monte Sina
duas tabulas teſtimonij, tabulas lapideas ſcriptas digito
dei. Ibi ergo & tabulę opus dei erant, & ſcriptura earum
digito dei facta. Secundas autem tabulas ipſe Moyſes
iubetur excidere: vt ipſæ certo opere humano intelli-
gantur exciſæ, quamuis eas deus ipſe ſcripſerit, ſicut pro-
miſit cum iuberet excidi. Porrò autem ſi diligentius at-
tendamus, ideo vtrunque dictum eſt in ſecũdis tabulis,
quia & deus fecit per gratiam ſuam opus legis in ho-
mine, & homo per fidem ſuam ſuſcipiens gratiam dei
pertinens ad teſtamentum nouum cooperator eſt ad-
iuuantis dei. Ideo autẽ in primis ſolum opus dei com-
memoratur, quia lex ſpiritalis eſt, & lex ſancta, & man-
datum ſanctum & bonũ & iuſtum. Ideo verò nullum
opus hominis ibi commemoratur, quia infideles non *Rom.7.*
contemperantur adiutorio gratiæ, ſed ignorantes dei E
iuſtitiam & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ dei non *Rom.10.*
ſunt ſubiecti. Vnde illis lex ad cõdemnationem valet,
quod ſignificat contritio tabularum. Profecto non co-
gimur violento intellectu ſubaudire quod deus ſcri-
pſerit, vbi ſcriptura dicit, Et erat ibi Moyſes in conſpe-
ctu domini quadraginta diebus & quadraginta nocti-
bus: panem non manducauit, & aquam non bibit, &
ſcripſit in tabulis verba teſtamenti. Vbi valde ſonat
ſcripſiſſe Moyſen. Sed ideo ſuperius deus ſe promiſit
ſcripturum, & in Deuteronomio nõ ſolùm ita promi-
ſiſſe, verùm etiam ipſe ſcripſiſſe enarratur, vt ſignifice-
tur quod ait Apoſtolus, Deus enim eſt qui operatur in *Philip.2.*
vobis & velle & operari pro bona voluntate: hoc eſt, in
eis qui ex fide gratiam ſuſcipiunt, & non ſuam iuſtitiam
volunt ſtatuere, ſed iuſtitiæ dei ſubiecti ſunt, vt ipſi ſint
in Chriſto iuſtitia dei. Nam & illic Apoſtolus vtrunque
dicit, & deum operari, & ipſos. Nam ſi non operaban-
tur, quomodo eis dicebat, cum timore & tremore ve-
ſtram ipſorum ſalutem operamini? Operatur ergo ille,
cooperamur nos. Non enim aufert, ſed adiuuat bonæ F
voluntatis arbitrium. In illo tempore diſtinxit do- 16.
minus tribum Leui portare arcam teſtamenti domini, *Deut.10.*
aſsiſtere coram domino miniſtrare & orare in nomine
eius vſque in hunc diem. Propter hoc non eſt Leuitis
pars & ſors cum fratribus ſuis, dominus ipſe pars eius
eſt, ſicut dixit ei. Niſi per hanc tribum ſignificaretur
vniuerſum regale ſacerdotium, quod ad nouum per-
tinet teſtamentum, nullo modo auſus eſſet dicere ho-
mo, qui ex eadem tribu non erat, Pars mea dominus. *Pſalm.72.*
Et in alio Pſalmo, Dominus pars hæreditatis meæ. *Pſal.15.*
Quid eſt quod præcepit Moyſes commendans ver- 17.
ba domini & ait, Scribetis ea ſuper limina domorum *Deut.11.*
veſtrarum & ianuarum veſtrarum, cum hoc ſecundum
proprietatem nemo feciſſe Iſraëlitarum commemo-
retur vel legatur, quia nec quiſquam poteſt, niſi forte
diuidat ea per multas partes domus ſuæ? An hyperbo-
lica commendatio eſt, ſicut multa dicuntur? Quæ- 18.
rendum quomodo iubeat decimationes omnium fru- *Deut.12.*
ctuum & primitiua pecorum non manducari, niſi in
ciuitate vbi templum erat, cum eas Leuitis dari in lege
præceperit. Si autem ſurrexerit in te propheta ſeu 19.
ſomniator ſomnians, & dederit tibi ſignum vel pro- *Deut.13.*

G digium, & venerit ſignum ſiue prodigium quod locu-
tus eſt ad te dicẽs, Eamus & ſeruiamus diis alienis quos
neſciſtis, non audietis verba prophetæ illius vel ſom-
niantis ſomnium illud, quoniam tentat dominus deus
veſter vos ſcire, an diligatis dominum deum veſtrum
ex toto corde veſtro, & ex tota anima veſtra. Hoc qui-
dam interpretes Latini non ita poſuerunt, ſcire an di-
ligatis, ſed vt ſciat an diligatis, quamuis eadem ſententia
videatur. Veruntamen illud quod dictum eſt, ſcire, fa-
cilius ad illos refertur: vt ſic accipiamus, tentat vos
ſcire, ac ſi diceretur, tentando vos facit ſcire. Vbi ſanè
intelligi voluit etiam illa quæ à diuinantibus non ſe-
cundum deum dicuntur, ſi acciderint quæ dicuntur,
non accipienda ſic vt fiant quæ præcipiuntur ab eis, aut
colantur quæ coluntur ab eis. Nec præter ſuam poteſta-
tem deus oſtendit eſſe quòd iſta contingunt, ſed quaſi
quæreretur, cur ea permittat, cauſam tentationis expo-
ſuit ad cognoſcendam eorum dilectionem, vtrum eam
habeant erga deum ſuum: cognoſcendam verò ab ipſis
potius quàm ab illo qui ſcit omnia antequam fiant.
20. Poſt tres annos produces omnem decimam fru-
Deute. 14. ctuum tuorum: in illo anno pones illud in ciuitatibus
H tuis, & veniet Leuita, quia non eſt ei pars nec ſors tecũ,
& aduena & pupillus & vidua qui in ciuitatibus tuis e-
runt & manducabunt & ſaturabuntur, vt benedicat te
dominus deus tuus in omnibus operibus tuis quæcun-
que feceris. Ea iſta decima non dicit, vt ipſe mandu-
cet cum ſuis. Ac per hoc Leuitis & aduenis & pupillis
& viduis eam iuſsit impendi. Sed obſcure poſitum eſt,
quia non eſt diſtincta iſta decima ab illa quam voluit
cum Leuitis in eo loco manducari, quem dominus ele-
giſſet tempore ſuo. Sed in ea interpretatione quæ eſt ex
Hebræo, apertius hoc diſtinctum reperimus. Ait enim,
Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus
quæ naſcentur tibi eo tempore, & repones intra ianuas
tuas, veniétque Leuites qui aliam non habet partem,
nec poſſeſsionem tecum: & peregrinus & pupillus &
vidua, qui intra portas tuas ſunt, & comedent & ſatura-
buntur, vt benedicat tibi dominus deus tuus in cun-
ctis operibus manuum tuarum quæ feceris. Primo hoc
ipſum planius eſt quod ait, anno tertio: intelligitur e-
nim vno anno interpoſito. In ſeptuaginta autem, quo-
niam poſt tres annos dixit, incertum eſt vtrum eos me-
I dios eſſe voluerit, vt quinto quoque anno fieret. Dein-
de cum ait, Et ſeparabis aliam decimam: ſatis oſtendit
extra eſſe illã quam voluit eum ipſum qui offert man-
ducare cum ſuis & Leuitis in eo loco quem dominus
elegiſſet. Et hanc enim & aliam decimam intra ianuas
ſuas eum ponere præcepit, non ad eum locum eum de-
ferre, vbi dominus ſe voluit inuocari. Et veniet, inquit,
Leuites qui nõ habet partem nec poſſeſsionem tecum,
& peregrinus & pupillus & vidua, qui intra portas tuas
ſunt, & comedẽt. Hinc certe manifeſtè verum eſt non
iſtam decimam deum fieri voluiſſe communem ei qui
offert, & his quibus impendenda eſt: ſed illis ſolis ero-
gari eam iuſsit qui aliud non haberent, in quibus præ-
Deute. 15. cipuè Leuitem poſuit. Poſt ſeptem annos facies remiſ-
ſionem. Hic certè manifeſtatur quomodo & ſuperius
dixerit, poſt tres annos: Non enim & hos ſeptem annos
medios eſſe voluit. Vnoquoque anno eam fieri præ-
21. cepit, tanquam ſabbatiſsimum annorum. Attende
Deute. 15. tibiipſi ne fiat verbum occultum in corde tuo iniqui-
tas dicens, Appropiat annus ſeptimus, annus remiſsio-
nis, & malignetur oculus tuus in fratrem tuũ egenum,
& non tribuat ei: & exclamabit aduerſum te ad domi-
num, & erit in te peccatum magnum. Magnifice oc- K
cultum verbum hoc dixit, quoniam nemo audet hoc
dicere qui potuerit cogitare, ideo non eſſe mutuum
dandum indigenti, quoniam appropinquat annus re-
miſsionis, cum deus propter miſericordiam vtrunque
præceperit, & commodari cum quiſque indiget, & re-
mitti anno remiſsionis. Quomodo ergo miſericordi-
ter remiſſurus eſt illo anno quo remittendum eſt, ſi
crudeliter cogitat illo tempore dandum non eſſe quo
dandum eſt? Si autem venundatus fuerit tibi fra- 22.
ter tuus Hebræus aut Hebræa, ſeruiet tibi ſex annis, & Deute. 15.
ſeptimo dimittes eum liberum à te. Hos emptos non
anno remiſsionis remitti voluit, quem ſeptimum quẽ-
que obſeruari oportebat ab omnibus, ſed anno ſeptimo
emptionis eius quotocunque anno illorum ſeptimus
iſte annus occurreret. Omne primogenitum quod 23.
natum fuerit in bobus tuis, & in ouibus tuis maſculinũ Deute. 15.
ſanctificabis domino deo tuo. Quærendum vtrum quæ
Græce dicuntur πρωτότοκα, nec Latine dici niſi primo-
genita potuerunt, in his tantùm intelligenda ſint quæ
naſcuntur ex matribus: ipſa enim proprie pariuntur
potius quàm gignuntur: Parere quippe eſt τίκτειν, quod
eſt ex fœmina, vnde πρωτότοκον dicitur, Gignere autem L
eſt γεννᾶν, vnde proprie Latine primogenitus dicitur.
Ex fœminis autem dabantur primitiua: id eſt, quæ pri-
ma pariebantur, non quæ prima gignebantur à viris,
ſi forte ex viduis quæ iam pepererant gignerentur. Non
enim aliter eſſent quæ aperirent vuluam, quod pro-
prium voluit eſſe lex eorum, quæ primo nata domino
deo debebantur. Si ergo eſt in his verbis certa diſtin-
ctio, non fruſtra dominus non dicitur à patre μονότοκος,
ſed μονογενής, id eſt, vnigenitus, quod eſt vnicus: à mor-
tuis autem primogenitus quidem Latinè dicitur, quia
non potuit Latinum verbum ita componi ſecundum
loquendi conſuetudinem: Græce autem πρωτότοκος di-
citur, non πρωτογενής, tanquam pater genuerit æqualem
ſibi, creatura verò pepererit. Nam & quod dicitur pri-
mogenitus omnis creaturæ, quod ibi πρωτότοκος Græ-
cè legitur, poteſt ita intelligi ſecundum nouam crea-
turam, de qua dicit Apoſtolus, Si qua igitur in Chri- 2. Cor. 5.
ſto noua creatura: ex qua ille primitiuus eſt, quia pri- Rom. 6.
mitus ita reſurrexerit, vt iam non moriatur, nec ei
mors vltrà dominetur, quod nouæ creaturæ quæ in il-
lo eſt, futurum promittitur in fine. Sed iſta diſtinctio M
non temere affirmanda, ſed in ſcripturis diligentius
perſcrutãda eſt. Mouet enim quemadmodum dici po-
tuit in Prouerbiis, Primogenite tibi dico fili: id eſt, ex
cuius perſona dictum intelligatur, Si enim ex dei pa-
tris perſona ad Chriſtum dicitur, cui ſententiæ vtrum
ſequentia conſonent, vix eſt aſſerere, eundem dicit pri-
mogenitum quem vnigenitum, quia etiam nos filij dei
ſumus: Vnigenitum verò, quoniã ſolus ille de ſubſtan-
tia patris, & patri æqualis atque coæternus eſt. Mirum
eſt autem, vtrum inter parere & gignere euidentiſsimis
documentis ſacra ſcriptura diſtingnat. Et immo- 24.
labis Paſcha domino deo tuo oues & boues: quid ſibi Deute. 16.
vult hoc quòd addidit boues, cum immolationem Pa-
ſchæ de oue tantummodo commendauerit, quam iuſ-
ſit accipi ex ouibus, & hædis, vel ex capris? Quod my-
ſtice accipitur propter Chriſtum, cuius ex iuſtis & pec-
catoribus eſt origo carnalis. Nõ enim ait ex ouibus aut
capris, licet proprie non poſſent intelligi oues ex ca-
pris: ſed ne forte Iudæi dicerent ſubaudiendũ caprum
ſi dictum eſſet aut ex capris: dictum eſt ex ouibus & ca-
pris. Quid ergo hic ſibi volunt boues? An propter alia
ſacrificia

A ſacrificia quæ ipſis diebus azymorum ſunt immolāda?
25. Quærendum quomodo præceperit obſeruari quod
Rom.16. ait, Septem ſeptimanas integras dinumerabis tibiipſi
inchoare te falcem mittere in meſſem. Incipies nume-
rare ſeptem ſeptimanas,& facies diem feſtum ſeptima-
narum domino deo tuo, prout valet manus tua quæ-
cunque dominus tibi dederit: ſecundum quod bene-
dicet te dominus deus tuus,& epulaberis ante dominũ
deum tuum. Si enim ab vniuerſo populo lex hæc pen-
tecoſte iuſſa eſt obſeruari,nunquid omnes vno die cre-
dendum eſt falcem iuſſos mittere in meſſem? Si autem
ſibi quiſque obſeruat iſtam quinquageſimam dinume-
rans ab illo die quo falcem mittit: non vna eſt vniuer-
ſo populo, illa verò vna eſt quæ computatur ab immo-
latione Paſchæ vſque in diem datæ legis in Sina.
26. Si autem intraueris in terram quam dominus deus
Deut.17. tuus dat tibi in ſorte, & hæreditaueris eam, & habita-
ueris in ea, & dices, conſtituam ſuper me principes ſi-
cut & cæteræ gentes quæ circa me ſunt, conſtituendo
conſtitues ſuper te principem quem elegerit dominus
deus tuus ipſum. Ex fratribus tuis conſtitues ſuper te
principem: non poteris conſtituere ſuper te hominem
B alienum, qui non eſt frater tuus. Quæri poteſt cur diſ-
plicuerit populus deo quando regem deſiderauit, cum
hic inueniatur eſſe permiſſus. Sed magis hic intelligen-
dum eſt meritò non fuiſſe ſecundum voluntatem dei,
quia hoc fieri non præcepit, ſed deſiderantibus permi-
ſit. Veruntamen præcepit ne fieret alienus, ſed frater:
id eſt, ex eodem populo indigena, nõ alienigena. Quod
autem ait, Non poteris: intelligendum eſt, non debebis.
27. De rege cum loqueretur ait, Non multiplicabit ſibi
Deute.17. vxores, vt non diſcedat cor eius: & argentum & au-
rum non multiplicabit ſibi valde. Vnde quæritur, v-
trum Dauid contra hoc præceptum non fecerit. Non
enim vnam habuit vxorem. Nam de Salomone mani-
feſtum eſt quòd tranſgreſſus fuerit hoc præceptum, &
in fœminis, & in auro & argento. Sed hinc potius in-
telligitur permiſſum fuiſſe regibus, vt plures haberent
quàm vnā, multiplicari enim prohibiti ſunt. Quæ pro-
hibitio non haberet tranſgreſſionem ſi paucæ fuerint,
ſicut Dauid fuerunt: non autem multæ, ſicut Salo-
moni. Quamuis cum addidit, vt non diſcedat cor eius:
C hoc magis videtur præcepiſſe ne multiplicando perue-
3.Reg.11. niat ad alienas fœminas: per quas factum eſt in Salo-
mone vt diſcederet cor eius à deo. Multiplicatio ta-
men generaliter ita prohibita eſt, vt etiam ſi ex Hebræis
ſolis eas multiplicaſſet, contra hoc præceptum feciſſe
28. meritò argui poſſet. Si autem superuenerit Leuites
Deut.18. ex vna ciuitatum tuarum ex omnibus filiis Iſraël vbi
ipſe incolit, ſecundum quod cupit anima eius in loco
quem elegerit dominus: id eſt, ſi deſiderauerit ire ad
locum vbi dominus inuocatur: & miniſtrabit nomini
domini dei ſui ſicut omnes fratres eius Leuitæ qui aſtāt
ibi coram domino: partem partitam edet præter ven-
ditionem quæ eſt ſecundum familiam. Quam dicat
venditionem, obſcurum eſt, Niſi forte quia decima-
tiones & primogenita pręcepit vendi ab eis qui in lon-
ginquo habitarent, ne multa cogerentur portare ad lo-
cum inuocationis domini, vel pecora ducere, vt illic
ab eis denuo emerentur ex eodem precio. Et iuſſerat
habere ibi partem Leuitam qui maneret in ea ciuitate,
vnde illi decimationes & primogenita debebantur.
Et ideo dixit ſecundum familiam hoc deberi Leuitæ,
quoniam ex ſucceſsione qua ſucceditur parẽtibus, hoc
circa eum ſeruari oportet quod parentibus exhibitum
eſt. Quoniam portentorum inſpectores prohibet D
eſſe in populo dei: quærendum eſt quomodo iſta por- 29.
tenta quæ inſpici prohibentur, diſcernantur ab eis quæ Deut.18.
diuinitus ita dantur, vt quid ſignificent dici debeat:
ſicut omnia miracula quæ in ſcripturis reperiuntur ſi-
gnificantia quod pertineat ad regulam fidei: ſicut dici- Iudic.6.
mus quid ſignificauerit vellus in area compluta ſiccum, Nume.17.
vel in ſicca area complutum: aut virga Aaron quæ flo-
ruit & nuces attulit, & cætera huiuſmodi. Sicut autem
diſcernuntur diuinationes quas conſequenter prohibet
à prædictionibus vel annunciationibus prophetarum,
ſic illæ inſpectiones prodigiorum à ſignificationibus
diuinorum miraculorum diſcernendæ ſunt. Quo- 30.
niam dominus deus veſter qui præcedet vobiſcum, ſi- Deut.20.
mul debellabit vobiſcum inimicos veſtros, & ſaluos
faciet vos. Ecce quemadmodum & in ſpiritalibus con-
flictibus ſperandum & petendum eſt adiutorium dei,
non vt nos nihil faciamus, ſed vt adiuti cooperemur.
Sic enim ait, debellabit vobiſcum: vt & ipſos acturos
quod agendum eſſet oſtenderet. Et loquentur Scri- 31.
bæ ad populum dicentes, Quis eſt homo qui ædifica- Ibidem.
uit domum nouam & non dedicauit eam, vadat & re-
uertatur in domum ſuam ne moriatur in bello, & ho- E
mo alius dedicet eam. Et quis eſt homo qui paſtinauit
vineam, & non eſt epulatus ex ea, vadat & reuertatur
in domum ne moriatur in bello, & homo alius epu-
letur ex ea. Et quis eſt homo qui ſponſauit vxorem &
non accepit eam, vadat & redeat in domum ſuam ne
moriatur in bello, & homo alius accipiat eam. Poſſunt
mouere iſta, quaſi meliore conditione moriantur in
bello qui iam dedicauerunt ædificia ſua, iámque epulati
ſunt de nouellis, iámque duxerunt ſponſas ſuas, quàm
ij qui nondum. Sed quoniam his rebus tenetur huma-
nus affectus, & magni æſtimantur hæc ab hominibus:
intelligendum eſt ad hoc iſta dici in bellum proceden-
tibus, vt quiſquis animo his tenetur, appareat eum re-
uerti, ne propter hoc minus fortiter agat, dum ti-
met ne ante moriatur quàm domum dedicauerit, aut
de nouella ſua biberit, aut ſponſam ſuam duxerit. Nam
vtique quantum ad fœminam pertinet, melius alteri
nubet intacta, quàm vidua. Sed hæc (vt dixi) inſtituta
ſunt propter virorum animos explorandos. Non 32.
erunt vaſa viri ſuper mulierem. Vaſa bellica vult intel- Deute.20.
ligi: id eſt, arma. Nam quidam etiam hoc interpretati F
ſunt. Si autem quis acceperit vxorem, & habitaue- 33.
rit cum ea,& oderit eam, & imponat ei occaſionis ver- Deut.22.
ba,& detulerit ei nomen malignum & dixerit: mulie-
rem hanc accepi, & accedens ad eam non inueni eius Deut.22.
virginalia: & accipiens pater puellæ & mater, & pro-
ducent virginalia puellæ ſenioribus dicens: filiã meam
hanc dedi homini huic vxorem, & odio habens eam,
ipſe nunc imponit ei occaſionis verba dicens, Non in-
ueni filiæ tuæ virginalia, & ecce virginalia filiæ meæ.
Et replicabunt pallium coram ſenioribus ciuitatis il-
lius: & accipient ſenes ciuitatis hominem illum,& ca-
ſtigabunt eum,& damnificabunt eum centum ſiclis, &
dabunt patri adoleſcentulæ, quia protulit nomen ma-
lum ſuper virginem Iſraëlitem: & ipſius erit vxor, non
poterit dimittere eam perpetuo tempore. Si autem ve-
rum factum ſit hoc verbum, & non inueniantur virgi-
nalia puellæ, & producent adoleſcentulam ad ianuam
domus patris ipſius, & lapidabunt eam viri ciuitatis e-
ius in lapidibus: & morietur, quoniam fecit impuden-
tiam in filiis Iſraël proſtituere domum patris ſui: & au-
feres malignum ex vobiſipſis. Satis hinc apparet, quem-

G admodum ſubditas fœminas viris, & penè famulas lex
eſſe voluerit vxores: quòd dicens aduerſus vxorem vir
teſtimonium vnde lapidaretur illa, ſi hoc verum eſſe
demonſtraretur, ipſe tamen non viciſsim lapidaretur
ſi hoc falſum eſſe conſtiterit: ſed tantummodo caſtiga-
tur & damnificatur, eique perpetuo iubetur adhærere
qua carere voluerat. In aliis autem cauſis, eum qui teſti-
monio falſo cuiquam nocuerit, quod ſi probaretur, iuſ-
ſit occidi: eademq; pœna plecti iubet, qua fuerat, ſi verũ
34. eſſet, iſte plectẽdus. Si autem inuenerit aliquis puel-
Deute.22. lam virginẽ quæ ſponſata nõ eſt, & vim faciens ei dor-
mierit cum ea, & inuentus fuerit, dabit homo qui dor-
miuit cum ea, patri puellæ quinquaginta didrachmata
argenti, & ipſius erit vxor, quia humiliauit eam: & non
poterit dimittere eam per omne tempus. Meritò quæ-
ritur, vtrum iſta pœna ſit vt non eam poſsit dimittere
per omne tempus, quam inordinate atque illicite vio-
lauit. Si enim ad hoc intelligere voluerimus eam non
Deute.24. poſſe: id eſt, non debere dimitti per omne tempus, quia
vxor effecta eſt, occurrit illud quod permiſit Moyſes
dare libellũ repudij, & dimittere. In his autem qui illi-
cite viciant noluit licere, ne ad ludibrium feciſſe videa-
H tur, & potius finxiſſe quòd eam vxorem duxerit quàm
vere placitoq; duxiſſe. Hoc & de illa iuſſum eſt cui vir
35. fuerit calumniatus de virginalibus nõ inuentis. Non
Deute.23. intrabit Ammonites & Moabites in Eccleſiam domi-
ni, & vſque ad decimam generationem non intrabit
in Eccleſiã domini, & vſque in æternum. Quæſtio eſt,
quomodo intrauerit Ruth quæ Moabitis fuit, de qua
etiam caro domini originem ducit. Niſi forte iſta my-
ſtice prophetauerit intraturam, quod ait vſque ad de-
cimam generationem. Computantur enim generatio-
nes ex Abraham quando fuit & Loth qui genuit Moa-
bitas & Ammonitas ex filiabus, & inueniuntur cum ip-
ſo Abraham compleri decem generationes vſque ad
Salmon, qui genuit Booz, qui maritus ſecundus fuit
Ruth. Sunt enim iſtæ, Abrahã, Iſaac, Iacob, Iudas, Pha-
res, Eſrom, Arã, Aminadab, Naaſon, Salmon: Salmon
quippe genuit Booz, qui viduã duxit Ruth, ac per hoc
videtur poſt decimam generationem genus feciſſe in
Eccleſiam domini pariendo filios ipſi Booz. Sed cur
additum ſit, & vſque in æternum: meritò adhuc quæ-
ritur, An quia deinceps nulla anima de Ammonitis &
I Moabitis intrabit in illam Eccleſiam populi Hebræo-
rum, poſteaquam iſta generatione decima prophetia
completa eſt? An potius ita dictum eſt, & vſque ad de-
cimam generationem, vt omnino ſemper intelligi vo-
luerit per denarij numeri quandam vniuerſitatem, vt
hoc expoſuerit quodammodo addendo & dicendo, &
vſque in æternum: Quod ſi ita eſt, Ruth contra præce-
ptum vetitum videtur admiſſa. An Ammonitas pro-
hibuit admitti, non Ammonitidas: id eſt, viros non
fœminas: maxime quia cum euertiſſent Iſraëlitæ ipſam
gentem, omnes viros occidere iuſsi ſunt, fœminas au-
tem non, niſi eas quæ nouerant concubitum viri: quo-
niam ipſæ in fornicationem deduxerant populum: vir-
gines autem ſaluas eſſe voluerunt, non eis imputantes
culpam qua euerti illa gens meruit: quam etiã hic com-
memorauit, velut quæreretur cur Moabitas & Ammo-
nitas admitti noluerit in Eccleſiam domini: ſubiunxit
enim, eo quòd non occurrerint vobis cum panibus &
aqua in via cum exiretis de Aegypto, & quia condu-
xerunt aduerſum te Balaam filium Beor de Meſopo-
tamia vt malediceret te. Has culpas nec tunc quando
illa gens debellata eſt, fœminis imputauerunt, quas ſal-
uas conſeruare maluerunt. Non tradas puerum do- K
mino ſuo qui appoſitus eſt tibi a domino ſuo. Non in- 36.
telliges quòd dominus eius cum appoſuerit: id eſt, com *Deute.23.*
mendauerit, potius enim depoſitum diceret: ſed appo-
ſitum dixit à domino ſuo: id eſt, huic adiunctum, cum
ab illo abſceſsiſſet. Non ergo ſuſcipi, ſed reddi potius
prohibuit fugitiuos. Hoc quidẽ putari poteſt, niſi intel-
ligamus genti & populo iſta dici, non vni homini: ſed
ex alia gente refugientem ad iſtam gentem cui loque-
batur hominem à domino ſuo: id eſt, à rege ſuo, reddi
prohibuit. Quod etiam alienigena ſeruauit Achis rex
Geth, quãdo ad eum refugit Dauid à facie domini ſui: *1. Reg. 21.*
hoc eſt regis Saül. Apertiſsime autẽ hoc explanat, cum
dicit de ipſo refuga, in vobis habitabit in omni loco
vbi placuerit ei. Non erit meretrix à filiabus Iſraël, 37.
& non erit fornicans à filiis Iſraël. Ecce vbi manifeſte
prohibuit fornicari & viros & fœminas, etiam cum
non alienis coniugibus: peccatum eſſe demonſtrans
miſceri non coniugibus ſuis, quando & meretrices eſ-
ſe, & ad meretrices accedere prohibet, quarum publice
venalis eſt turpitudo. In decalogo autem mœchiæ no- *Sup. lib. 2.*
mine non videtur hoc aperte prohibuiſſe, quoniam *queſt. ſu-*
mœchia non niſi adulterium intelligi ſolet. Vnde quid *per Exod.*
nobis videretur ibi tractauimus. Non offeres mer- *q. 71.*
cedem meretricis, neque commutationem canis in do- L
mum domini dei tui ad omne votum, quoniam abo- 38.
minatio domino deo tuo eſt & vtrunque. Quod ita in- *Deute.23.*
telligitur quoniam abominatio domino deo tuo eſt,
& hoc non vnum horum, ſed vtrunque. De cane quip-
pe vetat fieri cõmutationem primogenitorum, quam
iubet fieri de aliis immundis animalibus: id eſt, equis &
aſinis, & quid eſt eorum quæ adiuuant hominem, &
Latine à iuuando iumenta dicuntur. De cane autẽ no-
luit & de porco. Et quare noluerit, requirendum eſt. Et-
ſi de omnibus talibus voluit, quare ſolum canẽ iſto lo-
co exceptum fecerit. De mercede autem meretricis vt
diceret, videtur ea eſſe cauſa, quia ſuperius prohibuerat
eſſe meretricem de filiabus Iſraël, aut quenquam filio-
rum Iſraël vti meretrice: & ne ſurreperet cogitationi,
expiari poſſe hoc peccatum ſi aliquid inde offerretur in
templum, dicẽdum fuit quòd ſit abominatio domino.
Morietur fur ille: id eſt, homo qui furatus eſt ho- 39.
minem, & auferetis malignum ex vobis ipſis. Aſsidue *Deute.24.*
hoc dicit ſcriptura, cum iubet occidi malos. Qua locu- M
tione vſus eſt etiã Apoſtolus cum diceret, Quid enim *1. Cor. 5.*
mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Nonne de iis qui in-
tus ſunt, vos iudicatis? Auferte malum ex vobis ipſis.
Nam Græcus habet τὸ πονηρὸν quod etiam hic ſcriptum
eſt. Hoc autem potius malignũ ſolet interpretari, quàm
malum. Nec ait τὸ πονηρὸν: id eſt, hoc malignum, ſed
τὸν πονηρὸν quod eſt hunc malignum. Ex quo apparet
eum voluiſſe intelligi, qui aliquid tale cõmiſit vt excõ-
municatione ſit dignus. Hoc enim nunc agit in Eccle-
ſia excõmunicatio, quod agebat tũc interfectio. Quan-
uis & aliter illud Apoſtolicum poſsit intelligi, vt vnuſ-
quiſque malum vel malignũ ex ſeipſo ſit iuſſus auferre.
Qui ſenſus acceptabilior eſſet, ſi hoc malũ, vel hoc ma-
lignum, non autem hunc malignum in Græco inueni-
retur. nunc verò credibilius eſt de homine dictum,
quàm de vicio. Quanquam poſsit eleganter intelligi
etiã homo auferre à ſe malum hominem, quemadmo-
dum dictum eſt, Exuite vos veterem hominem. Quod
exponens ait, Qui furabatur, iam non furetur. Se- *Epheſ. 4.*
cundum legem omnem quam iurauerint vobis ſacer- 40.
dotes Leuitæ. Hic apparet omnem ſacerdotem Leuitã *Deute.24.*
fuiſſe:

A fuiſſe: quanuis non omnis Leuites ſacerdos fuerit.

41. Si debitum fuerit in proximo tuo, debitum quod-
Deut.24. cunque, non intrabis in domum eius pignerare pignus: foris ſtabis, & homo apud quem debitũ tuum eſt, proferet tibi pignus foras. Si autem homo eget, non dormies in pignore eius: redditione reddes ei veſtimẽtum ſuum circa occaſum ſolis, & dormiet in veſtimẽto ſuo, & benedicet te, & tibi erit miſericordia coram domino deo tuo. Non immeritò videtur ad opus miſericordiæ pertinere, vt non intret pignerator in domum, ne fiat perturbatio debitori: ſed ex hoc etiam ipſum debitorem admonet pignus foras proferre creditori. Quod verò iubet egenti pignus eodem die reſtitui, vt in eo dormiat qui non habet vbi dormiat: meritò mouet: vt requiratur cur non potius creditori præceperit, vt non auferat pign⁹ quod eodẽ die oportet vt reſtituat. Quod ſi ad compellendũ debitorem fieri voluerit, quomodo ſe vrgeat ad reddendum cum ſciat pignus eodem die ſe recepturum? An forte hoc fieri voluerit propter memoriam ne obliuiſcatur reddere, & tunc non reddat ſi vere non habuerit: maxime quia creditoris ſui miſericordia vincitur, cui eſſe nõ debet ingratus ſi pignus re-
B ceperit in quo dormiat: ſimul & creditor cum ille non reddiderit, debet eum credere non habere, quia hac etiam indiget miſericordia, vt pignus ei propterea reſtituatur, quòd aliud non habet vbi dormiat?

42. Non
Deute.24. morientur patres pro filiis, & filij non morientur pro patribus: vnuſquiſq; in ſuo peccato morietur. Ecce non ſolùm prophetæ hoc dixerunt, verùm etiã lex dicit, ſua culpa quemque interimendum, non autem patris ſui,
Exod.20. aut filij ſui. Quid eſt ergo quod alibi dicitur deus reddens peccata patrum in filios in tertiam & quartam progeniem? An de filiis nõdum natis illud intelligitur propter originale peccatum, quod etiam ex Adam traxit genus humanum: hic autem de filiis iam natis eſt facta diſtinctio, vt vnuſquiſque in ſuo peccato moriatur? Nõ enim trahit aliquid ex patre qui iam natus erat quando pater eius peccauit. Sed cum etiam ibi dicit, iis qui oderũt me: manifeſtum eſt etiam illam oditionem poſſe mutari, ſi filij parentum ſuorum facta non fuerint imitati. Nam & illud ex Adam temporaliter redditur, quia omnes propter hoc moriũtur: non autem in æternum eis qui fuerint per gratiam ſpiritaliter regenerati,
C in eáque permanſerint vſq; in finem. Quanuis & illud meritò quæri poſsit, ſi redduntur peccata patrum in filios qui oderunt deum, cur in tertiam & quartam generationẽ, velut prætermiſſa prima & ſecunda, vel non etiam in cæteras permanente impietate & imitatione malorum parentum. An per hunc numerum quoniam ſeptenarius intelligitur, vniuerſitatẽ ſignificare voluit, & ideo non ipſum potius ſeptenarium poſuit, vt diceret in ſeptimam generationem? Ac ſic omnis intelligeretur, quia cauſam perfectionis huius numeri hoc modo potius intimauit. Ideo nãque perhibetur perfectus, quia ex his duobus conſtat, ternario ſcilicet primo impari toto, & quaternario primo pari toto. Vnde eſſe & illud propheticum exiſtimo, quod aſsidue repetitur, In tribus & quatuor impietatibus nõ aduerſabor: per quod voluit impietates vniuerſas potius quàm tres vel quatuor intelligi.

43. Non declinabis iudicium aduenæ &
Deut.24. orphani & viduæ, Non pignerabis veſtem viduæ. Cur non ait, Et non pignerabis veſtimentum eorum? Quæ enim cauſa eſt, vt trium iſtorum iudiciũ declinare vetuerit, pignus autem auferri veſtimentum ſolius viduæ, non & illorũ: niſi quia iudicia omnium facienda propterea commendauit, quia non habent à quibus defen- D
dantur: ſiue aduena, quia in terra aliena eſt: ſiue orphanus: id eſt, pupillus, quia parentibus caret: ſiue vidua, quia maritũ non habet. Pignus vero cum prohibet veſtimentum auferre viduæ, puto quòd ſatis elegãter admoneat, eas vere dicendas eſſe viduas, quæ etiam pauperes ſunt. Id enim & Apoſtolus euidẽter oſtendit, vbi
ait, Si qua autem vidua filios & nepotes habet, diſcat 1.Tim.5.
primùm domum ſuam pie tractare, & mutuam vicem parentibus reddere: hoc enim acceptum eſt coram domino. Quæ autem vere vidua eſt, & deſolata, ſperabit in dominum, & perſiſtet in orationibus nocte & die: Hanc vere viduam dixit, quæ non habet à quibus ſuſtentetur: quia non ſolùm viro, ſed etiam poſteris atq; omni ope deſtituta eſt: diuitem quippe nõ diceret deſolatam. Pauperi itaque pignus non eſt auferẽdum veſtimentum: nam & hoc ipſo quòd veſtimentum prohibet auferri, pauperem oſtendit. Neque enim creditor non potius auferret argentũ, vel ſi quid aliud, quàm veſtimentum. Porrò ſi occurrerit animo, quid ſi multa habeat veſtimenta non neceſſaria, ſed ſuperflua, quomodo intelligitur vere vidua? Hoc eſt non ſolum de-
ſolata, verùm etiam quæ in deliciis agit, quam ſubiecit E
dicens, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua eſt.
Et hanc quippe oppoſuit, tanquam econtrario veræ vi- Ibidem.
duæ, tanquam talis non ſit vera vidua. Quæcunque autem diuites alias nuptias experiri noluerunt, continentia in eis laudatur, non deſolatio commendatur. Hæ quippe maritis tantùm viduatæ ſunt, non aliis rebus.

Quod admonet vt in meſſe oblitum manipulum 44.
nemo colligat, & oliuam vel vuam relictam nemo re- Deute.24.
petat diligentius neglecta colligere, & dicit egentibus dimittenda: occurrit forſitan cogitationi, Quid ſi hæc quæ ab agrorum dominis dimittuntur, non egentes, ſed improbi colligant? Sed conſiderandum primò illum miſericordiam facere, qui hoc animo dimittit, vt egentes habeant quod dimittitur. Deinde cum hæc populo præcipiuntur, ſimul etiam admonentur ij qui non indigent, iſta non quærere. Quòd ſi verò quæſierint, quid aliud quàm res alienas, & quod grauius eſt, pauperum inuadere iudicandi ſunt? Vtrique ergo commonentur his præceptis, & quorum agri ſunt, vt miſericorditer ea relinquant: & qui indigentes non ſunt,
vt inde ſe abſtineant: quando vtrunque dicitur, & à F
quibus dimittenda ſunt, & quibus dimittenda ſunt.

Si autem fuerit altercatio inter homines, & acceſſe- 45.
rint ad iudicium, & iudicauerint & iuſtificauerint iu- Deut.25.
ſtum. Iudices intelligendi ſunt iudicare, non illi qui dicti ſunt altercationem habere. Deinde ſequitur, Et reprehenderint impium, & erit ſi dignus fuerit plagis, qui impie agit: conſtituent eum in conſpectu iudicum, & flagellabunt eum ante ſe ſecundum impietatem eius: numero quadraginta flagellabũt eum, & non apponent. Si autem appoſuerint flagellare eum ſuper has plagas plures, deturpabitur frater tuus coram te valde. Aduertendum eſt, cum ea peccata plagis emendanda præceperit, quæ digna non ſunt mortis ſupplicio vindicari, & hoc tam paucis plagis: eum tamen qui cæditur, appellauit impium vel impie agentem, vt nouerimus, non ſicut plurimi loquuntur, locutas eſſe ſcripturas: quas incurioſius legimus, cum putamus adulterium non eſſe impietatem, quia in hominem videtur peccaſſe qui hoc fecerit, cum illud peccatum morte plecti iubeat lex: & his peccatis grauiores eſſe diximus impietates, cum ſint earum quædam quæ per flagella pla-

G gia quadraginta puniuntur. Eſt itaque leuis impietas,
quæ verbere digna eſt: & eſt grauior quæ morte digna
eſt: ita etiam illa peccata quæ non in deum, ſed in ho-
minem videntur admitti, ſunt morte digna: quædam
ſunt alia correptione, ſeu verbere, ſeu pœna faciliore.
Ita enim locutos eſſe ſeptuaginta interpretes conſtat,
vt etiam illius qui plagis dignus eſt, impietatem voca-
46. uerint. Si autem habuerint fratres in vnum, & mor-
Deut.25. tuus fuerit vnus ex eis, ſemen autem non fuerit ei, vxor
defuncti fratris non alteri nubet appropianti. Frater vi-
ri eius intrabit ad eam, & accipiet eam ſibi vxorem, &
cohabitabit ei. Et erit infans quicunque natus fuerit,
conſtituetur ex defuncti nomine, & non delebitur no-
men eius in Iſrael. Videtur hoc præcepiſſe lex de fra-
tris vxore ducenda, non ob aliud, niſi vt ſemen ſuſcitet
fratri qui ſine liberis defunctus eſt. Quod autem ait,
Conſtituetur ex defuncti nomine, & nõ delebitur no-
men eius ex Iſraël: id eſt, nomen defuncti: ex hoc vide-
tur dictum, vt ille qui naſcitur, hoc nomine appelletur
quo appellabatur defunctus, cui quodammodo propa-
gatur. Vnde nobis viſum eſt magis ſecũdum adoptio-
nis morem, ſoluere in Euangelio quæſtionem de duo-
H bus patribus Ioſeph: quorum vnum cõmemorat Mat-
thæus, eum ſcilicet qui genuit Ioſeph: alterum Lucas, cu-
ius filius erat Ioſeph: quoniam nullius eorum nomen
Ioſeph accepit: niſi forte hoc dictum eſt, Conſtituetur
ex defuncti nomine: non vt eius nomen accipiat, ſed vt
ex eius nomine, id eſt tanquam filius, non eius cuius ſe-
mine eſt genitus, ſed illius defuncti, cui ſemen ſuſcita-
tum eſt, hęres conſtituatur. Quod enim additum eſt, Et
non delebitur nomen eius ex Iſraël: poteſt ita intelli-
gi, non quòd nomen eius puer conſequenter accipiat,
ſed quòd ille non ſine poſteritate mortuus eſſe videbi-
tur: & ideo permanet eius nomẽ, hoc eſt memoria. Ne-
que enim etiam ſi ipſe filium genuiſſet, nomen ſuum ei
fuerat impoſiturus, vt nomen eius non deleretur ex Iſ-
raël: ſed ex hoc vtique non deleretur, quia non ſine li-
beris ex hac vita emigraret: & hoc iubetur in eius vxo-
re frater eius implere, quod ille non potuit. Nam & ſi
frater non fuiſſet: & propinquus ducebat vxorem eius,
qui ſine filiis mortuus eſſet, ad ſuſcitandum ſemen fra-
Ruth.4. tri ſuo: ſicut fecit Booz ducendo Ruth, vt ſemen exci-
taret propinquo ſuo, cuius fuerat illa vxor, nec de illo
I pepererat: & tamen qui de illa natus eſt, ex nomine qui-
dem defuncti conſtitutus eſt, quia filius eius eſt dictus:
atque ita factum eſt vt nomen defuncti non deleretur
Quæſtio de duobus patribus Ioſeph. ex Iſraël, nec tamen eius nomine appellatus eſt. Quæ
cum ita ſint, abundantius duobus modis ſolui poteſt
Euãgelica quæſtio, vt vnus eorum, quos diuerſos com-
memorant Matthęus & Lucas, ita fuerit propinquus al-
teri ad ducendam eius vxorem, vt alios etiam ſurſum
verſus parentes atque maiores iſte, alios ille habere po-
tuerit. Nam ſi fratrum filij fuiſſent, vnum habuiſſent
auum: quod non ita eſt: nam ſecundum Matthæũ Ma-
than eſt auus Ioſeph, ſecundum Lucam verò non Ma-
than, ſed Mathath. Quòd ſi quiſquam putet eſſe tantam
ſimilitudinem nominis, vt à ſcriptoribus in vna litera
erratum ſit, vt fieret iam parua & pene nulla diuerſitas,
quid de iſtorum patribus dicturus eſt? Nam ſecundum
Lucam Mathath filius fuit Leui, ſecundum Matthæum
autem Mathan ex Eleazar genitus inuenitur: atque ita
inde ſurſum verſus diuerſi ſunt patres & aui: & deinde
maiores vſq; Zorobabel, qui ferè eſt vigeſimus ſurſum
verſus ad Ioſeph apud Lucam, apud Matthæum autem
vndecimus. Qui propterea ideo ipſe eſſe creditur, quia
pater eius apud vtrunque Euangeliſtam Salathiel inue- K
nitur: quamuis fieri potuerit, vt alius fuerit eodem no-
mine habens eiuſdem nominis patrem, cuius & ille ha-
buit. Nam & inde ſurſum verſus diuerſi ſunt, aliũ quip-
pe habet Zorobabel auum apud Lucam, qui eſt Neri:
alium apud Matthæum, qui eſt Iechonias: atq; inde ſu-
perius nuſquam eſt conſonãtia, quouſque veniatur ad
Dauid, apud Matthæum per Salomonem, apud Lucam
per Nathan. Difficillimum autem videtur non fuiſſe
aliquem propinquiorem qui duceret vxorẽ fratris ſui,
quàm eum qui ex Dauid eſſet conſanguineus tam lon-
ginquo gradu, non aliqua infra propinquitate coniun-
ctus, cum ſit apud Lucam Dauid penè quadrageſimus
à Ioſeph, apud Matthæum autem ferè vigeſimus ſepti-
mus. Aut ſi propinqui ad vxores defunctorum ducen-
das etiam illi quærebantur, qui ex fœminarum ſangui-
ne propinquabant, fieri potuit vt eſſet aliquis ita pro-
pinquans, qui Ioſeph genuerit de vxore propinqui ſui,
qui ſine liberis diſceſsit: ac ſi ei eſſet alter ex natura pa-
ter, alter ex lege, in quorum patribus & auis & deinde
maioribus, ideo nulla propinquitas appareret, quòd nõ
ex maribus, ſed ex fœminis propinquarent. Veruntamẽ
ſi ita eſſet, vt Dauid aliquando vnus pater occurreret: L
aut ſi quiſquam potuiſſe contendat, vbi ponimus quòd
conſuetudo ſcripturæ non eſt fœminas in genealogia *2.Retr.c.5*
pro maritis ponere, ſicut eas nullus Euangeliſta inter-
poſuit. Vbi enim commemorantur matres, nõ ponun-
tur niſi cum patribus: ac per hoc aut ita propinquior
defuit ad vxorem defuncti ſibi copulandam, vt origo
cognationis à Dauid repeteretur: aut adoptio fecit al-
terum patrem, quem poſſet habere Ioſeph. Quid 47.
eſt quòd inter illa quæ iubet dicere hominem, qui in
dandis decimis, & quæcunque dare vel impendere iuſ-
ſus eſt omnia mandata compleuit, etiam hoc cum lau-
de & commendatione ſui dicere iubetur. Non dedi ex *Deut.26.*
eis mortuo. An per hoc prohibet parentalia, quæ ob-
ſeruare gentes ſolent? Non præteribis ab om- 48.
nibus verbis quæ ego mando tibi hodie, in dextera aut *Deut.28.*
ſiniſtra ire poſt deos alienos ſeruire illis. Quæri poteſt
quomodo poſsit intelligi ire in dextera, qui poſt deos
alienos ierit ſeruire illis, cum dextera in laude pona-
tur, illud autem nunquam laudabiliter fieri poſsit: nam
& quod reprehenditur in via vitæ, quæ declinat in
dextera, non ibi ea reprehenduntur quæ dextera ſunt, M
ſed ille qui declinat in ea, id eſt, qui ſibi arrogat quæ
dei ſunt. Ideo dicitur in Prouerbiis, Non declines in *Prouer.4.*
dextera aut in ſiniſtra. Vias enim quæ à dextris ſunt,
nouit dominus: peruerſæ autem ſunt quæ à ſiniſtris.
Ergo bonæ ſunt dexteræ quas nouit dominus. Nouit *Pſalm.1.*
enim dominus vias iuſtorum: ſicut in pſalmo legitur.
Cur ergo dictum ſit, Ne declines in dextera: conſe-
quenter oſtendit addendo, Ipſe enim rectos faciet cur-
ſus tuos. Abſit autem vt dexteras quas nouit dominus,
negemus eſſe rectas, ſed, vt dixi, declinare in eas, eſt
non illius gratiæ, ſed ſibi tribuere velle quod rectum
eſt. Deinde, vt dixi, adiungit & dicit, Ipſe enim faciet
rectos curſus tuos, & omnia itinera tua in pace produ-
cet. Quapropter hoc quod iſto loco Deuteronomij, de
quo agimus, dictũ eſt, Non pręteribis ab omnibus ver-
bis quæ ego mando tibi hodie, in dextera aut in ſini-
ſtra ire poſt deos alienos ſeruire illis: non ideo di-
ctum eſt, quia dij alij poſſunt etiam in dexteris accipi:
ſed aut terrena loca ſignificata ſunt, quia & in dextera
& in ſiniſtra habebant gentes alios deos colentes: aut
hoc de diis alienis ſeparatim pronunciandum eſt, vt

duo

A duo ſint ſenſus:vnus videlicet, Non præteribis ab om-
nibus verbis quæ ego mando tibi hodie dextera aut ſi-
niſtra, ſecundus illum ſcilicet intellectum qoem ſu-
pra expoſui: alius autem ſit ſenſus,ire poſt deos alienos
ſeruire illis: vt & hic ſubaudiatur, Non præteribis ab
omnibus verbis quæ ego mando tibi hodie. Quem to-
tum ſenſum ſi dicere velimus,ſuperiora verba,quę vtri-
que ſenſui ſunt communia, reperituri ſumus: vt quo-
modo illic dicitur, Non præteribis ab omnibus quæ e-
go mando tibi hodie, ire poſt deos alienos ſeruire illis.
Prætereundo enim à verbis quæ mandata ſunt, etiam
hoc fit vt eatur poſt deos alienos: Non enim hoc ſo-
lum mandatum eſt, aot hoc ſolum præteriri deus non
vult quod mandauit, ne poſt deos alienos eatur, ſed
omnia quæ mandauit. Hoc tamen ita præcipue, vt poſt
generalitatem præcepti, quo admonuit non eſſe præ-
tereundum ab omnibus verbis mandatorum ſuorum,
etiam hoc ſcorſom commendare voluerit. Poteſt hoc
quod ait, dextera aut ſiniſtra, etiã ſic intelligi, vt nec eo-
rum cauſa quę propter fœlicitatem appetuntur, nec eo-
rum quæ propter infœlicitatem fugiuntur, ire man-
dauerit poſt deos alios: id eſt, nec pro iis quæ aman-
B tur, nec contra ea quæ odio habentur, à diis aliis auxi-
lium eſſe poſcendum. Aut certe illo modo, veluti con-
ſulantur quò proſint, vel placentur, ne noceant. Nam
Pſal.143. & de quibuſdam ſcriptum eſt in pſalmo, Quorum os
locutum vanitatem, & dextera eorum dextera iniqui-
tatis: ideo quia his rebus opinantur fieri hominem bea-
rum, quas & boni & mali poſſunt habere. Et ideo dex-
tera eſt iniquitatis, quia iniqui ſunt qui eam dexteram
putant. Non enim eſt recte vera dextera, ſed dextera
eſt eorum, quorum os locutum eſt vanitatem. Beatum
dixerunt populum cui hæc ſunt, cum potius, ſicut mox
adiungit & docet, beatus populus cuius dominus deus
ipſius. Hæc eſt vera dextera æquitatis, non iniquitatis.
Non eſt ergo eundum poſt deos alienos, neque in dex-
tera, vt exiſtimet homo ex ipſis ſe fieri beatum: ne-
que in ſiniſtra, vt exiſtimando ipſis aduerſantibus ſe
fieri miſerum, ad hoc eos colat vt auertat. Aut certe ſi
dextera intelligamus æterna, ſiniſtra vero temporalia
bona: nec propter illa, nec propter iſta eos colendos
C ſancta ſcriptura hoc loco admonuiſſe credatur.
49. Hæc verba teſtamenti quod mandauit dominus
Deute.29. Moyſi ſtatuere filiis Iſraël in terra Moab, præter teſta-
mentum quod teſtatus eſt eis in Oreb: oſtendit vnde
appellatus ſit liber Deuteronomium, quaſi ſecunda lex,
vbi magis illius repetitio eſt quàm aliquid aliud. Pau-
ca enim ſunt ibi, quæ non ſunt in eo quod primum da-
tum eſt: nec tamen appellantur hæc duo teſtamenta,
quamuis ita hæc verba ſonare videantur. Vtrunque e-
nim vnum eſt teſtamentum, quod in Eccleſia dicitur
vetus. nam ſi propter hæc verba duo teſtamenta di-
cenda eſſent, iam non duo, ſed plura eſſent, excepto no-
Gene.17. uo. Et in multis enim locis ſcriptura dicit teſtamen-
Gene.16. tum: ſicut illud quando factum eſt ad Abraham de cir-
50. cunciſione, vel illud ſuperius ad Noë. Et vos vidi-
Deute.29. ſtis omnia quæcunque fecit dominus deus veſter in
terra Aegypti coram vobis Pharaoni & omnibus ſer-
uis eius, & omni terræ illius, tentationes magnas quas
viderunt oculi tui, ſigna & prodigia illa magna, & ma-
num validam: & non dedit dominus deus vobis cor
ſcire, & oculos videre, & audire aures vſque in diem
iſtam. Quomodo ergo ait ſuperius, Vos vidiſtis tenta-
tiones magnas, quas viderint oculi tui, ſi non dedit
dominus eis oculos videre, & aures audire? Niſi quia
viderunt corpore, & corde non viderunt; quia oculi D
dicuntur & cordis: propterea inde cœpit, Et non de-
dit dominus deus vobis cor ſcire. Ad hoc pertinent
duo quæ ſequuntur, & oculos videre, & aures audire, id
eſt intelligere & obtemperare. Quod vero dicit, Et non
dedit dominus deus vobis: nullo modo increpans &
arguẽs hoc diceret, niſi ad eorum quoque culpam per-
tinere intelligi vellet, ne quiſquam ſe ex hoc excuſabi-
lem putet. Simul enim oſtendit & ſine adiutorio do-
mini dei eos intelligere & obedire non poſſe oculis
cordis, & auribus cordis. Et tamen ſi adiutorium dei
deſit, non ideo eſſe excuſabile hominis vicium: quo-
niam iudicia dei quamuis occulta, tamen iuſta ſunt.
Et adduxit vos quadraginta annis in deſerto, non 51.
inueterauerunt veſtimenta veſtra, & calciamenta ve- *Deute.29.*
ſtra non ſunt attrita à pedibus veſtris: panem non man-
ducaſtis, vinum & ſiceram non bibiſtis, vt ſciretis quia
iſte dominus deus veſter. Hinc apparet tantum vini in
ſuis impedimentis potuiſſe portare Iſraëlitas, quando
exierunt de Aegypto, quod poſſent citò conſumere.
Nam ſi omnino nihil ſecum tuliſſent, vnde eſſet illud *Exod.32.*
de quo dictum eſt, Sedit populus manducare & bibe- *1.Cor.10.*
re, & ſurrexerunt ludere? Non enim hoc de aqoa dice- E
retur, cum & ipſius Moyſi manifeſtiſſima verba ſint,
non fuiſſe illam vocem principium belli, ſed princi-
pium vini. Nunquid eſt aliquis inter vos vir aut 52.
mulier vel famulus vel tribus, cuius mens declinauit à *Deute.29.*
domino deo veſtro ire ſeruire diis gentium illarum?
Nequam eſt in eo radix rurſum germinans in felle &
amaritudine. Et erit cum audierit verba maledictionis
huius, & opinabitur in corde ſuo dicens, Sancta mihi
fiant, quoniam in errore cordis mei incedo, vt non ſi-
mul perdat peccatorẽ & eum qui ſine peccato eſt: no-
let deus propitiari ei, ſed tunc incendetur ira domini
dei, & zelus eius in homine illo, & adhærebunt in eo
omnia maledicta teſtamenti huius, quæ ſcripta ſunt in
libro legis huius. Ita dictum eſt, Nunquid eſt in vobis:
vt tanquam requirentem intelligamus, ne forte ſit. Si
quis autem eſſet, eum terruit vehementer, ne forte quiſ-
quam diceret in corde ſuo, audiens illa maledicta, San-
cta mihi ſint: id eſt, maledicta ſancta mihi ſunt: quo-
niam in errore cordis mei incedo: id eſt, abſit vt mihi F
iſta eueniant, non mihi ſint hæc mala, ſed ſancta, id eſt
propitia & innoxia, quoniam in errore cordis mei in-
cedo, eundo ſcilicet poſt deos gentium, & eis tanquam
impune ſeruiendo. Non, inquit, erit ſic. Non perdat ſi-
mul peccatorem, & eum qui ſine peccato eſt. Tãquam
diceret, Cauete ne cui veſtrum talia perſuadeat, qui ta-
lia cogitat. Nolet deus propitiari ei, ſiue talia cogitanti,
ſiue illi cui talia fuerint perſuaſa, ſicut ipſe opinatus eſt
dicendo, Sancta mihi ſint, & quaſi hoc modo auerten-
do à ſe vim illius maledicti. Sed tunc accendetur ira
domini, & zelus eius in homine illo, quando putauit ſe
auertere iſta in corde ſuo dicendo. Et adhærebunt in
eo omnia maledicta teſtamenti huius, quæ ſcripta ſunt
in libro legis huius. Non poſſunt quidem omnia coe-
nire vni homini. Non enim etiam toties mori poteſt
quot genera mortis hic dicta ſunt: ſed omnia dixit pro
quibuſlibet, vt non ſit immunis ab omnibus, cui euene-
rint aliqua eorum quibus pereat. Quòd autem ait, vt
non ſimul perdat peccatorem, & eum qui ſine peccato
eſt, quod Græcus habet ἀναμάρτητον, non ſic accipien-
dum eſt, tanquam ab omni prorſus peccato mundum
& immunem, hoc dixerit ἀναμάρτητον, id eſt ſine pec-
cato: ſed eum qui ſine peccato eſſet, de quo loquebatur

G dominus in Euangelio, Si non veniſſem,& eis locutus
Ioan.15. non fuiſſem, peccatum non haberent: non vtique
Cõtra Iu- omne,ſed hoc peccatum quo non crediderunt in eum.
lianũ,lib. Dicit etiam deus ad Abimelech de Sara vxore Abrahę,
3.cap.10. Scio quia mundo corde feciſti hoc: non vtique mun-
Matt.5. dum illius cor ita voluit intelligi, vt ſimilis eis eſſet, de
quibus dictum eſt, Beati mundo corde, quoniam ipſi
Deum videbunt: ſed ab illo peccato de quo agebatur,
mundum cor habebat: quoniam quantum ad ipſum
pertinebat, non concupiuerat coniugem alienam.

53. Et circumpurgabit dominus cor tuum, & cor ſe-
Deute.30. minis tui diligere dominum deum tuum ex toto cor-
de tuo,& ex tota anima tua, vt viuas tu. Euidens polli-
citatio gratiæ: promittit enim deus ſe eſſe facturum:
54. quod ſolet iubere vt fiat. Quia mandatum eſt hoc
Deut.30. quod ego mando tibi hodie, non eſt ſupra modum,
neque longe abs te eſt: non in cœlo eſt, dicens, id eſt
vt dicas, Quis aſcendet nobis in cœlum, & accipiet no-
bis illud, & audientes illud faciemus? Neque trans
mare eſt, dicens, id eſt vt dicas, Quis transfretabit no-
bis trans mare, & accipiet nobis illud, & audientes il-
lud faciemus? Propè eſt verbum hoc valde in ore tuo,
H & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc
eſſe verbum fidei dicit Apoſtolus: quod ad nouum
pertinet teſtamentum. Sed quæri poteſt,cur ea ſuperius
mandata dixerit, quæ ſcripta ſunt in libro legis huius:
niſi quia his omnibus ſpiritalia ſignificantur ad nouum
teſtamentũ pertinentia,ſi bene intelligantur. Item quæ-
ri poteſt, cur quod hic poſitum eſt, Neque trans mare
eſt, vt dicas, Quis transfretabit nobis trans mare, &
Rom.10. accipiet nobis illud: Apoſtolus dixerit, Quis deſcen-
det in abyſſum: atque id exponens adiunxerit,Hoc eſt,
Chriſtum à mortuis reducere:niſi quia mare appellauit
totam in hoc ſeculo vitam,quę morte tranſitur,vt quo-
dammodo mare finiatur, & trans mare mors ipſa ap-
pelletur: velut trãs iſtam vitam,quæ maris vocabulo ſi-
gnificatur. Deinde quod hic additum eſt, Et in mani-
bus tuis: non ait Apoſtolus, niſi in ore tuo,& in corde
tuo. Et hoc vſque ad finem executus eſt dicens, Corde
enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad
ſalutem. Meritò quod ex Hebræo tranſlatum eſt,quan-
tum à nobis inſpici potuit,non habet, In manibus tuis.
Nec fruſtra tamen hoc à ſeptuaginta interpretibus ad-
I ditum exiſtimo, niſi quia intelligi voluerunt etiam ip-
ſas manus, quibus ſignificantur opera, in corde accipi
Galat.5. debere,vbi eſt fides quæ per dilectionẽ operatur. Nam
ſi forinſecus ea quæ deus iubet manibus fiant,& in cor-
de non fiant, nemo eſt tam inſulſus, qui præcepta arbi-
tretur impleri. Porrò ſi charitas,quæ eſt plenitudo legis
dei, habitet in corde, etiam ſi manibus corporis quiſ-
quam non poſsit operari,pax illi eſt vtique cum homi-
55. nibus bonæ voluntatis. Peccauerunt non ei filij
Deut.32. vituperabiles. Quod in Græco eſt τέκνα μωμητά, qui-
dam interpretati ſunt hoc,id eſt filij vituperabiles, qui-
dam filij commaculati, quidam filij vitioſi. Vnde non
magna quæſtio,imò nulla eſt. Sed illud meritò ad quę-
rendum mouet,ſi generaliter dictum eſt, Peccauerunt
non ei: quoniam qui peccat,non peccat ei: id eſt, non
deo nocet, ſed ſibi, quomodo intelligendum ſit, quod
Pſal.50. in Pſalmo legitur, Tibi ſoli peccaui: Et in Hieremia,
Tibi peccauimus patientia Iſraël domine. Et iterum
Pſal.40. in Pſalmo, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Et
vtrum hoc ſit peccare deo,quod peccare in deum. Vn-
1.Reg.2. de ait Heli ſacerdos, Si in deum peccauerit homo,quis
orabit pro eo? Dicam ergo interim, quid mihi in præ-

ſentia videatur. Intelligent fortaſſe aliqui melius, qui K
melius hæc ſapiunt, aut etiam nos alio tempore quan-
tum adiuuerit dominus. Peccare in deum,eſt in iis pec- *Quid ſit*
care quæ ad dei cultum pertinẽt. Nam hoc quod com- *peccare in*
memoraui, nihil aliud indicat. Sic enim peccabant fi- *deum.*
lij Heli, quibus hoc pater eorum dixit: ſic exiſtiman-
dum peccari etiam in homines,qui pertinent ad deum.
Nam hoc deus legitur dixiſſe ad Abimelech de Sara,
Propterea peperci tibi ne peccares in me. Peccare au- *Geneſ.20.*
tem in domino, vel potius peccare in dominum, niſi *Quid ſit*
forte alicubi ſcriptum occurrat, quod huic ſenſui reſi- *peccare in*
ſtat,hi mihi videntur non immeritò dici,qui piam pœ- *domino.*
nitentiam peccati ſui non agunt, vt glorificetur igno-
ſcens dominus. Cauſam quippe reddens Dauid,cur di-
xerit, Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci: ſub- *Pſal.50.*
iecit & ait, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas
cum iudicaris. Siue cùm dicit deus, Iudicate inter me *Eſa.5.*
& vineam meam, ſiue de domino Ieſu Chriſto intelli-
gatur, qui ſolus veriſsime dicere potuit, Venit enim
princeps huius mundi, & in me non habet quicquam: *Ioan.14.*
id eſt, quicquam peccati, quod morte ſit dignum: ſed
vt cognoſcat mundus,quia diligo patrem,& ſicut man-
datum dedit mihi pater, ſic facio, Surgite eamus hinc. L
Tanquam diceret, Etiam ſi leuiſsima peccata mortis
ſupplicio perſequatur princeps mundi, & in me non
habebit quicquam, ſed ſurgite eamus hinc: id eſt,vt pa-
tiar: quia in eo quòd patior, voluntatem impleo patris
mei, non pœnam ſoluo peccati mei. Et quod Hiere-
mias ait, Tibi peccauimus patientia Iſraël: domino vti-
que ſuppliciter dicitur in pœnitentia cum ſpe ſalutis &
veniæ. Et quod dictum eſt, Sana animam meam, quia
peccaui tibi: hoc idem agitur,vt deus ignoſcendo glo-
rificetur: quia magna eſt eius miſericordia ſuper con-
fitentes ſibi & redeuntes ad ſe, qui dicit ſe nolle mor-
tem peccatoris, ſed tantùm vt reuertatur & viuat. Hic *Ezech.33.*
& ipſe Dauid non ſolùm in pſalmo, verùm etiam cum
eum deus argueret per prophetam, non ſine ſpe pro-
pitiationis domini reſpondit, Peccaui domino. Me- *2.Reg.12.*
dico enim vulneratus videtur quodammodo,qui vt ſa-
netur ſe ſubdit manibus medici, vt in eo medicinæ
opus impleatur. In hoc autem cantico præuidebat pro-
pheta futuros quoſdam qui ſic fuerant peccaturi deum
offendendo magnis iniquitatibus ſuis, vt nec pœni-
tentiam agere vellent, & ad deum redire vt ſanaren- M
tur. De quibus etiam alibi dicitur, Quoniam caro ſunt, *Pſal.77.*
& ſpiritus ambulans & non reuertens. Poteſt etiam ſic *Eccleſ.12.*
intelligi, peccauerunt non ei: ſecundum id quod non
ei nocuerunt peccato ſuo, ſed ſibi. Et hæc bene- 56.
dictio qua benedixit Moyſes homo dei filios Iſraël, *Deute.33.*
priuſquam defungeretur. Et dixit, Dominus ex Sina
venit, & alluxit ex Seir nobis, feſtinauit ex monte
Pharan cum multis milibus Cades. Ad dexteram eius
angeli cum eo & pepercit populo ſuo: Et omnes ſan-
ctificati ſub manus tuas, & hi ſub te ſunt. Et acce-
pit de verbis ipſius legem quam mandauit nobis Moy-
ſes, hæreditatem congregationis Iacob: & erit in di-
lecto princeps, congregatis principibus populorum
ſimul cum tribubus Iſraël. Non negligenter præter-
eunda eſt iſta prophetia. Apparet quippe iſta bene-
dictio ad nouum populum pertinere, quem dominus
Chriſtus ſanctificauit: ex cuius perſona iſta dicuntur à
Moyſe, non ex perſona ipſius Moyſi, quod in con-
ſequentibus euidenter apparet. Nam ſi propterea di-
ctum eſt, Dominus ex Sina venit: quia in monte
Sina lex data eſt, quid ſibi vult quod ſequitur, & allu-
xit ex

A xit ex Seir nobis: cum Seir mõs Idumææ ſit vbi regna-
uit Eſaü? Deinde cum Moyſes filios Iſraël benedicat
his verbis, ſicut ſcriptura prædixit, quomodo idem di-
cit, Et accepit de verbis ipſius legem quam mandauit
nobis Moyſes: Nimirum ergo propheta eſt, vt diximus,
populum nouum Chriſti gratia ſanctificatum prænun-
cians, ideo ſub nomine filiorum Iſraël, quia ſemen eſt
Abraham: hoc eſt, filij ſunt promiſsionis, & interpre-
tatio eius eſt, videns deum. Dominus ergo qui ex Si-
na venit Chriſtus intelligendus eſt, quoniam Sina in-
terpretatur tentatio. Venit ergo ex tentatione paſsio-
nis crucis mortis. Et alluxit ex Seir. Seir interpretatur
piloſus, quod ſignificat peccatorem. Sic enim natus eſt
Geneſ. 25. Eſaü odio habitus: ſed quoniam qui ſedebant in tene-
Eſaiæ 9. bris & in vmbra mortis, lux orta eſt eis, ideo alluxit ex
Seir. Simul etiam non abſurde intelligitur eſſe prædi-
ctum, ex gentibus (quæ ſignificantur per nomen Seir,
quia mons eſt pertinens ad Eſau) venturam gratiam
Roma. 11. Chriſti populo Iſraël. Vnde dicit apoſtolus, Ita & hi
nunc non crediderunt in veſtra miſericordia, vt & ip-
ſi miſericordiam conſequantur. Ipſi ergo dicunt, Allu-
xit ex Seir nobis, & feſtinauit ex monte Pharan: id eſt,
B ex monte fructifero. Id enim interpretatur Pharan, quo
ſignificatur Eccleſia. Cum multis milibus Cades. Et mu-
tata interpretatur Cades, & ſanctitudo. Mutata ſunt er-
go multa milia & ſanctificata per gratiam, cum quibus
venit Chriſtus ad Iſraëlitas poſtea colligendos. Sequi-
tur & dicit, Ad dexteram eius angeli cum eo. Hoc non
indiget expoſitione. Et pepercit, inquit, populo ſuo, do-
nans remiſsionem peccatorum. Inde ad ipſum conuer-
tit ſermonem atque ait; Et omnes ſanctificati ſub ma-
Roma. 10. nus tuas, & hi ſub te ſunt. Non vtique ſuperbientes, &
ſuam iuſtitiam volentes conſtituere, ſed agnoſcentes
gratiam, vt iuſtitiæ dei ſubiiciantur. Et accepit, inquit,
Ioel. 2. de verbis ipſius legem: populus vtique de quo ait, Et pe-
percit populo ſuo. Accepit ergo de verbis ipſius legem,
quam mandauit, inquit, nobis Moyſes: hoc eſt: populus
eius de verbis eius accepit legem: quia de doctrina eius
intellexit legem eam ipſam quam mãdauit nobis Moy-
Ioan. 5. ſes. Ipſe quippe ait in euangelio, Si crederetis Moyſi,
crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Non enim
accepit populus ille legẽ, quam non intellexit: ſed tunc
accepit quãdo intellexit de verbis eius, carens velami-
C ne veteri conuerſus ad dominum. Hanc dicit hæredi-
tatem congregationis Iacob, quæ intelligenda eſt non
terrena, ſed cœleſtis: non temporalis, ſed æterna. Et erit
inquit, in dilecto princeps. Ipſe vtique in delecto popu-
lo erit princeps dominus Ieſus, congregatis principi-
bus populorum, id eſt, gentium ſimul cum tribubus Iſ-
raël, vt impleatur quod ſupra dictum eſt, Lætamini gẽ-
tes ſimul cum populo eius, quia cæcitas ex parte Iſraël
Roma. 11. facta eſt, donec plenitudo gentium intraret, & ſic om-
57. nis Iſraël ſaluus fieret. Cum Ioſeph benediceret,
Deute. 33. ait inter cætera, Primogenitus tauri pulchritudo eius.
Quod non ita legendum eſt, tanquam diceret, primo-
genitus tauri: ſed cum ſit primogenitus, pulchritudo e-
ius pulchritudo tauri eſt: propter crucis cornua de do-
mino intelligitur figuratum.

QVAESTIONVM LI-
BRI QVINTI
FINIS.

Tomus quartus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM SVPER IOSVE LIBER SEXTVS. D

DOMINVS dicit ad Ieſum Naue, *i.*
Et ſicut eram cum Moyſe, ita ero *Ioſue 1.*
& tecum. Non ſolum autem hoc
teſtimonio, ſed etiam in Deute-
ronomio multis documentis ap-
probatur Moyſes ita defunctus, vt
dei famulus, & ideo placens quan-
uis in eo illa vindicta completa ſit, ne terram promiſ-
ſionis intraret. Ex quo datur intelligi dominum etiam
bonis ſeruis ſuis in aliquo ſuccẽſentem & temporaliter
vindicare, & tamen in eorum habere numero, qui ſunt
in domo eius vaſa in honore vtilia domino, quibus da- *2. Timo. 2.*
turus eſt promiſſa ſanctorum. Quæſtio eſt quo- *2.*
modo poſteaquam locutus eſt dominus ad Ieſum Na- *Ioſue 1.*
ue exhortans & confirmans eum, ſeque promittẽs cum
illo futurum: mandauerit idem Ieſus populo per ſcri-
bas, vt præpararent cibaria, quòd poſt tres dies Iorda-
nem fuerãt tranſituri, cum inueniantur poſt multo plu- E
res dies tranſiſſe Iordanẽ. Cum enim hæc populo man-
daſſet, miſit exploratores in Hiericho, quoniam Iorda-
ne traiecto ipſa proxima ciuitas occurrebat. Illi autem
diuerterunt ad Raab mulierem fornicariam, & ab il-
la occultati, atque à rege quæſiti & minime inuenti, ea-
dem dimittente illos per feneſtram, & monente vt tri-
duo laterent in montanis, quatuor dies videntur eſſe
conſumpti: inde poſteaquam nunciauerunt quæ circa
illos geſta fuerint, promouit Ieſus cum populo vniuer-
ſo de loco vbi erat diluculo. Qui cum veniſſent ad Ior-
danem diuertit & manſit: tunc rurſus populus admo-
netur vt poſt triduum ſe præpararet trãſire Iordanem,
arca domini præcedente. Hinc ergo intelligitur huma-
nam fuiſſe diſpoſitionem, quem fecit populo nuncia-
ri, vt cibaria præpararent tanquam poſt tres dies memo-
ratum fluuiũ tranſituri. Potuit enim hoc ſicut homo ſpe-
rare fieri poſſe, ſi exploratores celeriter reuertiſſent.
Quibus tardantibus intelligitur (quamuis ſcriptura ta-
cuerit) ex diuina diſpoſitione cætera impleta, vt iam in-
ciperet apud populum glorificari Ieſu, & oſtendi quòd
cum illo dominus eſſet, ſicut fuerat cum Moyſe. Nam F
& hoc illi dicitur fluuium tranſituro, ſicut ſcriptum eſt,
Et dixit dominus ad Ieſum, In die iſto incipiam exalta-
re te coram omnibus filiis Iſraël, vt ſciant quoniam ſi-
cut erã cum Moyſe, ſic ero & & tecum. Nec incredibi-
le debet videri, etiam illos cum quibus deus loqueba-
tur, aliquid ex humana diſpoſitione agere voluiſſe, in
qua ſibi deum tamen fiderent eſſe rectorem, eorũmque
ex illius à quo regebãtur prouidentia conſilia fuiſſe mu-
tata. Nam & Moyſes ipſe vtique tanquam homo puta-
uerat eſſe faciendum vt cauſas populi ſic audiret, quem-
admodum & ſibi, & illis onus intolerabile ſubeundo
prodeſſe non poſſet: eiuſq; diſpoſitio diuinitus, & hoc
ipſum ſocero eius ſuggerente & monente, atque hanc
admonitionem deo approbante, mutata eſt. Scribæ
populo dicunt, Cum videritis arcã teſtimonij domini *3.*
dei veſtri, & ſacerdotes veſtros & Leuitas tollentes eã, *Ioſue 3.*
proficiſcimini de locis veſtris, & ite poſt eam, ſed lon-
gum interuallum ſit inter vos & illam: quãtum duo mi-
lia cubitorũ ſtabitis ne propinquetis ei, vt ſciatis viam,
quam ibitis in eam. Non enim ab iſtis viam ab heſter-

G na & nndiuſterciana die. De longe iuſſum eſt arcam
præcedere, vt poſſet à populo videri. Tam grande
quippe agmen ſi poſt eam proximum pergeret, non
eam videret præire, nec noſſet qua ſequeretur. Ex hoc
autem facto intelligendum eſt, quòd columna illa nu-
bis quæ ſolebat mouendis caſtris ſignum dare, & iter
oſtendere, iam receſſerar, nec eis apparebat: hinc fa-
ctum vt etiam triduum illud ex humana diſpoſitione
prædiceretur. Nunc ergo duce Ieſu arcam domini ſo-
quuntur nube ſubtracta, tanquam velamine ablato.
Iordanis autem plenus erar per totam crepidinem ſu-
am, ſicut in diebus meſsis tritici. Hoc incredibile vi-
detur regionibus noſtris. Ibi autem (ſicut perhibent
qui nouerunt) in initio veris eſt meſsis tritici. Tunc
autem ille fluuius repletur amplius quàm per hyemen.
4. Et erunt vobis lapides iſti memoriale filiis Iſraël
Ioſue 4. vſque in æternum. Quomodo in æternum, cum cœ-
Mat. 24. lum & terra tranſeant? An quoniam æternum aliquid
ſignificant hi lapides, cum ipſi æterni non poſsint?
Quanquam poſsit quod in Græco ἕως τοῦ αἰῶνος di-
H cl Latine, & vſque in ſeculum, quod non eſt conſequés
5. vt intelligatur æternum. Et dixit dominus ad
Ioſue 4. Ieſum dicens, Manda ſacerdotibus portantibus arcam
teſtamenti teſtimonij. Solet dici arca teſtamenti, vel
arca teſtimonij: nunc dicta eſt arca teſtamenti teſti-
monij, vt non ſolum arca, ſed etiam ipſum teſtamen-
tum appellaretur teſtamentum teſtimonij. Hinc enim
Roma. 3. dicit apoſtolus, Nunc autem ſine lege iuſtitia dei ma-
nifeſtata eſt, teſtimonium habens per legem & pro-
phetas. In cuiuſdam enim rei alterius venturæ teſti-
monium datum fuerar illud quod dicitur teſtamen-
6. tum vetus. Dixit dominus ad Ieſum, Fac tibi-
Ioſue 5. ipſi cultros de petra acutos, vel ſicut habet Græcus de pe
tra acuta, & ſedens circuncide filios Iſraël iterum. In
hoc præcepto quæritur cur dixerit, iterum. Non enim
vnus homo bis circuncidendus erat: ſed quia vnus
populus erat in quibuſdam circunciſus, in quibuſ-
dam non circunciſus, ideo dictum eſt iterum, vt cir-
circunſus iterum circunciderctur, non homo, ſed po-
pulus: Nam & ſequentia id oſtendunt. Dicit enim ſcri-
ptura, Et fecit Ieſus cultros petrinos ſibi ipſe acutos, &
circuncidit filios Iſraël in loco qui vocatur collis præ-
putiorum. Hoc autem modo circumpurgauit Ieſus fi-
I lios Iſraël, qui aliquando fuerant in via: & qui aliquan-
do incircunciſi erant eorum qui exierant ex Aegypto,
omnes iſtos circuncidit Ieſus. Quadraginta enim &
duobus annis conuerſatus eſt Iſraël in deſerto Mab-
darich, & ideo incircunciſi erant illorum plurimi pu-
gnatorum, qui exierunt de terra Aegypti, qui inobe-
dientes fuerant mandatis dei, in quibus & definierac
dominus eis ne viderent illi terram, quam iurauerat
dominus patribus eorum dare illis terram fluentem lac
& mel. Pro his autem ſubſtituit filios eorum quos cir-
cuncidit Ieſus, eo quod fuiſſent in itinere incircunciſi.
Manifeſtum eſt ergo non omnes fuiſſe, ſed quoſdam.
Quidam enim de Aegypto exeuntium filij in illo popu
lo incircunciſi erant, quos potuit circuncidere Ieſus, il-
lorum ſcilicet filios, qui genuerunt in deſerto & con-
tempſerunt eos circuncidere, quòd inobedientes eranc
Obuiat hæ legi dei. Nulla itaque cauſa eſt, cur ij qui putant rebapti-
reticorum zandos eos qui habent Chriſtiani baptiſmi ſacramen-
errori. tum, hoc teſtimonio legis adiuuari ſe putent: quia nul-
lus bis numero vnus homo eſt circunciſus, ſed popu-
lus, qui iam fuerat in quibuſdam circunciſus, in qui-
buſdam verò adhuc incircunciſus erat. Etſi aliquo mo-
do id fieri poſſet vt bis deus circuncidi hominem iu- K
beret: nunquid poſſunt dicere ideo fuiſſe præceptum,
quia illi ab Aegyptis fuerant circunciſi, aut ab aliqui-
bus hæreticis ab Iſraëlitarum ſocietate ſegregatis? Cum
verò ſatis etiam apparet quare ſit à deo dictum, nul-
lum hic poſſunt homines erroris ſui patrocinium re-
perire. Quando Ieſus vidit virum contra ſe ſtan- 7.
tem euaginato gladio, & eo reſpondente dicit, quòd Ioſue 5.
eſſet princeps militiæ virtutis domini: & proſtratus
in terram dixit, Quid præcipis tuo famulo: Quæri po-
teſt vtrum angelo ſe proſtrauerit, eúmque dixerir do-
minum, an potius intelligens à quo miſſus fuerit, ip-
ſum dominum dixerit eique ſe proſtrauerit. Erat au-
tem, ſicut legitur, Ieſus in Hierico, non vtique in ip-
ſa ciuitate, cuius muri nondum ceciderant, quod mox
futurum erat vt in eam poſſent intrare, ſed in agro ad
eam pertinente: nam interpretatio, quæ eſt ex He-
bræo, ſic habet. In eo quod factum eſt, vt Achan de 8.
tribu Iuda furaretur de anathemate ciuitatis Hiericho Ioſue. 7.
contra præceptum domini: & propter eius peccatum
tria milia, quæ miſſa fuerant in Hai, dederunt terga
hoſtibus: & occiſi ſunt ex eis triginta ſex viri, & po- L
pulo grauiter territo, Ieſus cum ſenioribus ſe proſtra-
uit ad dominum, eique reſponſum eſt, ideo factum eſ-
ſe, quòd peccauerit populus. Minatus eſt etiam deus nō
ſecum eis futurum, niſi abſtulerint anathema de ſei-
pſis: & quod oſtenſus eſt qui fecerat: nec ſolus occiſus
eſt, ſed cum omnibus ſuis: Quæri ſolet quomodo iuſte
pro alterius peccatis in aliis vindicetur, maxime quia Deute. 24.
in lege dominus dixit, nec patres pro filiorum, nec fi-
lios pro parentum peccatis eſſe puniendos. An aliud
iudicantibus hominibus eſt præceptum, ne quenquam
pro altero puniant: & dei iudicia non ſint eiuſmodi,
qui alto & inuiſibili conſilio ſuo nouit quatenus exten-
dat etiam temporalem hominum pœnam, ſalubrém-
que terrorem. Non enim aliquid durum, quantum at-
tinet ad vniuerſi mundi adminiſtrationem, contingit
mortalibus cum moriuntur quandoque morituri: &
tamén apud eos qui talia metuunt diſciplina ſancitur,
vt non ſe ſolum quiſque curet in populo, ſed inuicem
ſibi adhibeant diligentiam, & tanquam vnius corpo-
ris & vnius hominis alia pro aliis ſint membra ſolici-
ta. Nec tamen credendum eſt etiam, pœnis quæ poſt
mortem irrogantur, alium pro alio poſſe damnari: M
ſed in his tantùm rebus hanc irrogari pœnam, quæ fi-
nem fuerant habituræ, etiam ſi non eo modo finiren-
tur. Simul etiam oſtenditur quanta connexa ſit in po-
puli ſocietate ipſa vniuerſitas, vt non in ſeipſis ſingu-
li, ſed etiam tanquam partes in toto exiſtimentur.
Per vnius igitur peccatum mortémque paucorum ad-
monitus eſt populus vniuerſus, tanquam in corpore
vniuerſo quærere quod amiſſum eſt. Simul etiam ſi-
gnificatum eſt quantum mali fieret, ſi vniuerſa illa
congregatio peccaſſet, quando ne vnus quidem ita po-
tuit iudicari, vt ab eo poſſent cæteri eſſe ſecuri. At ve-
ro ſi Achan ab aliquo inuentus atque comprehenſus, &
illius criminis reus ad iudicium Ieſu fuiſſet adductus,
nequaquam putandum eſt hominem iudicem vel pro
illo vel cum illo quenquem alium, qui ſocietate facti
eis minime teneretur, fuiſſe puniturum. Neque enim
ei mandatum legis licebat excedere, quod datum eſt
hominibus, ne iudicio ſuo quod in hominem homi-
ni iuſſum ſiue permiſſum eſt, alterum pro alterius pec-
cato arbitretur eſſe plectendum. Longe autem ſecre-
tiore iuſtitia iudicat deus, qui potens eſt etiam poſt
mortem,

A mortem (quod homo non poteſt) liberare vel perde-
re. Viſibiles igitur afflictiones hominum ſine mortes,
quoniam his quibus ingeruntur, & obeſſe & prodeſſe
poſſunt, nouit dominus in occulto prouidentiæ ſuæ,
quemadmodum iuſte quibuſque diſpenſet etiam cum
aliorum peccata in aliis videtur vlciſci. Pœnas verò
inuiſibiles, quæ non niſi nocent & prodeſſe non poſ-
ſunt, ita nullus deo iudice pro alienis peccatis luit, ſi-
cut homine iudice luere nullus niſi pro ſua culpa iſtas
viſibiles debet. Hoc enim præcepit homini iudici de-
us, in his quæ ad humanum iudicium pertinent iudi-
canda, quod in ſuo iudicio facit ipſe, quo poteſtas non
9. adſpirat humana. Meritò quæritur cum domi-
Ioſue 8. nus propter illum qui de anathemate furtum fecerat,
præceperit eum qui fuiſſet oſtenſus, igni cremari,
cur eum oſtenſum Ieſus lapidari potius à populo fece-
rit. An ita eum mori oportuit, quemadmodum Ieſus,
qui propius dominum ſequebatur, verba iubentis in-
telligere potuit? Sic enim alius quiſquam non facilè
potuit. Vnde magis quærendum eſt, cur lapidationem
ignem appellauerit dominus, quam credendum Ie-
ſum aliud feciſſe quàm iuſſerat dominus. Nam neque
B ad intelligendum verba domini quiſquam potuit eſſe
ſapientior, neque ad faciendum quiſquam obedien-
tior. Proinde ignis nomine pœnam potuiſſe ſignifi-
Deute. 4. cari ſcriptura teſtis eſt in Deuteronomio, vbi dici-
tur ad filios Iſraël, Et eduxi vos de fornace ferrea ex
Aegypto. vbi vtique duram tribulationem intelligi
voluit. Duæ autem mihi cauſæ occurrunt, non vt am-
bæ ſint, ſed vt altera ex eis, cur non ille cum ſuis om-
nibus euidenti igne crematus ſit. Si enim peccatum
eius dominus tale eſſe iudicauit, quod ſupplicio illo
expiatum non puniret in æternum, propter ipſam ex-
piationem & purgationem congruenter illa pœna
ignis nomen accepit. Neque ad hunc intellectum quiſ-
quam tendere admoneretur, ſi eum proprie viſibilis
ignis exurgeret, ſed in eo quiſque remaneret quod a-
perte videbat impletum, nec aliquid vltrà quæreret.
Nunc verò cum propter dei verba, & factum Ieſu à
quo præuaricari illa verba non poſſent, rectiſsime di-
citur etiam lapidationem ignem fuiſſe, eleganter agno-
ſcitur illa pœna hominem, ne in poſterum peccato il-
lo interiret, fuiſſe purgatum. Quod ſignificant etiam
C vaſa in Leuitico quæ iubentur igne purgari. Si autem
tale fuit illi peccatum, propter quod eum etiam poſt
iſtam vitam gehenna ſuſciperet, ideo Ieſus eum voluit
lapidari, vt quod à domino dictum eſt, igni crema-
bitur, illud admoneret intelligi quod dominus face-
ret, non quod ab ipſis eſſet faciendum. Si enim dixiſ-
ſet dominus, igni eum cremabitis & omnia eius: huic
ſenſui locus nullus eſſet. Cum vero ita poſitum eſt, vt
magis videatur deus quod ei futurum eſſet prædixiſſe,
quàm quod ei ab hominibus deberet fieri præcepiſſe,
melius non potuit facere Ieſus qui diuina verba ſicut
tantus propheta intellexit, qui etiam hoc ipſum prophe-
tice fecit, quàm vt illum lapidibus potius quàm flam-
mis interimeret, ne in illis ignibus verba domini vi-
derentur impleta, quæ ob aliud dicta volebat intelli-
gi. Nec mouere debet, quòd non ipſum tantùm, ſed
etiam omnia quæ ſunt eius, deus cremanda igni præ-
dixerit. Sic enim ait, Igni cremabitur, & omnia quæ
cunque ſunt ei. Omnia enim quæcunque ſunt ei, ope-
ra eius poſſunt intelligi quæ cum illo dicit concreman-
1. Cor. 3. da: non ſicut dicit apoſtolus de quibuſdam operibus
igne conſumptis, ipſe autem ſaluus erit. Si huius pecca-
tum ita intelligendum eſt, vt etiam æterno igne punia- D
tur, filios eius & filias cum pecoribus & omnibus quæ
habebat, populus quidem cum eum puniret ſimul la-
pidibus obruit: non tamen hoc iudicio humano, ſed
prophetico ſpiritu fecit Ieſus: ſiue ita intelligens, om-
nia quæ ſunt ei, vt nec filios cenſeret exceptos, lapi-
dationis etiam pœnam pro igne ingerens: ſiue opera
eius quæ poſt mortem deus in illo fuerat crematurus,
non ſolùm per cætera quæ illi erant, verùm etiam per
filios eius ſignificans, nec ideo ſanè credendum eſt
eos pro peccato patris, à quo innocentes erant, etiam
poſt mortem ſupplicio inferni ignis incenſos. Mors
quippe iſta quæ omnes manet, quanquam de primo pec
cato veniat, tamen quia ita nati ſumus vt neceſſariò
moriendum ſit, accelerata quibuſdam eſt vtilis: vn-
de legitur de quodam, Raptus eſt ne malitia mutaret *Sapien. 4.*
intellectum eius. Quo ergo iudicio dei vel miſericor-
dia fuerit irrogata ſiue filiis eius, ſiue illis trigintaſex
viris, cum omnes ab eius peccato alieni fuerint, latet
apud deum apud quem non eſt iniquitas. Verùm illud
in promptu eſt, quod & populum terribiliter oporte-
bat quærere quod amiſſum eſt, & tanto vehementius
timuerunt cæteri factum eius imitari, quanto magis E
humana exhorret infirmitas, & in tam magnum tam-
que iuſtum populi odium dari, & eis quos ad ſpem
propagandi generis ſe relicturum putabat, peccato ſuo
ſecum conſumptis ſuis poſteris emori. Quod 10.
deus iubet loquens ad Ieſum, vt conſtituat ſibi retror- *Ioſue 8.*
ſus inſidias: id eſt, inſidiantes bellatores ad inſidian-
dum hoſtibus: hinc admonemur nõ iniuſte fieri ab his
qui iuſtum bellum gerunt: vt nihil homo iuſtus præ-
cipue cogitare debeat in his rebus, niſi vt iuſtum bel-
lum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt. Non enim omnibus
fas eſt. Cum autem iuſtum bellum ſuſceperit, vtrum
aperta pugna, vtrum inſidiis vincat, nihil ad iuſtitiam
intereſt. Iuſta autem bella definiri ſolent quæ vlciſcun- *Quæ ſint*
tur iniurias, ſi qua gens vel ciuitas quæ bella petenda *bella iuſta.*
eſt, vel vindicare neglexerit quod à ſuis improbè fa-
ctum eſt, vel reddere quod per iniurias ablatum eſt. *Roma. 9.*
Sed etiam hoc genus belli ſine dubitatione iuſtum eſt
quod deus imperat, apud quem non eſt iniquitas, &
nouit quid cuique fieri debeat in quo bello ductor ex-
ercitus vel ipſe populus, non ipſe tam author belli,
quàm miniſter iudicandus eſt. Ieſus mittens ad 11.
Hai debellandum triginta milia bellatorum, ait illis, *Ioſue 8.*
Vos inſidiabimini poſt ciuitatem, & non longe eritis F
à ciuitate, & eritis omnes parati: & ego & omnis po-
pulus qui mecum eſt, accedemus ad ciuitatem: & erit
cum exierint, qui commorantur in Hai in obuiam no
bis ſicut antea, & fugiemus à facie illorum. Et cum exie-
rint poſt nos, abducemus illos à ciuitate, & dicent,
Fugient iſti à facie noſtra, ſicut antea. Vos autem ex-
urgetis de inſidiis, & ibitis in ciuitatem. Secundum
verbum iſtud facietis. Ecce præcipio vobis. Quæren-
dum eſt, vtrum omnis voluntas fallendi pro menda-
cio deputanda ſit: & ſi ita eſt, vtrum poſsit iuſtum eſ-
ſe mendacium, quo ille fallitur qui dignus eſt falli. Et
ſi ne hoc quidem mandacium iuſtum reperitur, reſtat
vt ſecundum aliquem ſignificationem hoc quod de
inſidiis factum eſt, ad veritatem referatur.

Quòd Gabaonitæ venerunt ad Ieſum cum vetuſtis 12.
panibus & ſaccis, vt putarentur, ſicut finxerant, de ter- *Ioſue 9.*
ra veniſſe lõginqua, quo eis parceretur. Conſtitutum e-
nim erat à domino, ne alicui terras illas inhabitãti par-
cerent, quo ingrediebantur. Nonnulli codices & Græci

G & Latini habent, Et accipientes ſaccos veteres ſuper
humeros ſuos: alij vero qui veratiores videntur, non
habent ſuper hûmeros, ſed, ſuper aſinos ſuos. Simi-
litudo enim verbi in græca lingua mendoſitatem fa-
cilem fecit, & ideo Latina quoque exemplaria varia-
ta ſunt. ὤμων quippe & ὄνων non multum ab inuicem
diſſonant, quorum prius humerorum nomen eſt, po-
ſterius aſinorum. Ideo eſt autem de aſinis credibilius;
qnoniam ſe à ſua gente longinqua miſſos eſſe dixe-
runt. Vnde apparet eos fuiſſe legatos, & ideo magis in
aſinis quàm in humeris neceſſaria portare potuiſſe:
cum nec multi eſſe poterant, & non ſolum ſaccos, ſed
etiam vtres eos fortaſſe ſcriptura commemorat.
13. Quæri poteſt quomodo iurationem ſeruan-
Iaſue 9. dam eſſe crediderint Hebræi Gabaonitis, quibus ita
iurauerant, tanquam de longinqua terra venientibus,
ſicut illi mentiti fuerant. Sciebant enim ſe debellan-
dos, ſi cognitum eſſet Hebræis in ea terra eos habita-
re, quam promiſſam fuerant ab habitantibus receptu-
ri. Mentientibus ergo, quòd de longinqua terra ad
eos veniſſent, iurauerunt eis Iſraëlitæ. Poſtea vero
quàm cognouerunt ibi eos habitare, vbi omnes quos
inuenerant, ſecundum dei præceprum debellare o-
H portebat, nolebant tamen frangere iurationem. Et li-
cet eos mentitos eſſe didiciſſent, parcere maluerunt
iurationis cauſa, cum poſſent vtique dicere ſe tantùm
illis iuraſſe, quos eos eſſe crediderant, id eſt, de lon-
ginquo venientes. Cum verò aliud cognouerunt, præ-
ceptum circa eos domini implendum erat, vt ſicuti
cæteri expugnarentur. Deus autem hoc approbauit,
nec parcentibus ſuccenſuit: quanuis eum non inter-
rogaſſent quinam illi eſſent, & ideo eos illi fallere va-
luiſſent. Vnde non importune vtique credendi ſunt,
etſi fallere homines pro ſua ſalute voluerunt, non ta-
men fallaciter deum timuiſſe in populo eius: propter-
ea nec ſuccenſuit dominus iurantibus aut parcenti-
bus, vt poſtea Gabaonitas ipſos tanquam populi ſui
homines de domo Saül vindicauerit, ſicut regnorum
oſtendit hiſtoria. Et quoniam iuratio ſic ſeruata eſt,
quanuis in hominibus qui mentiti ſunt, vt ad clemen-
tiam ſententia flecteretur, non diſplicuit deo. Nam ſi
econtrario iuraſſent, aliquos ſe interfecturos, quos
Gabaonitas in terra promiſsionis eſſe putauiſſent, &
poſtea didiciſſent eos eſſe ab illa terra extraneos, &
I de longinqno ad ſe veniſſe, nullo modo arbitrandum
eſt, quòd eos eſſent debellaturi cauſa iurationis im-
plendæ: cum propter ipſam parcendi clementiam ſan-
ctus Dauid etiam poſt verba, quibus ſe Nabal interfe-
cturum eſſe iurauerat, vtique ſciens quem fuerat in-
terfecturus, parcere maluit, nec in re duriore imple-
re iuramentum: magis deo placere exiſtimans, ſi quod
ira perturbatus ad nocendum iurauerat, non feciſ-
14. ſet, quàm ſi perfeciſſet. Cum obſeſsi Gabao-
Ioſue 10. nitæ à regibus Amorræorum, miſiſſent ad Ieſum, vt
ſibi ſubueniret: ita ſcriptura ſequitur & dicit, Et aſcen-
dit Ieſus à Galgala, ipſe & omnis populus bellato-
rum cum illo omnis potens in fortitudine. Et dixit
dominus ad Ieſum, Noli timere illos, quia in manus
tuas tradidi eos: non ſubſiſtet ex illis quiſquam coram
vobis. Vbi neque conſultus eſt dominus, vtrum eun-
dum ad eos eſſet: ſed vltrò ſuis recte ſubuenire volen-
tibus, futuram victoriam prænunciauit. Sic ergo poſ-
ſet, quanuis non conſultus, de ipſis Gabaonitis admo-
nere qui eſſent, cum ſe longinquos eſſe mentirentur,
niſi ei placuiſſet illa iuratio, quæ ſubiectis parcere co-
gitet, Crediderant enim deo quem audierant ſuo po- K
pulo promiſiſſe, quòd illas gentes ſubuerteret, eorúm-
que terram obtineret, & hanc eorum fidem non eos
perdendo remuneraoit quodammodo.
Quæritur quemadmodum rex ciuitatis Hieru- 15.
ſalem Adonìsedech & cæteri quatuor cum quibus ob- *Iaſue 10.*
ſedit Gabaonitas ſecundum ſeptuaginta interpretes,
primò reges Hiebuſçorum cum ad eos obſidentes con-
uenerunt, poſtea verò reges Amorræorum dicantur
ab ipſis Gabaonitis quando nunçios miſerunt ad Ie-
ſum, vt eos de obſidione liberaret. Sicut autem inſpi-
cere potuimus, in ea interpretatione quæ ex Hebræo
eſt, vtrobique Amorræorum dicuntur: cum conſtet
Hiebuſæorum fuiſſe regem ciuitatis Hieruſalem, quia
ipſa eſt dicta Hiebus, tanquam illius gentis metropo-
lis: & ſeptem gentes ſæpiſsime ſcriptura commemo-
rat, quas promiſit deus exterminaturum ſe eſſe à fa-
cie populi ſui, ex quibus vna perhibetur Amorræo-
rum. Niſi forte hoc nomen vniuerſale fuerat omni-
um, aut potius maioris partis, vt non vna, ſed plures
in his ſeptem hoc nomine tenerentur: quanuis eſſet
etiam vna de ſeptem, quæ Amorræorum proprie vo-
caretur, ſicut eſt pars quædam quæ proprie dicitur
Libya, quanuis hoc nomen vniuerſæ Africæ compe- L
tat: & pars quædam quæ proprie dicitur Aſia, quan-
uis Aſiam vel dimidium terrarum orbem quidam, vel
alij tertiam partem orbis poſuerunt. Nam conſtat
quòd & Chananæi tanquam vna gens in illis ſeptem
commemorantur, & tamen vniuerſa illa terra origi-
naliter terra Chanaan vocantur. Non dimiſit 16.
in ea Ieſus quicquam ſpirans, ſicut præcepit dominus *Ioſue. 10.*
Moyſi puero ſuo, & Moyſes ſimiliter præcepit Ieſu, &
ſic fecit Ieſus: non eſt tranſgreſſus quicquam ab om-
nibus quibus conſtituit dominus Moyſi. Propter hoc
nullo modo putanda eſt iſta crudelitas, quòd nullum
viuum in ciuitatibus ſibi traditis dimittebat Ieſus, quia
deus hoc iuſſerat. Qui autem exiſtimant hic deum ip-
ſum fuiſſe crudelem, & propter hoc veteris teſtamen-
ti verum deum fuiſſe authorem nolunt credere, tam
peruerſe de operibus dei quàm de peccatis hominum
iudicant, neſcientes quo quiſque dignus ſit, & ma-
gnum putantes malum cum caſura deiiciuntur, mor-
taléſque moriuntur. Et non erat ciuitas quæ non 17.
erat tradita filiis Iſraël. Quæritur quomodo hoc ve- *Iaſue 11.*
rum ſit, com nec temporibus poſtea iudicum, nec tem-
poribus regum omnes omnino illarum ſeptem gen- M
tium ciuitates capere potuerint Hebræi. Sed aut ſic
intelligendum eſt quòd ad nullàm ciuitatem bellan-
do acceſsiſſet Ieſus quam non cœperit: aut certe nulla
non capta eſt, ſcilicet earum quæ in regionibus ſupra
commemoratis fuerunt. Enumeratæ ſunt enim re-
giones in quibus fuerunt ciuitates, de quibus facta eſt
iſta concluſio, & omnes cepit in bello. Quia 18.
per dominum factum eſt, confortari cor eorum vt ob- *Iaſue 11.*
uiam irent ad bellum ad Iſraël, vt exterminarentur,
ita vt non daretur eis miſericordia, ſed vt extermi-
narentur, ſicut dicit dominus ad Moyſen. Ita dictum
eſt hoc per dominum factum confurtari cor eorum,
hoc eſt obdurari cor eorum, ſicut de Pharaone: quod
diuino altóque iudicio iuſte fieri minime dubitandum
eſt, cum deſerit deus, & poſsidet inimicus: quod ſic ac-
cipiendum eſt quemadmodum & ibi. Sed hic aliud
mouet, quomodo dictum ſit ad hoc eis confortatum
cor, vt exurgerent in bellum aduerſus Iſraël, & ob hoc
non præberent miſericordiam: quaſi præbenda eſſet ſi.
non

A non bellarent, cum deus præceperit nulli eorum eſſe
parcendum: & ob hoc Gabaonitis pepercerint, quia
ſe de longinqua terra veniſſe fingentes eorum iuratio-
nem tenuerant. Sed quoniam quibuſdam vltrò præ-
buerunt Iſraëlitæ miſericordiam, quanuis contra dei
mandatum: ad hoc dictum eſſe intelligendum eſt iſtos
ita debellaſſe vt non eis parceretur, nec ab eis ipſis Iſ-
raëlitæ neglecto dei mandato ad miſericordiam fle-
cterentur. Quod quidem duce Ieſu, qui omnia dili-
genter diuina præcepta ſeruabat, non eſt credendum
fieri potuiſſe: verumtamen nec ipſe iſtos tam cito de-
leuiſſet, niſi conſpiratiſsime contrairent: atque ita fie-
ri poſſet vt eis ab illo minime debellatis qui dei præ-
cepta implere curabat, remanſiſſent ad illud tempus
quando eis poſſent parcere poſt mortem Ieſu, qui
non tanta cura dei mandata faciebant. Nam & ad-
huc eodem viuente quibuſdam illi pepercerunt, tan-
tummodo eos ditioni ſuæ ſubiugantes: quoſdam verò
nec vincere potuerunt. Verum hæc nun illo duce fa-
cta ſunt: ſed cum iam ſenex vacaret à bello tantum-
modo eis terras diuidens: vt ipſi iam illo non bellan-
B te, diuiſas ſibi terras partim iam hoſte vacuas tene-
rent, partim pugnando caperent. Et quod vincere ali-
quos minime potuerunt, prouidentiæ diuinæ fuiſſe op-
portune ſcripturarum certis apparebit locis.
19. Et non perdidit Effrem Chananæum qui ha-
Ioſue 16. bitabat in Gazer: & habitabat Chananæus in Effrem
vſque in diem iſtum, donec aſcendit Pharao ex Ae-
gypto, & cepit ciuitatem, & incendit eam igni: & Cha-
nanæos & Phereſæos & qui habitabant in Gazer tranſ-
punxit: & dedit eam Pharao in dotem filiæ ſuæ. Quod
de Pharaone rege dictum eſt, miror ſi prophetice di-
ctum intelligere debemus, cum hæc hiſtoria illis tem-
poribus conſcripta credatur, quibus erant geſta illa
recentia. Quid autem magnum eligi potuit quod pro-
phetice diceretur, cum præterita narrentur, tacean-
túrque futura maiora, & maxime neceſſaria? Proin-
de potius exiſtimandum eſt ſeptuaginta interpretes,
qui authoritate prophetica ex ipſa mirabili conſenſio-
ne interpretati eſſe perhibentur, hæc addidiſſe: non
tanquam futura prænunciantes, ſed quia illo tempo-
re ipſi erant quo hæc facta eſſe meminerant, & in li-
bris regnorum legerant. Etenim regum temporibus
C factum eſt. Quod ideo credibilius nobis viſum eſt,
quoniam inſpeximus interpretationem, quæ eſt ex
Hebræo, & hoc ibi non inuenimus: ſicut nec illud
quod dictum eſt de Hiericho, quòd Oza qui eam re-
paraſſet, incurrerit maledictum, quod erat dixit Ieſus.
Ioſue 6. Sic enim ſcriptum eſt, Et adiurauit Ieſus in illa die,
Maledictus homo qui reſuſcitabit & ædificabit ciui-
tatem illam, in primogenito ſuo fundabit eam, & in
nouiſsimo ſuo imponet portas eius. huc uſque inueni-
tur in interpretatione, quæ ex Hebræo. Illud autem
quod ſequitur, Et ita fecit Oza qui ex Bethel: in Abi-
ron primogenito fundauit eam, & in ſaluato nouiſ-
ſimo impoſuit portas eius: hoc illic non legitur. Vn-
de apparet à ſeptuaginta interpoſitum, qui factum eſ-
20. ſe nouerant. Et Amorræus permanſit vt ha-
Ioſue 17. bitaret in Helon & in Salanon, & grauata eſt ma-
nus Effrem ſuper eos, & facti ſunt illis tributarij. Hæc
iam contra præceptum fiebant, & adhuc viuebat Ie-
ſus, ſed dux eorum in illis in prælijs iam præ ſenectute
non erat. Propter hoc dictum eſt à domino, Factum
eſt, vt confortaretur cor illorum qui ſimul conſpira-
uerant ire in bellum contra Ieſum nec iſta illis miſe-
ricordia præberetur, etiam contra dei præceptum ſi D
remanſiſſent non expugnati: & ſeneſcente, ſiue defun-
cto Ieſu relinquerentur expugnandi à filiis Iſraël, qui
eis contra præceptum domini poſſent parcere, quod il-
le non faceret. Meritò quæritur, cum Iſraël non ſo- 21.
lum vſque ad diem mortis Ieſu, verùm etiam poſtea, *Ioſue 21.*
non eradicauerit gentes quæ terram promiſsionis te-
nebant, quamuis ex parte debellatis in eadem promiſ-
ſa hæreditate conſiſterent, quomodo intelligendum
ſit quod dictum eſt, Et dedit dominus Iſraël omnem
terram quam iurauerat dare patribus, & hæreditaue-
runt eam, & habitauerunt in ea, & requiem dedit il-
lis dominus in circuitu, ſicut iurauerat patribus eorum:
non reſtiſtit quiſquam ante faciem illorum ab omni-
bus inimicis eorum: omnes inimicos eorum tradidit
dominus eis, & manus eorum non decidit: ex omni-
bus verbis bonis quæ loquutus eſt dominus filiis Iſra-
ël omnia aduenerunt. Diligenter ergo vniuerſa con-
ſideranda ſunt. Et primum videndum quot gentium
terra promiſſa ſit Iſraëlitis. Septem quidem gentes aſ-
ſidue viderētur commemorari, ſicut in Exodo legitur,
Et dixit dominus ad Moyſen, Vade & aſcende hinc E
tu & populus tuus quos eduxiſti de terra Aegypti, in *Exod. 33.*
terram quam iuraui Abraham & Iſaac & Iacob dicens,
Semini veſtro dabo eam: & ſimul mittam angelum
meum, & eiiciet Amorræum & Cethæum & Phere-
ſæum & Gergeſæum & Enæum & Hiebuſæum & Cha-
nanæum. Harum ergo ſeptem gentium terram vide-
tur deus patribus promiſiſſe. Scriptum eſt etiā in Deu- *Deute. 20.*
teronomio multo expreſsius, Si autem acceſſeris ad
ciuitatem expugnare eam, & euocaueris eos cum pa-
ce, ſi quidem pacifica reſponderint tibi, & patuerint
tibi omnes populi qui inuenti fuerint in ciuitate, erunt
tibi tributarij & obedientes: Si autem non obedierint
tibi, & fecerint ad te bellum, & circunſedebis eam,
& tradet eam dominus deus tuus in manus tuas, & in-
terficies omne maſculinum eius in nece gladij: præ-
ter mulieres & ſupellectilem, & omnia pecora & om-
nia quæcunque fuerint in ciuitate: & omnia vtenſilia
prædaberis tibi, & edes omnem prædationem inimi-
corum tuorum, quam dominus deus tuus dabit tibi. Sic
facies omnibus ciuitatibus quæ longe erunt à te val-
de: quia non ſunt de ciuitatibus gentiūm iſtarum. Ec-
ce autem in ciuitatibus iſtis, quas dominus deus tuus
dat tibi hæreditare terram eorum, non viuificabis om- F
nem viuum, ſed anathematizabis eos: Cethæum &
Amorræum & Chananæum & Phereſæum & Euæum
& Hiebuſæum & Gergeſęum, quemadmodum man-
dauit tibi dominus deus tuus. Et hic iſtarum ſeptem
gentium terram promiſſam in hęreditatem, quam de-
bellatis vſque ad internecionem eiſdem gentibus Iſ-
raëlitę poſſederunt, manifeſtum eſt. Cęteras enim quę
longinquius extra iſtas gentes inuenirentur, voluit fie-
ri tributarias eorum ſi non reſiſterent: ſi autem reſiſte-
rent, etiam ipſas interfici, & in perditionem dari, ex-
ceptis pecoribus & quę in prędam poſſent venire.
Item alio loco in Deuteronomio ita legitur. Et erit *Deute. 7.*
cum induxerit te dominus deus tuus in terram in quā
intrabis hęreditare eam, & abſtulerit gentes magnas
& multas à conſpectu tuo, Cethęum & Gergeſęum &
Amorręum & Phereſęum & Chananęum & Euęum
& Hiebuſęum ſeptem gentes magnas & multas & for-
tiores vobis, & tradet eos dominus deus tuus in manus
tuas, & percuties eos, exterminio exterminabis eos:
non diſpones ad eos teſtamentum, neque miſerearis,

G eorum, neque matrimoniis iungamini cum eis: filiam
tuam non dabis filio eius, & filiam eius non ſumes fi-
lio tuo, &c. Proinde his atque aliis ſcripturarum lo-
cis ſæpe oſtenditur harum ſeptem gentium terras ita
accepiſſe in hæreditatem filios Iſraël, vt non cum eis
qui eaſdem terras tenebant, ſed pro eis illic habitarent.
Veruntamen in Geneſi non iſtæ tantùm ſeptem gen-
tes, ſed vndecim promittuntur ſemini Abrahæ. Sic e-
Geneſ. 15. nim legitur, In die illa diſpoſuit dominus deus teſta-
mentum ad Abraham dicens, Semini tuo dabo ter-
ram hanc, à flumine Aegypti vſque ad flumẽ magnum,
flumen Euphratem, Cinæos & Ceneſæos & Cethmo-
næos & Cethæos & Phereſæos & Raphaim & Amor-
ræos & Chananæos & Euæos & Gergeſæos & Hiebu-
ſæos. Quæ ita ſoluitur quæſtio, vt intelligamus hanc
præceſſiſſe prophetiam, quòd in eos fines regnum fue-
rat porrecturus & dilataturus Salomon: de quo ita ſcri-
3. Reg. 9. ptum eſt, Et omne propoſitum Salomonis quo deſti-
nauerat ædificare in Hieruſalem & Libano & in omni
terra poteſtatis ſuæ: omnis populus qui derelictus eſt
à Cethæo & Amorræo & Phereſæo & Euæo & Hie-
H buſæo, qui non erant ex Iſraël ex filiis eorum qui reſi-
dui erant cum eis in terra quos non conſummauerant
filij Iſraël, & ſubiugauit eos Salomon in tributum vſ-
que in diem hunc. Et reſidua populorum debellan-
dorum atque omnino ex dei præcepto perdendorum
ſubiugauit Salomon in tributum, quos vtique ſecun-
dum dei præceptum perdere debuit: ſed tamen ſubiu-
gati tanquam tributarij poſſeſſi ſunt. Paulopoſt autem
ita legitur, Et erat dominans in omnibus regibus à flu-
mine vſque ad terram Philiſtiim, & vſque ad fines Ae-
gypti. Ecce vbi impletum eſt quod in Geneſi deus ad
Abraham loquens, promittenſque prædixerat. A flu-
mine quippe hic intelligitur ab Euphrate: magnum e-
nim flumen in illis locis etiam proprio nomine non
addito poteſt intelligi. Neque enim de Iordane hoc
accipi poteſt, cum & citra Iordanem & vltra Iorda-
nem iam terras Iſraëlitæ obtinuerant, & ante regnum
Salomonis. Ergo à flumine Euphrate ex partibus Ori-
entis vſque ad fines Aegypti, quæ pars illis erat ab Oc-
cidente, regnum Salomonis, ſcriptura regnorum di-
xit fuiſſe porrectum. Tunc ergo amplius ſubiugatum
I eſt quàm ſeptem illæ gentes tenebant, ac per hoc tunc
in ſeruitutem redactæ ſunt, non ſeptem, ſed vndecim
gentes. Quod enim in regnorum libris ſcriptum eſt,
vſque ad fines Aegypti à flumine cum ſcriptura ab O-
riente vſque ad Occidentem quantum porrectum eſ-
ſet, regnum vellet oſtendere: hoc idem in Geneſi, cum
ab Occidente vſque ad Orientem præfiniret, dictum
Flumen eſt, à flumine Aegypti vſque ad flumen magnum Eu-
Aegypti. phraten. Flumen quippe Aegypti, qui finis eſt diſter-
minans regnum Iſraël ab Aegypto, non eſt Nilus, ſed
alius & non magnus fluuius qui fluit per Rhinocolu-
ram ciuitatem, vnde iam ad Orientem verſus incipit
terra promiſsionis. Sic ergo fuerat conſtitutum filiis
Iſraël, vt ſeptem gentium terras exterminatis & perdi-
tis illis gentibus ipſi inhabitarent: aliis autem regna-
rent ſubditis atque tributariis vſque ad flumen Euphra-
ten. Et quamuis in hoc deo non obtemperaſſent, quia
& ex illis quas exterminare deberent obedientes ali-
quos fecerant: deus tamen temporibus Salomonis fi-
dem ſuæ promiſsionis impleuit. Nunc itaque in libro
Ieſu Naue quod conſiderandum ſuſcepimus quomo-
do erit verum, Et dedit deus Iſraël omnem terram
quam iurauerat dare patribus eorum: & hæreditaue-
runt eam? Quomodo adhuc viuente Ieſu omnem ter- K
ram dedit, cum etiam reliquias illarum ſeptem gen-
tium nondum ſuperauiſſent? Nam quod ſequitur, &
hæreditauerunt eam: verum eſt, quia ibi erant, ibique
conſederant. Deinde quod adiungit, Et requiem de-
dit illis dominus in circuitu, ſicut iurauerat patribus
eorum: verum eſt, quia viuo adhuc Ieſu non eis quidem
cedebãt reliquiæ illarum gentium, ſed nulla earum eos
in terris vbi conſiderant bello laceſſere audebat. Ideo
dictum eſt & quod deinde adiungitur, Non reſtitit
quiſquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis
eorum. Quod verò ſequitur, Sed omnes inimicos eo-
rum tradidit dominus illis in manus eorum: hos in-
telligi voluit inimicos, qui obuiam ire in bellum auſi
ſunt. Deinde quod dicit, Non decidit ex omnibus ver-
bis bonis quæ locutus eſt dominus filiis Iſraël, omnia
aduenerunt: ita vult intelligi, quia cum iam illi contra
præceptum domini feciſſent quibuſdam parcendo ex
illis ſeptem gentibus, & eos obedientes faciendo, ad-
huc tamen inter eos ſalui erant. Ideo cum dixiſſet, ex
omnibus verbis addidit bonis, quia nondum euene-
rant maledicta contemptoribus, & tranſgreſſoribus L
conſtituta. Reſtat ergo vt quod ait dedit dominus Iſ-
raël omnem terram quàm iurauerat dare patribus eo-
rum, ſecundum hoc intelligatur, quia etſi adhuc erant
ex illis gentibus reliquiæ conterendæ & exterminan-
dæ, vel ex aliis vſque ad flumen Euphraten, aut ſubiu-
gandæ ſi non reſiſterent, aut perdendæ ſi reſiſterent:
tamen in vſum eorum relictæ ſunt in quibus exerce-
rentur, ne carnalibus affectibus & cupiditatibus infir-
mi repentinam tanquam rerum temporalium proſpe-
ritatem moleſte ac ſalubriter ſuſtinere non poſſent, ſed
elati citius interirent: quod opportune alio loco de-
monſtrabitur. Omnis ergo illis terra data eſt, quia &
illa pars quæ nondum fuerat in poſſeſsionem data, iam
data fuerat in quandam exercitationis vtilitatem.

Quod ait, Non reſtitit quiſquam à facie illorum 22.
ab omnibus inimicis eorum: Quæri poteſt quomodo Ioſue. 21.
verũ ſit, cum de tribu Dan ſuperius ſcriptum ſit, quòd
eos hoſtes eorum non permiſerunt deſcendere in val-
lem, ſed præualuerunt eis in montibus. Sed quod di- Auguſti-
ximus cum duodecim filios Iacob ſcriptura in Meſo- nꝰ li. quæſ.
potamia natos commemoraſſet, vbi non fuerat natus ſuper Gen.
Beniamin: hoc etiam hic intelligendum eſt, quia pro q. 117.
vniuerſo populo duodecim tribus deputatæ ſunt, ea M
regula quæ aliis ſcripturarum locis ſatis innotuit. Cau-
ſa autem ſi quæritur, cur hæc tribus in ea ſorte quæ il-
li obuenit & non obtinuerit ſufficientes terras, & ab
eis à quibus tenebantur, afflicta ſit, in dei quidem ſe-
creto conſilio eſſe credendum eſt. Veruntamen cum
Iacob filios ſuos benediceret, talia dixit de iſto Dan, Geneſ. 49.
vt de ipſa tribu exiſtimetur exurrecturus Antichriſtus.
Vnde nunc dicere plura non ſuſcepimus, cum etiam
ſic ſolui poſsit hæc quæſtio, quia non reſtitit quiſquam
ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum, cum
ſimul ſub vnius ducis imperio bellum gererent ante-
quam ſingulis tribubus ſua defendenda diuiderentur
loca.

Et in ſacrificiis ſalutarium noſtrorum. Quia 23.
pluraliter dicta ſunt ſacrificia, pluraliter etiam ſaluta- Ioſue 22.
ria. Vbi aduertendum eſt diligentius quemadmodum
dici ſoleat ſacrificium ſalutaris: quoniam ſi Chriſtum
acceperimus, quoniam ipſe dictus eſt ſalutare dei, non
occurrit quemadmodum pluraliter poſsit hoc verbum
intelligi. Vnus enim dominus noſter Ieſus eſt Chri-
ſtus, quamuis dicantur Chriſti per eius gratiam, ſicut
in pſalmo

A in pſalmo legitur, Nolite tangere Chriſtos meos. Sed
Pſal. 104. vtrum ſalutares dici poſsint, vel ſalutaria, non facile
audendum eſt. Solus enim ipſe ſaluator corporis.
24. Quod dicit Ieſus de ſua propinquante morte,
Ioſue 23. Ego autem recurro viam ſicut & omnes qui ſunt ſuper
terram: in ea interpretatione quæ eſt ex Hebræo in-
uenimus, ingredior viam. Ita ergo accipiendum eſt
quod ſeptuaginta dixerunt, Recurro: ſicut dictum eſt
Geneſ. 3. homini, Donec reuertaris in terram vnde ſumptus
eis: vt ſecundum corpus dictum intelligatur. Secun-
dum animam verò ſi voluerimus ita accipere, quem-
Eccleſ. 12. admodum in Eccleſiaſte poſitum eſt, Et ſpiritus reuer-
tetur ad eum qui dedit eum: non arbitror de omni-
bus poſſe dici, ſed de iis qui ſic vixerunt, vt ad deum
redire mereantur, tanquam ad authorem à quo creati
ſunt. Neque enim hoc & de illis recte intelligi poteſt,
Pſal. 77. de quibus dicitur, Spiritus ambulans & non reuertens.
Iſte autem vir ſanctus Ieſus Naue ſi non addidiſſet, ſi-
cut & omnes qui ſunt ſuper terram: nulla eſſet quæ-
ſtio. Neque enim aliud de illo crederemus quàm quo
B eum dignum eſſe legimus. Cum vero additum eſt, ſicut
& omnes qui ſunt ſuper terram: mirum ſi hoc quod
Latinus interpres, recurro poſuit, non magis percur-
ro vel excurro dicendum eſt, ſi hoc poteſt dici quod
Græcus habet ἀποτρέχω, Omnes enim percurrunt, vel
excurrunt huius vitæ viam, cum ad eius finem perue-
nerint. Sed quia hoc verbum poſitum eſt, vbi paren-
Geneſ. 24. tes Rebeccæ dicunt ad ſeruum Abrahæ, Ecce Rebecca,
accipiens recurre, & ſit vxor domini tui: ideo & hic
25. ita hoc verbum interpretatum eſt. Quod ſeptua-
Ioſue 24. ginta interpretes habent, Et aſſumpſit patrem veſtrum
Abraham de transflumine, & deduxi eum in omnem
terram: interpretatio quæ eſt in Hebræo habet, & in-
duxi eum in terram Chanaan. Mirum eſt ergo ſi ſeptua-
ginta pro terra Chanaan omnem terram ponere vo-
luerunt niſi intuentes prophetiam, vt magis ex promiſ-
ſione dei tanquam factum accipiatur, quod certiſsi-
me futurum in Chriſto & in Eccleſia pronunciabatur,
quod eſt verum ſemen Abrahæ, non in filiis carnis,
26. ſed in filiis promiſsionis. Et bellauerunt aduer-
Ioſue 24. ſus vos qui habitabant Hiericho. Quæri poteſt quo-
modo id verum ſit, cum clauſis portis ſe murorum
ambitu tantummodo tuerentur. Sed recte dictum eſt,
C quia claudere aduerſus hoſtem portas, ad bellum per-
tinet. Non enim miſerunt legatos qui poſcerent pa-
cem. Vnde ſi dictum eſſet, pugnauerunt aduerſum vos,
falſum eſſet: neque enim bellum continuas pugnas ha-
bet, ſed aliquando crebras, aliquando raras, aliquando
nullas. Bellum eſt tamen quando portæ hoſtibus clau-
27. duntur, & quodammodo armata defenſio. Quid
Ioſue 24. eſt quod inter cætera quæ Ieſus Naue Iſraëlitis domi-
num feciſſe commemorat dicit, Miſit ante vos veſpas,
Sapien. 12. & eiecit illas: quod etiam in libro Sapientiæ legitur, nec
tamen vſpiam factum eſſe in iis quæ geſta ſunt inueni-
tur. An forte tranſlato verbo veſpas intelligi voluit a-
cerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo vo-
lantibus rumoribus pungebantur vt fugerent: aut aë-
rios occultos ſpiritus, quod in pſalmo dicitur per an-
Pſal. 77. gelos malignos: Niſi forte quis dicat, non omnia quæ
facta ſunt, eſſe conſcripta: & hoc quoque viſibiliter
28. factum, vt veras veſpas velit intelligi. Quid eſt
Ioſue 24. quod dicit Ieſus ad populum, non poteris ſeruire deo,
quia deus ſanctus eſt: An quia illius ſanctitati perfe-
ctam ſeruitutem quodammodo contemperari huma-
næ fragilitati impoſsibile eſt? Quo audito, iſti non ſo-
lum eius eligere ſeruitutem, ſed etiam de adiutorio e- D
ius & miſericordia præſumere debuerunt, Quam ille
intellexit qui dicit in pſalmo, Non intres in iudicium Pſal. 142.
cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpe-
ctu tuo omnis viuens. Iſti autem in ſe potius præſume-
re delegerunt, quòd deo poſſent ſine vlla offenſione
ſeruire, vt iam tunc inciperent quod de illis expreſsit
apoſtolus. Ignorantes enim dei iuſtitiam & ſuam vo- Roma. 10.
lentes conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Ita
eis iam lex ſubintrabat vt abundaret delictum, & poſt- Ibidem.
ea ſuperabundaret gratia, per dominum Chriſtum,
qui finis eſt legis ad iuſtitiam omni credenti. Ibidem.
Quid eſt quod ait idem Ieſus loquens ad popu- 29.
lum, Et nunc circumauferte deos alienos qui ſunt in Ioſue 24.
vobis, & dirigite corda veſtra ad dominum deum Iſ-
raël, Non enim credendi ſunt adhuc habuiſſe apud ſe
aliqua gentium ſimulachra, cum ſuperius eorum obe-
dientiam prædicauerit. Aut vero ſi haberent, poſt tan-
tas legis comminationes illa eos proſpera ſequeren-
tur, cum ſic in eos vindicatum ſit quòd vnus eorum de
anathemate furtum fecerat. Denique Iacob dixit hoc E
eis qui cum illo exierant de Meſopotamia, vbi ſic ido-
la colebantur, vt & Rachel paterna furaretur: ſed poſt Geneſ. 31.
illam admonitionem Iacob, dederunt quæ habebant. Geneſ. 35.
Vnde apparuit hoc eis ita dictum eſſe, quia ſciebat eos
habere ille qui dixerat. Nunc verò poſt hanc admoni-
tionem Ieſu Naue nullus tale aliquid protulit. Nec ta-
men putandum eſt hoc illum inaniter præcepiſſe. Non
enim ait, & nunc auferte deos alienos ſi qui ſunt in vo-
bis: ſed omnino tanquam ſciens eſſe, qui ſunt, inquit,
in vobis. Proinde propheta ſanctus in cordibus eorum
eſſe cernebat cogitationes de deo alienas à deo, & ip-
ſas admonebat auferri. Quiſquis enim talem cogi-
tat deum qualis non eſt deus, alienum deum vtique &
falſum in cogitatione portat. Quis eſt autem qui ſic co
gitet deum quemadmodum ille eſt? Ac per hoc relin-
quitur fidelibus, quandiu peregrinantur à domino, au-
ferre à corde ſuo irruentia vana phantaſmata, quæ ſe
cogitationibus ingerunt, velut talis aut talis ſit deus
qualis vtique non eſt: & dirigere cor ad illum fideliter,
vt quemadmodum & quantum nobis expedire nouit,
ipſe inſinuet per ſpiritum ſuum donec abſumatur om- Pſal. 115.
ne mendacium, vnde dictum eſt, Omnis homo men- F
dax. Et tranſacta non ſolum impia falſitate, verum-
etiam ipſo ſeculo & ænigmate, facie ad faciem cogno-
ſcamus, ſicut & cogniti ſumus: quemadmodum apo-
ſtolus dicit, Videmus nunc per ſpeculum in ænigma- 1. Cor. 13.
te, tunc autem facie ad faciem. Nunc ſcio ex par-
te: tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum.
Et diſpoſuit Ieſu teſtamentum ad populum in 30.
illo die, & dedit illi legem & iudicium in Silo coram Ioſue 24.
tabernaculo domini dei Iſraël. Et ſcripſit verba hæc
in libro legis dei, & accepit lapidem magnum, & ſta-
tuit illum Ieſu ſub terebintho ante dominum. Et di-
xit Ieſus ad populum, Ecce lapis iſte erit vobis in te-
ſtimonium: quia hic audiuit omnia quæ dicta ſunt à
domino quæcunque locutus eſt ad vos hodie, & hic
erit vobis in teſtimonium in nouiſsimis diebus, cum
mentiti fueritis domino deo veſtro. Hæc verba qui
non in ſuperficie tantùm audiunt, ſed aliquanto altius
perſcrutantur, nequaquam tantum virum tam inſipien-
tem putare debent, vt verba dei quæ locutus eſt popu-
lo, inanimum lapidem audiſſe crediderit: qui etiam ſi
ab artifice in hominis ſimilitudinē effigiatus eſſet, inter
illos vtique deputaretur, de quibus in pſalmo canitur,

G Aures habent & non audient. Neque enim idola gen-
Pſal. 113. tium aurum & argentum ſola non audiunt, & ſi lapi-
dea ſint audiunt: ſed per hunc lapidem profectò illum
1. Petri. 2. ſignificauit qui fuit lapis offenſionis non credentibus
Iudæis, & petra ſcandali: qui cum reprobaretur ab ædi-
Pſal. 117. ficantibus, factus eſt in caput anguli: quem præfigura-
uit & illa petra quæ potum ſitienti populo, ligno per-
cuſſa profudit, de qua dicit Apoſtolus, Bibebant autem
1. Corin. 10. de ſpiritali ſequente eos petra: petra autem erat Chri-
ſtus. Vnde & cultellis petrinis populum circuncidit iſte
ductor egregius: qui cultri petrini cum illo etiam ſepul-
ti ſunt, vt profundum myſterium demonſtrarent po-
ſteris profuturum. Sic ergo & iſtum lapidem quan-
quam viſibiliter ſtatutum, ſpiritaliter debemus accipe-
re in teſtimonium futurum Iudæis infidelibus, hoc eſt
Pſal. 80. mentientibus: de quibus dicit Pſalmus, inimici domi-
ni mentiti ſunt ei. Neque enim fruſtra cum iam dei fa-
mulus Moyſes, vel potius per eum deus diſpoſuiſſet ad
populum teſtamentum, quod in arca erat, quæ dicta
eſt arca teſtamenti, & in libris legis tanta ſacramento-
rum & preceptorum multiplicitate conſcriptis: tamen
H etiam hic dictum eſt, Diſpoſuit Ieſus ad populum te-
ſtamentum in illa die. Repetitio quippe teſtamenti no-
uum teſtamentum ſignificat, quod ſignificat & Deute-
ronomium, quod interpretatur ſecunda lex, quod ſi-
Geneſ. 32. gnificant & prioribus confractis tabulæ renouatæ. Mul
tis enim modis ſignificandum, quod vno modo im-
plendum fuit. Iam vero quòd ſub terebintho ſtatutus
eſt lapis, hoc ſignificat, quod virga ad petram vt aqua
proflueret: quia neque hic ſine ligno ſtatutus eſt lapis.
Ideo autem ſubter, quia non fuiſſet in cruce exaltatus,
niſi humilitate ſubiectus: vel quòd illo tempore quo
illud agebat Ieſus Naue, adhuc obumbrandum myſte-
rium fuit: Terebinthi etenim lignum medicinalem la-
chrymam exudat, quæ arbor à ſeptuaginta interpreti-
bus hoc loco poſita eſt, quamuis ſecundum alios inter-
pretes quercus legatur. Mirum eſt ſanè quòd ſaltem
in nouiſſimis ſuis verbis quibus populum allocutus eſt
Ieſus homo dei nihil eos obiurgat ex eo quòd his gen-
tibus pepercerunt quas dominus vſque ad internicio-
Ioſue 17. nem cum anathemate perdendas eſſe præcepit. Sic e-
nim ſcriptum eſt, Et factum eſt poſtquam inualuerunt
filij Iſraël & fecerunt Chananæos obedientes, extermi-
I nio autem eos non exterminauerunt. Nam primo id
eos non potuiſſe, ſcriptura teſtata eſt, ſed nunc poſtea-
quam præualuerunt, ita vt facerent obaudientes, quòd
non etiam exterminauerunt, vtique contra præceptum
domini factum eſt, quod non eſt cuiquam factum cum
Ieſus exercitum duceret. Cur ergo non eos obiurga-
uit allocutione nouiſſima, quod in hoc domini præce-
pta neglexerint? An forte quia prius dixit eos ſcriptu-
ra non potuiſſe, vtique antequam præualuerant etiam
cum præualuiſſent timuiſſe credendi ſunt: ne forte pa-
ratis obedire ſi parcere noluiſſent, acrius eos aduer-
ſum ſe ex ipſa deſperatione pugnare compellerent, &
eos ſuperare non poſſent? Hunc ergo eis humanum ti-
morem dominus noluit imputare, etſi apparet in eo
quædam ſubdefectio fidei, quæ ſi fortis in eis eſſet, ea
ſequerentur quæ ipſum Ieſum debellantem ſecuta ſunt.
Quia vero non in eis tanta fides fuit, etiam cum ad-
uerſariis ſuis præualuiſſent, pugnare cum eis vſque ad
internicionem eorum, timore non auſi ſunt. Quem ti-
morem, vt dixi, non de malitia, neque de ſuperbia vel
contemptu præcepti dominici, ſed de animi infirmi-
tate venientem, noluit eis dominus imputare, cum eis
per Ieſum nouiſſima loqueretur. Vnde & Apoſtolus K
Alexander, inquit, ærarius multa mala mihi oſtendit, *2. Timo. 4.*
reddet illi dominus ſecundum opera ipſius. De his au-
tem qui eum periclitantem non malitia ſed timore de-
ſeruerant, ita locutus eſt, In prima mea defenſione ne-
mo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non il-
lis imputetur.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM SVPER IVDICVM LIBER SEPTIMVS.

IN FINE libri Ieſu Naue breuiter 1.
narrator porrexit hiſtoriam quouſque
filij Iſraël ad colendos deos alie-
nos declinauerunt: in hoc autem
libro ad ordinem redditur, quomo-
do conſequentia geſta fuerint poſt
mortem Ieſu Naue. Non ergo ab
illo tempore incipit liber quo populus ad colenda ſi- L
mulachra defluxit: ſed à prioribus, interpoſitis tem-
poribus quibus ea geſta ſunt poſt quæ ad illa perue-
nit. Et factum eſt poſtquam defunctus eſt Ieſus, 2.
interrogabant filij Iſraël dominum dicentes, Quis a- *Iudicū. 1.*
ſcendet nobiſcum ad Chananæum dux ad bellandum
cum? Et dixit dominus, Iudas aſcendet, Ecce dedi ter-
ram in manus ipſius. Hic quæritur, vtrum aliquis ho-
mo Iudas vocabatur, an ipſam tribum, ita vt ſolet, ſic
appellauit. Sed illi qui interrogauerant dominum, poſt
mortem Ieſu Naue ducem requirebant: vnde putatur
vnius expreſſum hominis nomen. Verùm quia non ſo-
let duces nominare ſcriptura cum conſtituuntur, ni-
ſi commemorata etiam origine parentum, & conſtat
poſt Ieſum duces habuiſſe populum Iſraël, quorum pri-
mus eſt Othoniel filius Cenez, rectius intelligitur no-
mine Iudæ, tribum Iudæ fuiſſe ſignificatam. Ab ipſa
enim tribu voluit dominus incipere conteri Chana-
næos: Et cum populus de duce interrogaſſet, ad hoc
valuit reſponſio domini, vt ſcirent deum voluiſſe ab
vniuerſo populo bellari aduerſus Chananæos. Dixit
ergo, Iudas aſcendet. Et ſequitur ſcriptura narrans, Et M
dixit Iudas ad Simeon fratrem ſuum: vtique tribus
ad tribum. Non enim adhuc viuebant illi filij Iacob
qui dicti ſunt Iudas & Simeon, inter cæteros fratres
ſuos propriis nominibus appellati, ſed dicit tribus Iu-
da ad tribum Simeon, Aſcende mecum in ſorte mea,
& bellemus in Chananæos, & ibo etiam ego tecum in
ſortem tuam. Manifeſtum eſt auxilium ſibi tribum Iu-
da alterius tribus poſtulaſſe, quod redderet cum &
illi in ſua ſorte habere inciperent neceſſarium.

Et dicit Caleb, Quicunque percuſſerit ciuitatem 3.
literarum & ceperit eam, dabo ei filiam meam Axam *Iudic. 1.*
vxorem. Iam hoc & in libro Ieſu Naue commemora-
tum eſt, ſed vtrum Ieſu viuente factum ſit, & nunc per *Ioſue. 15.*
recapitulationem repetitum eſt: an poſt eius mortem
poſteaquam dictum eſt, Iudas aſcendet: & cœpit Iu-
das debellare Chananæos, in quo bello iſta omnia
geſta narrantur, meritò quæritur. Sed credibilius eſt
poſt mortem Ieſu factum: tunc autem per prolepſin,
id eſt præoccupationem commemoratum, quemad-
modum & alia. Nunc enim cum res geſtæ aduerſus
Chananæos tribus Iuda exponerentur, ita ſe narratio-
nis ordo cōtinet, inter cætera Iudæ facta bellica, de quo
poſt

A poſt mortem Ieſu dixerat dominus, Iudas aſcendet. Et
poſtea deſcēderunt filij Iuda pugnare ad Chananæum,
qui habitabat in montana & Auſtrum & campeſtrem.
Et abiit Iudas ad Chananæum inhabitantē in Hebron,
& exiit Hebron ex aduerſo. Nomē autem erat Hebron
Cariatharbe vel Sepher, & percuſsit Seſi & Aciman &
Cholmi filios Enach, & aſcenderunt inde ad inhabi-
tantes Dabir. Nomen autem Dabir quod erat antè ci-
uitas literarum. Et dixit Caleb, Quicunque percuſſerit
ciuitatem literarum & acceperit eam, dabo ei filiam
meam in vxorem. Conſtat ergo ex hoc ordine geſta-
rum rerum tam perſpicuo, poſt mortem Ieſu hoc eſſe
factum. Tunc vero cum ciuitates datæ ipſi Caleb com-
memorentur, progreſſus ex occaſione narrator, quod
poſtea factum eſt præoccupauit. Nec tamen fruſtra ar-
bitror hoc de filia Caleb data in victoris præmium, bis
4. numero ſcripturam commemorare voluiſſe. Alia
Ioſue.15. naſcitur quæſtio de filia Caleb, quod in libro Ieſu Na-
ue ſic de illa dicit, Et factum eſt cum ingrederetur ipſa
& conſilium habuit cum eo dicens, Petam patrem
meum agrum: Et exclamauit de aſino, & cætera, vbi
Iudic.1. agrum petit à patre atque conceſſus eſt. Hic autem, Et
B factum eſt, inquit, cum ingrederetur ipſe, monuit eam
Othoniel, vt peteret à patre ſuo agrum. Sed in eo quod
dictum ibi eſt, cum ingrederetur ipſa: & hic dictum eſt,
cum ingrederetur ipſe: nihil cōtrarium eſt, ſimul enim
ingrediebantur viam. Quod vero ibi dictum eſt, con-
ſilium habuit cum eo: id eſt, cum viro ſuo dicens, Pe-
tam patrem meum agrum: & exclamauit de aſino, &
penit in eo quod habuit conſilium, ibi monita eſt vt pe-
teret. Quorum alterum hic dictum eſt, alterum ibi.
Vtrunque autem ita diceretur, Et cōſilium habuit cum
eo dicens, Petam patrem meum agrum. Ille autem mo-
nuit eam, & exclamauit de aſino. Porrò autem quod ibi
agrum refertur petiſſe, & nomē ipſius agri tacitum eſt:
hic vero cum agrum petere monita fuerit à viro ſuo,
non agrum petiſſe dicitur, clamans de ſubiugali, quod
ibi dictum eſt de aſino, ſed redemptionem aquæ, eo
quòd in terram Auſtri fuiſſet tradita, ſubiecitq; ſcriptu-
ra, Et dedit ei Caleb ſecundum cor eius redemptionem
excelſorum, & redemptionem humilium, quid ſibi ve-
lit obſcurum eſt, niſi forte ager ille ideo petebatur vt
haberet de fructibus eius vnde aquam redimeret, cuius
C inopia in illis regionib⁹ erat quò nupta ducebatur. Sed
dedit ei Caleb redemptionem excelſorum, & redem-
ptionem humilium: non video quid ſubaudiamus, niſi
fluentorum, excelſorum videlicet in mōtanis, & humi-
5. lium in campeſtribus ſiue in vallibus. Et non hære-
Iudic.1. ditauit Iudas Gazam & finem eius, & Aſcalonem & fi-
nem eius, & Accaron & finem eius, & Azotum & ad-
iacentia eius. Et erat dominus cum Iuda, & hæreditauit
montem, quoniam non potuit hæreditare inhabitan-
tes in valle, quoniam Rechab obſtitit eis, & currus erāt
Supra li.6. ei ferrei. Quod in libro Ieſu Naue cum illum locum
quæſtionū tractarem, vbi ſcriptum eſt, Et dedit dominus Iſraël
quæſt.21. omnem terram, cum multas eius partes nondum poſ-
ſederint: dixi ita poſſe intelligi omnem terram datam,
quia ea quæ data non eſt in poſſeſsionem, data eſt in
quandam exercitationis vtilitatem: hoc multo euiden-
tius hic apparet, quandoquidem commemorantur ci-
uitates, quas non hæreditauit Iudas, & dicitur, Et erat
dominus cum Iuda, & hæreditauit montem, quoniam
non potuit hæreditare inhabitātes in valle. Quis enim
non intelligat etiam hoc ipſum ad id pertinuiſſe quòd
erat dominus cum Iuda, ne totum repente obtinendo
extollerentur. Quod enim adiungit, quoniam Rechab D
obſtitit eis, & currus erant ei ferrei: quos currus timue-
rit dictum eſt, non dominus qui erat in Iuda, ſed ipſe
Iudas. Cur autem timuerit, cum quo dominus erat ſi
quæritur, hoc eſt quod prudenter intelligendum eſt, re-
ſtringere deum propitium etiam in cordibus ſuorum
nimiæ proſperitatis exceſſus, vt in vſum eorum con-
uertat inimicos, non ſolùm quando vincuntur inimici,
ſed etiam quando metuuntur: illud ad commendādam
largitatem ſuam, illud ad eorum reprimendam elatio-
nem. Nam vtique inimicus ſanctorum eſt angelus Sa-
tanæ, quem tamen ſibi datum colaphizātem dicit apo-
ſtolus, ne magnitudine reuelationum extolleretur. 2.Cor.12.
Et dederunt Caleb Hebron ſicut locutus eſt Moy- 6.
ſes, & hæreditauit inde tres ciuitates filiorum Enach, Iudic.1.
& abſtulit inde tres filios Enach. Iam hoc dictum eſt in
libro Ieſu Naue, quoniā & illo viuo factum eſt: ſed hic
recapitulando commemoratum eſt, cum de tribu Iu-
da, vnde Caleb, ſcriptura loqueretur. Quæritur 7.
quomodo dictū ſit, Et Hiebuſæum habitantem in Hie- Iudic.1.
ruſalem, non hæreditauerunt filij Beniamin, & habita-
uit Hiebuſæus cum filiis Beniamin in Hieruſalem vſq;
hodiernum diem: cum ſuperius legatur eadem ciuitas E
à Iuda capta & incenſa, interfectis in ea Hiebuſæis. Sed
cognoſcendum eſt iſtam ciuitatem cōmunem habuiſ-
ſe duas tribus, Iudam & Beniamin, ſicut oſtendit ipſa
diuiſio terrarum quæ facta eſt à Ieſu Naue. Ipſa eſt enim
Hiebus quæ Hieruſalem: ideo duæ iſtæ tribus reman-
ſerunt ad templum domini, quādo cæteræ, excepta Le-
ui quæ ſacerdotalis fuit, & terras in diuiſionem non ac-
cepit, ſeparauerunt ſe à regno Iuda cum Hieroboam.
Intelligendum eſt ergo à Iuda quidem ciuitatem ca-
ptam & incenſam, interfectis qui illic reperti fuerant:
ſed non omnes Hiebuſæos eſſe extinctos: ſiue quia erāt
extra illam ciuitatem, ſiue quia fugere poterant: quos
reliquos Hiebuſæos admiſſos eſſe à filiis Beniamin,
quibus cum Iuda erat ciuitas illa communis, in ea ſimul
habitare. Quod ergo dictum eſt, non hæreditauerunt
Hiebuſæum filij Beniamin: intelligēdum eſt, quòd nec
tributarios eos facere potuerunt, ſiue voluerunt. Aut
certè non hæreditauit Hiebuſæum, dictū eſt, quia non
ſine illo tenuit terram quæ ab illo poſsidebatur. Et 8.
non hæreditauit Manaſſes Bethſan, quæ eſt Scytharum Iudic.1.
ciuitas. Ipſa hodie perhibetur Scythopolis dici. Poteſt F
autem mouere, quomodo in illis partibus multum ab
Scythia diuerſis potuerit eſſe Scytharum ciuitas. Sed
ſimiliter poteſt mouere, quomodo tam longe à Mace-
donia Macedo Alexander condiderit Alexandriam
ciuitatem: quod vtique fecit lōge latèque bellando: ita
etiam Scythæ aliquando bellando in longinqua pro-
gredientes iſtam condere potuerunt. Nam legitur in
hiſtoria gentium, vniuerſam penè Aſiam Scythas ali-
quando tenuiſſe, cum regi Aegyptiorum illi qui eis vl-
tro bellum indixerat irent obuiam, quorum aduentu
territus, in ſuum ſe regnum recepit. Et non hæredi- 9.
tauit Manaſſes Bethſan, quæ eſt Scytharum ciuitas, ne- Iudic.1.
que filias eius. Filias eius dicit ciuitates quas ipſa quaſi
metropolis inſtituerat. Et factum eſt quando præ- 10.
ualuit Iſraël, & poſuit Chananæum in tributarium, & Iudic.1.
auferens non abſtulit eum: Iam tale aliquid dictum eſt
in libro Ieſu Naue, penè ipſis verbis. Proinde aut hic
per anacephaleoſin dicitur, aut illic per prolepſin di-
ctum eſt, id eſt, aut hic recapitulando, aut illic præoc-
cupando. Et contribulauit Amorræus filios Dan in 11.
monte, quoniam non permiſit eos deſcendere in val- Iudic.1.

G lem. Et hoc ſimiliter, aut in libro Ieſu Naue præoccu-
pando commemoratum eſt, aut hic recapitulando.
12. Et aſcendit angelus domini ſuper κλαυθμῶνα mon-
Iudic.2. tem. Scriptor libri hoc nomine appellauit locum, quia
poſtea ſcripſit, Nam quãdo angelus domini ſuper eum
aſcendit, nondum ſic appellabatur. A ploratione quip-
pe nomen accepit, quod Græce κλαυθμὼν ploratio di-
citur. Ibi enim populus fleuit, cum audiſſet ab hoc an-
gelo verba domini vindicantis in eos quòd inobedien-
tes fuiſſent, quia non exterminauerunt populos ſecun-
dum præceptum eius quibus præualuerunt, eligentes
eos facere tributarios, q̃ interimere & perdere quem-
admodũ iuſſerat dominus. Quod ſiue contempto dei
mandato, ſiue timore fecerint, ne hoſtes aduerſum ſe
acrius pugnare pro ſalute obtinenda quàm pro tributo
non dando cogerent: ſine dubio peccauerunt, vel ſper-
nendo quod diuinitus imperatum eſt, vel non præſu-
mendo ꝙ eos poſſet qui imperauerat adiuuare. Quod
ideo per Ieſum noluit eis dicere: ſi tamen adhuc eo vi-
uente iam fieri præceperat, & non potius præoccupan-
do commemoratum fuerat quod illo mortuo fieri cœ-
pit: quia hoc omnibus voluit exprobrare per angelum:
H Nondum autem omnes id fecerant viuente Ieſu, & ſi
aliqui forte iam cœperant. Credibilius eſt tamen nihil
tale fieri cœptum viuente Ieſu Naue, tãtumq; terrarum
ſub illo tenuiſſe filios Iſraël, quantum eis ad conſiden-
dum ſufficeret, quamuis in fortibus ſuis haberent vnde
creſcendo & conualeſcendo adhuc aduerſarios exter-
minarent. Proinde poſt mortem Ieſu, poſtquam præua-
luerunt vt hoc poſſent facere, maluerũt eos habere tri-
butarios ſecundum voluntatem ſuam, quàm interime-
re & perdere ſecundum voluntatem dei. Propter hoc
ad eos corripiendos angelus miſſus eſt. Quod verò
commemoratum eſt in libro Ieſu Naue, magis exiſti-
mo præoccupando commemoratum, quod poſt eius
mortem vel futurum eſſe iam ipſe nouerat prophetico
ſpiritu: ſi ab illo liber conſcriptus eſt qui appellatur Ie-
ſu Naue: vel ſi ab alio ſcriptus eſt, iam futurum eſſe ſcie-
bat poſt mortem Ieſu quod in illo libro præoccupando
13. commemorauit. Quid eſt quod angelus domini in-
Iudic.2. ter cætera diuinæ comminationis dicit, Non adiiciam
transmigrare populum quem dixi eiicere: Nõ auferam
eos à facie veſtra, & erunt vobis in anguſtias, & dij eo-
I rum erunt vobis in ſcandalũ: niſi vt intelligamus non-
Quid ſit nulla etiam de ira dei venire peccata? Vt etiam dij gen-
eſſe in ſcã- tium, inter quas non à ſe exterminatas Iſraëlitę habitare
dalum. voluerunt, eſſent eis in ſcandalum, id eſt, facerent eos
ſcandalizari in domino deo ſuo, eóque offenſo viuere,
indignans hoc comminatus eſt deus, quod certè mani-
14. feſtum eſt magnum eſſe peccatum. Et dimiſit Ieſus
Iudic.2. populum, & abierũt filij Iſraël vnuſquiſque in domum
ſuam hæreditare terram. Hoc per recapitulationem
iterari nulla dubitatio eſt. Nam & mors ipſius Ieſu
Naue etiam in hoc libro commemoratur, vt tanquam
ab exordio cuncta breuiter inſinuarentur, ex quo eis
dominus dedit terram, & quemadmodum ſub ipſis iu-
dicibus vixerint, quęve perpeſsi ſint, atque iterum redi-
tur ad iudicum ordinem ab eo qui primus eſt conſtitu-
15. tus. Et ſurrexit generatio altera poſt eos, qui nõ ſcie-
Iudic.2. runt dominum & opera eius quæ fecit Iſraël. Expoſuit
quomodo dixerit non ſcierunt dominum: in illis vi-
delicet præclaris & mirabilibus operibus, per quæ fa-
16. ctum eſt ante illos vt Iſraël ſciret dominum. Et ſer-
Iudic.2. uierunt Baal & Aſtartibus. Solet dici Baal nomen eſſe
apud gentes illarum partium Iouis, Aſtarte autem Iu-
nonis, quod lingua Punica putatur oſtẽdere. Nam Baal K
Punici videntur dicere dominum: vnde Baalſamen,
quaſi dominum cœli intelligũtur dicere: Samen quip-
pe apud eos cœli appellantur, Iuno autem ſine dubita-
tione ab illis Aſtarte vocatur. Et quoniam iſtæ linguæ
non multum inter ſe differunt, meritò creditur de fi-
lijs Iſraël hoc dicere ſcriptura, quòd Baal ſeruierunt &
Aſtartibus, quia Ioui & Iunonibus. Nec mouere debet,
quòd non dixit Aſtarti, id eſt Iunoni, ſed tãquam mul-
tæ ſint Iunones, pluraliter hoc nomen poſuit. Ad ſimu-
lachrorum etiam multitudinem referri voluit intelle-
ctum, quoniam vnumquodque Iunonis ſimulachrum
Iuno vocabatur: ac per hoc tot Iunones quot ſunt ſi-
mulachra intelligi voluit. Varietatis autem cauſa exi-
ſtimo Iouem ſingulariter, Iunonem pluraliter comme-
morare voluiſſe. Nam eadem cauſa pluriũ ſimulachro-
rum etiam Ioues pluraliter dici poſſent. Hoc autem, id
eſt, nomine plurali Iunones in Græcis ſecundũ ſeptua-
ginta reperimus, in Latinis autem ſingulariter erat:
quorum in illo qui non habebat ſeptuaginta interpre-
tationem, ſed ex Hebræo erat, Aſtaroth legimus, nec
Baal ſed Baalim. Quod ſi forte aliud in Hebręo vel Sy-
ra lingua nomina iſta ſignificant, deos tamẽ alios fuiſſe L
conſtat & falſos, quibus Iſraël ſeruire non debuit.
Et vendidit eos in manu inimicorum ſuorum in 17.
circuitu. Quæri ſolet quare dixerit, vendidit, tanquam Iudic.2.
aliquod precium intelligatur datum. Sed & in pſalmo
legitur, Vendidiſti populum tuum ſine precio. Et apud Pſal.43.
prophetam, Gratis venditi eſtis, & non cum argento Eſa.52.
redimemini. Quare ergo venditi, ſi gratis & ſine pre-
cio, & non potius donati? An forte ſcripturarum locu-
tio eſt, vt venditus etiam qui donatur dici poſsit? Hic
autem ſenſus eſt optimus in eo quod dictum eſt, Gra-
tis venditi eſtis, & vendidiſti populum tuum ſine pre-
cio: quia illi quibus tradidiſti populum impij fuerunt,
non deum colẽdo tradi ſibi illum populum meruerũt,
vt ipſe cultus tanquam precium videretur. Quod vero
dictum, neque cum argento redimemini: non ait, neq;
cum precio, ſed neque cum argẽto: vt precium redem-
ptionis intelligamus, quare dicit Apoſtolus Petrus, Nõ 1.Petr.1.
enim argento & auro redempti eſtis, ſed precio ſan-
guinis agni immaculati. In argẽto enim propheta om-
nem pecuniam ſignificauit, vbi ait, Non cum argento
redimemini, quoniam precio quidem ſanguinis Chri- M
ſti, non tamen precio pecuniario fuerant redimendi.
In eo quod dominus dicit, Et ego non apponam auſer-
re virum à facie ipſorum de gentibus quas reliquit fi-
lius Naue, & dimiſit ad tentandum in eis Iſraël ſi ob-
ſeruarent viam domini abire in eam, quemadmodum
cuſtodierunt patres eorum, an nõ: & dimiſit dominus
gentes has vt non auferret illas tunc: & non tradidit
illas in manus Ieſu. Satis oſtenditur cauſa quare nõ Ie-
ſus omnes illas gentes bellando deleuerit, quia hoc ſi
fieret, non eſſet in quibus iſti probarentur. Poterat au-
tem eſſe ad vtilitatem ipſorum, ſi tentati in eis non re-
probi inuenirentur: eiſq; talibus inuentis, quales eos eſſe
debere præceperat dominus, iam gentes illæ auferren-
tur à facie eorum, ſi ita viuerent, nec bellis eos exerceri
oporteret. Verba enim domini hucuſque accipienda
ſunt. Propter quod tanta dereliquit gens hęc teſtamen-
tum meum quod mãdaui patribus, & non obedierunt
voci meæ, & ego non apponam auferre virum à fa-
cie ipſorum, id eſt aduerſarium. Cætera verò verba
ſcriptoris ſunt, exponentis vnde dixerit dominus, non
ſe ablaturum virum de gentibus quas reliquit Ieſus fi-
lius

A lius Naue. Deinde ſubiungens qua cauſa dereliquerit,
Et dimiſit, inquit, ad tentandum Iſraël ſi obſeruarent
viam domini abire in ea, quemadmodum cuſtodierũt
patres eorum, an non eos volens intelligi patres cuſto-
diſſe viam domini, qui fuerunt cum Ieſu, id eſt, eo tem-
pore quo ille viuebat. Generationem quippe alterã ſu-
perius reneſit ſurrexiſſe poſt illos qui vixerunt cum Ie-
ſu, & ab ipſis cœpiſſe tranſgreſsiones quæ offenderunt
dominum, pro quibus tentandis, id eſt, probandis, re-
lictæ fuerant gentes, nec exterminatæ per Ieſum. Dein-
de ne putaretur hoc Ieſus conſilio ſuo tanquam huma-
no egiſſe, vt gentes illæ relinquerentur: ſubiungit ſcri-
ptura, Et dimiſit dominus gentes has vt non auferret
illas celeriter: & non tradidit eas in manus Ieſu. Dein-
Indic.3. de ſequitur, Et hæ gentes quas reliquit dominus vt ten-
taret in eis Iſraël, omnes qui neſcierunt omnia bella
Chananæorum, propter generationes filiorum Iſraël
vt doceret illos bellum. Erat ergo iſta cauſa in eorum
tentatione, vt bellare diſcerent: id eſt, vt tanta pietate
& obedientia legis dei bellarent, quanta patres eorum
qui domino deo etiam bellando placuerunt, non quia
optabile aliquid eſt bellum, ſed quia pietas laudabilis
B eſt in bello. Quod autem ſequitur, Verum quia ante il-
los neſcierunt illas: quid niſi gentes vult intelligi, quas
neſcierunt bellãdo qui fuerunt ante iſtos: quorum ten-
tationi, hoc eſt probationi relictæ ſunt? Deinde com-
memorans quæ ſint, quinque, inquit, ſatrapias alienige-
narum, quas in libris Regnorum manifeſtius exprimit.
Satrapiæ quid ſint. Satrapiæ autem dicuntur, quaſi parua regna, quibus ſa-
trapæ præerant, quod nomen in illis partibus cuiuſdam
honoris eſt ſiue fuit. Et omnem, inquit, Chananæum &
Sidonium & Euæum inhabitãtem Libanum aut mon-
tem Hermon vſque ad Cabemath: & factum eſt vt ten-
taretur in ipſis Iſrael. Tanquam diceret, Hoc autem fa-
ctum eſt vt tentaretur in ipſis Iſraël ſcire ſi audiet man-
data domini: non vt ſciret deus omnium cognitor etiã
futurorum, ſed vt ſcirent ipſi, & ſua conſcientia vel glo-
riarentur, vel conuincerentur, vtrum audirent man-
data domini, quæ mandauit patribus eorum in manu
Moyſi. Quoniam ergo manifeſtati ſibi ſunt non ſe obe-
diſſe deo, in iis gentibus quæ ad eorum tentationem:
id eſt, exercitationem atque probationem fuerant de-
relictæ, propterea dixit deus vel illa in quibus miſſus
C eſt angelus, & expreſſe locutus eſt, vel paulò antè vbi ait,
Propter quod tanta dereliquit gens hæc teſtamentum
meum quod mandaui patribus eorum, & non obedie-
runt voci meæ, & ego non apponam auferre virum à
facie ipſorum. Dictum eſt autem in Exodo ex perſona
Exod.23. dei loquentis de iſtis gentibus aduerſariis, Non eiiciam
illos in anno vno, ne fiat terra deſerta, & multiplicentur
in te beſtiæ feræ: Paulatim eiiciam illos, donec multi-
plicemini & creſcatis & hæreditetis terram. Poterat
hanc promiſsionem ſuam ſeruare dominus erga obe-
dientes, vt exterminatio gentium illarum, creſcenti-
bus Iſraëlitis, partibus fieret, cum eorum multitudo ter-
ras vnde aduerſarij exterminarentur deſertas eſſe non
ſineret. Quod autem ait, Ne multiplicentur in te be-
ſtiæ feræ, mirum ſi non beſtiales quodammodo cupi-
ditates & libidines intelligi voluit, quæ ſolent de repẽ-
tino ſucceſſu terrenæ fœlicitatis exiſtere. Neque enim
deus homines exterminare poterat, & beſtias non po-
terat, vel perdere, vel paſci potius non permittere.
18. Et excitauit dominus ſaluatorem Iſraël, & ſaluauit
Indic.3. eos. Deinde velut quæreretur quem ſaluatorem, Otho-
niel, inquit, filium Cenez. Accuſatiuũ enim caſum hic
debemus accipere, tanquam diceret Othonielem. Ad- D
uertendum eſt autem quòd ſaluatorem dicat etiam ho
minem per quem deus ſaluos faciat. Nam clamauerunt
filij Iſrael ad dominum, & excitauit dominus ſaluato-
rem Iſraël, & ſaluauit eos, Othoniel filium Cenez, fra-
trem Caleb minorem ipſius, & exaudiuit eos. Inter illa
autem quæ appellãtur hyperbata, hoc genus rerum eſt,
quoniam habet & illud quod Græci vocãt ὑστερολογίαν.
Quod enim ait poſtea, & exaudiuit eos, ſi prius ponā-
tur, fit ſermo lucidior. Nam ordo eſt, Et clamauerunt
filij Iſraël ad dominum, & exaudiuit eos, & excitauit
dominus ſaluatorem Iſraël. Deinde quod hic interpo-
ſitum eſt, & ſaluauit eos: & poſtea dictum eſt Othoniel
filium Cenez: ſi ita diceretur planius fieret, & excitauit
dominus ſaluatorem Iſraël Othoniel filium Cenez, &
ſaluauit eos. Quadraginta annos quieuiſſe terram 19.
promiſsionis à bellis ſub Othuniele iudice ſcriptura *Indic.3.*
teſtatur, quantum temporis primordia Romani im-
perij ſub Numa Pompilio tãtummodo rege pacata ha
bere potuerunt. Quæri poteſt, vtrum mentitus fue- 20.
rit Aioth iudex quando occidit Eglon regem Moab. *Indic.3.*
Cum enim ſolus ſoli inſidiaretur vt eum percuteret,
hoc illi ait, Verbum occultum mihi eſt ad te, rex: vt ille E
à ſe omnes qui cum illo fuerant, remoueret. Quod cum
factum eſſet, iterum dixit Aioth, Verbum dei mihi ad
te, rex. Sed poteſt non eſſe mendacium, quandoqui-
dem verbi nomine ſolet etiam factum appellare ſcri-
ptura, Et re vera ita erat. Quod autem dixit verbum dei:
intelligendum eſt hoc illi deum vt faceret præcepiſſe,
qui eum populo ſuo excitauerat ſaluatorem, ſicut illis
temporibus talia fieri diuinitus oportebat. Meritò 21.
quæritur quomodo fuerit exilis valde rex Eglon, & cõ- *Indic.3.*
cluſerint adipes vulnus quãdo percuſſus eſt. Sed intel-
ligendum eſt ea locutione dictum quæ ſolet à contra-
trario intelligi, ſicut dicitur lucus, quòd minime lu-
ceat. & abundare reſpondetur, quod non eſt: & bene-
dixit regi, pro maledixit, ſicut ſcriptum eſt in Regno-
rum libro de Nabuthe, Nam in ea interpretatione quæ *3.Reg.21.*
non ſecundum ſeptuaginta, ſed ex Hebræo eſt, ita in-
uenimus, Erat autem Eglon craſſus nimis. Et exiit 22.
ad fores, & tranſiit obſeruãtes, & clauſit ianuas domus *Indic.3.*
ſuperioris ſuper eum, & coarctauit. Hoc recapitulando
dictum eſt quod fuerat prætermiſſum, Nam prius hoc
feciſſe intelligendum eſt, & ſic de ſuperius deſcendiſſe, F
& tranſiuiſſe obſeruantes. Quomodo pueri regis 23.
Eglon claui aperuerint quod Aioth claui non clauſe- *Indic.3.*
rat, poteſt mouere: Aut ſi ille claui clauſerat, quomodo
ſecum eam non auferret, vt iſti nec claui aperire poſ-
ſent. Proinde aut alia clauis allata eſt, aut tale clauſuræ
genus fuit quod ſine claui poſsit claudi, nec ſine claui
aperiri. Nam ſunt quædam talia, ſicut ea quæ verudata
dicuntur. Sub iudice Aioth octoginta annos pacem 24.
habuit Iſraël in terra promiſsionis, duplicato ſcilicet *Indic.3.*
tempore quàm fuit memorabile ſub Romanorum re-
ge Numa Pompilio. Et poſt eum ſurrexit Sannegar 25.
filius Aneath, & percuſsit alienigenas in ſexcentos vi- *Indic.3.*
ros, præter vitulos boum, & ſaluauit Iſrael. Quomodo
poſt Aioth iſte pro Iſraël pugnauerit, & dictus ſit ſal-
uaſſe Iſraël, poteſt eſſe quæſtio. Non enim rurſus fuerãt
captiuati, vel iugo ſeruitutis innexi. Sed intelligendum
ita dictum, ſaluauit: non quia nocuerit aliquid hoſtis,
ſed ne permitteretur nocere, quem credendum eſt bel-
lo cœpiſſe tentare, & huius victoria fuiſſe depulſum.
Sed quid ſibi velit quod addidit, præter vitulos boum:
obſcurum eſt. An fortè etiam boum ſtragem pugnãdo

G fecit, & ita dictum eſt cum occidiſſe ſexcentos viros,
præter illud quod fecit de bobus occiſis. Sed quare vi-
tulos? An Gręcæ locutionis conſuetudo eſt etiam vitu-
los eos appellare qui grandes ſunt? Nam ita loqui vul-
go in Aegypto perhibetur, ſicut apud nos pulli appel-
lantur gallinæ cuiuſlibet ætatis. Nó autem habet inter-
pretatio ex Hebræo, præter vitulos boum, ſicut iſta quæ
ſecundum ſeptuaginta eſt: ſicut habet illa ex Hebræo,
vomere occiſos ſexcentos viros: quod iſta non habet.
26. Quid eſt quod reſpondens Baruch Delboræ ait, Si
Iudic. 4. ibis ibo, & ſi non ieris mecum, non ibo: quoniam ne-
ſcio diem in qua proſperat angelum dominus mecum,
quaſi à propheti ſſa diem audire non potuerit: nec illa
die reſpondit, ſed perrexit cum illo. Et quid eſt, proſpe-
rat angelum dominus mecum: An hic demonſtratum
eſt, quia & angelorum actus proſperantur: id eſt, adiu-
uantur à domino, vt fœliciter cedant: an locutionis eſt,
proſperat angelum mecum: id eſt facit mecum proſpe-
27. ra per angelum. Et paueſcit dominus Siſaram, &
Iudic. 4. omnes currus eius. Ecce quemadmodum commendat
ſcriptura agere deum in cordibus, vt det exitum rebus
H quem conſtituit. Vtiq; enim paueſecit vel obſtupefecit
28. Siſaram vt traderet eum. Vbi Iahel mulier quæ oc-
Iudic. 4. cidit Siſaram cum locuta eſſet ad Barach qui eum quę-
rebat, ſcriptum eſt de ipſo Barach, quia intrauit ad eam.
Animaduertendū eſt non eſſe conſequens, vt cum ſcri-
ptura dicat de viro quòd intrauit ad aliquā fœminam,
iam etiam concubuiſſe credatur. Aſsiduè quippe ſi lo-
quitur ſcriptura intrauit ad eam: vt nolit intelligi niſi
quòd ei mixtus ſit. Hic ergo propriè dictum eſt, intra-
uit ad eam: id eſt, domum eius intrauit, non vt per hæc
29. verba intelligatur cōncubitus. In cantico Delboræ
Iudic. 5. dicitur, Defecerunt habitantes in Iſraël, defecerunt do-
nec ſurrexit Delbora, donec ſurrexit mater in Iſraël,
elegerunt vt panem hordeaceum deos nouos, tunc ex-
pugnauerunt ciuitates principum. Hic intermixtus or-
do verborū obſcuritatem facit, & quæſtionem mouet.
Quomodo enim intelligatur, elegerunt vt panem hor-
deaceum deos nouos, tūc expugnauerūt ciuitates prin-
cipum: quaſi tunc eis fauerit deus ad expugnandas ci-
uitates principum, quando elegerunt vt panē hordea-
ceum deos nouos. Sed in aliis iam ſcripturatum locis
ſæpe didicimus quemadmodum fiant hyperbata, quo-
I tum directione cum verba ad ordinem redeunt, ſenſus
explanatur. Iſte ergo eſt ordo, Defecerunt habitantes
in Iſraël, defecerunt, elegerunt vt panem hordeaceum
deos nouos, donec ſurrexit Delbora, donec ſurrexit
mater in Iſraël: tunc expugnauerunt ciuitates principū.
30. Quæri poteſt, quomodo dictum ſit, Elegerunt vt pa-
Iudic. 5. nem hordeaceum deos nouos, cum panis hordeaceus
quanuis ſit in comparatione tritici panis abiiciendus,
tamen etiam ipſe paſcat & vitale alimentum ſit. Dij au-
tem noui, quos dicuntur elegiſſe qui defecerunt à deo
viuo, non poſsint in alimentis animæ deputari, ſed po-
tius in venenis. An hactenus accipienda eſt ſimilitudo,
quatenus valet, vt propter hoc ſolum dictum intelliga-
tur: quia ſicut plerunque faſtidiu fit, vt eligenda reii-
ciantur, & aſpernanda delectent: ita vitio prauæ volun-
tatis tanquam languore faſtidij, cum eſſet deus eorum
verus, ſibi falſos elegerunt, nihil aliud quàm nouitatem,
& ſpreta veritate, atque ita cibum mortiferum tāquam
panem hordeaceum elegerunt, non ſe arbitrantes inde
perituros, ſed etiam inde vitam velut eſca innoxia li-
cet viliore ſumpturos. Secundum opinionem ergo eo-
rum ſimilitudo poſita eſt animique languorem, non ſe-
cundum veritatem. Nam dij illi noui nullis ſunt cibis K
vitalibus comparandi. Et factum eſt quando clama- 31.
uerunt filij Iſraël ad dominum propter Madian, & mi- Iudic. 6.
ſit dominus virum prophetam ad filios Iſraël, & dixit
eis, Cur non dicatur nomen huius prophetæ, quòd val-
de ſcripturis inuſitatum eſt, latens cauſa eſt, non tamen
nullam eſſe arbitror. Sed quia poſt verba quibus expro-
brauit inobedientiam populi, ſequitur ſcriptura dicens,
Et venit angelus domini, & ſedit ſub quercu quæ erat
in Ephra: non abſurdè intelligitur iſte angelus ſignifi-
catus nomine viri, vt poſteaquam hæc verba dixit, ve-
nerit ad quercum memoratam, & ibi ſederit. Nomine
enim virorum ſolere appellari angelos notū eſt, quan-
uis eum qui eſſet angelus, appellatum eſſe prophetam
non facilè ſeu euidenter occurrat: cum ſanè qui pro-
pheta eſſet dictum angelum legimus. Sed ſi angelorum
dicta prophetica nota ſunt, id eſt, quibus futura prænū-
ciauerunt: cur nó poſsit angelus prophetæ nomine nū-
cupari? Veruntamen (vt dixi) expreſſum & manifeſtum
de hac re teſtimonium non occurrit. Quod angelus 32.
dicit ad Gedeon, Dominus tecum potens in fortitudi- Iudic. 6.
ne, nominatiuus caſus eſt, non vocatiuus. Hoc eſt, do- L
minus potens tecum eſt, non tu potens. Aduerten- 33.
dum eſt dixiſſe angelum tanquam ex domini autho- Iudic. 6.
ritate, Nónne ecce miſi te, cum loqueretur ad Gedeon:
Quis enim eum miſit, niſi qui ad eum angelum miſit?
Delbora vero ait ad Barach, Nónne mandauit domi-
nus deus Iſraël tibi. Hic autem non dictum eſt, Nón- Iudic. 4.
ne ecce miſit te dominus: ſed, Nonne ecce miſi te.
Vbi reſpondet Gedeon ad angelum, In me domine: 34.
hoc eſt, in me intende in quo ſaluabo Iſraël, ecce mille Iudic. 6.
mei humiliores mei in Manaſſe. Intelligitur præpoſitus
fuiſſe mille hominum, quos Græcè χιλιάρχους appellat
ſcriptura, An quid aliud. Animaduertendum eſt 35.
quòd Gedeon non ait angelo, Offeram tibi ſacrificium: Iudic. 6.
ſed ait, offeram ſacrificium meum, & ponam in con-
ſpectu tuo. Vnde intelligendum eſt non eum angelo,
ſed per angelum ſacrificium offerre voluiſſe. Quod &
ipſe angelus euidenter oſtendit, qui non ab eo ſacrifi-
cium tanquam ſibi ſumpſit, ſed ait illi, Accipe carnes &
azymos, & pone ad petram illam, & ius effunde. Et cum
hoc feciſſet Gedeon, extendit angelus ſummum virgæ
quæ erat in manu eius, & tetigit carnes & azymos, &
accenſus ignis de petra, & comedit carnes & azymos. M
Ita etiā ipſe angelus in ſacrificio quod obtulit Gedeon,
officium miniſtrantis impleuit: ignem quippe homo
miniſter vt homo ſine miraculo ſubieciſſet, quem mi-
rabiliter vt angelus iſte ſubiecit. Denique tunc cogno-
uit Gedeon quòd angelus domini eſſet. Nam hoc ſcri-
ptura continuò ſubdidit, Et vidit Gedeon quoniam
angelus domini eſt. Prius ergo tanquam cum homine
loquebatur, quem tamen hominem dei credidit, vt co-
ram ipſo ſacrificiū vellet offerre, velut adiuuandus præ-
ſentia eius ſanctitatis. Quæri poteſt quare Gedeon 36.
auſus fuerit ſacrificium offerre deo præter locum vbi Iudic. 6.
iuſſerat deus. Præter tabernaculum quippe ſuum deus Supra li. 3.
prohibuerat ſacrificari ſibi: cui tabernaculo templum queſtionū
poſtea ſucceſsit. Tempore autem quo fuit Gedeon, ta- queſtio. 56
bernaculum dei erat in Silo: atque ideo illic tantum le- ſimile.
gitime poſsit ſacrificari. Sed intelligēdum eſt quòd il-
lum angelum primo prophetam putauerat, & tāquam
deum in illo conſuluerat de offerēdo ſacrificio. Quod
ille ſi prohibuiſſet, nó vtique fieret. Sed quoniā appro-
bauit, & vt fieret annuit, dei authoritatem Gedeon in
faciendo ſecutus eſt. Ita quippe deus legitima illa con-
ſtituit,

A ſtituit, vt leges non ſibi ſed hominibus daret. Vnde
quodcunque præter illa ipſe præcepit, non à tranſgreſ-
ſoribus, ſed potius à piis & obedientibus impletum in-
Geneſ.22. telligendum eſt: ſicut Abraham de immolando filio.
3.Reg.18. Nam & ſic Helias extra tabernaculum domini ad con-
uincendos ſacerdotes idolorum ſacrificauit, quod ex
præcepto domini feciſſe intelligendum eſt, qui ei tan-
quam prophetę reuelatione atque inſpiratione iuſsit vt
faceret. Quanquam tanta conſuetudo præter taberna-
culum ſacrificandi crebruerat, vt etiam Salomon in ex-
celſis ſacrificaſſe inueniatur, nec eius ſacrificium fuiſſe
reprobatum. Et tamen notantur reges qui inter opera
laudabilia ſua non deſtruxerunt excelſa, vbi contra le-
gem dei populus ſacrificare cõſueuerat. Et qui deſtru-
xit, maiore prædicatione laudatur. Ita deus conſuetu-
dinem populi ſui, qua præter eius tabernaculum, tamen
non diis alienis offerebant, ſed domino deo ſuo, ſuſti-
nebat potius quàm vetabat, etiam ſic exaudiens offerẽ-
tes. Hoc autem quod Gedeon fecit, qui non intelligat
per angelum procuratum vt prophetice fieret, in qua
prophetia petra illa commendaretur? Cui quidem pe-
træ non ſacrificatum eſt, ſed de illa ignis commemo-
B ratur exiſſe quo ſacrificium conſumeretur. Siue etiam
per aquam quam percuſſa petra effudit in eremo, ſiue
per ignem, donum ſpiritus ſancti ſignificatur, quod di-
tiſsime dominus Ieſus Chriſtus effudit ſuper nos. Nam
& in Euangelio ſignificatũ eſt hoc donum per aquam,
Ioan.7. vbi ipſe domin⁹ ait, Si quis ſitit, veniat & bibat: qui cre-
dit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius
fluent aquæ viuæ. vbi Euangeliſta ſubiũxit, Hoc autem
dicebat de ſpiritu quem accepturi erant credentes in
eum. Significatum eſt & per ignem, vbi veniente illo
Acto.2. ſuper congregatos legitur, Viſæ ſunt illis linguæ diui-
ſæ velut ignis, qui & inſedit ſuper vnumquemque eo-
Luc.12. rum. Et ipſe dominus ait, Ignem veni mittere ſuper ter-
37. ram. Et factus eſt numerus eorum qui lambuerunt
Iudic.7. manu ſua, lingua ſua, trecenti viri. Plerique Latini co-
dices non habent, manu ſua, ſed tantummodo lingua
ſua, quoniam ſic intellexerunt quod ſupra dictum eſt,
ſicut canes. Græcus autem habet vtrunque, manu ſua &
lingua ſua, vt intelligatur quòd manu aquam raptam in
os proiiciebant: & hoc erat ſimile bibentibus canibus,
qui non ore appoſito ſicut boues aquam ducunt quam
C bibunt, ſed lingua in os rapiunt, ſicut etiam iſti intelli-
guntur feciſſe, ſed cum manu in os aquam proiicerent
quam lingua exciperent. Nam & interpretatio ex He-
bræo planius id habet his verbis. Fuit itaque numerus
eorum qui manu in os proiicientes aquam lambuerant
trecenti viri. Neque enim ſolent homines ita bibere vt
ſine opere manus lingua, ſicut canes aquam hauriant.
Aut vero iſtis pręceptum fuerat vt hoc facerẽt: ſed cum
ad bibendum deſcendiſſent ad aquam, multi genu fle-
xo biberunt, quod facilius & minore labore fieret: pau-
ci vero quia non flexo genu ſe incuruauerunt, vt canes
biberunt, ſed aquam manu in os iactabãt. Quorum nu-
merus quia trecenti erant, ſignum inſinuat crucis pro-
pter literam τ Græcam, qua iſte numerus ſignificatur:
per quos etiam gentes magis in crucifixum crediruras
præfiguratum eſt, quòd litera Græca eſt. Vnde Græco-
rum nomine Apoſtolus omnes gentes ſignificat cum
Rom.2. dicit, Iudæo primum & Græco. Et Iudæis & Græcis, ſæ-
pe ita commemorans circuncisionem & præputium,
quòd in linguis gentium Græca ita excellat vt per hanc
omnes decenter ſignificentur. Iſte numerus & in ver-
naculis Abrahæ animaduertendus eſt, per quos fratrem
ab hoſtibus liberauit, quando eum Melchiſedech in D
magno myſterio benedixit. Quòd enim exuberant il- *Gene.14.*
lic decem & octo, nam trecenti decem & octo fuiſſe
referuntur: videtur mihi ſignificatum quo etiam tem-
pore fieret, id eſt tertio, quod futurum erat ſub gratia.
Nam primum eſt ante legem, ſecundum ſub lege, ter-
tium ſub gratia. Singula vero tempora ſenario numero
ſignificata ſunt propter perfectionẽ. Nam ter ſeni, de-
cem & octo ſunt. Vnde & illa mulier decẽ & octo an- *Luc.13.*
nos habet in infirmitate, quã curuam Saluator cum in-
ueniſſet erexit, & à diaboli alligamento, vt Euãgelium
indicat, ſoluit. Nam quòd ita iſti probati ſunt, per quos
vinceret Gedeon, vt ſimiles in bibendo canibus dice-
rentur, ſignificat quòd & contemptibilia & ignobilia *1.Cor.1.*
elegit dominus. Pro cõtemptu enim habetur canis: vn-
de dicit: Non eſt bonũ tollere panem filiorum, & mit- *Matt.15.*
tere canibus. Et Dauid vt ſe tanquam contemptibilem *1.Reg.14.*
abiiceret, canem ſe appellauit loquẽs ad Saül. Quid 38.
ſibi vult quod ſcriptum eſt, Gedeon deſcendit, ipſe, & *Iudic.7.*
Phara puer eius in partem quinquaginta qui erant in
caſtris: quod Latini quidã codices habent, in eam par-
tem in qua erant quinquageni cuſtodes in caſtris: alij
verò partem quinquageſimam in caſtra. Obſcurũ quip- E
pe dictum plures ſententias interpretum fecit. Sed aut
ea pars caſtrorum erat quam ſeruabant quinquaginta
cuſtodes: aut ſi quinquageni intelligendi ſunt circum-
quaque ſeruaſſe, in vnam partem iſti deſcenderunt vbi
erant quinquaginta. Quòd ille qui proximo ſuo 39.
ſomnium narrauit, quod audiuit Gedeon vt de victo- *Iudic.7.*
ria futura confirmaretur, dixit ſe vidiſſe menſam panis
hordeacei, voluentem in caſtris, & percutientem taber-
naculum Madian, & ſubuertentem: hoc intelligendum
arbitror quod de canibus, quia per contemptibilia mũ-
di, quæ ſignificat menſa panis hordeacei, Saluator ſu-
perbos fuerat confuſurus. Quod exclamari iuſsit Ge 40.
deon à trecentis ſuis, Gladius domino & Gedeon: id *Iudic.7.*
eſt, huic Gedeon, hoc ſignificat quod gladius id erat
operaturus quod domino placeret & Gedeon. Quæ- 41.
ri ſolet quid ſit Ephud, vel Ephod, ſeu Ephot. Quod *Iudic.8.*
quidem ſi ſacerdotale eſt indumentum, quod plerique
dicunt, vel potius ſuperindumentum, quod ἐπενδύτης
Græce dicitur, vel ἐπωμὶς, quod magis ſuperhumerale
interpretari Latine poteſt: meritò mouet quomodo de
tanto auro Gedeon id fecerit. Nam ita ſcriptum eſt, Et F
factum eſt pũdus inaurium aurearum quas petierat ſibi
mille ſeptingenti auri ſicli, præter brachialia & torques
& operimẽta purpurea quæ erant ſuper reges Madian,
præter torques quæ erant in ceruicibus camelorum
ipſorum, & fecit illud Gedeon in Ephud, & ſtatuit il-
lud in ciuitate ſua in Ephra, & fornicatus eſt omnis Iſ-
raël poſt illud ibi, & factum eſt Gedeon & domui eius
in ſcandalum. Quomodo ergo iſta veſtis de tanto auro
fieri potuit? Nam & mater Samuelis fecit filio ſuo, ſi- *1.Reg.2.*
cut legimus, Ephud bar, quod nonnulli interpretati
ſunt Ephud lineum, quãdo eum dedit domino in tem-
plo nutriendum. Vbi euidentius apparet hoc genus eſ-
ſe indumenti. An ideo dictum eſt, ſtatuit illud in ciui-
tate ſua, vt hinc intelligeretur aureũ fuiſſe factum? Non
enim dictum eſt, poſuit, ſed ſtatuit, quoniam ita erat ſo-
lidum & validum vt ſtatui poſſet, hoc eſt, poſitum ſta-
re. Hoc ergo illicitum cum feciſſet Gedeon, fornicatus
eſt poſt illud omnis Iſraël, id eſt, ſequendo illud contra
legem dei: vbi non fruſtra quæritur, cum idolum non
fuerit, id eſt, cuiuſquam dei falſi & alieni ſimulachrum,
ſed Ephud, id eſt, vnum de ſacramentis tabernaculi;

G quod ad veſtem ſacerdotalem pertineret, quomodo
fornicationem ſcriptura dicat populi iſta ſectantis at-
que venerãtis. Ideo ſcilicet quòd præter tabernaculum
dei vbi erant iſta quæ ſibi fieri iuſſerat deus Iſraël, extra
ſimile aliquid fieri fas non erat. Ideo ſequitur & dicit
ſcriptura, Et factum eſt Gedeon & domui eius in ſcan-
dalum: id eſt, vt ab offenſo deo diſcederet, quia & hoc
quoddam genus idoli quoddammodo erat, quòd extra
dei tabernaculum quodlibet manu factum pro deo co-
leretur, cum illa ipſa quæ iuſſa ſunt in tabernaculo fieri
ad dei potius cultum referrentur, quàm pro deo ali-
quid eorum, aut pro dei ſimulachro colendum habe-
retur. Quanquam per Ephud vel Ephod, ea locutione
quæ ſignificat à parte totum, omnia poſſunt intelligi
quæ conſtituit Gedeon in ſua ciuitate, veluti ad colen-
dum deum ſimilia tabernaculo dei. Et propterea per
hoc, quia hoc eſt ſacerdotalis honoris inſigne, quod ſæ-
pe ſcriptura commemorat: vt hoc ſit peccatum Gedeõ,
quòd extra dei tabernaculum fecerit aliquid ſimile vbi
coleretur deus: non quòd ſolido auro velut ad ado-
randum conſtituerit Ephud: ſed quòd eſſent ex auro
ipſo quod etiam ex præda fecerit ea quæ pertinerent ad
H ornamenta vel inſtrumenta ſacrarij, quæ omnia per
Ephud ſignificata ſunt propter excellētiam, vt dixi, ve-
ſtis ſacerdotalis. Nam & ipſum Ephud non quidem ex
auro ſolo fieri præceptum eſt, ſi hoc eſt ſuperhumera-
le ſacerdotalis veſtis: verumtamen etiã aliquid auri ha-
bet. Nam ex auro & hyacintho & purpura & coccino
& byſſo vt fieret, diuinitus imperatum eſt: ſed quia hoc
ita poſuerunt ſeptuaginta interpretes, vt commemora-
tis omnibus quæ de ſpoliis acceperat Gedeon inferrēt:
& fecit illud Gedeon in Ephud: videtur ita dictum tã-
quam ex toto illo quod commemoratũ eſt hoc factum
eſſe credatur: cum poſſit etiã illic intelligi locutio quæ
ſignificat à toto partem. vt quod dictum eſt, fecit illud
in Ephud: intelligatur, fecit inde Ephud, vel fecit ex eo
Ephud: non ſecundum illum totum conſumens in E-
phud: ſed ex illo quãtum ſufficiebat impēdens. Nam in
illa interpretatione quæ ex Hebræo eſt, ſic legitur, Fe-
citq; ex eo Gedeon in Ephod. Quod enim apud ſeptua-
ginta ſcriptum eſt Ephud, hoc in Hebræo perhibetur
dici Ephod. Non autem omnes ſacerdotes tali vteban-
tur ſuperhumerali quod eſſet ex auro & hyacintho &
I purpura & coccino & byſſo, ſed ſol[9] ſummus ſacerdos.
Vnde illud quod de Samuele commemorauimus fa-
ctum illis ab eius matre, non erat vtique tale: quoniam
cum datus eſt nutriendus, non erat ſummus ſacerdos,
vtique puer. Vnde vt dictum eſt, Ephud bar appellatur,
vel potius Ephud bat, ſicut aſſerũt qui Hebræam linguã
nouerunt, quod interpretatur Ephud lineum. Sed Ge-
deon exiſtimo illud feciſſe quod erat præcipuũ ſummi
ſacerdotis indumentum atque ornamentum, per quòd
& cætera ſignificata ſunt opera ſacrarij, quod in ſua ci-
uitate præter dei tabernaculum conſtituerat: & propter
hoc peccatũ factum & illi & domui eius in ſcãdalum,
vt ſic interiret, quod poſtea ſcriptura narrat, tanta eius
42. numeroſitas filiorum. Non prætereunda oritur quæ-
Iudic.8. ſtio, quomodo quieuerit terra quadraginta annos in
diebus Gedeon, cum poſt victoriam qua liberauit He-
bræos, ex auro ſpoliorum fecerit abominationem, &
poſt illã fornicatus ſit omnis Iſraël, & fuerit illi & do-
mui eius in ſcandalom. Quumodo ergo poſt hoc tan-
tum nefas quod & Gedeon & populus admiſit, requie-
uit terra quadraginta annos: cum hoc ſcriptura ſoleat
oſtēdere, cum à domino deo populus fornicaretur, tũc
potius pacem illos perdere, non acquirere: & hoſtibus K
ſubiugari, non ab hoſtium infeſtatione muniri? Sed in-
telligendum eſt, ſicut ſolet ſcriptura, per prolepſin, id
eſt, per præoccupationem dixiſſe, quòd fecerit Ephud
contra dei legem Gedeon ex illo auro quod fuerat ho-
ſtibus deuictis atque proſtratis ablatum, quia vno loco
dicere voluit, & vnde erat aurum, & quid de illo factũ
ſit: ſed poſtea factũ eſt in fine dierum Gedeon hoc pec-
catum, quando ſecuta ſunt etiam mala, quę deinde ſcri-
ptura contexuit, poſteaquam commemorauit quod an-
nis in diebus Gedeon terra conquieuerit: quos annos
recapitulando commemorauit, id eſt, ad ordinẽ quem
prætervertérat, prius dicendo de illo ſcandalo quod no-
uiſſime factum eſt. Et factum eſt cum eſſet mortuus 43.
Gedeon, & auerſi ſunt filij Iſraël & fornicati ſunt poſt *Iudic.8.*
Baalim: & poſuerunt ipſi ſibi Baalberith teſtamentum,
vt eſſet eis ipſe in deum. Et Baalim & Baalberith idola
intelligenda ſunt. Maior itaque tranſgreſsio & forni-
catio commiſſa eſt à populo poſt mortem Gedeon,
quàm illo viuo propter Ephud: quoniam & illud, etſi
illicite factum erat, tamen de ſacramentis tabernaculi
erat: iſta verò poſt idola fornicatio non habet vel fal-
ſam paternæ religionis defenſionem. Vnde etiam illud L
Ephud, ſi nõ in fine temporis Gedeon, ſed antè factum
eſt, ita deus patienter tulit, vt pax in terra perſeueraret:
quia licet factũ erat quod prohibuerat, nõ tamen longe
receſſum erat ab illo qui tale aliquid in tabernaculo ſuo
atque in honorem ſuum fieri iuſſerat. Nunc vero gra-
uiora commiſſa & apertiſsima poſt idola fornicatio-
nem populi eſſe noluit impunitam. Quod induci- 44.
citur rhamnus, id eſt, quoddam ſpinarum genus in ſi- *Iudic.9.*
militudinem dicere omnibus lignis conuenientibus ad
eam vt regnaret ſuper ea. Si in veritate vngitis me vos
regnare ſuper vos, venite confidite in protectione mea:
& ſi non exeat ignis de rhamno & comedat cedros Li-
bani. Obſcurus ſenſus eſt, & eum inuenta diſtinctio ma
nifeſtat. Non enim ita legendum eſt, & ſi non exeat
ignis de rhamno, ſed ſubdiſtinguendum, & ſi non, ac
deinde inferēdum, exeat ignis de rhamno: id eſt, ſi non
confiditis in protectione mea, aut ſi non in veritate
vngitis me regnare ſuper vos, exeat ignis de rhamno, &
comedat cedros Libani. Comminantis enim verba
ſunt quid facere poſsit, ſi noluerint eam regnare ſuper
ſe. Verùm quia non ait, exibit ignis de rhamno & man- M
ducabit cedros Libani: ſed ait, exeat & manducet: ob-
ſcurius factum eſt, quàm ſi ſola diſtinctio lateret. Ve-
hementioris autem comminationis eſt & quodammo-
do præſentioris efficaciæ, ſi quis dicat, ſi non vis facere
quod volo, ſęuiat in te ira mea: id eſt, iam ſęuiat, vt quid
eam teneo? Quaſi dicat, ſæuiat, permiſsiuo modo, pœ-
nam intentans futuram. Emiſit deus ſpiritum ma- 45.
lignum inter Abimelech & inter viros Sichimorum. *Iudic.9.*
Hoc verbum, vtrum imperantem, an permittentem
deum ſignificet, non facilè definiri poteſt. Quod etiam
hic poſitum eſt, emiſit, Græcus habet ἐξαπέστειλε, quod
etiam eſt in Pſalmis vbi legitur: Emitte lucem tuam, *Pſal.42.*
quanquam in quibuſdam locis interpretes noſtri, vbi
eſt in Græco ἐξαπέστειλε, miſit, interpretati ſunt, non
emiſit. Poteſt ergo & ſic intelligi, vt ſpiritum mali-
gnum deus tanquam ire inter eos volentem emiſerit, id
eſt, poteſtatem dederit maligno ſpiritui ad eorum pa-
cem perturbandam. Vſqueadeo autem etiam mitti à
domino malignum ſpiritum propter iuſtitiam vindi-
candi, non abſurdum viſum eſt, vt quidam id quod eſt
ἐξαπέστειλε etiam immiſit, interpretati ſint.

Verba

A Verba quę miſit ad nuncios Abimelech Zebul prin-
46. ceps ciuitatis Sichimorum, etiam id habent. Et nunc
Indic.9. ſurge nocte tu & populus tuus tecum, & inſidiare in a-
gro. Et erit mane ſimul vt oritur ſol, maturabis & ten-
des ſuper ciuitatem. Quod Latini quidam habent ma-
turabis, quidam vero manicabis, Græcus habet quod di
ci poſſet nõ vno verbo, diluculo ſurges. Et fortaſſe hinc
ſit dictum, maturabis à matutino tẽpore, quãuis etiam
alio tempore dici ſoleat ad rem accelerandam. Mani-
cabis autem Latinum verbum eſſe mihi non occurrit.
Sed illud monet, quòd cum dixiſſet, ſimul vt oritur ſol:
addidit, diluculo ſurges: cum ipſum diluculum quod
Gręce dicitur ὄρθρος, tempus ante ſolem ſignificet, quod
iam vſitatiſsime dicitur, cum albeſcere cœperit. Sic ita-
que intelligẽdum eſt, vt quod poſitum eſt mane, ipſum
diluculum intelligatur. Additum eſt autem, ſimul vt o-
ritur ſol: vt exprimeretur, non iam orto ſole faciẽdum,
ſed vbi fulgor apparuerit ſolis oriẽtis. Non enim aliun-
de albeſcit diluculũ, niſi cum cœperit partẽ cœli quam
videmus ab Oriente, lux ſolis ad eam redeuntis attin-
gere. Hinc eſt quòd etiam in Euangelio vnam atque
Luc.24. eãdem rem alius Euãgeliſta dicit diluculo factam cum
Marc.16. adhuc obſcurum eſſet, alius oriẽte ſole: quia & ipſa lux
B quãtulacunque diluculi ſole vtiq; fiebat oriente, id eſt,
ad ortum veniente, & fulgorem ſuum de ſuæ pręſentiæ
propinquitate iactante. Quam lucem quidam idiotæ
ſolis non eſſe putauerunt, ſed illam eſſe quæ primitus
condita eſt antequam deus quarto die cõderet ſolem.
47. Et ſurrexit poſt Abimelech qui ſaluum faceret Iſraël
Indic.10. Thola filius Phua, filius patris fratris eius, vir de Iſa-
char. Filium patrui eius, dixit filium patris fratris eius,
cum ordinatius & vſitatius atque apertius diceretur, fi-
lium fratris patris eius. Filius enim erat patrui eius, ſicut
euidentius in ea interpretatione quæ ex Hebræo eſt in-
uenitur. Non ergo quod dictum eſt patris fratris, ab eo
declinatum eſt quod eſt in nominatiuo caſu pater fra-
tris, ſed ab eo quod eſt patris frater, hoc eſt enim pa-
truus. Nam ſiue ponatur in nominatiuo, hic pater fra-
tris, ſiue ponatur, hic patris frater genitiuum facit, hu-
ius patris fratris. Verum altera oritur quæſtio, quomo-
do fuerit patruus Abimelech vir de Iſachar, id eſt, vir
de tribu Iſachar, cum Abimelech patrem habuerit Ge-
deon, qui Gedeon de tribu fuit Manaſſe. Quomodo er-
go Phua & Gedeon fratres fuerunt, vt poſsit eſſe Phua
C patruus Abimelech, cuius patrui filius Thola ſuccede-
ret, ſecundum iſtam narrationem, ipſi Abimelech? Po-
tuerũt ergo Gedeon & Phua vnam habere matrem ex
qua diuerſis patribus naſcerẽtur, & fratres eſſent vnius
matris filij, non vnius patris. Solebant enim nubere fœ-
minæ de aliis tribubus in aliis tribubus. Vnde & Saül
cum eſſet de tribu Beniamin, dedit filiam ſuam Dauid
homini de tribu Iuda. Et ſacerdos Ioiade vtique homo
de tribu Leui, duxit filiam Ioram regis hominis de tri-
bu Iuda. Hinc factum eſt, vt Elizabeth & Mariã cogna-
tas in Euãgelio legamus, cum fuerit Elizabeth de filia-
bus Aaron. Ex quo intelligitur de tribu Leui & filiabus
Aaron aliquam nupſiſſe in tribum Iuda, vnde ita fieret
inter ambas illas cognatio, vt domini caro non ſolùm
de regia, verumetiã de ſacerdotali ſtirpe propagaretur.
48. Inter cætera quæ Iephthe mandat per nuncios regi
Indic.11. filiorum Ammon, etiam hoc dicit, Nónne quæcunque
hæreditabit tibi Chamos deus tuus, hæc hæreditabis: &
omnia quæcunque hæreditabit dominus deus noſter à
facie veſtra, hæc hæreditabimus? Quod quidam Lati-
ni ſic interpretandum putauerunt, vt dicerent, Nónne
quæcũque dedit tibi in hæreditate Chamos deus tuus, D
hæc poſsidebis. Vbi videri poteſt, cõfirmaſſe Iepthe deũ
iſtum qui vocatur Chamos, potuiſſe aliquid dare in hæ
reditatem cultoribus ſuis. Quidam vero ſic hũc locum
interpretati ſunt, Nónne quæcunque poſſedit Chamos
deus tuus, hæc poſsidebis? Et hoc ita ſonat, quaſi aliquid
potuerit poſsidere. An forte ſecundum hoc dictum eſt,
quòd ſub angelis conſtitutæ ſunt gentes iuxta cãticum
Moyſi famuli dei? Nunquîdnam ergo ille angelus ſub
quo erant filij Ammon, Chamos appellatus eſt? Quis
hoc audeat affirmare, cum poſsit intelligi ſecundum
eius opinionem dictum, quia putabat deum ſuum hoc
poſsidere, vel in poſſeſsionem ſibi dediſſe. Magis autẽ
iſte ſenſus elucet in iis verbis quæ Græcus habet, Nón-
ne quæcunque hæreditabit tibi Chamos deus tuus, hæc
hæreditabis? vt in eo quod poſitum eſt, tibi, intelligatur
ita dictum, ac ſi diceretur, ſicut videtur tibi. Tibi enim
hæreditabit qui hoc putas, non quòd ille aliquid poſsit
hęreditare. Deinde in eo quod ſequitur, Et omnia quæ-
cũque hæreditabit dominus deus noſter, non dixit hæ-
reditabit nobis, tãquam diceret, ſicut nobis videtur, ſed
vere hæreditabit à facie veſtra, quoniam abſtulit ipſis, E
& his dedit: hæc inquit hæreditabimus. De filia Ieph 49.
the quòd eam pater in holocauſtoma obtulit deo, quo- *Indic.11.*
niam in bello vouerat, ſi viciſſet, eum ſe holocauſtoma
oblaturũ qui ſibi de domo exiẽs occurriſſet: quod cum
vouiſſet vicit, & occurrẽte ſibi filia quod vouerat red-
didit: ſolet eſſe magna & ad diiudicãdum difficillima
quæſtio: quibuſdam quid ſibi hoc velit noſſe cupienti-
bus, & pie quærentibus: quibuſdam vero qui ſcripturis
his ſanctis imperita impietate aduerſantur, hoc maxi-
me in crimen vocantibus, quòd legis & prophetarum
deus etiã humanis ſacrificiis fuerit delectatus. Quorum
calumniis ſic primitus reſpondemus, vt deum legis &
prophetarum, atq; vt expreſsius dicam, deum Abraham
& deum Iſaac & deum Iacob nec illa ſacrificia delecta-
uerint vbi pecorum holocauſta offerebantur: ſed quòd
ſignificatiua fuerint & quædam vmbræ futurorum, res
ipſas nobis quæ his ſacrificiis ſignificabantur commen-
dare voluiſſe: fuiſſe autem etiam iſtam vtilem cauſam
cur illa mutarentur, nec modò iuberentur, immo pro-
hiberentur offerri, ne vere ſecundum carnalem affectũ
talibus deum delectari putaremus. Sed vtrum etiã hu-
manis ſacrificiis ſignificari futura oportuerit, meritò
quæritur: nõ quòd mortes hominum quandoque mo- F
riturorum in hac cauſa exhorreſcere & formidare de-
beremus, ſi illi qui hæc de ſe fieri gratanter acciperent,
in æternam remunerationem commendarentur deo:
Sed ſi hoc verum eſſet, hoc genus ſacrificiorum deo nõ
diſpliceret. Diſplicere autem deo ſatis euidẽter eadem
ſcriptura teſtatur. Nam cum omnia primogenita ſibi *Exod.13.*
dicari & ſua eſſe voluerit atque pręceperit, rediuui tamẽ
à ſe voluit primogenita hominum, ne immolãdos deo
crederent filios ſuos quos natos primitus ſuſcepiſſent.
Deinde hoc apertius ita loquitur, quòd humana holo-
cauſta ſic deus improbet vt prohibeat, deteſtans ea in
aliis gentibus, & populo ſuo præcipiens ne audeat imi-
tari. Si autem, inquit, exterminauerit domin' deus tuus
gentes in quas tu intrabis hereditare terram eorum in
conſpectu tuo, & hæreditabis eos & habitabis in terra
eorum: attende tibiipſi ne exquiras ſequi eos poſtquam
exterminati fuerint à facie tua, ne exquiras deos eorum
dicens, quemadmodum faciunt gentes diis ſuis, faciam
& ego: non facies ita domino deo tuo: Abominamẽta
enim quæ dominus odit, fecerunt diis ſuis, quoniam &

G filios ſuos & filias ſuas comburunt igni diis ſuis. Quid
euidentius oſtendi poteſt his ſanctæ ſcripturæ teſtimo-
niis, vt alia huiuſcemodi omittam, quàm deum à quo
hæc ſcriptura humano generi cōtributa eſt, non ſolum
non diligere, verūetiam odiſſe talia ſacrificia in quibus
homines immolātur? Illa planè diligit & coronat, cum
quiſque iuſtus iniquitatem patiens vſq; ad mortem pro
veritate decertat, vel ab inimicis quos pro iuſtitia offen
dit occiditur, retribuens eis bona pro malis, id eſt, pro
odio dilectionem. Talem dicit dominus ſanguinē iu-
Matt.23. ſtum à ſanguine Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ.
Præcipuè autem quòd ſanguinem fudit ipſe pro nobis,
& ſacrificium ſeipſum obtulit deo. Sic vtiq; obtulit, vt
ab inimicis pro iuſtitia occideretur: hunc imitata mar-
tyrum milia vſque ad mortem pro veritate certarunt,
& ab inimicis ſæuientibus immolata ſunt, de quibus di-
Sapient.3. cit ſcriptura, Tanquam aurum in fornace probauit il-
los, & ſicut holocauſti hoſtiam accepit illos. Vnde &
2.Tim.4. Apoſtolus dicit, Ego enim iam immolor. Sed non ſic
Iephthe de filia fecit holocauſtoma domino: ſed ſicut
præceptum fuerat pecora offerri, & prohibitum fuerat
homines immolari. Magis hoc illi ſimile videtur quod
H fecit Abraham, quod dominus ſpecialiter fieri præce-
pit, non generali lege vt talia ſibi ſacrificia fierent ali-
quando mandauit, immo etiam fieri omnino prohi-
Geneſ.22. buit. Diſtat itaq; hoc quod Iephthe fecit, à facto Abra-
hæ, quoniam ipſe iuſſus obtulit filium: iſte autem fecit
quod & lege vetabatur, & nullo ſpeciali iubebatur im-
perio. Deinde non ſolū in ſua lege poſtea, verùm etiam
tūc dominus in ipſo Abrahæ filio talib⁹ ſacrificiis quòd
non delectaretur oſtendit: cum patrem cuius fidem iu-
bendo probauerat, à filij tamen interfectione prohi-
buit, ac arietem, quo ſacrificium licitè ſecundum vete-
rem congruam temporibus cōſuetudinem complere-
tur, appoſuit. Si autem hoc quēquam mouet, quomodo
pie crediderit Abraham dominum ſacrificiis talibus
delectari, ſi hæc illicite offeruntur deo: & ideo putat re-
ctè credidiſſe etiam Iephthe quòd tale ſacrificium deo
poſſet eſſe acceptum, primo conſideret aliud eſſe vltro
vouere, aliud iubenti obtemperare. Non enim ſi aliquid
præter morem in domo à domino inſtitutum ſeruo
iubetur, atque id laudabili obediētia facit, ideo non eſt
plectendus, ſi hoc facere ſponte præſumpſerit. Deinde
I habebat quòd crederet Abraham, vt propter diuinum
imperium non parceret filio: non credens deum tales
victimas libenter accipere, ſed hoc eum propterea iuſ-
ſiſſe, vt reſuſcitaret occiſum, & hinc aliquid tanquam
deus ſapiens demonſtraret. Nam hoc de illo etiam in
Hebr.11 Epiſtola legitur quæ inſcribitur ad Hebræos: & fides
eius, quia hoc de deo crediderit, quòd poſſet filiū eius
ſuſcitare, laudatur: Iſte vero & deo non iubente neque
poſcente, & contra legitimū eius præceptum, vltrò ſa-
crificium voluit humanū. Sic enim ſcriptum eſt, Et vo-
uit Iephthe votū domino, & dixit, Si traditione tradi-
deris mihi filios Ammon in manu mea, & erit, quicun-
que exierit de ianuis domus meæ in obuiam mihi in
reuertendo me in pace à filiis Ammon, & erit, domino
offeram eum holocauſtoma. Non vtique his verbis pe-
cus aliquod vouit, quod ſecundum legem holocauſto-
ma poſſet offerre. Neque enim eſt aut fuit conſuetudi-
nis, vt redeuntibus cum victoria de bello ducibus pe-
cora occurrerēt. Quantum autem attinet ad muta ani-
malia, canes ſolent dominis blando famulatu alluden-
tes currere in obuiam: de quibus ille in ſuo voto cogi-
tare non poſſet, ne in iniuriam dei aliquid, non ſolum

illicitum, verumetiā contemptibile, & ſecundū legem K
immundum vouiſſe videretur. Nec ait, quodcūque ex-
ierit de ianuis domus meæ obuiam mihi, offeram illud
in holocauſtoma: ſed ait, quicunque exierit offerā eum:
vbi proculdubio nihil aliud quàm hominē cogitauit:
non tamen fortaſſe vnicam filiam, quanquam illam in
tanta paterna gloria quis poſſet anteire, niſi fortè vxor?
Nam quòd non dixit quæcunque exierit de ianuis do-
mus meæ, ſolet ſcriptura maſculinum genus pro quoli-
bet ſexu ponere: ſicut de Abraham dictum eſt, Surgens *Geneſ.23.*
à mortuo: cum eius vxor mortua fuiſſet. Quia ergo de
hoc voto atque facto nihil videtur ſcriptura iudicaſſe,
ſicut de Abraham quando filium iuſſus obtulit, apertiſ-
ſime iudicauit: ſed tantummodo ſcriptum reliquiſſe le-
gentibus iudicandum: quemadmodum de facto Iudæ *Geneſ.38.*
filij Iacob, quādo ad nurum quidem ſuam neſciens in-
trauit, verùm quātum in ipſo fuerat fornicatus eſt, quia
meretricem putauit, neque approbauit hoc ſcriptura,
neque improbauit, ſed iuſtitia & lege dei cōſulta æſti-
mandum penſandúmque dimiſit: Quia ergo de iſto
Iephthe facto in neutram partem ſententiam ſcriptura
dei protulit, vt noſter intellectus in iudicando exerce-
retur, poſſemus iam dicere deo diſplicuiſſe tale votum, L
& ad illam perductum eſſe vindictam, vt patri potiſſi-
mum filia vnica occurreret: quod ſi ſperaſſet atque vo-
uiſſet, non cōtinuo vt eam vidit ſcidiſſet veſtimēta ſua,
dixiſſet, Heu me filia mea, impediſti me, in offendicu-
lum facta es in oculis meis. Deinde ſexaginta dierum
tam longa dilatione data filiæ ſuæ, dominus ab vnicæ
& chariſſimæ nece cum eum nō prohibuerit, ſicut pro-
hibuit Abraham, donec perficiendo quod vouerat ſe-
ipſum percuteret orbitate grauiſſima, deum autem ne-
quaquam hominis immolatione placaret: & ideo hu-
iuſcemodi patri pœnam fuiſſe retributam, ne impuni-
tum talis voti relinqueretur exemplum: vt aut ne ma-
gnum aliquid ſe vouere deo putarēt homines cum vi-
ctimas humanas vouerēt, & quod eſt horribilius, filio-
rum: aut non vera, ſed potius ſimulata eadem vota eſ-
ſent, cum velut exemplo Abrahæ ſperarent qui vouiſ-
ſent, deum prohibiturū talia vota compleri. Poſſemus
inquam hæc dicere, niſi ab iſta ſententia duo nos præ-
cipuè diuinarum ſcripturarum teſtimonia retardarēt,
vt hanc rem geſtam & in his libris tantæ authoritatis
memoriæ commendatam, diligentius quantum domi- M
nus adiuuat & cautius perſcrutemur, ne in vllam par-
tem iudicium temerarium proferamus. Vnum, quòd in
epiſtola ad Hebræos iſte Iephthe inter tales comme-
moratur, vt eum culpare vereamur, vbi ſic ſcriptum eſt,
Et quid adhuc dicā? Deficit enim me tempus enarran- *Hebr.11.*
di de Gedeon, Barach, Sampſon, & Iephthe, & Dauid,
& Samuel, & Prophetis, qui per fidem vicerunt regna,
operantes iuſtitiam conſecuti ſunt repromiſſiones. Al-
terum, quòd vbi de illo iſta narrantur quòd tale vouerit
& impleuerit votum, præmiſit ſcriptura dicēs, Et factus
eſt ſuper Iephthe ſpiritus domini, & perrexit Galaad &
Manaſſe & trāſiit ſpeculā Galaad, & de ſpecula Galaad
tranſiit ad filios Ammon, & votū vouit Iephthe domi-
no, & cætera ad hocipſum votum pertinētia, vt omnia
quæ deinceps facta ſunt, tanquam opera ſpiritus domi-
ni qui ſuper eum factus eſt intelligenda facta videan-
tur. Iſta teſtimonia nos compellunt quærere potius cur
factum ſit, quàm facilè improbare quod factū eſt. Sed
primò illud quod ex epiſtola quæ ad Hebręos eſt com-
memoraui, inter illos laudabiles viros qui ibidem re-
colūtur, non ſolū eſt Iephthe, verumetiā Gedeō, de quo
ſimiliter

A ſimiliter ſcriptura dicit, Sipiritus domini confortauit
Gedeon: & tamen eius factum quod de illo auro præ-
dæ operatum eſt Ephud & fornicatus eſt poſt illud om
nis Iſraël, & factum eſt domui Gedeon in ſcandalum,
non ſolùm laudare non poſſumus, verùm etiam quia
ſcriptnra hinc apertiſsime iudicauit, reprobare mini-
me dubitamus: nec tamen ex hoc vlla fit iniuria ſpiri-
tui domini, qui eum confortauit vt hoſtes populi eius
tanta facilitate ſuperaret. Cur ergo inter illos comme-
moratur, qui per fidem vicerunt regna, operantes iu-
ſtitiam: niſi quia ſancta ſcriptura, quorum fidem atque
iuſtitiam veraciter laudat, non hic impeditur eorum
etiam peccata ſi qua nouit, & oportere iudicat, notare
veraciter? Nam & in eò quod idem Gedeō ſignum pe-
tens, ſicut ipſe locutus eſt, tentauit in vellere: neſcio v-
trum non fuerit tranſgreſſus præceptum, quo ſcriptum
Deute. 6. eſt, Non tentabis dominum deum tuum. Veruntamen
Mat. 4. etiam in eius tentatione dominus quod prænunciare
volebat oſtendit: in cōpluto ſcilicet vellere, & area to-
ta circunquaque ſicca, figurare primum populum Iſ-
raël, vbi erant ſancti cum gratia cœleſti, tanquam plu-
uia ſpiritali: & poſtea compluta area ſicca vellere, figu-
rare eccleſiam toto orbe diffuſam, habentem non in
B vellere tanquam in velamine, ſed in aperto cœleſtem
gratiam, illo priore populo velut ab eiuſdem gratiæ ro-
re alienato atque ſiccato. Nec tamen fruſtra inter fide-
les & operantes iuſtitiam propter bonitatem fidelemq́;
vitam, in qua eum credendum eſt eſſe defunctum, tale
in epiſtola ad Hebræos meruit teſtimonium. Vtrū au-
tem quia poſteaquā dictū eſt, Factus eſt ſuper Iephthe
ſpiritus domini, ea ſecuta ſunt, vt votum illud voueret
atque hoſtes vinceret & quod vouerat redderet ſpiri-
tui domini omnia deputanda ſint, vt perinde habeatur
& hoc ſacrificium, tanquam id dominus ſicut Abrahæ
fieri iuſſerit, nō facile dixerim: cum vtique de Gedeon
poſsit hæc afferri differentia, quia peccatum quod fecit
quando fecit Ephud, poſt quod vniuerſus populus for-
nicatus eſt, nulla eſt eius commemorata proſperitas,
poſtea verò quàm Iephthe votum vouit, illa eſt inſignis
eius victoria conſecuta, propter quam adipiſcendā vo-
uerat, & qua adepta quod vouerat ſoluit. Rurſus enim
conſiderandum eſt, quia Gedeon, etſi non poſteaquam
fecit Ephud, tamen poſteaquam tentauit dominum,
quod vtique peccatum fuit, magna ſtrage hoſtibus cæ-
C ſis atque ſuperatis populo acquiſiuit ſalutem. Sic enim
ſcriptum eſt, Et dixit Gedeon ad dominum. Non ira-
ſcatur indignatio tua in me & loquar adhuc ſemel in
vellere: & cætera. Iram quippe dei metuebat, quia no-
uerat tentando ſe peccare, quod deus in lege ſua mani-
feſtiſsime prohibet. Hoc tamen peccatum eius & mira-
bilis ſigni euidentia & magna victoriæ proſperitas li-
berationisq́; populi conſecuta eſt. Iam enim deus ſta-
tuerat afflicto populo ſubuenire, atque huius ducis quē
ad hoc opus aſſumpſerat, vtebatur animo, nō ſolùm fi-
deli & pio, verùm etiam ſubdeficiente & relinquente,
& prænunciando quæ volebat, & complendo quæ di-
xerat. Non enim per iſtos tantùm qui etiam ſi pecca-
uerunt inter iuſtos tamen narrantur, ſed etiam per ip-
1. Reg. 19. ſum Saülem omnimodo reprobatum, multa deus po-
pulo ſuo præſtitit, in quem inſiliuit etiam ſpiritus dei
& prophetauit: non cum iuſtè ageret, ſed cum in virum
ſanctum Dauid innocentemq́; ſæuiret. Agit enim ſpi-
ritus domini & per bonos & per malos, & per ſcientes
& per neſcientes quod agendum nouit & ſtatuit. Qui
Ioan. 11. etiam per Caipham acerrimum domini perſecutorē
neſcientem quid dixerit, inſignem protulerit prophe- D
tiam, quòd oporteret Chriſtum mori pro gente. Quis Iudic. 6.
enim egit niſi prius domini, curans prænunciare vē-
tura, vt iudici Gedeon tentare volēti dominum, & non
credenti quod ei fuerat per manum eius de ſalute po-
puli iam locutus, hoc potiſsimum de vellere prius cō-
pluto, poſtmodum ſicco, & de area primū ſicca, poſt-
ea rigata veniret in mentem: vt quod ſubdefecit à fide,
infirmitati eius delictóque deputetur, quòd vero etiam
tali eius animo ad hoc quod generi humano ſignifica-
ri oportebat, vſus eſt deus, ad eius intelligatur miſeri-
cordiam & mirabilem prouidentiam pertinere. Si quis
autem dicit omnia ſcientem feciſſe & dixiſſe Gedeon
ex reuelatione prophetica, vt per eum ſigna talia mon-
ſtrarentur, nec defeciſſe à fide, & quòd ei iam promiſe-
rat dominus crediſſe, ſed actione prophetica in vel-
lere voluiſſe tentare, atque ita illius tentationem fuiſſe
inculpabilem, ſicut dolum Iacob: & illud quod domino
ait, Non iraſcatur indignatio tua in me: non ideo di- Geneſ. 30.
xiſſe, quod iram eius timeret, ſed quòd eum confideret Iudic. 6.
non iraſci cum ea faceret, quæ ſpiritu eius dictante fa-
cienda eſſe tanquam propheta ſentiret, dicat vt vide-
tur, dummodo illud quod de facto Ephud ſcriptura
ipſa culpauit, quodlibet ſignificet, non audeat excuſare E
à peccato. Nam & illud, quòd trecenti viri ad ſignum
crucis ipſo numero pertinentes, hydrias fictiles acce- Iudic. 7.
perunt, eiſque ardentes faculas incluſerunt, quibus hy-
driis fractis repente lumina numeroſe micantia tan-
tam hoſtium multitudinem terruerunt, tanquam ex
ſuo arbitrio videtur feciſſe Gedeon. Non enim ſcriptu-
ra dicit dominum admonuiſſe vt hoc faceret: & tamen
tam grande ſignum quis eius animo atque conſilio fa-
ciendum niſi dominus inſpirauit, qui præfigurauit ſan-
ctos ſuos theſaurum Euangelici luminis in vaſisficti-
libus habituros, ſicut Apoſtolus dicit, Habemus autem 2. Cor. 4.
theſaurum iſtum in vaſis fictilibus? Quibus in paſsio-
ne martyrij tanquam vaſculis fractis, maior eorū glo-
riæ fulgor emicuit, quæ impios Euangelicæ prædica-
tionis inimicos, inopinata illis Chriſti claritate ſupe-
rauit. Seu ergo per ſcientes, ſeu per neſcientes præfigu-
rationem prædicationemq́; futurorum ſpiritus domi-
ni propheticis temporibus operatus eſt: nec ideo pec-
cata eorum dicendum eſt non fuiſſe peccata, quia &
deus qui etiam malis noſtris bene vti nouit, etiam ipſis F
eorum peccatis vſus eſt ad ſignificāda quæ voluit. Pro-
inde ſi propterea peccatum non fuit, ſiue cuiuſlibet ne-
cis humanæ, ſiue etiam parricidale ſacrificium, vel vo-
uere, vel reddere quia magnum aliquid & ſpiritale ſi-
gnificauit, fruſtra deus talia prohibuit: & ſe odiſſe te-
ſtatus eſt, quoniam & illa quæ fieri iuſsit, vtique ad ali-
quam ſignificationem rerum ſpiritalium, magnarumq́;
referuntur. Cur ergo illa prohiberet, quandoquidem
poterant propter eandem rerum earumdem ſignifica-
tionem, propter quam & iſta licitè fiebant, nihilomi-
nus licitè fieri: niſi quia nec tale aliquid ſignificantia
quale expedit credere, humana deo ſacrificia placue-
runt, quando non pro iuſtitia quiſque ab inimicis: quia
recte viuere voluit, aut peccare noluit interimitur, ſed
homo ab homine tanquam electa hoſtia more peco-
ris immolatur? Quid ſi, ait aliquis, quoniam pecorum
victimæ iam eoipſo quo fuerant vſitate, quāuis & ipſæ
à recte intelligentibus ad ſignificationem ſpiritalium
referuntur, minus tamen faciebant intentos ad ma-
gnum ſacramentum Chriſti & Eccleſiæ requirendum:
propterea deus, re inſigni & inopinata volens quaſi

G dormientes hominum animos excitare, eo magis quo
talia ſibi ſacrificia offerri veruerat, curauit ſibi eiuſmo-
di aliquid offerendum: vt ipſa admiratio magnam gi-
gneret quæſtionem, & magna quæſtio ad perſcrutan-
dum magnum myſterium ſtudium piæ mentis erige-
ret, piè vero ſcrutens mens hominis altitudinem pro-
phetiæ, velut hamo piſcem dominũ Chriſtum de pro-
fundo ſcripturarum leuaret. Huic nos rationi & conſi-
derationi non obſiſtimus. Sed alia quæſtio eſt de ani-
mo vouentis, alia de pronidentia dei qualicunque ani-
mo eius optime vtentis. Quamobrem ſi ſpiritus domi-
ni qui factus eſt ſuper Iephthe, vt hoc voueret omni-
no præcepit, quod quidẽ ſcriptura non aperuit: tamẽ ſi
hoc ille præcepit cuius non licet iuſſa contemnere, non
ſolùm inſipientia culpanda non eſt, verum etiã laudan-
da obedientia eſt. Hoc enim etiam ſi ſe homo ipſe in-
terimat, quod vtiq; humana voluntate atq; conſilio fa-
cere nefas eſt, profecto intelligendum eſt obedienter
fieri potius quàm ſceleſte, ſi diuinitus iuſſum eſt: de qua
Cap. 21. quæſtione ſatis in primo libro de ciuitate diſputaui-
mus. Si autem Iephthe humanum ſecutus errorẽ huma
num ſacrificium vouendum putauit: eius quidem pec-
H catum de vnica filia iure punitum eſt, quod etiam ipſe
verbis ſuis ſatis videtur oſtendere vbi ait, Heu me filia
mi impediſti me, in offendiculũ facta es in oculis meis:
diſciſsis etiam veſtimentis ſuis. Veruntamen is etiam
eius error habet aliquam laudem fidei, quia deum ti-
muit, vt quod vouerat redderet, nec diuini in ſe iudicij
ſententiã declinauit, ſiue ſperans deum prohibiturum,
ſicut fecit Abrahæ, ſiue eius voluntatem etiam nõ pro-
hibentis, intellectam facere potius quàm contemnere
ſtatuens. Quanquam & hic meritò quæri poteſt, vtrum
verius intelligitur hoc deum nolle fieri, & in eo potius
deo ſi non fieret obediretur, quoniam hoc ſe nolle &
in Abrahæ filio & in legitima prohibitione mõſtraue-
rat. Veruntamẽ ſi propterea Iephthe nõ faceret, ſibi po-
tius in vnica peperciſſe, quàm dei voluntatem ſecutus
eſſe videretur. Magis ergo intellexit in eo quòd ei filia
occurrit, vltorem deum, iuſtæq; pœnæ ſe fideliter ſub-
didit, timens ſæuiorem tanquã de tergiuerſatione vin-
dictam. Credebat enim etiam bonæ & virginis animã
filiæ bene recipi, quòd non ſe ipſa vouerat immolandã,
ſed voto & voluntati non reſtiterat patris, & dei fuerat
I ſecuta iudicium. Mors enim ſicut nec ſibi à quoquam
ſpõte, nec cuiquam ſponte inferenda eſt, ita deo iuben-
te recuſanda non eſt: cuius conſtitutione quocũq; tem-
pore obeunda eſt: nec quiſquam qui eam perpeti detre-
ctat vt omnino enitetur, ſed tantummodo vt differatur
laborat. Hæc autem feſtinantibus nobis de prædicta
quæſtione ſatis eſſe vtcunq; diſcuſſa pro hac quidẽ par-
te viſa ſunt. Nunc iam quid ſpiritus domini, ſiue per ne-
ſcientem Iephthe ſiue per ſcientem, ſiue per eius impru
dentiam ſiue per obedientiam, ſiue per offenſionem ſi-
ue per fidem in hac re geſta præfigurauit, quantum deus
adiuuat requiramus, breuiterq; pandamus. Admonet e-
nim nos & vrget quodammodo iſte ſanctarũ ſcriptu-
rarum locus cogitare quendam potentem virtute, Ta-
lis enim dicitur Iephthe, quod nomẽ interpretatur ape-
riens. Dominus autẽ Ieſus Chriſtus, ſicut indicat euan-
gelium, diſcipulis ſuis aperuit ſenſum vt intelligerent
Lucæ 24. ſcripturas. Hũc Iephthe fratres eius reprobauerũt, & de
paterna domo expulerunt, obiicientes ei, quod eſſet fi-
lius fornicariæ, tanquã ipſi eſſent de vxore legitima na-
ti. Hoc etiam egerunt aduerſus dominum principes ſa-
cerdotum & ſcribæ & Phariſæi, qui de legis obſerua-
tione gloriari videbantur, tanquam ille ſolueret legem, K
& ideo veluti non eſſet legitimus filius. Et quoniam de
ſancta quidem virgine corpus aſſumpſerat, quod fide-
libus notum eſt, tamen eius mater quantum ad gentem
pertinet, etiã illa Iudaica ſynagoga dici poteſt. Reuol-
uat qui voluerit propheticos libros, & videat quoties
& quanta verbi ſeueritate atque indignatione domini.
illa gens velut impudica mulier de ſuis fornicationi-
bus arguatur. Vnde eſt etiam illud in hoc libro recen-
tiſsimũ: vel cum poſt Ephud, quod fecit Gedeon, omnis
Iſraël lègitur fornicatus, vel quòd abierunt poſt deos
gentium quibus erant circundati. Vnde in illos diuina
ira cõmota eſt, vt per annos decẽ & octo conuerteren-
tur à filiis Ammon. Sed nunquid non ex eadem gente
Iſraël etiam illi nati erant ſacerdotes & Scribæ & Pha-
riſæi, quos in eis dixim⁹ fuiſſe præfiguratos, qui Iephthe
tanquam iſti dominum Ieſum Chriſtum veluti non le-
gitimum filium perſecuti expulerunt? Sed in eo ſimi-
litudo adumbrata eſt, quòd iſti, vt dixi, veluti legis ob-
ſeruatores eum qui contra præcepta legis facere vide-
batur, tanquã legitimi non legitimum iure ſibi viſi ſunt
eieciſſe.. Secundum hoc enim plebs illa dicta eſt forni-
cari, quod legis præcepta non ſeruans tanquam viro nõ L
exibebat fidem. Sic autem ſcriptũ eſt de Iephthe, Et cre-
uerunt filij vxoris, & eiecerũt Iephthe. Verbũ quod po-
ſitum eſt, creuerunt: ſignificat in figura, præualuerunt:
quòd in Iudæis impletum eſt, qui præualuerunt infir-
mitati Chriſti, quia ita voluit vt ab eis quæ oportebat *Geneſ. 32.*
paſsione perferret: ſicut hoc idem ſignificãs Iacob præ-
ualuit angelo, cum quo vt idipſum portenderet lucta-
batur. Dixerũt ergo ad Iephthe, Nõ hæreditabis in do-
mo patris noſtri, quoniam filius mulieris fornicariæ
tu: Tanquam dicerent quod euangelium loquitur, Non *Ioan. 9.*
eſt iſte homo à deo, qui ſic ſoluit ſabbatum. Se autẽ ve-
lut iactantes legitimos filios domino dixerunt, Nos ex *Ioan. 8.*
fornicatione non ſumus nati, vnum patrem habemus
deum. Et fugit Iephthe à facie fratrũ ſuorum, & habita-
uit in terra Thob. Fugit quoniam ſe quãtus eſſet abſcõ-
dit. Fugit quoniam eos ſequentes latuit, Si enim cogno- *1. Cor. 2.*
uiſſent, nunquã dominum gloriæ crucifixiſſent. Fugit,
quoniam morientis infirmitatem viderunt, virtutem
autem reſurgentis non viderunt. Habitauit autẽ in ter-
ra bona: vel vt expreſsius dicamus, opima. Quod enim
Græce ἀγαθὸν, hoc Latinè optimũ dicitur, Id autem in- M
terpretatur Thob: Vbi mihi videtur intelligenda eius
à mortuis reſurrectio. Nam quæ terra magis opima
quàm terrenum corpus excellentia immortalitatis &
incorruptionis indutũ? Quod autẽ dicitur de Iephthe,
quia poſteaquam fugiens à facie fratrum ſuorum habi-
tauit in terra Thob, colligebãtur ad eum viri latrones
qui ambulabãt cum ipſo: quanquam & ante paſsionem
obiectum fuerit domino, quòd cum publicanis & pec- *Mat. 9.*
catoribus manducaret, quando reſpondit, non eſſe ne-
ceſſarium ſanis medicum, ſed ægrotis: & inter iniquos *Eſaie 53.*
deputatus eſt quando inter latrones crucifixus eſt, & *Lucæ 23.*
vnum ex eis de cruce in paradiſum tranſtulit: tamen
poſtquã reſurrexit & eſſe cœpit, ſecundũ id quod ſuprà
expoſuimus, in terra Thob, collecti ſunt ad illum ſcele-
rati homines propter remiſsionẽ peccatorum: qui cum
illo ambulabant, quia ſecundum eius præcepta viuebãt.
Neq; hoc fieri deſinit vſq; nunc, & deinceps quouſque
ad eum cõfugiunt mali, vt iuſtificet impios qui ad eum
conuertũtur, & diſcant iniqui vias eius. Nã illud, quòd
hi qui abiecerant Iephthe, erat enim Galaadites, cõuerſi
ſunt ad eum & quæſierunt eum, per quem liberarentur

ab inimicis

A ab inimicis ſuis, quàm clara præfiguratione ſignificat, quòd hi qui abiecerunt Chriſtum, ad eum rurſus conuerſi in illo reperiunt ſalutẽ: ſiue illi intelligantur, quos Petrus apoſtolus cum de ipſo ſcelere arguiſſet, ſicut in *Acto. 2.* Actibus apoſtolorum legitur, & hortatus eſſet vt ad eũ conuerterentur quem fuerant perſecuti, cõpuncti ſunt corde, & ab illo quem à ſe alienauerant, deſiderauerunt ſalutem. Quid eſt autem liberari ab inimicis, niſi à peccatis? Sic enim illis ait, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & remittentur vobis peccata veſtra, ſiue illa potius ſignificetur quæ in fine ſperatur vocatio gentis Iſraël. Magis quippe ipſa videtur apparere in eo quod dicitur, Et factum eſt poſt dies, quod vtique poſt tempus ſignificat: & per hoc inſinuat non illud intelligendum quod recenti domini paſſione eſt, ſed quod poſtea futurum eſt. Quò videtur etiam id pertinere, quòd ſeniores Galaad venerunt ad Iephthe, vt per ætatẽ ſenilem poſteriora & nouiſſima tempora accipienda ſint. Interpretatur autem Galaad abiiciens ſiue reuelatio. Quorum vtrũque ſatis aptè huic rei congruit, quia primo dominum Chriſtum abiecerunt, eiſq; poſtea reue-B labitur. Quòd vero contra filios Ammon dux quærebatur Iephthe, quibus victis liberarentur, qui eo duce aduerſus illos bellare cupiebant, quoniam interpretatur Ammon filius populi mei, ſiue populi mœroris, profecto illi ſignificantur inimici qui ex ipſa gente perſeuerantes in infidelitate prædicti ſunt, aut omnino pœnis *Mat. 25.* gehennæ prædeſtinati, vbi erit fletus & ſtridor dentium tãquam populo mœroris. Quãquam populus mœroris, etiam diabolus & angeli eius non incõuenienter intelliguntur: ſiue quia æternam miſeriam eis quos decipiũt acquirunt: ſiue ipſi & æternitate miſeriæ deputati ſunt. Eleganter ſanè ad exprimendam multo euidẽtius prophetiã Iephthe reſpõdit ſenioribus Galaad, Nônne vos odio habuiſtis me, & eieciſtis me de domo patris mei, & emiſiſtis me à vobis, & quid eſt quod veniſtis quan-*Geneſ. 37. 42. 43. & 44.* do tribulati eſtis? Tale aliquid figuratum eſt in Ioſeph, quem fratres vendentes abiecerunt, & cum fame tribularentur ad eius opem miſericordiámq; conuerſi ſunt. Hic verò multo amplius elucet ſignificatio futurorum, quod nõ ipſi prorſus fratres qui eiecerunt Iephthe ad eũ venerunt, ſed Galaad ſeniores pro vniuerſo illo populo eidem ſupplicantes, Sicut eadem gens dicitur Iſraël, C ſiue in eis qui tunc fuerunt, Chriſtúmq; reprobauerunt, ſiue in eis qui ad eius opem poſtea reuerſi ſunt. Populo enim dicit ieiunio, ſiue in maioribus, ſiue in poſteris ſuis longa odia trahenti atque ſeruanti, tandémque conuerſo in eis qui tunc conuertendi ſunt, Nônne vos odio habuiſtis me & eieciſtis me de domo patris mei? Hoc enim eis viſum eſt qui perſecuti ſunt quòd eiecerunt Chriſtum de domo Dauid, in qua regni eius non erit finis. Et dixerunt ſeniores Galaad ad Iephthe. Non ſic modo venimus ad te: Tanquã dicerẽt Iudæi cõuerſi ad Chriſtum, Tunc venimus vt perſequeremur, modo venimus vt ſequamur. Profitentur etiam aduerſus inimicos cum futurum ſibi caput. Reſpondet ille, ſi eorum vicerit inimicos, quòd erit eis in principẽ, quod Gedeon noluit, cum id Iſraelitæ voluiſſent. Reſpondit quippe illis, princeps veſter dominus erit. Rex enim nomine principis ſignificatur, quod nondum habebat gens illa tempore Iudicum. Cœperunt autem habere *Deute. 17.* Saülem, & deinceps ſucceſſores eius alios qui in libris regnorum leguntur. Nam in Deuteronomio cum eis præcipitur qualem debeant habere regem, ſi hoc eis placuerit, non ibi rex, ſed princeps appellatur. Sed quia D iſte Iephthe illum figurabat qui verus eſt rex, quòd etiã in titulo ſcriptum fuit qui cruci eius affixus eſt, quem Pilatus delere vel emendare non auſus eſt. *Ioan. 19.* ideo credendum eſt eſſe dictum, Ero vobis in principem: illi autem dixerant, eris nobis in caput: quoniam caput viri Chriſtus, & ipſe eſt caput corporis eccleſiæ. Denique poſteaquam eos liberauit Iephthe ab omnibus inimicis, nõ eis factus eſt rex, vt intelligeremus illud quod dictũ eſt, ad ꝓphetiã potius pertinuiſſe de Chriſto quàm ad ipſum proprie Iephthe, de quo ſcriptura narrationẽ ita conclu dit: Et iudicauit Iephthe Iſraël ſex annis & mortuus eſt Iephthe Galaadites, & ſepultus eſt in ciuitate ſua Galaad. Iudicauit ergo Iſraël ſicut cæteri iudices, non ibi regnauit vt princeps, ſicut hi qui in regnorum voluminibus continentur. Iam vero quòd poſteaquam eis idẽ Iephthe dux conſtitutus eſt, miſit nuncios ad hoſtes, prius pacis verba portantes, illud oſtenditur quod ait apoſtolus in quo Chriſtus loquebatur, Si fieri po-*Roma. 12.* teſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habẽtes. Verba porrò ipſa quę mandauit Iephthe, omnia pertractare nimis longum eſt feſtinantibus nobis: videntur tamen mihi ſic intelligenda, quantum attinet E ad ſignificationem futurorum, vt in eis aduertatur doctrina Chriſti, admonens nos quemadmodum ſit ambulandum, hoc eſt viuendum inter eos, qui non ſecundum propoſitũ vocati ſunt. Nouit enim dominus qui *2. Timo. 2.* ſunt eius. Iam verò quod cum eſſet debellaturus inimicos, factus eſt ſuper eum ſpiritus domini, ſignificatur ſpiritus ſanctus impertitus membris Chriſti. Quòd autem pertranſiit Galaad & Manaſſes, & tranſiit ſpeculam Galaad, & ab ſpecula Galaad tranſit ad filios Ammon, proficientia ſignificantur membra Chriſti ad victoriam de inimicis reportandam. Galaad quippe interpretatur abiiciens, & Manaſſes neceſſitas. Tranſeundi ſunt ergo à proficientibus: abiiciẽtes: id eſt cõtemnẽtes: tranſeunda & neceſſitas, ne fortè cum tranſierit qui proficit contemnentes. cedat terrentibus. Tranſeunda etiam ſpecula Galaad, quoniam Galaad etiam reuelatio interpretatur. Eſt autem ſpecula altitudo ad proſpiciendum vel deſpiciendum: id eſt deſuper aſpiciendum. Specula itaque Galaad congruenter mihi videtur ſignificare ſuperbiam reuelationis. Vnde dicit apo-*2. Cor. 12.* ſtolus, Et in magnitudine reuelationũ ne extollar. Ergo & ipſa tranſeunda eſt: id eſt, non eſt in ea manen-F dum propter cadendi periculum. His pertranſitis facile ſeparantur inimici, quod ſignificat dicendo, Et ab ſpecula Galaad tranſiit ad filios Ammon: de quibus inimicis iam ſuprà dictũ eſt. Et vouit Iephthe votũ, & dixit, Si traditione tradideris mihi filios Ammon in manu mea, & erit, quicunque exierit de ianuis domus meæ in obuiam mihi in reuertendo me in pace à filiis Ammon, & erit domino, & offeram eum holocauſtoma. Quemlibet in hoc loco cogitauerit Iephthe ſecundum cogitationẽ humanam, non videtur vnicam filiam cogitaſſe: alioquin non diceret, cum illam cerneret occurriſſe, Heu me filia mi impediſti me, in offendiculum facta es in oculis meis. Impediſti enim ita dictum eſt, tanquam ad hoc ſe impeditum iudicauerit, ne illud quod cogitarat impleret. Sed quem potuit cogitare primitus occurrentẽ, qui filios alios non habebat? An coniugem cogitauit, & vt hoc fieret deus noluit, & vt non relinqueret impunitum, ne quis deinceps id auderet: & vt magna prouidentia, ex hoc quoque ipſo quod accidit, ſacramentum eccleſiæ figuraret. Ex vtroque

G igitur prophetia coaptata eſt, ex eo quod vouens cogi-
rauit, & ex eo quòd nolenti cõrigit. Si etenim cõiugem
Geneſ. 2. cogitauit, coniunx Chriſti eccleſia eſt. Propterea relin-
quet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ,
& erunt duo in carne vna. Sacramentũ hoc magnũ eſt,
Epheſ. 5. inquit apoſtolus, ego autem dico in Chriſto & in ec-
cleſia. Sed quia huius Iephthe cõiunx virgo eſſe nõ po
tuit, in eo quòd filia potius occurrit, & inulta nõ remã-
ſit, prohibitum ſacrificium vouentis audacia, & virgi-
nitas eccleſiæ figurata eſt, Nec abhorret à vero, quòd
filiæ nomine eadẽ ſignificatur eccleſia: nam cuius alte-
riua typum gerebat etiam illa mulier, cui poſt tactã fim-
Marci 5. briam ſuam ſanatæ, ait dominus: Filia, fides tua te ſaluã
fecit, vade in pace. Et certe vnde nullus ambigit, diſci-
pulos ſuos ipſe ſponſi filios appellauit, & ſe apertiſsime
ſponſum iudicauit. Nõ poſſunt, inquit, ieiunare filij ſpõ
ſi quãdiu cum illis eſt ſponſus: venient autem dies cum
auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Holocau-
ſtoma ergo erit eccleſia, quam virginem caſtam beatus
apoſtolus appellat, quando in reſurrectione mortuo-
1. Cor. 15 rum fiet vniuerſa, quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors
in victoria. Tunc tradet regnum deo & patri. Quod re-
H gnum ipſa eccleſia eſt: ipſe cuius figuram tenet vouens,
ille geſtabat. Sed quoniam tunc fiet, cum cõpleta fuerit
ſexta ætas ſeculi, ideo ſexaginta dierum à virginitate di
latio poſtulata eſt. Ex omnibus quippe ætatibus eccleſia
Sex ætates mundi. congregatur. Quarum prima eſt, ab Adam vſque ad di-
luuium. Secunda à diluuio, id eſt à Noë vſque ad Abra-
ham. Tertia ab Abraham vſq; ad Dauid. Quarta à Da-
uid vſque ad tranſmigrationem in Babyloniam. Quin-
ta ab hac tranſmigratione vſque ad virginis partum.
Sexta inde vſque in huius ſeculi finem. Per quas ſex æta-
tes tanquam per ſexaginta dies fluit ſancta virgo ec-
cleſia virginalia ſua, quia licet virginalia tamen fuerant
peccata deflenda: propter quæ vniuerſa ipſa virgo toto
Mat. 6. orbe diffuſa quotidie dicit, Dimitte nobis debita no-
ſtra. Eoſdem autem ſexaginta dies, duos mẽſes maluit
appellare, quantum exiſtimo, propter duos homines:
vnum per quem mors, alterum per quem reſurrectio
morruorum, propter quos etiam duo teſtamenta dicũ-
tur. Quod vero factum eſt ex præcepto in Iſraël, ex die-
bus in dies conueniebãt lamentari filiã Iephthe Galaa-
diten, quatuor dies in anno nõ puto ſignificare aliquid
poſt impletum holocauſtoma, quod erit in vitam æter-
I nam, ſed preterita tempora in eccleſiæ, in quibus erãt lu
gentes. Quatriduo autem figurata eſt eius vniuerſitas,
propter qnatuor partes orbis, per quas longe lateq; dif-
fuſa eſt. Ad hiſtoriæ verò proprietatẽ, non arbitror hoc
decreuiſſe Iſraëlitas, niſi quia intelligebant in ea re iu-
dicium dei magis ad perfectionem patrum fuiſſe de-
promptum, ne tale vouere ſacrificiũ deinceps vllus au-
deret. Nam quare luctus & lamentatio decerneretur, ſi
votum illud lætitiæ fuit? Si autẽ & illud quòd populus
Effrẽ poſtea ab eodẽ Iephthe debellatus eſt, ad iudiciũ
dei, quod erit in fine, referendum eſt: ſicut ipſe domi-
nns dicit, Eos qui noluerunt me regnare ſibi, adducite
Lucæ 19. & interficite coram me: nec ibi quadragintaduo milia,
qui ceciderunt, vacanti numero cõmemorati ſunt. Si-
cut enim illi duo menſes propter ſexaginta dies ſena-
rium numerum ſex ætatum ſignificant: ita & ibi ſexies
ſeptenarius ductus hoc idem figurat, quantũ ad ſex æta-
tes ſeculi pertinet: ſexies enim ſeptem quadragintaduo
ſunt. Nec fruſtra & ipſe Iephthe ſex annis populũ iudi-
50. cauit. Quæri poteſt quomodo dixerit angelus ad
Iudic. 13. matrem Sampſonis, cum annunciaret ei filium futurũ,
quia ſterilis erat. Et nunc obſerua, & non bibas vinum K
& ſiceram, non mãduces omne immundum. Quid eſt
enim immundum niſi forte diſſolutio diſciplinæ, quæ
eſſe cœperat in Iſraël, & iam ad ea manducanda eos la-
befecerat, quæ prohibuerat deus in generibus anima-
lium? Cur enim non credatur etiã hoc eos multo pro-
cliuius facere potuiſſe, qui etiã ad cultum idolorũ trãſ- 51.
gredie bantur? Quod mater Sampſonis viro ſuo in- Iudic. 13.
dicans quemadmodum illi angelus annunciauerit filiũ
futurũ, dixit, Et interrogabam eum vnde eſſet, & nomẽ
ſuum non annunciauit mihi. Quæri poteſt vtrũ verum
dixerit, quoniã hoc non legitur, cum ei angelus loque-
retur. Sed intelligendum eſt hoc ibi ſcripturam tacuiſ-
ſe, hic autem commemoraſſe quod ibi tacuerat. Illud
etiam quod non ait, Interrogaui eum quid vocaretur,
& nomen ſuum non annunciauit mihi, ſed ait, Inter-
rogaui vnde eſſet: videtur inconſequens quod addidit,
& nomen ſuum non annunciauit mihi. Non enim no-
men eius interrogauerat, cum quæreret vnde eſſet, ſed
locum vel ciuitatem, cum hominem putaret. Nã & ho-
minem dei eum appellauit, ſpecie tamen vel habitu an-
gelo ſimilem: hoc eſt quia tam præclarum vidit, ſicut
ipſa narrauit. Sed ſi ita diſtinguatur, Et interrogabam L
eum vnde eſſet, & nomen ſuum: vt ſubaudiatur, inter-
rogabam eum, & poſtea inferatur, non annunciauit mi-
hi, non habet quæſtionem: ad vtrunq; enim referri po-
teſt quod ait, non annunciauit mihi: id eſt nec vnde eſ-
ſet, nec nomen ſuum. Item quod ait eadem mulier 52.
dictum ſibi eſſe ab angelo, quoniam Nazaræus dei erit Iudic. 13.
puer à ventre vſque ad diem mortis ſuæ: non legitur ab
angelo dictum. Et quod legitur dictũ, Ipſe incipiet ſal-
uum facere Iſraël de manu Philiſtiim, non eſt à muliere
commemoratum. Itaq; & aliquid nõ dixit quod audi-
uit, & tamen nihil credenda eſt dixiſſe, quod non au-
diuit: ſed ſcripturã potius non omnia verba angeli po-
ſuiſſe, cum ipſum mulieri loquentem inſereret narra-
tioni. Ideo autem dictum eſt, à ventre vſq; ad diẽ mor-
tis ſuæ: quia Naxaræi dicebantur in lege ad tempus qui
votum habebant, ſecundum ea quæ ſcriptura per Moy-
ſem præceperat. Vnde hoc eſt quod huic iuſſum eſt vt
ferrum non aſcenderet in caput eius, & vinum & ſice-
rã non biberet. Hoc enim tota vita ſua obſeruauit Sam-
pſon, quod illi qui vocati ſunt Naxaræi, certis diebus
obſeruabant, vouentes, votúmq; reddentes. Quod 53.
dicit ſcriptura, Quoniam ignorauit Manue, quia ange- Iudic. 13.
lus dei eſt: manifeſtum eſt etiam eius vxorem homi- M
nem crediciſſe. Quòd ergo ei dixit, Vim faciamus tibi
nunc, & faciamus in conſpectu tuo hædum caprarum,
tanquam hominem inuitauit, ſed ita vt hoc cum illo
expularetur quod ſacrificium feciſſet. Nam facere hæ-
dum caprarum non ſolet dici, niſi cum ſit ſacrificium.
Denique & ita ille reſpondit, Si vim feceris mihi non
manducabo de panibus tuis: vbi oſtendit ſe fuiſſe ad
epulas inuitatum: Deinde addidit, Et ſi feceris holo-
cauſtum domino offeres illud. Vtique ideo dixit, Si fe-
ceris holocauſtum: quia ille dixerat, Faciamus in con-
ſpectu tuo hædum caprarum. Non autem omne ſacri-
ficium holocauſtum erat: nam de holocauſto non
manducabatur, quia totum incendebatur, & ideo voca
batur holocauſtum. Sed angelus etiam non manduca-
turus, holocauſtum potius fieri admonuit, non tamen
ſibi, ſed domino: propter hoc maxime, quia gens Iſraël
illo tempore conſueuerat quibuſlibet diis falſis ſacrifi-
care: vnde & tunc offenderat deum, vt traderetur ini- 54.
micis per quadraginta annos: Quid ſibi vult, quòd Iudic. 13.
poſteaquam

A poſteaquam manifeſtatus eſt Manue & vxori eius angelus, qui cum eis loquebatur, dixit idem Manue vxori ſuæ, Morte moriemur, quoniam deum vidimus: ex illa ſcilicet legis ſententia, vbi ſcriptum eſt, Nemo poteſt faciem meam videre & viuere. Opinabantur ergo vt homines deum ſe vidiſſe, tanto vtique miraculo facto, quod in igni ſacrificij ſtetit, qui cũ illis prius quaſi homo loquebatur. Sed deum in angelo, an deum ipſum angelum appellabant? Sic enim ſcriptũ eſt, Et aſſumpſit Manue hædum caprarum, & ſacrificium obtulit ſuper petram domino mirabilia facienti, & Manue & vxor eius expectabant. Et factum eſt dum aſcẽderet flamma deſuper altare ad cœlum, & aſcendit angelus domini in flamma: & Manue vxorq; illius expectabant: & ceciderunt ſuper faciem ſuam ſuper terram, & non appoſuit vltrà angelus domini apparere ad Manue & ad vxorem eius. Tunc cognouit Manue quoniam angelus domini eſt, & dixit Manue ad vxorẽ ſuam, Morte moriemur quoniã deum vidimus. In his ergo verbis quia nõ dixit, Morte moriemur, quoniam angelum domini vidimus: ſed, deum vidimus: oritur quæſtio, vtrum in angelo intelligebant deum, an eundem angelum deum

B vocabant: Illud enim tertium, quod deum putauerant qui erat angelus, dici non poteſt, apertiſsime dicente ſcriptura, Tunc cognouit Manue quoniã angelus domini eſt. Sed vnde metuebant mortem? Non enim ſcriptura in Exodo dixerat, Nemo videt faciem angeli, & viuet: ſed faciem meam dixit, cum deus loqueretur. An & in hoc ipſo quòd in angeli præſentia deum cognouerat Manue, ita perturbatus eſt vt mortẽ timeret? Quod autem illi vxor ſua reſpondit, Si vellet dominus mortificare nos, nõ accepiſſet de manu noſtra holocauſtoma & ſacrificium, nec illuminaſſet nos ad omnia hæc, ſed nec inaudita feciſſet nobis hæc. Vtrum ipſum angelum crediderunt accepiſſe ſacrificium, quia viderunt eum in altaris flamma ſtetiſſe? An per hoc intellexerunt accepiſſe dominum, quia hoc fecit angelus, vt ſe oſtenderet angelum? Quodlibet autem horum ſit, iam tamen angelus dixerat, Si autem facis holocauſtum, domino
Eſaia 9. offer illud: hoc eſt non mihi, ſed domino. Quod ergo ſtetit angelus in altaris flamma, magis ſignificaſſe intelligendus eſt illum magni conſilij angelum in forma ſerui, hoc eſt in homine, quem ſuſcepturus erat, non accepturum ſacrificium, ſed ipſum ſacrificium futurum.

C Quid eſt quod dictum eſt, quod percuſsit alienige-
55. nas Sampſon tibiam ſuper femur. Quis enim habet ti-
Lucæ 15. biam ſuper femur, cum tibia deorſum verſus non ſit niſi à genu vſque ad talum. Deinde ſi locum corporis ſignificauit, vbi eos vulnerauit? nunquidnã omnes quos percuſsit in vno corporis loco fuerat vulneraturus? Quod ſi eſſet credibile, poſſemus forſitan ſuſpicari eum pugnaſſe tibia alicuius animalis tanquam fuſte, & ea illos ſuper femora percuſsiſſe: ſicut de illo ſcriptum eſt, quòd maxilla aſini mille occiderit. Sed neque illud, vt dixi, credibile eſt, quòd pugnans vnum tantùm locum obſeruauerit vbi eos percuteret: & non ait ſcriptura, Percuſsit eos tibia ſuper femur: ſed, tibiã ſuper femur. Nimirum ergo inuſitata locutio facit obſcuritatem. Ita enim dictum eſt, ac ſi diceretur, percuſsiſſe eos valde mirabiliter: id eſt vt admirando ſtupentes, tibiam ſuper femur ponerent: tibiam ſcilicet vtius pedis ſuper femur alterius, ſicut ſolent ſedere, qui mirando ſtupent. Tanquam ſi diceretur, Percuſsit eos manũ ad maxillã: id eſt tanta cæde, vt manum ad maxillam triſti admiratione ponerent. Hunc ſenſum ita ſe habere etiã inter-

D pretatio, quæ eſt ex Hebræo, ſatis edocet. Nam ita legitur, Percuſsit eos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram femori imponerent. Tale eſt enim, ac ſi diceret, tibiam femori imponerẽt: quoniam ſura vtique retrorſus cum tibia eſt. Quid eſt quod ait Sampſon viris Iuda, iu-
rate mihi ne interficiatis me vos, & tradite me eis, ne 56. *Iudic. 15.*
forte occurratis in me vos? Quam locutionem ita nonnulli interpretati ſunt, Ne forte veniatis aduerſum me vos. Sed hoc eum ne ab his interficeretur dixiſſe illud indicat, quod in Regnorum libro ſcriptum eſt, iubente Salomone vt homo occideretur, & dicente, Vade occurre illi. Quod ideo non intelligitur, quia non eſt cõſuetudinis apud nos ita dici, Sic enim quod militares poteſtates dicunt. Vade, alleua illum: & ſignificat, occide illum: quis intelligat niſi qui illius locutionis cõſuetudinem nouit? Solet & vulgo apud nos dici, Compendiauit illi: quod eſt occidit illum. Et hoc nemo intelligit, niſi qui audire conſueuit. Hæc eſt enim vis generalis omniũ locutionum, vt, quemadmodum ipſę linguæ, non intelligantur niſi audiendo vel legendo diſcantur.

FINIS. E

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, QVAESTIONVM EVANGELICARVM LIBER PRIMVS.

PROLOGVS.

HOc opus non ita ſcriptũ eſt, ac ſi euãgeliũ exponendũ ex ordine ſuſceptũ eſſet à nobis: ſed pro arbitrio & tẽpore cõſulentis, cum quo legebatur†, ſi quid ei videbatur obſcurũ. Ideoq; multa & *† al. agebatur.* fortaſsis obſcuriora prætermiſſa ſunt, quia iam ea nouerat, qui ea quæ nondũ nouerat, inquirebat. nec tenere volebat feſtinationem ſuam in iis quæ antea iam ſic acceperat, vt etiam aſsiduitate audiendi atque tractandi memoriæ ſtabiliter firmeq; mandaret. Nonnulla etiam hic non eodem ordine inueniũtur expoſita, quo in euãgelio narrata ſunt, quoniam quadam F feſtinatione dilata, cum tempus daretur, retractabãtur: & eo loco ſcribebãtur, qui vacuus in ordine iam expoſitarum rerum ſubſequebatur. Quod poſteaquam comperi, ne quis fortè quærens aliquid legere in hoc opere, quod eum in euangelio mouiſſet, & ad quęrendum excitaſſet, tædio perturbati ordinis, offenderetur, quandoquidem ea quæ carptim, vt poterant dictabantur, in vnum corpus collecta & contexta cognoui, feci vt ordo numerorum præſcriptus titulis, quod cuique opus eſſet, facile inueſtigaret.

CVm diceret dominus Ieſus, Nemo 1.
nouit filium niſi pater: non dixit, *Mat. 11.*
Et cui voluerit pater reuelare: quemadmodum cum diceret, Nemo nouit patrem niſi filius: addidit, & cui voluerit filius reuelare. Quod non ita intelligendum eſt, quaſi filius à nullo poſſit cognoſci, niſi à patre ſolo: pater autem non

G ſolùm à filio, ſed etiam ab eis quibus reuelauerit fi-
lius. Sic enim potius dictum eſt, vt intelligamus & pa-
trem & ipſum filium per filium reuelari: quia ipſe eſt
mentis noſtræ lumen, vt quod poſtea intulit, Et cui vo-
luerit filius reuelare: non tantum patrem, ſed etiam fi-
lium accipias. Ad totum enim quod dixit, illatum eſt:
verbo enim ſuo ipſe pater declaratur. Verbum autem
non ſolum id quod per verbum declaratur, ſed etiam
2. ſeipſum declarat. Quòd diſcipuli domini cœperunt
Mat. 12. vellere ſpicas & manducare, quod niſi confricantes eas
facere non poſſent, hoc eſt, Mortificate membra veſtra
Coloſſ. 3. quæ ſunt ſuper terram: id eſt quia quiſque non tranſit
in corpus Chriſti, niſi carnalibus expoliatus. Hinc
Coloſſ. 2. eſt, Exuite vos veterem hominem. Hinc eſt, Circunci-
ſione non manufacta in expoliationem carnis.
3. Arundinem quaſſatam Iudæos dicit, propter quod
Mat. 12. & vnum erant, & ab inuicem diſcrepebant. In lino fu-
migãte notandum, quia deſerto lumine facit putorem.
4. Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus &
Mat. 12. mutus: id eſt, qui non credit, & ſubditus eſt diabolo: qui
non intelligit, & non confitetur ipſam fidem, de qua
dictum eſt, Ore autem confeſsio fit ad ſalutem: vel qui
Roma. 5. non dat laudem deo. Quod dixit, Et ſi ego in Be-
5. elzebub eiicio dæmones, etiam ſecundum veſtram ſen-
Matt. 12. H tentiam, igitur peruenit in vos regnum dei: quia regnũ
diaboli ſtare non poteſt, quod aduerſum ſe diuiſum eſ-
ſe fatemini. Regnum dei nunc dicit, quo dãnantur im-
pij, & à fidelibus de peccatis ſuis pœnitentiam non a-
gentibus ſecernuntur, Fortem illum appellat, quia ipſe
tenebat ne poſſent viribus ſuis ab illo ſe homines erue-
re, ſed per gratiam dei. Vaſa eius dicit omnes infideles.
Niſi prius alligauerit fortem: alligauerit dixit, poteſta-
tem illi ademerit impediendi voluntatem fidelium à
6. ſequendo Chriſtum, & obtinẽdo regnum dei. Pro-
Mat. 12. geniem viperarum eos dicit, quia & diaboli filios eos
appellat. Intantum enim quiſque filius eſt diaboli, in-
quantum eum peccando imitatur. Sicut enim fuit
7. Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus,
Mat. 12. ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus &
tribus noctibus. Sextæ feriæ diei partem qua ſepultus
eſt cum præterita nocte, pro nocte & die accipias, hoc
eſt pro toto die, ſabbati noctem & diem, & noctem do-
minicam cum eodem die illuceſcente: ac per hoc acci-
piendo partem pro toto, habes triduum & tres noctes.
Quòd enim dicuntur decẽ menſes prægnantis, nouem
I ſunt pleni: ſed initium decimi pro toto accipitur. Et ꝗ
Mat. 17. ſe dominus oſtendit in monte, poſt ſex dies factum di-
Lucæ 9. cit vnus euangeliſta: alter vero poſt octo dies dicit: par-
Geneſ. 1. tem poſteriorem primi diei, in quo futurum hoc do-
2. Cor. 4. minus promiſit, & partem priorem nouiſsimi diei in
quo completum eſt quod promiſit, pro totis atque in-
tegris diebus annumerans: vt intelligas eum qui dixit,
poſt ſex dies, ſolos medios commemoraſſe, qui vere to-
ti atque integri completi ſunt: In Geneſi enim à lumi-
ne incipit dies, & finit ad tenebras, ad ſignificandum
lapſum hominis. Nunc autem à tenebris ad lucem, ſi-
cut dictum eſt, de tenebris lucem clareſcere: quia à pec-
catis homo liberatus, peruenit ad lumen iuſtitiæ.
8. Cum ſpiritus immundus exierit ab homine: ſigni-
Mat. 12. ficat quoſdam ita crediturос, vt ferre non poſsint la-
bores continentiæ, & ad ſeculum redituri ſint. Quod
dictum eſt, Aſſumit ſecum alios ſeptem: intelligitur
quia cum quis ceciderit de iuſtitia, etiam ſimulationem
habebit. Cupiditas enim carnis expulſa per pœniten-
tiam à conſuetis operibus, cum non inuenerit in qui-
bus delectationibus requieſcat, auidius redit, & rurſus K
occupat mentem hominis: ſic cum expulſa eſſet iuſti-
tia, negligentia ſubſecuta eſt, vt non introduceretur
tanquam habitator mundatæ domui ſermo dei per ſa-
nam doctrinam, Et quoniam non ſolum habebit illa
ſeptem vicia, quæ ſeptem virtutibus ſpiritalibus ſunt
contraria, ſed etiam per hypocriſim ſe illas virtutes ha-
bere ſimulabit: propterea aſſumptis ſecum ſeptem aliis
nequioribus, hoc eſt ipſa ſeptenaria ſimulatione, redit
illa concupiſcentia, vt ſint nouiſsima hominis peiora
quàm erant prima. Quod dicit, Aliud centeſimũ, 9.
aliud ſexageſimum, aliud triceſimũ, Centeſimum mar-
tyrum propter ſanctitatem vitæ vel contemptum mor-
tis. Sexageſimum virginum propter ocium internum, *Mat. 13.*
quia non pugnant contra conſuetudinem carnis, So-
let enim ocium concedi ſexagenariis poſt militiam,
vel poſt actiones publicas. Triceſimum coniugatorum,
quia hæc eſt ætas præliantium: ipſi enim habent acrio-
rem conflictum, ne libidinibus ſuperentur. Omnis 10.
immunditia in ſegete, zizania dicitur. Quod primo
ſeparatur, zizania dicitur: quia tribulatione præceden-
te ſeparabuntur impij à piis, quod per bonos angelos L
intelligitur fieri. Quia officia vindictæ poſſunt im- *23.q.5.ca.*
plere boni bono animo, quomodo lex quomodo iu- *officia.*
dex: officia vero miſericordiæ mali implere non poſ-
ſunt. Granum ſinapis ob feruorem fidei, vel quòd 11.
dicatur venena expellere, maius fit omnibus oleribus,
id eſt dogmatibus. Dogmata autem ſunt placita ſecta-
rum: id eſt quod placuit ſingulis ſectis. Fermentum 12.
quod accepit mulier, & abſcondit in farinæ ſatis tribus,
Mulierem ſapientiam dicit: fermentum, dilectionem:
quod feruere facit & excitat. In farinæ autem ſatis tri-
bus, vel tria illa in homine, Ex toto corde, & ex tota *Deute. 6.*
anima, & ex tota mente: vel tria illa fructifera, Centeſi- *Mat. 22.*
mum, ſexageſimum, triceſimum: vel tria illa genera ho- *Ezech. 14.*
minum, Noë, Daniël, & Iob. Theſaurum in agro ab- 13.
ſconditum, dixit duo teſtamenta legis in eccleſia, quæ
quis cũ ex parte intellectus attigerit, ſentit illic magna
latere, & vadit & vendit omnia ſua, & emit illum: id
eſt, contemptu temporalium comparat ſibi ocium vt ſit
diues cognitione dei. Quod dixerunt Iudæi, Vn- 14.
de huic ſapientia hæc & virtutes? Sapientia in his quæ *Mat. 13.*
loquebatur, virtutes in his quæ operabatur, ideoque &
apoſtolus cum dixit Chriſtum dei virtutem & dei ſa- *1. Cor. 1.*
pientiam: virtutem ad ſigna retulit propter Iudæos, ſa-
piẽtiam autem ad doctrinã propter Græcos, id eſt gen-
tiles. Quod dixerunt diſcipuli phantaſma eſſe: ſi- 15.
gnificat id quod dictum eſt, Putas inueniet fidẽ in ter- *Mat. 14.*
ra, quia quidam qui ceſſerint diabolo, de Chriſti ad- *Lucæ 18.*
uẽtu dubitabũt. Quod autẽ Petrus implorat à domino
auxiliũ ne mergatur, ſignificat quibuſdã tribulationi- M
bus etiã poſt vltimã perſecutionem purgãdam eſſe ec-
cleſiam. Quod & Paulus ſignificat dicens, Saluus erit,
ſic tamẽ quaſi per ignem. Quod ſequitur, Vt adorantes
omnes qui in naui erant, dicerent, Vere filius dei es: ſi-
gnificat claritatem eius tũc manifeſtã futuram, per ſpe- *1. Cor. 3.*
ciem iã videntibus qui per fidẽ nunc ambulãt. Mu- 16.
nus quodcunq; eſt ex me, tibi ꝓderit: id eſt munus quod *Mat. 15.*
offers cauſa mei, ad te iam pertinebit. Quibus verbis ſi-
gnificant filij iam nõ ſibi opus eſſe parẽtum pro ſe obla-
tiones, quod ad eam ætatẽ perueniſſent, vt poſſent iam
ipſi offerre pro ſe, In hac ergo ætate conſtitutos, vt poſ-
ſent parẽtibus ſuis hoc dicere cum hoc dixiſſent, nega-
bãt Phariſæi reos eſſe, ſi parentibus ſuis non præſtarent
honorem. Omnis plantatio quam non plantauit 17.
pater

A pater meus cœleſtis eradicabitur: id eſt, carnalis cupi-
Mat. 15. ditas, ſecũdum quam ſentientes offendebantur de præ-
termiſsis rerum ſignis, vel etiam traditionibus ſuis: &
præcepta vitæ non curabant, quæ à cupiditate animum
18. purgant. Quòd & puerum Centurionis, & filiam
Mat. 8. Chananeæ mulieris non veniens ad domos eorum, ſal-
Mat. 15. uat, ſignificat gentes ad quas non venit, ſaluas fore per
verbum ſuum. Quò ipſis rogantibus filij ſanantur, in-
telligẽda eſt eccleſiæ perſona, quæ ſibi eſt & mater & fi-
lij: nam ſimul omnes, quibus conſtat eccleſia, mater di-
citur, ſinguli autem iidem ipſi filij appellãtur. Quòd
19. turbæ obtulerũt domino mutos, Mutos qui dominum
Mat. 15. non laudant, vel non confitentur fidem: cæcos qui non
intelligunt, etiam ſi obtemperant iubẽtibus: ſurdos qui
non obtemperãt, etiam ſi intelligunt: claudos qui præ-
cepta non implent. Quod dixit, Facto veſpere di-
20. citis, ſerenum erit, rubicundum eſt enim celum: id eſt,
Mat. 16. ſanguine paſsionis Chriſti, id eſt in primo aduentu
indulgentia peccatorum datur: Et mane, hodie tempe-
ſtas, rubet enim cum triſtitia cœlum: id eſt, quòd ſecun-
do aduentu igne præcedente venturus eſt. Faciem ergo
cœli iudicare noſtis, ſigna autem temporum non po-
B teſtis? Signa temporum dixit de aduentu ſuo vel paſ-
ſione, cui ſimile eſt roſeum cœlum veſpere. Et item de
tribulatione ante aduentum ſuum futura, cui ſimile eſt
21. mane rorſeum cum triſtitia cœlum. Quod dicit
Mat. 17. dominus, Helias quidem venturus eſt, & reſtituet om-
nia: id eſt, vel eos quos perſecutio Antichriſti contur-
bauerit: vel vt ipſe reſtituat moriendo quæ debet.
22. Quod dicit, Sæpe cadit in ignem, & aliquando in
Mat. 17. aquam: Ignem ad iram, quod alia petat: aquam ad volu-
ptates carnis. Item quod dicunt diſcipuli, Quare nos
non potuimus eiicere eum ne illis miraculis faciendis
extolerentur in ſuperbiam, admoniti ſunt potius per
humilitatem fidei, quaſi per ſinapis granum, elationem
terrenam, quæ montis nomine ſignificata eſt, curare vt
23. tranſiret. Quod dicit, Ergo liberi ſunt filij: In om-
ni regno intelligendum eſt liberos eſſe regni filios:
id eſt non eſſe vectigales. Multo ergo magis liberi eſſe
debent in quolibet regno terreno, filij regni illius ſub
24. quo ſunt omnia regna terræ. Quod dominus di-
Mat. 18. cit, Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis,
id eſt ex humilibus, quales vult eſſe diſcipulos ſuos, non
C obtemperando, vel etiam contraueniẽdo, ſicut de Ale-
2. Tim. 4. xandro ærario Apoſtolus dicit, Expedit ei vt mola aſi-
naria ſuſpendatur collo eius, & præcipitetur in profun-
dum maris: id eſt congruit ei, vt cupiditas rerum tem-
poralium, cui ſtulti & cæci colligantur, eum deuinctum
25. pondere ſuo deducat ad interitum. Quod oblatus
Mat. 18. eſt domino debitor decem milium talentorum, & iuſ-
ſit eum venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia
quæ habebat, & reddi intelligendum eſt decem præce-
ptorum legis eum fuiſſe debitorem: & pro cupiditate
atque operibus ſuis tanquam vxore & filiis pœnas ſol-
uere debuiſſe, quod eſt precium eius: precium enim vẽ-
diti ſupplicium damnati intelligitur. Quod dicit, No-
luit ignoſcere conſeruo ſuo, ſed abiit & miſit eũ in car-
cerem: & reliqua. intelligendum, tenuit contra eũ hunc
animum, vt ſupplicia illi vellet. Conſerui autẽ qui nar-
rauerunt domino quæ fiebant, poteſt intelligi eccleſia,
quæ & illum ſoluit, & illum ligat. Quod ait domi-
26. nus, diuitem nõ intrare in regnum dei, Et diſcipuli di-
Mat. 19. cunt, quis poteſt ſaluus fieri? cũ pauci ſint diuites in cõ-
paratione multitudinis pauperum: intelligẽdum quòd
omnes qui talia cupiunt, in eorũ in numero haberi ani-
maduerterint. Quòd dominus ſeorſum de duobus D
diſcipulis paſſurum refert, ad confirmandum in poſte-
rum teſtimoniũ fecit: quia dixit, In ore duum vel trium Mat. 10.
teſtium ſtabit omne verbum. Vt enim neque vulgare- 1. Retract.
tur, quod dicebat, neque careret humani teſtimonij fir- cap. 12.
mitate paucioribus quàm duobus dicere nõ potuit. Vel Mat. 18.
ad ſacramentum charitatis oſtendendum, Minus enim
quàm inter duos charitas eſſe non poteſt. Erat autem il-
le nõ neceſsitate debiti propter peccatum ſuum, ſed ad
ſoluenda noſtra peccata charitate paſſurus. Ab Hie- 28.
rico egreditur dominus, iam de iſta terra reſurrectione Mat. 20.
diſcedens: ſequũtur eum turbæ multæ, credunt in eum
populi & gentes. Duo autem cæci ſedentes iuxta viam,
ſignificant de vtroq; populo quoſdam iam cohærentes
per fidem diſpenſationi, temporali ſecũdum quã Chri-
ſtus via eſt, & deſiderantes illuminari: id eſt aliquid de
verbi æternitate intelligere: quod trãſeunte Ieſu impe-
trare cupiebant: id eſt per meritum fidei qua creditur
filius dei, & natus homo & paſſus propter nos. Per hanc
enim diſpenſationem quaſi tranſit Ieſus, quia talis actio
temporalis eſt. Oportebat autem vt tantum clamarent,
donec reſiſtentis ſibi turbæ ſtrepitum vincerent: id eſt
tam perſeueranter animum intenderent orando atque E
pulſando, quouſque conſuetudinem deſideriorum car-
nalium, quæ tanquam turba obſtrepit cogitationi, lucẽ
veritatis æternæ videre conanti, vel ipſam hominum
carnalium turbam ſtudia ſpiritalia impedientem, for-
tiſsima intentione ſuperarent. Itaque audiens Ieſus qui
ait, Petenti dabitur, & quærẽs inueniet, & pulſanti ape- Mat. 7.
rietur, venientes ad ſe ipſos, ſcilicet deſiderij ardore
peruenientes ad id quod deſiderant, ſtans eos tangit
atque illuminat. Non enim ſicut illa diſpenſatio tẽpo-
ralis, ita etiam verbi æternitas tranſit, quæ in ſeipſa ma- Sapien. 7.
nens omnia innouat. Quapropter quia fides incarna-
tionis temporalis ad æterna intelligenda nos præpa-
rat, tranſeunte Ieſu admoniti ſunt vt illuminarentur,
& ab ſtante illuminati ſunt, Temporalia enim tranſ-
eunt, æterna ſtant. Quod dominus dicit diſcipu- 29.
lis ſuis, Dicetis monti huic, tolle te, & iacta te in mare: Mat. 17.
de ſuperbia dixit quę ad ſeculares pertinet. Hoc ſibi ſer-
uus dei dicere debet, vt eam à ſe repellat, quia ipſi non
congruit: vel quòd per eorum fidem, quia per eos Euã-
gelium prædicatum eſt, ipſe dominus qui mons appel-
latus eſt, ablatus eſt à Iudæis, vt in gẽtes tanquam in ma- F
re porro iaceretur. Quod dominus dicit, Et qui ce- 30.
ciderit ſuper lapidem iſtum confringetur: ſuper quem Mat. 21.
vero ceciderit conteret eum. De his dicit quòd cadent
ſuper eum, qui illum modo contemnũt, vel iniuriis af-
ficiunt: ideo nondum penitus intereunt, ſed tamen cõ-
fringuntur, vt non recti ambulent. Super quos autẽ ca-
dit, veniet illis deſuper in iudicio cum pœna perditio-
nis: ideo dicit, conteret eos, vt ſint impij tanquam pul- Pſalm. 1.
uis quem proiicit ventus à facie terræ. Quod do- 31.
minus dicit, Simile eſt regnum cœlorum homini regi Mat. 22.
qui fecit nuptias filio ſuo. Nuptias dixit verbum incar-
natum, quia in ipſo homine ſuſcepto eccleſia deo copu-
lata eſt. Quòd dixit, Tauri mei & altilia occiſa ſunt, tau-
ros dixit principes plebium. Altilia vero omnia ſagi-
nata. Quòd dixit dominus, Ite ad exitus viarũ, & quoſ-
cunque inueneritis, vocate ad nuptias: viæ intelligun-
tur dogmata gentium, quia ex omnibus illis ad nuptias
venerunt: id eſt Chriſto crediderunt. Quod Sad- 32.
ducæi dicunt domino, fuerunt apud nos ſeptem fra- Mat. 22.
tres, & vnus accepta vxore obiit, & ſecundus, & cæte-
ri: intelliguntur homines impij, qui fructum iuſtitiæ

G non potuerunt afferre in terra per omnes ſeptē mundi
ætates, quibus iſta terra cōſiſtit:poſtea enim & ipſa ter-
ra tranſiet,per quem omnes illi quaſi ſeptem mariti ſte-
33. riliter tranſierunt. Quod dominus dicit, In his
Mat. 22. duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ: pendet
dixit,id eſt illò refertur, ibi habet finem. Quod do-
34. minus dixit, Quid enim maius eſt, aurum an templum
Mat. 23. quod ſanctificatur per aurū? Et item dixit, Quid enim
maius eſt, donum an altare quod ſanctificat donū? In-
telligendum templum & altare ipſum Chriſtum: Au-
rum & donum, laudes & ſacrificia precum, quæ in eo
per eum offerimus. Non enim ille per hæc, ſed iſta per
35. illum ſanctificantur. Quod dominus dixit, Excolá-
Mat. 23. tes culicē:refertur ad id quod dixit, decimare illos mi-
nuta quæq;. Camelum glutiētes,refertur ad id quod di-
xit, Præteritis grauiora legis,miſericordiā & iudicium
& fidem:vt iſte ſit ſenſus. Minima obſeruatis, maxima
contēnitis. Ex hac enim peruerſitate etiam illud eis ac-
cidit,quò poſſunt hæc per allegoriam referri, vt dimit-
Mat. 27. terent Barrabam, quia videlicet nō ſoluerat ſabbatum,
quod magna diligentia carnaliter obſeruabant: Occi-
derent autem dominum,ſpiritaliter ſabbatum inſinuā-
tem per miſericordiam & iudicium & fidem, quæ illi
H maxime contēnebant. Nam & culicis nomine non ab-
ſurdè figuratur ſeditioſus homicida: quia hoc animal
& ſtrependo inquietat,& ſanguine delectatur:& came-
li nomine propter humilitatem ſe ab ſubeunda onera
ſubmittentis, propter magnitudinem intelligitur con-
36. gruenter dominus. Quod dixit dominus ad Hie-
Mat. 23. ruſalem, Quotiens volui congregare filios tuos, ſicut
gallina congregat filios ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti.
Hoc genus animantis magnum affectum in filios ha-
bet, ita vt eorum infirmitate affecta & ipſa infirmetur:
& quod difficilius in cæteris animantibus inuenies,alis
ſuis filios protegens, contra miluum pugnat: ſic etiam
mater noſtra ſapientia dei, per carnis ſuſceptionē infir-
1. Cor. 1. mata eſt quodammodo:vnde & apoſtolus dicit, Quod
infirmum eſt dei,fortius eſt hominibus: protegit infir-
mitatem noſtram, & reſiſtit diabolo, ne nos rapiat. In
qua defenſione, quod illa aduerſus miluū conatur affe-
37. ctu:hæc aduerſus diabolū perficit poteſtate. Quod
Mat. 24. ait, Orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato: id eſt
ne impedimento aliquo detineamini: quia & hyeme,
I imbribus vel frigore:& ſabbato, in quo proficiſci nō li-
cebat impediebatur quis ab itinere: vel aliud, ne in tri-
ſtitia aut lætitia rerum temporalium quis inueniatur
38. à die illa. Quod dominus dicit, Sicut enim ful-
Mat. 24. gur exit ab Oriente,& peruenit vſq; ad Occidentem ita
erit & aduentus filij hominis.Orientis & Occidētis no-
mine totum orbem voluit ſignificare, per quem futura
Lucæ 24. erat eccleſia, incipiente euangelio ab Hieruſalem, ſecū-
Mat. 26. dum illum ſenſum, quo dixit, Amodo videbitis filium
hominis venientem in nubibus. Conuenienter enim
eccleſiam nunc fulgur nominauit, quod maxime ſolet
emicare de nubibus.Conſtituta ergo authoritate eccle-
ſiæ per orbem terrarum clara atq; manifeſta, cōſequen-
ter diſcipulos admonet, atque omnes fideles, & qui in
eum credere voluerint, ne ſchiſmaticis atque hæreticis
credant. Vnumquodque enim ſchiſma, & vnaquæque
hæreſis, aut locum ſuum habet in orbe terrarum, partē
aliquam tenens, aut obſcuris atque occultis cōuenticu-
lis curioſitatē hominū decipit. Ad quod pertinet quod
Marci 13. ait, Si quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus aut illic:
quod ſignificat terrarū partes & prouinciarum. Aut in
penetralibus aut in deſerto: quod ſignificat obſcura &
occulta cōuenticula hæreticorum. Quod ergo dixit, ab K
Oriente in occidentem peruenturum aduentum ſuum:
cōtra illos valet qui per terrarum particulas nominan-
tur, & dicunt apud ſe eſſe Chriſtum. Quod autem ait,
Sicut fulgur:contra illos valet, qui occultè congregant
tanquam in penetralibus, & paucos tāquam in deſerto:
ad manifeſtationem quippe claritatémq; pertinet eccle
ſiæ fulguris nomen, ſignificās etiam noctem vel nubila
ſeculi huius:tūc enim fulguris cādor apparet. Quod 39.
dixit, Ab arbore autem fici diſcite ſimilitudinem.Arbo *Mar. 24.*
rem fici genus humanum intellige,propter pruritū car-
nis:cum iam ramus eius tener fuerit, id eſt cum filij ho-
minum per fidem Chriſti ad ſpiritales fructus profece-
rint,& in eis honor adoptionis filiorum dei eminuerit.
Quod dominus de Iuda dixit, Bonū erat illi non na- 40.
ſci:vtrum in hanc vitā, vt vſitatè locutus ſit. Non enim
poteſt bonum eſſe aliquid ei qui non eſt:& ſi quiſquam
contendit eſſe aliquam vitā ante iſtam, non Iudæ tantū
vt naſceretur,ſed nulli expedire cōuincitur. An diabo-
lo dicit non naſci ad peccatū:an etiā bonum illi erat vt
Chriſto non naſceretur per vocationem, ne eſſet apo-
ſtata? Quòd dominus triginta argenteis venditus 41.
eſt,ſignificat per Iudā Iudæos iniquos,qui ſequētes car- *Mat. 26.*
nalia & temporalia, quæ ad quinque ſenſus pertinent L
corporis,Chriſtum habere noluerunt. Quod quia ſexta
mundi ætate fecerunt, ſexies quinos eos tanquā preciū
venditi domini accepiſſe ſignificatum eſt. Quo tempo-
re talibus inſultat propheta dicens, Filij hominū vſque *Pſal. 4.*
quo graues corde? vt quid diligitis vanitatē, & quæritis
mendacium? Et ſi quinq; ætatibus fuiſſet aliqua excuſa-
tio ſequendæ vanitatis, vel ſexta comprehenderent ve-
ritatem,quę per dominū Ieſum prędicabatur & demō-
ſtrabatur, ſicut ſexta die homo factus eſt ad imaginem
dei. Quod quia noluerunt,habent ſexies quinquies im- *Geneſ. 1.*
preſſam imaginem principis ſeculi, & non habēt Chri- *Matt. 22.*
ſtum per quem ſignatum eſt in nobis lumen vultus tui
domine, Et quia eloquium domini argētum eſt,illi etiā *Pſal. 4.*
ipſam legem carnaliter intellexerunt, tanquam in ar- *Pſal. 11.*
gento impreſſam, ſecularis principatus imaginē amiſ-
ſo domino tenuerunt. Quod dominus dicit, Vbi
fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ: id eſt in 42. *Mat. 24.*
cœlum quò hinc ſecum leuauit corpus in homine ſu-
ſcepto. Quod etiam cadauer ideo appellatum eſt, quia
moriturus hæc loquebatur. Illuc congregabuntur aqui- M
læ,dictum eſt de ſpiritalibus, qui eius paſsionem humi-
litatemq; imitando tāquam de eius corpore ſaturaren-
tur. Corpus enim propter humilitatem pro nobis paſ-
ſionemq; ſuſcepit. Quod dominus dicit ſub tempo- 43.
re paſsionis diſcipulis, Non bibam amodo de hoc ge- *Mat. 27.*
nimine vitis vſque in diem illum cum illud bibam vo-
biſcum nouum in regno patris mei: vult intelligi hoc
vetus eſſe,cum illud nouum dicit.Quia ergo de propa-
gine Adam qui vetus homo appellatur, corpus ſuſce-
perat, quod in paſsione morti traditurus erat, inde etiā
per vini ſacramentum commendat ſanguinem ſuum.
Quid enim aliud nouum vinum, niſi immortalitatem
renouandorum corporum intelligere debemus: Quod
cum dicit vobiſcum bibam etiam ipſis reſurrectionem
corporū ad induendam immortalitatē promittit. Vo-
biſcum enim non ad idem tempus, ſed ad eandē inno-
uationem dictum accipiendum eſt. Nam & nos dicit
apoſtolus reſurrexiſſe cum Chriſto, vt ſpes rei futuræ
iam præſentem lætitiam afferat. Quòd autem de hoc *Coloſſ. 3.*
genimine vitis etiam illud nouum eſſe dicit, ſignificat
eadem vtiq; corpora reſurrectura ſecūdum innouatio-
nem cœleſtem,

A nem cœleſtem, quæ nunc ſecundum terrenam vetuſta-
tem moritura ſunt. Si autem vitem de cuius vetuſtate
hunc paſsionis calicem bibit, ipſos Iudæos intellexeris,
ſignificatum eſt etiam ipſam gentem ad corpus Chriſti
Rom.11. per nouitatem vitæ acceſſuram, cum ingreſſa plenitu-
44. dine gentiũ omnis Iſraël ſaluus fiet. Quod dictum
Matt.26. eſt, Spuerunt in faciem eius: ſignificauit eos qui eius
preſentiam gratiæ reſpuunt. Item tanquã colaphis eum
cædũt, qui honores ſuos ei præferunt. Palmas in faciem
eius dant, qui perfidia cęcati, eum non veniſſe affirmãt,
tanquam preſentiam eius exterminantes & repellentes.
45. In trina Petri negatione, error hæreticorũ de Chri-
Matt.26. ſto tribus generibus terminatur, aut enim de diuinitate
Hoc quæ- eius, aut de humanitate, aut de vtroque falluntur. ◊ No-
dã exem- tandum quòd Petrus ſemel ante primum gallicantum
plaria non negauit dominum, illos ſignificaſſe qui Chriſtum ante
habent. reſurrectionem deum eſſe non putauerunt, eius morte
turbati. Illud autem quòd bis ante ſecundum gallican-
tum, eos qui nunc in illo vel ſecũdum deum, vel ſecun-
dum hominem, vel ſecundum vtrunque errant, & ideo
veritatem negant ante eccleſiæ reſurrectionem: vt pri-
mus gallicantus intelligatur capitis reſurrectio, hoc eſt,
B ipſius domini: ſecundus autem ipſius, ſed in corpore
46. vniuerſæ eccleſiæ. ◊ Quod ad paſsionem euntem
Matt.26. dominũ à longe ſequebatur Petrus, ſignificat eccleſiam
ſecuturam quidem, hoc eſt, imitaturam paſsionem do-
mini, ſed longe differenter: eccleſia enim pro ſe patitur,
47. at ille pro eccleſia. Sicut tentatio cupiditatis trina
eſt, ita etiam tentatio timoris trina eſt. Cupiditati quæ
in curioſitate eſt, opponitur timor mortis. Sicut enim
in illa cognoſcendarum rerum eſt auiditas, ita & in iſta
metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati verò hono-
rum vel laudis, opponitur timor ignominiæ & contu-
meliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur ti-
Matt.26. mor doloris. Nõ abſurde ergo intelligitur propter tri-
nam tentationem paſsionis, ter dominũ oraſſe vt tranſ-
iret calix, ſed ita vt potius impleretur voluntas patris.

DIVI AVRELII AVGVSTINI QVAESTIONVM EVANGELICARVM LIBER SECVNDVS.

C QVOD Zacharias orãs pro populo,
1. audiuit ab angelo, Exaudita eſt ora
Luc.1. tio tua, Ecce Elizabeth vxor tua
concipiet & pariet filiũ, & vocabis
nomen eius Ioannem. Primũ hoc
attendendũ eſt, quàm nõ eſt veri-
ſimile, vt cum pro populi peccatis,
vel ſalute, vel redemptione ille offerret, ſiquidem po-
pulus eum expectabat offerẽtem, quòd potuerit relictis
publicis votis homo iuſtus & ſenex, vxorem habens
anum, pro accipiendis filiis orare: pręſertim quia nemo
orat accipere, quod ſe accepturum eſſe deſperat. Vſque-
adeo autem ille iam ſe habiturum filios deſperabat, vt
hoc angelo promittenti nõ crederet. Ergo quod ei di-
citur, Exaudita eſt oratio tua: pro populo intelligendũ
eſt: cuius populi quoniam ſalus & redemptio & pecca-
torum abolitio per Chriſtũ futura erat, ad hoc nuncia-
batur Zachariæ filius naſciturus, quia pręcurſor Chriſti
deſtinabatur. Quòd autem ei non credenti angelo, ab
eodem angelo dicitur, Et ecce eris tacẽs, donec imple-
antur hæc in tempore ſuo: intelligẽdum eſt ſignificaſſe,
quòd prophetia vſq; ad Ioannem, tanquã à ſono ſileret D
intelligibili: quia non eſt intellecta, donec in domino
compleretur. Quòd dominus de nauicula docet tur- 2.
bas ſignificauit hoc tempus, quãdo dominus de autho- *Luc.5.*
ritate eccleſiæ docet gẽtes. Quòd dominus aſcẽdens in
nauim, quæ erat Petri, rogat eum à terra reducere puſil-
lum: ſignificat vel temperatè vtendum verbo ad turbas,
vt nec terrena eis pręcipiantur, nec ſic à terrenis in pro-
fundiora ſacramentorum recedatur, vt ea penitus non
intelligant. vel prius in proximis regionibus gentibus
prędicandum. Vt quod dicit item Petro, Duc in altum,
& laxate retia veſtra in capturam: ad remotiores gentes,
quibus poſtea prædicatum eſt, pertineat: ſicuti Eſaias di
cit, Tolle ſignũ in gẽtes ad eas quæ propè, & ad eas quæ *Eſa 5.*
longe. Vt quòd etiam retia rumpebãtur piſcium copia, *& 11.*
& nauiculæ impletæ ſunt, ita vt mergerentur: ſignificat
hominum carnaliũ multitudinem tantam futuram in
eccleſia, vt etiam diruptione pacis, exeuntibus inde hæ-
reſibus & ſchiſmatibus, tanta remaneret, & tãta eſſet fu-
tura illi amiſsio fidei & bonorũ morum, vt Chriſto di-
cere videatur talis eccleſia, Exi à me, quia peccator ho-
mo ſum: tanquã turbis carnaliũ repleta, & eorum mo-
tibus penè ſubmerſa, regimen ſpiritaliũ, in quibus ma- E
xime Chriſti perſona eminet, à ſe repellat quodãmodo.
Nõ enim hoc voce linguæ dicũt homines bonis mini-
ſtris dei, vt vos à ſe repellant: ſed voce morũ & actuum
ſuorum ſuadent à ſe recedi, ne per bonos regãtur: & eo
vehemẽtius, quo deferunt eis honorem, & tamen factis
ſuis à ſe recedere admonent: vt honorificẽtiam eorum
ſignificauerit Petrus, cadẽs ad pedes domini: mores au-
tem in eo quod dixit, Exi à me domine, quia peccator
homo ſum. Quod tamen quia non fecit dominus: non
enim receſsit ab eis, ſed eos ſubductis nauibus ad litus
perduxit: ſignificat in bonis & ſpiritalibus viris nõ eſſe
oportere hanc voluntatem, vt peccatis turbarum com-
moti, quo quaſi ſecurius tranquilliúſque viuant, munus
eccleſiaſticum deſerant. Quòd ergo ſubductis ad terrã
nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum Petrus & Ia-
cobus & Ioãnes, poteſt ſignificare finem temporis, quo
ab huius mundi ſalo, qui Chriſto inhæſerint, penitus
receſſuri ſunt. Quod dominus dicit leproſo mũda- 3.
to, Vade oſtẽde te ſacerdoti, & offer munus pro emun- *Luc.5.*
datione tua, ſicut præcepit Moyſes, in teſtimonium
illis: hic videtur approbare ſacrificium quod per Moy-
ſem præceptum eſt, cum id nõ receperit eccleſia. Quod F
ideo iuſsiſſe intelligi poteſt, quia nondum eſſe cœperat
ſacrificium ſanctumſanctorum, quod corpus eius eſt.
Nondum enim in paſsione obtulerat holocauſtũ ſuũ,
quo ſacrificio confirmato in credentibus populis, tem-
plum ipſum euerſum eſt, vbi illa ſacrificia offerri ſole-
bant. Hoc autem factum eſt ſecũdum prophetiam Da- *Daniel.9.*
nielis: non enim oportebat auferri ſignificantia ſacri-
ficia, priuſquam illud quod ſignificabatur confirma-
tum eſſet contestatione Apoſtolorum prædicantium,
& fide credentium populorum. De paralytico po- 4.
teſt intelligi anima diſſoluta membris, hoc eſt bonis *Luc.5.*
operationibus, Chriſtum quærere, id eſt voluntatem
verbi dei: impediri autem turbis, niſi tecta, id eſt, operta
ſcripturarum aperiat, vt per hæc ad notitiam Chriſti
perueniat: hoc eſt, ad eius humilitatem fidei pietate
deſcendat. Hi autem à quibus deponitur, bonos in
eccleſia doctores poſſunt ſignificare. Quòd autem
cum lecto deponitur, ſignificat ab homine in iſta car-
ne adhuc conſtituto Chriſtum debere cognoſci. Quem
tamen lectum ſanus poſtea iubetur portare, & ire in

G domum ſuam: vt remiſsione peccatorum,cõualeſcen-
tibus per ſpem bonam membris animæ, hoc opus re-
ſtaurare intelligatur: vt iam noo io carnalibus gaudiis
tanquam in lecto requieſcat infirmitas animi, ſed ma-
gis ipſa contioeat affectiones carnales, & tendat ad re-
5. quiem ſecretorum cordis ſui. Noo abſurde quæſtio
proponitur, quomodo potuerit duos patres habere
Matth.1. Ioſeph: nam Matthæus eum dicit geoitum ab eo qui
Luc.3. vocabatur Iacob, Lucas vero filium eſſe dicit eius qui
vocabatur Heli. Neque hoc loco illud dici poteſt,quòd
vnus homo, ſicut non ſolum apud gentes, ſed etiam a-
pud Iudæos accidere ſolere manifeſtum eſt, duo oo-
mina habuerit. Cætera enim ſerie generationum qui
hoc putat, facilè refellitur, Quid enim de auis, atauis,
proauis,cæteriſque maioribus dicturus eſt, quorum di-
uerſa oomina ſinguli Euangeliſtæ in ſua quiſque narra-
tione cootexuerunt? Quid poſtremò de ipſo numero?
quandoquidem Lucas à domino vſque ad Dauid qua-
dragintatres generationes eoumerat, Matthæus autem
à Dauid vſque ad dominum vigintiocto vel vigintiſe-
ptem? Certe etiam ſacramenti gratia vſque ad traoſmi-
grationẽ, & ab ipſa item tranſmigratione vnus bis nu-
H meratur. Quærendum igitur quomodo potuerit duos
habere patres Ioſeph: Et mihi quidem in præſentia tres
cauſæ occurrũt, quarum aliquam Euangeliſta ſequutus
Deut.25. ſit, Aut enim vnus erat huic Ioſeph naturalis pater, &
alter eum adoptauerat: Aut more Iudæorum,cum ſine
filiis vous deceſsiſſet, vxorem eius propinqous acci-
piens, filium quem genuit propinquo mortuo deputa-
uit: vt cum ab altero alteri genitus eſſet Ioſeph, conue-
nienter duos patres habere diceretur: Aut vnus Euan-
geliſta patrem eius à quo genitus eſt nomioauit: alter
vero vel auum maternũ, vel aliquem de cognatis ma-
ioribus poſuit, cui propter conſanguinitatis vinculum
in filij loco Ioſeph noo abſurde conſtitueretur, vt inde
iam vſque ad Dauid noo euodem quẽ Matthęus gene-
rationum ordinem texeret. In quibus cauſis illa videtur
infirma, quam ſecundo loco poſuimus, quia cum quiſq;
2.Retra- apud Iudæos defuncto fratre vel propinquo prolem de
cto.12. vxore eius exuſcitat, illud quod oaſcitur, nomẽ defun-
cti ſolet accipere. Ergo aut adoptio ſoluit iſtam quæ-
ſtiooem, aut origo maiorum, aut aliqua alia cauſa quæ
I oobis in præſentia ooo occurrit. Quapropter tanta eſt
eorum demeotia, qui facilius dilabuotur ad Euangeli-
ſtarum aliquem de mendacio criminãdum, quàm cau-
ſas quærãt, cur diuerſorum patrũ nomina ſinguli com-
memorauerint, vt temere dicatur duas ſolas eſſe cauſas,
quibus id recte fieri potuerit, cum tamen ad ſoluẽdam
6. quæſtionem vel voam iouenire ſufficiat. Quid ſibi
Luc.3. velit quòd ſeptuagintaſeptem perſonæ ſecundum ge-
nerationes quas Lucas ſecutus eſt, inueniuntur, quæri
poteſt. Nam & huius numeri mentionem dominus fe-
cit, cum eum Petrus de dimittendis peccatis fratris in-
Matt.18. terrogaſſet. Ait enim, Noo ſolùm ſepties, ſed ſeptuagies
ſepties eſſe dimittenduo. Vnde recte creditur comme-
moratione huius numeri omnia peccata iuſsiſſe dimit-
ti: quandoquidem ipſe per quem peccata omnia dimiſ-
ſa ſunt, ſeptuageſima & ſeptima generatione, ſecundum
Euangeliſtæ memorati teſtimonium ad homines hu-
maniter venire dignatus eſt. Conuenientiſsime autem,
cum ſit iam etiam alia ſeries generationum quam Mat-
Matth.1. thæus explicat, hanc ille tenuit qui baptizato domino
Luc.3. generationes ipſas per ſeptuaginta & ſeptem perſonas
ſurſum verſus eoumerat. Nam & reditus eſt, & tãquam
aſcenſus ad deum, cui poſt peccatorum abolitiooem

recõciliamur expreſſus, cum ſurſum verſus per illas ge- K
nerationes aſcenditur. Et vtique per baptiſmum fit om-
oium remiſsio peccatorum, quæ illo numero ſignifica-
tur. Non enim in baptiſmo domini ipſi domino pec-
cata dimiſſa ſunt, ſed ipſa ibi remiſsio peccatorum om-
nium, quæ miſericordia eius & poteſtate donata eſt ho
minibus, per illum baptiſmũ domini & per illũ nume-
rum generationum conſecrata atq; ſignata eſt. Nec te-
mere dominus & fruſtra ſeptuageſima & ſeptima ge-
neratione venit aboliturus omoia peccata, niſi quia in
illo numero aliquid latet quod ad ſignificationem per-
tineat omnium peccatorum. Hoc autem in vndenario
& ſeptenario conſiderandum eſt, Qui numeri per ſe
multiplicati, ad tantum perueniũt: nam vndecies ſeptẽ,
vel ſepties vndeni, ſeptuagiota & ſeptẽ fiunt. Vndecim
autem tranſgreſsiooem denarij ſignificant: at ſi in de-
nario perfectio beatitudinis ſignificatur, vnde eſt etiam
illud, qoòd omnes cõducti ad vineam, denario remu- Matt.20.
nerantur, quod fit cũ ſeptenaria creatura trinitati crea-
toris adiungitur: manifeſtum eſt quod tranſgreſsio dena-
rij peccatum ſignificat per ſuperbiam plus aliquid ha-
bere cupientis, & integritatem perfectionemq; amittẽ-
tis. Hoc autem ſepties propterea ducitur, vt motu homi- L
nis facta ſignificetur illa trãſgreſsio: ternario enim nu-
mero incorporea pars hominis ſignificatur. Vnde eſt Deut.6.
quòd ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente Matt.22.
iubemur diligere deũ. Quaternario vero corpus, Mul-
tis enim modis quadripertita iouenitur natura corpo-
ris. Ex his ergo cootiuoctis homo conſtans, nõ abſurde
ſeptenario numero ſignificatur. Motus autẽ in oume-
ris non exprimitur, cum dicimus: vnum, duo, tria qua-
tuor, &c. ſed cum dicimus: ſemel, bis, ter, quater: quapro-
pter, vt dixi, non ſeptem & vndecim, ſed ſepties vnde-
cim ſignificãt tranſgreſsionem, quæ motu facta eſt ho-
minis peccantis, hoc eſt perfectionis ſuæ ſtabilitatem
tranſgredientis cupiditate amplius aliquid habendi: vt
tanto poſt per prophetam animæ diceretur, Sperabas
ſi à me diſceſsiſſes, aliqoid amplius te habiturã? Ex quo
initio ſuperbiæ omnia peccata ſylueſcunt: quæ tamen
dimittuntur, cum ſeptuagies ſepties ignoſcendum eſſe Matt.18.
admonemur, vt intelligamus nullum peccatum excipi,
quod pœnitenti & veoiam deprecanti per eccleſiam,
cuius perſooam Petrus geſtat, non dimittatur. M
Quod dicit dominus Iudæis, de eo qui habebat 7.
manum dextram aridam, Interrogo vos, ſi liceat ſabba- Luc.6.
to benefacere, an male: animam ſaluam facere, an per-
dere? Quæritur, cum corpus curauerit, quare ſic inter-
rogauerit, Si liceat animam ſalnam facere an perdere:
vel dixit hoc quòd illa miracula propter fidem facie-
bat, vbi ſalus eſt animæ: vel quòd ipſa ſanatio manus
dextræ, ſalutẽ animæ ſignificabat, quæ à bonis operibua
ceſſans, aridam quodammodo dextram habere vide-
batur: vel animam pro homioe poſuit, ſicut dici ſolet,
Tot animæ ibi fuerunt. Quod dominus dicit, 8.
Date & dabitur vobis, menſuram bonam, confertam Luc.6.
& cogitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum ve-
ſtrum: ex illa ſententia accipi poteſt qua dicit & alio lo-
co, Vt ipſi recipiant vos in æterna tabernacula, vt plebi Luc.16.
præceptum eſſe videatur quod dictum eſt, Date & da- Luc.6.
bitur vobis. Secũdum quam ſententiam dicit Apoſto- Galat.6.
lus, Communicet qui catechizatur verbo dei, ei qui ſe Matt.10.
catechizat, in omnibus bonis. Non enim diceret, Da-
bunt in ſinum veſtrũ: niſi quia per illorum merita, qui-
bus vel calicem aquæ frigidæ io nomioe diſcipuli de-
derint, mercedem cœleſtem recipere merebuntur.

Quod

A Quod dominus dicit, Nunquid poteſt cęcus cæcum
9. ducere? Nõnne ambo in foueam cadent? Fortaſſe hoc
Luc.6. ideo ſubiunxit, ne ſperarẽt à Leuitis ſe accepturos men-
ſuram illam de qua dixit, Dabunt in ſinum veſtrũ: quo-
niam ipſis dabãt decimas: quos cæcos dixit, quia Euan-
gelium non tenerent: vt illam remunerationem per di-
ſcipulos domini potius plebs iã inciperet ſperare, quos
imitatores ſuos volens oſtendere, addidit etiam, Non
10. eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. Quod dominus di-
Luc.6. cit, Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos &
facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit, Similis eſt ho-
mini ædificãti domũ, qui fodit in altum, & poſuit fun-
damẽtum ſuper petram. Fodere dixit, humilitate Chri-
ſtiana omnia terrena exhaurire de corde ſuo, ne pro-
pter aliquid tale deum colat. In altum autem fodere, do
nec ad petram perueniat: intantum Chriſtum gratis ſe-
qui, & gratis eum colere, vt non ſolũ propter ſuperflua,
ſed nec propter illa quæ videntur huic vitæ neceſſaria,
& quæ ſine culpa à quouis iuſto ſumi & haberi poſſunt,
tamen temporalia atque terrena ſunt, colẽdus deus pu-
11. tetur. De pueris ſedẽtibus in foro, & adinuicem cla-
Luc.7. mantibus, conuerſo ordine ad propoſita reſpõdit. Nam
B quod ait, Lamentauimus, & non ploraſtis: ad Ioannem
pertinet, cuius abſtinentia à cibis & potu, luctum pœni-
tentiæ ſignificabat. Quod autem ait, Cantauimus tibiis,
& non ſaltaſtis: ad ipſum dominum pertinet, qui vten-
do cum cæteris cibo & potu, lætitiam regni figurabat.
At illi nec humiliari cum Ioãne, nec cum Chriſto gau-
dere voluerunt: dicentes illum dæmoniũ habere, iſtum
voracem & ebrioſum & amicum publicanorũ & pec-
41.diſt.ca. catorum. Quod autem ſubiungit, Et iuſtificata eſt ſa-
quod dicit. pientia ab omnibus filiis ſuis: oſtendit filios ſapientiæ
intelligere nec in abſtinendo nec in manducando eſſe
iuſtitiam, ſed in æquanimitate tolerandi inopiam: & in
temperantia per abundantiam non ſe corrumpẽdi, at-
que opportune ſumendi vel non ſumendi ea quorum
non vſus ſed concupiſcentia reprehendenda eſt. Non
enim intereſt omnino quid alimẽtorum ſumas, vt ſuc-
curras neceſſitati corporis, dummodo congruas in ge-
neribus alimẽtorum his cum quibus tibi viuẽdum eſt.
Neque quãtum ſumas, multum intereſt, cum videamus
aliorum ſtomachum citius ſatiari, & eos tamen illi ipſi
paruo quo ſatiantur, ardenter & intolerabiliter & om-
C nino turpiter inhiare: alios autem pluſculo quidem ſa-
tiari, ſed tolerabilius inopiã perpeti, & vel ante ora po-
ſitas epulas, ſi id in tempore aut opus ſit, aut neceſſe ſit,
cum tranquillitate aſpicere neque tangere. Magis ergo
intereſt, non quid vel quantum alimentorum pro con-
gruentia hominum atque perſonæ ſuæ, & pro ſuæ vali-
tudinis neceſſitate quis capiat: ſed quanta facilitate at-
que ſerenitate animi careat, cum his vel oportet vel e-
tiam neceſſe eſt carere: vt illud in animo Chriſtiani cõ-
Philip.4. pleat, quod Apoſtolus dicit, Scio & minus habere, ſcio
& abundare in omnibus: & in omnibus imbutus ſum,
& ſatiari & eſurire, & abundare & penuriam pati. Om-
1.Cor.8. nia poſſum in eo qui me confortat. Et illud, Neque ſi
Rom.14. manducauerimus abundabimus: neque ſi non mandu-
cauerimus egebimus. Et illud, Nõ eſt enim regnum dei
eſca & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium. Et quia ſo-
lent homines multum gaudere de carnalibus epulis, ad-
didit, in ſpiritu ſancto. Iuſtificatur etiam ſapientia ab
omnibus filiis ſuis, qui intelligũt vtendis terrenis tem-
pora opportuna eſſe debere: facilitatem verò carendi
talibus, & amorem fruendi æternis non variari oporte-
16. re per tempora, ſed perpetuò retineri. Quod domi-
nus ait, Nemo autem lucernam accendens operit eam D
vaſe, aut ſubtus lectum ponit, ſed ſuper candelabrum Luc.8.
ponit, vt intrãres videant lumen. [Intelligendum, quia]
qui verbum dei timore carnalium incommodorũ ab-
ſcondit, ipſam vtique carnem præponit manifeſtationi
veritatis, & ea quaſi cooperit verbum, timendo prædi-
care: eam itaque vaſis & lecti nomine appellauit, ſub
quo lucernam ponere ait eum qui hoc facit. Quòd 13.
in regione Geraſenorum curauit dominus eum in quo Luc.8.
erat legio dæmonum: ſignificatæ ſunt gentes quæ mul-
tis dæmonibus ſeruiebant. Quod ſine veſtimento erat:
non habebat fidem. Quod in domo non habitabat: in
conſcientia ſua non requieſcebat. Quòd in monumen-
tis manebat: in mortuis operibus, hoc eſt peccatis de-
lectabatur. Quod autem compedibus ferreis & catenis
ligabatur, ſignificat graues & duras leges gentium, qui-
bus & in eorum republica peccata cohibentur. Quòd
etiam vinculis talibus diruptis agebatur à dæmonio in
eremum: ſignificat quòd etiam ipſis tranſgreſſis legi-
bus, ad ea ſcelera cupiditate ducebatur, quæ iam vulga-
rem conſuetudinem excederent. Quòd autem in por-
cos paſcentes in montibus dæmonia ire permiſſa ſunt,
ſignificat immundos & ſuperbos homines, quibus dæ- E
monia dominantur per idolorum cultus. Quòd autem
in ſtagnum præcipitati ſunt: ſignificat quòd iam clari-
ficata eſt Eccleſia: & liberato populo gentium à domi-
natione dæmoniorum, in abditis agunt ſacrilegos ri-
tus ſuos, qui Chriſto credere noluerunt, cæca & pro-
funda curioſitate ſubmerſi. Quòd autem paſtores por-
corum fugientes iſta nunciauerunt: ſignificat quoſdam
etiam primates impiorum, quanquam Chriſtianam le-
gem fugiant, potentiam tamen eius per gentes ſtupen-
do & mirando prædicare. Quòd Geraſeni prodeunt
videre quod factum eſt, & inueniũt hominem veſtitũ,
& mente ſana ſedere ad pedes Ieſu, & cognoſcentes
quid factum ſit, rogant Ieſum vt ab eis diſcederet, ma-
gno timore perculſi: ſignificat multitudinem vetuſta
ſua vita delectatam, honorare quidem, ſed nolle pati
Chriſtianam legem, dum dicunt quòd eam implere
non poſſint, admirantes tamen fidelẽ populum à pri-
ſtina perdita conuerſatione ſanatum. Quòd ille cupit
iam eſſe cum Chriſto, & tamen dicitur ei, Redi in do-
mum tuam, & enarra quanta tibi fecit deus: ex illa apo-
ſtoli ſententia rectè poteſt intelligi, cum ait, Cupio diſ- F
ſolui, & eſſe cum Chriſto, multo magis optimum, ma- Philip.1.
nere autẽ in carne neceſſarium propter vos. Vt ſic quiſ-
que intelligat, poſt remiſſionem peccatorũ redeũdum
ſibi eſſe in conſcientiam bonam, & ſeruiendum euan-
gelio propter aliorum etiam ſalutem: vt deinde etiam
cum Chriſto requieſcat, ne cum præpropere iam vult
eſſe cum Chriſto, negligat miniſterium prædicationis,
fraternæ redemptioni accommodatum. De ſeptua- 14.
gintaduobus diſcipulis, Sicut vigintiquatuor horis to- Luc.10.
tus orbis peragitur atque à ſole luſtratur, ita myſte-
rium illuſtrandi orbis per Euangelium Trinitatis in
ſeptuaginta duobus diſcipulis intimatur. Vigintiqua-
tuor enim ter in ſeptuagintaduobus ponimus. Quod
autem binos mittit, ſacramentum eſt charitatis, ſiue
quia duo ſunt charitatis præcepta, ſiue quia omnis cha-
ritas, minus quàm inter duos eſſe non poteſt. Quod 15.
dominus dicit, Si lumen quod eſt in te, tenebræ ſunt, Luc.11.
ipſæ tenebræ quantæ erunt? Lumen dicit bonam in-
tentionem mentis qua operamur, tenebras autem ipſa
opera appellat, ſiue quia ignoratur ab aliis quo animo
illa faciamus, ſiue quia eorum exitum etiam ipſi neſci-

G mus:id eſt quomodo exeant atque proueniant eis qui-
bus nos ea bono animo impendimus. Plerunque enim
beneficiis noſtris male vtendo corrumpuntur, quibus
nos ea miſericorditer beneuola intentione præſtamus.
16. Nunc vos Phariſæi quod de foris eſt calicis & catini
Luc.11. mundatis. Hinc & deinceps quod dicit in Phariſæos
Luc.9. & legiſdoctores, hoc eſt quod ſuperius dixit, Offir-
mauerat faciem in Hieruſalem, vt eis aperte vera di-
17. ceret vitia & peccata eorum. Ideo dicitur ſpiritus
Luc.11. ſanctus digitus dei, propter partitionem donorum
quæ in eo dantur, vnicuique propria, ſiue hominum
ſiue angelorum: in nullis enim membris noſtris ma-
18. gis apparet partitio quàm in digitis. Ieiunium aut
in tribulatione eſt, aut in gaudio. In tribulatione ad
propiciandum deum pro peccatis: in gaudio verò cum
tanto minus delectant carnalia, quanto ſpiritalium ma-
Luc.5. ior ſagina eſt. Cum ergo dominus interrogatus eſſet
cur diſcipuli eius non ieiunarent, de vtroque ieiunio
reſpondit. Nanque ad illud quod in tribulatione ieiu-
nari ſolet, pertinet quod ait, ſponſi filios tunc ieiuna-
turos, cum ab eis ablatus fuerit ſponſus: tunc enim de-
ſolabuntur, & in mœrore ac luctu erunt, donec eis per
H ſpiritum ſanctum gaudia conſolatoria retribuantur.
Quo dono percepto, etiam ieiunij alterum genus quod
fiat per lætitiam, iam renouati in vitam ſpiritalem con-
uenientiſſime celebrabunt. Quod antequam accipiant,
dicit eos tanquam vetera veſtimenta, quibus incon-
uenienter nouus pannus aſſuitur, id eſt, aliqua parti-
cula doctrinæ, quæ ad nouæ vitæ temperantiam per-
tinet: quia ſi hoc fiat, & ipſa doctrina quodammodo
ſcinditur, cuius particula quæ ad ieiunium ciborum
valet, importune traditur. Cur illa doceat generale ie-
iunium, non à concupiſcentia ciborum tantum, ſed ab
omni lætitia temporalium delectationum: cuius quaſi
pannum, id eſt, partem aliquam quæ ad cibos perti-
net, dicit non oportere hominibus adhuc veteri con-
ſuetudini deditis impertiri, quia & illinc quaſi conſi-
lio videtur fieri, & ipſi vetuſtati non conuenit. Dicit
etiam ſimiles eos eſſe veteribus vtribus, quos vino no-
uo, id eſt ſpiritalibus præceptis facilius dirumpi, quàm
illud continere poſſe dicit. Erant autem iam vtres no-
ui, cum poſt aſcenſum domini deſiderio conſolationis
Acto.2. eius orando & ſperando innouabantur. Tunc enim ac-
I ceperunt ſpiritum ſanctum, quo impleti cum omnium
qui de diuerſis gentibus aderant linguis loquerentur,
dicti ſunt muſto pleni. Nouum enim vinum iam no-
19. uis vtribus venerat. Homo quidam deſcendebat
Luc.10. ab Hieruſalem in Hiericho: ipſe Adam intelligitur in
genere humano. Hieruſalem ciuitas pacis illa eſt cœ-
leſtis, à cuius beatitudine lapſus eſt. Hiericho Luna in-
terpretatur, & ſignificat mortalitatem noſtram, propter
hoc quòd naſcitur, creſcit, ſeneſcit. Et incidit in latro-
nes, diabolum & angelos eius, qui eum ſpoliauerunt
immortalitate, & plagis impoſitis peccata ſuadendo
reliquerunt ſemiuiuum: quia ex parte qua poteſt intel-
ligere & cognoſcere deum, viuus eſt homo: ex parte
qua peccatis contabeſcit & premitur, mortuus eſt, &
ideo ſemiuiuus dicitur. Sacerdos autem & Leuita, qui
eo viſo prætererunt, ſacerdotium & miniſterium ve-
teris teſtamenti ſignificant, quæ non poterant prodeſſe
ad ſalutem. Samaritanus cuſtos interpretatur, & ideo
ipſe dominus ſignificatur hoc nomine. Alligatio vul-
nerum, eſt cohibitio peccatorum. Oleum, conſola-
tio ſpei bonæ, propter indulgentiam datam ad recon-
ciliationem pacis. Vinum, exhortatio ad operandum
feruentiſſimo ſpiritu. Iumentum eius eſt caro, in qua K
ad nos venire dignatus eſt. Imponi iumento, eſt in
ipſam incarnationem Chriſti credere. Stabulum eſt
Eccleſia, vbi reficiuntur viatores de peregrinatione
redeuntes in æternam patriam. Altera dies eſt poſt
reſurrectionem domini. Duo denarij, ſunt duo præ-
cepta charitatis, quam per ſpiritum ſanctum accepe-
runt Apoſtoli ad Euangelizandum cæteris: vel pro-
miſſio vitæ præſentis & futuræ. Secundum enim duas
promiſſiones dictum eſt, Accipiet in hoc ſeculo cen- Matt.19.
ties tantum, & in ſeculo futuro vitam æternam con-
ſequetur. Stabularius ergo eſt apoſtolus. Quod ſuper-
erogat, aut illud eſt conſilium quod ait, De virgini- 1.Cor.7.
bus autem præceptum domini non habeo, conſilium 2.Theſſ.3.
autem do. Aut quod etiam manibus ſuis operatus eſt,
ne infirmorum aliquem in nouitate euangelij grauaret,
cum ei liceret paſci ex euangelio. Quod Martha 20.
excepit illum in domum ſuam: ſignificat Eccleſiam Luc.10.
quæ nunc eſt, excipientem dominum in cor ſuum.
Maria ſoror eius quæ ſedebat ad pedes domini, & au-
diebat verbum eius: ſignificat eandem eccleſiam, ſed
in futuro ſeculo, vbi ceſſans ab opere miniſterioque
indigentiæ, ſola ſapientia perfruetur. Martha ergo L
occupata eſt circa multum miniſterium, quia nunc
talibus operibus exercetur eccleſia. Quod autem que-
ritur quòd ſe ſoror eius non adiuuet, occaſio datur
ſententiæ domini qua oſtendit iſtam eccleſiam ſoli-
citam eſſe & turbari circa plurima, cum ſit vnum ne-
ceſſarium, ad quod per miniſterij huius merita per-
uenitur. Mariam verò dicit optimam partem elegiſſe,
quæ non auferetur ab ea: & ideo intelligitur optima,
quia & per hanc ad illam tenditur, & non auferetur.
Illa verò pars miniſterij, quamuis ſit bona, tamen au-
feretur, quando indigentia cui miniſtratur tranſierit.
Amicus ad quem venitur media nocte vt accom- 21.
modet tres panes, vtique ad ſimilitudinem ponitur, Luc.11.
ſecundum quam quis deum rogat in media tribulatio-
ne conſtitutus, vt ei tribuat intelligentiam trinitatis,
qua præſentis vitæ conſoletur labores. Sed compara-
tio eſt à minore. Si enim amicus homo ſurgit de lecto
& dat, non amicitia ſed tædio compulſus, quanto ma-
gis deus dat qui ſine tædio largiſſime donat quod
petitur, ſed ad hoc ſe peti vult, vt capaces donorum
eius fiant qui petunt. In tribus autem panibus etiam M
illud ſignificatur, vnius eſſe ſubſtantiæ trinitatem. A-
micus autem quem dicit ille qui petit veniſſe de via, &
non ſe habere quod ponat ante illum: intelligitur ho-
minis appetitus, qui debet obtemperare rationi. Ser-
uiebat autem conſuetudini temporali, quam viam
vocat propter omnia per tempus tranſeuntia. Conuer-
ſo autem homine ad deum, etiam ille appetitus à con-
ſuetudine reuocatur: ſed ſi non conſolatur interius
gaudiũ de doctrina ſpiritali qua creatoris trinitas præ-
dicatur, magnæ anguſtiæ ſunt in homine quem premit
ærumna mortalis, cum ab iis quæ foris delectant, præ-
cipitur abſtinentia, & intus non eſt refectio de lætitia
doctrinæ ſalutaris: & iſta anguſtia eſt media nox, qua
cogitur vehementer inſtare petendo vt accipiat tres
panes. Quod autem ei dicitur deintus, iam oſtium clau-
ſum eſſe, pueros quoque eius cum eo in cubili eſſe: ſi-
gnificat tempus famis verbi cum intelligentia claudi-
tur, & illi qui Euãgelicam ſapientiam tanquam panem
erogantes, per orbem terræ prædicauerunt, pueri pa-
triſfamilias iam ſunt in ſecreta quiete cum domino: &
tamen orando efficitur vt accipiat deſiderans intel-
lectum

A lectum ab ipſo deo, etiam ſi homo deſit per quem ſa-
22. pientia prædicetur. De pane, piſce & ouo, quibus
Luc.11. contraria poſuit lapidem, ſerpentem & ſcorpionem: in-
telligitur panis charitas, propter maiorem appetitum,
& tam neceſſarium vt ſine illa cætera nihil ſint: ſicut ſi-
ne pane menſa eſt inops. Cui contraria eſt cordis duri-
tia quam lapidi comparauit. Piſcis autem intelligitur
fides inuiſibilium, vel propter aquam baptiſmi, vel quia
de inuiſibilibus locis capitur. Quòd etiam fides huius
mundi fluctibus circumlatrata non fragitur, recte piſci
comparatur, Cui contrarium poſuit ſerpentem propter
venena fallaciæ, quæ etiam primo homini male ſua-
dendo præſeminauit. In ouo intelligitur ſpes: ouum
enim nondum eſt fœtus perfectus, ſed fouendo ſpera-
tur. Cui contrarium poſuit ſcorpionem, cuius aculeus
venenatus retro timendus eſt: ſicut ſpei contrarium eſt
retro reſpicere, cum ſpes futurorum in ea quæ ante ſunt
23. ſe extendat. De eo quod dicit dominus ſcribis vel
Luc.11. doctoribus Iudæorum, Tuliſtis clauem ſcientiæ, & ipſi
non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis: acci-
piendum quod in ſcriptura de humanitate Chriſti di-
B citur, quam nec ipſi intelligere, nec ab aliis intelligi vo-
24. lebant. Quod dominus dicit diſcipulis, Anima pluris
Luc.12. eſt quàm eſca, & corpus quàm veſtimentum, ſic accipi-
endum vtique, ſi hoc tibi dedit quod plus eſt, quanto
25. magis dabit quod minus eſt? Quod dominus dicit,
Luc.12. Sint lumbi veſtri præcincti, propter continentiam ab
amore rerum ſecularium: lucernæ ardentes, hoc ipſum
26. vt vero fine & recta intentione faciatis. Quod do-
Luc.12. minus dixit Petro, Quis putas eſt fidelis diſpenſator &
prudens, quem cõſtituet dominus ſuper familiã ſuam,
vt det illis in tempore tritici menſuram: menſuram di-
cit propter modum capacitatis quorumque audien-
27. tium. Quod dominus dicit, Cum videritis nubem
Luc.12. orientem ab occaſu: carnem ſuam à morte reſurgẽtem
ſignificat. Ex illo enim omnibus terris imber euange-
licæ prædicationis infuſus eſt. Auſtrum flantem ante
28. æſtus, tribulationes leuiores ante iudicium. Quod
Luc.12. dominus dicit, Si enim quod minimum eſt, non pote-
ſtis, cum de augẽda corporis ſtatura diceret: minimum
29. enim eſt hoc, ſed deo corpora operanti. Cum dice-
Luc.12. ret diſcipulis non debere haberi ſolicitudinem de cibis,
C ait, Et nolite in ſublime extolli: Primò enim hæc ad ne-
ceſſitatem implendam homo quærit: cum autem hæc
abundauerint, incipit & ſuperbire de talibus. Tale eſt
hoc, ac ſi ſe vulneratus quis iactet, quia habeat multa
emplaſtra in domo, cum hoc illi bonũ eſſet vt vulnera
non haberet, & ne vno quidem indigeret emplaſtro.
Luc.14. Congruenter hydropicum animali quod cecidit in pu-
Luc.13. teum comparauit: humore enim laborabat: ſicut & il-
lam mulierem quam decem & octo annis alligatam di-
xerat, & ab eadem alligatione ſoluebat, comparabat iu-
mento quod ſoluitur vt ad aquam ducatur. Hydropi-
cum antẽ recte comparamus diuiti auaro. Sicut enim
ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto
amplius ſitit: ſic iſte quanto eſt copioſior diuitiis qui-
bus non bene vtitur, tanto ardentius talia concupiſcit.
Illam vero ita morbo incuruatam vt ſe erigere non
poſſet, animæ aſſimilauit terrenis opinionibus vel o-
peribus debilitatæ vel oppreſſæ, ita vt diuina cogitare
30. non valeat. Quòd de ciuitate adducit inuitatos ad
Luc.14. cœnam: de ipſa gente Iudæorum qui crediderunt ſi-
gnificat debiles peccatis, non habentes ſuperbiam quaſi
iuſtitiæ, quæ mendax primates eorum à gratia prohi-
bebat. Quod autem de ſepibus & viis alios adduci iuſ-
ſit, cum adhuc locus eſſet: gentes ſignificat, propter di- D
uerſas vias ſectarum, & ſpinas peccatorum. Sumptus 31.
ad turrim ædificandam, vires ſunt ad diſcipulatum Luc.14.
Chriſti obtinendum: & decem milia præliaturi cum
rege qui habebat viginti milia, oſtendunt ſimplicita-
tem Chriſtiani populi dimicaturi cum duplicitate dia-
boli, hoc eſt cum dolis & fallaciis eius, in affectu con-
ſtituti renunciantis omnibus quæ ſunt eius. Ita enim
concludit, Sic ergo omnis ex vobis qui non renuncia-
uerit omnibus quæ poſsidet, nõ poteſt meus eſſe diſci-
pulus. Inter quæ omnia etiam ipſa temporalis vita in-
telligatur neceſſe eſt: Quam oportet ſic poſsidere ad
tempus, vt non impediat ab æterna, qui eam fuerit mi-
natus auferre. Sicut autem de turri non perfecta per
opprobrium deterruit dicentium, Quia hic homo cœ-
pit ædificare, & non potuit conſummare: ſic in rege
cum quo dimicandum eſt, ipſam pacem accuſauit, cum
ait, Adhuc illo longe agente, legationem mittens ro-
gat ea quæ ſunt pacis, ſignificans minas imminentium
a diabolo tentationum, nõ ſuſtinere homines qui non
renunciant omnibus quæ poſsident, & pacem cum eo
facere conſentiendo illi ad committẽda peccata. Tur- E
rim quippe illam ædificare, & contra regem illum di-
micare, eſſe diſcipulum Chriſti eſt: habere autem ſum-
ptus ad perficiendam turrim, & habere fortia decem
milia cõtra viginti milia regis, renunciare eſt omnibus
quæ ſunt eius. Salem infatuatum apoſtatam dixit: 32.
ouem perditam omnes peccatores dixit, qui per pœni- Luc.14.
tentiam reconciliantur deo. Quam humeris ſuis por-
tat, quia humiliãdo ſe tales erexit. Ideo autem illas no-
nagintanouem dixit quas reliquit in deſerto, quia ſu-
perbos ſignificat tanquam ſolitudinem gerẽtes in ani-
mo, dum ſolos ſe videri volunt, quibus ad perfectio-
nem vnitas deeſt. Cum enim quiſque à vera vnitate di-
uellitur, ſuperbia diuellitur: ſuæ quippe poteſtatis eſſe
cupiens, non ſequitur vnum quod deus eſt. Ideoque &
in nonagintanouem ouibus & in nouem drachmis po
nit eorum ſignificationem, qui de ſe præſumentes, pec-
catoribus ad ſalutem redeuntibus ſe præponunt: vnum
enim deeſt ad nouem, vt decem ſint, & ad nonaginta-
nouem vt centum ſint. Et ſi per cæteros numeros hoc
conſideres, hoc euenit. Nam & nongentis nonagin-
tanouem vnum deeſt vt mille ſint, & ad nouem milia F
nongentos nonagintanouem, vnum deeſt vt decem
milia ſint. Variari ergo per breuitatem & magnitudi-
nem numeri poſſunt, quibus vnum deeſt vt perfician-
tur. Ipſum verò vnum ſine varietate in ſe manens cum
acceſſerit perficit, cui deputat omnes per pœnitentiam
reconciliatos, quæ humilitate obtinetur. Homo 33.
habens duos filios, deus ad duos populos intelligitur, Luc.15.
tãquam ſtirpes duas generis humani. Vnam eorum qui
permanſerunt in vnius dei cultu; aliam eorum qui vſ-
que ad colenda idola deſeruerunt deum. Ab ipſo au-
tem exordio creaturæ mortalium conſideratio debet
intelligi vel intendi. Maior ergo filius ad cultum vnius
dei pertinet. Minorem in regionem longinquam pro-
fectum eſſe dicit. Petiit enim vt ſibi pars ſubſtãtiæ quæ
eum tangeret daretur à patre, tanquam anima ſua po-
teſtate delectata, id quod illi eſt viuere, intelligere, me-
miniſſe, ingenio alacri excellere. Omnia iſta diuina
ſunt munera, quæ in poteſtatem accipiens per liberum
arbitrium, quia diuiſit pater liberis ſubſtantiam, minor
filius in regionem longinquam profectus, male vtendo
naturalibus bonis, eòipſo quòd patrem deſeruit cupi-
ditate fruendi creatura, relicto ipſo creatore. Quod

G non poſt multos dies dixit factum, vt congregatis om-
mbus peregre proficiſceretur in regionem lõginquam:
quia non multò poſt inſtitutionem humani generis
placuit animæ per liberũ arbitrium ferre ſecum quan-
dam velut potentiam naturæ ſuæ, & deſerere eum à
quo condita eſt, præfidens viribus ſuis, quas vires tanto
conſumit citius, quanto eum deſerit à quo datæ ſunt.
Itaque hanc vitam prodigam vocat amantem fundere,
atque ſpaciari pompis exterioribus intus inaneſcẽtem,
cum ea quiſque ſequitur quæ ab illa procedunt, & re-
linquit eum qui ſibi eſt interior. Regio itaque longin-
qua, obliuio dei eſt: fames autem in illa regione eſt in-
digentia verbi veritatis. Vnus ciuium regionis illius, a-
liquis aëreus princeps ad militiam diaboli pertinens.
Villa eius, modus poteſtatis eius. Porci, immundi ſpiri-
tus qui ſub ipſo ſunt. Siliquæ quibus porcos paſcebat,
ſeculares doctrinæ ſterili vanitate reſonantes: de qui-
bus laudes idolorum fabularumq; ad deos gẽtium per-
tinentium vario ſermone atque carminibus percrepãt,
quibus dæmonia delectantur. Vnde cum iſte ſaturari
cupiebat, aliquid ſolidum & rectum quod ad beatam
H vitam pertineret, inuenire volebat in talibus, & non po
Luc.15. terat. Hoc eſt enim quod ait, Et nemo illi dabat. In ſe
autẽ reuerſus, iam ſcilicet ab eis quæ forinſecus fruſtra
illiciunt & ſeducunt, in conſcientiam interiorem redu-
cem faciens intentionem ſuam, dixit, Quanti mercena-
rij in domo patris mei abundant panibus? Vnde hoc
ſcire poterat in quo erat tanta obliuio dei, ſicut in om-
nibus idololatris fuit, niſi quia iſta recogitatio iam reſi-
piſcentis eſt cum Euangelium prædicaretur? Iam enim
poterat talis animaduertere multos prædicare verita-
tem, inter quos quidam eſſent non ipſius amore verita-
tis ducti, ſed cupiditate comparandorum ſecularium
commodorum, de quibus dicebat Apoſtolus, eſſe quoſ-
dam qui Euangelium annunciarent non caſte, exiſti-
Philip.1. mantes queſtum eſſe pietatem. Non enim aliud annun-
1.Tim.6. ciabant, ſicut hæretici: ſed hoc quod apoſtolus Paulus,
non eo tamen animo quo apoſtolus Paulus: vnde &
mercenarij recte appellantur, in eadem quidem domo
eundem panem verbi tractantes, non tamen in hære-
ditatem æternam vocati, ſed temporali mercede con-
Matth.6. ducti. De talibus dictum eſt, Amen dico vobis, perce-
I perunt mercedem ſuam. Ego ergo, inquit, hic fame per-
eo. Deinde ait, Surgam, quia iacebat: & ibo, quia longe
aberat: Ad patrem meum, quia ſub principe porcorum
Luc.15. erat. Cætera verba ſunt pœnitẽtiam meditantis in con-
feſsione peccati, nondum tamen agentis. Non enim
iam dicit patri, ſed dicturum ſe eſſe promittit cum ve-
nerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiendũ eſſe venire
ad patrem, in Eccleſia conſtitui per fidem: vbi iam poſ-
ſit eſſe peccatorum legitima & fructuoſa cõfeſsio. Quid
ergo patri dicturum ſe dicit? Pater, peccaui in cœlum, &
coram te, & iam non ſum dignus vocari filius tuus: fac
me ſicut vnum de mercenariis tuis. [Non ab re quæri-
tur,] vtrum hoc eſt, peccaui in cœlum: quod eſt, coram
te: vt cœlum appellauerit ipſam ſublimitatem patris.
Pſal.18. Vnde eſt etiam illud in Pſalmo, A ſummo cœlo egreſ-
ſio eius, cum ab ipſo patre vellet intelligi. An potius,
Peccaui in cœlum, corã ſanctis animis in quibus eſt ſe-
des dei. Coram te autẽ, in ipſo penetrali interiore con-
Luc.15. ſcientiæ. Eeſurgens venit ad patrem ſuum. Cum autem
adhuc longe eſſet, antequam intelligeret deum, ſed ta-
men cum iam pie quæreret, vidit illum pater ipſius. Im-
pios enim & ſuperbos conuenienter nõ videre dicitur,
tanquam ante oculos nõ habere. Ante oculos enim ha-
beri, non niſi qui diliguntur dici ſolent. Et miſericordia K
motus eſt: & accurrẽs cecidit ſuper collũ eius. Nõ enim
pater vnigenitum filium deſeruit: in quo vſque ad no-
ſtram longinquam etiam peregrinationem cucurrit ac-
que deſcendit, quia deus erat in Chriſto mundum re- *2.Cor.5.*
concilians ſibi. Et ipſe dominus ait, Pater in me manẽs, *Ioan.14.*
ipſe facit opera ſua. Quid eſt autem, ſuper collum eius *Eſa.53.*
cadere: niſi inclinare & humiliare in amplexũ eius bra-
chium ſuum, & brachiũ domini cui reuelatũ eſt? Quod
eſt vtique dominus noſter Ieſus Chriſtus. Et oſculatus
eſt illũ: id eſt conſolari verbo gratiæ dei ad ſpem indul-
gentiæ peccatorum: hoc eſt, poſt longa itinera remean-
tem, mereri à patre oſculum charitatis. Et incipit iam
peccata conſtitutus in eccleſia confiteri. Nec dicit om-
nia quæ dicturum ſe eſſe promiſerat, ſed vſque ad illud,
Non ſum dignus vocari filius tuus. Hoc enim vult fieri
per gratiam, quod ſe indignum eſſe per merita fatetur.
Non addit quod in illa meditatione dixerat, Fac me ſi- *Luc.15.*
cut vnum de mercenariis tuis. Cum enim panem non
haberet, vel mercenarius eſſe cupiebat: quod poſt oſcu-
lum patris generoſiſsime iam dedignatur. Stola prima
eſt dignitas quam perdidit Adam. Serui qui eam profe- L
runt, reconciliationis prædicatores. Annulus in manu,
pignus eſt ſpiritus ſancti propter gratiæ participationẽ,
quæ digito dei bene ſignificatur. Calciamenta in pedes,
præparatio euangelizandi ad non tangenda terrena.
Vitulus ſaginatus ipſe item dominus, ſed ſecundum
carnem ſatiatus opprobriis. Quod autẽ imperat vt ad-
ducant eum, quid aliud eſt niſi vt prędicent eum, & an-
nunciando venire faciant in exhauſta fame viſcera filij
eſurientis? Nam etiam vt occidant eum iubet, hoc eſt vt
mortẽ eius inſinuent. Tũc enim cuique occiditur, cum
credit occiſum. Et epulemur, inquit: hoc ad lætitiã va-
let propter illa quæ conſequenter dicit, Quia hic filius
meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt. Et
iſtæ epulæ atque feſtiuitas nunc celebrantur per orbem
terrarum Eccleſia dilatata atque diffuſa. Vitulus enim
ille in corpore & ſanguine dominico offertur patri, &
paſcit totam domum. Cum interea maior filius, popu-
lus Iſraël ſecundum carnem, non quidem profectus in
longinquam regionem, ſed tamen in domo non eſt. In *Luc.15.*
agro autem eſt, id eſt, in ipſa hęreditaria opulentia legis
& prophetarum, terrena potius operatur, & in quibuſ- M
cunque Iſraëlitis conſideratoribus, Nam multi tales in-
uenti ſunt in eis & ſæpe inueniuntur. Veniens de agro
domui propinquare cœpit, id eſt labore ſeruilis operis
improbato, ex iiſdem ſcripturis Eccleſiæ libertatẽ con-
ſiderauit, Audit ſymphoniam & chorũ ſcilicet ſpiritu
plenos vocibus conſonis Euangelium prædicare: Qui- *1.Cor.1.*
bus dictum eſt, Obſecro vos fratres per nomen domini
noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes. Audit
quoque concorditer conuerſantium animã & cor vnũ
in laudes dei. Vocat vnum de ſeruis, & interrogat quæ *Luc.15.*
illa ſint: Sumit vtiq; ad legendum aliquẽ prophetarum,
& in eo quærens quodammodo interrogat, vnde iſta
feſta in eccleſia celebrantur, in qua ſe eſſe nõ videt. Re-
ſpondet ei ſeruus patris propheta, Frater tuus venit, &
occidit pater tuus vitulum ſaginatũ, quia ſaluum illum
recepit. In extremis enim terræ fuit frater tuus. Sed in-
de maior exultatio cantantium domino canticum no-
num, quia laus eius ab extremis terræ, & propter eum *Eſa.42.*
qui abſens erat, occiſus eſt vir in plaga poſitus, & ſciens *Eſa.53.*
ferre imbecillitatem, quia quibus non eſt narratum de *Eſa.52.*
eo viderunt, & qui non audierãt, intellexerunt, Sed in-
dignatur etiam nunc, & adhuc non vult introire. Cum *Rom.11.*

A ergo pletitudo gẽrium intrauerit,egredietur opportu-
no tempore pater eius,vt etiam omnis Iſraël ſaluus fiat:
ex cuius parte cęcitas facta eſt velut abſentia in agro,do
nec plenitudo filij minoris longe in idololatria gentiũ
† redux. conſtituti reducta † ad manducãdum vitulum intraret.
Erit enim quãdoque aperta vocatio Iudæorum in ſalu-
te Euangelij. Quam manifeſtationem vocationis, tan-
quam egreſſum patris appellat ad rogandum maiorem
filium. Deinde quæ reſpondet idem maior filius, duas
quæſtiones habent. Quomodo videlicet accipiatur ille
populus nunquam mandatum dei præteriiſſe, & quem
dicat hędum quem nunquã accepit,vt cum amicis ſuis
epularetur. Sed de mandato non prætergreſſo facilè il-
lud occurrit,neq; de omni mandato dictum eſſe,ſed de
vno maxime neceſſario, quo nullũ deum alium præter
omnium creatorem colere iuſſus eſt. Neq; iſte filius in
omnibus Iſraëlitis, ſed in his intelligitur habere perſo-
nam,qui nunquam ab vno deo ad ſimulachra conuerſi
ſunt. Quanquam enim tanquã in agro poſitus iſte filius
terrena deſideraret, ab vno tamen deo iſta deſiderabat
bona,quamuis communia cum pecoribus. Vnde in pſal-
B mo ex perſona ſynagogæ quod interpretatur Aſaph,
Pſal.72. conuenienter accipitur dictũ, Quaſi pecus factus ſum
apud te,& ego ſemper tecum. Quod etiam patris ipſius
teſtimonio comprobatur cũ dicit, Tu mecũ es ſemper.
Non enim quaſi mentientem redarguit,ſed ſecum per-
ſeuerantiam eius approbãs, ad perfruitionem potioris
atq; iocundioris exultationis inuitat. Quis eſt ergo hæ-
dus quem nunquã accepit ad epulãdum? Peccator pro-
fecto hædi nomine ſignificari ſolet. Sed abſit vt Anti-
chriſtum intelligam: non enim exitum inuenio huiuſ-
ce ſentẽtiæ. Multum enim abſurdũ eſt,eum cui dicitur,
Tu mecum es ſemper: hoc à patre optaſſe, vt Antichri-
ſto crederet: Neq; omnino in eis Iudæis qui Antichri-
ſto credituri ſunt,iſtum filiũ fas eſt intelligi. Quomodo
autem epularetur ex illo hędo,ſi ipſe eſſet Antichriſtus,
qui ei non crederet? Aut ſi hoc eſt epulari ex hædi occi-
ſione quod eſt de Antichriſti perditione lętari,quomo-
do dicit filius quẽ recepit pater,hoc ſibi non fuiſſe con-
ceſſum,cum omnes filij dei de illius aduerſarij damna-
tione lætaturi ſunt? Nimirũ ergo (quod in re obſcuriſſi-
ma ſine præiudicio diligẽtioris inquiſitionis dixerim)
C ipſum dominum ſibi negatũ ad epulãdum cõqueritur,
dũ eum peccatorẽ putat. Cum enim hædus eſt illi gẽti,
id eſt, cum eum ſabbati violatorem & prophanatorem
legis exiſtimat, iocũdari epulis eius nõ meruit: vt quod
ait, Nũquam dediſti mihi hædum vt cum amicis meis
epularer,tale ſit ac ſi diceret, eum qui mihi hædus vide-
batur,nunquam dediſti mihi ad epulandũ,eoipſo mihi
illum nõ concedens,quo mihi hædus videbatur. Quod
autem dicit,cũ amicis meis, aut ex perſona principum
cum plebe intelligitur, aut ex perſona populi Hieroſo-
lymitani cum cæteris populis Iuda. Meretrices autem
cum quibus diſſipaſſe ſubſtantiã ſuam filius minor ac-
cuſatus eſt,rectè intelligũtur ſuperſtitiones, relicto vno
connubio legitimo verbi dei,cum turba dæmoniorum
cupiditate turpiſſima fornicari. Quid deinde ſibi vult,
quòd cum pater diceret, Tu mecũ es ſemper,quod iam
tractatum eſt,addidit, Et omnia mea tua ſunt: qua in re
primò cauendum eſt, ne intelligas ita dictum, omnia
mea tua ſunt,quaſi non ſint & fratris: aut tanquã in ter-
rena hæreditate patiaris anguſtias, quomodo poſſint
omnia eſſe maioris, ſi habet ibi & iunior partem ſuam.
Sic enim à perfectis & purgatis ac iam immortalibus
filiis habẽtur omnia, vt ſint & omnium ſingula, & om-
nia ſingulorum. Vt enim cupiditas nihil ſine anguſtia, D
ita nihil cũ anguſtia charitas tenet. Sed quomodo om-
nia? Nam & angelos,ait aliquis,vt virtutes ſublimes ac
poteſtates, atque vniuerſa cœleſtia dei miniſteria deus
in poſſeſſionem tali filio ſubiecisse putandus eſt? Si poſ-
ſeſſionem ſic accipias, vt eius poſſeſſor ipſe ſit domin⁹,
non vtique omnia. Non enim domini erunt, ſed con-
ſortes potius angelorum, de quibus dictum eſt, Erunt Matt.22.
enim æquales angelis dei. Sin vero poſſeſſio ſic intelli-
gitur, quomodo rectè dicimus poſſidere animas veri-
tatem: nõ inuenio cur nõ vere ac proprie accipere poſ-
ſimus omnia,quæ dicta ſunt omnia. Non enim illud ita
loquimur vt dominas veritatis dicamus animas quam
ab eis dicimus poſſideri. Aut ſi nomine poſſeſſionis ad-
huc ſenſu impedimur,id quoque auferatur. Non enim
ait pater, omnia in poſſeſſionem tibi dabo: ſiue omnia
mea poſſideas vel poſſidebis: ſed,omnia mea tua ſunt:
nec tamen ita ſunt eius, vt ipſius dei. Quod enim eſt in
noſtra pecunia,poteſt familiæ noſtræ vel alimentũ eſſe,
vel ornamentum, vel aliquid huiuſmodi. Et certè cum
ipſum patrem rectè ille poſſet ſuum dicere, non video
quæ ipſius rectè ſua vocare nõ poſſit, diuerſis duntaxat E
modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus,
noſtra erunt ad viuendum ſuperiora, noſtra erunt ad
conuiuendum æqualia, noſtra erunt ad dominandum
inferiora. Congaudeat ergo ſecuriſſimus maior frater,
quia iunior frater mortuus erat & reuixit, perierat &
inuentus eſt. In villico quem dominus eiiciebat de 34.
villicatione,& laudauit eum quòd in futurum ſibi pro- Luc.16.
ſpexerit, non omnia debemus ad imitandum ſumere.
Non enim aut domino noſtro facienda eſt in aliquo
fraus, vt de ipſa fraude eleemoſynas faciamus: aut eos à
quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam
debitores dei & domini noſtri fas eſt intelligi: cũ iuſti
& ſancti ſignificentur hoc loco qui eos introducant in
tabernacula æterna,qui neceſſitatibus ſuis terrena bona
communicauerint: de quibus etiam dicit, quòd ſi quis
alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantùm in Matt.10.
nomine diſcipuli,non perdet mercedem ſuam: Sed etiã
econtrario dicuntur iſtæ ſimilitudines,vt intelligamus,
ſi laudari potuit ille à domino qui fraudem faciebat,
quanto amplius placent domino deo, qui ſecundũ eius
præceptum illa opera faciunt: ſicut etiam de iudice ini- F
quitatis qui interpellabatur à vidua, comparationem
duxit ad iudicem deũ, cui nulla ex parte iudex iniquus
conferẽdus eſt. Quòd autẽ de centum cadis olei quin- Luc.18.
quaginta ſcribi fecit à debitore, & de centũ coris tritici Luc.16.
octoginta, ad nihil aliud valere arbitror, niſi vt ea quæ
ſimiliter in ſacerdotes atque in leuitas Iudæi, quiſque
operatur in Chriſti Eccleſia, abundet iuſtitia eius ſuper Matth.5.
Scribarum & Phariſæorum,vt cum illi decimas darent,
iſti dimidias dent: ſicut nõ de fructibus ſed de ipſis bo-
nis ſuis fecit Zachęus. Aut certe duplicet decimam,aut Luc.19.
duas decimas dando ſuperet impendia Iudęorũ. Mam-
mona vero iniquitatis ideo à domino appellata eſt iſta
pecunia quam poſſidemus ad tempus,quia Mammona
diuitiæ interpretãtur. Nec ſunt iſtæ diuitiæ niſi iniquis,
qui in eis conſtituunt ſpem atque copiam beatitudinis
ſuæ. A iuſtis verò cum hæc poſſidentur,eſt quidem iſta
pecunia: ſed non ſunt tamen illis diuitiæ niſi cœleſtes &
ſpiritales, quibus indigẽtiam ſuam ſpiritaliter ſupplen-
tes,excluſa egeſtate miſeriæ,beatitudinis copia ditãtur.
Quod dicit,Si in alieno fideles non fuiſtis: alienas 35.
appellat terrenas facultates, quia nemo eas ſecũ moriẽs Luc.16.
aufert, hoc eſt quod dicit Dauid, Ne timueris cũ diues Pſal.48.

G ſactus fuerit homo,& cũ multiplicata fuerit gloria do-
mus eius:quoniam non cum morietur accipiet omnia,
36. neque ſimul deſcendet cum eo gloria eius. Quod
Luc.16. ait,Aut vnum odiet,& alterum diliget,aut vni adhære-
bit, & alterum contemnet:non ſine conſideratione di-
ſtinguenda ſunt.Non enim paſsim aut quaſi temere di-
cta ſunt. Non enim interrogatus vtrum diligat diabo-
lum,reſpondet ſe diligere,ſed potius odiſſe.Deũ autem
ſe diligere omnes ferè proclamant. Ergo aut vnũ odiet
& alterũ diliget vt fieri debet : odiet ſcilicet diabolum,
diliget vero deum. Quod vero adiunxit, aut alteri ad-
hærebit & alterum contemnet: adhærebit ſcilicet dia-
bolo,cum quaſi eius præmia temporalia ſectatur, con-
temnet autem deum. Non dixit odiet, ſed contemnet:
ſicut ſolẽt minas eius poſtponere cupiditatibus ſuis,qui
de bonitate eius ad impunitatem ſibi blãdiuntur.Qui-
Eccleſia- bus per Salomonem dicitur,Fili ne adiicias peccatum
ſtici.5. ſuper peccatum,& dicas,Miſeratio dei magna eſt.
37. Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim faciunt,
Luc.16. diripiunt illud. Non ſolùm vt quiſque iſta contemnat,
ſed etiam linguas deridentium ſe talia contemnentem.
hic enim vi facta inuadit quodammodo quaſi præda-
H tor violentus regna cœlorum:hoc enim ſubiunxit Euã-
geliſta, cum dixiſſet deriſum fuiſſe Ieſum à Phariſæis,
cum de contemnendis terrenis diuitiis loqueretur.
38. Homo quidam erat diues, & induebatur purpura
Luc.16. & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide : & cætera.
Per allegoriã ſic accipi poſſunt, vt in diuite intelligan-
Rom.10. tur ſuperbia Iudæorum,ignorãtes dei iuſtitiam,& ſuam
volentes conſtituere. Purpura & byſſus, dignitas regni
Matt.21. eſt: & auferetur, inquit, à vobis regnum dei,& dabitur
genti facienti iuſtitiam. Epulatio ſplendida, iactantia
legis eſt,in qua gloriabantur plus ad pompam elationis
abutentes ea,quam ad neceſsitatem ſalutis vtẽtes.Men-
Luc.16. dicus autem nomine Lazarus, quod interpretatur ad-
iutus,ſignificat indigentem, veluti gẽtilem aliquem aut
publicanum,qui tanto magis adiuuatur, quanto minus
de ſuarum copia facultatum præſumit. Tales erant illi
duo qui orabant in templo, vnus publicanus, & alter
Luc.18. Phariſæus. Diues ergo dicit tanquam ſatiatus iuſtitia,
non inter illos beatos numerandus qui eſuriunt & ſi-
Matth.5. tiunt iuſtitiam,Gratias tibi ago,quia non ſum ſicut pu-
I blicanus iſte. Pauper autem qui ſe adiuuari deſyderat,
dicit, Propitius eſto mihi peccatori. Deſiderat tamen
Luc.16. ſaturari de micis quæ cadunt de menſa diuitis, iacens
ad ianuam. Non enim admittebatur ad epulas eius,qui
nec bene illis vtebatur, nec egenti dabat, tãquam ſcriba
habens claues regni cœlorum, nec ipſe intrans, nec a-
lios intrare permittens. Micæ cadentes de menſa diui-
tis, ſunt quædam verba legis, quæ illi iactantes quaſi
proiiciebant in terram, cum ſuperbe populo loqueren-
tur. Vlcera autem ſunt confeſsiones peccatorum, velut
mali humores à viſceribus intimis foras erumpentes.
Canes qui ea lingebãt,nequiſsimi homines ſunt,aman-
tes peccata, qui lata lingua etiam laudare non ceſſant
opera mala, quæ in ſe alius gemens & confitens dete-
ſtatur. Sinus Abrahæ, requies eſt beatorum pauperum,
quorum eſt regnum cœlorum, in quo poſt hanc vitam
recipiuntur. Sepultura inferni, pœnarum profunditas,
quæ ſuperbos & immiſericordes poſt hanc vitam vo-
rat. Quos tamen dominus in iſta narratione dicit vi-
dere de longinquo, atque ſentire beatorum requiem,
quò ſanè tranſire non poſſunt. Quod autem linguam
ſibi vult refrigerari, cum in flamma vtique totus arde-
Prouer.18. ret; ſignificat quod ſcriptum eſt,Mors & vita in mani-
bus linguæ : & quia ore confeſsio fit ad ſalutem, quod K
per ſuperbiam ille non fecit. Extremum autem digiti Rom.10.
vel minimã operationem miſericordiæ ſignificat, qua
per ſpiritum ſanctum ſubuenitur. Cum autem ei dici-
tur,Recepiſti bona in vita tua:illud tangitur, quia fœli-
citatem dilexit ſeculi, nec aliam vitam præter iſtam in
qua ſuperbus tumebat,amauit. Lazarum autem mala di
cit recepiſſe,quia intellexit huius vitæ mortalitatem,la-
bores,dolores,& ærumnas,pœnam eſſe peccati : de quo
ſcriptum eſt, Fuimus & nos naturaliter filij iræ,ſicut & Epheſ.2.
cæteri. De quo iterum ſcriptum eſt, nec infantem cu- Iob.25.
ius eſt vnius diei vita ſuper terram,mundum eſſe à pec-
cato:quia omnes vtique in Adam morimur, qui factus
eſt tranſgreſsione mortalis. Quod autem dicit,ad ea lo
ca in quibus torquentur impij, iuſtos etiam ſi velint,
non poſſe tranſire, quid aliud ſignificat, niſi poſt hanc
vitam ita receptis in carcere,vt inde non exeant donec
reddant nouiſsimum quadrantem, per incommutabi- Matth.5.
litatem diuinæ ſententiæ nullum auxilium miſericor-
diæ poſſe præberi à iuſtis, etiam ſi velint illud præbere.
Quo admonet ſcilicet, vt in hac vita homines ſubue-
niant quibus poſsint, ne poſtea etiam ſi optime recepti
fuerint, eis quos diligunt, opitulari non valeant. Illud L
enim quod ſcriptũ eſt,Vt & ipſi recipiant vos in æterna Luc.16.
tabernacula:non de ſuperbis & immiſericordibus ſcri-
ptum eſt,qualis iſte diues fuiſſe demonſtratur,quòd re-
cipi à ſanctis in illa tabernacula mereantur : ſed de his
qui ſibi amicos officioſiſsimos operibus miſericordiæ
fecerint : quanquam nec ipſos iuſti velut propria pote-
ſtate quaſi gratificando recipiant, ſed promiſsione at-
que permiſsione illius qui eos conſilio præmonuit, vt
ſibi amicos facerent,& qui ſeipſum paſci, veſtiri,hoſpi-
tio recipi, viſitari in vnoquoque minimorum ſuorum
liberatoris bonitate dignatus eſt. Quanquam illa rece-
ptio vtrum ſtatim poſt iſtam vitam fiat, an in fine ſe-
culi in reſurrectione mortuorum,atque vltima retribu-
tione iudicij, non minima quæſtio eſt: ſed quandoli-
bet fiat,certe de talibus qualis ille diues inſinuatur,nulla
ſcriptura fieri pollicetur. Quinque autem fratres quos
habere ſe dicit in domo patris ſui, Iudæos ſignificant.
Appellati autem ſunt quinque, quia ſub lege detinebã- Luc.16.
tur quæ per Moyſen data eſt, qui libros quinque con-
ſcripſit.Quod vero Lazarum petit mitti ad fratres ſuos;
ſenſit ſe vtique indignum qui teſtimonium perhibeat M
veritati. Et quia non impetrauerat paululum ſe refrige-
rari, multo minus credit relaxari ſe poſſe ab inferis ad
prædicationem veritatis. Quod Abraham dicit, ſi vo-
lunt credere, habent Moyſen & prophetas : non iſtos
Euangelio præpoſuit, ſed quia euangelium, ſicut dicit Rom.3.
Apoſtolus, teſtimonium habet à lege & prophetis,illis
credendo poſſe eos ſignificat ad Euangelium perueni-
re : ſicut alio loco ipſe dominus dicit, Si crederetis Ioan.5.
Moyſi, crederetis & mihi. Ille enim de me ſcripſit.
Denique ad hoc pertinet quod etiam poſtea dicit, Si
Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex Luc.16.
mortuis reſurrexerit, credent: quia cum prænuncia-
uerunt Moyſes & prophetæ,qui ſurrexit à mortuis,hoc
ipſum etiam de illo quod reſurrecturus eſſet à mortuis,
quibus non credendo vtique nec Chriſto volunt cre-
dere. Multo minus ergo cuilibet poſſunt credere qui
à mortuis reſurgeret, quando ei non credunt, cuius
reſurrectionem Moyſes & Prophetæ prædicauerunt,
quibus credere nolunt. Aliter etiam intelligi poteſt Alia ex-
iſta narratio, vt Lazarum, dominum ſignificare ac- poſitio.
cipiamus, iacentem ad ianuam illius diuitis : quia ſe ad
aures

A aures ſuperbiſsimas Iudæorum incarnationis humili-
tate deiecit, cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de
menſa diuitis, Et quærens ab eis vel minima opera iu-
ſtitiæ, quæ ſuæ menſæ, hoc eſt ſuæ poteſtati per ſuper-
biam non vſurparent: quæ opera miſericordiæ atq; hu-
militatis, quanuis minima, etſi non diſciplina & perſe-
uerantia vitæ bonæ, ſaltem interdum vel caſu facerent,
ſicut micæ de menſa cadere ſolent. Vlcera paſsiones
ſunt domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis ſu-
ſcipere dignatus eſt. Canes ergo qui ea lingebant, gen-
tes ſunt, quos homines peccatores & immundos dice-
bant Iudæi: & tamen paſsiones domini in ſacramen-
tis corporis & ſanguinis eius, per totum iam orbem
ſuauitate lambunt deuotiſsima. Sinus Abrahæ intelli-
gitur ſecretum patris, quò poſt paſsionem reſurgens aſ-
ſumptus eſt dominus: quò eum portatum ab angelis
deo dictum puto, quia ipſam receptionem qua in ſecre-
rum patris abſceſsit, angeli annunciauerunt diſcipulis
intuentibus, Dicendo enim, Quid ſtatis aſpicientes in
cœlum? quid aliud dixerunt, niſi nullo modo poſſe o-
culos hominum vſque in illud penetrare ſecretum quò
B ibat dominus, cum in conſpectu diſcipulorum ferretur
in cœlum. Iam cætera ſecundum ſuperiorem expoſitio-
nem accipi poſſunt: quia ſecretum patris bene intelligi-
tur, vbi etiam ante reſurrectionem iuſtorum animæ vi-
uunt cum deo. tanto enim verius vbique eſt deus, quan
to nullo continetur loco, ſicut & latroni dictum eſt,
Luca 23. Hodie mecum eris in paradiſo: vnde nunquam receſ-
ſit dei filius, quanuis ab hominibus per ſuſceptam car-
39. nem in ciuitate Iudæorum tanta pateretur. Quod
Luca 17. dixerunt diſcipuli, Domine adauge nobis fidem: poteſt
quidem intelligi hanc fidem ſibi eos augeri poſtulaſſe,
qua creduntur ea quæ non videntur: ſed tamen dicitur
etiam fides rerum, quando non verbis ſed rebus ipſis
præſentibus creditur: quod futurum eſt, cum iam per
Pſal. 103. ſpeciem manifeſtam ſe contemplandam præbebit ſan-
ctis ipſa dei ſapientia, per quam facta ſunt omnia. De
qua fide rerum luciſque illius præſentatæ forſitan Pau-
Roma. 1. lus Apoſtolus dicit. Iuſtitia enim dei reuelatur ex fide
2. Cor. 3. in fidem. Dicit enim & alio loco, Nos autem reuelata
facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imagi-
nem transformamur de gloria in gloriam tanquam à
C domini ſpiritu. Sicut enim hic ait, de gloria in glo-
riam, ita & ibi de fide in fidem. De gloria ſcilicet Euan-
gelij quo nunc credentes illuminantur in gloriam ip-
ſius incommutabilis & manifeſtæ veritatis, qua tunc
commutati perfruentur: ita ex fide verborum quibus
nunc credimus quod nondum videmus: in fidem re-
rum qua in æternum quod nunc credimus, obtinebi-
mus. Secundum ſententiam hanc etiam illud eſt, quod
† Parthos. dictum eſt à Ioanne in Epiſtola ad Parthos †, Dilectiſ-
1. Ioan. 3. ſimi, nunc filij dei ſumus, & nondum apparuit quod e-
Ioan. 1. rimus, Scimus quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus,
1. Cor. 3. quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Vnde enim nunc
filij dei ſumus, niſi quia poteſtatem dedit nobis filios
dei fieri credentibus in nomine eius, vt videamus in
ænigmate. Vnde autem tunc ſimiles ei erimus niſi quo-
niam (vt ipſe ait) videbimus eum ſicuti eſt? Quod etiam
dictum eſt, Tunc autem facie ad faciem. Illam ergo
fidem præſentiſsimæ veritatis pleriſque non intelli-
gentibus, videri poteſt dominus noſter diſcipulis ſuis,
Luca 17. non ad id quod petiuerant reſpondiſſe. Cum enim di-
xiſſent, Domine adauge nobis fidem: ait illis, Si habue-
ritis fidem tanquam granum ſinapis, dicetis huic ar-
bori moro; eradicare & tranſplantare in mare, & obe-

dict vobis. Deinde ſequitur, Quis autem veſtrum ha- D
bens ſeruum arantem aut paſcentem, cui regreſſo
de agro dicit illi ſtatim, Tranſi, recumbe, & non di-
cit ei, Para quod cœnem, & præcinge te & miniſtra
mihi donec manducem & bibam, & poſt hæc tu man-
ducabis & bibes? Nunquid gratiam habet ſeruo illi,
quia fecit quæ ſibi imperauerat? Non puto. Sic & vos
cum feceritis omnia quæcunque præcepta ſunt vobis,
dicite ſerui ſuperuacui ſumus, quod debuimus facere
fecimus. Quid hæc pertineant ad id quod dictum eſt,
Domine adauge nobis fidem: difficile apparet, intelli-
gamus ex fide in fidem, id eſt, ex fide iſta qua mini-
ſtratur deo, in illam fidem eos ſignificaſſe transferen-
dos vbi fruantur deo. Augebitur enim fides, cum pri-
mò verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus
creditur. Sed illa contemplatio ſummam quietem ha-
bet, quæ in æterno dei regno tribuitur. Summa verò
quies illa, præmium eſt iuſtorum laborum qui in Ec-
cleſiæ miniſtratione peraguntur: & ideo quanuis in
agro aret ſeruus aut paſcat, hoc eſt, in vita ſeculari
vel terrena verſet negocia, vel ſtultis hominibus tan-
quam pecoribus ſeruiat: opus eſt vt poſt illos labo-
res domum veniat, hoc eſt, eccleſiæ ſocietur: labo- E
ret etiam ibi miniſtrans domino ſuo donec manducet
& bibat, Nam & eſuriens ille quæſiuit poma in arbo- *Mat. 21.*
re, & à Samaritana aquam ſitiens poſtulauit. Mandu- *Ioan. 4.*
cet ergo & bibat confeſsionem & fidem gentium, mi-
niſtrantibus, hoc eſt, euangelizantibus ſeruis ſuis. Quò
pertinet etiam illud quod de grano ſinapis eis primò
reſpondit: prius illos fidem habere debere præſenti vi-
tæ neceſſariam, quæ minima videtur quandiu theſau-
rus eſt in vaſis fictilibus, ſed vi maxima efferuet & ger-
minat. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui vult paſci
miniſterio ſeruorum ſuorum: hoc eſt, in corpus ſuum
quaſi mactatos & manducatos transferre credentes, e-
tiam hic paſcit eos ſacramento paſsionis ſuæ & verbo
fidei. Non enim venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Di- *Mat. 20.*
cant ergo illi ſerui per ſinapis grauum huic arbori mo-
ro: hoc eſt, ipſi euangelio crucis dominicæ per poma *Luca 17.*
ſanguinea, tanquam vulnera in ligno pendentia, vi-
ctum populis præbituræ. Dicant ergo illi vt eradicetur
de perfidia Iudæorum, & in mare gentium transfera-
tur atque plantetur. hac enim domeſtica ſeruitute eſu- F
rienti & ſitienti domino miniſtrabunt. Tunc demum
quærant eſcis incorruptibilibus in æternum diuinæ ſa-
pientiæ perfrui, cum dixerint, Serui ſuperuacui ſumus,
quod debuimus facere fecimus, nihil in nobis operis
reſtat: curſum conſummauimus, agonem perfecimus,
ſupereſt nobis corona iuſtitiæ. Omnia enim dici poſ- *2. Tim. 4.*
ſunt de illa ineffabili perfruitione veritatis: & tanto ma-
gis omnia dici poſſunt, quanto minus aliquid digne di-
ci poteſt. Nam & lux eſt illuminatorum, & requies
exercitatorum, & patria redeuntium, & eſca indigen-
tium, & corona vincentium: & quæcunque bona tem-
poraliter tranſeuntia, per creaturarum partes error ap-
petit infidelium, veriora & in æternum manentia in
creatore omnium ſimul inuentura eſt pietas filiorum.
In decem leproſis quos dominus ita mundauit, cũ 40.
ait, Ite oſtendite vos ſacerdotibus: multa quæri poſſunt *Luca 17.*
quæ meritò quærentes mouent, Non ſolum de nume-
ro quid ſibi velit quòd decem ſunt, & quòd vnus ex il-
lis ſolus gratias egit: hæc enim libere quæruntur, vt e-
tiam non inueſtigata vel nihil vel non multum im-
pediant intentationem legentis: ſed illa potius, cur eos
ad ſacerdotes miſerit vt cum irent mundarentur. Nul-

G lum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præ-
ſtitit, inuenitur miſiſſe ad ſacerdotes niſi leproſos. Nam
Lucæ 5. & illum à lepra mundauerat cui dixit, Vade & oſten-
Leuit. 14. de te ſacerdotibus, & offer pro te ſacrificium, quod
præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Deinde qualis
mundatio ſpiritalis poſsit intelligi eorum quos ingra-
tos extitiſſe redarguit. Secundum corpus enim faci-
le eſt videre poſſe hominem non habere lepram, & ta-
men animi eſſe non boni. Secundum ſignificationē au-
tem huius miraculi, conturbat conſiderantem, quomo-
do mundus dici poſsit ingratus. Quærendum igitur eſt
quid ipſa lepra ſignificet. Non enim ſanati ſed munda-
ti dicuntur qui ea caruerunt. Coloris quippe vitium eſt,
nō valetudinis aut integritatis ſenſoum atque mēbro-
rum. Leproſi ergo non abſurde intelligi poſſunt, qui ſci
entiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profi-
tentur erroris. Non enim vel abſcondunt imperitiam
ſuam, ſed pro ſumma peritia proferunt in lucem, & ia-
ctantia ſermonis oſtentant. Nulla porrò falſa doctrina
eſt, quæ non aliqua vera intermiſceat. Vera ergo falſis
inordinatè permixta in vna diſputatione vel narratio-
H ne hominis, tanquam in vnius corporis colore apparē-
tia, ſignificant lepram tanquam veris falſiſq; colorum
fucis humana corpora variantem atq; maculantem. Hi
autem tam vitandi ſunt Eccleſiæ, vt ſi fieri poteſt, lon-
gius remoti magno clamore Chriſtum interpellent, ſi-
cut iſti decem ſteterunt à longe, & leuauerunt vocem
Lucæ 17. dicentes, Ieſu præceptor miſerere noſtri. Nam & quod
præceptorē vocant, quo nomine neſcio vtrum quiſquā
dominum interpellauerit pro medicina corporali, ſa-
tis puto ſignificare, lepram falſam eſſe doctrinā, quam
bonus præceptor abſtergit. Sacerdotum vero Iudæo-
rum nemo fere fidelium dubitat figuram fuiſſe futuri
ſacerdotij regalis quod eſt in Eccleſia, quo conſecran-
tur omnes pertinētes ad corpus Chriſti, ſommi & veri
principis ſacerdotum. Nam nunc & omnes vnguntur,
quod tūc regibus tantū & ſacerdotibus fiebat. Et quod
1. Petri 2. ait Petrus ad Chriſtianum populum ſcribēs, Regale ſa-
cerdotium: vtrunque nomen illi populo conuenire de-
clarauit, quò illa vnctio pertinebat. Cætera itaque vicia
tanquam valetudinis & quaſi membrorum animæ at-
que ſenſuum per ſeipſum, interius & conſcientia & in-
tellectu dominus ſanat & corrigit: doctrina vero vel
I imbuendi per ſacramenta, vel catechizandi per ſermo-
nem ſonantem atq; lectionem, vbi color quidam intel-
ligitur verus atq; ſyncerus, quia in promptu eſt, & foris
eminentiſsimus. Non enim in occultis cogitationibus,
ſed in manifeſtis operationibus quæ hæc aguntur Ec-
Acto. 9. cleſiæ proprie contributa ſunt. Itaq; & Paulus voce do-
mini audita, Quid me perſequeris? &, Et ego ſum Ieſus
quem tu perſequeris: ad Ananiam tamen miſſus eſt,
vt illo ſacerdotio quod in Eccleſia conſtitutum eſt, ſa-
cramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius ap-
probaretur color. Non quia non poteſt per ſeipſum
dominus omnia facere, nam quis alius hæc facit etiam
In Eccleſia? ſed vt ipſa ſocietas congregatorum fide-
lium approbando inuicem atque communicando ve-
ræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicūtur verbis vel
ſignantur ſacramentis, tanquam vnam ſpeciem veri co-
loris obducat. Ad hoc etiam pertinet quod idem dicit
Galat. 2. Apoſtolus, Deinde poſt annos quatuordecim aſcendi
Hieroſolymā, cum Barnaba aſſumpto & Tito. Aſcendi
autem ſecundum reuelationem, & expoſui cum eis
euangelium quod prædico in gentibus, ſeorſum autem
iis qui videbātur eſſe aliquid, ne forte in uacuū currerē
aut cucurriſſem. Et paulò pòſt. Cū cognouiſſent, inquit, K
gratiam quæ data eſt mihi, Iacobus, Petrus & Ioannes,
qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi
& Barnabæ ſocietatis. Ipſa enim collatio vnam doctri-
næ ſpeciem, excluſa omni varietate monſtrabat, quod
ſalubriter etiam Corinthios monet dicens, Obſecro au- *1. Cor. 1.*
tem vos fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chri- *Acto. 10.*
ſti, vt idipſum dicatis omnes. Cornelius etiā cum elee-
moſynæ eius acceptæ & preces eius auditæ, illi ab an-
gelo nunciarentur: propter doctrinæ tamen ſacramen-
torumq; vnitatem ad Petrum iubetur mittere, tāquam
illi & ſuis diceretur, Ite oſtēdite vos ſacerdotibus. Nam *Lucæ 17.*
& cum irent mundati ſunt. Iam enim ad eos venerat
Petrus, ſed tamen ipſi nondum accepto baptiſmatis ſa-
cramento, nondum ſpiritaliter ad ſacerdotes perue-
nerunt: & tamen infuſione ſpiritus ſancti, & admira-
tione linguarum eorum mundatio declarata eſt. Quæ
cum ita ſe habeant, iam facile eſt etiam illud videre,
fieri poſſe vt quiſquis in Eccleſiæ ſocietate doctrinam
integram verámque aſſequatur, & omnia ſecundum ca
tholicæ fidei regulam ediſſerat, & diſtinguat à creatore
creaturam, eóque manifeſtetur varietate mēdaciorum L
tanquam lepra caruiſſe: & tamen ingratus ſit domino
deo mūdatori ſuo, qui elatus ſuperbia, gratiarum agen-
darum pia humilitate non ſubditur, ſimiliſque efficitur
illis de quibus dicit apoſtolus, Qui cum cognouiſſent *Roma. 1.*
deum, non vt deum magnificauerunt, aut gratias ege-
runt. Quòd enim dicit eos deum cognouiſſe, oſtendit
quidem à lepra fuiſſe mundatos, ſed tamen ſtatim ac-
cuſat ingratos. Ideóque tales ingrati, in nouenario nu-
mero tanquam imperfecti remanebunt. Vnum enim ſi
addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur:
quo fit tanta completio, vt vltrà iam non progrediatur
numerus, niſi rurſus ad vnum redeatur, & hæc per in-
finitatem numeri regula cuſtodiatur. Nouem itaque
indigent vno, vt quadam vnitatis forma coagulentur,
vt decem ſint: vnum autem non eis indiget, vt cuſto-
diat vnitatem. Quamobrem vt illi nouem qui gratias
non egerunt, reprobi effecti à conſortio vnitatis exclu-
ſi ſunt: ita vnus ille qui gratias egit, vnicæ Eccleſiæ ſi-
gnificatione approbatus atque laudatus eſt. Et quia illi
erant Iudæi, amiſiſſe per ſuperbiam declarati ſunt re-
gnum cœlorum, vbi maxime vnitas cuſtoditur. Iſte
vero qui erat Samaritanus, quod interpretatur cuſtos, M
illi à quo accepit tribuens quod accepit, & quodam-
modo cantans illud è Pſalmo, Fortitudinem meam *Pſalm. 58.*
ad te cuſtodiam: per gratiarum actionem regi ſubie-
ctus, humilitatem regni humili deuotione ſeruauit.

Quid eſt quod dicit dominus, Qui fuerit in te- 41.
cto, & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa. *Lucæ 17.*
In tecto eſt, qui excedens carnalia, tanquam in aura
libera ſpiritaliter viuit. Vaſa eius in domo, ſunt ſen-
ſus carnales, quibus ad inueſtigandam veritatem quæ
intellectu capitur, multi vtentes penitus errauerunt.
Huius ergo ſpiritalis viri iam vaſa iſta vacant in do-
mo, quia mente corpori ſupereminens per aciem in-
telligentiæ tanquam in tecto poſitus, perſpicuitate ſa-
pientiæ veluti cœlo apertiſsimo fruitur. Caueat ergo
iſte, ne in die tribulationis rurſus vita carnali (quæ per
ſenſus corporis paſcitur) delectatus, ad vaſa huiuſmo-
di tollenda deſcendat. Quid eſt quod dictum eſt, 42.
Et qui in agro fuerit, ſimiliter non redeat retro. Qui *Lucæ 17.*
operatur in Eccleſia, ſicut Paulus & Apollo, plantat & *1. Cor. 3.*
rigat, non reſpiciat ſpem ſecularem cui renunciauit. 43.

Quid ſignificauit vxor Loth? Eos qui in tribu- *Lucæ 17.*

latione

Alatione retro aſpiciunt, & ſe à ſpe diuinæ promiſsionis
auertunt:& ideo ſtatua ſalis facta eſt, vt admonēdo, ho-
mines ne hoc faciant, tanquam condiat cor eorum ne
44. ſint fatui. Qui ſunt in illa nocte duo in lecto, & duæ
Lucæ 17. molentes in vnum, & duo in agro, de quibus omnibus
binis ſinguli aſſumentur, & ſinguli relinquentur? Tria
genera hominum hic videntur ſignificari. Vnum eorū
qui ocium & quietem eligunt, neq; negociis ſecularibus
neq; negociis eccleſiaſticis occupati, quæ illorum quies
lecti nomine ſignificata eſt. Alterum eorū qui in plebi-
bus conſtituti reguntur à doctoribus, agentes ea quæ
ſunt huius ſeculi: quos & fœminarū nomine ſignifica-
nit, quia cōſiliis (vt dixi) peritorū regi eis expedit:& mo
lentes dixit propter temporalium negociorum orbem
atque circuitum: quas tamen in vno molentes dixit, in-
quantum de ipſis rebus & negociis ſuis præbent vſibus
Eccleſię. Tertium eorū qui operantur in Eccleſiæ mini-
ſterio tanquam in agro dei: de qua agricultura Apoſto-
1. Cor. 3. lus loquitur, Dei ſumus adiutores, dei agricultura, dei
ædificatio eſtis. In his ergo tribus generibus bina ſunt
rurſus genera hominum in ſingulis, & pro robore ſua-
rum virium diſcernuntur. Cum enim omnes ad Eccle-
B ſiæ membra pertinere videantur, adueniente tamē ten-
tatione tribulationis, & ex illis qui ſunt in ocio, & ex il-
lis qui ſunt in negociis ſeculi, & ex illis qui deo mini-
ſtrant in eccleſia, aliqui permaneant, aliqui cadunt. Qui
permanent aſſumuntur, qui cadunt relinquuntur. Ergo
vnus aſſumetur, & vnus relinquetur, non quaſi de duo-
bus hominibus dictū eſt, ſed de duobus generibus affe-
ctionum, in ſingulis generibus trium profeſsionū. In il-
la ergo nocte dixit, in illa tribulatione. Ad ipſa tria ge-
nera quæ aſſumuntur, pertinere arbitror etiā tria illa no
Ezech. 14. mina virorum ſanctorum, quos ſolos liberandos Eze-
Geneſ. 7. chiel propheta pronūciat, Noë, Daniel, & Iob. Videtur
enim Noë pertinere ad eos per quos Eccleſia regitur, ſi-
cut per illum in aquis arca gubernata eſt, quæ figuram
Daniel 1. geſtabat Eccleſiæ. Daniel autem qui elegit cœlibem vi-
tam, id eſt, nuptias terrenas contempſit, vt ſicut dicit A-
1. Cor. 7. poſtolus, ſine ſolicitudine viueret, cogitās quę ſunt dei,
genus eorum ſignificat qui ſunt in ocio, ſed tamen for-
Iob 1. tiſsimi in tentationibus, vt poſsint aſſumi. Iob autē quia
vxorem & filios habuit, & amplas terrenarum rerū co-
pias, ad illud genus pertinet cui molendinum deputa-
tum eſt. Sed tamen vt ſint fortiſsimi in tētationibus ſi-
cut ille fuit. Non enim aliter aſſumi poterunt. Nec puto
eſſe alia genera hominum quibus cōſtat Eccleſia, quàm
C iſta tria, habentia binas differentias propter aſſumptio-
nem & relictionem, quanuis in ſingulis multæ ſtudiorū
voluntatumq; diuerſitates, ad concordiam tamē vnita-
temq; concurrētes poſſunt inueniri. Quid eſt quòd
45. ad ſemper orandum & non deficiēdum, de iudice ini-
quo voluit parabolam ponere. Qui cum deum non ti-
meret, & hominem non reuereretur, viduæ tamen aſ-
ſiduis interpellationibus ceſsit, vt eam vindicaret, ne ſi-
Lucæ 18. bi ab illa tædium fieret. Nam hoc eſt quod ait, ne ve-
niēs ſuggillet me. Quoniam parabolas dominus aut ſe-
Mat. 18. cūdum ſimilitudinem aliquā ponit, ſicut de ſeruo illo
Lucæ 7. cui dominus dimiſit quod ratione reddita debere inuē
tus eſt, & ipſe conſeruo ſuo dilationem ſaltem dare no-
luit: & de fœneratore qui cū duobus debitoribus do-
naſſet quod debebant, ab eo plus eſt dilectus cui plus
Lucæ 15. donauit:& de homine qui habebat duos filios, maiorē
in agro ſibi propinquantem, minorem autē in longin-
quo luxuriantem, & innumerabilia huiuſmodi. De his
enim, inquantum ſimilia ſunt, ducitur intellectus eius

rei cui adhibētur, ad myſterium inſinuandæ aut requi- D
rendę veritatis. Aut ex ipſa diſsimilitudine aliquid pro-
bat, veluti eſt illud, Quòd ſi fœnū agri quod hodie eſt, *Mat. 6.*
& cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit, quanto ma-
gis vos modicæ fidei? Ad hoc genus pertinet etiā illud
quod de ſeruo ait, cui dominus denunciauerat vt a vil-
licatu remoueretur: fraudem quippe ille fecit domino *Lucæ 16.*
ſuo, vt falſatis chirographis, debitoribus eius, quantum
commodum viſum eſt, relaxaret. Neq; vllo modo nos
dominus, vt ſibi fraudem faciamus hortatur: ſed ſi qui
fraudando ſibi præuidit in poſterum, laudatum eum di
cit à domino, quanto maiore alacritate ſibi prouidere
debent in æternam vitam, quibus vt iuſtè operentur iu-
betur de mammona iniquitatis, quod ſuo loco expoſi-
tum eſt. Ad hoc genus pertinet & ille, qui non propter
amicitiam, ſed vt tædio careret iam dormiēs excitatur, *Lucæ 11.*
vt tres panes cōmodet amico ſuo. Si enim ille moleſtia
compulſus dedit, quāto magis deus qui ſeruos ſuos di-
ligens, vt petamus hortatur, dabit bona petentibus ſe?
Itaque illud ſuperius genus his verbis adiungi poteſt: ſi-
cut illud, ita & illud. Hoc autem poſterius his verbis: ſi *Lucæ 18.*
illud, quanto magis illud: aut ſi non illud, quāto minus
illud: ſed alicubi obſcure, alicubi aperte iſta ponuntur. E
Hic ergo iniquus iudex non ex ſimilitudine, ſed ex diſ-
ſimilitudine adhibitus eſt: vt oſtenderet dominus quā-
to certiores eſſe debeant qui deum perſeuerāter rogant
fontem iuſtitiæ atque miſericordiæ, vel ſi quid excellē-
tius dici aut audiri poteſt, cum apud iniquiſsimum iu-
dicem vſque ad effectum implendi deſiderij valuerit
perſeuerantia deprecantis. Ipſa vero vidua poteſt habe-
re ſimilitudinem Eccleſiæ, quæ deſolata videtur donec
veniat dominus, qui tamen in ſecreto etiam nunc cu-
ram eius gerit. Si autem mouet cur electi dei ſe vindi-
cari deprecentur, quod etiam in Apocalypſi Ioannis de *Apoc. 6.*
martyribus dicitur, cum apertiſsime moneamur, vt pro
noſtris inimicis & perſecutoribus oremus: intelligen-
dum eſt eam vindictam eſſe iuſtorum, vt omnes mali
pereant. Pereunt autem duobus modis, aut conuerſione
ad iuſtitiam, aut amiſſa per ſimplicium poteſtate qua
nūc aduerſus bonos quandiu hocipſum bonis expedit,
vel temporaliter aliquid valent. Itaque etiam ſi omnes
homines conuerterentur ad deum, inter quos ſunt etiā
inimici pro quibus iubemur orare: diabolus tamen qui
operatur in filiis diffidentiæ, remaneret in ſeculi fine
damnandus. Quem finem iuſti cum venire deſiderant,
quanuis pro inimicis ſuis orent, tamē non abſurde vin- F
dictam deſiderare dicuntur. Homo quidam no- 66.
bilis abiit in regionem longinquā accipere ſibi regnū, *Lucæ 19.*
& reuerti. Ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus intelligi-
tur. Regio longinqua, Eccleſia gentium vſque ad fines *Roma. 11.*
terræ. Reuerti ſe tamen dicit. Abiit enim vt plenitudo
gentium intraret: reuertetur, vt omnis Iſraël ſaluus fiat.
Per decem mnas, legem ſignificat propter decalogum.
Decem autem ſeruos, quibus ſub illa poſitis gratia præ-
dicata eſt. Sic enim intelligendum eſt eis datas mnas
ad vſum, cum intellexerint eam ipſam legem remo-
to velamine ad Euangelium pertinere. Ciues eius qui
poſt eum miſerunt legationem, dicentes ſe nolle vt rē-
gnet ſibi, Iudæi ſunt, qui etiam poſt reſurrectionem e-
ius miſerunt perſecutores Apoſtolis, & prædicationem
euangelij reſpuerunt. Rediit autem accepto regno, quia *Ioan. 18.*
in manifeſtiſsima & eminentiſsima claritate venturus
eſt, qui eis humilis apparuit, cum diceret, Regnum me-
um non eſt de hoc mundo. Quòd autem ſerui redden-
tes rationem ex eo quod acceperant, laudantur quia

G lucrati ſunt: ſignificat eos bonam reddere rationem,
qui bene vſi ſunt eo quod acceperunt ad augendas di-
uitias domini per eos qui credunt in eum. Quod qui fa
cere nolunt, in illo ſignificati ſunt qui mnã ſuam in ſu-
dario ſeruauit. Sunt enim homines hac ſibi peruerſita-
te blandiantes vt dicant, Sufficit vt de ſe vnuſquiſq; ra-
tionem reddat. Quid opus eſt aliis prædicare aut mini-
ſtrare, vt etiam de ipſis reddere rationẽ quiſq; cogatur:
cum apud dominũ etiam illi ſunt inexcuſabiles quibus
lex data nõ eſt neq; audito euangelio dormierunt: quia
Roma. 1. per creaturã poterant cognoſcere creatorẽ, cuius inui-
ſibilia à cõſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt intel-
lecta cõſpiciuntur. Hoc eſt etiam quaſi metere vbi non
ſeminauit: id eſt, etiã eos impietatis reos tenere, quibus
verbum legis aut euangelij non miniſtratũ eſt. Hoc au-
tem veluti periculum iudicij deuitãtes, pigro languore
à verbi miniſtratione conquieſcunt, & hoc eſt quaſi in
ſudario ligare quod acceperũt. Menſam quò dãda erat
pecunia, profeſsionẽ ipſam religionis accipimus, quæ
tanquã publice proponitur ad vſum neceſſarium ſaluti.
Quòd autem vnus eorũ qui bene vſi ſunt, decẽ acquiſi-
uit, & alter quinque, ſignificat eos eſſe acquiſitos in gre-
H gem dei, à quibus ipſa lex per gratiam intellecta eſt: ſiue
quia decalogo continetur, ſiue quia ille per quẽ lata eſt,
libros quinque conſcripſit: ad hoc pertinent & decẽ &
quinq; ciuitates quibus eos præponit. Multiplicatio e-
nim intelligẽtiæ in ipſa varietate, quę de vnoquoq; prę-
cepto vel de vnoquoq; libro pullulat, ad vnum redacta,
quaſi ciuitatẽ facit viuentium rationũ æternarum. Eſt
enim ciuitas non quorumlibet animantiũ, ſed rationa-
liũ multitudo, legis vnius ſocietate deuincta. Quod au-
tem ab illo qui vti noluit, aufertur quod acceperat, & ei
datur qui decẽ habebat: ſignificatur & illum poſſe amit-
tere munus dei, qui habẽs non habet, id eſt, nõ vtitur: &
in eo augeri qui habens habet: hoc eſt, bene vtitur. Ini-
micos ergo ſuos quos iubet coram ſe interfici, ſignificat
impietatem Iudæorum, qui ad eum cõuerti noluerunt.
47. Quid eſt quod ait, Facilius eſt camelum per fora-
Lucæ 18. men acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnũ dei?
Diuitem hic appellat cupidum rerum temporalium, &
Mat. 5. de talibus ſuperbientẽ. His diuitibus contrarij ſunt pau
peres ſpiritu, quorũ eſt regnum cœlorum. Nam eo ma-
nifeſtatur omnes cupidos, etiã ſi facultatibus huius mũ
di careãt, ad hoc genus diuitum quod eſt reprehenſum
I pertinere, quia poſtea dixerũt qui audiebant, Et quis po-
terit ſaluus fieri? cum incomparabiliter maior turba ſit
pauperum: videlicet intelligentes in eo numero depu-
tari etiam illos qui quanquam talia non habeant, tamẽ
habendi cupiditate rapiuntur. Senſus eſt autem, facilius
Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, quàm dilectores
ſeculi ad Chriſtum poſſe cõuerti. Cameli autem nomi-
ne ſe intelligi voluit, quia humiliatus onera ſuſtulit. In
quo enim manifeſtius intelligitur quàm in ipſo quod
Eccli. 3. ſcriptum eſt, Quanto magnus es, humilia te in omni-
bus. Per acum autem punctiones ſignificat, per pun-
ctiones dolores in paſsione ſuſceptos. Foramen ergo
acus dicit anguſtias paſsionis. Quod autem ait, Quæ
impoſsibilia ſunt apud homines, poſsibilia ſunt apud
deum: non ita accipiendum eſt, quòd cupidi & ſuper-
bi, qui nomine illius diuitis ſignificati ſunt, in regnum
cœlorum ſint intraturi cum ſuis cupiditatibus & ſuper-
bia: ſed poſsibile eſt deo, vt per verbũ eius, ſicut & iam
factum eſſe, & etiam quotidie fieri videmus, à cupidi-
tate temporalium ad charitatem æternorum, & à per-
nicioſa ſuperbia ad humilitatem ſaluberrimam con-
uertantur. Poſſumus appropinquantibus ad Hieri- K
cho ſic intelligere, vt iam inde egreſsi, prope tamen ad- 48.
huc eſſent ad eam ciuitatem: quod quidem minus vſi- Lucæ 18.
tate dicitur, ſed tamen videri poſsit hoc dictum, quo-
niam Matthæus egredientibus eis ab Hiericho dicit Mat. 20.
illuminatos duos cæcos qui iuxta viam ſedebant. De-
numero quippe nulla eſſet quæſtio, ſi aliter Euangeli-
ſtarum de vno tacuiſſet, vnius reminiſcens. Nam etiam
Marcus vnum commemorat, cum & ipſis egredien- Marci 10.
tibus eis ab Hiericho dicat illuminatum, cuius & nomẽ
dixit & patrem: vt intelligamus eum fuiſſe notiſsimum,
alterum ignotum, vt meritò ille notus etiam ſolus de-
center cõmemoraretur. Sed quoniam quæ conſequun-
tur in euangelio ſecundum Lucam, apertiſsime oſten-
dunt illud quod ipſe narrat adhuc venientibus eis Hie-
richo factum eſſe, nihil aliud reſtat intelligere niſi bis
eſſe factum hoc miraculũ, ſemel in vno cæco dum ad-
huc veniret in illam ciuitatem, & iterum in duobus cũ
inde regrederetur, vt illud vnum Lucas, illud alterum
Matthæus enarraret. Neque hoc ſine aliquo ſacramen-
to. Si enim Hiericho lunam & ob hoc mortalitatem
interpretatur, morti propinquans dominus, Iudæis ſo-
lis lumen Euangelij iuſſerat prædicari, quod ſignifica- L
uit ille vnus cæcus quem Lucas commemorat: à mor-
te autem reſurgens atque diſcedens, & Iudæis & genti-
bus, quos duos populos ſignificare videntur duo cæci
commemorati à Matthæo. Templum in Euangelio ip-
ſum deum hominem factum intelliges, vel etiam ad-
iuncto corpore eius quod eſt Eccleſia. Secundum au-
tem illud quod eſt caput Eccleſiæ, dictum eſt, Soluite Ioan. 2.
templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud. Secundum
id vero quòd etiam adiuncta Eccleſia intelligitur, tem- Mat. 21.
plum videtur dixiſſe, Auferte iſta hinc: ſcriptum eſt e- Eſaiæ 56.
nim, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos au- Marci 11.
tem feciſtis eam domum negociationis vel ſpeluncam Hiere. 7.
latronum. ſignificauit enim futuros in Eccleſia, qui ſua Ioan. 2.
negocia potius agerent, vel receptaculũ ibi haberent ad
occultanda ſcelera ſua, quàm vt charitatem Chriſti
ſequerentur, & peccatorum confeſsione accepta venia
corrigerentur. Ad illud quod dixit, Non enim vl-
trà incipiunt mori: [dicendum], quia cõnubia propter 49. Lucæ 20.
filios, filij propter ſucceſsionem, ſucceſsio propter mor-
tem. Vbi ergo mors non eſt neque conubia. Sicut enim
nunc ſermo noſter decedentibus & ſuccedentibus ſyl-
labis peragitur atque perficitur: ita & ipſi homines quo- M
rum ſermo eſt, decedendo ac ſuccedendo peragunt at-
que perficiunt ordinem huius ſeculi, qui temporalium
rerum pulchritudine contexitur. In illa autẽ vita quo-
niam verbum dei eſt quo fruemur, nulla deceſsione &
ſucceſsione ſyllabarum completur, ſed omnia quæ ha-
bet ſemper manendo ſimul habet: ita participes eius,
quibus ipſum ſolum erit vita, neq; moriendo ſibi dece-
dent, neque naſcendo ſuccedent. Quod dixit domi- 50.
nus diſcipulis, Orate ne intretis in tentationem, & ipſe Lucæ 22.
auulſus eſt ab eis quãtum iactus eſt lapidis: tãquam hoc
eos admonuerit, vt in eum dirigerent lapidem: id eſt,
vſque ad eum perducerent intentionem legis quæ ſcri- Deute. 9.
pta erat in lapide: vſque ad illum enim poteſt peruenire Roma. 10.
ille lapis: quoniam finis legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam
omni credenti. Quod ſcriptũ eſt de domino, Fin- 51.
xit ſe longius ire: non ad mendacium pertinet. Non Lucæ 24.
enim omne quod fingimus mẽdacium eſt, ſed quando
id fingimus quod nihil ſignificat, tunc eſt mendacium.
Cum autem fictio noſtra refertur ad aliquam ſignifica-
tionem, non eſt mendacium, ſed aliqua figura veritatis.

Alioquin

A Alioquin omnia quæ à ſapientibus & ſanctis viris, vel
etiã ad ipſo domino figurate dicta ſunt mendacia de-
putabuntur, quia ſecundum vſitatũ intellectum nõ ſub-
ſiſtit veritas in talibus dictis. Non enim homo qui ha-
buit duos filios quorum iunior accepta parte patrimo-
nij ſui profectus eſt in regionem longinquã, & cætera
Lucæ 15. quæ in illa narratione cõtexuntur, ita dicũtur tanquam
vere fuerit quiſquã homo qui hoc in filiis ſuis duobus
aut paſſus ſit, aut fecerit. Ficta ſunt ergo iſta ad rem quã-
dam ſignificandam, tam longe lateq́ maiorem, & tam
incõparabiliter differentem, vt per illum fictum homi-
nem deus verus intelligatur. Sicut autem dicta, ita etiã
facta finguntur ſine mendacio ad aliquem rem ſignifi-
Mat. 21. candam. Vnde eſt etiam illud eiuſdem domini, quod
in fici arbore quæſiuit fructũ eo tẽpore quo illa poma
nõdum eſſent. Non enim dubium eſt illam inquiſitio-
nem non fuiſſe veram: quiuis enim hominum ſciret, ſi
non diuinitate, illo tempore poma illam arborem non
habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatẽ refertur,
Lucæ 24. figura eſt: quæ non refertur mendacium eſt. Quid ergo
ſignificat quòd ſe ire longius dominus finxit, cum co-
B mitaretur diſcipulis, exponens eis ſanctas ſcripturas,
vtrum ipſe eſſet, ignorantibus. Quid putamus niſi quia
hoſpitalitatis officio ad ſuam cognitionem peruenire
poſſe homines intimauit, vt cum longius ipſe ab homi-
nibus abſceſſerit ſuper omnes cœlos, tamen ita cum
eis ſit qui hæc exibeot ſeruis eius, vt cum dicere cœpe-
rint, Domine quando te vidimus hoſpitem, & adduxi-
mus: tanquam cum ſcilicet qui longe abceſſerat, re-
Mat. 25. ſpondeat ille, Cum vni ex minimis meis feciſtis, mihi
feciſtis. Tenet ergo Chriſtum ne longius ab illo cat,
Galat. 6. quiſquis catechizatus verbo, in omnibus bonis ei qui
ſe catechizat communicat, ſicut apoſtolus dicit, Com-
municet qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat, in
Roma. 12. omnibus bonis. Et alio loco cum dixiſſet; Neceſſitati-
bus ſanctorum communicantes: ſtatim ſubiecit, hoſpi-
talitatem ſectantes. Et iſti enim catechizati erant ver-
bo cum eis exponeret ſcripturas. Et quia hoſpitalitatem
ſectati ſunt, cum quẽ in ipſa expoſitione ſcripturarũ nõ
Roma. 2. cognouerũt, in panis fractione cognoſcunt. Non enim
auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis
C iuſtificabuntur. Quòd dominum in paſſione exuerunt
veſte propria, & induerunt fucata, ſignificati ſunt hi
hæretici qui eum negant non verum corpus habuiſſe,
ſed fictum.

QVAESTIONVM EVAN-
LICARVM, LIBRI SE-
CVNDI FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPIS-
COPI, LIBER QVAESTIONVM
Euangelicarum, ſecun-
dum Matthæum.

Tomus quartus.

QVod dictum eſt, occiſos infantes D
à bimatu & infra: ſignificatum eſt, 1.
humiles gentes genuinam charita- *Mat. 2.*
tem, tanquam paruulos bimos poſ
ſe mori pro Chriſto. Quod di- 2.
co vobis in tenebris, id eſt, quum *Mat. 10.*
adhuc in timore carnali eſtis, quia
in tenebris eſt timor: dicite in lumine: hoc eſt in fiducia
veritatis, accepto ſpiritu ſancto. Et quod in aure auditis,
prædicate ſuper tecta: id eſt, quod in ſecreto audiſtis cal-
cato carnis domicilio prędicate. Nolite arbitrari quia 3.
venerim pacem mittere in terram. Non veni pacẽ mit- *Mat. 10.*
tere, ſed gladium: Veni enim ſeparare hominem aduer-
ſus patrem ſuum. Quia renunciat quis diabolo qui fuit
pater eius. Et filiam aduerſus matrem ſuam: Plebem dei
aduerſus mundanam ciuitatem, hoc eſt, aduerſus per-
nicioſam generis humani ſocietatem, quam nunc Ba-
bylonia, nunc Aegypto, nunc Sodoma, nunc aliis at-
que aliis nominibus ſcriptura ſignificat. Nurum ad-
uerſus ſocrum, Eccleſiam aduerſus ſynagogam, quæ ſe-
cundum carnem Chriſtum peperit ſponſum Eccleſiæ.
Diuiduntur autẽ gladio ſpiritus, quod eſt verbum dei: E
& inimicis hominis domeſtici eius: cum quibus antea
cõſuetudine implicatus erat. Quòd autẽ deſcendens 4.
de monte poſtcaquam præcepta illic diſcipulis & mul- *Mat. 8.*
titudini dedit, leproſum ſtatim extendẽs manum ſuam
curat, ſignificat eos qui de illis implendis dubitant, ſuo
auxilio ab huiuſmodi varietate mundari. Quod 5.
dominus dicit ſcribæ qui eum ſequi voluit, Vulpes fo- *Mat. 8.*
ueas habent & volucres cœli tabernacula, filius autem
hominis non habet vbi caput ſuum reclinet: intelligi-
tur miraculo domini commotus propter inanem ia-
ctantiam eum ſequi voluiſſe, quam ſignificant aues.
Finxiſſe autem diſcipuli obſequium: quæ fictio vulpiũ
nomine ſignificata eſt. Reclinatione vero capitis hu-
militatem ſuam ſignificauit, quæ in illo ſimulatore ac
ſuperbo non habebat locum. Dimitte mortuos ſe- 6.
pelire mortuos ſuos. Mortuos hic non credentes dixit, *Mat. 8.*
Mortuos autem ſuos, qui nihilominus ſine fide de cor-
pore exirent. Excutite puluerem de pedibus veſtris. 7.
Aut ad conteſtationem laboris terreni quem pro il- *Mat. 8.*
lis inaniter ſuſcepiſſent, aut vt oſtenderent vſqueadeo
ſe ab ipſis nihil terrenum quærere, vt etiam puluerem
de terra eorum ſibi non paterentur adhærere.
Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes: Ad cauendũ 8.
malum, in capite cuſtodiendo, quod eſt Chriſtus. Nam *Ibidem.*
ſerpens totum corpus pro capite obiicit perſequenti. F
Vel quod per anguſtias ſe coarctans veteri tunica exu- *Serpentis*
tus innouetur. Quod imitantur quibus dictum eſt, In- *natura.*
trate per anguſtam portam, cum vetere homine exuun- *Mat. 7.*
tur. Nam ſi cauendum malum ita moneret, vt violen-
ter reſiſtendum eſſet malis, non ſupra dixiſſet, Mitto *Mat. 10.*
vos ſicut oues in medio luporum. Simplices autem ſi
cut columbas eſſe voluit, ad nulli nocendum. Nam hoc *Columbæ*
genus auis nullum omnino animaliũ necat, nõ ſolum *natura.*
grandium cõtra quæ vires non habet, ſed etiã minutiſ-
ſimorum, quibus etiã perparui paſſeres aluntur. Eſt au-
tem omnibus irrationalibus animantibus vna quæ-
dam inter ſe ſocietas, ſicut etiam rationalibus ſua, id eſt,
hominibus, non ſolum ſecum, ſed etiam cum angelis.
Diſcunt ergo ex ſimilitudine columbarũ nulli prorſus
nocere ad ſocietatem ſuam pertinenti participatione
rationis. Confiteor tibi domine pater cœli & terræ.
Notandum cõfeſſionem poni in laudem dei. Nõ enim 9.
peccata dominus confitebatur, quæ nulla habebat, præ- *Mat. 11.*

G ſertim quia cum exultantem hoc dixiſſe alius euange-
liſta cõmemorat: quanquã & verba ipſa quæ dicit, non
habeant dubitationem, quod in laudem dei dicantur. Ergo
confeſsionẽ vocat ſcriptura generaliter quicquid ma-
nifeſte, ſicut cernitur, enũciatur. Nam & illud quod ait,
Mat. 10. Si quis me cõfeſſus fuerit corã hominibus, cõfitebor &
ego eum coram patre meo: vel ſicut alibi eſt, coram an-
Lucæ 12. gelis dei: Non vtiq; peccata confitetur, qui Chriſtũ con
fitetur. Quod ſi propterea putant aliqui confeſsionem
vocari, quia pro crimine obiiciebatur Chriſti nomen
tempore perſecutionis: nunquid ita etiã Chriſtus corã
Eccle. 39. patre vel corã angelis eius hominẽ qui ſe cõfeſſus fue-
rit cõfitetur? Eſt etiã in eccleſiaſtico ita poſitum, Et hæc
dicetis in cõfeſsione, opera domini vniuerſa quoniam
bona valde. Quo in loco indubitanter dei laudes exag-
gerãtur. Hæc dicta ſunt propter imperitiam fratrũ, qui
cum legẽte lectore audiunt hoc verbum, pectora ſtatim
tundunt, non attendentes quo loco dicatur: quaſi non
10. poſſit niſi peccatorum eſſe confeſsio. Notan-
Mat. 12. dum de eo quod illicite factum videretur Iudæis, quòd
diſcipuli ſabbato ſpicas euulſiſſent, vnum exemplum
datum regiæ poteſtatis de Dauid, alterum ſacerdo-
H talis, de iis qui per miniſterium templi ſabbatum
violant, vt multo minus ad ipſum euulſatum ſabba-
to ſpicarum crimen pertineat, qui verus rex & ve-
rus ſacerdos eſt, & ideo dominus ſabbati. Cum
11. Mat. 13. autem dormirent homines, venit inimicus eius, & ſu-
perſeminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum
negligentius agerent præpoſiti Eccleſiæ, aut cum dor-
mitionem mortis acciperent apoſtoli venit, diabolus
& ſuperſeminauit eos quos malos filios dominus inter-
pretatur. Sed recte quæritur, vtrũ hæretici ſint, aut ma-
le viuentes catholici? Poſſunt enim dici filij mali etiam
hæretici, quia ex eodem Euangelij ſemine & Chriſti
nomine procreati, prauis opinionibus ad falſa dogma-
ta conuertuntur. Sed quod dicit eos in medio tritici
ſeminatos, quaſi videntur illi ſignificari qui vnius com-
munionis ſunt. Veruntamẽ quoniam dominus agrum
ipſum, non eccleſiam, ſed hunc mundum interpreta-
tus eſt, bene intelliguntur hæretici: quia non ſocietate
vnius Eccleſiæ vel vnius fidei, ſed ſocietate ſolius no-
minis Chriſtiani in hoc mundo permiſcentur bonis:
at illi qui in eadem fide mali ſunt, palea potius quàm
I zizania deputantur: quia palea etiam fundamẽtum ip-
ſum habet cum frumento, radicémque communem. In
Mat. 13. illa planè ſagena qua concluduntur & mali & boni pi-
ſces, non abſurdè mali catholici intelliguntur. Aliud
eſt enim mare, quod magis mundum iſtum ſignificat:
aliud ſagena, quæ vnius fidei vel vnius Eccleſiæ com-
munionem videtur oſtendere. Inter hæreticos & ma-
los catholicos hoc intereſt, quòd hæretici falſa credũt,
illi autem vera credentes non viuunt ita vt credunt,
Solet autem etiam quæri, ſchiſmatici quid ab hæreti-
ciis diſtent, & hoc inueniri, quod ſchiſmaticos nõ fides
diuerſa faciat, ſed communionis dirupta ſocietas. Sed
vtrum inter zizania numerandi ſint, dubitari poteſt.
Magis autem videntur ſpicis corruptis eſſe ſimiliores,
ſicut ſcriptum eſt: Vento autem corrumpetur filius ini-
quus: vel paleis ariſtarum fractis vel ſciſsis & de ſegete
abrutis. Quo enim altiores, id eſt, ſuperbiores, eo fra-
giliores leuioréſque ſunt. Nec tamen conſequens eſt, vt
omnis hæreticus vel ſchiſmaticus corporaliter ab ec-
cleſia ſeparetur. Si enim falſa de deo credit, vel de ali-
qua parte doctrinæ quæ ad fidei pertinet ædificatio-
nem, ita vt non quærentis cunctatione tentatus ſit,

ſed incõcuſſe credentis, nec omnino ſcientis opinione K
atque errore diſcordans, hæreticus eſt, & foris eſt ani-
mo, quanuis corporaliter intus videatur. Multos enim
tales portat Eccleſia, quia non ita defendunt falſitatem
ſententiæ ſuæ, vt intentam multitudinem faciant: quod
ſi fecerint, tunc pellantur. Item quicunque inuident bo-
nis, ita vt quærant occaſiones, excludendi eos, aut de-
gradandi: vel crimina ſua ſic defendere parati ſunt, ſi
obiecta vel prodita fuerint, vt etiam conuenticulorum
ſegregationes, vel Eccleſiæ perturbationes cogitent ex-
citare, iam ſchiſmatici ſunt, & ab vnitate corde diſciſsi,
etiam ſi non inuentis occaſionibus, aut occultatis fa-
ctis ſuis ſacramento Eccleſiæ corporali conuerſatione
ſocientur. Quapropter illi ſoli catholici mali recte de-
putantur, qui quanuis vera credant, quæ ad veram fidei
doctrinã pertinent, & ſi quid forte neſciunt, quærẽdum
exiſtiment, & ſalua pietate diſcutiant ſine aliquo præ-
iudicio ipſius veritatis, & bonos, vel quos bonos putãt,
ament atque honorẽt quantum poſſunt, tamẽ flagitioſe
atq; facinoroſe viuunt cõtrà quàm viuendum eſſe cre-
dunt. Tales enim etiam ſi prodantur aut accuſentur, pro
diſciplina Eccleſiæ ſaluti ſq; ſuæ cauſa correpti, vel à cõ-
munione ſuſpenſi, nullo modo ſibi recedendum eſſe à L
cõmunione catholicæ fidei exiſtimant, quomodocunq;
permiſsi fuerint ſatisfactionis quærentes locum: & ali-
quando per pœnitentiam in frumenta mutantur, ſiue
correpti, ſiue remoti, ſiue etiam verbo dei nullo nomi-
natim accuſante aut increpante perterriti. Aliquando
autem etiã ſub nomine pœnitentiũ ita viuunt vt ſolẽt,
aut nõ multo minus, quidam etiã amplius, nullo modo
tamen à catholica vnitate diſcedunt. Quibus ita viuen-
tibus ſi mors obrepſerit, paleæ deputãtur vſq; in finem.
Hoc etiã ipſi credunt. Nam ſi aliter credũt & incõcuſ-
ſe tenent, iam inter hæreticos numerandi ſunt: putan-
tes omnibus deum, etiã in magna iniquitate vſque in fi-
nem vitæ perſeuerãtibus, tantũ quia Eccleſiæ vnitatem
nõ ſyncera dilectione, niſi vt bene viuerent, ſed magis
pœnarum timore tenuerunt, veniã daturum. Iſti ergo
non hoc credunt, vel nõ firmiter opinãtur, & ſi adhuc
forſitan quærunt. Sed magis eos decipit ſpes dilationis,
dum ſe diutius victuros putant, & perditos mores ali-
quando in melius mutaturos. Contra quos dicitur, Ne Eccleſiaſtes 5.
tardes cõuerti ad deum, neque differas de die in diem:
Subito enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ
diſperdet te. Illi enim conuertuntur qui recte viuere M
incipiunt: hoc eſt enim ad deum redire. Qui autẽ con-
cupiſcentias ſuas perſeuerãter ſequuntur, dorſum quo-
dammodo habent ad deum, quanuis in vnitate conſti-
tuti ſæpe illum retorto collo conentur aſpicere. Ergo Pſal. 77.
& iſti, vt ait Propheta, caro ſunt & ſpiritus ambulans &
non reuertens. Sed tamen vt dictum eſt, propter ean-
dem fidem atque vnitatem Eccleſiæ, neque inter ziza-
nia, quoniam illa extra radicata ſunt, neq; inter ariſta-
rum paleam quæ ſe etiã frumentis audet aſpera diſſen-
ſione & fragili elatione ſuperimponere, ſed quãuis ſub-
iectam frumẽtis, tamen inter paleam quæ vltima venti-
latione ſeparanda eſt numerantur. Boni autẽ catholici
ſunt, qui & fidem integram ſequuntur, & mores bonos.
Quod autẽ ad fidei doctrinam pertinet, ita quærunt ſi
quid quærendũ habẽt, vt abſit cõcertatio periculoſa, vel
quærenti, vel ei cum quo quæritur, vel ei qui diſſeren-
tes audiunt. Ita autem docent ſi quid docendum ha-
bent, vt vſitata & confirmata ſecuriſsime & fidentiſ-
ſime & leniſsime vt poſſunt inſinuent, Inuſitata verò
etiam ſi veritatis manifeſtatione liquidiſsima percepe-
runt

A runt,quærendi potius quàm præcipiendi aut affirman-
di modo propter audientis infirmitatem.Si autem tan-
tum habet pondus aliquod verum, vt vires diſcētis ex-
cedat ſuſpendendum eſt vt extendat creſcentem, non
imponendum vt obterat paruulum. Inde eſt enim il-
Lucæ. 18. lud domini, Sed filius hominis cum venerit putas in-
ueniet fidem in terra?Aliquando autem & occultādum
eſt,ſed cum ſpe hortatoria, vt non faciat deſperatio fri-
gidiores, ſed deſiderium capaciores. Inde eſt illud e-
Ioan. 16. iuſdem domini, Multa habeo vobis dicere,ſed non po
teſtis portare modo. Quod ergo ad mores pertinet,
hoc bene & breuiter dicitur:aut confligendum eſt cum
amore temporalium bonorum, vt non vincat: aut etiā
edomitus ſubditúſque eſſe debet, vt cum ſurgere cœ-
perit,facilè reprimatur: aut ita extinctus, vt ſe omnino
nulla ex parte commoueat. Ex quo fit vt etiam ipſam
mortem propter veritatem alij fortiter obeant, alij æ-
quanimiter,alij libenter.Quæ tria etiam genera fructus
ſunt fertilis terræ, triceni & ſexageni & centeni. In ho-
rum aliquo genere inueniendus eſt tempore mortis
ſuæ, ſi quis de hac vita rectè cogitat emigrare. Toleran-
B da ſunt autem non ſolum zizania vſque ad meſſem:
quæ cum diabolus aſperſis prauis erroribus falſiſq; opi-
nionibus ſuperſeminaſſet, hoc eſt, præcedente nomine
Chriſti hæreſes ſuperieciſſet,magis ipſe latuit atque oc-
cultiſsimus factus eſt, hoc eſt enim & abiit:ſed etiam pa
leā vſque ad ventilationem. Nec probatur fortius gra-
uitas frumētorum, niſi paleæ perturbationibus,quas cū
premere non potuerit veritate defenſa, ceſſerit falſitas
vnitate ſeruata. Quanquam in hac parabola dominus,
ſicut in eius expoſitione concluſit,non quædā,ſed om-
nia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorū
12. nomine ſignificaſſe intelligitur. Cum autem creuiſ-
1. Cor. 2. ſet herba,& fructum feciſſet, tunc apparuerunt & ziza-
Mat. 13. nia. Cum enim ſpiritalis homo eſſe cœperit diiudicans
omnia, tunc ei errores incipiunt apparere. Serui autem
dixerunt ei, Vis imus & colligimus ea? Vtrum & ipſi
ſint ſerui quos paulò pòſt meſſores appellat: an quia in
expoſitione parabolæ meſſores dixit eſſe angelos, nec
quiſquam facilè dicere auſus fuit angelos neſciſſe quis
zizania ſuperſeminauerit, & ea tunc apparuiſſe angelis
cum herba fructum feciſſet:magis oportet intelligi ho
mines ipſos fideles ſeruorum nomine hoc loco ſignifi-
catos,quos etiam bonum ſemen dicit. Nec mirum ſi &
bonum ſemen ipſi dicuntur, & ſerui patrisfamilias: ſi-
C cut & de ſe ait, quòd ipſe ſit ianua, & quòd ipſe ſit pa-
Ioan. 10. ſtor. Ex diuerſis enim ſignificationibus vna res etiā plu-
res & diuerſas ſimilitudines recipit:præſertim quia cum
ad ſeruos loqueretur non ait, In tempore meſsis dicam
vobis,Colligite primùm zizania:ſed dicam,inquit,meſ-
ſoribus. Vnde intelligitur colligendorum zizaniorum
ad comburendum alia eſſe miniſteria, nec quenquam
eccleſiæ filium debere arbitrari ad ſe hoc officium per-
tinere. Cùm igitur eſſe quiſq; ſpiritalis cœperit, cogno-
ſcit errores hæreticorum, & omnino diiudicat atq; diſ-
cernit quicquid audierit aut legerit abhorrere à regula
veritatis:ſed donec quis in eiſdem ſpiritalibus perficia-
tur,& quodammodo matureſcat in fructū quem herba
dedit, poteſt eum mouere, quare ſub nomine Chriſtia-
no tam multæ hæreticorum extiterint falſitates. Inde e-
tiā eſt quod ſerui dicunt, Nónne bonū ſemen ſemina-
ſti in agro tuo?vnde ergo habet zizania? Deinde cum
cognouerit hāc excogitaſſe fraudem diabolū, cum cō-
tra tanti nominis authoritatem nihil ſe valere ſentiret,
vt fallacias ſuas eodē nomine obtegeret: poteſt ei ſub-

oriri voluntas,vt tales homines de rebus humanis aufe- D
rat, ſi aliquā temporis habeat facultatem:ſed vtrum fa-
cere debeat, iuſtitiā dei conſulit, vtrū hoc ei præcipiat,
vel permittat,& hoc officium eſſe hominū velit. Hinc
eſt quod ſerui dicunt, Vis imus & colligimus ea? Qui-
bus veritas ipſa reſpōdet, Non ita hominē conſtitutum
eſſe in hac vita,vt certus eſſe poſsit qualis quiſq; futurus
ſit poſtea, cuius in præſentia cernit errorem:vel quid e-
tiam error eius conferat ad profectū bonorum: nō eſſe
tales auferendos de hac vita,ne cum malos conatur in-
terficere, bonos interficiat, quod forte futuri ſunt: aut
bonis obſit, quibus & inuiti forte vtiles ſunt: ſed tunc
oportunè fieri, cum iam in fine non reſtat vel tempus
commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem ex oc-
caſione atque comparatione alieni erroris. Tunc autem
hoc nō ab hominibus ſed ab angelis fieri. Inde eſt quod
reſpondet paterfamilias, Non, ne forte colligētes ziza-
nia, eradicetis ſimul & triticum, ſed in tempore meſsis
dicam meſſoribus:&c. Atque hoc modo eos patientiſ-
ſimos & tranquilliſsimos reddidit. Quæri autem poteſt
quod ait, Alligate faſciculos ad comburendum:cur nō
vnū faſcem, aut nō vnum aceruū zizaniorū fieri dixit? E
Niſi forte propter varietatē hæreticorum, & nō ſolum
à tritico,verū etiam à ſeipſis diſcrepantium, ipſa vniuſ-
cuiuſq; hæreſeos propria cōuenticula, in quibus ſingu-
latim ſua cōmunione deuincti ſunt, nomine faſciculo-
rum deſignauit:vt iam tunc incipiant alligari ad com-
burendum, cum à catholica cōmunione ſegregati,ſuas
proprias quaſi eccleſias habere cœperint: vt combuſtio
earum ſit in fine ſeculi, modò alligato faſciculorū. Sed
ſi ita eſſet, nō iam multi reſipiſcendo, & in catholicam
remeādo ab errore deſciſcerent. Quapropter & alliga-
tio faſciculorum in fine futura eſt, vt non confuſe, ſed
pro modo peruerſitatis ſuæ vniuſcuiuſq; erroris perti-
nacia puniatur. Ne forte colligentes zizania, eradicetis
ſimul&triticū. Verùm intuēdū quia etiā boni cū adhuc
infirmi ſunt, opus habent in quibuſdā malorū permix-
tione:ſiue vt per eos exerceantur,ſiue vt eorum compa-
ratione magna illis exhortatio fiat vt nitantur ad me-
lius, quib[us] ſublatis altitudo charitatis quaſi euulſa mar-
ceſcat, quod eſt eradicari. Nam ſic ait apoſtolus, Vt in *Epheſ. 3.*
charitate radicati & fundati poſsitis comprehendere. *Coloſſ. 2.*
An forte ideo ſimul eradicatur triticum cum auferūtur
zizania, quia multi primò zizania ſunt, & poſtea triti-
cum fiunt? Qui niſi patiēter cū mali ſunt tolerentur,ad F
laudabilem mutationē non perueniunt: itaque ſi euulſi
fuerint ſimul eradicabitur & triticū quod futuri eſſent,
ſi eis parceretur. Simile eſt regnū cœlorum homini 13.
negociatori quærenti bonas margaritas: Inuenta autē *Mat. 13.*
vna precioſa margarita, abiit & vendidit omnia quæ
habuit,& emit eam. Quæſtio eſt, cur à numero plurali
ad ſingularem trāſierit, vt cū quærat homo bonas mar-
garitas, vnā inueniat precioſam quā venditis omnibus
quæ habet,emat. Aut ergo negociator iſte bonos homi-
nes quærens,cum quibus vtiliter viuat,inuenit vnū præ
omnibus ſine peccato mediatorē dei & hominum ho- *1. Timo. 2.*
minem Chriſtū Ieſum. Aut præcepta iuſtitiæ quærens,
quibus ſeruatis cū hominibus rectè cōuerſetur, inuenit
dilectionem proximi, in quo vno dicit apoſtolus om- *Roma. 13.*
nia cōtineri: vt non occides,non mœchaberis, non fu- *Exod. 20.*
raberis,non falſum teſtimonium dices, & ſi quod eſt
aliud mādatū, ſingulæ enim magaritæ ſint, quæ in hoc
ſermone recapitulantur, Diliges proximum tuum tan-
quā teipſum, Aut bonos intellectus homo quærit,& in-
uenit vnum illum quo cuncti cōtinentur, In principio *Ioan. 1.*

G erat verbum, & verbũ erat apud deum. Eſt enim verbũ
domini lucidum candore veritatis, & ſolidum firmi-
tate æternitatis, & vndique ſui ſimile pulchritudine di-
uinitatis, qui deus penetrata carnis teſtudine intelligẽ-
dus eſt. Ille enim ad margaritam ipſam iam peruenerat,
quæ in tegumentis mortalitatis, quaſi concharum ob-
ſtaculo inter profunda huius ſeculi, atque inter duritias
ſaxeas Iudæorum aliquando latuerat. Ille ergo ad ip-
ſam margaritam iam peruenerat, qui ait, Et ſi nouera-
1. Cor. 5. mus Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc iam non
nouimus. Nec vllus omnino intellectus margaritæ no-
mine dignatus eſt, niſi ad quem diſcuſsis omnibus car-
nalibus tegminibus peruenitur, quibus ſiue per verba
humana, ſiue per ſimilitudines circũpoſitas operitur, vt
purus & ſolidus, & nuſquam à ſe diſſonans, certa ratio-
ne cernatur. Quos tamen omnes veros & firmos & per-
fectos intellectus vnus ille cõtinet, per quem facta ſunt
omnia, quod eſt verbum dei. Quodlibet autem horum
trium ſit, vel ſi aliquid aliud occurrere potuerit, quod
margaritæ vnius & precioſæ nomine bene ſignifice-
tur, precium eius eſt, nos ipſi: qui ad eam poſsidendam
non ſumus liberi, niſi omnibus pro noſtra liberatione
H contẽptis, quæ temporaliter poſsidentur. venditis enim
rebus noſtris, nullum earum maius accipimus precium,
quàm nos ipſos, quia talibus implicati noſtri non era-
mus: vt rurſus nosipſos pro illa margarita demus, non
quia tanti valeamus, ſed quia plus dare non poſſumus.
14. Et oculos ſuos clauſerunt ne quando oculis vi-
Mat. 13. deant: id eſt, ipſi cauſa fuerunt, vt deus eis oculos clau-
deret. Alius enim Euangeliſta dicit, Excæcauit ocu-
Ioan. 12. los eorum. Sed vtrum vt nunquam videant, quæren-
dum: an verò ne vel ſic aliquando videant, cæcitate
ſua ſibi diſplicentes, & ſe dolentes, & ex hoc humiliati
atque commoti ad confitenda peccata ſua, & piæ quæ-
Marci 4. rendum dominum. Sic enim Marcus hoc dicit, Ne-
quando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Vbi
intelliguntur peccatis ſuis meruiſſe, vt non intellige-
rent: & tamen hoc ipſum miſericorditer eis factum, vt
peccata ſua cognoſcerent, & conuerſi veniam mere-
rentur. Quod autem Ioannes hunc locum ita dicit,
Ioan. 12. Propterea non poterant credere, quia iterũ dixit Eſaias,
Eſaiæ 6. Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt
non videant oculis, & intelligant corde, & conuertan-
tur, & ſanem eos. Aduerſari videtur huic ſententiæ, &
omnino cogere, vt quod hic dictum eſt, ne quando o-
I culis videant: non accipiatur ne vel ſic aliquando o-
culis videant, ſed prorſus vt non videant: quandoqui-
dem aperte ita dicit, vt oculis non videant. Et quod ait,
Propterea non poterãt credere: ſatis oſtendit non ideo
factam illam excæcationem, vt ea commoti & dolen-
tes ſe non intelligere, conuerterentur aliquando per
pœnitentiam. Non enim poſſent hoc facere, niſi prius
crederent, vt credendo conuerterentur, conuerſione
ſanarentur, ſanitate intelligerent: ſed ideo potius ex-
cæcatos, vt non crederent. Dicit enim apertiſsime, Pro-
pterea non poterant credere. Quod ſi ita eſt, quis non
exurgat in defenſionem Iudæorum, vt eos extra cul-
pam fuiſſe proclamet, quòd nõ crediderunt? Propterea
enim non poterant credere, quia excæcauit oculos eo-
rum. Sed quoniam potius deus extra culpam debet in-
telligi, cogimur fateri aliis quibuſdam peccatis ita eos
excæcari meruiſſe, quia tamen excæcatione non potue-
runt credere. Verba enim Ioannis iſta ſunt, Propterea
non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias, Excæ-
cauit oculos eorum. Fruſtra itaque conamur intellige-
re, ideo fuiſſe cæcatos, vt non conuerterẽtur, cum ideo K
conuerti non poterant, quia non credebant: & ideo
credere non poterant, quia excæcati erant. An forte nõ
abſurdè dicimus, quoſdam Iudæorum fuiſſe ſanabiles:
ſed tanto tamen ſuperbiæ timore periclitatos, vt eis
expedierit primò non credere: & ad hoc fuiſſe cæcatos,
vt non intelligerent dominum loquentem per parabo-
las, quibus non intellectis, non in eum crederent, non
credentes autem cum cæteris deſperatis crucifigerent
eum: atque ita poſt eius reſurrectionem conuerterẽtur,
quando iam de reatu mortis domini amplius humilia-
ti, vehementius diligerent à quo ſibi tantum ſcelus di-
miſſum eſſe gauderent, quoniam tanta erat eorum ſu-
perbia, vt tali humiliatione eſſet deiicienda. Quod in-
congrue dictum eſſe quilibet arbitretur, ſi non ita con-
tigiſſe in Actibus Apoſtolorum manifeſtiſsime legerit.
Non ergo abhorret quod ait Ioannes, Propterea non
poterant credere, quia excæcauit oculos eorum vt non Lucæ 12.
videant: ab ea ſententia qua intelligimus ideo excæca-
tos vt conuerterentur: hoc eſt, ideo eis per obſcuritates
parabolarum occultatas ſententias domini, vt poſt eius
reſurrectionem ſalubriore pœnitentia reſipiſcerẽt: quia
per obſcuritatem ſermonis excæcati, dicta domini non L
recte intellexerunt, & ea non intelligendo, non in eum
crediderunt, non credendo crucifixerunt: atque ita
poſt eius reſurrectionem miraculis quæ in eius nomi-
ne fiebant exterriti, maiore criminis reatu compuncti
ſunt, & proſtrati ad pœnitentiam, deinde accepta in-
dulgentia ad obedientiam flagrantiſsima dilectione
conuerſi. Nam quibus non profuit illa cæcitas ad con-
uerſionem, quæ per linguam parabolarum fiebat ita de
illis propheta alio loco dicit, quod etiam apoſtolus 1. Cor. 14.
commemorauit cum de obſcuritate linguarum ageret, Eſaiæ 28.
In aliis linguis, & in aliis labiis loquar populo huic: &
nec ſic me exaudient, dicit dominus. Non enim dice-
retur, nec ſic me exaudient: niſi ad hoc fieret, vt vel ſic
exaudirent: id eſt, vt eis ad humilem confeſsionem &
ſolicitam inquiſitionem & obedientem conuerſionem
& feruentem dilectionem valeret. Eſt verò etiam iſta
ratio medicinæ corporalis. Nam & pleraque medica-
menta prius affligunt vt ſanent, & ipſa collyria quæ ad
oculos pertinent, ſi ea opus eſt intrinſecus infundi, niſi
ſenſum videndi prius claudant & perturbent, prodeſſe
non poſſunt. Nec moneat quod idem propheta dicit, Eſaiæ 7.
Niſi credideritis, non intelligetis: quaſi contrarium ſit
quod Ioannes ait, Propterea non poterant credere, quia M
excæcauit oculos eorum: id eſt, quia illæ parabolæ ita
dicebantur, vt ab eis non poſſent intelligi. Dicet enim
aliquis, Si vt intelligerent credere debebant, quomo-
do propterea non poterant credere, quia non intellige-
bant? Hoc eſt, quia excæcauit oculos eorum. Sed quod
ait, Eſaias, Niſi credideritis, non intelligetis: de illa
intelligentia dictum eſt, in qua ſemper manebimus, re-
rum ineffabilium. Cum autem dicitur quod credatur,
niſi quod dicitur intelligatur, credi non poteſt. In-
telligenda ſunt ergo dicta vt credantur quæ dici non
potuerunt: credenda autem quæ dici potuerunt, vt
intelligantur quæ dici non poſſunt. Et ſine para-
bolis non loquebatur eis. Non quia nihil propriè locu- 15.
tus eſt, ſed quia nullum ferè ſermonem explicauit, vbi
non aliquid per parabolam ſignificauit: quamuis in eo
aliqua & propriè dixerit: ita vt ſæpe inueniatur totus
ſermo eius parabolis explicatus, totus autem propriè
dictus nullus inueniatur. Explicatos autem ſermo-
nes dico, quando ex aliqua occaſione rerum in-
cipit

A cipit loqui quouſque terminet quicquid ad ipſam rem
pertinet, & tranſeat ad aliud Nonunquam ſanè alius
Euangeliſta contexit, quod alius diuerſis temporibus
dictum indicat. Non enim omnimodo ſecundum rerũ
geſtarum ordinem, ſed ſecundum ſuæ quiſque recor-
dationis facultatem narrationem quam exorſus eſt or-
16. dinauit. Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei, etiam:
Matt.13. ait illis, Ideo omnis ſcriba doctus in regno cœlorum,
ſimilis eſt homini patrifamilias qui profert de theſau-
ro ſuo noua & vetera. Vtrum iſta concluſione expone-
re voluit quem dixerit theſaurum in agro abſcondi-
tum? Quoniam ſanctæ ſcripturæ intelliguntur, quæ no-
mine duorum teſtamentorum noui & veteris conclu-
duntur: quemadmodum apud alium Euangeliſtam
gladium bis acutum tali concluſione videtur expone-
re. An quia in parabolis iſta locutus eſt? Et quum quæ-
ſiſſet ab eis, vtrum intellexiſſent, reſponderunt ſe intel-
lexiſſe. Fortaſſe iſta ſimilitudine vltima patrisfamilias
proferentis de theſauro ſuo noua & vetera, oſtendere
voluit eum doctum habendum eſſe in Eccleſia, qui e-
tiam ſcripturas veteres parabolis explicatas intellexe-
rit, ab iſtis nouis accipiens regulas: quia & iſta dominus
B per parabolas enunciauit, quamuis ipſe Chriſtus eſſet fi-
nis illorum: id eſt, vt in eo illa vetera complerentur: vt
ſi ipſe in quo illa complentur & manifeſtantur, per pa-
rabolas adhuc loquitur, donec eius paſsio velũ diſcin-
dat, vt nihil ſit occultũ quod non reueletur: multo ma-
gis illa quæ ad commendandam tantam eius ſalutem
tam lõge de illo ſcripta ſunt, parabolis operta eſſe no-
uerimus: quæ cum Iudæi ad literam acciperent, nolue-
runt eſſe docti in regno cœlorum, neque tranſire ad
Chriſtum, vt auferretur velamen quod ſupra cor eorũ
17. poſitum eſt. Fratres eius Iacobus, & Ioſeph, & Si-
Matt.13. mon & Iudas, & ſorores eius, nônne omnes apud nos
ſunt? Vnde ergo huic omnia iſta? & ſcandalizabantur
in eo. Fratres apud Iudæos dici ſolere cognatos vſque-
adeo probatur, vt non ſolùm ex propinquo generatio-
nis gradu, ſicut ſunt filij fratrum & ſororum, qui etiam
apud nos vſitatiſsime fratres dicuntur, ſed etiam auun-
culus & ſororis filius, ſicut ſibi erant Iacob & Laban,
fratres appellati inueniantur. Non ergo mirum eſt di-
ctos eſſe fratres domini ex materno genere quoſcun-
que cognatos, cum etiam ex cognatione Ioſeph dici po
C tuerint fratres eius, ab eis qui illum patrem domini eſſe
arbitrabantur.

Sequentia vſque ad finẽ in tribus antiquiſsimis exẽplaribus inuenimus. Videtur eſſe epilogus dictorum.

Generalem iuſtitiam non violat quis niſi libidine
tranſgreſſus fuerit placitum ſocietatis humanę: ſicut eſt
furtum, rapina, adulterium, inceſtus, & huiuſmodi: aut
naturam, ſicut eſt contumelia, cędes, homicidium, con-
cubitus maſculorum vel pecorum: aut modum in con-
ceſsis, ſicut eſt ſuperbũ amplius verberare quàm opor-
tet, vel ſuperfluũ edere vel bibere amplius quàm opor-
tet, cum ipſa cõiuge concumbere amplius quàm opor-
tet: & ſimilia. Bene intelligitur ſpiritus ſanctus ideo
primum linguarum donum dediſſe hominibus, quæ
pacto & placito hominum inſtitutæ ſunt, & forinſecus
per ſenſus corporis conſuetudine audiendi diſcuntur,
vt eis oſtenderet quàm facilè poſſet ſapiẽtes facere per
ſapientiam dei, quæ eis interna eſt. Item voluntas ver-
bi ſempiterni ſtabilis eſt ſemper, quia ſimul habet om-
nia: Noſtra autem voluntas ideo non ſtat, quia non ha
bet ſimul omnia, ideo modo hoc modo illud volumus.
Item ſic fuerunt in illo verbo omnia quæ facta ſunt, &
ipſa ſuſceptio hominis ſic ab eo præcognita eſt, quo-
modo ſi pictor velit pingere totam domum, & cogitet
vel nouerit locum vbi etiam ſe pingere debeat: totum D
in arte habet, & in præparatione, & in voluntate, quan-
uis certis & ſuis quæq; temporibus explicet: Sic omnis
creatura & ipſe homo qui eiuſdem ſapiẽtiæ perſonam
myſtice & inenarrabili ſuſceptione geſtaturus erat, in
ipſa ſapientia tanquam dei arte ſempiterna ſemper erat,
quamuis ſuis quæque temporibus efficiat, quæ pertendit
à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaui-
ter, atque in ſe manens innouat omnia. Item quomodo
quis velit velle mori ſi ſic velle mori peruenerat, qui
iam habet ſanam fidem, & videt quò ſibi perueniẽdum
ſit ad hoc iam proficit, vt libenter de hac vita diſcedat.
Non enim hoc eſt videre quò ſibi perueniendum ſit,
quod eſt etiam amare illud, & ibi iam eſſe deſiderare,
quod in cuius animo effectum fuerit, neceſſe eſt vt li-
benter moriatur. Fruſtra itaque dicũt quidam, qui iam
ſanam fidem tenent, ideo ſe nolle mori vt proficiant,
cum ipſe profectus eorum in eo profectu ſit, vt mori
velint. Si ergo verũ loqui volunt, non dicant, ideo mori
nolo vt proficiam: ſed ideo mori nolo, quia parũ pro-
feci. Itaque mori nolle fidelibus non conſilium eſt vt
proficiant, ſed indicium quòd parum profecerint. Pro-
inde quod nolũt vt perfecti ſint, velint & perfecti ſunt. E

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CONSENSV Euangeliſtarum Liber primus.

De Euangelij excellentia, & de quatuor Euangeliſtarum authoritate. *Cap. I.*

INTER omnes diuinas authoritates
quæ ſanctis literis continentur, Euan-
gelium merito excellit. Quod enim
lex & prophetæ futurum prænuncia-
uerunt: hoc redditum atque comple-
tum in Euangelio demonſtratur. Cu-
ius primi prædicatores apoſtoli fuerunt, qui dominum F
ipſum & ſaluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum etiam
præſentem in carne viderunt. Cuius non ſolùm ea quæ
ex ore eius audita vel ab illo ſub oculis ſuis operata, di-
cta & facta meminerant: verùm etiam quæ priuſquam
illi per diſcipulatum adhæſerant, in eius natiuitate vel
infantia vel pueritia diuinitus geſta & digna memoria,
ſiue ab ipſo, ſiue à parẽtibus eius, ſiue à quibuſlibet aliis
certiſsimis indiciis & fideliſsimis teſtimoniis require-
re & cognoſcere potuerunt: impoſito ſibi euangelizan-
di munere, generi humano annunciare curarunt. Quo-
rum quidam: hoc eſt Matthæus & Ioannes, etiam ſcri-
pta de illo quæ ſcribenda viſa ſunt, libris ſingulis edide-
runt. At ne putaretur, quod attinet ad pręcipiendum &
prædicandum Euangelium, intereſſe aliquid, vtrum illi
annuncient qui eundem dominum hic in carne appa-
rentem diſcipulatu famulante ſecuti ſunt, an ij qui ex
illis fideliter comperta crediderunt, diuina prouiden-
tia procuratum eſt per ſpiritum ſanctum, vt quibuſdam
etiam ex illis qui primos Apoſtolos ſequebantur, non
ſolùm annunciandi, verùm etiam ſcribendi Euãgelium
tribueretur authoritas. Hi ſunt Marcus & Lucas. Cęteri

G autem homines qui de domini vel de apoſtolorũ acti-
bus aliqua ſcribere conati vel auſi ſunt, nõ tales vel ſuis
temporibus extiterũt, vt eis fidẽ haberet Eccleſia, atque
in authoritatem canonicam ſanctorum librorum, eo-
rum ſcripta reciperet. Nec ſolùm quia illi non tales e-
rant, quibus narrãtibus credi oporteret, ſed etiam quia
ſcriptis ſuis quædã fallaciter indiderunt, quæ catholica
atq; Apoſtolica regula fidei & ſana doctrina condẽnat.

De numero Euangeliſtarum, & eorum ordine ſcribendi, & de lingua in qua ſcripſerunt, & de materia circa quam principaliter ſcripſerunt. Cap. 2.

ISti igitur quatuor Euangeliſtę vniuerſo terrarum or-
be notiſsimi, & ob hoc fortaſſe quatuor, quoniã qua-
tuor ſunt partes orbis terræ, per cuius vniuerſitatem
Chriſti Eccleſiam dilatari, ipſo ſui numeri ſacramento
quodammodo declararunt, hoc ordine ſcripſiſſe per-
hibentur. Primum Matthęus, deinde Marcus, tertiò Lu-
cas, vltimò Ioãnes. Vnde alius eis fuit ordo cognoſcen-
di atque prędicandi, alius autem ſcribendi. Ad cogno-
ſcendũ quippe atque prædicandum, primi vtique fue-
runt qui ſecuti dominum, in carne præſentem dicen-
tem audierunt, facientémque viderunt, atque ex eius
H ore ad Euangelizandum miſsi ſunt. Sed in conſcriben-
do Euangelio, quod diuinitus ordinatum eſſe creden-
dum eſt, ex numero eorũ quos ante paſsionem domi-
nus elegit, primum atque vltimum locum duo tenue-
runt. Primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui
duo qui ex illo numero non erant, ſed tamen Chriſtum
in illis loquentem ſecuti erant, tãquam filij amplecten-
di, ac per hoc in loco medio conſtituti, vtroque ab eis
latere munirentur. Horum ſanè quatuor ſolus Mat-
thæus Hebræo ſcripſiſſe perhibetur eloquio, cęteri Græ-
co. Et quamuis ſinguli ſuum quendam narrandi ordinẽ
tenuiſſe videantur: non tamen vnuſquiſque eorum ve-
lut alterius præcedentis ignarus voluiſſe ſcribere repe-
ritur, vel ignorata prætermiſiſſe quæ ſcripſiſſe alius in-
uenitur: ſed ſicut vnicuique inſpiratum eſt, non ſuper-
fluam cooperationem ſui laboris adiunxit. Nam Mat-
thæus ſuſcepiſſe intelligitur incarnationem domini ſe-
cundum ſtirpem regiam, & pleraque ſecundum homi-
num præſentem vitam & facta & dicta eius. Marcus
eum ſubſecutus tanquam pediſequus & breuiator eius
videtur. Cum ſolo quippe Ioanne nihil dixit, ſolus ipſe
I perpauca cum ſolo Luca pauciora, cum Matthæo vero
plurima, & multa penè totidem atque ipſis verbis, ſiue
Luc. 3. cum ſolo, ſiue cum cæteris conſonante. Lucas autem
circa ſacerdotalem domini ſtirpem atque perſonam
magis occupatus apparet. Nam & ad ipſum Dauid non
regium ſtemma ſecutus aſcendit, ſed per eos qui reges
non fuerũt, exiit ad Nathan filium Dauid, qui nec ipſe
Matth. 1. rex fuit. Non ſicut Matthæus qui per Salomonem regẽ
deſcendens, cæteros etiam reges ex ordine proſecutus
eſt, ſeruans in eis de quo poſtea loquemus myſticum
numerum.

Quomodo Chriſtum & regiam & ſacerdotalem perſonam geſturum eſſe prophetatũ erat, & cur Matthæus eius regiam dignitatem proſequens, Marcum habuerit comitem, & Lucas ſacerdotalem proſequens ſocio ſubſequente caruerit. Cap. 3.

DOminus enim Ieſus Chriſtus vnus verus rex & v-
nus verus ſacerdos, illud ad regendos nos, iſtud ad
expiandos, has duas perſonas apud antiquos patres ſin-
gillatim commendatas, ſuam figuram egiſſe declarauit,
ſiue titulo illo qui cruci ei eius ſuperfixus erat, Rex Iu-
Ioan. 19. dæorum: vnde arcano inſtinctu Pilatus reſpõdit, Quod
ſcripſi ſcripſi: Prædictum quippe erat in Pſalmis, Ne K
corrumpas tituli inſcriptionem. Siue quod ad perſo- Pſal.
nam ſacerdotis attinet in eo quod nos offerre atque ac-
cipere docuit: vnde prophetiam de ſe præmiſit dicen-
tem, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Pſal. 104.
Melchiſedech. Multiſque aliis documentis diuinarum
ſcripturarum, rex & ſacerdos Chriſtus apparet. Hinc &
ipſe Dauid (cuius non fruſtra crebrius filius dictus eſt
quàm filius Abrahæ, & quem communiter tenuerunt
Matthæus & Lucas, ille à quo per Salomonem deſcen- Matth. 1.
deret, iſte ad quem per Nathan aſcenderet) quanquam Luc. 3.
apertè rex fuit, figurauit tamen & ſacerdotis perſonam, 1. Reg. 21.
quando panes propoſitionis manducauit, quos non li- Matth. 12.
cebat manducare niſi ſolis ſacerdotibus. Huc accedit
quòd ſolus etiam Lucas Mariam commemorat ab an- Luc. 1.
gelo manifeſtè cognatam fuiſſe Elizabet, quæ vxor erat
Zachariæ ſacerdotis. De quo idem ſcripſit quòd eam
de filiabus Aaron: hoc eſt, de tribu ſacerdotum habebat
vxorem. Cum ergo Matthæus circa regis, Lucas circa
ſacerdotis perſonam gereret intentionem, vtrique hu-
manitatem Chriſti maxime commendarunt. Secun-
dum hominem quippe Chriſtus & rex & ſacerdos ef- Ibidem.
fectus eſt, cui dedit deus ſedem Dauid patris ſui, vt re- L
gni eius non eſſet finis, & eſſet ad interpellandum pro
nobis mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. 1. Tim. 2.
Non autem habuit tanquam breuiatorem coniunctum
Lucas, ſicut Marcum Matthæus. Et hoc fortaſſe non
ſine aliquo ſacramento, quia regum eſt non eſſe ſine co
mitum obſequio: vnde ille qui regiam perſonam Chri-
ſti narrandam ſuſceperat, habuit ſibi tanquam comi-
tem adiunctum, qui ſua veſtigia quodam modo ſeque-
retur. Sacerdos autem quoniam in ſanctaſanctorum
ſolus intrabat, propterea Lucas, cuius circa ſacerdo-
tium Chriſti erat intentio, non habuit tanquam ſocium
ſubſequentem, qui ſuam narrationem quodammodo
breuiaret.

Quomodo Ioannes circa Chriſti diuinitatem verſatus, multa de ea recitans à tribus aliis humanitatem eius conſiderantibus prætermiſſa. Cap. 4.

TRes tamen iſti Euangeliſtæ in his rebus maxime di-
uerſati ſunt, quas Chriſtus per humanam carnem
temporaliter geſsit. Porrò autem Ioannes ipſam maxi-
me diuinitatem domini qua patri eſt æqualis intendit,
eámque pręcipuè ſuo Euangelio, quantum inter homi- M
nes ſufficere credidit, commẽdare curauit. Itaque lon-
ge à tribus iſtis ſuperius fertur, ita vt hos videas quo-
dammodo in terra cum Chriſto homine conuerſari:
illum autem tranſcendiſſe nebulam qua tegitur omnis
terra, & perueniſſe ad liquidum cœlum: vnde acie men-
tis acutiſsima atque firmiſsima videret in principio ver
bum deum apud deum, per quod facta ſunt omnia, & Ioan. 1.
ipſum agnoſceret carnem factum, vt habitaret in no-
bis, & quòd acceperit carnem, non quòd fuerit mu-
tatus in carnem. Niſi enim carnis aſſumptio ſeruata in-
commutabili diuinitate facta eſſet, non diceretur, Ego
& pater vnum ſumus. Neque enim pater & caro vnum Ioan. 10.
ſunt. Et hoc de ſeipſo domini teſtimonium ſolus i-
dem Ioannes commemorauit, Et qui me videt, vi- Ioan. 14.
det & patrem: Et, Ego in patre, & pater in me eſt: Et, Ioan. 17.
Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Et, Quæ-
cunque pater facit, hæc eadem & filius facit ſimiliter:
& ſi qua alia ſunt quæ Chriſti diuinitatem in qua ęqua-
lis eſt patri, rectè intelligentibus intiment, penè ſolus
Ioannes in Euangelio ſuo poſuit: tanquam de pecto-
re ipſius domini (ſuper quod diſcumbere in eius con- Ioan. 13.

A uinio ſolitus erat) ſecretum diuinitatis eius vberius & quodammodo familiarius biberit.

Quomodo iuxta duas viuendi virtutes, actiuam ſcilicet & contemplatiuam, Ioannes ad contemplatiuam, cæteri potius ad actiuam reſpexerint. *Cap. 5.*

PRoinde cum duæ virtutes propoſitæ ſint animæ humanæ, vna actiua, altera contemplatiua: illa qua itur, iſta qua peruenitur: illa qua laboratur vt cor mundetur ad videndum deum, iſta qua vacatur & videtur deus: illa eſt in præceptis exercendæ vitæ huius temporalis, iſta in doctrina vitæ illius ſempiternæ. Ac per hoc illa operatur, iſta requieſcit: quia illa eſt in purgatione peccatorum, iſta in lumine purgatorum. Ac per hoc in hac vita mortali illa eſt in opere bonæ conuerſationis: iſta verò magis in fide, & apud perpaucos per ſpeculum in
1.Cor.13. ænigmate, & ex parte in aliqua viſione incommutabilis veritatis. Hæ duæ virtutes in duabus vxoribus Iacob
Geneſ.29. figuratæ intelliguntur: de quibus aduerſus Fauſtum
Cõtra Fau Manichæum pro modulo meo quantum illi operi ſuf-
ſtũ lib.22. ficere videbatur, diſſerui. Lia quippe interpretatur la-
cap.52. borans, Rachel autem viſus principium. Ex quo intelli-
Li.12.c.15. gi datur, ſi diligenter aduertas, tres Euãgeliſtas tempo-
& ſequen. ralia facta domini & dicta, quę ad informandos mores
B vitæ præſentis maxime valerent, copioſius proſecutos, circa illam actiuam virtutem fuiſſe verſatos: Ioannem verò facta domini multo pauciora narrantem, dicta verò eius, ea præſertim quæ trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem inſinuarent, diligentius & vberius conſcribentem, in virtute contemplatiua commendanda ſuam intentionem prædicationémque tenuiſſe.

Quomodo quatuor Euangeliſtæ quatuor animalibus à Ioanne in Apocalypſi deſcriptis figurati ſint, contra quorundam opinionem, Marcus homine, Lucas boue, Matthæus leone, & Ioannes aquila. *Cap. 6.*

Apoc.4. VNde mihi videntur qui ex Apocalypſi illa quatuor
Ezech.1. animalia ad intelligendos quatuor euangeliſtas interpretati ſunt, probabilius aliquid attendiſſe, illi qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt: quàm illi qui
Super Ioã. hominem Matthæo, aquilam Marco, bouem Lucæ,
tract.39. leonem Ioanni tribuerunt. De principiis enim librorum quandam coniecturam capere voluerunt, non de tota intentione Euangeliſtarum, quæ magis fuerat perſcrutanda. Multo enim congruentius ille qui regiam
C Chriſti perſonam maxime commendauit, per leonem
Apoc.5. ſignificatus accipitur. vnde & in Apocalypſi cum ipſa
Matth.2. tribu regia leo commemoratus eſt, vbi dictum eſt, Vicit leo de tribu Iuda. Secundum Matthæum enim & magi narrantur veniſſe ab Oriente ad regem quærendum & adorandum, qui eis per ſtellam natus apparuit. Et ipſe rex Herodes regem Chriſtum formidat infantem, atque vt eum poſsit occidere, tot paruulos necat. Quòd autem per vitulum Lucas ſignificatus ſit, propter maximam victimam ſacerdotis, neutri dubitauerunt.
Luc.1. Ibi enim à ſacerdote Zacharia incipit ſermo narrantis. Ibi cognatio Mariæ & Elizabet commemoratur. Ibi ſacramenta primi ſacerdotij in infante Chriſto impleta narrantur. Et quæcunque alia poſſunt diligenter aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa ſa-
Marc.1. cerdotis perſonam habuiſſe. Marcus ergo, qui neque ſtirpem regiam neque ſacerdotalem, vel cognationem vel conſecrationem narrare voluit, & tamen in eis verſatus oſtenditur quæ homo Chriſtus operatus eſt, tantùm hominis figura in illis quatuor animalibus ſignificatus videtur. Hæc autem animalia tria, ſiue leo, ſiue homo, ſiue vitulus in terra gradiuntur: vnde iſti tres D
Euangeliſtæ in his maxime occupati ſunt, quæ Chriſtus in carne operatus eſt, & quæ præcepta mortalis vitę exercendæ carnem portantibus tradidit. At verò Ioannes ſuper nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſsimis atque firmiſsimis oculis cordis intuetur.

Poſt execrationem eorum qui Euangeliſtas tanquam inter ſe minus quadrantes criminantur, operis huius à ſe ſuſcepti cauſam recitat, ſimul explanans cur ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus nihil ſcripſerit per ſe, ſed per diſcipulos, præmittens quid de ipſa pagani ſentiãt, deinde Pythagoram & Socratem nihil de ſeipſis ſcripſiſſe docet. *Cap. 7.*

HAs domini ſanctas quadrigas, quibus per orbem vectus ſubigit populos leni ſuo iugo, & ſarcina leui, quidam vel impia vanitate vel imperita temeritate calumniis appetunt, vt eis veracis narrationis derogent fidem, per quos Chriſtiana religio diſſeminata, per mundum tanta fertilitate prouenit, vt homines infideles iam inter ſeipſos calumnias ſuas muſsitare vix audeant, compreſsi fide gentium, & omnium deuotione populorum. Veruntamen quia nonnullos adhuc calumnioſis diſputationibus ſuis vel retardant à fide ne E
credant, vel iam credentes quantum potuerint agitando perturbant: nonnulli autem fratres ſalua fide noſſe deſiderant quid talibus reſpondeant quæſtionibus, vel ad profectum ſcientiæ ſuæ, vel ad illorum vaniloquia repellenda: inſpirante atque adiuuante domino deo noſtro (quod vtinam & ipſorum ſaluti proſit) hoc opere demonſtrare ſuſcepimus errorem vel temeritatem eorum qui contra Euangelij quatuor libros, quos Euangeliſtæ quatuor ſingulos conſcripſerunt ſatis argutas criminationes ſe proferre arbitrantur: quod vt fiat, quàm non ſibi aduerſantur iidem ſcriptores quatuor, oſtendendum eſt. Hoc enim ſolent quaſi palmam ſuæ vanitatis obiicere, quòd ipſi Euangeliſtæ inter ſeipſos diſſentiant. Sed illud prius diſcutiendum eſt, quod ſolet nonnullos mouere, cur ipſe dominus nihil ſcripſerit, vt aliis de illo ſcribentibus neceſſe ſit credere. Hoc enim dicũt illi vel maxime Pagani qui dominum
ipſum Ieſum Chriſtum culpare aut blaſphemare non 1.Retrac.
audent: eique attribuunt excellentiſsimam ſapientiam, cap.16.
ſed tamen tanquam homini: diſcipulos verò eius dicunt magiſtro ſuo amplius tribuiſſe quàm erat, vt cum F
filium dei dicerent, & verbum dei per quod facta ſunt omnia, & ipſum ac deum patrem vnum eſſe: ac ſi qua ſimilia ſunt in Apoſtolicis literis, quibus eum cum patre vnum deum colendum eſſe didicimus. Honorandum enim tanquam ſapientiſsimum virum putant, colendum autem tanquam deum negãt. Cum ergo quærunt quare ipſe non ſcripſerit, videntur parati fuiſſe hoc de illo credere, quod de ſe ipſe ſcripſiſſet, nõ quod alij de illo pro ſuo arbitrio prædicaſſent. A quibus quæro cur de quibuſdã nobiliſsimis philoſophis ſuis hoc crediderũt, quod de illis eorum diſcipuli ſcriptum me-
moriæ reliquerunt, cum de ſe ipſi nihil ſcripſiſſent: Nã De ciu. dei
Pythagoras (quo in illa contemplatiua virtute nihil tũc lib.8.c.2.
habuit Græcia clarius) non tantùm de ſe, ſed nec de vlla re aliquid ſcripſiſſe perhibetur. Socrates autem, quem
rurſus in actiua, qua mores informãtur, omnibus præ- De ciu. dei
tulerunt, ita vt teſtimonio quoque dei ſui Apollinis lib.8.c 3.
omnium ſapientiſsimum pronunciatum eſſe non taceant, Aeſopi fabulas pauculis verſibus proſecutus eſt, verba & numeros ſuos adhibens rebus alterius: vſque-

G adeo nihil ſcribere voluit, vt hoc ſe coactum imperio ſui dæmonis feciſſe dixerit, ſicut nobiliſsimus diſcipulorum eius Plato commemorat. In quo tamen opere maluit alienas quàm ſuas exornare ſententias. Quid igitur cauſæ eſt, cur de iſtis hoc credant, quod de illis diſcipuli eorum literis commendarunt, & de Chriſto nolunt credere quod eius de illo diſcipuli conſcripſerunt? præſertim cum ab eo cæteros homines ſapientia ſuperatos eſſe fateantur, quamuis eum fateri deum nolint. An verò illi quos iſto multo inferiores fuiſſe non dubitant, veraces de ſe diſcipulos facere potuerunt, & iſte non potuit? Quod ſi abſurdiſsime dicitur, credant, de illo quem ſapientem fatentur, non quod ipſi volunt, ſed quod apud eos legunt, qui ea quæ ſcripſerunt, ab illo ſapiente didicerunt.

Acrius contra infideles inſurgit, eo quòd Euangeliſtis non credentes famæ adhærent, non quidem veriori nec ampliori, ſed eorum peruerſitati magis conſonæ. Cap. 8.

DEinde dicant, vnde ſaltem quòd ſapientiſsimus fuerit, noſſe vel audire potuerunt? Si fama diſſeminante, certiòr ne de illo fama nuncia eſt, quàm diſcipuli eius, quibus eum prædicantibus ipſa per totum H mundum fama fragrauit? Poſtremò famam præferant famæ, & ei famę de illo credant quæ maior eſt. Ea quippe fama quæ de catholica Eccleſia, quam ſtupent toto orbe diffuſam, mirabili claritate diſpergitur, tenues iſtorum rumores incomparabiliter vincit. Ea porrò fama tam magna, tam celebris eſt, vt eam timendo iſti trepidas & tepidas contradictiunculas in ſinu ſuo rodant, iam plus metuentes audiri, quàm nolentes credi filium dei vnigenitum, & deum prædicari Chriſtum, per quem facta ſunt omnia. Si ergo famam eligunt teſtem, cur non hanc eligunt, quæ tanta claritate præfulget? Si ſcripturam, cur non Euangelicam, quæ tanta authoritate præpollet? Nos certe hæc de diis eorum credimus, quæ babet ſcriptura eorum antiquior, & fama celebrior. Quæ ſi adoranda ſunt, cur ea rident in theatris? Si autem ridenda ſunt, plus ridendum eſt cum adorantur in templis. Reſtat vt ipſi velint teſtes eſſe de Chriſto, qui ſibi auferunt meritū ſciendi quid loquantur, loquendo quod neſciunt. Aut ſi aliquos libros ſe habere dicunt, quos eum ſcripſiſſe aſſerunt, prodant* I eos nobis. Profectò enim vtiliſsimi & ſaluberrimi ſunt, quos, vt ipſi fatentur, vir ſapientiſsimus ſcripſit. Si autem timent eos proferre, vtique mali ſunt. Porrò ſi mali ſunt, non eos ſapientiſsimus ſcripſit. Sapientiſsimum autem Chriſtum fatentur. Non ergo Chriſtus tale aliquid ſcripſit.

*producāt

Contra eos qui ſe Chriſti libros legiſſe, & in eis magicam artem deſcriptam inueniſſe mentiuntur. Cap. 9.

ITa vero iſti deſipiunt, vt in illis libris quos eum ſcripſiſſe exiſtimant, dicant contineri eas artes quibus eū putant illa feciſſe miracula, quorum fama vbique percrebruit, quod exiſtimando ſeipſos produnt quid diligant, & quid affectent: quandoquidem Chriſtum propterea ſapientiſsimum putant fuiſſe, quia neſcio quę illicita nouerat, quę non ſolùm diſciplina Chriſtiana, ſed etiam ipſa terrenæ reipublicæ adminiſtratio iure condemnat. Et certe qui tales Chriſti libros legiſſe ſe affirmant, cur ipſi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus feciſſe mirantur?

Chriſtum ad Petrum & Paulum eos libros quorum iam meminit ſcripſiſſe dicentes, in quo deluſi ſint oſtendit. Cap. 10

QVid quòd etiam diuino iudicio ſic errant quidam K eorum qui talia Chriſtum ſcripſiſſe vel credunt vel credi volūt, vt eoſdem libros ad Petrum & Paulum dicant tanquam Epiſtolari titulo prænotatos? Et fieri poteſt, vt ſiue inimici nominis Chriſti, ſiue qui eiuſmodi execrabilibus artibus de tam glorioſo nomine pondus authoritatis dare ſe poſſe putauerunt, talia ſub Chriſti & Apoſtolorum nomine ſcripſerint: in qua fallaciſsima audacia ſic excæcati ſunt, vt etiam à pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorum Chriſtianas literas norunt, meritò rideantur. Cum enim vellent tale aliquid fingere Chriſtum ſcripſiſſe ad diſcipulos ſuos, cogitauerunt, ad quos potiſsimum ſcribere potuiſſe facilè crederetur, tanquam ad illos qui ei familiarius adhæſiſſent, quibus illud quaſi ſecretum digne committeretur, & occurrit eis Petrus & Paulus. Credo quòd pluribus locis ſimul eos cum illo pictos viderunt quia merita Petri & Pauli etiam propter eūdem paſsionis diem celebrius & ſolenniter Roma commēdat. Sic omnino errare meruerunt, qui Chriſtum & Apoſtolos eius non in ſanctis codicibus, ſed in pictis parietibus quæſierunt. Nec mirum ſi à pingentibus fingētes decepti ſunt. Toto enim tempore quo Chriſtus in carne mortali cum L ſuis diſcipulis vixit, nōdum erat Paulus diſcipulus eius, quem poſt paſsionem ſuam, poſt reſurrectionem, poſt *Acto. 9.* aſcenſionem, poſt miſſum de cœlis ſpiritum ſanctum, poſt multorum Iudæorum conuerſionem & mirabilem fidē, poſt lapidationem Stephani diaconi & martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, & eos qui in Chriſtum crediderant, grauiter perſequeretur, de cœlo vocauit, & ſuum diſcipulum atque apoſtolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos antequam moreretur eum ſcripſiſſe putari volunt, ad diſcipulos, tanquam familiariſsimos, Petrum & Paulum ſcribere, cum Paulus nondum fuerit diſcipulus eius?

Contra eorundem errorem oſtendit Chriſtum non effeciſſe magicis artibus quòd nunc colitur. Cap. 11.

ILlud quoque attendāt qui magicis artibus tanta potuiſſe, & nomen ſuum ad populos in ſe conuertendos arte ipſa conſecraſſe delirant, vtrum potuerit magicis artibus tantos prophetas diuino ſpiritu, antequam in terra naſceretur, implere, qui de illo talia futura prælocuti ſunt, qualia iam præterita in Euangelio legimus, & qualia in orbe terrarum præſentia nunc videmus? M Neq; enim ſi magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus, magus erat antequam eſſet natus, cui prophetando venturo gens vna deputata eſt, cuius reipublicæ tota adminiſtratio prophetia eſſet illius regis venturi, & ciuitatem cœleſtem ex omnibus gentibus condituri.

Cōtra Fauſtū lib. 12. cap. 45.

Contra eorundem errorem & Romanorum ſuperſtitionem, oſtendens etiam cur Romani Iudæorum duntaxat deum non ſuſceperunt. Cap. 12.

PRoinde illius Hebrææ gentis ad prophetandum Chriſtum, ſicut dixi, deputatæ nullus alius deus erat niſi deus vnus, deus verus, qui fecit cœlum & terrā, & omnia quæ in eis ſunt: quo offenſo ſæpe ſuis hoſtibus ſubdebantur. Nunc etiam pro grauiſsimo ſcelere occiſi Chriſti, ex ipſa Hieroſolyma, quæ erat regni eorum caput, penitus eradicati, & Romano imperio ſubiugati ſunt. Solebant autem Romani deos gentium quas ſubiugabant, colendos propitiare, & eorum ſacra ſuſcipere. Hoc de deo gētis Hebrææ, cū eam vel oppugnauerunt vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quòd videbant, ſi eius dei ſacra reciperent, qui ſe ſolum deletis etiam ſimulacris coli iuberet, dimittenda eſſe omnia

quæ

A quæ prius colenda ſuſceperant, quorũ religionibus im-
perium ſuum creuiſſe arbitrabantur. In quo eos pluri-
mum fallacia dæmonum decipiebat. nam vtiq; intelli-
gere debebant, occulta dei veri voluntate, penes quem
rerum ſumma poteſtas eſt, ſibi datum & auctũ regnum,
nõ illorum deorum fauore, qui ſi aliquid in hac re po-
teſtatis habuiſſent, ſuos potius protexiſſent ne à Roma-
nis ſuperarentur, aut ipſos eis Romanos edomitos ſub-
iugaſſent. Neque enim poſſunt dicere pietatẽ ac mores
ſuos à diis gentium quas vicerunt dilectos & electos.
Nunquam hoc dicent, ſi primordia ſua recolant, faci-
noroſorum aſylum, & Romuli fratricidium. Neque e-
nim quando aſylum conſtituerunt Remus & Romu-
lus, vt quiſquis cuiuſlibet ſceleris reus eò confugiſſet,
inultum haberet commiſſum, præcepta pœnitentiæ de-
derunt ad ſanandas animas miſerorum: ac non potius
collectam timẽtium manum contra ſuas ciuitates, qua-
rum leges timebant, mercede impunitatis armarunt.
Aut quando Romulus fratrem, qui nihil in eum mali
perpetrarat, occidit, iuſtitiam vindicandi, ac non prin-
cipatum dominandi cogitauit? Itáne iſtos mores dile-
xerunt dij hoſtes ſuarum ciuitatum, fauendo hoſtibus
B earum? Quin potius nec illas deſerendo preſſerunt, nec
ad iſtos tranſeundo eos aliquid adiuuerunt: quia non
habent in poteſtate regnum dare & auferre: ſed deus
vnus & verus hoc agit occulto iudicio: non continuò
beatos facturus, quibus terrenum regnum dederit: nec
continuò miſeros, quibus ademerit: ſed beatos vel mi-
ſeros propter aliud & aliunde faciẽs, temporalia regna
atque terrena quibus voluerit, & quandiu voluerit, ſe-
cundum prędeſtinatum ordinem ſeculorum vel ſinen-
do vel donando diſtribuit.

Quòd peccatum Iudæorum & maxime in Chriſtum, eorum ſubiugationis cauſa fuerit. *Cap.* 13.

VNde nec illud poſſunt dicere, cur ergo deus He-
bræorum, quem ſummum & verum deum dicitis,
non ſolùm Romanos eis non ſubiugauit, ſed nec ipſos
Hebræos, ne à Romanis ſubiugarentur, adiuuit? Præceſ-
ſerunt enim manifeſta peccata eorum, propter quæ illis
hoc eventurum prophetæ tanto ante prædixerant: &
maxime quia impio furore Chriſtum occiderũt, in quo
peccato aliorum occultorum peccatorum meritis ex-
cæcati ſunt. Et quòd illius paſsio eſſet gentibus profu-
C tura, eadem prophetica conteſtatione prædictum eſt.
Nec alia re magis claruit, illius gẽtis regnũ & templum
& ſacerdotium & ſacrificiũ & vnctionem illam myſti-
cam, quod chriſma Græce dicitur, vnde Chriſti nomen
elucet, & propter quam reges ſuos Chriſtos ipſa gẽs ap-
pellabat, nõ fuiſſe niſi prænunciando Chriſto deputata:
quàm quòd occiſi Chriſti reſurrectio poſteaquam cœ-
pit credentibus gentibus prædicari, illa omnia ceſſaue-
runt, neſcientibus Romanis per quorum victoriam, ne-
ſcientibus Iudæis per quorum ſubiugationem factum
eſt vt illa omnia ceſſarent.

Contra eos qui de Chriſto male ſentiunt. *Cap.* 14.

REm ſanè mirabilem, non aduertunt pauci Pagani
qui remanſerunt, deum Hebręorum offenſum à vi-
ctis, nec receptum à victoribus, nunc prædicari & coli
ab omnibus gentibus. Ipſe eſt enim deus Iſraël, de quo
Eſa.54. tanto ante propheta plebem dei ſic allocutus eſt, Et qui
eruit te, deus Iſraël vniuerſæ terræ vocabitur. Hoc factũ
eſt per nomen Chriſti venientis ad homines ex ſemine
Retrac. ipſius Iſraël, qui nepos fuit Abrahæ, à quo gens cœpit
cap.16. Hebræorum. nam & ipſi Iſraël dictum eſt, In ſemine
Geneſ.22. tuo benedicentur omnes tribus terræ. Hinc oſtenditur
deus Iſraël deus vnus, qui fecit cœlum & terram, qui res D
humanas iuſte ac miſericorditer curat, ita vt nec præ-
cludat iuſtitia miſericordiam, nec impediat miſericor-
dia iuſtitiam: non quòd ipſe ſit victus in Hebræo po-
pulo ſuo, quia regnum ſacerdotiúmque eius Romanis
expugnandum delendúmque permiſit: quãdoquidem
per Chriſti Euangelium veri regis & ſacerdotis, quod
illo regno & ſacerdotio futurum pręfigurauit, nunc ip-
ſe deus Iſraël vbique delet idola gẽtium: quæ vtique ne
delerentur, recipere ſacra eius Romani noluerunt, ſicut
receperunt deorum aliarum gentium quas vicerunt. Ita
& regnum ſacerdotiúmque propheticæ gentis abſtulit,
quia iam qui per eam promittebatur, aduenerat: & Ro-
manum imperium, à quo gens illa victa eſt, per Chriſtũ
regem ſuo nomini ſubiugauit, atque ad euertenda ido-
la, propter quorum honorem ſacra eius recepta non e-
rant, Chriſtianæ fidei robore ac deuotione conuertit.
Puto quia hæc de ſe futura vt per tot prophetas, & per
cuiuſdam etiam gentis regnum ac ſacerdotiũ prænun-
ciarentur, non magicis artibus fecit Chriſtus antequam
eſſet in hominibus natus: nam & illius iam deleti regni
populus vbiq; diſperſus mirabili dei prouidẽtia, quan-
uis ſine vlla vnctione regis ſacerdotiſque remanſerit, in E
quo chriſmate Chriſti nomen apparet, tenet tamen re-
liquias quarundam obſeruationum ſuarum. Romana
autem ſacra illa de idolorum cultu nec victus ac ſubiu-
gatus accepit, vt libros propheticos ad teſtimonium ge
rat Chriſti, ac ſic de inimicorum codicib⁹ probetur ve-
ritas prophetati Chriſti. Quid ergo miſeri adhuc Chri-
ſtum male laudando ſeipſos indicant, ſi aliqua magica
ſub eius nomine ſcripta ſunt, cum vehementer his ar-
tibus Chriſti doctrina inimica ſit? Hinc potius intel-
ligant quantum ſit illud nomen, quo addito etiam illi
qui contra eius præcepta viuunt, ſuas nefarias artes ho-
norare conantur. Sic enim diuerſis hominum errori-
bus multi etiam varias hæreſes aduerſus veritatem ſub
eius nomine condiderunt. Ita ſentiunt etiam inimici
Chriſti, ad ſuadendum quod proferunt contra doctri-
nam Chriſti, nullum ſibi eſſe pondus authoritatis, ſi nõ
habeat nomen Chriſti.

Contra Philoſophos qui coacti ex deorum ſuorum oraculis Chriſtũ laudare diſcipulos eius damnant. *Cap.*15.

QVid quòd iſti vani Chriſti laudatores, & Chriſtia-
næ religionis obliqui obtrectatores, propterea F
non audient blaſphemare Chriſtum: quia quidam Phi-
loſophi eorum, ſicut in libris ſuis Porphyrius Siculus
prodidit, conſuluerunt deos ſuos quid de Chriſto re-
ſponderent: illi autem oraculis ſuis Chriſtum laudare
compulſi ſunt. Nec mirum, cum & in Euangelio lega-
mus cum dæmones fuiſſe confeſſos. Scriptum eſt au- *Marc.1.*
tem in Prophetis noſtris, Quoniam dij gentium dæ- *Pſal.95.*
monia. Ac per hoc iſti ne contra deorum ſuorum re-
ſponſa conentur, continẽt blaſphemias à Chriſto, & eas
in diſcipulos eius effundunt. Mihi autem videtur, quòd
illi dij gentium, quos philoſophi Paganorum conſulere
potuerunt, etiam ſi de diſcipulis Chriſti interrogaren-
tur, ipſos quoque laudare cogerentur.

Contra eos qui de Chriſti diſcipulis male opinantur.
Cap. 16.

VEruntamen iſti ita diſputãt, quòd hæc euerſio tem-
plorum, & damnatio ſacrificiorum, & confractio
ſimulacrorum, non per doctrinam Chriſti fiat, ſed
per diſcipulorum eius, quos aliud quàm ab illo di-
dicerunt docuiſſe contendunt, ita volentes Chriſtia-
nam fidem, Chriſtum honorantes laudantéſque con-

G vellere: quia vtique per diſcipulos Chriſti & facta &
dicta Chriſti annunciata ſunt, quibus conſtat religio
Chriſtiana adhuc iſtis iam paucißimis, nec iam oppu-
gnantibus, ſed tamen adhuc muſsitantibus inimica.
Sed ſi nolunt credere Chriſtum talia docuiſſe, prophe-
tas legant, qui non ſolùm ſuperſtitiones idolorum e-
uerti præceperunt, verùm etiam Chriſtianis tempori-
Dilemma bus hanc euerſionem futuram prædixerunt. Qui ſi fe-
fellerunt, cur tanta manifeſtatione completur? Si ve-
rum dixerunt, cur tantæ diuinitati reſiſtitur?

Contra Romanos qui ſolum deum Iſrael reiecerunt, qui tamen ſolus coli debet. *Cap. 17.*

VEruntamen diligētius ab iſtis quærendū eſt, quémnam putant eſſe deum Iſraël, cur cum colendum
non receperint ſicut aliarum gentium deos quas Ro-
manum ſubegit imperium, præſertim cum eorum ſen-
tentia ſit, omnes deos colendos eſſe ſapienti? Cur ergo
à numero cæterorum iſte reiectus eſt? Si plurimum va-
let, cur ab eis ſolus non colitur? Si parum aut nihil va-
let, cur contritis eorum ſimulacris ab omnibus genti-
bus, ſolus penè iam colitur? Nunquam huius quæſtio-
nis vinculo eximi poterunt, qui cum maiores & mino-
H res deos colant, quos deos putant, hunc deum non co-
Dilēmata lunt, qui præualuit omnibus quos colunt. Si enim ma-
gnæ virtutis eſt, cur exiſtimatus eſt improbandus? Si
paruæ nulliúsve virtutis eſt, cur tantum potuit impro-
batus? Si bonus eſt, cur à cæteris bonis ſolus ſeparatur?
Si malus eſt, cur à tot bonis vnus non ſuperatur? Si ve-
rax eſt, cur eius præcepta reſpuuntur? Si mendax eſt,
cur eius prædicta complentur?

Contra eos qui ideo Chriſtum colere refugiunt, quia ſolus coli voluit. *Cap. 18.*

POſtremò quod volūt de illo ſentiant: Nunquid Ro-
mani etiam malos deos colendos non putant qui
Pallori & Febri fana fecerunt? Qui & ἀγαθοὺς dæmo-
nes imitandos, & κακοὺς dæmones placandos monent?
Quodlibet ergo de illo exiſtiment, cum eum ſolum
ſibi nec aduocandum nec propiciandum eſſe duxe-
runt? Quis eſt deus iſte vel ita ignotus, vt in tam mul-
tis diis ſolus adhuc non inueniatur, aut ita notus vt à
tam multis hominibus iam ſolus colatur? Nihil ergo
reſtat vt dicant cur huius dei ſacra recipere noluerint,
niſi quia ſolum ſe coli voluerit, illos autem deos gen-
I tium quos iſti iam colebant, coli prohibuerit. Sed hoc-
ipſum magis ab eis requirendum eſt, quémnam vel
qualem putant eſſe iſtum deum qui noluerit coli deos
alios, quibus iſti templa & ſimulacra fecerunt, tantúm-
que potuerit vt plus valeret eius voluntas ad eorum ſi-
mulacra euertenda, quàm illorum ad eius ſacra non
recipienda? Certe ſententia illius eorum philoſophi
proditur, quem ſapientißimum omnium hominum
etiam oraculo fuiſſe firmarunt. Socratis enim ſenten-
tia eſt, vnumquemque deum ſic coli oportere, quomo-
do ſe ipſe colendum eſſe præceperit. Proinde iſtis ſum-
ma neceſsitas facta eſt non colendi deum Hebræorum,
quia ſi alio modo eum colere vellent, quàm ſe colen-
dum ipſe dixiſſet, non vtique illum colerent, ſed quod
ipſi finxiſſent. Si autem illo modo vellent quo ipſe di-
ceret, alios ſibi colendos non eſſe cernebant, quos ille
coli prohibebat. Ac per hoc reſpuerunt vnius veri dei
cultum, ne multos falſos offenderent. magis arbitran-
tes ſibi obfuturam fuiſſe iſtorum iracundiam, quàm il-
lius beneuolentiam profuturam.

Contra eorundem errorem iterum. *Cap. 19.*

SEd fuerit iſta vana neceſsitas, & ridenda timiditas: K
Nunc quærimus quid de iſto deo ſentiant homines,
quibus placet omnes deos colendos eſſe? Si enim iſte
colendus non eſt, quomodo coluntur omnes cum iſte
non colitur? Si autem colendus eſt, non omnes colen-
di ſunt: quia niſi ſolus colatur, iſte non colitur. An forte
dicturi ſunt iſtum non eſſe deum, cum illos deos di-
cant, qui ſicut nos credimus, nihil poſſunt niſi quod il-
lius iudicio permittuntur: non vt alicui proſint, ſed vt
nec lædere valeant, niſi eos quos ita lædendos eſſe ille
iudicat qui omnia poteſt? Sicut autem ipſi coguntur
fateri, minora certe quàm ille potuerunt. Si enim dij
ſunt quorum vates conſulti ab hominibus, vt non di-
cam, fefellerunt, proxima tamen priuatis negociis re-
ſponderunt: quomodo non eſt deus, cuius vates non ſo
lum ea quæ ad tempus conſulebantur, congrue reſpon-
derunt, verum etiam vnde non conſulebantur de vni-
uerſo genere humano, atque omnibus gentibus ea tan-
to antè prædixerunt, quæ nunc & legimus & videmus?
Si enim deum dicunt quo impleta Sibylla fata cecinit
Romanorum, quomodo non eſt deus qui & Romanos
& omnes nationes in ſe vnum deum per Chriſti Euan-
gelium credituras, & omnia patrum ſuorum ſimula- L
cra euerſuras ſicut pronunciauit exhibuit? Poſtremò ſi
illos deos dicunt, qui nunquam auſi ſunt per vates ſuos
contra iſtum deum aliquid dicere, quomodo non eſt
deus qui per vates ſuos iſtorum ſimulacra non ſolùm
euerti iuſsit, verum etiam in omnibus gentibus euer-
ſum iri prædixit ab eis qui illis deſertis ſe vnum colere
iuberentur, & iuſsi famularentur?

Eandem rem proſequitur ex vatum & Sibyllarum teſtimoniis. *Cap. 20.*

AVt legant ſi poſſunt, vel aliquam Sibyllarum, vel
quemlibet aliorum vatum ſuorum prædixiſſe hoc
futurum, vt deus Hebræorum, deus Iſraël ab omnibus
gentibus coleretur: & quòd cum cultores aliorum deo-
rum rectè antea reſpuiſſent: futuras etiam literas pro-
phetarum eius in authoritate ita ſublimi, vt his obtem-
perans etiam imperium Romanorum iuberet delere ſi-
mulacra: monuiſſe etiam ne talibus præceptis obtem-
peraretur: legāt iſta, ſi poſſunt, ex aliquibus libris vatum
ſuorum. Omitto enim dicere quòd ea quæ in illorum
libris leguntur, pro noſtra, hoc eſt Chriſtiana religione
teſtimonium dicunt, quod à ſanctis angelis, & ab ipſis M
noſtris prophetis audire potuerunt: ſicut & præſentem
in carne Chriſtū etiam dæmonia coacta ſunt confiteri.
Sed hæc omitto, quæ cum proferimus, à noſtris ficta *Marc. 1.*
eſſe contendunt. Ipſi omnino, ipſi vrgēdi ſunt, vt pro-
ferant à vatibus deorum ſuorum cōtra deum Hebræo-
rum aliquid prophetatum: ſicut nos tot & tāta de libris
prophetarum noſtrorum contra deos eorum & iuſſa
obſeruamus, & prędicta recitamus, & facta mōſtramus.
Quæ illi iam perpauci qui remanſerunt, malunt dolere
completa, quam illum deum agnoſcere, qui potuit præ-
nunciare complēda, cum in ſuis diis falſis, quæ ſunt ve-
ra dæmonia, nihil aliud pro magno appetāt, quàm cum
aliquid eorum reſponſis ſibi futurum eſſe didicerint.

Idem ratione quadam proſequitur. *Cap. 21.*

QVæ cum ita ſint, cur non potius miſeri intelli-
gunt illum eſſe deum verum, quem ſic vident
à ſuorum deorum ſocietate ſeiunctum, vt quem deum
fateri coguntur, qui omnes deos colendos eſſe profi-
tentur, cum cæteris colere non ſinantur? Cū ergo ſimul
coli nō poſſunt, cur nō ille eligitur, qui iſtos coli vetat,
relictis iſtis qui illum coli nō vetant? Aut ſi vetāt, lega-
tur.

A tur.Quid enim magis populis eorum in templis eorum debuit recitari,vbi nihil vnquam tale perſonuit?Et vtiq; prohibitio tam multorũ contra vnum,quàm vnius cõtra tam multos,notior & potentior eſſe deberet.Nam ſi huius dei cultus eſt impius, inutiles ſunt dij qui homines ab impietate non prohibent. Si vero pius eſt huius cultus,quoniã in illo pręcipitur ne iſti colantur,impius eſt cultus eorum.Si autẽ tam diffidẽter iſtum coli prohibent,vt plus audere timeant,quàm prohibere audeãt, hocipſo quis non ſapiat,quis non ſentiat,illum eſſe potius eligendum,qui iſtos coli tam publicè prohibet, qui eorũ ſimulacra euerti iuſsit,pręd ixit,euertit:quàm iſtos, quos vt ille non colatur,iuſsiſſe neſcimus,pręd ixiſſe nõ legimus, valuiſſe aliquid non videmus? Rogo reſpondeant, quis eſt deus iſte,qui omnes deos gẽtiũ ſic perſequitur,qui omnia eorum ſacra ſic prodit, ſic extinguit?

Reprehẽdit eos præcipue qui Varronẽ ſecuti, Iouẽ quem ſummũ deorum putant, Iudæorum deũ cenſuerunt,cum deus Iudæorum nullum, Iupiter autem etiam Saturnũ quem expulit,ſecum coli permittat. Cap. 22.

QVid interrogẽ homines,qui euanuerũt cogitando, quis iſte ſit?Alij dicũt, Saturnus eſt, credo pro-
B pter ſabbati ſanctificationẽ,quia iſti eum diem Saturno tribuerunt.Varro autẽ ipſorũ,quo doctiorẽ apud ſe neminem inueniunt,deum Iudæorũ Iouem putauit,nihil

De ciu.dei lib.6.ca.6. et li.7.c.5.

intereſſe cẽſens quo nomine nuncupetur, dum eadem res intelligatur,credo illius ſummitate deterritus.Nam quia nihil ſuperius ſolẽt colere Romani q̃ Iouem,quod Capitolium eorum ſatis aperteq; teſtatur, eumq; regem omniũ deorũ arbitrantur:cum animaduerteret Iudæos ſummũ deum colere, nihil aliud potuit ſuſpicari quàm Iouem. Sed ſiue qui Saturnũ, ſiue qui Iouem deum Iudæorum putãt,dicant quãdo Saturnus prohibere auſus eſt coli alterũ deum, nec ipſum Iouem, qui eum regno expuliſſe perhibetur,patrem filius? Qui ſi tanquam potẽtior & victor placuit cultoribus ſuis,Saturnũ victum expulſumq; non colant. Sed neq; iſtum coli Iouis prohibuit:& quem vincere potuit, deũ tamẽ eſſe permiſit.

Iouis ĩ nominatiuo antiquo, vbi nunc Iupiter dicitur.

Vanã ſuperſtitionem eorũ qui quos mortuos eſſe & ſepultos hiſtoria docet,& quorum ſepulcra à doctioribus monſtrari perhibentur,pro deis colũt,acriter impugnat, primũ eorũ qui Iouem,deinde qui Saturnũ. Cap. 23.

C IStæ,inquiunt,fabulę ſunt,aut interpretandę à ſapientibus,aut ridendæ.Nos autem Iouem colimus,de quo ait Maro,Iouis omnia plena:id eſt,omnia viuificantem ſpiritum.Meritò ergo & Varro Iouem opinatus eſt coli à Iudæis,quia dicit per prophetam.Cœlum & terram ego impleo. Quid illud quod idem poëta dicit,æthera quomodo accipiunt? Sic enim ait,

Eclog.3. Hiere.23. De ciu.dei lib.4.ca.9. & 10. Georg.2.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium lætæ deſcendit.

Aetherẽ quippe non ſpiritũ,ſed corpus eſſe dicũt ſublime,quo cœlũ ſuper aërem diſtẽditur.An poëtæ cõceditur nunc ſecundũ Platonicos,vt nõ corpus ſed ſpiritus, nunc ſecundum Stoicos loqui,vt corpus ſit deus?Quid igitur in Capitolio colũt?Si ſpiritũ , ſi deniq; ipſum cœlum corporeũ,quid illic facit ſcutũ illud Iouis,quod appellãt Aegida?Nẽpe origo nominis huius ita redditur, quia Iouem à matre occultatũ capra nutriuit:an & hoc poëtæ mẽtiuntur?Nunquid & Capitolia Romanorum, opera ſunt poëtarũ?Quid ſibi autẽ vult iſta nõ poëtica, ſed planè mimica varietas , deos ſecũdum philoſophos in libris quærere,ſecundum poëtas in templis adorare? Sed nunquid etiã ille Euhemerus poëta fuit, qui & ipſum Iouem & Saturnũ patrẽ eius,& Plutonem atq; Neptunum fratres eius ita planiſsime homines fuiſſe pro- D
dit, vt eorũ cultores gratias magis poëtis agere debeãt, quia non ad eos dehoneſtãdos,ſed potius ad exornandos multa finxerunt? Quãuis & ipſum Euhemerum ab Ennio poëta in Latinã linguam eſſe cõuerſum Cicero commemoraret. Nũquid & ipſe Cicero poëta fuit,qui eum,cum quo in Tuſculanis diſputat,tanquã ſecretorũ conſcium admonet,dicens,Si vero ſcrutari vetera,& ex eis quæ ſcriptores Græciæ prodiderũt,eruere coner,ipſi illi maiorũ gentium dij qui habẽtur , hinc à nobis profecti in cœlum reperiẽtur. Quære quorum demõſtrentur ſepulcra in Græcia:reminiſcere , quoniam es initiatus,quæ tradantur myſteriis, tum deniq; quàm hoc late pateat intelliges. Hic certè iſtorũ deos homines fuiſſe ſatis confitetur , in cœlum autem perueniſſe beneuole ſuſpicatur : quanquam & hunc honorem opinionis ab hominibus eis eſſe delatum , non dubitauit publice dicere,cũ de Romulo loqueretur:Qui hãc vrbem,inquit, condidit,Romulum ad deos immortales beneuolentia famaq; ſuſtulimus. Quid igitur mirũ eſt ſi hoc fecerũt antiquiores homines de Ioue & Saturno & cæteris, quod Romani de Romulo,quod deniq; iam recentioribus tẽporibus etiã de Cæſare facere voluerũt?Quibus E
& Virgilius adulationem carminis addidit , dicens,

De ciu.dei lib.2.ca.15.

Ecce Dionæi proceſsit Cæſaris aſtrum.

In Bucol. Eclog.9.

Videant ergo ne forte hiſtorica veritas ſepulcra falſorum deorum oſtendat in terra: vanitas autem poëtica ſtellas eorum non figat, ſed fingat in cœlo.Neque enim revera ſtella illa Iouis eſt,aut illa Saturni : ſed poſt eorũ mortem ſyderibus ab initio mundi conditis , hæc nomina impoſuerunt homines , qui illos mortuos quaſi deos habere voluerũt.De quibus quid tantum mali caſtitas, aut quid tãtum boni voluptas commeruit, vt inter aſtra quæ cum ſole & luna circumeũt,Venus habeat ſtellam , & Minerua non habeat ? Sed fuerit & Cicero Academicus incertior quàm poëtæ,qui ſepulcra deorũ commemorare auſus eſt, literiſque mãdare:quãuis hoc non ex opinione propria præſumpſerit, ſed ex ipſorum ſacrorum traditione commemorauerit. Nunquid & Varro vel tanquam poëta fingit , vel tanquam Academicus dubie ponit , quòd dicit talium deorum ſacra ex cuiuſque eorũ vita vel morte , qua inter homines vixerunt vel obierũt,eſſe compoſita ? Nunquid & Leon ille ſacerdos Aegyptius , poëta vel Academicus fuit , qui F
Macedoni Alexandro , diuerſam quidem à Græcorum opinione iſtorum deorum originem , veruntamen ita prodit,vt eos homines fuiſſe declaret?Sed quid ad nos, ſi dicant ſe Iouem,non hominem mortuum colere,nec homini mortuo Capitolium dedicaſſe , ſed ſpiritui viuificanti omnia quo mundus impletur , & ſcutum eius in honorẽ nutricis eius factum de pelle caprina , interpretentur vt volunt?Quid dicũt de Saturno,qui Saturnũ colunt:Nónne ille eſt qui primus ab Olympo venit,

Arma Iouis fugiens,& regnis exul ademptis:
Qui genus indocile & diſperſum montibus altis,
Compoſuit,legéſque dedit,Latiúmque vocari
Maluit,his quoniam latuiſſet tutus in oris?

Aeneid.8.

Nónne ipſum eius ſimulacrum , quod cooperto capite fingitur , quaſi latentem indicat ? Nónne ipſe Italis oſtendit agriculturam,quod falce demõſtrat ? Non,inquiunt:nam tametſi fuerit ille homo & rex quidam,de quo iſta narrantur,nos tamen Saturnum interpretamur vniuerſum tempus , quod Græcum etiam vocabulum eius oſtẽdit : vocatur enim κρόνος,quod aſpiratione addita, etiã temporis nomen eſt:vnde & Latine Saturnus

χρόνος.

G appellatur, quaſi ſaturetur annis. Quid iã cũ iſtis agẽdũ
ſit neſcio, qui conãtes in melius interpretari nomina &
ſimulacra deorũ ſuorum fatẽtur maiorem deũ ſuum &
patrem cæterorũ tempus eſſe? Quid enim aliud indicãt
quàm omnes deos ſuos temporales eſſe, quorũ patrem
ipſum tempus conſtituunt? Erubuerũt hinc philoſophi
eorũ recentiores Platonici, qui iã Chriſtianis tẽporibus
fuerũt: & Saturnũ aliter interpretari conati ſunt, dicẽtes
appellatũ κρόνον, velut à ſatietate intellectus, eo ꝙ Græce
ſatietas κόρος, intellectus autem ſiue mens νοῦς dicitur.
Cui videtur ſuffragari & Latinũ nomen, quaſi ex prima
Latina parte & Græca poſteriore compoſitũ, vt dicere-
tur Saturnus, tanquã ſatur & νοῦς. Viderũt enim q̃ eſſet
De ciu. dei abſurdũ, ſi filius tẽporis Iupiter haberetur, quem deũ æ-
lib. 7. ca. 9. ternũ vel putabãt vel putari volebãt. At verò ſecũdũ iſtã
& 13. nouellã interpretationẽ, quã veteres eorũ ſi habuiſſent,
mirũ ſi Ciceronẽ Varronemq; latuiſſet, Saturni filiũ Io-
uem dicũt, tanquã ab illa ſumma mẽte profluentẽ ſpiri-
tum, quẽ volũt eſſe velut animã mũdi huius, omnia cœ-
Eclog. 3. leſtia & terrena corpora implentẽ. Vnde illud Maronis
eſt, quod paulo ante cõmemoraui, Iouis omnia plena.
Nũquid nõ, ſi poſſent iſti ſicut ipſam interpretationem,
H ita etiã ſuperſtitionẽ hominũ commutarẽt: & aut nulla
ſimulacra, aut certe Saturno potius q̃ Ioui Capitolia cõ-
ſtituerẽt? Neq; enim vllã animã rationalẽ ſapiẽtem fieri
diſputãt, niſi participatione ſummæ illius incõmutabi-
liſq; ſapientiæ: non ſolum cuiuſquã hominis animã, ſed
ipſius etiã mundi, quẽ dicunt Iouẽ. Nos vero, eſſe quan-
dam ſummã dei ſapientiam, cuius participatione fit ſa-
piẽs quæcũq; anima fit vere ſapiẽs, nõ tantũ cõcedimus,
1. Retrac. verũ etiã maxime prædicamus. Vtrũ autẽ vniuerſa iſta
c. 5. & 10. corporalis moles, quæ mũdus appellatur, habeat quãdã
De ciu. dei animã, vel quaſi animã ſuã. i. rationalem vitã, qua ita re-
li. 7. ca. 23. gat ſicut vnũquodq; animal, magna atq; abdita quæſtio
eſt: nec affirmari debet iſta opinio, niſi cõperto ꝙ vera
ſit: nec refelli, niſi cõperto ꝙ falſa ſit. Quid autẽ hoc ad
homines, etiã ſi ſemper eos lateat? Quandoquidẽ nulla
anima fit ſapiẽs vel beata ex alia quacunq; anima, ſed ex
illa ſola ſumma atq; incõmutabili dei ſapiẽtia. Romani
tamẽ, qui nõ Saturno, ſed Ioui Capitoliũ condiderunt:
vel aliæ nationes, quæ Iouẽ præcipue ſupra cæteros deos
colendũ eſſe putauerũt, nõ hoc quod iſti ſenſerunt: qui
ſecundũ iſtam ſuã nouam opinionẽ, & ſummas artes, ſi
I quicquã in his rebus poteſtatis habuiſſent, Saturno po-
tius dedicarẽt: & Mathematicos vel Genethliacos ma-
xime delerẽt, qui Saturnũ, quẽ ſapiẽtum effectorem iſti
dicerent, maleficũ deum inter alia ſydera conſtituerũt.
Quæ opinio tãtum cõtra illos in animis humanis præ-
ualuit, vt nec nominare illũ velint, ſenem potius quàm
Saturnũ appellantes, tam timida ſuperſtitione, vt etiam
Carthaginenſes penè vico ſuo nomen mutauerint, vi-
cum ſenis crebrius, quàm vicum Saturni appellantes.

Contra eos qui Saturnum colunt, eo quòd inſipienter eum colentes, deum Iſrael reſpuerint. *Cap. 24.*

NOtum eſt ergo quid colere conuincantur, & quid
colere conẽtur adoratores ſimulacrorum. Verum
& ab iſtis nouitiis Saturni interpretatoribus requiren-
dum eſt quid de deo ſentiant Hebræorum. Etiam ipſis
enim placuit omnes deos cum gẽtibus colere, cum eos
ſuperbos poderet pro peccatorũ ſuorum remiſſione hu
miliari ſub Chriſto. Quid ergo ſentiunt de deo Iſraël?
Quẽ ſi non colunt, nõ omnes deos colũt: ſi autẽ colunt,
non colunt ſicut ſe coli iuſſit: quia & alios colunt, quos
coli ille ꝓhibuit. Per eos enim vates iſta prohibuit, per
quos hæc ipſa quæ nunc à Chriſtianis eorum ſimulacra
patiũtur, futura prædixit. Siue enim angeli ad illos pro- K
phetas miſſi ſunt, qui eis deũ omniũ creatorẽ vnũ verũ
deũ, cui vniuerſa ſubiecta ſunt, & per ſenſibiliũ rerũ cõ-
gruam ſpeciẽ figurate oſtẽderent, & quemadmodum ſe
coli præciperet, indicarẽt, ſiue aliquorũ in eis mẽtes per
ſpiritum ſanctũ ita ſublimatæ ſint, vt eo viſu ea viderẽt,
quo & ipſi angeli vidẽt: cõſtat tamẽ eos illi deo ſeruiſſe,
qui alios deos coli prohibuit. Seruiſſe autẽ fide pietatis
in regno & ſacerdotio reipublicæ ſuæ, & Chriſtũ ven-
turum verũ regem ac ſacerdotem ſignificãtibus ſacris.

Eandem rem latius proſequitur, oſtendens ſtultum eſſe quod adſerunt deos inter ſe conſentire, ita quòd alius alium coli non vetet, cum deus Iſrael quem verum deum eſſe probat, cum aliis coli non poſſit. *Cap. 25.*

POrrò autem in diis gentiũ, quos iſti dum colere vo-
lunt illũ qui cum iſtis coli non poteſt, colere nolunt,
dicãt quid cauſæ eſt vt nullus eorum inueniatur qui al-
terum coli prohibeat, cum eos in diuerſis officiis mu-
neribuſq; conſtituãt, & rebus ad quæque proprie per-
tinentibus præſides eſſe velint. Si enim Iupiter nõ pro-
hibet Saturnum coli, quia non eſt ille homo qui illum
hominẽ patrem de regno expulit, ſed aut cœli corpus,
aut ſpiritus implens cœlum & terram, & ideo nõ poteſt L
prohibere coli mentẽ supernã ex qua dicitur emanaſſe,
Si ea ratione nec Saturnus Iouẽ coli prohibet, quia non
ab eo rebellãte ſuperatus eſt, ſicut ille à Ioue neſcio quo,
cuius arma fugiẽs venit in Italiã, ſed fauet prima mens
animæ à ſe genitæ: ſaltẽ Vulcanus prohiberet coli Mar-
tem vxoris adulterũ, Hercules Iunonẽ perſecutricẽ ſuã.
Quæ iſta inter eos eſt tam fœda cõſenſio, vt nec Diana
virgo caſta coli prohibeat nõ dicã Venerẽ ſed Priapũ?
Nam ſi vnus homo & venator & agricola eſſe voluerit,
ſeruus erit amborũ, quibus tamen vel vicina templa fa-
bricare erubeſcit. Sed interpretentur Dianam virtutem
quam volũt, interpretẽtur & Priapũ fœcũditatis deum,
ita ſanè vt in fœtãdis fœminis pudeat Iunonẽ talem ha
bere adiutorem: dicãt quod placet, interpretẽtur quod
ſapiũt, dum tamẽ omnia eorũ argumẽta perturbet deus
Iſraël. Qui cum illos omnes coli prohibuerit, & à nullo
eorum coli prohibitus ſit, eorumq; ſimulacris & ſacris
euerſionẽ præceperit, prædixerit, & fecerit, ſatis oſtẽdit
illos falſos atq; fallaces, & ſe eſſe verũ ac veracem deum.
Iſtos autem iam paucos dearum multorum falſorumq;
cultores, quis nõ miretur nolle obtemperare illi, de quo M
cum ab eis quæritur quiſnã ſit deus, quodlibet opinan-
do reſpõdent, deum tamẽ eſſe negare non audent: quia
ſi negẽt, operibus eius & prædictis atque completis fa-
cillime conuincuntur. Neq; enim ea dico quæ liberum
ſibi putant eſſe non credere, quia ipſe in principio fecit
cœlũ & terram, & omnia quæ in eis ſunt. Neq; illa nimis
antiqua, ꝙ Enoch tranſtulit, ꝙ impios diluuio deleuit, *Geneſ. 5.*
quòd Noë iuſtũ domumq; eius per lignum inde libera- *Geneſ. 6.*
uit: ab Abrahã in hominibus facta eius exordior. Huic *& 7.*
enim facta eſt per angelicum oraculum manifeſta pro-
miſſio, quam nũc videmus impleri. Huic quippe dictũ
eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, ex cu- *Geneſ. 22.*
ius ſemine populus Iſraël, vnde virgo Maria quæ pepe-
rit Chriſtũ: in quo benedici omnes gentes audeant iam
negare ſi poſſunt. Hæc promiſſio facta eſt etiã ad Iſaac
filium Abrahæ. Hæc ad Iacob nepotem Abrahæ, qui e- *Geneſ. 26.*
tiam Iſraël appellatus eſt: ex quo vniuerſus ille populus *Geneſ. 28.*
& propagatus & nominatus eſt, vt huius populi deus,
appellaretur deus Iſraël: non quòd ipſe nõ ſit deus om-
nium gẽtium, ſiue neſcientium, ſiue iam ſcientium: ſed
quia in iſto populo voluit manifeſtius apparere virtu-
tem

A tē ꝓmiſſorū ſuorū. Ille enī popul⁹ primo ī Aegypto mul-
Exod. 1. tiplicat⁹, & illa de ſeruitute per Moyſen in multis ſignis
portētiſq; liberat⁹, debellatis plurimis gētibus, terrā etiā
promiſsionis accepit, in qua regnauit per reges ſuos de
tribu Iuda exortos. Qui Iudas vnus fuit ex duodecim fi-
liis Iſraël nepotis Abrahæ: atque inde Iudæi cognomi-
nati, multa ipſo deo adiuuante fecerunt, multa pro pec-
catis ſuis ipſo deo flagellante perpeſsi ſunt: donec veni-
ret ſemē cui ꝓmiſſum eſt, in quo benedicerētur omnes
gentes, & patrum ſuorū ſimulachra ſpōte confringerēt.

Deū Iſrael verū & veridicū deū eſſe iterū probat, eūdeq; eſſe quē Chriſtiani colunt ex prophetarū oraculis oſtēdit. Ca. 26.

NEq; eni tēporib⁹ Chriſtianis ſed tāto antè prædictū
eſt, quod per Chriſtianos implet: ipſi Iudæi qui re-
māſerūt inimici nominis Chriſti de quorū etiā futura
pfidia in illis ꝓpheticis literis tacitū nō eſt, ipſi habēt &
De ciuita. legūt ꝓphetā dicētē, Dn̄e deus me⁹, & refugiū meū in
dei. lib. 18. die malorum ad te gētes venient ab extremo terræ, & di-
cap. 33. cēt, vere mēdacia coluerunt patres noſtri, ſimolachra, &
nō eſt ī illis vtilitas. Ecce nūc fit, ecce nūc gētes ab extre-
mo terræ veniūt ad Chriſtum iſta dicētes, & ſimulachra
frangētes. Et hoc eni magnū eſt qđ de⁹ præſtitit eccleſiæ
B ſuæ vbiq; diffuſę, vt gēs Iudęa meritò debellata & diſpſa
per terras ne à nobis hæc cōpoſita putarent, codices ꝓ-
phetarū noſtrorū vbiq; portaret, & īimica fidei noſtræ,
teſtis fieret veritatis noſtræ. Quō ergo diſcipuli Chriſti
docuerūt qđ à Chriſto nō didicerūt, ſicut ſtulti deſipiē-
do iactitāt, vt deorū gētiliū & ſimulacrorū ſuperſtitio
delerct? Nunquid & illas ꝓphetias quæ nūc legūt ī codi-
cib⁹ inimicorum Chriſti, poſſunt dici finxiſſe diſcipuli
Deute. 6. Chriſti? Quis enī hæc euertit niſi de⁹ Iſraël? Ipſi enī po-
Exod. 20. pulo dictū eſt p diuinas voces factas ad Moyſen, Audi
Deute. 5. Iſraël, dn̄s de⁹ tu⁹ deus vn⁹ eſt: nō facies tibi idolū, neq;
cuiuſq; ſimilitudinē neq; ī cœlo ſurſū, neq; in terra deor-
ſum. Vt autē etiā euertat iſta, vbi poteſtatē acceperit, ſic
Deute. 27. ei præcipit. Nō adorabis deos illorū, ſed neq; ſeruies eis?
nō facias ſecūdū opa ipſorū, ſed deponēdo depones, &
confringēdo cōfringes ſimulacra eorū. Quis autē dicat
Chriſtū atq; Chriſtianos non ptinere ad Iſraël cū Iſraël
Geneſ. 22. nepos fuerit Abrahę, cui primo, & deīde Iſaac filio eius,
26. & 28. & deīde ipſi Iſraël nepoti ei⁹ dictū eſt qđ iā cōmemora-
ui, In ſemine tuo benedicēt oēs gentes? Quòd fieri iā vi-
C dem⁹ ī Chriſto, cum īde exorta ſit illa virgo, de qua ꝓ-
Eſaiæ 7. pheta populi Iſraël, & dei Iſraël cecinit dicēs, Ecce vir-
Mat. 1. go cōcipiet & pariet filiū, & vocabūt nomē eius emma-
Deute. 7. nuel. Interpretat̄ autē emmanuel, nobiſcū de⁹. De⁹ ergo
Hiere. 16. Iſraël, qui ꝓhibuit alios deos coli, qui ꝓhibuit idola fa-
bricari, q præcipit euerti, qui per ꝓphetā prædixit gētes
ab extremo terræ dicturas, Vere mēdacia coluerunt pa-
tres noſtri, ſimulachra, in quibus nū eſt vtilitas: ipſi per
Chriſti nomē & Chriſtianorū fidē iſtarū oīm ſuperſti-
tionū euerſionē iuſsit, ꝓmiſit, exhibuit. Fruſtra ergo mē-
ſeti, quia blaſphemare Chriſtū etiā à diis ſuis, hoc eſt à
dæmonib⁹ nomē Chriſti metuētib⁹ ꝓhibiti ſūt, volūt ab
eo doctrinā iſtā facere alienā, qua Chriſtiani cōtra idola
diſputāt, eaſq; oēs falſas religiōes vbi potuerit eradicāt.

Quod deus Iſraël verus ſit deus, & ſtultè Iupiter aut Saturnus ab eis appellatus, qui cum neutro modo colunt quo hunc vel illum. Cap. 27.

DE deo Iſraël reſpondeant quē docere iſta & iubere;
nō tantū Chriſtianorū, ſed Iudæorū libri teſtantur:
de ipſo cōſulant deos ſuos, qui Chriſtū blaſphemare ꝓ-
hibuerunt: de deo Iſraël, ſi audēt, aliqua cōtumelioſa re-
ſpōdeāt. Sed quos cōſulāt, aut vbi iam cōſulant? libros
ſuorū legāt, Si deū Iſraël Iouē putāt, ſicut Varro ſcripſit,
vt interim ſecūdū eorū opinionē loquar, cur ergo Ioui

non credūt idola eſſe delēda? Si Saturnū deū putāt, cur D
eū non colūt? Aut cur nō ſic colūt quēadmodū ſe coli p
eos vates præcepit, p quos ea quę prędixit ipleuit? Cur ei
non credont ſimulacra euertenda eſſe, & alios deos co-
lēdos nō eſſe? Si nec Iouis nec Saturnus eſt, quia ſi vnus
eorū eſſet, cōtra ſacra, Iouis & Saturni tāta non dicerēt.
quis ergo eſt qui ꝓpter deos alios ſol⁹ ab iſtis nō colit,
& euerſis diis aliis, tā euidēter effecit, vt ſol⁹ colat̄ humi-
liata oī ſupba altitudine, quæ ſe aduerſus Chriſtū erexe-
rat p idolis, pſequens interficiēſq; Chriſtianos? Nūc cer-
te quęrūt vbi ſe abſcōdāt, cū ſacrificare volūt: vel vbi de-
os ipſos ſuos retrudāt, ne à Chriſtianis iueniātur atq; frā-
gāt: Vn̄ enī hoc niſi à timore legū atq; regū, p quos de⁹
Iſraël ſuā erexit poteſtatē, iam ſubditos Chriſti nomini:
ſicut longe ante promiſit, dicēs per prophetā, Et adora- Pſal. 72.
bunt eum omnes reges terræ, omnes gētes ſeruient illi.

Quomodo prophetatum fuerat deum Iſraël euerſurum idola, & gentem ſuam impiam relicturum. Cap. 28.

NEmpe iam impletur quod per prophetā idētidem
canitur, ꝙ remiſſurus eſſet impiā plebē ſuam: (non
quidem totam, quia multi ex Iſraëlitis crediderunt in
Chriſtū. nam inde erant & apoſtoli eius) & humiliatu-
rus omnem ſuperbū atque iniurioſum, vt ipſe ſolus ex-
altaretur. i. ſolus & altus & potēs hominibus manifeſta- E
retur: donec proiicerentur à credentibus idola, & à non
credētibus abſcōderēt, cū eius timore terra confringit:
id eſt terreni hoīes timore frangunt̄, timēdo legē vel ip-
ſius, vel eorū, q credētes in eū, gentibuſq; regnātes, talia
ſacrilegia ꝓhiberēt. Hęc enī, quæ vt facilius intelligerēt,
breuiter prælocutus ſum, ꝓpheta ſic dicit, Et nūc tu do- Eſa. 2.
mus Iacob, venite & ambulem⁹ in lucē dn̄i. Remiſit enī
plebē ſuā domus Iſraël, qm̄ repleta eſt, ſicut ab initio, re-
gio eorū auguriis, ſicut alienigenarū, & filij multi alie-
nigenæ nati ſunt illis. Repleta eſt enī regio eorū argēto
& auro, nec erat numerus theſaurorū illorū. Et repleta
eſt terra equis, nec erat numer⁹ curruū illorū. Et repletā
eſt terra abomiatiōibus operū manuū ipſorū, & adora-
uerūt ea quę fecerūt digiti eorū. Et iclinauit ſe hō, & hu-
miliauit ſe vir, & nō remittā illis. Et nunc intrate in pe-
tras, & abſcōdite vos ī terra à facie timoris dn̄i, & à ma-
ieſtate virtutis eius, cū ſurrexerit cōfringere terrā. Oculi
enī dn̄i excelſi, hō autē humiſis: & homiliabit̄ altitudo
hominū, & exaltabit̄ dn̄s ſol⁹ in illa die. Dies enī dn̄i ſa-
baoth in omnē īiurioſum & ſuperbū, & ſupra omnē al-
tum & humiliatū qui humiliabunt̄, & ſupra oēm cedrū F
Libani excelſam & elatā, & ſupra omnē arborem Liba-
ni Baſan, & ſuper omnē mōtem, & ſuper omnē collē al-
tū, & ſuper omnē nauē maris, & ſuper omne ſpectaculū
nauiū decoris. Et humiliabit̄ & cadet cōtumelia hoīm:
& exaltabitur domin⁹ ſolus in illa die. Et manib⁹ fabri-
cata omnia abſcōdent in ſpelūcis & in ſciſſuris petrarū,
& in cauernis terræ à facie timoris domini, & à maieſta-
te virtutis ei⁹ cū exurrexerit cōfringere terrā. Illa enī die
ꝓiiciet hō abominatiōes aureas & argēteas quæ fecerūt
vt adorarēt ſuperuacanea & noxia: vt itrēt ī foramia ſo-
lidæ petræ & ī ſciſſuras petrarū à facie timoris dn̄i, & à
maieſtate virtutis eius, cū exurrexerit cōminuere terrā.

Quòd de deo ſabaoth fruſtra & inaniter ſentiunt qui eum elemētorum omnium præpoſitum affirmāt, nec tamen potius quàm ſingulorum elementorum deos colunt. Cap. 29.

QVid dicūt de iſto deo ſabaoth, quòd interpretatur
deus virtutum vel exercituum, quia illi ſer-
uiunt virtutes & exercitatus angelorum? Quid dicūt de
iſto deo Iſraël, quia deus eſt illi⁹ populi de quo venit ſe-
men in quo benedicerētur oēs gētes? Cur ſolū nō colūt Geneſ. 22.
qui oēs deos colēdos eſſe cōtendūt? Cur ei non credūt

G qui alios deos falſos & oſtēdit & euertit? Audiui quen-
dā eorū, dicere, ſe legiſſe apud neſcio quē philoſophū, ꝙ
ex is qui Iudæi in ſuis ſacramentis agerent, intellexiſſet
quē deū colerēt, Prępoſitū, inquit, iſtorū elemētorū qui-
bus iſte viſibilis & corporeus mūdus extructꝰ eſt, Cū in
ſcripturis ſanctis ꝓphetarū eius apertę oſtendat, illū deū
Geneſ. 1. colēdū pręceptū eſſe populo Iſraël, qui fecit cœlū & ter-
rā, & à quo eſt oīs vera ſapiētia. Sed quid opus eſt hinc
diutius diſputare, cū ad id quod ago ſufficiat, quod illi
qualibet præſumptione opinant de illo deo, quē deū eſſe
negare nō poſſunt? Si eni præpoſitꝰ eſt elemētorū quibꝰ
mūdꝰ iſte cōſiſtit, cur ipſe non potiꝰ colit, q̄ Neptunꝰ qui
ſolius maris præpoſitꝰ eſt? Quàm deniq; Syluanꝰ, qui ſo-
lorū agrorū atq; ſyluarū? Quàm ſol, qui ſoliꝰ diei vel etiā
vniuerſi cœleſtis caloris? Quàm luna, quæ ſolius noctis
vel etiā humoris poteſtate præfulget? Quàm Iuno, quæ
ſolū aërē tenere perhibet? Certe eni iſti partū præpoſiti,
quicūque ſunt, neceſſe eſt vt ſub illo ſint qui omniū ele-
mentorū & vniuerſæ huius molis præpoſiturā gerit. At
iſte illos oēs coli ꝓhibet, Cur ergo iſti cōtra præceptum
maioris illorū, nō ſolū eos colere volunt, ſed ꝓpter iſtos
H illū nolūt? Adhuc nō inueniūt quid de iſto deo Iſraël cō-
ſtanter liquidoq; pronunciēt. Nec vnq̄ inueniēt, donec
eū inueniāt deum ſolum verū à quo creata ſunt omnia.

Oſtendit Lucanum rectius dubitaſſe quàm ſi falſo pronunciaſſet deum Iſraël, cum tamen nunc meritò non ſit qui ſe abſcondat à calore eius. Cap. 30.

PRoinde quidam Lucanus magnus eorū in carmine
declamator, credo & ipſe diu quærens, ſiue per ſuas
cogitationes, ſiue per ſuorū libros, quiſnā eſſet Iudæo-
rū deus, & quia nō pie quærebat, nō inueniēs, maluit tñ
incertū deū quē nō inueniebat, q̄ nullū deū dicere cuius
tā magna documenta ſentiebat. Ait eni, Et dedita ſacris
incerti Iudæs dei. Et nondū deꝰ iſte ſanctꝰ & verꝰ deꝰ Iſ-
raël, nondū per Chriſti nomē tāta in oībus gētibus fece
rat, quāta vſq; in hodiernū diē poſt Lucani tēpora cōſe-
cuta ſunt. Nūc verò quis tā durus nō flectatur? quis tam
tepidus nō igneſcat, cū impletur quod ſcriptū eſt, Quia
Pſal. 18. nō eſt qui ſe aſcōdat à calore eiꝰ? qñ iā clariſsima lucē
manifeſtāt quæ in eodē pſalmo vñ verſiculū iſtū cōme-
moraui tāto antè prædicta ſunt: Cœlorū eni nomie apo-
ſtoli Chriſti ſignificati ſūt, ꝙ ī eis deꝰ pręſideret, vt euā-
geliū annūciarēt. Iā ergo cœli enarrauerūt gloriā dei, &
opa manuū eiꝰ annūciauit firmamētū. Dies diei eructa-
I uit verbū, & nox nocti annūciauit ſciētiā. Iā nō ſunt lo-
quelæ neq; ſermones quorū nō audiātur voces eorū. Iā
in oēm terrā exiuit ſonꝰ eorū, & in fines orbis terrę ver-
ba eorū. Iā in ſole, hoc eſt ī manifeſtatione poſuit taber-
naculum ſuū, quod eſt eccleſia ipſiꝰ: quia vt hoc faceret,
ipſe, ſicut ibi ſequit, tanq̄ ſpōſus ꝓceſsit de thalamo ſuo:
i. cōiugatū verbū carni hūanę ꝓceſsit de vtero virgina-
li. Iā exultauit vt gigas & cucurrit viā. Iā à ſummo cœli
facta eſt egreſsio eiꝰ, & recurſus eius vſq; ad ſūmū cœli.
Et ideo rectiſsime ſequit verſꝰ quē pauloante cōmemo-
raui, Et nō eſt q ſe aſcōdat à calore eiꝰ. Et adhuc iſti fra-
giles cōtradictiūculas garriētes, eligunt magis iſto igne
ſicut ſtipula ī cinerē verti q̄ ſicut aurū à ſorde purgari,
cū & deorū falſorū iā fallacia monumēta fruſtrata ſint,
& illius incerti dei veracia promiſſa certa iā facta ſint.

Quòd falſo dicant nonnulli Chriſtum non cōſtituiſſe nec præcepiſſe vt idola confringantur, cum ipſe ſit de quo per Eſaiam prohetatum ſit, quam prophetiam late recitat, & Chriſto accommodat. Cap. 31.

DEſināt ergo dicere mali laudatores Chriſti qui no-
lunt eſſe Chriſtiani, ꝙ Chriſtus, non docuerit deos
eorū deſeri, & ſimulacra cōfringi. Deus enim Iſraël, de
quo prędictū eſt, ꝙ deus vniuerſæ terrę vocabit, & deus K
vniuerſæ terræ iā vocatur: hoc per ꝓphetas futurū præ- Deute. 7.
dixit, hoc per Chriſtū cōgruo tēpore ipleuit. Certe eni Eſaie 54.
ſi iā deus vniuerſæ terræ vocat, neceſſe eſt vt fiat quod
iuſsit, qñ qui iuſsit innotuit. Quia vero per Chriſtum &
Chriſto inotuit, vt eccleſia eiꝰ per orbē diffunderet, & p
ipſā deꝰ Iſraël vniuerſæ terræ vocaret, paulo ſupiꝰ apud
eūdē ꝓphetā legāt qui volūt, imò & à me cōmemorēt.
Neq; eni ita longū eſt, vt oporteat prætermitti. Dicūtur
eni multa de præſētia & humilitate & paſsione Chriſti,
& corpore eiꝰ cui caput eſt. i. de eccleſia eiꝰ, cū appellat Eſa. 54.
tanq̄ ſterilis quæ nō pariebat. Per multos enim annos ec Galat. 4.
cleſia, quæ futura erat in omnibus gentibus in filiis ſuis,
hoc eſt in ſanctis ſuis, nō apparuit, nōdum Chriſto an-
nunciato per Euāgeliſtas, eis quibus nō eſt annunciatus
per prophetas: & dicitur, Plures filios deſertæ futuros,
quàm eius quæ habet virum, cū viri nomine ſignificata
eſt lex vel rex, quem accepit primus populus Iſraël, nec
acceperant gentes legem eo tempore, quo propheta lo-
quebatur: neq; rex Chriſtianorum apparuerat adhuc gē
tibus, ex quibus tamē gentibus longe fertilior & nume-
roſior ſanctorum multitudo prouenit. Ita ergo dicit E-
ſaias, incipiens ab humanitate Chriſti, & ſe poſtea con- L
uertens ad alloquendum eccleſiam, vſque ad eum ver- Eſa. 54.
ſum quem cōmemorauimus, vbi ait, Et qui eruit te, ip- Eſa. 52.
ſe deus Iſraël vniuerſæ terræ vocabitur. Ecce, inquit, in De ciuita
intellectu erit puer meus, & exaltabitur & honorificabi- dei lib. 18.
tur vehementer. Quomodo multi mirabuntur ſuper te, cap. 29.
ſic tamē & inhoneſta videbitur ab omnibꝰ ſpecies tua,
& honor tuus ab hominibus. Ita enim mirabuntur gen-
tes multæ ſuper eū, & continebunt reges os ſuum. Quo-
niam quibus nō eſt nunciatum de illo, videbunt: & qui
non audierunt, intelligent. Domine quis credidit audi- Eſa 53.
tui noſtro, & brachium domini cui reuelatū eſt? Nun-
ciauimus corā illo vt puer, vt radix in terra ſitienti: non
eſt ſpecies illi neque honor. Et vidimus illum, & nō ha-
buit ſpeciē neq; decorē: ſed vultus eius abiectus & defor
mis, poſitio eius ab omnibus hominibꝰ homo in plaga,
& qui ſciat ferre infirmitates, propter quod & auertit
ſe: facies eius iniuriata eſt, nec magni æſtimata eſt. Hic
infirmitates noſtras portat, & pro nobis in doloribus
eſt. Et nos exiſtimauimus illum in doloribus eſſe, & in
plaga & in pœna. Ipſe autem vulneratus eſt propter pec-
cata noſtra, & infirmatus eſt ꝓpter iniquitates noſtras.
Eruditio pacis noſtræ in eum, liuore eius ſanati ſumus. M
Omnes vt oues errauimus, & dominus tradidit illum ꝑ
peccatis noſtris. Et ipſe quoniam male tractatus eſt, nō
aperuit os: vt ouis ad immolādum ductus eſt, & vt agnꝰ
ante eum qui ſe tonderet fuit ſine voce, ſic non aperuit
os ſuum. In humilitate ſublatum eſt iudicium eius. Ge-
nerationem eius qui enarrabit? Quoniam tolletur de
terra vita eius ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad
mortem. Dabo ergo malos propter ſepulturam eius, &
diuites propter mortem eius, ob hoc quòd iniquitatem
nō fecerit, nec dolum in ore ſuo. Dominus vult purga-
re illum de plaga. Si dederitis vos ob delicta veſtra ani-
mam veſtram videbitis ſemen longiſsimæ vitæ. Et vult
dominus auferre à doloribus animā eius oſtendere il-
li lucem & figurare per ſenſum. Iuſtificare iuſtum be-
ne ſeruientem pluribus & peccata illorum ipſe ſuſtine-
bit. Propterea ipſe hęreditabit cōplures, & fortium par-
tietur ſpolia. Propter quod tradita eſt ad mortem ani-
ma eius, & inter iniquos æſtimata eſt: & ipſe peccata
multorum ſuſtinuit, & propter iniquitates eorum tra-
ditus eſt. Delectare ſterilis quæ non paris, exulta & cla- Eſa. 54.
ma quę nō parturis, quia multi filij deſertæ magis quàm

A eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata lo-
cum tabernaculi tui, & caulas tuas cōfige, non eſt quod
parcas: porrige longius funiculos, & palos validos con-
ſtitue. Etiam atque etiā in dexteram atque ſiniſtrā par-
tem extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, &
ciuitates quæ deſertæ erant, inhabitabitis: non eſt quod
metuas. Præualebis enim, ne erubeſcas quòd deteſtabi-
lis fueris. Cōfuſionem enim in perpetuum obliuiſcêris,
ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor: quoniā ego
ſum domin⁹ qui facio te, dominus nomē ei: & qui eruit
te, ipſe deus Iſraël, deus vniuerſæ terræ vocabitur. Quid
contra hanc euidentiā expreſsionémque rerum & præ-
dictarum & impletarum dici poteſt? Si de Chriſti diui-
nitate diſcipulos eius putant eſſe mentitos, nunquid de
Chriſti paſsione dubitabunt? Reſurrexiſſe non ſolent
credere. At illa omnia ab hominibus humaña perpeſsū
etiam libēter credunt, quia hominē tantummodo cre-
Eſaiæ 53. di volunt. Ille itaque ſicut ouis ad immolādum ductus,
Marci 15. ille inter iniquos deputatus, ille vulneratus propter pec-
Lucæ 22. cata noſtra: cuius liuore ſanati ſumus, cuius facies iniu-
Mat. 26. riata eſt, nec magni æſtimata, palmis cæſa, & ſputis illita:
Ioan. 19. cuius deformis in cruce poſitio ille ab iniquitatib⁹ po-
B puli Iſraël ductus ad mortem: ille qui non habebat ſpe-
ciem neque decorem, quando colaphis percutiebatur,
quando ſpinis coronabatur, quando pendens irrideba-
tur: ille qui ſicut agnus coram tondente nō habebat vo-
cem, ſic non aperuit os ſuum, cum ei diceretur ab inſul-
tantibus, Prophetiza nobis Chriſte. Nempe iam exalta-
Mat. 26. tus eſt, iam honorificatus eſt vehementer. Nempe iam
Eſa. 52. mirantur gentes multæ ſuper eum. Iam continuerunt
reges os ſuū, qui aduerſus Chriſtianos leges ſæuiſsimas
promulgabant. Nempe quibus non eſt nūciatum de il-
Roma. 15. lo, iam vident: & qui non audierunt iam intelligunt.
Quoniam gentes quibus non nunciauerunt prophetæ,
magis ipſæ vident quàm vera nūciata ſint per prophe-
Eſaiæ 53. tas. Et qui non audierunt ipſum Eſaiam loquētem, iam
Roma. 10. in literis eius de qua iſta ſit locutus intelligunt. Nam &
in ipſa gente Iudæorum quis credidit auditui prophe-
tarum, aut brachiū domini (quod eſt Chriſtus ipſe, qui
per eos annunciabatur) cui reuelatum eſt, quādo mani-
bus ſuis ea ſcelera in Chriſto admittebant, quæ futura
prædixerant prophetæ quos habebant? Nempe iam in
hæreditate poſsidet multos, & fortium partitur ſpolia,
C cum ea quæ diabolus & dæmones poſsidebant, per ec-
cleſiarum ſuarum fabricas; & quoſlibet neceſſarios vſus
illis expulſis proditiſque diſtribuit.

Contra eos qui Chriſtū peruerſe laudant, & diſcipulos eius reprobant: cōtendit de eccleſia quoque Chriſtianorū multa prædicta eſſe & eueniſſe, quibus probatur Chriſtū nō fuiſſe idolorum cultorem, quorum nunc euerſor eſt. Cap. 32.

QVid ergo ad hæc dicunt peruerſi laudatores Chri-
ſti, Chriſtianorum obtrectatores? Nunquid vt
iſta per prophetas tanto antè prædicerentur, Chriſtus
magicis artibus fecit, aut diſcipuli eius ita finxerunt?
Nunquid vt dilatetur eccleſia diffuſa per gentes quon-
dam ſterilis, nunc in pluribus filiis quàm illa ſynagoga
Eſa. 54. quæ legem ſiue regem tanquam virum acceperat? Nun-
quid vt ſic dilataret locum tabernaculi ſui omnes na-
tiones & linguas occupans: vt longius quàm Romani
imperij iura tenduntur, vſque in Perſas & Indos aliaſ-
que Barbaras gentes funiculos porrigat: vt in dexte-
ram per veros Chriſtianos, & in ſiniſtram per fictos
Chriſtianos in tam multis populis nomen eius exten-
datur: vt ſemen eius hæreditet gentes: vt ciuitates quæ
à vero dei cultu & à vera religione deſertæ fuerant, iam
nūc inhabitet: vt nō timuerit hominū minas & furias, D
quādo in ſanguine martyrum tanquam honore purpu-
reo veſtiebatur: vt præualeret tam multis tamq; vehemē-
tibus & potentibus perſecutoribus ſuis: non erubeſce-
ret quòd deteſtabilis fuerit quādo magnū erat crimen fieri
vel eſſe Chriſtianū: vt cōfuſionē in perpetuū obliuiſca-
tur, quia vbi abūdauerat peccatū, ſuperabūdauit & gra- Rom. 5.
tia: vt ignominiæ viduitatis ſuæ memor nō ſit, quia pau-
lulū derelicta & opprobriis obiecta, tā eminenti gloria
refloreſcit? Nūquid poſtremò vt dominus qui fecit eā,
& à dominatu diaboli & dæmoniū eruit eam, ipſe deus
Iſraël vniuerſæ terræ iā vocet, diſcipuli Chriſti finxerūt,
quod prophetę, quorū libri nūc ī manib⁹ inimicorū Chri-
ſti habētur, tā lōge anteq̄ Chriſt⁹ fili⁹ hominis fieret prę-
dixerūt? Hic ergo intelligāt, quòd ne tardiſsimis quidē atq;
obtuſiſsimis obſcurū dubiūve relinquit, hinc inquā in-
telligāt Chriſti peruerſi laudatores & Chriſtianæ religio-
nis execratores, etiā Chriſti diſcipulos cōtra deos eorū
ea didiciſſe atq; docuiſſe quæ doctrina cōtinet Chriſti:
quia de⁹ Iſraël qui hęc omnia quę iſti colere volūt, abo-
minādā atq; euertēda in libris prophetarū præcepiſſe ī-
uenitur, ipſe deus vniuerſę terræ, ſicut ante promiſit, per Eſa. 45.
E Chriſtū, & Chriſti eccleſiā iā vocat. Si eni Chriſtū mi-
ra demētia ſuſpicantur deos eorū coluiſſe, ac per hos eū
tāta potuiſſe; nūquid & deus Iſraël deos eorū coluit, qui
de ſe per omnes gētes colēdo & de illis abominandis atq; Deute. 7.
euertēdis per Chriſtū quod promiſit impleuit? Vbi ſunt Hiere. 16.
dij eorū? vbi vaticinia phanaticorū, & diuinationes py-
thonū? vbi auguria vel auſpicia vel haruſpicia vel ora-
cula dæmonū? Cur nō proferūt ex iſtiuſmodi antiquis li-
bris admonitū aliqd & prædictū cōtra Chriſtianā fidē
& cōtra prophetarū noſtrorū expreſſam iā omnibus gē-
tibus tā perſpicuā veritatē? Offēdim⁹, inquiūt, deos no-
ſtros, & deſeruerunt nos. Ideo aduerſus nos Chriſtiani
præualuerūt, & humanarū rerum fœlicitas defeſſa ac di-
minuta dilabitur. Hoc ſibi certe per Chriſtianos fuiſſe
euenturū, legāt ex libris vatū ſuorum. Sed ea legāt, vbi ſi
nō Chriſt⁹, quia eū deorū ſuorū volūt fuiſſe cultorē, ſal-
tem deus Iſraël improbatus & deteſtatus ſit, quē conſtat
iſtorū euerſorē. Sed nūq̄ hæc proferēt, niſi quomodo for-
te cōfinxerint. Quod cū protulerit apparebit, eoipſo cer-
te quòd tanta res tam ignota profertur, quæ vtique debuit
antequā hoc quod prædictum eſt accidiſſet in deorum
templis omnium gentium recitari, vt præſtruerentur & F
præmonerentur qui nunc nolunt eſſe Chriſtiani.

Contra eos qui falſo conqueruntur per Chriſtiana tēpora rerū fœlicitatē eſſe diminutam, cum potius turpitudo morū quàm rerum fœlicitas diminuta ſit, vnde in ſcenicorum ludorū turpitudinem duo affert Ciceronis teſtimonia. Cap. 33.

DEinde quod de fœlicitatis rerum humanarū dimi-
nutione per Chriſtiana tēpora cōquerūtur, ſi libros
philoſophorum ſuorum legāt, ea reprehendētium quæ
nūc eis etiā recuſantib⁹ & murmurātibus ſubtrahūtur,
tū verò magnā laudē reperirent tēporum Chriſtianorū.
Quid eni eis minuitur fœlicitatis, niſi quòd peſsime lu-
xurioſeq; abutebātur in magnā creatoris īiuriā? Niſi for-
te hinc ſint tempora mala, quia per omnes penè ciui-
tates cadunt theatra, caueæ turpitudinum & publicæ
profeſsiones flagitioſorum, cadunt & fora vel mœnia
in quibus dæmonia colebantur. Vnde enim cadunt ni-
ſi inopia rerum quarum laſciuo & ſacrilego vſu con-
ſtructa ſunt? Nonne Cicero eorū cum Roſciū quēdam
laudaret hiſtrionē: ita peritū dixit, vt ſolus eſſet dignus Roſcius.
qui in ſcenā deberet intrare: ita virū bonū, vt ſolus eſſet
dign⁹, qui eò nō deberet accedere? quid aliud apertiſsime

G oſtendens, niſi illam ſcenam eſſe tam turpem, vt tanto minus ibi eſſe homo debeat, quãto fuerit magis vir bonus: & tamen dij eorũ tali dedecore placabantur, quale à viris bonis remouendum eſſe cenſebat. Eſt etiam hinc eiuſdem ipſius Ciceronis aperta confeſsio, vbi ait ſibi
Flora. Florem matrem, ludorũ celebritate placandam, In quibus ludis tanta exhiberi turpitudo conſueuit, vt in eorũ comparatione cæteri honeſti ſint, à quibus tamen etiã ipſis agendis viri boni prohibentur. Quæ iſta eſt Flora mater, qualis dea eſt, quam celebrior & habenis effuſioribus laxata conciliat & propitiat turpitudo? Quanto iam honeſtius in ſcenam Roſcius intrabat, quàm Cicero deam talem colebat? Si diminuta rerum copia quæ in hæc celebranda funduntur, dij gentium offendũtur, apparet quales ſint qui talibus delectantur. Si autem ipſi irati iſta minuunt, vtilius iraſcuntur quàm placantur. Quapropter aut philoſophos ſuos arguant, qui talia in luxurioſis hominibus reprehẽderunt: aut deos ſuos frãgant, qui talia de ſuis cultoribus exegerunt, ſi tamẽ iam inueniunt vel quos frangant vel quos abſcondãt: Chriſtianorum verò temporibus defectum rerum ſecundarum quibus in turpia & noxia defluebant, blaſpheman-
H do imputare deſiſtãt, ne magis nos vnde amplius Chriſti poteſtas laudetur admoneant.

Epilogando reuerſurus ad principale inſtitutum ſuum oſtendit Chriſtum nihil ſcripſiſſe, & Euangeliſtas de ipſo vera ſcripſiſſe. Cap. 34.

MVlta hinc dicerem, niſi me iam librum iſtum concludere, atque ad propoſitam intentionem redire, ſuſcepti operis neceſsitas cogeret. Cum enim Euangelicas quæſtiones, vbi videntur quibuſdam quatuor euangeliſtæ non inter ſe conſtare ſoluere aggrederer, vt potui expoſitis intentionibus ſingulorum, primò mihi diſcutiendum occurrit, quod nonnulli quærere ſolent, cur ipſius Chriſti nulla ſcripta proferamus. Ita enim volunt & ipſum credi neſcio quid aliud ſcripſiſſe quod diligunt, nihilque ſenſiſſe contra deos ſuos, ſed eos poti⁹ magico ritu coluiſſe: & diſcipulos eius nõ ſolum de illo fuiſſe mentitos, dicendo illum deum per quẽ facta ſunt omnia, cum aliud nihil quam homo fuerit, quanuis excellentiſsimæ ſapientiæ: verùm etiam de diis eorum non hoc docuiſſe, quod ab illo didiciſſent. Vnde factum eſt vt eos de deo Iſraël potius vrgeremus,
I qui per eccleſiam Chriſtianorum ab omnibus gentibus
Geneſ. 22. colitur, & iſtorum ſacrilegas vanitates vbiq; iam euertit, ſicut per prophetas ſuos tanto ante prædixit, & per Chriſti nomen in quo benedici omnes gentes promiſerat, ea quæ prædixit impleuit. Ex quo intelligere debent, nec Chriſtum aliud de iis eorum vel noſſe vel docere potuiſſe, quàm deus Iſraël per prophetas ſuos iuſſit atque prædixit, per quos ipſum Chriſtum promiſit & miſit: In cuius nomine ſecũdum pollicitationem quam patribus fecit cum benedicerentur omnes gentes, factũ
Pſal. 54. eſt vt & ipſe deus Iſraël, deus vniuerſæ terræ vocaretur. Nec diſcipulos eius à ſui magiſtri doctrina deuiaſſe, cũ deos gentium coli prohibuerint, ne vel inſenſatis ſimulachris ſupplicaremus, vel ſocietatẽ cum dæmoniis haberemus, vel creaturæ potius quàm creatori religionis obſequio ſeruiremus.

Quomodo operæprecium fuit Chriſtum dei ſapiẽtiam, per quam creata ſunt omnia, ad illuminationem noſtram deſcendiſſe, de quo quæcunque per Euangeliſtas ſcripta ſunt, tanquam ab ipſo ſcripta ſint amplectanda eſſe demonſtrat, concordantia eorundem in ſequentibus libris oſtenſurus. Cap. 35.

QVapropter cum ſit ipſe Chriſtus ſapientia dei per quem creata ſunt omnia, cúmque nullæ mentes rationabiles ſiue angelorum ſiue hominum niſi participatione ipſius ſapientes fiant, cui per ſpiritum ſanctum, per quem charitas in cordibus noſtris dif- Roma. 5.
funditur inhæremus, quæ trinitas vnus deus eſt: conſultum eſt diuina prouidentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, vt eadem ipſa dei ſapientia ad vnitatem perſonæ ſuæ hominem aſſumpto, In quo temporaliter naſceretur, viueret, moreretur, reſurgeret: congrua ſaluti noſtræ dicendo & faciendo, patiendo & ſuſtinẽdo, fieret & deorſum hominibus exemplum redeũdi, & eis qui ſurſum ſunt angelis exẽplum manẽdi. Niſi enim & in animæ rationalis natura temporaliter aliquid oriretur, id eſt, inciperet eſſe quod non erat nunquã ex vita peſsima & ſtulta ad ſapiẽtem atque optimam perueniret. Ac per hoc cum rebus æternis contemplantium veritas perfruatur, rebus autem ortis fides credentium debeatur, purgatur homo per rerum temporalium fidẽ, vt æternarum percipiat veritatem. Nam & quidam eorum nobiliſsimus philoſophus Plato, in eo libro quem Plato in
Timæum vocant, ſic ait. Quantum ad id quod ortum Timæo.
eſt æternitas valet, tãtum ad fidem veritas. Duo illa ſurſum ſunt, æternitas & veritas: duo iſta deorſum, quod L
ortum eſt, & fides. Vt ergo ab imis ad ſumma reuocemur, atq; id quod ortum eſt recipiat æternitatẽ, per fidẽ veniendum eſt ad veritatem. Et quia omnia quæ in cõtrarium pergunt, per aliquod medium reducuntur, ab æterna iuſtitia temporalis iniquitas nos alienabat. Opus ergo erat media iuſtitia temporali, quæ medietas tẽporalis eſſet, de imis mixta & ſummis, atq; ita ſe nec abrumpens à ſummis & cõtemperans imis, ima redderet ſummis. Ideo Chriſtus mediator dei & hominũ dictus eſt inter deum immortalem & hominem mortalem, deus 1. Tim. 2.
& homo, reconcilians hominem deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipſe eſt nobis fides in rebus ortis, qui eſt veritas in æternis. Hoc magnum & inenarrabile ſacramentum, hoc regnum & ſacerdotium antiquis per prophetiam reuelabatur, poſteris eorum per euangelium prædicatur, Oportebat enim vt aliquando in omnibus gentibus redderetur, quod diu per vnam gentem promittebatur. Proinde qui prophetas ante deſcenſionem ſuam præmiſit, ipſe & apoſtolos poſt aſcẽ- M
ſionem ſuam miſit. Omnibus autem diſcipulis ſuis per hominẽ quem aſſumpſit, tanquam membris ſui corporis caput eſt. Itaque cum illi ſcripſerunt quę ille oſtendit & dixit, nequaquam dicendum eſt quòd ipſe non ſcripſerit: quandoquidem mẽbra eius id operata ſunt, quod dictante capite cognouerũt. Quicquid enim ille de ſuis factis & dictis nos legere voluit, hoc ſcribẽdum illis tãquam ſuis manibus imperauit. Hoc vnitatis cõſortium & in diuerſis officiis cõcordium membrorum ſub vno capite miniſterium, quiſquis intellexerit, non aliter accipiet quod narrantibus diſcipulis Chriſti in Euangelio legerit, quàm ſi ipſam manum domini quã in proprio corpore geſtabat ſcribentem conſpexerit. Quamobrem illa potius iam videamus qualia ſint, quæ putant Euangeliſtas ſibimet ſcripſiſſe, cõtraria, quod parum intelligentibus videri poteſt: vt his quæſtionibus diſſolutis, ex hoc quoque appareat, illius capitis membra, non ſolum idem ſentiendo, verùm etiam conuenientia ſcribendo, in corporis ipſius vnitate germanam ſeruaſſe concordiam.

A DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CONSENSV EVANGELISTARVM LIBER SECVNDVS.

PROLOGVS.

QVoniam ſermone non breui & admodum neceſſario (quem libro vno complexi ſumus) refutauimus eorũ vanitatẽ qui diſcipulos Chriſti Euangelium conſcribentes, ideo contemnẽdos putant, quia ipſius Chriſti quem licèt non vt deum, tamen vt hominem ſapientia longe præ cæteris excellente honorandum eſſe non dubitant, nulla ſcripta proferuntur à nobis, & eum talia ſcripſiſſe videri volunt, qualia peruerſi diligũt, nõ qualibus lectis & creditis à peruerſitate corrigi poſſunt. Nunc iam videamus ea quæ quatuor Euangeliſtæ de Chriſto ſcripſerunt, quemadmodum ſibi atque inter ſe cõgruant: ne quid ex hoc in fide Chriſtiana offendiculi patiantur, qui curioſiores quàm capaciores ſunt: quod non vtcũque perlectis, ſed quaſi di- B ligentius perſcrutatis Euangelicis libris, inconuenientia quædam & repugnantia ſe deprehendiſſe exiſtimãtes, magis ea contentioſè obiectanda quàm prudenter conſideranda eſſe arbitrantur.

Quare vſque ad Ioſeph generatores Chriſti commemorantur cum de illius ſemine Chriſtus non ſit natus, ſed de virgine Maria. Cap. I.

Mat. 1. MAtthævs Euangeliſta ſic orſus eſt, Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham. Quo exordio ſuo ſatis oſtendit generationem Chriſti ſecũdum carnem ſe ſuſcepiſſe narrandã. Se- Mat. 8. cundum hanc enim Chriſtus filius hominis eſt, quod etiam ſæpiſſime appellat, commendans nobis quid miſericorditer dignatus ſit eſſe pro nobis. Nam illa ſuperna & æterna generatio, ſecundũ quam filius dei vnigenitus eſt ante omnem creaturã, quia omnia per ipſum facta ſunt, ita ineffabilis eſt, vt de illa di- Ioan. 1. ctum à propheta intelligatur, Generationẽ eius quis e- Eſaiæ 53. narrabit? Exequitur ergo humanam generationẽ Chri- Mat. 1. ſti Matthæus, ab Abraham generatores commemorãs, C quos perducit ad Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus. Neque enim fas erat vt ob hoc eum à cõiugio Mariæ ſeparandum putaret, quòd non ex eius concubitu, ſed virgo peperit Chriſtum. Hoc enim exẽplo magnifice inſinuatur fidelibus coniugatis etiam ſeruata pari conſenſu continentia, poſſe permanere vocarique coniugium non permixto corporis ſexo, ſed cuſtodito mentis affectu: præſertim quia naſci eis etiam filius potuit ſine vllo cõplexu carnali, qui propter ſolos gignendos filios adhibendus eſt. Neque enim propterea non erat appellandus Ioſeph pater Chriſti, quia non eũ concumbendo genuerat, quandoquidem rectè pater eſſet etiam eius quem non ex ſua coniuge procreatum aliũde adoptaſſet. Putabatur quidem Chriſtus etiam aliter filius Ioſeph, tanquã ex eius omnino carne progenitus, ſed ab eis hoc putabatur, quos Mariæ latebat virginitas. Lucæ 3. Nam Lucas ait, Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorũ triginta, vt putabatur filius Ioſeph. Qui tamen Lucas nõ eius parentem ſolam Mariam, ſed ambos parentes eius Lucæ 2. appellare minimè dubitauit, vbi ait, Puer autem creſcebat & confortabatur plenus ſapientia, & gratia dei erat in illo: & ibant parentes eius per omnes annos in Hie- D ruſalem in die ſolenni paſchæ. Sed ne quiſquã hic parentes conſanguineos potius Mariæ cum ipſa matre eius intelligendos, putet, quid ad illud reſpondebit, quod ipſe item Lucas ſuperius dixit, Et erant pater eius & mater mirantes ſuper iis quæ dicebantur de illo? Cum igitur ipſe narret, non ex concubitu Ioſeph, ſed ex Maria virgine natum Chriſtum, vnde cum patrem eius appellat: niſi quia & virum Mariæ rectè intelligimus ſine cõmixtione carnis ipſa copulatione coniugij & ob hoc etiam Chriſti patrem multo coniunctius, qui ex eius cõiuge natus ſit, quàm ſi ei eſſet aliunde adoptatus? Vnde manifeſtũ eſt, illud quod ait, Vt putabatur filius Ioſeph: propter illos dixiſſe, qui eum ex Ioſeph: ſicut alij homi- Luca 3. nes naſcuntur, natum arbitrantur.

Quomodo ſit Chriſtus filius Dauid, cum ex Ioſeph filij Dauid concubitu non ſit natus. Cap. 2.

AC per hoc ſi demonſtrare aliquis poſſet Mariam ex Dauid nullam conſanguinitatis originem ducere, ſat erat ſecundum iſtam rationem accipere Chriſtum filium Dauid, qua ratione etiam Ioſeph pater eius rectè appellatus eſt. Quanto magis cum euidenter dicat apoſtolus Paulus, ex ſemine Dauid ſecundum E carnem Chriſtum, ipſam quoque Mariam de ſtirpe Roma. 1. Dauid aliquem conſanguinitatem duxiſſe, dubitare vtique non debemus. Cuius fœminæ quoniam nec ſacerdotale genus tacetur, inſinuante Luca quòd cognata Luca 1. eius eſſet Eliſabeth, quã dicit de filiabus Aaron, firmiſſime tenendum eſt, carnem Chriſti ex vtroque genere propagatam, & regium ſcilicet & ſacerdotũ, in quibus perſonis apud illum populum Hebræorum etiam myſtica vnctio figurabatur: id eſt chriſma, vnde Chriſti nomen elucet, tanto antè etiam iſta euidẽtiſsima ſignificatione prænunciatum.

Quare alios progenitores Chriſti Matthæus enumerat, alios Lucas. Cap. 3.

QVos autem mouet, quòd alios progenitores Matthæus enumerat, deſcendens à Dauid vſque ad Ioſeph, alios autem Lucas aſcendens à Ioſeph vſ- Mat. 1. que ad Dauid: facilè eſt, vt aduertant duos patres Lucæ 3. habere potuiſſe Ioſeph, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua eſt enim con- F ſuetudo adoptandi etiam in illo populo dei, vt ſibi fi- 2. Retract. lios facerent, quos non ipſi genuiſſent. Nam excepto cap. 7. quòd filia Pharaonis Moyſen adoptauerat, illa quippe & 16. alienigena fuit, ipſe Iacob nepotes ſuos ex Ioſeph na- Cõtra Fauſtum lib. 3. tos verbis manifeſtiſsimis adoptauit, dicens, Nunc itaque filij tui duo qui nati ſunt tibi priuſquam ad te ve- & ca. 3. & nirem, mei ſunt, Ephraim & Manaſſes: tanquam Ru- lib. 28. ca. 3. ben & Simeon erunt mihi. Natos autẽ ſi genueris poſt- Exod. 2. ea tibi erunt. Vnde etiam factum eſt vt duodecim tri- Geneſ. 48. bus eſſent Iſraël, excepta tribu Leui, quæ templo ſeruiebat, cum ea quippe tredecim fuerunt, cum duodecim fuiſſent filij Iacob. Vnde intelligitur Lucas patrem Io- Luca 3. ſeph, non à quo genitus, ſed à quo fuerat adoptatus ſuſcepiſſe in Euãgelio ſuo, cuius progenitores ſurſum verſus cõmemorat donec exiret ad Dauid. Cum enim neceſſe ſit vtroque Euangeliſta vera narrante, & Matthæo ſcilicet & Luca, vt vnus eorum eius patris originem teneret qui genuerat, alter eius qui adoptauerat Ioſeph, quem probabilius intelligimus adoptantis originem tenuiſſe, quàm eum qui noluit Ioſeph genitũ dicere ab illo cuius eum filium eſſe narrabat. Commodius enim filius eius dictus eſt, à quo fuerat adoptatus, quàm diceretur ab illo genitus, cuius carne non erat natus. Matthæus autem

G dicens, Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Iacob: atque
ita in hoc verbo quod eſt genuit, perſeuerans donec in
Mat. 1. vltimo diceret, Iacob autem genuit Ioſeph: ſatis expreſ-
ſit ad eum patrem ſe perduxiſſe originem generãtium,
à quo Ioſeph non adoptatus ſed genitus erat. Quanquã
Luce 3. ſi etiam Lucas genitum diceret Ioſeph ab Heli, nec ſic
nos hoc verbum perturbare deberet, vt aliud credere-
mus quàm ab vno Euangeliſta gignẽtem, ab altero ad-
optantem patrem fuiſſe commemoratum. Neque enim
Cõtra Fau abſurde quiſque dicitur, nõ carne, ſed charitate genuiſ-
ſtum lib. 3. ſe, quem filium ſibi adoptauerit. At verò etiam nos
cap. 5. quibus dedit deus poteſtatem filios dei fieri, de natura
Ioan. 1. atq; ſubſtantia ſua non nos genuit, ſicut vnicum filium,
Roma. 8. ſed vtique dilectione adoptauit: quo verbo apoſto-
lus ſæpe vti non ob aliud intelligitur, niſi ad diſcernen-
dum vnigenitum ante omnem creaturam, per quem fa-
cta ſunt omnia: qui ſolus de ſubſtantia patris natus eſt,
ſecundum æqualitatem diuinitatis hoc omnino quod
pater: quem miſſum dicit ad ſuſcipiendam carnem ex
illo genere, quo & nos ſecundum naturam noſtram ſu-
mus: vt illo participante mortalitatem noſtram per di-
lectionẽ, nos efficeret participes diuinitatis ſuæ per ad-
Galat. 4. optionem. Ita enim dicit, Cum autem venit plenitudo
H temporis, miſit deus filium ſuum factum ex muliere, fa-
ctum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt ad-
optionem filiorum reciperemus. Et tamẽ dicimur etiã
nati ex deo: id eſt, accepta poteſtate vt filij ei⁹ efficiamur,
qui iam homines eramus. Efficimur autẽ per gratiam,
non per naturam. Nam ſi per naturam filij eſſemus nu-
Ioan. 1. quam aliud fuiſſemus. Cum enim dixiſſet Ioannes, De-
dit eis poteſtatem filios dei fieri, iis qui credunt in no-
mine eius: ſecutus ait, Qui non ex ſanguinibus, neque
ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex deo
nati ſunt. Itaque quos dixit accepta poteſtate factos dei
Roma. 8. filios, quod illa adoptio ſignificat quam Paulus com-
Ioan. 1. memorat, eoſdem dixit natos ex deo. Atque vt apertius
oſtenderet, qua gratia factum ſit, Et verbum, inquit, ca-
ro factum eſt, & habitauit in nobis. Tanquam diceret,
quid mirum ſi filij dei facti ſunt cum caro eſſent, pro-
pter quos vnicus caro factus eſt cum verbum eſſet? Hac
ſanè magna diſtantia, quia nos effecti filij dei mutamur
Iacobi 1. in melius, ille autem filius dei cum filius hominis factus
I eſſet, nõ eſt mutatus in deterius, ſed aſſumpſit quod erat
inferius, dicit & Iacobus, Voluntarie genuit nos verbo
veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturę eius. Ne ſci-
licet in eo quod ait, genuit, hoc nos fieri putaremus
quod ipſe eſt, ideo principatum quendam in creatura
nobis hac adoptione conceſſum ſatis oſtendit. Non er-
go alienum eſſet à veritate, etiam ſi Lucas ab illo eſſe Io-
ſeph genitum diceret à quo fuerat adoptatus. Etiam ſic
quippe genuit eum, non vt homo eſſet, ſed vt filius e-
ſet, ſicut nos genuit deus, vt filij eius ſimus, quos fecerat
vt homines eſſemus. Vnicum autem genuit, non ſolùm
vt filius eſſet, quod pater non eſt, ſed etiam vt deus eſſet,
quod & pater eſt. Sed planè ſi hoc verbo etiam Lucas
vteretur, omnimodo eſſet ambiguum, quis eorum ado-
ptantem, quis ex propria carne gignentem patrem cõ-
memoraſſet: quomodo & ſi neuter eorum diceret ge-
nuit, ſed & iſte eum filium illius, & ille illius diceret, ni-
hilominus eſſet ambiguum, qui eorum illum de quo
Mat. 1. natus, quis illum à quo adoptatus erat commemoraſſet.
Luce 3. Nunc verò cum alter dicit, Iacob genuit Ioſeph: alter,
Ioſeph qui fuit filius Heli: etiam ipſa verborum diffe-
rentia quid ſinguli ſuſcepiſſent, elegãter intimauerunt.
Sed hoc facilè ſanè, vt dixi, poſſet occurrere homini
religioſo, qui quodlibet aliud quærendum potius iu- K
dicaret, quàm Euangeliſtam crederet eſſe mentitum.
Facilè, inquam, occurreret, vt videret quibus cauſis
vnus homo duos patres habere potuerit: hoc & illis
calumnioſis occurreret, niſi litigare quàm conſide-
rare maluiſſent.

*Quare quadraginta generationes excepto ipſo Chri-
ſto inueniuntur apud Matthæum, cum quatuor-
decim triplicet.* *Cap.* 4.

ILlud autem quod deinceps inſinuandum eſt, reuera
vt aduerti & videre poſſet, lectorem attentiſſimum
& diligentiſſimum requirebat. Acute quippe animad-
uerſum eſt, Matthæum qui in regiã Chriſto inſtituerat
inſinuare perſonam, excepto ipſo Chriſto, quadraginta
homines in generationũ ſerie nominaſſe. Numerus au-
tem iſte illud tẽpus ſignificat, quo & in hoc ſeculo & in
hac terra regi nos oportet à Chriſto ſecũdum diſcipli-
nam laborioſam, qua flagellat deus, vt ſcriptum eſt, om- Hebræ. 12.
nem filium quem recipit: de qua dicit apoſtolus, Per tri- Acto. 14.
bulationem oportere nos intrare in regnum dei. Quam
ſignificat etiam illa virga ferrea, de qua in pſalmo legi-
tur: Reges eos in virga ferrea: cum ſuperius dixiſſet, Ego Pſalm. 2.
autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montẽ ſan-
ctum eius. Regũtur enim etiam boni in virga ferrea, de L
quibus dicitur: Tẽpus eſt vt iudicium incipiat à domo 1. Petri 4.
domini. Et ſi initium à nobis: qualis finis erit eis qui nõ
credũt dei Euangelio? Et ſi iuſtus vix ſaluus erit, pecca-
tor & impij vbi parebunt? Ad quos pertinet quod ſequi-
tur: Tanquã vas figuli conteres eos. Reguntur enim bo- Pſal. 2.
ni per hanc diſciplinam, mali verò comminuuntur, qui
tanquam iidem ipſi commemorantur propter vna atq;
eadem ſacramenta, quæ habent communia mali cum
bonis. Quia ergo numerus iſte laborioſi huius tẽporis
ſacramẽtum eſt, quo ſub diſciplina regis Chriſti aduer-
ſus diabolum dimicamus, etiã illud declarat, quòd qua-
draginta dierum ieiunium, hoc eſt, humiliationem ani-
mæ conſecrauit & lex & prophetæ, per Moyſen & He- Exod. 34.
liam, qui quadragenis diebus ieiunauerunt: & euange- 3. Reg. 19.
lium per ipſius domini ieiuniũ, quibus diebus quadra- Mat. 4.
ginta etiam tentabatur à diabolo, quid aliud quàm per
omne huius ſeculi tempus tentationẽ noſtram in car-
ne ſua quam de noſtra mortalitate aſſumere dignatus
eſt, præfigurans? Poſt reſurrectionem quoque non am- Acto. 1.
plius quàm dies quadraginta cum diſcipulis ſuis in hac M
terra eſſe voluit, huic eorum vitæ adhuc humana con-
uerſatione commixtus † & cum illis alimenta morta- † conuin-
lium, quamuis iam non moriturus accipiens: vt per ip- ctus.
ſos quadraginta dies ſignificaret, ſe occulta præſentia
quod promiſerat impleturum, quãdo ait, Ecce ego vo- Mat. 28.
biſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Cur au-
tem iſte numerus hanc temporalem vitam terrenám-
que ſignificet, illa interim cauſa de proximo occurrit,
quamuis ſit alia fortaſſe ſecretior, quòd & tempora an-
norum quadripertitis vicibus currunt & mundus ipſe
quatuor partibus terminatur, quas aliquãdo ventorum
nomine ſcriptura cõmemorat, ab Oriente & Occiden- Zacha. 2.
te & Aquilone & Meridie. Quadraginta autem quater
habent decem. Porrò ipſa decem ab vno vſque ad qua-
tuor progrediẽte numero conſummãtur. Ad hunc igi-
tur mũdum, & ad iſtam terrenam mortalémque vitam
hominum, ad nos regendos in tentatione laborantes,
venientem regem Chriſtum Matthęus ſuſcipiens, exor-
ſus eſt ab Abraham, & enumerauit quadraginta homi-
nes. Ab ipſa enim gente Hebræorum, quæ à cæteris gẽ-
tibus vt diſtingueretur, deus de terra ſua & de cogna- Geneſ. 12.
tione

A tione ſua ſeparauit Abraham Chriſtus venit in carne:vt
& hoc ad eum diſtinctius prophetandum & prænun-
ciãdum maxime pertineret,quod promittebatur ex qua
eſſet gente venturus. Cum enim quater denas genera-
Mat. 1. tiones tribus diſtinxiſſet articulis, dicens, Ab Abraham
vſque ad Dauid generationes eſſe quatuordecim, & à
Dauid vſque ad tranſmigrationẽ Babylonis alias quan-
tuordecim,totidémque alias vſque ad natiuitatẽ Chri-
ſti, non tamen eas duxit in ſummam vt diceret, fiunt
omnes quadragintaduæ. Vnus quippe in illis progene-
ratoribus bis numeratur,id eſt,Iechonias,à quo facta eſt
quædam in extraneas gentes deflectio,quando in Baby
loniam tranſmigratum eſt. Vbi autem ordo à rectitu-
dine flectitur, atque vt eat in diuerſum tanquam angu-
lum facit: illud quod in angulo eſt,bis numeratur in fi-
ne, ſcilicet prioris ordinis, & in capite ipſius deflectio-
nis.Et hoc ipſum iam præfigurabat Chriſtum à circun-
ciſione ad præputium, tanquam ab Hieruſalem ad Ba-
byloniam quodammodo migraturum, & hinc atque
Epheſ. 2. hinc vtriſque in ſe credentibus tãquam lapidem angu-
larem futurum. Hæc tunc in figura præparabat deus re-
B bus in veritate venturis.Nã & ipſe Iechonias vbi angu-
lus iſte pręfiguratus eſt,interpretatur pręparatio dei.Sic
ergo iam non quadragintaduæ (quod faciunt ter qua-
tuordecim) ſed propter vnum bis numeratum, qua-
draginta vna generationes fiunt, ſi & ipſum Chriſtum
annumeremus, qui huic regendæ vitæ noſtræ tem-
porali atque terrenæ, tanquam numero quadrage-
nario regaliter præſidet. Quam ad iſtam mortalita-
tem nobiſcum participandam quia deſcendentem vo-
Mat. 1. luit ſignificare Matthæus, ideo & ipſas generationes ab
Cõtra Fauſtum lib. 3. cap. 4. Abraham vſq; ad Ioſeph,& vſque ad ipſius Chriſti nati-
uitatem,deſcendendo commemorauit ab initio Euan-
gelij ſui. Lucas autem non ab initio Euangelij ſui, ſed à
Lucæ 3. baptiſmo Chriſti generationes narrat, nec deſcenden-
do,ſed aſcendendo, tanquam ſacerdotem in expiandis
peccatis magis aſsignans, vbi eum vox de cœlo decla-
rauit, vbi teſtimonium Ioannes ipſe perhibuit dicens,
Ioan. 1. Ecce qui tollit peccata mundi.Aſcendendo autem trã-
ſit ad Abrahã & peruenit ad deum, cui mundati & ex-
piati reconciliamur. Meritò & adoptionis originem
ipſe ſuſcepit, quia per adoptionem efficimur filij dei,
credendo in filium dei. Per carnalem verò generatio-
C nem filius dei potius propter nos filius hominis factus
eſt. Satis autem demõſtrauit,non ſe ideo dixiſſe Ioſeph
filium Heli quod de illo genitus, ſed quod ab illo fuerit
adoptatus,cum & ipſum Adam filium dei dixit,cum ſit
factus à deo, ſed per gratiam quam poſtea peccando a-
miſit, tanquam filius in paradiſo conſtitutus ſit. Qua-
Mat. 1. propter in generationibus Matthęi ſignificatur noſtro-
rum ſuſceptio peccatorum à domino Chriſto:in gene-
Lucæ 3. rationibus autem Lucæ ſignificatur abolitio noſtro-
rum peccatorum à domino Chriſto. Ideo eas ille de-
ſcendens enarrat,iſte aſcendens.Quod enim dicit apo-
Roma. 8. ſtolus, Miſit deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis
peccati: hæc eſt ſuſceptio peccatorum. Quod autẽ ad-
dit,Vt de peccato damnaret peccatum in carne:hæc eſt
Mat. 1. expiatio peccatorum.Proinde Matthæus ab ipſo Dauid
2. Reg. 11. per Salomonem deſcendit,in cuius matrę ille peccauit:
Lucæ 3. Lucas verò ad ipſum Dauid per Nathan aſcendit, per
2. Reg. 12. quem prophetam deus peccatum illius expiauit. Ipſe
1. Retract. 16. quoq; numerus quem Lucas exequitur,certiſsimè pror-
ſus abolitionem indicat peccatorum:Quia enim Chri-
ſti aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non eſt vtique
coniuncta iniquitatibus hominũ, quas in ſua carne ſuſ-
cepit, ideo numerus penes Matthæo accepto Chriſto D
eſt quadragenarius. Quia verò iuſtitiæ ſuæ patriſque
nos expiatos ab omni peccato purgatóſque coniungit,
vt fiat quod ait apoſtolus,Qui autem adhęret deo,vnus 1. Cor. 6.
ſpiritus eſt: ideo in eo numero qui eſt penes Lucam,
& ipſe Chriſtus à quo incipit enumeratio, & deus ad Cõtra Fau
quem peruenit,connumerantur, & fit numerus ſeptua- ſtum.lib.3.
ginta ſeptem, quo ſignificatur omnium prorſus remiſ- cap. 4.
ſio & abolitio peccatorum: quam etiam ipſe dominus
per huius numeri myſterium euidenter expreſsit dicẽs,
remittendum eſſe peccanti nõ ſolùm ſepties, ſed etiam Mat. 18.
ſeptuagies ſepties.Nec fruſtra iſte numerus ad peccato-
rum omnium pertinet mundationem,ſi diligentius in-
quiratur. Denarius quippe tanquam iuſtitiæ numerus,
in decem præceptis legis oſtenditur. Porrò peccatum
eſt legis tranſgreſsio. Et vtique tranſgreſsio denarij
numeri congruenter vndenario figuratur, vnde & Exod. 26.
vela cilicina iubentur in tabernaculo vndecim fieri.
Quis autem dubitet ad peccati ſignificationem cili-
cium pertinere? Ac per hoc quia vniuerſum tẽpus ſep-
tenario dierum numero voluitur, conuenienter vnde-
nario ſepties multiplicato ad numerum ſeptuageſimũ E
& ſeptimum cuncta peccata perueniunt.In quo nume-
ro etiam fit plena remiſsio peccatorum: expiante nos
carne ſacerdotis noſtri, à quo nũc iſte numerus incipit:
& recõciliante nos deo, ad quẽ nunc iſte numerus per-
uenit per ſpiritumſanctum, qui in columbæ ſpecie in Lucæ 1.
hoc baptiſmo,vbi numerus iſte cõmemoratur,apparuit.

Quomodo Matthæi ordini congruat ordo Lucæ in his quæ de conceptu, & de infantia vel pueritia Chriſti alius prætermittit, alius commemorat. Cap. 5.

POſt enumeratas generationes Matthæus ita ſequi- Mat. 1.
tur: Chriſti autem generatio ſic erat: Cum eſſet de-
ſponſata mater eius Maria, Ioſeph, antequam conue-
nirent, inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto.
Hoc quemadmodum factum ſit,quod hic prætermiſit,
Lucas expoſuit poſt cõmemoratum conceptum Ioãnis, Lucæ 1.
ita narrãs,In menſe autem ſexto miſſus eſt angelus Ga-
briel à deo in ciuitatem Galilææ,cui nomen Nazareth,
ad virginem deſponſatam viro,cui nomen erat Ioſeph,
de domo Dauid: & nomen virginis Maria. Et ingreſ-
ſus angelus ad eam dixit, Aue gratia plena dominus te-
cum:benedicta tu in mulieribus.Quę cum audiſſet,tur- F
bata eſt in ſermone eius,& cogitabat qualis eſſet iſta ſa-
lutatio.Et ait angel° ei,Ne timeas Maria,inueniſti enim
gratiam apud deum. Ecce concipies in vtero, & paries
filium,& vocabis nomen eius Ieſum. Hic erit magnus,
& filius altiſsimi vocabitur. Et dabit illi dominus deus
ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob
in æternum: & regni eius non erit finis. Dixit autem
Maria ad angelum. Quomodo fiet iſtud, quoniam vi-
rum non cognoſco?Et rẽſpõdens angelus dicit ei, Spi-
ritus ſanctus ſuperueniet in te,& virtus altiſsimi obum-
brabit tibi.Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum,vo-
cabitur filius dei. Et cætera, quæ ad id quod nunc agi-
tur non pertinent. Hoc ergo Matthæus commemora- Mat. 1.
uit dicens de Maria, Inuenta eſt in vtero habens de ſpi-
rituſancto. Nec contrarium eſt,quia Lucas expoſuit id Lucæ 1.
quod Matthæus prætermiſit,cum de ſpirituſancto Ma-
riam concepiſſe vterque teſtetur: ſicut non eſt con-
trarium quia Matthæus deinceps connectit quod Lu-
cas prætermittit. Sequitur enim & dicit Matthæus.Io- Mat. 1.
ſeph autem vir eius,cum eſſet iuſtus, & nollet eam tra-
ducere, voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo-

G cogitante, ecce angelus domini in ſomnis apparuit ei
dicens, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam
coniugem tuam: Quod enim in ea natum eſt, de ſpiri-
tu ſancto eſt. Pariet autem filium, & vocabis nomẽ eius
Ieſum. ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à pecca-
tis eorum. Hoc autem totum factum eſt, vt adimple-
retur quod dictum eſt à domino per prophetam, dicẽ-
Eſaie 7. tem, Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium & vo-
cabitur nomen eius Emmanuel, quod eſt interpretatũ,
nobiſcum deus. Exurgens autem Ioſeph à ſumno, fecit
ſicut præcepit ei angelus domini. Et accepit coniugem
ſuam, & non cognoſcebat eam, donec peperit filiũ ſuũ
Mat. 1. primogenitum, & vocauit nomen eius Ieſum. Cum er-
go natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ in diebus Hero-
dis regis: & cætera. De ciuitate Bethleem Matthæus Lu-
Luce 2. cáſque conſentiunt: ſed quomodo & qua cauſa ad eam
venerint Ioſeph & Maria, Lucas exponit: Mattheus præ-
termittit. Contra de magis ab Oriente venientibus Lu-
Mat. 2. cas tacet, Matthæus dicit ita contexens. Ecce magi ab
Oriente venerunt Hieroſolymam, dicentes. Vbi eſt qui
natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in
Oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem He-
H rodes rex turbatus eſt: & cætera vſque ad eum locum,
vbi ſcriptum eſt de ipſis magis quòd reſponſo accepto
in ſomnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam
reuerſi ſunt in regionem ſuam. Hoc totum Lucas præ-
termittit, ſicut Mattheus non narrauit quod Lucas nar-
rat, in præſepi poſitum dominum: & quòd paſtoribus
eum natum angelus nũciauerit, & quòd multitudo mi-
litiæ cœleſtis facta eſt cum angelo laudantium deum, &
quòd venerunt paſtores & viderunt verum eſſe quod
eis angelus nunciauerat: & quod die circuncisionis
ſuæ nomen acceperit: & quæ poſt impletos dies pur-
gationis Mariæ idem Lucas narrat, quòd attulerint
eum ad Hieruſalem, & de Simeone vel Anna quæ dixe-
rint de illo in templo, poſteaquam cognouerunt eum,
impleti ſpiritu ſancto. Omnia hæc tacet Mattheus, Vn-
de meritò quæritur, quãdo facta ſint ſiue quę Mattheus
prætermittit & Lucas dicit, ſiue quæ Lucas prætermittit
Mat. 1. & Mattheus dicit. Quandoquidem Matthæus, regreſsis
in regionem ſuam magis qui venerant ab Oriente, ſe-
quitur & narrat, Ioſeph ab angelo admonitum vt cum
I infante in Aegyptum fugeret, ne ab Herode necaretur:
deinde Herodem illo non inuento, à bimatu & infra
pueros occidiſſe. Defuncto autem Herode rediſſe ab
Aegypto, & audito quòd Archelaüs in Iudæa regnaret
pro Herode patre ſuo, habitaſſe cum puero in Galilæa
ciuitate Nazareth: quæ omnia Lucas tacet. Nec ideo
contrarium videri poteſt quòd vel hic dicit quæ ille
prætermittit, vel ille commemorat quæ iſte non dicit.
Sed quæritur quando fieri potuerint quæ cõtexit Mat-
Mat. 2. thæus de profectione in Aegyptum, atque inde regreſ-
ſione poſt Herodis mortẽ, vt iam in ciuitate Nazareth
Luce 2. habitarent, quò eos Lucas poſteaquam perfecerunt in
templo circa puerum omnia ſecundum legem domini,
reuerſos eſſe commemorat. Hinc proinde cognoſcen-
dum eſt quod deinceps ad cætera talia valeat, ne ſimi-
liter moueant animúmque conturbent, ſic vnumquem-
que Euangeliſtam contexere narrationem ſuam, vt tan-
quam nihil prætermittentis ſeries digeſta videatur. Ta-
citis enim quæ non vult dicere, ſic ea quę vult dicere, il-
lis quæ dicebat adiungit, vt ipſa continuò ſequi videã-
tur. Sed cum alter ea dicit quæ alter tacuit, diligẽter or-
do conſideratus indicat locum vbi ea potuerit à quo
prætermiſſa ſunt tranſilire, vt ea quæ dicere intenderat,
ita ſuperioribus copularet, tanquam ipſa nullis interpo- K
ſitis ſequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus vbi
ait ſomnio admonitos magos ne redirent ad Herodẽ,
per aliam viam regreſſos in regionem ſuam: illic præ-
termiſiſſe quæ Lucas narrauit geſta circa dominum in
templo, & dicta à Simeone & Anna: vbi rurſus Lucas
prætermittens profectionem in Aegyptum quam nar-
rat Matthæus tanquam cõtinuam contexuit regreſsio-
nem ad ciuitatem Nazareth. Si quis autem velit vnam
narrationem ex omnibus quæ de Chriſti natiuitate &
infantia vel pueritia in vtriuſque narratione ab alteru-
tro ſeu dicuntur ſeu prætermittuntur, ordinare, ſic po-
teſt. Chriſti autem generatio ſic erat: Fuit in diebus He- *Mat. 1.*
rodis regis Iudææ, ſacerdos quidam nomine Zacha- *Luce 1.*
rias, de vice Abia: & vxor illi de filiabus Aaron, &
nomen eius Eliſabet. Erant autem iuſti ambo ante deũ,
incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus
domini ſine quærela. Et non erat illis filius, eo quod eſ-
ſet Eliſabet ſterilis, & ambo proceſsiſſent in diebus ſuis.
Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacha-
rias in ordine vicis ſuæ ante deum ſecundum conſue-
tudinem ſacerdotij, ſorte exiit vt incenſum poneret
ingreſſus in templum domini. Et omnis multitudo po- L
puli erat orans foris hora incenſi. Apparuit autem illi
angelus domini ſtans à dextris altaris incenſi. Et Za-
charias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum.
Ait autem ad illum angelus, Ne timeas Zacharia, quo-
niam exaudita eſt deprecatio tua. Et vxor tua Eliſabet
pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem, &
erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate e-
ius gaudebunt. Erit enim magnus coram domino. vi-
num & ſiceram non bibet, & ſpiritu ſancto replebitur,
adhuc ex vtero matris ſuæ, & multos filiorum Iſraël
conuertet ad dominum deum ipſorum. Et ipſe præce-
det ante illum in ſpiritu & virtute Heliæ, vt conuertat
corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam
iuſtorum, parare domino plebem perfectam. Et dixit
Zacharias ad angelum, Vnde hoc ſciam? Ego enim ſum
ſenex, & vxor mea proceſsit in diebus ſuis. Et reſpon-
dens angelus dixit ei, Ego ſum Gabriel, qui adſto ante
deum, & miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi euangeliza-
re, Et ecce eris tacẽs & non poteris loqui vſque in diem
quo hæc fiant pro eo quòd non credidiſti verbis meis, M
quæ implebuntur tempore ſuo. Et erat plebs expectans
Zachariã, & mirabantur quod tardaret ipſo in templo.
Egreſſus autem non poterat loqui ad illos, & cognoue-
runt quod viſionem vidiſſet in templo. Et ipſe erat in-
nuens illis, & permanſit mutus. Et factum eſt vt impleti
ſunt dies officij eius, abiit in domum ſuam. Poſt hos au-
tem dies concepit Eliſabet vxor eius, & occultabat ſe
menſibus quinque, dicens, Quia ſic mihi fecit dominus
in diebus quibus reſpexit auferre opprobrium meũ in-
ter homines. In menſe autem ſexto miſſus eſt angelus
Gabriel à deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Naza-
reth, ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat
Ioſeph, de domo Dauid, & nomẽ virginis Maria. Et in-
greſſus angelus ad eam dixit, Aue gratia plena, domi-
nus tecum, benedicta tu inter mulieres. Quæ cum au-
diſſet, turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis
eſſet iſta ſalutatio. Et ait angelus ei, Ne timeas Maria,
inueniſti enim gratiam apud deum, Ecce concipies
in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum:
hic erit magnus, & filius altiſsimi vocabitur: & dabit
illi dominus deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit
in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.

Dixit

A Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo fiet iſtud
quoniam virum non cognoſco? Et reſpondens ange-
lus, dixit ei, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus
altiſsimi obumbrabit tibi: ideoque & quod naſcetur ex
te ſanctum, vocabitur filius dei. Et ecce Elizabet cogna-
ta tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua. Et hic
menſis eſt ſextus illi quæ vocatur ſterilis, quia non erit
impoſsibile apud deum omne verbum. Dixit autē Ma-
ria, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum
tuum. Et diſceſsit ab illa angelus. Exurgens autem Ma-
ria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione
in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ &
ſalutauit Elizabet. Et factū eſt vt audiuit ſalutationem
Mariæ Eliſabet, exultauit infans in vtero eius. Et reple-
ta eſt ſpiritu ſancto Eliſabet, & exclamauit voce magna
& dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fru-
ctus ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater do-
mini mei ad me? Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis
tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero
meo. & beata es quę credidiſti, quoniam perficientur ea
quæ dicta ſunt tibi à domino. Et ait Maria, Magnificat
anima mea dominū. Et exultauit ſpiritus meus in deo
B ſalutari meo. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ,
ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generatio-
nes. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum
nomen eius. Et miſericordia eius in progenie & proge-
nies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio ſuo,
diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Depoſuit potentes
de ſede, & exultauit humiles. Eſurientes impleuit bonis,
& diuites dimiſit inanes. Suſcepit Iſraël puerum ſuum,
memorari miſericordiæ ſuæ. Sicut locutus eſt ad patres
noſtros Abraham & ſemini eius in ſecula. Mãſit autem
Maria cum illa quaſi menſibus tribus, & reuerſa eſt in
Matth.1. domum ſuam. Matthæus dicit, Inuenta eſt in vtero ha-
bens de ſpiritu ſancto. Ioſeph autem vir eius cum eſſet
iuſtus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimitte-
re eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini
in ſomnis apparuit ei dicens, Ioſeph fili Dauid, noli ti-
mere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim
in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Pariet autem filiū,
& vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet
populum ſuum à peccatis eorum. Hoc autem totum fa-
C ctum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à domino
Eſa.7. per prophetam dicentem, Ecce virgo in vtero habebit,
& pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,
quod eſt interpretatum, nobiſcum deus. Exurgēs autem
Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini,
& accepit coniugem ſuam, & nō cognoſcebat eam. Lu-
Luc.1. cas dicit, Elizabeth autem impletū eſt tempus parien-
di, & peperit filium. Et audierūt vicini & cognati eius,
quia magnificauit dominus miſericordiam ſuam cum
illa, & congratulabantur ei. Et factum eſt in die octauo,
venerunt circuncidere puerum, & vocabāt eum nomi-
ne patris eius Zachariã. Et reſpōdens mater eius, dixit,
Nequaquam, ſed vocabitur Ioãnes. Et dixerūt ad illam,
Quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc no-
mine. Innuebāt autem patri eius quem vellet vocari eū.
Et poſtulās pugillarem ſcripſit dicēs, Ioãnes eſt nomen
eius. Et mirati ſunt vniuerſi. Apertum eſt autem illicò
os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens deum.
Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorū, & ſuper
omnia mōtana Iudææ diuulgabātur omnia verba hæc.
Et poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicen-
tes, Quid putas puer iſte erit? Etenim man⁹ domini erat
cum illo. Et Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu
ſancto, & prophetauit dicēs, Benedictus dominus deus D
Iſraël, quia viſitauit & fecit redemptionē plebis ſuæ. Et
erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Si-
cut locutus eſt per os ſanctorum qui à ſeculo ſunt pro-
phetarum eius. Salutem ex inimicis noſtris, & de manu
omnium qui oderunt nos. Ad faciendã miſericordiam
cum patribus noſtris, & memorari teſtamēti ſui ſancti,
Iuſiurãdum quod iurauit ad Abrahã patrem noſtrum,
daturum ſe nobis, vt ſine timore de manu inimicorum
noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſti-
tia coram ipſo, omnibus diebus noſtris. Et tu puer pro-
pheta altiſsimi vocaberis, præibis enim ante faciem do-
mini parare vias eius: Ad dandam ſcientiam ſalutis ple-
bi eius, in remiſsionem peccatorum eorum. Per viſcera
miſericordiæ dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens
ex alto. Illuminare iis qui in tenebris & in vmbra mor-
tis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.
Puer autem creſcebat & confortabatur ſpiritu, & erat
in deſertis vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël. Fa- *Luc.2.*
ctum eſt autem in diebus illis, exiit edictum à Cæſare
Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcri-
ptio prima facta eſt ſub præſide Syriæ Cyrino. Et ibant
omnes vt profiterentur ſinguli in ſuam ciuitatē. Aſcen- E
dit autem & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in
Iudæam ciuitatem Dauid quæ vocatur Bethlehem, eo
quòd eſſet de domo & familia Dauid, vt profiteretur
cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Factum
eſt autem cum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, &
peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum in-
uoluit, & reclinauit eum in præſepio, quia nō erat ei lo-
cus in diuerſorio. Et paſtores erant in eadem regione
vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem
ſuum. Et ecce angelus domini ſtetit iuxta illos, & clari-
tas dei circunfulſit illos, & timuerunt timore magno.
Et dixit illis angelus, Nolite timere. Ecce enim euange-
lizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo,
quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt dominus, in
ciuitate Dauid: Et hoc vobis ſignum, Inuenietis infan-
tem pãnis inuolutum, & poſitum in præſepio. Et ſubitò
facta eſt cū angelo multitudo militiæ cœleſtis, laudãtiū
deū & dicētium, Gloria in altiſsimis deo, & in terra pax
hominibus bonæ voluntatis. Et factū eſt vt diſceſſerunt
ab eis angeli in cœlū, paſtores loquebantur ad inuicem: F
Tranſeamus vſque Bethlehem, & videamus hoc verbū
quod factum eſt, quod dominus oſtendit nobis. Et ve-
nerunt feſtinantes, & inuenerunt Mariam & Ioſeph &
infantem poſitum in pręſepio. Videntes autem cogno-
uerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc.
Et omnes qui audierunt mirati ſunt de iis quæ dicta e-
rant à paſtoribus ad ipſos. Maria autem cōſeruabat om-
nia verba hæc, conferens in corde ſuo. Et reuerſi ſunt
paſtores glorificãtes & laudantes deū in omnibus quæ
audierant & viderant, ſicut dictum eſt ad illos. Et poſt-
quam conſummati ſunt dies octo vt circuncideretur
puer, vocatum eſt nomen eius Ieſus, quod vocatum eſt
ab angelo priuſquam in vtero conciperetur. Matthæus
dicit, Et ecce magi ab Oriente venerūt Hieroſolymam
dicentes, Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus *Matth.2.*
enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.
Audiēs autem Herodes rex turbatus eſt, & omnis Hie-
roſolyma cum illo. Et congregans omnes principes ſa-
cerdotū & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chri-
ſtus naſceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Iudæ,
Sic enim ſcriptum eſt per prophetam, Et tu Bethlehem *Mich.5.*
terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda,

G ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſraël.
Tunc Herodes clam vocatis magis, diligenter didicit
ab eis tempus ſtellæ quæ apparuit eis. Et mittens eos in
Bethlehem dixit, Ite & interrogate diligẽter de puero,
& cum inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens
adorem eum. Qui cum audiſſent regem, abierũt. Et ec-
ce ſtella quam viderant in Oriente, antecedebat eos vſ-
que dum veniẽs ſtaret ſupra vbi erat puer. Videntes au-
tem ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno valde. Et intran-
tes domum inuenerũt puerum cum Maria matre eius:
& procidentes adorauerunt eum, & apertis theſauris
ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham. Et
reſponſo accepto in ſomnis ne redirent ad Herodem:
per aliam viam regreſsi ſunt in regionem ſuam. Qui
Luc. 2. cũ receſsiſſent, Lucas dicit, Poſteaquã impleti ſunt dies
Leuit. 12. purgationis matris eius ſecundũ legem Moyſi, tulerunt
Exod. 13. illum in Hieruſalem, vt ſiſterent eum domino, ſicut
Nume. 8. ſcriptum eſt in lege domini, Quia omne maſculinum
adaperiens vuluam, ſanctum domino vocabitur. Et vt
darent hoſtiam ſecundum quod dictum eſt in lege do-
mini, par turturum, aut duos pullos columbarũ. Et ecce
homo erat in Hieruſalem, cui nomen Symeon, & ho-
H mo iſte iuſtus & timoratus, expectans conſolationem
Iſraël, & ſpiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acce-
perat à ſpiritu ſancto, non viſurum ſe mortem niſi prius
videret Chriſtum dumini. Et venit in ſpiritu in tem-
plum: Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius
vt facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, &
ipſe accepit eum in amplexus ſuos, & benedixit deum
& dixit, Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecũdum
verbum tuum in pace, Quia viderũt oculi mei ſalutare
tuum, Quod paraſti ante faciem omnium populorum,
Lumen ad reuelationem gẽtium & gloriam plebis tuæ
Iſraël. Et erat pater eius & mater mirãtes ſuper his quæ
dicebantur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit
ad Mariam matrem eius, Ecce poſitus eſt hic in ruinam
& reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui
contradicetur. Et tuam ipſius animam pertranſiet gla-
dius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et
erat Anna Prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer. hæc
proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo
annis ſeptem à virginitate ſua. Et hæc vidua erat vſque
ad annos octogintaquatuor, quæ non diſcedebat de tẽ-
I plo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte & die. Et
hæc, ipſa hora ſuperueniens, confitebatur domino, &
loquebatur de illo omnibus qui expectabant redem-
ptionem Iſraël. Et vt præfecerunt omnia ſecundum le-
Matth. 2. gem domini, Matthæus dicit, Ecce angelus domini ap-
paruit in ſomnis Ioſeph, dicẽs, Surge & accipe puerum,
& matrem eius, & fuge in Aegyptum, & eſto ibi vſ-
que dum dicam tibi. Futurum eſt enim vt Herodes
quærat puerum ad perdendum eum. Qui conſurgens
accepit puerũ & matrem eius, & ſeceſsit in Aegyptum.
Et erat ibi vſque ad obitum Herodis, vt impleretur
quod dictum eſt à domino per prophetam dicentem,
Oſeæ. 11. Ex Aegypto vocaui filium meum. Tunc Herodes vi-
dens quoniam illuſus eſſet à magis, iratus eſt valde: &
mittẽs occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem,
& in omnibus finibus eius, à bimatu & infra ſecundum
tempus quod exquiſierat à magis. Tũc adimpletum eſt
quod dictum eſt per Hieremiam prophetam dicẽtem,
Hier. 3. & Vox in Rama audita eſt, ploratus & vlulatus multus,
31. et Mat. Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari quia non
2. ſunt. Defuncto autem Herode ecce apparuit angelus
domini in ſomnis Ioſeph in Aegypto dicens, Surge &
accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Iſraël, K
Defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri.
Qui ſurgens accepit puerum & matrem eius, & venit
in terram Iſraël. Audiens autem quòd Archelaüs re-
gnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire. Et
admonitus in ſomnis, ſeceſsit in partes Galilææ, & ve-
niens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth, vt
adimpleretur quod dictũ eſt per prophetam, quoniam
Nazaræus vocabitur. Lucas dicit, Puer autem creſcebat *Eſa. 11.*
& confortabatur plenus ſapientia, & gratia dei erat in *Luc. 2.*
illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieru-
ſalem in die ſolenni Paſchæ. Et cum factus eſſet anno-
rum duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymã ſe-
cundum conſuetudinem diei feſti, conſummatisq; die-
bus cum redirent, remãſit puer Ieſus in Hieruſalem, &
non cognouerunt parentes eius. Exiſtimantes autem il-
lum eſſe in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant
eum inter cognatos & notos: & nõ inueniẽtes, regreſsi
ſunt in Hieruſalem, requirentes eum. Et factum eſt poſt
triduum inuenerunt illum in templo ſedentem in me-
dio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.
Stupebant autem omnes qui audiebant eum, ſuper pru-
dentia & reſponſis eius. Et videntes admirati ſunt. Et L
dixit mater eius ad illũ, Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce
pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad il-
los, Quid eſt quòd me quærebatis? Neſciebatis quia in
his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et ipſi non in-
tellexerũt verbum quod locutus eſt ad illos. Et deſcen-
dit cum eis & venit Nazareth, & erat ſubditus illis. Et
mater eius conſeruabat omnia verba hæc, conferens in
corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapientia & ætate & gra-
tia apud deum & homines.

De ordine prædicationis Ioannis Baptiſtæ inter omnes quatuor. *Cap. 6.*

IAm hinc de prædicatione Ioannis narrari incipit,
quam omnes quatuor commemorant. Nam & Mat- *Matth. 2.*
thæus poſt illa verba quæ vltima eius poſui, vbi com-
memorauit ex propheta teſtimonium, Quoniam Na- *Eſa. 11.*
zaræus vocabitur, ſequitur & adiungit, In diebus autem *Matth. 3.*
illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iu-
dææ, &c. Et Marcus qui nihil de natiuitate vel infantia
vel pueritia domini narrauit, hinc Euangelij ſumpſit
initium, id eſt, à Ioannis prædicatione. Sic enim exor-
ſus eſt, Initium Euangelij Ieſu Chriſti filij dei, ſicut ſcri- M
ptum eſt in Eſaia propheta, Ecce mitto angelum meum *Marc. 1.*
ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox cla- *Eſa. 40.*
mantis in deſerto, parate viam domini, rectas facite ſe- *Mala. 3.*
mitas eius. Fuit Ioannes in deſerto baptizans & prædi- *Eſa. 40.*
cans baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem peccato-
rum: & cætera. Et Lucas poſt verba vbi ait, Et Ieſus pro- *Luc. 2.*
ficiebat ſapientia & ætate & gratia apud deum & ho-
mines: de Ioannis prædicatione iam ſequitur dicens, *Luc. 3.*
Anno autem quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris,
procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem
Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha
Itureæ & Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilinæ
tetrarcha, ſub principibus ſacerdotum Anna & Cai-
pha, factum eſt verbum domini ſuper Ioannem Za-
chariæ filium in deſerto: & cætera. Ioannes quoque
Apoſtolus in Euãgeliſtis quatuor eminẽtiſsimus, poſt-
eaquã dixit de verbo dei, qui eſt ipſe filius ante omnia
ſecula, quia omnia per ipſum facta ſunt, intulit conti-
nuò de Ioannis prædicatione ac teſtimonio dicens,
Fuit homo miſſus à deo cui nomen erat Ioannes. Vn- *Ioan. 1.*
de iam videndum eſt de ipſo Ioanne Baptiſta, quatuor
Euangeliſtarum

A Euangeliſtarum narrationes, quemadmodum inter ſe
non diſcordent. Non vt hoc à nobis per omnia requi-
ratur aut exigatur, quod modò fecimus de primordiis
nati ex Maria Chriſti, quemadmodum inter ſe Mat-
thæus Lucáſque conſentiant, vt ex vtriuſque narratio-
ne vnam faceremus: demonſtrantes tardioribus quem-
libet eorum commemorando quod alter tacet, vel ta-
cendo quod alter commemorat, non impedire intelle-
ctum veracis narrationis alterius: vt hoc exemplo, ſiue
vt à me factum eſt, ſiue alio modo cõmodius fieri poſ-
ſit, videat vnuſquiſque & in cæteris talibus locis fieri
poſſe quod hic factum eſſe perſpexerit. Iam ergo, vt di-
xi, videamus quatuor Euangeliſtarũ de Baptiſta Ioan-
Matth.3. ne conſenſum. Matthæus ita ſequitur, In diebus autem
illis venit Ioannes Baptiſta prædicãs in deſerto Iudææ.
Marc.1. Marcus nõ dixit, In diebus illis: quia nullam ſeriem re-
rum ante præmiſerat, in quarum rerum diebus intelli-
geretur dicere, ſi diceret, In illis diebus. Lucas autẽ per
poteſtates terrenas ſignantius ipſa tẽpora expreſſit præ-
Luc.3. dicationis vel baptiſmi Ioannis dicens, Anno autem
quintodècimo imperij Tiberij Cæſaris, procurãte Pon-
tio Pilato Iudæam: tetrarcha autem Galilæa Herode,
B Philippo autem fratre eius tetrarcha Itureæ & Tracho-
nitidis regionis, & Lyſania Abilinæ tetrarcha, ſub prin-
cipibus ſacerdotum Anna & Caipha, factũ eſt verbum
domini ſuper Ioãnem Zachariæ filium in deſerto. Nec
tamen intelligere debemus hos dies, id eſt, hoc tempus
Matth.3. harum poteſtatum ſignificaſſe Mattheum cum diceret,
In diebus illis: ſed in multo longioris temporis ſpacio
Marc.1. voluiſſe accipi quod ait, In diebus illis. Mox enim vt
narrauit reuerſum de Aegypto Chriſtum mortuo He-
rode (quod vtique tempore infantiæ vel pueritiæ eius
Luc.2. factũ eſt) vt poſſit cõſtare quod Lucas de illo cum duo-
decim annorum eſſet geſtum narrauit in templo Hie-
ruſalem, Cum ergo infantem vel puerum ex Aegypto
Matth.3. reuocatum commemoraſſet Matthæus, continuò intu-
lit, In diebus autem illis venit Ioãnes Baptiſta, non vti-
que tantummodo pueritiæ illius dies inſinuãs, ſed om-
nes dies ab eius natiuitate vſque ad tempus quo prædi-
care ac baptizare cœpit Ioannes, quo iam tẽpore Chri-
ſti ætas iuuenilis inuenitur, quia coæui erant ipſe & Io-
Luc.3. annes, & triginta ferme annorum narratur fuiſſe cum
ab illo baptizatus eſſet.

C *De duobus Herodibus.* *Cap. 7.*

SEd planè de Herode ſolet mouere nonnullos quod
Luc.3. Lucas narrauit, in diebus baptiſmi Ioannis Hero-
dem fuiſſe tetrarcham Galilææ, quãdo etiam dominus
Matth.2. iuuenis baptizatus eſt: Matthæus autem mortuo Hero-
de dicit puerum Ieſum ab Aegypto remeaſſe: quod v-
trũque verum eſſe nõ poteſt, niſi duo fuiſſe intelligan-
tur Herodes. Quod cum fieri potuiſſe nemo neſciat,
qua cæcitate inſaniunt qui procliuiores ſunt ad calum-
niandum Euangelicæ veritati, quàm paululum conſi-
deratiores, vt duos homines eodem vocabulo appella-
tos intelligant, cuius rei exemplis plena ſunt omnia. Nã
iſte poſterior Herodes prioris Herodis filius fuiſſe per-
Matth.2. hibetur: ſicut Archelaüs quem Matthæus in Iudææ re-
gnum patri mortuo ſucceſſiſſe commemorat: ſicut Phi
lippus quem fratrẽ tetrarchæ Herodis & ipſum Itureæ
Luc.3. tetrarcham Lucas inſinuat. Rex enim fuit Herodes ille
qui quærebat animam pueri Chriſti: Herodes autem
alius filius eius, non rex, ſed tetrarcha dictus eſt, quod
nomen Græcum à patre regni quarta inditum reſonat.

*Quomodo Matthæus dicat timuiſſe Ioſeph ire cum
infante Chriſto in Hieruſalem propter Archelaum,
& non timuiſſe ire in Galilæam, vbi erat tetrarcha* D
Herodes frater eius. *Cap. 8.*

NIſi fortè hinc rurſus quiſpiã moueatur cum Mat-
thæus dixerit ideo timuiſſe Ioſeph cum puero re- *Matth.2.*
deunte ire in Iudæam, quia pro patre ſuo Herode Ar-
chelaüs filius eius ibi regnabat: quomodo potuerit ire
in Galilæam vbi alius filius eius Herodes tetrarcha erat,
ſicut Lucas teſtatur. Quaſi verò ipſa ſint tempora qui-
bus tũc puero timebatur, quæ nunc Lucas commemo- *Luc.3.*
rauit, quæ vſque adeò mutata erant, vt in ipſa Iudæa non
iam rex eſſet Archelaüs, ſed Pontius Pilatus, qui non rex
Iudæorum ſed præſes erat: cuius temporibus agentes
ſub Tiberio Cæſare filij maioris Herodis, non regnum
habebant ſed tetrarchiam: quod vtique nondum fa-
ctum erat quando Ioſeph timens Archelaum in Iudæa *Matth.2.*
regnantem, ſe in Galilæam cum puero contulit, vbi &
ciuitas eius erat Nazareth.

*Quomodo dicat Matthæus ideo iſſe in Galilæam Io-
ſeph cum infante Chriſto, quia timuit Archelaum
pro ſuo patre regnantem in Hieruſalem, cum Lucas
dicat ideo iſſe in Galilæam, quia illic erat Nazareth
ciuitas eorum.* *Cap. 9.* E

AN fortè & hoc mouet, quomodo dicat Matthæus *Matth.2.*
propterea cum puero Ieſu parentes eius iſſe in Ga-
lilæam, quia metu Archelai in Iudæam ire noluerunt:
cum propterea magis iſſe in Galilæam videantur, quia
ciuitas eorum erat Nazareth Galileæ, ſicut Lucas non
tacuit. Sed intelligendum eſt, vbi angelus in ſomnis in *Luc.2.*
Aegypto dixit ad Ioſeph, Surge & accipe puerũ & ma- *Matth.2.*
trem eius, & vade in terram Iſraël: ſic intellectum eſſe
primo à Ioſeph, vt putaret iuſſum ſe eſſe pergere in Iu-
dæam. Ipſa enim primitus intelligi potuit terra Iſraël.
Porrò autem poſteaquam comperit illic regnare filium
Herodis Archelaum, noluit obiicere ſe illi periculo, cũ
poſſet terra Iſraël etiam ſic intelligi, vt & Galilæa illic
deputaretur, quia & ipſam populus Iſraël incolebat.
Quanquam & alio modo ſolui poſſit hæc quæſtio, quia
potuit videri parentibus Chriſti cum puero, de quo ta-
lia per angelica reſponſa didicerant, non eſſe habitan-
dum niſi in Hieruſalem vbi erat templum domini: &
propterea redeuntes ex Aegypto, illuc eos ituros fuiſſe,
& illic habitaturos, niſi Archelai præſentia terrerentur.
Neque enim diuinitus iubebantur ibi habitare, vt de
Archelao quod timebant deberent contemnere. F

*Quomodo Lucas dicit: Ibant parentes eius per omnes
annos in Hieruſalem in die ſolenni Paſchæ, cum illo
puero, cum dicat Matthæus, quòd metu Archelai ti-
muerint illuc ire ab Aegypto redeuntes.* *Cap. 10.*

AN & hoc aliquis dicit: quomodo ergo ſicut Lucas *Luc.2.*
narrat, ibant parentes eius per omnes annos pueri-
tiæ Chriſti in Hieruſalem, ſi Archelai timore prohibe-
bantur accedere? Hoc mihi diſſoluere non eſſet diffi-
cile, nec ſi aliquis Euangeliſtarum expreſſiſſet quandiu
ibi regnaret Archelaüs. Fieri enim poterat, vt per diem
feſtum inter tam ingentem turbam latenter aſcende-
rent, mox reuerſuri, vbi tamẽ aliis diebus habitare me-
tuerent: vt nec ſolennitate prætermiſſa eſſent irreligio-
ſi, nec continua manſione conſpicui. Cum vero etiam
de regno Archelai quàm fuerit diuturnum, omnes ta-
cuerint, iſte quoque intellectus patet: vt quod Lucas di-
cit per omnes annos eos aſcendere ſolitos in Hieruſa-
lem, tunc accipiamus factitatum cum iam non timere-
tur Archelaüs. Quòd ſi Archelai regnum aliquãto diu-
turnius vlla præter Euangelium hiſtoria prodit, cui fi-
des adhibenda videatur: illud quod ſuperius dixi, ſuf-

G fecerit, quòd ita timebant parentes pueri habitationem in Hieruſalem, vt tamen propter dei timorem feſtiuitatem ſolennem non prætermitterent, in qua latere facillimè poſſent. neq; enim incredibile eſt captatis temporibus opportunis vel dierum vel horarum accedere homines ad ea loca in quibus eſſe formidant.

Quomodo potuerint completis diebus purgationis matris Chriſti, ſicut Lucas dicit, aſcendere cum illo in templum ad peragenda ſolennia, ſi ſecundum Matthæum iam Herodi per magos notum erat eum natum pro quo cùm eum quæreret tot occidit infantes. *Cap.* 11.

Matth.2. HInc etiam illa ſoluitur quæſtio, ſi aliquem mouet, cum iam ſolicitus eſſet ille maior Herodes perculſus magorum nuncio, quòd rex Iudæorum natus fuiſſet, quomodo potuerint completis diebus purgationis matris eius tutò cum illo aſcendere in templum, vt fie-
Luc.2. rent circa eum ſecundum legem domini quæ Lucas commemorat. Quis enim non videat etiam illum vnum diem regem multis occupatum latere potuiſſe? Si autem illud veriſimile non videtur, quòd Herodes qui valde ſolicitus expectabat quid ſibi magi de puero renunciarent, poſt tam multos dies ſe ſenſit illuſum, vt tranſacto tempore purgationis matris eius, & peracta
H circa infantem ſolēnitate primogenitorum in templo Hieruſalem, poſt etiam profectionem eorum in Aegyptum in mentem illi venerit quærere animam pueri, & necare tot paruulos. Si hoc ergo mouet, omitto dicere quot & quantis occupationibus regia cura diſtendi potuerit, & per plurimos dies ab illa intentione vel auerti omnino vel impediri. Neque enim enumerari poſſunt cauſæ quibus hoc potuerit accidere, quas tamen multas & magnas eſſe potuiſſe nemo ita rerum humanarum inexpertus eſt, vt aut neget, aut dubitet. Cuius enim cogitationi non occurrat, quàm multa alia terribiliora regi nūciari potuerint ſeu vera ſeu falſa: vt qui regem infantem poſt aliquot annos ſibi vel filiis ſuis aduerſaturum timuerat, aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, ab illa cura mentem abreptam in aliis proximè cauendis potius occuparet? Vt ergo hoc omittam, illud dico, poſteaquam nihil Herodi magi renunciauerunt, eum credere potuiſſe, illos fallaci ſtellæ viſione deceptos, poſteaquam non inuenerunt quem natum putauerant, erubuiſſe ad ſe redire, at-
I que ita eum timore depulſo ab inquirendo ac perſequendo puero quieuiſſe. Cum ergo poſt purgationem matris eius in Hieruſalem cum illo veniſſent, & ea ge-
Luc.2. ſta eſſent in templo quæ à Luca narrantur, quia verba Simeonis & Annæ de illo prophetantium, cum cœpiſſent ab eis qui audierant prædicari, ad priſtinam intentionem reuocatura erant animum regis, admonitus per
Matth.2. ſomniū Ioſeph cum infante & matre eius fugit in Aegyptum. Deinde vulgatis rebus quę in templo factæ dictæq; fuerant, Herodes ſe à magis ſenſit illuſum, ac deinde ad Chriſti mortem cupiens peruenire, multos infantes, ſicut Matthæus narrat, occidit.

De verbis Ioannis Baptiſtæ inter omnes quatuor.
Cap. 12.

Matth.3. MAtthæus vero de Ioanne ita cōtexit, In diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, & dicens, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaiam prophetam dicentem, Vox clamantis in
Eſa.40. deſerto, parate viam domini, rectas facite ſemitas eius.
Marc.1. Marcus quoque & Lucas conſentiunt hoc Eſaiæ teſti-
Luc.3. monium eſſe de Ioanne. Nam plura verba etiam conſequentia ex eodem propheta Lucas commemorauit, K
cum de Baptiſta Ioanne narraret. Ioannes autem Euan- Ioan.1.
geliſta ipſum Ioannem Baptiſtam de ſeipſo idem teſtimoniū Eſaiæ protuliſſe commemorat, ſicut tunc Matthæus dixit quædam Ioannis verba quæ alij non dixe- Matth.3.
runt, Prædicans, inquit, in deſerto Iudææ, & dicens, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: hæc verba Ioannis alij prætermiſerunt. Iam verò quod ſequitur Matthæus & adiungit. Hic eſt enim qui dictus eſt per prophetam Eſaiam dicentem, Vox clamantis in deſerto, parate viam domini, rectas facite ſe- Eſa.40.
mitas eius: ambiguè poſitū eſt, nec elucet vtrum ex perſona ſua idem Matthæus hoc commemorauerit, an adhuc verba eiuſdem Ioannis ſecutus adiunxerit, vt totum hoc Ioannes dixiſſe intelligatur. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnū cœlorum. Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaiam prophetam: & cætera. Neque enim hoc mouere debet, quia non ait, Ego ſum enim qui dictus ſum per Eſaiam prophetam: ſed ait; Hic eſt enim qui dictus eſt. Solet quippe eſſe quaſi de aliis locutio & ipſorum Euangeliſtarum Matthæi & Ioannis. Matth.9.
Nam & Matthæus dixit, Inuenit hominem ſedentem in telonio: nec dixit, inuenit me. Et Ioannes, Hic eſt, in- Ioan.21.
quit, diſcipulus qui teſtimonium perhibet de his, & ſcri L
pſit hæc, & ſcimus quia verum eſt teſtimoniū eius. Non dixit, ego ſum: aut, verum eſt teſtimonium meum. Dominus autem ipſe ſæpiſsime dicit, Filius hominis, aut filius dei: & nō dicit, ego. Et oportebat, inquit, Chriſtum Matt.16.
pati & reſurgere tertio die: non dixit, oportebat me pati. Potuit ergo & Ioannes Baptiſta cum dixiſſet, Agite Marc.8.
pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum: de ſeipſo adiūgere quæ ſequuntur, Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaiam prophetam: & cætera, vt poſt verba eius Matthæus ita narrationem contexat, Ipſe autem Io Matth.3.
annes habebat veſtimentum de pilis camelorum: & cętera. Quod ſi ita eſt, non mirum ſi & interrogatus quid diceret de ſeipſo, ſicut narrat Ioannes Euangeliſta, Ego Ioan.1.
ait, vox clamantis in deſerto: ſicut iam dixerat, præcipiens vt agerent pœnitentiam. De veſtimēto verò eius & victu ita Matthæus ſequitur dicens, Ipſe autem Ioan- Matth.3.
nes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius erat Marc.1.
locuſtæ, & mel ſylueſtre edebat. Hoc & Marcus dicit penè totidem verbis, cęteri autem duo tacent. Sequitur M
ergo Matthæus & dicit, Tunc exibat ad eum Hieroſo- Matth.3.
lyma & omnis Iudæa & omnis regio circa Iordanē, & baptizabantur in Iordane ab eo, confitētes peccata ſua. Videns autem multos Phariſæorum & Sadducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à futura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam poteſt deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitētiam: qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cuius non ſum dignus calceamenta portare: ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni: cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & cōgregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Hęc omnia Luc.3.
dicit & Lucas, eadem penè verba Ioannis exprimens. Et vbi aliquid variū eſt in verbis, ab eadem tamen ſententia non receditur: velut cum dicit Matthæus Ioannem dixiſſe,

A dixiſſe, Et ne velitis dicere intra vos, patrem habemua
Matth.3. Abraham:ille autem,Et ne cœperitis dicere,patrem ha-
Luc.3. bemus Abraham:Iſte,Ego quidem vos baptizo in aqua
Matth.3. in pœnitētiam :ille interponit interrogationem turba-
Luc.3. rum,quid facerent,& eis reſpondentem Ioannē de bo-
nis operibus tanquam de fructibus pœnitentiæ, quod
Matthæus omiſit.Deinde in cordibus ſuis cogitantibus
de illo,vtrum ipſe eſſet Chriſtus:eum dicit reſpondiſſe,
Luc.3. Ego quidem aqua baptizo vos : non dixit, in pœniten-
tiam. Deinde Matthæus,Qui autē,inquit,poſt me ven-
turus eſt, fortior me eſt : ille vero, Venit autem, inquit,
Matth.3. fortior me.Item Matthæus, Cuius non ſum, inquit,di-
gnus calceamenta portare. ille autem, Cuius non ſum
dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius.Quod
Marc.1. & Marcus dicit,cum cætera taceat. Nam poſt comme-
moratum habitum & victum eius,ſecutus ait,Et prędi-
cabat dicens, Venit fortior me poſt me, cuius non ſum
dignus procumbens ſoluere corrigiā calceamentorum
eius. Ego baptizaui vos aqua, ille vero baptizabit vos
ſpiritu ſancto. De calceamentis ergo hoc à Luca diſtat,
quod addidit,Procumbens.De baptiſmo autem hoc ab
B vtroque,quia non dixit,Et igni:ſed tantùm, ſpiritu ſan-
Matth.3. cto. Sicut enim Matthæus ita & Lucas dixit, & eodem
Luc.3. ordine, Ipſe vero baptizabit in ſpiritu & igni:niſi quòd
Lucas non addidit,ſancto:ſicut Matthæus dixit, in ſpi-
ritu ſancto & igni. His tribus atteſtatur Ioannes Euan-
geliſta, cum dicit, Ioannes teſtimoniū perhibet de ipſo
& clamat dicens,Hic erat quem dixi,qui poſt me venit,
Ioan.1. ante me factus eſt,quia prior me erat.Sic enim oſtendit
tunc eum hoc dixiſſe, quando eum illi dixiſſe comme-
morant. Reperiſſe autem & commemoraſſe quod iam
dixiſſet,cum ait:Hic erat quem dixi, qui poſt me venit.
Si ergo quęritur,quę verba potius Ioannes Baptiſta di-
xerit, vtrum quæ Matthæus, an quæ Lucas eum dixiſſe
commemorat:an quæ Marcus in ipſis paucis quæ illum
dixiſſe poſuit,tacens cætera:nullo modo hinc laboran-
dum eſſe iudicat, qui prudenter intelligit, ipſas ſenten-
tias eſſe neceſſarias cognoſcendæ veritati, quibuſlibet
Cōtra Fau verbis fuerint explicatæ. Quòd enim alius aliū verbo-
ſtum lib.3. rum ordinem tenet,non eſt vtique contrarium. Neque
cap.5. illud contrarium eſt,ſi alius dicit quod alius prętermit-
tit. Vt enim quiſque meminerat, & vt cuique cordi erat
vel breuius vel prolixius, eandem tamen explicare ſen-
C tētiam,ita eos explicaſſe manifeſtum eſt. Et in hoc ſatis
apparet quod ad rem maxime pertinet, quoniam veri-
tas Euangelij, verbo dei quod ſupra omnem creaturam
æternum atque incommutabile permanet, per creatu-
ram temporalibus ſignis & linguis hominum diſpen-
ſato,ſummū culmen authoritatis obtinuit,non nos de-
Narratio bere arbitrari mentiri quenquam, ſi pluribus rem quam
quatenus audierunt vel viderunt reminiſcentibus, non eodem
variat ſi- modo atque eiſdem verbis, eadem tamen res fuerit ex-
ne menda- plicata : vt ſiue mutetur ordo verborū,ſiue alia pro aliis
cio. quæ tamen idem valeant verba proferātur : ſiue aliquid
vel quod recordanti non occurrit,vel quod ex aliis quę
dicūtur poſſit intelligi,minus dicatur:ſiue aliorum quę
magis dicere ſtatuit narrandorum gratia, vt congruus
temporis modus ſufficiat, aliquid ſibi nō totum expli-
candum,ſed ex parte tangendum quiſque ſuſcipiat:ſiue
ad illuminādam declarandamq; ſententiam, nihil qui-
dem rerum,verborum tamen aliquid addat,cui autho-
ritas narrandi conceſſa eſt:ſiue rem bene tenens non aſ-
ſequatur, quanuis id conetur, memoriter etiam verba
quę audiuit ad integrum enūciare. Quiſquis autem di-
cit Euangeliſtis certe per ſpiritus ſancti potentiam id

debuiſſe concedi,vt nec in genere verborum,nec in or- D
dine,nec in numero diſcreparent:non intelligit, quan-
to amplius Euangeliſtarum excellit authoritas, tantò
magis per eos fuiſſe firmandam cæterorum hominum
vera loquentium ſecuritatem:vt pluribus eandem rem
forte narrantibus, nullo modo quiſquam eorum dè
mendacio recte arguatur, ſi ab altero ita diſcrepauerit,
vt poſſit etiam Euangeliſtarum exemplo præcedente
defendi. Cum enim fas non ſit, Euangeliſtarum ali-
quem mentitum fuiſſe vel exiſtimare vel dicere:ſic ap-
parebit nec eum fuiſſe mentitum,cui recordanti tale a-
liquid acciderit,quale illis accidiſſe mōſtratur.Et quan-
to magis ad mores optimos pertinet cauere mendaciū,
tanto magis tam eminenti authoritate regi debeamus,
ne putaremus eſſe mēdacia cum ſic inter ſe variare ali-
quorum narrationes inueniremus,vt inter Euangeliſtas
variatæ ſunt. Simul etiam quod ad doctrinam fidelem
maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum
quàm rerum quærendam vel amplectendam eſſe veri-
tatem, quando eos qui non eadem locutione vtuntur,
cum rebus ſententiiſque non diſcrepant, in eadem ve-
ritate conſtitiſſe approbamus. Quid ergo in his quæ de E
narrationibus Euangeliſtarum collata propoſui,putan-
dum eſt eſſe contrariū? An quòd alius dixit, Cuius non *Matth.3.*
ſum dignus calciamenta portare: alij vero corrigiam *Marc.1.*
calciamenti ſoluere? Non enim verbis aut verborum *Luc.3.*
ordine, aut aliquo genere locutionis, ſed etiam re ipſa *Ioan.1.*
videtur aliud eſſe calciamenta portare, aliud corrigiam
calciamenti ſoluere. Meritò ergo quæri poteſt,quid Io-
annes dixerit non ſe dignum eſſe vtrum calciamenta
portare, an corrigiam calciamenti ſoluere? Si enim al-
terum horum dixit,ille verum videtur narraſſe,qui hoc
potuit narrare quod dixit. Qui autem aliud & ſi non eſt
mentitus,certe vel oblitus,aliud pro alio dixiſſe putabi-
tur. Omnem autem falſitatem abeſſe ab Euangeliſtis
decet, non ſolùm eam quæ mentiendo promitur, ſed
etiam eam quæ obliuiſcendo. Itaque ſi ad rem pertinet
aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum eſt, calcia-
menta portare : aliquid aliud ex eo quod dictū eſt,cor-
rigiam calciamenti ſoluere : quid aliud accipiendum
recte exiſtimaueris,niſi Ioannem vtrunque dixiſſe, ſiue
aliud alio tempore,ſiue contextim? Potuit enim ſic di-
cere,Cuius non ſum dignus corrigiam calciamenti ſol-
uere,nec calciamenta portare : vt vnus Euangeliſtarum F
hinc aliud,alij verò aliud,omnes tamē verum narraue-
rint. Si autem nihil intēdit Ioannes cum de calciamen-
tis domini diceret,niſi excellētiam eius,& humilitatem
ſuam, quodlibet horum dixerit,ſiue de ſoluenda corri-
gia calciamentorū, ſiue de portandis calciamentis,ean-
dem tamen ſentētiam tenuit,quiſquis etiam verbis ſuis
per calciamentorum commemorationē eandem ſigni-
ficationem humilitatis expreſſit, vnde ab eadem volū-
tate nō aberrauit. Vtilis igitur modus & memoriæ ma-
xime commendandus, cum de conuenientia dicimus
Euangeliſtarū, non eſſe mēdacium, cum quiſque etiam
dicens aliquid aliud quod etiam ille non dixit de quo
aliquid narrat, voluntatem tamen eius hanc explicat,
quam etiam ille qui eius verba commemorat. Ita enim
ſalubriter diſcimus, nihil aliud eſſe quærendum quàm
quid velit ille qui loquitur.

Quòd Ieſus veniebat à Galilæa in Iordanem ad Ioannem vbi baptizaretur ab eo. Cap. 13.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Tunc venit Ieſus à *Matth.4.*
Galilæa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretur
ab eo. Ioannes autem prohibebat eum dicens, Ego à

G te debeo baptizari, & tu venis ad me? Reſpondens autem Ieſus dixit ei, Sine modo: ſic enim decet nos im-
Marc.1. plere omnem inſtitiam. Tunc dimiſit eum. Atteſtantur
Luc.3. & cęteri veniſſe Ieſum ad Ioannem. Baptizatum autem
Ioan.1. tres cōmemorant, ſed tacēt quod Matthæus ait, dixiſſe
domino Ioannem, vel Ioanni dominum reſpondiſſe.

De verbis vocis quæ facta eſt de cœlo ſuper Chriſtum baptizatum. *Cap. 14.*

Matth.3. DEinde ſequitur Matthęus, Baptizatus autem confe-
ſtim aſcendit de aqua, Et ecce aperti ſunt ei cœli, &
vidit ſpiritum dei deſcendentem ſicut columbam, &
venientem ſuper ſe: & ecce vox de cœlis dicens, Hic eſt
filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Hoc & alij
duo Marcus & Lucas ſimiliter narrant. Sed de verbis
vocis quæ de cœlo facta eſt variant locutionem, ſalua
tamen ſententia. Quod enim Matthęus ait dictum, Hic
eſt filius meus dilectus: & alij duo dicunt, Tu es filius
meus dilectus, ad eandem ſententiam explicandam va-
let, ſicut ſuperius tractatum eſt, Vox enim cœleſtis vnū
horum dixit, ſed Euangeliſta oſtendere voluit ad id va
lere quod dictum eſt, Hic eſt filius meus, vt illis potius
qui audiebant indicaretur, quòd ipſe eſſet filius dei: at-
H que ita dictum referre voluit, Tu es filius meus: ac ſi di-
ceretur illis, Hic eſt filius meus. Non enim Chriſto in-
dicabatur quod ſciebat, ſed audiebant qui aderant, pro-
pter quos etiam ipſa vox facta eſt. Iam verò quod alius
dicit, In quo mihi complacui: alius, In te complacui: a-
lius, In te complacuit mihi: ſi quæris quid horum in illa
voce ſonuerit, quodlibet accipe, dummodo intelligas
eos qui non eandem locutionem retulerunt, eandem
retuliſſe ſentētiam. Quæ diuerſitas locutionum ad hoc
etiam vtilis eſt, ne vno modo dictum minus intelliga-
tur, & aliter q̄ res ſe habet interpretetur. Quod enim di-
ctum eſt, In quo mihi complacoi: ſi velit quis ita intel-
ligere, vt deus in filio ſibi placuiſſe videatur, admone-
tur ex eo quod dictum eſt, In te complacui. Si rurſus ex
hoc vno intelligat quiſque, in filio patrem placuiſſe ho-
minibus, admonetur ex eo quod dictum eſt, In te com-
placuit mihi. Ex quo ſatis apparet, quòd quilibet Euan-
geliſtarum cœleſtis vocis etiam verba tenuerit: alios ad
eandem ſententiam familiarius explicādam verba va-
riaſſe: vt intelligamr hoc dictum eſſe ab omnibus, tan-
quam diceretur, In te placitum meum conſtitui: hoc eſt
I per te gerere quod mihi placet. Illud vero quod nōnulli
codices habent ſecundum Lucam, hoc illa voce ſo-
Luc.3. nuiſſe quod in pſalmo ſcriptum eſt, Filius meus es tu,
Pſalm.2. ego hodie genui te: quanquam in antiquioribus codi-
cibus Græcis non inueniri perhibeatur, tamen ſi aliqui-
bus fide dignis exemplaribus confirmari poſsit, quid
aliud quàm vtrunque intelligendum eſt quolibet vèr-
borum ordine de cœlo ſonuiſſe?

Quomodo ſecūdum Ioannem Euāgeliſtam dicat Ioannes Baptiſta, Ego non noueram eum, cùm ſecundū alios inueniatur quod iam nouerat eum. *Cap. 15.*

QVod autem ſecundum Ioannem de columba di-
citur, non quando factum eſt narratur, ſed ver-
ba Ioannis Baptiſtæ referuntur, commemorantis quid
viderit. In quo quæritur, quemadmodum dictum ſit,
Ioan.1. Et ego non noueram eum, ſed qui miſit me baptizare
in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris ſpiritum
deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui ba-
ptizat in ſpiritu ſancto. Si enim tunc eum cognouit
cum columbam vidit deſcendentem ſuper eum, quæ-
rendum eſt quomodo dixerit venienti vt baptizaretur,
Matth.3. Ego magis à te debeo baptizari: hoc enim ei dixit ante-
quam columba deſcenderet. Ex quo apparet, quanuis K
eum iam noſſet: nam etiam & in vtero matris exultauit, Luc.1.
cum ad Eliſabet Maria veniſſet: aliquid tamen in eo
quod nondum nouerat columbæ deſcenſione didiciſ-
ſe, quòd ipſe ſcilicet baptizaret in ſpiritu ſancto, propria
quadam & diuina poteſtate: vt nullus homo qui acce-
piſſet à deo baptiſmum, etiam ſi aliquem baptizaret,
poſſet dicere ſuum eſſe quod traderet, vel à ſe dari ſpi-
ritum ſanctum.

De tentato Ieſu. *Cap. 16.*

SEquitur Matthæus & dicit, Tunc Ieſus ductus eſt in
deſertum à ſpiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cum
ieiunaſſet quadraginta dieb⁹ & quadraginta noctibus,
poſtea eſuriit. Et accedens tentator dixit ei, Si filius dei Matth.4.
es, dic vt lapides iſti panes fiant. Qui reſpondens dixit, Deute.8.
Scriptum eſt, Non in pane ſolo viuit homo, ſed in om-
ni verbo quod procedit de ore dei: & cætera, vſque ad
id quod dictum eſt, Tunc reliquit eum diabolus, & ec-
ce angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei. Totum hoc ſi-
militer Lucas narrat, etſi eodē ordine. Vnde incertum Luc.4.
eſt quid prius factum ſit, Vtrum regna terræ prius de-
mōſtrata ſint ei, & poſtea in pinnam templi leuatus ſit:
an hoc prius, & illud poſtea. Nihil tamen ad rem, dum L
omnia facta eſſe manifeſtū ſit: & quòd aliis verbis eaſ-
dem ſententias Lucas explicat, non ſemper commen-
dandum eſt, cum nihil depereat veritati. Marcus autem Marc.1.
atteſtatur quidem eum in deſerto à diabolo eſſe tenta-
tum quadraginta diebus & noctibus, ſed tacet quid ei
dictum ſit, quidve reſponderit. Item quod Lucas præ-
termiſit, iſte non tacuit, quòd angeli miniſtrabant illi:
Ioannes verò totum iſtum locum prætermiſit.

De vocatione diſcipulorum piſcantium. *Cap. 17.*

SEquitur narrans Matthæus. Cum autē audiſſet quòd Matth.4.
Ioannes traditus eſſet, ſeceſsit in Galilæam. hoc &
Marcus dicit, hoc & Lucas, ſed Lucas de Ioanne tradito
nihil hoc loco dicit. Ioannes autem Euangeliſta priuſ-
quam iret Ieſus in Galilæam, dicit Petrum & Andream
manſiſſe cum illo vno die, & tunc Petro nomen impo- Ioan.1.
ſitum, cum antea Simon vocaretur. Sequenti item die
iam volentem exire in Galilæam, inueniſſe Philippum,
& ei dixiſſe vt ſequeretur eum. Inde ventum eſt vt etiam
de Nathanaël narraret. Die autem tertio in Galilæa Ioan.2.
conſtitutum, feciſſe illud in Chana de aquæ in vinum
conuerſione miraculum. Quæ omnia cæteri Euangeli- M
ſtæ prætermiſerunt, id contexentes narrationibus ſuis,
quòd Ieſus reuerſus in Galilæam ſit: vnde intelligitur
fuiſſe interpoſitos aliquot dies quibus illa de diſcipulis
geſta ſunt, quæ interponuntur à Ioanne. Non eſt autem
contrarium ei loco vbi Matthęus narrat dominum di-
xiſſe Petro, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædifi- Matt.16.
cabo eccleſiam meam. Neque enim hoc nomen tunc infra c.53.
accepiſſe intelligendus eſt, ſed tunc potius, quando ei & lib.4.
Ioannes dictum eſſe commemorat, Tu vocaberis Ce- cap.3.
phas, quod interpretatur Petrus: vt cum hoc nomine Ioan.1.
appellaret poſtea dominus dicens, Tu es Petrus, Non
enim ait, tu vocaberis Petrus, ſed tu es Petrus: quòd ei
iam dictum erat antea, tu vocaberis. Deinde contexit Matth.4.
narrationem Matthæus & dicit, Et relicta ciuitate Na- Matth.8.
zareth, venit & habitauit in Capernaum maritima, in
finibus Zabulon & Nephthalim: & cætera, quouſque
ſermo terminetur quem habuit in monte. In quo con- Marc.1.
textu narrationis atteſtatur ei Marcus de diſcipulorum
vocatione Petri & Andreæ, & paulò pòſt Iacobi & Io-
annis. Sed cum Matthæus continuò contingeret nar-
rationem prolixi illius ſermonis quem in mōte habuit,

poſteaquam

A poſteaquam multos curauit, & eum multæ turbæ ſecu-
Marc.1. tæ ſunt, Marcus interpoſuit alia, quia docebat eos in ſy-
nagoga & ſtupebant ſuper doctrina eius. Tunc ipſe di-
Matth.7. xit, quod & Matthęus poſt illum prolixum ſermonem:
quia erat docens eos quaſi poteſtatem habens, & non
Marc.1. ſicut Scribæ. Narrauit etiam de homine à quo expulſus
eſt immundus ſpiritus, deinde de ſocru Petri. In his au-
Luc.4. tem Lucas ei conſentit. Matthæus verò de iſto dæmo-
Matth.8. nio nihil narrauit, de ſocru autem Petri non tacuit, ſed
poſtea. In hoc autem loco quem nunc conſideramus,
idem Matthęus poſt vocationem diſcipulorum, quibus
piſcantibus iuſsit vt eum ſequerentur, narrat eum cir-
Matth.4. cuiiſſe Galilæam, docētem in ſynagogis & prædican-
tem Euangelium, & ſanantem omnem languorem: &
collectis ad eum turbis, aſcendiſſe in montem, & vſum
Matth.5. fuiſſe illo ſermone prolixo. Dat ergo locum intelligen-
di tunc facta eſſe quæ Marcus poſt electionem eorun-
dem diſcipulorum narrat, cum circumiret Galilæam &
doceret in ſynagogis eorum: tunc etiam de ſocru Petri:
ſed cum poſtea cõmemoraſſe quod prætermiſerat, quā-
uis non omnia prætermiſſa in narrationem reuocaue-
Ioan.1. rit. Sanè poteſt mouere, quomodo Ioannes dicat, non
B In Galilæa, ſed iuxta Iordanem, primò Andream ſecu-
tum eſſe dominum, cum alio cuius nomen tacetur, de-
inde Petrum ab illo nomen accepiſſe, tertiò Philippum
vocatum vt eum ſequeretur. Cæteri autem tres Euan-
geliſtæ de piſcatione vocatos eos dicunt ſatis inter ſe
Matth.4. conuenienter maxime Matthæus & Marcus. Nam Lu-
Marc.1. cas Andream nõ nominat, qui tamen intelligitur in ea
Luc.5. naui fuiſſe ſecundum Matthæi & Marci narrationem,
qui breuiter hoc perſtringunt quemadmodum geſtum
ſit. Quod Lucas apertius explicauit, commemorans ibi
etiam miraculũ ſuper captura piſcium, & quòd ex ipſa
naui dominus prius fuerit locutus ad turbas. Hoc etiam
videtur diſtare, quòd tantum Petro à domino dictum
commemorat, Ex hoc iam homines eris capiens: quod
illi, ſcilicet Matthæus & Marcus, ambobus fratribus di-
ctum eſſe narrarunt. Sed potuit vtique prius hoc Petro
dici, cum de capta ingēti multitudine piſcium mirare-
tur, quod Lucas inſinuauit: & ambobus poſtea, quod illi
duo commemorauerũt. Illud ergo quod de Ioanne di-
ximus, diligenter conſiderandum eſt. Non enim parua
Ioan.1. repugnantia putari poteſt, cum & locorum plurimum
C interſit, & tēporis, & ipſius vocationis. Nã ſi iuxta Ior-
danem antequã Ieſus iſſet in Galilæam ad teſtimonium
Ioannis Baptiſtæ ſecuti ſunt eum duo, quorũ erat vnus
Andreas qui fratrem ſuum Simonem cõtinuò adduxit
ad Ieſum, quando & nomen vt Petrus vocaretur acce-
Matth.4. pit, quomodo ab aliis Euangeliſtis dicitur quòd eos in
Marc.1. Galilæa piſcantes inuenerit, atque ad diſcipulatum vo-
Luc.5. cauerit: niſi quia intelligendum eſt, non ſic eos vidiſſe
tunc dominum iuxta Iordanem, vt ei iam inſeparabili-
ter cohærerent, ſed tantum cognouiſſe quis eſſet, eumq;
miratos ad propria remeaſſe? Nam & in Chana Galilęę
cum feciſſet de aqua vinum, dicit idem Ioannes quòd
Ioan.2. crediderint in eum diſcipuli eius. Quod ita narrat, Et
die tertio nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ, & erat
mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem & Ieſus & diſcipuli
eius ad nuptias. Qui vtique ſi tunc in eum crediderunt,
ſicut paulò pòſt dicit, nondum erant diſcipuli cum ad
nuptias vocati ſunt. Sed illo more locutionis hoc dictũ
eſt, quo loquimur cum dicimus Apoſtolum Paulum in
Acto.22. Tarſo Ciliciæ natum. Neque enim tunc iam erat Apo-
ſtolus. Ita diſcipulos Chriſti inuitatos ad nuptias cum
audimus, non iam diſcipulos, ſed qui futuri erant diſci-
puli, intelligere debemus. Iam enim vtique diſcipuli D
Chriſti erant, quando iſta narrata atq; conſcripta ſunt.
Et ideo ſic de illis locutus eſt temporum præteritorum
narrator. Quod autem dicit idem Ioannes, Poſt hæc
deſcendit Capernaum ipſe & mater eius & fratres eius *Ioan.2.*
& diſcipuli eius, & ibi manſerunt non multis diebus:
incertum eſt vtrum iam illi adhæſerant etiam Petrus &
Andreas & filij Zebedæi. Matthæus enim primò narrat *Matth.4.*
quòd venerit & habitauerit in Capernaum: & poſtea
quòd eos de nauibus piſcantes vocauerit: iſte autem,
quòd cum illo Capernaum venerint diſcipuli eius. An *Ioan.2.*
forte Matthæus quod prætermiſerat recapitulauit, quia
non ait ipſe, Poſt hoc ambulans iuxta mare Galilææ, vi-
dit duos fratres: ſed ſine vlla conſequētis temporis dif-
ferentia, Ambulans autem, inquit, iuxta mare Galilææ, *Matth.4.*
vidit duos fratres: & cætera. Proìde fieri poteſt, vt poſt-
ea narrauerit non quod poſtea factum erat, ſed quod
prius prætermiſerat, vt cum illo intelligantur veniſſe
Capernaum, Quò Ioannes dicit & ipſum & matrem e-
ius & diſcipulos veniſſe. An potius alij diſcipuli fuerũt,
ſicut eum iam Philippus ſequebatur, quem ſic vocaue-
rat, vt diceret ei, Sequere me. Quo enim ordine vocati *Ioan.1.*
ſint omnes duodecim Apoſtoli, in Euágeliſtarum nar- E
rationibus non apparet, quandoquidem nõ tantùm or-
do vocationis, ſed nec ipſa vocatio commemorata eſt
omnium, ſed tantùm Philippi & Petri & Andreæ & fi- *Ioan.1.*
liorum Zebedæi & Matthæi publicani, qui etiam Leui *Matth.9.*
vocabatur. Singillatim tamen ab eo nomen & primus *Marc.2.*
& ſolus Petrus accepit. Nam filios Zebedæi non ſingil- *Luc.5.*
latim, ſed ſimul ambos appellauit filios tonitrui. Sanè *Ioan.1.*
animaduertendum eſt, quòd ſcriptura Euangelica & *Marc.3.*
Apoſtolica non ſolùm illos duodecim appellat diſci-
pulos eius, ſed omnes qui in eum credentes, magiſterio
eius ad regnũ cœlorum erudiebantur. Ex quorũ multi-
tudine elegit duodecim, quos & apoſtolos nominauit,
ſicut Lucas commemorat. Ipſe quippe paulò pòſt ait, Et *Luc.6.*
deſcendens cum illis ſtetit in loco campeſtri, & turba
diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis. Nõ vti-
que diceret turbam diſcipulorum homines duodecim.
Aliis quoque ſcripturarum locis hoc euidēter apparet,
diſcipulos eius omnes appellatos qui ab eo diſcerent
quod ad æternam vitam pertineret. Quæri autē poteſt, *Matth.4.*
quomodo binos vocauerit de nauiculis piſcatores, pri- *Marc.1.*
mò Petrum & Andream, deinde progreſſus paululum *Luc.5.*
alios duos filios Zebedęi, ſicut narrãt Matthęus & Mar F
cus, cum Lucas dicat ambas eorum nauiculas impletas
magna illa captura piſcium, ſocioſq; Petri commemo-
ret Iacobum & Ioãnem filios Zebedæi vocatos ad ad-
iuuandum: cũ retia extrahere plena nõ poſſent, ſimulq;
miratos tantam multitudinem piſcium quę capta erat:
& cum Petro tantùm dixiſſet, Noli timere, ex hoc iam
homines eris capiēs: ſimul eum tamē ſubductis ad ter-
ram nauibus ſecutos fuiſſe. Vnde intelligendũ eſt hoc
primò eſſe factum quod Lucas inſinuat: nec tunc eos à
domino vocatos, ſed tantùm Petro fuiſſe prædictum
quòd homines eſſet capturus. Quod nõ ita dictum eſt,
quaſi iam piſces nunquam eſſet capturus. Nam & poſt *Ioan.21.*
reſurrectionem domini legimus eos eſſe piſcatos. Di-
ctum eſt ergo, quòd deinceps capturus eſſet homines:
non dictum eſt, quòd iam nõ eſſet capturus piſces. Vn-
de datur locus intelligere eos ad capturam piſcium ex
more remeaſſe, vt poſtea fieret, quod Matthęus & Mar-
cus narrant: quando eos binos vocauit, & ipſe iuſsit vt
eum ſequerentur, primò duobus Petro & Andreæ, de-
inde aliis duobus filiis Zebedæi. Tunc enim non ſub-

G ductis ad terram nauibus tanquam cura redeundi, ſed
ita eum ſecuti ſunt, tanquam vocantem ac iubentem vt
eum ſequerentur.

De tempore ſeceſſionis eius in Galilæam. *Cap. 18.*

Ioan.3. ILlud etiam requirendũ eſt, quomodo Ioannes Euan-
gelista antequam Ioãnes Baptiſta miſſus eſſet in car-
cerem, dicit Ieſum iſſe in Galilæam. Poſtea enim quàm
commemorauit quòd in Chana Galilææ fecit de aqua
Ioan.2. vinum, & deſcẽdit Capernaum cum matre & diſcipu-
lis, & ibi manſerunt non multis diebus, dicit eum dein-
Ioan.3. de aſcendiſſe Hieroſolymam propter Paſcha. Poſt hoc
veniſſe in Iudæam terram & diſcipulos eius, & illic de-
Ioan.3. moratum cum eis & baptizantem, vbi ſecutus ait, Erat
autem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia
aquæ multæ erant illic, & adueniebant & baptizaban-
tur. Nondum enim miſſus erat in carcerem Ioannes.
Matth.4. Matthæus autem dicit, Cum autem audiſſet quòd Ioan
Marc.1. nes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam. Similiter & Mar
cus, Poſteaquam autem traditus eſt, inquit, Ioannes, ve-
nit Ieſus in Galilæam. Lucas autem nihil dicit de tradi-
to Ioanne, ſed tamen & ipſe poſt baptiſmũ & tentatio-
nem Chriſti dicit eum iſſe in Galilæam, ſicut illi duo.
H Nam ita contexit narrationem ſuam. Et conſummata
omni tẽtatione, diabolus receſſit ab illo vſque ad tem-
Luc.4. pus. Et regreſſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæã,
& fama exiit per vniuerſam regionem de illo. Vnde in-
telligitur hos tres Euangeliſtas non Ioanni Euangeliſtę
cõtraria narraſſe, ſed prætermiſiſſe primum domini ad-
uentum in Galilæam poſteaquam baptizatus eſt, quan-
do illic aquam conuerterit in vinum. Tunc enim non-
dum erat traditus Ioannes. Eum verò aduentum eius in
Galilęam contexuiſſe narrationibus ſuis qui poſt Ioan-
nem traditũ factus eſt, de quo eius reditu in Galilæam
Ioan.4. etiam ipſe Ioannes Euãgeliſta ſic loquitur, Vt ergo co-
gnouit Ieſus quia audierunt Phariſæi quia Ieſus plures
diſcipulos facit & baptizat quàm Ioannes, quanquam
Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudęam,
& abiit iterũ in Galilæam. Tunc ergo intelligimus iam
fuiſſe traditum Ioãnem, Iudæos verò audiſſe quòd plu-
res diſcipulos faceret & baptizaret quàm fecerat & ba-
ptizauerat Ioannes.

De illo ſermone prolixo quem ſecundum Matthæum habuit in monte. *Cap. 19.*

I IAm nunc de illo ſermone prolixo quem ſecundum
Matth.5. Matthæum in monte habuit dominus, videamus
vtrum ei cæteri Euangeliſtæ nihil aduerſari videantur.
Marcus quippe non eum commemorauit omnino, nec
aliquid eius ſimile dixit, niſi quaſdam ſententias, non
contextim, ſed ſparſim, quas dominus locis aliis repeti-
uit. Reliquit tamen locum in textu narrationis ſuæ, vbi
intelligamus hunc dictũ eſſe ſermonem, ſed ab eo præ-
Marc.1. termiſſum. Et erat, inquit, prædicans in ſynagogis eo-
rum, & omni Galilæa, & dæmonia eiiciens. In hac præ-
dicatione quam dicit eum habuiſſe in omni Galilæa,
intelligitur etiam ſermo iſte habitus in monte, cuius
commemorationem facit Matthæus. Nanque idem
Marcus ita ſequitur, Et venit ad eum leproſus depre-
cans eum, & genu flexo dixit, Si vis, potes me munda-
re: & cætera. De hoc leproſo mundato talia connectit,
Matth.8. vt ipſe intelligatur quem Matthęus commemorat tunc
eſſe mundatum, quando poſt illum ſermonem domi-
nus de monte deſcendit. Sic enim ait Matthæus, Cum
autem deſcendiſſet de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ
multæ. Et ecce leproſus veniens adorabat eum dicens,
Domine, ſi vis, potes me mundare: & cætera. Huius le-
proſi etiam Lucas meminit, non ſanè hoc ordine, ſed vt K
ſolent prętermiſſa recordari, vel poſterius facta præoc- *Luc.5.*
cupari, ſicut diuinitus ſuggerebantur, quæ antea cogni-
ta, poſtea recordãdo conſcriberent. Veruntamen idem
Lucas ſermonem etiã ipſe domini prolixum narrauit,
vbi etiam ſic exorſus eſt, vt in iſto Matthæus. Hic enim *Matth.5.*
dixit, Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnũ
cœlorum: & ille, Beati pauperes, quia veſtrũ eſt regnum
dei. Deinde multa quæ ſequuntur etiam in Lucæ narra- *Luc.6.*
tione, ſimilia ſunt. Et ad extremum ſermonis ipſa con- *Ibidem.*
cluſio prorſus eadem reperitur, de homine prudente,
qui ædificat ſuper petram, & de ſtulto qui ædificat ſu-
per arenam: niſi quòd ibi flumen tantùm dicit illiſum
domui, non & pluuiam, & ventos, ſicut Matthæus. Poſ- *Matth.7.*
ſet ergo facillime credi, eundem etiam ipſe domini in-
terpoſuiſſe ſermonem, aliquas autem prætermiſiſſe ſen-
tentias quas Matthæus poſuit. Item alias poſuiſſe, quas
iſte non dixit: quaſdam etiam non iiſdem verbis, cuſto-
dita tamẽ veritatis integritate ſimiliter explicaſſe: Poſ-
ſet hoc, ſicut dixi, facillime credi, niſi moueret quòd
Matthæus in mõte dicit hunc habitum eſſe ſermonem *Matth.5.*
à domino ſedẽte, Lucas autem in loco campeſtri à do- *Luc.7.*
mino ſtante. Hæc itaque diuerſitas facit videri alium L
fuiſſe illum, alium iſtum. Quid enim prohiberet Chri-
ſtum alibi quædam repetere quæ iam antea dixerat, aut
iterum quædam facere quæ antea iam fecerat? Non ſa-
nè iſtos duos ſermones, quorum vnum Matthæus, al-
terum Lucas inſeruit, longa temporis diſtantia ſepara-
ri, hinc probabiliter creditur, quòd & antea & poſtea
quædam ſimilia vel eadem ambo narrarunt, vt non ab-
ſurdè ſentiantur eorum narrationes hæc interponen-
tium in eiſdem locis & diebus eſſe verſatas. Nam Mat- *Matth.4.*
thæus hoc ita dicit, Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de
Galilæa & Decapoli & Hieroſolymis & Iudæa & de
trans Iordanem. Videns autem turbas, aſcẽdit in mon-
tem: & cum ſediſſet, acceſſerũt ad eum diſcipuli eius. Et
aperiens os ſuum docebat eos dicẽs, Beati pauperes ſpi- *Luc.6.*
ritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: & cætera.
Hic poteſt videri multas turbas vitare voluiſſe, & ob
hoc aſcendiſſe in montem, tanquã ſecedendo à turbis,
vt ſolis ſuis diſcipulis loqueretur. Cui rei videtur atte-
ſtari etiam Lucas, ita narrans, Factum eſt autem in illis
diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctãs in ora-
tione dei. Et cũ dies factꝰ eſſet, vocauit diſcipulos ſuos, M
& elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nomi-
nauit, Simonem, quem cognominauit Petrũ, & Andreã
fratrem eius: Iacobum & Ioannem, Philippum & Bar-
tholomæum, Matthæum & Thomam, Iacobũ Alphæi,
& Simonem qui vocatur Zelotes, Iudam Iacobi, & Iu-
dam Scarioth, qui fuit proditor. Et deſcẽdens cum illis
ſtetit in loco campeſtri, & turba diſcipulorum eius, &
multitudo copioſa plebis, ab omni Iudæa & Hieruſalẽ
& maritima & Tyri & Sidonis, qui venerãt vt audirent
eum, & ſanarentur à languoribus ſuis. Et qui vexaban-
tur à ſpiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba
quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſa-
nabat omnes. Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos ſuos,
dicebat, Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum dei:
& cætera. Hic poteſt intelligi eum in monte duode-
cim diſcipulos elegit ex pluribus, quos Apoſtolos no-
minauit, quod Matthæus prætermiſit, tũc illum habuiſ-
ſe ſermonem quem Matthæus interpoſuit, & Lucas ta-
cuit, hoc eſt in monte. Ac deinde cum deſcendiſſet, in
loco campeſtri habuiſſe alterum ſimilem, de quo Mat-
thæus tacet, Lucas nõ tacet, & vtrunque ſermonem eo-

A dem modo eſſe cóclusũ. Quod autem Matthæus iſto
Mat. 7. ſermone terminato ſequitur & dicit, Et factum eſt cum
cóſummaſſet Ieſus verba hæc, admirabãtur turbæ ſuper
doctrina eius: poreſt videri diſcipulorũ turbas dixiſſe,
Lucæ 6. ex quibus duodecim illos Apoſtolos elegerat. Quod ve
Mat. 8. rò inox ait, Cum autẽ deſcendiſſet de mõte ſecutæ ſunt
eũ turbæ multæ, Et ecce leproſus veniẽs adorabat eum:
poteſt intelligi poſt vtrunq; ſermonẽ factum fuiſſe non
ſolum quẽ Matthæus, verùm etiã quẽ Lucas interponit.
Neq; enim apparet poſt deſcenſionẽ de monte quãtum
temporis fuerit interpoſitũ, ſed hoc ſolum voluit ſigni-
ficare Matthęus, poſt illam deſcenſionem multas turbas
fuiſſe cum domino, quando leproſum mundauit, non
quantum temporis interfuerit: præſertim cum eundem
leproſum Lucas iã in ciuitate poſito domino dicat eſſe
mundatum quod Matthæus dicere non curauit. Quan-
quam etiam illud poſſet occurrere, in aliqua excelſiore
parte montis primò cum ſolis diſcipulis dominũ fuiſſe,
quãdo ex eis illos duodecim elegit: deinde cum eis de-
ſcendiſſe, non de monte, ſed de ipſa montis celſitudine
in cãpeſtrem locum, id eſt, in aliquam æqualitatẽ quę in
latere montis erat, & multas turbas capere poterat: atq;
B ibi ſtetiſſe donec ad eũ turbæ congregarentur. Ac poſt-
ea cũ ſediſſet acceſsiſſe propinquius diſcipulos eius, atq;
ita illis cæteriſq; turbis præſentibus vnum habuiſſe ſer-
monem, quem Matthæus Lucasq; narrauerunt, diuerſo
narrandi modo, ſed etiam veritate rerum & ſententia-
rũ, quas ambo dixerunt. Iam enim præmonuimus, quod
& nullo præmonente vnicuiq; ſponte videndum fuit, ſi
quis prætermittat aliquid quod alius dicat, nõ eſſe con-
trarium, nec ſi alius alio modo aliquid dicat, dum eadẽ
rerum ſententiarumq; veritas explicetur: vt quod Mat-
Mat. 8. thæus ait, Cum autẽ deſcendiſſet de monte, ſimul etiam
Marci 1. de illo cãpeſtri loco qui in latere montis eſſe potuit in-
Lucæ 5. telligatur. Deinde Matthæus de leproſo mundato nar-
rat, quod etiam Marcus & Lucas ſimiliter.

Quomodo dicat Matthæus Centurionem ad Ieſum ac-ceſsiſſe pro puero ſuo, cùm Lucas dicat quòd amicos ad eum miſerit. Cap. 20.

Mat. 8. POſt hæc Matthæus ſequitur & dicit, Cum autem in-
troiſſet Capernaum, acceſsit ad illum Centurio ro-
gans eum & dicens, Domine, puer meus iacet in do-
mo paralyticus, & male torquetur, &c. vſq; ad eum lo-
cum vbi ait, Et ſanatus eſt puer ex illa hora. Hoc de pue-
C ro Centurionis etiam Lucas cõmemorat: non ſicut iſte
poſt leproſum mundatum, quem ille poſtea recordatus
cõmemorauit, ſed poſt finẽ illius prolixioris ſermonis:
quod ita coniungit. Cum autem impleſſet omnia verba
Lucæ 7. ſua in aures plebis, intrauit Capernaũ. Centurionis autẽ
cuiuſdam ſeruus male habẽs erat moriturus, qui illi erat
precioſus: &c. vſq; in eum locũ quo ſanatus eſt. Hic in-
telligẽdum eſt, cum impleſſet quidem omnia verba ſua
in aures plebis, intraſſe Chriſtũ Capernaũ, hoc eſt, quia
non antequam hæc verba terminaſſet intrauit: ſed non
eſſe expreſſum poſt quantũ temporis interuallum, cum
iſtos ſermones terminaſſet intrauerit Capernaum. Ipſo
quippe interuallo leproſus ille mundatus eſt, quẽ loco
ſuo Matthæus interponit, iſte autem poſtea recordatur.
Iam ergo videamus vtrũ ſibi de hoc ſeruo Centurionis
Mat. 8. Matthæus Lucáſque conſentiant. Matthęus enim dicit,
Acceſsit ad eum Centurio, rogans eum & dicens. Puer
meus iacet in domo Paralyticus. Cui videtur repugna-
Lucæ 7. re quod ait Lucas, Et cum audiſſet de Ieſu, miſit ad eum
ſeniores Iudæorum, rogans eũ vt veniret & ſanaret ſer-
uum eius. At illi cũ veniſſent ad Ieſum rogabant eũ ſoli-
cite, dicẽtes ei, Quia dignus eſt vt hoc illi præſtes: Dili D
git enim gẽtẽ noſtram, & ſynagogã ipſe ædificauit no-
bis. Ieſus autẽ ibat cum illis. Et cum iam non longe eſſet
à domo, miſit ad eum Centurio amicos dicẽs, Domine
noli vexari: Non enim dignus ſum vt ſub tectũ meum
intres: propter quod & meipſum non ſum dignũ arbi-
tratus vt venirem ad te: ſed dic verbo, & ſanabitur puer
meus. Si enim hoc ita geſtum eſt, quomodo erit verum Mat. 8.
quod Matthæus narrat, Acceſsit ad eum quidem Cẽtu-
rio, cum ipſe nõ acceſſerit, ſed amicos miſerit: niſi dili-
genter aduertẽtes intelligamus Matthæum non omni-
modo deſeruiſſe vſitatum morẽ loquendi. Non ſolum
enim dicere ſolemus acceſsiſſe aliquem etiã antequam
perueniat illuc quo dicitur acceſsiſſe: Vnde etiam dici-
mus parũ acceſsit, vel multũ acceſsit, eo quò appetit per-
uenire: verùm etiã ipſam peruentionẽ cuius adipiſcẽdi
cauſa acceditur, dicimus plerunque factam: etſi eum ad
quem peruenit, nõ videat ille qui peruenit, cũ per ami-
cum peruenit ad aliquem cuius ei fauor eſt neceſſarius.
Quod ita tenuit conſuetudo vt iam etiã vulgo peruen- *Peruen-*
tores appellentur, qui potentiũ quorumlibet tanquã in- *tores.*
acceſsibiles animos, per conuenientiũ perſonarũ inter-
poſitionẽ ambitionis arte pertingunt. Si ergo ipſa per- E
uẽtio vſitatè dicitur per alios fieri, quãto magis acceſſus
per alios fieri poteſt, qui plerunq; infra peruẽtionem re-
manet, quãdo potuerit quiſque plurimũ quidem acce-
dere, ſed tamen nõ potuerit peruenire? Non ergo abſur-
de Matthæus, etiã quod vulgo poſsit intelligi, per alios
facto acceſſu centurionis ad dominum, cópendio di-
cere voluit, Acceſsit ad eum Centurio. Veruntamen nõ
negligenter intuenda eſt etiam ſancti Euangeliſtæ alti-
tudo myſticę locutionis, ſecundum quam ſcriptũ eſt in Pſalm. 33.
Pſalmo, Accedite ad eũ, & illuminamini. Proinde quia
fidem Cẽturionis, qua vere acceditur ad Ieſum, ipſe ita
laudauit vt diceret, Non inueni tantam fidem in Iſraël: Mat. 8.
ipſum potius acceſsiſſe ad Chriſtum dicere voluit pru-
dens Euangeliſta, quàm illos per quos verba ſua miſe- Lucæ 7.
rat. Porrò autẽ Lucas ideo totum quemadmodum ge-
ſtũ eſſet aperuit, vt ex hoc intelligere cogeremur, quem-
admodum eum acceſsiſſe dixerit alius qui mentiri non Mat. 9.
potuit. Sic enim & illa mulier quę fluxum ſanguinis pa Mar. 5.
tiebatur quamuis fimbriam veſtimẽti eius tenuerit, ma- Lucæ 8.
gis tamen tetigit dominum, quàm illæ turbæ à quibus
premebatur. Vt enim hæc quo magis credidit, eo magis
tetigit dominum, ita & Centurio quo magis credidit, F
eo magis acceſsit ad hominem. Iam cætera in hoc capi-
tulo quæ alter dicit & alter prætermittit, ſuperfluò per-
tractantur, cum ex illa regula primitus commendata
nihil inueniantur habere contrarium.

De ſocru Petri quo ordine narratum ſit. Cap. 21.

SEquitur Matthæus & dicit, Et cum veniſſet Ieſus in Mat. 8.
domum petri, vidit ſocrum eius iacentem & febrici-
tantem, & tetigit manum eius, & dimiſit eam febris, &
ſurrexit & miniſtrabat eis. Hoc quando factũ ſit, id eſt,
poſt quid vel ante quid, nõ expreſsit Matthæus. Non e-
nim poſt quod narratur, poſt hoc etiã factũ neceſſe eſt
intelligatur. Nimirũ tamen iſte hoc recoluiſſe intelligi- Marci 1.
tur quod prius omiſerat. Nã id Marcus narrat antequã
illud de leproſo mũdato cõmemoret, quod poſt ſermõ-
nẽ in monte habitũ, de quo ipſe tacuit, videtur interpo- Luc. 4.
ſuiſſe. Itaq; & Lucas poſt hoc factũ narrat de ſocru Pe-
tri, poſt quod & Marcus. Ante ſermonẽ etiam ipſe quẽ
prolixum interpoſuit, qui poteſt itẽ videri quẽ dicit ha-
bitũ in mõte Matthæus. Quid autem intereſt quis quo
loco ponat, ſiue quod ex ordine inſerit, ſiue quod omiſ-

A ba quæ nullus Euangeliſtarum commemorauit, tãtundem tamẽ valentia ad eandem ſententiæ veritatẽ, quid ad rem intereſt? Quãquam & hoc fieri potuit, vt pluribus eum ſimul excitantibus, omnia hęc, aliud ab alio dicerentur. Item quod ſedata tempeſtate dixerunt ſecun-
Mat. 8. dum Matthęum, Qualis eſt hic, quia venti & mare obe-
Mar 4. diunt ei? Secundũ Marcum, Quis putas eſt iſte quia vẽ-
Luca 8. tus & mare obediunt ei? Secundum Lucam, Quis putas hic eſt, quia & vẽtis imperat & mari, & obediũt ei? quis non videat vnã eſſe ſententiam? Tantundẽ enim prorſus valet, Quis putas eſt iſte, & qualis eſt hic. Et vbi non eſt dictum, Imperat: vtiq; conſequẽter intelligitur, quia
Mat. 8. imperanti obeditur. Quod verò Matthæus duos dicit
Mar. 5. fuiſſe, qui legionem illam dæmonum patiebantur, quæ
Luca 8. in porcos ire permiſſa eſt, Marcus autem & Lucas vnũ commemorant, intelligas vnum eorum fuiſſe perſonæ alicuius clarioris & famoſioris, quẽ regio illa maxime dolebat, & pro cuius ſalute plurimũ ſatagebat. Hoc volentes ſignificare duo Euangeliſtæ, ſolum commemorandũ iudicauerunt, de quo facti huius fama latius pręclariusq; fragrauerat. Nec quòd verba dæmonũ diuerſe ab Euangeliſtis dicta ſunt, habet aliquid ſcrupuli, cũ vel
B ad vnam redigi ſententiam, vel omnia dicta poſsint intelligi. Nec quia pluraliter apud Matthæum, apud illos autem ſingulariter loquitur, cum & ipſi narrent, quòd interrogatus quid vocaretur, legionem ſe eſſe reſpondit, eo quòd multa eſſent dæmonia. Nec quòd Marcus dixit circa montem fuiſſe gregem porcorum, Lucas autem in monte, quicquam repugnat. Grex enim porcorum tam magnus fuit, vt aliquid eius eſſet in monte, aliquid circa montem. Erant enim duo milia porcorum, ſicut Marcus expreſsit:

De paralytica cui dixit, dimittuntur tibi peccata tua, tolle grabatum tuum, maximè vtrum locus vbi hoc factum eſt conueniat inter Matthæum & Marcum, quia Matthæus dicit in ciuitate ſua, Marcus autem in Capernaum. Cap 25

Hinc ergo ſequitur Matthæus, adhuc temporum ordinem ſeruans, atque ita narrationem contexit.
Mat. 9. Et aſcendens in nauiculam transfretauit, & venit in ciuitatem ſuam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto &c. vſque ad illud quod ait, Videntes autẽ turbæ, timuerunt & glorificauerunt deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus. De hoc paralytico di-
C xerunt etiam Marcus & Lucas. Quod ergo Matthæus dixit dominũ dixiſſe, Confide fili, remittuntur tibi pec-
Luca 5. cata tua: Lucas autem non dixit, Fili, ſed homo, ad ſententiam domini expreſsius inſinuandam, valet quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipſo quòd homo erat, non poſſet dicere, Non peccaui: ſimul etiam vt il-
Marci 2. le qui homini dimittebat, intelligeretur deus. Marcus autem hoc dixit quod & Matthæus, ſed non dixit, confide. Potuit quidẽ, & ita dici, Confide homo dimittuntur tibi peccata fili: aut, Confide fili, dimittũtur tibi pec-
Mat. 9. cata homo: aut quolibet verborum ordine congruenti. Illud ſanè poteſt mouere, quòd de iſto paralytico Matthæus ita narrat, Et aſcendens in nauiculam transfretra-
Mar. 2. uit, & venit in ciuitatem ſuam: & ecce offerebãt ei paralyticum iacẽtem in lecto. Marcus autem nõ hoc in eius ciuitate factum dicit, quæ vtique Nazareth vocatur, ſed Capernaum: quod ita narrat, Et iterum intrauit in Capernaum poſt dies, & auditũ eſt quòd in domo eſſet, & conuenerunt multi: ita vt non caperet neq; ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cum nõ poſſent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi D
erat, & patefacientes ſubmiſerunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cum vidiſſet autem Ieſus fidem illorum &c. Lucas autem non cõmemorat quo in loco fa- Luca 5.
ctum ſit, ſed ita dicit: Et factum eſt in vna dierũ & ipſe ſedebat docens. Et erant Phariſæi ſedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni caſtello Galilææ & Iudææ & Hieruſalem: & virtus erat domini ad ſanãdos eos. Et ecce viri portãtes in lecto hominẽ qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre & ponere ante eum: & non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba aſcenderunt ſupra tectum, & per tegulas ſubmiſerunt illum cum lecto in medium ante Ieſum. Quorũ fidem vt vidit, dixit: homo remittuntur tibi peccata tua &c. Remanet igitur quæſtio inter Marcum & Matthæum, quòd Matthæus ita ſcribit tanquam in ciuitate domini factũ ſit: Marcus autẽ in Capernaum. Quæ difficilius ſolueretur, ſi Matthæus etiã Nazareth nominaret. Nunc vero cum potuerit ipſa Galilæa dici ciuitas Chriſti, quia in Galilæa erat Nazaret, ſicut vniuerſum regnum in tot ciuitatibus conſtitutum, dicitur Romana ciuitas: cúmque in tot gentibus cõſtituta ciuitas ſit, de qua ſcriptum eſt, Glorioſiſsima dicta ſunt de te ciuitas dei: & cum ipſe
prior populus dei in tot ciuitatibus habitans, etiam vna Pſal. 86.
domus dicta ſit domus Iſraël: quis dubitauerit in ciui- E
tate ſua hoc feciſſe Ieſum, cum hoc fecerit in Capernaũ ciuitate Galilææ? quò transfretando redierat de regione Geraſenorum, vt veniens in Galilæam, recte diceretur veniſſe in ciuitatem ſuam, in quocunque oppido eſſet Galilææ: præſertim quia & ipſa Capernaum ita excellebat in Galilæa, vt tanquam metropolis haberetur. Quod ſi prorſus non liceret accipere ciuitatem Chriſti vel ipſam Galilęam, in qua erat Nazareth, vel ipſam Capernaum, quę ſicut caput Galilææ ciuitatibus eminebat, diceremus Matthæũ prætermiſiſſe quæ geſta ſunt poſteaquam venit Ieſus in ciuitatem ſuam, donec veniret Capernaum, & hoc adiunxiſſe de ſanato paralytico: ſicut in multis ita faciunt prætermittentes media tanquã hoc continuo ſequatur, quod ſine vlla prætermiſsionis ſuæ ſignificatione ſubiungunt.

De vocatione quoq; Matthæi vtrum Marco & Lucæ qui dicunt Leui Alphæi, idẽ Matthæus cõgruat. Cap. 26.

Hinc ergo ſequitur Matthæus dicens, Et cum tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in te- Mat. 9.
lonio Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et F
ſurgẽs ſecutus eſt eum. Hoc Marcus ita narrat, eundem etiam ipſe ordinem tenens poſt illius paralytici ſani- Mar. 2.
tatem. Et egreſſus eſt, inquit, ad mare, omniſque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum præteriret, vidit Leui Alphæi ſedentem ad telonium, & ait illi. Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum. Nihil hic repugnat: ipſe eſt enim Matthęus, qui & Leui. Lucas etiam Luca 5.
poſt hoc eundem paralyticum ſanatum ita ſubiungit, Et poſt hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui ſedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus ſurgens, ſecutus eſt eum. Hinc autem probabilius videtur quòd hæc prætermiſſa recordando Matthęus commemorat: quia vtique ante illum ſermonem habitũ in monte credendũ eſt vocatum eſſe Matthæum. In eo quippe monte tunc Lucas commemorat Luca 6.
omnes duodecim ex pluribus diſcipulis electos, quos & Apoſtolos nominauit.

De conuiuio vbi obiectum eſt ei, quòd cum peccatoribus mãducaret, & quod non ieiunarẽt diſcipuli eius quod videtur alius alios dicere à quib⁹ obiectũ ſit & de ver

G *bus eorum responſisq́; domini vtrum Mattheus & Marcus Lucæ congruant.* Cap. 27.

Mat. 9. SEquitur itaque Matthæus & dicit, Et factum eſt diſcũbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius &c. vſque ad illud vbi ait, Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt,& ambo conſeruantur. Hic Matthæus non expreſsit in cuius domo diſcumbebat Ieſus cum publicanis & peccatoribus: vnde poſſet videri non hoc ex ordine ſubiunxiſſe, ſed quod alio tempore factum eſt, recordatus interpoſuiſſe, niſi Marcus & Lucas, qui hoc omnino ſimiliter narrant, manifeſtarent in domo Leui,hoc eſt Matthæi diſcubuiſſe Ieſum,& dicta illa omnia quæ ſequuntur. Ita enim Marcus hoc idẽ
Marci 2. dicit,eundem ordinem ſeruans, Et factum eſt, cum accumberet in domo illius,multi publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu. Cum ergo dicit, In domo illius: exprimit vtique illum de quo ſuperius loque-
Luca 5. batur, id eſt Leui. Sic & Lucas cum dixiſſet, Ait illi, Sequere me, & relictis omnibus ſurgens, ſecutus eſt eum:
Mat. 8. continuò ſubiecit, Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua,& erat turba multa publicanorum & a-
H liorum qui cum illis erant diſcumbentes. Manifeſtum eſt itaque in cuius domo iſta gerebãtur. Iam ipſa verba videamus vel quæ à domino dicta, vel quæ ab illo reſponſa ſunt: omnes iſti tres Euãgeliſtæ poſuerunt. Mat-
Mat. 9. thæus, Et videntes,inquit, Phariſæi, dicebant diſcipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter? Totidem penè verbis hoc ait & Mar-
Marci 2. cus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magiſter veſter? Prætermiſſum eſt ergo à Matthæo quod iſte addidit,& bibit. Sed quid ad rem, cum
Luc. 5. plena ſit ſententia inſinuans pariter conuiuantes? Lucas autem aliquanto differentius hoc videtur commemoraſſe. Et murmurabant, inquit, Phariſæi & Scribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Non vtiq; magiſtrum eorum volens illic intelligi, ſed ſimul omnibus & ipſi & diſcipulis eius hoc obiectum inſinuans: non tantùm ei dictum, ſed illis, quod & de ipſo & de illis acciperetur, Nam vtique & ipſe Lucas ita dicit dominum reſpondiſſe, Non veni vocare iuſtos,ſed peccatores in pœnitentiam. Quod non eis reſpondiſſet, niſi
I quod dixerant, manducatis & bibitis, ad ipſum maxime pertineret. Propterea etiam Matthæus & Marcus de illo diſcipulis eius hoc obiectum eſſe narrarunt: quia & cum de diſcipulis dicebatur, magiſtro magis obiiciebatur, quem ſectando imitabantur. Vna ergo ſentẽtia eſt, & tanto melius inſinuata, quãto quibuſdam verbis manente veritate variata. Item quod Matthæus refert do-
Mat. 9. minum reſpondiſſe, Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Euntes autem dicite quid eſt, Mi-
Oſee. 6. ſericordiam volo,& nõ ſacrificium, Non enim veni vo-
Marci 2. care iuſtos,ſed peccatores. Marcus quoq; & Lucas eiſdẽ penè verbis eandem ſententiã tenuerunt, niſi quòd ambo non interponunt illud ex propheta teſtimoniũ. Mi-
Oſee. 6. ſericordiam volo quàm ſacrificium. Lucas autem cum
Luca 5. dixiſſet. Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores: addidit, in pœnitentiam: quod ad explanandam ſentẽtiam valet, ne quiſquam peccatores ob hoc ipſum quòd peccatores ſunt, diligi arbitretur à Chriſto: cum & illa ſimilitudo de ægrotis bene intimet quid velit deus vocando peccatores, tãquam medicus ægrotos, vtique vt ab iniquitate tãquam ab ægritudine ſalui fiant: quod fit
Mat. 9. per pœnitentiam. Item quod dicit Matthæus, Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis, dicentes, Quare nos K
& Phariſæi ieiunamus frequenter? Marcus ſimiliter in- Marci 2.
tulit, dicens, Et erant diſcipuli Ioannis & Phariſæi ieiunantes, & veniunt & dicunt illi, Cur diſcipuli Ioannis & phariſæorum ieiunant, tui autem diſcipuli non ieiunant: niſi quod iſte putari poteſt addidiſſe, Phariſæos, quòd ſimul cum diſcipulis Ioannis hoc dixerunt, cum Matthęus tantùm diſcipulos Ioannis hoc dixiſſe perhibeat. Sed verba ipſa quæ illos dixiſſe apud Marcum legitur, magis indicant alios hoc dixiſſe de aliis: id eſt, conuiuas qui aderant veniſſe ad Ieſum, quia ieiunabãt diſcipuli Ioannis & Phariſæi, & hoc ei de illis dixiſſe: vt quod ait veniunt, non de ipſis dixerit de quibus interpoſuerat, Et erant diſcipuli Ioannis & Phariſæi ieiunantes: ſed cum iſti eſſent ieiunantes, veniunt illi quos hoc mouet,& dicunt illi, Cur diſcipuli Ioannis & Phariſæorum ieiunant, tui autem non ieiunant? Quod Lu- Luca 5.
cas euidentius expreſsit, ita hoc idem intimans, cum dixiſſet quid eis reſponderit dominus de vocatione peccatorum, tanquam ægrotorum. At illi, inquit, dixerunt ad eum, Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorum, tui autem edunt & bibunt? Ergo & hic, ſicut Marcus, alios L
de aliis hoc dixiſſe narrauit. Vnde ergo Matthæus, Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis dicentes, Mat. 9.
Quare nos & Phariſæi ieiunamus? niſi quia & ipſi aderant,& omnes certatim, vt quiſque poterat, hoc obiecerunt. Quorum ſententia diuerſo loquendi modo, ſed tamen à veritate non alieno, à tribus Euangeliſtis inſinuata eſt. Item illud de ſponſi filiis, quia non ieiunabũt
quandiu cum eis eſt ſponſus ſimiliter interpoſuerunt Ibidem.
Matthæus & Marcus, niſi quòd Marcus filios nuptiarũ Mar. 2.
appellauit, quos ille ſponſi: quod ad rem nihil intereſt. Filios quippe nuptiarum non tantùm ſponſi, ſed etiam ſponſæ intelligimus. Eadem ergo eſt aperta ſententia, non altera aduerſa. Lucas autem non ait, Nunquid poſſunt filij ſponſi ieiunare, ſed ait, Nunquid poteſtis filios ſponſi, quandiu cum illis eſt ſponſus facere ieiunare? In quo & ipſe ad aliud quiddam inſinuandum, eandẽ ſententiam eleganter aperuit. Sic enim intelligitur eoſdem ipſos qui loquebãtur fuiſſe facturos, vt lugentes ieiunarent filij ſponſi, quoniam ipſi eſſent ſponſum occiſuri. Quod autem dixit Matthæus, lugere: hoc Marcus & Lu-
cas, ieiunare: quia & illi poſtea tunc ieiunabunt ait, non M
tunc lugebunt. Verùm illo verbo ſignificauit de tali ieiunio dominum locutum, quod pertinet ad humilitatẽ tribulationis: vt illud alterum, quod pertinet ad gaudiũ mentis, in ſpiritalia ſuſpenſæ, atq; ob hoc alienatæ quodammodo à corporalibus cibis, poſterioribus ſimilitudinibus dominus ſignificaſſe intelligatur, de panno nouo, & vino nouo: id oſtendens quòd animalibus atque carnalibus circa corpus occupatis, & ob hoc veterẽ adhuc ſenſum trahẽtibus, hoc genus ieiunij non cõgruat, quas ſimilitudines & alij duo ſimiliter explicarunt. Iam enim ſatis in promptu eſt, nihil eſſe contrarium, ſi quis alius dicit quod alius prætermittit, ſeu verbi, ſeu rei: dũ vel ab eadem ſententia non recedatur, vel quæ fortè ab alio ponitur, alij non aduerſetur.

De filia archiſynagogi reſuſcitata, & muliere quæ tetigit fimbriã veſtimenti eius, vtrum ordo quo dicta ſunt nihil cuiquã eorũ aduerſetur à quib⁹ dicta ſunt, & maximè de verbis ipſius archiſynagogi quib⁹ rogauit dominũ. Cap. 28.

SEquitur deinde Matthæus adhuc tẽporum ordinẽ ſeruans. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus acceſsit & adorabat eũ dicens, Filia mea modo

defuncta

A defuncta eſt,ſed veni impone manum tuam ſuper eam,
& viuet &c. vſque ad illud vbi ait, Et ſurrexit puella, &
exiit fama hæc in vniuerſam terram illam. Dicunt hoc
& alij duo Marcus, & Lucas, ſed ab iſto ordine iam re-
cedunt. Alibi enim hoc recordantur,atque inſerunt : id
eſt eo loco vbi redit transfretando à regione Geraſe-
norum, poſt expulſa & in porcos permiſſa dæmonia.
Marci 5. Nam hoc Marcus ita coniungit poſt illud apud Gera-
ſenos factum. Et cum tranſcendiſſet,inquit,Ieſus in na-
ui rurſus trans fretum , conuenit turba multa ad illum,
& erat circa mare . Et venit quidam de archiſynagogis,
nomine Iairus,& videns eum procidit ad pedes eius:&
cætera . Ac per hoc intelligendum eſt , hoc quidem de
archiſynagogi filia factum eſſe , cum tranſcendiſſet Ie-
ſus in naui rurſus transfretum,ſed quanto pòſt,non ap-
paret . Niſi enim fuiſſet interuallum, non eſſet quando
Mat. 9. fieret quomodo narrauit Matthæus in conuiuio do-
mus ſuæ:tanquam de alio quippe narrauit,more Euan-
geliſtarum, quod de ſe hac domo ſua geſtum erat, poſt
quod factum nihil aliud continuò ſequitur quàm hoc
de archiſynagogi filia. Sic enim ipſe contexit , vt ipſe
tranſitus apertè indicet hoc conſequenter narrari,quod
B & conſequenter factum eſt : quandoquidem cum ſu-
perius commemoraſſet quæ de panno nouo & de vi-
no nouo Ieſus dixerit , continuò ſubiecit : Hæc illo lo-
quente ad eos , ecce princeps vnus acceſsit . Ac per hoc
ſi hæc illo loquẽte acceſsit, nihil aliud factorum dicto-
rumq; eius interpoſitum eſt. In narratione autem Mar-
ci patet locus vbi interponi alia potuerint , ſicut iam o-
ſtendimus. Similiter & Lucas cum poſt narratum apud
Geraſenos miraculum tranſiit ad narrandum de ar-
cihſynagogi filia,non ſic tranſiit vt renitatur Matthæo,
qui poſt illa de panno & vino ſimilitudines hoc geſtũ
eſſe demonſtrat dicendo : Hæc illo loquente. Iſte quip-
pe cum terminaſſet quod apud Geraſenos factum nar-
Luca 8. rauerat , hoc modo tranſiit in aliud : Factum eſt autem
inquit, cum rediiſſet Ieſus , excepit illum turba : Erant
enim omnes expectantes eum . Et ecce vir cui nomen
Iairus , & ipſe princeps ſynagogæ erat,& cecidit ad pe-
de Ieſu &c . Et ſic intelligitur quòd turba quidem illa
continuo exceperit dominum,quippe quem rediturum
expectabat. Quod verò adiunxit:Et ecce vir cui nomen
Iairus non continuo factum accipiendum eſt,ſed prius
Mat. 9. illud de conuiuio publicanorum : ſicut narrat Matthæ-
C us:Cui rei ſic coniũgit hoc , vt non poſsit aliud factum
conſequenter intelligi . In hac ergo narratione , quam
nunc conſiderandam ſuſcepimus , de illa quidem quæ
fluxum ſanguinis patiebatur , omnes iſti tres Euange-
liſtæ ſicut vlla quæſtione concordant. Neque enim in-
tereſt ad rei veritatem,quod ab alio aliquid tacitum, ab
Mar. 5. alio dicitur : nec quòd Marcus dicit, Quis tetigit veſti-
Luca 8. menta mea:Et Lucas,Quis me tetigit ? Alter enim dixit
vſitatè,alter propriè, eandem tamen vterq; ſententiam.
Nam vſitatius dicimus , conſcindis me:quàm conſcin-
dis veſtimenta mea:cum tamen in aperto ſit quid veli-
Mat. 9. mus intelligi , At vero cum Matthæus archiſynagogũ,
non morituram vel morientem vel in extremo vitæ
poſitam filiam ſuam narrat domino nunciaſſe, ſed om-
nino defunctam:illi autem duo morti iam proximam,
Mar. 5. nondum tamen mortuam , vſqueadeo , vt dicant ve-
Luca 8. niſſe poſtea qui mortuam nunciarent , & ob hoc iam
non debere vexare magiſtrum : tanquam ſic veniret, vt
manum imponendo mori non ſineret, non vt qui poſ-
ſet mortuam ſuſcitare . Conſiderandum eſt ne repu-
gnare videatur , & intelligendum eſt , breuitatis cauſa

Matthęum hoc potius dicere voluiſſe rogatum eſſe do- D
minum vt faceret, quod eum feciſſe manifeſtum eſt, vt
ſcilicet mortuam ſuſcitaret . attendit enim non verba
patris de filia ſua,ſed quod eſt potiſsimum voluntatem:
& talia verba poſuit, qualis voluntas erat . Ita enim de-
ſperauerat , vt potius eam vellet reuiuiſcere , non cre-
dens viuã poſſe inueniri , quem morientem reliquerat.
Duo itaque poſuerũt quid dixerit Iairus:Matthæus au-
tem quid voluerit atque cogitauerit . Vtrunque ergo
petitum eſt à domino , vt vel morientem ſaluam face-
ret , vel mortuam ſuſcitarèt . Sed cum inſtituiſſet Mat-
thæus totum breuiter dicere,hoc inſinuauit patrem ro-
gantem dixiſſe , quod & ipſum certum eſt voluiſſe , &
Chriſtum feciſſe . Sanè ſi illi duo vel quiſquam eorum,
patrem ipſum commemoraſſet dixiſſe,quod ſui de do-
mo venientes dixerant , vt iam non vexaretur Ieſus,
quòd puella mortua fuiſſet,repugnarent eius cogitatio-
ni verba quæ poſuit Matthæus . Nunc verò & illud ſuis
nunciantibus , & prohibentibus ne iam magiſter veni-
ret , non legitur quòd ille conſenſerit . Ac per hoc & il-
lud quòd ei dominus ait, Noli timere,crede tantùm, & *Mar. 5.*
ſalua erit : non diffidentem reprehendit , ſed creden- *Luca 8.*
tem robuſtius confirmauit . Talis quippe in illo fides *Mar. 9.*
erat, qualis & in illo qui ait . Credo domine , adiuua E
incredulitatem meam. Quæ cum ita ſint,per huiuſmo-
di Euangeliſtarum locutiones varias , ſed non contra-
rias , rem planè vtiliſsimam diſcimus , & pernceſſa-
riam : nihil in cuiuſque verbis nos debere inſpicere,ni-
ſi voluntatem cui debent verba ſeruire : nec mentiri
quenquam, ſi aliis verbis dixerit quid ille voluerit , cu-
ius verba non dicit : neque miſeri aucupes vocum, api-
cibus quodammodo literarum putent ligandam eſ-
ſe veritatem , cum vtique non in verbis tantùm , ſed e-
tiam in cæteris omnibus ſignis animorum non ſit niſi
ipſe animus inquirendus. Quod autem nonnulli codi-
ces habent ſecundum Matthæum , Non enim mortua *Mat. 9.*
eſt mulier, ſed dormit:cum eam Marcus & Lucas duo- *Mar. 5.*
decim annorum puellam fuiſſe teſtentur , intelligas *Eſaiæ 8.*
Hebræo more locutum eſſe Matthæum . Nam & aliis
ſcripturarum locis hoc inuenitur , non eas tantùm quæ
virum paſſæ fuerant , ſed omnino fœminas etiam inta-
ctas atque integras , mulieres appellari : ſicut de ipſa
Eua ſcriptum eſt , Formauit eam in mulierem . Et illud *Geneſ. 2.*
in libro Numerorum , vbi iubentur cuſtodiri mulieres *Nume. 31.*
quæ neſcierunt cubile maſculi:id eſt, virgines ne inter-
ficiantur. Qua locutione etiam Paulus ipſum Chriſtum F
ait factum ex muliere . Hoc enim melius intelligimus *Galat. 4.*
quàm vt illam duodecim annorum iam nuptam vel vi-
rum expertam fuiſſe credamus.

De duobus cæcis & muto dæmonio, quæ ſolus Matthæus dicit. Cap. 29

SEquitur ergo Matthæus & dicit , Et tranſeunte in- *Mat. 9.*
de Ieſu, ſecuti ſunt eum duo cæci , clamantes & di-
centes, Miſerere noſtri fili Dauid:& c. vſque ad illud
vbi ait, Phariſæi autem dicebãt,In principe dęmoniorũ
eiicit dæmones . Hoc de duobus cæcis & de muto dæ- *Mar. 10.*
monio ſol⁹ Matthæus ponit. Illi enim duo cæci de qui-
bus & alij narrant,non ſunt iſti, ſed tamẽ ſimile factum *Luca 18.*
eſt:ita vt ſi ipſe Matthæus non etiam illius facti memi- *Mat. 20.*
niſſet,poſſet putari, hoc quod nunc narrat,dictum fuiſ-
ſe etiam ab aliis duobus . Quod commendare memo-
riæ diligẽter debemus,eſſe quædam facta : ſimilia quod
probatur , cum idem ipſe Euangeliſta vtrunque com-
memorat:vt ſiquando talia ſingula apud ſingulos inue-
nerimus, atque in eis contrarium, quod ſolui nó poſsit:

G occurrat nobis non hoc eſſe factum, ſed aliud ſimile,
vel ſimiliter factum.

Vbi turbarum miſertus miſit diſcipulos ſuos dans eis poteſtatem ſanitatũ præſtandarum, & eis multa mandauit ordinans quemadmodum viuerent, vbi quærẽdum eſt quomodo Matthæus Marco & Lucæ cõgruat, maximè de virga quem ſecundum Matthæũ dicit non ferendam, ſecundum Marcum autem ſolam ferẽdam, & de habitu calciamentorum atque veſtium. Cap 30.

SAnè deinceps non apparet ordo rerum geſtarum.
Nam poſt hæc duo facta, de cæcis & muto dæmo-
Mat. 9. nio, ita ſequitur, Et circumibat Ieſus ciuitates om-
nes & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicãs
Euangelium regni, & curans omnem langnorẽ, & om-
nem infirmitatem. Videns autẽ turbas miſertus eſt eis,
qui erant vexati, & iacentes ſicut oues non habentes pa-
ſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis, Meſsis quidem mul-
ta, operarij autem pauci. Rogate ergo dominũ meſsis,
Mat. 10. vt mittat operarios in meſſem ſuam. Et cõuocatis duo-
decim diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatẽ ſpirituũ im-
mundorum: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Amen di-
co vobis, non perdet mercedem ſuam. In hoc toto lo-
H co, quem nunc commemorauimus, multa monuit di-
ſcipulos ſuos, ſed vtrum eum ex ordine Matthæus ſub-
iunxerit, an ei ordo narrandi recordatio ſua fuerit, ſi-
cut dictum eſt, non apparet. Hunc locum breuiter vi-
detur perſtrinxiſſe Marcus, & eum ſic ingreſſus eſt, di-
Marci 6. cens, Et circumibat caſtella in circuitu docens: & con-
uocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat
illis poteſtatem ſpirituum immundorum: & vſque ab
illud vbi ait, Excutite puluerem de pedibus veſtris in
teſtimonium illis. Sed antequam hoc narraret Marcus,
prius poſt reſuſcitatam filiam archiſynagogi, illud nar-
rauit, vbi dominum in patria ſua mirabantur, vnde illi
eſſet tanta ſapientia & virtutes cum eius cognationem
noſſent: quod Matthæus poſt admonitionem iſtam di-
Mat. 13. ſcipulorum, & poſt alia multa commemorat, Itaque in-
certum eſt, vtrum hoc quod agitur in eius patria Mat-
thæus omiſſum reuocauerit, an Marcus recordatũ an-
ticipauerit: quisnam eorum ordinem rei geſtæ, & quis
Lucæ 9. recordationis ſuæ tenuerit. Lucas autem continuò poſt
reſurrectionem filiæ Iairi, ſubiungit hoc loco de pote-
ſtate & admonitione diſcipulorum tam breuiter ſanè
Marci 6. quàm Marcus: neque ipſe ita, vt hoc ſequi etiam in re-
rum geſtarum ordine appareat. In nominibus ergo di-
Lucæ 6. ſcipulorum, Lucas, qui eos alio loco nominat, cũ prius
Mat. 10. eliguntur in monte, à Matthæo nõ diſcrepat, niſi in no-
mine Iudæ Iacobi: quem Matthæus Thadæum appellat,
nonnulli autem codices habent Lebbeum. Quis autem
vnquam prohibuerit duobus vel tribus nominibus ho-
minem vnum vocari? Solet item quæri, quomodo Mat
Ibidem. thæus & Lucas commemorauerint dixiſſe dominũ di-
Lucæ 9. ſcipulis, vt nec virgam ferrent, cum dicat Marcus, Et
Marci 6. præcepit eis ne quid tollerent in via, niſi virgam tan-
tum. Et ſequatur etiam ipſe, Non peram, non panem,
neque in zona æs, vt oſtendat in eodẽ loco verſari nar-
rationem ſuam, in quo & illorum, qui dixerunt, nec vir-
gam ferendam. Quod ita ſoluitur, vt intelligamus ſub
alia ſignificatione dictam virgam quæ ſecundum Mar-
cum ferenda eſt: & ſub alia illam quæ ſecundum Mat-
thæum & Lucam non eſt ferenda: ſicut ſub alia ſignifi-
Iacobi 1. catione intelligitur tentatio, de qua dictum eſt, Deus
Deute. 13. neminem tentat: & ſub alia de qua dictum eſt, Tentat
vos dominus deus veſter, vt ſciat ſi diligitis eum. Illa
ſeductionis eſt, hæc probationis. Sicut iudicium aliter
accipitur de quo dictum eſt, Qui bene fecerunt, in re- K
ſurrectionem vitæ: qui male fecerunt, in reſurrectio- Ioan. 5.
nem iudicij: & aliter, de quo dictũ eſt, Iudica me deus, Pſal. 42.
& diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. Illud
enim iudicium damnationis eſt, hoc diſcretionis. Et
multa alia ſint verba, quæ non habent vnam ſignifica-
tionem ſed diuerſis locis congruenter poſita, diuerſo
modo intelliguntur, & aliquando cum expoſitione di-
cuntur: vt eſt illud. Nolite pueri effici ſenſibus, ſed ma- 1. Cor. 14.
litia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Hoc enim
breuiter clauſa ſententia dici potuit, Nolite eſſe pueri,
ſed eſtote pueri. Et illud, Si quis putat ſe ſapientem eſſe 1. Cor. 3.
in vobis, in hoc ſeculo ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Quid e-
nim aliud dixit, quàm non ſit ſapiens, vt ſit ſapiens? Ali-
quando autem clauſæ ita dicuntur, vt exerceant inqui-
rentem: vt eſt quod ait ad Galatas, Inuicem onera ve- Galat. 6.
ſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Qui enim
putat ſe eſſe aliquid cum nihil ſit, ſeipſum ſeducit. Opus
autem ſuum probet vnuſquiſque, & tunc in ſemetipſo
habebit gloriam, & non in altero. Vnuſquiſque enim
proprium onus portabit. Niſi oneris nomen ſub diuer-
ſis ſignificationibus acceperis, proculdubio putabis eũ-
dem ſibi in loquendo eſſe contrarium, & hoc in vna L
ſententia tam vicinè poſitis verbis. Qui cum paulò an-
tè diceret, Alter alterius onera portate: poſtea dixit,
Vnuſquiſque proprium onus portabit. Sed alia ſunt o-
nera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis
deo de actibus noſtris. Illa cũ fratribus ſuſtinẽda com-
municantur, hæc propria ab vnoquoque portantur. Ita
& virga intelligitur ſpiritaliter, de qua dicebat apoſto- 1. Cor. 4.
les, In virga veniam ad vos: & corporaliter, qua vtimur
ſiue ad equum ſiue ad aliquid aliud opus fuerit, vt in-
terim omittam & alias huius nominis figuratas ſigni-
ficationes. Vtrunque ergo accipiendum eſt à domino
Apoſtolis dictum, & vt nec virgam ferrent, & non niſi
virgam ferrent. Cum enim ſecundum Matthæum di- Mat. 10.
ceret eis, Nolite poſsidere aurum, neque argentum, ne-
que pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque
duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam: conti-
nuò ſubiecit, Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Vn-
de ſatis oſtendit, cur eos hæc poſsidere ac ferre nolue-
rit: non quòd neceſſaria non ſint ſuſtentationi huius
vitæ, ſed quia ſic eos mittebat vt eis hæc deberi demon-
ſtraret ab illis ipſis quibus euangelium credentibus an-
nunciarent: tanquam ſtipendia militantibus, tanquam M
fructum vineæ plantatoribus, tãquam lac gregis paſto- 1. Cor. 9.
ribus. Vnde Paulus dicit, Quis militat ſuis ſtipẽdiis vn-
quam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?
Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non percipit?
Hinc enim loquebatur de iis quæ neceſſaria ſunt præ-
dicatoribus Euangelij, vnde paulò pòſt dicit, Si nos vo-
bis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi veſtra car-
nalia metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participant, 2. Theſſ. 3.
nonne magis nos? Sed nõ ſumus vſi hac poteſtate. Vn-
de apparet hæc non ita præcepiſſe dominum tanquam
Euangeliſtæ viuere aliunde non debeãt quàm eis præ-
bentibus quibus annunciant Euangelium. Alioquin De opere
contra hoc præceptum fecit idem Apoſtolus, qui vi- monacho-
ctum de manuum ſuarum laboribus tranſigebat, ne rum c. 6.
cuiquam grauis eſſet: ſed poteſtatem dediſſe in qua ſci- Mar. 10.
rent ſibi iſta deberi. Cum autem à domino aliquid im-
peratur, niſi fiat inobedientiæ culpa eſt: cum autem po-
teſtas datur, licet cuique non vti, & tanquam de ſuo
iure recedere. Hæc ergo dominus loquens diſcipu-
lis, id agebat quod iſte apoſtolus paulò pòſt apertius

ita

A ita explicat, Neſcitis quoniam qui in templo operantur,
1. Cor. 9. quæ de templo ſunt edunt. Qui altari deſeruiũt, altario
compatiuntur. Sic & dominus ordinauit iis qui Euan-
gelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autẽ nul-
lius horum vſus ſum. Cum itaq; dicit ita dominum or-
dinaſſe, ſe autem vſum non eſſe, vtique oſtendit vtendi
poteſtatem datã, non impoſitam ſeruiendi neceſsitatẽ.
Hoc ergo ordinans dominus quod eum ordinaſſe di-
cit Apoſtolus, qui Euangelium annunciant, de Euange-
lio viuere: illa Apoſtolis loquebatur, vt ſecuri nõ poſsi-
derent neq; portarent huic vitæ neceſſaria, nec magna,
nec minima. Ideo poſuit, nec virgam. oſtendens à fide-
Mat. 10. libus ſuis omnia deberi miniſtris ſuis, nulla ſuperflua
Luc. 9. requirẽtibus. Ac per hoc addendo, Dignus eſt enim o-
perarius cibo ſuo: prorſus aperuit & illuſtrauit vnde &
Mar. 6. quare hæc omnia loqueretur. Hanc ergo poteſtatẽ vir-
gæ nomine ſignificauit, cum dixit, ne quid tolerent in
via niſi virgam tantùm. Potuit enim etiam ſic breuiter
dici, nihil neceſſariorum vobiſcum feratis, nec virgam
niſi virgam tantùm: vt illud quod dictum eſt, nec vir-
gam: intelligatur, nec minimas quidem res. Quod verò
adiunctum eſt, Niſi virgam tãtum: intelligatur, quia per
B poteſtatem à domino acceptã (quę virgę nomine ſigni-
ficata eſt) etiam quæ non portantur nõ deerunt. Vtrun-
que ergo dominus dixit, ſed quia non vtrunque vnus
euãgeliſta commemorauit, putatur ille qui virgam ſub
alia ſignificatione poſitam tollendam dixit, ei qui vir-
gam rurſus aliud ſignificantem non tollẽdam dixit, eſſe
contrarius: ſed iam ratione reddita non putetur. Sic &
Mat. 10. calciamenta cũ dicit Matthæus in via non eſſe portan-
da curam prohibet, qua ideo portanda cogitantur, vt
non deſint. Huc & de duabus tunicis intelligendũ eſt,
ne quiſquam eorum præter eam quam eſſet indutus a-
liam portandam putaret, ſolicitus ne opus eſſet, cum ex
illa poteſtate poſſet accipere. Proinde Marcus dicendo
Mar. 6. calciari eos ſandalis vel ſoleis, aliquid hoc calciamen-
tum myſticę ſignificationis habere admonet, vt pes ne-
que tectus ſit neque nudus ad terram: id eſt, nec occul-
tetur Euangelium nec terrenis commodis innitatur. Et
quòd non portari vel haberi duas tunicas, ſed expreſ-
ſius indui prohibet dicens: & ne induerentur duabus
tunicis, quid eos monet, non niſi dupliciter, ſed ſimpli-
citer ambulare? Ita dominum omnia dixiſſe nullo mo-
C do dubitandum eſt partim propriè, partim figurate: ſed
Euangeliſtas, alia iſtum alia illum inſeruiſſe ſcriptis ſuis,
quędam verò eadem vel duos vel tres eorum quoſlibet,
vel omnes quatuor poſuiſſe, nec ſic tamen omnia eſſe
conſcripta, quæ ab illo ſeu dicta ſeu facta ſunt. Quiſ-
Mat. 6. quis autem putat non potuiſſe dominũ in vno ſermo-
ne quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia,
cætera ei⁹ inſpiciat, & videbit quàm hoc temerè atq; in-
eruditè arbitretur. Poteſt enim iſte, vt vnum aliquid di-
cam quod animo interim occurrit, quoniam monet vt
nõ ſciat ſiniſtra quid faciat dextera & ipſis eleemoſynis,
& quicquid illic aliud præcipitur, figuratè accipiẽdum
putare. Sanè rurſus admoneo, quod oportet meminiſ-
ſe lectorem, ne tali admonitione ſæpiſsime indigeat, a-
liis atque aliis ſermonum ſuorum locis dominum mul-
ta iteraſſe quæ alibi iam dixerat: ne forte ipſorum loco-
rum ordo, cum vel ex alio Euangeliſta non conuene-
rit alicui eorum, hinc putet eſſe cõtrarium: cum intelli-
gere debeat iterũ alibi dici, quod iam alibi dictum erat:
nec tantùm de dictis, verum etiam de factis obſeruari
debere. Nihil enim prohibet hoc idem iterum factum
credere. Calumniari autem Euangelio, dum non cre-
dit iterum factum, quod iterum fieri non potuiſſe ne- D
mo conuincit, ſacrilegæ vanitatis eſt.

*Vbi Ioannes Baptiſta miſit ad Ieſum de carcere di-
ſcipulos ſuos, quod Matthæus & Lucas dicunt.*
Cap. 31.

SEquitur Matthæus & dicit, Et factum eſt, cum con- Mat. 11.
ſummaſſet Ieſus præcipiẽs duodecim diſcipulis ſuis,
tranſiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus
eorum. Ioannes autem cum audiſſet in vinculis ope-
ra Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis, ait illi, Tu
es qui venturus, an alium expectamus &c. vſque ad
illud vbi ait, Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis. Hunc
totum locum de Ioanne baptiſta, quòd miſerit ad Ie-
ſum, & cuiuſmodi reſpõſum acceperint illi quos miſit,
& quicquid poſt eorum abſceſſum de Ioanne dominus
dixit, interponit & Lucas non quidem ipſo ordine, Luc. 7.
ſed quis eorum recordationis ſuæ, quis rerum ipſarum
hic ordinem teneat, non apparet.

*Vbi exprobrauit ciuitatibus quòd non agerent pœ-
nitentiam, quod & Lucas dicit Vbi quærendum eſt quemadmodum illi Matthæus ipſo or-
dine congruat.* *Cap.* 32.

SEquitur Matthæus, & dicit: Tunc cœpit exprobra- E
re ciuitatibus in quibus factæ ſunt plurimæ virtu- Mat. 11.
tes eius, quia non egiſſent pœnitentiam: & cætera vſq;
ad illud vbi ait: Terræ Sodomorum remiſsius erit in
die iudicij, quàm tibi. Etiam hoc commemorat Lu- Luc. 10.
cas, continuato cuidam ſermoni domini, etiam hæc
ex ipſius ore coniungens: vnde magis videtur ipſe hoc
ordine illa commemorare, quo à domino dicta ſunt.
Matthæus autem ſuæ recordationis ordinem tenuiſſe:
aut ſi illud quod idẽ Matthæus ait, Tunc cœpit expro-
brare ciuitatibus: ſic accipiendum putatur, vt punctum
ipſum tẽporis voluiſſe credatur exprimere in eo quod
dictum eſt, tunc: nõ autem ipſum tempus aliquanto la-
tius quo hæc multa gerebantur & dicebantur: quiſquis
hoc credit, credat etiam hoc eſſe bis dictum. Cum enim
& apud vnum Euangeliſtam inueniantur quædam quæ
bis dixerit dominus: ſicut & apud eundem Lucam de Luc. 9 &
non tollenda pera in via & ſimiliter cæteris duobus lo- 10.
cis dictum à domino inuenitur: quid mirum ſi & ali-
quid aliud bis dictum ſingillatim à ſingulis dicitur eo-
dem ordine quo dictum eſt? Et ideo dinerſus ordo ap-
paret in ſingulis, quia & tunc quando ille, & tunc quan- F
do iſte commemorat dictum eſt.

*Vbi vocauit ad tollendum iugum & ſarcinam ſuam,
quemadmodum Matthæus à Luca non diſcrepet in
narrandi ordine.* *Cap.* 33.

SEquitur Matthæus. In illo tempore reſpondens Ie- Mat. 11.
ſus dixit: Confiteor tibi domine pater cœli & ter-
ræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudenti-
bus: & cætera vſqite ad illud vbi ait: Iugum enim meum
ſuaue eſt, & onus meum leue. Huius loci & Lucas me- Luc. 10.
minit, ſed ex parte. Non dicit enim ipſe, Venite ad me
omnes qui laboratis: & alia quæ ſequũtur. Semel autem
hoc dictum à domino, ſed Lucam nõ tantùm quod di-
ctum eſt commemoraſſe, credibile eſt. Matthæus enim
dicit: In illo tempore reſpondens Ieſus dixit: poſteaquã
exprobrauit ciuitatibus: Lucas autem poſt illam expro-
brationem ciuitatum interponit quædam, non tamen
multa: atque hoc ita ſubiungit. In ipſa hora exultauit in
ſpiritu ſancto, & dixit. Vnde etiam ſi Matthæus non in
illo tempore diceret, ſed in ipſa hora, tam pauca ioter-
ponit Lucas in medio, vt etiam eadem hora dictum nõ
abſurde videatur.

G *Vbi diſcipuli ſpicas vellentes manducauerunt, quemadmodum inter ſe congruant Matthæus, Marcus & Lucas in narrandi ordine.* *Cap.* 34.

Mat. 12. SEquitur Matthæus & dicit, In illo tempore abiit Ieſus ſabbato per ſata, diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas & manducare: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Dominus eſt enim filius hominis etiam ſabbati. Hoc quoq; ſine vlla repugnãtiæ quæſtio- Marci 2. ne cõmemoratur & à Marco & à Luca, ſed illi non di- Luc. 6. cunt, In illo tempore. Vnde fortaſsis magis Matthæus rei geſtæ hic ordinẽ tenuit, illi autẽ recordationis ſuæ, niſi latius accipiatur quod dictum eſt, in illo tempore: id eſt, in quo hæc multa & diuerſa gerebantur.

De illo qui manum aridam cùm haberet, ſabbato curatus eſt, quemadmodum narratio Matthæi concordet cum Marco & Luca, vel rerum ordine, vel domini & Iudæorum verbis. *Cap.* 35.

Mat. 12. SEquitur ergo Matthæus ita narrans, Et cum inde tranſiſſet, venit in ſynagogam eorum, Et ecce homo manum habens aridam: &c. vſq; ad illud vbi Marci 3. ait, Et reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. De iſto ſanato Luc. 6. qui manũ habebat aridam, etiã Marcus & Lucas non H tacent. Poſſet autem putari eo die factum & de ſpicis & de iſto ſanato, quoniam & ſabbatum hic commemoratur, niſi Lucas aperuiſſet alio ſabbato factum eſſe de ſanitate aridæ manus, proinde quod ait Matthæus, Et cũ inde tranſiſſet, venit in ſynagogam eorum: non quidem venit niſi cum inde tranſiſſet. Sed poſt quot dies in ſynagogam eorum venerit, poſteaquã per ſegetem illam tranſiuit, an recte continuoq; illuc ierit non expreſſum eſt. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio ſabbato huius manũ ſanatam. Sed poteſt mouere, quomodo Matthæus dixerit quòd ipſi interrogauerint Mat. 12. dominũ, Si licet ſabbato curare volentes inuenire accuſandi occaſionem: ipſe vero illis de oue propoſuerit ſimilitudinem dicens, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Quanto melior eſt homo oue? Itaque licet ſabbatis benefacere, Cum Marcus Marci 3. & Lucas illos potius à domino interrogatos eſſe perhi- Luc. 6. beant, Licet ſabbato benefacere an male, animam ſaluam facere an perdere? Itaque intelligendum eſt quòd Marci 3. illi prius interrogauerint dominum, Si licet ſabbato I curare. Deinde quòd intelligens cogitationes eorum, aditum accuſandi quærentium, conſtituerit in medio eorum illum quem fuerat ſanaturus, & interrogauerit quæ Marcus & Lucas eum interrogaſſe commemorãt, Ac tunc illis tacentibus propoſuiſſe ſimilitudinem de oue, concluſiſſéque quòd liceat ſabbato benefacere. Poſtremo circumſpectis eis cum ira, ſicut Marcus dicit, contriſtatum ſuper cæcitate cordis eorum dixiſſe homini, Extende manum tuam.

Conſiderandum, vtrum ab iſto cui arida manus ſanata eſt, ita digrediantur hi Euangeliſtæ tres, vt in nullo ſibi aduerſentur ipſo narrationis ordine. *Cap.* 36.

Mat. 12. SEquitur Matthæus ita contexens narrationẽ ſuam, Exeuntes autem Phariſæi conſilium faciebant aduerſus eum, quomodo eum perderent: Ieſus autem ſciens receſsit inde, & ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos omnes. Et præcepit eis ne manifeſtum eum facerẽt, vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophe- Eſa. 42. tam dicentem: & cætera, vſque ad illud quod ait, Et in nomine eius gentes ſperabunt. Hoc ſolus iſte commemorat, illi duo in alia perrexerunt. Ordinem ſanè rei geſtæ videtur Marcus aliquantulum tenuiſſe, qui dicit Ieſum cognita maligna aduerſum ſe diſpoſitione Iu- K dæorum, ſeceſsiſſe ad mare cũ diſcipulis ſuis, & ad eum Mar. 3. turbas confluxiſſe, & ſanaſſe eum plurimos. Vnde autem cœperit in aliud ire, non quòd ordinem ſequeretur, vix apparet: vtrum vbi dicit conueniſſe ad eum turbas potuit enim hoc iam & alio tempore, an vbi dicit, Aſcendit in montem. Quod & Lucas videtur comme- Luc. 11. moraſſe dicens, Factum eſt autem in illis diebus, exiit in montem orare. Dicendo enim, In illis diebus ſatis oſtendit non continuo factum.

De muto & cæco qui dæmonium habebat, quomodo Matthæus Lucáſque conſentiant. *Cap.* 37.

MAtthæus ergo ſequitur & dicit. Tunc oblatus eſt Mat. 12. ei dæmonium habens cæcus & mutus, & curauit eũ ita vt loqueretur & videret, Hoc nõ iſto ordine, ſed poſt alia multa Lucas commemorat, & mutum di- Luc. 11. cit tantum non etiam cæcum, ſed non ex eo quòd aliquid tacet, ideo de alio dicere putandus eſt. Ea enim ſequentia etiam ipſe contexit, quæ Matthæus.

Vbi ei dictum eſt quod in Beelzebub eiicit dæmonia, quicquid ex ipſa occaſione locutus eſt de blaſphemia aduerſus ſpiritum ſanctum, & de duabus arboribus vtrum in nullo Matthæus à duobus aliis, maximè à Luca diſſentiat. L *Cap.* 38.

SEquitur Matthæus dicens, Et ſtupebant omnes tur- Mat. 12. bæ & dicebant, Nunquid hic eſt filius Dauid? Phariſæi autem audientes dixerunt, hic non eiicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur &c, vſque ad illud vbi ait, Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis cõdemnaberis. Marcus nõ ex occaſione illius muti ſubii- Mat. 3. cit dictum de Ieſu quòd in Beelzebub eiiceret dæmonia: ſed poſt alia quædam, quæ ſolus commemorat, hoc quoq; ſubnectit: ſiue alio loco id recolens & adiungens, ſiue aliquid prætermittens, & deinde ad hunc ordinem rediens. Lucas autem penè totidẽ verbis hoc dicit, quòd Luc. 11. Matthæus: & quod dignum dei appellat ſpiritum dei, ab eadem ſententia non recedit: quin potius & aliquid docet vt nouerimus quemadmodũ intelligamus vbicunque in ſcriptura legerimus, digitum dei. In aliis autem, quæ non hic dicunt Marcus & Lucas, nulla cõtrouerſia eſt: neç in his quæ aliquando aliter dicunt, quia M eadem ſententia eſt.

Quod reſpondit petentibus ſignum de Iona Propheta, & de Niniuitis, & de regina Auſtri, & de ſpiritu immundo, qui cùm exierit ab homine redit, & inuenit domum mundatam, quemadmodum Matthæus Lucæ congruat. *Cap.* 39.

SEquitur Matthæus, & dicit, Tunc reſponderunt ei quidam de ſcribis & Phariſæis dicentes, Magiſter Mat. 12. volumus à te ſignum videre: &c. vſque ad illud vbi ait, Luc. 11. Sic erit & generationi huic peſsimæ. Hæc etiam Lucas narrat eo quidẽ loco, ſed aliquãdo diſpari ordine. Nam illud quod petierunt ſignũ à domino de cœlo, ſupra cõmemorauit poſt illud de muto miraculũ: & nõ ibi retulit quid eis ad hoc dominus reſpondiſſet, ſed poſtea cũ turbæ cõcurriſſent, dicit hoc fuiſſe reſponſum eis, quos dat intelligi ſuperius à ſe cõmemoratos, quòd de cœlo ſignũ quærebant: & hoc annectit, poſteaquã interpoſuit de muliere quæ dixit domino, Beatus venter qui te portauit. Hanc autẽ mulierẽ interpoſuit, cũ de ſermone domini cõmemoraſſet, quòd ſpiritus immundus exiens ab homine, redit, & inuenit mũdatam domũ. Poſt mulierẽ ergo illã, cũ diceret reſpõſum eſſe turbis de ſigno quod

A de cœlo quærebant, interpoſita ſimilitudine Ionæ Prophetæ, deinde cõtinuato ſermone ipſius domini, commemorat dictum de regina Auſtri, & de Nininitis: ita aliquid potius commemorauit quod Matthæus tacuit, quàm aliquid prętermiſit eorum quę hoc loco ille narrauit. Quis autem non videat ſuperfluo quæri, quo illa ordine dominus dixerit, cum & hoc diſcere debeamus per Euangeliſtarum excellentiſsimã authoritatem, non eſſe mendacium, ſi quiſquã non hoc ordine cuiuſquam ſermonem digeſſerit, quo ille à quo proceſsit, cũ ipſius ordinis nihil interſit ad rẽ, ſiue ita ſiue ita ſit. Et adhuc Lucas productiorem hunc domini ſermonem indicat, & in eo quædam cõmemorat, qualia Matthæus in ſer- *Matth. 5.* mone illo qui eſt habitus in monte, quæ bis dicta intelligimus: & ibi ſcilicet & hic. Terminato autem iſto ſermone, in aliud pergit Lucas, in quo verum ordinẽ rerum geſtarum ſeruauerit, incertum eſt. Ita enim conne- *Luc. 11.* ctit, Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Phariſæus vt pranderet apud ſe. Nõ autem ait, Cum hæc loqueretur: ſed, cum loqueretur. Nã ſi dixiſſet, Cum hæc loquerentur: neceſſario cogeret intelligere hoc ordine nõ tantum à ſe fuiſſe narrata, verùm & à domino geſta.

B *Vbi ei nunciata eſt mater & fratres eius, vtrũ à Marco & Luca ordo ipſe non diſcrepet.* *Cap. 40.*

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres ſtabant foris quærẽtes loqui ei: &c. vſque ad illud vbi ait, Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater & ſoror & mater eſt. Hoc ſine dubio conſequenter geſtum intelligere debemus: præmiſit enim, cum ad hoc narrandum tranſiret, Adhuc eo loquente ad turbas. Quid eſt autem, adhuc: niſi illud quod loquebatur? Non enim dixit, Et eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres, ſed, Adhuc eo loquente: quæ cum dicit, cogit intelligi, hæc loquẽte, quæ ſuperi⁹ indicabat. Nã & Marcus poſt illud quod de blaſphemia ſpiritus *Marc. 3.* ſancti, quid dominus dixerit, retulit. Et veniunt, inquit, mater eius & fratres: prætermiſsis quibuſdã, quæ in eodem teatu ſermonis domini, & Matthæus prolixius Marco, & Lucas plixius Matthæo poſuerũt. Lucas autẽ non huius rei geſtæ ordinem tenuit, ſed præoccupauit hoc, & recordatũ antè narrauit. Deniq; hoc ſic interpoſuit, vt ſolutũ appareat à nexu & ſuperiorum & inferio- C rum. Poſt commemoratas enim quaſdã parabolas domini, ita hoc de matre & fratribus eius recordatum in- *Luc. 8.* terpoſuit. Venerũt autem ad illum, inquit, mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Non expreſsit quando ad eum venerint. Rurſus cum & hinc tranſiit, ita loquitur, Factum eſt autẽ, inquit, in vna dierum, & ipſe aſcendit in nauiculam, & diſcipuli eius. Et hic vtiq; cum dicit, Factum eſt autem in vna dierũ: ſatis indicat, non neceſſe eſſe, vt hæc dies intelligatur in qua hoc geſtum eſt, vel illa quæ cõtinuò ſequitur. Nihil itaque habet repugnantię cum cæteris duobus, quod Matthæus de matre & fratribus domini narrat, neq; in verbis domini, neque in ipſo ordine rerum geſtarum.

Quòd de nauicula turbis locutus eſt de illo, cuius ſemen in ſeminando, aliud cecidit in via, &c. & de illo cui ſuperſeminata ſunt zizania, & de grano ſynapis, & de fermento, & quòd in domo locutus eſt, & de theſauro abſcondito in agro, & de margarita, & de ſagena miſſa in mare, & de proferente de theſauro noua & vetera: quomodo Marco & Lucæ Matthæus conſentiat vel in his quæ cum illo dixerunt, vel de narrationis ordine. *Cap. 41.*

SEquitur Matthæus. In illo die exiens Ieſus de domo, D ſedebat ſecus mare: & congregatæ ſunt ad eum tur- *Matt. 13.* bæ multę, ita vt in nauiculam aſcendens ſederet, & omnis turba ſtabat in littore, & locutus eſt eis multa in parabolis dicẽs: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt homini patrifamilias qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. Poſt illud quod narratum eſt de matre & fratribus domini, hoc continuò geſtum eſſe, & eum ordinem Matthæum etiam in narrando tenuiſſe, ea res inſinuat, quia cum illuc tranſiret, ita contexuit vt diceret, In illo die exiens Ieſus de domo ſedebat ſecus mare, & cõgregatæ ſunt ad eum turbæ multæ. Cum enim dicit, In illo die, niſi forte dies more ſcripturarum tempus ſignificet, ſatis indicat, aut hoc conſequenter geſtum, aut non multa interponi potuiſſe, maxime quia & Marcus eum *Marc. 4.* ordinem tenet. Lucas autem poſt illud quod narrat de *Luc. 9.* matre & fratribus domini, in aliud tranſit, nec eo tranſitu connexionem aliquam facit, qua huic ordini repugnare videatur. Omnium ergo horum quæ Matthæus dominum locutum eſſe narrauit, quæ cum illo dixerũt Marcus & Lucas, non habent repugnãtiæ quæſtionem. Quæ autẽ ipſe ſolus dixit, multo magis ſine controuer- E ſia ſunt. Nec in ipſo ordine, quamuis aliquãto diuerſum alius alium teneat, partim geſtarum rerum, partim recordationis ſuæ, video quid vel cui quiſq; aduerſetur.

Quòd venit in patriam ſuam, & mirabantur doctrinam, cum genus eius contemnerent, quomodo conſentiat Marco & Lucæ, Matthæus maxime vtrum narrandi ordo nihil alteri aduerſetur. *Cap. 42.*

SEquitur ergo Matthæus: Et factum eſt cum con- *Matt. 13.* ſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſiit inde, & veniens in patriam ſuam docebat eos in ſynagogis eorum: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum. A ſuperiore ſermone parabolarum ſic tranſit, vt non oſtendat conſequentis ordinis neceſsitatem: præſertim quia Marcus ab iſtis parabolis, non in quod iſte, ſed in aliud tendẽs, in quod & Lucas, ita contexuit narrationem, vt credibilius oſtendatur hoc eſſe potius conſequẽter geſtum, quod ipſi duo continuanter adiungunt: de naui ſcilicet in qua dormiebat Ieſus, & de illo miraculo expulſorum *Marc. 4.* dęmoniorum apud Geraſenos, quæ duo Matthæus iam *Luc. 8.* ſuperius recolens interpoſuit. Nunc ergo quæ in patria F ſua dominus dixerit vel ei dicta ſint, videamus vtrum cum aliis duobus Marco & Luca concordent, Nam Ioannes longe in diuerſis & diſsimilibus narrationis ſuæ *Ioan. 6.* locis, vel dicta eſſe domino talia, vel eum dixiſſe commemorat, qualia hoc loco tres cæteri meminerunt. Et Marcus quidẽ eadem propè commemorat hic omnia *Marc. 6.* quæ Matthæus, niſi quòd dominum fabrum Mariæ filium dicit à ciuibus ſuis dictum, non ſicut Matthæus, fabri filium. Nec mirandum eſt, cum vtrunque dici potuerit. Eo enim & fabrum credebant, quo fabri filium. *Matth. 13.* Lucas autem eandem rem geſtam latius indicat, & plura ibi commemorat. Nec longe poſt baptiſmum & ten- *Luc. 4.* tationem eius hæc inſerit, ſine dubio præoccupãs quod multis rebus interpoſitis poſtea geſtum eſt. Vnde quiſque poſsit aduertere, quod huic tam magnæ quæſtioni quam de conſenſu Euangeliſtarum enodandam deo adiuuante ſuſcepimus, plurimum neceſſarium eſt, non neſciẽtes aliquid eos prætermiſiſſe, aut neſciẽtes quemadmodum ſe ordo rerum geſtarum haberet, alium potius ordinem ſuæ recordationis tenuiſſe. Quod hinc euidẽtiſsime intelligi poteſt, quia Lucas antequam nar-

G raret dominum feciſſe Capernaum, præoccupauit hūc locum quem nunc conſideramus, vbi ciues eius & potentiam virtutis in eo ſtupebant, & ignobilitatem generis contemnebant. Nam & hoc eum dicit eis dixiſſe, Vtique dicetis mihi, medice cura teipſum, quanta audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua: cum ſecundum eiuſdē ipſius Lucę narrationem nihil adhuc legatur feciſſe Capernaū. Quod quia lōgum non eſt, & facillimum eſt & perneceſſarium, totū inſeruimus, vnde ad hoc narrandū & quomodo venerit. Poſteaquam baptizatum & tentatum dominum indicauit, ita ſequitur:

Luc.4. Et conſummata omni tentatione diabolus receſsit ab illo vſq; ad tempus. Et regreſſus eſt inde Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæam, & fama exiit per vniuerſam regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus. Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit ſecundū conſuetudinem ſuam die ſabbati in ſynagogam, & ſurrexit legere. Et traditus eſt ei liber prophetæ Eſaiæ. Et vt reuoluit librum, inue-

Eſa.61. nit locum vbi ſcriptum erat, Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me: euangelizare pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſsionem, & cæcis viſum,

H dimittere cōfractos in remiſsionem, prædicare annum domini acceptū, & diem retributionis. Et cum plicaſſet librum, reddidit miniſtro, & ſedit. Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius, & dicebant, Nōnne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis, Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem, Medice cura teipſum. Quanta audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua: & cætera, donec peragat totum ipſum narrationis ſuæ locum. Quid eſt ergo euidentius quàm hoc eum ſcientem præoccupaſſe narrandō, cum vtique iam magna ab illo in Capernaum facta fuiſſe & ipſe nouerit, & ipſe commemoret, quæ ſe nondum narraſſe vtique ſcit? Neque enim tantùm ab eius baptiſmo progreſſus eſt, vt oblitus putetur nondum ſe aliquid commemoraſſe de iis quæ in Capernaum geſta fuerant. Modo enim cœpit poſt baptiſmum aliquid narrare de domino.

I *Quemadmodū inter ſe conueniant Matthæus, Marcus & Lucas de verbis Herodis cū audiſſet de mirabilibus domini, vel de ipſo narrationis ordine.* *Cap. 43.*

SEquitur Matthæus, In illo tempore audiuit Herodes

Matth.4. tetrarcha famam Ieſu, & ait pueris ſuis, Hic eſt Ioan-

Marc.7. nes Baptiſta, Ipſe ſurrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Marcus hoc idem & eodem modo dicit, ſed non eodem ordine. Nam poſteaquam diſcipulos dominus miſit, dicēs eis, Ne quid in via ferrent niſi virgam tantùm, terminato eo ſermone, quātum ab illo commemoratum eſt, etiam hoc ſubiecit, nulla tamen facta neceſsitate, qua hoc etiam conſequenter geſtum eſſe intelligere cogeremur: ſicut nec Matthæus, In illo tempore dixit: non illo die vel hora: niſi quòd Marcus non quòd Herodes dixerit, ſed dicebant, inquit, quia Ioannes Baptiſta ſurrexit à mortuis. Matthæus vero de ipſo Herode ait, inquit pueris ſuis. Lucas etiā eum narrandi ordinem, quem Marcus tenēs, nec ipſe ſanè etiam rerum geſtarum eundem ordinem fuiſſe credi cogens,

Luc.9. ita hoc idem commemorat. Audiuit autem, inquit, Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat ab eo quòd diceretur à quibuſdam, Quia Ioannes ſurrexit à mortuis: à quibuſdam vero, quia Helias apparuit: ab aliis autem, quia Propheta vnus de antiquis ſur- K rexit. Et ait Herodes, Ioannem ego decollaui: quis eſt autem iſte, de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum. In his verbis Lucas quoque Marco atteſtatur, ad hoc duntaxat, quòd alij dixerint non Herodes, Ioannem à mortuis ſurrexiſſe. Sed quia hęſitantem commemorauit Herodem, verbàque eius ita poſtea poſuit dicentis, Ioannem ego decollaui, quis eſt autē iſte de quo audio ego talia? Intelligendum eſt autem poſt hanc hęſitationem confirmaſſe in animo ſuo, quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris ſuis, ſicut Matthæus narrat, Et ait pueris ſuis, Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit à *Matt.14.* mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Aut ita pronuncianda ſunt hæc verba, vt hæſitantem adhuc indicent. Si enim diceret, Nunquidnam hic eſt, aut nūquid forte hic eſt Ioannes Baptiſta, non opus eſſet admonere aliquid de pronunciatione, qua dubitans atque hæſitans intelligatur. Nunc quia illa verba deſunt, vtroque modo pronunciari poteſt, vt aut confirmatum eum ex aliorum verbis, credentem dixiſſe accipiamus: aut adhuc, ſicut Lucas commemorat, hæſitantem: præſertim *Luc.9.* quia & Marcus, qui ſuperius dixerat, ab aliis fuiſſe di- *Marc.6.* ctum quod Ioānes à mortuis reſurrexit, in extremo ta- L men ipſum Herodem dixiſſe non tacet. Quem ego decollaui Ioannē, hic à mortuis reſurrexit. Quæ item verba duobus modis pronunciari poſſunt, vt aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cum autem Lucas poſteaquam hoc commemorauit in aliud tranſeat, duo iſti Matthæus & Marcus ex hac occaſione narrant, quemadmodum ſit ab Herode Ioannes occiſus.

De Ioanne incluſo vel etiam occiſo, quo ordine ab his tribus narretur. *Cap. 44.*

SEquitur ergo Matthæus, & dicit, Herodes enim te- *Matt.14.* nuit Ioannem, & alligauit eum, & poſuit in carcerem *Marc.6.* propter Herodiadem vxorem fratris ſui: & cætera, vſque ad eum locum, vbi ait, Et accedentes diſcipuli eius, tulerunt corpus eius, & ſepelierunt illud: & venientes nunciauerunt Ieſu. Marcus hoc ſimiliter narrat, Lucas autem nō eodem ordine id recordatur, ſed circa ipſum baptiſmū, quo dominus baptizatus eſt. Vnde hoc præoccupaſſe intelligitur, & ipſe ex occaſione, vt ibi narraret quod multo pòſt factum eſt. Cum enim commemoraſſet Ioannis verba de domino, quòd ventilabrum in manu eius, & mundabit aream ſuam: frumenta re- M condet in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili: continuò ſubiecit, quod non continuò factum eſſe Ioannes Euangeliſta apertiſsime exponit, *Ioan.1.* cum commemorat, poſteaquam baptizatus eſt Ieſus, *& 5.* iſſe illum in Galilæam, quando fecit de aqua vinum: & inde poſt paucorum dierum in Capernaum habitationem, rediiſſe ad Iudæam terram, & ibi baptizaſſe multos circa Iordanem, antequam miſſus eſſet Ioannes in carcerem. Quis autem non putet, niſi qui minus in his literis eruditus eſt, tanquam poſt illa verba de ventilabro & de area mundata, continuò ſit à Ioanne offenſus Herodes, vt eum in carcerem miſerit? Non autem hoc *Supra cap.* ordine iſta narrata quo geſta ſunt, & alibi iam probaui- *17. & 18.* mus, & hoc ipſo loco nū quilibet alius, ſed idem Lucas hoc probat. Si enim poſt verba illa continuò Ioannes in carcerem miſſus eſt, quomodo poſt ipſam commemorationem Ioannis in carcerem miſsi baptizatus eſt Ieſus ſecundum ipſius Lucæ narrationem? Proinde manifeſtum eſt, ex occaſione recordatum præoccupaſſe, & antè multa quæ priuſquam Ioanni hoc fieret geſta narraturus erat, hoc præoccupatum in ſua narratione præmiſiſſe.

A miſiſſe. Sed nec illi duo Matthęus & Marcus eo rerum
ordine de Ioanne in carcerem miſſo in ſua narratione
poſuerunt, quod factum apparet etiam in eorũ ſcriptis.
Matth.4. Nam & ipſi dixerunt, tradito Ioanne dominum iſſe in
Marc.1. Galilæam, & poſt multa quæ fecit in Galilæa, veniũt ad
Matt.14. Herodis admonitionem vel hæſitationem, quòd Ioan-
Marc.6. nes quem decollauit, à mortuis reſurrexit, & ex hac oc-
Luc.9. caſione narrant omnia quæ de Ioanne contigerunt in-
cluſo & occiſo.

Ad miraculum de quinque panibus quo ordine ab omnibus, & quemadmodum ventum ſit. Cap. 45.

SEquitur ergo Matthęus, cum dixiſſet nunciatum eſſe
Chriſto quòd Ioannes occiſus ſit, & ita narrationem
contexit. Quod cum audiſſet, inquit, Ieſus ſeceſsit inde
in nauicula in locum deſertum ſeorſum. Et cum audiſ-
Matt.14. ſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de ciuitatibus. Et
exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & cura-
uit languidos eorum. Hoc continuò poſt Ioannis paſ-
ſionem factum eſſe commemorat. Vnde poſt hæc fa-
cta ſunt illa quæ primò narrata ſunt, quibus motus He-
rodes dixit, Ioannem ego decollaui. Illa enim poſterio-
Marc.6. ra debent intelligi, quæ ad Herodem pertulit fama, vt
B moueretur & hæſitaret quiſnam iſte eiſe poſſet de quo
audiret talia, cum Ioannem ipſe occidiſſet. Marcus au-
tem poſteaquam paſsionem Ioannis narrauit, comme-
morat diſcipulos miſſos rediiſſe ad Ieſum, & renũciaſſe
illi omnia quæ egerant & docuerant: & dominum eis,
quod ipſe ſolus commemorat, dixiſſe vt requieſcerent
puſillum in deſerto, & aſcendiſſe cum eis in nauem &
iiſſe, & turbas hoc videntes præueniſſe eos illuc: quarum
miſertum dominum docuiſſe multa: & hora iam pro-
grediẽte factum eſſe, vt de quinque panibus & duobus
Matt.14. piſcibus omnes qui aderant paſcerẽtur. Quod miracu-
Luc.9. lum omnes quatuor Euangeliſtæ commemorauerunt.
Ioan.6. Lucas etiam qui iam longe ſuprà de Ioannis paſsione
narrauerat, ex occaſione qua diximus, nũc poſteaquam
commemorauit illã Herodis hęſitationem de domino
Luc.9. quiſnam eſſet, hoc continuò ſubiungit quod Marcus, id
eſt rediiſſe ad illum Apoſtolos, & narraſſe illi quęcũque
illi fecerant. Et aſſumptis eis receſsiſſe in locum deſer-
tum, atque eò ſecutas turbas, & locutum eſſe de regno
dei, & eos qui cura indigebãt ſanaſſe, atque inde etiam
C ipſo die declinãte commemorat miraculum de quinq;
Ioan.4. panibus factum. At verò Ioãnes qui multum ab eis tri-
bus Euãgeliſtis eo diſtat, quia magis in ſermonib⁹ quos
dominus habuit immoratur, quàm in factis quæ mira-
biliter fecit, poſteaquam commemorauit eum relicta
Matth.4. Iudæa abiiſſe iterum in Galilæam, quod tunc intelligi-
Marc.1. tur factum, cum & alij Euangeliſtæ dicunt cum Ioanne
Ioan.4. tradito iſſe in Galilæam, Poſteaquam ergo id comme-
morauit Ioannes in tranſitu eius per Samariam, multa
quæ locutus eſt ex occaſione illius Samaritanæ quã in-
uenit ad puteum, contexit narrationi ſuæ: & poſt duos
dies dicit eum inde exiſſe in Galilæam, deinde veniſſe
in Canam Galilęę, vbi fecerat de aqua vinum, & ſanaſſe
filium reguli cuiuſdam. Alia verò quæ illum in Galilæa
Ioan.5. feciſſe atque dixiſſe alij dixerunt, Ioannes tacet. Sed ſa-
nè quod illi tacuerunt, dicit aſcendiſſe eum in die feſto
Hieroſolymis, & feciſſe ibi miraculum illud de homi-
ne qui triginta & octo annos habebat in infirmitate,
nec habebat hominem à quo in piſcinam deponeretur,
in qua variis valetudinibus affecti ſanabantur: & ex hac
occaſione multa eum locutum fuiſſe commemorat.
Poſt hæc cum dicit abiiſſe trans mare Galilææ, quod eſt
Tiberiadis, & ſecutam multitudinem magnam. Dein-
de abiiſſe in montem, & ibi ſediſſe cum diſcipulis ſuis, D
proximo Paſcha die feſto Iudæorum. Tunc leuatis ocu- Matt.14.
lis & viſa multitudine maxima, paviſſe eam de quinque Marc.6.
panibus & duobus piſcibus: quod & cęteri Euangeliſtæ Luc.9.
dicunt. Ac per hoc prætermiſiſſe illum, quæ illi narran-
do ad huius miraculi commemorationem venerunt,
certum eſt. Veruntamen tanquã ex alia narrationis via,
cum & illi tacuiſſent quæ iſte dixiſſet, ad hoc miraculũ
de quinque panibus occurrerunt ſibi & illi tres, qui pe-
nè pariter ambulant, & iſte, qui ſermonum domini al-
ta conſectans, per alia quæ illi tacuerunt circumuolauit
quodammodo, & eis ad miraculum de quinque pani-
bus pariter commemorandum, non multo poſt ab eis
rurſus in altiora reuolaturus occurrit.

In ipſo de quinque panibus miraculo, quemadmodum inter ſe omnes quatuor conueniant. Cap. 46.

SEquitur ergo Matthæus, & ad ipſum de quinque pa-
nibus factum narrationem ſuam ex ordine ita per-
ducit, Veſpere autem facto acceſſerũt ad eum diſcipuli Matt.14.
eius dicentes, Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit,
dimitte turbas vt euntes in caſtella emant ſibi eſcas. Ie-
ſus autem dixit eis, Non habent neceſſe ire, date illis
vos manducare: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Man-
ducantium autem fuit numerus quinque milia viro- E
rum, exceptis mulieribus & paruulis. Hoc ergo mira-
culum quod omnes quatuor Euangeliſtæ commemo-
rant, & putantur inter ſe aliquid diſcrepare, conſide-
randum atque tractandum eſt, vt ex hoc etiam ad cæ-
tera ſimilia regulæ locutionum diſcantur, quibus tam
diuerſis eadem tamen ſententia retinetur, & eadem re-
rum veritas cuſtoditur. Et inchoanda quidem eſt con-
ſideratio non à Matthæo ſecundum ordinem Euange-
liſtarum, ſed à Ioanne potius à quo ita expreſſa eſt iſta
narratio, vt etiam nomina diſcipulorum diceret cum
quibus de hac re locutus eſt dominus. Ita enim dicit,
Cum ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia mul Ioan.6.
titudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, Vn-
de ememus panes vt manducent hi? Hoc autem dice-
bat tẽtans eum, & ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus.
Reſpondit ei Philippus, Ducentorum denariorum pa-
nes non ſufficiunt eis, vt vnuſquiſque modicum quid
accipiat. Dicit ei vnus ex diſcipulis eius, Andreas fra-
ter Simonis Petri, Eſt puer vnus hic qui habet quinque F
panes hordeaceos, & duos piſces: ſed hæc quid ſunt in-
ter tantos? Dixit ergo Ieſus, Facite homines diſcumbe-
re. Erat autem fœnum multum in loco. Diſcubuerunt
autem viri numero quaſi quinque milia. Accepit ergo
panes Ieſus, & cum gratias egiſſet, diſtribuit diſcumbẽ-
tibus. Similiter & ex piſcibus quantum volebãt. Vt au-
tem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis. Colligite quæ ſu-
perauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt autem
& impleuerunt duodecim cophinos fragmẽtorum ex
quinque panibus hordeaceis, quæ ſuperfuerunt his qui
manducauerant. Non hic quæritur quod iſte dixit, cu-
iuſmodi eſſent panes: hordeaceos enim fuiſſe non ta-
cuit, quod cæteri tacuerunt. Neque hoc quæritur quod
iſte non dixit, fuiſſe ibi etiam præter quinque milia vi-
rorum, mulieres & paruulos, quod dicit Matthæus. Et
omnino iam certum eſſe debet, & regulariter teneri in
talibus quæſtionibus, neminem moueri oportere, cum
ab alio dicitur quod ab alio prætermittitur, Sed quæri-
tur, quomodo ea quæ dixerunt vera ſint omnia, ne
narrationem alterius, narrans aliud alter excludat. Si e-
nim dominus ſecundum narrationem Ioannis, pro-
ſpectis turbis quæſiuit à Philippo tentans eum, vnde il-

Glis eſcæ dari poſſent : poteſt mouere quomodo ſit verũ,
Ioan.6. quod alij narraoerunt,prius dixiſſe domino diſcipulos,
vt dimitteret turbas, quò poſſent ſibi alimẽta emere de
Matt.14. proximis locis. Quibus ille reſpondit ſecundum Mat-
Marc.6. thæum. Non habent neceſſe ire,date eis vos manduca-
Luc.6. re. Cui etiam Marcus Lucáſque conſentiunt, tantùm
hoc prætermittentes quod ait, Non habent neceſſe ire.
Intelligitur ergo poſt hæc verba dominum inſpexiſſe
multitudinem,& dixiſſe Philippo quod Ioannes com-
memorat,iſti autem prætermiſerunt. Deinde quod Phi
lippus apud Ioannem reſpondit,hoc Marcus à diſcipu-
lis reſpõſum eſſe commemorat, volens intelligi hoc ex
ore cæterorum Philippum reſpondiſſe, quanquam &
pluralem numerum pro ſingulari vſitatiſsime ponere
Ioan.6. potuerunt. Quod ergo ait Philippus, Ducentorum de-
nariorum panes non ſufficiunt eis, vt vnuſquiſque mo-
Matth.6. dicum quid accipiat : hoc eſt dicere quod ait Marcus,
Euntes ememus ducẽtis denariis panes, & dabimus eis
Ioan.6. manducare. Quod autem commemorat idem Marcus
dixiſſe dominum, Quot panes habetis? prætermiſerunt
cæteri. Quod autem Andreas apud Ioannem de quin-
que panibus & duobus piſcibus ſuggeſsit,hoc cęteri plu
H ralem numerum pro ſingulari ponentes, ex diſcipulo-
rum perſona retulerunt. Et Lucas quidem reſponſio-
nem Philippi & reſponſionem Andreæ in vnam ſen-
Luc.9. tentiam conſtrinxit. Quod enim ait, Non ſunt nobis
pluſquam quinque panes & duo piſces, ad Andreæ re-
tulit reſponſionem. Quod vero adiunxit,Niſi forte nos
eamus & emamus in omnem hanc turbam eſcas, vide-
tur ad reſponſionem Philippi pertinere, niſi quod de
Ioan.6. ducentis denariis tacuit,quanquam & in ipſius Andreę
ſententia poteſt hoc intelligi. Cum enim dixiſſet, Eſt
puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos &
duos piſces:adiunxit etiam ipſe, Sed hæc quid ſunt in-
ter tantos? Hoc eſt dicere, niſi forte nos eamus & ema-
mus in omnem hanc turbam eſcas. Ex qua vniuerſa va-
rietate verborum, rerum autem ſententiarúmque con-
cordia,ſatis apparet,ſalubriter nos doceri, nihil quærẽ-
dum in verbis niſi loquẽtium voluntatem:cui demon-
ſtrandæ inuigilare debent omnes veridici narratores,
Infra cap. cum de homine vel de angelo vel de deo aliquid nar-
66.& 79. rant : horum enim voluntas verbis promi poteſt, ne de
ipſa inter ſe aliquid diſcrepent. Sanè prætermittere nõ
I oportet, hoc loco intentum & ad cætera quæ talia for-
Luc.9. te occurrerint facere lectorem, quia Lucas dixit quin-
Marc.6. quagenos iuſſos eſſe diſcumbere,Marcus vero & quin-
quagenos & centenos. Quod hic ideo non mouet,quia
vnus partem dicit, alter totum. Quid enim etiam de
centenis retulit,hoc retulit quod ille prætermiſit. Nihil
itaque cõtrarium eſt. Veruntamen ſi alius de quinqua-
genis tantùm commemoraret, alius tantùm de cente-
nis, valde videretur eſſe contrarium : nec facilè digno-
ſceretur vtrunque dictum eſſe, vnum autem ab altero,
alterum ab altero eſſe commemoratum : & tamen at-
tentius conſideratum inueniri debuiſſe quis non fa-
teatur? Hoc ideo dixit, quia exiſtunt ſæpe aliqua eiuſ-
modi quæ parum intendentibus & temere iudicanti-
bus contraria videantur,& non ſint.

*Quòd ambulauit ſuper aquas,quomodo qui hoc dixe-
runt inter ſe omnes quatuor conueniãt, & quomo-
do ab illo loco digrediantur, vbi turbas de quinque
panibus pauit.* *Cap. 47.*

Matt.14. SEquitur Matthęus & dicit,Et dimiſſa turba aſcendit
in montem ſolus orare. Veſpere autem facto ſolus
erat ibi. Nauicula autem in medio mari iactabatur flu-
ctibus. Erat enim contrarius ventus. Quarta autem vi- K
gilia noctis venit ad eos ambulans ſuper mare. Et vi-
dentes eum ſuper mare ambulantem, turbati ſunt di-
centes, Quia phantaſma eſt : & cætera, vſque ad illud
vbi ait,Venerunt & adorauerunt eum dicentes,Vere fi- Marc.6.
lius dei es. † Marcus quoque hoc idem poſt narratum † eſt.
de quinque panibus miraculum ita ſequitur,Et cum ſe-
ro eſſet,erat nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra.
Et videns eos laborantes in remigando,erat enim ven-
tus contrarius eis : & cætera.ſimiliter, niſi quòd de Pe-
tro ſuper aquas ambulante nihil dixit. Hoc autem ne
moueat, præcauendum eſt, quod Marcus dixit de do-
mino cum ambularet ſuper aquas, & volebat præterire
eos. Quomodo enim hoc intelligere potuerunt, niſi
quia in diuerſum ibat,eos volens tanquam alienos prę-
terire,à quibus ita non agnoſcebatur, vt phantaſma pu-
taretur. Quod ad myſticã ſignificationem referri quis
vſqueadeo tardus eſt vt nolit aduertere? Sed tamen tur-
batis & exclamantibus ſubuenit dicens, Confidite,ego
ſum, nolite timere. Quomodo ergo eos volebat præ-
terire,quos pauentes ita confirmat, niſi quia illa volun-
tas prætereundi ad eliciendum illum clamorem vale-
bat cui ſubueniri oportebat? Ioannes etiam adhuc cum L
iſtis aliquantum immoratur. Nam poſt narratum de Ioan.6.
quinque panibus miraculum,ipſe quoque hoc de labo-
rante nauicula, & de ambulatione domini ſuper aquas
non tacet, ita contexens, Ieſus ergo cum cognouiſſet
quia venturi eſſent vt raperent eum,& facerent eum re-
gem,fugit iterum in montem ipſe ſolus. Vt autem ſerò
factum eſt, deſcẽderunt diſcipuli eius ad mare. Et cum
aſcendiſſent nauem,venerunt trans mare in Capernaũ.
Et tenebræ iam factæ erant,& non venerat ad eos Ieſus.
Mare autem vento magno flante exurgebat : & cætera.
Nihil hic cõtrarium videri poteſt, niſi quòd Matthæus Matt.14.
dimiſsis turbis eum dicit aſcendiſſe in montem, vt illic
ſolus oraret. Ioannes autem in montem fugiſſe, cum
eaſdem turbas de quinque panibus pauit. Sed cum &
ipſe Ioannes dicat poſt illud miraculum fugiſſe eum in Ioan.6.
montem, ne à turbis teneretur quæ eum volebant re-
gem facere : vtique manifeſtum eſt quòd de monte in
planiora deſcenderant quando illi panes turbis mini-
ſtrati ſunt. Et ideo non eſt contrarium quòd aſcendit
rurſus in montem, ſicut & Matthæus & Ioannes dicũt:
niſi quòd Matthæus dicit, & aſcendit. Ioannes autem, M
fugit : quod eſſet contrarium, ſi fugiens non aſcende-
ret. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit,Aſcendit Matt.14.
in montem ſolus orare : Ioannes autem, Cum cogno- Ioan.6.
uiſſet, inquit, quia venturi eſſent vt facerent eum re-
gem, fugit iterum in montem ipſe ſolus. Neque enim Philip.3.
cauſæ orandi contraria eſt cauſa fugiendi:quandoqui-
dem & hic dominus transfigurans in ſe corpus humi-
litatis noſtræ, vt conforme faceret corpori gloriæ ſuæ,
per id quoque docebat hanc eſſe nobis magnam cau- Matt.14.
ſam orandi, quando eſt cauſa fugiendi. Nec illud ad-
uerſum eſt quòd Matthæus prius eum dixit iuſsiſſe di-
ſcipulos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum
trans fretum, donec dimitteret turbas, ac deinde di-
miſsis turbis aſcendiſſe in montem ſolum orare: Ioan-
nes verò prius eum fugiſſe commemorat ſolum in
montem : ac deinde, Vt autem ſero factum eſt, inquit, Ioan.6.
deſcenderunt diſcipuli eius ad mare, & cum aſcendiſ-
ſent nauem : & cætera. Quis enim non videat hoc re-
capitulando Ioannem poſtea dixiſſe factum à diſcipu-
lis, quod iam Ieſus iuſſerat antequam fugiſſet in mon-
tem,ſicut ſolet in ſermone ad aliquid pretermiſſum re-

dire

A dire quodammodo, Sed quia ipſe reditus maxime in breuitate ac puncto temporis factus non commemoratur, putant plerunque qui audiunt, hoc etiam poſtea factum eſſe quod poſtea dicitur. Sic etiam quos dixerat aſcendiſſe nauem, & veniſſe trans mare in Capernaum, dicit ad eos in mari laborantes veniſſe dominum ambulãtem ſuper aquas, quod vtique prius in ipſa
Luc.9. nauigatione factum eſt, qua veniebãt Capernaum. Lucas autem poſt narratum de quinque panibus miraculum pergit in aliud, & ab ordine iſto digreditur. Neque enim aliquid de nauicula illa commemorat, & de via domini ſuper aquas: ſed cum dixiſſet, Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt, & ſublatum eſt quod ſuperfuit illis fragmentorum cophini duodecim: deinde ſubiũxit, Et factum eſt eum ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli, & interrogauit illos dicens, Quem me dicunt eſſe turbæ? Iam deinceps aliud narrans, non quod illi tres qui dominum ambulantem ſuper aquas
Matt.14. veniſſe ad nauigantes diſcipulos retulerunt. Nec ideo
& 16. putari debet in illo monte quò eum dixit Matthæus aſcendiſſe vt ſolus oraret, dixiſſe diſcipulis, quem me di-
B cunt turbæ? Lucas enim videtur in hoc cõgruere Mat-
Luc.9. thæo, quia dixit, Cum ſolus eſſet orans: cum ille dixiſ-
Matt.15. ſet, Aſcendit in montem ſolus orare: ſed omnino alibi cum ſolus oraret, & eſſent cum illo diſcipuli, hoc interrogauit. Solum quippe Lucas fuiſſe dixit, non ſine diſcipulis ſicut Matthæus & Ioannes, quando ab illo diſceſſerunt vt præcederent eum trans mare. Iſte nanque apertiſsime adiunxit, Erant cum illo & diſcipuli. Proinde ſolum dixit, ſine turbis quæ cum illo non habitabant.

Quomodo Matthæus & Marcus Ioanni non aduerſentur in eo quòd ab eis tribus narratur quod poſteaquam transfretauerunt, factum ſit. Cap. 48.

Matt.14. Sequitur Matthæus dicẽs, Et eum transfretaſſent, venerunt in terram Geneſar. Et cum cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt in vniuerſam regionem illam, & obtulerũt ei omnes male habentes, & rogabant eum
Matt.15. vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt. Tunc acceſſerũt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi dicentes, Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum? Nõ
C enim lauant manus ſuas cum panem manducant: & cæ-
Marc.6. tera, vſque ad illud vbi ait, Non lotis autem manibus
Ioan.6. manducare, non coinquinat hominem. Hęc & Marcus commemorat ſine aliqua repugnãtiæ quæſtione. Quicquid enim diuerſo modo ab alio dicitur, ab eadem ſententia non recedit. Ioannes autem ab illa nauicula ad quam dominus ſuper mare ambulãs venit, poſteaquam exierunt in terram, more ſuo in ſermone domini intentus, eum ex occaſione panis multa præcipuéque diuina locutum eſſe commemorat: póſtque ipſum ſermonem rurſus in aliud atque aliud eius narratio ſublimiter fertur. Nec tamen in eo quòd ab iſtis digreditur, aliquid ordini iſtorum, illius in alia tranſitus aduerſatur. Quid enim prohibet intelligere & illos eſſe ſanatos à domino, de quibus narrant Matthæus & Marcus, & illis qui eum ſecuti ſunt trans mare, hæc eum locutum eſſe quæ prædicat Ioannes? Quandoquidem Capernaum quò dicuntur ſecundum Ioannem transfretaſſe, iuxta ſtagnum eſt Geneſar, ad quam terram ſecundum Matthæum dicuntur exiſſe.

De muliere Chananæa quæ dixit: Et canes edunt de micis cadentibus de menſa dominorum ſuorum, quomodo inter ſe Matthæus Lucáſque conſentiant. Cap. 49.

Sequitur itaque Matthæus poſt illum ſermonem domini, vbi de non lotis manibus cum Phariſæis egit, D *Matt.15.* atque ita conſerit narrationis ordinem, quantum ipſe tranſitus indicat, rerum etiam quæ conſecutæ ſunt ordinem ſeruans. Et egreſſus, inquit, inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa, clamauit dicens ei, Miſerere mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Qui non reſpondit ei verbum: & cætera, vſque ad illud vbi ait, O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut petiſti. Et ſanata eſt filia illius ex illa hora. Hoc de muliere Chananæa etiam Marcus commemorat, eundem rerum ge- *Marc.7.*
ſtarum ordinẽ ſeruans, nec afferens aliquam repugnantiæ quæſtionem, niſi quòd in domo dicit fuiſſe dominum cum ad illum venit eadem mulier pro filia ſua rogans. Matthęus autem poſſet quidem facilè intelligi de domo tacuiſſe, eandem tamen rem commemoraſſe, ſed quoniam dicit diſcipulos domino ita ſuggeſsiſſe, dimitte illam quoniam clamat poſt nos: nihil videtur aliud ſignificare quàm poſt ambulantem dominum mulierem illam deprecatorias voces emiſiſſe. Quomodo
ergo in domo? niſi quia intelligendum eſt dixiſſe qui- E
dem Marcum quòd intrauerit vbi erat Ieſus, cum eum prædixiſſet fuiſſe in domo. Sed quia Matthęus ait, Non reſpondit ei verbum: dedit agnoſcere quòd ambo tacuerunt: in eo ſilentio egreſſum fuiſſe Ieſum de domo illa, atque ita cætera contexuntur quæ iam in nullo diſcordant. Quod enim Marcus commemorat ei dominum reſpondiſſe de pane filiorum non mittendo canibus: illis interpoſita dicta ſunt, quæ Matthæus dicta non tacuit, id eſt, quia diſcipuli rogauerunt eum pro illa, & quia reſpõdit non ſe eſſe miſſum niſi ad oues quæ perierũt domus Iſraël: & quia illa venit, id eſt, illa conſecuta eſt, & adorauit eum dicens, Domine adiuua me: tunc deinde dictum eſt quod Euangeliſtæ ambo commemorant.

Cum de ſeptem panibus pauit turbas, vtrum inter ſe Matthæus Marcúſque conueniant. Cap. 50.

Sequitur Matthęus ita narrans, Et cum tranſiſſet inde *Matt.15.*
Ieſus, venit ſecus mare Galilęæ, & aſcendens in montem ſedebat ibi. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, habentes ſecum mutos, claudos, cæcos, debiles & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius: & curauit eos, F
ita vt turbæ mirarẽtur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes, & magnificabãt deum Iſraël. Ieſus autem conuocatis diſcipulis ſuis dixit, Miſereor turbæ, quia triduo iam perſeuerant mecum & non habent quod manducent: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Erant autem qui manducauerunt quatuor milia hominum extra paruulos & mulieres. Hoc aliud miraculum de ſeptem panibus & paucis piſciculis, etiam Marcus commemorat eodẽ penè ordine, niſi quia in- *Marc.8.*
terponit quod nullus alius dicit, de ſurdo cui dominus aures aperuit, ſpuens & dicens, effeta quod eſt aperire. Hoc ſanè non ab re fuerit admonere in hoc miraculo de ſeptem panibus quod duo Euangeliſtæ Matthæus *Marc.7.*
Marcúſque poſuerunt, quia ſi aliquis eorum id dixiſſet, qui de illis quinque panibus non dixiſſet, cõtrarius cæ- *Matt.14*
teris putaretur. Quis enim non exiſtimaret vnũ idém- *Marc.6.*
que factum eſſe, non autem integrè & veraciter, ſiue ab *Luc.9.*
illo, ſiue ab aliis, ſiue ab omnibus fuiſſe narratũ: ſed aut *Ioan.10.*
illum pro quinque panibus ſeptem dũ falleretur commemoraſſe, aut illos pro ſeptem quinque, aut vtroſque mẽtitos, vel obliuione deceptos. Hoc & de duodecim cophinis, & de ſeptem ſportis opinaretur quaſi contra-

G rium. Hoc de quinque milibus & quatuor milibus eorum qui paſcerentur. Sed quia illi qui miraculum de ſeptem panibus narrauerunt, nec illud de quinque panibus tacuerunt, nemimem mouet, & vtrunque factum omnes intelligunt. Hoc ideo diximus, vt ſicubi ſimile inuenitur factũ à domino, quod in aliquo alteri Euangeliſtæ ita repugnare videatur, vt omnino ſolui non poſsit: nihil aliud intelligatur, quàm vtrunque factum eſſe, & aliud ab alio commemoratum, ſicut de centenis, & quinquagenis diſcumbentibus commemorauimus: quia ſi non etiam illud vtrunque apud vnum inueniremus, contraria ſingulos dixiſſe putaremus.

Quod dicit Matthæus inde eum veniſſe in fines Magedan, quomodo congruat Marco, & in eo quòd petentibus ſignum reſpondit iterum de Iona. *Cap. 51.*

Matt.15. SEquitur Matthæus & dicit, Et dimiſſa turba aſcendit in nauiculam, & venit in fines Magedan: & cæ-
Matt.16. tera, vſque ad illud vbi ait, Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei niſi ſignum
Matt.12. Ionæ prophetæ. Hoc etiam & alibi dixit idẽ Matthæus, Vnde etiam atque etiam retinendum eſt, ſæpius dominum eadem dixiſſe, vt quod exiſtente contrario ſolui
H non potuerit, bis dictum intelligatur. Hunc ſanè ordi-
Marc.8. nem etiam Marcus tenẽs poſt illud de ſeptem panibus miraculũ, hoc idem ſubiecit quod Matthæus, niſi quòd Dalmanutha, quod in quibuſdã codicibus legitur, non dixit Matthæus, ſed Magedan. Non autem dubitã dum eſt eundem locum eſſe ſub vtroque nomine. Nam plerique codices non habent etiam ſecundum Marcum, niſi Magedan. Nec illud moueat, quòd Marcus non dicit reſponſum eſſe quærentibus ſignum de cœlo idem quod Matthæus de Iona, ſed ait dominum reſpondiſſe, ſignum non dabitur ei. Intelligendum eſt enim quale petebant, hoc eſt de cœlo, prætermiſit autem dicere de Iona quod Matthæus commemorauit.

De fermento Phariſæorum, quomodo cum Marco conueniant Matthæus & Lucas, vel re, vel ordine. *Cap. 52.*

Matt.16. SEquitur Matthęus, Et relictis illis abiit. Et cum veniſſent diſcipuli eius transfretum, obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis, Intuemini & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Tunc intellexerunt quia non dixerit cauen-
I dum à fermento panum, ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. Hęc eadem etiam Marcus & eodem ordine digerit.

Dum interrogauit diſcipulos quem illum dicerent homines, vtrum nihil inter ſe repugnent Matthæus & Marcus, & Lucas, rebus aut ordine. *Cap. 53.*

Ibidem. SEquitur Matthæus, Venit autem Ieſus in partes Cæſariæ Philippi, & interrogabat diſcipulos ſuos dicẽs, Quem dicunt homines eſſe filium hominis? At illi dixerunt, alij Ioannem Baptiſtam, alij autem Heliam, alij verò Hieremiam, aut vnum ex Prophetis: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Et quodcunque ſolueritis ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Hoc eodem penè ordine Marcus narrat, ſed interpoſuit primò de cæco illuminato, quod ſolus ipſe commemorat, de illo qui dixit do-
Marc.8. mino, Video homines ſicut arbores ambulantes. Lucas
Luc.9. autem poſt miraculum illud de quinque panibus hoc recordatur atque inſerit. Cuius recordationis ordo, ſicut ſuprà iam oſtendimus, nihil repugnãt ordini iſtorũ.
Ibidem. Sed poteſt illud mouere, quòd Lucas dominum interrogaſſe diſcipulos ſuos, quem illum dicerent homines, tunc dixit, cum eſſet ſolus orans, & adeſſent etiam ipſi.

Porrò autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodem K
interrogatos. Sed eum mouet qui putat quòd nũquam Marc.8.
orauit in via. Iam etiam ipſe me recolo dixiſſe, ne quis Supra c.17
arbitretur quòd hic Petrus nomen acceperit, vbi illi ait,
Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam Matt.16.
meam. Non enim accepit hoc nomen, niſi vbi Ioannes Ioan.1.
commemorat ei dictũ eſſe, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Vnde nec illo loco, vbi Marcus Marc.3.
duodecim diſcipulos nominatim commemorans, dixit appellatos Iacobum & Ioannem filios tonitrui, arbitrandum eſt nomen accepiſſe Petrum, quia dixit illic quòd impoſuerit ei nomen vt vocaretur Petrus: hoc enim recolendo dixit, non quod tunc factum ſit.

Vbi prænunciauit diſcipulis paſſionem ſuam quæ ſit inter Matthæũ, Marcũ & Lucã conuenientia. *Cap. 54.*

SEquitur Matthæus & dicit, Tunc præcepit diſcipulis Matt.16.
ſuis vt nemini dicerent, quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis quia oporteret eum ire Hieroſolymam, & multa pati à ſenioribus & ſcribis: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Non ſapis ea
quæ dei ſunt, ſed ea quæ hominum. Hæc eodem ordine Marc.8.
ſubnectunt Marcus & Lucas, ſed Lucas de Petro quòd Luc.9.
paſsioni Chriſti contradixerit tacet. L

Vbi ſubiungunt iidem tres quomodo præceperit dominus vt poſt eum qui voluerit veniat, quomodo ſecum concordent. *Cap. 55.*

SEquitur Matthęus, Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis, Si Matt.16.
quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam & ſequatur me: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Et tunc reddet vnicuique ſecundum opus
eius. Hoc & Marcus ſubiungit eundem ordinem ſer- Marc.8.
uans, ſed ipſe non dicit de filio hominis venturo cum angelis ſuis, vt reddat vnicuique ſecundum opus ſuum. Commemorat tamen etiam illud dixiſſe dominũ, Qui enim me confuſus fuerit & mea verba in generatione iſta adultera & peccatrice, & filius hominis confundet eum cũ venerit in gloria ſua cum angelis ſanctis. Quod intelligi poteſt ad eandem ſentẽtiam pertinere qua dixit Matthæus, vt reddat vnicuique ſecundũ opus ſuum.
Lucas quoque eadem eodémque ordine annectit, non Luc.9.
multum diuerſo verborum modo, eadem tamen ſententiarum veritate ſimillimus.

Quòd ſe dominus tribus diſcipulis in monte oſtendit cum Moyſe & Helia, quomodo inter ſe congruant tres iſti ordine & rebus, & maxime propter numerũ dierum, quia Matthæus & Marcus dicunt poſt ſex dies factum quod Lucas poſt octo dies. M *Cap. 56.*

SEquitur Matthæus, Amen dico vobis, ſunt quidã de Matt.16.
hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem donec vi- Matt.17.
deant filium hominis venientem in regno ſuo. Et poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobum & Ioãnem fratrem eius, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum, & transfiguratus eſt: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Nemini dixeritis viſionem, donec filius hominis à mortuis reſurgat. Hęc viſio domini in mõte coram tribus diſcipulis, Petro, Iacobo & Ioãne, vbi etiam de cœlo illi teſtimonium paternæ vocis perhibitum eſt, à tribus Euangeliſtis eodem ordine commemoratur, & ad eaſdem omnino ſententias: ſed cætera ſecundum ea genera locutionum diuerſa, ſine vlla ſententiarum diuerſitate, quæ multis locis ſuperius demonſtrauimus, videri à legentibus poſſunt. Quòd autem Marcus poſt ſex Marc.9.
dies factũ dicit, ſicut Matthæus, Lucas autem poſt octo, Matt.17.
non contemnendi ſunt ſi quos mouet, ſed ratione red- Luc.9.
dita inſtruendi. Dies enim quando enunciamus dicen-

tes,

A tes, poſt tot dies, aliquando non annumeramus eum in quo loquimur, & eũ qun res ipſa futura eſt quam prænunciamus vel pollicemur, ſed medios poſt quos revera plenos atque integros illud futurum eſt. Hoc fecit Matthęus & Marcus: excepto eo die quo hæc loquebatur Ieſus, & illn quo exhibuit memnratam in mõte viſionem, medios dies intuentes dixerunt, poſt ſex dies quod ille annumeratis finalibus, id eſt primo atque vltimo, dixit, poſt nčto dies, eo loquendi modo quo pars prn toto commemoratur. *Luc. 9.* Itẽ quod Lucas ait de Moyſe & Helia, Et factum eſt dum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum, præceptnr, bonum eſt nos hic eſſe: & cætera, *Matt. 17.* non debet putari cnntrariuni ei quòd Matthæus *Marc. 9.* Marcúſque ita coniunxerunt, Petrum hoc ſuggeſsiſſe, quaſi adhuc Mnyſes & Helias cum dnmino loquerentur. Non enim expreſſerunt quod runc, ſed tacuerũt potius, quod iſte addidit, illis diſcedentibus hoc Petrũ de tribus tabernaculis faciendis domino ſuggeſsiſſe. Addidit etiam Lucas, intrantibus illis in nubem, factam eſſe vocem de nube, quod illi non dixerunt, ſed nec contradixerunt.

Vbi de aduentu Heliæ locutus eſt eis, quæ ſit conuenien- B *tia inter Matthæum & Marcum.* *Cap. 57.*

Matt. 17. SEquitur Matthęus, Et interrogauerunt eum diſcipuli eius dicẽtes, Quid ergo ſcribæ dicunt, quòd Heliam nporteat primum venire? At ille reſpondens ait eis, Helias quidem vẽturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eum quæcunque voluerunt. ſic & filius hominis paſſurus eſt ab eis. Tunc intellexerunt diſci- *Marc. 9.* puli quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis. Hoc idem Marcus etiam hunc nrdinem ſeruans commemorauit, & in nonnulla diuerſitate verborum, nuſquam tamen ab eiuſdem ſentẽtiæ veritate diſceſsit. Sed ipſe non addidit, intellexiſſe diſcipulos, quòd Ioannem dominus ſignificaſſet dicendo quòd Helias iam venerit.

De illo qui ei obtulit filium ſuum, quem diſcipuli ſanare non potuerunt: quemadmodũ tres iſti conſentiant etiam ordine narrationis. *Cap. 58.*

Matt. 17. SEquirur Matthæus & dicit, Et cum veniſſet ad turbam, acceſsit ad eum homo genibus prouolutis ante eum dicens, Domine miſerere filij mei, quia lunaticus eſt, & male patitur: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Hoc C autem genus non eiicietur niſi per orationem & ieiu- *Marc. 9.* nium. Hoc & Marcus & Lucas eodem etiã ordine me- *Luc. 9.* mnrant ſine vlla repugnantiæ quæſtione.

Vbi de paſſione ſua cum eis dixiſſet contriſtati ſunt, quod tres ipſi eodem ordine commemorant. *Cap. 59.*

Matt. 17. SEquitur Matthęus dicens, Conuerſantibus autem eis in Galilæa dixit illis Ieſus, Filius hominis tradendus eſt in manus hominum, & occident eum, & tertiá die reſurget: Et contriſtati ſunt vehementer. Hoc eodem *Marc. 9.* ordine Marcus Lucáſque commemorant. *Luc. 9.*

Vbi de ore piſcis ſoluit tributum, quod etiam Matthæus ſolus dicit. *Cap. 6n.*

Matt. 17. SEquitur Matthæus. Et cum veniſſent Capernaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magiſter veſter non ſoluit didrachma. Ait, etiam: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Inuenies ſtaterem, illum ſumens da eis pro me & te. Hoc ſolus iſte commemorat, quo interpoſito eundem nrdinem ſequitur in quo cum eo etiam Marcus & Lucas pariter ambulant.

De puero paruulo quem propoſuit imitandum: & cætera. *Cap. 61.*

SEquitur ergo idem Matthæus & dicit, In illa hora D acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes, Quis putas *Matt. 18.* maior eſt in regno cœlorum? Et aduocans Ieſus paruulum, ſtatuit eum in medio enrum, & dixit, Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, vſque ad illud vbi ait, Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis ſi non remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de cordibus veſtris. Ex iſto aliquanto prolixiore domini ſermone, non omnia ſed quædã Marcus eundem ſequens ordinem poſuit, quæ- *Marc. 9.* dam etiam ipſe quæ Matthæus non dicit, inſeruit. Totus autem ſermo quouſque eum conſiderandum ſuſcepimus, à Petro ſolo interpellatur quærente quoties fratri debeat ignoſci. Talia enim dominus loquebatur, vt ſatis eluceat, etiam hoc quod Petrus interrogauit, eíque reſponſum eſt, ad eundem pertinere ſermonem. Lucas *Luc. 9.* autem niſi illud de paruulo quem conſtituit ante diſcipulos imitandum, cum de ſua magnitudine cogitarẽt, nihil hoc ordine ſeruato cõmemorat. Si qua enim alia ſimiliter dixit, quæ & in iſto ſermone ſunt poſita, alibi & ex aliis occaſionibus dicta recoluit. Sicut Ioannes de *Ioan. 20.* remiſsione peccatorum, quòd tenebuntur ſi cui tenuerint, & dimittentur ſi cui dimiſerint, poſt reſurrectio- E nem à domino dictũ commemorat, cum Matthæus in *Matt. 18.* hoc ſermone dominum hoc dixiſſe meminerit, quod *Matt. 16.* & Petro ante dictum fuiſſe idem ipſe teſtatur. Eadem itaque ſæpe ac pluribus locis Ieſum dixiſſe, necubi moueamur, ſi ordo dictorum quibuſdam repugnare putabitur, ſicut iam toties commendauimus, meminiſſe debemus, ne hoc ſemper admnnere neceſſe ſit.

Quando int. rrogatus eſt, vtrum liceat dimittere vxorem, quemadmodum inter ſe conſentiant Matthæus & Marcus, maxime de ipſis interrogationibus vel domini, vel Iudæorum atque reſponſis, in quibus videntur aliquantulum variare. *Cap. 62.*

SEquitur Matthæus ita narrans: Et factũ eſt cum con- *Matt. 19.* ſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilęa & venit in fines Iudææ trãs Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et acceſſerunt ad eum Phariſæi, tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa: & cętera, vſque ad illud vbi ait, Qui poteſt capere, capiat. Hoc & Marcus commemorat eundem ordinem tenens. Sanè videndum eſt, ne repugnare videatur quod idem Mar- F cus à domino dicit interrogatos Phariſæns, quid eis *Marc. 10.* Moyſes præceperit, atque ita illos interroganti reſpondiſſe de permiſſo ſibi libelln repudij: cũ Matthæus dixerit verbis domini, quibus oſtenderat ex lege deum coniunxiſſe maſculum & fœminam, & propterea non eos debere ab homine ſeparari, retuliſſe reſponſionem. Quid ergo Moyſes mandauit dari libellum repudij, & dimittere? Quibus iterum ait, Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, ab initio autem non ſic fuit. Nam & Marcus hanc domini reſpõſionem non tacet, ſed poſteaquam ei reſponderunt interroganti de libello repudij. In quo ordine vel modo verborum hoc intelligere debemus, ad rei veritatem nihil intereſſe, vtrum domino ſeparationem prohibenti, & ſententiam ſuam de lege firmanti, ipſi intulerunt quæſtionem de libello repudij per eundem Moyſen ſibi permiſſo, per quem & illud ſcriptum eſt, quòd deus coniunxit maſculũ & fœminam: an hoc illi idem de præcepto Moyſi eos interroganti reſponderint. Nam & voluntas eius ita ſe habebat, vt nnn eis redderet ratinnẽ, cur illud Moyſes permiſerit, niſi prius

G ipſi hoc commemoraſſent, quæ voluntas eius, ea quam
Marcus poſuit interrogatione ſignificata eſt,& illorum
volũtas ipſa erat,vt de authoritate Moyſi quoniã mandauit
dari libellũ repudij, tanquã concluderẽt eũ ſeparationẽ
ſine dubio vetaturũ.Hoc enim dicturi etiã tentãtes
acceſſerant:quæ volũtas eorum ſic expreſſa eſt per
Matthęũ,vt nõ eos eſſe cõmemoraret interrogatos,ſed
vltrò intuliſſe de mãdato Moyſi,quo velut cõuincerent
dominũ ſeparationem cõiugum prohibẽtem. Cũ ergo
volũtas loquẽtium, cui debẽt verba ſeruire, ab Euangeliſta
vtroque mõſtrata ſit,nihil intereſt q̃ diuerſus inter
ambos fuerit narrãdi modus, dũ ab eadẽ veritate neuter
abſcederet.Poteſt, etiã hoc intelligi,quòd ſicut dicit
Marcus,prius eos de vxore dimittẽda interrogãtes,dominus
viciſsim interrogaret quid eis præceperit Moyſes.
Qui cum reſpõdiſſent, Moyſen permiſiſſe libellum
repudij ſcribere & dimittere, reſpondit eis de ipſa lege
per Moyſen data, quomodo deus inſtituerit cõiugium
Matt.19. maſculi & fœminæ,dicẽs ea quæ ponit Matthæus,Non
Geneſ.1. legiſtis, quia qui fecit ab initio,maſculũ & fœminã fecit
eos, &c. Quibus auditis illi id quod ei primo interroganti
reſpõderant, repetiuerunt dicentes:Quid ergo
H Moyſes mandauit dari libellum repudij & dimittere?
Tunc Ieſum cauſam oſtẽdiſſe duritiæ cordis ipſorum,
quam Marcus breuitatis cauſa prius ponit,tanquam illi
priori quam Matthæus intermiſit eorum reſponſioni
redditam: nihil deperit iudicans veritati quocunque
loco eiſdem ipſis verbis quæ bis dixerant redderetur,
quoniam ipſis verbis eam reddiderat dominus.

De paruulis quibus manus impoſuit, de diuite cui dicit, Vende omnia tua: & de vinea in qua conducti ſunt operarij per horas diuerſas, quemadmodum Matthæus duobus alijs non repugnet. *Cap. 63.*

Matt.19. SEquitur Matthæus,Tũc oblati ſunt ei paruuli vt manus
eis imponeret & oraret. Diſcipuli autem increpabant
eos, &c. vſque ad illud vbi ait, Multi enim ſunt
Marc.10. vocati,pauci autem electi.Hunc cum Matthęo Marcus
ordinem tenuit, ſed de conductis operariis ad vineam
Luc.9. ſolus Matthæus interponit:Lucas autem cum commemoraſſet
illud,quod eis dixit quærentibus inter ſe quiſnam
maior eſſet,adiunxit de illo quem viderũt eiicientem
dæmonia, cum eum non ſequeretur. Inde iam digreditur
ab iſtis duobus,vbi ait eum firmaſſe faciẽ ſuam
I vt iret in Hieruſalem.Ac poſt multa interpoſita occurrit
eis rurſus ad commemorandum iſtum diuitem cui
Luc.18. dicitur,Vende omnia quæ habes, quem nunc iſti com-
Marc.10. memorãt ex ordine quo pariter eunt.Nã ibi etiam Lucas
de iſtis paruulis antequã diuitis faciat mentionem,
quemadmodũ & iſti non prætermittit.De illo ergo diuite
qui quęrit,quid boni faciat vt vitã ęternã cõſequatur,
poteſt videri diſtare aliquid quod ſecundum Matthæũ
dicitur,Quid me interrogas de bono? Secundum
Matt.19. illos autẽ, Quid me dicis bonũ:Nã,quid me interrogas
Marc.10. de bono,ad illud magis referri poteſt quod ait ille quę-
Luc.18. rens,quid boni faciã?Ibi enim & bonum nominauit,&
interrogatio eſt:Magiſter autem bone,nondũ eſt interrogatio.
Commodiſsime ergo intelligitur vtrunque dictum,
quid dicis me bonum,& interrogas me de bono?

Vbi ſecretò duodecim diſcipulis de paſsione ſua prædixit, & mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis petiit vt vnus eorum ad dexteram eius,alter ad ſiniſtram ſederet, quomodo nõ repugnet Matthæus aliis duobus.Cap.64.

Matt.20. SEquitur Matthæus & dicit,Et aſcendẽs Ieſus Hieroſolymam
aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecreto,&
ait illis,Ecce aſcẽdimus Hieroſolymã, & filius hominis
tradetur principibus ſacerdotũ & ſcribis,& cõdemna- K
bunt eum morte, & tradẽt eum gẽtibus ad deludẽdum
& flagellãdum & crucifigendum, & tertia die reſurget.
Tũc acceſsit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis
ſuis, adorans & petens aliquid ab eo:&c.vſque ad illud
vbi ait,Sicut filius hominis nõ venit miniſtrari,ſed miniſtrare,
& dare animã ſuam in redemptionẽ pro multis.
Hunc cum illo ordinem etiam Marcus tenet, filios
Zebedæi perhibẽs dixiſſe quod ab eis non per eoſipſos, Marc.10.
ſed per matrem dictũ eſſe Matthæus expreſsit, cum illa
eorũ voluntatem attuliſſet ad dominũ.Vnde magis ipſos
quàm illã dixiſſe quod dictum eſt, Marcus breuiter
intimauit. Deniq; & dominus & ſecũdum Matthæũ &
ſecũdum Marcum ipſis potius q̃ matri reſpõdit. Lucas Luc.18.
autem poſteaquã ex eodẽ ordine commemorauit, quæ
de paſsione & reſurrectione ſua duodecim diſcipulis
prædixerit,prętermittit ea quæ iſti commemorant,poſt
quæ interpoſita occurrũt ei ad Hiericho. Quod autem Matt.20.
dixerunt Matthęus & Marcus de principibus gentium Marc.10.
qui dominantur ſubiectis,non ita futurũ inter illos,ſed
eum qui erit maior etiam ſeruum aliorũ futurum,dicit
tale aliquid & Lucas,ſed nõ eo loco: & ordo ipſe indi- Luc.22.
cat,iterum eſſe eandem ſententiam à domino dictam. L

De cæcis Hiericho illuminatis,quemadmodum non aduerſetur Matthæus vel Marco,vel Lucæ. *Cap. 65.*

SEquitur Matthęus,Et egredientibus eis ab Hiericho, Matt.20.
ſecuta eſt eum turba multa. Et ecce duo cæci ſeden- Marc.10.
tes ſecus viam audierunt quia Ieſus tranſiret, & clama- Matt.8.
uerunt dicentes,Domine miſerere noſtri, fili Dauid:& Marc.5.
cætera.vſque ad illud vbi ait, Et confeſtim viderunt,& Luc.8.
ſecuti ſunt eum. Hoc & Marcus commemorat, ſed de
vno cæco factum. Quæ ita ſoluitur quæſtio, vt illa ſoluta
eſt de duobus qui legionem dæmonum patiebantur
in regione Geraſenorum. Nam duorum etiam cæcorum
quos modo interpoſuit,vnum fuiſſe notiſsimũ,
& in illa ciuitate famoſiſsimum, ex hoc etiam ſatis apparet,
quod & nomen eius & patris eius Marcus com- Marc.5.
memorauit. Quod in tot ſuperius ſanatis à domino nõ Luc.8.
facilè occurrit,niſi cum Iairum archiſynagogum etiam
nomine expreſsit,cuius filiam reſuſcitauit Ieſus. In quo
etiam magis iſte ſenſus apparet, quia & ille archiſynagogus
vtique in loco illo nobilis fuit. Proculdubio itaque
Bartimæus iſte Timæi filius ex aliqua magna fœlicitate
deiectus:notiſsimę & famoſiſsimę miſerię fuit, M
quòd non ſolùm cæcus, verumetiam mendicus ſede- Marc.10.
bat. Hinc eſt ergo quòd ipſum ſolum voluit commemorare
Marcus, cuius illuminatio tam claram famam
huic miraculo comparauit, quàm erat illius nota calamitas.
Lucas verò quanuis omnino eodem modo fa- Luc.18.
ctum,tamen in alio cæco intelligendus eſt par commemorare
miraculum, & eiuſdem miraculi parem modum.
Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret
Hiericho, at iſti cum egrederetur ab Hiericho. Sed Matt.20.
nomen ciuitatis & facti ſimilitudo putari ſuadet ſemel Marc.10.
eſſe factum: ſed Euãgeliſtas in hoc ſibi aduerſari, quòd
alius dicat cum appropinquaret Hiericho, alij cũ egrederetur
ab Hiericho, nõ ſanè hoc perſuadet, niſi eis qui
procliuius credi volunt mentiri Euãgelium,quàm duo
ſimilia ſimiliterq; miracula feciſſe Ieſum. Quid autem
ſi credibilius,& quid potius verum, & omnis fidelis filius
Euangelij faciliime videt,& omnis cõtentioſus ſaltem
cum admonitus fuerit,vel tacendo,vel etiam ſi tacere
noluerit,cogitando ſibi ipſe reſpondet.

De aſina & pullo quomodo Matthæus cæteris cõgruat, qui ſolum pullum commemorant. *Cap.66.*

A SEquitur Matthæus & dicit, Et cum appropinquaſ-
ſet Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage ad mon-
Mat. 21. tem Oliueti, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos dicens
eis, Ite in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim
inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea: & cæ-
tera vſque ad eum locum vbi ait, Benedictus qui venit
in nomine domini, Oſanna in altiſsimis. Hoc etiã Mar-
Marci 11. cus narrat eodẽ ordine cuſtodito. Lucas autẽ in Hieri-
Lucæ 19. cho immoratur, quædã commemorans quę iſti præter-
miſerunt, de Zachæo principe publicanorum, & quędã
in parabolis dicta. Poſt hæc & ipſe occurrit ei ad huius
pulli commemorationem in quo ſedit Ieſus. Nec mo-
Mar. 6. ueat quòd Matthæus aſinam dicit & pullum, cæteri au-
Luc. 9. tem de aſina tacent. Imò etiam recordanda eſt illa re-
Sup. ca. 46. gula quã de quinquagenis & centenis diſcumbentibus,
Mat. 21. cùm quinq; panibus turbę paſcerentur, ſupra inſinuaui-
Mat. 11. mus, Qua inſinuata, nõ deberet hoc iam permouere le-
Lucæ 19. ctorem, nec ſi Matthæus ita de pullo tacuiſſet, quem-
admodum illi de aſina tacuerunt, vt maxime contra-
rium putaretur, quòd vnus aſinam dixit, alij pullum a-
ſinæ, Quanto minus moueri oportet, quia vnus ita cõ-
memorauit aſinam de qua cæteri tacuerunt, vt tamen
B pullum non taceret, de quo illi dixerunt. Vbi ergo vtrũ-
que factum poteſt intelligi, nulla repugnantia eſt, nec
ſi alius aliud, & aliud alius cõmemoraret: quanto minus
vbi alius vnum, alius vtrũque. Ioannes quoque cum ta-
ceat quemadmodum dominus diſcipulos ſuos ad hæc
animalia ſibi adducenda miſerit: interponit tamen bre-
Ioan. 12. uiter hoc de pullo cum teſtimonio etiam prophetæ,
Zacha. 9. quod Matthæus adhibet. In quo etiam teſtimonio pro-
phetico aliquantum diuerſa Euangeliſtarum locutio ab
ea quidem ſententia non recedit. Sed poteſt mouere ꝙ
hoc Matthæus ſic adhibet, vt aſinam dicat commemo-
Mat. 21. raſſe prophetam: non autem ita ſe habet, vel quod Ioan-
nes interponit, vel codices eccleſiaſtici interpretatio-
nis vſitatę. Cuius rei cauſa illa mihi videtur, quòd Mat-
thæus Hebræa lingua perhibetur Euangelium conſcri-
pſiſſe. Manifeſtum eſt autem interpretationem illam
quæ dicitur ſeptuaginta, in nonnullis ſe aliter habere
quàm inueniunt in Hebræo, qui eam linguam nouerunt,
C & qui interpretati ſunt, ſinguli eoſdem libros Hebræ-
Quare Se- os. Huius item diſtantiæ cauſa ſi quæratur, cur tanta au-
ptuagies thoritas interpretationis ſeptuaginta multis in locis di-
ab He- ſtet ab ea veritate quæ in Hebræis codicibus inueni-
breu va- tur: nihil occurrere probabilius exiſtimo, quàm illos
rient. ſeptuaginta eo ſpiritu interpretatos, quo & illa quæ in-
terpretabantur dicta fuerant, quod ex ipſa eorum mi-
rabili quæ prædicatur cõſenſione firmatum eſt. Ergo &
ipſi nonnulla in eloquio variando, & ab eadem volun-
tate dei cuius illa dicta erant, & cui verba ſeruire de-
bebant, non recedendo, nihil aliud demonſtrare volue-
runt, quàm hoc ipſum quod nunc in Euangeliſtarum
quatuor concordi quadam diuerſitate miramur: qua
nobis oſtenditur non eſſe mendacium ſi quiſquam ita
diuerſo modo aliquid narrat, vt ab eius voluntate cui
conſonandum & cõſentiendum eſt, non recedat. Quod
noſſe, & moribus vtile eſt propter cauenda & iudican-
da mendacia: & ipſi fidei, ne putemus quaſi conſecratis
ſonis, ita muniri veritatem, tanquam deus nobis quem-
admodum ipſam rem, ſic verba qui propter illam ſunt
dicenda, commendet: cum potius ita res quæ diſcen-
da eſt, ſermonibus per quos diſcenda eſt præferatur,
vt iſtos omnino quærere non deberemus, ſi iam ſine
his noſſe poſſemus, ſicut illam nouit deus, & in ipſo an-
geli eius.

De expulſis è tẽplo vendentibus & ementibus, quem- D
admodum tres iſti non repugnent Ioanni, qui hoc
idem longe alibi dicit. *Cap. 67.*

SEquitur Matthæus & dicit, Et cum intraſſet Hie- *Mat. 21.*
roſolymam, commota eſt vniuerſa ciuitas, dicens:
Quis eſt hic? Populi autem dicebant, Hic eſt Ieſus
propheta à Nazaret Galilææ. Et intrauit Ieſus in tem-
plum dei, & eiiciebat omnes ementes & vendentes in
templo: & cætera, vſque ad eum locum vbi ait, Vos au-
tem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Hoc de turbis *Marci 11.*
vendentium eiectis de templo, omnes commemorant: *Luc. 19.*
ſed Ioannes longe diuerſo ordine. Nam poſt teſtimo- *Ioan. 1.*
nium Baptiſtæ Ioannis de Ieſu, cum enim commemo- *& 2.*
raſſet iſſe in Galilæam quando aquam conuertit in vi-
num, deinde poſt commemorationem paucorum in
Capernaum dierum, dicit eum aſcendiſſe in Hieroſo-
lymam, cum eſſet paſcha Iudæorum, & facto flagello *Ioan. 2.*
de reſticulis, expuliſſe de templo vendentes. Vnde ma-
nifeſtum eſt, non ſemel, ſed iterum hoc eſſe à domino
factum. Sed illud primum commemoratur à Ioanne,
hoc vltimum à cæteris tribus.

De areſacta arbore ficulnea, & quæ iuxta narrata ſunt,
quemadmodum non repugnat Matthæus cæteris, & E
maximè Marco de ordine narrationis. *Cap. 68.*

SEquitur Matthæus, Et acceſſerunt ad eum cæci & *Mat. 21.*
claudi in templo, & ſanauit eos. Videntes autem
principes ſacerdotum & ſcribæ mirabilia quæ fecit,
& pueros clamantes in templo & dicentes, Oſan-
na filio Dauid: indignati ſunt, & dixerunt ei, Audis
quid iſti dicunt? Ieſus autem dicit eis, Vtique: nun-
quam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium per- *Pſal. 8.*
feciſti laudem? Et relictis illis abiit foras extra ciuita-
tem in Bethaniam, ibique manſit. Mane autem reuer-
tens in ciuitatem eſuriit. Et videns fici arborem vnam
ſecus viam venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi fo-
lia tantùm. Et ait illi, Nunquam ex te fructus naſca-
tur in ſempiternum. Et areſacta eſt ficulnea continuò.
Et videntes diſcipuli, mirati ſunt dicentes, Quomo-
do continuò aruit? Reſpondens autem Ieſus ait eis:
Amen dico vobis, ſi habueritis fidem, & non hæſita-
ueritis, non ſolùm de ficulnea facietis, ſed etſi monti
huic dixeritis, tolle te & iacta te in mare, fiet. Et om-
nia quæcunque petieritis in oratione credentes, acci- F
pietis. Hoc & Marcus conſequenter dicit, ſed non
eundem ordinem tenet. Primò enim quòd eum Mat-
thæus in templum dixit intraſſe, & eieciſſe vendentes
& ementes non commemorat Marcus, ſed circunſpe- *Marci 11.*
ctis omnibus cum iam veſpera eſſet, exiſſe dicit in Be-
thaniam cum duodecim: & alia die cum exirent à Be-
thania eſuriſſe, & arbori fici maledixiſſe, quod & Mat-
thæus commemorat. Et ſubiungit idem Marcus, quòd
venerit Hieroſolymam, & cum introiiſſet in tem-
plum, eiecit vendentes & ementes, quaſi altero die,
non primo factum eſſet, Sed quia Matthæus ita con- *Mat. 21.*
nectit, Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Be-
thaniam: vnde mane reuertentem in ciuitatem arbo-
ri maledixiſſe commemorat: probabilius creditur ip-
ſe potius tenuiſſe ordinem temporis de vendentibus
& ementibus eiectis de templo. Cum enim dicit, Et
relictis illis abiit foras, quibus relictis intelligi pote-
rit, niſi cum quibus ſuperius loquebatur, indignan-
tibus quòd pueri clamarent, Oſanna filio Dauid? Præ- *Mar. 11.*
termiſit ergo Marcus quod primo die factum eſt cum
intrauit in templum, & recordatum interpoſuit, cum
dixiſſet, quòd non inuenerit aliquid in ficulnea præ-

Gter folia, quod ſecundo die factum eſt, ſicut ambo teſtantur. Miratos autem eſſe diſcipulos quòd arbor aruerit, & eis dominum reſpondiſſe, de fide & de monte, in mare transferendo, non ipſo ſecundo die quo dixit arbori, Iam non amplius in æternum quiſquam ex te fructum manducet, ſed tertio die dicit. Ipſo quippe die ſecundo commemorauit idem Marcus de templo eiectos vendentes, quod primo die factum prætermiſerat. Ipſo ergo ſecundo die dicit facta veſpera egreſſum de ciuitate, & cum mane tranſirent, vidiſſe diſcipulos ficum aridam factam à radicibus, & recordatum Petrum dixiſſe ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixiſti, aruit, Tunc cum de potentia fidei reſpondiſſe: Mat-
Mat. 21. thæus autem tanquã ſecundo die hoc totũ factum ſit, id eſt dictum arbori, Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum, & arefactam eſſe continuò, & videntibus hoc diſcipulis atque mirantibus illud de virtute fidei fuiſſe reſponſum. Vnde intelligitur Marcum quidem ſecundo die commemoraſſe, quod primo die factum prætermiſerat, de templo ſcilicet eiectos vendentes & ementes. Matthæus verò cum commemoraſſet
H quod altero die factum eſt, de arbore maledicta quando mane reuertebatur à Bethania in ciuitatem, prætermiſit ea quæ Marcus commemorauit, veniſſe illum in ciuitatem, & veſpere exiiſſe, & mane cum tranſirent diſcipulos arborem aridam fuiſſe miratos: & ei quod ſecundo die geſtum erat quo arbor maledicta eſt, adiunxit illud quod tertio die geſtum eſt, eius ariditatem miratos eſſe diſcipulos, & de potentia fidei à domino audiſſe, ſic ea coniungens, vt niſi ex Marci narratione cogamur intendere, vbi & quid Matthæus prætermiſerit, non poſſit agnoſci. Cum ergo dixiſſet Matthæus, Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam ibique manſit, Mane autem reuertens in ciuitatem eſuriit, Et videns fici arborem vnam ſecus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantum, & ait illi, Nunquam abs te fructus naſcatur in ſempiternum, & arefacta eſt continuò ficulnea: prætermiſſis cæteris ad eundem diem pertinentibus, adiunxit ſtatim, Et videntes diſcipuli mirati ſunt dicentes, quomodo continuò aruit? quod alio die viderunt, alio die mirati ſunt. Intelligitur autem non tunc aruiſſe, quando viderunt, ſed continuò quando maledicta eſt.
I Neque enim areſcentem, ſed penitus arefactam viderunt, ac ſic eam continuò in verbo domini aruiſſe intellexerunt.

Cùm dominum interrogauerũt Iudæi, in qua poteſtate iſta faceret, quomodo inter ſe cõſentiant iſti tres. Cap. 69.

Mat. 21. SEquitur Matthæus & dicit, Et cum veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum, & ſeniores populi dicentes, In qua poteſtate hæc facis? & quis dedit tibi hanc poteſtatem? Reſpondens Ieſus dixit illis, Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam, in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſmus Ioannis vnde erat, &c. vſque ad illud vbi ait: Nec ego vobis di-
Mar. 11. co in qua poteſtate hæc facio. Hoc totum & alij duo
Lucæ 19. Marcus & Lucas totidem penè verbis explicauerunt: nec in ordine inter ſe videntur aliquid diſcrepare, niſi vnde ſuperius locutus ſum: ꝙ prætermiſſis quibuſdam Matthæus ad alterum diem pertinentibus, ita contexit narrationem, vt niſi aduertatur, poſſit putari ipſum in ſecundo die adhuc verſari, Marcum autem in tertio: Lucas verò non quaſi ex ordine dies proſequens hoc ſubiungit, ſed cum commemoraſſet eiectos de templo ementes & vendentes, prætermiſit quòd exibat in Be- K
thaniam & regrediebatur in ciuitatem, & quod de ficulnea factum eſt, & quod mirantibus diſcipulis de fidei virtute reſponſum eſt. Atque his prætermiſſis intulit dicens, Et erat docens quotidie in templo, Principes autem ſacerdotum & ſcribæ & principes plebis quærebant illum perdere, & non inueniebant quid facerent illi, Omnis enim populus ſuſpenſus erat audiens *Lucæ 19.*
illum. Et factum eſt in vna dierum docente illo popu- *& 20.*
lum in templo & euangelizante, cõuenerunt principes ſacerdotum & ſcribæ cum ſenioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis in qua poteſtate hæc facis, & cætera quæ etiam duo illi commemorant. Vnde apparet nihil eis etiam ipſo ordine repugnare, quando id quod dicit factum in vna dierum, ea dies intelligatur in qua id geſtum illi etiam retulerunt.

De duobus filiis quibus imperauit pater, Vt irent in vineam, & de vinea quæ locata eſt aliis agricolis, quomodo non aduerſetur Matthæus aliis duobus, cũ quibus eundẽ ordinem tenet, & maximè in hac parabola, quam omnes tres dicunt de vinea locata propter reſponſionem eorum quibus dicebatur, vbi aliquãtum videntur variari. Cap. 70. L

SEquitur Matthæus, Quid autem vobis videtur? *Mat. 21.*
Homo quiddam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit illi, Vade hodie operari in vineam meam. Ille autem reſpondens ait: Nolo. Poſtea autem pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum dixit ſimiliter. At ille reſpondens ait, Eo domine. Et non iit: & cætera vſque ad illud vbi ait, Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringitur: ſuper quem vero ceciderit, conteret eum. Marcus & Lucas non commemorant de duobus iſtis filiis, quibus imperatum eſt vt irent atque operarentur in vinea. Sed quod
poſt hoc narrat Matthæus de vinea quæ locata eſt a- *Mat. 21.*
gricolis, qui perſecuti ſunt ſeruos miſſos ad ſe, & poſtea dilectum filium occiderunt & eiecerunt extra vineam, etiam illi ambo non tacent eodem ordine cu-
ſtodito: id eſt poſteaquam de baptiſmo Ioannis inter- *Marci 12.*
rogati Iudæi ſe neſcire dixerunt, & reſpondit eis, Nec *Luc. 20.*
ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Nullius ergo hic repugnantiæ quæſtio naſcitur, niſi quòd Mat-
thæus cum dixiſſet quòd dominus interrogauerit Iu- M
dæos, Cũ venerit dominus vineæ quid faciet agricolis *Mat. 21.*
illis? illos reſpondiſſe ſubiungit atque dixiſſe, Malos male perdet, & vineam locabit aliis agricolis qui
reddant ei fructum temporibus ſuis. Quod Mar- *Mar. 12.*
cus non ab ipſis reſponſum eſſe commemorat, ſed dominum hoc conſequenter locutum poſt interrogationem ſuam, ipſum ſibi quodammodo reſpondiſſe. Ita enim dicit, Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit vineam aliis. Sed facilè poteſt intelligi vel illorum vocem ita ſubiunctam, vt non interponeretur, illi dixerunt, aut illi reſponderunt ſed tamen intelligeretur: aut ideo reſponſionem iſtam domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipſe reſpondit, qui veritas eſt. Sed illud magis mouet, quòd Lucas non ſolùm eos hoc reſpondiſſe non dicit, hæc etiam verba ipſe quoque ſicut Marcus domino attribuens, verùm etiam cõtrariam retuliſſe reſponſionem, dicentes: Abſit. Ita e-
nim narrat. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Ve- *Luc. 20.*
niet & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Abſit. Ille autem aſpiciens eos ait;
Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt, Lapidem quem *Pſal. 117.*
reprobauerunt

A reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput an-
guli? Quomodo ergo ſecũdum Matthæum illi quibus
Mat. 21. hæc loquebatur dixerunt. Malos male perder, & vine-
am locabit aliis agricolis, qui reddenr ei fructũ tempo-
ribus ſuis, cum ſecũdum Lucam talibus verbis cõtradi-
xerint dicentes, Abſit. Et revera quod ſecutus dominus
ait de lapide reprobato ab ædificantibus, & facto in ca-
pur anguli, ita illatum eſt, vt hoc teſtimonio conuin-
cerentur illi parabolæ contradicẽtes. Nam & ipſe Mat-
thæus hoc ſic cõmemorat dictum, tãquam contradicẽ-
ribus cum ait, Nunquam legiſtis in ſcripturis, Lapidem
quem reprobauerunr ædificantes, hic factus eſt in ca-
put anguli? Quid eſt enim? Nunquam legiſtis, niſi quia
hoc reſponderant quod eſſet contrarium, Hoc & Mar-
Marci 12. cus ſignificat qui hæc ipſa verba ita refert, Nec ſcri-
pturam hanc legiſtis: lapidem quem reprobauerunt æ-
dificantes, hic factus eſt in capur anguli? Quæ ſenten-
Luc. 20. tia ſecundum Lucam magis apparet loco ſuo dicta
poſt illorum cõtradictionem qua dixerunt, Abſit. Tan-
tundem enim valet, ſicut hoc etiam ipſe ponit, Quid
eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt: Lapidem quem repro-
B banerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli?
Hanc enim ſententiæ voluntarem intimat, ſiue nun-
quam legiſtis, ſiue nec hoc legiſtis, ſiue quid eſt ergo
hoc quod ſcriptum eſt. Reſtat ergo vt intelligamus in
plebe quæ audiebar, quoſdam reſpondiſſe quod Mat-
thæus, commemorat dicens, Aiunt illi, Malos male per-
det, & vineam ſuam locabit aliis agricolis: quoſdam ve-
ro illud quod Lucas non tacuit, hoc eſt, Abſit. Iis ergo
qui illud domino reſponderant, illi alij reſponderunt,
abſit: ſed illorum reſponſio quibus iſti retulerunr, ab-
ſit, propterea domino tributa eſt & à Marco & à Luca,
quia ſicut dixi, per eos veritas ipſa locuta eſt: ſiue per
Ioan. 11. neſcientes ſi mali erant, ſicut per Caïpham, qui neſci-
ens quid dixerit, cum eſſet pontifex, prophetauit: ſiue
per ſcientes ac iam intelligentes atque credentes. Ibi
enim erat etiã illa multitudo, per quam iam erat imple-
ta illa prophetia, cum veniẽti magna celebritate occur-
Mat. 21. rentes acclamarent, Benedictus qui venit in nomine
domini. Nec moueat quòd idem Matthæus principes
ſacerdotum & ſeniores populi dixit acceſsiſſe ad do-
minum, & quæſiuiſſe in qua poteſtate hæc facerer, &
quis ei dederir hanc poteſtatem, quando eos de bapti-
C ſmo Ioannis viciſsim interrogauit vnde eſſet, de cœlo,
an ex hominibus? Quibus reſpondentibus quòd neſci-
rent, ait: Nec ego vobis dico in qua poteſtate hæc fa-
cio. Inde enim ſecutus eſt contextim loquendo & ait,
Quid autem vobis videtur? homo quidam habebat du-
os filios: & cætera, ſine vlla cuiuſquam rei vel perſo-
næ interpoſitione, ſecundum Manhæum ſermo con-
texitur, vſque ad hoc quod de locata agricolis vinea
commemoratur. Poteſt enim putari omnia eum prin-
cipibus ſacerdotum & ſenioribus populi locutum fuiſ-
ſe, à quibus fuerat de ſua poteſtate interrogatus. Qui
vtique ſi tentantes & inimici quæſierant, non in eis
poſſunt intelligi qui crediderant, atque illud clatum
ex propheta teſtimonium domino perhibuerant: qui
etiam modo reſpondere potuiſſent, non neſcientes,
ſed credentes, Malos male perdet, & vineam ſuam
locabit aliis agricolis. Hoc omnino mouere non de-
bet, vr ideo putemus non fuiſſe credentes in illa mul-
titudine quæ tunc domini parabolas audiebat, Tacuit
nanque idem Matthæus breuitatis cauſa, quod Lucas
non tacet, parabolam iſtam ſcilicet, non ad eos ſolos
dictam qui de poteſtate interrogauerant, ſed ad ple-

bem. Sic enim ait, Cœpit autem dicere ad plebem pa- D
rabolam hanc, Homo plantauit vineam: & cætera. In *Luca 20.*
hac ergo plebe intelligendum eſt etiam illos eſſe po-
tuiſſe qui ſic eum audirent, quomodo cui dixerant, Be-
nedictus qui venit in nomine domini: & ipſos vel ex
ipſis fuiſſe qui reſponderunt, Malos male perdet, & vi-
neam ſuam locabit aliis agricolis. Quorum reſpon- *Mat. 21.*
ſionem non ſolùm propterea domino tribuerunt Mar-
cus & Lucas, quòd hoc ipſe dixiſſet quia veritas eſt, *Marci 12.*
qui etiam per malos atque neſcientes ſæpe loquitur, *Luc. 20.*
occulto quodam inſtinctu mentem hominis mouens
non ſanctitatis illius merito, ſed iure propriæ poteſta-
tis: verùm etiam quia tales eſſe potuerunt, vt non fru-
ſtra in ipſo corpore domini iam ſicut membra depu-
tarentur: vt meritò eorum vox illi tribueretur cuius
membra erant: qui iam baptizauerat plures quam Io-
annes, & habebat turbas diſcipulorum, ſicut ipſi Euan- *Ioan. 4.*
geliſtæ ſæpe teſtantur, & vnde erant etiam illi quin-
genti fratres quibus eum apoſtolus Paulus poſt reſur-
rectionem præſentatum eſſe commemorar, præſertim *1. Cor. 15.*
quia & ſecundum eundem Matthæum non ita dictum
eſt, Aiunr illi, malos male perdet: vt in eo quod poſi- *Mat. 21.*
tum eſt, illi, pluralis numerus accipiendus ſit, tanquam E
eorum fuerit iſta reſponſio, qui eum de ſua poteſtate
doloſe interrogauerant: ſed aiunt illi, dictum eſt, id
eſt, ipſi domino ſingulari pronomine, non plurali,
qood in codicibus Græcis ſine vllo ſcrupulo ambigui-
tatis apparet. Eſt quidam ſermo domini apud Euan-
geliſtam Ioannem vbi hoc quod dico facilius poſsit
intelligi. Dicebat ergo, inquit, Ieſus ad eos qui credi-
derunr ei Iudæos, Si vos manſeritis in ſermone meo, *Ioan. 8.*
vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, &
veritas liberabit vos, Et reſponderũnt ei Semen Abra-
hæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam: quomodo
tu dicis liberi eritis? Reſpondit eis Ieſus, Amen amen
dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſeruos eſt
peccati. Seruus autem non maner in domo in æter-
num. Filius autem manet in æternum. Si ergo vos fi-
lius liberauerit, vere liberi eritis. Scio quia filij Abra-
hæ eſtis, ſed quæritis me interficere, quia ſermo meus
non capit in vobis. Non vtique illis diceret, Quæritis
me interficere, qui in eum iam crediderant, quibus di-
xerat, Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſci-
puli mei eritis, ſed quia hoc ad eos dixerat, qui iam in F
eum crediderant: ea verò multitudo præſens erat, quæ
plures habebar inimicos, etiam non exprimente euan-
geliſta qui eſſenr qui reſpõderunt, ex hoc ipſo quod re-
ſponderunt, & quod deinde ab illo audire meruerunt,
ſatis apparet quæ verba quibus ſint tribuenda perſo-
nis. Sicut ergo in hac multitudine ſecundum Ioan-
nem eranr qui iam crediderant in Ieſum, erant etiam
qui eum occidere quærebãnt: ſic in illa de qua nunc
loquimur erant qui doloſe dominum interrogauerant,
in qua poteſtate illa faceret. Erant etiam qui non do- *Mat. 21.*
loſe ſed fideliter acclamauerant, Benedictus qui venit
in nomine domini. Ac per hoc erant qui dicerent: Ma-
los male perdet, & vineam ſuam locabit aliis. Quæ vox
rectè etiam ipſius domini fuiſſe intelligitur, ſiue pro-
pter veritatem quæ ipſe eſt, ſiue propter membrorum
eius cum ſuo capite vnitatem. Erant etiam qui talia re- *Luca 20.*
ſpondentibus dicerent, Abſit, quia intelligebant in ſe-
ipſos eſſe parabolam dictam.

De nuptiis filij regis ad quas turbæ inuitatæ ſunt, quem Matthæus ordinem tenuerit propter Lucam qui tale quiddam alibi dicit. Cap. 71.

G SEquitur Matthæus, Et cum audiſſent principes ſa-
Mat. 21. cerdotum & phariſæi parabolas eius, cognouerunt
quòd de ipſis diceret, & quærentes eum tenere, ti-
muerunt turbas, quoniam ſicut prophetam eum ha-
bebant. Et reſpondens Ieſus dixit iterum in parabolis
Mat. 22. eis dicens, Simile factum eſt regnum cœlorum homi-
ni regi qui fecit nuptias filio ſuo, & miſit ſeruos ſuos
vocare inuitatos ad nuptias, & nolebant venire: & cæ-
tera, vſque ad illud vbi ait, Multi enim ſunt vocati, pau-
ci verò electi. Parabolam iſtam de inuitatis ad nuptias
Lucæ 14. ſolus Matthæus narrat. Simile quiddam etiam Lucas
commemorat, ſed non eſt hoc, ſicut & ordo ipſe indi-
cat, quamuis & illud nonnullam ſimilitudinem gerat.
Quod verò poſt illam parabolam de vinea & occiſo
filio patrisfamilias ſubnectit Matthæus, cognouiſſe Iu-
dæos quòd in eos totum dictum fuerit, & inſidias cœ-
Marci 12. piſſe moliri: hoc etiam Marcus Lucáſque teſtantur
Luc. 20. eundem ordinem retinentes: ſed inde ipſi pergunt
in aliud, ex hoc ſubiungentes quod & Matthæus poſt
iſtam quam ſolus interpoſuit de nuptiis parabolam, ex
ordine inſeruit.

De nummo Cæſari reddẽdo, cuius habebat imaginem, & de muliere quæ ſeptem fratribus nupſerat, quemadmodum tres iſti concordant Cap. 72.

H
Mat. 22. SEquitur ergo Matthæus, Tunc abeuntes phariſæi
conſilium inierunt vt caperent Ieſum in ſermo-
ne. Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis,
dicentes, Magiſter ſcimus quia verax es, & viam dei
in veritate doces, & nõ eſt tibi cura de aliquo, non enim
reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi
videtur, licet cenſum dari Cæſari, aut nõ? & cætera, vſq;
ad illud vbi ait, Et audientes turbæ mirabantur in do-
ctrina eius. Hæc duo domini reſponſa vnum de num-
mo propter tributum reddendum Cæſari, alterum de
reſurrectione, propter illam mulierẽ quæ ſeptem ſibi-
met ſuccedentibus fratribus nupſerat: Marcus & Lu-
cas ſimiliter narrant, nec in ordine aliquid diſcrepant.
Poſt parabolam quippe illam de conductoribus vineæ,
& de Iudæis præparantibus inſidias in quos dicta eſt,
quam omnes tres commemorauerunt, prætermittunt
Mar. 12. qui duo Marcus & Lucas parabolam de inuitatis ad nu-
Lucæ 20. ptias, quam ſolus Matthæus interpoſuit: & cum illo iam
ſequuntur, narrantes hæc duo, de tributo Cæſaris, & de
I muliere ſeptem ſingillatim virorum, eodem prorſus
ordine ſine aliqua repugnantiæ quæſtione.

De illa cui cõmendata ſunt duo præcepta dilectionis dei & proximi, qui ordo ſit narrãtiũ Matthæi & Marci, ne à Luca diſcrepare videantur, qui talia aliquid alibi dicit. Cap. 73.

Mat. 22. SEquitur ergo Matthæus & dicit, Phariſæi autem
Deute. 6. audientes quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis,
conuenerunt in vnum, & interrogauit eum vnus ex
eis legiſlator tentãs eum, Magiſter, quod eſt mandatum
magnum in lege? Ait illi Ieſus, Diliges dominum de-
um tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in
tota mente tua: hoc eſt maximum & primum manda-
Luc. 10. tum: Secundum autem ſimile eſt huic, Diliges proxi-
mum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vni-
Mar. 12. uerſa lex pendet, & prophetæ. Hoc & Marcus comme-
morat eundem ordinem ſeruans. Nec moueat quòd
Matthæus dicit tentatum fuiſſe illum, à quo domi-
nus interrogatus eſt, Lucas autem hoc tacet. Et in fine
Marcus ita concludit, quòd ei dominus ſapienter re-
ſpondenti dixerit: Non longè es à regno dei. Fieri e-
nim potuit, vt quamuis tentans acceſſerit, domini ta-
men reſponſione correctus ſit. Aut certè ipſam tenta- K
tionem non accipimus malam, tanquam decipere vo-
lentis inimicum, ſed cautam potius tanquam experiri
amplius volentis ignotum. Neque enim fruſtra ſcri-
ptum eſt, Qui facilè credit, leuis corde eſt, & minora- Eccleſia-
bitur. Lucas autem non hoc ordine, ſed longè alibi tale ſtici. 19.
aliquid interponit. Vtrum autem hoc recordetur, an
alius ille ſit cum quo ſimiliter de duobus iſtis præce-
ptis dominus egerit, prorſus incertum eſt. Hic autem
etiam rectè videtur alius eſſe, non ſolùm propter or-
dinis multam differentiam, ſed quia etiam ipſe dicitur
reſpondiſſe domino interroganti, & in ſua reſponſio-
ne commemoraſſe duo iſta præcepta. Et cum ei dixiſ-
ſet dominus, Hoc fac & viues: vt illud faceret quod ma- Lucæ 10.
gnum eſſe in lege ipſe reſponderat, ſecutus Euangeli-
ſta ait, Ille autem volens ſe iuſtificare dixit, Et quis eſt
meus proximus? Tunc dominus narrauit de illo qui
deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in
latrones. Vnde quia & tentãs prædictus eſt, & duo præ-
cepta ipſe reſpondit: & poſt admonitionem domini,
dicentis: Hoc fac & viues: non bonus commendatur,
cum dicitur de eo, Ille autem volens ſe iuſtificare. Iſte
autem quem pari ordine Matthæus Marcúſq; comme-
morant, tam bene commendatus eſt, vt ei diceret do- L
minus, Non longe es à regno dei: probabilius creditur
hunc alium eſſe, non illum.

Quod Iudæi interrogantur de Chriſto, cuius eis filius videatur vtrum, non repugnet Matthæus aliis duobus, quia ſecũdum iſtum dixerunt, quid vobis videtur de Chriſto, cuius eſt filius? cui reſponderunt, Dauid, ſecundum illos autem quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum filium eſſe Dauid? Cap. 74.

SEquitur Matthæus, Congregatis autem phariſæis Mat. 22.
interrogauit eos Ieſus dicens, Quid vobis videtur
de Chriſto, cuius filius eſt? Dicunt ei Dauid. Ait il-
lis, Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum do-
minum dicens, Dixit dominus domino meo, ſede Pſal. 109.
à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum
pedum tuorũ? Si ergo Dauid vocat eum dominũ, quo-
modo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere
verbũ, neque auſus fuit quiſquã ex illa die eum amplius
interrogare. Hoc conſequenter & eodẽ ordine Marcus Mar. 12.
quoq; commemorat. Lucas etiam tantummodo de illo Luc. 20.
tacet, qui interrogauit dominum, quod eſſet mãdatum M
primum in lege. Hoc autem prætermiſſo, eundem etiã
ipſe ordinem ſeruat, & hoc de Chriſto, quomodo ſit
filius Dauid quæſiſſe à Iudæis dominum pariter nar-
rat. Nec intereſt ad ſententiam, quòd ſecundum Mat- Mat. 22.
thæum cum interrogaſſet Ieſus quid eis videatur de
Chriſto, cuius eſſet filius, illi reſponderunt, Dauid. Tunc
demum intulit, quomodo eum Dauid diceret domi-
num. Secundum illos autem duos, Marcum & Lucam, Mar. 12.
nec interrogati eſſe nec reſpondiſſe inueniuntur. In- Luc. 20.
telligere enim debemus poſt eorum reſponſionem ſen-
tentiam ipſius domini à duobus Euangeliſtis inſinua-
tam, quomodo ab illo dicta ſit, his audientibus quos
volebat ſuo magiſterio vtiliter informare, & ab ſcri-
barum alienare doctrina: qui de Chriſto illud ſolum
ſapiebant, quòd ſecundum carnem factus erat ex ſemi-
ne Dauid, non eum autem intelligebant deum, propter
quod erat dominus ipſius Dauid. Ideo tanquam de illis
errantibus dominus ad iſtos ſermonẽ faciens, quos vo-
lebat ab illorum errore liberari, ſecundum hos duos
Euangeliſtas commemoratur: vt quod illis dictum eſt,
quomodo dicitis, ſicut Matthæus narrat: ſic accipiatur,
non tanquam

A non tanquam ad illos, ſed tanquam de illis ad eos potius dlctum ſit quos volebat inſtruere.

De Phariſæis ſedentibus ſuper cathedram Moyſi, & dicentibus quæ nõ faciunt, cæteriſque in eodem Phariſæos à domino dictis, vtrum ſermo Matthæi congruat aliis duobus, & maximè Lucæ, qui non hoc ordine, ſed alibi ſimile commemorat. Cap. 75.

Mat. 23. SEquitur Matthæus ita narrationia ordinem texens, Tunc Ieſus locums eſt ad turbas, & diſcipolos ſuos dicens, Super cathedram Moyſi ſederuot ſcribæ & phariſæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſeruate & faciie, ſecuodum vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt: & cætera, vſque ad illud vbi ait, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Similem ſermonem habuiſſe dominum aduerſus Phariſæos & ſcribas legiſq; doctores, Lucas quoq; commemorat, ſed in domo cuiuſdam Phariſæi qui cum vocauerat ad conuiuiom. Quod vt narraret, digreſſus erat à Matthæo
Luca 11. circa illum locum, vbi ambo commemorauerant quod
Mat. 12. dictum eſt à domino. de ſigno Ionæ trium dierũ & noctium, & de regina Auſtri, & de Niniuitis, & de ſpiri-
B tu immũdo qui redit & inuenit mundatam domũ. Poſt
Ibidem. quem ſermooem dicit Matthæus, Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres ſtabant foris quærentes loqui ei. Lucas autem in eo ſermone domini, commemoratis etiam quibuſdã quæ Matthæus dixiſſe dominum prætermiſit, ab ordine quem cum Matthæo
Luca 11. tenuerat, ita digreditur. Et cum loqueretur, inquit, rogauit illum quidam phariſæus vt pranderet apud ſe: & ingreſſus domum recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare noo baptizatus eſſet ante prandium. Et ait dominus ad illum, Nunc vos phariſæi quod de foris eſt calicis & catini mundatis. Atque hinc iam cætera in eoſdem phariſæos & ſcribas & le-
Mat. 23. giſdoctores talia dicit, qualia Matthęus hoc loco, quem nunc conſiderandum ſuſcepimus. Quanquam ergo ita iſta Matthæus commemorat, vt quanuis domum illius phariſæi non nominet, non tamen locum exprimat vbi dicta ſint, quò repugnet aliquid illi domui: tamen quia iam venerat dominus in Hieruſalem à Galilæa, & poſt eius aduentum ita ſuperiora vſque ad hunc ſer-
C mouem contexuntur, vt probabiliter accipiaotur in Hieruſalem geſta, Lucas autem illud narrat, cum adhuc dominus iter ageret in Hieruſalem: videntur mihi ſimiles duo eſſe ſermones, quorum ille alterum, alterum iſte narrauit. Sanè conſiderandum eſt quomo-
Mat. 23. do hic dictum ſit, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domioi: cum
Mat. 21. ſecundum eundem Matthæum iam hoc dixerint. Lucas enim dicit hoc eſſe reſponſum à domino illis qui eum monuerant vt inde iret, quoniam vellet eum Herodes occidere. Ibi etiam aduerſus ipſam Hieruſalem ea prorſus verba ab illo eſſe dicta commemorat, quæ hic Matthæus. Sic enim narratur ſecundum Lucam, Io ipſa die acceſſerunt quidem Phariſæorum dicentes illi, Exi & vade hiuc, quia Herodes vult te occidere.
Lucæ 13. Et ait illis, Ite dicite vulpi illi, ecce eiicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertia die conſummor: veruntamen oportet me hodie & cras & ſequenti ambulare, quia non capit prophetam perire extra Hieruſalem. Hieruſalem Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiens volui coogregare filios tuos, quemadmodum auis nidum ſuum ſub pennis, & noluiſti? Ecce relinquetur vobis do-

mus veſtra deſerta. Dico autem vobis, quia noo vide- D
bitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini. Narrationi quidem huic Lucæ non videtur aduerſari quòd turbæ dixerunt domino venienti ad Hieruſalem, Benedictus qui venit in no- Mat. 21.
mine domini, Secundũ quippe Lucæ ordinem nõdum & 23.
illuc venerat, & nondum dictum erat. Sed quia non Luc. 13.
dicit quò inde tunc abſceſſerit, vt non veniret niſi eo tempore quo iam illud diceretur, perſeuerat quippe in itinere ſuo, donec veniat Hieruſalem: atque illud quod ait, Ecce ego eiicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertio die conſummor: myſticè ab illo & figuratè dicta intelliguntur (neque enim eo die paſſus eſt, qui eſt ab hoc die tertius, cum continuò dicat, Oportet me hodie & cras & ſequenti ambulare) cogit profectò etiam illud myſticè intelligi quod ait, Non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini: de illo ſuo aduentu quo in claritate venturus eſt, hoc ſignificans: vt illud quod ait, Eiicio dæmonia & ſanitates perficio hodie & cras, & tertio die conſummor: referatur ad corpus eius quod eſt Eccleſia. Expelluntur enim dæmonia, cum relictis paternis ſuperſtitionibus credunt in eum
gentes. Et perficiuntur ſanitates, cum ſecundum eius E
præcepta viuimr poſteaquam fuerit diabolo & huic ſeculo renunciatum, vſque in finem reſurrectionis, qua tanquam tertia conſummabitur: hoc eſt ad plenitudinẽ angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur eccleſia, Quapropter ordo iſte Matthæi nequaquam putandus eſt in aliquid aliud eſſe digreſſus. Sed Lucas magis intelligendus eſt vel præoccupaſſe quæ geſta ſunt in Hieruſalem, & recordando interpoſuiſſe, antequam eius narratio dominum perduceret Hieruſalem: aut eidem ciuitati iam propinquantem talia reſpondiſſe monentibus vt caueret Herodem; qualia Matthæus eum dicit etiam turbis locutum, eum iam perueniſſet in Hieruſalem, atque illa omnia peracta eſſent quæ ſupra narrata ſunt.

Cùm prænunciauit templi euerſionem, quomodo Matthæus aliis duobus narrandi ordine congruat.

Cap. 76.

SEquitur Matthæus & dicit. Et ingreſſus Ieſus de Mat. 24.
templo ibat. Et acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſten- F
derent ei ædificationes templi. Ipſe autem reſpondens dixit illis, Videtis hęc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.
Marcus etiam commemorat hoc eodem penè ordine, Marci 13.
poſt aliquãtam digreſſionẽ, ad hoc factam, vt cõmemo-
raret de vidua quæ miſit duo minuta in gazophylaciũ, Marci 12.
quod cum eo Lucas ſolus cõmemorat. Nam etiã ſecun- Lucæ 21.
dum Marcum, poſteaquam, illud dominus egit cum Iu- Marci 12.
dæis, quomodo acciperent Chriſtum filium Dauid, ea narrantur quæ dicit de cauendis phariſæis, & hypo-
criſi eorum, Quem locũ Matthæus latiſſime proſecutus Mat. 23.
eſt, & plura ibi dicta narrauit: atque ideo poſt eundem locum quem breuiter perſtrinxit Marcus, & copioſe
digeſſit Matthæus, nihil amplius Marcus intulit, ſicut Mat. 12.
dixi, quàm de illa vidua pauperrima, & vberrima: ac deinde ſubiunxit ea quibus Matthæo iterũ cohæreret,
dicẽs de templi futura euerſione. Lucas quoq; poſt illud Luc. 20.
de Chriſto quomodo eſſet filius Dauid, pauca de cauenda hypocriſi phariſæorum commemorat. Inde ſicut Marcus pergit ad viduam quæ duo minuta in gazo-
phylacium miſit. Deinde ſubiungit de templi futura Luc. 21.
euerſione, quod & Matthæus & Marcus.

G *De ſermone quem habuit in monte Oliueti quærentibus diſcipulis, quãdo erit conſummatio, quemadmodum tres iſti inter ſe congruant.* *Cap.* 77.

Mat. 24. SEquitur Matthæus dicens, Sedente autem eo ſu-
per montem Oliueti, acceſſerunt ad eum diſci-
puli ſecretò dicentes: Dic nobis quando hæc e-
runt, & quod ſignum aduentus tui, & conſummationis
ſeculi? Et reſpondens Ieſus dixit eis, Videte ne quis vos
ſeducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes:
Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent: & cætera, vſque
Mat. 25. ad illud vbi ait, Et ibunt hi in ſopplicium æternum, iu-
ſti autem in vitam æternam. Nunc iam iſtum prolixum
ſermonem domini ſecundom tres Euangliſtas, Mat-
Mat. 24. thæum, Marcum & Lucam conſideremus. Eundem
Mar. 13. quippe tenentes ordinem pariter iſta contexunt. Di-
Luc. 21. cunt quidem hic etiam aliqua ſinguli propria, in qui-
bus nulla eſt repugnãtiæ metuenda ſuſpicio. De his au-
tem quæ pariter dicunt, necubi ſibimet aduerſari pu-
tentur, videndum eſt. Neque enim dici poteſt ſi aliquid
tale occurrerit, aliud eſſe atque alibi à domino ſimiliter
dictum, quando eodem loco rerum ac temporum, om-
nium trium verſatur narratio. Sanè quòd earundem
H ſententiarum à domino dictarum, non eundem om-
nes ordinem ſeruant, nihil ad rem pertinet vel intel-
ligendam vel inſinuandam, dum ea quæ ab illo dicta
referuntur, non ſibimet aduerſentur. Quod ergo Mat-
Mat. 24. thæus ait, Et prædicabitur hoc euãgelium regni in vni-
uerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc
Mar. 13. veniet conſummatio: & Marcus eodem ordine ita cõ-
memorat, In omnes gentes primum oportet prædicari
Euangelium: non dixit, Et tunc veniet conſummatio:
ſed hoc ſignificat quod ait primũ: id eſt, in omnes gen-
tes primùm oportet prædicari euangelium: quia illi
de fine interrogauerant. Cum ergo dicit, primùm o-
portet in omnes gentes prædicari euangelium: ſigni-
ficat vtique, primum antequam veniat conſummatio.
Item quod Matthæus ait, Cum ergo videritis abomi-
Mat. 24. nationem deſolationis quæ dicta eſt à Daniele prophe-
Mar. 13. ta, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat. Hoc Mar-
cus dicit ita, Cum autem videritis abominationem de-
ſolationis ſtantem vbi non debet, qui legit intelligat: in
qua mutatione verbi expoſuit eandem ſententiam:
ideo quippe vbi non debet, quia in loco ſancto non de-
I bet. Lucas autem non ait, Cum autem videritis abomi-
nationem deſolationis ſtantem in loco ſancto: aut vbi
non debet: ſed ait, Cum autem videritis circunda-
Lucæ 21. ri ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote, quia appropin-
quabit deſolatio eius. Tunc erit ergo abominatio de-
ſolationis in loco ſancto. Quod Matthæus autem ait,
Mat. 24. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes: & qui in te-
cto, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua: & qui
in agro, nõ reuertatur tollere tunicam ſuã: totidem pe-
Marci 13. nè verbis hoc etiam Marcus cõmemorat. Lucas autem,
Lucæ 21. Tunc qui in Iudæa ſunt, Inquit, fugiant in montes: hoc
ſicut illi duo cætera verò aliter. Sequitur enim & dicit,
Et qui in medio eius, diſcedant: & qui in regionibus,
non intrent in eam: quia dies vltionis ſunt, vt imple-
antur omnia quæ ſcripta ſunt. Satis diuerſum videtur
quod illi dixerunt, Et qui ſuper tectũ non deſcẽdat tol-
lere aliquid de domo ſua: & quod iſte dicit, Et qui in
medio eius, diſcedant: niſi forte quia tunc perturbatio
magna erit, tam magno inſtante periculo illis quos in-
cloſiſſet obſidio, quod ſignificat dicendo, qui in medio
eius, in tecto erunt attoniti, & volentes videre quid
impendeat, vel quà euadendũ ſit. Sed quomodo ait diſ-
cedant: quãdo ſupra dixit: Cum autem videritis circun- K
dari ab exercitu Hieruſalem? Nam illud quod ſequitur,
Qui in regionibus, non intrent in eam: videtur ad con-
gruam pertinere admonitionem. Et poteſt obſeruari, vt
qui extra ſunt nõ in eam intrẽt: qui autẽ in medio ſunt,
quomodo diſcedãt, ab exercitu iam ciuitate circũdata?
An hoc eſt eſſe in medio eius, quando iam ita periculũ
vrgebit, vt tẽporaliter ad præſentem vitã tuendam non
poſsit euadi? Et quoniam tunc parata debet eſſe anima
ac libera, nec carnalibus deſideriis occupata & oppreſ-
ſa, hoc ſignificat quod ab aliis duobus dictũ eſt: in tecto
vel ſuper tectum: vt quod iſte ait, diſcedãt: id eſt, nõ iam
huius vitæ deſiderio capiãtur, ſed in aliã vitam migra-
re parati ſint: hoc illi dixerint, non deſcendat tollere ali-
quid de domo: id eſt, nullo affectu inclinetur ad carnẽ,
tãquam aliquid inde cõmodi percepturus. Et quod iſte
ait, Qui in regionibus, non intrent in eam: id eſt, qui iam
bono cordis propoſito extra illã facti ſunt, non eã rur-
ſus carnali cupiditate deſiderent: hoc illi dixerunt, Et
qui in agro eſt, non reuertatur retro tollere veſtimentũ
ſuum: tãquam iterum inuolui curis quibus erat exutus. L
Quod verò ait Matthæus, Orate autẽ vt nõ fiat fuga ve- Mat. 24.
ſtra hyeme vel ſabbato: hinc Marcus partem dixit, par- Mar. 13.
tem tacuit. Orate verò, inquit, vt hyeme nõ fiant. Lucas
autẽ hoc non dixit, ſed tamen dixit aliquid ſolus, quod
mihi videtur hãc ipſam quę ab iſtis obſcurè poſita eſt il
luſtraſſe ſententiã. Ita enim ait, Attendite autẽ vobis, ne Luc. 21.
forte grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate, &
curis huius vitæ, & ſuperueniat in vos repentina dies il-
la: tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſe-
dẽt ſuper faciem orbis terræ. Vigilate itaque omni tem-
pore, orãtes vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ Mat. 24.
futura ſunt. Hæc intelligitur fuga, quã Matthęus com- *Fuga in*
memorat, quæ non debet fieri hyeme vel ſabbato. Ad *hyeme &*
hyemem autem pertinent curæ huius vitæ, quas Lucas *ſabbata*
apertè poſuit: Ad ſabbatũ verò crapula & ebrietas. Cu- *quid.*
ræ quippe triſtes ſunt velut hyems. Crapula verò & e-
brietas carnali lætitia luxuriaq; cor ſubmergit atque ob-
ruit. Quod malũ ſabbati nomine propterea ſignificatũ
eſt, quia hæc erat (ſicuti & nunc eſt) Iudæorum peſsima
conſuetudo, illo die deliciis affluere, dum ſpiritale ſab-
batum ignorant. Aut ſi aliquid aliud in illis ſecundum
Matthæum & Marcum verbis intelligendum eſt, ali-
quid aliud etiam Lucas dixerit, dum tamen nulla re- M
pugnantiæ quæſtio moueatur, Neque enim nunc euan-
gelia exponenda ſuſcepimus, ſed à falſitatis vel fallaciæ
calumniis defendenda. Alia verò quæ in hoc ſermone
Matthæus poſuit communia cum Marco, nihil habent
quæſtionis. Quę autẽ cum Luca, nõ in hoc ſermone Lu-
cas ea poſuit, cuius huic ordo concordat, ſed alibi talia
vel recordaretur, atque inſerit præoccupando, vt prius
commemoret quæ poſtea à domino dicta ſunt: vel bis
à domino dicta facit intelligi, & nunc ſecundum Mat-
thæum, & tunc ſecundum ipſum.

Quod cõmemorant Matthæus & Marcus ante biduum futuri paſchæ, & poſtea dicunt quòd in Bethania fuit, quomodo non repugnet Ioanni, qui cum ipſis narrat, hoc idem quod factum eſt in Bethania, & dicit ante ſex dies paſchæ. *Cap.* 78.

SEquitur Matthæus, Et factum eſt cum conſum- Mat. 26.
maſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis
Scitis quia poſt biduum paſcha fiet, & filius hominis
tradetur vt crucifigatur. Huic atteſtantur alij duo Mar-
cus & Lucas, ab eodem ordine non recedentes, neque
hoc tãquam à domino dictum inſinuãt: hoc enim, inti-
mare

A mare prætermiſerunt. Ex ſua tamen perſona & Marcus
Mar. 14. dicit, Erat autem paſcha & azyma poſt biduum. Et Lu-
Luce 22. cas, Appropinquabat autem dies feſtus azymorum qui
dicitur paſcha. Sic ergo appropinquabat, vt eſſet poſt
Ioan. 11. biduum, ſicut alij duo apertius conſonant. Ioannes ve-
& 12. ro tribus quidem locis commemorauit eiuſdem diei
feſti propinquitatem, cum alia quædam duobus ſupe-
Ioan. 13. rioribus locis narraret. Tertio autem loco apparet e-
ius narratio circa ipſa verſari tempora, vbi hoc etiam
illi tres intimant: id eſt, impendente iam dominicæ
paſsionis die. Sed hoc videri poteſt parum diligenter
intuentibus eſſe contrarium, quòd Matthæus & Mar-
cus poſteaquam dixerũt paſcha poſt biduum futurum,
deinde commemorauerunt quòd erat Ieſus in Betha-
Ioan. 12. nia, vbi de vnguento illo precioſo dicitur. Ioannes au-
tem ante ſex dies paſchæ dicit Ieſum veniſſe in Betha-
niam, de vnguento eadem narraturus. Quomodo er-
go ſecundum illos duos poſt biduum futurum erat pa-
ſcha: cum poſteaquam id dixerunt, inueniantur cum
Ioanne in Bethania illud de vnguento, quod ipſe, nar-
rantes: cum autem ipſe dicat, poſt ſex dies futurum pa-
ſcha? Sed qui ita mouentur, non intelligunt Matthæ-
B um & Marcum illud quod in Bethania de vnguento
factum erat recapitulando poſuiſſe, non poſt illam de
biduo prædicationem ſuam, ſed ante iam factum cum
adhuc ſex dies eſſent ad paſcha. Non enim quiſquam
eorum cum dixiſſet. poſt biduum futurum paſcha, ſic
adiunxit de illo facto in Bethania, vt diceret, poſt hæc
cum eſſet in Bethania: ſed Matthæus quidem, Cum au-
Mat. 26. tem eſſet, inquit, Ieſus in Bethania: Marcus autem, Cum
Mar. 14. eſſet Bethaniæ. Quod vtique intelligitur & antequam
illa dicerentur quę ante biduum paſchæ dicta ſunt. Si-
Ioan. 12. cut ergo ex Ioannis narratione colligitur, ante ſex di-
es paſchæ venit in Bethaniam: ibi factum eſt illud con-
uiuium, vbi de vnguento precioſo fit commemoratio.
Inde venit Hieroſolymam ſedens ſuper aſellum. De-
inde poſtea geruntur ea quæ narrant poſt hunc aduen-
tum eius Hieroſolymis geſta. Ex illo ergo die quo ve-
nit in Bethaniam, atque illud de vnguento factum eſt,
vſque ad diem quo iſta omnia geſta atq; dicta ſunt, in-
telligimus, etiam euangeliſtis non commemorantibus,
conſumptum fuiſſe quatriduum, vt occurreret dies quẽ
Luc. 22. ante biduum paſchæ duo definierũt. Lucas autem cum
C ait, Appropinquabat autem dies feſtus azymorum: non
expreſsit biduum, ſed hanc propinquitatem quam com-
memorauit, in ipſo interuallo bidui debemus intelli-
Ioan. 11. gere. Ioannes verò cum dicit, Proximum erat paſcha
& 12. Iudæorum, non hoc biduum vult intelligi, ſed ſex di-
es ante paſcha, Proinde cum quædam poſt hoc dictum
commemoraſſet, tunc iam volens oſtẽdere quàm pro-
ximum fuiſſe paſcha dixiſſet: Ieſus ergo ante ſex dies,
inquit, paſchæ, venit in Bethaniam vbi fuerat Lazarus
mortuus, quem ſuſcitauit Ieſus. Fecerunt autem ei cœ-
nam ibi. Hoc illud eſt quod commemorant recapitu-
lantes Matthæus & Marcus, cum iam dixiſſent, poſt
biduum futurum paſcha. Recapitulando ergo ad illum
diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante ſex dies pa-
ſchæ, & narrant quod & Ioannes de cœna & vnguen-
to: vnde venturus erat Hieroſolymam, & peractis il-
lic quæ narrata ſunt, peruenturus ad diem qui erat
ante biduum paſchæ: vnde iſti digreſsi ſunt: vt reca-
pitulando commemorarent quod ante in Bethania
de vnguento geſtum eſt, Cuius rei peracta narratione,
illuc iterum redeunt vnde digreſsi fuerant: id eſt, vt
iam ſermo domini narretur, quem habuit ante biduum

paſchæ. Nam ſi tollamus de medio quod geſtum in D
Bethania digredientes ab ordine, recolendo & reca-
pitulando narrarunt, & ipſum ordinem contexamus,
ita ſermo dirigitur ſecundum Matthæum dicente do-
mino, Scitis quia poſt biduum paſcha fiet, & filius ho- *Mat. 26.*
minis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati ſunt
principes ſacerdotum & ſeniores populi in atrium prin
cipis ſacerdotum qui dicebatur Caïphas, & conſilium
fecerunt, vt Ieſum dolo tenerent & occiderent. Dice-
bant autem, Non in die feſto: ne forte tumultus fieret
in populo. Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur
Iudas Scarioth ad principes ſacerdotum: & cætera. In-
ter illud enim quod dictum eſt, Ne tumultus fieret in
populo: & illud quod dictũ eſt, Tunc abiit vnus de duo-
decim qui dicitur Iudas: interpoſitũ eſt illud de Betha-
nia quod recapitulando dixerunt. Quo nos prætermiſ-
ſo contexuimus narrationem, vt inſinuaremus non re-
pugnare ordinẽ temporum. Secundum autẽ Marcum,
de Bethania conuiuio quod recapitulando & ipſe in-
terpoſuit, ſimiliter prætermiſſo, ita ſe ordo narrationis
tenet: Erat autem paſcha & azyma poſt biduũ, & quæ- *Mar. 14.*
rebant ſummi ſacerdotes & ſcribæ quomodo eum do-
lo tenerent & occiderent. Dicebant enim, Non in die E
feſto: ne forte tumultus fieret populi. Et Iudas Scario-
this vnus ex duodecim, abiit ad ſummos ſacerdotes,
vt proderet eum: & cætera. Etiam hic inter illud quod
dictũ eſt, Ne forte tumultus fieret populi, & illud quod
adiunximus, Et Iudas Scariothis vnus ex duodecim,
poſitum eſt illud de Bethania, quod recapitulando di-
xerunt. Lucas ſanè ipſam rem geſtam in Bethania præ-
termiſit. Hæc diximus propter ſex dies ante paſcha,
quod dixit Ioannes, cum in Bethania rem geſtam nar- *Ioan. 12.*
raret, Et biduum ante paſcha, quod Matthæus & Mar- *Mat. 26.*
cus dixerunt, cum poſt hoc à ſe dictum illud in Betha- *Marci 14.*
nia quod Ioannes commemorarent.

De cœna in Bethania facta, vbi mulier vnguento precioſo dominum perfudit, quomodo inter ſe congruant Matthæus, & Marcus, & Ioãnes, & quomodo Lucæ non aduerſentur, tale aliquid alio tempore commemoranti. Cap. 79.

SEquitur ergo Matthæus ab eo loco vbi finem fe- *Mat. 26.*
ceramus conſiderandæ narrationis, & dicit: Tunc
congregati ſunt principes ſacerdotum & ſenio-
res populi in atrium principis ſacerdotum qui diceba- F
tur Caïphas, & conſilium fecerunt, vt Ieſum dolo te-
nerent & occiderent. Dicebant autem, Non in die fe-
ſto: ne forte tumulus fieret in populo. Cum autem eſ-
ſet Ieſus in Bethania, in domino Simonis leproſi acceſ-
ſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti pre-
cioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis: & cæ-
tera vſque ad illud vbi ait, Dicetur & quod hæc fecit in
memoriam eius. Nunc iam de muliere, atque vnguento
precioſo quod in Bethania geſtũ eſt, conſideremus. Lu-
cas enim quãuis ſimile factũ cõmemoret, nomenq; cõ- *Luc. 7.*
ueniat eius apud quem conuiuabatur dominus (nam &
ipſum Simonem dicit) tamen quia nõ eſt contra natu-
ram vel contra morem hominum, vt ſi poteſt vnus ho-
mo habere nomina duo, multo magis poſsint & vnum
nomen habere homines duo, potius credibile eſt alium
fuiſſe illum Simonem nõ leproſum, in cuius domo hoc
in Bethania gerebatur. Nã nec Lucas in Bethania rem
geſtam dicit quam narrat. Et quanuis non comme-
moret ciuitatem, aut caſtellum vbi factum ſit: tamen
non videtur in eodem loco verſari eius narratio. Nihil
itaq; aliud intelligẽdum arbitror, niſi nõ quidem aliam

G fuiſſe mulierem, quæ peccatrix tunc acceſsit ad pedea
Ieſu & oſculata eſt, & lauit lachrymis, & terſit capillis,
& vnxit vngueno, Cui dominus adhibita ſimilitudi-
ne de duobus debitoribus ait, dimiſſa eſſe peccata mul-
ta, quoniam dilexit multum, ſed eandem Mariam bis
hoc feciſſe ſemel ſcilicet quod Lucas narrauit, cũ pri-
mò accedens cum illa humilitate, & lachrymis meruit
peccatorũ remiſsionem. Nam hoc & Ioannes, quanuia
non ſicut Lucas, quemadmodum factum eſſet narraue-
rit, tamen ipſam Mariam commendans commemora-
uerit, cum iam de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui,
antequam veniret in Bethaniam. Quod ita ibi narrat,
Ioan. 11. Erat autem quidam, inquit, languens Lazarus á Betha-
nia de caſtello Mariæ & Marthæ ſororis eius. Maria
autem erat quæ vnxit dominum vnguento, & exterſit
pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirma-
batur. Hoc dicens Ioannes atteſtatur Lucæ, qui hoc in
domo Phariſæi cuiuſdam Simonis factum eſſe narra-
uit. Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Be-
thania rurſus fecit, aliud eſt, quod ad Lucę narrationem
non pertinet, ſed pariter narratur à tribus, Ioanne ſci-
H licet, Matthæo & Marco. Inter iſtos igitur tres, Mat-
Mat. 26. thæum Marcum & Ioannem, quemadmodum hoc cõ-
Mar. 14. ueniat attendamus, de quibus non eſt dubium quòd
Ioan. 12. eandem rem narrent geſtam in Bethania, vbi etiam
diſcipuli (quod omnes tres commemorant) murmura-
uerunt aduerſus mulierem tanquam de perditione prę-
cioſiſsimi vnguenti. Quod ergo Matthæus & Marcus
caput domini vnguento illo perfuſum dicunt, Ioannes
autem pedes, regula illa oſtenditur non eſſe contra-
Sup. ca. 66. rium quam demonſtrauimus, cum de quinque panibus
paſceret turbas. Ibi enim quia non defuit qui & quin-
quagenos & cẽtenos diſcubuiſſe commemoraret, cum
alius quinquagenos tantum dixerit, non potuit videri
Mar. 16. contrarium. Potuiſſet autem ſi alius centenos tantùm
Luca 9. potuiſſet, ſicut alius quinquagenos, & tamen debuit in-
ueniri vtrunque factum eſſe. Quo exemplo informa-
ri nos oportuit, ſicut illic admonui, etiam vbi ſinguli
Euangeliſtæ ſingula commemorant, vtruoque factum
intelligere: Proinde & hic non ſolum caput, ſed & pe-
des domini accipiamus perfudiſſe mulierem. Niſi for-
Mar. 14. te quoniam Marcus fracto alabaſtro perfuſum caput
commemorat, tam quiſque abſurdus & calumnioſus
I eſt, vt aliquid in vaſe fracto neget remanere potuiſſe,
vnde etiam pedes perfunderet. Sed cum iſte conten-
derit ſic eſſe fractum, vt nihil ibi reſidui fieret, nitena
aduerſus veritatem Euangelij: quanto melius & reli-
gioſius contendit alius non eſſe ita fractum, vt totum
effunderet, nitens pro veritate Euangelij? Ille autem ca-
lumniator ſi tam pertinaciter cæcua eſt, vt Euangeli-
ſtarum concordiam de alabaſtro fracto frangere cone-
tur, prius accipiat perfuſos pedes antequam illud fra-
ctum eſſet, vt in integro remaneret, vnde etiam caput
perfunderetur, vbi factura illa totum effunderet. A ca-
pite quippe nobis ordinatè conſuli agnoſcimus, ſed or-
dinatè etiam nos à pedibus ad caput aſcendimua. Cæ-
tera facti huius nullam mihi videntur habere quæſtio-
Mat. 26. nem. Quod enim alij dicunt diſcipulos murmuraſſe
Marci 14. de vnguenti effuſione precioſi, Ioannes autem Iudam
Ioan. 12. commemorat, & ideo quia fur erat, manifeſtum puto
eſſe diſcipulorum nomine eundem Iudam ſignificatũ,
Ioan. 6. locutione illa quam de Philippo in quinque panibus
inſinuauimus, plurali numero pro ſingulari vſurpato.
Poteſt etiam intelligi, quòd & alij diſcipuli aut ſenſe-
rint hoc, aut dixerint, aut eia Iuda dicente perſuaſum
ſit, atque omnium voluntatem Matthæus & Marcus e- K
tiam verbis expreſſerint: ſed Iudas propterea dixerit,
quia fur erat: cæteri vero propter pauperum curam: Io-
annem autem de ſolo illo id commemorare voluiſſe,
cuius ex hac occaſione furandi conſuetudinem cre-
didit intimandam.

*Vbi mittit diſcipulos, vt præparent ei manducare pa-
ſcha, quomodo inter ſe Matthæus Marcus &
Lucas congruere videantur. Cap. 80.*

SEquitur Matthæus, Tunc abiit vnus de duodecim Mat. 26.
qui dicitur Iudas Scarioth, ad principes ſacerdo-
tum, & ait illis: Quid vultis mihi dare & ego vo-
bis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argen-
teos &c. vſque ad illud vbi ait, Et fecerunt diſcipuli ſi-
cut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt Paſcha. Nihil in
hoc capitulo contrarium putari poteſt Marco & Lucæ, Mar. 14.
qui hoc idem ſimiliter narrant. Quod enim dicit Mat- Luca 22.
thæus, Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, Magi-
ſter dicit, tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha
cum diſcipulis meis, eum ſignificat quem Marcus &
Lucas dicunt patremfamilias vel dominum domus, in
qua eia cœnaculum demonſtratum eſt, vbi pararent L
paſcha. Quod ergo interpoſuit Matthæus, ad quẽdam: *Hoc in*
tanquam ex perſona ſua ſtudio breuitatis illud com- *Græcis*
pendio voluit inſinuare. Si enim diceret dixiſſe domi- *non ha-*
num, Ite in ciuitatem, & dicite ei, Magiſter dicit, tem- *bet lo-*
pus meum prope eſt, apud te facio paſcha: tanquam ci- *cum.*
uitati dicendum eſſet, acciperetur. Ac per hoc non ex
domini, cuius mandatum narrabat, ſed ex ſua perſona
interpoſuit, ad quendam iuſsiſſe dominum vt irent, ne
haberet neceſſe totum dicere, cum hoc illi ad inſinuan-
dam iubentis ſententiam ſufficere videretur. Nam ne-
minem, ſic loqui, vt dicat, Ite ad quendam: quis neſciat?
Si enim diceret, Ite ad quencunque: aut, ad quemlibet:
poſſet eſſe integra locutio: ſed non eſſet certus homo
ad quem mitterentur, cum eum certum oſtendant, quã-
uis tacito eius nomine, Marcus & Lucaa. Sciebat quip-
pe dominus ad quem mitteret. Et vt eum etiã illi quoa
mittebat inuenire poſſent, præmonuit quod indicium
ſequerentur, de homine geſtante aquæ lagenam vel am-
phoram, vt eum ſecuti ad domum quam volebant ve-
nirent. Cum itaque non hic poſſet dici. Ite ad quemli-
bet: quod integritas quidem locutionis admittit, ſed
hoc loco rei huius quæ inſinuabatur veritas non ad-
mittit: quanto minus hic dici potuit, Ite ad quendam: M
quod omnino nunquam recta locutione dici poteſt.
Sed planè diſcipulos à domino, non ad quemlibet, ſed
ad quendam hominem, id eſt, ad certum aliquem miſ-
ſos eſſe manifeſtum eſt. Quod nobis ex perſona ſua re-
cte potuit Euangeliſta narrare, vt diceret, Miſit eos ad
quendam, vt dicerent ei, Apud te facio paſcha. Potuit
etiam ſic, Miſit eos ad quendam dicens, Ite dicite ei,
apud te facio paſcha. Ac per hoc cum verba domini
Matthæus poſuiſſet dicentis, Ite in ciuitatem: interpo-
ſuit ipſe ad quendam: non quia hoc dominus dixerit,
ſed vt ipſe nobis inſinuaret tacito nomine fuiſſe quen-
dam in ciuitate ad quem domini diſcipuli mitteban-
tur, vt præpararent paſcha, Ac ſi poſt hanc ex perſona
ſua interpoſitionem duorum verborum, ſequeretur or-
dinem verborum domini dicentis, Et dicite ei, Magi-
ſter dicit. Iam enim ſi quæras, cui recte reſpondetur, il-
li cuidam homini ad quem miſiſſe inſinuauit euange-
liſta, cum ex perſona ſua interpoſuiſſet, ad quendam:
minus quidem vſitata locutio, ſed tamen ſic intellecta
integerrima eſt. Aut ſi habet aliquid proprietatis He-

bræa

A bræa lingua, qua perhibetur ſcripſiſſe Matthæus], vt e- *Matthæ* Hebræa lingua ſcripſit.* tiam totum ex perſona domini dictum locutionis integritate non careat, viderint qui nouerunt. Sanè ita poſſet etiam Latine dici, ſi diceretur, Ite in ciuitatem ad quendam quem vobis demonſtrauerit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans: hoc modu iubenti ſine ambiguitate poſſet obtemperari. Velut etiam ſi diceret, Ite in ciuitatem ad quendam qui manet illo aut illo loco, in tali vel tali domo, cum expreſsione loci & deſignatione domus, poſſet intelligi, poſſet fieri. His autem atq; huiuſmodi cæteris tacitis indiciis qui dicit, Ite ad quendam & dicite ei, ideo non poteſt audiri, quia certum aliquem vult intelligi, cum dicit, ad quendam: & nõ exprimit quomodo dignoſcatur. Quòd ſi ex perſona Euangeliſtæ dictum illud interpoſitum acceperimus, erit quidem neceſsitate breuitatis ſubobſcura lo- *Marc.14.* cutio, ſed tamen integra. Quod vero Marcus lagenam *Luc.22.* dicit, quod Lucas amphoram, ille vaſis genus, ille modum ſignificauit, vterque tamen veritatem ſentẽtiæ cu- *Matt.26.* ſtodiuit. Sequitur Matthæus, Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis. Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditu- B rus eſt. Et contriſtati valde, cœperunt ſinguli dicere, Nunquid ego ſum domine? & cętera, vſque ad illud vbi ait, Reſpondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego ſum rabbi? Ait illi, Tu dixiſti. In his quæ conſideranda nunc propoſuimus, nihil afferunt quæſtionis etiã cęteri Euangeliſtę qui talia commemorant.

Eiuſdem ſancti Auguſtini epiſcopi in tertium librum de conſenſu Euangeliſtarum

PROLOGVS.

IAm quoniam omnium quatuor narratio in eo verſatur loco, in quo neceſſe eſt eos vſque in finem pariter ambulare, nec multum digredi ab inuicem, ſicubi forte alius aliud commemorat, quod alius prætermittit: videtur mihi expeditius demonſtrare poſſe omniũ euangeliſtarum conuenientiam, ſi ab hoc iam loco omnium omnia contexamus, & in vnam narrationem ſeriemq; * digeramus. ** faciémque.* Sic ergo arbitror commodius faciliusq; id quod ſuſcepimus explicari, vt aggrediamur narrationem omnia C cõmemorantes cũ eorundẽ euangeliſtarũ atteſtatione, quid ex his omnib* quiſq; quod potuit aut quod voluit cõmemorauit: vt tamen ab omnibus hæc omnia dicerentur, quę demõſtranda ſunt in nullo eſſe ſibi cõtraria.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CONSENSV EVANGELISTARUM Liber Tertius.

De cœna domini, & de expreſſo traditore eius, quemadmodum inter ſe quatuor conueniant. *Cap. 1.*

Matt.26. HInc igitur incipiamus ſecundum Matthæum. Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, & benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait, Accipite & comedite, hoc eſt cor- *Marc.14. Luc.22.* pus meum. Hæc & Marcus Lucaſque commemorant. Quod enim Lucas de calice bis commemorauit, prius antequam panem daret, deinde poſteaquã panem dedit, illud quod D ſuperius dixit, præoccupauit vt ſolet, illud vero quod ordine ſuo poſuit, non cõmemorauerat ſuperi*. Vtrunque autem coniunctum hanc ſententiam facit, quæ & illorum eſt. Ioannes autem de corpore & ſanguine do- *Ioan.6.* mini hoc loco nihil dixit, ſed plane alibi multo vberius hic dominum locutum eſſe teſtatur. Nunc verò cum *Ioan.13.* dominum à cœna ſurrexiſſe & pedes diſcipulorum lauiſſe commemoraſſet, reddita etiam ratione, cur eis hoc fecerit, in qua dominus adhuc clauſè ſignificauerat per teſtimonium ſcripturæ, ab eo ſe tradi qui manducaret eius panem, venit ad hunc locum quem tres cæteri pariter inſinuant. Cum hęc dixiſſet, inquit, Ieſus, turbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit, Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aſpiciebant ergo (ſicut idem ipſe Ioannes ſubnectit) adinuicem diſcipuli hæſitantes de quo diceret. Et contriſtati, ſicut Matthæus & Marcus dicunt, cœperunt ei ſingilla- *Matt.26.* tim dicere, Nunquid ego ſum? At ipſe reſpondens ait, *Marc.14.* ſicut Matthæus ſequitur, Qui intingit mecum manum in parophide, hic me tradet. Et ſequitur idem Matthæus *Matt.26.* ita ſubnectens, Filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de illo: væ autem homini illi per quem filius E hominis tradetur: bonum erat ei ſi natus nõ fuiſſet homo ille. In his & Marcus hoc etiam ordine conſonat. *Marc.14.* Deinde Matthæus ſubiungit, Reſpondens autem Iudas *Matt.26.* qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego ſum rabbi? Ait illi, Tu dixiſti. Etiam hic non expreſſum eſt, vtrum ipſe eſſet. Poteſt enim adhuc intelligi tanquam dixerit, Tu dixiſti, non ego dixi. Potuit etiam hoc dici ſic a Iuda, & à domino reſponderi, vt non omnes aduerterent. Deinde ſequitur Matthæus, & inſerit myſterium corporis & ſanguinis à domino diſcipulis datum, ſicut & Marcus & Lucas. Sed cum tradidiſſet calicem, rurſus de traditore ſuo locutus eſt, quod Lucas proſequitur dicens, Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum eſt in menſa. Et quidem filius hominis ſecundum quod definitum eſt vadit: veruntamen væ homini illi per quem *Luc.22.* tradetur. Hic iam intelligendum eſt illud conſequi quod Ioannes narrat, iſti autem prætermiſerunt, ſicut Ioannes quædam prætermiſit, quæ illi dixerunt. Cum ergo poſt traditum calicem dixiſſet dominus, quod à Luca poſitum eſt, Veruntamen ecce manus tradentis *Luc.22.* me, mecum eſt in menſa, & cætera, coniungitur illud ſe- F cundum Ioannem. Erat ergo recumbens vnus ex di- *Ioan.13.* ſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dicit eis, Quis eſt de quo dicit? Itaque cum recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, dicit ei, Domine quis eſt? Reſpondit Ieſus, Ille cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Scariothis. Et poſt buccellam tunc introïuit in illum ſatanas. Hic videndum eſt ne non ſolùm Lucæ qui iam dixerat intraſſe ſatanam in cor Iudę, *Luc.22.* quando pactus eſt tunc cum Iudæis, vt eum accepta pecunia traderet, ſed etiam ſibiipſi Ioannes repugnare videatur, quia iam dixerat ſuperius, antequam iſtam buccellam acciperet, Et cœna facta cum iam diabolus im- *Ioan.13.* miſiſſet in cor vt traderet eum Iudas. Quomodo enim intrat in cor, niſi immittendo iniquas perſuaſiones cogitationum iniquarum? Sed nunc intelligere debemus a diabolo Iudam plenius eſſe poſſeſſum: ſicut contrà in bono, illi qui iam acceperant ſpiritumſanctum, quando eis poſt reſurrectionem inſufflauit dicens, Accipite ſpi- *Ioan.20.* ritumſanctum: poſtea eum cum deſuper miſſus eſſet *Acto.2.* die pentecoſtes, vtique plenius acceperunt. Poſt buccel-

G cellam ergo tunc introiuit in eum ſatanas. Et ſicut con-
Ioan.13. textim Ioannes ipſe commemorat, dicit ei Ieſus, Quod
facis, fac citius. Hoc autem nemo ſciuit diſcumben-
tium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia
loculos habebat Iudas, quia dixit ei Ieſus, Eme ea quæ
opus ſunt nobis ad diem feſtum, aut egenis vt aliquid
daret. Cum ergo accepiſſet ille buccellam, exiit conti-
nuò. Erat autem nox. Cum ergo exiſſet, dicit Ieſus,
Nunc clarificatus eſt filius hominis, & deus clarificatus
eſt in eo. Et ſi deus clarificatus eſt in eo, & deus clarifi-
cabit eum in ſemetipſo, & continuò clarificabit eum.
Filioli, adhuc modicum vobiſcum ſum. Quæritis me,
& ſicut dixi Iudæis, Quò ego vado, vos non poteſtis
venire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do
vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, vt & vos
diligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes quia mei
diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.
Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? Reſpondit
ei Ieſus, Quò ego vado, non potes me modo ſequi: ſe-
quêris autem poſtea. Dicit ei Simon Petrus, Quare non
poſſum te ſequi modo? Animam meam pro te po-
nam. Reſpondit Ieſus, Animam tuam pro me ponest?
H Amen amen dico tibi, non cantabit gallus donec ter
me neges.

*De prædicta negatione Petri quemadmodum oſten-
dantur nihil inter ſe repugnare.* *Cap. 2.*

Ioan.13. HOc de prædicta negatione ſua Petro, non ſolus Io-
annes ex cuius Euãgelio modo iſta interpoſui, ſed
& cæteri tres commemorant. Non ſanè omnes ex vna
eadémque occaſione ſermonis ad eam commemoran-
Matt.26. dam veniunt. Nam Matthæus & Marcus pari prorſus
Marc.14. ordine, & eodem narrationis ſuæ loco eam ſubnectunt
ambo, poſteaquam dominus egreſſus eſt ex illa domo,
Luc.22. vbi manducauerant paſcha, Lucas verò & Ioannes, an-
Ioan.13. tequam inde eſſet egreſſus. Sed facilè poſſemus intel-
ligere aut illos duos ea recapitulando poſuiſſe, aut iſtos
præoccupando, niſi magis moueret quòd tam diuerſa
non tantùm verba, ſed etiam ſententias domini præ-
mittũt, quibus permotus Petrus illam præſumptionem
proferret vel cum domino vel pro domino moriendi:
vt magis cogant intelligi ter eum expreſsiſſe præſum-
ptionem ſuam diuerſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi
a domino reſpõſum quòd eum eſſet ante galli cantum
I ter negaturus. Neque enim incredibile eſt aliquantum
disiunctis interuallis temporis Petrum commotum
eſſe ad præſumendum, ſicut ad negandum: vel ei do-
minum aliquid ter ſimiliter reſpondiſſe: quandoqui-
dem etiam contextim, nullis aliis interpoſitis rebus aut
Ioan.21. verbis, poſt reſurrectionem ter illum interrogauerit,
vtrum eum amet, & ei ter hoc idem reſpondenti, etiam
ipſe mandatum de paſcendis ouibus ſuis vnum idém-
que ter præceperit. Hoc autem eſſe credibilius quòd ter
oſtenderit præſumptionem ſuam Petrus, & de trina ſua
negatione ter à domino audierit, ex ipſis euangeliſta-
rum verbis, quę à domino dicta diuerſe ac diuerſa com
memorant, ſic probatur. Ecce meminerimus quod nũc
Ioan.13. interpoſui ex Euangelio Ioannis, hoc certe dixerat, Fi-
lioli, adhuc modicum vobiſcum ſum: Quæritis me, &
ſicut dixi Iudæis, quò ego vado, vos non poteſtis ve-
nire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do vo-
bis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, vt & vos di-
ligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes quia mei
diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.
Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? Nempe hic
manifeſtum eſt ex illis verbis motum eſſe Petrum ut
diceret, Domine quò vadis? quia dicentem audierat, K
quò ego vado vos non poteſtis venire. Reſpondit Ieſus
eidem Petro, Quò ego vado, non potes me ſequi mo-
do, ſequêris autem poſtea. Tunc ille, Quare non poſ-
ſum, inquit, ſequi te modo? Animam meam pro te
ponam. Huic præſumptioni reſpondit dominus futu-
ram eius negationem. Lucas autem cum commemo- *Luc.22.*
raſſet dixiſſe dominum, Simon, ecce ſatanas expetiuit
vos vt cribraret ſicut triticum, ego autem rogaui pro
te vt non deficiat fides tua: Et tu aliquando conuerſus,
confirma fratres tuos. Tunc ſubiecit Petrum reſpon-
diſſe, Domine tecum paratus ſum & in carcerem & in
mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit
hodie gallus, donec ter abneges noſſe me. Quàm hoc
aliud ſit, aliud illud vnde Petrus ad præſumendum
permotus ſit, quis non videat? At verò Matthæus, Et *Matt.26.*
hymno dicto, inquit, exierunt in mõtem Oliueti. Tunc
dicit illis Ieſus, Omnes vos ſcandalum patiemini in me
in iſta nocte: ſcriptum eſt enim, Percutiam paſtorem,
& diſpergentur oues gregis. Poſtquam autem reſurre-
xero, præcedam vos in Galilęam. Sic prorſus & Marcus *Marc.14.*
qui habet etiam hæc verba, vel ſententiam ſimilem il- *Matt.26.*
lis, vel quibus ſecundum Ioannem, vel quibus ſecun- L
dum Lucam Petrus retulit præſumptionem ſuam. Et
hic ergo ita ſequitur, Reſpondens autem Petrus ait illi,
Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam
ſcandalizabor. Ait illi Ieſus, Amen dico tibi, quia in hac
nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi
Petrus, Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te ne-
gabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt. Hæc penè
ipſis verbis etiam Marcus commemorat, niſi quòd non *Marc.14.*
generaliter, ſed diſtinctius, quemadmodum futurum
eſſet, expreſsit dictum à domino, Amen dico tibi quia
tu hodie in nocte hac, priuſquam bis gallus vocem de-
derit, ter me es negaturus. Cum itaque omnes dicant
prædixiſſe dominum quòd eum Petrus eſſet negaturus
antequam gallus cantaret, non autem omnes dicant
quoties gallus cantaret, Marcus hoc ſolus narrauit ex- *Marc.14.*
preſsius. Vnde nonnullis videtur non congruere cæ-
teris, quia parum attendunt, & maxime eorum obnu-
bilatur intentio, cum aduerſus euangelium animo in-
duuntur hoſtili. Tota enim Petri negatio, trina negatio
eſt. In eadem nanque permanſit trepidatione animi,
propoſitóque mendacij, donec admonitus quid ei præ- M
dictum ſit, amaro fletu & cordis dolore ſanaretur. Hæc *Matt.26.*
autẽ tota, id eſt trina negatio, ſi poſt primum galli can-
tum inciperet, falſum dixiſſe viderentur tres, quorum *Ibidem.*
Matthæus dixit, Amen dico tibi, quia in hac nocte an-
tequam gallus cantet, ter me negabis. Lucas autem,
Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter *Luc.22.*
abneges noſſe me. Ioannes autem, Amen amen dico ti- *Ioan.13.*
bi, non cãtabit gallus donec ter me neges. Diuerſis enim
verbis & verborum ordine eandem explicauerunt ſen-
tentiam dixiſſe dominum, quòd antequam gallus can-
taret, ter eum Petrus eſſet negaturus. Rurſus ſi totam
trinam negationem ante peregiſſet quàm cantare gal-
lus inciperet, ſuperfluò dixiſſe Marcus deprehendere- *Marc.14.*
tur ex perſona domini. Amen dico tibi, quia tu hodie
in nocte hac priuſquam gallus bis vocem dederit, ter
me negaturus es. Quid enim attinebat dicere, priuſ-
quam bis, quando ſi ante primum galli cantum tota
illa trina negatio compleretur, ſimul & ante ſecundum,
& ante tertium, & ante omnes galli cantus eiuſdem
noctis completa inueniretur, quæ ante ipſum primum
completa probaretur. Sed quia ante primum galli can-
tum

A tum cœpta eſt illa trina negatio, attenderunt illi tres, non quando eam completurus eſſet Petrus, ſed qoania futura eſſet, & quãdo cœptura: id eſt, quia trina, & quia ante galli cantum: quanquã in animo eius, & ante primum galli cantum tota poſsit intelligi. Quanuis enim verbis negantis ante primum cœpta, ante ſecundum autem galli cantum peracta ſit tota illa trina negatio, tamen affectione animi & timore Petri ante primum tota cœpta eſt. Nec intereſt quantis morarum interuallis trina voce enunciata ſit, cum cor eius etiam ante primum galli cantum tota poſſederit: tam magna ſcilicet formidine imbibita, vt poſſet dominum, non ſolùm ſemel, ſed & iterum & tertiò interrogatus negare,

Matth.5. Vt rectius diligẽtiúſque attendentibus, quomodo iam mœchatus eſt mulierem in corde ſuo qui eam viderit ad concupiſceodum: ſic Petrus quandocunque verbis ederet timorem, quem tam vehementem animo conceperat, vt perdurare poſſet vſque ad tertiam domini denegationem, tota trina negatio ei tempori deputãda eſt, quando eum trinæ negationi ſufficiens timor inuaſit. Ex quo etiam ſi poſt primum galli cantum inciperet pulſato interrogationibus pectore verba illa ne-

B gationia erumpere, nec ſic abſurde atque mendaciter ante galli cantum ter oegaſſe diceretur, quando ante galli cantum tantus timor obſederat mentem, qui eam poſſet vſque ad tertiam negationem perducere. Multo minus igitur mouere debet, qnia trina negatio etiam trinis negantis vocibus ante galli cantum cœpta, & ſi non ante primum galli cantum peracta eſt. Tanquam ſi alicui diceretur, hac nocte antequam gallus cantet, ad me ſcribes epiſtolam, in qua mihi ter conuitiaberis: non vtique ſi eam ante omnem galli cantum ſcribere inciperet, & poſt primum galli cantum finiret, ideo dicendum erat falſum fuiſſe prædictum. Marcus

Marc.14. ergo de ipſarum vocum interuallis planius elocutus eſt, qui dixit ex perſona domini, Priuſquam bis gallus vocem dederit, ter me negaturus es. Ita geſtum eſſe apparebit, cum ad eundem locum narrationis Euangelicæ venerimus, vt etiam illic oſtendatur Euangeliſtas ſibi congruere. Si autem quęruntur ipſa omnino verba, quæ Petro dominus dixerit, neque inueoiri poſſunt, & ſuperfluò quæruntur, cum ſentẽtia eius, propter quã cognoſcendã verba proferuntur, etiam in diuerſis Euan-

C geliſtarũ verbis poſsit eſſe notiſsima. Siue ergo diuerſis ſermonum domini locis commotus Petrus ſingillatim ter enũciauerit pręſumptionem ſuam, & ter ei dominus ſuam negationem prædixerit, ſicut probabilius indagatur: ſiue aliquo narrandi ordine poſsint omoium euangeliſtarum commemorationes in vnum redigi, quibus demonſtretur ſemel dominum prædixiſſe Petro præſumenti, quòd eum negaturus eſſet: nulla hic Euangeliſtarum repugnantia deprehendi poterit, ſicut nulla eſt.

De his, quæ dicta ſunt à domino donec exiret de domo, vbi cœnauerant, quemadmodum nihil diſcrepare monſtrentur. *Cap. 3.*

Ioan.14. NVnc ergo quantum poſſumus, ipſum ex omnibus ordinem iam ſequamur. Cum itaque ſecundum Ioannem hoc Petro prædictum eſſet, ſequitur idem Ioannes, & conſerit domioi ſermonem, dicẽtis, Non turbetur cor veſtrum, Creditis in deum, & in me credite: in domo patris mei manſiones multæ ſunt, &c. Sermonis eius præclara maximéque ſublimia diu narrat, donec contextim veniat ad illum locum vbi ait dominus:

Ioan.17. Pater iuſte, mundus te non cognouit, ego autem te cognoui: & hi cognoueruot quia tu me miſiſti, & notum eis feci nomen tuum: & notum faciam, vt dilectio qua D dilexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis. Cum autem fa- *Luc.22.* cta eſſet contentio inter eos quis eorum videretur eſſe maior, ſicut Lucas commemorat, dixit eis, Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur: vos autem non ſic: ſed qui oraior eſt in vobis, fiat ſicut mioor: & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nónne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat: Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnũ, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſraël. Ait autẽ domious Simooi, ſicut Lucas ipſe ſubiungit, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei, Domine, tecum paratus ſum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter aboeges noſſe me. Et dixit eis, Quando miſi vos ſine ſacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi di- E xerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed ounc qui habet ſacculum, tollat, ſimiliter & peram: & qui oon habet, vendat tunicam ſuam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet *Eſa.53.* impleri in me, Et quòd cum iniuſtis deputatus eſt: Etenim ea quæ ſunt de me, finem habeot. At illi dixerunt, Domine, ecce gladij duo hic. At ille dixit eis, Satis eſt. Et hymno dicto, ſicut Matthæus Marcúſque comme- *Matt.26.* morant, exierunt in montem Oliueti. Tunc dixit illis *Marc.14.* Ieſus, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Poſtquam autem reſurrexero, pręcedam vos io Galilæam. Reſpondens autem Petrus, ait illi: Et ſi omnes ſcandalizati fueriot in te, ego nunquam ſcandalizabor. Ait illi Ieſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt. Hæc ſecundum Matthæum ioſeruimus. Sed & Marci penè ipſa & totidem verba ſunt, niſi quia diſtat illud quod de galli cantu iam ſupra enodauimus. F

De his quæ geſta ſunt in illo prædio vel horto quò ex illa domo poſt cœnam venerunt, quomodo trium, id eſt, Matthæi, Marci, & Lucæ conſonãtia demonſtretur, quoniam Ioannes de hoc tacet. *Cap. 4.*

COntexit igitur narrationem Matthæus, & dicit, *Matt.26.* Tunc venit Ieſus cum illis in villam quæ dicitur *Marc.14.* Gethſemaoi. Hoc dicit & Marcus. Hoc & Lucas, non expreſſe nominato prædio, cum ait, Et egreſſus ibat ſe- *Luc.22.* cundum conſuetudinem in montem Oliuarum. Secuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cum perueniſſet ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in teotationem. Iſte locus eſt, cuius nomen illi dixerunt Gethſemani. Ibi fuiſſe intelligimus hortum, quem commemorat Ioannes, ita narrans, Hæc cum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum di- *Ioan.18.* ſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipſe, & diſcipuli eius. Deinde ſecũdum Matthæum dixit diſcipulis ſuis, Sedete hic, donec va- *Matt.26.* dam illuc, & orem. Et aſſumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari & mœſtus eſſe. Tunc ait illis, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: ſuſtinete hic & vigilate mecum. Et progreſſus puſillum, procidit

G in faciem ſuam, orans & diceus, Mi pater, ſi poſsibile
eſt, tranſeat à me calix iſte: Veruntamen non ſicut ego
volo, ſed ſicut tu. Et venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit
eos dormiẽtes, & dicit Petro, Sic non potuiſtis vna ho-
ra vigilare mecum? Vigilate & orate, vt non intretis in
tentationem: Spiritus quidem promptus eſt, caro au-
tem infirma. Iterom ſecũdò abiit & orauit, dicens: Pater
mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat
voluntas tua. Et venit iterum, & inuenit eos dormien-
tes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, ite-
rum abiit, & orauit tertiò, eundem ſermonem dicens.
Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis, Dormite
iam, & requieſcite, Ecce appropinquaoit hora, & filins
hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite ea-
Marc.14. mus, ecce appropinquanit qui me tradet. Hæc etiam
Marcus eòque prorſus modo atque ordine conſerit, ali-
quanto breuius quaſdam conſtringens ſentẽtias, & ali-
quid magis aperiens. Nam videtur hic ſermo ſecũdum
Matt.26. Matthæum tanquam ſibiipſi contrarios, quòd poſt ter-
tiam orationem venit ad diſcipulos ſuos, & dixit illis,
Dormite iam, & requieſcite: ecce appropinquauit ho-
ra, & filius hominis tradetur in manus peccatorum,
H Surgite eamus: ecce appropinquauit qui me tradet.
Quomodo enim ſupra dixit, Dormite iam, & reqnie-
ſcite: cum connectat, Ecce appropinquauit hora: &
ideo dicat, Surgite, eamus. Qua velut repugnãtia com-
moti qui legunt, conantur ita pronũciare quod dictum
eſt, Dormite iam requieſcite: tanquam ab exprobran-
te, non à permittente ſit dictum. Quod recte fieret, ſi
Marc.14. eſſet neceſſe. Cum verò Marcus ita hoc commemora-
uerit, vt cum dixiſſet, Dormite iam & requieſcite: ad-
iungeret, Sufficit: & deinde inferret, Venit hora, ecce
tradetur filius hominis: vtique intelligitur poſt illud
quod eis dictum eſt, Dormite iam, & requieſcite: ſiluiſſe
dominum aliquantulum, vt hoc fieret qood permiſe-
rat: & tunc intuliſſe, Ecce appropinquauit hora. Ideo
poſt illa verba ſecũdum Marcum poſitum eſt, Sufficit:
id eſt, quòd requieuiſtis, iam ſufficit. Sed quia comme-
morata non eſt ipſa interpoſitio ſilentij domini, pro-
pterea coarctat intellectum, vt in illis verbis alia pro-
Luc.22. nunciatio requiratur. Lucas autem prætermiſit qooties
orauerit: dixit ſanè quòd iſti tacuerunt, & orantem ab
angelo confortatum, & prolixius orantis ſudorem fu-
I iſſe ſanguinem, & guttas decurrentes in terram. Cum
ergo dicit, Et cum ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad
diſcipulos ſuos, non expreſsit quota oratione: in nihi-
Ioan.14. lo tamen illis duobus repugnat. Ioannes verò poſtea-
quam in hortum ingreſſum dicit cum diſcipulis ſuis,
non commemorat quid illic egerit, donec eius tradi-
tor cum Iodæis ad eum comprehendendum veniret.
Tres igitur iſti eandem rem ita narrauerũt, ſicut etiam
vnus homo ter poſſet loqui, cum aliquanta varietate,
Luc.22. nulla tamen aduerſitate. Lucas cnim quantum ab eis
progreſſus, id eſt auulſus fuerit vt oraret, maniſeſtius
Marc.14. aperuit, dicens quantum iactus eſt lapidis. Porrò au-
tem Marcus primò ex verbis ſuis idem narrauit rogaſſe
dominum, vt ſi fieri poſſet, tranſiret ab eo illa hora, id
eſt paſsionis, quam calicis nomine mox ſignificauit.
Deinde verba ipſa domini ſic enunciauit, Abba pater,
omnia tibi poſsibilia ſunt, transfer calicem hunc à me.
Quibus verbis ſi adiungas quod illi duo dixerunt, &
quod ipſe etiam Marcus ex perſona ſua pariter ſupra
poſuit, ita ſententia manifeſtatur, Pater ſi fieri poteſt,
(omnia enim tibi poſsibilia ſunt) trãſfer calicem iſtum
à me: ne quis eum putaret patris minuiſſe poteſtatem,
cum ait, Si fieri poteſt: non enim dixit, Si facere potes: K
ſed, Si fieri poteſt. Fieri autem poteſt, quod ille volue-
rit. Sic itaque dictum eſt, Si fieri poteſt: ac ſi diceretur,
Si vis. Manifeſtauit enim Marcus quo intellectu acci-
piendum ſit, Si fieri poteſt: quando ait, Omnia tibi
poſsibilia ſunt. Et quod commemorauerunt cum di-
xiſſe, Verùm non quod ego volo, ſed quod tu: tantun-
dem valet, quantum ſi & ita dicatur, Veruntamen non
mea voluntas, ſed tua fiat: ſatis oſtendit non ex impoſ-
ſibilitate, ſed ex voluntate patris dictum eſſe, Si fieri po
teſt: præſertim quia Lucas & hoc ipſum planius inti- *Luc.22.*
mauit. Non enim ait, Si fieri poteſt: ſed, Si vis. Cui aper-
tiori ſententiæ apertius iungitur quod Marcus poſuit,
vt ita dicatur, Si vis, omnia enim tibi poſsibilia ſunt,
transfer à me calicem iſtum. Quod autem ipſe Marcus,
non ſolùm pater, ſed Abba pater eum dixiſſe comme- *Marc.14.*
morat, hoc eſt abba Hebraïce, quod eſt Latine pater.
Et fortaſſe dominus propter aliquod ſacramentum v-
trunqoe dixerit, volens oſtendere illam ſe triſtitiam in
perſona ſui corporis, id eſt Eccleſiæ ſuſcepiſſe: cui ſactus *Ephes.2.*
eſt angularis lapis, venientibus ad cum partim ex He-
bræis, ad quos pertinet, quod ait abba, partim ex gen-
tibus ad quas pertinet, quod ait pater. Etiam Paulus L
Apoſtolus non prætermittens hoc ſacramẽtum, in quo *Rom.8.*
clamamus, inquit, abba pater. Et iterum ait, Miſit deus
ſpiritum ſuum in corda veſtra, clamantem abba pater. *Galat.4.*
Oportuit enim vt bonus magiſter & verus ſaluator in-
firmioribus compatiens, in ſeipſo demonſtraret, non
debere ſuos martyres deſperare, ſi qua forte cordibus
eorum irreperet ſub tempus paſsionis ex humana fra-
gilitate triſtitia: cum eam vincerent voluntati ſuæ præ-
ponendo voluntatem dei: quia ille ſcit quid expediat,
quibus conſulit. De qua tota re non nunc tempus eſt
vt vberius diſſeratur: agitur enim modo de conue-
nientia euangeliſtarum, in quorum diuerſitate verbo-
rum ſalubriter diſcimus, non aliud in verbis ad audien-
dam veritatem, quàm ſententiam loquentis eſſe requi-
rendam. Hoc eſt enim pater, quod abba pater: ſed ad
ſacramentum intimandum, planius † eſt abba pater: ad † *plenius.*
vnitatem ſignificandam ſufficit, pater. Et dominum
quidem abba pater dixiſſe credendum eſt, ſed tamen
non eluceret ſententia, niſi aliis dicentibus tantum pa-
ter, demonſtraretur ſic eſſe illas duas Eccleſias ex Iu-
dæis & Græcis, vt etiam vna ſit. Ex illo ergo intellectu M
dictum eſt, Abba pater, quo idem dominus alibi ait,
Habeo alias oues, quæ non ſunt ex hoc ouili: gentes vti- *Ioan.10.*
que ſignificans, cum haberet oues etiam in populo Iſ-
raël. Sed quia ſecutus adiecit, Oportet me & eas addu-
cere, vt ſit vnus grex & vnus paſtor: quantum valet ad
Iſraëlitas & gentes, abba pater, tantum ad vnum gre-
gem ſolùm pater.

*De his, quæ in eius apprehenſione facta & dicta om-
nes commemorant, quomodo eos inter ſe nihil appa-
reat diſſentire.* *Cap. 5.*

ADhuc ergo ipſo loquente, ſicut dicũt Matthæus &
Marcus, ecce Iudas vnus de duodecim venit, &
cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus, miſsi à
principibus ſacerdorum, & ſenioribus populi. Qui *Matt.26.*
autem tradidit eum, dedit illis ſignum, dicens, Quem- *Marc.14.*
cunque oſcolatus fuero, ipſe eſt, tenete eum. Et con-
feſtim accedens ad Ieſum, dixit, Aue rabbi. Et oſcu-
latus eſt eum. Dixitque illi primo, quod ait Lucas, Ioda,
oſculo filium hominis tradis? Deinde quod Matthæus, *Luc.22.*
Amice, ad quid veniſti? Deinde dixit, quod Ioan- *Matt.26.*
nes

A nes commemorat, Quem quæritis? Reſponderunt ei,
Ioan.18. Ieſum Nazarenum. Dicit ei Ieſus, Ego ſum. Stabat autẽ
& Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis,
Ego ſum: abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram.
Iterum ergo eos interrogauit, Quem quæritis? Illi autẽ
Ioan.17. dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpõdit Ieſus, Dixi vobis
Luc.22. quia ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire: vt
impleretur ſermo quem dixit, quia quos dediſti mihi,
non perdidi ex eis quenquam. Vidẽtes autem, ſicut Lu-
cas dicit, ij qui circa ipſum erãt, quod futurum erat, di-
xerunt ei, Domine, ſi percutimus in gladio? Et percuſsit
vnus ex ipſis (quod omnes quatuor dicũt) ſeruum prin-
cipis ſacerdotum, & amputauit auriculam eius (ſicut Lu
cas & Ioannes dicunt) dexteram. Qui autem percuſsit,
ſecũdum Ioannem, Petrus erat: quem percuſsit autem,
Malchus vocabatur. Deinde quod Lucas dicit, Reſpon-
dens Ieſus ait, Sinite vſque huc: & adiunxit quod Mat-
Matt.26. thæus commemorat, Cõuerte gladium tuum in locum
ſuum. Omnes enim qui acceperint gladiũ, gladio per-
ibunt. An putas quia non poſſum rogare patrẽ meum,
& exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones
angelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ:
B quia ſic oportet fieri? His verbis adiungi poteſt quod
Ioan.18. illum eo loco dixiſſe Ioannes commemorat, Calicem
quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Tunc,
Luc.22. ſicut Lucas dicit, tetigit auriculam illius qui percuſſus
erat, & ſanauit eum. Nec moueat quaſi contrarium ſit
quod Lucas dixit, interrogantibus diſcipulis, ſi percu-
terent in gladio, dominũ reſpondiſſe, Sinite vſque huc:
quaſi poſt illam percuſsionem ita dictum fuerit, vt pla-
cuerit ei vſque huc factum, ſed amplius fieri noluerit:
cum in verbis quæ Matthæus poſuit, intelligatur potius
totum factum, quo vſus eſt gladio Petrus, domino diſ-
plicuiſſe. Illud enim verius eſt, quòd cum eum interro-
gaſſent dicentes: Domine ſi percutimus in gladio? tunc
reſpõdit, Sinite vſque huc: id eſt, non vos moueat quod
futurum eſt, permittendi ſunt hucuſque progredi: hoc
eſt, vt me apprehendant, & impleantur quæ de me ſcri-
pta ſunt. Sed inter moras verborum interrogantium
dominum, & illius reſpõdentis, Petrus defenſionis aui-
ditate, & maiori pro domino commotione percuſsit:
ſed non potuerunt etiam ſimul dici, quæ ſimul fieri po-
tuerunt. Non enim diceret, Reſpondens autem Ieſus,
C niſi illorum interrogationi reſponderet, non facto Pe-
tri. Nam de facto Petri quid iudicauerit, Matthæus ſo-
lus dixit. Vbi etiam non dixit Matthæus, Reſpondit Ie-
Matt.26. ſus Petro, Conuerte gladium tuum: ſed dixit, Tunc
ait illis Ieſus, Conuerte gladium tuum: quod poſt fa-
ctum apparet dixiſſe dominum. Illud verò quod Lucas
Luc.22. poſuit, Reſpondens autem Ieſus ait, Sinite vſque huc:
illis qui interrogauerant, reſponſum eſſe, accipiendum
eſt. Sed quia, vt diximus, inter verba interrogantium, &
reſpondentis domini, facta eſt vno ictu percuſsio, hoc
ordine iudicauit eſſe narrandum, vt etiam inter verba
interrogationis & reſponſionis eam inſereret. Non eſt
Matt.26. ergo contrarium hoc ei quod dixit Matthæus, Omnes
enim qui acceperint gladium, gladio peribunt: id eſt,
qui vſi fuerint gladio. Videri autem poſſet contrarium,
ſi dominus ex illa reſponſione, Sinite vſque huc ſaltem
vſque ad vnum, nec ipſum letale vulnus, vſum tamen
gladij ſpontaneum approbaſſe demonſtretur. Quan-
quam etiam Petro dictum totum congruenter intelligi
poſsit, vt ſic connectatur & quod Lucas, & quod Mat-
thęus retulit quemadmodum ſupra commemoraui: Si-
nite vſque huc: &, conuerte gladium in locum ſuum.

Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, D
&c. Quomodo autem ſit intelligendum, Sinite vſque
huc, iam expoſui: & ſi alter melius poteſt, ita ſit, dum ta-
men euangeliſtarum veritas conſtet. Poſtea ſequitur
Matthęus, & commemorat eum in illa hora dixiſſe tur-
bis: Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſti- *Matt.26.*
bus comprehendere me. Quotidie apud vos ſedebam
docens in templo, & non me tenuiſtis. Tunc addidit
etiam verba quæ Lucas ponit: Sed hæc eſt hora veſtra, *Luc.22.*
& poteſtas tenebrarum. Hoc autem totum factum eſt,
ſicut Matthæus dicit, vt implerentur ſcripturæ pro- *Matt. 26.*
phetarum. Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt,
ſicut & Marcus dicit. Sequebatur autem illum vnus *Marc.14.*
adoleſcens amictus ſindone, ſicut idem Marcus com-
memorat. Et cum tenuiſſent eum, reiecta ſindone nu-
dus profugit ab eis.

*De his, quæ geſta ſunt cùm duceretur dominus ad do-
mum principis ſacerdotum, & quæ in ipſa domo
cum nocte perductus eſſet, & maxime de P. tri ne-
gatione, quemadmodum inter ſe omnes congruant.*

Cap. 6.

E

AT illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caïpham prin-
cipem ſacerdotum, vbi ſcribæ & ſeniores conue-
nerant, ſicut Matthæus dicit. Sed primùm ad Annam *Matt.26.*
ductus eſt ſocerum Caïphæ, ſicut Ioannes dicit. Marcus *Ioan.18.*
autem & Lucas nomen non dicunt pontificis. Ductus *Marc.14.*
eſt autem ligatus, cum adeſſent in illa turba Tribunus *Luc.22.*
& cohors, & miniſtri Iudæorum, ſicut Ioannes com- *Ioan.18.*
memorat. Petrus autem ſequebatur eum à longe vſque *Matt.26.*
in atrium principis ſacerdotum. Et ingreſſus intrò, ſe- *Marc.14.*
debat cum miniſtris, vt videret finem, ſicut dicit Mat- *Luc.22.*
thæus. Et calefaciebat ſe ad ignem, ſicut in eo loco nar-
rationis dicit Marcus, Hoc & Lucas commemorat,
quòd Petrus ſequebatur à longe. Accenſo autem igne
in medio atrio, & circunſedentibus illis, erat Petrus
in medio eorum. Et Ioannes dicit, quòd ſequebatur Si- *Ioan.18.*
mon Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille
alius erat notus pontifici, & introïuit cum Ieſu in atriũ
pontificis ſicut Ioannes dicit: Petrus autem ſtabat ad
oſtium foris, ſecundum eundem Ioannem. Exiit ergo *Matt.26.*
diſcipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit oſtia- *Marc.14.*
riæ, & introduxit Petrum, ſicut idem Ioannes dicit: Sic *Ioan.22.*
enim factum eſt, vt intus eſſet & Petrus in atrio, ſicut & *Matt.26.*
alij dicunt. Principes autem ſacerdotum & omne con- F
cilium (ſicut Matthęus dicit) quęrebant falſum teſtimo-
nium contra Ieſum, vt eum morti traderent, & non in-
uenerũt cum multi falſi teſtes acceſsiſſent. Conuenien-
tia enim teſtimonia non erant, ſicut Marcus dicit, cum *Marc. 14.*
eundem locum commemoraret. Nouiſsime autem ve- *Matt.26.*
nerunt duo falſi teſtes, ſicut dicit Matthæus, & dixe-
runt: Hic dixit, Poſſum deſtruere templum dei, & poſt
triduum reędificare illud. Alios etiam Marcus comme-
morat dixiſſe, Nos audiuimus eum dicentem: Ego diſ- *Marc.14.*
ſoluam templum hoc manufactum, & poſt triduum a-
liud non manufactum ędificabo: & ideo non erat con-
ueniens teſtimonium illorum: ſicut idem Marcus ibi- *Matt.26.*
dem dicit. Et ſurgens princeps ſacerdotum, ait illi: Ni-
hil reſpondes ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur?
Ieſus autem tacebat: Et princeps ſacerdotum ait illi,
Adiuro te per deum viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chri
ſtus filius dei. Dicit illi Ieſus, Tu dixiſti. Hæc Matthæus.
Marcus autem eadem aliis verbis dicit, niſi quòd tacet
quòd eum adiurauerit princeps ſacerdotum: ſed tãtum *Marc.14.*
valere oſtendit, quod ei dicit Ieſus, Tu dixiſti: quantum

G ſi diceret, Ego ſum. Sequitur enim, vt ait idem Marcus,
Ieſus autem dixit illi, Ego ſum. Et videbitis filium ho-
minis à dextris ſedentem virtutis, & venientem cum
nubibus cœli. Hoc dicit etiam Matthæus: ſed non dicit
Matt.26. reſpondiſſe Ieſum, Ego ſum. Tunc princeps ſacerdo-
tum ſcidit veſtimenta ſua, dicens, Blaſphemauit. quid
adhuc egemus teſtibus? quod Matthęus commemorat.
Marc.14. Et ſequitur, Ecce nunc audiſtis blaſphemiam, Quid vo-
bis videtur? At illi reſpondentes dixerunt, Reus eſt
Matt.26. mortis. Hoc etiam teſtatur & Marcus. Et ſequitur Mat-
thæus, Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum
ceciderunt. Alij autem palmas in faciem ei dederunt,
dicentes: Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te per-
cuſſit? Hoc dicit & Marcus. Commemorat etiam quòd
Marc.14. dei faciem velauerunt. De his quoque Lucas atteſtatur.
Luc.22. Hæc intelligitur paſſus dominus vſque ad mane in do-
mo principis ſacerdotum, quò prius adductus eſt, vbi
etiam Petrus tentatus eſt. Sed de Petri tentatione, quæ
inter has domini contumelias facta eſt, non eodem
ordine omnes narrant: nam ipſas primò commemo-
Matt.26. rant Matthæus & Marcus, deinde Petri tentationem.
Marc.14. Lucas verò explicat prius tentationem Petri, tum de-
H mum has domini contumelias. Ioannes autem incipit
Luc.22. Petri tentationem dicere, & interponit quædam de
Ioan.18. contumeliis domini, & adiungit quòd inde miſſus eſt
ad Caïpham pontificem: & inde recapitulat, vt expli-
cet quam cœperat tentationem Petri in domo quò pri-
mo adductus eſt, & redit ad ordinem, vbi oſtendit
quemadmodum ductus ſit dominus ad Caïpham. Sic
ergo Matthæus ſequitur, Petrus vero ſedebat foris in
Matt.26. atrio, & acceſſit ad eum vna ancilla, dicens: Et tu cum
Ieſu Galilæo eras? Et ille negauit coram omnibus, di-
cens: Neſcio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam,
vidit eum alia ancilla, & ait iis qui erant ibi, Et hic erat
cum Ieſu Nazareno. Et iterum negauit cum iuraměto,
quia non noui hominem. Et poſt puſillum acceſſerunt
qui ſtabant, & dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es, nam
& loquela tua manifeſtum te facit. Tunc cœpit dete-
ſtari & iurare quia non nouiſſet hominem: & conti-
nuò gallus cantauit. Hoc dicit Matthæus. Intelligitur
autem quòd poſteaquam exiit foras, cum iam ſemel ne-
gaſſet, gallus cantauit primus, quod Matthæus tacet, &
Marcus dicit. Non autem foris ante ianuam iterum
I negauit, ſed cum rediiſſet ad focum. Quando autem
Marc.14. redierit, non opus erat commemorare. Marcus ergo
ſic illud narrat, Et exiit foras ante atrium, & gallus can-
tauit. Rurſus autem cum vidiſſet illum ancilla, cœpit
dicere circunſtantibus, quia hic ex illis eſt. At ille ite-
rum negauit. Hæc verò ancilla non eadem, ſed alia
eſt, ſicut dicit Matthæus. Sanè hoc quoque intelligi-
tur, quia in ſecunda negatione à duobus compellatus
eſt, & ab ancilla ſcilicet, quam commemorant Mat-
Luc.22. thæus & Marcus, & ab alio quem commemorat Lucas.
Sic enim hoc narrat Lucas, Petrus verò ſequebatur
eum à longe. Accenſo autem igne in medio atrio, &
circunſedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.
Quem cum vidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lu-
men, & eum fuiſſet intuita, dixit, Et hic cum illo erat.
At ille negauit eum, dicens: Mulier, non noui illum.
Et poſt puſillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es?
Hoc ergo quod Lucas ait, Et poſt puſillum: iam egreſ-
ſus erat Petrus ianuam, & primus gallus cantauerat.
Iámque redierat, vt quemadmodum dicit Ioannes,
ad focum ſtans iterum negaret: Ioannes enim in pri-
ma negatione non ſolùm de primo galli cantu tacet,
ſicut cæteri, excepto Marco, ſed etiam quòd ſeden- K
tem ad ignem cognouerit ancilla, non commemorat.
Hoc enim tantùm ait, Dicit ergo Petro ancilla oſtia-
ria, Nunquid ergo & tu de diſcipulis es hominis iſtius? *Ioan.18.*
Dicit ille, Non ſum. Deinde interponit quæ geſta ſunt
cum Ieſu in eadem domo, quæ commemoranda arbi-
tratus eſt, ita narrans, Stabant autem ſerui & mini-
ſtri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant ſe.
Erat autem cum eis & Petrus ſtans, & calefaciens ſe.
Hic ergo intelligitur iam exiſſe foras Petrum, & rediſ-
ſe. Primò enim ſedebat ad ignem, poſtea iam rediens,
ſtare cœperat. Sed forte ait aliquis, Nondum exierat,
ſurrexerat autem exiturus. Hoc poteſt dicere, qui pu-
tat foris ante ianuam ſecundò interrogatum negaſ-
ſe. Videamus ergo Ioannis ſequentia, Pontifex ergo, *Ioan.18.*
inquit, interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, & do-
ctrina eius. Reſpondit ei Ieſus, Ego palàm locutus
ſum mundo: ego ſemper docui in ſynagoga, & in tem-
plo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locu-
tus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui
audierunt quid locutus ſim ipſis. Ecce hi ſciunt quæ
dixerim ego. Hæc autem cum dixiſſet, vnus aſsiſtens
miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic reſpon- L
des pontifici? Reſpondit ei Ieſus, Si male locutus ſum,
teſtimonium perhibe de malo: ſin autem bene, quid me
cædis? Et miſit eum Annas ligatum ad Caïpham pon-
tificem. Hic ſanè oſtenditur quòd Annas pontifex e-
rat: nondum enim miſſus erat ad Caïpham, cum iam
illi diceretur? Sic reſpondes pontifici? Et hos duos,
Annam & Caïpham pontifices, commemorat etiam
Lucas in initio Euangelij ſui. His dictis Ioannes redit *Luc.3.*
ad quod cœperat de negatione Petri: id eſt, ad ean-
dem domum, vbi geſta ſunt quæ narrauit, & vnde ad
Caïpham miſſus eſt Ieſus, ad quem ab initio duceba-
tur, ſicut dicit Matthæus. Commemorauit autem iſta *Matt.26.*
Ioannes quæ interpoſuit recapitulans de Petro, & ad
eam narrationem rediens, ita dicit, vt compleat tri-
nam negationem. Erat autem Simon Petrus ſtans, & *Ioan.18.*
calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex di-
ſcipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non ſum. Hoc
igitur loco inuenimus, non ante ianuam, ſed ad fo-
cum ſtantem, ſecundò negaſſe Petrum: quod fieri non
poſſet, niſi iam rediiſſet poſteaquam foras exierat. Ne-
que enim iam exierat, & foris eum vidit altera ancilla: M
ſed cum exierat, eum vidit: id eſt, cum ſurgeret vt
exiret, animaduertit eum, & dixit iis qui erant ibi, id
eſt, qui ſimul erant ad ignem intus in atrio, Et hic e-
rat cum Ieſu Nazareno. Ille autem qui foras exierat, *Matt.26.*
hoc audito rediens iurauit illis contranitentibus,
quia non nouit hominem. Nam & Marcus ſic ait de *Marc.14.*
eadem ancilla, Et cœpit dicere circunſtantibus, quia
hic ex illis eſt. Dicebat enim non illi, ſed iis qui il-
lo exeunte ibi remanſerant, ſic tamen vt ille audiret.
Vnde rediens, & rurſus ad ignem ſtans, reſiſtebat ne-
gando verbis eorum. Deinde in eo quod Ioannes ait,
Dixerunt, nunquid & tu ex diſcipulis eius es? quod re- *Ioan.18.*
deunti & ſtanti dictum intelligimus, hoc quoque con-
firmatur, non illam tantùm alteram ancillam, quam
commemorant in hac ſecunda negatione Matthæus *Matt.26.*
& Marcus, ſed & alium, quem commemorat Lucas, *Marc.14.*
cum Petro id egiſſe. Vnde & Ioannes dicit. Dixerunt *Luc.22.*
ergo ei, Quapropter, ſiue poſteaquam illo exeunte di- *Ioan.18.*
xit ancilla iis qui ſecum erant in atrio, quia hic ex
illis eſt, hoc audito ille regreſſus eſt, vt ſe quaſi purga-
ret negando: ſiue quòd eſt credibilius, non audiuit
quid

A quid de illo dictum fuerit, cum foras exiret, & poſtea-
quam rediit, dixerunt ei ancilla & ille alius quem Lu-
cas commemorat, Nunquid & tu ex diſcipulis eius es?
& dixit, Non ſum, pertinacius inſiſtente illo de quo
Luc.22. Lucas ait, atque dicente, Et tu de illis es: cui Petrus ait,
O homo, non ſum. Liquidò tamen colligitur, collatis
de hac re omnibus euangeliſtarum teſtimoniis, non
ante ianuam ſecundo Petrum negaſſe, ſed intus in a-
Matt.26. trio ad ignem: Matthæum autem & Marcum, qui com-
Marc.14. memorauerunt exiſſe eum foras, regreſſum eius bre-
uitatis cauſa tacuiſſe. Nunc iam de tertia negatione
inſpiciamus eorum congruentiam, quam Matthæum
ſolum iam explicaſſe meminerimus. Sequitur ergo
Marcus, & dicit, Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant,
dicebant Petro, Vere & tu ex illis es, nam & Galilæus
es. Ille autem cœpit anathematizare & iurare, Quia ne-
ſcio hominem iſtum quem dicitis. Et ſtatim iterum
Luc.22. gallus cantauit. Lucas autem ita ſecutus, hoc idem nar-
rat, Et interuallo facto quaſi horæ vnius, alius quidam
affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam &
Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis.
Ioan.18. Et continuò adhuc illo loquente, cantauit gallus. Io-
B annes ſecutus de tertia Petri negatione, ita explicat,
Dicit ei vnus ex ſeruis pontificis, cognatus eius cu-
ius abſcidit Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in
horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, & ſta-
tim gallus cantauit. Quod igitur Matthæus & Marcus
dicunt, Poſt puſillum, quantum eſſet hoc temporis, ma-
nifeſtat Lucas dicendo, Et interuallo facto quaſi horæ
vnius. De hoc autem interuallo tacet Ioannes. Item
quod Matthæus & Marcus non ſingulari, ſed plurali
numero enunciant eos, qui cum Petro agebant, cum
Lucas vnum dicat, Ioannes quoque vnum, eúmque co-
gnatum eius, cui abſcidit Petrus auriculam: facile eſt
intelligere, aut pluralem numerum pro ſingulari, vſi-
tata locutione vſurpaſſe Matthæum & Marcum: aut
quòd vnus maxime tanquam ſciens, & qui eum vide-
rat, affirmabat, cæteri autem ſecuti eius fidem, Petrum
ſimul vrgebant. Vnde duos euangeliſtas compendiò
pluralem numerum poſuiſſe: alios autem duos eum
ſolum ſignificare voluiſſe, qui præcipuus in hoc erat.
C Iam verò illud quod Matthæus ipſi Petro dictum fuiſ-
Matt.26. ſe aſſerit, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua ma-
Ioan.18. nifeſtum te facit: ſicut Ioannes eidem Petro dictum
Marc.14. aſſeuerat, Nónne ego te vidi in horto cum illo? Mar-
Matt.26. cus autem inter ſe illos de Petro locutos dicit, Vere ex
Luc.22. illis eſt, nam & Galilæus eſt: ſicut & Lucas, non Petro,
ſed de Petro dicit, Alius quidam affirmabat dicens:
Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt: Aut
ſententiam intelligimus tenuiſſe eos qui compella-
tum dicunt Petrum: tantundem enim valuit quod de
illo coram illo dicebatur, quantum ſi illi diceretur:
aut vtroque modo actum vel dictum, & alios illo, a-
lios alio modo commemoraſſe. Galli autem cantum
poſt tertiam negationem ſecundum intelligimus, ſi-
cut Marcus expreſſit. Sequitur ergo Matthæus dicens:
Matt.26. Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu quod dixerat, Pri-
uſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus fo-
Marc.14. ras, fleuit amare. Marcus autem ita dicit, Recordatus
eſt Petrus verbi quod dixit ei Ieſus, Priuſquam gallus
cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere. Lucas autem
Luc.22. ſic ait: Et conuerſus dominus reſpexit Petrum, Et re-
cordatus eſt Petrus verbi domini ſicut dixit, quia pri-
uſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus fo-
ras Petrus fleuit amare. Ioannes de recordatione &
fletu Petri tacet. Sanè in eo quòd ait Lucas, quòd con- D
uerſus dominus reſpexit Petrum: quomodo accipien-
dum ſit, diligentius conſiderandum eſt. Quamuis e-
nim dicantur etiam interiora atria, tamen in exterio-
re atrio fuit Petrus inter ſeruos qui ſimul ſe ad ignem
calefaciebant. Non eſt autem credibile quòd vbi au-
diebatur dominus à Iudæis, vt corporalis fieret illa
reſpectio. Nanque cum dixiſſet Matthæus, Tunc ex- Matt.26.
puerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt,
alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes:
Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit: ſe-
cutus eſt dicẽs, Petrus verò ſedebat foris in atrio. Quod
non diceret, niſi illa cum domino intus agerentur: &
quantum colligitur in narratione Marci, non ſolùm in
interioribus, ſed etiam in ſuperioribus domus ageban-
tur. Nam poſteaquam Marcus talia narrauit, ſecutus Marc.14.
ait, Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum. Sicut ergo eo
quòd Matthæus ait, Petrus verò ſedebat foris in atrio:
oſtendit quòd illa intus agerentur: ſic eo quòd dicit
Marcus, Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, oſten-
dit non ſolùm in interioribus, ſed etiam in ſuperiori-
bus geſta quæ dixerat. Quomodo ergo reſpexit Pe-
trum dominus facie corporali? Quapropter mihi vi- E
detur illa reſpectio diuinitus facta, vt ei veniret in mẽ-
tem quoties iam negaſſet, & quid ei dominus prædi-
xiſſet, atque ita miſericorditer domino reſpiciente
pœniteret eum, & ſalubriter fleret, ſicut quotidie dici-
mus, Domine reſpice me. Et, Reſpexit eum dominus,
qui de aliquo periculo vel labore diuina miſericordia
liberatus eſt. Et ſicut dictum eſt, Reſpice & exaudi me, Pſalm.12.
& conuertere domine & libera animam meam: ita di- & 6.
ctum arbitror, Conuerſus dominus reſpexit Petrum, &
recordatus eſt Petrus verbi domini. Denique cum fre-
quentius ſoleant Euangeliſtæ in narrationibus ſuis po-
nere Ieſum quàm dominum, modo Lucas dominum
poſuit dicens, Conuerſus dominus reſpexit Petrum,
& recordatus eſt Petrus verbi domini. Matthæus au-
tem & Marcus, quia de iſta reſpectione tacuerunt,
non verbi domini, ſed verbi Ieſu eum recordatum
eſſe dixerunt: vt etiam ex hoc intelligamus illam
reſpectionem à Ieſu, non humanis oculis, ſed diui-
nitus factam. F

*De his, quæ mane geſta ſunt priuſquam Pilato trade-
retur, quomodo Euangeliſtæ inter ſe non diſcrepent,
& de teſtimonio Hieremiæ quod Matthæus pro-
pter domini precium interpoſuit, cùm hoc in eiuſdẽ
prophetæ ſcriptura non inueniatur.* Cap. 7.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Mane autem facto Matt.27.
conſilium inierunt omnes principes ſacerdotum & Marc.15.
ſeniores populi aduerſus Ieſum, vt eum morti trade-
rent: Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pon-
tio Pilato præſidi. Marcus ſimiliter, Et confeſtim ma-
ne, inquit, conſilium facientes ſummi ſacerdotes cum
ſenioribus & ſcribis & vniuerſo concilio vincientes Ie-
ſum duxerunt & tradiderunt Pilato. Lucas autẽ poſtea-
quam compleuit narrando Petri negationem, recapi- Luc.22.
tulauit quæ cum domino geſta ſunt, iam vt apparet
circa mane, atque ita contexuit narrationem: Et viri
qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velaue-
runt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant
eum dicentes, Prophetiza, quis eſt qui te percuſſit? Et
alia multa blaſphemantes dicebant in eum. Et vt factus
eſt dies, conuenerunt ſeniores plebis & principes ſacer-
dotum & ſcribæ & duxerunt illum in concilium ſuum
dicentes: Si tu es Chriſtus, dic nobis, Et ait illis, Si vo-

G bis dixero, non credetis mihi: ſi autem & interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dextris virtutis dei. Dixerunt autem omnes, Tu ergo es filius dei? Qui ait, Vos dicitis: quia ego ſum. At illi dixerunt, Quid adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audiuimus de ore eius. *Luc.23.* Et ſurgens omnis multitudo eorum duxerũt eum ad Pilatum. Hæc omnia narrauit Lucas, vbi intelligitur *Matt.26.* quod etiam Matthæus & Marcus narrauerunt, quòd *Marc.14.* interrogatus ſit dominus vtrum ipſe eſſet filius dei, & quòd dixerit, Dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei, & venientem in *Luc.22.* nubibus cœli, iam luceſcente die geſtum: quando Lucas dicit, Et vt factus eſt dies: atque ita narrat ſimilia, & ſi quid etiam ipſe commemorat quod illi tacuerunt. Nocte autem intelligimus per falſos teſtes actum eſſe cum domino: quod breuiter commemorauerunt Matthæus & Marcus, Lucas tacuit, qui enarrauit quæ circa mane ſunt geſta. Nam & illi, id eſt Matthæus & Marcus contexuerunt narrationem in iis quę cum domino acta ſunt vſque ad mane: ſed poſtea redierunt ad narrandam Petri negationem: qua terminata redierunt ad H mane, vt inde cætera contexerent, quouſque perducerent quæ cum domino acta erant, ſed nondum commemorauerant quod mane factum eſſet. Ioannes quoque cum ea quę cum domino geſta ſunt, ex quanta parte viſum eſt, & Petri negationem totam commemoraſ*Ioan.18.* ſet, Adducunt ergo, inquit, Ieſum ad Caïpham in prætorium. Et erat autem mane, vbi intelligimus aut aliquã fuiſſe cauſam quæ coëgerit Caïpham eſſe in prætorio, nec eſſe præſentem, cum alij principes ſacerdotum haberent de domino quæſtionem, aut in domo eius fuiſſe prætorium: tamen ad ipſum ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus eſt. Sed quia iam tanquam conuictum reum adducebant, Caïphæ autem iam antea viſum fuerat vt Ieſus moreretur, nulla mora interpoſita eſt, quin occidendus Pilato traderetur. Quæ igitur per Pilatum cum domino geſta ſunt, ita Matthæus narrat. Ac primùm excurrit inde, vt commemoret exitum Iudæ traditoris, quem ſolus narrauit, ita dicens: *Matt.27.* Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quia damnatus eſſet, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos prin- I cipibus ſacerdotum & ſenioribus, dicens, Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt, Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo, receſsit: & abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis, vſque ad hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quem appreciauerunt filij Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Si quis autem mouetur quòd hoc teſtimonium non inuenitur in ſcriptura Hieremię prophetæ, & ideo putat fidei euangeliſtæ aliquid derogãdum, primò nouerit non omnes codices Euangeliorum habere, quòd per Hieremiam dictum ſit, ſed tãtummodo per prophetam. Poſſemus ergo dicere his potius codicibus eſſe credendum, qui Hieremiæ nomen non ha*Zach.11.* bent. Dictum eſt enim hoc per prophetam, ſed Zachariam: vnde putatur codices eſſe mendoſos qui habent nomen Hieremiæ, quia vel Zachariæ habere debuerũt, vel nullius, ſicut quidam, ſed tãtum per prophetam di- K cẽtem, qui vtique intelligitur Zacharias. Sed vtatur iſta defenſione, cui placet: mihi autem cur non placeat, hæc cauſa eſt, quia & plures codices habent Hieremiæ nomen: & qui diligẽtius in Græcis exemplaribus Euangelium conſiderauerũt, in antiquioribus Græcis ita ſe perhibent inueniſſe: & nulla fuit cauſa cur adderetur hoc nomen, vt mendoſitas fieret. Cur autẽ de nõnullis codicibus tolleretur, fuit vtique cauſa, vt hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur quæſtione, quòd hoc teſtimonium apud Hieremiam nõ inueniretur. Quid ergo intelligendum eſt, niſi hoc actum eſſe ſecretiore cõſilio prouidentiæ dei, qua mentes euangeliſtarum ſunt gubernatæ? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi euangelium conſcribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri ſolet: quod tamen ſine vlla dubitatione emendaret, ſaltem ab aliis admonitus, qui ipſo adhuc in carne viuẽte hoc legere potuerunt, niſi cogitaret recordationi ſuæ, quæ ſancto ſpiritu regebatur, non fruſtra occurriſſe aliud pro alio nomen prophetæ, niſi quia ita dominus hoc ſcribi conſtituit. Cur autem ita conſtituerit dominus, prima illa cauſa vtiliſsima debet facilime cogitari, etiam ſic eſſe inſinuatum, ita omnes ſanctos pro- L phetas vno ſpiritu locutos, mirabili inter ſe cõſenſione conſtare, vt hoc multo amplius ſit, quàm ſi omnia prophetarum vno vnius ore dicerẽtur: & ideo indubitãter accipi debere quacunque per eos ſpirituſſanctus dixit, & ſingula eſſe omniũ, & omnia ſingulorum. Cur igitur & quæ dicta ſunt per Hieremiam, tam ſint Zachariæ quàm Hieremiæ: & quæ dicta ſunt per Zachariam, tam ſint Hieremiæ quàm Zachariæ: quid opus erat vt emẽdaret Matthæus, cum aliud pro alio ſibi nomen occurrens, à ſe ſcriptum relegiſſet? Ac non potius ſequens authoritatem ſpirituſſancti, à quo mentem ſuam regi plus nobis ille vtique ſentiebat, ita hoc ſcriptum relinqueret, ſicut eum admonendo conſtituerat ei dominus: ad informandos nos, tantam verborum ſuorum inter prophetas eſſe concordiam, vt non abſurde, imò congruentiſsime etiam Hieremiæ deputaremus quod per Zachariam dictum reperiremus. Si enim hodie quiſquam volens alicuius verba indicare, dicat nomen alterius à quo dicta non ſint, qui tamen ſit amiciſsimus & familiaritate coniunctiſsimus illi cuius verba dice- M re voluit: & continuò recordatus alium pro alio ſe dixiſſe, ita ſe colligat atque corrigat, vt tamen dicat, bene dixi, quid aliud intuens niſi tantam inter ambos eſſe concordiam, inter illum ſcilicet cuius verba dicere voluit, & alium cuius ei nomen pro illius nomine occurrit, vt tale ſit hoc iſtum dixiſſe, quale ſi ille dixiſſet, quanto magis hoc de prophetis ſanctis intelligendum & maxime commendandum fuit, vt omnium libros tanquam vnius vnum librum acciperemus: in quo nulla rerum diſcrepantia crederetur, ſicut nulla inueniretur, & in quo maior eſſet conſtãtia veritatis, quàm ſi omnia illa vnus homo quamlibet doctiſsimus loqueretur. Quod ergo hinc argumentum ſumere conantur vel infideles vel imperiti homines, quaſi ad oſtendendam diſſonantiam ſanctorum euangeliſtarum, hæc potius debent aſſumere fideles & docti ad oſtendendam vnitatem ſanctorum prophetarum. Eſt & alia cauſa quæ mihi videtur alio tempore diligentius pertractanda, ne amplius ſermonẽ protendamus, quàm huius operis terminandi neceſsitas flagitat, cur hoc nomen Hieremiæ in teſtimonio Zachariæ ſic manere permiſſum, vel potius ſancti ſpiritus authoritate præ-

ceptum

A ceptum ſit. Eſt apud Hieremiam,quòd emerit agrum à
Hiere. 32. filio fratris ſui,& dederit ei argentum, non quidem ſub
hoc nomine precij quod poſitum eſt apud Zachariam,
triginta argenteis, veruntamen agri emptio non eſt a-
pud Zachariam. Quod autem per prophetiam de tri-
ginta argēteis ad hoc interpretatus ſit euangeliſta,quod
modo de domino completum eſt,vt hoc eſſet precium
eius manifeſtum eſt:ſed ad hoc pertinere etiam illud de
agro empto quod Hieremias dicit,hinc potuit myſticè
ſignificari: vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui
dicit triginta argenteis, ſed Hieremiæ qui dicit de agro
empto: vt lecto euangelio atque inuento nomine Hie-
remiæ, lecto autem Hieremia & non inuento teſtimo-
nio de triginta argenteis, inuento tamen de agro em-
pto,admoneatur lector vtrunque conferre & inde ſen-
ſum enodare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc
quod in domino impletum eſt. Nam illud quod ſubie-
Mat. 27. cit huic teſtimonio Matthęus cum ait,Quem apprecia-
uerunt filij Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut
conſtituit mihi dominus, nec apud Zachariam nec a-
pud Hieremiam repetitur: vnde magis ex perſona ip-
ſius euangeliſtæ accipiendum eſt, eleganter & myſtice
B incertum, quia hoc ex domini reuelatione cognouerat
ad hanc rem quæ de Chriſti precio facta eſt,huiuſmodi
pertinere prophetiam. Liber quippe empti agri apud
Hiere. 32. Hieremiam iubetur mitti in vas fictile,& emitur hic de
precio domini ager figuli, & hoc ad ſepulturam pere-
grinorum, tanquam ad permanſionem quietis eorum
qui in hoc ſeculo peregrinantes conſepeliuntur Chri-
ſto per baptiſmum. Nam & illam emptionem agri hoc
ſignificare Hieremiæ dicit dominus, quia erit perman-
ſio de captiuitate liberatorum in illa terra. Hæc tanquā
delineanda arbitratus ſum, cum admonerē quid in his
propheticis teſtimoniis in vnum redactis, & euāgelicæ
narrationi collatis diligentius attentiúſque requiratur.
Hæc interpoſuit Matthæus de Iuda traditore.

De his quæ apud Pilatum geſta ſunt, quomodo inter ſe nihil diſſentiant. Cap. 8.

Mat. 27. DEinde ſequitur & dicit: Ieſus autem ſtetit ante
præſidem, & interrogauit eum præſes, dicens,
Tu es rex Iudæorum? Dicit ei Ieſus, Tu dicis.
Et cum accuſaretur à principibus ſacerdotum & ſenio-
C ribus,nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus,Non audis
quanta aduerſum te dicunt teſtimonia?Et non reſpon-
dit ei vllum verbum, ita vt miraretur præſes vehemen-
ter. Per diem autem ſolennem conſueuerat præſes di-
mittere populo vnum vinctum quem voluiſſent.Habe-
bat autem tunc vinctum inſignem, qui dicebatur Bar-
rabas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus, Quem vul-
tis dimittā vobis,Barrabam,an Ieſum,qui dicitur Chri-
ſtus?Sciebat enim quod per inuidiam tradidiſſent eum.
Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad illum vxor
eius dicens,Nihil tibi & iuſto illi:multa enim paſſa ſum
hodie per viſum propter eum. Principes autem ſacer-
dotum & ſeniores perſuaſerunt populis vt peterēt Bar-
rabam,Ieſum vero perderent. Reſpondens autem præ-
ſes ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti?At il-
li dixerunt,Barrabam. Dixit illis Pilatus, Quid ergo fa-
ciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes, cru-
cifigatur. Ait illis præſes, Quid enim mali fecit? At il-
li magis clamabant, dicentes,Crucifigatur. Videns au-
tem Pilatus quòd nihil proficeret, ſed magis tumultus
fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens,
Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis.
Et reſpondens vniuerſus populus,dixit,Sanguis eius ſu-
per nos,& ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barra- D
bam, Ieſum autem flagellatum tradidit eis vt crucifige-
retur. Hęc narrauit Matthæus,per Pilatum geſta de Do
mino: Marcus quoque penè iiſdem verbis & rebus cō- Mar. 15.
cinit. Verba autem Pilati, quibus reſpondit populo pe-
tenti, vt ſolēniter vnus vinctus dimitteretur, ita refert:
Pilatus autem reſpondit eis,& dixit,Vultis dimittā vo-
bis regem Iudæorum? Matthæus autem ſic ait,Congre- Mat. 27.
gatis ergo illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vo-
bis Barrabā,an Ieſum,qui dicitur Chriſtus? Nulla quæ-
ſtio eſt, quòd tacet ipſos petiſſe vt aliquis eis dimittere-
tur. Sed quæri poteſt quæ verba Pilatus dixerit, vtrum
quæ à Matthæo, an quæ à Marco referuntur? Aliud e-
nim videtur eſſe, Quem vultis dimittam vobis, Barra-
bam,an Ieſum qui dicitur Chriſtus:aliud, Vultis dimit-
tam vobis regem Iudæorum? Sed quia Chriſto reges
dicebant, & qui dixit illum an illum, manifeſtum eſt
eum quæſiſſe an vellent ſibi dimitti regem Iudæorum:
id eſt Chriſtum,nihil intereſt ſententiæ,quod hic tacuit
Marcus de Barraba, hoc ſolum volens dicere quod ad Marci 15.
Ieſum pertinebat, quandoquidem in eorum reſponſio-
ne ſatis & ipſe oſtendit,quē ſibi dimitti voluerint. Pon-
tifices, inquit, concitauerunt turbam, vt magis Barrabā E
dimitteret eis. Sequitur autem & dicit,Pilatus autē ite-
rum reſpondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam regi
Iudæorum? Vnde iam ſatis apparet quòd id Marcus ve-
lit oſtendere,dicendo regem Iudæorū,quod Matthæus
dicendo, Chriſtum. Non enim dicebantur Chriſti re-
ges,niſi Iudæorum:nam in eo etiam loco Matthæus ait, Mat. 27.
Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Ieſu, qui dici-
tur Chriſtus? Ergo ſequitur Marcus, At illi iterum cla- Mar. 15.
mauerunt,Crucifige eum. Quod ille ait,Dicunt omnes,
Crucifigatur. Et ſequitur Marcus, Pilatus vero dicebat
eis,Quid enim mali fecit?At illi magis clamabant,Cru-
cifige eum. Hoc Matthæus non dicit, ſed quoniam di- Mat. 27.
xit, Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, ſed ma-
gis tumultus fieret:dixit etiam eum lauiſſe manus corā
populo, vt innocentem ſe à ſanguine iuſti ſignificaret:
quod item & Marcus & alij tacent. Satis oſtendit etiam
Matthæus egiſſe præſidē cum populo, vt dimitteretur.
Quod breuiter ſignificauit Marcus in eo quod refert Mar. 15.
Pilatum dixiſſe,Quid enim mali fecit?Deinde ſic etiam
ipſe cōcludit quæ per Pilatum cum domino geſta ſunt. F
Pilatus autem,inquit,volens populo ſatisfacere, dimiſit
illis Barrabam, & tradidit Ieſum flagellis cæſum vt cru-
cifigeretur. Hæc apud præſidem geſta narrauit Marcus.
Lucas apud Pilatum geſta ſic narrat:Cœperunt autē ac- Lucæ 23.
cuſare illum, dicentes, Hunc inuenimus ſubuertentem
gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari,
& dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Hoc illi duo euā-
geliſtæ non dixerunt, cum tamen dicerent quòd eum
accuſabant. Ergo iſte etiam ipſa crimina quæ falſo ob-
iecerunt, aperuit. Tacuit autem quod ei dixit Pilatus,
Non reſpondes quicquam? Vides in quantis te accu-
ſant? Sed plane ſequitur, & dicit quod etiam illi dixe-
runt,Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tu es rex
Iudæorum? At ille reſpondens ait, Tu dicis. Hoc au-
tem Matthæus & Marcus commemorauerunt ante- Luc. 23.
quam dicerent compellatum Ieſum, quod eis accuſan- Mat. 27.
tibus non reſponderet. Nihil autem intereſt veritatis, Mar. 15.
quo ordine Lucas iſta retulerit: quemadmodum nihil
intereſt ſi alius aliquid tacet, quod alius commemorat:
quemadmodum in conſequentibus dicit,Ait autē Pila-
tus ad principes ſacerdotum & turbas, Nihil inuenio Lucæ 23.
cauſæ in hoc homine. At illi inualeſcebant, dicentes,

G Commouit populũ docens per vniuerſam Iudæã,& in-
cipiens à Galilæa vſq; huc. Pilatus autẽ audiens Galileã,
iuterrogauit ſi homo Galilæ' eſſet. Et vt cognouit ꝙ de
Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodẽ, qui &
ipſe Hieroſolymis erat in illis diebus. Herodes autẽ vi-
ſo Ieſu gauiſus eſt valde:erat enim cupiens ex multo tẽ-
pore videre eum,eo quòd audierat multa de illo,& ſpe-
rabat ſignũ aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat au-
tem illum multis ſermonibus. At ipſe nihil reſponde-
bat. Stabant etiã principes ſacerdotũ & ſcribæ conſtan-
ter accuſantes eum. Spreuit autẽ illum Herodes cũ exer
citu ſuo,& illuſit indutũ veſte alba,& remiſit ad Pilatũ.
Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die:Nam
antea inimici erant adinuicem. Hæc omnia,id eſt,quòd
à Pilato ad Herodem dominus miſſus eſt, & quæ ibi ge
ſta ſunt, Lucas ſolus indicat:etiã ſi aliquid ibi ait ſimile,
quod in aliis narrationũ locis etiã apud alios poſsit in-
ueniri. Cęteri autẽ ea tantum dicere voluerũt quæ apud
Pilatum geſta ſunt,quouſq; dominus crucifigendus tra-
H deretur. Rediẽs ergo Lucas ad ea quæ apud præſidẽ ge-
Lucæ 23. rebãtur,vnde digreſſus erat vt narraret quod apud He-
rodem actũ eſt,ita ſequitur,Pilatus autẽ cõuocatis prin-
cipibus ſacerdotũ & magiſtratibus & plebe, dixit ad il-
los, Obtuliſtis mihi hũc hominẽ quaſi auertentẽ popu-
lum,& ecce ego corã vobis interrogans nullam cauſam
inueni in homine iſto ex iis in quibus eũ accuſatis. Hic
intelligimus eũ prætermiſiſſe quemadmodum à domi-
no quæſierit,quid accuſatoribus reſpõderet. Sed neque
Herodes, inquit, Nam remiſi vos ad illum, & ecce ni-
hil dignum morte actum eſt ei. Emẽdatum ergo illum
dimittam. Neceſſe autem habebat dimittere eis per diẽ
feſtum vnum. Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba
dicens. Tolle hunc,& dimitte nobis Barrabam, qui erat
propter ſeditionem quandam factam in ciuitate & ho-
micidium miſſus in carcerem. Iterum autem Pilatus lo
cutus eſt ad illos volens dimittere Ieſum. At illi ſuccla-
mabant dicentes,Crucifige,crucifige eum. Ille autẽ ter-
tio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iſte? Nullam
cauſam mortis inuenio in eo:Corripiam ergo illum, &
dimittam. At illi inſtabant vocibus magnis poſtulan-
tes vt crucifigeretur, & inualeſcebant voces eorũ. Mat-
thæus huic conatui Pilati, quo ſæpius cum eis egit vo-
lens vt dimitteretur Ieſus, paucisſimis verbis ſatis atte-
Mat. 27. ſtatus eſt vbi ait, Videns autem Pilatus quòd nihil pro-
I ficeret,ſed magis tumultus fieret: quod non diceret niſi
multum ille niſus eſſet:quanuis tacuerit quoties hoc ef-
ficere tẽtauerit,vt erueret Ieſum furori eorum. Et Lucas
Luc. 23. ita concludit quod actum eſt apud præſidem. Et Pila-
tus,inquit,adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimiſit
autem illis eum qui propter homicidium & ſeditionem
miſſus fuerat in carcerem, quem petebant: Ieſum verò
Ioan. 18. tradidit voluntati eorum. Nunc eadem ſecundum Io-
annem cõſideremus: id eſt,quæ per Pilatum facta ſunt.
Et ipſi, inquit, non introierunt in prætorium, vt non
contaminarentur, ſed manducarent paſcha. Exiit ergo
Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accuſationem af-
fertis aduerſus hominem hunc? Reſponderunt, & di-
xerunt ei, Si non eſſet hic malefactor,non tibi tradidiſ-
ſemus eum. Hic videndum eſt, ne contrarium ſit ei
quod Lucas dicit, certa in eum dicta eſſe crimina, Et
Lucæ 23. dicit quæ dicta ſunt. Cœperunt autem, inquit, accuſare
illum dicentes,Hunc inuenimus ſubuertentem gentem
noſtram,& prohibentem tributa dari Cæſari, & dicen-
tem ſe Chriſtum regem eſſe. Quod verò nunc ſecun-
dum Ioannem commemoraui, videntur Iudęi noluiſſe
dicere crimina,cum dixiſſet eis Pilatus, Quam accuſa- K
tionem affertis aduerſus hominem hunc? Reſponderũt *Ioan. 18.*
ei, Si non eſſet hic malfactor, non tibi tradidiſſemus
eum. Videlicet vt eorum authoritatem ſecutus, quid ei
obiiceretur deſineret quærere: ſed ob hoc tantùm no-
centem crederet, quod ſibi ab eis tradi meruiſſet. Ergo
intelligere debemus & hoc dictum eſſe, & illud quod
Lucas commemorauit. Multa enim dicta, & multa re-
ſponſa ſunt. Vnde vnicuique eorum quantum viſum eſt
decerpſit,& in narratione ſua poſuit, quod ſatis eſſe iu-
dicauit. Nam etiam ipſe Ioannes dicit quędam quę ob-
iecta ſunt, quæ ſuis locis videbimus. Itaque ſequitur. Di
xit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſecundum le- *Ioan. 18.*
gem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, No
bis non licet interficere quenquam: vt ſermo Ieſu im-
pleretur quem dixit ei ſignificans qua morte eſſet mori-
turus. Introiit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vo-
cauit Ieſum & dixit ei, Tu es rex Iudæorum? Et reſpõdit
Ieſus. A temetipſo hoc dicis,an alij tibi dixerunt de me? *Mat. 27.*
Et hoc non videtur conuenire illi quod ab aliis cõme- *Mar. 15.*
moratum eſt. Reſpondit Ieſus,tu dicis,niſi in conſequẽ- *Lucæ 23.*
tibus oſtenderet & illud dictum eſſe. Vnde oſtendit ea
quæ nunc dicit,à cæteris potius euãgeliſtis tacita quàm L
à domino dicta non eſſe. Attende ergo cætera. Reſpon-
dit,inquit,Pilatus. Nunquid ego Iudæus ſum? Gens tua *Ioan. 18.*
& põtifices tui tradiderunt te mihi: Quid feciſti? Reſ-
pondit Ieſus,Regnum meum nõ eſt de mundo hoc: ſi
ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtiq;
decertarent vt non traderer Iudæis, Nunc autẽ regnum
meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus,Ergo rex es
tu? Reſpondit Ieſus. Tu dicis, quia rex ſum ego. Ecce
quãdo ventũ eſt ad id quod alij Euangeliſtæ comme-
morauerunt. Sequitur ergo idem,dicente adhuc domi-
no quod cæteri tacuerunt, Ego in hoc natus ſum, & ad
hoc veni in mundum,vt teſtimonium perhibeam veri-
tati, Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam. Di-
cit ei Pilatus,Quid eſt veritas? Et cum hoc dixiſſet, ite-
rum exiit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio
in eo cauſam. Eſt autem conſuetudo vobis,vt vnum di-
mittam vobis in paſch: : vultis ergo dimittam vobis re-
gem Iudæorum? Clamauerunt rurſum omnes dicentes,
Non hunc, ſed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.
Tunc ergo apprehendit Pilatus Ieſum, & flagellauit. Et *Ioan. 19.*
milites plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt ca- M
piti eius,& veſte purpurea circundederunt eum, & ve-
niebant ad eum, & dicebant. Aue rex Iudæorum:& da-
bant ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras,& dicit eis,Ec-
ce adduco eum vobis foras, vt cognoſcatis quia in eo
nullam cauſam inuenio. Exiit ergo Ieſus portans coro-
nam ſpineam, & purpureum veſtimentum:& dicit eis,
Ecce homo. Cum ergo vidiſſent eum pontifices & mi-
niſtri,clamabant dicentes, Crucifige crucifige eum. Di-
cit eis Pilatus,Accipite eum vos,& crucifigite:ego enim
non inuenio in eo cauſam. Reſponderunt ei Iudęi,Nos
legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia
filium dei ſe fecit. Hoc poteſt congruere ei quod Lucas *Luc. 23.*
commemorat in accuſatione Iudæorum dictum,Hunc
inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, vt adiun- *Ioan. 19.*
gatur, Quia filium dei ſe fecit. Sequitur ergo Ioannes
& dicit,Cum ergo audiſſet Pilatus hũc ſermonem, ma-
gis timuit. Et ingreſſus eſt prætoriũ iterum, & dicit ad
Ieſum,Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei.
Dicit ergo ei Pilatus, Mihi nõ loqueris? Neſcis quia po-
teſtatem habeo crucifigere te,& poteſtatẽ habeo dimit-
tere te? Reſpondit Ieſus, Nõ haberes poteſtatem aduer-

ſus

A ſus me vllã, niſi tibi datum eſſet deſuper. propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere cũ. Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis non es amicus Cæſaris. Omnis enim qui ſe regem facit, cõtradicit Cæſari. Huic poteſt cógruere quod Lucas in eadem accuſatione Iudæorum ita narrat, cum dixiſſent: Inuenimus eum ſubuertentem gentem noſtram: adiecit, Et prohibentem tributa dari Cęſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Ex quo ſoluitur illa quæſtio, qua putari poterat Ioannem dixiſſe, Ioan. 18. nullum à Iudæis domino crimen obiectum, quãdo re- Ioan. 19. ſponderunt & dixerunt ei, Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Sequitur ergo Ioannes & dicit, Pilatus autem cum audiſſet hos ſermones, adduxit foras Ieſum, & ſedit pro tribunali in loco qui dicitur lithoſtrotos, Hebraice autem Gabatha. Erat autem paraſceue paſchæ hora quaſi ſexta, & dicit Iudæis, Ecce rex veſter. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem veſtrum crucifigam? Reſponderunt pontifices, Non habemus regem niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. Hęc narrauit Ioannes per Pilatum geſta.

B *De illuſione qua illuſus eſt à cohorte Pilati, quomodo non diſſonent tres qui hoc dicunt Matthæus, Marcus & Ioannes.* Cap. 9.

Mat. 27. CONſequens eſt etiam, vt ipſam domini paſsionem ſecundum quatuor Euangeliſtarum teſtimonia videamus, quam Matthæus ſic incipit, Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorium, congregauerunt ad eũ vniuerſam cohortem: & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei, & plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius, & arundinem in dextera eius: & genu flexo ante eum, illu- Mar. 15. debant, dicẽtes, Aue rex Iudæorum. Hoc Marcus in eodem loco narrationis ita dicit, Milites autem duxerunt eum intrò in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem: & induunt eũ purpura, & imponunt ei plectentes ſpineã coronam: & cœperunt ſalutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & cõſpuebant eum: & ponentes genua, adorabant eum. Intelligitur itaque quod Matthæus ait, Chlamydem coccineã circundederunt ei: hoc Marcũ dixiſſe, induerũt purpura. Pro regia enim purpura, chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat: & eſt rubra quædam purpu- C ra cocco ſimilima. Poteſt etiam fieri, vt purpuram etiã Marcus cõmemorauerit, quã chlamys habebebat quã- Ioan. 19. uis eſſet coccinea. Lucas hoc prætermiſit. Ioãnes autem antequam diceret, quòd eum Pilatus crucifigẽdum tradiderit commemorauit hoc dicens, Tunc ergo apprehendit Pilatus Ieſum, & flagellauit: & milites plectentes coronã de ſpinis, impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant, Aue rex Iudæorum: & dabãt ei alapas. Vnde apparet Matthęum & Marcum recapitulando iſtud commemoraſſe, non quo tunc factum ſit, cum cum Pilatus iam crucifigendum tradidiſſet. Ioannes enim apud Pilatũ dicit hæc geſta ſatis euidenter, vnde iſti quod præ- Mat. 27. terierant recoluerunt. Ad hoc pertinet etiam quòd cõſequenter dicit Matthæus. Et expuentes eum acceperũt arũdinem & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamydem & induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Hoc quod exuerunt chlamydem, & induerunt eum veſtimentis eius, in fine factum intelligitur cum iam duce- Mar. 15. retur. Marcus hoc ita dicit, Et poſtq̃ illuſerunt ei, exuerunt illum purpuram, & induerunt eum veſtimẽtis ſuis. D

Quomodo non repugnet quod Matthæus, Marcus, & Lucas angariatum dicunt qui portaret eius crucem cum Ioannes dicat quòd eam Ieſus ipſe portauerit. Cap. 10.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Exeuntes autem Mat. 27. inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Marcus quoque, Et educunt illum, inquit, vt crucifige- Marci 15. rent eum: & angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexãdri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Hoc Lucas ita di- Lucæ 23. cit, Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem veniẽtem de villa, & impoſuerunt illi crucem portare poſt Ieſum. Ioannes autem ſic narrat. Suſceperunt autem Ieſum & eduxerunt eum, & Ioan. 19. baiulans ſibi crucẽ exit in eum qui dicitur Caluariæ locum, hebraice autem Golgotha, vbi eum crucifixerunt. Vnde intelligitur quòd ipſe ſibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus eſt, de quo tres commemorãt, cui poſtea data eſt crux portanda vſque ad locum. Ita vtrunque factum inuenimus, primo id quod Ioannes dicit, E deinde quod cæteri tres.

De potu quem dederunt ei priuſquam commemorata eſſet eius crucifixio, quomodo cõueniat inter Matthæum, & Marcum. Cap. 11.

SEquitur itaque Matthæus, Et venerunt, inquit, in lo- Mat. 27. cum qui dicitur Golgota quod eſt Caluariæ locus. Mar. 15. De hoc loco apertiſsime conſentiunt. Deinde ad- Luc. 23. iungit idem Matthæus, Et dederunt ei vinũ bibere cum Ioan. 19. felle mixtum. Et cũ guſtaſſet noluit bibere. Hoc Marcus ita narrat, Et dabant ei bibere vinũ myrrhatũ, & non accepit. Hoc intelligendum eſt Matthæum dixiſſe cũ felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine poſuit, Myrrhatum enim vinum amariſsimum eſt. Quanquã fieri poſſit vt fel & myrrha vinum amariſsimũ redderẽt. Quod ergo ait Marcus, Non accepit: intelligitur non accepit vt biberet. Guſtauit autem, ſicut Matthæus teſtis eſt: vt quod idem Matthæus ait, Noluit bibere: hoc Marcus dixit, non accepit: tacuit autem quòd guſtauerit.

De diuiſione veſtimentorum eius, quemadmodum inter ſe omnes conſentiant. Cap. 12.

SEquitur Matthæus. Poſtquam autem crucifixerunt Mat. 27. eum diuiſerunt veſtimenta eius, ſortem mittentes. Marci 15. & ſedentes ſeruabant eum. Hoc idem Marcus ſic, Lucæ 23. Et crucifigentes eum diuiſerunt veſtimẽta eius, mitten- F tes ſortẽ ſuper eis, quis quid tolleret. Hoc Lucas ſic ait, Diuidẽtes vero veſtimenta eius, miſerũt ſortes, & ſtabat populus expectãs. Breuiter à tribus dictũ eſt, Ioãnes autẽ diſtinctius hoc explicat quemadmodum geſtum ſit. Mi- Ioan. 19. lites ergo, inquit, cum crucifixiſſent eum, acceperũt veſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicem, Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit: vt ſcriptura impleretur dicens, Partiti ſunt veſtimẽta mea Pſal. 21. ſibi, & in veſtem meam miſerunt ſortem.

De hora dominicæ paſsionis, quemadmodum inter ſe non conſentiant Marcus & Ioannes propter tertiam & ſextam. Cap. 13.

SEquitur Matthæus, Et impoſuerunt ſuper caput eius Mat. 27. cauſam ipſius ſcriptam: Hic eſt Ieſus rex Iudæorum. Marcus autem priuſquam hoc dixiſſet, Erat autem, Mar. 15. inquit hora tertia, & crucifixerunt eum: hoc enim ſub-

G iungit cum de veſtium diuiſione dixiſſet. Quæ res dili-
gentiſsime conſideranda eſt, ne magnum faciat erro-
rem. Sunt enim qui arbitrantur hora quidem tertia do-
Mat. 27. minum crucifixum: à ſexta autem hora tenebras ſactas
Mar. 15. vſque ad nonam, vt conſummatæ intelligantur tres ho-
Lucæ 23. ræ, ex quo crucifixus eſt vſque ad tenebras ſactas. Et poſ-
ſet quidem hoc rectiſsime intelligi, niſi Ioannes diceret,
hora quaſi ſexta Pilatũ ſediſſe pro tribunali in loco qui
Ioan. 19. dicitur lithoſtrotos, hebraicè autem Gabatha. Sequitur
enim, Erat autem paraſceue paſchæ hora quaſi ſexta, &
dicit Iudæis, Ecce rex veſter. Illi autem clamabant, Tol-
le tolle crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Regem veſtrum
crucifigam? Reſponderunt pontifices, Nõ habemus re-
gem niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt cru-
cifigeretur. Si igitur hora quaſi ſexta Pilato ſedẽte pro
tribunali traditus eſt crucifigendus Iudæis, quomodo
hora tertia crucifixus eſt, ſicut verba Marci non intelli-
gentes quidem putauerunt? Prius enim qua hora cruci-
figi potuerit videamus, deinde videbimus cur hora ter-
tia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quaſi ſexta
cum traditus eſt crucifigendus à Pilato ſedente (vt di-
ctum eſt) pro tribunali. Non enim iam plena ſexta erat,
H ſed quaſi ſexta: id eſt, peracta quinta & aliquid etiam
de ſexta eſſe cœperat. Nunquã autem iſti dicerent quin-
ta & quadrans, aut quinta & triens, aut quinta & ſemis,
aut aliquid huiuſmodi. Habent enim iſtum morem
ſcripturæ, vt à parte totum ponant, maxime in tempo-
Lucæ 9. ribus: ſicut de octo illis diebus poſt quos eum dicunt
aſcendiſſe in montem, quorum medios intuentes Mat-
thæus & Marcus dixerunt, poſt dies ſex: præſertim quia
tam moderate idem Ioannes locutus eſt, vt non dice-
Mat. 27. ret ſexta, ſed quaſi ſexta. Quod ſi ita non diceret, ſed
Marci 15. tantummodo ſextam diceret poſſemus nos ita intelli-
Ioan. 19. gere quemadmodum loqui ſolent ſicut dixi, à parte to-
tum: vt peracta quinta & inchoata ſexta gererentur hæc
quæ narrata ſunt in crucifixione domini noſtri, donec
completa ſexta illo pendente fierent tenebræ, quibus
Mat. 27. tres Euangeliſtæ atteſtantur Matthæus Marcus & Lu-
Mar. 15. cas. Quæramus iam conſequenter, cur Marcus cum cõ-
Lucæ 23. memoraſſet quòd crucifigentes eum diuiſerunt veſti-
Mar. 15. menta eius mittentes ſortes ſuper eis quis quid tolle-
ret: ſecutus adiunxerit, Erat autem hora tertia, & cru-
cifixerunt eum. Iam certè dixerat, Et crucifigentes eum
I diuiſerunt veſtimenta eius. Sicut etiam & cæteri atte-
ſtantur, quod eo crucifixo veſtimenta diuiſa ſunt. Si er-
go eius rei geſtæ tempus voluit commemorare Mar-
cus, ſufficeret dicere, Erat autem hora tertia: Vt quid
adiunxit, & crucifixerunt eum: niſi quia voluit aliquid
recapitulando ſignificare, quod quæſitum inueniretur:
Ioan. 18. cum ſcriptura ipſa illis temporibus legeretur, quibus v-
niuerſæ Eccleſiæ notum erat qua hora dominus ligno
ſuſpenſus ſit, vnde poſſet vel huiuſmodi error corrigi,
vel mendacium refutari. Sed quia ſciebat à militibus
ſuſpenſum dominum, non à Iudæis, ſicut Ioannes aper-
tiſsime dicit, occultè oſtendere voluit eos magis cru-
cifixiſſe qui clamauerunt vt crucifigeretur, quàm illos
qui miniſterium principi ſuo ſecundum ſuum officiũ
præbuerunt. Intelligitur ergo fuiſſe hora tertia cum cla-
mauerunt Iudæi vt dominus crucifigeretur, & veraciſ-
ſime demonſtratur tunc eos crucifixiſſe quãdo clama-
uerunt: maxime quia nolebant videri ſe hoc feciſſe, &
propterea eum Pilato tradiderant: quod eorum verba
ſatis indicant ſecundum Ioannem. Cum enim dixiſſet
eis Pilatus, Quam accuſationem affertis aduerſus ho-
Ioan. 18. minem hunc, reſponderunt & dixerunt ei, Si non eſ-
ſet hic malefactor, nõ tibi tradidiſſemus eum. Dixit er- K
go eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſecũdum legem ve-
ſtram iudicate eum. Dixerunt ergo Iudæi, Nobis nõ li-
cet interficere quenquam. Quod ergo maxime videri
feciſſe nolebãt hoc eos hora feciſſe tertia Marcus oſtẽ-
dit, veriſsime indicans magis fuiſſe domini necatricem
linguam Iudæorum, quàm militũ manus. Quiſquis au-
tem dixerit non fuiſſe horam tertiam, cum hoc Iudæi
primitus clamauerunt, inſaniſsime ſe oſtendit inimicũ
euangelij. Niſi forte aliter potuerit eandem diſſoluere
quæſtionem: Non enim habet vnde conuincat non fuiſ-
ſe tunc horam tertiam, & ideo veridico euãgeliſtæ po-
tius credendum quàm contẽtioſis ſuſpicionibus homi-
num. Vnde, inquis, probas horam tertiã fuiſſe? Reſpon-
deo, quia credo euãgeliſtis. Quibus & tu ſi credis, oſtẽ- Ioan. 19.
de quemadmodum & hora ſexta & hora tertia potue- Mar. 15.
rit dominus crucifigi. De ſexta enim vt fateamur, nar-
ratione Ioannis vrgemur: tertiam Marcus commemo-
rat: quibus ſi vterque noſtrum credit, oſtende tu alteri
quemadmodum fieri vtrunque potuerit, & libẽtiſsime
acquieſcam. Non enim ſententiam meam, ſed euangelij
diligo veritatem. Atque vtinã etiam plures ab aliis in-
ueniãtur huius exitus quæſtionis. Quod donec fiat vte- L
re mecum iſto, ſi placet. Si enim nullus alius exitus po-
tuerit inueniri, ſolus iſte ſufficiet. Si autem potuerit, cũ
demonſtratus fuerit eligemus. Tantùm non poteſt cõ-
ſequens eſſe vt quilibet omnium quatuor euangeliſtarũ
mentitus ſit, aut in tanto & tam ſancto culmine autho-
ritatis errauerit. Si autem quis dixerit, ſe inde conuin-
cere non fuiſſe horam tertiam, cum illud Iudæi clama-
uerunt, quia poſteaquam dixit idem Marcus, Pilatus au- Ibidem.
tem iterum reſpondens ait illis, Quid ergo vultis faciã
regi Iudæorũ? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eũ:
non interponitur aliquid morarũ ab eodem Marco in
eius narratione, & continuò ad id peruenitur, vt trade-
retur ad crucẽ domin⁹ à Pilato quod Ioãnes hora quaſi Ioan. 19.
ſexta factũ eſſe commemorat. Intelligat qui hoc dicit,
multa prætermiſſa eſſe quæ in medio geſta ſunt, cũ Pi-
latus ageret quærens quomodo eũ à Iudæis eriperet, &
aduerſus eorũ inſaniſsimam voluntatẽ quibuſcũq; mo-
dis potuit inſtantiſsime niteretur. Matthæus enim ait, Mat. 27.
Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciã de Ieſu qui dicitur
Chriſtus? Dicũt omnes, Crucifigatur. Tũc fuiſſe dicim⁹
horam tertiã. Quod autẽ Matthæus ſequitur & narrat, M
Videns autẽ Pilatus quia nihil proficeret, ſed magis tu-
multus fieret, & in conatibus Pilati ad eripiendũ domi-
num Ieſum & in tumultu Iudæorum contra nitentium,
cõſumptum tempus duarum horarum intelligimus, &
cœptam fuiſſe ſextam qua nondũ terminata geſta ſunt,
quæ ab eo tempore quo Pilatus dominum tradidit, vſq;
ad tenebras factas narrantur. Quòd autem Matthæus ſu
pra commemorat, Sedente autem illo pro tribunali,
miſit ad illũ vxor eius dicens, Nihil tibi & iuſto illi, mul
ta enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum: poſtea
ſederat pro tribunali Pilatus, ſed inter illa quæ prius ge-
ſta narrabat, recordatus Matthæus quod de Pilati vxo-
re dixit, voluit hoc ibi interponere, vt præſtrueret qua
maxime cauſa Pilatus nec nouiſsime volebat eum tra-
dere Iudæis. Lucas autem narrat cum dixiſſet Pilatus, Luc. 23.
Emendatum ergo illum dimittam: exclamaſſe vniuer-
ſam turbam, Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam.
Sed fortaſſe nondum dixerant, crucifige. Iterum autem
Pilatus ſecundum eundem Lucam locutus eſt ad illos,
volẽs dimittere Ieſum. At illi ſucclamabãt dicẽtes, Cru-
cifige, crucifige illũ. Tunc intelligitur fuiſſe hora tertia.

Quod

A Quod autem ſequitur Lucas & dicit, Ille autē tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iſte? Nullam cauſam mortis inuenio in eo, corripiam ergo illum, & dimittā. At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes vt crucifigeretur: & inualeſcebant voces eorum. Satis etiam ipſe ſignificat magnum tumoltum fuiſſe: & poſt quātum morarum ſpacium illis tertiò dixerit, Quid enim mali fecit? licet intelligere quantum indagandæ veritati ſatis eſt: & poſtea quod ait, Inſtabant vocibus magois, & inualeſcebāt voces eorum: quis nō videat ideo factum, quia videbant Pilatum nolle eis tradere dominum? Et quia hoc magnopere nolebat, non vtique io momento temporis ceſsit, ſed vel duæ horæ & aliquid amplius in illa contatiooe tranſierunt. Ioannem quoque interroga, & vide quanta fuerit Pilati illa contatio & recuſatio tam fœdi miniſterij. Idem nauque multo explicatius ea narrat, quāuis nec ipſe vtiq; dicat omnia, in quibus ſcilicet duæ horæ & de ſexta aliquid præterfluxit. Tum cū flagellaſſet Ieſum, & à militibus veſte illuſoria, multiſq; illuſionibus male tractari permiſiſſet: credo vt hoc modo ſaltem eorum furorem mitigaret, ne vſque ad mor-

Ioan. 19. tem ſæuire pertenderent, exiit iterum Pilatus furas, &

B dicit eis, Ecce adduco eum vobis foras, vt cognoſcatis quia in co nullā cauſam iouenio. Exiit ergo Ieſus portans ſpineam coronam, & purpureum veſtimentum. Et dicit eis, Ecce homo vt illa velut ignominioſa ſpecie viſa placarētur. Sed adiungit & dicit, Cum ergo vidiſſent eum pontifices & miniſtri, clamabant dicentes, Crucifige crucifige eum. Tunc horam tertiam fuiſſe dicimus. Attende quæ ſequantur: Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim ooo inuenio in eo caoſam. Reſponderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori: quia filium dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus hūc ſermonem, magis timuit. Et ingreſſus eſt prætorium iterum, & dicit ad Ieſum: Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi oon loqueris? Neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatē habeo dimittere te? Reſpondit Ieſus, Noo haberes poteſtatem aduerſus me vllam niſi tibi datum eſſet deſuper. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Exinde Pilatus quærebat dimittere eum. Io hoc igitur quòd quærebat Pilatus dimittere eum, quantum temporis putamus eſſe cō-

C ſumptum, quanta prætermiſſa, quæ vel à Pilato dicebātur, vel à Iudęis contradicebantur, quouſque dicerēt Iudæi vnde ille cōmoueretur & cederet? Ita enim ſequi-

Ioan. 19. tur, Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. Omnis qui ſe regem facit, contradicit Cæſari. Pilatus ergo cum audiſſet hos ſermones adduxit foras Ieſum, & ſedie pro tribuoali in loco qui dicitur lithoſtrotos, hebraice autem Gabatha. Erat autem paraſceue paſchæ hora quaſi ſexta. Ab illa ergo

Mar. 15. voce Iudæorum qui primum dixeruut, Crucifige, cum eſſet hora tertia diei, vſque ad hoc quod ſedit pro tribunali, per medias moras contatiooes Pilati & tumultuantium Iudæorum, duæ horæ præterierant, & peracta

Ioan. 19. quinta iam de ſexta aliquid cœperat. Dicit ergo Iudæis, Ecce rex veſter: Illi autem clamabaot, Tolle tolle crucifige eum. Sed neque iam commotus Pilatus timore calumniæ facilè cedebat. Tunc enim vxor eius ad eum miſerat ſedentē pro tribunali: quod præoccupauit Mat-

Mat. 27. thæus qui hoc ſolus commemorauit antequam ad eum locū narrationis veniret, vt ibi hoc poneret vbi opportunum iudicauit. Tentans itaque adhuc eos Pilatus, quid

Ioan. 19. proficeret, dixit eis, Regem veſtrum crucifigam?

Reſpooderunt pontifices, Nō habemus regem niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. D Et dum pergit, & dum crucifigitur cum duobus latronibus, dum veſtes eius diuiduntur, & in ſortem illa tunica mittitur, atque inter hæc variis conuiciis illuditur: ſimul enim cum illa gererentur & cōuicia iaciebantur: cōpleta eſt hora ſexta, & factæ ſunt tenebræ, quas Mat- *Mat. 27.* thæus & Marcus & Lucas cōmemorant, Iam itaq; cor- *Marci 15.* ruat impia pertinacia, & credat dominum Ieſum Chri- *Lucæ 23.* ſtum, & tertia hora crucifixum lingua Iudæorū, & ſexta manibus militum: quia in tumultu Iudæorum & Pilati æſtibus, doæ atque amplius horæ præterierunt à voce qua dixerunt, Crucifige. Sed ipſe Marcus qui maximè breuitati ſectator eſt, breuiter voluit intimare Pilati voluntatem & conatum pro domini vita. Cum enim dixiſſet. At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum (vbi *Marci 15.* oſtendit quod iam clamauerant, cum vellēt ſibi dimitti Barrabam) adiūxit Pilatus verò dicebat eis, Quid enim mali fecit? Hoc modo breuiter inſinuauit quod diu geſtum eſt. Memor tamen etiam ipſe quid vellet intelligi in eo quòd non ait, Pilatus verò dixit eis: ſed ait, Pilatus verò dicebat eis, Quid eoim mali fecit? Quia ſi diceret, dixit: quaſi ſemel dictum intelligeremus. Quia ve- E ro ait, dicebat: ſatis intimauit intelligētibus multis modis & ſæpe dictū eſſe, quouſq; inciperet hora ſexta. Cogitemus ergo quàm breuiter hoc dixerit Marcus in cōparatione Matthęi, quàm breuiter Matthęus in comparatione Lucæ, quàm breuiter Lucas in cōparatione Ioānis, cum tamen alia atque alia quiſque commemoraret, quàm denique breuiter ipſe Ioanoes in comparatione rerum quæ geſtæ ſunt, & morarū cum illa gererentur, & ſine inſania reſiſtēdi credamos duas horas & quiddā in illo interuallo tranſire potuiſſe. Quiſquis autem dixerit, potuiſſe Marcum, ſi ita eſſet, eo tēpore dicere fuiſſe horam tertiam, quo erat hora tertia, cum vox Iudæorum de crucifigendo domino ſonuiſſet, dicere etiam quòd eū tunc ipſi crucifixerūt, oimis ſuperbè leges narratoribus veritatis imponit. Sic enim poteſt dicere, ſi hæc ipſe narraret, eo modo eodèmq; ordine ab omnibus debuiſſe narrari quo ipſe narrauit. Dignetur ergo conſilio Marci Euangeliſtæ ſuperari conſilium ſuum, qui eo loco id ponendum iudicauit, quo loco diuina inſpiratione ſuggeſtum eſt. Recordationes enim eorum eius manu gubernatæ ſuot, qui gubernat aquam ſicut ſcriptum eſt, qualiter illi placuerit. Fluitat enim humana memo- F ria per varias cogitationes, nec in cuiuſquam poteſtate eſt quid & quaodo veniat in mentem. Cum ergo illi *Supra lib.* ſancti & veraces viri quaſi fortuita recordationū ſuarū *2. cap. 21.* propter narrationis ordinem occulte dei poteſtati, cui nihil fortuitum eſt, commiſiſſent nō oportet quenquā hominum dicere longe abiectum ab oculis dei, & lōge peregrinantem, hoc loco poni debuit, quod valde *2. Cor. 4.* ignorat cur eo loco deus poni voluerit: quia & ſi obuelatum eſt euangelium noſtrum, vt ait Apoſtolus, in *2. Cor. 2.* iis qui pereunt obuelatum eſt. Et cum dixiſſet Aliis quidem ſumus odor vitæ in vitā, aliis odor mortis io mortem: ſubiecit ſtatim, Et ad hæc quis idoneus? id eſt, quis idooeus intelligere quàm iuſte fiat? Quod idem dominus dicit, Ego veni, vt qui non vident, videant: & qui *Ioan. 9.* vidēt cæci fiant. Ipſa eſt enim altitudo diuitiarū ſcien- *Roma. 11.* tiæ & ſapientiæ dei, qua fit ex eadem maſſa aliud vas *Rom. 9.* in honorē, aliud in contumeliā. Et dicitur carni & ſanguini, O homo, tu quis es qui reſpōdeas deo? Quis ergo *Roma. 11.* & io hac re cognoſcit iotellectū domini, aut quis conſiliarius illi fuit, vbi ſic gubernauit corda reminiſcentiā

G euangeliſtarum, & in eccleſiæ faſtigio tãto authoritatis
culmine ſublimauit, vt per hæc ipſa quæ in eis contraria
videri poſſunt, mnlti excæcarentur digne traditi in cõ-
cupiſcẽtias cordis ſui, & in reprobũ ſenſum, & multi ex-
ercerẽtur ad elimandũ pium intellectũ ſecundũ occul-
tã omnipotẽtis iuſtitiã. Dicit enim propheta domino,
Pſal. 91. Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuę vir impru
dens nõ cognoſcet, & ſtultus nõ intelliget hæc. Peto au-
tem & admoneo eos qui hæc legunt per nos adiuuante
domino elaborata, vt huius ſermonis quẽ hoc loco in-
terponendum arbitratus ſum, in omni ſimili quæſtionũ
difficultate meminerint, ne ſæpius eadẽ repetenda ſint.
Facilè autẽ videbit qui ſine impietatis duritia voluerit
attendere q̃ opportuno loco Marcus hoc de tertia ho-
ra poſuerit: vt quiſq; ibi recordetur qua hora Iudæi cru-
cifixerũt dominũ, qui volebãt in Romanos vel princi-
pes vel milites transferre ipſum facinus, vbi factũ mini-
Mar. 15. ſtrorum militum cõmemoratum eſt. Ait enim, Et cruci
figentes eum diuiſerunt veſtimenta eius, mittentes ſor-
Ioan. 19. tem ſuper eis quis quid tolleret. Qui hoc fecerũt niſi mi
lites ſicut Ioannes manifeſtat? Ergo ne quiſquã cogita-
Mar. 15. tionẽ tanti criminis auerſus à Iudæis in milites illos cõ-
H uerteret, Erat autẽ, inquit, hora tertia, & crucifixerũt eũ:
vt illi eum potius crucifixiſſe inueniãtur quos hora ter-
tia vt crucifigeretur clamare potuiſſe, diligẽs inquiſitor
inueniet, cũ aduerterit hoc quod à militibus factum eſt,
hora ſexta factum eſſe. Quanquã nõ deſint qui paraſce-
Ioan. 19. uen quã Ioannes commemorauit dicẽs, Erat autẽ para-
ſceue paſchæ, hora ferè ſexta, horã diei tertiã velint in-
telligi, qua ſedit Pilatus pro tribunali: vt eadẽ tertia cõ-
pleta videatur, quãdo crucifixus eſt: atque illo iam pen-
dente in ligno, aliæ tres horæ peractæ ſint, & reddiderit
ſpiritum: vt ab ea hora qua defunctus eſt, id eſt diei ſex-
ta, tenebræ fierent vſque ad nonam. Dicunt enim die
quidem illo quem dies ſabbati ſequebatur, paraſceuen
fuiſſe paſchæ Iudæorum, quod ab eodem ſabbato iã in-
ciperent azyma: ſed tamen verum paſcha quòd iam in
paſsione domini gerebatur, non Iudæorũ, ſed Chriſtia-
norum, cœpiſſe præparari: id eſt, paraſceuem habere ab
hora noctis nona, in eo quod domin⁹ à Iudæis occidẽ-
dus præparabatur. Paraſceue quippe interpretatur præ-
paratio. Ab illa ergo nona noctis hora vſq; ad eius cru-
cifixionem occurrit hora paraſceues ſexta ſecũdum Io-
annem, & hora diei tertia, ſecundum Marcum: vt non
I Marcus horam illam recordatam recapitulando com-
memorauerit, qua clamarunt Iudæi, Crucifige crucifi-
ge, ſed eam prorſus horam tertiam dixerit, qua domi-
nus eſt fixus in ligno. Quis fidelis non huic faueat ſo-
lutioni quęſtionis? ſi modò poſsit aliquis articulus con-
iici ab hora nona noctis, vnde cœpiſſe paraſceuen pa-
chæ noſtri, id eſt, præparationem mortis Chriſti con-
gruenter intelligamus. Si enim dicamus eam cœpiſſe
quando à Iudæis apprehenſus eſt dominus, adhuc no-
ctis primæ partes erant. Si quando ad domũ perductus
eſt ſoceri Caiphæ, vbi & auditus eſt à principibus ſacer-
dotum, adhuc gallus non cantauerat, quod ex Petri ne-
gatione colligimus, quæ cum iam audiretur facta eſt. Si
autem quãdo Pilato traditus eſt, iam mane fuiſſe aper-
tiſsime ſcriptũ eſt. Reſtat ergo vt intelligamus tunc cœ-
piſſe iſtam paraſceuẽ paſchæ: id eſt, præparationẽ mor-
tis domini, quando reſponderunt omnes principes ſa-
cerdotum apud quos primùm audiebatur & dixerunt,
Mat. 26. Reus eſt mortis: quod apud Matthæum & Marcum in-
Mar. 14. uenitur: vt recapitulando intelligãtur de Petri negatio-
ne poſtea dixiſſe, quod antea factum erat. Nõ enim ab-
ſurde coniicitur, tempore eo quãdo vt dixi reum mor- K
tis pronunciauerunt, horam nonam noctis eſſe potuiſ-
ſe: ex qua hora vſque ad horã qua ſedit Pilatus pro tri-
bunali, quaſi hora ſexta fuit, non diei, ſed paraſceues, id
eſt præparationis immolationis domini quod verũ pa
ſcha eſt: vt plena ſexta eiuſdem paraſceues, quæ plena
diei tertia occurrebat dominus, ſuſpenderetur in ligno.
Siue ergo hoc potius intelligendum eligatur, ſiue quòd
Marcus etiam horam recoluerit, eámque maxime ad
condẽnationem Iudęorum in domini crucifixione cõ-
mentorare voluerit, qua intelliguntur clamare potuiſſe
vt crucifigeretur: vt ipſos potius crucifixiſſe accipere-
mus quàm eos quorum manibus in ligno ſuſpenſus eſt: Mat. 8.
ſicut ille Centurio magis acceſsit ad dominum, quàm Luce 7.
illi amici quos miſit: proculdubio quæſtio ſoluta eſt de
hora dominicæ paſsionis, quæ maximè ſolet & conten-
tioſorum conciiare impudentiam, & infirmorum im-
peritiam perturbare.

De duobus latronibus cum illo crucifixis, quomo-
do omnes concordent. Cap. 14.

SEquitur Matthæus & dicit, Tunc crucifixi ſunt cũ Mat. 27.
eo duo latrones: vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris. Marci 15.
Et Marcus ſimiliter & Lucas. Nec Ioannes aliquid Lucæ 23.
facit quæſtionis, quanuis latrones eos non dixerit. Ait L
enim. Et cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autẽ Ioan. 19.
Ieſum. Eſſet autem contrarium, ſi cum illi dixiſſent, la-
trones, iſte diceret innocentes.

De his qui domino inſultauerunt, quomodo inter ſe
conſonant Matthæus Marcus & Lucas. Cap. 15.

SEquitur Matthæus & dicit, Prætereuntes autẽ bla- Mat. 27.
ſphemabant eũ, mouẽtes capita ſua, & dicẽtes, Vah
qui deſtruis templum, & in triduo illud reædificas.
Salua temetipſum: ſi filius dei es: deſcẽde de cruce. Huic
Marcus penè ad eadẽ verba conſonat. Sequitur deinde Mar. 15.
Matthæus, & dicit, Similiter & principes ſacerdotum il- Mat. 27.
ludentes cum ſcribis & ſenioribus dicebant: Alios ſal-
uos fecit ſeipſum non poteſt ſaluum facere, Si rex Iſraël
eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Mar. 15.
deum, liberet nunc eum, ſi vult. Dixit enim, quia filius Luc. 23.
dei ſum. Marcus & Lucas quamuis alia verba dicant, ad
eandem tamen ſententiam concinunt, cum alius præ-
termittit quod alius cõmemorat. De principibus enim
ſacerdotum quòd inſultauerint domino crucifixo, pa-
riter non tacent, quanuis ſeniores tacuit Marcus, Lucas
autem quia principes dixit, nec addidit ſacerdotũ, ma- M
gis nomine generali omnes primates complexus eſt, vt
ibi poſsint intelligi & ſcribæ & ſeniores.

De latronum inſultatione, quomodo non repugnẽt Mat-
thæus & Marcus Lucæ, qui dicit vnum eorum inſul-
taſſe, alium credidiſſe. Cap. 16.

SEquitur Matthęus & dicit, Idipſum autem & latro- Mat. 27.
nes qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Mar. 14.
Nec Marcus diſcrepat, hoc idem dicẽs aliis verbis. Lucæ 23.
Lucas autẽ poteſt putari repugnate, niſi gen⁹ locutionis
ſatis vſitatũ nõ obliuiſcamur. Ait enim Lucas. Vnus au-
tem de iis qui pendebãt latronibus blaſphemabat eũ di
cens, Si tu es Chriſtus, ſaluum fac temetipſum, & nos. Et
ſequitur idem ipſe atq; ita contexit. Reſpondens autem
alter increpabat illum dicens, Neque tu times deum,
quòd in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte, nã
digna factis recipimus, hic vero nihil mali geſsit. Et di-
cebat ad Ieſum, Domine memento mei cum veneris in
regnũ tuũ. Et dicit illi Ieſus, Amẽ dico tibi, hodie meeũ
eris in paradiſo. Quomodo ergo ſicut Matthæus dicit,
latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei: Mat. 27.
vel

A vel ſicut Marcus dicit, Et qui cum eo crucifixi erant cõ-
Marci 15. uiciabantur ei: quãdoquidem vnus eorum conuiciatus
eſt, ſecundum Lucæ teſtimonium, alter & compeſcuit
Lucæ 23. eum, & in dominum credidit? niſi intelligamus Mat-
thæum & Marcum breuiter perſtringentes hũc locum,
pluralem numerum pro ſingulari poſuiſſe: ſicut & in
Hebræ. 11. epiſtola ad Hæbreos legimus pluraliter dictum, Clau-
Daniel 6. ſerunt ora leonum cum ſolus Daniel ſignificari intelli-
& 14. gatur: & pluraliter dictum, Secti ſunt: cum de ſolo Eſaia
Pſal. 2. tradatur. In pſalmo etiam quod dictum eſt, Aſtiterunt
reges terræ & principes conuenerunt in vnum: &c. plu-
Actu. 4. ralem numerum pro ſingulari poſitũ, in Actibus Apo-
ſtolorum exponitur. Nam reges propter Herodẽ, prin-
cipes propter Pilatum intellexerunt, qui teſtimonium
eiuſdẽ pſalmi adhibuerunt. Sed quia & Pagani ſolẽt ca-
lumniari euãgelio, videant quemadmodum locuti ſint
authores eorum, Phædras, Medeas & Clytemneſtras,
cum ſingulæ fuerint. Quid autẽ vſitatius, verbi gratia, q̃
vt dicat aliquis, & ruſtici mihi inſultãt etiam ſi vnus in-
ſultet. Tũc enim eſſet cõtrarium quod Lucas de vno ma
nifeſtauit, ſi illi dixiſsẽt ambos latrones cõuinciatos do-
mino. Ita enim nõ poſſet ſub numero plurali vn᷒ intel-
B ligi. Cum vero dictũ eſt, latrones: vel qui cũ eo crucifixi
erãt, nec additũ eſt ambo, nõ ſolũ ſi ambo feciſſent, poſ-
ſet hoc dici, ſed etiã quia vn᷒ hoc fecit potuit vſitato lo-
cutionis modo ꝑ pluralẽ numerũ ſingularis ſignificari.

De potu aceti quomodo inter ſe omnes conſentiant. Cap. 17.

Mat. 27. SEquitur Matthæus & dicit, A ſexta autem hora te-
Marci 15. nebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad
Luc. 23. horam nonam. Hoc & duo alij cõteſtantur. Addi-
dit autẽ Lucas etiam vnde factæ ſint tenebræ: id eſt, ſo-
lem obſcuratum. Sequitur Matthæus, Et circa horã no-
nam clamauit Ieſus voce magna dicens, Eli, eli, lamma-
zabachthani hoc eſt deus meus, de᷒, meus, vt quid dere-
liquiſti me? Quidam autem illic ſtantes & audiẽtes di-
Mar. 15. cebant, Heliam vocat iſte. Marcus penè ad eadem ver-
ba, ad eandem tamen ſententiam, non penè ſed omni-
Mat. 27. no conſentit. Sequitur Matthæus. Et continuò currens
vnus ex eis acceptam ſpongiã impleuit aceto, & impo-
Mar. 15. ſuit arũdini, & dabat ei bibere. Sic & Marcus dicit, Cur-
rens autem vnus & implens ſpõgiam aceto, circumpo-
nenſque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite, videa-
mus ſi veniat Helias ad deponendum eum. Quod qui-
dem de Helia, non ipſum qui obtulit ſpongiam cũ ace-
Mat. 27. to, ſed cæteros dixiſſe Matthęus narrauit. Ait enim, Cæ-
C teri verò dicebant, Sine videamus an veniat Helias li-
berãs eũ: vnde intelligim᷒, & illũ & cæteros hoc dixiſſe.
Luc. 23. Lucas autem antequam de latronis inſultatione narra-
ret, hoc de aceto ita commemorauit. Illudebant autẽ ei
& milites accedentes, & acetum offerentes illi, dicentes,
Si tu es rex Iudæorum ſaluum te fac. Semel complecti
voluit quod à militibus factum & dictum eſt. Vbi mo-
uere non debet, quòd niſi vnum eorum dicit acetũ ob-
tuliſſe. Genus enim locutionis tenuit, de quo ſupra tra-
ctanimus pluralem pro ſingulari ponẽs. Hoc autem de
aceto etiam Ioãnes commemorauit, vbi ait, Poſtea ſciẽs
Ieſus quia iam omnia conſummata ſunt, vt conſumma-
retur ſcriptura dixit, Sitio. Vas autem poſitum erat ace-
Ioan. 19. to plenum. Illi autem ſpongiam plenam aceto hyſſopo
circumponentes, obtulerũt ori eius. Sed quod apud eũ-
dem Ioãnem inuenitur dixiſſe, Sitio: & quia vas ibi erat
aceto plenum, non mirum eſt ſi cæteri tacuerunt.

De vocibus domini quas continuò moriturus emiſit, quomodo non repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, & ipſi tres Ioanni. Cap. 18.

SEquitur Matthæus. Ieſus autem iterum clamans vo- D
ce magna emiſit ſpiritum. Marcus ſimiliter, Ieſus *Mat. 27.*
autem emiſſa voce magna expirauit. Lucas autem quid *Marci 15.*
ipſa voce magna dixerit, declarauit. Dixit enim. Et ex- *Lucæ 23.*
clamans voce magna Ieſus ait, Pater in manus tuas
commendo ſpiritum meum, & hæc dicens expirauit.
Ioannes vero ſicut tacuit illam vocem primam, Eli, eli:
quam Matthæus & Marcus retulerunt, tacuit etiã iſtam
quam Lucas ſolus cõmemorauit, illi autem duo nomi-
ne vocis magnæ ſignificauerunt: id eſt, Pater in manus
tuas commendo ſpiritum meum: quod eum voce ma-
gna dixiſſe & ipſe Lucas ſimiliter atteſtatus eſt, vt intel-
ligeremus hãc fuiſſe vocem magnam quam Matthæus
& Marcus commemorauerunt. Sed dicit Ioannes quod *Ioan. 19.*
nullus illorum trium dicit eum dixiſſe, Conſummatum
eſt: cum acetum accepiſſet, quod eum ante ipſam vocẽ
magnam dixiſſe intelligimus. Hæc ſunt enim verba Io- *Ioan. 19.*
annis, Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Cõſum-
matum eſt, Et inclinato capite tradidit ſpiritum. Inter il-
lud quod ait, conſummatũ eſt: & illud quod ait, Et incli
nato capite tradidit ſpiritum: emiſſa eſt illa vox magna
quam tacuit iſte, cæteri autem tres commemorauerunt.
Hoc enim apparet eſſe ordinis, vt ante diceret, Con- E
ſummatum eſt: cum perfectum in illo eſſet quod de il-
lo prophetatum erat: & tanquam ad hoc expectaret, qui
vtique cum vellet moreretur, deinde cõmendãs tradi-
dit ſpiritum. Sed quouis ordine quilibet arbitretur dici
potuiſſe, hoc magnopere cauendum eſt, ne cui videatur
quiſquam euangeliſtarum alteri repugnare, ſi vel tacuit
quod alius dixit, aut dixit quod alius tacuit.

De ſciſsione veli, quomodo non diſſentiant Matthæus & Marcus à Luca quod ordine factũ ſit. Cap. 19.

SEquitur Matthæus, Et ecce velum templi ſciſſum eſt *Mat. 27.*
in duas partes, à ſummo vſque deorſum. Et Mar- *Mar. 15.*
cus ſic, Et velum tẽpli ſciſſum eſt in duo à ſurſum vſq; *Lucæ 23.*
deorſum. Lucas autem ſimiliter hoc ait, Et velum tem-
pli ſciſſum eſt medium: ſed non eodem ordine. Volens
enim miraculũ miraculo adiungere, cũ dixiſſet, Sol ob-
ſcuratus eſt: continuò, ſubiungẽdum exiſtimauit, Et ve-
lum templi ſciſſum eſt medium: pręoccupatus videlicet
quod expirãte domino factum eſt, vt deinde recapitu-
lãs exequeretur & de potu aceti, & de illa voce magna,
& de ipſa morte, quę ante ſciſsionem veli poſt tenebras
facta intelliguntur. Matthæus enim qui cum dixiſſet, F
Ieſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiri- *Mat. 27.*
tum: continuò ſubiecit. Et ecce velum templi ſciſſum
eſt: ſatis expreſsit tunc eſſe ſciſſum, cum Ieſus emiſiſſet
ſpiritum. Si autem non addidiſſet, Et ecce: ſed ſimplici-
ter dixiſſet, Et velum templi ſciſſum eſt: incertum eſſet
vtrum ipſe & Marcus hoc recapitulãdo commemoraſ-
ſent, Lucas autem ordinem tenuiſſet: an Lucas recapitu-
laſſet quod illi ordine poſuiſſent.

De admiratione Centurionis & eorum qui cum illo erant, quomodo inter ſe conſentiant Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. 20.

SEquitur Matthæus, & terra mota eſt, & petræ ſciſ- *Mat. 27.*
ſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa cor-
pora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt, & ex-
euntes de monumentis poſt reſurrectionem eius, ve-
nerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.
Hæc quę ſolus dixit, non eſt metuendum ne cuiquã cę-
terorũ repugnare videãtur. Sequitur idem ipſe, Centu-
rio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo
terręmotu, & iis quę fiebant, timuerunt valde, dicentes:
Vere filius dei erat iſte. Marcus ſic, Videns autem Cen-

G turio qui ex aduerſo ſtabat, quia ſic clamans expiraſſet,
Luca 23. ait, Vere homo hic filios dei erat. Lucas ſic, Videns antem. Centurio quod factum fuerat glorificauit deum dicens, Vere hic homo iuſtus erat. Non eſt contrarium quod Matthæus viſo terræmotu dicit admiratum Centurionem, & eos qui cum illo erant, cũ Lucas dicat hoc eum admiratum, quòd emiſſa illa voce expiraſſet, oſtẽdens quàm in poteſtate habuerit quando moreretur. In eo quippe quod idem Matthæus non ſolum dixit, viſo terræmotu: ſed etiam addidit, & iis quæ facta erant: integrum locum fuiſſe demõſtrauit Lucæ, vt diceret Centurionem ipſam domini mortem fuiſſe miratum, quia & hæc inter illa eſt quæ tunc mirabiliter facta erant. Quanquam & ſi Matthæus illuc non addidiſſet, intelligẽdum erat, cum multa miranda facta fuerint, & omnia Centurio, & qui cum eo erant mirari potuerunt, liberum fuiſſe narrantibus quid quiſque illum miratum cõmemorare voluiſſet. Nec eos ſibi repugnare, cũ alius illud, alius illud diceret fuiſſe miratum, quando omnia
Mat. 27. fuerat ille miratus. Quod autem alius ait, Centurionem
Mar. 15. dixiſſe, Vere filius dei erat iſte: alius autem, Vere homo hic filius dei erat: non mouebit eum cui non exciderunt tam multa ſuperius ſimiliter dicta & expoſita.
H Ad vnam quippe ſententiam vtraque verba concurrũt, nec quod alius tacuit, homo, alius dixit, vllo modo contrarium eſt. Magis quòd Lucas non ait Centurionẽ dixiſſe, filius dei erat: ſed, iuſtus erat: poteſt putari diuerſum: ſed vel vtrunque dictum à Centurione intelligere debemus, & aliud illos aliud iſtum commemoraſſe: vel fortaſſe Lucam exprimere voluiſſe ſententiam Centurionis, quomodo dixerit Ieſum filium dei. Forte enim non eum vnigenitum æqualem patri Centurio intellexerat, ſed ideo filium dei dixerat, quia iuſtũ crediderat, ſicut multi iuſti dicti ſunt filij dei. Quod autem etiam
Luc. 23. ipſe Lucas dicit, Videns autem Centurio quod factum erat: in eo genere incluſit omnia quæ in illa hora mirabiliter facta erant, tanquam vnum mirabile factum commemorans, cuius quaſi membra & partes erãt omnia illa miranda. Iam vero quod Matthæus addidit,
Mat. 27. eos qui cum Centurione erant, alij autem hoc tacuerunt, cui non appareat ex notiſsima regula non eſſe cõtrarium, cum alius dicit quod alius tacet: Et quod Matthæus dixit, timuerunt valde: Lucas autem non dixit,
Mat. 27. timuit: ſed, glorificauit deum: quis non eum intelligat
Luca 23. timendo glorificaſſe?
I

De mulieribus quæ ibi ſtabant, quomodo Matthæus Marcus & Lucas, qui dixerunt eas longè ſtetiſſe, non repugnant Ioanni qui nominauit vnam earum ſtetiſſe iuxta crucem. Cap. 21.

Mat. 27. SEquitur Matthæus, Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilæa miniſtrãtes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.
Marci 15. Marcus ſic, Erant autẽ mulieres de longe aſpiciẽtes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater, & Salome, & cũ eſſet in Galilæa ſequebantur eũ, & miniſtrabãt ei, & aliæ multæ quæ ſimul cũ eo aſcenderãt Hieroſolymam. Inter hos nihil video quod cõtrariũ poſsit putari. Quid enim intereſt ad veritatem quòd quaſdam mulieres pariter, quaſdã ſingu-
Luc. 23. li nominauerunt: Lucas quoq; ita narrationẽ cõtexit, Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora ſua reuertebantur. Stabant autẽ omnes noti eius à longe, & mulieres, quæ ſecutæ erant eum à Galilæa, hæc videntes.

Vnde ſuperioribus duobus de mulierum præſentia ſa- K
tis conſentit, quamuis nullam earum nominatim exprimat. De turba etiam quæ ſimul aderat, & videntes quæ fiebant tundebant pectora ſua, & reuertebantur: conſentit Matthæus, quamuis ſeorſum adnexuerit, Centurio Mat. 27.
autem, & qui cum eo erant. Quapropter tantũmodo de notis eius qui ſtabant à longe, ſolus inuenitur dixiſſe, Nam & Ioannes commemorauit de præſentia ſo minarum antequam dominus emiſiſſet ſpiritum, ita narrans,
Stabat autẽ iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror ma- Ioan. 19.
tris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum vidiſſet ergo Ieſus matrem, & diſcipulum ſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit diſcipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſua. Qua in re niſi apertiſsime Matthæus quoque & Marcus Mariam Magdalenã nominaſſent, poſſemus dicere, alias à longe, alias iuxta crucem fuiſſe. Nullus enim eorum præter Ioannem matrẽ domini commemorauit. Nunc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene, & à longe ſtetiſſe cum aliis mulieribus, ſicut Matthæus & Marcus dicunt, & iuxta crucem fuiſſe ſicut Ioannes dicit: niſi quia in tanto interuallo erant, vt & iuxta dici poſſent, quia in con- L
ſpectu eius præſto aderant, & à longe in comparatione turbæ propinquius circunſtantis cum Cẽturione & militibus. Poſſumus etiam intelligere quòd illæ quæ ſimul aderant cum matre domini, poſtquam eam diſcipulo cõmendauit, abire iam cœperant, vt à denſitate turbæ ſe exuerent, & cætera quæ facta ſunt longius intuerentur: vt cæteri euangeliſtæ qui poſt mortem domini eas commemorauerunt, iam longe ſtantes commemorarent.

De Ioſeph qui corpus domini petiuit à Pilato quomodo omnes conſentiant, & quomodo à ſeipſo Ioannes non diſſentiat. Cap. 22.

SEquitur Matthæus, Cum ſero autem factum eſſet, Mat. 27.
venit quidam homo diues ab Arimathia, nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu. Hic acceſsit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſsit reddi corpus Ieſu. Marcus ſic, Et cum iam ſero eſſet factũ, Mar. 15.
quia erat paraſceue, quod eſt ante ſabbatum, venit Ioſeph ab Arimathia, nobilis decurio, qui & ipſe erat expectans regnum dei: & audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Pilatus autẽ mirabatur ſi iam obiiſſet. Et accerſito Centurione interrogauit eum ſi iam mortuus eſſet. Et cum cognouiſſet à Centurione dona- M
uit corpus Ioſeph. Lucas ſic, Et ecce vir nomine Ioſeph Luc. 23.
qui erat decurio, vir bonus & iuſtus, hic non conſenſerat conſilio & actibus eorum ab Arimathia ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipſe regnum dei, hic acceſsit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Ioannes autem poſteaquã narrauit de cruribus fractis eorũ qui cum domino cru- Ioan. 19.
cifixi erant, de latere domini lancea percuſſo, quod totum ſolus dixit, ſic iungit etiam Ioſeph conſentiens cæteris ita narrans: Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph ab Arimathia, eo quod eſſet diſcipulus Ieſu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Ieſu: & permiſit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Ieſu. In hoc nihil extat in quo aliquis eorum alicui repugnare videatur. Sed aliquis forſitan quærat, quomodo à ſemetipſo Ioannes ipſe non diſcrepet, conteſtans Ioan. 19.
cũ cæteris quòd Ioſeph petierit corpus Ieſus, & ſolus dicens ꝙ occultus fuiſſet diſcipulus domini propter metũ Iudæorũ. Meritò enim mouet, cur ille qui propter timorẽ occultus diſcipulus erat, auſus ſit petere corpꝰ eius, quod nullus eorũ qui eum palam ſequebantur auderet.

Sed

A Sed intelligendum eſt, iſtum fiducia dignitatis hoc fe-
ciſſe, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pila-
tum. In extremo autē illo officio funeri exhibendo mi-
nus curaſſe de Iudæis, quanuis ſoleret in domino au-
diendo eorum inimicitias deuitare.

*De ſepultura eius, quomodo tres à Ioanne non diſ-
ſentiant. Cap. 23.*

Matt. 27. SEquitur Matthæus. Et accepto corpore Ioſeph, in-
uoluit illud in ſindone munda, & poſuit illud in mo
numento ſuo nouo, quod exciderat in petra: & aduol-
uit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit.
Marc. 15. Marcus ſic, Ioſeph autem mercatus ſindonem, & depo-
nens eum inuoluit ſindone, & poſuit eum in monu-
mēto quod erat exciſum de petra, & aduoluit lapidem
Luc. 23. ad oſtium monumenti. Lucas ſic, Et depoſitum inuol-
uit in ſindone, & poſuit eum in monumento exciſo in
quo nondum quiſquam poſitus fuerat. Ex his tribus
nulla quæſtio diſſenſionis oriri poteſt. Ioannes autem
ſepulturam domini, nō à ſolo Ioſeph, ſed à Nicodemo
quoque curatam fuiſſe cōmemorat. Conſequēter enim
Ioan. 19. à Nicodemo incipiēs, ita narrat, Venit autem & Nico-
demus qui venerat ad Ieſum nocte primùm, ferēs mix-
B turam myrrhæ & aloës quaſi libras centum. Deinde ſe-
quitur adiungēs ipſum Ioſeph, & dicit, Acceperūt ergo
corpus Ieſu, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus,
ſicut mos Iudæis eſt ſepelire. Erat autē in loco vbi cru-
cifixus eſt hortus, & in horto monumentum nouum, in
quo nōdum quiſquam poſitus erat. Ibi ergo propter pa-
raſceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, po-
ſuerunt Ieſum. Neque hic aliquid repugnat rectè intel-
ligentibus. Neque enim illi qui de Nicodemo tacuerūt,
affirmauerunt à ſolo Ioſeph dominum ſepultum, quan-
uis ſolius commemorationē fecerint: aut quia illi vna
ſindone à Ioſeph inuolutum dixerūt, propterea prohi-
buerūt intelligi & alia lintea potuiſſe afferri à Nicode-
mo & ſuperaddi: vt verum narraret Ioannes, quòd non
vno linteo, ſed linteis inuolutus ſit: quanuis & propter
ſudariū quod capiti adhibebatur, & inſtitas quibus to-
tum corpus alligatum eſt, quia omnia de lino erant,
etiam ſi vna ſindon ibi fuit, veriſsime dici potuit, liga-
uerunt eum linteis. Lintea quippe generaliter dicuntur
quæ lino texuntur.

*De his quæ circa tempus reſurrectionis domini facta
C ſunt, quemadmodum omnes nō inter ſe diſſentiant.
Cap. 24.*

Matt. 27. SEquitur Matthæus. Erat autem ibi Maria Magdalene
& altera Maria ſedentes contra ſepulchrum: quod
Marc. 15. Marcus ita dicit, Maria autem Magdalene & Maria Io-
ſeph aſpiciebant vbi poneretur. Vnde nihil eos ex hoc
Matt. 27. diſſentire manifeſtum eſt. Sequitur Matthæus, Altera
autem die quæ eſt poſt paraſceuen, conuenerunt prin-
cipes ſacerdotum & phariſæi ad Pilatum, dicentes, Do-
mine recordati ſumus quia ſeductor ille dixit adhuc vi
uens, Poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodire ſe-
pulchrum vſque ad diem tertium, ne forte veniant di-
ſcipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, ſurrexit à
mortuis: & erit nouiſsimus error peior priore. Ait illis
Pilatus, Habetis cuſtodiam: ite, cuſtodite ſicut ſcitis. Illi
autem abeuntes munierunt ſepulchrum ſignantes lapi-
dem cum cuſtodibus. Hoc ſolus Matthæus narrat, nul-
lo aliorum narrante aliquid quod huic videatur eſſe
contrarium. Deinde ſequitur idem Matthæus, & dicit,
Matt. 28. Veſpere autem ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati,
venit Maria Magdalene & altera Maria videre ſepul-
chrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus
enim domini deſcendit de cœlo, & accedens reuoluit D
lapidem, & ſedebat ſuper eum. Erat autem aſpectus eius
ſicut fulgur, & veſtimēta eius ſicut nix. Præ timore au-
tem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mor
tui. Reſpondens autem angelus dixit mulieribus, No-
lite timere vos. Scio enim quòd Ieſum qui crucifixus
eſt, quæritis. Non eſt hic, ſurrexit enim, ſicut dixit. Ve-
nite & videte locum vbi poſitus erat dominus. Et citò
euntes dicite diſcipulis eius, quia ſurrexit, & ecce præ-
cedit vos in Galilæam: Ibi eum videbitis: ecce prædixi
vobis. Huic Marcus conſonat. Sed poteſt mouere quo- Marc. 16.
modo ſecundum Matthæum angelus ſuper lapidem ſe- Matt. 28.
debat reuolutum à monumento. Marcus enim intro- Marc. 16.
euntes eas in monumētum dicit vidiſſe iuuenem ſeden
tem in dextris coopertum ſtola candida, & obſtupuiſ-
ſe: niſi intelligamus aut Matthæum tacuiſſe de illo an-
gelo quem intrantes viderunt, Marcum verò de illo ta-
cuiſſe quem foris viderunt ſedentem ſuper lapidem: vt
duos viderint, & à duobus ſingillatim audierint quæ
dixerūt angeli de Ieſu: prius ab illo quem foris viderunt
ſedentem ſuper lapidem, deinde ab illo quem viderunt
intrantes in monumentum ſedentem à dextris, quò vt
intrarent, illius qui foris ſedebat, verbis exhortatæ ſunt E
dicentis, Venite & videte locum vbi poſitus erat domi-
nus. Quò venientes vt dictum eſt, & intrantes viderūt
eum de quo Matthæus tacet. Marcus autē loquitur, ſe-
dentem à dextris, à quo talia ſimiliter audierunt. Aut
certe intrantes in monumentum in aliqua ſepta mace-
riæ debemus accipere, qua communitum locum tunc
fuiſſe credibile eſt in aliquo ſpacio ante petram, qua ex-
ciſa locus factus fuerat ſepulturæ: vt ipſum viderint in
eodem ſpacio ſedētem à dextris, quem dicit Matthæus
ſedentem ſuper lapidem quem terræmotu ab oſtio mo-
numenti reuoluerat: id eſt, à loco ſepulchri, quod effoſ-
ſum erat in petra. Itē quæri poteſt, quemadmodū Mar- Marc. 16.
cus dicat, At illæ exeuntes fugerunt de monumēto: in-
uaſerat enim eas timor & pauor, & nemini quicquam
dixerunt, timebant enim: cum dicat Matthæus, Et exie- Matt. 28.
runt cito de monumento cum timore & gaudio ma-
gno, currentes nunciare diſcipulis eius: niſi intelliga-
mus ipſorum angelorū nemini auſas fuiſſe aliquid di-
cere: id eſt reſpondere ad ea quæ ab illis audierant, aut
certe cuſtodibus quos iacentes viderūt. Nam illud gau-
dium quod Matthæus commemorat, non repugnat ti- F
mori de quo Marcus dicit. Debuimus enim vtrunque
in illarum animo factum intelligere, etiam ſi ipſe Mat-
thæus de timore non diceret, Cum verò & ipſe dicat,
Exierunt cito de monumento cum timore & gaudio Matt. 28.
magno: nihil ex hac quæſtionis remanere permittit.
De hora quoque ipſa qua venerunt mulieres ad monu-
mentum, non contemnenda exoritur quæſtio. Cum e-
nim Matthæus dicat, Veſpere autem ſabbati quæ luce-
ſcit in prima ſabbati, venit Maria Magdalene & altera
Maria videre ſepulchrum: Quid eſt quod dicit Marcus,
Et valde mane vna ſabbatorum veniūt ad monumen- Marc. 16.
tum oriente iam ſole: In quo quidem à cæteris duobus,
id eſt Luca & Ioanne non diſcrepat. Quod enim dicit Luc. 24.
Lucas, Valde diluculo: & Ioannes, Mane cum adhuc te- Ioan. 20.
nebræ eſſent: hoc intelligitur Marcus dicere, valde ma-
ne oriente iam ſole: id eſt, cum cœlum ab Orientis par-
te iam albeſceret, quod non fit vtique niſi ſolis orientis
vicinitate. Eius enim eſt ille fulgor qui nomine auroræ
appellari ſolet. Ideo non repugnat illi qui ait, Cum ad-
huc tenebræ eſſent. Die quippe ſurgente aliquę reliquię
tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis

G oritur lux. Nec ſic accipiendum eſt quod ait, Valde ma-
ne, tanquam ſol ipſe videretur iam ſuper terras: ſed po-
tius ſicut dicere ſolemus eis quibus volumus ſignificare
temporius aliquid faciendum: Cum enim dixerimus,
mane, ne putent iam ſole ſupra terram conſpicuo nos
dicere, ad hoc plerunque addimus, valde mane: vt illud
quod etiam albeſcente vocatur intelligant: quanquam
& hoc vſitatum ſit, vt poſt galli cantum ſæpe repeti-
tum cum coniectari homines cœperint diem iam pro-
pinquare, dicant, iam mane eſt: Et cum poſt hoc ver-
bum attenderint, & iam oriente, id eſt, iam de proximo
adueniente in has partes ſole, cœlum rubeſcere vel al-
beſcere viderint, addant qui dicebant, mane eſt, & di-
cant, valde mane eſt. Quid autem intereſt dum ſiue illo
ſiue iſto modo nihil aliud intelligamus à Marco appel-
latum mane, niſi quod Lucas appellauit, diluculum: &
hoc valde mane, quod ille valde diluculo, & quod Ioã-
nes, mane cum adhuc tenebræ eſſent, ſole autem iam
oriente: id eſt, ortu ſuo iam cœlum illuminare incipien-
te. Quomodo ergo his tribus congruat Matthæus, qui
nec diluculo, nec mane, ſed, veſpere ait ſabbati quæ lu-
ceſcit in prima ſabbati: attentius indagãdum eſt. A par-
H te quippe prima noctis quæ eſt veſpera, ipſam noctem
voluit ſignificare Matthæus, cuius noctis fine venerunt
mulieres ad monumentum. Ea verò cauſa intelligitur
eandem noctem ſic appellaſſe, quia iam à veſpere lice-
bat afferre aromata, trãſacto vtique ſabbato. Ergo quo-
niam ſabbato impediebantur, vt non ante facerent, ab
eo tempore nominauit noctem, ex quo eis licere cœpit
vt facerent quodcunque vellent tempore eiuſdem no-
ctis. Sic itaque dictũ eſt, veſpere ſabbati: ac ſi diceretur,
nocte ſabbati: id eſt nocte quæ ſequitur diem ſabbati:
quod ipſa verba eius ſatis indicant. Sic enim ait, Veſpe-
re autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati: quod
fieri non poteſt ſi tantummodo primam noctis parti-
culam, id eſt ſolum initium noctis intellexerimus dicto
veſpere ſignificatam. Neque enim ipſum initiũ luceſcit
in prima ſabbati, ſed ipſa nox quæ luce incipit termina-
ri. Nam terminus primæ partis noctis, ſecundæ partis
initium eſt, lux autem terminus totius noctis eſt. Vnde
nõ poteſt dici veſper luceſcẽs in prima ſabbati, niſi no-
mine veſperi nox ipſa intelligatur quam lux terminat.
Et vſitatus loquendi modus diuinæ ſcripturæ eſt, à par-
I te totum ſignificare. A veſpere ergo noctẽ ſignificauit,
cuius extremum eſt diluculum. Diluculo enim venerũt
illæ mulieres ad monumentum, ac per hoc ea nocte ve-
nerunt quæ ſignificata eſt nomine veſperi. Tota enim
ſignificata eſt eo nomine, vt dixi, & ideo quacunque e-
ius noctis parte veniſſent, ea vtiq; nocte veniſſent. Cum
ergo venerunt parte eius noctis extrema, ea proculdu-
bio nocte venerunt. Veſpere autem quæ luceſcit in pri-
ma ſabbati, nõ poteſt niſi tota ipſa nox intelligi. Eo igi-
tur veſpere venerunt, quæ ipſa nocte venerunt. Ipſe au-
tem nocte venerunt quæ noctis ipſius quamuis extrema
parte venerunt. Nam & ipſum triduum quo dominus
mortuus eſt & reſurrexit, niſi iſto loquendi modo, quo
à parte totum dici ſolet, rectè intelligi non poteſt. Hinc
magna redditur ratio verbi domini. Ipſe quippe ait, Si-
Matt.12. cut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tri-
bus noctibus: ſic erit filius hominis in corde terræ tri-
bus diebus & tribus noctibus. Computẽtur autem tem-
pora, ſiue ex quo tradidit ſpiritum, ſiue ex quo ſepultus
eſt, & non occurrit ad liquidum niſi ad medium diem,
hoc eſt vt ſabbatũ totum diem accipiamus, id eſt cum
ſua nocte: illos autem qui eum in medio poſuerunt, id
eſt paraſceuen, & primam ſabbati, quem diem domini- K
cum dicimus, à parte totum intelligamus. Quid enim
iuuat quòd quidam his anguſtiis coarctati, & iſtum lo-
cutionis modum, id eſt à parte totum in ſanctarũ ſcri-
pturarum ſoluendis quæſtionibus plurimum valere ne-
ſcientes, noctem voluerunt annumerare tres illas ho-
ras à ſexta vſque ad nonam, quibus ſol obſcuratus eſt, &
diem tres horas alias, quibus iterum terris eſt redditus,
id eſt à nona vſq; ad eius occaſum. Sequitur enim nox
futuri ſabbati, quia cum ſuo die computata, erunt iam
duæ noctes & duo dies. Porrò autem poſt ſabbatum ſe-
quitur nox primi ſabbati, id eſt illuceſcentis diei domi-
nicæ, in qua tunc dominus reſurrexit. Erunt ergo duæ
noctes & duo dies, & vna nox: etiã ſi tota poſſet intel-
ligi, nec oſtenderemus quòd illud diluculum pars eius
extrema ſit. Quapropter nec annumeratis illis ſex ho-
ris quarum tribus ſol contenebratus eſt & tribus eluxit,
conſtabit ratio trium dierum & trium noctium. Re-
ſtat ergo vt illo ſcripturarum vſitatiſsimo loquẽdi mo-
do, quo à parte totũ intelligitur, inueniamus extremum
diem tempus paraſceues, quo crucifixus & ſepultus eſt
dominus, & ex ipſa extrema parte totum diem cum ſua
nocte, qui iam peractus fuerat accipiamus: medium ve- L
ro, id eſt ſabbati diem, non à parte, ſed integre totum:
tertium rurſus à parte ſua prima, id eſt à nocte totum
cum ſuo diurno tempore: ac ſic erit triduum, quemad-
modũ illi octo dies poſt quos aſcendit in mõtem, quo-
rum medios integros attẽdentes Matthæus & Marcus, *Matt.17.*
dixerunt, Poſt ſex dies: quod Lucas dixerit, Poſt octo *Marc.9.*
dies. Nũc iam cætera videamus, quemadmodum Mat- *Luc.9.*
thæo congruant. Lucas enim apertiſsime duos angelos *Luc.24.*
dicit viſos fuiſſe à mulieribus quæ venerunt ad monu-
mentum, quorum ſingulos intellexeramus commemo-
ratos à duobus: vnum à Matthæo, id eſt illum qui extra *Matt.28.*
monumentum ſedebat in lapide, alterum à Marco, id *Marc.16.*
eſt illum qui intra monumentum ſedebat à dextris. Sed
Lucas ita narrat, Et dies paraſceues, & ſabbatum illuce- *Luc.23.*
ſcebat, Subſecutæ autem mulieres quæ cum ipſo vene-
rant de Galilæa viderũt monumentum, & quemadmo-
dum poſitum erat corpus eius, & reuertẽtes parauerunt
aromata & vnguenta: ſed ſabbato quidem ſiluerunt ſe-
cundum mandatum, vna autem ſabbati valde diluculo, *Luc.24.*
venerunt ad monumentum portantes quæ parauerant
aromata, & inuenerũt lapidẽ reuolutum à monumen- M
to, & ingreſſæ non inuenerunt corpus domini Ieſu. Et
factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce
duo viri ſteterunt ſecus illas in veſte fulgenti. Cum ti-
merent autem & declinarent vultum in terram, dixerũt
ad illas, Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non eſt
hic, ſed ſurrexit. Recordamini qualiter locutus eſt vo-
bis, cum adhuc in Galilæa eſſet, dicens, Quia oportet fi-
lium hominis tradi in manus hominum peccatorum,
& crucifigi, & die tertia reſurgere. Et recordatæ ſunt
verborum eius, & regreſſæ à monumento nunciaue-
runt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Quo
modo ergo ſinguli viſi ſunt ſedentes, vnus ſecundum
Matthæum foris ſuper lapidem: & alter ſecũdum Mar- *Matt.28.*
cum intus à dextris: cum ſecundum Lucam duo ſtete- *Marc.16.*
runt ſecus illas, quamuis ſimilia dixerint? Poſſumus qui- *Luc.24.*
dem adhuc intelligere vnum angelum viſum à mulie-
ribus, & ſecundum Matthæum, & ſecundum Marcum,
ſicut ſupra diximus: vt eos ingreſſas in monumentum
ſic accipiamus, in aliquod ſcilicet ſpacium quod erat in
aliqua maceria communitum, vt intrari poſſet ante il-
lum ſaxeum ſepulchri locum, atque ibi vidiſſe angelum
ſedentem

A ſedentem ſupra lapidem reuolutum à monumento, ſicut dicit Matthæus, vt hoc ſit ſedentem à dextris, quod dicit Marcus: deinde intus ab eis dum inſpicerent locũ in quo iacebat corpus domini, viſos alios duos angelos ſtantes, ſicut dicit Lucas, ſimilia locutos ad earum exhortandum animum & ædificandam fidem. Sed videamus & illa quæ Ioannes dicit, vtrũ vel quemadmo-
Ioan. 20. dum his congruant. Sic ergo narrat Ioannes, Vna autẽ ſabbati Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebræ eſſent ad monumentum, & vidit lapidem ſublatum à monumento. Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum quem amabat Ieſus, & dicit eis, Tulerunt dominũ de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. Exiit ergo Petrus & ille alius diſcipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum ſe inclinaſſet, vidit poſita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita & ſudariũ quod fuerat ſuper caput eius, nõ cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutũ in vno loco. Tũc ergo introiuit
B & ille diſcipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit & credidit. Nondum enim ſciebat ſcripturas, quia oportebat eum à mortuis reſurgere. Abierũt ergo iterum ad ſemetipſos diſcipuli. Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe & proſpexit in monumẽtum, & vidit duos angelos in albis ſedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum. Hæc cũ dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum, & vidit Ieſum ſtãtem, & non ſciebat quia Ieſus eſt. Dicit ei Ieſus, Mulier quid ploras, quem quæris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei, Domine ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi, vbi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Ieſus, Maria. Conuerſa illa dicit ei, Rabboni: quod dicitur magiſter. Dicit ei Ieſus. Noli me tangere: nondum enim aſcendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrum. Venit Maria Magdalene annunciãs diſcipulis, quia vidi dominum, & hæc dixit mihi. In hac
C Ioannis narratione dies vel tempus quo ventum eſt ad monumentum cum cęteris conuenit. Illud etiam quòd
Luc. 24. duo angeli viſi ſunt, concordat cum Luca. Sed quòd ille ſtantes dicit angelos viſos, iſte autem ſedentes, & cætera quæ illi non dicunt, quomodo hinc poſsint intelligi nõ diſcrepare à cæteris, & quo ordine geſta ſint, niſi diligenter conſiderentur, repugnantia poſſunt videri. Quapropter hæc omnia quæ circa tempus reſurrectionis domini facta ſunt, ſecũdum omnium Euangeliſtarum teſtimonia in vnam quandam narrationem, quantum nos dominus adiuuerit, quemadmodũ geri potuerint ordinemus. Prima ſabbati diluculo, ſicut omnes conſentiunt, ventum eſt ad monumentum. Iam factum erat quod ſolus Matthæus commemorat de terręmotu, & lapide reuoluto, cõterritiſq; cuſtodibus, ita vt in parte aliqua velut mortui iacerẽt. Venit autem, ſicut Ioan-
Ioan. 20. nes dicit, Maria Magdalene ſine dubio cũ cæteris mulieribus, quæ domino miniſtrauerant plurimum dilectione feruentior, vt nõn immeritò Ioannes ſolã commemoraret, tacitis eis quæ cum illa fuerunt, ſicut alij teſtantur. Venit ergo, & vt vidit lapidem ſublatum à monumento antequam aliquid diligentius inſpiceret, non

dubitans ablatum inde eſſe corpus Ieſu, cucurrit, ſicut D
dicit idem Ioannes, & nunciauit Petro atque ipſi Ioanni. Ipſe eſt enim diſcipulus quem amabat Ieſus. At illi currere cœperunt ad monumentum, & præueniens Ioannes inclinauit ſe & vidit poſita linteamina, nec intrauit. Petrus autẽ conſecutus intrauit in monumẽtum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitũ, ſed ſeparatim inuolutum. Deinde & Ioannes intrauit, & vidit ſimiliter, & credidit quod Maria dixerat ſublatum eſſe dominum de monumento. Nõdum enim ſciebat ſcripturam, quia oportebat eum à mortuis reſurgere. Abierunt ergo iterũ ad ſemetipſos diſcipuli. Maria autẽ ſtabat ad monumẽtum foris plorans: id eſt, ante illũ ſaxei ſepulchri locum, ſed tamen intra illud ſpacium quod iam ingreſſæ fuerãt: hortus quippe illic erat, ſicut idem Ioannes commemorat. Tunc viderũt angelum ſeden- *Ioan. 19.*
tem à dextris ſuper lapidem reuolutum à monumento, de quo angelo narrant Matthæus & Marcus. Tunc eis *Matt. 28.*
dixit, Nolite timere vos, ſcio enim quòd Ieſum qui crucifixus eſt quęritis. Non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit, venite & videte locum vbi poſitus erat dominus. Et citò eũtes dicite diſcipulis eius quia ſurrexit, & ecce præ- E
cedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Quibus ſimilia Marcus quoque non tacuit. Ad *Marc. 16.*
hæc verba Maria dum fleret inclinauit ſe & proſpexit *Ioan. 20.*
in monumentum, & vidit duos angelos, ſicut dicit Ioannes, in albis ſedentes: vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerũt dominũ meum, & neſcio vbi poſuerunt eum. Hinc intelligẽdi ſunt ſurrexiſſe angeli, vt etiam ſtantes viderentur, ſicut eos Lu- *Luc. 24.*
cas viſos fuiſſe commemorat, & dixiſſe ſecundum eundem Lucam, timẽtibus mulieribus & vultum in terram declinantibus, Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non eſt hic: ſed ſurrexit. Recordamini qualiter locutus eſt vobis, cum adhuc in Galilæa eſſet, dicẽs, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia reſurgere à mortuis. Et recordatæ ſunt verborum eius. Poſt hæc conuerſa eſt retrorſum Maria, & vidit Ieſum ſtantem, ſicut dicit Ioannes, & non ſciebat quia Ieſus eſt. Dicit ei Ieſus, Mulier *Ioan. 20.*
quid ploras? quẽ quęris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei, Domine ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi F
vbi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Ieſus, Maria. Conuerſa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magiſter. Dicit ei Ieſus, Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Aſcẽdo ad patrem meum & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrum. Tunc egreſſa eſt à monumento: hoc eſt, ab illo loco vbi erat horti ſpaciũ ante lapidem effoſſum. Et cum illa aliæ, quas ſecundum Mar *Marc. 16.*
cum inuaſerat tremor & pauor, & nemini quicquam *Matt. 28.*
dicebant. Tunc iam ſecundum Matthæum, Ecce Ieſus occurrit illis dicens, auete. Illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Sic enim colligimus, & angelorum allocutionem bis numero eas habuiſſe, venientes ad monumentum, & ipſius domini: ſemel ſcilicet illic quãdo Maria hortulanum putauit: & nunc iterum cum eis occurrit in via, vt eas ipſa repetitione firmaret atque à timore recrearet. Tunc ergo ait illis, Nolite timere, Ite nunciate fratribus meis, vt eant *Ioan. 20.*
in Galilæam, ibi me videbunt. Venit ergo Maria Mag- *Luc. 24.*
dalene annuncians diſcipulis, quia vidi dominum, & hæc ei dixit. Nõ ſolum ipſa, ſed & aliæ quas Lucas com-

G memorat, quæ nunciauerunt hæc diſcipulis vndecim,
& cæteris omnibus. Et viſa ſunt ante illos ſicut delira-
mentum verba iſta, & non credebant illis. His & Mar-
Marc. 16. cus atteſtatur. Nam & poſteaquam commemoranit eas
trementes & pauentes exiſſe à monumento, & nemini
quicquam dixiſſe, adiunxit, quòd reſurgẽs dominus ap-
paruerit manc prima ſabbati, primò Mariæ Magdale-
næ de qua eiecerat ſeptem dæmonia: & quia illa vadens
nunciauit iis qui cum eo fuerant lugentibus & flenti-
bus: & quia illi audientes quòd viueret & viſus eſſet ab
Matt. 28. ea, non crediderunt. Sanè Matthæus etiam illud inſe-
ruit, abſcedentibus mulieribus quæ illa omnia viderant
& audierant, veniſſe etiam quoſdam in ciuitatem de il-
lis cuſtodibus qui iacuerant velut mortui, & nunciaſſe
principibus ſacerdotum omnia quæ facta erãt, hoc eſt,
quæ etiam illi ſentire potuerũt. Illos verò congregatos
cum ſenioribus conſilio accepto pecuniam copioſam
dediſſe militibus, vt dicerent quòd diſcipuli eius veniſ-
ſent, cumq; furati eſſent illis dormientibus: pollicentes
etiam ſecuritatem à præſide qui eos cuſtodes dederat:
& illos accepta pecunia feciſſe ſicut erant edocti, diuul-
gatùmque eſſe verbum iſtud apud Iudæos vſque in ho-
H diernum diem.

*In eo quòd ſe poſtea diſcipulis manifeſtauit, quo mo-
do ſibi omnes Euangeliſtæ non aduerſentur, collatis
teſtimoniis, & de Apoſtolo Paulo, & de actibus
Apoſtolorum.* *Cap. 25.*

IAm poſt reſurrectionem quemadmodum apparue-
rit dominus diſcipulis, conſiderandum eſt, non ſo-
lùm vt eluceſcat etiam ex hac re conuenientia quatuor
Euangeliſtarum, verùm etiam vt cum Paulo Apoſtolo
conſonent, qui de hac re in prima ad Corinth. Epiſtola
1. Cor. 15. ita loquitur, Tradidit enim vobis in primis, quod &
accepi, quia Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris,
ſecundum ſcripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſur-
rexit tertia die ſecundum ſcripturas, & quia apparuit
Cephę, & poſtea duodecim: deinde apparuit pluſquam
quingentis fratribus ſimul, ex quibus plures manent vſ-
que adhuc, quidam autem dormierunt: poſtea apparuit
Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus: Nouiſsime autem
omnium tanquam abortiuo apparuit & mihi. Hunc
autem ordinem nullus Euangeliſtarum tenuit. Vnde
conſiderandum eſt, vtrum ordo quem illi tenuerunt,
I huic non aduerſetur. Nam nec ille omnia, nec iſti Om-
nia dixerunt. Quæ autem dixerunt omnes, vtrum nihil
Luc. 24. inter ſe pugnent, tantùm videndum eſt. Lucas enim ſo-
lus quatuor Euangeliſtarum non dicit à mulieribus vi-
Matt. 28. ſum dominum, ſed tãtummodo angelos. Matthęus au-
tem dicit quòd eis occurrerit redeũtibus à monumen-
Marc. 16. to. Marcus quoque dicit primò viſum eſſe Marię Mag-
dalenæ, ſicut & Ioannes: ſed quomodo ab eis ſit viſus
Ioan. 20. non dicit, quod explicatur à Ioanne. Lucas autem non
non ſolùm tacet, vt dixi, cum apparuiſſe mulieribus, ſed
etiam duos quorum vnus fuit Cleophas, talia dicit lo-
cutos cum illo antequam agnoſcerent eum, tanquam
mulieres nihil ſe aliud quàm angelos vidiſſe nunciaue-
Luc. 24. rint, qui dicebãt eum viuere. Ita enim narrat, Ecce duo
ex illis ibant ipſa die in caſtellum quod erat in ſpacio
ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine Emaus: &
ipſi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acci-
derant. Et factum eſt dum loquerẽtur, & ſecum quære-
rent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis. Oculi
autem illorum tenebantur ne eum agnoſcerent. Et ait
ad illos, Qui ſunt hi ſermones quos confertis adinui-
cem ambulantes, & eſtis triſtes? Et reſpondens vnus cui

nomẽ Cleophas, dixit ei, Tu ſolus peregrinus es in Hie- K
ruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his
diebus? Quibus ille dixit, Quæ. Et dixerunt: de Ieſu Na-
zareno qui fuit vir propheta, potens in opere & ſermo-
ne coram deo & omni populo. Et quomodo eum tra-
diderunt ſummi ſacerdotes & principes noſtri in dam-
nationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem ſpe-
rabamus quia ipſe eſſet redempturus Iſraël. Et nunc ſu-
per hæc omnia tertia dies eſt hodie ꝙ hæc facta ſunt.
Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos quę
ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento
corpore eius, venerunt dicentes ſe etiam viſionem an-
gelorum vidiſſe, qui dicũt eum viuere. Et abierunt qui-
dam ex noſtris ad monumentum, & ita inuenerunt ſi-
cut mulieres dixerunt, ipſum verò nõ inuenerunt. Hæc
ſecundum Lucam ita narrant, vt meminiſſe ac recolere
potuerunt quòd à mulieribus dictum erat, vel à diſci-
pulis qui cucurrerant ad monumentum, quando eis
nunciatum eſt, quòd ablatum inde ſit corpus eius. Et ip
ſe quidẽ Lucas Petrum tantùm dicit cucurriſſe ad mo- *Luc. 24.*
numentum, & procumbentem vidiſſe linteamina ſola
poſita, & abiiſſe ſecum mirantem quod factum fuerat.
Hoc autem de Petro commemorat priuſquam narra- M
ret de his duobus quos inuenit in via, poſteaquam nar-
rauit de mulieribus quæ viderant angelos, & ab eis au-
dierant quòd reſurrexiſſet Ieſus, tanquam tunc Petrus
ad monumentum cucurrerit. Sed intelligitur hoc Lu-
cas recapitulando poſuiſſe de Petro. Tunc enim cucur- *Ioan. 20.*
rit Petrus ad monumentum quando & Ioannes, cum
tantummodo à mulieribus præcipuè à Maria Magda-
lena nunciatum eis fuerat de corpore ablato. Tunc au-
tem illa nunciauerat, quando vidit lapidem auulſum à
monumento: & poſtea facta ſunt hæc de viſione ange-
lorum, atque ipſius domini, qui bis numero apparuerat
mulieribus, ſemel ad monumentum, & iterum occur-
rens reuertentibus à monumento. Hoc autem ante- *Ioan. 20.*
quàm duobus illis in via viſus fuiſſet, quorum erat vnus *Matt. 28.*
Cleophas. Nanque & Cleophas loquens cum domino
quem nondum agnoſcebat, non Petrũ dixit iſſe ad mo- *Luc. 24.*
numentum, ſed abierunt quidam ex noſtris, inquit, ad
monumentum, & ita inuenerunt ſicut mulieres dixe-
runt. Quod & ipſe recapitulando intelligitur dixiſſe,
illud ſcilicet, quod primo mulieres nunciauerant Pe-
tro & Ioanni de ablato corpore domini. Ac per hoc cũ L
ipſe Lucas Petrum dixerit cucurriſſe ad monumentum,
& Cleopham dixiſſe ipſe retulerit, quòd quidã eorum
ierant ad monumentum, intelligitur atteſtari Ioanni,
quòd duo ierint ad monumentum: ſed Petrum ſolum *Ioan. 20.*
primo commemorauerit, quia illi primitus Maria nũ-
ciauerat. Item poteſt mouere quòd Petrum non intran-
tem, ſed procumbentem dixit idem Lucas vidiſſe ſola *Ibidem.*
linteamina, & diſceſsiſſe mirantem, cum Ioannes dicat
ſe potius ita vidiſſe, hoc eſt, diſcipulum illum quem di-
ligebat Ieſus, non intraſſe in monumentum quò prior
venerat, ſed cum ſe inclinaſſet vidiſſe poſita linteami-
na: ſed & ſeipſum poſtea dicit intraſſe. Ita & Petrus in-
telligendus eſt primò procumbens vidiſſe quod Lucas *Luc. 24.*
commemorat, Ioannes tacet: pòſt autem ingreſſus, ſed
ingreſſus tamen antequam Ioannes intraret, vt omnes
verum dixiſſe ſine vlla repugnantia reperiantur. Ordo
ergo rerum qui eſſe potuit, quemadmodum dominus
excepto quòd iam mulieribus locutus erat, etiam ma-
ribus diſcipulis viſus fuerit, ſecundum teſtimonia non
ſolùm quatuor Euangeliſtarum, ſed etiam Pauli apo-
ſtoli contexendus & demonſtrãdus eſt. Omnium ergo

virorum

A virorũ primo apparuiſſe intelligitur Petro ex his dun-
taxat omnibus quos Euangeliſtæ quatuor, & Paulus a-
poſtolus commemorauerunt. Cæterum ſi apparuerit a-
licui eorum priuſquam Petro, quod omnes tacuerunt,
quis vel dicere audeat vel negare? Neque enim & Pau-
1.Cor.15. lus dixit, apparuit primo Cephæ: ſed apparuit, inquit,
Cephæ, poſtea duodecim, deinde apparuit pluſquam
quingentis fratribus ſimul. Sic autem non apparet qui-
bus duodecim, quemadmodum nec quibus quingẽtis.
Fieri enim poteſt vt de turba diſcipulorum fuerint iſti
duodecim neſcio qui. Nam illos quos Apoſtolos no-
minauit, non iam duodecim, ſed vndecim diceret, ſicut
nonnulli etiam codices habent. Quod credo perturba-
tos homines emendaſſe, putantes de illis duodecim A-
poſtolis dictum, qui iam Iuda extincto vndecim erant.
Sed ſiue illi codices verius habeãt qui vndecim habẽt,
ſiue alios quoſdã duodecim diſcipulos Paulus velit in-
telligi, ſiue ſacratum illum numerum etiam in vndecim
ſtare voluerit, quia duodenarius in eis numerus ita my-
ſticus erat, vt non poſſet in locum Iudæ niſi alius, id eſt,
Acto.1. Matthias ad conſeruandum ſacramẽtum eiuſdem nu-
meri ſubrogari: Quodlibet ergo eorum ſit, nihil inde
B exiſtit quod veritati vel iſtorũ alicui veraciſſimo nar-
ratori repugnare videatur: probabiliter tamen creditur
poſteaquã Petro apparuit, deinde apparuiſſe iſtis duo-
bus, quorum erat vnus Cleophas, de quibus Lucas to-
Luc.24. tum narrat. Marcus autem breuiter ita perſtringit. Poſt
Marc.16. hæc autem, inquit, duobus ex eis ambulãtibus, oſtenſus
eſt in alia effigie euntibus in villam. Caſtellum quippe
illud non abſurde accipimus etiam villam potuiſſe ap-
pellari, quod nunc iam appellatur ipſa Bethlehem, quæ
ciuitas antea vocitata eſt: quamuis nunc ſit honoris am-
plioris, nomine domini, qui in illa natus eſt, ſic per Ec-
cleſias omnium gẽtium diffamato: & in codicibus qui-
dem Græcis magis agrum inuenimus quàm villam. A-
gri autem nomine non caſtella tantùm, verũetiam mu-
nicipia & coloniæ ſolent vocari extra ciuitatem, quæ
caput & quaſi mater eſt cæterarũ, vnde metropolis ap-
Marc.16. pellatur. Quod autem ait Marcus, eis in alia effigie do-
Luc.24. minum apparuiſſe: hoc Lucas dicit quòd eorum oculi
tenebantur ne agnoſcerent eum. Oculis quippe eorum
acciderat aliquid, quod ita manere permiſſum eſt vſq;
ad fractionem panis, certi myſterij cauſa, vt eis in illo
C alia oſtenderetur effigies, & ſic eum non niſi in fractio-
ne panis agnoſcerent, ſicut Luca narrante monſtratur.
Pro merito quippe mẽtis eorum adhuc ignorãtis quòd
oportebat Chriſtum mori & reſurgere, ſimile aliquid
eorum oculi paſſi ſunt: non veritate fallente, ſed ipſis
veritatem percipere non valentibus, & aliud quàm res
eſt opinãtibus: ne quiſquam ſe Chriſtum agnouiſſe ar-
bitretur, ſi eius corporis particeps non eſt, id eſt eccle-
ſiæ: cuius vnitatem in ſacramento panis commendat
1.Cor.10. apoſtolus dicens, Vnus panis, vnum corpus multi ſu-
Luc.24. mus: vt cum eis benedictum panem porrigeret, aperi-
rentur oculi eorũ, & agnoſcerent eum. Aperirentur vti-
que ad eius cognitionem, remoto ſcilicet impedimen-
to quo tenebantur ne eum agnoſcerent. Neque enim
clauſis oculis ambulabant, ſed inerat aliquid, quo non
ſinerentur agnoſcere quod videbant, quod ſcilicet &
caligo & aliquis humor efficere ſolet. Nun quia domi-
nus non poterat transformare carnem ſuam, vt alia re
Matt.17. vera eſſet effigies quàm ſolebant illi contueri, quando-
quidem & ante paſſionem ſuam transformatus eſt in
Ioan.2. mõte, vt facies ei⁹ clareſceret ſicut ſol. Quale vult enim
admirabile corpus de qualicunque corpore, verum de
vero facit, qui de aqua vera verum vinũ fecit: Sed non D
ita fecerat cum apparuit illis duobus in alia effigie. Nõ
enim aliter quàm erat, ſed ſicut erat apparuit eis, quorũ
oculi tenebantur ne agnoſcerent eum. Non autem in-
congruenter accipimus hoc impedimentum in oculis
eorum à Satana factũ fuiſſe ne agnoſceretur Ieſus, ſed
tamẽ à Chriſto eſt facta permiſſio vſque ad ſacramen-
tum panis: vt vnitate corporis eius participata, remo-
ueri intelligatur impedimentum inimici, vt Chriſtus
poſſit agnoſci. Nam ipſos eſſe iſtos de quibus & Lucas Luc.24.
narrat, credendum eſt, quia dicit ipſos euntes nunciaſ-
ſe cæteris, ſicut Lucas dicit eos ſurgẽtes eadem hora, re-
greſſos eſſe Hieruſalem, & inueniſſe cõgregatos vnde-
cim, & eos qui cum ipſis erant, dicentes quòd ſurrexit
dominus vere, & apparuit Simoni: & tunc etiam ipſos
narraſſe quæ geſta erant in via, & quomodo eum co-
gnouerunt in fractione panis. Iam ergo erat fama quòd
reſurrexerat Ieſus ab illis mulieribus facta, & à Simone
Petro cui iam apparuerat. Hoc enim iſti duo inuene-
runt loquentes ad quos in Hieruſalem venerunt: fieri
itaque potuit vt timore prius in via noluerint dicere,
quòd eum audierant reſurrexiſſe, quando tantummo-
do angelos dixerunt viſos eſſe mulieribus, Ignorantes E
enim cum quo loquerẽtur, meritò poſſent eſſe ſolliciti
ne quid paſſim de Chriſti reſurrectione iactãtes in ma-
nus inciderent Iudæorum. Quod autẽ ait Marcus, An- Marc.16.
nunciauerunt cæteris, nec illis crediderunt: cum Lucas Luc.24.
dicat, quòd iam inde loquebantur vere reſurrexiſſe do-
minum, & Simoni apparuiſſe: quid intelligendum eſt,
niſi aliquos ſibi fuiſſe qui hoc nollent credere? Cui au-
tem non eluceat prætermiſiſſe Marcum quæ Lucas nar-
rando explicauit: hoc eſt, quæ cum illis locutus fuerit
Ieſus antequam agnoſcerent eum, & quomodo eum in
fractione panis agnouerint? Quãdoquidem mox vt di-
xit eis apparuiſſe in alia effigie euntibus in villam, con-
tinuò coniunxit, Et illi euntes nunciauerũt cæteris, nec
illis crediderunt. Quaſi poſſent nunciare quem non a-
gnouerant: aut poſſent agnoſcere, quibus alia effigies e-
ius apparuerat. Quomodo ergo eum agnouerint, vt nũ-
ciare poſſent, Marcus ſine dubio prætermiſit. Quod
ideo memoriæ commendandũ eſt, vt aſſueſcamus ad-
uertere euangeliſtarum morem ita prætermittentium
quæ non commemorant, & coniungentium quæ com-
memorant, vt eis qui viſum in hac conſideratione non F
habent, non aliunde maxime error oriatur quo putent
eos non ſibi congruere. Lucas ergo ſequitur & dicit, Dũ Luc.24.
hæc autem loquũtur, Ieſus ſtetit in medio eorum & di-
xit eis, Pax vobis: ego ſum nolite timere. Conturbati
vero & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre. Et
dixit eis, Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt
in corda veſtra? Videte manus meas & pedes meos,
quia ipſe ego ſum. Palpate & videte, quia ſpiritus car-
nem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et cum
hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Hanc oſten-
ſionem domini poſt reſurrectionem intelligitur & Io-
annes commemorare ſic loquens, Cum eſſet ergo ſero Ioan.20.
die illo vna ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ vbi erant
diſcipuli congregati propter metum Iudæorum, venit
Ieſus & ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et hoc
cum dixiſſet, oſtendit eis manus & latus. Ac per hoc
his verbis Ioannis poſſunt coniungi ea quæ Lucas di-
cit, idem autem Ioannes prætermittit. Ita enim Lucas Luc.24.
ſequitur, Adhuc autem illis non credentibus & miran-
tibus præ gaudio dixit, Habetis hic aliquid quod man-
ducetur? At illi obtulerũt ei partem piſcis aſſi & fauum

G mellis. Et cum manducaſſet coram eis, ſumens reli-
quias dedit eis. His item verbis poſſunt adiungi quæ
Ioan.20. Lucas tacet. Dicit autem Ioannes, Gauiſi ſunt ergo di-
ſcipuli viſo domino. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis:
Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixiſ-
ſet, inſufflauit & dixit eis, Accipite ſpiritum ſanctum,
quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum
detinueritis, detenta ſunt. His rurſus adiungamus, quæ
Ioannes prætermiſit, Lucas commemorat: Et dixit ad
Luc.24. eos, Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos cum ad-
huc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri om-
nia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & prophetis & pſal-
mis de me. Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent
ſcripturas, & dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic
oportebat Chriſtũ pati, & reſurgere à mortuis die ter-
tia, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſ-
ſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab
Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ego mit-
tam promiſſum patris mei in vos, vos autem ſedete in
ciuitate quoadusq; induamini virtute ex alto. Ecce quo
modo commemorauit & Lucas promiſsionem ſpiri-
tus ſancti, quam non inuenimus a domino ſactam niſi
H in euangelio Ioannis. Quod non prætereunter aduer-
tendum eſt, vt meminerimus quemadmodũ ſibi euan-
geliſtę inuicem atteſtẽtur de quibuſdam etiam quæ ipſi
non dicunt, & tamen dicta nouerunt. Poſt hæc Lucas
quæ geſta ſunt omnia prætermittit, nec omnino com-
memorat, niſi quando Ieſus aſcendit in cœlum: atque id
tamen ita coniungit quaſi hoc ſequãtur hæc verba quæ
dixit: cum hoc geſtum ſit vna ſabbatorum, quo die do-
minus reſurrexit, illud autem quadrageſimo die, ſicut
Acto.1. idem ipſe Lucas in apoſtolorum actibus narrat. Quòd
Ioan.20. autem dicit Ioannes, non cum illis fuiſſe tunc Apoſto-
Luc.24. lum Thomam, cum ſecũdum Lucam duo illi, quorum
erat vnus Cleophas, regreſsi Hieruſalẽ inuenerunt con-
gregatos vndecim, & eos qui cum ipſis erãt, proculdu-
bio intelligendum eſt quòd inde Thomas exierit, ante-
quam eis dominus hæc loquentibus appareret. Hinc
iam Ioannes aliam commemorat ſui demõſtrationem
à domino diſcipulis factam poſt dies octo, vbi erat &
Ioan.20. Thomas qui prius eum non viderat. Et poſt dies octo,
inquit, iterum erãt diſcipuli eius intus, & Thomas cum
eis: Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit,
I Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum
huc, & vide manus meas, & affer manum tuam & mitte
in latus meũ, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpon-
dit Thomas, & dixit ei, Dominus meus & deus meus.
Dixit ei Ieſus, Quia vidiſti me credidiſti: beati qui non
viderunt & crediderunt. Hanc ſecundum domini vi-
ſionem erga diſcipulos factam, id eſt quam ſecũdo lo-
co Ioannes commemorat, apud Marcum poſſemus a-
gnoſcere, breuiter eam ſicuti aſſolet perſtingẽtem, niſi
Marc.16. moueret quod ibi ait, Nouiſsime recumbẽtibus illis vn-
decim apparuit: non ideo quia Ioannes tacuit recu m-
bentes, potuit enim hoc prætermittere, ſed quia iſte di-
Ioan.21. xit, Nouiſsime, quaſi vltrà iam non eis apparuerit, cum
adhuc Ioannes tertiam ſit eius narraturus demonſtra-
Marc.16. tionem ad mare Tiberiadis. Deinde quod dicit idem
Marcus, Exprobrans illis incredulitatem illorum, & du
ritiã cordis, quia his qui viderant eum reſurrexiſſe non
crediderant: illis videlicet duobus quibus euntibus in
villam apparuit poſteaquã reſurrexit, & Petro cui pri-
Luc.24. mitus eum apparuiſſe apud Lucam veſtigatum eſt: for-
taſſe & Mariæ Magdalenæ & aliis mulieribus quæ cum
illa erant, quando eis & ad monumentum apparuit, &
inde redeuntibus in itinere occurrit. Nam ita contexit K
narrationem idem Marcus, cum commemoraſſet bre-
uiter de duobus illis quibus apparuit in villam eũtibus,
quòd nunciaſſent cæteris, nec illis creditum eſſet. No- *Marc.16.*
uiſsime, inquit, recumbentibus illis vndecim apparuit
exprobrans incredulitatem eorum & duritiam cordis,
quia his qui viderant eum reſurrexiſſe nõ crediderant.
Quomodo ergo nouiſsime quaſi iam vltrà eum non
viderint? Nouiſsimũ quippe illud eſt, quòd dominum
apoſtoli in terra viderunt quando aſcendit in cœlum,
quod factum eſt quadrageſimo die poſt eius reſurre-
ctionem. Nunquid nam tunc exprobraturus erat quòd *Acto.1.*
non crediſſent eis qui eum viderãt reſurrexiſſe, quan-
do iam & ipſi poſt reſurrectionẽ toties eum viderant,
& maxime ipſo die reſurrectionis eius, id eſt, vna ſabba-
ti iam circa noctem, ſicut Lucas Ioannẽſque comme- *Luc.24.*
morant? Remanet igitur vt intelligamus eundem diem *Ioan.20.*
reſurrectionis eius, id eſt, vnam ſabbati, quando eum
poſt diluculum vidit Maria & aliæ cum illa mulieres:
quando etiam Petrus, quando & illi duo quorum vnus
erat Cleophas, quos videtur etiam idem Marcus com- *Marc.16.*
memorare: quando apparuit iam circa noctem illis
vndecim, præter Thomam, & qui cum eis erant, quan-
do eis & iſti quod viderant narrauerunt: nunc etiam L
Marcum more ſuo breuiter commemorare voluiſſe: &
ideo dixiſſe, nouiſſe: quia ipſo die hoc nouiſsimum
fuit, iam incipiente nocturno tempore, poſteaquam il-
li de caſtello vbi eum in fractione panis agnouerant, *Luc.24.*
redierunt in Hieruſalem, & inuenerunt, ſicut dicit Lu-
cas, illos Vndecim, & eos qui cum illis erant, iam col-
loquentes de reſurrectione domini, & quòd viſus fuerit
Petro: quibus & ipſi narrauerunt quod in via geſtum
erat, & quomodo eum cognouerint in fractione panis.
Sed erant ibi vtique non credentes: vnde verũ eſt quod
Marcus dicit, nec illis crediderunt. His ergo iam ſicut *Marc.16.*
Marcus dicit diſcumbentibus, & adhuc inde ſicut Lu-
cas dicit loquentibus, ſtetit in medio eorum dominus,
& ait illis, Pax vobis: ſicut dicunt Lucas & Ioannes. Fo- *Luc.24.*
res autem clauſæ erant cum ad eos intrauit, quod ſolus *Ioan.20.*
Ioannes commemorat. Verbis itaque domini quæ tunc
eum locutum eſſe diſcipulis, Lucas Ioannẽſque dixerũt,
interponitur & illa exprobratio de qua Marcus dicit,
quòd non crediderint eis qui eum reſurrexiſſe viderãt.
Sed hoc rurſus mouet, quomodo diſcumbentibus vn- M
decim dicit apparuiſſe Marcus, ſi illud tempus eſt diei
dominici iam noctis initio, quod Lucas Ioannẽſq; me-
minerunt. Apertè quippe Ioannes dicit non eũ eis tunc
fuiſſe apoſtolum Thomam, quem credimus exiſſe in- *Ibidem.*
de antequam dominus ad eos intraret, poſteaquam illi
duo redeuntes de caſtello, cum ipſis vndecim collo-
cuti ſunt, ſicut apud Lucam inuenitur. Sed Lucas in ſua *Luc.24.*
narratione dat locum, quo poſsit intelligi dum hæc lo-
querentur prius inde exiſſe Thomam, & poſtea domi-
num intraſſe. Marcus autẽ qui dicit, Nouiſsime recum- *Marc.16.*
bentibus illis vndecim apparuit, etiam Thomam illic
fuiſſe cogit fateri. Niſi forte quamuis vno abſente, vn-
decim tamen voluit appellare, quia eadem tunc apo-
ſtolica ſocietas hoc numero occupabatur, antequam
Matthias in locũ Iudæ ſubrogaretur. Aut ſi hoc durum *Acto.1.*
eſt ſic accipere, illud ergo accipiamus, poſt multas de-
monſtrationes eius quibus per dies quadraginta diſci-
pulis præſentatus eſt, cum etiam nouiſsime recumben-
tibus illis vndecim apparuiſſet, id eſt, ipſo quadrageſi-
mo die: & quoniam iam erat ab eis aſcenſurus in cœ-
lum, hoc eis illo die maxime exprobrare voluiſſe, quia

A his qui viderant eum reſurrexiſſe non crediderant, antequam ipſi eum viderēt: cum vtique poſt aſcenſionem ſuam prædicantibus illis Euangelium, etiā gentes quod non viderunt fuerant crediruræ. Poſt illam quippe exprobrationem ſecurus ait idem Marcus, Et dixit eis, Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium *Marc.16.* omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Hoc ergo prædicaturi, quoniam qui non crediderit cōdemnabitur, cum id vtique non crediderit quod non viderat, nónne ipſi primitus fuerant obiurgandi, quòd antequam dominum vidiſſent, non crediderunt eis quibus prius apparuiſſet? Hanc autem nouiſsimam fuiſſe corporaliter in terra repræſentationem domini apoſtolis, etiā illud admonet vt credamus, quod ita ſequitur idem Marcus, Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur, In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpētes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Deinde ſubiungit, Et dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedit à dextris dei. Illi autem profecti,
B prædicauerunt vbique domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Cum ergo dicit, Et dominus quidem poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum: ſatis videtur oſtendere nouiſsimum cum illis in terra hunc eum habuiſſe ſermonem, quanuis non omnimodo ad id coarctare videatur. Nō enim ait, Poſtquam hæc locutus eſt eis: ſed, poſtquam locutus eſt eis: vnde admittit, ſi neceſsitas cogeret, non iſtam fuiſſe nouiſsimam locutionem, nec iſtum fuiſſe nouiſsimum diem, quo eis in terra pręſens fuit, ſed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus eſt poſſe pertinere quod dictum eſt, Poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum. Sed quia ea quæ ſupra diximus, magis ſuadent hunc nouiſsimum diem fuiſſe, quàm vt intelligantur vndecim, qui Thoma abſente decem fuerunt: ideo poſt hanc locutionem quam Marcus commemorat, adiunctis etiā conſequenter illis verbis vel diſcipulorum, vel ipſius quæ commemorantur in actibus Apoſtolorum, credendum eſt aſſumptum dominum in cœlum, quadrageſimo ſcilicet die poſt diem reſurrectionis eius. Ioannes autem quanuis fateatur mul-
C ta ſe prætermiſiſſe quæ fecit Ieſus, voluit tamen etiam tertiam eius repræſentationem diſcipulis poſt reſurre-
Ioan.21. ctionem factam commemorare ad mare Tiberiadis, ſeptem ſcilicet diſcipulis, Petro, Thomæ, Nathanaëli, filiis Zebedæi, & aliis duobus quos nominatim non expreſsit cum piſcarentur: quando iuſſu eius retia mittentes in dextram partem, extraxerunt magnos piſces, centum quinquagintatres: quando etiam Petrum ter interrogauit vtrum ab illo amaretur, & ei paſcendas commendauit oues ſuas, & de eiuſipſius paſsione prædixit, & de ipſo Ioanne ait, Sic eum volo manere donec veniam. Ad hoc Ioannes euangelium ſuum terminauit. Iam nunc quærendum eſt, quando primum viſus ſit à diſcipulis in Galilæa, quia & hoc quod tertio narrat
Ioan.6. Ioannes, in Galilæa factum eſt ad mare Tiberiadis: quòd facilè videt qui recolit illud miraculum de quinque panibus, quod ita narrare incipit idem Ioannes:
Ioan.21. Poſt hæc abiit Ieſus trans mare Galilææ quod eſt Tiberiadis. vbi autē putari poteſt primum à diſcipulis poſt reſurrectionem videri debuiſſe, niſi in Galilæa, ſi recolantur verba illius angeli, qui ſecūdum Matthæum venientibus ad monumentum mulieribus ita loquitur,

Nolite timere vos, ſcio enim quòd Ieſum qui crucifix* D
eſt quæritis: non eſt hic. ſurrexit enim, ſicut dixit. Veni- *Matt.28.*
te & videte locum vbi poſitus erat dominus. Et citò euntes dicite diſcipulis eius quia ſurrexit, & ecce pręcedit vos in Galilęam, Ibi eum videbitis, ecce pręd ixi vobis. Item ſecundum Marcum ſiue ipſe ſit angelus ſiue alius, Nolite, inquit, expaueſcere. Ieſum quæritis Nazare- *Marc.16.*
num crucifixum, ſurrexit. non eſt. Ecce locus vbi poſuerunt eum. Sed ite dicite diſcipulis eius & Petro, quia præcedit vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis. Hæc verba ita videntur conſonare, quòd Ieſus non erat ſe demonſtraturus poſt reſurrectionem diſcipulis ſuis niſi in Galilæa. Quam demonſtrationem diſcipulis nec ipſe Marcus commemorauit, qui eum dixit mane prima ſabbati apparuiſſe, primò Marię Magdalenæ, & illam nunciaſſe diſcipulis iis qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus, illos autem non credidiſſe. Poſt hæc deinde duobus ex his apparuiſſe euntibus in vil-
lam, & illos cęteris nunciaſſe quod factum eſt, ſicut Lu- *Luc.24.*
cas & Ioannes coatteſtantur in Hieruſalem, eodem ip- *Ioan.20.*
ſo die reſurrectionis, iam noctis initio. Deinde venit ad illam eius manifeſtationem quam nouiſsimam di-
cit, recumbentibus illis vndecim. Poſt hanc dicit eum E
aſſumptum in cœlum, quòd factum ſcimus in monte Oliueti, non longe ab Hieruſalem. Nuſquā igitur commemorat Marcus completum quod ab angelo pręnunciatum eſſe teſtatur. Matthæus verò nihil aliud dicit, nec vllum alium locum omnino commemorat vel antea vel poſtea, vbi diſcipuli poſteaquam reſurrexit, viderint dominum, niſi in Galilæa ſecundum angeli prædictionem. Denique cum inſinuaſſet quid ab angelo mulieribus dictum ſit, & illis abeuntibus ſubieciſſet, quid de corruptis ad mentiendum cuſtodibus geſtum ſit: continuò tanquam nihil aliud ſequeretur, quia & re
vera ſic erat dictum ab angelo, Surrexit, & ecce præce- *Matt.28.*
dit vos in Galilęam, ibi eum videbitis: vt nihil aliud ſe-
qui debuiſſe videatur, Vndecim autem, inquit, diſcipuli *Ibidem.*
abierunt in Galilæam in montem vbi conſtituerat illis Ieſus: & videntes eum, adorauerunt: quidam autem dubitauerunt. Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Eūtes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia
quæcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiſcum ſum F
omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Ita Matthæus clauſit euangelium ſuum. Ac per hoc ſi aliorum conſideratæ narrationes ad diligētiorem inquiſitionem non compellerēt, nihil aliud arbitraremur niſi dominum poſt reſurrectionem nuſquam pręter in Ga-
lilæa primùm eſſe à diſcipulis viſum. Item ſi Marcus de *Marc.16.*
illa prænūciatione angeli tacuiſſet, poſſet cuiquam putari Matthæus ideo dixiſſe diſcipulos abiiſſe in Galilæā in montem, atque ibi adoraſſe dominum, vt impletum videretur quod ipſe per angelum mādatum ac pręnun-
ciatum eſſe narrauerat. Nūc autem & Lucas & Ioannes *Luc.24.*
ſatis dilucidè manifeſtantes ipſo die reſurrectionis eius *Ioan.20.*
viſum eſſe dominum in Hieruſalem à diſcipulis ſuis, vnde ita longe eſt Galilęa, vt vno die ab eis vtroque lo-
co videri non poſſet: & Marcus illam quidem prædi- *Marc.16.*
ctionem angeli ſimiliter narrans, in Galilæa verò viſum à diſcipulis dominū poſt reſurrectionem nuſquā commemorans vehementer cogunt quærere quemadmodum dictum ſit, Ecce præcedit vos in Galilæam, ibi
eum videbitis. Nam & ipſe Matthęus ſi omnino nō di- *Matt.28.*
ceret, vndecim diſcipulos abiiſſe in montem in Gali-

G læam vbi conſtituerat eis Ieſus, & illic cum vidiſſe atq;
adoraſſe, nihil ex hac prædictione completum ad lite-
ram putaremus, ſed totum figurata ſignificatione præ-
Luc.13. dictum, ſicut illud ſecũdum Lucam, Ecce hodie & cras
eiicio dæmonia, & ſanitates perficio, & tertia die con-
ſummor: quòd ad literam certum eſt non eſſe comple-
tum. Item ſi angelus dixiſſet, præcedit vos in Galilæam,
ibi primùm eum videbitis: aut, ibi tantùm eum videbi-
tis: aut, non niſi ibi eum videbitis: cæteris euangeliſtis
Matthæus ſine dubio repugnaret. Cum verò dictũ eſt,
Ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis: nec
expreſſum eſt quando id futurum eſſet, vtrum primùm
antequam alibi ab eis viſus eſſet: an poſteaquam eum a-
licubi etiam præterquam in Galilæa vidiſſent: idque
ipſum quòd diſcipulos Matthæus dicit iſſe in Galilæam
in montem, non exprimit diem, nec narrandi ordinem
ita contexit, vt neceſſitatem ingerat nihil aliud intelli-
gendi, quàm hoc primitus factum: non aduerſatur qui-
dem narrationibus cæterorum, & dat eis intelligendis
atque accipiendis locum. Veruntamen quòd dominus
non vbi primùm ſe demõſtraturus erat, ſed in Galilæa,
vbi neceſſariò poſtea viſus eſt, ſe videndum mandauit,
H & per angelum dicentem, Ecce præcedit vos in Gali-
Matt.28. læam, ibi eum videbitis: per ſeipſum dicens, Ite nun-
ciate fratribus meis vt eant in Galilæam, ibi me videbũt:
quamuis fidelem facit intentum ad quærendum in quo
myſterio dictum intelligatur. Sed prius conſiderãdum
eſt, quando etiam corporaliter in Galilæa videri potue-
Matt.28. rit, dicente Matthæo, Vndecim autem diſcipuli abierũt
in Galilæam in montem vbi conſtituerat illis Ieſus, &
videntes eum adorauerunt: quidam autem dubitaue-
runt. Quia enim non ipſo die quo reſurrexit, manifeſtũ
eſt, nam in Hieruſalem viſum eſſe eo die initio noctis
Luc.24. Lucas & Ioannes apertiſsime cõſonant, Marcus autem
Ioan.20. non aperte. Quando ergo viderunt dominum in Gali-
læa? non ſecundum id quod dicit Ioannes ad mare
Ioan.21. Tiberiadis: tunc enim ſeptem fuerunt, & piſcantes in-
uenti ſunt: ſed ſecundum id quod dicit Matthæus, vbi
erant vndecim in monte, quò eos ſecundum prædi-
ctionem angeli Ieſus præceſſerat. Nam ita narrare appa-
ret quòd illic eum repererint, quia vtique ſecundũ con-
ſtitutum præceſſerat. Non ergo ipſo die quo reſurrexit,
I neque in conſequentibus octo diebus, poſt quos dicit
Ioan.20. Ioannes diſcipulis apparuiſſe dominum, vbi eum pri-
mò vidit Thomas, qui eum nõ viderat die reſurrectio-
nis eius. Nam vtique ſi intra eoſdem octo dies eũm in
monte Galilææ iam illi vndecim viderant, quomodo
poſt octo dies cum primùm vidit Thomas, qui in illis
vndecim fuerat? Niſi quis dicat, non illos vndecim qui
iam tunc Apoſtoli vocabantur, ſed diſcipulos illic vn-
decim fuiſſe, ex multo numero diſcipulorũ? Soli quip-
pe adhuc vocabantur Apoſtoli, illi vndecim, ſed nõ ſo-
li erant diſcipuli. Poteſt ergo fieri vt non omnes, ſed ali-
qui eorum ibi fuerint: alij verò diſcipuli cum eis, ita vt
vndecim complerentur: ac ſic non ibi fuiſſe Thomam,
Marc.16. qui poſt illos dies octo primò dominum vidit. Marcus
quippe quãdo illos vndecim memorauit, non vtcunq;
Luc.24. vndecim, ſed illis, inquit, vndecim apparuit. Lucas etiã,
Regreſsi ſunt, inquit, Hieruſalem, & inuenerunt con-
gregatos vndecim, & eos qui cum ipſis erant. Et iſte o-
ſtendit, illos vndecim, hoc eſt, apoſtolos fuiſſe: Nam
cum adiunxit, Et eos qui cum ipſis erãt: ſatis vtique de-
clarauit eminentius illos vndecim appellatos cum qui-
bus erant cæteri, ac per hoc illi intelliguntur qui iam
vocabãtur apoſtoli. Hoc proinde fieri potuit, vt ex nu-
mero apoſtolorum & aliorum diſcipulorum, vndecim K
diſcipuli complerentur qui viderãt intra illos octo dies
in Galilææ monte Ieſum. Sed occurrit aliud quod obſi-
ſtat. Ioannes enim quando cõmemorauit non in mon-
te ab vndecim, ſed ad mare Tiberiadis à ſeptem piſcan-
tibus viſum eſſe dominum, Hoc iam tertiò, inquit, ma- Ioan.21.
nifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis cum reſurrexiſſet à mor-
tuis. Si autem acceperimus intra illos octo dies ante-
quam Thomas eum vidiſſet, ab vndecim quibuſque di-
ſcipulis dominum viſum, non erit hoc ad mare Tibe-
riadis tertiò manifeſtatum eſſe, ſed quartò. Quod qui-
dem cauẽdum eſt, ne quis exiſtimet tertiò Ioannem di-
xiſſe, tanquam tres ſolæ factæ fuerint manifeſtationes
eius. Sed hoc intelligendus eſt ad numerũ retuliſſe die-
rum, non ad numerum ipſarum manifeſtationum, nec
continuorum dierum, ſed per interualla, ſicut idem ipſe
teſtatur. Nam primò ipſo die reſurrectionis ſuæ, exce-
pto quòd à mulieribus viſus eſt, id eſt, quod in Euange-
lio claret, ter ſe manifeſtauit, ſemel Petro, iterum duo-
bus illis quorum vnus erat Cleophas, tertiò plurimis
iam inde colloquentibus noctis exordio. Sed hoc to-
tum Ioannes ad vnum diem referens ſemel computat:
iterum autem, hoc eſt, alio die, quando eum vidit & L
Thomas: tertiò verò ad mare Tiberiadis, hoc eſt, tertio
die manifeſtationis eius, non tertia manifeſtatione, Ac
per hoc poſt hæc omnia cogimur intelligere factum
eſſe, quòd eum in mõte Galilææ ſecundum Matthæum
diſcipuli vndecim viderunt, quò eos ſecundum conſti-
tutum præceſſerat, vt impleretur etiam ad literam quod
& per angelum & per ſeipſum dixerat. Inuenimus ita-
que apud quatuor Euãgeliſtas decies commemoratum
dominum viſum eſſe ab hominibus poſt reſurrectio-
nem. Sed ad monumentum mulieribus. Iterum eiſdem Ioan.20.
regredientibus à monumento in itinere. Tertiò Petro. Matt.28.
Quartò duobus euntibus in caſtellum. Quintò pluri- Luc.24.
bus in Hieruſalem vbi non erat Thomas. Sextò vbi Ioan.20.
eum vidit Thomas. Septimò ad mare Tiberiadis. O- Ioan.21.
ctauò in monte Galilææ ſecundum Matthæum. Nonò Matt.28.
quod dicit Marcus, Nouiſsime recumbentibus, quia
iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimò Marc.16.
in ipſo die, non iam in terra, ſed eleuatum in nube, cum
in cœlum aſcenderet, quod Marcus & Lucas comme-
morant. Marcus quidem poſt illud, quòd eis diſcum- M
bentibus apparuit, ita continuans vt diceret, Et domi- Marc.16.
nus quidem poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in
cœlum. Lucas autẽ prætermiſsis omnibus quæ per qua- Acto.1.
draginta dies agi ab illo cum diſcipulis potuerunt, illi
primo die reſurrectionis eius quando in Hieruſalem
pluribus apparuit, coniungit tacitè nouiſsimum diem
quo aſcendit in cœlum, ita narrans, Eduxit autem illos Luc.24.
foras in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit
eis. Et factum eſt cum benediceret eis, receſsit ab eis,
& ferebatur in cœlum. Viderunt ergo eum præter quòd
in terra viderant, etiam cum ferretur in cœlum. To-
tiens ergo in Euangelicis libris cõmemoratus eſt ab ho-
minibus viſus antequam aſcendiſſet in cœlum, in terra
ſcilicet nouies, & in aëre ſemel aſcendens. Sed non om-
nia ſcripta ſunt, ſicut Ioannes fatetur. Crebra enim erat Ioan.21.
eius cum illis conuerſatio per dies quadraginta priuſ-
quam aſcenderet in cœlum, non tamen eis per omnes
quadraginta dies continuos apparuerat. Nam poſt Acto.1.
diem primum reſurrectionis eius, alios octo dies inter-
ueniſſe dicit Ioannes, poſt quos eis rurſus apparuit.
Tertiò autem ad mare Tiberiadis, fortaſsis continuo Ioan.20.
conſequenti die, nihil enim repugnat: & deinde quãdo Ioan.21.
voluit

A voluit conſtituens eis, quod & ante predixerat, vt eos
in Galilææ montem præcederet: atque omnino per illos
Acto. 10. quadraginta dies quotiens voluit, quibus voluit, quem-
admodum voluit, Sicut Petrus dicit, quando eum Cor-
nelio, & iis qui cum illo fuerant prædicabat, Qui ſimul,
inquit, manducauimus & bibimus cum illo poſteaquã
reſurrexit à mortuis per dies quadraginta: non quòd
quotidie per dies quadraginta cum illo manducaſſent
& bibiſſent, nam erit contrarium Ioanni, qui octo illos
dies interpoſuit quibus eis viſus non eſt, vt tertio ma-
nifeſtaretur ad mare Tyberiadis. Inde iam etiã ſi quo-
tidie illis viſus & cum illis conuiuatus eſt, nihil repu-
gnat. Et fortaſſe ideo dictum eſt per quadraginta dies,
quę quater deni ſunt in myſterio vel totius mundi vel
totius temporalis ſeculi, quia & illi primi decem dies in
quibus erant illi octo dies, à parte totum poſſunt more
ſcripturarum non diſſone computari. Conferatur er-
go, & quod ait Apoſtolus Paulus, vtrũ nihil afferat quę-
1. Cor. 15. ſtionis, Reſurrexit, inquit, tertio die ſecundum ſcriptu-
ras, & apparuit Cephæ: nõ dixit primo apparuit Cephæ:
nam eſſet contrarium, quod primo mulieribus appa-
Mat. 28. ruiſſe in Euangelio legitur, Poſtea, inquit, duodecim
1. Cor. 15. quibuſlibet qua hora libet, ipſo tamen reſurrectionis
B die: deinde apparuit pluſquam quingentis fratribus ſi-
mul. Siue iſti cum illis vndecim erant congregati clau-
Ioan. 20. ſis oſtiis propter metum Iudæorum, vnde cum exiſſet
Thomas, venit ad eos Ieſus: ſiue poſt octo illos dies quã-
1. Cor. 15. tolibet, nihil habet aduerſi. Poſtea, inquit, apparuit Iaco-
bo, Non tũc autem primo accipere debemus viſum eſ-
ſe Iacobo, ſed aliqua propria manifeſtatione ſingulari-
ter. Deinde Apoſtolis omnibus, Nec illis tunc primum,
ſed iam vt familiarius conuerſaretur cum eis vſque ad
Acto. 9. diem aſcenſionis ſuæ. Nouiſſimo autem omnium, in-
& 22. quit, quaſi abortiuo apparuit & mihi, Sed hoc iã de cœ-
lo poſt non paruum tempus aſcenſionis ſuæ. Nunc iam
videamus quod diſtuleramus, cuius myſterij gratia ſe-
Mat. 28. cundum Matthæum & Marcum reſurgens ita manda-
Mar. 16. uerit: Præcedam vos in Galilæa, ibi me videbitis. Quod
etſi completum eſt, tamẽ poſt multa completũ eſt, cum
ſic mandatum ſit, quanquam ſine præiudicio neceſſi-
tatis, vt aut hoc ſolum, aut hoc primũ expectaretur fie-
ri debuiſſe. Proculdubio ergo quoniam vox eſt iſta nõ
Euangeliſtæ narrantis, quod ita factum ſit, ſed angeli ex
mandato domini, & ipſius poſtea domini, Euangeliſtæ
C autem narrãtis, ſed quod ita ab angelo & à domino di-
ctum ſit, Prophetice dictum accipiendum eſt. Galilæa
nanque interpretatur vel tranſmigratio vel reuelatio.
Prius itaq; ſecundum tranſmigrationis ſignificationẽ,
quid aliud occurrit intelligẽdum, Præcedet vos in Ga-
lilæam, ibi eum videbitis, niſi quia Chriſti gratia de po-
pulo Iſraël tranſmigratura erat ad gentes? Quibus Apo-
ſtoli prædicantes Euangelium nullo modo crederetur,
niſi eis ipſe dominus viam in cordibus hominum præ-
pararet. Et hoc intelligitur, præcedet vos in Galilæam.
Quod autem gaudentes mirarentur diruptis & euictis
difficultatibus, aperiri ſibi oſtium in domino per illu-
minationem fidelium, hoc intelligitur, ibi eum vide-
bitis: id eſt, ibi eius membra inuenietis, ibi viuũ corpus
eius in iis qui vos ſuſceperint agnoſcetis. Secundum il-
lud autem quòd Galilæa interpretatur reuelatio, non
Philip. 2. tam in forma ſerui intelligendus eſt, ſed in illa in qua
æqualis eſt patri: quam promiſit apud Ioãnem dilecto-
Ioan. 14. ribus ſuis, cum diceret, Et ego diligam eum, & oſtendã
meipſum illi. Non vtique ſecundum id quod iam vide-
Luc. 24. bant, & quod etiam reſurgens cum cicatricibus, non ſo-

lum videndum, ſed etiam tangendum poſtmodũ oſtẽ- D
dit: ſed ſecundum illam ineffabilem lucem qua illumi- *Ioan. 1.*
nat omnem hominem venientem in hunc mũdum, ſe-
cundum quam lucet in tenebris, & tenebræ eũ non cõ-
prehenderunt. Illuc nos præceſſit, vnde ad nos veniens
non receſſit, & quo nos præcedens nõ deſeruit. Illa erit *1. Ioan. 3.*
reuelatio tanquam vera Galilæa. Conſimiles ei erimus,
ibi eũ videbimus ſicuti eſt. Ipſa erit etiam beatior tranſ-
migratio ex iſto ſeculo in illam æternitatem, ſi eius pre-
cepta ſic amplectamur, vt ad eius dexteram ſegregari
mereamur. Tunc enim ibunt ſiniſtri in combuſtionem *Mat. 25.*
æternam, iuſti autẽ in vitam æternam. Hinc illuc tranſ-
migrabunt, & ibi eum videbunt, quomodo non vident
impij. Tolletur enim impius, vt non videat claritatem
domini: & impij lumen non videbunt. Hæc eſt autem *Eſaie 26.*
inquit, vita æterna, vt cognoſcant te vnum verum de-
um, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, ſicut in illa æter- *Ioan. 17.*
nitate cognoſcetur, quo ſeruos perducet per formã ſer-
ui, vt liberi contemplentur formam domini.

EIVSDEM SANCTI AVGVSTINI
Epiſcopi in quartum librum de con-
ſenſu Euangeliſtarum,
Prologus. E

NVnc iam quoniam Matthæi narrationem con-
textim conſiderantes, & ei tres alios conferen-
tes, vſque in finem in nullo eos vel ſibi vel in-
ter ſe repugnare docuimus, Marcum ſimiliter videa-
mus, & exceptis iis quæ cum Matthæo dixit, de quibus
iam quod differendum videbatur abſoluimus, cætera
eius inſpecta atque collata, nulli eorum repugnare mõ-
ſtrentur, vſque ad cœnam domini. Nam inde iam
omnia omnium quatuor quemadmodum ſibi con-
ueniant vſque in finem conſiderata tractauimus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CONSENSV EVANGELISTARVM LIBER QVARTVS.

In Euangelio Marci exceptis his quæ cũ Matthæo dixit, quomodo nulla repugnantia demonſtretur ab initio vſque ad illud vbi ait: Et ingrediuntur Capernaum, & ſtatim ſabbatis docebat eos, quod cũ Luca dicit. Cap. 1.

F

SIc ergo incipit Marcus: Initium E- *Marci 1.*
uangelij Ieſu Chriſti filij dei, ſicut ſcri-
ptum eſt in Eſaïa Propheta &c. vſque
ad illud vbi ait, Et ingrediuntur Ca-
pernaum, & ſtatim Sabbatis ingreſſus
ſynagogam docebat eos. In hac tota
contextione omnia ſuperiora cum
Matthæo conſiderata ſunt. Hoc autem Marcus quia in-
greſſus Capernaum in ſynagogam eorum docebat eos
Sabbatis, cum Luca dixit: ſed nihil habet quæſtionis. *Lucæ 4.*

De homine à quo ſpiritus immũdus eiectus eſt cõnexans eũ quomodo Lucæ qui hoc cũ eo dixit, nõ repugnet. Cap. 2.

SEquitur Marcus & dicit, Et ſtupebant ſuper doctri- *Marci 1.*
na eius: Erat enim docens eos quaſi poteſtatẽ habens,
& non ſicut ſcribæ. Et erat in ſynagoga eorum homo in
ſpiritu immũdo, & exclamauit dicẽs, Quid nobis & tibi
Ieſu Nazarene? veniſti perdere nos &c. vſq; ad eum lo-
cum vbi ait, Et erat prędicãs in ſynagogis eorũ, & omni
Galilæa, & dæmonia eiiciẽs. Et in hoc toto loco quãuis

G ſint quædam quæ cum ſolo Luca dixit, tamen iam tra-
ctata ſunt cum Matthæi narrationem cõtinuam tene-
Luca 4. remus, quia in ipſum ordinem ſic incurrerãt, vt ea præ-
termittẽda nõ arbitrarer. Sed Lucas de ſpiritu immun-
do ait quod ſic exierit ab homine, vt nihil ei noceret:
Marci 1. Marcus autem, Et diſcerpens eum, inquit, ſpiritus im-
mundus, exclamans voce magna exiit ab eo. Poteſt er-
go videri contrarium, quomodo eum diſcerpens, vel
ſicut aliqui codices habent, conuexãs eum, cui nihil no-
Luca 4. cuit ſecũdum Lucam? Sed & ipſe Lucas, Et cum proie-
ciſſet illum, inquit, dæmonium in medium, exiuit ab il-
lo, nihilq; ei nocuit. Vnde intelligitur hoc dixiſſe Mar-
cum, conuexans eum, quod Lucas, cum proieciſſet eum
in medium: nihilque ei nocuit: hoc intelligitur, quia illa
iactatio membrorum atque vexatio non eum debili-
tauit, ſicut ſolent exire dæmonia, etiam quibuſdã mem-
bris amota vexatione eliſis.

*De nomine Petri quomodo etiam atque etiam com-
mendetur non repugnare Ioanni qui dicit quando
hoc nomen acceperit.* *Cap.* 3.

Mar. 1. H SEquitur idem Marcus. Et venit ad eum leproſus
deprecans eum, & genu flexo dixit, Si vis, potes me
mundare &c. vſq; ad illud vbi ait, Et clamabant di-
Mar. 3. centes, Tu es filius dei: & vehementer comminabatur
eis ne manifeſtarent illum. Huic quod vltimum poſui-
Luca 6. mus ſimile aliquid & Lucas dicit, ſed ſine aliqua repu-
Mar. 3. gnantiæ quæſtione. Sequitur Marcus, Et aſcendens in
montem vocauit ad ſe quos voluit ipſe, & venerunt ad
eum, & fecit vt eſſent duodecim cũ illo, & vt mitteret
eos prædicare. Et dedit illis poteſtatem curandi infir-
mitates, & eiiciendi dæmonia. Et impoſuit Simoni no-
men Petrus &c. vſque ad illud vbi ait, Et abiit & cœpit
Mar. 5. prædicare in Decapoli quanta ſibi feciſſet Ieſus, & o-
mnes mirabantur. De nominibus diſcipulorum iam &
antea me locutum ſcio, cum Matthæi ſequerer ordinẽ:
& hic rurſus admoneo, ne quiſquam putet nunc acce-
Sup. li. 2. c. piſſe nomen Simonem, vt Petrus vocaretur & ſit con-
17. & 53. trarium Ioãni qui longè antè illi dictum eſſe cõmemo-
Ioan. 1. rat, Tu vocaberis Cephas: quod interpretatur Petr⁹. Ipſa
enim verba domini commemorauit quibus ei nomen
Mar. 3. impoſuit. Marcus autẽ hoc loco id recapitulando cõ-
memorauit, cum ait, Et impoſuit Simoni nomẽ Petrus.
Cum enim vellet nomina duodecim Apoſtolorũ enu-
I merare, & neceſſe haberet Petrum dicere, breuiter in-
ſinuare voluit quod non hoc antea vocaretur, ſed hoc
ei dominus nomen impoſuerit: non tunc, ſed quando
Ioannes ipſa verba domini poſuit. Cætera nihil cuiquã
repugnant & antea iam pertractata ſunt.

*Quòd dixit, Quanta magis eis præcipiebat vt tace-
rent, tanto magis plus illi dicebant, quomodo non
repugnet præſcientiæ ipſius quæ in Euangelio com-
mendatur.* *Cap.* 4.

Mar. 5. SEquitur Marcus. Et cum tranſcendiſſet Ieſus in na-
ui rurſus trans fretum, conuenit turba multa ad il-
lum, & erat circa mare &c. vſque ad illud vbi ait, Et
Mar. 6. conuenientes Apoſtoli ad Ieſum renunciauerunt illi
omnia quæ egerãt & docuerant. Hoc vltimũ dixit cum
Luc. 8. Luca, in nihilo diſcordans, cætera iam antea tractata
Mar. 6. ſunt. Sequitur Marcus. Et ait illis, Venite ſeorſum in de-
ſertum locum & requieſcite puſillum &c. vſq; ad illud
Mar. 7. vbi ait, Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus
prædicabant, & eo amplius admirabantur, dicentes, Be-
ne omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.
In his cum Luca Marcus nihil eſt quod repugnare vi-
deatur omnibus. Et ſuperiora omnia iã cõſiderauimus,
quando eos Matthæo conferebamus. Sed cauẽdum eſt K
ne quiſquam arbitretur, hoc quod in vltimo ex Euan-
gelio Marci poſui, repugnare omnibus, qui cũ aliis eius
pleriſq; factis & dictis oſtẽdunt ſciſſe quid ageretur in
hominibus: id eſt, quòd eum cogitationes & volũtates
eorum latere non poterant: ſicut apertiſsime Ioannes di- Ioan. 2.
cit, Ipſe autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis, eo ꝙ
ipſe noſſet omnes, & quia opus ei non erat, vt quis te-
ſtimoniũ perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat quid
eſſet in homine. Sed quid mirum ſi præſentes hominũ Mat. 26.
voluntates videbat, qui etiam futurã negationem Pe-
tro prænunciauit, quam tunc vtiq; non habebat, quãdo
pro illo vel cum illo paratũ ſe mori præſumebat? Quæ
cum ita ſint, quomodo huic eius tantæ ſcientiæ & præ-
ſcientiæ non eſt contrarium quod Marcus dicit, Præ-
cepit illis ne cui dicerent: Quanto autem eis præcipie- Mar. 7.
bat, tanto magis plus prædicabant. Si enim ſciebat eos,
ſicut ille qui notas habebat & præſentes & futuras ho-
minum voluntates, tanto magis prædicaturos, quanto
magis ne prædicarent eis præcipiebat: vt quid hoc præ-
cipiebat, niſi quia pigris volebat oſtendere, quanto ſtu-
dioſius quantoq; feruentius eũ prædicare debeant, qui- L
bus iubet vt prædicent, quando illi qui prohibebantur,
tacere non poterant?

*De eo quod ſuggeſſit Ioannes quod in nomine eius
eiecerit dæmonia nõ ſociatus diſcipulis, & dixit no-
lite prohibere, qui enim contra vos nõ eſt, pro vobis
eſt: quomodo non repugnet illi ſentẽtiæ, vbi ait: Qui
non eſt mecum, aduerſum me eſt.* *Cap.* 5.

SEquitur Marcus. In illis diebus iterum cum turba Mar. 8.
multa eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manduca-
rẽt &c. vſq; ad illud vbi ait, Reſpõdit illi Ioãnes di- Mar. 9.
cens, Magiſter, vidimus quendam in nomine tuo eii-
cientem dæmonia, qui non ſequitur nobiſcum, & pro-
hibuimus eum. Ieſus autem ait, Nolite prohibere eum:
Nemo eſt enim qui faciat virtutem in nomine meo, &
poſsit cito male loqui de me. Qui enim non eſt aduer-
ſum vos, pro vobis eſt. Hoc Lucas ſimiliter narrat, niſi Luc. 9.
quòd ipſe nõ dicit, Nemo eſt enim qui faciat virtutem
in nomine meo, & poſsit citò male loqui de me. Nulla
eſt ergo inter eos quæſtio cuiuſquam repugnantiæ. Sed
videndum eſt ne hoc illi ſententiæ domini putetur cõ-
trarium vbi ait, Qui mecũ non eſt, aduerſum me eſt: & Mat. 12.
qui mecum non colligit, ſpargit. Quomodo enim iſte Luc. 11.
non erat aduerſus eũ qui cũ illo non erat, de quo Ioan- M
nes ſuggeſsit, quòd cũ illis eum nõ ſequebatur, ſi aduer-
ſus illũ eſt qui nõ eſt cum illo: aut ſi aduerſus illum erat,
quomodo dicit diſcipulis, Nolite prohibere, qui enim
nõ eſt aduerſus vos, pro vobis eſt. An hoc intereſſe ali-
quis dicet, quia hic diſcipulis ait, Qui non eſt aduerſus
vos, pro vobis eſt. Ibi autẽ de ſeipſo locut⁹ eſt, qui mecũ
nõ eſt, aduerſus me eſt: quaſi vero poſsit cũ illo non eſſe
qui diſcipulis eius tanquã mẽbris eius ſociatur, alioquin
quomodo verum erit, Qui vos recipit, me recipit: Et, Mat. 10.
quãdo vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Aut Mat. 25.
poteſt etiã non eſſe aduerſus eũ qui fuerit aduerſus di-
ſcipulos eius? Nã vbi erit illud, Qui vos ſpernit, me ſper- Luca 10.
nit: & quando vni ex minimis meis non feciſtis neq; mi Acta. 9.
hi feciſtis. Et Saule Saule quid me perſequeris: cũ diſci-
pulos eius perſequeretur? Sed nimirum hoc vult intelli-
gi, intantũ cum illo non eſſe aliquem, inquãtum eſt ad-
uerſus illum: & intãtum aduerſus illũ non eſſe, inquan-
tum cũ illo eſt. Exempli gratia, ſicut iſte ipſe qui in no-
mine Chriſti virtutes faciebat & in ſocietate diſcipu-
lorũ Chriſti non erat, inquãtum operabatur virtutes in
illo

A illo nomine intantum cum ipſis erat,& aduerſus eos nõ
erat:inquantum verba eorum ſocietati non adhærebat,
intantum cum ipſis nõ erat,& aduerſus eos narrat. Sed
quia illi hoc eum facere prohibuerant in quo cum ipſis
erat, dixit eis dominus, Nolite prohibere. Illud enim
prohibere debuerunt quod extra illorũ erat ſocietatẽ,vt
illi vnitatem Eccleſiæ ſuaderent, non illud in quo cum
illis erat, nomẽ ſcilicet magiſtri & domini eorũ in dæ-
moniorum expulſione cõmendans.Sicut catholica Ec-
cleſia facit,non improbans in hæreticis ſacramenta cõ-
munia in his in quibus nobiſcum ſunt, & aduerſus nos
non ſunt:ſed improbat & prohibet diuiſionem ac ſepa-
rationem vel aliquam aduerſam paci veritatiq; ſenten-
tiã:in hoc enim aduerſus nos ſunt, quia in hoc nobiſcũ
non ſunt, & nobiſcum non colligunt,& ideo ſpargunt.

*Quod occaſione huius qui in nomine Chriſti eiicie-
bat dæmonia,quamuis cum diſcipulis nõ ſequeretur,
Marcus amplius quàm Lucas dominũ dixiſſe nar-
rauit, quomodo oſtendatur, ad hoc ipſum pertinere
quod illum in nomine ſuo virtutes facientem vetuit
prohiberi.* Cap. 6.

Marci 9. SEquitur Marcus & dicit, Quiſquis enim potum de-
B derit vobis calicem aquæ in nomine meo,quia Chri-
ſti eſtis, amen dico vobis non perdet mercedem ſuam.
Et quiſquis ſcandalizauerit vnũ ex his puſillis credenti-
bus in me, bonum eſt ei magis ſi circundaretur mola
aſinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et ſi ſcanda-
lizauerit te manus tua, abſcinde illam, Bonum eſt tibi
debilem introire in vitam, quàm duas manus habentẽ
ire in gehennam, ignem inextinguibilẽ, vbi vermis eo-
rum non morietur,& ignis non extinguitur:&c,vſq; ad
illud vbi ait, Habete in vobis ſalem, & pacẽ habete in-
ter vos.Hæc Marcus dominum locutum, poſteaquã il-
lum qui in nominẽ eius eiiciebat dæmonia, & cum di-
ſcipulis non eum ſequebatur vetuit prohiberi cõtextim
commemorat, aliqua ponens quæ nullus alius Euange-
liſtarũ poſuit: aliqua verò quæ Matthæus quoq; poſuit,
Mat. 18. & aliqua itidem quæ & Matthæus & Lucas. Sed illi ex
Lucæ 17. aliis occaſionibus, & in alio ordine rerum, non hoc lo-
co vbi de illo ſuggeſtum eſt, qui cum diſcipulis Chriſti
non eum ſequebatur, & dæmonia in eius nomine eii-
ciebat.Vnde mihi videtur etiam hoc loco dominus ſe-
cundum Marci fidem ideo dixiſſe quæ aliis etiam locis
dixit, quia ſatis pertinebant ad hanc ipſam eius ſenten-
C tiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine ſuo fie-
ri, etiam ab illo qui cum diſcipulis eum nõ ſequebatur.
Marci 9. Sic enim contexit, Qui enim non eſt aduerſum vos,
pro vobis eſt: Quiſquis enim potum dederit vobis,ca-
licem aquæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis, amen
dico vobis non perdet mercedem ſuam.Vnde oſtendit
etiam illũ de quo Ioannes ſuggeſſerat, & vnde iſte eius
ſermo exortus eſt, quòd non ita ſeparabatur à ſocietate
diſcipulorum, vt eã tanquã hæreticus improbaret: ſed
ſicut ſolent homines nondum audere Chriſti ſuſcipe-
re ſacramenta, & tamen nomini fauere Chriſtiano, ita
vt Chriſtianos etiam ſuſcipiant,& non ob aliud eis, niſi
quia Chriſtiani ſunt obſequantur,de quibus dixit,quod
non perdunt mercedem ſuam.Non quia iam tuti atque
ſecuri ſibi debent videri ex hac beneuolẽtia quam erga
Chriſtianos habent, etiam ſi Chriſti baptiſmo non ab-
luantur,nec vnitati eius incorporentur:ſed quia ita iam
dei miſericordia gubernentur vt ad eam quoq; perue-
niant,atq; ita ſecuri de hoc ſeculo abſcedant. Qui pro-
fectò & priuſquã Chriſtianorum numero ſociẽtur, vti-
liores ſunt, quàm ij qui cum iam Chriſtiani appellẽtur,
& Chriſtianis ſacramentis imbuti ſint,talia ſuadent, vt D
eos quibus ea perſuaſerint ſecum in æternam illam pœ-
nam pertrahant. Quos membrorum corporalium no-
mine tanquã manum vel oculum ſcãdalizantem iubet
erui & abſcindi à corpore: hoc eſt, ab ipſa vnitatis ſo-
cietate, vt ſine his potius veniatur ad vitam quàm cum
eis eatur in gehennam.Hoc ipſo autem ſeparãtur à qui-
bus ſeparantur,quòd eis mala ſuadentibus,hoc eſt ſcan-
dalizantibus non cõſentitur.Et ſi quidem omnibus bo-
nis cum quibus eis ſocietas eſt, etiã de hac peruerſitate
innoteſcunt,ab omnium penitus ſocietate,atque ab ipſa
diuinorum ſacramentorum participatione ſeparantur.
Si autem quibuſdam ita noti ſunt,pluribus autẽ iſta eo-
rum eſt ignota peruerſitas, ita tolerandi ſunt ſicut ante
ventilationem paleæ tolerantur in area: vt neque illis Mat. 3.
ad iniquitatis communionem conſentiatur,neque pro-
pter illos bonorum ſocietas deſeratur: hoc faciunt qui
habent in ſeipſis ſalem,& pacem habent inter ſe. Marci 9.

*Hinc vſque ad cœnam domini vnde omnia omnium
conſiderari cœperunt, nullam de Marco quæſtio-
nem eſſe tractatam.* Cap. 7.

SEquitur Marcus, Et inde ſurgens venit in fines Iu- Marci 10.
dææ vltra Iordanem, & conueniunt iterum turbæ E
ad eum, & ſicut conſueuerat, iterum docebat illos &c.
vſque ad illud vbi ait, Omnes enim ex eo quod abun- Mar. 12.
dabat illis miſerũt, hæc verò de penuria ſua,omnia quæ
habuit miſit,totũ victum ſuum.In hac tota contexione
omnia ſuperiora cõſiderata ſunt,ne quid viderentur ha
bere cõtrarium,quando,cũ Matthæi ordine cæteros cõ
ferebamus.Hoc autẽ de vidua paupercula quæ duo mi-
nuta miſit in gazophylacium,duo ſoli dicũt, Marcus & Luc. 21.
Lucas,ſed ſine vlla quæſtione concordãt.Hinc iam vſq;
ad cœnã domini, vnde omnium omnia cõſiderata tra-
ctauimus,non dicit & Marcus quod cogat eũ alicui cõ- Mar. 14.
parari ad inquirendum,ne quid repugnare videatur.

*De Lucæ Euangelio,quomodo principium eius congruat
principio libri Actuum Apoſtolorum.* Cap. 8.

NVnc ergo deinceps Lucæ Euangelium ex ordi-
ne pertractemus, exceptis eis quæ habet cum Mat-
thæo Marcóque communia, quoniam illa iam om-
nia pertractata ſunt. Sic ergo incipit Lucas, Quo- In pro-
niam quidem multi conati ſunt ordinare narrationem logo.
quæ in nobis completæ ſunt rerum, ſicut tradiderunt
nobis qui ab initio ipſi viderunt & miniſtri fuerunt ſer
monis:viſum eſt & mihi aſſecuto à principio omnibus F
diligenter ex ordine tibi ſcribere optime Theophile vt
cognoſcas eorum verborũ de quibus eruditus es verita-
tem. Hoc principiũ ad Euangelij narrationem nõdum
pertinet:Admonet autem vt nouerimus eundẽ Lucam
etiam illum librũ ſcripſiſſe,qui Actus Apoſtolorum vo-
catur:nõ ſolum quia Theophili nomẽ etiam illic ineſt,
nam poſſet fieri, vt & alius aliquis Theophilus eſſet, &
ſi idem ipſe eſſet ab alio ad illum aliquid ſcriberetur,
ſicut à Luca Euangelium, ſed quia & ibi ita exorſus eſt,
vt diceret, Primum quidem ſermonem feci de omni- Acto. 1.
bus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere & docere, vſ-
que in diem quo Apoſtolos elegit per ſpiritumſan-
ctum, mandans iuſsit prædicare Euangelium:dedit in-
telligi quòd iam ſcripſerit Euangelij librum vnum ex
quatuor, quorum eſt in Eccleſia ſublimis authoritas.
Nec ideo quia dixit, de omnibus ſe feciſſe ſermonem,
quæ cœpit Ieſus facere & docere vſque in diem quo
mandauit Apoſtolis, putari debet omnia ſcripſiſſe in
Euangelio ſuo, quæ Ieſus cum Apoſtolis in terra ver-
ſatus fecit & dixit, ne ſit contrarium Ioanni, qui ait Ioan. 21.

G multa alia feciſſe Ieſum, quæ ſi ſcriberentur,mundũ totum non potuiſſe capere illos libros: Cum etiam conſtet ab aliis Euangeliſtis non pauca narrata, quæ Lucas ipſe narrando non attigit, De omnibus ergo fecit ſermonem,eligendo de omnibus vnde faceret ſermonem, quæ iudicauit apta & congrua ſufficere officio diſpēſa-
In prologo. tionis ſuæ. Et quòd dicit multos conatos ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt rerum: videtur ſignificare nonnullos qui non potuerũt hoc ſuſceptum munus implere. Ideo autem dicit ſibi viſum eſſe ex ordine diligenter ſcribere quoniam multi conati ſunt:ſed eos debemus accipere quorum in Eccleſia nulla extat authoritas, quia id quod conati ſunt, implere minime potuerunt. Iſte autem non ſolum vſque ad reſurrectionem aſcenſionemq́; domini perduxit narrationem ſuã, vt in quatuor authoribus Euãgelicæ ſcripturæ dignum labore ſuo haberet locum, verùm etiam deinceps quæ per Apoſtolos geſta ſunt,quæ ſufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audientium, ita ſcripſit, vt ſolus eius liber fide dignus haberetur in Eccleſia de Apoſtolorum actibus narrantis, reprobatis omnibus qui nõ ea fide qua oportuit, facta dictaq́; Apoſtolorum
H auſi ſunt ſcribere. Eo quippe tempore ſcripſerunt Marcus & Lucas, quo non ſolum ab Eccleſia Chriſti, verum etiam ab ipſis adhuc in carne manentibus Apoſtolis probari potuerunt.

Quomodo oſtendatur quod de piſcibus captis Lucas cõmemorauit, nõ pertinere ad illud quod videtur ſimile Ioãnes narraſſe poſt domini reſurrectionē, atque inde iã vſq; ad cœnã domini vnde omniũ omnia vſque in finē conſiderata ſunt, nullam etiã ex Euãgelio Lucæ tractatã eſſe quæſtionem. Cap. 9.

Luca. 1. SIc ergo nareare Lucas incipit Euangelium. Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, ſacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabeth &c. vſque ad eũ locum,vbi ait,vt ceſſauit autē loqui,dixit ad Simonem,
Luc. 5. Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturã. Hoc totum non habet vllam repugnãtiæ quæſtionem.Ioannes quidem videtur ſimile aliquid dicere, ſed illud longe aliud eſt, quod factum eſt poſt reſurrectionem domi-
Ioan. 21. ni ad mare Tiberiadis: Ibi enim non ſolum ipſum tempus valde diuerſum eſt,ſed etiam res ipſa plurimum diſtat. Nam retia illic in dexteram partem miſſa, centum
I quinquagintatres piſces cœperunt,magnos quidem.Sed pertinuit ad Euangeliſtam dicere, quòd cum tã magni eſſent, retia non ſunt dirupta, reſpicientem ſcilicet ad hoc factum,quod Lucas commemorat, vbi præ multitudine piſcium retia rumpebantur. Iam cætera ſimilia Ioanni Lucas non dixit, niſi circa domini paſsionē & reſurrectionem, qui totus locus à cœna ipſius vſque ad finem, ſic à nobis tractatus eſt, vt omnium collatis teſtimoniis nihil eos diſſentire doceremus.

De Ioãne Euangeliſta quid à tribus cæteris diſtet. Cap. 10.

IOannes eſt reliquus, qui iam non reſtat cui conferatur. Quicquid enim ſinguli dixerunt, quæ ab aliis nõ dicta ſunt, difficile eſt vt habeant aliquã repugnantiæ quæſtionem. Ac per hoc liquido conſtat tres iſtos, Matthæum ſcilicet Marcum & Lucã maxime circa humanitatem domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe verſatos, ſe-
Sup. lib. 1. cap. 3. & 6. cundum quam & rex & ſacerdos eſt. Et ideo Marcus, qui in illo myſterio quatuor animalium,hominis videtur demonſtrare perſonam, vel Matthæi magis comes videtur, quia cum illo plura dicit propter regiam perſonam quæ incomitata eſſe non ſolet, quod in primo libro commemoraui, vel quod probabilius intelligitur K
cum ambobus incedit. Nam quanuis Matthæo in pluribus, tamen in aliis nonnullis Lucæ magis congruit: vt hoc ipſo demonſtraretur, ad Leonem & ad vitulum, *Mat. 1.*
hoc eſt, & ad regalem quam Matthæus, & ad ſacerdo- *Luc. 3.*
talem quam Lucas inſinuat perſonam, id quod Chriſtus homo eſt pertinere, quam figuram Marcus gerit pertinens ad vtrunq́;. Diuinitas vero Chriſti qua æqualis eſt patri, ſecundum quòd verbum eſt & deus apud deum, & verbum caro factum eſt vt habitaret in nobis, *Ioan. 1.*
ſecundum quod ipſe & pater vnum ſunt à Ioanne ma- *Ioan. 10.*
xime commendanda ſuſcepta eſt, qui ſicut aquila in his quæ Chriſtus ſublimius locutus eſt immoratur, nec in terram quodammodo niſi raro deſcendit. Deniq; quãuis matrem Chriſti ſe noſſe plane teſtetur, tamen nec in eius natiuitate cum Matthæo & Luca aliquid dicit, nec eius Baptiſmum cum tribus commemorat, ſed tã- *Ioan. 1.*
tummodo ibi teſtimonium Ioannis alte ſublimiterq́; *& 2.*
commendans, relictis eis pergit cum illo ad nuptias in Chanam Galilææ: vbi quanuis ipſe Euangeliſta matrem eius fuiſſe commemoret, ille tamen dicit, Quid mihi & tibi eſt mulier? non repellens de qua ſuſcepit carnē, ſed ſuam tunc maxime inſinuans diuinitatem, aquam L
conuerſus in vinum, quæ diuinitas illam etiam fœminam fecerat, non in illa facta erat. Inde poſt paucos dies factos in Capernaum, redit ad templum, vbi eum commemorat dixiſſe de templo corporis ſui: Soluite templũ hoc & in tribus diebus excitabo illud: vbi maxime inſinuat, non ſolum quia deus erat in tēplo verbum caro factum, verum etiam quia eandem carnem ipſe reſuſcitauit,non vtique niſi ſecundum id quod vnũ eſt cum patre, nec ſeparabiliter operatur: Cum cæteris locis fortaſsis omnibus ſcriptura non dicat, niſi quòd deus illum ſuſcitauerit: nec alicubi ſic expreſſum eſt quòd cum deus reſuſcitarit Chriſtũ, etiam ipſe ſe reſuſcitauit,quia cum patre vnus deus eſt,ſicut hoc loco vbi ait:Soluite templum hoc, & in tribus diebus reſuſcita- *Ioan. 3.*
bo illud. Inde cum illo Nicodemo quàm magna quàm diuina locutus eſt. Inde rurſus pergit ad teſtimonium *Ibidem.*
Ioannis, & commendat amicum ſponſi non gaudere niſi propter vocem ſponſi: Vbi admonet animam humanam non de ſeipſa ſibi lucere nec beari niſi incommutabilis participatione ſapientiæ. Inde ad mulierem *Ioan. 4.*
Samaritanam, vbi commemoratur aqua, vnde qui biberit non ſitiet in æternum. Inde rurſus in Chanam Ga- M
lilææ vbi fecerat de aqua vinum: ibi eum commemorat dixiſſe regulo,cuius filius infirmabatur, Niſi ſigna & prodigia videritis,nõ credetis: vſqueadeo ſuper omnia mutabilia volens mentem credentis attolere, vt nec ipſa miracula, quæ quanuis diuinitus de mutabilitate corporum fiunt, à fidelibus quæri velit. Inde Hieroſolymam redit, fit ſanus triginta octo annorum languidus. Ex hac occaſione quæ dicuntur quandiu dicuntur: ibi dictum eſt quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolùm ſoluebat ſabbatum, ſed & patrē ſuum dice- *Ioan. 5.*
bat deum,æqualem ſe faciens deo: vbi ſatis oſtenditur quàm non vſitate ſicut ſolent ſancti homines dicere, dixerit patrē ſuum deũ, ſed quod ei ſit æqualis inſinuans: quippe paulo ſuperius dixerat eis de ſabbato calũniantibus, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor: ibi exarſerunt, nõ quia patrem ſuum diceret deum, ſed quòd ei æqualis vellet intelligi, dicendo, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor: Cõſequens eſſe oſtēdens, vt quoniam pater operatur & filius operetur, quia pater ſine filio non operatur. Ibi enim & paulò poſt ait,

A iam illis ob hoc iraſcentibus. Quæcunque enim ille fe-
Mat. 14. cerit, hæc & filius ſimiliter facit. Inde tandem deſcẽdit
Mar. 6. Ioannes ad illos tres cum eodem domino in terra gra-
Lucæ 9. dientes, vt quinque panibus quinque milia paſcãtur, vbi
Ioan. 6. tamen ſolus cõmemorat, quòd cum vellent eum regem
facere, ſolus fugit in montem. Qua in re nihil mihi a-
liud videtur animam rationalem commonere voluiſſe,
niſi eo ſe noſtræ menti rationiq; regnare quo eſt in ex-
celſis, nulla cum hominibus cõmunione naturæ ſolus,
quia vnicus patri. Hoc autem myſterium deorſum re-
pentes carnales homines fugit, quia valde ſublime eſt:
vnde illos & ipſe fugit in montem, quia regnum eius
Ioan. 18. terreno animo requirebãt: vnde & alibi dicit, Regnum
meum non eſt de hoc mundo. Neq; etiam hoc niſi Ioã-
nes cõmemorat, volatu quodammodo æthereo ſuper-
eminẽs terrenis, & gaudens luce ſolis iuſtitię. Ab illo iti-
dem mõte poſt miraculum de quinq; panibus factum,
cum iiſdem tribus paululum remoratus, donec mare
tranſiſſent quãdo ambulauit ſuper aquas, continuo rur-
ſus ſe in verbum domini attolit, quàm magnum, quàm
Ioan. 6. prolixum, quàm diuinum, ſupernum & excelſum, & ex
occaſione panis exortũ, cum dixiſſet turbis. Amẽ amen
B dico vobis, quæritis me, nõ quia ſigna vidiſtis, ſed quia
ediſtis de panibus & ſaturati eſtis: operamini non cibum
qui perit, ſed qui permanet in vitam æternã: & inde iã
talia diutiſsime atq; excellentiſsime. Tunc ab iſta verbi
celſitudine ceciderunt, qui poſt eum deinceps non am-
bulauerunt, cui ſane inhæſerunt qui potuerunt intelli-
gere: Spiritus eſt qui viuificat, caro autẽ nihil prodeſt:
quia vtiq; & carni ſpiritus prodeſt, & ſolus ſpiritus pro-
deſt, Caro autem ſine ſpiritu nihil prodeſt. Deinde ſuis
fratribus, id eſt cognatis carnis ſuæ ſuggerentibus vt
aſcendat ad diem feſtum quo poſsit innoteſcere mul-
Ioan. 7. titudini, quãta altitudine reſpõdit. Tempus meum nõ-
dum aduenit, tempus autẽ veſtrum ſemper eſt paratũ.
Non poteſt mũdus odiſſe vos, me autem odit, quia ego
teſtimoniũ perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt.
Hoc eſt ergo, tempus veſtrum ſemper eſt paratum: quia
Hiere. 17. vos diẽ iſtum concupiſcitis, de quo propheta dicit, Ego
autem nõ laboraui ſubſequens te domine, & diẽ homi-
nis non cõcupiui, tu ſcis: hoc eſt, volare ad lucem verbi,
Ioan. 8. & concupiſcere illũ diem quẽ videre concupiuit Abra-
Ioan. 7. ham, vidit & gauiſus eſt. Inde iam ad diem feſtum cum
aſcẽdiſſet in templum, quæ illum Ioannes locutum eſſe
C cõmemorat, quàm mirabilia quàm diuina quàm excel-
ſa: quòd ipſi venire nõ poſſent quò eſſet iturus: quòd &
ipſum noſſent, & vnde eſſet ſcirent, & eſſet verus qui eũ
miſerit quem illi neſcirent: tanquã diceret, & vnde ſim
ſcitis, & vnde ſim neſcitis. Quo quid aliud voluit intel-
ligi, niſi ſecũdum carnem notum ſe illis eſſe potuiſſe &
gente & patria, ſecũdum diuinitatẽ autem incognitum.
Ibi etiam de dono ſpiritusſancti locutus, oſtendit quis
eſſet, quãdo munus altiſsimum dare potuiſſet. Rurſus il-
luc de Oliueti mõte regredientem, quæ & quãta narrat
Ioan. 8. locutum, poſt veniã illi adulteræ datam, quæ velut la-
pidanda oblata illi à tentatoribus fuerat, quando digi-
to ſcribebat in terra: tanquã illos tales in terra ſcriben-
dos ſignificaret non in cœlo, vbi monuit diſcipulos ſe
ſcriptos eſſe gauderent. Aut quòd ſe humiliando quòd
capitis inclinatione monſtrabat, ſigna in terra faceret:
aut quia iam tempus eſſet vt in terra quæ fructum daret:
& nõn in lapide ſterili ſicut antea lex eius conſeribere-
tur. Ergo poſt hæc lucẽ mundi ſe dixit, & qui eũ ſeque-
retur, non ambulaturum in tenebris ſed habiturũ lucem
vitæ. Dixit etiam ſe eſſe principium, quod & loqueretur

eis. Quo nomine vtiq; ſe diſtinxit ab illa lucẽ quàm fe- D
cit, tãquam lux per quã facta ſunt omnia: vt illud quod
ſe dixerat lucẽ mundi, non ſic acciperetur quẽadmodũ
diſcipulis ait, Vos eſtis lux mundi. Illi enim tanquã lu- *Mat. 5.*
cerna quæ non eſt ponenda ſub modio ſed ſuper can-
delabrũ: ſicut & de Ioanne Baptiſta, Ille erat, inquit, lu- *Ioan. 5.*
cerna lucẽs & ardens: ſed ipſe ſicut principium, de quo
dictum eſt, Nos omnes de plenitudine eius accepimus, *Ioan. 1.*
Ibi dixit ſe filiũ eſſe veritatẽ, quæ niſi liberauerit, nemo *Ioan. 8.*
erit liber. Inde poſteaquam illuminauerit à natiuitate *Ioan. 9.*
cœcũ, ex ipſa occaſione in prolixo eius ſermone demo-
ratur Ioannes, de ouibus & paſtore, & ianua, & poteſta- *Ioan. 10.*
te ponẽdi animam ſuam & iterum ſumẽdi eam, in quo
excellentiſsimam poteſtatẽ ſuæ diuinitatis oſtendit. In-
de cum encænia in Hieroſolymis fierent, commemorat
ei dixiſſe Iudæos, quouſq; animã noſtram tollis? Si tu es
Chriſtus, dic nobis palam. Atque inde ſumpta opportu-
nitate ſermonis quæ etiã ſublimia dixerit narrat. Ibi di-
xit, Ego & pater vnũ ſumus. Inde iam reſuſcitatũ ab eo *Ioan. 11.*
Lazarum prædicat, vbi dixit, Ego ſum reſurrectio & vi-
ta, qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet: Et o-
mnis qui viuit & credit in me, nõ morietur in æternũ.
In quibus verbis quid niſi altitudinem diuinitatis eius E
cognoſcimus, cuius in æternũ participatione viuemus.
Inde iterum Ioannes occurrit in Bethania Matthæo & *Ioan. 12.*
Marco, vbi factum eſt illud de vnguento precioſo, quo
pedes eius à Maria caputq; perfuſum eſt: atque hinc de- *Mat. 19.*
inceps vſq; ad paſsionẽ & reſurrectionem domini cum *Marci 14.*
tribus Euangeliſtis Ioannes graditur, in locis eiuſdem *Lucæ 22.*
narratione verſante. Cæterũ quod ad ſermones domi-
ni attinet, non ceſſat ſe attollere in ea quæ ille abhinc
etiã ſublimiter diuterneq; locutus eſt. Nã & quando eũ
voluerunt videre gentiles per Philippũ & Andreã ha- *Ioan. 12.*
buit excelſum ſermonẽ, quem aliorum Euangeliſtarum
nullus inſeruit. Ibi præclara iterũ de luce illuminante
& lucis filios faciente cõmemorat. Deinde in ipſa cœ-
na de qua Euangeliſtarum nullus tacuit, quàm multa &
quàm excelſa verba eius Ioannes commemorat quæ alij
tacuerũt: nõ ſolum de cõmendatione humilitatis quã-
do pedes diſcipulorum lauit, ſed cũ expreſſus per buc- *Ioan. 13.*
cellam traditor eius exiiſſet, remanentibus cum illo vn-
decim, in ſermone ipſius mirabiliter ſtupendo, maxi-
meq; diuturno, idem Ioannes immoratus eſt, vbi dixit,
Qui videt me, videt & patrem: vbi multa locutus eſt de *Ioan. 14.*
ſpiritusſancto paracleto quẽ miſſurus eis erat: & de ſua F
clarificatione quã habuit apud patrẽ priuſquã mundus *Ioan. 17.*
eſſet: & quòd vnum nos faceret in ſe, ſicut ipſe & pater
vnũ ſunt: nõ vt ipſe & pater & nos vnũ, ſed nos vnũ ſi-
cut ipſi vnũ. Multaq; alia mireq; ſublimia, de quibus diſ-
ſerere ſicut dignũ eſt etiã ſi iam eſſemus idonei, in hoc
tamẽ opere nõ id nos ſuſcepiſſe quis nõ aduertat? Quod
alibi fortaſſe reddendũ eſt, hic certe non eſt expetendũ.
Cõmendare quippe volumus amatoribus verbi dei, &
ſtudioſis ſanctæ veritatis, quanuis eiuſdem Chriſti, qui
verus & verax eſt, annunciator atque prædicator Ioan-
nes in Euãgelio ſuo fuerit, cuius & cæteri tres qui ſcri-
pſerunt Euangelium, & cæteri Apoſtoli, qui nõ quidem
ipſam narrationem ſcribẽdam ſuſceperunt, in ea tamen
prędicatione ſui officij munus impleuerũt, longe tamẽ
hunc in Chriſti altiora ſubuectũ, ab ipſo initio libri ſui *Ioan. 1.*
raro fuiſſe cum cæteris: id eſt primo circa Iordanem
propter teſtimonium Ioãnis Baptiſtæ: inde trans mare *Ioan. 6.*
Tyberiadis, quãdo turbas de quinque panibus pauit, &
ſuper aquas ambulauit: tertio in Bethania, vbi vnguen- *Ioan. 12.*
to precioſo fidelis fœminæ deuotione perfuſus eſt: do-

G nec inde illis occurreret ad paſsionis tẽpus: quod cum
Mar. 16. eis erat neceſſario narraturus: vbi tamen ipſam domi-
Marci. 14. nicam cœnam, de qua nullus eorum tacuit, multo opu-
Lucæ 22. lentius tanquã de cellario dominici pectoris vbi diſcũ-
Ioan. 13. bere ſolebat, exibuit. Ipſum deinde Pilatum verbis al-
Ioan. 18. tioribus percutit, dicens, regnum ſuum non eſſe de hoc
mundo, regemq; ſe natũ, & ad hoc veniſſe in hunc mũ-
dum, vt teſtimonium perhibeat veritati. Mariam quoq;
poſt reſurrectionem myſtica altitudine viſitans, Noli
Ioan. 20. me, inquit, tangere: nondum enim aſcendi ad patrem.
Diſcipulis etiam inſufflãdo dedi ſpiritum ſanctum, ne
ipſe ſpiritus qui trinitati conſubſtantialis & coæternus
eſt, tãtummodo patris eſſe, non etiam filij ſpiritus puta-
Ioan. 21. retur. Poſtremo ſuas oues Petro ſe amanti, eumq; amo-
rem ter confitenti commendans, dicit eundẽ Ioannem
ſic ſe velle manere donec veniat: vbi etiam mihi vide-
tur alto docuiſſe myſterio, iſtam ipſam Ioannis Euan-
gelicam diſpenſationem qua in lucem liquidiſsimam
verbi ſublimiter fertur, vbi trinitatis æqualitas & incõ-
mutabilitas videri poteſt, & qua maxime proprietate
diſtat à cæteris homo, cuius ſuſceptione verbum caro
factum eſt, perſpicue cerni cognoſciq; nõ poſſe, niſi cũ
H ipſe dominus venerit: ideo ſic manebit donec veniat,
manebit autẽ nunc in fide credẽtium, tunc autem facie
1. Cor. 13. ad faciem contemplandum erit, cum apparuerit vita
Coloſſ. 3. noſtra, & nos cũ ipſo apparebimus in gloria. Quiſquis
autem arbitratur, homini vitã iſtam mortalem adhuc
agenti poſſe contingere, vt amoto atque diſcuſſo omni
nubilo phantaſiarũ corporalium atque carnalium ſere-
niſsima incõmutabilis veritatis luce potiatur, & mente
penitus à conſuetudine vitę huius alienata illi conſtan-
ter, & indeclinabiliter hæreat, nec quid quærat, nec quis
quærat intelligit. Credat ergo potius ſublimi authorita-
2. Cor. 5. ti minimeq; fallaci, quandiu ſumus in corpore peregri-
nari nos à domino, & ambulare per fidem nõdum per
ſpeciem: ac ſi perſeueranter retinens atq; cuſtodiens fi-
dem, ſpem & charitatem, intẽdat in ſpeciem ex pignore
Ioan. 16. quod accepimus ſancti ſpiritus, qui nos docebit omnẽ
Roma. 8. veritatẽ, cum deus qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ à mor-
tuis, viuificabit & mortalia corpora noſtra per inhabi-
tantẽ ſpiritum eius in nobis. Prius autem quàm viuifi-
Sapien. 9. cetur hoc quod mortuum eſt propter peccatũ, procul-
dubio corruptibile eſt & aggrauat animam, & ſi quãdo
I adiuta excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra:
id eſt hanc carnalem caliginem, qua tegitur omnis vi-
ta terrena, tanquam rapida coruſcatione perſtringitur,
& in ſuam infirmitatẽ redit, viuente deſiderio quo rur-
ſus erigatur, nec ſufficiẽte mũditia qua figatur. Et quan-
to quiſq; hoc magis poteſt, tanto maior eſt: quanto au-
tem minus, tãto minor. Si autem nihil adhuc tale mens
hominis experta eſt, in qua tamen habitat Chriſtus per
fidem, inſtare debet minuendis finiendiſq; cupiditati-
bus huius ſeculi moralis virtutis actione tanquam in co
mitatu trium illorum Euangeliſtarum cum mediatore
Chriſto ambulans: Eumq; qui filius dei ſemper eſt, pro-
pter nos filium hominis factum, vt ſempiterna virtus
eius & diuinitas noſtræ infirmitati & mortalitati con-
tẽperata, de noſtro nobis in ſe, atque ad ſe faceret viam,
cum magna ſpei lætitia fideliter teneat. Ne peccet, à re-
ge Chriſto regatur. Si forte peccauerit, ab eodem ſacer-
dote Chriſto expietur, atque ita in actione bonę cõuer-
ſationis & vitæ nutritus, pennis geminæ dilectionis tã-
quam duabus alis validis euectus à terris, ab eodẽ ipſo
Chriſto verbo illuminetur, verbo quod in principio
Ioan. 1. erat, & verbum apud deum erat, & deus erat verbũ: Et
ſi per ſpeculum & in ænigmate, longe tamen ſublimius K
ab omni ſimilitudine corporali. Quapropter quanuis *1. Cor. 13.*
in illis tribus actiuæ, in Ioannis autem Euangelio dona
contemplatiuæ virtutis eluceant eis qui hæc dignoſce-
re ſunt idonei, tamen & hoc Ioannis, quoniam ex parte
eſt, ſic manebit donec veniat quod perfectũ eſt. Et alij
quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo *1. Cor. 12.*
ſcientiæ ſecundum eundẽ ſpiritum, alius diem domino *Roma. 14.*
ſapit, alius de pectore domini liquidus aliquid bibit, *2. Cor. 12.*
alius leuatus vſque ad tertium cœlum ineffabilia verba *1. Cor. 3.*
audit, omnes tamen quãdiu ſunt in corpore peregrinã-
tur à domino, & omnibus bonæ ſpei fidelibus in libro
vitæ ſcriptis ſeruatur quod dictũ eſt. Et ego diligam eũ, *Ioan. 14.*
& oſtẽdam meipſum illis: Veruntamen in hac peregri-
natione quantum in rei huius intelligentia vel ſcientia
quiſque profecerit, tanto magis caueat diabolica vitia,
ſuperbiam & inuidẽtiam. Meminerit hoc ipſum Euan-
gelium Ioannis quàm multo amplius erigit ad cõtem-
plationẽ veritatis, tam multo amplius pręcipere de dul-
cedine charitatis. Et quia illud præceptum veriſsi-
mum ac ſaluberrimum eſt, quanto magnus *Eccle. 3.*
es, tanto humilia te in omnibus, qui E- L
uangeliſta Chriſtum longe cæte-
ris altius commendat, apud
eum diſcipulis pe-
des lauat.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE DIVERSIS QVAESTIONIBVS OCTOGINTATRIBVS.

M

OMNE verum à veritate verum eſt, & omnis anima eo anima eſt, quo vera anima eſt. Omnis igitur anima à veritate habet vt omnino anima ſit. Aliud autem anima eſt, aliud veritas. Nam veritas falſitatem nunquam patitur, anima verò ſæpe fallitur. Non igitur cum à veritate anima eſt, à ſeipſa eſt. Eſt autem veritas deus, deum igitur habet authorem vt ſit anima.

Vtrũ anima à ſeipſa ſit q. 1. 1. ſent. diſt. 46. c. Iam. *Ioan. 14.*

Omne quod fit, ei à quo fit par eſſe non poteſt. Alioqui iuſtitia, quæ ſua cuiq; tribuere debet, de rebus auferatur neceſſe eſt. Hominẽ ergo deus cũ fecit, quãquam optimũ fecerit, non tamẽ id fecit quod erat ipſe. Melior autem homo eſt qui volũtate quàm qui neceſsitate bonus eſt.

De libero arbitrio, q. 2.

Voluntas

A Voluntas igitur libera danda homini fuit.

Vtrum deo authore ſit homo deterior. q. 3.

1.ſen. diſt. 46.cap. Si quis.

2.ſen. diſt. 37.c. Ex quo.

Nullo ſapiente homine authore fit homo deterior. Non enim parua iſta culpa eſt, immo tanta eſt quæ in ſapientem quamuis hominẽ cadere nequeat. Eſt autem deus omni homine ſapiente præſtantior. Multo minus igitur deo authore fit homo deterior. Multo enim prçſtantior dei voluntas quàm hominis ſapientis eſt. Illo autẽ authore cum dicitur, illo volente dicitur. Eſt ergo vitium volũtatis quo eſt homo deterior, quod vitium ſi lõge abeſt à dei voluntate, vt ratio docet in quo ſit quærẽdum eſt.

2.ſen.diſt. 37.ca. Ex prædictis.

Quæ ſit cauſa vt homo ſit deterior. q 4.

2. ſen.diſt. 46.cap. Deinde

2.ſen.diſt. 35. c.Quod autem.

Vt ſit homo deterior, aut in ipſo cauſa eſt, aut in alio aliquo, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla cauſa eſt. Aut ſi ita accipitur in nihilo, quod homo ex nihilo factus eſt, vel ex iis quæ ex nihilo facta ſunt, ruſum in ipſo erit cauſa, quòd eius quaſi materies eſt nihilũ. Si in alio aliquo vtrum in deo, an in quolibet alio homine, an in eo quod neque deus, neq; homo ſit. Sed nõ in deo, bonorũ enim deus cauſa eſt. Si ergo in homine, aut vi, aut ſuaſione. Sed vi nullo modo, ne ſit deo valentior. Siquidẽ deus ita optime hominẽ fecit, vt ſi vellet manere optimus nullo reſiſtẽte impediretur. Suaſione autẽ alterius hominis ſi concedimus hominem deprauari, rurſum quærẽdum erit, ſuaſor ipſe à quo deprauatus ſit: Non enim poteſt prauus non eſſe talium ſuaſor. Reſtat neſcio quid ꝙ nec deus, nec homo ſit, ſed tamen hoc quicquid eſt, aut vim intulit, aut ſuaſit. De vi hoc reſpondetur ꝙ ſupra. De ſuaſione autẽ, quiquid eſt, quia ſuaſio non cogit inuitum, ad eiuſdem hominis volũtatem cauſa deprauationis eius redit, ſiue aliquo, ſiue nullo ſuadente deprauatus ſit.

Vtrum animal irrationale beatũ eſſe poſſit. q. 5.

Animal quod caret ratione, caret ſciẽtia. Nullum autem animal quod ſcientia caret, beatum eſſe poteſt. Nõ igitur cadit in animalia rationis expertia vt beata ſint.

De malo. q. 6.

2. ſen. diſt. 35.ca. Quocirca.

Omne quod eſt, aut eſt corporeum, aut incorporeũ. Corporeum ſenſibili, incorporeũ autẽ intelligibili ſpecie continetur. Omne igitur quod eſt, ſine aliqua ſpecie non eſt. Vbi autem aliqua ſpecies, neceſſario eſt aliquis modus, & modus aliquid boni eſt. Summũ ergo malum nullum modũ habet, caret enim omni bono. Non eſt igitur, quia nulla ſpecie cõtinetur, totumq; hoc nomen mali de ſpeciei priuatione repertum eſt.

Quæ propriè in animãte anima dicatur. q. 7.

Anima aliquando ita dicitur, vt cum mẽte intelligatur, veluti cum dicimus hominem ex anima & corpore conſtare. Aliquando ita vt excepta mente dicatur. Sed cum excepta mẽte dicitur, ex iis operibus intelligitur, quæ habemus cum beſtiis communia. Beſtiæ C nãque carent ratione, quæ mentis [ſemper] eſt propria.

Vtrum per ſe anima moueatur q. 8.

Moueri per ſe animam ſentit, qui ſentit in ſe eſſe volũtatem. Nam ſi volumus, nõ alius de nobis vult. Et iſte motus animæ ſpontaneus eſt, hoc enim ei tributũ eſt à deo: Qui tamen motus, non de loco in locũ eſt tanquã corporis: Localiter enim moueri, corporis propriũ eſt. Et cũ anima voluntate, id eſt, illo motu qui localis non eſt, corpus ſuum tamẽ localiter mouet, nõ ex eadẽ mõſtratur & ipſa localiter moueri: ſicut videmus à cardine moueri aliquid per magnum ſpacium loci, & tamen ipſum cardinem, ſiquidem impartilis ſic non moueri loco.

Vtrũ corporis ſenſibus veritas percipi poſſit. q. 9.

1.Retract. cap. 26.

Omne quod corporeus ſenſus attingit, quod & ſenſibile dicitur, ſine vlla intermiſſione temporis commutatur: velut cum capilli capitis noſtri creſcunt, vel corpus vergit in ſenectutem, aut in iuuenta efflorescit, perpetuò id fit, nec omnino intermittit fieri. Quod autem nõ manet, percipi nõ poteſt: illud enim percipitur, quod ſciẽtia comprehenditur. Comprehendi autem nõ poteſt quod ſine intermiſſione mutatur. Non eſt igitur expectanda ſynceritas veritatis à ſenſibus corporis. Sed

ne quis dicat eſſe aliqua ſenſibilia eodem modo ſemper D manentia, & quæſtionem nobis de ſole atq; ſtellis afferat, in quibus facile conuinci non poteſt, illud certe nemo eſt qui non cogatur fateri, nihil eſſe ſenſibile quod non habeat ſimile falſo, ita vt internoſci nõ poſſit. Nam vt alia prætermittam, omnia quæ per corpus ſentimus, etiam cũ ea non aſſunt ſenſibus, imagines tamen eorum patimur tãquam prorſus adſint, vel in ſomno, vel in furore. Quod cũ patimur omnino, vtrum ea ipſis ſenſibus ſentiamus, an imagines ſenſibilium ſint, diſcernere non valemus. Si igitur ſunt imagines ſenſibiliũ falſæ quç diſcerni ipſis ſenſibus nequeunt, & nihil percipi poteſt, niſi quòd à falſo diſcernitur, non eſt conſtitutum iudicium veritatis in ſenſibus. Quãobrem ſaluberrime admonemur auerti ab hoc mũdo, qui profecto corporeus eſt & ſenſibilis & ad deum, id eſt veritatem, qui intellectu & interiore mente capitur, quæ ſemper manet & eiuſdẽ modi eſt, quç nõ habet imaginẽ, falſi à qua diſcerni non poſſit, tota alacritate cõuerti.

Vtrũ corpus à deo ſit. q. 10.

Omne bonũ à deo. Omne ſpecioſum bonũ, inquantũ ſpecioſum eſt. Et omne quod ſpecies continet ſpecioſum eſt. Omne autẽ corpus vt corpus ſit, ſpecie aliqua cõtinetur. Omne igitẽ E corpus à deo.

Quare Chriſtus de fœmina natus ſit. q. 11.

3. ſen. diſt. 12. cap. Vltimo.

Deus cum liberat, nõ partẽ aliquã liberat, ſed totũ liberat, quod forte in periculo eſt. Sapientia ergo & virtus dei, qui dicitur vnigenitus filius, homine ſuſcepto liberationẽ hominis indicauit. Hominis autẽ liberatio in vtroq; ſexu debuit apparere. Ergo quia virũ oportebat ſuſcipere, qui ſexus honorabilior eſt, conſequens erat vt fœminei ſexus liberatio hinc appareret, quòd ille vir de fœmina natus eſt.

Sententia cuiuſdã ſapiens. q. 12.

Agite ô inquit miſeri mortales, hoc agite ne vnquã polluat hoc domicilium malignus ſpiritus, ne ſenſibus immixtus inceſtet animæ ſanctitatẽ, lucemq; mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus ſenſuales, dat ſe figuris, accommodat coloribus, adhæret ſonis, latet in ira, in fallacia ſermonis odoribus, ſe ſubiicit, infundit ſaporib⁹, ac turbidi motus illuuie tenebroſis affectionibus tenebrat ſenſus, quibuſdã nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expãdere lumen rationis radius mentis ſolet. Et quia radius æthereç lucis eſt, in eoq; ſpeculum diuinæ præſentiæ, in hoc enim deus, in hoc volũtas innoxia, in hoc recte facti meritum relucet, deus vbiq; præſens eſt. Tunc autẽ vnicuiq; noſtrũ ſimul eſt, cũ mentis noſtræ illibata puritas in eius prçſentia ſe eſſe putauerit. Vt enim viſus oculorũ ſi fuerit vitiat⁹, quicquid videre F non potuerit, adeſſe non putat: fruſtra enim circunſtat oculos præſens imago rerũ, ſi oculis integritas deſit: ita etiã deus qui nuſquã deeſt, fruſtra pollutis animis præſens eſt, quem videre mentis cæcitas nõ poteſt.

Quo documento cõſtet homines beſtiis antecellere. q. 13.

Inter multa quibus oſtendi poteſt, hominem ratione beſtiis antecellere, hoc omnibus manifeſtũ eſt quod beluæ ab hominibus domari & manſuefieri poſſunt, homines à beluis nullo modo.

Non fuiſſe corpus Chriſti noſtri Ieſu Chriſti phãtaſma.

Si phantaſma fuit corpus Chriſti, fefellit Chriſtus. Et ſi fallit, veritas nõ eſt: Eſt autem veritas Chriſtus: Non igitur phãtaſma fuit corpus eius.

q. 14.

Ioan. 14.

Omne quod ſe intelligit, cõprehẽdit ſe. Quod autem ſe cõprehendit finitũ eſt ſibi. Et intellectus intelligit ſe: Ergo finitus eſt ſibi. Nec infinitus eſſe vult, quãuis poſſit, quia notus ſibi eſſe vult, amat enim ſe.

De intellectu. q. 15.

De filio dei. q. 16.

Deus omniũ quæ ſunt, cauſa eſt. Quod autẽ omniũ rerum cauſa eſt, etiã ſapientiæ ſuæ cauſa eſt: Nec vnquã deus ſine ſapiẽtia ſua: Igitur ſempiternæ ſapientiæ ſuæ cauſa eſt ſempiterna, nec tempore prior eſt quàm ſua ſapiẽtia. Deinde ſi patrẽ ſempiternũ eſſe ineſt deo, nec fuit aliquãdo nõ pater, nũquã ſine filio fuit.

De ſcientia dei. q. 17.

Omne præteritũ iam non

G eſt. Omne futurum nondum eſt. Omne igitur & præ-
teritum & futurum deeſt. Apud deum autem nihil de-
eſt, nec præteritum igitur nec futurum, ſed omne præ-
De trini- ſens eſt apud deum. Omne quod eſt, aliud eſt quo cō
tate. q. 18. ſtat, aliud quo diſcernitur, aliud quo cōgruit. Vniuer-
ſa igitur creatura ſi & eſt quoquo modo, & ab eo quod
omnino nihil eſt plurimum diſtat, & ſuis partibus ſi-
bimet congruit, cauſam quoq; eius trinam eſſe oportet,
qua ſit, qua hoc ſit, qua ſibi amica ſit. Creaturæ autē cau-
ſam, id eſt, authorem deum dicimus. Oportet ergo eſſe
trinitatem qua nihil præſtantius, intelligentius & bea-
tius inuenire perfecta ratio poteſt. Ideoq; etiam cum ve
ritas quæritur, pluſquam tria genera quæſtionum eſſe
non poſſunt, vtrum omnino ſit, vtrum hoc an aliud ſit,
De deo & creatura. q. 19. vtrum approbandum improbandúmve ſit. Quod
incommutabile eſt, æternum eſt, ſemper enim eiuſdem
modi eſt, Quod autem commutabile eſt, tēpori obno-
xium eſt: Non enim ſemper eiuſdem modi eſt, & ideo
æternum non recte dicitur, Quod enim mutatur, non
manet: quod non manet, non eſt æternum. Idq; inter
immortale & æternum intereſt, quòd omne æternum
immortale eſt, nō omne immortale ſatis ſubtiliter æter-
H num dicitur: quia etſi ſemper aliquid viuat, tamē ſi mu-
tabilitatem patiatur, non proprie æternum appellatur,
quia non ſemper eiuſdē modi eſt: quamuis immortale,
quia ſemper viuit, recte dici poſſit. Vocatur autē æter-
num interdum etiam quod immortale eſt. Illud vero
quod & mutationem patitur & animæ præſentia cum
anima non ſit viuere dicitur, neq; immortale vllo mo-
do & multo minus æternū intelligi poteſt. Aeternum
enim cum proprie dicitur, neq; quicquā præteritū quaſi
tranſierit, neq; quicquam futurum quaſi nōdum ſit, ſed
De loco dei q. 20 quicquid eſt, tātummodo eſt. Deus non alicubi eſt.
Quod enim alicubi eſt, continetur loco: Quod conti-
1. ſent. diſt. netur loco, corpus eſt. Deus autem non eſt corpus: Non
37. cap. Fa- igitur alicubi eſt: & tamen quia eſt, & in loco non eſt,
teamur. in illo ſunt potius omnia quàm ipſe alicubi: nec tamen
li. 8 de Ge- ita in illo vt ipſe ſit locus. Locus enī in ſpacio eſt quod
ne. ad lite- longitudine & latitudine & altitudine corporis occu-
rā. cap. 16. patur, nec deus tale aliquid eſt. Et omnia igitur in ipſo
2. ſen diſt. ſunt, & locus non eſt: Locus tamen dei abuſiue dicitur
33 cap. templum dei, nō quòd eo contineatur, ſed quòd ei præ-
Ab eo. ſens ſit. Id autē nihil melius quàm anima mūda intelli-
Vtrū deus gitur. Quiſquis omnium quæ ſunt author eſt, & ad
author ma- cuius bonitatem id tantum pertinet vt ſit omne quod
li non ſit eſt, nō eſſe ad eum pertinere nullo pacto poteſt. Omne
q. 21. autem quod deficit, ab eo quod eſt eſſe deficit, & tendit
I in non eſſe. Eſſe autem & in nullo deficere bonum eſt,
& malum eſt deficere. At ille ad quem non eſſe nō per-
tinet, non eſt cauſa deficiendi, id eſt tendendi ad non
eſſe: quia vt ita dicam, eſſendi cauſa eſt. Boni igitur tan-
tūmodo cauſa eſt, & propterea ipſe ſummū bonum eſt.
1. Retract. Quocirca mali author non eſt, qui omnium quæ ſunt
ca. 26. 2. ſē. author eſt, quia inquantum ſunt, intantum bona ſunt.
diſt. 35 ca. Vbi nulla indigentia, nulla neceſsitas: Vbi nullus de-
Quod au- fectus, nulla indigentia. Nullus autem defectus in deo,
tē Et diſt. nulla ergo neceſsitas. Omne caſtum caſtitate caſtū
37. ca. Cum eſt, & omne æternum æternitate æternum eſt, & omne
itur. pulchrum pulchritudine, & omne bonum bonitate: er-
Deū nō pa- go & omne ſapiens ſapientia, & omne ſimile ſimilitu-
ti neceſſi- dine. Sed duobus modis caſtum caſtitate dicitur, vel quod
tatē. q. 22. eam gignat, vt ea ſit caſtum caſtitate quā gignit, & cui
De patre principium atq; cauſa eſt vt ſit. Aliter autem vt partici-
& filio. patione caſtitatis quidq; caſtū eſt, quod poteſt aliquan-
q. 23. du eſſe non caſtum, atque ita de cæteris intelligendum
eſt. Nam & anima æternitatem vel intelligitur vel cre- K
ditur cōſequi, ſed æterna æternitatis participatione fit.
Non autem ita æternus deus, ſed quòd ipſius æternita-
tis eſt author. Hoc & de pulchritudine & de bonitate
licet intelligi. Quamobrem cum ſapiens deus dicitur, &
ea ſapientia ſapiens dicitur, ſine qua eum vel fuiſſe ali-
quando, vel eſſe poſſe nephas eſt credere, non partici-
patione ſapientiæ ſapiens dicitur, ſicuti anima, quæ &
eſſe & non eſſe ſapiens poteſt, ſed quod ipſe eā genne-
rit qua ſapiens dicitur ſapientiam. Item illa quæ parti- *1. Retract.*
cipatione ſunt, vel caſta, vel æterna, vel pulchra, vel bo- *cap. 26. li. 6.*
na, vel ſapientia, recipiunt, vt dictum eſt, vt poſsint nec *De trini.*
caſta eſſe, nec æterna, nec pulchra, nec bona, nec ſapien- *cap. 2.*
tia. At ipſa caſtitas, æternitas, pulchritudo, bonitas, ſa-
pientia, nullo modo recipiunt aut corruptionem, aut vt
ita dicam temporalitatem, aut turpitudinem, aut mali-
tiam. Ergo etiā illa quæ participatione ſimilia ſunt, re- *2. ſen diſt.*
cipiunt diſsimilitudinem. At ipſa ſimilitudo nullo mo- *35. cap.*
do ex aliqua parte poteſt eſſe diſsimilis. Vnde fit, vt cū *Ab eo.*
ſimilitudo patris filius dicitur, quia eius participatione
ſimilia ſunt quæcunque ſunt vel inter ſe vel deo ſimilia,
ipſa eſt enim ſpecies prima, qua ſunt vt ita dicam ſpe-
ciata: & forma qua formata ſunt omnia, ex nulla par- L
te patri poteſt eſſe diſsimilis. Idem igitur quod pater: ita
vt iſte filius ſit, ille pater: id eſt iſte ſimilitudo, ille cuius
ſimilitudo eſt: iſte ſubſtantia, ille ſubſtantia, ex quo vna
ſubſtantia. Nam ſi non vna eſt, recipit diſsimilitudinem
ſimilitudo, quod fieri poſſe omnis veriſsima negat ra-
tio. Quicquid caſu fit, temere fit. Quicquid temere *Vtrū pec-*
fit, non fit prouidentia. Si ergo caſu aliqua fiunt in mū- *catum &*
do, non prouidentia vniuerſus mundus adminiſtratur. *recte fa-*
Si non prouidentia vniuerſus mundus adminiſtratur, *ctū in li-*
eſt ergo aliqua natura atq; ſubſtantia quæ ad opus pro- *bero ſit*
uidentiæ non pertinet. Omne autem quod eſt, inquan- *volunta-*
tum eſt, bonum eſt. Summe enim eſt illud bonū cuius *tis arbi-*
participatione ſunt bona cætera. Et omne quod muta- *trio q. 24.*
bile eſt, non per ſeipſum, ſed boni immutabilis partici-
patione inquantū eſt, bonum eſt. Porro illud bonū cu-
ius participatione ſunt bona cætera quæcūque ſunt, nō
per aliud, ſed per ſeipſum bonū eſt, quam diuinā etiam
prouidentiam vocamus. Nihil igitur caſu fit in mūdo.
Hoc conſtituto, conſequens videtur, vt quicquid in mū M
do geritur, partim diuinitus geratur, partim noſtra vo-
lūtate. Deus enim quouis homine optimo & iuſtiſsimo
longe atque incōparabiliter melior & iuſtior eſt. Iuſtus
autem regens & gubernans vniuerſa, nullam pœnā cui-
quam ſinit immerito infligi, nullum præmiū immeri-
to dari. Meritum autē pœnæ, peccatum: & meritū præ-
mij, recte factum eſt. Nec peccatū autem nec recte fa-
ctū imputari cuiquā iuſte poteſt, qui nihil fecerit pro-
pria volūtate. Eſt igitur & peccatum & recte factum in
libero voluntatis arbitrio. Sapientia dei hominem, *De cruce*
ad exēplum quo recte viueremus, ſuſcepit. Pertinet au- *Christi.*
tem ad vitam rectam, ea quæ non ſunt metuenda non *q. 25.*
metuere. Mors autem metuenda nō eſt: Oportuit ergo
idipſum illius hominis, quē dei ſapientia ſuſcepit, mor-
te monſtrari. Sunt autem homines qui quāuis mortem
ipſam non timeant, genus tamen aliquod ipſius mortis
horreſcunt, Nihilominus autē vt ipſa mors metuenda
non eſt, ita etiā nullū genus mortis bene & recte viuēti
homini metuēdum eſt: Nihilominus igitur hoc quoque
illius hominis cruce oſtendēdum fuit. Nihil enim erat *Differen-*
inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & *tia pecca-*
formidoloſius. Alia ſunt peccata infirmitatis, alia *torū. q. 26.*
imperitiæ, alia malitiæ. Infirmitas contraria eſt virtu-
ti,

A ti, imperitia contraria eſt ſapientiæ, malitia contraria eſt bonitati. Quiſquis igitur nouit quid ſit virtus & ſapientia dei, poteſt exiſtimare quæ ſint peccata venialia. Et quiſquis nouit quid ſit bonitas dei, poteſt exiſtimare quibus peccatis certa pœna debeatur & hic & in futuro ſeculo. Quibus bene tractatis, probabiliter iudicari poteſt, qui non ſint cogendi ad pœnitētiam luctuoſam &

De prouidentia. q. 27. lamentabilem, quāuis peccata fateantur: & quibus nulla omnino ſperanda ſit ſalus, niſi ſacrificium obtulerint deo, ſpiritum contribulatum per pœnitentiam. Fieri poteſt vt per malum hominem diuina prouidentia & puniat, & opituletur. Nam Iudæorū impietas, & Iudæos ſupplantauit, & gentibus ſaluti fuit. Item fieri poteſt vt diuina prouidentia per hominem bonum & damnet

2. Corin. 2. li. 11. de Geneſ. ad literam ca. 6. & adiuuet, ſicut ait Apoſtolus, Aliis ſumus odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Sed cum omnis tribulatio, aut pœna impiorum ſit, aut exercitatio iuſtorum, quia eadem tribula & paleas concidit & frumēta à paleis exuit, vnde tribulatio nomen accepit: rurſus cum pax & quies à moleſtiis temporalibus, & bonos lucretur, & corrumpat malos: omnia hæc diuina prouidentia pro meritis moderatur animarum: ſed ta-

B men non ſibi eligunt boni miniſterium tribulationis, nec mali amant pacem. Quare ipſi quoque per quos id agit quod ignorant, non iuſtitiæ quæ refertur ad deum, ſed maleuolentiæ ſuæ mercedem accipiunt. Quemadmodum; nec bonis imputatur, quòd ipſis prodeſſe volentibus nocetur alicui, ſed bono animo beneuolentiæ præmium tribuitur. Ita etiam cætera creatura pro meritis animarū rationalium vel ſentitur vel latet, vel moleſta vel commoda eſt. Summo enim deo cuncta bene adminiſtrante quæ fecit, nihil inordinatum in vniuerſo, nihilq; iniuſtum eſt, ſiue ſcientibus ſiue neſcientibus nobis: ſed in parte offenditur anima peccatrix, tamen quia pro meritis ibi eſt, vbi talem eſſe decet, & ea patitur quæ talem pati æquū eſt, vniuerſum regnū dei nulla ſui fœditate deformat. Quamobrem quoniā non omnia nouimus quæ de nobis bene agit ordo diuinus in ſola bona volūtate ſecundum legem agimus: in cæteris autem ſecundū legem agimur, cum lex ipſa incommutabilis maneat, & omnia mutabilia pulcherrima guber-

Luc. 2. 1. ſen. di. 45 ca. Hæc itaque. natione moderetur. Gloria igitur in altiſſimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui quærit quare voluerit deus mūdum facere, cauſam quærit voluntatis dei. Sed omnis cauſa efficiens eſt: Omne autem

C efficiēs maius eſt q̄ id quod efficitur: Nihil autem maius eſt volūtate dei: Non ergo eius cauſa quærenda eſt.

Quare de⁹ mundū facere voluerit. q. 28. Quæ ſurſum ſunt ſapite. Ea quæ ſurſum ſunt ſapere iubemur, ſpiritalia ſcilicet, quæ nó locis & partibus huius mūdi ſurſum eſſe intelligēda ſunt, ſed merito excellentiæ ſuæ, ne in eius mūdi parte figamus animum no-

Vtrū aliquid ſit ſurſū aut deorſum in vniuerſo. q. 29. 2. ſen. diſ. 1. Coloſſ. 3. ſtrum, quo vniuerſo nos debemus exuere. Surſum enim aut deorſum in huius mundi partibus eſt. Nā vniuerſus nec ipſe habet ſurſum aut deorſum: Corpore⁹ eſt enim, quia omne viſibile corporeum eſt. Nihil autem in vniuerſo corpore ſurſum aut deorſum eſt. Cū enim in ſex partes motus fieri videatur, qui rectus dicitur, id eſt qui circularis non eſt, in anteriora & poſteriora, in dexteriora & ſiniſteriora, in ſuperiora & inferiora, nulla omnino ratio eſt, cur vniuerſo corpori ante ac poſt nihil ſit, & dextera ac leua, ſit autem ſurſum ac deorſum. Sed eo conſiderantes decipiuntur, quòd ſenſibus & conſuetudini difficile obſiſtitur. Non enim tam facilis eſt nobis conuerſio corporis, quæ fit, ſi quis capite deorſum moueri velit, quàm facilis eſt à dextera in leuam, vel ab anteriore in poſteriorem partem. Quamobrē remotis D verbis ſecum animo ſatagendum eſt, vt hoc cernere valeat.

Vtrū omnia in vtilitatē hominis creata ſint. q. 30. Vt inter honeſtum & vtile intereſt, ita & inter fruendum & vtendum. Quanquā enim omne honeſtū vtile, & omne vtile honeſtum eſſe, ſubtiliter defendi queat, tamen quia magis proprie atq; vſitatius honeſtū dicitur, quod propter ſeipſum expetēdum eſt, vtile autē quod ad aliud aliquid referendum eſt: ſecundum hanc differētiam nunc loquimur, illud ſanè cuſtodientes, vt honeſtū & vtile nullo modo ſibimet aduerſentur. Aduerſari enim hæc ſibi aliquando imperite ac vulgariter exiſtimantur. Frui ergo dicimur ea re de qua capimus voluptatem: Vtimur ea quam referimus ad id vnde voluptas capiēda eſt. Omnis itaque humana peruerſio eſt, quod etiam vitiū vocatur, fruendis vti velle, atq; vtendis frui. Et rurſus omnis ordinatio, quæ virtus etiā nominatur, fruendis frui, & vtēdis vti. Fruendū eſt autem honeſtis, vtendū vero vtilibus. Honeſtatē voco intelligibilē pulchritudinem, quā ſpiritalem nos propriè dicimus, vtilitatē autem diuinā prouidentiā. Quapropter quāquā ſint multa pulchra viſibilia quæ minus proprie honeſta appellātur, ipſa tamen pulchritudo ex qua pulchra ſunt quęcunq; pulchra ſunt, nullo modo eſt viſibi- E lis. Itē multa vtilia viſibilia, ſed ipſa vtilitas ex qua nobis proſunt quæcunq; proſunt, quam diuinā prouidentiam dicimus, viſibilis non eſt. Notū ſanè ſit viſibilium nomine omnia corporalia cōtineri. Oportet ergo frui pulchris inuiſibilibus, id eſt honeſtis: Vtrū autem omnibus, alia quæſtio eſt, quanquā fortaſſe honeſta nō niſi quibus fruendū eſt, dici deceat: Vtilibus autem vtēdum eſt omnibus, vt quoquo eorum opus eſt. Et frui quidem cibo & qualibet corporali voluptate non adeo abſurde exiſtimātur & beſtiæ: vti autem aliqua re nō poteſt niſi animal quod rationis eſt particeps. Scire nanque quò quidque referendū ſit, non datū eſt rationis expertibus, ſed neq; ipſis rationalibus ſtultis. Nec vti quiſq; poteſt ea re quæ quò referēda ſit, neſcit, nec quiſq; poteſt ſcire niſi ſapiens. Quare abuti rectius dici ſolēt qui non bene vtūtur. Nó enim cuiquā prodeſt id quo male vtitur, & quod nó prodeſt, nō vtiq; vtile eſt. Vtile autē quicquid eſt vtendo eſt vtile, ita nemo vtitur niſi vtili. Non ergo vtitur, quiſquis male vtitur. Perfecta igitur hominis ratio, quæ virtus vocatur, vtitur primo ſeipſa ad intelligēdum deū, vt eo fruatur, à quo etiā facta eſt. Vtitur autē cęteris rationalibus animātibus ad ſocietatē, irrationalibus ad eminētiam. Vitā etiam ſuā ad id refert vt frua- F tur deo, ita enim beata eſt. Ergo & ſeipſa vtit, quæ profecto inchoat miſeriā per ſuperbiā, ſi ad ſeipſam, nō ad deū referatur. Vtitur etiā corporibus quibuſdā viuificādis ad beneficētiam: ſic enim vtitur ſuo corpore: quibuſdā aſſumēdis vel reſpuēdis ad valetudinē, quibuſdā tolerādis ad patientiā, quibuſdam ordinādis ad iuſtitiam, quibuſdā conſiderandis ad aliquod veritatis documentū. Vtitur etiā iis à quibus ſe abſtinet ad temperantiam. Ita omnibus & ſenſis & non ſenſis vtitur, nec aliquid tertiū eſt. Iudicat autē de omnibus quib⁹ vtitur, de ſolo deo non iudicat, quia ſecundū deum de cæteris iudicat, nec eo vtitur, ſed fruitur. Neq; enim ad aliquid aliud deus referēdus eſt: Quoniā omne quod ad aliud referendū eſt, inferius eſt q̄ id ad quod referendum eſt. Nec eſt aliquid deo ſuperius, nó loco, ſed excellētia ſuæ naturæ. Omnia ergo quæ facta ſunt, in vſum hominis facta ſunt, quia omnibus vtitur iudicādo ratio, quę homini data eſt. Et ante lapſum quidē non vtebatur tolerandis, nec poſt lapſum vtitur, niſi cōuerſus, & quenquā

G ante mortem corporis, iam tamen quantum poteſt dei amicus, quia libẽter ſeruus. *Virtus quid. q. 31.* Virtus eſt animi habitus naturæ modo atque rationi cõſentaneus. Quare omnibus partibus eius cognitis tota vis erit ſimplicis honeſtatis conſiderata. *Prudentia cum eius partibus.* Habet igitur partes quatuor, prudentiam, iuſtitiã, fortitudinem, temperantiã. Prudentia eſt rerũ bonarum & malarũ & neutrarum ſcientia. Partes eius, memoria, intelligẽtia, prouidẽtia. Memoria eſt per quã animus repetit illa quæ fuerũt. Intelligẽtia, per quã ea perſpicit quæ ſunt. Prouidẽtia, per quã futurũ aliquid videt̃ antequã factũ eſt. *Iuſtitia quid ſit & vnde.* Iuſtitia eſt habitus animi, communi vtilitate cõſeruata ſuam cuiq; tribuens dignitatẽ. Eius initiũ eſt à natura profectũ: Deinde quędã in conſuetudinẽ ex vtilitatis ratione venerunt: Poſtea res & à natura profectas & conſuetudine probatas, legũ metus & religio ſanxerunt. *Naturæ ius quid.* Naturæ ius eſt, quod nõ opinio genuit, ſed quædã innata vis inſeruit, vt religionẽ, pietatẽ, gratiam, vindicationẽ, obſeruantiã, veritatẽ. Religio eſt quæ ſuperioris cuiuſdã naturæ, quã diuinã vocant, curã ceremoniamq; affert. Pietas per quã ſanguine cõiunctis patrięq;, beneuolens officiũ, & diligens tribuitur cultus. Gratia in qua amicitiarũ & officiorũ alterius memoria, H & remunerãdi voluntas cõtinetur. Vindicatio per quã vis aut iiuria & omnino omne quod offuturũ eſt, defendendo, aut vlciſcẽdo propulſat̃. Obſeruãtia per quã homines aliqua dignitate antecellẽtes, cultu quodã & honore dignamur. Veritas per quã immutata ea quæ ſunt aut fuerũt aut futura ſunt, dicũtur. *Cõſuetudo ius quid.* Conſuetudine autem ius eſt, quod aut leuiter natura iactatũ aluit, & maius fecit vſus, vt religionẽ: & ſi quid eorũ quæ ante diximus, à natura prouectũ, maius factũ propter conſuetudinẽ videmus, aut quod in morẽ vetuſtas vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactũ eſt, par, lex, iudicatũ. Pactũ eſt quod inter aliquos cõuenit. Par quod in oẽs æquale eſt. Iudicatũ de quo alicuius aut aliquorũ iam ſententiis cõſtitutum eſt. Lege ius eſt, quod in eo ſcripto quod populo expoſitũ eſt vt obſeruet cõtinet̃. *Fortitudo quid ſit.* Fortitudo eſt cõſiderata periculorũ ſuſceptio & laborũ perpeſsio. Cuius partes, magnificẽtia, fidentia, patiẽtia, perſeuerãtia. *Partes fortitudinis.* Magnificentia eſt rerũ magnarum & excelſarũ cum animi ampla quadã & ſplẽdida propoſitione cogitatio atque adminiſtratio. Fidẽtia & per quam magnis & honeſtis in rebus multũ ipſe animus in ſe fiduciæ cum certa ſpe I collocauit. Patiẽtia eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſa rerum arduarũ ac difficiliũ volũtaria ac diuturna perpeſſio. Perſeuerãtia eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis & perpetua permanſio. *Tẽperãtia quid ſit.* Temperãtia eſt rationis in libidinem atq; alios non rectos impet⁹ animi firma & moderata dominatio. *Partes tẽperantiæ.* Eius partes, continentia, clementia, modeſtia. Cõtinentia eſt per quam cupiditas, cõſilij gubernatione regitur. Clementia per quã animi temere in odiũ alicuius illecti concitatiq; comitate retinent̃. Modeſtia per quã pudor honeſtus clarã & ſtabilem cõparat authoritatem. Atq; hęc omnia ꝓpter ſe ſolũ, vt nihil adiũgatur emolumẽti, petẽda ſunt. Quod vt mõſtretur, neque ad hoc noſtrũ inſtitutum pertinet, & à breuitate pręcipiẽdi remotum eſt. Propter ſe aũt vitãda ſunt, non ea modo quæ iis cõtraria ſunt, vt fortitudini ignauia, & iuſtitię iniuſtitia: verumetiã illa quæ propinqua videtur & finitima eſſe, abſunt autẽ lõgiſsimæ: q̃d genus fidẽtiæ contrarium, eſt diffidẽtia, & ea re vitiũ eſt audacia non contrariũ, ſed appoſitum ac propinquũ, ſed tamen vitiũ eſt. Sic vnicuiq; virtuti finitimũ vitiũ reperiet̃, aut certo iam nomine appellatum, vt audacia quæ fidẽtiæ, pertinacia quæ perſeuerantiæ finitima eſt, ſuperſtitio quæ ad religionem propinqua eſt: aut ſine vllo certo nomine: K quæ omnia vti contraria rerum bonarũ in rebus vitandis reponentur. Ac de eo quidẽ genere honeſtatis quod omni ex parte ꝓpter ſe petitur ſatis dictum eſt. Nũc de eo in quo vtilitas quoq; adiungit̃, quod tamen honeſtũ vocamus, dicendũ videtur. Sũt igitur multa quæ nos cũ dignitate, tum fructu quoq; ſuo ducunt. Quo in genere eſt gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria eſt frequens de aliquo fama cũ laude. Dignitas, alicuius honeſtatis & cultu & honore & verecũdia digna authoritas. Amplitudo eſt potẽtia, aut maieſtas, aut aliquatũ copiarũ magna abundãtia. Amicitia, volũtas erga aliquẽ rerũ bonarũ, illiuſipſius cauſa quem diligit, cum eius pari volũtate. Hic quia de ciuilibus cauſis loquimur, fructus ad amicitiã adiungituus, vt eorum quoq; cauſa petẽda videatur, ne forte qui nos de omni amicitia dicere exiſtimarint, reprehendãt: Quanquã ſunt qui ꝓpter vtilitatẽ modo petẽdam putent amicitiã, ſunt qui propter ſe ſolũ, ſunt qui & propter ſe & ꝓpter vtilitatẽ: Quorũ qoid veriſsime ſtatuat̃ alius locus erit conſiderandi.

Vtrũ rem vllã alius alio magis intelligat atque ita eiuſdẽ rei per infinitũ eat intelligẽtia. q. 32. Quiſquis vllã rem aliter q̃ ea res eſt intelligit, fallit̃. Et omnis qui fallitur, id in quo fallit̃ non intelligit. Quiſquis igitur vllam rem aliter q̃ eſt intelligit, non eam intelligit. Nõ ergo poteſt quicquã intelligi, niſi vt eſt: Nos aũt aliquid nõ ita vt eſt intelligim⁹, velut hocipſum nihil intelligi, quod nõ ita vt eſt intelligit̃. Quare nõ eſt dubitandũ eſſe perfectã intelligẽtiam qua præſtantior eſſe nõ poſsit, & ideo nõ per infinitũ ire, quia queq; res itelligit̃, nec eũ poſſe aliũ alio plus intelligere.

L *De metu. q. 33.* Nulli dubium eſt nõ aliam metuẽdi eſſe cauſam, niſi ne id quod amamus, aut adeptũ amittam⁹, aut nõ adipiſcamur ſperatum. Quare quiſquis hoc ipſum nõ metuere amauerit atque habuerit, quis metus eſt ne id poſsit amittere? Multa enim quæ amamus & habem⁹, metuimus amittere, ita ea cuſtodimus metu: nõ metuere autẽ nemo poteſt cuſtodire metuẽdo. Iterũ quiſquis amat nõ metuere atq; id nondũ habet, ſperatq; ſe habiturũ, nõ eũ oportet metuere ne non adipiſcatur: Hoc enim metu nihil aliud metuitur q̃ idem metus. Porrò metus omnis aliquid fugit, & nulla res ſeipſam fugit, nõ igitur metuitur metus. Sed ſi quis exiſtimat nõ recte dici, ꝙ metus aliquid metuat, cum anima potius ipſo metu metuat: illud attendat: quod cognitu facile eſt, nullum metũ eſſe niſi futuri & imminẽtis mali. Neceſſe eſt autem vt qui me- M tuit aliquid, fugiat. Quiſquis itaque metuere metuit, eſt ꝑfecto abſurdiſsimus: quia fugiendo habet idipſum q̃d fugit. Nam quoniã non metuit̃ niſi ne aliquid mali accidat, metuere ne accidat metus, nihil aliud eſt niſi amplecti q̃d reſpuis. Quod ſi repugnãs eſt, ſicuti eſt, nullo prorſus modo metuit, quiſquis nihil aliud amat q̃ non metuere. Et propterea nemo poteſt hoc ſolũ amare, & nõ habere. Vtrum autem hoc ſolum amandum ſit, alia quęſtio eſt. Iam quẽ non exanimat metus, nec cupiditas eum vaſtat, nec ęgritudo macerat, nec ventilat geſtiens & vana lætitia. Si enim cupit, quia nihil aliud eſt cupiditas niſi amor rerũ tranſeuntiũ, metuat neceſſe eſt, ne aut amittat eas cum adeptus fuerit, aut nõ adipiſcatur: nõ autem metuit, non ergo cupit. Item ſi angitur animi dolore, neceſſe eſt etiam metu agitetur: quoniam quorum malorum præſentium eſt anxietudo, eorũ eſt imminentium metus: Metu autem caret, ergo & anxietudine. Itẽ ſi lætetur inaniter, de iis rebus letatur quas poteſt amittere, quare metuat neceſſe eſt ne amittat: Sed nullo modo metuit, nullo modo igitur lætat̃ inaniter.

Vtrum nõ aliud amãdum ſit quàm metu carere. q. 34. Si vitiũ eſt nõ metuere, non eſt amãdum. Sed nemo

beatiſsimus

A beatiſsimus metuit,& nemo beatiſsimus in vitio eſt:Nō eſt itaq; vitium non metuere. At audacia vitiū eſt:Non ergo quiſquis nō metuit,audax eſt,quanquā oīs qui audet nō metuat.Itē cadauer omne non metuit:Quapropter cum cōmune ſit nō metuere beatiſsimo & audaci & cadaueri, ſed beatiſsimus id habeat per tranquillitatem animi,audax per temeritatem, cadauer quia omni ſenſu caret,neq; non amandū eſt nō metuere, quoniam beati eſſe volumus,neque ſolum amandum quoniā audaces & exanimes eſſe nolumus. Quoniā quicquid non viuit non metuit, neque vita carendum quiſquam perſuaſerit,vt metu etiā carere poſsimus, amandum eſt ſine metu viuere.Sed rurſus, quia vita metu carens,etiā ſi intelligētia careat,non eſt appetēda, amandū eſt, ſine metu cū intellectu viuere.Id ne ſolū amandū? an amor quoq; ipſe amandus eſt?Ita vero,quādo ſine hoc illa nō amantur. Sed ſi ꝓpter alia quæ amāda ſunt amor amať, nō recte amor diciť: Nihil enim aliud eſt amare q̄ propter ſeipſum rem aliquam appetere. Nūquid igitur per ſeipſum amor appetēdus eſt,cum quādo deſit quod amatur,ea ſit indubitata miſeria? Deinde cū amor mot⁹ quidam ſit,neq; vllus ſit motus niſi ad aliquid,cū quęri-
B mus, quid amandum ſit,quid ſit illud ad quod moueri oporteat,quęrimus.Quare ſi amādus eſt amor, nō vtiq; omnis amādus eſt.Eſt enim & turpis,quo animus ſeipſo inferiora ſectať,quę magis proprie cupiditas dicitur, omniū ſcilicet malorū radix. Et ideo non amandū eſt, quod manēti & fruenti amori auferri poteſt. Cuius ergo rei amor amādus eſt,niſi eius,quæ non poteſt deeſſe dū amatur?Id aūt eſt,quod nihil eſt aliud habere q̄ noſſe. Porrò aurū & omne corpus nō hoc eſt habere quod noſſe,non itaq; amandum eſt.Et quoniā poteſt aliquid amari nec haberi,non ſolū ex his quæ amāda non ſunt, vt pulchrū aliquod corpus,ſed etiam eorū quæ amanda ſunt,vt beata vita:& rurſus poteſt aliquid haberi,nec amari,vt cōpedes:iure quęritur vtrū poſsit quiſpiā id qđ habere nihil eſt niſi noſſe, nō amare, cum habeat,id eſt nouerit. Sed cum videamus nōnullos,nō ob aliud,verbi gratia,diſcere numeros, niſi vt eadē diſciplina pecunioſi fiāt, aut hominib⁹ placeāt:quā cum didicerint,ad eundē finem referunt,quē ſibi cum diſcerēt, propoſuerant:neq; vllam diſciplinā aliud ſit habere q̄ noſſe:fieri poteſt, vt habeat quiſq; aliquid, qđ habere, hoc ſi quod
C noſſe,neq; amet tamē: quanquā bonū quod nō amatur nemo poteſt perfecte habere vel noſſe. Quis enim poteſt noſſe quantū ſit bonum quo non fruitur?Non autē fruitur, ſi nō amat:nec habet igitur quod amādum eſt, qui nō amat:etiam ſi amare poſsit,qui nō habet. Nemo igitur beatā vitam nouit,& miſer eſt:quoniā ſi amanda eſt,ſicuti eſt,hoc eſt eā noſſe quod habere. Quæ cum ita ſint, quid eſt aliud beate viuere, niſi æternū aliquid cognoſcendo habere?Aeternum eſt enim, de quo ſolo recte fiditur, quod amanti auferri non poteſt:idq; ipſum eſt, quod nihil ſit aliud habere q̄ noſſe. Omnium enim rerum præſtantiſsimum eſt quod æternum eſt:& propterea id habere nō poſſumus, niſi ea re qua præſtātiores ſumus,id eſt mente. Quicquid autē mente habetur, noſcēdo habetur:nullūq; bonum perfecte noſciť, quod non pfecte amatur:neq; vt ſola mens poteſt cognoſcere, ita & amare ſola poteſt: Nanq; amor appetitus quidam eſt. Et videmus etiā cæteris animi partibus ineſſe appetitum, qui ſi menti rationiq; conſentiat,in tali pace & trāquillitate vacabit mēte cōtemplari quod æternū eſt.Ergo etiā cęteris ſuis partibus amare animus debet hoc tam magnū, quod mente cognoſcēdum eſt. Et

Quid amādum ſit. q. 35.

Amare quid ſit.

Cupiditas.

1.retract. cap.26.

1.retract. cap.26.

quoniā id quod amatur,afficiat ex ſe amantem neceſſe D eſt, fit vt ſic amatum quod æternum eſt, æternitate animum afficiat:quocirca ea demum vita beata, quæ æterna eſt. Quid vero æternum eſt,& quod æternitate animum afficiat, niſi deus?Amor autē rerum amādarum, charitas vel dilectio melius dicitur. Quare omnib⁹ cogitationum viribus conſiderandum eſt ſaluberrimum illud præceptum, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo,& in tota anima tua, & in tota mente tua: & illud quod ait dominus Ieſus,Hæc eſt autē vita æterna,vt cognoſcāt te ſolum verum deum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Charitatem voco motū animi,quo amātur ea quę non ſunt præ ipſo amāte contemnenda: id eſt quod æternum eſt, & quod amare ipſum æternū poteſt.Deus igitur & anim⁹ quo amatur, charitas proprie dicitur purgatiſsima & conſummata ſi nihil aliud amātur:hanc & dilectionem dici placet.Sed cum deus magis diligitur q̄ anim⁹, vt malit homo eius eſſe quàm ſuus, tunc vere animo ſummeq; conſuliť:conſequenter & corpori,nobis id non curantibus,aliquo appetitu ſatagente,ſed tantum prompta & oblata ſumētibus.Charitatis autem venenum eſt,ſpes adipiſcēdorum aut retinendorum temporalium. Nutrimētum eius eſt, immi- E nutio cupiditatis. Perfectio, nulla cupiditas. Signum profectus eius,imminutio timoris, Signum perfectionis eius,nullus timor: quia & radix eſt omnium malorum cupiditas, & conſummata dilectio foras mittit timorem. Quiſquis igitur eam nutrire vult, inſtet minuendis cupiditatibus. Eſt autē cupiditas, amor adipiſcendi aut obtinēdi temporalia. Huius minuendæ initium eſt,deum timere,qui ſolus timere ſine amore non poteſt. Ad ſapientiam enim tenditur,& nihil verius eo quod dictum eſt,Initium ſapientiæ,timor domini.Nemo eſt quippe qui nō magis dolorem fugiat, q̄ appetat voluptatem:quandoquidem videmus etiam immaniſſimas beſtias à maximis voluptatibus abſterreri dolorum metu: quod cum in earumdē conſuetudinē venerit,domitæ & manſuetæ vocantur. Quapropter quoniā ineſt homini ratio, quæ eum ſeruit cupiditati peruerſione miſerabili, vt homines non timeātur, ſuggerit latere poſſe commiſſa, & ad tegēda occulta peccata,aſtutiſsimas fallacias cōparat:eo fit, vt homines, quos nondum delectat pulchritudo virtutis, niſi pœnis à peccādo deterreantur, quæ veriſsime per ſanctos & diuinos F viros prædicātur,& quod celant hominibus,deo celari non poſſe conſtituant, difficilius domentur q̄ feræ. Vt autem timeatur deus, diuina prouidentia regi vniuerſa perſuadendum eſt:non tam rationibus, quas qui poteſt inuenire † poteſt etiam & pulchritudinem ſentire virtutis:quàm exemplis vel recentibus, ſi qua occurrūt, vel de hiſtoria,& ea maxime quę ipſa diuina prouidentia procurante, ſiue in vetere, ſiue in nouo teſtamento excellētiſsimam authoritatem religionis recepit: ſimul autem augendum eſt & de pœnis peccatorū, & de præmiis recte factorum. Iam vero cum aliqua nō peccandi conſuetudo,quod oneroſum putabať,facile eſſe perſuaſerit: incipiat guſtari dulcedo pietatis,& commendari pulchritudo virtutis, vt charitatis libertas præ ſeruitute timoris emineat. Tunc iam perſuadēdum eſt fidelibus, præcedentibus regenerationis ſacramētis,quæ neceſſe eſt plurimum moueant,quid interſit inter duos homines, veterem & nouum, exteriorē & interiorem, terrenum & cœleſtem,id eſt inter eum qui bona carnalia & temporalia, & eum qui ſpiritalia & æterna ſectatur:monendumq; ne peritura beneficia & tranſeuntia

Deute.6.

Ioan.17.

De nutrienda charitate. q.36.

1.retract. cap.26.

1.Tim.4.

1.Ioan.4.

Cupiditas.

Prouer.9.

Eccli.1.

Pſal.110.

† al. inire.

G expectentur à deo quibus & improbi homines abũda-
re poſſunt:ſed firma & ſempiterna,pro quibus accipiẽ-
dis omnia quæ in hoc mundo bona putantur & mala,
penitus contemnenda ſunt.Hic præſtantiſsimum illud
& vnicum exemplum dominici hominis proponendũ
eſt,qui cum ſe tot miraculis tantam rerum poteſtatem
habere monſtraret, & ea ſpreuit quæ magna bona,& ea
ſuſtinuit quæ magna mala imperiti putãt: Quos mores
& diſciplinam ne tãto minus quiſquã aggredi audeat,
quãto illud magis honorat, & de pollicitationibus atq;
hortationibus eius, & de imitãtium multitudine Apo-
ſtolorũ, martyrũ, ſanctorũmq; innumerabilium,quàm
non ſint illa deſperanda oſtendendum eſt. At vbi fue-
rint carnalium voluptatum illecebræ ſuperatæ, cauen-
dum eſt ne ſurrepat atque ſuccedat cupiditas placendi
hominibus:aut per aliqua facta mirabilia, aut per diffi-
cilem continentiam ſiue patientiam:aut per aliquã lar-
gitionem,aut nomine ſcientiæ vel eloquẽtiæ. In eo ge-
nere eſt & cupiditas honoris:contra quæ omnia profe-
rantur ea,quæ ſcripta ſunt de laude charitatis,& de ina-
nitate iactantiæ : doceaturq; quàm ſit pudendũ eis pla-
cere velle, quos nolis imitari. Aut enim boni non ſunt,
H & nihil magnũ eſt à malis laudari : aut boni ſunt,& eos
oportet imitari.Sed qui boni ſunt,virtute boni ſunt:vir
tus autem nõ appetit quod in aliorum hominum pote-
ſtate eſt. Qui ergo imitatur bonos, nullius hominis ap-
petit laudem:qui malos,non dignus eſt laude.Si autem
placere hominibus ideo vis, vt eis proſis ad diligẽdum
deum,non iam hoc,ſed aliud cupis. Qui autem placere
cupit, neceſſarium adhuc habet timorem. Primum, ne
occulte peccãdo inter hypocritas à domino compnteẽ.
Deinde ſi benefactis placere appetit,ne hãc mercedem
aucupãs,perdat quod daturus eſt deus.Sed deuicta iſta
cupiditate, cauẽda ſuperbia eſt:Difficile eſt enim vt di-
gnetur conſociari hominibus, qui eis placere iam non
deſiderat,& plenum ſe virtutibus putat.Itaq; adhuc ne-
ceſſarius eſt timor,ne illud etiam quod videtur habere,
anferatur ab eo : & manibus ac pedibus ligatis mittatur
Matt.22. in tenebras exteriores. Quapropter dei timor non ſo-
lum inchoat,ſed etiam perficit ſapientem: Is eſt autem
qui ſumme diligit deũ, & proximum tãquam ſeipſum.
Quæ autem in hoc itinere pericula difficultateſq; me-
I tuẽdæ ſint,& quibus remediis vti oporteat, alia quæſtio
De ſemper eſt. Melior eſt ſemper natus, q̃ qui ſemper naſcitur:
nato.q.37. quia qui ſemper naſcitur,nondum eſt natus:& nunquã
natus eſt, ant natus erit,ſi ſemper naſciẽ. Aliud eſt enim
naſci,aliud natũ eſſe.Ac per hoc nunquã filius,ſi nũquã
natus : filius autem quia natus,ſemper eſt filius : ſemper
De cõfor- igitur natus. Cum aliud ſit natura , aliud diſciplina,
matione aliud vſus , & hæc in vna anima intelligantur nulla di-
animæ. uerſitate ſubſtantiæ.Item cum aliud ſit ingenium, aliud
q. 38. virtus, aliud trãquillitas,ſimiliter vnius eiuſdemq; ſub-
ſtantiæ,Et cum anima ſit alterius ſubſtãtiæ,quàm deus,
quanquã ab illo facta : ipſe autẽ deus ſit ſacratiſsima illa
& multis verbo,re paucis cognita trinitas:diligẽtiſsime
Ioan.6. inueſtigandum eſt, quod ait dominus Ieſus, Nemo ve-
Ioan.14. nit ad me,niſi quem pater attraxerit:&, Nemo venit ad
Ioan.16. patrem , niſi per me : & , Ipſe vos in omnem veritatem
De alimẽ- inducet. Quid eſt quod accipit eam rem quam com-
tis.q.39. mutat?vt animal cibũ. Quid eſt quod accipitur & com
mntatur?vt idem cibus. Quid eſt quod accipitur,& nõ
commutatur ? vt oculis lux , & ſonus auribus. Sed hæc
per corpus accipit anima. Quid eſt autem quod per ſe-
ipſam accipit,& commutat in ſe?vt aliam animam,quã
recipiẽdo in amicitiã ſui ſimilẽ facit. Et quid eſt quod
per ſeipſam accipit,& non commutat?vt veritatẽ.Qua- K
re cognoſcẽdum eſt & quid ſit Petro dictum,Macta &
manduca : & quid in Euangelio,Et vita erat lux homi- *Acto.10.*
num. Et diuerſis viſis diuerſus appetitus animarum *Ioan.1.*
eſt , ex diuerſo appetitu diuerſus adipiſcendi ſucceſſus, *Cum ani-*
ex diuerſo ſucceſſu diuerſa conſuetudo,ex diuerſa con- *marũ na-*
ſuetudine diuerſa eſt voluntas. Diuerſa autem viſa or- *tura vna*
do rerum facit:occultus quidem,ſed ſub diuina proui- *ſit, vnde*
dentia, certus tamen. Non itaque ob hoc putandum eſt *hominum*
diuerſas eſſe naturas animarum , quia diuerſæ ſunt vo- *diuerſæ vo*
luntates, cum etiam vnius animæ volũtas pro temporũ *luntates.*
diuerſitate varietur. Siquidem alio tempore diues eſſe *q. 40.*
cupit, alio tempore contemptis diuitiis ſapiens eſſe de-
ſiderat. Et in ipſo temporalium appetitu alio tempore
vni homini negociatio, & alio tempore militia placet.

Quia non eſſent omnia, ſi eſſent æqualia : non enim *Cũ omnia*
eſſent multa rerum genera, quibus conficitur vniuerſi- *de9 fecerit,*
tas,primas & ſecũdas , & deinceps vſque ad vltimas or- *quare non*
dinatas habens creaturas:& hoc eſt quod dicitur , om- *æqualia*
nia. Quomodo verbũ hominis, quod & ſi multi au- *fecit. q.41.*
diunt,totũ audiunt ſinguli. Quia ille venit vt exem- *Quõ Chri-*
plum viuendi demonſtraret hominibus:iſte vt donum *ſtus & in*
ipſum,ad quod bene viuẽdo peruenitur,ſignificaret ap- *vtero ma-*
paruit. Vtrunque autẽ viſibiliter factũ eſt , propter car- *tris fuerit*
nales , ab iis quæ oculis corporeis cernuntur , ad ea quæ *& in cœ-*
mente intelliguntur,ſacramentorum gradibus transfe- *lis. q. 42.*
rendos. Nam & verba ſonant & tranſeunt, nec tamẽ ea L
quæ verbis ſignificantur, cum aliquid diuinum atq; æ- *Quare fi-*
ternũ loquendo exponitur,ſimiliter tranſeunt. Quia *lius dei in*
omne pulchrũ à ſumma pulchritudine eſt , quod deus *homine ap*
eſt : temporalis autem pulchritudo rebus decedentibus *paruit, &*
ſuccedentibúſque peragitur.Habet autẽ decorem ſuum *ſpiritusſã-*
in ſingulis quibúſq; hominibus,ſingula quæque ætas ab *ctus in co-*
inſantia vſque ad ſenectutem. Sicut ergo abſurdus eſt, *luba.q.43.*
qui iuuenilem tantum ætatẽ vellet eſſe in homine tem- *Quare tan*
poribus ſubdito,inuideret enim cæteris pulchritudini- *to poſt ve-*
bus , quæ cæteris ætatibus ſuas vices atque ordinem ge- *nit domi-*
runt:ſic abſurdus eſt qui in ipſo vniuerſo genere huma- *nus Ieſus*
no vnam ætatẽ deſiderat:nam & ipſum tanquam vnus *Chriſtus,*
homo ætates ſuas agit. Nec oportuit venire diuinitus *& non in*
magiſtrũ,cuius imitatione in mores optimos formare- *principio*
tur,niſi tẽpore iuuẽtutis. Ad hoc valet quod Apoſtolus *peccati ho*
dicit,Snb lege tanquam ſub pædagogo paruulos cuſto- *minis.*
ditos , donec veniret cui ſeruabatur , qui per prophetas *q. 44.*
promiſſns erat.Aliud enim eſt quod diuina prouidẽtia M
quaſi priuatim cũ ſingulis agit : aliud quod generi vni- *1.retract.*
uerſo tanquam publice conſulit:nam & quicunque ſin- *cap.26.*
guli ad certam ſapientiam peruenerunt , non niſi ab ea- *Galat.3.*
dem veritate ſuarum ſingillatim ætatum opportunita-
te illuſtrati ſunt:à qua veritate vt populus ſapiens fieret,
ipſius generis humani opportuna ætate homo ſuſcept9
eſt. Non eos appellarunt Mathematicos veteres,qui *Aduerſus*
nunc appellãtur:ſed illos qui temporum numeros mo- *Mathe-*
tu cœli ac ſyderum perueſtigarũt , de quibus rectiſsime *maticos.*
dicitur in ſcripturis ſanctis.Iterum nec his debet igno- *q. 45.*
ſci:ſi enim tantum potuerunt ſcire, vt poſſent æſtimare
ſeculum , quomodo huius dominum nõ facilius inue-
nerunt?Mens enim humana de viſibilibus iudicãs, po- *lib.8.de Ci*
teſt agnoſcere omnibus viſibilibus ſeipſam eſſe melio- *uitate dei.*
rem. Quæ tamen cum etiam ſe propter defectum pro- *Cap.6.*
fectumq; in ſapiẽtia fatetur eſſe mutabilem, inuenit ſu-
pra ſe eſſe incommutabilem veritatem,atque ita adhæ-
rens poſt ipſam , ſicut dictum eſt , Adhæſit anima mea *Pſal.62.*
poſt te:beata efficitur,intrinſecus inueniens etiam om-
nium viſibilium creatorem atque dominum,non quæ-
rens

A rens extrinſecus viſibilia, quanuis cœleſtia: quæ aut non inueniuntur, aut cum magno labore fruſtra inueniuntur, niſi ex eorũ, quæ foris ſunt pulchritudine, inueniatur artifex qui intus eſt, & prius in anima ſuperiores, deinde in corpore inferiores pulchritudines operatur. Aduerſus eos autem qui nunc appellantur Mathematici, volentes actus noſtros corporibus cœleſtibus ſubdere, & nos vendere ſtellis, ipſumq; precium, quo vendimur, à nobis accipere, nihil verius & breuius dici poteſt, quàm eos non reſpondere, niſi acceptis conſtellationibus. In conſtellationibus autẽ notari, partes æquales trecentas ſexaginta dicunt habere ſigniferum circulum: motum autem cœli per vnam horam fieri in quindecim partibus, vt tanta mora quindecim partes oriantur, quantam tenet vna hora: quæ partes ſingulæ ſexaginta minutas habere dicuntur. Minutas autem minutarum iam in conſtellationibus, de quibus futura prædicere ſe dicunt, non inueniunt. Conceptus autem geminorum, quoniam vno concubitu efficitur, atteſtantibus medicis, quorum diſciplina multo eſt certior atque manifeſtior, tam paruo puncto temporis cõtingit, vt in duas minutas minutarum non tendatur. Vnde

B ergo in geminis tanta diuerſitas actionum & euẽtuum & voluntatum, quos neceſſe eſt eandem conſtellationem conceptionalem habere, & amborum vnam conſtellationem dare Mathematicos, tanquam vnius hominis? Si autem ad genitales conſtellationes ſe tenere voluerint, ab ipſis geminis excluduntur, qui plerunque ita poſt inuicem funduntur ex vtero, vt hoc temporis interuallum rurſus ad minutas minutarum reuertatur, quas tractandas in conſtellationibus nunquam accipiunt, nec poſſunt tractare. Cum autem multa vera eos prædixiſſe dicatur, ideo fit, quia non tenent homines memoria falſitates erroréſque eorum: ſed non intenti, niſi in ea quæ illorum reſponſis prouenerunt, ea quæ non prouenerunt, obliuiſcuntur: & ea commemorant, quæ non arte illa, quæ nulla eſt, ſed quadam obſcura rerum ſorte contingunt. Quòd ſi peritiæ illorum volunt tribuere, dicant artificioſe diuinare etiã mortuas membranas ſcriptas quaſlibet, de quibus plerunque pro voluntate ſors exit. Quòd ſi non arte de codicibus exit ſępe verſus futura prænuncians, quid mirum ſi etiam ex

C animo loquentis, non arte, ſed ſorte exit aliqua prædictio futurorum?

De ideis. q. 46. lib. 7. de Ciuitate dei. cap. 28.

Ideas Plato primus appellaſſe perhibetur: non tamen ſi hoc nomen, antequam ipſe inſtitueret, nõ erat, ideo vel res ipſæ non erant, quas ideas vocauit, vel à nullo erant intellectæ: ſed alio fortaſſe atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatæ ſunt. Licet enim cuique rei incognitæ, quæ nullum habeat vſitatum nomen, quodlibet nomen imponere. Nam non eſt veriſimile, ſapiẽtes aut nullos fuiſſe ante Platonem: aut iſtas, quas Plato, vt dictum eſt, ideas vocat, quæcunque res ſint, non intellexiſſe. Siquidem tanta in eis vis cõſtituitur, vt niſi his intellectis, ſapiens eſſe nemo poſſit. Credibile eſt etiam præter Græciã fuiſſe in aliis gentibus ſapientes: quod etiam Plato ipſe non ſolum peregrinando ſapientiæ perficiendæ gratia ſatis teſtatus eſt, ſed etiam in libris ſuis commemorat. Hos ergo ſi qui fuerunt, non exiſtimandum eſt ideas ignoraſſe, quanuis alio fortaſſe eas nomine vocitauerint. Sed de nomine hactenus dictum ſit, rem videamus, quæ maxime conſideranda atque noſcenda eſt, in poteſtate conſtitutis vocabulis, vt quod volet quiſque, appellet rem quã cognouerit. Ideas igitur Latine poſſumus vel formas, vel ſpecies dicere: vt verbum è verbo transferre videamur. Si autem rationes eas vocemus, ab interpretandi D quidem proprietate diſcedimus. Rationes enim Græce λόγοι appellantur non ideæ: ſed tamen quiſquis hoc vocabulo vti voluerit, à re ipſa non errabit. Sunt nanque ideæ principales formæ quædam, vel rationes rerum, ſtabiles atque incommutabiles, quæ ipſæ formatæ non ſunt: ac per hoc æternę ac ſemper eodem modo ſeſe habentes, quæ in diuina intelligentia continentur. Et cum ipſæ neque oriantur, neque intereant, ſecundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire poteſt, & omne quod oritur & interit. Anima vero negatur eas intueri poſſe, niſi rationalis, ea ſui parte qua excellit: id eſt ipſa mente atque ratione, quaſi quadam facie vel oculo ſuo interiore atq; intelligibili. Et ea quidem ipſa rationalis anima non omnis & quælibet, ſed quæ ſancta & pura fuerit, hæc aſſeritur illi viſioni eſſe idonea: id eſt quæ illum ipſum oculũ quo videntur iſta, ſanũ & ſyncerum & ſerenum, & ſimilem his rebus quas videre intendit, habuerit. Quis autem religioſus & vera religione imbutus, quanuis nondum poſſit hęc intueri, negari tamẽ audeat, imò non etiam profiteatur: omnia quæ ſunt, id eſt quæcunque in ſuo genere propria quadam natura cõtinẽtur, vt ſint, deo authore eſſe procrea- E ta, eóque authore omnia quæ viuunt viuere: atque vniuerſalem rerum incolumitatem, ordinemq; ipſum, quo ea quæ mutãtur, ſuos temporales curſus certo moderamine celebrant, ſummi dei legibus contineri & gubernari? Quo conſtituto atque conceſſo, quis audeat dicere, deum irrationabiliter omnia cõdidiſſe? Quòd ſi recte dici & credi nõ poteſt, reſtat vt omnia ratione ſint cõdita: nec eadem ratione homo, qua equus: hoc enim abſurdum eſt exiſtimare. Singula igitur propriis ſunt creata rationibus. Has autem rationes, vbi arbitrãdum eſt eſſe, niſi in ipſa mente creatoris? Non enim extra ſe quicquam poſitum intuebatur, vt ſecundum id conſtitueret quod conſtituebat: nam hoc opinari ſacrilegum eſt. Quòd ſi hæ rerum omnium creandarum creatarúmve rationes in diuina mente continentur, neque in diuina mẽte quicquam, niſi æternum atque incommutabile poteſt eſſe: atque has rerum rationes principales appellat ideas Plato: non ſolum ſunt ideæ, ſed ipſæ vere ſunt, quia æternæ ſunt, & eiuſmodi atq; incommutabiles manẽt: quarum participatione fit, vt ſit quicquid eſt, F quoquo modo eſt. Sed anima rationalis inter eas res, quæ ſunt à deo conditæ, omnia ſuperat, & deo proxima eſt, quando pura eſt: eiq; inquãtum charitate cohæſerit, intantum ab eo lumine illo intelligibili perfuſa quodammodo & illuſtrata cernit, non per corporeos oculos, ſed per ipſius ſui principale, quo excellit, id eſt, per intelligentiam ſuam, iſtas rationes, quarum viſione fit beatiſſima. Quas rationes, vt dictum eſt, ſiue ideas, ſiue formas, ſiue ſpecies, ſiue rationes licet vocare, & multis appellare cõceditur nominibus, ſed pauciſſimis videre quod verum eſt.

Vtrũ aliquãdo cogitationes noſtras videre poſſimus. q. 47. 1. retract. cap. 26.

Quæri ſolet quomodo poſt reſurrectionem atque immutationem corporis, quæ ſanctis promittuntur, cogitationes noſtras videre poſſimus. Cõiectura itaque capienda eſt ex ea parte corporis noſtri, quæ plus habet lucis: & quoniam angelica corpora, qualia nos habituros ſperamus lucidiſſima atque æthera eſſe credendũ eſt, & multi motus animi noſtri nunc agnoſcũtur in oculis, probabile eſt, quòd nullus motus animi latebit, cum motum fuerit corpus æthereum, in cuius comparatione iſti oculi caro ſunt.

De credibilibus. q. 48.

Credibilium tria ſunt genera: alia ſunt quæ ſemper creduntur & nunquam intelligũtur: ſicut eſt omnis hiſtoria tem-

G poraſia & humana geſta percurrens. Alia mox vt creduntur, intelliguntur: ſicut ſunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuſlibet diſciplinis. Tertiũ, quæ primo creduntur, & poſtea intelliguntur: qualia ſunt ea quæ de diuinis rebus nõ poſſunt intelligi, niſi ab his qui mundo ſunt corde: quod fit præceptis ſeruatis, quæ bene viuendo accipiuntur.

Quare filij Iſrael ſacrificabãt viſibiliter pecorũ victimas. q. 49. li. 10. de Ciuitate dei. cap. 5. et 6.

Quia ſunt etiam ſacra ſpiritalia, quorum imagines carnalem populũ celebrare oportebat, vt prefiguratio noui populi, ſeruitute veteris fieret, quorum duorum populorũ differentiam etiam in vnoquoque noſtrũ licet aduertere, cum quiſq; ab vtero matris veterem hominem neceſſe eſt agat, donec veniat ad iuuenilẽ ætatem: vbi iam non eſt neceſſe carnaliter ſapere, ſed poteſt ad ſpiritalia voluntate conuerti, & intrinſecus regenerari. Quod ergo in vno homine recte educato, ordine naturæ, diſciplinaq; contingit, hoc proportione in vniuerſo genere humano fieri per diuinam prouidẽtiam, peragiq; pulcherrimum eſt.

De æqualitate filij. q. 50. 1. ſen. d. 44 cap. 1.

Deus quem genuit, quoniam meliorem ſe generare non potuit, nihil enim deo melius, generare debuit æqualem. Si enim voluit, & non potuit, infirmus eſt: ſi potuit, & non voluit, inuidus eſt. Ex quo conficitur æqualem genuiſſe filium.

De homine facto ad imaginem et ſimilitudinẽ dei. q. 51. 2. Cor. 4. lib. 11. de Trinitate. cap. 1. Col. 3.

H Cum exteriorem & interiorem hominem diuina ſcriptura commemoret, & intantum eos diſcernat, vt ab Apoſtolo dictum ſit, Et ſi exterior homo noſter corrumpitur, ſed interior renouatur de die in diem, quæri poteſt, vtrum vnus horum factus ſit ad imaginem & ſimilitudinem dei. Nam illud ſtultum eſt quærere, ſi vnus, quis horum? Quis enim dubitat eũ potius qui renouatur, quàm eum qui corrũpitur, dicere? Vtrum autem ambo, magna quæſtio eſt: nam ſi exterior homo eſt Adam, & interior Chriſtus, bene ambo intelliguntur. Sed cum Adam, ſicut à deo factus eſt, bonus non manſerit, & diligendo carnalia, carnalis effectus ſit, non abſurde videri poteſt, hoc ipſum ei fuiſſe carere imagine dei, & ſimilitudinem amittere: ac per hoc ipſe renouatur, & ipſe eſt etiam interior, quomodo ergo eſt ipſe & exterior? An ſecundum corpus, vt interioris ſit ſecundum animã, & interior ſit reſurrectio & renouatio, quæ nunc fit ſecundum mortem prioris vitæ, id eſt, peccati: & ſecundum regenerationem nouæ vitæ, id eſt iuſtitiæ? Quos item duos homines ſic appellat, vt vnum veterem, quem debemus exuere: alterũ nouum, & eum induẽdum commemoret, quorum rurſus illum appellat imaginem terreni hominis, quia ſecundum peccatum primi hominis geritur, qui eſt Adã: alterum imaginem cœleſtis hominis, quia ſecũdum iuſtitiam ſecundi hominis geritur, qui eſt Ieſus Chriſtus.

Col. 3. 1. Cor. 15.

I Exterior autem homo, qui nũc corrumpitur, futura reſurrectione renouabitur, cum iſtam mortem perſoluerit, quã naturæ debet, lege illa, quæ in paradiſo per præceptum data eſt. Quomodo autẽ non ſit incongruum, quòd dicitur etiam corpus factũ ad ſimilitudinem dei, facile intelligit, qui diligenter attendit quod dictum eſt, Et fecit deus omnia bona valde. Nemo enim dubitat quod ſit ipſe primitus bonus. Multis enim modis dici res poſſunt ſimiles deo: aliæ ſecundum virtutem & ſapientiam factæ, quia in ipſo eſt virtus & ſapiẽtia non facta: aliæ inquantum ſolum viuunt, quia ille ſumme & prime viuit: aliæ inquantum ſunt, quia ille ſumme & primitus eſt. Et ideo quæ tantummodo ſunt, nec tamen viuunt aut ſapiunt, non perfecte, ſed exigue ſunt ad ſimilitudinem eius: quia & ipſa bona ſunt in ordine ſuo, cum ſit ille ſuper omnia bonus, à quo omnia bona procedunt. Omnia vero quæ viuunt & non ſapiunt, paulo amplius participant ſimilitudinem. Quod enim viuit, K etiam eſt: non autem quicquid eſt, etiam viuit. Iam porrò quæ ſapiunt, ita illi ſimilitudine proxima ſunt, vt in creaturis nihil ſit propinquius. Quod enim participat ſapientiæ, & viuit & eſt: quod autem viuit, neceſſe eſt vt ſit, non neceſſe eſt vt ſapiat. Quare cum homo poſsit particeps eſſe ſapientiæ ſecundum interiorem hominem, ſecũdum ſeipſum ita eſt ad imaginem dei, vt nulla natura interpoſita formetur, & ideo nihil ſit deo cõiunctius. Et ſapit enim & viuit & eſt, qua creatura nihil eſt melius.

li. 11. de Trinitate. c. 1.

Quòd ſi exterior homo vita illa accipitur, qua per corpus ſentimus quinque notiſsimis ſenſibus, quos cum pecoribus habemus communes: nam & ipſa moleſtiis ſenſibilibus quæ perſecutionibus ingeruntur, corrumpi poteſt: nõ immerito & ipſe homo particeps dicitur ſimilitudinis dei: non ſolum quia viuit, quod etiam in beſtiis apparet, ſed amplius quòd ad mentem conuertitur ſe regentem, quem illuſtrat ſapientia, quod in beſtiis non poteſt ratione carẽtibus. Corpus quoque hominis, quia ſolum inter animalium terrenorum corpora, non pronum in aluum proſtratum eſt, cum ſit viſibile, & ad intuendum cœlum erectum, quod eſt principium viſibilium: quanquam non ſua, ſed animæ præſentia viuere cognoſcatur, tamen non modo quia L eſt, & inquantum eſt, vtique bonum eſt: ſed etiam quia tale eſt, vt ad contemplandum cœlum ſit aptius, magis hoc ad imaginem & ſimilitudinem dei, quàm cætera corpora animalium factum iure videri poteſt.

1. retract. cap. 26.

Tamen quia homo ſine vita non rectè appellatur, non corpus ſolùm homo exterior, neque ſola vita, quæ in ſenſu eſt corporis, ſed vtrunque ſimul rectius fortaſſe intelligitur. Neque inſcitè diſtinguitur, quòd aliud ſit imago & ſimilitudo dei, qui etiam filius dicitur: aliud ad imaginem & ſimilitudinẽ dei, ſicut hominem factum accipimus.

li. 7. de Trinitate. cap. vlt.

Sunt etiam qui non fruſtra intelligant duo dicta eſſe, ad imaginem & ſimilitudinem: cum ſi vna res eſſet, vnum nomen ſufficere potuiſſe aſſerunt. Sed ad imaginem mentem factam volunt, quæ nulla interpoſita ſubſtantia, ab ipſa veritate formatur, qui etiam ſpiritus dicitur: non ille ſpiritusſanctus, qui eſt eiuſdẽ ſubſtãtiæ, cuius & pater & filius, ſed ſpiritus hominis. Nam ita hos diſcernit Apoſtolus, Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis: & nemo ſcit quid agatur M in deo, niſi ſpiritus dei. Item de ſpiritu hominis dicit, Saluum faciat ſpiritum veſtrum, & animã & corpus. Et iſte enim factus eſt à deo, ſicut & cætera creatura. Scriptum eſt enim in prouerbiis hoc modo, Scito quoniã dominus corda hominum nouit, & qui finxit ſpiritum omnibus, ipſe ſcit omnia. Ergo iſte ſpiritus ad imaginẽ dei nullo dubitante factus accipitur, in quo eſt intelligentia veritatis: hæret enim veritati nulla interpoſita creatura. Cętera hominis ad ſimilitudinem facta videri volunt: quia omnis quidem imago ſimilis eſt, non autem omne quod ſimile eſt, etiã imago proprie, ſed forte abuſiue dici poteſt. Sed cauendum in talibus ne quid nimis aſſeuerandum putetur, illa re ſanè ſalubriter cuſtodita, ne quoniam corpus quodlibet per localia ſpatia porrectum eſt, aliquid tale credatur eſſe ſubſtantia dei. Nam res quæ in parte minor eſt quàm in toto, nec dignitati animæ conuenit, quanto minus maieſtati dei.

1. Cor. 2. 1. Theſ. 5. Prouer. 16.

De eo quod dictum eſt, Pœnitet me feciſſe hominem q. 52. li. 15. de Ciuitate dei. cap. 25.

Diuinæ ſcripturæ à terreno & humano ſenſu ad diuinum & cœleſtem nos erigẽtes, vſque ad ea verba deſcenderunt, quibus inter ſe ſtultiſsimorum etiam vtitur conſuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina quas animus noſter patitur, quas longiſsime à deo eſſe

ſeiunctas

A ſeiunctas iam qui melius ſapit intelligit,non dubitaue-
runt illi viri per quos locutus eſt ſpiritusſanctus, opor-
tuniſsime in libris ponere. Vt verbi gratia quoniā dif-
ficillimum eſt vt homo aliquid vindicet ſine ira,vindi-
ctam dei quæ omnino ſine perturbatione fit, iram ta-
men vocandam iudicauerunt.Item quia coniugis caſti-
tatem zelando viri cuſtodire conſueuerunt, illam dei
prouidentiam per quā præcipitur atque agitur ne ani-
ma corrumpatur & deos alienos ſequens quodammo-
do meretricetur,zelum dei appellauerunt. Sic & manū
dei,vim qua operatur: & pedes dei, vim qua in omnia
cuſtodienda & gubernanda pertendit: & aures dei vel
oculos dei, vim qua omnia percipit atque intelligit: &
faciem dei, vim qua ſe manifeſtat atque dignoſcitur:&
cætera in hunc modum, propterea ſcilicet quia nos ad
quos ſermo fit, & manibus ſolemus operari, & pedibus
incedere & quò fert animus peruenire,& auribus atque
oculis cæteriſque ſenſibus corporis corporalia percipe-
re,& facie innoteſcere, & ſi quid aliud ad hanc tāquam
regulam pertinet. Hoc modo igitur quoniam mutare
cœptum aliquod & in aliud transferre non facile ſole-
mus,niſi pœnitendo,quanquam diuina prouidentia ſe-
B rena mente intuentibus appareat cuncta certiſsimo or-
dine adminiſtrare: accommodatiſsime tamen ad hu-
milem humanam intelligentiam ea quæ incipiunt eſſe,
neque perſeuerāt quantum perſeuerātura ſperata ſunt,
De auro et argento quod ab Aegyptiis filij Israel acceperūt. q. 53. quaſi per pœnitentiam dei dicuntur ablata. Quiſ-
quis duorum teſtamentorum diſpenſationes, pro tem-
porum congruentia, generis humani diligenter ætati-
bus diſtributas intuetur,ſatis quantum exiſtimo intelli-
git, quid proprie priori ætati generis humani, quid po-
ſteriori conueniat. Diuina enim prouidentia pulchre
omnia moderante,ita vniuerſa generationum ſeries ab
Adam vſque ad finem ſeculi adminiſtratur, tanquam
vnius hominis à pueritia vſque ad ſenectutem tempo-
ris ſui tractum ætatis gradibus terminantis.Et ideo vir-
tutum etiā gradus in moribus donec veniatur ad ſum-
mam hominis perfectāmque virtutem,oportet eum di
ſtinguere,qui diuinis lectionibus pie animum intendit:
ne forte cū inuenerit aliquando paruis parua, aliquan-
do maiora maioribus imperari, reputans in compara-
tione maiora peccata eſſe illa quæ minora ſunt, non ar-
bitretur decuiſſe vt talia deus hominib⁹ imperaret. Sed
C nunc de virtutum gradibus nimis longum eſt diſputa-
re. Veruntamen quod ad præſentem quæſtionem diſ-
cutiendam ſatis eſt, quantum ad decipiendum attinet,
ſumma & perfecta virtus eſt neminem decipere atque
Matth.5. illud exhibere quod dictū eſt, Sit in ore veſtro eſt, eſt:
non,non. Sed quia hoc eis imperatū eſt quibus iam re-
gnum cœlorum promiſſum eſt:magna autē virtus hæc
Matt.11. implere maiora, quibus debetur hoc præmiū. Regnum
enim cœlorū vim patitur,& qui vim faciunt, diripiunt
illud:quęrendum eſt quibus gradibus ad iſtam ſummi-
tatem perfectionémque veniatur:in quibus vtique gra-
dibus inueniuntur illi quibus adhuc terrenum regnum
promittebatur, quo promiſſo tanquam paruuli prælu-
derent, & ab vno deo abundanter qui eſt omnium do-
minus interim terrenis gaudiis, quibus adhuc inhia-
bant, impetratis, inde proficientes & in ſpiritu ſuccre-
ſcentes auderent etiā ſperare cœleſtia. Sicut ergo ſum-
ma & propè diuina virtus eſt, neminem decipere: ſic
vltimum vitium eſt, quemlibet decipere. Ab hoc vlti-
mo vitio ad illam ſummam virtutem tendentibus gra-
dus eſt, neminem quidem, vel amicum, vel ignotum,
ſed tamen inimicum aliquando decipere. Vnde etiam
illud à poëta dictum propè iam prouerbij conſuetudi- D
nem obtinuit, Dolus an virtus quis in hoſte requirat? *Aeneid.2.*
Sed quoniam & ipſe hoſtis poteſt plerūque iniuſtis de-
cipi, veluti cum pactum aliquod fit de temporali pace,
quas inducias vocant, & non ſeruatur fides, & cætera
talia:multo eſt purgatior ſummæq; illi virtuti propin-
quior, qui quanquam velit hoſtem decipere, non cum
tamē decipit niſi authoritate diuina. Deus enim nouit
vel ſolus, vel certe lōge excellentius quàm homines at-
que ſyncerius, qua quiſque pœna præmióve ſit dignus.
Quapropter deus quidem per ſeipſum neminem deci-
pit,Eſt enim pater veritatis,& veritas,& ſpiritus verita-
tis:dignis tamen digna diſtribuens,quoniam hoc quo-
que pertinet ad iuſtitiam & veritatē, vtitur animis pro
meritis & dignitatibus, quæ ſunt in gradibus earum, vt
ſi quiſquam dignus eſt decipi, non ſolum per ſeipſum
eum non decipiat, ſed neque per talem hominem, qui
iam congruenter diligit,& cuſtodire perſiſtit, Sit in o- *Matth.5.*
re veſtro eſt eſt,non non: neque per angelum, cui non
conuenit perſona fallaciæ:ſed aut per talem hominem,
qui nondum ſe huiuſmodi cupiditatibus exuit: aut per
talem angelum, qui pro ſuæ voluntatis peruerſitate vel
ad vindictam peccatorum, vel ad exercitationem pur- E
gationémque eorum, qui ſecundum deum renaſcun-
tur, in infimis naturæ gradibus ordinatus eſt. Legimus *3.Reg.22.*
enim deceptum regem falſo vaticinio pſeudoprophe-
tarum. Et ita legimus, vt neque ſine diuino iudicio fa-
ctum inueniamus,quoniam dignus erat ille ſic decipi:
neque per eum angelum, quem deceptionis officium
ſuſcipere non deceret: ſed per angelum erroris, qui ſibi
vltrò tales partes imponi cum lætitia poſtulauit. Qui-
buſdam enim ſcripturarum locis apertius aliquid ex-
ponitur, quod diligens & pius lector etiam in aliis lo-
cis,in quibus minus aperitur,intelligat. Deus enim no-
ſter ſic ad ſalutem animarum diuinos libros ſpiritusſan-
cto moderatus eſt,vt non ſolum manifeſtis paſcere,ſed
etiam obſcuris exercere nos vellet. Ex hac igitur ineffa-
bili atque ſublimi rerum adminiſtratione, quæ fit per
diuinam prouidentiam, quaſi tranſcripta eſt naturalis
lex in animam rationalem,vt in ipſa vitę huius conuer-
ſatione moribúſque terrenis homines talium diſtribu-
tionum imagines ſeruent.Hinc eſt quòd iudex damna-
tum percutere indignum ſua perſona & nefarium iudi-
cat, eius tamen iuſſu hoc facit carnifex, qui pro ſua cu- F
piditate ſic ordinatus eſt in officio, vt percutiat legum
moderatione damnatum, qui poſſet etiam innocētem
ſua crudelitate percutere. Nam neque per ſeipſum hoc
iudex facit, neque per principem vel aduocatum,aut a-
liquem in officio ſuo,cui tale miniſterium non conue-
nienter imponitur. Hinc eſt etiam quòd irrationabili- *li.1. de Ciuitate dei. c.21.& 26.*
bus animantibus vtimur ad eas res quas per homines
agi nefarium eſt. Nam vtique dignus eſt fur mortſu la-
cerari:id tamen homo non per ſeipſum agit, aut per fi-
lium,aut per domeſticum, aut etiā per famulum ſuum,
ſed per canem beſtiam, quam beſtiam talia pro naturæ
ſuæ gradibus decet facere. Cum igitur quoſdam pati a-
liquid deceat, quod alios facere non deceat, miniſteria
quædam ſunt media,quibus digna iniunguntur officia:
vt eis vtens ipſa iuſtitia, non ſolum talia pati quemque
imperet, qualia pati eum decet, ſed etiā iis facientibus,
quos talia facere non minus decet. Quapropter cum &
Aegyptij deceptione digni eſſent,& populus Iſraël pro
illa ætate generis humani in tali adhuc gradu morū cō-
ſtitutus eſſet,vt nō indigne hoſtem deciperet: factū eſt
vt iuberet deus, vel potius pro illorū cupiditate permit-

G teret,vt vaſa aurea & argẽtea , quibus adhuc terrenæ rei
3.ſen.d.37. appetitores inhiabãt:& peterent ab Aegyptiis non red-
ca ſi vero. dituri , & acciperent quaſi reddituri. Quam & merce-
Exod.3. dem tam diuturni laboris atque operis pro talium ani-
marum gradu non iniuſtam deus eſſe voluit,& pœnam
illorum,quos digne fecit amittere id,quod reddere de-
buerunt. Non itaq; deus deceptor eſt,quod credere ne-
farium & impium eſſe quis non intelligat? ſed merito-
rum & perſonarum iuſtiſsimus diſtributor,faciẽs quæ-
dam per ſeipſum,quæ illo ſolo digna ſunt,eiq; ſoli con-
ueniunt : ſicuti eſt illuminare animas, & ſeipſum eis ad
perfruendum præbendo , ſapientes beatáſque praſtare:
alia per ſeruientem ſibi creaturam,integerrimis legibus
pro meritis ordinatam,quædam eorum iubẽs,quædam
permittens,vſque ad paſſerum adminiſtrationem,ſicut
Matt.10. dominus in Euãgelio dicit, & vſque ad fœni decorem,
vſque ad numerum etiam capillorum noſtrorum diui-
na prouidentia pertendente atque veniente. De qua e-
Sapient.8. tiam dictum eſt , Pertendit à fine vſque ad finem forti-
ter , & diſponit omnia ſuauiter . Quòd autem per ani-
marum miniſteria ſuis legibus ſeruientia deus puniat,
& digne digna ſupplicia retribuat,cum ipſe tranquilliſ-
H ſimus maneat, apertiſsime ſcriptum eſt, Ipſum quoque
Sapien.12. qui puniri non debet,condemnas, & exterũ exiſtimas à
tua virtute. Virtus enim tua iuſtitiæ initiũ eſt,& ob hoc
quòd omnium dominus es , omnibus te parcere facis.
Virtutem enim tu oſtẽdis , qui non crederis eſſe in vir-
tute cõſummatus, ſed in iis qui ſciunt audaciam tradu-
cis. Tu autem dominus virtutũ cum trãquillitate iudi-
cas, & cum magna reuerentia diſponis nos. Item quòd
primo in terrenis rebus ſit gradus ad cœleſtem iuſtitiã,
qui iam infirmioribus imperatur, dominus oſtendit,cũ
ait,Si in alieno fideles nõ fuiſtis,veſtrum quis dabit vo-
Luc.16. bis?Et quòd pro ſuis gradibus animę doceantur,& ipſe
1.Cor.3. dominus demõſtrat dicens, Multa habeo vobis dicere,
ſed nũc non poteſtis portare illa?Et Apoſtolus cum ait,
Et ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus,
ſed quaſi carnalibus : lac vobis potum dedi non eſcam,
neque enim poteratis,ſed neque adhuc poteſtis.Adhuc
enim eſtis carnales. Quod enim in iſtis ſecundũ gradus
ſuos actum eſt,hoc in vniuerſo genere humano agi co-
gnoſcimus,vt alia carnali populo,alia ſpiritali pro tem-
porum congruẽtia iuberẽtur.Non ergo mirũ ſi hoſtem
I decipi dignũ,decipere iuſsi ſunt, qui erant adhuc digni
Luc.6. hoſtem decipere.Non enim iam erãt idonei quibus di-
ceretur,Diligite inimicos veſtros:ſed tales erant quibus
Matth.7. tantummodo dici poterat,Diliges proximum tuum,&
Deute.23. oderis inimicũ tuum.Adhuc enim ille proximus quàm
late intelligendus eſſet , non erat temporis tradere. In-
choatio ergo quædam facta eſt ſub pædagogo , vt ma-
giſtro perfectio ſeruaretur : cum tamen idem deus , &
pædagogũ paruulis dederit legem illam ſcilicet per fa-
mulum ſuum,& magiſteriũ grandioribus: id eſt Euan-
De eo gelium per vnicũ ſuum. Omne quod eſt,aut eodem
quod ſcri- modo ſemper eſt , aut non. Et omnis anima omni cor-
ptum eſt, pore melior eſt : Melius eſt enim omne quod viuificat
Mihi au- quàm id quod viuificatur. Corpus autem ab anima vi-
tem adhæ- uificari , non à corpore animam nemo ambigit. Quod
rere deo bo autẽ corpus non eſt & tamen aliquid eſt,aut anima eſt,
num eſt. aut ea melius aliquid. Deterius enim omni corpore ni-
q.54. hil eſt,quia & ſi materiam quis dixerit vnde ipſum cor-
pus fit, recte, quoniam caret omni ſpecie , nihil dicitur.
Rurſus inter corpus & animã,quod melius ſit corpore,
deterius anima , non inuenitur. Si quid enim eſſet me-
dium aut viuificaretur ab anima , aut viuificaret animã,
aut neutrum, Aut viuificaret corpus, aut viuificaretur à K
corpore, aut neutrũ. At quicquid viuificatur ab anima
corpus eſt. Si quid autem viuificat animam , melius eſt
quàm anima. Rurſum quo viuificatur corp', anima eſt:
quod viuificatur à corpore,nihil eſt.Neutrũ verò,id eſt
nullius vitæ indigens , nullámque vitam tribuens , aut
omnino nihil eſt, aut aliquod corpus eſt,aut aliquid &
corpore & anima melius.Sed vtrum quid tale ſit in re-
rum natura , alia quæſtio eſt. Nunc interim ratio com-
perit,nihil inter corpus & animam eſſe quod ſit corpo-
re melius,anima deterius.Quod autem eſt omni anima *1.retract.*
melius , id deum dicimus , cui quiſquis eum intelligit *cap.26.*
iunctus eſt. Quod enim intelligitur verum eſt,nec om-
ne quod creditur verum eſt . Quicquid autem verum
eſt atque à ſenſibus & à mente ſeiunctum eſt,credi tan-
tum,non tamen ſentiri aut intelligi poteſt. Deo igitur
iunctum eſt quod intelligit deum. Intelligit autem ra-
tionalis anima deum,Nam intelligit quod ſemper eiuſ-
modi eſt , neque vllam patitur mutationem. At & cor-
pus per tempus & locos , & anima ipſa rationalis quòd
aliquando ſapiens,aliquando ſtulta eſt,mutationem pa
titur. Quod autẽ ſemper eodem modo eſt, melius pro-
fecto eſt q̃ id quod non ita eſt. Nec quicquã eſt melius L
rationali anima niſi deus. Cum igitur intelligit aliquid
quod ſemper eodẽ modo ſeſe habet , ipſum ſine dubio
intelligit. Hæc autẽ eſt ipſa veritas, cui quia intelligen-
do anima rationalis iungitur,& hoc bonum eſt animæ,
recte accipitur,id eſſe quod dictum eſt,Mihi autem ad- *Pſal.72.*
hærere deo bonum eſt. Denarius numerus poteſt ſi- *De eo*
gnificare vniuerſitatis ſcientiam.Quæ ſi ad interiora & *quod ſcri-*
intelligibilia referatur, quæ ſenario numero ſignifican- *ptum eſt,*
tur, fit quaſi decies ſexies, quod eſt ſexaginta. Si ad ter- *Sexaginta*
rena & corruptibilia,quę octonario numero ſignificari *ſunt regi-*
poſſunt , fiunt decies octies, quod eſt octoginta. Regi- *næ , octo-*
næ ergo ſunt animę regnantes in intelligibilibus & ſpi- *ginta con-*
ritalibus , Concubinæ quæ mercedem accipiunt terre- *cubinæ &*
norum, de quibus dictum eſt , Acceperunt mercedem *adoleſcen-*
ſuam. Adoleſcentulæ quarum nõ eſt numerus, quarum *tularũ nõ*
non eſt determinata ſciẽtia,& diuerſis dogmatibus pe- *eſt nume-*
riclitari poſſunt : vt numerus, quod dictum eſt, ſignifi- *rus. q.55.*
cet certam & indubitatam confirmationem ſcientiæ. *Cant.6.*
Sex, nouem, duodecim, decem & octo, hæc in vni- *Matth.6.*
uerſo fiũt quadragintaquinque. Adde ergo ipſum vnũ, M
fiunt quadraginta ſex:hoc ſexies , fiunt ducenta ſeptua- *De annis*
gintaſex. Dicitur autem conceptio humana ſic proce- *quadragĩ-*
dere & perfici , vt primis ſex diebus quaſi lactis habeat *taſex ædi-*
ſimilitudinem,ſequentibus nouem diebus conuertatur *ficationis*
in ſanguinem, deinde duodecim diebus ſolidetur, reli- *tẽpli. q.56.*
quis decem & octo diebus formetur vſque ad perfecta *In Enchi-*
liniamenta omnium membrorum,& hinc iam reliquo *ridio.c.86.*
tempore vſque ad tempus partus , magnitudine augea- *li.4.de Tri*
tur. Quadraginta ergo quinq; diebus,addito vno,quod *nitate. c.5.*
ſignificat ſummam:quia ſex & nouem & duodecim & *Q̃uo fœtus*
decem & octo in vnum coactis, fiũt quadragintaquin- *in vtero*
que:addito ergo, vt dictum eſt,vno,fiunt quadraginta- *materno*
ſex. Qui cum fuerint multiplicati per ipſum ſenarium *perficiatur*
numerum,qui huius ordinationis caput tenet,fiunt du-
centi ſeptuagintaſex:id eſt nouem mẽſes & ſex dies,qui
computantur ab octauo kalendas Aprilis,quo die con-
ceptus dominus creditur,quia eodem die etiam paſſus
eſt,vſque ad octauum kalendas Ianuarias , quo die na-
tus eſt. Non ergo abſurde quadragintaſex annis dici- *Ioan.2.*
tur fabricatum eſſe templum , quod corpus eius ſigni-
ficabat : vt quot anni fuerunt in fabricatione templi,
tot dies fuerint in corporis dominici perfectione.

Omnia

De cētum quinquagītā tribus piſcibus. q. 57. 1. Cor. 3. 1. Cor. 11.

A Omnia veſtra, vos autē Chriſti: Chriſtus autem dei. Si à capite numerentur, inueniuntur vnū, duo, tria, quatuor. Item, Caput mulieris vir caput viri Chriſtus, caput autem Chriſti deus. Si eodem modo numerentur, inueniuntur ſimiliter vnum, duo, tria & quatuor. Porrò vnū & duo & tria & quatuor ſimul ducta, fiunt decē. Quapropter diſciplinam quę inſinuat conditorem, deum, & cōditam creaturam, rectè ſignificat denarius numerus. Et cū corpus perfectum atq; inextermioabile ſubdatur animæ perfectæ atq; in exterminabili, rurſusq; ipſa ſubdatur Chriſto, & ille deo, nō tanquam diſsimilis aut alterius naturæ, ſed tanquam patri filius, hoc totum eodē numero denario recte ſignificatur, quod poſt reſurrectiooem corporis ſperatur futurum in æternum. Et fortaſſe propterea qui conducuntur ad vineam, denarium accipiunt mercedis nomine. Sicut autem vnum & duo & tria & quatuor ſimul decem fiunt, ſic vnum & duo & tria & quatuor quater ducta quadraginta fiuot. Si autem quaternarius numerus rectè corpus ſignificat, propter quatuor notiſsimas naturas, quibus conſtat: ſiccam

lib. 7. de Geneſi ad literā. c. 11.

B & humidam, frigidam & calidam: & quòd progreſsio à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem à latitudine ad altitudinem, ſoliditatem corporis facit, quæ rurſus quaternario numero continetur: non abſurde intelligitur quadragenarius numerus temporalem diſpenſationem ſignificare, quæ pro ſalute noſtra geſta eſt, cum dominus corpus aſſumpſit, & viſibiliter hominibus apparere dignatus eſt. Vnum enim & duo & tria & quatuor, quæ ſignificant creatorem & creaturam, quater ducta, id eſt per corpus temporaliter domonſtrata, fiunt quadraginta. Nam inter quatuor & quater hoc intereſt, quòd quatuor in ſtatu ſunt, quater in motu. Ergo vt quatuor referuntur ad corpus, ita quater refertur ad tempus inſinuatúrque ſacramentum corporaliter & temporaliter geſtum, propter eos qui corporum amore implicati erant, & tēporibus ſubditi. Quadragenarius ergo numerus, vt dictum eſt, temporalem ipſam diſpenſationem non incongruè ſignificare creditur. Et fortaſſe hoc eſt quòd quadraginta

Mat. 4.

dies dominus ieiunauit, ſeculi huius quod motu corporum & temporibus agitur, oſtendens inopiam: &

Acto. 1.

quadraginta dies poſt reſurrectionem cum diſcipulis

C fuit, hanc ipſam illis credo diſpenſationem temporalem, quam pro ſalute noſtra geſsit inſinuans. Quadragenarius autem numerus partibus ſuis, quæ illum metiuntur, computatis, vſque ad quinquagenarium numerum peruenit: idipſum commendans, quandoquidem ipſe partes, quæ illum metiuntur, æquales inter ſe ſunt: quia cum æquitate adminiſtrata corporalis & viſibilis temporaliter actio, perfectionem homini comparat: quæ perfectio, ſicut dictum eſt, denario numero ſignificatur: ſicut quadragenarius numerus, æqualibus ſuis partibus in ſummam redactis, denarium numerum parit, quoniam ad quinquagenarium ſicut ſupra ſcriptum eſt, peruenit. Vnum enim quod habent quadraginta quadragies, & duo quod habent vicies, & quatuor quod habent decies, & quinque quod habent octies, & octo quod habent quinquies, & decem quod habent quater, & viginti quod habent bis, ſimul ducta fiunt quinquaginta. Nullus enim alius numerus metiri per partes æquales quadragenarium numerum poteſt, præter hos quos enumerauimus, & computatos ad quinquagenarium numerum duximus. Peractis ergo dominus quadraginta diebus poſt reſurrectionē cum diſcipulis ſuis,

Ibidem.

id eſt, commendans eis quod pro nobis temporaliter geſtum eſt, aſcendit in cœlum: & poſt alios decem dies

D miſit ſpiritum ſanctum, quo perficerētur ſpiritaliter ad inuiſibilia capienda, qui viſibilibus temporalibusq; crediderunt. Ipſis videlicet decem diebus poſt quos miſit ſpiritum ſanctum, eādem perfectionem quæ per ſpiritum ſanctum confertur, denario numero indicans, quem quadragenarius, computatis æqualibus partibus ſuis edit, & fit quinquagenarius: ſicut temporali diſpenſatione cum æquitate adminiſtrata peruenitur ad perfectionem, quam denarius numerus ſignificat, qui denarius ſimul cum quadragenario quinquagenarium facit. Ergo quoniam perfectio quæ fit per ſpiritum ſanctum, quamdiu adhuc in carne ambulamus, quamuis non viuamus carnaliter, cum ipſa diſpenſatione temporali copulatur, recte videtur quinquagenarius numerus ad eccleſiam pertinere, ſed iam purgatam atque perfectam: quæ temporalis diſpenſationis fidem atque æternitatis futuræ ſpem charitate amplexatur: id eſt, quaſi quadragenarium numerum denario numero copulans. Hæc autem Eccleſia ad quam pertinet quinquagenarius numerus, ſiue quia ex tribus generibus hominum eliquatur, Iudæis & gentibus & carnalibus Chriſtianis, ſiue

E quia ſacramento Trinitatis imbuitur, numero quo ſignificatur ter ducto, ad centenarium & quinquagenarium peruenit: Quinquaginta enim ter ducta fiunt centum quinquaginta: quò cum addideris ipſa tria, quia inſigne & eminens debet eſſe quod in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti lauacro regenerationis abluitur, fiunt centum quinquaginta tres. Qui numerus piſcium inuenitur, quia in dexteram partem miſſa ſunt retia, & ideo magnos, id eſt perfectos & regno cœlorum aptos habet. Nam illa ſimilitudo reticuli non in dexteram miſsi ſimul cepit bonos & malos qui ſeparātur in littore. Nunc enim intra retia pręceptorum & ſacramentorum dei, in Eccleſia quæ nunc eſt, ſimul boni malique verſantur. Fiet autem ſeparatio in fine ſeculi, tanquam in fine maris, id eſt in littore: cum regnant iuſti primo temporaliter, ſicut in Apocalypſi ſcriptum eſt, deinde in æternum in illa ciuitate quæ ibi deſcribitur, vbi iam conquieſcente diſpenſatione temporali, quæ quadragenario numero ſignificatur, denarius remanet, quam mercedem ſancti qui operantur in vinea

Ioan. 21. Mat. 13. Apoc. 21.

F percepturi ſunt. Poteſt etiam ſi numerus iſte conſideretur, occurrere ad Eccleſiæ ſanctitatem, quæ per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum facta eſt: vt quoniam ſeptenario numero creatura conſtat, cum ternarius animæ & quaternarius corpori tribuetur, ſuſceptio ipſa hominis ducatur ad tria ſepties: quia & pater miſit filium, & pater in filio eſt, & donum ſpiritus ſancti de virgine natus eſt: hæc ſunt tria, pater & filius & ſpiritus ſanctus. Septies autem ipſe homo temporali diſpenſatione ſuſceptus eſt vt fieret ſempiternus. Fit ergo ſumma numeri viginti vnum: id eſt tria ſepties. Hæc autem hominis ſuſceptio ad liberationem valuit Eccleſiæ, cui caput eſt Chriſtus. At ipſa Eccleſia propter animā & corpus in eodem ſeptenario numero reperitur. Ducuntur itaq; viginti vnū ſepties propter eos qui per dominicū hominem liberantur, & fiunt centum quadraginta ſeptem. Cui additur ſenarius numerus ſignū perfectionis, quia partibus ſuis, quæ illum metiuntur cōſtat, ita vt nihil minus nihilque amplius inueniatur. Metitur quippe illum vnum quod habet ſexies, & duo quæ habet ter, & tria quæ bis habet: quæ ſimul ducta, vnum & duo & tria ſex fiunt. Quod fortaſſe ad illud etiam ſacramentū pertinet, quod deus ſexta die perfecit omnia opera ſua.

Iſtud quædam exēplaria non habēt hic, ſed in fine operis.

G Ad centum ergo & quadraginta ſeptẽ cum ſex addide-
ris,quod eſt ſignum perfectionis, fiunt centũ quinqua-
ginta tria, Qui numerus piſcium inuenitur poſteaquam
iuſſu domini ad dexteram partem miſſa ſunt retia, vbi
peccatores qui ad ſiniſtram pertinent, non inueniuntur.

De Ioãne Baptiſta. q. 58. Ioannes Baptiſta, conſiderata ſcriptura quæ de il-
lo in euangelio legitur, multis probabilibus documen-
tis non abſurde creditur prophetiæ geſtare perſonam,
Mat. 11. & eo maxime quòd de illo dominus dicit, Plus quàm
propheta. Hic ſiquidem totius prophetiæ quæ ab exor-
dio generis humani vſque ad aduẽtum domini de do-
mino facta eſt, imaginem geſtat. Eſt autem euangelij
perſona in ipſo domino quæ per prophetiam prænun-
ciabatur, cuius augetur prædicatio per vniuerſum or-
bem terrarum ab ipſo domini aduentu, prophetia au-
tem minuitur poſtquam id quod prænunciabat adue-
Luca 16. nit. Itaque dominus dicit, Lex & prophetæ ad Ioannem
Ioan. 3. Baptiſtam, ab hinc regnum dei prædicatur. Et Ioannes
ipſe, illum, inquit, oportet creſcere, me autem minui.
Quod & diebus quibus nati ſunt, & mortibus quibus
paſsi ſunt figuratum eſt. Naſcitur nanq; Ioannes ex quo
dies incipiunt minui: naſcitur dominus, ex quo dies in-
H cipiunt creſcere. Capite ille minuitur, dum occiditur:
Ioan. 1. hic verò attollitur in cruce. Poſtquam ergo prophetia
ipſa in Ioanne conſtituta, digito oſtendit præſentem,
quem venturum ab exordio generis humani cecinerat,
Mat. 3. incipit minui, atq; inde creſcere prædicatio regni dei.
Et ideo baptizauit Ioannes in pœnitẽtiam: finitur enim
vetus vita vſque ad pœnitẽtiam, atq; inde incipit noua.
Non autẽ tantùm in iis qui propriè prophetæ appellati
ſunt, ſed in ipſa veteris teſtamẽti hiſtoria prophetia nõ
ſilere colligitur, ab eis qui piè quærũt, & ad hæc inueſti-
ganda diuinitus adiuuãtur. Maxime tamen illis euiden
Geneſ. 4. tioribus rerum figuris apparet: quòd Abel iuſtus à fratre
Geneſ. 7. interficitur, & dominus à Iudæis: quòd arca Noë, tan-
Geneſ. 22. quam in diluuio ſeculi Eccleſia gubernatur: quòd Iſaac
immolandus deo ducitur, & aries pro illo in ſentibus
Gala. 4. tanquam crucifixus agnoſcitur: quod in duobus Abra-
hæ filiis, vno de ancilla, altero de libra duo teſtamen-
Geneſ. 25. ta intelliguntur: quòd duo populi in geminis, Eſaü ſci-
Geneſ. 45. licet & Iacob, præmonſtrantur: quòd Ioſeph à fratri-
bus perſecutionẽ paſſus, ab alienis honoratur: ſicut do-
I minus Iudæis perſequentibus, apud gentes clarificatus
eſt. Longum eſt commemorare ſingula, cũ ita cõcludat
1. Cor. 10. Apoſtolus, & dicat, Hæc autem in figura contingebant
eis ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculo-
rum deuenit. Finis autem ſeculorum tanquam ſenectus
veteris hominis, cum totum genus humanum tãquam
vnum hominẽ conſtituerit, ſexta ætate ſignatur, qua do-
Li. de Geneſi contra Mani. ca. 23. minus venit. Sunt enim ætates ſex etiam in vno homi-
ne: infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentus, grauitas, &
ſenectus. Prima itaq; generis humani ætas eſt ab Adam
vſq; ad Noë. Secunda à Noë vſq; ad Abraham: qui arti-
culi ſunt euidentiſsimi & notiſsimi. Tertia ab Abraham
Mat. 1. vſq; ad Dauid: ſic enim Matthæus Euangeliſta partitur.
Quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Baby-
loniam, Quinta à tranſmigratione in Babyloniam vſ-
que ad aduẽtum domini. Sexta ab aduentu domini vſ-
2. Cor. 4. que in finem ſeculi ſperanda eſt: qua exterior homo
tanquam ſenectute corrumpitur, qui etiam vetus dici-
tur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies
ſempiterna eſt, quæ ſignificatur ſabbato. Huic rei con-
gruit quòd homo ſexto die factus eſt ad imaginem &
Geneſ. 1. ſimilitudinem dei. Nemo autẽ ignorat hominũ vitam
iam aliquid adminiſtrãtem, cognitione & actione ful-
ciri: nam & actio temeraria eſt ſine cognitione, & ſi- K
ne actione ignaua cognitio. Sed prima vita hominis,
cui nulla adminiſtratio rectè creditur, quinq; ſenſibus
corporis dedita eſt: qui ſunt viſus, auditus, olfactus, gu-
ſtus, tactus. Et ideo duæ primæ ætates generis huma-
ni denis generationibus definiuntur, tanquam infantia
& pueritia: quinario ſcilicet geminato, quoniam gene-
ratio vtroque ſexu propagatur. Sunt ergo generationes
decem ab Adam vſque ad Noë, & inde vſque ad Abra-
ham aliæ decem, quas duas ætates infantiam & pueri-
ciam generis humani eſſe diximus. Adoleſcentia vero
& iuuentus & grauitas: id eſt ab Abraham vſque ad Da-
uid, & inde vſque ad tranſmigrationẽ in Babyloniam,
& inde vſque ad aduentũ domini, quatuordenis gene-
rationibus figurantur: ſeptenario geminato ad eãdem
generationem vtriuſque ſexus, cum quinario qui eſt in
ſenſibus corporis, actio & cognitio addita fuerit. Sene-
ctus autem ſolet etiam tantum tenere temporis, quan-
tũ reliquæ omnes ætates. Nam cum à ſexageſimo anno
ſenectus dicatur incipere, & poſsit humana vita vſq; ad
centum viginti annos peruenire, manifeſtum eſt ſolam
ſenectutem poſſe tam longam eſſe, quàm omnes ætates
cæteræ priores ſunt. Aetas igitur vltima generis huma- L
ni, quæ incipit à domini aduentu vſque in finem ſeculi,
quibus generationibus computetur incertum eſt: & hoc
vtiliter deus voluit latere, ſicut in Euangelio ſcriptum
eſt, & Apoſtolus atteſtatur dicẽs, diem domini tãquam *Mat. 24.*
furẽ in nocte eſſe venturum. Sed tamen ſexta ætate viſi- *1. Theſſ. 5.*
tatum eſſe genus humanum humili domini aduẽtu, ſu-
perius diſtinctis generationibus edocetur. Qua viſita-
tione incepit manifeſtari prophetia, quæ ſuperioribus
quinque ætatibus latuit: cuius prophetiæ perſonã quo-
niam Ioãnes geſtabat, vt ſupra dictũ eſt, ideo ex ſenibus
parẽtibus naſcitur, tanquam ſeneſcente ſeculo prophe-
tia illa innoteſcere incipiat: & quinque menſibus ſe oc-
cultat mater eius, ſicut ſcriptum eſt, Occultabat ſe Eliza- *Luca 1.*
bet menſibus quinque. Sexto autẽ menſe viſitatur à Ma
ria matre domini, & exultans infans in vtero eius, tan-
quam primo aduentu domini quo in humilitate appa-
rere dignatus eſt, prophetia manifeſtari incipiat. Sed
tanquam in vtero: id eſt nondum tam euidenter vt om-
nes ſicut in lucem manifeſtum eſſe fateãtur: quod futu-
rum credimus ſecundo aduentu domini, quo in clari- M
tate venturus eſt: cuius aduentus præcurſor ſperatur He-
lias, ſicut huius Ioannes fuit. Et ideo dicitur à domino, *Mat. 17.*
Helias iam venit, & multa ei homines fecerunt, & ſi
vultis ſcire, ipſe eſt Ioannes Baptiſta, qui venturus eſt.
Quia in eodem ſpiritu & in eadem virtute, & tãquam
præcedentis præconis officio & hic iam venit, & ille vẽ-
turus eſt. Propterea & iſtum Ioannem per ſpiritum quo
pater eius vates impletus eſt, dicitur præcurſorẽ domi-
ni futurum in ſpiritu & virtute Heliæ. Peractis autem
Maria cũ Elizabeth menſibus tribus, diſcedit, Quo nu- *Luca 1.*
mero mihi videtur ſignificari fides Trinitatis, & bapti-
ſma in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quo per
humilem domini aduentum genus humanũ imbuitur,
& futuro aduentu claritatis eius excolitur. *De decem virginib. q. 59.* Inter
parabolas à domino dictas ſolet quærentes multum
exercere iſta quæ de decem virginibus poſita eſt. Et
multi quidem hinc multa ſenſerunt, quæ non ſunt præ-
ter fidem: ſed quomodo partibus omnibus eius conue-
niat expoſitio, id laborandum eſt. Legi etiam in qua-
dam ſcriptura ex earum genere quæ apocryphæ nomi-
nantur, nõ quòd ſit contra catholicam fidem, ſed huic
loco mihi minus cõgruere viſa eſt, conſideranti omnes
huius

A huius ſimilitudinis partes. De qua tamē expoſitione te-
mere nihil audeo iudicare, ne forte non eius inconue-
niētia mihi anguſtias fecerit, ſed mea tarditas in ea con-
uenientiam non inuenerit. Quid autem mihi videa-
tur non abſurde hoc loco accipi, quantum potero bre-
uiter & diligenter exponam. Interrogatus igitur domi-
nus noſter ſecreto à diſcipulis de cōſummatione ſeculi,
Mat. 25. inter multa alia quæ locutus eſt, hoc quoque dixit, Tunc
ſimile æſtimabitur regnum cœlorum decem virgini-
bus quæ acceperant lampades ſuas, & venerunt obuiam
ſponſo. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque
prudentes. Sed quinque fatuę acceptis lampadibus ſuis,
non ſumpſerunt oleum ſecum prudentes autem acce-
perūt oleum ſecum in vaſis ſuis cum lampadibus. Tar-
dante autem ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormie-
runt. Media autem nocte clamor factus eſt, Ecce ſpon-
ſus venit, ſurgite obuiam ei. Tunc ſurrexerunt virgines
illæ, & aptauerunt lampades ſuas. Et dixerunt illæ ſtultæ
ad ſapientes: Date nobis de oleo veſtro, quia lampades
noſtræ extinguuntur. Reſponderunt autem ſapientes
dicētes, Ne forte non ſufficiat nobis & vobis, ite potius
B ad vendentes, & emite vobis, Et dum irent emere, ve-
nit ſponſus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad
nuptias, & clauſa eſt ianua. Nouiſsimè autem veniūt &
reliquæ vigines dicentes, Domine, domine, aperi no-
bis. At ille reſpondens ait, Amen dico vobis neſcio vos.
Vigilate ergo, quia neſcitis diem neque horam. Decem
vtiq; numerus virginum, quarum quinq; admittuntur,
quinque excluduntur, bonorum & malorum diſcretio-
nem ſignificat. Quapropter ſi virginitatis nomē hono-
rabile eſt, cur receptis excluſiſq; commune eſt? Deinde
quid ſibi vult numerus in vtraq; parte quinatius? Quid
autem ſignificat oleum, mirū videtur Item, quòd ſapiē-
tes petētibus non cōmunicant: cum & inuidere fas non
ſit eas quæ ita perfectæ ſunt, vt à ſponſo recipiātur, quo
nomine nullo dubitante dominus Ieſus Chriſtus ſigni-
ficatur: & miſericordes eſſe oporteat ad præſtandum
ex eo quod habent, præſcribente illa ſententia eiuſdem
Luca 6. domini dicentis, Omni poſcenti te tribue. Quid eſt au-
tem quod poſsit dando non ſufficere vtriſque? Hæc ma
xime augent quæſtionis difficultatem, quāquam & cæ-
tera diligenter conſiderata, vt omnia in vnam ratio-
C nem concurrant, nihilq; in vnam partem dicatur quod
impediat aliam, magna cautio adhibenda eſt. Videntur
itaque mihi quinque virgines ſignificare quinqueperti-
tam continentiam à carnis illecebris. Continendus eſt
enim animi appetitus à voluptate oculorum, à volupta-
te aurium, à voluptate olfaciendi, guſtandi, tangendi,
Sed quia iſta continentia partim coram deo fit, vt illi
placeatur in interiori gaudio conſcientiæ, partim co-
ram hominibus tantum, vt gloria humana capiatur
quinque dicuntur ſapientes, & quinque ſtultę: vtræque
tamen virgines, quia vtraque continentia eſt, quanuis
diuerſo fomite gaudeant. Lampades autem ſunt quia
manibus geſtantur opera quæ ſecundum continentiam
Mat. 5. iſtam fiunt. Dictum eſt autem, Luceant opera veſtra co-
ram hominibus. Omnes vero acceperunt lampades ſuas
& venerunt obuiam ſponſo. Intelligendum eſt ergo
Chriſti nomine cenſeri de quibus agitur, Non enim
poſſunt qui Chriſtiani non ſunt, ſponſo Chriſto ve-
nire obuiam. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus
ſuis non ſumpſerunt oleum ſecum. Multi enim quanuis
de Chriſti bonitate plurimum ſperent, gaudium tamen
non habent, dum continenter nō viuunt, niſi in laudi-
bus hominum. Non ergo habent oleum ſecū. Nam ip-

ſam lætitiam oleo ſignificari arbitror. Propterea vn- D
xit, inquit, te deus deus tuus oleo exultationis. Qui au- *Pſalm. 44.*
tem non propterea gaudet quia deo intrinſecus placet,
non habet oleum ſecum. Prudentes autem acceperunt
ſecum oleum in vaſis ſuis cum lampadibus: id eſt læti-
tiam bonorum operum in corde atque conſcientia po-
ſuerunt, ſicut Apoſtolus monet, Probet autem ſe homo, *Galat. 6.*
inquit, & tunc in ſemetipſo habebit gloriam, & non in
altero. Tardante verò ſponſo dormitauerunt omnes,
quia ex vtroq; genere continentium hominum, ſiue eo-
rum qui corā deo exultant, ſiue eorum qui in laudibus
hominum acquieſcunt, moriuntur hoc interuallo tem-
poris, donec ſub aduentu domini fiat reſurrectio mor-
tuorum. Media autem nocte, id eſt, nullo ſciente aut ſpe
rante quippe cum ipſe dominus dicat, De die autē illa
& hora nemo ſcit: & apoſtolus, Dies domini tanquam *Mat. 24.*
fur in nocte ita veniet: ex quo ſignificatur eum peni- *1. Theſſ. 5.*
tus latere cum venerit: clamor factus eſt, Ecce ſponſus *1. Cor. 15.*
venit, ſurgite obuiam ei. In ictu oculi & in nouiſsima
tuba omnes reſurgemus. Ergo ſurrexerunt omnes vir-
gines illæ, & aptauerunt lampades ſuas: id eſt, rationes
reddendas operū ſuorum. Oportet enim nos exhiberi *2. Cor. 5.*
ante tribunal Chriſti, vti illic recipiat vnuſquiſq; quod E
geſsit, in corpore, ſiue bonū ſiue malum. Et dixerūt ſtul-
tæ ad ſapientes, Date nobis de oleo veſtro, quia lam-
pades noſtræ extinguuntur. Quorum enim facta alie-
na laude fulciuntur, eadē ſubtracta deficiunt, & de con-
ſuetudine id ſemper inquirūt, vnde gaudere animus ſo-
let. Itaque hominum qui corda non vident, teſtimoniū
volunt habere apud deum qui cordis inſpector eſt. Sed
quid reſponderunt ſapientes? Ne forte non ſufficiat no-
bis & vobis, vnuſquiſque enim pro ſe rationem reddet,
nec alieno teſtimonio quiſquā adiuuatur apud deum,
cui ſecreta cordis apparent, & vix ſibi quiſque ſufficit
vt ei teſtimonium perhibeat conſcientia ſua. Quis e-
nim gloriabitur mundum ſe habere cor? Inde eſt quod *Prouer. 20.*
Apoſtolus ait: Mihi autem minimum eſt vt à vobis iu- *1. Cor. 4.*
dicer, aut ab humano die, ſed neque memetipſum iudi-
co. Quapropter cum de ſeipſo quiſque aut nō omnino
aut vix poſsit veram ferre ſententiam, quomodo poteſt
de alio iudicare, cum ſciat nemo quid agatur in homi-
ne, niſi ſpiritus hominis? Ite magis ad vendentes, & e- *1. Cor. 2.*
mite vobis: Non conſilium dediſſe putandæ ſunt, ſed F
crimen earum ex obliquo commemoraſſe. Vendunt e-
nim oleum adulatores, qui ſiue falſa ſiue ignotata lau-
dando, animas in errorem mittunt, & eis vana gaudia
tanquam fatuis cōciliando, aliquā de his mercedem ſi-
ue ciborū, ſiue pecuniæ, ſiue honoris, ſiue alicuius com-
modi temporalis accipiunt, non intelligentes quod di-
ctum eſt, Qui vos fœlices dicunt, in errorem vos mit- *Eſaia 3.*
tunt. Melius eſt autem obiurgari à iuſto, quàm à pecca-
tore laudari. Emendabit me, inquit, iuſtus in miſericor- *Pſal. 140.*
dia & arguet me, oleum autē peccatoris non impinguet
caput meum. Ite ergo magis ad vendentes, & emite vo-
bis: id eſt, videamus nunc quid vos adiuuant qui vobis
laudes vendere conſuerunt, & vos in errorem induce-
re, vt nō coram deo, ſed ab hominibus gloriam quære-
retis. Euntibus autem illis emere, venit ſponſus: id eſt,
inclinantibus ſe illis in ea quæ foris ſunt, & ſolitis gau-
dere quærentibus, quia gaudia interna non nouerant,
venit ille qui iudicat. Et quæ paratæ erant: id eſt, quibus
bonum coram deo teſtimonium conſcientia perhibe-
bat: intrauerunt cum eo ad nuptias: id eſt, vbi munda
anima puro & perfecto ſempiternóque dei verbo fœ-
cundata copulatur. Et clauſa eſt ianua: id eſt, receptis il-

A à principio libri, ſicut Matthæus, ſed ab illo loco vbi
baptizatus eſt Ieſus, vbi peccatorum noſtrorum mun-
dationem præfigurauit, incipit parentum eius originem
gradatim proſequi, neque deorſum verſus, ſicut ille qui
eum ad ſuſceptionem peccatorum tanquã deſcenden-
tem oſtendebat, ſed ſurſum verſus, tanquam is qui cum
poſt abolitionem peccatorum tanquam aſcendentem
inſinuabat, nec eos parentes quos ille nominans. Alia
enim erat origo ſacerdotalis, quę per vnum ex filiis Da-
uid, ſicuti aſſolet de tribu ſacerdotali patrimoniũ ſor-
Luce 2. tientem effecerat, vt Maria de vtraque tribu: id eſt, de
regia & ſacerdotali cognationem duceret. Nam & quã-
Luce 2. do cenſiti ſunt Ioſeph & Maria, ſcriptum eſt eos fuiſ-
Mat. 1. ſe de domo, id eſt de genere Dauid. Et Elizabeth quæ
2. Retr. 16. nihilominus cognata Mariæ ſcribitur, erat de tribu ſa-
cerdotali. Sicut autem Matthæus, tanquam deſcenden-
tem ad ſuſpicienda peccata noſtra regem Chriſtum
inſinuans, per Salomonem à Dauid deſcendit, quia Sa-
lomon de illa in qua Dauid peccauerat natus eſt: ita
Lucas qui tanquam aſcendentem poſt abolitionem pec
catorum ſacerdotem Chriſtum inſinuat, per Nathan
B aſcendit ad Dauid, quia Nathan Propheta miſſus fue-
rat, cuius correptione Dauid ipſius peccati abolitio-
nem pœnitendo impetrauit. Itaque poſteaquam tranſ-
iit Lucas perſonam Dauid, non diſſonat à Matthæo in
nominibus generatorum. Nam eos nominat aſcendens
à Dauid vſque ad Abraham, quos ille deſcendens ab
Abraham vſque ad Dauid. A Dauid enim in duas fa-
milias, regiam & ſacerdotalem origo illa diſtributa
eſt: quarum duarum familiarum, ſicut dictum eſt, re-
giam deſcendens Matthæus, ſacerdotalem aſcendens
Lucas ſecutus eſt: vt dominus noſter Ieſus Chriſtus rex
& ſacerdos noſter & cognationem duceret de ſtirpe ſa-
cerdotali, & non eſſet tamẽ de tribu ſacerdotali, hoc eſt
de tribu Leui, ſed eſſet de tribu Iuda, hoc eſt de tribu
Dauid ex qua tribu nemo intendit altari. Ideo & filius
Dauid maxime dicitur ſecũdum carnem, quia & Lucas
aſcendens & Matthęus deſcendens in Dauid ſibi obuiã
facti ſunt. Oportebat enim vt euacuaturus ſacrificia,
quę ſecundum ordinem Aaron in Leuitico ſacerdotio
fiebant, non eſſet de tribu Leui ne ad ipſam tribum, & ad
ipſum ſacerdotium quod temporaliter vmbra erat futu
C ri, pertinere videretur mundatio peccatorum: quã do-
minus oblatione holocauſti ſui, quod in veteri ſacerdo-
tio figurabatur, impleuit: & holocauſti eius imaginẽ ad
memoriam paſsionis ſuæ in Eccleſia celebrandam de-
dit, vt eſſet ſacerdos in æternum non ſecundum ordinẽ
Aaron, ſed ſecundum ordinem Melchiſedeh. Cuius rei
Pſal. 109. ſacramentum diligentius adhuc conſiderari poteſt. Sed
propter duos piſces in quibus duas perſonas regiam &
ſacerdotalem figuratas eſſe diximus, hactenus hinc tra-
ctatum eſſe ſufficiat. Quod autẽ ſuper fœnum turba il-
la diſcubuit, ſignificat eos qui teſtamentum vetus acce-
perant, quia regnum eiſdem temporale & Hieruſalem
tẽporalis promittebatur in ſpe carnali collocatos fuiſſe.
Eſaie 50. Omnis enim caro fœnum, & claritas hominis vt flos
fœni. Quod autem de reliquiis fragmentorum duode-
cim cophini buccellarum repleti ſunt, ſignificabat de
ipſius legis adapertione & diſputatione quam Iudæi re-
liquerant & deſeruerant, repletos fuiſſe diſcipulos do-
mini, in quibus duodenarius numerus principatum te-
net. Nondum enim erat ſcriptura noui teſtamenti quã-
do dominus quaſi frangendo & aperiendo quod durũ
& clauſum erat in lege diſcipulos impleuit, cum eis poſt
reſurrectionem aperuit ſcripturas veteres, incipiens à
Moyſe & omnibus prophetis, interpretans illis in om- D
nibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Nam & tunc eum *Luce 24.*
duo illorum in panis fractione cognouerunt. Et ideo
ſecunda paſtio populi quæ de ſeptem panibus facta eſt,
ad noui teſtamenti prædicationem rectè intelligitur
pertinere. Non enim ab aliquo Euangeliſta dictum eſt,
quòd iſti panes hordeacei fuerint, ſicut de illis quinque
dixit Ioannes. Hæc ergo paſtio de panibus ſeptem ad
gratiam pertinet Eccleſiæ, quæ notiſsima illa ſeptena-
ria ſancti ſpiritus operatione cognoſcitur. Et ideo non
hic duo piſces fuiſſe ſcribuntur, ſicut in veteri lege vbi
duo ſoli vngebantur, rex & ſacerdos: ſed pauci piſces,
id eſt, qui primi domino Ieſu Chriſto crediderunt, &
in eius nomine vncti ſunt: & miſsi ad prædicationem
Euangelij, & ad ſuſtinendum turbulentum mare huius
ſeculi, vt pro ipſo magno piſce, id eſt pro Chriſto lega-
tione fungerentur, ſicut Paulus Apoſtolus dicit. Neque *2. Cor. 5.*
in ipſa turba quinque milia hominum fuerunt, ſicut il-
lic vbi carnales legem accipientes: id eſt, quinque ſen-
ſibus carnis dediti ſignificantur, ſed quatuor milia po-
tius, quo numero ſignificantur ſpiritales, propter qua-
tuor animæ virtutes quibus in hac vita ſpiritaliter vi- E
uimr, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iu-
ſtitiam. Quarum prima eſt cognitio rerum appeten-
darum & fugiendarum. Secunda refrenatio cupidita-
tis ab iis quæ temporaliter delectant. Tertia firmitas a-
nimi aduerſus ea quæ temporaliter moleſta ſunt. Quar-
ta quæ per cæteras omnes diffunditur, dilectio dei &
proximi. Sanè & ibi quinque milia hominum, & hic
quatuor milia exceptis mulieribus & pueris fuiſſe me-
morantur: quod mihi videtur ad hoc pertinere, vt in-
telligamus & in populo veteris teſtamenti fuiſſe quoſ-
dam infirmos ad implendam iuſtitiam quæ ſecundum
legem eſt, in qua iuſtititia apoſtolus Paulus ſine quere-
la ſe conuerſatum eſſe dicit. Fuiſſe item alios qui fa-
cilè ſeducerentur in cultum idolorum. Quæ duo ge- *Philip. 3.*
nera, id eſt, infirmitatis & erroris, mulierum & puero-
rum nominibus figurata ſunt. Infirmus eſt enim mu-
lierum ſexus ad actiones, & facilis ad luſum pueritia.
Quid autem luſui puerili tam ſimile eſt, quàm idola co-
lere? Quãdo & Apoſtolus ad hoc retulit hoc genus ſu-
perſtitionis cum ait, Neque idolis ſeruientes, quemad- *1. Cor. 10.*
modum quidã eorum, ſicut ſcriptum eſt, Sedit populus F
manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Mulieri- *Exod. 32.*
bus ergo ſimiles erant, qui in laboribus expectationis
quouſque ad promiſſa dei peruenirẽt, non viriliter per-
ſeuerantes tentauerunt deum: pueris autem, qui ſederũt
manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Non ſo-
lùm autem ibi, ſed etiam in populo noui teſtamenti qui
non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infir-
mitate virium, vel mentis leuitate mulieris & pue-
ris comparandi ſunt. Nam illis dicitur, Si tamen ini- *Hebræ. 3.*
tium ſubſtantiæ eius vſque in finem firmum retinea-
mus. illis autem, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed mali- *1. Cor. 4.*
tia infantes eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Et ideo ne-
que in veteri neque in nouo teſtamento tales admit-
tuntur ad numerum, ſed ſiue ibi quinque milia, ſiue hic
quatuor milia, exceptis mulieribus & pueris fuiſſe di-
cũtur. Quanuis vero & illic & hic propter ipſum Chri-
ſtum qui aſsidue in ſcripturis mons appellatur, vt con-
gruenter in monte vterq; populus paſceretur, hic tamẽ
non in fœno diſcũbitur, ſed in terra. Ibi enim celſitudo
Chriſti propter carnales homines, & Hieruſalem terre-
nam, carnali ſpe & deſiderio tegitur: hic autem remo-
ta omni cupiditate carnali, conuiuas noui teſtamenti,

G ſpei permanentis firmamentum, tanquam ipſius mõtis ſoliditas nullo fæno interpoſito continebat. Et quoniã
Gala. 3. rectiſsime dicit Apoſtolus, Prius autem antequã veniret fides, ſub lege cuſtodiebatur: hoc ſignificare videtur & dominus cum dicit de bis quos quinque panibus
Mat. 14. paſturus erat: Non opus habẽt ire, ſed date illis vos mãducare. Sub his autem verbis figuraliter tanquam cuſtodia detinentur, cum hoc admonuiſſent diſcipuli vt dimitteret eos. Huius verò turbæ quæ ad ſeptẽ panes pertinet, vltrò ſe miſereri dixit, quòd iam tertius dies eſſet ex quo ei ieiuni adhæſiſſent. In toto enim ſeculo generis humani tertium tempus eſt quo fidei Chriſtianę gratia data eſt. Primum eſt ante legem ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia. Et quoniam quartum adhuc reſtat, quo ad pleniſsimã pacem Hieruſalem cœleſtis venturi ſumus, quò tendit quiſquis rectè credit in Chriſtum, propterea ſe dicit turbam illam reficere dominus ne deficiant in via. Iſta eſt enim diſpenſatio qua nobis dominus temporaliter & viſibiliter in homine appare-
2. Cor. 1. re dignatus eſt, & dedit nobis pignus ſpiritum ſanctũ, cuius operatione ſeptenaria vegetaremur, Apoſtolica
H authoritate quaſi paucorum piſcium ſapore cõiuncto. Hæc ergo diſpẽſatio quid aliud agit, niſi vt ad palmam ſupernæ vocationis ſine defectu virium peruenire poſ-
2. Cor. 5. ſimus: Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.
Philip. 3. Et ipſe Apoſtolus Paulus nondum ſe dicit comprehendiſſe regnũ dei, ſed ea quæ retro ſunt oblitus, in ea quæ ante ſunt extentus, ſecundum intentionem ſequor, inquit, ad palmam ſupernæ vocationis. Veruntamen in quod peruenimus in eo ambulemus, quia tertio die domino adhærentes & ab illo paſti non deficiemus in via. Etiam hic ſanè peruenire ad comedendi finem turba
Lucæ 18. non potuit, ſed relictæ ſunt eſcæ. Non enim fruſtra de futuro dictum eſt, Putás ne veniens filius hominis inueniet fidem ſuper terram? Et credo ita futurum, propter mulieres & pueros ſed tamen ſeptem ſportas reliquiæ fragmentorum impleuerunt, ad quas Eccleſia ſe-
Apoc. 1. ptiformis quæ in Apocalipſi etiam deſcribitur pertinet,
Mat. 24. id eſt, omnis qui perſeuerauerit vſq; in finem. Ille enim qui dixit, Putas ne veniens filius hominis, inueniet fidem ſuper terram? ſignificauit quidem in extremo cõ-
I uiuio relinqui poſſe & deſeri eſcas ſuas. Sed quoniã ip-
† al. deſuturum. ſe item dicit: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit: ſignificauit non defecturam † Eccleſiam, quæ ſeptenario numero eoſdem ſeptem panes abundantius recipiat, & latitudinem cordis quæ ipſam perſeuerantiam in ſportis videtur ſignificare, contineat.

De eo quod ſcriptũ eſt in Euangelio, quia baptizabat Ieſus plures quàm Ioannes: quanuis ipſe non baptizaret, ſed diſcipuli eius. q. 62.

Quæritur verum qui baptizati ſunt illo tempore quo ſcriptum eſt dominũ per diſcipulos ſuos baptizaſſe plures quàm Ioannes acceperint ſpiritum ſanctum. Alio enim loco Euangelij ſic dicitur: Spiritus enim nondum erat datus: quia Ieſus nondum erat clarificatus. Et facilime quidem ita reſpondetur, quod dominus Ieſus, qui etiam mortuos ſuſcitabat, poterat neminem illorum mori ſinere, donec poſt eius clarificationem, id eſt, reſurrectionem à mortuis, & aſcenſionem in cœlum acciperent ſpiritum ſanctum, Sed occurrit animo latro ille cui dictum eſt, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo: qui nec ipſum baptiſmum acceperat. Quanquam Cornelius, & qui cum eo ex gentibus crediderant, ſpiritum ſanctum etiam priuſquam baptiza-
1. Retr. 26. rentur acceperint, non tamen video quomodo & ille
Lucæ 23. latro ſine ſpiritu ſancto dicere potuerit: Memento mei
Actu. 10. domine dum veneris in regnum tuum. Nemo enim di-
1. Cor. 12. cit dominus Ieſus, ait Apoſtolus niſi in ſpiritu ſancto. Cuius fidei fructum ipſe dominus monſtrauit dicens, K
Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Quomodo ergo ineffabili poteſtate dominantis dei atque iuſtitia deputatum eſt etiam baptiſmum credẽti latroni, & pro accepto habitum in animo libero, quod in corpore crucifixo accipi non poterat, Sic etiam ſpiritus ſanctus latenter dabatur ante domini clarificationem: poſt manifeſtationem autem diuinitatis eius manifeſtius datus eſt. Et hoc dictum eſt, Spiritus autem non- *Ioan. 7.*
dum erat datus: id eſt, nondum ſic apparuerat vt omnes eum datum eſſe faterentur: ſicut etiam dominus nondum erat clarificatus inter homines, ſed tamen clarificatio eius æterna nunquam eſſe deſiſtit: ſicut & aduentus eius ea ipſa dicitur demonſtratio in carne mortali: Nam illuc venit vbi erat, quia in ſua propria venit, *Ioan. 1.*
& in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt. Sicut ergo domini aduentus intelligitur demonſtratio corporalis, tamen ante hanc demonſtrationem ipſe in omnibus prophetis ſanctis tanquam dei verbum & dei ſapientia locutus eſt: ſic & aduentus ſpiritus ſancti, demonſtratio ſpiritus ſancti eſt ipſis etiam oculis carneis, *Acto. 2.*
quando viſus eſt ignis diuiſus ſuper eos, & cœperunt L
loqui linguis. Nam ſi non erat in hominibus ſpiritus ſanctus ante domini viſibilem clarificationẽ, quomodo dicere potuit Dauid, Et ſpiritum ſanctum tuum ne *Pſalm. 50.*
auferas à me? Aut quomodo impleta eſt Eliſabeth & *Lucæ 1.*
Zacharias vir eius vt prophetarent, & Anna & Sime- *& 2.*
on, de quibus omnibus ſcriptum eſt quod impleti ſunt ſpiritu ſancto, vt illa quæ in Euangelio legimus dixerint? Vt autem quædam latenter, quædã verò per creaturam viſibilem viſibiliter deus operetur pertinet ad gubernationem prouidentiæ qua omnes diuinæ actiones, locorum temporumq; ordines, diſtinctione pulcherrima peragũtur, cum ipſa diuinitas nec teneatur nec migret locis, nec tendatur varietúr ve temporibus. Quomodo autem ipſe dominus ſecum habebat vtiq; ſpiritum ſanctum in ipſo homine quem gerebat, quando vt *Mat. 3.*
baptizaretur venit ad Ioannem, & tamen poſteaquam baptizatus eſt, deſcendere in eum ſpiritus ſanctus viſus eſt in columbæ ſpecie: ſic intelligendum eſt & ante manifeſtum & viſibilem aduẽtum ſpiritus ſancti quoſcunque homines ſanctos eum latenter habere potuiſſe. Ita ſanè hoc diximus, vt intelligamus etiam iſta ipſa viſibi- M
li demonſtratione ſpiritus ſancti, qui aduentus eius dicitur, ineffabili vel etiam incogitabili modo largius in hominũ corda plenitudinem eius infuſam.

De Verbo. q. 63.

In principio erat verbum. Quod græcè λόγος dicitur, latine & *Ioan. 1.*
rationem & verbũ ſignificat. Sed hoc loco melius verbum interpretamur, vt ſignificetur non ſolum ad patrem reſpectus, ſed ad illa etiam quæ per verbum facta ſunt, operatiua potentia. Ratio autem & ſi nihil per illam fiat, rectè ratio dicitur.

De muliere Samaritana. q. 64.

Euangelica ſacramenta in domini noſtri Ieſu Chriſti dictis factiſque ſignata, non omnibus patent, & ea nonnulli minus diligenter, minúſque ſobrie interpretando, afferunt plerunque pro ſalute perniciem, & pro cognitione veritatis errorem: inter quæ illud eſt ſacramentum quod ſcriptum eſt, dominum hora diei ſexta veniſſe ad puteum Ia- *Ioan. 4.*
cob, feſſúmque ab itinere ſediſſe, & à muliere Samaritana potum petiſſe, & cætera quæ in eodem ſcripturarum loco diſcutienda & pertractanda dicuntur. De qua re id primò tenendum eſt, quod in omnibus ſcripturis ſumma vigilantia cuſtodiri oportet, vt ſecũdum fidem ſit ſacramenti diuini expoſitio. Hora igitur diei ſexta venit ad puteum dominus noſter. Video in pu-

A teo tenebroſam profunditatem, Admoneor ergo intel-
ligere mundi huius infimas partes: id eſt, terrenas, quòd
venit dominus Ieſus hora ſexta, id eſt, ſexta ætate ge-
neris humani, tanquam ſenectute veteris hominis, quo
Ephes. 4. iubemur exui, vt induamur nouo qui ſecundum deum
creatus eſt. Nam ſexta ætas ſenectus eſt, quoniam pri-
ma infantia, ſecunda pueritia, tertia adoleſcentia, quar-
ta iuuentus, quinta grauitas. Veteris itaq; hominis vita,
quæ ſecundum carnem temporali cõditione peragitur,
ſexta ætate ſenectutis concluditur: qua ſenectute, vt di-
xi, humani generis dominus noſter & creator nobis &
reparator aduenit, vt moriente ſcilicet vetere homi-
ne, nouum in ſe conſtitueret, quem exutum labe terre-
na in cœleſtia regna transferret. Ergo nunc puteus, vt
dictum eſt, mundi huius terrenum laborem & errorem
tenebroſa profunditate & obſcuritate ſignificat, & quo-
niam exterior eſt homo vetus, & nouus interior, Di-
2. Cor. 4. ctum eſt enim ab Apoſtolo. Etſi exterior homo noſter
corrumpitur, ſed interior renouatur de die in diem:
rectiſsime omnino, quoniam omnia viſibilia ad exte-
riorem hominem pertinent, quibus Chriſtiana diſci-
B plina renũciatur: hora ſexta venit dominus ad puteum,
id eſt medio die, vnde iam incipit ſol iſte viſibilis de-
clinare in occaſum: quoniam & nobis vocatis à Chri-
ſto viſibilium delectatio minuitur, vt inuiſibiliũ amo-
† interior. re homo exterior † recreatus, ad interiorem lucem quæ
nunquam occidit reuertatur: ſecundum Apoſtolicam
diſciplinam, non quærens quæ videntur, ſed quæ non
videntur: quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ au-
tem non videntur, æterna ſunt. Quòd autem fatigatus
venit ad puteum, infirmitatem carnis ſignificat: quòd
ſedit, humilitatem: quia & imbecillitatem carnis pro
nobis ſuſcepit, & homo hominibus tam humiliter ap-
parere dignatus eſt. De hac infirmitate carnis prophe-
Esaiæ 53. ta dicit, Homo in plaga poſitus, & ſciens ferre imbecil-
litatem. De humilitate vero Apoſtolus loquitur dicens,
Philip. 2. Humiliauit ſe factus obediens † vſq; ad mortem. Quan-
† ſubditus. quam illud quod ſedit, quoniam ſolent ſedere docto-
res, poſsit alio intellectu non humiliatis modeſtiam,
ſed magiſtri demonſtrare perſonam. Sed quæri poteſt
quare à muliere Samaritana, quæ hydriæ aqua implen-
dæ gratia venerat, bibere poſtulauerit, cum ipſe poſtea
ſpiritalis fontis affluentiam ſe petentibus dare poſſe
C prædicauerit. Sed ſcilicet ſciebat dominus mulieris il-
lius fidem, quæ quoniam Samaritana erat, & ſolet Sa-
maria idololatriæ imaginem ſuſtinere: Ipſi enim ſepa-
rati à populo Iudæorum, ſimulachris mutorum anima-
lium, id eſt, vaccis aureis animarum ſuarum decus ad-
dixerant, Venerat autem dominus noſter Ieſus vt gen-
tium multitudinem, quæ ſimulacris ſeruiebat, ad mu-
nimentum fidei Chriſtianæ & incorruptæ religionis
Mat. 9. adduceret, Non enim eſt, inquit, opus ſanis medicus,
ſed male habẽtibus: Eorum ergo fidem ſitit pro quibus
ſanguinem fudit. Dixit ergo ad eam Ieſus, Mulier, da
mihi bibere. Et vt noueris quid ſitiebat dominus no-
ſter, paululum veniunt diſcipuli eius, qui perrexerant
in ciuitatem vt cibos emerent, & dicunt ei, Rabbi, man-
duca. Ille autem dixit eis, Ego habeo eſcam manduca-
re quam vos neſcitis. Dicunt ergo diſcipuli eius ad al-
terutrũ, Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dixit eis
Ieſus, Cibus meus eſt vt faciam eius voluntatem qui me
miſit, & vt perficiam opus eius. Nunquid hic intelligi-
tur alia voluntas patris qui eum miſit, & opus eius quod
ſe perficere velle reſpondit, niſi vt nos ad fidem ſuam
à pernicioſo mundi errore conuerteret? Qualis eſt er-
go cibus eius, talis & potus. Quapropter hoc in illa mu- D
liere ſitiebat, vt faceret in ea voluntatem patris, & per-
ficeret opus eius. Sed carnaliter intelligens reſpondit,
Tu dum ſis Iudæus, quomodo à me bibere petis cũ ſim
mulier Samaritana? Non enim coũtuntur Iudæi Sa-
maritanis. Cui dominus noſter dixit, Si ſcires donum
dei, & quis eſt, qui dicit tibi da mihi bibere, tu magis pe-
tiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam: vt hinc ei o-
ſtenderet, non ſe talem aquam petiſſe qualem ipſa intel-
lexerat, ſed quia ipſe ſitiebat fidem eius, eidem ſitienti
ſpiritum ſanctum dare cupiebat. Hanc enim rectè in-
telligimus aquam viuam, quod eſt donũ dei, ſicut ipſe
ait. Si ſcires donum dei. Et ſicut idem Ioannes Euan-
geliſta teſtatur alio loco dicẽs, quòd ſtabat Ieſus, & cla-
mabat, Si quis ſitit, veniat & bibat: qui credit in me, ſi- Ioan. 7.
cut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ
viuæ. Conſequenter omnino, qui credit, inquit in me,
flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: quia primo
credimus, vt hæc dona mereamur. Hæc ergo flumina
aquæ viuæ quæ illi mulieri volebat dare, merces eſt fi-
dei quam prius in illa ſitiebat. Cuius aquæ viuæ inter-
pretationem ita ſubiicit, Hoc autem, inquit, dicebat de E
ſpiritu quem accepturi erant hi qui in eum credituri e- Ibidem.
rãt. Nondum autem erat ſpiritus datus, quia Ieſus non-
dũ erat glorificatus. Hoc itaque donum ſpiritus ſancti
eſt, quod poſt ſuam clarificationem dedit Eccleſiæ, ſi-
cut alia ſcriptura dicit, Aſcendens in altum, captiuam Psal. 67.
duxit captiuitatem, dedit bona hominibus. Sed adhuc Ephes. 4.
illa mulier carnaliter ſapit. Sic enim reſpondit, Domi-
ne, neque hauritorium habes, & puteus altus eſt, vnde
mihi habes dare aquã viuam? Nunquid tu maior es pa-
tre noſtro Iacob qui dedit nobis hunc puteũ, & ipſe ex
eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Nunc vero iam do-
minus exponit quid dixerit, Omnis, inquit, qui biberit
ex aqua iſta, ſitiet iterũ, qui autem biberit de aqua quam
ego dedero, nõ ſitiet in ſempiternum: ſed aqua illa quã
ego dedero, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æter-
nam. Sed adhuc mulier prudẽtiam carnis amplectitur.
Quid enim reſpondit? Domine, da mihi hanc aquam,
vt neque ſitiam, neq; veniam huc haurire. Dicit ei Ieſus,
Vade voca virũ tuum, & veni huc. Cum ſciret eam virũ
non habere, cur hoc dixerit, quæritur, Nanq; cum mu-
lier dixiſſet, Non habeo virum: dicit ei Ieſus, Bene dixi-
ſti, non habere te virum: quinq; enim viros habuiſti, & F
nunc quem habes, non eſt tuus vir: hoc verũ dixiſti. Sed
non ſunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipſi adhuc
mulieri Samaritanæ ſimiles eſſe videamur, Sed de illo
dono dei ſi aliquid iam guſtauimus, ſpiritaliter iſta tra-
ctemus. Quinque viros, quinque libros qui per Moyſen
miniſtrati ſunt, nonnulli accipiunt, Quod autem di-
ctum eſt. Et nunc quem habes non eſt tuus vir: de ſe-
ipſo dominum dixiſſe intelligunt vt iſte ſit ſenſus, Pri-
mò quinque libris Moyſi, quaſi quinque viris ſeruiſti:
nunc autem quem habes, id eſt, quem audiſti qui lo-
quor tecum, non eſt tuus vir, quia nondum in eum cre-
didiſti. Sed quoniam nondum credens Chriſto, adhuc
vtiq; illorum quinq; virorũ, id eſt quinq; librorum co-
pulatione tenebatur, poteſt mouere quomodo dici po-
tuerit, quinque viros habuiſti, quaſi nunc eos iam non
haberet, cum adhuc vtique ipſis ſubdita viueret? Dein-
de cum quinq; libri Moyſi nihil aliud quàm Chriſtum
prædicent, ſicut ipſe ait: Si crederitis Moyſi credere- Ioan. 5.
tis forſitan, & mihi, ille enim de me ſcripſit: quomodo
poteſt intelligi à quinq; illis libris recedere hominem,
vt ad Chriſtum tranſeat, cum ille qui credit in Chriſtũ,

G noſ relinquendos quinque illos libros ſed ſpiritaliter intelligendos multo auidius amplectatur, Eſt ergo alius intellectus, vt quinque viri intelligantur quinque corporis ſenſus, vnus qui ad oculos pertinet, quo lucem iſtam viſibilem, & quoſlibet colores formâſque corporum cernimus. Alter eſt anrium, quo vocum & omnium ſonorum momẽta ſentimus. Tertius eſt narium, quo varia odorum ſuauitate delectamur. Quartus in ore guſtus, qui dulcia & amara ſentit, & omnium saporum habet examen. Quintus per totum corpus tangendo diiudicat calida & frigida, mollia & dura, leuia & aſpera, & quicquid aliud eſt quod tangendo ſentimus. Iſtis itaque carnalibus quinque ſenſibus prima hominis ætas imbuitur neceſsitate natnræ mortalis, qua ita poſt peccatum primi hominis nati ſumus, vt nondum reddita luce mentis, carnalibus ſenſibus ſubditi, carnalem vitam ſine vlla veritatis intelligentia tranſeamus. Tales neceſſe eſt eſſe infantes & paruulos pueros, qui nondum poſſunt accipere rationem. Et quia naturales ſunt iſti ſenſus qui primam ætatem regunt, & deo artifice nobis tributi ſnnt, recte dicuntur viri: id eſt,
H mariti, tanquam legitimi: quoniam non eos error vicio proprio, ſed dei artificio natura cõtribuit. Cum autem quiſque peruenerit ad eam ætatem vt iam poſsit capax eſſe rationis, ſi veritatem ſtatim comprehendere potuerit, non iam illis ſenſibus rectoribus vtetur: ſed habebit virum ſpiritum rationalem, cui ſenſus illos in famulatum redigat, ſeruituti ſubiiciens corpus ſuum: cum anima non iam quinque viris, id eſt quinque corporis ſenſibus ſubdita eſt, ſed verbum diuinum habet legitimnm virum, cui copulata eſt & inhærens: cum & ipſe ſpiritus hominis hæſerit Chriſto, quia caput viri Chriſtus eſt, amplexu ſpiritali æterna vita ſine vllo ſeparationis timore perfruetur. Quis nos enim ſeparare poterit à charitate Chriſti? Sed quoniam illa mulier errore tenebatur, qui ſignificabat multitudinem ſeculi vanis ſuperſtitionibus ſubiugati, poſt tẽpora illa quinque carnalium ſenſuum, quibus prima ætas vt diximus regitur, non eam verbum dei acceperat in coniugem, ſed complexu adulterino diabolus obtinebat. Itaque illi dominus dicit, videns eam eſſe carnalem: id eſt, carnaliter ſapere, Vade voca virum toum, & veni huc: id eſt, remoue te ab affectione carnali in qua nunc conſti-
I tuta es, vnde non potes intelligere quæ loquor, & voca virum tuum, id eſt, ſpiritu intelligentiæ præſens eſto. Eſt enim animæ quaſi maritus quodammodo ſpiritus hominis, qui animalem affectionem tãquam coniugem regit. Non ille ſpiritus ſanctus qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur, ſed ſpiritus hominis de quo Apoſtolus dicit, Nemo ſcit quæ ſunt in homine niſi ſpiritus hominis. Nam ille ſpiritus ſanctus ſpiritus dei eſt: de quo iterum dicit ſic, Et quæ dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus dei. Hic ergo ſpiritus hominis cum præſens eſt: id eſt, intentus eſt, & ſe pietate ſubiicit deo, intelligit homo quæ ſpiritaliter dicuntur. Cum autem diaboli error tanquam abſente intellectu in anima dominatur, adulter eſt. Voca ergo, inquit, virum tuum: id eſt, ſpiritum qui in te eſt, quo poteſt homo intelligere ſpiritalia ſi eum lux veritatis illuſtret. Ipſe aſsit cum loquor tibi, vt ſpiritalem poſsis accipere aquam. Et cum illa diceret, Non habeo virum: Bene, inquit, dixiſti. Quinque enim viros habuiſti: id eſt, quinq; ſenſus carnis, qui te in prima ætate rexerunt, & nunc quem habes non eſt tuus vir, quia non eſt in te ſpiritus qui intelligit deum, cum quo legitimum poſsis habere connubium, ſed er- K ror diaboli potius dominatur, qui te adulterina contaminatione corrũpit. Et furtaſſe, vt intelligentibus indicaret, quinque memoratos corporis ſenſus, quinque virorum nomine ſignificari, poſt quinque reſponſiones carnales iſta mulier ſexta reſponſione nominat Chriſtum. Nam prima eius reſponſio eſt, Tu cum ſis Iudæus, quomodo à me bibere petis? Secunda, Domine neque hauritorium in quo haurias habes, & puteus altus eſt. Tertia, Domine da mihi de hac aqua vt neque ſitiam, neque veniam huc haurire. Quarta, Non habeo virum. Quinta, Video quia Propheta es, patres noſtri In monte hoc adorauerunt: Nam & iſta reſponſio carnalis eſt. Carnalibus enim datus fuerat locus terrenus vbi adorarent, ſpiritaler autem in ſpiritu & veritate oraturos dominus dixit. Quod poſteaquam locutus eſt, ſexta mulieris reſponſio Chriſtum fatetur omnium iſtorum eſſe doctorem. Dicit enim, Scio quia Meſsias veniet, qui dicitur Chriſtus. Cum venerit, ipſe nobis annunciabit omnia. Sed adhuc errat, quia eum quem venturum ſperat, veniſſe non videt. Veruntamen miſericordia domini nunc error iſte tanquam adulter ex- L pellitur. Dicit enim ei Ieſus, Ego ſum qui tecum loquor. Quo audito illa non reſpondit, ſed ſtatim relicta hydria ſua abiit in ciuitatem: feſtinans, vt Euangelium & domini aduẽtum non tantùm crederet, ſed etiam prædicaret. Nec hoc quòd relicta hydria diſceſsit negligẽter prætereundum eſt: Hydria enim fortaſſe amorem ſeculi huius ſignificat: id eſt, cupiditatem, qua ſibi homines de tenebroſa profunditate, cuius imaginem puteus gerit, hoc eſt, de terrena conuerſatione hauriunt voluptatem, qua percepta iterum in eius appetitum inardeſcunt, ſicut de aqua illa qui biberit, inquit, ſitiet iterum. Oportebat autem vt Chriſto credens, ſeculo renunciaret, & relicta hydria cupiditatem ſecularem ſe reliquiſſe monſtraret, non ſolum corde credens ad iuſtitiam, ſed etiam ad ſalutem ore confeſſura & prædicatura quod credidit.

Roma. 10. *De reſurrectione Lazari.* *q. 65.*

Quanquam ſecundum Euangelicam hiſtoriam reſuſcitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen & in allegoria ſignificari aliquid non dubito. Neque cum res factæ allegorizantur, geſtæ rei fidem amittunt. Sicut duorum filiorum Abrahæ allegoriam Paulus exponit, duo eſſe teſtamenta: Nũquid ideo aut Abraham non fuit, aut illos non habuit? Ergo M & in allegoria accipiamus Lazarum in monumento, animam terrenis peccatis obrutam, id eſt, omne humanum genus: quam alio loco dominus per ouem perditam ſignificat propter quam liberandam relictis nonaginta nouem in montibus, deſcendiſſe ſe dicit. Quod autem interrogat dicẽs, Vbi eum poſuiſtis? vocationem noſtram quæ fit in occulto, arbitror ſignificari. Prædeſtinatio enim vocationis noſtræ occulta eſt. Cuius ſecreti ſignum eſt interrogatio domini quaſi neſcientis, cum ipſi neſciamus, ſicut dicit apoſtolus, Vt cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Vel quod ignorare ſe peccatores alio loco dominus oſtendit dicens: Non noui vos. Quod ſignificabat Lazarus ſepultus quia & in diſciplina & in præceptis eius non ſunt peccata Huic interrogationi ſimile eſt illud in Geneſi, Adam vbi es? quoniã peccauerat & ſe abſconderat à facie dei. Quam occultationem hic ſepultura ſignificat: vt peccantis habeat ſimilitudinem moriens: ſepultus abſconditi à facie dei. Auferte autem lapidem quòd ait, illos puto ſignificari, qui venientibus ad eccleſiam ex gentibus onus circunciſionis imponere volebant, contra quos multipli-

Marginal references: *1. Cor. 11.* *Roma. 8.* (beside "ri Chriſtus eſt… parationis timore"); *1. Cor. 2.* (beside "lus dicit, Nemo ſcit"); *Gala. 4.* (beside "legoriam Paulus exponit"); *Luca 15.* (beside "autem interrogat"); *1. Cor. 13.* (beside "Vt cognoſcam"); *Mat. 7.* (beside "vos. Quod ſignificabat"); *Geneſ. 3.* (beside "Adam vbi es")

A multipliciter ſcribit Apoſtolus, Vel eos qui in eccleſia corruptè viuunt, & offenſioni ſunt, credere volentibus. Dicit illi Martha, Domine iam quarta dies eſt, & putet. Vltimum quatuor elementorum terra eſt, Significat ergo putorem terrenorum peccatorum, id eſt, cupiditatum carnalium. Terra es, inquit Adæ dominus cum peccaſſet, & in terram ibis. Et ſublato lapide exiit de monumento inuolutus manibus & pedibus, & facies eius tecta erat ſudario. Quòd autem exiit de monumento, animam ſignificat recedentem à carnalibus vitiis. Quod vero inſtitis obuolutus, hoc eſt, quòd etiã à carnalibus recedentes & mente ſeruientes legi dei, adhuc tamen in corpore conſtituti alieni à moleſtiis *Rom.7.* carnis eſſe non poſſumus, dicente Apoſtolo, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati: Quòd autem facies eius ſudario tecta erat, hoc eſt, quòd in hac vita plenam cognitionem habere non poſſumus, ſicut Apo- *1.Cor.13.* ſtolus dicit, Nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, poſtea autem facie ad faciem. Et dixit Ieſus, Soluite eum & ſinite ire: hoc eſt quòd poſt hanc vitam auferentur omnia velamenta, vt facie ad faciem videamus. Quantum autem interſit inter hominem quem dei ſa- B pientia geſtabat, per quem liberati ſumus, & cæteros homines, hinc intelligitur, quòd Lazarus niſi exiens de monumento non ſoluitur: id eſt, etiam renata anima niſi reſolutione corporis libera ab omni peccato & *1.Cor.15.* ignorantia eſſe non poteſt, quamdiu per ſpeculum & *Ioan.20.* in ænigmate videt dominum. Illius autem linteamina *Eſa.53.* & ſudarium, qui peccatum non fecit, & nihil ignorauit, in monumento inuenta ſunt: Ipſe enim ſolus in carne non tantùm in monumento non eſt oppreſſus, vt aliquod peccatum in eo inueniretur, ſed nec linteis implicatus vt eum aliquid lateret, aut ab itinere retardaret.

De eo quod ſcriptum eſt, An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, &c. vſque ad eũ locum ĩ quo ſcriptũ eſt, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, &c. q.66.

Apoſtolus in hac ſimilitudine in qua de viro & muliere loquitur, quoniam mulier tenetur lege viri, tria quædam conſideranda commendat, mulierem, virum, & legem. Mulierem ſcilicet ſubiugatam viro per vinculum legis, quo vinculo morte viri liberatur, vt cui vult nubat. Sic enim dicit, Mulier enim ſub viro viuo marito iuncta eſt legi: ſi autem mortuus fuerit vir eius, euacuata eſt à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege, vt non ſit adultera ſi fuerit C cum alio viro. Hucuſque ſimilitudo eſt. Deinde incipit rem loqui, cui explanandæ ac probandæ ſimilitudinem induxit. In qua etiam re tria ſimiliter attendenda ſunt, homo, peccatum, lex. Tandiu enim dicit ſub lege eſſe hominem quamdiu viuit peccato, quemadmodum tandiu mulier ſub lege viri eſt quamdiu viuit vir. Hoc autem peccatum hic intelligendum eſt quod acceſsit per legem, Quod peccatum dicit ſupra modum eſſe, *Rom.7.* quoniam cum iam appareat eſſe peccatum, fit tamen & *Rom.4.* adiuncta præuaricatione cumulatius. Vbi enim non eſt *Rom.7.* lex, nec præuaricatio. Et hoc eſt quod dicit, vt fiat ſupra modum peccator, aut peccans peccatum per mandatum. Quapropter legem quamuis à peccando prohibeat, non tamen ſic dicit datam vt liberaret à peccato, ſed vt demonſtraret peccatum, cui ſeruiens anima debet ſe ad gratiam liberatoris conuertere vt à peccato *Rom.3.* liberetur. Per legem enim cognitio peccati. Et alio lo- *Rom.7.* co dicit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem. Vbi ergo non eſt gratia liberatoris, auget peccandi deſiderium prohibitio peccatorum. Quod quidem ad hoc vtile eſt, vt ſentiat anima ſeipſam non ſibi ſufficere ad extrahendum ſe de ſeruitute peccati, atque hoc modo detumeſcente atque D extincta omni ſuperbia, ſubdatur liberatori ſuo, ſynceriterque homo dicat, Adhæſit anima mea poſt te: quod *Pſal.62.* eſt iam non eſſe ſub lege peccati, ſed in lege iuſtitiæ. Lex autem peccati dicitur, non quia lex ipſa peccatum eſt, ſed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiam lex mortis, quia ſtipendium peccati mors, aculeus mortis peccatum, virtus autẽ peccati lex. Peccando enim ad mor- *Rom.6.* tem labimur. Vehementius enim peccamus lege pro- *1.Cor.15.* hibente, quàm ſi nulla lege prohiberemur. Accedente autem gratia, idipſum quod lex oneroſe iuſſerat, iam ſine onere ac libentiſsime implemus. Lex ergo peccati & mortis: id eſt, quæ impoſita eſt peccantibus atque morientibus iubet tantùm ne concupiſcamus, & tamen concupiſcimus. Lex autem ſpiritus vitæ quæ pertinet ad gratiam, & liberat à lege peccati & mortis, facit vt non concupiſcamus & impleamus iuſſa legis, non iam ſerui legis per timorem, ſed amici per charitatem, & ſerui iuſtitiæ vnde illa lex promulgata eſt. Iuſtitiæ autem non ſeruiliter, ſed liberaliter ſeruiendum eſt, id eſt charitate potius quàm timore. Ideoque veriſsime dictũ eſt, Legem ergo euacuamus per fidẽ? Abſit, ſed legem *Rom.3.* ſtatuimus. Hoc enim efficit fides, quod lex iubet. Sta- E tuitur ergo lex per fidem. Quæ fides ſi nõ ſit, iubet tantum lex, & non implẽtes iuſſa, reos tenet, vt eos gementes & non valentes implere quæ iuſſa ſunt, ad gratiam liberatoris aliquando conuertat. Cum ergo tria quædam in illa ſimilitudine videamus, mulierem, virum & legem, & rurſum in hac re propter quam ſimilitudo adhibita eſt tria, animam, peccatum, & legem peccati, hoc ſolum hic diuerſum eſt, quòd in illa ſimilitudine vir moritur vt nubat mulier cui volet, & à lege viri ſoluatur: hic autem ipſa anima moritur peccato vt nubat Chriſto: cum autem moritur peccato, moritur etiam legi peccati. Itaque ait, Fratres mei, & vos mortui eſtis *Rom.7.* legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificemus deo. Cum enim eſſemus in carne, inquit, id eſt, carnalibus deſideriis obſtricti teneremur, paſsiones peccatorum quæ per legem ſunt operabantur in membris noſtris, vt fructum ferrent morti, aucta concupiſcentia quam lex prohibet, vbi non erat fides, & ad cumulum peccatorum præuaricationis crimen eſt adiectum: quia vbi non eſt lex, nec præuaricatio. Has dicit paſsiones quæ per legem ſunt operatæ in F membris noſtris, vt fructum ferrent morti. Sub iſtis *Rom.4.* paſsionibus tanquam ſub viro dominante agebat anima antequam veniret gratia per fidem. His ergo paſſionibus moritur qui iam ſeruit mente legi dei, quamuis ipſæ paſsiones nondum mortuæ ſint quamdiu carne ſeruit legi peccati. Reſtat ergo adhuc aliquid ei qui eſt ſub gratia, quod enim non vincat nec captiuum ducat, donec mortificetur totum quod conſuetudine praua roboratum eſt, & vnde corpus etiam nunc mortuum eſſe dicitur, quamdiu non perfecte ſeruit ſpiritui. Continget autem vt perfecte ſeruiat, cum fuerit & ipſum mortale corpus viuificatum. Ex quo comprehendimus quatuor eſſe differentias etiam in vno homine, quibus gradatim peractis in vita æterna manebitur. Et quia enim oportebat atque id iuſtum erat, vt poſteaquam natura noſtra peccauit, amiſſa beatitudine ſpiritali, quæ paradiſi nomine ſignificatur, animales carnaléſque naſcerentur: Prima eſt actio ante legem, Secunda ſub lege, Tertia ſub gratia, Quarta in pace. Ante legem actio eſt, cum peccatum ignoramus & ſequimur carnales concupiſcentias. Sub lege eſt actio, cum iam prohi-

G bemur à peccato,& tamen conſuetudine eius victi pec-
camus, quoniam nos nondum adiuuat fides. Tertia a-
ctio eſt, quando iam pleniſsime credimus liberatori
noſtro, nec meritis noſtris aliquid tribuimus, ſed eius
miſericordiam diligendo, iam non vincimur delecta-
tione conſuetudinis malæ, cum ad peccatum nos du-
cere nititur: ſed tamen adhuc eam interpellantem pa-
timur, quamuis ei non tradamur. Quarta eſt actio, cum
omnino nihil eſt in homine quod reſiſtat ſpiritui, ſed
omnia ſibimet concorditer iuncta & connexa, vnum
1.Cor.15. aliquid firma pace cuſtodiunt. Quod fiet mortali cor-
pore viuificato, cum corruptibile hoc induerit incor-
ruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.
Rom.5. Ad primam actionem demonſtrandam iſta teſtimo-
nia interim occurrunt. Per vnum hominem peccatum
in hunc mundum intrauit,& per peccatum mors,& ſic
per omnes homines pertranſiit, in quo omnes homi-
nes peccauerunt. Vſque ad legem enim peccatum in
hoc mundo fuit.Peccatum autem nõ deputabatur,cum
Rom.7. lex non eſſet.Et iterum,Sine lege enim peccatum mor-
tuum eſt:ego autem viuebã aliquando ſine lege. Quod
autem hic dicit,mortuum eſt:hoc eſt quod ſuperius di-
H cit,non deputabatur: id eſt, latebat. Quod manifeſtat
in conſequentibus dicens, Sed peccatum, vt appareat
1.Tim.1. peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem, id
eſt,per legem: quia bona eſt lex, ſi quis ea legitime vta-
tur. Si ergo hic ait,vt appareat peccatum: manifeſtum
eſt quòd ſuperius ideo dicebat,mortuum & non depu-
tari, quia non apparebat antequam lege prohibente o-
ſtenderetur. Ad ſecundam actionem, iſta teſtimonia
Rom.5. conueniunt, Lex autem ſubintrauit vt abundaret deli-
ctum, Acceſsit enim & præuaricatio quæ non erat. Et
illud quod iam commemoratum eſt, Cum eſſemus e-
nim in carne, paſsiones peccatorũ quæ per legem ſunt
operabantur in membris noſtris vt fructum ferrent
Rom.7. morti. Et illud, Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt?
Abſit. Sed peccatum non cognoui niſi per legem: Nam
Exod.20. concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, Non con-
cupiſces.Occaſione autem accepta peccatum per man-
datum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.
Et paulo pòſt, Adueniente,inquit, mandato peccatum
reuixit,Ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi
mandatum quod erat ad vitam,hoc eſſe ad mortẽ.Pec-
I catum enim occaſione accepta per mandatum, feſellit
me, & per illud occidit. Quod ergo ait, mortuus ſum:
uult intelligi, mortuũ me eſſe cognoui: quia iam etiam
præuaricatione peccat, qui videt per legem quid facere
non debeat,& tamen facit.Quod autem ait,Feſellit me
peccatum, occaſione accepta per mandatum: ſiue quia
ſuaſio delectationis ad peccandum vehementior eſt
cum adeſt prohibitio: ſiue quia etiam ſi quid homo fe-
cerit ſecundum iuſſa legis,ſi adhuc non ſit fides,quæ in
gratia eſt, vult ſibi hoc tribuere, non deo, & ſuperbien-
do plus peccat. Sequitur ergo & dicit, Itaq; lex quidem
ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum.
Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit,
Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum ope-
1.retra.26. ratum eſt mihi mortem,vt fiat ſupra modum peccator,
aut peccatum delinquens per mandatum. Scimus au-
tem quia lex ſpiritalis eſt,ego autem carnalis ſum,id eſt,
carni conſentio, nondum ſpiritali gratia liberatus: ve-
nũdatus ſub peccato:id eſt,peccãs præuaricatione tem-
poralium voluptatum. Quod enim operor ignoro: id
eſt, non agnoſco eſſe in præceptis veritatis, vbi eſt vera
Matth.7. ſcientia. Secundum hanc locutionem dicit dominus
peccatoribus,Non noui vos.Non enim eum aliquid la- K
tet, ſed quia peccata non inueniuntur in regulis præ-
ceptorum quas habet veritas,ideo ipſa veritas peccato-
ribus dicit, Non noui vos. Sicut enim tenebræ oculis
non videndo, ita peccata mente ignorãdo ſentiuntur.
Ex iſta locutione dictum arbitror in Pſalmis, Delicta Pſalm.18.
quis intelligit? Non enim quod volo hoc ago,ſed quod Rom.7.
odi illud facio.Si autem quod nolo hoc ago,conſentio
legi quoniam bona eſt. Nunc autem iam non ego ope-
ror illud, ſed id quod in me habitat peccatum. Scio e-
nim quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bo-
num. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum
non inuenio. Non enim quod volo facio bonum, ſed
quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo hoc
facio,iam non ego operor illud, ſed id quod habitat in
me peccatum. Inuenio ergo legem mihi volenti facere
bonum, quoniam malum mihi adiacet. Condelector
enim legi dei ſecundum interiorem hominem. Video
autem aliam legem in membris meis repugnãtem legi
mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati,quæ eſt
in membris meis.Hucuſque ſunt verba hominis ſub le-
ge conſtituti,nõdum ſub gratia: qui etiam ſi nolit pec-
care,vincitur à peccato: Inualuit enim conſuetudo car- L
nalis & naturale vinculum mortalitatis, quo de Adam
propagati ſumus. Imploret ergo auxiliũ qui ſic poſitus
eſt, & nouerit ſuum fuiſſe quòd cecidit, non ſuum eſſe
quòd ſurgit. Iam enim liberatus agnoſcens gratiam li-
beratoris ſui dicit, Miſer ego homo, quis me liberabit
de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtũ
dominum noſtrum.Et incipiunt iam verba dici homi-
nis ſub gratia conſtituti, in actione quam tertiam de-
monſtrauimus,quæ habet quidem reluctantem morta-
litatem carnis, ſed non vincentem atque captiuantem
ad conſenſionem peccandi. Sic enim dicit, Igitur ipſe Rom.7.
ego mẽte ſeruio legi dei,carne autem legi peccati. Nul-
la ergo condemnatio eſt nunc his qui ſunt in Chriſto
Ieſu. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit
me à lege peccati & mortis. Quod enim impoſsibile
erat legi in quo infirmabatur per carnem: id eſt, per
deſideria carnalia: ideo enim non implebatur lex,quia
ipſius iuſtitiæ nondum erat charitas quæ dilectione te-
neret interiora mentis, ne ad peccatum delectatione
rerum temporalium traheretur. Ergo infirmabatur lex
per carnem: id eſt, non efficiebat iuſtos deditos carni. M
Sed deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis
peccati. Non enim caro peccati erat, quæ non de car-
nali delectatione nata erat,ſed tamen inerat ei ſimilitu-
do carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortem au-
tem non meruit Adam niſi peccando. Sed quid fecit
dominus? De peccato damnauit peccatum in carne:id
eſt, ſuſcipiendo carnem hominis peccatoris, & do-
cendo quemadmodum viueremus, peccatum in ipſa
carne damnauit, vt æternorum charitate ſpiritus fla-
grans non duceretur captiuus in conſenſionem libidi-
nis:vt iuſtitia,inquit,legis impleretur in nobis qui non
ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiri-
tum.Itaque præcepta legis per charitatem impleta ſunt,
quæ per timorem non poterant. Qui enim ſecundum
carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: id eſt, carnalia
bona pro ſummis bonis concupiſcunt, Qui autem ſe-
cundum ſpiritum,quæ ſunt ſpiritus ſentiunt.Prudentia
enim carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus vita&
pax, quia prudentia carnis inimica eſt in deum. Ipſe
oſtendit cur dixerit, inimica: ne quis putaret ex aduer-
ſo aliud venire principium. Subiungit enim & dicit,

A Legi enim dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Ergo facere contra legem, hoc eſt inimicum eſſe in deum: non quia deo aliquid nocere poteſt, ſed ſibi nocet, quiſquis reſiſtit voluntati dei: hoc eſt enim aduerſus ſtimulum calces mittere, vt Paulo Apoſtolo cum adhuc eccleſiam perſequeretur, diuinitus dictum eſt. Sic eſt antem dictum, Legi enim dei non eſt ſubiecta, nec enim Poteſt: tanquam ſi diceretur, Nix non calefacit: nec enim poteſt. Quandiu enim nix eſt, non calefacit: ſed reſolui poteſt, & feruere vt calefaciat: ſed cum hoc facit, iam nix non eſt. Sic & prudentia carnis dicitur, cum anima pro magnis bonis temporalia bona concupiſcit. Quādiu enim appetitus talis ineſt animæ, legi dei ſubiecta eſſe non poteſt: id eſt, non poteſt implere quæ lex iubet. Sed cum ſpiritalia bona deſiderare cœperit, & temporalia contemnere, deſinet eſſe carnis prudentia, & ſpiritui non reſiſtet. Eadem nanque anima cum inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur: cum ſuperiora, prudentiam ſpiritus: non quia prudentia carnis ſubſtantia eſt qua induitur anima vel exuitur, ſed ipſius animæ affectio eſt, quæ omnino eſſe deſinet, cum ſe totam ad ſuperna conuerterit. Qui autem in carne B ſunt, inquit, deo placere nō poſſunt: id eſt, qui voluptatibus carnis acquieſcūt. Ne quis enim de his dictum putaret qui de hac vita nondum exceſſerunt, opportuniſſime ſubiunxit, Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Vtique adhuc in hac vita conſtitutis loquitur. In ſpiritu enim erant, quia in fide & ſpe & charitate ſpiritalium rerum acquieſcebant. Si tamen, inquit, ſpiritus dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Si autem Chriſtus in vobis, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam. Mortuum corpus dicit, quandiu tale eſt, vt indigentia rerum corporalium moleſtet animam, & quibuſdam motibus ex ipſa indigentia venientibus, ad appetenda terrena ſollicitet. Quibus tamen quamuis exiſtentibus mens ad illicita facienda non conſentit, quæ iam ſeruit legi dei, & ſub gratia conſtituta eſt. Ad hoc enim valet quod ſupra dictum eſt, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Et ille homo nunc deſcribitur eſſe ſub gratia, qui nondum habet perfectam pacem, quæ corporis reſurrectione & immutatione eſt futura. Reſtat ergo vt C de ipſa pace dicat reſurrectionis corporis, quæ quarta eſt actio, ſi tamen eam actionem dici oportet quæ ſumma requies eſt. Sequitur enim & dicit, Si ergo ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Hic & de reſurrectione corporis euidentiſſimum teſtimonium eſt. & ſatis apparet, quandiu in hac vita ſumus, non deeſſe moleſtias per mortalem carnem, neque titillationes quaſdam delectationum carnalium. Quanuis enim non cedat, qui ſub gratia conſtitutus, mente ſeruit legi dei, tamen carne ſeruit legi peccati. His gradibus homine perfecto, nulla ſubſtantia inuenitur malum. Neque lex mala eſt quæ oſtendit homini in quibus peccatorum vinculis iaceat, vt per fidem implorato liberatoris auxilio, & ſolui, & erigi, & firmiſſime conſtitui mereatur. In prima ergo actione quæ eſt ante legem, nulla pugna eſt cum voluptatibus huius ſeculi. In ſecunda quæ ſub lege eſt, pugnamus, ſed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta non pugnamus, ſed perfecta & æterna pace requieſcimus. Subditur enim nobis quod inferius noſtrum eſt, quod propterea non ſubdebatur quia ſu- D periorem nobis deſerueramus deum.

Act. 9.

1. retract. cap. 26.

Hoc capitulum obſcurum eſt, quia non ſatis hic apparet quam nunc vocet creaturam. Dicitur autem ſecundum catholicam diſciplinam creatura, quicquid fecit & condidit deus pater per vnigenitum filium in vnitate ſpiritus ſancti. Ergo non ſolùm corpora, ſed etiam animæ noſtræ & ſpiritus, creaturæ nomine continentur. Sic autem dictum eſt, Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute interitus, in libertatem gloriæ filiorum dei, quaſi nos non ſimus creatura, ſed filij dei, in quorum gloriæ libertatem liberabitur à ſeruitute creatura. Item dicit, Scimus enim quia omnis creatura congemiſcit & dolet vſque adhuc: non ſolùm autem illa, ſed & noſ ipſi: tanquam aliud ſimus nos, aliud omnis creatura. Totum ergo capitulum particulatim conſiderandum eſt. Exiſtimo enim, inquit, quòd indignæ ſint paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: hoc manifeſtum eſt. Dixerat enim ſuperius, Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quod fieri non poteſt ſine moleſtia, cui patientia neceſſaria eſt. Quò pertinet & quod paulò antè ait, Si tamen compatimur: vt & conglorificemur. Quod itaque E ait, Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat: hoc eum puto dicere, Nam & hoc ipſum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, id eſt, cum eſurimus aut ſitimus per abſtinentiam, dum frenamus delectationem concubitus per caſtitatem, dum iniuriarum lacerationes, & contumeliarum aculeos per patientiam ſuſtinemus, dum neglectis atque reiectis voluptatibus noſtris pro fructu matris eccleſiæ laboramus, quicquid in nobis in hac atque huiuſmodi attritione dolet, creatura eſt. Dolet enim corpus & anima, quæ vtique creatura eſt, & expectat reuelationem filiorum dei: id eſt, expectat quando appareat quod vocatum eſt, in ea gloria ad quam vocatū eſt. Quia enim filius dei vnigenitus non poteſt appellari creatura, quandoquidem per ipſum facta ſunt omnia quæcunque deus fecit, diſtinctè etiam nos vocamur creatura ante illam euidentiam gloriæ, & diſtinctè vocamur filij dei, quanuis hoc adoptione mereamur. nam ille vnigenitus natura filius eſt: ergo expectatio creaturæ, id eſt, expectatio noſtra reuelationem filiorum dei expectat: id eſt, expectat quando appareat quod promiſſum eſt, F quando re ipſa manifeſtum fit, quod nunc ſpe ſumus. Filij enim dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Ipſa eſt reuelatio filiorum dei, quam nunc expectat expectatio creaturæ: non quòd creatura reuelationem expectet alterius naturæ, quæ non ſit creatura, ſed ipſa qualis nunc eſt, expectat quando ſit qualis futura eſt: tanquam ſi diceretur, Operante pictore ſubiectis ſibi coloribus, & ad opus eius paratis, expectatio colorum manifeſtationem imaginis expectat. Non quia tunc ſunt alij, & alij erunt, aut non colores erunt, ſed tantùm quòd aliam dignitatem habebunt. Vanitati enim, inquit, creatura ſubiecta eſt: hoc eſt illud, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quæ abundantia eſt homini in omni labore ſuo, quem ipſe laborat ſub ſole? Cui dictum eſt, In labore mā̄ducabis panem tuum. Vanitati ergo creatura ſubiecta eſt, non ſponte. Bene additum eſt, non ſponte: homo quippe ſponte peccauit, ſed non ſponte damnatus eſt. Peccatum itaque fuit ſpontaneum, contra præceptum facere veritatis: peccati autem pœna,

De eo quod ſcriptum eſt, Exiſtimo enim quòd nō ſint cō-dignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, &c. q. 67.

Rom. 8.

3. ſent. diſt. 11. cap. 1.

Ioan. 1.

1. Ioan. 3.

Eccleſ. 1.

Geneſ. 3.

G ſubiici fallaciæ. Non ergo ſponte creatura ſubiecta eſt vanitati, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: id eſt, propter eius iuſtitiam atque clementiam, qui neque impunitum reliquit peccatum, neque inſanabilem voluit (1.retr.26.) eſſe peccantem. Quia & ipſa creatura, id eſt, ipſe homo, cum iam ſignaculo imaginis propter peccatum amiſſo remanſit tantummodo creatura: & ipſa itaque creatura, id eſt, & ipſa quæ nondum vocatur filiorum forma perfecta, ſed tantùm vocatur creatura, liberabitur à ſeruitute interitus. Quod itaque ait, & ipſa liberabitur: facit intelligi, & ipſa quemadmodum & nos, id eſt, & de ipſis non eſt deſperandum qui nondum vocantur filij dei, quia nondum crediderunt, ſed tantùm creatura: quia & ipſi credituri ſunt, & liberabuntur à ſer- (1.Ioan.3.) uitute interitus, quemadmodum nos qui iam filij dei ſumus, quanuis nondum apparuerit quid erimus. Liberabuntur ergo à ſeruitute interitus in libertatem gloriæ filiorum dei: id eſt, & ipſi erunt ex ſeruis liberi, & ex mortuis glorioſi in vita perfecta quam habebunt filij dei. Scimus enim quia omnis creatura congemiſcit & dolet vſque adhuc. Omnis creatura in homine numeratur, non quòd in eo ſint omnes angeli, & ſupere- H minentes virtutes ac poteſtates, aut cœlum & terra & mare & omnia quæ in eis ſunt, ſed quia omnis creatura partim ſpiritalis eſt, partim animalis, partim corporalis. Quod vt ab inferioribus cõſideremus, corporalis creatura per loca tenditur, animalis autem viuificat corporalem, ſpiritalis animalem regit, & tunc bene regit, cum ipſa regendam ſe ſubiicit deo. Cum autem tranſgreditur præcepta eius, laboribus & ærumnis per eadem ipſa quæ regere poterat implicatur. Qui ergo viuit ea corpore, carnalis homo vel animalis vocatur: carnalis, quia carnalia ſectatur: animalis autem, quia fertur diſſoluta laſciuia animæ ſuæ, quam nõ regit ſpiritus neque coërcet intra metas naturalis ordinis, quia & ipſe ſe non ſubdit regendum deo. Qui autem ſpiritu animam regit, & per animam corpus, quod facere non po- (1.Cor.11.) teſt niſi deum habeat & ipſe rectorem, quoniam ſicut caput mulieris vir, ita caput viri Chriſtus eſt, vocatur ſpiritalis. Quæ vita cum aliqua moleſtia nunc agitur, (1.retr.26.) pòſt autem nullam patietur. Et quoniam ſummi angeli ſpiritaliter viuunt, infimi autem animaliter, beſtiæ verò & omnia pecora carnaliter, corpus autem non viuit, I ſed viuificatur: omnis creatura in homine eſt, quia & intelligit ſpiritu, & ſentit anima, & localiter corpore mouetur. Omnis itaque creatura in homine congemiſcit & dolet. Non enim totam, ſed omnem dixit, tanquam ſi quis dicat, quoniam ſolùm omnes homines vident qui ſunt incolumes, ſed non toti vident, quia tantùm oculis vident. Ita in homine omnis creatura eſt, quia & intelligit & viuit & corpus habet, ſed non tota creatura in ipſo eſt, quia ſunt præter ipſum & angeli, qui intelligant & viuant & ſint, & pecora quæ viuant & ſint, & corpora quæ tantum modo ſint, cùm ipſum viuere magis ſit, quàm non viuere, & ipſum intelligere magis ſit, quàm ſine intellectu viuere. Cum ergo miſer homo congemiſcit & dolet, omnis creatura congemiſcit & dolet vſque adhuc. Vſque adhuc autem (Luc.23.) rectè dixit, quia etiam ſi ſunt aliqui iam in ſinu Abrahę, & latro ille cum domino in paradiſo conſtitutus, illo die quo credidit dolere deſtiterit, tamen vſque adhuc omnis creatura congemiſcit & dolet, quia in iis qui nondum liberati ſunt, omnis eſt, propter ſpiritum & animam & corpus. Non ſolùm autem, inquit, omnis creatura congemiſcit & dolet, ſed & noſipſi: id eſt, non ſolùm in homine corpus & anima & ſpiritus ſimul do- K lent ex difficultatibus corporis, ſed & noſipſi, excepto corporibus, in nobiſipſis congemiſcimus primitias habentes ſpiritus. Et bene dixit, primitias habentes ſpiritus: id eſt, quorum iam ſpiritus tanquam ſacrificium oblati ſunt deo, & diuino charitatis igne comprehenſi ſunt. Et ſunt primitiæ hominis, quia veritas primum ſpiritum noſtrum obtinet, vt per hanc cætera comprehendantur. Iam ergo habet primitias oblatas deo qui dicit, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi (Rom.7.) peccati. Et qui dicit, Deus cui ſeruio in ſpiritu meo. Et (Rom.1.) de quo dicitur, Spiritus quidem promptus eſt, caro au- (Matt.26.) tem infirma. Sed quoniam adhuc dicit, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et adhuc talibus dicitur, Viuificabit & mortalia corpora (Rom.8.) veſtra propter manentem ſpiritum in vobis, nondum eſt holocauſtum: erit autem cum abſorbebitur mors in victoriam, cum ei dicetur, Vbi eſt mors contentio (1.Cor.15.) tua? vbi eſt mors aculeus tuus? Nunc ergo, inquit, non ſolùm omnis creatura: id eſt, cum corpore, ſed etiam noſipſi primitias habentes ſpiritus, id eſt: nos animæ, quæ & iam primitias mentes noſtras obtulimus deo, in nobiſipſis congemiſcimus: id eſt præter corpus: ado- L ptionem expectantes redemptionem corporis noſtri: id eſt, vt & ipſum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati ſumus, totos nos liberatos, tranſactis omnibus moleſtiis, ex omni parte dei filios eſſe manifeſtet: ſpe enim ſalui facti ſumus: ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Tunc ergo erit res quæ (Rom.8.) nunc ſpes eſt, cum apparuerit quid erimus: id eſt, ſimiles illi, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Hoc (1.Ioan.3.) capitulum ſi hoc modo vt tractatum eſt aperiatur, non incidimus in illas moleſtias quibus plerique homines dicere coguntur, omnes angelos ſublimeſque virtutes in dolore & gemitibus eſſe antequam nos penitus liberemur, quoniam dictum eſt, Omnis creatura congemiſcit & dolet. Quanuis enim adiuuent nos per (Rom.8.) ſuas ſublimitates dum obtemperant deo, qui pro nobis etiam vnicum filium ſuum dignatus eſt mittere: tamen ſine gemitu & doloribus id facere credendi ſunt, ne miſeri exiſtimentur, fœliciórque ſit de numero noſtro Lazarus ille qui iam in Abrahæ ſinu requieſcit: præſer- (Luc.16.) tim quia dixit, eandem creaturam quæ congemiſcit & dolet, vanitati eſſe ſubiectam, quod de ſummis & ex- M cellentibus virtutum poteſtatúmque creaturis nefas eſt credere. Deinde liberandam eam dixit à ſeruitute interitus, quò illos cecidiſſe qui in cœlis agunt vitam beatiſsimam, non poſſumus credere: tamen nihil temere confirmãdum eſt, ſed pia diligentia etiam atque etiam verba diuina tractanda ſunt: ne forte quę congemiſcit & dolet, & vanitati ſubiecta eſt, poſsit aliquo modo alio intelligi, vt de ſummis angelis quandiu noſtrę infirmitati iuſſu domini noſtri opitulantur, non impie poſsit exiſtimari. Sed ſiue illa quam executi ſumus, ſiue alia aliqua huius capituli expoſitio proferatur, id tantùm cauendum eſt, ne violet aut vulneret catholicam fidem. Scio enim vanos hęreticos de hoc capitulo multa impia & inepta iactaſſe.

(De eo quod ſcriptum eſt, O homo tu quis es qui reſpondeas deo? q. 68.)

Cum videatur apoſtolus corripuiſſe curioſos, dicendo: O homo tu quis es qui reſpondeas deo: de hocipſo illi quæſtionem mouent, & in ea ſentẽtia non deſinunt eſſe curioſi, qua obiurgata eſt ipſa curioſitas: & impij quidem cum contumelia, vt dicant Apoſtolum in ſoluenda quæſtione defeciſſe, & obiurgaſſe quærentes, quia non poterat quod quærebatur exponere. Nonnulli autem hæretici quia

non

A non decipiunt niſi cum ſcientiam quam non exhibent
pollicentur, & aduerſantes legi & prophetis, quæcun-
que de illis Apoſtolus ſermoni ſuo inſeruit, falſa, & à
corruptoribus immiſſa eſſe criminaotur, etiam hæc in-
ter ipſa quæ interpolata dicũt, numerate maluerunt, &
Rom. 9. negare Paulum dixiſſe, O homo, tu quis es qui reſpon-
deas deo? Quoniam ſi ipſis dicatur ad decipiendos ho-
mines calumniantibus, proculdubio tacebunt, nec au-
debunt vllam de voluntate omnipotentis dei imperi-
tis quos decipere cupiunt ſcientiam polliceri. Quidam
autem bona & pia mente ſcripturas legentes, quærunt
quid hic poſsit vel maledicentibus vel calumniantibus
reſponderi. Sed nos & authoritati Apoſtolicæ ſalubri-
ter inhærentes, & libros quos catholica diſciplina cu-
ſtodit, falſatos eſſe nequaquam exiſtimantes, ſentiamus
quod verum eſt, indignos nos & infirmos eſſe ad in-
telligenda diuina ſecreta quibus iſta clauduntnt: & eis
murmutantibus & indignantibus quòd conſilia dei
non diſcunt cum dicere cœperint, Ergo cui vult miſe-
retur, & quem vult obdurat: quid adhuc quæritur? Nam
voluntati eius quis reſiſtit? Cum his ergo verbis aut
calumniari ſcripturas, aut latebram peccatorum ſuo-
B rum quærere cœperint, vt præcepta contemnant qui-
bus ad vitam bonam peruenitur, reſpondeamus fiden-
Ibidem. tiſsime, O homo, tu qui es qui reſpondeas deo? Nec eos
Matth. 7. reueriti ſanctum canibus demus, aut proiiciamus mar-
garitas noſtras ante porcos: ſi tamen iam ipſi canes
& porci non ſumus, & de meritis animarum reuelante
ſpiritu ſancto, ſublime aliquid, & à vulgari coniectu-
ra remotiſsimum, vel ex parte atque in ænigmate ſu-
Epheſ. 3. ſpicemur. Non enim Apoſtolus hoc loco ſanctos pro-
hibuit à quærendo, ſed eos qui nondum ſunt in chari-
tate radicati & fundati, vt poſsint comprehendere cum
omnibus ſanctis latitudinem, longitudinem, altitudi-
nem & profundum, & cætera quæ in eodem loco exe-
quitur. Non ergo prohibuit à quærendo qui dicit, Spi-
ritalis autem omnia iudicat, ipſe autem à nemine iu-
1. Cor. 2. dicatur. Et illud præcipue, Nos autem non ſpiritum
huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt,
vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Quos ergo
prohibuit niſi luteos atque terrenos, qui nondum in-
trinſecus regenerati atque nutriti, imaginem illius ho-
C minis portant, qui primus factus eſt de terra terrenus?
1. Cor. 15. Et quia ei à quo factus eſt noluit obtemperare, in id
lapſus eſt vnde factus eſt, meruitque poſt peccatum
Geneſ. 3. audire, Terra es, & in terram ibis. Talibus igitur ho-
Rom. 9. minibus dicit Apoſtolus, O homo, tu quis es qui re-
ſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe fin-
xit, quare ſic me feciſti? Quandiu ergo figmentum es,
nondum perfectus filius, quia nondum hauſiſti pleniſ-
Ioan. 1. ſimam gratiam qua nobis data eſt poteſtas filios dei
Ioan. 15. fieri, qua poſsis audire, Iam non dicam vos ſeruos, ſed
amicos: tu quis es qui reſpondeas deo, & velis dei noſſe
1. Cor. 15. conſilium? Qui ſi hominis tibi æqualis noſſe voluiſſes,
impudenter faceres, niſi prius in amicitiam recipe-
reris. Sicut ergo portauimus imaginem terreni, porte-
Coloſſ. 3. mus, & imaginem cœleſtis, exuentes nos veterem ho-
minem & induentes nouum, vt nõ dicatur nobis quaſi
luteo figmento: Nunquid dicit figmentum ei qui ſe
finxit, quare me ſic feciſti? Nam vt manifeſtum ſit, non
ſanctificato ſpiritui, ſed carnali luto iſta dici, vide quid
ſequitur, Aut non habet poteſtatem figulus luti ex ea-
dem conſperſione facere aliud quidem vas in hono-
rem, aliud in contumeliam? Ex quo ergo in paradiſo
natura noſtra peccauit, ab eadem diuina prouidentia,
non ſecũdum cœlum, ſed ſecundum terram: id eſt, non D
ſecundum ſpiritum, ſed ſecundum carnem mortali ge-
neratione formamur, & omnes vna maſſa luti facti ſu-
mus, quod eſt maſſa peccati. Cum ergo meritum pec-
cando amiſerimus, & miſericordia dei remota, nihil
aliud peccantibus niſi æterna damnatio debeatur, quid
ſibi vult homo de hac maſſa, vt deo reſpondeat & di-
cat, quare me ſic feciſti? Si vis iſta cognoſcere, noli eſſe
lutum, ſed efficere filius dei per illius miſericordiam,
qui dedit poteſtatem filios dei fieri credentibus in no- *Ioan. 1.*
mine eius. Non enim, quod tu cupis, antequam credãt,
diuina datur noſſe cupiẽtib⁹, Merces enim cognitionis
meritis redditur, credendo autem meritum compara-
tur. Ipſa autem gratia quæ data eſt per fidem, nullis no-
ſtris meritis præcedẽtibus data eſt. Quod eſt enim me-
ritum peccatoris & impij? Chriſtus autem pro impiis & *Rom. 5.*
peccatoribus mortuus eſt, vt ad credẽdum non merito
ſed gratia vocaremur, credendo autem etiam meritum
collocaremus. Peccatores igitur credere iubentur, vt à
peccatis credendo purgentur, Neſciunt enim quid re-
ctè viuendo viſuri ſint. Quapropter cum videre non
poſsint niſi rectè viuant, nec rectè viuere valeant niſi
credant, manifeſtum eſt à fide incipiendum, vt præce- E
pta quibus credentes à ſeculo hoc auertuntur, cor mun-
dum faciant, vbi videri deus poſsit. Beati enim mundo *Matth. 5.*
corde, quia ipſi deum videbunt: & per prophetiam ca-
nitur, In ſimplicitate cordis quærite illum. Quapropter *Sapient. 1.*
rectè dicitur hominibus in vetuſtate vitæ manentibus,
& propterea tenebroſum oculum animæ gerentibus,
O homo, tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit *Rom 9.*
figmentum ei qui ſe finxit, quare me ſic feciſti? Aut non
habet poteſtatem figulus luti, ex eadem conſperſione fa
cere aliud quidem vas in honorem, aliud in contume-
liam? Expurga vetus fermentum, vt ſis noua conſper- *1. Cor. 5.*
ſio, & in caipia non adhuc paruulus in Chriſto vt lacte *1. Cor. 3.*
potandus ſis: ſed perueni ad virum perfectum, vt ſis in-
ter illos de quibus dicitur, Sapientiam loquimur inter
perfectos. Tunc demum rectè & non præpoſterè au-
dies, ſi qua ſunt de animarum occultiſsimis meritis, &
de gratia vel iuſtitia, ſecreta omnipotentis dei. Nam de *Exod. 9.*
Pharaone facilè reſpondetur, prioribus meritis quibus *Rom. 9.*
afflixit in regno ſuo peregrinos, dignum effectum cui
obduraretur cor, vt nec manifeſtiſsimis ſignis iubentis F
dei crederet. Ex eadem ergo maſſa, id eſt peccatorum,
& vaſa miſericordiæ protulit, quibus ſubueniret cum
eum deprecarentur filij Iſraël: & vaſa iræ quorum ſup-
plicio illos erudiret, id eſt, Pharaonem & populum eius:
quia quamuis eſſent vtrique peccatores, & propterea ad
vnam maſſam pertinerent, aliter tamen tractandi erant
qui vni deo ingemuerant, vt eis ſubueniret, & aliter illi
quorum iniuſtis oneribus ingemuerant. Pertulit ergo
in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perdi-
tionem. Et eo ipſo quo ait, in multa patiẽtia: ſatis ſigni-
ficauit priora eorum peccata in quibus eos pertulit, vt
opportune tunc vindicaret, quando de illorum vindi-
cta ſubueniendum erat his qui liberabantur: & vt no-
tas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ quæ
præparauit in gloriam. Hic fortaſſe conturbatus ad il-
lam quæſtionem redis, Cuius vult miſeretur, & quem
vult obdurat: quid adhuc conqueritur? Voluntati e-
nim eius quis reſiſtit? Prorſus cuius vult miſeretur, & *Ibidem.*
quem vult obdurat. Sed hæc voluntas dei iniuſta eſſe
non poteſt. Venit enim de occultiſsimis meritis, quia
& ipſi peccatores cum propter generale peccatũ vnam
maſſam fecerint, non tamen nulla eſt inter illos diuer-

G ſitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quan-
uis nondum ſint iuſtificati, digni efficiantur iuſtifica-
tione: & item præcedit in aliis peccatoribus, quo digni
ſint obtuſione. Habes eundem Apoſtolum alibi dicen-
Rom.1. tem, Quoniam non probauerunt deum habere in no-
titia, dedit illos deus in reprobum ſenſum. Quod eos
dedit in reprobum ſenſum, hoc eſt quod indurauit cor
Pharaonis. Quòd autem illi non probauerunt deum
habere in notitia, hoc eſt quòd digni extiterunt qui da-
Rom.9. rentur in reprobum ſenſum: tamen verum eſt quia
1.retr.26. non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei:
quia etiã ſi leuioribus quiſque peccatis, aut certè quan-
uis grauioribus & multis, tamen magno gemitu & do-
lore pœnitendi, miſericordia dei dignus fuerit, non ip-
ſius eſt, qui ſi relinqueretur, interiret, ſed miſerentis
dei qui eius precibus doloribúſque ſubuenit. Parum eſt
enim velle, niſi deus miſereatur: ſed deus non miſe-
Luc.2. retur qui ad pacem vocat, niſi voluntas præceſſerit, quia
in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et quoniam
nec velle quiſquam poteſt, niſi admonitus & vocatus,
H ſiue intrinſecus, vbi nullus hominum videt, ſiue extrin-
Philip.2. ſecus per ſermonem ſonantem, aut per aliqua ſigna vi-
Luc.14. ſibilia, efficitur vt etiam ipſum velle deus operetur in
nobis. Ad illam enim cœnam quam dominus dicit in
Euangelio præparatam, nec omnes qui vocati ſunt ve-
nire voluerunt: neque illi qui venerunt, venire poſſent
niſi vocarentur. Itaque nec illi debent ſibi tribuere qui
venerunt, quia vocati venerunt: nec illi qui noluerunt
venire, debent alteri tribuere, ſed tantùm ſibi, quoniam
vt venirent, vocati erant in libera voluntate. Vocatio
ergo ante meritum voluntatem operatur. Propterea &
ſi quiſquam ſibi tribuit quòd venit vocatus, non ſibi
poteſt tribuere quòd vocatus eſt: qui autem vocatus
non venit, ſicut non habuit meritum præmij vt voca-
retur, ſic inchoat meritum ſupplicij cum vocatus ve-
Pſal.100. nire neglexerit. Ita erunt duo illa, Miſericordiam & iu-
dicium cantabo tibi domine. Ad miſericordiam perti-
net vocatio: ad iudicium pertinet beatitudo eorum qui
venerunt vocati, & ſupplicium eorum qui venire no-
luerunt. Nunquid ergo latebat Pharaonem quantum
boni conſecutæ fuerint terræ illæ per aduentum Ioſeph?
Illius ergo rei geſtæ cognitio, vocatio eius fuit, vt po-
I pulum Iſraël miſericorditer tractãs non eſſet ingratus.
Quòd autem huic vocationi obtemperare noluit, ſed
exercuit crudelitatem in eos, quibus humanitas & mi-
ſericordia debebatur, meruit pœnam vt induraretur
illi cor, & tantam cæcitatem mentis pateretur, vt tot
& tantis iámque manifeſtis dei ſignis non crederet:
quò poſſet eius ſupplicio ſiue obdurationis ſiue vltimæ
viſibilis ſubmerſionis erudiri populus, cuius afflictio-
ne ille & occultæ obtuſionis, & manifeſtæ ſubmerſio-
1.retr.26. nis meritum ſibi compareret. Hæc autem vocatio,
quæ ſiue in ſingulis hominibus ſiue in populis atque
in ipſo genere humano per temporum opportunitates
operatur, altæ & profundæ ordinationis eſt. Quò per-
Hiere.1. tinet etiam illud, In vtero ſanctificaui te, & cum eſſes
Malach.1. in renibus patris tui, vidi te. Et, Iacob dilexi, Eſaü au-
tem odio habui: cum dictum ſit antequam naſceren-
Rom 9. tur: nec comprehendi poteſt, niſi forte ab eis qui dili-
Deuter.6. gunt deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota
Leuit.19. mente ſua, & diligunt proximos ſuos tanquam ſeip-
Matt.22. ſos. Tanta enim charitate fundati poſſunt iam fortaſſe
Ephe.3. cum ſanctis comprehendere longitudinem, latitudi-
nem, altitudinem & profundum. Illud tamen con-
ſtantiſsima fide retinẽdum, neque quicquam deum in-
iuſte facere, neque vllam eſſe naturam quæ non deo de- K
beat id quod eſt, quia deo debetur omne decus & pul-
chritudo & congruẽtia partium. Quam ſi penitus pro-
ſecutus fueris, & vſq; ad omnes reliquias de rebus de-
traxeris, remanet nihil. Qui filium dei patri æ- *De eo*
qualem non eſſe contendunt, ſolent vſurpare familia- *quod ſcri-*
rius hoc teſtimonium, vbi ait Apoſtolus, Cum autem ei *ptum eſt,*
omnia ſubiecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit *Tunc &*
ei qui illi ſubiecit omnia, vt ſit deus omnia in om- *ipſe filius*
nibus. Non enim poſſet eis error oboriri palliatus no- *ſubiect⁹ ei*
mine Chriſtiano, niſi de ſcripturis non intellectis. Di- *erit, qui illi*
cunt enim, Si æqualis eſt, quomodo ſubiectus erit ei? *ſubiecit*
Quod vtique ſimile eſt illi Euangelicæ quæſtioni, Si æ- *omnia*
qualis eſt, quomodo maior eſt pater? Ipſe enim domi- *q.69.*
nus ait, Quoniam pater maior me eſt. Regula autem *Libr.1.de*
catholicæ fidei ſic ſe habet, vt cum aliqua in ſcripturis *Trin.c.8.*
dicuntur de filio, quòd ſit maior patre, ſecundum ſu- *Ioan.14.*
ſceptionem hominis intelligantur. Cum vero ea dicun-
tur quibus demonſtratur æqualis, ſecundum id quod
deus eſt accipiantur. Apparet ergo quemadmodum di- *Ibidem.*
ctum ſit, Pater maior me eſt. Et, Ego & pater vnum ſu- L
mus. Et, Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt. *Ioan.10.*
Et, Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo, & ſe- *Ioan.1.*
metipſum exinaniuit formam ſerui accipiẽs. Sed quo- *Philip.2.*
niam multa etiam ſecundum proprietatem perſonæ,
excepto quod attinet ad ſuſceptionem hominis, de illo
ita dicuntur, vt patrem non aliud quàm patrem, & fi-
lium non aliud quàm filium intelligi oporteat, putant
hæretici in iis quæ ita dicuntur atque intelliguntur, æ-
qualitatem eſſe non poſſe. Scriptum eſt enim, Omnia *Ioan.1.*
per ipſum facta ſunt: vtique per filium, hoc eſt, per ver-
bum dei. A quo, niſi à patre? Nuſquam autem ſcriptum
eſt quòd filius per patrem aliquam creaturam opera-
tus ſit. Item ſcriptum eſt quòd imago patris ſit filius: *Coloſſ.1.*
nuſquam autem ſcriptum eſt quòd imago filij ſit pater.
Deinde quòd ille genitor, ille genitus, & cætera huiuſ-
cemodi, quæ non ad æqualitatem ſubſtantiæ, ſed ad
proprietatem pertinent perſonarum: in quibus illi æ-
qualitatem cum dicunt eſſe non poſſe, quoniam ad hęc
penetranda groſsiores mentes adhibent, pondere au-
thoritatis vrgendi ſunt. Si enim in his non poſsit in-
telligi æqualitas eius per quem facta ſunt, & eius à quo
facta ſunt, imaginis & eius cuius imago eſt, geniti & ge M
nitoris: nullo modo Apoſtolus contentioſorum homi-
num ora concludens, ipſum etiam verbum poneret di-
cens, Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Cum *Philip.2.*
ergo ea quæ ad diſtinctionem patris & filij ſcripta ſunt,
partim propter perſonarum proprietates, partim pro-
pter ſuſceptionem hominis ita ſcripta ſint: dum tamen
diuinæ ſubſtãtiæ patris & filij deitas & vnitas & æqua-
litas maneat: rectè quæritur in hoc loco, vtrum ſecundũ
perſonarum proprietates, an ſecundum hominis ſuſce-
ptionem Apoſtolus dixerit, Tũc & ipſe filius ſubiectus *1.Cor.15.*
erit ei qui illi ſubiecit omnia. Solet circunſtantia ſcri-
pturæ illuminare ſententiam, cum ea quæ circa ſcriptu-
ram ſunt, præſentem quæſtionẽ contingentia, diligenti
diſcuſsione tractantur. Inuenimus itaque ita ventum
eſſe ad hunc locum, vt ſupra diceret, Nunc autem Chri-
ſtus ſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Agebat
enim de reſurrectione mortuorum, quod in domino
ſecundum ſuſceptionem hominis factum eſt, quanquã
apertiſsime ſequatur & dicat, Quoniamquidem per ho
minem mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorum.
Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Chri-
ſto omnes viuificabuntur. Vnuſquiſq; autem in ſuo or-
dine:

A dine: initiũ Chriſtus: deinde ij qui ſunt Chriſti in præ-
παρουσία. ſentia eius: deinde finis, cum tradidrrit regnum deo &
patri, cum euacuauerit omnem principatũ, & omnem
poteſtatem & virtutem. Oportet enim illum regnare,
donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. No
uiſsime inimica deſtruetur mors. Omnia enim ſubiecit
ſub pedibus eius. Cum autem diceret, quòd omnia ſub-
iecta ſunt, manifeſtum eſt quia præter eum qui ſubiecit
illi omnia. Cum antem ei omnia ſobircta fuerint, tunc
& ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia, vt
ſit deus omnia in omnibus. Manifeſtum eſt ergo hoc
ſecũdum ſuſceptionem hominis dictũ. Sed alia in hoc
capitulo, cuius totum textum commemoraui, ſolent ha
bere quæſtionem: primò quod dictum eſt, Cum tradi-
derit regnũ deo & patri: quaſi nunc non teneat regnum
li. 1. de Tri pater: deinde quod dictũ eſt, Oportet enim illũ regnare,
nit. cap. 8. donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedib9 ſuis: quaſi
& 10. poſtea nõ ſit regnaturus, & ad hoc valeat quod ſupra
dictum eſt, Deinde finis. Quod ſacrilega opinione ſic
accipiunt, quaſi finem dixerit conſummationem regni
Luc. 1. eius, cum ſcriptum ſit in Euangelio, Et regni eius non
erit finis. Poſtremò quod dictum eſt, Cum autẽ ei om-
B nia ſubiecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei
qui illi ſubiecit omnia: ſic volũt intelligi, quaſi nũc aut
aliquid filio non ſit ſubiectum, aut patri nõ ſit ipſe ſub-
iectus. Genere igitur locutionis ſoluitur quæſtio. Sic e-
nim plerunque ſcriptura loquitur, vt quod ſemper eſt,
tunc fieri dicatur ab aliquo, cum in eo cognoſci cœpe-
Matth. 6. rit. Ita enim dicimus in oratione, Sanctificetur nomen
tuum: quaſi aliquando ſanctum non ſit. Ergo ſicut ſan-
ctificetur eſt, ſanctum eſſe innoteſcat: ita quoque cum
tradiderit regnum deo & patri: id eſt, cum patrem re-
gnare monſtrauerit, vt per ſpeciem manifeſtationemq́;
clareſcat quòd nunc à fidelibus creditur, & ab infideli-
bus nõ putatur. Euacuabit autem omnem principatum
& poteſtatem, manifeſtando vtique regnum patris, vt
omnibus notũ ſit, nullum principum & poteſtatũ ſiue
cœleſtium ſiue terreſtrium per ſe habuiſſe aliquid prin-
Rom. 11. cipatus & poteſtatis, ſed ab illo ex quo ſunt omnia, non
ſolùm vt ſint, verum etiam vt ordinata ſint. In illa enim
manifeſtatione nulli ſpes aliqua remanebit in quoquã
principe, aut in quoquã homine, quod etiam nunc pro-
phetice canitur: Bonum eſt ſperare in domino, quàm
Pſal. 117. ſperare in homine. Bonũ eſt ſperare in domino, quàm
C ſperare in principibus: vt iſta meditatione anima iam
in regnum patris aſſurgat, nec cuiuſquam poteſtatem
præter illum magnifaciens, nec ſua ſibi ipſa pernicio-
ſiſsime blandiens. Tradet ergo regnum deo & patri,
cum per illum per ſpeciem cognoſcetur pater. Regnũ
enim eius ſunt in quibus nunc regnat per fidem. Aliter
enim dicitur regnum Chriſti ſecundum poteſtatem di
uinitatis, ſecundum quod ei cuncta creatura ſubiecta
eſt: & aliter regnum eius dicitur Eccleſia, ſecundũ pro-
prietatem fidei quæ in illo eſt, ſecundum quod orat qui
dicit, Poſside nos. Neque enim non ipſe poſsidet om-
Rom. 6. nia: ſecundum quod dicitur etiam illud, Cum ſerui eſ-
ſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Euacuabit ergo om-
nem principatum & omnem poteſtatem & virtutẽ, vt
nulli patrem intuẽti per filium, opus ſit aut libeat in cu-
iuſquam creaturæ vel in ſua conquirſcere poteſtate.
Pſal. 109. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimi-
cos ſuos ſub pedibus ſuis: id eſt, oportet regnũ eius in-
tantum manifeſtari, donec omnes inimici eius ipſum
regnare fateantur. Hoc enim intelligitur, ſub pedibus
eius futuros inimicos. Quod ſi de iuſtis acceperimus,
ideo dictum eſt inimicos, quia ex iniuſtis iuſtificantur, D
& ei credrndo ſubduntur. De iniuſtis autem qui ad iu-
ſtorum beatitatem futuram non pertinent, ſic accipien-
dum eſt, quoniam & ipſi eum regnare, ipſa regni eius
manifeſtatione confuſi fatebuntur. Ergo oportet eum
regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedi-
bus ſuis: nõ ita dictum eſt quaſi cum poſuerit inimicos
ſuos ſub pedibus ſuis, non ſit poſtea regnaturus: ſed o-
portet eum regnare donec ponat omnes inimicos ſuos
ſub pedibus ſuis. Oportet eum, inquit, ad tantam eui-
drntiam regnum ſuum perducere, donec inimici eius
nullo modo audeant negare quòd regnet. Nam ſcri-
ptum eſt, Ita oculi noſtri ad deum noſtrum, donec mi- *Pſal. 122.*
ſereatur noſtri. Nec ideo tamen cum miſertus noſtri
fuerit, oculos ab eo debemus auertere. Intantum enim
eſt beatitudo noſtra, inquantum eius contemplatione
perfruimur. Sic ergo & hoc dictum eſt, Oculorum no-
ſtrorum intentio ad dominum non porrigitur, niſi vſ-
que ad impetrationẽ miſericordiæ ipſius, non vt poſtea
inde auertatur, ſed vt nihil inde amplius requirat. Do-
nec ergo pro eo poſitum eſt, vt non amplius intelligas.
Quo enim amplius, id eſt, vſque ad quam maiorem ma
nifeſtationem manifeſtabitur regnũ Chriſti, niſi quouſ- E
que omnes inimici eum regnare fateantur? Aliud eſt
ergo non amplius manifeſtari, aliud non amplius per-
manere. Non amplius manifeſtari, eſt non fieri mani-
feſtius: non amplius permanrre, non fieri perſeueran-
tius. Quando autem manifeſtius erit regnum Chriſti,
quàm cum omnibus claruerit inimicis? Nouiſsime ini-
mica deſtruetur mors. Non enim erit aliud quod de-
ſtruatur poſteaquam mortale hoc induerit immorta-
litatem. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius: hoc eſt,
vt etiam mortem deſtruat. Cum autem dixerit, quia
omnia ſubiecta ſunt: dixit vtique Propheta in Pſalmis, *Pſal. 109.*
manifeſtum eſt quia præter eum qui ſubiecit illi omnia,
patrem vult intelligi omnia filio ſubieciſſe, ſicut multis
locis idem dominus in Euangelio commendat & præ-
dicat, non ſolùm propter formam ſerui, ſed etiam pro-
pter principium, de quo eſt, & de quo æqualis eſt ei de
quo eſt. Amat enim ad vnum principium de quo eſt
referre omnia tanquam imago eius, ſed in quo inha-
bitat omnis plenitudo diuinitatis. Cum autem ei om- *Coloſſ. 2.*
nia ſubiecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei
qui illi ſubiecit omnia. Non quaſi modo non ita ſit, ſed
tunc manifeſtum erit ſecundum locutionem ſuperius F
tractatam, vt ſit deus omnia in omnibus. Ipſe eſt finis
quem ſuperius commemorauit, cum totum primò bre-
uitrr vellet concludere, deinde quaſi membratim expli-
care & exponere. Loquebatur enim de reſurrectione
vbi ait, Initium Chriſtus, deinde ij qui ſunt Chriſti in
præſentia eius, deinde finis. Ipſe ſcilicet finis eſt, vt ſit
deus omnia in omnibus. Aliter enim dicitur finis qui
pertinet ad conſummationem, aliter qui pertinet ad
conſumptionem. Aliter enim finitur tunica texendo,
aliter cibus comedendo. Deus autem omnia in omni-
bus dicitur, vt nemo eorum qui ei cohærent, amet ad-
uerſus eum ſuam propriam voluntatem, Manifeſtiſsim-
que ſit omnibus quod idem Apoſtolus alio loco dicit,
Quid autem habes quod non accepiſti? Sunt item qui *1. Co. 4.*
ſic intelligant hunc locum, Oportet eum regnare do-
nec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis: vt ſub
alia ſignificatione poſitum hic dicant, regnare, non ſub
ea qua poſitum eſt regnum: de quo ait, Cum tradiderit
regnum deo & patri: vt illud ſic appellauerit regnum, *1. Cor. 15.*
quo vniuerſam creaturam deus regit: hoc autem ſic ap-

G pellanerit regnare, vt intelligatur tanquam aduerſus
hoſtem exercitum ducere, vel defendere ciuitatem: vt
ideo dixerit, Oportet eum regnare, donec ponat om-
nes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis: quia talis regni qua-
le habẽt principes armatorum nulla erit cauſa, hoſte ita
ſubiecto vt rebellare non poſsit. Nam vtique dictum
Luc.1. eſt in Euangelio, Et regni eius non erit finis: ſecundum
quòd regnat in æternum. Secundum autem id quod
aduerſus diabolum ſub eo militatur, tandiu erit vtique
iſta militia, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pe-
dibus ſuis: poſtea verò non erit, cum pace perpetua per-
fruemur. Hæc autem ita dicta ſint, vt nouerimus dili-
gentius etiam illud conſiderari oportere, ſecundum
quid regnet nunc dominus diſpenſatione ſacramenti
ſui per incarnationem atque paſsionem. Nam ſecundũ
id quòd verbum dei eſt, tam ſine fine quàm ſine initio
& ſine intermiſsione eſt regnum eius. Secundum id au-
Ioan.1. tem quòd verbum caro factũ eſt, cœpit regnare in cre-
dentibus per fidem incarnationis ſuæ. Vnde eſt etiam
Pſal.95. illud, Dominus regnauit à ligno. Hinc autem euacua-
uit omnem principatum & omnẽ poteſtatem & virtu-
H tem, dum non per claritatem eius, ſed per humilitatem
Matth.11. ſalui fiunt credentes in eum. Hoc eſt abſconditum à ſa-
pientibus & prudẽtibus, & reuelatum paruulis, quoniã
placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere
1.Cor.1. credẽtes. Neque quicquam ſe inter paruulos ſcire dicit
1.Cor.2. Apoſtolus, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum,
Qua prædicatione tãdiu opus eſt, donec ponãtur om-
nes inimici ſub pedibus eius: id eſt, ipſi humilitati eius
(quam pedum nomine ſignificari arbitror) cedat atque
ſubdatur omnis ſuperbia ſecularis, ſicut ex maxima par-
te iam factum eſt, & quotidie fieri videmus. Sed quo
fine iſta fiunt? Vt tradatur regnum deo & patri, id eſt, vt
nutritos fide incarnationis ſuæ, perducat ad ſpeciem
qua æqualis eſt patri. Iam enim eis qui crediderant, lo-
Ioan.8. quebatur cum diceret, Si manſeritis in verbo meo, vere
diſcipuli mei eſtis, & cognoſcetis veritatem, & veritas
liberabit vos. Regnum enim tradet patri, cum per id re-
gnabit in contemplaotibus veritatem, quo æqualis eſt
patri, & per ſe vnigenitum per ſpeciem faciet videri pa
Philip.2. trem. Nunc enim per hoc regnat in credentibus, quo
ſeipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Tunc au-
tem tradet regnum deo & patri, cum euacuauerit om-
I nem principatum & poteſtatem & veritatem. Vnde
euacuauit, niſi humilitate & patientia & infirmitate?
Quis enim principatus non euacuetur, cum filius ho-
minis propterea regnat in credentibus, quia eum prin-
cipes ſeculi iudicauerunt? Quæ poteſtas nõ euacuetur,
cum ipſe per quem facta ſunt omnia, propterea regnat
in credentibus, quia ita ſubiectus eſt poteſtatibus, vt di-
Ioan.19. ceret homini, Non haberes in me poteſtatem, niſi da-
ta tibi eſſet deſuper? Quæ virtus non euacuetur, cum
ipſe per quem cœli ſolidati ſunt, ideo regnat in cre-
dentibus, quia vſque ad crucem mortemq́ infirmatus
eſt? Hoc autem modo filius regnat proprie in fide cre-
detuium. Non enim pater dici aut credi poteſt vel in-
carnatus, vel iudicatus, vel crucifixus. Per ſpeciem au-
tem qua æqualis eſt patri, cum patre regnat in contem-
plantibus veritatem. Quòd autem tradet regnũ deo &
patri, à fide incarnationis ſuæ ad ſpeciem deitatis per-
ducens eos qui ſibi nunc credunt, non ipſe amittit, ſed
vterque ſe vnum ad fruendum contemplantibus præ-
bet. Tandiu autem opus eſt, vt in hominibus nondum
valentibus æqualitatem patris & filij perſpicua mentis
luce contueri, per hoc regnet Chriſtus quod tales cape-
re poſſunt, & quod proprie ipſe ſuſcepit, id eſt, incar- K
nationis humilitatem, donec ponat omnes inimicos
ſub pedibus ſuis: id eſt, donec omnis ſuperbia ſecularis
incarnationis eius humilitati ſubdatur. Sanè quòd di-
ctum eſt, Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſub-
iecit omnia: quamuis ſecundum ſuſceptionem hominis
dicatur, quia inde eſt quæſtio nata cum ageret de reſur-
rectione mortuorum, tamen rectè quæritur vtrum ſe-
cundum ipſum tantùm dictum ſit quod eſt caput Ec-
cleſiæ, an ſecundum vniuerſum Chriſtum, annumerato
corpore & membris eius. Cum enim ait ad Galatas,
Non dicit & ſeminibus, tanquã in multis, ſed tanquam *Galat.3.*
in vno, & ſemini tuo quod eſt Chriſtus: ne ipſum hoc
loco ſolum intelligeremus Chriſtum, qui de Maria vir-
gine eſt natus: poſtea dicit, Omnes enim vos vnum e-
ſtis in Chriſto Ieſu. Si autem vos Chriſti, ergo Abrahæ
ſemen eſtis. Et ad Corinthios cum de charitate diceret,
de membris corporis ſimilitudinem dicens, Sicut enim *1.Cor.12.*
corpus vnum eſt, inquit, & membra habet multa, om-
nia autem membra corporis cum ſint multa, vnum eſt
corpus, ita & Chriſtus. Non dixit, ita & Chriſti, ſed ita
& Chriſtus, oſtendens Chriſtum recte appellari etiam L
vniuerſum, hoc eſt, caput cum corpore ſuo, quod eſt Ec
cleſia. Et multis ſcripturarum locis inuenimus Chri-
ſtum etiam hoc modo appellari, vt eum omnibus ſuis
membris intelligatur, quibus dictum eſt, Vos eſtis cor-
pus Chriſti & membra. Non ergo abſurde ſic intelli-
gimus, Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſub-
iecit omnia: vt filium non ſolum caput Eccleſiæ, ſed
omnes cum eo ſanctos intelligamus, qui ſunt vnum in
Chriſto, vnum ſemen Abrahæ. Subiectũ autem ſecun-
dum contemplationem ſempiternæ veritatis, ad obti-
nendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte
corporis reſiſtente, vt in illa vita nemine amante pro-
priam poteſtatem, ſit deus omnia in omnibus. *1.Cor.15.*

Quæri ſolet quid ſit, Tunc fiet illud quod ſcriptum *De eo*
eſt, Abſorpta eſt mors in victoriam. Vbi eſt mors con- *quod A-*
tentio tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Aculeus autem *poſtolus di*
mortis peccatum, virtus autem peccati lex. Mortem ſi- *cit, Ab-*
gnificari arbitror hoc loco carnalem conſuetudinem *ſorpta eſt*
quæ reſiſtit bonæ voluntati delectatione bonorum *mors in vi*
temporalium fruendorum. Non enim diceretur, vbi *ctoria, vbi*
eſt contentio tua: ſi non reſtitiſſet & repugnaſſet. Ipſius *eſt mors*
contentio etiam illo loco deſcribitur, Caro concu- *contentio*
piſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. *tua, &c.*
Hæc enim inuicem ſibi reſiſtunt & aduerſantur, vt non *q. 70.*
quæcunque vultis, illa faciatis. Fit ergo per ſanctifica- *Galat.5.*
tionem perfectam, vt omnis carnalis appetitus ſpiri- M
tui noſtro illuminato & viuificato, id eſt, bonæ volun-
tati ſubiiciatur. Et ſicut nunc videmus multis pueri-
libus delectationibus nos carere, quæ nos pueros ſi
denegarentur, acerrime cruciabant: ita credendum
eſt de omni carnali delectatione futurum eſſe, cum
perfecta ſanctitas totum hominem reparauerit.
Nunc autem quandiu eſt in nobis quod reſiſtat bo-
næ voluntati, auxilio dei per bonos homines & bo-
nos angelos indigemus vt donec ſanetur vulnus no-
ſtrum, non ita moleſtet, vt perimat etiam bonam vo-
luntatem. Hanc autem mortem peccato metuimus,
quod peccatum erat ante omnimodo in libero arbi-
trio, cum in paradiſo nullus dolor denegata delecta-
tione voluntati bonæ hominis reſiſtebat ſicuti nunc.
Verbi gratia, ſi quiſquam exiſtat quem nunquam dele-
ctauit venatio, omnimodo liber eſt vtrum venari velit
an nolit, nec eum cruciat quiſquis hoc prohibet. At ſi
iſta

A iſta libertate male vſus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim ſurrepens delectatio, mortificat animam, vt ſi ſe abſtinere velit, abſque moleſtia & ſine angore non poſsit, cum id ante tota ſanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum eſt, quia peccato facta eſt delectatio, quæ iam poſsit reſiſtere bonæ voluntati & cum dolore cohiberi: quam delectationem quia in defectu eſt animæ deterioris affectæ, iure mortem vocamus. Virtus autem peccati lex eſt, quia multo ſceleratius & flagitioſius quæ lex prohibet committuntur, quàm ſi nulla lege prohiberentur. Tunc itaque abſorpta erit mors in victoriam, cum per ſanctificationem in omni parte hominis perfecta, delectatione ſpiritalium delectatio carnalis obruetur.

De eo quod ſcriptum eſt Inuicem onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.

Quia veteris teſtamenti cuſtodia timorem habebat, non potuit apertius ſignificari noui teſtamenti donum eſſe charitatem, quàm hoc loco vbi Apoſtolus dicit, Inuicem onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Hanc enim Chriſti legem dicere intelligitur, qua ipſe dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus: tantum in ea ſententia præcepti pondus conſtituens, vt diceret, In hoc cognoſcitur quoniam diſcipuli mei eſtis, ſi vos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium eſt, inuicem onera noſtra portare. *Galat. 6.* *Ioan. 13.* Sed hoc officium quod ſempiternum non eſt, perducet ſanè ad beatitudinem æternam, in qua nulla erunt B noſtra onera, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc verò cum in hac vita, id eſt, in hac via ſumus, onera inuicem noſtra portemus, vt ad eam vitam quæ caret omni onere peruenire poſsimus. Sicut enim de ceruis nonnulli talium cognitionum ſtudioſi ſcripſerunt, cum fretum ad inſulam tranſeunt paſcuarum gratia, ſic ſe ordinant, vt onera capitum ſuorum quæ geſtãt in cornibus, ſuper inuicem portent, ita vt poſterior ſuper anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia neceſſe eſt vnum eſſe qui cæteros præcedens, non ante ſe habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur: vt laſſatus ſui capitis onere ille qui præcedit, poſt omnes redeat, & ei ſuccedat cuius ferebat caput, cum ipſe præiret. Ita inuicem onera ſua portantes, fretum tranſeunt, donec veniant ad terræ ſtabilitatem. Iſtam fortaſſe ceruorum naturam intenderat Salomon cum ait, Ceruus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim ſic probat amicum, quemadmodum C oneris amici portatio. Nec tamen inuicem onera noſtra portaremus, ſi vnum tempus eſſet infirmitatis amborum qui onera ſua ſuſtinet, aut vnum infirmitatis genus ſed diuerſa tempora & diuerſa genera infirmitatis faciunt, vt onera noſtra portare inuicem valeamus. Verbi gratia, Iram fratris tui tunc portabis, cum tu aduerſus eum non iraſcêris, vt rurſus eo tempore quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate ſua ſupportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diuerſa ſunt tempora portantium onera ſua, quanuis ipſa diuerſa non ſit infirmitas. In ambobus enim abinuicem ira portatur, Ad diuerſum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum eſt, Veluti ſi quis loquacitatem in ſe vicerit, & pertinaciam nõdum vicerit: alius verò adhuc loquax ſit, ſed iam pertinax non ſit: debet ille huius loquacitatem, & iſte illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in iſto ſanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus, ſi vno accidat tempore, tolerare ſe inuicem non valent cum aduerſum ſe intenditur. Nam aduerſus aliquem tertium, & duo irati ſibi conueniunt, & ſe tolerant: quanquam nec tolerare ſe inuicem dicendi ſunt, D ſed potius ſe inuicem conſolari: ſicut & triſtes de re vna magis ſe portant, & quaſi incumbunt ſibi, quàm ſi vnus triſtis eſſet, & alius gauderet. Si autem aduerſus ſe triſtes ſint, prorſus ſe tolerare non poſſunt. Et ideo in huiuſmodi affectionibus ſuſcipienda eſt aliquantulum ipſa ægritudo, de qua vis alium per te liberari: & ſic ſuſcipienda, vt ad auxilium, non ad æqualitatem miſeriæ valeat: quemadmodum ſe inclinat qui manum iacenti porrigit. Non enim ſe proiicit vt ambo iaceant, ſed incuruat tantùm, vt iacentem erigat. Neque vlla res officioſum iſtum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, niſi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit dominus. Hinc enim admonens Apoſtolus ait, Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, *Philip. 2.* qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo humiliauit ſemetipſum factus obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Superius enim dixerat, Non quæ ſua ſunt vnuſquiſque intendens, ſed ea quæ aliorum: huic ſententiæ contexuit quod dictum eſt, nam ita ſequitur, Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. E Ad hoc duntaxat, vt quemadmodum ille in eo quòd *Ioan. 1.* verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & ſine peccato cum eſſet peccata noſtra ſuſcepit, non attendit ſua, ſed noſtra: ita & nos libenter ad eius imitationem, inuicem onera noſtra portemus. Huic cogitationi accedit etiam illa cogitatio, quia ille ſuſcepit hominem, nos autem homines ſumus: & conſiderare debemus, quòd ægritudinem ſiue animę ſiue corporis quam in alio homine videmus, etiam nos habere potuimus aut poſſumus. Hoc ergo exibeamus illi cuius infirmitatẽ portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, ſi forte nos in ea eſſemus, & ipſe non eſſet. Ad hoc pertinet quod ipſe Apoſtolus ais, Omnibus omnia *1. Cor. 9.* factus ſum, vt omnes lucrifacerem. Omnibus omnia factus eſt, cogitando ſcilicet etiam in eo vicio ſe eſſe potuiſſe vnde cupiebat alium liberari. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, ſicut quidam ſuſpicantur, & hi maxime qui ſuis mendaciis defendendis, F quæ negare non poſſunt, alicuius magni exempli patrocinium quærunt. Deinde etiam illud cogitandum, nullum eſſe hominẽ qui non poſsit habere aliquod bonum quod tu nondum habes, etiam ſi lateat, in quo ſine dubio poſsit te eſſe ſuperior. Quæ cogitatio ad contundendam edomandámque ſuperbiam valet, ne arbitreris quoniam tua bona quidem eminent & apparent, ideo alterum nulla habere quæ latent, & fortaſsis maioris ponderis bona quibus te ſuperat neſcientem. Non enim fallit nos, aut adulatione potius vti apoſtolus iubet, cum dicit nihil per contentionem neque perinanem gloriam, ſed in humilitate mentis alter alterum *Philip. 2.* exiſtimãtes ſuperiorem ſibi. Non hoc ita debemus exiſtimare vt non exiſtimemus, ſed nos exiſtimare fingamus: ſed vere exiſtimemus aliquid occultum eſſe poſſe in alio quo nobis ſuperior ſit, etiam ſi bonum noſtrum quo illo videmur ſuperiores eſſe non ſit occultum. Iſtæ cogitationes deprimentes ſuperbiam, & acuentes charitatem, faciunt onera fraterna inuicem non ſolùm æquo animo, ſed etiam libentiſsime ſuſtinere. Nullo modo autem de quoquam homine incognito ferenda ſententia eſt, & nemo niſi per amicitiam cognoſcitur. Et ideo amicorum mala firmius ſuſtinemus, quia bo-

Ceruorum natura. *Plinius li. 8. cap. 32.* *Prouer. 5.*

G na eorum nos delectant & tenent. Nullius itaque repudianda eſt amicitia ſeſe ingerentis ad amicitiam copulandam, non vt ſtatim recipiatur, ſed vt recipiendus optetur, atque ita tractetur, vt recipi poſsit. Illum enim receptum in amicitiam poſſumus dicere, cui omnia conſilia noſtra refundere audeamus. Et ſi quiſquam eſt qui ſe non audet ingerere ad amicitiam faciendam, cum aliquo noſtro temporali honore aut dignitate reuocetur, deſcendendum eſt ad eum, & offerendum illi quadam comitate & ſubmiſsione animi quod petere per ſeipſe non audet. Sanè quamuis rarius, tamen aliquoties accidit, vt eius quem volumus in amicitiam recipere, prius nobis innoteſcant mala quàm bona, quibus offenſi & quodammodo repercuſsi relinquimus eum, & ad bonorum eius quæ forte occultiora ſunt indagationem non peruenimus. Admonet itaque dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui nos vult effici imitatores ſuos, vt eius infirma toleremus, vt ad quædam ſana in quorum delectatione acquieſcamus per charitatis tolerantiam perducamur. Ait enim,

Mat. 9. Non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus. Ideoque ſi propter Chriſti charitatem, etiam eum qui ex

H parte, vel omnino fortaſsis ægrotat, repellere ab animo non debemus, quoniam ſanari poteſt per verbum dei: quanto minus eum qui propter nos videri poteſt totus ægrotus: quia quædam eius ſaucia in primo ingreſſu amicitiæ non potuimus ſuſtinere, & quod eſt grauius, cum offenſione animi de toto homine auſi ſu-

Mat. 7. mus temerariam præiudicij ferre ſententiam, non timentes quod dictum eſt, Nolite iudicare, vt non iudicemini. Et in qua menſura menſi fueritis, in eadem remetietur vobis. Sæpe autem illa quæ bona ſunt, prius apparent: in quibus etiam temerarium beneuolentiæ iudicium cauendum eſt, ne cum totum bonum putaueris, ea quæ poſtea mala apparuerint, ſecurum & imparatum te inueniant, & grauius offendant: vt eum quem temere dilexeras, acerbius oderis, quod nefas eſt: quia etiam ſi nulla eius bona præcederent, & hæc quæ poſtea apparuerunt mala, prius eminerent, toleranda tamen erant, donec omnia cum illo ageres, quibus talia ſanari ſolent: quanto magis cum ea bona præceſſerunt, quæ tanquam pignora nos debent ad poſteriora toleranda conſtringere? Ipſa eſt ergo lex Chriſti,

I vt inuicem onera noſtra portemus. Chriſtum autem di-

Galat. 6. ligendo, facilè ſuſtinemus infirmitatem alterius: etiam quem nondum propter bona ſua diligimus. Cogitamus enim quia ille quem diligimus, dominus propter eum mortuus ſit. Quam charitatem Apoſtolus Paulus nobis ingeſsit, cum diceret, Et peribit infirmus in tua

1. Cor. 8. ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt: vt ſi illum infirmum propter vicium quo infirmus eſt, minus diligimus in eo Chriſtum conſideremus, qui mortuus eſt propter illum. Chriſtum autem non diligere, non infirmitas, ſed mors eſt. Quapropter ingenti cura, & implorata dei miſericordia cogitandum eſt, ne Chriſtum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Chriſtum. Quæ-

De temporibus æternis. q. 72. αἰώνια. ri poteſt quomodo ab ipſo Apoſtolo Paulo dictum ſit, Ante tempora æterna. Si enim tempora, quomodo æterna? Niſi ſi forte ante omnia tempora intelligi voluit: quia ſi dixiſſet ante tempora neque addidiſſet, æterna:

Ad titũ 1. li. 12. de Ciui. dei. cap. 16. & 19. poſſet accipi, ante quædam tempora, quæ ante ſe haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere, quàm omnia, fortaſsis ideo, quia tempus non cœpit ex tempore. An tempora æterna æuum ſignificauit inter quod

& tempus hoc diſtat, quòd illud ſtabile eſt, tempus au- K

tem mutabile? Multis modis habitum dicimus, vel habitum animi, ſicut eſt cuiuſcunque diſciplinæ perceptio, vſu roborata atque firmata, Vel habitum corporis, ſecundum quem dicimus alium alio eſſe ſucculentiorem & validiorem: quæ magis proprie habitudo dici ſolet. Vel habitum eorũ, quæ membris noſtris accommodantur extrinſecus: ſecundum quem dicimus veſtitum, calciatum, armatum, & ſi quid eiuſmodi eſt. In quibus omnibus generibus, ſiquidem nomen hoc dictum eſt ab illo verbo, quod eſt habere, manifeſtum eſt in ea re dici habitum, quæ accidit alicui, vt ita eam poſſi etiam non habere: nam & doctrina accidit animo, & ſuccus ac robur corpori: & veſtis atque arma non dubium eſt quin accidant membris noſtris: ita vt & imperitus poſsit eſſe animus, ſi ei doctrina non accideret: & exile atque languidum corpus, ſine ſucco viſcerum & robore: & nudus ſine veſte, & inermis ſine armis, & pede nudo ſine calciamentis eſſe homo poteſt. Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis vt habeatur accidit: Veruntamen hoc intereſt, quòd quædam eorum quæ accidunt nobis, vt habitum faciant, non mutantur à nobis, ſed ipſa nos mutant, in ſeipſa integra & inconcuſſa manentia: ſicut ipſa ſapientia, cum

De eo quod ſcriptum eſt, Philip. 2. Et habitu inuentus eſt vt homo. q. 73.

3. ſen. diſt. 6. cap. ne autem.

L accidit homini, non ipſa mutatur, ſed hominem mutat, quem de ſtulto ſapientem facit. Quædam vero ſic accidunt, vt & mutent & mutentur: ſicuti cibus ipſe amittens ſpeciem ſuam, in corpus noſtrum vertitur: & nos refecti cibo, ab exilitate atque languore in robur atque valentiam commutamur. Tertium vero genus eſt, cum ipſa quæ accidunt, mutantur vt habitum faciant, & quodam modo formantur ab eis, quibus habitum faciunt, ſicuti eſt veſtis: nam cum repoſita vel proiecta eſt, non habet eam formam, quam ſumit cum induitur atque induitur membris. Ergo induta accipit formam, quam non habebat exuta, cum ipſa membra & cum exuuntur, & cum induuntur, in ſuo ſtatu maneãt. Poteſt eſſe & quartum genus, cum ea quæ accidunt ad faciendum habitum, nec ea mutant quibus accidunt, nec ab eis ipſa mutantur: ſicut annulus in digito, ſi non nimis ſubtiliter attendatur. Veruntamen hoc genus aut nullum eſt, ſi diligenter diſcutias, aut omnino rariſsimum. Cum ergo Apoſtolus de vnigenito dei filio lo- *Philip. 2.*

M queretur, quantum pertinet ad eius diuinitatem, ſecundum id quòd veriſsimus deus eſt, æqualẽ dixit eſſe patri, quod non ei fuit tanquam rapinam, id eſt, quaſi alienum appetere, ſi ſemper manens in ea æqualitate, nollet hominem indui, & hominibus vt homo apparere: ſed ſemetipſum exinaniuit, non formam ſuam mutans, ſed formam ſerui accipiens: neque conuerſus aut tranſmutatus in hominem, amiſſa incommutabili ſtabilitate, ſed tanquam verum hominem ſuſcipiẽdo, ipſe ſuſceptor in ſimilitudinem hominum factus, non ſibi, ſed eis quibus in homine apparuit, habitu inuentus eſt vt homo: id eſt habendo hominem, inuentus eſt vt homo. Non enim poterat inueniri deus ab iis qui cor immundum habebant, & verbum apud patrem videre nõ poterant, niſi hoc ſuſpiciendo quo poſſent videre, & per quod ad illud lumen interiùs ducerentur. Iſte autẽ habitus non eſt ex primo genere: non enim manens in ſe natura hominis, naturam dei commutauit. Neque ex ſecundo: non enim immutauit homo deum, & mutatus eſt ab illo. Neque ex quarto: non enim ſic aſſumptus eſt homo, vt neque ille mutaret deum, nec ab ipſo mutaretur. Sed potius ex tertio: ſic enim aſſumptus eſt, vt cõmu

li. 7. de Trinitate. c. 3.

taretur

A taretur in melius, & ab eo formaretur ineffabiliter excellentius atque coniunctius quàm veſtis cum ab homine induitur. Hoc ergo nomine habitus ſatis ſignificauit Apoſtolus quemadmodum dixerit, in ſimilitudinem hominum factus: quia nõ transfiguratione in hominem, ſed habitu factus eſt, cum indutus eſt hominẽ, quem ſibi veniens quodammodo atque conformans, immortalitati æternitatique ſociaret. Sed illum habitum qui eſt in perceptione ſapiẽtiæ & diſciplinæ, Græci ἕξιν vel σχέσιν vocant. Hunc autem, ſecundum quem dicimus veſtitum, vel armatum, σχῆμα potius vocant. Ex quo intelligitur de iſto genere habitus locutum Apoſtolum, quandoquidem in Græcis exemplaribus σχήματι ſcriptum eſt, quod nos in Latinis habitu habemus, Quo nomine oportet intelligi non mutatum eſſe. verbum ſuſceptione hominis, ſicuti nec membra veſte induta mutantur: quãquam illa ſuſceptio ineffabiliter ſuſceptum ſuſcipienti copulauerit: ſed quantum verba humana rebus ineffabilibus coaptari poſſunt, ne mutatus intelligatur deus humanæ fragilitatis aſſumptor, electũ eſt vt Græce σχῆμα, & Latine diceretur habitus illa

B ſuſceptio, Imago & æqualitas & ſimilitudo diſtinguenda ſunt: quia vbi imago, continuo ſimilitudo non continuò æqualitas. Vbi æqualitas, continuò ſimilitudo, non continuò imago. Vbi ſimilitudo, continuò imago, non continuo æqualitas: vt in ſpeculo eſt imago hominis, quia de illo expreſſa eſt: eſt etiam neceſſariò ſimilitudo, non tamen æqualitas: quia multa deſunt imagini, quæ tamen inſunt illi rei de qua expreſſa eſt, Vbi æqualitas, continuò ſimilitudo, non continuo imago: velut in duobus ouis paribus, quia ineſt æqualitas, ineſt & ſimilitudo. quæcũque enim aſſunt vni, aſſunt & alteri: imago tamen non eſt, quia neutrum de altero expreſſum eſt. Vbi ſimilitudo non continuò imago, nõ continuò æqualitas: omne quippe ouum omni ouo, inquantum ouum eſt, ſimile eſt: ſed ouum perdicis quanuis inquantũ ouum eſt, ſimile eſt ouo gallinæ, nec imago tamen eius eſt, quia de illo expreſſum non eſt: nec æquale, quia breuius eſt, & alterius generis animãtium. Sed vbi dicitur, non continuò: vtique intelligitur quia eſſe aliquando poteſt. Poteſt ergo eſſe aliqua imago, in qua ſit etiam æqualitas: vt in parentibus & filiis inueniretur imago & æqualitas & ſimilitudo, ſi interuallum

De eo quod ſcriptum eſt in Epiſtola Pauli ad Coloſſ. In quo habemus redemptionẽ & remiſſionem peccatorũ, qui eſt imago dei inuiſibilis. q. 84.

C temporis defuiſſet: nam & de parente expreſſa eſt ſimilitudo filij, vt rectè dicatur imago: & poteſt eſſe tanta, vt rectè etiam dicatur æqualitas, niſi quòd parens tempore præceſsit. Ex quo intelligitur & aliquando æqualitatem non ſolùm ſimilitudinem habere, ſed etiam imaginem, quod in ſuperiori exemplo manifeſtum eſt. Poteſt etiam aliquãdo ſimilitudo eſſe & æqualitas, quãuis non ſit imago: vt de duobus ouis paribus dictum eſt. Poteſt etiam ſimilitudo & imago eſſe, quanuis non ſit æqualitas: vt in ſpeculo oſtendimus, Poteſt & ſimilitudo eſſe, vbi & æqualitas & imago ſit: ſicut de filiis commemorauimus, excepto tempore, quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem ſyllabam ſyllabæ dicimus: quanuis altera præcedat, altera ſubſequatur. In deo autem quia conditio temporis vacat: non enim poteſt rectè videri deus in tempore generaſſe filium, per quem condidit tempora: conſequens eſt, vt non ſolũ ſit imago eius, quia de illo eſt, & ſimilitudo, quia imago: ſed etiam æqualitas tanta, vt nec temporis quidem interuallum impedimentum ſit. Sicut apoſtolus ad Hebræos dicit, Teſtamentum teſtatoris morte firmatur, propterea mortuo pro nobis Chriſto, nouum teſtamẽ-

De hereditate dei. q. 85.

Hebræ. 9.

tum firmatum eſſe aſſerit: cuius ſimilitudo vetus teſta- D mentum erat, in quo mors teſtatoris per victimã præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo ſimus ſecundum eiuſdem Apoſtoli verba cohæredes Chriſti, & filij atque hæredes dei, cum hæreditas morte deceſſoris firma teneatur: nec vllo alio modo poſsit hæreditas intelligi: Reſpondetur, ipſo quidem mortuo factos nos eſſe hæredes, quoniam filij eius etiam dicti ſumus: Non ieiunant, inquit, filij ſponſi, quandiu cum illis eſt ſponſus. Hæredes ergo eius dicimur, quia reliquit nobis pacis Eccleſiaſticæ poſſeſsionem per fidem temporalis diſpenſationis, quam in hac vita poſsidemus, quod teſtatus eſt dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficiemur cum in fine ſeculi mors abſorbebitur in victoria. tunc enim ſimiles ei erimus, quando videbimus eum ſicuti eſt. Quam hæreditatem non eius patris morte adipiſcimur, qui mori non poteſt quandoquidem ipſe ſit hæreditas noſtra, ſecundum illud quod ſcriptum eſt, Dominus pars hæreditatis meæ. Sed quoniam conuocati ſumus adhuc paruuli, & ad ſpiritalia contemplanda minus idonei, vſque ad humilimas noſtras cogitationes ſe diuina miſeratio porrexit, vt quomodocunque cernere niteremur, quod non euidenter atque perſpicue cernebamus, E idipſum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciem cernere cœperimus. Conuenienter ergo dicitur moriturum eſſe quod auferetur: cum autem venerit quod perfectũ eſt, auferetur quod ex parte eſt. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idem ipſe ſit hæreditas, cum facie ad faciem videtur: non quia ipſe moritur, ſed imperfecta in eum noſtra viſio perfecta viſione perimitur: & tamen niſi illa prior nos nutriret, ad illam pleniſsimam & euidentiſsimam nõ efficeremur idonei. Quod ſi etiam de domino Ieſu Chriſto, nõ ſecundum verbum in principio deum apud deum, ſed ſecundum puerum, qui proficiebat ætate ac ſapientia, pius intellectus admittit propria illa ſuſceptione ſeruata, quæ communis ei cum cæteris hominibus non eſt, manifeſtum eſt, cuius tanquam morte poſsideat hæreditatem. Non enim nos cohæredes eius eſſe poſſumus, niſi & ipſe hæres ſit. Si autem pietas hoc nõ admittit, vt primo ex parte videretur homo dominicus, deinde ex toto, quanquam in ſapientia proficere dictus ſit, in corpore ſuo intelligatur hæ- F res: id eſt Eccleſia, cuius cohæredes ſumus, quanuis ex nobis cõſtet, quemadmodum filij eius matris dicimur. Sed rurſum quæri poteſt, cuius morte facti ſumus & nos etiam hæreditas dei, ſecundum illud, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hæreditatem autem tuam, niſi forte huius mundi, quo prius tanquam dominante tenebamur. Poſt autem cum dicimus, Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo: poſsidet nos Chriſtus mortuo illo, qui nos poſsidebat: cum ei renunciamus, morimur illi, & ipſe nobis. Quoniam Paulus Apoſtolus prædicans iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, non bene intellectus eſt ab eis qui ſic acceperunt dictum, vt putarent, cum ſemel in Chriſtum credidiſſent, etiam ſi male operarentur, & facinoroſe flagitioſéque viuerent, ſaluos ſe eſſe poſſe per fidem, locus iſte huius epiſtolæ eundem ſenſum Pauli Apoſtoli quomodo ſit intelligendus, exponit: ideoque magis Abrahæ vtitur exemplo, vacuam eſſe fidem, ſi non bene operetur, quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus Apoſtolus vſus eſt, vt probaret iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Cum enim bo-

Mat. 9.

Ioan. 14.

1. Cor. 15.

1. Ioan. 3.

Pſal. 15.

1. Cor. 13.

Ioan. 1.

Luc. 2.

Pſalm. 2.

Galat. 6.

De eo quod Apoſtol' Iacobus. 2. cap. dicit. Vis autẽ ſcire ô homo inanis, quia fides ſine operibus ocioſa eſt. q. 86.

ſ ij

G na opera commemorat Abrahæ qnæ eius fidem comi-
tata ſunt, ſatis oſtendit Paulnm apoſtolum non ita per
Abraham docere iuſtificari hominem per fidem ſine
operibus, vt ſi quis crediderit, non ad eum pertineat be-
ne operari: ſed ad hoc potius, vt nemo meritis prio-
rum bonorum operum arbitretur ſe perueniſſe ad do-
num iuſtificationis, qnæ eſt in fide. In hoc enim ſe gen-
tibus in Chriſtum credẽtibus Iudæi præferre cupiebãt,
quòd dicebant ſe meritis bonorum operum, quæ in le-
ge ſunt, ad Euangelicam gratiam perueniſſe: ideoque
ſcandalizabantur multi qui ex eis crediderant, quòd
incircuncisis gentibus Chriſti gratia traderetur. Vnde
Apoſtolus Paulus dicit, poſſe hominem ſine operibus
præcedẽtibus iuſtificari per fidem, nam iuſtificatus per
fidẽ, quomodo poteſt niſi iuſtè deinceps operari, quan-
uis antea nihil operatus iuſtè, ad fidei iuſtificationem
peruenerit: non merito bonorum operum, ſed gratia
dei, quæ in illo iam vacua eſſe non poteſt, cum iam
per dilectionem bene operatur. Quòd ſi cum credide-
rit, mox de hac vita deceſſerit, iuſtificatio fidei manet
cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non
H merito ad illam, ſed gratia peruenit: nec conſequen-
tibus, quia in hac vita eſſe non ſinitur. Vnde manife-
ſtum eſt quod Paulus Apoſtolus dicit, Arbitramur e-
nim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus. Non
tamen ita intelligendum eſt, vt accepta fide, ſi vixerit,
dicamus eum iuſtum, etiam ſi male vixerit. Ideo exem-
plo Abrahæ & Apoſtolus Paulus vtitur, quia ſine ope-
ribus legis, quam non acceperat per fidem iuſtificatus
eſt: & Iacobus, quia fide ipſius Abrahæ opera bona con-
ſecuta eſſe demonſtrat, oſtendens quemadmodum in-
telligendũ ſit, quod Paulus Apoſtolus prædicauit: Nam
qui putant iſtam Iacobi Apoſtoli ſententiam contrariã
eſſe illi Pauli Apoſtoli ſentẽtiæ, poſſunt arbitrari etiam
ipſum Paulum ſibi eſſe contrarium, quia dicit alio lo-
Roma. 2. co, Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum ſed
Galat. 5. factores legis iuſtificabuntur. Et alio loco, Sed fides quę
Roma. 8. per dilectionem operatur. Et iterum, Si enim ſecũdum
carnem vixeritis moriemini: ſi autem ſpiritu facta car-
nis mortificaueritis, viuetis. Quæ ſint autem facta car-
nis, quæ operibus ſpiritalibus mortificanda ſunt, alio lo
co demonſtrat dicens, Manifeſta autem ſunt opera car-
nis, quæ ſunt fornicatores, immunditiæ, impudicitia,
I idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentio-
nes, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes,
inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ
prædico vobis ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt,
1. Cor. 6. regnum dei non poſsidebunt. Et ad Corinthios ait, No-
lite errare, neque fornicatores, neque idolis ſeruientes,
neque adulteri, neque molles, neque maſculorum con-
cubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, ne-
que maledici, neque rapaces regnum dei poſsidebunt.
Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati
eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu
Chriſti, & in ſpiritu dei noſtri. Quibus ſententiis mani-
feſtiſsime docet, non eos præterito bono opere ad fidei
iuſtificationem perueniſſe: nec meritis eorum iſtam gra
tiam datam, quando dicit, Et hæc quidem fuiſtis: ſed
cum dicit, Qui talia agunt, regnum dei non poſside-
bunt: ſatis oſtendit, iam ex quo crediderunt, bene ope-
rari debere. Quod & Iacobus dicit, & multis omnino
locis idem apoſtolus Paulus ſatis apertéque prædicat,
recte viuendum omnibus qui in Chriſto crediderunt,
ne ad pœnas perueniant. Quod & ipſe dominus com-
Mat. 7. memorat dicens, Non omnis qui dicit mihi, domine
domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit vo- K
luntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in re-
gnum cœlorum. Et alibi, Vt quid dicitis mihi, domine *Luca 6.*
domine, & non facitis quæ dico vobis? Et omnis qui
audit verba mea hæc, & facit ea, ſimilabo eum viro pru-
denti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & cæ-
tera. Et qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimi-
labo eum viro ſtulto qui ædificauit domum ſuam ſuper
arenam: & cætera. Quapropter non ſunt ſibi contrariæ
duorum apoſtolorum ſententiæ Pauli & Iacobi, cum
dicit vnus iuſtificari hominem per fidem ſine operi- *Roma. 3.*
bus, & alius dicit, inanem eſſe fidem ſine operibus: quia
ille dicit de operibus quæ fidem præcedunt: iſte de iis *Iacobi 2.*
quæ fidem ſequuntur: ſic etiam ipſe Paulus multis lo-
cis oſtendit. Omnis perturbatio, paſsio: omnis cu- *De timore*
piditas perturbatio: omnis igitur cupiditas, paſsio. Om- *vtrum pec*
nis autem paſsio cum eſt in nobis, ipſa paſsione pati- *catum ſit.*
mur: & inquantum paſsio eſt, patimur. Omnis igitur cu *q. 77.*
piditas cum eſt in nobis, ipſa cupiditate patimur: & *2. ſen. diſt.*
inquantum cupiditas eſt, patimur. Omnis autem paſ- *36. ca. præ-*
ſio, inquantum ipſa paſsione patimur, non eſt pecca- *terea.*
tum: ſic & ſi patimur timorem, non eſt peccatum: tan-
quam ſi diceretur, Si bipes eſt, non eſt pecus. Si ergo L
propterea hoc non eſt conſequens, quia multa ſunt pe-
cora bipedia: propterea & illud non eſt conſequens,
quia multa ſunt peccata quæ patimur. Hoc enim con-
tra dicitur, non eſſe conſequens, vt ſi patimur timo-
rem, ideo non ſit peccatum. Tu autem dicis conſequens
eſſe, vt ſi patimur timorem, non ſit peccatum: cum
tamen concedas aliqua eſſe peccata quæ patimur.

Ars illa ſumma omnipotentis dei, per quem ex ni- *De pulchri*
hilo facta ſunt omnia, quæ etiam ſapientia eius dicitur: *tudine ſi-*
ipſa operatur etiam per artifices, vt & pulchra atque *mulachro-*
congruentia faciant: quamuis non de nihilo, ſed de a- *rum. q. 78.*
liqua materia operentur, velut ligno, aut marmore, aut *1. Cor. 1.*
ebore, & ſi quod aliud materiæ genus manibus artifi-
cis ſubditur. Sed ideo iſti non poſſunt de nihilo aliquid
fabricare, quia per corpus operantur: cum tamen eos
numeros, & lineamentorum conuenientiam quæ per
corpus corpori imprimunt, in animo accipiant ab illa
ſumma ſapientia, quæ ipſos numeros & ipſam conue-
nientiam longe artificioſius vniuerſo mundi corpori
impreſſerit, quod de nihilo fabricatum eſt: in quo ſunt
etiam corpora animalium, quæ iam de aliquo, id eſt, M
de elementis mundi fabricantur: ſed longe potentius
excellentiúſque, quàm cum artifices homines eaſdem
figuras corporum & formas in ſuis operibus imitan-
tur. Non enim omnis numeroſitas humani corporis
inuenitur in ſtatua, ſed tamen quæcunque inueniun-
tur, ab illa ſapientia per artificis manum traiiciuntur,
quæ ipſum corpus humanum naturaliter fabricat. Nec
ideo tamen pro magno habendi ſunt, qui talia opera
fabricant, aut diligunt: quia minoribus rebus intenta
anima, quas per corpus corporaliter facit, minus inhæ-
ret ipſi ſummæ ſapientiæ, vnde iſtas potentias habet:
quibus male vtitur, dum foris eas exercet. illa enim in
quibus eas exercet, diligens, interiorem earum formam
ſtabilem negligit, & inanior infirmiorq; efficitur. Qui *Quare ma*
vero talia opera etiam coluerunt, quantũ deuiauerint à *gi Pharao-*
veritate, hinc intelligi poteſt, quia ſi ipſa animaliũ cor- *nis fecerũt*
pora colerent, quæ multo excellentius fabricata ſunt, & *quædã mi-*
quorum ſunt illa imitamẽta, quid eis infœlicius dicere- *racula, ſi-*
mus? Omnis anima partim priuati cuiuſdã iuris ſui *cut Moy-*
poteſtatem gerit, partim vniuerſitatis legibus, ſicut pu- *ſes famlus*
blicis coërcetur & regitur. Quia ergo vnaquæque res *dei. q. 79.*

vitibilis

A viſibilis in hoc mundo habet poteſtatem angelicam ſi-
bi præpoſitam, ſicut aliquot locis diuina ſcriptura te-
ſtatur, de ea re cui præpoſita eſt, aliter quaſi priuato iu-
re agit, aliter tanquam publicè agere cogitur. Potentior
eſt enim parte vniuerſitas: quoniam illud quod priua-
tim agit, tantum agere ſinitur, quantum lex vniuerſi-
tatis ſinit. Sed vnaquæque anima tanto eſt pietate pur-
gatior, quanto priuato ſuo minus delectata, legem vni-
uerſitatis intuetur, eique deuotè ac libenter obtempe-
rat. Eſt enim lex vniuerſitatis, diuina ſapientia. Quan-
to autem amplius priuato ſuo gaudet, & neglecto deo,
qui omnibus animis vtiliter ac ſalubriter præſidet, ip-
ſa ſibi vel aliis, quibus potuerit, vult eſſe pro deo, ſuam
potius in ſe vel alios, quàm illius in omnes diligens po-
teſtatem: tanto eſt ſordidior, tantóque magis pœnali-
ter diuinis legibus, tanquam publicis ſeruire cogitur.
Quanto igitur etiam humana anima deſerto deo, ſuis
honoribus, uel ſua poteſtate fuerit delectata, tanto ma-
gis ſubditur talibus poteſtatibus, quæ priuato ſuo gau-
dent, & honorari ab hominibus ſicut dij cupiunt: qui-
bus diuina lege ſæpe conceditur, vt eis quos ſibi ſecun-
dum eorum merita ſubiugauerint, priuato illo iure e-
B tiam miraculorum aliquid præſtent, in his rebus exhi-
bendorum, quibus ſunt infimo, ſed tamen ordinariſſi-
mo poteſtatum gradu præpoſitæ: ſed vbi diuina tanquā
publica lex iubet, vincit vtique priuatā licentiam: quan-
quam & ipſa priuata licentia, niſi vniuerſalis poteſtatis
diuinæ permiſſione nulla eſſet. Ideoque fit, vt ſancti dei
ſerui, quando hoc donum eos habere vtile eſt, ſecun-
dum publicam, & quodāmodo imperialem legem: hoc
eſt, ſummi dei poteſtatem imperent infimis poteſtati-
bus, ad quædam viſibilia miracula facienda: in illis e-
nim deus ipſe imperat, cuius tēplum ſunt: & quem con-
tempta ſua priuata poteſtate, ardentiſſime diligunt. In
magicis antē imprecationibus, ad illecebram deceptio-
nis, vt ſibi ſubiugent eos quibus talia concedunt, præ-
ſtant effectum precibus & miniſteriis eorum, priuato
illo iure largientes, quod ſibi licet largiri honoranti-
bus ſe, ſibique ſeruientibus, & quædam ſecum in ſacra-
mentis ſuis pacta ſeruantibus. Et quando videntur im-
perare magi per ſublimiorum nomina, inferiores ter-
rent: & nonnulla viſibilia, quæ propter infirmitatem
carnis magna videntur hominibus non valētibus æter-
C na contueri, quæ per ſeipſum præſtat dilectoribus ſuis
verus deus, mirantibus exhibent. Hæc autem permiſit
deus iuſte omnia moderans, vt pro cupiditatibus & e-
lectionibus ſuis, ſeruitutes eorum libertatéſque diſtri-
buat. Et ſi quando inuocatione ſummi dei aliquid pro
ſuis malis cupiditatibus impetrant, vindicta eſt illa,
non gratia. Non enim fruſtra dicit Apoſtolus, Tra-
Roma. 1. didit illos deus in deſideria cordis eorum. Quorum-
dam enim peccatorum perpetrādorum facilitas, pœna
Mar. 3. eſt aliorum præcedentium. Quòd autem dominus di-
cit, Non poteſt Satanas Satanam expellere: ne forte
quiſquam vtens nominibus aliquarum infirmarum po-
teſtatum, cum dæmonium excluſerit, falſam putet eſſe
iſtam domini ſentētiam: ad hoc intelligat dictum, quia
hoc modo Satanas, etiam ſi corpori aut corporis ſenſi-
bus parcit, ideo parcit, vt ipſius hominis voluntati per
impietatis errorem triumpho maiore dominetur. Hoc
autem modo nō exit Satanas, ſed potius in intima in-
greditur, vt in eo operetur, quemadmodum dicit Apo-
Epheſ. 2. ſtolus, Secundum principem poteſtatis aëris huius, qui
nūc operatur in filiis diffidentiæ. Non enim ſenſus cor-
poris eorum turbabat atq; torquebat, aut eorum corpo-
ra collidebat: ſed in eorum voluntate, vel potius cupi- D
ditate regnabat. Quòd autē dicit pſeudoprophetas mul *Mat. 24.*
ta ſigna & prodigia facturos, ita vt fallant etiam, ſi fieri
poteſt, electos: admonet vtique, vt intelligamus quædā
miracula etiam ſceleratos homines facere, qualia ſan-
cti facere non poſſunt, nec tamen ideo potioris loci a-
pud deum eſſe arbitrandi ſunt: non enim acceptiores
erāt deo quàm populus Iſraël magi Aegyptiorum, quia *Exod. 7.*
non poterat ille populus facere quod illi faciebant: quā-
uis Moyſes in virtute dei maiora potuerit. Sed ideo nō
omnibus ſanctis iſta tribuuntur, ne perniciosiſſimo er-
rore decipiantur infirmi, exiſtimantes in talibus factis
maiora dona eſſe quàm in operibus iuſtitiæ quibus æ-
terna vita comparatur. Propterea dominus prohibet
hinc gaudere diſcipulos, cum ait, Nolite in hoc gaude- *Lucæ 10.*
re quoniam ſpiritus vobis ſubiiciuntur: ſed in hoc gau-
dere, quoniā nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Cum
ergo talia faciunt magi, qualia nonnunquam ſancti fa-
ciunt, talia quidem viſibiliter eſſe apparent, ſed & di-
uerſo fine & diuerſo iure fiunt. Illi enim faciunt quæ-
rentes gloriam ſuam, iſti quærentes gloriam dei: & illi
faciunt per quædam poteſtatibus cōceſſa in ordine ſuo,
quaſi priuata commercia vel beneficia iſti autem publi- E
ca adminiſtratione, iuſſu eius cui cuncta creatura ſub-
iecta eſt. Aliter enim cogitur poſſeſſor equum dare mi-
liti, aliter eū tradit emptori, vel cuilibet donat aut com-
modat. Et quemadmodum plerique mali milites, quos
imperialis diſciplina condemnat, ſigni imperatoris ſui
nonnullos poſſeſſores territant, & ab eis aliquid quod
publice non iubetur, extorquent: ita nonnunquam mali
Chriſtiani vel ſchiſmatici vel hæretici per nomē Chri-
ſti aut verba aut ſacramenta Chriſtiana exigunt aliquid
à poteſtatibus, quibus honori Chriſti cedere indictum
eſt. Cum autem malis iubentibus cedunt voluntate, ad
ſeducendos homines cedunt, quorum errore lætantur:
Quapropter aliter magi faciunt miracula, aliter boni
Chriſtiani, aliter mali Chriſtiani. Magi per priuatos cō-
tractus, boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam, mali
Chriſtiani per ſigna publicæ iuſtitiæ. Nec mirum eſt
quòd hæc ſigna valent, cum ab eis adhibentur, quando
etiam cum vſurpantur ab extraneis, qui omnino ſuum
nomen ad iſtam militiam non dederunt, propter ho-
norem tamen excellentiſſimi imperatoris valeot. Ex *Lucæ 9.*
quibus fuit ille de quo diſcipuli domino nunciauerūt, F
quòd in nomine eius eiiceret dæmonia, quāuis cum eis
eum non ſequeretur. Cum autem non cedunt his ſignis
huiuſmodi poteſtates, deus ipſe prohibet occultis mo-
dis, cum id iuſtum atque vtile iudicat. Nam nullo mo-
do vlli ſpiritus audent hæc ſigna contēnere: contremi-
ſcunt enim hæc, vbicunq; illa proſpexerint. Sed neſciē-
tibus hominibus aliud iubetur diuinitus ad vel confun
dendos malos, cum eos oportet confundi: ſicut de Sce- *Acto. 19.*
uæ filiis in actibus Apoſtolorū legimus, quibus ait im- *li. 3. de Tri-*
mūdus ſpiritus: Ieſum ſcio, & Paulum noui, vos autē qui *nita. cap. 7.*
eſtis? Vel ad admonendos bonos, vt proficiant in fide,
atq; iſta non iactanter, ſed vtiliter poſſint: vel ad diſcer-
nenda dona membrorum Eccleſiæ, ſicut Apoſtolus ait,
Nunquid omnes virtutes? nunquid omnes habēt dona *1. Cor. 12.*
curationum? Propter has igitur cauſas plerunque, vt di-
ctum eſt, neſcientibus hominibus iubetur diuinitus, vt
his ſignis adhibitis, huiuſmodi poteſtates voluntati ho-
minum nō obtemperent. Vt autem mali bonis ſæpe tē-
poraliter noceant, poteſtatem in eos accipientes, ad ma-
iorē fit bonorum vtilitatē propter exercitationē patien
tiæ. Itaq; anima Chriſtiana ſemper inuigilet in tribula-

G tionibus ſuis ſequi voluntatem domini ſui, nc ordina-
tioni dei reſiſtendo, acquirat ſibi grauius iudicium.
Iob 1. Quod enim ipſe dominus agens hominem Pontio Pi-
Ioan. 19. lato dixit, hoc & Iob diabolo poſſet dicere, Non habe-
res in me poteſtatem, niſi data eſſet tibi deſuper. Non
ergo eius voluntas cuius malitiæ poteſtas in bonos da-
tur, ſed eius volūtas à quo hæc poteſtas datur, debet no-
Roma. 5. bis eſſe chariſsima: quoniam tribulatio parientiam o-
peratur, patientia probationem, probario vero ſpem,
ſpes autem non confundit, quia charitas dei diffuſa eſt
in cordibus noſtris per ſanctum ſpiritum qui datus eſt
Aduerſus nobis. Cum quidam hæretici qui Apollinariſtæ ex
Apollina- Apollinari quodam authore ſuo dicti eſſe perhibentur,
riſtas. aſſererēt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum inquan-
q. 20. tum homo fieri dignatus eſt, non habuiſſe humauam
mentem, inhærentes eis nonnulli, & eos ſtudioſe au-
dientes delectati ſunt quidem ea peruerſitate, qua ille
hominem in deo minuebar, dicens eum non habuiſſe
mentem, hoc eſt rationalem animam, qua homo à pe-
Ioan. 1. coribus ſecundum animam differt: Sed cum ſecum ipſi
cogitarenr, fatendum eſſe, ſi ita eſt, vt vnigenitus dei
filius, ſapientia, & verbum patris (per quod facta ſunt
H omnia) beluam quandam cum figura humani corporis
ſuſcepiſſe credatur, diſplicuerunt ſibi: non tamē ad cor-
rectionem, vt redirent ad veritatis viam, totúmque ho-
minem à ſapientia dei ſuſceptuni eſſe cōfiterentur, nul-
la diminutione naturæ: ſed ampliori vſi audacia, ipſam
etiam animam totúmque vtile hominis alienantes ab
eo, ſolam carnem humanam cum ſuſcepiſſe dixe-
runt adhibentes eriam teſtimonium ex Euangelio,
imò illam ſententiam non intelligendo peruerſi, con-
fligere audent aduerſus catholicam veritatem, dicen-
Ioan. 1. tes ſcriptum eſſe, Verbum caro factum eſt, & habita-
li. 14. de Ci- uit in nobis. Sub his enim verbis ita verbum volunt
uitate dei. carni eſſe copulatum atque concretum, vt nulla ibi non
cap. 2. ſolum mens, ſed nec anima humana interſiſtat. Qui-
bus primò reſpondendū eſt: ideo ſic eſſe illud in Euan-
gelio poſitum, quia vſque ad viſibilem carnem aſſum-
ptio illa humanæ naturæ à domino facta eſt, atq; in to-
ta illa vnitate ſuſceptionis principaliter verbum eſt, ex-
trema autem atquc vltima caro. Volens itaque Euan-
geliſta commendare pro nobis dilectionem humilita-
tis dei qui ſeſe humiliauerit, & quonſque humiliauerit
exprimens verbum carnémque nominauit: prætermit-
I tens animæ naturam, quæ verbo inferior eſt, carne ve-
rò præſtantior. Magis enim commendat humilitatem,
quia dictum eſt, Verbum caro factum eſt: quàm ſi di-
ceretur, Verbū homo factum eſt. Nam ſi nimis hæc in-
tuentur verba, poteſt alius non minus peruerſus ex iſtis
verbis ita calumniari fidei noſtræ, vt dicat ipſum ver-
bum cōuerſum & commutatum eſſe in carnem, & ver-
bum eſſe deſtitiſſe: quia ſcriptum eſt, Verbum caro fa-
ctum eſt: ſicut caro humana cum fit cinis, non eſt caro
& einis ſed ex carne cinis. Et ſecūdum loquendi modū
conſuetudinémquc celebriorem, quicquid fit quod nō
erat, deſinit eſſe quod erat. Nec tamen ita hæc verba in-
Philip. 2. telligimus, ſed etiam ipſi nobiſcum ita intelligunt, vt
manens verbum quod eſt, ex eo quod accepit formam
ſerui, non ex eo quòd in illam formam aliqua mutatio-
ne conuerſum eſt, dictum ſit, Verbum caro factum eſt.
Deinde ſi vbicūque caro fuerit uominata & anima ta-
cita, ſic intelligeudum eſt, vt anima ibi non eſſe creda-
Luce 3. tur, nec illi habebant animam de quibus dictum eſt, Et
Pſal. 64. videbit omnis caro ſalutare dei. Et illud in pſalmo, Ex-
Ioan. 17. audi preces meas, ad te omnis caro veniet. Et illud in
Euangelio, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, K
vt omne quod dediſti ei, non pereat, ſed habeat vitam
æternam. Vnde intelligitur, ſolere homines per nomi- *li. 14. de Ci-*
nationem ſolius carnis ſignificari, vt ſecundum hanc *uitate dei.*
locutionem etiam illud poſsit intelligi: vt quod dictū *ca. 2. & li.*
eſt, Verbum caro factum eſt: nihil ſit dictum, niſi ver- *22. cap. 19.*
bum homo factum eſt. Sicut enim à patre totum ple-
runque nominata ſola anima homo intelligitur, ſicut
eſt illud, Tot animæ deſcenderunt in Aegyptum: ſic *Geneſ. 46.*
rurſus à patre totum, etiam nominara ſola carne ho- *li. 16. de Ci-*
mo intelligitur, ſicut ſunt iſta quæ poſuimus. Proinde *uitate dei.*
quemadmodum nos huic obiectioni eorum quam ex *cap. 40.*
Euangelio proponunt, ita reſpondemus, vt nullus ho-
minum ita deſipiat, vt putet nos per hæc verba cogi ad
credendum & confitendum quod mediator dei & ho- *1. Tim. 2.*
minum homo Chriſtus Ieſus animam humanam non
habuit: ſic quæro quomodo ipſi reſpondeant tam ma-
nifeſtis obiectionibus noſtris, quibus oſtendimus per
innumerabiles locos Euangeliſtæ ſcriprura narratū de
illo ab Euangeliſtis, quòd in his affectionibus fuerit,
quæ ſine anima eſſe non poſſuunt. Non enim ea profe-
ro, quæ ipſe dominus tam multa commemorat, Triſtis *Mat. 26.*
eſt anima mea vſquc ad mortem: &, Poteſtatem habeo *Ioan. 10.*
ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam: &, *Ioan. 15.*
Maiorem dilectionem nemo habet, quàm vt animam L
ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Quæ mihi peruicax
contradictor poteſt dicere figuratè à domino dicta: ſi-
cut multa in parabolis eum locutum eſſe manifeſtum
eſt. Nam etſi iſta non ita ſunt, non tamen opus eſt pu-
gnaciter agere, vbi habemus Euangeliſtarum narratio-
nes, per quas eum & natum de Maria virgine cogno-
uimus, & comprehenſum à Iudæis, & flagellatum, &
crucifixum atque interfectum, & ſepultum in monu-
mento: quæ omnia ſine corpore intelligere facta ne-
mo poteſt. Nec fictè aut figuratè accipienda quiſquam
vel dementiſsimus dixerit, cum dicta ſint ab eis, qui rea
geſtas vt meminerant narrauerunt. Sicut ergo iſta cor-
pus eum habuiſſe teſtantur, ſic eum indicant habuiſſe
animam affectiones illæ quæ non poſſunt eſſe niſi in
anima: quas nihilominus eiſdem Euangeliſtis narran-
tibus legimus. Et miratus eſt Ieſus & iratus, & contri-
ſtratus, & exhilaratus, & multa talia innumerabilia: ſi-
cut etiā illa quæ coniuncta ſimul officia & corporis &
animę oſtendunt: ſicut ſunt quòd eſuriuit, quòd dormi-
uit, quòd fatigatus ab itinere ſedit, & alia huiuſcemo-
di. Non enim poſſunt dicere, etiam in veteribus libris *Mat. 4.*
dictam eſſe iram dei & lætitiam, & nōnullos buius ge- *& 8.*
neris motus: nec ideo tamen eſſe conſeqnens, vt deum M
habuiſſe animam credendum ſit. Dicta ſunt enim illa *Ioan. 4.*
propheticis imaginationibus, non narratioria manife-
ſtatione: nam & membra dei dicta ſunt, & manus, & pe-
des, & oculi, & facies, & ſimilia. Et quemadmodum iſta
non indicant eum habere corpus, ſic nec illa animam.
Quemadmodum autem narratū aliquid, vbi nomina-
ta ſunt manus Chriſti, & caput, & cætera qui indicant
eius corpus: ita etiā quæ de animi affectionibus eodem
narrationis tenore nominata ſunt, indicant eius animā.
Stultū eſt autē credere narranti Euangeliſtę quòd man-
ducauerit, & non ei credere q̄ eſurierit. Etſi enim non
eſt conſequens, vt omnis qui manducat, eſuriat: nam &
angelum legimus manducaſſe, ſed eſuriſſe non legi-
mus: neque vt omnis qui eſurit, manducet, ſi aut officio
aliquo ſe cohibeat, aut deſit ei cibus facultàſque mādu-
candi: tamē cum vtrunque narrat Euāgeliſta, vtrunque
credendum eſt, quia vtrunq; ſicut rerum geſtarum in-
dex

A dex factum geſtúmque conſcripſi. Sicut autem quia manducauit, ſine corpore intelligi non poteſt: ſic quia eſuriuit, ſine anima fieri non potuit. Nec illa nos terret inanis atque inepta calumnia, qua inuidioſe reſiſtentes, aiunt, Ergo ſub neceſsitate poſitus fuit, ſi has affectiones animi veras habuit. Facile quippe reſpõdemus, Ergo ſub neceſsitate poſitus fuit, quia comprehenſus, flagellatus, crucifixus & mortuus eſt: vt tãdem ſine pertinacia, ſi volunt intelligant, ſic eum paſsiones animi, hoc eſt affectiones, voluntatis diſpenſatione veras tamen vt placuit, ſuſcepiſſe, quemadmodum paſsiones

li. 14. de Ciuitate dei cap. 9. corporis eadem diſpenſationis voluntate ſine vlla neceſsitate ſuſcepit. Quemadmodum nos non voluntate morimur, ſic & non voluntate naſcimur: Ille autem voluntate vtrunque, vt oportebat exhibuit, & tamen veriſsime exhibuit. Sicut ergo neceſsitatis nomine nec nos nec illos quiſquam auellit à fide veriſsimæ paſsionis: per quam corpus eius oſtenditur: ſic & nos ipſo nomine neceſsitatis nemo deterret à fide veriſsimæ affectionis, per quam animam eius agnoſcimus: nec ipſos debet deterrere à conſentiendo catholicæ fidei, ſi non eos deterret exitiabilis pudor mutandæ, quanuis falſæ,

B diu tamen & cum temeritate defenſæ ſententiæ.

De quadrageſima & quinquageſima. q. 81. Omnis ſapientiæ diſciplina eſt, quæ ad homines erudiendos pertinet, creatorem creaturámque dignoſcere, & illum colere dominantem, iſtam ſubiectam fateri. Eſt autem creator deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & ideo Trinitas pater & filius & *Roma. 11.* ſpiritus ſanctus. Creatura vero partim eſt inuiſibilis, ſicut anima partim viſibilis, ſicut corpus: Inuiſibili ternarius numerus tribuitur, quare diligere deum tripliciter *Deute. 6.* iubemur: ex toto corde ex tota anima, & ex tota mente. Corpori quaternarius numerus, propter euidentiſsimam naturam eius: id eſt calidam & frigidam, humidam & ſiccam, Vniuerſæ ergo creaturæ tribuitur ſeptenarius. Quapropter omnis diſciplina dignoſcẽs & diſcernens creatorem atque creaturam, denario numero inſinuatur, Quæ diſciplina quandiu corporeis motibus *1. Cor. 3.* temporaliter ſignificatur, credendo conſtat, & rerum geſtarum venientium atque tranſeuntium authoritate quaſi lacte paruulos nutrit: vt idoneos faciat contemplationi, quæ non venit & tranſit, ſed ſemper manet: in qua quiſque narratis ſibi rebus diuinitus temporaliter

C pro ſalute hominum geſtis, ſiue gerẽdis quæ adhuc futura prædicantur, ſi permãſerit in fide & promiſſa ſperauerit, & quæ diuina authoritas præcepit infatigabili charitate implere curauerit, recte agit vitam huius neceſsitatis & temporis, quæ numero quadragenario cõmendatur. Quoniam denarius numerus qui totam inſinuat diſciplinã, quater ductus, id eſt numero qui corpori tribuitur multiplicatus, quia per motum corporalis adminiſtratio geritur, quo dictum eſt vitam conſtare quadragenarium numerum conficit, Ita impetrat etiam ſtabilem & nullius temporis indigentem ſapientiam, quæ denario numero commendatur, vt ad quadraginta addantur decẽ, quia & partes æquales quadragenarij numeri ſimul ductæ ad quinquaginta perueniunt. Partes autem æquales habet quadragenarius numerus, primo quadraginta in ſingulis, deinde viginti in binis decem in quaternis, octo in quinis, quinque in octonis, quatuor in denis, duas in vicenis. Vnum ergo & duo & quatuor & quinque & octo & decem & viginti ſimul ducta efficiunt quinquaginta. Quapropter ſicut quadragenarius numerus æqualibus ſuis partibus computatis parit amplius denarium numerum, & fit quinquagenarius: ſic tempus fidei rerum pro ſalute noſtra D geſtarum & gerendarum, cum æquitate vitæ actum, impetrat intellectum ſtabilis ſapientiæ, vt non ſolùm credendo, ſed etiam intelligendo diſciplina firmetur. Et ideo ea quæ nunc eſt Eccleſia, quanuis filij dei ſimus, *1. Ioan. 3.* ante tamen quàm appareat quid erimus in laboribus & *Abac. 2.* afflictionibus agit, & in ea iuſtus ex fide viuit. Niſi enim *Eſa. 7.* credideritis, inquit, non intelligetis. Et hoc eſt tempus quo ingemiſcimus & dolemus, expectãtes redemptionem corporis noſtri, quod quadrageſima celebratur, Scimus autem quoniam cum apparuerit, ſimiles ei eri- *1. Ioan. 3.* mus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Cum additur denarius quadragenario, vt non ſolũ credere quæ pertinent ad fidem, ſed etiam perſpicuam veritatem intelligere mereamur. Talis Eccleſia in qua nullus erit moeror, nulla permixtio malorum hominum, nulla iniquitas, ſed lætitia & pax & gaudium, quinquageſimæ celebratione præfiguratur. Propterea poſteaquam dominus *Acto. 1.* noſter Ieſus Chriſtus reſurrexit à mortuis quadraginta diebus peractis cum diſcipulis ſuis, eadem ipſa ſcilicet per hunc numerum inſinuata temporali diſpenſatione quæ ad fidem pertinet, aſcendit in cœlum: & decem aliis diebus peractis miſit ſpiritum ſanctum: id eſt vt nõ *Acto. 2.* ad humana & temporalia, ſed ad diuina & æterna con- E tuenda quodam amoris & charitatis ſpiramento & incendio quadragenario denarius adderetur. Et ideo hoc iam totum, id eſt quinquagenarius numerus dierum, lætitiæ celebratione ſignatus eſt. Hæc autem duo tempora, id eſt vnum laboris & ſollicitudinis, alterum gaudij & ſecuritatis, etiam rebus meſsis in mare dominus noſter ſignificat. Nam & ante paſsionẽ de reticulo di- *Luca 5.* citur miſſo in mare, quia tantum piſcium ceperunt vt vix ad littus trahendo perducerent, & vt retia rumperentur. Non enim miſſa ſunt in dexteram partem: habet enim multos malos Eccleſia huius temporis: neque in ſiniſtram: habet enim etiã bonos: ſed paſsim, vt permixtionem bonorum malorúmque ſignificarét. Quòd autem rupta ſunt retia, charitate violata multas hæreſes extitiſſe ſignificat. Poſt reſurrectionem verò, cum vellet Eccleſiã futuri temproris præmonſtrare, vbi omnes perfecti atque ſancti futuri ſunt, iuſsit mitti etiam *Ioan. 21.* retia in dexteram partem: & capti ſunt ingentes piſces, centum quinquaginta tres, mirantibus diſcipulis quòd cum tam magni eſſent, retia non ſunt dirupta. Horum F magnitudo magnitudinẽ ſapientiæ iuſtitiæq; ſignificat, numerus verò ipſam diſciplinam, & temporali diſpenſatione, & æterna regeneratione perfectam, quam diximus quinquagenario numero commẽdari. Quia enim tunc non erit opus corporalibus adiumentis, & animo continebitur fides atque ſapientia, quia animo ternariũ numerum tributũ diximus, quinquaginta ducimus ter, & fiunt centum quinquaginta: cui numero Trinitas additur, quia omnis illa perfectio in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti conſecrata eſt: ita fiunt centum quinquaginta tres, qui numerus piſcium ad dexteram partẽ captorum inuenitur.

De eo quod ſcriptum eſt, Quẽ enim diligit dominus corripit, flagellat autẽ omnem filium quem recipit. q. 82. Multi murmurantes ſub diſciplina dei, quæſtionem mouent, cum vident iuſtos ſæpe graues moleſtias ſecundum hanc vitam pati: quaſi propterea nihil eis proſit quòd deo ſeruiũt, quia vel cõmunes labores, atq; indifferenter corporum atq; damnorũ & contumeliarũ cæterorumq; omnium, quę mala mortales putãt, vel etiam cæteris ampliores patiuntur propter verbum dei atque iuſtitiam, quæ oneroſa peccantibus in eius prædicatores tumultuoſas ſeditiones aut inſidias aut odia concitat. Quibus reſpondetur, quia

G ſi vita iſta ſola eſſet hominum, aut nihil prodeſſe, aut etiam nocere iuſtam vitam non vſquequaque abſurde videretur: quanquam non defuerint, qui iuſtitiæ ſuauitatem, & internum eius gaudium, cum corporalibus omnibus laboribus & moleſtiis, quas genus humanum pro conditione ſuæ mortalitatis patitur, cum omnibus etiam quæ propter ipſam iuſtitiam in eos qui iuſte viuunt, iniurioſiſsime cogitantur, ita compenſarent, vt ſequeſtrata ſpe futuræ vitæ iocundius & lætius præ amore veritatis torquerentur, quàm luxurioſi præ cupiditate ebrietatis epulentur. Sed iis tamen qui putant iniuſtum deum, cum iuſtos in doloribus & laboribus vident: aut certe ſi non audent iniuſtum deum dicere, vel res humanas non curare arbitrantur, vel ſemel ſtatuiſſe neceſsitates fatorum, contra quas nec ipſe aliquid facit, ne ordinem rerum à ſe diſpoſitum inconſtantia turbare credatur: aut aliquid aliud opinantur, quòd deus in aliquo inualidus, non poſsit à iuſtis iſta mala prohibere: dicendum eſt, nullam fuiſſe futuram iuſtitiam in hominibus, ſi res humanas non curat deus: quia omnis iſta hominum iuſtitia, quam & tenere animus humanus
H
recte faciendo poteſt, & peccando amittere, nõ imprimeretur animæ, niſi eſſet aliqua incommutabilis iuſtitia, quæ integra inueniretur à iuſtis, cum ad eam conuerterentur: integra relinqueretur à peccantibus, cum ab eius lumine auerterentur. Quæ iuſtitia incommutabilis vtique dei eſt, nec eam porrigeret ad illuſtrandos ad ſe conuerſos, ſi res humanas non curaret. Si verò propterea grauia perpeti iuſtos non ſineret, quia contra ordinem rerum à ſe diſpoſitum nollet venire, nec ipſe iuſtus eſſet: non quia diſpoſitionem ſuam ſeruare non vult, ſed quia ita diſpoſuit ipſum ordinem rerum, vt immeritis pœnis iuſti affligantur. In aliquo autem deum eſſe inualidum ad repellenda mala quæ iuſti patiuntur, quiſquis opinatur, ideo deſipit, quia non intelligit, ſicut nefas eſt iniuſtum deum dicere, ita nefas eſſe, omnipotentem negare. Quibus pro tempore ſuſceptæ quæſtionis breuiter conſtitutis, quia & eſſe deum, & iuſtum atque omnipotẽtem eſſe, pernicioſiſsimæ iniquitatis eſt dubitare: nulla cauſa probabilior occurrit, cur iuſti homines laborent plerunque in hac vita, niſi quia hoc eis expedit. Alia eſt enim quæ nunc eſt iuſtitia hominum ad recipiendam ſempiternam ſalutem:
I
alia tunc in paradiſo conſtituti hominis eſſe debuit ad retinendam & non amittendam eandem ſempiternam ſalutem. Sicut enim iuſtitia dei, eſt vtilia præcipere, & inobedientibus pœnas, obedientibus autem præmia diſtribuere: ita iuſtitia eſt hominis, præceptis vtilibus obedire. Sed quoniam ſic eſt in animo beatitudo, vt in corpore ſanitas, quemadmodum in ipſo corpore alia præcipitur medicina, ne bona valetudo amittatur, alia verò vt amiſſa recuperetur: ſic in toto ſtatu hominis alia tunc præcepta data ſunt, ne amitteret immortalitatem, alia nunc præcipiuntur, vt eam recipiat. Et ſicut in valetudine corporis, ſi quis præceptis medici, quibus eadem bona valetudo cuſtodienda eſt, non obtemperando, in aliquem morbum inciderit, accipit alia præcepta vt ſanari poſsit: quæ ſæpe non ſufficiunt, ſi talis eſt morbus, niſi adhibeantur à medico quædam adiutoria, plerunque aſpera & dolores importantia, quæ tamen valent ad recuperandam ſalutem, vnde fit vt homo quamuis iam obtemperans medico, patiatur tamen adhuc dolores, non ſolum de ipſo morbo nondum ſanato, verũetiam de adiutorio medicinæ: ita homo per peccatum lapſus in huius vitæ morbidam & calamitoſam mortalitatem, quia primo præcepto obtemperare
K
noluit, quo ſempiternam cuſtodiret ac teneret ſalutem, ſecunda præcepta æger accepit: quibus obtemperans, iam quidem non abſurdè dicitur iuſtè viuere, ſed tamen moleſtias quas patitur, vel de ipſo morbo nondum ſanato patitur, vel de adiutorio medicinæ, cui adiutorio deputatur quod ſcriptum eſt, Quem enim diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. *Hebræ. 12.* Qui verò non obtemperantes præceptis ſaluberrimis iniquè viuunt, augent etiam atque etiam morbos ſuos: & aut ex ipſis patiũtur innumerabiles miſeriarum labores doloreſque etiam in hac vita: aut pœnis quoque adhibitis, vt quod ſanum non eſt, tãgatur & doleat, in quo malo ſint, miſericorditer admonentur vt ad medicinam conuerſi per gratiam dei ſani fiant. Quæ omnia ſi contempſerint, id eſt, præcepta verborum & dolorum, iuſtam poſt hanc vitam ſempiternam damnationem merebuntur. Ideoque ille poteſt dicere iniuſtè iſta fieri, qui ſolam vitam mortalem quam nũc agimus eſſe exiſtimans, quæ diuinitus prædicta ſunt futura non credit, penſurus grauiſsima ſupplicia perſeuerantiæ peccatorum atque infidelitatis ſuæ.

Si dominus dimittendæ coniugis ſolam cauſam fornicationis admittit, & paganum coniugium dimitti prohibet, L
Mat. 5.
De cõiugio in eo quod domin' ait, Si quis dimiſerit vxorẽ ſuam excepta cauſa fornicationis: &c. q. 83.
conſequens eſt vt paganiſmus fornicatio non deputetur. Solam autem fornicationis cauſam exceptam facere dominum, cum de dimittenda coniuge loquitur in Euangelio, manifeſtum eſt. Paganum ergo coniugium hinc non prohibetur dimitti, quia cum Apoſtolus de hac re conſilium daret, vt fidelis volentem ſecum eſſe coniugem infidelem, non dimittat, ait, Ego dico, non dominus: vt dominus intelligatur non quidem iubere vt dimittatur, ne contra iuſſum eius conſilium dare videatur apoſtolus, ſed tamen permittere, vt nemo in ea re iuſsionis neceſsitate teneatur, ſed cõſilij voluntate libere faciat. Veruntamen ſi quiſquam aſſerat ſolam illam fornicationem dominũ admittere ad cauſam relinquẽdæ coniugis, quæ vulgo dicitur fornicatio id eſt, quæ concubitu illicito perpetratur: hoc poteſt dicere dominum cum de hac re loqueretur de vtroque fideli dixiſſe, & marito & vxore, vt ſi ambo fideles ſint, neutri liceat alterum relinquere niſi cauſa fornicationis, vbi non poteſt paganiſmus intelligi, quia vterque fidelis eſt. *1. Cor. 7.* Sic enim & apoſtolus videtur diſtinguere
M
cum ait, His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego, ſed dominus vxorem à viro non diſcedere: quòd ſi receſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Vbi etiã intelligitur, quòd ſi vna illa cauſa qua ſola relictio coniugij permittitur, mulier à viro receſſerit, innupta perſeuerare debet: aut ſi ſe non continet, viro potius reconciliari vel correcto vel certe tolerando, quàm alteri nubere. Sequitur autem & dicit, Et vir vxorem non dimittat breuiter eandem formam intimans in viro quam præcipiebat in fœmina. Quibus ex præcepto domini inſinuatis ita ſequitur, Cæteris autem ego dico, non dominus. Si quis frater habet vxorẽ infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam: Et mulier ſi habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum. Vbi dat intelligi dominum de his locutum, vt neuter alterum dimitteret, ſi fideles ambo eſſent.

CEN-

A

VIGINTIVNIVS SENtentiarum ſiue quæſtionum Liber.

∴ ∴

Beat. qui.
1.
OMnis qui beate vult viuere, ſi viuit vt vult, beatus eſt. Omnis autem homo beatè vult viuere. Omnis igitur homo qui viuit vt vult, beatus eſt. Ex quo conficitur neminem viuere vt vult, qui vult turpiter viuere: quia nemo
B
beatus eſt qui turpiter viuit. Ideo autem non viuit vt vult, quia etſi multa ſecundum voluntatem ſuam faciat, conſequun-
De Iudæis
tur tamen plura contra ipſius voluntatem. Cum
2.
Apoſtolus dicat, Omnia in figura contigiſſe Iudæis,
1.Cor.10.
vmbras præterea fuiſſe cuncta præterita, nam corpus Chriſtum eſſe poſſum contendere, Paſcha non niſi ſemel geſtum eſſe, quando figuratum corpus, fuit occiſus Chriſtus. Nam & ſi ouis, qualem lex ad Paſcha deſcribit, niſi poteſt inueniri, vt ſit ex ouibus & hœdis: diſcordia enim horum animalium ad coniunctionem communis fœtus ipſa natura, quomodo potuit Paſcha verum geri, cum defuerit agnus talis, ille qui Paſcha eſt? At ſi Chriſtus talis ex iuſtis, id eſt ouibus, & peccatoribus, id eſt hœdis ſecundum carnem naſcitur, hic eſt ſolus agnus ille qui quæritur: quique dum non amplius quàm ſemel occiditur, non amplius ſecundum veritatem quàm ſemel celebratum illud perfectum Paſcha
Exod.12.
monſtratur. Figuræ igitur, vt diximus, nunc temporis
C
fuerunt: nam agnus eligitur, vt ſimplicitas & innocentia deſignetur: maſculus quæritur, vt virtus comprobetur: immaculatus, vt ſine crimine: anniculus, vt exacto prædicationis tempore: perfectus, vt inſtructus omni virtutum genere: menſe primo, vt totus annus à primordio proprio conſecretur: quartadecima die menſis, vt lumine veritatis impleto, erroris nox operiatur: ad veſperam, vt ſeculi occaſus imminens approbetur: eiecto fermento, vt à corde peruerſæ mentis malitiæ corruptio tollatur: oblitis ſanguine liminibus domorum, vt figura dominicæ paſsionis fronte ſignetur: igne aſſus, eſt enim Euangelium & ſermo Chriſti robuſtus cibus: nec in aqua madidus, non eſt enim delicatæ interpretationis humido languore ſoluendus. Nihil prætermittitur, nihil enim in Chriſto omnino reprobatur. Oſſa non conteruntur, quia nec comminui, id eſt vinci in quoquam Chriſtus poteſt. Quicquid ſupereſt, diuinis ignibus imponitur: id eſt quæ quis capere non poteſt, Chriſti diuinæ ſcientiæ remittit, eorum tantùm quæ manifeſta ſunt, pro viribus epulatur intentus. Nam & quòd ſtantes edunt, forma eſt, ne quis cadat, aut ne quis ſe in Euangelio ad neceſsitatem proſternat: ſed ingentis animi robore con-
D
tra perſecutionum prælia inuictus, id eſt ſublimis & erectus aſsiſtat. Nam quòd ſuccinctis lumbis, Euangelicæ ſignum eſt continentię, dum locus ſeminum coërcetur & conſtringitur: additis baculis, ſpiritu ſancto quo quis nititur. Pedibus calciatis, id eſt lubrico erroris eiecto, dum prouectione ad fidem cœleſtium quaſi ferratis præſidiis in Euangelio cuncta ſunt fixa, firmiſsima veritate ſolidata. Feſtinantes etiam: feruentes enim fide probantur, tepidi & negligentes reſpuuntur & euomuntur. Cum azymis ſumuntur: Chriſtus enim cum omni ſimplicis animi pura ſimplicitate ſumitur. Cum picridiis, etenim hoc paſcha in Iudæorum damnationem acerbiſsimas amaritudines ceſsit. Non niſi circunciſis dabatur: purgatis enim ſolis & lauacro indulgentiæ cœleſtis expiatis, percipiendi Chriſti corporis ſacrati cibi facultas porrigitur. Ita quæ figurata in Iſraëlitis fuerant, in nobis corroborata ſunt: & quæ in illis imagines, in nobis ipſæ ſunt veritates. Imitabantur illi facere paſcha, dum in ſimilitudinibus exercerentur, ſolis diſcipulis Chriſti verum paſcha facturis.

Non ij qui pecudum pertractant córque iecúrque,
Sed quorum emundat prudens præcordia virtus, E
Excludens poſitam ſubter labem vitiorum,
Remigio poterunt cœlum penetrare ſecundo,
Aethera nec vacuum lætis tranſcurrere pennis.

Quia tuum animum non leuiter moueri, & cum *De quæ-*
præſens eſſem aduerti, & nunc tuis literis gratius cer- *ſtione fati*
tiúſque cognoui, reſcriptum tibi non parui voluminis *& fortu-*
debeo: quod dominus præſtabit, vt ita explicem quem- *næ.*
admodum noui tibi congruere ac ſaluti fidei tuæ. Non *3.*
enim paruum malum eſt, peruerſis opinionibus non ſolùm ad committendum blandimento voluptatis adduci, ſed etiam ad defendendum peccatum à medicamento cōfeſsionis auerti. Illud ſanè quàm citius ac breuiter noueris, omnes leges atque inſtituta omnia, diſciplinas, laudes, vituperationes, exhortationes, terrores, præmia, ſupplicia, cæteráque omnia, quibus humanum genus adminiſtratur & regitur, penitus labefactari atque ſubuerti, nihílque in eis omnino iuſtitię remanere, niſi voluntas ſit cauſa peccandi. Quanto ergo licentius & æquius Mathematicorum improbamus errores, qui diuinas leges, vel etiam domorum noſtrarum regendarum curam damnare atque abiicere cogimur, quod nec F
ipſi Mathematici faciunt. Nam cum aliquis eorū nummatis fatua fata vendiderit, mox vt oculos à tabellis eburneis ad domus ſuæ moderamen ac ſollicitudinem reuocauerit, non ſolùm vocibus, ſed etiam plagis emendat vxorem, non dico ſi petulantius iocularitem, ſed ſi immoderatius per feneſtram aſpiciētem animaduerterit. Quæ tamen ſi ei dicat, quid me cædis? venerem cæde ſi potes, à qua cogor hoc facere: Tunc verò ille non curat quàm vana verba componat fallendis extraneis, ſed quàm iuſta verbera imponat corrigendis ſuis. Quando ergo quiſque eorum reprehendi cœperit, cauſam conuertit in fatum, & ideo ſe culpari non vult, quia fato ſe dicit coactum fuiſſe ad id quod arguitur. Redeat ad ſe ipſum, ſeruet hoc in ſuis, non caſtiget ſeruum furem, non de contumelioſo filio conqueratur, vicino improbo non minetur. Quid enim bonum faciens iuſte facit, ſi omnes à quibus iniurias patitur, non culpa ſua, ſed fato impelluntur vt faciant? Si autem iure proprio, patrisfamiliás diligentia quoſcunque homines pro tempore in poteſtate habet, hortatur ad bonum, deterret à malo, imperat vt ſuæ voluntati obtem-

G perent, honorat eos qui ſibi ad nutum obaudiunt, vindicat in eos qui ſe contemnunt, rependit gratiam beneficiis, odit ingratos, egóne expectabo vt contra fatum diſputem, cum tanta eum non verbis, ſed factis eloqui deprehendam, vt propè manibus ſuis omnea Mathematicorum capillos ſupra capita eorum frangere videatur? His itaque paucíſsimis ſi auiditas tua contenta non eſt, & librum aliquem de hac re quem diutius legas deſideras, patienter tibi expectandæ ſunt vocationes noſtræ, & rogandus deus qui & ocium & facultatem ſatiando de hac re animo tuo tribuere dignetur. Ero tamen alacrior ſi & ſæpe commemorare me literis tuam non pigeat charitatem, & quid de hac epiſtola ſentias, reſcripto edocueris.

De miraculis magicis. Sentent. 4. Exod. 7.

Non enim oportet moueri cum magicis artibus miracula ſiunt plerunque ſimilia miraculis quæ ſiunt per ſanctos dei ſeruos: ſicut ſcriptum eſt in Exodo, quòd magi Pharaonis fecerunt nonnulla ſimiliter ſicut fecit Moyſes. Non ergo oportet hæc mirari, quia omnia quæ viſibiliter ſiunt, etiam per inferiores poteſtates aëris huius non abſurde fieri poſſe creduntur. Sed hoc intereſt, quòd cum ſancti talia faciant, in nomine dei domini omniū

H eorum de ſublimioribus apparatibus iubetur inferiori creaturæ: Cum autem mali homines magicis artibus operantur ſimilia, in manus ſuas dantur cum exaudiuntur à dæmonibus. Digni ſunt enim qui tali exauditione decipiantur, vt pœna illis ſiat hoc quod videatur impetrare beneficium, cum eis exhibent quaſi priuatim aëreæ poteſtates quædam miracula, vt eos habeant ſubiugatos, permiſſu tamen diuinæ prouidentiæ, vt pro meritis animarum ſua cuique tribuantur.

De centum quinquaginta trib. piſcibus.

Poteſt etiam ſi numerus iſte conſideretur occurrere ad Eccleſiæ ſanctitatem, &c. Require in libro octoginta trium quæſtionum, quæſtione quinquageſima ſeptima.

Sentent. 5. In quo ſit homo melior beluis. Sentent. 6.

Hominem ex anima & corpore conſtare nulli dubium eſt, ita vt anima ſit vis quædam qua corpus viuificatur, & ſint duo, ita vt vnum altero ſit præſtantius, illud dominetur, hoc ſeruiat. Sed rurſus in eadem anima duo quædam videntur: Vnum quòd amans diuina, intelligit & participat rationi, ac dicatur rationale: alterum quod ſenſibilius fruens, beluis communicat, ac ſit irrationale. Quod rurſus in duobus animaduertendum eſt, quorum vnum eſt quo reſiſtere appetit obſiſtentibus, alte-

I rum quod adipiſci congruentia, quod & beluas facere manifeſtum eſt. Quibus collectis, apparebit hominem conſtare ex anima quidem & corpore, ſed officiis hac partitione diuerſis. His autem omnibus præſidet illa prima & rationi vicina pars, quæ cum ſeſe ſuáque vi ac potentia fabricatoris, non per ſe, quia ipſa ex ſe nihil eſt, ſed per benignitatem dei per quam anima eſt, fuerit delectata, naturæ inferiorem in ſe partem frenando, atque à rebus temporalibus abducendo, liberat dolorum egeſtate, indigentiæ difficultate, morborum moleſtiis, atque in ſua bona benefica largitione reducit, vt iuſtitiæ in ea firmitas maneat, regnando ſecūdum ſuam naturam & ſeruienti præſtando: Cuius ſeruientis ſi vita fuerit delectata, & hæc temporalia dilexerit, non dominans, ſed ſeruiens, & non præſtans inferiori, ſed ei obſequens, iudicabitur ad extremum grauiores pœnas expertura, deſerta iis omnibus quæ aduerſum dei præcepta dilexit: Recurrendo autem ad ſuperna, ac ſe totam dei beneficiis reſumendo, erit ſimilis ei à quo facta eſt, & erit beata, habens eius ſimilitudinem ad quam facta eſt. Sic enim ſcriptum eſt, Et fecit deus hominem

Eccleſ. 17.

ad imaginem dei: quam nos ipſo intuitu recepturos eſſe ſic dicitur per Ioannem Apoſtolum, Chariſsimi, K filij dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.

1. Ioan. 3.

De diſtributione autem animæ dictum eſt, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.

Deut. 6.

Et Apoſtolus Paulus ſic ait, Saluum faciat dominus ſpiritum veſtrum, animam, & corpus.

1. Theſſ. 5.

Quapropter nihil beluis homo præſtat, niſi quòd intellectualis anima eſt, ipſis autem hominibus cæteris præſtat cum intelligit deum, neque temporalia bona, peruerſus vanitate ſectatur. Nam & illud veriſsime dictum eſt, Nolite eſſe ſicut equus & mulus, non habētes intellectum: Et illud, Qui gloriatur, in domino glorietur, ſi intelligit, quia ego ſum dominus. Et illud, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: Quæ abundantia homini in omni labore ſuo quem ipſe laborat ſub ſole?

Pſalm. 31. Hier. 9. Eccles. 1.

De corporis reſurrectione. Sentent. 7.

Excepto eo quod omni fide dignum eſt, nihil deum non poſſe, tali etiam ratiocinatione colligi poteſt, non eſſe contra naturam vt reſurgat hoc corpus. Vniuerſum corpus, quod etiam huius mundi ſenſibilis cœli & terræ nomine ſignificatur, eſt aliquo modo. Omne autem quod eſt aliquo modo, neque tamen ſummo modo, eius ſpeciei parti- L cipatione eſt, in quātumcunque eſt, quæ ſummo modo eſt: qua cum tenetur, ordinatas quaſque commutationes pati poteſt, non autem eſſe omnino corpus non poteſt. Si enim omnino corpus non erit, aut nihil erit, aut aliquid melius. Sed nihil eſſe non ſinitur obtinente ſpecie quæ ſemper manet, & vere ſumméque eſt: Melius autem aliquid eſſe quàm corpus non poteſt: quia & corporis vniuerſi certus eſt modus, & eorum quę incorporea facta ſunt, numerus augeri non indiget: & non eſt opus aliquam nouam naturam fieri, quaſi aut nō omnia facta fuerint, aut in locū alicuius quæ perierit alia ſubſtituenda ſit: cum & perfecte facta ſint omnia, & ea gubernentur prouidentia ſecundum ſpeciem ſemper manentem, vt ordinatæ mutabilitati & per hoc in mutantis quandam manentiam cedat natura ſenſibilis, atque ita in ſuo genere teneatur, modumq; proprium cuſtodiat. Ex quo fit vt corpus omne aliter atq; aliter ſit, corpus tamen eſſe non deſinat: ita vniuerſæ naturæ ſalua ſunt omnia, quæ ſenſibus noſtris diſcedunt & interire penitus exiſtimantur. Vnde non mirum eſt ſi hoc cor- M pus modum iſtum ſuum quo nūc eſt in quātum eſt recipiat, aut meliorem aliquem ſortiatur, cum is qui vocatur interitus, diſceſsio in alios modos ſit, non omnino peremptio.

De fide, ſpe, et charitate. Sentent. 8.

Fides ſine ſpe & charitate eſt, ſi dicas, credo vera eſſe ad quæ me vocas, ſed ego ea capere non poſſum, nec volo. Fides ſine ſpe cum charitate eſt, ſi dicas, credo vera eſſe ad quæ me vocas, & volo ea cōſequi, ſed non poſſum. Fides cum ſpe ſine charitate eſt, ſi dicas, credo vera eſſe ad quæ me vocas, & ea poſſum aſſequi ſi velim, ſed nolo. Charitas ſine ſpe & fide eſt: ſi quis dicat, vehementer ſe velle ſine illecebris corporis ſui viuere in æternū, ſed neque credere eſſe vitam æternam, nec ſi ſit, eam ſe poſſe aſſequi. Cū fide ſine ſpe charitas eſt, ſi & deſiderare ſe vitam æternam, & credere eſſe quis dicat, ſed ſe poſſe aſſequi neget. Spes autē ſine fide quomodo eſſe poſſet, nō inuenio. Nemo enim ſperat ſe poſſe aſſequi, quod eſſe non credit. Oportet ergo ineſſe animo omnia tria, fidem ſpem & charitatem: vt & credat vera eſſe ad quæ vocatur, & ſperet ſe poſſe aſſequi, & omnino ea diligat.

Quod philoſophia in tres partes diuidatur. Sentent. 9.

Philoſophia in tres partes diuiditur: moralem, naturalem, rationalem. Moralis in duas, ſcientiam, & adminiſtrationem. Scientia in duas,

A duas,hortationem, & tractationem bonorum & malorum. Adminiſtratio in duas,officiũ & finem.Officium quod facere debemus:finem ad quem referimus omnia quæ recte faciamus, ipſe autem ad nihil aliud refertur. Naturalis diſtribuitur in duas partes, corporea, & incorporea.Corporeorum diuiſio quinquepertita eſt: In cauſam,quæ aliquid facit:materiam, vnde facit: motũ, per quod facit:cauſationem, quare facit:effectum,quod facit.Incorporeorum quadripertita eſt.In locum,Locus enim non eſt corpus, ſed ſpaciũ quod obtinetur à corpore.In tempus:In extremitates:Extremitates enim corporum non ſunt corpora, quia non habent craſsitudinem. Indicibilia. Dicibilia enim quæ concipimus animo vt enunciemus verbis,non ſunt corpora:Sanè tunc dicuntur dicibilia, ſi ex rebus verbis animo impreſſa ſunt.Rationalis diſtribuitur in tres partes: Dirigẽtiam, quæ eſt in perceptione ſenſuum, vel eſſe dicitur. Definientiam,qua definimus, quicquid ſit. Differẽtiam,qua ratiocinamur argumentumq; concludimus.

In quo ſtatu erat Adam antequã peccaret. *Sentẽt. 10.*

Antequam peccaſſet Adam, anima erat rationalis, perfecta & beata: corpus habens, non quale nunc habemus fragile atque mortale,ſed quale congruebat tali animę quę nondum in ſe dei ſimilitudinem praua voluntate corruperat: Quale nos quoque poſt reſurrectionem habi- B turi ſumus, cum eadem anima eandem ſimilitudinem dei perfecta ſanctitate perceperit. Poſtea verò quàm peccauit,facta eſt anima rationalis cupiditate corrupta, corpus habẽs quale in nobis nunc cernimus.

De caſu peccantis. *Sentẽt. 11.*

Caſum peccantis ex arbitrio libero venientem, quem nulla inopia, neque cupiditas perurgebat quærimus. Suſpicari autem videor qualitate materiæ factum. Sed occurrit dei opus,dei perfectio à quo talis ac tantus fieri metuit, & omnes nobis rationes cõfundit,ne deus meliore cõſilio de illa deſperans materia, ideo liberum arbitrium dederit, vt ſi peccatum obreperet, recte alienus à culpa eſſet.

Quod ſumme eſt. *Sentẽt. 12.*

Eſt quod ſumme,cum ipſo & de ipſo eſt:quod autem non ſumme eſt, ab eo qui ſumme eſt, de nihilo accipit vt ſit. In hac ergo natura non poteſt recte deo tribui niſi quod in ſe habet eſſe, id eſt omne eius bonũ. Quod autem ad peccata mortemq; pertinet,ſine dubio vergit ad non eſſe:hoc vndecunque ſit, non eſt certe ab hoc quod ſumme eſt, nec ab eo quod aliquo modo eſt. Non eſt ergo nec à deo nec ab aliquo opere dei.Erit ergo ab eo quod eſt ei cõtrarium quod ſumme eſt.Quod C ergo quæris vnde ſit,non eſt vnde ſit.

Quid ſit homini commune. *Sentẽt. 13.*

Prima animalia mortalia,inſenſualia,irrationalia, vt arbores, &c. cum quibus eſt homini commune creſcere, generare, ali,mori.Secunda mortalia,irrationalia,ſenſualia,vt pecora, cum quibus eſt commune creſcere, generare, ali, mori,ſentire,fugere,appetere. Tertia ſenſualia,rationalia mortalia, vt homines. Quarta immortalia,ſenſualia, rationalia, vt angeli, cum quibus eſt commune audire, ſentire, intelligere.

Voluntas quid. *Sentẽt. 14.*

Voluntas eſt animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum, vel adipiſcendum.

Genera virtutum. *Sentẽt. 15.*

Primæ ciuiles politicorum: Purgatoriæ, quibus exuitur anima à vitiis: Exemplares, quæ iam contemplãti menti imprimuntur à deo,vbi totum viuit, vbi totum ſemper viuit, vbi totum ſemper beate viuit. Intelligibilia,quæ intelligũtur. Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur. Intellectus, quia per ſe intelligit.Anima intelligibilis, quia intelligitur:Intellectualis, quia & ipſa intelligit.

De pulchritudine mundi. *Sentẽt. 16.*

Modo ſi placet,auribus æquis atque mente pura,
Operum accipe prima dei:quæ tu negas bona eſſe,
Et clamas hæc fieri non debuiſſe cuncta,
Quoniã vt deus omnia,ſummus ſumma, facta nõ ſunt. D
Elementa boni bona mundi prima quatuor ſunt.
Leuis ignis,acutus,& eſt qui mobilis ſuperne.
Grauis huic obtuſaq; contra eſt atque pigra tellus.
Inimica igitur tria ſummis ſunt tribus quoque ima,
Duo quæ medio veniunt,aër,vnda,nectunt,
Extremis rurſus amica quantum & ipſa ſecum.
Leuitatem & mobilitatem cum igne iungit aër,
Obtuſum pondus & infra iungit vnda terris,
Hebes eſt & mobile vinclũ,quo aura & vnda inhærent.
Sed hebes quòd loquitur alte,debet aura terris:
Quòd mobilis influit vnum,debet vnda flammis.
Media extremis ſibi ſumunt bona de propinquis,
Et de longe poſitis hæc ſingula occuparunt ſibi.
Sic variis elementis quadratur iſte mundus:
Sic eſt diſcordia concors,ſic remota iuncta.
Ita motibus omnibus hæc ſunt rite temperata,vt
Imparibus numeris ſit pulchritudo compar,
Quid quæque ferant elemẽta, & quid ſibi apta gignant,
Referam vt valeo,numeros tu benignus audi:
Vt in his quoque fœdera mundi,firma lege veri,
Vbi videris,ordine credas iſta facta certo.
In quatuor his elementis,aura,aqua,igne,terra,
Animalia certa creantur,propriæ apta ſedi,&
Quæ habeant alios alia vſus congruóſque motus. E
Gradientia fixáque,duplex quod genus videmus.
Animalia ſunt elementis vltimis duobus.
Age iam vltima deſpice terræ,confer ima ſummis:
Fixum radicibus hæret arbuſtum omne terris:
Fixa vt ſublime rotantur ſydera alto cœlo firma.
His veſtigia fert quod repit omne terris:
Globus eſt vt cuique,ita firmãt greſſum & aſtra ſeptem.
Natat vndis,& volat,auras ambiente motu,
Surſum atque deorſum animantũ quod petit viciſsim,
Medio medium bene librans hinc & inde niſu.
Aliud quoque conueniens his quatuor viciſsim
Contrarium ineſſe qualitate duplex,
Paucis aduerte docebo:nanque parua non ſunt.
Ita primum tertio habetur, quartum vt eſt ſecundo:
Contraria in his volo cernas,vímque ſingulorum.
Calet ignis & aridus eſt,quòd poſsidet ſuperna:
Præfrigida & humida ſerpit tertia vnda.
Contrauenit inter vtrunq, locatus,mixtus ex vtroque,
Quarto contrarius aër,vltimo ſecundus,
Ambobus partim parilis,atque totus impar. F
Nam humore liqueſcit aquarum,feruet ignis æſtu.
Capit vndis terra rigorem,fitq; ſicca cœlo.
Vicibus variis ita totus quatuor ſibimet
Per motiua tempora nexus temperatur annus.
Pluuialis hyems rigat vndis,aqua frigore arctat.
Maturat & omnia torret ſicca & ignea æſtas.
Ver temperiem ſibi ſumit ex hoc vtroque gratam:
Tepidam igne & aqua tenet auram molliter fluentem.
Autumnus frigore torpet,ſiccitate hiulcat.
Sic corpora quatuor ex his noſtra copulantur.
Spacium hęc quoq; noctis,& horas temperant dierum.
Medium igne quod ardet & aret tempus hinc diei eſt.
Mediũ vndis frigidũ & humidũ eſt tẽpus inde noctis.
Sunt extrema humida noctis:prima iam calet lux:
Hinc atque illinc tibi blandum mane temperatur:
Sunt vltima ſicca diei,prima friget vmbra:
Ex vtroque accipe legem,& temperare veſper.
Et tot res inuide tales:Fulgida aſtra cœli,
Cœlum cœlique figuram perpetéſque motus,
Fixum in medio, quod & vnum eſt põdus omne terræ.

G Glaucum Oceanum mare & amnes vngulæ orbis almi,
Auras liuidas,modo denſas,inde mox ſerenas:
Tot corpora pennipotentum,picta,grata,blanda.
Varium decus atque nitores adde tot natantum,
Tot terrigenis decoratum multiforme pulchrum:
Et tot res inuide tales eſſe,te nolle clama.
Rapidum tardo,& rata currens,hac & hac vaganti.
Statiſque manentia:denſis rara,magna paruis:
Obſcuris flammiferata,nigra luminoſis:
Intercidentia natis,nata naſcituris:
Medium extremis,medio illa,& ima ſummis,
Concordant lege ſuperna:Lege dico veri:
Vnum carmen modulantur concinuntq́, in vnum:
Vnum quoddam appetit,omne quicquid ambit eſſe
Et tot res inuide,ſi audes,te eſſe nolle clama.

Bona malorum admixtu dulciora. Item non eſſe bona dulcia, ſi non paterentur aduerſa. Item bonum quod obtemperando minus diligebat,ardentius diligit comparando.Non erit maius magnum putans ſi cadunt ligna,lapides, & moriuntur mortales. *Sent.17.* Quòd ſi artifex de tali materia faciat aliquid quod melius illo eſt,nónne melius ſeipſo aliquid fabricauit:Nullo modo,quia non ſolum melior,ſed ne par quidem arti H poteſt eſſe materia.Sic enim materia eſt ſubiecta artifici, ſi ſubiecta eſt,inferior ſit neceſſe eſt. *Pōdus & menſura.* Menſura vnum poteſt intelligi.Numeri enim ab eo mēſurantur: *Sent.12.* Vt menſura poſsit pater intelligi,& numerus ipſe filius, *Sapient.11.* pondus ſpiritus ſanctus: amor eſt enim.Nam qui amat dicitur,pendet ab amore,& qui pendet ad aliquid venturus eſt.Erit nanque numerus de menſura,& inde ipſe ordo ſequitur. A pondere dicitur pendet, ad ordinem niſus pertinet.Ordo enim poteſt etiam & pondus accipi:pōdus conatus eſſe poteſt ad locum, conatus vel conati ad locum appetitus occurrit, pondus ergo ad ordinem pertinet.Lucem iſtam ſolis ſubſtantiam eſſe non qualitatem manifeſtum eſt. Qualitas enim in corpore conſiſtens eſt, & vbi eſt corpus,ibi qualitas. Corpus ſolis in cœlo,qualitas ergo ibi. Qualitas enim vt figura, vt color, vt duritia, vt mollities. Lux autem iſta vſque ad terras diſtenditur, & manifeſtum quia corpus, de loco enim in locum tranſit. Et iſta ſunt duo infinita, lux ſolis,& terra.Qualitas enim cū eo mouetur,cuius eſt qualitas,Lucis ergo ſolis & aëris ſubſtantia naturas ſuas habentes inuicem ſine aliqua anguſtia,vel ſine expulſione I alterius manentes,ita ſibi commiſcentur,vt vna alteram non mutet & corpora ſunt.Refers nunc ad incorporea coæua,vt lux,& ignis:æqualia,vt homo de homine:melius coæua quàm non coæua,melius æqualia quàm non æqualia. In illa ergo diuinitatis natura & coæua & coæqualia. *Pſal.109.* Tecum principium in die virtutis tuæ,in ſplēdoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. Summum bonum non eſt infœcūdum & ſterile.Quod autē de illo genitum eſt, æquale illi eſt, in hoc maxime vt vnum de vno ſit. Et eſt ſummus modus de generatione vnum,vnde vnigenitum vt magis approbetur æquale. Modus, finis cuiuſque rei. Sed ne cuiquam videatur, quia & filius debuit generare, ſi ita eſſet, nullus eſſet generandi finis. Moderatum autem immoderato melius eſt:propter ęqualitatem magis finis eſt moderatus,vnum de vnigenito. Duo infinita eſſe poſſunt, & hæc corpora, vt aër & lux, quæ per locos diſtenduntur & non ſe anguſtant. Si ita ergo in corporalibus, quanto magis in ſpiritalibus. In domino nihil debet eſſe mutabile. Si ex parte genuit, mutabilis eſt, qualitas *Eccl.1.* in ſubſtantia eſt mutabili.In ſapientia Salomonis,Omnis ſapientia à domino deo eſt,& cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum. Item in Salomone, Vapor eſt enim K virtutis dei & manàtio quædam omnipotentis dei ſyn- *Sapient.7.* çera. Iterum,Fons ſapientiæ verbum dei in excelſis. De *Eccli.1.* verbo ratio procedens, recte dicitur verbum. Vox aliquid eſt,ſilentium nihil eſt. Vnum ſi ſolum eſſet,in ſe eſſet,ſterile eſſet,& nihil pręſtaret:ſed quia benignum eſt, procedens ad aliquid faciendum, proceſsit in alterum ſe. Ipſa eſt generatio vnici,quia qui facit, eſt, & per quē facit,eſt, & effecerunt duo:Vnum enim antecedit duos & his duobus eſt aliquis ordo, & fiunt tria, quæ trinitas dicitur.Cardo dicitur rerum omnium,qui accipitur pater. Cardo enim quanquam ſit immobilis, tamen motum qui eſt ipſe filius intellectus, vnus eſſe dicitur quo omnes digni fruuntur,ſed non omnes vniter.Nam homo ſuſceptus à diuina ſapientia, quanto diuinè ſuſceptus eſt,tanto diuinius intelligit.Nam quāquam vnum ſit corpus, tamen non eandem habent omnia membra ſanitatem.Aliter dicitur ſanitas oculi, aliter capitis, aliter cæteri corporis.Homo enim à peccato euadens conatur intelligere, ille autem ſuſceptus ab eodem intellectu. Nunquam autem erit manus pes, aut pes oculus: ſic & homo nunquam erit quod ille qui ſuſceptus eſt à ſapientia dei. Deus dicitur finitus forinſecus vſque ad L animam, intrinſecus vſque ad ſe:Omnia enim in ſe cōtinet. Anima autem finita eſt vſque ad corpus & vſque ad deum. Corpus etiā foris finitum eſt vſque ad nihil, intrinſecus autem infinitum eſt, diuidendo enim nunquam finitur. *De ideis. Sent.19.* Omnis tranſitus de loco ad locum per lineam fit, quoniam omne latum linea ſibi coniungitur,& omne corpus linea ſibi coniungitur, quæ linea vtique corpus non eſt: ita & omnis tranſitus in anima, id eſt mutatio vel affectio, qua modo ſtulta, modo ſapiens per quaſdam vtique lineas, id eſt per quoſdam tranſitus medius fit, quomodo ipſa de nihilo facta eſt. Homo ſi verum ſciat,penè deus eſt: deus ſi verū neſcit, non penè ſed bene lapis eſt. Mens autē hominis quàm optimo motu ferri debet. Quo igitur circuitu mouenda eſt? Eſt autem optimus mentis circuitus rationalis cogitatio,quæ ab eo quod quæritur profecta,per ſuccedentium argumentorum circulum certior redit in locum. Ideoq́ etiā ſimilitudines intellectui idoneæ ſunt, quòd per ipſum motum quem natura deſiderat, animo exhibeantur. Nam quaſi auferunt animos ab eo quod agitur, & illò iterum referunt:ſed quod efferunt,contra M pigritiem fit,quod referunt contra errorem. Vnde placuit etiam priſcis ſapientibus quaſdam res imaginibus ſignare fabularum, vt cum ad eas fertur intentio, referturq́; ad id quod ſignificant,motu ſuo mens etiam cum ludit exerceatur in diſputatione.Pręuidendum ne quis mentiatur.Omnis anima affectibus mutatur.Nam & in officiis mutabilis eſt. Deus eſt enim ſolus immutabilis, & angeli: ergo ſemper immutabiles ſunt cū officia impendunt. Vermis de morte natus,& mortē conſumens: de putredine natus,putredinem cōſumens,Omnia mutabilia etiam puncto tēporis mutantur,& maxime corpora quæ penitus non manent, ſed ætatibus ſine intermiſsione mouentur, Nam omnis res ætates ſuas habet, vt ad breuem ætatem ætas omnis maior quaſi æternitas ſit:cum etiam adhuc viuentes mortes quaſdam patiantur ipſarū ætatum, & vltima mors maior quodammodo mors ſit,vt ipſa crementa ętatum mortes patiantur. Et montes cum ruunt, & inſulæ cum ruunt & naſcuntur, quaſi mortes fiunt in vniuerſitate, vt vltima mors ſit etiā mundo quæ dicitur conflagratio. Nam tria ſunt: vnum ſemper immutabile, vt deus: ſemper mutabile,

vt

A vt corpus:medium quoddã,vt anima, vt mutabilis eſſe
poſsit,poſsit& immutabilis: Sed poſt commutationem
corpus non mutatur. Ea demum vera & ſyncera liber-
tas eſt,qua fit vt vbicunq; ſis, bene ſit tibi. Deus autẽ eſt
ſolus, nuſquã abſens ab eis quibus ſola voluptas eſt. Pa-
ter autẽ miſericors mortalia illis vincula faciebat. De-
ſcenſus animæ talis eſt,vt cum putat ſe aliquid appetere
quod ſibi proſit, ad alia huic rei neceſſaria trahatur : ac
ſi id quod volebat in multis implicetur, & dicat, Præ-
ueni nolens quod volebam, redit autem per gratiã dei.
Tria ſunt genera virtutum:primæ ciuiles politicorum.
Secũdæ purgatoriæ,quibus exuitur anima vitiis. Tertiæ
exemplares, quæ iam cõtemplanti menti imprimuntur
à deo, vbi totum viuit, vbi totum ſemper beatè viuit.
Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur : & intelle-
ctus,quia per ſe intelligit. Anima intelligibilis, quia in-
telligitur : intellectualis,quia intelligit : Intelligibilia e-
De malo. Sent. 20. nim dicuntur quia intelliguntur. Notitia enim eui-
dentior boni,mali eſt experimentum iis quibus poten-
tia interior eſt, vt per diſciplinam malum ante experi-
mentum ſciant. Non eſſent bona dulcia,ſi non pateren-
tur aduerſa. Item bonum quod obſeruando minus dili-
B gebat,ardentius diligit comparando. Non erit magnus
magnum putans ſi cadunt ligna, lapides, & moriuntur
mortales. Vtrum ſecundum tempus, an ſecundum ex-
cellentiam deus ante tempora? Non enim ſecundum
tempus ante tempora : Alioquin incipit tempore præ-
cedere tempora,& non iam prȩcedit tempora qui tem-
De libero arbitrio. Sent. 21. pore illa præcedit. Nos autem deo iubente ea quæ
volumus agimus,quoniam quæ poſſumus volumus, bo
na duntaxat: Nam mala in poteſtate ſunt quæ in volun-
tate eſſe non debent. Idq; eſt & plurimum & ſolum in
libero arbitrio,pleniſsime velle omne quod recte agere
poſsis:ſi quod recte vis agere non potes, fac velis agere
quod recte potes. Manifeſtum eſt in ſpiritum ſanctum
peccantem veniam habere non poſſe, nam vindicatur.
Cum enim affligitur, in ipſa pœnitentia punit factum
& ſoluit vindictam. Non ergo dimittitur,quia punitur.

Vigintiunius ſententiarum finis.

DOMINO BEATISSIMO ET
inenarrabiliter ſynceriſsima charitate
C amplectendo, patri Simpli-
ciano, Auguſtinus in do-
mino ſalutem.

PLENAS bonorum gaudiorum literas, quòd
ſis memor mei,meq; vt ſoles diligas,magnæq;
gratulationi tibi ſit quicquid in me donorum
ſuorum dominus conferre dignatus eſt miſericordia
ſua,non meritis meis,miſſas munere ſanctitatis tuæ, ac-
cepi:in quibus affectum in me paternum de tuo beni-
gniſsimo corde non repentinum & nouum hauſi, ſed
expertum ſanè cognitúmque, reperi domine beatiſsi-
me & venerabiliter ſynceriſsima charitate amplectẽde.
Vnde autem tanta exorta eſt fœlicitas literatio labori
noſtro,quo in librorum quorundam conſcriptione ſu-
dauimus, vt à tua dignatione legerẽtur:niſi quia domi-
nus cui ſubdita eſt anima mea : conſolari voluit curas
meas, & à timore recreare, quo me in talibus operibus
neceſſe eſſe ſollicitum, necubi forte idoctior vel incau-
tior quamuis in planiſsimo campo veritatis offendam.
Cum enim tibi placet quod ſcribo, noui cui placeat,
quoniam quis te inhabitet noui. Idem quippe omnium
munerum ſpiritalium diſtributor atque largitor per D
tuam ſententiam confirmabit obedientiã meam. Quic-
quid enim habent illa ſcripta delectatione tua dignum,
in meo miniſterio dixit deus,Fiat,& factũ eſt:in tua ve- *Geneſ. 1.*
ro approbatione vidit deus quia bonum eſt. Quæſtiun-
culas ſanè quas mihi enodandas iubere dignatus es,& ſi
mea tarditate implicatus non intelligerem, tuis meritis
adiutus aperirem. Tantum illud quæſo, vt pro mea in-
firmitate depreceris deum, & ſiue in iis quibus me ex-
ercere benigne paternéque voluiſti, ſiue in aliis quæ-
cunque noſtra in tuas ſanctas manus forte peruenerint,
quia ſicut dei data,ſic etiam mea errata cognoſco, non
ſolùm curam legentis impendas, ſed etiam cenſuram
corrigentis aſſumas. Vale.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD SIMPLICIANVM MEDIOlanenſis eccleſiæ Epiſcopum de ſolutione quarundam quæſtionum ex epiſtola Pauli ad Romanos, E

Liber Primus.

GRATISSIMAM plane atque ſuauiſ- *Præfatia.*
ſimam interrogationum tuarum di-
gnationem mihi pater Simpliciane
miſiſti, quibus niſi reſpondere cona-
rer, nõ ſolum contumax, verùm etiam
ingratus exiſterem. Et illa quidem
quæ de Paulo Apoſtolo diſſoluenda propoſuiſti, iam à
nobis erant vtcunque diſcuſſa literiſque mandata : vt
quemadmodum expoſita ſint, præter libelli huius tex-
tum,ſicut iam parata erant, miſi conſideranda pruden-
tiæ tuæ. Sed tamen eadem ipſa verba Apoſtolica teno-
rémque ſententiarum, non contentus inquiſitione at-
que explicatione præterita, ne quid in ea negligentius
præteriſſem, cautius attentiúſque rimatus ſum. Non e-
nim tu ea percontanda cenſeres, ſi eorum intellectus fa
cilis atq; expeditus foret. Nam ex eo loco vbi ſcriptum
eſt, Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. vſque *Quæſtio. 1.*
ad eum locum, vbi ait, Igitur lex volenti mihi bonum *Rom. 7.*
eſt: & cætera, credo vſque ad illud, Miſer ego homo, F
quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei
per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum : primam nos
voluiſti enodare quæſtionem. Quo loco videtur mihi *1. Retrac.*
Apoſtolus transfiguraſſe in ſe hominem ſub lege poſi- *cap. 1.*
tum:cuius verbis ex perſona ſua loquitur. Et quia paulò
antè dixerat, Euacuati ſumus à lege mortis in qua deti- *Rom. 7.*
nebamur,ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,& non in
vetuſtate literæ,atque ita per hæc verba quaſi reprehen-
diſſe legem poſſet uideri,ſubiecit ſtatim. Quid ergo di-
cemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non co-
gnoui,niſi per legem. Nam concupiſcẽtiam neſciebam,
niſi lex diceret,Non concupiſces. Hic rurſus mouet, Si *Exod. 20.*
lex non eſt peccatum,ſed inſinuatrix peccati,nihilomi- *Deuter. 5.*
nus his verbis reprehenditur : quare intelligendum eſt
legem ad hoc datam eſſe, non vt peccatum insereretur
neque vt ſtirparetur, ſed tantum vt demonſtraretur
quo animam humanam quaſi de innocentia ſecuram
ipſa peccati demonſtratione ream faceret, Vt quia pec-
catum ſine gratia dei vinci non poſſet, ipſa reatus ſolli-
citudine ad percipiendam gratiam conuerteretur. Ita-
que non ait, Peccatum non feci niſi per legem:ſed pec-

G catum non cognoui niſi per legem. Neque rurſus ait,
Nam concupiſcentiam non habebam, niſi lex diceret,
Non concupiſces: ſed ait, Concupiſcentiam neſciebam,
niſi lex diceret, Non concupiſces. Vnde apparet concu-
piſcentiam per legem non inſitam, ſed demonſtratam.
Conſequens autem erat, vt quoniam nondum accepta
gratia concupiſcentiæ reſiſti nõ poterat, augeretur etiã:
quia maiores vires habet concupiſcentia crimine præ-
uaricationis adiuncto, cum etiam contra legem facit,
Rom.7. quàm ſi nulla lege prohiberetur. Conſequenter itaque
ſubiungit, Occaſione autem accepta peccatũ per man-
datum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.
Erat enim & ante legem, ſed non omnis erat, quando
crimen præuaricationis adhuc deerat. Vnde alio loco
Rom.4. dicit, Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Quod au-
tem adiungit, Sine lege enim peccatum mortuum eſt:
pro eo poſitum eſt, ac ſi diceret, latet: hoc eſt mortuum
putatur, quod paulò pòſt euidẽtius dicturus eſt, Ego au-
tem, inquit, viuebam ſine lege aliquando: id eſt nulla ex
peccato morte terrebar, quia non apparebat, cũ lex non
Rom.7. eſſet. Adueniente autem mãdato, peccatum reuixit, hoc
eſt, apparuit. Ego autem mortuus ſum: id eſt, mortuum
H me eſſe cognoui, vel quia reatus præuaricationis cer-
Geneſ.2. tum mortis ſupplicium comminatur. Sanè quòd ait,
& 3. Peccatum reuixit adueniente mãdato: ſatis ſignificauit
hoc modo, aliquando vixiſſe peccatũ, id eſt notũ fuiſſe,
ſicut arbitror in præuaricatione primi hominis, qui &
1.Tim.2. ipſe mandatum acceperat. Nam & alio loco dicit, Mu-
Rom.5. lier autẽ ſeducta in præuaricatione facta eſt. Et iterum,
In ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma
futuri. Non enim poteſt reuiuiſcere niſi quod vixit ali-
quando. Sed mortuum fuerat, id eſt occultatum, cum
mortales nati ſine mandato legis homines viuerent, ſe-
quentes concupiſcentiam carnis ſine vlla cognitione,
quia ſine vlla prohibitione. Ego, inquit, viuebam ſine le-
Rom.7. ge aliquãdo. Vnde manifeſtat, non ex perſona ſua pro-
priè, ſed generaliter ex perſona veteris hominis ſe lo-
qui. Adueniente autem mandato peccatum reuixit, ego
autem mortuus ſum: & inuentum eſt mihi mandatum
quod erat in vitam, hoc eſſe in mortem. Mãdato enim
ſi obediatur, vtique vita eſt. Sed inuẽtum eſt eſſe in mor
tem, dum fit contra mãdatum, vt non ſolum peccatum
fiat quod etiam ante mandatum fiebat, ſed hoc abun-
I dantius & pernicioſius, vt iam à ſciente & præuarican-
te peccetur. Peccatum enim, inquit, occaſione accepta
per mãdatum, fefellit me, & per illud occîdit. Peccatum
non legitime vtens lege, ex prohibitione aucto deſide-
rio, dulcius factum eſt, & ideo fefellit. Fallax enim dul-
cedo eſt, quam plures atque maiores pœnarũ amaritu-
dines conſequuntur. Quia ergo ab hominibus nõdum
ſpiritalem gratiam percipientibus ſuauius admittitur
quod vetatur, fallit peccatum falſa dulcedine. Quia ve-
rò etiam accedit reatus præuaricationis, occidit. Itaque
lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum &
bonum. Iubenda enim iubet, & prohibenda prohibet.
1.Tim.1. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors: Abſit. In
male vtente quippe vitium eſt, non in mandato ipſo
quod bonũ eſt: Quoniam bona eſt lex, ſi quis legitime
vtatur. Male autem vtitur lege, qui nõ ſe ſubdit deo pia
humilitate, vt per gratiam lex poſſit impleri. Itaque ad
nihil aliud accipit legem qui non ea legitime vtitur, niſi
vt peccatum eius quod latebat ante prohibitionem, ap-
parere incipiat per præuaricationem. Et hoc ſupra mo-
dum, quia iam non ſolum peccatum fit, ſed etiam con-
tra mandatum. Sequitur ergo & adiungit, Sed pecca-
tum vt appareat peccatum, per bonũ mihi operatum eſt K
mortem, vt fiat ſupra modum peccator (aut peccatum)
per mandatum. Vnde manifeſtat quo ſenſu dixerit ſu-
perius: Sine lege enim peccatũ mortuum eſt: non quia
non erat, ſed quia non apparebat. Et quomodo dictum
ſit, Peccatũ reuixit: non vt eſſet quod erat & ante legem,
ſed vt appareret quoniam fiebat contra legem: quãdo-
quidem hoc loco ait, Sed peccatum vt appareat pecca- Rom.7.
tum, per bonum mihi operatum eſt mortem. Nõ enim
ait, vt ſit peccatum: ſed, vt appareat peccatum. Deinde
ſubiungit cauſam cur ita ſit, Scimus enim, inquit, quia
lex ſpiritalis eſt, ego autem carnalis ſum. In quo ſatis o-
ſtendit non poſſe impleri legem niſi à ſpiritalibus, qui
non fiunt niſi per gratiam. Spiritali enim legi quãto fit
quiſque ſimilior, id eſt, quantò magis & ipſe in ſpirita-
lem ſurgit affectum, tanto eam magis implet. Quãto ea
magis delectatur, iam nõ ſub eius onere afflictus, ſed in
eius lumine vegetatus, quia præceptũ domini lucidum Pſal.18.
eſt illuminans oculos, & lex domini immaculata con-
uertens animas: Gratia donante peccata, & infundente
ſpiritum charitatis, quo & non ſit moleſta: & ſit etiam
iucunda iuſtitia. Sanè cum dixiſſet, Ego autem carnalis
ſum: contexuit etiã qualis carnalis. Appellati ſunt enim L
ad quendã modum carnales, iam etiam ſub gratia con-
ſtituti, iam redempti ſanguine domini, & renati per fi-
dem: quibus idem Apoſtolus dicit, Ego fratres non po- 1.Cor.3.
tui loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus,
tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, nõ
eſcam. Quod dicens, vtique oſtendit iam renatos fuiſſe
per gratiam qui erãt paruuli in Chriſto, & lacte potan-
di, & tamen eos adhuc carnales vocat. Qui autem non-
dum eſt ſub gratia ſed ſub lege, ita carnalis eſt, vt non-
dum ſit renatus à peccato, ſed venundatus ſub lege à
peccato: quoniã precium mortiferæ voluptatis ample-
ctitur dulcedinem illã qua fallitur, & delectatur etiam
contra legem facere, cum tanto magis libet, quanto mi-
nus licet. Qua ſuauitate frui nõ poteſt quaſi precio cõ-
ditionis ſuæ, niſi cogatur tanquam emptum mãcipium
ſeruire libidini. Sentit enim ſe ſeruum dominantis cu-
piditatis, qui prohibetur, & ſe recte prohiberi cogno-
ſcit, & tamen facit. Quod enim operor, ait, ignoro. Non
ita dictũ eſt, ignoro: quaſi peccare ſe neſciat. Nam con-
trarium erit quod dixit: Sed peccatum vt appareat pec-
catum, per bonum mihi operatum eſt mortem. Et illud M
ſuperius, Sed peccatum nõ cognoui niſi per legẽ. Quo-
modo enim apparet, aut quomodo cognouit quod ϭυλλεβτ.
ignorat? Sed ita dictum eſt, quomodo dicturus eſt do- Matth.7.
minus impiis, Nõ noui vos. Neq; enim aliquid deum la Pſal.33.
tet, quãdo vultus domini ſuper faciẽtes mala, vt perdat
de terra memoriã eorum. Sed dicimur aliquãdo igno-
rare, quod non approbamus. Ita ergo ait, Quod enim o-
peror, ignoro: id eſt nõ approbo. Quod cõſequẽter oſtẽ- Rom.7.
dit, dicẽs, Non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi
illud facio. Quod ergo ait, odi: hoc ait, ignoro: quia &
quibus dicturus eſt dominus, Non noui vos: de his illi Pſalm.5.
dicitur, Odiſti domine omnes qui operantur iniquita-
tem. Si autem quod nolo hoc facio, cõſentio legi, quo- Rom.7.
niam bona eſt. Hoc enim non vult quod & lex: Nam
hoc vetat lex. Conſentit ergo legi, nõ in quantum facit
quod illa prohibet, ſed in quãtum non vult quod facit.
Vincitur enim nõdum per gratiã liberatus, quãuis iam
per legem & nouerit ſe male facere & nolit. Quod ve-
ro ſequitur & dicit, Nũc autem iam non ego operor il-
lud, ſed id quod inhabitat in me peccatum: nõ ideo di-
cit, quia non conſentit ad faciẽdum peccatum, quanuis
legi

A legi conſentiat ad hoc comprobãdum. Loquitur enim *a.retrac.1. Et de prædeſtinatione ſanctorum. cap.4.* adhuc ex perſona hominis ſub lege conſtituti, nondum ſub gratia, qui profecto trahitur ad male operandum, concupiſcẽtia dominante atq; fallente dulcedine peccati prohibiti, quãuis ex parte notitia legis hoc improbet. Sed propterea dicit, Non ergo operor illud, quia victus operatur: Cupiditas quippe id operatur, cui superanti ceditur. Vt autem nõ cedatur, ſitq; mens hominis aduerſus cupiditatẽ robuſtior, gratia facit, de qua poſt dicturus eſt, Scio enim, inquit, quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum. Ex eo quod ſcit conſentit legi: ex eo quod facit, cedit peccato. Quòd ſi quærit aliquis, vnde hoc ſcit quod dicit habitare in carne ſua, nõ vtique bonum, id eſt peccatum? vnde niſi ex traduce mortalitatis & aſsiduitate voluptatis. Illud eſt ex pœna originalis peccati, hoc eſt ex pœna frequentati peccati. Cum illo in hanc vitam naſcimur, hoc viuendo addimus. Quæ duo, ſcilicet natura & cõſuetudo, coniuncta, robuſtiſsimam faciũt & inuictiſsimã cupiditatẽ: quam vocat peccatum, & dicit habitare in carne ſua, id eſt dominatum quẽdam & quaſi regnum obtinere. Vnde eſt *Pſal.83.* illud in Pſalmo, Elegi abiici in domo domini, magis B quàm habitare in tabernaculis peccatorum: quaſi non habitet, quãuis ibi ſit, qui abiectus ibi eſt vbicunque ſit: vnde inſinuat habitationem cum quodam principatu intelligendam. Si autem per gratiam fiat in nobis, quod *Rom.6.* alio loco dicit, Vt non regnet peccatum in noſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius, iam nec ha*Rom.7.*bitare proprie dicitur. Velle enim, inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. His verbis videtur non recte intelligentibus velut auferre liberum arbitrium. Sed quomodo aufert, cum dicat, Velle adiacet mihi? Certe enim ipſum velle in poteſtate eſt, quoniam adiacet nobis: ſed quod perficere bonum non eſt in poteſtate, ad meritũ pertinet originalis peccati. Non enim *Concor.3. ſent.diſt. 25.c. Tradit.* eſt hæc prima natura hominis, ſed delicti pœna, per quã facta eſt ipſa mortalitas quaſi ſecunda natura, vñde nos gratia liberat cõditoris ſubditos ſibi per fidem. Sed iſtę nunc voces ſunt ſub lege hominis conſtituti, nondum ſub gratia. Non enim quod vult facit bonum, quod nondum eſt ſub gratia, ſed quod non vult malum hoc agit ſuperante concupiſcẽtia, non ſolum vinculo mortalitatis, ſed mala conſuetudine roborata. Si autem C quod non vult hoc facit, iam non ipſe operatur illud, ſed quod habitat in eo peccatum: ſicut ſuperius dictum eſt & expoſitum. Inuenio ergo, inquit, legem mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malum adiacet: id eſt inuenio legem, bonum mihi eſſe cum volo facere quod lex habet, quoniã mihi malum adiacet ad faciendum: quia ſuperius quod ait, Velle adiacet mihi, ad facilitatem dixit. Quid enim facilius homini ſub lege conſtituto, quàm velle bonum, & facere malum? Nam & illud ſine difficultate vult, quanuis non tam facilè faciat quàm facilè vult: & hoc quod odit facilè habet, quanuis id nolit: ſicut præcipitatus ſine difficultate venit in profundum, quanuis id nolit atque oderit. Hoc dixi propter verbum quod ait, adiacet. Perhibet igitur teſtimoniũ legi quòd bona ſit, homo ſub ea poſitus, & nõdum gratia liberatus. Perhibet omnino eo ipſo quòd ſe reprehendit facere contra legem: & inuenit eam bonam ſibi eſſe, volens facere quod illa iubet, & concupiſcentia ſuperante non valens: atque ita ſe præuaricationis reatu implicatum videt ad hoc, vt gratiam liberato*Rom.7.*ris imploret. Condelector enim, inquit, legi dei ſecundum interiorẽ hominem: Et vtique legi, quæ dicit, Non concupiſces. Video autem, inquit, legem aliam in mem- D *Exod.20.* bris meis repugnantem legi mẽtis meæ & captiuantem me ſub lege peccati quæ eſt in membris meis. Legem appellat in membris ſuis, onus ipſum mortalitatis, in quo ingemiſcimus grauati. Corpus enim quod corrumpi*1.Cor.5. Sapient.9.*tur, aggrauat animam. Per quod fit etiam ſæpe, vt inuitẽ delectet quod non licet. Quam ſarcinam prementem & vrgentem ideo legem appellat, quia iure ſupplicij diuino iudicio tributa & impoſita eſt ab eo qui præmonuit hominem, dicens, Qua die manducaueritis, mor*Geneſ.2. & 3.*te moriemini. Hæc lex repugnat legi mentis, dicenti, Non concupiſces: qui condelectatur homo ſecundum interiorem hominem: & antequam ſit quiſque ſub gratia, ita repugnat, vt & captiuet eum ſub lege peccati, id eſt ſub ſemetipſa. Cum enim dicit, Quæ eſt in membris *Rom.7.* meis: hanc oſtendit eandem eſſe de qua ſuperius ait, Video aliam legem in membris meis. Hoc autem totum ideo dicitur, vt demonſtretur homini captiuo non eſſe præſumendum de viribus ſuis? Vnde Iudæos arguebat tanquam de operibus legis ſuperbe gloriantes, cum traherentur concupiſcentia ad quicquid illicitum eſt, cum lex de qua gloriabantur, dicat, Non concupiſces. Humiliter ergo dicendum eſt homini victo, damnato, capti- E uo, & nec ſaltem accepta lege, victori, ſed potius præuaricatori humiliter exclamandum eſt, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Hoc enim reſtat in iſta mortali vita libero arbitrio, non vt impleat homo iuſtitiam cum voluerit, ſed vt ſe ſupplici pietate conuertat ad eum cuius dono eam poſsit implere. In hac ergo tota quam tractauimus apoſtolici contextione ſermonis, quiſquis putat ſenſiſſe Apoſtolum quòd *Rom.5.* mala ſit lex, quoniam dicit, Lex ſubintrauit, vt abunda*2.Cor.3.*ret delictum. Et miniſtratio mortis in literis figurata la*1.Cor.15.*pideis: Et, virtus peccati lex: Et, mortui eſtis legi per cor*Rom.7.*pus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit: Et, paſsiones peccatorum quæ per legem ſunt, operabantur in membris noſtris, vt fructum ferrent morti: Nunc vero & euacuati ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus & non in vetuſtate literæ: Et alia ſi qua huiuſmodi Apoſtolum dixiſſe inuenimus, attẽdat ideo eſſe iſta dicta, quia lex auget concupiſcentiam ex prohibitione, & reum obligat ex præuaricatione, iubendo quæ implere homines in F infirmitate non poſſunt, niſi ſe ad dei gratiam pietate conuertant: Et ideo ſub illa eſſe dicuntur quibus dominatur. Eis autem dominatur quos punit. Punit autem præuaricationes omnes. Porrò qui acceperunt legem, præuaricant eam, niſi per gratiam conſequantur poſſe quod iubet. Ita fit, vt non dominetur eis qui iam ſub gratia ſunt, implentibus eam per gratiam qui erant ſub eius timore damnati. Nam ſi illa quæ dicta ſunt mouent, vt putetur Apoſtolus legem reprehendere, quid agimus ex eo quod dicit, Cõdelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem: hoc enim dicẽs, legem vtique laudat. Quod cum illi audiunt, reſpondent, hoc loco Apoſtolum de alia lege dicere, id eſt, lege Chriſti, non de illa quæ data eſt Iudæis. Quærimus ergo ab eis, de qua lege dicat, Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictum? Reſpondẽt, de illa proculdubio, quam Iudæi acceperunt. Vide ergo vtrum ipſa ſit de qua dicitur, Occaſione accepta peccatum per mãdatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. [Quid eſt enim aliud, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam:] quam id quod ibi eſt, Vt abundaret delictum? Vide quoque

G vtrum conſonet etiam illa ſententia, Vt fiat ſupea mo-
dum peccator aut peccatum per mandatum: hoc eſt
enim, Vt fiat ſupra modum peccatum, quod eſt, Vt abũ-
daret peccatũ. Si igitur oſtenderimus bonum eſſe man-
datum, vnde occaſione accepta peccatũ operatum eſt
omnem concupiſcẽtiam, vt fieret ſupra modum: ſimul
oſtẽdemus bonam eſſe legem quæ ſubintrauit vt abun-
daret delictum: id eſt, vt operaretur peccatum omnem
Rom. 7. concupiſcentiam, & fieret ſupra modum. Audiam er-
go eundem apoſtolum dicentem, Quid ergo dicemus?
Lex peccatum eſt? Abſit. Hoc, inquiunt, de lege Chriſti
dictum eſt: hoc eſt, de lege gratiæ. Reſpondeant itaque
de qua intelligant illud quod ſequitur, Sed ego pecca-
tum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiã
neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces, Occaſione
autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt
in me omnem concupiſcentiam. Ecce verborum ipſa
contextio ſatis indicat de qua lege dixerit, Lex peccatũ
eſt? Abſit. De illa ſcilicet, per cuius mandatum occaſio
fuit peccato, vt operaretur omnem concupiſcentiam.
De illa ergo quæ ſubintrauit vt abundaret delictum,
quam putãt illi malã. Sed quid apertius quàm id quod
H paulò pòſt ait, Itaque lex quidem ſancta, & mandatum
ſanctum & iuſtum & bonum? Hoc rurſus dicunt non
de illa lege quæ Iudæis data eſt, ſed de Euãgelio dictum
eſt. Manichæorum eſt enim tam ineffabiliter cæca iſta
peruerſitas: Non enim attendũt quod apertiſſimum &
manifeſtiſſimum ſequitur: Quod ergo bonum eſt, mihi
factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum, vt appareat pec-
catum, per bonum mihi operatũ eſt mortem, vt fiat ſu-
pra modum peccator aut peccatũ per mandatum. Hoc
eſt per mandatum ſanctum & iuſtum & bonum, quod
tamen ſubintrauit vt abundaret peccatum: hoc eſt, vt
2. Cor. 3. fieret ſupra modum peccatum. Cur ergo miniſtratio
mortis dicitur, ſi bona eſt lex? Quia peccatum vt appa-
reat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem.
Nec mireris cum de ipſa prædicatione Euangelij dictũ
2. Cor. 2. ſit, Chriſti odor bonus ſumus deo, in iis qui ſalui fiunt,
& in iis qui pereunt. Aliis quidem odor vitæ in vitam,
aliis autem odor mortis in mortem. Ad Iudæos enim
dicta eſt lex miniſtratio mortis, ad quos & in lapide
ſcripta eſt ad eorum duritiam figurandam, non ad eos
Rom. 13. qui legem per charitatem implent. Plenitudo enim le-
Deut. 5. gis, charitas. Ipſa enim lex quę in literis eſt figurata lapi-
I deis, dicit: Non adulterabis, non homicidiũ facies, non
furaberis, non concupiſces, &c. Quam legem dicit apo-
ſtolus impleri per charitatem, ita loquẽs, Qui enim di-
ligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis,
non homicidium facies, non furaberis, nõ concupiſces:
& ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapi-
tulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum:
1. Co. 15. quia & hoc in eadem lege ſcriptum eſt. Cur virtus pec-
cati lex, ſi lex bona eſt? Quia peccatum per bonum ope-
ratum eſt mortem, vt fiat ſupra modum, hoc eſt maio-
Rom. 7. res vires ex præuaricatione concipiat. Cur mortui ſu-
mus legi per corpus Chriſti, ſi bona eſt lex? Quia mortui
ſumus legi damnanti, liberati ab eo affectu quem lex
punit & damnat. Vſitatius enim vocatur lex, quando
minatur, & terret & vindicat. Itaque idem præceptum
timentibus lex eſt, amantibus gratia eſt. Inde eſt illud in
Ioan. 1. Euangelio. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas
per Ieſum Chriſtum facta eſt. Eadem quippe lex quæ
per Moyſen data eſt vt formidaretur, gratia & veritas
per Ieſum Chriſtum facta eſt, vt impleretur. Sic ergo
dictum eſt, Mortui eſtis legi: ac ſi diceretur, Mortui
eſtis ſupplicio legis per corpus Chriſti, per quod ſunt K
delicta donata, quę legitimo ſupplicio conſtringebant.
Cur paſſiones peccatorum quæ per legem ſunt, opera- Rom. 7.
bantur in membris noſtris vt fructificarent morti, ſi lex
bona eſt? Quia illas hic voluit intelligi peccatorum paſ-
ſiones, de quibus iam ſæpe dictum eſt: Augmentum
concupiſcentiæ, de prohibitione: & reatum pœnæ, de
præuaricatione: hoc eſt, quia per bonum operatum eſt
mortem, vt fiat ſupra modum peccator, aut peccatum
per mandatum. Cur liberati ſumus à lege mortis, in qua
detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus &
non in vetuſtate literæ, ſi lex bona eſt? Quoniam lex li-
tera eſt eis qui nõ eam implent per ſpiritum charitatis,
quò pertinet teſtamentum nouum. Itaque mortui pec-
cato liberentur à litera, qua detinentur ei qui non im-
plent quod ſcriptum eſt. Lex enim quid aliud quàm ſo-
la litera eſt eis qui eam legere nouerunt, & implere non
poſſunt? Non enim ignoratur ab eis quibus conſcripta
eſt, ſed quoniam inquantum nota eſt, inquantum ſcripta
legitur, non inquãtum dilecta perficitur, nihil eſt aliud
talibus niſi litera, quę litera non eſt adiutrix legentium,
ſed teſtis peccantium. Ab eius ergo damnatione libe-
rantur, qui per ſpiritum innouantur, vt iam nõ ſint ob- L
ligati literæ ad pœnam, ſed intellectui per iuſtitiam co-
pulati. Inde eſt & illud, Litera occidit, ſpiritus autem vi- 2. Cor. 3.
uificat. Lex enim tantummodo lecta & non intellecta
vel nõ impleta, vtique occidit, tunc enim appellatur li-
tera. Spiritus autem viuificat, quia plenitudo legis eſt Rom. 13.
charitas, quæ fuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum Rom. 5.
ſanctum, qui datus eſt nobis. Sed iam vt arbitror Quæſt. 2.
tempus eſt ad aliam tranſire quęſtionem, quam ſic pro-
poſuiſti, vt ab eo quod ſcriptum eſt: Non ſolum autem Rom. 9.
illa, ſed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac pa-
tris noſtri: Cum enim nondum nati eſſent, neq. aliquid
egiſſent bonum aut malum: vſque ad id quod ſcriptum
eſt: Niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut
Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſe-
mus: tota ipſa contextio diſſeratur, & profecto eſt late-
broſior. Sed certe qualem te erga me noui iubere mihi
vt aperirem, iſta non poſſem, niſi à domino depecare-
ris vt poſſem. Quo adiutorio fidẽtior factus, aggredior.
Et primo intentionem Apoſtoli quæ per totam epiſto-
lam viget, tenebo quam conſulam. Hæc eſt autem, vt de
operum meritis nemo glorietur de quibus audebant Iſ- M
raëlitæ gloriari, quòd datæ ſibi legi ſeruiſſent, & ex hoc Acto. 15.
Euangelicam gratiam tanquã debitam meritis ſuis per- Rom. 11.
cepiſſent, quia legi ſeruiebant: vnde nolebant eandem
gratiam dari gentibus tanquam indignis, niſi Iudaica
ſacramẽta ſuſciperent. Quæ orta quæſtio, in Apoſtolo-
rum actibus ſoluitur: Non enim intelligebant, quia eo-
ipſo quòd gratia eſt Euangelica, operibus non debetur:
Alioquin gratia iam non eſt gratia. Et multis locis hoc
ſæpe teſtatur, fidei gratiam praponens operibus, non vt
opera extinguat, ſed vt oſtẽdat nõ eſſe opera pręceden-
tia gratiam, ſed conſequentia: vt ſcilicet non ſe quis ar-
bitretur ideo percepiſſe gratiam, quia bene operatus eſt
ſed bene operari non poſſe, niſi per fidẽ perceperit gra-
tiã. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo in-
cipit deo credere, vel interna vel externa admonitione
motus ad fidem. Sed intereſt quibus articulis tem-
porum vel celebratione ſacramentorum gratia plenior
& euidentior infundatur. Non enim catechumeni non Acto. 10.
credunt, aut vero Cornelius non credebat deo cum
eleemoſynis & orationibus dignum ſe præberet cui
angelus mitteretur: ſed nullo modo iſta operaretur,
niſi

A niſi ante credidiſſet. Nullo modò autē credidiſſet, niſi
vel ſecretis per viſa mentis aut ſpiritus, vel manifeſtio-
ribus per ſenſus corporis admonitionibus vocaretur,
Sed in quibuſdam tanta eſt gratia fidei, quāta non ſuf-
ficit ad obtinendum regnum cœlorum, ſicut in cate-
chumenis, ſicut in Cornelio antequam ſacramentorum
participatione incorporaretur eccleſiæ. In quibuſdam
verò tanta eſt vt iam corpori Chriſti & ſancto dei tem
1. Cor. 3. plo deputētur. Templum enim dei ſanctum eſt, inquit,
Apoſtolus, quod eſtis vos. Et ipſe dominus, Niſi quis re-
Ioan. 3. natus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nō intrabit in re-
gnum cœlorum. Fiunt ergo inchoationes quædam fi-
dei, conceptionibus ſimiles, non tamen ſolùm concipi,
ſed etiam naſci opus eſt, vt ad vitam perueniatur æter-
nam. Nihil horum tamen ſine gratia miſericordiæ dei
quia & opera ſiqua ſunt bona, conſequuntur, vt dictum
eſt, illam gratiam, non præcedunt. Quam rem perſua-
Epheſ. 2. dere Apoſtolus volens, quia ſicut alio loco dicit, Gra-
tia enim dei ſalui facti ſumus, & non ex nobis, ſed dei
donum eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur: de
his qui nondum nati erant, documentum dedit. Nemo
enim poſſet dicere, quod operibus promeruerat deum
Iacob nondum natus, vt diuinitus diceretur, Et maior
B ſeruiet minori. Ergo non ſolùm, inquit, Iſaac promiſſus
Roma. 9. eſt, cum dictum eſt, Ad hoc tempus veniam, & erit Sa-
Geneſ. 18. ræ filius: qui vtique nullis operibus promeruerat deum
vt naſciturus promitteretur, vt in Iſaac vocaretur ſe-
men Abrahæ: id eſt illi pertinerent ad ſortem ſancto-
rum quæ in Chriſto eſt, qui ſe intelligerent filios pro-
miſſionis, non ſuperbientes de meritis ſuis, ſed gratiæ
vocationis deputantes quòd cohæredes eſſent Chriſti.
Cum enim promiſſum eſt vt eſſent, nihil vtiq; merue-
rant qui nondum erant: ſed & Rebecca ex vno concu-
bitu habēs Iſaac patris noſtri. Vigilantiſſime ait, Ex vno
concubitu: gemini enim concepti erant, ne vel pater-
nis meritis tribueretur, ſi quiſquam forte diceret, ideo
talis natus eſt filius, quia pater ita erat affectus illo tem-
pore quo cum ſeuit in vtero matris: aut ita erat mater
affecta cum eum concepit. Simul enim ambos vno tē-
pore ille ſeuit, eodem tempore illa concepit. Ad hoc
commendandum ait, Ex vno concubitu: vt nec aſtro-
logis daret locum, vel eis potius quos Genethliacos ap-
pellauerunt qui de natalibus naſcentium mores & e-
uenta coniectant. Quid enim dicant, cur vna conce-
C ptione ſub vno vtique temporis puncto, eadē diſpoſi-
tione cœli & ſyderum, vt diuerſa ſingulis annotari om-
nino non poſſet tanta in illis geminis diuerſitas fuerit,
prorſus non inueniunt: & facile animaduertunt ſi vo-
lunt, reſponſa illa quæ miſeris venditant, nullius ar-
tis expoſitione ſed fortuita ſuſpicione proferri. Sed vt
de re quæ agitur potius loquamur, ad frangendam atq;
deiiciendam ſuperbiam hominum ingratorum gratiæ
dei, & audentium gloriari de meritis ſuis iſta comme-
Roma. 9. morantur. Cum enim nondum nati fuiſſent, neque ali-
Geneſ. 25. quid egiſſent bonum aut malum, non ex operibus, ſed
ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori. Vo
cantis eſt ergo gratia, percipientis verò gratiam con-
ſequenter ſunt opera bona, non quæ gratiam pariant,
ſed quæ gratia pariantur. Non enim vt ferueat calefa-
cit ignis, ſed quia feruet: Nec ideo bene currit rota vt
rotunda ſit, ſed quia rotunda eſt: ſic nemo propterea be-
ne operatur vt accipiat gratiam, ſed quia accepit. Quo-
modo enim poteſt iuſte viuere, qui non fuerit iuſtifi-
catus? Quomodo ſanctè viuere, qui non fuerit ſancti-
ficatus? Vel omnino viuere, qui non fuerit viuificatus?

Iuſtificat autem gratia, vt iuſtificatus poſſit viuere iuſte. D
Prima eſt igitur gratia, ſecunda opera bona, ſicut alio
loco dicit, Ei autem qui operatur, merces non imputa- *Roma. 4.*
tur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum: ſicut il-
la immortalitas poſt opera bona, ſi tamen vel ipſa ex
debito poſcitur: ſicut idem ait, Bonum certamen cer- *2. Tim. 4.*
taui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, de cætero ſu-
pereſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi domi-
nus in illa die iuſtus iudex. Forte enim quia dixit, red- *Epheſ. 4.*
det: iam fit ex debito: cum vero aſcendens in altum ca-
ptiuauit captiuitatem, non reddidit ſed dedit dona ho-
minibus. Vnde enim ipſe Apoſtolus tanquam debitum
reddi ſibi præſumeret, niſi prius indebitam gratiam
percepiſſet, qua iuſtificatus bonum agonem certaret?
Fuit enim blaſphemus & perſecutor & iniurioſus, ſed *1. Timo. 1.*
miſericordiam conſecutus eſt, vt ipſe teſtatur: credens
vtique in eum qui iuſtificat, non pium ſed impium, vt *Roma. 4.*
iuſtificando pium faciat. Non ex operibus, inquit, ſed *Roma. 9.*
ex vocante dictum eſt ei, Quia maior ſeruiet minori.
Ad hoc pertinet quod ait, Cum enim necdum nati fuiſ-
ſent, neque aliquid egiſſent bonum aut malum, vt poſ-
ſet dici, Non ex operibus, ſed ex vocante. Vnde occur-
rit animo quærere, cur dixerit, Vt ſecundum electio-
nem propoſitum dei maneret: Quomodo eſt enim iu- E
ſta, aut qualiſcunque omnino electio, vbi nulla diſtan-
tia eſt? Si enim nullo merito electus eſt Iacob nondum
natus, & nihil operatus, nec omnino eligi potuit nulla
exiſtente differentia qua eligeretur. Item ſi nullo me-
rito improbatus eſt Eſaū, quia & ipſe nondum natus &
nihil operatus erat cum diceretur, Et maior ſeruiet mi-
nori: quomodo eius improbatio iuſta dici poteſt? Qua
ergo diſcretione, quo æquitatis examine quod ſequitur
intelligimus, Iacob dilexi, Eſaū autē odio habui? Quod
quidem ſcriptum eſt in propheta, qui longe poſterior *Mala. 1.*
prophetauit quàm illi nati & mortui ſunt: ſed tamen il-
la ſententia videtur commemorata qua dictum eſt, Et
maior ſeruiet minori, antequam nati & aliquid ope-
rati eſſent. Vnde igitur iſta electio, vel qualis electio, ſi
nondum natis, nondúmque aliquid operatis nulla ſunt
momēta meritorum? An forte ſunt aliqua naturarum?
Quis hoc intelligat, ex vno patre, & ex vna matre, &
ex vno concubitu, & ex vno creatore? An quemadmo-
dum ex eadem terra idem creator produxit diuerſa
animantium atque gignentium genera, ita ex eodem
hominum coniugio atque complexu produxit in ge- F
minis diuerſam prolem vnam quam diligeret, alteram
quam odiſſet? Nulla ergo electio eſt antequā eſſet quod
eligeretur. Si enim bonus factus eſt Iacob vt placeret,
vnde placuit antequam fieret vt bonus fieret? Non ita- *1. retra. ca.*
que electus eſt vt fieret bonus, ſed bonus factus eligi po *23. & 1. ſen*
tuit. An ideo ſecundum electionem, qua omnium deus *tē. diſt. 41.*
præſcius etiam futuram fidem vidit in Iacob nondum *cap. Opi-*
nato, vt quamuis non ex operibus ſuis iuſtificari quiſ- *nati.*
que mereatur, quandoquidem bene operari niſi iuſtifi-
catus nō poteſt, tamen quia ex fide iuſtificat gētes deus, *Galat. 3.*
nec credit aliquis niſi libera voluntate, hanc ipſam fi-
dei voluntatem futuram præuidens deus, etiam non-
dum natum præſcientia qua iuſtificaret elegerit. Si igi-
tur electio per præſcientiam, præſciuit autem deus fi-
dem Iacob, vnde probas quia iam non ex operibus ele-
git eum ſed propterea quia nondum nati erant, & non-
dum aliquid egerāt bonum ſeu malum, ita etiam non-
dum crediderat aliquis eorum? Sed ſicut præſcientia vi-
dit crediturum, ita præſcientia videre poterat operatu-
rum: vt quomodo dicitur electus propter fidem futurā

G quam præſciebat deus,ſic alius poſsit dicere propter fu-
tura opera potius electum, quæ nihilominus præſcie-
bat deus. Quapropter vnde oſtendit apoſtolus, non ex
operibus dictum eſſe, Maior ſeruiet minori:ſed ſi quo-
niam nondum nati erant, non ſolum non ex operibus,
ſed nec ex fide dictum eſt, quia vtrunque deerat non-
dnm natis?Non igitur ex præſcientia voluit intelligi fa-
ctam electionem minoris vt maior ei ſeruiret. Volens
enim oſtendere non ex operibus factam, propterea in-
tulit dicens, Cum enim nondum nati fuiſſent,neq; ali-
qnid egiſſent bonum ſen malum.Alioqnin poterat ei di
ci, ſed iam ſciebat deus quis quid eſſet acturus. Quam-
obrem vnde illa eiectio facta ſit quæritur,quia ſi non ex
operibus quæ non erant in nondum natis, nec ex fide
quia nec ipſa erat, vnde igitur? An dicendum eſt quòd
nulla electio fuerit, non exiſtente aliqua diuerſitate in
vtero matris vel fidei vel operum,vel quorumlibet om-
Roma. 9. nino meriturum? Sed dictum eſt, Vt ſecundum ele-
ctionem propoſitum dei maneret. Et ideo quærimus,
quia dictum eſt: niſi forte ſic eſt diſtinguenda ſenten-
σκληρόν. tia, non vt intelligamus tanquam ideo nõ ex operibus,
ſed ex vocante dictum eſt, Maior ſeruiet minori:vt ſe-
cundum electionẽ propoſitum dei maneret:ſed ita po-
tius, vt hoc de nondum natis & nondum aliquid ope-
H ratis exemplum datum accipiatur, ne aliqua electio hic
poſsit intelligi. Cnm enim nondum nati eſſent, neque
aliquid egiſſent, ſiue bonum ſiue malum, vt ſecundum
electionem propoſimm dei maneret:id eſt neq; aliquid
egiſſent bonum aut malum,vt propter ipſam actionem
electio aliqua fieret eius qui bene egerat. Cũ ergo nul-
la eſſet electio bene agentis, ſecundum qnam maneret
propoſitum dei, non ex operibus ſed ex vocante, id eſt
ex eo qui vocando ad fidem gratia iuſtificat impium,
dictum eſt,quia maior ſeruiet minori.Non ergo ſecun-
dum electionem propoſitum dei manet, ſed ex propo-
ſiro electio: id eſt non qnia innenit deus opera bona in
hominibus quę eligat,ideo manet propoſitum iuſtifica-
tionis ipſius: ſed quia illud manet vt iuſtificet creden-
tes,ideo inuenit opera quę iam eligat ad regnum cœlo-
Roma. 8. rum. Nam niſi eſſet electio,nõ eſſent electi,nec rectè di
ceretur, Quis accuſabit aduerſus electos dei?Non tamẽ
electio pręcedit iuſtificationem,ſed electionẽ iuſtifica-
tio. Nemo enim eligitur niſi iam diſtãs ab illo qui reii-
Epheſ. 1. citur.Vnde quod dictum eſt,Quia elegit nos deus ante
I mundi conſtitutionem:non video quomodo ſit dictũ,
Rom. 9. niſi præſcientia. Hic autem quod ait, Non ex operibus,
ſed ex vocante dictum eſt ei,quia maior ſeruiet minori:
non electione meritorum quæ poſt inſtificationẽ gra-
tiæ proueniunt, ſed liberalitate donorum dei voluit in-
Epheſ. 2. telligi ne quis de operibus extollatur. Gratia enim dei
ſalui facti ſumus: & hoc non ex nobis, ſed dei donum
eſt: non ex operibus ne forte quis extollatur. Quæritur
In lib. de autem, vtrum vel fides mereatur hominis iuſtificatio-
perſeuerã- nem, an verò nec fidei merita præcedãt miſericordiam
tia cap. 19. dei,ſed & fides ipſa inter dona gratiæ numeretur: quia
& 21. & hoc loco cum dixiſſet, Non ex operibus:non ait,ſed
ex fide dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori:Ait au-
tem, ſed ex vocante. Nemo enim credit qui non voca-
tur. Miſericors autẽ deus vocat, nullis hoc vel fidei me-
ritis largiens,quia merita fidei ſequnntur vocationẽ po-
Roma. 10. tius quàm præcedant. Quomodo enim credent ei quẽ
non audierunt? Et quomodo audient ſine prædicante?
Niſi ergo vocando præcedat miſericordia dei, nec cre-
dere quiſquã poteſt,vt ex hoc incipiat iuſtificari, & acci
piat facultatem bene operandi.Ergo ante omne meritũ
eſt gratia. Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Ex K
vocãte igitur minor accepit, non ex vllis meritis operũ *Roma. 5.*
ſuorum, vt maior ei ſeruiret, vt etiam quod ſcriptũ eſt,
Iacob dilexi:ex vocante ſit deo, non ex operante Iacob. *Mala. 1.*
Quid deinde Eſaü quòd ſeruit minori, & quod ſcriptũ *Roma. 9.*
eſt, Eſaü autem odio habui: quibus malis ſuis hoc me-
rui,cũ & ipſe nondum natus fuiſſet, neq; aliquid egiſſet
boni aut mali quando dictũ eſt,Et maior ſeruiet mino-
ri? An forte quemadmodũ illud de Iacob nullis meri-
tis bonæ actionis dictum eſt,ita Eſaü nnllis meritis ma-
læ actionis odioſus?Si enim quia præſciebat deus futu-
ra eius opera mala,propterea eum prædeſtinauit vt ſer-
niret minori, propterea prædeſtinauit & Iacob vt ei
maior ſeruiret, quia futura eius bona opera præſciebat,
& falſum eſt iam quod ait, Non ex operibus. Si autem
verum eſt,quod non ex operibus, & inde hoc probat,
quia de nondum natis nondumq; aliquid operatis hoc
dictum eſt: vunde nec ex fide,quæ in nondum natis ſi-
militer nondum erat, quo merito Eſaü odio haberetur
antequam naſceretur.Qnòd enim fecit deus ea quæ di-
ligeret, nulla quæſtio eſt.Si autem dicamus cum feciſſe
quæ odiſſet, abſurdum eſt, occurrenre alia ſcriprura &
dicente,Neque enim odio,habens aliqnid conſtiruiſſes, L
& nihil odiſti horũ quæ feciſti. Quo enim merito ſol *Sapien. 11.*
factus eſt ſol, aut quid offendit luna vt tanto illo eſſet
inferior, vel quid promeruit vt ſyderibus cæteris tan-
to clarior crearetur? Sed hæc omnia bona creata ſunt
quæq; in genere ſuo.Non enim diceret deus, Solem di-
lexi:lunam autem odio habui: aut,Lunam dilexi,ſtellas
autem odio habni: ſicut dicit, Iacob dilexi,Eſaü autem *Malac. 1.*
odio habui: ſed illa omnia dilexit, qnanuis excellentiæ *Roma. 9.*
diuerſis gradibus ordinata, quoniã vidit deus quia bo-
na ſunt, cnm dicto eius ſunt inſtituta: vt autem odiſſet
Eſaü niſi iniuſtitię merito,iniuſtum eſt.Quod ſi conce-
dimus, incipit & Iacob iuſtitiæ merito diligi. Quod ſi
verum eſt,falſum eſt quòd non ex operibns.An forte ex
iuſtitia fidei?Quid ergo te adiuuat?Com enim nõdum
nati fuiſſent, quandoquidem in nondum nato nec iu-
ſtitia fidei poterat eſſe? Vidit itaque apoſtolus quid ex
his verbis poſſet animo audientis vel legentis occurre-
re,ſtatimque ſubiecit, Quid ergo dicemus?Nũquid ini- *Ibidem.*
quitas eſt apud deum?Abſit.Et quaſi docens quomodo
abſit. Moyſi enim dicit, inquit, Miſerebor cui miſertus *Exod. 33.*
ero,& miſericordiam pręſtabo cui miſertus fuero. Qui-
bus verbis ſoluit quæſtionem, an potius arctins colli- M
gauit. Idipſum eſt enim quod maxime mouet: ſi miſe-
retur cui miſertus erit, & miſericordiam præſtabit cui
miſericors fuerit, cur hæc miſericordia defuit Eſaü, vt
etiam ipſe per illam eſſet bonus,quemadmodum per il-
lam bonns factus eſt Iacob? An ideo dictum eſt, Miſe-
rebor, cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui
miſericors fuero,quia cui miſertus erit deus vt eum vo-
cet,miſericors miſerebitur eius vt credat: & cui miſe-
ricors fuerit vt credat, miſericordiam præſtabit, hoc
eſt faciet eum miſericordem vt bene etiam operetur?
Vnde admonemur, nec ipſis operibus miſericordiæ
quenquam oportere gloriari & extolli, quòd eis quaſi
ſuis deum promeruerit: quandoquidẽ vt haberet ipſam
miſericordiam ille præſtitit qui miſericordiam præ-
ſtabit cui miſericors fuerit. Quòd ſi eam credendo ſe
meruiſſe quis iactitat, nouerit eum ſibi præſtitiſſe vt
crederet, qui miſeretur inſpirando fidem, cuius miſer-
tus eſt, vt adhuc infideli vocationem impertiret. Iam
enim diſcernitur fidelis ab impio:Quid enim habes,in- *1. Cor. 4.*
quit, quod nõ accepiſti?Si autem accepiſti,quid gloria-

ris

A ris quaſi non acceperis?Recte quidem hoc,Sed cur hæc
miſericordia ſubtracta eſt ab Eſaü vt non ſic vocaretur,
vt & vocato inſpiraretur fides, & credens miſericors
fieret vt bene operaretur? An forte quia noluit? Si er-
go Iacob ideo credidit quia voluit, non ei deus dona-
uit fidem, ſed eam ſibipſe volendo præſtitit, & habuit
aliquid quod non accepit. An quia nemo poteſt crede-
re niſi velit, nemo velle niſi vocetur, nemo autem ſibi
poteſt præſtare vt vocetur, vocando deus præſtat & fi-
dem: quia ſine vocatione nõ poteſt quiſquam credere,
Roma. 10. quãuis nullus credat inuitus. Quomodo enim credent
ei quẽ non audierunt?Aut quomodo audient ſine præ-
dicante? Nemo itaque credit non vocatus, ſed nõ om-
Mat. 20. nis credit vocatus. Multi enim ſunt vocati, pauci verò
electi. Vtique ij qui vocantem non contempſerunt,
ſed credendo ſecuti ſunt, volentes autẽ ſine dubio cre-
Roma. 9. diderunt. Quid eſt ergo quod ſequitur, Igitur non vo-
lentis neq; currentis,ſed miſerentis eſt dei?An quia nec
velle poſſumus niſi vocati, & nihil valet velle noſtrum,
niſi vt perficiamus adiuuet deus?Opus eſt ergo velle &
Lucæ 2. currere. Non enim fruſtra diceretur,Et in terra pax ho-
1. Cor. 9. minibus bonæ voluntatis.Et ſic currite,vt comprehen-
B datis. Non tamen volentis neque currentis,ſed miſeren
tis eſt dei, vt quod volumus adipiſcamur, & quò volu-
mus perueniamus. Noluit ergo Eſaü & nõ cucurrit, ſed
etſi voluiſſet & cucurriſſet, dei adiutorio perueniſſet,
qui ei etiam velle & currere vocando præſtaret, ni vo-
catione contempta reprobus fieret. Aliter enim deus
præſtat vt velimus, aliter præſtat quod voluerimus. Vt
velimus enim & ſuum eſſe voluit & noſtrum,ſuum vo-
cando,noſtrum ſequendo, Quod autem voluerimus ſo
lus præſtat: id eſt poſſe bene agere, & ſemper beate vi-
uere. Veruntamen Eſaü nondum natus, nihil horũ poſ-
ſet velle ſeu nolle. Cur ergo in vtero poſitus improba-
tus eſt? Reditur enim ad illas difficultates, non ſolùm
ſua obſcuritate, ſed etiam noſtra tam multa repetitio-
ne moleſtiores. Cur enim eſt improbatus Eſaü nõdum
natus,qui nec credere poterat,vocanti nec contemnere
vocationem,nec boni vel mali aliquid operari? Si præ-
ſcientia dei futuræ malæ voluntatis eius, cur non & Ia-
cob præſcientia dei approbatus eſt futuræ bonæ volun-
tatis eius? Quod ſi ſemel conceſſeris potuiſſe quẽquam
vel approbari vel improbari ex eo quod nondum in il-
lo erat, ſed quia deus futurum eſſe præſciebat, cõficitur
C eum potuiſſe etiam ex operibus approbari, quæ in illo
deus futura eſſe præſciebat, quamuis nondum eſſet ali-
quid operatus: & omnino te nihil adiuuabit quòd non-
Roma. 9. dum nati erant,cum dictum eſſet, Et maior ſeruiet mi-
nori: vt hinc oſtendas nõ ex operibus dictum, quia nõ-
dum quiſquã erat aliquid operatus. Illa etiã verba ſi di-
ligenter attendas, Igitur non eſt volentis neque currẽ-
tis, ſed miſerentis eſt dei: non hoc Apoſtolus propter-
ea tantùm dixiſſe videbitur quòd adiutorio dei ad id
quod volumus perueniamus,ſed etiam ex illa intẽtione
Philip. 2. qua & alio loco dicit, Cum timore & tremore veſtram
ipſorum ſalutem operamini, Deus enim eſt qui opera-
tur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Vbi
ſatis oſtendit etiam ipſam bonam voluntatem in no-
bis operante deo fieri. Nam ſi propterea ſolùm dictum
2. ſen. diſt. eſt, Non volẽtis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei:
26. cap. Vo- quia voluntas hominis ſola non ſufficit vt iuſte recteq;
luntatem. viuamus,niſi adiuuemur miſericordia dei: poteſt & hoc
modo dici, Igitur non miſerentis eſt dei, ſed volentis
eſt hominis: quia miſericordia dei ſola non ſufficit,niſi
conſenſus noſtræ voluntatis addatur. Ad illud manife-
ſtum eſt,fruſtra nos velle,niſi deus miſereatur. Illud au- D
tem neſcio quomodo dicatur, fruſtra deum miſereri
niſi nos velimus. Si enim deus miſeretur,etiã volumus:
ad eandem quippe miſericordiam pertinet vt velimus.
Deus enim eſt qui operatur in nobis & velle & operari *Philip. 2.*
pro bona voluntate. Nam ſi quæramus, vtrum dei do-
num ſit voluntas bona, mirum ſi negare quiſquam au-
deat. At enim quia non præcedit voluntas bona voca-
tionem,ſed vocatio bonam voluntatem, propterea vo-
canti deo recte tribuitur quòd bene volumus,nobis ve-
ro tribui non poteſt quòd vocamur. Non igitur Ideo di-
ctum eſt putandũ: Non volentis neq; currentis, ſed mi-
ſerentis eſt dei, quia niſi eius adiutorio non poſſumus
adipiſci quod volumus,ſed ideo poti᷒,quia niſi eius vo
catione nõ volumus. Sed ſi vocatio iſta ita eſt effectrix
bonæ volũtatis, vt omnis eã vocatus ſequatur quomo-
do verum erit, Multi vocati pauci electi? Quod ſi verũ *Mat. 20.*
eſt, & non cõſequenter vocationi vocatus obtemperat,
atq; vt obtemperet, in eius eſt poſitum voluntate, rectè
etiam dici poteſt, Igitur non miſerentis dei ſed volẽtis *Roma. 9.*
atque currentis eſt hominis: quia miſericordia vocantis
non ſufficit,niſi vocati obedientia conſequatur. An for-
te illi qui hoc modo vocati nõ conſentiunt,poſſent alio E
modo vocati accõmodare fidei voluntatem, vt & illud
verũ ſit, Multi vocati,pauci electi: vt quamuis multi vno *Mat. 20.*
modo vocati ſint,tamẽ quia non omnes vno modo af-
fecti ſunt, illi ſoli ſequantur vocationẽ, qui ei capiendæ
reperiuntur idonei: & illud non minus verum ſit,Igitur
non volentis neque currentis ſed miſerentis eſt dei, qui
hoc modo vocauit,quomodo aptum erat eis qui ſecuti
ſunt vocationem? Ad alios autem vocatio quidẽ perue-
nit, ſed quia talis fuit qua moueri non poſſent vt eam
capere apti eſſent, vocati quidẽ dici potuerunt,ſed non
electi: & non iã ſimiliter verum eſt, Igitur non miſeren-
tis dei,ſed volentis atque currentis eſt hominis: quoniã
nõ poteſt effectus miſericordiæ dei eſſe in hominis po-
teſtate, vt fruſtra ille miſereatur ſi homo nolit, quia ſi
vellet etiã ipſorum miſereri, poſſet ita vocare, quomo-
do illis aptum eſſet, vt & mouerentur & intelligerent
& ſequerẽtur. Verum eſt ergo, Multi vocati, pauci vero *Mat. 20.*
electi. Illi enim electi qui congruenter vocati: illi autem
qui non cõgruebant, neq; contemperabãtur vocationi,
nõ electi,quia non ſecuti,quamuis vocati. Item verũ eſt,
Non volẽtis neque currentis ſed miſerentis eſt dei: quia *Roma. 9.*
etiã ſi multos vocet, eorũ tamen miſeretur quos ita vo- F
cat,quomodo eis vocare aptũ eſt,vt ſequãtur. Falſum eſt
autem ſi quis dicit, Igitur non miſerẽtis dei, ſed volẽtis *Ibidem.*
atque currẽtis eſt hominis: quia nullius deus fruſtra mi-
ſeretur. Cuius autẽ miſeretur, ſic eum vocat quomodo
ſcit ei congruere,vt vocantẽ non reſpuat. Hic dicet ali-
quis, Cur ergo Eſaü non ſic eſt vocatus vt vellet obedi-
re? Videmus enim alios aliter iiſdem rebus demõſtratis
vel ſignificatis ad credẽdum moueri, ſicut exempli gra-
tia Simeon in dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ adhuc *Lucæ 2.*
infantem paruulum credidit, ſpiritu ei reuelãte cogno-
ſcens. Nathanaël ad vnam ſententiam quam ab illo au-
diuit, Prius quàm te Philippus vocaret, cũ eſſes ſub arbo *Ioan. 1.*
re fici, vidi te: reſpondit, Rabbi,tu es filius dei,tu es rex
Iſraël. Quod tãto poſt quia confeſſus eſt, Petrus, meruit
audire quòd beatus eſſe, & quòd ei darentur claues re- *Mat. 16.*
gni cœlorum. Miraculo facto in Chana Galilææ (quod
initium ſignorum Ieſu Ioannes Euãgeliſta commemo- *Ioan. 2.*
rat) aqua in vinum conuerſa, crediderunt in eum diſci-
puli eius: multos loquendo inuitauit ad fidem, multi
nec ſuſcitatis mortuis crediderũt: de cruce atque morte

G eius conterriti etiam diſcipuli ritubarunt, & tamen la-
Lucæ 23. tro tune eredidit, enm eum non præſtantiorem videret
Ioan. 20. in operibus, ſed conſortio crueis æqualem. Vnus etiam
de numero diſcipulorum poſt eius reſurrectionem, nõ
tam viuentibus membris quàm reeentibus cicatricibus
credidit. Multi ex eorum nnmero à quibus crueifixus
Acto. 2. eſt, qui videntes eum miracula facientem contempſe-
& 4. rant, diſcipulis cum prædieantibus & in nomine eius ta
lia faeientibus crediderunt. Cum ergo alius ſic, alius au-
tem ſie moueatur ad fidem, eademq; res ſæpe alio mo-
do dicta moueat, alio modo dicta nõ moueat, aliumq;
moueat, alium non moueat, quis audeat dicere defuiſ-
ſe deo modum vocandi, quo etiam Eſaũ ad eam fidem
mentem applicaret, voluntatémque cõiungeret, in qua
Iacob iuſtificatus eſt? Quod ſi tãta quoq; poteſt eſſe ob-
ſtinatio voluntatis, vt eontra omnes modos vocationis
obdureſcat mẽtis auerſio, quæritur etiã vtrum de diui-
na pœna ſit ipſa duritia? Cum enim deus deſerit, non ſic
voeãdo, quomodo ad fidem moueri poteſt, quis etiam
dicat modum quo ei perſuaderetur vt crederet, etiam
omnipotenti defuiſſe? Sed quid hoc quærimus, cum ip-
Roma. 9. ſe ſubiungat apoſtolus, Dicit enim ſcriptura Pharaoni,
Exod. 9. quia ad hoe te exeitaui, vt oſtendam in te potentiam
H meam, & vt annuneietur nomẽ meum in vniuerſa ter-
ra. Hoc antem ſubiecit apoſtolus documentũ, quo pro-
baret quod ſnpra dixerat, Igitur non volentis neq; cur-
rentis ſed miſerentis eſt dei. Tanquam enim ei dicere-
tur, Vnde hoc doces? Dicit enim ſcriptura inqnit, Pha-
raoni, quia ad hoc te excitaui vt oſtendam in te poten-
tiam meam, & vt annuneietnr nomẽ meum in vniuer-
ſa terra, Vtique hinc oſtendit quòd non volẽtis neque
currentis ſed miſerentis eſt dei: concludítque, Ita ergo
cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat: cum ſupe-
rius non vtrunque dictum ſit. Neque enim quomodo
dictum eſt, Non volentis neque currentis, ſed miſerẽtia
eſt dei: ſic etiã dictum eſt, Non nolentis atq; cõtemnen-
tis, ſed obdurantia eſt dei. Vnde datur intelligi quod
infra vtrunq; poſuit, Ergo cuius vult miſeretur, & quem
vult obdurat, ita ſententiæ ſuperiori poſſe congruere, vt
obduratio dei ſit nolle miſereri: vt non ab illo irroge-
tur aliquid qno ſit homo deterior, ſed tantũ quo ſit me-
1. ſen. diſt. lior non erogetur. Quod ſi fit vlla diſtinctione meri-
41. cap. 1. torum, quis non erumpat in eam vocem quam ſibi ipſe
I obiecit apoſtolna? Dieis itaq; mihi, quid adhue cõque-
ritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Conqueritur e-
nim deus ſæpe de hominibus, ſicut per innumerabiles
apparet ſcripturarum locos quòd nolint credere & re-
cte viuere. Vnde fideles & facientes voluntatẽ dei, con-
uerſari dicuntur ſine querela, quòd de illis non quera-
tur ſcripnira. Sed quid conqueritnr ait. Nam voluntati
eius quis reſiſtit, quando cuius vult miſeretur, & quem
vult obdurat? Et tamẽ intueamur ſuperiora, & inde no-
ſtram quantum ipſe dominus adiuuat ſententiam diri-
gamns. Ait enim paulò antè, Quid ergo dieemus? Nun-
Concluſio quæſtionis. quid iniquitas eſt apud deum? Abſit. Sit igitur hoc fixũ
atque immobile in mente ſobria pietate atq; ſtabili fi-
de quòd nulla eſt iniquitas apud deum, atq; ita tenaciſ-
ſime fitmiſsiméque credatur, idipſum quòd deus cuius
vult miſeretur, & quem vult obdurat: hoc eſt cuius vult
miſeretur, & cuius vult non miſeretur, eſſe alicuius oc-
cultæ, atque ab humano modulo inueſtigabilis æquita-
tis, quæ & in ipſis rebus humanis terreniſque contracti-
bus animaduertenda eſt, In quibus niſi ſupernæ iuſtitiæ
quędam impreſſa veſtigia teneremus, nnnquã in ipſum
cubile ac penetrale ſanctiſsimum atq; caſtiſsimum ſpi-
ritalium pręceptorum, noſtrę infirmitatis ſuſpiceret at- K
que inhiaret intentio. Beati qui eſnrinnt & ſitiunt iuſti- *Mat. 5.*
tiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. In iſta igitur ſiecicate
vitæ conditioniſque mortalis, niſi aſpergeretur deſuper
velut tenuiſsima quædam aura iuſtitiæ, citius areſcere-
mus quàm ſitiremus. Quapropter cum dando & acci-
piendo inter ſe hominum ſocietas conneãtatur, dentur
autem & accipiantur debita vel non debita: quis nõ vi-
deat iniquitatis argui neminem poſſe, qui quod ſibi de-
betur exegerit: nec eum certe, qui quod ei debetnr, do-
nare voluerit? Hoc autem non eſt in eorum qui debi-
tores ſunt, ſed in eius cui debetur arbitrio. Hæc imago,
vel (vt ſupra dixi) veſtigium, negociis hominum de fa-
ſtigio ſummo æquitatis impreſſum eſt. Sunt igitur om-
nes homines, quãdoquidem vt Apoſtolus ait, in Adam *1. Cor. 15.*
omnes moriuntur, à quo in vniuerſum genus humanũ *1. ſen. diſt.*
origo dicitur offenſionis dei, vna quædam maſſa pec- *4. c. his*
cati, ſupplicium debens diuinæ ſummæq; iuſtitiæ, quod *tamen.*
ſiue exigatur, ſiue donetur, nulla eſt iniquitas. A quibus
autem exigendum, & quibus donandum ſit ſuperbe iu-
dicant debitores: quemadmodum cõducti ad illam vi- *Mat. 20.*
neam iniuſte indignati ſunt, cum tantundem aliis do-
naretur, quantum illis redderetur. Itaq; hnius impudẽ- L
tiam quæſtionis ita retundit apoſtolus, Homo, tu quis *Roma. 9.*
es, qui reſpondeas deo? Sic enim reſpondet deo, cum ei
hoc diſplicet quod de peccatoribus conqueritur deus:
quaſi quenquã deus peccare cogat, ſi tantummodo qui-
buſdam peccantibus miſericordiam iuſtificationis ſuæ *1. ſen. di. 4.*
nõ largiatur, & ab hoc dicatur obdurare peccãtes quoſ- *c. cũq; prædeſtinatio*
dam, quia non eorũ miſeretur, nõ quia impellit vt pec- *circa finẽ.*
cent: eorum antẽ non miſeretur, quibus miſericordiam
nõ eſſe præbendã, æquitate occultiſsima & ab humanis
ſenſibus remotiſsima iudicat. Inſcrutabilia enim ſunt iu *Roma. 11.*
dicia eius, & inueſtigabiles viæ ipſius. Conqueritur au- *1. ſen. diſt.*
tem iuſte de peccatoribus, tanquã de his quos peccare *41. ca. His*
ipſe non cogit: Simul etiam vt hi quorũ miſeretur, hãc *tamen.*
quoqne habeant vocationem, vt dum conqueritur deus
de peccatoribus, compungantur corde, atq; ad eius gra-
tiam conuertantnr. Iuſte ergo cõqneritur & miſericor-
diter. Sed ſi hoc mouet, quòd voluntati eius nullus reſi- *Roma. 9.*
ſtit, quia cui vult, ſubuenit, & quem vult deſerit: cum &
ille cui ſubuenit, & ille quẽ deſerit, ex eadem maſſa ſint
peccatorum, & quãuis debeat vterq; ſupplicium, ab vno
tamen exigatur, alteri donetur: Si hoc ergo mouet, Ho- M
mo tu qui es, qui reſpõdeas deo? Arbitror enim ſub ea-
dem ſignificatione poſitum quod dictũ eſt homo, ſub
qua & illud dicitur, Nõnne homines eſtis & ſecundum *1. Cor. 3.*
hominem ambulatis? Ibi enim carnales & animales no-
tantur hoc nomine, quibus dicitur, Non potui loqui vo
bis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Et illud, Non-
dum enim poteratis, ſed neque adhuc poteſtis. Adhuc
enim eſtis carnales. Et illud, Animalis autem homo nõ *1. Cor. 2.*
percipit quæ ſunt ſpiritus dei. His ergo dicitur, Homo
tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmen- *Roma. 9.*
tum ei qui ſe finxit, quare me ſic feciſti? Aut nõ habet po
teſtatem figulus luti, ex eadem conſperſione facere aliud
quidam vas in honorem, aliud in cõtumeliam? Eo ipſo
fortaſſe ſatis oſtendit ſe homini carnali loqui, quoniam
hoc limus ipſe ſignificat vnde primus homo formatus
eſt. Et quia omnes (vt iam cõmemoraui) ſecundũ eundẽ
apoſtolum in Adam moriuntur, vnã dicit eſſe conſper- *1. Cor. 15.*
ſionem omniũ. Et quãuis aliud vas fiat in honorẽ, aliud
in contumeliam, tamen & illud quod fit in honorẽ, ne-
ceſſe eſt vt carnale eſſe incipiat, atque inde in ſpiritalem
cõſurgat ætatem. Quandoquidem iam in honorẽ facti
erant,

A erant, & in Chriſto iam nati erant. Sed tamẽ quoniam
paruulos adhuc alloquitur, etiam ipſos carnales appel-
lat, dicens: Non potui loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed
1. Cor. 3. quaſi carnalibus, quaſi paruulis in Chriſto lac vobis
potum dedi non eſcam. Neque enim poteratis, ſed ne-
que adhuc quidem poteſtis adhuc enim eſtis carnales.
Quanuis ergo carnales eos eſſe dicat, tamen etiam in
Chriſto natos, & in illo paruulos, & lacte potandos, Et
quod adiungit, Nec adhuc quidẽ poteſtis: oſtendit pro-
ficientes futurum eſſe vt poſsint, quia iam in eis ſpirita-
liter renatis gratia fuerat inchoata. Ergo iam vaſa erant
in honorem facta, quibus adhuc tamen rectè diceretur,
Homo tu qui es qui reſpondeas deo? Et ſi talibus rectè
dicitur, multo rectius eis qui vel nondum ita regenera-
ti ſunt vel etiam in contumeliam facti. Illud tantum-
modo inconcuſſa fide teneatur, quòd non ſit iniquitas
apud deum: qui ſiue donet, ſiue exigat debitum, nec il-
le à quo exigit, rectè poteſt de iniquitate eius conque-
ri: nec ille qui donat, debet de ſuis meritis gloriari. Et
ille enim niſi quod debetur, non reddit: & ille non ha-
bet, niſi quod accepit. Sed enitẽdum eſt hoc loco (ſi do-
minus adiuuet) videre quemadmodum & illud verum
B ſit quod ſcriptum ſit, Nihil odiſti eorum quæ feciſti: Et
Sapien. 11. illud: Iacob dilexi, Eſaü autem odio habui. Si enim pro-
Roma. 9. pterea Eſaü odio habuit, quia vas factum erat in contu-
Mala. 1. meliam, & aliud vas in honorem, aliud in cõtumeliam
idem figulus facit: quomodo nihil odiſti horum quę fe
ciſti? Ecce enim odit Eſaü quod vas ipſe fecit in contu-
meliam. Qui nodus ita ſoluitur, vt intelligamus omniũ
creaturarum eſſe artificem deum, Omnis autem creatu-
ra dei bona eſt, & omnis homo inquantum homo eſt,
1. Tim. 4. creatura eſt, non in quãtum peccator eſt. Eſt ergo crea-
tor deus & corporis & animi humani. Neutrum horũ
malum, & neutrum odit deus. Nihil enim odit eorum
quæ fecit. Eſt autem animus præſtantior corpore, deus
verò & animo & corpore, vtriuſq; effector & conditor,
Peccatum. nec odit in homine niſi peccatum. Eſt autem peccatum
hominis, inordinatio atq; peruerſitas, id eſt, à præſtan-
tiore conditore auerſio, & ad condita inferiora conuer
ſio. Non igitur odit deus Eſaü hominem, ſed odit deus
Ioan. 1. Eſaü peccatorem: ſicut dicitur de domino, In ſua pro-
pria venit, & ſui eum non receperunt. Quibus item ipſe
Ioan. 8. dicit, Vos propterea non audiſtis, quia non eſtis ex deo.
Quomodo ſui, quomodo non ex deo? Niſi quia illud
dictum eſt de hominibus, quos ipſe dominus fecerat, il-
C lud de peccatoribus quos ipſe dominus arguebat: iidem
tamẽ ipſi & homines & peccatores, ſed homines de cõ-
ditione, peccatores propria voluntate. Cur ergo Iob
dilexit? nunquid peccator non erat? Sed dilexit in eo
Roma. 5. non culpam quam delebat, ſed gratiam quam donabat.
Nam & Chriſtus pro impiis mortuus eſt, non tamen
impij mortui permanerent, ſed vt iuſtificati ab im-
pietate conuerterentur, credentes in eum qui iuſtificat
Roma. 4. impium. Odit enim deus impietatem. Itaq; in aliis eam
perimit per damnationem, in aliis adimit per iuſtifica-
tionem quemadmodum ſe iudicat eſſe faciendum il-
lis iudiciis inſcrutabilibus. Et quod ex numero impio-
rum quos non iuſtificat, facit vaſa in contumeliam, nõ
hoc in eis odit quod facit: quippe inquantũ impij ſunt,
execrabiles ſunt, inquantum autem vaſa fiunt, ad aliquẽ
vſum fiunt, vt per eorũ ordinatas pœnas, vaſa quæ fiunt
in honorẽ, proficiant. Non itaq; odit deus, nec in quan-
tum homines ſunt, nec inquantum vaſa ſunt: id eſt, nec
quod in eis fecit creãdo, nec quod in eis facit ordinan-
Sapien. 11. do. Nihil enim odit eorum quæ fecit. Sed tamen quòd
vaſa eos fecit perditionis, ad vſum correctionis alior D
facit. Odit enim in eis impietatem, quam ipſe non [illegible]
Sicut enim iudex in homine odit furtum, ſed non o[illegible]t
quod datur ad metallum, illud enim fur, hoc iudex fa-
cit: ita deus quòd ex conſperſione impiorum facit vaſa
perditionis non odit quòd facit, id eſt, opus ordinatio-
nis ſuæ in pœna debita pereuntium, in qua occaſionem
ſalutis illi quorum miſeretur, inueniant. Sic Pharaoni Rom. 9.
dictum eſt, Ad hoc te excitaui, vt oſtendam in te poten- Exod. 9.
tiam meam, vt annuncietur nomen meum in vniuerſa
terra. Hæc demonſtratio potentiæ dei, & annunciatio
nominis eius in vniuerſa terra, prodeſt eis vt timeant,
vt vias ſuas corrigant, quibus vocatio talis congruit. Sic
cõſequenter dicit, Si autem volens deus oſtẽdere iram, Rom. 9.
& demonſtrare patientiam ſuam, attulit in multa pa-
tientia vaſa iræ quæ perfecta ſunt in perditionem: ſub-
auditur, Tu qui es, qui reſpondeas deo? Vt recurren-
te ſententia ad verba ſuperiora, iſte ſit ſenſus, Si volens
deus oſtendere irã, attulit vaſa iræ tu quis es qui reſpon-
deas deo? Non autem ſolùm volens oſtendere iram, &
demonſtrare potentiam ſuam, attulit in multa patien-
tia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem: ſed etiam
quod ſequitur, Vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in E
vaſa miſericordiæ. Quid enim prodeſt vaſis perfectis
in perditionem, quòd ea patienter deus ſuſtinet, vt or-
dinanter diſperdat, vtaturq; illis ad inſtrumentum ſa-
lutis aliorum, quorum miſeretur? Sed illis vtique pro-
deſt, ad quorum ſalutem iſtis ſic vtitur: vt ſicut ſcriptum
eſt, Iuſtus manus lauet in ſanguine peccatoris: id eſt, mũ Pſal. 57.
detur ab operibus malis per timorẽ dei, cum videt ſup-
plicia peccatorum. Quod ergo volens deus oſtendere
iram attulit vaſa iræ, valet ad vtilem aliis præſtandum
timorem, & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa
miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Etenim ob-
duratio illa impiorum vtrunque demõſtrat: & quid ti-
mendũ ſit, vt quiſq; pietate cõuertatur ad deum: & quã-
tæ agendæ ſint gratiæ miſericordiæ dei, qui in aliorum
pœna quid aliis donet oſtendit. Si autem illa quam de
aliis exigit, nõ eſt iuſta pœna, nihil donat aliis à quibus
eam non exigit. Quia vero illa iuſta eſt, & nulla eſt ini-
quitas apud vindicantem deum, quis ſufficiat agere gra
tias ei qui hoc remittit, quod ſi vellet exigere, nemo ſe
rectè diceret non debere. Quos & vocauit nos, inquit, Roma. 9.
non ſolũ ex Iudęis, ſed etiam ex gentibus: id eſt, vaſa mi-
ſericordiæ ſuæ præparauit in gloriã. Non enim omnes F
Iudæos ſed ex Iudæis, nec omnes omnino homines gẽ-
tium, ſed ex gẽtibus. Vna eſt enim ex Adam maſſa pec-
catorum & impiorum, in qua & Iudæi & gẽtes remota
gratia dei ad vnam pertinent conſperſionem. Si enim
figulus luti ex eadẽ conſperſione facit aliud vas in ho-
norem aliud vas in contumeliam manifeſtum eſt autẽ
quòd ex Iudæis ſunt alia vaſa in honorem alia in cõtu-
meliam, ſicut ex gẽtibus ſequitur vt ad vnam cõſperſio-
nem omnes pertinere intelligãtur. Deinde incipit red-
dere atteſtatiooes prophetæ ſingulis generibus, cõuer-
ſo ordine. Prius enim dixit conuerſos ex Iudæis, poſte-
rius ex gẽtibus. Prius autem reddit teſtimoniũ pro gẽti- Roma. 9.
bus, deinde pro Iudęis. Etenim ſicut Oſee dicit, Vocabo Oſee. 1.
non plebẽ meam, plebẽ meam, & non dilectam meam, 1. Pet. 2.
dilectã meam: & erit in loco vbi dictũ eſt, non populus
meus vos, ibi vocabuntur filij dei viui: de gẽtibus intel-
ligitur dictũ, quia non habebant deſtinatũ vnum ſacri-
ficiorũ locum, ſicut Iudæi in Hieruſalem. Miſsi ſunt au-
tem ad gentes Apoſtoli, vt in loco ſuo quiq; crederent,
& vbicunq; credidiſſent, ibi ſacrificium laudis offerrẽt,

G quibus dedit poteſtatem filios dei fieri. Eſaias autem,
Ioan. 1. inquit, clamat pro Iſraël: Ne rurſus omnes Iſraelitæ in
Eſaiæ 10. perditionem iſſe credantur, docet & inde facta alia va-
ſa in honorem, alia in cõtumeliam, Si fuerit, inquit, nu-
merus filiorum Iſraël quaſi arena maris, reliquiæ ſaluæ
fient. Cætera ergo turba, vaſa perfecta ad perditionem.
Verbum enim conſummans & breuians, inquit, faciet
dominus ſuper terrã: id eſt, vt compendio fidei per gra-
tiã ſaluos faciat credentes, nõ per innumerabiles obſer-
uationes, quibus illa multitudo ſeruiliter onerata pre-
mebatur. Per gratiam quippe nobis verbũ conſummans
Mat. 11. & breuians fecit ſuper terram, dicens, Iugum meum le-
ue eſt, & ſarcina mea ſuauis eſt. Quod & paulopoſt hic
Roma. 10. dicitur, Prope eſt verbũ in ore tuo & in corde tuo: hoc
Deute. 30. eſt verbum fidei quod prædicamus, quia ſi confitearis
in ore tuo quia dominus eſt Ieſus, & credideris in cor-
de tuo quia deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris.
Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſ-
ſio fit ad ſalutem. Hoc eſt verbum conſummans & bre-
uians quod fecit deus ſuper terram, qua conſummatio-
ne atq; breuitate latro iuſtificatus eſt, qui defixis in cru-
ce omnibus membris, & habens libera hæc duo, corde
H credidit ad iuſtitiam, ore confeſſus eſt ad ſalutem, ſta-
Lucæ 23. timq; audire meruit, Hodie mecũ eris in paradiſo. Con-
ſequerẽtur enim bona opera eius, ſi percepta gratia diu
inter homines viueret. Sed tamen non ea præceſſerant,
vt eandem gratiã mereretur, ex latrocinio fixus in cru-
ce, ex cruce in paradiſum tranſlatus. Et ſicut prædixit,
Roma. 9. inquit Eſaias, Niſi dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſe-
Eſaiæ 1. men, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorra ſi-
miles fuiſſemus. Quod hic ait, Reliquiſſet nobis ſemen:
hoc ibi, Reliquiæ ſaluæ fient. Cæteri autem tãquam per-
ditionis vaſa debito ſupplicio perierunt. Et vt non om-
nes periiſſent ſicut Sodoma & Gomorra, non meri-
tum eorum fecit, ſed gratia dei relinquentis ſemen vn-
de alia meſſis toto orbe conſurgeret. Hoc & paulò pòſt,
Roma. 11. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ per electio-
nem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam nõ ex
operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Quid er-
go? Quod quærebat Iſraël, hoc non eſt conſecutus, ele-
ctio autẽ conſecuta eſt, cæteri vero excæcati ſunt. Con-
ſecuta ſunt vaſa miſericordiæ, excæcata ſunt vaſa iræ:
ex eadem tamen conſperſione, ſicut in plenitudine gen-
tium. Eſt locus quidem ſcripturæ ad rem de qua nunc
I agimus maxime neceſſarius, eadem quæ tractata ſunt,
mira conteſtatione confirmans, in eo libro qui ab aliis
Ieſus Sirach, ab aliis Eccleſiaſticus dicitur, in quo ita
Eccli. 33. ſcriptum eſt, Et omnes homines de ſolo & ex terra vn-
de Adam creatus eſt: In multitudine diſciplinæ domi-
nus ſeparauit eos & immutauit vias eorum. Et ex ipſis
benedixit & exaltauit, & ex his ſanctificauit & ad ſe ap-
plicauit, & ex ipſis maledixit & humiliauit: & conuer-
tit, illos ad diſſenſionem illorum, quaſi lutum figuli in
manu ipſius plaſmare illud & diſponere. Omnes viæ e-
ius ſecundum diſpoſitionem eius, hic homo in manu il-
lius qui ſe fecit, & reddet illi ſecũdum iudicium ſuum.
Contrarium malo bonum eſt, & contra mortem vita
eſt, ſic & contra virum iuſtum peccator. Et ſic intuere
omnia opera altiſsimi. Duo contra duo, vnum con-
tra vnum. Prima hic commendata eſt diſciplina dei. In
multitudine, inquit, diſciplinæ deus ſeparauit eos: vnde,
niſi à beatitudine paradiſi: Et immutauit vias eorum, vt
iam tanquã mortales viuerent. Tunc facta eſt vna, maſ-
ſa omnium, veniens de traduce peccati & pœna morta-
litatis, quamuis deo formante & creante quę bona ſunt

in omnibus. Eſt enim ſpecies & compago corporis in K
tanta membrorum cõcordia, vt inde Apoſtolos ad cha- *1. Cor. 12.*
ritatem obtinendam ſimilitudinem duceret in omni-
bus. Eſt etiam ſpiritus vitalis terrena membra viuifi-
cans, omniſque natura hominis, dominatu animæ & fa
mulatu corporis conditione mirabili tẽperata: ſed con-
cupiſcentia carnalis de peccati pœna iam regnans, vni-
uerſum genus humanum tanquam totam & vnam cõ-
ſperſionem originali reatu in omnia permanente con-
ſuderat. Et tamen ſequitur, Ex ipſis benedixit & exal- *Eccli. 33.*
tauit, & ex ipſis ſanctificauit, & ad ſe explicauit, & ex ip-
ſis maledixit & humiliauit & conuertit illos in diſſen-
ſionem ipſorum. Tanquam apoſtolo dicente, An non *Roma. 9.*
habet poteſtatem figulus luti ex eadem conſperſione fa- *Eſa. 45.*
cere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? *Hiere. 18.*
Ideoque illud quod contexitur, nec ab ea ſimilitudine
vacat, Quaſi lutum, inquit, figuli in manu ipſius plaſma- *Eccli. 33.*
re illud & diſponere: omnes viæ eius ſecũdum diſpoſi-
tionem eius, hic homo in manu illius qui ſe fecit. Sed
quia dicit apoſtolus, Nunquid iniquitas apud deum?
Vide & hic quid adiungat. Reddet illi, inquit, ſecũdum
iudiciũ ſuum. Sed cum damnatis iuſta tribuuntur ſup-
plicia, tamen quia hoc & ipſum in vſum conuertitur, L
quo illi proficiant quibus præbetur miſericordia: atten-
de reliqua: Contrarium, inquit, malo bonum eſt, & con-
tra mortem vita: ſic & contra virum iuſtum peccator: &
ſic intuere omnia opera altiſsimi, duo contra duo,
vnum contra vnum, Vtique vt ex deteriorum compa-
ratione emineant proficiantq; meliora, quæ tanquã per
gratiam meliora ſunt. Tanquam diceret, Reliquiæ ſal- *Roma 9.*
uæ fient. Sequitur & dicit ex perſona reliquiarũ, Et ego *Eccli. 33.*
nouiſsimus vigilaui, & quaſi qui racematur poſt vin-
demiatores. Et vnde probat, quia non ex meritis ſuis,
ſed ex miſericordia dei? In benedictione, inquit, dei &
ipſe ſperaui, & quaſi qui vindemiat repleui torcular.
Quamuis enim nouiſsimus vigilauerit, tamen quia erũt.
vt dictum eſt, nouiſsimi primi, in benedictione domi- *Mat. 20.*
ni ſperans, ex reliquiis Iſraël racematus populus imple-
uit torcular ex vbertate vindemiæ, quæ toto orbe ter-
rarum prouenit. Nulla igitur intentio tenetur Apoſtoli,
& omnium iuſtificatorum per quos nobis intellectus
gratiæ demonſtratus eſt, vt niſi qui gloriatur in domi-
no glorietur. Quis enim diſcutiat opera domini ex ea- *1. Cor. 10.*
dem conſperſione vnum damnãtis, alterum iuſtifican-
tis? Liberum voluntatis arbitrium plurimum valet: imò M
vero eſt quidẽ, ſed in venundatis ſub peccato quid va-
let: Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus *Roma. 7.*
autem aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis. *Galat. 5.*
Præcipitur vt recte viuamus: hac vtique mercede pro-
poſita, vt in æternum beate viuere mereamur. Sed quis
poteſt recte viuere & bene operari, niſi iuſtificatus ex
fide? Præcipitur vt credamus, vt dono accepto ſpiritus
ſancti per dilectionem bene operari poſsimus. Sed quis
poteſt credere, niſi aliqua vocatione, hoc eſt aliqua re-
rum iuſtificatione tangatur? Quis habet in poteſtate ta-
li viſo attingi mentem ſuam, quo eius voluntas mouea-
tur ad fidem? Quis autem animo amplectitur aliquid
quod eum non delectat? Aut quis habet poteſtatem vt
vel occurrat quod eum delectare poſsit, vel delectet cũ
occurrerit? Cum ergo nos ea delectant quibus profi-
ciamus ad deum, inſpiratur hoc & præbetur gratia dei,
non nutu noſtro & induſtria aut operum meritis com-
paratur: quia vt ſit nutus voluntatis, vt ſit induſtria
ſtudij, vt ſint opera charitate feruentia, ille tribuit, il-
le largitur: propterea petere iubemur vt accipiamus,
& quærere

A & quærere vt inueniamus, & pulſare vt aperiatur no-
Mat. 7. bis. Nónne aliquando ipſa oratio noſtra ſic tepida eſt,
vel potius frigida,& penè nulla imò omnino interdum
ita nulla, vt neque hoc in nobis cũ dolore aduertamus,
quia ſi vel hoc dolemus iam oramus. Quid ergo aliud
oſtenditur nobis, niſi quia & petere & quærere & pul-
Rom. 9. ſare ille concedit,qui vt hæc faciamus iubet?Igitur non
volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei:quãdo-
quidem nec velle nec currere niſi eo mouẽte atq; exci-
Roma. 11. tãte poterimus.Quòd ſi electio hic fuit aliqua,vt ſic in-
telligamus quod dictum eſt, Reliquiæ per electionem
gratiæ ſaluæ factæ ſunt: non vt iuſtificatorum electio
fiat ad vitam æternam, ſed vt eligantur qui iuſtificen-
tur: certe ita occulta eſt hæc electio, vt in eadem con-
ſperſione nobis prorſus apparere non poſsit, Aut ſi ap-
paret quibuſdam,ergo in hac re infirmitatem meam fa-
teor.Non enim habeo quod intuear in eligendis homi-
nibus ad gratiam ſalutarem,ſi ad examen huius electio-
nis aliqua cogitatione permittor, niſi vel maius inge-
nium, vel minora peccata, vel vtrũque, addamus etiã ſi
placet honeſtas,vtiléſque doctrinas.Quiſquis ergo fue-
rit quàm minimis peccatis irretitus atque maculatus,
Nam nullis quis poteſt? & acer ingenio, & liberalibus
1. Cor. 1. artibus expolitus,eligendus videtur ad gratiam. Sed cũ
B hoc ſtatuero, ita me ridebit ille qui infirma mundi ele-
git vt confundat fortia, & ſtulta mundi vt confundat
ſapientes,vt eum intuens & pudore correctus, ego irri-
deam multos,& præ quibuſdam peccatoribus caſtiores,
& præ quibuſdam piſcatoribus oratores.Nónne aduer-
timus multos fideles noſtros ambulantes viam dei, ex
nulla parte ingenio comparari,non dicam quorundam
hæreticorum, ſed etiam minorum? Item non videmus
quoſdam homines vtriuſque ſexus in coniugali caſtita-
te viuentes ſine querela, & tamen vel hæreticos vel pa-
ganos vel etiam in vera fide & vera eccleſia ſic tepidos
vt eos miremur meretricum & hiſtrionum ſubito con-
uerſorum,non ſolum patientia & temperãtia,ſed etiam
fide,ſpe,charitate, ſuperari?Reſtat ergo vt voluntates e-
ligantur,ſed voluntas ipſa, niſi aliquid occurrerit quod
delectet atq; inuitet animum, moueri nullo modo po-
teſt. Hoc autem vt occurrat, non eſt in homiois pote-
Acto. 8. ſtate. Quid volebat Saulus niſi vt inuaderet & traheret,
& 9. vinceret & necaret Chriſtianos?Quàm rabida voluntas,
quàm furioſa, quàm cæca, qui tamen vna deſuper voce
C proſtratus,occurrẽte vtiq; tali viſo,quo mens illa & vo-
luntas refracta ſæuitia retorqueretur & corrigeretur ad
fidem, repente ex Euangelij mirabili perſecutore mira-
bilior prædicator effectus eſt. Et tamen quid dicemus?
Roma. 9. Nunquid iniquitas eſt apud deum?exigẽtem à quo pla-
cet,donantem cui placet:qui nequaquam exigit indebi-
tum,nequaquam donat alienum.Nunquid iniquitas eſt
apud deum?Abſit.Quare tamen & huic ita,& huic non
ita?Homo tu quis es?debitum ſi nõ reddis, habes quod
gratuleris: ſi reddis, non habes quod queraris. Creda-
mus tantùm etſi capere non valemus:quoniam qui vni-
uerſam creaturam & ſpiritalem & corporalem fecit &
condidit omnia & numero & pondere & menſura diſ-
ponit, ſed inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtiga-
Sapien. 11. biles viæ eius. Dicamus hallelu ia, & collaudemus can-
ticum,& non dicamus, quid hoc?vt quid hoc? Omnia
Roma. 11. enim in tempore ſuo creata ſunt.

Libri primis finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, AD SIMPLICIANVM MEDIOLAnenſis eccleſiæ Epiſcopum, de ſolutione quarundam quæſtionum ex libris Regum,Liber Secundus.

D

* * *

SATIS de Apoſtolo me ad propo- *Præfatio.*
ſita reſpondiſſe exiſtimo: nunc ad
ea quæ de libris Regnorum requi-
ſiſti, aliud volumen aggrediar, quæ
ſicut multa & prope omnia vete-
rum librorum figuratiora ſunt, &
myſteriorum velaminibus inuoluta.
Quãuis enim ex eo quòd trãſierimus ad Chriſtũ, aufe-
ratur velamen,tamen videmus nunc in ænigmate,tunc
autẽ facie ad faciem. Velamen quippe omnimodo in- *2. Cor. 3.*
tercludit aſpectum,ænigma vero tanquã per ſpeculum, *1. Cor. 13.*
ſicut idem Apoſtolus ait, Videmus nunc per ſpeculum
& in ænigmate:nec euidẽtiſsimam detegit ſpeciem,nec
prorſus obtegit veritatem. Aggrediar ergo & iſta,duce
domino, tuis potius ſubleuatus orationibus quàm iuſ- E
ſionibus aggrauatus. Præſertim quia ex epiſtola tua hoc
te intellexi quærere, quid hæc in prophetia ſignificent:
In quo reuera obtemperarem, niſi mihi eſſet difficili-
mum:quia & de tota eorundem contextione librorum
ducenda eſt intẽtio,etſi eſſet promptior intellectus,ma-
gnitudo tamen operis impediret: quæ ſi ſubeunda eſt,
prolixius ocium tempúſque flagitat: ſed nunc ipſas re-
rum proprietates geſtarum, quæ his verbis quorum à te
facta commemoratio ſignificãtur,quomodo intellige-
rem noſſe dignatus es & meis literis aperiri. Et pri- *Quæſtio 1.*
mum quidem quod de primo Regoorum libro iuſsiſti *1. Regnorũ*
vt exponerem quomodo dictum ſit, Et inſiluit ſpiritus *cap. 10.*
domini in Saül cum alibi dicat, Et inſiluit ſpiritus do- *& 16.*
mini malus in Saül. Ita enim ſcriptum eſt, Et factum eſt
cum cõuerteret humerum ſuum vt iret à Samuël, con-
uertit deus in Saül cor aliud,& venerũt omnia ſigna il-
la die: & venit inde in collem, & ecce chorus prophe-
tarum in obuiam illi, & inſiluit in illum ſpiritus domi-
ni, & prophetauit in medio eorum. Prædixerat enim F
hæc illi Samuël cum eum iuſſus vnxiſſet. Et hoc quidẽ *Ioan. 3.*
non puto habere aliquid quæſtionis. Spiritus enim vbi
vult ſpirat: & ſpiritum prophetiæ,nullarum animarum
poteſt maculare contactus. Attingit enim vbique pro-
pter ſuam mũditiam. Afficit enim omnes, non eodem *Sapien. 7.*
modo,ſed alios per informationem ſpiritus eorundem
hominum,vbi earum demõſtrantur imagines:alios per
fructum mentis ad intelligentiam: alios vtraque inſpi-
ratione:alios etiam neſcientes. Per ioformationem ſpi-
ritus duobus modis. Aut per ſomnium,ſicut nõ ſolum *Geneſ. 41.*
pleriq; ſancti,ſed & Pharao & Nabuchodonoſor: vter- *Daniel. 2.*
que vidit quod nemo eorum intelligere valebat, ſed ta- *& 4.*
men vterque videre poterat. Aut per demonſtratio-
nem in ecſtaſi, quod nonnulli Latini ſtuporem inter-
pretantur, mirum ſi proprie, ſed vicine tamen, cum ſit
mentis alienatio à ſenſibus corporis, vt ſpiritus homi-
nis diuino ſpiritu aſſumptus capiendis atque intuendis
imaginibus vacet: ſicut Danieli demõſtratum eſt quod
non intelligebat, & Petro illud vas ſubmiſſum de cœ- *Acto. 10.*
lo quatuor linteis: nam & ipſe quid illa demonſtratio
figuraret poſtea cognouit. Per fructum autem mentis

G ad intelligentiam vno modo, cũ hæc ipſa quæ demon-
ſtrantur imaginibus, quid ſignificent & quò pertineant
reuelantur: quæ certior prophetia eſt. nam magis ipſam
2. Cor. 13. vocat apoſtolus prophetiã, ſicut Ioſeph meruit intelli-
gere, quod Pharao nõ niſi videre, & Daniel exponit re-
gi, quod ille cernit & neſcit. Cum vero ita mens afficí-
tur, vt non rerum imagines coniecturali examinatio-
ne intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut intelligitur ſa-
pientia & iuſtitia omniſq; incõmutabilis & diuina ſpe-
cies, ad prophetiam de qua nunc agimus non pertinet.
Vtroq. autem munere prophetiæ donãtur hi, qui & re-
rum imagines in ſpiritu vident, & quid valeãt ſimul in-
telligunt: aut certe manifeſtis locutionibus in ipſa de-
monſtratione informãtur, ſicut in Apocalypſi quædam
exponuntur. Neſcientes autem afficit prophetiæ ſpiri-
Ioan. 11. tus, ſicut Caïphas cum eſſet põtifex prophetauit de do-
mino quòd expediret vnum mori pro tota gente, cum
aliud in verbis quæ dicebat attenderet, quæ non ſe à ſe-
ipſo dicere neſciebat. Abundant in ſanctis libris exem-
pla: & res tuæ prudentiæ notiſsimas loquor. Non enim
iſta diſcis à me, ſed in eis me percontando probas, &
cognoſcere cupiens proficientem, & corrigere paratus
errantem. Hoc autem verbo quod poſitum eſt, Et inſi-
H luit in eum ſpiritus: tãquam ex abdito diuinitatis ſecre-
to repẽtinus ſignificatur afflatus. Horum igitur modo-
rum quonam potius affectum eſſe intelligamus Saül, ſa-
tis apparet ex eo quod ibi ſcriptum eſt, Conuertit deus
in Saül cor aliud. Sic enim aliam cordis affectionem ſi-
gnificat, quia conuertendo fecit deus vt imaginum ſi-
gnificantium & præfigurãtium capax fieret ad prophe-
ticam diuinationem. Tantum autem diſtat inter pro-
phetiam prophetarum, ſicut Eſaias ſicut Hieremias, &
cæteri huiuſmodi fuerunt, atq; iſtam tranſitoriam quæ
in Saül apparuit: quantum diſtat inter loquelam huma-
nam quam loquuntur homines: & cum eadem loquela
Nume. 22. humana propter neceſſarium prodigium aſina locuta
eſt in qua ſedebat Balaam propheta: accepit enim hoc
ad tempus illud iumentum, vt deus quod ſtatuerat de-
monſtraret, non vt habitu perpetuo inter homines be-
ſtia loqueretur. Aut ſi hoc exemplum maiore differen-
tia remotum eſt, multo minus mirandum eſt homini
reprobo datam fuiſſe ad momentum temporis affectu
tranſitorio prophetiam, quando illi dederat & qui aſi-
nam cum voluit loqui fecit. Magis enim diſtat pecus ab
I homine, quàm homo reprobus ab electis, ſed tamen ab
hominibus. Non enim ſi quiſquã dixerit aliquid quod
ad ſapientiam pertinet, continuò ſapiens exiſtimandus
eſt: ſicut nec quiſquam ſi quando prophetauerit, iam in-
Mat. 13. ter prophetas numerabitur: cum & dominus in Euãge-
lio dicat quoſdã cum gaudio verbum accipere, & radi-
cis altitudinem non habere, ſed eſſe temporales. Ideoq;
1. Reg. 10. ſicut conſequens indicat lectio, factum eſt in parabolã,
Et Saül inter Prophetas. Hoc igitur mirari deſinamus,
cum in hominibus apparet diuinitus aliquid, quorum
vel meritum vel habitum excedit, cum forte vult deus
cuiuſdã ſignificationis gratia tale aliquid demonſtrari.
1. Reg. 16. Si autẽ hoc mouet quòd poſtea Saül malo ſpiritu inua-
dente præfocabatur, qui prius prophetię ſpiritum acce-
perat, neque hoc mirandum eſt. Illud enim factum eſt
ex diſpenſatione aliquid ſignificandi, hoc ex merito
vindicandi. Nec mouere nos debent hęc alternantia in
animo humano, hoc eſt, in creatura mutabili, præſer-
tim eo tempore quo caro corruptibilis mortaliſq; por-
tatur. Aut non videmus in ipſo Petro, vt indicat Euan-
gelium, extitiſſe tantam cõfeſsionem, vt audire merue-
rit, Beatus es Simon Bar Iona, quia nõ reuelauit tibi ca- K
ro & ſanguis, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et paulo Mat. 16.
poſt tam carnaliter eum de domini paſsione ſenſiſſe, vt
ſtatim audiret, Vade poſt me Satana, ſcandalum mihi
es: non enim ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ hominum? Et
fortaſſe aliquanto interius intelligentibus, tantum va-
let ad viſa illa mentis hæc differentia, qua Petrus primo
intellexit deo patre reuelante, quòd filius dei eſſet Chri-
ſtus, & poſtea ne moreretur extimuit: quantum valet ad
diſtinguenda † viſa, quæ in ſpiritu hominis alienata mẽ- † inueſti-
te imaginatæ fiunt, reuelatio prophetiæ, qua primo af- ganda.
flatus eſt Saül & cõmixtio ſpiritus mali quo poſtea pre- 1. Reg. 16.
mebatur. Iam vero illud quòd etiam malus appellatus
eſt ſpiritus domini, ſic intelligitur, quomodo dictum
eſt, Domini eſt terra: tanquam creatura, & in eius poſi- Pſalm. 23.
ta poteſtate. Aut ſi propterea nõ congruit hoc locutio-
nis exemplum, quia terra non eſt mala, omnis enim 1. Tim. 4.
creatura dei bona eſt: illud cõgruat, quòd ipſe Saül iam
reprobus & ſceleratus atq; ingratus ſancto Dauid, per-
ſecutor etiam eius, cum ſæuiſsimæ inuidiæ facibus agi-
taretur, tamen adhuc Chriſtus domini dicebatur, ſicut
eum appellauit ipſe Dauid eum vindicauit extinctum. 2. Reg. 1.
Sed magis arbitror, malignum ſpiritum à quo ipſe ve- L
xabatur Saül, ideo dictum ſpiritũ domini, quòd occul-
to domini iudicio Saülẽ vexabat. Vtitur enim deus mi-
niſtris etiam ſpiritibus malis ad vindictam malorũ, vel
ad bonorum probationẽ, alio modo ad illam rem, alio
ad iſtam. Quãuis enim inde ſit quiſq; malignus ſpiritus, 2. ſen. diſt.
quia malá voluntate nocere appetit, tamen nocẽdi po- 44. ca. ſed
teſtatem non accipit niſi ab illo ſub quo ſunt omnia, pluribus.
certis & iuſtis meritorum gradibus ordinata: quia ſicut Roma. 13.
non eſt mala voluntas à deo, ſic non eſt poteſtas niſi à 1. Retra. 1.
deo. Quanquam enim ſit in cuiuſq; poteſtate quid velit,
non eſt tamen in cuiuſq; poteſtate quid poſsit vel face-
re cuiquã, vel à quoquam pati. Nam & ipſe filius vnicus
dei paſſurus ad tempus humiliter, homini ſuperbe lo-
quenti & dicenti, quòd poteſtatem haberet occidendi
eum vel dimittendi, Non haberes, inquit, in me poteſta- Ioan. 19.
tem, niſi data tibi eſſet deſuper. Diabolus etiã volens no- In expoſi-
cere iuſto viro Iob, nocendi quidem voluntate diabo- tione.
lus erat, ſed tamẽ à domino deo poteſtatem petebat di- Pſal. 19.
cens, Mitte manum, & tange carnem eius: quanuis hoc Iob 2.
eſſet ſi permitteretur ipſe facturus, ipſam etiam permiſ-
ſionem petebat hoc modo, & manũ domini appellabat
permiſſam à domino manum ſuam, id eſt, ipſam pote-
ſtatem quam volebat accipere. Cui congruit illud in M
Euangelio quod, dominus diſcipulis ſuis ait: Hac nocte Luca 22.
poſtulauit ſatanas vexare vos ſicut triticum. Dictus eſt
ergo ſpiritus dei malus hoc eſt, miniſter dei ad facien-
dum malum in Saül, quod eum pati iudex omnipoten-
tiſsimus iudicabat: quoniam ſpiritus ille quia malus e-
rat, non erat dei: creatura verò qua conditus erat, & po-
teſtas quam non ſua ſed domini omnium æquitate ac-
ceperat, dei erat. Verba etiam ipſa ſcripturarũ ita ſe ha-
bent, Et perrexit, inquit, Samuël & abiit in Ramatha,
& ſpiritus domini receſsit à Saül & apprehendit eum
ſpiritus malignus à domino, & ſuffocabat eum. Et di-
xerunt pueri Saül, Spiritus domini malignus ſuffocat
te. Hoc igitur à pueris eius quomodo ſit dictum, Spi-
ritus domini malignus: ſuperiora verba indicant nar- 1. Reg. 16.
rantis ſcripturæ & dicentis. Spiritus malignus à do-
mino. Secundum enim hoc inquit, à domino: quia per
ſeipſum velle nocere habebat, id eſt, comprehendere
Saül, poſſe autem non habebat, niſi ſumma iuſtitia ſi-
neret. Si enim iuſte vindicat deus, quemadmodum

ipſe

A ipſe dicit Apoſtolus, cum tradit homines in concupi-
Rom.1. ſcentias cordis eorum, non mirum ſi nihilominus iu-
ſte vindicans tradit eos etiam in concupiſcentias alio-
rum nocere volentium, ſua ſemper incommutabili æ-
quitate ſeruata. Animaduertendum ſanè cum addita-
mento dici, ſpiritus dei malus. Cum autem tantummo-
do dicitur, ſpiritus dei: etiam ſi non addatur, bonus: ex
hoc intelligitur bonus. Vnde apparet bonum ſpiritum
ſecundum ſubſtãtiam, malum autem ſecundum mini-
ſterium dici ſpiritum dei. Quanquam quæri adhuc poſ-
ſit, vtrum cum ſpiritus dei dicitur, & ex hoc ipſo iam &
ſi nihil addatur intelligitur bonus, ille intelligatur qui
eſt in trinitate conſubſtãtialis patri & filio ſpiritus ſan-
2.Cor.3. ctus, de quo dicitur, Vbi autẽ ſpiritus domini, ibi liber-
1.Cor.2. tas. Et iterum, Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum
ſuum. Et illud, Sic & quæ dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiri-
tus dei. Et multis locis hoc modo dicitur ſpiritus dei,
& intelligitur ſpiritus ſanctus, etiã ſi non addatur, quo-
niam ea quæ circunſtant, ſatis indicant de quo dicatur,
ita vt aliquando nec dei addatur & intelligatur, tamen
ille ſpiritus dei principaliter ſanctus. Nam quem alium
Rom.8. commemorat vbi dicit, Ipſe ſpiritus teſtimonium dat
B ſpiritui noſtro quia ſumus filij dei. Et ipſe ſpiritus ad-
1.Cor.12. iuuat infirmitatem noſtram. Et hæc omnia operatur v-
nus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Et
diuiſiones donationum ſunt, idem autem ſpiritus. His
enim omnibus ſententiis, nec dei nec ſanctus eſt addi-
tum, & tamen ipſe intelligitur. Sed neſcio vtrum ma-
nifeſto aliquo exemplo probari poſsit, alicubi ſpiritum
dei dictum ſine aliquo additamento, vbi ſpiritus ille
ſanctus non ſignificetur, ſed aliquis quamuis bonus,
creatus tamen & conditus. Quæ proferuntur enim
dubia ſunt, & indigent clariore documento, ſicut illud
Geneſ.1. quod ſcriptum eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquas.
De Geneſ. Nam & ibi ſpiritum ſanctum accipere quid impediat
ad literã, non inuenio. Cum enim aquarum nomine illa mate-
lib.6.ca.8. ries inſinuaretur informis quæ de nihilo facta eſt, vn-
de omnia fierent, quid prohibet intelligere ſpiritum
ſanctum conditoris quòd ſuperferebatur huic materiæ,
non locorum gradibus interuallíſque ſpaciorum, quod
nequaquam de vlla re incorporea rectè dicitur, ſed ex-
cellentia & eminentia dominantis ſuper omnia volun-
tatis, vt omnia conderentur: præſertim cum ea locu-
C tio, ſicut illarum ſcripturarum mos eſt, etiam prophe-
ticum quoddam ſonet myſterium, quo futuri bapti-
ſmatis ex aqua & ſpiritu ſancto naſcituri populi præfi-
gurarentur. Non ergo cogit quod dictum eſt, Et ſpiri-
tus dei ferebatur ſuper aquas: illũ intelligere ſpiritum,
ſicut nonnulli intelligunt, quo mundi moles vniuerſa
iſta corporea velut animatur, ad miniſterium quorum-
que gignentium, & in ſua ſpecie continendarum cor-
poralium creaturarum. Creatura eſt enim quicquid eſt
Sapient.1. tale. Illud etiam quod ſcriptum eſt, Quoniam ſpiritus
domini repleuit orbem terrarum: non deſunt qui eun-
dem ſpiritum velint accipere, inuiſibilem ſcilicet crea-
turam cuncta viſibilia vniuerſali quadam conſpiratio-
ne vegetantem atque continentem. Sed neque hic vi-
deo quid impediat intelligere ſpiritum ſanctum, cum
Hiere.23. ipſe deus dicat apud Prophetam, Cœlum & terram ego
impleo. Non enim ſine ſuo ſpiritu ſancto implet deus
cœlum & terram. Quid ergo mirum ſi de ſpiritu ſan-
Acto.6. cto eius dictum eſt, Repleuit orbem terrarum? Aliter
enim replet ſanctificando, ſicut de Stephano dicitur,
Repletus eſt ſpiritu ſancto: & de cæteris talibus. Aliter
autem replet ſanctificante gratia, ſicut quoſdã ſanctos,

Aliter atteſtante atque ordinante præſentia, ſicut om- D
nia. Quamobrẽ neſcio vtrum certo aliquo documento
ſcripturarum poſſet oſtendi, cum ſine vllo additamen-
to dicitur, ſpiritus dei vel ſpiritus domini, aliquid aliud
ſignificari quàm ſpiritũ ſanctum. Sed etſi eſt forte ali-
quid quod impræſentiarũ non occurrat, illud certè ar-
bitror nõ temere dici: quoties in ſanctis eloquiis com-
memoratur ſpiritus dei, neque additur aliquid, ſiue ille
patri & filio conſubſtantialis ſpiritus ſanctus, ſiue ali-
qua creatura inuiſibilis intelligatur, malum tamen non
poſſe intelligi, niſi addatur etiã malus. Malo enim quia
bene vtitur deus ad miniſterium iudicij ſui, appellatur
etiam ipſe ſpiritus dei, ad vindictam malorum, & diſci-
plinam & probationem bonorum. Nec illud mouere
iam nos debet quod poſtea ſcriptũ eſt, eundem Saülem
ſpiritu dei ſuper ſe facto prophetaſſe, quoniã poſt bonũ
ſpiritum ſpiritus malus, & rurſum poſt malum bonus.
Hoc enim fit nõ mutabilitate ſpiritus ſancti qui eſt in-
commutabilis cum patre & filio, ſed mutabilitate ani-
mi humani, deo cuncta diſtribuente, ſiue malis pro me-
rito damnationis vel emendationis, ſiue bonis pro lar-
gitate gratiæ ſuæ: Quanquam videri poſsit etiam idem
fuiſſe de ſpiritus ſemper in Saül: malus autem illi, quòd E
eius ſanctitatis capax non eſſet. Sed non rectè hoc vi-
detur. Tutior eſt enim ille ſenſus & verior, vt pro muta-
bilitate affectionis humanæ ſpiritus dei bonus bene af-
ficiat vel ad prophetiam vel ad opus quodlibet aliud in
munere diuino, afficiat autem malus male: qui propter
miniſterium diuinæ æquitatis omnia diſtribuentis &
omnibus rectè vtentis dicitur & ipſe ſpiritus dei, præ-
ſertim quia dictum eſt, Receſsit ab eo ſpiritus dei, & ap- *1.Reg.16.*
prehẽdit eum ſpiritus malignus à domino. Nullo enim
pacto poteſt idem videri receſsiſſe & apprehendiſſe.
Porrò autem in nonnullis exemplaribus, & eis maxime
quæ de lingua Hebræa ad verbum videntur expreſſa, in-
uenitur ſpiritus dei, ſine additamento poſitus, & intel-
ligitur malus, ex eo quòd arripiebat Saül, & reficiebat
eum Dauid tangẽdo citharam. Manifeſtum eſt tamen,
ideo non additum malus, quia paulò ſuperius iam di-
ctum erat, & de vicinitate ſcripturæ ſubaudiri & intel-
ligi poterat. Ita enim in huiuſmodi exemplaribus legi-
tur, Igitur quandocunque ſpiritus domini arripiebat
Saül, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu ſua,
& refocillabatur Saül, & leuius habebat: recedebat enim F
ab eo ſpiritus malus. Siue ergo quòd hic non eſt dictũ,
ſpiritus dei: ſed tantummodo, ſpiritus malus: quod ibi
minus dictum erat, tãquam redditum apparet: ſiue quia
ſuperius ita poſitum erat, Et dixerũt ſerui Saül ad eum,
Ecce ſpiritus dei malus exagitat te: iubeat dominus no-
ſter, & ſerui tui qui coram te ſunt, quærant hominem
ſcientem pſallere cithara, vt quando arripuerit te ſpi-
ritus dei malus, pſallat manu ſua, & leuius feras: nõ opus
erat cum rurſum diceretur quandocunque ſpiritus dei
arripiebat Saül, addere malum, quia notum erat de quo *1.Reg.18.*
nunc diceretur. Veruntamen illa quæſtio maior eſt & *& 19.*
non tranſitoria animi intentione rimanda, quòd cum
Saül perſequeretur Dauid innocentem, plenius inuidia
& liuore væſanus, factus eſt ſuper eũ ſpiritus dei, & am-
bulabat ingrediens & prophetabat. Non enim poteſt
hic niſi ſpiritus bonus intelligi per quem ſancti prophe-
tæ futurarum rerum imagines & viſa cernebant, non
ex eo tantum quia dictum eſt, Et prophetabant: nam in
exemplaribus quæ ſunt ex Hebræo, hoc quoque inue-
nitur de ſpiritu malo dictum ita, Poſt diem autem alte- *1.Reg.18.*
rum inuaſit ſpiritus dei malus Saül, & prophetabat in

G medio domus ſuæ. Et in aliis diuinarum ſcripturarum
locis ſæpe inuenitur, quòd prophetia non tantùm bo-
na,ſed etiam mala dicatur: & prophetæ dicti ſunt Baa-
lim, & exprobratum eſt quibuſdam quia prophetabant
in Baal. Nõ ergo neceſſe eſt intelligi propterea bonum
ſpiritum qui factus eſt ſuper Saül poſtea, quia dictum
1.Reg.19. eſt, Et ambulabat ingrediens & prophetabat. Sed quia
ſine additamento poſitum eſt,Factus eſt ſpiritus dei ſu-
per eum. Nõ enim ſicut in illo loco dictum erat ſupra,
1.Reg.16. Spiritus dei malus:vt ex hoc poſſet etiam in cõſequen-
tibus ſubaudiri: quinimo ſuperiora magis atteſtan-
tur illum ſpiritum dei bonum fuiſſe, & vere propheti-
1.Reg.19. cum.Dauid enim erat cum Samuële,& miſit Saül nun-
cios qui apprehenderent Dauid. Quoniam autem Sa-
muël erat inter prophetas & cœtum prophetarum qui
illo tempore prophetabant, nuncij qui miſsi ſunt acce-
pto eodem ſpiritu prophetauerunt, miſsiſque aliis hoc
contigit,& tertiis nihilominus:poſtea cum & ipſe Saül
veniſſet,factus eſt etiam ſuper eum ſpiritus dei, & pro-
phetabat & ipſe, & ambulabat ingrediens & propheta-
bat. Cum enim dicitur,Et factus eſt ſuper ipſos ſpiritus
dei & prophetabant, & ipſe idem vtique erat ſpiritus
H qui erat in prophetis inter quos & Samuël inuentus eſt,
& ex hoc vtique neceſſe eſt intelligi illum bonum ſpi-
ritum. Atque ideo quæſtio diligenter diſcutienda eſt,
quomodo & illi qui miſsi eſſent ad tenendum hominẽ
& ad necem adducendum,tali ſpiritu affici meruerunt,
& Saül ipſe qui miſerat, veniens & ipſe ſanguinem in-
nocentem quærens effundere, accipere meruit illũ ſpi-
ritum,& prophetare.Hic nimirum occurrit illud quod
apoſtolus Paulus apertiſsime exponit ſupereminentem
1.Cor.13. viam demonſtrans,Si linguis hominum loquar,inquit,
& angelorum, charitatem autem non habeam, factus
ſum velut æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens,
Et ſi habuero prophetiam omnem, & ſciero omnia ſa-
cramenta & omnem ſcientiam, & habuero omnem fi-
dem, ita vt montes transferam, charitatem autem non
habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnem ſubſtan-
tiam meam, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeã,
charitatem autem nõ habeam,nihil mihi prodeſt. Quo
in loco manifeſtum eſt cum munera illa commemo-
raſſe,quæ ſpiritus ſancti diuiſionibus dantur ſicut ſupe-
1.Cor.12. rius dicit, Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiri-
I tus ad vtilitatem:alij quidem per ſpiritum datur ſermo
ſapientiæ:alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiri-
tum:alteri autem fides in eodem ſpiritu:alij donatio cu
rationum in vno ſpiritu:alij operationes virtutum: alij
prophetia:alij diiudicatio ſpirituum: alteri genera lin-
guarum. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem
ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Satis ergo appa-
ret inter dona ſancti ſpiritus eſſe prophetiam,quam ta-
men ſi quis habeat, & charitatem non habeat, nihil eſt.
Ex quo intelligitur fieri poſſe, vt quidam etiam indi-
gni vita æterna regnóque cœlorum,aſpergantur tamen
quibuſdam ſpiritus ſancti muneribus non habẽtes cha-
ritatem, ſine qua illa munera non nihil ſunt, ſed nihil
eis proſunt. Prophetia quippe ſine charitate, ſicut iam
demonſtratum eſt, non perducit ad regnum dei: cha-
ritas vero ſine prophetia vtique perducit ad regnum
dei. Cum enim loquens de membris Chriſti, ait, Nun-
quid omnes apoſtoli? Nunquid omnes prophetæ? in-
dubitanter oſtendit etiam eum qui prophetiam nõ ha-
bet,poſſe in membris Chriſti numerari. Vbi quem lo-
cum haberet,ſi charitatem ſine qua homo nihil eſt,non
haberet? Nullo autem modo ita diceret, quando de
membris ageret quibus Chriſti corpus impletur, Nun- K
quid omnes habent charitatem: quemadmodum dixit,
Nunquid omnes apoſtoli? Nunquid omnes prophetæ?
Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes dona habẽt
curationum? Et cætera huiuſmodi. Sed dicit aliquis,
poſſe quidem fieri vt prophetiam quiſque non habeat,
& tamen habeat charitatem, atque ideo Chriſto annu-
meratus inhæreat:ſed fieri non poſſe,vt prophetiam ha
beat, & nõ habeat charitatem:nihil enim eſt homo ha-
bens prophetiam ſine charitate. Ita fortaſſe quemad-
modum poſſumus dicere, nihil eſt hominem haben-
tem animam ſine mente:non quia poſsit inueniri ho-
mo qui mentem non habeat habens animam, ſed quia
nihil eſſet ſi inueniri poſſet:ſic etiam dici poteſt, ſi cor-
pus figuram habeat, colorem non habeat, videri non
poteſt: non quia ſit corpus cui deſit color, ſed quia ſi
eſſet, cerni non poſſet. Ita fortaſſe dictum eſt, quòd ſi
quis habeat prophetiam, & charitatem non habeat, ni-
hil eſt:non quia poteſt in quoquam prophetia eſſe ſine
charitate,ſed quia ſi eſſet,prodeſſe non poſſet. Opus eſt
igitur ad ſoluendam iſtam quæſtionem,vt oſtendamus
aliquem reprobum hoc donũ habuiſſe prophetię:quod
ſi alium neminem inueniremus, hoc iſte ipſe Saül ſatis L
oſtenderet. Sed tamen ille etiam Balaam reprobus ap- Num.24.
paret:non enim eum tacet ſcriptura diuino iudicio eſſe
damnatum:& tamen prophetiam habebat:& quia cha-
ritas ei deerat, inerat voluntás maledicendi populo Iſ-
raëlitico, quam hoſtis precio comparauerat, qui eum
ad maledicendum mercede conduxerat, dono tamen
illo prophetãdi quo aſpergebatur,benedicebat inuitus.
Nec verba illa parum atteſtantur huic ſententiæ quæ in
Euangelio ſcripta ſunt,multos dicturos in illa die, Do- Luc.13.
mine domine coram te manducauimus & bibimus, & Matth.7.
in nomine tuo prophetauimus,& in nomine tuo virtu-
tes multas fecimus:quibus tamen dicturus eſt,Non no-
ui vos,recedite à me operarij iniquitatis.Non enim eos
mentientes putabimus iſta dicturos in illo iudicio, vbi
nullus erit fallendi locus, aut vllam vocem talium le-
gimus dicentium, dileximus te. Poterunt ergo dicere,
In nomine tuo prophetauimus,cum ſint improbi & re-
probi: non autem poterunt dicere, dilectionem quam
mandaſti tenuimus. Nam ſi dicent, non eis reſponde-
bitur, Non noui vos. In hoc enim cognoſcetur,inquit, Ioan.13.
quia diſcipuli mei eſtis,ſi vos inuicem diligatis. Exem- M
plum vtique huius Saül, reſiſtit ſuperbis nonnullis hæ-
reticis:qui vel aliquid boni de munerib⁹ ſancti ſpiritus
negant poſſe dari eis qui ad ſanctorum ſortes non per-
tinent: cum eis dicimus habere illos poſſe ſacramẽtum
baptiſmi,quod cum ad Eccleſiam catholicam veniunt,
non eſt in eis vllo modo violandum,aut quaſi non ha-
beant tradendum: ſed tamen eos nõ ideo ſaluti debere
confidere, quia non improbamus quod illos accepiſſe
concedimus, ſed oportere cognoſcere vnitatis ſocieta-
tem vinculo charitatis ineundã:ſine qua omnino quic-
quid habere potuerint,quanuis per ſe ſanctum ac vene-
randum,ipſi tamen nihil ſunt,tantoq́ indigniores effecti
vitæ æternæ præmio, quanto illis donis non bene vſi
ſunt quæ in hac vita, quæ tranſitoria eſt, acceperunt.
Non autem bene vtitur niſi charitas, & charitas omnia 1.Cor.13.
tolerat, atque ideo non ſcindit vnitatem cuius ipſa eſt
fortiſsimum vinculum. Non enim & ſeruus ille nõ ac- Matt.25.
cepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum,
quàm munus aliquod diuinum: ſed qui habet dabitur
ei,qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo:
quod non habet auferri nõ poteſt, ſed aliud non habet

A vt meritò auferatur quod habet. Non habet charitatem
vtẽdi,vt auferatur quicquid aliud habet quod ſine cha-
ritate non prodeſt. Non igitur mirum eſt, regem Saül
& eo tempore quo primũ vnctus eſt accepiſſe ſpiritum
prophetandi, & poſtea cum eſſet propter inobediẽtiam
reprobatus, recedente ab eo ſpiritu domini, arreptum
eſſe maligno ſpiritu à domino: qui etiã ipſe ſpiritus do-
mini appellatus eſt propter miniſterium, quia omnibus
etiam ſpiritibus malis bene vtitur dominus, vel ad
damnationem quorundam, vel ad emendationem, vel
ad probationem: & quamuis non ſit malignitas, à do-
mino, non eſt tamen poteſtas niſi à deo. Dictúmque eſt
1.Reg.26. etiam, Sopor domini occupauerat milites eiuſdẽ Saül,
cum Dauid haſtam & ſcyphum abſtuliſſet à capite dor
mientis: non quia tunc ſopor in domino erat vt ipſe
dormiret, ſed quia ille ſopor qui tunc homines appre-
henderat, nutu dei erat infuſus, ne Dauid & ſeruorum
eius in eo loco præſentia ſentiretur. Neque illud mirũ
1.Reg.19. eſt rurſum eundem Saül accepiſſe ſpiritum prophetiæ
cum perſequeretur iuſtum, & eum comprehenſurus &
necaturus veniſſet in locum vbi erat congregatio pro-
phetarum. Sic enim ſatis monſtratum eſt, neminem de
B tali munere iam ſecurum eſſe debere, tanquam ſit acce-
ptiſſimus deo, ſi non habeat charitatem: quandoqui-
dem illud donum & Saüli dari potuit propter arcanũ
quiddem alicuius ſacramenti, ſed tamen dari potuit re
probato, inuido & ingrato & reddenti mala pro bonis,
& ne poſt ipſam quidem acceptionem ſpiritus cor-
q.2. recto in melius atque mutato. Age iam videamus
1.Reg.15. quomodo dictum ſit, Pœnitet me quòd conſtituerim
regem Saül. Quæris enim, non vtique in talium verbo-
rum intellectu rudis, ſed rudimenta explorans mea pa-
terno ſtudio & benigna cura, quomodo pœniteat ali-
quid dominum, in quo ſit omnis præſcientia. Ego verò
cum hoc de deo dicitur, indignum aliquid dici arbitra-
rer, ſi aliquid dignum inueniretur quod de illo dicere-
tur. Cum verò verba omnia quibus humana colloquia
conferuntur, illius ſempiterna virtus & diuinitas mira-
biliter atque incunctanter excedat, quicquid de illo hu-
manitus dicitur, quod etiam hominibus aſpernabile vi-
deatur, ipſa humana admonetur infirmitas, etiam illa
quæ congruenter in ſcripturis ſanctis de deo dicta exi-
ſtimat, humanæ capacitati aptiora eſſe quàm diuinæ
C ſublimitati, ac per hoc etiam ipſa eſſe tranſcendẽda eſſe
ſaniore intellectu, ſicut iſta qualicũque tranſcẽſa ſunt.
Quís eſt enim hominum, cui nõ occurrat in deo cun-
cta præſciente, pœnitentiam eſſe non poſſe? Et certè ta-
men hæc duo verba ſunt, pœnitẽtia & præſciẽtia, quo-
rum quia vnum congrue credimus in deo, id eſt, præ-
ſcientiam, negamus in eo eſſe pœnitentiam. Cum verò
alius liquidiore conſideratione iſta pertractans, quæſie-
rit quemadmodum vel ipſa præſcientia deo congruat,
& inuenerit huius etiam verbi notionem illius ineffa-
bili diuinitate longe lateq; ſuperari, non miretur vtrun-
que de illo propter homines dici potuiſſe, de quo vtrũ-
que propter ipſum incongruè diceretur. Quid eſt præ-
ſcientia, niſi ſcientia futurorum? Quid autem futurum
eſt deo, qui omnia ſupergreditur tempora? Si enim in
ſciẽtia res ipſas habet, non ſunt ei futuræ, ſed præſentes,
ac per hoc non iam præſcientia, ſed tantùm ſcientia di-
ci poteſt. Si autem ſicut in ordine temporalium creatu-
rarum, ita & apud eum nondum ſunt quæ futura ſunt,
ſed ea præuenit ſciendo. Bis ergo ea ſentit, vno quidem
modo ſecundum futurorum præſcientiam, altero verò
modo ſecundum præſentium ſcientiam. Aliquid ergo
temporaliter accedit ſcientiæ dei, quod abſurdiſſimum D
atque falſiſſimum eſt. Nec enim poteſt quæ ventura
prænoſcit noſſe cum venerint, niſi bis innoteſcant, &
prænoſcendo antequam ſint, & cognoſcendo cum iam
ſunt. Ita fit, vt quod longe à veritate ſecluſum eſt, tem-
poraliter aliquid accedat ſcientiæ dei, cum temporalia
quæ præſciuntur, etiam præſentia ſentiuntur, quæ non
ſentiebantur antequam fierent, ſed tantummodo præ-
ſciebantur. Si verò etiam cum venerint quæ præſcie-
bantur eſſe futura, nihil noui accedit ſcientiæ dei, ſed
manebit illa præſcientia ſicut erat etiam priuſquam ve-
nirent quæ præſciebantur, quomodo iam præſciẽtia di-
cetur, quãdo non eſt rerum futurarum? Iam enim præ-
ſentia ſunt quæ futura cernebat, & paulo pòſt erũt præ-
terita. Præteritarũ autem rerum ſicut præſentium nullo
modo poteſt dici præſcientia. Reditur ergo ad id, vt
fiat rebus iam præſentibus ſcientia, quæ eiſdem rebus
futuris erat præſcientia: & cum ea quæ præſcientia erat
prius, poſtea ſciẽtia fiat in deo, admittat mutabilitatem,
& temporalis ſit, cum dei qui vere ſumméque eſt, nec
vlla ex parte ſit mutabilis, nec vllo motu notio tempo-
ralis. Placet ergo vt non dicamus præſcientiam dei, ſed
tantummodo ſcientiam. Quæramus & hoc quomodo, E
Non enim ſcientiam ſolemus dicere in nobis, niſi cum
ſenſa & intellecta memoria retinemus: id eſt, cum me-
minimus aliquid ſenſiſſe nos vel intellexiſſe, vt id cum
volumus recolamus. Quod ſi ita in deo eſt, vt poſſit
proprie dici, intelligit & intellexit: ſentit & ſenſit: ad-
mittit tempus, & ſubrepit nihilominus illa mutabilitas
quæ longe à dei ſubſtantia remouenda eſt: & tamen &
ſcit deus & præſcit deus ineffabili modo, ſic eum & pœ-
nitet ineffabili modo. Cum enim ſciẽtia dei lõge diſtet
ab humana ſciẽtia, ita vt irridẽda ſit comparatio: vtra-
que tamen ſcientia vocatur: & hęc quidem humana ta-
lis eſt, vt dicat de illa Apoſtolus, Etiam ſciẽtia deſtrue- 1.Cor.13.
tur: quod nullo modo rectè de ſcientia dei dici poteſt.
Sic & ira hominis turbida eſt, & non ſine cruciatu ani-
mi: ira vero dei de qua dicitur in Euãgelio, Sed ira dei Ioan.3.
manet ſuper eum: & Apoſtolus, Reuelabitur enim ira Rom.1.
dei de cœlo ſuper omnem impietatem: illo in tranquil-
litate iugiter manẽte, in creatura ſubdita exercet admi-
rabili æquitate vindictam. Miſericordia quoque ho-
minis habet nonnullam cordis miſeriam, vnde etiam
in Latina lingua nomen accepit. Nam inde eſt etiam, F
quod non ſolum gaudere cum gaudentibus, ſed etiam Rom.12.
flere cum flentibus hortatur apoſtolus, Quis autem ſa- Pſal.24.
no capite dixerit vlla miſeria tangi deum, quem tamen
vbique ſcriptura, multæ miſericordiæ eſſe teſtatur? Ita
& zelum humanum nõ ſine peſte liuoris intelligimus:
zelãtem verò deum non ita, ſed eodem verbo, non eo-
dem modo. Longum eſt percurrere cætera, & ſunt in-
numerabilia, quibus oſtẽditur multa diuina iiſdem no-
minibus appellari quibus humana, cum incomparabili
diuerſitate ſeiuncta ſint: nec tamen fruſtra eadem ſunt
rebus vtriſq; indita vocabula, niſi quia hæc cognita quæ
in quotidiana conſuetudine verſantur, & experimentis
vſitatioribus innoteſcunt, nonnullam ad intelligenda
illa ſublimia præbent viam. Cum enim detero de hu-
mana ſciẽtia mutabilitatem, & tranſitus quoſdam à co-
gitatione in cogitationem, cum recolim⁹ vt cernamus
animo quod in contuitu eius paulo ante nõ erat, atque
ita de parte in partem crebris recordationibus tranſili-
mus: vnde etiam ex parte dicit eſſe Apòſtolus noſtram 1.Co.13.
ſcientiam: Cum ergo hæc cuncta detraxero, & relique-
ro ſolam viuacitatem certæ atque inconcuſſæ veritatis,

G vna atque æterna contemplatione cuncta colluſtrantis: imò non reliquero, non enim habet hoc humana ſcientia, ſed pro viribus cogitauero, inſinuatur mihi vtcunque ſcientia dei: quod tamen nomen ex eo quod ſciendo aliquid non latet hominem, potuit eſſe rei vtrique commune: quãquam & in ipſis hominibus ſolet diſcerni à ſapientia ſcientia, vt etiam apoſtolus dicit, *1.Cor.12.* Alij quidem per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecũdum eundem ſpiritum. *3.ſent.diſt. 35.cap.2.* In deo autem nimirum non ſunt hæc duo, ſed vnum: & in hominibus quidem hæc ita diſcerni probabiliter ſolent, vt ſapientia pertineat ad intellectum æternorum, ſcientia vero ad ea quæ ſenſibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, niſi tamen diuerſa eſſent, non ſic ab apoſtolo diſtinguerentur. Quod ſanè ſi ita eſt, vt nomen ſcientiæ rebus quas per ſenſum corporis experimur deputatum ſit, nulla eſt omnino ſcientia dei. Non enim deus per ſeipſum ex corpore & anima conſtat, ſicut homo. Sed melius dicitur aliam eſſe ſcientiam dei, & non eiuſdem generis cuius iſta eſt quæ hominum dicitur: ſicut etiam idipſum quod deus dicitur, lõge aliud
H eſt quàm quemadmodum dictum eſt, quia ſtetit in ſynagoga deorum. *Pſal.81.* Tamen ad non latêre quoquo modo pertinet communicatio ipſa vocabuli. Sic etiam de ira hominis detraho turbulentũ motum, vt remaneat vindictæ vigor, atque ita vtcunque aſſurgo in notitiam illius quæ appellatur ira dei. Item de miſericordia ſi auferas compaſsionem, cum eius quem miſerearis participatus es miſeriæ, vt remaneat tranquilla bonitas ſubueniendi, & à miſeria liberandi, inſinuatur diuinæ miſericordiæ qualiſcunque cognitio. Zelum quoque dei non repudiemus & aſpernemur, cum ſcriptum inuenimus: ſed auferamus de humano zelo pallidã tabem doloris, & morbidam perturbationem animi: remaneátque illud ſolum iudicium, quo corruptio caſtitatis impunita eſſe non ſinitur, & aſſurgimus vt incipiamus aliquo modo capere zelum dei. *1.Reg.15.* Quapropter cum legimus etiam dominum dicentem, Pœnitet me: conſideremus quid id eſſe ſoleat, In hominibus opus pœnitendi eſt, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi: ſed in homine cum dolore animi eſt: reprehendit enim in ſe quod temere fecit. Auferamus ergo iſta quæ de huma-
I na infirmitate atque ignorantia veniunt, & remaneat ſolum velle, vt non ita ſit aliquid quemadmodum erat, ſic poteſt aliquantulum intimari menti noſtræ, qua regula intelligatur quòd pœnitet deum. Cum enim pœnitere dicitur, vult non eſſe aliquid ſicut fecerat vt eſſet: ſed tamen & cum ita eſſet, ita eſſe debebat: & cum ita eſſe iam non ſinitur, iam nõ debet ita eſſe, perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio, quo deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate diſponit. Sed quoniam præſcientiam & ſciẽtiam cum laude ſolemus dicere in hominibus, irámque ipſam ſolet humanum genus in magnis poteſtatibus timere potius quàm reprehendere, congruenter putamus talia dici de deo. Qui autem zelat, & quem aliquid pœnitet, quoniam vel culpari ſolet, vel in ſe culpam corrigere: atque ideo cum reprehenſione iſta dici de hominibus, propterea mouet cum legimus eſſe aliquid in deo eiuſmodi. Sed illa ſcriptura omnibus cõſulens propterea magis & iſta ponit, ne illa quæ placent ſic intelligantur in deo, quomodo conſueuerunt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ diſplicent, cum ea non audeamus ſic intelligere in deo vt inueniuntur in homine, diſcimus etiam illa ſic quærere quæ apta eſſe atque conuenientia putabamus.

Nam ſi propterea non eſt illud de deo dicendum, quia K in homine diſplicet, non dicamus incommutabilem deum, quia de hominibus cum reprehenſione dictum eſt, non enim eſt illi commutatio. Item quædam in homine ſunt laudabilia, in deo autem eſſe non poſſunt, ſicut pudor, quod ætatum viridiorum magnũ eſt ornamentum: ſicut timor dei non eſt tantum in veteribus libris laudatus, ſed apoſtolus etiam dicit, Perficientes *2.Cor.7.* ſanctificationem in timore dei: qui vtique in deo nullus eſt. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non rectè dicuntur in deo: ſic quędam culpabilia hominum rectè intelliguntur in deo: non ita vt in hominibus, ſed vocabulis tantummodo communibus, longe alia ratione & modo. Nam paulo pòſt idem Samuèl cui dixerat dominus, Pœnitet me quòd conſtituerim regem Saül, ipſi Saüli ait de deo, Quoniam non eſt ſicut homo vt pœ- *1.Cor.15.* niteat eum: vbi videlicet ſatis oſtendit etiam cum deus dicit, Pœnitet me: non humano more accipiẽdum eſſe, ſicut iam quantũ valuimus, diſputauimus. Item quæ- *q.3.* ris, vtrum ſpiritus immundus qui erat in pythoniſſa, po- *1.Reg.28.* tuerit agere vt Samuèl à Saüle videretur, & loqueretur cum eo. Sed multo maioris miraculi eſt, quòd ipſe ſa- L tanas princeps omnium immundorum ſpirituum potuit loqui cum deo, & petere ad tentandum Iob iuſtiſ- *Iob.1.* ſimum virum, qui etiam tentandos Apoſtolos petiit. *Luc.22.* Aut ſi hoc non ideo habet difficilem quaſtionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ vbique præſens veritas loquitur, nec propterea magni meriti eſt cui loquitur deus. Intereſt enim quid loquatur, quia & imperator cum multis innocentibus nõ loquitur, quibus prouidẽtiſsime conſulit ad ſalutem: & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæſtio eſt, nulla ſit quaſtio quomodo etiam immundus ſpiritus cum anima ſancti viri loqui potuerit. Omnibus enim ſanctis deus creator & ſanctificator longe vtique maior eſt. Quòd ſi hoc mouet, quod licuerit maligno ſpiritui excitare animam iuſti, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis reuocare, nónne magis mirãdum eſt, quòd ſatanas ipſum *Matth.4.* dominum aſſumpſit & conſtituit ſuper pinnaculum templi? Quodlibet enim modo fecerit, ille etiã modus quo Samueli factũ eſt vt excitaretur, ſimiliter latet. Niſi M forte quis dixerit, faciliorem diabolo fuiſſe licentiam ad dominum viuum, vnde voluit aſſumendum, & vbi voluit conſtituendum, quàm ad Samuèlis defuncti ſpiritum à ſuis ſedibus excitandum. Quòd ſi illud in Euan- *Matt.26.* gelio nos ideo non perturbat, quia dominus voluit atq; *& 27.* permiſit nulla diminutione ſuę poteſtatis & diuinitatis id fieri: ſicut ab ipſis Iudæis, quanquam peruerſis atque immũdis & facta diaboli faciẽtibus, & teneri ſe & vinciri & illudi & crucifigi atque interfici paſſus eſt: non eſt abſurdum credere ex aliqua diſpenſatione diuinæ voluntatis permiſſum fuiſſe, vt non inuitus nec dominante aut ſubiugante magica potentia, ſed volens atque obtemperans occultæ diſpenſationi dei, quæ & pythoniſſam illam & Saülem latebat, cõſentiret ſpiritus prophetæ ſancti ſe oſtẽdi aſpectibus regis, diuina eum ſententia percuſſurus. Cur enim anima boni hominis, à malis viuis euocata ſi venerit, amittere videatur dignitatẽ ſuã, cum & viui plerunq; boni vocati ad malos veniãt, & agant cum eis quod officium poſtulat æquitatis, ſeruato atq; inconcuſſo decore virtutis ſuæ, & illorũ vitiis pro rerum præſentium vel vſu vel neceſsitate tractatis? Quanquã in hoc facto poteſt eſſe alius facilior intellectus & expeditior exit*, vt nõ vere ſpiritũ Samuèlis excitatum

A citatum à requie ſua credamus,ſed aliquod phantaſma,
& imaginariam illuſionem diaboli machinationibus
factã,quam propterea ſcriptura nomine Samuëlis ap-
pellat,quia ſolent imagines rerũ earum nominibus ap-
pellari, quarũ imagines ſunt: ſicut omnia quæ pingun-
tur atque finguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut
ligni,vel cuiuſcunq; rei aptæ ad opera huiuſmodi,quæ-
que etiam videntur in ſomnis,& omnes ferè imagines,
earum rerum quarum imagines ſunt appellari nomini-
bus ſolent. Quis eſt enim qui hominem pictum dubi-
tet vocare hominem, quandoquidem & ſingulorum
quorunque picturam cum aſpicimus, propria quæque
nomina incunctanter adhibemus, velut cum intuentes
tabulam aut parietem,dicimus,Ille Cicero eſt,ille Salu-
ſtius, ille Achilles,ille Hector, hoc flumen Simois, illa
Exod.25. Roma,cum aliud nihil ſint,quàm pictæ imagines. Vn-
de cherubin cum ſint cœleſtes poteſtates, fictæ tamen
ex metallo(quod imperauit deus)ſuper arcã teſtamenti,
magnæ rei ſignificandæ gratia, non aliud quàm cheru-
bin illæ quoque effigies vocitantur. Item ſi quis videt
ſomnium, non dicit,Vidi imaginẽ Auguſtini aut Sim-
pliciani, ſed vidi Auguſtinum aut Simplicianum, cum
B eo tẽpore quo tale aliquid vidit, nos ignoraremus. Vſ-
que adeo manifeſtum eſt,non ipſos homines, ſed ima-
Geneſ.41. gines eorum videri. Et Pharao ſpicas ſe dixit vidiſſe in
ſomnis & boues, non ſpicarum aut boum imagines. Si
igitur liquidò cõſtat nominibus earum rerum quarum
imagines ſunt, eaſdem imagines appellari, non mirum
1.Reg.28. eſt quòd ſcriptura dicit Samuëlem viſum, etiam ſi for-
te imago Samuëlis viſa apparuit, machinamento eius
2.Cor.11. qui transfigurat ſe velut in angelum lucis, & miniſtros
ſuos velut miniſtros iuſtitiæ. Iam verò ſi illud mouet,
quomodo à maligno ſpiritu Saüli vera prædicta ſunt:
poteſt & illud mirũ videri, quomodo dæmones agno-
Matth.8. uerint Chriſtum, quem Iudæi non agnoſcebant. Cum
enim vult deus etiam per infimos & infernos ſpiritus
aliquem vera agnoſcere, temporalia duntaxat atque ad
iſtam mortalitatem pertinentia, facile eſt & nõ incon-
gruum: vt omnipotẽs & iuſtus ad eorum pœnã quibus
iſta prædicũtur,vt malum quod eis impẽdet antequam
veniat prænoſcẽdo patiantur, occulto apparatu myſte-
riorum ſuorum etiam ſpiritibus talibus aliquid diuina-
tionis impertiat, vt quod audiunt ab angelis, prænun-
C cient hominibus. Tantum autem audiunt,quantũ om-
nium dominus atque moderator vel iubet vel ſinit.
Acta.16. Vnde etiam ſpiritus pythonicus in actibus Apoſtolo-
rum atteſtatur Paulo apoſtolo, & euangeliſta eſſe co-
natur. Miſcent tamen iſti fallacias ſuas, & verum quod
noſſe potuerint, non docendi magis quàm decipiendi
fine prænunciant. Et forte hoc quòd cum illa imago
1.Reg.28. Samuëlis Saülem prædiceret moriturum, dixit etiam
ſecum futurum,quod vtique falſum eſt.Magno quippe
interuallo poſt mortem ſeparari bonos à malis in Euã-
Luc.16. gelio legimus, cum dominus inter ſuperbum illum di-
uitem,cum iam apud inferos tormenta pateretur, & il-
lum qui ad eius ianuam vlceroſus iacebat,iam in requie
conſtitutum, magnum chaos interiectum eſſe teſtetur.
1.Reg.28. Aut ſi propterea Samuël Saüli dixit, Mecum eris:vt nõ
ad æqualitatem fœlicitatis, ſed ad parem conditionem
mortis referatur,quòd vterque homo fuerit,& vterque
mori potuerit,iámque mortuus mortem viuo prænun-
ciabat. Perſpicit(quantum opinor)prudentia tua, ſe-
cundum vtrunque intellectum habere exitum illam le-
ctionem, quæ non ſit contra fidem: niſi forte profun-
diore & perplexiore inquiſitione, quæ vel viriũ mearũ
vel temporis excedit anguſtias, inueniatur ad liquidũ, D
vel poſſe,vel non poſſe animam humanam,cum ex hac
vita migrauerit, magicis carminibus euocatã viuorum
apparere conſpectibus, etiam corporis lineamenta ge-
ſtantem, vt non ſolum videri valeat, ſed & agnoſci. Et
ſi poteſt, vtrum etiam iuſti anima, non quidem coga-
tur magicis ſacris, ſed dignetur oſtendi occultioribus
imperiis ſummæ legis obtẽperans: vt ſi fieri non poſſe
claruerit, non vterque ſenſus in huius ſcripturæ tra-
ctatione atque expoſitione admittatur,ſed illo excluſo,
imaginaria ſimulatio Samuëlis diabolico ritu facta in-
telligatur. Sed quoniam ſiue illud fieri poſſit ſiue non
poſſit,tamen fallacia ſatanæ atque imaginum ſimulan-
darum callida operatio, decipiendis humanis ſenſibus
multiformis inuigilat, pedetentim quidem inquiſitio-
nibus diligentioribus præſcribamus: ſed tamen potius
exiſtimemus tale aliquid factum maligno pythoniſſæ
illius miniſterio, quandiu nobis aliquid amplius exco-
girare atque explicare non datur. Quòd autem *q.4.*
quæris,quid ſit quod ſcriptum ſit,Intrauit rex Dauid & *2.Reg.7.*
ſedit ante dominum:quid aliud intelligendum eſt, niſi
quia ſedit in conſpectu domini:ſiue vbi erat arca teſta-
menti, per quam ſacratior & commendatior quædam E
præſentia domini accipi poteſt:ſiue oratur⁹ ſedit,quod
non fit rectè niſi in conſpectu dei, hoc eſt, in intimo
cordis? Poteſt enim ſic accipi quod dictum eſt, Ante
dominum: vt nullus eſſet hominum qui audiret oran-
tem. Siue ergo propter arcam teſtamenti, ſiue propter
ſecretum locum ſemotum ab arbitris,ſiue propter inti-
mum cordis vbi erat orantis affectus,conuenienter di-
ctum eſt, Sedit ante dominum. Niſi forte quòd ſedens *3.Reg.18.*
orauit, hoc mouet, cum & ſanctus Helias hoc fecerit,
quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admone-
mur exemplis, non eſſe præſcriptum quomodo corpus
conſtituatur ad orandum,dummodo animus deo præ-
ſens peragat intẽtionem ſuam. Nam & ſtantes oramus,
ſicut ſcriptum eſt, Publicanus autem de longinquo ſta- *Luc.18.*
bat.Et fixis genibus, ſicut in Actibus Apoſtolorum le- *Acto.7.*
gimus, Et ſedentes:ſicut ecce Dauid & Helias. Niſi au- *& 20.*
tem iacentes oraremus, non ſcriptum eſſet in Pſalmis, *2.Reg.7.*
Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis *3.Reg.18.*
meis ſtratum meum rigabo.Cum enim quiſque oratio- *Pſalm.6.*
nem quærit, colloeat membra ſicut ei occurrerit, accõ-
modata pro tempore poſiti corporis ad mouendum a- F
nimum. Cum autem non quæritur, ſed infertur appe-
titus orandi:hoc eſt cum aliquid repente venit in men-
tem,quo ſupplicandi moueatur affectus gemitibus ine-
narrabilibus, quocunque modo inuenerit hominem,
non eſt vtique differenda oratio, vt quæramus quò ſe-
deamus aut vbi ſtemus, aut vbi proſternamur. Gignit
enim ſibi mentis intentio ſollicitudinem,& ſæpe etiam
obliuiſcitur ſe vel ad quam cœli partem, vel in qua po-
ſitione corporis membra illud tempus inuenerit.

In verbis autem beati Heliæ quibus ait, O domine *q.5.*
teſtis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipſam, *3.Reg.17.*
tu male feciſti vt occideres filium eius: nihil moueret
ſi vera pronunciatio ſeruaretur. Vox eſt enim non cre-
dentis quòd tam male faceret dominus cum ea vidua,
quæ tam piè prophetam ſuſceperat, eo præſertim tem-
pore quo ibi erat,cui protulerat totũ victum ſuum tam
exiguum in tam magna & ſumma inopia. Ita ergo di-
ctum eſt, ac ſi diceret, O domine teſtis huius viduæ, cũ
qua ego inhabito apud ipſam, tu male feciſti vt occi-
deres filium eius? vt intelligatur quòd vtique dominus
teſtis cordis illius mulieris, videbat quanta eſſet pietas,

G vnde etiam Heliam ipſe ad eam miſerat, non malefa-
ciendi cauſa mortificauerit filium eius, ſed exhibendi
miraculi ad gloriam nominis ſui, quo tantum prophe-
tam & tunc viuentibus & poſteris commendaret, ſicut
Ioan.11. dicit dominus, non ad mortem mortuum fuiſſe La-
zarum, ſed vt glorificaretur deus in filio ſuo. Et ideo
conſequentia probant & ipſa etiam fiducia qua credi-
dit Helias, non ad hoc illud contigiſſe vt acerbo luctu
hoſpita eius affligeretur, ſed potius ad hoc factum eſſe,
vt deus magnificentius oſtenderet viduæ qualem dei
3.Reg.17. famulum ſuſcepiſſet. Sequitur ſcriptura & dicit, Et in-
ſufflauit puero ter, & inuocauit dominum, & dixit, Do-
mine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in
eum. Et factum eſt ſic. Hæc ergo deprecatio qua petiit
Helias tam breuiter & tam fideliter vt reſurgat puer,
ſatis indicat quo affectu dicta ſunt ſuperiora. Et ipſa
mulier oſtendit ad hoc mortificatum filium ſuum fuiſ-
ſe, ad quod Helias factum eſſe præſumpſerat, cum illa
verba non confirmando, ſed renuendo enunciauerat.
Cum enim viuum recepiſſet filium ſuum, ait, Ecce nũc
cognoui quoniam homo dei es tu, & verbum domini
in ore tuo certiſsimum. Multa ſunt autem in ſcripturis
H quæ niſi illo modo pronuncientur, in contrariam ſen-
Rom.8. tentiam recidant: ſicuti eſt, Quis accuſabit aduerſus e-
lectos dei? Deus qui iuſtificat: Si quaſi confirmans re-
ſpondeas, vides quãta peruerſitas oriatur. Sic ergo pro-
nunciandum eſt, ac ſi dicatur, Deúsne qui iuſtificat? vt
ſubaudiatur, non vtique. Ac per hoc apertam puto eſſe
illam Heliæ ſentẽtiam, quam non ſeruata pronunciatio
3.Reg.22. faciebat obſcuram. De ſpiritu mendacij per quem
deceptus eſt Achab, hoc intelligamus, quod iam ſupe-
rius apertè tractatum arbitror: deum ſcilicet omnipo-
tentem & iuſtum diſtributorem pœnarum præmio-
rúmque pro meritis, non ſolùm bonis & ſanctis mini-
ſtris vti ad opera congrua, ſed etiam malis ad opera di-
gna: cum illi pro ſua peruerſitate nocere appetant, ſi-
Sapient.11. nantur autem tantum quantum ille iudicat, qui omnia
in menſura & pondere & numero diſponit. Dixit au-
tem hoc Micheas propheta quomodo ſibi fuerit de-
monſtratum. Occulta enim res & nimis ſecreta ita de-
monſtratur Prophetis, ſicut poteſt capere ſenſus huma-
nus, cum etiã rerum imaginibus in reuelationibus tan-
quam verbis inſtruitur. Nam quo modo deus hæc agat
I vbique præſens & vbique totus ac ſemper præſens, &
quomodo eius ſimplicem & incommutabilem æter-
námque veritatem conſulant ſancti angeli, omnéſque
ab eodem creati ſublimes & mundiſsimi ſpiritus, atque
id quod in eo ſempiterne iuſtum vidẽt, pro congruen-
tia rerum inferiorum temporaliter peragãt: quomodo
Ioan.8. etiam lapſi ſpiritus, qui in veritate non ſteterũt, propter
immundiciam & infirmitatem concupiſcentiarum &
pœnarum ſuarum, non valentes præſentem intrinſecus
contueri & conſulere veritatem, ſigna forinſecus per
creaturam expectent, eíſque moueantur ſiue ad facien-
dum aliquid ſiue ad non faciendum: quóve modo co-
gantur æterna lege qua vniuerſitas regitur vincti atque
conſtricti, vel ſinente deo operari, vel cedere iubenti &
compellenti, arduum & explicare longiſsimum eſt. Ve-
reor autem ne iſta quæ ſunt à me dicta, & non ſatisfe-
cerint expectationi, & tædio fuerint grauitati tuæ: quã-
doquidem cum tu ex omnibus quæ interrogaſti, vnum
à me libellum mitti velles, ego duos libros eoſdémque
longiſsimos miſi, & fortaſſe quæſtionibus tuis nequa-
quam diligenter expeditéque reſpondi. Quamobrem
preces tuas pro erratis meis multas & aſsiduas peto fie-
ri: ſententiam verò de hoc opere tuam breuiſsimam, K
ſed grauiſsimam flagito, & dum ſit veriſsima, ſeueriſsi-
mam non recuſo.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE OCTO DVLCITII QVAESTIONIBVS LIBER

PRAEFATIO.

QVANTVM mihi videtur dilectiſsi-
me fili Dulciti, non tardaui reſpon-
dere interrogationibus tuis. Per pa-
ſcha quippe hoc anno quo Domini-
cus eius fuit tertio kalendas Aprilis, à
Carthagine mihi miſſas literas tuæ di- L
lectionis accepi. Poſt eos autem dies
ſanctos confeſtim Carthaginem ſum profectus. In qua
ciuitate nihil me dictare permiſit occupationum quæ
ibi nõ poteſt deeſſe nimia multitudo. Sed poſteaquam
inde regreſſus ſum, peractis apud noſtros quindecim
diebus, qui me poſt abſentiam diuturnam curare alia
compulerunt (nam poſt tres menſes redire permiſſus
ſum) reſcribere iſta non diſtuli, & abs te miſsis quæ-
ſtionibus, quæ à me per diuerſa opuſcula mea iam fue-
rant pertractata, ex eiſdem opuſculis reddere vel ſolu-
tionem vel certè diſceptationem meam. Denique illud
tantummodo vbi quæris quare dixerit dominus, ni-
mirum præſcius futurorum, Elegi Dauid ſecundum
cor meum, cum ille talia & tanta commiſerit, vbi tra-
ctauerim, & quomodo id expoſuerim, non potui re-
perire: & vtrum ſit in aliquo libro meo vel epiſtola
neſcio. Ac per hoc quoniam mihi de hoc intuliſti no-
uæ diſputationis neceſsitatem, in hac mea reſcriptio-
ne id ultimum feci, prius volens ea ponere, quæ habe-
bam in aliis meis voluminibus præparata: vt nec ſtu-
dio nec ſanctitatis deeſſem, quod mihi eſt gratiſsimum: M
nec alio modo eadem dicere cogerer, quod mihi eſſet
laborioſiſsimum, nec te aliquo amplius adiuuaret.

Prima itaque propoſitio tua eſt, vtrum aliquando *Quæſt.1.*
qui ſunt poſt baptiſmum peccatores, exeant de gehen-
na. Aliquantorum nanque ſuper hoc, inquis, diuerſa
ſententia eſt, reſpodentium, ſicut eſt iuſtorum præ-
mium, ita peccatorum finem non habere tormenta.
Aſſeuerare etenim cupiunt tam perpetim vindictam
manere quàm præmium. Quibus contra præſcribitur
Euangelica illa ſententia quæ ait, Non inde exies do- *Matth.5.*
nec reddas nouiſsimum quadrantem. Supereſt ergo vt *1.Cor.3.*
hoc reddito poſsit exire. Credimus hoc etiam Apo- *Matt.1.*
ſtoli definitione ſcribentis. Ipſe autem ſaluus erit, ſic ta-
men quaſi per ignem. Sed quoniam alibi legimus in-
quis, Et non cognouit eam donec peperit: quod ita in-
terpretari non poſſumus, idcirco de hoc cupimus fieri
certiores. Hucuſque eſt propoſitio tua. Cui reſpondeo
ex libro meo qui inſcribitur, De fide & operibus, vbi
de hac re ita locutus ſum: Iacobus autem intantum ve-
hementer infeſtus eſt eis qui ſapiunt fidem ſine operi- *Cap.14.*
bus valere ad ſalutem, vt illos etiam dæmonibus com-

paret

A paret dicens, To credis quoniam vnus eſt deus: bene fa
Iacob.2. cis, & dæmones creduot, & cootremiſcunt. Quid bre-
uius, verius, vehementiúſque dici potuit, cum in Euan-
Marc.1. gelio legamus hoc dixiſſe dæmooia, quum Chriſtum
Matt.16. filium dei confiterentur, & ab illo corriperentur, quod
Iacob.2. in Petri confeſsione laudatuo est? Quid proderit, ait
Iacobus, fratres mei, ſi fidem dicat ſe quis habere, o-
pera autem non habet? Nonquid poterit fides ſaluare
eum? Dicit etiam, Quia fides ſine operibus mortua eſt,
Quouſque ergo fallũtur, qui de fide mortua ſibi vitam
perpetuam pollicentur? Quapropter diligenter opor-
tet attendere, quomodo accipienda ſit Pauli Apoſtoli
illa ſententia, planè ad intelligendum difficilis, quum
1.Cor.3. ait, Fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere,
præter id qnod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si
quis autem ſuperædificat ſuper fuodamentum hoc, au-
rum, argentum, lapides precioſos, ligna, fœnum, ſti-
pulam, vniuſcuiuſque opus manifeſtabitur. Dies enim
declarabit, quia io igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque
opus quale ſit, ignis probabit, Si cuius opus permanſe-
rit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cu-
ius autem opus arſerit, damnum patietur? ipſe autem
B ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Quam quidam
ſenteotiam ita iotelligendam putant, vt illi videantur
ædificare ſuper hoc fundamentum, aurum, argentum,
& lapides precioſos, qui fidei quæ in Chriſto eſt, bo-
na opera adiiciuot: illi autem fœnum, ligna, ſtipulam,
qui cum eandem fidem habeant, male operantur. Vn-
de arbitrantur per quaſdam pœnas ignis eos poſſe pur-
gari ad ſalutem percipiendam merito fuodamenti.
Hoc ſi ita eſt, fateamur iſtos laodabili charitate conari
vt omnes indiſcretè admittantur ad baptiſmum, non
ſolum adulteri & adulteræ contra ſententiam domioi
falſas nuptias prætendentes, verùm etiam publicæ me-
retrices in turpiſsima profeſsione perſeuerantes, quas
certè nulla etiam negligentiſsima Eccleſia conſueuit
admittere, niſi ab illa primitus proſtitutione libera-
tas. Sed iſta ratione cur non omnimodo admittan-
tur, omnino noo video. Quis eoim non malit eas po-
ſito fundameoto, licet ligna, fœnum & ſtipulam con-
gerant, aliquanto certè diuturoiore igne purgari, quàm
in æternum perire? Sed falſa eruot illa quæ obſcurita-
tem ambiguitatémque non habent. Si habeam omnem
C fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem
1.Cor.3. non habeam, oihil ſum. Et quid proderit fratres mei,
Iacob.2. ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat?
Nunquid poterit fides ſaluare eum? Falſum erit & il-
1.Cor.6. lud, Nolite errare, oeque fornicatores, neque idolis
ſeruientes, neqoe fures, neque auari, neque adulte-
ri, neque molles, neque maſculorum concubitores,
neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum
Galat.5. dei poſsidebunt. Falſum eſt & illud, Manifeſta ſunt
opera carnis, quæ ſunt fornicatiooes, immundiciæ,
impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, ini-
micitiæ, cooteutiones, æmulationes, aoimoſitates, diſ-
ſenſiooes, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſatio-
nes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut prædixi,
quoniam qui talia agunt, regnum dei noo poſsidebũt.
Falſa erunt hæc. Si enim tantummodo credant & ba-
ptizentur, quanuis in malis talibus perſeuereot, ſalui e-
runt per ignem, atque ideo in Chriſto baptizati etiam
qui talia agunt, regnum dei poſsidebunt. Fruſtra autem
1.Cor.6. dicitur, Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, quan-
1.Petr.3. do & abluti hæc ſunt. Inaniter etiam illud à Petro di-
ctum videbitur, Sic & vos ſimili forma baptiſma ſal-
uos fecit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcien- D
tiæ bonæ interrogatio: ſiquidem & habentes peſsimas
conſcientias omnium flagitiorum & ſcelerum plenas,
nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen ba-
ptiſma ſaluos facit: propter fuodamentum enim quod
in eodem baptiſmate ponitur, licet per ignem, ſalui
erunt. Illud quoque non video cur domious dixerit,
Si vis venire ad vitam, ſerua mandata. & commemo- *Matt.19.*
rauit ea quæ ad bonos mores pertinent, ſi etiam his
non ſeruatis ad vitam venire poteſt per ſolam fidem,
quæ ſine operibus mortua eſt. Illud deinde quomodo
verum erit quod eis quos ad ſiniſtram poſiturus eſt, di- *Iacob.2.*
cet, Ite io ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & *Matt.25.*
angelis eius? Quos non increpabit, quia in eum non
crediderunt, ſed quia bona opera non fecerunt. Nam
profecto ne ſibi quiſquam de fide quæ ſine operibus
mortua eſt, vitam promittat æternam, propterea om-
nes gentes ſegregaturum ſe dixit, quæ permixtæ eiſ-
dem paſcuis vtebãtur, vt appareat eos illi dicturos, Do- *Ibidem.*
mine quando te vidimus illa & illa patientem, & non
mioiſtrauimus tibi, qui in eum crediderant, ſed bona
operari non curauerant, tanquam de ipſa fide mortua
ad vitam perueniretur æternam. An forte ibunt in E
igoem æternum, qui opera miſericordiæ non feceruot,
& non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo
io ſe templum dei, io ſeipſos immiſericordes fuerunt,
quaſi opera miſericordiæ proſint aliquid ſine dilectio-
ne, dicente Apoſtolo, Si diſtribuam omnia mea pau- *1.Cor.13.*
peribus, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi pro-
deſt? Aut diligat quiſquam proximum ſicut ſeipſum,
qui non diligit ſeipſum? Qui enim diligit iniquitatem, *Pſalm.10.*
odit animam ſuam. Neque illud dici hic poterit, in
quo nonnulli ſeipſos seducunt dicentes, ignem æter-
num dictum, noo ipſam pœnam æternam. Per ignem
quippe qui æternus erit, tranſituros arbitrantur eos,
quibus propter fidem mortuam per ignem promittunt
ſalutem: vt videlicet ipſe ignis æternus ſit: combuſtio
verò eorum, hoc eſt operatio ignis, non ſit in eis æter-
na: cum & hoc præuidens dooinus, ſententiam ſuam
ita coocluſerit dicens, Sic ibunt illi in combuſtionem *Matt.26.*
æternam, iuſti autem io vitam æternam. Erit ergo æ-
terna combuſtio ſicut ignis, eos in illam ituros ve-
ritas dixit, quorum non fidem, ſed booa opera de-
fuiſſe declarauit. Si ergo hæc omnia & cætera quæ in- F
numerabilia per omnes ſcripturas ſine vlla ambiguita-
te dicta reperiri poſſunt, falſa erunt, poterit verus eſ-
ſe ille iotellectus de lignis, fœno & ſtipula, quòd hi
ſalui erunt per ignem, qui ſolam in Chriſto fidem te-
neotes, bona opera neglexerunt. Si autem iſta & vera
& clara ſunt, proculdubio in illa Apoſtoli ſententia
alius requirendus eſt intellectus, atque in his deputan-
da eſt, quæ Petrus dicit eſſe in ſcriptis eius quædam dif-
ficilia intellectu: quæ non debent homines peruertere
ad proprium ſuum interitum, vt cootra euidentiſ-
ſima teſtimonia ſcripturarum ſecuros faciaot de per-
cipienda ſalute nequiſsimos, nequitiæ ſuæ pertinaciſ-
ſimè cohærentes, nec emendando aut pœoitendo mu-
tatos. Hic à me fortaſſe quæratur de ipſa Pauli apo- *Galat.5.*
ſtoli ſententia, quid ego ſentiam, & quonammodo in-
telligeodam putem. Fateor malle me hioc audire io-
telligentiores atque doctiores, qui ſic eam exponant,
vt illa omnia vera & inconcuſſa permaneant quæ ſu-
prà commemoraui, & quæcũque alia non commemo-
raui: quibus apertiſsime ſcriptura teſtatur, nihil pro-
deſſe fidem niſi eam quam definiuit apoſtolus, id eſt,

G quæ per dilectionem operatur:ſine operibus autem ſaluare non poſſe, neque præter ignem, neque per ignem: *Iacob.2.* quia ſi per ignem ſaluat,ipſa vtique ſaluat. Abſolotè autem dictum eſt & apertè, Quid prodeſt ſi dicat quis ſe fidem habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides ſaluare eum? Dicam tamen quàm breuiſsime potero etiam ipſe quid ſentiam de illa ſententia Pauli apoſtoli ad intelligendum difficili, dummodo illud quod ad meam profeſsionem attinet, præcipue teneatur,quòd de hac me malle dixi audire meliores. Fundamentum Chriſtus eſt in ſtructura architecti ſapientis, hoc expoſitione non indiget. Apertè enim dictum eſt, *1.Co.3.* Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si autem *Epheſ.3.* Chriſtus, proculdubio fides Chriſti. Per fidem quippe habitat Chriſtus in cordibus noſtris,ſicut idem apoſtolus dicit. Porrò ſi fides Chriſti, illa vtique quam definiuit apoſtolus, quæ per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmonum, cum & ipſi credant & contremiſcant, & filium dei confiteantur Ieſum,poteſt accipi in fundamentum. Quare, niſi quia non eſt fides quæ per dilectionem operatur, ſed quæ exprimitur per H timorem? Fides itaque Chriſti fides gratiæ Chriſtianæ, id eſt ea fides quæ per dilectionem operatur, poſita in fundamento, neminem perire permittit. Sed quid ſit ædificare ſuper hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides precioſos: & lignum, fœnum, & ſtipulam, ſi ſubtilius diſſerere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior ſit ipſa expoſitio:enitar tamen,quantum dominus adiuuat, & breuiter & quantum potero diluci- *Matt.19.* de expedire quod ſentio. Ecce ille qui quæſiuit à magiſtro bono, quid boni faceret vt haberet vitam æternam: & audiuit, ſi ad vitam venire vellet, ſeruanda ſibi *Exod.20.* eſſe mandata, dictum eſt ei, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, Et diliges proximum tuum tanquam teipſum: Hæc faciens in fide Chriſti, teneret proculdubio fidem quæ per dilectionem operatur. Neque enim diligeret proximum tanquam ſeipſum, niſi recepta dilectione dei, ſine qua non diligeret ſeipſum. Porrò ſi faceret etiam quod dominus addidit, dicens, Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ha- I bebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me: ædificaret ſuper illud fundamentum,aurum,argentum,lapides precioſos:non enim cogitaret, niſi quomodo placeret deo. Et hæ cogitationes ſunt, quantum æſtimo,aurum, argentum, lapides precioſi. Porrò ſi circa diuitias ſuas carnali quodam teneretur affectu, quamuis ex eis multas eleemoſynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæq; moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiúmve laberetur, alioquin iam ſe iſto modo ab illius fundamenti ſtabilitate ſubtraheret, ſed propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, quo talibus bonis ſine dolore carere non poſſet, ædificaret ſuper fundamentum illud, lignum, fœnum, ſtipulam: maxime ſi & vxorem ſic haberet, vt etiam propter ipſam cogitaret ea quæ ſunt mundi,quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, non ſine dolore amittuntur, propterea qui ſic ea habent, vt habeant in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, neque huic iſta vlla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amiſsione paſsi detrimentum, per ignem quendam doloris perueniunt ad ſalutem. A quo dolore atque detrimento tanto eſt quiſque ſecurior, quanto ea K vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit. Qui vero propter illa vel tenenda vel adipiſcenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & ſimilia quæque commiſerit,non propter fundamentum per ignem ſaluabitur, ſed amiſſo fundamento, æterno igne torquebitur. Quamobrem & illud quod dicunt, veluti probare cupientes, quantum valeat ſola fides: vbi apoſtolus dicit, Quòd ſi infidelis di- *1.Cor.7.* ſcedit, diſcedat: non eſt enim ſeruituti ſubiectus frater vel ſoror in huiuſmodi: id eſt, vt propter fidem Chriſti etiam ipſa vxor legitima ſocietate coniuncta, ſine vlla culpa relinquatur, ſi cum viro Chriſtiano, propter hoc quia Chriſtianus eſt, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectiſsime dimitti, ſi viro ſuo dicat,Non ero vxor tua,niſi mihi de latrocinio diuitias congeras: aut niſi ſolita lenocinia, quibus noſtram domum tranſigebas, etiam Chriſtianus exerceas: aut ſi quid aliud,vel facinoroſum vel flagitioſum in viro nouerat,quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui hoc vxor dicit, ſi veraciter egit pœnitentiam ab operibus mortuis, quādo acceſsit ad baptiſmū, L habétque in fundamento fidem quæ per dilectionem *Galat.5.* operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, quàm carnis luxuriæ, & membrum quod eum *Matth.5.* ſcandalizat, fortiter amputat. Quemcunque autem in hac diremptione dolorem cordis propter carnalem affectum coniugis ſuſtinebit,hoc eſt detrimentum quod patietur, hic eſt ignis per quem fœno ardente ipſe ſaluabitur. Si autem iam ſic habebat vxorem tāquam non habens,non propter concupiſcentiam, ſed propter miſericordiam, ne forte eam ſaluam faceret, reddens potius quàm exigens debitum cōiugale, profecto nec dolebit carnaliter, cum ab illo tale connubium ſeparabitur:neque enim in ea cogitabat, niſi quæ ſunt dei,quomodo placeret deo. Ac per hoc inquantum aurum, ar- *1.Cor.7.* gentum,& lapides precioſos illis cogitationibus ſuperædificabat,intantum nullum detrimentum patietur,intantum eius ſtructura,quę non erat fœnea,nullo incendio cremabitur. Siue ergo in hac tātùm vita iſta homines patiuntur,ſiue etiam poſt hanc vitam talia quædam iudicia ſubſequuntur,non abhorret, quantum arbitror, à ratione veritatis iſte intellectus huius ſententiæ: verū- M tamen etiam ſi eſt alius, qui mihi non occurrit, potius eligendus, iſtum quamdiu tenemus, non cogimur di- cere iniuſtis,non ſubditis,ſceleſtis, contaminatis,patri- *1.Tim.1.* cidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, maſculorum concubitoribus,plagiariis,mendacibus,periuris,& ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur, quæ eſt ſecundum Euangelium gloriæ beati dei: ſi tantummodo in Chriſtum credatis, & ſacrāmentum baptiſmi eius accipiatis, etiam ſi vitam iſtam peſsimam non mutaueritis, ſalui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananæa præſcribit, quia dominus quòd petebat ei dedit, cum antè dixiſſet, Non eſt bonum tollere panem filiorum, & *Matt.15.* mittere canibus:quia ille cordis inſpector mutatam vidit, quando laudauit: & ideo non ait, O canis, magna eſt fides tua: ſed, O mulier, magna eſt fides tua. Mutauit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atque illa correptionem ad fructum perueniſſe cognouit. Miror autem ſi laudaret in ea fidem ſine operibus, id eſt, fidem non talem quæ per dilectionem poſſet operari: fidem mortuam, & quod Iacobus dicere minime dubitauit, fidem non Chriſtianorum, ſed dæmonum. *Iacob.2.*

Poſtremo

A Poſtremo ſi iſtam Chananæam nolunt intelligere mu-
taſſe perditos mores, quando eam Chriſtus contem-
nendo & corripiendo redarguit: quoſcunque inue-
nerint tantummodo credere, vitam vero inquinatiſ-
ſimam, nec ſaltem occultare, ſed etiam libere profi-
teri, ac nolle mutare: ſanent filios eorum, ſi poſſunt, ſi-
cut ſanata eſt filia Chananææ mulieris: non tamen
eos faciant membra Chriſti, cum ipſi eſſe non deſi-
nant membra meretricis. Item in eo libro, cuius titu-
lus eſt de fide, ſpe, & charitate, quem ſcripſi ad fi-
Auguſtinus de fide ſpe, & charitate. lium meum, fratrem tuum Laurentium, iſta de hac
re verba mea ſunt: Creduntur inquam, à quibuſ-
dam, etiam hi qui nomen Chriſti non relinquunt,
& eius lauacro in Eccleſia baptizantur, nec ab ea vl-
lo ſchiſmate vel hæreſi præciduntur, in quantiſlibet
ſceleribus viuant, quæ nec diluant pœnitendo, nec e-
leemoſynis redimant, ſed in eis vſque ad huius vi-
tæ vltimum diem pertinaciſſime perſeuerent, ſalui
futuri per ignem: licet pro magnitudine facinorum
flagitiorúmque, diuturno, non tamen æterno igne
puniti. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici
B ſunt, humana quadam beneuolentia mihi falli vi-
dentur: nam ſcriptura diuina aliud conſulta reſpon-
det. Librum autem de hac quæſtione conſcripſi, cu-
ius titulus eſt de fide & operibus: vbi ſecundum ſcri-
pturas ſanctas, quantum deo adiuuante potui, de-
monſtraui eam fidem ſaluos facere, quam ſatis eui-
Galat. 5. denter expreſſit Paulus Apoſtolus dicens, In CHRI-
STO enim Ieſu neque circuncíſio quicquam valet,
neque præputium, ſed fides quæ per dilectionem o-
peratur. Nam fides quæ per dilectionem non o-
peratur, proculdubio ſecundum Apoſtolum Iaco-
bum, mortua eſt in ſemetipſa. Qui rurſus ait, Si fi-
Iacobi 2. dem dicat ſe quis habere, opera autem non habeat,
nunquid poterit fides ſaluare eum? Porrò autem ſi
homo ſceleratus propter fidem ſolam per ignem ſal-
uabitur, & ſic eſt accipiendum quod ait beatus Pau-
1. Cor. 3. lus apoſtolus, Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen qua-
ſi per ignem: poterit ergo ſaluare ſine operibus fi-
des, & falſum erit quod dixit eius coapoſtolus Ia-
cobus: falſum erit & illud quod idem ipſe Paulus di-
1. Cor. 6. xit, Nolite, inquit, errare: neque fornicatores, ne-
que idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles,
neque maſculorum concubitores, neque fures, ne-
que auari, neque maledici, neque ebrioſi, neque ra-
C paces, regnum dei poſſidebunt. Si enim etiam in i-
ſtis perſeuerantes criminibus, tamen propter fidem
CHRISTI ſalui erunt, quomodo in regno dei non
erunt? Sed quia hæc apoſtolica manifeſtiſſima &
apertiſſima teſtimonia falſa eſſe non poſſunt, illud
quod obſcurè dictum eſt his qui ædificant ſuper
fundamentum, quod eſt CHRISTVS, non aurum,
non argentum, non lapides precioſos, ſed ligna,
fœnum, ſtipulam: de his enim dictum eſt, quòd per
ignem ſalui erunt, quoniam fundamenti merito non
peribunt: ſic intelligendum eſt, vt his manifeſtis, non
inueniatur contrarium eſſe. Ligna quippe, & fœ-
num, & ſtipula non abſurde accipi poſſunt rerum
ſecularium, quamuis licitè conceſſarum, tales cupi-
ditates, vt amitti ſine animi dolore non poſſint. Cum
autem iſte dolor vrit, ſi CHRISTVS in fundamen-
to locum habet: id eſt, vt ei nihil anteponatur & ma-
lit homo, qui tali dolore vritur, rebus, quas ita di-
ligit, magis carere quàm CHRISTO, per ignem fit
ſaluus. Si autem res huiuſmodi temporales ac ſecu-
lares tempore tentationis maluerit tenere quàm CHRI- D
STVM, cum in fundamento non habuit: quia hæc
priore loco habuit, cum in ædificatione non ſit aliquid
prius fundamento. Ignis enim, de quo eo loco lo-
cutus eſt Apoſtolus Paulus, talis debet intelligi: vt
ambo per eum tranſeant: id eſt, & qui ædificat ſuper
hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pre-
cioſos: & qui ædificat lignum, fœnum, ſtipulam. Cum
enim hoc dixiſſet, adiunxit, Vniuſcuiuſque opus qua- *1. Cor. 3.*
le ſit, ignis probabit. Si cuius opus permanſerit, quod
ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus
autem exuſtum fuerit, damna patietur: ipſe autem
ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Non ergo v-
nius eorum, ſed vtriuſque opus ignis probabit. Eſt
quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte a-
lio loco ſcriptum eſt, Vaſa figuli probat fornax, & *Eccli. 27.*
homines iuſtos tentatio tribulationis. Iſte ignis in
hac interim vita facit quod Apoſtolus dixit, ſi acci-
dat duobus fidelibus: vni ſcilicet cogitanti quæ dei *1. Cor. 7.*
ſunt, quomodo placeat deo: hoc eſt, ædificanti ſu-
per CHRISTVM fundamentum, aurum, argen-
tum, lapides precioſos: alteri autem cogitanti ea quæ E
mundi ſunt, quomodo placeat vxori: id eſt, ædi-
ficanti ſuper idem fundamentum, ligna, fœnum, ſti-
pulam: illius enim opus non exuritur, quia non ea di-
lexit, quorum amiſſione crucietur. Exuitur autem o-
pus huius, quoniam ſine dolore non pereunt, quæ cum
amore poſſeſſa ſunt. Sed quoniam alterutra conditio-
ne propoſita, eis potius carere malit, quàm Chriſto,
nec timore amittendi talia, deſerit CHRISTVM,
quamuis doleat dum amittit, ſaluus eſt quidem, ſic ta-
men quaſi per ignem: quia vrit eum rerum dolor,
quas dilexerat, amiſſarum, ſed non ſubuertit neque
conſumit, fundamenti ſtabilitate atque incorruptio-
ne munitum. Tale aliquid etiam poſt hanc vitam fie-
ri incredibile non eſt, & vtrum ita ſit, quæri poteſt:
Et aut inueniri, aut latere nonnullos fideles per ignem *Purgatorium.*
quendam purgatorium, quanto magis minúſve bo-
na pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiúſque ſal-
uari: non tamen tales, de quibus dictum eſt, quòd
regnum dei non poſſidebunt, niſi conuenienter pœ-
nitentibus eadem crimina remittantur. Conuenien-
ter autem dixi, vt ſteriles in elemoſynis non ſint,
quibus tantum tribuit ſcriptura diuina, vt earum tan-
tummodo fructum ſe imputaturum prænunciet do-
minus dexteris, & earum tantummodo ſterilitatem F
ſiniſtris, quando his dicturus eſt, Venite benedicti *Mat. 25.*
patris mei, percipite regnum dei: illis autem, Ite in
ignem æternum. Hæc de duobus opuſculis meis ſa-
tis puto quæſtioni tuæ fuiſſe reſponſa. De illa vero
ſententia domini, Non exies inde, donec reddas *Mat. 5.*
nouiſſimum quadrantem: reſpondere mihi neceſſe
non fuit, cum iam tuipſe quæſtionem ſimilem ex
Euangelij lectione ſoluiſti, vbi ſcriptum eſt, Non *Mat. 1.*
cognouit eam donec peperit. Sanè vt non te celem
de hac re cogitationem meam, vellem, ſi fieri poſ-
ſet, imò verò volo, ſi fieri poteſt, in hac quæſtio-
ne veritate ſuperari. Illud enim quod dicitur, quan-
doque, & ſi plurimi temporis, eos qui in catholica
communione moriuntur, quamuis vſque in finem vi-
tæ huius flagitioſiſſime & ſceleratiſſime vixerint, de
pœnis vltricibus exituros, familiarius meum tangit
affectum, quem habemus circa eos qui nobiſcum
corporis & ſanguinis Chriſti ſacramenta commu-
nicant: quamuis eorum mores perditos oderimus.

G quos diſciplina Eccleſiaſtica emendare non poſſumus,
aut à menſa dominica ſeparare: ſed à veritate vinci vo-
lo, quæ ſacris literis apertiſsime non reſiſtit. Non enim
quæ reſiſtit, dicenda eſt vlla ratione veritas, vel putan-
da. Sed interim donec audiamus tale aliquid aut lega-
1. Cor. 6. mus auſcultemus ei qui dicit, Nolite errare, neque for-
nicatores, neque idolis ſeruientes, & cætera, regnum
dei poſsidebunt, quia ſi talia ſunt, quæ contradicunt, vt
horum verborum apoſtolicorum manifeſtationem in
alios ſenſus ducere nequeant, profectò aduerſus ea nos
inſtruxit, & paratos eſſe voluit idem Apoſtolus dicens:
Ephes. 5. Hoc autem ſcitote, intelligentes quoniam omnis for-
nicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum
ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti &
deo. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Cum ergo au-
dierimus quoſdam fornicatores, & immundos, & aua-
ros per ignem ſaluari, vt habeant hæreditatem in re-
gno Chriſti & dei, non obſurdeſcamus contra iſtum
reclamantem & dicentem, Omnis fornicator, aut im-
mundus, aut auarus, non habet hæreditatem in regno
Chriſti & dei: & ne aquieſcamus illius verbis conti-
H nuò ſubiicientis: Nemo vos ſeducat inanibus verbis.

q. 2. Vtrum oblatio, quæ fit pro quieſcentibus, aliquid
eorum conferat animabus, cum euidenter noſtris aut
ſubleuemur actibus, aut grauemur: cum ſiquidem lega-
mus, quòd in inferno nemo poſsit iam confiteri. Ad
quod multi dicunt, quòd ſi aliquis beneficij in hoc lo-
cus poſsit eſſe poſt mortem, quanto magis ſibi anima
ferret ipſa refrigeria ſua per ſe illuc confitendo pec-
cata, quàm in eorum refrigerium ab aliis oblatio pro-
curatur. Dixi aliquid de hac re in eo libro quem nuper
ad ſanctum Paulinum Nolanum Epiſcopum ſcripſi,
De cura pro mortuis. ca. 1. cum me conſuluiſſet: Vtrum ſepultura, quæ fit in me-
moriis martyrum, proſit aliquid ſpiritibus mortuorũ.
Inde eſt hoc quod his ad te literis inſero. Diu, inquam,
ſanctitatis tuæ coëpiſcope venerande Pauline ſcripto-
rum debitor fui, ex quo mihi ſcripſiſti per homines
filiæ noſtræ religioſiſsimæ Floræ, quærens à me, vtrum
proſit cuique poſt mortem, quòd corpus eius apud ſan-
cti alicuius memoriam ſepeliatur. Hoc enim abs te vi-
dua memorata petierat, pro defuncto in eis partibus
filio ſuo, & reſcripſeras conſolans eam, idque etiam nũ-
cians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod ma-
I terno & pio affectu deſiderauit, eſſe completum, vt ſci-
licet in beatiſsimi Fœlicis confeſſoris Baſilica ponere-
tur. Qua occaſione factum eſt, vt per eoſdem perlato-
res literarum tuarum ingereres huiuſcemodi quæſtio-
nem: atque vt reſponderem quid mihi exinde videre-
tur expoſcens nec tacens ipſe quid ſentias: nam dicis
videri tibi, non eſſe inanes motus animorum religioſo-
rum atque fidelium pro ſuis ita curantium. Adiungis
etiam vacare non poſſe, quòd vniuerſa pro defunctis
Eccleſia ſupplicare conſueuit: vt hinc & illud coniici
poſsit, homini prodeſſe poſt mortem, ſi fide ſuorũ hu-
mando eius corpori, talis prouideatur locus, in quo ap-
pareat opitulatio etiam iſto modo quæſita ſanctorum.
Sed cum hæc ita ſint, quomodo huic opinioni contra-
2. Cor. 5. rium nõ ſit, quod ait Apoſtolus, Omnes enim aſtabim*
ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque ſecundum
ea quæ per corpus geſsit, ſiue bonum, ſiue malum: nõ te
ſatis videre ſignificas. Hæc quippe Apoſtolica ſenten-
tia ante mortem admonet fieri, quod poſsit prodeſſe
poſt mortem: non tunc quando iam recipiendum eſt
quod quiſq; geſſerit ante mortem. Verum hæc ita ſol-
uitur quæſtio, quoniam quodam vitæ genere acqui-
ritur, dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent K
iſta defunctos: ac per hoc ſecundum ea quæ per corpus
geſſerunt, eis quæ poſt corpus religioſe pro illis facta
fuerint adiuuantur. Sunt enim quos omnino nihil ad-
iuuant iſta, ſiue pro eis fiant quorum tam mala ſunt me-
rita, vt neque talibus digni ſunt adiuuari: ſiue pro eis,
quorũ tam bona ſunt, vt talibus non indigeant adiumẽ-
tis. Genere igitur vitæ, quod geſsit quiſque per corpus,
efficitur, vt proſint vel non proſint quæcunq; pro illo
pie fiunt. cum reliquerit corpus. nam meritũ, per quod
iſta proſint, ſi nullum comparatum eſt in hac vita, fru-
ſtra quæritur poſt hanc vitam. Ita fit vt neque inaniter
Eccleſia vel ſuorum cura pro defunctis, quod potuerit
religionis impendat: & tamen ferat vnuſquiſq; ſecun-
dum ea quæ geſsit per corpus, ſiue bonum, ſiue malum,
reddente domino vnicuique ſecundum opera eius. Vt
enim hoc quod impẽditur, poſsit ei prodeſſe poſt cor-
pus, in ea vita eſt acquiſitum, quam geſsit in corpore.
Dixi etiam tale aliquid ad Laurentium, quod ita ſe ha- *In Enchiridio ca. 109. & sequen.*
bet. Tempus autem, inquam, quod inter hominis mor-
tem & vltimam reſurrectionem poſitum eſt, animas
abditis receptaculis continet: ſicut vnaquæque digna *13. q. 2. ca. Tempus.*
eſt vel requie, vel ærũna, pro eo quod ſortita eſt in car-
ne dum viueret. Neque negandum eſt defunctorũ ani- L
mas pietate ſuorum viuentium releuari, cum pro illis *4. sen. dist. 45. ca. Neque negandum.*
ſacrificium mediatoris offertur, vel eleemoſynæ in Ec-
cleſia fiunt. Sed eis hæc proſunt, qui cum viuerent, vt
hæc ſibi poſtea poſſent prodeſſe, meruerunt. Eſt enim
quidam viuendi modus nec tam bonus, vt non requi- *Quib' prosint orationes & eelemosynæ & sacrificiũ & huiusmodi.*
rat iſta poſt mortem: nec tam malus, vt ei non proſint
iſta poſt mortem. Eſt vero talis in bono, vt hæc non
requirat: eſt & rurſus talis in malo, vt nec his valeat,
cum hæc vita tranſierit, adiuuari. Quocirca hic om-
ne meritum comparatur, quo poſt hanc vitam poſsit
releuari quiſpiam, vel grauari. Nemo autem ſe ſpe-
ret, quod neglexerit, cum obierit, apud deum pro-
mereri. Non igitur iſta quæ pro defunctis commen-
dandis frequentat Eccleſia, illi Apoſtolicæ ſunt aduer-
ſa ſententiæ, qua dictum eſt, Omnes enim aſtabimus *2. Cor. 5.*
ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque ſecundum
ea quæ per corpus geſsit, ſiue bonum, ſiue malum, quia
etiam hoc meritum ſibi quiſque, cum in corpore vi-
ueret, comparauit, vt ei poſſent iſta prodeſſe: non e-
nim omnibus proſunt. Et quare non omnibus proſunt, M
niſi propter differentiam vitæ, quam quiſque geſsit in
corpore? Cum ergo ſacrificia, ſiue altaris, ſiue quarum-
cunque eleemoſynarum pro baptizatis defunctis om-
nibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones
ſunt, pro non valde malis propitiationes ſunt, pro
valde malis, etiam ſi nulla ſunt adiumenta mortuo-
rum, qualeſcunque viuorum conſolationes ſunt. Qui-
bus autem proſunt, aut ad hoc proſunt, vt ſit plena re-
miſsio: aut certe vt tolerabilior fiat ipſa damnatio.

Tertia tua quæſtio eſt, Vtrum ſtatim in aduen- *q. 3.*
to domini credendum ſit futurum eſſe iudicium, an
ſpacio interpoſito temporis? In cuius diebus aduen-
tus, quoniam legimus, inquis, quòd qui ſupererunt, *2. Theſſ. 4.*
rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic
ſemper cum domino futuri ſunt: noſſe deſiderio, v-
trum mox iudicium comitetur aduentum: & ij qui ra-
pientur in nubes, an ſoluentur in mortem? niſi forte ad
vicem mortis ipſam immutationem debeamus acci-
pere. Huic interrogationi tuæ, qua quæris vtrum
in aduentu domini mox credendum ſit futurum eſſe
iudicium, puto quòd ſufficiat fides ſymboli, qua cõfite-
mus

A nuc Chriſtum à patris dextera eſſe venturum ad viuos & mortuos iudicandos. Cum ergo ipſa ſit ei cauſa veniendi, quid aliud acturus eſt mox vt venerit, niſi propter quod veniet? De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epiſtola quam ſcripſi ad filiũ meũ *Non eſt inter epiſtolas.* nomine Mercatorem quæ incipit, Proculduhio notiſſimum vobis, cum me conſuluiſſet de quibuſdam quæſtionibus Pelagianorum, qui negant mortem eſſe peccato retributam, quatenus diſputauerim in ſubditis, legi. Illi autem, inquam, de quibus dicit Apoſtolus, cum loqueretur de reſurrectione mortuorum, Et nos viuentes, qui reliqui ſimus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ita ſemper cum domino erimus: afferunt quidem aliquid quæſtionis, ſed propter ſeipſos, non propter iſtos. nam & ſi non ſunt etiam ipſi morituri, quid iſtos adiuuet, omnino non video, cum talia de his dici poſsint, qualia de illis dicta ſunt duobus, Enoch ſcilicet & Helia. Sed reuera quantum de verba beati Apoſtoli pertinet, videtur aſſerere quoſdam in fine ſeculi aduenie nte domino, cum futura eſt reſurrectio mortuorum, non eſſe morituros
B ſed viuos repertos, in illam immortalitatẽ, quæ ſanctis etiam cæteris, datur repente mutandos, & ſimul cum illis rapiendos, ſicut dicit, in nubibus. Nec aliquid aliud mihi viſum eſt, quotiens de his verbis volui cogitare. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos, ad vitam tranſituros perpetuam, dicere inueniatur *1. Cor. 15.* Apoſtolus, Stulte, tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Nam & illud quod in pleriſque codicibus legitur, Omnes reſurgemus: vnde fieri poterit, niſi omnes moriamur? Reſurrectio quippe, niſi mors præceſſerit, nulla eſt. Et quod nunnulli codices habent omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi: & ſi quid aliud tale in ſanctis libris inuenitur, ad id videtur impellere, vt nullos hominum exiſtimemus immortalitatem, niſi mors præ- *1. Theſſ. 4.* ceſſerit, adepturos. Proinde vbi dixit Apoſtolus, Et nos viuentes qui reliqui ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui ante dormierunt: ipſe enim dominus in iuſſu & in voce archangeli & in tuba dei deſcendet de cœlo, & mortui in Chriſto reſurgent
C primi: deinde nos viuentes, qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ita ſemper cum domino erimus. Vellem de his verbis, vt dixi, audire doctiores: & ſi mihi potuerint hæc ita exponi, vt in eis poſsit intelligi, omnes homines qui viuunt, vel poſt nos victuri ſunt, eſſe morituros, corrigere quod hinc aliquando aliter ſenſi. Neque enim debemus eſſe indociles doctores, & certe melius homo corrigitur prauus, quàm frangitur durus: cum iis quæ deſcripſimus, ita noſtra vel aliorum exerceatur vel erudiatur infirmitas, vt tamen in eis nulla velut canonica conſtituatur authoritas. Si autem in his verbis Apoſtuli nullus alius ſenſus poterit reperiri, & hoc eum intelligi voluiſſe claruerit, quod videntur ipſa verba clamare: id eſt, quòd futuri ſint in *2. Cor. 5.* fine ſeculi, & ſecundo aduentu domini, qui non expolientur corpore, ſed ſuperinduantur immortalitate, vt abſorbeatur mortale à vita: huic ſententiæ proculdubio conueniet, quod in regula fidei confitemur, venturum dominum, iudicaturum viuos & mortuos: vt non hic intelligamus viuos iuſtos, mortuos autem iniuſtos, quamuis iudicandi ſint & iuſti & iniuſti: ſed viuos, quos nondum exiiſſe, mortuos autem, quos iam exiiſſe de corporibus, aduentus eius inueniet. Quæ ſi ita D eſſe conſtiterit, illa verba excutienda erunt, quomodo ſic accipiamus, Tu quod ſeminas non viuificatur, ni- *1. Cor. 15.* ſi prius moriatur: & illud, Omnes reſurgemus: ſiue, omnes dormiemus: vt non aduerſentur huic ſententiæ; qua quidam creduntur etiam cum ſuis corporibus in æternum non guſtata morte victuri. Sed vtrumlibet horum veracior & perſpicacior intellectus inueniatur; quid ad cauſam pertinebit iſtorum, ſiue omnes debita morte plectantur, ſiue aliquibus ab hac exceptis conditione parcatur: cum tamen conſtet nõ ſolum mortem animæ, verùm etiam corporis ſecuturam non fuiſſe, ſi peccatum non præceſsiſſet: & gratiæ mirabiliore virtute iuſtos à morte ad æternam beatitudinem reuiuiſcere quàm in mortis experientiam non venire. Hæc propter illos, de quibus mihi ſcripſiſti, ſatis dicta ſint: quamuis eos iam non exiſtimem dicere, etiam ſi non peccaſſet Adam, fuiſſe vel corpore moriturum. Cæterum quod attinet ad quæſtionem reſurrectionis, propter illos qui creduntur non eſſe morituri, ſed ex hac mortalitate ad immortalitatem ſine morte media trãſituri, inquiſitio diligentior adhibenda eſt, & ſi quid E hinc abſolutum ac definitum diſputatione rationabili atque perfecta vel audiſti, vel legiſti, vel etiam ipſe adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto mihi mittere non graueris. Ego enim, quod confitendum eſt charitati tuæ, plus amo diſcere quàm docere: nam hoc admonemur etiam dicente apoſtolo Iacobo, Sit autem omnis homo velox ad audien- *Iacobi 1.* dum, tardus autem ad loquendum. Vt ergo diſcamus, inuitare nos debet ſuauitas veritatis: vt autem doceamus, cogere neceſsitas charitatis: vbi potius orandum eſt, vt tranſeat iſta neceſsitas, qua hominem docet aliquid homo, & ſimus omnes docibiles dei: quamuis & hoc ſimus, cum ea quæ ad veram pietatem *Eſaiæ 54.* pertinent, diſcimus, etiam quando illa docere videtur *Ioan. 6.* homo: quia neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui *1. Cor. 3.* rigat, ſed qui incrementum dat deus. Cum itaque ſi deus incrementum non daret, non eſſent apoſtoli plantatores vel rigatores: quanto magis ego vel tu vel quilibet huius temporis homines, quando nobis videmur eſſe doctores? Quarta tua quæſtio eſt, quare dixerit Dauid, Potens in terra erit ſemen eius, generatio *q. 4.* rectorum benedicetur. Cum ſciamus iuſtorum filios & *Pſal. 111.* fuiſſe & eſſe maledictos: & iniuſtorum & fuiſſe & eſſe F benedictos. Huic quæſtioni de pſalmi ipſius expoſitione reſpõdeo, quem cum in populo tractarem, dixi, Beatus enim vir qui timet dominum, in mãdatis eius volet nimis. Viderit deus, qui ſolus & veraciter & miſericorditer iudicat, quantum iſte proficiat in mandatis eius: quoniam tentatio eſt vita humana ſuper terram, ſicut *Iob 7.* ſanctus Iob dicit. Et iterum ſcriptum eſt. Quoniam cor- *Sapien. 9.* pus quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Qui autem iudicat nos, dominus eſt. Nec ante tem- *1. Cor. 14.* pus iudicare debemus, donec veniat dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Viderit ergo ille quantum quiſque proficiat, in mandatis eius tamen volet nimis, qui pacem illius coædificationis adamauerit: nec iam deſperare debet, quoniã in mandatis eius volet nimis, & pax in terra homini- *Lucæ 2.* bus bonæ voluntatis. Vnde, Potens in terra erit ſemen eius. Et ſemen futuræ meſsis, opera eſſe miſericordiæ, apoſtolus teſtis eſt, qui dicit, Bonum autem facien- *Galat. 6.*

G tes non deficiamus. Tempore enim proprio metemus
1. Cor. 9. non deficientes. Et iterum, Hoc autem, inquit, qui parce
ſeminat, parce & metet. Quid autem fratres potentius,
Lucæ 19. quàm vt regnum cœlorũ non ſolùm Zachæus emat di-
Lucæ 21. midio rerum ſuarum, ſed vidua duobus minutis: &
tantundẽ ibi vterq; poſsideat? Quid potentius, quàm vt
idem regnũ & theſauris diuitis, & calice aquæ frigidæ
pauperis valeat? Sunt autem qui iſta faciunt dum ter-
Pſalm. 74. rena conquirunt, aut hic mercedem ſperantes à domi-
no, aut hominibus placere cupientes. Sed generatio
rectorum benedicetur: id eſt, opera eorum quorum bo-
nus deus Iſraël, qui recto ſunt corde. Rectum autem cor
eſt, non reſiſtere patri emendanti, & credere pollicen-
ti, non eorum quibus cõmouentur pedes, & effundũtur
Pſalm. 27. greſſus atq; labuntur, ſicut in alio pſalmo canitur, dum
zelant in peccatoribus, pacem peccatorum videntes,
& putant perire opera ſua, quia non eis merces reddi-
tur peritura. At iſte vir qui timet dominum, & in tem-
plum ſanctum dei conuerſione recti cordis aptatur,
nec gloriam hominum quærit, nec terrenas diuitias
concupiſcit, & tamen gloria & diuitiæ in domo eius.
H Domus enim eius cor eius eſt, vbi deo habitante opu-
lentius habitat, cum ſpe vitæ æternæ, quàm hominibus
habitantibus in marmoratis laqueatiſq; tectis, cum ti-
more mortis æternæ. Huius enim iuſtitia manet in ſe-
culum ſeculi. Ipſa eius gloria ipſa diuitiæ. Illius autem
purpura & byſſus & epulæ ſplendidæ, & cum præſto
ſunt tranſeunt, & cum ad finem venerint, aquæ guttam
ex digito ſtillantem deſiderans, ardens lingua cla-
mabit. Hæc ſunt quæ in dicto pſalmo expoſuiſſe me
memini, & ad quæſtionis tuæ quarto loco propoſitæ
ſolutionem ſatis eſſe nunc exiſtimo. Quinto autem lo-
co id poſuiſti, vnde poſt omnia diſputaturum me eſſe
Quæſt. VI. promiſi. Sexta tua propoſitio eſt, Vtrum iuxta hi-
1. Reg. 28. ſtoriam libri Regnorum pythoniſſa ipſum prophetam
Samuëlem de inferno euocauerit? Hoc à me beatæ me-
quæſtio. 3. moriæ Simplicianus Mediolanenſis Epiſcopus aliquã-
do quæſiuit. Quid ergo ei reſponderim, ſubditum lege,
Item quæris inquam, vtrum ſpiritus immundus qui e-
rat in pythoniſſa, potuerit agere vt Samuël à Saüle vi-
deretur, & loqueretur cum eo? Sed multo maioris mi-
raculi eſt, quòd ipſe Satanas princeps omnium immun-
dorum ſpirituum potuit loqui cum deo, & petere ten-
I tandum Iob iuſtiſsimum virum, qui etiam Apoſtolos
Iob 1. tentandos petiit. Aut ſi hoc ideo non habet difficilem
quæſtionem, quia per quam voluerit creaturam, cui
voluerit creaturæ vbique præſens veritas loquitur, nec
Lucæ 22. propterea magni meriti eſt cui loquitur deus. Intereſt
enim quid ipſe loquatur, quia & imperator cum multis
innocentibus non loquitur, quibus prouidentiſsime
conſulit ad ſalutem, & cum multis nocentibus loquitur,
quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæ-
ſtio eſt, nulla ſit quæſtio, quomodo etiam immundus
ſpiritus, cum anima ſancti viri loqui potuerit. Omni-
bus enim ſanctis deus creator & ſanctificator longe
vtique maior eſt. Quòd ſi hoc mouet, quòd licuerit ma-
ligno ſpiritui excitare animam iuſti, & tanquam de ab-
ditis mortuorum receptaculis euocare: nonne magis
mirandum eſt, quòd Satanas ipſum dominum aſſum-
Mat. 4. pſit & conſtituit ſuper pinnam templi? Quolibet e-
nim modo id fecerit, ille etiam modus quo Samuëli fa-
ctum eſt vt excitaretur, ſimiliter latet. Niſi forte quis
dixerit, faciliorem diabolo fuiſſe licentiam ad domi-
num viuum vnde voluit aſſumendum, & vbi voluit cõ-
ſtituendum, quam ad Samuëlis defuncti ſpiritum à ſuis
ſedibus excitandum. Quod ſi illud in Euangelio nos K
ideo non perturbat, quia dominus voluit atque permiſit
nulla diminutione ſuæ poteſtatis & diuinitatis id fieri:
ſicut ab ipſis Iudæis quanquam peruerſis atque immun- Mat. 26.
dis, & facta diaboli facientibus, & teneri ſe & vinciri, & 27.
& illudi, & crucifigi, atque interfici paſſus eſt: non eſt ab-
ſurdum credere, ex aliqua diſpenſatione diuinæ volun-
tatis permiſſum fuiſſe, vt non inuitus, nec dominãte aut
ſubiugante magica potentia, ſed volens atq; obtempe-
rans occultæ diſpenſationi dei, quæ pythoniſſam illam
& Saülem latebat, conſentiret ſpiritus prophetæ ſancti
ſe oſtendi aſpectibus regis, diuina eum ſententia per-
cuſſurus. Cur enim anima boni hominis à malis viuis
euocata ſi venerit, amittere videatur dignitatem ſuam,
cum & viui plerunq; boni vocati ad malos veniant, &
agant cum eis quod officium poſtulat æquitatis, ſerua-
to atq; inconcuſſo decore virtutis ſuæ, & illorum vitiis
pro rerum præſentium vel vſu vel neceſsitate tracta-
tis? Quanquam in hoc facto poteſt eſſe alius facilior
exitus, & expeditior intellectus, vt non vere ſpiritum
Samuëlis excitatum à requie ſua credamus, ſed aliquod
phantaſma, & imaginariam illuſionem diaboli machi- L
nationibus factam: quam propterea ſcriptura nomine
Samuëlis appellat, quia ſolent imagines earum rerum
nominibus appellari, quarum imagines ſunt: ſicut om-
nia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materia
metalli aut ligni, vel cuiuſque rei aptæ ad opera hu-
iuſmodi: qui etiam videntur in ſomnis, & omnes ferè
imagines earum rerum, quarum imagines ſunt, appel-
lari ſolent nominibus. Quis enim eſt qui hominem
pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem &
ſingulorum quorumque picturam cum aſpicimus, pro-
pria quæque nomina incunctanter adhibemus: velut
cum intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Ci-
cero eſt, ille Saluſtius, ille Achilles, ille Hector: hoc
flumen Simoïs illa Roma, cum aliud nihil ſint quàm
pictæ imagines? Vnde cherubin cum ſint cœleſtes
virtutes, ficte tamen ex metallo (quod imperauit deus)
ſuper arcam teſtamenti magnæ rei ſignificandæ gratia, Exod. 25.
non aliud quàm cherubin illa quoque figmenta voci-
tantur. Item quiſquis vidit ſomnium, non dicit, Vidi
imaginem Auguſtini, aut Simpliciani: ſed vidi Au-
guſtinum, aut Simplicianum, cum eo tempore quo ta- M
le aliquid vidit, nos ignoraremus: vſqueadeo manife-
ſtum eſt, non ipſos homines, ſed imagines eorum vi-
deri. Et Pharao ſpicas ſe dixit vidiſſe in ſomnis, & bo- Geneſ. 41.
ues, non ſpicarum aut boum imagines. Si igitur li-
quido conſtat nominibus earum rerum quarum ima-
gines ſunt, eaſdem imagines appellari: non mirum eſt
quòd ſcriptura dicit Samuëlem viſum, etiam ſi forte 1. Reg. 28.
imago Samuëlis apparuit machinamento eius, qui 2. Cor. 11.
transfigurat ſe velut angelum lucis, & miniſtros ſuos
velut miniſtros iuſtitiæ. Iam vero ſi illud mouet, quo-
modo & à maligno ſpiritu Sauli vera prædicta ſint,
poteſt & illud mirũ videri, quomodo dæmones agno- Mat. 8.
uerint Chriſtum, quem Iudæi non agnoſcebant. Cum
enim vult Deus etiam per infimos infernóſque ſpiri-
tus aliquem vera cognoſcere, temporalia duntaxat,
atque ad iſtam mortalitatem pertinentia: facile eſt
& non incongruum, vt omnipotens & iuſtus ad eo-
rum pœnam quibus iſta prædicantur, vt malum quod
eis impendet, antequam veniat prænoſcendo pati-
antur, occulto apparatu myſteriorum ſuorum etiam
ſpiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, vt
quod audiunt ab angelis, prænunciant hominibus.

Tantum

A Tantum autem audiant,quātum omnium dominus atque moderator vel iubet vel ſinit: vnde etiam ſpiritus
pythonicus in Actibus Apoſtolorum atteſtatur Paulo
Actor. 16. apoſtolo, & Euangeliſta eſſe conatuc. Miſcent tamen
iſti fallacias,& verum quod noſſe potuerint,non docēdi magis quàm decipiendi fine prænunciant. Et forte
1. Reg. 28. hoc eſt, quòd cum illa imago Samuëlis Saülem prædiceret moriturum, dixit etiam ſecum futurū, quod vtique falſum eſt. Magno quippe interuallo poſt mortē ſeparari bonos à malis in euangelio legimus, cum do-
Luc. 16. minus inter ſuperbū illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretuc: & illum qui ad eius ianuam vlceroſus iacebat,iam in requie conſtitutum, magnum chaos interiectū eſſe teſtetuc. Aut ſi propterea Samuël
1. Reg. 28. Saülli dixit, Mecum eris: vt non ad æqualitatem fœlicitatis, ſed ad parem conditionem mortis referatuc, eo quòd vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit, iamq; mortuus, mortem viuo prænunciabat. Perſpicit, quantum opinor prudentia tua, ſecundum vtrunq; intellectum habere exitum illam lectionem, qui non ſit contra fidem:niſi forte profundiore & perplexiore inquiſitione, quæ vel virium mearum vel temporis ex-
B cedit anguſtias, inueniatur ad liquidum, vel poſſe vel non poſſe animam humanam, cum ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocatam, viuorum apparere cōſpectibus,etiam corporis lineamenta geſtantem, vt non ſolum videri valeat, ſed & agnoſci. Et ſi poteſt, vtrum etiam iuſti anima,non quidem cogatur magicis ſacris, ſed dignetur oſtendi occultioribus myſteriis ſummæ legis obtemperans: vt ſi fieri non poſſe claruerit, non vterque ſenſus, in huius ſcripturæ tractatione atque expoſitione admittatur, ſed illo excluſo imaginaria ſimilitudo Samuëlis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam ſiue illud fieri poſsit, ſiue non poſsit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum ſimulandarum callida operatio decipiendis humanis ſenſibus multiformis inuigilat: hæc diximus pedetentim quidem, ne inquiſitionibus diligentioribus præſcribamus, ſed tamen potius exiſtimemus tale aliquid factum á maligno ſpiritu phytoniſſæ illius miniſterio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.
C Hæc ſunt quæ tunc de pythoniſſa & Samuële ſcripſi.
q. 7. Septima tua propoſitio eſt, Qnaliter ſatisfaciendum ſit eis qui dicunt Saram ſtuprum non effugiſſe, cum dicant Abimelech ab eius contentione ſomnio eſſe reuocatum, & immiſſum in eius copulam Pharaonem. Non video, cuc ad hoc credendum ſcri-
Geneſ. 12. ptura nos cogat. Accepit enim eam quidem vxorem, continuóque ditatus eſt Abraham multis Aegyptiorum muneribus propter illam: ſed non ſcriptum eſt, quòd cum ea Pharao dormierit, eique permixtus ſit, quoniam deus cum multis magniſque cladibus affligendo id facere non permiſit. Non enim placitæ regibus ad coniugium fœminæ mox etiam carne copulabantur. Sed ſicut legimus in libro qui prænotatuc
Heſter 2. Heſtec, per aliquot menſes, imò per totum annum, vnguentis, pigmentis & aromatibus accurabantur earum corpora, priuſquam corpori regio miſcerentuc. Hoc ergo ſpacio facta ſunt, illa quæ ſcripta ſunt donec Pharao contritus & exterritus, marito reſtituiſſet vxo-
Geneſ. 20. rem. Abimelech autem quoniam ſomnio eſt ab eius commixtione prohibitus, ideóque Saram nouiſſe ſtuprum contendunt: putant vtique regem vt ſomniaret, non niſi poſt eius concubitum dormire potuiſſe. Quaſi vero vt omittam tempus quo accurabantuc vt ſupra dixi ad voluptatem regiam corpora fœminarum, non D
potuerit deus priuſquam conuenirent, eum mergere in ſomno, & admonere per ſomnium. Dicam quod factum eſt in Mauritania Sitifenſi. Neque enim deus ſanctorum,non ipſe eſt etiam deus? Viduam in propoſito continentiæ conſtitutam Celcitbius quidam catechumenus iuuenis rapuit, vt haberet vxorem. Antequam concumberet preſſus ſomno, & territus ſomnio, Sitifenſi Epiſcopo eandem vehementiſsime requirenti, reuocauit intactam. Viuunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus, & ipſe in ſe facto miraculo conuerſus ad dominum, ad Epiſcopatum mirabili probitate peruenit, illa in ſancta viduitate perſiſtit. Quid autem dixerim contra fauſtum Manichæum, cum calumniaretur *Li. 22. c. 33.*
patriarchæ Abrahæ, ſcilicet quod vxorem ſuam duobus regibus ad concubitum venditaſſet, indignánſque ſubieci, Quod autem iuſtum & fidelem virum matrimonij ſui infamoſiſsimum nundinatorem appellans, auariciæ ac ventris cauſa duobus regibus, Abimelech ac Pharaoni diuerſis temporibus Saram cōiugem ſuam *Geneſ. 12.*
ſororem mentitum, quia erat pulcherrima, in concu- *& 20.*
bitum aſſerit venditaſſe, non ore veridico à turpitudine ſeparat honeſtatem,ſed ore maledico totum vertit E
in crimen. Hoc enim Abrahæ factum lenocinio ſimile videtuc, ſed non valentibus ex illius æternæ legis lumine à peccatis recte facta diſcernere: quibus & conſtantia, pertinacia videri poteſt, & virtus fiduciæ vitium putatur audaciæ, & quæcunque ſimiliter obiiciuntur quaſi non recte agentibus à non recte cernentibus. Neque enim Abraham flagitio conſenſit vxoria eiúſque vendidit adulterium: ſed ſicut illa famulam ſuam non libidini mariti permiſit, ſed officio generandi vltro obtulit, nequaquam turbato ordine naturali, vbi eius poteſtas erat iubens potius obedienti, quàm cedens concupiſcenti: ſic & ipſe coniugem caſtam, & caſto corde ſibi cohærentem, de cuius animo vbi pudicitiæ virtus habitat, nullo modo dubitabat, tacuit vxorem, dixit ſororem: ne ſe occiſo ab alienigenis atque impiis captiua poſsideretur, certus de deo ſuo quòd nihil eam turpe ac flagitioſum perpeti ſineret. Nec eum fides aut ſpes fefellit. Nanque Pharao territus monſtris, multíſque propter eam malis afflictus, vbi eius eſſe vxorem diuinitus didicit, illæſam cum honore reſtituit. Abimelech autem ſomnio commonitus & edoctus, ſi- F
militec fecit. Nouiſsime exponendum poſcis de
ſpiritu dei qui ſuperferebatur ſuper aquam. Quidam e- *q. 8.*
nim aſſeuerant, inquis, ſpiritum ſanctum, alij mundanum ſpiritum dicunt, dicentes, quia non potuit hiſtoriographus cum creaturis enumerare creatorem, nec huic locum aliquem deputare, qui vbique ſit totus,cum patre videlicet atque filio. Quid ergo iſtorum ſenſe- *Capite 4.*
rim, ex primo libro eorum quos de Geneſi duodecim, *& ſequē.*
ſicut potui,non ſecundum allegorias,ſed ſecundum rerum geſtarum fidem ſcripſi,& in hoc opuſculum tranſtuli. Ineſt, inquam,deo benignitas ſumma & ſancta,& iuſta: & quidem non ex indigentia,ſed ex beneficentia veniēs amor in opera ſua. Propterea priuſquam ſcriberetur, dixit deus, Fiat lux, præceſsit ſcriptura dicens, Et *Geneſ. 1.*
ſpiritus dei ſupereferebatuc ſuper aquam: quia ſiue aquæ nomine appellare voluit totam corporalem materiam, vt eo modo inſinuaret vnde facta & formata ſint omnia, quæ in ſuis generibus iam dignoſcere poſſumus: appellans aquam, quia ex humida natura videmus omnia in terra per ſpecies varias formari atque concreſcere: ſiue ſpiritalem vitam quandam an-

G te formam conuerſionis, quaſi fluitantem, ſuperfereba-
tur vtique ſpiritus dei: quia ſubiacebat ſcilicet bonæ vo-
luntati creatoris, quicquid illud erat quod formandum
perficiēdúmque inchoauerat: vt dicente deo in verbo
ſuo, Fiat lux, in bona voluntate: hoc eſt, in beneplacito
eius, pro modo ſui generis maneret quod factum eſt.
Et ideo rectum eſt quod placuerit deo, ſcriptura dicen-
te, Et facta eſt lux, Et vidit deus lucem quia bona eſt. Vt
quemadmodum in ipſo exordio inchoatæ creaturæ,
quæ ex cœli & terræ nomine, propter hoc quod de il-
la perficiendum erat, commemorata eſt, trinitas inſi-
nuatur creatoris. nam dicente ſcriptura, In principio
fecit deus cœlum & terram: intelligimus patrem in
dei nomine, & filium in principij nomine, qui non pa-
tris, ſed per ſeipſum creatæ primitus, ac potiſsimum
ſpiritalis creaturæ, & conſequēter etiam vniuerſæ crea-
turæ principium eſt. Dicente autem ſcriptura, Spiri-
tus dei ſuperferebatur ſuper aquam: completam com-
memorationem trinitatis agnoſcimus: Ita & in con-
uerſione atque perfectione creaturæ, vt rerum ſpecies
digerantur, eadem trinitas inſinuatur: verbum dei ſci-
licet, & verbi generator, cum dicitur, Dixit deus: &
H ſancta bonitas, in qua deo placet quicquid ei pro ſuæ
naturæ modulo perfectum placet, cum dicitur, Vidit
deus quia bonum eſt. Sed cur cōmemorata prius, quan-
uis imperfecta creatura, poſtea commemoratur ſpiri-
tus dei, prius dicente ſcriptura, Terra autem erat inui-
ſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum:
ac deinde inferente, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſu-
per aquam? An quoniam egenus atque indigus amor
ita diligit, vt rebus quas diligit ſubiiciatur: propterea
cum memoraretur ſpiritus dei in quo ſancta eius bene-
uolentia dilectióque intelligitur, ſuperferri dictus eſt:
ne faciendo opera ſua, per indigentiæ neceſsitatem po-
tius, quàm per abundantiam beneficentiæ deus amare
putaretur? Cuius rei memor apoſtolus dicturus de cha-
ritate, ſupereminentem viam demonſtraturum ſe ait.
1. Cor. 12. Et alio loco, Supereminentem, inquit, ſcientiæ charita-
Epheſ. 3. tem Chriſti. Cum ergo ſic oporteret inſinuare ſpiritum
dei, vt ſuperferri diceretur, commodius factum eſt, vt
prius inſinuaretur aliquid inchoatum, cui ſuperferri di-
ceretur: non enim loco, ſed omnia ſuperante ac præ-
Quæſt. V. cellente potentia. Iam nunc illud quod redden-
Acta. 13. dum diſtuleram, pauliſper intende. Quæris enim quare
I dixerit dominus, nimirum præſcius futurorum, Elegi
David ſecundum cor meum: cum talia tantáque ipſe
homo commiſerit. Quod quidem, ſi de ipſo David qui
reprobato Saüle & extincto fuit rex Iſraël, dictum in-
telligamus: magis quia deus præſcius futurorum eſt,
præuidit in eo tantam pietatem, támque veracem pœ-
nitentiam, vt eſſet in eorum numero de quibus ipſe di-
Pſalm. 31. cit, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum
tecta ſunt peccata, Beatus vir cui non imputauit domi-
nus peccatum. Cum ergo præſciret eum deus peccatu-
rum, & peccata ſua pia humilitate & ſyncera pœniten-
tia deleturum, cur non diceret, Inueni David ſecun-
dum cor meum? cui non erat imputaturus peccatum
tam multa bona facienti, & cum tanta pietate viuenti,
& ipſa pietate pro peccatis ſuis ſacrificium contriti ſpi-
ritus offerenti? Propter hæc omnia veriſsime dictum
eſt, Inueni David ſecundum cor meum: quia licet ſecū-
dum cor dei non eſſet quòd ille peccauit: tamen ſecun-
dum cor dei fuit, quòd pro peccatis ſuis congrua pœ-
nitentia ſatisfecit? Hoc ſolum ergo in illo ſecundum
cor dei non fuit, quod illi deus non imputauit. Hoc
itaque ablato, id eſt, non imputato, quid remanſit niſi K
vnde veriſsime diceretur, Inueni David ſecundum
cor meum? Si autem hoc prophetice dictum de Chri-
ſto velimus accipere, nullus nodus quæſtionis occur-
ret, niſi forte vt quæratur à nobis, quomodo Chriſtum
recte iſto nomine vocare potuerit. Sed reſpondemus
propter ſemen David, ex quo carnem Chriſtus aſſum-
pſit, nec ſine exemplo rationem huius in Chriſto nomi-
nis reddimus. Inuenimus quippe apertiſsime Ieſum
Chriſtum apud prophetam Ezechielem David eſſe ap- Chriſtus.
pellatum, vbi legitur ex perſona dei patris. Et ſuſcitabo David ap-
ſuper pecora mea paſtorem vnum qui paſcat ea, ſeruū pellat⁹ eſt.
meum David, & ipſe paſcet ea, & ipſe erit his in pa- Ezech. 34.
ſtorem: ego autem dominus ero eis in deum, & ſer-
uus meus David princeps in medio eorum, ego domi-
nus locutus ſum, Et alio loco, Et rex, inquit, vn⁹ erit om- Ezech. 37.
nibus imperans, & non erunt vltrà duæ gentes, nec di-
uidentur amplius in duo regna, neque polluentur vl-
trà in idolis ſuis, & abominationibus ſuis, & in cunctis
iniquitatibus ſuis: & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſe-
dibus ſuis in quibus peccauerunt, & mundabo eos: &
erunt mihi populus, & ero eis deus, & ſeruus meus Da- L
uid rex ſuper eos & paſtor vnus erit omniū eorum. Oſee
quoque Propheta cum prænunciaret tempus Iudæo-
rum, quale nunc habent, & in Chriſtum eos poſtea cre-
dituros, eundem Chriſtum David nomine prophetauit
dicens, Quoniam diebus multis ſedebunt filij Iſraël ſi- Oſee. 3.
ne rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine ſa-
cerdotio, ſine manifeſtationibus. Sic nunc eſſe Iudæos
ambigit nemo. Sed quod ait apoſtolus Paulus gentibus Roma. 11.
loquens, Sicut enim vos aliquādo non credidiſtis deo,
nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter in-
crudelitatem illorum: ita & iſti nunc non credide-
runt in veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam
conſequantur. Hoc Propheta iſte tanto ante prædicēs Oſee. 3.
ſecutus adiunxit, Et poſtea reuertentur filij Iſraël, & in
quirent dominum deum ſuum, & David regem ſuum,
& ſtupeſcent in domino, & in bonis ipſius in nouiſsi-
mis diebus, Ecce & hic per David nomen prophetatus
eſt Chriſtus: quoniam quando iſta prophetabantur, ille
David rex Iſraël iā olim antè dormierat: dominus autē
Ieſus ex eius ſemine fuerat in carne venturus, propter
quod prophetico loquendi modo appellabatur David.
Videtur autem apoſtolus hoc teſtimonium ita poſuiſ- M
ſe in Actibus Apoſtolorum, vt non niſi de illo rege Acto. 13.
David qui Saüli ſucceſsit poſsit intelligi. Nam inter
cætera, Exinde, inquit, poſtulauerunt regem, & dedit
illis deus Saül filium Cis, virum de tribu Beniamin an-
nis quadraginta: & amoto illo ſuſcitauit illis David
regem, cui & teſtimonium perhibens dixit, Inueni Da-
uid filium Ieſſe, virum ſecundum cor meum, qui fa-
ciet omnes voluntates meas. Sed quando ſecutus ad-
iunxit & dixit, Huius Deus ex ſemine, ſecundum pro-
miſsionem, adduxit Iſraël ſaluatorem Ieſum: ſatis ſi-
gnificauit in domino Ieſu potius eſſe intelligendum il-
lud teſtimonium, qui verè facit omnes voluntates dei
patris, quàm in illo rege David, qui licet ſecundum
ſuperiorem diſputationem remiſsis peccatis, propter
ipſam quoque piam pœnitentiam non immeritò di-
ci poſsit inuentus ſecundum cor dei, tamen omnes
voluntates dei quomodo fecit? Qui cum excellentiſsi-
me laudaretur, quando eius tempora & facta enar-
rantur: notatus eſt tamen quòd non deſtruxit excelſa,
vbi ſacrificabat populus dei contra præceptum dei,
qui tantummodo in tabernaculo teſtimonij ſibi ſacri-
ficarā

A ficari iuſſerat: quanuis etiam in eiſdem excelſis eidem ſacrificaretur deo, quæ poſtmodum excelſa ex ipſius Dauid ſemine propagatus rex Ezechias, cum teſtimonio magnæ ſuæ laudis euertit.

Sicut potui, reſpondi inquiſitioolbus tuis. Si quid de iſtis rebus inuenisti melius, ſiue inuenire potueris, gratiſsimum habebimus, ſi nos feceris noſſe. Ego enim quod & ſupra de me commemoraui, magis amo diſcere quàm docere.

***

FINIS.

SEXAGINTAQVINQVE

B

quæſtionum Dialogus ſub titulo Oroſij percontantis, & Auguſtini reſpondentis.

PREFATIO.

LICET multi & probaniſsimi viri diuerſo quidem ſtylo, ſed ooo diuerſa fide innumerabilia opuſcula ediderint, ita vt difficile ſit eorum omnia legere: ea tamen quæ leguntur, propter eloquij venuſtatem, & difficilimas quæſtionum perplexitates minime intelliguntur:
C
Revera enim, dum nituntur propter altitudioem ſcripturæ diuinæ occultam viam capere, paruitati noſtræ ambiguitatem non minimam reliquerunt. Sunt etiam plaoè ſpiritales viri, qui eotum aſſequuntur eloquium, & penetrant intellectum. Quorum nos dum concupiſcentiis ſatisfacimus, præclaræ eotum ſcientiæ non æquamur, vt eas ſicut illi intelligere valeamus. Quapropter quæſo te, vt percontanti mihi reſpondeas, & quæ
Oroſij quæſtio. obſcuritatem faciunt, elucidare digneris. In primis igitur quæro abs te, vtrum deus Trinitas ſit, & quibus teſtimoniis approbes, noſſe deſidero.
Aug. reſponſio. Principium Geneſeos euidenter oſtendit. Ait enim, In principio
Geneſ. 1. fecit deus cœlum & terram. Quid autem principium intelligendum putabimus, niſi filium. Ipſe enim de ſeipſo, interrogantibus Iudæis quis eſſet, reſpondit. Prin-
Ioan. 8. cipium & qui loquor vobis. Ergo principium filius. Per filium fecit deus cœlum & terram. Omnia per ipſum facta ſunt, ſicut Euangeliſta Ioannes narrat, & ſine ip- D
ſo factum eſt nihil. Proculdubio in dei nomine pater, *Ioan. 1.*
in principij nomine filius intelligendus eſt. Profecto cum dixiſſet, In principio fecit deus cœlum & terram: ſecutus adiunxit, Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas: qui tertia eſt in Trinitate perſona. Igitur ſi Trinitas non eſſet, nunquam dominus noſter Ieſus Christus diceret diſcipulis ſuis, Ite baptizate omnes gentes in nomine *Mat. 28.*
patris & filij & ſpiritus ſancti: nec baptizato domino in Iordane à Ioanne, vox de cœlo dixiſſet, Hic eſt filius *Mat. 3.*
meus dilectus, in quo mihi bene complacui: nec ſpiritus ſanctus in columbæ ſpecie deſcẽdiſſe ſuper eum, & manſiſſe diceretur. Minor infœlicem Sabellianorum hæreſim, hoc eſt Patripaſsianorum, quòd ſic cæci ſunt meote, vt tam præclara, tam aperta teſtimonia oon attendant. Ipſi nãque aſſerunt vnam eſſe perſonam, id eſt, ipſum filium eſſe qui pater eſt, & ipſum ſpiritum ſanctum. Sed nos cæcitatem ipſotum relinquẽtes, tres perſonas ſecundum ſcripturas ſanctas iotelligamus: id eſt, alium eſſe patrem qui genuit, alium filium qui genitus eſt à patre, alium ſpiritum ſanctum: non aliud, quia ſub- E
ſtantia vnum ſunt. Perſonas diſtinguimns, non deitatem ſeparemus. Igitur dei filius natura eſt filius, non adoptione. Sic enim ſcriptum eſt, Ex vtero, inquit, ante *Pſal. 109.*
luciferum geoui te. Non quòd deus pater vterum habeat ſicut nos, aut corporeus eſſe credendus ſit: ſed per vterum ſubſtantiam intelligi voluit de qua natus eſt filius. Quod eſt pater, hoc genuit: deus deum, lux lucem. Igitur ſicut homo hominem, & canis canem gignit. Nunquam autem viſum eſt vt homo genuerit canem. Ac per hoc non de nihilo, neque de aliqua alia ſubſtantia, ſed de ſeipſo filium genuit. De per- *q. 2.*
ſonarum diſtinctiooe, vel de geniti filij perſona ſatiſfactum mihi eſſe arbitror: Nunc quæro à te quid credas de ſpiritu ſancto, vtrum & ipſe ingenitus ſit, an genitus. Spiritum ſanctum neque ingenitum, ne- *Reſpõſio.*
que geoitum fides certa declarat: Quia ſi dixerimus iogenitum, duos partes affirmare videbimur. Si autem genitum, tunc duos fillos credere culpabimur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitns eſt nec genitus, ſed ab vtroque procedens: id eſt, à patre & filio. Et vt hæc teſtimoniis approbem, ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum diſcipulos ſuos audi docentem, Cum F
autem venerit, inquit, paracletus quem ego mittam *Ioan. 15.*
vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimooium perhibebit de me. Et rurſum ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtns, poſt reſurrectionem ſuam, vt oſtenderet à ſe procedere ſpiritum ſanctum ſicut à patre, inſufflans in diſcipulos ſuos, ait, Accipite ſpiritum ſanctum. Item, Ego mittam promiſſum pa- *Ioan. 20.*
tris mei in vos. Vnus ergo ſpiritus eſt patris & filij, v- *Lucæ 24.*
nus amborum ſpiritus. Igitur quòd patris ſit ſpiritus ipſe dominus & ſaluator noſter Ieſus Chriſtus diſcipulis ſuis ait, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiri- *Mat. 10.*
tus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et quòd idem *Rom. 8.*
& filij ſit ſpiritus, Paulus apoſtolus teſtis eſt, Si quis autem, inquit, ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. De ſingulis perſonis, quòd alius pater ſit, a- *q. 3.*
lius filius, alius ſpiritus ſanctus, vel quòd filius ſit genitus, & ſpiritus ſanctus procedens, ſecundum ſcripturas ſanctas adoertimus. Nunc verò illud ſcire cupio, ſi deus ſit filius aũt ſpiritus ſanctus, vel vtrum vna ſit ſubſtantia vel eſſeotia, quam Græci ὁμουσίαν vocant. Intende animo, & vere quæ te mouent liberi-

G tius demonſtrabo. Beatus Paulus apoſtolus, quòd fi-
lius ſit deus, ad Romanos ſcribens de Iſraëlitis, Quo-
Roma. 9. rum patres, inquit, ex quibus eſt Chriſtus ſecundũ car-
nem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Et
Ioan. 17. iterum in Euangelio ſecundum Ioannem, Vt cogno-
ſcant, inquit, te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ie-
ſum Chriſtum. Ordo eſt verborum, Vt cognoſcant te,
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum, ſolum verum deum.
1. Ioan. 5. Et rurſus alia ſcriptura dicit, Vt ſimus in vero filio eius
Ieſu Chriſto: ipſe eſt verus deus, & vita æterna. Et vt æ-
Ioan. 10. qualitatem ſuam oſtendat, ait ipſe dominus, Ego & pa-
Ioan. 5. ter vnum ſumus: Vnum ſunt, ſcilicet natura, non per-
ſona. Et iterum, Propterea, inquit, quærebant Iudæi Ie-
ſum interficere, quia non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed
& patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciens deo.
Philip. 2. Et rurſum beatus apoſtolus Paulus, Qui cum in forma
dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo.
Non enim poterat eſſe rapina, vbi æqualis erat natura,
quæ non erat vſurpata, ſed nata. Non rapuit, quia ha-
H buit: & multa innumerabilia, quæ ad momentum non
occurrunt. Spiritum verò ſanctum verum deum actus
Acta. 5. Apoſtolorum apertiſsime edocent. Anania, inquit Pe-
trus, cur tentauit ſatanas cor tuum mentiri te ſpiritui
ſancto? Et infra, Non es hominibus mentitus ſed deo.
Ioan. 4. Et in Euangelio ſecundum Ioannem, Deus, inquit, ſpi-
1. Cor. 6. ritus eſt. Paulus apoſtolus ad Corinthios ſcribens, Ne-
ſcitis, inquit, quia corpora veſtra templum ſunt ſpiri-
tus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à deo, & non e-
ſtis veſtri. Empti enim eſtis precio magno: glorificate
ergo & portate deum in corpore veſtro. Pater inquam
eſt deus, filius deus, ſpiritus ſanctus deus. Non tres dij,
ſed vnus eſt deus: Nam ſi pater maior, filius minor, ſpi-
ritus ſanctus pluſquam minor, quod hæretica prauitas
aſſerit, iam non erit vnus deus, ſed tres dij, quod nefas
eſt credere. Et valde redarguit illos ſcriptura diuina.
Deute. 6. Audi Iſraël, inquit, domin⁹ deus tuus, deus vnus eſt. Ac
per hoc, ſicut non dicimus tres deos, nec tres aſſentias,
ita nec tres ſapientias, nec tres ſpiritus. Nam interro-
gati de ſingulis perſonis: Si pater ſit ſapientia vel ſpi-
ritus ſanctus: reſpondemus, Pater ſapientia, & filius ſa-
pientia, & ſpiritus ſanctus ſapientia: Non tres ſapientiæ
nec tres ſpiritus, ſed vna ſapientia eſt & vnus ſpiritus,
I ſicut eſt vna ſubſtantia aut vna eſſentia: quia hoc eſt illi
q. 4. eſſe quod ſapientem eſſe, vel ſpiritum eſſe. Et ſi
æquales ſunt pater & filius, quomodo ipſe filius dicit,
Ioan. 14. Pater maior me eſt. Et, Non veni voluntatem meã fa-
& 6. cere, ſed voluntatem eius qui me miſit. Et iterum, Pa-
Mat. 26. ter ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Et, Mea do-
Ioan. 7. ctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit? Iſta om-
Reſpõſio. nia & alia quæ à te non ſunt dicta, ſecundum formam
ſerui quam aſſumpſit dicta ſunt. Igitur cum primus ho-
mo conditus eſſet à deo, & libero arbitrio muneratus,
præceptúmq; ei poſitum eſſet, ſi cuſtodiſſet quæ ei deus
præceperat, morte non corporis, neque animæ mulcta-
retur. Sed ille inobediens mandato dei atque elatus ſu-
perbia, ſuaſioni ſerpentis obediens, dei præcepta con-
tempſit. Et hæc cauſa extitit, vt mortis periculum in-
curreret, & ab illo vno homine omnis humana natu-
ra vitioſa atque peccato obnoxia mortalis exiſteret.
Rom. 5. Apoſtolus Paulus, Per vnum hominem, inquit, pecca-
tum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita
in omnes homines mors pertranſiit: in quo omnes pec-
cauerunt. Quia ſicut per vnum hominem omnes ho-
mines in condemnationem, ita & per vnius iuſtitiam,

omnes homines in iuſtificationem vitæ. Et iterum, Pri- K
mus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo *1. Cor. 15.*
cœleſtis. Hic, inquam, homo cœleſtis eſt. Cœleſtem itaq;
dico, quia non ex humano cõceptus eſt ſemine, ſed de
Maria virgine pro noſtra ſalute aſſumptus à filio dei:
ſicut Euangeliſta Ioannes teſtatur: Et verbum, inquit, *Ioan. 1.*
caro factum eſt & habitauit in nobis. Et verbum caro
factum eſt, non carne mutatum, vt non deſiſteret eſſe
quod erat ſed cœperit eſſe quod non erat. Aſſumpſit e-
nim carnem, non ſe conuertit in carnem. Carnem iſtã
à parte totum hominem intelligimus: id eſt, carnem &
animam rationalem. Et ſicut primus homo & carne &
anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit vt per me-
diatorem dei & hominum, hominem Ieſum Chriſtum
& carne & anima viuificaretur. Ergo vt ſupra diximus,
ſecundum aſſumptam hominis formam dictum eſt, Pa-
ter maior me eſt. Video te dum de vno filio dei *Ioan. 14.*
inquirimus duos introducere voluiſſe, vt dicas filium *q. 5.*
dei, & filium hominis. Non ſunt duo filij, ſed *Reſpõſio.*
vnus eſt filius: quia ille qui erat dei filius, factus eſt fi-
lius hominis in vnitate perſonæ: quia ſicut anima & L
caro vnus eſt homo, ita verbum & homo vnus eſt Chri
ſtus. Duas ſubſtantias, id eſt, duas naturas accipimus in
vno filio dei, vnam diuinitatis, & alteram humanita-
tis, non duas perſonas: igitur ſi dixerimus duas eſſe per-
ſonas introducemus eſſe duos filios, & iam non eſſet tri-
nitas, ſed quaternitas. Profecto enim per illud quod
deus eſt, æqualis ſemper patri, vbique præſens eſt, & in
cœlo totus, & in terra totus, & nullo cõtentus loco. Per
id quod homo, & paſſus & mortuus, & reſurrexit, & aſ-
cendit in cœlum, ſedétque ad dexteram dei patris: & ſic
veniet ad iudicandum viuos & mortuos, quemadmo-
dum viſus eſt ire in cœlum, in eadem forma carnis atq;
ſubſtantiæ, cui profecto immortalitatem dedit, natu- *q. 6.*
ram non abſtulit. Cum vna ſit ſubſtantia patris &
filij & ſpiritus ſancti, quomodo filius ſine patre & ſpi- *Reſpõſio.*
ritu ſancto ſuſcepit carnem? Neque perſona patris,
neque ſpiritus ſancti, ſed ſola filij perſona ſuſcepit car-
nem. Et vt hoc intelligas, comparationibus vtar, vt ex
creatura intelligas creatorem. Certe in anima eſt ratio,
& cum vnum ſint, aliud anima agit aliud ratio. Anima
viuimus, ratione ſapimus. Ita pater & filius & ſpiritus
ſanctus cum ſint vna ſubſtantia, tota trinitas operata M
eſt hominem, quem non tota trinitas aſſumpſit, ſed ſo-
la filij perſona. Voluntate genuit pater filium, *q. 7.*
an neceſsitate? Nec voluntate, nec neceſsitate:
quia neceſsitas in deo non eſt, præire autem voluntas
ſapientiam non poteſt, quod eſt filius: igitur prius eſt *Reſpõſio.*
rationabiliter, ſapere, quàm rationabiliter velle. Nam
quidam noſter cum eum interrogaſſet hæreticus vtrum
volens, an nolens genuerit pater filium: laudabiliter
reſpondiſſe fertur, Dic, inquit, & tu hæretice, Deus
pater neceſsitate eſt deus, an voluntate? Quòd ſi dixiſ-
ſet, neceſsitate: ſequebatur illum grandis abſurditas. Si
autem, voluntate: reſpondebatur illi, Ergo voluntate
eſt deus, non natura: & ita in laqueum quem volebat
ponere, ipſe incidit, & videns ſe conuictum, obmu-
tuit. Quomodo illud intelligendum eſt quod *q. 8.*
legitur, Sicut pater vitam habet in ſemetipſo, ſic de- *Ioan. 5.*
dit & filio habere vitam in ſemetipſo? Scimus fi- *Reſpõſio.*
lium dei à ſemetipſo non eſſe, ſed à patre genitum eſ-
ſe, patrem vero à nullo genitum eſſe, à nullo vitam ac-
cepiſſe, Dedit pater filio vitam gignendo, non quòd
prius fuerit filius ſine vita, & poſtea acceperit vitam,
ſicut

A ſicut nos qui per peccatum amiſimus vitam,& per gra-
tiam ſaluatoris recepimus : ideo dicitur, accepit vitam:
quia non eſt à ſeipſo genitus , non enim exiſtendo de-
q.9. dit, ſed gignendo. Quoniam & ratione & teſti-
moniis perſuaſiſti mihi de ſubiectione filij , quòd non
ſit ſecundum ſubſtantiam minor , ſed ſecundum for-
mam ſerui quã aſſumpſit:ideo quæro , quid de miſsio-
ne ſpiritus ſancti ſentias, nunquid & ipſe hominem aſ-
Reſpõſia. ſumpſit,vt miſſus eſſe dicatur? Sicut nec ſecundum
ſubſtantiam dicitur ſeu miſſus, ſeu minor filius , ita nec
ſpiritus ſanctus. Poſtremò ſicut ille propter hominem
minor aut miſſus, ita iſte propter columbam vel ignem
miſſus dicitur:ſcilicet quia non in ea ſubſtàntia qua eſt
æqualis patri apparuit, ſed vt dictum eſt , per ſubiectam
Matth.3. creaturam . Non enim ſicut filius hominem aſſumpſit,
Acto.2. vt ſic in ęternum permaneat,ſic ſpiritus ſanctus colum-
bam vel ignem : ſed factæ ſunt illæ viſiones de creatura
inferiore , ad manifeſtandum ſpiritum ſanctum , quæ
eſſe poſtea deſtiterunt . Nunquam enim illa incompre-
henſibilis immutabiliſque diuinitas , quæ eſt trinitas
B deus,ab oculis carnalibus videri poteſt,niſi vt dictũ eſt,
q.10. per ſubiectam creaturam. Filius autem dei quo-
modo ſit de patre natus , ſpiritus verò ſanctus ab vtro-
que procedens, declaraſti. Ideoq; quæro quid diſtat in-
ter natiuitatem filij , & proceſsionem ſpiritus ſancti?

Reſponſio. Filius autem ſolius eſt patris , non ſpi-
ritus ſancti.Ambotum, inquam, ſpiritus:id eſt,patris &
filij. Quòd ſi ſpiritus ſanctus filius eſſe diceretur : Nul-
lus autem filius eſt niſi duorum, patris & matris , quod
abſit vt inter deum patrem & filium tale quid ſuſpice-
mur:quia nec filius hominis ſimul ex patre procedit &
ex matre , quia cum procedit ex patre, non tunc proce-
dit ex matre:& cum procedit ex matre in hac luce,non
tunc procedit ex patre. Spiritus verò ſanctus nõ de pa-
tre procedit in filium , & de filio procedit ad ſanctifi-
candam creaturam , ſed ſimul de vtroque procedit.

q.11. Quomodo intelligendum eſt illud , quod Ioannes
Ioan.16. Euangeliſta de ſpiritu ſancto dicit, quòd non loquetur
Reſpõſio. à ſemetipſo ? Sic enim ait,Non enim loquetur à ſemet-
ipſo, ſed quæcunq; audiet,loquetur. Non loquetur à
ſemetipſo, quia non eſt à ſemetipſo. Pater enim à nullo
eſt natus , filius à patre eſt genitus, ſpiritus ſanctus à pa-
C tre & filio procedens. Ideo non loquetur à ſemetipſo,
quæcunque autem audiet,loquetur:Audire enim illi eſ-
ſe eſt , eſſe autem à ſe non eſt ſed à patre, ideo quæcun-
q.12. que audiet loquetur. Quid eſt quod dicit Apo-
Rom.8. ſtolus Paulus ad Romanos ſcribens , Nam quid ore-
mus,inquit,ſicut oportet neſcimus,ſed ipſe ſpiritus po-
ſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem
ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus,quia ſecun-
Reſpõſio. dum deum poſtulat pro ſanctis? Modus iſte locu-
tionis frequenter in ſcripturis ſanctis inuenitur , ſicut
Geneſ.22. dicit dominus ad Abraham , Nunc cognoui quòd ti-
Galat.4. meas deum:hoc eſt,cognoſcere te feci : ſicut dicit apo-
ſtolus, Nunc cognoſcitis deum, imò nunc cogniti eſtis
à deo. Cui enim ſemper omnia in præſentia ſunt,& fu-
tura iam facta ſunt. Quomodo nunc dicimur cogniti
à deo niſi faciente deo vt cognoſcamus deum ? Sic &
hic ſcribitur ſpiritus ſanctus gemere pro nobis : id eſt,
gementes nos facere. Infundit enim nobis charitatem
in deum & proximum : ſicut dicitur lætus dies , quòd
lætos facit : aut triſtis,quòd triſtes facit:aut læta epiſto-
la , quòd lætos facit : Ita & hic gemere dicitur ſpiritus
q.13. ſanctus , eo quòd nos gementes facit. Cum Iudæi
Matth.12. ſignum peterent à domino & ſaluatore noſtro, reſpon-
dit illis , Generatio hæc adultera ſignum quærit , & ſi- D
gnum non dabitur ei , niſi ſignum Ionæ Prophetæ : Si-
cut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tri-
bus noctibus , ita erit & filius hominis in corde terræ
tribus diebus & tribus noctibus. Approba ergo quo-
modo in inferno fuerit tribus diebus & tribus nocti-
bus , cum feria ſexta quæ eſt in paraſceue, hora nona e-
miſerit ſpiritum , & prima ſabbati ante lucem quæ eſt
dominica , reſurrexit : Ecce non ſunt tres dies pleni,
nec tres noctes. Antiqui patres noſtri hoc ſenſe- Reſpõſio.
runt,vt prima dies,quæ eſt paraſceue,à parte vltima : &
vltima , quæ eſt dominica , à parte prima debeat com-
putari:& ita denuminando à parte totum,tres dies fue-
runt , vltima pars feriæ ſextæ , totum ſabbatum , & pri-
ma pars dominicæ cum ſuis noctibus. Cum re- q.14.
promittat dominus noſter Ieſus Chriſtus ſanctis ſuis, Matt.13.
quod in reſurrectione fulgeant ſicut ſol, quare ipſe dò-
minus in reſurrectione ſua ſic non fulſit ? Clarifi- Reſpõſia.
cata carne vtique reſurrexit ,ſed noluit in ea clarifica-
tione diſcipulis ſuis apparere, quia non poſſent oculis
ſuis talem claritatem perſpicere . Si enim antequam E
moreretur pro nobis & reſurgeret , quando transfigu-
ratus eſt in monte , diſcipuli ſui eum videre non po-
tuerunt , ſed præ timore in terram ceciderunt , quanto
magis clarificata carne domini eam videre non po-
tuerunt ? Marcus Euangeliſta narrat dominum q.15.
hora tertia crucifixum, Ioannes autem ſexta, cui potius Marc.15.
credendum eſt ex his duobus ? Et ille verum dixit, Ioan 19.
& ille ſimiliter : Nam hora tertia clamauerunt Pilato Reſpõſia.
Iudæi , Crucifige , crucifige eum. Milites autem hora Ioan.19.
ſexta crucifixerunt eum. Igitur quod illi lingua,hoc iſti
manibus effecerunt . Ne autem viderentur Iudæi non
crucifigere dominum , ideo Euangeliſta poſuit hora Marc.15.
tertia crucifixum dominum , quia non tantùm illi cru-
cifixerunt qui miniſterium impleuerunt , ſed & illi qui
clamauerunt . In eis enim completum eſt quod aie
Pſalmographus , Filij hominum , dentes eorum arma Pſal.56.
& ſagittæ , & lingua eorum machæra acuta. Vides qua-
lem gladium habuerunt , vnde hora tertia dominũ oc-
ciderunt. Cum deus omnia bona creauerit , nihil- q.16.
que ſit quod non ab illo conditum ſit, vnde malum ?

Malum natura non eſt , ſed priuatio boni hoc no- Reſpõſio.
men accepit.Denique bonum poteſt eſſe ſine malo,ſed F
malum non poteſt eſſe ſine bono,nec aliquid poteſt eſ-
ſe malum vbi non fuerit bonum. Ac per hoc dicimus
& angelum bonum , & angelum malum : & hominem
bonum, & hominem malum : ſed bonũ quòd angelus,
malum quòd vitioſus:bonum quòd homo, malũ quòd
vitioſus.Ideoq; quando dicimus bonum, naturam lau-
damus : quando dicimus malum, non naturam,ſed vi-
tium quod eſt bonæ naturæ reprehendimus.

Omnes angeli æquales an inæquales creati ſunt ? Et q.16.
ſi æquales , cur non omnes firmi & ſtabiles fuerunt ? Si
vero inæquales, quo merito alij præſcientiæ ſuæ ſtabi-
litatem accipere meruerunt , alij futurum ſuæ ruinæ
caſum minime prauidere potuerunt ? Omnes Reſpõſia.
quidem angeli æquales creati ſunt : Sed cadentibus il-
lis per ſuperbiam , cæteri domino pia obediẽtia cohæ-
ſerunt , accipientes certam ſcientiam ſuæ ſtabilitatis,
quam illi nunquam habuerunt : Et ſic ſunt gratia dei
in omnibus circundati , vt nunquam poſsint cadere à
beata vita, qua fruuntur domino cohærentes.

Quomodo intelligendum eſt quod dicit deus in q.17.
Geneſi , Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitu- Geneſ.1.
dinem noſtram? In mente eſt ratio & intelligentia:

G Ipſa itaque mens quando cogitat ea quæ ſunt æterna,
Reſpõſio. tunc vere imago dei dicenda eſt: Et cogitando æterna
1.Cor.11. vir eſt, ſicut ait Paulus apoſtolus, Vir non debet velare
caput ſuum, cum ſit imago gloriæ dei: Quantóque ſe
magis extenderit in id quod æternum eſt, tanto magis
inde formatur ad imaginem dei: Et ideo non eſt cohi-
benda, vt inde ſe contineat ac temperet. Quando vero
ea agit & cogitat quæ ſunt temporalia, mulier appella-
tur: tunc non eſt dicenda imago dei, & propterea de-
bet velare caput ſuum, ne nimium ſit eius ad inferiora
progreſsio, & cum licita agit, illicita concupiſcat.

q.19. Primus homo an mortalis factus eſt, an immorta-
Reſpõſio. lis? Et mortalis ſecundum aliam, & immortalis ſe-
cundum aliam cauſam. Tale itaque corpus habebat
primus homo, quale & nos, ſed ſine peccato. Non enim
habebat legem in membris ſuis repugnãtem legi men-
tis ſuæ, ſed vtique promeruit poſt præuaricationẽ. Igi-
tur animale corpus habuit Adam, ſed vt non ſeneſceret
nec deficeret per illius ligni virtutem qua ſuſtẽtabatur,
quod in paradiſo vitæ nomen acceperat. Quapropter ſi
dei præcepta ſeruaſſet, obedientiæ merito in illud cor-
pus ſpiritale quale ſanctis in reſurrectione promittitur,
H permanſiſſet, poſtmodum commutandum: ac per hoc
poterat non mori, ſi dei præceptis pia obedientia co-
hæſiſſet. Non enim & ſic factus fuerat, vt non poſſet
mori ſicut cæteræ naturæ quæ omnino mori non poſ-
ſunt, ſed ita vt obedientia immortalem, inobedientia
q.20. mortalem faceret. Quid eſt hoc quod dicit apoſto-
1.Cor.15. lus Paulus, Caro & ſanguis regnum dei non poſside-
Reſpõſio. bunt? Ex hoc teſtimonio multi minus intelligen-
tes, ac per hoc hæretice aſſerunt hominem non poſſe in
eadem qua defunctus eſt carne reſurgere: ſed tollentes
veram carnem naturæ ſuæ, quale eſt corpus quod nunc
habet, corpus aëreum quod nunquam habuit, homini
poſt reſurrectionem attribuunt. Quod valde abſurdum
conſiderantibus ipſam ſententiam approbatur, Caro &
1.Cor.15. ſanguis, inquit, regnum dei non poſsidebunt. Et hoc
idem apoſtolus Paulus exponens, quodam modo ſub-
ſecutus adiunxit, Neque corruptio incorruptionem
poſsidebit. Quibus ſcribit apoſtolus? Nempe his qui
dicebant, Manducemus & bibamus, cras enim morie-
mur. Hos redarguens beatus Paulus apoſtolus carnem
& ſanguinem appellat: hoc eſt opera carnis & ſangui-
I nis, non poſſe adipiſci regnum dei. Nam ſi propria hic
ſubſtantia carnis accipienda eſt, quid dicent de his qui-
Rom.8. bus ſcribit idem apoſtolus, Vos autem in carne non
eſtis, ſed in ſpiritu? Nunquid nam Romani carnem
non habebant, quibus apoſtolus ſcribebat? Sed in car-
ne, inquit, non eſtis: id eſt non eſtis carnales, non facitis
opera carnis, quæ inimica ſunt deo, quæ legi dei non
ſubiiciuntur. Qui autem in carne ſunt, inquit, deo pla-
cere non poſſunt. Ecce qualis caro regnum dei nõ poſ-
ſidebit. Nam quòd homo in eadem qua moritur carne
reſurgat, dominus noſter Ieſus Chriſtus poſt reſurre-
ctionem ſuam dubitantibus diſcipulis, & putantibus
Luc.24. ſe ſpiritum videre, reſpondit, Palpate & videte quia ſpi-
ritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habe-
re. Ac per hoc credimus hominem non tantùm cum
carne & oſsibus, ſed etiam cum ſanguine, & quicquid
ad naturam eius pertinet reſurgere, & ſine vlla corru-
ptione eſſe illic, vbi ſemper eſt æterna vita & ęterna fœ-
licitas, contemplando trinitatem deum. Igitur ſicut iu-
ſti cum ſua carne ad æternam fœlicitatem, ita impij ad
q.21. æternam reſurgent miſeriam. Geneſis principium
Gene.1. habet, In principio fecit deus cœlum & terram: An igi-
tur angeli poſtmodum facti ſunt, cum dicatur, quòd K
primo omnium fecit deus cœlum & terram? Quan- *Reſpõſio.*
do facta ſunt ſimul ſydera, ait ſcriptura, laudauerunt me
omnes angeli mei voce magna. Quarto enim die facta
ſunt ſydera, & iam angeli erant. Neque enim die ter-
tio neque ſecundo facti ſunt. In his enim apparet quæ
facta ſunt. Tertio enim die arida, ſcilicet terra, ab aquis
diſcreta eſt. Secundo enim factum eſt firmamentum,
vbi ſol & luna diſcurrunt & ſydera. Porrò primus dies
ipſe eſt angelica natura, quæ primo cœli nomine nun-
cupata eſt. Vnde euidenter oſtenditur primo die ſpiri-
talem factam, id eſt angelicam naturam, & ſic hoc cœ-
lum quod oculis cernimus: Nam quod ait, In principio *Geneſ.1.*
fecit deus cœlum & terram: non eſt primo omnium,
ſicut ais: ſed in principio, id eſt, in filio, immo per fi-
lium fecit deus omnem ſpiritalem corporalemq; crea-
turam, quæ & cœli & terræ nomine appellata eſt. Nam
quòd ipſe ſit principium, de ſe interrogantibus Iudæis *Ioan.8.*
quis eſſet, reſpondit, Principium, qui & loquor vobis.
Primò igitur voluit cœlum & terram velut quandam
ſpiritalem corporalemq; materiam dicere, & ſic quem-
admodũ ſingillatim facta ſunt, ordinem texere. Quod
enim dixit cœlum, hoc mihi videtur dixiſſe aquarum L
abyſſum tenebroſam antea, quodammodo fluitantem
vitam, niſi conuertatur ad creatorem, & fiat lux, &
contempletur trinitatem deum eſſe in deo. Neque e-
nim ita dicimus, vt iſta materies præcedat formã ſuam,
ſicut præcedit lignum arcam, ſed ſicut præcedit vox
verbum: Non enim tempore, ſed origine. Igitur pri-
ma creatura lux non eſt iſta quæ quarta die facta eſt, ſed
ſpiritalis, id eſt, angelica natura. Cum dicitur, Spi- *q.22.*
ritus dei ferebatur ſuper aquas: localiter ferebatur, ſicut
ſol & luna & alia ſydera, an aliter? Spiritus ſan- *Reſpõſio.*
ctus deus eſt, Quare non continetur loco aut diſten-
ditur: neque temporum motionibus ſubiacet, ſed eſt
vbique præſens & totus: Cum modo ſanè nominauit
creaturam, cui ſuperferri diceretur ſpiritus ſanctus,
non localiter, ſed potentialiter dicitur. Non ex indi-
gentia deus fecit opera ſua, ſed ex beneficentia, neque
horum indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus
amor ſubiacet rebus quas diligit: Ipſe autem egenus
non eſt, nec ſubiacet rebus quas diligit: Et ideo dictum
eſt ſuperferri creaturæ ſpiritum ſanctum, quia non ex
indigentia, nec egenti, ſed benefico amore operatus M
eſt ipſam creaturam. Cum dixit deus, Fiat lux, & *q.23.*
facta eſt lux: in die dixit, an ante omnem diem? Si in *Geneſ.1.*
die dixit, temporaliter dixit: Si temporaliter dixit, per
aliquam creaturam dixit, Igitur non eſt prima creatu-
ra lux. Nec in die dixit, nec temporaliter dixit, quia *Reſpõſio.*
ante omnem profecto creaturam verbum ſuum ge-
nuit, & per verbum omnem creaturam creauit. Dictio
itaque dei, verbum dei eſt. Sed diuina ſcriptura paruulis
congruens, & quodammodo eos lactans vt proficiant,
& cibum ſpiritalem capiant, voluit ſemper per omnem
creaturæ formationem dictionem dei nuncupare: Vt
verbi gratia, ſi requiramus, Quomodo facta eſt lux?
Audies, In verbo dei erat vt fieret. Quomodo factum
cœlum? In verbo dei erat vt fieret. Et cætera per ordi-
nem ſi requiras quomodo facta ſint, In verbo dei erant
vt fierent. Hoc eſt enim, Dixit deus, fiat lux: neque enim
corporalibus modis loquitur diuina natura, nec quo-
ties dicitur, dixit, toties verba formauit, Vnum enim
verbum genuit coæternum & conſubſtantiale ſibi, in
quo omnia ineffabiliter & intemporaliter dixit.

Si ſubitò deus vidit lucem quòd eſſet bona, an an- *q.24.*
te neſci-

A te neſciuit,& viſio ei contulit ſcientiam? Omne opus
Reſpõſio. præcedit voluntas noſtra dum cogitamns quid opera-
ri debeamus. Nemo enim ignorans aliquid facit, dum
cogitat qualiter fiant quæ facienda cogitãdo diſpoſuit.
Et cum hoc in hominem cadere non poſsit, vt aliquid
ignorans faciat, quanto magis in deum, qui omnia æ-
terno & ſtabili ſuo cõſilio quæ voluit fieri fecit, nec
aliter facta, nec aliter facienda eſſe vidit? Eo itaq; modo
q.25. vidit facta, quo viderat facienda. Et diuiſit, inquit
ſcriptura, lucem à tenebris. Omne enim quod diuidi-
tur, etiam eſſe poteſt. Sicut ergo eſſentia lucis, ita eſt e-
tiam eſſentia tenebratum: Et cur non dixit ſcriptura,
Geneſ.1. Vidit deus tenebras quòd eſſent bonæ, ſicut de luce di-
Reſpõſio. ctum eſt? Deus bona & incommntabili voluntate
creauit omnes angelos bonos. Et quia ex his quoſdam
per ſuperbiam præſciebat caſuros per incommutabili-
tatem præſcientiæ ſuæ, diuiſit inter bonos & malos.
Malos igitur appellans tenebras, bonos appellans lu-
cem: de bonis dicens, Vidit deus quia boni ſunt, de
malis nullatenus hoc dixit, ne peccata quæ ſunt tene-
q.26. bræ, approbare videretur. Primum diem ſpiritalem
B aſtruis eſſe creaturam, & quomodo habuit veſperam
Reſpõſio. & mane? Omnis creatura antequam tempore ſuo
fieret, in ipſo dei verbo prius erat ab angelis cogno-
ſcenda, & ſic ſuo tempore facienda. Quapropter ipſa
creaturæ cognitio in ſemetipſa veſpera, in deo erat ma-
ne. Quia prius videtur ipſa creatura in deo quàm in ſe-
ipſa videatur: ideo creatura plus videtur in arte qua
facta eſt, quàm ipſa in ſeipſa quæ facta eſt. Propterea
Ioan.1. enim ait Euangeliſta Ioannes, Quod factum eſt, in ipſo
vita erat. Omnia ergo quæ facta ſunt, & vitam non ha-
bent, in ipſo verbo dei vita ſunt, in ſeipſis vita non ſunt.
Cœlum, terra, lapis, vitam non habent, & tamen in deo
vita ſunt. Viuunt igitur in deo ſine initio, vtiq; incom-
mutabiliter omnes rationales creaturæ: ac per hoc plus
videntur ab angelis ſanctis in verbo dei vbi ſunt vita,
quàm in ſeipſis, quia ſcientia angelotum in compara-
tione dei quodammodo veſpera eſt. Sit ergo in cogni-
tione ſpirituum dies primus, in cognitione firmamenti
ſecundus, in cognitione diſcretionis terræ ac maris ter-
tius, in cognitione ſolis ac lunæ & ſtellarum quartus, in
cognitione reptilium & volatilium quintus, in cogni-
C tione iumentorum & ferarum vel ipſius hominis ſex-
tus. Neque enim diei vnius, quem intelligimus natu-
ram ſpiritalium creaturarum, id eſt angelicarum, ſexies
facta cognitio ſex dies fecit, propter ſenarij numeri per-
fectionem.

Sed de numeri ſenarij perfectione aliquid tibi ex
Appẽdix. ſcripturis ſanctis colligam. Libẽs adeſto, & te totum ad
audiendum præpara. Vnum in numero diuidi non po-
teſt, ab ipſo enim ſurgit omnis numerus: Ergo duo di-
uidi poſſunt: Sed pars eorum vnum eſt. Igitur diuiſio
duorum in bis vnum eſt: diuiſio trium in ter vnum eſt.
Quid autem aliud hic numerus oſtẽdit, niſi trinitatem
quæ deus eſt? Quæ quamuis tres ſint perſonæ, vnum cre-
duntur in vnitate naturæ. Quaternarius duas partes ha-
bet: Nam quarta eius vnum, media eius duo: Vnum vi-
delicet & duo tria ſunt: Ecce partes ſuas, nec vltra excre-
ſcit, nec complet, & ideo imperfectus eſt numer⁹. Qui-
narius autem habet niſi vnum, quod eſt quinta eius. Se-
narius ergo numerus perfectus eſt, quia partibus ſuis
completur: habet enim vnum, quod eſt ſexta pars eius:
duo quæ ſunt tertia, tria quæ ſunt media: Vnum ergo &
duo & tria, ſex faciunt. Ideoque propter huius nume-
ri perfectionem, ſex diebus operatus eſt omnem crea-
turam. Tres ergo hæ partes ſenarij numeri, demonſtrãt D
nobis trinitatem deum, in trinitate numeri menſuræ &
ponderis feciſſe omnem creaturam. Plurimũ valere ſe-
narij numeri perfectioné, in ſcripturis ſanctis frequen-
ter reperimus, præſertim in morte domini ſimpla, & in
reſurrectione eius ſimpla, & in morte noſtra dupla, &
in reſurrectione noſtra dupla. Mors itaque domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, non fuit in anima, ſed in carne ſola:
Mors verò noſtra non ſolùm in carne, ſed & in anima:
In anima propter peccatum, in carne propter pœnam
peccati. Ille verò quia peccatum non habuit, in anima
non eſt mortuus, niſi tantùm in carne, & hoc propter
ſimilitudinem carnis peccati, quã de Adam traxit. Igi-
tur ſimpla eius mors profuit duplæ noſtræ, & ſimpla
eius reſurrectio, duplæ noſtræ reſurrectioni profuit. Eſt
etenim mors carnis eius & reſurrectio eius, mors carnis
noſtræ, & reſurrectio eius, & mors animæ noſtræ & re-
ſurrectio eius. Mors autẽ carnis eius & reſurrectio eius,
duas mortes noſtras, & duas reſurrectiones noſtras ſi-
gnificat: Vnde ſi addas ad vnam mortem domini & v-
nam reſurrectionem eius, quæ duo faciunt, quatuor,
hoc eſt duas mortes, & duas reſurrectiones noſtras, E
ſex fiunt: Ideoque ſimplum domini bis, & duplum no-
ſtrum bis, tria bis ſunt, & tria bis ſecundum quod ſupra
diximus, partes ſunt vnde ſenarius numerus eſt. Nam
& triginta ſex horæ, quibus dominus fuit in inferno,
huic ſimplo & duplo congruunt. Duodecim ergo ho-
ræ fuerunt diurnæ, & vigintiquatuor nocturnæ. Item
vigintiquatuor ad duplam mortem noſtram concinũt,
& illæ duodecim horæ ad mortem domini ſimplam.
Reuera enim & natiuitas eius ſenarium numerum ha-
bet. Quadraginta enim & ſex annis ædificatũ eſſe tem- *Ioan.2.*
plum aſſerunt Iudæi in Euangelio, quod intelligitur de
corpore domini. Quadraginta & ſex anni pro diebus
poſiti ſunt. Quadraginta & ſex diebus dicunt infantem
formari in vtero, & ſubinde vſque in diem parturitio-
nis augmẽtari. Quadragies ſexies quippe ſeni, fiunt du-
centi ſeptuagintaſex, qui faciunt menſes nouem, &
dies ſex. Computa ergo ab octauo Kalendas Aprilis
quando paſſus eſt dominus, nam & tunc etiam credi-
tur fuiſſe conceptus, vſque in diem octauum Kalendas
Ianuarij, & reperies dies ducentos ſeptuagintaſex, qui
conſtant per ſenarium numerum. Quid de illa muliere F
in Euangelio, quam decem & octo annis curuauerat
Satanas, quam ſanauit dominus, dicemus? quia & ipſi *Luc.13.*
anni ſenarium numerum habent. Ter enim ſeni octo-
decim ſunt. Illa itaque mulier intelligitur figurare ge-
nus humanum, quod ſexta ætate ſeculi à captiuitate dia
boli redemptor noſter dominus Ieſus liberauit. Prima
ętas eſt ab Adam vſque ad Noë, Secunda ętas eſt à Noë *Sex ætates*
vſque ab Abraham, Tertia ab Abraham vſque ad Da- *mũdi. Ea-*
uid: Quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem Ba- *dem verbã*
bylonis. Quinta à tranſmigratione Babylonis vſque ad *referuntur*
aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Sexta quæ nunc *in q.55.*
agitur, donec excelſus veniet ad iudicium. Sexta igitur
ætate ſeculi reformatur genus humanum ad imagi-
nem dei. Profecto enim anni decem & octo, non ſo-
lum ſex ætates, ſed etiam tria tempora euidenter de-
monſtrant: Vnum ſcilicet ante legem, alterum ſub le-
ge, tertium ſub gratia. Quinimo & ipſe annus ſenario
numero continetur, habet enim dies trecentos ſexa-
gintaquinque. Sexies autem ſexageni, ſunt trecenti ſe-
xaginta. Remanent profecto dies quinque & quadrãs.
Quinque autem dies ſexies, ſunt menſis. Tamen etiam
ſi illum quadrantem pro die ponas, à parte totũ, ſex fa-

G ciunt. Et ecce quantum me dominus adiuuit, de ſenarij
numeri perfectione, etſi non quantum volui, tamen
quantum potui reddidi rationem.
q.27. Quomodo autem diuiſæ dicuntur aquæ quæ erant
ſub firmamento, ab illis quæ erant ſupra firmamentum?
Ordo enim elementorum & pondus non ſinunt vt ſit
aquarum ſubſtãtia ſupra cœlos: Aqua enim cedit terræ,
& aër cedit aquæ, & ignis cedit aëri. Nullo modo enim
poteſt fieri, vt ſecundum elementum quod eſt aqua, ſit
ſupra quartum quod eſt ignis. Et quomodo dictum eſt,
Geneſ.1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas
Reſpõſio. ab aquis? Quæ & qualibet ſint aquæ illæ quas ſcri-
ptura docet ſupra cœlos eſſe, eaſdem eſſe ibi minime du
bitemus. Sicut enim nubes iſtæ, quæ vtique aquæ ſunt,
feruntur ſupra aëra, quod eſt tertium elementum: ita
fieri poſſe arbitror vt aquæ tenues atque ſubtiles feran-
tur ſupra cœlum. Nam ex hoc pondere elementorum
multi philoſophi reſurrectionem carnis illudentes, non
poſſe fieri inquiunt, vt homo qui vtique ex terra factus
eſt, ſit in cœlo. Sed hos veritas conuincit, quæ facit mul-
ta animalia terrena in aëre volitare, & aquam eſſe ſupra
aërem, & ignem vtique, quod eſt quartum elementum,
H eſſe in terra. Ergo dei potentia quæ hæc facere appro-
batur, facit vt & homo & aqua ſint ſupra cœlum.
q.28. Et quia totam terram aqua tegebat, non erat locus
vbi aquæ congregarentur, dum totam terram aqua te-
Gene.1. gebat. Quomodo ergo ſcriptura dicit, Congregentur
aquæ quæ ſub cœlo ſunt, in locum vnum, & appareat
Reſpõſio. arida? Totam terram aqua tegebat ſicut rariſſima
quædam nebula, quæ poſtea in vnum redacta atq; col-
lecta eſt, vt poſſet etiam terræ ſpecies apparere: & terra
longe latéque ſubſidens potuit concauas partes præ-
bere, quæ confluentes aquas ſuſciperent, vt arida ap-
q.29. pareret. Cum deus omnia bona creauerit, dicente
Geneſ.1. ſcriptura, Et ecce omnia quæ fecit deus, bona valde:
Marc.10. cur rurſus dominus in Euangelio dicit, Nemo bonus
Reſpõſio. niſi ſolus deus? Quòd homo ſit bonus, idem ipſe
dominus in Euangelio dicit, Bonus homo de bono
theſauro cordis ſui profert bona. Sed vt hoc diceret,
Matt.12. Nemo bonus, niſi ſolus deus: illi ſcilicet reſpondebat
qui vitam æternam ab eo quærebat: Illi, qui tantum ho-
minem arbitrabatur, dicens, Magiſter bone. Ideóque ſic
reſpondit, dicens, Quid me dicis bonum? Nemo bo-
I nus, niſi ſolus deus, id eſt, formã iſtam aſſumptã quam
cernis, videbunt boni & mali, pij & impij, non tamen
erit eis in bonum qui mala agunt. Ergo non me dicas
ſecundum hanc formam bonum, quam videbunt & illi
qui me pupugerunt. Eſt alia forma, quam non vedebũt
impij, quam non videbunt niſi ſoli iuſti, ſecundum
hanc formam bonus ſum eis, qui digni fuerint me vi-
q.30. dere. Fons, inquit ſancta ſcriptura, aſcendebat de
Geneſ.2. terra, irrigans vniuerſam faciem terræ. Si vniuerſam
terram irrigabat, ergo & montes irrigabat, quia & mon-
tes vtique terra ſunt. Si verò & montes irrigabat, dilu-
uium erat: Et ſi diluuium erat, quomodo terra germi-
nauerat herbam virentem & facientem ſemen? Aut
quomodo habitabat homo in terra, ſi vniuerſam terrã
Reſpõſio. aqua tegebat? Fons ibi ponitur ſingularis pro plu-
rali numero: Hoc enim ſi ſollicite inquiramus, in ſcri-
pturis ſanctis frequenter reperiemus. Habes nempe in
Pſal.77. Pſalmo, Miſit in eos muſcam caninam, & comedit eos,
& ranam, & exterminauit eos: Cum vtique nec vna
muſca, nec vna rana fuerit. Et alibi in Pſalmo dixit, Et
Pſal.104. venit locuſta: non ait locuſtæ, ſed locuſta. En habes ſin-
gularem numerum pro plurali. Secundum id quod ait
nobiliſſimus quidam poëtarum, Vterumq; armato mi- K
lite complent. Porrò autem propter vnitatem naturæ Aeneid.1.
dictũ eſt vnus fons, vt omnes intelligamus qui ſunt in
terra, quia quodammodo omnes ex vnius abyſsi natura
manant. Nam quòd ait, Irrigabat vniuerſam faciem ter-
ræ, non totam terram rigabat, ſed partem. A toto enim
partem ſignificauit, quemadmodum dicimus, Chriſtus
mortuus eſt, Chriſtus reſurrexit. Quod non conceditur
niſi ſecundum carnem. Tulit ergo deus hominem, q.31.
ait ſcriptura, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt Geneſ.2.
operaretur & cuſtodiret illum. Quid rogo, operaretur
& cuſtodiret, paradiſumne, an aliud? Iſta ſenten- Reſpõſio.
tia duplicem intelligentiam parit. Siue enim operare-
tur homo paradiſum, vt in paradiſo aliquid operare-
tur, non neceſsitate victus, ſed ad delectationem opera-
batur: adhuc enim non peccauerat, nec ei terra ſpinas
& tribulos germinauerat, vt in ſudore faciei ſuæ ederet
panem ſuum. Hoc nempe meruit poſt peccatum. Ante
peccatum igitur non indigẽtia, non neceſsitate, ſed ſola
(vt diximus) voluptate operabatur paradiſum per agri-
culturam, & cuſtodiebat per diſciplinam. Non con-
tra beſtias neque contra animalia aliqua paradiſum cu-
ſtodiebat, ſed ſic ſolum ne amitteret peccando, quem L
cuſtodire poterat obediendo. Siue ipſum hominem
ponens deus in paradiſo vt operaretur & cuſtodiret:
operaretur ſcilicet vt bonus eſſet, & cuſtodiret vt tutus
foret. Quidlibet horum dicatur, ſiue homo paradiſum
operaretur per agriculturam, & cuſtodiret per diſcipli-
nam: ſiue ipſum hominem deus operaretur, vt bonus
eſſet, & cuſtodiret vt tutus eſſet, quiduis horum intel-
ligas, ratione vterque intellectus non impedit. Cum q.32.
deus minetur homini mortem die quo cibum vetitum
tetigerit, cur eo die mortuus non fuit? Sic enim ſcri-
ptura dicit, In quacunque die comederis ex eo, morte Gene.2.
morieris. Quatuor eſſe mortes ſcriptura ſancta Reſpõſio.
euidenter oſtendit. Prima mors eſt animæ, quæ ſuum Mortes
deſerit creatorem, cum enim deſerit peccat. Sine, in- quatuor.
quit dominus in Euangelio, mortuos ſepelire mortuos Matth.8.
ſuos. Ecce habes mortuos ſecundum animam, ſcilicet
ſepelientes mortuos. Et quos ſepeliunt? Secundum car-
nem mortuos. Hæc itaque ſententiã duas mortes ma-
nifeſtiſsime docet, vnam animæ, quam peccando in-
currit, alteram corporis. Tertia autem eſt ſolius ani-
mæ, quam dum ex hoc corpore exierit, patitur, ſecun- M
dum illud quod in Euangelio de diuite legimus, Pater
Abraham, inquit diues, mitte Lazarum vt digito ſuo Luc.16.
refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.
Quarta eſt mors, cum anima recipiet corpus, vt in
ignem mittatur æternum: ſecundum illud quod do-
minus in Euangelio de futuro iudicio, ait, Ite in ignem
æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Die Matt.25.
itaque quo peccauit Adam, in anima mortuus eſt. Si-
cut enim corpus viuit ex anima, ita anima vt beatius
viuat, viuit ex deo. Ergo deſerta anima Adæ à deo, iure
dicitur mortua prima morte, ex qua tres poſtea ſecutæ
ſunt mortes. Vt enim hæ ſubſequerentur, primò præ-
ceſsit deſertio dei, ſecundum quod eo die quo pecca-
uit Adam mortuus eſt. Quomodo poterat timere q.33.
mortem Adam quam nullatenus ſciebat? Sicut e-
nim nos ſcimus reſurrectionem quam nunquam ex- Reſpõſio.
perti ſumus, nec vidimus, ita ille ſciebat mortem. Sci-
mus quoque quòd exiens anima à corpore ſuo faciat
mortem, & dum reuerſa fuerit, in corpore ſuo faciet
reſurrectionem. Ecce ſcimus reſurrectionem quam nũ-
quam experti ſumus: Sic & ille ſciebat vtique mor-

tem,

A tem, non adhoc per experientiã, ſed per ſcientiã: Scie-
bat quippe quid eſſet viuere, & per priuationem vitæ
ſciebat vtiq; mortem. Sicut ſciuntur tenebræ per priua-
tiooem locis, & ſicut ſcitur ſileotium per priuationem
vocis, & ſicut ſcitur vacuum per priuatiooẽ corporis,
q.34. ita ſciebat moriem per priuationem vitæ. Adduxit
dominus cuncta ad Adam animalia & volatilia, vi-
dénſque ea, nomina impoſuit. Et de muliere paulò pòſt
Geneſ.3. dicitur. Videns ergo mulier quòd bonum eſſet lignum
ad veſcẽdum, &c. Ecce manifeſtiſsime ſcriptura oſten-
dit amborũ oculos apertos fuiſſe. Nec enim fas eſt di-
cere primos homines cæcos factos. Et cur poſt paululũ
poſt ligni vetiti tactum eadem ſcriptura dicit, Aperti
ſunt oculi amborũ? Niſi enim oculos haberent apertos,
nec ille animalibus nomina imponeret, nec illa videret
Reſpõſio. ligni pulchritudinem. Hoc quippe verum eſt, quia
apertos oculos habebant, & tamen niſi ad aliquid clau-
ſi eſſent, nullatenos ſcriptura diceret, Aperti ſunt oculi
amhorum. Aperti ſunt, ſcilicet non ob aliud niſi ad in-
Rom.7. uicem concupiſcendom, vt eſſet lex in membris, repu-
gnans legi mentis: vt etiam in ipſis memhris eſſet oon
voluotarius motus, iuſta ſcilicet dei vindicta, vt homo
B qui ooluit eſſe ſubiectus deo, non haberet ſubditum
corpus. Ergo in eo aperti ſunt oculi amborum, vt mo-
q.35. uerentur concupiſcentialiter membra. Cum au-
diſſent vocem Adam & Eua, ait ſcriptura, domini dei
deambulantis in paradiſo, abſconderunt ſe: Rogo quæ-
Reſpõſio. nam eſt iſta deambulatio? Abſit vt deus qui eſt tri-
nitas, ex hoc quòd eius dicitur deambulatio, corporeus
aut localis eſſe credatur. Omne ſiquidem corpus loca-
le eſt, & omne locale vtique corpus eſt Deus vero in-
corporea res eſt, nec temporaliter mouetur, nec loco
continetur, neque de loco ad locum transfertur. Eius
nanque deambulatio intelligẽda eſt per aliquam crea-
turam facta, quam creaturam hominem fuiſſe ex ipſius
circunſtantia ſcripturæ intellectum à maioribus re-
q.36. colo. Cum deus vnus ſit, dicente ſcriptura, Audi
Deut.6. Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt, quomodo ip-
ſe dixit, Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt: No-
Reſpõſio. bis enim pluralitatem inſinuat. Deus quamuis vnus
ſit, tamen trinitas eſt, pater ſcilicet, & filius & ſpiritus
ſanctus: Vnus ex oobis dictom eſt, non propter plora-
C litatem deorum, ſed propter pluralitatem perſona-
q.37. rum. Multa vtique videmus animalia ex corru-
ptione corporum, maxime mortuorum naſci: Nunquid
Reſpõſio. tunc creata ſunt quando ipſa corpora? Abſit vt
tunc creata dicantur quando ipſa corpora, ſed corpo-
ribus inſita ſunt quodammodo, quæ ſunt ſuo tempore
exorta. Sicut enim ſemen cuiuſlibet arboris habet quã-
dam vim, vt cum obrutum fuerit in terra oriatur, &
virgultum producatur, deinde ramis nihilominus con-
ſtipata dilatetur, & frondibus de eiſdem floribus deco-
rata fructificet: ita eſt & in corpore, vt ita dicam, quod-
dam ſeminarium, vnde ſuo tempore curante proui-
dentia dei, aliqua genera animalium oriantur.
q.38. Cum Deus dixerit, Germinet terra herbam viren-
Geneſ.1. tem, & afferentem ſemen & ligna fructifera: ligna in-
Reſpõſio. fructuoſa, vel ſpioas, vel tribulos quando fecit? Si-
Eccleſia- mul omnia deus fecit, dicente ſcriptura, Qui viuit in
ſtici.18. æternum, creauit omnia ſimul. Nullatenus igitur di-
cenda ſunt infructuoſa ligna, quæ aliquo modo ho-
minibus afferunt adiumenta: quia & re vera, ſi non
inuenimus in eis aliquid ad edendum, iouenimos
certe ad medicamentom, innenimus ad adiutorium:
Nam quantum vtilitatis inueniatur in eis, tu ipſe con-
ſidera. Proinde quia à fruendo dicitur fructus, & ab D
omni ligno poſſumus hahere aliquod adiutorium, iu-
re nullum lignum dicimus infructuoſum. Spinæ autem
& tribuli quamuis poſt peccatum homini naſcantur ad
laborem, dicente ſcriptura, Terra ſpinas & tribulos Geneſ.3.
pariet tibi: tamen non eſt dicendum tunc ea aboriri
ex terra, quia iam non erant: erant vtique ad paſtus pe-
corum vel volatilium facta, non ad augendam homi-
nis pœnam producta. Si omnia in numero & men- q.39.
ſura & pondere deus diſpoſuit, ſicut ſancta ſcriptura te- Sapient.11.
ſtatur, ipſum numerum & menſurã & pondos vbi diſ-
poſuit? Numerus & menſura & pondus ipſe deus Reſpõſio.
eſt: Ipſe eſt oomerus ſine numero, à quo eſt omnis nu-
merus: Ipſe eſt menſura ſine menſura, à qua eſt omnis
menſura: ipſe eſt pondus ſine pondere, à quo eſt omne
pondus. Omnia ergo in numero & menſura & põdere Sapient.11.
diſpoſuit, tãquam ſi diceret, omnia in ſe diſpoſuit. Non
enim creaturam eam extra ſe, aut alicubi vidit, vt ſicut
homines memoria retineat quæ faceret. Omnis ergo
cauſa creaturę, voluntas eſt creatoris: Hoc ibi eſt volun-
tas, quod natura: Sicut tamen ęterna eſt natura, ſic eſt æ-
terna volũtas. Non enim accedit deo huiuſmodi noua
aliqua cogitatio ad formandas creaturas. Proinde om- E
nia in ſe trinitas deus diſpoſuit, quia in ſe cuncta habuit
quæ fecit. Intelligitur & aliter, Omnia in numero &
menſura & pondere diſpoſuit: id eſt, omnia quæ fecit,
numerum & menſuram, pondus habent. Nunquid q.40.
nam adduxit deus ad Adam cuncta animãtia terræ, &
vniuerſa volatilia cœli, quomodo adducunt aucupãtes
vel venantes ad retia? An forſitan vox de nube facta eſt
iuſsionis, quã intelligerent tanquã rationales anima, &
ea audita, illi omnes obedirent? Non hoc accepe- Reſpõſio.
runt animantia vel volatilia cœli, vt ſint rationis capa-
cia, per quã obedire poſsint creatori ſuo: In ſuo tamen
genere obtemperãt deo, non rationalis voluntatis arbi-
trio, ſed ſicut mouet ille omnia tẽporibus opportunis,
non ipſe temporaliter motus. Mouet itaq; ſeipſum ſine
tempore & loco, mouet creatũ ſpiritum ſine loco tem-
poraliter, mouet creaturam corpoream temporaliter &
localiter. Præcedit igitur ſubſtantia quæ temporaliter
tantum mouetur, illam quæ temporaliter & localiter
mouetur. Præcedit itaque ſubſtantia quæ nec tempo-
raliter nec localiter mouetur, illam quæ tantùm tem- F
poraliter mouetur. Ipſe ſpiritus conditus mouet ſeip-
ſum per tempus ſine loco, mouet corpus per tempus &
locum. Spiritus verò creator mouet ſeipſum ſine tem-
pore & loco. Igitur ſpiritus rationalis, qui eſt in homi-
nibus, ſiue irrationalis, qui eſt in brutis, eius iuſsis mo-
uetur. Sed rationalis habet intelligentiam, per quam iu-
dicare poſsit vtrum iuſsis conſentiat, aut non conſen-
tiat. Animalia vero reptilia aut volatilia non accepe-
runt hoc iudicium, pro ſuo tamen genere atque natura
ad iuſſa aliquo actu propelluntur. Vnde angelica na-
tura iuſſa dei perficiens, mouet iuſsis omne genus ani-
mantium, docens id quod neſcit. Si etenim homines
poſſunt nonnulla animalium genera manſueta face-
re, ita vt quaſdam voluntates hominum facere vi-
deantur, quanto magis hoc angeli poſſunt? Quæ q.41.
cauſa fecit, vt deus quem aſtruis moueri, non mouea-
tur in tempore, aut ſpiritus creatus qui mouetur in tem-
pore, non moueatur etiam in loco? Deus qui in- Reſpõſio.
ſtituit tempora, & eſt ante tempora, nihil in eo eſt præ-
teritum & futurum, nullum conſiliom nouum, nullá-
que noua cogitatio: quia ſcilicet ſi noua, tunc etiam ac-
cidens: Si vero aliquid accidit deo, iam non immuta-

G bilis deus eſt: Nihil illi accidit, nulla noua cogitatio,
nullum nouum cõſilium, ideo non mouetur in tẽpore.
Igitur immutabilis deus eſt: ſpiritus verò conditus, ſi-
cut eſt angelorum, quanquã ſine tempore contemplen-
tur dei æternitatem, veritatem, charitatem, tamen quia
ex tempore in inferioribus iuſſa dei perficiunt, iure cre-
duntur moueri in tempore. Corpora vero ſua in loco
mouent, dum deſcendunt de cœlo, & aſcendunt in cœ-
lum. Spiritus itaq; hominum mouetur in tẽpore, remi-
niſcendo præterita, & futura expectando, aliáque noua
diſcendo. Neque etiam cum recordor aliquam lectio-
nem aut aliquam ciuitatẽ, ſicut motus eſt ſpiritus meus
cogitando, vt hæc recordaretur ex tempore, ita motus
eſt & loco. Quòd ſi loco mouetur, aut in cœlo aut in ter
ra mouetur, quia ſine cœlo & terra nullus eſt locus. Vbi
autem fuit ipſe ſpiritus, in cœlo an in terra, vt videret ip-
ſam lectionem vel ipſam ciuitatem? Ergo ſi in nullo lo-
co vidit, vt recordaretur, in ſeipſo vidit. Et quia ini-
tium habet etiam cogitatio, & omne quod initium ha-
bet, etiam tempus habet, igitur ſecundum ſupradictam
rationem, ſpiritus creatus per tempus moueri poteſt, nõ
H per locum: Spiritus creator ſine tempore & loco: Cor-
q.42. pus autem & loco & tempore. Cum requies non ſit
Reſpõſio. niſi poſt laborem, cur deus requieſcere dicitur? An &
ipſe opere fatigatus eſt, vt requieſcere dicatur? Non
in aliqua creatura tanquã eius bono indigens requieuit
deus, ſed in ſeipſo. Denique non in aliquo dierum, ſed
poſt ſexti diei opera requieuiſſe legitur. Vnde liquidò
apparet, nullam creaturam deum per indigentiam, ſed
ſola bonitate feciſſe. Quòd ſi in aliqua creatura requie-
uiſſet, aliquam creaturam indigens feciſſet. Ergo quia
nullam creaturam per indigentiam fecit, proinde in
Geneſ.2. nulla creatura requieuit: Nam quod dicit ſcriptura, re-
quieuiſſe deum in die ſeptimo ab omnibus operibus
quæ fecit: hoc intelligi poſſe arbitror, quòd nõ in ipſum
diem tanquam eius bono indigens quo ſit beatior re-
quieuerit, ſed ipſum diem ſeptimum, id eſt angelicam
naturam adduxiſſe ad requiem ſuam: vt viderẽt ſcilicet
in deo ſicut omnem formandã creaturam, ita & illum
viderent quòd nullam creaturam pro indigentia, ſed
ſola bonitate feciſſet. Hoc enim arbitror poſſe intelligi
I requiem dei. Intelligitur etiam aliter requies dei, id eſt,
Gene.22. cum nos poſt bona opera requieſcere facit, ſecundum
illum modum quo dixit deus ad Abraham, Nunc co-
gnoui quòd timeas deum: vbi intelligitur, cognoſcere
te feci: Ita & hic intelligitur requieſcere deus, cum ſan-
ctis ſuis requiem præſtat. Item aliter requieſcere dicitur
deus à condendis nouis creaturis, quia poſt editionem
ſex dierum operum, nullam deinceps condidit de no-
Ioan.5. uo creaturam. Nam quod ait, Pater meus vſque modo
operatur, & ego operor, non nouã creaturam condens
intelligitur, ſed quam condidit adminiſtrans & conſer-
q.43. uans. Quomodo enim loqui ſerpẽs poterat in para-
diſo, cum fuiſſe appareat irrationale animal, cui loqui
Reſpõſio. non competit? Serpens per ſe loqui non poterat, quia
Geneſ.3. non hoc à creatore acceperat. Aſſumpſit enim in mi-
niſterium illum diabolus, vtens eo velut organo, per
quod articulatum ſonum emitteret: Per illum nempe
verba faciebat, & tamen hoc etiam ille neſciebat. Na-
tura ergo rationis expers ſubditur rationali creaturæ,
ſed tamen non tantum quantum vult ex ea & in ea fa-
q.44. cit, ſed quantum à creatore acceperit. Et ſi non in-
telligunt ſerpentes, quomodo audiunt verba Marſorũ,
vt ad incantationes eorum de ſpeluncis exeant ſuis?
Reſpõſio. Licet intellectum non habeant, tamen ſenſu cor-
poris nullatenus carent: Habent enim & viſum & au- K
ditum & odoratum & guſtum & tactum. Et ideo quã-
nis audiant verba Marſorum, nequaquam tamen in-
telligunt. Non enim obediunt intelligendo, ſed vt de
antris ad verba Marſorum exeant, permittente deo
coguntur à diabolo: vnde datur teſtimonium de illo
primo facto, quòd primum hominem diabolus per ſer-
pentem decepit in paradiſo. Nunquid quia opus q.45.
erat Adæ, vt ei coniunx fieret, aliter nõ poterat fieri, niſi
vt dormienti coſta detraheretur, ex qua coniunx ædi-
ficaretur? Poterat deus etiam aliter facere, ſed ideo Reſpõſio.
congruentius iudicauit, vt ſic faceret, vnde aliquid ſi-
gnificaretur. Sicut enim dormienti Adæ coſta detra-
hitur vt coniunx efficiatur, ita & Chriſto morienti de
latere ſanguis effunditur, vt Eccleſia conſtituatur. Com-
municans nempe corpori & ſanguini Chriſti, effici-
tur Eccleſia Chriſti coniunx. Quomodo intelli- q.46.
gendum eſt quod dicit Adam, Quamobrem relinquet Geneſ.2.
homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & e-
runt duo in carne vna? Beatus apoſtolus Paulus Reſpõſio.
hoc capitulum ſibi ponens expoſuit, dicens, Sacramen- Epheſ.5.
tum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & L
in Eccleſia. Sed quomodo Chriſtus reliquit patrẽ con-
ſubſtantialem ſibi? An alicubi eſſe poterit ſine filio, cum
de ipſo filio qui eſt ſapientia dicatur, quòd attingat à
fine vſque ad finem fortiter, & diſponat omnia ſuaui- Sapient.8.
ter? Ergo ſi ibi eſt filius vbi & pater, non poteſt eſſe pa-
ter ſine filio, nec filius ſine patre: Quia ſcilicet ſicut in-
ſeparabiles ſunt in natura, ita & inſeparabiles in perſo-
nia. Sic enim ipſe filius de patre dicit in Euangelio,
Qui me miſit, mecum eſt. Quomodo ergo dereliquit Ioan.8.
patrem vt adhæreret vxori ſuæ: id eſt, Eccleſiæ ſuæ: niſi
illo modo quo apoſtolus dicit, Qui cum in forma dei Philip.2.
eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo,
ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens? Ipſa
ergo formæ ſeruilis acceptio, eſt exinanitio, & ipſa exi-
nanitio quanquam non ſit diuinitatis abolitio aut na-
turæ amiſsio, tamen propter formam ſerui in qua di-
gnoſcitur apparuiſſe, iure dicit apoſtolus patrem reli-
quiſſe. Reliquit & matrem, ſcilicet ſynagogam, veteri
teſtamẽto carnaliter inhærentem, & adhæſit vxori ſuæ,
id eſt, Eccleſiæ ſuæ ſanctæ, vt pace noui teſtamenti eſ- M
ſent duo in carne vna. Cur Cain ex terræ fructi- q.47.
bus munera reprobantur, & Abel de adipibus gregis Geneſ.4.
ſui munera ſuſcipiuntur? Cain typum gerebat Iu- Reſpõſio.
dæorum, qui illa temporalia ſacramenta ſecundũ vetus
teſtamentum exercebant. Horum enim ſacrificia ſu-
perueniente teſtamenti noui fide, contempta & eua-
cuata ſunt, & Chriſtianorum ſacrificia quæ ex inno-
centia Chriſti innocentia agni conſtant, laudantur,
quæ ſignificabant ipſius Abel ex ouibus munera. Mu-
nera igitur Cain non accipiuntur: vnde etiam dicitur
in Pſalmo, Oblationes & holocauſta noluiſti, &c. Pſal.39.
Quid ſignificat quòd Cain fratrem ſuum Abel in q.48.
agro interfecit? Iam ſuperius diximus Cain ſignifi- Reſpõſio.
care Iudæos qui Chriſtum occiderunt. Occiditur ita-
que Abel minor natu. Occiditur Chriſtus caput populi
minoris natu, à populo Iudæorum maiore natu. Ille in
agro, iſte in Caluariæ loco. Quomodo intelligen- q.49.
dum eſt quòd ſanguis Abel legitur de terra ad domi-
num clamaſſe? Sanguis Abel ſignificat ſangui- Reſpõſio.
nem Chriſti, quo vniuerſa Eccleſia accepto dicit, Amẽ.
Nam qualem clamorem faciat vniuerſa Eccleſia dum
potatur ſanguine Chriſti, & dicit Amen, tu ipſe ſi po-
tes conſidera. Iudæi ergo qui intelliguntur in perſo-

na Cain,

A na Cain, quoniam non credentes in Chriſto, non potantur ſanguine Chriſti, maledicti ſunr ſuper terram. Super illam ſcilicet terram quæ aperuit os ſuũ per confeſsionem, & bibit ſanguinem fratris ſui: id eſt Chriſti ſui. Quem quia Iudæi non bibunr, ideo maledicti ſunt.

q.50. Quid ſignificar quòd Enoch ſeptimus ab Adam
Reſpõſio. cum deo ambulauit, & non apparuit? Enoch ſeptimus ab Adam transfertur ad deum, & ſeptimo requies promittitur ſanctis, quia in ſexta ætate ſeculi reformantur in agnitionem dei, vt transferantur ad requiem.

q.51. Quid ſignificat quòd Noë per aquam & lignum
Reſpõſia. liberatur? Aqua ſignificat baptiſmum, & lignum crucem. Sicut Noë per aquã & lignum liberabatur, ita & Eccleſia baptiſmo & paſsionis Chriſti ſignaculo liberatur.

q.52. Quid ſignificat quòd arca de lignis quadratis conſtructa erat intrinſecus, & extrinſecus bitu-
Reſpõſio. mine liniebatur? Sicut arca de lignis quadratis conſtruebatur, ita & Eccleſia de ſanctis conſtruitur. Quadratũ enim in quacunque parte poſueris, fortiter ſtat: & ſancti in quibuſdam tentationibus ſtabiles permanent, non aduerſitatibus, non proſperitatibus cedunt. Bitumen enim ſignificat charitatem: per quam ſancti nec
B illis ſcandalis quæ fiunt ab his qui intus ſunr cedunt, nec illis quæ fiunt ab his qui foris ſunt: & ſeruant vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, tolerãtes & malos Chriſtianos qui ſunt in Eccleſia, & hæreticos qui ſunt foris & extra Eccleſiam.

q.53. Quid ſignificat quòd arca in longitudine habuit trecentos cubitos, & in latitudine
Reſpõſio. quinquaginta, & in altitudine triginta? Sancta Eccleſia vt faciat mãdata dei, adiuuatur ſpiritu dei, dicente
Pſal.118. pſalmographo, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Niſi dilatatum cor habuiſſet, viam domini minime cucurriſſet. Et vnde dilatatur cor, niſi per charitatem ſpiritalem? Hinc & beatus Paulus apoſtolus ſimili pſalmographo voce conſentit, Os
2.Cor.16. noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilata-
Rom.5. tum eſt. Vnde quæſo dilatatum eſt? Gratia, inquit, dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Ergo accepto ſpiritu ſancto operatur Eccleſia talem dilectionem, ſcilicet pręcepta dei, quę ſine gratia ſpiritus ſancti nequaquã poterit operari. Hũc enim ſpiritũ ſeptiformem ſcriptura ſancta commemorat & commendat. Septies ergo ſeptem fiunt quadra-
C gintanouẽ, & addito vno vt compleatur numerus, fiunt quinquaginta. Vnde & dominus aſcendens in cœlum,
Acta.2. quinquageſimo die miſit ſpiritum ſanctũ, vt corda credentium dilataret. Trecenti vero cubiti ſignificant decem præcepta legis, Decies autem triginta, fiunt trecenta. Sed hæc præcepta non poſſunt impleri niſi charitate faciente, id eſt ſpiritu ſancto, qui ſignificatur in latitudine quinquaginta cubitorũ. Idcirco arca vtrunque numerum habet. Nam & ipſa opera bona propter ſupernum finem facit Eccleſia, quod ſignificant triginta cubiti altitudinis. Re enim vera ſpiritus eſt altitudo noſtra, ipſe ſcilicet trecẽtenarius doctrinam Euãgelicam conſecrauit. Ipſe eſt & ſupernus finis, atque omni bono opere indubitanter Eccleſiam replet.

q.54. Quid ſigni-
Geneſ.7. ficat quòd poſt dies ſeptem ex quo ingreſſus Noë in arcam, pluit dominus ſuper terram quadraginta diebus
Reſpõſio. & quadraginta noctibus? Quòd poſt dies ſeptem dominus pluit ſuper terrã, hoc ſignificat quòd omnes qui baptizantur, in ſpem futuræ quietis, quæ ſeptimo die ſignificata eſt, baptizantur. Et omnis reatus peccatorum, qui in decem legis pręceptis admittitur per vniuerſum orbem terrarum, qui quatuor partibus contine-tur: vnde decem per quatuor ducta, quadraginta fiunt: ſiue ille reatus qui ad dies pertinet ex rerum proſperitate, ſiue qui ad noctes ex rerũ aduerſitate contractus ſit, ſacramẽto cœleſtis baptiſmi abluitur. D

Quid q.55.
ſignificar quòd Noë ſexcentorum erat annorum quando diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram? Sexcenti
anni ſignificant ſex ætates mundi. Prima ætas eſt ab A- *Reſpõſio.*
dam vſque ad Noë. Secunda à Noë vſque ad Abraham. *Aetates*
Tertia ab Abraham vſque ad Dauid. Quarta à Dauid *ſex.*
vſque ad tranſmigrationem Babylonis. Quinta à tranſmigratione Babylonis vſque ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Sexta quæ nunc agitur. Sexcenteſimo anno vitæ Noë factum eſt diluuium, ita ſexta ætate ſeculi reformatur homo in agnitionẽ dei per baptiſmũ.

Quid ſignificat quòd de omni genere animalium q.56.
atque volatilium, immunda bina inducuntur in arcam,
& munda ſeptena? Immunda illos homines ſigni- *Reſpõſia.*
ficant, qui ad ſchiſma ſunr faciles: munda vero homines ſanctos, qui ſpiritum ſeptiformem accipientes
ex fide viuunt. Hinc etiam quidam poëta ait, Numero *Buc. Ecloga.8.*
deus impare gaudet.

Quid ſignificat, quòd omnes
montes excelſos ſupercreuit aqua quindecim cubitis? q.57.
Octo & ſeptem quindecim faciunt. Octo nempe E
ſignificant reſurrectionem, & ſeptem quietem. Hoc ita- *Reſpõſio.*
que myſterium reſurrectionis & quietis, ſupergreſſum eſt omnem ſcientiam ſuperborum ſapientium, qui nullatenus potuerunt indagare ſcientiam reſurrectionis & quetis.

Quare cum ingrederetur Noë in arcam, di- q.58.
citur ad eum, Ingredere tu & filij tui, vxor tua, & vxores *Geneſ.7.*
filiorum tuorum tecum? Seorſum ergo ponuntur viri, & ſeorſum fœminæ? Et cum egrederetur de arca, di-
citur ad eum, Egredere tu & vxor tua, filij tui, & vxores *Geneſ.8.*
filiorum tuorum: In ingreſsione quidem ſeparati, in
egreſsione autem coniuncti dicuntur. Horum quip- *Reſpõſio.*
pe ingreſsio iſtam vitam ſignificat, vbi caro concu- *Galat.5.*
piſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, vt non quæcunque volumus illa faciamus, nec quæcunque nolumus illa non faciamus. Egreſsio autem illam vitam ſignificat, vbi caro iam nullam habebit concupiſcentiam aduerſus ſpiritum, vbi nihil erit ex nobis quod repugnet in nobis.

Quid ſignificar q.59.
quòd emiſſus coruus de arca, non eſt reuerſus? Cor- *Reſpõſio.*
uus vt non reuerteretur, aut aquis interceptus eſt, aut *Geneſ.8.*
aliquo cadauere illectus inſedit: Et ſignificat illos ho- F
mines qui carnalibus dediti rebus, dei præcepta contemnunt, & nullatenus pœnitendo Eccleſiæ ſatisfaciunt, vnde & per mala opera receſſerunt. Vel certe ſi aquis ille coruus interceptus eſt, illos ſignificat qui de Eccleſia exeunt, & hæreticorum baptiſmo polluuntur.
Quamuis enim vnum baptiſma ſit & hæreticorum, eo- cap. quamuis de
rum ſcilicet qui in nomine patris & filij & ſpiritus ſan- consecr. dist. iiij
cti baptizantur, & Eccleſiæ catholicæ: tamen quia foris & extra Eccleſiam baptizantur, non ſumunt ba-
ptiſmum ad ſalutem, ſed ad perniciem, habentes qui- *2.Tim.3.*
dem ſpeciem pietatis, virtutem tamen eius abnegantes. Et rurſum, Animales, inquam, ſpiritum non ha-
bentes. Et idcirco eos Eccleſia non rebaptizat, quia in *Iudæ.1.*
nomine trinitatis baptizati ſunt, Ipſa eſt profecto forma ſacramenti, ideo dum reuerſi fuerint, accipiunt virtutem ſpiritus ſancti, quem ij qui extra Eccleſiam baptizantur, nondum habent.

Quid ſignificat quod Noë q.60.
vir iuſtus plãtauit vineam, bibẽſque vinum inebriatus
eſt, & nudatus in tabernaculo ſuo? Deus quodam- *Reſpõſio.*
modo plantauit gentem Iudæorum, ſegregando eam à cunctis gentibus: vnde & circunciſionis ſignum eis in-

G didit,legem dedit, ſacrificia inſtituit , ſeipſum in carne
venturum in lege prædixit : ſed cum non crederent , in
vineæ ſuo vino,id eſt, malicia populi paſſus eſt, crucifi-
xus eſt , ſputis illitus & illuſus. Sed hic paſſus eſt in ta-
q.61. bernaculo ſuo,ille in gente ſua. Quid ſignificat quòd
Geneſ.9. Cham pater Chanaan, videns verenda patris ſui, exiuit
Reſpõſio. foras , & nunciauit fratribus ſuis ? In duobus filiis
maximo & minimo, duo populi ſignificati ſunt, vnam
veſtem à tergo portantes,ſacramẽtum ſcilicet iam præ-
teritæ atque tranſactæ dominicæ paſsionis : nuditatem
patris tegentes , neque intuentes , qui in Chriſti necem
non conſentiunt,& eum honorant velamẽto, tanquam
ſcientes vnde ſint nati. Medius filius , populus Iudæo-
rum,ideo medius,quia nec primatum Apoſtolorum te-
nuit,nec vltimis in gentibus credidit,nuditatem patris,
quia conſenſit in necem Chriſti , enunciauit fratribus
ſuis. Per eum quippe manifeſtum eſt & quodammodo
publicatum,quod erat prophetiæ ſecretum. Ideoque fit
fratrum ſuorum ſeruus. Quid eſt enim adhuc hodie,
quòd gens ipſa ſcriniaria Chriſtianorum portãs, legem
& Prophetas ad teſtimonium affert Eccleſiæ, vt nos ho
H noremus per ſacramentũ,quod nunciãt illi per literam?
q.62. Quid ſignificat quòd dixit deus ad Abraham,Egre-
Gene.12. dere de terra tua & de cognatione tua, & de domo pa-
Reſpõſia. tris tui ? Abraham perſonam Chriſti portabat. Sicut
enim Abraham terram & cognationem ſuam dimiſit,
& domum patris ſui , & venit in terram quam ignora-
bat,ita & Chriſtus dimiſit gentem ſuam,ſcilicet Iudæo-
rum,& venit ad populum gentium. Hic & alia ex-
planatio hoc habet,Eximus de terra noſtra,quando di-
uitias & mundi huius facultates contemnimus. Et de
cognatione noſtra,id eſt,de vitiis prioribus, quæ nobis
à natiuitate noſtra cohærentia velut affinitate quadam
& conſanguinitate coniuncta ſunt. Et de domo patris
noſtri,id eſt, omni memoria mundi huius, quæ oculo-
q.63. rum occurrit obtutibus. Quot ſunt genera viſio-
Reſpõſia. num? Tria. Prima viſio eſt corporalis,ſecunda ſpi-
Viſionum ritalis,tertia intellectualis.Corporalis ergo viſio eſt quæ
tria gene- fit per corpus. Spiritalis , cum imagines eorum quæ vi-
ra. dimus , in memoria condimus. Intellectualis nempe,
cum ea quæ corporaliter vidimus , & imaginaliter in
memoria retinemus,intellectu diſcernimus,quòd illud
I ſit corpus,illud ſimilitudo corporis.Hunc autem intel-
lectum beſtiæ & pecora atque volatilia nullatenus ha-
bent. Vident & ipſa per corpus,& eorum quæ videntur
imaginaliter ſpecies formatur:vnde & pecora præſepia
cognoſcunt , & aues ad nidos ſuos redeunt. Sed nec ſe
ipſa intelligunt quæ ſint , nec illa quæ oculis cernunt.
Poſtremò corporalis viſio ſine ſpiritali eſſe non poteſt.
Statim ergo vt auertimus oculos ab eis quæ videmus,
imagines eorum quæ vidimus, in memoria retinemus.
Spiritalis vero viſio ſine corporali eſſe poteſt , vnde &
abſentes homines recordamur,& in tenebris ea quæ vi-
dimus imaginaliter cernimus.Intellectualis nempe nec
corporali indiget nec ſpiritali.Per intellectum nec cor-
pus videmus, nec imaginem corporis. Per hanc quippe
videtur iuſtitia, charitas, ipſe deus, ipſa mens hominis,
quæ nullũ corpus habet , nec vllam ſimilitudinem cor-
2.Cor.12. poris. Ob id & raptus fuerat Apoſtolus Paulus in ter-
tium cœlum, id eſt, ad intellectualem viſionem, vt deũ
non per corpus,non per ſimilitudinem corporis,ſed ſi-
cut eſt ipſa veritas,cerneret. Tres ergo cœli,tria ſunt vi-
ſionum, de quibus loquimur, genera. Ad hoc profectò
peruenerat Paulus,vt deum ſic in iſta vita videret,ſicuti
q.64. ſancti poſt hanc vitam videbunt. Quot genera ſunt
Apoſtolatus , Vel quale nomen ſit Apoſtolus , volo co- K
gnoſcere. Apoſtolus interpretatur miſſus. Apoſto-
lorum ſunt genera quatuor, à deo non per hominem,à Reſpõſio.
deo ſed per hominem , per hominem tantùm , & ex ſe. Apoſtola-
A deo etenim miſſus eſt Moyſes. A deo & per hominẽ, tus genera
ſicut Ieſus Naue . Per hominem tantùm , ſicut noſtris quatuor.
temporibus multi fauore vulgi in ſacerdotium ſubro-
gati ſunt. Ex ſe autem,ſicut ſunt ipſi pſeudoprophetæ.
Quomodo poſſumus ſcire qui mittatur à deo ? Il- q.65.
lum cognoſce miſſum à deo,quem non paucorum ho- Reſpõſio.
minum laudatio vel potius adulatio eligit , ſed illum
quem & vita & mores optimi , & apoſtolicorum actio
commendat ſacerdotum : vel etiam qui vniuerſorum
populorum iudicio comprobatur,qui non appetit præ-
eſſe,qui nec pecuniam dat vt Epiſcopatus honorem ac-
quirat. Nam qui præeſſe feſtinat , quidam patrum ele-
ganter expreſsit dicens,ſciat ſe non eſſe epiſcopum, qui
præeſſe cupit,non prodeſſe.

FINIS.

L

AD LECTOREM.

QVAE iamolim in manibus hominum verſantur , pie Lector , euertere minoris ſemper fuerit negotij,quàm eadem ſurrigere , ſi quomoda per oſcitantiam deſcribentium , aut ignorantiam patius, mulis in locis interpolata reperiantur . Quis etenim,per ſuperos, ante repertam typographiam ignorat quàm difficile extiterit Amanuenſes habere , qui quæ ſuſcepiſſent tranſcribenda,ea fideliliter repræſentarent ? Id cum ſit per ſe notũ , & quotidie videamus manuſcriptos per omnes ætates libros , ſine diſtinctione vlla & orthographia nalma congeſtos,quid cauſæ eſt igitur, vt agnoſcere detrectem⁹ vnde prodeat tanta exemplariorũ varietas & erratarũ confuſio ? niſi quòd plerique malint interturbata miris modis reiicere , quàm ſi quæ luxata appareant,labore aliquo ſuſcepto reſtituere & ſuo authori integra reddere. Ab huiuſmodi itaque exemplaribus inter ſeſe multũ diſsidentibus,quamprimũ excudendarũ M
librorum ars apparuiſſet , non aliter typis expreſſerunt,quæ abunda ſuſcepiſſent librarij . quàm in ipſis exemplaribus ſæpè mutila ac varia reperiſſent . Sicque factum eſt, vt per aliquot ſecula infinitus propè exemplariorum malè caſtigatorũ numerus ſucceſſerit, qui nunc ſtudioſioribus hominibus, dum reſtituere ſingula conantur , magnum faceſſat negotium. Reperti tamẽ ſunt hac noſtra ætate viri doctiſsimi magniſque iudicij,huic parti medicinã facere vniuerſis conatibus laboribus non deſtiterũt. Nec eos ſuſceptus omnino feſellit conatus. Nam paulatim,res eò deducta eſt, vt ſi non plenè emẽdatos veterum codices ſatagendo reddiderunt,ita tamẽ maioribus obligatis cicatricibus cognobiles effecerũt , vt ſine grauiore offenſa legi,& intelligi cõmode iam poſsint. Hoc ipſum maximè cernimus in Naturali Plinij Veronẽſis hiſtoria, quã Hermolaus vir literatiſsimus , ſalóque cognomẽto Barbarus, ita priſtino ſuo nitori reſtituit, vt exinde à ſtudioſis omnibus tractari meruerit,quam prius tot mendis deturpatã & propè inforinem,ne doctiſsimi etiam attingere dignabantur. Tantundem præſtitit interiorum ſtudiorum vir inſignis Ludouicus Viues Valentinus in repurgandis Diui Auguſtini libris de Ciuitate dei : vt qui antea non niſi obiter à quibuſdam legebantur,

A *legebantur, nunc tandem magno cum fructu à literatis ſingulis verſari die noctéque poſſint. Proximè etiam ſucceſſit vir acrioris iudicij & ſingularis doctrinæ Marianus Victorius Reatinus, qui ad Epiſtolas Diui Hyeronimi multis vulnerib⁹ affectas, & leuiter ab aliis tractatas, manum ſalutarē poſtremò admouit, quique omnia & ſingula, beneficio non quidem vnius, ſed complurium exemplariorū in integrum reſtituit, vt nunc primùm authorem proprium meritiſſimè recognoſcant. In hoc tamen digniſſimū & auguſtiſſimum munus obeundū, quod ſolis eruditis & quibus multū ſupereſſet ocij propriū eſſe debuerat, ſe immiſcere voluerunt audaculi quæſtus gratia permulti, qui ſua leuitate quæ corrigēda ſuſcepiſſent infinities deteriora reddiderunt. Inuenti præterea ſunt & alij, in quibus certè doctrina non deſiderabatur, ſi in huius ætatis motibus non incidiſſent, & ſuæ voluntati fortè nimiū, abutentes ocio non indulſiſſent. Huiuſmodi etenim homines dum ſatis multa properanter facere cōtendunt, negligentius interdū non pauca ad cenſurā reuocant indignè, & quæ cenſenda neceſſario fuerant turpiter ſilentio prætereūt. Id quòd Eraſmo videtur vſu eueniſſe in his tractandis quæſtionibus veteris & noui teſta-*
B *menti, quæ ſub Diui Auguſtini nomine cum aliis eius operibus leguntur. Nam dum multis aliis ſcriptionibus neceſſario implicatur nec ſatis ocij habet, vt collatis perpluribus exemplariis præſentes quæſtiones à ſuis maculis repurget, ſemidocto cuipiam nonnunquam conferendas tradit, qui quidem legendo obſeruet quæ mendo carere minimè videantur: & illa tumultuanter deſignet, quæ ſibi deinceps diiudicāda tradat. Sic enim mihi in hac parte ab Eraſmo factū non difficulter perſuadeo, cùm leuem potiſſimum eius cenſuram de his quæſtionibus paulò accuratius expendo. Nihil enim ad cenſuram ſuam hic trahere videtur, ſi pauculas tamen voces excipias huic operi inſertas: quarum vſus in aliis Diui Auguſtini lucubrationibus non reperiri poſſe arbitratur. Quod quidem argumentum non adeo magni momenti apparet, vt ſeipſum euertat. Idipſum ſi valeret, in ſimili quoque, ratio non diſſimilis locum habere mereretur. Ac quæ ſunt vera & probata Diui Auguſtini monimenta, irrepentibus ſubinde per hominum ignauiam quibuſdam verborum portentis, illicò in dubium vocarentur: & quæ*
C *fuerant certiſſima protinus fluctuarent vniuerſa. Quod ſi ita res habet, vt profectò habere creditur, atque in his quæſtionibus, vt idem ipſe Cenſor diiudicat multa piè & erudite omnino ſcripta leguntur. Si præterea ſunt ex aliis Diui Auguſtini locis excerpta non pauca, & iiſdem inſerta quæſtionibus non malè. Quid enim obſtat quo minus, reiectis pauculis quæ ſatis probari poſſe non videntur, alteram eamque maiorem quæſtionum partem complectamur? Iniquum certè arbitror, & à temeritate minimè alienum de gradu ſuo deiicere, quod tot ſęculis, nemine reclamante, pro legitimo & bono retentum eſt. Dicet fortè Cenſor quædam in his quæſtionibus reperiri, quæ ab aliis Diui Auguſtini locis ſæpius diſſidere videantur. Cui reſpondeo, ſi quando talia contingant, non eſſe tamen properandum: ſed diutius conſiderare oportebit, num aliquis melior ſenſus illic lateat, qui diſſidentibus aliis conciliari rectiſſimè poſſit. In his ergo repurgandis quæſtionibus, ſi collatis pro dignitate vetuſtiſſimis exemplaribus ſtudioſi omnes & optimi quique viri incubuerint, puto contingere poſſe, vt eædem quæſtiones Diuo Auguſtino non indignè adſcribantur. Interea, quia ſub eodem nomine doctiſſimè & lectæ & retentæ ſunt, commoda quidem*

& non ſophiſtica interpretatione adhuc cum aliis eiuſdem D
operibus, ſine offenſione tamen veræ pietatis, in Eccleſia Dei optimi maximi haberi poſſe videbantur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER QVAESTIONVM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

QVID ſit deus. Deus hoc eſt quod nulla attingit opinio. Plus eſt enim quàm quicquid dici po- *Queſt. 1.*
E teſt aut cogitari. Sed dicamus aliquid, quod licet impar ſit, tamen ex aliqua conueniat ratione his quæ deo digna videntur. Nam vnaquæque natura pro capacitate ſui ſuſpicatur de deo, vt quantum natura diſtat à natura, tantum diſtet ſententia à ſententia in indicando quid deus ſit. Quia enim ſupra omnia eſt, neceſſe eſt vt omnium mentes excedat. Homines enim quantum poſſunt aciem mentis extendere, aſpiciunt quid deus ſit, opinione, non definitione. Angeli autem qui ſuperiores hominibus ſunt, quia de deo aliquid ſentiunt non eſt dubium. Archangeli vero eoipſo amplius. Cherubin autem & Seraphim, qui potentiæ iuxta deum eſſe dicuntur, maiora de deo ſentiunt, non tamen comprehendunt penitus quid deus ſit, Quia ne- *Mat. 11.*
mo nouit patrem niſi filius, nec filium quis nouit niſi *Deus quid*
pater. Igitur deus eſt ſicut hominibus videtur, ſpiritus *ſit.*
natura ſimplex, lux inacceſſibilis, inuiſibilis, inæſti- F
mabilis, infinitus, perfectus, nullius egens, æternus, immortalis omnimodo, à quo omnia initium conſecuta ſunt: venerandus, diligendus, metuendus, extra quem nihil eſt, imò in quo ſunt quæcunque ſunt ſurſum, & deorſum, ſumma & ima: omnipotens, omnitenens, vere in omnibus diues, quia nihil eſt quod eius non ſit: bonus, iuſtus, miſericors. Bonus, quia fecit exiſtere quod non extiterat. Iuſtus, quia quæcunque fecit vt proficerent, proprio libertatis arbitrio dimiſſa ſunt: quia tamen non tam perfecta ſunt vt labi nō poſſint, ſeminaria his legis ineſſe decreuit naturaliter addens auxilium manifeſtatæ legis, vt authoritas eius perfacta eſſet hominibus. Miſericors vero, quia peccantibus non facilè reddit, ſed ſuſtinet, vt conuerſis ignoſcat. Eſt etiam ſeuerus, vt terrore quæ ab eo bene cōdita ſunt conſeruentur, ne negligentia pareret vitæ præcipitiom. Et ne quod mirabilius eſt prætermittamus, tanta eſt eius clementia, vt contumelias paſſos ab his quos fecit ſufferat, & prior vocet ad pacem. Nunquid non maioris virtutis hoc eſt quàm condidiſſe creaturam, in quo ſi permaneret nimia bonitas eius, obeſſet creaturæ. Vnde, aliquando diligi, aliquādo timeri ſe vult, ne aber-

G rantes ab eo depereant. Hinc eſt vnde ne patientia eius non vtique ad damnum ipſius, ſed ad noſtrum omnino contemnenda putaretur, ait, Tacui, nunquid ſemper tacebo? Itaq; deus bonus, & omnia quæ fecit bona ſunt, Vnde ergo malum? Nihil eſt malum niſi præuaricatio boni, dum inconceſſa præſumuntur, aut conceſſa inordinate fiunt: vt alibi mandatum, alibi peccatum fiat, vt quando quod in vxore conceſſum eſt, fit in meretrice, & quod deo offerendum erat, offertur diabolo: & cum quis non tulit ſuum, ſed alienum, & cum præuaricatorem occidi liceat, occiditur innocens. Nulla igitur natura probator malum. Voluntas autem eſt accidens naturæ concepta ex cauſis, quæ male mouetur dum excedit modum vt illa gerat quæ naturæ ſuæ non ſunt. Cauſæ autem præuaricationis oriuntur ex ſenſibus, quando aliquid male videmus aut audimus. Quem errorem hæc res facit, quia homo non eſt deus, qui ſolus errare non poteſt. Natura igitur hominum proprio arbitrio remiſſa & dimiſſa eſt, vt poſsit facere quod vult: vt ſi bonum naturæ ſuæ exercitatioelioret, honorabilior ſit: ſi autem infirmet vigorem ſuum, contumelia dignus habeatur huiuſmodi, facit enim quod contra ſe

Eſaiæ 42.

H ſit. Non eſt minimum quod conceſſum eſt homini, vt cum recta ſequitur, gaudeat in ſe, ſed per id opere ſuo videt ſe meliorem: aut certe imputet ſibi, qui cum potuit non dedit operam vt melioraret ſe bonis. Si autem homo poteſtatis ſuæ non eſſet, ſubiectus fuerat neceſsitati, vt neque boni operis haberet gloriam, neque mali pœnam, ſed fuiſſet vnum ex pecoribus. Quoniam ergo ad vtrunque facti ſumus poſsibiles: vt per negligentiam delinquamus, ſi quod bene audire & videre debemus, male, id eſt extra normam & rationem audiamus: per vigilantiam autem naturæ bonum cuſtodiamus: & cauti eſſe ſemper non poſſumus, quia ſicut dixi ad vtrunque facti ſumus poſsibiles. Si peccamus, non iam condemnamur, niſi iterum delinquamus, iam quaſi proditores. Qui enim ſemel peccauerit, reparare ſe debet ne denuo peccet: ne par ſit ei qui ſe vicerat, vt iterum ſi non peccet, iam ſuperior habeatur: quia qui ſemel eliſus eſt, bis triomphabit. Hæc iuſtitia eſt, vt quia colloctatio eſt in mundo, qui propenſior ad peccandum eſt, in non peccando coronetur. Nihil ergo in dei

I opere malum eſt. At ſi à quibuſdam mala quædam dicantur, vt venenum, aut tenebræ, quia corpora noſtra vim veneni ferre non poſſunt: malum dicant etiam ignem aut aquam: & ferrum vel plumbum, quia multum ab auro diſtat, malum dicatur. Ad comparationem enim lucis tenebras condemnant, cum ſciant pro loco ſuo neceſſarias eſſe, ſicut plumbum aut teſtam. Nam vtique requiem dant poſt laborem. Igitur omnis qui colluctatur in mundo, ſic eniti debet, ne in re aſpera victus abſcedat & fiat reus, vix aut tarde ſe reparans, & forte inter hæc proueniat exitus, & exeat hinc cum peccato. Qui enim omni virtute nititur, ſi eliſus forte fuerit, quaſi vir cadit: nec ſuccẽſet ei quiſquã, ſed hortatu quodam animum eius reparat, Videt enim eum propoſitum habuiſſe vincendi, & ſperat talem poſſe perficere ad victoriam, quem non ſine fatigatione ſui hoſtis eliſit. Qui enim facilè vincitur, non habet animum reſiſtendi: nec vincitur, ſed conſentit, Hic acerbius peccat. Huiuſmodi vix ad veniam admittendus eſt, qui votum habet delinquendi. Qui enim id meditator ne peccet, etiã ſi peccauerit, non aſpere peccat, quoniam diligentibus deum aliquando minora peccata ſubrepunt. Quanto autem minora ſunt, tanto ſubtiliora, & dum contemnuntur non vitantur. Maiora enim longe apparent, Ac per hoc K

qui in maioribus peccat, voluntatis eius eſt crimen. Sanè quoniam ſuperius peccata ex ſenſibus ortum capere diximus, dum contra legis imperium vel rationem aliquid aſpicimus aut audimus, id eſt ſi ſolem vidẽtes adorandum eum putemus propter pulchritudinem eius, tunc male videmus: quia ad iniuriam pertinet creatoris communis, vt quod illi ſoli debitum eſt, deputetur creaturæ: quippe cum ab eo prohibitum ſit per legem. Aut cum corpora bene compoſita & decora videmus, aut aliquid proximi ſi concupiſcamus, aliter ea aſpicimus quàm mandat lex: tunc facimus peccatum quod vocatur malum. Sed forte dicatur, Nihil igitur formoſum debuit fieri ne nos peccaremus, vt tutela noſtra ex aliorum deformitate conſtaret. Quod ſi eſſet, nec ferrum eſſet, ne de eo fierent homicidia. Neque lucerna in vſu eſſet, ne fures lumine eius ad effringendum vterentur, vt quod magnopere omnibus vtile eſt, deeſſet propter quorundam vaniloquia, cum conſtet nos ſemper omnia aſpicere, nec tamen ſemper omnia concupiſcere: quia non illorum vicium, ſed noſtrum eſt cum ſumus negligentes, quod conſtat ex interuallo creari quia non ſumus quod deus. Sic autem male audimus, ſi L

audientes idola deos eſſe, conſentiamus, aut ſi turpia cantantibus, aurem accommodemus. Tunc autem bene audimus, ſi audientes de deo quòd vnus ſit, oblectemur. Si quis autem contra legem aliquid audiẽs aſſentiat, peccat, & hoc eſt malum audire. Cur deus mundum fecerit? Fecit, quia eſt opifex. Aut negetur, ſi non eſt. Sed eſſe, ipſa opera manifeſtant. Fecit ergo vt eſſet quod ante non erat, quia ſine dubio melius eſt eſſe quàm non eſſe. Si dicatur, Nunquid inane fuit aliquid vbi facerer, aut quid prius erat vbi fecit? Hoc vas electionis apoſtolus Paulus paucis abſoluit. Ait enim cum de deo eſſet ſermo, In ipſo viuimus & mouemur & ſumus: hoc eſt omnia in deo, quia vbique eſt & ante omnia ſolus ac æternus, inuiſibilis omni creaturæ. Et ne myſteriũ prætermiſiſſe videamur, aut potius ignoraſſe cur mundus factus ſit, dicimus diaboli apoſtaſiam multos angelos, id eſt ſpiritales potentias, ſecum in præuaricationem traxiſſe, dum voluit ſibi regnum impia præſumptione defendere: quod propheta Eſaias ſignificat dicens, Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer qui mane oriebaris: id eſt qui cæteris lucidior apparebas? Erat e- M

2. Vetuſtum exẽplar habet hic aliã quæſtionẽ ſecũdo numero, ponitq; hãc numero tertia.

Acto. 17

Eſaiæ 14.

nim quaſi princeps multorum, inter quos clarior erat, & cum quorum ſocietate ad impium deſcendit certamen. Videns enim infra ſe multas ſpiritales potentias, quippe cum in paradiſo dei præſtantior eſſe cognitione myſterij cœleſtis, ipſa elatione inflatus, voluit dici deus: hac ſcilicet ratione qua etiam in præſenti vita exemplum eius quoſdam imitatos videmus, qui contemplatione aggregatorum circa ſe militum elati, ſatellitibus in hac re fomitem cõſpirationis præbentibus, imperium ſibi vendicare voluerunt? Hinc eſt vnde deus vt eius præſumptionẽ non poteſtate, ſed ratione deſtrueret, materiam condidit quæ eſſet rerum confuſio, ex qua faceret mundum. Diſtincta enim quæ ſimul confuſa erant, hunc præſtiterunt quem videmus ornatũ. Diſcretis enim ab inuicem ſubſtantiis, facta cõpaginatione mundus vocatur: quia vnaquæque res ab altera ſegregata ad mundum apparuit: vt hic homo poſitus, creatus ex ſupernis & infernis, id eſt ex cœleſtibus & terrenis, vnius dei dominiũ, non tantũ voce, ſed & imagine, qua vnus ab vno deo factus eſt, ex quo cæteri orirentur, oſtenderet. Ideo enim deus vnus vnum fecit, vt doceret ab vno

Mundus quare vocetur.

omnia

A omnia eſſe ac per hoc vnũ eſſe deum, vt ſuperior creatura ad confuſionem ſuam in homine diſceret, qui de terra conditus eſt veritatem. Et ex deo diabolus inimicus extitit hominis. Præuidit enim quia ad accuſationem eius factus eſt homo: vnde ſubtilitate ſua id egit, vt in eandem illum præuaricationem in quã ipſe ruit, induceret, vt accuſatorem ſuum participẽ ſuæ damnationis efficeret. Ex tranſgreſsione enim diuinitatem illi ſpopondit, ad quam ipſe dum affectaret, ab ea deiectus eſt. Et quia omnis natura à crimine libera eſt, ex accidenti ſunt nomina: antè enim res, poſtea ſignificatio. Ac per hoc Satanas & diabolus ex actu eius compoſita ſunt nomina, vt ſit non naturæ eius, ſed voluntatis eius ſignificatio. Itaque vt propoſitũ dei quod in cauſa creati hominis decreuit maneret, & factũ diaboli per quod hominem circũuenit, ad cumulum eius reatus proficeret, Chriſtus de ſacris ſedibus etiã ad terras venire dignatus eſt: vt & hominem à tranſgreſsionis ſententia liberaret, & diaboli futurã perditionem, ne quis factum eius imitaretur, oſtenderet. Propterea dixit Ioannes a-

1. Ioan. 3. poſtolus, Ideo venit filius dei, vt ſolueret opera diabo-

B li. Qui ſi natura malus eſſet, pœnam ei promittere, aut dementis erat, aut iniqui. Quis enim arguat eum quem videt nõ aliter aliquid facere quàm natura eius admittit? Si igni poteſt ſuccenſeri, quia vrit, aut aquæ, quia infrigidat, cum non vtique voluntate hoc faciat, ſed natura? Vnde etiam diabolus ſi natura malus eſſet, voluntatem non haberet. Nec enim poſſet diſcernere, ſed vno atque eodem modo omnibus ſe quaſi cæcus ingereret. Porrò autem iudicio quodam hoc agit: nam ſuã voluntatem faciẽtibus parcit, à quibuſdam neotericis diſſimulat, ad dei auxilium confugere volentibus offendicula & impedimenta opponit, & ſeruis dei inſidias tendit, & promptioribus circa eius obſequia magis infeſtus eſt. Vnde manifeſtum eſt, voluntatem eius eſſe in

1. Petri 5. crimine. Quamobrẽ Petrus apoſtolus ait, Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Gentiles non quærit, Iudæos non quærit, malæ vitæ & conuerſationis nõ quærit, ſed quærit dei ſeruos & Chriſti famulos quos ſibi ſcit inimicos, quia factum eius & præſumptionem eius condemnant. Denique lege data, plus exarſit inuidia aduerſus eos qui ſub lege erant, ſciens legis documenta vnum deum tradere, & bonam conuerſationẽ hominibus. Igitur ſi hoc naturaliter putatur fa-

C cere, reus conſtitui non poteſt, quia hoc facit quod naturæ ſuæ eſt & poteſt, & non facit quod nõ poteſt, quia naturæ ſuę non eſt. Itaque neque laudandus, neque condemnandus eſt. Laudandus non eſt, quia obſunt quæ agit. Condemnandus autem non eſt, quia non voluntate hoc facit, ſed impulſu naturæ. Nã aliquos ſcimus ſubitò dementes factos, fuſte, ferro, lapidibus, morſibus, multis nocuiſſe, quoſdam etiam occidiſſe. Captos autẽ induſtria & iudicibus oblatos, minime reos factos, eo ꝙ non voluntate, ſed impellente vi neſcio qua hæc geſſerint neſcientes. Quomodo enim reus cõſtitueretur qui neſcit quid fecerat? Ita & diabolus ſi bonũ neſcit, quare condemnandus cenſebitur, quoniã non facit quod neſcit? Imò ſi poſſet fieri, laudandus erat, quia facit quod non nouit. Nos autem iure rei conſtituimur, quia illud non facimus quod ſcimus debere nos facere, vel quia illud facimus quod ſcimus debere nos non facere. Sed quia per omnem ſcripturæ conſtitutionem reum diabolum conſtitui videmus, & propterea gehennam illi paratã legimus, legibus illum damnãdum ſcimus, quia

cum ſciret & poſſet facere bonum, fecit malum. Nec D enim deus qui iuſtus eſt, damnaret eum, quia bonum non fecerat quod neſcierat, & quia malum fecerat quod ſciuerat. Manifeſtatum itaque puto, nullam naturam debere dici malam, quia omne malum ſicut claruit, ex voluntate fit, quæ per ſenſus accidit naturæ.

Quid opus erat per Moyſem & non ante, exordiũ mundi & ordinẽ creaturæ exponere? 3.

Prius deſcribi non debuit, quia adhuc ex hac cauſa error tantus nõ erat in hominibus. At vbi iam error creuerat generi humano, ita vt etiam filij Iſraël contra hanc expoſitionem in Aegypto tradi audirent à philoſophis Aegyptiorũ, à quibus etiam Moyſes fuerat inſtructus omnẽ peritiam Aegyptiacam, quæ Apim quendam mundum iſtum aſſerit per malos angelos condidiſſe: hunc quoque principem mũdi videri, id eſt, Satanam. Quam ſententiam Marcion ſecutus, ruit in mortem. Nam & Manichæi ab eodem Satana hominem dicunt factum, non mundum iſtum, ſtultiores cæteris. Cum enim mũdum conſtet hominis cauſa fabricatum, illi à deo dicunt mundum factum, licet de alieno: hominẽ verò ab aduerſario creatum, vt in domo alterius alter poſuerit dominiũ. Opor- E tuit ergo Moyſem, vt errorem iſtum proderet & auferret, manifeſtare mundi & hominis fabricati deum eſſe authorem. Accepta enim authoritate per ſigna & prodigia quæ fecit, docuit ſine dubio id verũ eſſe quod teſtibus ſignis tradebat. Quis enim non crederet ei, cuius tanta ſigna in rebus geſtis exiſterent? Denique hinc eſt, vnde qui contra diſciplinam hanc ſentiunt, errare noſcũtur, quia nudis verbis aſſertionem ſuam allegare nituntur. Itaque vt nihil deo coæternum eſſe doceret ordinem ipſum creatarum rerum vtile fuit exponi: vt dũ minora prius facta memorat, poſtea autem maiora, nihil horũ infectum habeatur: quia quæ tempore minora ſunt, virtute maiora ſunt: vt ſi illa præſcribere de tẽpore ſe putent, ipſa infirmitate qua poſterioribus ſubiecta ſunt conuincãtur: aut ſi hæc de virtute præſumẽdo primatum ſibi vendicent, poſterioritate ipſa humilientur, vt nihil horum non initio ſubiectũ videatur. Ante quidem cœlum factum eſt & terra, Deinde lux, quæ in officio diei eſt, Poſt firmamentum quod appellatũ eſt cœlum, & cõgregationes aquarum quas appellauit Maria, vt appareret arida terra in qua poſsit habitari. Terram autem quam poſt cœlum factam dicit, non terram ſolã vult intelligi, ſed materiam ſignificauit, id eſt, omnia in- F ferna quæ in mundi omnem ſpeciem profecerunt. Cœlum autem non hoc carnale, ſed illud ſupernum quod ſpiritale eſt in principio factum contendit: vt cum cœlum primò dicit factum, deinde terrã, in cœlo omnia inuiſibilia, & in terra omnia viſibilia creata à deo ſignificaret. Totius enim naturæ ſumma & ima comprehẽdit, vt quicquid mediũ eſt, proculdubio etiã factum credatur. Luminaria vero, quæ ad gubernandum mũdum inſtituit, quarto die aſſerit facta, vt quanto maiora ſunt virtute, tanto inferiora ſint tempore. Hominem autem ſexto die conſtituit, vt in domum iam factam habitatorem introduceret. Et valde ſublimior eſt homo, quem vtique ſexto die factum declaratum eſt: quem idcirco ſublimiorem dixi, quia interior eius natura inuiſibilis eſt, & intellectu capax: ſed fortitudine maior eſt ſol, & lumine fortior luna eſt quàm terra. Hinc, quod quibuſdam diſplicet, dictũ eſt, Vidit deus lucẽ quia bona eſt. vt quia omnia à malo facta dicebantur, bona credi non poterãt: Moyſes vt bona quæ facta ſunt ꝓbaret, ipſũ deo placita quæ fecit oſtẽdit, vt cui diſplicerẽt, reum faceret,

G Namquomodo poſsit neſcire lucem qui dixit,Fiat lux,
eſt facta eſt lux?Aut quis facit,quod neſcit?Facta autem
lux,& placuit ei qui fecit. Quis opifex in opere ſuo non
Geneſ. 1. lætetur?Sic dictum eſt,Vidit deus lucem,quia bona eſt.
Et denuo ſunt qui dicunt, quod mala eſt. Quid ſi ſine
teſtimonio eſſe relictum? Igitur deſcripta mũdi fabri-
ca, è primi hominis origine traducem tenuit generis
Seth, qui redditus eſt pro Abel, & per ordinẽ venit ad
Abraham patrem Iudæorum: vt oſtenderet Abraham
huic deo credidiſſe, qui opifex mundi eſt: & ipſum le-
gem dediſſe, in qua futurus Chriſtus promiſſus eſt, qui
liberaret genus humanum de dominio diaboli. Ex his
rationabilis probatur fides noſtra, Teſtimonium enim
huic dat origo deſcripta, quia ab initio genus eſt Chri-
ſtianorum. Ex Seth enim filio Adæ venitur ad Enoch,
ab Enoch ad Noë,ex Noë ad Abraham, ab Abrahã de-
ſcenditur ad Dauid, à Dauid ad Mariam, ex Maria de
ſpiritu ſancto naſcitur Chriſtus. Priores ergo omnes
quotquot,fidem habuerũt vnius dei, quã Saluator præ-
dicauit,iure Chriſtiani dicẽdi ſunt. Ab initio enim Sal-
uator venturus promiſſus eſt. Vnde Ioannes in Apoca-
Apo. 13. lypſi ait, Agnus qui occiſus eſt à conſtitutione mundi.
H Itaque ſemper Chriſtiani fuerunt. Hi enim omnes quos
ſuprà dixi à primo homine creato in mundo, per quos
tradux tenditur ad Saluatorem,huius dei fidem habue-
Ioan. 17. runt. De quo Chriſtus locutus eſt dicẽs, Hæc eſt autem
vita æterna,vt cognoſcant te ſolum & verum deum, &
quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Poteſt dici econtrario,
Si ante & illi Chriſtiani fuerunt, quæ notitia per Chri-
ſtum? Hunc intelligentiæ profectum aduentus contu-
lit Chriſti, quia prædicatio vnius dei oſtendit myſte-
rium, & quid cuique perſonæ competat, demonſtrauit,
& ad explanandam atque explendam legis iuſtitiam,
4. addidit quæ prius reſeruata erant. Quare deus le-
gem non à primordio dedit? Primùm lex forma-
ta in literis dari non debuit, quia in natura ipſa quo-
dammodo inſerta eſt, & creatoris notitia ex traduce
non latebat. Nam quis neſciat quid bonæ vitæ conue-
Tobiæ 4. niat: aut ignoret, quia quod ſibi fieri non vult, alij mi-
nimè debeat facere? At vbi naturalis lex euanuit, im-
preſſa conſuetudine delinquendi, tunc oportuit legem
manifeſtari, vt in Iudæis omnes audirent, Non quòd
penitus obliterata eſſet, ſed quia maxima eius authori-
I tate carebant. Idololatriæ ſtudebatur. Timor dei in ter-
ris non erat, & fornicatio operabatur. Circa rem pro-
ximi auida erat concupiſcentia. Danda ergo lex erat,
vt & quæ ſciebantur authoritatem haberent, & quæ la-
tere cœperant, manifeſtarentur. Nam inuenimus ante
Moyſen nõ ſolum non latuiſſe, ſed etiam vindicata eſ-
ſe peccata. Quamobrem & iuſti fuiſſe repetiuntur mul-
ti,qui ſcientes deum vindicem,timebãt peccare. Quod
cum cœpiſſet iam negligi, legem naturalem reuelari o-
portuit, vt ſcirent cuncti aperta ratione dominum ſe-
Geneſ. 7. quiſiturum actus humanos,Quamuis per diluuium vin-
Geneſ. 19. dicatum legatur & in Sodomam & Gomorrã, ſed hæc
vetuſtatis obliuio texerat. Vnde per Moyſen terroris
cauſa ad diſciplinam corrigendam, & fidem in deum
reformandam, commemorata ſunt. Quare & apoſto-
1. Tim. 1. lus,Iuſtis,ait,lex non eſt poſita, ſed iniuſtis, idola colen-
tibus,fornicatoribus, & talia. Nunc videamus, an con-
ueniat iis qui dei iudicium audientes rident futurum:
ſi proderit, an oberit: veritate muniatur, an careat ra-
tione. Lex quidem data eſt mundo, ſed videmos eam
circa multos ceſſare. Non ergo iuſtum videtur, vt qui
hic peccant per potentiam,ſecuri ſint. Alij legibus illu-
dunt,pauperes deprimuntur,iuſtis accuſatio componi- K
tur,bene agentes opprobrio ſunt, pij indigent: mali flo-
rent,iniqui & corruptores in honore ſunt, auari & rap-
tores locupletantur, iudex venalis eſt. Nónne iniquum
videtur ſi conditor rerum non hæc requirat: vt qui hic
iniuſtè oppreſſi ſunt, releuentur, & qui bene viuendo
indiguerũt,remunerentur: & qui propter iuſtitiam op-
probrio erant,honorentur: illi autem qui per potẽtiam
leges contempſerunt,aut tergiuerſatione illuſerunt,ini-
quitatem ſectantes, ſic glorioſi in his vt ipſi iuſtitiæ in-
ſultare videãtur, vt humiliati & confuſi tormentis ſub-
iiciantur in conſpectu eorum in quorũ malis & deſpe-
ctione gaudebant, vt & ipſi de pœna illorum læti deo
gratias referãt, apud quem ſolum perſonarum acceptio
ceſſat? Vt quid Abel ſacrificium acceptum eſt, & *Roma. 2.*
Cain refutatum eſt? Ex verbis hoc ipſius lectionis 5.
poteſt colligi, quia non eſt literarum arte velata hiſto-
ria. Nam Abel prudentem & deuotum in eo ipſo ſermo
indicat ſcripturæ, Cain verò negligentem & improui-
dum, ac per hoc minus deuotum. Abel ergo de placi-
dis potiora elegit quæ deo offerret creatori, vt de iis v-
tique quæ creauerat præcipua illi offerret, vt per hoc &
dedicationem ſuam, & meritũ eius probaret, vt & pro- L
priam reuerentiam,& deum authorem oſtenderet. Hoc
Cain velut ruſticus præſentare nequiuit. Totum enim
animum terræ inſerens, mentis oculos ad cœlum leua-
re non potuit, vt quid creatore dignum eſſet, aſpiceret,
qualiacunque etiam deo obtulerit munera. Quæ cauſa
etiam in Iudæis obliquæ mentis deprehenditur, Sæpe
enim reprehenſi ſunt, cum munera ſua improuidè dei
altari offerrent, quæ nec hominibus digna viderentur,
dicente domino, Cæcas & luſcas offertis mihi,non hæc *Mala. 1.*
ſuſcipiam de manibus veſtris. Offer eam præpoſito aut
duci tuo, ſi acceperit ea. Cum conſtet apud omnes per-
ſonæ ſublimi maxima offerri debere munera. Ideóque
Cain munera refutata ſunt, dicente ei domino. Quid *Geneſ. 4.*
contriſtatus es,& vt quid concidit vultus tuus? Nónne
ſi rectè offeras,rectè autem non diuidas,peccaſti? Quie-
ſce. Apud te conuerſio eius, & tu dominaberis eius. Vi-
des ergo quia diuiſo incurrit peccatum, dum non æſti-
mans quid dignum deo eſſet,potiora reſeruauit ſuis v-
ſibus. Itaque non quia obtulit reprehenſus eſt, ſed quia
indigna obtulit. Neque ex eo damnatus eſt,ſed quia fa-
ctum noluit emẽdare commonitus. Ad te enim,ait,cõ- M
uerſio eius,& tu dominaberis eius: hoc eſt, me non ac-
cipiente,ad tuum dominium conuerſum eſt munus à te
oblatum, vt de cætero ſciret quid faceret. Hinc inuidia
exarſit vt occideret fratrem, vt ab iniuſto occideretur
homine, qui iuſtitiam primus oſtenderat,& exemplum
malum daretur hominibus. Sic enim æmulatione zeli
cæcatus eſt, vt non ſolum gratias non ageret, eo quòd
reus factus non fuerat,ſed nec didicerat quomodo hoc
emẽdaret, verumetiam adderet aliud grauius per quod
damnari mereretur. Talis eſt cauſa improuidi ac fra-
tricidæ Cain, qualis & illius nequam ſerui, cui cũ igno- *Mat. 18.*
tum eſſet à domino, ingratus effectus exiens ſuffocabat
conſeruũ ſuum, vt etiã de præterito ignoto ſibi facino-
re, & de impietate in cõſeruum ſuum admiſſa inexcuſa-
bilis dãnaretur: & tamen ad præſens non eſt damnatus
Cain,ſed confuſus & reus ſub terrore dimiſſus eſt ſuper
terram,vt ſi pœniteret, ignoſceretur ei. Deniq; timẽs ne
aliquis eũ pro hoc facto occideret,ait ad dominum,Ma *Gene. 4.*
ior cauſa eſt mea relinqui me, ſi eiicis me hodie, à facie
tua, & à facie terræ abſcũdã me, & ero gemẽs & tremẽs
ſuper terrã. Et erit,omnis qui inuenerit me,occidet me.

Territus

A Territus itaque Cain verbis iuſti iudicis dei, timet de-
ſpici à domino, ita etiam vt à conſpectu hominum cõ-
fugere ſe debere putet: Certus, quia qui irato deo viuit,
etiã ab homine poſsit occidi. Sed quid ei reſpondet do-
minus? Non ſic, inquit: hoc eſt, nõ ad hoc te remiſi cum
non merearis viuere, vt ab aliquo occidaris, ſed vt ge-
mas & tremas, quaſi qui primus malum exemplum de-
deris ſuper terram, dum laboribus tuis non reſpondet
fructus ex humo. Itaq; omnis qui occiderit, inquit, Cain,
ſeptem vindictas exoluet. Hæc ſententia oſtendit iure
damnandum Cain. Quando enim vidit legem datam
ſub tali comminatione ne quis imitaretur factum eius,
plus cœpit timere, ſciens quid mali admiſerat. Septem
ergo vindictas promittit ſi quis ad hoc facinus aſpiraſ-
ſet, vt videns ex hoc opere Cain reum factum & cum
adhuc legis manifeſtatio non erat, ſciret ſe ſeptemplici
pœna mulctari, ſi hoc nõ vitaret: vt legis noticia ſex pla-
gas adderet ſupra quàm meruerat Cain, vt cum plaga
Cain ſeptem numerarentur vindictæ. Hoc etiã nume-
ro remunerandi ſunt, qui relictis omnibus, dominũ ſe-
quuntur, & in futuro vitam æternam habebunt. Hoc eſt
B ſignum quod poſuit dominus in Cain ne occideret eũ
omnis qui inueniſſet eum. In parricida enim poſita lex
eſt, vt ſi quis homicidiũ feciſſet, quia omne parricidium
homicidium eſt, ſepties reus eſſet quàm fuerat Cain, vt
hac ſeueritate perterriti cæteri, ab hoc ſe facinore in-
6. hiberent. Vtrum Lamech occiderit Cain ſicut pu-
Geneſ. 4. tatur? Fruſtra hoc putant qui arbitrantur quòd La-
mech hoc dixerit de Cain. Occidi virum in liuore meo
& iuuenem in vulnere meo. Iam enim in quinta ge-
neratione natus erat Lamech à Cain, id eſt, de Ma-
thuſalem abnepote Cain. Hoc autem idcirco comme-
morat Lamech, vt oſtenderet acrius aſtringẽdum eum
qui ſub manifeſta lege peccauerit, Ac per hoc ſi poſt
Cain in imitatorem eius ſepties vindicatum eſt, quan-
to amplius in eum vindicandum eſt, quem nec factum
Cain & correptio, nec poſt in eum lata ſentẽtia terruit,
vt à tam impio & crudeliſsimo facinore voluntatem a-
uerteret. Poſt Cain ergo Lamech hoc homicidium
perpetrauit, qui ſine dubio iuxta ea quę ſuprà dicta ſunt,
Mat. 18. ſeptẽ vindictas exoluit: & quid poſt Lamech ei qui hoc
ſecutus fuiſſet, eſſet futurum, oſtendit dicẽs, De Lamech
autem ſeptuagieſſepties. Vt quia malum opus pœniten-
tia non ſubſequitur, ſeptuagintaſeptem plagarum icti-
bus feriatur. Vnde ſaluator etiã ſeptuagieſſepties pec-
C canti, conuerſo tamen, remitti præcepit. Sed ne pute-
tur alius ante Lamech homicidium poſt Cain feciſſe,
quia dixit, de Cain vindicatum eſt, quaſi iam factũ La-
mech dicat de ſe quomodo autem diceret quia vindi-
catum in eum erat, cum adhuc tectus eſſet homicidium
quod confeſſus fuerat ſe feciſſe, cum conſtet omne fa-
ctum ſentẽtiam ſecum habere? Quando enim alia ſpes
nõ eſt, præterquam quòd expleto operi dignum ſcitur,
Geneſ. 2. futurum pro facto habetur. Denique dictũ Adæ & Euæ
eſt, Qua die manducaueritis, morte moriemini: & vti-
que non ſtatim mortui ſunt, ſed poſt longum temporis
interuallum: ſed quia iam ſpem immortalitatis amiſe-
rãt, futura mors præſens dicta eſt, quia hæc cœpit in ſpe
haberi. Igitur cum Lamech iuuenẽ ſe occidiſſe fatetur,
& Cain, ſicut claruit, vſque ad hoc tẽpus peruenire non
potuit, aut ſi peruenit, quod impoſsibile videtur, ſenior
7. fuit, eum non occidit. Quæ decem verba in tabu-
lis data ſint, aut ſingulæ tabulæ quæ & quot verba ha-
buerint? Decem ſententias, decem verba appella-
uit, quia & ſaluator ſenſum verbum ſignificauit, dicens
inter cætera ad Iudęos, Interrogo vos & ego vnum ver- D
bum, reſpondete mihi, Baptiſmus Ioannis vnde erat, *Marci* 11.
è cœlo, an ex hominibus? Hunc ſenſum verbum appel-
lauit. Simili modo & in duabus tabulis decẽ verba ſcri-
pta dicuntur, quæ decem ſenſus ſunt, Denique dicit, Nõ *Exod.* 20.
ſint tibi dij alij præter me: primum verbum hoc eſt. Et
ſubiecit ſecũdum, Non facies tibi vllam ſimilitudinem
eorũ quæ ſunt in cœlo ſurſum & in terra deorſum, ne-
que in aqua quæ eſt ſub terra. Deinde adiecit tertium,
Non ſumes nomen dei tui in vanum. Non enim mun-
dabit eũ dominus qui ſumit nomen eius in vanum: hoc
eſt non in mendacio nomen dei tui aſſumes vt periu-
res per illud. Dehinc quarto loco dicit, Sabbatũ domi-
ni dei tui ſeruabis, & non facies in illo vllum opus ſer-
nile. Hæc quatuor verba ſunt de decem, Iſta ad deum
proprie pertinent. Hæc ſunt in prima tabula ſcripta. De
inde in ſecunda tabula hæc continentur. Primum ver-
bum eſt, Honora patrem tuum & matrem tuam. Secun-
dum, Non occides. Tertium, Non fornicaberis. Quar-
tum. Non furaberis. Quintum, Nõ falſum teſtimonium
dices. Sextum, Nõ concupiſces quicquam proximi tui.
Hæc in ſecunda tabula ſcripta probat apoſtolus Paulus *Epheſ.* 6.
dicens, Honora patrem & matrem, quod eſt mãdatum E
primũ in promiſsione. Quomodo enim eſſet primum,
niſi in ſecunda tabula ab ipſo cœpiſſet? In promiſsione
autem ideo dicit, quia ſtatim ſubiecit, Vt ſis longæuus
ſuper terram, & bene ſit tibi. Hæc eſt promiſsio facta iis
qui mandata cuſtodiunt. Itaque habes & mandata di-
ſtincta, & numerum eorum conſummatum, & quæ &
quot ſingulis tabulis ſcripta ſunt. Vt quid Moyſes 8.
deſcendens de monte cum tabulis, vultum ſplendidum *Exod.* 34.
habuit & intolerabilem? Accepta poteſtate in pec-
catores cum honorificentia deſcendit de monte, facie
glorioſa. Lex enim contra peccatores data eſt. Moyſes
ergo quia non peccauerat, glorioſus apparuit, & intan-
tum, vt à peccatoribus videri nõ poſſet: Oſtenſum enim
in eo eſt, quia peccatores gloriam dei non merẽtur aſpi-
cere. Poſt ſimulachrũ enim vituli fuſilis, & confractio-
nem tabularum, in quibus lex data fuerat, rurſus aſcen-
dit Moyſes in montem cum tabulis, in quibus accepta
lege cum deſcẽderet, glorioſa facta eſt facies eius, vt nõ
poſſent aſpicere filij Iſraël vultum eius, neque Aaron,
quia & ipſe peccauerat. Sed interpoſito velamine lo-
quebatur ad illos, vt tandiu indigni eſſent gloria dei,
quandiu in peccatis verſarentur. Vnde dicit apoſtolus, F
Cum cõuerſus fuerit ad deum, auferetur velamen: vt *2. Cor.* 3.
dono dei abluti, digni fierent intendere gloriam dei. In
confractione enim tabularũ quas ante acceperat, Iudęo-
rum populum reprobum ſignificauit, eo quod peccatis
ſtudentes, promiſsione dei indigni futuri erant. Quod
autem reiterata lex eſt, alter populus futurus ſignificatus
eſt, cui proficeret lex data in monte. Si omnia deus 9.
bona facit & valde bona, vt quid dixit ad Noë de mun- *Geneſ.* 7.
dis & immundis induc tecum in arcam, cum immun-
dum bonum dici abſolute non poſsit? Per id quod
multimodam rationem habent verba, faciunt quæſtio-
nes. Nam ſi ad hãc cauſam de qua agitur referãtur, nul-
la erit quæſtio, quia per ordinẽ res ipſæ ſe prodũt. Nam
aliquãdo cõmune dicimus quod indiuiſum eſt, aliquã-
do quod immundũ eſt. Duobus enim modis appellatur *Acto.* 10.
cõmune. Denique Petrus apoſtolus, Cõmune, inquit, & *Roma.* 14.
immundum nunq̃ intrauit in os meũ. Et apoſtolus Pau- *Galat.* 3.
lus, Omne, inquit, quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Et
alibi, Lex, ait, non eſt ex fide, & tamẽ non eſt peccatum.
Vides ergo, quia vnus atque idem ſermo non eadem

G ſemper ſignificat. Ideo & cum dicitur immũdum,conſiderandum eſt ex qua cauſa dicatur, quia aliquando ad comparationem melioris immundum dicitur,aliquando ad opera ſordida refertur, vt malum intelligatur. Nulla igitur ſubſtantia malum, quia quæ per ſubſtantiam immunda dicuntur, ad comparationem pulcherrimarum rerum immunda ſunt, Nam & canis immundus dicitur ad ouem, & plumbum ad compsrationem auri immundum eſt, & coruus ad pauonem, & cum vniuſcuiuſq; corporis membra ſint, alia honeſta, alia inhoneſta vocantur, cum ſciantur mala non eſſe. Itaque
10. omnia in ſua natura bona ſunt, quia vtilia. Cum
Geneſ. 15. deus dicat ad Abraham de filiis Iſraël, ꝙ quarta progenie exituri eſſent de Aegypto, cur lex dicit, Quinta progenie exierunt filij Iſraël de terra Aegypti. Quantum ad verba pertinet, videtur eſſe cõtrarium, ſi autem ſenſus quæratur, inuenietur eſſe nõ diſpar. Sic enim lex
† ſedulis. loquitur, vt à diligẽtibus & credulis † poſsit intelligi, vt ratio veritatis non incurioſis, ſed ſolicitis ſe reuelet. Nã vtique deus dixit, quarta progenie: & Moyſes ſcripſit, quinta progenie: quamuis vtrunque Moyſes retulerit, & fallere eum impoſsibile ſit, in quo tanta virtus operata
H ſit: ac per hoc inueſtigandus eſt ſenſus, quia non ocioſe aliquid agit, nec improuide diuina loquitur ſcriptura. Itaque duæ partes ſunt quas ſinguli memorarunt. Deus enim quatuor generationes ſignificauit quæ natæ ſũt in Aegypto: Moſes autem addens his vnam, ex qua hæ ortum acceperunt, cum intraſſent in Aegyptum, Quinta, inquit, generatione exierunt filij Iſraël. Generationem enim quæ intrauit in Aegyptũ, & quatuor quæ illic natæ ſunt, ſimul cõplexus eſt. Nam ab Abraham vſque ad exitum filiorum Iſraël de Aegypto, generationes ſunt octo. Ducẽtis enim quindecim annis à promiſsione facta Abrahæ, habitauerũt in Chanaã, & ducẽtis quinde-
Galat. 3. cim in Aegypto. Hi ſunt anni quos comprehẽdit Apoſtolus ad Galatas dicens, Poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex. Igitur hæ quatuor generationes natæ ſunt in Chanaan, In Iſaac vna, altera in Iacob, tertia in Leui, quarta in Gerſon, & Caath, & Merari. Cum intraſſent autem filij Iſraël in Aegyptum, Caath, genuit Amram: Hæc eſt prima generatio facta in Aegypto. Amram autem genuit Aaron & Moyſen & Mariã, quæ eſt ſecunda generatio facta in Aegypto. Et Aaron ge-
I nuit Eleazar & fratres eius, quæ eſt generatio tertia. Eleazar autem genuit Phinees quarta generatione. Hæ ſunt quatuor generationes procreatæ in Aegypto. Vn-
Geneſ. 15. de ait dominus ad Abraham, Peregrinum erit ſemen tuum, & ſeruitio oppriment eos, ego autẽ liberabo eos, & quarta generatione exient inde. Vide ſi non apertum eſt, quia non aliquid aliud ſignificauit deus, quàm quod geſtum eſt in Aegypto. Moyſes autem vt etiã illam generationem poneret, quæ cum Iacob patre ſuo intrauit In Aegyptum, ex qua iſtæ quatuor originem habent, dixit, Quinta progenie exierunt filij Iſraël de terra Aegy-
11. pti. Si viri iuſti voluntas bona eſt, quare Iſaac non
Geneſ. 27. Eſaũ quem voluit, ſed Iacob benedixit quem noluit?

Iuſti hominis quantum ad conſcientiam eius pertinet, voluntas bona eſt: quantum autem ad præſcientiam, immunis eſt ab aduerſis. Deus enim ſolus eſt qui de futuris iudicat. Et per hoc Iſaac iuſtus quantum ad præſentem humanitatem dignum eſt, maiorem filium ſuum benedicẽdum magis putabat, ſed deus qui occultorum cognitor eſt, minorem benedicendum mereri oſtendit, vt in benedictione non hominis oſtenderet eſſe beneficium, ſed dei, quia officij dignitas eſt, nõ hominis meritum, quam dei ſequitur benedictio, Denique K
dictum eſt à deo in Numeris ad Moyſem & Aron ſa- *Nume. 6.*
cerdotes, Vos ponite nomen meum ſuper filios Iſraël, ego dominus benedicã eos, vt gratiam traditio per miniſterium ordinantis transfundat hominibus, nec voluntas ſacerdotis obeſſe aut prodeſſe poſsit, ſed meritũ benedictionem poſcẽtis, Quanta autem ſit dignitas ordinis ſacerdotalis, hinc aduertamus. Dictũ eſt enim de
nequiſsimo Caipha interfectore Saluatoris inter cæte- *Ioan. 11.*
ra, Hoc autẽ à ſemetipſo nõ dixit: ſed cum eſſet princeps ſacerdotum anni illius, Prophetauit. Per quod oſtenditur ſpiritum gratiarum non perſonam ſequi aut digni, aut indigni, ſed ordinationẽ traditionis: vt quamuis aliquis boni meriti ſit, non tamen poſsit benedicere, niſi fuerit ordinatus vt officium miniſterij exhibeat, Dei au
tem eſt effectum tribuere benedictionis. Quare 12.
Abraham fidei ſuæ dignum, circũciſionis accepit ſacramentum? Si velis admittere, non incongruum videbis quod putas aduerſum eſſe à ratione. Credẽs enim ſe filium habiturum in quo omnes gentes benedicerẽtur, & à quo ſanctimonium exoriẽdum erat, illa in par-
te ſignum accepit, per quam generatio fit † filiorum & *† al. &*
ceſſat, vt ſanctior fit. Sed ſi aliquibus deformatio vide- *inchoat.*
tur, animaduertãt Abraham in eo gauiſum, & filios eius L
hoc teſtimonio fuiſſe glorioſos. Nam Achior vtique v- *Iudith. 5.*
nus ex principibus Gentilium videns tantam virtutem eſſe in deo Abrahæ, vt Holofernem ducem exercitus Aſſyriorum, cuius potentiam tota terra tremebat proprio gladio manu fœminæ decollaret, ſponte ſe circuncidit, arbitratus ex eo ipſo dignitatem ſibi quæſitã. Nõnne præ ſe fert, ſi aliquis pro nomine Chriſti oculum aut aliquod membrum amiſerit? Nõnne partem ipſam humanis vultibus togerit vt appareat glorioſius? Pro fide enim aliquid ad tempus amittere, lucrum eſt facere, Ita & Abraham fidei ſuæ ſignum accipiens, non deformatus eſt, ſed melioratus. Spiritaliter verò hoc ſignificauit, quia nebula carnis circũcidi debebat à cordibus hominum per fidem Chriſti: quia carnalis error obſtabat, caliginem præſtans humanis cordibus ne cognoſcerent creatorem. Abraham autem, quia & promiſſus eſt ex ſemine eius futurus Chriſtus qui hanc caliginem abſtergeret, ideo circunciſus eſt, quia filium credidit ſe habiturum, qui errorem hũc amputaret. Iam vide ſi non cõ-
gruè illa in parte vel tale ſignum accepit. Si iudi- 13.
cium dei iuſtum eſt, quare infantes in Sodomis ſimul *Geneſ. 19.*
cum parentibus cremati ſunt? Vt nimis impium M
facinus Sodomitarum poſsit aduerti, peccatum eorum peruenit vſque ad necem filiorum ipſorum, ne de origine illorum ſignum aliquod remaneret. Nonne prouiſum eſt illis ne diu viuẽtes exempla ſequerẽtur patrum? A gehenna enim liberi ſunt, in aliena cauſa occiſi. Parẽtes enim tam pro ſe quàm pro his rei ſunt, quia vt eorũ opera obliterarẽtur, omnis progenies ipſorum eraſa eſt. Nam ſicut bonis parentum lęti ſunt filij eorum, ꝙ commendetur prærogatiua eorum: ſic & de morte quæ pro malis illorũ infertur queri non poſſunt, vt quemadmodũ participes in lucro ſunt, ſic ſint & in dãno. Similiter & in Aegypto pro noxis patrum plexi ſunt filij, ſed vt ad emẽdationem eorum proficeret: vt quia ex aliis cauſis deum credere, & venerari, qui in Moyſe erat, noluerunt, hac plaga territi cõfiterentur cum ſatisfactione, ne grauius hunc iratũ ſentirent. Hęc ergo mors filiorũ, crimen eſt patrum. Quoquo enim modo filij debitũ ſpiritum reddiderunt, futuri accuſatores parẽtum, quia perfidiam ſuam nec ſanguine filiorum vincere potuerunt.

Non

A Non ergo in futurum, ſed ad præſens tempus mala parentum filios inuenerunt. Nec qualecunque beneficium eſt, glorioſum non eſſe, nec tamen reum. Nam ſi quidam cum precibus enituntur in poſtremis poſiti, ad fidem veri accedere, vt ſi non coronam vel veniam mereantur, quomodo poterunt hinc aliquid queri, cum quibus ita actum eſt, vt neq; eſſet vnde ignoſci ſibi precarentur, neque ſublimes haberentur qui minime laborauerant? Confer nunc vnius momenti cruciatum, ad mnlti temporis pœnam. Arbitrare etiam multos laborare, & quia perſeuerare non poſſunt, non ſolum effectum laboris amittere, ſed & pœna mulctari. Adde etiam, quia difficile de malis nati, & inter nequiſſimos educati vel conuerſati mentem ſuam temperant ad diſciplinam dei ſequendam. Vide ergo ſi non magis bene actum eſt cum filiis perditorum.

14. Quid eſt vt

Exod. 20. deus qui iuſtus prædicator peccata patrum filiis redderе promiſerit in tertiam & quartam progeniem?

Nihil iniuſte deum facere aut dicere, qui dubitat inſanus eſt. Itaque ſi verba domini non ſupprimantur, ſed omnia quæ ad eandem quæſtionem pertinent proponantur, lucebit quod obſcurum videbatur, & pium

B æſtimabitur quod minime iuſtum putabatur. Qui enim verba ſupprimit quæſtionis, aut imperitus eſt, aut tergiuerſator, qui calumniæ magis ſtudeat quàm doctrinæ. Porrò autem repromiſit quidem dominus reddere ſe peccata patrum filiis, ſed iis qui oderũt eum: hoc eſt, qui in paternis malis verſati ſeruiunt idolis, ſicut & patres illorum. Ille enim inimicus dei eſt, qui honorẽ nominis eius vendicat creaturæ. Sicut enim iuſtorum filij & ipſi iuſti nobilitant in ſe genus iuſtitiæ, dum & patrum & ſua iuſtitia ſublimantur: ita & nequiſſimorum & ipſi filij nequiſſimi crementum faciunt malitiæ, quia & malorum filij ſunt, & nequitiam illorum exemplarũt ad perditionem multorum. Cum terrore ergo locutus videtur deus, ſed verum eſt, & hoc habet ratio. Quis enim malum & mali hominis filium non duplici genere execretur, quomodo bonum & boni filium duplici mercede non cenſet honorandum? Idcirco autẽ in tertiam & quartam progeniem reddere ſe promiſit, vt ſi poſt patrem malum filius non ſequatur perfidiam patris, nepos autem aui in malis imitator exiſtens, ſciat ſe non immunem futurum à ſeueritate ſententiæ: aut ſi &

C nepos forte nõ aui, ſed patris ſecutus veſtigia teſtamentum diligat dei, non ignoret proneпos ad ſe vſq; peruenire ſententiam ſi æmulus ſit proaui perfidiæ. Hac legis manifeſtatione deterreri voluit deus impios patres, vt agnoſcentes quantum mali pareret ſectatio idololatriæ, vel affectu filiorum reuocarentur ad reuerentiam creatoris, aut filij timentes ne incurrerent peccata patrum, dei legi obtemperarent. Illi autem attendentes ad nequitiam, aliter hoc interpretati cœperunt dicen-

Ezech. 18. tes, Patres noſtri manducauerunt vuam acerbã, & dentes filiorum obſtupuerunt: vt ſecuri de impunitate, eo φ filiis ipſorum redderentur peccata, illi tamen neque ſpiritos neque carnis haberent pietatem. Hinc dicitur eis, Non morietur filius pro patre, neque pater pro filio, ſed anima quæ peccauit, ipſa morietur: vt addiſcerent non impune ſibi futurum, ſed ſic reddi peccata parrum filiis, vt quia impietatem parentum ſecuti, mala quæ obliteranda erant exemplauerint acerbius puniantur. Poſtquam oſtendit deus quid mali pariat idololatria, addidit ſtatim quæ bona diligentes ſe ſequantur, dicens, Et

Exod. 20. faciens miſericordiam in milia millium iis qui diligũt me & cuſtodiunt præcepta mea: vt bonum patris non

vſque ad pronepotem, ſed vſque ad milia milium redD dat, Vt pota ſi quis ex ſemine Dauid diligat dominum, quem conſtat vtique porro ante mille annos fuiſſe: huic reddi tur miſericordia dei, vt in neceſſitate duabus ſuffragantibus cauſis, miſericordiam accipere mereatur: quia & ipſe dei cultor eſt, & ex eius ſemine eſt, qui amauerit deum. Et in hoc clementia dei laudabilis eſt, vt odio habentibus ſe vſque in tertiam & quartam reddat progeniem, & non in milia milium: vt ſi in quintã progeniem tractum fuerit malum, inde iterũ caput habere incipiat, vt ex eo nomeretur vſque ad tertiam & quartam progeniem. Sed dicet quis: authori magis amplius reddendum iuſtum videtur, quàm imitatori. In authorem congrue datur vindicta: filiis autem quòd plus dicit reddi, pœna eſt patris. Et ſi cauſam quæras, acceſſu legis peccatores plus fiunt rei, ſicut Lamech & poſt Lamech. Quibuſdam tamen videtur, ſic reddita eſſe peccata patrum in filios, dum in captiuitatẽ ducti ſunt cauſa patrum, & fuerunt ibi vſque ad quartam generationem. Quod ſi verum eſt, non ſolùm odio habentibus ſe reddidit peccata patrũ, ſed & diligentibus nomen ſuũ: quia & Daniel abductus eſt, & tres pueri, & Baruch, & Ezechiel, & Eſdra ibi natus eſt. Liquidò ergo apparet illud cõuenire propoſitæ quæſtioni, quod ſupra diximus. E 15.

Cum iuſto lex prædicet, & hic vere iuſtus, qui plenam habet iuſtitiam, quomodo contra Salomon, Noli, inquit, eſſe iuſtus multum. Eccleſ. 7.

Nimia iuſtitia incurrit peccatum, temperata vero iuſtitia facit perfectos. Non enim ſine malitia eſt, qui multum eſt iuſtus: quia peccantibus ad ſingula ſi reſpõdeas, non deerit vbi pecces: denique dei temperata iuſtitia eſt. Peccãtibus enim aliquando ignoſcit, aliquando iraſcitur, aliquando reddit non quantũ digni ſunt: ſuffert enim eos vt ſint qui proficiant. Lex enim quia ſeipſam mollire nõ poteſt, à nobis mitiganda eſt, vt poſſit prodeſſe ſub ſe agentibus. Hic ergo iuſtus non eſt multum, qui dei imitator eſt.

16. Quare angelus qui volebat in via Moyſen occidere, circuncisione infantis placatus eſt?

Exod. 4. Quod ſine conſilio Moyſes fecerat, apparentia comminantis angeli emẽdauit. Denique videns fieri, quod per negligẽtiam fuerat prætermiſſum, ceſſauit ab ira. Idcirco ergo ſic infeſtum angelum in ſe vidit Moyſes, & paratũ ad vindictam, quia viri ſublimis culpa, graue peccatum eſt. Quanto enim perſona eius ſupplicior eſt, tanto maF gis leue delictũ eius. Quod ergo à ſummo viro vtpote à ductore populi fit, acerbiſſimũ eſt peccatum. Pergebat itaque ad filios Iſraël, miſſus à deo Abrahæ, & ſignũ iuſtitiæ Abrahæ non ferebat, in quo gloriari ſciebat Iudæos: vt aut ipſe ſolicitator diceretur, aut nõ ab eodem deo miſſus, qui Abrahã elegerat. In Madiã enim habitans filios ſuos minime circuncidit: quos aut ducere ſecum ad Aegyptum nõ debuit, qui cęteros ibat inde educere: aut certe circũciſos aſſumere, propter quæ ſupra diximus. Sephora ergo vxor Moyſi, quod compendio loquitur ſcriptura, non ignorans qua cauſa viro ſuo infeſtus angelus videbatur, accipiens petrã, circuncidit filiũ ſuũ, & receſſit angelus. Ea enim ratione mitigata eſt ira, qua fuerat accenſa. Nam aliquando compendio loquitur ſcriptura, quæ ſubintelligi vult ex propoſita ratione: ſicut & illud quod ſaluator dicit inter cętera ad Iudæos, Quare & vos præteritis mandatum dei, vt traditionem veſtram ſtatuatis? Nam dixit dominus, Honora patrem Mat. 15. tuum & matrẽ, & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunque dixerit patri Exod. 20. aut matri, omne munus quodcunque fuerit ex me, tibi

G prodeſt? & non honorificabit patrem aut matrem ſuã:
Sine dubio per compendium dixit ſaluator, vt ſubintel-
ligantur ſacerdotes Iudæorum, dum auaritiæ ſtuderent,
dei legẽ ſpreuiſſe. Impia enim conſpiratione conſilium
dederũt filiis, vt maledicẽtes patrem aut matrem quod-
cunque offerrent quaſi donum deo, per quod data ſen-
tentia in maledictos ſolueretur. Vnde ſecuri facti filij,
contra dei præceptum contemnebant parentes: ita &
Moyſes cum infeſtum ſibi videret angelum, intelligens
cauſam, quid fieri deberet oſtendit vxori, vt recederet
ab eo angelus, qui eum quærebat occidere. Hoc ſubin-
telligitur in hac cauſa, ſicut & illud quod ſupra diximus
17. in ſacerdotes. Quid eſt, vt maledictos dicat lex,
Exod. 23. qui ſemen non reliquerint in Iſraël: per Eſaiam autem
Deute. 7. nihil obeſſe dicatur ſpadonibus, quia generare non poſ-
Eſaiæ 65. ſunt? Quoniam aliter quàm dictum erat, intelligi
cœperat: idcirco Eſaias Propheta oſtendit poſtea quo
ſenſu dictum eſſet. Cum enim hoc ex cauſa offenſi dei
ſententiæ loco poſitum eſſet, quia deſerentes deum in
eo percutiebantur, ne ducentes vxores ſemen relinque-
rent, ſic hoc arripuit error humanus, vt putarent reos
eſſe apud deum, ſi qui aut vxores nollent, aut accipien-
tes, vt aſſolet, generare non poſſent: quaſi nihil aliud
H quàm ſemen quæreret deus, ſicut arguuntur per Ma-
lachiã Prophetam. Eſaias ergo vt conſolaretur eos quos
mala intelligentia contriſtauerat, docuit nihil obeſſe
ſi quis aut non poſſet habere filios, aut nollet, dummo-
do legem dei ſeruaret. Maledictum enim illis compe-
tebat, qui cum poſſent ac vellent, diuino obſtante iudi-
cio ſteriles erant, ne fructum haberent creationis dei,
quem ſpernebant. Vnde cum viderent aut generare ſe
non poſſe, aut genitos minime poſſidere, cognoſcerent
indignantis dei iram eſſe, & conuerſi ſatisfacerent. Nam
& ſancti viri cum cupidi eſſent filiorum, & non id ob-
tinerent, æſtimabant peccata obſtare & dolebant, igno-
1. Reg. 1. rantes dei eſſe prouidentiam, cui ſeruabantur. Denique
Lucæ 1. ad dei procurationem & Anna concepit, & peperit Sa-
Iudicũ 13. muëlem, & Eliſabeth Ioannem, & vxor Manue Sãpſo-
nem. Spiritalis enim intelligentia in hac cauſa iſta eſt,
vt maledicti habeantur qui nõ reliquerint ſemen, quod
videat deũ: id eſt, qui non habuerint aut filium, aut ſer-
uum, aut proximum, qui dei timorem doceat ſuper ter-
18. ram. Quare Saül peccans petit orari pro ſe vt igno-
ſceretur ſibi, & impetrare nõ potuit: Dauid autem pec-
I cans poſtulauit, & veniam conſecutus eſt? Dei iu-
dicium retractari non conuenit: nam humana imbecil-
litas atque imperitia, dei ſe debet iudicio tradere, in quo
non ſapit: vt ex ſententia dei intelligat veritatem, & ni-
hil aliud fieri debuiſſe, quàm quod videt feciſſe deum,
quem ſcit acceptorẽ perſonarum non eſſe. Si enim Da-
Acta. 10. uid precẽ ſuſcepit, & Saül refutauit, nihil aduerſum ſen-
tiendum eſt deum feciſſe. Sciens enim qua mente vter-
que locutus eſt, eius petitionem accepit, quem vidit tri-
bulato corde veniam poſtulare. Illum autem deſpexit
quia animam eius pœnitentiæ non tetigerat dolor, quia
1. Reg. 16. deus cordis auditor eſt magis quàm vocis. Hinc dictũ
eſt. Homo videt in facie, deus autem in corde. Ideo e-
tiam fallimur, quia ſimulatio in verbis & vultu, circun-
uenit nos, In corde enim quid ſit, videre nõ poſſumus.
Quamobrem dei iudicium ſequi nos oportet, qui ſe-
cundum cor, in quo vniuſcuiuſque ſententia eſt, exami-
nat ſingulos. Hoc etiam & ſaluatorem feciſſe inueni-
Matt. 9. mus. Scribam enim ſe offerentem non ſuſcepit, ſeden-
Marci 2. tem autem Leui ad telonium ſuſcepit: † quia verba ſcri-
† vocauit. bæ non ſecutum eſt cor, Leui autem tacens hoc in cor-
de habebat, quod ſcriba in verbis. Ieſus autem, qui iuxta K
quod ſcriptum eſt, ſciebat quid eſſet in homine, Leui- *Ioan. 2.*
elegit. Propterea Dauid non alium pro ſe voluit humi-
liari ſicut Saül, ſed ipſe ſupplex tribulato corde veniam
precabatur. Quærendum eſt, ſi Adam factus, cor- 19.
pus immortale habuit, an mortale? Deus hominem
fecit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vige-
ret: vt ipſe ſibi author eſſet ad vitam, aut ad mortem: vt
cuſtodiens ſe à peccato, labore ſuo gauderet, & eſſe ſe
immortalem: negligens verò factus ipſe ſibi imputaret,
quia cœperat eſſe mortalis. Quandiu enim in creato-
ris lege durauit, dignus fuit edere de arbore vitæ, vt mo
ri non poſſet. Nec enim corpus tale erat quod diſſolui
impoſſibile videretur: ſed guſtus arboris vitæ, corru-
ptionem corporis inhibebat. Denique etiam poſt pec-
catum potuit indiſſolubilis manere, ſi à modò permiſ-
ſum eſſet illi edere de arbore vitæ. Nam quomodo
immortale corpus habebat, quod cibo ſubſtentabatur?
Immortalis enim non eget cibo neq; potu. Cibus enim
vires præſtabat, vitæ autem arbor medicinæ modo cor-
ruptionem omnem prohibebat. Sic enim homini erat
quaſi inexpugnabilis murus. Quid eſt quod dici- 20.
tur, Panem angelorum manducauit homo, cum angeli *Pſal. 77.*
non egeant cibo, quippe cum ſint natura ſimplices, & L
potentia ſpiritali vigentes? Panem quem angelo-
rum appellat, manna eſt. Manna autem interpretatur,
quid eſt hoc? Videntes autem filij Iſraël, quaſi ſemen co- *Exod. 16.*
riandri cadere ſuper terram candidum, dixerunt adin-
uicem, Quid eſt hoc? quod in Hebræa lingua dicitur
manhu. Hic ergo panis aut cibus, non mundi lege crea-
tus eſt commixtione elementorum, ſed deſuper venit
ſpiritali ratione prouiſus. Nec quidẽ in ſupernis habe-
batur, quia corporibus alendis ad momentum dei vir-
tute creatus eſt. Ideo autem angelorum panis dictus eſt,
quia ea virtute creatus eſt, qua angelica natura ſubſiſtit
& viuit. Sine deo enim nulla vita eſt. Per id ꝙ de cœlo
veniſſe dicitur, angelorũ dictus eſt panis. Vt enim quã-
ta & qualia beneficia dei circa hominẽ ſunt memora-
ret, ſic locutus eſt: vt gratias referrent agnoſcentes deo,
cui tanta cura ſeruos ſuos gubernat, vt eis in hac carne
adhuc poſitis, ſi neceſſe fuerit, exhibeat, per quæ viuunt
angeli. Dixit Apoſtolus inter cætera, Petra autem erat *1. Cor. 10.*
Chriſtus: vt quia Chriſti virtute aqua fluxit, de petra, *Exod. 17.*
petra appellatus ſit Chriſtus. Simili modo & quia man-
na poteſtate eius venit de cœlo: manna, id eſt Chriſtus, M
panis dicatur, vt quod tunc factum eſt eius rei, quæ nũc
in Eccleſia offertur, figura fuiſſe exiſtimetur, vt Chri-
ſtiani populi, quos in angelis ſignificauit ſcriptura, pa-
nem manducarent homines, id eſt Iudæi. Et quia ma-
ior gratia eſt nunc, quàm in Prophetis, & libertas da-
ta per Chriſtum: quia vbi ſpiritus Domini, ibi & liber- *2. Cor. 3.*
tas: ad comparationem temporum & gratiarum, Chri-
ſtiani angeli dicti ſunt: quorum pane, qui Chriſtus eſt,
ſatiati ſunt Iudæi, quos homines dixit. Horum enim
magis Chriſtus eſt, quibus & reuelatus eſt, & qui hoc
nomine vocari cenſentur. Duplici ergo genere poteſt
intelligi ſupradicta quæſtio, vt & panis angelorum cœ-
leſtium dici poſſit & Chriſtianorum, ſecundum ea quæ
dicta ſunt. Quid ſit ad imaginem & ſimilitudinem 21.
dei feciſſe hominem, & an mulier imago dei dicatur. *Geneſ. 1.*
Hoc eſt ad imaginem dei factum eſſe hominem,
quia vnus vnum fecit: vt ſicut ab vno deo ſunt omnia,
ita & ab vno homine omne genus humanũ. Similitudo
autem hæc eſt, vt quemadmodũ de patre eſt filius, ſic &
de viro mulier, vt vni' principij authoritas cõſeruetur

Sed

A Sed filius ineffabiliter & incompreheoſibiliter natus eſt
de deo patre: mulier autem corporaliter, ſicut legimus,
Geneſ.2. facta eſt de viro, vt per eam natiuitas oriretur. Filius
vero dei ideo natus eſt, vt per ipſum fieret creatura. In
hoc ergo diſsimile eſt, Nam & de deo deus natus eſt,
de viro autem fœmina: quia illic ſimplicitas eſt, & non
potuit niſi ſimplex de ſimplici naſci, ſpiritus de ſpiritu,
deus de deo. Igitur vir imago dei eſt. Sic eoim ſcriptum
Gene.1. eſt, Fecit deus hominem, ad imagioem dei fecit eum.
1.Cor.11. Vode & Apoſtolus, Vir quidem, inquit, non debet ve-
lare caput, cum ſit imago & gloria dei. Mulier autem,
inquit, velet capot, Quare? Quia noo eſt imago dei. Vn-
1.Tim.2. de denuo dicit Apoſtolus, Mulieri autem docere non
22. permittitur, neque dominari in virum. Quid eſt, vt
Eccli.14. dicat Salomon, Iuſtifica animã tuam ante obitũ tuum.
Pſal.142. Et in Pſalmo, Non iuſtificabitur, ait, in conſpectu tuo
omois viuens. Hic iuſtificat animam ſuam ante
mortem, qui ſpe vitæ futuræ conſequitur fidem oe mo-
riatur impius. Sed Salomoo de eo dicit qui ſub lege vi-
uit, & noo conuerſatur iuſte. Huiuſmodi ergo ſi corri-
gat animam vt iuſtitiæ vias ambulet, iuſtificat animam
ſuam ante mortem. Salomon enim propter iudicium
B futurum cooſilium dedit, ne quis indiligens circa ſe in
peccatis moriatur. Dauid vero de perfectiooe iuſtitiæ
locutus eſt, quia oemo iuſtificabitur apud deum vt di-
gnus promiſsione ſit, niſi fuerit mortuus cum iuſtitia.
Quãdiu enim viuit, futurorum meritum oõ habet ad-
huc pleoum. Vode dicit ſaluator, Qui perſeuerauerit vſ-
Matt.10. que io finem, hic ſaluus erit. An ex traduce ſint aoi-
23. mæ ſicut & corpora. Inhoneſtum puto ſi dicantur
animæ cum corporibus generari, vt anima naſcatur ex
anima, quod oec animæ ipſi cõpetit: aut ſi certe ſiogu-
læ cœleſtes poteſtates factæ ſunt, & ex ipſis cæteræ oatæ
ſunt, poteſt ex vna Adæ anima credibile videri cæteras
naſci. Sed oon conoenit, quia ſoli deo hoc poſsibile
fuit, vt ſimplex generaret, oec cæteris concederetur.
Quod tam myſticum eſt in cauſa ſaluatoris, vt non ſo-
lum à ſolis gentilibus vel Iodæis, verumetiã ab ipſis qui
Chriſtiaoos ſe dicunt, incredibile reputetur. Photiniani
enim & Arriani hanc fidẽ ſpernunt, nec credunt deum
generaſſe. Nam ſi eo tempore quo ſeminatur corpus,
etiam anima generatur ex anima, de Adam coſtam ſub-
latam legimus, nõ tamen animam natam ex anima: ſed
C ſi coſta ſecum habuit animam, iam noo oata eſt, ſed de-
tracta in partem. Sed nec hoc ſcriptum eſt. Propheta
Zacha.12. enim Zacharias inter cætera, Qui plaſmauit, ioquit, ani-
Eſa.44. mam hominis in eum. Nec Eſaias ab his diſſentiens ait,
Sic dicit dominus deus qui fecit te, & finxit te in vtero.
Si ergo in vtero fingitur, iam formato corpori tribui-
tur. Cum eoim omnia membra implet corporis, figu-
rata dicitur in corpore: vt ſicut aqua cum ſit ſioe effi-
gie, miſſa tamen in vas figurata videtur: ita & anima
cum ſit natura incorporea & ſimplex quaſi formatur in
corpus, ſiogula membra viuificans. Quod quidẽ Moy-
Exod.21. ſes manifeſtius tradidit diceos, Si quis percuſſerit mu-
lierem io vtero habentem, & abortiuerit: ſi formatum
fuerit, det animam pro anima: ſi autem informatũ fue-
rit, mulctetur pecunia, vt probaret nõ eſſe animam ante
formam. Itaque ſi iam formato corpori datur, noo in
cooceptu corporis naſcitur cum ſemine deriuata. Nam
ſi cum ſemine & anima exiſtit ex anima, multæ animæ
quotidie pereunt, cum ſemen fluxu quodam non profi-
cit natiuitati. Sed ſi propius reſpiciamus videbimus
quid ſequi debeamus. Contemplemur facturam Adæ.
In Adam enim exemplum datum eſt, vt ex eo intelliga-
tur, quia iam formatum corpus accepit animam. Nam D
potuerat animam limo terræ admiſcere, & ſic formare
corpus. Sed ratione informabatur, quia primum opor-
tebat domum compaginari, & ſic habitatorem induci.
Anima certe quia ſpiritus eſt, io ſicco habitare non po-
teſt, ideo in ſanguine fertur. Cum ergo corporis linia-
menta compacta noo fuerint, vbi erit anima? An foris
vagatur quandiu immittatur: cum ratio tradat ſic dari
eam vt animet corpus, non vt ocioſa vagetur? ſed ex
quo detur dicant qui aliud putant: ex mare, an ex fœ-
mina? Si ex fœmina, noo conuenit, qoia aliud io exem-
plo eſt. Proponunt enim ex viro cum coſta datam & a-
nimam. Quod multis rationibus infirmari docuimus.
Vode forte videatur dari ex fœmina, maxime propter
ſaluatorem quem ſcimus ſine complexu carnis de ſpi-
ritu ſancto natum ex fœmina. Quod ſi arbitrantur, plus
dant fœminis: authoritatem enim viri immutant in fœ-
minam. Cum enim tam corporis quàm animæ origi-
nem ex viro dicant, conuertũt ſe, vt id quod potius eſt,
ex muliere dicant, id eſt, animam: quod vero minus, ex
maſculo: id eſt, corpus: cum manifeſtum ſit ordinem
exempli à deo traditi immutari non poſſe. Quid eſt,
vt cum vir & mulier vna ſint caro, vir imago dei ſit, & E
non fœmina? Vnius ſubſtantiæ quidem ſunt vir & 24.
mulier, & in anima, & in carne: ſed gradu maior eſt vir,
quia ex eo eſt fœmina, ſicut dicit Apoſtolus, Caput mu- Epheſ.5.
lieris vir. Cauſa enim maiorem fecit virum, non ſub- 1.Cor.11.
ſtantia. Nam & io vno corpore maiora membra ſunt &
minora, non natura, ſed ordinatione. Vt quid Io- 25.
ſeph poſt prophetiam adiurat filios Iſraël, vt cum à deo Geneſ.50.
liberarentur, cineres eius de Aegypto traosferrent?

Non ocioſe iſtud mandaſſe Ioſeph filiis Iſraël, in
abſoluto eſt: quia enim prophetare potuit, non impro-
uide locutus eſſe credendus eſt. Cum enim eſſet in dei
creatoris deuotione propẽſior: ſciret autẽ ab Aegyptiis
ſe coli cauſa adminiſtrationis, qua in magna egeſtate
Aegyptum gubernauit, poſt exitum ſuum errorem peti-
uit auferri: Certus vanitatem vulgi mortuos magis vt
deos venerari quàm viuos, ne ei deferretur debit⁹ crea-
tori honor. Hic ergo oſtendit ſe liberum fuiſſe à vana
ſuperſtitione Aegyptiorum, quando ne ad dei iniuriam
proficeret, cineres ſuos transferri mandauit. Quod qui-
dem & apoſtolos inuenimus ſecutos. Paulus enim & Acto.14.
Barnabas cum ſacrificari ſibi velle vidiſſent: ſcientes F
exoſum hoc deo, ſciderunt veſtimeota ſua, dicentes,
Quid facitis? & oos homines ſumus vobis ſimiles, & ſic
compeſcuerunt turbas. Requirendum de Heliſæo, 26.
an id quod durè petiſſe ab Helia dictus eſt, conſecutus
ſit. Cupidus ſpiritu Heliſæus faciendarum virtutum,
illectus exemplo magiſtri, accepta facultate poſcendi
quodcunque voluiſſet, auarus ad bonum, dupliciter
ſpiritum ſibi ineſſe quàm in magiſtro erat, poſtulauit.
Cui homo dei Helias ait, Durè petiſti. Auiditate enim 4.Reg.2.
non conſiderauit diſcipulum nõ eſſe ſuper magiſtrum. Matt.10.
Helias tamen ſciens illum nõ ambitione præſeotis glo-
riæ hoc poſtulaſſe, reſpondit, Attamen ſi videris me aſ-
ſumi abs te, erit tibi ſic. Senſus hic ponderandus eſt.
Subindignatus autem cum dixiſſet, Durè petiſti: ſubie-
cit, Si videris me tamen aſſumi, erit tibi ſic. Neque ne-
gaſſe illi viſus fuerat, oſtendit ſic illi futurum ſicut di-
gnum erat, non ſicut ipſe poſtulauerat. Multa enim ſub-
intelligi vult ſcriptura, vt collectus ſenſus ex verbis, non
ſit rationi religionis aduerſus. Nam vtique dura petitio,
etiam merita debebat amittere. Sed quia cupidus boni
ſic poſtulauit, deus qui ſcit quid vnicuique dandum ſit

G doni, priuari illum non paſſus eſt meritis ſuis. Videa-
mus itaque ſi Heliæ meritum admitteret, vt Heliſæus
duplum donum eius mereretur accipere. Dictum nan-
que eſt à ſpiritu ſancto per Zachariam, cuius meriti fu-
Luc.1. turus eſſet Ioannes, Veniet, inquit, in ſpiritu & virtute
Heliæ. Parem ergo Ioannem Heliæ oſtendit: & domi-
Matth.11. nus dicit, Nemo maior inter natos mulierum propheta
Ioanne baptiſta. Non dixit, omnibus maior eſt: ſed, ne-
mo illo maior eſt: hoc eſt, æqualem habet, maiorem
non habet. Helias ergo par illi eſt, nullo vtique minor:
quomodo Heliſæus maior illo eſt, cum Ioannes quo
nemo maior eſt, par Heliæ ſit. Nam veniens ad aqua-
rum tranſitum, non accepit honorem ab eis vt potuiſ-
4.Reg.2. ſet tranſire, niſi nominaſſet deum Heliæ: vt per hoc
duta petitio correpta videretur, dum non niſi nomine
Heliæ auditus eſt, ne id quod dure petierat, accepiſſe
putaretur quod non ſufficeret pro temporis merito di-
ſpenſatio ſpiritus conceſſa Heliæ. Et hæc de quæſtione
27. hactenus dicta. An pythoniſſa Samuëlem excita-
1.Reg.28. uerit, & ipſe ab ea viſus ſit, & locutus ſit ad Saül quæ hi-
ſtoria refertur in libro Regnorum? Indignũ facinus
æſtimo ſi ſecundum verba hiſtoriæ commendetur aſ-
H ſenſus. Quomodo enim fieri poterat, vt arte magica at-
traheretur vir & natiuitate ſanctus, & vitæ operibus iu-
ſtus? Aut ſi non attractus eſt, conſenſit: quod vtrunque
de viro iuſto credere abſurdum eſt. Si enim inuitus ad-
ductus eſt, nullum ſuffragium habet iuſtitia. Si autem
voluntarius, amiſit meritum ſpiritale, quod poſitus in
carne quæſiuerat: quod valde abſurdum eſt, quia hinc
qui iuſtus recedit, permanet iuſtus. Porrò autem hoc
eſt præſtigium Satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam
bonos in poteſtate ſe habere confingit. Quod apoſto-
2.Cor.11. lus inter cætera ait, ipſe Satanas transfigurat ſe in ange-
lum lucis. Vt enim errorem faceret, in quo & ipſe glo-
riaretur; in habitu viri iuſti & nomine ſe ſubornauit: vt
nihil proficere ſpem quam prædicabant dei cultori-
bus mentiretur, quando hinc exeuntes iuſtos finxit in
ſua eſſe poteſtate. Sed hoc quoſdã fallit, quòd de morte
Saül & filiorum eius non ſit mentitus: quaſi magnum
ſit diabolo, ante diem occaſum corporis præuidere,
cum ſigna quædam ſoleant apparere morituris: quip-
pe à quibus dei protectio amota videtur: quanto magis
diabolus quem angelica maieſtate ſublimem prophe-
I tica oracula fuiſſe teſtantur, de cuius magnitudine apo-
2.Cor.2. ſtolus ait, An ignoratis altitudinem Satanæ: quid mi-
rum ergo ſi imminentem prope mortem potuit præui-
dere, cum hoc ſit vnde fallit, & ſe in dei poteſtate vult
adorari? Nã tanta hebetudine demens effectus eſt Saül,
vt ad pythoniſſam confugeret. Deprauatus enim cauſa
peccati, ad hæc ſe contulit quæ damnauerat. Sed ſi quis
propter hiſtoriam, & ea quæ verbis expreſſa ſunt putet
non prætermittenda, ne ratio hiſtoriæ inanis ſit: recte
faciet quidem, ſi tamen minime iſtud ad veri rapiat ra-
tionem, ſed ad viſum & intellectum. Saül nanque re-
probus factus, non poterat bonum intellectum habere.
Hiſtoricus enim mentem Saül & habitum Samuëlis de
ſcripſit, ea quæ dicta & viſa ſunt exprimens: prætermit-
1.Reg.28. tens ſi vera an falſa ſint. Quid enim ait? Audiens in quo
habitu eſſet excitatus, intellexit, inquit, hũc eſſe Samuë-
lem. Quid intellexerit retulit, & quia non bene intelle-
xit, contra ſcripturam alium adorauit quàm deum, &
putans Samuëlem, adorauit diabolum, vt fructum fal-
laciæ ſuæ haberet Satanas. Hoc enim nititur vt adore-
tur quaſi deus. Si enim vere Samuël illi apparuiſſet, non
vtique vir iuſtus permiſiſſet ſe adorari, qui prædicaue-
rat deum ſolum eſſe adorandum. Et quomodo homo K
dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad vi-
rum peſtilentiæ, dignum ardore gehennæ, Cras mecum
eris? His duobus titulis ſubtilitatem fallaciæ ſuæ prodi-
dit improuidus Satanas, quia & adorari ſe permiſit ſub
habitu & nomine Samuëlis cõtra legem: & virum pec-
catis preſſum, cum magna diſtantia peccatorum & iu-
ſtorum ſit, cum Samuële iuſtiſsimo futurum mentitus
eſt. Verum poteſt videri ſi de Samuëlis nomine tacea-
tur, quia Saül cum diabolo futurus erat. Ad eum enim
tranſmigrauit, quem adorauit. Semper enim diabolus
ſub velamine latens, prodit ſe dum ea confingit quæ
abhorreant perſonis, per quas fallere nititur. Quid 28.
contradicendum iis ſit qui mundum iſtum ab æterno
naturaliter moueri inquiunt, neque initio, neque aboli-
tioni obnoxium? Mundum ab æterno conſtare, &
nulli debere ſubiectionem, improbabile & impoſsibile
eſt, quem videmus tanta diuerſitate extare corporum:
cum nihil diuinum & æternum poſsit eſſe niſi ſimplex
in quo nulla diuerſitas videatur, ſed ſit vnitas. Nam &
vices ipſas temporum non bene ſeruat, vt non ſolùm in
temporibus variis, ſic & contrariis conſtet ſubſtantiis,
ſed & in ipſis vicibus temporum: cum res æterna diuer- L
ſitatem abhorreat, & ſit nec tactu nec viſu capienda, vt-
pote incorporalis: hic autem paſsioni obnoxius eſt quia
& aqua repugnat igni, & ignis ſi ampliatus fuerit, ſupe-
rat aquam, & terra cum ſit natura arida & frigida, pa-
titur incendium, quaſi res corporalis. Itaque inconue-
niens eſt mundum æternum dicere, quem cum vide-
mus paſsioni ſubiectum, & per ſecula ſenectute defice-
re credimus, & finiri. Quid cenſet de homine qui mun-
dum æternum putat? Certe homo cœpit in mundo: ſi-
ne homine ergo cui proficiebat annua fœcũditas mun-
di? ac ſine † aliqua prouidentia generabat? Et quomodo † al. aut
æternus corruptibilia & mortalia generabat, cum de cui ſine.
æterno debeat æternum exiſtere? Et quod viſibile eſt &
ſentitur & tangitur, qua audacia vocatur æternum? Et
quod vicibus temporum miniſtratur, ita vt ipſa tem-
pora aliquando non ſeruent officia ſua, quomodo ap-
pellatur æternum? Aeternitas enim non corrumpitur,
nec immutatur. Quare octauo die mandatum eſt 29.
circumcidi? Octauo die à natiuitate idcirco præ-
ceptum eſt circũcidi, quia iuxta numerum & curricula
dierum poſt ſeptem ipſe rurſum primus inuenitur quaſi M
poſt ſabbatum, vt iam non octauus habeatur, ſed pri-
mus. Quia enim ſalus futura per Chriſtum in primo
die erat prædeſtinata, qui dominicus ideo dicitur, quia
in eo reſurrexit dominus, qui eſt poſt ſabbatum: pro-
pterea ſalutis huius figura in circuncisione data eſt, vt
quaſi renouatio futura in circunciſionis lege dinoſce-
retur. Et quia per fidem ſaluari haberent homines, quæ
primo die reſurrectionis domini firmata eſt: figura hu-
ius rei in circunciſione primo die data eſt, quæ etiam
eſſet ſignum fidei Abrahæ. Integra ergo cauſa eſt, quia
ſignum præteritæ fidei primo die ſignatæ, figura fuit fu-
turæ fidei primo die conſtabilitæ. In Prouerbiis, 30.
Iuſtus, ait, accuſator eſt ſui in primordio ſermonis: quo- Prouer.18.
modo iuſtus, ſi peccator? Omnis veritas iuſtitia eſt,
qui enim confitetur quod eſt, iuſtus eſt, veritatem enim
loquitur: peccatores autem vindicantes ſua delicta, iu-
ſtificari non poſſunt. Vnde huiuſmodi digne iuſtus di-
citur, qui pronuncians peccatũ ſuum, remitti ſibi vtique
poſtulat, miſericordiam dei implorans. Scit enim di- Eſa.43.
ctum in lege, Confitere peccata tua, vt iuſtificeris. Quid
eſt autem in primordio ſermonis confiteri, niſi non
coactum

A coactum fateri, ſed voluntarium? Quis enim etiam ti-
mens deum ſine peccato eſt, cum & in cogitatione ad-
miſceantur delicta, & aliquotiens peccemus inuiti? Po-
teſt tamen & de eo dici vel ſentiri qui catechumenus
dicitur, vt accedẽs ad fidem iuſtificetur. Cum enim pe-
tit immutari, ſe ſine dubio peccatorem cõfitetur vt in-
31. ſtificetur. An cum muliere, natura ſerpens locutus
Geneſ.3. ſit, an actu dictus ſerpens diabolus eam ſeduxerit?

Quantum ad hiſtoriam pertinet, ſerpens natura di-
ctus eſt, quia ſapientior eſſet cæteris beſtiis quas fecerat
dominus deus ſuper terram. Denique & ſentẽtiam do-
minus in ſerpentem dedit. Nam quid mirum ſi diabo-
lus ſapientior erat beſtiis: de quo dicit apoſtolus inter
Vbi. cætera, An ignoratis altitudinem Satanæ? Vſqueadeo
Geneſ.3. autem natura ſerpens fuit, vt diceretur illi, Supra pectus
& ventrem tuum repes, & terram edes omnibus die-
bus vitæ tuæ. Hoc longe fuit à conditione Satanæ, quia
neque corporeus eſt, neque mortalis. Et ſi propius aſpi-
ciatur, videbitur ſententia data nihil obfuiſſe ſerpenti,
ſed in eo in quo factus eſt, iuſſus eſt permanere. Quia
enim miniſter factus eſt ſatanæ ad hominem ſubiugan-
dum, cui omnia deus ſubiecerat: idcirco deus in ea ſub-
B iectione qua omnia homini ſubiecerat, repreſsit elatio-
nem ſerpentis, quia cœperat miniſter eſſe ſuperbiæ. Vi-
debatur enim homo factus ſub ſerpente, per quem ac-
cepto conſilio legem datam contempſit. Quoniam au-
tem ſerpentes prudentes ſunt, confirmat in Euangelio
Matt.10. dominus dicens, Eſtote aſtuti vt ſerpentes. Igitur quia
claruit verè ſerpentem locutum eſſe cum Eua: illud ſu-
pereſt vt diſcernatur, an potuerit tam prudens eſſe & a-
ſtutus, vt dolo falleret eam. Si enim cæteris beſtiis pru-
dentior erat, non tamen hominibus: quippe cum nul-
lum animal rationale ſit niſi homo. Itaque ſerpentem
ſubtilitatem iſtam compoſuiſſe impoſsibile eſt: quamuis
enim prudẽs dicatur, ſed non vltra naturam ſuam. Nec
enim deliberat aut excogitat, aut conſilium capit: idcir-
co diabolum fuiſſe qui per ſerpẽtem mulierem circun-
uenit, dubium non eſt. Admiſcens enim ſe ſerpenti, egit
per illum quaſi per organum, vt nec mulier occulti dia-
boli intelligeret dolum, ſciens prudentem eſſe ſerpen-
tem. Ac per hoc corporaliter data ſententia, ſpiritaliter
in ſatanam cecidit, quia ſententia reum tenet. Nõ enim
ab homine data ſententia eſt, vt innocentem forte per-
C imeret per errorem aut maleuolentiam: ſed à deo qui
falli vtique non poteſt, vt ſententia eos, eum ſolum te-
neat qui reus eſt. Quia enim cũ ſit inuiſibilis ſatanas do-
lum corporaliter egit, corporalis videtur data ſenten-
tia, vt illum ſpiritaliter teneat, cuius factum elicuit dari
ſententiam. Nam proiectus de ſacratiſsimis cœlorum
ſedibus impudentiſsimus ſatanas in terram volutatur
gemens ſemper. Sed forte dicatur, In qua putas lingua
ſerpens locutus eſt ad mulierem? Serpentis vtique ore.
Si enim hodie non deſinunt qui latratus canum intel-
ligant, & luporum vlulatum, & barritum elephãtorum,
& cantum gallorum: quare non magis rudis adhuc mu-
lier ſcire potuit & intelligere ſibilum ſerpentum, cum
multas ſciamus auium voces diſcernere? Nam & con-
ſtat diabolum eius lingua vti cuius corpus intrauerit:
nec aliter falleret mulierem. Ac per hoc ſerpẽtis ore lo-
32. cutus eſt per ſerpentem. Cum legamus apud Salo-
Prouer.22. monem, Diues & pauper obuiauerunt ſibi: fecit autem
ambos dominus: quomodo ergo perſonarum acceptio
non eſt apud deum? Longe abſit à fidelium mẽtibus
hæc impietatis aſſertio. Nam ſcriptura ne pauperẽ con-
temnendum doceret, & diuitem honorificandũ, oſten-

dit amborum opificem eſſe deum. Non vtique in pau- D
pertate & diuitiis, ſed in eo quod ſunt. Si enim faculta-
tibus ab inuicem diſcrepãt, non tamen naturæ ſubſtan-
tia. Nec enim quia occaſiones prouentus quoſdam fa-
ciunt in mundo, aut proſperos in diuitiis, aut infauſtos
in paupertate, idcirco deſpiciendi ſunt quos deus non
illuminauit, aut ſuſcipiendi, quibus veritas non dedit
teſtimonium. Contemnendi plane ſunt, ſed corrupto-
res morum & ſacrilegi in lege dei: honorandi vero di-
ligentes deum, & diſciplinæ cultores. Hi enim diuites
apud deum habentur, qui bonæ conuerſationis ſunt: &
quanto in mundo contemptibiliores ſunt, tanto magis
honorificentiores ſunt in cœlo. Nam qui beneficium *Matth.5.*
temporis habẽt in ampliandis facultatibus, ſi recogno-
ſcant, & dei intelligant voluntatem, qui terram omni-
bus dedit, & ſolem ſuum cunctis oriri iubet, & pluuias
indiſcretas effundit, Iniquitas autem temporis, aut for-
tuitæ occaſionis, aut indigẽtia quibuſdam abnegat quæ
deus omnibus dedit: ipſi miniſtrãt eis, vt perſpicientes† *† al. perſpicientes.*
dei voluntatem, non ſolum in mundo ſed & in cœlo
diuites ſint, ne pauci temporis diuitiæ excludant æter-
nas. Illi verò quos paupertatis cauſa deſpiciendos pu-
tant, ſi futurum dei iudicium contemplentur, illic ſem- E
per diuites erunt, vbi diuites ſeculi egebunt, pœnitentes
ſe pauperes non fuiſſe. Cum Salomon dicat, anni 33.
impiorum minuentur, quomodo ergo eſt quòd videa- *Prouer.10.*
mus impios aliquantos longæuos? Dignum erat qui-
dem omnes impios, non ſolum citius hac luce carere,
verumetiam nec vnius momenti temporis vita frui, qui
conditoris ſui immemores, vitæ totius authoritatem
imputant creaturæ. Sed ſcriptura hos impios alloqui-
tur, qui cum ſub dei lege agerent, propenſiores in idolis
erant. Peiòres enim ſunt cæteris impiis: ſcientes enim
deum & contemnentes eum, obtemperant ſeruis. Et
quòd de his dictum ſit, probat apoſtolus dicẽs, Scimus *Rom 3.*
autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in le-
ge ſunt loquitur, gentiles autem non habẽtur in nume-
ro viuorum. Quomodo idem Salomon, Deus, in- 34.
quit, mortem nõ fecit: cum alio loco dicat, Bona & ma- *Sapient.1.*
la, vita & mors, paupertas & honeſtas à deo ſunt. Nul- *Eccli.11.*
li dubium eſt bona omnia à deo eſſe. Mala autem quæ
dixit, nobis mala ſunt, dum vindicatur de nobis. Pœna
enim quamuis iuſte inferatur, patienti tamen mala vi-
detur. Nam & per prophetam ad peccatores loquitur F
deus dicens, Faciam vobis mala, id eſt, pœnis vos agam,
Vita autem & mors ſic à deo eſt, quia legem dedit, quæ
ſeruantibus ſe vitam promittit, contemptoribus verò
mortẽ, ſed illam quæ ſecunda dicitur. Dum enim vnũ-
quenque adiudicat quid mereatur, ab ipſo eſt, ſiue abſo-
lutio ad vitam, ſiue reatus ad mortem. Nõ ergo inuen-
tor mortis eſt, ſed iudex, quia mortis author peccatum
eſt. Quomodo ergo deus poterat facere mortẽ qui ne-
ſcit peccare? Sed cum peccatis retribuit, ab ipſo dicta eſt
eſſe mors, cũ non ex ipſo ſit, ſed ex hoc qui peccauit. Ea-
dem ratione paupertas & diuitiæ à deo ſunt. Quidam
enim habentes timorem dei, luxuriam ſpernunt, vitam
prodigam fugiunt, ab egeno & paupere oculum non a-
uertunt: huiuſmodi crementũ faciunt bonorum. Scri-
ptum eſt enim in Prouerbiis, Paupertatem & ignobili- *Prouer.13.*
tatem aufert diſciplina. At hi qui timorem dei non ha-
bent, ſolutius viuentes & egenũ deſpicientes, ſicut ſcri-
ptum eſt, In inopia erunt, non ſolùm negligẽtes & im-
prouidi circa ſe, verumetiam contemptores datæ legis.
Hoc modo fecit deus pauperes ac diuites: quia dũ of-
fenſio legis parit egeſtatem, à deo fieri dicitur authore

G legis.Et cum aliqui terrore diſciplinam legis cuſtodiũt,
35. à deo authore legis diuites fiunt. Qua ratione Da-
1.Reg.26. uid Saül, poſtquam deus ab eo receſsit, Chriſtum do-
mini vocat, & honorem defert ei. Non neſcius Da-
uid diuinã eſſe traditionem in officio ordinis regalis,
idcirco Saül in eadem adhuc traditione poſitũ hono-
rificat,ne deo iniuriam facere videretur,qui his ordini-
bus honorem decreuit, Dei enim imaginem habet rex,
ſicut & Epiſcopus Chriſti. Quãdiu ergo in ea traditio-
ne eſt,honorandus eſt,ſi non propter ſe,vel propter or-
Rom.13. dinem. Vnde Apoſtolus inquit, poteſtatibus ſublimio-
ribus ſubditi eſtote. Non eſt poteſtas, niſi à deo. quæ e-
nim ſunt, à deo ordinatæ ſunt. Hinc eſt vt gentilem in
poteſtate tamẽ poſitum honorificemus, licet ipſe indi-
gnus ſit, qui dei ordinem tenens, gratias agit diabolo,
Geneſ.41. Poteſtas enim exigit,quia meretur honorem.Nam ideo
Daniel.3. Pharaoni futuræ famis ſomnium reuelatum eſt: & Na-
buchodonoſor aliis ſecum aſsiſtentibus ſolus filium dei
vidit in camino ignis,nõ vtique merito ſuo,qui in ido-
36. lo ſe adorari voluit, ſed merito ordinis regalis. Si
Ioſue.7. anima quæ peccauerit, ipſa morietur, quid eſt vt Achar
filius Charmi peccauerit, & triginta viri occiſi ſunt in
H cauſa eius? Alio ſenſu ſcriptura locuta eſt quàm propo-
ſitum eſt. Non enim de hac morte quæ communis vti-
que omnibus eſt dixit, ſed de illa quæ appellatur ſecun-
da.Hæc enim peccatores ſuſcipit: illis autem qui in pu-
gna mortui ſunt, non peccatum Achar redditum eſt,
ſed obfuit illis, ne in protectione diuina adiuti inuale-
ſcerent hoſtibus. Nec enim cauſa Achar infirmati ſunt,
ſed dei auxilio minime muniti, vt dum fortiter facere
nequeunt,occiderentur.Nam pauci fuerunt cõtra mul-
tos:vnde & ſuperati noſcuntur. Nulla ergo iniuſtitia in
voluntate dei eſt: in poteſtate enim habet ſi adiuuare
vult,vt ſi affuerit,miſericors ſit,ſi noluerit iuſtus: nec e-
nim in talibus debitor eſt, vt teneatur obnoxius. Hinc
Ioſue.7. eſt quòd Ieſus Naue contriſtatus ſcidit veſtimenta ſua,
intelligens non ſine cauſa deũ auxilium ſuũ ſubtraxiſſe.
37. Quid eſt vt miſſa mors in Iacob venerit in Iſraël,
cum Iacob ipſe dictus ſit Iſraël? Vnius populi duo no-
mina poſuit,vt ex nominibus merita eorum poſsint in-
Geneſ.32. telligi. Nam vtique qui Iſraël cognominatus eſt, prius
Iacob dicebatur. Colluctans enim cum ſaluatore, intel-
lexit deum eſſe,quem ſpecie corporis videbat: ideoque
I appellatus eſt homo videns deum.Populum ergo,quem
Iacob nuncupat, hoc loco & in hac cauſa carnalem ſi-
gnificat, quomodo nomina quæ à parẽtibus imponun-
tur. Sed hi, id eſt Iudæi, propter mala opera non Iſraë-
litæ dicti ſunt,quia vaccis & lucis ſacrificabãt in Sama-
ria, ſtudio & imperio Hieroboam regis. Ille autem po-
pulus qui in Hieroſolymis in templo domini hoſtias
offerebat per ſacerdotes dei, Iſraël appellatus eſt. Sama-
ria ergo propter impietatem ſuã tradita eſt captiuitati
& morti: Hieroſolyma autẽ reſeruata eſt,propter quòd
habuit reges diligẽtes deum. At vbi autem & ipſa Hie-
ruſalem impietatem ſecuta eſt Samariæ, ſententia illam
comprehẽdit data in Samariam. Ideo ergo dictum eſt,
Miſit deus mortem in Iacob, id eſt, in populum Sama-
riæ, qui carnaliter conuerſatus eſt, ſicut ſuprà diximus.
Et venit in Iſraël, hoc eſt in populum Hieruſalem,quia
idololatriam ſecuta eſt, imitata Samariam: vt ſimili mo-
do abduceretur in captiuitatem à Nabuchodonoſor,ſi-
cut & Samaria à Salmanaſar rege Aſſyriorum. Hæc eſt
aperta ſententia data malis, & inuenit bonos, dum de-
ſierint eſſe iuſti. Miſſa enim mors in Iacob, ſicut ſuprà
oſtenſum eſt, peruenit in Iſraël, non prætermittens Sa-
mariam. Sed dum cauſa qua miſſa eſt in Samariam, in- K
uenta eſt in Hieruſalem, miſſa illuc venit & in eum lo-
cum quo eadem res erat: quia vindicta cauſam ſequitur,
non diſcernens perſonam. Si equus & mulus non 38.
habent intellectum, quanto magis terra res ſine ſenſu?
quid ergo eſt vt dicatur terra benedicere dominum?
Non eſt ſic intelligendum vt ſonant verba: opus eſt
enim, quod licet mutum ſit, clamare dicitur laudẽ crea-
toris: hortatur enim aſpiciẽtes ſe, benedicere opificem:
ſicut & omne vas bene compoſitum, laudat artificem.
Quippe cum legatur in Pſalmis, Nunquid confitebitur *Pſal.29.*
tibi puluis, aut annũciabit veritatem tuam? In omni er-
go inſenſata ſubſtantia, non voluntas, quæ vtique nulla
eſt, ſed opera benedicunt authorem. Si autem ſpiritali-
ter vis hoc accipere, per terram hominem ſignificatum
intellige, ſecundum dictum Prophetæ, Memento enim,
ait, domine, quoniam terra ſumus quem opera creatu-
ræ in laudem conditoris ſui prorumpere exhortantur.
Quid eſt quod legitur in Salomone, Spes eſt, in- 39.
quit, in tenebris: Melior eſt canis viuus leone mortuo? *Eccleſ.9.*
Tenebræ gentilitatem in ignorantia ſignificant.
Spem ergo maiorem in gentili populo eſſe, quàm in a-
poſtata, vult intelligi per id quod ſubiecit, dicens, Me- L
lior eſt canis viuus leone mortuo: quia ſicut leo omni-
bus feris fortior eſt, ita Chriſtanitas omnibus ſectis. Si
quis ergo ab hac deſtiterit, amittit ſalutem: ita vt de-
terior gentili ſit. Poteſt enim fieri vt credat gentilis, &
acquirat ſalutem quam perdidit apoſtata. At ſi non cre-
dat, adhuc peior eſt apoſtata: quia deterius eſt amiſiſſe
ſalutem, quàm nõ habuiſſe, Canem autem gentilem ſi-
gnificatum ſaluator oſtendit, dicens, Non licet accipere *Matt.15.*
panem filiorum, & mittere canibus. Quid eſt quod 40.
dicit Propheta, Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe
& exclama quæ non parturis: quia multi filij deſertæ
magis, quam eius quæ habet virum? Quoniam fi- *Eſa.54.*
lij Hieruſalem terrenę apoſtatauerunt à deo, non poteſt
hinc gaudium deſcribi, ſed mœror. Ad opprobrium er-
go huius Hieruſalem propheta illam ſuperiorem Hie-
ruſalem lætari debere dicit, quam apoſtolus matrẽ no- *Galat.4.*
ſtram appellat: quia ſine gemitu & doloribus multo plu
res filios habet, quàm hæc quæ cum lachrymis generat
carnaliter, Iudæos vtique: illa autem Chriſtianos per fi-
dem ſpiritaliter. Quam ideo deſertam dicit, quia eſt vi-
ta, quam deſeruit Adam primus, & ſecutus eſt mortem. M
Cum regenerantur ergo homines, reuertuntur ad eam
quam deſeruerant vitam. Hæc vita Chriſtus eſt, quia ip-
ſe dicit, Ego ſum vita. Eſt & deus pater vita, quia ait do- *Ioan.14.*
minus, Sicut habet pater vitam, ita dedit filio vitam. *Ioan.5.*
Sine dubio & ſpiritus ſanctus vita eſt, dicente domino,
Quia de meo, inquit, accipiet. De vita vtiq; qui accipit, *Ioan.16.*
vita eſt. Tres ergo ſunt vna vita. Hæc eſt vita, per cuius
fidem regeneramur. Ipſa eſt mater noſtra, ſicut in Ge- *Gene.2.*
neſi legimus: quia ipſa, id eſt vita, eſt mater omnium vi-
uorum. Qui ſunt qui viuunt, niſi qui credunt? An 41.
ſpiritus qui ſuper aquas ferebatur, ſpiritus ſanctus intel- *Geneſ.1.*
ligatur, quia dictum eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper a-
quas? Si videtur hic erraſſe in iſta ſententia, non eſt
accipiendũ quod dixit, Ideo & à quibuſdã ſpiritus ſan-
ctus eſſe putatur, quia dei ſpiritus legitur eſſe. Inualida
autem & inanis aſſertio eſt, non ſolum enim ordo hoc
non patitur, & ratio abnuit, ſed & verba ipſa infirma
probantur ad cauſam iſtam aſtruendam. Nam his ver-
bis frequẽter aliud inuenimus ſignificatũ in lege. Inter
cætera autem ait dominus deus dicens, Non permane- *Geneſ.6.*
bit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia ſunt caro. Et

A in ſubiectis,Sed deleã, inquit, omnia ab homine vſque
ad pecus. Propterea quia diluuium facturus erat ſuper
terram,nunquid ſpiritus ſanctus poteſt intelligi ? Nón-
ne de animabus locutus eſt?Nam nõ ſolum noſtræ ani-
mæ ſpiritus dicũtur,ſed & pecorum.Sic enim ſcriptum
Geneſ.7. eſt, Et mortua eſt omnis caro in aqua in qua erat ſpiri-
tus vitæ. Et in Ezechiele propheta ſic dictum eſt, dum
Ezech.37. de reformatione hominum promittit deus dicens,Hęc
dicit dominus deus oſsibus iſtis, Extendam ſuper vos
cutem, & dabo in vobis ſpiritũ meum,& viuetis, Nun-
Ioan.4. quid de ſpiritu ſancto locutus eſt,& nõ de anima?Om-
2.Cor.3. nia quidem cœleſtia ſpiritus ſunt, ſed differunt ab inui-
cem,& deus ſpiritus eſt,ſed longe aliter. Omnis itaque
ſpiritus dei eſt, non tamen deus eſt, niſi ſpiritus qui de
ipſo eſt. Cuius ſignificatio hæc eſt, vt ſanctus dicatur,
Nam & homines filij dei vocantur, & Chriſtus dicitur
filius dei, ſed interuallũ eſt, quia hic verus eſt, illi ado-
ptiui. Sic quoque & inter ſpiritum dei diuerſitas eſt:ſpi
ritus enim ſanctus de deo eſt & conſubſtantialis ei,reli-
qui vero ſpiritus dei eſſe dicuntur, ſed creatura ſunt:
cum ſuper aquas ſpiritalem creaturam eſſe tradat ratio,
& quæ ſuper ſe habeat potiorem creaturam alteram,
B quia creatura à creatura differt in claritate. quicquid
enim prope ſedem dei acceditur,clariora ſunt miniſte-
1.Cor.15. ria. Vnde dicit Raphael angelus inter cætera, Ego ſum,
Tobiæ.12. inquit, vnus ex ſeptem angelis ſanctis, qui aſtamus &
conuerſamur ante maieſtatem dei. Cur angelus
42. miſſus loqui ad Moyſem in igne & in rubo apparuit in
Exod.3. monte? Deus excelſus eſt,dignũ ergo fuit vt in alto
appareret, ſcilicet in loco, qui vicinus eſt cœlo. Et quia
ignis ſemper ſuperiora appetit ſurſum creſcẽdo ad cœ-
lum, in eo debuit cœlorum dominus apparere, qui de
humo ad ſuperna contendit.In rubo verò cauſa fecit vt
appareret delictorum, quia enim peccatorum cauſa le-
gem deſcenderat dare.Spinæ autem in peccatis ſignifi-
cãtur,quia ſuſtinui,inquit, vt faceret vuam, fecit autem
Eſa.5. ſpinas. Et lex ſtatim vindicare non venerat,ſed prius o-
ſtendere : ideo ignis rubum non combuſsit:id eſt, data
lex non fecit reos de præterito peccatores.Nam & quia
peccata non ſunt de natura, ſed ex accedenti : rubi, id
eſt, ſpinarum materia non habet radicem ſpinis armа-
tam. Ratione ergo factum eſt,vt ita dominus appareret
Moyſi. Cur Abraham filium immolare prohibitus,
43. Iephthe filiæ ſacrificium perſoluit. Multum inter-
Geneſ.22. uallum eſt inter cauſam Abrahæ & Iephthe.Primo qui-
Iudic.11. dem Abraham legitime natus eſt,Iephthe vero ſpurius,
C erat enim filius meretricis. Deinde Abrahã conuerſa-
Geneſ.22. tionis optimę,Iephthe autẽ princeps latronum.Abrahã
Eſt ad Hebræ. vir iuſtus & in tentatione probatus, in Iephthe autem
nullum iuſtitiæ teſtimonium. Abrahæ itaq; præceptum
eſt, vt filium ſuum deo offerret, vt oſtenderetur homi-
nibus quantum deo crederet Abraham, qui nec filium
ſuum iubente eo dubitauit occidere. Qui enim contra
mũdi ſpem naſci eũ potuit facere de ſterili & anicula,
non fuit ambiguũ,quòd contra mundi rationem poſſet
eũ ſuſcitare à mortuis. Hoc facto cumulatus eſt iuſtitia
Abraham. Oſtẽdit enim deus,quia nõ ſanguinem pueri
popoſcerat,ſed vt famulus ſuus Abraham hoc facto au-
ctior fieret, diligentes enim ſe aliquid pati vult,vt iuſte
Iudic.11. illos promouere videatur. Nam Iephthe homo facino-
roſus & improuidus, ſtulta deuotione munus deo pro-
miſit dicẽs, Quicquid mihi redeunti à cæde occurrerit
ante oſtia domus meæ, hoc offeram deo. Nunquid co-
actus deuouit, aut nunquid intellexit quomodo debe-
ret votum facere? Quid enim ſi canis illi aut aſinus oc-
curriſſet,quod dominus offerri prohibuit,aut ſi filius a- D
lienus, aut ſi vxor vt in dolore alieno exultans redde-
ret votum? Idcirco improuidæ menti quod in alienam
perniciem deuouerat, in illũ ipſum iudicio diuino re-
tortum eſt, & vſqueadeo inſenſatus fuit Iephthe,vt nec
poſtea ſtulte ſe deuouiſſe cognoſceret, vt error eius qui
ab ipſo cœperat, per ipſum emendaretur. Intelligere e-
nim debuit deum non tali ſacrificio delectari, & roga-
re pro ſtultitia ſua, & aliud offerre quod contra legem
non eſſet : ſed fidelem ſe præſtitit factus parricida, cum
conſtet fidem ſtultam non ſolùm minime prodeſſe,ſed
obeſſe. in cauſa itaque filiæ ſuæ ipſe mactatus eſt, vnde
& deus à tali ſacrificio diſsimulauit.Si enim hoc prohi-
buiſſet, aliud offerre ſibi illum voluiſſe videretur, cum
ſciret vt indignum non debere illum offerre. Filia au-
tem eius lucrum fecit. Quia enim innocẽs in malis pa-
tris mortua eſt, pœna caruit inferi, quod diu forte vi-
uendo adipiſci nequiſſet. Vt autẽ triumphus victoriæ
Iephthe proſequeretur,non meritum eius fecit,neq; po
puli:nec enim legitur ſupplices illos fuiſſe deo,vt daret
eis defenſorem. Aut nunquid ipſum Iephthe dominus
miſit, aut allocutus eſt ? Sed quia Allophyli deos ſuos E.
laudabant, quaſi qui ſubiectos illis fecerant filios Iſraël,
vituperantes deum Abrahæ, idcirco propter honorem
nominis ſui deus vindicauit in Allophylos, ſi non pro-
pter iſtos, vel propter meritum Abrahæ & ſuũ culmen.
Aut nunquid quia ſpiritus domini inſiliit in Sampſonẽ *Iudic.15.*
meretricantem, dignus dicitur cum hoc factum intel-
ligatur ad Allophylorum perniciem? Quomodo 44.
oſtendi poſſet ex prophetarum teſtimonio iam in no-
uo teſtamento à gentibus recepto, promiſsionem quam
deus Abrahæ fecerat, per Chriſti aduentum eſſe com-
pletam? Scriptum eſt in Eſaia propheta, Domus *Eſa.53.*
mea domus orationis vocabitur omnibus gẽtibus. Sed
forte dicant Iudæi, domus dei,id eſt ſynagoga omni-
bus patet.Nec renitimur,ita tamen vt, ſicut ſemper, cir-
cuncisi applicentur ad legem. Lex eorum eſt qua iuſsi
ſunt more Abrahæ circuncidi. Nihil ergo nouum hoc
exemplo prophetæ poterit videri, quia ex quacunque
gente quis veniens non eſt prohibitus adiungere ſe legi
ab exordio Iudaiſmi. Nihil nouum à propheta dictum
poterit æſtimari,immo ſuperfluè,ſi ſemper admiſsi ſunt
ſeruire gentiles deo Abrahæ, nec aliquando prohibiti
inueniuntur.Et verum eſt,quia ſubiicientes ſe legi nun-
quam non ſuſcepti probantur. Si igitur hæc ita ſunt,ſu-
perflue videtur admonuiſſe propheta quod ſemel tra- F
ditum cuſtoditum eſt ſemper.Et an quis tam hebes po-
terit inueniri, qui dicat tantum prophetam rem ſuper-
fluam & inanem locutum, neſcio:cui totum ſit vel au-
dire, & non prohibere. Nam cum Iudaicus vtique po-
pulus propter peccata quæ in deum delinquebant, ab
idolis ſuffragia requirentes, à prophetis ſæpe correpti,
pœnitentiæ iter ingredi nollent, vt reuerterentur ad
deum, ad exprobrationem illorum domum ſuam deus
apertum ſe omnibus gentibus ad orandum ſignifica-
uit,vt abdicatis Iudæis, alios in loco illorum poſiturum
ſe oſtenderet.Nam ſi ſemper admiſſæ ſunt gentes ad le-
gem, ſicut ſuprà dictum eſt, qui hoc propheta dicebat
futurum, niſi quia aliud ſignificauit, quàm præceptum
erat prius ? Non enim poſſet dicere de re quæ quotidie
fiebat, quia futura erat. Vnde manifeſtũ eſt iſtud ad ne-
cem proficere Iudæorum, quibus oſtendit propheta
quòd alij his amotis vocãdi eſſent ac recepturi donum
gratiæ dei,quod promiſſum fuerat Iudæis. Quid ſit au-
tem promiſſum, Eſaias Propheta docet dicens, Veniet

G ex Sion qui eripiet & auertet impietatẽ ab Iacob,& hoc
illis à me dictum teſtamentum. Igitue hoc teſtamẽtum
eſt abolitio peccatorum. Hoc eſt teſtamentum nouum
Hiere.31. quod promiſſum eſt per Hieremiam dicẽtem, Ecce ve-
niet dies, dicit dominus,& conſummabo domui Iſraël
& domui Iuda teſtamẽtum nouum, non ſecundum te-
ſtamentum quod diſpoſui patribus illorum in die qua
apprehendi manum illorum vt educerem illos de terra
Aegypti, quia ipſi non permãſerunt in teſtamẽto meo,
& ego neglexi eos, dicit dominus. Hæc eſt præuarica-
tio illorum quando ſimulachrum vituli fecerunt, tunc
Geneſ.32. teſtamentum eius corruperunt. Vnde & tabulæ in qui-
bus data lex fuerat, ſub monte confractæ ſunt, ex eo
quòd grauiora præcepta meruerunt accipere. Sed quia
clemens & miſericors deus eſt, promiſit per prophetas
mutare ſe legem,vt aliud teſtamentum daret quod dif-
ferret ab eo quod dederat prius: vt non ſolùm quod gra
ue erat mutaret, ſed & illa quæ in figura data erant: id
eſt ſabbatum,& circuncisio: vt quia diu preſſi erant,per
omnia releuati ſupplices deo gratias agerent. Et quia in
præuaricatione paterna durantes animos ab idolis a-
uertere noluerunt, gentes cum reſiduis qui fidem ſer-
H nauerunt, teſtamento frui quod futurum dixerat con-
teſtatur: vt duplici modo grauati excruciarentur perfi-
di Iudæi: & ad tempus enim grauati ſunt præceptis, &
in futurum cõgruas pœnas exoluent, quia neque in ve-
teri, neque in nouo teſtamẽto fideles inuenti ſunt. No-
uum ergo teſtamentum dare ſe dixit, vt ceſſaret vetus
quod datum erat patribus. Ac per hoc qui in hoc teſta-
mento ſeruit deo, neque ſabbatum neque neomenias
neque circuncisionem cuſtodit,neque eſcarum diſcre-
tiones, ſed tantùm dei habet timorem in fide: quia non
ex lege iuſtificabitur, ſed ex fide, dicente Abacuc Pro-
Abacuc. pheta, Quia iuſtus ex fide viuet. Et non vtique iam mul-
tis vtatur præceptis ad deum promerẽdum, ſed paucis,
Eſa.10. Eſaia iterum de hoc ſenſu eadem dicente, Ait enim, Si
fuerit numerus filiorum Iſraël tãquam arena maris, re-
liquiæ eorum ſaluæ fient. Verbum enim conſummans
& breuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet
dominus in vniuerſo orbe. Reliquis qui in fide promiſ-
ſionis perſeuerauerint, cæteris diffidentibus,breuiatum
legis verbum oſtendit: hoc eſt, nouum teſtamentum
quod promiſit. Quod non aliter teſtamentum dicere-
I tur, niſi ſimili modo etiam hoc ſanguinis teſtimonio
firmaretur,ſicut & teſtamentum vetus,vt nomen vnum
ſit vtriuſque: ſed in veteri multa, in nouo autem pauca
ſint præcepta,ſicut promiſit: vt quia Abraham patrem
multarum gentium futurum dixerat,eodem modo iu-
ſtificarentur & filij, ſicut fuerat iuſtificatus & pater: vt
ceſſantibus quæ poſt fidem Abrahæ cœperãt,ſuſcipien-
tes fidem per quam iuſtificatus eſt idem Abraham, filij
eſſent Abrahæ, ſicut dictum eſt à domino. Quod qui-
dem nec mirum nec inauditum eſt,vt ſine cura ſabba-
ti & circunciſione & reliquis huiuſmodi mandatis iu-
Geneſ.5. ſtificentur homines. Nec enim per hoc placuit deo E-
Geneſ.6. noch vt transferretur, neque Noë hoc ſeruando in di-
Geneſ.17. luuio ſolus inuẽtus eſt iuſtus: neque ipſe Abraham poſt-
quam circunciſus eſt, iuſtificatus eſt. Credidit, inquit,
Galat.3. Abraham deo,& reputatũ eſt ei ad iuſtitiam. Tunc cir-
cunciſus eſt,vt ſignum eſſet in eo,quia credidit cum ſe-
nior eſſet filium ſe habiturum. Non ergo circunciſio
commendat Abraham, ſed fides. Ideoque credentibus
ſufficit fides ad iuſtificationem, vt filij ſint Abrahæ in
fide,non in circunciſione,quia his non eſt opus circun-
ciſione. Nõ enim hoc creditur quod credidit Abrahã.

Iudæi autem idcirco iuſſi ſunt circuncidi,ut fidei Abra- K
hæ ſignum haberẽt,non ſuæ fidei, ſed vt filij eius ſecun-
dum carnem ſcirentur: ſi autem credant, erunt filij eius
& in iuſtificatione. Quid enim prodeſt dici filium po-
tentis eum qui impotẽs ſit,niſi quia magis obeſt? Dede-
cus eſt enim, inclyti & glorioſi filium eſſe ſine honore.
Nam intantum circunciſio carnis nullius meriti eſt, vt
vindicaturũ ſe dicat deus per Hieremiam prophetam *Hiere.4.*
in omnes circunciſos præputio, ſi non fuerint circun-
ciſi corde. Illis autem non indignatur qui circũciſi cor-
de præputiati ſunt carne,quia nemo ſine cordis circun-
ciſione placuit deo. Quicunque ergo circũciſi ſunt car-
ne, genus ſignificãt Abrahæ iuxta carnem, nam qui cir-
cunciſi ſunt corde, ſignificant genus dei ſecundum fi-
dem,quia circunciſi omni mundano errore deum pro-
fitentur parentem. Quid ergo prodeſt carnis circunci-
ſio,ſi cum fides defuerit in Iudæo,ad meritum Abrahæ
peruenire non poterit? Aut quid obeſt præputium,cum
nemo niſi qui æmulus fuerit fidei Abrahæ, peruenit ad
iuſtitiam eius? Superfluè igitur gloriantur de carnis cir-
cunciſione, cum videant illam apud deum meritũ non
habere. Et ſi, ſicut eſt oſtenſum, melius eſt fidem habe-
re quàm circunciſionem, meliores ſunt Gentiles Iu- L
dæis, quia iſti fidem habent, Iudæi circunciſionem. Et
quos putas magis agnoſcat filios Abrahã,qui iuxta car-
nem ſimiles illi ſunt, an qui in fide? Sed Abrahæ fides
teſtimonium perhibet. Ac per hoc non in carne, ſed in
fide gloriatur. Ideoque iſtos filios ſuſcepit, quos videt
imitatores eſſe gloriæ ſuæ. Quomodo enim illos poteſt
appellare filios, à quibus videt abhorrere vnde placuit
deo & iuſtificatus eſt? Non ergo filios ſuos, ſed inimi-
cos poterit vendicare. Inuidi enim eius videntur, ſper-
nentes fidem per quam glorificatus eſt. Nec mirum ſi
Iudæi diffidentes, deprehendãtur minime ſuſcipientes
nouum teſtamentum, cum ſciamus illos nec in veteri
fuiſſe fideles. Semper enim cõtra deum rebelles & con-
tumelioſi fuerunt, vnde talia præcepta acceperunt per
quæ ceruices illorum quæ inflexibiles erant, premeren-
tur. Nunquã enim bona de deo ſperare voluerunt, cu-
ius tanta beneficia & virtutes tam mirandas agnoue-
rant. Hinc eſt vnde inter cætera dicit Ezechiel prophe-
ta. Leuaui manum meam in deſerto inter eos,vt diſper- *Ezech.20.*
gerentur inter gentes, & diſſeminarentur in regioni-
bus,eo quòd iuſtificationes meas non fecerunt, & præ- M
cepta mea repulerunt. Et in ſubiectis, Ego dedi illis præ-
cepta non bona,& iuſtificationes,in quibus non viuent
in eis. Oſtendit qua cauſa data ſint illis præcepta tanta
& tam aſpera,vt quia ingrati tantis bonis extiterunt,di-
ctante iuſtitia, præceptis ſeuerioribus premerentur. Id-
circo non bona ea dixit, cum iuſta ſint: quia non illis
ad iuſtificationem proficiebant,ſed ad exitium: & pœ-
na licet dignè illata, patienti tamen bona non eſt. Poſt
hæc tamen,quia pius eſt deus,nouum teſtamentum da-
turum ſe promiſit, in quo abbreuiatio facta legis, iuſti-
ficaret credentes, ſicut iuſtificatus eſt Abraham: vt ceſ-
ſantibus neomeniis, & ſabbato & circunciſione & cæ-
teris præceptis,non quæ naturalis legis ſunt: id eſt, ho-
micidium,adulterium, & talia, ita iuſtificarentur vt A-
braham. Renouata enim fide Abrahę,omnia voluit ceſ-
ſare, vt tale tempus eſſet, quale fuerat quando credidit
Abraham. Sed forte dicant Iudæi, Si ea quæ à Moyſe
data ſunt, ceſſare dicta ſunt per abbreuiationem legis,
nunquid circunciſio à Moyſe data eſt vt ceſſet? Ac per
hoc ſignum patris noſtri habemus, quia ſumus filij A-
brahæ, quod propter teſtimonium generis ceſſare non
debet.

A debet. Tempore quidem ſuo ſeruanda fuit circuncifio:
id eſt,antequam nouum teſtamentũ daretur,quod pro-
miſſum erat. At vbi dei gratia pręſtante,onera legis ceſ-
ſare iuſſa ſunt,quid opus eſt circuncidi? Idcirco autem
noua lex data eſt, id eſt, ſpiritalis, vt ceſſarent carnalia,
& ſuſcipientes eam, ſignum eius acciperent: vt ſicut in
veteri teſtamento Abrahæ ſignum habuerunt, ex quo
cœpit teſtamentũ vetus:ita & in nouo ſignum habeant
ſaluatoris,qui noui teſtaměti conſtitutor eſt. Quemad-
modum enim ex Abraham Hebræi dicti ſunt, ſic & ex
Chriſto Chriſtiani dicuntur. Quicunque ergo adhuc
Hebræi dicuntur, nouum teſtamentum quod promiſit
deus,non receperunt, beneficium & miſericordiam dei
in irritum deducentes:qui populum ſuum iam non ho
minis nomine volens cenſeri, ſub filij ſui nomine con-
ſtituere illos dignatus eſt. Qua igitur audacia dicũt Iu-
dæi non noſtra nos lege vti, ſed ſua, cum dicat Dauid,
Pſalm.17. Confitebor tibi in gentibus:& iterum, Epulamini gen-
& 56. tes cum populo eius? Et ad Hieremiã prophetam dicit
Hiere.1. dominus, Priuſquam te formarem in vtero,noui te: &
antequam exires de vulua,ſanctificaui te,& prophetam
in gentibus poſui te. Iudaiſmus certe proprias habet ſi-
B gnificationes. Aut enim populus iſte in Iacob ſignifica-
tur,aut in Samaria, aut in Hieruſalem, aut in Iudæa,aut
in Iſraël. De gentibus autem apertum eſt, quia aliter il-
los ſignificat quàm ſunt Iudæi, noſter autem propheta
eſt Hieremias. Quãuis enim in omnibus prophetis gen
tes participes doni ſui oſtenderit deus, ad Hieremiam
tamen ſpecialiter dicit, quia nobis illum dedit prophe-
tam. Hic enim nouum teſtamentum futurum ſignifi-
cauit,quod plus gentibus proficeret quàm Iudæis,quod
nunc declaratum videtur. Cum enim in vniuerſa ter-
ra noui teſtamenti ſit prædicatio: Iudaiſmus tam raro
eſt,vt difficile Iudæus fidelis inueniatur, & omnes Ec-
cleſiæ noui teſtamenti, gentium nominentur: ſicut di-
Oſee.2. ctum erat in Oſee propheta, Vocabo non plebẽ meam,
plebem meam:& non dilectam, dilectam. Repulſis er-
go Iudæis, conuocat gentes ea miſericordia & gratia,
qua vocare dignatus eſt & Abraham. Nec enim Abra-
ham vocatus,nõ cognouit dominum: itaq; qui digna-
tus eſt Abraham,ita & ipſe dignatus eſt gentes. Cur er-
go dicunt, Noſtra eſt lex: cum manifeſtum ſit, donum
dei omnium eſſe volentium? Ceſſet itaque iſta vſurpa-
C tionis temeritas, quia gratia dei communis eſt omni-
bus. Quo nanque pudore negant Chriſtum noſtrum in
lege promiſſum,cum videantur omnia ſigna in eo,quæ
lex futura prædixerat? Quia & ſecundum Abrahę pro-
miſsionem omnes gentes iuſtificantur, in eum creden-
tes. Et ſecundum Eſaiam prophetam de virgine natus
eſt in Bethleem ex tribu Iuda, ſicut fuit promiſſum ex
Eſa.7. ſemine Dauid: & iuxta quod Hieremias prophetauit,
Mich.5. nouum teſtamentum,quod deus tunc promiſerat futu-
rum prædicauit:& poſt omnia ſigna virtutum oſtenſa,
humiliauit ſe, ſecundum dicta prophetarum, & omnia
quæ prædicta ſunt, paſſus, tertia die reſurrexit,quemad-
modum ſcriptum eſt in propheta. Et ſi tempus promiſ-
ſionis requirant, ſicut in Daniele propheta oſtenſum
eſt, inuenient impletum tempus,quo natus & paſſus eſt
Chriſtus: quia tẽpore primi anni Darij regis Perſarum
vſque ad natiuitatẽ & paſsionem domini, & excidium
Hieruſalem, quod factum eſt per Veſpaſianum imperij
Romani principem, impletæ ſunt hebdomadæ ſeptua-
ginta,quæ ſunt anni quadringenti nonaginta,qui com-
putus per regna & per ſucceſſores imperij manifeſtus
eſt. Quomodo etiam à Tertulliano computatum inue-
nitur in libro quem ſcripſit aduerſus Iudæos, quod ne D
ad iniuriam eius proficeret,quia recte computauit,pręter-
miſimus. Et quis ambigat de hoc numero, cum tre-
centi circiter anni nunc ſuper hunc numerum inue-
niantur? Impudẽtis ergo eſt poſt tantum ſuperadditum
numerum aduentui ſaluatoris, dicere, Non venit. Sub
apoſtolis enim, aut tempore quo agebat dominus inter
homines,ſe poterat occultare malicia contradicens ve-
ritati, vt cum omnia ſigna promiſsi Chriſti videret in
ſaluatore, de tempore tamen ambigere ſe diceret, vt
perfidiam ſuam celaret. Pòſt autem,cum ſuper promiſ-
ſum numerum ſuperereſcere multi anni cœperunt,quæ
impudentia eſt negare veniſſe, quod etiam & ſignis &
temporibus adimpletum ſcitur? Nam quando aliquid
plenum eſt, & non ſuperabundat, poteſt contentioſus
aliquis dicere, non eſſe plenum: ſed ſuperabundantia
clauditur os contentioſo:ita & Iudæi tempore ſaluato-
ris potuerunt dicere,licet per fallaciam,non bene com-
putatum à Darij tempore vſque ad dominum Chri-
ſtum, vt ipſe dicatur eſſe qui promiſſus eſt. Fallimur e-
nim in annis & in mẽſibus & in diebus imperatorum,
& ad liquidum non colligimus. Vbi autem creuerint
tempora ſuper numerum præſcriptum annorum pro- E
miſsi Chriſti,nulla poteſt pręrendi excuſatio,vt non ip-
ſe eſſe Chriſtus dicatur qui venit, niſi, quod abſit, men-
titus dicatur eſſe qui promiſit. Quando enim tempus
promiſsionis emenſum eſt, & negatur veniſſe qui pro-
miſſus eſt, quid aliquid q̃ mendacij arguitur qui pro-
miſit? Sed veracem eſſe qui promiſit, ſigna omnia do-
cent, quæ prædicta in Chriſto ſunt, & reperta in Chri-
ſto noſcũtur. Iudæi autem, dum emendari erubeſcunt,
non cogitant futurum intelligi non eſſe mendacium.

Quomodo homo ad imaginem dei factus ſit, & 45.
vtrum ad dominationem,& an mulier quoque? Fa- *Geneſ.1.*
ciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudi-
nem noſtram. Hoc quibuſdã ex alia parte lectionis in-
telligendum eſſe videtur, ex hac videlicet in qua legi-
mus dixiſſe deum, Venite deſcendamus, & confunda- *Geneſ.11.*
mus linguas eorum. Quia quantum in ſuperficie vide-
tur,ſimile eſt:vnius enim vox eſt plurali numero loquẽ-
tis: ſed diſcrepat ſenſu, quia & diſsimilis ratio eſt. Illic
enim de creando homine dicit, quem ad imaginem &
ſimilitudinem ſuam deus vult creari. Illud autem quod
dicit, Venite deſcẽdamus & confundamus linguas eo- F
rum: ad hoc pertinet, ne ſe intelligerent homines: vn-
de ad angelos poteſt videri locutus dominus, quaſi im-
perator ad exercitum, communiter enim dicit,quia fa-
cturus erat per illos,vtpote creator illorum: ac per hoc,
Confundamus,inquit,linguas eorum. Nam cum dicit,
Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem no-
ſtram, non poteſt dici angelis locutus, quia non poteſt
dici vna eſſe imago dei & angelorum, ſicut Imperato-
ris & Comitum:quia quorum imago eadem eſt,nõ po- *Comes hic*
teſt diſsimilis eſſe nec dignitas, nec natura. Deniq; ad- *dignitatis*
iecit,Et fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei *nomen eſt.*
fecit eum:vt deus dixerit,& deus fecerit:non alter deus
aut differens,ſed idem deus. Quòd enim vnus ad vnum
dixit, non aliam naturam ſignificauit, ſed perſonam.
Cum enim deus vnus ſit, tres tamen perſonæ ſunt: &
ideo vnus eſt deus:quia ſiue in filio,ſiue in ſancto ſpiri-
tu dei vnius ſubſtantiæ eſt:quia non poteſt nõ hoc eſſe,
quod de ipſo eſt,quod ipſe eſt. Dei ergo patris perſona
eſt dicentis,Faciamus:Filij vero facientis hominem ad
imaginem dei:ſiue ad patris,ſiue ad ſuam,nihil intereſt,
quia,vtriuſque vna imago eſt. Fecit autem filius per ſpi-

G ritum ſanctum. Sicut enim pater per filium dicitur facere, *Matt.12.* ita & filius per ſpiritum ſanctum, ipſo dicẽte, Quia ego in ſpiritu dei eiicio dæmonia. Igitur vna triũ imago eſt, quia ſiue pater, ſiue filius, ſiue ſpiritus, vnus eſt deus: ac per hoc vnus factus eſt homo ad vnius dei imaginem. In eo autem imago dei eſt homo, vt ſicut vnus eſt deus in cœlis, ex quo omnia ſubſiſtunt ſpiritalia: ita vnus eſſet in terris homo, ex quo cæteri haberent carnalem originem. Aliquibus tamen videtur, quia in dominatione, dei imago eſt factus homo: & quia dicit, Et dominetur piſcium maris, & volatilium cœli, & totius terræ: cum non ſolùm viro, ſed & mulieri iſta cernantur ſubiecta, quam conſtat dei imaginem non habere. Quod quidem duplici modo caret ratione, per hoc enim neque ad filium dixiſſe deus aſſeritur, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſed ad dominationes cœleſtes, quas apoſtolus commemorat, ſi imaginem dei homo in dominatione habet: & mulieri datur, vt & ipſa imago dei ſit, quod abſurdum eſt, quomodo enim poteſt de muliere dici, quia imago dei eſt, quam cõſtat dominio viri ſubiectam, & nullam authoritatem habere? Nec docere enim poteſt, nec teſtis H eſſe, neque fidem dicere, neque iudicare, quanto magis non poteſt imperare?

46. Vtrum Samuel fuerit de filiis Aaron, & vtrum ſacerdos fuiſſe exiſtimandus ſit?

Sunt quidam inter nos, qui partim negociis ſecularibus occupati, partim minus ſtudioſi circa ſcripturas ſacras errorem patiuntur, putantes Samuelem ſacerdotem fuiſſe: id eſt, ex Aaron habere originem: ex cuius progenie conſtituit dominus deus naſci, non fieri ſacerdotes. Nec alicui præter filios eius conceſſum eſt, vt poneret in altare incẽſum. Ex quibus aliqui plus errantes, negant quidem Samuelem de genere fuiſſe Aaron: hoc eſt, non illum dicunt natum ſacerdotem, & nihilominus ſacerdotio illum aſſerũt functum. Quibus prius reſpondendum eſt. Peius enim eſt negare Samuelem natum fuiſſe ſacerdotem, & tamen aſſerere illum functum eſſe ſacerdotio, quàm dicere ſacerdotem illum fuiſſe ex filiis Aaron. Hic enim ignorantia eſt, illic ſtultitia. Cum enim dicunt, qui illum putant natum ſacerdotem, ex filiis Aaron non eſſe, manifeſtum habebunt non illum fuiſſe ſacerdotem: ignari quia non licuit agere alicui ſacerdotium, niſi ei qui eſſet ex ſemine Aa- I ron. Compertum enim habent, manifeſtum enim eſt, *Nume.16.* quòd Chore cum non eſſet ex filiis Aaron, & voluiſſet ſuper altare imponere incenſum, hiatu terræ abſumptus eſt cum ſociis ſuis. *1.Para.26.* Et Oſias rex, cum non vtique eſſet ex ſemine Aaron, ſed ex tribu Iuda, & præſumpſiſſet agere ſacerdotium, ſtãs ante altare, percuſſus lepra in fronte eſt, & ſic expirauit. Illi autem qui dicunt Samuelem non natum eſſe ſacerdotem, & nihilominus egiſſe illum aſſerũt ſacerdotium, ſatis ſtultum eſt quod dicunt: & ſtulto ſuadere quod bonum eſt, laboris eſt maximi. Quanta enim hebetudine ducitur, vt ſole apparente ſuper terram, dicant quia nox eſt. Cum enim legant, & non vno loco legant, hoc à deo eſſe decretum, vt nemo auderet ſacerdotium agere præter Aaron & filios eius, obſtinata mente contendũt, ſacerdotem fuiſſe Samuelem: non enim intelligunt, quia ſi natus ſacerdos non eſt Samuel, & ſacerdotium egit, præſumptor dicitur: quia hoc deus ſtatuit, vt naſcerentur, non fierent ſacerdotes: & de Samuele hoc ſentire puto tutum non eſſe. Quomodo enim poſſet fieri, vt vir laudabilis, & dei teſtimonio commendatus hoc ageret, quod incõceſſum ſciebat? Cuius etiam præſumptionis vindictam pro certo habebat Samuel, & iterũ factam: neque enim dei iu- K dicio potuit ad hoc aſpirare, quem immutabilem ſciebat: à quo ſi forte hoc audiſſet, tentari ſe potius credidiſſet, ſciendo deum nullo modo ſentẽtiam ſuam poſſe reſcindere. Poſſet enim magis ſub dei apparentia & nomine id agi ſecum credere, vt circunueniretur à parte aduerſa, quàm iudicium ſuum deum poſſe mutare. Denique cum Balaam prohibitus fuiſſet à deo ne iret *Nume.22.* ad Balach, & poſtea iterum requiſiſſet an iret, indignatus ei deus, ex ore aſinæ corripuit eum: quia prohibentem angelum videns aſina, cœptum iter implere nolebat. Balaam vero, prohibente deo ne iret, iterum interrogans, an ire illum vellet, ſic de deo quaſi de homine iudicauit, qui per id quod impręſcius eſt, varius & mutabilis eſt. Sed Balaam nullo diuino teſtimonio commendatur, erat enim hariolus. Samuel autem vir deo charus, & iudiciorum eius ſciens fixam eſſe ſententiam, quomodo aliud fieri crederet, quàm ſciebat à deo eſſe conſtitutum? Sed Heli, inquiunt, mortuo, & filiis eius ſacerdotibus, Samuel cœpit agere ſacerdotium: quod nec lectio docet, nec ratio admittit. Hoc enim dicentes, nullum putant tunc fuiſſe qui ageret ſacrificium ſiue ſacerdotium, vt his tribus mortuis, niſi Samuel po- L puli munera obtuliſſet, ſacerdotium agi deſiiſſet: quæ aſſeueratio eſt dei inimica. His enim deus improuidus iudicatur, quaſi neſcius cum id ſtatuit, quod permanere non poſſit. Vt quid enim nullis aliis quàm filiis Aaron ſacerdotium agere vſque in ſeculum ſtatuit, hoc eſt, vſque ad tempora aduentus Chriſti, ſi hoc deficere ſciebat? Si autẽ neſciuit, quod abſit, improuid⁹ fuit: & ideo fieri potuit, vt nec Samuel fuerit illis deficientibus ſacerdos. Si autem prouidus & præſcius deus eſt, permanſit quod ſtatuit: & ſi permãſit quod ſtatuit, Samuel non egit ſacerdotium, qui dei non erat ſacerdos. In veteri enim lege naſci decreuit deus ſacerdotes: in noua verò fieri dominus iuſſit ſacerdotes. Eligant nunc vnum de duobus, aut natum probent Samuelem ſacerdotem, aut factum. Sed conſentiunt non illum natum eſſe ſacerdotem, quia ſciunt illum non eſſe ex filiis Aaron. Si ergo natus non eſt ſacerdos Samuel, factus autem non legitur, nec probatur, quia nec ſtatuerat deus fieri ſacerdotes, in abſoluto eſt Samuelem minime fuiſſe ſacerdotem. Sed contradictores clauſis oculis, ſi ſacerdos, inquiunt, non fuit, vicem tamen egit ſacerdotis, quoniam M legitur deo ſacrificium obtuliſſe. Quis audeat negare *1.Reg.7.* quod ſcriptum probatur, Obtulit enim deo ſacrificium Samuel, ſed non inde vicem ſacerdotis egiſſe cognoſcitur. Ipſe enim ſemper dicitur offerre, cuius oblationes ſunt, quas ſuper altare imponit Sacerdos, & Saül obtulit hoc vtiq; genere: id eſt, per ſacerdotem, ſicut & *Quis dicatur offerre ſacrificiũ.* nunc offertur: & Dauid obtulit, & Salomon obtulit, & cæteri ſimiliter obtulerunt, nunquid omnes vicem ſacerdotis egerunt? Quanuis enim proprio ſacerdos fungatur officio, ille tamen offerre dicitur, cuius nomine agit ſacerdos: ipſi enim imputatur, cuius munera offeruntur. Et qui non fuit ſacerdos, quomodo vicem agere poterat ſacerdotis? Nunquid diaconus poteſt vicem gerere ſacerdotis? Præfectus etenim poteſt agere vicem præfecti, & prætor prætoris: non tamen priuatus poteſt agere vicem poteſtatis alicuius, quanto magis ſacerdotis vicem agere non poteſt, qui non eſt ſacerdos? Quo enim conſilio ad hoc aſpirare audeat, quod ſibi ſcit non licere? Nam ſi ſacerdos alicubi deſit, poteſt alterius loci ſacerdos rogatus venire, & vicem eius agere: non tamen propheta, quanuis ſanctæ vitæ ſit, agere

poteſt

A poteſt quod ſit ſibi minimè eſſe cõceſſum. Aliod enim
eſt bene viuere,& alind poteſtatem alicuius officij acci-
pere. Sicut enim qui ſacerdos eſt, non ex eo vitam ſuam
commendatam putare debet: ita & qui ſanctæ conuer-
ſationis & vitæ eſt, non iam ex eo ſibi ſacerdotium vin-
dicare debebit. Quamuis enim bonum ſit ſacerdotium,
tamen malum erit ei, cui conceſſum non eſt, & præſu-
mit. Nam ſi reſpiciamus quod ſcriptum eſt de ſancto
Samuële, videbimus quale teſtimonium det ei ſcriptu-
1. *Reg.* 3. ra, dicens, Et innotuit, inquit, omni populo, quoniã fi-
Pſalm. 98. delis eſt Samuël propheta domino. Et in pſalmo, Fiant,
inquit, Moyſes & Aaron in ſacerdotes eius, & Samuël
inter eos qui inuocant nomen eius. Quis non aduertat
ex hac diſtinctione diuiſas eſſe perſonas dignitatũ cau-
ſa, vt Moyſes & Aaron ſacerdotalem dignitatem ade-
pti noſcantur, Samuël vero inter prophetas deo dignus
extitiſſe habeatur? Qui precibus deum inuocabat ad
1. *Reg.* 6. protegendum populum ſuum, ſicut legitur. In tantũ au-
tem ſacerdotes minime defuiſſe probantur, vt reuoca-
ta arca ab allophylis baiulis leuitis viris Bethſamitis,
obtulerunt deo ſacrificia abſente Samuële. Rege autem
facto Saüle, Achimaas erat pronepos Heli ſacerdotis,
B qui portabat Ephod. Sed hinc, inquiunt, videtur ſacer-
dos fuiſſe Samuël, qui veſtitus erat Ephod. Quaſi non
hodie diaconi Dalmaticis induantur ſicut Epiſcopi. E-
2. *Reg.* 6. phod autẽ etiam Dauid legimus fuiſſe indutum, & du-
1. *Reg.* 2. plicem Ephod. Samuël autẽ adhuc puerulus, ſuccinctus
erat Ephod nũquid puerulus potuit deo munera popu-
li offerre: Vides ergo, quia Ephod vnum quidẽ nomen
eſt, ſed non vnam rem ſemper ſignificat. Sacerdotes
enim portabant, non veſtiebantur Ephod: reges vero
& Leuita Samuël induebantur Ephod. Aliquãdo ergo
veſtis, aliquando quaſi armariolum, quod portabant ſa-
cerdotes ad interrogandum dominum, ſignificatur
Ephod. Quãtum apparet, probatum eſt Samuëlem non
ſacerdotem, ſed prophetam fuiſſe. Nunc his reſponde-
mus, qui ignorantes quia Samuël non eſt de filiis Aa-
ron ſacerdotis, æſtimant illum ſacerdotem fuiſſe: nec
enim fas erat, vel de origine Aaron deſcendens, ſacer-
dos non eſſet. Quos primum volo cognoſcere, quia ſi
ſacerdos erat Samuël, ſine dubio & Helcana pater eius
ſacerdos fuit. Cõgruum quoque fuerat & filios eius ſa-
cerdotes fuiſſe: quos quia ſacerdotes non erant iudices
illos conſtituit filiis Iſraël, ſicuti & idem ipſe erat Sa-
C muël. Sic enim legimus, quia iudicauit filios Iſraël. Hel-
cana autem pater Samuëlis, propter quod ſacerdos non
erat, aſcendebat, inquit, in diebus ſtatutis de ciuitate ſua
Ramathaim adorare & ſacrificare deo omnipotẽti ſa-
baoth: & ibi erat Heli, & duo filij eius, Ophini & Phi-
nees ſacerdotes domini. Quid tam apertum, quia venie
bat Helcana offerre munera ſua ante dominum per ſa-
cerdotes tempore competenti, ſecundum quod ſtatue-
rat Moyſes, vt tribus temporibus anni offerret munera
& decimas ſuas, vbi fuiſſet arca domini & ſacerdotes?
Quippe & cum duas vxores habuit tempore vno, quod
illicitum eſt ſacerdotibus: erat enim Helcana ex Leui-
tis, ſicut generationum ordo ſe continet in libro Para-
lipomenon. Adhuc enim Leuitæ non erant habẽtes or-
dinem conſtitutũ miniſterij, circa ſacerdotes & arcam
domini. Dauid enim in regno ſuo diſpoſuit vices ſacer-
dotibus & Leuitis, vt à viginti annis & ſupra: in lege au-
tem vigintiquinq; annis & ſupra, inciperẽt exibere ſer-
uitia dominicis ceremoniis: vt eſſent de filiis Aaron, id
eſt de Phinees & Thamar traduce claſſes ſacerdotũ vi-
gintiquatuor, quæ vices ſuas agerẽt certis tẽporibus: Le-

uitæ autẽ conſtituti ſunt, qui erant tabernaculi ianito- D
res, & qui baioli arcæ domini, & qui excubias ſeruarent,
& qui vaſorũ eſſent cuſtodes, & qui promiſcuas ſuſci-
perent oblationes. Et viginti quatuor claſſes inſtitutæ
ſunt cantantium & citharizantium & muſicorũ cætero-
rum, ita vt etiam illi, id eſt omnes Leuitæ haberent tẽpo-
rum vices: quia neceſſe erat eos & ocium habere, vt &
domorum ſuarũ agerent curam. Et non ſolũ hæc pro-
ficiunt ad cauſam ſupradictam, quoniam Samuël non
fuit de filiis Aarõ, ſed & illud quod dicit mater eius ad
dominum, Quia ſi mihi, inquit, dederis filium, commo- 1. *Reg.* 1.
do cum domino omnibus diebus vitæ ſuæ: non hoc di-
ceret, ſi natus eſſet ſacerdos. oportebat enim illum ſer-
uire altari: ſed quia Leuita erat, & lex Leuitis adhuc non
erat poſita, ſed vnuſquiſque pro voluntate ſua agebat,
ita vt oberrantes illicita præſumerent. Ionatha enim fi-
lius filij Moyſi, cum inter Leuitas deputatus eſſet, ſacer-
dotium agere præſumpſit. Ac per hoc legimus in libro
Iudicum, Quia vnuſquiſque, inquit, placita ſibi faciebat,
eo quòd non eſſet rex in Iſraël. Idcirco vouit Anna di-
cens, Commendo eum domino: ne cum cæteris oberra *Iudic* 17.
ret. Et vt plenius quæſtio diſcuti poſſit, etiam illud tra-
ctemus, quod dictum eſt de Helcana, quia veniebat ex E
diebus in dies offerre munera ſua & decimas: quomo- 1 *Reg.* 1.
do decimas offerebat, qui nihil poſſidebat: Leuitę enim
non acceperunt agros quia de decimis, quę à plebe da-
bantur, victum quærebant. Sed poteſt fieri, & ſic datur
intelligi quia potuit habere poſſeſſionẽ vxoris ſuæ aut
emptam: quia de aliis tribubus accipiebant vxores, non
ſolum hi, ſed & cæteri, ita vt & ſacerdotes acciperent
de aliis tribubus vxores. Nam Ioiade ſacerdos magnus 2. *Para.* 22.
vxorem duxit de tribu Iuda filiam regis Ioram. Quo 47.
modo hoc quod in Eſaia dicitur, Et apprehendent ſe- *Eſaiæ* 4.
ptem mulieres, & cætera, ſeptẽ Eccleſiæ catholicæ ſigni-
ficentur? Et apprehendent, inquit, ſeptem mulieres
vnum hominem dicentes, Panem noſtrum manduca-
bimus, & veſtimentis noſtris operiemur, veruntamen
inuocetur ſuper nos nomen tuum, aufer opprobriũ no-
ſtrum. In abſoluto eſt, per ſeptem mulieres ſeptem Ec-
cleſias eſſe ſignificatas. quamuis enim vna ſit, ſed ſepti-
formis dicitur, vt corpus vnum ſeptemplici numero cõ
ſtet membrorum: non ſolùm autem nos, ſed & ſuperni
ciues Eccleſiæ mẽbra ſunt, cuius caput Chriſtus eſt. Si-
ue igitur vna, ſiue ſeptem dicantur Eccleſiæ, non diſcre-
pat. vna enim dicitur, quia vnum habet caput, quod eſt F
Chriſtus: ſeptem autem ideo, quia ſicut membra diuer- *Epheſ.* 5.
ſa ſunt, ita & potentiæ ſpiritales, inter quas & nos depu-
tamur, diuerſæ ſunt virtutes, propter quod & aëreæ di-
cuntur. Idcirco enim diuerſæ ſunt, vt nõ omnia ſingu-
læ poſſint: ſed ſimul omnes corpus ſunt Chriſti: quia ip- *Coloſſ.* 1.
ſe eſt caput corporis Eccleſiæ, ex quo totũ corpus ſubſi-
ſtit, id eſt ex quo omnia in cœlis & in terra habent ori-
ginem. In hac ergo quæ in terris eſt Eccleſia, omnium
Eccleſiarum facta eſt mentio: quia cum huic ſacramen-
tum creatoris prædicatur, etiam cœleſtibus huiuſmodi
intimatur doctrina. Inferioribus enim cum inſinuatur,
neceſſe eſt vt audiãt & ſuperueniãt. Vnde Apoſtolus, Mi *Epheſ.* 3.
hi, inquit, minimo omnium ſanctorũ data eſt hæc gra-
tia inter gentes euangelizare incomprehenſibiles diui-
tias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpẽſatio my-
ſterij abſconditi à ſeculis in deo, qui vniuerſa creauit,
vt innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſti-
bus per eccleſiam multiformis ſapientia dei. Per hanc
ergo eccleſiam ſuperni docentur, quia veritas, ait, de
terra orta eſt. Vt enim mentio ſuperiorum fiat, hic ſe- *Pſal.* 84.

G ptem Eccleſiæ nuncupantur in vna plebe, quas ſeptem
Eccleſias ſupplices propheta inducit ſaluatori facto ho
mini. Intellexerunt enim ad hoc natum eſſe Chriſtum,
vt auferret opprobrium, primùm quidem ſub lege ſua
agentium, deinde cæterorum. Habebant autem in me-
moria, ſcriptum eſſe, Veniet ex Sion qui eripiat & auer-
tat impietatem ab Iacob. Hæ ergo ſeptem Eccleſiæ ap-
prehenderũt hominem vnum: id eſt, natum Chriſtum,
dicentes, Panem noſtrum manducabimus, & veſtimen-
tis noſtris operiemur. Veruntamen inuocetur nomen
tuum ſuper nos aufer opprobrium noſtrum. Quid eſt
hoc quod precantur? Si enim pane proprio vtuntur, &
veſtimẽtis ſuis induuntur: id eſt, & viuunt, & nudi non
ſunt, quid eis deeſt? Si enim panis ad vitã ſignificatur,
Galat. 5. & veſtitus ad dei induitionem, quia qui ſine deo eſt, nu-
2. Cor. 5. dus dicitur, vnde Apoſtolus, Qui in Chriſto ait bapti-
zati eſtis, Chriſtum induiſtis. & iterum, Si expoliati,
inquit, non nudi inueniamur: quid eſt quòd poſcunt
vt auferatur ab eis opprobrium: niſi quia hic populus ſi-
gnificatur in ſeptem Eccleſiarum numero, qui ſub lege
agens Chriſtũ expectabat promiſſum ad abolenda pec-
H cata? Ideo dicunt, panem noſtrum manducabimus: hoc
eſt, verbis legis quę vnum tradunt deum, paſcemur: quia
Deute. 8. non in pane tantùm viuit homo, ſed in omni verbo
Mat. 4. dei. Et veſtimentis noſtris operiemur: id eſt, creatoris
noſtri nomine cẽſebimur: quia hoc vnuſquiſq; indutus
dicitur, quod eſt & profitetur. Deniq; ſenatores vel of-
ficiales ex veſtibus intelliguntur quid ſint. Sed quia hæc
ſatis non faciunt ad deum promerendũ, hoc etiam ſta-
tuit, vt per ſacramentum cognitionis vnius dei, hæres
eſſe incipiat homo regni cœlorum. Per fidem enim pec-
catis ablutus, & à morte ſecunda, quæ ex ſententia data
in Adam homines apud inferos detinebat, alienus, nul-
lo detinente pergit in paradiſum dei patris, in quo di-
xit latroni dominus, quòd ſecum eſſet futurus. Quanuis
Lucæ 23. enim populus ſupradictus, qui per ſeptem Eccleſias ſi-
gnificatus eſt, ſub dei lege eſſet, & deuotione tam pro-
Roma. 3. prij quàm paterni delicti, quia omnes, inquit, peccaue-
runt, & egent gloria dei: Idcirco orãt ſupra memoratæ
Eccleſiæ vt auferatur opprobrium earum inuocatione
nominis Chriſti: quia qui ſignum eius habent quo vi-
cit mortem, ab inimico teneri non poſſunt. Et non ſo-
lùm iſtæ Eccleſiæ Chriſti nomen ſuper ſe inuocari pre-
I cantur, ſed & ſupernæ ſpiritales in cœleſtibus degentes.
Quanquam enim ſpiritales ſint & cœleſtes potentiæ,
opprobrio tamen ſubiacerent, ſi à creatore ſuo fuerint
alienæ, & nec membra erunt corporis, quæ caput ſuum
non cognoſcentes oberrant. Et quia aliud nõ eſt quod
Eſa 4. explanauimus, in ſubiectis propheta teſtatur dicens, In
illa autem die illuminabit dominus in conſilio ſuper
terram. Et adiecit, Quoniam abluet dominus, inquit,
ſordes filiorum & filiarum, & ſanguinem purgabit de
medio eorum. Quid tam euidẽs, quia in illo die in quo
promiſſum dei adimpletum eſt, & fidei ſacramentum
declaratum eſt hominibus illuminati ſunt, vt per crea-
toris cognitionem purificati qui rei fuerant mortis, fie-
rent æternæ vitæ hæredes? Promiſcue igitur propheta
locutus eſt, vt dono dei indigere ſignificaret, vt ſiue pec
catores ſiue iuſti, dei miſericordiam expectaſſe noſce-
rentur. Peccatores propter delicta propria, vt de fauci-
bus mortis eriperentur. Iuſti verò paterno abſoluti pec-
cato deleta ſententia data in Adam, per quam cũcti te-
nebantur à morte, libertate accepta dei regnum intra-
rent, facti iam non ſerui, ſed filij dei.

QVAESTIONVM K

SECVNDA PARS EX NOVO TESTAMENTO.

DEva certe perfectus eſt, & nullius 48.
egens, quid ergo opus fuit Chriſto
ſaluatore, vt naſceretur de deo, &
filium haberet deus per quem om-
nia faceret? Cum ea quæ non
erant, deus voluiſſet exiſtere, & ma-
ieſtatis ſuæ minime hoc condignum
opus ſciret, prius de ſe, cum ſit natura ſimplex & in-
corporeus, filium generauit, [in quo ipſe videretur]
qui nihil ab eo diſtaret, vt magnitudini ſuæ congruus
reſponderet effectus. Quid enim vltrà poſſet facere,
quàm vt ex ſe alterum qui perfectus eſt generaret? Hoc
ergo perfectum opus eſt, quo nihil poſsit videri præ-
ſtantius. Cætera enim omnia minora ſunt: quanto
enim excellentior his omnibus Chriſtus eſt, tanto ma-
gis creatio illorum inferior eſt generatione eius. Eſt
& aliud: deus enim, ex quo ſunt omnia, volens con- L
dere creaturam, verbum prius quod in myſterio apud
ſe habebat, generauit: hoc eſt, fecit exiſtere. Quod ver-
bum idcirco filium nuncupauit, vt oſtenderet de ſe il-
lum extitiſſe, & eſſe ſibi conſubſtantiuum: vt lex, qua fi-
lij de parẽtibus ſunt, hoc credibile faceret, per quod ma-
nifeſtaret creaturæ myſteriũ, quod latuit in eo ex æter-
no. Cur ſaluator cum ſanctus natus ſit, & Chriſtus 49.
dominus in ipſa natiuitate appellatus, baptizatus eſt, cũ
baptiſma purificationis cauſa ſit, & peccati? Verum
& manifeſtum eſt, creaturam non eguiſſe baptiſmo,
quia Chriſtus non factus, ſed datus eſt, dicente angelo
paſtoribus, Ecce natus eſt vobis hodie ſaluator, qui eſt Lucæ 2.
Chriſtus dominus. Denique ſciens Ioãnes ſanctitatem Mat. 3.
eius, prohibuit eum à baptiſmo: ſaluator vero inſtitit fie
ri oportere, nõ vtique propter peccatum ſuum, ſed pro-
pter implendam iuſtitiam. Dignum enim erat, vt ipſe
exemplo eſſet futuris filiis dei, qui per baptiſmum fi-
lios dei fieri docebat: & qui credentibus ſpiritum ſan-
ctum à deo dari promittebat, debuit iſtud in ſemetipſo
viſibiliter demonſtrare, quo comperto credentes inui-
ſibiliter ſe poſſe ſpiritũ ſanctum habere ſperarent. nam
ſaluator vtique, cum de ſpiritu ſancto naſceretur, purifi- M
catum corpus habuit. Vnctio enim carni eius ſpiritali-
ter in vtero virginis data eſt. Spiritus enim ſanctus pu-
rificauit quod de Maria virgine in corpus ſaluatoris
profecit: & hæc eſt vnctio carnis corporis ſaluatoris,
quare & natus Chriſtus eſt appellatus. Quod enim per
olei vnctionem præſtabat deus miniſterio propheta-
rum iis qui in reges vngebantur: hoc præſtitit ſpiritus
ſanctus homini Chriſto, addita expiatione: quia ante-
riores Chriſti ſolam poteſtatẽ imperij accipiebant per
vnctionem: ſaluator autẽ & poteſtatẽ accepit homo na-
tus, & purificatus eſt natus. Incongruum enim erat, vt
dei filius in corpore peccatis ſubdito [hominis vice] na-
ſceretur. [cum vtiq; vbi apparet deus, ſanctificet: quãto
magis quod corpꝰ ſuũ dignatus eſt appellare.] Hominis
ergo cauſam ſuſcipiẽs & per regenerationem filios dei
fieri docẽs, baptizari debuit, vt in ſe hoc oſtẽderet ratũ.
Facile enim probatũ habetur & ſuadetur quod dicitur,
ſi à magiſtro fieri videatur: ſic vtique & virtutũ inſignia
oportuit fieri, vt iam filius dei apparens, per myſterium
regenerationis medelam daret corporis paſsionibus:
vt exemplo eſſet futuris fratribus, quia per regeneratio-

nem

A nem accepit vnuſquiſque poteſtatem virtutis. Si
Reſpõſio. ideo ſaluator baptizatus eſt, vt exemplo eſſet:quare cir-
cuncifus, cæteros prohibuit circuncidi? Circunci-
ſio præteriti temporis mandatum eſt, quam vſque ad
Chriſtum oportuit habere authoritatem, vt tãdiu cur-
reret, quando Chriſtus naſceretur promiſſus Abrahæ,
vt decætero ceſſaret circunciſio promiſsione impleta.
In figura enim Chriſti Iſaac promiſſus eſt. Dixit enim
Geneſ. 22. ci deus, In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes:quod
eſt Chriſtus. Fides enim quam Abraham acceperat, re-
ſtaurata à Chriſto eſt, vt in ſemine Abrahæ (quod eſt
Chriſtus)omnes gentes benedicerentur, ſicut promiſ-
ſum fuerat Abrahæ.Circunciſio itaque ſignum fuit pro-
miſsi filij dei, id eſt Chriſti: quo nato ceſſare oportuit
ſignum promiſsionis: ita tamen, vt ipſe promiſſus ad-
ueniens, ſignum patris acciperet: vt ſciretur is eſſe, qui
promiſſus fuerat, omnes gentes iuſtificare per fidem in
circunciſione cordis. Quia enim patri Abrahæ carna-
liter naſcentis filij ſignaculum circunciſionis corporale
fuit, ita & eorum qui ſpiritaliter naſcuntur, ſpiritale ſi-
gnum eſt circũciſio cordis: ideoque recte poſt Chriſtũ
51. non adhuc oportuit carnaliter circuncidi. Quo
B modo intelligatur, quod dicẽti Mariæ ad angelum, Et
vnde hoc ſciam, quia virum non cognoſco? reſpondit
Lucæ 1. Gabriel angelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &
virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ambigenti Mariæ de
conceptu poſsibilitatem angelus prædicat, dicens, Spi-
ritus ſanctus ſuperueniet in te: hoc eſt, ne dubites,quia
virum neſcis: quod enim dixi, quia concipies, ſpiritus
ſanctus ſuperueniens in te, operabitur vt concipias ſine
viro:& virtus altiſsimi,inquit,obumbrabit tibi. Altiſsi-
mi virtus ſine dubio Chriſtus eſt: hoc enim ad ipſius
† Hoc loco perſonam pertinet.† Superueniens ergo ſpiritus ſanctus
variant in virginem,ſanctificauit eam, opere ſuo efficiens cor-
vetera, vt pus ſanctum ex ea in quo virtus, quæ dicitur dei filius,
ſuo loco naſceretur: cuius obumbratio in virginẽ, hoc eſt vt de
annecte- immenſitate diuinitatis aliquid eſſet in vtero virginis,
mus. quantum poſſet capere natura humana, quod quaſi ex
ſplẽdore obumbratio diceretur, virtus dei eſſet, qui dei
virtus necnon & deus, Nihil enim de deo eſt, quod nõ
dicatur deus. Nam hoc corporeum eſt, vt ſit in carne
aliquid & caro dici non poſsit, vt pili, & oſſa, & nerui,
52. & cætera. Si de ſpiritu ſancto natus eſt Chriſtus, ſi
Prouer. 9. effectu eius ex Maria caro factus,cur dictum eſt, Sapiẽ-
tia, quæ vtique Chriſtus eſt, ædificauit ſibi domum?
C Quæſtio iſta, gemina ratione poteſt intelligi. Pri-
Reſpõſio. mum enim domus Chriſtus Eccleſia eſt,quam ædifica-
uit ſibi ſanguine ſuo. Deinde etiã poteſt & corpus eius
dici domus ipſius, ſicut dicitur & tẽplum eius. Si enim
propter habitationem dicitur templum dei,non abſur-
de dicetur & domus, ſicut legimus in lege. Sed ſi effe-
ctu ſpiritus ſancti factum eſt corpus, & domũ poſſe di-
ci arbitramur, quare ad perſonam Chriſti relatum eſt?
Quoniam factum filij,factum patris eſt, quia vtriuſque
vna virtus eſt. Simili modo etiam factum ſpiritus ſan-
cti,factum filij dei eſt propter naturæ & voluntatis vni-
tatem. Siue enim pater faciat, ſiue filius,ſiue ſpiritus ſan
ctus, trinitas eſt quæ operatur: & quicquid tres fece-
53. rint, dei vnius eſt operatio. Si omnia ratione facta
ſunt, quid eſt vt octauo kalẽdas Ianuarias Saluator na-
Reſpõſio. tus dicatur? Nemo ſic poterit hebetari, vt neget om-
nia facere deum cum ratione. Ideo ergo Chriſtus de-
ſcendens de ſacris ſedibus ad ſalutem mundo tribuen-
dam, vt etiam mundum ipſum & tempora à ſe inſtitu-
ta doceret, tunc naſci homo voluit, ad diminutionem

humani generis augmentandam in deum, quando ex D
magna diminutione lux quæ dies eſt crementum inci-
pit accipere: vt tempus natiuitatis eius ratione cõgruat
doctrinæ diuinæ quæ ex vmbra mortis homines cœ-
pit multiplicare ad vitã. Si ex ſemine Dauid Chri- 54.
ſtus filius dei factus eſt ſecundum carnem, hoc eſt, na-
tus iam filius dei, & in vtroque quia ſanctus natus eſt,
quomodo ergo poſtquam baptizatus eſt, dictũ ei a do-
mino deo eſt, Tu es filius meus, ego hodie genui te? *Pſalm. 2.*
Chriſtus dei filius ex æterno eſt ſecundum ſpiritum *Reſpõſio.*
ſanctitatis, iuxta carnem verò ex ſemine Dauid natus
eſt filius deo, vt in vtroque non factus deo filius habea-
tur,ſed natus. Illud autem quod in baptiſmo audit,my-
ſterij, non ſua cauſa eſt. Nam hoc omnibus audit qui
baptizantur. Ipſe autem demonſtratur tãtummodo, vt
ex hoc appareat in homine virtutibus deus, Cæteri ve-
ro firmantur, quia ex hoc incipiunt eſſe filij dei cũ ſan-
ctum accipiunt ſpiritum. Quanuis enim ſanctum natũ
ſit corpus domini,non tamen ſacramento regeneratio-
nis firmatus fuerat homo Chriſtus eſſe filius dei, niſi
ſpiritum ſanctum accepiſſet iuxta decretum renaſcibi-
litatis donum.Nam & Iudæi filij dei dicti ſunt in deuo-
tione, non in ſacramento quod nunc operatur, vt ac- E
cepta remiſsione peccatorum ſuperueniente ſancto ſpi-
ritu dicantur filij dei. Saluator ergo & natus eſt ſecun-
dum carnem filius dei, & poſt in myſterio firmatus.
Nec enim poterat, quod de ſancto ſpiritu natũ eſt,non
de deo naſci: ſed vt propoſitum myſterij impleretur,
ſuperueniente ſpiritu non diminutum eſt, ſed auctum.
Quid cauſæ fuit vt illo tempore crucifigi ſe per- 55.
mitteret dominus, quo octauo kalendas Aprilis Paſcha
acturi erant Iudæi? Omnia propriis locis & tempo- *Quo tem-*
ribus egit Saluator. Vt enim omnia ſe voluntate patris *pore mun-*
rectè condidiſſe doceret,tunc voluit paſsione ſua mun- *dus ini-*
dum redimere & reformare, quando eum & creauerat, *tium cœ-*
id eſt, in æquinoctio, vnde mundus initium cœpit, & *perit.*
dies ſuper noctẽ increſceret.In regno itaque agens Ro-
mano,nõ niſi octauo kalẽdas Aprilis pati debuit,quan-
do æquinoctium habent Romani. Tũc enim vtiq; pri-
mum hæc pars mundi illuminata eſt, & ex eo dies cœ-
pit crementum accipere: ideoque & paſsione Saluato-
ris à morte liberata, & à tenebris ad lucẽ perducta eſt.
Nulla itaque vituperatio authoris poterit videri,quãdo
lapſam creaturam tunc reformauit, quando & fecerat.
Nec enim reprehendi poterit rei lapſæ initium creatio-
nis,cum ad id redeat inſtauratio paſchæ. Eadem enim F
die voluit eſſe reuocationis gaudiũ, quo fuerat & dedi-
cationis. [Ergo myſterium hoc cõtinet vt ſalus mundo
tunc redderetur, quãdo illam acceperat.] Quare in 56.
Matthæo pater Ioſeph Iacob ſcribitur, & in Luca Heli,
vt aut duos patres habere imperite deſcriptus ſit,aut cer
te qui vere pater eius ſit neſciatur? Non eſt ambi-
guum patrem Ioſeph Iacob fuiſſe. Ordo enim à Dauid
per Salomonem tramitẽ ſuum tenens, recto curſu per-
uenit ad Iacob,cuius filius eſt Ioſeph: Heli autem filius
Mathat,à Dauid per Nathan filium eiuſdem Dauid,or- *Nathan*
dinẽ tenet,vſque ad tempus quo Saluator aduenit:vnde *filius Da-*
ſinguli Euangeliſtę à Dauid ſingulorum fratrum gene- *uid.*
rationum ordines proſecuti, quaſi furcam fecerunt,
vt Matthæus à Dauid per Salomonem deſcenderet ad
Ioſeph:Lucas vero ab Heli, qui tempore fuit ſaluatoris,
aſcendit per traducem Nathan filij Dauid:& vtriuſque,
id eſt Heli & Ioſeph iunxit tribum oſtendens vnius ge-
neris eſſe vtrunq;: vt cũ Heli ſociat Ioſeph,non diſcre-
pare eos in generatione, ſed fratres oſtendat:ac per hoc

G non ſolum ipſius Ioſeph filium eſſe Saluatorem, ſed &
· Heli. ipſa enim ratione, qua ipſius Ioſeph filius dici-
tur Saluator, ipſa eſt & Heli filius, & cæterorum omniũ,
qui de eadem tribu ſunt. Hinc eſt quod dicit Apoſto-
Roma. 9. lus, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum
carnem. Diuino etenim nutu permotus Lucas eſt, vt
ab Heli per traducem Nathan aſcenderet ad Dauid, &
per Tharam patrem eius aſcenderet ad Sem filiũ Noë,
& adhuc ſuper diluuium perueniret ad Seth filium A-
dæ, qui redditus erat pro Abel: & eadem ratione face-
ret filium Adæ Saluatorem, qua dicebatur filius eſſe Io-
ſeph & Heli. Super Adam autem tranſcendens, aſsi-
gnaret ante omnem carnem Chriſtum filium dei eſ-
ſe. Illud quod quibuſdam videtur, quia Heli acceperat
vxorem Iacob, quomodo lex mandauit, vt ſi quis mor-
tuus fuiſſet ſine filiis, acciperet frater aut propinquus
vxorem eius, & reſuſcitaret ſemen fratris ſui: & ita fa-
Deute. 25. ctum, vt Heli generaret Ioſpeh, Iacob cuius vxorem ac-
ceperat: & per hoc iungi generationem, vt non imme-
rito Ioſeph patrem habere Heli dicatur. Hoc nec pro-
babile eſt, nec ad vllam rem proficit. Illud autem quod
ſuprà dictum eſt, & per generationem iungit duos fra-
H tres filios vnius, & Chriſtum oſtẽdit filium dei eſſe an-
te omnem generationem. Euangeliſta enim cum re-
Luca 3. ferret, dicens, Et ipſe Ieſus erat incipiens ferè annorum
triginta filius ſicut putabatur Ioſeph, qui fuit Heli, id
eſt, Ieſus filius æſtimabatur Ioſeph: & non ſolum Ioſeph
erat filius, ſed & Heli: non quia Ioſeph filium dicit He-
li, ſed eodem genere, quo Ioſeph vocabatur filius eſſe
Ieſus, ita erat etiam filius Heli, propter quod fratrum
filij erant Ioſeph & Heli, id eſt Salomonis & Nathan
filiorum Dauid: vt per Dauid aſcendens ad Abraham
& Noë & Seth, & ad ipſum Adam, & ſuper Adam, do-
ceat eſſe Chriſtum filium dei. Cum enim dicit, Qui fuit
filius Seth, qui fuit filius Adæ, qui fuit filius dei: Chriſtũ
vtiq; ita dicit Adæ filium, ſicut dicebatur filius Ioſeph.
Luca 2. Ait enim Maria ad eum, Fili quid feciſti nobis ſic? Et
enim ego & pater tuus mœſti & triſtes quærebamus te.
Super Adam autem iunxit Chriſtum patri deo, vt qui
horum, id eſt ab Adam vſque ad Ioſeph & Heli filius
dicebatur ante iſtos omnes dei verus filius intelligere-
tur ad confuſionem Photini, qui Chriſtum non niſi ex
Maria, nec ante fuiſſe contendit. Quorum enim non
I erat, filius dicebatur: & dei, cuius filius verus erat, ne
gabatur. Si enim quod improbabile eſt, & ad nullam rẽ
proficit Ioſeph Heli filius dicatur, ſecundum quod ſu-
prà diximus, non dixiſſe videbitur de Chriſto, quia fuit
filius dei, ſed de Adam. Per ordinem enim ſingulorum
filiorum patres ſubiiciẽdo, venit ad Enos cuius patrem
dicit Seth: patrem autem Seth dicit Adam, Adæ verò
patrem dicit deum: & neſcio quæ vtilitas ſit ſic aſſeue-
rare. Si autem per ordinem, ſicut diximus, ſinguli pa-
tres Chriſti dicantur, ſicut & filius dicebatur Ioſeph:
Roma. 9. quia dictum eſt, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus
ſecundum carnem, ipſo ordine legitur filius eſſe Seth
& filius Adæ. Et ſuper hos omnes aſsignatur filius dei,
vt ante ipſos dicatur eſſe, quorum filius nuncupatur.
67. Quid eſt hoc, vt cum in Malachia Propheta ſcri-
Malac. 3. ptum ſit, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam,
Mar. 1. qui præparet viam tuam ante te: Marcus hoc Euange-
liſta in Eſaia Propheta ſcriptum aſſerit? Non potuit
latere Marcum, quid ſcriberet: nec enim expers e-
rat lectionis, qui ab infantia diuinis literis imbutus &
exercitatus erat in lege maxime cum Apoſtolos ſit ſe-
cutus. Sciens autem omnia ad authorem referenda di-
cta, hæc ad Eſaiam reuocauit, qui ſenſum iſtum prior K
intimauerat, dicens, Vox clamantis in deſerto, parate *Eſaia 40.*
viam domino, rectas facite ſemitas dei noſtri. Denique
poſt verba Malachiæ ſtatim ſubiecit Euangeliſta, di-
cens: Vox clamãtis in deſerto: vt iungeret verba vtriuſ-
que prophetæ ad vnum ſenſum pertinentia ſub prio-
ris prophetæ perſona. Qua ratione negat ſe Ioan- 68.
nes Chriſtum ſciſſe ante baptiſmum, cum venienti ei *Mat. 3.*
ad baptiſmum dicat, Ego à te debeo baptizari, & tu ve-
nis ad me? quomodo ignorabat eum quem prohibuit
humilians ſe ei? Tanta ſanctitate præditus eſt etiam
ab ipſis cunabulis Ioannes, vt nec falli nec fallere cre-
datur, nec dominum ſuum qui eum in vtero per ſpiri-
tum ſanctum illuminauerat neſcire: ac per hoc verum
eſt, quia & deſcendente in eum ſpiritu agnouit eum, &
priuſquam ad baptiſmum veniret, non ignorauit eum.
Sciebat enim eum, ſed an ipſe eſſet qui donum dei olim
patribus repromiſſum miniſtraturus eſſet, neſciebat:
hoc eſt quod tunc ſe didiciſſe profitetur, cum vidit in
eum ſpiritum deſcendiſſe. Sic enim ſe à deo inſtructum
dicit Ioannes, Super quem, ait, videris ſpiritum deſcen- *Ioan. 1.*
dentem & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat
in ſpiritu ſancto. Hoc etiam apoſtolus conteſtatur, Di- L
co enim, inquit, Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunci- *Roma. 15.*
ſionis propter veritatem dei, ad confirmandas promiſ-
ſiones patrum. Hoc eſt in quo neſciebat dominum Io-
annes. quamuis enim magnificentiam eius non ignora-
ret, hoc tamen latuit eum, quia per ipſum fides Abrahæ
implenda erat. Si baptiſma cœleſte myſterium eſt, 69.
cur Nicodemo cum de baptiſmo dubitãti loquitur do-
minus, Si terreſtria, inquit, dixi vobis & non creditis, *Ioan. 3.*
quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis? Qui
baptiſmum putat carnali ratione conſiſtere, hic non
eſt ſpiritalis: nec donum cœleſte poterit conſequi, qui
ſe per aquam non per fidem immutari credat. Aqua
enim cernitur, ſed qui non videtur ſpiritus operatur,
vt fides in eo ſit, Quia ſicut ſordes corporeas aqua, ita
ſpiritus animam abluit à peccatis: vt quomodo viſibi-
lia viſibilibus, ita & ſpiritalibus proſit ſpiritus: ac per
hoc ſpiritalis ratio vertitur in baptiſmo. Plus enim eſt
ibi quod auditur, quàm quod videtur. Cum hinc ergo
Nicodemus carnali inſtructus ratione dubitaret, ſal-
uator vt eum ad fidem attraheret, exemplo vſus eſt
congruo, vt ad rem inuiſibilem firmãdam viſibile da-
ret exemplum, quod ſolo auditu conſiſtit, non viſu, & M
non negatur: & eſt tamen terrenum, quia mundi rem
operatur. Ait ergo dominus ad Nicodemum ſuaden- *Ibidem.*
do illi. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, &
neſcis vnde veniat vel quò eat. Sic eſt omnis qui rena-
ſcitur ex aqua & ſpiritu ſancto: vt quomodo vox veniẽ-
tis ſpiritus, id eſt venti, auditur quidem, non autem vi-
detur, ſicut dictũ eſt: ſic & ratio baptiſmi auditur quòd
dicatur, tamen quomodo per ſpiritum fit non videtur:
auditur tamen, cum id futurum eſt ab eo qui verba
inſinuat, prædicatur, vt fieri credatur quod auditur, non
tamen ratio facti reddatur. Cum autem nec per exem-
plum Nicodemus duceretur ad fidem, tunc audiuit à
ſaluatore, Si terreſtria, inquit, dixi vobis & non credi-
tis, quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis? Iſta ver-
ba terrena dixit, quæ ad exemplum protulit: hoc eſt, ſi
per rationem terrenam, inquit, exempli dati ſpiritus,
id eſt venti, non creditis poſſe fieri, quia quomodo fiat,
non videtur: quomodo fieri poterat, vt ſi darẽ cœleſtia
exempla quæ vtiq; neſcitis, crederetis? Poteſt enim ho-
mini ſuaderi quod neſcit, per id quod ſcit: vtputa deus
dicit

A dicit de Chriſto, qnod filius eius ſit verus, quod quomo
do ſit, comprebendi non poteſt. Per id autem quod ſci-
mus ſecundum carnem quomodo ſint filij, credimus
ideo deum dixiſſe Chriſtus filius meus eſt verus, vt de
ſemetipſo illum eſſe ſignificaret. Hoc modo & ſaluator
rem, quæ nec verbis nec animo explicari poteſt, per id
quod ſenſibile eſt & auribus auditur, voluit commen-
dare: hoc eſt, per exemplum ſpiritus qui eſt vetus quem
& ſenſibilitas capit, & auris audit, ſed vnde veniat ne-
ſcit, factum ſpiritus ſancti, quod capi non poteſt, voluit
Acto. 2. facere credibile. Sed & in Actibus Apoſtolorum eodẽ
modo legitur, Et factus eſt, inquit, ſubitò de cœlo ſonus
tanquam aduenientis ſpiritus validi, & repleuit totam
domum: & cætera. Ecce apertè exemplo venti ſpiritum
ſanctũ inſinuat ita de cœlo aduenisſe & ſonuiſſe, quem-
admodum validus ventus ſuper terram. Nam & Hie-
remias ventum ſpiritum vocat dicens, Ventus ſpirat in
omni regione, Qui propterea quòd in hoc mundo eſt,
& per diuerſa circumfertur loca, vnde veniat, vel quò
Ioan. 3. cat neſcimus. Spiritus autem ſanctus de cœlo venit, ſi-
cut legimus, vt credentes illuminet. Quomodo ergo
B quibuſdam videtur de ſpiritu ſancto ſaluatorem dixiſ-
ſe, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius andis, ſed ne-
ſcis vnde veniat, vel quò eat: cum conſtet exempli cau-
ſa locutum hoc ſaluatorem. Denique ſubiecit, Sic eſt,
inquit, omnis qui renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſan-
cto. Quid tam apertum, quia ſpiritum ventum ſignifi-
cauit? Sed ideo putant non ventum ſignificatum, quia
ait, Vbi vult ſpirat: quaſi non omnis creatura, lege ſibi
poſita, remiſſa ſit arbitrio proprio. Et nos enim imus,
& facimus quod volumus, agentes ſub lege, quare & ra-
tionem præſtabimus. Aut poſsibile putatur, & nec ſtul-
tum videtur, vt effectum volens ſancti ſpiritus inſinua-
re, illum ipſum dare exemplum: igitur omni genere
60. quæſtionem ſolutam arbitror. Si lex & prophetæ
Mat. 8. vſque ad Ioannem, quomodo ſaluator ad ſacerdotes
Marci 1. mittit offerri munera pro emundatione lepræ? Hoc
Luca 5. quidem non fuit temporis, ſed ad condemnationem
factum eſt Iudæorum: vt cum veritatis culmen melio-
rati temporis non intelligerent ad lucrum ſalutis ſuæ
factum, inclinaret ſe veritas ad accuſationem eorum.
Cum enim velut legis inimicum haberent ſaluatorem,
quia miſericordiæ cauſa ab onere illos legis volebat li-
C berare, ſicut prædictum erat ab Hieremia propheta: ait
Hiere. 31. enim inter cætera, Et dabo illis teſtamentum nouum,
non quale dedi patribus eorum: tunc ſaluator, ne ini-
micus, ſicut putabant, appareret, noua prædicans, eum
qui mundatus fuerat à lepra, ad ſacerdotes miſit offer-
Leuiti. 13. re munera pro emundatione ſua, ſicut præceperat Moy-
ſes: & vt ad accuſationem eorum hoc proficere teſta-
retur, in teſtimonium, inquit, illis: vt iudicio hæc res cõ-
tra illos teſtis eſſet, qui ſaluatorem inimicum legis di-
Acto. 16. cebant. Hoc ſecutus eſt & apoſtolus Paulus, cum enim
prædicaret iam non oportere circuncidi, ipſe Timo-
theum circuncidit propter ſcandalum Iudæorum. ma-
luit enim rem ſuperfluam facere, quàm tumultum ex-
citari à falſis fratribus: quod quidem errori profecit Iu-
dæorum. Satis enim eis factum eſt ad horam, per quod
61. in perpetuum errarent. Quid eſt vt Iudæis diſci-
Mat. 12. pulos accuſantibus, eo quòd ſabbatum violarent, ſpicas
manibus confricantes & comedentes, ſaluator exem-
1. Reg. 21. plum Dauid proferret, quia manducauit, panes quos
non licebat mãducare niſi ſolis ſacerdotibus: per quod
non videotur excuſari, ſed ſimul cum Dauid rei fieri,
quippe cum nec ſabbatis fecerit hoc Dauid? Sal-
uator hypocriſim Iudæorum multis vult exemplis ar- D
guere, maiora oſtendens admiſſa in lege, & nullum au-
ſum fuiſſe accuſare: vt non ſolum ſemel & iterum ſab-
batum in lege violatum monſtraret, verùm etiam ſa-
cerdotalem panem ipſo ſacerdote concedẽte præſum-
ptum illicitè: & quod maius eſt, à ſublimi authoritate
legis ſuæ viris. Primus enim Ieſus Naue diuino præce- *Ioſue. 6.*
pto ſabbatum non ſeruauit, quo facto muri Hiericho
vltrò ceciderunt. Quantum profuit ſabbatum non cu-
ſtodiſſe, ſed fidem? Et Maccabæi cum prius cæſi fuiſ- *1. Mac. 2.*
ſent, ſabbatis dimicauerunt, & de hoſtibus triumpha-
uerunt: & ſacerdotes vt dominicis ceremoniis inſer-
uirent in templo ſabbatum contemnebant. Dauid au-
tem iam vnctus in regem, poſtquam dei virtute inter-
fectum armis expoliauit Allophylum, in itinere poſi-
tus, neceſsitatem famis paſſus, à ſacerdote panem acce-
pit, quem non illi licebat manducare: ſed excepta ne-
ceſsitate nõ licebat: licitum autem erat, ſi neceſsitas ex-
egiſſet. Denique ſacerdos videns neceſsitatem, non ne-
gauit, & Dauid à deo electus, ſine cunctatione accepit.
Talis cauſa eſt & ſabbati. Quare & circuncidi in ſabba-
to non prohibetur. hæc enim quæ periculoſa non ſunt,
ſic ſeruanda mandata ſunt, vt non obſint, ſi ex neceſsi- E
tate fuerint admiſſa: quia non ad ſalutem, ſed ad reue-
rentiam mandata ſunt. Illud autem quod omnino non
licet, ſemper non licet: nec aliqua neceſsitate mitigatur,
vt admiſſum non obſit. eſt enim ſemper illicitum, quod
legibus, quia criminoſum eſt, prohibetur. Superiora au-
tem illa quæ diximus aliquando licere, talia ſunt, qua-
lia ieiunia legitima, quæ in neceſsitate ſoluta, non fa-
ciunt reos, ſi ſtomachi fuerit cauſa aut infirmitatis fe-
brium. Hæc igitur ſcientes, doloſe Iudæi diſcipulos ac-
cuſabant, quaſi ſabbatum violarent ſicut ſupra dictum
eſt. Saluator autem noluit illis de tempore impletæ le-
gis prædicare, ne plus ad inſaniam proſilirent: ſed de
præterito, vnde ſabbatum vindicandũ magis putabant,
calumnioſos illos oſtendit: & nõ ſolum in ſabbati cau-
ſa, ſed etiam in ſacerdotali pane confuſi ſunt, ſicut ſu-
prà oſtenſum eſt. Quid eſt vt occiſis filiis Liæ, qui 62.
erant ex tribu Iuda, Rachel filios ſuos plangere dicatur?
Quantum ad hiſtoriam pertinet, Rachel filij ſunt
tribus Beniamin. Porò olim pro maleficiis propriis, *Iudic. 19.*
operibus ſcilicet Sodomitarum, & ſtupro quod in con-
cubinam viri Leuitæ geſſerant, à reliquis tribubus ex- F
tincti & eraſi ſunt, quam ob rem conſolationem reci-
pere velle negatur, ſciens nullam ſpem eorum qui pe-
riſſe noſcuntur, Filij autem Liæ in primæuis annis, in
ſaluatoris cauſa occiſi ſunt, Vnde eorum cauſæ planctũ
non vult adſcribi, quia & innocentes occiſi ſunt, & pro-
pter deum à quo ſine dubio mercedis gratia æterna vi-
ta donati ſunt. Quapropter planctum Rachel filiis di-
cit competere, qui & in præſenti & in futuro eraſi ſunt.
Illi autem carnaliter plancti, ſpiritaliter conſolati ſunt,
Filij autem Rachel carnaliter conuerſati flammis ſpi-
ritalibus conſumentur. Idcirco autem Liæ filiis occiſis *Mat. 2.*
adimpletum planctum Rachelis Euangeliſta teſtatur,
quia tunc plangere filios ſuos cœpit, quando filios ſo-
roris ſuæ in tali cauſa vidit occiſos, vt æternæ vitæ hæ-
redes exiſterent, Cum enim aliquid aduerſum adue-
nit, ex fœlicitate alterius, infauſta ſua miſerius luget. 63.
Qua ratione magi Chaldæi per ſtellæ apparen- *Mat. 2.*
tiam Chriſtum regem Iudæorum natum intellexe-
runt, cum ſtella indice temporalis rex ſoleat deſignari?
Hi Magi Chaldæi non maleuolentia aſtrorũ cur-
ſum, ſed rerum curioſitate ſpeculabantur. Sicut enim

G datur intelligi, traditionem Balaam ſequebantur. Qui
Nume. 23. cum accerſitus eſſet à Balach ad maledicendum popu-
lum dei, diuino nutu benedicere cœpit. Ex huius er-
go relatione compertum habebant, futurum dei proui-
dentia ex Iacob qui regnaret. Hinc enim quod non eſt
Nume. 24. occultum, prophetauit dicens, Orietur ſtella ex Ia-
† al. Hic cob, &c. † Iſtam ergo traditionem magi ſecuti, viden-
variãt ve- tes ſtellam extra ordinem mundi, hanc eſſe intellexe-
tera, vt runt quam Balaam futuram indicem regis Iudæorum
ſubiicie- prophetauerat. Quod quidem factum contra inimicos
mus. religionis eſt. Inde enim teſtimonium accepit vnde ſo-
let improbari, Aſtrologi enim inimici ſunt veritatis.
64. Quomodo probatur poſt tres dies & noctes reſur-
rexiſſe ſaluatorem ex mortuis? In hac cauſa ſi nume-
rum dierum ac noctium per ordinẽ requiris, effectum
intelligentiæ non habebis, quia & Moyſes quadragin-
Exod. 24. ta diebus & quadraginta noctibus ieiunauit, & tamen
non integer numerus inuenitur. Quando enim per
diem aſcendit, & per diem deſcendit, omnem vtique
numerum non impleuit: ſed quia vbi dies eſt computa-
tur nox, & vbi nox eſt, computatur & dies, vt à parte
ad totum quadraginta dies & quadraginta noctes di-
Lucæ 11. cantur. Ita eſt quod dixit ſaluator, Sicut fuit Ionas in
H ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit fi-
lius hominis in corde terræ. Et quia tres noctes ſunt,
tres accipiantur & dies. Eſt enim nox, ne nouum aut
contra rationem forte videatur, vt cum nox ex die pen-
deat: nam ante lucem factam, ex qua appellatus eſt dies,
quàm veſperum quod ſequitur nox inſtitutum, mini-
me dubitatur, quod paſsio dominica à nocte ſumere
aſſeueratur initium, non abſurdum eſt. Nam ſicut lux,
id eſt dies, imago vitæ eſt, ita nox ſimilitudo mortis
eſt, id eſt, tenebræ: ſicut in ſcripturis euidenter oſten-
duntur filij lucis, & econtrà tenebrarum. Nec mirum
ſi cum vbique dies nocti, & lumen tenebris, hic ſolùm
quæ ſunt ſequentia anterioribus præponãtur: vel quòd
in tali cauſa rerum ordo cõfunditur & mutatur, vt an-
te ſignauimus. Nam mortis nox magis quàm dies eſſe
videtur. Ideo etenim à nocte initium ſumitur, quia non
aliter principi tenebrarum niſi per noctem potuit ſub-
intrari, id eſt nõ potuit vinci, Et vt aliquatenus domi-
nus lucis, id eſt æternæ vitæ, principi tenebrarum ſiue
mortis ſubiectus eſſet ad tempus: quatenus & præteri-
I tos & poſt futuros à morte liberaret. Nam non eſſet
mors penitus euacuata, nec vnquam tenebrarum cali-
go diſcuſſa, ſi dominum non vidiſſet ſubintrantem, Et-
enim tanta luce ſecretum mortis in quo dominabatur
euanuit, nec penitus vinci poteſt, niſi qui vel per ſua
vel in ſuis capitur. Rectè ergo in tali negocio tantum-
modo nox obtinet principatum, ita vt amitteret pote-
ſtatem: & vt Iudæi non credentes in perpetua nocte
remanerent, nec author dies tanti ſceleris, imò ſacri-
legij, ſed nox fieret, præcedenti nocti contra rerum ſe-
riem ſubditur dies, ſicut deus & dominus omnium re-
rum principi nefariæ mortis, vt omnes à mortis laqueis
explicaret. Quod ſi cui adhuc forte videtur eſſe con-
trarium, diligenter aduertat ne incipiat illud durius
æſtimare, quòd deus ſe perſonam induens ſerui, non di-
cam hominis mortem deleuit. Quid ergo hic ordinem
quæris, vbi omnia videas eſſe contraria? Quæ eſt enim
lux quæ fuit in tenebris, & tenebræ eam non compre-
henderunt? Dominus lucis, qui & comprehẽſus eſt. Qui
enim ſcit ſe ad hoc comprehendi vt feriatur tempus il-
lud in mortem computat. Eſt & dies ſequens qua au-
ditus & crucifixus eſt. Eſt & nox quæ cœpit in ſabbatũ,
eſt & ipſum ſabbatum: Eſt etiam veſper poſt ſabbatum, K
Hoc eſt quod Iudæis à Moyſe præceptum eſt in figura,
vt veſpere intrarent in ſabbatum, in quo dominus re-
ſurrexit: qui complectitur diem dominicum, quia nox
non computatur ſine die, neque dies ſine nocte. Hac ra-
tione poſt tres dies & poſt tres noctes dominus reſur-
rexit. Si vno ore & ratione Euangeliſtę locuti ſunt, 65.
quomodo factum eſt vt tribus dicentibus, id eſt Mat- *Mat. 27.*
thæo, Luca, & Ioanne, quia ſexta hora crucifixus eſt do- *Lucæ 23.*
minus, Marcus è diuerſo tertia hora crucifixum dicat *Ioan. 19.*
Saluatorem? Obſcuris vera inuoluere non eſt bo- *Marci 15.*
num. Nam tres Euangeliſtæ vnum ſenſum habuerunt,
Marcus autem rem quæ ab illis prætermiſſa fuerat, vo-
luit intimare, ſciens neceſſariam. Nec enim falli poſſet
qui authorum exempla ſecutus, ea quæ ſcripſit magna
deuotione & induſtria didicit, & nec ſine ſancto ſpiri-
tu fecit. Quid ergo ex hoc oſtẽdere voluit, debet abſol-
ui. Contuendum itaq; eſt, quia nõ à Pilato, ſed à Iudæis
Saluator crucifixus eſt. Quãtum enim ad leges Roma-
nas pertinuit, innocentem pronunciauit Saluatorẽ. Ait
enim Pilatus Iudæis, Ego nullã inuenio cauſam in eo.
Et dicentibus illis, Crucifige eum: reſpõdit, Quid enim *Ioan. 19.*
mali fecit? Denique perſiſtens & volẽs educere eum de
manibus eorum, calumniam paſſus eſt, dicentibus eis, L
Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris: Omnis enim
qui ſe regem facit, contradicit Cæſari. Sic factum eſt vt
traderet eum iudicio illorum. Sententiam ergo nõ de-
dit Pilatus, ſed Iudæi. Denique præmoniti ſunt, inquit,
à principibus ſacerdotum, vt dicerẽt, Crucifigatur. Hãc
ſententiam tertia hora datam vult intelligi, in qua aſ-
ſiduis vocibus perdurãtes cum interuallo horarum fe-
rè trium, quibus itum & reditum eſt ab Herode, cruci-
fixerunt Saluatorem. Omnis enim qui addicitur mor-
ti, ex eo iam mortuus computatur, quo ſententiam ex-
cepit. Manifeſtauit igitur Marcus, quia non in iudicis
ſententia Saluator crucifixus eſt. Difficile eſt enim in-
nocentem probare eum qui ſententia iudicis punitur,
Diſcordare ergo ſe paſſus eſt in verbo, vt doceret ter-
tia hora cœptum eſſe quod ſexta hora impletum eſt,
non legibus, ſed perſiſtente maleuolentia Iudæorum.
Quomodo Marcus Euangeliſta dæmonia cogno- 66.
uiſſe ait & profeſſa eſſe Ieſum, è contra autem Apoſto- *Mar. 1.*
lus, principes & poteſtates huius ſeculi neget cogno- *1. Cor. 2.*
uiſſe diuinitatem domini Ieſu? Dicit enim inter cæ- M
tera Marcus, Sciebant enim ipſum eſſe. Apoſtolus ve-
ro, Quem nemo, inquit, principum huius ſeculi cogno-
uit: ſi enim cognouiſſent, nunquam dominum maieſta-
tis crucifixiſſent. Si dæmonia ſciebant quomodo prin-
cipes ignorabant? Quibuſdam videtur principes hu-
ius ſeculi maiores Iudæorum ſignificaſſe. quaſi iuxta il-
lud quod Petrus Apoſtolus dicit. Scitis enim, inquit, *Acta. 3.*
fratres, quia per ignorantiam geſsiſtis hoc malum, ſi-
cut & principes veſtri. Ergo Iudęorum erant principes,
non tamen huius ſeculi principes erant: vnde ait, ve-
ſtri non ſeculi: quippe cum dixerint regem ſe habere
Cæſarem, ſub cuius fuerant redacti poteſtate. Sunt au-
tem iſti hi principes quos alio loco ſignificauit Apo-
ſtolus dicens, Non eſt nobis colluctatio aduerſus car- *Ephes. 6.*
nem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſta-
tes huius mundi, aduerſus tenebrarum harum rectores.
Rectè ergo quæritur, Si enim iſti non cognouerunt Ie-
ſum, quomodo poterat fieri vt dæmonia agnoſcerent
eum? Sed aliud eſt quod cognouiſſe in Chriſto dæmo-
nes dicit, & aliud quod huius ſeculi principes negat co-
gnouiſſe. Nã dæmonia ſciebãt ipſum quidẽ eſſe qui per

legem

A legem fuerat promiſſus: omnia enim ſigna videbant
in eo quæ dixerant futura eſſe prophetæ, vt quòd ex ſe-
mine Dauid de virgine venturus eſſet redemptor Iſ-
raël: myſterium autem diuinitatis eius ignorabant, ſi-
cut & principes eorum. Deniq; quærit, quanuis captio-
Mat. 4. ſe, diabolus à Saluatore dicens, Si tu es filius dei &c. Vi-
dens enim aliquando diuinam virtutem, aliquãdo ho-
minis infirmitatem, ambigens quid verum eſſet, tor-
quebatur. Concordant ergo ſcripturæ ſecũdum ea quæ
reuelata ſunt: Impoſsibile eſt enim diſcordare vnius
67. ſpiritus viros. Quid eſt quod in cruce poſitus ſal-
Luce 23. uator ait, Pater, ignoſce illis, non enim ſciunt quid fa-
ciunt. ſi enim neſciunt, quid eſt quod ignoſcitur, maxi-
Geneſ. 20. me cum dicat rex Abimelech ad deum, Nunquid gen-
tem ignorantem perdes? Non omnis ignorans im-
munis à pœna eſt: ille autem ignorans poteſt excuſari
à pœna, qui à quo diſceret non inuenit. Iſtis autem hoc
ignoſci petit, qui habentes à quo diſcerent, operam non
dederunt. Huiuſmodi non licet ignorare. Accipiant er-
68. go veniam, ſi conuertantur. Cum vtique orandum
Mat. 5. pro inimicis dominus docuerit, quid eſt quòd in Apo-
Apo. 6. calypſi contra hoc animæ occiſorum vlciſci ſe petunt,
B à deo poſtulantes vindictam? Sic enim animæ oc-
ciſorum clamant vindicari, ſe poſtulantes, ſicut ſanguis
Geneſ. 4. Abel clamauit de terra. Cauſæ ergo ſunt quæ clamare
dicuntur, cum loqui non poſsint. Sanguis enim effuſus
quid aliud quàm iudicari ſe poſtulat, clamans non vo-
ce, ſed ratione? Nam & opus opificem laudare dicitur
per hoc ipſum quòd videntem ſe oblectat: Non enim
tam impatientes ſunt ſancti, vt vrgeant iam fieri quod
ſciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipa-
ri poteſt, nec differri. Sed hoc dicto oſtendere voluit,
vindicaturum deum ſanguinem ſanctorum ſuorum: ne
quia tam patiens nunc videtur, inultum putaretur im-
pium bellum quod contra ſanctos geritur: vt & terro-
rem incutiat perſequentibus dei ſeruos, & exhortaretur
pro ſe patientes. Reuelatur enim anima patientis quan-
do vindicari ſe audit à potente. Præ ſe enim ſpem fert
ſi mortem ſuam audiat iudici diſplicere: tunc enim pro
certo habet innocentem ſe eſſe. Et deus quidem miſe-
ricors & patiens eſt, ſed moderate. Expectat enim vt
impij credant, & peccatores ſe emendẽt: ſi quo minus,
plectantur, quia dei longam patientiam cõtempſerunt.
Cuius rei exemplum etiam tempore miſericordiæ præ-
C dicare oſtendit, ne non patiens, ſed inſenſibilis, & quem
neq; dolor alicuius, neque pietas commoueret, videre-
Eſa. 42. tur. Hinc eſt vnde ait per prophetam, Tacui, nunquid
Luce 18. ſemper tacebo? Et dominus, Nunquid nõ faciet domi-
nus vindictam ſeruorum ſuorum clamãtium ad ſe die
ac nocte? Sic vtique clamãt ſicut ſupra diximus. Si quis
ergo Chriſtianus ad tempus vindicet, non acerbe, neq;
cum ſanguine, non peccat: melius tamẽ fecerit, ſi dimi-
69. ſerit iudici deo. Si iam prædicante Ioanne aut ſal-
Mat. 5. uatore lex ceſſauit, quomodo ſaluator ait, Nõ veni ſol-
uere legem aut prophetas, ſed adimplere. Si enim pro-
phetia eſt, quomodo non ſoluta eſt quæ agendi amiſit
authoritatem? Omnia quæ de Chriſto dicta ſunt,
adimpleta ſunt: & ipſe dominus ſic adimpleuit legem
& prophetas, cum omnia quæcunque de ſe ſcripta ſunt,
fecit, nec diſſoluit aliquid, ſed confirmauit. Lex enim &
prophetæ vſque ad ipſum. Prophetæ enim de ipſo lo-
cuti ſunt, ideo vltra illum quæ ab his de hoc, id eſt de
Chriſto dicta ſunt, tendi non poſſunt, neque poſt ip-
ſum aliquid huiuſmodi prophetæ reperire potuerunt:
quia neq; habẽt de quo dicant, & de quo dicebatur, iam
venit. Omnia etenim ſuis voluminibus complexi ſunt, D
& incarnationem & conuerſationem, & paſsionem, &
reſurrectionem, & diuinitatis manifeſtationem, & fu-
turum eius iudicium reuelauerunt, ac per hoc ceſſaue-
runt prophetæ impleto opere diſpenſationis. Lex autẽ
duplici modo ceſſauit. Nec quidẽ tota: Nam & id quod
ceſſauit, poterit permanere, ſi ſeruetur conditio: Aliud
enim ceſſauit in ſententia, aliud in ipſa lege. Prædican- *Mat. 3.*
tè Ioanne baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem pec-
catorum, ceſſauit ſententia legis quæ reos tenebat pec-
catores: ceſſauerunt etiam onera legis, quæ ad duritiam
cordis Iudaici fuerant data in eſcis, neomeniis, ſabba-
tis, & cæteris. Miſericordia enim adueniente, ceſſauit
vindicta. Sed onera legis in perpetuum ceſſauerũt. Sen-
tentia vero his ceſſat & aboletur, qui permanſere in be-
neficio conſecuto. His autem qui redeunt ad hominem
veterem, refricatur legis authoritas, quia immemores
beneficiorum redeunt ſub ſentẽtiam legis. Circuncisio
vero & ſabbatum vſque ad illud tempus valuit, quo no-
uæ legis prædicaretur mandatum. ſic enim data ſunt,
vt adueniente lege fidei ceſſarent. Vnde dicit Apoſto- *Roma. 10.*
lus, Finis legis Chriſtus. Nam & Daniel hoc ſignificat, *Daniel 9.*
cum & de aduẽtu domini & temporibus hebdomadũ
prophetat, quia & chriſma & iudicium & ſacrificium
& ipſa ciuitas ceſſatura erant. Spiritali enim aduenien- E
te lege, neceſſe erat ceſſare carnalia. Tunc enim ex par-
te corporis ſeruiebatur deo, nunc ex parte animæ. Pridẽ
viſibiliter ſcilicet tunc modo inuiſibiliter. Tunc in car-
ne, nunc in animo, quia deo vtique qui ſpiritus eſt, in
ſpiritu ſeruiendum eſt. Non ergo ſoluta lex eſt, quia ceſ- *Ioan. 4.*
ſauit, ſed ſucceſſum illi eſt impleto tempore. Nec enim
adminiſtratio eius accuſatur aut iudicium, ſi peccato-
ribus indulgentia datur, cum hinc magis recte data &
iuſte pbetur, quia quibus dominabatur, peccatores fuiſ-
ſe non negantur, quia iuſtis, inquit, lex non eſt poſita.
Non ergo quia miſericordia præferenda eſt, contem- *1. Tim. 1.*
nenda putetur iuſtitia: cuius reuerentia ſi non eſſet, ipſa
miſericordia fructum non haberet. Niſi autem hanc
ſeruauerint poſt acceptam miſericordiã, nihil illis pro- *Exod. 20.*
derit indulgentia. Nam dixit lex, Non facies tibi ido-
lum, neque adoraueris quæ in cœlo ſurſum ſunt, & quæ
in terra deorſum: & non peierabis: & honora patrem
& matrem: & nõ occides neq; fornicaberis, neque fur-
tum facies: non dices falſum teſtimonium, neque cõcu-
piſces quicquam proximi tui. Nunquid hæc ceſſaſſe di- F
cenda ſunt? Abſit. Sine his enim quis poterit vel in hac
vita idoneus iudicari? Ac per hoc cætera ceſſauerũt quæ
ſupra diximus, neomeniæ, ſabbata, lex eſcarum, ſacrifi-
cia, circuncisio &c. Hinc eſt vnde dicit Apoſtolus in-
ter alia, Principes non ſunt timori operi bono, ſed ma- *Roma. 13.*
lo. Vis autem non timere poteſtatem? fac bonum, & ha-
bebis laudem ex illa. Hæc ſeruata bonos faciũt, non ta-
men perfectos. Vnde ſaluator, Niſi abundauerit, inquit, *Mat. 5.*
iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum
non intrabitis in regnum cœlorum. Addens enim iſtis
potiora ſaluator, non ſoluit vtique legem, ſed adim-
pleuit. Senſus enim legis ad ſalutem hominis pertinet,
vtputa, oculum pro oculo, dentem pro dente: vt ti- *Leuiti. 24.*
mens ne pateretur quod aliis facere prohibitus eſt, co-
hiberet ſe à nequitia. Saluator autem ſuperiorem in
hunc ſenſum addens iuſtitiam: Ego autem, inquit, di- *Mat. 5.*
co vobis, Non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſe-
rit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & ſiniſtram:
vt dum vicem non reddit malo, perfectus ſit. Red-
dere enim vicem iuſtum eſt, ſed non plenum: ſi verò

G diſsimulet ab iniuria,plena iuſtitia eſt & abundans.Re-
tribuere enim gaudet ad tempus, redimere autem in
futurum præſtat lætitiam. Sic enim adimpleuit legem
ſaluator, dum quos illam iuſtitiam docuit, hic iuſtio-
res effecit, quia illa non potuit,Quamobrem gaudium
legis eſt quia diſcipuli eius peritiores effecti ſunt. De-
ſtruxiſſet planè legē, ſi impune peccare docuiſſet. Por-
rò autem ſuſpendit ſententiam, vt qui hic male facit,
habeat ſpacium pœnitendi:ſi quo minus, redit in illum
ſententia cumulata, quia non cognouit ad hoc ſe re-
80. miſſum, vt emendaret ſe. Cum dominus certe ini-
Mat. 5. micos nos diabolo fieri præceperit, quid ergo eſt vt in
Euangelio dicat, Eſto conſentiens aduerſario tuo cito?
Quis eſt hominis aduerſarius, niſi diabolus? Nul-
li dubium eſt diabolum eſſe hominis inimicum, maxi-
me fidelis, vehementiora enim tela ſua contra dei ſer-
uos exacuit. Sicut ergo iſte bonorum inimicus eſt, ita
& lex malis aduerſa eſt. Quis enim contemnenti ſe non
aduerſetur? Dominus ergo peccatorē alloquitur,vt cō-
ſentiat mandatis quæ illum inobedientem condēnauit,
vt ſubiiciat ſe voluntati eorum, & fiat ex inimico ami-
cus: quia & contemptor legis inimicus eſt eius, volun-
tati enim eius reſiſtit:ideoque hortatur dominus pecca-
H torem, vt bene agendo reconciliet ſibi legem, ne in die
iudicij accuſet eum apud iudicem, & cōdemnatus pœ-
nas det ſpretæ legis:Omni etenim,inquit,qui male vult
agere diſciplina dominica inimica videtur:cui niſi cō-
81. ſenſerit, mittetur in gehennam, diabolo, qui vere ini-
Geneſ. 32. micus humani generis eſt, præparatam. Quid eſt
Exod. 33. quòd Iacob appellatus eſt homo videns deum,& Moy-
Eſaiæ 6. ſes vidit deum facie ad faciem, necnon & Eſaias, Vidi
Ioan. 1. ait, deum ſabaoth oculis meis: Contra autem Ioannes
Euangeliſta, Deum, inquit, nemo vidit vnquam? Hoc
quantum videtur, contrarium eſt: quantum ad fidem
verò pertinet, deum omnino nemo vidit vnquam, ne-
que patrem,neque filium. Quòd enim viſus dicitur, ad
intelligentiam refertur: viſus eſt enim velut in imagi-
ne. Veluti nos cum imperatores neſciamus, videmus
eos in figura,non in veritate:Ita & deus viſus eſt, vt in-
telligeretur deus eſſe qui apparebat per rationem, non
per ſubſtantiam,quia in natura ſua deus videri non po-
teſt. Et vt verius propoſitæ quæſtionis ſecreta penda-
mus, ſenſum Euangeliſtæ explicare nitamur. Ioannes
I enim occultum aliquid prodere voluit, quod ſciuit ad
Ioan. 1. ſalutarem doctrinam pertinere:idcirco, Deum, inquit,
nemo vidit vnquam, niſi vnigenitus filius qui eſt in ſi-
nu patris, ipſe narrauit. Animaduertamus ſenſum euā-
uangeliſtæ vt enim verum eſſe, quia nemo vidit deum
vnquam, oſtenderet, filium hoc enarraſſe docet, quem
falli vtique impoſsibile eſt,quia in ſinu patris eſt. Sinus
autem patris quid eſt, niſi affectus in charitate veri pa-
tris per naturæ vnitatem in filium? Quamobrem ne-
mo vidit deum,niſi vnicus filius, hoc Ioannes Apoſto-
lus filium dei audiuit dicentem inter alia,Non quia pa-
trem vidit quiſquam niſi qui eſt à deo, hic vidit patrē.
Vt ergo ad condemnationem proficeret Iudæorum,
qui Chriſtum dei filium audire nolebant vel credere,
oſtendit Euangeliſta hunc eſſe Chriſtum qui patribus
apparuiſſet in deum:illum autem qui pater eſt, nunquā
videri niſi à filio. Quando enim deum patrem negat
viſum,& deum apparuiſſe patribus profitetur, manife-
ſtare ſe vult dei filius, quia ipſe ſemper in deum viſus
à patribus eſt. Vnde inter cætera dicit Iudæis de patre,
Neque vocem eius audiſtis aliquando, neque figu-
Ioan. 5. ram eius vidiſtis. Ecce non eſt contrarium, & viſum,
& inuiſum eſſe deum. Quando legitur in Apoca- K
lypſi Ioannis, Vade, inquit,& accipe librum de manu 82.
angeli, & deuora illum, & amaricabit ventrem tuum, *Apoc. 10.*
ſed in ore tuo erit dulcis ſicut mel: Quis iſte liber eſt
qui amarum facit ventrem,cum ſit dulcis? Omnia
diuina volumina amara ſunt, ſed perfidis atque carna-
libus: Idololatris enim inſuaue eſt cum audiunt vnum
deum prædicari in Chriſto: Et Photinus ſimul perti-
meſcit horrore correptus:Erubeſcit etiam Sabellius au-
diens patrem eſſe qui filius dici non poſsit, quia ab ipſo
ſunt omnia:filium autem idcirco filium appellari, quia
nō vtique pater ipſe eſt, ſed de patre, nec à quo, ſed per
quem ſunt omnia. Confutatur & Arrius cum legit
Chriſtum verum eſſe filium dei: ſine dubio enim verus
dici non poſſet: niſi proprie eſſet de deo. Conuincitur
& Marcion, addiſcens quia verbum caro factum eſt, *Ioan. 1.*
qui putat Chriſto carnem negandam. Arguitur etiam
improbus Manichæus, videns ſcriptum ab Euangeli- *Ioan. 3.*
ſta, quia Saluator non ſolùm præſentia ſui nuptiarum
vota decorauit, verum etiā poculis honeſtauit, qui nu-
ptiarum aditus intercludit,& promiſcuè cōuenire hor-
tatur. Hæc continentur in libro quem accepit Apoſto-
lus deuorandum. Hic liber euangelium κατὰ Ioannem L
intitulatur, quod non ſolum male ſentiētibus amarum
eſt, verùm etiam indiſciplinatis, qui nolunt corripi ve
in peius proficiant. Iſta reuelatio eo tempore facta eſt
quo Apoſtolus Ioannes in inſula erat Pathmo relega-
tus à Domitiano imperatore fidei cauſa. Tunc fuit in
ſpiritu vt poſſet videre cœleſtia, & dum hæc ei oſten-
duntur quæ futura ſunt cauſa impietatis & ſtupri & cæ-
terorum, datus eſt illi liber qui dulcis quidem erat in
ore, ſed amarum faceret ventrem, vt ex iis qui videntur
vnius corpus eſſe hominis, iſtis dulcis eſſet qui pro-
pter quod integræ profeſsionis ſunt in ore ſignificati
ſunt.hoc enim dulce in ore eſt,quod vnum eſt: Illis au-
tem qui hæretica prauitate carnaliter viuunt vel ſen-
tiunt, propter quod in ventre ſignificati ſunt, amarus:
Accuſabit enim eos in die iudicij dei. Poſt reuelationē
ergo Euangelium iuſſus eſt ſcribere, propter hæc quæ
ſupra diximus. Et Ezechieli prophetæ ſimiliter dictum *Ezech. 3.*
eſt: vt acciperet librum qui eſſet dulcis in ore eius quan-
do perfidiam populi miſſus eſt increpare. Quid 83.
eſt quòd Simeon dicit ad Mariam matrem domini,in- *Lucæ 2.*
ter cætera, Hic poſitus eſt in ruinam & in reſurrectio- M
nem multorum in Iſraël,& tuam,inquit,ipſius animam
pertranſibit gladius, vt reuelentur multorum cordium
cogitationes? Simeon vir ſanctus, & diuinis mi-
raculis commendatus per ſpiritum ſanctum locutus eſt
quid futurum eſſet hominibus ex cauſa Chriſti, vt rui-
na his eſſet, qui cum ſibi viderentur ſtare per obſeruan-
tiam & peritiam legis,diffidentia tamen operum Chri-
ſti caderent,deſolati à promiſsione patrum. Illis autem
qui nullius propè dignitatis eſſent in lege, credentibus
verò in Chriſtum, reſurrectio in Iſraël: vt digni deo fie-
rent qui prius indigni & inutiles erant, & reprobaren-
tur qui aliquid eſſe putabantur. Hoc eſt quod alio loco
dicit dominus, In iudicium ego veni in hunc mūdum, *Ioan. 9.*
vt qui non vident, videant:& qui vident, cæci fiāt. De-
nique non legiſdoctores, non Phariſæi, non Scribæ ſe-
cuti ſunt Chriſtum, ſed piſcatores, homines imperiti
& ruſticani. Hinc eſt vnde dicit dominus, Pater gra- *Mat. 11.*
tias ago tibi, qui abſcondiſti hæc à ſapientibus & pru-
dentibus, & reuelaſti ea paruulis. Quod autem adie-
cit, dicens, Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius
vt reuelentur multorum cordium cogitationes: hoc *Lucæ 2.*
vtique

A vtique ſignificauit, quia etiam Maria, per quam geſtum
eſt myſterium incarnationis Saluatoris, in morte do-
mini dubitaret, ita tamen, vt in reſurrectione honore
& virtute firmaretur: omnes ſtupore quodam in mor-
te domini dubitarent non tamen in dubitatione ma-
nerent. Sic enim animam pertranſit gladius, ſi dubita-
tio non permaneat in cogitatione, ſed pellatur superue-
niente reformante ſe priſtina virtute. Quis enim non
ambigeret videns eum qui ſe filium dei dicebat, ſic hu-
miliatum, vt vſque ad mortem deſcenderet? Et quia, vt
dixi, omnis ambiguitas in reſurrectione domini receſ-
ſura erat, pertranſire dixit gladium, non ſupercadere,
aut contingere tranſeuntem membrum aliquod, vt ſi-
cut gladius miſſus pertranſiens iuxta hominem, timo-
rem facit, & tamen non percutit: ita & dubitatio mœ-
ſtitiam faceret, non tamen occideret: quia non ſedit in
anima, ſed pertranſiit, quaſi per vmbram contingens
Luc. 23. corda diſcipulorum. Denique Cleophas, & alius diſci-
pulus Emaüs euntes in via triſtes, dixerunt inter cætera
ipſi domino, neſcientes quia dominus eſt: Nos puta-
bamus quia ipſe erat qui incipiebat liberare Iſraël. Du-
B bitauerunt, ſed ſtatim agnito domino, tranſiuit dubita-
Pſal. 104. tio: ſicut dictum eſt & de Ioſeph, quia ferrum pertranſi-
uit animam eius. In carcere enim innocens diu poſitus,
de dei iudicio circa ſe quòd dubitauerit, non eſt mi-
rum: Sed quia plus de deo ſperabat, non pertranſiit
in ambiguitate. In eo enim quis iudicatur, in quo pro-
penſior eſt, Apocalypſis Ioãnis hoc ſancit, Dicit enim,
Dubiis & infidelib⁹ pars erit in ſtagno ignis & ſulphu-
ris. Ideo qui non permanet in dubitatione, eripitur à
morte, hoc eſt mortem euadere, quia dubitare de deo,
vel de Chriſto mors eſt: Ac per hoc qui deſinit dubita-
74. re, euadit mortem. Quid ſibi vult vt Eſaias pro-
Eſa. 53. pheta dicat de Chriſto, Qui peccatum non fecit: con-
2. Cor. 5. trà autem Apoſtolus, Eum qui peccatũ, inquit, neſcie-
bat, pro nobis peccatum fecit? Quantum ad ſen-
ſum pertinet, quęſtiones diuerſæ ſunt, ſed verba ſimilia,
ex parte quidem ſimilia, ex parte verò diſcrepantia: fe-
cit enim, & non fecit, contrarium eſt: neſciebat & non
fecit, ſimile eſt. Propheta ergo ex perſona Chriſti lo-
cutus eſt, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus
eſt in ore eius: Apoſtolus verò loquitur de perſona dei
patris, qui eum, id eſt Chriſtum qui peccatum neſcie-
C bat, pro nobis peccatum fecit. Quod duplici modo in-
telligendum eſt, Primum enim fecit illum peccatum,
dum incarnari illum voluit, vt quem ſors non tange-
bat, de peccatrice carne corpus acciperet, per quod di-
citur factus peccatũ. Deinde dum offert eum pro pec-
catis, fecit illum peccatũ. Hoſtia enim in lege pro pec-
catis oblata, peccatum nuncupabatur. Non ergo Chri-
ſtus peccatum fecit, ſicut dicit propheta, ſed à patre ip-
ſe peccatum factus eſt, ſicut oſtẽſum eſt. Offerre autem
Chriſtum pro nobis quid eſt, niſi dare poteſtatem vo-
lenti eum occidere? Quod idcirco conceſſum eſt, quia
profuturum erat, vt eſſet cauſa deſcendendi ad inferos,
vt ſpoliaret tartarum animabus. Superabundans enim
& inauditum peccatum eſt, occidiſſe eum qui non ſo-
lùm nullo genere peccauerat, ſed & multis vitam do-
nauerat. Hoc peccato reus factus diabolus, cõtradicen-
di audaciam perdidit. Nam ſimile aliud ad Galatas in
Galat. 3. Epiſtola legitur: inter cætera enim, Factus, inquit, pro
nobis maledictum. A quo factus, niſi à patre? Iudicio e-
nim dei crux Chriſti maledictum eſt Iudæorum, pec-
catum enim illorum exclamat mors Saluatoris. Cruci-
figi ergo ſe permiſit, vt paſſio eius proficeret nobis, vt
hinc cum ſigno eius exeuntes, à ſecunda morte mini- D
me teneremur. Meruit enim mors etiam ſeruos eius à
quo victa eſt. Cur ſaluator pro ſe tantùm & Petro di- 75.
drachma ſoluit, non etiam pro cæteris Apoſtolis: quip-
pe cum omnes eum relictis facultatibus omnibus ſub-
ſecuti ſint, pro omnibus ſoluere debuiſſe videtur?

Didrachma capitum vel tributi exactio intelligitur,
non prædiorum quod nunc pannoſum aurum appel-
latur, quia & pauperes exiguntur, nec enim Saluator
aliquid poſſidebat in mundo, cum ſit dominus mundi.
Mortuus enim alienis impẽdiis ſepelitur, & nos à qui-
bus mundus extraneus eſt, facultates augere cupimus,
vt morientes mundum à nobis inuaſum, non tantùm
voce, ſed & literis conteſtemur, vt profeſſione noſtra
ab eo cuius mundus eſt, cõdemnemur. Hinc dominus *Luc. 14.*
qui non, inquit, reliquerit omnia, & ſecutus me fuerit,
non poteſt meus eſſe diſcipulus. Quicunq; ergo ſic ha-
bet facultates ſuas, vt ſpem in illis non habeat, paratus
autem ſit pro fide illas àbiicere, viam ambulat qua itur
ad Chriſtum dominum noſtrum. Didrachma ergo ab
his exigenda erat qui aliquid negocij gerebant, aut ar-
tibus operam dabãt. Saluator autem, quia nihil horum E
curabat, neque diſcipuli eius, exigenda ab eo vtique
non erat: ſed quia inimicus diabolus ſemper in inſidiis
erat, occaſionem quærens ſi poſſet inclinare Saluato-
rem, exactorum didrachmæ animos occupauit, vt eius
facerent voluntatem: vt accedentes ad Petrum, qui pri-
mus inter Apoſtolos erat, ſolui debere ab eorum ma-
giſtro dicerent didrachmam, qui ab eis oneribus liberi
erant. Nihil enim agebant in mundo quod eſſet mun-
di: Vt quia non erat vnde ſolueret, aut his ſcandalo eſ-
ſet, aut certe humilitate ſuffragij quæreret à quo ſolue-
retur. Tunc dominus vt improuidum diabolũ aduer-
ſus ſemetipſum ſemper machinari oſtenderet, ad ma-
re ire Petrum Apoſtolum iubet, & capti piſcis os aperi-
re, & illic inuenire nummum exactioni debitum: quo
ſoluto, non ſolùm ſcãdalum non eſſet exactoribus, ne-
que inclinaretur requiſito auxilio ad ſoluẽdum, verum
etiam ſignum virtutis maximę demonſtraret, per quod
captos à diabolo ad ſe traheret, vt argumento & aſtutia
ſua diabolus torqueretur. Dicunt ergo exactores di-
drachmæ ad Petrum Apoſtolum: Magiſter veſter non *Matt. 17.*
ſoluit didrachma? &c. Quo dicto, magiſtrum vt pro
omnibus diſcipulis ſolueret, conuenerunt. Saluator au- F
tem cum pro ſe & Petro dari iubet, pro omnibus exol-
uiſſe videtur: quia ſicut in Saluatore erant omnes cau-
ſæ magiſterij, ita & poſt Saluatorẽ in Petro omnes con-
tinentur. Ipſum enim conſtituit eſſe caput eorum, vt pa
ſtor eſſet gregis dominici. Nam inter cætera dicit di-
ſcipulis, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. *Matt. 26.*
Et Petro dicit, Ecce ſatanas expoſtulauit vt vos ventilet
ſicut triticum: Ego autem rogaui pro te, vt non defi- *Luc. 22.*
ciat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fra-
tres tuos. Quid ambigitur? Pro Petro rogabat, & pro Ia-
cobo & Ioanne non rogabat, vt cæteros taceam. Mani-
feſtum eſt in Petro omnes contineri. Rogans enim pro
Petro, pro omnibus rogaſſe dignoſcitur: Semper enim
in prępoſito populus aut corripitur, aut laudatur. Quia *Ioan. 17.*
& in alio loco dicit, Ego pro his rogo quos mihi dedi-
ſti pater, & volo vt vbi ego ſum, & ipſi ſint mecum.

Quid eſt quod Ioannes in Euangelio, Lex ait, per 76.
Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum *Ioan. 1.*
facta eſt: ergo gratia & veritas ante non fuit, quomodo
ergo lex à deo data dicitur, in qua veritas non fuit?

Non ſic paſſim prætereundum eſt, ſed conſideran-

G dum eſt quid ſit, Lex per Moyſen data eſt : Per Moyſen
enim lex data maniſeſta habet præcepta , ſed ſcripſit &
hiſtoriam,quæ & ipſa lex appellatur, Et videamus quid
in præceptis eius,non erit forte verum quod dicit,Non
Exod.20. occides,non fornicaberis, nõ furtum facies : Talia ſunt
& cætera,nam hiſtoria eius, quia ante aduentum Chri-
ſti veritas nõ erat, hoc manifeſtum eſt:Etenim quæ ſub
velamine erant quid ſignificarent incertum erat : cum
autem per Chriſtum manifeſtaretur , cuius perſona ſit
Geneſ.1. quæ dicit in Geneſi, Faciamus hominem ad imaginem
Exod.3. & ad ſimilitudinem noſtram, & qui eſt qui fecit,& qui
Exod.17. fuerit qui in rubo à Patriarchis viſus fuit,& qui in petra
operatus ſit , qui dedit aquas in deſerto , quia petra, in-
1.Cor.10. quit, erat Chriſtus, ſic fuit veritas per Chriſtum , quan-
do ea quæ latebant , aut in dubiũ veniebant quid ſigni-
ficarent, à Chriſto oſtenſum eſt : Nam inter cætera do-
Ioan.5. minus ait, De me ſcripſit Moyſes. Hoc prius latuit , er-
ror enim erat.Putabatur enim deus pater,qui erat filius:
& qui æſtimabatur angelus , cognitus eſt eſſe dei filius:
& promiſsio facta fuerat Abrahę,quę quãdiu non red-
debatur , in ambiguo erat : cum autem veniente Chri-
ſto reddita eſt, facta eſt veritas:quando & quod promiſ
H ſum,eſt redditum, & cœpit ſciri quod erat promiſſum.
Promittentis enim fides tunc vera probatur , cum ex-
77. oluit promiſſum. Quid eſt quod inter cætera dicit
Marc.7. Marcus Euangeliſta de Chriſto,Intrans in domum vo-
luit neminem ſcire , & non potuit latere : ſi ergo voluie
& non potuit , infirmata voluntas eius videtur ? Im-
poſsibile prorſus eſt vt Saluatoris volũtas non implea-
tur,nec poteſt velle quod ſcit fieri non debere : Idcirco
quod factum eſt,hoc voluiſſe dicẽdus eſt.Nam volun-
tas eius nunquam extra naturam eius eſt. Sicut ergo na
tura eius in reprehenſionem non cadit , ita nec volun-
tas.Nam quòd proponitur, factũ legitur in finib⁹ Tyri:
tunc intrauit in domũ,& neminem voluit ſcire : Nunc
requiritur quomodo vel quare neminem voluit ſcire.
Animaduertendum eſt enim , quia iſtud in finibus ge-
ſtum eſt gentilium , quibus adhoc tempus prædicandi
Matt.10. non erat. Denique mittens diſcipulos ſuos pręcepit,di-
cens , In viam gentium ne abieritis , & in ciuitates Sa-
maritanorum ne introieritis,ſed ite potius ad oues quę
perierũt domos Iſraël. Idcirco noluit ſe prodi quòd eſ-
ſet in domo , requiri autem ſe non voluit , ſed libenter
I accepit.Quanuis enim tempus nõ eſſet prædicãdi gen-
tilibus , vltro tamen venientes ad fidem non ſuſcipere,
inuidiæ erat.Sic factum eſt,vt dum Saluator à diſcipu-
lis proditus non eſſet , ab aliis tamen qui eũ ingredien-
tem domum viderant, proditus eſt:& cœpit ſciri quòd
eſſet in domo , vt intrarent ad illum qui vellent conſe-
qui beneficia. A ſnis ergo noluit prædicari , quòd eſſet
in domo:requiri enim ſe voluit, & ita factum eſt : Non
Matt.15. enim latuit ab aliis demonſtratus quòd eſſet in domo.
Denique mulier Chananæa audiens de illo, intraoit ad
eum,deprecãs vt expelleret dæmonium à filia eius:quæ
niſi prius ſubiecisſet ſe deo Iudęorum,beneficium con-
ſecuta non eſſet.Impleta ergo voluntas Saluatoris eſt
ſecundum quæ explanauimus. Ea enim quæ compẽdio
breuitatis ſtudens Euãgeliſta complexus eſt,diſcutien-
78. tes,inuenimus quod latebat. Cum legatur in Euan-
gelio Ioannis quòd cum negaſſet ſe Saluator aſcendere
ad diem feſtum , aſcendit , hoc inconſtantis eſſe vide-
tur. Semper breuiata propoſitione ſenſum occultas:
Nam hoc quod in quæſtionem vocas, tunc factum eſt,
quando in Galilęa poſitus propter tumultũ Iudæorum,
fratribus ſuis adhuc non credentibus ſibi compelleba-
tur aſcendere in Iudæam , quia futurus erat dies feſtus K
Iudæorum,vt ſeditionem pateretur.Ipſe autem reſpon-
dit eis,dicẽs, Vos aſcendite ad diem feſtum iſtum, quia *Ioan.7.*
mundus vos non odit,me autem odit, quia arguo ope-
ra eius.Ego nunc aſcendam ad diem feſtum hunc,quia
tempus meum nõdum impletum eſt.Tunc fratres eius
aſcenderunt ad diem feſtum , ipſe verò manſit in Ga-
lilæa. Pòſt autem & ipſe aſcendit ad diem feſtum. Quid
videtur contrarium,quando non tunc aſcendit quãdo
negauit ; ſed aſcendit poſtea ? Et aſcendit non quaſi ad
diem feſtum,ſed quaſi ad litem. Illi enim omnes læti a-
ſcenderunt, quaſi ad perfruendas delicias diei feſti.Cer
tum eſt ergo, quia non aſcendit ad diem feſtum Salua-
tor. Is autem ille fuit dies feſtus, quo paſsione ſua rede-
mit mundum. Denique dicit, Nũc clarificatus eſt filius *Ioan.13.*
hominis, & deus clarificatus in eo. Hic dies feſtus eius
eſt,in quo vicit mortem. Si proprio arbitrio viui- 79.
mus,quare Saluator dixit,Nemo venit ad me,niſi pater *Ioan.6.*
qui miſit me traxerit eum ? Et conſentiens his Apoſto- *Rom.9.*
lus , Neque volentis, inquit, neque currentis , ſed miſe-
rentis dei eſt : & cuius vult miſeretur, & quem vult in-
durat ? Quomodo volũtatis arbitrium liberũ eſt,quan-
do alterius nutu aut ad bonum ducitur, aut ad malum? L
Aliter cauſa ſe habet quàm propoſita eſt. Non enim
hic quæſtionis huius ſenſus eſt quẽ obtendis.Nam nul-
lo genere ex his liberi arbitrij poterit cauſa turbari,quia
ſi penitus ſenſum dictorum aduertas, ſcies hinc magis
arbitrij liberi firmari ſententiam,Hæc enim contra ma-
leuolos Iudæos prolata ſunt. Cũ enim dolo ſimulatio-
nis ortæ ex inuidia, Ioſeph patrem proprium & filios
eius fratres aſſererent ſaluatoris, ne dei eſſe filius crede-
retur,tunc ſaluator ait,Nemo venit ad me,niſi pater qui *Ioan.6.*
miſit me,attraxerit eum. Quomodo autem pater attra-
hebat ad filium , niſi per opera quæ faciebat per illum?
Sic enim dicit , Pater manens in me , ipſe operatur : vt *Ioan.14.*
opera hæc attraherent ad fidem Chriſti . Virtutes enim
quas faciebat ſaluator, ipſæ ſuadebãt deum eſſe patrem
Chriſti : vt qui alium patrem habere illum diceret,non
attraheretur à deo ad Chriſtum. Ideo ergo deus opera-
tur per Chriſtum , vt verbis eius fides commendaretur,
quibus dicebat ſe filiũ dei. Hæc eſt attractio noſtra,non
violentia , ſed teſtimonium dei in Chriſto, cui qui cre-
didit,attractus dicitur ab eo ad Chriſtum. Nemo enim
ſaluatori credit , niſi qui patrem illius proprium dicit M
deum. Nam Apoſtolus non vt arbitrium pulſaret hæc
fatus eſt,quæ in quæſtionem redegiſti : ſed vt iudicium
dei retractari prohiberet , hæc dicit , iuſtum prædicans
deum:ſcit enim cuius debeat miſereri.Cordis enim in-
ſpector prouidet poſtulantis mentem an mereatur ac-
cipere. Denique dicit per prophetam , Plebs hæc labiis *Eſa.29.*
me honorat,cor autem eorũ longe eſt à me.Nam ſimu-
latoris animum iuſtum eſt vt obduret. Qui enim non
per errorem verum vocat falſum , ſed per maleuolen-
tiam : aut intelligens bonum, finxit ſe neſcire quod bo-
num eſt, vt conuertat illud in malum:hoc vtique debet
illi præſtari, vt vere non Intelligat bonum , ne ſaluetur,
quod nõ vult.Nec enim iuſtum eſt , vt inuitus ſaluetur,
qui non per ignorantiam ſalutem ſpernit , ſed per ma-
liciam vel inuidiam. His igitur confirmatur magis li-
berum arbitriũ quàm deſtruitur,vt vnicuique pro voto
ſuo reſpondeatur. Cum certè aut filius dei quiſque 80.
ſit , aut diaboli : ſemper ergo filius eſt , ſed aliquando *Hæc quæ-*
dei, aliquando verò diaboli:quid ergo naſcimur requi- *ſtione cum*
rendum eſt. Dominus cum filij Iſraël ſæpe de- *ſequenti*
linquerent educti de Aegypto, iratus ſententiam de- *ex vetuſto*
dit,

A dit, dicens, nullum illorum intraturum in terram promiſsionis excepto Caleph & Ioſue filio Naue, qui prius Auſes dicebatur. Eos autem qui nati fuerant in deſerto, ipſos dixit intraturos, eo quòd neſcirẽt bonum aut malum. Neſcire autẽ bonum aut malum, ſimplicitas quædam eſt naturalis, quæ neque ad bonum neque ad malum erudita eſt. Hæc eſt ignorãtia ſine malitia: ſine ſenſu enim naſcimur: ſed natura noſtra hoc bonum habet, quòd capax eſt ediſcere veritatem: filius autem diaboli eſt qui natus malis rebus imbuitur, vt his ſtudeat quæ inimica ſunt creatori, multos aſſerens deos, & his immolandum quaſi mundi rectoribus. Hic ſi reſipiſcat, & iuxta naturam ſuam ſentiat, ad creatorem ſe conſerens, filius dei erit: ac per hoc neque filij dei ſunt qui naſcuntur, neq; filij diaboli. Quid enim dicit ſaluator Iudæis, Vos de patre diabolo eſtis, & concupiſcẽtias patris veſtri vultis facere? Vides ergo operibus & confeſsione filios creari diabolo: hos autem eſſe filios dei, qui confitentes proprium eſſe deum patrem Chriſti, recte verſantur. Sic enim deus inſtituit genus noſtrũ, vt ſine ſenſu naſcamur, poſsibilitatem tamen habeamus diſcendi, ſiue bona ſiue mala: vt ipſi nobis aut mala acquiramus, aut bona, vt lætemur in nobis cum recte agentes remuneramur, aut ipſi nobis imputemus ſi praua ſequẽtes condemnemur.

[Margin: In exemplari excm aliis verbis post mixtas quæſtiones dabimus.] *Ioan. 8.*

B

81. Cum Apoſtolus dicat, Nos natura Iudæi, de Iudæis ergo naſci Iudæos oſtendit: non de proſelytis dico, quos conſtat fieri Iudæos. Denique qui in eremo nati ſunt, non ſunt circuncìſi, & tamẽ Iudæi erant: Non ergo circuncìſio Iudæum facit, ſed natiuitas ſub dei creatoris deuotione progenita. Si ergo de Iudæis Iudæi naſcuntur, quare non etiam de Chriſtianis Chriſtiani: nam & de paganis pagani naſcuntur? *Galat. 2.*

Non omne quod naſcitur, hoc eſt vnde naſcitur: Nam & aurũ de terra naſcitur, & non tamen terra eſt: & gemmæ & alia multa: & de ligno eſca naſcitur. & de ouo pullus. De paganis autem vt pagani naſcantur hæc facit cauſa: quia enim omnis paganus in ignorantia eſt, & qui naſcit ex eo, ſine ſenſu eſt, ambo ignorantes ſunt. Sed hoc intereſt inter vtrunq;, quia qui generat, ſine dubio blaſphemus eſt, ac per hoc filius diaboli eſt: natus autẽ infans neſcit blaſphemare, ſicut neſcit benedicere, paganus tamen eſt, quia ſine ſenſu eſt. De Iudæo autem

C idcirco Iudæus naſcitur, quia ſub creatoris deuotione generatur: ſicut dixit Adam de Cain, Procreaui hominem per deũ. Sicut enim pagani indeuoti creatori, dæmoniis gratias agunt in omnibus quæ agunt: ita & Iudæi deo creatori ſupplices, imperfecte laudãtes eum in omni actu ſuo, in eo deſpiciendi, quia non cognoſcunt Chriſtum, per quem ſunt omnia. Hoc etiam modo de Iudæo Iudæus naſcitur. Non enim ſicut quibuſdam videtur, quia circuncìſio facit Iudæum, circuncìſio enim ſignum Iudaiſmi eſt, non Iudaiſmus: quia non Abrahæ circuncìſio iuſtitia eſt, ſed ſignum iuſtitiæ, vt nati ex Abraham ſignum haberent, per quod probarentur filij eſſe Abrahæ. Quippe cum ex Iuda Maccabæo hoc nomine ſint appellati, vt non ſolùm ex Iuda, ſed & cæteri ex omnibus filiis Iacob Iudæi vocarentur, propterea quòd Iudas dux fuerit eis, Ideoque nati Iudæi ſignum accipiunt, vt qui ſunt intelligantur. De Chriſto autem ideo non naſcitur Chriſtianus, quia ipſe qui generat, non natus, ſed factus eſt Chriſtianus: Quamobrem & iſte qui naſcitur, fieri oportet vt ſit: nec enim per ſubſtantiam naſcitur, ſed per fidem quæ iam natis accedit. Ignorãtia enim cum carne naſcitur, fides autem poſtea ſpiritali ratione inſeritur. Sed dicitur econtra, Si factus vtique eſt qui generat, hoc iam debet generare quod

Geneſ. 4. *Ioan. 1.*

D ipſe eſt, vt accepta dignitas traducem faceret: Nam ſenatores generant ſenatores. Sed ſenatorum dignitas nõ habet apud deum meritum. Neque ipſa natura, hoc eſt ſubſtantia conſequitur beneficium, ſed in ſola fama & ſermone dignitas vertitur: Ac per hoc currit quidem ſermo per traducẽ carnis, ſed nihil aliud præſtat quàm opinionem dignitatis: Sicut & hi qui conſules ſunt, aut ſtatuis honeſtantur, gaudent in vano: Chriſtiani autem cum fiunt, ipſi naturæ accedit dignitas, vt eſſentia ipſa hominis æternum habeat incorruptibilitatis beneficium, vt non opinio ſola, ſed & res ſit in effectu apud deum. Tale eſt iſtud, vt quis diſertus pauper in laude ſit & egeat pane, aut reliquis neceſſariis. Hæc enim vera laus eſt, ſi ſic illi proficiat quæſita dignitas, vt nullius egeat: dum hoc naturæ eius præſtatur, vt per ſe ipſa viuat, & bene viuat nullo requiſito ſuffragio: hoc eſt vere diuitem fieri & glorioſum.

82. Paganos elementis eſſe ſubiectos nulli dubium eſt, & quid eſt ergo quod Apoſtolus dicit, Eramus & nos ſub elementis huius mundi ſeruientes? Si itaque & Iudæi elementis erant ſeruientes, quid differebant à paganis? *Galat. 4.*

Manifeſtum eſt additione, aut diminutione, ſiue immutatione vnius ſyllabæ ſenſum peruerti. Idcirco paganos elementa colere omnibus cognitum eſt: Iudæos autem non elementis, ſed ſub elementis deo ſeruiſſe: propter neomenias & ſabbata, & circuncìſionem, & cætera talia, hæc enim carnalia ſunt. Quicquid enim viſibile eſt, carnale eſt, & de elementis eſt: ſed quia ex præcepto dei erat, deo ſeruiebatur: vt ex viſibilibus ad inuiſibilia veniretur, & ex hac cauſa profectus fieret ad maiora capienda, vt in his meditati digni fierent promiſsis ſpiritalibus. Ex ea igitur parte quam ſuprà dixi, ſub elemẽtis ſeruiebant Iudæi: ex alia parte legem habebant ſpiritalem, quæ & peccare prohibet, & exhortatur ad dilectionem domini dei, qui venturus eis fuerat promiſſus ad remittenda peccata.

E

83. Si per Chriſtum ſalus & vera & perfecta cognitio, cur non ante venit, vt & anteriores noſtri qui in ignorantia fuerunt, addiſcerent veritatem?

Denique poſt aduentum Chriſti multi ſaluati ſunt, magis quàm prius. Vnde etſi antè veniſſet, multo plures ſaluati fuiſſent. Si ergo ita eſt, reprehenſibile videtur nulli miſericordiam facienti calumniam fieri oportere. In poteſtate enim dantis eſt, quando vel quantum velit miſereri. Exhortandus eſt enim huiuſmodi & precibus prouocandus, non contentione à bono opere reuocandus: & forte non contradiceretur, ſed pro hac miſericordia vices illi aliquæ redderentur. An quis medicum arguet, qui medicamẽta ſua & officium ſuum gratis impendet: aut accuſabitur tarditas eius ab eis à quibus non eſt requiſitus? Hæc quidem diximus ſecundum rationem, ſed Saluatoris bonitas iſta non curat propter imbecillitatem humanam: ſuam enim ſequitur naturam ad faciendam miſericordiam. Idcirco tunc venit quando debuit venire, voluntatis ſuæ rationem ſecutus, non meritorum noſtrorum. Nam ſi merita perpendas, venire non debuit. Venit ergo quando & ſubueniri debere ſciuit, & gratum futurum beneficium. Si autem ei cui neceſsitas imminet ante ſubueniatur, erit quidem gratum, non tamen valde poterit ſcire quid ſibi præſtitum eſt. Si autem in ipſa neceſsitate poſito auxilium ferat, ſciet quale beneficium conſecutus ſit. De tribulatione enim ereptus, maiores gratias referet. Quomodo ſi eſurienti offeras panem, ſi autem offeras cum non eſurit, non vtique tam gratum

F

G erit. Idcirco rectè factum eſt vt non ante veniret do-
minus. Primum enim dimiſit genus hominum vti vo-
luntate ſua, non ſine teſtimonio ſui, quia ex ipſa mun-
di fabrica per annua munera, quæ elementorum mi-
niſterio humanis vſibus exhiberi decreuit, intelligi &
timeri diuinitatem ſuam voluit: quippe cum etiam ex
traduce primi hominis, deinde Enoch & Noë notitia
eius eſſet in terris:Sed quum languore quodam huma-
ni generis adoleſcere cœpiſſet cognitio dei inter ho-
mines, & mores immutarentur, eligere dignatus eſt.
Abraham, in quo forma eſſet renouatæ notitiæ dei &
morum.Et cum adhuc reuerentia ſegnior eſſet, poſtea
per Moyſen legem literis dedit, quæ neque adoleſce-
ret, & magis metum incuteret. Maior enim timor eſt
vbi authoritas manifeſta eſt. Et quia acceptam legem
gentes ſpreuerunt, non ſe ſubiicientes ei, neque ij qui
acceperunt ſeruauerunt eam, motus dominus miſeri-
cordia,miſit filium ſuum, qui ſe pro illis offerens, mor-
tem deſtruens, data omnibus remiſsione peccatorum,
deo patri illos iuſtificatos offerret. Nō enim poſſet de-
ſcendi ad inferos,niſi per mortem. Nec ordo enim nec
ratio poſcebat eum,qui mortuus non fuiſſet, intrare ia-
H nuas Tartari. Nónne ſi quis vult in terra ſua Barbaros
decipere,immutat ſe in habitu illorum, vt putetur vnus
ex his,& ſic explorat quomodo illos ſubuertat? Ita fa-
ctum eſt & de diabolo: quoniam malo more hominē
ſubuerterat, vt in morte non remaneret, inuentum eſt
remedium quomodo quos male tenebat amitteret, &
ſubintraretur ei:& quem putabat ſe velut hominem oc-
cidiſſe, reperiret illum apud inferos deum. Quo facto
reus inuentus omnes quos tenebat amiſit, & de cætero
aperta eſt ad cœlum via. Ecce quantum profuit aduen-
tus Saluatoris, vt ſcientes homines de quo periculo li-
berati ſunt,ſine ceſſatione gratias illi referant.Sed forte
econtra dicatur:Si multi ante legem & poſt legem pec-
catis preſsi totos ſe carni dederunt, & digni fuerunt in
Tartaro remanere,ſine dubio fuerunt qui deuotione &
creatoris reuerentia vitam ſuam naturæ lege frenarunt:
Nunquid non etiam hi detenti ſunt apud inferos,exuti
hac vita? Si autem ante veniſſet poſt mortem Adæ, li-
berato Adam qui prior peccauerat, cæteris ad cœlum
aperiret viam, vt quia bene vixerant, agnito creatore
defuncti reciperentur in cœlum. Damnum ergo eſt,
I quia non ante venit Chriſtus? Damnum eſſe maniſe-
ſtum eſt,ſed quære,iuſtum,an iniuſtum ſit. Solent enim
damna iuſta eſſe de quibus queri non liceat. Nunquid
fur deprehenſus & iuxta legem in quadruplum con-
demnatus, auſus eſt queri? Ac per hoc damnum quod
genus hominum paſſum eſt,iuſte factū eſt,vnde & per-
miſſum eſt.Quare & Saluator inter ipſa primordia ve-
nire non debuit.Cum enim diabolus ſuperbiret,homo
factus à deo poſitus eſt illi inimicus, vt auxilio dei mu-
nitus quia impar erat, reſiſteret ei accepto mandato.
Diabolus autem ſolita ſubtilitate ſimulauit ſe ignorare
quid præceptum eſſet à deo, & inuenit Euam inſtabi-
lem:poſtea autem promittens illi, quòd ſi interdictum
contigiſſent, præſtaret illis diuinitatem, circunuenit
eos. Tunc diabolus ſuperato homine triumphauit: hic
victus genus ſuum ſubiecit peccato. Quamobrem iniu-
ſtū erat victori violenter auferre ſpolia, quia deus quod
facit,iuſte facit. Præterea cum acerbè peccauerit homo
aſſentiens ei contra mādatum creatoris, fieri ſe deum,
idololatria admiſit per quod in deū peccauerat: ideo-
que non illi ſtatim debuit ſubueniri,quippe cum pœni-
tuerit: nec grata ei fuiſſet miſericordia ſi non ſciuiſſet
quid mereretur. Quanquam enim omnia poſsit deus, K
Illud facit quod conuenit rationi, vt irreprehenſibilis 14.
perſeueret. Quare Lunæ curſus in ratione Paſchæ
cuſtodientes, Paganos reprehendimus,quia dies luna-
res & motū cuſtodiunt? Abſit à Chriſtianis vt ſy-
dera venerari dicantur,quibus indulta eſt ſpiritalis cul-
tura,vt deſpicientes quæ vident,iis quæ inuiſibilia & ſu-
percœleſtia ſunt, copulentur, & hæc omnia tranſcen-
dant futuri cum angelis dei. Nam & ſyderum cultores
aut cum ipſis erunt, aut infra ipſa. Quomodo enim
fieri poteſt, vt aliquis ſuper hæc ſit quæ colit? Pagani
itaque non computum lunæ obſeruant, ſed lunam ip-
ſam velut deam venerantur. Et effectus curriculorum
eius apprehendiſſe ſe arbitrantes, quid certis diebus a-
gendum,quidve cauendum ſit,decernunt,imperio eius
quaſi vitam & conuerſationem ſuam ordine quodam
ſubiiciētes:,quos quia extra dei ordinationem hæc auſi
ſunt vſurpare,falli frequēter deprehēdimus. Hæc enim
luminaria in ſigna temporum deus conſtituit. Vnde &
nos numerum Lunæ cuſtodimus,nō illam ipſam exco-
limus,vt à quartadecima luna,quæ nobis ſecundum le-
gem prima eſt, rationem Paſchæ obſeruemus. Omnia
enim plena deus inſtituit: ideóque à quartadecima vſ- L
que ad vigeſimamprimā his ſeptem diebus Paſcha no-
bis celebrare conceſſum eſt,vt de his ſeptem aliqui dies
à paraſceue vſque ad reſurrectionem domini conclu-
dantur: vt neque tertiadecima in paſsione ſit, neque
quartadecima in reſurrectione, aut quintadecima: ne
ante primam ſecundum nos lunam, paſsio Chriſti ſit:
neque reſurrectio eius nō primo die, quo cœptus mun-
dus eſt. Omnia enim mundi tempora vnius hebdoma-
dæ curriculis numerantur, quia his deus mundi mem-
bra & ornamenta compoſuit. Sex enim diebus mun-
dum aptauit,& ſeptima ceſſauit,quam ſabbatum appel-
lauit. His enim ſeptem diebus totius mūdi ratio & nu-
merus continetur.Semper enim in ſe redeuntes,multi-
plicant numerum temporum. Poſt ſabbatum enim à
primo die repetit ſemper vſque ad diem ſeptimum, id
eſt ſabbatū: Vt reſurrectio domini primo die inchoati
mūdi facta diſcatur,qui dies dominicus dicitur. Ipſum
enim fecit dominus vnum cum veſpere, & in ſeptena-
rium numerum euolutus incipit iterum,vt ſit poſt heb-
domadam primus. Quod ita decretū ab initio eſt pro-
pter ſacramentum incarnationis domini, & paſsionis M
& reſurrectionis. In corpore enim domini totus propè
mundus reſurrexit,& inſtauratus eſt. Abſolutum eſt
non nos lunā colere, ſed numerū qui per lunæ curſum
inſtitutus eſt, cuſtodire. Diabolus autē qui eſt Satanas,
vt fallaciæ ſuæ authoritatem aliquā poſsit adhibere, &
mendacia ſua commentitia veritate colorare, primo
menſe quo ſacramenta dominica ſcit celebranda, quia
non mediocris potentiæ eſt, Paganis quæ obſeruarent
inſtituit myſteria,vt animas eorum duabus ex cauſis in
errore detineret, vt quia præuenit veritatem fallacia,
melius quiddam fallacia videretur, quaſi antiquitate
præiudicans veritati. Et quia in primo menſe, in quo
æquinoctium habent Romani, ſicut & nos, ea ipſa ob-
ſeruatio ab his cuſtoditur, ita vt etiam per ſanguinem
dicant expiationem fieri, ſicut & nos per crucem: hac
verſutia Paganos detinet in errore, vt putent veritatem
noſtram, imitationem potius videri quàm veritatem,
quaſi per æmulationem ſuperſtitione quadam inuen-
tam. Nec enim verum poteſt inquiunt, æſtimari quod
poſtea eſt inuentum. Sed quia apud nos pro certo
veritas eſt, & ab initio hæc eſt, virtutum atque pro-
digiorum

A digiorum ſigna perhibent teſtimonium, vt teſte virtu-
te diaboli improbitas innoteſcat. Quoniam enim ſola
eſt quæ facile ſuadeat, hæc contra verſutiam & præuen-
tum diaboli poſita eſt, vt ſimulationem eius reuelet.
Nemo enim etiam inimicorum negare audeat illic eſ-
† Chriſt⁹. ſe veritatem, vbi veritas † apparet. Quid eſt vt cum
85. conſtet à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis
decem & ſeptem eſſe generationes, Euangeliſta qua-
tuordecim dicat, prætermiſsis Ochozia, qui poſt Ioram
eſt filium Ioſaphat, & Ioas filio Ochozię, & Amaſia filio
Ioas. Nihil Euangeliſtam quàm ſenſum legis ſecu-
tum credibile videri debet. Ideóque non immeritò hi
ab Euangeliſta ſublati ſunt de numero cæterorum. Sic
enim horum continuauit impietas, vt malignum eo-
rum nullum interuallum haberet. A Ioram autem cœ-
ptum malignum ſic perambulauit vſque ad Oziam fi-
lium Amaſiæ, vt nullius lateris eſſet ſuffragium, quo ex-
perte merito patris aliquis horũ remaneret in numero
regum. Nam Ioram maligne agens merito Ioſaphat re-
miſſus in numero eſt, & Ozias merito Ioatham reſer-
uatus in numero eſt. Illorum autem trium continuata
malignitas in deum eſt, Salomon quoque merito patris
B remiſſus in regno eſt, Et Roboam filius Salomonis ma-
ligne agens, merito Aſa relictus eſt in numero regum.
Illi autem tres in medio malorum concluſi ſunt mali-
gnè agentes, ideo eraſi ſunt. Peius enim à perditione
generis exemplum eſt, quando ſe iugiter malignitas
pandit: propterea quòd ex traduce eorum non eſt Io-
ſeph, prætermiſsi ſunt. Ab Abraham enim horum gene-
rationem ſecutus eſt Euangeliſta, ex quibus originem
trahit Ioſeph, cui deſponſata eſt Maria quæ genuit Chri
86. ſtum. Quid eſt quod probet Mariam matrem do-
Luc.1. mini ex tribu & ſemine eſſe Dauid? Idonei teſtis
proferemus ſermonem. Dicit enim ad Mariam inter
cætera, Et dabit illi dominus ſedem Dauid patris ſui, &
regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non
erit finis. Quomodo diceretur ab idoneo teſte, pater
87. eius Dauid, ſi non eſſet Maria ex ſemine Dauid? Si
vnus eſt deus, cur in tribus ſpes ſalutis eſt, & nõ in duo-
bus, aut quatuor, aut certe in ipſo vno, & quare non
eſt ab initio trinitas prædicata? Nihil penè nouum
effectum eſt, ſic enim trinitas prædicatur, vt vnus deus
credatur. Non ergo additum eſt aliquid, ſed ſacramen-
C tum dei vnius reuelatum. Inter ipſa autem primordia
manifeſtari non oportuit, quia prius prædicandum, &
poſtea id quod prædicatum eſt reuelandum: vt ſcias pa
trem eſſe, à quo cuncta ſunt: filium vero dici, per quem
ſunt omnia: ſpiritum autem ſanctum appellari, per
quem omnia quæ à patre quidem, ſed per filium ſunt,
regenerantur ad fidem dei vnius. Hi ergo tres ſunt
quidem, ſed vna diuinitas. Ratio igitur facit vt tres
ſint, non plures, aut infra. Omnis enim numerus vſque
ad nouem peruenit, quia tres dum inuicem in ſe ſunt,
faciunt numero nouem, quia in vno tres ſunt, & tres
ſunt vnum, Qui enim videt vnum, videt tres, dum
nihil differt alter ab altero. Tres ergo vnum, & ter tres
vnum. Hæc enim in nouo numero perfectio eſt, quan-
tum ad numerum pertinet, quia de vno ſunt omnia.
Addito enim vno, ex quo vel in quo tres qui nume-
rantur nouem fiunt decem vel viginti. Semper tamen
vſque ad nouem venitur & vnus additur, quia nouem
88. vnum ſunt, vt plena perfectio ſit vnitatis. Si maior
Eſa.6. gratia & manifeſtatior intelligentia in nouo eſt quàm
in vetere teſtamento, quare Eſaias propheta ſedentem
in throno maieſtatis vidit deum ſabaoth, qui eſt Chri-
ſtus, iuxta interpretationem Ioannis Euangeliſtæ? Di- D
xit enim inter cætera, Hæc locutus eſt Eſaias quando Ioan.12.
vidit maieſtatem eius, & locutus eſt de eo. In nouo au- Acto.7.
tem Stephanus primus martyr ſtantem ſe vidiſſe dicit
Ieſum à dextris dei. Quid eſt iſtud vt hic ſubiectus vi-
deatur poſt triumphos, & illic quaſi dominus ante-
quam vinceret? Prout cauſa erat, feciſſe ita & do-
minus ſe oſtẽdit. Prophetæ enim viſus eſt quaſi rex cor-
ripiens plebem: & hoc ſe oſtendit quod erat, hoc eſt ſe-
dentem, in pace enim erát cauſa diuinitatis eius. Ste-
phano autem vt ſtans appareret, fecit calumnia Iudæo-
rum. In Stephano autem ſaluatoris cauſa vim patieba-
tur. Ideo ſedẽte iudice deo ſtans apparuit, quaſi qui cau-
ſam diceret: & quia bona cauſa eius eſt, ad dexteram
iudicis erat. Omnis qui cauſam dicit, ſtet neceſſe eſt.
Quomodo accipiendum eſt quod ſaluator inter 89.
cætera dicit de ſpiritu ſancto, quòd veniens, inquit, ille Ioañ.16.
arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudi-
cio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me.
De iuſtitia vero, quia eo ad patrem, & iam non vide-
bitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi
iudicatus eſt. Cauſam quidem videtur dixiſſe ar-
guendi mũdi, ſed indiget explanatione. Cum ſaluatori E
non crederent Iudæi, neque mundanæ poteſtates, quia
non ſolũ hominibus ſe manifeſtari voluit, ſed & prin-
cipibus & poteſtatibus in cœleſtibus, ſicut docet Apo-
ſtolus in epiſtola ad Epheſios, poſt paſsionẽ ſuam vera
ſe locutum ſpiritum ſanctum probaturum oſtendit, Et Epheſ.3.
hoc eſt arguere mundum, oſtendere illi vera eſſe quæ
credere noluit. Credere enim noluit à deo veniſſe ſal-
uatorem. Saluator autem ſeruata iuſtitia non trepida-
uit reuerti ad eum qui ſe miſerat: & per id quòd regreſ-
ſus eſt, probauit ſe inde veniſſe: Quia nemo, inquit, aſcẽ- Ioan.3.
dit ad deum, niſi qui deſcendit à deo. Videntes ergo po
teſtates aſcendere eum, confuſæ ſunt, videntes verum
eſſe quod velut falſum ſpreuerant. Itaque iſta iuſtitia
arguit eos, qua iuſtum probatum eſt, quia regreſſus eſt
vnde venerat. Sic autem arguit eos de peccato, quòd
non ſolùm credere ei noluerunt, ſed & occiderunt
eum. De iudicio verò ſic eos corripuit, dum oſtendit
principem mundi reum factum & comprehenſum ab
eo, cuius fidei non communicarunt. Videntes enim
animas de inferis ire in cœlos, cognouerunt adiudica-
tum eſſe principem huius mundi, vt reus factus in cau- F
ſa ſaluatoris, quæ tenebat iure amitteret. Hæc quidem
aſcendente ſaluatore viſa ſunt: ſed superueniente in di-
ſcipulos ſpiritu ſancto, palam apertèque manifeſtata
ſunt. vera enim correptio tunc fuit, quando poſt paſ-
ſionem reſurrectionemq; ad teſtimonium ſaluatoris,
publice à perfidis videbantur reſurgentes mortui, clau-
di currentes, leproſi mũdati, paralytici confirmati, cæci
aſpicere, ſurdi audire, muti eloqui, dæmoniaci purgari,
infirmi recuperata ſanitate gratias agere. Hoc modo
ſpiritus ſanctus arguit mundum, quia in nomine Sal-
uatoris, qui reprobatus eſt à mũdo, omniũ curationum
virtutes operatus eſt. Si diabolus ipſe eſt Satanas, 90.
quid eſt vt inter cætera dicat ad Iudæos Saluator. Vos Ioan.8.
de patre diabolo eſtis, & concupiſcentias patris veſtri
vultis facere: ille homicida fuit ab initio, & in veritate
non ſtetit, quia veritas nõ eſt in eo. Cum loquitur men-
dacium, ex ſuis propriis loquitur, quia mendax eſt ſi-
cut & pater eius? Diabolus non ſpeciale nomen eſt,
ſed commune cum cæteris. In quocunque enim opera
diaboli fuerint inuenta, ſine dubio diabolus appellan-
dus eſt. Operis enim nomen eſt, non naturæ. Itaque hoc

G in loco patrem Iudæorum Cain ſignificat, cuius imi-
tatores volentes eſſe Iudæi, Saluatorem peremerunt.
Hinc dicit eum quia ſe parricidio maculauit, & reum
fecit mortis, in veritate non ſteuiſſe: ab ipſo autem for-
ma data eſt fratricidij. Iſtum ipſum dicit, cum loquitur
mendacium, de ſuis propriis loqui, vt oſtẽderet vnum-
quenque non niſi propria voluntate peccare. Sed quia
imitator diaboli eſt, adiecit, Mendax eſt, ſicut & pater
eius. Hic enim vt primum hominem morte condem-
naret, ſimulauit ſe neſciſſe quid præceptum fuiſſet ei à
deo. Sic & Cain interrogatus, finxit ſe neſcire vbi eſſet
Geneſ.4. frater ſuus Abel quem occiderat. Hoc ergo in loco dia-
bolum Cain eſſe dixit: patrem autem eius diabolum,
cuius opera ſecutus eſt. Diaboli enim filius, diabolus
eſt. Sed diabolus ille qui eſt Satanas, patrem in malicia
ſua nullũ habet. Ipſe enim ſibi in malo author eſt. Prior
enim ipſe peccauit, aut per hoc quicũque imitati illum
fuerint, filij eius dicentur, & ille pater eorum. Etenim
nos in fide Abraham patrem habemus, quia prior ipſe
credidit deo: ac per hoc nomine eius cenſemur, fideles
91. enim dicimur ſicut & ille. Quærendum quomo-
do contradicendum ſit argumentis Photini, dicentis
H Chriſtum ante Mariam non eſſe? A Ioanne prius
quæramus Baptiſta, quem ipſe Saluator teſtem ſuum
Ioan.3. eſſe profeſſus eſt. Ait enim inter cætera de domino,
Qui de ſurſum venit, ſuper omnes eſt: qui autem de
terra eſt, de terra loquitur: qui verò de cœlo venit, quod
vidit & audiuit, teſtificatur: & teſtimonium eius nemo
accipit. Ecce Ioannes omnes ſecum pariter ad compa-
rationem domini terreſtres appellauit, Quia illum de
cœlis teſtatur veniſſe, cæteros verò omnes de terra eſſe,
hoc eſt de inferioribus. Et ipſe dominus inter cætera
Ioan.6. eadem loquitur dicens, Non enim deſcendi de cœlo vt
facerem voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui
miſit me patris. Et iterum dominus inter alia hoc ſenſu
loquitur dicens, Et nunc dico vobis, quia ego rogabo
patrem, Ipſe enim pater diligit vos, quia vos me dili-
gitis, & creditis quia à deo exiui. Exiui enim à patre, &
veni in hunc mundum: iterum relinquo mundum, &
vado ad patrem. Videntes diſcipuli manifeſte illum lo-
cutum eſſe, dicunt ei, Ecce nunc palam loqueris, & pro-
uerbium nullum dicis. Nunc ſcimus quoniam ſcis om-
nia, & non opus tibi eſt vt quis te interroget. In hoc
I credimus quoniam à deo exiſti. Hæc interpretatione
non indigent. Quippe cum iſta ſumma ſit religionis
noſtræ, vt Chriſtum ante carnem in cœlis cum deo fu-
iſſe credamus, vt filium apud patrem. Nam ſi propter
iuſtam conuerſationem & cœleſtem doctrinam de cœ-
lo & à deo ſe dixit exiſſe & veniſſe in mundum, eadem
debuerant dicere de ſe omnes prophetæ & apoſtoli. Et
quia dixit, Iterum relinquo mundum, & vado ad pa-
trem: hoc forte dicatur ſignificaſſe, quia doctrina quæ
venerat à deo, relicto mundo ad deum eſt regreſſa.
Aliud enim quod dicant non habent. Si enim de cœlo
veniſſe, & à deo exiſſe, & veniſſe in hunc mundum,
ad virtutis & doctrinæ pertinet cauſam, non ad Salua-
toris perſonam, cum dicit, Iterum relinquo mundum
& vado ad patrem: illò vtique redit vnde venerat: ſed
vidimus poſt abſceſſum domini, & virtutem fuiſſe in
mundo & doctrinam. Vides ergo non de virtute di-
ctum eſſe à domino & doctrina, ſed ſpecialiter de ſe
dominum locutum. Quòd ſi virtutis quæ in Chriſto
operata eſt, dicis eſſe verba, hæc ipſa virtus deum pa-
trem ſuum appellat: Ecce incurris quod times: quia ſi
virtus dei filius dei eſt, ipſa vtique virtus dei eſt, de qua
dicit apoſtolus, Chriſtum dei virtutem, & dei ſapien- K
tiam: hæc exiuit à deo, & iterum ad eum regreſſa eſt. *1.Cor.1.*
Itaque hæc ipſa virtus quæ Chriſtus eſt, in ſpiritu dei *Matt.12.*
dæmonia ſe teſtatur eiicere: qui ſpiritus per apoſtolos
operatus eſt, vt ſcias ſpiritum ſanctum per quem domi-
nus operatus eſt, poſt abſceſſum domini hic in mundo
in apoſtolos operatum: vt plenius appareat dominum
de ſua perſona locutum, quia relicto mundo regreſſus
eſt ad deum. Aut ſi putas virtutem hanc non eſſe Chri-
ſtum: duæ erunt virtutes, & duo filij dei, & vbi eſt illud
quod legitur, Vnigenitus filius dei qui eſt in ſinu patris? *Ioan.1.*
Et iterum, Sic enim, inquit, dilexit deus mũdum hunc, *Ioan.3.*
vt filium ſuum vnicũ daret pro eo. Animaduertis iam
virtutem dei quæ corporaliter operata eſt in mundo,
ipſam vnam eſſe quæ & dei virtus dicatur, & filius. Et
videamus quid crediderint, aut cui apoſtoli audientes
à domino, Ecce iterum relinquo mundum, & vado ad
patrem: reſponderunt ei, Ecce nunc palàm loqueris, &
prouerbium nullum dicis. Nũc ſcimus quia noſti om- *Ioan.16.*
nia, & non opus eſt tibi vt quis te interroget. In hoc cre-
dimus quoniam à deo exiſti. Nunc videamus ſi de vir-
tutibus ambigerent diſcipuli, vtrum à deo exiſſet, cum
vidiſſent Lazarum iã fœtidum quarta die reſuſcitatum, L
cæco à natiuitate oculos reformatos, tactu fimbriæ mu- *Ioan.11.*
lierem à profluuio liberatam, aquæ naturam mutatam *Ioan.9.*
in vinum. Aut de perſona domini nemo plane dubita- *Matth.9.*
uit, vel de virtutibus: quippe cum dicerẽt illum alij eſſe *Ioan.2.*
Heliam, alij Hieremiam, aut vnum ex prophetis. Nam *Matt.16.*
cum lapidare vellent illum Iudæi, reſpondit eis Ieſus, *Ioan.10.*
Multa opera bona oſtendi vobis à patre meo, propter
quod eorum opus lapidatis me: Dixerunt ei Iudęi, Nos
de bono opere non te lapidamus, ſed propter blaſphe-
miam: & quia cum ſis homo, facis te deum. Si ergo Iu-
dæi quòd dei opera eſſent non ambigebant, Apoſtoli
ambigebant? Quoniam ergo omnis dubitatio de Sal-
uatoris pſona erat, (res enim inaudita, & quę in ſenſum
humanum non ruerat, ſtuporem hominibus faciebat,
cum audiebant dicentem illum ſe à deo exiſſe, & pro-
prium ſibi patrem eſſe deum) idcirco diſcipuli ſatis ſibi
eſſe factum confitentes manifeſtatione verborum do-
mini, dixerunt ad eum, Nunc ſcimus quoniã noſti om-
nia, & nõ eſt opus vt quis te interroget. In hoc credim⁹,
quoniam à deo exiſti. Si enim non vere à deo exiuit, fi-
des apoſtolorum exinanitur, ſed non poteſt, quia à Sal- M
uatore probata eſt. Reſpondit enim eis, Modo creditis?
id eſt, tanta ſigna videntes non credebatis. Itaque pro-
batum eſt Apoſtolis Chriſtum à deo exiſſe & veniſſe, vt
per hanc exitionem filium iſtum dei credere non eſſet
ambiguum. Si enim nemo vidit deũ niſi qui eſt à deo,
hic vidit deum: & ſi nemo nouit patrem niſi filius, hoc
eſt vere apud deum patrem fuiſſe, & ab eo exiſſe & ve-
niſſe. Nemo enim alius poterat à deo exire, niſi hic, qui *Ioan.1.*
in principio erat apud deum, quia & nec quiſquam a-
lius ſciebat aut viderat deum. Ideo non incredibile no-
bis eſt, verum filium hunc dei credere: ſicut dicit Io-
annes in epiſtola prima, Et ſumus, inquit, in vero filio
eius Ieſu Chriſto, hic eſt verus deus, & vita æterna. Et
Apoſtolus, Qui proprio, inquit, filio non pepercit. Et *Rom.8.*
Euangeliſta, Quia proprium, ait, ſibi patrem dicebat *Ioan.5.*
deum. Si verus ergo filius dei eſt Chriſtus, quomodo
homo tantùm eſt? Verus enim filius non diceretur,
niſi propriè ab eo eſſet genitus. Aut dicat Photinus,
Quare verus filius dei creditur, ſi non eſt verus? Aut
quid opus erat hunc credere filium dei, ſi vnus eſſet de
cæteris ſanctis, qui filij dei digni ſunt appellari? Aut

nunquid

A nunquid aliqua indignitas in hoc eſt, per quam filius
dei ſicut cęteri ſunt, credi non poſſet: & idcirco dicitur,
vt hic de quo incredulum videtur, credatur filius eſſe
dei? Si enim potior cæteris eſt, quid opus eſt vt dica-
tur, crede Chriſtum filium dei eſſe, ſi vnus eſſet de cæ-
teris, niſi quia vt aliter de hoc credatur? Vnde & vni-
cus dicitur, quod non præcipitur de cæteris: vt quia
multi ſunt qui filij dei ſanctitatis cauſa appellantur, hic
ſolus verus filius dei credatur, vnde & vnicus dicitur.
Nam quis ſanctorum auſus fuerit filium dei ſe dicere,
non dicam & vnicum, niſi Saluator conſcius natiuita-
tis ſuæ à deo profectæ? Quomodo autem pateretur ſe
Deut.6. adorari, ſi neſciret ſe de deo, cum ſcriptum ſit, Domi-
num deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies? Quippe
cum Ioannem angelus corripuit, eo quòd adorare ſe
Apoc.22. vellet, dicens ei, Ne feceris, quia conſeruus tuus ſum,
deum adora. Et cum ſoli deo ſeruiendum ſcriptura te-
Rom.14. ſtetur: Apoſtolus tamen, Qui ſeruit, inquit, Chriſto, pla-
cet deo. Quare? Quia vnum ſunt deus & Chriſtus, pa-
ter & filius. Apoſtolus ſe Chriſti ſeruum fatetur, & dicit
1.Cor.7. Corinthiis, Nolite fieri ſerui hominum. Et ad Galatas,
Galat.1. Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per homi-
B nem, ſed per Ieſum Chriſtum & deum patrem, qui ſu-
ſcitauit eum à mortuis: oſtendit aperte Chriſtum deum
eſſe & hominem, vt Apoſtolatum ſuum non ab homi-
ne eſſe, ſed à Chriſto, iuxta quod deus eſt, & à patre deo
eſſe demonſtraret. Denique in ſubiectis ait, Neq; enim
ego ab homine accepi illud, neque didici: ſed per reue-
lationem Ieſu Chriſti. Quid tam apertum? dei enim do
ctrinam non per hominem dicit ſe eſſe aſſecutum, ſed
ab ipſo deo doctum. Nam nos dei doctrinã per homi-
nes accepimus: vas autem electionis nihil ſe probat ab
Apoſtolis aſſecutũ, hoc eſt, ab hominibus. Nam ſi quia
dei doctrina eſt, ideo nõ per hominem diſcitur, quam
laudem ſuam teſtatur Apoſtolus, ſi ſic didicit ſicut cæ-
teri Apoſtoli? Vt quid dicit, Neque ego ab homine ac-
cepi illud, neq; edoctus ſum, ſed per reuelationem Ieſu
Chriſti? Quis ambigat hoc loco Chriſtum deum ſigni-
ficatum? Sed quid mirũ, cum inter cætera dicat ad Ro-
Rom.9. manos, Quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecundum
carnem, qui eſt ſuper omnia deus, benedictus in ſecula.
Quid eſt, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem?
C Non enim hoc diceret, niſi eſſet & ſecundum deum: &
ſecundum carnem ex patribus, ſecundum diuinitatem
verò ex deo Chriſtus ſit ſuper omnia deus. Sed forte ad
patris perſonam pertinere dicatur: ſed hoc loco nulla
eſt paterni nominis mentio. Ideoque ſi de Chriſto di-
ctum negatur, perſona cui competat detur. Quare au-
Philip.2. tem Chriſto non competat, cuius nomini cœleſtia, ter-
reſtria & inferna genu flectũt? hoc eſt, ſuper omnia eſſe
deum. Præter hęc enim alia nulla ſunt. Dicat nũc Pho-
tinus, ſi hæc homini genu flectunt: aut ſi deus potentias
illas cœleſtes & ſanctos angelos vt hominem adorent,
decreuit. Sed abſit, quia deus nihil ſtultũ decreuit, ma-
xime cum non liceat niſi deum adorari, quanto magis
in cœlis. Rex enim adoratur in terris quaſi vicarius dei.
Chriſtus autem poſt hanc vicariam, impleta diſpenſa-
tione adoratur in cœlis & in terra. Legimus nanque,
quia verbum caro factum eſt: hoc eſt, miniſtro ſpiritu
ſancto incarnatum eſſe ex Maria, hoc verbum in prin-
cipio apud deum fuiſſe, & deum eſſe, hoc quoque filiũ
Ioan.1. dei appellari. Quomodo ergo non ante Mariã eſt quod
in principio erat, & deus erat? Etiam ſi obcęcatus deum
hic eſſe neges, verbum tamen non negas: neque igno-
ras hoc verbum filium dei appellari, & hoc apud deum
fuiſſe in principio. Qua ergo ratione poſt Mariam dicis D
eſſe, quod in principio legis fuiſſe? In Apocalypſi enim *Apoc.19.*
legimus de Chriſto, Et nomen eius eſt verbũ dei. Quod
verbum multas habet interpretationes. Nam nihil de
deo [illegible] quod non deus dicatur, ſed propter authorita-
tem vnius dei, quod de ipſo natum eſt, verbum appel-
lauit: vt hac ratione ducti, qua ſcimus verba noſtra non
niſi ex nobis eſſe, Chriſtum de deo eſſe crederemus.
Nec aliter quidem oportuit dici vt de ipſo eſſe crede-
remus, & non extra eum crederetur. Nam & ſimili mo-
do & virtus & ſapientia dei vocatur, vt eadem ratione
de ipſo intelligatur. Si enim dixiſſet, deus & deus: non
illum de ſe eſſe ſignificauerat: ſed duos fecerat deos,
quod vnitati aduerſum eſt. Hæc ratio in diuinis libris
eſt, vt ſignificatus deus Chriſtus, modum non excedat
dei vnius. Quàm autem illud tuum ſtultum eſt Photi-
ne, quòd ſic diſtinguis in capite Euangelij Ioannis, ne *Ioan.1.*
verbum deus dicatur. Sic enim legis, In principio erat
verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat: verbũ
hoc in principio erat apud deũ. Quid ſibi vult hæc di-
ſtinctio? quem indicat ſenſum? quam ſignificat pietatis
rationem, niſi ſolam aduerſus dei filium inimicitiam?
Quæ enim ſignificatio eſt pronunciantis, & verbũ erat E
apud deum, & deus erat? Hæc ergo legis veſtræ ſapien-
tia eſt vt doceat, quia eſt deus? Quæ lingua eſt, & quæ
gens, quæ terra, quæ ſecta, quæ neget deum eſſe? Et vt
quid inſinuet dicit, Et verbũ erat apud deum: Aut ver- *Ibidem.*
bum hoc quid vult intelligi, niſi rationem eius oſten-
dat? Non enim propter deum Euangelium legitur ſiue
ſcribitur, de quo nemo dubitat, ſed propter verbum de
quo quæſtiones fiunt. Myſterium enim dei, quod ideo
creditur, quia non eſt omnibus manifeſtum: ideoque
ſcriptura contendit docere quid ſit verbum, dicens, Et
verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat
in principio apud deum. Iſtud & rationi conuenit, &
pronunciatio integra eſt. Oſtendit enim quia verbum
hoc quod in principio apud deum erat, & deus erat: in
ſacramento myſterij æterni dei, quod ignotum erat à
ſeculis & generationibus, deus verbum apud deum pa-
trem fuiſſe credatur. Et quia carnalibus in dubium ve-
nit, qui volunt ſcripturam pro ſenſus ſui loqui capaci-
tate, fides poſita eſt, quæ ſenſum ſcripturæ ſecuta, præ-
mium mereatur. Salomoni, cum ſapientiam à deo po- F
ſtulaſſet, reſpõſum à domino eſt, Ecce dedi tibi, inquit, *3.Reg.3.*
cor ſapiens & prudens, quale non fuit ante te, & poſt te
non exurget vir ſimilis tibi. Quid dicemus? verum eſt
quod promiſit deus? Immo verum eſt. Nemo ergo ho-
minum ſimilis erit Salomoni. Et quid videbitur de
Chriſto, qui inter cætera, Regina, inquit, Auſtri venit ab *Matt.12.*
vltimis terrę audire ſapientiam Salomonis? & ecce plus
Salomone hic. Nunc elige cui credas Photine, deo an
Chriſto: patri an filio? Si patri credis, arguis filium: ſi
filio credis, accuſas patrem. Si enim homo tantum eſt
Chriſtus, fruſtra ſe præpoſuit Salomoni contra promiſ-
ſum dei: ſi autem intelligitur eſſe & deus, digne ſe an-
tepoſuit Salomoni, & promiſſum contaminatum eſt
dei, quia non exurrexit homo ſimilis Salomoni. Chri-
ſtus enim idcirco ſe potiorem oſtendit, quia deus eſt.
O dementia Photini, qui Chriſtum ante Mariam fateri
non vult, quem voce ſua audit teſtantem quòd ante
Abraham ſit. Cum enim de tempore agerent cum eo
Iudæi dicentes, Quinquaginta annos nondum habes,
& Abraham vidiſti? reſpondit eI, Amen dico vobis,
antequam Abraham fieret, ego ſum: non dixit, me-
lior ſum: ſed ad interrogata reſpondit, quia ante erat *Ioan.8.*

G quàm putabant Iudæi. Maledictũ planè legis Photinus
coadere non poteſt, quia ſpem ſuam habet in Chriſto,
Hiere.17. quem tantùm hominẽ dicit, cum legat, Maledictus ho-
mo qui ſpem habet in homine. Apoſtolus autem ſciens
Chriſtum deum, ideo & in præſenti & in futurũ ſpem
eſſe in eo ait, Si in hac tantùm vita, inquit, ſperantes, ſu-
1.Co.15. mus in Chriſto, miſerabiliores ſumus omnibus homi-
nibus. Non ergo homo tantùm eſt, in quo ſpem habere
docemur, quia vana ſpes in homine. Hæc diximus pau-
ca de multis: ſufficeret enim, ſi bonæ mentis eſſet, Pho-
92. tino hoc ſolum quod poſtremum poſuimus. Quo-
Ioan.14. modo intelligatur quod dicit ſaluator, Pacem do vo-
bis, pacem meam relinquo vobis: non ſicut hic mũdus
dat, ego do vobis? Qui pacem ſuſcipit Saluatoris,
inimicitiam contrahet mundi. Niſi enim diſcordaue-
Matth.6. rit cum diabolo, pacem non habebit cum Chriſto. Ne-
mo enim poteſt duob⁹ dominis ſeruire. Hic ergo à mũ-
do diſcordat, qui legem dei fideliter ſeruat, Chriſti pace
munitus, omnium aduerſariorũ comprimit tela. Quis
enim audeat aduerſus eum quem ſcit regis amicũ? Ali-
ter tamen mũdus pacẽ dat quàm ſe Saluator dare pro-
miſit. Mũdus enim aut metu dat pacem, aut prece. Sal-
H uator verò cùm ſit fortiſsimus omnium, nullum vtiq;
metuens, non rogatus dat pacem. Saluatoris ergo hæc
pax eſt, quæ idcirco datur, vt munimentum ſit contra
hoſtes. Pax quidem vno nomine appellatur, ſed longo
interuallo diſcernitur, dei & mundi. Hæc enim fragilis
eſt, illa fortis: hæc carnea, illa ſpiritalis: hæc terrena, illa
cœleſtis: hæc de neceſsitate eſt, illa de voluntate. Chri-
ſtus enim nullius egens, pacem offert inualidis & iner-
mibus, dominus ſeruis, bonus malis, deus hominibus.
Ioan.14. Rectè ergo ait, Non ſicut hic mũdus dat, ego do vobis:
hoc enim dicens, intelligi voluit clemẽtiam bonæ vo-
luntatis ſuæ. Cum enim omnis idcirco det pacẽ vt pro-
ficiat ſibi, hic, id eſt Saluator, ad hoc dat, vt proſit non
ſibi, ſed eis quibus dat. Aliter ergo mundus dat pacem
quàm dedit Saluator. Et mundi pax nõ docet bonam
vitam, non ſuadet ad patientiam, non prouocat ad iu-
ſtitiam, non hortatur ad miſericordiam, non promittit
æternam vitam. Quicunque enim acceperit pacem
Chriſti, alienus erit a vitiis huius mundi, quæ militant
93. aduerſus animam. Quærendum an ſpiritum ſan-
ctum habuerint Apoſtoli tempore illo quo fuerunt in
I terra cum domino: quia inter multa dicit Euangeliſta,
Ioan.7. Spiritus nondum erat datus, quia Ieſus nondum fuerat
Ioan.14. glorificatus. Et in alio loco, Si diligitis me, ait, præcepta
mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum
dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veri-
tatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non vi-
dit nec cognoſcit eum: vos videtis eum & cognoſcitis,
quia apud vos manet, & vobiſcũ eſt. Quid eſt hoc? ne-
gat datum ſpiritum ante paſsionem: rogaturum autem
ſe promittit patrem vt mittat eum. Item ſubiecit, quia
cum ipſis erat, & manebat apud eos. Legitur poſt reſur-
Ioan.20. rectionem autem inſufflaſſe & dixiſſe eis, Accipite ſpi-
Acto.2. ritum ſanctum. In Pentecoſte autem deſcẽdiſſe legitur
ſpiritus ſanctus in Apoſtolos. Tantas video in hac cau-
ſa perturbationes, vt quid tenendum ſit neſciam. In
his omnibus quæ propoſita ſunt non vna eſt cauſa. Bre-
uiter enim ſingularum cauſarũ ſignificatæ ſunt formæ,
quia vnus quidẽ eſt ſpiritus, ſed dona habet multa. Cum
ergo legitur ſpiritus ſanctus, intelligi debet & eius offi-
cium in quo ſit ſignificatus. Nã & cum in eis erat & vẽ-
turus erat, non eſt falſum. Sed ſi non iſtud ad perſonam
trahas, ſed ad naturam. Alterum enim vẽturum à patre
promiſit Chriſtus, vt quia indifferens eſt eorum diui- K
nitas, in præſentia Chriſti non putetur abſens ſpiritus
ſanctus, & in aduentu & in apparentia ſpiritus ſancti
præſens æſtimetur Chriſtus. Ideo cum venturum eum *Ioan.14.*
promittit, dicit, Vos videtis eum, quia apud vos manet
& vobiſcũ eſt. Vt ſecuri eſſent Apoſtoli, quia poſt aſcen-
ſionem domini non minorem aut degenerem ad tui-
tionem habituri eſſent paſtorem aut regem. Nam non
eſt dubium non datum eſſe credẽtibus ſpiritum, niſi ſi-
cut Euãgeliſta teſtatur, poſtquam deuicta morte reſur-
gens clarificatus eſt dominus.† Ipſius enim triumphan- *† Hic ve-*
tis domini verba ſunt & dicentis. Quia Ioãnes quidem *tera vari-*
baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſan- *ant vſque*
cto, quem accepturi eſtis non poſt multos hos dies: hoc *in finem*
tempore quo aſcendere ad patrem diſpoſuit interfatus *quæſtio-*
videtur. Illud autem quòd inſufflaſſe in diſcipulos do- *nis: cuius le-*
minus legitur poſt dies paucos reſurrectionis ſuæ & di- *ctionis te-*
xiſſe, Accipite ſpiritum ſanctum, eccleſiaſtica poteſtas *norẽ ſub-*
collata intelligitur eſſe. Quia enim omnia in traditione *iicimus.*
dominica per ſpiritum ſanctum aguntur, idcirco cum
regula eis & forma traditur huius diſciplinę, dicitur eis,
Accipite ſpiritũ ſanctũ. Et quia vere ad ius eccleſiaſticũ *Ioan.20.*
pertinet, ſtatim ſubiecit dicens, Cuius tenueritis pecca- L
ta, tenebuntur: & cuius remiſeritis, remittentur ei. Inſpi-
ratio ergo hæc, gratia quædam eſt quæ per traditionem
infunditur ordinatis, per quam commendatiores ha-
beantur. Vnde Apoſtolus dicit ad Timotheum, Noli, *1.Tim.4.*
inquit, negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi
per impoſitionem manuum presbyteri. Semel ergo fie-
ri oportuit, vt decætero traditio iſta non ſine dono ſpi-
ritus ſancti eſſe crederetur. Sicut enim in Saluatore for
ma data eſt viſibiliter, vt poſt baptiſmum ſpiritus ſan-
ctus credentibus decætero inuiſibiliter dari non ambi-
geretur, ita & in ſupradicta cauſa forma data eſt in prin
cipio, vt ex eo traditioni eccleſiaſticæ ſpiritus ſanctus
infuſus credatur. Vt autem apoſtoli præſente domino
virtutes facerẽt, poteſtas data eſt ſicut & prius prophe-
tis. Trium ergo officiorum formæ doni ſpiritus ſancti *Tres offi-*
in Apoſtolis ſunt oſtenſæ. Quarum prima eſt hæc quæ *ciorũ for-*
ad ius eccleſiaſticum pertinet in regenerandis vel cæ- *mæ dono*
teris officiis. Secũda quæ in Pentecoſte data eſt, quæ eſt *ſpirit⁹ ſan*
generalis. Non ſolum enim in Apoſtolos, verùm etiam *cti in A-*
in omnes decidit ſpiritus ſanctus credentes. Tertia for- *poſtolis.*
ma eſt, quæ ſolis Apoſtolis conceſſa eſt in ſignis ac vir-
tutibus faciendis, vſquedum fidei ſemina iacerentur ad
crementum. Semina enim fidei ſunt virtutes per Apo-
ſtolos factæ. Ipſi enim antiſtites poſiti ſunt huius ve-
ritatis, qui per ſigna & prodigia non irrationabilem
eſſe fidem noſtrã teſtarentur. Nulla enim probatio ma-
ior eſt veritatis quàm virtus. Hæc eſt enim quæ omnem
terrenam philoſophiam accuſat, quia ſemper ſolis ver-
bis ſtuduit, non habens teſtimonium virtutis quæ ſta-
bile eſſe quod verbis aſtructum erat, demonſtraret. Igi-
tur ſpiritus ſanctus generaliter ſemel datur omnibus M
credentibus, per quem filij dei eſſe probentur dum ma-
net in eis. In ſignis verò & prodigiis faciendis non ma-
net in homine, ſed vocatus aduenit aut ſuggerit ne-
ceſſaria & recedit. Similiter & in traditione vel ordi-
natione de foris gratiam præſtet, tuitionem etiam de-
ferens deuotis fidei. Quærendum eſt, ſi Iudas Sca-
riothes proditor domini, ante paſsionem Saluatoris 94.
laqueo vitam finiuit. Tradito Saluatore & illuce-
ſcente paraſceue, omnes principes ſacerdotum & ſcribę
& ſeniores conuenerunt in domum Caiphæ pontificis,
quò perducẽdum ſciebant eſſe Ieſum, vt audirent eum.

Hoc

A Hoc Matthæus & Marcus Euãgeliſtæ teſtantur, & nul-
lum ex his ante perfectum impium opus à domo præ-
ſidis abſceſsiſſe, quippe cum omnis inſtantia eorum &
deuotio ad agendum Paſcha mors eſſet Saluatoris. Oc-
cupatis ergo eis ad necem domini, à mane vſque ad ho-
ram nonam, quomodo Iudas eis retuliſſe precium ſan-
guinis quod acceperat ante crucem domini probatur,
& dixiſſe illis in templo, Peccaui, quòd tradiderim ſan-
Ioan. 17. guinem iuſtum: cum conſtet vtique omnes principes
& ſeniores ante paſsionem domini non fuiſſe in tem-
plo, Quippe cum etiam in cruce poſito inſultarent ei.
Ibidem. Non enim inde poteſt probari, quia ante paſsionem re-
latum eſt, cum ſint multa quæ cum ante facta proben-
tur, nouiſsima ordinantur: Et iterum quando locus ad-
mittit, vt quod poſt factum eſt, ante ponatur. Nam ma-
nifeſtum eſt vtiq; quinquageſimum Pſalmum anterio-
rem eſſe quàm tertium. Sic ergo aliquãdo euenit vt an-
ticipẽtur quæ poſteriora ſunt. Vnde & Maria quæ poſt
reſurrectionem fratris ſui Lazsri, ante ſex dies Paſchæ
in cœna vnguẽto pedes domini vnxiſſe probetur: pro-
pter ſignificationem eius anticipatum eſt ab Euãgeliſta
B dicente inter cætera, Maria autem erat, inquit, quæ vn-
xit dominum vnguento. Hoc refert antequam Laza-
rus moreretur: quod niſi poſtea factum inueniremus,
neſciremus quo tempore factum eſſet. Sed ne forte poſt
Mat. 27. nonam horam factum ſit, vt videns impius & crude-
liſsimus Iudas occiſum Saluatorem, & ob hoc velum
templi ſciſſum, terram tremuiſſe, ſaxa fiſſa, elementa
conterrita: ipſo metu correptus, doluerit, non neſcius
iuſtum ſe tradidiſſe, in cuius paſsione ſic indignatus ſit
iudex deus. Sed & poſt nonam horam occupati erant,
ſicut æſtimo, ſeniores & principes ſacerdotum. Veſpe-
re enim eadem die Paſcha acturi erant, ſabbato autem
nummos portare non licebat ſecundum legem, ac per
hoc improbabile eſt apud me, quo die, imò quo tem-
pore laqueo vitã finierit Iudas Scariotes.

95. Vnde or-
ta ſit obſeruatio Pentecoſtes vel qua ratione?

Reſpõſio. Non
eſt ambiguum cuncta religionis noſtræ vero teſtimo-
nio roborari, & legis veteris prærogatiua ſignari. Om-
nia enim præterita legis veteris, in ſigna dei noſtræ
futuræ geſta & deſignata noſcuntur, vt verum nos te-
nere non ambigeremus, quando ea quæ nunc & audi-
C mus & credimus ante ſecula prædeſtinata videmus, nõ
ſolùm vocibus, verùm etiam ſignorum virtutibus com-
mendata. Sed nũc illud eſt, ſi eodem modo vt deſigna-
ta ſunt à nobis intelligantur, vt dies Pentecoſtes, vnde
& qua ratione tractus ſit congrue dignoſcamus. Scri-
pturæ enim dominicæ ſenſus ſuus ſolicitis & deuotis
aperiunt, negligentibus claudunt. Nec enim par erat,
vt res quæ meritis ac dignis reſeruatæ ſunt, paſsim ab
omnibus viderentur. Pentecoſte ergo, qui quinquage-
ſimus à Paſcha computatur dies: hanc habet rationem,
vt ſicut poſt hebdomadam dominicus dies primus eſt,
in quo adimpletum eſt Paſchæ myſterium in redem-
ptionem ſalutis humanæ, quia ſemper poſt curricula
dierum ſeptem, ad primum reuerti neceſſe eſt, vt oſten-
Pentecoſte datur ætatem mundi ſeptenario numero conſumma-
cur ſit do- ri, & ad requiem peruenire: ita & poſt hebdomadas
minico die. ſeptem, primus dies eſt Pentecoſte. Denique nunquam
† proficit. alio die quàm die dominico Pentecoſte eſt, vt totum
quod ad ſalutem humanam pertinet †, dominico die &
inchoatum & adimpletũ noſcatur. Dominico enim die
factus eſt mundus, & poſt lapſum rurſus dominico die
reformatus, cuius reformationis figura data eſt primum
in circunciſione, in qua futuræ fidei ſignum fuit. Poſt

hebdomadã enim qui octauus dictus eſt, primus eſt in D
myſterio. Hæc eſt enim dies quam fecit dominus. Vnũ
eum diem fecit, ex quo cæteri curricula ſortirentur. Ac
per hoc ipſo die reſurrexit quem fecit, & ſecundum nu-
merum ſupradictæ rationis, ipſo die & in monte Sina
legem dedit per famulum ſuum Moyſen: vt ſicut agnus
figura paſsionis domini fuit in ſacramentum paſchæ,
ita & legiſlatio Euangelicæ prædicationis: quia eodem
die, id eſt Pentecoſtes, lex data eſt quo & ſpiritus ſan-
ctus decidit in diſcipulos, vt authoritatém caperent, ac
ſcirent Euangelicum ius prædicare. Quod factum du-
plici teſtimonio confirmatur, quia & prædeſtinatum
oſtenditur, & manifeſta ſpiritus ſancti infuſione diui-
num & ſuper cœleſte probatur ad legis noſtræ teſtimo-
nium perhibendum. Cum enim incognitis ſibi im-
periti diuerſis linguis magnalia dei loquuntur, diuini-
tus ſe inſpiratos oſtendunt. Filiis ergo Iſraël tertio die *Exod. 19.*
mẽbs tertij data eſt lex per Moyſen, ſicut in libro Exo-
di continetur, qui dies à quartadecima menſis primi,
quo die factum eſt Paſcha in Aegypto, quinquageſimus
eſt, hoc eſt Pentecoſte. Vnde factum eſt, vt ad legem
fidei prædicandam in Pentecoſte ſpiritus ſanctus de- *Acto. 2.*
ſcenderet in Apoſtolos, vt geſta veterum, futurorũ ima- E
gines haberentur ad ſecuritatem fidei noſtræ, quia fal-
ſum videri nnn poteſt quod ab initio prædicatum eſt.
Ideo remiſsionis & reformationis tempus in quinqua- *Pſalm. 50.*
geſimo pſalmo deſcribitur, vt eadem prouidentia quin *Exod. 16.*
quageſimi diei, quæ & primi eſt, ſciretur. Hinc factum
eſt vt & mãna primo die, qui eſt dominicus è cœlo da-
retur pnpulo Iudæorum: quod ita eſſe ſex dierum conti-
nuatio probat quibus collegerunt: & ſeptimo die, id eſt,
ſabbato quieuerunt. Manna autem typus eſt eſcæ ſpiri-
talis, quæ reſurrectionis domini veritas facta eſt in Eu-
chariſtiæ myſterio. Omnia itaque geſta ſunt, vt ad cau-
ſam primæ reſurrectionis incolumia reuertantur, & nõ
glorietur Satanas, ſed hebeſcat, qui hominem falſa ſpe
deiecit, ne in hoc maneret quod factum eſt per Chriſtũ
dominum, † Nunc supereſt vt probemus, ſi ita intelligẽ- *† Hactenus*
da ſunt quæ diximus, vt ſupra memorauimus. Menſis *vetera.*
primus quo Paſcha quartadecima die celebratum eſt in *Exod. 12.*
Aegypto hæc dies quarta feria fuit, Vnde & lex quarta
feria data eſt. Quod hinc datur intelligi, quia quinto-
decimo die menſis ſecundi profectionis filiorum Iſraël F
ſabbatum videtur fuiſſe: idcirco non in die grex illis *Exod. 16.*
miſſus eſt coturnicum, ſed veſpere. Mane autem man-
na pluit de cœlo, id eſt, die dominico, qui primus poſt
hebdomadam in repetitione inuenitur. Deniq; ſex die-
bus continuis manna collegerunt, ſeptimo autem die,
qui eſt ſabbatum, quieuerunt. Ab hoc ergo die vſq; ad
tertij menſis diem tertium quo lex data eſt, quære, &
inuenies quartam feriam fuiſſe quãdo lex data eſt. Sunt
enim à quintodecimo die menſis ſecundi, quando ſab-
batum fuit, vſque ad tertium diẽ menſis tertij quo lex
data eſt, dies decem & nouem. Tene ergo hos decem
& nouem, & redi ſupra quintumdecimum diem ſecun-
di menſis quo ſabbatum fuit, qui à primo computatur
quartusdecimus: & perueni vſque ad diem primum
ſecundi menſis, & habebis alios quatuordecim, quos ſu-
periunge ad decem & nouem ſupra memoratos, & in-
inuenies primum diem menſis ſecũdi ſabbatum fuiſſe:
ſupradde adhuc ad caput primi menſis dies ſeptem
& decem, quia primi menſis tredecim dies retrahen-
di ſunt, qui ante Paſcha fuerunt. Quartadecima enim
die primi menſis Paſcha factum eſt. Retractis ergo tre-
decim, & additis ſeptem & decem, inuenies, quartade-

G cima menſis primi quartam feriam fuiſſe. Et ne legen-
Videtur aſ di faſtidium patiaris, aut quæſtionis ſingula membra
ſutus pan- inſpicere, curioſe do compendium, vt & de numero
nus. dierum quot à Paſcha vſque ad datam legem ſunt cer-
tus ſis, & ab ipſo facilius diſcas: qoota feria factum eſt
Paſcha. Tertio die poſt ſecundum. menſem lex data
eſt. Sunt ergo menſes duo & dies tres. Retrahe ergo
de his tredecim dies qui ante Paſcha fuerunt, & reli-
qui erunt dies quinquaginta. Quoniam autem quarta
feria data eſt lex, hinc facile videtor: manna prima
feria datum eſt, quia continuis ſex diebus collegerunt,
quæ prima feria ſextodecimo dic fuit menſis ſecun-
di. Ab hac itaque prima feria vſque ad octauumdeci-
mum diem quo lex data eſt, quartam feriam inuenies.
A feria verò quarta, ſiue ante, ſiue retro computes in
quinquageſimum diem, quarta feria eſt. Idcirco quia
quarta feria Paſcha egerunt in Aegypto Iudæi, & quar-
ta feria legem acceperunt. Quinta aotem feria profe-
cti ſunt de Aegypto. Igitur dedicatio legis eſt Pente-
96. coſte. Quærendum ſi Paſcha tranſitus interpreta-
1. Cor. 5. tetur, ſicut Græcis videtur? An Apoſtolus falli
H non potuit qui ait, Paſcha noſtrum immolatus eſt Chri-
ſtus? Quod non ſuum vtique ſed legis eſt verbum, di-
cente Moyſe, Et erit cum dicent vobis filij veſtri, quæ
eſt de ſeruitio hæc? Et dicetis, immolatio hæc Paſcha
domini eſt. Quid amplius eſt oeceſſarium ad teſti-
monium? Lex loquitur, Apoſtolus probat: hoc ſuper-
eſt, vt contradictor abiiciatur vt peruicax. Manife-
ſtum eſt enim tranſitum poſt Paſcha fuiſſe. De ſan-
guine enim immolati agni ſuper poſtes oſtij & ſuper
limen poſuerunt, vt tranſiens nocte angelus, non per-
cuteret domum in qua ſignum ſanguinis eſſet. San-
guis igitur ſalutem præſtitit, non tranſitus: quia vt
tranſitus non noceret, obſiſtit ſanguis. Qua ra-
97. tione reſponderi poſsit Arrij impietati ſimiliter ex
lege. Si rationi fides commodetur, ipſa nomi-
num ratio patris & filij oſtenderet vnitatem. Si quæ-
ris quomodo? Non enim verus dei filius diceretur, ni-
ſi extitiſſet de ſubſtantia dei patris. Nec enim pate-
retur veritas & iuſtitia dei verum dicere filium ſi de
ipſo non eſſet. Noo eſt enim verus dei filius, ſi de ip-
ſo non eſt. Sed ſcriptura dicit, verus eſt: ergo de ipſo
I eſt. Qui enim negat de deo natum Chriſtum, ſcriptu-
ræ calumniam facit, quæ ideo illum dicit verum dei
filium, vt ſignificet de deo hunc natum. Si enim non
eſt de deo, & verus filius dei dicitur, fallax eſt ſcriptu-
ra. Quòd ſi ſcriptura non fallit, qui Chriſtum non fa-
tetur extitiſſe ex deo, & ſcripturam euacuat, & Chri-
ſtum negat verum filium dei. Non enim voluntas ve-
rum filium facit, ſed natiuitas. Sed potentiæ, inqui-
unt, dei hoc ſubeſt, vt falſa faciat vera. Imò potentia
dei hæc eſt, vnde & omni laude dignus eſt, quia ve-
rum apud illum verum eſt, & falſum falſum eſt. Nam
iſtud mendacis eſt, vt falſum dicat verum: quod deo
non competit. Nam omnia quidem poteſt deus, ſed
non facit niſi quod conueniat veritati eius atque iu-
ſtitiæ: Manifeſtum igitur eſt idcirco verum dici fili-
um dei Chriſtum, vt proprius, id eſt, de ſubſtantia e-
Roma. 8. ius natus intelligatur. Vnde inquit Apoſtolos. Qui pro-
Philip. 2. prio filio ſuo non pepercit †. Et in alia epiſtola, Qui
† Hic va- cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſ-
riât vete- ſe ſe æqualem deo. Si ergo non rapinam arbitratus eſt,
ra vſque dicens ſe parem deo, verum ſe filium dei demoſtra-
in finem. uit, Deo enim par eſſe non poterat, niſi eſſet de ipſo.
Pares enim hi ſunt, qui aut ambo veri ſunt, aut ambo
falſi. Nec enim parilitatem recipit coeptum & æternum K
aut vnitatem. Vnum enim ſe eſſe dicendo Chriſtus
cum patre, parem deo ſe fecit. Non ſolùm enim, in- *Ioan. 5.*
quit, ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat
deum, æqualem ſe faciens deo, hoc eſt, parem. Nônne
manifeſtum eſt æqualitatem hanc de proprietate nati-
uitatis deſcendere? propriom enim ſe, id eſt verum di-
cens dei filium. æqualem ſe faciebat deo. Hinc eſt vnde
dicit, Qui videt me, videt patrem meum. Per illud *Ioan. 14.*
enim quòd conſubſtantij ſunt, qui vnum videt, ambos
videt. Sicut enim habet pater vitam in ſemetipſo, ſic
dedit & filio habere vitam in ſemetipſo: hoc eſt, æqua- *Ioan. 5.*
lem ſibi genuit filium pater. Et omnia quæ patris ſunt,
filij ſunt: & quæ ſunt filij patris ſunt, & nemo poteſt
quicquam rapere de manu patris neque de manu filij.
Et ſubiecit, Ego & pater vnum ſumus. Et verba quæ,
inquit, loquor vobis, à meipſo non loquor: pater autem
manens in me ipſe loquitur, & opera quæ facio, ipſe fa-
cit. Credite mihi, quia ego in patre & pater in me eſt,
alioquin vel propter opera ipſa credite. Quia enim ge-
neratio à ſemetipſa non eſt, ſed ab eo qui genuit, idcir-
co quicquid facit, factum dicit patris: vt per hæc omnia L
illud firmetur, quia ideo verus dicitur filios dei Chri-
ſtus, vt de ipſo natus credatur, ne & ſubſtantia eius ex-
tra vnius dei naturam exiſtimaretur. Humilitas ergo e-
ius maxima exaltatio eſt. Cur enim videtur ſe ſubii-
cere dicens, Verba quæ loquor vobis, à meipſo non lo-
quor: pater enim manens in me ipſe loquitur, & opera
quæ ego facio, ipſe facit: probat ſe originem à deo ha-
bere, & virtutem eius ſe eſſe oſtendit, dum non quod
eſt à ſemetipſo eſſe dicit, ſed ab ipſo. Per hoc enim com-
mendatur Chriſtus, non inclinatur. Qui enim à ſe lo-
quitur, verus filius nō eſt. Vides ergo quia Arriani inde
male intelligunt Chriſtū, vnde bene intelligēdus eſt: &
inde illum improbant & falſum dicunt, vnde verus dei
eſſe filius approbatur, Nam clarificandum ſe à patre po-
ſtulat, & clarificare ſe patrem quoniam petit, promit-
tit, & vbi ſe humiliare videtur exaltat. Pater enim cum
teſtimonium dat filio ſuo, laudem ſuam teſtatur, Filius
verò cum prædicat patrem, gloriam ſuam manifeſtat,
Magnificentia enim & nobilitas patris, generoſitas eſt
veri filij. Ideo quicqoid patris dicitur eſſe, eſt & filij
ſine dubio: & quod filij dicitur eſſe, eſt & patris. Nam M
qui ſpiritus dicitur dei, idem ſpiritus dicitur & Chri-
ſti. Eccleſia dicitur dei, dicitur & Chriſti. Adoratur
deus, adorator & Chriſtus. Seruitur deo, ſeruitur &
Chriſto. Sancti dicuntur ſacerdotes dei, dicuotur & ſa-
cerdotes Chriſti. Templum ciuitatis ſanctæ dicitur dei,
ſimiliter & Chriſti. Lumioe dei illuſtrari dicitur ciui-
tas ſancta, eodem modo & Chriſti. Sedes dei eſt, nec-
non & Chriſti. Iudex deus eſt, eſt & Chriſtus: Quia *Eſaia 6.*
Eſaias Propheta in throno maieſtatis Chriſtum vidit
ſedentem dominum ſabaoth, quod Arriani non ne- *1. Tim. 6.*
gant de deo patre legitur, quod rex regum ſit & do- *Apo. 19.*
minus dominorum: eadem & de Chriſto filio dei ve-
ro. Sic vbique diuinitate exæquantur, pater & filius, vt
vnius dei modum non egrediatur numerus perſona-
rum. Inter patrem autem & filium nihil intereſt niſi
hoc ſolum, quia pater ingenitus eſt, filius vero genitus:
id eſt, pater à nullo eſt, filius autem de patre, quod qui-
dem ſublime eſt in filio. Hinc enim addiſcitur nobi-
litas eius æternitatis, & quia verus filius eſt veri patris.
Vnde eſt enim illud quod legitur in Geneſi dicente *Geneſ. 1.*
deo, Faciamus hominē ad imaginem & ſimilitudinem
noſtram. Itaq; ſi imago eorū & ſimilitudo vna eſt, quo-
modo

A modo non vnum ſunt & natura? In ſpiritalibus enim
vbi vtique non ſunt figuræ, ſimile non erit aliquid niſi
per ſubſtantiam, vt vbi duorum imago vna eſt, quomo-
do non eorum vna erit ſubſtantia? Idcirco enim imagi-
nem eorum & ſimilitudinem vnam eſſe legimus, vt eo-
rum vnum nihil differre ab altero crederemus: hoc eſt,
verum dei filium eſſe Chriſtum, quia non eſt diſpar à
generante natiuitas. Denique Iudæi intelligentes, quia
proprium ſibi patrem dicebat deum: dicunt ad Pila-
tum, Nos legem habemus, & ſecũdum legem debet mo-
Ioan. 19. ri, quia filium dei ſe fecit. Iudæi intellxerunt, & Chri-
ſtiani ſe dicunt non intelligere: qui non credebant, in-
telligebant, & qui ſe dicunt credere, faciunt ne intelli-
gant. Vel hoc ſaltem admitterẽt, quod propheta Eſaias,
vt Chriſtum non à ſemetipſo quidem, ſed de deo deum
Eſaiæ 45. eſſe ſignificaret, inter cætera ait, Poſt te ſequũtur alligati
vinculis, & adorabũt te, & te deprecabuntur, quoniam
in te eſt deus, & non eſt deus præter te. Tu enim es deus,
& neſciebamus, deus Iſraël ſaluator. Quantum ad bonã
mentem pertinet, hæc manifeſta ſunt. Iſtis enim & pater
in filio eſſe probatur: & filius deus eiuſdem ſubſtantiæ
quia pater eſt ſignificatur. In quo enim deus eſt, & præ-
B ter ipſum deus non eſt, & ipſe deus eſt, quid aliud pote-
rit dici, quàm hoc quod pater eſt deus, & nec differre in
aliquo? Hoc eſt enim duos eſſe vnũ. In ipſum enim deus
eſt, quia quamuis deus ſit, non tamen ex ſe deus eſt. Eſt e-
nim à patre, quia filius eſt. Præter ipſum autem non eſt
deus, quia vnicus patris filius eſt. Ipſe autẽ eſt deus, quia
vna atque eadem ſubſtantia dei & Chriſti eſt. Nihil igi-
tur ambiguitatis relinquitur, vt patris & filij vna eſſe cre
datur ſubſtantia. Verus enim filius, & veri patris eſt. Ta-
Baruch. 3. le enim etiam illud Hieremiæ prophetæ eſt: dicit enim
inter alia, Hic deus noſter, & non æſtimabitur alter ad
eum: hic adinuenit omnem viam ſciẽtiæ, & dedit eam
Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſibi. Poſt hæc in ter-
ris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Nunquid
de degenere poteſt dici, ad quem alius non poteſt æſti-
mari: aut alius deus quàm pater eſt poterit dici, vt deo
proficiat ad iniuriam patri? Si enim æſtimari ad eum al-
ter deus non poteſt, & abſque deo patre eſt: videte an
debeat dici id quod ſequitur, periculoſum eſt enim, Ma
ior enim patre dicetur. Putantes enim ſe deo patri de-
C ferre, ſi ab eo filium ſegregent, derogant ei: vt quem mi-
norem volunt facere, impia obcæcati mẽte, præponant
enim illi cuius authoritati inclinandum hunc putant.
Scriptura autem vt nihil filium à patre differre doce-
ret, differret autem ſi non eſſet verus, alium nullum di-
cit æſtimandum ad eum, quia nulla alia ſubſtantia po-
terit ſimilis reperiri ſubſtantiæ dei, quæ eſt & Chriſti,
Aliter ſiquidem Chriſtum de deo eſſe docere non po-
terat, quàm vt nullum diceret alium æſtimandum ad
eum. Sciens enim deo patri nullo modo dici poſſe ſub-
lectum filium eius, vt hinc parem eſſe oſtenderet: Non
æſtimabitur, inquit, alter ad eum: quia patri deo, quo-
niam deus eſt, æqualis eſt, verus enim eius filius eſt. Igi-
tur Propheta ait, Hic eſt deus: non, Hic eſt deus Iſ-
raël. Si hic eſt, ipſe eſt deus vnus. De iſto enim dicit ſcri-
Deute. 6. ptura, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: &
certe non eſt hic pater, ſed & filius eius. Vides ergo non
præiudicare vni deo perſonam filij, ſi & ipſe vnus deus
dicatur, quippe cum hoc ſcriptura teſtetur. Vnde hoc,
niſi quia vnum ſunt pater & filius, quia non perſonis
ſignificatur vnitas, ſed natura: non ſubſtantia duo ſunt,
ſed vnum: nec duo diuinitate, ſed vnus deus, vt ſiue lo-
quatur pater, ſiue loquatur filius, vnus deus locutus di-
catur. Nam ipſe dominus inter cætera de mare & fœ- D
mina, Iam non ſunt, inquit, duo, ſed vna caro: quanto *Geneſ. 2.*
magis pater & filius non duo dij ſunt, ſed vna ſubſtan-
tia? Vt autem duo dicantur pater & filius, cauſa eſt na-
tiuitatis. Ne autem itenim duo dij ſunt, cauſa eſt vnitas
diuinitatis. Qua tamen hebetudine Chriſtum creatum,
id eſt factum prædicant, cum legatur nihil deum ſine
Chriſto feciſſe? Si ergo ſine illo nihil factum eſt, non e-
rit ipſe factura. Si enim factura eſt, factum eſt aliquid ſi- *Ioan. 1.*
ne ipſo. Sed abſit, quia nihil ſine illo. Natus enim de deo
non eſſe cœpit, ſed ſemper extitit. Natiuitas enim nihil
eſt aliud quàm exitio. Exitio autẽ manifeſtatio eſt. Ita-
que non factus, ſed editus eſt. Vt enim Chriſtus de eſ-
ſentia dei exiiſſe vel proceſsiſſe ſignificaretur, exitio eius
natiuitas appellata eſt: vt quia non diſpar eſt à genitore
natiuitas, conſubſtantiuus eſſe deo Chriſtus non am-
bigeretur, & mens illa quæ ait, Erat quando non erat,
damnaretur: quia non poteſt aliquando non fuiſſe, qui
vt apud deum ſemper fuiſſe ſignificaretur, de deo legi-
tur proceſsiſſe. Nemo enim de deo proceſsit vbi non
fuit. Solent quippe Arriani ſic interpretari de filio dei
dicentes, Ideo verus dei filius Chriſtus dicitur, quia ſic
illum fecit vt verus ſit quaſi ſit aliquid falſum quod fa- E
ciat deus verum. Et illa omnia quæ ſupra diximus de
vnitate patris & filij, quid erat, cum ſic roborata ſint &
firmata ſi hic aliter ſentiendum putauit, multa poterunt
diuinis ſolidata oraculis vnius conuelli degeneris teſti-
monio. Amputandum eſt tamen, ne ſibi vel de eoipſo
blandiatur iniquitas. Igitur ſic, inquit, illum fecit vt ve-
rus ſit, vt voluntas ceſſerit pro natiuitate, & factura pro
generatione. tantum enim dandum eſt, inquiunt, po-
tentiæ dei, vt poſsit facere quæ non ſunt, tanquam quæ
ſunt. Quoniam ergo hac aſtutię calliditate nitũtur con-
tra filium dei, ex iis ipſis de quibus præſumũt, quia in re-
liquis ſunt conuicti, reſpondendum eſt eis, vt in tota
ſumma conuicti appareant. Propoſitio enim hæc quan-
tum ad ſenſum pertinet, nullius momenti eſt: quantum
autem ad verba, caliginem facit ne cito appareat. Sic
eſt enim ac ſi Aegyptius poſitus in obſcuro, quia cauſa
mala bono ſenſu defendi non poteſt. Ad impietatem
ergo defendendam ſacrilegis verbis vtuntur. Si itaque
hæc potentia dei, vt verum faceret Chriſtum eſſe filium
ſibi, cum de ipſo non eſſet natus: ergo talem illum fecit F
qualis ipſe eſt, vt hoc præſtiterit factura, quod datura e-
rat generatio. Si ergo nihil intereſſe dicitis inter deum
& Chriſtum, poterit forte putari, quia non hoc mali-
cioſe à vobis aſſeritur, vt quod in voce dicitur, hoc ſit
& in ſenſu: vt quia verus dicitur filius, verus ſentia-
tur per id quod vnius ſubſtantiæ eſt cum patre, licet
non per generationem, ſed per facturam, quia totum
poteſt deus, ſicut dicitis, vt factum ſic ſit quaſi infectum.
Si autem rationis lineam ſequentes non poſſe dicitis
quod initio cõtinetur, æquale eſſe & conſubſtantiuum
cum eo quod æternum eſt reuelatis dolum malitiæ ve-
ſtræ: quia vt ſenſum verbi elidatis, falſa voce Chriſtum
verum eſſe filium dei dicitis, negantes ei quia æqualis
eſt deo patri. Non enim verus eſt: ſi inæqualis. Nun-
quid poterit verus dici filius, ſi non verus dicatur &
pater? Si enim verus eſt filius, erit verus & pater, quam
veritatem æqualitas fecit. Quòd ſi diſpares ſunt neuter
eorum verus eſt. Sed quoniam ſcripturarum teſtimo-
nium irritum fieri non poteſt, quo Chriſtus verus dei
filius approbatur, de deo patre natus credendus eſt,
quia vt veritas hæc firmaretur, & par deo & æqualis le-
gitur. At tu qui potentiam dei inæſtimabilem prædi-

G cas, ais, Deus generare non poteſt, quia ſimplex natura
eſt. Per quod etiam ipſi deo patri contumeliam facis.
Mendacem enim iſtum dicis, vt filium quem ille ſuum
& verum aſſerit, deneges, & tuam hypocriſin detegas,
quia falſo potentem deum prædicas. Si enim potẽtiam
dei, in id quod verum ex falſo factum aſſeris prædicas,
vt quod vere verum eſt illudas: quanto magis hoc am-
plecti deberes, ſi bonæ mentis eſſes, per quod verum
quod dicitur, verũ probatur, & teſtimonium quod deus
Mat. 9. pater de filio ſuo dedit, verum firmaretur. Nam domi-
nus ait, Apud deum autem, inquit, omnia poſsibilia: vt
quicquid hominibus impoſsibile videtur, deo poſsibile
Ionæ. 2. ſit. Nam ſi ratio carnis reſpicitur, nec virgo peperit, nec
Ionas in ventre ceti vixit, nec mortui reſurgent, nec
deus filium genuit, quia ſimplex natura non poteſt ge-
nerare, quia nihil ſine commixtione generatur in hoc
mundo. Hæc omnia aut ſimul credenda ſunt, aut ſimul
refellenda. Si enim ratio mundi tenenda eſt, in his om-
nibus debet authoritatem habere. Quòd ſi aliqua ratio
ſpiritalium eſt, carnalis dicendus eſt, qui mundi ratio-
ne infectus negat aliter quid fieri quàm nouit. Aliud
H iterum aſſolent ſua tergiuerſatione proponere. Aiunt e-
nim, Vtrum voluntate pater genuit filium, an non? Vt
cum audiunt vtique quòd voluntate, ſtatim vt inimici
dei filij reſpõdeant, Ergo voluntas ante filium eſt, vt ex
hoc non æternus appareat, quòd non vtique per nati-
uitatem initium acceperit, ſed extiterit, Et tamen ſi hoc
putant non ſolum ante filium erit voluntas, ſed & ante
patrem, quia cauſa generaionis pater & filius eſt, Infi-
delitas carnales ſenſus ſequitur in omnibus. Sic enim
inducit cauſam dei quaſi hominis, vt ante delibera-
uerit & excogitauerit vt generaret, quaſi infirmitati
ſubiectus: cum in deo neque generatio ſine voluntate
fuerit, neque voluntas ſine generatione. Ipſa enim vo-
luntas, generatio eſt. Nam vtique commune dictum
eſt, Fecit deus, fecit homo, ſed aliter facit deus, aliter fa-
cit homo, ita & in cæteris cauſis. Si enim de deo dicen-
dum eſt, vt dignũ eſt ei. Solent enim etiam ipſi de deo
patre aliam facere quæſtionem dicentes Acceſsit illi vt
generaret, aut eius naturæ eſt, vt ſemper generet. Quod
ideo aſſerunt, vt & deum mendacẽ aſſerant, qui ſe Chri-
ſtum generaſſe teſtatur, & Chriſtum non verum, ſed
I adoptiuum faciant. Si enim generauit, inquiunt, ſemper
debet generare: vt quia non ſemper generat, nec Chri-
ſtum genuiſſe credatur: quaſi mundum negetur feciſſe,
quia alios non facit. Quæ irreuerentia, quæ indiſcipli-
natio eſt, legem deo ponere, vt ſi genuit, aut multos ge-
nuerit, aut vnum generare non putuerit, nec ipſi do-
mino credentes, qui ſe vnicum dei filium proteſtatus
eſt. Poſt hæc quæ ſuprà oſtenſa ſunt æqualia patri & fi-
lio, videamus an his concordant quæ de ſpiritu ſancto
ſcripta ſunt, vt trinitas quam in ſalutari profeſsione re-
tinemus, non recipiat diſcrepantiam naturæ, quomodo
non habet fidei diuerſitatem. Quanquam enim ſalus
ſine aliquo ex his non ſit, vna eorum tamen videtur po-
teſtas quæ in ſe credentibus dat ſalutem. Quoniam ad
teſtimonium filij verba patris protulimus, nunc ad te-
ſtimonium ſpiritus ſancti, verbis vtamur filij, quibus nõ
differre à ſe ſpiritum ſanctum poteſtatur, vt cum filio
pater, & filius ſpiritui ſancto teſtis eſt, vnius eſſe natu-
Ioan. 14. ræ trinitas intelligatur. Dicit ergo inter cætera domi-
nus, Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis,
vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis. Cum a-
lium paracletum mittendum dicit, ſe vtique paracle-
tum probat. Nam & legitur in epiſtola Ioannis. Dicit

enim, Habemus aduocatum apud patrem Ieſum Chri- K
ſtum, qui exorat pro peccatis noſtris. Et iterum dicit *1. Ioan. 2.*
dominus, Ego ſum veritas. Ecce aperte vnitas ſpiritus *Ioan. 14.*
ſancti & filij dei. Quæ enim de ſe loquitur filius, eadem
loquitur & de ſpiritu ſancto. Nunc ſubiicienda ſunt
quæ in huiuſmodi ſenſum ordinat ſciriptura. Legitur in
Eſaia, quòd dominum ſabaoth viderit in throno maie- *Eſaiæ 6.*
ſtatis ſedentem, quam Ioannes Euangeliſta Chriſtum *Ioan. 12.*
eſſe intellexit dicens inter alia, Hæc dicit Eſaias quando
vidit maieſtatem eius, & locutus eſt de eo. Hunc Apo-
ſtolus ſanctum dicit eſſe ſpiritum. Ait enim in nouiſ-
ſima parte Actuum Apoſtolorum, Bene locutus eſt ſpi-
ritus ſanctus ad patres veſtros dicens, Aure audietis & *Acto. 28.*
non intelligetis: & cætera. Hæc verba a domino ſa-
baoth dicta ſunt. Hic eſt vnus deus qui ſiue pater in-
telligatur, ſiue filius, ſiue ſpiritus ſanctus, non eſt contra-
rium: quia vna eorũ diuinitas & vna poteſtas eſt. Nam
ſi in vnius præfecti prætorio programmare, etiam cæte-
ri perfecti iubere dicuntur propter authoritatem vnius
poteſtatis, quanto magis in vnius dei imperio, ſi locutus
vnus è tribus fuerit, non incongrue dicentur tres locu-
ti. Eſt enim eorum natura & voluntas vna. Solent ite- L
rum præiudicare ſpiritui ſpancto, quòd ideo degener
intelligatur, quia in ordine tertius ponitur, cum tanta
ſimplicitas ſit in ſcripturis diuinis, vt aliquando inue-
nias tertium primum poſitum. Vt enim cauſa ſe tulerit,
ſic & ponuntur, nullius enim iniuria eſt, quia vna eo-
rum diuinitas eſt. Deniq; legimus in Eſaia dicente do- *Eſa. 48.*
mino, Ego ſum primus, & ego in æternũ: & manus mea
fundauit terram: & dextera mea ſolidauit cœlum. Et in
ſubiectis, Ego locutus ſum, ego vocaui, ego adduxi eũ,
& proſperũ iter eius feci: accedite ad me, & audite hæc,
Non in occulto ab initio locutus ſum. Cum fierent, il-
lic eram, & nunc dominus miſit me, & ſpiritus eius.
Quem vis eſſe qui fundauit terram? Ipſe enim dicit ſe
miſſum eſſe. Nunquid patrem? Abſit. Filius ergo eſt qui
ſe miſſum dicit à deo, & ſpiritu ſancto. Ecce paria ſunt
inter filium & ſpiritum ſanctum. Sicut enim à patre &
filio miſſus legitur ſpiritus ſanctus: ita & à deo & ſpiri-
tu ſancto miſſus eſt Chriſtus. Hoc enim ſolius patris pe-
culiare eſt, ne miſſus dicatur. Accipe dicta Apoſtoli, qui
alio ordine complectitur trinitatem. Dicit enim inter
cætera in epiſtola ad Theſſalonicenſes ſecunda, Domi- M
nus dirigat corda veſtra in charitate dei, & in patien- *2. Theſſ. 3.*
tia Chriſti. Quem putas dicit dominum, niſi ſpiritum
ſanctum? Et quid mirum, cum quem in throno maie-
ſtatis ſedentem Eſaias viderit, hic ipſum dicat ſpiritum
ſanctum domino ſabaoth, ſicut ſuprà oſtendimus: &
Ioannes Apoſtolus deum intelligi in ſpiritu ſancto ſi-
gnificat, inter cætera dicens, In hoc cognouimus quia *1. Ioan. 4.*
deus in nobis manet, de ſpiritu ſancto quem dedit no-
bis. Si ergo per ſpiritum ſuum ipſe in nobis manet, non
ambigitur de deo eſſe ſpiritum ſanctum. Et nec dubi-
um eſt, quia quod de deo eſt, deus eſt. Hinc eſt vnde
Apoſtolus dicit, Nemo ſcit quæ ſunt in deo, niſi ſpiri- *1. Cor. 2.*
tus dei. Quomodo poteſt ſcire quæ in deo ſunt, niſi ſit
eiuſdem diuinitatis? Inferior enim natura non poteſt
ſcire quid ſit in potentiore: quanto magis creatura
quid in conditore ſuo eſſet, ſcire non poterat. Et ad
Corinthios in epiſtola prima, præterito ordine qui in *1. Cor. 12.*
traditione fidei eſt, à ſpiritu ſancto incipit gratiarum
& myſteriorum memorare operationes: & ſubiungit,
dominum Ieſum: & tertium ponit deum, quem & in
ſpiritu ſancto & in domino dicit operari: ſicut ait & do-
minus, Pater manens in me, ipſe operatur. Per id enim *Ioan. 14.*
quod

A quòd de deo patre eſt & ſpiritus ſanctus & Chriſtus, o-
peratio eorum opus eſt dei. Denique ſpiritum ſanctum
idem dicit & deum propter vnitatẽ naturæ. Cum ego
1. Cor. 12. hoc loco idem deum, qui eſt & dominus, dicat operari
omnia in omnibus: inferius ſic cõcludit dicens, Omnia
autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens
vnicuiq; prout vult. Quid tam apertum, tres vnius eſſe
operationis? quia operante vno operari dicuntur tres.
Quare, niſi quia vnius ſunt diuinitatis? Nam nõ eſt am-
biguum donum gratiarũ proprie ſpiritum ſanctum o-
perari. Sed vt deum & dominum & ſpiritum ſanctum
vnum eſſe propter naturæ indifferentiam doceret, opus
ſpiritus ſancti trium eſſe opus oſtendit. Et vt manifeſta-
ret quia ſolius quantum ad perſonam pertinet, ſpiritus
ſancti opus eſt, Hæc autem omnia, inquit, operatur vnus
atque idem ſpiritus, diuidẽs vnicuique prout vult. Ideo
prout vult, quia voluntas eius voluntas eſt dei. Non e-
nim dicit, prout vult deus, ſed prout vult ſpiritus. Crea-
tura enim cogit ſe vt dei faciat voluntatem, ſpiritus au-
tem ſanctus naturaliter hoc vult. Vt autẽ aperte luceat
quia omnia ſpiritu ſanctus operatur dicit, dominus in-
Lucæ 11. ter cætera, Si enim ego in digito dei eiicio dæmonia, &
B cætera. Digitum dei appellat ſpiritũ ſanctum, vt probet
illum de deo eſſe. Denique Iudæos qui eum in Beelze-
bub principe dæmoniorum eiicere dæmonia dicebant,
in ſpiritum ſanctum blaſphemaſſe teſtatus eſt. Moyſes
quoque quia per ſpiritum ſanctum ſigna faciebat, con-
Exod. 8. fitentur magi dicentes, Digitus dei hic eſt Nam in acti-
bus Apoſtolorum legimus, Deſeruientibus autem eis &
Acto. 13. ieiunantibus domino, dixit ſpiritus Sanctus ſegregate
mihi Barnabã & Saulum ad opus ad quod vocaui eos.
Ecce ſeruitur domino, & hoc ſpiritus ſanctus ſibi vẽdi-
cat. Vnde manifeſte apparet hũc eſſe dominum ſicut &
Acta. 9. deum patrem. Et Saulum Chriſtus de cœlo vocauit, &
mitit prædicare, Et hoc ſimili modo ſibi vendicat ſpi-
ritus ſanctus dicendo, Ad opus ad quod vocaui eos,
Nam nemo ignorat Epiſcopos ſaluatorem Eccleſiis in-
ſtituiſſe. Ipſe enim priuſquam in cœlos aſcenderet, im-
ponens manũ Apoſtolis ordinauit eos Epiſcopos. Hoc
Acto. 20. Apoſtolus ſpiritui ſancto deputat cum dicit, Attendite
vobis & omni gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit
C Epiſcopos regere Eccleſiam domini Ieſu. Et inter cæte-
Acta. 5. ra dicit Petrus ad Ananiã, Anania, cur repleuit ſatanas
cor tuum vt mentireris ſpiritui ſancto? Et infra, Non es
enim, inquit, hominibus ſed deo mentitus. Apertum eſt
ſpiritum ſanctum dictum deum, cui mentitus Ananias,
deo mentitus dicitur. Quòd ſi ſpiritum ſanctum mini-
me voluiſſet deum intelligere, dixiſſet, non es mentitus
hominibus, ſed ſpiritui ſancto, vt neque deum hunc ne-
que hominẽ ſignificaret. Et quid mirum? Apoſtolus e-
nim aliquando templum dei hominẽ appellat, aliquan-
do verò templum ſpiritus ſancti, propterea quia vnum
ſunt natura. Si enim deus minime intelligeretur ſpiri-
1. Cor. 3. tus ſanctus, qua audacia diceret infra, Templum dei ſan
ctum eſt, quod eſtis vos: quoniam vnus deus in omni-
bus ſcripturis prædicatur: myſterium autem eius in tri-
nitate adoratur. Idcirco ſic ait ſcriptura, vt ſub vnius dei
profeſsione ea quæ de ipſo ſunt, id eſt filius & ſpiritus
ſanctus eius in eodem honore intelligãtur, in quo deus
eſt: quia ideo ſacramentum reuelatum eſt dei, vt gloria
eius in trinitate ſignificaretur. Quamobrem non plena
authoritate deus vocatur quod de deo eſt, ne alterum
abſque eo qui vnus eſt facere credatur. Sed intellectum
dat vt credamus ea ratione in trinitate creaturæ ſalu-
tem conſiſtere, quia vna eſt eorum diuinitas. Neque
enim poſſent ſimul iungi & in ordine poni creator & D
creaturæ, dominus & ſerui, æternitas & quæ ſub initio
ſunt: quippe cum ſine vno eorum, ſalus nulli ſit. Ad
iniuriam enim vocatur omne quod deus eſt, ſiue filius,
ſiue ſpiritus ſanctus, ſi extra vnius dei honorem depu-
tetur & gloriam. Scripturæ igitur oſtendunt Chriſtum
deum, oſtendunt ſpiritum ſanctum deum, vt videntes
ſciant quid ſic oſtenditur. Tale eſt ſi quis gemmam o-
ſtendat, non clamans quia gemma eſt: nunquid quia il-
le non clamat, non erit gemma quæ videtur? Ita & ſcri-
pturæ oſtendũt per ea quæ ſupra tractata ſunt, quid cre-
dere debeamus intra vnius dei fidem ſenſum noſtrum
concludentes myſterio trinitatis.

QVAESTIONES
EX VTROQVE MIXTIM.

Quomodo in Euangelio Ioannis diabolus di-
catur habere patrem, ſicut ſupra ſecunda par-
te quæſt. nonageſima diſquiſitum eſt. 98.

AVDIATIS quæ conteſtetur ſacroſan- E
ctum Euangelium, dicente domino
ad Iudæos, Vos de patre diabolo nati Ioan. 8.
eſtis, & deſideria patris veſtri vultis
facere. Ille homicida erat ab initio, &
in veritate non ſtetit, quia veritas non
eſt in illo. Cum loquitur mendacium, ex ſuis propriis lo
quitur quia mendax eſt, ſicut & pater eius. Nemo fideliũ
dubitet diabolum apoſtaſiæ ſuæ authorem non habere.
Ipſe enim totius erroris eſt princeps, Qui videns á deo
factum ſe non mediocris potentiæ, auſus eſt præſume-
re diuinitatem, vt quia cæteros vidit inferiores, ſeipſum
præferret vt deum. Denique nomina quibus appel-
latur diabolus & Satanas, ab actu eius compoſita ſunt,
non ex natura. Omne enim malum opere probatur, vt
non ſubſtantia in crimine ſit, ſed voluntas concepta ex
cauſis. Dum enim ſe vidit potiorem cæteris, inflatus eſt
ad exercendum dominationem. Quomodo ergo pa-
trem habere dicitur, qui author ſceleris eius habeatur?
Aut vnde probatur ab initio homicida fuiſſe? Sed ſcri-
ptura illum qui eius fuerit imitator, nomine eius ap-
pellat: vt quia ab opere nomen accepit, omnis qui ma-
lum opus fecerit, non immeritò diabolus nominetur. F
Saluator ergo hoc loco Cain diabolum appellauit, quia
operum eius æmulus, dum inuidit fratri, homicidium
perpetrauit, exemplum relinquens crudelitatis parri-
cidij: ſicut & diabolus dum inuidit homini facto ad
imaginem dei, malignitatem operis ſui cumulauit, ty- Geneſ. 4.
pum præbens erroris. Hinc itaque extitit etiam men-
dax Cain, dicente ſibi deo, Vbi eſt Abel frater tuus? Qui
patris ſui imbutus malitia, in mendacium prorumpens,
Neſcio, inquit: vt cui vitam extorſerat, vbi eſſet neſci-
re ſe ſimularet, ſic furore excæcatus, vt deo ſic reſponde-
ret quaſi homini, quem putaret ſe poſſe celare. Igitur
huiuſmodi imitatores facti Iudæi, etiam ipſum domi-
num occiderunt, Cain potius fratricidam patrem vo-
lentes habere quàm deum, vt totius ſanguinis effuſi rei
fierent. Authorem enim vitæ perimentes, totius ſcele-
ris principes extiterũt, ita vt huic malo etiam filios ſuos
obligarent dicentes, Sanguis eius ſuper nos & ſuper Mat. 27.
filios noſtros. Vt enim Pilato ſuaderent nihil mali eſſe
quod petebant, in filios ſuos retorqueri dixerunt ſi eſ-
ſet iniuſtum, quia vt furori ſuo ſatisfacerent, nec filiis

G quidem ſuis parcere voluerunt, Nam quia diabolus nō
natura malus eſt, hinc facilius diſcitur, quia pœna non
promitteretur ei qui non fecerat quod neſcierat. Iniquū
eſt enim punire eum qui nō facit aliud quàm quod ſuæ
eſt naturæ: & magis iſtud malum eſt, ſi hoc exigas ab a-
liquo quod ſcias illum nō poſſe. Quamobrem iuſte ple-
ctendus eſt, quē cum conſtet ſcire ac facere poſſe bonū,
agit malum. Hoc etiam ex verbis ſaluatoris poterit ad-
uerti. Ait enim, ſicut ſupra memoratum eſt, Pater veſtee
homicida fuit ab initio, & in veritate nnn ſtetit. Igitue
ſi per naturam mēdax eſt, quomodo dicitur in veritate
non ſtetiſſe: Hic enim in veritate nō ſtat, qui in veritate
non permanet. Conſtat ergo diabolum in veritate fuiſ-
ſe, ſed non perſeueraſſe. Deniq; legimus in propheta ſic
dicentem dominum, Si ſtetiſſent, inquit, in ſubſtantia
Galat. 5. mea: id eſt, in lege mea. Et Apoſtolus ad Galatas, State,
inquit, & nolite iterum ſeruitutis iugo cohiberi. Quid
tam apertum? Hic enim mandat vt de cætero perma-
neant in mandatis eius. Quod ſi diabolus ſeruaſſet, ſte-
terat in ſubſtantia & in lege dei. Fundamentū eſt enim
lex ſeruantibus eam. Quomodo ergo quibuſdam vide-
H me, diabolum aut malum à deo factum, aut propriā ha-
bere originem: id eſt ex nullo ortum, quod vtrunq; deo
videtur contrarium: Qui enim ad hoc illum dicit factū
vt eſſet malus, imperfectæ putat deū eſſe bonitatis, quia
perfecte bonus nō facit malum. Qui vero originis eius
deum authorē eſſe non credit, eius dominium deo ab-
negat. Per hoc enim cum omnia dei ſint, aliquid eſſe ar-
biteatur quod minime ad deum pertineat: quos opor-
tet pœnas perpeti, cum viderint cuncta à deo iudicari
99. pee Chriſtum. Quid ſit illud Apoſtoli, Tentatio
1. Cor. 10. vos non apprehendat niſi humana? Non ſine pro-
Incipit cō- uidentia, vt arbitror, magiſter gentium Apoſtolus, non
cionari. vt tentatio nos apprehendat exoptat, ſed vt humana
duntaxat, quia diuina tentatio perniciem parit. Hac e-
nim Iudæi apprehenſi, à ſerpentibus perierunt. Agen-
tes enim ſub dei lege, de prouidentia eius dubitabant:
ac per hoc ne diuina nos, ſed humana tentatio appre-
hendat, hortatur. Hic enim tentari à deo dicitur, qui ſub
nomine eius agens, ab idolis ſperat ſalutem: quia nō ha-
bet deum probatum. Omne enim quod probatum non
eſt, tentatur, & in dubium venit. Ac per hoc diuina ten-
I tatio mortalis eſt, humana verò tentatio ſalutaria eſt:
quia ſicut de deo dubitare perniciosum eſt, ita de ho-
mine deſperare propter dei legem ſaluberrimum eſt.
1. Cor. 10. Quamobrem prouidenter Apoſtolus, Tentatio, inquit,
vos non apprehendat niſi humana: vt propter dei le-
gem ab hominibus tentati, fortes inueniamur, dubitan-
tibus de nobis hominibus carnalibus: deo autem pro-
bati ſimus, quia qui probati deo non ſunt, tentantur vt
Tentatia emendentur. Duplex ergo tentatio eſt, aliquando e-
duplex. nim quaſi fideles, aliquando quaſi diffidētes tentamur:
vt fidelium tentatio humana ſit proptee fidem enim ab
hominibus tribulamur. Tentant enim nos ſi poſsint
abducere à fide. Propter diffidentiam autem tentan-
tur, vt anguſtiati pœnitentes redeant in viam, ſicut fa-
ctum eſt etiam Iudæis. cum enim diffiderent de proui-
dentia dei, tentati ſunt à ſerpentibus, vt dolore corre-
pti emendarentur. Deus enim ſic tentat, vt corrigat hu-
iuſmodi homines. Eſt & alia tentatio qua tentatus eſt
Geneſ. 22. Abraham & Iob, necnon & Tobias famuli dei: vt Abra-
ham per tribulationem oblati vnici & dilectiſsimi filij
vberiorem fructum iuſtitiæ haberet ad æternam glo-
Iob 1. riam. Iob antem amiſsione totius ſubſtantiæ augmen-
& 2. taretur diuitiis locupletatus in cœlis & in terra. Tobias
verò cæcitatem luminum paſſus ſic prouectior extitit, K
vt ad præſens glorioſus fieret receptis oculis, & in fu- *Tobiæ 2.*
turum ſeruaretur ei claritas perpetua, quia ad hoc pro-
bantur iuſti, vt proficiant. Ideoq; in tentatione robuſto
animo eſſe debemus, ſcientes non ad diminutionē no-
ſtram hoc proficere, ſed augmentum, ſi modo æquo a-
nimo toleremus per Chriſtum dominum noſtrum. 100.
Quomodo in Euangelio Matthæi dictū ſit, Con- *Mat. 11.*
fiteor tibi pater domine cœli, &c. Audiſtis fratres
chariſsimi quid conteſtetur Euangelium dicēte domi-
no, Confiteor tibi domine cœli & terræ, qui abſcondi-
ſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea par-
uulis. Ita pater, quoniam ſic fuit placitum ante te. Igitue
ſi dictorum ſenſum inſpiciamus, videbimus ea quæ ad
exhortationem credentium à domino dicta ſunt, eo-
rum qui propterea quòd mundanam ſapientiam ſper-
nunt, paruuli videntur ſapientibus mundi, qui nullo te-
ſtimonio commendati ſapientes volunt dici. Idcirco
indignum viſum eſt deo his oſtendere veritatem: hu-
milibus autem qui nihil de ſe præſumētes diuinæ ſe vo-
luntati inclinant, æquitate cogente ſalutaria reuelan-
da ſunt. Hic enim prudens deo eſt, & ſalutis ſuæ me- L
mor, qui ſcientiæ ſuæ anteponit dei legem, quam vtique
videt non verborum ſtrepitu fulciri, ſed rerum virtu-
tibus. Et ſine dubio hic ſtultus & vanus eſt, qui huic rei
ſe commendat quæ nulla munitue prærogatina ſigno-
rum. Vnde non literatis ſeculi eegnum deus promiſit,
ſed fidelibus: neque ſcrutatoribus ſyderum æternitatem
pollicetur, ſed recte agentibus: non dialecticis, qui frau-
de & minutis quibuſdam ratiuncûlis verum exclude-
re nituntur, gloriam dat, ſed bonæ voluntatis homini-
bus, qui accurati magis vita ſunt quàm ſermone. Iſtos
enim reprobat deus, qui oratione clari ſermonis magis
vti volunt quàm bonis actibus. Nam & gloriam dei in
ſe vult conuertere, qui rem dei verbis exornare ſe pu-
tat. Res enim ipſæ pee ſe placere debent, vt non ſer-
mo, ſed ſenſus laudetue. Si enim ſenſus authoe eſt lite-
ræ, & verba propter res ſignificandas inuenta ſunt, cur
non magis res ipſæ puro ſeoſu promendæ ſunt, vt fœ-
licius mentem incitent ad ſalutem? Ideoque piſcatores
elegit dominus noſter Apoſtolos, homines ſimplices
& ſine literis, qui ſine aliqua verſutia fidem ſeruando,
& bene viuendo, dei in ſe oſtenderent veritatem. Vn- M
de & Apoſtolus Paulus, Et ego veniens, inquit, ad vos *1. Cor. 2.*
fratres, non veni in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ.
Et inter cætera, Quia non, ait, in ſermone eſt regnū dei, *1. Cor. 4.*
ſed in virtute: vt quia verba contradictioni obnoxia
ſunt, dei legi virtus teſtis exiſteret, cui omnis cedit ſer-
monum ſublimitas. Itaq; hęc idcirco præmiſſa ſunt fra-
tes chariſsimi, vt conſuleretur ſimplicioribus: ne for-
te indignos ſe putarent gratia dei, quia minime ſunt
literis forēſibus eruditi, cum magis ad laudem proficiat
ſimplicitas eorum quoniā quod prudentes mundi non
vident ſuperbia literarum, hoc reddunt non verbis ſed
conſilio prudentes. Sciunt enim in bonis operibus re-
quieſcere deum & fidem quærere, nō culmen ſermonū.
Legūt enim dicentem dominū, In quo requieſcam, niſi *Eſaiæ 46.*
in humili & manſueto, & tremente verba mea? Quam-
obrem, vt digni efficiamur ad præmiſſa præmia, ea quæ
à domino iubentur facere debemus, ſecuri quia hos di-
ligit dominus qui verba eius cuſtodiunt. Sic enim di-
cit diſcipulis ſuis, Si diligitis me, præcepta mea ſerua- *Ioan. 14.*
te: vt in his domino ſeruientes regni eius hæredes eſ-
ſe poſsimus per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.
Quomodo contra Leuitas Romanos diſceptan-
dum

A dum ſit, qui contendunt Leuitas ſacerdotibus, & diaconos presbyteris coæquare. *Hoc imitatus eſt ex Hieronymo & Ambroſio.* Dum iuſsis charitatis parere volumus, in vituperationem forte cademus, qui de re quæ nulli aliquando in dubium venit, ſcribimus: quia cum amicitiam offendere nolumus, ſtudium quod ad aliquam rem occultam reuelandam proficere debuit, intricamus: quanuis propter nimiã ſtultitiam cuiuſdam hoc aſſeuerantis, quod in ſubiectis pandemus, iſtud nobis iniunxerit charitas memorata, ne cum nemo dio ad hoc reſponderit, in peius proficeret, vt diu in vano exercitatus emendari non poſsit, Hoc enim charitatis ſtudium eſt, quæ non quærit quę ſua ſunt: Quidam igitur qui nomen habet Falcidij, duce ſtultitia & ciuitatis Romanę iactantia, Leoitas ſacerdntibus, & diaconos presbyteris coæquare contendit, non dicam præferre, quia ſtultius eſt, & forte incredibile videtur, & nos non emendatores, ſed calumniatores habeamur, Qua igitur lege quáve conſuetudine, quonam exemplo hoc aggredi audeat, nullum ſcire arbitror, vt iſtos quibus conceſſus in Eccleſia datus eſt, minime iis coęquet qui propter quòd Antiſtites dei ſunt, in domo dei & in honore Chriſti cum dignitate conſiſtunt. Quæ audacia eſt B presbyteris miniſtros ipſorum pares facere? Quæ temeritatis præſumptio ſacerdotibus baiulos tabernaculi & omnium vaſorum eius, & lignorum conciſores, & portitóres aquę conferre? Hoc enim officium fuit Leuitarũ. *Nume. 8.* Tale eſt, ſi præfectis officiales, dominis ſerui æquentur. Hoc enim ſcriptum eſt dicente domino ad Moyſen, Accipe tribum Leui de medio filiorum Iſraël, & ſtatue illos ante Aaron ſacerdotem, & deſeruient ei. Quid hoc exemplo apertius, quod etiam nunc in Eccleſia cuſtoditur? Quanquam Romanæ Eccleſiæ diaconi modico inuerecundiores videantur, ſedendi tamen dignitatem in Eccleſia non præſumunt. Vt autem non omnia miniſteria obſequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique & altare portarent & vaſa eius, & aquam in manus funderent ſacerdoti, ſicut videmus per omnes Eccleſias, & ſicut conſtitutum eſt à domino per Moyſen: nunquid aut meliores Heliſæo ſunt quia aquam fundebat in manus Heliæ? Sic autem diaconos aduerſus presbyteros defendit, quaſi ex presbyteris diacuni, & non ex diaconis presbyteri ordinentur. Sed quia Romanæ Eccleſiæ miniſtri ſunt, idcirco C honorabiliores putantur quàm apud cæteras Eccleſias, propter magnificentiam vrbis Romanæ, quæ caput eſſe videtur omnium ciuitatum. Si itaque ſic eſt, hoc debẽt & ſacerdotibus ſuis vendicare: quia ſi ij qui inferiores ſunt, creſcunt propter magnificentiam ciuitatis, qoanto magis qui potiores ſublimandi ſunt? Quicquid enim officialibus præſtatur, augmentum fit poteſtati. Sicut honor ſerui ad laudem proficit domini: quanquam apud iuſtum iudicem deum vnicuique hic honor maneat qui decretus eſt ſingulis Eccleſiarũ officiis, vt qui diaconus eſt, diaconi honorem per omnes Eccleſias habeat. Non enim qualiſcunque honor eſt antiſtiti dei ſeruire in Eccleſia duntaxat, vt ſacerdos totius honoris Eccleſiaſtici dignus habeatur. Maior enim ordo intra ſe & apud ſe habet & minorem, presbyter enim & diaconi agit officium, & exorciſtę & lectoris, Presbyterum autem intelligi Epiſcopũ, probat Paulus Apoſtolus, quando Timotheum quem ordinauit presbyterum, inſtruit *1. Tim. 3.* qualem debeat creare Epiſcopum. Quid eſt enim Epiſcopus niſi primus presbyter, hoc eſt ſummus ſacerdos? Denique non aliter quàm compresbyteros hic vocat & conſacerdotes ſuos. Nunquid & miniſtros condiaconos ſuos dicit Epiſcopus? Non vtique, quia multo in- D feriores ſunt. Et turpe eſt iudicem dicere primicerium. Nam in Alexandria & per totam Aegyptum ſi d[illegible]t Epiſcopus, conſecrat presbyter. Quanta autem ſit dignitas ordinis ſacerdotalis, cauſa oſtendit Caiphæ, [illegible] cum eſſe homo peſsimus, prophetauit. Quare? Quia *Ioan. 11.* princeps, inquit, erat ſacerdotum. Et iterum multum diſtare inter diaconum & ſacerdotem liber approbat quem dicimus Actus Apoſtolorum. Cum enim ex Sa- *Acto. 8.* maria credidiſſent Philippo prædicanti diacono ab Apoſtolis ordinato, miſerunt, inqnit, ad Petrum & Ioannem vt venirent, & his qui crederent darent ſpiritum ſanctum per manus impoſitionem. Sed inſcij credo ſcripturarum aot immemores legis hęc defendunt. Recordari ergo debet qui iſta putat aſſerenda, quid Leuitis acciderit cum taliter ſaperent. Cum enim nihil inter ſacerdotes & Leuitas intereſſe pſæſumerent, *Nume. 16.* deo iudice hiatu terræ abſorpti ſunt Chore & conſentientes ei, & ducentos quinquaginta viros torrens ignis ſimul conſumpſit. Et Ozias rex cum opus ſacer- *2. Para. 26.* dotale præſumeret, lepra perfuſus eſt, vt hoc vtique exemplo cæteri territi non audeant quod ſibi concef- E ſum non eſt præſumere. Nunc enim videmus diaconos temere quod ſacerdotum eſt agere per conuiuia, & in oratione id velle, vt reſpondeatur illis, cum iſtud ſolis liceat ſacerdotibus. Diaconi ergo ordo eſt, accipere à ſacerdote, & ſic dare plebi. Vides quid pariat vana præſumptio. Immemores enim elatione mentis, eo quòd videant Romanæ Eccleſiæ ſe eſſe miniſtros, non conſiderant quid illis à deo decretum ſit, & quid debeant cuſtudire: ſed tollunt hæc de memoria aſsiduæ ſtationes domeſticæ & officialitas quæ per ſuggeſtiones malas, ſeu bonas nunc plurimum poteſt. Aut timentur enim ne male ſuggerant, aut emuntur vt præſtent. Hi ſunt qui faciunt eos ordinis ſui non conſiderare rationem. Dum enim per adulationem obſequuntur illis illicite, præcipites illos faciunt, vt plus ſibi putent licere: quippe cum videant non ſic deferri ſacerdotibus, ac per hoc anteferri ſe putant. Sed teſtimonio, inquit, diaconi fit presbyter, quaſi iſtud ad prærogatiuam pertineat magnitudinis. Legimus enim ad plebem dixiſſe Petrum Apoſtolum, Eligite, inquit, ex vo- *Acto. 6.* bis quos conſtituamus deſeruire miniſtris Eccleſiæ, Nolo dicere, menſis. Ecce laicorum teſtimonio crea- F ti ſunt diaconi. Et Apoſtolus eum qui ordinandus dicitur Epiſcopus, etiam teſtimonium vult habere gentilium. Sic enim ait, Oportet enim hunc & teſtimo- *1. Tim. 3.* nium habere bonum ab his qui foris ſunt. Omnium ergo eſt teſtimonium dare, & non tamen omnes hoc honore digni ſunt. Iudicare enim omnes poſſunt, & non tamen omnes poſſunt eſſe qnod iudicant. Poteſt enim pictor iudicari bonus, & præferri alteri ab illo qui pingere neſciat: & choraula melior alio choraula approbari ab eo qui alterius eſt artis. Ita & teſtis poteſt eſſe creandi presbyteri qui inferior ordioe eſt. Et iterum quo inflentur & putẽt ſibi multum deberi à nobis, Perducuntur enim, inquiunt, qui ordinandi ſunt, vt dom lateri illorum ſepti ſunt, hooore digni videantur. Fateor facti eorum eſſe, ſed quaſi officialis. Ab Epiſcopo enim mittitur vt obſequium præbeat ordinando. Nam & imperator vt imperator appareat, ordinatur obſequio militari, non tamen melior nec par eſt exercitus imperatori. Nam & Aman cum eſſet clarus in honore militari, à rege miſſus eſt vt Mardocheo in obſequium ſret, vt quantum dignus eſſet Mardochæus, ex huiuſ- *Heſter 6.*

A grauiſsime peccaſſe,& quidem duplici modo:cóuerſus
tamen & homicidij & adulterij veniam cóſecutus eſt,
& quod eſt amplius,deflens reformatus eſt. Cum enim
à Propheta Nathan argueretur,peccatum celare nó au-
2.Reg.12. ſus eſt,ſed confeſſus eſt dicens, Peccaui domino. Tunc
reſpondit Propheta & dixit,Abſtulit dominus peccatũ
tuum,& non morieris,quoniam pœnituiſti. Et quia in-
uenitur poſtea prophetaſſe,dubium non eſt hunc re-
formatum. Nam & Achab correptus à Propheta pro-
pter mortem Nabuthe ibat plorans, & conſcidit veſti-
menta ſua,& præcinxit ſe cilicio, & factum eſt verbum
domini in manu ſerui eius Heliæ de Achab,& dixit do-
3.Reg.21. minus, Andiſti qooniam motus eſt Achab à facie mea,
Iona.3. non inducam ei mala in diebus eius. Et Niniuitis pec-
cata deflentibus, imminente morte reparata eſt vita.
Ecce quantus profectus eſt pœnitentiæ. Sed forte dica-
tur econtra, Conceſſa quidem eſt, ſed non de crimine
idololatriæ.quanuis enim hæc grauia ſint, maius eſt ta-
men crimen idololatriæ. Rectè tamen exploſa eſt non
ex modica parte Nouatiani aſſertio, qua duo crimina
grauia conceſſa pœnitentiæ videntur: quia ſi fornica-
tioni ignoſci non debet, ſicut Nouatiano videtur,quã-
B to magis homicidio, ant adulterio? Sed hinc vanitas
eius apparet, quando hæc quæ grauia ſunt cóceſſa pro-
bantur: quamobrem nunc, an idololatris concedi poſ-
ſe promiſerit deus,requirendum eſt. Omne enim quod
iure hic conceſſum non fuerit, nec in futurum poterit
Matt.16. concedi. Hic enim ſicut dixit dominus, aut ligantur,
aut abſoluũtur peccata:in futuro autem nihil aliud erit,
niſi remuneratio aut condemnatio. Omnis enim qui
hic iure reprobatur, non poterit eligi, aut dignus in fu-
turum iudicari. Audiamus igitur quæ dicat dominus
Hiere.3. de idololatris ad Hieremiam Prophetam, Vade & dic,
inquit,reuertere ad me commoratio Iſraël,dicit domi-
nus, & non firmabo faciem meam in vos, quia miſe-
ricors ego ſum dicit dominus, & non iraſcar vobis in
æuum, veruntamen cognoſce delictum tuum, Impie
egiſti, & poſoiſti vias tuas in alienos ſubtus omne li-
gnum nemoroſum. Ecce quid promittit eis qui poſt
lapſum ad ſe conuertontur, vt poſt apoſtaſiam regreſ-
ſis remittat peccata.Et iterũ dicit deus per Hieremiam,
Baruch.4. Delicati mei ambulauerunt vias aſperas, ducti ſunt vt
grex direptus ab inimicis. Conſtantes eſtote filij, &
C proclamate, ad deum erit veſtra in abductione memo-
ria. Nam ſicut fuit mens veſtra vt erraretis à deo, du-
plicabitis decies tantum conuerſi quærentes eum. Qui
enim induxit in vos mala, inducet in vos æternam io-
cunditatem cum ſalute veſtra. O clementia dei, quem-
admodum lapſos prouocat vt ſe erigãt,quomodo hor-
tatur vt poſt errorem idolorum reuertantur ad eum:
quaſi pater beneuolus filiis ſuis iocũditatem perennem
promittit ſalutis, ſi ſe corrigant.Item apud eundem in-
Hiere.24. ter cætera,Et reſtitnam illos in terram iſtam, & reædifi-
cabo eos & non deſtituam,& replantabo eos & non re-
uellam. Vt quia comminatus dixerat, Sacrificans diis,
eradicabitur: ne peccantes in deum deſperarent de ſe,
quòd iam quia ſacrificauerant idolis eradicati, replan-
tari non poſſent, hortetur eos, quia ſi pœniteant pote-
runt ad ſtatum ſuum priſtinum reformari. Sententia
enim tunc manet ſi noo emẽdetur delictum. Deniqoe
Iona.3. Niniuitis prædicatum eſt, quia poſt triduum euertere-
tur ciuitas eorum. Quare poſt triduum, niſi vt aut pœ-
niterent & auferretur ſententia, aut in eo permanen-
tes iuſtius deperirẽt? Hoc eſt quod dixit per prophe-
Ezech.18. tam, Nolo mortem morientis, tantùm vt reuertatur &
viuat.Ita factum eſt vt morituris peccatorum cauſa Ni- D
niuitis, ignoſceretur pœnitentia ſubſequente. Vt quid
enim centum annis ſub Noë arcam inuenimus fabri- Geneſ.6.
catam, niſi vt videntes & audientes quid immineret,
emendarent ſe? Neminem enim deus vult perire.Hinc
eſt vnde in Salomone legimus, Quoniam, inquit, al- Eccli.12.
tiſsimus miſertus eſt pœnitentibus. Et iterum, Miſere- Sap.11.
ris omnium, quia omnia potes, & diſsimulas peccata
hominum propter pœnitentiam. Hoc ſenſu & domi-
nus dolens ſuper perfidiam Iudæorum, ait, Hieruſalem Matt.23.
Hieruſalem quæ interficis prophetas, & lapidas miſſos
ad te,qnoties volui congregare filios tuos,quemadmo-
dum gallina congregat pullos ſuos ſub alis ſuis, & no-
luiſti? Igitur ſemper dominus per totam legem pecca-
tores ad ſe conuerti hortatur, nolens opus ſuum perdi-
tioni eſſe obnoxium,cum nec alia cauſa lex eſſet, quàm
vt ex errore homines conuertantur ad veritatem: ita
tamen, vt in nouo teſtamento author legis clementior
videatur, quia tempore quo ſacramentum filij ſui do-
mini noſtri manifeſtare dignatus eſt, largior & vbe-
rior in miſericordia eſſe voluit, vt plus gratiæ prædi-
cante filio eſſet, quàm fuerat prædicantibus ſeruis. Nec
immeritó. Sic enim fuit dignum vt maiora dona per
filium quàm per famulos largiretur. Denique ad ſe cõ- E
uerſis credentibus omnia ſimul peccantibus concedit,
nulla interueniente lamentatione pœnitentiæ. Vnde
dicit Paulus Apoſtolus, Sine pœnitentia enim ſunt do- Rom.11.
na & vocatio dei. Pòſt autem ſi peccauerint, per pœni-
tentiam poterunt mereri veniam. Et quia poſt acce-
ptam gratuitam miſericordiam peccauerunt, non iam
gratis, ſed interueniente gemitu & fleto poſsint ad in-
dulgentiam peruenire. Impoſsibile eſt enim homini vt
non peccet: vnde Ioannes Apoſtolus, Si dixerimus, 1.Ioan.1.
inquit, quia peccatum non habemus, noſipſos ſedoci-
mus, & veritas in nobis non eſt. Si confitemur pecca-
ta noſtra, fidelis & iuſtus eſt vt remittat nobis peccata,
& mundet nos ab omni iniuſtitia. Sicut Dauid meruit
veniam & reformationem cum cõfiteretur peccatum.
Certè Chriſtianis loquitur Ioãnes Apoſtolus. Ait enim
in ſubiectis, Filioli mei hæc ſcribo vobis, vt non pec- 1.Ioan.2.
cetis,& ſiquis peccauerit,aduocatum habemus apud pa
trem,Ieſum Chriſtum. Hoc dicit, vt ſi poſt baptiſmum
peccauerimus, aduocatum ſupplices deprecemur vt
exoret pro nobis patrem. Si enim apud veteres noſtros F
pœnitentia habuit locum, quomodo fieri poteſt vt hoc
tempore locum nou habeat, quando maior clementia
prædicationis eſt: & qui inimicis miſertus eſt vocando
illos ad gratiam, amicis factis non miſerebitur cum
mercede? Tribulatio enim cordis,merces eſt pœniten-
tis. Si lapſis pœnitentibus, qui ante lapſom amici fue-
rant,non ignoſceretur, qood dictum Nouatiani ſi eſſet
verum, dolerent homines ex inimicis factos ſe amicos.
Aut qualis æſtimandus erat ille ſi inimicis non pœni-
tentibus miſericordiam daret, amicis verò & pœni-
tentibus non daret. Præterea cum ſciat dominus dia-
bolum aduerſos amicos & ſeruos dei plus ſe extollere
& ſæuire, vnde dicit Petrus Apoſtolus, Vigilate & ſo- 1.Petr.5.
brij eſtote, quia aduerſarius veſter diabolus fremens
ſicut leo circuit quærens quem deuoret: quoniam
ergo nouit dominus aduerſarium nos habere horren-
dum & validum, ſi victi ab eo fuerimus, vult nos ad au-
xilium ſuum confugere, dolens eliſos nos, vt virtute e-
ius reparati fortiter repugnemus. Sicut enim niſi bre- Matt.24.
uiati fuerint dies illi quos dicit dominus, nulla fiet ſal-
ua caro: ita & ſi negetur hominibus pœnitentia, nemq

G poterit ſaluus fieri. Si enim nemo, inquit, gloriabitur mundum ſe habere cor: & alibi, Nemo, ait, ſine ſorde, *Prou.20.* nec infans vnius diei: quis poterit euadere ſi pœnitentia denegetur? *Iob.25.* Et vbi eſt quod dicit dominus, quia gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente? *Luc.15.* Sed ſi maiora crimina, inquit, ignoſci non debent, fornicatio & idololatria, vbi eſt dictum dominicum, quo omnia peccata & blaſphemias promittit remitti hominibus, ſpiritus autem ſancti blaſphemia non remittetur hominibus? Omnia enim peccata dicit poſſe remitti, excepto vno. Nunc elige Nouatiane de quibus vis dictum, de adhuc non credentibus, aut de iam credẽtibus? Si de credentibus, quomodo dat remiſsionem peccatorum: cum conſtet omnes antequam credant in deum peccaſſe, & in ſpiritum ſanctum? Nam nonnulli geſta dominica magicas artes appellant, opus ſancti ſpiritus dæmoniis aſsignantes. Si autem de credentibus vis dictũ, excluſa eſt aſſeueratio tua, quia omnia peccata remittẽtur ei, & qui dixerit, inquit, verbum cõtra filium hominis, remittetur ei. Ergo ſiue in deum, ſiue in Chriſtum peccetur, remittetur hominibus. Omnia enim peccata complexus eſt, præter in ſpiritum *Matt.12.* H ſanctum. Itaque non hoc peccatum vult intelligi, quod peccatur in deum, hoc eſſe & in ſpiritum ſanctum: ſi enim hoc eſſet, non vtique iſtud exciperet. Quoniam ergo illud peccatum ſignificat, cum blaſphematur in ſpiritum ſanctum: ad perſonam enim pertinet hoc dictum, non ad naturam ſpiritus ſancti, ſiue iam credentibus per pœnitentiam, ſiue futuris credentibus per baptiſmum omnia remittentur peccata. Quòd autem in ſpiritum ſanctum peccauerunt Iudæi, alia cauſa eſt, & quæ ad tempus illud pertinuit: vnde non illis hoc remitti neque hic neque in futurum oſtendit. Non enim errore peccauerunt in ſpiritum ſanctum, ſed maleuolentia. Scientes enim prudenteſq́; opera quæ uiderunt I in geſtis ſaluatoris, dei eſſe, vt populum à fide eius auerterent, hæc ſimulabant eſſe principis dæmoniorũ. Hinc eſt vnde dicit eis dominus, Vos habetis clauem ſcientiæ, & nec vos intratis, nec alios ſinitis intrare. *Luc.11.* Hæc ergo ſententia contra maleuolos prolata eſt, quibus remedium inueniri non poteſt vt ſaluentur. Nihil eſt enim hoc crimine grauius, fingit enim falſum eſſe, quod ſcit eſſe verum. Iudæi enim qui ſub dei lege eſſe videbantur, quibúſque facta promiſsio Chriſti eſt, videntes I magnalia, & intelligẽtes hoc eſſe quod promiſerat de⁹, inuidia cæcati ſunt vt hoc eſſe negarent, & non ſolùm negarent, ſed & perſequerentur vſque ad mortem. Non ergo dignum eſt, iſtis peccatum hoc vnquam debere remitti, qui conſcientia ſua teſte, deo cui ſe deuotos dicebant, auſi ſunt repugnare. Vt autem in deum vel in Chriſtum peccetur, diuerſæ ſunt cauſæ. Aut enim aliquis dum fœlicitati alterius inuidet, dolore humilitatis ſuæ inſurgit in creatorem: aut aliquid repentinum paſſus quod ſit aduerſum, in iracundiam excitatus, in parentem iniurioſus exiſtit. Chriſti autem incarnatio etiam ad iniuriam prouocat. Dum enim ignorant homines ſacramentum incarnati Chriſti, blaſphemant, indignum dicentes ſi filius dei qui incorporalis & ſimplicis naturæ eſt, hominum more natus dicatur. Blaſphemant ergo qui ignorant myſterium: quamobrem conuerſis his porrigenda eſt manus, quia ſic contra verum exiſtunt, dum pro vero ſe facere arbitrantur. Tortus huiuſmodi & exungulatus hoc verũ eſſe dicit quod perſequebatur: ſupra memorati autem Iudæi aliud ſenſerunt, & aliud egerũt, qui ſine iudice & carnifice conſcientia ſua teſte ſemper torquentur. Qui enim per er- K rorem inimicus exiſtit vero, cum conuerſus fuerit, gaudet cognouiſſe ſe veritatem: maleuolus autem non habet quod emendet. Si enim conuerterit ſe, incipiet verum dicere quod prius falſum eſſe non neſciebat. Spiritui autem ſancto vt fiat iniuria, cauſa nulla extitit, officium enim eius offenſionem non parit, quia in virtute ſignorum & prodigiorum apparet. Quis enim inhibilare contra eum audeat, videns mortuos excitatos? Aut quis iraſcatur ei cuius effectu videat currentes paralyticos, cæcum lumen accipere, ſurdum audire? Aut quomodo non amabit eum, quem videat ſpiritus immundos eiicere, leproſos mundare, & ſimul omnes infirmitates curare? Huic Iudæi maluerunt iniuriam facere opus eius dicentes opus eſſe dæmoniorum, dummodo inuidiam atque odium contra ſaluatorem exercentes explerent, idcirco neque hic neque in futurum hoc peccatum remitti eis oſtẽdit. Sed Nouatianus, maiora, inquit, crimina nominatim non remitti probantur, id eſt, idololatria & fornicatio poſt lauacrum. Idcirco enim in baptiſmo, ait, ſimul omnia remittuntur peccata, vt decætero ſi quid graue commiſerint, nullo mo- L do veniam conſequantur: quia poſt acceptum ſpiritum ſanctum, quod contra ſpiritum ſanctum eſt admitti non debet. Quis neget peccari nunquam debere, ſi eſſet poſsibile? Porrò autem ſciens deus fragile genus humanum, ſemper remediis ſalutaribus proſecutus eſt eos, vt poſt peccata haberent quomodo ſe repararent. Si autem ſpiritus datus prohibet peccantibus dari pœnitentiam, nulla prouidentia eſt in nouo teſtamento, & melius videbitur veteribus prouiſum, quibus medicina iſta minime eſt denegata. Et quomodo maior gratia eſt in nouo quàm in veteri? Nam hoc inimici eſt, qui ſciens hominibus aliter prouideri non poſſe vt perueniant ad ſalutem quàm interuentu pœnitẽtiæ ſpiritum ſanctum dari, cui ſi iniuria facta fuerit metu aliquo, aut per aliquem errorem, iam ſatisfactio locum non habeat reformandi hominem. Hoc eſt occaſionem quæſiſſe perdendi homines, non ſaluandi. Sed abſit, quia dominus ait, Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſal- *Luc.9.* uare. Nam ſi nobis peccata quæ in nos peccamus inuicem, ſi conuertamur, ſeptuagies ſepties remitti à no- *Matt.18.* bis alterutrum præcepit deus, quanto magis ipſe ſi in illum peccetur, ignoſcit conuerſis? Omnem enim pecca- M torem conuerti vult. Vnde Apoſtolus fornicariis & *2.Cor.12.* immundis remiſſum probat, dicens, Ne forte veniens lugeam multos ex his qui ante peccauerũt & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione quam geſſerunt. Probat quoſdam egiſſe pœnitentiam, de quibus non dolet, ſed gaudet. Aliquos autem ſignificat non egiſſe fornicationis ſuæ pœnitentiam propter quod & lugere ſe eos dicit, non pertinentes ad vitam, quia nõ egerunt pœnitentiam. Si enim huiuſmodi criminis in hac vita ſemper agenda pœnitentia eſſet, non diceret lugere ſe eos quia non egerunt, ſed quia non agunt. Sciẽtes autem hæc, incipient peragere pœnitentiam, quia non egerunt. Hoc enim volebat vt veniens ad eos pacem haberet cum communione eorum. Ecce probatum eſt, fornicariis poſt actam pœnitẽtiam communicandum eſſe. Non enim poteſt illis communicari quandiu agunt. Tunc autem communicandum eſt, cum deſinunt agere iudicio Eccleſiæ. Nunc ſupereſt videre an ſpecialiter idololatris poſſe remitti probemus. Legimus enim in Apocalypſi beati Ioannis Apoſtoli pœnitentiam ſuper idololatriam prædicari. Commo-

nentur

A nentut enim Epiſcopi, quos angelos vocat, id eſt nnn-
Galat.4. cios,ſicut & beanis Paulus apoſtolus ait, Sicut angelum
Apoc.2. dei accepiſtis me, vt peccantibus dent pœnitentiam,
nec eos patiantut minime commoneri qui ſcandala
faciunt in Eccleſia, cum ſint & ipſi de Eccleſia. Dicit
ergo: Et angelo Pergami Eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit, qui
habet gladium ex vtraque parte acuium, Scio vbi ha-
bitas, vbi ſedes eſt ſatanæ. Et tenes nomē meum, & non
negaſti fidem meam, in diebus quibus Antipas teſtis
Nume.24. meus fideliſsimus occiſus eſt apud vos vbi ſatanas ha-
bitat: ſed habeo aduerſus te pauca, quia habes illic te-
nenies doctrinam Balaam qui docebat Balac mittere
ſcandalum ſub oculis filiorum Iſraël, manducare deli-
bata & fornicari: ita & tu habes tenentès doctrinam
Nicolaitarum. Similiter age pœnitentiam. Hanc dicit
eſſe doctrinam Nicolaitarum, quæ fuit in Balaam, id
eſt idololatriam & fornicationem, de qna iubet agi pœ-
nitentiam. Et quia hominibus Eccleſiæ loquitur, oſten-
dit dicens, Hæc dicit ſpiritus Eccleſiis. Quis autem fru-
ctus eſt pœnitentiæ, ita ſignificat, Vincenti, inquit, da-
bo manducare manna quod eſt abſconditum, vt per
pœnitentiam quiſqnis vincat peccata. Quid eſt enim
B pœnitere, niſi dolere præterita, & de cætero tempera-
re ab his quæ admiſerat? Et angelo Thiatyræ Eccleſiæ
ſcribe, Hæc dicit filius dei qui habet oculos ſicut flam-
mam ignis, & pedes eius ſimiles æramēto Tyrino, Scio
opera tua & dilectionem & fidem, & miniſterium &
patientiam & opera tua nouiſsima meliora prioribus,
Sed habeo aduerſum te, quòd ſinis mulierem Iezabel,
quæ ſe dicit prophetā, & docet & ſeducit ſeruos meos
fornicari & mādùcare immolata idolis: & dedi ei tem-
pus ad pœnitendum, & noluit agere pœnitentiam de
fornicatione ſua. Ecce mittam illam in lectum, & ad-
ulteros eius cum illa in tribulatione magna, niſi ege-
rint pœnitentiam factorum ſuorum, & natos eius oc-
Hiere.17. cidam morte: & ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum
qui ſcrutor renes & corda, & dabo vnicuique veſtrum
ſecundum opera ſua. Vobis autem dico & cæteris qui
Thiatyræ eſtis, qui hanc doctrinā non habetis, & igno-
ratis altitudinem ſatanæ, ſicut dicunt, non mitto in vos
aliud pondus. Verùm tenete quod habetis donec ve-
niam. Vincenti autem & ſeruanti opera mea vſque in
finem, dabo ei poteſtatem ſuper gentes. Sub vna epiſto-
C la data ad Eccleſiam Thiatyram, duplicem Nouatianæ
hæreſis confundit & explodit errorem: & pœnitenti-
bus enim idololatriç cauſa fructum promittit, & in vna
Eccleſia malos non contaminare bonos oſtendit, cum
vnius vtique eſſent communionis: nec enim extra Ec-
cleſiam poſitis ſcribebat dicens, Qui habet aures, in-
quit, audiat quod dicit ſpiritus Eccleſiis. Simili etenim
Rom.3. modo apoſtolus Paulus, Scimus enim, inquit, quia quę-
cunque lex loquitur, his qui ſub lege ſunt loquitur. Et
1.Cor.5. alio loco, Quid enim, inquit, mihi de his qui foris ſunt
iudicare? Vnius ergo Eccleſiæ homines, partim ad pœ-
Apoc.2. nitentiam prouocat, partim collaudat dicēs, Vobis au-
tem dico cæteris qui Thiatyræ eſtis, quicunque non ha
betis doctrinam iſtam, id eſt, idololatriæ, tenete quod
habetis donec veniam: hoc eſt, perſeuerate vſque ad fi-
Matt.10. nem, quia qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus
erit. Similiter & qui perſeuerauerit in malo, damnabi-
tur. Ac per hoc ſicut iuſtitia iuſti non liberabit eum in
die qua errauerit, ſic & iniquitas iniuſti non nocebit
ei cum conuerterit ſe. Ideo dixit, Sacrificans diis era-
dicabitur: Si autem conuerterit, vita viuet. ſicut eſt &
Ibidem. illud quod ait dominus, Qui me negauerit, negabo eū.

Si autem conuerterit ſe, non poterit negari ab eo quem D
confitetur. Hinc eſt vt diceret in pſalmo, Non iuſtifica- *Pſal.142.*
bitur in conſpectu tuo omnis homo viuens. Hæc enim
ſententia imputatur homini in qua moritur, Nam quia
in Eccleſia mali cum bonis futuri eſſent vſque ad iu-
dicium dei, ipſe deus ſignificauit, dicens, Simile eſt re- *Matt.13.*
gnum cœlorum reti miſſo in mare, quod ex omni ge-
nere piſcium collegit. Cum autem veniſſent ad litus,
bonos ſegregauerūt in vaſa ſua, malos autem foras mi-
ſerunt: Sic erit in conſummatione ſeculi: exibunt an-
geli, & ſegregabunt de regno dei omnia ſcandala, &
eos qui iniquitatem faciunt. Hæc cauſa ſignificatur e- *Matt.22.*
tiam in illo, qui inter diſcumbentes inuentus eſt non
habens veſtimentum nuptiale, quem ſolum proiectum
de cœtu oſtendit Eccleſiæ, quia crimen indignitatis e-
ius non polluit cæteros: & quia hæc indignitas eius de-
ſignata eſt, eo quòd veſtimētum non habuerit nuptia-
le, manifeſtus fuit cæteris. Videbant enim eum inter
ſe aliud eſſe veſtitum. Hinc eſt vnde Paulus apoſtolus,
In magna autem, inquit, domo, nō ſolùm ſunt vaſa au- *2.Tim.2.*
rea & argentea, ſed & ſignea & fictilia. Iſtud propter
Hyemençum & Philetum poſuit, qui cum eſſent ex Ec-
cleſia, peruerſe de reſurrectione ſentiebant: ſicut ali- E
qui de Corinthiorum Eccleſia reſurrectionem nega-
bant. Sed hanc domum magnam Nouatianus mūdum
ſignificat intelligendum, non Eccleſiam, ne in vna Ec-
cleſia malos cum bonis, mundos cum immundis co-
gatur aſſerere. Quod facilè puto conuelli. In vna enim
domo omnes ſub vno ſunt nomine. quamuis enim mu-
ribus diuerſi ſunt, vno tamen domini ſui nomine cen-
ſentur & profeſsione. Mundus autem hic diuerſæ pro-
feſsionis continet homines, ita vt diſpares profitean-
tur ſe habere & deos & dominos. Vides ergo non hoc
potuiſſe dici de mundo, ſed de Eccleſia, in qua ſub vno
degentes nomine diuerſi ſunt actu. Quod quidem No-
uatianum non ignoraſſe aduerto, ſed quia abſceſsionis
ſuæ iuſtas querimonias non habebat, ne apertè erube-
ſceret, argumenta quædam ſibi conflauit per malam
legis interpretationem, quibus excuſare niteretur & te-
gere liuoris ſui inuidam voluntatem. Denique reſpon-
det ad hæc quæ diximus dicens, Nec ego renuo agen-
dam pœnitentiam admiſſæ idololatriæ, ſed ego remit-
tere non audeo, quia crimen hoc ab eo remittendum
eſt, in quem admiſſum eſt. Hæc autem cum dolo re- F
ſpondet. Interpretationibus enim ſuis detegitur, quibus
fraus eius apparet. Quando enim dicit ſcriptum eſt, *Matt.10.*
Qui me negauerit, & ego negabo eum: & mentiri non
poteſt cuius verba ſunt: pœnitentiam quam agendam
dicit, inanem & infructuoſam oſtēdit. Si enim ſenten-
tia data eſt, & nō fallit qui dedit, quid excruciare com-
pellis hominem lamentationibus & gemitibus, qui hu-
ius rei effectum aut denegas, aut ſcire te minime profi-
teris? Omnis enim qui conſilium alicui dat, ad hoc vti-
que dat, vt quid ex eo pficere poſsit, prædicet. Sed quia
tu Nouatiane doloſe hoc profiteris, ad illudēdas men-
tes hominum agendam pœnitentiam dicis. Sciens e-
nim aperte hoc negari non poſſe, ſubtiliter facis, quia
non voce, ſed effectu pœnitentiam amputas. Omnem
certè qui idolis ſacrificauerit, in ſpiritum ſanctum di-
cis peccare, cui neque hic neque in futurum peccatum
hoc remitti per legis verba contendis. Quomodo ergo
huius delicti agendam pœnitentiam dicis, niſi quia fal-
lis, ſicut ſuprà oſtendi? Sed ſoles alio dolo fraudem
hanc velle contegere, dicens eodē ſenſu etiam Petrum
Apoſtolum dixiſſe Simoni, Age pœnitentiam ab hac *Act.8.*

G malicia tua, ſi forte remittatur tibi. Sed contuens apo-
ſtolus Petrus veterem & venenatã maliciam hominis
& peramaram, idcirco dubium dedit reſponſum. Quis
enim mortalium ſic peccauit, vt donum dei pecunia
vellet mercari? Maleuolentiæ ergo reſpõſum iſtud da-
tum eſt, non errori. Hæc eſt enim quæ remedium non
habet, quia nec error eſt, nec per quam excuſetur neceſ-
ſitas, vt poſsit per fletum ad veniam peruenire. Si in tali
itaque cauſa aliqui fuerint inuenti, hoc audiant quod
audiuit & Simon. Nam ideo dubiè reſpondit ei apo-
ſtolus Petrus dicens, In felle enim amaritudinis & in
obligatione iniquitatis video te eſſe. Si ergo in tam gra
ui cauſa, & quæ ſine remedio videatur, dubiè reſpõſum
eſt, ambiguum non eſt, eis qui errore aut neceſsitate ali-
qua in deum peccant, poſſe remitti, ſi congruam pœ-
nitentiam agant. Hoc enim conceſſum eſt iuri Eccle-
ſiaſtico ab authore, vt & pœnitentiam det, & poſt pœ-
nitentiam recipiat. Et adhuc eſt aliquid quod depre-
hendit Nouatianus: Cur, inquit, corpus domini tradũt
eis quos nouerunt peccatores? Quaſi poſsint ipſi accu-
ſatores eſſe, qui ſunt iudices. Si autem accuſati fuerint
H & manifeſtati, potuerunt abiici. Nam quis iudex accu-
Ioan.12. ſantis ſumat perſonam? Nam ſi ipſe dominus Iudã paſ-
ſus eſt quem ſciebat furem eſſe, & ea quæ mittebantur
exportare, nec eum qui accuſatus non eſt, abiecit: hoc
exemplo vti oportet, vt eum abiicere non liceat, qui pu-
blicè detectus non fuerit. Nam nec iuſto viro compe-
Matt.1. tit aliquem accuſare. Vnde Matthæus, Ioſeph cum eſ-
ſet, inquit, homo iuſtus, & nollet eam traducere, voluit
eam occultè dimittere. Iudas ergo cum eſſet inter diſci-
pulos, contagione ſua non eos maculauit, diſſentien-
tes vtique à furtis eius, & euchariſtiam inter eos acci-
piens non polluit innocentes. Nec dominus ei quem
latronem ſciebat, corpus ſuum denegabat, quia ſecun-
1.Cor.11. dum Apoſtolum, qui indigne ſumit, gladium ſibi ſu-
mit. Vnde nec ab oculis eius ſe auertit. Peccatores et-
enim eos polluunt, qui conſentiunt malis eorum. Vnde
Pſal.49. dictum eſt, Videbas furem, & concurrebas cum eo.
1.Cor.5. Hinc eſt vnde Apoſtolus plebem Corinthiorum ar-
guit, propterea quòd illum qui publice vxorem patris
habebat, non corriperent aut euitarent, vt ſe emenda-
ret, dicens: Neſcitis quia modicum fermentum totam
I maſſam corrumpit? Cum enim nõ eſſet dux aliquis aut
præpoſitus Eccleſiæ, plebis erat corripere eum quem vi-
debant tam turpiter & obſcœnè inter eos conuerſari.
Ac per hoc quaſi conſentientes eos crimini eius apo-
ſtolus arguit. Nec enim in hac re accuſatore opus erat,
aut teſtibus. Publicè enim nouercam ſuam loco vxoris
habebat. Itaque quantum ad cauſam noſtram pertinet,
expoſuimus rationem, non alios criminantes, ſed nos
defendentes. Nouatiani autem obteſtor conſcientiam,
qui nos ſemper accuſat, ſi ſanctos ſcit eſſe omnes quos
ſecum habet. In tãtum autem iraſcitur nobis, vt & Chri-
ſtianos nos neget, cum ſciat nos ea fide initiatos de qua
ipſe præſumit Chriſtianum, certè profeſsio facit & vita.
Si ergo vides hominem ea profiteri quæ tu, & non diſ-
ſimilem eſſe in vita, quare negas eſſe eum quod tu es?
1.Cor.12. Certè qui dicit dominum Ieſum, in ſpiritu ſancto dicit,
verum enim dicit, Omnis enim veritas de deo eſt, Cur
non aſſentis vera dicenti, ſed negas fatenti? Deinde
contradicis non ratione, ſed furore. Nunquid non ini-
micus dei videris, qui vera de domino deo profitenti
reſiſtis? Nunquid paganus audiens aliquem idola di-
centem eſſe deos, negat paganum eſſe? Cur tu negas
Chriſtianum, quem audis verba integræ fidei profiten-
tem, cum legas, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem K
cõfeſsio fit ad ſalutem? At tu vt inimicus, quod per ira- *Rom.10.*
cundiam non vides, deo repugnas, negans hoc cõfiten-
tem habere ſalutem, cum dominus dicat, Quicunque *Luc.12.*
me confeſſus fuerit, & ego eum. Nunquid ait, ſi Noua-
tianus me fuerit confeſſus: ſed tu hoc ſic adſtruis, vt ti-
bi hoc defendere videaris, vt is ſaluetur qui non Chri-
ſtianus tantùm, ſed qui fuerit & Nouatianus. Sed ſi in
Chriſto facta confeſsio dat ſalutem, vbicunque apud
quoſcũque integra fuerit hæc confeſsio, habet ſalutem.
Itaque ſi confeſsionis huius traditio corrupta eſt apud
nos, aut ſenſus immutatus, rectè accuſas. Si enim hæc
manet in nobis ſicut & in te, nos negando, & te negare
videris. Sed fidei miniſtros accuſas. Fac verum eſſe,
quamuis probare non poſsis, Qui tamen ab his audie-
runt, verum eſt quod audierunt, an falſum? Nec enim
ſi vitioſus verùm dixerit, non erit verum, quia à vitioſo
dictum eſt, cum alia cauſa ſit conuerſationis & alia
profeſsionis. Nõnne perſecutor odio Chriſtiani no-
minis profeſsionem perſequitur, non conuerſationem?
Primo in illo ſciens hoc proficere religioni, cum con-
fitemur eſſe nos Chriſtianos, ſacrilegus confitentibus L
nobis credit quod nõ vult audire, quia odit. Tu autem
cum eiuſdem profeſsionis ſis & ſignaculi, non credis
confitentibus nobis quæ ipſe confiteris. Si aliter nos
renatos ſcires quàm tu renatus es, rectè non crederes
hoc nos eſſe quod tu es. Vt quid à ſacrilego perſecutio-
nem patior, ſi non hoc ſum quod tu es? Nam ſi hoc de
me profiterer quod tu de me dicis, perſecutionem non
paterer. Ac poſtremum mihi credẽdum eſt de me, non
tibi. Meam enim profeſsionem quærit iudex, nõ tuam
de me. Quid ergo me cõfitentem tu negas, cum verum
ſit, in hac cauſa non alienum teſtimonium, ſed meam
profeſsionem requiri, aut pro me, aut contra me. Nole-
bam pro nomine torquere te contra me, vt appareret ſi
vera confitentem & tu negares contra me, aut cui cre-
deretur. Dolo enim hoc proponis, vt iuſtam cauſam
videaris habere ſchiſmatis. Nam non ignoras in hac re
meam de me teſtificationem requiri, non alienam: &
hoc verum haberi, quod ego fuero confeſſus, non
quod alter negauerit. Manifeſtum eſt vtique liberos eſ-
ſe eos, qui amore Chriſti non diſquirentes hominum
actus, ad fidem eius conſequendam concurrunt: hoc M
eorum probantes, quod ſibi vtile norunt, id eſt, vt tradi-
tionem fidei, quæ de Chriſto eſt, conſequantur. Nam
qui præter myſterium aliquid aliud in hac re putat ho-
mini neceſſarium, traditioni facit iniuriam, Minus e-
nim ſentit de gratia dei. Quando enim niſi meritum
hominis affuerit, negat donum dei proficere poſſe de-
uoto ſibi, aut potiorem, aut parem facit hominem ipſi
traditioni, cum longe ſit meritum hominis ab hoc of-
ficio: ſicut de hac eadem re dicit apoſtolus Paulus, Ego
plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum de- *1.Cor.3.*
dit. Itaque nec qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat,
ſed qui incrementum dat deus. Quomodo in hac re
aliquid de homine ſperandum eſt, cum vera data ſine
quæ tradantur? Videamus itaque quid proderit ſi boni
meriti fuerit, aut quid oberit ſi mali fuerit meriti.
Accedens verba dei audire deſiderat, quibus fidem
commendans ſalutem ſe credit accipere. Quid facit in
hac re, ſi bonæ aut malæ uitæ ſit qui verba ſolennia
tradit, cum fides deuota quæratur percipientis, vt ea
quæ audit, toto animo credat? Nunquid ſi malæ vitæ
ſit qui tradit, impedimentum faciet percipienti, vt non
credat quæ audit credenda, vt peccatum eius intret in

A cor eius ne credat: aut deus qui iuſtus eſt deſpicere ha-
het deuotum ſibi propter peccatum eius, quem ipſe pa-
titur eſſe in ordine? Nec homo ſic iudicat quem con-
ſtat falli frequenter, aut eſſe gratioſum: ſi ita eſſet, &
homo cauſam ſuam ageret, nónne diceret deo, Quis
ſit iſte cuius cauſa me deſpicis, neſcio: ego ad eum tui
cauſa acceſsi, quia tuus dicebatur antiſtes: te quæſiui, te
deſideraui, tibi credidi, de homine nihil ſperaui. Quare
ergo mala eius mihi obſint, quem neſcirem niſi te
quæſiſſem? Si bona eius mihi poſſent proficere, iuſtum
videretur fortè, vt & mala eius obeſſent mihi. Sed ſicut
bona eius ſi dubie credidiſſem, nihil proderant mihi,
ita & mala eius nihil obeſſe mihi debent bene creden-
ti: Ego enim verbis eius fidem dedi, quæ à te data di-
cuntur. Quicunque te inſpirante loquuntur, de te pro-
mittunt: huic de ſe nihil credidi, nec geſtis eius, ſed fi-
dei quæ ex te eſt, me copulaui. Secundum hæc integra
eſt cauſa credentis. Aduocatorum enim more accepi
antiſtites. Nunquid ſi malæ vitæ ſit aduocatus, contra
ſuſceptum eius pronunciabitur: hoc eſt officium aduo-
cati, vt ſecundum iuris ordinem, ſuſcepti ſui cauſam
peroret. Nunquid poterit vita eius, ſi turpis eſt, obeſſe
B cauſæ ſuſcepti? Perſona enim aduocati nec obeſſe nec
prodeſſe poterit: qualis enim fuerit cauſa, ſic & reſpon-
debitur ei. Sic ſunt & qui volunt Chriſtiani fieri: ac-
cedunt ad antiſtitem, dicunt ei vota ſua. Ille facit ver-
ba iuris Eccleſiaſtici: ſi vera vota ſunt, ſuſcipiuntur à iu-
dice: in quo ille aut obeſſe poterit, aut prodeſſe? quip-
pe cum nec cauſam ſuſcepti ſui nouit. Deo enim iudi-
ci ſoli cognitum eſt, quis, qua mente accedat. Antiſti-
tis ergo eſt, delegato ſibi fungi officio: iudicis autem,
aut ſuſcipere, aut renuere cauſam ſuſcepti. Ipſe enim
Math.9. inuenitur dixiſſe, Filia, fides tua te ſaluam fecit. Vides
itaque nullius adiutorio, ſed vnumquenque fide ſua ſal-
uari. Hoc enim deus decreuit fidei, vt ſi non dubitet,
omne quod voluerit conſequatur. Tu tamen non vt a-
micus, ſed quaſi inimicus Chriſti, populum ſub tuo no-
mine congregaſti, vt non ſint Chriſtiani, niſi fuerint &
1.Cor.1. Nouatiani, cum apoſtolus condemnet, ſi quis dicat ſe
Paulianum, aut alterius alicuius: ſed tu potiorem te iu-
dicans, ſuper Chriſti nomen tuum poſuiſti, quaſi ille
103. non ſufficeret ad tuendam eccleſiam ſuam. Quo-
C modo in Leuitico dominus ſacrificia & libamina offe-
Leuit.1. renda præcepit, quæ alibi reſpuit? Cum conſtet
in Leuitico de ſacrificiis offerendis dominum man-
daſſe patribus, vt offerrent libamina vel ſacrificia, ſiue
holocauſta, denique ſic dicit per hieremiam prophe-
Hiere.7. tam, Hæc dicit dominus, Holocauſta veſtra congrega-
te cum ſacrificiis veſtris, & manducate carnes: quia non
ſum locutus ad patres veſtros, neque mandaui illis qua
die eduxi illos de terra Aegypti. De holocauſtis & ſa-
crificiis, ſi penitus aduertas, non eſt de hac re facere
quæſtionem: nec mẽtitum dominum aut immutatum
putes, vt mandaret, & poſtea denegaret. De huiuſmodi
enim ſacrificiis & libaminibus ſeu holocauſtis nihil
inuenitur mandaſſe, de quibus nunc ſe locutum teſta-
Duo genera ſacrificiorum. tur. Duo etenim genera ſacrificiorum aduerte, vnum
quod per ſingula genera offerri mandatum eſt, & aliud
quod voluntarium dictum eſt. Illud ergo quod per di-
uerſa genera, ſiue pro peccatis, ſiue pro primogenitis
offerri præceptum eſt, quid & quale & quomodo offe-
rendum eſſet, mandatum eſt. Sacrificium autem vo-
luntarium non vtique mandatum eſt, quia arbitrio
remiſſum eſt: vt ſi aliquis voluiſſet offerre, quod illi
viſum fuiſſet offerret? voluntaria enim erant hæc ſa-
crificia. Et quia negligenter & improuide hæc offere- D
bant, non deliberantes, quia qui offerret potentiori,
munera electa offerret: idcirco dicitur eis, Non man-
daui vobis de his: ſed ſi vultis, debetis quæ digna ſunt
offerre. Sic etenim inuenitur & Cain peccaſſe, cum *Geneſ.4.*
non conſiderat deo hæc deberi offerri, quæ potiora
ſunt. Cum enim ad propitiandum deum hæc offerre
ſe dicerent, in eo ipſo prouocabant deum ad indigna-
tionem, vt in id quod dicerent ſe benefacere, pecca-
rent offerentes deo holocauſta indigna. Vnde dicit in
Malachia propheta, Si adducatis ad victimam cæcum *Malach.1.*
aut claudum aut ægrum, non eſt bonum. Offer autem
ea duci aut præpoſito tuo, ſi ſuſcipiet te, dicit dominus
omnipotens. Hinc eſt vt per Eſaiam de eadem re que-
ratur deus, dicens, Quò mihi oues holocauſti tui? Ne- *Eſa.1.*
que in ſacrificiis tuis honoraſti me. Non enim ad hoc
te feci, vt laborares in thure, aut vt mercareris mihi
argento incenſum, nec adipem ſacrificiorum tuorum
concupiui: in peccatis autem tuis & iniquitatibus adſti-
tiſti mihi. Manifeſtum eſt itaque ortas eſſe querelas:
quia cum volũtaria ſacrificia offerrent, nõ in his deum
honorabant, offerentes indigna, cum hæc vtique non
eſſent neceſsitatis. Si enim mandata fuiſſent, neceſsita- E
te videbantur qualiacunque offerre. Quando autem
arbitrio ſuo hæc offerebant, talia debebant offerre, ex
quibus obſequium in ſe dei oſtenderent. Sed quia ani-
mus illorum cupiditate idolorum errabat, inconſide-
rate hæc agebant. Igitur duplici genere exprobrantur,
qui & inique agentes, deo audebant offerre: & quæ
indigna erant, offerebant: cum iniqui actus non ſacri-
ficiis redimantur, ſed lamentatione & miſericordia.
Vnde dicit Dauid cum peccaſſet, Si voluiſſes ſacrificia, *Pſal.50.*
dediſſem vtique: holocauſtis non delectaberis. Sacri-
ficium deo ſpiritus contribulatus, & cor contritum &
humiliatum deus non ſpernit. Denique dicit Samuël
ad Saül, qui cum contempſiſſet præceptum domini, ſa-
crificio deum putabat poſſe placari. Non enim, inquit,
vult deus ſacrificium magis, quàm audiri vocem ſuam. *1.Reg.15.*
Et ſcriptura dicit, Miſericordiam volo plus quàm ſa- *Oſee.6.*
crificium. Iudæi cum iniuſti eſſent & immiſericordes,
oblationibus propitium deum fieri arbitrabantur: ſicut
& nunc quidam ſpernentes iuſtitiam, oblationibus lau-
dari ſe putant. Bona eſt ergo oblatio, ſi ſeruetur iuſti- F
tia, & non negligatur miſericordia: quia quod nobis
petimus, & aliis præſtare debemus. Si in Euange- 104.
lio Lucæ dominus nuncians bellum Iudaicum aduer-
ſum ſe futurum, dixit diſcipulis ſuis, vt gladios ſibi pa-
rarent: quomodo poſtquam inceptum eſſet bellum
duce Scariote, & videns Petrus Apoſtolus inſurgentes
hoſtes, protulit gladium, & amputauit auriculam ſer-
ui ſacerdotum, dominus idem vetuit? Sciens do-
minus bellum Iudaicum aduerſus ſe futurum, dixit
diſcipulis ſuis vt gladios ſibi pararent, quo facto, cum
cœptum eſſet bellum duce Simone Scariote, videns
Petrus Apoſtolus inſurgentes hoſtes, protulit gladium,
& amputauit auriculam ſerui ſacerdotum. Tunc do-
minus iuſsit Petro, vt reconderet gladium in thecam
ſuam. Omnis enim, inquit, qui accipit gladium, gla- *Matt.26.*
dio peribit. Vt quid parari iuſsit, qui prohibuit per-
cutere: reum etiam mortis deſignans eum, qui percuſ-
ſit gladio, cum non vtique iniuſte videatur apoſtolus
percuſsiſſe? Quantum enim pertinet ad Petrum, per-
cuſsit eum quem contra ſe armatum videbat. Reſiſtere
enim debuit ingratis ſeruus, & ad dominum necan-
dum armatis. Si ſingula membra inſpicias caute, cuius

G vis patefieri rationem, innenies & alia quæ requires his
dictis. Quid enim opus erat, vt hic qui ſpiritali fretus
erat virtute, gladios iuberet parari carnales: & qui prius
iuſsit, in via nec peram ferri, nec pecuniam, nec vir-
gam, nunc iuberet haberi, quæ prius prohibuit? Inci-
piamus ergo cur gladios iuſſerit parari, & occidi pro-
hibuerit, explanare. Non ſolùm enim inimicorum, ve-
rùm etiam ipſorum diſcipulorum ſuorum cauſa, ad ſu-
perventurum bellum arma procurari præcepit. Noua e-
nim & mirabilis res futura erat, vt is qui noua & inau-
dita ſigna faciebat, ſic ſubitò humiliaretur, vt & verbe-
ribus ſubiiceretur & morti. Ne ergo velut imprzſcius
hæc pati videretur, & à quo forte virtus receſsiſſet, hæc
omnia ſic prædixit, vt non dubitaret de his, ſed præ-
ſcius contra hæc ſe pararet: & quia voluntate humilia-
tus eſt, non reſiſtere acrius inimicis iuberet: intantum
ſeipſum eſſe qui fuerat oſtendens, vt iam detentus, au-
Luc. 22. rem, quæ abſciſſa fuerat, reſtitueret, vt quod gladio
operante deciderat, redderet: non quaſi carnalis vti-
que medicus, ſed quaſi corporum conditor opus ſuum
truncatum refinxit. Nec enim poſſunt medici abſciſſa
corporis membra reparare. Vt autem dei virtus in illo
H non diminuta, ſed ita vt fuerat ineſſe videretur, & illud
Ioan. 10. firmaret quod dixerat, Poteſtatem habeo ponendi a-
nimam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi
eam: hac ergo cauſa gladios parari, non tamen occidi
iuſsit. Nunc illud oſtendere ſupereſt, quare commens
factum apoſtoli Petri, cum qui gladio vſus fuerit, gla-
dio dixit perire, cum non iniuſte percuſsiſſe videatur.
Luc. 22. Nam ſicut ſignificatur in Luca, ipſo domino permit-
tente percuſsit, & ſic prohibitus hæc audiuit. Ideo et-
enim permiſſum eſt, vt & vindicare ſe poſſe videretur,
ſed nolle: & vt virtus oſtenderetur in eo manere, in
quo fuerat, vt in utroque vindicare ſe poſſe non am-
bigeretur: inimici verò pro certo haberent datam ſibi
ab eo poteſtatem vt hoc facerent. Non enim victus ap-
parebat, ſed tradens ſe voluntati eorum. Quare ergo
ſententia data eſt, vt qui gladium accipit, gladio pereat:
niſi quòd nulli licet, excepto iudice, quenquam gladio
occidere? Apoſtolo autem Petro vſque ad hoc permiſ-
ſum eſt, vt dolorem faceret, non quòd occideret. Ob
hoc enim audiuit, ne iterum percuteret. Didicit præ-
terea, quia Chriſtianis iam factis occidere non licet. In
I miſericordia enim poſitis, lege iuris mundo crediti vti
Matt. 10. non licet aſpere. Illud autem quod antè euntibus in via
diſcipulis, mandaſſe videtur, vt nihil tollerent in via,
pacis eſt cauſa, & gratia virtutum, & affabilitas do-
ctrinæ. Quid enim opus erat tollere aliquid in via, qui-
bus ſignorum cauſa omnia offerẽda erant? At vbi tem-
pus quo ſe pati permiſit, aduenit, propter quod rixa
magis quàm bellum imminebat, armatos iubet eſſe di-
ſcipulos: non vt repugnaret qui pati volebat, ſed, vt
dixi, vt præſcium ſe huius rei, & in poteſtate habere
poſſeſsionem ſuam oſtenderet: humiliaret autem ſe
105. humanæ ſalutis cauſa, quod ſuo loco dicetur. Quo-
modo prophetia quadret cum Euangelio, de obſcura-
tione ſolis & quibuſdam aliis? Cum in primo ad-
uentu domini prædictum ſit, quia contenebraretur ſol
in paſsione eius, eadem hora qua factum probatur, id
Amos. 8. eſt meridie. Sic enim ſcriptum eſt in Amos Propheta,
Et erit in illa die, dicit dominus, occidet Sol in me-
ridie, & contenebreſcet ſuper terram dies lucis. Illo
ergo die à ſexta hora contenebratus eſt ſol vſque ad
horam nonam, & ita completa eſt prophetia ſupra-
dicti prophetæ. Imago huius rei, quæ futura eſt in ad-
uentu domini ſecundo, in paſsione domini eſt oſtenſa: K
quia in fine, cum cœperit dominus aduenire vt iudicet
mundum, ſoluentur luminaria ab officio ſuo, dicente
domino, In illis diebus Sol contenebrabitur, & Luna *Matt. 24.*
non dabit lumen ſuum. Quod quidem & Iohel Pro-
pheta non prætermiſit, vt cum à multis ſignificatur, ſi-
ne dubio impleri credatur. Ita enim dixit, Sol conuer- *Iohel. 2.*
tetur in tenebras, & luna in ſanguinem, priuſquam
veniat dies domini magnus & manifeſtus. Hoc quan-
tum apparet, ſecundo aduentui magis congruit? tunc
enim omnibus ſic aperte manifeſtabitur, dicente ſcri-
ptura, Tunc videbit illum omnis oculus, & plangent *Apoc. 1.*
ſe ſuper illum omnes tribus terræ, & qui illum crucifi-
xerunt. Itaque ſi in vtroque aduentu hoc continetur,
quia Sol contenebrabitur illis diebus, qui dies ille, quo
ampliari Solem & Lunam cecinit ſcriptura. Ait enim
inter cætera Eſaias, dicens: Eritque ſuper omnem mon- *Eſa. 30.*
tem excelſum, & in omni loco excelſo aqua peram-
bulans in die illa, cum perierint multi, & cum ceci-
derint turres: & erit lumen Lunæ, & lumen Solis: &
lux Solis erit ſepties tantum in die, cum ſanabit contri-
tionem populi ſui: & cætera. Qui dies poteſt intelligi,
quo promiſit ſe dominus ſanare contritionem populi L
ſui. Hunc opinor eſſe diem, quem pater Ioannis Za-
charias oſtendit dicens, Benedictus dominus deus Iſ- *Luc. 1.*
raël, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ.
Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui,
Sicut locutus eſt per os ſanctorum Prophetarum ſuo-
rum, qui à ſeculo ſunt. Et liberauit nos de inimicis no-
ſtris, & de manu omnium qui oderunt nos, Ad fa-
ciendam miſericordiam cum patribus noſtris. Et Si-
meon inter cætera, Hic poſitus eſt, inquit, in ruinam, *Aſſutum.*
& in reſurrectionem multorum in Iſraël. Hæc ruina *Luc. 2.*
eſt Scribarum & Phariſæorum & principum Iudæo-
rum, quos Propheta ſignificauit per turres. His ergo
per incredulitatem ruentibus, alij ſurrexerunt creden-
do, qui prius videbantur infimi, & ægri per negligen-
tiam. Vnde Saluator in iudicio ait, Ego veni in hunc *Ioan. 9.*
mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident,
cæci fiant: vt qui per legis culturam & peritiam lumina
videntur, per incredulitatem excæcarentur: cæci vero, id
eſt imperiti vel publicani viderent, dum crederent,
Quorum infirmitates Propheta Saluatorem portatu- *Eſa. 53.*
rum prædixit. Itaque hoc tempore Saluatoris factum M
eſt, ſicut legitur in Euangelio, quia ipſe infirmitates
noſtras accepit, & vulnera noſtra curauit. Quæ qui-
dem omnia in paſsione Saluatoris conſummata & ad-
impleta ſunt? ſic enim ſalus humani generis tam apud
ſuperos quàm apud inferos & redempta eſt & firmata,
quia prophetia Zachariæ ſupradicti vtrunque compre-
hendit. Et hic enim apud ſuperos liberati ſunt à con-
tritione inimicorum interuentu miſericordiæ: & illic
apud inferos, cum erepti ſunt de Tartaro. Cuncti e-
nim qui ſperauerunt in promiſſum Chriſtum, expe-
ctabant aduentum eius, vt deuicta morte liberarentur
de inferno. Vnde dixit, Ad faciendam miſericordiam
cum patribus noſtris. Si quis autem ſalutem hanc &
in ſecundo aduentu contineri intelligat, in vtroque
tamen aduentu, maxime in ſecundo, Sol conuerte-
tur in tenebras, & Luna non dabit fulgorem ſuum?
quomodo ergo augebit Solem & Lunam die quo viſi-
tabit dominus populum ſuum, aduertemus, quando
vtroque in tempore, quo cœpta liberatio populi &
adimpleta eſt, Solem & Lunam non minui, ſed con-
tenebrari legamus: niſi planè Solem & Lunam ſan-
ctis

A ꝯtis comparatos intelligamus: ſicut in alio loco legi-
mus ſanctos luminaribus adæquatos,& Paulo apoſtolo
prędicante,quia inter hos homines ſancti in hoc mun-
Matth.13. do velut luminaria videantur. Et in Euangelio, Tunc
Matt.5. iuſti, inquit, fulgebunt ſicut ſol. Dominus enim opera
iuſta lumen appellat. Sic enim ait,Luceat lumē veſtrum
coram hominibus, vt videntes opera veſtra bona, ma-
gnificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis. Hi ergo qui
omnibus ſuis relictis, dominum ſequuntur iuſtitiæ &
ſanctitatis cauſa,Soli & Lunæ comparantur ſepties ho-
Luc.18. norati,ſicut dicit dominus,Nemo eſt qui relinquat do-
mum,aut vxorem,aut filios, aut agros, qui non recipiet
ſepties tātum in hoc ſeculo. Qui ergo ad præſens ſepties
honorātur,poteſt intelligi,quia etiam in futuro ſeptem
partibus clariores cæteris futuri credantur, vt reſurre-
ctio eorū Soli comparetur ac Lunæ,cæterorum verò ſi-
cut ſtellæ ſint. Claritas ergo ſanctorum, quæ hic ſepties
honoratur, in reſurrectione aliud ſepties conſequitur,
vt qui hic claritatem Lunæ habet, in futuro Solis acci-
piat claritatem: & qui hic Soli comparatur,ſepties tan-
tum futurus credatur accipere. Propheta ergo Eſaias
Solis & Lunæ comparatione ſanctorum merita augeri
B prædixit: nec immerito: ſi enim ipſe dominus Sol iu-
ſtitiæ dictus eſt, ſancti autem ſimiles ei erunt, Ioanne
1.Ioan.3. apoſtolo dicente, Cum enim apparuerit,inquit,ſimiles
ei erimus: conuenienter ſanctos in Sole eſſe ſignifica-
tos, ſeptem tamen partibus maiorem Solem quàm Lu-
nam propheta ſupradictus oſtendit. Quando enim Lu-
nam ſicut lumen Solis futuram oſtendit,Solem autem
ſepties tantum, ad modum vtique Solis ſepties Lunam
augeri ſignificat, vt talis ſit tunc Luna, qualis nunc eſt
Sol: quamuis ſanctorum ratio hic vertatur, ſub hac ta-
men cauſa luminarium ex parte prodidit quantitatem,
vt poſt cremētum Solis & Lunæ tantum iterum maior
ſit, quantum eſt Sol:& quantum in præſenti diſtat ſan-
ctus à ſancto, tantum diſtet in futuro poſt remunera-
106. tionem. Quomodo intelligenda ſunt quæ haben-
tur in Geneſi, præcipue de opere ſex dierum, In prin-
Geneſ.1. cipio fecit deus cœlum & terram? Si cœlum in princi-
pio fecit, & terram, Cœlum autem firmamentum eſt,
ſicut in ſubiectis apparet: non eſt verum, quia prior
lux facta eſt,& ſic firmamentum: aliud enim cœlum ſi-
gnificare non poterat, quia facturam mundi deſcribit,
C deo operante perfectam. Propterea enim quòd diuerſis
opinionibus homines fallebātur in cauſa mundi, Moy-
ſes deo ſe inſpirante oſtendit quæ eſſet ratio mundi.
Quibuſdam enim videbatur initium non habere, aliis
initium quidem habere, ſed ab angelis quibuſdam fa-
bricatum eſſe, Nonnullis vero factus ſimiliter,ſed à ſpi-
ritu quodam, qui eſt & deus poteſtatis aduerſæ, Pauci
autem de origine veritatis traducem ſequentes, deum
opificem eius aſſerebant. Horum ergo cauſa diuerſi-
tatis, qui falſa opinione trahebantur, coactus eſt *Moy-*
ſes quæ eſſet cauſa huius vera oſtendere, ne filij Iſraël
erepti de poteſtate Aegyptiorum, à falſa tamen intel-
ligentia eorum liberati non eſſent. Ipſi enim inter cæ-
teros magni erroris ſtudium ſequebantur: hi enim an-
tiquitus præ cæteris vanæ philoſophiæ operam dabant.
Exod.10. Denique Moyſes per id quòd à filia Pharaonis ado-
Act.7. ptatus videbatur, eruditus eſt omni ſapientia Aegy-
ptiorum. Quid eſt ergo quod dicit, In principio fecit
deus cœlum & terram: ſi enim firmamentum ſignificat
ſecundum quod ſupra oſtendimus, videamus quid di-
cat. Arbitramur quia Moyſes vt omnem errorem infe-
rioris creaturæ auferret, impenſarum facti mundi in

principio ſubſtantias ipſas, ex quibus mundus conſtat, D
factas eſſe ſignificauit: quia ſi hoc tacuiſſet, coæternæ
forte putarentur eſſe ſubſtantiæ deo iugabiles ęſtimatę:
vt qui huius rei teſtimonium recipit, ambigere nū poſ-
ſit factum eſſe mundum, quando ſubſtantias, quæ ad
impenſas mundi profecerunt, initio ſubiectas fatetur.
Igitur in principio fecit deus cœlum & terram, id eſt,
ſupernam & infernam ſubſtantiam. Superna eſt, qua
conſtat cœlum: inferna autem concretio eſt quædam
feculenta, quæ profecit in aridam quæ dicitur terra, &
tenebras. Vnde dicit in Eſaia Propheta, Ego deus, qui
feci lucem, & creaui tenebras. His ergo creatis, fecit *Eſa.45.*
ſimul ſubſtantiam: hoc eſt aquam, tenebras, & terram
ante tempora: tempora enim ſub firmamento ſunt.
Firmamentum enim, ſicut quibuſdam videtur, glacies
eſt aquarum. Et ideo firmamentum dicitur, quia con-
cretis diuinitus aquis firmatum eſt, quod ab occulendo
vel celando appellatum eſt cœlum. Itaque propterea
quòd aqua maius ſit elementum, prior eſt ſignificata:
& quia pars eius profecit in cameram mundi, terra au-
tem pauimentum. Quæ quidem & Dauid à ſpiritu ſan-
cto creata fatetur. Ait enim, Et aquæ quæ ſuper cœlos *Pſal.148.*
ſunt, laudent nomen domini: Quia ipſe dixit,& facta E
ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Poſt hæc ergo ele-
menta ante compaginationem mūdi fecit deus lucem,
vt opera eius in lucem procederent, quæ lux modo di-
ſpoſita, curſum diei expleuit. Facta eſt nox iuxta diei
modum, quæ ſimiliter impleto modo ſpacij, illumi-
nata eſt aduentu luminis matutini: & ſic impletus eſt
primus dies, cum cœpit ſecundus? nox enim diei de-
putata eſt, vt ſimul dicantur vnus dies? propterea enim,
quòd ſubiectæ ſunt tenebræ lumini, authoritate carent,
nec poſſunt numerum facere. Triginta etenim dies v-
na luna appellantur,cum ſecum habeant noctes. Itaque
lucis miniſterium, quo ſpacium conſumit ſibi decre-
tum, dies nuncupatur. Tenebrarum autem ſubſtantia
antequam illuminetur, nox appellatur. Spacium autem
illud, quod inter occaſum & ortum eſt, nox eſt? non
enim tenebræ faciunt noctem, ſicut & lux diem, quia
tenebræ manent in ſua natura. Lucis autem acceſſus
facit diem, & diſceſſus noctem? non immerito ergo
ſubiecta eſt nox diei. Luce ergo facta, & curſu duode-
cim horarum impleto, totidémque & noctis ſpacio
peracto, æquinoctium fuit in primo die: & exinde F
cœpit dies increſcere ſuper noctem, tribus ſcilicet
menſibus,qui ſunt tempus Veris: ex eo deinde augmen-
to ſuo minuitur dies aliis menſibus tribus, qui ſunt
tempus Aeſtatis. Et iterum fit æquinoctium, ita vt
ex eo nox increſcat ſupra diem aliis menſibus tribus,
qui ſunt tempus Autumni. Et incipit iterum nox de
magnitudine ſua, qua ſupergreditur diem, minorari
vſque ad finem quarti temporis, quod eſt Hyems:& fit
æquinoctium primi temporis, quando deus mundum
creauit, qui dies intelligitur eſſe vndecima Kalendas *Qua die*
Aprilis, quando primus dies Paſchæ eſt, id eſt, primus *creauerit*
dies primi menſis. In lege enim mandatum eſt, vt vn- *deus mun-*
decima die primi menſis veſpere præpararent ſe ad Pa-
ſcha faciendum quartadecima menſis die, id eſt, ab
vndecimo. Iam enim veſper decimi diei in vndeci-
mum lucet, vt ab vndecimo Kalendas Aprilis initium
eſſet primi menſis. In principio etenim facta luna fuit
quartadecima, quia omnia plena ſunt facta, adde tri-
duum à decimo veſpere, & hi ſunt, tres dies ante lu-
minaria quæ fuerunt, vt vndecimo Kalendas Aprilis
factus ſit mundus: quia numerus lunæ ab vndecimo

G venit ad tertiumdecimum, cui Paſchæ primus menſis integer eſt attributus, vt in Paſcha die ſolenni neque extra vndecimum mundus factus eſt, quartadecima autem luna maiori lumine clarior factus eſt. Inter principium ergo & claritatem qua illuminatus eſt mundus, ſaluator noſter & paſſus eſt & reſurrexit: quia quatadecima luna paſſus eſt, primo die reſurrexit: qui ideo dominicus dicitur, quia ipſum dominus fecit, qui multiplicatos menſes fecit, & tempora, & annos. Vt autem vno atque eodem modo minime celebretur, curſus facit lunæ in decrementis & crementis. Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, Manifeſtum eſt quia terra poſtquam facta eſt, inuiſibilis erat & incompoſita: tegebatur enim aquis, ideo erat inuiſibilis: incompoſita autem ideo, quia cum eſſet fluxa, non erat apta ad culturam. Et tenebræ erant ſuper abyſſum. Tenebras dicit fuiſſe ſuper abyſſum: id eſt, ſuper immenſam ex omni parte aquam. Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquã. Hanc aquam quaſi ſummitatem ſignificat, ſuper quam ſpiritus dei quia ſuperferebatur, oſtendit, vt tenebras ſuper infinitam profunditatem fuiſſe ſignificet. Spiritum autem dei ſuper aquas, quia vbi ſpiritus dei erat, H obſcuritas non erat? quantum enim poterat illuminabat aquam. Abyſſum autem, id eſt, immenſam profunditatem illuminare non poterat, hoc eſt ſuperiores aquas illuminabat, & ſubter erant tenebræ, & ſuper abyſſum. Idcirco autem hunc dei ſpiritum dicit, non quia ſanctum hunc intelligi vult ſpiritum, ſed eum ſuper creaturam hylicam ſpiritaliter vult intelligi: totum autem dei eſſe ſignificans, dei hunc, qui ſuper aquas ferebatur, ſpiritum vocat, vt prauam aſſeuerationem conuellat, qua quidam vtuntur, dicentes aliquid eſſe quod non ſit dei: nam nec ordinis, nec rationis eſt, vt ſuper aquas ſpiritus ſanctus fuiſſe dicatur, quia ſuper omnem creaturam eſt. Quod enim de deo eſt, ſuper omnes poteſtates & principatus, & ſimiliter ſuper omnes potentias ſpiritales eſt. Non moueat autem mentem alicuius, quia dei ſpiritus dicitur, cum conſtat omnia dei eſſe. Ait enim deus inter cætera facturus dilu-

Geneſ.1. uium, Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia ſunt caro. Et in Ezechiele inter alia hæc di-

Ezech.37. cit dominus oſsibus iſtis, Extendam ſuper vos cutem, & dabo ſpiritum meum in vos, & viuetis. Nũquid hæc

I ad officium ſpiritus ſancti pertinent, & non ad animam? Spiritus ergo hic dei eſt quidem, ſicut cætera, hylicarum tamen moderatus eſt ſubſtantiarum: ipſius enim ordo eſt his præeſſe. Luce ergo facta, & curſu diei moderato, & peracto ſecundo die, fecit firmamentum, id eſt cœlum, vt lux in terra firmamenti moderaretur diem, vt eſſet quaſi lucerna in domo. Hoc inquam firmamentum factum eſt ex ſupradicta aquæ ſubſtantia. Nunc enim compaginatur in ſpecie mũdus, vt de confuſione rerum diſcretis ſubſtantiis, ſingulæ partes aptarentur, quæ ad membra mundi proficerent. Subſtantiæ enim, quas primum factas eſſe diximus, impenſæ ſunt mundo. Et ideo mundus dicitur, quia res ab inuicem ſeparatæ quæ erant confuſæ, & in ſpeciem productæ, mundum fecerunt vocari, cuius in fabricam profecerunt. Firmamentum ergo, id eſt cœlum factum eſt in medio aquarum, vt diuideret inter aquam quæ erat ſupra firmamentum, & inter aquam, quæ erat ſub firmamento: vt dei virtute in medio aquarum conſiſteret firmamentum, ſub ſe & intra ſe & ſupra ſe & circa ſe habens aquam: vt eſſet concauum de foris, & intra munitum, ne aquæ ſiue interiores ſiue exteriores penetrarent concauum eius, vt eſſet quaſi domus munita K atque firmata, vt ſecuri eſſent habitantes in eo. Tertio die iuſsit congregari aquam quæ erat ſub cœlo, hoc eſt intra capacitatem firmamenti, in congregationem vnam, vt appareret arida, quæ eſt terra, & factum eſt ſic. Exhauſta enim latitudine terræ factum eſſe velut alueum, in quo demergeretur omnis aqua, quæ erat intra firmamentum, & apparuit arida, Recedente enim aqua, neceſſe erat terram apparere viſibilem, quæ prius erat inuiſibilis. Tunc arida appellata eſt terra, & congregationes aquarum maria. Et iuſsit producere terram herbam pabuli, & ligna fructifera ad ſemen ſuper terram. Quarto item die iuſsit deus fieri luminaria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram: luminare maius, in inchoationem diei: & luminare minus, in inchoationem noctis, & ſtellas. Hæc ad conceptum & natiuitatem & ad nutrimenta pertinent eorum quæ gignuntur in mundo, & ad ſigna temporum certis curriculis neceſſaria, necnon & ad ornatum totius mundi. Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, ſi camera eius habeat auro diſtincta laquearia, ita & mundo ornatum præſtant ſtellæ diuerſa luce fulgentes. Luci itaque quæ facta eſt, prior eſt additus ſplendor Solis, L ita vt connexa ſint hæc & indiuidua. Nocti autem, quæ erat tenebroſa, datum eſt luminare: & quia quartadecima fuit Luna quando facta eſt, ſit, ait, luminare minus, in inchoationem noctis, facta etenim, tota nocte luxit, A parte ergo ad totum dictum eſt, ad inchoationem noctis: quia non ſemper veſpere lucet. Luminare autem maius, quod Solem dicimus, manet in initio diei, quia ſimul cum luce priore concretus eſt. Tribus ergo diebus ſine luminaribus his fuit mundus: non enim erant adhuc quibus proficerent officia eorum At vbi autem produxit terra herbam pabuli, & ligna fructifera, neceſſaria fuerunt quæ enutrirent vel conſeruarent quæ erant producta. Quia ergo generatio omnis horum interuentu perficitur, non oportuit prius hæc fieri eorum effectu quæ producta de terra ſunt, ne per hoc orta putarentur: ſed illa antè facere, vt ſic hæc ſine his facta eſſe non ambigantur. Quinta deinde die aquas iuſsit producere reptilia animarum viuarum, & volatilia volantia ſuper terram ſecundum firmamentum cœli, & factum eſt ſic. Et inter cætera, Et vidit, inquit, deus quia bona ſunt, & dixit: M

Creſcite & multiplicamini. Ideo autem adiecit, & vi- *Geneſ.1.*

dit deus quia bona ſunt, quia à quibuſdam dicuntur mala eſſe, vt vel ſic erubeſcant. Quando enim deo & conditori ſuo placent, nulli vtique debent diſplicere. Nam ſolent dicere ſtulti, Ideo, inquiunt, vidit, & placuerunt ei, quia antè neſciebat. O hebetes, quomodo neſciuit? Quicquid voluit, productum eſt. An quis vult quod neſcit? Et qui poteſt facere, poteſt dici, quia neſcit quod faciat? Et quod amplius eſt, non ipſe fecit, ſed iuſsit vt fierent: & qui iuſsit, non eſt huiuſmodi virtutis vt faceret? Sed quia huic omnia poſsibilia ſunt, iubente hoc quæ non poterat, cœpit eſſe, vt ad huius laudem proficeret. Duplex ergo virtus eſt, vt inſenſibilem iuberet ſenſibilia producere. Sextò verò die præcepit vt produceret terra animam viuentem, quadrupedia, & beſtias terræ, & factum eſt ſic, & producta ſunt. Et vidit deus quia bona ſunt, & valde bona, quia omnia neceſſaria ſunt. Supradicta ergo die dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat, inquit, poteſtatem ſuper omnia quæ facta ſunt ſuper terram. Primum quidem fecit

deus

A deus ſubſtantias, ex quibus mũdum compaginaret quo-
compacto, & omnibus ornatibus decorato, & neceſſa-
riis honeſtato, poſt hoc hominem fecit, qui frueretur
eo, & omnibus quæ in illo ſunt. Nam cum omnia ſu-
per terram ex aquis & terra produci iuſsiſſet, homi-
nem tamen vt faceret, limum terræ manibus appre-
hendiſſe deſcribitur, vt multum differre hominem ab
his quæ fecerat edoceret. Ad honorem enim hominis
pertinere vult, quando eum dei manibus factum de-
ſcribit, & factum ad imaginem & ſimilitudinem dei,
id eſt, patris & filij. Quid ſit autem ad imaginem &
ſimilitudinem dei, quamuis alibi dixerimus, hic tamen
locus & cauſa poſtulat vt iterum dicamus. Patris enim
Geneſ. 1. ad filium verba ſunt dicentis, Faciamus hominem ad
imaginem & ſimilitudinem noſtram: quanquam in o-
pere vtriuſque intelligatur perſona, dicentis & obau-
dientis. Hæc ergo imago dei eſt in homine, vt vnus
factus ſit quaſi dominus ex quo cæteri orirentur, ha-
bens imperium dei quaſi vicarius eius, quia omnis rex
dei habet imaginem. Ideoque mulier non eſt facta ad
dei imaginem. Sic etenim dicit, Et fecit deus homi-
nem, ad imaginem dei fecit eum. Hinc eſt vnde Apo-
1. Cor. 11. ſtolus, Vir quidem, ait, non debet velare caput ſuum,
B quia imago & gloria dei eſt: Mulier autem ideo velat,
quia nõ eſt gloria aut imago dei. Similitudo autem dei
hæc eſt in homine, vt ſicut ex patre filius, ſic ex homi-
ne mulier. In hoc plane diſpar, quia hæc facta, ille ve-
ro natus eſt. Quibuſdam tamen videtur omnia ſimul
deum feciſſe. Si enim verbo, inquiunt, fecit, quare non
omnia ſimul feciſſe dicatur? Nam hic hominum mos
eſt, vt per partes feciſſe dicatur. Ad potentiam ergo dei
magis facere videtur, ſi vno die omnia ab eo facta di-
cantur. Porrò autem magnam prouidentiam in hoc o-
pere & ordine contuemur. Nam potuit vtique ſimul fa-
cere cuncta, ſed ratio multiformis prohibuit, & ſepo-
ſitis his omnibus, ſcripturæ diuinæ fides adhibenda eſt,
quæ dicit & ſæpe dicit, Quia in ſex, inquit, diebus fe-
cit dominus deus tuus cœlum & terram, mare & om-
nia quæ in eis ſunt. Primo enim in loco ſic debuerunt
fieri, vt ſentirent ac ſcirent quia facta ſunt. quando e-
nim non ſe omnia ſimul viderũt, ſed vnum hodie, cras
alterum, cognouerunt initio ſe contineri, & nullo mo-
do poſſe æternitatem ſuſpicari, vbi ſe partibus inuicem
C recognoſcunt. Nam ſi omnia ſimul extitiſſent, non eſ-
ſet eis ſenſus infirmitatis, ſed putarent ſe non cœpiſſe,
Quæ enim verbo dei ſubitò ſimul exiſtunt, non ſe fieri
ſentiunt, niſi aliud ante ſe, aliud poſt ſe videndo. Et ne
forte illud quod primum factum eſt, putet ſe infectum,
maiora poſt ſe facta cernẽdo, hoc credit de ſe quod vi-
dit in altero potiore. Denique lumen quod dies appel-
latur, ante ſe habet cœlum & terram: id eſt, aquam &
aridam. Cum autem ipſa aqua & arida & tenebræ con-
fuſa facta æternitatem ſibi vendicare non poterãt, quia
nihil horum ſtatum & proprietatem ſibi auſum eſt ven
dicare. Sol iterum & Luna cum ſint clariſsima, ante ſe
habent multa. Ita ergo factum eſt, vt potiora poſterio-
ra, anteriora autem inferiora cum ſe vident, nihil ho-
rum ſibi vendicet æternitatem. Prætereàque ſex diebus
opus conſummatum, totius mundi ætatem in ſe conti-
net, vt ſex dierum opera, ſex milium annorum haberent
figuram: quia quod vnoquoque ſeculo futurum erat, ſex
dierum per ordinem operibus continetur: vtpote quia
prioribus ſeculis tanta cognitio dei in terris non erat fu
tura, ſine ſplendore anteriores dies videntur. Vt autem
ante hominem pecora fierent, quia veteres noſtri in-
culti & agreſtes pecorum more victuri erant: ſexto au- D
tem die homo fieret: hæc res fecit, quia in ſexto mille-
nario annorum aduentus Chriſti hominẽ fecit, ne mor
ti eſſet obnoxius. Vt autem imago dei eſſet homo, quia
dono dei coimaginari haberet filio dei, dicente Ioanne
Apoſtolo, Scimus autem, inquit, quia cum apparuerit, ſi- *1. Ioan. 3.*
miles ei erimus. Et vas electionis, coimaginati, ait, filio
dei. Arbor autem vitæ quæ poſita eſt in paradiſo, ima-
go fuit futuræ gratiæ dei, quæ eſt corpus domini, quod
qui edit, viuet in æternum. Nam arbor ſcientiæ boni
& mali ſignificat quod lex data eſt per Moyſen, qui
cum cognitum feciſſet peccatũ quod prius latebat, de-
dit ſcientiam boni & mali. Oſtendit enim quid eſſet
bonum, quidve malum. Illud vero, quòd ſeptimo die
requieuit ab operibus ſuis, hoc ſignificat, quia impleto
ſexo millenario annorum, in ſeptimo millenario re-
quieſcet, ceſſante iam mundo ab omni opere ſecula-
ri. Hæc dicimus pauca de multis, vt viam panderemus
intelligendi ſecundum ea quæ ſupra oſtendimus.

De ordine diei & noctis, vtra ſit prior. Quan- 107.
tum ad mundi rationem pertinet, tenebras ante legi-
mus quàm lucem, Ea enim quæ ad mundi fabricã pro- *Geneſ. 1.*
fecerunt, quæque ſimul facta videntur, lumine priua- E
ra fuiſſe conſiderantur, id eſt, aqua, terra, tenebræ: ex
quibus compaginatus eſt mundus, ſicut continetur in
ſapientia quæ dicitur Salomonis, ex materia inuiſa, *Sapien. 11.*
hoc eſt tenebroſa. Et tenebras enim & aquam factam
ſacra volumina ipſius domini voce teſtantur per Eſaiã *Eſaiæ 45.*
prophetam, Ego, inquit, deus, feci lucem, & creaui te-
nebras. Similiter & per Dauid, & aquas factas, & ter-
ram firmatam ſuper aquas ſpiritus ſanctus oſtendit.
Quod conuenit & Euangelicæ authoritati, & Apoſto- *Pſal. 32.*
licæ traditioni, in quibus omnia facta leguntur: & vt *Ioan. 1.*
nihil exciperet, ſiue quæ in cœlis ſunt, ait, ſiue quæ in-
terris. In hac ergo parte, quæ ad terras pertinet, an- *Coloſſ. 1.*
te tenebras legimus quàm lucem: hoc autem eſt quan-
tum ad ordinem lectionis pertinet, non quantum ad
dignitatem: nam vtique multo melior lux quàm tene-
bræ: in mundi tamen ratione lux accipit nomen vt ap-
pelletur dies, & tenebræ, nox: ſed hac ſcilicet ratione,
quia dum illuminantur tenebræ, & præterit lux, illud
tempus, quandiu redeat lux, dicitur nox: & illud tem-
pus quo illuminantur tenebræ appellatur dies. Nox er-
go cum dicitur, ſperatur futurus dies: & cum dies di- F
citur, ſperatur futura nox. Cum vero officia hæc ceſſa-
uerint, tranſeunte mundo tenebræ tantùm dicentur &
lumen. Non enim poteſt dici nox, cum perpetuo ſint
tenebræ: neque dies, cum occidere ceſſauerit lumen.
Vbi æternitas eſt, ceſſent hæc nomina, quia cum mun-
do cœperunt. Denique antequam lux fieret, quæ ap-
pellata eſt dies, non nox legitur fuiſſe, ſed tenebræ: quæ
poſtquam illuminatæ ſunt, & præterit lux, vt ſperæ
appellatæ ſunt & nox. Igitur quantum apparet ſubie-
cta eſt nox diei. Non enim quia ante tenebræ legun-
tur quàm lux, idcirco anteponendæ debent videri: quia
& cœlum ante Solem eſt, & tamen claritate maior eſt
Sol: & terra ante hominem & pecora & cætera animan-
tia, & tamen ſubiecta ſunt homini. Non ergo idcirco
nox præferri debet diei, quia ante leguntur & tenebræ,
cum appareat & dignitate lumen tenebris, & tempore
diem nocti anteponi, Sicut enim ſupra oſtenſum eſt,
cum eſſent tenebræ, facta eſt lux: & appellauit deus lu- *Geneſ. 1.*
cem diem, & tenebras appellauit noctem, & factum eſt
veſpere & mane dies vnus. Nam niſi dies fuiſſet, nec
nox eſſet. tenebræ enim erãt, quæ cum illuminatæ ſunt,

G & præterit dies,curſu ſuo peracto ſactus eſt veſper. Et
cum poſt veſperum illuxiſſet,factus eſt dies primus,no-
cte tranſacta,vt diem ſequeretur nox. Hoc & dignum
eſt & ratione commẽdatum,vt inferior natura per om-
nia ſubiecta ſit potiori. Quomodo ergo nox ante diem
dicitur,cuius nomen poſt diem legis? Non enim appel-
lata fuiſſet nox, neque veſper, niſi ſacta lux diem egiſ-
ſet,quo tranſacto ſactus eſt veſper, qui eſt nox: dies vti-
que factus eſt veſper, vt ſcias noctem partem eſſe diei.
Tunc enim conſummatur dies,cum tranſit & nox. De-
nique ſic dicimus, annus dies habet trecentos ſexagin-
taquinque,non vtique ſine noctibus.cum enim dies di-
cimus,ibidem computamus & noctes. Sub authoritate
enim diei ſignificamus & noctem. nam & ſi nox præ-
iret diem, ſub vocabulo noctis computaretur & dies.
Quis etenim hominum dicat, poſt quinque noctes vi-
debo te,& non poſt quinque dies? Nec legiſſe nos me-
minimus alicubi noctem ante diem ſignificatam. Nam
Exod. 24. fuit,inquit,Moyſes in mõte quadragiuta diebus & qua-
Pſal. 120. draginta noctibus. Et in pſalmo, Sol, inquit, non vret
te per diem, neque Luna per noctem, Et vt de ipſis pri-
Geneſ. 1. mordiis demus exemplum. Fiant, inquit, luminaria in
H firmamento cœli,& luceãt ſuper terram: luminare ma-
inus in inchoationẽ dei, & luminare minus in inchoa-
tionem noctis. Sed Luna non poteſt præponi Soli,ſicut
nec nox diei: ſed ſicut Luna ſub Sole eſt,ita nox ſub die.
Et in Euágelio habemus ſub authoritate & numero die-
rum ſignificatas & noctes. Ait inter cætera dominus,
Sunt hic quidã circunſtantium,qui non guſtabũt mor-
Lucæ 9. tem, donec videãt filium hominis in regno ſuo. Et ſub-
iecit,Factum eſt poſt dies octo.& cætera. Nunquid non
in hoc numero continẽtur & noctes? Et alio loco,Hæc,
inquit, in Bethania geſta ſunt trans Iordanem, vbi erat
Ioan. 1. Ioannes Baptizans. Poſtera die vidit Ieſum venientem:
Nunquid dixit,Poſtera nocte? Iterum ſequitur,Sequen-
ti die voluit proficiſci in Galilæam. Et in ſubiectis. Et
Ioan. 2. die tertio nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ. Ecce v-
bique dies in authoritate probatur noctem habens ſub-
iectam. Si enim noctis nomine contineretur, præiret
nox diem: nam quia Romani regnum habent, Hiſpa-
ni & Galli & Afri, & cæteri ſubiecti eis, ſub eorũ nomi-
ne Romani vocantur: ita & nox, quia ſubiecta eſt diei,
ſub eius nomine continetur. Sed inde quidam ſallun-
I tur, quia Iudæi in ſabbatum veſpere iubentur intrare,
non conſiderantes cur ita mandatum ſit, Nam vtique
pridie neceſſe habent emere eſcas & præparare in ſab-
batum, & lotum ire, Nũquid poſſunt hæc nocte ſace-
re, vt orto die intrarent in ſabbatum? Dominus certe
veſpere reſurrexit, & diei deputatur, In die enim reſur-
rectio celebratur, qui dies dominicus appellatur, Sic e-
nim legis, Hæc dies quam fecit dominus: non tamen
nox dominica,quia principatum dies habet. Siue enim
præterito die ſiue futuro, ſemper nox ſubiecta eſt, quia
& ordine inferior eſt & natura, dicente Apoſtolo, Fi-
lij dei eſtis & luminis, non noctis neque tenebrarum.
1. Theſſ. 5. Et ſi de conſulibus coniiciamus, videbimus illum pri-
mum nominari qui primo eligitur. Denique ſolet di-
ci, cum illo quis erit conſul? Si ergo & nox ante diem
eſſet, prior nominaretur. Nam vſqueadeo à die inci-
pit numerus,vt puta ſi dicamus,cras ſexto Kalendas eſt.
A mane vtique eſt vſque dum veniatur ad aliud mane,
vt tranſacto die & nocte computetur, Nam & Luna v-
tique in initio mane facta eſt quartadecima: facta enim
lucere debuit tota nocte, & in aliud mane cœpit quin-
tadecima. Quid ergo ambigitur, vt non à die princi-
pia teneantur? Propter quorundam contentiones de K
re manifeſta coacti ſumus latius loqui, cũ ipſa ſe lectio
explanet, in qua dies ante noctem aperta ratione ſigni-
ficatur. Hæc omnia ſuprà memorata ſecundum mun-
di originem diximus. Verùm ſi altius loqui velimus,
intellectum noſtrum ſpiritali erigentes vigore, incon-
gruum deprehendimus tenebras ante lucem creatas aſ-
ſerere. Si enim lux cœleſtis naturæ eſt, & tenebræ ter-
renæ, ineptum vtique eſt poſt tenebras lucem ſactam
putare, quia Moyſes lucem quidem factam, ſed in qua
nunc mundus eſt parte, non quia tunc creata eſt dicit,
quia omnia ſpiritalia antè creata ſunt quàm carnalia,
vt lux quæ in ſupernis erat fieret in ſubiectis vt lampas
in domo. Qua autem ratione ante lucem tenebræ di-
cuntur, cum ſemper poſt lucem videantur? Denique
cœleſtia & ſpiritalia luminum natura eſſe creduntur, ter-
rena & carnalia tenebræ, vt tenebrarum nulla poten-
tia luminis ſubſiſtere videatur, quia omne primũ ſum-
mitatis eſt,Nam ſi requiramus,in ipſo Sole tenebras de-
prehendimus. Quando enim iuxta illum fueris, tam
clariſsimus videtur vt proſpici non poſsit. Si vero in-
teruallo,clariſsimus quidem, ſed vt poſsit aſpici. Si au-
tem longe, minus clarus: quanto longius, tanto minus L
clarus. Vnde defectus quidã apparet qui tenebras nun-
ciat, & ita peruenitur vt tenebræ ex lumine ortum ca-
pere videantur. Itaque qui ſecit lucem,hoc modo crea-
uit & tenebras, quomodo ſaciens aquam ſimul crea-
uit & terram, vt ſicut firmum aquæ terra eſt, ita tene-
bræ defectus luminis. Deus autem ſolus eſt qui defe-
ctum non patitur, qui cum vbique ſit, imò omnia in-
tra ſe habeat, tam præclarus eſt, vt à nullo videatur,
niſi ſe voluerit temperare. Denique ſaluator cum eſſet
in corpore & non eſſet clauſus, minime videbatur ni-
ſi voluiſſet. Nam vtique quod in monte transfiguratus Mat. 17.
eſt, & in claritate magna apparuit, hoc veluti latebat
in corpore, quod cum voluit manifeſtauit. Quomodo
ergo latebat qui clauſus non erat? Nam ſi cum corpo- Ioan. 20.
re clauſis oſtiis intrauit ad diſcipulos, quemadmodum
diuinitas eius non omnia penetrat: Hoc eſt, claudi non
poteſt: quia defectum non patitur. Cum ergo nuſquam
deſit deus, illic tamen dicitur eſſe vbi apparet,& vult vi-
deri. Cum ergo omnia in deo ſint, quia excedit cuncta
dicente apoſtolo. In ipſo enim viuimus, mouemur & Acto. 17.
ſumus: ipſe tamen in nullo eſt niſi in quo voluerit, Mi-
niſterio enim quodam in omnibus eſt, & prouiden- M
tia quadam in quo vult apparet. De lingua He- 108.
braica vnde nomen accepit an ab Heber, an ab Abra-
ham? Omne quod à deo eſt rationabile eſt, &
vnicuique rei exordium cauſa dat quæ ſit origo ipſius,
vt non abſurde nominari aut ſubſiſtere videatur, ſed
vt nuncupationem oſtenderet, quæ caput intelligitur
eſſe ipſius nominis. Igitur ratio hominis eſt, qua con-
ſtat. Conſtat autem ex quatuor elementis ſcilicet ter-
ra, aère, aqua, & igne: deo authore duntaxat quintus
eſt animus quaſi auriga, vt concretum & figuratum
corpus agat, & quaſi imperator ipſius. Et ab humo ini-
tium ſumpſimus, & eius nomine nuncupamur, Ho-
mines enim vocamur propter humum, vnde pater no-
ſter forinſecus originem habet. Igitur cauſa & ratio
facit, vt ex nomine alienius cæteri ſubſiſtentes ſub eo-
dem nomine appellentur, ipſum ſignificantes in ſe.
Quamobrem videamus ſi congruit, ſicut quidam pu-
tant, ex Heber dictos Hebræos: videtur enim, quan-
tum ad nomen pertinet, inde huius nominis origo de-
ſcendere. anterior eſt etenim Heber quàm Abraham.

A Quod ſi eſſet verum, deberent hi, qui de tribu Heber
ſunt,poſt ipſum eodem nomine nuncupari : ab Heber
enim ſeptima generatione natus eſt Abraham . Si ergo
ſuper Abraham vel ipſe Abraham Hebræus dictus eſt,
ſine dubio Hebræi ab Heber nuncupantur : ſi autem nó
Retra.li.2. legitur ſuper Abraham dictos Hebræos, ſed poſt Abra-
cap. 16. ham,non iam vtique ex Heber,ſed ab Abraham dicun-
tur Hebræi : quippe cum filij Abraham primo hoc no-
mine appellati noſcantur:in Geneſi enim Ioſeph & fra-
tres eius Hebræi ſunt appellati . Scientes autem Abra-
ham fuiſſe , qui de Syria deſcendiſſet in Chanaan , &
multiplicatus fuiſſet , fidei cauſa omnibus copiis refer-
Geneſ. 12. tus, rex & propheta appellatus,& pater multarum gen-
Geneſ. 14. tium , qui cum trecentis decem & octo viris vernacu-
lis ſuis quinque reges confoderit : quia non in angulo
hæc geſta & dicta ſunt vt laterẽt, eos qui ex ſemine eius
erant, Hebræos nuncupauerunt. Ordinis ergo & meri-
ti eius fuit Abraham , vt caput fieret his qui ex eo tra-
ducem habent. Dei enim iudicio princeps & origo po-
ſitus eſt in terra Chanaan , vt ex eo geniti alterius eſſent
& profeſsionis & conueſationis , quàm fuerat ipſe pri-
uſquam deſcenderet in terram Chanaan . Innouatus e-
B nim ipſe,nouum conſtitueret populum in dei deuotio-
ne. Hinc eſt vnde apoſtolus Paulus Hebræum ſe ex He-
Philip. 3. bræis fatetur : hoc enim dignitatis videbatur eſſe co-
gnomen . Teſtimonium enim & nobilitas generis erat,
vt ex nomine eius cognominarentur , qui multis mo-
dis deo placuerat , quique eis erat origo . Abiiciatur , ſi
non conuenit rationi : ſpernatur, ſi diſpar eſt:conuella-
tur, ſi alienum eſt à meritis Abrahæ : & nos refellamur
quaſi adulatores eius . Quæ eſt hæc inimicitia aduerſus
Abraham : quæ æmulatio, quia ei obtrectant inimici:&
qui ſunt hi , niſi qui filij eius dicuntur ? Quid eſt in quo
diſplicet Abraham , vt gloria hæc aliena ab eo putetur?
Et quid eſt quod placeat in Heber , vt primatum iſtum
habere dicatur?Cuius ſi conuerſatio poſſet inquiri , in-
ueniretur forte idola coluiſſe ſicut Thare & Nachor,
Ioſue. 14. & pater Nachor , quos conſtat non longe ab eo fuiſſe
ſicut teſtatur Ieſus Naue, qui idola coluerunt . Aut cer-
te qui ex diuerſo ſunt oſtendant qua ratione vindican-
dum eſt hoc Heber , ne forte à nobis ſupprimatur me-
ritum eius : ſed nullum eſt , quia communes ſunt nobis
ſcripturæ:& quid vnicuique debeatur, in proparulo eſt.
Si enim ex ſolo nomine putant hoc debere defendi,in-
C firmum & improbabile eſt . Tunc etenim rite nomini
eius vindicaretur , ſi cauſæ aliquæ teſtes exiſterent , quæ
hoc confirmarent : poſſent enim aliqui eiuſdem nomi-
nis rem ſibi non ſuam vendicare . Ideoque hoc eſt ve-
rum , quod non ſolo nomine , ſed & perſpicua ratione
firmatur , nam quoniã dignatione dei factum eſt, vt in
Abraham viuificaretur genus humanum , & forma fie-
ret ſalutaris hominibus, nulli eſt ambiguum idcirco in
ipſo reparatum eſſe quod fuerat amiſſum vitio fragili-
tatis humanæ. Hic enim imago quædam poſitus eſt , vt
ad eius ſimilitudinem genus hominum reuerteretur ad
deum, vt & dei culturam, & ſermonem qui datus prius
fuerat in vſum hominum, recuperaret hominibus:quia
ſicut in principio in Adam dei fuit imago , vt cognitio
eius eſſet in terris , ita poſt ruinas humani generis , &
obliuionem veri dei,in Abraham reformatum eſt,vt ab
ipſo fides in deum cœpta, iterum germinaret in fructũ.
Vnde non eſt abſurdum,vt ex nomine eius, plebs ab eo
cœpta vocabulum ſortiretur . Sed ne forte propter no-
men Heber ſcrupulum patiantur , quia magis cum He-
bræis Heber ſonat nomen quia Hebræi dicuntur , non
Abrahæi : recognoſcant iterum quia Hebræi , non He- D
beræi dicuntur. Heber enim dictus eſt , non Heber aut
Hebre . Si ergo hinc impugnandum putant , patiantur
quod faciunt , & neuter noſtrum habebit ex hac parte
victoriam niſi is, qui per ordinẽ reddita ratione oſten-
dit verum eſſe quod aſſerit : qui enim in vna re par eſt,
perdidiſſe dicendus eſt , ſi in altera inæqualis fuerit in-
uentus:nam propter ſonum immutata eſt litera,vt He
bræi pro Hebraëi dicerentur , quia melius ſonat . Quo-
niam & ex Iuda non Iudai dicuntur , ſed Iudæi . Vbi-
cunque enim abſurdum viſum eſt , immutata eſt litera,
vt vox ſonum cõpoſitum haberet . nam pro medio die
meridie dicimus,& multa ſunt alia . Igitur conuenit,vt
eſt oſtenſum, vt nomine Abrahæ,tam lingua quàm po-
pulus nuncuparetur.Hęc ergo lingua eſt,quam dicimus
primitus datã Adæ & cæteris,quã propter præſumptio- *Geneſ. 11.*
nem turris ædificaræ credimus in multas diſperſam &
confuſam, vt non iam hæc, ſed multæ ex hac, immuta-
tione habita quorundam dictorum,exiſterent:vt vnam
haberent ſpeciem,nec tamen deperiret, ſed tota confu-
ſa eſſet cæteris linguis.Ita enim tunc actum eſt,ne ſe ho-
mines intelligerent , & maiora auderent . Tantæ ergo
tunc linguæ intelliguntur extitiſſe , quanti & homines E
fuerunt,qui diſperſi locis in quibus habitarũt vnuſquiſ-
que linguam ſuam inſtituit . Si autem ipſa eſſe minime
putabitur quæ ſcripta eſt tunc vna fuiſſe , hæc ſupererat,
vt de cæteris linguis collecta ſit particulatim,& compa-
ginata in ſpeciem linguæ vnius qua vteretur Abraham,
vt quia pater multarum gentium erat, ex multis linguis
ſermonem haberet compoſitũ,& eſſet per omnia inno-
uatus . Sed quia ij quos memorat liber Geneſeos vnius
vocis & ſermonis , ab Oriente migraſſe leguntur, & in-
deinde rerum diſperſi à deo ſuper faciem totius terræ , non
vtique illic remanſit , quin primitus lingua data rema-
neret. Denique neq; terram aliquam habet inter homi-
nes,vt cæteræ linguæ,neq; gentem exceptis Iudæis, quia
primo homini data eſt in paradiſo.Et poſtquam confu-
ſæ ſunt linguæ , nuſquam reperta hæc quæ nunc dicitur
Hebræa.Si ergo nuſquam habet locum vel gentẽ, Abra-
ham autẽ natione Syrus erat,vnde hanc linguam Abra-
hæ vel cæteris ſeminis eius , niſi quia aut illa prima eſt,
aut certe de multis aptata?Videmus enim aliquãtas lin-
guas nõnulla verba ſimilia eius habere. Sed hoc non ſic
cõuenit rationi quomodo illud, ſi prima ipſa eſſe dica-
tur:nõ enim ocioſe hoc factũ ratio probat. Ipſam enim F
linguam debuit Abraham habere quam habuit primus
homo, vt Moyſes veniens,& creaturam & hominem à
deo factum deſcribẽs,hac voce vteretur qua deus locu-
tus eſt, & hominẽ appellauit Adã,& Adæ mulier voca-
ta eſt Eua:vt hæc vox eſſet in libro Moyſi, quæ fuerit &
iis quos deſcribit, vt vere in omnibus reformatam do-
ceret primã cauſam,& beneficium diuinũ in Abraham.

De Melchiſedech quomodo Abrahã benedixerit,
& quid de eo ſenſerit Apoſtolus. De Melchiſedech
legimus in libro Geneſeos : de Melchiſedech etiã ſimi- *Geneſ. 14.*
li modo eſt & in epiſtola data ad Hebræos quia obuia- *Hebræ. 7.*
uit , inquit , Melchiſedech ſacerdos dei ſummi Abrahæ
reuertenti à cæde regum,& protulit panes & vinum, &
obtulit ei, & benedixit eum dicẽs, Benedictus es Abra-
ham à deo excelſo,qui fecit cœlum & terram,qui tradi-
dit inimicos tuos ſub manus tuas.Et vt Apoſtolus ſigni
ficaret quis intelligendus eſſet per Melchiſedech , adie-
cit , Sine dubio enim, ait, quod minimum eſt, à melio-
re benedicitur . Quod quidem non vtique ad traditio-
nẽ retulit officij Eccleſiaſtici. Quis enim ambigeret re-

A chiſedech rex Salem, ſacerdos dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo à cæde regum, qui & benedixit eum, *Hebr. 7.* primum quidem interpretatur rex iuſtitiæ, deinde rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre & ſine genealogia, neque initium dierum, nec finem vitæ habens, ſimilatus autem filio dei manet ſacerdos in perpetuum. Et vt hęc locis quibus ſignificauerat commendaret deo, adiecit, Videtis an, quantus ſit hic cui decimas dedit Abraham de primitiuis princeps patrum. Vt enim qua potentia & quãta Melchiſedech ſit, oſtendat, laudat Abraham, dicens, Quia princeps patrum eſt, hoc eſt, cæteris omnibus melior Abraham, ſed minimus ad Melchiſedech. Nónne manifeſtum eſt hunc hominem non eſſe, ſed meliorẽ? Quid eſt enim quod dicit de eo, quia rex pacis eſt, & rex iuſtitiæ: Propius accedite & videte. De longe enim ſolem videntes lucernam putatis, & argentum aſpicientes æſtimatis ſtannum. Poteſt aliquis hominum dici rex pacis atque iuſtitiæ? Pax enim hominibus prædicatur, ſimiliter & iuſtitia: Hic autem ideo rex pacis & iuſtitia dicitur, vt ab eo iuſtitia & pax originem habere noſcatur. Non enim ſuper ipſum eſſe dici poteſt quod ab eo regitur: Nam homines iuſtitia B magiſtra & pace erudiuntur ad deum promerendum, Hæc ergo quæ hominũ magiſtra eſt, Melchiſedech habet regem. Quantum ergo melior eſt homine Melchiſedech, quando gubernatrix hominum ſub ipſo eſt: hoc eſt regem eſſe regum. Itaque cum rex iuſtitiæ & pacis dicitur author eorũ eſſe ſignificatur, vt quomodo dominus Ieſus author vitæ eſt, ita & Melchiſedech author iuſtitiæ ſit & pacis: Quia qui per Chriſtum viuunt, hi diſpenſante iuſtitia & pace reguntur. Cordibus enim ſeruorum dei iuſtitiam infundit & pacem, ad exornãdam *Pſalm. 84.* diſciplinam dominicam. Scriptum legimus in pſalmo octogeſimoquarto, Quia iuſtitia & pax complexa ſunt ſe, & veritas de terra orta eſt. Et vt de qua iuſtitia diceret oſtenderet, ait. Quia iuſtitia de cœlo proſpexit. Hoc de tempore ſaluatoris ſcriptura oſtẽdit, quo iuſtitia dei data eſt mundo per Chriſtũ, in cognitione myſterij dei vnius quod ante promiſerat. Iuſtũ eſt enim ſcire creaturam veritatem creatoris ſui: quæ iuſtitia manifeſtata in terris ſublata diſcordia quæ de iniuſtitia fuerat generata incogniti dei, pacificos fecit diſcordes, dum diuerſos dudum in vna fide conſtituit: Sic ſe complexæ ſunt iu- C ſtitia & pax & veritas vnius. De terra orta eſt magiſtra iuſtitia: Incarnatio enim Chriſti, oſtendit, quæ eſſet de ipſo deo veritas cognoſcenda. Igitur hæc certe iuſtitia *Roma. 16.* dei eſt, ſimiliter & pax dicente Apoſtolo, Ipſe autẽ deus pacis conterat ſatan. Quomodo hoc poſsit diſcernere, non aduerto, vt cum deus pacis, pater ſit domini noſtri *Ioan. 14.* Ieſu Chriſti, necnon & ipſe Chriſtus: dicit enim, Pacem meam do vobis: de Melchiſedech dicatur: quia rex iuſtitiæ & pacis eſt: Qua ratione ſecernatur, non intelligo. Puto enim nihil differre quantum ad rem pertinet, regem pacis à deo pacis. Quia enim in mundo quiſquã deus dici non debuit, vt vni ſoli ex quo ſunt omnia reſeruaretur hoc tantum nomen regem qui imaginem eius haberet inſtituit, qui excepto dei nomine omnem poteſtatem eius haberet: ſed quia terrenus eſt, hominum rex eſt, non tamen pacis & iuſtitiæ: Quia etiam ipſe ducem habet iuſtitiam, quam nõ illi licet contemnere. Iuſtitia enim deus illi eſt: Res enim dei eſt iuſtitia, & qui præuaricatur eam, reus fit dei iudicio. Melchiſedech autem ſicut datur intelligi, nõ more hominum rex appellatur, quia ſub ſe habet iuſtitiam quæ regibus dominatur. Nemo etenim poteſt habere ſub ſe iuſtitiã, niſi eius

naturæ ſit vt peccare nõ poſsit. Sub ipſo autem eſſe ideo D dicitur, quia ab eo inuenta eſt modo legis, per quam gubernentur qui poſſunt peccare. Igitur rex iuſtitiæ moderator eſt verborum à ſe inuẽtorum, quibus bene beatéque & viui poſsit & credi. Diu multumqúe laboramus, & adhuc minus de Melchiſedech dicimus, niſi reuertatur ad ſcripturam, quæ & ipſa diu pulſat & clamitat, vt preſſos graui ſomno excitet ad intellectum, non noctis ſed diei. Dicit ergo, quia ſine patre, ſine matre, ſine genealogia eſt Melchiſedech. Et ne aliter intelligeretur, quàm dignũ eſt, adiecit, Nec initium dierum, nec finem vitæ habens. Per quod oſtendit neque natum neque mortuum eſſe Melchiſedech. Quid ad hæc tam manifeſta humana argumentatur ſubtilitas? Quæ eſt tam verſuta ingenij calliditas, quę audet reſiſtere manifeſtis, vt non ſenſum capiat ex lectione, ſed ſenſum tribuat lectioni? Vis inferiur ſcripturis dominicis, ita vt etiam hos inimicos ſentiat, qui authoritati eius ſe inclinare videntur. Dicunt enim quidam nõ ita de Melchiſedech debere credi, vt relatum eſt ſcripturis, ac per hoc ad ſenſum ſuum ſcripturas conuertunt. Quibus melius eſſet aperte non recipere ſcripturas, quam doloſe agere contra illas, vt ſub nomine pacis paretur bellum, & ſub re- E gmine amicitię lateat hoſtis. Dicunt ergo non ad generoſitatem pertinere Melchiſedech, ſed ad humilitatem generis eiuſdem, quia ſine patre & matre legitur fuiſſe. Hoc enim ideo aiunt ſic ſcriptum eſſe, vt oſtenderetur ex alienigenis fuiſſe, nõ ex tribu, qua ortus eſt Abraham; quia genus eius non inuenitur in lege. Vnde & adiecit, inquiunt, & ſine genealogia, vt intelligeretur penitus origo eius in lege deſcripta non eſſe, vt ex parentibus qualibuſcunque per ſeipſum vir bonus factus credatur. Porrò autem iam tanta eſt ſcriptura, vt omnia per ordinem digeſta cauſæ neceſſaria ponat. Primum enim dicit, ſine patre, ſine matre: videamus ſi cæterorum matres ſignificantur in lege, quæ fuerit vxor Nachor, auia Abrahæ, mater Thare: non legitur quæ fuerit mater Abrahæ, vt de cæteris taceam. Nunquid hi ſine matribus fuiſſe dicendi ſunt? Si dixiſſet, ſine patre: ſiue fuerat color, quia omnium qui fuerunt, patres habentur in lege. Addit, & ſine genealogia. Si ideo hæc dixit, vt oſtenderet generationem eius in lege non eſſe, ſuffecerat dixiſſe, ſine patre: quia illius patrem nemo nouit. Multo magis iterum ad manifeſtationem dicit. Neque initium dierum neque finem vitæ habens. Dic F quiſquis es violentus, quomodo iſtud interpretaris? Quid eſt initium dierum non habere neque finem vitæ? Suffecerat certe dixiſſe, generationem eius in lege ſcriptam non eſſe, ac per hoc origo eius ex allophylis eſt credenda. Poteſt dici tranſlatum hunc ſicut Enoch, ideo non mortuum eſſe, Eſto. Quid eſt initium dierum vitæ non habere? Forte dicas, quia dies natalis eius ſcriptus non eſt. Cuius enim ſcriptus eſt in lege? & hæc ratio eſt, vt cuius natalis dies ſcriptus non eſt, initiũ dierum vitæ negetur habere. Potuit ergo & de cæteris idẽ dici. Et ſi vt homo tranſlatus fuiſſet, non tamen ſine vitæ erat fine, quia quicquid ſub ſpe mortis eſt, finem habet. Deſine quiſquis contentioni ſtudes, expedit enim veris vinci, quàm vincere vera per falſa. Perdere eſt enim, non vincere, quia ſi in homine perdere videretur veritas, apud deum tamen vincit, quia ratio eius inuincibilis eſt. Itaq; animus à lege vinci debet, vt hoc ſentiat quod à lege ſignificatur, nõ vt ipſe legi ſenſum det ſuo arbitrio, vt legem ſe violenter legi exhibeat. Et audi Zorobabel, quia ſuper omnia, ait, vincit veritas. Iam Mel- *3. Eſdr. 3.*

G chiſedech futurum myſterium incarnationis & paſſio-
nis domini oſtendit, dum Abrahæ primum, quaſi patri
fidelium tradidit Euchariſtiam & corporis & ſangui-
nis domini, vt præfiguraretur in patre, quæ in filiis futu-
ra erat veritas. Qui ſi homo putatur & ſacerdos, eo mo-
re quo fuit Aaron, aut non ſunt, oſtendatur aut legatur
locus habitationis eius. Aut ſi fuit templũ aliquod aut
ſynagoga in qua congregabat populũ, & offerebat eorũ
ſacrificia, vel qui populus cõueniebat ad illum? Si enim
ſacerdos in terris erat, ſine dubio habuit populũ, & an-
te Abraham vtique, vel tẽpore eius erat populus qui ſer-
uiret deo. Et quomodo Abraham quaſi caput factus eſt
fidei, vt ex eo populus haberet notitiam dei? Similiter
enim ſi Melchiſedech erat qui doceret vnius dei timorẽ
in terris, fruſtra electus eſt Abraham, vt ex eo plebs dei
nuncuparetur, potuerant enim inter eos eſſe, qui conti-
nebant ad Melchiſedech. Et vbi eſt illud quod legitur
Deute. 32. in cantico Deuteronomij, Quia cum diuideret, inquit,
altiſsimus gentes, quemadmodum ſeparauit filios Adæ,
ſtatuit fines gentium, ſecundum numerum angelorum
dei. Et facta eſt pars domini populus eius Iacob. Igitur
ſi in mundo plebs non erat dei, exceptis filiis Abrahæ,
H qua ratione alia plebs putatur fuiſſe, quæ ex doctrina
deſcenderat Melchiſedech, negante propheta: Quando
enim nominat omnes gẽtes quæ in mundo ſunt, & non
dicit populum dei eſſe niſi filios Abrahæ, quid supereſt
niſi vt exceptis his negetur cæteros dei habuiſſe notitiã,
Pſal. 75. quia notus in Iudæa deus. Melchiſedech autẽ ſacerdos
dei ſummi, ad benedicendũ Abraham apparuit ad præ-
ſagium futurorum ſanctorum. Quia benedictio danda
erat in futurum plebi dei per antiſtitem ſerè dei, quem
dicimus ſacerdotem. Hic ergo Melchiſedech præcur-
ſor apparuit ſacrati futuri filij dei, quia præcedit ad ob-
ſequium qui ordine ſequens. Non ergo admiranda ſunt
quæ diximus de Melchiſedech, quãdo ſcriptura ad cõ-
fuſionem obſtrepẽtium plus addat & dicat. Poſt omnia
enim laude digna, vt confundat maleuolos ait. Simila-
tus autem filio dei manet ſacerdos in perpetuũ. Iam vi-
de, de quo male ſentire contendis, & ſi hunc non vere-
ris, vel Chriſtum metue, cui ſimilis ſcripturæ authorita-
te refertur. Per ordinem enim paulatim ad naturale eius
meritũ venit, vt ſi quos dicta ſuperiora mouerẽt, quibus
rex iuſtitiæ & pacis ſignificatus eſt, & quia in carne viſus
I neq; patrem neq; matrem habuit: hoc eſt, ingenitus ap-
paruit, neq; ortum, neq; occaſum habens, ex iis quæ vlti-
ma ſubiecit, ſuperiora credibilia demonſtraret. Quis e-
nim audeat dicere niſi væſanus, hæc omnia quæ ſubli-
mia dicta ſunt, incongrua eſſe illi qui dei filio ſimilis de-
ſignatus eſt, manens ſacerdos in perpetuum? Similis au-
tem dei filio non poteſt eſſe, niſi ſit eiuſdem naturæ. Et
quid incredibile videtur, ſi Melchiſedech vt homo ap-
paruit, cũ intelligatur tertia eſſe perſona? Si enim Chri-
ſtus qui ſecũda perſona eſt, frequenter viſus eſt in habitu
hominis, quid ambigitur de iis quæ dicta ſunt? Legimus
Pſal. 109. enim in pſalmo, Quia tu es, inquit, ſacerdos in æternũ,
ſecundum ordinem Melchiſedech. Hoc nemo noſtrũ
dubitat ad Chriſti pertinere perſonam, quia eodẽ gene-
re ſacerdos eſt Chriſtus in æternum quo & Melchiſe-
dech. Sed ſummus ſacerdos Chriſtus eſt, Melchiſedech
ſecundus. Nam ſi homo eſt Melchiſedech, quomodo
conuenit vt ſecundum ordinem eius Chriſtus ſacerdos
ſit in æternum? Iam ambo ſimiles eſſe leguntur, & vnius
eſſe diſpẽſationis, quia vnius ſunt & naturæ. Quoniam
autem omnimodo vnius dei authoritas conſeruanda
eſt, idcirco & tertia perſona ſubiicitur paterno nomi-
ni. Chriſtus autem vicarius patris eſt & antiſtes, ac per K
hoc dicitur & ſacerdos, Similiter & ſpiritus ſanctus
quaſi antiſtes ſacerdos appellatus eſt excelſi dei, non
ſummus, ſicut noſtri in oblatione præſumũt. Quia quã-
uis vnius ſit ſubſtantiæ Chriſtus & ſpiritus ſanctus, vniuſ-
cuiuſque tamen ordo obſeruandus eſt. Sacerdotes igi-
tur vel legati ideo dicuntur, quia illũ in ſe oſtendunt cu-
ius legati ſunt, ſunt etenim eius imago. Ac per hoc Chri-
ſtus & ſpiritus ſanctus naturaliter habentes dei imagi-
nem, ſacerdotes eius dicuntur. In ipſis videtur deus, ſi- *Ioan. 14.*
cut dicit dominus. Qui me videt, videt & patrem. Et ſi
in geſtis dei viſus eſt dominus, geſta autem ſpiritus ſan- *Matth. 12.*
cti ſunt opera, ſignificante domino, Quia ego in ſpiritu
dei eiicio dæmonia, & in ſpiritu ſancto viſus eſt deus. 110

De pſalmo primo, quomodo exponendũ & intelli-
gendum eſt illud, Beatus vir qui in via peccatorum nõ *Pſal. 1.*
ſtetit: & reliqua. Beatus vir qui in via peccatorum nõ
ſtetit. Si autem ſteterit, non iam beatus, ſed reus dignus
plagis. Ad emendationẽ enim aliquam videtur habere
ſpem, quia non impius, ſed peccator eſt. Si autẽ vnus fue-
rit qui non abiit in conſilio impiorũ, & in via peccato-
rum non ſtetit, duplici genere beatus eſt. Nec enim po-
teſt eſſe beatus, ſi in conſilio peccatorũ non eat, & in via L
peccatorũ ſtet, quia ſi non perditioni, pœnæ tamen ob-
noxius eſt. Dehinc adiecit, Et in cathedra peſtilentiæ nõ
ſedit. Hanc dicit beatitudinem eſſe, quæ his tribus gradi-
bus conſtat, & triplici ratione munitur, id eſt, vt neq; in
conſilio impiorum eatur, neque in via peccatorum ſte-
tur, neq; in cathedra peſtilentiæ ſedeatur. Sed cum duo
genera tantùm habeantur impiorum & peccatorum, in
comprehenſione eorum quæ ſupra memorata ſunt, hoc
tertium cui generi aſcribi voluit, quod adiecit, dicens,
Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit: impiorum ne, an
peccatorum? Sed videamus quid ſit in cathedra peſti-
lentiæ ſedere, & tunc cui generi hoc aſcribat intellige-
mus. Hanc dicimus cathedram peſtilẽtiæ, quæ extra dei
ordinationem eſt, ad hoc vtique inuenta, vt iniqua in-
de exeant iudicia: Propterea peſtilentiæ cathedra dicta
eſt, quia eſt corruptio quæ parit mortem, ſicut & iniqui-
tas damnationem. Non eſt ergo à deo quæ eſt cathedra
mortis: Nam Moyſes accepit cathedrã vitæ. Ad hoc e-
nim data eſt, vt authoritas in ea ſit iuſti iudicis vel crea-
toris dei. Vnde dicit dominus, Super cathedram Moyſi *Mat. 23.*
ſederunt ſcribæ & phariſæi. Et apoſtolus, Non eſt, in- *Roma. 13.*
quit, poteſtas niſi à deo. Quæ enim ſunt à deo ordinata M
ſunt. Vnde dicit ad principẽ plebis, Tu quidẽ ſedes iudi- *Acta. 23.*
cans ſecundum legem, & contra legẽ iubes me percuti.
Quod dixit, ſecundũ legem: iuſtam & ſalutarẽ cathedræ
authoritatem ſignificauit: Illud autẽ quod ait, Cõtra le-
gem iubes me percuti: illum ipſum iniuſtum iudicem
oſtẽdit, vt in dei cathedra ſedẽs iudicaret iniuſte. Hinc
eſt vnde & Daniel, Dei eſt, ait, regnum, & cui vult da- *Daniel 4.*
bit illud. Sicut enim terreni imperatoris authoritas ſic
currit per omnes, vt in omnibus eius ſit reuerentia: ita
deus inſtituit, vt ab ipſo rege dei authoritas incipiat, &
currat per cunctos: Quamuis frequenter mũdus hoc nõ
intelligat, & aliis ſe ſubiiciat in poteſtate poſitis quàm
debet, tamen inſtitutio eſt vt vnus ſit qui timeatur. Vbi
ergo hæc inſtitutio non eſt, ibi cathedra peſtilentiæ re-
peritur. Nuſquam vnius dei authoritas abnuitur, niſi a-
pud eos qui multorum deorum prædicant meritum &
reuerentiam. Hi ergo ſunt qui in cathedra peſtilentiæ
ſedent, quia quod pontifices eorum prædicant, mors
eſt. Hoc enim docent, vt cultores vnius dei quaſi ſtulti
& inimici, aut opprobrio ſint, aut de hac vita tollantur.

Hæc ipſa

A Hæc ipſa materia impietatis eſt, quæ etiam in cæteras
partes extenditur, per quas impietatis ſuæ leges oſten-
3. Reg. 21. dat: Nam iuſſu Iezabel antiſtites iniquitatis in cathedra
peſtilentiæ ſederunt, qui aduerſus innocẽtem Naboth,
cum iudices non eſſent, praua meditantes, ſubordina-
Pſalm. 25. tis falſis teſtibus, mortis tulerunt ſententiam. Vnde &
in alio pſalmo dicit, Et cum impiis non ſedebo. Hoc e-
nim iudicium eius eſt, cuius & cathedra peſtilentiæ. Ita-
que ſi in dei cathedra ſedentes, innocentes opprimant,
iniuſtum erit iudicium, non cathedra. Vbi enim cathe-
dra peſtilentiæ eſt, non poteſt iudicium non eſſe ini-
quum: quamuis quædam ſibi applicant velut velamina
quibus impietatem cõtegant, vt videntes fallantur. Non
poteſt enim ſola impietas proponi, quia nõ inuenit em-
ptorem: & vbi lex diaboli eſt, ſi ipſe nominetur, horre-
tur. Sed ſicut mel veneno admiſcetur per quod lateat,
ita & legi diaboli quædam iuſta admiſcent, & nomen
applicant veritatis: ſed vniuſcuiuſque ſenſus eſt iudicã-
dus, quia ideo aliquando aliquid verum oſtendit, vt fal-
lat, vt cum maligna prædicat bona putentur. Quoniam
cathedram peſtilentiæ non eſſe de die ordinatione aſ-
ſeuerauimus, etiam eorum qui extra Eccleſiam vel con-
B tra Eccleſiam ſedes ſibi inſtituerunt, cathedram peſtilẽ-
tiæ dicimus. Qui enim inconceſſa præſumit, reus eſt,
quãto magis ſi & corrumpat traditionem eius cuius ſe-
dem vſurpat? Nam & ordinem ab apoſtolo Petro cœ-
ptum, & vſque ad hoc tempus per traducem ſuccendẽ-
tium epiſcoporum ſeruatum perturbant, ordinẽ ſibi ſi-
ne origine vindicantes, hoc eſt corpus ſine capite pro-
fitentes, vnde congruit etiam eorum ſedem cathedram
peſtilentiæ appellare. Nec enim ideo impune erit, quia
ſub dei nomine hoc agunt. Conſtat enim ſuas illos cau-
ſas ſub dei nomine agere. Non enim zelo dei hoc agũt.
Nume. 16. ſed ſibi locum volentes defendere; cum ſciamus Cho-
re & ducentos quinquaginta viros per præſumptionem
2. Para. 26. deo offerrentes, hiatu terræ abſorptos eſſe, & Oziam re-
gem cum deo illicite obtuliſſet, lepra in fronte percuſ-
ſum. Quoniam claruit cathedram peſtilentiæ ad impie-
tatem ſupradictã pertinere, reliqua proſequamur. Adie-
cit enim, Sed in lege domini fuit voluntas eius. Eius vo
luntatem in lege domini dicit eſſe, qui ſpretis impiis, &
deſertis peccatoribus, abnuens peſtilentiæ cathedram,
voluntatem ſuam in dei lege ſtatuit. Quemobrem bea-
C tum hunc dixit. Et ſequitur, Et in lege eius meditabitur
die ac nocte. Manifeſtũ eſt, quia liber ab omnibus ille-
cebris, & immunis ab iis quæ dei legi aduerſa ſunt, nihil
aliud quàm in dei lege exercitium facit, ſacramentis fi-
lij dei cõfirmatus, in die bonis operibus inſiſtit, & nocte
orationibus. Hic eſt enim de quo dicit in canticis can-
ticorum quia dormit, & cor eius vigilat. Vnde ait, Et e-
Canti. 5. rit tanquam lignum quod plantatum eſt iuxta decurſus
aquarum. Quis ambigit eum qui in lege dei meditatur,
ſpem habere ad præmiũ capiendum? Quia ſicut lignum
iuxta aquam plantatum ſterile eſſe non poteſt, ita & qui
frequẽti vſu legi dei ſtudet, non poteſt eius operis mini-
me habere effectũ. Et adiecit, Quod fructũ ſuum dabit
in tẽpore ſuo. Omnis plantatio bene gubernata fructũ
dat tempore competenti: Sic & hic qui legi dei obtẽpe-
rat, fructum habebit tẽpore præfinito. Tunc enim huius
deuotionis mercedem accipiet, cum cœperit dominus
Ieſus Chriſtus ſedere ad iudicãdum viuos & mortuos.
Dehinc ſubiecit, Et folium eius nõ defluet. Manifeſtum
eſt in arbore cuius folia non decidunt, vitã ſignificaſſe,
Humore enim decurrentis aquę vegetatum lignũ, folia
Luca 23. continet ſua: Nam & dominus Ieſus, ſi in humido ait li-
gno hęc faciunt, in arido quid fiet? In ligno humido vi- D
tam ſignificauit & fructum. Sicut lignum ergo auxilio
decurrẽtis aquæ ſeccitatem nõ ſentit, ita & hic qui legi
dei ſtudet, accedente tẽtatione, præſidio dei tutus non
amittit ſed acquirit ſalutem dicente apoſtulo, Quia per- Acta. 14.
multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ dei.
Et ſequitur, Et omnia quęcunq; fecerit proſperabuntur.
Apertũ eſt quod dicit, quia qui legi dei fidẽ ſeruat, cupi-
dus mãdatorum eius, fœlix fit in omnibus ſuis factis: ſi-
cut & Ioſeph, qui propterea quòd timorẽ dei præſenti
vitæ præpoſuit, omnia quę agebat proſpera faciebat de-
us in manibus eius. Et ſubiecit, Non ſic impij, nõ ſic. Ite-
ratio ſermonis, nõ aliter omnino futurũ ſignificat quàm
promittit: quia impiis nihil proſperũ erit in futuro, ſed
omnia aduerſa vſq; ad interitum eorum. Vnde ait, Sed
tanquã puluis, quem proiicit vẽtus à facie terræ. Eodem
modo dicit impios interire ſicut puluerẽ quem ſpiritus
proiicit à facie terræ, vt pereat: Sublatus enim à ſubſtan-
tia ſua, per aërẽ diſperſus paulatim deperit: ita & impij,
miniſtris angelis proiecti à facie authoris dei, ſine quo
non poteſt viui, interibunt. Et ſequitur, Ideo non reſur-
gent impij in iudicio. Dignum eſt quod dicit, Vt quid
E enim in iudicio reſurgãt qui nullum negociũ dei credi
ſibi maluerũt cuius redderent rationẽ? Spernẽtes enim
dei legem & negantes, non eſt vnde præſtẽt rationem,
vt in iudicio interrogati iuxta legem ſibi creditam prę-
ſtent cauſas. Arrogantes ergo & rebelles in deum innẽ-
ti ad hoc reſurgunt, vt videãt verum eſſe quod credere
noluerunt, vt pereant, quia deum mendacem iudicaue-
runt. Et adiecit, Neq; peccatores in cõſilio iuſtorum. In
hoc pſalmo pſalmiſta trium hominũ genera ſignificat,
impiorũ, peccatorum, & iuſtorũ, quo ordine cœptus eſt
error. Sed impij ab his alieni ſunt, quia ſub dei decreto,
ſicut dixi, viuere noluerunt. Peccatores autẽ ſub dei lege
agentes, ante tribunal Chriſti ſiſtendi ſunt ſegregati à
iuſtis, vt acceptæ legis præſtent rationem mandatorum,
in quibus operam non dederunt vt plus haberent lau-
dis quàm vituperationis. Iuſti vero valde propenſiores
in exercitio implendæ legis inuenti, remunerandi ſunt.
Et ſubiecit, Quoniã ſcit dominus viam iuſtorum. Hos
ſcire dicitur deus, qui memores præceptorum eius bo-
nis operibus inſiſtunt, vt iuſti habiti coronentur. His au- Lucæ 13.
tem qui immemores eius circa curam animæ negligen-
F tes ſunt, ſic dicet, Recedite à me, neſcio vos operarij ini-
quitatis. Et ſequitur, Et iter impiorũ peribit. Vnde pſal-
mus cœptus eſt, & terminatus, vt cauſa impiorum tra-
ctata nulli alij quàm perditioni docerentur obnoxij. Si-
cut enim dixi, idcirco dicitur deus ſcire viam iuſtorum,
quia in lege eius ambulant: iter autem impiorum, quia
extra legem dei eſt, peribit: quia omnes viæ impiorum
tenebroſę, ſicut dicit Salomon, piorũ autem clariſſimæ, Prouer. 4.
duce Chriſto domino noſtro. De pſalmo viceſimo- 109.
tertio quid ſignificationis myſticæ habeat etiam titulus
eius. Titulus pſalmi rationem eius inſinuat, de Chri-
ſti enim domini noſtri ſacramẽto locuturus, dominicũ
diem ſignauit, dicens, Hinc Dauid prima ſabbati. Cum
enim dicitur, hinc Dauid: ad eũ pertinet cuius hic Da-
uid habet imaginem, de quo dicit propheta, Et puer
meus Dauid paſcet illos. Prima autem ſabbati, prima fe- Mat. 28.
ria eſt. Poſt ſabbatum enim primus dies dominicus eſt,
affirmante Euangelio & dicente, Prima autẽ ſabbati ve-
nit Maria Magdalene & altera Maria ad ſepulchrũ &c.
In dominico autem die Saluatoris ſacramentum ſigni-
ficauit. Sed vt per rationem ordinis pſalmus exponere-
tur, à perſona dei patris initium fecit, vt diuinitatis ſa-

G cramẽtum non ſine ordine manifeſtaretur hominibus.
Qui enim cauſam aliquam inſinuare vult, niſi eius ca-
put & originem teneat, non poterit proprietatem eius
oſtendere, neque quæ ſit eius veritas edocere. Itaque ſic
orſus eſt propheta & ait, Domini eſt terra & plenitu-
do eius. Fidem rerum tenuit dicens, Domini eſt terra &
plenitudo eius authoritatem enim veterum ſanctorum
ſecutus eſt, qui terram & quæ ſunt in ea ad dominum
deum pertinere dixerunt. Et adiecit, Orbis terrarum &
omnes qui habitãt in eo. Ne forte minus aliquid ſigni-
ficaſſe putaretur, quia dixerat, Domini eſt terra & ple-
nitudo eius: ſenſum ſuum aperuit dicens, Orbis terra-
rum & vniuerſi qui habitant in eo: vt doceret omnem
omnino terram domini eſſe, & quæ ſunt in ea, vt nihil
eſſet exceptum quod nõ ſit dei, ſicut putant quidam hæ-
retici, qui ſecundum dictum apoſtoli Petri dominum
deum abnegant, quorũ ad condemnationem cũcta dei
eſſe prophetica oracula docuerũt Et ſequitur, Ipſe ſuper
maria fundauit eã. Hoc eſt quod in alio pſalmo ſignifi-
Pſal. 135. cauit dicens, Terram ſuper aquas tu formaſti: vt fidem
teſtimoniũ ſequeretur oſtendit quomodo fecerit. Dum
enim confuſio eſſet rerum, & neque terra neque aqua
H propriam haberet ſpeciem, iuſſu dei adunata eſt terra,
& firmata ſuper aquas, vt & terra & aqua haberent ori-
ginis ſuæ proprietatem. Vnde in regnorũ libro vox eſt
dei dicentis, Nonne aquas ego feci? Et ſubiecit, Et ſuper
flumina præparauit illũ. Sic ſuper flumina præparata eſt,
dum intra ſe aquas conditas habet, quæ quaſi per vena-
rum fiſtulas fluitantes, præſtant ei denſitatem, ne peni-
tus ſicca fragilis eſſet, & inutilis ad culturam: Radicibus
enim naſcentium vitalem præſtant effectum, ſimúlque
locis aridis ſiti auxilio ſunt. Et vt profeſſionem ſine bo-
na vita non valde proficere oſtenderet, ait, Quis aſcen-
det in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto
eius? Proponit qualis debeat eſſe qui deum creatorem
profitetur: Neq; puniendos oſtendit, qui ſicut dixi, do-
minum deum abnegant, ij qui confitentur immunes
ſe à pœna non eſſe, ſi recte minime verſarentur. Mon-
tẽ ergo domini dicens, cœlum ſignificauit. Vnde in alio
Pſal. 120. pſalmo dicit, Leuaui oculos meos in montes, vnde ve-
niet auxilium mihi. Locus autem domini eſt, vbi appa-
ret. Dicitur autem ad Ieſum Naue cum dominus ei ap-
I paruiſſet, Locus in quo ſtas, terra ſancta eſt. Et Iacob vbi
Ioſue. 5. deum vidit, Hæc eſt, ait, domus dei. Et ſequitur, Innocẽs
Geneſ. 28. manibus & mũdo corde. Hunc dicit dignum aſcendere
in montẽ domini, id eſt in cœlum, aut ſtare in loco ſan-
cto eius, ſi quis fuerit innocens operibus, & mundũ cor
habeat in cauſa dei, id eſt fidei. Huiuſmodi enim poteſt
in cœlum aſcendere & ſtare in loco ſancto eius. Defun-
ctus enim hac vita aſcendit in cœlum. Deinde dum ci-
uitas Hieruſalem in aduentu domini deſcendit de cœ-
lo, dignus erit ſtare vbi iudicaturus eſt dominus de vi-
uis & mortuis quaſi innocens: Impij autem & peccato-
res indigni erũt ſtare in loco ſancto iudicij dei, quia re-
ſurgunt impij ad perditionem, peccatores ad pœnam.
Exod. 34. Nam ſi vultũ Moyſi glorificatum deſcendẽtis de mon-
te filij Iſraël peccati cauſa videre non poterant, quanto
magis ipſum gloriæ dominũ in throno maieſtatis ſuæ
ſedentem conſciẽtia delictis obnoxia formidabit aſpi-
Mat. 7. cere? Audiunt enim, Non noui vos, operarij iniquitatis.
Et adiecit, Qui non accepit in vano animã ſuam. Nunc
ipſa genera peccatorum tangit. Primo enim in loco, hic
eſt innocens, & mundum cor habet, qui à fornicatione
idololatriæ immunis eſt. Ipſa eſt enim vanitas, cui qui ſe
inclinat, animam ſuam ſubiugat corruptioni. Et ſequi-
tur, Nec iurauit in proximo ſuo dolũ. Duas cauſas me- K
moraui, quæ ſunt principales, dei & proximi, quia qui
in his idoneus fuerit, ſine dubio & in cæteris probatus
habebitur, dicẽte domino, Diliges dominum deum tuũ
ex toto corde tuo, & omni virtute tua. Hoc eſt primum
mãdatum: & ſecundum eſt ſimile illi, Diliges proximũ *Mat. 22.*
tuum ſicut teipſum. In his duobus mãdatis tota lex pen
det & phrophetæ. Quis ergo ex toto corde deum dili-
gens, legem eius non ſeruet? Aut quis habens proximi
charitatem, peccatis ſtudeat: Quippe cum cauſa timoris
dei diligat proximum. Et ſubiecit, Hic accipiet benedi-
ctionẽ à domino, & miſericordiam à deo ſalutari ſuo.
Nunc quod meritum eſt eius qui in cauſa dei & homi-
nis, creatoris & proximi, fidem habuerit & dilectionẽ,
oſtendit, Quia benedicetur à domino, vt commenda-
tus appareat, & in his miſericordiam conſequatur quæ
de toto implere non potuit. Nec enim tam circunſpe-
ctus poteſt aliquis eſſe vt nuſquam erret, ſed quia in ma-
gnis ſollicitus & fidelis inuentus eſt, & in minimis miſe
ricordiam accipiat à deo ſuo. Qui ideo ſalutaris dici- *Ezech. 18.*
tur, quia non vult morientis mortem, ſed vt conuerta-
tur & viuat. Et ſequitur, Hæc eſt generatio quærentium
dominum, quærentium faciem dei Iacob. Vnam dixit L
eſſe generationem requirentium deum, & quærentium
faciem dei Iacob, quod non eſt ocioſum. Quanuis enim
vtrunque bonum ſit, duos tamen gradus his dictis ſi-
gnificauit. Bonum eſt requirere deum, plenum eſt au-
tem bonum quærere faciem dei Iacob. Digniores enim
ſunt, qui ante faciem iudicis ſunt. Horum ergo merito-
rum hæc eſt generatio. Quia vero vt ad hæc veniatur,
innocẽtia facit & puritas cordis, ſicut iterum vt ad ma-
lũ poſsit veniri præcurrit iniuſtitia atq; iniquitas. Quia
duæ generationes ſunt: Vna eſt ex parte iniquitatis quæ
eſt mater Cain: Altera ex parte iuſtitiæ, quæ eſt mater
Abel: hæc in fide conſiſtit, & bona conuerſatione, illa in
perfidia & obliquis operibus. Iſtæ ſunt duæ leges, boni
& mali, dei, & diaboli, & quam ſecutus quiſq; fuerit, eius
appellabitur filius: ac per hoc requirentium deum gene-
ratio hæc eſt, fides in deum, & dilectio in proximum, ſi-
cut ſuprà diximus. Qui enim fidem habet in deum, ſem-
per eius quærit auxilium: nec hominibus iniuſtũ ſe præ-
bet, qui deum vult habere propitium. Cuius ſignũ hoc *Pſal. 75.*
eſt cum dicitur, Deus Iacob, quia notus in Iudæa deus. M
Sed quare eius faciem quærere dicantur, cum audierit *Exod. 33.*
Moyſes. Quia non, inquit, videbitur tibi facies mea. Si
ergo & Moyſes faciẽ dei quæſiuit, & videre non potuit,
fruſtra hi quærere dicuntur, quia meliores Moyſe non
ſunt. Sed nemo fruſtra faciem dei quærere dicẽdus eſt,
quia ideo faciem dei dicuntur quærere, vt ſciatur quem
quærũt, quia digni ſunt & videre. Omnis enim qui quę-
ritur, tunc cognoſcitur ſi facies eius videatur. Sed quo-
niam à mortalibus facies dei videri non poteſt, ſignifi-
catio hęc pro facie eſt, cum dicitur deus Iacob. Diapſal-
ma. Diapſalma in hoc loco perſonæ ſignificat mutatio-
nem. Poſt enim illa quæ ad patris dei perſonam perti-
nent, ſubiungit ea quæ ad filij dei pertinent ſacramen-
tum, vt ordo integer conſeruetur patris & filij. Nam da-
ta eſt lex per Moyſen, vt quaſi pædagogus eſſet homi-
nibus erudiens & præparans eos magiſtra iuſtitia, vt di-
gni fierent ad expiãdum annum domini & diem retri-
butionis: vt qui ſub ſpe futuri Chriſti fideles fuiſſent ſu-
ſciperent eum, & poſſent Adæ peccatum fugere ſecuri,
quia aduentus eius quem ſperauerant, daturus eſſet illis
miſericordiam, de iis in quibus ſubrepſũ eſt illis vt de-
linquerent. Hoc eſt quod ſuperius memorauit dicens,

Accipiet

A Accipiat miſericordiam à deoſalutari ſuo. Dicit ergo, Tollite portas principes veſtras. Hæc vox ſanctorum

Matt.4. eſt angelorum, de quibus dicit in Euangelio, Quia acceſſerunt, inquit, angeli, & miniſtrabant ei. Hi ergo dicũt ad princeps & poteſtates, aduerſus quos nobis col-

Epheſ.6. luctationem dicit eſſe apoſtolus vt tollant portas principis ſui: id eſt diaboli, qui eſt princeps principum in errore conſtituorum, per quos itur in gehennã. Hæc porta perfidiæ eſt & fallacia idololatriæ. Et ſequitur, Et eleuamini portæ æternales. Fides & ſpes cũ charitate portæ ſunt æternales, quia non poteſt aboleri quod per veritatem prædicatur. Illæ autem portæ, quas dixi perfidiam eſſe & fallaciam idolorum, temporales ſunt, quia omne mendacium non permanet: Manifeſta enim veritate interibit. Docentur ergo vt tollant portas principis tenebrarum: id eſt, vt amoto multorum deorum errore, vnius dei fides introducatur in Chriſto. Hoc eſt quod ſe apoſtolus edocere miſſum teſtator, vt non ſolum oſtendat hominibus, ſed principibus & poteſtatibus in cœleſtibus myſterium dei vnius in Chriſto. Et ſubiecit, Et introibit rex gloriæ. Tollendas dicit fallaces portas diaboli ſubtilitate compoſitas, quæ ſunt præ-

B ſumptio, per quam deum ſe exiſtimauit, vt introeat rex gloriæ, qui eſt Chriſtus Ieſus dominus noſter. Nullius enim mentem dei fides ingreditur, niſi tulerit à ſe errorem diaboli præuaricatione inuentum. Et principes ſuprà memorati non poſſunt in vnius dei fidem Chriſtum regem recipere, niſi proiecerint à ſe traditionem, per quem vni deo importatur calumnia: nõ ſoltim terrena, ſed & ea quæ in cœleſtibus vſurpata eſt à principe principum Satana: quia illic errorem quem inter ſe conſpirauerunt, vt authore diabolo deos ſe dicerent, & hoc in terra diſpoſuerunt, vt hic error illius imago ſit. Et ſequitur, Quis eſt iſte rex gloriæ? Ne ſuperuacue forte Chriſtũ regem gloriæ dicere putaretur, interrogantis ponit perſonam & dicentis, Quis eſt iſte rex gloriæ? Quaſi admiretur aut doceri ſe velit, an verum eſt & condignum dicere Chriſtum regem gloriæ. Et ideo reſponderont ei, Dominus fortis & potens in prælio. Vt hoc ſubiecto non nudis verbis, ſed cum teſtimonio regem gloriæ Chriſtum addiſceret. Virtus enim & potentia qua ſubegit & preſſit diabolum cum ſatellitibus eius, hic oſtendit illum regem eſſe gloriæ. Et adiecit,

C Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales: Hoc eſt virtutis teſtimonium, cui contradici nefarium eſt, didiciſtis dignum eſſe Chriſtum dici regem gloriæ, ergo auferte errorem de mentibus veſtris. Et quod ait, Introibit rex gloriæ, oſtenditur quia non poſſunt participare cum fide Chriſti, niſi ab omni immunditia idololatriæ emundauerint corda eorum. Niſi enim innouatus fuerit homo, non intrabit ſpiritus ſanctus in eũ. Et ſequitur, Quis eſt iſte rex gloriæ? Iteratio iſta confirmationem facit. Omne enim quod nouũ auditur, non concipitur corde, niſi iteretur. Admirationem meam & ſtuporem facit, cum dicitur quod auditum eſt nunquam Et adiecit, Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ. Eadem repetendo docet rite dici hunc regem gloriæ, qui ſit dominus virtutum. Non immeritò enim rex gloriæ qui ſit dominus virtutum appel-

1.Cor.2. latur, qui virtutibus dominatur. Vnde Apoſtolus ſi enim intellixiſſent, ait, nunquam dominum maieſtatis

m. crucifixiſſent.

De pſalmo quinquageſimo, quomodo quinquageſimus poſitus ſit non pro temporis ordine, ſed ratione, & quid myſterij habeat.

Quinquageſimus pſalmus hic poſitus eſt, non pro temporis ordine, ſed ratione. Titulus enim eius non numero, ſed D rationi ſubiectus eſt. Quantum enim ad hiſtoriam pertinet, anterior eſt quàm tertius. Prius enim à propheta Nathã delicti cauſa correptus eſt, quàm inſurgeret contra illum filius eius Abſalon, vt eum vellet & vita & regno priuare. Hæc ergo cauſa eſt, vt quinquageſimus poneretur, quoniam conſtat ex lege deſcẽdere. Illic enim cautum eſt quinquageſimum habere numerum remiſſionem. Eſt enim per ſeptem ſeptimanas primum typum habens dominici diei: quia ſicut poſt ſeptem dies primus dies ipſe eſt qui initio factus eſt, qui ſemper finita ſeptimana dies primus eſt, ita & poſt ſeptem ſeptimanas quinquageſimus numeratur. In myſterio primus eſt, qui duplici genere dominicus dies appellatur. Primum, quia initio factus à domino eſt, qui ſemper in ſe conuerſus per curricula impleta ſeptimana primus eſt. Deinde, quia in eo reſurrexit dominus triumphata morte, dominicus etiam dies nuncupatur. Non immeritò ergo in quinquageſimo numero, quam in myſterio quem primum ſignificatum aduertimus, remiſſio continetur. Denique lex quinquageſimo die data eſt. A profectione enim filiorum Iſraël ex Aegypto, quadra- Exod.19.

E geſimo & octauo die ablui iubentur, vt biduo purificati, tertia die parati eſſent ad legem accipiendam. Quæ ablutio quid aliud indicat, quam remiſſionem factam in quinquageſimo die, vt purificati legem acciperent? Ex quo cęteris præteritis obliteratis, actus ſui redderent rationem ſecundum creditam ſibi legem. Hac etiam Leuit.25. ratione poſſeſſionem emptam quinquageſimo anno remitti debere præcepit lex. Hinc eſt ergo vnde & pſalmus quinquageſimus intitulatus. In hoc enim rex Dauid remiſſionem poſtulat ſecundum prædictum ſenſum, vnde ait, Miſerere mei deus ſecundum magnam Pſalm.5. miſericordiam tuam. Sciens rex Dauid grauiter ſe peccaſſe, ſic poſtulat, dicens, Miſerere mei deus ſecundum magnam miſericordiam tuã. Magna enim miſericordia tunc eſt, cum grãdia ignoſcit peccata. Et adiecit, Et ſecũdum multitudinem miſerationũ tuarum dele iniquitatem meam: vt manifeſtaret acerbè ſe deliquiſſe, peccatum ſuum iniquitatem appellat: quia iniquitas nõ Iniquitas. leue peccatum eſt, & qui delet iniquitatem, hoc eſt non imputat, miſeratione abundat. Nihil ergo in cauſa ſua excuſare nititur, vt non ſolùm animum ſibi iudicis mi- F tiget, ſed & faciat condolere. Commouetur enim animus ad miſericordiam, quando videt reum ſic ſua confiteri peccata, vt oſtendat dolere ſibi quia peccauit. Qui enim non dolet, irridere videtur iudicem: quia ideo precatur, vt euadat iterum poſtea eadem facturus. Et ſequitur poſtea, Vſquequaque, inquit, laua me ab iniuſtitia mea, & à peccato meo munda me. Quoniam multam miſerationem dei prædicat, penitus ſe mũdari precatur, vt nihil maneat delicti aut iniuſtitiæ in eo, vnde ſuſpectus ſit. Et vt hoc ipſum obtinere poſſit vel impetrare, adiecit, Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & delictum meum coram me eſt ſemper. Quoniam grauiter ſcit ſe peccaſſe, ſollicitus eſt ne non totum ei remittatur: Conſiderans enim magnitudinẽ peccatorum ſuorum, timet, ſciens grauia peccata non facilè ignoſci: ac per hoc cum fletibus confitetur, peccatum ſuum ante oculos habens, vt ex omni parte propitium ſibi faciat iudicem. Scit enim ſcriptum eſſe, Dic prior iniquita- Eſa.43. tes tuas, vt iuſtificeris. Et ſequitur, Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci. Nunc ex alia parte culpæ ſuæ medelam proſpicit, vt ad effectum poſtulationẽ deducat. Hac enim proſecutione in prima cauſa nocẽtem ſe di-

G cit: Nam qui alteri à deo peccat, inimicus eſt authoris dei. In locum enim eius alterum eligit, cui authoritatē eius aſcribat. Vnde hic ab hac ſe iniquitate alienū oſtēdēs: Tibi, ait, ſoli peccaui, & malum coram te feci. Hoc eſt, quia tibi, & nulli alij quē deum per errorē dicerem, peccaui, minor mea culpa eſt quàm cęterorum, qui ſunt perditioni obnoxij. Non enim impius ſum, ſed peccator, quia nō in te ſed in legem tuam peccaui. Nec te negaui, ſed te deum & dominum confitens, in hominem peccaui. Ergo quia in illa quæ tua propria cauſa eſt, reus non ſum, ignoſce quod in cōſeruum peccaui. Sic enim peccaui, vt honorificentiam nominis tui nec negarem, nec alteri darem. Fuit itaq; vnde commoueretur ad miſericordiam iudex. Cum enim multi in illum peccent, quos etiam hortatur ad ſe conuerti, dum ij qui non in illum peccant, ex aliis tamen cauſis veniam poſtulant, libenter admittit. Semper enim dominus ad auxilium ſuum vult confugere ſeruos ſuos: vnde adiecit, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris: Miſericordiam poſtulans, deum iuſtitiā ſuam non immutare precatur, cum ſoleat media eſſe iuſtitia, vt non peccantibus & peccantibus æqua ſit, vt vnicuiq; reddat ſe-
H cundū opera ſua: ſed non ignorat quid poſtolet vir innocens in dei ſacramento. Sciens enim deum frequen-
Exod.12. ter in lege dixiſſe, Quia miſericors, inquit, ſum ego dominus deus veſter: inde rogat vt hæc fides maneat, & in ſermonibus ſuis deus iuſtificetur, dum in eo permanet quod locutus eſt, nec peccatis hominum vincitur vt non miſereatur. Scientes enim qui peccant quæ promiſit deus bene viuentibus, & quia in eo perdurant, iudicant illum mendacem: Non enim credūt male viuēdo vera eſſe quæ promiſit: idcirco petit rex Dauid, vt vincat hoc deus quod putant homines, & det quæ promiſit: vt erubeſcant, qui dum non ſeruant mandata, iudicant illum non daturum. Et ſequitur, Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum. Nūc hoc adiecto cauſam infirmitatis humani generis memorat, quia facile eſt homini peccare, vt examen circa ſe iudicis mitiget. Primæ enim culpæ facit mentionem, ex qua pręuaricando Adam genus humanū obnoxium fecit peccato. Suaſu enim & fallacia inimici iniquitatē concipiendo omne ſemen ſuum iniquitati ſubiecit, vt ex eo omnes per traducē geniti, peccato eſſent obnoxij. Propterea adiecit,
I Et in delictis concepit me mater mea: vt ab Adam deriuatio facta peccati, conceptis & natis impedimento eſſet ad bonam vitam agēdam: ac per hoc ſupplici non negandam miſericordiam, quia infeſtum habet hoſtē, qui ei ſuadet vt peccet. Per peccatum enim diabolus ſubiecto ſibi primo homine, poteſtatem accepit carni eius ſe immiſcere, & delictorū quadam ſubtilitate oblectamenta ſuggerere, per quod captum hominem ſpoliat vita. Quam rem magiſter gentium memorans, Vi-
Rom.7. deo autem, inquit, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. vt hoc contuens iudex, dolenti circūuēto porrigat manū. Et ſequitur, Ecce enim veritatem dilexiſti. Quia ergo veritatem diligis, inquit, ſubueni rogāti, quem ſcis vera pectoris ſui impedimēta exponere, cuíque reo olim motus miſericordia ſubuenire decreuiſti, vt errorem admiſſum in terra, cœleſtis prouidentia emendaret. Propter quod ſubiecit, Incerta & occulta cordis manifeſtaſti mihi. Incerta & occulta cordis hæc ſignificat, quæ deus ad præſidium humani
1.Cor.2. generis procreauit: ſicut & Apoſtolus, Quod oculus, inquit, non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ pręparauit deus diligentibus ſe. Qui ſunt, quid diligunt deum, niſi qui legi eius conſentiunt, non K
celando vel excuſando peccata? Hæc ergo occulta cordis manifeſta ſunt diligentibus deum, vt quia dolebant ſe delictis circūueniri, correpti non negarēt, ſibi & origini ſuæ imputantes, in authorem deum non transferentes quæ peccabant: corda illorum illuminata ſunt ſpiritali coruſco, vt viderent dei prouidētiam in Chriſto, quia venturus erat ad damnādum peccatum, quod ex pręuaricatione Adę humano generi imperabat. Hoc ergo orat rex Dauid, vt quod decreuerat deus, in futurum videns genus humanum laborare, ſibi prius ſubueniret in eadem neceſſitate conſtricto, qua omnibus ſe decreuerat ſubuēturum: vt donum quod gratuitum futurum erat, & ante tempus dari non poterat, huic pro prece & lachrymis concederetur. Quod quomodo fiat non tacet, dicens, Aſperges me hyſſopo, & mundabor. Rectè aſperſione hyſſopi petit ſe mūdari. De hoc enim filij Iſraël poſtes ſuos ſanguine linierunt, vt tuti præſta- Exod.12.
rentur à morte: Ita & hic aſperſione hyſſopi orat mundari ſe à peccatis, ne tangatur à morte. Et ſequitur, Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Manifeſtum eſt, quia factum dei diſtat à facto hominis: Ideo ſuper niuem, inquit, dealbabor, quia quod deus fecit, multo me- L
lius eſt quàm quod fecit homo. Propterea aſperſione hyſſopi petit ſe mūdari, vt ſicut carnale corpus aqua abluitur, ita & per hyſſopi ſignificationem, ſpiritali ratione animarum maculæ abluantur. Aſperſio enim hyſſopi, illuſtratio quædam eſt, vt per id quod viſibile eſt, inuiſibiliter emundetur. Et ſequitur, Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Dubium non eſt, quia vox pręedicantis remiſſionem, gaudiū præſtat peccatoribus. Quis enim non lætetur cum audit dari indulgentiam? Cum enim deus remittit, & in præſenti & in futuro ſecurus eſt. Propterea exultabunt oſſa humiliata. Duplici genere ſunt oſſa humiliata, quia & vt peccarer, humiliatus eſt, nemo enim peccans exaltatur, & vt poſtea ſupplex veniam imploraret: Nam vtiq; in cilicio & cinere volutatus, miſericordiam precabatur, quam obtinens eleuatus eſt mentis exultatione, & corporis refectione. Et ſubiecit, Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Hac forma remiſſionem poſtulat, ſicut conſtitutum erat in futurum per fidem Chriſti, vt Saluator qui ei ſpiritaliter eſt promiſſus, ab ipſo inciperet cuncta conuerſis donare peccata. Cuius enim M
non reſpiciuntur peccata, & omnes delētur iniquitates, non habet vnde reus conſtituatur, & inimicorum eius ora clauduntur. Qui enim non reſpicit peccata, non illa imputat. Hoc eſt enim auertere faciem à peccatis, alicuius accuſationem contra eum non accipere. Et quid eſt hoc, vt cum de duobus peccatis correptus ſit, hic addat de multis ſe accuſando? Et cum audierit à propheta Nathan, quia ignotum erat ei, quare ſic poſtulat ſedula prece, vt poſſit ad veniam peruenire: niſi quia nō ſuam ſolius cauſam agit: ſed ſub accuſatione peccati ſui, totius populi miſerias narrat? Sibi enim reformationem precatur, quia cui ignoſcitur, non eſt ſine rubore, niſi loco ſuo fuerit redditus, vt dignitas loci, ruborem excuſet: cæteris autem beneficium dei, quod ad cuncta peccata abluenda futurum erat, in Chriſto ſignificauit. Et ſequitur, Cor mundum crea in me deus, & ſpiritum iuſtum innoua in viſceribus meis. Hoc eſt bona mēte miſericordiam deprecari. Non ſolùm autem de præteritis rogat, ſed etiam de futuris ſollicitus eſt, vt peccator intendens odiſſe peccare ne peccet, adiuuetur à deo per ſpiritum iuſtitiæ, quem orat dedicari in viſceribus ſuis:

id eſt,

A id eſt, vt nouus ad hoc ponatur in eo vt cuſtodiat eum à peccatis,ne cogatur facere quod ſcitur nolle. Cor autem mũdum ſic poteſt habere,ſi neque intus, neque foris delinquat:hoc eſt, neque in opere,neq; in cogitatione. At quia propè impoſsibile eſt, vt in omnibus ſeruetur, vel in dei cauſa ſeruandum eſt, quæ principalis eſt. Etiam mundum cor in ſacramento dei & Chriſti cuſtodiatur, dum fides inuiolata ſeruatur, quia & in alio
Prouer.20. loco dicitur, Quis gloriabitur mundum ſe habere cor, aut immunem eſſe à peccatis? Deniq; rex Dauid mundum cor habuit in cauſa dei, quia neque auxilium aliquando in vanitate poſuit, quæ eſt idololatria, neque aliquid à deo ſibi præceptum non impleuit. Ideo de cęteris adiecit, Ne proiicias me à facie tua,& ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Hic ſenſus eſt quem ſuprà memoraui,quia ſecutus de venia,ſollicitus eſt de reformatione. Cui enim ignoſcitur ſolùm, ſolet à facie domini ſecerni. Quanuis enim non in illum vindicetur, in animo tamen domini vel iudicis facinus eius deletum non eſt. Ideo orat, vt penitus peccatum eius deleatur,& dignus ſit accedere ad faciem domini, & iterum prophetare:quod & factum eſt. Hoc eſt enim quod di-
B cit, Et ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Hic eſt ſpiritus prophetarum. Et ſequitur, Redde mihi lætitiã ſalutaris tui,& ſpiritu principali confirma me. Lætitiam dari ſibi poſtulat, quæ promiſſa erat in Chriſto, vt omnibus maculis ablutus & reparatus lætus eſſet in ſalute quæſita,nec amotus, ſed confirmatus in regno à ſpiritu ſancto. Quem ideo principalem dixit, quia ſuper omnem creaturam eſt, per quem reges regnant. Et ſubdit, Doceam iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Hoc dicit,vt in eo diſcant iniqui pietatem dei,qui confitẽtes ſibi ſuſcipit peccatores,& promouet:nec impios conuerſos negligit, ſed hortatur dum aliis miſeretur. Et ſequitur, Libera me de ſanguinibus deus deus ſalutis meę. Hoc dicto oſtendit peccatũ ſui in morte dignum, vt dei miſericordia quanta ſit, prædicet. Per hoc enim etiam alios prouocat confugere ad dei clementiã. Vnde ſubiecit,Exultabit lingua mea iuſtitiã tuam domine. Gaudere ſe dicit in iuſtitia domini, quia in eo permanet quod promiſit dicẽs, Miſericordiam autem meam
Pſal.88. non mouebo ab eis. Lætus ergo Dauid rex & ſecurus in hac parte, dei ſui iuſtitiam prædicat. Et ſequitur, Labia
C mea aperies, & os meum annũciabit laudem tuam. Sic labia eius aperit,dum clauſa fuerint cauſa peccati: liberati enim os patet, peccatoris autem clauſum eſt os. pudore enim & metu correptus loqui non audet, abſolutus autem & liberatus tripudians prædicat laudem iudicis. Nã & Apoſtolus,ſicut ipſe teſtatur, propter quod
2.Cor.6. ab omnibus liber eſſet, Os noſtrum, ait, patet ad vos ô Corinthij. Et adiecit,Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique. Hoc de comperto loquitur, ſciẽs ſanctum Samuẽl dixiſſe ad Saül regem,qui eum peccatum ſuum non dolore mentis, neque lachrymarum miſeratione, ſed ſacrificij oblatione obliterari putaret, Non
1.Reg.15. vult,inquit,deus ſacrificium magis quàm audiri vocem ſuam:quia huiuſmodi ſacrificia damnum poſſunt facere, non tamen deum placare. Deus enim ſic placatur, ſi anima peccati ſui memor, in tribulatione & mœrore cordis defleat quod peccauit. Et ſequitur, Holocauſtis non delectaberis. Nec delectatur holocauſtis deus, ſed in huiuſmodi cauſis: Ipſe enim animus pro ſe ſatisfacere debet, nõ ſe de foris redimere. Nam iſta adiutorium præſtare poſſunt. Animus enim ſicut oblectatus eſt in peccatis,ſic tribulari debet in pœnitentia, & tunc dele-
ctabit deum delere eius peccata. Vnde ſubiecit,Sacrifi- D
cium deo, ſpiritus contribulatus:cor contritum & humiliatum deus non ſpernit. Oſtendit quale ſacrificium pro peccatis deus ſuſcipit: quia non poterit deum placare, niſi qui lætatus eſt circa ſalutem, & contribulatus fuerit corde, & ſic reparetur ad vitam. Denique omnis inquietus vel indiſciplinatus frequẽter incurrit, vt mẽbra corporis lædat,quæ vtique non ſine dolore poſſunt ſanitatis recipere medicinam:ſic & peccatores nõ poſſunt peccata ſua redimere, niſi dolorem ſenſerit animus qui peccauerit. Hoc enim iuſtum eſt, vt quia contra rationem gauiſus eſt, ſecundum rationem patiatur mœrorẽ. Et ſequitur, Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion. Sion dicens, Eccleſiam ſignificat, vt perſeueratio noſtra non improbabilis videatur, cui vt impleat deus promiſſum ſuum, ſuggerit, ſciens ſe tunc plenam remiſsionem accepturam, cum quod decreuerit deus, in Chriſto impleuerit: id eſt, vt ab omni peccato liberentur ſperantes in ſalute promiſſa, quia non ſolùm à propriis, ſed ab Adæ peccato quod per traducem in omnes peruenit, liberabuntur per Chriſtum. Et adiecit, Et ædificabuntur muri Hieruſalem. Nunquid
deſtructi fuerant? Sed muros Hieruſalem dicens, Ec- E
cleſiam ſignificat: quæ per fidem in Chriſto diſpoſita erat conſtituenda. Cuius muri eſſe ſancti homines intelliguntur: docente nos Apocalypſi Ioannis Apoſtoli,quia & Hieruſalem ciuitas, & muri eius ſerui dei ſunt intelligẽdi. Sciens etiam per Chriſtum rex Dauid promiſſum, quod futurum erat implendum ad liberationem ſeruorũ dei,orat vt impleatur: id eſt, vt per fidem ædificetur Eccleſia, & liberentur ſperantes de hac fide ſalutem. Et ſequitur, Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ,oblationes & holocauſta. Hoc dicit,quia oblationes & holocauſta tunc accepta ſibi haberet,cum eſſet Eccleſia ædificata: & non paſsim aut ſecũdum omnem conſuetudinem, ſed ſacrificium, inquit,iuſtitiæ acceptabis. Iuſtum eſt ſacrificium, cum condignum munus offertur. Porrò autem nihil eſt tam iuſtum ſacrificiũ & condignum,niſi vt noſipſos offeramus deo. Quia enim deus
Ioan.4. ſpiritus eſt,ſpiritalia illi offerenda ſunt ſacrificia,vt viuo viua hoſtia offeratur. Quia enim dixerat, in cauſa peccati ſacrificiis carnalibus deum minime delectari,oſtendit futurum, quia ſpiritaliter deo offerendum erat vt
hoc acceptaret:quia hæc deo digna ſunt ſacrificia: hoc F
eſt,in præterito minora fuerunt,quia carnalia: nũc maiora,quia ſpiritalia. Et adiecit, Tunc imponent ſuper altare tuum vitulos. Si ceſſantibus priſtinis ſacrificiis,ſpiritalia ſucceſsiua ſacrificia ſignificauit, quid eſt vt diceret, Tunc imponent ſuper altare tuum vitulos? niſi quia per hæc corporalia ſpiritalia ſignificat, quippe cum dixerit, quia carnalibus non delectator. Vitulos ergo dicens,populum nouellum ſignificauit, Chriſti fide renatum, cuius deuotio quotidie ſuper altare domini delibatur. Qui enim de eccleſia intelligitur locutus, ſacrificia quoque eius ſpiritalia ſignificaſſe debet intelligi.

Cur filius dei miſſus ſit, & non alius. Quanquam omne quod facit deus, rationabiliter & prouidenter factum credendum ſit, melius tamen puto, ſi poſt fidem etiam cauſa facti poſsit aduerti, vt quod creditur, non ignoretur. Vnde dominus ait Hæc eſt autem vita æter-
Ioan.17. na, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Primum enim credi debet, ſicut à propheta dictum eſt, deinde ſciri quod creditur: quia iam fidelem & in hac re diligentem adiuuat ſpiritus ſanctus, vt cognoſcens intelligat fidei rationem: tunc

G enim plenum habec gaudium credulitatis ſuæ, ſi quod
credit intelligat. Hoc eſt enim fidei robur,hoc immo-
bile fundamentum credulitatis,addiſcere ſacramẽtum.
Vbi enim ſola fides eſt,nõ eſt tam mera deuotio, & po-
teſt aditum hahere ſurreptio. Vnde vas electionis ideo
laborat, vt credentes fidei ſuæ tationem ediſcant. Cum
enim cognouerint quãtus ſit cui ſe crediderint , & quæ
ſit eius potentia, nullo pacto nullaq; ratione ab eius ſpe
Pſal.33. traduci ſe patientur. Vnde dictum legimus , Guſtate &
videte quoniam ſuauis eſt dominns : vt data opera co-
gnoſeant diuinitatis eius ſaporem, intelligentes nihil ſa
pientius eſſe quàm in Chriſtum credere. Quamobrem
Coloſſ.2. ipſe magiſter gentiũ inter cętera ait, In quo ſunt omnes
theſauri ſapientiæ & ſcientiæ dei abſconditi. Et iterum,
2.Tim.1. Scio,inquit,cui credidi,quia potens eſt depoſitum meũ
cuſtodire.Igitur hic ſcit fidei ſuæ rationem, & non du-
bitat de potentia eius , cum intelligit omnes theſauros
ſapientiæ & ſcientiæ in ſacramẽto natiuitatis & paſsio-
nis & reſurrectionis Chriſti eſſe abſconditos. Manente
ergo fide , diu mecum contuli , vt ſcirem cur dominus
noſter de ſacris & de cœleſtibus ſedibus ad terram in-
carnatus veniſſet, & non alius ex iis quos ipſe dominus
H ſanctos angelos vocat. Incongruum enim videtur per-
ſonæ eios hoc opus ſubiiſſe , niſi cauſa facti noſcatur.
Denique hoc eſt, quod mouet multos. Nã potuerit dei
patris prouiſio per alteram perſonam hoc negocium
gerere, vt & hominibus in errore conſtitutis oſtende-
ret veritatem,& diabolum præſumptorẽ & ſalutis inui-
dum cum ſatellitibus eius comprimeret , & expoliaret
deuictum. Quia peruicacia & irreuerẽtia nequiſsimo-
rum ſeruorum , miniſtris famulis fuerat compeſcenda,
vt non dominus omnium rem ſibi indignam experire-
tur , Neque enim tanta vis & potentia eſt ſatanæ , vt per
poteſtatem eius conditionis ſuperari minime potuiſ-
ſet,cum conſtet dei auxilio ipſum ab hominibus vinci,
Nam quãuis impar ſit ſi ex terrenis ſumamus exempla,
tamen ex aliqua parte cõuenient rationi. Sicut enim
contra Dauid regem rebellantem , Ioab conſeruus eius
miſſus eſt perſequi , & trucidare : & contra Abſalon in
patrem impium ſeruis iniuncta res eſt:quãto magis ad
tyrannidem diaboli vincendam vnius ſancti angeli
miniſterium ſufficeret , cum vnius de multis ſufficeerat
efficacia ? Quippe cum legamus , quia repugnans con-
Apoc.12. tra Michaëlem archangelum perdurare non potuit,ſed
I ſubiectus in terram eſt.Hoc ergo mecum ſæpe reputãs,
hoc ſolum ſciebam, quia ideo ipſe à patre miſſus eſt , ne
ad iniuriam eius pertineret,ſi opus per eum factum,per
alterum reformaretur:ſed hoc ſcire minimum erat. Nõ
enim ſatisfaciebat ad tam magnam & admirabilẽ cau-
ſam , niſi & aliud comprehenderetur quod proficeret
ad arcanum intellectum. Sic factum eſt,vt animaduer-
terem cauſam hoc popoſciſſe,vt ſic veniret qui venerit.
Ipſum enim ratio tangebat vt ad eum comprimẽdum
veniret qui dignitatem eius & meritum vſurpaſſet.Poſt
deum enim patrem diabolus deus dici voluit , quod &
nunc vſque contendit , cum vtique non illum res con-
tingeret,ſed eſſet hoc filij dei qui poſt patrem deum ſe-
cundus eſt,non natura,ſed ordine.Ad hãc ergo cauſam
agendam nõ alium oportuit venire, niſi Chriſtum do-
minum noſtrum : quia non tãtùm ad comprimendum
diabolum venit, ſed & manifeſtare ſeipſum omni crea-
turæ:vt reprobata perſona diaboli,hunc eſſe cognoſce-
rent , cuius principatum & maieſtatem præſumpſerat
ſatanas:decætero cognita veritate relinquerẽt errorem,
pro certo habentes Chriſtum eſſe dei filium , qui ſolus
deus de deo ſit,& caput ſine principium corũ omnium, K
ſiue quæ in cœlo ſunt , ſiue quæ in terra , quia virtute &
potentia qua ſuperauit tyrannum ſatanam , manifeſta-
tus eſt ipſe eſſe ,cuius imperium præſompſerat impius
diabolus qui eſt ſatanas. Dum enim voluit inique deus
dici vt dominaretur potentiis ſpiritalibus, vnde incre-
patur à propheta dicente,Tu enim dixiſti in corde tuo, *Eſa.14.*
Ponam ſedem meam in nubibus , & ero ſimilis altiſsi-
mo : multos decepit , quorum conſpiratione princeps
erroris eſt factus,qui in pſalmo cõmonentur,vt reiiciẽ-
tes mendacium,ſuſcipiant veritatem. Dicitur enim eis,
Tollite portas principes veſtras , & eleuamini portæ æ-
ternales,& introibit rex gloriæ.Niſi enim tollatur error
de mentibus incredulorum , non poterunt ſuſcipere fi-
dem vnius dei in Chriſto.Hoc enim edocentur,vt ſub-
latis portis per quas itur ad mortem , ſecundum perfi-
diam à diabolo cœptam , ſuſcipiant fidei ſacramẽta per
quæ itur ad vitam . Iſta ſunt enim quæ ſignificat in æ-
ternalibus portis,quia veritas fidei ęternitas eſt:perfidia
autem temporalis eſt, quia mẽdacium, adinuentio dia-
boli eſt . Diabolus enim cœptam præuaricationem in
cœlis , ſeminauit in terris , multorum deorum ſuadens
culturam,inter quos principatum haberet. Caput enim L
& principium voluit eſſe cæterorum , quod non ei de-
bebatur, ſed Saluatori. Vnde perſequitur eum vſque ad
terram , vt comprimens eum oſtendat erroris eius præ-
uaricationem manifeſtata in ſe veritate. Vnde dictum
eſt , Veritas de terra orta eſt . Proiectus enim de cœlis, *Pſal.84.*
confugit ad terras,vt meditatam diuinitatem in ſuper-
nis, expleret in inferioribus. Vnde dicit Apoſtolus , Ita *2.Theſſ.2.*
vt in templo dei ſedeat oſtendens ſeſe quaſi ſit deus.
Quoquo enim modo deſiderium ſuum implere vult &
damnari : furore enim plenus minus putat damnari eſ-
ſe, quàm non explere auiditatem erroris. Aduerſus 114.
paganos,quomodo temere audeant aduerſus nos con-
gredi,aut fidem noſtram impugnare, & ſuam commẽ-
dare. Qua ratione pagani aduerſus nos audeant con-
gredi , aut fidem noſtram inpugnare , ſe autem putent
abſolutos eſſe nun video : quippe cum nulla habeant
aſſertionum ſuarum documenta, ſuperſtitionis ſuæ ma
gis dicam quàm religionis . Nam quæ cauta non ha-
bent proferunt,vt ipſi potius nouarum rerum authores
& defenſores habeantur . Primo enim in loco deos ſe
aſſerunt colere:quorum nulla inſignia, nulla dant teſti-
monia. Illos enim deos appellant , qui ſe auſi non ſunt M
deos nuncupare,vt homines authores deorum habean-
tur, cum deus author debeat eſſe hominibus:ac per hoc
vana & inanis aſſertio eſt . quicquid enim ſine deo eſt,
ſtabile eſſe non poteſt . Manifeſta enim eſſe quæ dico,
probãt libri eorum, in quibus nihil diuinum, nihil deo
iubente legitur conſtitutum:ſed ſingulos viros propter
quaſdam cauſas diuerſa aſſerunt inſtituiſſe numinũ ſa-
crificia,& ij qui nullius meriti videntur,ea ipſa quæ ſta-
tuerant, digne ſtatuiſſe probarẽtur. Quando ergo quos
deos appellant,nihil horum mandaſſe leguntur,qua au-
thoritate hi faciunt, aut acceptum ſibi putãt,quod non
probant mandatum,cum ſi etiam mandatum probare-
tur,examinandum prius fuerat, ſi dignum eſſet aut de-
bitum his obedire , quorũ nulla ſigna aut prodigia , aut
commendationes diuinitatis in rebus geſtis exiſterent?
Sed ſolent ab his excluſi ad elementa confugere,dicen-
tes hæc ſe colere quorum gubernaculis regitur vita hu-
mana.A quibus vt ſuprà requirimus,ſi mandatũ eſt,aut
iuſſum à deo,quem etiam ipſi magnum & ſummum fa-
tentur & negligunt.Si enim fieri debet,ab illo mandari
oportuit

A oportuit qui author eorum dicitur. Si autem ab illo nõ eſt mandatum, præſumptio eſt, & ad pœnam proficiet, non ad præmium, quia ad contumeliam pertinet conditoris, vt contempto domino colantur ſerui, & ſpreto imperatore adorentur comites. Quomodo iſtud impunitum erit quod etiam in hac vita vindicari, & quidem acerbius, videamus? Sed ſi forte ab ipſis elementis dicant mandatum, oſtendant alicubi præceptum, legãt aliquando aliquid illa locuta. Quod ſi non oſtendunt, qua pœna digni ſunt, qui authores præſumptæ & confictæ religionis deteguntur? Libera ſunt ex hac impietate elementa. Ipſa enim luminaria mundi accuſabunt illos apud iudicem deum, quia in hac conſilij vanitate minime ſe authores oſtendunt. Similiter & illos quos conſtat homines fuiſſe, deos nuncupant: cum cœperint pro peccatis ſuis cruciari, in hac parte minime ſe reos defendent, in hos crimen hoc retorquẽtes, quibus cum hoc non mandaſſent, vt deos illos colere cœperint. Igitur quo pudore fidem noſtram reprehendant aut irridendam putent, quorum legem virtutum teſtimoniis fultam, necnon & ipſius domini ac dei noſtri relegunt vocẽ dicentis, Ego ſum deus, & non eſt alius pręter me.

Eſa. 44.

B Quod ſi nudis verbis diceret, non erat ei credendum, ne ſimiles paganis videremur, qui nulla deorum ſuorum ſigna maieſtatis videntes, colere eos cœperunt, &, quod peius eſt, inhoneſta. Turpia enim illic aguntur, quæ pudoris eſt reuelare, & prudẽtes ſe appellant. Porrò autem deus noſter teſte virtute coli ſe mandauit, & vt nihil ſuſpicionis relinqueret, legem ipſam honeſtam & ſanctam vt & deo dignum eſt tradidit. Nos verò qui ſtulti à paganis dicimur, deo noſtro non credidiſſemus niſi nobis ſatisfeciſſet etiam teſtimoniis virtutum: nec legem eius ſuſcepiſſemus, ſi non illam puram & ipſa profeſsione dignã cognouiſſemus. Hinc eſt vnde nihil apud nos in tenebris vel occultè geritur. Omne enim quod honeſtum ſcitur, publicari non timetur. Illud autem quod turpe eſt & inhoneſtum, prohibente pudore non poteſt publicari. Quamobrem pagani myſteria ſua in tenebris celebrant, vel in eo prudentes. Erubeſcunt enim palàm illudi: piacula enim quæ illic vice legis aguntur, nolunt manifeſtare, ne qui prudentes ſe dicunt, hebetes his videantur quos ſtultos iudicãt. Sed ne forte hinc illis ſtulti videamur, quia lex noſtra caſtitatem, mi-

C ſericordiam, pietatem, continentiam prædicat: apud illos enim hęc ſtulta ſunt, quia omnis bonus malo malus eſt, & prudens ſtulto inſenſatus eſt. Nam intantum caſtitatem execrantur, vt etiam cinædis delectentur, magiſterio eorũ ſubiecti, qui niſi tales fuerint, idonei non erunt ipſi, ſi dicẽdum eſt, religioni. Propterea enim abſcinduntur & habitum immutant, vt de viris quaſi fœminæ fiant, & circa naturam ſubiecti muliebria patiantur, & tunc demum apti & digni ſint miniſtri ſuperſtitionis illorum. Nũquid accuſari poteſt huiuſmodi quẽ lex facit talem? Ideo enim amiſſo viri & actu & habitu in mulierem transformantur, vt muliebria libenter patiantur. Quæ ergo putantur eſſe myſteria, vbi de honeſto inhoneſtum fit, & de incorrupto corruptum, cum hic ſit verè cultus religionis, qui de turpibus honeſtos facit, de indiſciplinatis modeſtos? Quomodo cultores eius æmuli poſſunt eſſe bonæ vitæ, quando myſteria legis eorum ſine cinædis celebrari non poſſunt? Si ergo lex eorum his delectatur, peccator erit & ſtultus quiſquis non fuerit talis: ideoq; ſtultos nos appellãt. Colentes enim hæc turpia, prudentes ab his iudicantur: euitantes autem & fugientes, ſtulti. Quod quidem callidè & aſtutè ab ipſis videtur aptatũ. Idcirco enim legi ſuæ D applicant nomen prudentiæ, vt contegant reprehenſibilia eius, quia vbi prudentia, reprehenſio nulla eſt. Nõſtram autem legem ſtultam dicũt, vt prohibeant ab ea. Sed ſublatis nominibus prudẽtiæ & ſtultitiæ, & ſubmota omni inuidia, quam parit defenſio ambarũ partium, ipſæ leges inter ſe confligant, vt appareat vbi ſit prudẽtia, & vbi ſtultitia. Sed pręſente ſigno crucis, obmuteſcit paganitas. Et ſi adeſt, quam vocant ſtultam, prudentia illa, ſacra illorum reſpondere non audent. Reprimuntur enim exta illorum, reſpondere non audent, & occultantur ob reuerentiam Chriſtianæ maieſtatis. Magna res eſt, vt illa quam vocant prudentiam, metuat illam quam appellant ſtultitiam. Conferamus nũc tenorem legum. Pagani deos deáſque colere ſe etiam literis profitentur, & verum eſt quod dicũt, quia & maſculos colũt & fœminas. Ianus enim & Saturnus, Iouis & Mercurius, & Apollo & cæteri, Item & Minerua & Iſis, & Fruxilla & Venus & Flora meretrix cum cæteris, dij deæq; ſunt, ſicut hiſtoriæ tam Gręcorum quàm Romanorum teſtantur. Chriſtiani autẽ, vtpote pauperes quos ſtultos vocant, vnum deum colunt in myſterio, ex quo ſunt omnia, nec aliquid quod ab eo conditum eſt venerantur. E Ipſum enim ſolum ſufficere ſibi & abundare ſciunt ad ſalutem, non ignorãtes, quia ſi gloriam & nomen eius aliis deputauerint, offendant eum, quia nullus imperator permittit, vt cum nomine eius tribuni & comites adorentur. Conferantur nunc leges, vt videatur vtra ſit prudentia, quæ creatorem colit, an quæ creaturam: quæ dominum, an quæ ſeruos? Poteſt fieri in aliqua domo vt præter vnum alius domin⁹ appelletur, vt pagani literis forenſibus inſtituti qui ſibi prudentes videntur, in vno mundo ab vno deo condito multos deos deasq; venerantur. Procuratores enim & authores mundi deos & dei nomine nuncupant, cum improuidi denegãtur. Illud autem aſſerere quod perniciem pariat, improuidi eſt & ſtulti. Quoniam neceſſe eſt deum iniuriam ſuam vindicare in eos qui cõſeruis ſuis deum & dei nomen & gloriam impertierunt. Dehinc conſiderentur præcepta. Lex noſtra quos ſtultos vocant, antiſtites & miniſtros, idoneos, ſine crimine, ſanctos & irreprehenſibiles præcipit ordinari. Econtra autem paganorum traditio antiſtites & miniſtros idoneos ſibi eſſe non poſſe, niſi ex viris transfigurentur in fœminas, F vt licenter & publicè muliebria patiantur, & diſcuſsis in aqua inhoneſte crinibus, mollem quaſſatamq; vocẽ & turpem emittant. Quod ſi publicè facerent, ab omni populo lapidarentur, & Cynocephalus ille, qui mutabundus per omnia ſe circunferri loca quęrens membra adulteri Oſyris viri Iſidis. Ecce quibus miniſtris ſiue magiſtris pagani prudentiæ ſibi nomen aſciſcant, cum non ſolùm non prudentiæ ſit, ſed etiam criminis. Obſcœna enim & probroſa diligere funeſtũ eſt. Illud autem quale eſt quod in ſpelæo velatis oculis illuduntur? Ne enim horreant turpiter dehoneſtari ſe, oculis illic velantur: alij autem ſicut ales alas percutiũt, vocem coracis imitantes, alij verò leonum more fremũt: alij autem ligatis manibus inteſtinis pullinis, proiiciuntur ſuper foueas aqua plenas, accedente quodam cum gladio, & irrumpente inteſtina ſupradicta, qui ſe liberatorem appellet: ſunt & cætera inhoneſtiora. Ecce quantis modis turpiter illuduntur qui ſe ſapientes appellant. Sed quia hæc in tenebris patiuntur, putãt poſſe neſciri. Iſta enim omnia quæ à malis & turpibus inuẽta ſunt in occulto, ſancta fides Chriſtiana prodidit & detexit. Prędicata enim

G fide, conſiderantes qui audiebant quid boni & ſanctiٍ-
tatis publicè promitteretur, contulerunt ſe ad fidem,
occulta illa inhoneſta & turpia relinquẽtes, & quomo-
do per ignorantiã illuſi ſint confitẽtes. Tunc enim iam
pridem omnea propè in hoc vertebantur errore, & id-
circo ſibi prudentes videbantur, quia qui reprehende-
ret non erat. Nam quanquam omnes errarent ſub vno
fallacis nomine idololatriæ, vnuſquiſque tamen iuxta
mores ſuos ordinauit & conuerſationem & culturam,
vt vnus error diuerſitatẽ haberet ex turpitudine & con
uerſatione authorum. Deniq; ſacra quæ ſacra Liberi vo-
cãt, inhoneſta & vaniſsima ſunt, & plena furoris. Diffi-
cilè enim impurus non iracũdus eſt. Deniq; vbi iq; cum
Priapo depictus inuenitur, cum quo inhoneſtè viuebat.
Hoc modo ſunt & cætera ſacra eorum, ſed vt poſteri
his inuentionibus caperentur, ſubtilitate & aſtutia fa-
ctum eſt Satanæ, quanquam non ſine illius conſilio iſta
inuenta ſunt. Inuentis tamen ſingulis, aſperſit quædam
præſtigia per quæ illiceret homines ad errores. Et ſic
factum eſt, vt per traducem antiquitatis commendare-
tur fallacia, & excuſaretur turpis inuentio. Per conſue-
tudinem enim cœpit non turpe videri, quod turpe erat.
H Nam cũ dehoneſtantur aliqui, primò erubeſcunt, poſt-
ea blandiẽte conſuetudine, recedit pudor mutata fron-
te, præcipuè ſi multos videant tales. Nam quaſtus tur-
pitudinis tunc eſt, quando ij qui nobiles dicuntur, de-
honeſtari videntur: facilè enim imitatores inuenit ho-
neſtata nobilitas. Si ergo iã porrò pridem propter hoc
prudentes ſibi videbantur, quia cui fœda inuentio hæc
diſpliceret non erat: nunc quia dei miſericordia illu-
ſtratum eſt genus humanum, & declaratum crimẽ eſſe
quod pro lege credebatur, ſtultum autem quod puta-
batur prudentia inuentum, vel ab hac appellatione ceſ-
ſare deberent, permanere nolentes in detecto crimine,
cognoſcentes nomen ſapientiæ à ſe alienum eſſe. Sed
vt addant ad cumulum confeſsionis ſuæ ſtultitiam, in
ſtultitia deprehenſi vocãt fatuos à quibus conuincun-
tur. Sed fidem noſtram & poſteritatẽ accuſant, in præ-
ceptis autem non negant nihil poſſe reprehendi. Qui
fidem noſtram accuſant, non magis contra nos, quam
contra authorem noſtrum ſuſcipiunt. Nos enim ſtul-
tos, qui quaſi rei fatuæ fidem dederimus, illum autem
mendacem & circumuentorem, necnon & malicioſum
I pronunciant, qui fidem traderet per quã deciperemur.
Credentes ergo prius non nos ſtulte credidiſſe probe-
mus: deinde cauſam authoris, cum in errore degere-
mus in quo nunc manent pagani: ſi nullis virtutum ſi-
gnis attracti, ſi nudis verbis quæ ſacra vocãt, percipere-
mus, prodeſſe putantes, non quod diuinitas commẽda-
uerat, ſed quod vet⁹ cõſuetudo tradiderat. In qua, quod
non latet, diuerſis illuſi vanitatibus, nullam ſpem ſalu-
tis cognouimus. Quid enim poterat prodeſſe res ab ho
minibus inuenta? Vt autem ad fidem dei accederemus,
& filium eius incarnatum & crucifixum crederemus,
non verbis ſuaſum eſt nobis, ſed rebus. Vidimus enim
mortuos ſuſcitatos, leproſos mundatos, cæco nato ocu-
los reſtitutos, dæmonia eiecta, & ſimul omnes infirmi-
tates curatas. Nunc quãdo ſtulti fuiſſe iudicemur, cum
nudis verbis credidimus, aut cum rebus? Sine dubio e-
nim res ante verba ſunt, quippe cum ad res ſignifican-
das inuenta ſint. Si ergo traditioni humanæ, nulla ſua-
dente virtute, quæ ad illudendas mentes hominum in-
uenta eſt, fidem dedimus, quanto magis huic quam di-
uinam & deificam omnia ſigna quæ deum inuocant,
conteſtantur? Nonne digne ſtulti iudicaremur, ſi virtu-
tibus non crederemus, qui ſermonibus credideramus? K
Nonne rationabiliter improuidi & inconſulti vocare-
mur, ſi aduocantem ſpem nõ ſequeremur, qui deſpera-
tioni fueramus obnoxij? Si autem econtra, ſtultum eſt
quod creditur. Nõ enim rationi ſubſiſtit, deum habere
filiũ, neq; emortua & diſſoluta corpora rurſus reparari
poſſe ad vitam probauerint omnes philoſophi & ſecta-
rum inuẽtores: etiam ſi diuerſis diſputationibus ſe inui-
cem confunderent, nullus ad alterum tranſiens, quia
vnuſquiſque in quo imbutus fuerat, permanebat. Per id
enim quod verba contradictioni obnoxia ſunt, nullus
alterum ſuperabat. Non enim erat vnde ſe quiſq; victo-
rem oſtenderet, ſed inuicem contradictionibus ſe fati-
gantes, minime alter alteri perſuadebat. Hinc factũ eſt,
vt dei prouidentia, cuius ſenſus inueſtigari non poteſt,
prædicationi ſuæ virtutem adiungeret, vt veritas prædi-
cationis, virtutis teſtimonio probaretur, vt qui verbis
contradicerent, virtutibus non auderẽt. Quæ enim ma-
ior poterit eſſe teſtificatio veritatis, quàm eſt operatio
virtutis? Si quis autem opera virtutum deneget, accu-
ſans ſcripturas, quomodo poterit ſtultã fidem noſtram
dicere denegans ſcripturas? Vbi enim ſcriptum eſt de
Chriſto, quòd filius dei credendus eſt, eodem loco vir- L
tus teſtis inuenitur. Et ſi cui abſurdum videtur legenti
Chriſtum dei filium crucifixum, reuoluat & inueniet
reſurrexiſſe eum à mortuis, & intelligat non otioſe eum
mortuum eſſe, neq; inuitũ, qui potuit reſurgere, ſed eſſe
myſterium. Quicunque ergo eſt ille, aut tacebit de cru-
ce: quia ſi dixerit ſtultam crucem, non poterit ſtultam
dicere reſurrectionem, excuſat enim reſurrectio cru-
cem, Aut ſi locutus fuerit de cruce, non poterit negare
prouidentiam eſſe in ea, quam videt teſtimonio reſur-
rectionis firmari. Aut vtrunque enim accipitur, aut v-
trunque refellitur, vt qui non defendet, nec audeat ac-
cuſare. Quare autẽ crucifigi ſe permiſerit, cognatis my-
ſterium reſeruandum eſt. Mortem autem hanc intan-
tum commendauit, vt clarificari ſe per eam teſtatus ſit.
Nam & ait, Poteſtatem habeo ponendi animam, & po- *Ioan.10.*
teſtatem habeo iterum ſumẽdi eam. Non ergo coactus
eſt mori, quia poteſtatem habuit & mori & reſurgere.
Hanc qui abnuit, non poterit dicere violenter illi mor-
tem illatam. Si enim iſtam negat, nec mortuum illum
poterit aſſeuerare, quia hoc illic continetur vbi morti
traditus legitur. Nemo enim ex ſuperioribus poſtrema, M
aut ex poſtremis ſuperiora cõdemnat, quia contrarium
non eſt quod vnius corporis eſt. De mortuis autẽ quòd
reſurgant, dolo dicunt ſtultum credere. Vident enim
exempla quibus credibile iudicetur. Omnia enim ſemi-
na vſibus neceſſaria, niſi reſoluta fuerint, renaſci rurſus
non poterunt. Si hoc in mundo hominum cauſa deus
decreuit, cur illorum ipſorum corporibus ſi hoc præ-
ſtaturus credatur, ſtultum putatur? Niſi quia ipſi ſtulti
ſunt, qui deo non dant quam potuiſſe monſtrauit virtutem,
cum geſtarum nũc vſque appareat viſibilia, quia iã tem-
pus non eſt faciendarum virtutum. Initio enim fieri
oportuit vt ſemen fidei per hanc crementum faceret.
Tamẽ & modo dæmonia nominata cruce Chriſti ter-
rentur, & ſi impenſius fiat, fugantur: & dij paganorum
formidine & metu nominatæ crucis reſponſa dare non
poſſunt. Si opprobrium eſt mors Chriſti, quare terrori
eſt? Res enim quæ ex crimine venit, non timeri debet,
ſed contemni. Quis enim timeat hominem pro crimi-
ne ſuo occiſum? At ſi innocens fuerit, timeri tamen nõ
poteſt, ſed doleri. Itaque niſi ſentirent dæmonia, vel
dij paganorum, ſacramento eſſe crucem Chriſti, ne mi-

nata

A nata ea non terrerentur: & vt expreſsius dicam, niſi rei eſſent, nõ timerent. Hi etenim omnes qui ex parte diaboli ſunt, conſenſerunt in mortem Chriſti. Vnde cuncta dæmonia ſiue dij gentium, nominata cruce Chriſti, terrore concutiuntur. Omnis enim qui in alicuius innocentis morte reus eſt, cum nomen eius fuerit memoratum, timor apprehendit cor eius. Recordatione enim habita delicti reum ſe videt. Quanto magis dęmonia, vel dij gentium qui rei ſunt necis domini & ſaluatoris mundi? Sed pagani antiquitatis cauſa verum ſe tenere contendunt: quia quod anterius eſt, inquiunt, falſum eſſe non poteſt: quaſi antiquitas aut vetus conſuetudo præiudicet veritati. Poſſent enim homicidæ, aut molles, aut adulteri vel cæteri criminoſi per hoc illicita ſua defendere, quia antiqua ſunt, & ab ipſo mundi initio cœpta: cum hinc magis intelligere deberẽt errorem ſuum; quia quod reprehenſibile eſt & turpe eſt, male cœptum probatur: quod autem honeſtum & ſanctum eſt, digne colitur: Nec poſſe turpe & reprehenſibile antefactum, eſſe honeſtum & irreprehenſibile. Et ad extremum, paganorum traditio eſſe ab homine inuenta negari non poteſt, quia autem noſtra lex à deo data eſt, B euidens res eſt. In monte enim apparuit maieſtas dei ad dandam legẽ hominibus, vt & hinc fides poſsit haberi. Primò miſit ſigna multa & prodigia facta in Aegypto, quod hodie quoque libri teſtantur à Ptolemæo reconditi in bibliotheca Alexandrina. Sic ergo legem dignatus eſt dare, vt nemo ambigeret deum eſſe qui tradidit. Palàm enim & manifeſtè viſa eſt omnibus maieſtas dei, tanto fulgore & terrore, vt etiam præter eum nemo alius deus crederetur, & quod iubebat, omni obſeruatione dignum haberetur. Et vt omnia deificæ rationi conueniant, inſpiciatur tradita lex, ſi quid in ipſa iniuſtum, ſi quid inhoneſtum, ſi quid ridiculoſum ſic oportuit innoteſcere: nõ vt in angulo per impoſturam appareret quæ claudi non poteſt, neque in ſpeculo vbi aliud eſt quàm cernitur operante illecebroſa fallacia, neque ea ſeruãda celaret, quæ propterea quòd inhoneſta eſſent, in tenebris gererentur. Cum enim vnius dei notitia obliterata eſſet in mundo conſuetudine delinquendi, quia mendacium velamen præſtiterat veritati, clemens & miſericors deus, nolẽs opus ſuum perditioni obnoxium fieri, viſitare dignatus eſt genus humanũ, C non ſic apparens ſicut hi qui falsò dij appellari voluerunt, ſed ſicut eſt veritas dei, ita ſe manifeſtauit, vt errorem adimeret, qui falſorum deorum prædicatione mũdi ſenſum corruperat. Denique ſupra ſexcenta milia hominum egreſſa de Aegypto, videntes & cognoſcentes dominum hunc eſſe ſupra omnes ex apparentia ineffabilis gloriæ, proximare ad deum timuerant, ſed longe curuato genu eum adorauerunt. Poſtea proſequentibus aliis ſignis, tã illis quæ fecit in deſerto, quàm quæ fecerat in Aegypto, in omnibus mirabilibus manifeſtatus eſt vnus eſſe deus. Hæc omnibus propè innotuerũt linguis, hæc vicinis gentibus terrori fuerunt. Quid tale in diis gentium? Cui genti, cui populo gloriam ſuam oſtenderunt? Quæ ſigna aut virtutes ad diuinitatis ſuæ teſtimonium fecerunt? Vbi vel quando locuti probantur? Sed irrationale vulgus, aut apparentes vmbras, aut dęmonia, aut ſimulacra mortuorum vt deos colere cœperunt: quæ res in conſuetudinem vetuſtatis deducta, arbitratur rationis ſibi veritatẽ poſſe defendi: cum veritatis ratio non ex conſuetudine, quæ eſt ex vetuſtate, ſed ex deo ſit, qui non vetuſtate deus probatur, ſed æternitate. Quamobrem fides non cœpta res, ſed ſine initio

Exod. 20.

eſt. In deum enim credere, noſtrum incipere eſt. Nam D quod creditur, æternum eſt, Quomodo ergo anteriores ſe putant pagani, quando quod colunt, poſt deum eſt? Nũquid non opus poſt opificem eſt? Pagani colunt opera, nos opificem. Illi creaturam, nos creatorem. Certe deus fecit mundum, & à ſe facto notitiam ſuam non oſtendit? Aut fecit hominẽ, & noluit ſe ab eo coli quem fecit? Sed abſurdum eſt. Factus ergo homo cœpit venerari ſuum conditorem, quia dignum eſt, & cauſa hoc exegit. Quod cum per deſidiam hominum aboleuiſſet, reparauit iſtud deus in Abraham, vt cognitio dei quæ fuerat in Adam, inciperet rurſum in Abraham: vt ab eo geniti, ſub eius cognitione educarẽtur, & per traducem non deficeret, neque deeſſet qui coleret deum: aduocatis etiam exterę gentis hominibus ad iſtam dei cognitionem. Qui ergo cognouit, ſub initio eſt: qui autem cognoſcitur, ſupra initium eſt. Qua igitur ratione pagani legem ſuam ante dicunt fuiſſe quam noſtram? Si mundus ante deum eſt, quod abſit, ſic poterit & paganitas anteponi Chriſtianitati. Nemo miretur de nomine Chriſtianitatis. Eſt enim colere vnum deum in myſterio Trinitatis. Quòd ſi nomen Chriſti putatur ex chriſmate, nominis tamen ratio ante chriſma eſt. Apud E maiores enim noſtros, qui in reges vngebantur, Chriſti vocabantur, habentes imaginem Chriſti venturi: qui natus de deo patre in regem, non immeritò Chriſtus appellabatur, quia quod iſtis chriſma, illi dedit natiuitas, quem quandiu ignorant pagani, reprobãt. Cum autem cognouerint, diligentius excolunt, gaudentes quia de malo tranſierunt ad bonum. Qui enim in re tam friuola & inepta pertinaces fuerunt: quanto fortiores & vehemẽtiores erunt cognita veritate? Qualis ergo Chriſtus noſter eſt, qui cum neſcitur, oditur: cum cognoſcitur, amatur? Nam omnis malus cum neſcitur, amatur: cognitus, oditur. Quanti retro oderunt Chriſtum, qui nunc amant? Quot qui dolent odiſſe, quod neſcierant? Imprudentis enim eſt odiſſe quod neſcias, quia probandum eſt, an odio digna ſit res. Denique qui hodie aduerſantur, in craſtino defendent, pœnitentiam agentes, tarde ſe cognouiſſe quod verum eſt. Quòd ſi odio digna res ſic eſſet, aut aliquid haberet fallaciæ, quotidie ex Chriſtianis fierẽt pagani. Porrò autem, quoniam hæc veritas eſt, quotidie omni hora ſiue intermiſsione deſerentes Iouem, Inter quos ſophiſtæ & nobiles mundi F qui eum deum confeſsi erant, confugiunt ad Chriſtum, cui eſt honor & gloria in ſęculorum ſecula.

De fato, quomodo pernicioſiſsima ſit Chriſtianis artis matheſeos obſeruatio & cura.

Nihil tam contra Chriſtianos, quàm ſi arti matheſeos adhibeant curam. Hæc enim inimica dignoſcitur dei legi. Si enim naſcuntur qui mali ſint, & econtra qui boni ſint, fruſtra lex data dicitur, & non ſolùm hæc, ſed & iniuſtus habebitur legiſlator. Qui enim lege data cogit homines contra id quod nati ſunt facere, ſciens non poſſe mutare naturam, ad hoc vtiq; legem videtur dediſſe, vt haberet occaſionem qua crudelitatem ſuam de nece hominis ſatiaret. Vt quid enim prohibet, quod ſcit auerti non poſſe? Aut quemadmodum damnat hominem, qui nõ fecit quod facere non potuit? Si autem iniuſtum videtur, vt eſt, quia iſtud de deo ſentire nefariũ eſt, rectè & ſalutari ratione legem dedit, ſciens poſſe hominem cõtinere ſe ab eo quod prohibet lex. Ergo quia iuſtè legem dedit, nõ eſt vtique iniquus cum vindicat. Itaque ſi legi dei fides commodãda eſt, quia iuſte probatur data, ars matheſeos euitanda & fugiẽda eſt. Hãc

115.

G enim aſtutia & ſubtilitas inuenit diaboli. Quia enim
apertè repugnare non audet authori, tergiuerſatione id
agit, vt & deo iniuriam faciat, & hominem legi inimi-
cum conſtituens, morte mulctet ſecunda. Qui ergo au-
thoritati cedit, & factum eius retractari nefarium du-
cit, legi ab illo datæ obtemperat, die nocteq; ſtudiis eius
inſiſtens, nec aliquid aduerſum reſpicit, non dubitans
quia potens eſt homo pręcepta eius ſeruare. Nam hi qui
peccare geſtiunt, occaſiones quærunt quomodo pecca-
ta ſua à ſe faciant aliena, vt dum naturæ quaſi imputan-
da peccata ſint, immunis eſſe à pœna videatur peccator.
Hoc propoſitum horum eſt, qui deſperatione promiſ-
ſæ futuræ vitæ, præſenti deſiderant frui voluptate. At
hi qui freti fiducia fidei, ſpem futurorum expectãt, hoc
implere contendunt, quod in primordio renaſcibili-
tatis polliciti ſunt, vt abrenunciarent pompis & volu-
ptatibus ſatanæ. Quãta ergo ſubtilitate vſus eſt ſatanas,
vt promptiorem hominem ad peccandum faceret, per
quod inuidię ſuæ expleret nequitiam? Dum enim audit
ſic ſe natum eſſe vt peccet, & deum non ignorat eſſe iu-
ſtiſsimum, credit ſe impune peccare: quia qui iuſtus eſt
iudex, non damnat eum qui imperãte natura peccauit.
H Nec quidem eius peccatum dicendum eſt, quod alius
egit per illum. Sic deceptus eſt homo, peccatis enim
preſſus, factus eſt morti obnoxi[9]. Igitur tollit omne ho-
minis bonum, qui tollit & malũ. Si enim peccator non
habet pœnam, nec iuſtus coronam, vt quid laudantur
boni, & reprehenduntur mali? Si enim huius naturæ eſt
vt peccare non poſsit, quid laudas in illo quod non eſt
eius? Et vt quid cõdemnas in peccatore delictum, cum
ſcias non eius eſſe quòd peccat? Quid niſi iniuſtus erit,
qui bonum laudat, & malum accuſat? Si forte dicatur
econtra, Bonam naturam in homine laudo, & malam
cõdemno: quia & vinum bonum laudatur, cum per na-
turam bonum ſit, & malum recuſatur: cum illud æque
natura & hoc præſtet. Si ita eſſet, nihil erit reprehen-
ſionis cauſa, vt ſic laudaretur iuſtus, nec corona dignus
iudicaretur: neque ita accuſaretur iniuſtus, vt pœna di-
gnus diceretur. Porrò autem & in præſenti & in futu-
ro iuſtos remunerari ſcimus & legimus, & iniuſtos pœ-
nis ſubditos concremari: quod iniuſtum vtiq; videre-
tur, ſi iſte qui naturæ ſuæ rem geſſerat, igne vltore pœ-
nas pateretur, aut alius qui æque naturæ ſuæ rẽ exequi-
I tur, præmiis afficeretur. Si autem laudandus eſt bonus,
quia quod naturæ ſuæ erat fecit, laudari debet & ma-
lus, quia & ipſe ſimiliter quod naturæ ſuæ erat geſsit: vt
vnuſquiſque permanẽs in eo quod factus eſt, laudetur:
quia ſi in quo factus eſt manens, vituperabilis habetur,
authorem tangit vituperatio, qui talem naſci fecit qui
diſpliceret. Quòd ſi iure remunerãdus eſt iuſtus, & cõ-
demnandus iniuſtus, iam non naturæ reſpondetur, ſed
voluntati: quia natura libera eſt, voluntas autem in cau-
ſa eſt, quæ ſenſib[9] acceſſus patitur & receſſus: vt iniuſtus
vidẽs coronari iuſtum, ſe autem damnari, ſibi imputet,
qui contra legem ſenſibus credẽs, malum fecit cum po-
tuit facere bonum. Nunquid poterit accuſari ſol, quia
vrit aut aqua, quia infrigidat? Aut nunquid remuneran-
da eſt aqua, quia ſiti affectos homines recreat: vel præ-
miis afficietur ſol, quia reficit homines calore ſuo poſt
frigus? Quod enim naturæ ſuę eſt faciunt, vnde nec dã-
nantur nec laudantur, aliud enim facere neſciunt. Sed
quoniam ita non eſt, vt æſtimant ſtellarum ſpeculato-
res, ratio actuũ probat. Nemo enim inueniri poteſt qui
bene faciat ſemper, aut male. Tunc enim videretur ſic
natus vt bene ageret, ſi irreprehenſibilis permaneret: &
ita digne æſtimaretur vt eſſet malus, ſi in eo duraret vt K
male faceret ſemper. At cum & illum quem bonum pu
tas natum, aliquoties videas male agere, & hunc quem
malum natum dicis, nonnunquam cernas facere bonũ,
quomodo hoc verum probas, vt malus malus ſit, & bo-
nus bonus, niſi quia hoc magis certiſsimum eſt, quia
vbi animum quis dederit, in eo proficit? Nam & cauſæ
ſunt quæ generãt peccata, vt aut inuidia quis litiget, aut
inimicus exiſtat. Illa autem quæ à lege prohibentur, nó
palàm neque manifeſtè, ſed occultè admittunt. Quare?
niſi quia reuerentur legem, Sin vero, ita vt aſſerunt, ad
hoc nati eſſent vt male facerent, non quærerent latibu-
la, neque aliquam legi reuerentiam exhiberent, ſed paſ-
ſim ea facerent quæ cogeret natura. Sed cũ videas pro-
curari peccatis & excogitari vt poſsint latenter admit-
ti (& loca enim & perſonas & tempora eligunt, vt mali
propoſiti impleant voluntatem) ſimili modo etiam bo-
ni iudicio quodam & bona opera ſua diſcernũt, vt pro
tempore & cauſa alicuius bonũ ſuum diſtribuãt. Quod
vtique nõ iam naturæ imputandum eſt, ſed quæ in na-
tura eſt voluntati. Si autem naturale eſſet, ceſſaret iudi-
cium. Nam ſi rem plenius diſcutiamus, qui nunc iuſti
ſunt, iniuſtos illos prius fuiſſe oſtendemus, data autem L
opera immutati ſunt. Ipſe etenim Abraham per fidem *Iaco. 2.*
iuſtificatus legitur: ante ergo non fuit: quippe cum pa-
tre ſuo duce idola coluiſſe intelligatur. Et Zachæus vi- *Luc. 19.*
que, cui poſt vulgarem vitam teſtimoniũ perhibet do-
minus. Et vas electionis, qui iſtud etiam fatetur dicens,
Eramus & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri: quia cedit *Ephes. 2.*
voluntas pro natura. Ex voluntate enim quis iudicatur,
non ex natura. Sine dubio & omnes martyres, & iuſti-
ficati ſunt boni, quia non fideles nati, ſed renati ſunt.
Et quantos ſcimus turpis vitæ fuiſſe & prodigos cul-
tores luxuriæ, qui nunc continentes & ſancti ſunt? Ac-
cedente enim timore dei vincuntur vitia, quę prius do-
minabantur. Quantum autem poſsit timor legis, hinc
aduertamus. Ante Iuliani edictum, mulieres viros ſuos
dimittere nequibant: accepta autem poteſtate, cœperũt
facere quod prius facere nõ poterant. Cœperunt enim
quotidie viros ſuos licenter dimittere. Vbi latuit fatum
tantis temporibus? Timore credo legis occultabat ſe.
Illud autem quomodo ſubintrauit quod tradidit Moy
ſes? Dormientibus credo fatis. Tanta enim tradita ſunt
illis ſeruanda, & talia qualia nulla gens habet præcepta. M
Et ne hoc aliquis ad plagam cœli referendum putet, in
omnem propè orbem diſperſi mãdata legis ſuæ cuſto-
diunt. Hæc præcepta contra fata ſunt. Non enim forte
fuerũt tribus milibus annis & ſupra à cõſtitutione mũ-
di, poſtea autem data permanẽt vſque ad finem. Quod
ergo tot milibus annis non fuit, quomodo cœpit? Stel-
larum enim curſus à conſtitutione mundi eſt. Et quid
illud eſt, vt cum tanta multitudo Iudæorum ſit per to-
tum mundum, nemo immutetur ex his vt fiat gentilis,
cum videamus ex paganis, licet rarò fieri Iudæos? Ecce
quãtum pertinet ad ritum Iudæorum, excluſum eſt fa-
tum, quia & extra fatum eſſe cœperunt, & in eo perma-
nent. Quid videtur de Sodoma & Gomorra, quorum *Gene. 19.*
qualis fuerit exitus, vindicta obtutibus adiacet? Sic fuit,
vt omnes ſpurcitiæ infamia aſperſi, diuino igne conſu-
merentur. In cataclyſmo omnes vnius fati fuerunt, vt *Gene. 7.*
omnes vna morte & eodem tempore cuncti perirent,
excepta domo Noë. Et omnis exercitus Pharaonis vno *Exod. 14.*
decreto damnatus dicitur, vt ineptus error matheſeos
vindicetur, quia demerſi ſunt in rubro mari cum ſuo
rege. Et alia quanta exempla ſunt quæ prætermittimus,

quia

A quia ad ſantisfactionem ſufficiunt duo exempla, quãto
magis tot myſteria?Nam & cunctæ gentes diuerſa ha-
beut inſtituta. Et quod alibi licet, hic non licet. Et iterũ
quod hic licer, alibi non licet. Hic enim in vebe Roma
& finibus eius (quæ ſacratiſsima appellatur) licet mulie-
Mat. 5. ribus viros ſuos dimittere, cum cautum ſit in lege diui-
na, vt ne viri quidem hac poteſtate vterentur, excepta
fornicationis cauſa. Ecce in bac re meliores ſunt Bar-
bari, quòd & hoc ſetuari poſſe non impoſsibile eſt, quia
prius ſeruatum docetur. Mutatum eſt ergo fatum, quia
cœpit licere quod ante prohibitum erat. Et eunuchos
in regno Romano fieri non licet, apud alios licet: quia
autẽ & bic poſſent fieri, in abſcondito licitum eſt. Nam
fatum, licet occultè probatur: ſi autẽ ceſſaret timor, pu-
blicè fieret. Metus ergo prohibet fatum, vincitur enim
ſi quod vult facere non facit. Et Perſæ mulierum more
inaures habent, quod bic inhoneſtum & illicitum eſt.
Quia autem & hic fieri poſsit, atteſtantur antiſtites ma-
tris quæ appellatur magna. Ee revera magna fuit, ſed
meretrix: ſed in eo diſtat, quia iſti cinædi ſunt, illi viri.
Et quid dicemus? In omni orbe terrarum bi ſoli hoc fa-
to naſcuntur, vt abſciſsi in mulieres transformentur, &
B toto mundo iſti pauculi inueniantur quos conſtat mi-
nis circumueniri, & promiſsis præmiis ad hũc dolorem
& dedecus cogi. Si autem ad hoc nati eſſent, non coge-
rentur. Perſæ licitum habent cum filiabus ſuis conueni-
re, quod & hic fieri poſſe oſtenditur per id quod à qui-
buſdam factum probatur. Sed quia vindicta interuenit,
metu correpti ſunt ne facerẽt quod poteſt fieri, ſed non
licet. Omne enim quod prohibetur, ideo prohibetur ne
quia poteſt fieri fiat. Si autem fati eſſet, non poſſet fieri
neque prohiberetur. Nam ſi non eſſet fati & prohibere-
tur, poſſe fieri quod fati non eſt ſignificaretur. Et quæ
prudentia eſt peohibere quod non poteſt fieri? ac ſi ali-
quis prohibeat ne quis de vrbe Romana tranſuolet in
Hiſpaniam, aut ne quis humeris montem transferat. Il-
la autem quæ poſſunt fieri cum non debeant, prohibẽ-
cur. Mos Maurorum eſt vt inaures etiam in naribus ha-
beant fœminæ. Nunquid fati eſt? Si fati eſſet, hnc trãſla-
ci ſic manerent, quia ſi fatũ eſt, vnuſquiſque ſecum ha-
bet fatum ſuum. Sed quia non eſt fati, omnes inde ve-
nientes, hic immutantur, vidẽtes turpe iſtic videri quod
illic decorum putatur. Certe apud omnes gentes nume-
C rus, numerus eſt: terra, terra eſt: & aqua, aqua eſt: & aër,
aër eſt: & ignis, ignis eſt. Nunquid poteſt alicubi repe-
riri terra quæ non arida ſit, aut aër qui palpabilis ſit, aut
aqua quæ non fluxa & frigida ſit, vel ignis qui frigidus
ſit? Sic vbique Iupiter, Iupiter eſt: & Saturnus, Saturnus
eſt: & Venus Venus eſt. Eodem modo & cætera ſigna.
Ars enim iſta vna ratione tractatur vbique. Sed quia
apud omnes gentes inſtituta manent, non fatorum ra-
tione, quæ vbique vna eſt ſicut tractant, ſed hominũ ex-
cogitatione, quilibet qui primus habitus eſt apud ſuos,
quod eatione dignum viſum eſt, & aptum décori, ſta-
tuit quibus præerat. Inde vnaquæque regio vel gẽs pro-
pria habet quæ ſeruet, ſicue Solon & Lycurgus multa
ſtatuerunt, quæ à Græcis legis more ſeruarentue, quæ
paulatim deficiente regno eotum obliterata ſunt. Nam
eegibus Iudæotum mulæ placuerunt ad ſeſſum, Roma-
norum autem non mulæ, ſed equi. Garamãtum autem,
qui ſupra Tripolim Affrorum ſunt, regibus, tauri pla-
cuerunt ad ſeſſum. Perſarum verò reges vehiculis ferun-
tue. Nam veteres reges Perſarum, nec videbantur à po-
pulis. Et reges Madiam camelis delectabãtur ad ſeſſum,
ita vt & colla eorũ aureis exornentur torquibus. Et per
Africam aſinis magis volunt inſidere quàm equis. Cum D
omnia vbique ſint, non tamen omnia omnibus gratio-
ſa ſunt, quia vnuſquiſque eligit quod magis apud illum
habeat gratiam. Nam & nobiſipſis diuerſa voluntas eſt,
& in veſtibus, & in cibis, & in cætero vſu, & in ipſa ſen-
tentia. Quod ne fati dicant qui multorum diuerſa aſſe-
eunt fata, hæc res probat, quia frequẽter mutatur in no-
bis voluntas. Quod enim diu amauimus, poſtea diſpli-
cet: & diligere incipimus quod prius libenter non ha-
buimus, & facta conſuetudine immutati manemus. Or-
dinem autem ſic dicunt eſſe fatorum, vt ſit quid quibus
efficiant temporibus per interualla recurrentia ad pri-
ſtina, veputa quod hodie faciũt, iterum faciant poſt tẽ-
pus. Non enim in vno dicuntue manere. Nam per di-
ſciplinam & conſuetudinem vincuntur. Mulieribus et-
enim Romanorum multis temporibus vini viſus inco-
gnitus fuie. Diſciplina enim facta conſuetudine confir-
mauit ſenſum ſuum, vt retineret quod prodeſſe didice-
rat. Nunquid illis temporibus hæc fata fuerunt, & poſt-
ea mortua ſunt, vt ceſſaret res bene inuenta? Sed non fa-
ta hæc, ſed diſciplina inuenerat: at vbi receſſum eſt à
conſuetudine periit diſciplina. Et veteres Romanorom
tantæ continentiæ fuerunt, vt etiam oblata munera re- E
futarẽt, bonam famam diuitias arbitrantes, & virtutem
voluptatibus præponentes: & his fatis ſucceſſum eſt, aut
obieront, ſed non fati fuit, ſed diſciplinę quę etiã ipſius
fati pædagogus eſt. Quomodo eni poteſt fati eſſe quod
neque ante tempus habuit, neq; nunc habet? Et quidem
neſcio vt quid tantam inuidiam fato faciant, vt in om-
nibus geſtis ipſum dicant authorem, cum ſit & non ſit.
Vbi enim diſciplina eſt, non eſt: & vbi conſuetudo eſt,
non eſt: & vbi caſus eſt non eſt: vbi autem videtur eſſe,
timore legis vincitur, & libido enim metu compeſci-
tur, & quæſtus pecuniæ propter deum promerendum
repudiatur. In hac ergo parte negari nõ poteſt, quia nõ
poteſt non eſſe quod vincitur, & tamen recte poteſt di-
ci & in eo ipſo nõ eſſe, quia caret authoritate quod vin-
citue. Itaque dei legem qui ſequitur, & conſuetudinem
tenet bonæ vitæ, huic cedunt omnia quæ dicuntue fa-
ta. Tantum enim poteſt conſuetudo, vt etiã beſtias mi-
tiget. Nã male viuere volentes, ipſi ſibi fata conſtituunt.
Per luxuriam enim & voluptatem fit intemperantia &
inquietudo, quæ parit incontinentiam & iracundiam.
Et ſcientes iſtud pœna dignum, vt immunes ſe faciant, F
pudorẽ paſsi fatis adſcribunt, cũ de hac re cogitantibus
adiutorium faciũt dæmones: quia & hoc ſtatuũt, vt ma
le cogitantibus tribuant effectũ: iſtos fata appellant, non
intelligentes quia ſunt hominis inimici. Nã ſi per ſen-
ſus non ſubintrarent peccata ad animã, ſed deintus na-
ſcerentur, recte omne quod delinquitur, fatorũ eſſe vi-
deretur. Cum autem videã, per viſum & auditũ & pee
reliquos ſenſus naſci cõcupiſcentiam peccatorum, ad-
iuuantibus inimicis qui ſuggeſſerunt faciendũ quod cõ
trarium eſt, & non putatur quandiu fiat (dulce enim vi-
detur cum fit, aut antequam fiat: perfectum autem appa
ret eſſe amarum) quid fatis imputant? Quia autem po-
teſt vinci, hinc aduertimus, Cogitãtibus etenim nobis
& de aliqua re ſollicitis, ſilent inimici, & conquieſcit li-
bido. Nõ enim poſſunt ſuggerere occupatis nobis. Nũ-
quid aliquis ad aliquam rem alicui dedito aliud ſugge-
rit? Non facit ſciẽs aut ſe non audiri, aut aportari quaſi
importune ſuggerentem. Ita & inimici quos cõſtat eſſe
dæmones: bi ſunt enim dij Paganorũ: qui ſi viderint di-
uinis rebus non occupatos, non ſe ingerunt ad contra-
ria ſuggerenda, ſed in inſidiis ſunt, quætẽtes occaſionẽ

G qua ſe ingerant. Munimenta ergo ſunt animorum, me-
ditatio aſsidua legis dei & operatio: quia ſi ocioſos nos
viderint à rebus diuinis, excitantur ad ſollicitãdos nos.
Ipſi enim ſunt qui per carnem & ſanguinem ſeminant
concupiſcentias. Quamuis enim habeat caro proprium
motum originis ſuæ, quia non eſt ocioſa carnalis nati-
uitas, tamen in hac re accedit ad necem hominum ad-
Dæmonia iutorium dæmonum. Diuerſa enim ſunt dæmonia, &
diuerſa. diſparem habentia voluntatem. Quædam enim ſunt,
quæ cum perturbant animos, elidũt corpora. Quædam
verò admiſcentia ſe ſanguini, generant animis deſide-
ria. Alia autem cordi hominis ſe copulantia, ſuggerunt
cum blandiciis contraria. Nonnulla autem ſunt quæ ſo
la corpora obligant infirmitatibus, ſicut & illam filiam
Lucæ 13. Abrahæ, quam dominus curauit. Hæc omnia ignoran-
tes pagani, fatum apellant: cum diuerſæ ſint cauſæ, &
iſta ab inimicis procurentur, vt quacunque ex cauſa ir-
ritetur homo, & ſubiiciatur paſsionibus. Sed fatum bo-
num appellant, cum bene temperata ſint corpora, aut
affabilitate commendantur, habentia gratiam quandã.
Malum autem fatum eſſe, ſi plus caloris habeant, aut hu
moris: aut ſi quis non ſit aſperſus gratia, ſed magis ad
detrimenta paratus, quos infortunatos vocant. Fac ve-
H ra eſſe. Videmus enim hæc etiam in animalibus vt plus
habeant caloris: ſed animalia non ſunt rationalia ſicut
homo, vt poſsint adhibita cura corpus ſuum tempera-
re. Ideo enim imperator eſt corporis animus, vt guber-
net illud retinaculis legis diuinæ. Ea enim quæ ſine im-
pulſu carnis ſiue ab inimico ſuggeruntur, non eſſe vti-
lia, lex oſtẽdit diuina. Quam ideo adiutorio dedit deus,
vt dictantem inimicum mala, quaſi bona reſpicientes
legis præcepta, illum intelligamus eſſe ſeductorem,
quia aliud ſuadet quàm docet lex. Sic ergo frænatur
corpus, vt quia feruet, minus illi detur, & à deliciis re-
tineatur. Sicut enim corpus febricitans ſi accepit eſcam
aut potum, increſcit illi calor: ita & huiuſmodi corpo-
ra quæ ſanguinis feruore vruntur, vehementius exar-
deſcent, niſi fuerint gubernata. Igni enim ſi deeſt eſca,
ſopitur. Animi eſt ducere corpus. Si autem dimiſerit
illud vt eat quò vult, præcipitabit ipſum ſicut equus fu-
rioſus negligentem ſeſſorem. Et quia corporis feruor
plus exardeſcit, agentibus inimicis ad deceptionem ani-
mæ, quia non corpus deſiderat, ſed calore ſuo generat
animæ deſideria, dei noſtri aſsiſtentia imploranda eſt
I ad tutelam vt prohibeat eos: quia non eſt nobis collu-
Epheſ. 6. ctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ, ſed aduerſus prin-
cipes & poteſtates, quibus amoris facilè erit carnis &
ſanguinis motum comprimere. Extinguitur enim in-
cendium ſi deſit materia per quam vrat. Illis autem eue-
niunt quæ à Mathematicis dicuntur, qui credunt futu-
rum quod dicunt. Illud enim agitur ſubtilitate dæmo-
niorum, vt ea efficiant quæ antiſtites illorum dixerunt
futura, ne falſi detecti credantur. Circa eos verò qui
reſponſioni illorum non commodant fidem, non præ-
ualet effectus eorum: quia neque ipſi tantum intenti
ſunt vt ſatisfaciant eis qui illis non credunt: neque pa-
titur deus facere illos per quod ſeducuntur fidentes de
deo, & non credẽtes diabolo. Omnia enim ſic deus in-
ſtituit, vt ſecundum vniuſcuiuſque fidem eueniat, vt ar-
bitrium liberum maneat voluntatis: ac per hoc qui deo
credit ad auxilium eius confugiens, nihil ei præualere
poterit: certus eſt enim in poteſtate eius eſſe quæ fecit,
& non audet contra eum quem videt deum commu-
nem habere propitium. Certe fecit deus mũdum, & ſo-
lem & ſtellas creauit, conſtituens eis curſus quibus gu-
bernatur genus humanum: nunquid non habet pote- K
ſtatem imperare illis vt aliquando aliud faciant quàm
decretum habent? Sic enim ea condidit, vt voluntati
eius ſubiaceant. Tunc demũ curſus decretos exequun-
tur, ſi aliud minime fuerit præceptum: vt ſi rogatus ab
iis fuerit quibus miniſtrant per id quod aut importuni-
tate pluuiæ, aut nimia ſiccitate ſteriles fructus appareãt,
iubeat temperari tẽpus: aut ſi forte vt aſſolet, irato deo
viuant homines: dum per luxuriam & vanitatem ober-
rantes non faciunt quod placet deo, diutiſsima ſuſpen-
ſum pluuia, vt factum legimus ſub Helia & Heliſæo, fa- *3. Reg. 18.*
mem excitet ſuper terram, ſatisfactionéque placatus,
annuat vt imbres irrigent aridam. Eodem enim mo-
do moderatio mundi eſt vt imperium ſeculare. Quo
modo enim quidam preſsi à rectoribus prouinciarum,
ad auxilium imperatorum decurrunt vt erigantur: ita
& homines ſi aduerſa ſibi viderint tempora, ſupplices
ſe præbent deo, in cuius poteſtate ſunt omnia. Sed hoc
Mathematicis non videtur. Aliud enim inquiunt fieri
non poſſe quàm vt ſydera decretas ſibi impleant cau-
ſas: & neq; reuocari neque ad aliud impelli poſſunt, ſed
ſemel ſtatuta ſeruant officia. Hęc Mathematicorum aſ-
ſeueratio eſt, vt dicant fata immutari non poſſe, neque
precibus aliquid impetrari: quia ſemel deum dicũt ſta- L
tuiſſe totius mundi rationem & miniſtris ſyderibus tra-
didiſſe, quæ neque retro neq; ante fieri poſſunt. Hic eſt
error Mathematicorum, quo & deum pulſant. Per hãc
enim aſſeuerationem negant aliquid poſſe fieri extra
ordinem mundi, vt omnia quæ in mũdo à deo facta le-
guntur, ſi à mundi lege diſcordant, negent credenda:
illa autem aſſeuerant quæ iuxta mundi ſtatuta facta di-
cuntur: vt neq; virgo peperiſſe dicatur, neque virga Aa-
ron floruiſſe, neque fructum attuliſſe, neque Sara anus
peperiſſe Hæc enim mundi ratio non habet, quia extra
mundi ordinem à deo facta leguntur. Et quid mirum
ſi author mundi fecit quod non poteſt mundus? Sed
tranſgreſſus videretur, aiunt, rationem quam ſtatuit, ſi
aliter ipſe feciſſe dicatur quàm mundo decreuit. Age
verò mundo legem ſtatuit faciendi, aut generandi. Nũ-
quid & ſi humilitas eius erat, ſi ſic faceret ſicut ab eo cõ-
ditus eſt mundus? Et vnde ab eo factum intelligeretur,
ſi mundi lege feciſſet quod fecit? Vt autem intelligere-
tur à deo factum, non à mundo, alio ordine factum eſt.
Certè Soli decreuit, vt inceſſabiliter impleat ſtatuta ſpa-
cia nec habeat licentiam ſtandi. Nunquid qui hanc le- M
gem ei ſtatuit, non ipſi licebit ſtatuere illum? Certe iu-
dicibus ſtatutum eſt, ne liceat in reum datam ſenten-
tiam reuocare: nunquid & ipſe imperator ſub hac erit
lege? Nam ipſi ſoli licet reuocare ſententiam, & reum
mortis abſoluere, & ipſi ignoſcere. Quanto magis deo
licere debet quod mundo debuit concedi, quia creato-
ris ſui eſt famulus. Denique mundus per legem ſibi tra-
ditam occidere poteſt, viuificare, nõ poteſt: per intem-
perantiam cæcum creare poteſt, oculos illi reformare
non poteſt. Imbecillem & ægrum facere poteſt, curare
illum nõ poteſt. hoc enim ſibi deus reſeruauit, vnde ap-
pareat eum dominum omnium eſſe. Ad ſubruendum
enim fatum pertinet, quia mortui ſurrexerunt, cæco na-
to oculi reformati ſunt, ægri & paralytici confirmati
ſunt, & cætera, & quæ facta ſunt alia, vt confugientibus
ad deum, ſi quid fati eſſe poteſt, impedimentum aufer-
re non poſsit. Dicit enim Ioãnes Apoſtolus, Maior eſt, *Ioan. 9.*
inquit, qui in nobis eſt quàm qui in hoc mundo. Roga-
tus enim deus, etiam quæ ſtatuit amouet. Nam vtique
ſtatuit in peccatores vindicãdum: & tamen deprecan-

A tibus ignoſcit, quia ipſi ſoli licet ligare & ſoluere. Vnde cum Soli ſtatio conceſſa non ſit, ſub Ieſu Naue iuſſus (*Ioſue. 10.*) eſt ſtare, & obediuit eius imperio, contra id quod ſibi in ratione mundi fuerat præceptum. Sub Ezechia autem amplius factum legitur, quia vt Ezechias quod ſi- (*4. Reg. 20.*) bi promiſſum erat, verum eſſe non dubitaret, ſignũ tale accepit quod nouum eſſet, & humanis auribus inauditum. Non enim ſicus prius Soli iuſſum eſt vt ſtaret, ſed vt reuerteretur retro: quod videns Ezechias certum haberet, eum poſſe ſibi quindecim annos addere ad vitam, qui de hora nona fecerat ſextam. Et quia contra Mathematicos eſt quod Ezechię conceſſum eſt (negans enim poſſe addi ad vitam) ſignum iterũ in hac re quod contra Mathemticos eſſes accepit. Impoſsibile enim aſſerunt, aliud aſtra facere quàm habens conſtitutum. Certè fati eſſe dicunt, ſeruum habere, aut non habere. Eſto. Ab initio mundi hæc fata vbi erant vſque ad diluuium? & infrà multa ſerie annorum tranſacta, nõ fuit hæc cõditio ſeruitutis. Aut nunquid ex Nini regis temporibus hęc fata cœperunt, qui primus dicitur finitimis bella inferre cœpiſſe, & captos facere ſeruituti obnoxios. Vide ergo poſtea hoc eſſe inuentum, & nõ eſſe fa-B ti, ſed actus dæmonum, quia ſi fati eſſet, ab initio mundi fuiſſet. Ipſa enim ſunt ſydera quæ facta ſunt in initio, & nunc manet curſus eorum: & antea vita hominum agreſtis erat, nec diuitiis ſtudebatur. Quomodo nunc aſtrologi per aſtra dicũt diuites & pauperes fieri? Nunquid mutata ſunt aſtra? At verſutia & pręſtigium eſt Satanæ, vt ea per ſtellas dicat fieri quæ angelis ſuis miniſtris operatur. Accedente enim tempore quo interitus ei appropinquat, maiora adinuenit per quæ peccetur. Ecce ſcimus laboraſſe fame Italiam & Africam, Siciliam & Sardiniam. Dicant Mathematici, ſi omnes hi vnum fatum habuerunt, cum inter centum ne quidem duorum fata ſibi conuenire poſſe dicantur. Erubeſcant & taceant & deo ſupplices manus tendant, in cuius poteſtate ſunt omnia. Sed in hoc forte ſurreptum eſt fatis. Quid dicemus eſſe de Pannonia, quæ ſic eraſa eſt vt remedium habere non poſsit? O infirmitas eorum qui fide pendula Chriſtianos ſeſe profitentur. Dum enim de promiſsis dubitant nec de iis quæ facta ſunt cogitãt. Si enim ea quæ prophetis & apoſtolis geſta ſunt conſiderarent, nunquam fabulas Mathematicorum admit-C terent. Scirent enim omnia in dei eſſe poteſtate, nec terrerentur quando bonis mala accidunt, quia in futuro iudicio remunerabuntur, memores apoſtoli dicentis, (*Acto. 14.*) Quia per tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnum dei. Contentus enim & dei ſui expectans iudicium, remuneratus etiam vindicabitur. Si enim in præſenti iudicari deſiderat, aut omni auiditate præſentibus frui copiis, dubitat de promiſſa vita, ac per hoc in futuro inter perfidos deputatus pœna dignus habebitur. Mũdum enim deus propter exercitium fecit, & omnibus copiis honeſtauit, duas cauſas proponens, præſentem & futuram, cœleſtem & terrenam, vt ad probationem eſſet homini: vt qui ſpreta futura vita præſenté eligeret, carni deputaretur: qui vero præſenti futuram anteponeret, ſpiritalibus dignus haberetur: & qui iniuſte preſſus potentia iniuſtorum, querelam deo deponeret vel reſignaret, in futuro iudicio releuatus ſpiritalis gloria honoraretur. Vnde nullus ſanctorum in mundo glorioſus apparuit, neque præſentes dilexit delicias. (*1. Tim. 6.*) Hinc apoſtolus, Habentes, inquit, victum & veſtitum, his contenti ſimus. Sed qui eſt Chriſtianus, etiam doles ſi felix videatur in ſeculo, cum Chriſtianorum dignitas & fœlicitas non in terris promiſſa ſit, ſed in cœ-D lis. Quomodo Chriſtianum ſe dicit, qui non illic gloriari vult vbi promiſſum eſt, ſed hic vbi prohibitum eſt? Si enim expediret præſentibus frui, non vtiq; hæc contemnentibus cœleſtia promitterentur. Qua ergo ſpe Chriſtiani Mathematicis aures commodant, cum audiant Ioannem apoſtolum clamantem & dicentem, Nolite diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc (*1. Ioan. 2.*) mundo ſunt? Itaque ſi hæc ſunt fidei vel legis noſtræ præcepta ne mundus diligatur, neque ea quæ in mundo ſunt, quid eſt vt quidam noſtrum querantur contriſtati de aliorum fœlicitate quæ eſt in mundo, quæ apud deum forte infœlicitas eſt, cum magis gaudere deberent, quia non illis mundus præſtat per quæ obligati teneantur humanis rebus obnoxij? Fœlicitas enim iſta, ſecuritatis facultate accepta, diuinorum caret ſollicitudine. Indiligens enim ſit neceſſe eſt circa diuina oracula, qui omnibus neceſſariis refertus; vnde ſit ſollicitus, non habet. Alia enim ſollicitudine incipere ſolent laborare huiuſmodi, vt amplificentur in ſeculo, quod ſine peccato nõ poteſt fieri. Si propius autem aſpiciatur, videbitur inimicus magis illorum eſſe mũdus quos beatos dicitur facere. Vix enim aliquis illorum cœleſtia co-E gitat. Gaudendum ergo Chriſtianis eſt, dum rectè conuerſantes premuntur in hoc ſeculo. Hic enim vincit ſeculum, qui contentus quomodo illi euenerit in hoc ſeculo, deo gratias agit, à quo hæc ſi qua denegantur temporalia, reddi ſperet æterna. Vt quid enim deus futurũ iudicium ſtatuit, niſi vt qui iniuſte deprimuntur ad tẽpus, vita æterna donentur, depreſsis iis qui per potentiam contemnentes aut non credentes futurum dei iudicium, impunitatem eſſe ſcelerum arbitrati ſunt? Sed fatorum aſſertores negant futurum iudicium. Si enim naſcuntur qui boni ſint, & econtra qui mali ſint, quid laudas aut quid accuſas, quando neque bonus congreſſus laborauit vt vinceret, neque malus negligens fuit vt perderet? Quidam inter priuatos fabulas venditant. Nã iudicibus oblati peccatores, nunquam auſi ſunt crimina ſua ſatis excuſare: ſed ſemetipſos reos confitentes, iure ſe ſententiam excipere non negant. Itaque legis authoritas rationem calcat fatorum: ita vt ne nominari quidem poſsint, cum ſe commouerit lex. Quomodo autem euaſuros ſe in perpetuum credũt, qui nequiter verſati legis diuinæ ſeueritatem ſtudio quodam ad tempus F fugiunt, non cogitantes authorem legis hinc diſsimulare non poſſe? Nam hic imago legis eſt, illic veritas. Et qui illudit imaginem, veritatem illudere non poteſt. Nunquid eſt aliquis locus ſine deo, aut aliquis manus eius effugiat? Putant autem blandiẽtes ſibi, quia qui hic euadit, iam ſecurus ſit. Et quomodo hoc iuſtũ æſtimant, vt aliis punitis in talibus cauſis, iſti euadant? Certè deus mundum conſtituit, & qua lege vteretur oſtendit. Diligens enim opus ſuum oſtendit ei viam qua itur ad vitam, ordinans quibus ducibus vteretur, quia eſt & via quæ ducit ad mortem. Nunquid non ergo requirere debet, ſi ij quos miniſtros regni ſui poſuit, eo iure quo conſtituit populum eius gubernarunt: aut ſi populus edictum eius ſuſcepit, aut à miniſtris fideles inuenti laude digni ſint, aut infideles ſubdi pœnis? Similiter & populus lege ſeruata laudatur, aut contempta damnatur. Hoc ius ſuum hæc cauſa expoſcit. Quomodo ergo quibuſdam diſplicet futurũ iudicium credere? Sed hoc Mathematicorum inuenit amentia. Quomodo enim poſſunt futurum accipere iudicium qui præſenti repugnant, quia iudicium in natiuitate eſſe conten-

G dunt?Et quia natiuitati imputatur præmium, deſipiunt
ipſi cui cum quodam iudicio naturali bonos & maloa
non fieri, ſed aſſerunt naſci, peccantibus retribuunt ne
patiantur inulta eſſe peccata. Virgis enim malos & vin-
culis intus corripiunt, quos foris inemendabiles aſſe-
runt natos. An quis prudentum corripit, quos ſcit emē-
dari nō poſſe? Quod quidem aut ſtulti eſſet, aut iniqui,
Sed ne hoc ipſum fato dicant fieri: quia ſi ſub fato eſt,
non facit quod vult, vt & ipſi naturale habeant vt vin-
dicent in eos quos ſciunt inconuertibiles manere na-
turaliter: & vere quia ſic dicendum eſt, vt quicquid fa-
ti eſſe dicitur, ſtultitiæ deputetur. Quàm enim ſtultum
eſt, vt cum dicant aliquem malum natum, nec illū bo-
num probant quem aſſerūt bonum natum: Quomodo
enim poteſt bonus iudicari, qui rem iniquā facere de-
prehēditur? Quid enim tam iniquum, quàm vt iniquus
credatur qui negatur aliud potuiſſe facere quàm fecit?
Et ſi omnia ſub fato ſunt, quomodo lex ſubintrauit quæ
nō ſinat fieri quod fati eſt? Si enim tollatur lex, paſsim
publice illicita fient, nec potentes poterūt ferri, nec erit
libertas eorum: quia qui nunc non cogitat malum, ſub-
lato timore incipiet malus eſſe. Denique legimus legem
H malorum cauſa datam. Sed & hoc ipſum fati forte fuit,
vt lex daretur? Et qua ratione fata ſubſiſtunt, ſi generant
à quo deſtruantur? Quicquid fati eſt, cōtradicit lex fie-
ri debere. Carent ergo ratione ſi cōtraria ſibi generant.
Et iniqua ſunt, quia naſci faciunt homines ad dānatio-
nem. Et quæ iniqua ſunt, authoritatem habere non de-
bent, quia omne iniquum punitioni obnoxium eſt. Aut
ne forte legem nihil prodeſſe dicant, quia qui ſic natus
eſt vt malus ſit, per legem non immutari poteſt: quod
ſi eſt, lex ſuperflue data eſt: & quomodo fata rem ſuper-
fluam fecerunt naſci, quia nihil prodeſſet fato? Itaq; fa-
ta & pro ſe & contra ſe faciunt. Quod ſi ita eſt, ſtare non
poteſt quod per inconſtantiam rationis non tenet fir-
mitatem. Sed ne propter hoc legem fata eſſe voluerunt,
vt quos malos fata faciunt naſci, à lege dānentur, vt cō-
ueniat fatis ex lege adhibere punitionem. Ad hoc quid
erit quod dicatur, niſi quia & leges & fata proprio iudi-
cio codemnari mererentur, ſi pari iniuſtitia hoc elabo-
rant vt occidantur, qui non ſponte, ſed fatis agentibus
mala fecerunt? Ad hoc lex cōtradicit, quia fata propria
I profeſsione damnanda ſunt, Non enim negant eos qui
mali ſunt. Lex autem vſqueadeo aduerſa eſt ipſis fatis,
vt neget malos fati eſſe quòd mali ſunt, ſed illorum vo-
luntatis, quamobrem illos puniēdos rite conſtituit. Ni-
hil ergo legi & fatis commune eſt, quando à lege nega-
tur quod à fatis aſſeritur. Qua autem ratione nati dicē-
tur, qui Mathematicos vrbe Roma prohibuerunt? quod
ius ſeruatum non ignoratur. Et certe Pagani fuerunt.
Quomodo fato fiunt quæ contra fatum ſunt? Sed ſi eſt
fatum, non facit contra ſe. Iſti non habent fatum qui fa-
ciunt contra fatum: & ſi hi non habent fatum, non eſt
fatū. Sed eſt, inquiunt, fatum vnicuiq; præſtās qua mor-
te moriatur. Quod ſi ita eſt, non eſt accuſandus homi-
cida. Nam & duplici genere ſe defendet, quia & ipſe fa-
tis agentibus hoc fecit, & ille agentibus fatis occiſus eſt.
Sed inter hæc lex pulſatur, quia punit oblatum homi-
cidam. Simili quoque modo naſcitur qui adulter ſit,
& quæ adultera, & cui fiat adulterium. Quòd ſi hæc ſic
ſe habēt, & nunc lex tāgitur quæ punit adulteros: quod
ſi vere fati eſſet, etiam ille puniendus erit qui tale ha-
bet fatum vt adulterium patiatur. Et ipſe enim parti-
ceps inuenitur, quia fatum eius admiſit vt fieret adul-
terium. Aequum ergo erat, vt aut ſimul condemnaren-
tur, aut ſimul abſoluerentur. Inter hæc iniuſta lex vide- K
tur. Ideo ſi à deo ſunt fata, lex non erit dei, quia hoc nō
ſolum deo, ſed nec prudenti cōuenit, id damnare quod
fecit. Sed quoniam nemo vnquam contra legem auſus
eſt dicere, vel à deo hāc eſſe negare, fata à deo dici eſſe
non poterunt, quia iſta deus punit per legem. Quando
enim damnatur quod fit impellentibus fatis, ſine dubio
fata damnātur. Sed animæ, aiunt, malæ ad hoc naſcun-
tur vt male faciant. Eſto. Sed non deberent malæ fato
naſci, vt innocentes ab his poſsint occidi. Si enim illæ
malæ animæ eſſent, naſci non deberent, ſed puniri ne
occiderent innocentes. Sed non animæ quas malas fin-
gunt, innocentes occidunt, ſed fata quæ ſic faciunt na-
ſci homines vt occidantur. Ac per hoc non animæ, ſed
iniqua ſunt fata. Et ſi iniqua ſunt, à deo non ſunt, ergo
à diabolo ſunt. Et ſi à diabolo ſunt, ſimul dānanda ſunt
cum illo. Et quoniam diſcernere dicuntur ſingulis quo-
modo moriantur, aut ferro, aut laqueo, aut præcipitio,
aut naufragio, vel aliter multis modis eadem præſtant.
Nemo enim poteſt ſolus ab omnium fatis diſcrepare.
Quòd ſi quis inuentus fuerit diſcrepare, iam non eſt
fati, ſed euentus. Et ſi in vnius morte euentus eſt, erit &
in multorum, & iam non erit fati. Anaxagoras in pilam L
coniectus iuſſu regis contuſus expirauit, quod nō con-
tigit vlli hominum. Et Siſati regi Allophylorum mulier *Iudic* 4.
palum in tempora fixit, & ita reddidit ſpiritū. Hoc mo-
do nemo eſt mortuus. Et antea cruci homines figeban-
tur, quod poſtea edicto prohibitum manet. Si fati erat,
quomodo deſiit? Quando enim quod fati eſt prohibe-
tur, & non fit, vincitur fatum. Aut ſi non erat fati, non
fato homines crucifigebantur, ſed iudicio legis. Et ita
eſt vt non fato homines damnentur, ſed cōuicti à ma-
lis ſuis operibus. Apud ruſticos natus dicitur quidam
tam formoſus facie, quàm nemo vnquam fuit. Et quia
vir bonus erat, ne cui in ſuſpicionem veniret, qui etiam
honeſtarum mulierum oculos illiciebat, faciem ſibi ſe-
ptem plagis vulnerauit, vt pulchritudinē quæ ab omni-
bus deſiderabatur, dānaret. Ecce quomodo ſi fata ſunt,
ſuperata ſunt. Sed forte dicatur, Naturæ fuit vt formo-
ſus naſceretur: fati vero, vt facies eius vulneraretur.
Quod ſi ita eſt, iam non naſcitur fatum, ſed accidēs cau-
ſa eſt. Et ſi accidens eſt, non erit fati, ſed conſilij, aut for-
te euentus, quantum ad reliquas pertinet partes. Nam M
quid aliud eſt vincere fatum, niſi immutare naturam?
Quod ſi à deo vtiq; eſſet, nec immutari poſſet nec vin-
ci. Legitur nanque cautum in quodam iuris libello, ali-
quando mulierem quinque peperiſſe: quomodo ſurre-
ptum eſt fatis, vt huic ſoli hoc natura decreuerit, quod
non erat fati? Quod ſi fati fuiſſet, aliquantæ hac ſorte
oneratæ fuiſſent. Et cum quidā ad peregrina loca pro-
ficiſceretur, vxorem ſuam amico quem fidelem ſciret
cōmendauit, non vtique puero, ſed maturæ ætatis. Qui
vt diligentior cuſtos eius eſſet, abſcidit ſe ille, vt cum
ea ſine cuiuſquam ſuſpicione caute dormiret. Quid pu-
tamus, fati fuiſſe, an conſilij? Sed quomodo fati fuerit
quod contrarium eſt? Qui vincit enim quod natum in
eo eſt, hic exinanit fatum. Et in ſtudiis certe fatorum
vertitur cauſa, vt ſciat quis aliquid, aut non poſsit com-
prehendere. Omnes ergo ſenatores vnum habēt fatum.
Nullus enim ſenatorum ſine literis eſt: & gentes quæ
ſine literis ſunt, vnum habēt, & omnes ſerui vnius ſunt
fati. Nemo enim ſeruorum eſt ſenator. Sed ſi quod na-
ſcitur, dicitur fatum, quicquid acceſſerit, extra fatum
erit, At ſi quod accidat ex fato venit, quare per laborem
venit? Tunc enim diceretur fati, ſi inuito homini eue-
niret,

A niret. Quod enim euenit,ſine prouidentia fatorum di-
citur:quod vero excogitatur, & diu penſatur, & exerci-
tiis mediis acquiritur , cur fati eſſe dicitur? Eunuchus
aliquis natus eſt, alij fiunt, vbi erit fatum? In illo credo
qui natus eſt. Qui fiunt, quid dicendum de his eſt? Di-
uerſum eſt enim naſci , & fieri. Aut ſi hi fato facti eu-
nuchi ſunt,ille cõtra fatum natus eſt eunuchus, Et qua-
re tam rarò eunuchus naſcitur, vt incredibile videatur?
Quædam mulier fuit in vrbe Roma, quam conſtat vn-
decim maritos habuiſſe: & alius vir qui duodecim ha-
buit vxores,quæ fata ſunt quæ his hęc decreuerunt? Nã
tempore Imperatoris Conſtantini manifeſtũ eſt puel-
lam in parte Campaniæ immutatã in maſculum,& Ro-
mam perductam:quæ hic fata fuerunt? Alia vt opinor
quæ vos neſcitis. O ſi de hoc nomine taceretis , & ali-
qua euentui & caſibus remitteretis,quædam prouiden-
tiæ cõcederetis. Nam tantum poteſt virtus & induſtria
animorum , vt non ſolùm naturæ reſiſtat , verùm & ſe-
ipſam emẽdet aut inemendet, quia habet iudicium ſui.
Traduntur enim mulieres Scytharum, quæ Amazones
dictæ ſunt, cum viri earũ occupati bello longinquo diu
B abeſſent,propter ſobolem ſe miſcuiſſe ſeruis,& omnem
marem natum necauiſſe relictis fœminis: ita vt nulla
lanificio operã daret , ſed ab ineũte ætate palæſtra & ar-
mis imbuerẽtur . Harum tanta virtus in rebus gerendis
fuit,vt per multam ſeriem annorum regnantes,nonnul-
las gentes ſubigerent , Aſiámq; omnem ſub tributo po-
nerent. Quid ad hoc poterit dici? Nũquid hæc fata fue-
runt, quæ per tot annos ſic geſta ſunt, vt omnia quæ fa-
ti putantur eſſe, exinanirent? Primum,vt contra naturã
mulieres ſpretis viris regnarent . Deinde , quòd ſeruis
mixtæ ſunt propriis. Tertiò, vt omnes nati maſculi ne-
carentur, fœminæ viuificarentur. Tanta eas proſperitas
eſt ſecuta , vt ſine viris regnum cœptum magnis copiis,
magnis temporibus propagarent , Certe hoc factum à
conſtitutione mundi nunquam factum eſt,niſi in Scy-
thia tantum. Ne forte dicerent,quia cum mũdus inno-
uatur poſt annos mille quadringẽtos ſexaginta , ſic hæc
veniunt:quippe cum mundus iam ſexto milleſimo an-
no agitur,quãdiu quod imitatus quis fuerit,facit. Nam
Craſſus Agelaſtus dictus eſt , quia ſemel traditur in vi-
ta riſiſſe. Cur Iunius Brutus eſt cognominatus , quia ſa-
gaci conſilio ſtultũ ſe ſimulauit, ne à Superbo rege pro-
C pter pecuniæ ſuæ magnitudinem occideretur. Tempo-
re Conſtatini morionem ſe triginta annis finxit qui-
dam, qui Samatius vocabatur, vt Imperatorẽ ſicut ipſe
poſtea dixit à tædiis ſuis auocaret . Vbi eſt ratio fatorũ,
quando vnuſquiſq; quod vult,facit? Excluſa eſt. Illud au-
tem quale eſt , quòd fatorũ aſſertores ſupplicationibus
ſunt deuoti , cum ſint his aduerſæ? Nam & annos ſuos
his commendant,& de nuptiis, & de profectione quæ-
runt,& de emptionibus,& de dignitatibus. Quod ſi fa-
ti eſt,quid oras,quid ſupplicas,quod etiam te inuito fu-
turum eſt? Sed quæro, inquit, an debeam emere, Ergo
non in fato conſiſtit , quod tunc facere debere te dicis,
ſi didiceris expedire . Nam ſi fati eſt, fruſtra quod velis
nolis,quæras nõ quæras, facturus es, oras. Quod autem
nec apud eoſipſos fixa eſt iſta aſſeueratio,idcirco incer-
ta tentant,ne aliud verum inueniãt quàm tractant. Sed
prudentiores qui inter eos videntur, non propter fata,
inquiunt, ſupplicamus, cum ea minime immutari ſcia-
mus,ſed horum cauſa quæ iuxta fata ſunt, ne faciãt no-
bis aliquid aduerſum . Age verò ſi neſcio quis bonũ fa-
tum habeat & iuxta ſe ſit aliquid quod videatur cõtra-
rium, quid poterit eſſe cum fatum bonũ immutari ne-
getur ſicut & malum? Certe hoc quod iuxta fatum eſt, D
ne noceat ſupplicatur : nocebit enim niſi fuerit ſuppli-
catum. Quomodo ergo illud fatum immutari negatur,
quãdu hoc quod vicinum eſt timetur? Nec enim time-
retur, niſi illud immutari poſſe crederetur. Sed quia in
eo magna cauſa conſiſtit ne fatum mutari dicatis : ſine
dubio ſine cauſa ſupplicatis. Videte autem ne hoc fati
ſit quod ſupplicatis , quia ſine malo ſolet eſſe quicquid
fato aſsignaſtis. Certe non mala res eſt ſupplicare : cur
ergo non fati eſſe dicatur? Si ergo fati erat quòd ſuppli-
cat, cuius erit ſupplicare,& non impetrare? Quia ſi fati
erat, impetrare debet quod ſupplicat. Si autem fati eſt
ſupplicare & non impetrare , ſtultum eſt fatũ, quia ſup-
plicare facit hominem quem ſcit non impetrare. Quod
ſi neſcit an poſsit impetrare quod illum facit ſupplica-
re,improuidũ erit,fatum,& carens ratione : quia omnis
ignorantia inſipientia eſt , inſipientia verò ſtultitia eſt.
In hanc partem cadit omnis tractatus Paganorum. Vi-
derint Pagani qui circunfuſa caligine nõ vident lumẽ,
Antiquo enim errore circunuenti,veritati quæ prius la-
tebat,aures accommodare detrectant. Quid de quibuſ-
dã Chriſtianis dicemus , qui in ſaluatore ſeu ſaluatione E
mutati priſtini erroris vendicant vanitatem, in tantum
hebetati, vt ipſum deum ſub fato egiſſe contendant,di- *Ioan. 2.*
centes,Ipſe dicit, Nondum venit hora mea: vt hora hęc
non voluntatis , ſed fatalis conditionis fuiſſet neceſsi-
tas, cum ille voluntatis ſuæ horam ſignificauerit, qua ſe
tradi permiſerit. Denique ait,Poteſtatem habeo ponen- *Ioan. 10.*
di animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumen-
di eã . Ceſſat ergo fatalis neceſsitas, vbi poteſtas eſt vo-
luntatis. Et quomodo ſaluator appellatur à nobis, ſi fa-
ti ſunt quæ agimus,vel accidunt? Quia ideo ſaluator di-
cit , quia oſtendit nobis viam ſalutis. Itaque ſi ob hoc
oſtenſa eſt, non fati fuit , quia prius latuit . Et quod fati
eſſe dicitur,ex improuiſo venire contendũt. Hoc enim
fidei meritum eſt,quæ nõ poteſt dici ex fato, quia quod
creditur,aliis ſeculis auditum non fuit. Fata enim hoc
dicunt præſtare,quod in conuerſatione hominum ver-
titur . Hoc autem qua ratione præſtare poſſe dicuntur,
quod ignorare deprehenduntur? Hinc eſt vnde apo-
ſtolus ait, Quem nemo principum huius ſeculi cogno-
uit . Hi ſunt principes & poteſtates , malos angelos ſub *1. Cor. 2.*
ſe habentes , qui ſub nomine fatorum voluptates ſuas
efficiunt, prout eis libitum fuerit , ſicut aſſolent malefi- F
ci confiteri. Sunt enim quos diligunt, alios non amant,
quoſdam vero odiunt. Et vnicuique hoc ſuggerit vnuſ-
quiſque quod diligit, quia & ipſi diuerſas habent volu-
ptates, aliis libidinem diuerſi ſtupri , aliis munera , aliis
voluptatem, aliis petulantiam, aliis iram:quibuſdã aua-
ritiam, aliis lucra , aliis damna procurant , aliis chariſ-
ma, aliis odia , necnon & impedimenta . Et aliquando
certis temporibus ſatiati quieſcunt in ocio , aliquando
verò ratione , aliquando occupatæ menti ſe non inge-
runt, quia non dominantur, ſed ſubrepunt opportuni-
tatem quęrentes qua capiant. Igitur volũtatis arbitrium
liberum eſt, ſed dum quodam deſiderio negligẽtes cir-
ca noſipſos efficimur ſolicitantes ſuadent nobis aduer-
ſa: maxime ſi cogitare nos aliquid quod legis diuinæ
nõ eſt inuenerint , veniunt in eo ipſo adiuuantes vt im-
pleamus quod prohibet lex. Nam ſi timor dei in animo
ſit, nec caro , nec ſanguis , nec principes , nec poteſtates
præualerent,quia dei adminiculis ſic eos perſequuntur,
vt tamẽ non cum laborãt vincantur. Si autem poteſtatis
noſtræ non eſſemus,quomodo diceret dominus, Petite,
& dabitur vobis? Omnis enim qui petit,accipiet? Si ergo *Mat. 7.*

G qui vult petere,accipiet, iam nó eſt illud quod ſolet di-
ci,Non quæ volumus, ſed quæ data ſunt habemus: quia
voluntas à ſaluatore incitatur, vt petat & accipiat quod
petierit. Fati autem hoc eſſe dicunt,vt ſiue petat ſiue nó
petat,fato tamen quod aut malum aut bonum eſt cóſe-
Mat. 9. quatur. Dominus autem hoc excludens ait, Filia, fides
tua ſaluam te fecit.Non iam fati ſit,quando fides perci-
Marci 9. pit beneficium. Et iterum, Si credis, ait, omnia poſſi-
bilia ſunt credenti. In voluntate vtiq; poſuit meritum:
quia fidei bonum eſt, non naturæ. Fides autem res ac-
cedens eſt,quæ excitat ad exercitium volũtatem:vt quia
in natura non eſt, voluntas quæ in natura eſt, ſuſcepta
fide meritum ei collocet apud deum. Ita enim eſt natu-
ra hominum ſicut lapis, qui cum ignem non habet in
ſubſtantia,habet tamen in potentia,vt opere creet quod
non videtur habere,quia non exiſtit: ſed quaſi in ſemi-
ne ita eſt in potentia, vt per exercitium generetur, & ſi
defuerit exercitium, non fit:quia & ſemen niſi exercea-
tur,non generat, ſed ipſum ſolum manet. Acceſsio er-
go facit vt generet. Ita & homo fidem non habet in na-
tura, ſed ſemé fidei habet, quod niſi fuerit prouocatum
& excitatum,fructum non dabit: id eſt fidem non ha-
H bebit. Mathematicorum enim fatis credentes, fidei ſe-
men exterminant,quod & creatori & iuſtitiæ eius teſti-
monium perhibet. Opus enim opificem cognoſcit, &
æquo iure amoréq; & facto teſtatur. Fugiendum omni-
bus modis ab hac arte monemus. curioſi etenim eius,
inimici dei ſunt,& ſine ſolicitudine nunquã ſunt: ſem-
per enim ſuſpẽſi expectant, quod minime certũ ſciunt:
Nos autẽ deum, qui de deo omnia proſpera credimus,
& ſi qua diuerſa extiterint, eius nutu comprimi ſuppli-
citer oramus,ſecuri de eius protectione:Nec tamen ne-
116. ſcij,quia & ſi quid aduerſum bene nobis agentibus eue-
nerit,toleratum proficiet ad coronam. De ratione
Paſchæ, vnde Paſcha dictum ſit, & quomodo per ſan-
guinem myſtice celebretur. Paſcha dilectiſsimi fra-
tres,à paſsione appellatum eſt, ſicut docet nos traditio-
nis huius præfiguratio quæ perfecta eſt in Aegypto per
Exod. 12. famulum dei Moyſen dicente ſcriptura, Immolationis
Paſcha hoc domini eſt. Quæ ergo ratio eſt vt myſticũ
ſacramentum per ſanguinem ſit celebratum, & repara-
tio vitæ per mortem: vt cum mors augmentum facere
ſe putaret, accepto ſanguine ſaluatoris minorata de-
I flueret, & cum virtute operatã ſe hoc exiſtimaret, infir-
mata rueret?Morti enim mors per opus eiꝰ diuina pro-
curatione inuenta eſt: vt quia ſemper mala vult, cede-
retur illi ad tempus: vt iniuſtitiæ ſuæ opere deſtructa,
regnum ſibi ablatum queri non poſſet. Quanuis enim
omnia poſſit deus, nihil tamẽ facit quod ſit rationi ab-
ſurdum. Iuſtitiam enim quam exigit, hanc & facit non
præſumens de poteſtate. Magna eſt ergo prouidentia
erga genus humanum,vt iuſtitiam ſeruãs, ſic ea quæ iu-
ſte decreta erant ſolueret, & hominem à morte erueret,
quanquam non immeritò teneretur. Sed quia inuidia
deceptus fuerat diaboli, iuſtum fuit huic ſubueniri. dei
enim ſententia tenebatur, ſed hæc operatus fuerat ſata-
nas. Vnde ſicut iuſtum viſum eſt hunc exuere, ita & in-
iuſtum erat per potentiam hoc facere, neglecta iuſti-
tia. Victus enim homo ſuadente diabolo,vt miſericor-
diam acciperet, quaſi accuſator diabolus contradice-
bat. Vnde id factum eſt, vt iſte qui in peccato hominis
gloriabatur, peccans deprehenderetur,vt tunc demum
reus factus,contradicere non auderet. Sic factum eſt,
vt dei filius homo naſceretur, & iuſtitiam prædicans,
diabolum incitaret, propterea quòd homines à vitijs
eius prohiberet, ita vt & occideret eum qui peccatũ ne- K
ſciebat. Tunc peccaſſe & grauius quidem quàm homo
quem accuſabat inuentus eſt. Cum enim ex dei decreto
propter peccatum hominem ſibi vendicaret, quia qui
peccat, ex parte diaboli eſt, inuentus eſt plus peccaſſe,
cum eum qui non peccauerat interfecit, vt ſibi vſurpa-
ret. Per mortem ergo morti interius ſubintrauit:vt ſan-
guis recuperaretur,ſanguis effuſus eſt:quia vt dixi,mor-
tis author qui eſt diabolus, quoniam peccaſſe in morte
Saluatoris inuentus eſt, ſanguinem eius, cum omnium
noſtrum amiſit:quia ſicut per vnum Adam peccantem
omnes in morte tenebat, ita per vnum non peccantem
omnes amiſit. Ergo ſanguis ſaluatoris fuſus iniuſte,hoc
præmium cõſecutus eſt,vt originis ſuæ ſanguinem cum
triumpho recuperans, ad priſtinum ſtatum reuocaret
meliorata ſubſtantia. Victa enim mors, ei qui illam vi-
cerat non potuit contradicere. Beatum itaque Paſchæ
myſterium, quod per ſanguinem nos redemit, morte
per mortem deuicta, ſicuti ſolet venenum veneno ſu-
perari. De Abraham & eius fide, qua meruit cæte- 117.
rorum fidelium pater appellari. Huius patriarchæ
fides tam præcipua & admirabilis fuit, vt cæteri homi-
nes iuſti patrem hunc credulitatis dei indicio fatean- L
tur, nec ſit aliquis deo dignus & charus, niſi eius filius
fuerit appellatus.Prærogatiua enim honoris eius ac me-
riti, fides eſt, quam cum rebus incredibilibus dare non
ambigit, inter cætera etiam Saluatorem videre dignus
extitit in ſpe tunc futuræ incarnationis, dicente & pro-
bante domino ad Iudæos, Abraham pater veſter cupi- *Ioan. 8.*
uit vt videret diem meum,& vidit, & gauiſus eſt. Qui
enim merito fidei pater factus eſt, dignum fuit vt futu-
rorum filiorum ſuorum ſpem præuideret,quæ propitio
& prouido deo hæreditatis gratia ab humano & pio pa-
tre in filios obſequentes redundaret. Videamus nunc
quid credidit fides hæc, vt ad tantum honorẽ & gloriã
diuino iudicio perueniret.Fidem laudauimus,ſed quid
credidit nondum diximus. Educens etenim hunc do-
minus oſtendit ei ſtellas cœli,& dixit, Si potes numera- *Geneſ. 15.*
re eas? Sic erit ſemen tuum:& credidit Abraham deo, *Roma. 4.*
& reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Non magnũ eſſet cre-
didiſſe deo, niſi quod credidit, mundus non credendũ
& ſtultum iudicet, quia iſtud in ſpe rerum naturæ non
eſt. Vnde Abraham vnus è mundo quia hoc credidit,
ſegregatus à mundanis,iuſtificatus eſt. Hoc ergo credi- M
diſſe perfidia mundanæ ſapientiæ magnum facit: con-
tra cuius ſpem hæc credidiſſe maximi meriti eſt. De-
ſperatio enim mundanorum,meritum eſt & ſpes Chri-
ſtianorũ.Bonorum enim præmium,cauſa facit malorũ.
Fortior nanq; & plenior fides eſt, cum ſe incredibilibus
magis committit. Hoc enim iã aridus & de vxore ani-
cula ſemen ſe credidit habiturum, quod præ copia nu-
merari non poſſet, nõ hoc magis reſpiciens quod oſtẽ-
ſum eſt, ſed illum qui oſtendit, mentiri poſſe non æſti-
mans.Ideoq; deputatũ ei eſt ad iuſtitiam.Nam rẽ abſur-
dam & quæ impoſsibilis ſcitur, hebetis eſt credere, niſi
perſona ſit quæ credi iſtud ſuadeat. Vnde Abraham &
admirabilis fidei eſt, & cordis periti, dum & illud cre-
dit quod incredibile eſt, & huic ſe cõmittit cui nõ cre-
dere & ſtultum eſt & periculoſum. Fidẽ enim noſtram
hoc probat rationabilẽ, quia non de alio quàm de deo
credit,poſſe ipſum quod promittit. Hoc ergo fidei pro-
pugnaculum eſt, hic triumphus. Quod perſpicientes
quidam mundi ſapientes, quia rerum natura hoc non
poteſt, ſtultum aiunt credere, Ignorantes, quia ſecun-
dum apoſtolum, quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt *1. Cor. 1.*
hominibus

A hominibus. Iuſtè enim ſtultos nos iudicarent ſi hoc de
rerum natura crederemus, quod probatur non poſſe.
Porrò autem ea quæ rerom narura non poteſt, nos deū
credimus poſſe, facturum quod promiſit. Quæ hac re
poteſt ſtultitia deprehendi? Si autem indiguum deo eſt
opus quod poſſe creditur, recte fides hebetudini cōpa-
ratur. Quòd ſi dignū eſt per id quod creaturæ impoſsi-
bile eſt, cur non laudanda fides eſt quæ tantū dat crea-
tori, quantum creatura poſſe negatur? Magnus ergo &
admirabilis Abraham, qui contra mundi ſententiam
deo credere nō dubitauit, quia facere poteſt quod pro-
mittit. Natura Chaldæus, magiſter credulitatis appa-
ruit: quamuis aſtrologiæ peritus, deum tamen præpoſuit
humano conſilio, dignum æſtimans ſi hoc credatur de
deo, quod quomodo fiat inueſtigari nō poſsit. Infirmi-
tatem enim ſuam dei potentia confirmauit, quia ad ma-
ieſtatis ſuæ vnicam magnitudinem proteſtandam fa-
cere diſponeret & quę impoſsibilia & inaudita ſunt mū
do, quo facto oſtenderet ſe dominum creaturæ, vt crea-
tura ſubiiceret ſe ei: cum hoc cæteris omnibus impoſ-
ſibile videtur, quorum incredulitate plus ſublimatur fi-
deliſsimus Abraham. Fides enim eius, incredulorum
B pœna eſt: incredulorum perfidia, gloria eius eſt. Nam
fidelium eſt pater, & infidelium eſt iudex, Huius enim
exemplo & boni æterna vita donantur & malis æter-
na dabuntur ſupplicia. Illo enim tempore quo mundus
adhuc ſciētia paruulus erat, nec ſignis ac prodigiis quæ
ad fidem attraherent illuſtratus, deo contra ſcientiam
ſuam fidem nō denegauit. Sanctus ergo Abraham exē-
plū generi humano datus eſt fideliſsimus: in ipſo enim
præfiguratæ ſunt omnes gentes ad ſalutem venire per
fidem: cuius vt ſuperabundans incrementum fidei no-
ſceretur, tentatur ac iubetur filium ſuum deo immolare,
quod factum non erat vnquam. Et nec rei nouitate
turbatur, nec diſputat an fieri deberet, deo iubente par-
ricidium, qui homicidium ne fieret comminatus eſt.
Sic de dei voluntate intrepidus & ſecurus non cuncta-
tur prouidum eſſe quod iubet deus: & hunc filiū quem
duo ſenes ex promiſsione ſuſceperant, præmium fidei
meritorum iudicent, & in quo omnis ſpes ex promiſ-
ſione futuri ſeminis habebatur. Quod vt omni deuo-
tione impleret, matri eius non indicauit, ne quod dica-
tioni eius impedimentum afferret, ſciēs circa affectum
C filiorum procliuiores in amore eſſe mulieres: ideoque
celauit eam, non ambigens impleri debere quod iubet
deus, vt hoc exemplo doceremur omni cura dei face-
re mandata. Si enim fideliſsimus Abrahā in re tam gra-
ui & aſpera obediens inuenitur, quanto magis nos qui-
bus illa præcipiuntur quæ poſſunt portari? O fides deo
dicata, & ſpes in domino firma, quæ tam chara & ſua-
uis eſt, vt parentum ac filiorum affectibus præponatur,
Pſal. 33. dicente ſcriptura, Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt
dominus. Patriarcha autem noſter fideliſsimus Abra-
ham quia Propheta erat, ſciuit quid ſequi deberet, Ideo
ſecundum quòd dominus nunc dixit, tunc ille fecit, vt
filio quamuis chariſsimo deum in dilectione præferret,
Mat. 10. dicente domino, Si quis diligit patrem & matrem, aut
filios ſupra me, non eſt me dignus. Vnde Patriarcha vt
domino præ cæteris dignus exiſteret, occidere filium
118. non recuſauit. De Iob quomodo nobis iuſtitiæ &
Cancia. innocentiæ præponatur exemplum. Magna dile-
ctio eſt fratres dilectiſsimi omnipotētis dei erga genus
humanum, quæ intellecta quidem perducit ad regna
cœleſtia non intellecta autem deducit ad inferos. Deus
enim beneficium ſuum gratum vult eſſe & fructiferū,

vt & nobis proficiat, & illum miſereri delectet. Igitur D
quoniam bonus eſt, & omnes homines ſaluos vult fie-
ri exemplum nobis iuſtitiæ in Iob famulo ſuo demon-
ſtrauit, ſicut præſens lectio teſtatur, quod ſecuri & ma-
lo carere, & ad bonum venire poterimus, & non ſolum
à pœna liberari, ſed & remunerari. Quàm ergo admi-
rabilis eſt ſanctiſsimus Iob, qui ante legem literis edi-
tam in operibus ſuis exemplar legis oſtendit, nulla in
hac cauſa alicuius documēta addiſcens, ſed natura ipſa
duce, cui deus iuſtitiæ ſemen naturaliter ineſſe decre-
uit, vnde creatori reuerentiam pia deuotione ſeruauit.
Quanta ergo laude dignus eſt, & quibus verbis facta
eius debeant extolli, cui non ante legem, neque poſt le-
gem parem poſsimus inuenire? Quāuis enim quis poſ-
ſet geſta eius imitari, non tamen cum eo conferendus
eſt, neque ei ſimilis iure dicetur, Non enim ſuum eſſet
quòd talis extitiſſet, quia exemplum ſecutus eſt alienū.
Sanctus autem Iob cum nihil tale vidiſſet, neque volu-
minibus lectitaſſet, talem ſe præſtitit, vt nullius aliquid
in ſe collatum haberet, ſed ipſe cæteris conferret, for-
mam præbens mirabilium geſtorum ad deum prome-
rendum. Quare & domini teſtimonio commendatur
dicentis, Animaduertiſti, ait, puerum meum Iob? Non Iob 2.
eſt enim ſimilis ei quiſquam in terris verus dei cultor. E
Quis tātum potuit promereri cui tale teſtimonium do-
minus perhiberet, niſi hic qui non imitator inuenitur,
ſed author eorum quæ geſsit? Vnde & verus dei cultor
aſſeritur. Nulla enim poteſt ſimulatio continentiæ ve-
ritatis in eo videri, qui ante ſe non habet talem. Omnis
enim qui fingit, hoc fingit, quod cernitur imitari. Et his
tamen omnibus potiora ſunt quę dicuntur. In his enim
omnibus laudibus nulla probamenta tribulationū fue-
runt, ſed propoſitum deo dicatum in exercitio & ob-
ſeruationibus conſtitutum, quod quia ad coronam me-
ritorum tentatori non viſum eſt plenum, petit vt per-
mitteretur ei diuerſis tentationibus probare eius iuſti-
tiam vt in multis conſtrictus, alicubi hæreret, & poſſet
modum excedere: quia ad hoc ſolent peccātibus diuer-
ſæ pœnæ inferri, vt quia nemo omnia poteſt ferre tor-
menta, aliquid illorum illiciat ei veritatis cōfeſsionem.
Itaque permiſſum eſt tentatori omnia eius exterminare
& perdere vſq; ad mortem filiorum: vt ſi damnum fer-
ret boum, ouium non ferret: aut ſi & ouium ferret, ca-
melorum amiſsionem non ferret, neque ſeruorum aut
totius ſubſtantiæ: aut ſi quia grandis animi erat & ſatis F
meræ deuotionis, his omnibus non vinceretur, certe vel
affectu charitatis cogente frangeretur morte ſimul om-
nium filiorum. Sed quia ante legem datam vel editam,
legem in corde ſuo ſcriptam habebat, nulla dāna, neq;
orbitates minorem illum in dei deuotione fecerunt, vt
formam daret ad deum ex toto corde ſuper omnia di-
ligendum. Quanta ergo dignus eſt gloria, qui ante le-
gem, legem ſeruauit, vt lex quæ futura erat quomodò
cuſtodienda erat demonſtraret, non in verbis, ſed au-
thor in factis. Quia tentator irreuerens eſt, nec hæc glo-
ria ſatis ei viſa eſt ad probationem viri iuſti, niſi aliud
aduerſus eum machinaretur, quod ſciret ab homine fer
ri non poſſe, Petit iterum vt illum ipſum ſæuo vulnere Iob 2.
percuteret à capite vſq; ad pedum vngues. Et cum hoc
permiſſum eſſet, quia fides ei haberi nō debet, præceptū
eſt ei vt animam eius ſeruaret propter arbitrium, & ne
quid violenter auderet in eum quē rationis iure ſupe-
rare nō poterat. Accepta igitur poteſtate recrudeſcente
in ſe crudelitatis ſæuitia, percuſsit virum iuſtum plaga
magna nimis, vt nihil eſſet in corpore quod immune

G eſſet à vulnere, quod nemo hominum tolerare poſsit,
niſi ſolus qui vincere potuit ſatanam. Et cũ nec ſic ne-
quitia diaboli aliquod murmur contra deum viro iuſto
illiceret, memor priſtinæ calliditatis ſuæ qua decepit
Adam, ſategit ſi poſſet & iſtum per mulierem decipere,
quia facilius quis decipitur per domeſticum. Et in his
omnibus nihil proficiens, imò detrimentum faciens im
pudentiſsimus ſatanas, non ſolùm immobilem inue-
nit dei ſeruum, ſed etiam magiſtrum. In ipſa enim ne-
ceſsitate poſitus, non tantùm in dei timore durauit, ve-
rum etiã vxorem contraria ſuggerẽtem increpans, do-
cuit omnia quæ deo permittente accidunt fortiter to-
lerare: quod ad duplicem pœnam pertinet improuidi
ſatanæ, quia nec ſuaſit quod voluit, & cum huic inuidit,
alios fecit diſcere quod nec hunc ſcire volebat. Quan-
tum enim proſit tẽtatio dei ſeruis, & obſit diabolo, hac
lectione plenius edocemur. Cum enim putat ſe nocere
eis, promouet eos: & cum vnum perſequitur, multos ad
virtutẽ prouocat. Videntes enim auxiliis dei hunc pro-
tegi, multi imitatores eius exiſtunt. Lucrum ergo volens
facere perdidit. Semper enim furor eius damnoſus eſt.
Nam cum perſequitur iuſtos ne numerentur, digniores
H eos facit, Et cum zelatur ſanctũ Iob, duplicauit ei meri-
tum in cœlo & in terra, qui & hic auctus eſt, & in cœlis
cum ſaluatore receptus, vt iſta omnia ad ſanctorũ pro-
119. ficiant gloriam, ad diaboli vero pœnam. De To-
bia ferè idem diſquirit. Tanta prouidentia eſt do-
mini dei circa nos, vt errare nos nolens, & legẽ & ex-
empla bonorum operum daret, quibus modeſta & trã-
quilla agi poſsit vita cum dei timore. Qui enim author
vitæ eſt, non vult vtiq; opus ſuum morti eſſe obnoxiũ.
Quanuis natura ipſa legis non expers ſit, tamẽ quia do-
minus bonus & miſericors eſt, vt maior notitia eorum
eſſet quæ ſequenda & illorum quæ vitanda ſunt, literis
& exemplis oſtendit, ſicut præſens lectio teſtatur. Dei
ergo famulus ſanctus Tobias poſt legem exemplũ no-
bis datus eſt, vt quæ legimus, quomodo fiant ſciamus:
& ſi tentationes aduenerint, à dei timore non receda-
mus, neque auxilium aliunde quàm ab eo ſperemus, me-
Pſalm. 36. mores ſcriptum eſſe, Puſillus fui, etenim ſenui, & nun-
quam vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens
panem. Nunquam ergo decipi poteſt, quia tota mente
ſperat in deum: licet ad tempus tribulationes ortæ fue-
rint per inſidias ſatanæ, exempla nos docent ſanctorum
I virorum, neq; à deo permitti, niſi ad incrementum me-
ritorum noſtrorum: quia ſi æquo animo fuerint baiu-
latæ, hic nobis dabitur conſolatio cum effectu, & in fu-
turo vita æterna cum gloria. Deus enim noſter qui iu-
Roma. 2. ſtus eſt, & perſonarum acceptio apud illum non eſt, ten-
tari nos permittit, quia nos diligit, vt poſt laborẽ poſsit
nobis præmia dare ampliſsima. Deniq; Apoſtolo vt tẽ-
tationes ab eo ceſſarent deprecanti dominus ait, Suffi-
2. Cor. 12. cit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perfici-
tur. Hinc ſubſecutus ait, Cũ infirmor, tunc fortior ſum:
& gaudeo, inquit, in tribulationibus meis, vt inhabitet
in me virtus Chriſti. Quàm ergo laudabilis ſit ſanctus
Tobias, ſcriptura docemur, cuius deuotionem nec ca-
ptiuitas minuit, nec oculorum amiſsio quo minus deũ
benediceret perſuaſit, neq; exhauſta ſubſtantia à via iu-
ſtitiæ & veritatis auertit, Neceſsitas enim probat iuſtũ:
in egeſtate æquitatem ſeruare, vera ac perfecta iuſtitia
eſt. Vnde enim quorundã deuotio minuitur, inde aug-
mentũ fecit laude dignus Tobias. Inopia enim, inquit,
humiliat virum, & qui humiliatur, nõ poteſt ſeruare iu-
ſtitiam. Sancti autem Tobiæ erectus ad deum animus,
nec captiuitate fractus eſt, nec inopia humiliatus: quia K
contra edicta occiſorum corpora ſepulturæ mãdabat,
& de dei largitione ſecurus, de ipſo exiguo miſericors,
& ſciens hãc magis placere deo miſericordiam quæ de
exiguo fit, ſicut & vidua illa fecit quã dominus in Euã- *Lucæ 21.*
gelio collaudauit. Hic enim vere fidelis eſt, qui non du-
bitat de promiſsis dei, qui de paruo largitur. Spe ergo
futurorum animũ ſuum conſolans, deo dicatus Tobias
in tentatione robuſtus & fortis inuentus eſt, oſtendens
in neceſsitate plus in dei timore vigilandum, quia ſi ne-
ceſsitas ad dei auxilium nos impellit, quãto magis ſecu-
ritas? Certi ergo ſancti viri, quòd deus iudiciũ ſibi eorũ
omnium quæ in hoc mundo fiunt exceperit, tribulatio-
nes & dãna & reliqua exercitia vel cõtumelias, non tã-
tùm non ægre tulerunt, ſed & gratanter acceperunt: ſi-
cut & noſtri Apoſtoli, qui cæſi gauiſi ſunt, quia digni *Acto. 5.*
habiti ſunt pro nomine Chriſti cõtumeliam pati. Indi-
cia enim meritorum futurorũ exitia ſunt, quæ iniuſte
fiunt fidelibus ſiue in tribulationibus ſiuę in contume-
liis. Itaq; intantum deo placuit iuſtus Tobias, vt dupli-
ci genere meritorum ſuorum cõſequeretur mercedem:
& in præſenti enim quod amiſerat, miniſtro angelo re-
cuperauit lumẽ, ac ditatus eſt etiam copiis quæ ad præ- L
ſentem pertinẽt vitam: & in futuro hæres regni cœlorũ
eſt factus, Vt in hoc doceremur, quia qui toto corde dei
legi obtemperat, nec de dei promiſsis dubitat, & in hoc
ſeculo copiam ſępe auget deus, & in futuro donat illum
vita æterna. Eſt etiam aliud quod nos inuitat ad diuina
obſequia. Sanctus enim Tobias non ſolum iuſtitiæ ſuæ
merita conſecutus eſt, quia accedit ad cumulum gloriæ
eius, etiam ex eorum bonis qui imitatores eius exiſtunt.
Imitatoribus enim exẽpla laudãtur. Quod nobis quoq;
poterit prouenire ſi ſic vixerimus vt dignum ſit & nos
imitatores habere. De ieiunio & eius obſeruatione. 120.
Congruum eſt fratres chariſsimi, deuotiſsime dei
ſacerdotem prępoſitum plebis Chriſti, exhortari popu-
lum ſub cura ſua poſitum in doctrina ſana, ſicut mãdat
Apoſtolus, vt opus fidei, pro tẽporis obſeruatione om- *Titum. 1.*
ni cura diligentiáq; alacri, & deuoto animo faciamus.
Ieiunia etenim quæ nunc imminente die feſto Paſchæ
celebranda ſunt, quid proficiant, quanuis non lateat, ta-
ceri tamẽ non debet. Inuitatur enim deuotio, quãdo ea
quæ licet non ignorantur, recenſentur tamen. Tale e-
nim eſt ingenium naturæ noſtræ, vt torpeſcat, ſi vſus
deſtiterit lectionis: quia ſicut ferrum, niſi vſum fuerit, M
æruginem generat, ita & anima niſi frequentius diuinis
exerceatur lectionibus, naſcentur illi peccata. Hinc eſt
vnde in pſalmo hunc dicit beatum, qui die noctéq; le- *Pſal. 1.*
gem domini meditatur. Deniq; quanuis nota ſint diui-
na eloquia, tamẽ cũ fuerint ſacris voluminibus memo-
rata, ſic illa deuotum pectus ſuſcipit quaſi noua. Excita-
tur enim deſiderium animæ erga opera ſalutaria. Vnde
apoſtolus ad Timotheum inter cætera, Vt reſuſcites,
inquit, gratiam dei quæ eſt in te. Igitur neceſſaria ſunt *2. Tim. 1.*
nobis ieiunia, ſicut vulneribus medicina. Medelam e-
nim conferunt vitæ perpetuæ, ita tamen vt duarum re-
rum teſtimonio commendentur, id eſt oratione & mi-
ſericordia. Ieiunia ergo intemperantiam corporis miti-
gant, motus aduerſos reprimunt, preſſuram animæ au-
ferunt, ſicut ait dominus, Nolite dediti eſſe in eſca & *Lucæ 21.*
crapula, ne grauentur corda veſtra. Cũ enim anima ab
eſu & potu nimio fuerit liberata, tũc ſe melius recogno-
ſcit. Sicut enim in ſpeculo ſordido non ſe talem homo
aſpicit qualis eſt, ita & ſi eſca & crapula fuerit graua-
tus, alterũ ſe ſentit quàm eſt. Tunc excitatur libido, ac-
cenditur

A cenditur ira, inflammatur ſuperbia, generatur luxuria.
Epheſ.5. Vnde apoſtolus, Nolite, ait, inebriari vino, in quo eſt
luxuria. Quod ſi temperatum fuerit corpus, interpoſito
ieiunio cognitione ſui recepta, anima intelligit qua de-
uotione obſequi debeat redéptori. Magna ergo ex par-
Heſter. 4. te ieiutia ſunt neceſſaria. Sub Heſter etenim regina cũ
& 5. Iudaicus populus in periculo poſit⁹ eſſet, ieiuniis ſuffra-
Ione.3. gantibus liberatus eſt. Et Niniuitæ cum euerſionis ſuæ
præſcriptũ diem à propheta audiſſent, ieiunio indicto
euadere metuerunt. Et iuſti ac prophetæ noſtri quando
à deo aliquid impetrare volebant, ieiunio ſe humilia-
Pſal.34. bant, dicente Dauid, In ieiunio humiliabam animam
Matth.4. meam. Nam & ſaluator (cui opus non erat) vt nobis ex-
emplum daret, ieiunauit. Itaque nulli dubium eſt pro-
deſſe ieiunia. Sic enim oſtendit ſe homo velle impe-
trare quod poſtulat, cum ſe affligit ieiunio. Vnde dictũ
Tobiæ.12. eſt, Bona eſt oratio cum ieiunio. Vt accepta ergo poſsie
eſſe oratio, conſortium vult ſecũ habere ieiunij. Et quia
nihil horũ ſine pietate firmũ eſt, adiecit, & eleemoſyna
cum iuſtitia: vt eleemoſyna ſeruata iuſtitia, commendet
orationem cum ieiunio. Denique orationẽ & ieiunium
Cornelij miſericordia commendauit. Ipſe enim abun-
B dans opibus ſeu copiis, ieiunabat, ſed & non habentes
paſcebat, vt illorum ſaturitas, ieiuniũ eius faceret acce-
112. ptabile. Nonnullis ergo indigere, & nõnullis carere de-
bet ieiunium, vt poſsit mereri quod poſtulat. De
paſchate, quomodo laudabilis & glorioſa ſit ſolennitas
eius. Sanctum & ſalutarem diem Paſchæ, & omni
laude prædicandum, quo mors deuicta eſt, diabolo re-
gnum ablatum, ſacramentũ dei manifeſtatum, decretũ
quod aduerſum nos erat, euacuatum, tartari ianuæ con-
fractę, vincti ſoluti, clauſi remiſsi, cæci illuminati, impe-
riti ſcientia donati, impij facti miſericordes, iniquis &
iniuſtis peccatorum data remiſsio, inimicorum recon-
ciliatio, erroris emendatio, veritatis declaratio: deo filij
ex perditis acquiſiti, ſuperbia depreſſa, humilitas exalta-
ta: pauperes ditati, diuites exhauſti: montes deplana-
ti, valles repletæ, colles proſtrati: impudentia calcata, ve-
recundia compta: animabus ad cœlum data facultas, li-
bertas reddita, dirupta ac reſoluta captiuitas: torpuerũt
tenebræ, confuſa eſt malitia, purificatus ſqualor, ſatanas
deiectus, inanitus infernus: dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus verus dei filius approbatus, caro ad confuſionẽ pru
C dentium mundi in cœlos ſublata, cœleſtia terreſtria &
inferna vnius dei & domini demonſtrata. Itaque fra-
tres chariſsimi, hunc diem feſtum colere & venerari
debemus deuoti deo cum modeſtia vitæ & animæ læ-
titia, turpia & inhoneſta vitãtes, vt ad fructum Paſchæ
venire mereamur per Chriſtum dominũ noſtrum, cui
113. eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. De prin-
cipio, quid ſit principium cum dicitur Ioannis primo,
In principio erat verbũ. Et Geneſis primo. In principio
fecit deus cœlum & terram. In principio erat verbum,
Quid eſt in principio? Quoniam legimus & in veteri-
bus libris, In principio fecit deus cœlum & terram. Et in
epiſtola eius cuius Euangeliũ eſt de cuius principio ali-
1.Ioan.1. quid conamur edicere, eodem ſenſu ſignificatũ eſt. Ait
enim, Quod erat ab initio. Epiſtola ergo & Euãgelium
vnũ habent ſenſum.. Aliud enim eſt quod in veteri ait,
Geneſ.1. In principio fecit deus cœlum & terram: & aliud cũ di-
Ioan.1. cit, In principio erat verbum: Et, Quod erat ab initio. In
principio enim eſſe, & ab initio eſſe, vnũ ſignificat, quia
ab initio quod erat, nõ cœpit eſſe. Qui enim incipit eſ-
ſe, ab initio non erat: & ideo ſubiicitur initio: id eſt vt
inter cætera in ordine prius ſit: quia ipſe initio factus,
alios cœpit poſt ſe habere qui poſt illum ſunt facti, ſicut D
legimus, quia in principio fecit deus cœlum & terram:
non dixit, In principio erat cœlũ & terra: quia cum
eſſent, & diſponeret deus facere mundum in principio,
hoc eſt inter cætera quæ ad mũdi fabricam profecerũt,
primum fecit deus cœlum & terram, quia principium
initium eſt inchoãtis aliquid quod ſit primum in ordi-
ne. Illud autẽ quod dicitur, quia in principio erat, id eſt *Principiũ*
verbum, ante inchoationẽ creaturæ ſupernæ & infernæ *quid ſit.*
ſignificatur fuiſſe: vt non vtique inter hæc quæ creata
ſunt, prius factum intelligeretur, quia in principio erat
cum deus diſponeret facere creaturã. Ergo ſi in princi-
pio erat, id eſt ante omnia erat, ſemper erat. Ideoque &
verbũ erat, Vbi? Apud deũ, inquit, vt non indignè initio
ſubiectum minime ęſtimaretur, quod ſemper erat apud
deum. Cõuenit enim, vt quod ante omnia apud deum
erat, nulli ſubiiciatur initio. Vnde adiecit, Et deus erat
verbum, Nunc oſtẽdit apertè, quia quę ſuprà dicta ſunt,
congruunt verbo: quia deus eſt, inquit, verbũ, & de deo
aliter non oportet ſentiri quàm vt ſemper dicatur fuiſ-
ſe. Si enim cœpit eſſe, creatura eſt: ſi creatura eſt, deus
nõ eſt. Quicquid enim eſt, aut deus eſt, aut creatura eſt:
ac per hoc dei nomen non competit creaturæ, ſed quia E
cũ nõ cœpit eſſe, erat, digne dicitur eſſe deus apud deũ.
Aut ideo dicitur ſemper fuiſſe, quia non ex ſe, ſed ex
deo deus eſt. Quamobrem & nomẽ eius dicitur verbũ
dei, ſicut fides eiuſdem Euangeliſtæ in reuelatione ſua
demõſtrat. Ait enim inter cætera, Et nomen eius eſt ver *Apoc.19.*
bum dei. Vt enim nõ ipſe ex quo ſunt omnia ſignifica-
retur, ſed per quem ſunt omnia, id eſt non pater, ſed fi-
lius, verbum dei appellatus eſt: vt quia deus ſine verbo
eſſe nõ poteſt, hic qui verbum dei dicitur, ſemper apud
deum fuiſſe credatur. Et quia verbũ non eſt extra eum
cuius verbũ eſt, hoc verbum quod apud deum erat non
aliũde, ſed de deo eſſe ſignificatum intelligatur. Et quia
de deo eſt, nõ abſurdè deus dicitur, Itaq; non duos deos
facit, deum fuiſſe apud deũ. Si enim eſſent duo, diuerſi
eſſent natura, nec vnius volũtatis. Si enim nos homines
cum vnius ſumus naturæ, diuerſæ tamen ſumus volun-
tatis, quanto magis vbi diuerſitas non eſt naturæ neque
voluntatis, deus apud deũ dicetur. Deus enim qui apud
deũ erat & eſt, non ex ſe habet ꝙ deus eſt: ſi quo minus,
nec apud deum deus eſſe diceretur, neque dei verbum
deus verbum appellaretur: ſed quia quod de deo eſt, nõ F
aliud ſignificat eſſe quàm deus eſt, verbum dei deus eſt
nũcupatus, vt quia uerbũ dei dicitur, ad alterum deum
nõ refertur. Quod autẽ de⁹ vocatur, ideo ſit, ne ad iniu-
riam dei proficeret, ſi quod de deo erat, deus minime
diceretur. Igitur & vnitas dei ſeruata eſt, & debita ho-
norificẽtia reddita: quãdo non in propriã gloriã exce-
ptus eſt hic qui de deo deus eſt, ſed in eius de quo deus
eſt, Propterea de verbo incipit loqui Euangelium prius
quàm loquatur de deo patre, quia quęſtiones nõ de deo
ſiunt, ſed de verbo dei. Nemo enim dubitat de deo, ſed
de deo qui eſt de deo deus. Omnis enim lingua cœle-
ſtium & terreſtrium fatetur vnum deum, ſed in ſacra-
mento vnius dei turbatur. Trepidat enim audiens deũ
dici verbũ dei. corporalibus enim modis pulſatur, quia
verbum hominis homo dici non poteſt: cũ vtique deus
natura ſit ſimplex, non membris compoſitus, neque qui
intus habeat & foris, neque ante & poſt, aut ſummum,
& imum, ſed ſi poteſt dici totus per omnia: id eſt nuſ-
quam varius vel abſimilis, Vna autem claritas eius eſt
immenſa. Nam ſi ignis nõ habet anteriora & poſterio-
ra, aut intus & foris, quanto magis creator eius? Itaque

G quia omne quod deus eſt,totum vnũ eſt, non diſcrepat
eum quod de deo eſt,dicitur deus.Ex parte ergo huma-
no exemplo , & ex parte non humano, dei filius qui eſt
verbum dei, deus eſt. Ea enim ratione qua filij hominũ
homines ſunt , dei filius deus eſt : ſed quia ex commix-
tione filij hominũ homines ſunt, non uõ hoc exemplo
filius dei deus eſt:quia ex ſimplici deo ſimpliciter natus
eſt Et quemadmodum verbũ noſtrum ex nohis eſt,hoc
exemplo intelligitur verbum dei eſſe de deo . Sed quia
verbum noſtrum nõ eſt hoc quod nos ſumus , non hac
ratione verbũ deus de deo eſt, quia verbũ dei res eſt,nõ
ſonus qui deperit. Nec enim quia communia vocabula
nobis & deo ſunt , vna ratio erit nobis & deo in rerum
Gene.1. effectu. Nam legimus,In principio fecit deus cœlum &
terram. Quomodo fecit?Nũquid ſicut nos manu faci-
cimus opera ? Et in ſubiectis. Et dixit, inquit, deus,Fiat
lux, & facta eſt lux.Cui putamus locutũ eſſe deũ ? Quia
non vtique homini locutus eſt , ſed ei qui poſsit facere,
qui etiã hominem facturus erat,ſicut & fecit. Sed quo-
modo locutus eſt ? Nũquid ſicut nos loquimur organo
corporali ? Abſit.Vides ergo quòd vocabula quidẽ no-
bis & deo communia ſunt,ſed diſcrepant in effectu. A-
H liter enim deus facit quàm facim⁹ nos,& loqui dicitur,
ſed non more noſtro.Sic & verbũ dei non tale verbum
ſicut noſtrum,quia noſtrum poſtquam fit,non eſt,illud
autem manet.Quod autem tale verbũ eſt quod audit &
loquitur & operatur ? Nõ ſolùm autem verbum dei eſt,
ſed & virtus & ſapiẽtia dei,hoc eſt filius dei : qui quan-
tum ad effectũ pertinet,filius dicitur dei:quantum autẽ
ad locutionem qua nos alloquitur deus per ipſum, ver-
bum dicitur dei : quantum verò ad ſapientiam qua nos
deus docet per ipſum ſacramentum ſuum, ſapientia di-
citur dei:quantũ autem ad operationem qua per ipſum
omnia fecit & facit deus , virtus dicitur dei. Hoc nulli
alij poſſet competere niſi filio dei.Propterea enim ꝙ ex
deo deus eſt,omnia dei habere dicitur.Naſcendo enim
omnia cõſecutus eſt dei.Nec enim conueniens erat de-
gener dici verbum dei , & virtutem & ſapientiam dei,
hoc eſt enim deus verbum,virtus & ſapientia. Chriſtus
autẽ quia totus de toto eſt de deo deus , & ſapientia di-
citur dei & virtus & verbum:hoc eſt deũ eſſe de deo,&
Ioan.1. apud deũ,Propter quod ait,Hoc erat in principio apud
deum. Ad euincẽdas enim incredulorum mentes coa-
I cta ſcriptura erupit,vt oſtenderet Chriſtum eſſe deum,
cum omni loco propter vnitatẽ dei intelligi vult Chri-
ſtum eſſe deum . Nũc autem aperta voce dicit eum eſſe
deum,& ſemper fuiſſe apud deum, ſacramentum pate-
facie● dei. Ne deus omnino ſolitarius putaretur, decla-
rauit non propterea vnum dici deum vt ſolitarius æſti-
maretur,ſed licet duæ vel tres perſonæ eſſent, tamen nõ
præiudicaretur vnitati,quia quod deus eſt, ad illum ip-
ſum refertur quia vnus eſt , quamuis omnia dicantur ex
deo. Sed aliud eſt quod propriè extitit de deo , & aliud
quod nutu deforis creatũ eſt dei:hoc eſt aliud eſt quod
de ſubſtantia eius proceſsit, & aliud quod nullo modo
eſſet niſi volũtate eius creatum eſſet:quia quod de ſub-
ſtantia dei eſt , nunquam fuit præter eius ſubſtantiam:
quod verò creatum eſt, tunc cœpit eſſe ſubſtantia , cum
creatum eſt.Ac per hoc initium non habet trinitas ſola.
Declaratio igitur myſterij merita fidei minorauit, quia
quanto occultius eſt quod creditur , tanto magis pro-
penſior credentis eſt merces , & minor pœna diffiden-
tis. Declaratio autem myſterij ſicut minora fecit meri-
ta credentibus, ita maiores excitauit diffidentibus pœ-
nas. Manifeſtior enim lex plus facit reum. Nam ſuffe-
cerat teſtimonium Saluatoris , quo ſibi propriũ patrem K
dixerat deum. Quis enim credentium dubitaret nihil à
patre differre in ſubſtantia filium ? Sed quia hæreticorũ
peruerſitas infidelitatis cõmentis fidei iura pulſare cœ-
perat,aliter accipiẽdo filium dei quàm prædicatur , ad-
ditum eſt & ad faciendam manifeſtationem, hunc an-
te omnia apud deum fuiſſe, & deum eſſe , vt declararet
quod filij veri ratio myſtice continebat : per quod di-
uina clementia humanæ infirmitati prouidiſſe videtur,
vt aperiret quod clauſum potioris fidei meritis reſer-
uauerat : vnde adiecit dicens , Omnia per ipſum facta *Ioan.1.*
ſunt:vt ſi quis ex ſuperioribus in aliquo ambigeret,quia
anguſta eſt intelligentia hominũ ad diuinas res capien-
das,ex his capax fieret eum audit, Omnia per ipſum fa-
cta ſunt:vt nõ vtique facturam ipſum putaret,quia om-
nia per ipſum audit facta à deo:ſi autem & ipſe eſſet fa-
ctura , non omnia per ipſum facta à deo dixiſſet. Nec
enim ipſe per ſe fiebat . Quod vt adhuc abſolutius tra-
deret , adiecit. Et ſine ipſo, inquit, factum eſt nihil,hoc
dicens,excludit omnem controuerſiã & argumẽta ter-
rena : quamuis non deſint qui diffidant,tamen quia ſine
ipſo nihil factum oſtendit,nullo modo illum facturam
eſſe ſuſpicari debere edocuit.Quomodo enim dici po- L
teſt ipſe eſſe factura , cũ nihil dicatur deus ſine ipſo fe-
ciſſe? Si enim fecit,mentitur ſcriptura.Sed abſit.Fidelis
enim eſt ſcriptura:quæ vt errorem amputet,quanta po-
teſt vtitur manifeſtatione ad ſalutẽ hominum redimen
dam.Deniq; ſubiecit, Quod factũ eſt in ipſo,vita eſt in
ipſo , id eſt in verbo quod factum eſt vitam eſſe ſignifi-
cat,ſicut & ipſe dominus ait, Sicut habet pater vitam in *Ioan.5.*
ſemetipſo , ita dedit & filio vitam habere in ſemetipſo.
Nõ quia verbũ ſine vita erat,& poſtea aut data aut facta
eſt in illo vita,ſed ipſum verbum vitã vult intelligi eſſe.
Si de patre deo poteſt dici quòd aliud ipſe eſt , & aliud
in ſe habet, ita etiam de filio eius : quia ſicut habet pater
vitam in ſemetipſo , ita dedit filio vitam habere in ſe-
metipſo.Humana enim eloquia non ſunt idonea ad res
explicandas diuinas. Ideo vitioſum videtur quod di-
citur, vt cũ factura non ſit dei filius , in ipſo dicatur fa-
ctum quod eſt. Et ſi dixiſſet, quod genitum eſt in ipſo,
etiam ſic vitioſum videbatur . Sed vt ſubſtãtiam gene-
rationis eius oſtenderet, opus in ea factum quali vti po
tuit ſermone,per quod exiſteret demonſtrauit,quia ge-
neratio eius vitam in ſe habet . Nos enim viuimus qui- M
dem,ſed nõ poſſumus aliis dare vitam:quippe cum nec
in poteſtate noſtra ſit eadem vita. Ille autem ideo dici-
tur vitã in ſe habere,quia poteſt viuificare & creare quæ
vult vt ſint & viuãt. Ad hoc enim natus dicitur,vt om-
nia poſsit facere quæ facit pater,quia ſic habet vitam in
ſe, ſicut habet & pater. Hoc enim eſt, omnia per ipſum
& in ipſo feciſſe, ſic eum genuiſſe, vt haberet in ſe vitã,
per quem omnia poſsit facere:non quia ipſe aliud eſt q̃
vita,ſed dũ hoc poteſt vita eius vt & viuat,& alia poſsit
creare quæ viuant , vitam dicitur habere in ſemetipſo.
Nos enim viuimus , ſed nõ habemus ſic in nobis vitam
ipſam,vt etiam aliis demus vitam. Quẽ ſenſum & apo- *Coloſſ.1.*
ſtolus Paulus memorat inter cætera dicẽs, Qui eſt ima-
go inuiſibilis dei , primogenitus ante omnem creaturã:
quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlis & in ter-
ra, viſibilia & inuiſibilia , ſiue ſedes,ſiue dominationes,
ſiue principatus , ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in
ipſo creata ſunt. Conueniunt autem Euangelia in hoc
duorum Apoſtolorũ Ioannis & Pauli , eadem enim di-
cunt:quia filius dei ante omnem creaturam genitus eſt,
vt crearet potentias ſpiritales,& mundum,& quæ in eo
ſunt

A ſunt viſibilia. Quod enim dixit Ioannes: Quia quod fa-
ctum eſt, in ipſo viia eſt, hoc idem ſignificauit & Pau-
lus dicens, Quia in ipſo condiia ſunt omnia in cœlis &
in terra. Et in ſubiectis, Omnia per ipſum & ĩ ipſo crea-
ta ſunt. Per ipſum creauit, quia in ſubſtantia idem deus
eſt, hoc eſt pater in filio in ipſo verbo, quoniam ſic ge-
nerauit filium, vt haberet potentiam faciendi omnia vi
ſibilia & inuiſibilia. Hoc fuit feciſſe in illo vitam, vt &
viueret, & vitã aliis præſtaret viuendi, intelligẽdi, agen-
di: & cæteris animantibus ſecundum quod voluit quaſi
imago dei. Dum enim imago dicitur dei, ad vtrunque
refertur, quia & per expreſſam natiuitatem plenam ha-
bet in ſe ſimilitudinem patris, & poteſt quicquid poteſt
& pater, & verũ ſit patrem videri in filio, qui eſt imago
inuiſibilis dei. Nunquid quia patrem inuiſibilem dixit,
filium viſibilem fecit, cum hoc vtiq; ſit filius per natu-
ram, quod & pater? Et cũ creatura cœleſtis ſit inuiſibilis,
quanto magis creator eius? Sed hoc ſignificauit quòd
in cœlis eſt, non quòd in terra, quia quanuis filius inui-
ſibilis ſit, illic tamẽ, id eſt in cœleſtibus videtur ab apo-
Ioan.17. ſtolis vel cæteris talibus, de quibus dixit: Pater, volo vt
Math.5. vbi ego ſum, & iſti ſint mecũ, & videãt claritatẽ meã.
B Et alibi, Beati, inquit, mũdo corde, quoniam & ipſi deũ
videbunt. Hoc eſt patrem in filio, deũ in imagine, quod
eſt deum in deo. Sicut corporalis rei corpus imago eſt,
ita & dei deus imago eſt, Quia exemplum eſt pater, fi-
lius verò exemplum de exemplo, quod cõmunicat ſpi-
Ioan.16. ritui ſancto. Quia de meo, inquit, accipiet. Ideoque in fi
lio videtur de⁹ quaſi ſua imagine. Sicut enim nemo di-
Apoc.5. gnus inuentus eſt aperire librum, & ſignacula eius niſi
verbum dei: ita & deũ patrem nemo videre dignus eſt,
neque natura neque meritis, niſi verus filius. Nihil et-
enim medium eſt quod obſtet inter patrẽ & filium, ipſo
Ioan.6. nobis teſte qui ait, Neque enim patrem vidit quiſquã,
niſi qui eſt à deo, hic vidit deum. Sed ſi in filio videtur
pater, quare nemo dignus dicitur videre deum, cum vi-
deatur in filio, quia nihil differt à patre filius? Nihil pla-
nè differt in ſubſtantia, quia verus filius eſt. Differt au-
tem in cauſalitatis gradu, quia omnis potẽtia à patre in
filio eſt, & in ſubſtantia minor nõ eſt filius: authoritate
tamen maior eſt pater, ipſo domino teſtante & dicente,
Ioan.14. Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad patrem,
quia pater maior me eſt. Quem etiam modum cuſto-
Rom.11. diens apoſtolus Paulus, Vnus, inquit, deus pater, ex quo
C omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus, per quem
omnia, & nos per ipſum. Vt primus gradus ſit, ex quo
ſunt omnia: ſecũdus, per quẽ omnia: tertius, in quo om-
nia. Et quia nullus ex his degener eſt, in vnitate dei ſi-
gnificati ſunt, dicente apoſtolo, Quoniam ex ipſo & per
ipſum & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſecu-
lorum.

113. Vtrum Adam ſpiritum ſanctum habuerit.

Comperi quoſdam ex fratribus noſtris non plene
diſcuſsiſſe ſcripturas, ſed ſimplicitate animi aſſeuerare
quòd Adam factus ſanctum accepit ſpiritum, quẽ pec-
cans amiſit, ſicut nunc datur credentibus: hac ducti ra-
tione, qua ſolet aſſeuerari à plurimis, quia per fidem in-
ſtauratus eſt homo, ita vt ad priſtinum redditus ſtatũ,
hoc omne acciperet quòd inter initia Adã fuerat con-
ſecutus, Et quia perfectus homo factus dicebatur, qui ſi
non habuit, inquiũt, ſpiritũ ſanctum, imperfectus fuit,
Ego autem non ſolum hominem, ſed & cuncta quæ fe-
cit deus, quæ nõ poſſunt dici accepiſſe ſpiritum ſanctũ,
dico perfecta. Omnia enim genera animalium in ſuo
perfecta ſunt, vt impleant id ad quod ſunt facta, ita &
homo in ſuo genere perfectus eſt, vt potens ſit diſcer-
nere mala à bonis, praua à rectis. Eſt enim animal intel- D
ligibile, perfectum ad id ad quod factum eſt. Capax eſt
enim dicendi, excogitãdi & faciendi, vt quę virtute nõ
poteſt, impleat ſenſu. Et quomodo auſi ſunt dicere, ho-
minem perfectum naſci debere & totũ ſcire, quem vi-
dent nihil vltrà noſſe quã hic diſcat? Quod enim diſcit,
neſcit. Denique quoniã qui hic non diſcit, qualis ſit ne-
ſcit, Qui ſe ergo neſcit qualis ſit, quomodo omnia no-
uit, cũ minus ſit ſe noſſe quàm cætera? Sed quia de cæ-
teris diſcit, de ſe autẽ nõ diſcit, de aliis nouit, de ſe neſcit
neque qualis ſit, neq; an ante corpus, an poſt corpus ſit.
Nã ſi ſic perfectus factus eſſet vt nullius egeret, nõ fue-
ra homo, ſed deus, neque circumuentus præuaricaſſet,
Spiritum autem ſanctum habere vltra naturam & per-
fectionem hominis eſt, vt poſsit quæ dei ſunt. Nunquid *Nume.22.*
nam quia aſina locuta eſt ad Balaã, vltra perfectionem
eius eſt? Accepit enim vt poſſet quod naturæ ſuæ non
erat, ſed noſtræ. Itaq; quia præſtantior eſt homo cæteris
animalibus, idcirco illa imperfecta dicenda ſunt? Aut
quia ſancti angeli non ſunt, quod eſt deus, imperfecti
ſunt? Vel quia luminaria & ſtellæ imperfectiores ſunt
ſupernis angelis, vel quia nubila velamine ſuo obſcurãt
ſolem & lunam, minus perfecta ſunt? Et quia membra E
inuicẽ egent, nõ enim poſſunt pedes quod poſſunt ma-
nus, imperfecta dicentur? Abſit. Omnia enim pro locis
& gradibus ſuis firma & perfecta ſunt, vt impleãt id ad
quod facta ſunt. Igitur omnia perfecta ſunt, quia & crea
tor eorum perfectus eſt, ſed ad comparationẽ eius im-
perfecta ſunt. Deus enim per omnia perfectus eſt, quaſi
fons & origo omniũ. Nam quæ facta ſunt, perfecta qui-
dem ſunt, ſed ad id ad quod facta ſunt, vt in alia parte
non ſint perfecta, quia alter alterius eget: & in eis quæ
non egent, perfecta ſunt in quo non egẽt, ideoque per-
fecta & imperfecta ſunt omnia. Manus indigent pedi-
bus, quia niſi ambulauerint pedes, ocioſæ erunt manus.
Iterum pedes indigent manibus, calceare enim non
poſſunt, neque curare. Cum ergo corpus perfectum ſit
membris, volare tamen non poteſt, neque ferre tantum
quantum poteſt burdo. Cúmque hi perfecti ſint, guber-
nare tamen ſe neſciunt, nec adhibere ſibi poſſunt medi-
cinam. Vnde dictum eſt, Nolite fieri ſicut equus & mu- *Pſal.31.*
lus, in quibus non eſt intellectus. Et aqua & ignis cũ re-
pugnant inuicẽ, ſuo genere perfecta ſunt: Implent enim
id ad quod facta ſunt. Coquit enim ignis & conſumit,
purgat & calefacit. Aqua vero abluit & refrigerat, ſitiẽ- F
tes recreat. Itaque cũ omnia in ſuo genere perfecta ſint,
ſine homine tamen nihil poſſunt, neque homo quanuis
perfectior ſit, ſine his. Hinc apoſtolus imperfectos &
perfectos nos dicit. Ad comparationem enim infideliũ
nos perfecti ſumus, quia deum cognoſcimus: Sed quia
quæ promiſſa ſunt minus ſcimus quàm debemus, quia
in hac vita non tantum poſſumus cõprehendere quan-
tum eſt quod creditur, imperfecti ſumus. Igitur quoniã
putant perfectionem Adæ inſtaurari credentibus, vi-
deamus ſi hæc inſtauratio nihil vltra doni habeat diui-
ni quàm fuerat conſecutus Adam. Factus enim Adam
poſitus eſt in paradiſo, vt operaretur ibi & cuſtodiret
eũ: hoc eſt vt coleret terram, & cuſtodiret præcepta dei,
per quæ ſciret ſic ſe dominium cunctorum accepiſſe, vt
ipſe tamen ſub lege viueret creatoris, ne dominatio ex-
tolleret eũ, & inflatus ſuperbia immemor fieret ſui con-
ditoris. Poſitus ergo eſt vt cibis ſuſtentaretur vita eius.
Per Chriſtum autem hoc conceſſum eſt, vt reſurgentes
non egeant cibo vel potu: quia quod mortale eſt ho-
minis, cõuertitur in vitam, Factus eſt Adam vt habita-

G ret in terra, fides autem largiri dignata eſt, vt in cœlis ſit
1.Cor.15. habitatio noſtra: ſcriptura iſta teſtatur, Quia factus eſt,
inquit, primus homo Adam in animam viuentem, ſe-
cundus autem homo in ſpiritum viuificantem. Primus
autem homo de terra terrenus, ſecundus autem homo
de cœlo cœleſtis: Qualis terrenus, tales & terreni: &
qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Quid tam apertũ, quam
quòd Adam non habuit ſpiritum ſanctum? Factus eſt
enim in animam viuẽtem, per Chriſtum autem in ſpi-
ritum viuificantem, vt homo in aliquo ſimilis ſit crea-
tori quem credit. Quia enim myſterium fidei quod ad
ſalutem datum eſt, trinum eſt: trinus ſit, corpore, anima,
& ſpiritu ſancto, per quem dicimur filij dei: Quod mi-
nime Adam probatur vocatus, & terrenus enim factus
eſt: filij autem dei non carnaliter, ſed ſpiritaliter nati,
cœleſtes dicuntur eſſe. Ecce abſolutum eſt, donum dei
multo plus gratiæ cõceſsiſſe homini tempore Saluato-
ris, quàm acceperat Adam, quia nõ ſolùm eſt inſtaura-
tus, ſed & melioratus. In eo inſtauratus, quia in peccatis
ablutus & inſtauratus eſt, in cæteris melioratus. Hoc e-
nim & iuſtitia & ratio exigebat, vt tũc vberior eſſet cle-
mentia dei in dandis beneficiis, quando myſterium di-
H uinitatis ſuæ innoteſcere voluit creaturę: vt cognoſcen
tes quod incognitũ fuit à ſeculis & generationibus, dei
vnius ſacramentum in trinitate conſiſtere, pro ipſa no-
uitatis quaſi dedicatione peccatis abluti inſuper iuſtifi-
centur, & adoptati à deo ſpiritum ſanctum acciperent,
per quem ſignum adoptionis habere videantur. Ado-
ptiuo enim à deo ſignum habere debet dei patris, vt non
immeritò filij dei appellentur. Hoc donum etiam per
prophetas promiſſum eſt, vt tunc daretur, quando my-
ſterium dei declarari deberet in triũpho deuicta mor-
te, vt ſciret creatura patrem & filiũ & ſpiritum ſanctum
Ioan.6. vnum eſſe deũ. Vnde Euangeliſta, Spiritus, inquit, non-
dum erat datus, quia Ieſus non erat clarificatus. Clarifi-
catio enim hæc eſt cum per virtutem ſuam cognoſcitur
eſſe quod teſtificatus eſt de ſe, quia clarificatio hoc do-
num dedit quod per Iohelem Prophetã fuerat promiſ-
Iohel.2. ſum. Ait enim deus, In nouiſsimis diebus effundam de
ſpiritu meo ſuper omnem carnem, &c. Et Apoſtolus
Titum.3. inter alia, Cum autem apparuit, inquit, benignitas & hu
manitas Saluatoris dei noſtri, non ex operibus iuſtitiæ
quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam
I ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis & reno-
uationis per ſpiritum ſanctũ quem effudit in nos abun-
de per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtifi-
cati gratia ipſius, hæredes efficerẽmur ſecundum ſpem
Iohel.2. vitæ æternæ. Confirmauit apoſtolus quod per Iohelem
prophetam fuerat promiſſum, quia hoc poſtquam cla-
rificatus eſt Ieſus, impleuit deus, vt ſpiritum ſanctum ef
funderet in illos qui credunt in Chriſtũ: & hoc eſt hæ-
redem fieri vitæ æternæ, ſpiritum ſanctum accipere, vt
quia ſpiritus æternus eſt, æternam habeat vitam qui ac-
cipit eũ. Pignus eſt enim immortalitatis. Qui enim ac-
cipit eum, & manet in eius dilectione, tranſacta hac vi-
ta pergit in cœlos ad eum cuius ſpiritum habet. Incon-
gruum eſt enim, vt qui hinc exit habẽs ſpiritum ſanctũ,
apud inferos teneatur. Signum eſt enim in homine vi-
ctoriæ Chriſti, qua vicit mortem, ſpiritus eius, vt in quo
fuerit ſpiritus eius, ab inferis teneri non poſsit. Ac per
hoc in veteribus ſanctis non ita fuit ſpiritus ſanctus, ſi-
cut nunc eſt in fidelibus, quia exeuntes de ſeculo, apud
inferos erãt: Et nõ poteſt dici, quia ſpiritus ſanctus cau-
ſa peccati Adæ, quod per traducem generis omne ſemẽ
eius ſubiectum fecit inferis, ſimili tenebatur ſententia
data Adæ. Cum prophetis ergo & iuſtis viris ſanctum K
fuiſſe ſpiritum non eſt ambiguum: cum prophetis, pro-
pter diſpenſationem, cum iuſtis vero cauſa ſanctitatis: Luc.2.
ſicut legitur de ſancto Simeone, Quia ſpiritus ſanctus,
inquit, erat cum eo, non vt ſignum eſſet adoptionis in
eo, ſed meritorum eius gratia: Nam filij dei credentes
tunc eſſe cœperunt, quando manifeſtatus eſt filius dei,
victa morte, cunctæ creaturæ. Si autem in Adam vel in
cæteris ſic dicatur fuiſſe ſpiritus ſanctus ſicut nũc eſt in
fidelibus, quæ noua dona dedit deus, cum regnum filij
ſui dedicauit in nobis? Et quomodo fœlix & beatũ tem-
pus præ cæteris dicitur Saluatoris aduentus, ſi ea pręſti-
tit quæ iam fuerant præſtita? Et vbi eſt illud quod dicit Matt.13.
Saluator ad diſcipulos, Multi, inquit, prophetæ & iuſti
cupierunt videre quæ videtis, & audire quæ auditis, &
non audierũt? Qua ratione ergo poterit dici quòd bea-
titudo tẽporis huius nihil amplius contulit doni quàm
veteribus eſt collatum? Quod quidem ad iniuriã pro-
ficit Saluatoris, vt nihil habuerit nouũ quod in ortu im
perij ſui ſuſcipientibus ſe donaret, cum tamen laborare
ſoleant diuites, vt in die feſto natalis ſui exquiſita inui-
tatis dent apophoreta. Quanta ergo iniuria eſt, vt deus
iis quos ad nouum & inauditum diem feſtum & omni L
laude dignum inuitauit, non dicatur habuiſſe inexper-
ta quæ donaret? Et vbi eſt illud Euangeliſtæ Ioannis,
quod dicit, In ſua venit, & ſui eũ non receperũt: Quot- Ioan.1.
quot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios
dei fieri iis qui credunt in nomine eius, qui non ex ſan-
guine, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri,
ſed ex deo nati ſunt? Igitur quomodo non inuſitatum
eſt quod donauit credentibus deus in Chriſto, quando
dedit eis poteſtatem filios dei fieri, id eſt, fratres filij ſui
proprij, non ex volũtate carnis & viri, ſed ex deo, vt ſpi-
ritaliter naſcerentur? Aut ſi prius gratia iſta conceſſa
probatur, tunc nihil nouum aduentus Chriſti contuliſ-
ſe dicatur. Adæ certe terrena & carnalis fuit factura, nõ
ſpiritalis. Non enim ex deo ſine carne & ſanguine natus
eſt, ſed de terra à deo factus eſt: Ideoque nõ potuit ſpi-
ritum ſanctum accipere, qui non erat ſpiritalis, & cui
conceſſum non erat patrem deum vocare in oratione.
Qui enim ſpiritum ſanctum accipiunt, his datur pote-
ſtas, vt per id quòd ſpiritum ſanctum habent, patrem
illum Chriſtianorum in oratione appellent: Quod quia
ante conceſſum non fuit, non poſſunt dici priores ſpi- M
ritum ſanctum habuiſſe. Hi ergo qui putant Adam vel
cæteros habuiſſe ſpiritum ſanctũ, neſciunt quale donũ
habeant dei: nec gratias congruas poſſunt ei agere, qui
plus cæteris accipientes, nihil ſe dicunt amplius conſe-
cutos. Quibus argumentationibus & exemplis o- 124.
ſtendi poſſet, vnum idẽmque opus differre ſecundum
perſonas in laudem ſiue condemnationem. Vna
eſt miſericordia in diuite & paupere, ſed aliter impu-
tatur diuiti, aliter pauperi, quia plus laudãda eſt in pau-
pere quàm in diuite. Pauper enim, qui exiguitate ſua lar
giri non timuit, ſperans à deo ſibi retribui & in præſenti Prouer.11.
& in futuro. Credit enim ſcripturę dicenti, quia qui tri- Luc.21.
buit pauperibus, non egebit. Vnde & paupercula illa di-
uitibus multa mittentibus, ſola meruit à deo collauda-
ri, quia de penuria ſua largiri non timuit. Diuites vero
ſecuri de diuitiis ſuis largiuntur, pauper autem ſecurus
de domino. Bene igitur faciunt diuites dum largiun-
tur egenis, ſed multo melius pauperes. Ac per hoc alia
remuneratio pauperis, & alia diuitis. Diues enim ſi hoc
non fecerit, vapulabit: à paupere enim nõ exigitur tan-
tum. Ideoque laudabilis eſt pauper miſericors. Furtũ in
paupere

A paupere & diuite vnum peccatum eſt, ſed diuitem plus
facit reum: quia pauper per inopiam facit furtum, diues
autem cum abundet, non contentus ſuo tollit aliena, &
quod peius eſt, ſolet pauperes expoliare: ac per hoc dif-
fert pœna vtriuſque. Et iuſtitia pauperis & diuitis vna
eſt, ſed laudabilis eſt in paupere magis: In egeſtate e-
nim conſeruare iuſtitiam, magnifica res eſt. Diues autẽ
ideo ſeruare videtur iuſtitiam, quia alienus eſt ab ino-
pia. Ergo vterque iuſtus eſt, ſed maius eſt in neceſsitate
ſeruare iuſtitiam. Superbia vna eſt, ſed plus damnan-
da in paupere eſt quàm in diuite: quia diues copia ela-
tus eſt, pauper autem in egeſtate ſuperbus, quod ad inſa-
niam pertinet, ac per hoc plus reus eſt pauper. Humili-
tas vna eſt, ſed magis laudãda in diuite eſt. Quid enim
magnum eſt ſi pauper humilis videatur, quem ipſa in-
opia humilem facit? Magnificũ autem, ſi hic qui digni-
tate & copiis commẽdatur, inclinet ſe, non ſibi vendi-
cans quæ mereri ſe nouit. Ergo in omnibus humilitas
bona eſt, ſed multo magis in diuite. Doctrina ſtudij v-
na eſt cauſa, ſed laudabilior in diuite eſt. Pauper enim
cum nulla prerogatiua commendaretur, operam dedit
vt haberet vnde poſſet requiri. Diues autem cum eſſet
B vnde commendaretur, adhibito labore auxit ſe, vt du-
plici genere neceſſarius eſſet. Non enim auocatus co-
piis retraxit animum quo minus per ſe floreret: Et ideo
hic magis laude dignus eſt quàm pauper: qui ſi ſtudiis
operam minime dediſſet, per omnia remanſerat vilis.
Illũ ergo voluntas, hunc neceſsitas fecit cupidũ. Libido
in paupere & diuite eadẽ eſt, & dãnabilior in paupere
quàm in diuite eſt. Pauperẽ enim ipſa egeſtas reuocare
debet à cupiditate luxuriæ: cogitare enim debet, quia
vnde hoc impleat non habet, & dũ hoc feſtinat adim-
plere, alia multa mala admittat neceſſe eſt: quibus forte
nec ad præſens euadat, aut certe hocipſum quod habet
inſumens, mendicus remanebit cum nota. Diuitem au-
tem deliciatũ copiæ laceſſunt ad voluptatem libidinis.
Præterea quia diuites ſecuri ſunt de impunitate, ſcientes
venalia eſſe iudicia, & nec redargui ſe ab aliquo. Quis
enim dignitate fultum virum & diuitem arguere au-
deat? Vnde magis accẽduntur, vt & violẽter hoc agant.
Nõ ſolum enim minime reprehẽduntur, ſed in magno
honore ſunt, & gloriari poſſunt quia tales ſunt. Quòd ſi
vterque, id eſt pauper & diues pudicus ſit, multũ differt
C pudicitia diuitis à pudicitia pauperis. Pauperem enim
poteſt humilitas reuocare ne quod vult poſsit implere,
aut timor legum: Diues autẽ cum multis ſuffragantibus
cauſis ad voluptatẽ poſsit allici, laudabilis eſt, ſi auertat
hinc animum. Alia ergo remuneratione dignus eſt di-
ues pudicus & alia pauper pudicus. Quòd ſi rex ſit pu-
dicus, multum eſt & glorioſum, vt omnia in poteſtate
habens non contingat quod ſcit impune à ſe poſſe fie-
ri. Hic verè deum timet, hic verè præcepta eius cuſto-
dit, qui in poteſtate habẽs leges, futurum dei iudicium
contemplatur. Itaque grandis res eſt, vt qui in præſenti
non habet quem timeat, vincat quod delectat, cum de-
lectatio tantum poſsit, vt non ſolum futura, ſed & præ-
ſentia minime vereatur. Vnde multum merentur qui-
cunque hanc ſuperant, ſed maxime ij qui in preſenti le-
gibus & hominibus dominãtur. Cæteri enim & homi-
nes & leges verentur, quare & propoſitum cuſtodiunt.
Ne enim apud homines erubeſcãt, ſeruant quod diu te-
nuerũt, & ne condẽnentur, à prohibitis ſe abſtinent: hic
autem qui dominatione nec leges timet nec homines
115. erubeſcit, magnæ gloriæ eſt ſi ſe abſtinet. Contra
Euſebium, vtrum ſpiritus ſanctus ſciuit myſteriũ nati-
uitatis dominicæ. Memini in quodã libello Euſebij D
quondam egregij in reliquis viri, legiſſe, quia nec ſpiri-
tus ſanctus ſciat myſteriũ natiuitatis domini noſtri Ie-
ſu Chriſti, & admiror tantæ doctrinæ virum hanc ma-
culã ſpiritui ſancto inflixiſſe: hoc enim dicens, degene-
rem illũ ſignificauit. Neque enim poteſt dici de deo eſ-
ſe, ſi neſcit quæ dei ſunt, quia inferior natura quid in
potiore ſit, neſcit. Sin vero ſubſtãtiæ eſt eiuſdem & di-
uinitatis, quomodo poteſt neſcire quæ ſua ſunt? Deniq; *Ioan.10.*
filius dei, quia, Ego, inquit, & pater vnũ ſumus, propter *Ioan.16.*
vnitatem ſubſtantiæ, non immeritò adiecit dicẽs, Om-
nia quæ patris ſunt, mea ſunt, & quæ mea ſunt, patris
ſunt. Quamobrem ſi ſpiritus ſanctus eiuſdẽ diuinitatis
eſt, qua ratione ſegregatur ne ſit eiuſdẽ ſcientiæ, cũ eiuſ-
dem nõ negetur eſſe ſubſtantiæ? Quod plus eſt cõceſsit,
quod minus eſt renuẽs. Creatura enim diſcit & incipit
aliqua ſcire de authore, & erunt ei quæ didicerit cũ au-
thore ſuo cõmunia: Subſtantia autem & diuinitas non
poteſt deo eſſe & creaturæ cõmunis. Nam dei ſubſtãtia
nõ habet quod diſcat, quia nihil eſt quod ignoret. Sub-
ſtãtia vero hominũ non habet in natura vt ſciat, ſed vt
diſcat. Itaq; naturæ hominũ accidit ſcientia, non tamen
immutatur ſubſtantia, quia hominis natura dei habet E
ſcientiam: ſic enim condita eſt, vt per exercitiũ acquirat
ſcientiã. Igitur maior eſt ſubſtantia quam ſcientia: quia
non ſciẽtia acquirit ſubſtãtiam, ſed ſubſtãtia ſcientiam:
& ſubſtantia eſt ſine ſcientia, non tamen ſcientia poteſt
eſſe ſine ſubſtantia. In deo autẽ ſicut eſt ſubſtantia, ita &
ſciẽtia, quia ipſe nihil habet quod diſcat, ipſa enim ſub-
ſtantia eſt ſibi ſcientia. Quamobrem omnia in deo ſub-
ſtantia dicũtur. Subſtantia enim cui nihil deeſt, omnia
ſubſtantialiter habet, quia nihil ei acceſsit per ſtudium.
Quomodo ergo dici poteſt de ſpiritu ſancto, quia ne-
ſcit natiuitatẽ filij dei, ſi conſubſtãtiuus eſt ei? Nunquid
poteſt vna eademq; ſubſtantia & ſcire & neſcire? Certe
filius dei myſteriũ natiuitatis ſuæ nõ didicit, ſcit ſubſtã-
tialiter, nõ per doctrinã. Qua ergo ratione ſpiritus ſan-
ctus dicitur neſcire, cũ ſimiliter ipſe nihil habeat quod
diſcat, quia omnia nouit per ſubſtãtiam? Sicut enim dei
filius, ita & ſpiritus ſanctus dei ſubſtantia eſt, dicẽte do-
mino, Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. Per quod ſigni-
ficauit ſubſtantiã dei patris ſuã eſſe ſubſtantiã, & ſpiritũ
ſanctum à patre dicit procedere, & de ſuo accipere. Et
ideo, inquit, dixi de meo accipiet, quia omnia quæ pa- F
tris ſunt, mea ſunt. Si à patre procedit & de filio accipit,
quomodo filij neſciat natiuitatẽ, quando ſubſtãtia eius
ſubſtãtia filij eſt? Omnia enim quæ patris ſunt, filij ſunt:
Sine dubio ergo patris ſubſtãtia & in ſpiritu ſancto eſt.
Adiecit enim filius, dicens, Et omnia quæ mea ſunt, pa-
tris ſunt. Quid ergo ambigitur de ſpiritu ſancto: an e-
iuſdem diuinitatis ſit, cũ ſit eiuſdẽ ſubſtãtiæ? Nam ſicut
de ſe dixit dominus, qui à deo proceſsit, ita & de ſpiritu
ſancto teſtatur. Et ne hoc aliter poſsit interpretari: A pa
tre, inquit, procedit, & de meo accipiet, vt à patre pro-
cedere, hoc ſit de Chriſto accipere. Cum enim dicitur
de filio dei accipere, nõ ambigitur etiã ipſe eſſe de deo,
vt in ſancto ſpiritu patris eſſe ſubſtãtia & diuinitas non
ambigatur. Itaq; qui hunc dicit neſcire filij dei natiui-
tatẽ, ipſi derogat cuius dicitur accepiſſe. Nec enim aliud
accipit, quàm ipſe eſt de quo accepit: quia accepiſſe de
Chriſto, de deo proceſsiſſe ſignificauit: ideoq; nõ poteſt
neſcire quod hic de cuius accepit: neq; ignorare dicen-
dus eſt dominum, quia à deo proceſsit. Certe filius dei,
quia de patre eſt, ideo ſcit omnia dei: Quare ergo ſpiri-
tus ſanctus negetur ſcire quæcunque Chriſti ſunt, cum

A alterius mēbra ſunt, vt diuerſa poſsint. Vna eſt enim potentia triū, vt nihil deſit ſingulis. Hic finis ſit: Iam enim in libello aduerſus Arrianam impietatem digeſto, reliqua plenius tractata ſunt, quæ trinitatis complexa ſunt

n6. indiſcretam vnitatem.

De eo qui fidem Chriſti percepit, quid præminentiæ ſeu prærogatiuæ habeat ad gratiam conſequendam plus quàm infideles.

Scri-

Ezec.18. ptum eſt, Quia inſto nibil proderie iuſtitia eius in qua die errauerit: & quia iniuſto nihil oberit iniuſtitia ſua

Ioan.3. cum ſe conuertit. Et dominus in Euangelio, Qui non crediderit, inquit, iam iudicatus eſt: vt per hoc eum qui crediderit, non iudicio ſubiectum ad ſententiam excipiendam ſignificaret, ſed fidei merito laude dignum futurum. Ergo cognitio dei hanc debet prærogatiuam, vt peccatorum conſequatur remiſſam. Credens enim, dei eſſe filiū Ieſum, dignus exiſtit ab omnibus liberari peccatis. Diu enim errore deuius cum per diuerſa ignorantiæ fluctibus iactaretur, illuminatus veritatis coruſcationem nactus eſt, in qua poſt nimias tēpeſtates requieſcat ſecurus: cui congruit vt poſt cognitionē temperet ſe ab iis quæ iam pridem in ignorantia poſitus agebat. Quid enim prodeſt cognitio, ſi manet priſtina conuer-

B ſatio? Hinc etenim quis videtur cognouiſſe deum, ſi vitam mutet, & cōuerſationem ſuam corrigat. Cognitus enim deus timeri debet, quia iudicaturus prædicatur, vt & fideles iuſtitiæ ſuæ percipiāt fructum, & impij, id eſt increduli perfidiæ ſuæ congruas pœnas exoluant. Conuenit enim iuſtos in futuro gaudere, vbi regnabit Chriſtus cum ſuis: vt ſicut in ſeculo ſunt opprobrio, & iniuriis ſubiacent, in quo princeps eſt diabolus: ita & in regno glorioſi appareant, propter quod contēptibiles iudicati ſunt à mundanis: iniuſtos autem quia falſo florere videntur, per mendacium repugnantes veritati, in pœna tribulari: vt qui per fucum glorioſi viſi ſunt, per verū deſpecti & humiliati nimis appareant. Tunc enim iuſti ſe credidiſſe gaudebunt, cū perfidos viderint cruciari: & nec pœnitebit perfidos non credidiſſe, niſi viderint gloriā eorum & ſuā pœnam, quos quia crediderunt, ſtultos & contemptibiles arbitrati ſunt. Ergo ex eo quòd profitetur ſe quis Chriſtianum eſſe, id ſtudere debet, ne peccet, & armare ſe contra vitia. Et quia impoſsibile eſt ſemper vincere, ſi victus fuerit, dolere ne iterum vincatur: quia qui ſe dolet victum, reparat ſe. Qui ergo repugnat, habet vnde ſe excuſet ſi victus fuerit. Oſtēdit

C enim ſe votum habuiſſe vincendi, ſed minime præualuiſſe. De hoc ſpes eſt, quia poteſt ſe reparare, vt aſsidua meditatione in congreſsione peritior & fortior inueniatur. Nā qui ad hoc ſurgit, vt peccet, inexcuſabilis effectus pergrauē habet cauſam. Peius eſt enim ſub dei viuere profeſsione, & voluntatē habere peccandi, quàm ſi ignoret quis deū, & turpiter & contaminate verſetur. Hic enim neſcit quæ timere debeat, ille ſciens contēnit. Credentes ergo accipiunt remiſsionem peccatorū, non tamen glorioſi erunt, niſi poſt acceptam fidem vixerint ſub dei nominis timore, vt colluctati contra hoſtes Chriſtiani nominis victoriā faciant, vt poſsint præmiū mereri dum plus vincunt quàm vincūtur. Nam qui intelligit deū, & non accedit ad fidem eius ne viuat Chriſtianus, ſed in fine vult fidē accipere, vt moriatur Chriſtianus, aut erubeſcit Chriſtianus viuere, aut peccatis operam dat, quæ arbitratur poſſe ſibi remitti cū crediderit: iſtū puto non bonā cauſam habere: quia vt quandiu in ſeculo eſt, peccet, nō vult fieri nec viuere Chriſtian⁹, aut confunditur fieri Chriſtianus. Qualē ſperat deū, cui cum militare erubeſcit, vult ab eo ſtipendium accipere. Huiuſmodi irriſor eſt: Sciēs enim ſe iam non tēpus ha- D bere vt peccet, morte imminente tunc vult fieri Chriſtianus, & quia iam non poteſt peccare, credere ſe dicit in Chriſtū, quaſi qui execrator peccati eſt: non vt iam ſe nolit peccare, ſed vt nō poſsit præueniente morte. Iſtis debet legi, quia deus non irridetur. Nam & ſolēt huiuſ- Galat.6. modi talia dare mādata vt iam defectis & alienis, tantū anhelātibus detur fides, timentes ne euadāt, & confundantur quia facti ſunt Chriſtiani. Quibus recitāda ſunt Euāgelij verba, Qui, inquit, dominus, erubuerit me cō- Luc.9. fiteri in hac generatione, & filius hominis cōfundet eū cum venerit in regno patris ſui. Sed forte dicāt ſciētes fragile eſſe gen⁹ humanū, idcirco in fine vitæ nolumus fidē accipere, ne iā peccemus. Sed fides ſic accipi debet, vt ſciatur quid accipitur. Tunc enim beneficiū eius habebit, ſi cognoſcat, & ſi profiteatur eā. Corde enim cre- Rom.10. ditur ad iuſtitiā, ore autē cōfeſsio fit ad ſalutem. Ac per hoc, qui iam neſcit vbi ſit, quomodo poteſt dici accipere? Ille enim accipit, qui profitetur ſe accepiſſe, ſciens quia accepit. Si enim credūt, quia datur credentibus remiſsio peccatorū, ſcire debēt quia hic credit, qui corde ſuo teſte credit. Quia deus qui promitit, cordis inſpector eſt: ipſum enim ſuſcipit quē corde videt credere. E Itaq; cuius cor verba fidei nō aduertit, quomodo beneficiū eius habebit? Ergo hic poteſt videri temere Chriſtianus accepta fide, qui id àgere cernitur, ne facilè peccet. Nā qui peccare feſtinat, idcirco nō vult accipere fidem, ne cogatur bene viuere, quod videtur nolle: ſed in morte vult cōſequi, impunitatem ſperās & remiſsionē præteritorū malorū, vt & de præteritis ſecurus ſit, & de futuro, quia iā vtiq; non poterit peccare moriturus. Sed hoc nō bono fit conſilio, neq; munda conſciētia, vt tūc velit accipere fidē, cum iā non poſsit, etiā ſi velit, pecca- re. His cōuenit dictū illud, Faciamus mala, vt veniāt bo- Rom.3. na: hoc eſt, modo peccemus, & in nouiſsimo credamus, & remittetur nobis. Ideo ſubiecit, Quorū dānatio iuſta eſt. Nō eſt enim dignū vt his detur remiſsio peccatorū, qui ſciētes deum ꝙ nolit quenquā peccare, & odio habeat peccatores, peccare geſtiunt: nolētes aduertere, donū dei his proficere, qui ignorātes deū ſic peccāt, vt neſciāt iudicaturū deū. Qui autē audiuit & tractauit apud ſe, & votū habet peccandi, nō vt vincatur aliqua cogēte cauſa, ſed velit peccare, durū eſt ignoſci ei. Nā duæ cauſæ ſunt quæ habēt peccatorū remiſſam. Vna doni, alia pœnitētię: vt qui poſt donū peccauerit, per pœnitētiā F reformetur. Qui enim in accepta gratia nō permāſit, vt in libertate duraret, ſed iterū ſe ſubiecit peccato, lamentatione & gemitu impetrat obliterari peccatū: ſciens enim prudénſq; peccauit: nō ꝙ aliquis ignoret peccatū, ſed qui neſcit deum iudicaturū, impune putat futurum quod peccat. Ac per hóc gentilis ſi cœperit infirmari, & in ipſa vitæ deſperatione tractet apud ſe de fide & ſpe ꝓmiſſa, integrā habet cauſam: vt huic credēti remittantur peccata, ne teneatur in inferis, ſignū ferens ſecū euictæ mortis ac ſpoliatæ, licet nō habeat dignitatē vel remunerationē. Quia debet aliquid intereſſe inter eū qui ꝓuocatus amore ſui domini cōtra hoſtes eius dimicare nō timuit, amans ſe continentia & obſeruatione omniū vitiorum, vt poſsit reſiſtere malo, ſemper ſollicitus quomodo imperiū domini ſui defendat: & inter eū qui cū inimicis domini cōueniens & in eis aſsiſtēs, in fine vitæ ad dominū ſuum regreſſus eſt: non vt regnū domini ſui vindicaret, ſed vt ipſi ſoli ꝓdeſſet eſſe ciuis antequā miles. Ille enim qui viuere vult Chriſtian⁹ vt poſt mor- Rom.8. tem remuneretur, ſcit quia non ſunt cōdignæ paſsiones

G huius temporis ad futuram gloriam quæ renelabitur in
nobis. Ac per hoc ſuſcepta armatura fidei, non dubitat
congredi cōtra princeipes & poteſtates, vt in ſeculo exi-
ſtens victor, poſt ſeculū coronetūr. Dignū eſt enim, vt
qui inter perfidos & rebelles domini ſui regnū ad præ-
ſens teſtatur, huius rei in futuro mercedem habeat: vbi
videntes inimici dei teſtem Chriſti propter confeſsio-
nis ſuę veritatem ſublimē apparere in regno dei, doleāt
cōfuſi falſum æſtimaſſe quod verum eſſe declaratū eſt:
neenon & hi qui tardè crediderunt, non in vita, ſed in
morte confitentes deum, videntes quanta eorum gloria
eſt, qui ſub armatura dei militantes, bella imperatoris
ſui deuotè & fideliter geſſerunt, pœniteant non ſe vixiſ-
ſe, ſed mortuos eſſe Chriſtianos. Poteſt enim videri mi-
nime idoneus mori Chriſtianus, qui votum nō habuit
uiuere Chriſtianus, ſed forte iā moriturus ideirco vo-
luit dici Chriſtianns, quia iā tempus peccandi non erat.
Ne forte, inquit, verū ſit quod creditur, volo fieri Chri-
ſtian⁹. Nihil amittēs ſi falſum eſt quod creditur: & quia
iam in morte non eſt voluptas peccandi, ſed peccarum
fieri deſinie, tentat ſi prodeſſe poterit fides poſt mortē,
cum hoc vtique fuerit vtile, vt in hac vita & peccata e-
H mendarentur vbi fuerunt admiſſa. Tunc enim aliquis
condemnaſſe ſe præterita probat, quando fidei lineá ſe-
quens, conuerſationē & vitam videtur mutare. Si enim
prius ideo peccabat, quia neſciebat deū: cum cognoſcit
eum, vltrà non debet peccare, ne fruſtra ſit cognouiſſe
illum. Debet enim aliquis perfectus eſſe ex cognitione
dei. Chriſtianus enim ante profeſsionem debet intelli-
gere operibus magis ſe probādum quàm nomine. Nam
propterea mandata data ſunt cæteris legibus potiora, &
ad ſanctitatē pertinentia, vt ex his dei cultura appareat:
Luc.6. ſi quo min⁹, audiēt, Quid me vocatis, domine domine,
& non facitis quę dico? Per quod tūc ſignificauit, ꝓdeſſe
cognouiſſe deum, ſi mandata eius ſeruētur. Irriſor enim
videtur, qui dominum vocat eum, cuius præcepta con-
Galat.6. temnit. Huic verba legis recitāda ſunt, quæ dicūt, Deus
non irridetur. Itaque verbis ſuis condēnabitur, quia do-
minū vocat, quem minime ſe timere operibus ſuis oſtē-
117. dit. De peccato Adam & Euæ, & de eorum condi-
tione ſeu creatione & dotis gratuitis. Nulli dubium
arbitror, mundum iſtum hominis cauſa eſſe fabrica-
tum. Qui cum diuerſis conſtet ſubſtantiis, vnus eſt ta-
I men multis membris aptatus, vt ex his inuicem mutuis
operibus, quæ neceſſaria homini futura erāt gigneren-
tur. Domus enim facta eſt homini cum annona, ita vt
ſingula eorum ſecundum genus fierent ſuper terram: id
eſt, vt facta hinc haberent infinitam potentiam in pro-
pagine uniuſcuiuſque generis eorum quæ crearentur in
terris. Origines enim inſtitutę ſunt, quarum ſemē profi-
ceret ad procreationem, multiplicandorum generū ſu-
Gene.1. per terrā: vnde ſcriptura teſtatur. Et benedixit illa deus,
dicens, Creſcite, & multiplicamini ſuper terram. Simili
modo etiam hominum genus benedictum eſt. Quem
ſenſum contuemur in lege: Cernimus enim ſcriptum
Exod.1. eſſe, Creuit populus & multiplicatus eſt in Aegypto.
Qua benedictione enim benedicta ſunt, quæ ad vtili-
tatem creata ſunt hominis, ea benedictione & homo
eſt benedictus: vt ſimiliter ex mare & fœmina propa-
go generis humani creſceret & multiplicaretur ſuper
terram: & ſicut per culturam melioranda erant ſemina,
ita & hominum genus adhibita cura illud ſtuderet, vt
creatoris cognitione percepta, vitam ſuam frænaret
ad promerendum eum, vt ſimul omnia proficerent ad
laudem & gloriam creatoris. Et quoniam non aliud
hæc dicta ſignificant, res ipſæ teſtantur: Omnia enim K
quæ facta ſunt, dei nutu multiplicata & meliorata ſunt
ſuper terram. Nec enim aliter poſſet accidere, quàm dei
voluntas & benedictio decreuit ſeminibus. Quomodo
ergo dici poteſt male fieri, aut non licere quod ex dei
benedictione & ipſo fauente augmentum facit? Cuius
rei traditio etiam in ſynagoga manſit, & nunc in Ec-
cleſia celebratur, vt dei creatura ſub dei benedictione
iungatur. Non vtique per præſumptionem, quia ab au-
thore ipſo data eſt forma. Sed ſi ceſſare debere putatur,
tunc ceſſare debebit, quando ceſſatura & illa ſunt quæ
ſimiliter benedicta ſunt vt multiplicarentur: quia ſi ge-
neratio hominum ceſſat, ad quam vtilitatem naſcun-
tur quæ benedicta ſunt ſuper terram? Non poteſt enim
mundus ex parte agere, & ex parte ceſſare. Aut totus e-
nim operatur, aut totus pauſat in ocio. Nunquid vtile
corpus eſt, cuius quædā membra vigent, quædam tor-
peſcunt? Quod ergo à domino benedictum eſt, cur ſor
didum & contaminatum opus à quibuſdam aſſeritur,
niſi quia ipſi deo manus quodammodo infertur? Non
enim hoc reprehenderent, niſi de deo huius operis au-
thore male ſentirent. Quia enim aperte deo detrahere
verentur, per opus tamen ab eo inuentū accuſant eum. L
Quando enim diſplicet opus, reprehenditur author.
Si huiuſmodi homines legerent, aut potius acciperent
ſcripturas, memores eſſent Balaam, dicentis, Quid ma-
ledicam quem benedixit deus? Fruſtra enim accuſa- *Nume.23.*
tur, qui à iudice laudatur: imò ipſe ſui accuſator eſt, qui
reum dicit quem leges defendunt. Quis ergo tu es qui
damnari cenſes quod à deo benedictum legis, niſi quia
aut deum hunc negas eſſe, aut ſcripturam falſam accu-
ſas? Sunt enim qui quaſi noua accipientes, vetera repu-
dianda putant: Sed non diſcrepant ab his noua, quæ
per Chriſtum Ieſum præcepta ſunt & populis intimata.
Ipſe enim rogatus ad nuptias ire, non dedignatus eſt, & *Ioan.2.*
non ſolùm præſentia ſui illuſtrauit eas, verū etiam con-
tulit quod deerat ad lætitiam. Scriptum eſt enim, quia
vinum lætificat cor hominis. Et vt hoc ſecundum dei *Pſal.103.*
patris ſui volūtatem feciſſe ſe demonſtraret, Iudæis in- *Eccli.40.*
terrogantibus, an liceat homini dimittere vxorem ſuā, *Matt.19.*
reſpondit inter cætera, dicens, Quoniam ab initio fe- *Geneſ.2.*
cit deus maſculum & fœminam: & dixit, Propter hoc *Marc.10.*
relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxo-
ri ſuæ, & erunt duo in carne vna: Itaque iam non ſunt M
duo, ſed vna caro. Quod ergo deus cōiunxit, homo nō
ſeparet. Hinc eſt vnde rogatus ad nuptias iret libenter,
ne factum dei patris ſui infirmare videretur. Magis au-
tem legis veteris & nouæ doctrinam cōcordare oſten-
dens, nuptias non ſolùm non prohibuit, ſed & intereſſe
dignatus eſt, teſtimonium eis tribuens, quoniam deus
author earum eſt: & quod à deo iūctum eſt, neque pro-
hiberi, neque ſeparari debere, ſalutari præcepto mon-
ſtrauit. Et quia natiuitas prodeſt: cum iam relinqueret
mundum, matrem ſuam Ioāni diſcipulo ſuo commen- *Ioan.19.*
dauit. Quamobrē & nos per omnia legis veteris & no- *Exod.20.*
uæ mandata ſeruantes, parentes honorare docemur: *Deuter.5.*
quod niſi fecerimus, maledictum nos incurſuros cau- *Matt.15.*
tum eſt lege. Itaque quænam eſt hæc præſumptio, aut
ex qua lege deſcendit, nuptiarum aditus intercludere,
quando tam noua quàm vetus lex per omnia iſtis faue-
re uideatur? Sed illud eſt quod legimus, quia quod ex-
tra eſt, à malo eſt. Vnde apoſtolus huiuſmodi homines
cauteriatam dicit habere conſcientiam, qui prohibētes *1.Tim.4.*
nubere, & à cibis quos deus ad percipiendū creauit, ab-
ſtinendū docēt. Hoc enim in hypocriſi inimicitiarum

cauſa

A cauſa facere denotantur, vt legem à deo traditã crimi-
nentur. Alij ideo ſtudentes præceptis ſalutaribus obuias
manus tendunt, vt prauæ doctrinæ mandata commen-
dent. Ac per hoc cauteriatam habere dicuntur conſciẽ-
tiam. Corrupta enim mente aliud ſcientes, aliud pro-
fitentur, ſicut & Iudæi, qui non ignorantes geſta ſalua-
toris opera eſſe ſpiritus ſancti, inuidentes dicebant quia
in Beelzebub eiicit dæmonia, vt populum à fide eius a-
Matt. 12. uerterent. Talis eſt etiam ſuprà memoratorum verſutia,
quia vt ſanctitatis & caſtimoniæ amatores eſſe ſe ſimu-
lent, nuptias eſſe dicunt damnandas, vt per hoc com-
mendentur, & populum à veritate auertant: & vt abſti-
nentiæ ſe ſtudere fingant, temperandum à cibis tra-
dunt, vt per hoc ſe alienos à mundo ad cœleſtia regna
feſtinare oſtendant, per quod mentes hominum illi-
ciẽtes, deinceps illicita doceant licere, & licita quaſi in-
conceſſa damnare. Hæc ſunt præſtigia ſatanæ, vt cau-
ſas inuertat: quaſi nouum inſinuans aliquid, excludat
veritatẽ, in qua nihil nouum eſt, quia totum æternum.
Quis non aduertat ſenſum iſtum ab aduerſariis eſſe ap-
B tatum? Quis enim audeat dei inuentum reprobare, &
quod nunquam alicui obfuit, niſi aduerſario veritatis?
Qui vt impuritatem ſuam tegat, ſanctimoniam prædi-
cat, quam non amat, vt dum ex eo ſe quaſi bonæ volun-
tatis oſtenderet, illicita ſuadeat, quaſi licita. Commẽdat
enim ſe vt promptius fallat, ac per hoc captis impru-
dentibus ſuggerat, per quæ plus eos faciat peccatores:
quia vt cauſæ ſuæ aliquam conferat medicinam, gran-
diter ſuadet homines peccare, magnum ex eo quærens
ſolatium, dum criminis ſui ſocios multos oſtendit, le-
uem pœnam eſſe exiſtimans, ac ſi minus grauis ſit ſi ſe-
cum multos videat in gehenna. Cæci homines, dum
vincuntur vitiis, aut per infirmitatem, aut per ignoran-
tiam ſeſe defendunt, non vindicando hæc quæ con-
traria decipit concupiſcentia. Aut quæ obſtat caligo, vt
non quod verum eſt, videatur? Nam ſolent literæ aliud
videri ſignificare, dum aut non bene pronunciantur,
aut impropriè diſtinguntur. Cum autem legitur, Fe-
cit deus: &, benedixit quod fecit: quis hinc diſputet?
quis dubitet? quis quod bene dictum eſt, male dictũ pu-
tet, niſi alio ſpiritu animetur? Quod quidem ſi hominis
vox eſſe diceretur, forte aliqua fallacia crederetur. Deus
dicitur loqui, & dubitas? deus benedixit, & reprobas?
C Sed forte ſub dei nomine Moyſes errorem induxit,
Satis tibi faciant ſigna & prodigia per Moyſen facta
Exod. 14. in Aegypto ſuadeant tibi mirabilia quæ in rubro mari
geſta ſunt ad liberationem filiorum Iſraël. Audi ma-
Exod. 8. gos confitentes, quia digitus dei eſt hic. Conſenti Apo-
1. Cor. 10. ſtolo dicenti, Nolo vos ignorare fratres, quoniam pa-
tres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per ma-
re tranſierunt, & omnes per Moyſen baptizati ſunt in
nube & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritalẽ man-
ducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem bibe-
runt. Bibebant autem de potu ſpiritali conſequente eos
petra, Petra autẽ erat Chriſtus. Et vnde hoc Apoſtolus
locutus eſt? Præſto eſt ſcriptura in qua legimus Chri-
ſtum dominum noſtrum, dicẽtem Iudæis, Si crederetis
Ioan. 5. Moyſi, crederetis forſitan & mihi, quia de me ſcripſit
Moyſes. Quis huic concordiæ fidem deneget? Quis au-
deat dicere, quod vnum eſt diſcrepare? Quis tam ma-
læ mentis eſt, vt indiuiduam charitatem contendat
videri inimicitiam? Ecce habes & verborum teſtimo-
nia, & exempla virtutum quæ animum tuum ſubiu-
gent veritati, vt non aliud putes verum quàm quod
Eccleſiæ catholicæ continent libri. Quoniam igitur

probatum eſt eundem deum fuiſſe in veteri teſtamen- D
to qui nunc noſter eſt, & hunc multis virtutum iudi-
ciis verum eſſe, in tantum eius authoritas debet præfer-
ri, vt etiam id quod à ſpiritu, (etſi forte abſurdum à no-
bis æſtimatur) acceptum eſt, ferri debeat, & aliter ſen-
tiri quàm à nobis putatur, ſi dei iudicio commendetur,
quia magis deo credere debemus quàm nobis. Infir-
mitas enim noſtra & imperitia, vtilia ſolet iudicare
quæ nociua ſunt, & æſtimare falſa pro veris, quod de
deo vel ſuſpicari nefas eſt. Non eſt enim natura quæ
poſſit falli: quanto magis de coniugiis dubitari non de-
bet, deo dicente: Quod deus coniunxit, homo non ſe- *Mat. 19.*
paret. Eſt enim res aperta & ſimplex. Certè omnis ho-
mo gaudet cum fuerit dei dignationem adeptus, & me-
liorari ſe credit dum ſacramentum creatoris addiſcit,
quod vtique non aſſequeretur, niſi natus. Cur ergo plã-
git quod gaudet, & quod gloriatur ſe didiciſſe, condẽ-
nat? Si enim gaudet, quia didicit, non autem didiciſſet,
niſi natus fuiſſet, ſine dubio bonum eſt naſci, quia fru-
ctus natiuitatis, cognitio eſt veritatis. Si autem malum
eſt naſci, non erat bona cognitio. Cui enim rei prode- E
rit cognitio, ſi damnatur natiuitas? Quia ſi non expe-
dit, nec naſci debet, vt dicit, inane eſt vt diſcas damnã-
dus. Sed quia nemo tam hebes eſt vt neget cognitionẽ
dei prodeſſe hominibus, & bona & vtilis eſt. Per ipſam
enim melioratur natiuitas, vt meliorata natiuitas plus
mereatur quàm fuerat collatum Adæ, quia in cœlo, non
in terra regnabũt credentes: in paradiſo dei patris, non
in quo Adam corporaliter iuſtus fuerat operari. Nam
ſi encænia celebrabantur Hieroſolymis: id eſt, dedica-
tionis templi dei agebatur feſtiuitas: quanto magis ip-
ſius hominis celebrãdus natalis eſt, qui magis templum
dei eſt, cuius etiam, ad agendum deo gratias, manibus
templum eſt fabricatum. Melius eſt enim templũ cor-
pus noſtrum: quia hoc dei opere, illud verò humano la-
bore conſtructum eſt: & hoc ſub ſpe æternitatis eſt, il-
lud perditionis. Itaque qui deo inſtituente natum ſe
nouit, vt ei gratias agat, cognitum habens myſterium
eius, debet in natali ſuo gaudere, videns profectum eſſe
natiuitatis ſuę. Verè autem illi naſci non debuerunt, qui
creatorem ſuum relinquentes, gloriam eius aliis depu-
tant. horum enim natiuitas proficit ad pœnam, ſed
non natiuitas crimen incurrit, ſed voluntas. Sed quis
es tu qui nuptias prohibes? Forte Marcion, quia corpus F
non à deo fabricatum putas, ſed à diabolo: animam ve-
rò errore quodam lapſum paſſam, vt ad tenebrarũ par-
tes in quibus nunc mũdus eſt veniret, contendis. Quo-
modo ergo poſſet hinc liberari, ſi prohibetur generari?
Natus enim cognouiſti caſum tuum, & data opera id
egiſti, vt remeares ad patriam ſedem, redditus ſorti tuæ.
Denique gratias agere te dicis Chriſto, per quem hanc
cognitionem aſſecutum te gratularis. Age vero, ſi na-
tus non eſſes, ceſſaret cognitio, nec proſequeretur libe-
ratio. Itaque ſi gaudes animam liberari, faue natiuitati.
Nam ſi natiuitati reſiſtis, inimicus es animarum. Aut
ſi Manichæus es, qui nuptias quaſi contrarias renuis,
quæro à te, ſi corpora minime gignerentur, quomodo
anima hinc, quam fuſam in tenebrarum partem & hæ-
rentem hylicis rebus aſſeris, eriperetur? Naſcendo enim
liberari eam in libris veſtris ſcriptum habetis, vt à Lu-
na ſuſceptæ animæ exeuntes de corporibus Soli tra-
dãtur, quem deum animarum veſtrarum aſſeritis. Nam
gaudetis cum Manichæi vocamini. Per hoc enim no-
men liberationem animarum veſtrarum flagitatis, quod
vtique neſciretis, niſi nati eſſetis. Longe itaque apparet

G per hypocriſin vos nuptias condemnare. Sanctimoniã enim profitentes, latenter immunditiæ ſtudetia, quod non ſolùm priuatim, ſed etiam edictis prodiiũ eſt imperatorum. Audi nunc catholice, & ex Euangelio diſce, prodeſſe huminis natiuitatem. Cum Simeon enim vir iuſtus vellet exire de ſeculo, ſufficere ſibi putans creatoria ſine myſterij eius cognitione notitiam, non permiſſum eſt ei niſi crementum faceret dei perceptione, vt plenam haberet fidei ſuæ mercedem. Denique natũ ſaluatorem accipiẽs in manibus benedixit deum, & dixit, *Lucæ 2.* Domine, nunc dimitte ſeruum tuum ſecũdum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuũ. Manifeſte oſtenſum eſt dei beneficium eſſe in hominis natiuitate, quando viro iuſto de morte cogitanti reſponſum eſt, quòd non antè moreretur quàm Chriſtum domini vidiſſet. intantum enim proficiebat in vita, vt dignus fieret etiam in præſenti videre, quem liberatorem ſperabat poſt mortem. Qui ergo reſeruatus in vita non permiſſus eſt mori, niſi ſpei ſuæ fructum vidiſſet, vt ſecurus eſſet, quia de vita ad vitam trãſiret quomodo poteſt dici nõ huic profuiſſe natiuitas? Si enim malum eſt H quòd naſcimur non paradiſus promitteretur, nõ vita æterna, nõ regnum cœlorum, ſed pœna & gehennæ perditio: vt timeret alterum generare, qui ſe ſciret natũ ad perditionem: vt ille qui ſe illicite natum ſciret, non affectaret generare. Sed forte dicatur, Regnum quidem cœlorum promiſſum eſt, ſed fidelibus & bene agentibus. Recte vides. Itaque non video reos fieri homines quia nati ſunt, ſed quia male cõuerſati ſunt. Neque enim nõ natis promiſſum eſt regnum cœlorum, vt natiuitati imputent quibus non dabitur. Promiſſum eſt autem natis bene agẽtibus, vt neque natiuitas proſit male agenti, neque obeſſe poſsit bene agenti. A fidelibus enim & bene agentibus melioratur natiuitas, ab infidelibus autem & male agentibus deterioratur. Sic etenim eſt natiuitas, quaſi arbor quæ inſeritur: quia ſi bono ſurculo inſeritur melior fiet, & bona dicetur: ſi verò malo ſurculo inſeratur, deterior erit, & nõ bona, ſed mala vocabitur. Ita & natiuitati ſi bona accedat doctrina, bonos faciet fructus: ſi autem mala, malos faciet fructus. Itaque ſicut neceſſaria eſt arbor vt ſit vbi inſeratur, ita etiam neceſſaria eſt natiuitas vt ſit vbi proficiatur. Sed reſpondetur econtra, Si vtilis eſt natiuitas, cur renaſcimur? Non re- I naſceremur, niſi vtilis eſſet natiuitas. Renaſci enim renouari eſt: & qui renouãtur, inſtauramus. Non ergo accuſat renaſcibilitas natiuitatem, ſed reformat. Et quod reformatur, bene ab initio inſtitutum probatur. Igitur quòd renaſcimur, conſilio mutamur, corporis expiatione ſuſcepta, vt reddamur ad priſtinum ſtatum Adæ: animæ autem peccato maculatum eſt corpus: quo reparato & meliorato per fidem, conſilio abluimus: vt ſicut per contemptum dei fuerat pollutum, ita per obedientiam abluatur, vt effugiat ſentẽtiam datam Adæ, & poſſit reſurgere. Itaque ſi ab anima cœpit peccatum, cur nõ à corpore accuſatur, cum in cauſa peccati Adæ non fuerit deſiderium corporale, ſed ſpe deitatis illecta anima tranſgreſſa ſit dei præceptum, vt corpus ſuum ſubiugaret peccato, & naſcerentur homines ſub peccato? Quod quidem nihil obeſt homini, ſi tamen legi dei obediat, niſi quòd moritur: cui rei beneuolẽtia dei promiſit mercedem, vt qui in creatoris deuotione fideles inueniantur, ſaluentur. Per præuaricationem autem quia Adæ corruptioni ſubiecti ſunt & morti, pro hac re ſuſcipiant à iudice deo vltra quàm fuerat conceſſum Adæ, vt in futuro & glorioſi ſint, & æternam habeant vitam, & adoptati filij dei vocentur, vt lucrũ ſit quia nati ſunt. Ex hoc K iam reuertar ad reliquam partem lectionis. Cum poſitus eſſet homo in paradiſo, hæc accepit mandata. Ex *Geneſ. 2.* omni, inquit, ligno quod eſt in paradiſo, ad eſcam edes. De ligno autem vnde dignoſcitur bonum & malum, non edetis ex eo. Omnia ligna quæ commemorat, fructus ſunt ad eſum creaturarum. Denique vno nomine ligna dicuntur, ſed varia intelliguntur in fructibus, Omnia tamen ligna ſunt, & edendi vnum eſt genus, quanuis diuerſa ſint quæ edãtur. Cum enim multa fructuum ligna creaſſet homini ad edendum, ſicut dixi, de vno ligno edi prohibuit: vt reuerentiam creatoris ex aliqua parte haberent, qui omnia in poteſtate acceperant, dum vna reſeruata eſt arbor cuius licentiam non haberent, vt memores eſſent conditoris legia. Quomodo autem ex ſententia peccati genus intelligebatur? Et homicidæ enim & malefico & adultero & infami congruit hæc ſentẽtia. Achar quoq; filius Charmi cum peccaſſet, con- *Ioſue. 7.* ſumi cum omnibus ſuis adiudicatus eſt. Quomodo ergo poteſt hæc ſententia peccati genus intelligi? Grande delictum fuiſſe poteſt cognoſci, non tamen genus delicti Intelligi. Scimus enim alios hac damnatos ſententia, L cum ſciãtur aliter deliquiſſe. Et Amorræi & Sodomitæ *Geneſ. 19.* cũ omnibus ſuis periſſe noſcũtur. Ita enim fit, vt & vniua peccati rei diuerſa ſariantur ſententia, & diuerſi criminis peccatores vno atque eodem genere puniantur. Quamobrem Adæ & Euæ non ex data ſententia peccati genus poteſt intelligi. Quanuis enim vnum eorum peccatum ſit, ſed ſecundum perſonam ſuam vir & mulier ſententiam acceperunt, necnon & ſerpens vt non ſolùm in eo quòd facti ſunt non manerẽt, verùm etiam adderetur eis labor ad pœnam. Cum enim omnia pecora & animantia homini fuiſſent (ſicut legimus) ſubiecta; ſerpens contra hanc conſtitutionem erexit ſe, & dolo & fallacia circumuentum hominem ſibi ſubiecit. Sine dubio enim qui aliquem capit, intra ſe vim facit. Propter quod ſerpens ne aſtutiæ ſuæ effectum haberet, ſententia dei reuocatus & reperitur vltra quàm fuerat factus, ne ſupra hominem eſſet, vt calliditate ſua non ſolum ad nihil ſe profeciſſe doleat, ſed & deterioraſſe. Cum enim prudẽtior legatur fuiſſe cæteris beſtiis, poſtquam decepit hominem maledictus factus eſt ab omnibus beſtiis terræ. Poſt ſententiam datam in hominem, datam in fœminam, datam in ſerpentem, ſequitur vt & mulier quam ſibi ſociauerat ad contemnen- M dam dei legem, excipiat ſententiam. At enim, Re- *Geneſ. 3.* plens replebo ærumnas tuas & gemitum tuum: in triſtitia paries filios: & ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Nemo quod reprehendit, ipſe confirmat. Si ideo conceſsi ſunt filij, quia vſurpauerat coitum, ergo plus vſurpatio præſtitit? Sed quia dixit, In triſtitia paries filios: ſi inde putas generationem ſumpſiſſe principium, vbi erat quod dictum eſt, Creſcite & multiplicamini? Intelligite ergo hoc ad pœnam tantùm additum, vt cum per lætitiam fuerat antè conceſſum, triſtitia ſubderetur ad pœnam, & vt durior & multiplicata pœna mulierem ſemper vrgeret, additur conuerſio ad virum, vt eſſet vnde ei dolor iterum innouaretur. Si coitum dominus damnabat, cur in ſubiectis, addebat, Et ad virum conuerſio tua? Nemo quod damnat, hoc pro pœna conſtituit, cum vtique pœna ſit damnationi contraria, nec vnquam ex vno, ſed econtra proueniant. Quod ſi in vno eſſent, damnationẽ nemo metueret. Denique aliquis in hoc addiſceret, ex quo in lege cõmiſſum videret eſſe: hoc eſt confirmaſſe, non puniſſe

A puniſſe peccatum:ſed ideo conuerſio fœminę ad virum & ex eo quod colit:& nō quod verū eſt conuerſio ſimpliciter ante cōceſſa cum vltima ſeruitute, propter pœnam eidem credatur impoſita, quoniam pee mulierem conceſſam ſubiectus factus fuerat vir. Et ſine dubio ſuperior videbatur, cuius conſilio vſus putauit prodeſſe quod ſuaſit, vt factum dei ſubtilitate ſerpentis deſtiui videretur: inſtauratur per ſententiam dei inſtitutam, vt reuertatur mulier ad conditionis ſubiectionem humiliata viro, ſicut fuerat conſtitutum:& additū ei quod addirur ad pœnam, cum audit, Replens replebo mœrores tuos,& gemirum tuum. In triſtitia paries filios,& ad virum tuum cōuerſio tua,& ipſe rui dominabitur. Nunquid fuerat aliter decretum, quàm vt mulier dominio viri eſſet ſubiecta? Hinc ego apparet mulierem reuocatam eſſe ad id quod fuerat cum additamento. Vnde ait, Replens replebo mœrores tuos & gemitū tuum. Quod replet, in eo quod minus eſt addit, non in eo quod non eſt videtur operari. Hac ergo ſententia quæ ante pro- *Gen. 1.* ceſſerat, Creſcite & multiplicamini: non incipit ad creandum, ſed ad creaturæ, quæ fuerat cōceſſa, perniciem.

B Mulieri ad pariendum filios dolor additur, difficultas imponitur, non procreationis noua forma componitur. nam ſi ex hoc recte generatio ſperatur, magis intelligi poteſt arbitrio ſerpentis generationem extitiſ- *Mat. 3.* ſe, quàm domini: & eſt verum, vt ait ille, progenies viperarum. Si quis autem ſe exiſtimat ita natum, quid mereatur aduertat, vt propter peccatum amplificaretur ei dolor partu, vt quæ modicum doloris habitura erat, filiorum creſceret ei cauſa delicti: quia & cum gemitu & mœrore pariunrue, nati autem ſine triſtitia non *Gen. 3.* habentur. Nunc tertio promirur in virum ſententia talis. Quoniam audiſti, inquit, vocem mulieris tuæ,& ediſti de ligno de quo præceperam tibi ne ederes ex eo, maledicta terra in operibus tuis, & in mœroribus tuis edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi. Et hinc idem Adam ad hoc reuocatur, ad quod fuerat factus, ſed cum decremento. Ante enim poſitus erat, vt operarerur terram ſimpliciter, vt ſequeretur eum laboris effectus: at vbi autem ſprcuit pręceptū dei, melius ſibi procurari credens conſilio ſerpentis quàm fecerat deus, ad inſtitutum priſtinum reuocatur, cum laboris diſpendio: vt terra ei ſecundum laborem

C minime reſponderet maledicta non ſibi, ſed operibus eius: vt oſtenderetur propoſitum dei ſubuerti non poſſe, neque melius poſſe quenquā prouidere quàm deum. Nemo enim poteſt alterius opus plus diligere, quàm ipſe qui fecit, dicente Apoſtolo, Quia nemo, inquit, car- *Ephes. 5.* nem ſuam odio habet, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam. Videamus nunc ſequentia legis, *Gen. 18.* an concordent cum initiis eius. Abraham cum placuiſſet deo, inter cætera quæ ad remunerationem fidei eius pertinent, cum ſenior eſſet, vnum filium generare dignus eſt iudicatus. Quomodo ergo accuſari poteſt, quod pro merito conceſſum videtur, vt qui ipſius dei voluntatem fecerat, deus voluntatem eius impleret? quę minime fuiſſet impleta, niſi innoxia eſſet: nec deus impleret quod male vel imperitè poſci videbat, maxime ab eo qui ſibi placeret: hoc enim nec homini conuenit. Et Anna cum ſterilis eſſet, & deū diligeret, petiit vt ha- *1. Reg. 1.* beret filium,& accepit: quod ſi contrarium eſſet, moneri potuit ab eo quem diligebat, ne rem poſtularet aduerſam. Et natus ex ea ſanctiſsimus Samuël, filios genuit, non tamen iuſtitiæ ſuæ merita minuit. Prima enim ætate ſua ſemper auctus eſt, vt in ſenectute propenſiori

dei teſtimonio commendarrtur. Et Zacharias ſacerdos D vir iuſtus, in ſenectute ſua dei nutu genuit filium: quo *Lucæ 1.* nondum nato, meruit prophetare. Qua ergo ratione accuſatur, quod minime obeſſe probatur? Et quis neget bonum debere dici, quod neminem lædit? Et vt hoc loco aliquid de apoſtolis dicatur, quod ad robur pertinet cauſæ, certè ſanctus Ioannes caſtimoniæ fuit cuſtos, cōdiſcipulus autem eius, id eſt, ſanctus Petrus, vxorem habuiſſe cognoſcitur: vt primatum acciperet inter Apoſtolos, non ei obſtitit generatio filiorum. Quomodo ergo condemnandum putatur, quod nō impedit meritū? Hinc apoſtolus eum qui vxorem habeat, ſi in cæteris ſeruet mandata, ſacerdotem fieri poſſe ac debere oſtendit. Quod ſi illicitum eſſet, non poterat vtiq; peccatorē dicere debere fieri ſacerdotem. Et quid tam apertum? Eiuſdem enim apoſtoli vox eſt dicentis, De virginibus *1. Cor. 7.* autem imperium domini non habeo. Cum enim Corinthij exagitarentur ab hæreticis, qui in hypocriſi nuptias damnandas docebant, cōſuluerunt apoſtolum literis, an liceret nubere, an vxorem remittere. Tunc præcepit apoſtolus, non debere vxorem à viro recedere, cū habuerit occaſionem diſcedēdi, ſi ſciſſet, ſic docendū, E non licere nubere: quomodo quod ſibi non ſit traditū, docere ſe non poſſe oſtendit. Quis audet diſcipulorum docere, quod à magiſtro traditum non eſt? Vel quis nō audiat prædicantem, Volo adoleſcentulas nubere, filios *1. Tim. 5.* procreare? Sed forte dicatur, Si licet,& bonum eſt nu- *De matrimonio ſacerdotum.* bere cur ſacerdotibus non licet vxores habere: id eſt, vt ordinatis iam non liceat conuenire? Quis neſciat vnūquodque ſuam legem habere? Eſt enim quod omnino generaliter omnibus nō liceat: eſt item quod aliis licet, & aliis non licet: & eſt quod aliquando licet, & aliquādo non licet. Fornicari omnibus ſempee non licet: negociari vero aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim eccleſiaſticus quis ſit, licet ei negociari: facto iam non licet. Et Chriſtiano cum vxore ſua conuenire aliquando licet, aliquando verò non licet. Propter dies enim proceſsionis aliquando non licet conuenire: quia etiam licitis abſtinendum eſt, vt facilius impetrari poſsit quod poſtulatur. Vnde apoſtolus, Ex conſenſu, *1. Cor. 7.* ait, abſtinendum ad tempus, vt vacetur orationi. Nam ſecundum legem in ieiunio cædi & iurgari non licet, poſtea licet: quia maior reuerentia debetur dei cauſis. Nonquid omne quod ante cæteros licet, ante impera- F torem licet? Quanto magis in dei cauſis? Ac per hoc antiſtitem eius puriorem cæteris eſſe oportet, ipſius enim perſonā habere videtur: eſt enim vicarius eius, vt quod cæteris licet, illi non liceat: quia neceſſe habet quotidie Chriſti vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere. Et non ſolùm huic concubitus non licet, verum etiam miniſtro eius: quia ipſe mundior debet eſſe, quia ſancta ſunt quæ miniſtrat. Nam ſicut ad comparationem lucernæ, tenebræ non tantùm obſcuræ ſed etiam ſordidæ ſunt, ad comparationem autem ſtellarum lucerna caligo eſt, ad Solis verò comparationem ſtellæ nebuloſæ ſunt, ad dei autem claritatem Sol nox eſt: ita & quæ ad nos licita & munda ſunt, ad dei dignitatem quaſi illicita & immunda ſunt. quanquam enim bona ſunt, dei tamen perſonæ non competunt. Nunquid non tunica mediocris hominis, quamuis munda imperatori tamen ſordida & illicita eſt? Similiter & Saxonicia ſenatori: ſic per hoc antiſtites dei puriores eſſe debent quàm cæteri, quia & Chriſti habent perſonam & miniſtros dei mundiores eſſe oportet. Nemo enim imperatori miniſtrat, niſi veſtimētis claris &

G mundis indutas: deus aut qui natura clariſsimus eſt,
miniſtros eius natura magis quàm veſtibus mũdos eſſe
oportet, Cui laus & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

FINIS.

AD LECTOREM.

*QVi autem nos, his Diui Auguſtini in vetus
teſtamentum quæſtionibus cenſurã ſuam
adhibuit, ferè eadem ſequutus eſt argu-
menta, quæ & in præcedentibus olim E-
raſmus. Nam vterque dum cernit exem-
plaria de his rebus manu ſcripta multum
inter ſeſe variare, vt non appareat ſine
magno faſtidio à compluribus mendis primùm repurgari:
Deinde, cùm toties inter ſe diſsideant, non niſi ſuperadditis
aut detractis permultis, in ſuum ordinem comportari &
conciliari poſſe, fecit quod in vſu euenire ſæpe ſolet his
qui ſub graui pondere, ne diu premantur, ſarcinam pro-
timus excutiunt. Prius tamen, ne videatur omnino quod
gerebat deſeruiſſe, eodem locoq; vt in aliis prioribus edi-*
H *tionibus compeɾiſſet factum, integra omnia idem quoque
retinuit. Prudenter etiam, ne eadem his dicere in non
diſsimili argumento cogeretur, ſibi cauit, dum quæ prius in
aliis Diui Auguſtini operibus excuſa repeɾiſſet, ab hoc libello
prorſus exemit. Hoc Cenſoris ſolerter factum, ergo hic
incertum maximè volui, ne forte exemplariorum varietate
ſtudioſus quiſpiam inter legendum offenſus plus ſatis com-
moueretur. Cenſoris autem verba ſunt quæ ſequuntur.
Quapropter (inquit) in tanta lectionis diuerſitate cùm
nulla certa anchora firmaremur, nec tamen te fraudari
vellemus, viſum eſt omnia adſcribere, ſeparatis illis quæ in
Frobeniana habebantur editione, quæ præcedentia ſuo lo-
co & ordine impreſsimus. Monebimus tamen, vbi vſus
venerit, quò quæque numero in præcedentibus, aliis ver-
bis & ſententiis habeantur. Tuum tibi erit in his inte-
grum iudicium. Hæc ille.*

*Eadem profectò quæſtiones, vt idem Cenſor author
eſt, multa habent in ſe pulchrè dicta & quæ ædificent.
Quod quidem, vt ſcriptum reliquit, ſi verè & ex animo lo-*
I *quitur, retinendum eſt potius, quàm omnino reyciendum,
donec melior aliquis codex obueniat, cuius vſu vir pius
& eruditus aliquis, quæ ſunt in noſtris deprauata exempla
ribus ac mutila, in integrum reponat & ſuo authori po-
ſtremo tandem ſapienter reſtituat.*

QVAESTIONES
EX VETERI TESTAMENTO.

1. ADVERSVM eos qui negant ad deum
aliquid pertinere. Multis, quos ſe-
cularis iſta caligo cæcauit, plurimum
diſplicemus, ſi ſoliciti dei præcepta
ſeruemus, ſi occaſiones delinquẽdi fu-
giamus, ſi bona omnia ſalutari ſtudio
implere conemur, ſi illecebrarum, vitiorumque blan-
dimenta ſeductoria negligamus, ſi nulla nos ſeculari
dulcedine capi patiamur, ſi ſponte pro dei nomine cru-
ciatus pœnáſque ſubeamus, ſi mortem ipſam virtute ſpi-
ritus contemnamus. Illis nimirum quibus omne quod
geritur, ſenſus iſte mortalis nec laude nec vituperatione
dignum eſſe perſuaſit. Nolunt enim ad deum horum a-
liquid pertinere. Nonnulli adeo ſcelera ſua crimináque
defendere cupientes, nihil, inquiunt, prodeſt, bene an K
male viuas. Neque enim iſta nunc deo cura eſt, vt te di-
uerſa pro inſtituto proprio morbóq; gerentem ſolicitè
feſtinet aſpicere, & fœdis aliquando tuis actibus oculos
permiſcere. Vana ſunt omnia, quę vt libitum fuerit cele-
brantur: is qui ad deum pertinet, ſecretus eſt & remotus
ab iſtis rebus humanis, & ideo nec iraſcitur, nec moue-
tur nulla illi humanarum rerum, nulla noſtri actus eſt
cõtemplatio, totus rotati ſeculi curſus, & quædã mũda-
ni orbis inexplicabilis volutatio, ita correptum rapit &
proiicit, vt ſtultus credatur, quiſquis ſe ad curam dei re-
uocare poſſe putaret. Nec martyrum quidem probãdus
eſt animus, qui deum ſuũ quem miſericordẽ eſſe pronũ-
ciant, effuſione ſui ſanguinis æſtimãt delectari. Nihil il-
li charum in nobis, nihil eſt odioſum: nulla mortis no-
ſtræ conditione, nulla ſanitatis integritate lætatur: nec
quid vbi geratur ſcire deſiderat, non quod impoſsibile ſit
maieſtati diuinæ omniũ fere quæ geſta ſunt vel gerũtur
habere notitiã, ſed quod ſcire nolit miſerias hominum va-
nitatesq; mundanas. Sic deniq; ſcriptum eſt, Vanitas va- *Eccleſ. 1.*
nitatum vniuerſa vanitas. Quorum ſentẽtia deſperatio-
ne firmata, vt dei iuſſus authoritate diſſoluitur, ſic ip- L
ſorum ſacro ſermone vulgari, qui maximus habetur in
vſu, cõuincitur expugnata. Nam cũ inter negotia diuer-
ſorumq; contractus fides perfidiáque contendunt, vt te-
ſtis diuinitas adhibetur: quæ aliquãdo quid agamus ſci-
re negatur. Teſtis eſt, inquiunt, deus. Deus videat, Deus
iudicet, Deus faciat, Deus reddat. Et cum ad neceſsita-
tem Iuriſiurandi venitur, & iurantis animus metuit ne
ſibi aliquid obueniat peieranti: & iuſiurandum exigit, &
reddi ei poſſe cõfidit qui ſibi male iurauit. Et cum ſani-
tas exoptata & bona valetudo fuerit conſecuta, diuini-
tati gratiæ referuntur. Et cum aliqua decidente materia
caſu proximus illæſus euaſerit, deus bonus dicitur præ-
ſtitiſſe. Et cum aduerſo ventorũ flatu commoti æquoris
fluctus inſurgunt, & nauis vndique cæſa quaſſatur, naui-
gantium turbæ ad cœlum manus extendũt, deum voce
ſupplici deprecantur, & exaudiri ſe & liberari poſſe cõ-
fidunt. Vnde hæc ſi deo nulla noſtri eſt cura, ſi quid a-
gamus ignorat? Inanis eſt igitur iſta perſuaſio. Omnia
deo ſunt cognita. Nullus ſibi de impunitate cõmiſſorũ M
ſcelerum blandiatur. Bonæ vitæ maximus fructus eſt,
malæ perpetua pœna & æterni cruciatus. Igitur nobis
qui deum omnia noſſe credimus, qui deuote ad mar-
tyrium feſtinamus, ineſtimabilis fructus, perpetua vita
præſtabitur: impiis vero, qui deum ſcelera ſua, crimi-
númque neſcire docuerunt arcana, ignis flamma con-
ſumens, incendiúmque ſemper indeficiens miniſtrabi-
tur. An ſpiritus qui ſuper aquas ferebatur, ſpiritus
ſanctus intelligatur, quia dictum eſt, Spiritus domini 2.
ferebatur ſuper aquas. Si ideo à quibuſdam ſpiritus *Geneſ. 1.*
ſanctus putatur, quia dei eſſe ſpiritus legitur, inualida & *Sup. in mix*
inanis aſſertio eſt. Non ſolùm enim ordo hoc non pa- *tu. q. 106.*
titur, & ratio abnuit, ſed & verba ipſa infirma proban-
tur ad hanc aſſertionem aſtruendam. His enim verbis
aliud dictũ ſignificatur frequẽter in lege. Ait autem do- *Geneſ. 6.*
minus deus, Non permanebit ſpiritus meus in homini-
bus iſtis, propterea quod ſint caro. Et in ſubiectis, Sed de-
leam, inquit, omnia ab homine vſq; ad pecus. Hoc vtiq;
dicit, quia diluuium inducere habuit ſuper terram. Nũ-
quam hic ſpiritus ſanctus poteſt intelligi. De animabus
enim dixit, Nam non ſolùm noſtræ animæ ſpiritus di-
cuntur, ſed & pecorũ. Sic enim ſcriptum eſt, Et mortua *Geneſ. 7.*
eſt omnis caro in aqua, in qua erit ſpiritus vitæ. Et in
Ezechiẽle propheta ſic dictũ eſt, cum de reformatione
hominum

A hominum promitit deus dicens, hæc dicit dominus
Ezech. 37. oſsibus iſtis, Extēdam ſuper in vos cutē, & dabo in vos
ſpiritum meum, & viuetis. Noo vtique ex eo ſpiritus
ſanctus debet intelligi, qnia dictum eſt à domino, Da-
bo ſpiritum meum in vos: cum manifeſte de anima di-
xerit deus. Commune eſt enim hoc omoi ſpiritui cum
ſancto ſpiritu, vt ſimiliter dicatur omois ſpiritus, dei
ſpiritus. Iotelligētia eoim hic oeceſſaria eſt quæ diſcer-
oat res voius nominis. Nam dei vtique ſpiritus dicitur,
& aoima homiois ſpiritus dicitur, & ventus ſimiliter,
& aër, & anima pecoris, & angeli, & quæcuoque acce-
perunt vt viuant per ſubſtātiam propriam. Sed iam per
intelligentiam diſcernis aliter deum ſpiritum dici, &
aliter creaturam: ſicut aliter intelligis Chriſtum dici
filium dei, & aliter homines vocari filios dei. Quotiēſ-
cunque autem ſpiritum qui proprie de deo eſt vult ſcri-
ptura ſignificare, addit dicens, ſpiritum ſanctum: vt per
hoc non creatura intelligatur. Sed qnia de deo eſt non
aliud eſſe, quàm eſt deus creator. Moyſes autem cum
creaturam hylicam, id eſt, coofuſionem rerum deſcri-
beret, quæ vtique ſenſu bruta eſt, ſuper terram & abyſ-
B ſum & tenebras ſpiritum dei ſuperferri interlocutus eſt,
vt ex eo ſpiritu & loco in quo ferebatur, ſuperior crea-
tura, quam ſpiritalem dicimus, cognoſcatur. Nam & ex
eo quod ſuperferri illum dixit, creaturam illum ſigni-
ficauit, quia omnis creatura dei fertur virtute à quo
accepit vt ſit. Nam quis ordo eſt vt ſpiritus ſanctus ſu-
per aqnas ferretur, quem cooſtat vtique ſuper omnem
Coloſſ. 3. eſſe creaturam? Si enim Chriſtus io dextera dei eſt ſu-
per omoes cœlos, illic eſt & ſpiritus ſanctus. Res enim
vnius naturæ voitæ ſimul ſint oportet, quanquam
vbique deus eſſe noo negetur. Hoc eſt trinitatis poteſtas
tameo debita honorificeotia etiam reſeruatur, vt ſuper
omnem creaturam eſſe dicatur, vt proprium illi hoc
ſit. Quare & dicimus, Pater noſter qui es in cœlis. Et,
Matt. 6. Qui lucem habitas ioacceſſibilem. Si Adam fa-
1. Tim. 6. ctus à deo & animatus, ſpiritum ſanctum accepit: quia
3. ſcriptū eſt, Inſpirauit deus io faciem eius ſpiritum vitæ:
Vide ſupra Noo erat ordinis vt acciperet ſpiritum ſanctum, quia
q. 123. hoc in poſterum reſeruatum eſt à deo, vt in nouiſsimis
diebus cum myſterium voius dei manifeſtatū eſt, dare-
tur credeotibus. A priocipio quidem prædicata eſt tri-
nitas, ſed quaſi ſub velamine erat intelligentia eius. Dei
enim patris primùm perſona ſine cunctatione & figura
C prædicata & maoifeſtata eſt, quia ab ipſo ſunt omnia.
Filij autem eius, domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſpiritus
ſancti perſonæ noo tacebantur, ſed neq; manifeſtaban-
tur. Deoique de domino fit à perfidis quæſtio, & de ſpi-
ritu ſancto. Quidam enim demētes ſpiritum ſanctū ip-
ſum patrem dicūt, ſicut & Sabellius ipſum dicit patrem,
quem & filium. De dei autem patris perſona nemo du-
bitat. Cum ergo trioitatis ſit manifeſtatio, tunc demum
ſpiritus ſanctus datur credētibus, vt & perſona eius ma-
nifeſta ſit, & accipientes illum, ſignum habeaot, quia filij
ſuot dei, per id quod ſpiritū dei, qui de deo vtiq; eſt, ha-
beot in ſe. Perfectionis eoim ſignificatio hæc eſt cū ſci-
tur & pater eſſe & filius & ſpiritus ſanctus. Hæc perfe-
ctio hoc tribuit donum. Adueniens eoim filius dei, &
hæc adaperieos ac manifeſtans, plus aliquid debuit da-
re, & dignum fuit tribuere perfectionem hanc credēti-
bus, quia nec in filio, nec io patre ſolo perfectio eſt vel
ſalus, ſed in oomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Vn-
de dicit Ioānes Euāgeliſta, quia de pleoitudine eius nos
Ioan. 1. omnes accepimus, gratiā pro gratia: quia lex per Moy-
ſen data eſt, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum

facta eſt, Apertū eſt adueniente ſaluatore plenitudinē fa- D
ctam veritatis. Quæ enim latebant, & quod promiſſum
eſt, dū reuelatur & manifeſtatˀ, pleoitudo fit veritatis: tūc
credentes accepto ſpiritu ſancto fiunt filij dei. Nam in-
ſpiratio quæ diciˀ facta à deo io Adam, animæ traditio
eſt, Spiritus enī frequēter p̱ anima pooitur, dicēte Euā- *Lucæ 8.*
geliū inter cætera, Et reuerſus eſt, inquit, ſpiritus eius ad *Pſalm. 50.*
illam. Et io Pſalmo, Spiritū, ait, contribulatū, & cor con- *lib. 1. cōtra*
tritū deus oō ſpernit. Frequenter tamen aliqui codices *aduer. leg.*
non ſic habent, quia inſpirauit deus: ſed, inſufflauit deus *& prophe.*
in faciem eius ſpiritū vitæ, & factus eſt homo io aoimā *cap. 14.*
viuētem. Non quia dixit, ſpiritum vitæ: ideo ſpiritū ſan- *Geneſ. 7.*
ctum ſignificauit. Nā & de animalibus ita ait, In quibus
erat ſpiritus vitæ. Spiritus vitæ diciˀ, qui animat corpo-
ra ad vitā. Cur Adam io mūdo poſitus mandatū vel 4.
legem accepit, cum ipſe domioium cæterorū haberet.

Quamuis in mundo dominus poſitus ſit Adā, tamen
quia nō vtiq; ex ſe, ſed à deo id accepit, debuit huius rei
ſignificatiooē ex lege accipere, vt ipſe qui domious vi-
detur, per legē ſubiectus ei eſſet qui illi haoc dederat po-
teſtatē, vt authoritas creatoris reuerentiā illi faceret per
legem, ne dominatio taota extolleret illū, & immemor E
fieret dei conditoris ſui. Cur deus dicat, Nō perma- 5.
nebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, qnia ſuot caro:
anni illorū centum vigioti, &c. Cum gigātes eſſent
illis diebus ſuper terrā, peſtiferi & ſuperbi, à magnitudi-
nis ſtatura elati, poſt deſideria carnis euntes, nati Apo-
ſtatæ: tunc cū diſpliceret deo, promiſit genus humanum
diluuio deleturum, & tempus ſtatuit, vt ſi quis forte ira
dei audita & iodignatione, ſuper hoc vellet ſe corrige-
re, haberet ſpacium emēdandi ſe. Deniq; ceotum annis
arca hac ratione videtur fabricata. Aote arcæ autem
inchoationem viginti anni fuiſſe perhibeotur. Sed nar-
ratio iſtud quod poſtea de oumero anoorum Noë di-
xit, ſubiecit, obſcurare videtur. Nam hęc ſeotentia ante-
quam quingeotorum anoorum eſſet Noë, dignoſcitur
lata. Quòd eoim dicit, Non permanebit ſpiritus meus *Geneſ. 6.*
in hominibus iſtis: propterea & ſubiecit, quia malitia
iocreuit ſuper terram, Delebo hominē à facie terræ vſ-
que ad pecus: quod vtique diluuio facto impletum eſt.
Nam & poſt diluuiū multis aoois homioes vixiſſe me- *Nume. 20.*
minimus: & Aaroo frater Moyſi centū viginti tres an-
nis vixiſſe memoratur. Ipſe autem Moyſes vt cētum & F
viginti annos tranſire nō poſſet, fecit quòd deum in cō- *Nume. 27.*
tradictione aquæ noo clarificauit. Nā intraturus erat in
terrā promiſsionis, ſi nō obſtitiſſet peccatū. Videˀ enim
hoc quibuſdā dictum ad tēpus Moyſi pertinere, cū in- *2. Para. 24.*
ueniatur Ioiada ſacerdos cētum triginta annos vixiſſe.

Quid cootineat benedictio Iacob quam dedit filiis 6.
ſuis? Noo ſolùm ex præſeotibus cauſis futura voiuſ- *Geneſ. 48.*
cuiuſq; tribus prædixit, ſed & de futuris futura, quorum
adhuc vmbra non erat, io populo Iudaico ſignificauit.
Quales eoim futuræ eſſent ſingulæ tribus moribus, fide,
diſciplina, luxuria, petulantia, contempto fidei, vt cum
de voo erant, & tamen vnum non ſeruarent, oſtendit.
Aliqui eoim profecerunt in melius, alij deteriorauerūt,
alij permaoſerunt, vt per hoc ooo ſibi prærogatiuam
generis vendicarent, cum ab eo ipſo prædictum eſſet,
quoſdam ex his, qui vtique ex eius eſſent origine, re-
probos futuros, imò multos perituros, ita vt alij ſigni-
ficarentur ſubintrare qui ad eorum dedecus & damna-
tiooem ioſererētur in oaturam, ex qua illi exciderunt.
Promiſcuū ergo populum in omnibus tribubus futurū
declarauit. Qua varietate tā boni ſed pauci, quàm mali
ſed multi intelligerentur. Et quamuis ſceptrū dederit fi-

G lio ſuo Ioſeph ad tempus, Iudam tamen præfecit omni-
bus. Non quod omnes ex Iuda idonei eſſent futuri, ſed
quia ſaluator, qui vere rex eſt, ex ea tribu oriundus erat
7. ſecundum carnem. Cur angelus miſſus loqui ad
Hyc nume. Moyſen in igne & rubo apparuit. Natura angeli-
40. q. Ve- ca ſecundum ſe ſimplex eſt cuius ſubſtãtia ſuperiora ap-
te & noui petit, nõ inferiora. Ideoq; dominus in igne apparuit, cu-
teſta. ſupe- ius natura ſemper ad ſuperiora tendit, vbi Chriſtus eſt.
rius aliis In rubo autem idcirco, quia & ſpinas habet quæ noceãt,
verbis & & facilis eſt ad combuſtionẽ, & tamen ab igne nõ com-
ſententiis buſtus eſt. Ignem fac eſſe legem, quia peccatoribus ignis
habetur. eſt. Rubus autẽ in peccatis ſignificatur, quia à ſaluatore
ad comparationẽ cæterorum rubus mala arbor ſignifi-
cata eſt: Et peccata nihil aliud quàm malitia, Igitur ignis
cum in perſona legis apparuit, non tamen exuſsit rubũ,
ſicut lex data perteriti peccati cauſa: nam non vtiq; vin-
dicauit, ſed magis abſtinuit vim iuſtitiæ ſuæ, vt poſtea
iam data ſi contempta fuiſſet, vindicaret. Hac ergo cau-
8. ſa dominus in igne & rubo apparuit, quia in rubo ignis
legem ſignificauit. Non fuit aliud ſignũ quod fie-
ret à Moyſe palàm Pharaoni, niſi ſerpens. Qui hoc
H reprehenſibile putat, dicat quid aliud fieri debuit. Nam
vtiq; ſerpentem fecit, qui & terrorem incuteret, non ta-
men obeſſet, per id quod ſtupore quodam ad nocẽdum
tardior eſt. Si enim leonem feciſſet, aut vrſum, aut aliud
tale, quomodo euaderent qui aderant? Nec enim occi-
dere voluit quenquam, ſed ſolum timorem ponere &
oſtendere virtutem, vt quia prima præuaricatio per ſer-
pentem cœpit, ſimiliter & recordatio cognitionis dei
& morum emẽdatio ſerpentis ſigno proueniret, vt quo-
modo peccatum eſt, ſic & emẽdaretur: ſicut & per mu-
lierem peccatũ factum, per mulierem ſublatum eſt, Ma-
riam matrem ſcilicet domini, ex qua Chriſtus natus
damnauit peccatũ. Eua virgo adhuc præuaricauit, ſicut
& Maria virgo erat. Hoc ergo modo ad ſtatum priſti-
num reuocata ſunt, quæ prierant: quia & regnũ per li-
gni guſtũ amiſſum erat, & iterum per lignum quæſitũ
eſt. Dominus enim, ait, regnauit à ligno. Simili modo
& mundus in quo factus eſt, in eo & reformãdus eſt, id
eſt, in principio menſis primi, quod eſt Paſcha. Nulla er-
I go mala erit natura niſi ſola præuaricatio quando pec-
9. catum per id emẽdatum eſt, per quod & admiſſum eſt.
Deute. 6. Si vnus deus eſt, cur in tribus ſpes ſalutis eſt & non
Sup. in q. in duobus aut quatuor, aut certe in eo vno: & quare non
noui teſta. eſt trinitas prius prædicata? Vnus quidem eſt deus,
nume. 87. ſed non ſingularis eſt. Habet ex æternis in myſterio al-
terum qui ſit cũ altero. Et quoniam deus pater in ſe ha-
bet alterũ cum altero, ſicut dixi, dignũ fuit vnum præ-
dicare prius nõ manifeſtato myſterio quod erat in ip-
ſo: quoniam caput filij pater eſt, & caput ſpiritus ſancti
filius, quia de ipſo accepit: & ſicut pater miſit filium, ita
& filius miſit ſpiritũ ſanctum. Poſtquam autẽ cognitus
eſt deus ex quo ſunt omnia, tunc ſcientibus ſe manife-
ſtauit filiũ ſuum quem ex æterno habuit apud ſe. Mani-
feſtatus autem filius oſtẽdit patrem eſſe qui prius vnus
deus prædicabatur eſſe. Quo cognito palam fecit eſſe
etiã ſpiritũ ſanctum, qui tertius ſit à patre, ſecundus autẽ
à Chriſto ſecũdum numeri ordinationem, iuxta ſubſtã-
tiam autem non eſſe & nõ differre alterum ab altero: &
hoc ex æternis fuiſſe in myſterio dei, qui in trinitate
eſt adorandus. In eodem enim honore vult recipi quod
ex ipſo eſt, in quo recipitur ipſe à quo eſt. Dignum enim
eſt quia in ipſo fuerũt & omnia per filium facta, & per
ſpiritum ſanctum illuminata, vt in trinitate ſalus præ-
dicetur, ſeruato ordine perſonarum, vnius diuinitatis

indiſcreta adoretur poteſtas. Vt ergo tres ſint non plus K
aut infrà, ratio facit: quia omnis numerus vſque ad trea
peruenit. Tres enim quia inuicẽ in ſe ſunt, vndiq; trini-
tas annunciatur, quia in vno tres ſunt, & tres vnũ ſunt:
vnũ qui videt, videt tres, dum nihil differt alterũ ab al-
tero. Tres ergo vnum, & vnum tres. Hæc eſt trinitas vn-
diq; perfecta. Et hæc eſt trinitatis intelligentia, quę tunc
perfecta eſt, ſi vnum dicantur. Vt quid circuncīſio 10.
& præcepta data ſunt populo, quæ prius non erat, neque
nunc in authoritate habetur? Circunciſio ſignũ eſt
fidei Abrahæ, vt cum in filiis eius hoc ſignũ videretur,
ſcirentur eius filij eſſe, qui deo credẽs hoc ſignum acce-
perit. Præcepta autem ſabbatorum, & præteritorũ teſti- *Geneſ. 17.*
monio data ſunt, & futurorũ quę haberent figurã. Futu-
ri enim ſabbati, quod in æternis dabit requiem, figura
eſt hoc ſabbatũ quod in hebdomadã impletum factum
eſt. Eſcarum autẽ lex non primordio legis data eſt, ſed
cum duce perfidia, dei verbis & promiſsis fidem nollẽt
dare, ad duritiam cordis ſui acceperunt præcepta non
bona, ſicut dicit propheta Hieremias, Id enim actum *Exod. 20.*
eſt, vt ceruix eorũ præmeretur, ad profectũ illorum. Su-
perbis enim hominibus & cõtumacibus, nõ debuit tota L
creatura ſubiici. Poſtea autem miſericordia dei venien-
te, reddita eſt libertas edendi. Vnde dicit Petrus apo-
ſtolus. Quid imponitis iugum ſuper ceruicem fratrum, *Acto. 15.*
quod neque nos neque patres noſtri portare potuimus?
Si propter diffidentiam & detractiones dum ac- 11.
ceperant Iudæi mandata: quia peccauerant: filij eorum, † *† Videtur*
vt etiam ipſi, his mandatis aſtringerentur? Patribus *deeſſe, quid*
data lex eſt, quæ filiis ſimilibus oneri eſſet. Nam poſtea *meruerũt.*
non minus, ſed forte amplius in deum peccauerunt q̃
patres illorum. Præſcius enim deus, filiis magis hanc
legem dedit, quia illi omnes in eremo obierunt. Cur 12.
in lege etiam ipſi Aaron dictum eſt, vt pro peccatis ſuis
holocauſta offerret, cum dicat Dauid, Pro delictis ho- *Pſalm. 39.*
locauſtum non poſtulaſti. Et in ſubiectis, Holocauſtis *Pſalm. 50.*
non delectaberis: quomodo offerri præcepit quo non
delectatur? Manifeſtum eſt holocauſtis deum non
delectari, ſed pro ſatisfactione peccati gemitu & dolo-
re cordis veniam poſſe mereri. Sacrificium autem teſti-
monium peccati voluit eſſe, vt ſe peccator per oblatio-
nem ſacrificij confiteretur peccaſſe. Remiſsio autem
quomodo obtineretur, ipſe alio loco oſtendit dicens,
Frange eſurienti panem tuum. Si videris nudum, veſti, *Eſaiæ 58.*
& domeſticos ſeminis tui ne deſpicies: aut certe cor M
contritum & humiliatũm deus non ſpernit. Primùm
ergo confitendum delictum monuit, deinde quomo-
do ignoſci poſsit, oſtendit, Nam nunquã pro manifeſto
delicto ſacrificium mandauit, ſed pro ignoratis quia
etiã cum neſcit homo peccat, & cũ ſe putat recte agere,
intentione quadam delinquit. Tale peccatum dixit per
ſacrificium poſſe purgari. Quid eſt vt miſſa mors 14.
in Iacob, venerit in Iſraël: cum Iacob ſit ipſe Iſraël? *Eſaiæ. 9.*
Vnius populi duo nomina poſuit. Nam vtique qui *Sup. in q.*
prius Iacob dicebatur, poſtea accepit nomẽ Iſraël, cum *vete teſta.*
colluctatus eſt cũ filio dei, & vidit eum per intellectum *nume. 37.*
homo videns deum. Populus ergo quẽ Iacob nũcupat,
hoc in loco & in hac cauſa non videns deum intelligi-
tur, ſed quaſi carnalis habetur, propter opera bona: † vt *† mala.*
ſicut Iacob priuſquam videret deum Chriſtum, non di-
cebatur Iſraëlita, & hi dum populus dicuntur Iacob, nõ
videntes deum deſignentur. Iſraël autem populum di-
cit, qui operibus dei factus dignus habetur videre deũ.
Itaque populus Iacob, quia carnali fretus erat auxilio,
deſperãs de adiutorio dei, idola enĩ diligebat, traditur

morti

A morti, dum excitatur aduerſus eos rex Aſſyriorum. De
Samaria autem hoc dictum intelligitur ab Eſaia Pro-
pheta, quæ prius malum fecit coram deo, vaccas inſti-
tuens quibus ſacrificarent: adueniente noua ſacerdo-
tia Hieroboam mors ad eos miſſa eſt. Primi enim ipſi
capti ſunt, & tranſmigrati à Salmanaſar rege Aſſyrio-
rum, vt illorum exemplo populus Iuda & Beniamin &
Leui, quę duæ tribus remanſerunt, & dimidia in Hieru-
ſalem Roboam filio Salomonis, quæ in templo domi-
ni per ſacerdotes domini ſacrificabant. Hos ergo dicit
populum Iſraël propter tribum Iuda & Leui, qui & ipſi
cum exemplo Samariæ territi recte agere debuerunt,
maligne ſecerunt idolis ſeruientes: tamen fuerunt ali-
quanti reges in Hieruſalem, qui poſt exceſſum Salomo-
nis & filij eius Roboam, viam ſecuti ſunt Dauid, recte
ambulantes in conſpectu dei. Omnes autẽ reges Sama-
riæ maligne egerunt in conſpectu domini vſq; ad tranſ-
migrationem ſuam. Ideoq; carnali nomine nuncupati
ſunt. Et quia Hieruſalem eorum impietatem ſecuta eſt,
traditur etiam ipſa in captiuitatem Nabuchodonoſor
regi Babyloniæ: & hoc eſt miſiſſe mortem in Iacob, &
B veniſſe in Iſraël. Miſſa eſt enim in Samariam, ſed dum
cauſa per quã miſſa eſt in Samariam, inuenta eſt in Hie-
ruſalem, miſſa illic venit etiam in locum in quo eadem
res erat. Non enim locum ſequitur vindicta, ſed cau-
14. ſam. Si anima quæ peccat, ipſa morietur, quid eſt
Sup in q. vt Charmi peccante triginta ſex viri occiſi videantur
vete. teſta. cauſa eius? Charmi quidem peccauit, & mortuus eſt
nume. 36. lapidibus. Illi autem trigintaſex viri qui in pugna mor-
Ioſue 7. tui ſunt, non vtique preſſi à deo ſunt, ſed nõ adiuti. Im-
becillitate enim ſua, dum fortiter facere nequiuerunt,
occiſi ſunt. Charmi ergo cauſa hæc præſtitit vel obfuit,
quia qui adiuuari habuerant, neglecti à deo ſunt. Hinc
ergo eſt quod Ieſus filius Naue contriſtatus excidit ve-
15. ſtimenta ſua, quia intellexit deum adiutorem ſuum au-
Eſaiæ 54. xilium ſubtraxiſſe in hoc loco. Quid eſt quòd di-
Sup. in q. cit propheta. Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe &
vete. teſta. clama quæ non parturis: quia multi filij deſertæ magis
nume. 40. quàm eius quæ habet virum. Duas matres hoc in
Galat. 4. loco intelligimus, cœleſtem & terreſtrem id eſt, Hieru-
ſalem liberam, de qua dicit Apoſtolus, quæ eſt ma-
ter noſtra: & Hieruſalem iſtam quam ſeruire dicit cum
C filiis ſuis, hoc eſt Iudæis. Propheta enim aduentum do-
mini prædicans, & tempus gratiæ plenum in exultatio-
ne vocis obteſtans, Hieruſalem cœleſtem, quæ ideo de-
ſerta dicta eſt, quia inhabitantes filios per fidem ge-
neratos non habebat, lætari debere hortatur. Tempus
enim venerat, vt haberet filios olim prædictos & mul-
to plures quàm fuerant huius Hieruſalẽ: quia Chriſtiani
ſupergreſſi ſunt numerum Iudeorum. Sterilis ergo di-
cta eſt, quia virgo eſt, quæ non per commixtionem &
complexum generat filium, ſed per ſolam fidem ſpiri-
taliter: vnde nec parturire dicitur. quæ enim parturit,
dolores patitur. Hæc enim exclamat in lætitiam ſaluris
humanæ. Hieruſalem verò terrena ideo virum habuiſſe
dicta eſt, quia carnaliter generabat. Ciuitas enim quaſi
in matrem eſt ſignificata, ſicut & habitatio cœleſtis illa
ad quam vocamur, mater noſtra dicitur. Benedi-
cat terra dominum, ait, hoc eſt laudet & cõfiteatur vir-
16. tutem tuam. quomodo ergo in Pſalmis, Nunquid con-
Daniel. 3. fitebitur tibi, inquit, puluis, aut annunciabit virtutem
Pſal. 29. tuam? Non eſt ſic intelligendum vt legitur & ſo-
Sup. in q. nant verba. Neque enim ſenſum habet terra vt gratias
vete. teſta. agat creatori. Si autem ſpiritaliter hoc acceperis terram
nume. 38. hominem intellige, ſecundum dictum prophetæ, Mo-

mento domine quoniam terra ſumus. quam operam fa- D
cti mundi in laudem creatoris prorumpere exhortatur, *Pſalm. 10.*
vt confeſſionem veritatis eius acquirat illis, quæ licet
taceat clamare dicitur laudem creatoris cuius opus eſt.
Hæc ergo cauſa eſt, quòd in creatione terra deum di-
citur benedicere. In ſole, inquit, poſuit taber- 17.
naculum ſuum, id eſt, corpus ſuum in quo habitauit *Pſalm. 18.*
Chriſtus, qui à Pilato flagellis cæſus eſt. quomodo er-
go dicitur in Pſalmo de Chriſto, Fagellum non appro- *Pſalm. 90.*
pinquabit tabernaculo ſuo quippe cum templum cor-
pus ſuum dixerit. Et filij hominis, & dei filij cor-
pus templum eſſe intelligitur. Deus tamen, id eſt dei
filius, quamuis in carne venerit, in animo tamen ha-
bitauit. Ergo tam anima quàm corpus tabernaculum
eſt filij dei, licet vnus ſit deus & homo, filius dei, & fi-
lius hominis. Ergo ex hac parte flagellum non appro-
pinquaſſe dicitur tabernaculo eius: id eſt, anima eius,
in qua habitat diuinitas eius, immunis fuit à pœna in-
ferni vel principum eius. Ne quia hic quaſi peccator,
cum ſit innocens, crucifixus eſt, & paſſa eſt caro, ali-
quid mœſtitiæ apud inſeros anima eius paſſa putare-
tur, oſtendit ſcriptura non potuiſſe animam eius tur- E
bari apud inferos, quia ad hoc deſcendit, hoc eſt pati
ſe permiſit, vt confunderet tenebras, & principes ea-
rum remitteret hebetes. Vnde & ipſe dominus ait, Tri- *Mat. 26.*
ſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Pręmiſſa eſt enim, *Marci 14.*
quod naturæ ſuæ erat, vt triſtaretur, trophæum protinus
referens, & ſpolia eorum à quibus contriſtata fuerat vſ-
que ad mortem, poſt mortẽ iam in æterno gaudio con-
ſtituta. Poteſt & de toto homine intelligi: quia qui pec-
catum neſciit, à lege flagellari non potuit. Cur Sa- 18.
lomon ſpiritum ſapientiæ habuit, cum vitam mundã *1. Reg. 3.*
non hubuit: valde enim mulieribus delectabatur, ac per *1. Reg. 11.*
hoc peccabat. Primùm merito ſuo accepit ſpiri-
tum prudentiæ, poſtea verò quàm mulieribus nimium
cœpit vti, & per hoc peccare, ſi habuit ſpiritum ſapien-
tiæ, regni merito habuit: ſicut & Nabuchodonoſor re-
gni merito in Camino Chriſtum vidit. In Salomo- *Daniel 3.*
ne, Spes eſt, inquit, in tenebris: melior eſt canis viuus 19.
leone mortuo. Tenebræ ignorantiam ſignificant *Eccleſ. 9.*
& gentilitatem: quia ſpes eſt in gentili potius, quàm in
apoſtata. Hunc enim dicit leonem mortuum, hoc eſt
Chriſtianum apoſtatam: quoniam quandiu in fide du- F
rauit, leo erat: at vbi receſsit, mortuus dicitur. Canem
verò gentilem dixit, de quo ſpes eſt, vt credat. Quandiu
viuit enim, ſperatur de illo. Illius autem ſpes peribit,
Nam carnem, gentilem ſignificari ſaluator oſtendit di-
cens, Non licet panem accipere filiorum, & mittere ca-
nibus. In ſapientia, Qui creauit, inquit, orbem ex- *Matt. 15.*
materia inuiſa: & contrà, quia ex nihilo facti ſumus. 20.
Deum ſimul confuſas ſubſtantias creaſſe, ſcriptu- *Sapien. 2.*
rarum ſenſus declarat, permixtis vtrique tenebris. hanc
confuſionem rerum, id eſt, aëra, ignem, aquam, terram
tenebras, materiam dixit, inuiſam, ſicut in Geneſi legi-
tur, Terra, autem, inquit, inuiſibilis & incompoſita. Ex *Geneſ. 1.*
hac ergo confuſione creauit orbem inſtituto firma-
mento, vt intra ipſum aquis congregatis in vnum ha-
bitatio fieret generi humano. Diſtinctis enim & diſcre-
tis ſubſtantiis, in concauo domum habitabilem fecit.

G QVAESTIONVM SECVNDA
PARS EX NOVO TESTAMENTO.

CVR facta & dicta dominica quatuor voluminib' à quatuor ſcriptoribus ſunt in ſcripturã digeſta. Congruum fuit annum domini acceptabilẽ, ſicut
Eſaiæ 61. dixit propheta à quatuor voluminibus veluti quatuor vicibus contineri. Sicut enim annus quatuor temporibus euoluitur, ita vt inuicem ſui egeant, ita & geſta & dicta domini quatuor libris definita ſunt, ita vt alter alterius indigeat. Simul autem plenitudine perfecta ſunt. Vt autem a quatuor ſcriptoribus ordinarentur, hæc fuit cauſa vt quia temporum diuerſa ſunt nomina, Euangeliorum quoq; eſſent diuerſa vocabula. Et ſi qua videtur in verbis cõtraria, ſenſu tamen non diſcrepãt, per interpretationem aptam cauſæ, ſicut tẽpora cum videantur vtique diuerſa nomine, aëre, & curſu ſyderum, in effectu tamen eorum quæ gignuntur non diſcrepant. Quoniam
2. conſtat quatuor libros rite conſcriptos geſtorum & di-
H ctorum domini, ſciendum quis ordo eorum ſit.

Euangelium ordinatione colligitur magis quàm tempore. Matthæus ergo primus ponendus eſt, quia ab ipſa promiſſione ſumpſit initium: id eſt, ab Abraham cui facta promiſſio eſt incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti. Poſt hunc Lucas, quia incarnationem hanc quomodo facta eſt narrat. Tertius Marcus, qui Euangelium quod prædicatum eſt à Chriſto, teſtatur in lege promiſſum. Quartus autem Ioannes, quia hunc qui promiſſus eſt Abrahæ incarnandus, & à Luca quemadmodum incarnatus eſt dictum eſt, & à Marco Euangelium eius iuxta Eſaiam prophetam prædicatum oſtẽſum eſt, aperta voce oſtendit deum dicens, In princi-
Ioan. 1. pio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus e-
3. rat verbum. Quare Matthæus Euangelium Chri-
Mat. 1. ſti deſcribens dicit, Liber generationis Ieſu Chriſti fi-
li Dauid: cum prior ſit Abraham. Propterea ſic cœ-
Roma 9. pit, vt prius de ipſo diceret à promiſſione incarnationis eius genealogiam diſcribens, ſicut dicit Apoſtolus, Quorum patres & ex quibus Chriſtus ſecũdum carnẽ.
I Ideo dixit, Liber generationis: quia ex multis & diuerſis incarnatio Chriſti conſiſtit, vt quia ex vno diuerſi eſſe cœperunt, de omnibos corpulentiam traheret. De Iudæis & gentibus, & de dignis & indignis, quia Ruth Moabitica fuit, & Berſabee ex mœcha facta vxor eſt, vt omnium carnem ad ſe trahens, ad vnitatem illos geminam reuocaret. Idcirco, Ieſu Chriſti filij, ait, Dauid, cum prior ſit Abraham: quia ſpecialiter Chriſtus dicitur filius Dauid propter regnum: vt ſicut deus de deo, ita & rex de rege ortum capere iuxta carnem, ſicue
Pſalm. 131. enim dictum eſt ad Dauid, De fructu ventris tui ponã
4. ſuper ſedem tuam. Quid eſt vt generationes om-
Matt. 1. nes in tres partes diuideret ſupradictus Matthæus apoſtolus. Cauſæ faciunt diuiſiones & tempora. Idcirco ab Abraham vſque ad Dauid diſtinxit. Prima enim pars cauſæ ab Abraham vſque ad Dauid eſt, quia Abraham pater fidei eſt, & Dauid pater regni. Saül enim indignus effectus, ſeipſum regno priuauit. A Dauid verò vſque ad tranſmigrationem alia pars cauſæ, in qua regnum amiſerunt facti reprobi Iudæi. Poſt tranſmigrationem autem Babylonis vſque ad Chriſtum tertia pars lamentationis & miſeriæ, captiuitatis & diſperſio-
nis illorum: quia quanuis poſt traſmigrationem Ba- K
bylonis & ſeptuaginta annorum tempus, quando à Cyro dimiſſi reuerſi ſunt ad ſua, nunquam tamen pauſam vel requiem habuerunt. Neque enim poſtea Iudæa regnare potuit, ſed ſoliciti ſemper & peruagantes fuerũt. Nam vtique tempore natiuitatis Chriſti captiui fue-
runt, dicentes: Nos non habemus regem niſi Cæſarem. *Ioan. 19.*
Hac ergo cauſa Matthæus tres gradus fecit generationis, vt etiam meritorum & cauſarum mutationes oſtẽderet à promiſſione facta vſque ad Chriſtum, anni autem tempora vſque ad finem in vnam gratiam perma-
nere. Quare cũm XLI. ſint generationes, Euange- 5.
liſta XLII. numeraſſe videtur: Ter enim XIIII. quid *Mat. 1.*
faciunt, niſi XLII? Secundum numerum XLI. generationes numerãtur, iuxta rationem autem XLII. probantur. Iechonias autem in tranſmigratione genitus eſt, id eſt rex factus, ſicut cõtinetur in Paralipomenon, finem fecit ſecundæ parti. Et quia poſt tranſmigrationem remãſit in regno permittẽte rege Nabuchodonoſor, ab ipſo incipit tertia pars, quæ venit vſque ad Chriſtum. Ideoque bis computatur, vt & concludat ſecundam partem, & initiet tertiam Iechonias. Sic enim ha-
bet, Et poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias ge- L
nuit Salathiel. Vſque ad iſtum autem Salathiel regnauerunt qui ſunt ex Iuda, ſcilicet quorum ex radice naſcitur Ioſeph. Nam Iechonias primũ filium habuit Aſſur nomine. Sed quoniam Ioſeph per radicem Salathiel originẽ trahit, prætermiſſo Aſſur Salathiel Iechoniæ patri ſuo ſubiunctus eſt, vt veniretur ad Ioſeph, cuí erat deſpõſata virgo Maria. Nam & poſt Ioſiam Iechonias ſequitur. Sed quia per Ioachim patrem Iechoniæ venitur ad Ioſeph, prætermiſſo eo, id eſt Ioachim, Iechoniam poſuit, vt numerum XIIII. generationum non egrederetur, & quia poſt Iechoniam Salathiel &
filius eius per quem oritur Ioſeph. Quare in Mat- 6.
thæo pater Ioſeph Iacob ſcribitur, & in Luca Heli, *Mat. 1.*
vt aut duos patres habere imperitè deſcriptus ſit, aut *Lucæ 3.*
certe qui vere pater ſit neſciatur. Non eſt ambi- *Sup. in q.*
guum patrem Ioſeph Iacob fuiſſe. Ordo enim à Dauid *noui teſta.*
per Salomonem tramitem ſuum tenens, recto curſu *nume. 56.*
peruenit ad Iacob, cuius filius eſt Ioſeph. Heli autem filius Mathathiæ, qui à Dauid per Nathan filium eiuſdem Dauid ordinem tenet vſque ad tempus quo fuit Io-
ſeph. Hic enim duo filij, id eſt, Ioſeph & Heli duorũ fra- M
trum, Salomonis & Nathan ſinguli ex ſingulis fratribus per ordinem generationum ſuarum peruenerunt ad tempus quo Saluator aduenit. Vnde ſinguli Euangeliſtæ à Dauid ſingulorum fratrum generationum ordines proſecuti quaſi furcam fecerunt, vt Matthæus à Dauid per Salomonem deſcenderet ad Ioſeph: Lucas vero ab Heli, qui tempore fuit ſaluatoris, aſcendit per traducem Nathan filium Dauid, & vtriuſque, id eſt, Heli & Ioſeph iunxit tribum, oſtendens vnius generis eſſe vtrunque, vt cum Heli ſociato Ioſeph non diſcrepare eos in generatione, ſed fratres oſtendat ac per hoc non ſolum Saluator filius Ioſeph eſſe oſtenditur, ſed Heli. Ipſa enim ratione qua Ioſeph pater Saluatoris eſt, & Heli, & cæterorum omnium qui de eadem tribu ſunt: Nam diuina ratione Lucas permotus hoc cogitauit deſcribere, vt ab Heli aſcendens perueniret ad Dauid per Nathan patrem eius, & ſuperiora tangens, aſcenderet ad Sem filium Noë, & adhuc ſuper diluuium perueniret ad Seth filium Adæ, qui redditus erat pro Abel, & ſic Saluatorem faceret filium Adæ, ſicut videbatur filius eſſe Ioſeph & Heli: &

ſuper

A ſuper Adam aſcendens aſsignaret Chriſtum eſſe filium
dei ante omnem carnem, non quòd quibuſdam vide-
tur quia Heli acceperit vxorem Iacob, quomodo lex
mandauit, vt ſi quis mortuus fuiſſet ſine filiis, accipe-
ret frater aut ex genere eius vxorem eius, & reſuſcita-
ret ſemen fratris ſui, & ita factum, vt Heli generaſſet
Ioſeph Iacob, cuius vxorem acceperat, & per hoc iun-
gi generationem, vt non immerito Ioſeph habere Heli
dicatur. Illud autem quod ſuprà dictum eſt, & genera-
tionem iungit per duos fratres filios vnius, & Chriſtum
filium dei oſtendit fuiſſe ante omnem generationem:
Luc.3. quia Euangeliſta cum refert dicens, Et ipſe Ieſus erat
incipiens annorum ferè triginta, filius, ſicut æſtimaba-
tur, Ioſeph, qui fuit Heli: id eſt, Ieſus filius æſtimabatur
Ioſeph: non ſolum Ioſeph erat filius, ſed & Heli: non
quia Ioſeph filium dicit Heli, ſed eodem genere quo
Ieſus Ioſeph putabatur eſſe filius, hoc etiam modo fi-
lius erat Ieſus & Heli, vt per Heli aſcendat vſque ad
Noë, & Seth, & Adam, & ante mundum oſtendat eſſe
Ieſum filium dei ad confuſionem Photini, qui Chri-
ſtum non niſi ex Maria, nec antè fuiſſe contendit.
7. B Manifeſtum quia natus Saluator dei filius & Chri-
Matt.4. ſtus appellatus eſt, cur ergo poſt baptiſmum acceſsit ad
Marc.1. eum tentator dicens, Si filius dei es, &c. Sic natus
Luc.4. Saluator ex virgine eſt, vt & Chriſtus eſſet & filius dei,
non factura, ſed ortu. Adhuc autem in minori ætate po-
tentiam ſuam euacuans, hoc eſt à poteſtate ſua diſsimu-
lans, impudentiam diaboli non prouocauit. Baptiza-
tus autem deſcendente in ſe ſpiritu ſancto, cum appa-
ruiſſet hominibus teſtimonio dei patris, æmulatione
zeli ductus eſt inimicus ad iniuriam. Videns hoc fa-
ctum ſibi obeſſe, intellexit enim ordinationem bapti-
ſmatis ad ſalutem hominum procuratam. Ideoque ac-
cedit ad Saluatorem huius rei principem, nõ vt appro-
bet, ſed vt locum inueniat euertendi. Tentatio enim a-
liquando ad probationem fit, aliquando ſub dolo ad
ſubuerſionem. Arbitratus eſt enim quaſi Saluatori eli-
cuiſſet ſecundum dolum voluntatis ſuæ reſponſum, vt
regnum ſuum totum haberet ſecurus, quòd duce Sal-
uatoris doctrinæ ſubiecto, nemo mortẽ eius euaderet.
8. Cur Saluator tentanti ſe diabolo non aliter quàm
Matt.4. exemplis legis reſiſtit? Saluator non ſolùm diabolo
Marc.1. tentanti reſpondit, ſed & Iudæis per quos crudelitatis
Luc.4. ſuæ impietatem egit in Saluatorem. Præſcius enim Iu-
C dæos ſe inimicum legis dicturos, patris eorum impu-
dẽtiam diaboli, teſtimoniis legis compreſsit, vt patrem
9. in filios, & filios in patrem condemnaret. Vt quid
Matth.4. Saluator poſt baptiſmum quadraginta diebus ieiuna-
Marc.1. uit, poſtea eſuriit. Qui enim quadraginta diebus ieiuna-
Luc.4. uit, potuit iam non eſurire. Scriptum eſt, Fili acce-
Eccleſia- dens ad ſeruitutem dei, ſta in iuſtitia & timore, & præ-
ſtici.2. para animam tuam ad tentationem. Ideoque ſaluator
vt formam nobis daret, ieiunauit, vt ſimili modo nos
quoque ieiuniis inſiſtentes, omnem motũ diaboli con-
tra nos oppoſitum, dei auxilio ſuperemus, ſcientes ex-
emplo ſaluatoris tunc magis inſidias aduerſarij cauen-
das, cum ad dei timorem accedimus. Dolet enim quòd
receſſerimus ab illo: ideo plus ſæuit aduerſum nos. Hoc
nobis geſsit ſaluator, non ſibi. Similiter & quòd eſuriit,
non ſua cauſa ſed noſtra eſt. Ieiuniis enim cum ſupera-
tæ fuiſſent tentationes diaboli, quæ ideo ſcriptæ non
ſunt, quia ad profectum doctrinæ non pertinent: poſt-
ea, id eſt, poſt quadraginta dies permiſit, vt (quod homi-
nis erat) pateretur famem, vt videns diabolus qui iam
fuerat ſuperatus, infirmitatẽ in eo famis, incitaretur rur-
ſum ad tentandum, videns hominem eſſe à quo vince- D
batur. Hoc enim fuit myſterium ſaluatoris, vt quia ho-
mini victo inſultabat & dominabatur, ab homine vin-
ceretur, vt dei virtus homini victoriã acquireret: & ſic
magis vilis effectus eſt ſatanas, cum & hominem cer-
nit, & virtutem non hominis intelligit. Mirabatur e-
nim ſtupore hebetatus quod myſterium ineſſet, quod
ſe lateret: vt poteſtas eſſet accedendi, circumueniendi
non eſſet. Duabus enim ex cauſis torquebatur. Videns
enim infirmitatem, accedebat, & inueniebat virtutem,
vt cernens hominem ſuſpectus eſſet de dei virtute. Ad
hoc ergo eſuriit, vt illuderet aſtutiam ſatanæ. Idcirco
autem non amplius ieiunauit vt concordaret Moyſi & 10.
Heliæ. Quid eſt vt cum prius Ioannes baptiſta teſti- *Matth.3.*
monium perhibuerit ſaluatori, poſtea dubitauerit di- *Marc.1.*
cens per diſcipulos, Tu es qui venturus es, an alium ex- *Luc.7.*
pectamus? Qui Ioannem putant dubitaſſe, detra- *Matt.11.*
hunt ſaluatori. Aut enim illum rectè aſſerunt dubitaſſe,
aut certè imperitiæ arguunt ſaluatorem, quia, ſicut pu-
tant, male de ſe ſentientem laudauit. Sed quia falli ſal-
uatorem impoſsibile eſt, rectè laudatus ab eo Ioannes
eſt. Si rectè laudatur, non dubitauit. Ipſo enim tempo- E
re quo miſit ad Ieſum Ioannes de carcere diſcipulos
ſuos dicens, Tu es qui venturus es an alium expecta- *Luc.7.*
mus? tunc Ieſus reſpondit diſcipulis eius dicens, Ite di-
cite Ioanni quæ videtis & auditis: Cæci vident, ſurdi
audiunt, leproſi mundantur, claudi ambulant, mortui
reſurgunt, & beatus ille qui non fuerit ſcandalizatus in
me. Abeuntibus autem nunciis Ioannis, cœpit Ieſus di-
cere ad turbas de Ioanne baptiſta, Quid exiſtis in deſer-
tum videre? Arundinem vento moueri, aut hominem
mollibus veſtibus indutum? Ecce qui mollibus veſtiun-
tur, in domibus regũ ſunt. Sed quid exiſtis videre? Pro-
phetam? Dico vobis quoniam plus quàm prophetam.
Hic eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto angelum *Matth.3.*
meum ante faciem tuam, qui præparet viam tuam. Tũc
publicani laudauerunt deum, baptizati baptiſmo Ioan-
nis. Quanta autem laus data Ioanni eſt vt plus dicere-
tur eſſe quàm propheta, & beatum vocat ſaluator eum
qui non ſcandalizatur in ſe. Quomodo laudatur Ioan-
nes qui dubitando ſcandalizatus eſt? Sed non vtique
dubitauit. Laus enim beatum illum probat, quia non eſt
ſcandalizatus. Nam & ſaluator idcirco ipſo tempore in
laudem Ioannis prorupit, vt oſtenderet ſenſum Ioan-
nis eſſe liberum à diſcipulorum eius dubitatione. Ioan- F
nes enim volens mirantes diſcipulos ſuos corroborare
in fide ſaluatoris, ſciens exitum ſibi imminere, ea quæ
de ipſo dicebat, ore eius voluit confirmari: ideo vt te-
ſtis verus ſit, teſtimonium potioris implorat, vt eorum
concordia omnis ambiguitas auferretur. Hoc com-
mẽtum Ioannis eſt, vt dubios ſuis quaſi verbis mitteret,
vt eadem audientes à ſaluatore quæ audierant à Ioan-
ne, firmarentur, ſcientes idonei procuratoris & domi-
ni cœleſtis teſtimonium in dubium vocari non poſſe.
Idcirco & ſaluator quaſi Ioanni reſpondit, vt inter Io-
annem interrogantem & ſaluatorem reſpondentẽ di-
ſcerent veritatem. Quid eſt vt ſuperius Herodem 11.
mortuum legimus, infrà autem, & poſt multos annos *Matth.3.*
Herodem Ioannem occidiſſe, cum ſuperius mortuo *Matt.14.*
Herode Ioannes ſuperuixerit. Herodes rex fuit Iu- *Marc.6.*
dææ: hic habuit filios quatuor, Archelaum, Herodem,
Philippum, & Lyſaniam: ſed mortuo Herode patre eo-
rum, ſucceſsit Archelaus, quo mortuo, in quatuor partes
diuiſum eſt regnum ſupradicti Herodis, ita vt Pilatus
in partem regni quartam admitteretur, quaſi præſes, non

G quaſi rex. Filij autem regis Herodis dicerentur. De-
nique mortuo iterum Philippo, accepit vxorem illius
Herodes frater eius, de qua arguebatur à Ioanne bapti-
ſta, qua cauſa occidit eum Herodes filius ſupramemo-
rati Herodis. Quid enim dicit? Herodes, inquit, tetrar-
cha: id eſt, in parte quarta regni poſitus ſui patris He-
rodis. Quid ergo ambigitur quando ſignificatio adie-
cti cognominis oſtendit alium hunc eſſe Herodem? Ip-
ſe eſt enim qui & Iacobum occidit gladio, fratrem Io-
Acto.12. annis, qui poſtea percuſſus ab angelo dei ſcatens ver-
12. mibus expirauit. Orandum vtique pro inimicis do-
Matt.5. cuit dominus. Quid eſt ergo vt contrà animæ occiſo-
Luc.6. rum vlciſci petant, à domino poſtulantes vindictam?
Supra in q. noui teſta. numer.68. Apocalypſis cum futura mala & tribulationes diſ-
fidentiæ & malæ vitæ cauſa deo vindice teſtaretur, ex-
emplare etiam pœnarum vniuſcuiuſque peccati oculа-
ta fide demonſtrans, vt nihil impietatis & crudelita-
tis inultum remanere probaret, animas occiſorum die
ac nocte dicit vindicari ſe poſtulare: quod quidem non
eſt contrarium: quia deus vtique qui hanc legem de-
dit, vindicare ſe in diem iudicij repromiſit, vt hoc præ-
ceptum ad præſens dediſſe videatur, quod excuſat oc-
H ciſorum animas, ſi illic iam poſiti diem vltionis depo-
ſcunt: & tamen vt verius dicam, cauſam clamare intel-
ligendum eſt. Ipſa enim non tacet, ſed ſemper vindi-
Geneſ.4. ctam flagitat: ſicut dicit deus ad Cain, Sanguis fratris
tui clamat ad me de terra. Quid eſt hoc, niſi quia cauſa
facinoris clamat vindicari deſiderans? Si enim dici-
mus, propter opus laudat terra dominum, cum vtique
neque vocem habeat, & careat intellectu: ſic propter
opera mala clamare dicitur ſanguis. Nam vtique non
tam impatientes erant, neque tam imperiti, vt ante
diem futurum iudicij vindicari ſe peterent, neque po-
ſtularent fieri quod ſciebant non effici ante tempus de-
Luc.18. finitum. Et ſaluator ſimiliter, Non faciet, inquit, deus
vindictam electorum ſuorum clamantium die ac no-
13. cte? Si iam prædicante ſaluatore vel Ioanne lex ceſ-
Matth.5. ſauit, quomodo Saluator ait, Non veni ſoluere legem
Supr. in q. noui teſta. numer.69. aut prophetas, ſed adimplere? Si enim ceſſauit, quomo-
do non ſoluta eſt, aut deſtructa quæ agendi amiſit au-
thoritatem? Prophetarum dicta de ſaluatoris ad-
uentu, impleta ſunt cum venit. Quādo enim quod prę-
dictum eſt, factum eſt, impletum videtur, Lex autem,
I quam ad tempus datam diximus, cum tempore quod
tranſgredi prohibita eſt: quia quod impletur, ceſſat. Au-
thoritatem enim amiſiſſe & deſtructa videretur, ſi in-
iuſta ante prædictum tempus ceſſaſſet. Nam ſi alicui in
poteſtate conſtituto ſucceſſor datur, nunquid deſtru-
ctus dicetur? Deſtructa plane eſſet lex ſi tempore quo
viguit accuſaretur. Et non dixit, Impleſſe ſe legem aut
prophetas: ſed adimplere. Adimplere autem non aliud
ſignificat quàm plene addere. Quid eſt autem addere
prophetis, niſi culturam dei ſub trinitatis nomine or-
dinare? Quanuis enim prophetæ in dei nomine do-
cuerunt & corripuerunt populum, Hoc tamen myſte-
rium in abſcondito erat. Legem autem hoc eſt adim-
pleſſe, manentibus præteritis noua addere, vt puta: Au-
diſtis, inquit, quia dictum eſt antiquis, Oculum pro o-
culo, dentem pro dente: Ego autem dico vobis, non re-
ſiſtere malo: Sed ſi quis percuſſerit te in maxillam tuam
dexteram, præbe illi & ſiniſtram. Hoc fuit adimplere.
Non enim deſtruxit illam, ſed potiora addidit, non vt
peccare videretur qui vindicat, ſed vt melior ſit qui nō
retribuit. Nec aliud ergo voluit quàm quod lex in ſen-
ſu habet, ſed voluntatem eius perficit. Vt enim lex ho-
minem iuſtitiam doceret, & per hanc ſaluum faceret, K
mādauit vt ſi quis oculum tolleret alicui, oculum amit-
teret: & vt hoc timore territi homines non facerent
quod ſibi fieri nolebant, & per hoc ſalutem haberent.
Sed quoniam fragile genus eſt hominum, & ad pec-
candum procliue, ideo incurrit vt patiatur quod ſibi
fieri non vult. Immutatis ergo ſaluator verbis docuit
quod ſaluti prodeſſet, vt ſenſum legis adimpleret, vt
quia timore legis ſalui eſſe nequiuerunt, per patientiam
victi emendarentur, ſeſe corrigentes. Hoc præceptum
datum eſt, vt non inſolentes viuerent patientia bono-
rum, dum non illis retribuunt condigna, vt ſi volue-
rint corrigi, boni ex hoc profectum habeant, illi verò
geminam pœnam. Non eſt iuſtitia, deſtructa eſt, quam
videmus etiam per apoſtolos operatam: quia & Petrus
apoſtolus in Anania & Sapphira hanc ſeruauit, & vas *Acto.5.*
electionis non repudiauit, ſed vſus eſt, deum & Simo- *Acto.13.*
nem magum reſiſtentem viæ domini, excæcauit. Eſt
etiam aliud quòd impleta lex eſt, Dicit enim dominus,
Audiſtis quia dictum eſt, Diliges proximum tibi, & o-
dio habebis inimicum tibi: hæc iuſtitia eſt. Dominus
autem, Ego autem, inquit, dico vobis, Diligite inimicos
veſtros. Addit vtique, quod eſt adimpleuit, quia non L
deſtruxit vetera, ſed vt perfectos faceret, potiora man-
dauit. Inimicos enim, hoc eſt malos, quia retributione,
quæ iuſtitia dictante fit, emendare & corrigere non
potuit, per amorem illos & obſequium ſaluos fieri vo-
luit, quod & lex in ſenſibus habebat. Lex enim ſic vo-
luit inimicitiam tollere, vt per retributionem territi
homines deſinerent eſſe inimici: & quoniam audacia
ſua homines timorem legis & naturæ ſpreuerunt, cre-
ſcentes in malum, per humilitatem ſaluator inimici-
tiam voluit vinci, vt vel ſic homines flecterentur ad
bonum, dum viderent non ſibi reddi inimicitiam: Per-
manentes autem grauius tractandos fore, quia nec hu-
militate eius, cuius viciſſitudinem experiri debuerant
victi ſunt. Non ergo iuſtitia in vindicta obliterata eſt,
ſed ſuſpenſa ad vtrunque, quia ceſſauit circa eum qui
ſeſe cognouit: ſi quo minus, plecteret contumacem.
Ioannes ad dominum, Tu es qui venturus es, an 14.
alium expectamus? Sub ſua perſona diſcipulorum *Matth.11.*
ſuorum agit cauſam. Non enim Ioannes dubitabat, qui *Luc.7.*
dixerat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi:
ſed vt diſcipulis ſuis ſatisfaceret, mittit illos ſuis verbis, M
vt ſaluatoris ore firmaret quod ipſe de illo docebat: vt
poſt exceſſum ſuum ſine dubitatione aliqua diſcipuli
ſui Chriſtum ſequerentur. Quare lex & pro- 15.
phetæ vſque ad Ioannem, & poſt rectè ceſſare dicun- *Matth.11.*
tur? quia iam de quo prophetabant, aduenit. Quare lex *Rom.13.*
vſque ad Ioannem, cum Apoſtolus dicat, legi nos ſub-
ditos debere eſſe: quæ autem, inquit, ſunt, à deo ordi-
nata ſunt? Legis quidem vnum nomen eſt, ſed tri-
partitam habet intelligentiam, prima enim pars legis
de deo eſt. Sic enim lex à lectione dicta eſt, vt de multis
quid eligas ſcias. Inter errores ergo poſiti acceperunt
vt eligant verum, id eſt, reprobato diabolo eligant
deum. Secunda autem legis pars hæc eſt, quæ lex præ-
ceptis continetur, quæ ſic incipit, Honora patrem &
matrem. Tertia verò in neomeniis & in ſabbato eſt, &
in eſcis diſcernendis ac eligendis, & in circunciſione
& in hoſtiis pecudum offerendis. Hanc itaque legem
dicit vſque ad Ioannem, non vltrà ſeruādam. Sic enim
data eſt, vt completo tempore ceſſaret, nec enim fuit
ab initio, ſed ex cauſa data ad tempus eſt, vt aduenien-
te ſaluatore ceſſaret lex. Ergo de deo manet tam lex
præceptorum

A præceptorum quàm natura eius quæ ſine dubio eſt, ab
ipſo aboleri non poteſt. Per ipſum enim proficitur ad
promiſſum præmium. Timor enim ſolicitudinem pa-
16. rit. Cum ſaluator baptiſmum Ioannis de cœlo di-
Marc.11. cat, cur Nicodemo, cum de baptiſmo loquitur, dubi-
Luc.20. tanti ait, Si terreſtria dixi vobis & non creditis, &c.
Ioan.3. Quod dixit, Si terreſtria dixi vobis, & non credi-
Supr. in q. tis: non pertinet ad baptiſmum, quia baptiſmum no-
noui teſta. ſtrum ſcimus eſſe ſpiritale, quanuis per aquam celebre-
numer.59. tur. Sed ratio illic vertitur cœleſtis, Nec enim aqua pu-
rificat, ſed inuiſibiliter & incomprehenſibiliter deus.
Pertinet verò ad imitationem dati exempli, id eſt, ad id
quod dixit, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis,
ſed neſcis vnde veniat, vel quò eat. Per hoc enim exem-
plum ad fidem Nicodemum voluit informare, vt cre-
deret renaſci hominem per aquam & ſpiritum, non ta-
men poſſe capi quomodo fiat: fit enim ſpiritaliter. Si-
cut enim ſpiritus, hoc eſt venti vocem audis, quæ eſt ſo-
nus, ſed neſcis vnde veniat, vel quò eat: ſic & eum qui
renaſcitur, quomodo immutetur neſcis, tamen quia fit
ſentis, quia immutationem ipſam ſentis. Si enim ven-
tus vbi vult ſpirat, quanto magis ſpiritus qui de deo eſt,
B quem vult ſanctificat? Ideo autem dixit, Vbi vult ſpirat:
quia omnis creatura quanuis ſub lege agatur, proprio
tamen dimiſſa eſt arbitrio. Si quis autem ſpiritũ iſtum,
ſpiritum ſanctum putat intelligi, non ſtat: quippe cum
exempli cauſa ſpiritum iſtum poſuerit, per quem quod
dixerat renaſci per aquam & ſpiritum hominem opor-
tere, & à Nicodemo non credebatur, ſuaderet. Nam
vtique aliud eſt exemplum, & aliud quod firmatur ex-
emplo. Si ergo in exemplum datus eſt, non eſt ſpiritus
ſanctus mundanus, qui dicitur ventus. Volens enim
rationem ſpiritalem ſuadere, non credenti Nicodemo,
exemplum ſpiritus dedit, vt per ipſum ratio & operatio
ſancti ſpiritus crederetur. Spiritus tamen ſanctus ſci-
mus quia de cœlo venit, vt ſe infundat credentibus, ſi-
cut factum legimus inter initia apoſtolis, & ſonum
Acto.2. tunc vocem appellatam. Ita enim dictum eſt, Et ſubitò
factus eſt de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus
validi, hunc ſonum in ſubiectis vocem appellat. Exem-
plo enim ſpiritus, id eſt, venti, ſpiritus ſancti opera o-
ſtendit, vt dictum ſaluatoris maneret. Quid enim aliud
eſt cum dicit, Et factus eſt de cœlo ſonus tanquam ad-
C uenientis ſpiritus validi? Sic vtique dixit ſpiritum ſan-
ctum deſcendiſſe & ſonuiſſe ſicut ventus validus. Hunc
ergo ſpiritum ad exemplum dedit. Denique ait, Sic eſt
omnis qui renaſcitur, & hic vnde veniat neſcimus. Spi-
17. ritus autem ſanctus de cœlo venit. Quid eſt vt ſal-
Matt.15. uator mulieri alienigenæ, id eſt, Chananææ inter initia
Luc.7. miſericordiam denegaret, cum & Centurioni alienige-
næ, & leproſo quem ipſe Ieſus alienigenam dixit, bene-
ficium impertiendæ ſalutis non negauerit? Dignum
factum ſaluatoris ipſa cauſa deſignat. Abſurdum enim
erat, & ad iniuriam promiſsionis patrum proficiebat, ſi
mulier quæ Iudæorum deum non confeſſa fuerat, acci-
peret beneficium promiſſum genti cõfitenti deum. In-
ter initium ideo negatum eſt illi. At vbi autem ceruice
flexa ſaluatoris verbis fidem non negauit, ſed confeſſa
eſt Iudæos credentes eſſe filios, gentes autem canes, vel
ſeruos, per quod iunxit ſe fidei dominicę, quia ſerui do-
minum indicant: & dominus non eſt ſine ſeruis: vni-
tas facta eſt ſubiecti & ſubiicientis. Hinc eſt vnde me-
ruit conſequi quod precata eſt. Centurio autem qui be-
neficium à ſaluatore accepit, olim ſe dei rebus infece-
rat. Denique dicunt maiores Iudæorum ad dominum,
Dignus eſt vt præſtes illi. Diligit enim gentem no- D
ſtram, & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. Leproſum
verò alienigenam dixit dominus, non fide, ſed natio-
ne: Erat enim Samaritanus, quos conſtat ex origine eſ-
ſe Babyloniorum. Et hic tamen non ſine confeſsione
conſecutus eſt beneficium: quia dictum erat diſcipulis
à domino, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem *Matt.10.*
Samaritanorum ne introieritis, ſed ite potius ad oues
quæ perierunt domus Iſraël Hoc eſt, vt non prius præ-
dicaretur Samaritanis & Gentibus quàm Iudæis, quo-
rum fuerat promiſsio hæc. Ac vbi ergo Iudęi cœperunt
repudiare fidem Chriſti, tunc & Samaritanæ ſe obtulit
ſaluator, & poſt crucem Centurioni Cornelio, Cha-
nanææ autem requiſitus ſuſcepit eam, quia non erat ad-
huc tempus vt offerretur illis ſalus. Quomodo 18.
probatur quod dixit ſaluator, quia poſt tres dies, & poſt *Matt. 12.*
tres noctes à mortuis reſurgeret: cum vtique cœna pu- *Supr. in q.*
ra paſſus illuceſcente die dominico, cum adhuc tene- *noui teſta.*
bræ eſſent, reſurrexit. Vnde numerus dierũ & noctium *numer.64.*
non conueniſſe videtur. Præſcius ſaluator omnium
quæ in ſe futura erant: hæc proteſtatus eſt, certus ad
hoc ſe à Iudæis comprehendi vt occideretur, ſe quoque
impietati illorum non repugnaturum, cum poſſet vti- E
que eos illudere. Quippe cum propterea iam detentus,
aurem ſerui principis ſacerdotum, quam producto gla-
dio abſciderat Petrus Apoſtolus, reddidit: vt ſe oſten-
deret non infirmitate humiliatum, ſed prouidẽtia qua-
dam voluntati illorum ceſsiſſe ad tempus, vt per hoc
regnum inferni deſtrueret. Improuidus enim diabolus
ſenſibus ſe Iudæorum immerſit, vt eos ad necem ſalua-
toris incenderet, quaſi ſibi prodeſſet, ſi hic qui viam ve-
ritatis oſtenderet, tolleretur de vita: neſciens futurum
aduerſum ſe. Cum enim peccati cauſa de captiuitate ho-
minis triumpharet, inuẽtus ipſe reus per id quòd Chri-
ſtum innocentem occidit, vt eum qui peccatum ne-
ſciebat, inter peccatores teneret: & ita factum eſt, vt
etiam illos quos iure in inferis tenebat, amitteret. Igitur
horum præſcius ſaluator, noctem qua comprehenſus
eſt, ſimul computauit. Omnis enim detentus, qui ſe iu-
dicis manus non credit euadere, antequam feriatur,
iam ſe mortuum dicit. Adde huic diem quo paſſus eſt,
& ſequentem noctem. Adde & ſabbatum & noctem
quæ luceſcit in diem dominicum cum ipſo die domi-
nico, & compleuiſti myſterium verborum domini. F
Nouiſsima enim nocte cum adhuc tenebræ eſſent, &
dies inciperet oriri, inter lucem & tenebras ſurrexit, vt
& nox computetur & dies, quò poſsit numerus à ſalua-
tore prædictus integer inueniri. Quare ſaluator o- 19.
rat & ait, Ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato: cum *Matt.24.*
tempus perſecutionis huius differri non poſsit, dicente
apoſtolo, Qui reuelabitur in ſuo tempore. Et in Acti- *1.Cor.3.*
bus Apoſtolus inquit, Definiens tempora & terminos *Acto.17.*
habitationis eorum. Et cur hyeme fugam vel ſabbato
non expedire ſignificat. Hyeme tuta fuga non eſt,
frigora enim ſunt, imbres aſsidui, ningit, gelat, flumina
exeunt, ideoque fugientibus pergraue eſt. latêre enim in
ſyluis non poſſunt, neque in mõtibus, neque in ſpelun-
cis. Sabbato autem ciuitatem iuxta Iudæos exire non li-
cet longius, nec autem aſcendere, ac per hoc fugi ſab-
bato non poteſt. Quomodo hæc tempora fugam tu-
tam non faciunt, propter impedimenta ſupradicta, ita
& fuga noſtra tuta non erit, ſi nos obligatos impedi-
mentis carnalibus inuenerit prædicta perſecutio. Deti-
nent enim homines quaſi compedes deſideria ſecula-
ria, id eſt facultates mundanæ, ne edicta diaboli poſsint

G effugere. Ideo ergo orandum eſt, ne tempore quo fu-
giendum eſt, hyemis & ſabbati in nobis ratio inuenia-
tur, ſed vt liberos nos ab his impedimentis dei præſtet
auxilium, vt non ſit quod nos deſiderio ſui captos,
mancipet mundo. Quoniam ergo de nouiſsima perſe-
cutione loquebatur Saluator, quæ futura eſt ab Anti-
chriſto, ideo hyemem poſuit, quia nouiſsimum tempus
eſt: & ſabbatum ſimiliter, quia poſtremus dies eſt, vt ſi-
cut his temporibus aſpera & difficilis fuga eſt, ita ſigni-
ficaret illo tempore tam graues futuras perſecutiones
20. & preſſuras, vt vix aliquis eas poſsit effugere. Salua-
Matt.26. tor cum ſe paſſurum diceret, & poſt tertium diem re-
& 28. ſurrecturum: adiecit, Et poſtquam reſurrexero, præce-
Marc.14. dam vos in Galilæam: ibi me videbitis. Et angelus mu-
& 16. lieribus ſimiliter: cum tamen inueniatur à mulieri-
bus & à diſcipulis ſuis in Hieruſalem. Verba ſalua-
toris retractare infidelis eſt, ſed te video non de verbis
ſaluatoris dubitare, ſed ſenſum requirere, quare cum
in Hieroſolymis poſt paſsionem ſuam viſus ſit, dixit ſe
in Galilæa ab his videri. In Hieroſolyma viſus eſt, ſed
particulatim ad recreandos animos diſcipulorum: in
Galilæa vero ab omnibus ſimul. Ergo qui in Hieru
H ſalem viſuri illum erant per partes: in Galilæam illis
conſtituit, vt ſimul omnibus appareret, & ad ordinan-
21. dam diſciplinam daret præcepta. Tres Euangeli-
Matt.27. ſtæ ſexta hora crucifixum dicunt ſaluatorem, Marcus
Luc.23. vero Euangeliſta tertia hora dicit crucifixum. Sed qui-
Ioan.19. dam ſtrenui (induſtria ſua) tertia hora ſentẽtiam datam
Marc.15. dicunt, ac per hoc tertia hora crucifixum. Data enim
Supra 7 q. quis ſententia iam mortuus habetur. Sed conſtat poſt
noui teſta. quintam horam in ſextam Pilatum ſediſſe pro tribu-
numer.65. nali, & ſic ſententiam dediſſe, ſicut Ioannes oſtendit.

Obſcuris vera inuoluere non eſt bonum. Nam tres
Euangeliſtas verum dixiſſe ipſa concordia obteſtatur.
Marcum autem ſenſum, neſcio quem, occultum voluiſ-
ſe prodere, res ipſa declarat. Nec enim falli poſſet, quis
authorum exempla ſecutus, ea quæ ſcripſit magna de-
uotione & induſtria didicit. Quid ergo ex hoc dicto
prodere voluit, ſolerti vigilantia inueſtigãdum eſt. Nec
enim ocioſe à tribus Euãgeliſtis diſcordare ſe paſſus in
verbis eſt. Animaduertamus ne verum dicant, qui ſen-
tentiam datam tertia hora dixerũt, ac per hoc tertia ho-
ra crucifixum ſaluatorem, quamuis illud probare non
I valuerunt. Senſum enim forte ſciunt, ſed quatenus de-
fendatur, ignorant. Ideoque Pilati perſona interim ſe-
queſtrata videamus, vnde ſententia data in ſaluatorem
accepit exordium, & tunc apparebit an poſsit verum
videri, quod dicimus. Conſtat itque principes Iudæo-
rum præmonuiſſe Iudæos vt Barrabam latronem pete-
rent ſibi in die feſto dimitti, Ieſum vero crucifigere de-
bere. Contra quod Pilatus cum diu reſiſteret, volens di-
mittere ſaluatorem, frequenter intrans & exiens ad Iu-
dæos, dicebat nullam ſe in eo cauſam mortis videre. Illi
autem inſiſtentes dicebant, crucifigatur. Hinc moræ or-
tæ ſunt, & cum illuditur à militibus & producitur, &
veſte purpurea induitur, & fit ei corona de ſpinis, &
adoratur, & conſpuitur, & flagellatur, & palmis verbe-
ratur, propterea ſexta hora in crucem poſitus eſt. Ad Pi-
latum autem adductus eſt: tunc exiuit ad eos Pilatus
foras, quoniam ipſi non introierunt prætorium: & allo-
cutus eſt eos, & audiuit falſas accuſationes eorum, &
miſit illum ad Herodem, & regreſſus eſt, & iterum in-
terrogauit Ieſum, & ipſe e contra reſpondit ei, & poſtea
iterum exiuit ad Iudæos & collocutus dicebat, Nullam
cauſam mortis eſſe in ſaluatore. Interea peruentum eſt

ad horam tertiam per has moras. Tunc Iudæi volenti K
Pilato dimittere eum dixerunt, Crucifigatur. Contra *De cõſen-*
quos Pilatus diu reſiſtens, cum non potuiſſet obtinere, *ſu Euãge-*
tradidit Ieſum ſententiæ illorum hora ferè ſexta. Sic *liſtarum,*
enim ſcriptum eſt, Tunc tradidit eum voluntatibus il- *lib.3.ca.13.*
lorum. Ideoque dictum eſt recte ſententiam tertia hora
datam, quia non à Pilato data eſt, ſed à Iudæis. Pilatus
autem inuitus conſenſiſſe videtur: propter inuidiam e-
nim maxime dicentium, Si hunc dimittis, non es ami-
cus Cæſaris. Quid ergo Marcus volens purgare hoc, ſe-
cutus eſt, videamus? Oſtendere voluit ſaluatorem non
iudicis ſententia occiſum, quia difficilè qui iudicis ſen-
tentiam excipit, non iuſtè occiſus videtur. Si ideo 22.
ſaluator baptizatus eſt vt exemplo eſſet, quare circunci- *Marc.1.*
ſus cæteros prohibuit circuncidi? Circunciſio vſ- *Luc.2.*
que ad Chriſtum indulta eſt, Abraham autem circun- *Supr. in q.*
ciſionem in Chriſto promiſſo accepit, vt tandiu cir- *noui teſta.*
cunciſio curreret, quandiu Chriſtus naſceretur promiſ- *numer.50.*
ſus Abrahæ, qui omnes gentes iuſtificaret per fidem, ſi-
cut fuerat iuſtificatus Abraham. Ideo debuit circunci-
di, vt ipſe probaretur eſſe qui promiſſus Abrahæ eſſet:
ita vt decætero circunciſio ceſſaret, impleta promiſsio-
ne. Baptiſmus autem non debuit ceſſare, quia forma L
renaſcibilitatis eſt à Chriſto cœpta, non prius data, &
vſque ad Chriſtum conſummata, ſed à tempore Chriſti
incipiens & curſum ſuum tenens vſque ad conſumma-
tionem mundi. Iudæis accuſantibus diſcipulos eò 23.
quòd facerent contra legem, ſabbati ſpicas vellendo, *Marc.2.*
ſaluator exemplum protulit Dauid, dicens: Neſcitis *Supr. in q.*
quid fecerit Dauid cum eſuriret, quomodo accepit *noui teſta.*
panes propoſitionis & manducauit, & dedit his qui ſe- *numer.41.*
cum erant: quod non licebat niſi ſolis ſacerdotibus?
Quod exemplum non excuſare videtur diſcipulos, ſed
poſſunt tam hi quàm Dauid præuaricatores videri.

Noluit ſaluator de tempore impleti ſabbati præiu-
dicare Iudæos. Aperte enim audire quod verum eſt,
non illos dignos iudicauit, vtpote infideles: ſed de eo
illos voluit conuincere, quod ſibi præſumebant, id
eſt de tempore quo adhuc ſabbatum robur ſuum te-
nere videbatur, cum accuſarent diſcipulos cur ſabbatis
ſpicas vellerent, & confricantes manibus manduca-
rent, & iam ſabbati ſeruandi tempus eſſet impletum.
Prætermiſſo hoc oſtendit illis etiam tunc quando ſab-
bati adhuc lex manebat, neceſsitatis cauſa ſabbatum M
fuiſſe violatum, quod enim non licebat, fecit Dauid:
& quod prohibitum erat fecit Ieſus Naue quando mu-
ros Hiericho ſeptem diebus armatos iuſsit circumire.
Et quod interdictum erat Maccabæi geſſerunt, ſabbatis
ſe defendentes: Et in templo, inquit, ſacerdotes ſabba-
tum violant, & ſine crimine ſunt. Per hæc ergo oſten-
dit, maleuolentia magis quàm errore accuſari diſcipu-
los à Iudæis. Quando hæc omnia ſcientes à volentibus
ſabbatis geſta, & à ſanctis quidem, accuſabant inno-
centes. Sic enim mandatum eſt ſabbatum cuſtodiri, vt
ſi neceſsitas tamen eſſet, reus non fieret qui ſabbatum
violaſſet. Ideo ſabbatis circuncidi non eſt prohibitum,
quia neceſsitas erat vt fieret. Vnde & diſcipuli eſu-
rientes ſpicas vellebant, quod non licebat ſecundum
præteritum tempus, ſed neceſsitate famis factum eſt
licitum, ſicut & Dauid fecit quod non licebat cum
eſuriret, & ſciens famem hoc excuſare. Talis hæc cauſa
eſt, qualis hodie in ieiuniis legitimis, Nunquid ſi quis
æger ieiunium corruperit, reus conſtituitur? Non
vtique, quia non eſt periculum. Hoc enim aliquan-
do licet, ſicut ſabbatum apud veteres. Quod enim
ſempee

A ſemper non licet, non habet excuſationem neceſsitatis.
24. Cur ſaluator diſcipulos ſuos filios tonitrui appel-
Marc.3. lauit, qui plus magis videantur filij dei dici: tonitrua
enim dicuntur colliſione nubium fieri? Quoniam
tonitrua terrorem incutiunt, hac cauſa filios tonitrui
diſcipulos appellauit, quaſi eius filij, qui timendus ſit.
Quamuis enim tonitrua colliſione nubium fiant, vo-
25. luntate tamen dei fiunt & ſunt terribilia. Quid eſt
Marc.7. vt ſecundum Marci Euangeliſtæ relationem, Chriſti
non ſit impleta voluntas, Intrans enim, inquit, in do-
mum, voluit neminem ſcire, & non potuit latere? Si er-
go voluit latere & non potuit, infirmata voluntas eius
eſt. Hoc quod per compendium propoſitum eſt,
vt plus ſenſum poſſet occulere, in finibus factum legi-
tur Tyri, quia cum Saluator perueniſſet in fines Tyri,
intrauit in domum. Et quia non adhuc gentibus præ-
dicare oportebat, iuſsit neminem alicui nunciare ad-
uentum ſuum: hoc eſt, neminem voluit ſcire: & ſubau-
ditur, à ſuis noluit nunciari alicui quia erat in domo.
Requiri autem ſe noluit, quia tempus offerendi genti-
bus gratiam non erat. Denique veniens mulier, com-
perto ab aliis qui viderant illum intraſſe in domum,
B orabat expelli dæmonium à filia ſua. Saluator autem
ſciens non eſſe tempus dandi vltro gratiam gentibus,
ait, Sine nati prius ſaturentur. Non enim licet accipe-
re panem filiorum, & mittere canibus. Tunc mulier
conſentiit Saluatoris verbis, & accepit beneficium quod
volebat. Conſentiendo enim iunxit ſe deo Iudæorum.
Hac ergo cauſa noluit per ſuos ſciri quòd eſſet in do-
26. mo: & ita factum eſt vt voluit. In Euangelio le-
Luc.1. gimus, angelum dicere ad Mariam matrem domini,
Daniel.6. quòd regni eius, id eſt Chriſti, non erit finis. Et Daniel
& 7. eadem dicit: ait enim, Tunc exurget regnum in æter-
num, quod nunquam corrumpetur. Contra apoſtolus
1.Cor.15. de domino, Cum tradiderit, inquit, regnum deo & pa-
tri. Quomodo regnum æternum habebit, quod tradi-
turus dicitur deo & patri? In cauſa patris & filij,
id eſt dei & Chriſti, traditio non abolitio intelligitur,
Conſidera enim quomodo pater tradiderit filio re-
Matth.11. gnum, ipſo hæc domino proteſtante, Omnia enim, in-
quit, mihi tradita ſunt à patre meo. Si pater ergo deſiit
habere cum tradidit, poteſt & de Saluatore dici quia
cum tradidit amiſit. Nam filius poſtquam traditum ſi-
C bi à patre regnum dixit, patrem adhuc præferens ait,
Ioan.17. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum &
verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Secun-
dum hunc igitur ſenſum & filius non amittit regnum
cum tradit: vt hæc vera ſint, & angelus & Daniel non
diſcrepare ab hoc ſenſu dicantur. Qui horum enim te-
ſtimonium rettactandum putat, perfidia plenus eſt.
Sed nunc videamus manentes in hac fide, quid ſit tra-
1.Cor.15. dere filium patri regnum, hoc enim eſt quod inter cæ-
tera alio loco dicit apoſtolus, Tunc & ipſe ſubiectus
erit ei qui ſubiecit ei omnia, vt ſit deus omnia in om-
nibus. Subiectio igitur hæc, ipſa eſt traditio regni. Ita-
que hoc loco interpretatio videtur neceſſaria, vt &
ſubiectus patri filius non negetur, & nihilominus æ-
ternum regnum habere dicatur, hoc eſt regnum filij,
quia in nomine Ieſu omnia genua flectentur tunc, cœ-
Philip.2. leſtia, terreſtria, & inferna. Quod etiam firmat Petrus
Acto.4. apoſtolus dicens, Non eſt aliud nomen datum ſub cœ-
lo in quo oporteat ſaluum fieri. Et ipſe dominus diſci-
pulis ait, Vſque modo nihil petiſtis in nomine meo,
Ioan.16. petite, ego faciam. Sic regnat filius, cum omnia in nō-
mine eius ſaluantur, & dantur quæ poſtulantur vſque

ad finem mundi. Poſtquam verò omnia Chriſtum fue- D
rint confeſſa, ſiue vi, ſiue voluntate, & ſubſtrata po-
tentia eius cui reſtiterant, myſterium vnius dei cunctis
manifeſtabitur, & omnis gratiarum actio referetur à
patre ex quo ſunt omnia, vt ceſſante prædicatione vnus
deus ſciatur in myſterio trinitatis. Cum enim omnes
poteſtates, omnes principatus & dominationes Chri-
ſto genu flexerint, tunc filius manifeſtabit non ſe eſſe
à quo ſunt omnia, ſed filium eius, & illum in ſe videri.
Hæc eſt ſubiectio & regni traditio. Oſtendens enim
patrem eſſe à quo ſunt omnia, ſubiecit ſe illi cùm de eo
ſe dicit eſſe. Tanta enim maieſtas & claritas in aduen-
tu filij videbitur, vt omnes potentiæ & chori angelo-
rum hunc ſingularem putent deum. Saluator autem
cum ſe non illum eſſe dixerit, qui dicitur pater, ſed fi-
lium eius, regnans tradit regnum patri. In hac re mani-
feſtata eſt & ſubiectio & regni traditio: quia & cum à
patre ſe profitetur eſſe, quicquid habet, patris confitetur
eſſe, omnem ſummam referens ad eum. Saluator 27.
ait, Si quis non reliquerit omnia ſua, id eſt, domum, & Luc.14.
agrum, & cætera, non poteſt meus diſcipulus eſſe. Et
contrà Euangeliſta, Venit, inquit, Ioſeph ab Arimathia Marc.15.
homo diues, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu, expectans Luc.23.
regnum dei. Quid eſt vt Euangeliſta profiteatur eum E
diſcipulum, quem ſaluator negauit? Nam & Zachæus
diues erat, & Cornelius Cēturio diues, & mulieres quæ
illis miniſtrabant de facultatibus ſuis. Hunc ſenſum
paucis abſoluit apoſtolus dicens, Qui habent, quaſi non
habētes ſint: & qui vtuntur hoc ſeculo, quaſi non vtan-
tur: & qui emunt, tanquam non poſsidentes. Qui er-
go hæc ſic habet, quaſi non habeat, reliquiſſe videtur.
Quando enim non præſumit de his, neque ſe iactat, ſed
humiliter incedit, non tantum habitu, ſed & mente,
diſpenſatorem ſe harum & miniſtrum intelligens, om-
nia ſua reliquiſſe videtur. Hoc enim relinqui dicitur,
quod à deſiderio recedit, & gratiam non habet. Si 28.
lex & prophetæ vſque ad Ioannem, quomodo ſaluator Luc.16.
ad ſacerdotes mittit offerri munera pro emundatione. Luc.5.
Hoc ſecutus eſt apoſtolus Paulus, Cum enim præ- Vide ſupr.
dicaret iam non oportere circuncidi quenquam, ipſe in q. nou.
Timotheum circuncidit, propter ſcandalum Iudæo- teſta. nu-
rum. Maluit enim rem ſuperfluam facere, quàm impe- mer. 60.
ritos ex quibus aliqui poſsint ſaluari, ſcandalo eſſe. Do-
minus autē propè ſimiliter vt Iudæis quod de illo opi- F
nabantur auferret (dicebant enim hūc inimicum tradi-
tionis Iudaicæ) tunc iuſsit vt leproſus offerret munera
pro emundatione ſua ſicut præceptum erat à Moyſe: &
ſubiecit, In teſtimonium illis: vt hæc res teſtis eſſet con-
tra illos, quia ſaluator non erat legis inimicus. Factum
itaque eſt quod iam ceſſare debuerat. Sed quia ſolēt ſu-
perflua iam non nocere, ideo factum eſt vt prodeſſet il-
lis vtique qui male opinabantur, vt ſatis ſibi facerent,
quia ſaluator non erat legis inimicus. Si lex & pro- 29.
phetæ vſque ad Ioannem, ex quo regnum cœlorū præ- Luc.16.
dicatum eſt, ipſe eſt enim inchoator nouæ prædicatio-
nis, cur baptiſma eius ceſſauit? Baptiſma Ioan-
nis cœptum non ceſſauit, ſed additum eſt ei quod de-
erat. Ioannes enim tantùm baptizauit, nō ſpiritum ſan-
ctum credentibus dedit: ſicut & ipſe de ſaluatore dicit,
Ego baptizo vos in aqua in pœnitentiam, ipſe autem Matth.3.
vos baptizabit in ſpiritu ſancto. Hoc eſt quod dicit, per Marc.1.
me remiſsio peccatorum. Nō tamen datur ſpiritus ſan- Luc.24.
ctus vt purificati filij dicantur, hoc enim ſaluatori re-
ſeruatum eſt, vtpote domino, vt filij dei non fierent, niſi
accepto à filio dei ſpiritu ſancto. Effectus ergo baptiſmi

G Ioannis, quod tacite operabatur ſine interrogatione,nõ
tamen ſine ſaluatoris mentione , vt firmum eſſet quod
agebat , trinitatis eſt donum , quod dignatio ſaluatoria
oſtẽdit, dans formam trium nominum, quæ à primor-
dio ſub vnius dei nomine vel perſona vnũ opus & in-
differens operata ſunt. Interpretatio ergo acceſsit ad
baptiſmum Ioannis cum ſignificatione latentis dudum
myſterij : acceſsit & amplius donum,vt baptizati acce-
pto ſpiritu ſancto ſint filij dei. Amplificatũ ergo eſt, nõ
30. euacuatum. In Euangelio Ioannis,Lex,ait,per Moy-
Ioan.1. ſen data eſt,gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum
Supra 7 q. facta eſt. Si ergo per Chriſtum veritas facta eſt, ante nõ
noui teſta. fuit. Si ante non fuit, quomodo à deo data lex dicitur,
numer.76. in qua veritas non erat? Videndum eſt quid ſit,Lex
per Moyſen data eſt.Per Moyſen autem lex data,mani-
feſta habet præcepta, & quid illic non erit verum?Non
occides,non fornicaberis : talia & cætera ſunt.Sed ſcri-
pſit & hiſtoriã in qua vſque ad aduentũ ſaluatoris quæ
eſſet veritas manifeſtata non erat. Cum ergo per Chri-
ſtum manifeſtatur,cuius perſona dicat,faciamus:& quę
H ſit quæ faciat , & quis fuerit qui in rubo aut Patriarchis
Exod.3. viſus ſit,& qui in petram, cum aquam ipſe produxit, o-
Geneſ.17. peratus ſit,quia petra,inquit,erat Chriſtus.Fit ergo veri-
18 & 26. tas per Chriſtum , dum ea quæ in dubium veniebant,
Exod.17. quid ſignificent intelliguntur. Itaque lex per Moyſen
1.Cor.17. data reos conſtituit peccatores , Gratia autem promiſſa
in lege adueniens , donatis peccatis peccatores morte
priuauit.Ordo ergo fuit primùm legem dare,poſtea ve-
ro miſericordiam,quæ tunc fit gratia, dum donat pec-
cata. Ante enim promiſsio erat , quæ poſtea fit gratia.
Eſa.59. Veniet enim, inquit, ex Sion qui eripiat & auertat im-
ſecundum pietatem ab Iacob. Hæc promiſsio per Chriſtum, facta
ſeptuagin- eſt gratia, dum donat gratis peccata Quomodo autem
ta. donaret peccata,ſi non prius legem daret,per quam reis
factis veniã largiretur ? Nam non daret niſi quod ſibi
debebatur.Deberi autem non poterat,niſi lex præcede-
31. ret. Sabbatum certe lex eſt vel pars legis, quomodo
ergo non euacuata lex eſt,dicente Euangeliſta,Non ſo-
lùm ſoluebat ſabbatum , ſed & patrem ſuum dicebat
Ioan.5. deum. Soluit ſanè ſabbatum ſaluator , ſed ſine præ-
iudicio dati ſabbati,cum enim ſabbati iam tempus ceſ-
ſaret , Iudæi autem ſabbatum adhuc manere aſſererent,
I ſaluator ſabbatis operans, & infirmo lectum ſuum ſab-
batis portare præcipiens, ſecundum ſenſum Iudæorum
ſabbatum ſoluebat. Nam iuxta veri fidem tale eſt ſi di-
catur:quòd iam ceſſauerat, quale eſt ſi dicatur de aliquo
qui expræfectus dicendus eſt, & iniuriam paſſus fuerit,
quia præfectura iniuriam paſſa eſt. Non ergo ſabbatum
ſolutum eſt, ſed homines qui impudẽter ſabbati autho-
ritatem vendicabant , deluſi ſunt cum iam ſabbato ſuc-
32. ceſsiſſet noua lex. Si arbitrio proprio viuimus,cur
Ioan.6. ſaluator , Nemo,inquit,venit ad me,niſi pater qui miſit
me , traxerit eum ? Et non diſcordans ab his apoſtolus,
Rom.9. Neque volentis, inquit, neque currentis, ſed miſerentis
Supr. in q. eſt dei. His vtique perturbari videtur arbitrium liberæ
noui teſta. voluntatis. Si enim nemo vadit niſi tractus,non erit il-
numer.79. lius delictum qui non vadit quia non eſt tractus Et ſi
non qui petit & currit accipit , ſed cui vult dat deus, ſi-
ne culpa erit & crimine qui vult & non obtinet : & ad
illum redundat crimen qui petentem ſpernit. Nullo
genere ex his arbitrij cauſa poterit turbari. Si enim di-
cta ad cauſam referas qua dicta ſunt,ſcies hinc magis ar
bitrij liberi firmari ſententiam.Cum enim Iudæi ſtudio
maleuolentiæ ſuæ de ſaluatore dicerent , Nónne hic eſt
Luc.4. filius Ioſeph , cuius nos nouimus patrem ? Quomodo
ergo hic dicit, quia de cœlo deſcendi ? Ad hoc reſpon- K
dit Ieſus, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui mi-
ſit me,traxerit eum.Nunc videndum eſt quomodo tra-
hit pater. Ipſius ſaluatoris verbum ſumatur,Dicit enim,
Opera quæ facio , pater facit : credite quia ego in patre, *Ioan.14.*
& pater in me. Si ergo in filio pater operatur,opera au-
tem ſunt quæ inuitant ad fidem:recte dixit, quia nemo
venit ad me , niſi quem pater traxerit . Trahit autem,
cum operatur per filium. Nam qui ſibi vult credi, quo-
modo tollit liberi arbitrij voluntatem ? Et qui incre-
dulum arguit , qua ratione trahit inuitum ? Ad Iudæos
vtique hoc protulit , qui alium patrem illius quàm qui
eſt dicebant. Nemo enim ſaluatori credit , niſi qui pa-
trem illius dicit deum. Apoſtolus quoque non vt ar-
bitrium pulſaret,hęc fatus eſt,quæ nunc prępoſita ſunt:
ſed vt oſtẽderet dei eſſe iuſtum iudicium , qui falli non
poteſt in danda aut non danda miſericordia. Eſt enim
qui poſtulat, & non meretur accipere : Alius vero petit
& meretur accipere.Hic enim non ſolis verbis ſed ope-
ribus obſecrat : hic ſola lingua,ille corde tribulato : talis
enim poteſt impetrare . Denique quid dictum in lege L
eſt ? Plebs hæc labiis me honorat , cor autem illorum *Eſa.29.*
longe eſt à me. Si ergo duo petant , vnus autem ex his
accipiat , debet ſciri hunc ſic poſtulaſſe vt dignus eſſet
accipere : quia deus qui iuſtus eſt, non dat niſi cui dan-
dum ſcit. Vides ergo non arbitrium negatum , ſed fir-
matum. Nam ſi vna mẽte , vna operatione duos audie-
ris poſtulaſſe , & vnum ex his exauditum , alterum de-
ſpectum:recte & arbitrium non eſſe, & deum accepto-
rem perſonarum putares. Quid eſt vt cum ſalua- 33.
tor omnes propè verbo curaſſet, cæco tamen per lu- *Ioan.9.*
tum de ſputo factum oculos reformarit. Hoc ſal-
uator ad confuſionem illorum fecit, qui creatorem ac-
cuſant. Quãdo enim non aliter vitium corporis emen-
dauit quàm cõditor fecit,authorem operis huius com-
mendauit. Per id enim emendauit, quo erat conditum.
Omne enim quod fit , ſi lapſum per id quod fuerat fa-
ctum reformetur , rectum factum probabitur. Si enim
ſaluator per hoc ſe deum teſtatur , quia damna & vitia
corporis emendauit , quanto magis deus eſt qui ipſius
corporis inuentor eſt ? Quid eſt quòd ſaluator ait, 34.
Ego ſum ianua : qui ante me fuerunt , fures ſunt & la- *Ioan.10.*
trones,quod dictum videtur Prophetas pulſare. M
Quia nemo vadit ad deum patrem , niſi per fidem *Cõtra Fau*
Chriſti , idcirco ſe ianuam dicit ſaluator regni cœlo- *ſtum Ma*
rum. Si ergo ianuæ verbis vtitur, quid opus erat vt de *nich.li.16.*
anterioribus diceret , Quotquot ante me fuerunt : cum *cap.12.*
nulla quæſtio de præteritis verteretur? Sed vtique quaſi
præſens ianua de præſentibus quęreretur . De Iudæis
enim dicit ſaluator , qui non per fidem ſed per iuſti-
tiam legis in regnum dei ſe intrare putabant. Ante ſal-
uatorem enim venientes , id eſt, ante illum ſtantes, ob-
trectabant ei contradicentes , vt etiam alios à fide eius
auerterent. Vnde fures & latrones appellati ſunt. Nam
eo tempore hæc dicta ſunt , quo Phariſæi diſceptabant
cum illo qui erat ex cæco illuminatus , cui ſaluator o-
culos reddidit , quos natura negauerat,quem volebant
à fide ſaluatoris auertere , dicentes : Non per hunc poſ-
ſe, quia ſabbatum violat , ſed per iuſtitiam legis intrare
in regnum dei. Tunc ſaluator , Ego ſum, inquit, ianua:
per me ſi quis introibit, paſcua inueniet : Si quis autem
aliunde intrare voluerit , ille fur eſt & latro. Quomo-
do hoc ad perſonam pertinet prophetarum ? Nunquid
prophetæ contra Chriſti doctrinam per iuſtitiam le-
gis ſine fide deum promereri poſſe dicebant, qui Chri-
ſtum

A ſtum in carne ſcierunt? Hoc ergo de præſentibus dixit,
vt quicunque ante ipſum fuerunt, aſtantes vel ſeden-
tes fures intelligantur & latrones. Seuocantes enim il-
lum qui fuerat cæcus, volebant eum à fide ſaluatoris a-
uertere, dicentes, Da honorem deo: nos ſcimus quia
hic homo peccator eſt. Quos ille arguit dicens, A ſe-
culo nũquam auditum, quòd aperuerit, quis oculos cæ-
ci nati: niſi hic eſſet à deo, non poterat facere quic-
quam. De hoc ergo quia perſeuerauit in fide: & de illis
qui dixerunt, Hæc verba non ſunt dæmonium haben-
tis, Nunquid poteſt dæmonium cæcorum oculos ape-
rire, dixit ſaluator, Sed non audierunt eos oues: illos
vtique quos fures & latrones appellauit. Nam quomo-
do non audierunt prophetas oues, cum conſtet ſcriptu-
ris omnes bonos obediſſe prophetis, & malos pſeudo-
35. prophetis? Quid eſt vt admirabilem & incogni-
Ioan.11. tam virtutem facturus, Lazarum ſcilicet à mortuis re-
ſuſcitaturus, fleret, aut locum vbi poſitus erat quaſi
ignarus quæreret? Saluator deus & homo eſt, ac per
hoc duas vices egit ſemper, vt quia hominis affectus ha-
bet ploret: ſed quia & deus erat, hunc quem fleuit reſu-
ſcitauit. A minimis ergo ſemper ad maiora venitur, vt
B quia homo cernebatur, hoc reprobaret eſſe quod vide-
36. batur, deum autem ſe operibus aſſerebat. Cum ſal-
Ioan.17. uator dicat, Ego pro eis rogo quos mihi dediſti: non
1.Ioan.2. pro mundo rogo: Ioannes apoſtolus contrà, Habemus,
inquit, aduocatum apud patrem, deprecatorem pro
peccatis noſtris, & non ſolùm pro noſtris, ſed pro vni-
uerſo mundo. Hoc contrarium videtur. Quanuis
non longe diſcrepet ſenſus, tamen aliud eſt quòd dicit
Ioan.17. ſaluator, & aliud quod firmat Apoſtolus Ioannes. Nam
ſaluator rogat pro diſcipulis, vt à mali infeſtatione tuti
præſtentur: denique ſic dicit, Non rogo vt tollas eos
de mundo, ſed vt ſerues eos à malo. Apoſtolus autem
1.Ioan.2. Ioannes aliud genus precationis inducit: Ait nanque,
Habemus aduocatum qui poſtulat pro peccatis noſtris,
& totius mundi. Pro Chriſtianis ergo duplici genere
poſtulatur, quia & pro peccatis illorum oratur, & vt tu-
ti à diaboli infeſtatione præſtentur. Pro his autem qui
non credunt, hæc ſola deprecatio eſt, vt cum pro pec-
catis ſuis & perfidia plecti mererentur, bonitas & pa-
tientia expectet illos, ſi forte vellent corrigi. Non enim
poſtulatur vt ignoſcantur illis peccata diffidentibus,
C ſed vt dilationem accipiant longam, vt ſi ſe emenda-
uerint, dimittantur illis delicta. Hoc ergo poſtulat pro
37. illis ſaluator, quod diximus. Quid eſt vt ſaluator
Ioan.20. dicat Mariæ volenti ſe tangere cauſa gaudij, Noli me
tangere, Nondum enim aſcendi ad patrem: cum lega-
tur à cæteris mulieribus & tactus & odoratus? Indi-
gnantis verba ſunt dicentis, Noli me tangere. Quanuis
enim deſideraret ſaluatorem, aliis tamen reſurrectio-
nem eius credentibus, hæc ad monumentum ſtabat
Ibidem. plorans, quam iam gaudere oportuerat. Audierat enim
à Ioanne & Petro Apoſtolis reſurrexiſſe dominum: Sic
enim habes, Et vidit linteamina & ſudarium in vnum
locum, & credidit, nondum enim ſciebat ſcripturam,
quia oportebat eum à mortuis reſurgere. Sed Maria
quia non illum videbat reſurrexiſſe, non credebat. Ni-
mius enim amor dubitare illam faciebat. Denique quos
diligimus, ſi incommodum patiantur, non eos euade-
re credimus: quos autem odimus, ſi iam prope mortem
ſint, incredulum nobis eſt. Mariæ ergo, quoniam ob-
ſtupuerat & mœrorem patiebatur per amorem, quam
oportuerat ſequi diſcipulorum fidem, primum ſe oſtẽ-
dit dominus, vt deſineret à mœrore, non tamen ſine
indignatione. Hinc audit, Noli me tangere. Hoc eſt, D
carnalem ſenſum quæris, abſtine te, & ſpiritalia ſequere
quæ non videntur. Nondum enim, inquit, aſcendi ad
patrem. Tale eſt hoc quale illud beati Ioannis Baptiſtæ
mittentis diſcipulos ſuos ad Ieſum, & dicentis, Ite di- *Matt.11.*
cite, Ioannes Baptiſta miſit nos ad te dicens, Tu es qui *Luc.7.*
venturus es, an alium expectamus? Sub ſua perſona, di-
ſcipulorum ſuorum agit cauſam. Nec enim Ioãnes du-
bitabat, qui dixerat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit pec- *Ioan.1.*
cata mundi: ſed vt diſcipulis ſuis ſatisfaceret, miſit il-
los ſuis verbis, vt ſaluatoris ore firmaret, quod ipſe de
illo docebat, vt poſt exceſſum ſuum ſine dubitatione
aliqua diſcipuli ſui Chriſtum ſequerẽtur: Ita & ſaluator
in ſe Mariam arguit dicens, Nondum aſcendi ad pa-
trem: id eſt, adhuc cor tuum humi preſſum eſt, quem ſi
non vides, non credes. Si enim ad deum cor eleuaſſet,
reſurrexiſſe dominum cum diſcipulis crediſiſſet.
Virtus altiſsimi ſine dubio Chriſtus eſt, Ad ipſius 38.
enim perſonam pertinet dictum. Hoc ſignum enim fi- *Quæſtionẽ*
lij dei, hoc eſt cum dicitur, Virtus dei. Iuxta diuinita- *51. & ex*
tem vero & pater virtus eſt, & ſanctus ſpiritus virtus eſt, *quæſtioni-*
& trium horum vna virtus, quia vna ſubſtantia eſt. Spi- *bus no. te-*
ritus ſanctus ergo carnem ex virgine fecit ſaluatori: *ſta. verſi-*
Virtus altiſsimi autem, id eſt Chriſtus, obumbrauit eam E *culo*
veniens in carnem factam à ſpiritu, vt in corpore & a- *Virtus al-*
nima lateret filij virtus. Latere autem eius, eſt ad tem- *tiſſimi, etc.*
pus non intelligi. Obumbratio autem quid penitus in- *vetera ſic*
telligatur, conſiderandum eſt. Vis autem huius verbi ſi *proſequũ-*
exprimatur, obumbratio virtutis dei, impertitio aliqua *tur.*
intelligitur, vt dum obumbratur corpus, aliquid ſume-
re ex dei virtute dignoſcitur. Hoc autem aliquid totum
eſt, quia non poteſt partiri diuinitas. Sequitur itaque,
propterea & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur fi-
lius dei. Quod enim de ſpiritu ſancto natum eſt, in ſe *Luc.1.*
habens obumbrationem virtutis dei, quæ eſt filius dei,
ſine dubio ſanctum natum eſt: id eſt, corpus filij dei.
Sancti enim corpus ſanctum eſt. Sanctus ergo filius dei
in ſancto corpore natus eſt. Sic etenim de carne Chriſti
dixit Dauid, Non dabis ſanctum tuum videre corru-
ptionem: vt in corpore ſancto ipſe ſignificetur. Orie- 39.
tur ſtella ex Iacob, & exurget homo de Iſraël & cõfrin- *Quæſtionẽ*
get duces Moab, & prædabitur omnes filios Seth, & e- *ex nou. te-*
rit Edom hæreditas eius, &c. Hæc ergo prophetia eſt *ſtamento*
Balaam, non quia fuit propheta, ſed deus cauſam popu- F *nu. 63.*
li ſui egit per illum, non voluntarium ſed ignitum, ſi- *ab eo loco*
cut prophetaſſe inueniuntur miſſi à Saül ad Dauid ca- *Orietur*
piendum, & ſicut ipſe Saül cum dictum eſt, Nunquid *ſtella, &c.*
& Saül inter Prophetas? Hunc enim probare voluit *ſic vetera*
deus quanta ſit maieſtas dei Iudæorum, qui cum male *deducunt.*
dicere venerat, conuertit vt bonum illi videretur bene-
dicere populum dei. Nec enim maledictum eius pote-
rat timere, cuius cor habebat in poteſtate. Hunc ergo
prophetam hanc intimaſſe collegis ſuis datur intelligi,
qui cum curioſi ſint circa aſtra, videntes ſtellam inco-
gnitam, & nimia claritate fulgentem, ita vt ſolem luce
ſuperaret. Videbatur enim per diem, conferentes inter
ſe, animaduerterunt hanc eſſe ſtellam quam futuram di-
xerat Balaam. Quid tibi vult vt Eſaias propheta de 40.
Chriſto dicat, qui peccatum non fecit. Contra autem *Hæc aliis*
Apoſtolus, Qui peccatum, inquit, neſciebat, peccatum *& verbis*
pro nobis fecit. Quantum ad propoſita pertinet, *& ſenten-*
non ſolùm verba diſcrepant, ſed & perſonæ diuerſæ *tiis reperies*
ſunt, Fecit enim & non fecit, contrarium eſt. Sed quia *ſupra in q.*
non ab hoc factum intelligitur, qui feciſſe negatus eſt, *ex no teſt.*
contrarium dici non poteſt. Prophetæ enim dictum ad *nume. 74.*

G perſonam pertinet Chriſti, apoſtoli vero ad perſonam
patris. Deus enim pater reconciliauit ſibi mundum per
Chriſtum, & ita factum eſt vt eum, id eſt, Chriſtum faceret peccatum. Hoc eſt enim feciſſe eum peccatum,
dare illum vtero virginali, vt naſceretur homo ex parte
carnis factus peccatum, quia caro peccati eſt hic vtique,
quoniam ſors & conditio nõ tangebat hominem procreare. Ad hoc igitur natus eſt, vt hoſtia pro peccatoribus offerretur. Peccatum ergo factus dicitur, quia ſecũdum legem hoſtia quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur. Similis locus eſt alius apoſtoli

Galat.3.

ad Galatas dicentis de ſaluatore, Factus pro nobis maledictum: ipſe ſenſus eſt, Factus eſt pro nobis peccatum
ſiue maledictum noſtra cauſa à deo patre, qui permiſit
illum à Iudęis occidi, vt incredulitatis ſuæ cauſa abdicarentur à nobis in locum illorum inductis, ſicut dicit

Matth.21.

ſaluator, Tolletur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius. Nam omne quod permittit deus,
facere dicitur: quia ſi non permittat, non fit. Vnde di-

Ioan.19.

cit dominus ad Pilatum, Non haberes poteſtatem in
me, niſi data eſſet tibi deſuper. Non ergo inuidens ſed
permittens dare dicitur poteſtatem, vt dum mala mens
H poteſtatis ſuæ accepit poteſtatem, ſit rea: ſicut Iudæi
qui occidentes ſaluatorem, fecerunt illum maledictum
ſine dei iudicio. Crux enim ſaluatoris maledictum eſt
Iudæorum. Non enim ſicut hoſtia quæ pro peccatis abluebat offerentem, ſed contrà oblatus ſaluator, macula & peccatum fit offerentium. Iuſtificatio autem illorum qui diſſentiunt, vt gentibus benedictio Abrahæ
fieret in Chriſto Ieſu. Oblatio enim Iudæorum profecit gentibus non diffidentibus à fide Ieſu Chriſti.

41. Certe qui filius dei non eſt, diaboli eſt: Semper ergo filius eſt, ſed aliquando dei, aliquando diaboli. Quid
ergo naſcimur requirendum eſt, vtrum filij dei, an diaboli, an aliud tertium, ſi poſſit admitti.

Hanc habes ſupr. in quæſtionibus no. teſta. nu. 80.

Dominus
cum filij Iſraël ſæpe delinquerent educti de Aegypto,
iratus, nullum illorum in terram promiſſionis intrare
permiſit, excepto Caleph & Ieſu Naue. Filios autem eorum qui nati fuerant in deſerto, ipſos dixit intraturos,
eò quòd neſcirent bonum aut malum. Neſcire autem
bonum vel malum, ſimplicitas quædam eſt naturalis,
quæ neque ad bonum neque ad malum erudita eſt: hoc
eſt, ignorantia ſine malitia. Sine ſenſu enim naſcimur,
I ſed noſtra natura capax eſt ediſcere veritatem. Filius autem diaboli eſt, qui natus malis rebus imbutus, iis ſtudet
quæ aduerſus creatorem ſunt, dicens multos eſſe deos,
& iis ſacrificandum quaſi mundi rectoribus. Hic ſi reſipiſcat, ad naturalem regreſſus iuſtitiam, recipiens fidem Chriſti, erit fili⁹ dei: ac per hoc neque filij dei ſunt
qui naſcuntur, neque diaboli. Quid enim dicit ſaluator

Ioan.8.

Iudæis, Vos de patre diabolo nati eſtis, & concupiſcentias patris veſtri vultis facere. Videa ergo operibus &
profeſſione filios diaboli procreari. Sicut enim deus
inſtituit genus noſtrum vt ſine ſenſu naſci poſſimus, tamen erudiri ad vtrunque, vt ſiue ad bonum, ſiue ad malum ipſi nobis quodammodo ſimus authorea, vt lætemur in nobis cum rectè agentes remuneramur, aut nobis imputemus ſi praua ſequentes pœnis ſubiiciamur:
ideo iudicio noſtro nos dimiſit, vt neque queramur de
malis, neque fruſtra, ſicut & dei filios per fidem fieri, de
nobis gaudeamua ſi coronemur. Deus conditor & author ſubſtãtiæ noſtræ voluit aliquid nos proprium noſtrum habere, vt non indignè gloriemur de fide, quam
habemus in deo. Qui enim poteſtatis ſuæ non eſt, quicquid habuerit, alienum eſt, vt ne gloriari poſſit de bonis, nec reus conſtitui de malis.

Nam non eſt du- K
bium credentibus non datum eſſe ſpiritum niſi poſt- 42.
quã deuicta morte clarificatus eſt dominus. Ante aſcẽſum enim dominus formam diſcipulis dedit quomodo accipere deberent baptizati ſpiritum ſanctum, quod
nũc Epiſcopis cuſtoditur. Trium ergo officiorum formæ doni ſpiritus ſancti in Apoſtolos datæ ſunt. Prima
eſt quæ generalis eſt, quæ in Pentecoſte data eſt, non ſolùm in Apoſtolos verùm etiam in omnes decidit ſpiritus ſanctus credentes, vt loquerentur magnalia dei linguis diuerſis vnius gentis homines. Secũda forma ſpecialis eſt, Non enim pertinet ad omnes credẽtes, ſed ad

Vide ſupr. ĩ quæſtionibus noui teſta. q. 93. verſiculo, Nã nõ eſt dubium, pòſt vetera ſequuntur vt hic.

Epiſcopos tantùm, vt baptizatis per manus impoſitionem det ſpiritum ſanctum: quæ inter Epiſcopos poteſt
dici generalis. Tertia forma eſt, quæ ſolis Apoſtolis eſt
conceſſa in ſignis ac miraculis faciendis ad fidei incrementum. Semina enim ſunt fidei virtutes per apoſtolos
factæ. Itaque per ordinem officiorũ ſpiritus ſanctus apoſtolis datus eſt, vt primũ decideret in eos ſicut in cæteros credentes in Pentecoſte. Deinde quaſi primi ſacerdotes aut epiſcopi, manus imponentes credentibus
darent ſpiritum ſanctum. Nam prodigia vt fierent per
apoſtolos, temporis gratia eſt, nõ perſonarum: ſed bea- L
tificati ſunt, quia tempus eos inuenit quo dominus donum ſuum effudit ſuper terram, vt poteſtatem acciperent, ad exemplum credentium, per ſpiritum ſanctum
faciẽdarum virtutum. Vt autem præſente domino dæmonia pellerent, & virtutes cæteras facerent apoſtolis
poteſtas data eſt, vt ſine inuocatione nominis imperarent dæmoniis, aut cæteris ægrorum paſſionibus, & ſalutis proſequeretur effectus. Hac ſcilicet rationis poteſtate, qua vſi ſunt prophetæ, Helias, Heliſeus, in virtutibus faciẽdis. Denique dicit ſaluator diſcipulis ſuis, Amẽ
amen dico vobis, Si quid petieritis à patre in nomine *Ioan.14.*
meo, dabit vobis. vſque modo non petiſtis in nomine
meo: petite, & accipietis. Quoniam ergo ſine inuocatione nominis fecerũt virtutes apoſtoli ſicut ſuprà memoraui, non tamẽ omnino ſine nominis poteſtate. Per
id enim quòd ab ipſo miſſi erãt: qui dæmonibus & paſſionibus terrori erãt, ipſo metu fugabantur dæmonia, &
infirmitates curabantur. Itaque nomen domini tacitè
operabatur. Denique apoſtolus Petrus dicit Iudæis inter cætera, In nomine Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos
abnegaſtis & crucifixiſtis, hic aſtat ſanus coram vobis. M
Nec quidem aliud nomen datum eſt ſub cœlo in quo
oporteat ſaluos fieri. Vnde & apoſtolus, Qui pro- ¶ 43.
prio, inquit, filio ſuo nõ pepercit. Nam patrem & filium
vnius eſſe ſubſtantiæ, ipſa nominum ratio docet. Vt enim myſterium quod ratio humana propter ſuam infirmitatem non capit, poſſit ſciri, nomina ſacris rebus
aptata ſunt congruè, vt per hoc veritas patris & filij
poſſit aliquatenus intelligi. Nihil enim ſic Chriſtum
dominum de deo eſſe deum facit aduerti, quàm nomen hoc quod dicitur filius dei, & quia malignitas etiã
ipſi nomini vim perfidia ſua infert, vt aliter quàm ratio
ipſa ſe habet, nominis ipſius cauſam interpretetur, addidit, verus filius: vt obſtrueret os prauum, & mente
peruerſum. Denique nemo in hæreſim ruit, niſi à nominum ratione diſcedens: ſimplices verò permanentes
in ratione nominum, catholicæ fidei adhæſerunt. Ipſa
enim ſimplicitas non aliter hoc aduertit imperturbata,
quàm traditum eſt. Accedente autem tergiuerſatione
dum re bene & ſimpliciter poſita contra mouent quęſtiones, non contenti credere quod ſonãt verba, indignum
putantes ſi non ſibi addant aut demant, de traditione
præcipitantur.

Fragmentum quæſtionis 97. ex nou. teſta. à verſicu. Vnde & Apoſtolus, ex veteri ad finẽ vſque ſic ſequitur.

A præcipitantur. Solicitos enim ſe faciunt ne deus aliter
debeat credi, quàm tradidit. Ratio nominum patris &
filij inducit ad veritatem vnitatis eorum. Nec enim po-
teſt diſcrepare alter ab altero, quorum imago vna ſacris
Ioan. 14. ſcripturis refertur, quod etiam ipſe filius firmat, cum di-
cit, Qui me videt, videt & patrem. Si ergo vnum ex iis
qui videt ambos videt, ſine dubio pater & filius vnam
habent imaginem: quæ non eſſet vna niſi ſubſtãtiui eſ-
ſent pater & filius: quod quidem nõ eſt ambiguum cir-
ca notitiã humanã. De vero enim filio quid aliud po-
terit indicari, quàm vt vnitas eorum ipſa nominũ pro-
prietate naſcentis & generantis firmetur? Quis enim
aliud generet quàm ipſe eſt? Si enim filius tantum dice-
retur, & non adiiceretur ad intellectum quia verus eſt,
1. Ioan. 5. teſtante iſtud apoſtolo Ioanne, qui ait, Sumus in vero
filio Ieſu Chriſto, qui eſt verus, & vita æterna: Et apo-
ſtolo Paulo ſimiliter prædicante, Qui proprio, inquit,
filio ſuo non pepercit: poſſet de nudo nomine filij du-
bitari. Nam cum addat verũ hunc eſſe filium dei, quid
eſt quòd ab hac voce & ſenſu recedant, ipſi ſibi propria
immittant? Confingunt enim ſibi & perſuaſione quadã
opinionis peruerſæ aliud debere credi aſſerunt, quàm
B ratio fidei continet, quaſi plus dent deo quàm ipſe de ſe
voluit credi. Si enim adiectum non fuiſſet, vere, poſſet
dubitari. Diceretur enim ſimilis eſſe patri propter hoc
quod ait, Qui me videt, videt & patrem: vt ſicut lac &
gypſum quantũ ad colorem pertinet ſimile eſt quãtum
ad naturam, longe diſſimile: ſic & id quod dictum eſt,
Qui me videt, videt & patrẽ: poſſit videri. Sed quia ve-
ri filij dei verba ſunt, non debet aliud ad intellectũ ad-
mitti, quàm vt ideo hoc videatur dixiſſe, quia vnũ ſunt
natura pater & filius, hoc eſt, in nullo diſcrepare alterũ
Mat. 19. ab altero. Nam ſi Saluator de viro & muliere propterea
quòd vna amborũ ſubſtantia eſt, ait, Iam enim nõ ſunt
duo, ſed vna caro, quanto magis pater & filius non ſunt
duo dicendi iuxta ſubſtantiam? Ne aut ſciſſa vel diui-
ſa, aut certe diſpar ac diſſimilis eorum ſubſtantia dino-
Philip. 2. ſcatur. Denique Paulus apoſtolus vnitatem ſubſtantiæ
eorum firmans dicit, Qui non rapinã arbitratus eſt eſſe
ſe parẽ deo. Parilitas ergo vnde erit hæc niſi de vnitate
ſubſtãtiæ? Hinc ambo vnius ſunt imaginis. Si ergo apo-
ſtolus ait, Nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe patrem deo,
verum ſe dei filiũ demonſtrauit. Deo enim par eſſe non
C poterat, niſi eſſet de ipſo. Pares enim ij ſunt qui aut am-
bo veri ſunt, aut ambo falſi. Nec enim parilitatem reci-
pit, cœptũ & æternum, aut vnitatẽ. Vnum enim ſe eſſe
dicendo Chriſtus cum patre, parem ſe deo fecit. Nõ ſo-
lum enim, inquit, ſoluebat ſabbatum, ſed & patrẽ pro-
Ioan. 5. prium deum ſibi dicebat, æqualẽ ſe faciens deo: hoc eſt,
patri. Nònne manifeſtum eſt æqualitatem hanc de pro-
prietate natiuitatis deſcẽdere? Proprium enim ſe, id eſt,
verum dicẽs dei filium: æqualem ſe faciebat deo: hoc eſt
Ioan. 14. vnde dicit, Qui me videt, videt & patrem: per id quod
Ioan. 5. conſubſtãtiui ſunt, qui vnum videt, ambos videt. Sicut
enim habet pater vitam in ſemetipſo, ita & dedit filio
habere vitam: hoc eſt, æqualem ſibi pater genuit filium,
& omnia quæ patris ſunt, filij ſunt: & quę ſunt filij, patris
ſunt: & nemo poteſt quicquam rapere de manu patris,
neque de manu filij. Et ſubiecit, Ego & pater vnum ſu-
mus. Et, Verba, inquit, quæ loquor vobis, à meipſo non
loquor: pater autem manens in me ipſe loquitur, & o-
pera quæ facio, ipſe facit, credite mihi quòd ego in pa-
tre, & pater in me: alioquin propter opera ipſa credite.
Quia enim generatio non à ſemetipſa eſt, ſed ab eo qui
genuit, idcirco quicquid facit, factum dicit patris ſui

Hæc omnia illud firmet, quia ideo verus dicitur filius D
dei Chriſtus, vt de ipſo natus credatur. Cum ſalua- 44.
torem natum profiteamur, quid eſt vt apoſtolus fa- *Roma. 1.*
ctum eum dicat ex ſemine Dauid: cum aliud ſit fieri, a-
liud naſci? Quanquam hoc loco poſſit factura natiui-
tatis intelligi. Factura enim à generatione diſtat qui-
dem: ſed in aliis cauſis non niſi carnis & corporis ver-
titur ratio. Apoſtolus tamen non ſine cauſa taliter ver-
bis locutus eſt, quia & in alio loco, Factũ, inquit, ex mu- *Galat. 4.*
liere. Aliquid ergo ſignificauit hoc dicto. Quoniam e-
nim ſine humano ſemine concreta caro domini eſt in
vtero virginis, & corp9 effecta, ſed effectu & virtute ſan-
cti ſpiritus: ideo ſic locut9 eſt apoſtolus, Aliud eſt enim
ſemine admixto ſanguinem coagulare, & generare, &
aliud non permixtione ſed virtute procreare. Ideo fa-
ctum potius dixit quàm genitum. Si ex ſemine Da 45.
uid Chriſtus dei factus eſt filius ſecundum carnem: hoc *2. Tim. 2.*
eſt natus iam filius dei eſt in vtroque, quia ſanctificatus *Mat. 3.*
natus eſt: quomodo ergo poſtquam baptizatus eſt, di- *Pſalm. 2.*
ctum ei à deo eſt, Tu es filius meus, ego hodie genui te? *Hebræ. 5.*
Chriſtus filius dei ſecundum ſpiritum ex æterno
eſt, iuxta carnem autem dei filius ex ſemine Dauid eſt E
ex natiuitate. Non per baptiſmum factus, quia de ſpiri-
tu ſancto natus purificatum corpus habuit. In baptiſmo
autem ideo audit, Filius mèus es tu, ego hodie genui te:
vt oſtenderet per myſterium baptiſmatis filios dei fieri.
Deniq; ſpiritu deſcendente & manente in ſe, audit hæc
verba, quia ante acceptum ſpiritum ſanctum non ſunt
filij dei. Audit ergo non ſibi, ſed nobis vt in illo diſce-
remus quomodo filij dei eſſe poſſemus. Non enim ſi-
bi baptizatus eſt, ſed nobis quomodo alio loco ipſe do-
minus ait, Non propter me venit hæc vox, ſed propter
vos, vt credatis: ita & hoc factũ eſt vt forma nobis fie-
ret. Apoſtolus legem datam à Moyſe, & ſanctam, 46.
& iuſtam, & bonam, & ſpiritalem appellat, Alibi dicit, *Roma. 7.*
Lex enim iram operatur: & vbi non eſt lex, nec præua- *Roma. 4.*
ricatio. Sine enim his eſſe, ſecuritas eſt. Ipſe dicta
conferens, ſatis tibi debueras facere. Nam ſic ſolent du-
bij facere quęſtiones, vt vnius dicta, & quem fas non eſt
reprehẽdere, pugnantia & inimica quærantur. Si enim
apoſtolus legem ſanctam & iuſtam & bonam & ſpiri-
talem vocat, vir omni laude præcipuus, & vndique ve-
ritate munitus: ſufficeret hoc ad fidem, & de hoc quod
videtur in verbis contrarium, ſine obſtinatione & in- F
uidentia quærendum erat. Propoſitio enim hæc impu-
nitatem peccandi vult. Nam apoſtolus vtique cum le-
gem fidei pro temporis merito & gratia pręferret apud
Romanos, qui ſub fide Chriſti in legẽ fuerant inducti,
In legem dico, non eam quæ naturalis eſt. Nam vtiq; in
legem erant Romani quam de Athenis decẽuiri miſſi,
& poſt alij duo attulerunt quæ in duabus tabulis ſcripta
eſt, quæ in Capitolio obrutæ ſunt, ſed eam quæ factorũ
appellatur, vt circuncideren tur, ſabbatũ obſeruarent &
neomenias, diſcernerent eſcas, circa mundanda vaſa eſ-
ſent ſoliciti, & cætera quæ cõtinentur in lege huiuſmo-
di. Hanc ergo legẽ dicit iram operari, propterea enim
irato deo addita ſunt hæc, vt oneri eſſent perfidiæ Iu-
dęorum. De tãtis enim neceſſe eſſe vt aliquid pręter eat.
Vnde apoſtolus Petrus, Quid, inquit, imponitis iugum *Acto. 15.*
ſuper ceruicem fratrum, quod neque patres noſtri ne-
que nos potuimus portare? Denique dicit deus per Hie-
remiam prophetam, Dedi illis præcepta non bona. Poſt *Ezech. 20.*
enim offenſiones multas & tentationes in deum & cõ-
tumelias factas Moyſi & detractiones de deo, hæc data
ſunt, quæ obſeruarent, vt premeretur dura ceruix eorũ,

G & quocunque ſe conuerterent, legem haberent, vt nul-
lum eis eſſet refrigerium . Vt ergo ab hac illos lege tol-
leret apoſtolus, ait, Non eſt lex nec præuaricatio : vt ſe-
curi per cõpendiũ poſsint deo ſeruire ſpiritaliter , quia,
inquit, legem Iudæorum ſeruantes neceſſe eſt vt præua-
ricetis. Tanta enim ſunt pręcepta, quæ impleri impoſsi-
bile eſt. Nã quomodo de iſta lege diceret , quæ natura-
lis eſt? Nam Moyſes ideo ſcripſit, vt authoritatẽ illius fir
maret, nõ quia ante nõ erat, cum legamus vindicarũ eſ-
ſe ante Moyſen , ſed vt exponeret Romanis non debe-
re viuere iam ſub lege , quos ſub lege agere expediebat.
Nec aliter enim poſſet ſeruari iuſtitia. Denique dicit ad
Roma. 13. eos. Vis non timere poteſtatem? bonũ fac. Et, Qui con-
temnunt, ipſi ſibi damnationẽ acquirunt. Spiritalem er-
go hãc legem dicit, quã & ſanctam, & iuſtam , & bonã
oſtẽdit . Hæc eſt quam naturalem diximus, quæ prohi-
bet peccare . Dux eſt enim bonæ vitæ , huic addita lege
fidei perfectum hominem facit. Nam quia cõmuni no-
mine nuncupatur lex hæc quam naturalem dixi , & illa
quæ factorum lex dicitur ; contra legem loqui videtur
Roma. 7. apoſtolus , Sed ne hanc inanire videretur , ſine qua vi-
ta hæc gubernari non poteſt, dicit, Scimus quia lex ſpi-
H ritalis eſt, vt illam quam inanit , lex ſabbati & circunci-
ſionis & eſcarum & neomeniarum ſciretur . Illa enim
idcirco ſpiritalis dicitur, quia omnia punit peccata.

47. Qua ratione ſapientia carnis inimica eſt deo , vel
Vide infra quæ eſt ipſa ſapientia quæ legi dei non eſt ſubiecta?
nume. 16. Non diſcrepat ſenſu quæſtio hæc à ſuperiore. Nam
Quomodo carnem dicendo quid ſignificet, declaratum eſt . Vnde
liberi &c. quæ ſit eius ſapientia, facilè poſsit dignoſci. Diximus er-
Roma. 8. go elementa omnia carnem appellari , id eſt viſibilium
ſubſtantias, quorum ratio talis eſt, vt nihil æſtimẽt poſ-
ſe fieri ſine commixtione ſpiritali & ſimplici , potentiæ
rationem hurrentis ad fatuam iudicantes. Hi enim qui
de ſpiritalibus diffidentes , carnalia ſequuntur , nihil a-
liud ſapiunt ac putant verum quàm ratio continet ele-
mentorum , vt neque virginem peperiſſe, neque carnis
credant reſurrectionem : quia hoc ratio carnis, id eſt, e-
lementorum, non recipit. Omnia enim quæ gignuntur
in tẽpore , permixtione operante generantur : & emor-
tua & reſoluta corpora non poſſe rurſus reddi ad vitã,
quia vnumquodque elementum permixtione diſcreta
reuertitur in propriam naturam . His modis inflati, ne-
I gant futurum vel factum quod credimus : ac per hoc
aſſeueratio illorum inimica eſt deo , dum ſtultũ & ina-
ne putat quod fecit & facturum ſe promiſit deus.

48. Apoſtolus dicit de principibus & poteſtatibus hu-
1. Cor. 2. ius ſeculi, Quòd ſi cognouiſſent, nunquã dominũ ma-
ieſtatis crucifixiſſent . Econtra Marcus Euangliſta de
Marci 1. dæmonibus ait, Sciebant enim ipſum eſſe. Si dæmones
Sup. in q. ſciebant, quomodo poteſtates ignorabant ? Qui-
noui teſta. buſdam videtur principes & poteſtates huius ſeculi Iu-
nume. 66. dæorum maiores & principes dixiſſe , qui iuxta Petri
apoſtoli, dicta ignorauerunt quid mali fecerunt . Ait e-
Acta. 3. nim , Scio fratres quia per ignorantiã geſsiſtis hoc ma-
lum, ſicut & principes veſtri. Iudæorũ principes hi fue-
runt, non tamen huius ſeculi principes dici potuerunt;
quippe cum in poteſtate redacti fuerant Romanorum,
profitentes ſe non habere regem niſi Cæſarem . Hi au-
tem ſunt principes iſti, quos alio loco ſignificat apoſto-
lus, dicens, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem,
ſed aduerſus huius mundi principes, & tenebrarum ha-
rum rectores . Si ergo hi ſunt principes qui neſcientes
dominum maieſtatis Chriſtum eſſe, crucifixerunt, quo-
modo à dæmonibus potuit ſciri ? Non illũ aliter ſcierũt
dæmones quàm ſciebant principes huius ſeculi . Scie- K
bant enim ipſum eſſe qui promiſſus erat in lege , per ſi-
gna prophetiæ, non tamen myſteriũ eius, quo filius dei
erat ex æterno, ſciebant, neq; ſacramentum incarnatio-
nis.

49. Quem ſpiritum apoſtolus ſaluandũ aſſerit cum
dicit , Tradidi huiuſmodi hominem Satanæ in interi- *1. Cor. 5.*
tum carnis &c. Interitus carnis eſt, cũ quis volupta-
tibus & deſideriis carnalibus deditus, gehennã ſibi pro-
curat. Interitum enim ex opere carnis acquirit. Ex his e-
nim totus fit carnalis, quia ſicut ſecundum legem viuẽs
totus homo ſpiritalis efficitur , vt etiam caro hoc dica-
tur quod anima: ita ſi ſecundũ deſiderium mũdi & vo-
luptates libidinum viuat, totus homo fit caro, proficiens
in interitum carnis : id eſt, vt ſicut caro, propterea quòd
fluxa & corruptibilis & mortalis eſt , amiſſa anima de-
formatur, caruit figura , defluit in interitum , interit e-
nim cum vigorẽ omnium membrorum amittit , ſic &
anima de tali corpore deformata eſt in eius vigore, de-
ſpecta erat in pœna cũ carne in qua ſe vitiis maculauit
vt nullus profectus ſit carni per animã : ſed interitũ ha-
beat anima per carnem, quia nõ corpus gubernauit ſpi-
ritaliter , cum regina data ſit carni , ſed ipſa ducit opera
carnalia. Talem igitur hominem cum eccleſia abiecit, L
ſpiritum habet ſaluum, ſanctum ſcilicet, qui eccleſię cu-
rator eſt, quia ſi paſsi fuerint talem inter ſe habere, quem
vxorem patris habentem non potuit lege impoſita pel-
lere, contaminat omnes , & ſanctus ſpiritus recedit , &
eccleſia, quia fuit pollicitus ante , habebit ſaluum ſpiri-
tum eccleſiæ . Quod enim amittitur , non eſt ſaluum,
& in die domini nudi ab ſpiritu inuenti, inter filios dei
computari non potuerunt . Spiritus etenim teſtimoniũ
perhibet quòd ſumus filij dei. hæc apoſtolus ad plebem
loquitur , quia adhuc epiſcopi eccleſiis non erant locis
omnibus ordinati . Ideo plebem iubet facere quod fa-
cturus eſſet ſi illi creatus fuiſſet epiſcopus, vt conſpiran-
tes in vnum eiicerent illum de cœtu ſuo ne conſentire
viderentur operibus eius. Quia qui non arguit eum quẽ
poteſt, ſed recipit quaſi non errantem , delinquendi il-
li fomitem præſtat , qua cauſa contaminatur & ipſe fu-
gans à ſe ipſum factum . Ad Theſſalonicenſes nanque *1. Theſſ. 5.*
ſimili modo inter cætera dicit , Integer ſpiritus veſter
& anima & corpus ſine querela in aduentu domini no-
ſtri ſeruetur. Ipſe ſenſus eſt, hoc eſt enim ſaluũ eſſe quod
integrum. Nã dicit rex ad Danielẽ, Saluáne ſunt ſigna? *Daniel 14.*
Et Daniel reſpondit, Salua rex : id eſt, integra, vt nobis M
ſit integer ſpiritus, cum non nos deſerit. Quos enim ſpi-
ritus deſerit , iam non erunt integri in cauſa regenera-
tionis, quia non habent eum per quem filij dei vocabũ-
tur. Nec hoc eſt contrarium, ſi ſpiritum ſanctũ dicamus,
nobis peccãtibus nos deſerere, & integrum nõ eſſe. Tũc
enim integer non eſt, quia datur nobis vt dux & rector
noſter ſit quaſi caput noſtrum, & nos velut mẽbra eius.
Cum autem aduerſum aliquid facimus, nõ ille nos, ſed
nos illum videmur deſerere , & tunc ille videtur inte-
ger non eſſe, cum nos amittit. Hoc enim verum ac ma-
nifeſtum eſt, quia non ille ſe à nobis auertit, ſed nos ab
illo cum peccamus . Et ad Coloſſenſes inter cætera ait, *Coloſſ. 2.*
Ex quo omne corpus ſubminiſtratum & productũ cre-
ſcit in incremẽtum domini. Quod iuxta ſonum verbo-
rum ſi accipiã, non cõuenit. Nec enim deus aliquid de-
habet, vt cremẽtum faciat per nos: Sed nos dum reuer-
timur ad authorem vitæ noſtræ & cõfitemur illum, ac-
quirens nos ad ſalutẽ crementum fecit in nobis diuini-
tas, ideo in eis qui recedunt, detrimentum eſt . Hoc eſt
ergo integrũ non eſſe, quod eſt & detrimentum facere.

Cum

A Cum multa peccata in corpus admitti videantur,
50. Omois enim qui ſibi ex quacuoque parte corporis vim
iotulerit,in corpus vtique ſuum peccat, Eſt enim qui ſe
abſcidit, eſt qui laqueo vitam finit, eſt qui ferrum in ſe
1. Cor. 6. ioiecit:quare apoſtolus, omne, inquit, peccatum quod-
cunque fecerit bomo,extra corpus eſt,qui autem forni-
catur,in corpus ſuum peccat? Imperitum putas fuiſ-
ſe apoſtolum, aut vim dicti explanari deſideras? Nam
apoſtolus corpus dicens, oon ſingulatem hominem
ſignificauit, ſed ſimul comprehendit & fœminam,quia
portio viri eſt mulier. Nam omoia ſupradicta facinora
quæ violenter in ſe vnuſquiſque admittit, oon totum
maculant corpus, ſingularis enim peccat,ac per hoc ſo-
lus fiet reus. Io fornicatione autem totum polluitur
corpus, quia conſeoſus contamioationis & virum te-
net & fæminam, ideo graue drlictum eſſe fornicatio-
nem. Peſſime eoim peccatur, cum quis facinori ſuo lo-
cium quærit ad perditionem. Si enim vt bene viueos
etiam pro eo præmium accipiet, quem lucrum fecit, &
malus ooo tantum in ſe, ſed & in illo fit reus quem par-
ticipem voluit habere damoationis, quaoto magis qui
B fornicatur, quem cooſtat voo delicto ſeipſum bis quo-
dammodo cootaminare. Si cnim in carnē quæ ex ſe eſt
peccat,bis vtique ſeipſum adulterat. Si quis autem quæ-
ſtiooem hāc transfigurare ſe putat, vt aut ad eccleſiam,
aut ad corpus Chriſti dictum hoc aptet,non ſtabit. Im-
proprie enim dicetur, & Nouatiano erit ſimilis, qui vt
cauſam furoris ſui proounciar eum qui fornicatur, non
in corpus ſuum peccare aſſerit,ſed io Chriſti,quia Chri-
ſtiaoi membra & corpus Chriſti ſuot:vt fornicatio boc
ſit quod ſacrilegium, vt talis io Chriſtum dicatur pec-
care,ſicut qui negat Cbriſtum, quod quidem infirmum
eſt & fragile quia ex quauis parte hæret in laqueum &
nō euadit. Si eoim qui fornicatur,in corpus Chriſti pec
cat, cætera peccata non eruot in Chriſtum admiſſa: vt
ſi Chriſtianus fratrem occidat, aut ſacrificet idolis, vel
aliud geous peccati admittat,quia omoe peccatum noo
eſt extra corpus, ſed quodcuoque fuerit, in Chriſtum
admittitur qui furatur, aut periurat, & qui mētitur, aut
qui percutit fratrem, aut aliud tale admittit, in Chriſtū
vel io ſpiritum ſanctū dicitur peccare, quod valde ab-
ſurdum eſt, & tameo apoſtolus eccleſiæ membra cor-
C pus Chriſti appellat, ita vt nos inuicem ſimus membra.
Quomodo ergo qui foroicatur, io ſuū corpus peccat,
& ooo magis io Chriſti? quia ſecuudum eccleſiæ my-
ſterium non ooſtrum corpus dicimur, ſed Chriſti, &
hoc à longa cauſa eſt, quia fornicatur, ideo in corpus
ſuum peccet, quooiam totus Adam contaminatur.
51. Cur Apoſtolus omnibus omnia ſe factum dixit,
1. Cor. 6. quod factū adulatoris videtur & Hypocritæ? Adu-
lator ille eſt qui ideo dat conſenſum, oc offendat eum
quem optat habere propitium. Qui enim propter ſcao-
dalum aliquid facit, quod nō quidem periculoſum, ſed
ſuperfluum ſit, ſaluti ſtudet illius quem ſcandalum pa-
ti ooo vult. Cum circuncidit Timotheum propter Iu-
dæos, & purificatus iotrauit io templum, talem ſe vti-
que præſtitit, ne illi quia æmuli erant traditionis pater-
næ ſcaodalum paſſi aut occiderent illum, aut religio-
oem noſtram ſibi ioimicam putareot. Minus ergo ad-
mittere voluit,vt plus poſsit lucrari. Grauiter enim po-
tuerant peccare, non ſi Iudæum ſe feciſſet ad horā ſub-
iecit ergo ſe, vt illis prodeſſet. His autem qui ſub lege
ſunt,id eſt, Samaritanis,hac ratione conſenſit,qua con-
ſtat illos libros Moyſi rectè cooſiteri eſſe à deo, & cir-
cunciſionem & ſabbata à deo data. Ex his autem oſten-

debat illis Chriſtum quem ſperabant huoc eſſe quem D
prædicabat, Sic enim habes dicente Samaritide ad do-
mioum, Scio quia Meſsias venit: cum ergo venerit, il- Ioan. 4.
le annunciabit nobis omoia. Iuxta ergo hunc ſenſum
perſequebatur verba illorum Moyſes qui dixit, Quia Deute. 18.
propbetā vobis ſuſcitabit dominus deus veſtrr de fra-
tribus veſtris. His autem qui ſine lege ſunt, ex hac parte
aſſenſit, quia mundum dicunt factum à deo, & homi-
num genus. Ait enim, ſicut quidam ex vobis dixerunt, Acto. 17.
Huius etenim genus ſumus. Sic ergo factus eſt omni- 52.
bus omnia, vt ſaluti eorum proficeret. Quid eſt 1. Cor. 10.
quòd dicit Apoſtolus, Tentatio vos oon apprehendat Supra in
niſi humana: quaſi optet hanc fieri. Et quæ eſt hæc hu- mixtis.
mana teotatio? Nam per hanc oſtendit eſſe & diuinam Nume. 99.
teotationem. Diſcernendæ ergo ſunt & quæ ſint oſten-
dit. Omnis quæſtio vt dilucidari poſsit, ad originē
reuocanda eſt. Apoſtolus autem cum de Iudæorum
perfidia quereretur, & quem deum in ſolitudioe ten-
tauerunt. Vode dicit, Neque tentemus Chriſtum,ſicut 1. Car. 10.
quidam tentauerūt. Dum ergo hęc memoraret,& quid
propter iſta mala paſsi ſunt, ad terrorem incutiendum
exponeret, vt ipſo nos exemplo malitiæ vel teotationis
quæ in domino fit reuocaret. Diuina itaque ten- Vacat hic.
tatio eſt, ſi ſub lege dei agens, ex alia parte aut ab idolis E
auxilium petat, diffideos de deo, ideo hoc Apoſtolus ca
uendum mouet. Vt autem humana tentatio nos teneat,
exhortatur: quia humaoa tentatio eſt in dei cauſa de-
ſperare de homine, & promptum eſſe in fide dei. Ten-
tatio enim hæc diffidentia intelligitur, vt de promiſsis
& ſpebus dei non diffidant. De humaois, quia in omni
errore ſeductionis humana tentatio eſt, quæ infeſta im-
mundis ratiooibus dei lege ſubſiſtet, deſperans de re-
promiſsis eius. Habes eoim manifeſtū quæ ſit in deum
tentatio, & quæ eſt humana teotatio, quam faſtidire nō
debemus, ſi fidei participes ſumus. Quid eſt quod 53.
dicit apoſtolus, Nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, ni- 1. Cor. 12.
ſi io ſpiritu ſancto. Ergo Photinus, qui negat Chriſtum
deum, poteſt dominū noſtrum Ieſum Chriſtum in ſpi-
ritu ſancto fateri? & Marcion & Manichęus, qui negant
Chriſtum io carne veniſſe, hi in ſpiritu ſancto poſſunt
dicere dominū Ieſum Chriſtum: vel meretrices & ſpur-
ci, cum ſpiritus ſanctus oon habitet in corpore ſubdito
peccatis, & in maleuolam animam noo intret ſapientia?
Veritas noo ex perſona probatur vel improbatur, Sapien. 1.
Quicquid enim bene & verū dicitur, ſioe dubio in ſpi- F
ritu ſancto dicitur. Non ergo ſi quis in aliis reus eſt, &
in hoc illi præſcribi debet, quo verum loquitur, nec illi
tamen præſcribitur, ſed Chriſto domino contradicitur,
Qui enim negat iſtum verum dicere, Chriſto ioiuriam
facit. Si autē verum dicitur, negetur quod verum eſt in
ſpiritu ſancto dici, quod & Chriſtus admittit. Nemo
enim bonorū vera de ſe dicentem arguit. Nec enim ex
reuelatioot ediſcitur, quod per traditionē diſcitur, ne-
mo verum dices poterit improbari. Apoſtolus di- 54.
cit Chriſtū pro omoibus mortuū eſſe. Sic enim ait, Er- 2. Cor. 5.
go omnes mortui ſunt, & pro omnib⁹ mortuus eſt. Ipſe Mat. 20.
vero domious ait, Veoit filius hominis dare animā ſuā
redemptionē pro multis. Hoc modo cootrariū. Ver-
ba quidam diuerſa ſunt, ſed vous eſt ſenſus. Quomodo
iterum verba eadem diuerſum babent ſenſum: vtputa,
Omne quod nō eſt ex fide, peccatum eſt. Et lex ait, Non Roma. 14
eſt ex fide, nec tamen peccatum eſt, Hos ergo quos mul-
tos dixit Saluator, ipſos Apoſtolus omnes ſignificauit.
Multi enim ſunt, quia maxima pars ex omni populo
& geote credita eſt ſaluatori. Iſtos apoſtolus creden-

G tes omnes nuncupauit. Sic enim inter cætera ait, Pro
2.Cor.5. omnibus mortuus eſt. His vtiq. qui crediderunt & ere-
dituri ſunt. Eſt etiam & pro ipſis mortuus, qui credere
nolunt. Sed dum illi beneficium non recipiunt, nolunt
pro ſe mortuum eſſe Chriſtum, ac per hoc non videtur
mortuus pro his quibus nihil profuit, ſed magis officit.
Pro his autem rite mortuus dicitur, quibus acquiſita vi-
ctoria eſt, qui intelligentes myſterium, deo gratias re-
55. ferunt, per Chriſtum dominum noſtrum. Cur a-
Galat.2. poſtolus Paulus Petrum coapoſtolum ſuum reprehen-
dit, quòd timens eos qui erant ex circuncitione, ſub-
trahebat ſe à gentilibus, cum & ipſe timēs eos qui erant
Acto.16. ex circuncitione, accipiens circuncidit Timotheum,
quod fieri prohibebat: & ipſe ergo reprehendendus eſt.
Incredibile eſt tantum apoſtolum in eo alterum
reprehēdiſſe, in quo ſe ſciret ſuccubuiſſe. Hoc à tam ma
gno viro factum, non eſt fas credere, quia iis compe-
tit qui carnaliter viuunt. Caret itaque apoſtoli Pauli fa-
ctum reprehenſione. Cum enim prædicaret non cir-
cuncidi, volens autem Timotheum ſecum aſſumere,
qui cum eſſet natus matre iudæa, patre autem Græco,
H & hoc Iudæis eſſet ſcandalum, vt ex Iudæa natum in-
circuncisum aſſumeret, tulit ſubiectioni eſſe ad horam,
& accipiens circuncidit eum. Rem ergo ſuperfluā fecit,
permittente eo qui paſſus eſt. Quia enim erat ex matre
Iudæa, eruditus ab infantia in ſynagoga literis ſacris, id
eſt, voluminibus Hebræorum, permiſit circuncidi ſe,
vt Iudæis ſcandalum tolleret, quia zelum habebant ge-
neris ſui. Denique cum Titus, inquit, eſſet Græcus, non
eſt compulſus circuncidi, Timotheum autem, quia de
matre Iudæa erat, ſicut dixi, non ſunt paſsi Iudæi aſſu-
mi inter doctores incircuncisum. Ad hoc illum aſſum-
pſit Apoſtolus, vt eum Epiſcopum ordinaret, ſicut fe-
cit. Eruditus enim propheticis literis, ad aſſerendum
Chriſtum idoneus magiſter inuentus eſt. Apoſtolus
enim Petrus non eſſet reprehenſus, ſi ſe more Iudæo-
rum à gentilibus ſegregaſſet, ne illis ſcandalo eſſet.
Sed hoc reprehenſum eſt in apoſtolo Petro, quòd cum
antè credentibus Græcis gentiliter viueret, aduenien-
tibus ab Iacobo Iudæis, timore ſubiectus ex gentilibus
credentibus iudaizare debere docebat. Hinc audit, Si
tu cum ſis Iudæus gentiliter viuis, quomodo cogis gen-
I tes iudaizare? Dubitare enim fecerat de Euangelica di-
ſciplina: quod crimen eſt, dum quæ ædificauerat, de-
ſtruebat. Ideo ſimulationem hanc vocat apoſtolus Pau-
lus, quem conſtat ſi circuncidiſſet Timotheum, vt non
taceret rem ſe ſuperfluam propter illorum ſcandalum
facere, & ideo ſecedere, propter quòd matrem habe-
ret Iudæam, nec enim Iudæi inſiſterent, niſi inuenta
occaſione matris Iudææ, quia hoc minime poſſent im-
probare gentilibus, nec habere facile de his ſcandalum,
qui non eſſent de genere Iſraël. Non ergo ſimulatione
hoc fecit, ſed violentia. Supradicta enim cauſa ſimu-
lationem habuit non minimam. Nam multi reprehen-
ſi ſunt in hac cauſa, ita vt aliqui Iudæorum & Barna-
56. bas conſentirent huic ſimulationi. Apoſtolus ait,
Galat.2. Nos natura Iudæi. De Iudæis ergo Iudæos naſci oſten-
Sup. in q. dit. Denique in eremo qui nati ſunt, non circuncisi
noui teſta. Iudæi erant. Non ergo circuncisio Iudæum facit, ſed
nume. 81. natiuitas ſub dei creatoris deuotione progenita. Si er-
go de Iudæis Iudæi naſcuntur, & de paganis pagani
naſcuntur, etiam de Chriſtianis Chriſtiani naſcun-
tur. Non omne quod naſcitur, hoc eſt quod & vn-
de naſcitur. Nam & aurum de terra naſcitur, & non
tamen terra eſt, & gemmæ, & alia multa. Nam & de li-
gno eſca naſcitur, & de ouo pullus. Et hac cauſa de Pa- K
ganis Pagani naſcuntur, quia omnis Paganus in igno-
rantia eſt, & qui naſcitur de eo, ſine ſenſu, vtique eſt,
ignorans ſiue bonum ſiue malum: ambo ergo ignoran-
tes ſunt. Sed hoc intereſt inter eos, quia qui generat
Paganus, ſine dubio blaſphemus eſt, & quaſi profanus.
Infans autem natus neſcit blaſphemare, ſicut & neſcit
benedicere, Paganus tamen eſt, quia ſine ſenſu eſt, ne-
que ſuum habens meritum, neque alterius. De Iudæo
autem idcirco Iudæus naſcitur, quia ſub creatoris de-
uotione generatur, ſicut dixit Adam de Cain, Procrea- Geneſ.4.
ui hominē per deum: quia ſicut pagani indeuoti crea-
tori, dæmoni gratias agunt in omnibus quæ agunt, ita
& Iudæi deo creatori ſupplices, licet imperfecte, lau-
dant eum in omni actu ſuo. Hoc modo etiam de Iu-
dæos Iudæus naſcitur Chriſtianus * quia ipſe qui
generat, non natus, ſed factus eſt Chriſtianus: idcir-
co & iſtum qui naſcitur, fieri oportet vt ſit. Sed dici-
tur econtra, Si factus vtique eſt qui generat, hoc de-
bet generare quod ipſe eſt, vt iam accepta dignitas tra-
ducem faciat: ſicut & in Iudæis, quia Abraham de Pa-
gano dei cultor factus eſt, & ex eo origo Iudæorum ſi- L
cut & facti ſenatores, iam ſenatores generant. Sed ſe-
natorum dignitas non apud deum meritum habet, ne-
que ipſa natura, id eſt, ſubſtantia conſequitur benefi-
cium, ſed in ſola fama & ſermone dignitas vertitur, ac
per hoc currit ſermo per traducem carnis, nihil aliud
præſtans quàm opinionem mundanæ dignitatis. Qua-
re autē de Iudæo Iudæus naſcitur, iam dictum eſt: Chri-
ſtianus autem cum boni dignitas naturæ ipſi accedit,
vt ſubſtantia hominis qua conſtat beneficium conſe-
quatur, vt non opinio ſola, ſed & res ſit in effectu apud
deum. Denique accepta remiſsione peccatorum, puri-
ficatur totus homo, ita vt & filius à deo adoptetur.
Quamobrem omnes natos renaſci oportet, quia mi-
ſericordia dei ſingulis donat gratiam. Nec enim alter
alteri poteſt remiſsionē accipere. Anima enim quæ na-
ſcitur in corpore, vel cum corpore, ſubdita morti in-
uenta ab Adam, niſi ſignum acceperit euictæ mortis,
tartarum inferni non euadit. Vnuſquiſque enim ſibi ac-
cepit beneficium, non & ei qui nondum eſt. Si enim fa-
ctus Chriſtianus immortalis iam eſſet, recte natus de
illo hoc eſſet quod & genitor. Nam qui fiunt Chriſtia- M
ni, ſignum accipiunt ne à morte ſecunda teneantur,
non tamen mortem præſentem, quam adinuenit, eua-
dunt. Infantes autem propterea baptizantur, cum ſint
innocentes, vt anima rudis nata in corpore, ſignum
habeat mortis euictæ, ne poſsit ab ea teneri. Hoc ſi-
gnum Abraham nō habuit, neque prophetæ, quia tem-
pus illos non inuenit: Reſeruatum eſt autem filio dei,
qui veniens vinceret mortem, & hanc gratiam cre-
dentibus largiretur. Hinc eſt vnde dominus ait Iudæis,
Abraham pater veſter cupiuit vt videret diem meum,
& vidit & gauiſus eſt. Sciens enim Abraham Chriſtum Ioan.8.
ad liberationem humani generis repromiſſum: Sem-
per enim neceſſe erat ortum eius in inferis poſitos ex-
pectare, quem vbi in ſpiritum natum eſſe vidit, gauiſus
eſt, certus quòd in breui de inferno ereptus induce-
retur in cœlos. Quomodo ergo de Chriſtianis naſci
deberent Chriſtiani, quando qui non crediderit, aut
non fuerit baptizatus, non erit Chriſtianus?
Quid opus erat vt Galatas arguens apoſtolus hoc 57.
interponeret. Galatis enim poſt Euangelium ad legem Galat.3.
confugientibus inter cætera ait, Mediator autem vnius
non eſt, Deus autem vnus eſt: quaſi Galatæ vnum deum
negarent.

A negarent. Quippe cum hac ratione in lege fuiſſent, vt
vnum deum & ſingularem crederent, Chriſtum autem
miniſtrum tantũ ex prædeſtinatione veniſſe ad diſpen-
ſandum donum gratiæ dei. Manifeſtum ſic indu-
ctos Galatas in legem fuiſſe vt & Chriſtum profiteren-
tur, ſed non ſicut dignum eſt, ſed more Photini, vt quia
vnum deum lex prædicat, contra legem ſit ſi Chriſtus
deus dicatur. Hoc commentum Iudæorum eſt, qui ma-
gnalibus virtutum victi crediderunt poſt crucem Chri-
ſti, ita vt profitentes Chriſtum, legem tamen ſeruarent,
quaſi non eſſet ſpes in Chriſto ponenda. Hi ſunt quos
Galat. 2. apoſtolus falſos fratres appellat. Iſti ergo poſt apoſto-
2. Cor. 11. lorum traditionem Galatarum ſenſum corruperant, ita
vt Iudæos eos facerent ſub nomine ſaluatoris. Hinc a-
poſtolus Chriſtum dicit veniſſe arbitrum circumciſio-
Epheſ. 2. nis & præputij, ſicut dicit ad Epheſios, In vno nouum ho-
mine faciens pacem. Si ergo arbiter venit Chriſtus, ar-
biter autem ſic facit pacem inter duos, vt nouam regu-
lam ponat, auferens ambobus profeſsiones, reconciliat
eos, vt eius ſententiam ſecuti, amittant diſcordiam pri-
ſtinam. Iudæo enim circunciſionem indicante, & gen-
B tili præputium, diſcordia fit. Cum vero hoc ambobus
aufertur, fit pax. Si igitur ſic ſe hæc habent, quomodo
vos, inquit, Galatæ Iudæi facti Chriſti arbitriũ contem-
pſiſtis? Ideo dixit illis, Euacuati eſtis à Chriſto. Ius enim
reconciliationis quod inter eos conſtituerat ſpernen-
tes, ad priſtinum Iudæorum ſenſum conuerſi ſunt, ac-
cuſantes tã ſe quàm reconciliatorẽ. Omne enim quod
diſplicet, accuſatur. Et quoniam hæc res Galatas ad le-
gem conuerti coëgerat, vt vnũ deum ſine myſterio fa-
terentur, quaſi legi eſſet inimicum, ſi Chriſtus deus di-
ceretur, dicit, arbiter, hoc eſt mediator vnius non eſt,
ſed duorum vtique: Vos autem conuerſi ad legem, ar-
bitrum recuſaſtis, deus tamen vnus eſt. Non dicit ſic ſe
Chriſtum deum prædicare vt alterũ deum faceret, aut
duos profiteretur, ſed vnum eſſe deum, ſicut & in lege
dictum eſt, quia Chriſtus cum de deo deus prædicatur,
non ad alterum proficit deum: quia qui de deo eſt, non
ſe permittit alterum deum dici. Siue enim deus, ſiue
quod de deo eſt, vnus eſt deus. Nihil enim vtique di-
ſtat inter deum, & quod de deo eſt. Eſt enim alter. Ip-
ſe enim alter, propter perſonam qua filius nuncupatur:
C ipſi vero, propter vnitatem ſubſtantiæ: ne reprehenſi-
bile videatur quia perſonam dixi. Solent enim hoc qui-
dam abnuere, ſed apoſtolum ſequamur qui ait, Nam
2. Cor. 2. quod donaui, ſi quid donaui, propter vos, in perſonam
58. Chriſti. Si per Chriſtum ſalus, & vera & perfecta
Galat. 3. cognitio, cur non ante venit vt anteriores noſtri qui in
1. Tim. 1. ignorantia fuerunt, addiſcerent veritatem? Deniq; poſt
Sup. in q. aduentum Chriſti multi ſalui facti ſunt magis quàm
noui teſta. prius: Vnde ſi ante veniſſet, multo plures ſaluati fuiſ-
nume. 83. ſent. Si ergo ita eſt, reprehenſibile videtur. Si ei
cui neceſsitas imminet, ante ſubueniatur erit quidem
gratus, non valde tamen poterit ſcire quid ſibi præſti-
tum eſt. Si autem in ipſa neceſsitate poſito auxilium fe-
ras, ſciet quale beneficium conſecutus eſt. De tribula-
tione enim ereptus plus gratias agit, quomodo ſi eſu-
rienti offeras panem. Si autem offeras non eſurienti,
quæ erit gratia? Idcirco recte factum eſt, vt non antè
veniret dominus. Primum enim dimiſit genus huma-
num vti voluntate ſua, non ſine teſtimonio ſui: quia ex
ipſa fabrica mundi & annua munera, quæ elemento-
rum miniſterio humanis vſibus exhiberi decreuit, co-
gnoſci & timeri diuinitatem ſuam voluit. Poſtea verò
cum obſoleſceret notitia dei in terris, & mores immu-

tarentur, dignatus eſt viſitare genus hominum, vt da- D
ta lege vel reformaret eum in natura, ſed negligi cœ-
perat, & notitiam ſui & legis authoritatem reſtaura-
ret, vt recognito deo & reuocata lege timere incipe-
rent, certi quia qui legem dedit, iudicaturus eſſet a-
ctus humanos. Et quia accepta lege à peccatis ſe cohi-
bere nequiuerunt, cum poſſent, diu etiam per prophe-
tas admoniti, motus deus miſericordia miſit filium
ſuum, qui ſe pro illis offerens, & mortem deſtruens, data
illis remiſsione peccatorum deo patri illos iuſtificatos
offerret, vt ſcientes de quo periculo ſunt erepti, ſine ceſ-
ſatione deo gratias agãt, vt etiã ſi vſus exegerit ſangui-
nem pro illo fundentes, nec ſic ſe illi vicẽ reddere pro-
fiteantur. Quàm gratũ ergo & precioſum beneficiũ exi-
ſtimant, quod nec morte compenſari putant? Sed forte
contradicatur, ſimul ante legem, & poſt legem peccatis
preſsi totos ſe carni dederunt, ſine dubio fuerunt aliqui
qui creatori deo deuoti à vitiis ſe infrænarent. Age nũ-
quid hi expuncta hac vita non in infernum deſcende-
runt. Si autem ante, poſt mortem Adæ Chriſtus veniſ-
ſet, liberato Adã qui peccato proprio tenebatur à mor-
te cæteris ad cœlum iter fecerit credentes, vt quia hic E
bene vixerat, grati creatori & reſtauratori defuncti re-
ciperentur in cœlum. Damnum ergo eſt, quia non an-
te venit Chriſtus. Damnum eſſe manifeſtum eſt. Sed
quære an iuſtum, an iniuſtum ſit. Solent enim damna
iuſta eſſe. Nunquid fur reprehẽſus, cum in quadruplum,
iuxta legem damnatur; non damnum patitur? Sed iu-
ſtum eſt, ac per hoc iuſtum quod hominum genus paſ-
ſum eſt, iuſte prouenit, ideo & permiſſum eſt. Quare &
ſaluator inter ipſa primordia venire non debuit. Cum
enim diabolus ſuperbiret, & homo à deo factus poſitus
eſt illi inimicus, vt auxiliis dei munitus, quia impar erat
virib⁹, reſiſteret illi accepto mãdato vnius dei imaginẽ
in terris ad errorem auferendum, per id quòd vnus ab
vno, factus, ex quo cæteri, demõſtraret. Diabolus autem
ſolita ſubtilitate ſimulauit ſe ignorare quid præceptum
fuiſſet à deo, & inuenit Euam inſtabilem, pòſt antẽ pro-
mittẽs illis, quòd ſi interdictum deguſtaſſent, futuri eſ-
ſent dij, circumuenit eos. Sic diabolus deuicto homine
triumphauit, hic victus genus ſuum vendidit peccato.
Non ergo iuſtum erat victori ſtatim auferre violenter
ſpolia, quia quod facit deus, iuſte fecit: Præterea cũ acer- F
be peccauerit homo, aſſentiens enim fieri ſe deum, ido-
lolatriam admiſit, hoc eſt, in deum peccauit. Ideoque
non illi ſtatim debuit ſubueniri, qui nec pœnituit. Pòſt
autem iuſtis multa mala intulit Satanas, Iob, Ioſeph,
Hieremiæ, Eſaiæ, Zachariæ, & cæteris prophetis, & iu-
ſtis. Idcirco commiſſus eſt Chriſtus à deo patre ſuo qui
illum vinceret, & ſe manifeſtaret, regnum eius aufe-
rens ratione, non poteſtate. Quanquam omnia poſsit
deus, ſed illud facit quod congruit rationi, vt irrepre-
henſibilis perſeueret. Paganos ſub elementis eſ- 59.
ſe nulli dubium eſt. Quid ergo apoſtolus dixit, Era- *Galat. 4.*
mus & nos ſub elementis huius mundi ſeruientes. Si *Supra in*
itaque & Iudæi ſub elementis erant, quid differunt à Pa- *nouis nu-*
ganis? Pagani non ſub elementis ſeruiunt, ſed ip- *mer. 22.*
ſis elementis. Colunt enim aſtra, ſolem, lunam & ſyde-
ra: hæc in firmamento. In inferioribus autem terram,
aquam: in mari vero Neptunum: in inferis autem Plu-
tonem, apertam creaturam mundanam colunt, præter-
ito creatore. Nam Iudæi hoc modo ſub elementis: ideo
tamen ſeruiebant: quia hæc ipſa mandata dederat. Ob-
ſeruant enim neomenias, ſabbata, pecorum ſacrificia.
Initio mẽſis ſeptimi tuba canere, quintodecimo autem

G die menſis ſeptimi medullas palmarum & ramos li-
gni ſpiſſos, & ramos ſalicis circunferre, & in caſis ſe-
ptem diebus habitare. Hæc ergo obſeruantes, rectè ſub
elementis dicuntur ſeruiſſe. Hæc enim ex elementis
ſunt. Chriſtiani autem non ſub elementis,ſed ſupra ele-
menta deo ſeruiunt, ad Hieruſalem cœleſtem properã-
tes, in ſpiritu deum adorant,non in viſibilibus & mun-
danis, ſed in animo dei culturam habentes, inuiſibili
inuiſibiliter ſeruientes, ſicut dicit dominus in Euange-
Ioan. 4. lio, Veniet hora in qua dei adoratores adorabunt pa-
trem in ſpiritu & veritate. Hæc ergo veritas eſt, ſpiritu
deo ſeruire, animo magis quàm corpore, vt quia deus
ſpiritus eſt, ſpiritaliter excolatur. Ex hac parte Iudæos
ſub elementis ſubiectos dicit fuiſſe, qua ſupra memora-
ui. Ex alia autem parte legis, ſpiritatem fuiſſe rationem,
qua & peccare prohibuit, & diligendum ex omni par-
te dominum mandauit, & ſpem in Chriſto apoſtolis
prædicantibus hæc magis defendebant, quæ carnaliter
data fuerant. Hæc apoſtolus memorat vt obfuſcet Iu-
dæos, qui obtrectantes legis ſpiritales, viſibilibus erant
ſubiecti: & vt hæc vere ad comparationem legis fidei
infirma oſtenderet, etiam interpoſita perſona hoc de-
H notat, qui vtique eorum æmulus fuerat vehementer.
Cognito autem Chriſto,hæc contemni æſtimauit,quia
multum differt gratia dei per Chriſtum à lege facto-
60. rum. Quando Apoſtolus Galatis dicit, quos ſic
reprehendit & arguit per totam epiſtolam, Eſto ſi-
cut ego, quia ego ſicut vos. Si ergo talem ſe præſtitit
quales illi erant, ſuperfluum fuit dicere, Eſtote ſicut &
ego. An forte in quibuſdam imitator illorum eſſe cœ-
perat, & in aliquibus vult illos ſui ſimiles exiſtere?
Galat. 5. Quid illorum poterat imitari apoſtolus, aut
quid illi deerat magiſtro gentium? Sed hortatur illos
vt imitatores eius ſint: & quoniam non eſt impoſſibi-
le, ſic reprobat cum dicit, quia hoc ſum quod vos: ho-
mines enim eſtis, ſicut & ego, ideo facite quod facio
ego. Poteſt & ad aliud illud referri, vt quoniam om-
nibus ſe omnia factum dicit, per aſſenſum in quibus à
1. Cor. 9. vero non diſcrepabant, maxime gentiles. Nec enim
fuit aliquid eorum, quia iam fieri oportebat minime.
Prius autem rectè factum erat vt circuncisio, ſabbato-
rum obſeruatio, neomeniarum, eſcarum, Sed ſi quid
gentium probabit, non ceſſare iam debere oſtendit.
Mundum enim dicũt à deo & hominibus fabricatum.
I Hoc ſemper ſtat. Si ergo in his conſentiens illis factus
eſt ſicut & illi, hortatur illos vt ſimili modo & hi fiant
61. ſicut & ille eſt, conſentientes doctrinæ eius. Quo-
modo liberi ſumus arbitrij ac voluntatis, cum dicat a-
Galat. 5. poſtolus: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus
vero aduerſus carnem, & cætera, vt non quæ vultis ea
faciatis? Et ſi caro aduerſus ſpiritum concupiſcit, mala
eſt. Spiritus enim domini mala ſuggerit. Carnem
non ſubſtantiam carnis hoc loco intelligas, ſed actus
malos & perfidiam ſignificata in carne. Per id enim
quòd omnia error ex viſibilibus & mundania, caro au-
tem cognata eorum eſt, ex elementis enim conſtat
Omnem errorem carnem appellat, non ſolùm adul-
teria, fornicationes & luxuriam, opera dicit carnis, ſed.
& idololatriæ, & maleficia, & blaſphemias, & talia.
Nunquid caro blaſphemiam cogit aut idololatriam?
Nónne hæc animæ vitia ſunt dum cõſentit errori? Re-
cte autem agentibus dicit, quod non ſint in carne, ſed
in ſpiritu. Et vtique ad hoc in corpore ſunt. Qui ergo
bene ambulat, nec diffidit de ſpe fidelium in carne po-
ſitus, non eſſe dicitur in carne. Male autem viuens &
blaſphemus, in carne dicitur eſſe & caro: quia quomo- K
do bene agentes ſpiritales ſunt cum ipſa carne, ſic ma-
le viuentes carnales ſunt cum ipſa anima. Hoc enim
nuncupatur quod dicit, Hic itaque error, quem car-
nem appellat, concupiſcit aduerſus ſpiritum: id eſt, ſug-
gerit mala. Idem eſt ſpiritus qui eſt lex dei. Ad duas e-
nim leges inducit, dei & diaboli. Vnde ſpiritum di-
cit, propterea quòd lex dei ſpiritalis eſt contra carnem,
hoc eſt contra vitia repugnare vt hominem conſeruet
deo: Lex autem diaboli, qui eſt error, contradicit per
oblectamenta, luxuria, & mundana dulcedine. His er-
go repugnantibus medius homo eſt, qui cum conſen-
tit ſpiritui,non vult caro. Cum autem manum dat car-
ni, ſpernit ſpiritum, id eſt, legem dei contemnit. Con-
ſentientem ergo carni, ſpiritus reuocat ne faciat quod
vult: Aſſentientem autem ſpiritui, caro ſollicitat ne fa-
ciat, quod putet vtile. Sed ſpiritus rectè & prouidenter
contradicit & reuocat, vt eripiat hominem à conſiliis
Satanæ. Caro autem quæ eſt lex aduerſa, idcirco ſolli-
citat: & ſpiritus legi reſiſtit, vt per fallaciam decipiat.
Ideo ergo hic Apoſtolus publicat, vt oſtendat arbitrio
humano cui rei voluntatem ſuam committat, non vt
arbitrium libertatis inaniat, ſed docet arbitrium cui rei L
ſe coniungat. Si autem non eſt voluntatis arbitrium,
neque lex diaboli quæ eſt caro, neque lex dei quæ eſt
ſpiritus, inuitem ſibi aduerſando hominem conſiliis
ſollicitarent. Qui enim ſollicitat, ſuadet: Qui autem ſua-
det, non vim infert, ſed circunuenit: Qui circunue-
nitur, fallaciis quibuſdam voluntas illi mutatur. Si au-
tem non eſt & arbitrium liberum, nolens homo trahe- 62.
retur ad ea quæ non vult. Si in Chriſto omnes the- *Coloſſ. 2.*
ſauri ſapientiæ & ſcientiæ ſunt abſconditi, quomodo *Mat. 24.*
idem Saluator de die & hora futuri iudicij dicit ſe ne- *Marci 13.*
ſcire? Si autem ſciat, & dicit ſe neſcire, videtur mentiri.
Dictum hoc duplicem continet ſenſum. In Chri-
ſto enim omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ ſic di-
cit abſconditos, vt qui habet Chriſtũ, pro omni ſapien-
tia & ſcientia illi cedat: vt ſcire Chriſtum totum ſit ſci-
re, & omnem ſapientiam comprehendiſſe, ſicut dicitur
ad Coloſſenſes, Nemo vos circunueniat per philoſo- *Coloſſ. 2.*
phiam & inanem ſeductionem, ſecundum elementa
huius mundi, & non ſecũdum Chriſtum: quia in Chri-
ſto inhabitat omnis plenitudo corporaliter: Hoc eſt
nihil indigere ad ſalutem, eum qui credit in Chriſtum,
& illi hoc abundare, quia plenitudo diuinitatis in fi- M
de eius eſt. Et iterum in eadem Epiſtola inter cætera
ait, Nemo vos obducat in humiliationem cordis, & ſu-
perſtitionem angelorum, quæ videt extollens ſe, fru-
ſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput ex
quo omne corpus ſubminiſtratum & productum cre-
ſcit in incrementum dei. Si itaque credentes in Chri-
ſtum, caput totius principatus & poteſtatis veneran-
tur, nullius indigent, ſed totum quod ad ſalutem opus
eſt habent, nihil illis oberit inferiora quæ ad ſalutem
nihil conferunt neſcire, quando id quod neceſſarium
eſt norunt. Huiuſmodi ergo totum ſcire dicendi ſunt,
qui hoc ſciunt quod illis proficiat ad ſalutem. Eſt enim
illud, quia in Saluatore omnes theſauri ſapiẽtiæ & ſciẽ-
tiæ ſunt abſconditi. Omnia enim ſacramenta paterna
ipſi ſunt cognita: & omnem creaturam ipſe metitur:
& nec pater iudicat quẽquam, ſed omne iudicium de-
dit filio: & nemo ſcit quæ ſunt in deo niſi ſpiritus dei,
qui eſt & Chriſti. Quomodo ergo & diem & horam
futuri iudicij neſcire dicendus eſt, cuius ſpiritus quæ
in deo ſunt, nouit, quem dixit quia de eius accepit? Si

ergo

A ergo qui de eius accepit nouit quæ futura ſunt, quomodo non ſciet Chriſtus qui miſit ſpiritum ſanctũ? Er poteſt fieti vt iudex neſciat diem futuri indicij? Quippe cum omnia ſigna dederit, quando ſperetur, forte etiam
Mat. 25. hos dicatur vere neſcire quibus dixit, Amen dico vobis quòd neſcio vos. Nec virgines ſtultas & improuidas dicetur ſcire, quia dixit etiam ipſis dicentibus, Domine domine aperi nobis: Amẽ dico vobis, neſcio vos.
Mat. 24. Cauſa ergo eſt vt dicat ſe neſcire quod ſcit. Denique ſic ait, Vigilate, quia neſcitis qua hora dominus veſter vẽtur⁹ ſit. Vt ergo ſollicitos nos & vigilãtes faceret, interrogatus neſcire ſe dixit diem & horam futuri iudicij, ſed vt nobis prodeſſet, negauit ſe ſcire qnod ſcit. Ignorantibus ergo nobis, quid proſit nobis, ſcire omnino volumus. Quod ſi ſcierimus, oberit nobis. Chriſtus autem prouiſor ſalutis noſtræ, nc audiremus quod contra nos eſſet, dixit ſe neſcire. Nũquid ſi alicui in dolore poſito gladium poſcenti vt ſe perimat, qui habet reſpondeat ſe non habere, mendacij arguendus erit negans?
63. Quod ſi non neget, ſciat contrarium. Quid eſt vt cum apoſtoli omnes curas ſibi oblatas ſanaſſent, propriis tamen infirmis medelam non dederint. Nam v-
Philip. 2. tique Epaphroditus vſque ad mortem non ægrotaſſet,
B ſi interceſsio apoſtoli fuiſſet audita. Quis enim dubitet oraſſe hoc ſæpe Apoſtolum, & non impetraſſe? Si enim auditus fuiſſet, ſtatim infirmitas fuiſſet adempta.

Signa & virtutes idcirco ab apoſtolis facta ſunt, vt infidelitas cogeretur ad fidem, vt videntes facta quæ hominibus impoſsibilia ſunt, dei ex hoc eſſe prædicationem agnoſcerent, & rationẽ eſſe in fide, virtute probarent: vt quoniam verbis ſemper cõtrahitur, teſtis virtus poſita eſt, cui cum verba cedunt rationem eſſe in fide ſignificat, quæ verbis exprimi non poteſt. Inter fideles igitur non ſigna & prodigia ſunt neceſſaria, ſed ſpes firma. Poſtquam enim diſcitur vera eſſe quæ promiſſa ſunt, ad hoc ſe armat animus, vt ſpretis præſentibus futuris dignus exiſtat, meritum ſibi collocãs per la-
Eccli. 2. borem, hoc Salomone teſtante qui ait, Fili accedens ad ſeruitutem dei, ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Quoniã tentationibus pro-
Acto. 14. ficit homo, hæc data ſunt monita. Vnde apoſtolus, per tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnũ dei. Hæ tribulationum tẽtationes diuerſis modis accidunt,
C vt perſeuerantis animus, in accepta fide poſsit coronari. Non ſolùm enim in fide tentatur homo, ſed & in ægritudne, & in damno, & in perſecutione, & in morte charorum, vt ſi in his paſsionibus ad auxilium dæmoniorum non fuerit adductus, ſine ſanguinis precio mercetur martiryum. Non ergo ad diſpendium Epaphroditi non impetrauit apoſtolus quod petiit, ſed ad profectum, quia & in ſua cum poſtulaſſet audiuit, Suf-
2. Cor. 12. ficit tibi gratia mea, vera virtus in infirmitate perfici-
64. tur. Petrus apoſtolus dicit, Chriſtus mortuus eſt
1. Petri 3. pro nobis. Paulus verò apoſtolus aſſerit quia & pro ſe
Philip. 2. mortuus eſt. Factus, inquit, obediens vſque ad mortem: propter quod donauit illi deus nomen quod eſt ſuper omne nomen. Quod ſi ita eſt, imperfectus videbitur fuiſſe, qui per opera ſua fecit augmentum. Filium dei perfectum natum eſſe de deo nemo fidelium ambigit. Omnia enim diuinitatis paternæ accepit naſcendo de deo patre, Tunc ergo accepit nomẽ quod eſt ſuper omne nomẽ: id eſt, vt hoc dicatur quod pater, deus. Nam nihil apud eum futurũ dicitur: Omnia enim ante ſe habet, Ideo ad hæc omnia creanda & reſtauranda natus eſt. Nam vtique ordo & ratio hoc habet, vt pa-

tri non homini omne genu flectatur. Hoc pater dona- D
uit filio propter ea quę erat acturus. Dominus autẽ quãdo genuit. Sic enim illum genuit, vt in eodem honore
eſſet, quo ipſe pater eſt. Quid eſt quod dictum 65.
eſt Ioãni, ſicut in Apocalypſi ſcriptum legitur, Vade & *Apo. 10.*
accipe librum, & deuora illum, & amaricabit ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Quis eſt hic liber: vel quomodo amarum facit ventrem, cum ſit dulcis? Frequenter qui compendium quærit ſolet errare. Quid eſt vt non omnia ad cauſam dicta proponas, ſed aliqua reprimas vt obſcurior fiat ſenſus? Nam dictum eſt Ioanni, Vade & accipe librum qui eſt in manu angeli, & deuora illum, & erit in ore tuo dulce tanquam mel, ſed amaricabit ventrẽ tuum: & ait, Me oportet prophetare iterũ populis & linguis & gentibus multis. Quantum ergo ad veri pertinet rationem, poſt exilium Euangelium ſcripſiſſe probatur. In exilio enim po
ſitus in inſula Pathmo, in quam fuerat à Domitiano E
Imperatore relegatus, vidit reuelationem (ſicut dicit) in die Dominico: pòſt ſicut dixit ſcripſit euangeliũ, quod hæreticis amarum eſt, quos in ventre ſignificauit. Sunt enim carnales qui male intelligãt Chriſtum. In ore autem tuo, quod dicit, erit dulce tanquam mel: quaſi omnium Chriſtianorum vnum facit corpus, vt ſinguli mẽbra ſint alter alterius, ita vt in ore (quod vtique capitis pars eſt) honorabiliores & fideliores ſignificet, quibus veritas quæ de Chriſto eſt, dulcis eſt. In ventre hæreticos ſignificat, quia carnales ſunt, Veritas enim iis quæ Chriſtum verum deum loquitur, amara eſt. Totum enim Euangelium Ioannis contra hæreticos eſt, contra Photinũ enim qui Chriſtum ante Mariam negat, probat de cœlis deſcendiſſe Saluatorem. Contra Arrium autem oſtendit Chriſtum initium non habere: quia in initio erat deus Chriſtus filius dei apud deum patrem, & quia nihil ſine illo factum eſt, ipſum non poſſe dici facturam, Si enim factura erat, factum eſſet aliquid ſine illo. Sed quia nihil ſine illo erat, ſemper fuit. Sabellium autem qui vnionem accepit patrem & filium, vt vnus ſingularis duobus nominibus nuncupetur, ſic cõ-
futat vt dicat, Si me diligeretis, gauderetis vtique quia *Ioan. 14.*
vado ad patrem, quia pater maior me eſt: vbi manifeſtauit duorum perſonas, quando filius patrem maiorem appellat. Nec enim ſingularis ipſe ſibi maior eſt.
Necnon conuincit & Marcionem, qui carnem Chriſti F
denegat. Dixit enim, Et verbum caro factum eſt, & *Ioan. 1.*
habitauit in nobis. Hoc ſenſu etiam Manichæum arguit, quia & Chriſtum in carne veniſſe neſcit, & nuptiarum aditus intercludit, ignarus ſaluatorem nuptiarum
conuiuium remuneraſſe. Similli modo & prophetæ *Ezech. 3.*
Ezechieli dictum eſt ab angelo vt acciperet volumen & deuoraret illud, & dulce eſſet in ore eius, vẽtrem autem eius repleret. Hoc dictum prophetæ cum miſſus eſt arguere populum perfidum & indiſciplinatum, qui ſimiliter in ventre ſignificati ſunt, qui erant carnales. Ex his ſunt quos ſcriptura in Eſaia propheta licet mali ſint, fratres appellat, Dicit enim, Vos qui timetis deum, dicite illis qui vos oderunt, nec audierunt præcepta mea, Fratres noſtri eſtis.

G
QVAESTIONES
EX VTROQVE MIXTIM

Vtrum ſit ad imaginem & ſimilitudi-
1. nem dei feciſſe hominem: & an mu-
Geneſ. 1. lier imago dei ſit? Hoc eſt ad ima-
Supra in ginem dei factum eſſe hominē, quia
q. vete. vnus vnum fecit: vt ſicut ab vno deo
teſta. ſunt omnia, ita & ab vno homine om
Nume.45. ne genus humanum. Similitudo autē
hæc eſt, vt quemamodū de patre eſt filius, ſit & de viro
mulier: vt vnius principij authoritas conſeruetur. Sed
filius ineffabiliter, incomprehenſibiliter natus eſt de
deo patre, mulier autem corporaliter, ſicut legimus fa-
cta de viro eſt, vt per ea natiuitas oriretur. Filius verò
dei ideo natus eſt, vt per ipſum fieret creatura. In eo er-
go diſsimilis eſt. Nam de deo deus natus eſt, de viro au-
tem fœmina: quia illic ſimplicitas eſt, & non potuit niſi
de ſimplici ſimplex naſci ſpiritus de ſpiritu, deus de
deo: igitur vir imago dei eſt. Sic etenim ſcriptum eſt,
Et fecit deus hominem, ad imaginē dei fecit eum. Vn-
Geneſ. 9. de apoſtolus, Vir quidem, inquit, non debet velare ca-
1. Cor. 11. put, cum ſit imago & gloria dei: mulier autem velet ca-
H put, quare? quia non eſt imago dei. Vnde & denuo dicit
apoſtolus, Mulier autem docere non permittitur, neque
1. Tim. 2. dominari in virum. Euangeliū teſtatur quia nemo
2. vidit deum. Contrà Iacob & Moyſes & Eſaias aſ-
Ioan. 1. ſerūt deum ſe vidiſſe. Sed dicit quis, Patrē nemo vidit.
1 Tim. 6. Quid ad rem? Si filius viſus eſt, viſus & pater eſt: quippe
Ioan. 1. cum pater & filius vterque ſit vnus deus, & in ſubſtātia,
Geneſ. 32. & in imagine, quia duorū imago eſt, & ſicut ipſe dicit.
Exod 9. Qui me videt, videt & patrē, Quomodo ergo nemo vi-
Eſaiæ 6. dit patrē deum, cū filius dicat videri patrem cū ipſe vi-
Ioan. 14. detur: quia neq; aliter deus. Si ergo alter non eſt, ipſe idē
quia vnus eſt, viſus eſt deus. Quantū ad Euangeli-
ſtam pertinet, de patre deo hoc dixit, quia nemo vidit
Ioan. 1. deū niſi filius vnigenitus qui eſt in ſinu patris, ipſe enar-
rauit. Credamus filio, ipſe enarrauit enim quia nemo ni-
ſi ipſe vidit deū. Hoc autē ideo dixit, vt doceret ſe ſem-
per apparuiſſe patriarchis & prophetis. Non ergo hoc
ad vnū deum pertinet, ſed ad perſonā patris, de quo nō
poteſt dici aliter quàm deus pater, Filius autem ſic ſe vi-
ſum dicit vt inuiſibilis ſit tamen in eoipſo cum videri
putatur. Viſus enim hic intellectus eſt, quia non vtique,
I oculis viſus eſt, ſed mēte intellectus: Et hoc fuit vidiſſe,
intellexiſſe in eo quòd apparuit ibi ineſſe deū. Cum au-
tem dicit Saluator, Qui me videt, videt & patrem: non
Ioan. 14. vtique ad oculorum viſum hoc retulit, ſed ad mētis, &
vt nihil inter patrem & filium diuerſum eſſe putaretur.
Neuter ergo eorum viſus eſt iuxta ſubſtātiam. Circum-
apparentia autem ſolus filius viſus eſt mente, non car-
3. nalibus oculis, quia inuiſibilis eſt ſicut pater. Ve-
Geneſ. 22. tus lex deum iuraſſe allegat, Sic enim dicit: Per memet-
Exod. 33. ipſum iuraui, dicit dominus. Saluator iuraſſe prohibuit,
Mat. 5. quomodo non deſtruxit vetera? Antequam noti-
tia dei eſſet in terris, non aliter oportuit prouocare ho-
mines ad ſpem inauditam, quàm iureiurando promiſ-
ſio illis fieret ab eo vtique quem non, vt dignum erat
ſciebant. At vbi autem cœpit ſciri, non vtique iurare o-
portuit, quem mentiri fas non ceſſet arbitrari. Ideoque
ergo dominus nec ſeruus iam iurare præcepit, ſed ta-
les ſe inſtituere, vt ſermonibus illorum fides habeatur.
Sacramentum enim iuriſiurandi aut perfidia exegit, aut
fallacia inconſtantis, vt quia fallere homines ſolent, ti-
more forte dei revereantur: aut certe ſatis erit, & qui K
fallitur quia ex hoc offenſam acquirit. Quid eſt 4.
quòd in cruce poſitus Saluator ait, Pater, ignoſce illis, *Lucæ 23.*
non enim ſciunt quid faciunt. Si neſciūt, quid eſt quòd
ignoſcitur, maxime cum dicat Abimelech ad deum,
Nunquid ignorantes perdes? Non omnis igno- *Geneſ. 20.*
rans immunis à pœna eſt. Hic enim qui potuit diſcere, *Sup. in q.*
& non dedit operā, reum ſe fecit. Erat enim vt diſceret, *noui teſta.*
& à quo diſceret, ſed negligentior luxuria aut maleuo- *nume. 27.*
lētia factus, inexcuſabilis eſt à crimine. Vnde dicit Sal- *Ioan. 15.*
uator, Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem peccatum
non haberent. Ille autē qui non ſuo vicio ignorat, ideo
enim ignorat quia non fuit à quo diſceret, nec rumore
comperit doctrinæ opinionem, omni genere immunis
à condemnatione eſt. Ideo his ſi conuertantur, domi-
nus veniam poſtulat à patre, qui cum prædicaretur ve-
ritas, vt eam addiſcerent operam non dederunt, ſed
per ignorantiam authorem eius occiderunt. Vnde Pe-
trus apoſtolus in Actibus ait, Conuertimini, vt delean-
tur peccata veſtra. Si in lege nemo iuſtificatur a- *Acta. 3.*
pud deum, quare ſcriptum eſt, Maledictus omnis qui 5.
non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro *Deute. 27.*
legis vt faciat ea: ſi ex fide iuſtificantur homines, & non
per legem, vt quid maledictus eſt qui non impleuit le- *Galat. 2.*
gem, cum non proficiat ad iuſtitiam? Lex data per L
Moyſen iuſtitiam habebat quidē, ſed terrenam, vt ſer-
uantes legem iuſti eſſent ad præſens, vt non rei fierent.
Iuſtus eſt enim ex lege, qui nulli nocet. Vnde apoſtolus,
Lex, inquit, non ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in eis:
Hoc eſt faciens legem non morietur ſed viuit ad præ- *Leuiti. 18.*
ſens: Iuſtitia autem quæ ex fide eſt, iuſtificat homines a- *Deute. 4.*
pud deum, vt remunerentur in futuro ſeculo. Addide- *Galat. 3.*
runt enim temporali iuſtitiæ iuſtitiam fidei. Iuſtum eſt
enim noſſe ex quo & per quē ſumus, vt patris & filij ve-
ra cōfeſsio ad cœleſtia regna nos perducat. Nam & ve-
teres qui non ſolùm legis præcepta ſeruauerunt, ſed &
deum dilexerunt, ſpem habentes in promiſsione, iuſti-
ficati ſunt apud deum. Solam enim legem dicit non iu-
ſtificare homines apud deum, ſicut nec ſola fides exce-
ptis his bonis operibus commendat apud deum, ſed ſer
uata iuſtitia terrena & diuina, perfectos facit. Hinc di-
cit dominus, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam
Scribarum & Phariſæorum, non introibitis in regnum
cœlorum Quid eſt vt Dauid dicat, Confundan- *Mat. 5.*
tur & erubeſcant qui dicunt mihi, euge euge, Dominus 6.
autem, Euge, inquit, ſerue bone & fidelis &c. Quod M
Dauid pro malo accepit, hoc Saluator bonis meritis di- *Pſal. 69.*
gnum oſtendit. Non valde iſtud diſcrepat à ſupe- *Mat 25.*
riore quæſtione. Vnum enim verbum diuerſas habet ſi- *Supra pro-*
gnificationes, ſicut ſupra memoraui. Obtrectatores enī *xime in q.*
Dauid cum exitiis eius fauerēt, gratulabātur malis eius. *noui teſta.*
Dum enim ille preſſuras & anguſtias pateretur à Saül *nume. 54.*
& filio ſuo Abſalon, illi recte & bene fieri dicebant. ta-
le eſt ſi aliquis dicat, de eo qui iniurias patitur, Bene il-
li, hoc eſt gaudere in malis: hoc eſt dicere, recte illi fit,
ſic enim meretur. Simili modo & Saluator lætus in bo-
nis operibus, meritum hominis pronunciat, dicens, Eu-
ge ſerue bone & fidelis: Exultat enī quia ſeruus dignio-
rem ſe fecit, dicens: Bene, hoc eſt, recte egiſti, vtinā ma-
ius meritum collocares. Vnum igitur verbum duabus
contrariis cauſis aptatur. Nam ſolemus de aliquo dice-
re, Adiudicat⁹ eſt. Sed quomodo dicatur, cauſa aut ſub-
ſequēs aut prædicatio declarat. Aliquando enim ad bo-
num dicitur, aliquādo ad malum: ſicut & concupiſcen-
tia aliquando ad bonum, aliquando ad malum aptatur.

Quid eſt

A Quid eſt quod in pſalmo, Homines, inquit, & iu-
7. menta ſaluos facies. Et ad Ionam Prophetam, Non par-
Pſal.35. cam, ait, ciuitati in qua habitant centum triginta milia
Ionæ.4. hominum, & pecora multa. Contrà autem Apoſtolus,
1.Cor.9. Nunquid, ait, de bobus cura eſt deo? Quantum ad
verba perinet, videtur contrarium. Si cauſa autem ho-
minis & pecorum inſpiciatur, manifeſtabitur eſſe non
diſpar. Omnium curam gerit deus, quaſi omnium opi-
fex. Sed non ſeruat pecora propter ipſa, ſed propter ho-
mines ſeruat pecora, non homines propter pecora. Itaq;
qui hominum curam gerit, cuſtodit pecora, vt non illi
cura ſit de bobus, ſed de hominibus. Quæ enim ſpes in
8. pecoribus? In Tobia, Opera, inquit, dei reuelare &
Tobiæ.12. confiteri, honorificum eſt. Saluator autem opus dei fa-
Marc.8. ciens, Nulli, ait, dixeris. Non Saluator opera dei ce-
Marc.5. lare debere dixit: nam alio loco, Vade, inquit, & narra
quanta tibi fecerit deus. Sed illorum teſtimonium refu-
tauit aliquando & iactãtiam preſsit: ne videretur, quod
prudentibus abſurdum eſt, ipſe ſibi, vt ſeductor, teſti-
9. monium perhibere. De æternitate filij. Quo-
niam ſunt quidam qui nondum adhuc diſcuſſa erroris
caligine, nec purgata vel deterſa veternoſæ vitæ carie
B terreno ſenſu exiſtimantes dubitant vel de dei filio, vel
duos vnum eſſe (perfida enim quoque & contumax na-
tio Iudæorum, quibus fons legis & ſacramẽtorum the-
ſauri hoc monſtrare potuerunt, non ambigit, ſed ne fa-
riis pernegat vocibus) breuiter quantum tractus cõtra-
ctior patitur ediſſeram. Spes enim ignorantibus inte-
gra ſi velint diſcere, dimittitur, pœna diſsimulantibus
perpetua deſtinatur. Deus omnipotens, cum magnitu-
dine ac bonitate præſtantior ſit, magnũ aliquod & ma-
xime bonum edere exeat, quæ exhibere debuerat, ſed ſi
quid ediidiſſet, quod contra modum excellẽtiæ ſuæ fo-
ret, aut non potuiſſet amplius, quod in omnipotentem
non cadit, aut noluiſſet, quod in benigniſsimũ videre-
tur. Certe in ſummo deo grãde non fuerat feciſſe quod
infra ſe poſitum vim plenæ ſummitatis non eſſet habi-
turum. Super ſe ergo nihil erat, Nihil eſt enim quod
deum vincat: infra ſe parũ fuerat, quia minus maximo
non congruebat. Similimum itaq; ſuum filium creans,
edidit ex ſe quaſi alterum ſe à ſe, illud ſummum & ma-
ximum bonum, quod nobis ex deo ſuppetit, per eius ad
nos propaginem redundauit. Quinetiam hæc ſimul in-
C telligenda ratio eſt, deum qui hunc mundum condidit,
ei qui inter cætera pulchritudinis ordinationiſque mi-
racula, creãdi quoque naturam ſufficiendis ſui cuiuſli-
bet generis fœtibus tribuit, ipſum prius vtique habuiſſe
quod dederit. Nullus enim dat quod ipſe nõ habet. Qui
habuit ergo filium totis ſibi ſimilitudinis partibus con-
gruẽtem, hoc eſt vnus vnicum, probus probum, bonus
benignum, beatus beatum, maximus maximum, ſempi-
ternus æternum, habuit vtiq; ante mundum creatæ ſo-
bolis principatum, de quo rebus oriundis impertiebat
exemplum, vt gignentium germina ſuis reſpondere ſe-
minibus cogerentur. Nec ſane aliter ſinebat ordo legi-
timus, quàm vt pater rerum futurus, ante eſſe debuerit
pater proprius, hoc eſt proprij ſui fœtus. Sed quòd edi-
tum filium diximus, non ſic eſt accipiendum tanquam
noſtri ſimilem habeat ortum, natúſque ita ſit, vt morta-
les naſci videmus, cum prorumpente fœtu exiſtant quæ
ante non fuerant. Illa enim aliunde inſitis concepta ſe-
minibus, elementorum ſubiectorum cœtu in generis
ſui ſpeciem coaleſcũt. Hæc autem nullo auxilio adiun-
ctionis externæ ex ſe id quod in ſe ac ſecum ſemper ha-
buit, induxit & protulit. Vt enim ſi lucem naſci ex ſole
dicamus, quòd ab eo procedat & profluat, non vtiq; ſic D
dicimus, quaſi aliquãdo ſine luce ſol aut eſſe poſsit, aut
fuerit, vt eam tempore aliquo à ſe poſteriorem genera-
uerit, ſed vt quòd ſecum ſemper obtinuit, eam de ſe ſci-
licet genitam ſine cœpti aliqua diſtinctione principij,
qua ſemper fulgeat, ſemper ex ſe velut munere reparan-
te colluſtret, ſic dei filius ab æterno omnino patri cohæ-
rens. Hanc quoq; eius ſimilitudinem tenuit, vt nec or-
tum habeat, nec occaſum, & vt deus ſine origine ſempi-
ternus, ita & filius ſempiternus. Et vt deus vnus eſt ſim-
plex, idemq; ſic cum patre permixtus vt nominibus &
affectibus quidem diſtincti ſed idem ſint, In ambobus
vnus, & vterq; in vno inſeparabili maieſtate cõtinuus.
Deus itaq; filium non ex materiis diſcordantibus tra-
ctum, ſed ex ſimplici ac ſingulari naturæ ſuæ ſtirpe ac
ſeminario editũ, ſemper in ſe habitum, nec à ſe vlla vn-
quam ſeparatione dimiſſum, ita ſecum continet & am-
plectitur, vt nihil in ambobus de illa vnitate mutetur.
Quid eſt quod apoſtolus dicit Galatis, Miror quòd 10.
ſic tam cito transferimini ab eo qui vocauit vos in gra-
tia, in aliud euangelium, quod non eſt, &c. Ideo
aliud dicit euangelium ad quod vocati fuerant, quia nõ
hoc eſt quod poſtea ſequi cœperant Galatæ. Ab euange- E
lio enim Chriſti abducti, in Iudaiſmum fuerant attra-
cti ſub nomine Chriſti, quaſi hoc eſſet ſequendum, A-
liud autem, inquit, Apoſtolus prædicabat, affirmabant,
Vnde ſublegitur, Sicut vobis ſuadent apoſtoli, aut cir-
cumueniunt gentiles credentes, hoc dicebant à Salua-
tore traditum, quod ipſi dicebant, ſicut continetur in
Actibus apoſtolorum, quia niſi circuncidamini more *Acto.15.*
Moyſi, non poteritis ſalui eſſe. Hinc apoſtolus dolore
euerſionis illorũ commotus, ſcribit ad eos dicens, Mi-
ror quòd ſic tam cito transferimini ab eo qui vocauit
vos in gratia, in aliud euangelium, quod non eſt aliud
Miratur ergo, quia poſt rem leuem & minus grauem
aſperitati ſtuderent & oneri: hoc eſt, vt poſt fidei ſim-
plicitatem circuncidi ſe, pro elementis mitterent, neo-
menias colerent & ſabbatum, elemẽtis ſubiecti ac pro-
uocati erant, id eſt gratiæ non legis factorum. Et ne
pſeudoapoſtolis occaſionem dediſſe videretur, dicen-
tibus aliud eſſe quod acceperant Galatæ quàm verita-
tis habet traditio, ſtatim ſubiecit, quod nõ eſt aliud, ni-
ſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere
euangelium Chriſti. Aliud ergo erat ad quod ab apo- F
ſtolo vocati erant euangelium, quàm quòd ſequi cœpe-
runt impulſu pſeudoapoſtolorũ, non tamen aliud erat
quàm Chriſtus tradiderat, vt per id in errorẽ ſe indu-
ctos cognoſcerent, & ſolam fidem ſequerentur, profi-
tentes Chriſtum deum, & hũc ſufficere ad ſalutem tri-
buendam, per quem fuerant remiſsionem peccatorum
adepti, non per legem, quia ſine lege gratia dei donat
delicta. Non eſſe contriſtandum de mortuis Pau- 11.
lus apoſtolus ſignat, Nam deſperantium eſt contriſta-
ri. Et ipſe, Infirmus, inquit de Epaphrodito, fuit prope *Philip.2.*
mortem, ſed deus miſertus eſt illi. Non ſolùm autem
illi, ſed & mihi, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem.
Quomodo contriſtandum vetat, cum ipſe contriſtan-
dum ſe, ſi mortuus fuiſſet, declarat. Aliter de morte
Epaphroditi ſi proueniſſet contriſtandum ſignificauit,
& aliter prohibet contriſtandum. Nam hoc propter ſo-
latium adiutorij eius quo vtebatur in euangelio, ſi mor
tuus fuiſſet, contriſtandum ſe dixit, Nos autem ſic con-
triſtari prohibet, ne obitos quaſi extinctos & perditos
lugeamus, deſperantes de reſurrectione. Aliud eſt igi-
tur ſolatium requirere quaſi abſentis, & aliud dolere in-

G teritum iam non futuri. Hic ceſſat conſolatio, illic ex-
n. cluditur deſperatio. Quid eſt quia occiſis filiis Liæ,
Supra 7 q. qui ſunt ex tribu Iuda, Rachel filios ſuos plangere dica-
noui teſta. tur. Rachel filij, quantum ad hiſtoriam pertinet,
numer. 61. olim pro malefico ſuo opere Sodomitarum & ſpurcitia quam in concubinam hominis Leuitæ operati ſunt, extincti fuerũt & eraſi ſunt à reliquis tribubus. Filij antem Liæ in primæuis annis ætatis in cauſa ſaluatoris occiſi ſunt, quorum cauſas ideo planctui nõ aſcribi vult, quia & innocẽtes occiſi ſunt, & in dei cauſa, à quo mercedis vice æterna vita donati ſunt. Hac igitur cauſa planctum Rachel filiis competere, qui & in præſenti & in futuro periſſe noſcuntur, vnde conſolationem non recipere dicta eſt, ſciens eorum qui perierunt nullam ſpem eſſe cõſolationis. Nam ideo filiis Liæ paſſis & occiſis in dei cauſa, planctum adimpletum Rachel euangeliſta teſtatur, quia tunc plus plangere filios ſuos cœpit, quando filios furoris ſuæ in tali cauſa vidit occiſos, vt ad vnam pertineant, quia cui aduerſum aliquid euenit, ex fœlicitate alterius infauſta ſua miſe-
H rius luget.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CVRA PRO MORTVIS GERENDA, AD PAVLINVM LIBER VNVS.

Vnde fit vt proſint aut non proſint quæ fiunt pro defunctis. Cap. 1.

DIu ſanctitati tuæ coëpiſcope venerande Pauline reſcriptorum debitor fui, ex quo mihi reſcripſiſti per homines filię noſtræ religioſiſſimæ, quærens à me, vtrum proſit alicui poſt mor-
I tem, quòd corp' eius apud ſancti alicuius memoriam ſepelitur. Hoc enim abs te vidua memorata petiuerat pro defuncto in eis partibus filio ſuo, & reſcripſeras conſolãs eamq́ue etiam nuncians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod materno & pio affectu deſiderauit, eſſe completum, vt ſcilicet in beatiſſimi Felicis confeſſoris Baſilica poneretur. Qua occaſione factum eſt, vt per eoſdem perlatores literarum tuarum etiam mihi ſcriberes, ingerens huiuſcemodi quæſtionem: atque vt reſponderem quid inde mihi videretur, expoſcens, nec tacens ipſe quid ſentias. Nam dicis videri tibi non eſſe inanes motus animorum religioſorum atque fidelium, pro ſuis iſta curantium. Adiungis etiam vacare non poſſe, quòd vniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare conſueuit: vt hinc & illud coniici poſſit, homini prodeſſe poſt mortem, ſi fide ſuorum humando eius corpori talis prouideatur locus, in quo appareat opitulatio etiam iſto modo quæſita ſanctorum. Sed cum hæc ita ſint, quomodo huic opinioni contrarium non ſit, quod dicit Apoſtolus, Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt ferat vnuſquiſ- K
que ſecundum ea quæ per corpus geſſit, ſiue bonum ſi- *2. Cor. 5.*
ue malum: non te ſatis videre ſignificas. Hæc quidem apoſtolica ſententia ante mortem admonet fieri, quod poſſit prodeſſe poſt mortem: non tunc quando iam recipiendum eſt quod quiſque geſſerit ante mortem. Verum hæc ita ſoluitur quæſtio, quoniam quodam vitæ genere acquiritur, dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent iſta defunctos: ac per hoc ſecundum ea quæ per corpus geſſerunt, eis quæ poſt corpus religioſe pro illis facta fuerint, adiuuantur. Sunt enim quos nihil omnino adiuuant iſta: ſiue pro eis fiant, quorum tam mala ſunt merita, vt neque talibus digni ſint adiuuari: ſiue pro eis, quorum tam bona, vt talibus non indigeãt adiumentis. Genere igitur vitæ quod geſſit quiſque per corpus, efficitur vt proſint vel non proſint, quæcunque pro illo pie fiunt, cum reliquerit corpus. Nam meritum per quod iſta proſint, ſi nullum comparatum eſt in hac vita, fruſtra quæritur poſt hanc vitam. Ita fit, vt neque inaniter eccleſia vel ſuorum cura pro defunctis, quod potuerit religionis impendat: & tamen ferat vnuſquiſque ſecũdum ea quæ per corpus geſſit, ſiue bonum ſiue malum, reddente domino vnicuique ſecundum opera L
eius. Vt enim hoc quod impenditur, poſſit ei prodeſſe poſt corpus, in ea vita acquiſitum eſt, quam geſſit in corpore. Poterat inquiſitioni tuæ ſufficere mea breuis iſta reſponſio: ſed quia alia mouent, quibus reſpondendum
exiſtimo, parumper attende. In Maccabæorum libris *2. Mac. 12.*
legimus oblatum pro mortuis ſacrificium. Sed & ſi nuſquam in ſcripturis veteribus omnino legeretur, non parua eſt vniuerſæ eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, authoritas: vbi in precibus ſacerdotis, quæ domino deo ad eius altare funduntur, locum ſuum habet etiam commendatio mortuorum. Sed vtrum aliquid proſit animæ mortui locus corporis ſui, operoſius inquirendum eſt. Ac primum vtrum interſit aliquid ad inferendam vel augendam miſeriam poſt hanc vitam ſpiritibus hominum, ſi eorum corpora ſepulta non fuerint: non ſecundum opinionem vtcunque vulgatã, ſed potius ſecundum religionis noſtræ ſacras literas eſt vi-

Quid conferat hominibus ſepulturæ. Ca. 2.

dendum. Neque enim credendum eſt, ſicut apud Ma- *Aeneid. 6.*
ronem legitur, inſepultos à nauigando atque tranſeundo inferni amne prohiberi: quia ſcilicet

Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius quàm ſedibus oſſa quierunt.

Quis cor Chriſtianũ inclinet his poëticis fabuloſiſq; fi- M
gmentis, cùm dominus Ieſus, vt inter inimicorum manus, qui eorũ corpora in poteſtate haberent, ſecuri oc-
cumberent Chriſtiani, nec capillum capitis eorũ aſſerat *Matt. 10.*
periturum, exhortans ne timeant eos, qui cum corpus occiderint, amplius non habent quid faciant. Vnde in primo libro de Ciuitate dei, ſatis, quantũ exiſtimo, ſum locutus, vt eorum dentem retunderem, qui Barbaricam vaſtitatem, præcipuè quam nuper Roma perpeſſa eſt, Chriſtianis temporibus imputando, etiã id obiiciunt, quòd ſuis illic nõ ſubuenerit Chriſtus. Quibus cum reſpõſum fuerit, animas fidelium pro fidei ſuæ meritis ab illo fuiſſe ſuſceptas, inſultant de cadaueribus inſepultis.
Totum itaq; iſtum de ſepultura locũ verbis talibus ex- *De ciu. dei*
plicaui. At enim in tãta, inquam, ſtrage cadauerum nec *lib. 1. ca. 12.*
ſepeliri potuerunt. Neque iſtud pia fides nimium reformidat, tenẽs prædictum, neq; abſumentes beſtias reſur-
recturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis *Luc. 21.*
non peribit. Nullo modo enim diceret veritas, Nolite
timere eos qui corpus occidunt, animã autem non poſ- *Matt. 10.*
ſunt

A ſunt occidere: ſi quicquā obeſſet vitæ futuræ, quicquid
inimici de corporibus ſanctorum facere voluiſſent, Ni-
ſi forte quiſpiam ſic abſurdus eſt, vt contendat eos qui
corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne
corpus occidant: & timeri debere poſt mortem, ne cor-
pus occiſum ſepeliri non ſinant. Falſum eſt ergo quod
ait Chriſtus, Qui corpus occidunt, & poſtea non habēt
quid faciant, ſi habent tanta quæ de cadaueribus faciāt?
Abſit vt falſum ſit quod veritas dixit. Dictum eſt enim
aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore ſen-
ſus eſt occidēdo: poſtea verò nihil habere quod faciāt,
quia nullus ſenſus eſt in corpore occiſo. Multa itaque
corpora Chriſtianorum terra non texit, ſed nullum eo-
rum quiſquam à cœlo & à terra ſeparauit, quam totam
implet præſentia ſui, qui nouit vnde reſuſcitet quod
creauit. Dicitur quidem in Pſalmo, Poſuerunt morta-
Pſal.78. lia ſeruorum tuorū eſcam volatilibus cœli, carnes ſan-
ctorum tuorū beſtiis terræ: Effuderunt ſanguinē eorum
tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & nō erat qui
ſepeliret. Sed magis ad exaggerādam crudelitatem eo-
rum qui iſta fecerunt, non ad eorum infœlicitatem, qui
B iſta perpeſſi ſunt. Quanuis enim hæc in conſpectu ho-
13.q.2. cap. minum dura & dira videantur, ſed precioſa in conſpe-
Animæ. ctu domini mors ſanctorum eius. Proinde iſta omnia,
4.ſē d.45. id eſt curatio funeris, conditio ſepulturæ, pompa exe-
c.de pōpis. quiarum, magis viuorū ſolatia ſunt, quàm ſubſidia mor
tuorum. Si aliquid prodeſt impio ſepultura precioſa,
oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in conſpe-
ctu hominū purpurato illi diuiti turba exhibuit famu-
lorum: ſed multo clariores in conſpectu domini vlce-
Luc.16. roſo illi pauperi miniſterium præbuit angelorum: qui
eum non extulerunt in marmoreum tumulum, ſed in
Abrahæ ſinum ſuſtulerunt. Rident hæc illi, contra quos
defendendam ſuſcepimus ciuitatē dei: veruntamen ſe-
pulturæ curam etiā eorum Philoſophi contēpſerunt: &
ſæpe vniuerſi exercitus, dū pro terrena patria morerent̄,
vbi poſtea iacerēt, vel quibus beſtiis eſca fierent, non cu-
rauerūt. Licuitque poëtis de hac re plauſibiliter dicere,
Lucanus Cœlo tegitur qui non habet vrnam:
in 7. quanto minus debēt de corporibus inſepultis inſultare
Chriſtianis, quibus & ipſius carnis, membrorumq́, om-
nium reformatio, non ſolùm ex terra verùm etiam ex
aliorū elementorum ſecretiſſimo ſinu, quò dilapſa ca-
C dauera receſſerunt, in tēporis puncto reddēda & rediu-
Quare ho- tegranda promittitur. Nec ideo tamen contemnen-
nos adda- da & abiicienda ſunt corpora defunctorum, maximeq;
tur ſepultu iuſtorum ac fidelium, quibus tanquam organis & vaſis
ræ.Cap.3. ad omnia bona opera ſanctus vſus eſt ſpiritus. Si enim
li.1. de ciu. paterna veſtis & annulus, ac ſi quid huiuſmodi, tanto
dei.cap 13. charius eſt poſteris, quanto erga parentes maior exti-
13.q.2.cap. tit affectus: nullo modo ipſa ſpernenda ſunt corpora,
Animæ. quæ vtique multo familiarius atque coniunctius, quàm
quælibet indumenta geſtamus. Hæc enim nō ad orna-
mentum vel adiutorium, quod adhibetur extrinſecus,
Gene.23. ſed ad ipſam naturam hominis pertinent. Vnde & an-
& 25. tiquorum iuſtorum funera officioſa pietate curata ſunt,
Geneſ.45. & exequiæ celebratæ, & ſepultura prouiſa: ipſiq; cum vi-
uerent, de ſepeliendis vel etiam transferendis ſuis cor-
Tob.2. poribus filiis mandauerunt. Et Tobias ſepeliendo mor-
& 12. tuos, deū promeruiſſe, teſte angelo commendatur. Ipſe
Matt.26. quoq; dominus die tertio reſurrecturus, religioſæ mu-
Ioan.12. lieris bonum opus prædicat, prædicandumq; commen-
dat, quòd vnguentū precioſum ſuper membra eius ef-
fuderit, atq; hoc ad eum ſepeliendum fecerit: & lauda-
Ioan.19. biliter commemorantur in Euangelio, qui corpus eius
de cruce acceptum, diligēter atque honorifice tegendū D
ſepeliendumq; curarunt. Verum iſtæ authoritates non
hoc admonent, quòd inſit vllus cadaueribus ſenſus, ſed
ad dei prouidentiam, cui placent etiā talia pietatis of-
ficia, corpora quoq; mortuorum pertinere ſignificant,
propter fidem reſurrectionis aſtruendam. Vbi & illud *13.q.2. cap.*
ſalubriter diſcitur, quanta poſſit eſſe remuneratio pro *Animæ.*
eleemoſynis, quas viuētibus & ſentiētibus exhibemus,
ſi neque hoc apud deum perit, quod exanimis hominū
membris officij diligentiæq; perſoluitur. Sunt quidem
& alia quæ ſancti patriarchæ de corporibus ſuis vel cō-
dendis vel transferendis prophetico ſpiritu dicta in-
telligi voluerunt, non autem hic locus eſt, vt ea pertra-
ctemus, cum ſufficiant iſta quæ diximus. Sed ſi ea quæ
ſuſtentandis viuentibus ſunt neceſſaria, ſicut victus &
amictus, quāuis cum graui afflictione deſint, non fran-
gunt in bonis perferendi tolerādiq; virtutem: nec era-
dicant ex animo pietatem, ſed excitatā faciunt fœcun-
diorem: quanto magis cum deſunt ea quæ curandis fu-
neribus, condēdisq; corporibus defunctorum adhibe-
ri ſolent, non efficiunt miſeros, in occultis piorum ſe- *Sedes oc-*
dibus iam quietos. Ac per hoc, quando iſta cadaueribus *cultæ pio-*
Chriſtianorum In illa magnæ vrbis, vel etiam aliorum *rum.*
oppidorum vaſtatione defuerunt: nec viuorum culpa E
eſt, qui non potuerunt iſta præbere: nec mortuorū pœ-
na, qui non potuerūt iſta ſentire. Hæc eſt mea de ſepul-
turæ cauſa atque ratione ſententia. Quam propterea ex
alio libro meo in iſtum tranſtuli, quia facilius hoc à me
recenſeri potuit, quàm idipſum alio modo eloquendū
fuit. Quod ſi verum eſt, profecto etiam prouiſus ſe- *Locus per*
peliendis corporibus apud memoriam ſanctorum lo- *ſe nihil*
cus, bonæ affectionis humanæ eſt erga funera ſuorum: *prodeſt*
quoniam ſi nonnulla religio eſt vt ſepeliantur, non po- *mortuo.*
teſt nulla eſſe, quando vbi ſepeliantur attenditur. Sed *Cap.4.*
cum talia viuorum ſolatia requiruntur, quibus eorum
pius in ſuos animus appareat, non video quæ ſunt ad-
iumenta mortuorum: niſi ad hoc, vt dum recolunt vbi
ſint poſita eorum quos diligūt corpora, eiſdem ſanctis
illos tāquam patronis ſuſceptos apud dominum adiu-
uandos orando commendent. Quod quidē facere poſ-
ſent, etiam ſi talibus locis eos humare non poſſent. Sed
non ob aliud vel memoriæ vel monumēta dicuntur ea
quæ inſignita fiunt ſepulchra mortuorum: niſi quia eos
qui viuentium oculis morte ſubtracti ſunt, ne obliuio- F
ne etiam cordibus ſubtrahantur, in memoriam reuo-
cant, & admonēdo faciunt cogitari: nam & memoriæ
nomen id apertiſſime oſtendit, & monumentum, eò
quòd moneat mentem, Id eſt admoneat, nuncupatur.
Propter quod & Græci *μνημεῖον* vocant, quod nos me-
moriam ſeu monumentum appellamus: quoniam lin-
gua eorum memoria ipſa, qua meminimus *μνήμη* dici-
tur. Cum itaque recolit animus vbi ſepultum ſit chariſ-
ſimi corpus, & occurrit locus nomine martyris vene-
rabilis, eidem martyri animam dilectam commendat
recordantis & precantis affectus. Qui cum defunctis à
fidelibus chariſſimis exhibetur, eum prodeſſe non du-
bium eſt iis, qui cum in corpore viuerent, talia ſibi poſt
hanc vitam prodeſſe meruerunt. Verùm & ſi aliqua ne-
ceſſitas vel humari corpora, vel in talibus locis huma-
ri nulla data facultate permittat, non ſunt prætermit-
tendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum: quàs
faciendas pro omnibus in Chriſtiana & catholica ſo-
cietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque
ſub generali cōmemoratione ſuſcepit eccleſia: vt qui-
bus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunque co-

G gnati vel amici, ab vna eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deeſſent iſtæ ſupplicationes, quæ fiunt recta fide ac pietate pro mortuis, puto quòd nihil prodeſſet ſpiritibus eorum quamlibet in locis ſanctis exanima corpora ponerentur.

Locus per occaſionē quantum proſit. Cap. 5.

Cum ergo fidelis mater fidelis filij defuncti corpus deſiderauit in Baſilicam martyris poni, ſi quidem credidit eius animam meritis martyris adiuuari: hoc quod ita credidit, ſupplicatio quædam fuit, & hæc profuit ſi quid profuit. Et quòd ad idem ſepulchrum recurrit animo, & filium precibus magis magiſq; commendat, adiuuat defuncti ſpiritum, non mortui corporis locus, ſed ex loci memoria viuus matris affectus. Simul enim & quis & cui commēdandus ſit, non vtique infructuoſe religioſam mentem precantis attingit: nam & orantes de membris ſui corporis faciunt quod ſupplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam proſternūtur ſolo, & ſi quid aliud viſibiliter faciunt: quamuis eorum inuiſibilis voluntas, & cordis intentio deo nota ſit: nec ille indigeat his indiciis, vt humanus ei pandatur animus: ſed his magis ſeipſum excitat homo ad orandum gemendumq; humilius atque feruētius. Et neſcio quo-
H modo, cū hi motus corporis fieri, niſi motu animi præcedente non poſsint, eiſdemq; rurſus exterius viſibiliter factis, ille interior inuiſibilis, qui eos fecit, augetur: ac per hoc cordis affectus, qui, vt fierent iſta, præceſsit: quia facta ſunt, creſcit. Veruntamen ſi eo modo quiſq; teneatur, vel etiam ligetur, vt hæc de ſuis membris facere nequeat, non ideo non orat interior homo, & ante oculos dei in ſecretiſsimo cubili vbi compūgitur, ſternitur. Ita etiam cum plurimum interſit vbi ponat corpus mortui ſui, qui pro ſpiritu eius deo ſupplicat, quia & præcedēs affectus locum elegit ſanctum, & illic corpore poſito, recordatus locus ſanctus eum qui præceſſerat renouat & auget affectum: tamen etiam ſi non poſſit, vbi religioſus amicus elegit humare quem diligit, nullo modo debet à ſupplicationibus neceſſariis in eius commendatione ceſſare. Vbicunq; enim iaceat vel non iaceat defuncti caro, ſpiritui requies acquirenda eſt. Qui cum inde exiret, ſecū abſtulit ſenſum, quo intereſſe poſsit quomodo quiſque ſit, ſiue in bonis ſiue in malis. Nec ab ea carne expectat adiuuari vitam ſuam, cui præbebat ipſe vitam, quam detraxit excedens, & redditurus eſt rediens: quoniam non caro ſpiritui, ſed ſpiritus
I carni etiam ipſius reſurrectionis meritum comparat, vtrum ad pœnam, an ad gloriam reuiuiſcat.

Corpora exuſta. Cap. 6.

Legimus in eccleſiaſtica hiſtoria, quam Græce ſcripſit Euſebius, & in Latinam linguam vertit Rufinus, martyrum corpora in Gallia canibus expoſita, canumq; reliquias, atq; oſſa mortuorum vſque ad extremam conſumptionem ignibus cōcremata: eoſdemq; cineres fluuio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemcunq; relinqueretur inſperſos. Quod non ob aliud credendum eſt diuinitus fuiſſe permiſſum, niſi vt diſcerent Chriſtiani in confitendo Chriſtum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere ſepulturam. Hoc enim quod ingenti ſæuitia de corporibus martyrum factum eſt, ſi eis quicquam noceret, quò minus beatè requieſcerent eorum victorioſiſsimi ſpiritus, non vtique fieri ſineretur. Re ipſa ergo declaratum eſt, non ideo dixiſſe dominum, Nolite timere eos qui corpus occidūt, & poſtea non habent quid faciāt: quod non eſſet permiſſurus aliquid eos facere de ſuorum corporibus mortuorum: ſed quoniam quicquid facere permiſsi eſſent, nihil quo minueretur Chriſtiana defunctorum fœlicitas fieret, *Luc. 12.*

nihil inde ad ſenſum poſt mortem viuentium perueni- K
ret: nihil ad detrimentum, ſaltem ipſorum corporum, quo minus integra reſurgerent, pertineret.

Cura ſepulturæ. C. 7. Epheſ. 5.

Et tamen ex illo humani cordis affectu, quo nemo vnquam carnem ſuā odio habet, ſi cognoſcant homines aliquid poſt mortem ſuā ſuis corporibus ſuorumq; defunctorum deeſſe, quod in ſua cuiuſq; gente vel patria poſcit ſolennitas ſepulturæ, contriſtātur vt homines: & quod ad eos poſt mortem non pertinet, ante mortē ſuis corporibus timēt: ita vt inueniatur in regnorū libris deum per prophetam minari alteri prophetæ, qui eius tranſgreſſus eſt verbum, quòd non inferretur cadauer eius in ſepulchrum patrum eius. Quæ ſcriptura ſic ſe habet, Hæc dicit dominus, quoniam inobediens fuiſti ori domini, & non cuſtodiſti mandatum, quod præcepit tibi dominus deus tuus, & reuerſus es, & comediſti panem & bibiſti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadauer tuum in ſepulchrum patrum tuorum. *3. Reg. 13.* Quanti hæc pœna pendenda ſit, ſi ſecundum euangelium cogitemus, vbi poſt corpus occiſum nihil metuēdum eſſe didicimus, ne membra exanima patiuntur, nec pœna di-
cenda eſt. Si autem humanum erga ſuam carnem con- L
ſideremus affectum, potuit inde terreri vel contriſtari viuus, quod ſenſurus non erat mortuus: & hæc erat pœna, quoniam dolebat animus id de ſuo corpore futurū, quamuis cum fieret, non doleret. Hactenus enim voluit dominus ſeruum ſuum plectere, qui non ſua contumacia ſpreuerat præceptum eius implere, ſed aliena decipiente fallacia, obedire ſe credidit, quando non obediuit. Neq; enim putandum eſt ita fuiſſe interemptū morſu beſtiæ, vt ad ſupplicium tartareum eius deinde anima raperetur: quandoquidem ipſum eius corpus idem leo qui occiderat, cuſtodiuit, iumento etiam quo vehebatur illæſo, & ſimul cum illa immani fera, intrepida præſentia ad ſui domini funus aſtante. Quo mirabili ſigno apparet hominem dei coërcitum potius temporaliter vſq; ad mortem, quàm punitum eſſe poſt mortem. De qua re apoſtolus, cum propter quaſdam offenſas commemoraſſet infirmitates morteſq; multorum, Si enim noſipſos, inquit, iudicaremus, à domino nō iudicaremur. *1. Cor. 11.* Cum iudicamur autem, à domino corripimur, ne cum mūdo damnemur. Eum ſanè ipſe, qui deceperat, in monumento proprio honorifice ſepeliuit,
ſeq; ſepeliendum iuxta oſſa eius curauit: ita ſperās parci M
poſſe quoque oſsibus ſuis, cum veniret tempus quando ſecundum illius hominis dei prophetiam, Ioſias rex Iuda in illa terra multorum eruit oſſa mortuorum, eiſdemq; oſsibus ſacrilega altaria, quæ ſculptilibus conſtituta fuerant, funeſtauit, pepercit quippe illi monumento vbi iacebat propheta, qui ante annos amplius quàm trecentos iſta prædixerat: & propter ipſum nec illius, qui eum ſeduxerat, ſepultura violata eſt. *4. Reg. 23. Epheſ. 5.* Affectu namq; illo, quo nemo vnquam carnem ſuam odio habet, prouidebat cadaueri ſuo, qui occiderat mendacio animam ſuam. Ex hoc igitur, quòd carnem ſuam quiſq; naturaliter diligit, & illi pœna fuit addiſcere, non eum futurum in ſepulchro patrum ſuorum: & huic cura proſpicere, vt parceretur oſsibus ſuis, ſi iuxta eum iaceret cuius ſepulchrum nemo violaret.

Affectus humanus dolet inſepultos eos quos amat. Cap. 8.

Hunc affectum martyres Chriſti pro veritate certantes, vicerunt: nec mirum, quia contempſerunt quod non fuerant perfecta morte ſenſuri, qui non potuerunt eis, quos viuentes ſentiebant cruciatibus vinci. Poterat vtique deus, qui leonem prophetæ corpus, quod ipſe occiderat, vlterius nō per- *3. Reg. 13.*

miſit

A miſit attingere,& fecit de peremptore cuſtodem:pote-
rat,inquam,à ſuorum interfectis corporibus canes qui-
bus fuerant proiecta prohibere:poterat & ipſam homi-
num innumerabilibus modis terrere ſæuitiam,ne cada-
uera incendere,ne cineres diſpergere auderent. Sed hoc
quoque experimentum multiplici varietati tentatio-
num deeſſe non debuit, ne fortitudo confeſsionis quæ
immanitati perſecutionis pro corporis ſalute non ce-
deret,pro ſepulchri honore trepidaret: poſtremò ne fi-
des reſurrectionis conſumptionē corporum formida-
ret. Debuerunt ergo & iſta permitti, vt etiam poſt hæc
tanti honoris exempla martyres in Chriſti confeſsio-
ne feruentes, huius quoq; teſtes fierent veritatis, in qua
didicerāt eos à quibus ſua corpora interficerērur, poſt-
ea nihil habere quod facerent:quoniam quicquid mor
tuis corporibus facerent, vtiq; nihil facerent:quando
in carne omni vita carente, nec aliquid ſentire poſſet
qui inde migrauerit,nec aliquid inde perdere qui crea-
uit. Sed inter hæc quæ fiebant de corporibus occiſorū,
cum martyres ea non metuētes magna fortirudine pa-
terentur, tamen apud fratres luctus ingens erat, quòd
nulla dabatur poteſtas ſanctorum funeribus iuſta per-
B ſoluere, nec occulte ſubtrahere aliqnid, ſicut eadem te-
ſtatur hiſtoria, crudelium cuſtodum vigiliæ permitte-
bant. Ita cum illos qui occiſi fuerant, in dilaceratione
membrorum ſuorum, in conflagratione oſsium, in di-
ſperſione cinerū,miſeria nulla contingeret, iſtos tamen
qui nihil eorum ſepelire poterant, magna miſeria cru-
ciabat:quia nullo modo illis ſentientibus ipſi quodam-
modo ſentiebant: & vbi iam illorum nulla erat paſsio,
Officiū ſepulturæ. Cap.9. 2.Reg.2. erat iſtorum miſera compaſsio. Secundum iſtam
quam dixi miſeram compaſsionem landantur illi, & à
rege Dauid benedicūtur, qui Saülis & Ionathæ oſsibus
aridis ſepulturæ miſericordiam præſtiterunt. Quæ tan-
dem miſericordia præſtatur nihil ſentientibus? An for-
te hoc reuocandum eſt ad illam opinionem, quòd in-
ferni fluuium inſepulti non poterant transmeare? Ab-
ſit hoc à fide Chriſtiana, Alioquin peſsime actum eſt
cum tanta martyrum multitudine, quorum nō potue-
Luc.12. runt corpora ſepeliri, & fallaciter eis veritas dixit, No-
lite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non ha-
bent quid faciant:ſi eis tanta mala facere potuerūt, qui-
bus impedirentur ad loca exoptata tranſire. Sed quia
C hoc ſine vlla dubitatione falſiſsimum eſt, nec aliquid
obeſt fidelibus negata eorum corporibus ſepultura,nec
aliquid ſi exhibeatur infidelibus prodeſt: cur ergo illi
qui Saülem & filium eius ſepelierūt, miſericordiam fe-
ciſſe dicuntur, & ob hoc à rege pio benedicuntur: niſi
quia bene afficiuntur corda miſerātium, quando ea do
lent in mortuorum corporibus alienis,quæ illo affectu,
Epheſ.5. quo nemo vnquā carnem ſuam odio habet, nolunt fie-
ri poſt mortem ſuam corporibus ſuis:& quod ſibi exhi-
beri volunt quando ſenſuri nō ſunt, aliis non ſentienti-
Quomodo defunctorū animæ viuentib⁹ appareāt. Cap.10. bus curant exhibere dum ipſi ſentiunt? Narrantur
viſa quædam quæ huic diſputationi non negligendam
videantur inferre quæſtionem. Ferūtur quippe mortui
nonnulli vel in ſomnis vel alio quocunque modo ap-
paruiſſe viuentibus, atque vbi eorum corpora iacerent
inhumata neſcientibus, lociſq; monſtratis admonuiſſe
vt ſibi ſepultura quæ defuerat præberetur. Hæc ſi falſa
eſſe reſponderimus, contra quorundam ſcripta fideliū,
& contra eorum ſenſus qui talia ſibi accidiſſe confir-
mant, impudenter venire videbimur. Sed reſponden-
dum eſt, non ideo putandum eſſe mortuos iſta ſentire,
quia hæc dicere vel indicare vel petere videtur in ſom-
nis,Nam & viuentes apparēt ſępe viuentibus dormien- D
tibus, dum ſe ipſi neſciunt apparere: & ab eis qui hæc
ſomniauerint audiunt dicentibus, quòd eos in ſomnis
agentes aliquid vel loquentes viderint. Si ergo me po-
teſt aliquis in ſomnis videre, ſibi aliquid quod factum
eſt indicantem,vel etiam quod futurū eſt prænuncian-
tem: cum id ego prorſus ignorem,& omnino non cu-
rem,non ſolum quid ille ſomniet,ſed vtrum dormien-
te me vigilet, an vigilāte me dormiat, an vno eodemq;
tempore vigilemus ambo ſiue dormiamus, quando ille
ſomnium videt,& in quo me videt: quid mirum ſi ne-
ſcientes mortui, nec iſta ſentientes, tamen à viuentibus
videntur in ſomniis, & aliquid dicunt, quod euigilan-
tes verum eſſe cognoſcant? Angelicis igitur operatio-
nibus fieri crediderim,ſiue permittatur deſuper,ſiue iu-
beatur vt aliquid dicere de ſepeliendis corporibus ſuis
videantur in ſomnis, cum id penitus neſciant quorum
illa ſunt corpora. Id autem aliquando vtiliter fit,ſiue ad
viuorum qualecunque ſolatium, ad quos pertinent illi
mortui, quorum apparent imagines ſomniantibus:ſiue
vt his admonitionibus generi humano ſepulturæ com-
mendetur humanitas. Quæ licet defunctis non opitu-
letur,culpāda tamen irreligioſitate negligitur. Aliquā- E
do autem fallacibus viſis homines in magnos mittun-
tur errores, quos talia perpeti iuſtum eſt: velut ſi quiſ-
quam videat in ſomniis, quod Aeneas vidiſſe apud in- *Aeneid.6.*
feros poëtica falſitate narratur: & vt ei cuiuſpiam non
ſepulti appareat imago,& loquatur,qualia fertur illi lo-
cutus fuiſſe Palinurus:& cū euigilauerit, ibi corpus eius
inueniat, vbi iacere inhumatum cum ſomniaret audi-
uit,admonitus & rogatus vt ſepeliret inuentum:& quia
id verum eſſe comperit, credat ideo mortuos ſepeliri,
vt eorum animæ ad loca tranſeant, vnde inſepultorum
animas inferna prohiberi lege ſomniauit. Nōnoe ita
credens,plurimū à tramite veritatis exorbitat? Sic *Viſorum exempla duo. Ca.11.*
autem infirmitas humana ſeſe habet, vt cum mortuum
in ſomnis quiſque viderit, ipſius animam ſe videre ar-
bitretur: cum autem viuum ſimiliter ſomniauerit, non
eius animam, neq; corpus, ſed hominis ſimilitudinem
ſibi apparuiſſe non dubitet:quaſi nō poſsint & mortuo-
rum hominum, eodem modo neſcientium, nō animæ
ſed ſimilitudines apparere dormiētibus. Pro certo cum
Mediolani eſſemus,audiuimus, quòd cum debitum re-
peteretur à quodam, defuncti patris cautione prolata, F
quod filio neſciēte à patre iam fuerat perſolutum, con-
triſtari homo grauiſsime cœpit atq; mirari, quòd ei pa-
ter moriens non dixerit quid deberet, cum feciſſet etiā
teſtamentum. Tunc nimis anxio apparuit idem pater
eius in ſomnis,& vbi eſſet recautum, quo illa cautio va-
cuata fuerat,indicauit. Quo inuento iuuenis atq; mon-
ſtrato, non ſolùm falſi debiti calumniam propulſauit,
ſed etiam paternum recepit chirographum, quod pater
non receperat, quando eſt perſoluta pecunia. Hic ita-
que putatur animam hominis curam geſsiſſe pro filio,
& ad eum veniſſe dormientem, vt docens quod igno-
rabat, à magna eum moleſtia liberaret. Sed eodem ipſo
ferme tēpore, quo id audiuimus: id eſt nobis apud Me-
diolanum conſtitutis, Carthaginis rhetor Eulogius,qui
meus in eadem arte diſcipulus fuit,ſicut mihi ipſe poſt-
eaquam in Africam remeauimus retulit, cum rhetori-
cos Ciceronis libros diſcipulis ſuis traderet, recenſens
lectionem,quam poſtridie fuerat traditurus, quendam
locum offendit obſcurum. Quo non intellecto,vix po-
tuit dormire ſollicitus, qua nocte ſomnianti, ego illi
quod nō intelligebat expoſui: immo nō ego, ſed imago

G mea neſcienre me, & tam longe trans mare aliquid aliud ſiue agente, ſiue ſomniante, & nihil de illius curis omnino curante. Quomodo fiant iſta, neſcio: ſed quomodolibet fiant, cur non eodem modo fieri credimus, vt in ſomnis quiſq; videat mortuũ, quomodo fit vt videat & viuum? ambobus vtique neſcientibus, neque curantibus quis vel vbi vel quando eorum imagines ſomniet.

Tertium exemplum de Curma. Cap. 12.

Similia ſunt autem ſomniis nonnulla etiam viſa vigilantium, qui turbatos habent ſenſus, ſicut phrenetici vel quocunq; furẽtes modo: nam & ipſi loquuntur ſecum, quaſi vere præſentibus loquantur, & tam abſentibus quàm præſentibus, quorum imagines cernunt, ſiue viuorum, ſiue mortuorum. Sed quemadmodum ij qui viuunt, ab eis ſe videri, & cum eis ſe loqui neſciunt: neque enim re vera ipſi aſſunt, aut ipſi ſermocinantur, ſed turbati ſenſibus homines talia viſa imaginaria patiuntur: eo modo & ij qui ex hac vita migrarunt, ſic affectis hominibus videntur quaſi pręſentes, cum ſint abſentes, & vtrum aliquis eos imaginaliter videat, omnino neſcientes. Huic rei ſimile eſt etiam illud, cum homines altius quàm ſi dormirent, ſubtrahuntur corporis ſenſibus, & occupantur talibus viſis. Et his enim apparẽt H imagines viuorum atque mortuorum: ſed cum fuerint ſenſibus redditi, quoſcũque mortuos vidiſſe ſe dixerint, vere cum eis fuiſſe creduntur: nec attendunt qui hæc audiunt, ſimiliter ab eis abſentium atque neſcientium quorundam etiam imagines viſas eſſe viuorum. Homo quidam Curma nomine, municipij Tullienſis, quod Hipponi proximum eſt, curialis pauper, vix illius loci duumviralitius & ſimpliciter ruſticanus, cum ægrotaret, ablatis ſenſibus penè mortuus iacuit aliquot diebus: tenuiſsimus flatus in naribus, qui manu admota vtcunque ſentiebatur, & exiguum erat viuẽtis indicium, illum ſepeliri vt exanimem non ſinebat. Nullos artus mouebat, nulla ſumebat alimenta: nihil oculis, nihil vllo alio ſenſu corporis qualibet impacta moleſtia ſentiebat. Videbat tamen multa velut in ſomnis, quæ tandem aliquando poſt dies plorimos quaſi euigilans, viſa narrauit, Ac primũ mox vt aperuit oculos, Eat aliquis, inquit, ad domum Curmæ fabri ferrarij & videat quid ibi agatur. Quò cum itum eſſet, inuentus eſt mortuus eo momento quo iſte fuerat ſenſibus redditus, & penè à morte reuixerat. Tunc intentis qui aderant, illum exI hiberi iuſſum eſſe quando ipſe dimiſſus eſt, indicabat: ſéque illic vnde redierat dixit audiſſe, quòd non Curma curialis, ſed Curma faber ferrarius ad loca illa mortuorum præceptus fuiſſet adduci. In illis ergo viſis tanquam in ſomnis, fuit inter eos defunctos quos videbat pro meritorum diuerſitate tractari. Agnouit etiã nonnullos quos nouerat viuos. Ipſos autem vere mortuos forſitan crediderim, ſi non inter illa quaſi ſomnia ſua vidiſſet etiam quoſdam qui nunc vſque adhuc viuunt, clericos videlicet aliquos regionis ſuæ, à quorum ibi presbytero audiuit, vt apud Hipponem baptizaretur à me, quod & factum eſſe dicebat. Viderat itaque in illa viſione presbyterum, clericos, meipſum, nondum ſcilicet mortuos, in qua poſtea vidit & mortuos. Cur non etiam illos ſicut nos vidiſſe credatur, vtroſque ſcilicet abſentes atque neſcientes: ac per hoc non ipſos ſed ſimilitudines eorum, ſicut etiam locorum? Nam & fundum vidit vbi erat ille cum clericis presbyter, & Hipponẽ, vbi à me quaſi baptizatus eſt. In quibus locis profecto non erat, quando illic ſibi eſſe videbatur. Nã quid ibi agererur eo tẽpore neſcitbat, quod proculdubio ſciret ſi vere ibi eſſet. Viſa ſunt igitur iſta quæ nõ præſentur in ipſis rebus vt ſunt, ſed in quibuſdam rerum ima- K ginibus adumbrantur. Denique poſt multa quæ vidit, etiam in paradiſum ſe introductum eſſe narrauit, dictumq; ſibi eſſe, cũ inde dimitteretur rediturus ad ſuos, Vade baptizare, ſi vis eſſe in illo loco beatorum. Deinde vt à me baptizaretur admonitus, iam ſactum eſſe reſpondit. Cui rurſus ille qui cum eo loquebatur, Vade, inquit, vere baptizare, nam illud in viſione vidiſti. Poſt iſta conualuit, perrexit Hipponem. Paſcha iam appropinquabat, dedit nomen inter alios competentes, pariter cum plurimis incognitus nobis: nec ille mihi viſionem, nec cuiquam conſeruorum indicare curauit.

Competentes.

Baptizatus eſt, peractis diebus ſanctis remeauit ad propria. Biennio vel amplius tranſacto, ego cuncta hæc cognoui. Primo per quendam meum eiuſq; amicum in conuiuio meo, dum quædam talia loqueremur. Deinde inſtiti ac feci vt hæc mihi præſens ipſe narraret, atteſtantibus honeſtis ciuibus ſuis, & de mirabili eius ægritudine, vt iacuerit penè mortuus per dies plurimos, & de illo alio Curma fabro ferrario, quod cõmemoraui ſuperius, & de his omnibus, quæ cum mihi diceret, etiam & tunc ab alio audiſſe recolebam atq; firmabam. Quãobrem ſicut vidit baptiſmũ ſuum & meipſum & Hip- L ponem & baſilicam & baptiſterium, non in rebus ipſis, ſed in quibuſdã ſimilitudinibus rerum, ita & alios quoſdam viuos eiſdem neſcientibus viuis.

Mortuorũ animæ nõ ſentiũt res viuentiũ. Cap. 13.

Cur non ergo ita & illos mortuos eiſdẽ neſcientibus mortuis? Cur non iſtas operationes angelicas credimus per diſpenſationem prouidentiæ dei bene vtentis & bonis & malis, ſecundum inſcrutabilem altitudinem iudiciorum ſuorum: ſiue inſtruantur hinc mentes mortalium, ſiue fallantur: ſiue conſolentur, ſiue terreantur: ſicut vnicuique vel præbenda eſt miſericordia, vel irroganda vindicta, ab illo cui miſericordiam & iudicium non inaniter cantat eccleſia: vt voler accipiat quiſque quod dicam. *Pſal. 110.* Si rebus viuentium, intereſſent animæ mortoorũ, & ipſæ nos quando eas videmus alloquerentur in ſomnis, vt de aliis taceam, meipſum pia mater nulla nocte deſereret, quæ terra mariq; ſecuta eſt vt mecum viueret. Abſit enim, vt facta ſit vita fœliciore crudelis, vſq; adeo, vt quando aliquid angit cor meum, nec triſtem filium conſoletur, quem dilexit vnice, quem nunquam voluit mœſtũ videre. Sed profecto quod ſacer pſalmus perſo- *Pſal. 26.* nat, verum eſt, quoniam pater meus & matrr mea dere- M liquerũt me, dominus autem aſſumpſit me. Si ergo dereliquerunt nos patres noſtri, quomodo noſtris curis & rebus interſunt? Si autem parentes non interſunt, qui ſunt alij mortuorũ, qui nouerunt quid agamus, quídve patiamur? Eſaias propheta dicit, Tu es enim pater noſter: quia Abraham nos neſciuit, & Iſraël non cognouit nos. *Eſa. 63.* Si tanti patriarchæ, quid erga populum ex his procreatũ ageretur, ignorauerũt, quibus deo eredẽtibus populus ipſe de illorũ ſtirpe promiſſus eſt, quomodo mortui viuorum rebus atque actibus cognoſcẽdis adiuuandiſq; miſcẽtur? Quomodo dicimus eis fuiſſe cõſultum, qui obierunt antequã venirent mala, quæ illorũ obitum conſecuta ſunt: ſi & poſt mortem ſentiunt quæcunque in vitæ humanæ calamitate contingunt? An forte nos errando iſta dicimus, & hos putamus quietos, quos inquieta vita viuorũ ſollicitat? Quid eſt ergo quod piiſsimo regi Ioſiæ pro magno beneficio ꝓmiſit deus, quòd eſſet antè moriturus, ne videret mala quæ ventura illi loco & populo minabator? Quæ dei verba iſta ſunt, Hæc dicit dominus deus Iſraël, Verba mea quæ audiſti, & veritus à facie mea cum audiſti, quæ locutus ſum

4. Reg. 22. 2. Par. 34.

de iſto

A de iſto loco, & qui commorantur in eo, vt deſeratur, & in maledicto ſit: & conſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti in conſpectu meo, & ego audiui dixit dominus deus ſabaoth: Non ſic, Ecce ego apponam te ad patres tuos, & apponeris cum pace: & non videbũt oculi tui omnia mala, quæ ego induco in locũ hunc, & qui commorantur in eo. Territus iſte dei comminationibus fleuerat, & ſua veſtimenta conſciderat: & fit omnium malorum futurorũ de properatura morte ſecurus, quòd ita requieturus eſſet in pace, vt illa omnia non videret. Ibi ergo ſunt ſpiritus defunctorum, vbi non vident quæcunque aguntur, aut eueniunt in iſta vita hominibus. Quomodo ergo vident tumulos ſuos, aut corpora ſua, vtrũ abiecta iaceant, an ſepulta? Quomodo interſunt miſeriæ viuorum, cum vel ſua ipſa mala patiantur, ſi talia merita contraxerunt: vel in pace requieſcant, ſicut huic Ioſiæ promiſſum eſt, vbi mala vlla nec patiẽdo nec compatiendo ſuſtineant, liberati ab omnibus malis, quæ patiendo & compatiendo cum hic viuerent, ſuſtinebant?

Obiectio ad ſuperiora. Dixerit aliquis. Si nulla eſt mortuis cura de viuis,
quomodo ille diues, qui apud inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem, vt mitteret Lazarum ad quin-
Cap. 14. que fratres ſuos nõdum mortuos, & ageret cum eis, ne
Luc. 16. venirent & ipſi in eundem tormentorum locum? Sed
B nũquid quia hoc ille diues dixit, ideo quid fratres agerent vel quid paterentur in illo tempore, ſciuit? Ita illi fuit cura de viuis, quamuis quid agerent, omnino neſciret: quemadmodum eſt nobis cura de mortuis, quamuis quid agant, omnino vtique neſciamus. Nam ſi nihil de mortuis curaremus, non vtique pro illis deo ſupplicaremus. Denique Abraham nec Lazarum miſit, & Moyſen ad Prophetas hic eos habere reſpondit, quos audire deberent, vt ad illa ſupplicia non venirent. Vbi rurſus occurrit quomodo quid hic ageretur Abraham pater neſciebat, vbi ſciebat eſſe Moyſen & prophetas, id eſt libros eorum, quibus homines obediẽdo, tormenta inferni euitarent: vbi denique nouerat diuitem illum in deliciis, pauperem verò Lazarum in laboribus dolori-
Luc. 16. búſque vixiſſe: Nam & hoc illi ait, Memento fili, quia percepiſti bona in vita tua, Lazarus autem mala. Sciebat ergo hæc, quæ vtique apud viuos, non apud mortuos geſta fuerant. Verùm non cum agerentur in viuis,
C ſed eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoſcere, ne
Eſa. 63. falſum ſit quod ait Propheta, Abraham neſciuit nos.

Animæ quomodo ſciant. Proinde fatendum eſt, neſcire quidem mortuos quid hic agatur, ſed dum hic agitur, poſtea vero audire ab eis qui hinc ad eos moriendo pergunt. Non quidem
Cap. 15. omnia, ſed quæ ſinuntur indicare, qui ſinuntur etiam iſta meminiſſe: & quæ illos quibus hæc indicant, oportet audire. Poſſunt & ab angelis, qui rebus quæ aguntur hic, præſto ſunt, audire aliquid mortui, quod vnũquenque illorum audire debere iudicat cui cuncta ſubiecta ſunt. Niſi enim eſſent angeli, qui poſſent intereſſe & viuorum & mortuorum locis, non dixiſſet dominus Ie-
Luc. 16. ſus, Contigit autem mori inopem illum, & ferri ab angelis in ſinum Abrahæ. Nunc ergo hic, nunc ibi eſſe potuerunt, qui hinc illuc quem deus voluit abſtulerunt. Poſſunt etiã ſpiritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur, quæ neceſſarium eſt eos noſſe, & quæ neceſſarium non eſt eos non noſſe, non ſolùm præterita vel præſentia, verùm etiam futura ſpiritu dei reuelante cognoſcere: ſicut nõ omnes homines, ſed prophetæ dum hic viuerent cognoſcebant, nec ipſi omnia, ſed quæ illis eſſe reuelanda dei prouidentia iudicarat. Mitti quoque ad
1. Cor. 12. viuos aliquos ex mortuis, ſicutècontrario Paulus ex viuis in Paradiſum raptus eſt, diuina ſcriptura teſtatur. D
Nam Samuël propheta defunctus viuo Saüli etiam re- *1. Reg. 28.*
gi futura prædixit: quamuis nonnulli non ipſum fuiſſe *Ad Simplicianum q. 3.* qui potuiſſet magicis artibus euocari, ſed aliquem ſpiritum tam malis operibus congruentem, illius exiſtiment ſimilitudinem figuraſſe: cum liber Eccleſiaſticus, quem Ieſus filius Sirach ſcripſiſſe traditur, & propter eloquij nonnullam ſimilitudinem Salomonis pronunciatur,
contineat in laude patrum, quòd Samuël etiam mor- *Eccli. 46.*
tuus prophetauerit. Sed ſi huic libro ex Hebræorum, quia in eo non eſt, canone contradicitur, quid de Moy-
ſe dicturi ſumus, qui certe & in Deuteronomio mor- *Deute. 34.*
tuus, & in Euangelio cum Helia, qui mortuus non eſt, *Matt. 17.*
legitur apparuiſſe viuentibus? Hinc & illa ſoluitur *Cap. 16.*
quæſtio, quonam modo martyres ipſis beneficiis quæ dantur orantibus, indicant ſe intereſſe rebus humanis,
ſi neſciunt mortui quid agant viui. Non enim ſolis be- *lib. 1. de Ci. dei. cap. 10.*
neficiorum effectibus, verumetiam ipſis hominũ aſpectibus confeſſorem apparuiſſe Felicem ciuibus vel inquilinis pie à ſe dilectis cum à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus, non incertis rumoribus ſed teſtibus certis. Verùm iſta diuinitus exhibẽtur, lõge aliter quàm ſeſe habet vſitatus ordo, ſingulis creaturarum generib⁹
attributus, Non enim quia in vinum aqua, cum voluit *Ioan. 2.*
dominus repente conuerſa eſt, ideo non debemus, quid E
aqua valeat in elementorum ordine proprio, ab illius diuini operis raritate vel potius ſingularitate diſcerne-
re. Nec quoniam Lazarus reſurrexit, ideo mortuus om- *Ioan. 11.*
nis quando vult ſurgit, aut eo modo exanimis à viuente, quomodo à vigilante dormiens excitatur. Alij itaque ſunt humanarum limites rerum, alia diuinarum ſigna virtutum: alia ſunt quæ naturaliter, alia quæ mirabiliter fiunt: quamuis & naturæ deus aſſit vt ſit, & miraculis natura non deſit. Non igitur ideo putandum eſt viuorũ rebus quoslibet intereſſe poſſe defunctos, quoniam quibuſdam ſanandis vel adiuuandis martyres aſſunt: ſed ideo potius intelligendum eſt, quòd per diuinam potentiam martyres viuorũ rebus interſunt, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus
intereſſe non poſſunt. Quanquam iſta quæſtio vires in- *Quomodo animæ martyrum adſint periclitantibus, negat ſe poſſe definire.*
telligentiæ meæ vincat, quemadmodũ opitulẽtur martyres iis quos per eos certum eſt adiuuari: vtrũ ipſi per ſeipſos aſſint vno tempore tam diuerſis locis, & tanta inter ſe longinquitate diſcretis, ſiue vbi ſunt eorũ memoriæ, ſiue præter ſuas memorias vbicunq; adeſſe ſentiuntur: an ipſis in loco ſuis meritis congruo ab omni mortalium conuerſatione remotis, & tamen generali-
ter orantibus pro indigentia ſupplicantũ, ſicut nos ora- F
mus pro mortuis, quib⁹ vtiq; non præſentamur, nec vbi ſint vel quid agãt ſcimus, deus omnipotẽs qui eſt vbiq; præſens, nec concretus nobis, nec remotus à nobis, exaudiens martyrum preces, per angelica miniſteria vſquequaq; diffuſa, præbeat hominibus iſta ſolatia, quibus in huius vitæ miſeria iudicat eſſe præbenda: & ſuorum merita martyrũ vbi vult, quando vult, quomodo vult, maximéque per eorum memorias, quoniam hoc nouit expedire nobis ad ædificandam fidem Chriſti, pro cuius illi confeſſione ſunt paſſi, mirabili atq; ineffabili poteſtate ac bonitate commẽdet. Res hæc altior eſt quàm vt à me poſſit attingi, & abſtruſior quàm vt à me valeat perſcrutari: & ideo quid horũ duorum ſit, an vero fortaſſis vtrunq; ſit, vt aliquando iſta fiant per ipſam præſentiam martyrum, aliquando per angelos ſuſcipientes perſonam martyrum, definire nõ audeo, mallem à ſcientibus iſta perquirere. Neque enim nemo eſt qui hæc

G ſciat, niſi qui non ſibi ſcire videatur & neſciat: dona enim dñi ſunt, his alia & illis alia largientis, ſecundũ apoſtolum, qui dicit vnicuique dari manifeſtationem ſpiritus ad vtilitatem. *1. Cor. 12.* Alij quidem, inquit, datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecũdum eundem ſpiritum, alteri autem fides in eodem ſpiritu, alteri gratia curationum in vno ſpiritu, alij operationes virtutum, alij prophetia, alij diiudicatio ſpirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Horum omnium ſpiritalium donorũ, quæ commemorauit apoſtolus, cuicunque data eſt diiudicatio ſpirituũ, ipſe ſcit iſta ſicut ſcienda ſunt.

De Ioãne monacho. Cap. 17.

Talem fuiſſe credendum eſt illum Ioannem monachum, quem de belli ciuilis euentu maior Theodoſius cõſuluit Imperator: habebat quippe etiam prophetiam. Neq; enim ſingulos ſingula munerũ iſtorum, ſed etiam plura vnum habere poſſe non ambigo. Ioannes ergo iſte cuidam mulieri religioſiſsimæ impatienter eum videre cupienti, atque vt hoc impetraret per maritum ſuum vehementer inſtanti, cum ille nollet, quoniam id nunquam permiſerat fœminis, Vade,
H inquit, dic vxori tuæ, videbit me nocte proxima, ſed in ſomnis. Et factum eſt. Monuitq; illam quicquid fidelẽ coniugatam moneri oportebat. Quæ cum euigilaſſet, talem ſe vidiſſe hominem dei viro ſuo, qualem ille eum nouerat, & quid ab illo audierit, indicauit. Qui hoc ab eis cõperit, retulit mihi vir grauis & nobilis & digniſſimus credi. Sed ſi illum ſanctum monachum ipſe vidiſſem, quia, ſicut fertur, patientiſſime interrogabatur, & ſapientiſſime reſpondebat, quæſiſſem ab eo quod ad iſtam pertinet quæſtionem: vtrum ipſe ad illam fœminã veniſſet in ſomnis, id eſt, ſpiritus eius in effigie corporis ſui, ſicut noſipſos in effigie corporis noſtri ſomniamus: an ipſo aliud agẽte, vel ſi dormiebat aliud ſomniante, ſiue per angelũ, ſiue quocunq; alio modo in mulieris ſomnio talis facta ſit viſio: atq; id futurum, vt ipſe promitteret prophetiæ ſpiritu reuelante præſciuerit. Si enim ipſe interfuit ſomnianti, mirabili gratia vtique id potuit, non natura: & dei munere, non propria facultate. Si autem ipſo aliud agente, ſiue dormiente, & viſis aliis occupato, eum mulier vidit in ſomnis: profecto tale aliquid factum eſt, quale illud eſt quod in Actibus
I apoſtolorum legimus, vbi dominus Ieſus loquitur Ananiæ de Saulo, & indicat ei quòd Saulus vidit ad ſe venientem Ananiã, cũ hoc Ananias ipſe neſciret. *Act. 9.* Quodlibet horum mihi reſpõderet ille homo dei: & de martyribus ab illo pergerem quærere: vtrum ipſi aſsint in ſomnis, vel quocunq; alio modo videntibus eos in qua figura voluerint: & maxime quando ab eis ſe torqueri dæmones in hominibus confitentur, & rogant eos vt parcãt ſibi: an iſta fiant dei nutu per angelicas poteſtates, in honorem commendationemq; ſanctorũ, ad vtilitatem hominum, illis in ſumma quiete poſitis, & ad alia lõge meliora viſa vacãtibus ſeorſum à nobis, orantibusq; pro nobis. *De ſancto Ambroſio.* Nam Mediolani apud ſanctos Protaſium & Geruaſium martyres, expreſſo nomine, ſicut defunctorum quos eodem modo cõmemorabant, adhuc viuum dæmones epiſcopũ confitebantur Ambroſium, atque vt ſibi parceret obſecrabant, illo aliud agente, atque hoc cum ageretur omnino neſciente. An forte aliquando per ipſam præſentiam martyrum fiant iſta, aliquando per angelorum: & vtrum poſsint, vel quibus ſignis poſsint à nobis duo iſta diſcerni: an ea ſentire ac iudicare non valeat, niſi qui habeat illud donũ per dei *1. Cor. 12.* ſpiritũ diuidentem propria vnicuique prout vult. Diſ- K
ſereret mihi, vt arbitror, hęc omnia ſicut vellem ipſe Ioannes: vt aut eo docente diſcerem, & ea quæ audirem, vera & certa eſſe cognoſcerem: aut ego crederem quæ neſcirem, illo docente quę ſciret. Quòd ſi mihi forſitan de ſancta ſcriptura reſponderet ac diceret, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita ſemper: *Eccl. 3.* id etiam gratãter acciperem: non enim paruus eſt fructus, ſi aliqua obſcura & incerta, quæ comprehendere non valemus, clarum ſaltẽ certumq; ſit nobis non eſſe quęrẽda: & quod vnuſquiſque vult diſcere, putans prodeſſe ſi ſciat, diſcat non obeſſe ſi neſciat.

Epilogus diſputationis.

Quæ cum ita ſint, non exiſtimemus ad mortuos, pro quibus curam gerimus, peruenire, niſi quòd pro eis ſiue altaris, ſiue orationum, ſiue eleemoſynarum ſacrificiis ſolenniter ſupplicamus: quamuis non pro quibus fiunt omnibus proſint, ſed iis tãtum, quibus dum viuunt comparatur vt proſint. Sed quia non diſcernimus qui ſint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, vt nullus eorum prætermittatur, ad quos hęc beneficia poſsint & debeant peruenire. Melius enim ſupererunt iſta eis quibus nec obſunt nec proſunt, quàm eis deerunt quibus proſunt. Diligẽtius tamen facit hæc L
quiſque pro neceſſariis ſuis, quòd pro illo fiat ſimiliter à ſuis. Corpori autem humando quicquid impenditur, *Epheſ. 5.* non eſt præſidium ſalutis, ſed humanitatis officium, ſecundum affectum, quo nemo vnquam carnem ſuam odio habet. Vnde oportet vt quam poteſt pro carne proximi curam gerat, cum ille receſſerit qui gerebat. Et ſi hæc faciunt qui carnis reſurrectionem non credunt, quanto magis debent facere qui credunt, vt corpori mortuo, ſed tamen reſurrecturo, & in æternitate manſuro, impenſum eiuſmodi officium, ſit etiam quodammodo eiuſdẽ fidei teſtimoniũ. Quòd vero quiſq; apud memoriam martyrum ſepelitur, hoc tãtum mihi videtur prodeſſe defuncto, vt cõmendans eum etiã martyrum patrocinio, affectus pro illo ſupplicationis augeatur. Habes ad ea quæ à me putaſti eſſe quærẽda, qualem potui reddere reſponſionẽ meam, quæ ſi vltra quàm ſat eſt prolixa eſt, da veniã, id enim factum eſt amore diutius loquendi tecum. Hunc ergo librũ quemadmodum acceperit venerabilis dilectio tua, peto reſcriptis tuis nouerim, quẽ tibi perlator eius faciet ſine dubio gratiorem, frater ſcilicet & cõpresbyter noſter Candidianus, M
quem per tuas literas cognitũ, toto corde ſuſcepi, inuituſq; dimiſi. Multum enim nos in charitate Chriſti ſua præſentia conſolatus eſt, & quod fatendum eſt, eius inſtantia tibi parui. Nam cor meũ tanta diſtendũt, vt niſi ipſo aſsidue commonente non ſinerer obliuiſci, profecto interrogationi tuæ mea reſponſio defuiſſet.

Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CATECHIZANDIS RVDIBVS, LIBER VNVS.

PEtis à me frater Deo gratias, vt aliquid ad te de catechizandis rudibus, quod tibi vſui eſſet ſcriberem. Dixiſti enim quòd apud Carthaginẽ vbi diaconus es, ad te ſæpe adducantur, qui fide Chriſtiana primitus imbuẽdi ſint, eo quòd exiſtimeris habere ca-

A re catechizandi vberem facultatem, & doctrina fidei &
ſuauitate ſermonis:te autem penè ſemper anguſtias pa-
ti,idipſum quòd credendo Chriſtiani ſumus,quo pacto
commode intimandum ſit: vnde exordienda, quouſq;
ſit perducẽda narratio: vtrum exhortationem aliquam
terminata narratione adhibere debeamus, an præcepta
ſola quibus obſeruandis cui loquimur nouerit Chriſtia-
nam vitam profeſsionemq; retinere. Sępe autẽ tibi acci-
diſſe confeſſus atque cõqueſtus es, vt in ſermone longo
& tepido tibi ipſe vileſceres, eſſesq; faſtidio, nedum illi
quem loquendo imbuebas, & cæteris qui audientes ad-
erant:eaq; te neceſsitate fuiſſe compulſum, vt ea me quã
tibi debeo charitate compelleres, ne grauarer inter oc-
cupationes meas tibi de hac re aliquid ſcribere. Ego
verò non ea tantum quam familiariter tibi, ſed etiam
quam matri Eccleſiæ vniuerſaliter debeo, charitate ac
ſeruitute compellor, ſi quid per operam meam quam
domini noſtri largitate poſſum exhibere, idem nos do-
minus quos mihi fratres fecit adiuuare, iubet nullo mo-
do recuſare, ſed potius prompta & deuota voluntate ſu
ſcipere. Quanto enim cupio latius erogare pecuniam
B dominicam, tanto magis me oportet, ſi quam diſpen-
ſatores conſeruos meos difficultatem in rogando ſen-
tire cognoſco, agere quantum in me eſt, vt facilè at-
que expedite poſsint, quod impigre ac ſtudioſe volunt.

Debet ſibi non omnino diſplicere, qui diſcit. Cap. 2.

Sed quod ad tuam propriè conſiderationem per-
tinet, nolim te moueri ex eo quod ſæpe tibi abiectũ ſer-
monem faſtidioſũmque habere viſus es. Fieri enim po-
teſt, vt ei quem inſtruebas, non ita ſit viſum, ſed quia tu
aliquid melius audiri deſiderabas, eo tibi quod dicebas
videretur indignũ auribus aliorum. Nam & mihi pro-
pè ſemper ſermo meus diſplicet. Melioris enim aui-
dus ſum, quo ſæpe fruor interius, antequam eum expli-
care verbis ſonantibus cœpero: quod vbi minus quàm
mihi notus eſt euaſero, cõtriſtor linguam meam cor-
di meo non poſſe ſufficere. Totum enim quod intelli-
go, volo vt qui me audit intelligat, & ſentio me non ita
loqui vt hoc efficiam: maxime quòd ille intellectus qua-
ſi rapida coruſcatione perfundit animum: illa autem
locutio tarda & longa eſt, longéque diſsimilis. Et dum
iſta voluitur, iam ſe ille in ſecreta ſua condidit: tamen
quia veſtigia quædam miro modo impreſsit memo-
C riæ, perdurant illa cum ſyllabarum morulis: atque ex
eiſdem veſtigiis ſonantia ſigna peragimus, quæ lingua
dicitur vel Latina, vel Græca, vel Hebræa, vel alia quæ-
libet: ſiue cogitentur hæc ſigna, ſiue etiam voce pro-
ferãtur, cum illa veſtigia nec Latina, nec Græca vel He-
bræa, nec cuiuſque alterius gentis ſint propria, ſed ita
efficiantur in animo, vt vultus in corpore. Aliter enim
Latine ita dicitur, aliter Græce, aliter atque aliter alia-
rum diuerſitate linguarum, nõ autem Latinus aut Græ-
cus eſt vultus irati. Non itaque omnes gentes intelli-
gunt cum quiſque dicit, iratus ſum, ſed Latini tantum:
at ſi affectus excandeſcentis animi exeat in faciem, vul-
túmque faciat, omnes ſentiunt qui intuentur iratum.
Sed neque ita licet educere & quaſi exporrigere in ſen-
ſum audientium per ſonum vocis illa veſtigia quæ im-
primit intellectus memoriæ, ſicut apertus & manife-
ſtus eſt vultus. Illa enim ſunt intus in animo, iſte fo-
ris in corpore. Quapropter coniiciendum eſt quan-
tum diſtet ſonus oris noſtri ab illo ictu intelligentiæ,
quando ne ipſi quidem impreſsioni memoriæ ſimilis
eſt. Nos autem plerunque in auditoris vtilitatem ve-
hementer ardentes, ita loqui volumus quemadmodum
tunc intelligimus, cum per ipſam intentionem loqui
non poſſumus: & quia non ſuccedit angimur, & ve- D
lut fruſtra opera inſumamur, tædio marceſcimus: at-
que ex ipſo tædio languidior fit idem ſermo, & hebe-
tior quàm erat, vnde perduxit ad te tædium: ſed mihi
ſæpe indicat eorum ſtudium, qui me audire cupiunt,
non ita eſſe frigidum eloquium meum, vt videtur mi-
hi: & eos inde aliquid vtile capere, vt ex eorum delecta-
tione cognoſco, mecumq; ago ſedulo, vt huic exhiben-
do miniſterio non deſim, in quo illos video bene ac-
cipere quod exhibetur. Sic & tu, eoipſo quòd ad te ſæ-
pius adducuntur qui fide imbuendi ſunt, debes intel-
ligere non ita deſplicere aliis ſermonem tuum vt diſ-
plicet tibi: nec infructuoſum te debes putare, quòd ea
quæ cernis non explicas ita vt cupis, quando forte vt
cupis nec cernere valeas. Quis enim in hac vita niſi *1. Cor. 13.*
in ænigmate & per ſpeculum videt? Nec ipſe amor
tantus eſt vt carnis dirupta caligine penetret in æter-
num ſerenum, vnde vtcunque fulgent etiam iſta quæ
tranſeunt. Sed quia boni proficiunt de die in diem, ad
videndum diem ſine volumine cœli, & ſine noctis in-
curſu, quem oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in *1. Cor. 2.*
cor hominis aſcendit: nulla maior cauſa eſt cur nobis E
in imbuendis rudibus noſter ſermo vileſcat, niſi quod
libet inuſitatè cernere, & tædet vſitatè proloqui. Et re
quidem vera multo gratius auditor, cum & nos eodem
opere delectamur: afficitur enim filum locutionis no-
ſtræ ipſo noſtro gaudio, & exit facilius atque acce-
ptius. Quapropter non arduum eſt negociũ, ea quæ cre-
denda inſinuantur præcipere, vnde & quouſque nar-
randa ſint: nec quomodo ſit varianda narratio, vt ali-
quando breuior, aliquando longior, ſemper tamen ple-
na atq; perfecta ſit: & quando breuiore, & quando lon-
giore ſit vtendum: ſed quibus modis faciendum ſit, vt
gaudens quiſque catechizet. Tanto enim ſuauior erit,
quanto magis id potuerit: ea cura maxima eſt. Et præ-
ceptum quidem rei huius in promptu eſt. Si enim in pe-
cunia corporali, quanto magis in ſpiritali, hilarem da- *2. Cor. 9.*
torem diligit deus? Sed hæc hilaritas ad horam vt adſit,
eius eſt miſericordiæ, qui iſta præcepit. Itaque prius de
modo narrationis quod te velle cognoui, tum de pręci-
piendo atq; cohortando, poſtea de hac hilaritate com- F
paranda, quæ deus ſuggeſſerit diſſeremus.

Quomodo ſacri libri catechumenis exponendi. Cap. 3.

Narra-
tio plena eſt, cum quiſque primò catechizatur ab eo
quod ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœlum &
terram, vſque ad præſentia tempora Eccleſiæ: non ta-
men propterea debemus totum Pentateuchum, totóſ-
que Iudicum & Regnorum & Eſdræ libros, totúmque
Euangelium & Actus Apoſtolorum, vel, ſi ad verbum
edidicimus, memoriter reddere, vel noſtris verbis om-
nia quæ his continentur voluminibus narrando euol-
uere & explicare: quod nec tempus capit, nec vlla ne-
ceſsitas poſtulat: ſed cuncta ſummatim generatímque
complecti, ita vt eligantur, quædam mirabiliora quæ
ſuauius audiuntur, atque in ipſis articulis conſtituta
ſunt: & ea tanquam in inuolucris oſtendere, ſtatímque
à conſpectu abripere non oportet, ſed aliquantum im-
morando quaſi reſoluere atque expendere, & inſpicien-
da atque miranda offerre animis auditorum: cætera ve-
ro celeri percuſsione inſerendo contexere. Ita & illa
quæ maxime commẽdari volumus, aliorum ſubmiſsio-
ne magis eminent: nec ad ea fatigatus peruenit, quem
narrando volumus excitare: nec illius memoria con-
funditur, quem docendo debemus inſtruere. In omni-
bus ſanè non tantum nos oportet intueri præcepti finẽ,
quod eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & *1. Tim. 1.*

G ſide nō ficta, quò ea quæ loquimur, cūcta referamus, ſed
etiam illius quem loquendo inſtruimus, ad id mouen-
dus atque illuc dirigendus aſpectus eſt. Neque enim ob
aliud ante aduentū domini ſcripta ſunt omnia quæ in
ſanctis ſcripturis legimus, niſi vt illius commendaretur
aduentus, & futura præſignaretur Eccleſia: id eſt, popu-
lus dei per omnes gentes, quod eſt corpus eius: adiun-
ctis atque annumeratis omnibus ſanctis, qui etiam an-
te aduentū eius in hoc ſeculo vixerunt, ita eum creden-
Geneſ. 25. tes venturū eſſe, ſicut nos veniſſe. Sicut enim Iacob ma-
num prius dum naſceretur emiſit ex vtero, qua etiam pe
dem prænaſcentis fratris tenebat, deinde vtique ſecutū
eſt caput, tum demum neceſſario membra cætera: ſed ta
men caput non tantùm & membra quæ ſecuta ſunt, ſed
etiam ipſam manum quæ in naſcēdo præceſsit, dignita-
te ac poteſtate præcedit, & quanuis non tempore appa-
rendi, tamē naturæ ordine prius eſt: ita & dominus Ie-
ſus Chriſtus, & ſi antequam appareret in carne, & quo-
dammodo ex vtero ſecreti ſui, ad hominum oculos
mediator dei & hominum homo procederet qui eſt ſu-
H per omnes deus benedictus in ſecula, præmiſe in ſan-
1. Tim. 2. ctis patriarchis & prophetis quandam partem corpo-
Roma 9. ris ſui, qua velut manu ſe naſciturum eſſe prænuncians,
etiam populum præcedentē ſuperbē, vinculis legis tan-
quam digitis quinq; ſupplantauit: quòd & per quinque
temporum articulos prænunciari venturus prophetariq;
non deſtitit: & huic rei conſonās per quem lex data eſt,
libros quinq; conſcripſit. Et ſuperbi carnaliter ſentien-
Roma. 10. tes, & ſuam iuſtitiam volentes conſtituere, non aper-
ta manu, Chriſti repleti ſunt benedictione, ſed conſtri-
Pſal. 19. cta atque concluſa retenti ſunt, Itaque illi obligati ſunt
pedes, & ceciderunt, nos vero ſurreximus & erecti ſu-
mus. Quanuis ergo, vt dixi, præmiſerit dominus Chri-
Coloſſ. 1. ſtus quandam partē corporis ſui in ſanctis qui eum na-
ſcendi tempore præierunt, tamen ipſe eſt caput corpo-
ris Eccleſiæ: illique omnes eidem corpori cuius ille ca-
put eſt cohæſerunt credendo in eum quem prænuncia-
bant. Non enim præcurrendo diuulſi ſunt, ſed adiuncti
Roma. 15. potius obſequendo. Nam etſi manus à capite præmitti
poteſt, connexio tamen eius ſub capite eſt. Quapropter
omnia quæ ante ſcripta ſunt, vt nos doceremur ſcri-
1. Cor. 10. pta ſunt, & figuræ noſtræ fuerunt, & in figura contin-
I gebant eis ſcripta ſunt autem propter nos, in quos fi-
Præcipua nis ſeculorum obuenit. Quæ autem maior cauſa
cauſa ad- eſt aduentus domini, niſi vt oſtenderet deus dilectio-
uentus nem ſuam in nobis, cōmendans eam vehementer, quia
Chriſti. cum adhuc inimici eſſemus, Chriſtus pro nobis mor-
Cap. 4. tuus eſt? Hoc autē ideo, quia finis præcepti & plenitudo
Roma. 5. legis charitas eſt: vt & nos inuicem diligamus, & quem-
1. Tim. 1. admodum ille pro nobis animam ſuam poſuit, ſic &
Roma. 13. nos pro fratribus animam ponamus. Et ipſum deum,
1. Ioan. 3. quoniam prior dilexit nos, & filio ſuo vnico non pe-
1. Ioan. 4. percit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, ſi amare
Roma. 8. pigebat, ſaltem redamare non pigeat. Nulla eſt enim
maior ad amorem inuitatio, quàm præuenire amando.
Et nimis durus eſt, animus qui dilectionem ſi nolebat
impendere, nolit & rependere. Quòd ſi in ipſis flagi-
tioſis & ſordidis amoribus videmus, nihil aliud eos
agere qui amari viciſsim volunt, niſi vt documentis
quibus valeant aperiant & oſtendant quantum ament,
eámque imaginem iuſtitiæ prætendere affectant, vt vi-
cem ſibi reddi quodammodo flagitent ab eis animis
quos illecebrare moliuntur ipſique ardentius æſtuant,
cum iam moueri eodem igne etiam illas mentes quas
appetunt ſentiunt: Si ergo & animus qui torpebat, cum
ſe amari ſenſerit excitatur, & qui iam feruebat cum ſe K
redamari didicerit, magis accenditur: manifeſtum eſt
nullam eſſe maiorem cauſam qua vel inchoetur vel au-
geatur amor, quàm cum amari ſe cognoſcit, qui non-
dum amat, aut redamari ſe vel poſſe ſperat, vel iam pro-
bat qui prior amat. Et ſi hoc etiam in turpibus amori-
bus quanto plus in amicitia? Quid enim aliud cauemus
in offenſione amicitiæ, niſi ne amicus arbitretur quòd
eum vel non diligamus, vel minus diligamus quàm ip-
ſe nos diligit? Quod ſi crediderit, frigidior erit in eo
amore quo inuicem homines mutua familiaritate per-
fruuntur: & ſi non ita eſt infirmus vt hæc illum offen-
ſio faciat ab omni dilectione frigeſcere, in ea ſe tenet
qua non fruatur, ſed vt conſulat diligit. Operæpre-
cium eſt autem animaduertere, quomodo quanquam
& ſuperiores velint ſe ab inferioribus diligi, eorúmque
in ſe ſtudioſe delectentur obſequio, & quanto magis
id ſenſerint, tanto magis eos diligant, tamen quanto
amore exardeſcat inferior, cum à ſuperiore ſe diligi
ſenſerit. Ibi enim grauior amor eſt, vbi non æſtuat in-
digentiæ ſiccitate, ſed vbertate beneficentiæ profluit.
Ille nanque amor ex miſeria eſt, iſte ex miſericordia. L
Iam vero ſi etiam ſe amari poſſe à ſuperiore deſpera-
bat inferior, ineffabiliter commouebitur in amorem:
ſi vltro ille fuerit dignatus oſtendere, quantum diligat
eum qui nequaquam ſibi tantum bonum promittere au
deret. Quid autem ſuperius deo iudicante, & quid de-
ſperatius homine peccāte: qui ſe tanto magis tuendum
& ſubiugandum ſuperbis poteſtatibus addixerat, quæ
beatificare non poſſunt, quāto magis deſperauerat poſ-
ſe ſui curam geri ab ea poteſtate, quæ non malitia ſub-
limis eſſe vult ſed bonitate ſublimis eſt? Si ergo maxi-
me propterea Chriſtus aduenit, vt cognoſceret homo
quantum eum diligat deus: & ideo cognoſceret vt in
eius dilectionem à quo prior dilectus eſt inardeſceret:
proximúmque illo iubente & demonſtrante diligeret,
qui non proximum, ſed longe peregrinantem diligen-
do factus eſt proximus: omniſque ſcriptura diuina quæ
ante ſcripta eſt, ad prænunciandum aduentum domini
ſcripta eſt: & quicquid poſtea mandatum eſt literis &
diuina authoritate firmatum Chriſtum narrat, & dile- *Mat. 22.*
ctionem monet: manifeſtum eſt non tantùm totam le-
gem & Prophetas in illis duobus pendere præceptis, di-
lectionis dei & proximi, quæ adhuc ſola ſcriptura ſan- M
cta erat cum hoc dominus diceret, ſed etiam quæcun-
que poſterius ſalubriter conſecrata ſunt, memoriæq;
mandata diuinarum volumina literarum. Quapropter
in veteri teſtamento eſt occultatio noui, in nouo teſta-
mento eſt manifeſtatio veteris. Secundum illam occul-
tationem, carnaliter intelligentes carnales, & tunc &
nunc pœnali timore ſubiugati ſunt: ſecundum hanc
autem manifeſtationem ſpiritales, & tunc quibus pie
pulſantibus etiam occulta patuerunt, & nunc qui non
ſuperbe quærunt, nec etiam aperta claudunt, ſpirita-
liter intelligentes donata charitate liberati ſunt. Quia
ergo charitati nihil aduerſius quàm inuidentia, ma-
ter autem inuidentiæ ſuperbia eſt, idem dominus Ie-
ſus Chriſtus, deus homo, & diuinæ in nos dilectionis
indicium eſt, & humanæ apud nos humilitatis exem-
plum, vt magnus tumor noſter maiore contraria me-
dicina ſanaretur. Magna eſt enim miſeria, ſuperbus ho-
mo, ſed maior miſericordia humilis deus. Hac ergo di-
lectione tibi tāquam fine propoſito, quò referas omnia
quæ dicis: quicquid narras ita narra, vt ille cui loqueris,
audiendo credat, credendo ſperet, ſperando amet.

De ipſa

Ficte accedẽs ad catechiſmum qualiter ſit inſtruẽdus. Cap. 5.

A De ipſa etiam ſeueritate dei qua corda mortalium ſaluberrimo terrore quatiuntur charitas ædificanda eſt, vt ab eo quem timet, amari ſe gaudes, eum redamare audeat, eiúſque in ſe dilectioni etiam ſi impune poſſet, tamẽ diſplicere vereatur. Rariſsime quippe accidit, immo vero nunquam, vt quiſquã veniat volens fieri Chriſtianus, qui non ſit aliquo dei timore perculſus Si enim aliquod commodum ſpectando ab hominibus quibus ſe aliter placiturum nõ putat, aut aliquod ab hominibus incommodum deuitãdo, quorum offenſionem aut inimicitias reformidat, vult fieri Chriſtianus, nõ fieri vult potius quàm fingere: fides enim non res eſt saluãdi corporis, ſed credentis animi. Sed planè ſæpe adeſt miſericordia dei per miniſterium catechizantis, vt ſermone commotus iam fieri velit quod decreuerat fingere, quod cum velle cœperit, tunc eum veniſſe deputemus: & occultum quidem nobis eſt quando veniat animo, quem iam corpore præſentem videmus: ſed tamen ſic cum eo debemus agere, vt fiat in illo hæc voluntas, etiã ſi non eſt. Nihil enim deperit, quando ſi eſt, vtiquè tali noſtra actione firmatur, quanuis quo tempore vel qua

B hora cœperit ignoremus. Vtile eſt ſanè vt præmoneamur antea, ſi fieri poteſt, ab iis qui eum norunt, in quo ſtatu animi ſit, vel quibus cauſis commotus ad ſuſcipiẽdam religionem venerit. Quòd ſi defuerit alius á quo id nouerimus, etiam ipſe interrogandus eſt, vt ex eo quod reſponderit, ducamus ſermonis exordium. Sed ſi ficto pectore acceſſerit, humana commoda cupiens, vel incommoda fugiens, vtique mentiturus eſt: tamen ex eoipſo quod mentitur capiendũ eſt principium: non vt refellatur eius mendacium quaſi tibi certum ſit, ſed vt ſi dixerit eo propoſito ſe veniſſe quod vere approbãdum eſt, ſiue ille verum ſiue falſum dicat, tale tamen propoſitum quali ſe veniſſe reſpondit, approbantes atque laudãtes, faciamus eum delectari eſſe ſe talem qualem videri cupit. Si autem aliud dixerit quàm oportet eſſe in animo eius qui Chriſtiana fide imbuendus eſt, blandius & lenius reprehendendo, tanquam rudem & ignarum, & Chriſtianæ doctrinæ finem veriſsimũ demõſtrando atque laudando breuiter & grauiter, ne aut tẽpora futuræ narrationis occupes, aut non prius collocato animo audeas imponere, facias eũ velle quod aut

C per errorem aut per ſimulationem nondum volebat.

Exordiũ catechiſmi. Cap. 6.

Quòd ſi forte ſe diuinitus admonitum vel territũ eſſe reſponderit vt fieret Chriſtianus, lætiſsimum nobis exordiendi aditum præbet, quanta deo ſit cura pro nobis. Sanè ab huiuſmodi miraculorũ ſiue ſomniorum, ad ſcripturarũ ſolidiorum viã & oracula certiora transferenda eſt eius intentio: vt & illa admonitio quàm miſericorditer ei prærogata ſit, nouerit, antequam ſcripturis ſanctis inhæreret. Et vtique demonſtrandum eſt ei, quòd ipſe dominus non eum admoneret aut compelleret fieri Chriſtianum, & incorporari Eccleſiæ, & talibus ſignis aut reuelationibus erudiret, niſi iam præparatum iter in ſcripturis ſanctis, vbi non quæreret viſibilia miracula, ſed inuiſibilia ſperare conſueſceret, neque dormiens ſed vigilãs moneretur, cum ſecurius & tutius

Geneſ. 1.

carpere voluiſſet. Inde iam exordienda narratio eſt, ab eo quòd fecit deus omnia bona valde, & producenda vt diximus vſque ad præſentia tempora Eccleſiæ: ita vt ſingularum rerum atque geſtorum quæ narramus cauſæ rationéſque reddãtur, quibus ea referamus ad illum finem dilectionis, vnde neque agentis aliquid neque loquentis oculus auertendus eſt: Si enim fictas poëtarum fabulas, & ad voluptatẽ excogitatas animorũ quorum

cibus nugæ ſunt, tamen boni qui habentur atque appel- D lantur Grammatici, ad aliquam vtilitatẽ referre conantur, quanquam & ipſam vanam & auidam ſaginæ ſecularis: quanto nos decet eſſe cautiores, ne illa quæ vera narramus, ſine ſuarum cauſarum redditione digeſta, aut inani ſuauitate, aut etiam pernicioſa cupiditate credantur? Non tamen ſic aſſeramus has cauſas, vt relicto narrationis tractu cor noſtrum & lingua in nodos difficilioris diſputationis excurrat: ſed ipſa veritas adhibita rationi, quaſi aurum ſit gemmarum ordinem ligans, non tamen ornamenti ſeriem vlla immoderatione perturbans.

Reſurrectio, & iudicium & vita. Cap. 7.

Narratione finita, ſpes reſurrectionis intimanda eſt, & pro capacitate ac viribus audientis, próque ipſius temporis modulo, aduerſus vanas irriſiones infidelium, de corporis reſurrectione tractandum & futuri vltimi iudicij bonitate in bonos, ſeueritate in malos: veritate in omnes, commemoratiſque cum deteſtatione & horrore pœnis impiorum, regnum iuſtorum atque fidelium, & ſuperna illa ciuitas eiuſq; gaudium, cum deſiderio prædicandum eſt. Tum vero inſtruenda & animanda eſt infirmitas hominis aduerſus tentationes & ſcandala, ſiue foris ſiue in ipſa E intus Eccleſia, Foris, aduerſus gentiles vel Iudæos vel hæreticos: intus autem, aduerſus areæ dominicæ paleas. Non vt contra ſingula peruerſorum genera diſputetur, omneſq; illorũ prauæ opiniones propoſitis quæſtionibus refellantur: ſed pro tempore breui demonſtrandum eſt, ita eſſe prædictum, & quæ ſit vtilitas tentationum erudiendis fidelibus, & quæ medicina in exemplo patientiæ dei, qui ſtatuit vſque in finem iſta permittere. Cum vero aduerſus eos inſtruitur, quorum peruerſæ turbæ corporaliter implent Eccleſias, ſimul etiam præcepta breuiter & decenter commemorantur Chriſtianæ atque honeſtæ conuerſationis, ne ab ebrioſis, auaris, fraudatoribus, aleatoribus, adulteris, fornicatoribus, ſpectaculorum amatoribus, remediorum ſacrilegorum alligatoribus, præcantatoribus, mathematicis, vel quarumlibet artium vanarum & malarum diuinatoribus, atque huiuſmodi cæteris ita facilè ſeducatur, & impunitum ſibi fore arbitretur, quia videt multos qui Chriſtiani appellantur, hæc amare, & agere, & defendere, & ſuadere, & perſuadere. Quis enim finis præſtitutus ſit in tali vita perſeuerantibus, & quàm ſint in ip- F ſa Eccleſia tolerandi, ex qua in fine ſeparandi ſunt, diuinorum librorum teſtimoniis edocendum eſt. Prænunciandum etiam inuenturum eum in Eccleſia mul- *Hiere. 17.* tos Chriſtianos bonos, veriſsimos ciues cœleſtis Hieruſalem, ſi eſſe ipſe cœperit. Ad extremum ne ſpes eius in homine ponatur ſedulò monendus eſt: quia neque facilè ab homine iudicari poteſt quis homo ſit iuſtus: & ſi facilè poſſet, non ideo nobis proponi exempla iuſtorum, vt ab eis iuſtificemur, ſed vt eos imitantes, ab eorum iuſtificatore nos quoque iuſtificari ſciamus. Hinc enim fiet, quod maxime cõmendandum eſt, vt cum ille qui nos audit, imò per nos audit deum, moribus & ſcientia proficere cœperit, & viam Chriſti cum alacritate ingredi, nec nobis audeat aſsignare, nec ſibi: ſed ſeipſum & nos & quoſcunq; alios diligit amicos, in illo & propter illum diligit qui eum dilexit inimicũ, vt iuſtificãs faceret amicum. Hic iam non te puto præceptore indigere, vt cum occupata ſunt tẽpora, vel tua vel eorũ qui te audiunt, breuiter agas: cum autem largiora, largius eloquaris. hoc enim nullo admonẽte ipſa neceſſitas præcipit.

Docti quomodo tractandi. Cap. 8.

Sed illud planè non prætereundum eſt, vt ſi ad te quiſquam catechizandus venerit liberali-

G bus doctrinis excultus, qui iam decreuerit eſſe Chriſtia-
nus, & ideo venerit vt fiat, difficillimum omnino eſt,
vt non multa noſtrarum ſcripturarum literarumq; co-
gnouerit, quibus iam inſtructus ad ſacrsmentorum par-
ticipationem tantummodo venerit. Tales enim non
eadem hora Chriſtiani fiunt, ſed antè ſolent omnia di-
ligenter inquirere, & motus animi ſui cum quibus poſ-
ſunt cõmunicare atq; diſcutere. Cũ his itaq; breuiter a-
gẽdum eſt, & nõ odioſe inculcãdo quę nouerũt, ſed mo
deſte perſtringendo: ita vt dicamus nos credere quod
iam nouerint illud atq; illud: atq; hoc modo curſim e-
numerare omnia quæ rudibus indoctiſque inculcanda
ſunt: vt etſi quid nouit eruditus iſte, non tanquã à do-
ctore audiat: & ſi quid forte adhuc ignorat, dum ea cõ-
memoramus quæ illum noſſe iam credimus, diſcat. Nec
ipſe ſanè inutiliter interrogatur, quibus rebus motus ſit
vt velit eſſe Chriſtianus: vt ſi libris ei perſuaſum vide-
ris, ſiue canonicis, ſiue vtilium tractatorũ, de his aliquid
in principio loquaris, collandãs eos pro diuerſitate me-
ritorum canonicæ authoritatis, & exponentium ſoler-
tiſsimæ diligentiæ: maximeq; cõmendans in ſcripturis
canonicis admirandæ altitudinis ſaluberrimam humi-
H litatem: in illis autẽ pro ſua cuiuſque facultate aptum ſu-
perioribus & per hoc infirmioribus animis ſtylum ſo-
nantioris & quaſi ornatioris eloquij. Sanè etiam expri-
mendum de illo eſt, vt indicet quem maxime lege-
rit, & quibus libris familiarius inhæſerit, vnde illi per-
ſuaſum eſt vt ſociari vellet Eccleſiæ. Quod cum dixe-
rit, tum ſi nobis noti ſunt illi libri, aut Eccleſiaſtica fama
ſaltem accepimus à catholico aliquo memorabili viro
eſſe conſcriptos, læti approbemus. Si autem in alicuius
hæretici volumina incurrit, & neſciens forte quod ve-
ra fides improbat, tenuit animo, & catholicum eſſe ar-
bitratur: ſedulo edocendus eſt, prælata authoritate vni-
uerſalis Eccleſiæ aliorumq; doctiſsimorum hominum,
& diſputationibus & ſcriptionibus in eius veritate flo-
rentium. Quanquam & illi qui catholici ex hac vita mi
grarunt, & aliquid literarum Chriſtianarũ poſteris reli-
querunt, in quibuſdam locis opuſculorum ſuorum, vel
non intellecti, vel ſicuti eſt humana infirmitas, minus
valentes acie mentis abditiora penetrare, & veriſimili-
tudine aberrantes à veritate, præſumptoribus & auda-
cibus fuerunt occaſioni ad aliquam hæreſim molien-
I dam atque gignendam. Quod mirum non eſt, cum de
ipſis canonicis literis vbi omnia ſaniſsime dicta ſunt,
non quidem aliter accipiendo quædam, quam vel ſcri-
ptor ſenſit, vel ſe ipſa veritas habet: nã ſi hoc ſolum eſ-
ſet, quis non humanæ infirmitati ad corrigendum pa-
ratæ libenter ignoſceret? ſed id quod peruerſe ac pra-
ue opinati ſunt animoſitate acerrima, & peruicaci ar-
rogantia defenſitantes, multi multa pernicioſa dogma-
ta, conſciſſa communionis vnitate pepererunt. Hæc
omnia cum illo qui ad ſocietatem populi Chriſtiani,
non idiota vt aiunt, ſed doctorum libris expolitus atq;
excultus accedit, modeſta collatione tractanda ſunt:
tantum aſſumpta præcipiẽdi authoritate, vt caueat præ-
ſumptionis errores, quantum eius humilitas quæ illum
adduxit, iam ſentitur admittere. Cætera verò ſecun-
dum regulas doctrinæ ſalutaris, ſiue de fide quæcun-
que narranda vel diſſerenda ſunt, ſiue de moribus, ſiue
de tentationibus, eo modo percurrendo quo dixi, ad il-
lam ſupereminentiorem viam omnia referenda ſunt.

Grãmatici & rethores quomodo accipiendi. Cap. 9.

Sunt item quidam de ſcholis vſitatiſsimis Gram-
maticorum Oratorúmque venientes, quos neque inter
idiotas numerare audeas, neque inter illos doctiſsi-
mos, quorum mens magnarum rerum eſt exercitata K
quæſtionibus. His ergo qui loquendi arte cæteris ho-
minibus excellere videntur, cum veniunt vt Chriſtia-
ni fiant, hoc amplius quàm illis illiteratis impartire de-
bemus, quòd ſedulò monendi ſunt, vt humilitate indu-
ti Chriſtiana, diſcant non contemnere, quos cognoue-
rint morum vitia quàm verborum amplius deuitare: &
cordi caſto linguam exercitatam nec cõferre audeant,
quam etiam præferre conſueuerant. Maxime autem iſti
docẽdi ſunt ſcripturas audire diuinas, ne ſordeat eis ſo-
lidum eloquium, quia non eſt inflatum: neque arbitrẽ-
tur carnalibus integumẽtis inuoluta atque operta dicta
vel facta hominum, quæ in illis libris leguntur non e-
uoluẽda atque aperienda vt intelligantur, ſed ſic acci-
pienda vt literæ ſonant: déque ipſa vtilitate ſecreti vn-
de etiam myſteria vocantur, quid valeant ænigmatum
latebræ ad amorem veritatis acuendum diſcutiendúm-
que faſtidij torporẽ ipſa experientia probandum eſt ta-
libus, cum aliquid eis quod in promptu poſitum nõ ita
mouebat enodatione allegoriæ alicuius eruitur. His e-
nim maxime vtile eſt noſſe, ita eſſe præponendas ver-
bis ſententias, vt præponitur animus corpori. Ex quo
fit, vt ita malle debeant veriores quàm diſertiores audi- L
re ſermones, ſicut malle debent prudentiores quàm for
moſiores habere amicos. Nouerint etiam non eſſe vo-
cem ad aures dei, niſi animi affectum. Ita enim non ir-
ridebunt, ſi aliquos antiſtites & miniſtros Eccleſiæ for-
te animaduerterint, vel cum barbariſmis & ſolœciſmis
deum inuocare: vel eadem verba quæ pronunciant non
intelligere, perturbateq; diſtinguere: Non quia iſta mi-
nime corrigenda ſunt, vt populus ad id quod plane in-
telligit dicat amen: ſed tamen pie toleranda ſunt ab eis,
qui didicerunt, vt ſono in foro, ſic voto in Eccleſia be-
nedici. Itaque forenſis illa nonnunquam forte bona di-
ctio nunquam tamen benedictio dici poteſt. De ſacra-
mento autem quod accepturi ſunt, ſufficit prudentio-
ribus audire quid res illa ſignificet: cum tardioribus au-
tem aliquanto pluribus verbis & ſimilitudinibus agen-
dum eſt, ne contemnant quod vident.

Diſtin. 38. ca. Sedulo.

Diſtin. 38. ca. Sedulo.

Non vocẽ ſed affectũ audit deus.

Hic tu for-
taſſe exemplum aliquod ſermonis deſideras, vt ipſo tibi
opere oſtendam, quomodo facienda ſint iſta quæ mo-
nui. Quod quidem faciam quantum domino adiuuan-
te potuero, ſed prius de illa hilaritate comparãda quod
pollicitus ſum dicere debeo. Iam enim de ipſis pręceptis
explicandi ſermonis, in catechizando eo qui ſic venit
vt Chriſtianus fiat, quãtum ſatis viſum eſt quod promi-
ſeram exolui. In debitum quippe eſt, vt etiam ipſe faciã M
in hoc volumine, quod fieri oportere præcipio. Si ergo
fecero, ad cumulum valebit. Cumulus autẽ quo pacto à
me ſuperfundi poteſt, antequam menſurã debiti exple-
uero? Neque enim te maxime cõqueri audiui, niſi quòd
tibi ſermo tuus vilis abiectusq; videretur, cum aliquem
Chriſtiano nomine imbueres. Hoc autem ſcio nõ tam
rerum quæ dicendæ ſunt, quibus te ſatis noui paratum
& inſtructũ, neq; ipſius locutionis inopia, ſed animi tæ-
dio fieri: vel illa cauſa quã dixi, quia magis nos delectat
& tenet, quod in ſilentio mente cernimus, nec inde vo-
lumus euocari ad verborum longe diſparem ſtrepitum:
vel quia etiam cum ſermo iocundus eſt, magis nos libet
audire aut legere quæ melius dicta ſunt, & quæ ſine no-
ſtra cura & ſolicitudine promuntur, quàm ad alienum
ſenſum repentina verba coaptare incerto exitu: ſiue verũ
occurrant pro ſententia, ſiue vtrum accipiantur vtili-
ter: vel quia illa quæ rudibus inſinuantur, eo quòd no-
bis notiſsima ſunt, & profectui noſtro iam non neceſ-
ſaris,

Remedium aduerſus tedium Catechiſtæ. Ca. 10.

A ſaria piget ad ea ſæpiſsime redire, nec in eis tam vſitatis & taoqnam infantilibus, cum aliqua voluptate iam graodiuſculus animus graditur. Facit etiam loquendi tædium auditor immobilis, vel quia non mouetur affectu, vel quia nullo motu corporis indicat ſe intelligere, vel ſibi placere quæ dicuntor: oon quia humanæ laudis nos eſſe auidos decet, ſed quia ea quæ miniſtramus dei ſunt. Et quanto magis diligimus eos quibus loquimur, tanto magis eis cupimus vt placeant quę ad eorum porriguotur ſalutem. Quod ſi non ſuccedit, contriſtamur, & io ipſo curſu debilitamur & frangimur, quaſi fruſtra operam cooieramus. Nonnunquam etiam cum auertimor ab aliqua re quam deſideramus agere, & cuius actio aut delectabat noa, aut magis nobis oeceſſaria videbatur, & cogimur aut iuſſu eius quem offeodere nolumus, aut aliquorum ineuitabili inſtãtia catechizare aliquem, iam conturbati accedimus ad oegocium, cui magna tranquillitate opus eſt, dolentes quòd neque ordinem actionum nobis conceditur tenere quē volumus, nec ſufficere omnibus poſſumus: atque ita ex ipſa triſtitia ſermo procedens minus gratus eſt, quia de ariditate mœſtitiæ minus exuberat. B Aliquando item ex aliquo ſcandalo mœror pectus obſidet, & tunc nobis dicitur, Veni loquere, hic Chriſtianus vult fieri. Neſciuur eoim ab ignorantibus, quid oos clauſum intus exurat: quibus ſi affectum noſtrum aperire noo oportet, ſuſcipimus ingratius quod voluit: & perfecto lãguidus & inſuauis ille ſermo erit per venam cordis æſtuantem fumantemq; traiectus. Tot igitur ex cauſis quælibet earũ ſerenitatem ooſtræ meotis obnubilet, ſecundum dominum ſuot quærenda remedia, quibus relaxetur illa contractio, & feruore ſpiritus exultemus, & iocundemur in tranquillitate boni operis. *2.Cor.9.* Hilarem enim datorem diligit deus. Si enim cauſa illa contriſtat quòd iotellectum noſtrum auditor non capit, à cuius cacumine quodam modo deſcẽdentes cogimur in ſyllabarum looge infra diſtantiũ tarditate demorari, & curã gerimus quemadmodum lõgis & perplexis anfractibus procedat ex ore carnis, quod celerrimo hauſtu meotis imbibitur, & quia multum diſsimiliter exit, tædet loqui, & libet tacere: cogitemus quid nobis prærogatum ſit ab illo qoi demonſtrauit nobis exemplũ, vt ſequamur veſtigia eius. *1.Pet.2.* Quantumuis enim differat articulata vox noſtra ab intelligentiæ ooſtræ viuacitate, C longe differentior eſt mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum io eadem forma eſſet, ſemetipſum exioaniuit formam ſerui accipiens, &c. vſque ad mortem crucis. *Philip.2.* Quam ob cauſam, oiſi quia factus eſt infirmis infirmus vt infirmos lucrifaceret? *1.Cor.9.* Audi eius imitatorem alibi etiam diceotem, Siue enim mente exceſsimus, deo: ſiue temperantes ſumus, vobis: *2.Cor.5.* Charitas enim Chriſti compellit nos, iudicantes, hoc quia vnus pro omnibus mortuus eſt. *2.Cor.12.* Quomodo enim paratus eſſet impendi pro animabus eorum, ſi eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus eſt paruulus in medio noſtrum, tanquam outrix fouens filios ſuos. *1.Theſſ.2.* Num enim delectat, niſi amor inuitet, decurtata & mutilata verba immurmurare? Et tamen optant homines habere infantes quibus id exhibeant. Et ſuauius eſt matri minuta manſa inſpuere paruulo filio, quàm ipſam mandere ac deuorare graodiora. Non ergo recedat de pectore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, *Mat.23.* & ſuſurrãtes pullos confracta uoce aduocat, cuius blandas alas refugientes ſuperbi, præda fiunt alitibus. Si enim intellectus delectat in penetralibus ſynceriſsimis, hoc etiã intelligere delectet, quomodo charitas, quanto officioſius deſcendit in infima, tãto robuſtius recurrit in intima per bonam conſcientiam, nihil quærendo ab eis ad quos deſcendit præter eorum ſempiternam ſalutem. D

Error in catechiſmo quomodo ſanandus. Cap. 11.

Si autem magis appetimos ea quæ iam parata ſunt, & melius dicta legere vel audire, & ideo piget incerto exitu ad tempus coaptare quæ loquimur, tantum à veritate rerum oon aberret animus. Facile eſt vt ſi in verbis auditorem aliquid offeoderit, ex ipſa occaſiooe diſcat, quàm ſit re iotellecta contemnendum, ſi minus integre, aut ſi minus proprie ſonare potuit, quod ideo ſonabat vt res iotelligeretur. Quòd ſi humanæ infirmitatis intentio etiam ab ipſa rerum veritate aberrauerit, quanquam in catechizaodis rudibus, vbi via tritiſsima tenenda eſt, difficilè poteſt accidere, tamen ne forte accidat vt etiam hioc offendatur auditor, non aliunde nobis debet videri accidiſſe, niſi quia deus experiri oos voluit, vtrum cum mentis placiditate corrigamur, ne in defenſionem ooſtri erroris maiore præcipitemur errore. Quòd ſi nemo nobis dixerit, noſq; & illos qui audierunt omoino latuerit, nullus dolor eſt, ſi nõ fiat iterum. E Plerunque autẽ oosipſi recolentes quæ dixerimus, reprebendimus aliquid, & ignoramus quomodo cum diceretur acceptum ſit, magiſque dolemus quando in oobis feruet charitas, ſi cum falſum eſſet, libẽter acceptum eſt. Ideoq; opportunitate reperta, ſicut noſipſos in ſilentio reprehendimus, ita curandum eſt, vt etiam illi ſenſim corrigantor, qui oon dei verbia, ſed planè noſtris io aliquam lapſi ſunt falſitatem. Si vero aliqui liuore veſano cæci erraſſe oos gaudent, ſuſurrones, detractorea, deo odibiles, præbeant nobis materiam exerceodæ patientiæ cum miſericordia, *Roma.1.* quia & patientia dei ad pœnitentiam eos adducit. *Rom.2.* Quid enim eſt deteſtabilius, & quid magis theſaurizet iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, quàm de malo alterius mera diaboli ſimilitudine atque imitatione lætari? Nonnunquam etiam cum recte omoia vereq; dicantur, aut oon intellectum aliquid, aot contra opinionem & conſoetudinem veteris erroris ipſa nouitate aſperum, offendit & perturbat audientem. Quòd ſi apparuerit, ſanabilẽmque ſe præbet, authoritatum rationũmque copia ſine vlla dilatione ſanandus eſt. Si autem tacita & occulta offenſio eſt, dei medicina opitulari poteſt. F At ſi reſilierit & curari recuſauerit, conſoletur nos dominicum illud exemplum, qui offenſis hominibus ex verbo ſuo, & tanquam durum refugientibus, etiam iis qui remanſerant ait, Nunquid & vos vultis ire? *Ioan.6.* Satis enim fixum atque immobile debet corde retineri, Hieruſalem captiuam ab huius ſeculi Babylonia, decurſis temporibus liberari, nullũmque ex illa eſſe periturum, quia qui perierit, non ex illa erat. Firmom enim fundamentum dei ſtat, habens ſignaculum hoc, Nouit eoim dominus qui ſont eius, & recedat ab iniquitate omnis qoi nominat oomeo domini. *2.Tim.2.* Iſta cogitaotes, & inuocantes dominum in cor noſtrũ, minus timebimus incertos exitus ſermonis noſtri propter iocertos motus auditorum delectabitque oos etiam ipſa perpeſsio moleſtiarũ pro miſericordi opere, ſi ooo io eo noſtram gloriam requiramus. Tunc enim eſt vere opus bonum, cum à charitate iaculatur agentis intentio: & tanqoam ad locum ſuum rediens, rurſus in charitate requieſcit. Lectio verò quæ nos delectat, aut aliqua auditio melioris eloquij, vt eam promendo ſermoni ooſtro præponere volẽtes cum pigritia vel tædio loquamor, alacriores oos ſuſcipiet, iocun-

G diorq; præſtabitur poſt laborem: & maiora fiducia deprecabimur, vt loquatur nobis deus quomodo volumus, ſi ſuſcipiamus hilariter, vt loquatur per nos quomodo poſſumus: ita fit vt diligentibus dominũ, omnia cõcurrant in bonum.

Rom. 8.

Hilaritas in catechiſmo. Cap. 12.

Iam verò ſi vſitata & paruulis congruentia ſæpe repetere faſtidimus, congruamus eis per fraternum, paternum maternumq; amorẽ, & copulatis cordi eorũ etiam nobis noua videbuntur. Tantum enim valet animi compatientis affectus, vt cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis diſcentibus, habitemus in inuicem: atque ita & illi quæ audiunt quaſi loquantur in nobis, & nos in illis diſcamus, quodammodo quæ docemus. Nónne accidere hoc ſolet, cum loca quædam ampla & pulchra, vel vrbium vel agrorũ, quæ iam nos ſæpe videndo ſine aliqua voluptate præteribamus, oſtendimus eis qui antea nunquã viderant, vt noſtra delectatio in eorum nouitatis delectatione renouetur? Et tanto magis, quanto ſunt amiciores: quia per amoris vinculum inquantũ in illis ſumus, intantum & nobis noua fiunt quæ vetera fuerunt. Sed ſi in rebus cõtemplandis aliquantum proficimus, iam nolumus eos quos diligimus lætari & ſtupere, cum intuentur opera

H manuum hominũ: ſed volumus eos in ipſam artem cõſiliúmve inſtitutoris attollere, atq; inde exurgere in admirationẽ laudemq; omnicreantis dei, vbi amoris fructuoſiſsimus finis eſt: quanto ergo magis delectari nos oportet cum ipſum dominum iam diſcere homines accedunt, propter quem diſcenda ſunt quæcunque diſcẽda ſunt, & in eorũ nouitate innouari: vt ſi frigidior eſt ſolito noſtra prædicatio inſolita eorum auditione feruescat. Huc accedit ad comparandam lætitiam, quod cogitamus & cõſideramus, de qua erroris morte in vitam fidei tranſeat homo. Et ſi vicos vſitatiſsimos cum benefica hilaritate tranſimus, quando alicui forte qui errando laborauerat: demonſtramus viam: quanto alacrius & cum gaudio maiore in doctrina ſalutari, etiam illa quæ propter nos retexere non opus eſt, perambulare debemus: cum animam miſerandã, & erroribus ſeculi fatigatã per itinera pacis, ipſo qui nobis eã præſtitit iubente deducimus?

Faſtidio catechumeni quomodo medendũ. Cap. 13.

Sed reuera multum eſt perdurare in loquendo vſq; ad terminum præſtitutum, cum moueri non videmus audiẽtem: quòd ſiue non audeat, religionis timore cõſtrictus, voce aut aliquo motu corporis ſignificare approbationem ſuam, ſiue humana verecundia reprimatur: ſiue dicta non intelligat, ſiue contemnat: quandoquidem nobis non cernẽtibus animum eius incertum eſt, omnia ſermone tentanda ſunt, quę ad eum excitandum, & tanquã de latebris eruendum poſſint valere. Nam & timor nimius atque impediens declarationem iudicij eius, blanda exhortatione pellendus eſt, & inſinuando fraternam ſocietatem verecũdia temperanda: & interrogatione quærendũ vtrum intelligat, & danda fiducia, vt ſi quid ei contradicendum videtur, libere proferat. Quærendum etiam de illo vtrum hæc aliquando iam audierit, & fortaſsis eum tanquam nota & peruulgata non moueant, & agendum pro eius reſponſione, vt aut planius & enodatius loquamur, aut opinionem contrariam refellamus, aut ea quæ illi nota ſunt non explicemus latius, ſed breuiter complicemus, eligamusq; aliqua ex his quæ myſtice dicta ſunt in ſanctis libris, & maxime in ipſa narratione, quæ aperiendo & reuelando noſter ſermo dilucescat †. Quòd ſi nimis tardus eſt, & ab omni tali ſuauitate abſurdus & auerſus, miſericorditer ſufferendus eſt, breuitérque decurſis cæteris ea quæ maxima neceſſaria ſunt, de vnitate catholicæ, de tentationibus, de Chriſtiana conuerſatione propter futurum iudicium terribiliter inculcanda ſunt, magíſque pro illo ad deum, quàm illi de deo multa dicenda. K

† dulceſcat.

Sæpe etiam fit, vt qui primo libenter audiebat, vel audiendo vel ſtando fatigatus, non iam laudans ſed oſcitans labia diducat, & ſe abire velle etiam inuitus oſtendat. Quod vbi ſenſerimus, aut renouare oportet eius animum, dicendo aliquid honeſta hilaritate conditum, & aptum rei quæ agitur, vel aliquid valde mirandum & ſtupendum, vel etiam dolẽdum atque plangendum: & magis de ipſo vt propria cura punctus euigilet, quod tamen non offendat eius verecundiam aſperitate aliqua, ſed potius familiaritate conciliet: aut oblata ſeſsione ſuccurere, quanquam ſine dubitatione melius fiat, vbi decenter fieri poteſt, vt à principio ſedens audiat. Longéque conſultius in quibuſdam Eccleſiis transmarinis, non ſolùm antiſtites ſedentes loquuntur ad populum, ſed ipſi etiam populo ſedilia ſubiacent, ne quiſquam infirmior ſtando laſſatus à ſaluberrima intentione auertatur, aut etiam cogatur abſcedere. Et tamen multum intereſt, ſi ſe quiſquam de magna multitudine ſubtrahat ad reparandas vires, qui iam ſacramentorum ſocietate deuinctus eſt: L & ſi ille diſcedat, quod plerunque ineuitabiliter vrgetur, ne interiore defectu victus etiam cadat, qui primis ſacramentis imbuendus eſt: & pudore enim non dicit cur eat, & imbecillitate ſtare non ſinitur. Expertus hoc dico. Nam fecit hoc quidam cum eum catechizarem, homo ruſticanus. Vnde magnopere præcauendum eſſe didici. Quis enim ferat arrogantiam noſtram, cum viros fratres noſtros, vel etiam quod maiore ſolicitudine curandum eſt, vt ſint fratres noſtri, coram nobis ſedere non facimus: & ipſum dominum noſtrum cui aſsiſtunt angeli, ſedens mulier audiebat: Sanè ſi aut breuis ſermo futurus eſt, aut conſeſſui locus non eſt aptus, *Luc. 10.* ſtantes audiant, ſed cum multi audiunt, & non ſunt initiandi. Nam cum vnus, aut duo, aut pauci, qui propterea venerunt vt Chriſtiani fiant, periculoſe loquimur ſtantibus: tamen ſi iam ſic cœpimus, ſaltem animaduerſo auditoris tædio, & offerenda ſeſsio eſt, imò vero prorſus vrgendus vt ſedeat, & dicendum aliquid quo renouetur, quo etiam cura ſi qua forte irruens eum auocare cœperat, fugiat ex animo. Cum enim cauſæ M incertæ ſint, cur iam tacitus recuſet audire, iam ſedenti aliquid aduerſus incidentes cogitationes ſecularium negociorum dicatur, aut hilari, vt dixi, aut triſti modo: vt ſi ipſæ ſunt quæ mentem occupauerant, cedant quaſi nominatim accuſatæ: ſi autem ipſæ non ſunt, & audiendo fatigatus eſt, cum de illis tanquam ipſæ ſint, quandoquidem ignoramus, inopinatum aliquid & extraordinarium, eo modo quo dixi, loquimur, à tædio renouãtur intentio. Sed & breue ſit, maxime quia extra ordinem inſeritur, ne morbum faſtidij cui ſubuenire volumus, etiam auget ipſa medicina: & accelerãda ſunt cætera, & promittendus atque exhibendus finis propinquior.

Catechiſta quomodo ſuum animum debeat extimulare. Cap. 14.

Si autem confregit animum tuum alterius actionis, cui tanquam magis neceſſariæ iam ſuſpenſus eras emiſsio, & propterea triſtis inſuauiter catechizas: cogitare debes, excepto quòd ſcimus miſericorditer nobis agendum eſſe quicquid cum hominibus agimus, & ex officio ſynceriſsimæ charitatis: hoc ergo excepto, incertum eſſe quod vtilius agamus, & quid opportunius, aut intermittamus, aut omnino omittamus. Quia enim merita hominum pro quibus agimus, qualia ſunt apud dominum,

A minum non nouimus, quid eis ad tempus expediat, aut
nulla aut tennisſima & incertiſsima coniectura ſuſpi-
camur potius quàm comprehendimus. Quapropter res
quidem agendas pro noſtro captu ordinare debemus:
quas eo modo quo ſtatuimus ſi peragere pomerimus,
non ideo gaudeamus quia nobis, ſed quia deo ſic eas
agi placuit. Si autem aliqua inciderit neceſsitas qua no-
ſter ille ordo turbetur, flectamur facilè ne frangamur:
vt quem deus noſtro præpoſuit, ipſe ſit noſter. Aequius
eſt enim vt nos eius, quàm vt ille noſtram voluntatē ſe-
quatur: quia & ordo agendarum rerum, quem noſtro
arbitrio tenere volumus, ille vtiqne approbandus eſt
vbi potiora præcedunt. Cur ergo nos dolemus homi-
nes à domino deo tāto potiora præcedi, vt eoipſo quo
noſtrum amamus ordinem, inordinati eſſe cupiamus?
Nemo enim melins ordinat quid agat, niſi qui paratior
eſt non agere quod dinina poteſtate prohibetur, quàm
cupidior agere quod humana cogitatione meditatur:
Quia multæ cogitationes ſunt in corde viri, conſilium
Prouer. 19. autem domini manet in æternum. Si vero ex aliquo
ſcandalo perturbatus animus non valet edere ſerenum
iocundúmque ſermonem, tantam eſſe charitatem opor
tet in eos pro quibus Chriſtus mortuus eſt, volens eos
B precio ſanguinis ſui ab errorum ſecularium morte re-
dimere, vt hoc ipſum quod nobis triſtibus nunciatur.
præſto eſſe aliquē qui deſideret fieri Chriſtianus, ad cō-
ſolationem illius reſolutionémque inſtitiæ valere de-
beat, ſicut ſolēt lucrorum gaudia dolorem lenire dam-
norum. Non enim ſcandalum nos contriſtat alicuius,
niſi quem perire, aut per quem infirmum vel credimus
vel videmus. Ille igitur qui initiandus aduenit, dum
ſperatur poſſe proficere, dolorem deficientis abſtergat:
quia & ſi timor ille ſuggeritur, ne fiat proſelytus filius
gehennæ, dum multi tales verſantur ante oculos ex
Mat. 23. quibus oriuntur ea quibus vrimur ſcandala, non ad
retardandos nos pertinere debet, ſed magis ad excitan-
dos & acuendos. Quin & quem imbuimus moneamus,
vt caueat imitationem eorum qui non ipſa veritate, ſed
ſolo nomine Chriſtiani ſunt: ne eorum turba commo-
tus, aut ſectari velit eos, aut Chriſtum nolit ſectari pro-
pter eos: & aut nolit eſſe in Eccleſia dei vbi illi ſunt, aut
talis ibi velit eſſe, quales illi ſunt. Et neſcio quomo-
do in huiuſmodi motu ardentior ſermo eſt, cui fomi-
tem ſuum miniſtrat præſens dolor: vt non ſolum pi-
C griores non ſimus, ſed eo ipſo dicamus accenſius, at-
que vehementius, quo ſecuriores frigidius & lentius
diceremus gaudeamusq́; nobis occaſionē dari, vbi mo-
tus animi noſtri ſine fructificatione non tranſeat. Si au-
tem de aliquo errato noſtro vel peccato nos mœſtitu-
Pſal. 50. do comprehendit non tantum meminerimus ſacrificiū
Eccli. 3. deo ſpiritum eſſe contribulatū, ſed etiam illud, Quia ſi-
Oſee 6. cut aqua ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum. Et
quia miſericordiam, inquit, magis volo quàm ſacrificiū.
Sicut ergo periclitaremur incendio, ad aquam vtique
curreremus qua poſſet extingui, & gratularemur ſi quis
eam de proximo offerret: ita ſi de noſtro fœno aliqua
peccati flamma ſurrexerit, & propterea conturbamur,
data occaſione miſericordiſsimi operis, tanquam de
oblato fonte gaudeamus, vt inde illud quod exarſerat
opprimatur. Niſi forte tam ſtulti ſumus, vt alacrius arbi-
tremur cum pane currendum, quo ventrem eſurientis
impleamus quàm cum verbo dei, quo mentem ſtuden-
† al. iſtud tis† inſtruamus. Huc accedit, quia ſi tantummodo pro-
edentis. deſſet hoc facere, non facere autem nihil obeſſet inſœ-
liciter in periculo ſalutis non iam proximi ſed noſtræ

oblatum remedium ſperneremus. Cum vero ex ore do- D
mini tam minaciter ſonet, Serue nequam & piger, da- *Mat. 25.*
res pecuniam meam nummulariis: quæ tandem demē-
tia eſt, quoniam peccatum noſtrum nos angit, ideo rur-
ſus velle peccare, nō dando pecuniam dominicam vo-
lenti & penteti: His atque huiuſmodi cogitationibus &
conſiderationibus depulſa caligine tædiorum, ad cate-
chizādum aptatur intentio, vt ſuaniter imbibatur quod
impigre atque hilariter de charitatis vbertate prorum-
pit. Hæc enim non tam ego tibi, quam omnibus nobis
dictat ipſa dilectio, quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris *Roma. 5.*
per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Sed nunc *Pro perſo-*
etiam illnd quod priuſquam promitterem non debe- *narum di-*
bam, iam fortaſſe debitum flagitas, vt aliquod ſermo- *uerſitate tē-*
nis exemplum tanquam ſi ego aliquem catechizem, *peranda*
non pigeat explicare, & intuendum tibi proponere. *oratio.*
Quod priuſquam faciam, volo cogites aliam eſſe in- *Cap. 15.*
tentionem dictantis, cum lector futurus cogitatur: &
aliam loquentis, cum præſens auditor attenditur: &
in eoipſo aliam in ſecreto monentis, dum nullus alius
qui de nobis iudicet præſto eſt: aliam palàm docen-
tis aliquid, vbi diſsimiliter opinantium circunſtat au-
ditus, Et in hoc genere aliam, cum docetur vnus, cæte-
ri autem tanquam iudicantes aut atteſtantes quę ſibi no E
ta ſunt audiunt: aliam cum omnes communiter quid
ad eos proferamus expectant. Et rurſus in hocipſo aliā
cum quaſi priuatim conſideretur vt ſermocinatio con-
feratur: aliam cum populus tacens vnum de loco ſupe-
riore dicturum ſuſpenſus intuetur. Multúmque intereſt
& cum ita dicimus, vtrum pauci eſſent, an multi: do-
cti, an indocti: an ex vtroque genere mixti: vrbani an
ruſtici, an hi & illi ſimul, an populus ex omni homi-
num genere temperatus ſit. Fieri enim non poteſt, niſi
aliter atque aliter afficiant locuturum atque dicturum:
& vt ſermo qui profertur, affectionis animi à quo pro-
fertur, quendam quaſi vultum gerat, & pro eadem di-
uerſitate diuerſè afficiat auditores, cum & ipſi ſeipſos
diuerſe efficiant inuicem præſentia ſua. Sed quia de ru-
dibus imbuendis nunc agimus, de meipſo tibi teſtis
ſum, aliter atque aliter me moueri cum ante me cate-
chizandum video eruditum, inertem, ciuem, peregri-
num, diuitem, pauperem, priuatum, honoratum, in po-
teſtate aliqua conſtitutum, illius aut illius gentis homi-
nem, illius aut illius ætatis aut ſexus, ex illa aut illa ſe-
cta, ex illo aut illo vulgari errore venientem, ac pro di- F
uerſitate motus mei ſermo ipſe & procedit & progre-
ditur & finitur. Et quia cum eadem omnibus debeatur
charitas, non eadem eſt omnibus adhibenda medici- *Galat. 4.*
na, ipſa item charitas alios parturit, cum aliis infirma- *2. Cor. 11.*
tur, alios curat ædificare, alios contremiſcit offende-
re, ad alios ſe inclinat, ad alios ſe erigit: aliis blanda,
aliis ſeuera: nulli inimica, omnibus mater. Et qui non
expertus eſt eadem charitate quod dico, cum videt
nos, quia facultas aliqua nobis donata delectat lauda-
biliter innoteſcere in ore multitudinis, inde nos bea-
tos putat. Deus autem in cuius conſpectum intrat ge- *Pſal. 78.*
mitus compeditorum, videat humilitatem noſtram & *Pſal. 24.*
laborem noſtrum & dimittat omnia peccata noſtra.
Quamobrem ſi quid tibi in nobis placuit, vt aliquam
obſeruationem ſermonis tui à nobis audire quæreres,
melius videndo & audiendo nos cū hæc agimus, quàm
legendo cum hæc dictamus ediſceres. Sed tamen *Formula*
faciamus aliquem veniſſe ad nos qui vult eſſe Chriſtia- *orationis*
nus, & de genere quidem idiotarum, non tamen ru- *catechiſtiſ.*
ſticanorum, ſed vrbanorum, quales apud Carthaginem *Cap. 16.*

G plures experiri te neceſſe eſt. Interrogatum etiam vtrum
propter vitæ præſentis aliquod commodum, an pro-
pter requiem quæ poſt hanc vitam ſperatur, Chriſtia-
nus eſſe deſiderat, propter futuram requiem reſpon-
diſſe: tali fortaſſe à nobis inſtrueretur alloquio. Deo
gratias frater, valde tibi gratulor & gaudeo de te, quòd
in tantis ac tam periculoſis huius ſeculi tempeſtatibus
de aliqua vera & certa ſecuritate cogitaſti. Nam & in
hac vita homines magnis laboribus requiem quærunt
& ſecuritatem, ſed prauis cupiditatibus non inueniunt.
Volunt enim requieſcere in rebus inquietis, & non
permanentibus. Et quia illæ tempore ſubtrahuntur &
tranſeunt, timoribus & doloribus eos agitant, nec quie-
tos eſſe permittunt. Siue enim in diuitiis velit homo
requieſcere, magis ſuperbus efficitur quàm ſecurus. An
non videmus quàm multi eas ſubito perdiderint, mul-
ti etiam propter illas perierint, aut cum eas habere cu-
piunt, aut cum eis oppreſsis à cupidioribus auferuntur?
Quæ ſi etiam per totam vitam cum homine permane-
rent, & non deſererent dilectorem ſuum, ipſe illas ſua
morte deſereret. Quanta eſt enim vita hominis etiam
H ſi ſeneſcat? Aut cum ſibi homines optant ſenectutem,
quid aliud optant niſi longam infirmitatem? Sic & ho-
nores huius ſeculi, quid ſunt niſi typhus, & inanitas, &
ruinæ periculum? Quia ſic ſcriptura ſancta dicit, Om-
Eſaie 40. nis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Fœnũ
aruit, flos decidit, verbum autem domini manet in æ-
ternum. Ideo qui veram requiem & veram fœlicitatem
deſiderat, debet tollere ſpem ſuam de rebus mortali-
bus & prætereuntibus, & eam collocare in verbo do-
mini, vt hærens ei quod manet in æternum, etiam ipſe
cum illo maneat in æternum. Sunt etiam homines qui
nec diuites eſſe quærunt, nec ad vanas honorum pom-
pas ambiunt peruenire, ſed gaudere & requieſcere vo-
lunt in popinis & in fornicationibus & in theatris at-
que ſpectaculis nugacitatis, quæ in magnis ciuitatibus
gratis habentur. Sed ſic etiam ipſi aut conſumunt per
luxuriam paupertatem ſuam, & ab egeſtate poſtea in
furta & effracturas, & aliquando etiam in latrocinia
proſiliunt, & ſubitò multis & magnis timoribus implē-
tur: & qui in popina paulo ante cantabant, iam planctus
carceris ſomniant. Studiis autem ſpectaculorum fiunt
I dæmonibus ſimiles, clamoribus ſuis incitando homi-
nes, vt ſe inuicem cædant, ſecúmque habeant conten-
tioſa certamina qui ſe non læſerunt, dum placere inſa-
no populo cupiunt: quos ſi animaduerterint eſſe con-
cordes tunc eos oderunt & perſequuntur, & tanquam
colluſores vt fuſtibus verberentur exclamant, & hanc
iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum iudi-
cem cogunt. Si autem horrendas aduerſus inuicem ini-
micitias eos exercere cognouerint, ſiue ſint qui appel-
lentur ſcenici & thymelici, ſiue aurigæ, ſiue venato-
res, quos miſeros non ſolum homines cum hominibus,
ſed etiam homines cum beſtiis in certamen pugnamq;
committunt: quo maiore aduerſus inuicem diſcordia
furere ſenſerint, eo magis amant & delectantur, & in-
citati fauent, & fauentes incitant, plus aduerſus ſeipſos
inſanientes ipſi ſpectatores alter pro altero, quam illi
quorum inſaniam inſani prouocant, & inſaniendo ſpe-
ctare deſiderant. Quomodo ergo ſanitatem pacis te-
nere animus poteſt, qui diſcordiis & certaminibus pa-
ſcitur? Qualis enim cibus ſumitur, talis valitudo conſe-
quitur. Poſtremo quamuis inſana gaudia nō ſint gaudia,
tamen qualiacunque ſint, & quantumlibet delectent, ia-
ctantia diuitiarum, & tumor honorum, & vorago po-
pinarum, & bella theatricorum, & immunditia forni- K
cationum, & prurigo thermarum, auſert omnia iſta vna
febricula, & adhuc viuentibus totam falſam beatitudi-
nem ſubtrahit: remanet inanis & ſaucia conſcientia,
dominum ſenſura iudicem, quem noluit habere cuſto-
dem, & inuentura aſperum dominum quem dulcem
patrem quærere & amare contempſit. Tu autem quia
veram requiem quæ poſt hanc vitam Chriſtianis pro-
mittitur quæris, etiam hic eam inter amariſsimas vitæ
huius moleſtias, ſuauem iocundamq; guſtabis, ſi eius qui
eam promiſit præcepta dilexeris. Cito enim ſenties
dulciores eſſe iuſtitiæ fructus, quàm iniquitatis, & ve-
rius atque iocundius gaudere hominem de bona con-
ſcientia inter moleſtias, quàm de mala inter delicias,
quia non ſic veniſti coniungi Eccleſiæ dei, vt ex ea tem-
poralem aliquam vtilitatem requiras. Sunt enim *Qui vere*
qui propterea volunt eſſe Chriſtiani, vt aut prome- *Chriſtiani.*
reantur homines à quibus temporalia commoda expe- *Cap. 17.*
ctant, aut quia offendere nolunt quos timent. Sed iſti *Mat. 3.*
reprobi ſunt, & ſi ad tempus eos portat Eccleſia, ſicut
area vſque ad tempus ventilationis paleam ſuſtinet: ſi
non ſe correxerint, & propter futuram ſempiternam L
requiem Chriſtiani eſſe cœperint, in fine ſeparabun-
tur. Nec ſibi blandiantur quòd in area poſſunt eſſe cum
frumento dei, quia in borreo cum illo non erunt, ſed
igni debito deſtinabuntur. Sunt etiam alij meliore qui-
dem ſpe, ſed tamen non minore periculo, qui iam
deum timent, & non irrident Chriſtianum nomen, nec
ſimulato corde intrant Eccleſiam dei, ſed in iſta vita
expectant fœlicitatem, vt fœliciores ſint in rebus terre-
nis, quàm illi qui non colunt dominum: ideoque cum
viderint quoſdam ſceleratos & impios iſta ſeculi pro-
ſperitate pollere & excellere, ſe autem vel minus ha-
bere iſta vel amittere, perturbantur tanquam ſine cau-
ſa dominum colant, & facilè à fide deficiunt. Qui au-
tem propter beatitudinem ſempiternam & perpetuam
requiem, quæ poſt hanc vitam ſanctis futura promit-
titur, vult fieri Chriſtianus, vt non eat in ignem æter-
num cum diabolo, ſed in regnum æternum intret cum *Mat. 25.*
Chriſto, verè ipſe Chriſtianus eſt: cautus in omni ten-
tatione, ne proſperis rebus corrumpatur, & ne franga-
tur aduerſis, & in abundantia bonorum terrenorum
modeſtus & temperans, & in tribulationibus fortis & M
patiens. Qui etiam proficiendo perueniet ad talem a-
nimum, vt plus amet dominum, quàm timeat gehen-
nam: vt etiam ſi dicat illi deus, vtere deliciis carnalibus
ſempiternis, & quantum poteſt pecca, nec morieris, nec
in gehennam mitteris, ſed mecum tantummodo non
eris: exhorreſcat, & omnino non peccet, non iam vt in
illud quod timebat non incidat, ſe ne illum quem ſic
amat offendat: in quo vna eſt requies, quam oculus non *1. Cor. 2.*
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit,
quam præparauit deus diligentibus ſe. De qua rectè ſi-
gnificat ſcriptura, & non tacet, quòd ab initio mundi ex *Geneſ. 1.*
quo fecit deus cœlum & terrā & omnia quæ in eis ſunt, *& 2.*
ſex diebus operatus eſt, & ſeptimo die requieuit. Poterat
enim omnipotens & vno momento temporis omnia
facere: non autem laborauerat vt requieſceret, quando
dixit & facta ſunt, mandauit & creata ſunt: ſed vt ſigni- *Pſal. 148.*
ficaret, quia poſt ſex ætates mundi huius, ſeptima ætate
tāquam ſeptimo die requieturus eſt in ſanctis ſuis: quia
ipſi in illo requieſcent poſt omnia bona opera in qui-
bus ei ſeruierunt, quæ ipſe in illis operatur qui vocat &
præcipit, & delicta præterita dimittit, & iuſtificat eum
qui prius erat impius. Sicut autem cum illi ex dono eius

A bene operantur rectè dicitur ipſe operari: ſic cum illi requieſcunt, rectè dicitur ipſe requieſcere, Nam quod ad ipſum attinet, pauſationem non quęrit, qui laborem nō ſentit. Fecit autem omnia per verbum ſuum, & verbum eius ipſe Chriſtus, in quo requieſcūt angeli, & omnes cœleſtes mundiſsimi ſpiritus in ſancto ſilētio. Homo autem peccato lapſus perdidit requiem quam habebat in eius diuinitate, & recepit eam in eius humanitate: ideoque opportuno tempore, quo ipſe ſciebat oportere fieri, homo factus, & de fœmina natus eſt A carne quippe contaminari non poterat, ipſe carnem potius mundaturus. Ipſum etiam antiqui ſancti venturum in reuelatione ſpiritus cognouerunt & prophetauerunt: & ſic ſalui facti ſunt credendo quia veniet, ſicut nos ſalui efficicimur credendo quia venit: vt diligeremus dominum qui ſic nos dilexit, vt vnicum filium ſuum mitteret, qui humilitate noſtræ mortalitatis indutus, & à peccatoribus & pro peccatoribus moreretur. Iam enim olim ab ineuntibus ſeculis myſterij huius altitudo præfigurari prænunciarique non ceſſat.

Cur ita cōditꝰ homo.
Cap.18.

Quoniam deus omnipotens, & bonus & iuſtus & miſericors: qui fecit omnia bona, ſiue magna ſiue parua, ſiue ſumma ſiue infima: ſiue quæ videntur, ſicuti ſunt B cœlum & terra & mare, & in cœlo ſol & luna, & cætera ſydera: in terra autem & mari arbores & frutices & animalia ſuæ cuiuſque naturæ, & omnia corpora vel cœleſtia vel terreſtria: ſiue quæ non videntur, ſicuti ſunt ſpiritus quibus corpora vegetantur & viuificantur. Fecit & hominem ad imaginem ſuā: vt quemadmodum ipſe per omnipotētiam ſuam præeſt vniuerſæ creaturæ, ſic homo per intelligētiam qua etiam creatorem ſuum cognoſcit & colit, præeſſet omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adiutorium fœminam: non ad carnalem concupiſcentiam, quandoquidem nec corruptibilia corpora tunc habebant antequam eos mortalitas inuaderet pœna peccati: ſed vt haberet & vir gloriam de fœmina, cum ei præiret ad dominum: ſeque illi præberet imitandum in ſanctitate atque pietate, ſicut ipſe eſſet gloria dei, cum eius ſapientiam ſequeretur. Itaque conſtituit eos in quodam loco perpetuæ beatitudinis, quem appellat ſcriptura paradiſum, præceptúmque illis dedit, quod ſi non tranſgrederentur, in illa ſemper im- C mortalitatis beatitudine permanerent: ſi autem tranſgrederentur, ſupplicia mortalitatis expenderent. Præſciebat autem deus eos tranſgreſſuros, ſed tamen quia conditor eſt & effector omnis boni, magis eos fecit, quando fecit & beſtias, vt impleret terram bonis terrenis. Et vtique melior eſt homo etiā peccator quàm beſtia. Et præceptum quod non erant ſeruaturi, magis dedit vt eſſent inexcuſabiles, cum in eos vindicare cœpiſſet, Quicquid † enim homo fecerit, [laudabilem in ſuis ſanctis inuenit deum: ſi rectè egerit,] laudabilē inuenit per iuſtitiam prꝯmiorū: ſi peccauerit, [laudabilem inuenit per iuſtitiam ſuppliciorū: ſi peccata confeſſus ad rectè viuēdum redierit,] laudabilē inuenit per miſericordiam indulgentiarū. Cur ergo non faceret deus hominem, quāuis eum peccaturum prænoſceret, cum & ſtātem coronaret, & cadentem ordinaret, & ſurgentē adiuuaret, ſemper & vbiq; ipſe glorioſus bonitate, iuſtitia, clemētia? maxime quia & illud præſciebat, de propagine mortalitatis eius futuros ſanctos, qui nō ſibi quærerent, ſed creatori ſuo gloriam darent, & cum colendo ab omni corruptione liberati, cū angelis ſanctis viuere ſemper, & beate viuere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberū arbitrium, vt nō ſeruili neceſsitate, ſed ingenua voluntate deum colerent, dedit etiam angelis, D Et ideo nec angelus, qui cum ſpiritibus aliis ſatellitibus ſuis ſuperbiendo deſeruit obedientiam dei, & diabolus factus eſt, aliquid nocuit deo, ſed ſibi. Nouit enim deus ordinare deſerentes ſe animas, & ex earum iuſta miſeria inferiores partes creaturæ ſuæ, conuenientiſsimis & cōgruentiſsimis legibus admirandæ diſpenſationis ornare. Itaque nec diabolus aliquid deo nocuit, quia vel ipſe lapſus eſt, vel hominem ſeduxit ad mortē: Nec ipſe homo in aliquo minuit veritatem aut poteſtatem aut beatitudinem conditoris ſui, quia coniugi ſuæ ſeductæ à diabolo, ad id quod deus prohibuerat, propria voluntate conſenſit. iuſtiſsimis enim dei legibus omnes damnati ſunt deo glorioſo per æquitatē vindictæ, ipſi ignominioſi per turpitudinē pœnæ: vt & homo à ſuo creatore auerſus, victus diabolo ſubderetur, & diabolus homini ad creatorem ſuum conuerſo vincendus proponeretur, vt quicunque diabolo vſque in finem conſentirēt, cum illo irent in æterna ſupplicia: quicunq; autem humiliarent ſe deo, & per eius gratiam diabolum vin- E cerent, æterna præmia mererentur.

† al. Quicquid enim homo fecerit, laudabilē inuenit deū per iuſtitiā præmiorū: ſi peccauerit, laudabilē inuenit deū per miſericordiā indulgētiarum.

Iudæ.1.
2.Petr.c.14
Geneſ.3.

Quod Eccleſia præfigurata in veteri teſtamēta, ſēper pauciori numero contenta diabolum vicerit.

Neque hoc nos mouere debet, quia multi diabolo conſentiunt, & pauci dominum ſequuntur: quia & frumentum in comparatione palearum valde pauciorem habet numerum. Sed ſicut agricola nouit quid faciat de ingenti aceruo paleæ, ſic nihil eſt deo multitudo peccatorum, qui nouit quid de illis agat, vt adminiſtratio regni eius ex nulla parte turbetur atque turpetur. Nec ideo putandus eſt viciſſe diabolus, quia ſecum plures, cum quibus à paucis vinceretur attraxit.

Cap.19.

Duæ itaque ciuitates, vna iniquorū, altera ſanctorum, ab initio generis humani vſque in finem ſeculi perducūtur, nunc permixtæ corporibus, ſed voluntatibus ſeparatæ, in die iudicij vero etiam corpore ſeparandæ. Omnes enim homines amantes ſuperbiā & temporalē dominationem, cū vano typho & pompa arrogantiæ, omnéſque ſpiritus qui talia diligunt, & gloriam ſuam ſubiectione hominū quærunt, ſimul vna ſocietate deuincti ſunt: ſed & ſi ſæpe aduerſum ſe pro his rebus dimicant, pari tamen pondere cupiditatis in eandem profunditatem præcipitantur, & ſibi morū & meritorū ſimilitudine coniunguntur. Et rurſus omnes homines & omnes ſpiritus humiliter dei gloriam quęrentes, non ſuam, & eam pietate ſectantes, ad vnam perti- F nent ſocietatem: & tamē deus miſericordiſsimus, & ſuper impios homines patiens eſt, & præbet eis pœnitentiæ atq; correctionis locum. Nam & quòd omnes diluuio deleuit, excepto vno iuſto cum ſuis, quos in arca ſeruari voluit, nouerat quidem quòd nō ſe correcturi eſſent, verùm etiam nunc (per centum enim annos arca fabricata eſt) prædicabatur vtique eis ira dei ventura ſuper eos, vt ſi conuerterentur ad dominum, parceret eis: ſicut pepercit poſtea Niniue ciuitati agenti pœnitentiā, cum ei per prophetam futurum interitum prænunciaſſet. Hoc autem facit deus etiam illis quos nouit in malitia perſeueraturos, dans pœnitēdi ſpacium, vt noſtram patiētiam exerceat & informet exemplo ſuo: quò nouerimus quantum nos oporteat tolerabiliter malos ſuſtinere, cum ignoremus quales poſt ea futuri ſint, quando ille parcit & ſinit eos viuere, quem nihil futurorum latet. Prænunciabatur tamen etiam diluuij ſacramēto, ꝙ per lignum iuſti liberati ſunt, futura Eccleſia, quam rex eius & deꝰ Chriſtus myſterio ſuæ crucis ab huius ſeculi ſubmerſione ſuſpendit. Neque enim deus ignorabat quòd etiam ex illis qui fuerant in arca ſeruati, naſcituri erant mali, qui faciem terrę iniquitatibus implerēt, ſed tamen

Geneſ.7.
Ionæ.3.

G & exemplum futuri iudicij dedit, & ſanctorum libera-
tionem ligni myſterio prænunciauit. Nam & poſt hæc
non ceſſauit repullulare malitia per ſuperbiam & libi-
dines & illicitas impietates, cum homines deſerto crea-
tore ſuo, non ſolùm ad creaturam quam deus condidit
lapſi ſunt, vt pro deo colerēt quod fecit deus: ſed etiam
ad opera manuum hominum, & ad fabrorum artificia
curuauerunt animas ſuas, vbi de illis turpius diabolus
& dæmonia triumpharent: quæ ſe in talibus figmentis
adorari venerariq; lætantur, dum errores ſuos humanis
erroribus paſcunt. Neque tunc ſanè defuerunt iuſti qui
dominum pie quærerent, & ſuperbiam diaboli vince-
rent, ciues illius ſanctæ ciuitatis, quos regis ſui Chriſti
ventura humilitas per ſpiritum reuelata ſanauit. Ex qui-
Geneſ.22. bus Abrahā pius & fidelis dei ſeruus electus eſt, cui de-
monſtraretur ſacramentum filij dei, vt propter imita-
tionem fidei, omnes fideles omnium gentium, filij eius
futuri dicerentur. Ex illo natus eſt populus, à quo vnus
deus verus coleretur, qui fecit cœlum & terrā. Cum cæ-
teræ autem gentes ſimulacris & dæmoniis ſeruirent, in
eo planè populo multo euidentius futura Eccleſia figu-
rata eſt. Erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter
H viſibilia beneficia colebat dominum. Erant autem ibi
pauci futuram requiem cogitātes, & cœleſtem patriam
requirentes, quibus prophetando reuelabatur futura hu
militas dei regis & domini noſtri Ieſu Chriſti, vt per
eam fidem ab omni ſuperbia & tumore ſanarētur. Ho-
rum ſanctorum qui præceſſerunt tempore natiuitatem
domini, non ſolùm ſermo, ſed etiam vita & coniugia
& filij & facta, prophetia fuit huius temporis, quo per
fidem paſsionis Chriſti ex gentibus congregatur Eccle-
ſia: per illos ſanctos patriarchas & prophetas carnali
populo Iſraël, qui poſtea etiam Iudæi appellati ſunt, &
viſibilia beneficia miniſtrabantur, quæ carnaliter à do-
mino deſiderabant, & coërcitiones pœnarum corpo-
ralium quibus pro tempore terrerentur, ſicut eorum du
ritiæ congruebat. Et in his tamen omnibus myſteria ſpi
ritalia ſignificabantur, quæ ad Chriſtum & Eccleſiam
pertinerēt: cuius Eccleſiæ membra erant etiam illi ſan-
cti, quamuis in hac vita fuerint antequam ſecūdum car-
nem Chriſtus dominus naſceretur. Ipſe enim vnigeni-
tus dei filius, verbum patris, æquale & coæternum pa-
tri, per quod facta ſunt omnia, homo propter nos fa-
I ctus eſt, vt totius Eccleſiæ tanquam totius corporis ca-
put eſſet: ſed velut totus homo dum naſcitur, etiam ſi
manum in naſcendo præmittat, tamen vniuerſo cor-
pori ſub capite coniuncta atque compacta eſt, quem-
admodum etiam nonnulli in ipſis Patriarchis ad huius
ipſius rei ſignum manu præmiſſa nati ſunt: ita omnes
ſancti qui ante domini noſtri Ieſu Chriſti natiuitatem
in terris fuerunt, quamuis ante nati ſunt, tamen vniuer-
ſo corpori cuius ille caput eſt, ſub capite cohæſerunt.

Grad.º Iu- Populus ergo ille delatus in Aegyptum, ſeruiuit
daici po- regi duriſsimo: & grauiſsimis laboribus eruditus, quæ-
puli vſque ſiuit liberatorem deum: & miſſus eſt eis vnus de ipſo
ad Hiero- populo ſanctus dei ſeruus Moyſes, qui in virtute dei
ſolymā Ec magnis miraculis terrens tunc impiam gentem Aegy-
cleſiæ ty- ptiorum, eduxit inde populum dei per mare rubrum:
pum. C. 20. vbi diſcedens aqua viam præbuit tranſeuntibus, Aegy-
Exod.7. ptij autem cum eos perſequerentur, redeuntibus in ſe
& 8. fluctibus demerſi, extincti ſunt. Ita quemadmodum per
Exod.14. diluuium aquis terra purgata eſt à nequitia peccato-
Geneſ.7. rum, qui tunc in illa inundatione deleti ſunt, & iuſti
euaſerunt per lignum: ſic ex Aegypto exiens populus
dei, per aquas iter inuenit, quibus ipſorum hoſtes con-
ſumpti ſunt. Nec ibi defuit ligni ſacramentum. Nam K
virga percuiſsit Moyſes vt illud miraculū fieret. Verun- *Exod.14.*
que ſignum eſt ſancti baptiſmi, per quod fideles in no-
uam vitam tranſeunt, peccata verò eorum tāquam ini-
mici delētur atque moriuntur. Apertius autem Chriſti
paſsio in illo populo figurata eſt, cum iuſſi ſunt ouem
occidere & manducare, & de ſanguine eius poſtes ſuos
ſignare, & hoc celebrare omni anno, & appellare Paſcha
domini. Manifeſtiſsime quippe propheta de domino
Ieſu Chriſto dicit, Quia tanquam ouis ad immolan- *Eſa.53.*
dum ductus eſt. Cuius paſsionis & crucis ſigno in fron-
te hodie tanquam in poſte ſingnandus es, omnéſque
Chriſtiani ſignantur. Inde per deſertum populus ille
ductus eſt per quadraginta annos: accepit etiam legem *Deut.9.*
digito dei ſcriptam, quo nomine ſignificatur ſpiritus
ſanctus, ſicut in Euangelio manifeſtiſsime declaratur. *Luc.11.*
Neque enim deus forma corporis definitus eſt, nec ſic
in illo membra & digiti cogitandi ſunt, quemadmo-
dum videmus in nobis: ſed quia per ſpiritum ſanctum
dona dei ſanctis diuiduntur, vt cum diuerſa poſsint, nō
tamen diſcedant à concordia charitatis: in digitis au-
tem maximè apparet quædam diuiſio, nec tamen ab
vnitate præciſio: ſiue propterea, ſiue propter aliam L
quamcunque cauſam ſpiritus ſanctus appellatus eſt di-
gitus dei, non tamen cum hoc audimus, humani cor-
poris forma cogitanda eſt. Accepit ergo ille populus *1.Cor.3.*
legem digito dei ſcriptam in tabulis ſanè lapideis, ad ſi-
gnificandam duritiam cordis illorum qui legem non
erant impleturi. Corporalia quippe dona deſiderantes
à domino, magis carnali timore quàm ſpiritali chari-
tate tenebantur: legem autem non implet niſi charitas. *Rom.13.*
Ideo multis ſacramentis viſibilibus onerati ſunt, quò
ſeruili iugo premerentur in obſeruationibus ciborum,
& in ſacrificiis animalium, & in aliis innumerabilibus,
quæ tamen ſigna erant rerum ſpiritalium ad dominum
Ieſum Chriſtum, & ad Eccleſiam pertinentium: quæ
tunc à paucis ſanctis & intelligebantur ad fructum ſa-
lutis, & obſeruabantur ad congruentiam temporis, à
multitudine verò carnalium tātummodo obſeruaban-
tur, non intelligebantur. Per multa itaque & varia ſigna
rerum futurarum, quas longō eſt omnes commemora-
re, & eas nunc in Eccleſia videmus impleri, perductus
eſt ille populus ad terram promiſsionis, vbi temporali-
ter carnaliterq; regnaret pro modo deſiderij ſui, quod M
tamen regnum terrenum regni ſpiritalis imaginē geſ-
ſit. Ibi Hieruſalē condita eſt famoſiſsima ciuitas dei, ſer-
uiens in ſigno liberæ ciuitatis, quæ cœleſtis Hieruſalem *Galat.4.*
dicitur, quod verbū eſt Hebræum, & interpretatur viſio
pacis: cuius ciues ſunt omnes ſanctificati homines, qui
fuerunt & qui ſunt, & qui futuri ſunt, & omnes ſanctifi-
cati ſpiritus etiam quicunque in excelſis cœlorum par-
tibus pia deuotione obtemperant deo, nec imitantur
impiam diaboli ſuperbiam & angelorū eius. Huius ci-
uitatis rex eſt dominus Ieſus Chriſtus verbum dei, quo
reguntur ſummi angeli, & verbum hominem aſſumēs
vt eo regerentur & homines, qui ſimul omnes cum illo
in æterna pace regnabunt. Ad huius regis præfiguratio-
nem in illo terreno regno populi Iſraël maxime emi-
nuit rex Dauid, de cuius ſemine ſecundum carnem ve- *Rom.9.*
nit & veriſsimus rex noſter dominus deus Chriſtus, qui *Captiuitas*
eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Multa in illa *Babyloni-*
terra promiſsionis geſta ſunt in figuram venturi Chri- *ca et in ea*
ſti & Eccleſiæ, quæ in ſanctis libris paulatim diſcere po- *geſta quid*
teris. Poſt aliquot tamen generationes oſten- *ſignificēt.*
dit alium typum ad rem maxime pertinentem. Nam *Cap.21.*

captiuata

A captiuata eſt illa ciuitas,& multa pars eius ducta in Babyloniam. Sicut autem Hieruſalem ſignificat ciuitatem ſocietatemq; ſanctorum, ſic Babylonia ſignificat ciuitatem ſocietatemq; iniquorum, quoniam dicitur interpretari confuſio. De quibus duabus ciuitatibus, ab exordio generis humani vſque in finẽ ſeculi permixta temporum varietate concurrentibus, & vltimo iudicio ſeparandis paulò antè iam diximus. *Hiere.25. & 29.* Illa ergo captiuitas Hieruſalem ciuitatis,& ille populus in Babyloniam ductus, ad ſeruitutem ire iubetur à domino per Hieremiã illius temporis prophetam. *1.Eſdr.1. Hiere.29.* Et extiterunt reges Babyloniæ ſub quibus illi ſeruiebant, qui ex eorum occaſione commoti quibuſdam miraculis, cognoſcerent & colerent & coli iuberent vnum verum deum qui condidit vniuerſam creaturam. Iuſsi ſunt autem & orare pro eis à quibus captiui tenebantur, & in eorũ pace pacem ſperare, ad gignẽdos filios & domos ædificandas, & plantandos hortos & vineas. Poſt ſeptuaginta autem annos promittitur eis ab illa captiuitate liberatio. Hoc autem totũ figuratè ſignificat Eccleſiã Chriſti in omnibus ſanctis eius, qui ſunt ciues Hieruſalem cœleſtis, ſeruituram fuiſſe ſub regibus huius ſeculi. *Roma.13.* Dicit enim & Apoſtolica B doctrina, vt omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit:& vt reddantur omnibus omnia, cui tributũ tributum, cui vectigal vectigal: *Poteſtates mũdanæ.* & cætera quæ ſaluo dei noſtri cultu, conſtitutionis humanæ principibus reddimus: quando & ipſe dominus, vt nobis huius ſanæ doctrinę prębere exemplum, pro capite hominis quo erat indutus, tributum ſoluere non dedignatus eſt. *Matt.17. Epheſ.6.* Iubentur autem etiam ſerui Chriſtiani & boni fideles dominis ſuis temporalibus æquanimiter fideliterq; ſeruire: quos iudicaturi ſunt, ſi vſq; in finem iniquos inuenerint, aut cum quibus æqualiter regnaturi ſunt ſi & illi ad verum dominum conuerſi fuerint. Omnibus tamẽ præcipitur ſeruire humanis poteſtatibus atq; terrenis, quouſq; poſt tempus præfinitũ, quod ſignificant ſeptuaginta anni, ab iſtius ſeculi confuſione tãquam de captiuitate Babyloniæ, ſicut Hieruſalem, liberetur Eccleſia. Ex cuius captiuitatis occaſione ipſi etiam terreni reges deſertis idolis, pro quibus perſequebantur Chriſtianos, vnum verum deum & Chriſtum dominum cognouerunt & colunt, pro quibus Apoſtolus Paulus iubet orari, etiã cum perſequerentur Eccleſiam. *1.Tim.2.* Sic enim dicit, Obſecro itaque C primũ fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro regibus, pro omnibus hominibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, vt ſecuram & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & charitate. Itaque per ipſos data pax eſt Eccleſię: quamuis temporalis tranquillitas temporis ad ædificãdas ſpiritaliter domos & plãtandos hortos & vineas. Nam & te modo per iſtum ſermonẽ ædificamus atque plãtamus. Et hoc fit per totum orbem terrarũ cum pace regum Chriſtianorum, ſicut idem dicit apoſtolus, Dei agricultura, dei ædificatio eſtis. *1.Cor.3. Hiere.25. & 29.* Et poſt annos quidem ſeptuaginta quos myſtice prophetauerat Hieremias, vt finem temporum præfiguraret, tamen vt ipſa figura integraretur, facta eſt in Hieruſalem reſtitutio ædificationis templi dei. Sed quia totum figuratè agebatur, non erat firma pax ac libertas reddita Iudæis, Itaque poſtea à Romanis victi ſunt,& tributarij facti. Ex illo ſanè tempore ex quo terram promiſsionis acceperunt, & reges habere cœperũt, ne in aliquo regum ſuorum completum eſſe arbitrarẽtur, quod eis liberator Chriſtus promittebatur, apertius per multas prophetias prophetatus eſt Chriſtus, non ſolùm ab ipſo Dauid in libro pſalmorum, ſed etiam à cæteris & magnis & ſanctis prophetis, vſque ad tempus D captiuitatis in Babyloniam, Et in ipſa captiuitate fuerunt prophetæ, qui venturum dominum Ieſum Chriſtum liberatorem omnium prophetarent: & poſteaquã templum tranſactis ſeptuaginta annis reſtitutum eſt, tantas preſſuras & calamitates à regibus gentium Iudæi perpeſsi ſunt, vt intelligerent nondum veniſſe liberatorem, quem non ſpiritaliter liberaturum intelligebant, ſed pro liberatione carnali deſiderabant.

Aetate ſexta qua ſis Chriſtus venerit. Cap.22. Peractis ergo quinque ætatibus ſeculi, quarum prima eſt ab initio generis humani, id eſt ab Adam, qui primus homo factus eſt vſque ad Noë, qui fecit arcam in diluuio. Inde ſecunda eſt vſque ad Abraham, qui pater dictus omnium quidem gentium, quæ fidem ipſius imitarentur, ſed tamen ex propagine carnis ſuæ futuri populi Iudæorum: *Geneſ.6. Geneſ.17.* qui ante fidem Chriſtianam gentium, vnus inter omnes omnium terrarum populus, vnum verum deũ coluit, ex quo populo ſaluator Chriſtus ſecundum carnem veniret. Iſti enim articuli duarum ætatum eminent in veteribus libris, reliquarum autem trium etiam in Euangelio declarantur, cum carnalis origo domini Ieſu Chriſti commemoratur, *Matth.1.* Nam tertia eſt ab Abraham vſque ad Dauid regem, E Quarta à Dauid vſque ad illam captiuitatem qua populus dei in Babyloniam tranſmigrauit. Quinta ab illa tranſmigratione vſque ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, ex cuius aduentu ſexta ætas agitur: vt iam ſpiritalis gratia quæ paucis tunc patriarchis & prophetis nota erat, manifeſtaretur omnibus gentibus: ne quiſquam dominum niſi gratis coleret, non viſibilia præmia ſeruituris ſuæ, & præſentis vitæ fœlicitatem, ſed ſolam vitam æternam in qua ipſo deo frueretur, ab illo deſiderans, vt hac ſexta ætate mens humana renouetur ad imaginem dei, ſicut ſexta die homo factus eſt ad imaginem dei. *Gene.1.* Tunc enim & lex impletur, dum non cupiditate rerum temporalium, ſed charitate illius qui præcepit, fiunt quæcunque præcepit. Quis autem non redamare affectet iuſtiſsimum & miſericordiſsimum deum, qui prior ſic amauit iniuſtiſsimos & ſuperbiſsimos homines, vt propter eos mitteret vnicum filium per quem fecit omnia: qui non ſui immutatione ſed hominis aſſumptione homo factus, non ſolum cum eis viuere, ſed etiam pro eis & ab eis poſſet occidi. Itaque nouum teſtamentum hæredi- F tatis ſempiternæ manifeſtans, in quo renouatus homo per gratiam dei ageret nouam vitam, hoc eſt vitam ſpiritalem, vt vetus oſtẽderet primum, in quo carnalis populus agens, hominem veterem exceptis paucis intelligentibus patriarchis & prophetis, & nonnullis latentibus ſanctis, carnaliter viuens, carnalia præmia deſiderabat à domino deo, & in figura ſpiritalium bonorum accipiebat. Omnia ergo bona terrena contempſit homo factus dominus Chriſtus, vt contemnenda monſtraret: & omnia terrena mala ſuſtinuit quæ ſuſtinenda præcipiebat: vt neque in illis quæreretur fœlicitas, neque in iſtis infœlicitas timeretur. Natus enim de matre; quæ quamuis à viro intacta conceperit, ſemperque intacta permanſerit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro deſponſata erat, *Matth.1.* omnem typhum carnalis nobilitatis extinxit. Natus etiam in ciuitate Bethleem, quæ inter omnes Iudæ ciuitates ita erat exigua, *Matth.2.* vt hodièque villa appelletur, noluit quempiam de cuiuſpiam terrenæ ciuitatis ſublimitate gloriari. Pauper etiam factus eſt, cuius ſunt omnia, & per quem creata ſunt omnia: ne quiſquam eum in eum cre-

G deret, de terrenis diuitiis auderet extolli. Noluit rex ab
hominibus fieri, quia humilitatis oſtēdebat viam miſe-
ris, quos ab eo ſuperbia ſeparauerat: quanuis ſempiter-
num eius regnū vniuerſa creatura teſtetur. Eſuriuit qui
Matth.4. omnes paſcit, Sitiuit per quem creatur omnis potus, &
Ioan.4. qui ſpiritaliter panis eſt eſurientium, fonsq; ſitientium.
Matt.26. Ab itinere terreſtri fatigatus eſt, qui ſeipſum nobis vi-
am fecit in cœlum. Velut obmutuit & obſurduit coram
cōuiciantibus, per quem mutus locutus eſt, & ſurdus au
diuit. Vinctus eſt qui de infirmitatū vinculis ſoluit. Fla-
gellatus eſt, qui omnium dolorū flagella de hominum
corporibus expulit. Crucifixus eſt, qui cruciatus noſtros
finiuit. Mortuus eſt, qui mortuos ſuſcitauit. Sed & reſur
rexit nunquam moriturus, ne ab illo quiſquam ſic di-
ſceret mortem contemnere, quaſi nunquam futurus.

Primordia Eccleſiæ. Ca.23. Inde cōfirmatis diſcipulis, conuerſatus cum eis qua-
draginta diebus, eiſdē ſpectantibus aſcendit in cœlum,
& completis à reſurrectione quinquaginta dieb⁹, miſit
Act.1.et 2 eis ſpiritū ſanctum, promiſerat enim: per quem diffuſa
Rom.5. charitate in cordibus eorum, non ſolùm ſine onere, ſed
etiam cum iucunditate legem poſſent implere, quæ da-
ta eſt Iudæis in decem præceptis, quod appellant deca-
H logum. Quæ rurſus ad duo redigūtur, vt diligamus do-
Deute.6. minum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente:
& diligamus proximū ſicut noſipſos. Nam in his duo-
bus præceptis totam legem prophetáſque pendêre ipſe
Matt.22. dominus & dixit in Euangelio, & ſuo manifeſtauit ex-
Marc.12. emplo. Nam & populus Iſraël ex die quo primū Paſcha
Exod.12. in imagine celebrarunt, ouem occidentes & mādu-can-
tes, cuius ſanguine poſtes eorum ad ſalutis tutelam ſi-
Exod.19. gnati ſunt. Ex ipſo ergo die quinquageſimus dies im-
Deut.9. pletus eſt, & legem acceperunt ſcriptam digito dei, quo
Luc.11. nomine iam diximus ſignificari ſpiritum ſanctum: ſi-
cut poſt domini paſsionem & reſurrectionem, quod eſt
verum Paſcha, quinquageſimo die ipſe ſpiritus ſanctus
diſcipulis miſſus eſt, non iam lapideis tabulis corda du-
ra ſignificans, ſed cum eſſent vnum in locum congre-
Acto.2. gati in ipſa Hieruſalem, factus eſt ſubitò de cœlo ſonus
quaſi ferretur flatus vehemens: & viſæ ſunt illis linguæ
diuiſæ quaſi ignis, & cœperunt linguis loqui, ita vt om-
nes qui ad illos venerant, ſuam linguam agnoſceret
quiſque. Ad illam enim ciuitatem ex omni terra conue-
niebant Iudæi quacunque diſperſi erant, & diuerſas gen
I tium linguas diuerſarum didicerant. Deinde cum tota
fiducia Chriſtum prædicantes, in eius nomine multa
ſigna faciebant, ita vt quendam mortuum tranſeunte
Acto.5. Petro vmbra eius tetigerit & reſurrexerit: Sed cum vi-
derent Iudæi tanta ſigna fieri in eius nomine, quem
partim per inuidiam, partim per errorem crucifixerunt,
alij irritati ſunt ad perſequendos prædicatores eius A-
poſtolos: alij verò idipſum amplius admirantes, quòd
in eius nomine quem veluti à ſe oppreſſum & victum
riſerant, tanta miracula fierent, pœnitendo conuerſi cre-
diderunt in eum milia Iudæorum. Non erant illi tem-
poralia beneficia terrenúmque regnum deſiderantes à
deo, nec promiſſum regem Chriſtum carnaliter expe-
ctantes, ſed immortaliter intelligentes, & diligētes eum
qui pro ipſis ab ipſis tanta mortaliter pertulit, & eis vſ-
que ad ſui ſanguinis effuſionem peccata donauit, & im-
mortalitatem à ſe ſperandam & deſiderādam exemplo
ſuæ reſurrectionis oſtendit. Itaque iam veteris hominis
terrena deſideria mortificantes, & ſpiritalis vitæ noui-
tate flagrantes, ſicut præceperat in Euangelio dominus,
Acto.2. vendebant omnia quæ habebant, & precia rerum ſua-
& 4. rum ante pedes Apoſtolorum ponebant, vt ipſi diſtri-
buerent vnicuique ſicut cuique opus erat, viuentéſque K
in Chriſtiana dilectione concorditer, non dicebant ali-
quid ſuum, ſed erant illis omnia communia, & anima
& cor vnū in domino. Deinde etiam ipſi à Iudæis car-
nalibus ciuibus carnis ſuæ perſecutionem paſsi atq; di-
ſperſi ſunt, vt latius Chriſtus eorum diſperſione prædi-
caretur, & imitarentur etiam ipſi patiētiam domini ſui:
quia qui ante eos mānſuetus paſſus fuerat, manſuefactos
pro ſe pati iubebat. Ex ipſis ſanctorū perſecutoribus fue
rat etiam apoſtolus Paulus, & in Chriſtianos maxime *Acto.8.*
ſæuiebat: ſed poſtea credens & apoſtolus factus, miſſus
eſt vt gentibus Euangelium prædicaret, grauiora per-
peſſus pro nomine Chriſti quàm fecerat contra nomē
Chriſti. Eccleſias autem conſtituens per omnes gentes
quà Euangeliū ſeminabat, impenſè præcipiebat, vt quo-
niam ipſi ex idolorum cultu venientes, & ad vnum do-
minum colendum rudes, non facilè poterāt rebus ſuis
venditis & diſtributis ſeruire deo, oblationes facerent
in pauperes ſanctorum qui erant in Eccleſiis Iudææ qui
Chriſto crediderant: ita illos tanquam milites, illos au-
tem tanquam ſtipēdiarios prouinciales apoſtolica do- *Pſal.117.*
ctrina conſtituit: inſerens eis Chriſtum velut lapidem *Epheſ.2.*
angularem, ſicut per prophetam prænunciatus erat: in L
quo ambo quaſi parietes de diuerſo veniētes, de Iudæis
videlicet atque gentibus, germana charitate copularen-
tur. Sed poſtea grauiores & crebriores perſecutiones
ex incredulis gentibus aduerſus Chriſti Eccleſiam ſur-
rexerunt, & implebatur in dies ſingulos verbum domi-
ni prædicentis, Ecce ego mitto vos velut oues in me- *Matt.10.*
dio luporum. Sed illa vitis quæ per orbem terrarum, *Perſecutio et hæreſes, & iudicij expectatio Cap.24.*
ſicut de illa prophetarum & ab ipſo domino prænun-
ciatum erat, fructuoſos palmites diffundebat, tanto pul
lulabat amplius, quanto vberiore martyrum ſanguine
rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter
pro fidei veritate morientibus, etiam ipſa perſequentia
regna ceſſerunt, & ad Chriſtum cognoſcendum atque
venerandum fracta ſuperbiæ ceruice conuerſa ſunt.
Oportebat autem vt eadem vitis, ſicut à domino iden- *Ioan.15.*
tidem prædictum erat, putaretur, & ex ea præcideren-
tur infructuoſa ſarmenta, quibus hæreſes & ſchiſmata
per loca facta ſunt, ſub Chriſti nomine, non ipſius glo-
riam ſed ſuam quærentium, per quorum aduerſitates
magis magiſque exerceretur Eccleſia, & probaretur at-
que illuſtraretur & doctrina eius & patientia. Omnia M
ergo hæc, ſicut tanto antè prædicta legimus, ſic & fa-
cta cognoſcimus: & quemadmodum primi Chriſtiani,
quia nondum iſta proueniſſe videbātur, miraculis mo-
uebantur vt crederent: ſic nos quia omnia iſta ita com-
pleta ſunt, ſicut in eis libris legimus, qui longe ante-
quam hæc implerentur conſcripti ſunt, vbi omnia fu-
tura dicebantur, & præſentia iam videntur, ædificamur
ad fidem, vt etiam illa quæ reſtant ſuſtinentes & perſe-
uerantes in domino, ſine dubitatione ventura creda-
mus. Sic quidem adhuc tribulationes futuræ in eiſdem
ſcripturis leguntur, & ipſe vltimus iudicij dies, vbi
omnes ciues ambarum ciuitatum receptis corporibus
ſurrecturi ſunt, & rationem vitę ſuæ ante tribunal Chri-
ſti iudicis redditurí. Veniet enim etiam in claritate *Rom.14.*
poteſtatis, qui prius in humilitate humanitatis venire *2.Cor. 5.*
dignatus eſt, & omnes pios ab impiis ſegregabit: non
tantùm eis qui in eum credere omnino noluerunt, *Matt.25.*
ſed etiam eis qui fruſtra & infructuoſe crediderunt
in eum: illis daturus regnum ſecum æternum, illis
autem pœnam æternam cum diabolo Sed ſicut nul-
lum gaudium rerum temporalium ex aliqua parte ſi-
mile

A mile poteſt inueniri gaudio vitæ æternæ, quã ſancti accepturi ſunt: ira nullus cruciatus pœnarum temporaliũ poteſt ſempiternis iniquorum cruciatibus comparari.

Exhortatio ad conſtantiam in fide. Cap.25.

Itaque frater confirma teipſum in eius nomine atque adiutorio cui credis, aduerſus linguas eorum qui fidem noſtram irrident, de quibus diabolus ſeductoria verba loquitur, maxime volens irridere fidem reſurrectionis. Sed ex teipſo crede futurum te eſſe cum fueris, quando cum ante non fueris, nunc eſſe te vides. Vbi enim erat iſta moles corporis tui, & iſta forma mẽbrorumq; compago ante paucos annos priuſquã natus, vel etiã priuſquam in matris vtero cõceptus eſſes? Vbi erat hæc moles & hæc ſtatura corporis tui? Nónne de occultis huius creaturæ ſecretis, domino deo inuiſibiliter formãte, proceſſit in lucem, certiſq; ætatum incremẽtis in iſtam magnitudinẽ formamq; ſurrexit? Nũquid ergo difficilius eſt deo, qui etiam aggeres nubiũ ex occulto in momento contrahit, & cõtegit cœlũ in ictu temporis, reddere iſtam quãtitatem corporis tui ſicut erat, qui eã facere potuit cum nõ erat? Crede ergo fortiter & inconcuſſe, quia omnia quæ vidẽtur quaſi pereundo humanis oculis ſubtrahi, ſalua & integra ſunt omnipotentiæ dei,
B qui ea cum voluerit, ſine vlla mora & difficultate reparabit, ea duntaxat quæ iuſtitia eius reparanda eſſe iudicat: vt in his corporibus reddãt homines factorum ſuorum rationem, in quibus ea fecerunt: & in his mereãtur aut commutationem cœleſtis incorruptionis pro meritis pietatis, aut corruptibilem corporis conditionem pro meritis iniquitatis, nõ quæ morte ſoluatur, ſed quæ materiam ſempiternis doloribꝰ præbeat. Fuge ergo per immobilem fidem ad mores bonos. Fuge frater illa tormenta, vbi nec tortores deficiunt, nec torti moriuntur, quibus ſine fine mors eſt, non poſſe in cruciatibus mori: & exardeſce amore, atque deſiderio ſempiternæ vitæ ſanctorum, vbi nec operoſa erit actio, nec requies deſidioſa: laus erit dei ſine faſtidio, ſine defectu: nullum in animo tædium, nullus labor in corpore, nulla indigentia, nec tua cui ſubueniri deſideres, nec proximi cui ſubuenire feſtines. Omnes deliciæ deus erit, & ſocietas ſanctæ ciuitatis in illo & de illo ſapienter beateq; viuentis.

Matt. 22. Efficiemur enim, ſicut ab illo promiſſum ſperamus & expectamus, æquales angelis dei, & cum eis pariter illa
2.Cor.5. trinitate perfruemur iam per ſpeciem, in qua nunc per
C fidem ambulamus. Credimus enim quod nõ videmus, vt ipſis meritis fidei etiam videre quod credimus & inhærere mereamur: vt æqualitatem patris & filij & ſpiritus ſancti, & ipſius trinitatis vnitatem, quomodo ſunt hæc tria vnus deus, non iam verbis fidei & ſtrepentibus ſyllabis perſonemus, ſed contemplatione puriſſima & ardentiſſima in illo ſilentio ſorbeamur. Hæc tene fixa in corde tuo, & inuoca dominum cui credis, vt tueatur te aduerſus tentationes diaboli: & eſto cautus, ne tibi aliunde hoſtis ille ſubrepat, qui ad ſolatium maleuolentiſſimum damnationis ſuæ, cum quibus damnetur inquirit. Non enim per eos ſolos qui Chriſtianum nomẽ oderunt, & dolent eo nomine occupatum eſſe orbem terrarum, & adhuc ſimulachris & dæmoniorum curioſitatibus ſeruire deſiderant, audet ille tentare Chriſtianos: ſed etiam per eos quos paulò antè commemorauimus, de vnitate Eccleſiæ, velut putata vite præciſos, qui hæretici vel ſchiſmatici dicũtur, conatur etiã id quidẽ interdũ. Sed tamen id etiam aliquando conatur & per Iudæos tẽtare atq; ſeducere. Sed maxime cauẽdum eſt, ne per homines qui ſunt in ipſa catholica Eccleſia, quos velut paleam vſq; ad tempus ventilationis ſuæ ſuſtinet, vnuſquiſq; tentetur & decipiatur. Propterea enim deus D
patiẽs eſt in illos, vt & ſuorum electorum fidem atque prudentiam per illorũ peruerſitatem exercẽdo confirmet: & quia de numero eorum multi proficiunt, & ad placendũ deo, miſerati animas ſuas, magno impetu cõuertuntur. Non enim omnes ſibi per patiẽtiam dei theſaurizant iram in die iræ iuſti iudicij eius, ſed multos eadem omnipotentis patientia perducit ad ſaluberrimum pœnitentiæ dolorem. *Rom.2.* Quod donec fiat, exercetur per eos illorum qui iam rectã viam tenẽt, nõ ſolùm tolerantia, ſed etiam miſericordia. Multos ergo viſurus es ebrioſos, auaros, fraudatores, aleatores, adulteros, fornicatores, remedia ſacrilega ſibi alligantes, præcantatoribus & Mathematicis, vel quarumlibet impiarũ artium diuinatoribus deditos. Animaduerſurus etiam quòd illæ turbæ impleant Eccleſias per dies feſtos Chriſtianorum, quæ implent & theatra per dies ſolennes Paganorum, & hæc videndo ad imitandum tentaberis. Et quid dicam, videbis quòd etiam nunc iam vtique noſti: non enim neſcis multos qui appellãtur Chriſtiani, hæc omnia mala operari, quæ breuiter commemoraui. Et aliquando fortaſſe grauiora facere homines non ignoras, quos noſti appellari Chriſtianos. Sed ſi hoc animo ve- E
niſti vt quaſi ſecurus talia facias, multum erras: nec tibi proderit nomẽ Chriſti cum cœperit ille ſeueriſſime iudicare, qui prius dignatus eſt miſericordiſſime ſubuenire. Prædixit enim iſta & ait in Euangelio, Non omnis *Matth.2.* qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed is qui facit voluntatem patris mei. Multi dicent mihi in illa die, Domine domine, in nomine tuo *Luc.13.* manducauimus & bibimus. Omnibus ergo qui in talibus operibus perſeuerant, damnatio finis eſt. Cum ergo videris multos non ſolùm hæc facere, ſed etiam defendere atque ſuadere, tene te ad legem dei, & non ſequaris præuaricatores eius. Non enim ſecundum illorum ſenſum, ſed ſecundum illius veritatem iudicaberis. Coniungere bonis, quos vides amare tecum regem tuum. Multos enim inuenturus es, ſi & tu talis eſſe cœperis. Nam ſi in ſpectaculis cum illis eſſe cupiebas, & eis inhærere qui tecum vel aurigam vel venatorem vel aliquem hiſtrionem ſimul amabant: quanto magis te delectare debet eorum coniunctio qui tecum amant dominum, de quo nunquam erubeſcet amator eius, quia non ſolùm ipſe non poteſt vinci, ſed etiam dilectores F
ſuos reddet inuictos. Nec tamen etiam in ipſis bonis qui te vel præcedunt vel comitantur ad dominum, ſpem tuam collocare debes: quia nec in teipſo debes quantumcunque profeceris, ſed in illo qui eos & te iuſtificãdo tales facit. Securus es enim de deo quòd non mutatur, de homine autem imprudenter ſecurus es: *Hier.17.* Sed ſi illos qui nondum iuſti ſunt amare debemus vt ſint, quanto ardentius qui iam ſunt, amandi ſunt? Sed aliud eſt diligere hominem, aliud ſpem ponere in homine: tantúmque intereſt, vt illud deus iubeat, hoc prohibeat. Si autem aliquas vel inſultationes vel tribulationes pro nomine Chriſti paſſus non defeceris à fide, nec à bona vita deuiaueris, maiorem mercedem accepturus es. Qui autem in his diabolo ceſſerint, etiam minorem perdunt. Sed humilis eſto deo, vt non te permittat tentari vltra vires tuas. *1.Cor.10.*

Expoſitio ſignorum. Cap.26.

His dictis interrogandus eſt, an hæc credat, atque obſeruare deſideret. Quod cum reſponderit ſolenniter, vtique ſignandus eſt, & Eccleſiæ more tractandus. De ſacramento ſanè quod accepit, cum ei bene commendatum fuerit, ſignacula quidem rerum diuinarum eſſe viſibilia, ſed res

G ipſas inuiſibiles in eis honorari: nec ſic habendam eſſe
illam ſpeciem benedictione ſanctificatam, quemadmo-
dum habetur in vſu quolibet: dicendum etiam quid ſi-
gnificet & ſermo ille quem audiuit, quid in illo conda-
tur, cuius illa res ſimilitudinē gerit. Deinde monendus
eſt ex hac occaſione, vt ſi quid etiam in ſcripturis au-
diat quod carnaliter ſonet, etiam ſi non intelligit, cre-
dat tamen ſpiritale aliquid ſignificari, quod ad ſanctos
mores futuramq; vitam pertineat. Hoc autem breuiter
diſcet, vt quicquid audierit ex libris canonicis quod ad
dilectionem æternitatis & veritatis & ſanctitatis, & ad
dilectionem proximi referre non poſsit, figuratè dictū
vel geſtum eſſe credat, atque ita conetur intelligere, vt
ad illam geminam referat dilectionem, ita ſanè, vt pro-
ximum non carnaliter intelligat, ſed omnē qui cum eo
in illa ſancta ciuitate poteſt eſſe, ſiue iam, ſiue nondum
appareat. Et vt de nullius hominis correctione deſpe-
ret, quem patientia dei videt viuere, non ob aliud, ſicut
Roma.2. Apoſtolus ait, niſi vt adducatur ad pœnitentiam. Si lō-
gior tibi videtur iſte ſermo, quo tāquam præſentem ru-
dem hominem inſtruxi, licet ea tibi dicere breuius, lon-
giorem tamen eſſe debere nō puto: quanquam multum
H intereſt, quid res ipſa cum agitur moneat: & quid audi-
torum præſentia, non ſolum ferre, ſed etiam deſiderare
ſe oſtendat. Cum autē celeritate opus eſt, vide quàm fa-
cilè explicari tota res poſsit. Fac rurſus adeſſe aliquem,
qui velit eſſe Chriſtianus, ergo & interrogatum illud
quod ſuperior reſpondiſſe, quia & ſi hoc nō reſpondet,
hoc eum reſpōdere debuiſſe dicendum eſt. Deniq; hoc
modo & cætera contexenda, Verè frater, illa magna &
vera beatitudo eſt, quæ in futuro ſeculo ſanctis promit-
titur. Omnia verò viſibilia tranſeunt, & omnis huius ſe-
culi pompa & deliciæ & curioſitas interibunt, & ſecum
ad interitum trahunt amatores ſuos. A quo interitu,
hoc eſt, pœnis ſempiternis deus miſericors volens ho-
mines liberare, ſi ſibiipſis non ſint inimici, & non reſi-
ſtant miſericordiæ creatoris ſui, miſit vnigenitū filium
ſuum, hoc eſt, verbum ſuum æquale ſibi, per quod con-
didit omnia: & manens quidem in diuinitate ſua, & nō
recedens à patre, nec in aliquo mutatus, aſſumendo ta-
men hominem, & in carne mortali hominibus appa-
Rom.5. rendo venit ad homines, vt quemadmodum per vnum
hominem qui primus factus eſt, id eſt Adam, mors in-
I tranit in genus humanū, quia conſenſit mulieri ſuæ ſe-
ductæ à diabolo, vt præceptum dei tranſgrederētur: ſic
per vnum hominem qui etiam deus eſt dei filius, Ieſum
Chriſtum, deletis omnibus peccatis præteritis, creden-
tes in eum omnes in æternam vitam ingrederentur.

Quòd facta in Eccleſia videantur in ſcriptura & futura ſcienda, ſicut et præcedentia credenda ſint. C.27.

Omnia enim quæ nunc vides in Eccleſia dei, & ſub
Chriſti nomine per totū orbem terrarum geri, ante ſe-
cula iam prædicta ſunt, & ſicut ea legimus, ita & vide-
mus, & inde ędificamur in fidem. Factum eſt aliquando
diluuium per totam terram, vt peccatores delerentur,
& tamen illi qui euaſerunt in arca, ſacramentum futuræ
Eccleſiæ demonſtrabant, quæ nunc in fluctibus ſeculi
natat, & per lignum crucis Chriſti à ſubmerſione libe-
ratur. Prædictus eſt Abrahæ fideli ſeruo dei vni homi-
ni, quod de illo eſſet populus naſciturus, qui coleret
vnum deum inter cæteras gentes quæ idola colebant.
Et omnia quæ illi populo ventura prædicta ſunt, ſic
euenerunt vt prædicta ſunt. Prophetatus eſt in illo po-
pulo etiam Chriſtus rex omnium ſanctorum & deus,
venturus ex ſemine ipſius Abraham ſecundum carnem
quam aſſumpſit, vt omnes etiam filij eſſent Abrahæ,
qui fidem eius imitarentur, & ſic eſt factum. Natus eſt
Chriſtus de Maria virgine, quæ ex illi⁹ genere fuit. Præ- K
dictum eſt per prophetas quòd in cruce paſſurus eſſet
ab eodem populo Iudæorum, de cuius genere ſecundū
carnem veniebat, & ſic eſt factum. Prædictum eſt quòd
reſurrecturus eſſet, reſurrexit: & ſecūdum ipſa prædicta
prophetarum aſcendit in cœlum, & diſcipulis ſuis ſpi-
ritum ſanctum miſit. Prædictum eſt non ſolùm à pro-
phetis, ſed etiam ab ipſo domino Ieſu Chriſto, quòd
Eccleſia eius per vniuerſum orbem terrarum eſſet futu-
ra, per ſanctorum martyria paſsionesq; diſſeminata: &
tunc prædictum quando adhuc nomen eius & latebat
gentes, & vbi notum erat irridebatur: & tamen in vir-
tutibus miraculorum eius, ſiue quæ per ſe ipſe, ſiue quæ
per ſeruos ſuos fecit, dum annunciantur hęc & credun-
tur, iam videmus quod prædictum eſt eſſe completum,
regesq; ipſos terræ, qui antea perſequebantur Chriſtia-
nos, iam Chriſti nomini ſubiugatos. Prædictum eſt e-
tiam quòd ſchiſmata & hæreſes ex eius Eccleſia eſſent
exituræ, & ſub eius nomine per loca vbi poſſent, ſuam
non Chriſti gloriam quæſituræ, & iſta completa ſunt.
Nunquid ergo illa quæ reſtant, non ſunt ventura? Ma-
nifeſtum eſt quia ſicut iſta prædicta venerunt, ſic etiam
illa ventura ſunt, quæcunque tribulationes iuſtorum L
adhuc reſtant: & iudicij dies qui ſeparabit omnes im-
pios à iuſtis in reſurrectione mortuorum, & non ſolùm *Matt.25.*
eos qui ſunt extra Eccleſiam, ſed etiam ipſius Eccleſiæ
paleas, quas oportet vſque ad nouiſsimam ventilatio- *Matth.3.*
nem patientiſsime ſufferat, ad ignem debitum ſegrega-
bit. Qui autem irrident reſurrectionem, putantes quòd
caro iſta quia putreſcit, reſurgere non poteſt, ad pœnas
in ea reſurrecturi ſunt: & oſtendet eis deus, quia qui po-
tuit hæc corpora facere antequā eſſent, poteſt ea in mo-
mento reſtituere ſicut erant. Omnes autē fideles regna-
turi cum Chriſto, ita reſurgent in eodē corpore, vt etiā
commutari mereantur ad incorruptionem angelicam:
vt fiant æquales angelis dei, ſicut dominus ipſe promi- *Matt.22.*
ſit, & laudent eum ſine aliquo defectu, & ſine aliquo fa-
ſtidio, ſemper viuētes in illo & de illo, cum tali gaudio
& beatitudine, qualis nec dici nec cogitari ab homine
poteſt. Tu itaque credens iſta, caue tētationes, quia dia-
bolus quærit qui ſecum pereant: vt non ſolùm per eos
qui extra Eccleſiam ſunt, ſiue Pagani, ſiue Iudæi, ſiue hę-
retici, non te hoſtis ille ſeducat, ſed etiam quos in ipſa
Eccleſia catholica videris male viuentes, aut immode- M
ratos voluptatibus vētris & gutturis, aut impudicos, aut
vanis curioſitatibus vel illicitis deditos, ſiue ſpectaculo-
rum ſiue remediorum ſacrilegorum, aut diuinationum
diabolicarum, ſiue in pompa & typho auaritiæ atque ſu
perbiæ, ſiue in aliqua vita quā lex damnat & punit, non
eos imiteris: ſed potius coniungaris bonis quos inuen-
turus es facilè, ſi & tu talis fueris, vt ſimul colatis & dili-
gatis dominū gratis, quia totum præmiū noſtrum ipſe
erit, vt in illa æterna vita, bonitate eius & pulchritudine
perfruamur. Sed ſ amādus eſt, non ſicut aliquid quod vi-
detur oculis, ſed ſicut amatur ſapiētia & veritas, & ſan-
ctitas, & iuſtitia, & charitas, & ſi quid aliquid tale dicitē,
non quemadmodū ſunt iſta in hominibus, ſed quēad-
modū ſunt in ipſo fonte incorruptibilis & incōmuta-
bilis ſapientiæ. Quoſcunq; ergo videris hæc amare, illis
cōiungere, vt per Chriſtum qui homo factus eſt, vt eſſet *1.Tim.2.*
mediator dei & hominū, recōcilieris deo. Homines au-
tem peruerſos, etiam ſi intrēt parietes eccleſiæ, non eos
arbitreris intraturos in regnū cœlorū, quia ſuo tempore
ſeparabuntur, ſi ſe in melius non cōmutauerint. Homi-
nes ergo bonos imitare, malos tolera, omnes ama, quo-
niam

A niam neſcis quid cras futurus ſit, qui hodie malus eſt. Nec eorum ames iniuſtitiam, ſed ipſos ideo ama vt apprehendant iuſtitiam, quia non ſolùm dilectio dei nobis præcepta eſt, ſed etiam dilectio proximi, in quibus *Matt.22.* duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Quam non implet niſi qui donum acceperit ſpiritũ ſanctum, patri & filio vtique æqualem: quia ipſa trinitas deus eſt, in quo deo ſpes omnis ponenda eſt. In homine non eſt ponenda, qualiſcunque ille fuerit: Aliud eſt enim ille à quo iuſtificamur, aliud illi cum quibus iuſtificamur. Non autem ſolùm per cupiditates diabolus tentat, ſed etiam per terrores inſultationum & dolorum & ipſius mortis. Quicquid autem homo paſſus fuerit pro nomine Chriſti, & pro ſpe vitæ æternæ & permanens tolerauerit, maior ei merces dabitur: quia ſi ceſſerit diabolo, *1.Cor.10.* cum illo damnabitur: ſed opera miſericordiæ cum pia humilitate impetrant à domino, vt non permittat ſeruos ſuos tentari pluſquam poſsint ſuſtinere.

FINIS.

B

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE INCARNATIONE verbi, qui aliquibus intitulatur, de deitate & incarnatione verbi, ad Ianuarium.

Tres perſonæ. C. 1.

SPACTES eorum quæ per prædicationem Apoſtolicam manifeſtè tradũtur, iſtæ ſunt. Primo, quòd vnus eſt deus qui omnia creauit atque compoſuit, quíque cum nihil eſſent, eſſe fecit vniuerſa. Deus à prima creatura & conditione mundi omnium iuſtorum: deus Adam, Abel, Seth, Enos, C Enoch, Noë, Sem, Abraham, Iſaac, Iacob, duodecim Patriarcharum, Moyſi & prophetarum, Et quòd hic deus in nouiſsimis diebus, ſicut per prophetas ſuos antè promiſerat, miſit dominũ Ieſum Chriſtum, primò quidem vocaturum Iſraël, ſecundo verò etiam gentes poſt perfidiam populi Iſraël. Hic deus iuſtus & bonus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, legẽ & Prophetas & Euangelia *Ioan.1.* ipſe dedit, qui & Apoſtolorũ deus eſt & veteris ac noui teſtamẽti. Tum deinde quia Ieſus Chriſtus ipſe qui venit ante omnem creaturam, natus ex patre eſt: qui cum in omni conditione patri miniſtraſſet, per ipſum nanque omnia facta ſunt, nouiſsimis temporibus ſeipſum exinaniens homo factus eſt, incarnatus eſt cum deus eſſet, & homo factus, manſit quod erat deus. Corpus aſſumpſit noſtro corpori ſimile, eo ſolo differens, quòd natum ex virgine & ſpiritu ſancto eſt. Et quoniam hic Ieſus Chriſtus natus & paſſus eſt in veritate, & non per phantaſiam, communem hanc mortem verè mortuus eſt. Vere enim & à mortuis reſurrexit, & poſt reſurrectionem conuerſatus cum diſcipulis ſuis aſſumptus eſt. Tum demum natura, honore ac dignitate patri ac filio ſociatum tradidit ſpiritum ſanctum. Sanè quòd iſte ſpiritus ſanctus vnumquemque ſanctorum vel prophetarum D vel apoſtolorum inſpirauerit, & non alius ſpiritus in veteribus, alius vero in his qui in aduentu Chriſti inſpirati ſunt fuerit, manifeſtè in Eccleſia prædicatur.

Poſt hæc iam quòd anima ſubſtantiam vitámque *Animæ liberum arbitriũ & origo. C.2.* habens propriam, cum ex hoc diſceſſerit mundo, pro ſuis meritis diſpenſabitur, ſiue vitæ æternæ ac beatitudinis hæreditate potitura, ſi huc ei ſua geſta præſtiterint: ſiue igni æterno ac ſupplicio mãcipanda, ſi in hoc mundo eandem ſcelerum culpa detulerit. Sed & erit tempus reſurrectionis mortuorum, cum corpus hoc quod nũc in corruptione ſeminatur, ſurget in incorru- *1.Cor.15.* ptione, & quod ſeminatur in ignominia, ſurget in gloria. Eſt & illud definitum in Eccleſiaſtica prędicatione, omnem animam rationalem, liberi arbitrij & voluntatis: eſſe quoque ei certamen aduerſus diabolum & angelos eius, contrariáſque virtutes: ex eo quòd peccatis eam illi onerare contendant, nos verò ſi rectè conſultéque viuamus, ab huiuſcemodi labe nos exuere conemur. Vnde & conſequens eſt intelligere, non nos neceſsitati eſſe ſubiectos, vt omnino etiam ſi nolimus, vel bona vel mala agere cogamur. Si enim noſtri arbitrij ſumus, impugnare nos fortaſſe poſſunt aliquæ virtutes E ad peccatum, & aliæ iuuare ad ſalutem, non tamen neceſſitate cogimur vel rectè agere, vel male: quod fieri arbitrantur hi qui ſtellatum curſum & motus cauſam dicunt humanorum eſſe geſtorum, non ſolùm eorum quæ extra arbitrij accidunt libertatem, ſed eorum quæ in noſtra poſita ſunt poteſtate. De anima verò vtrum ex ſeminis traduce ducatur, ita vt ratio ipſius vel ſubſtantia inſerta ipſis corporalibus ſeminibus habeatur: an verò aliud habeat initium: & hoc ipſum initium ſi eſt genitum, aut nõ genitum: vel certè ſi extrinſecus corpori inditur, necne, non ſatis manifeſta prædicatione diſtinguitur. De diabolo quoque & angelis *De diaboli ſtatu ambigit. Cap.3.* eius contrariíſque virtutibus, Eccleſiaſtica prædicatio docuit, quoniam ſint quidem hæc: quæ autem ſint, aut quomodo ſint, non ſatis clare diſpoſuit. Apud plurimos tamen iſta habetur opinio, quòd angelus fuerit iſte diabolus, & apoſtata effectus, quamplurimos angelorũ ſecum declinare perſuaſerit, qui & nunc vſque angeli F ipſius nuncupantur. Eſt & præterea illud in Eccle- *Mundi principiũ & finis. Cap.4.* ſiaſtica prædicatione, quòd mundus iſte factus ſit, & à certo tempore cœperit, & ſit pro ipſa ſui corruptione ſoluendus. Quid tamen ante hunc mundum fuerit, aut quid poſtmodũ erit, non iam pro manifeſto multis innotuit: Non enim euidens de his Eccleſiaſtica prædicatione ſermo profertur. Tum demum quòd per *Scripturæ ſenſus arcanus. C.5.* ſpiritũ dei ſcripturæ conſcriptæ ſint, & ſenſum habeant nõ eum ſolùm qui in manifeſto eſt, ſed & alium quendam latẽtem quamplurimos, Formæ enim ſunt hæ quæ deſcribuntur ſacramentorum quorundam & diuinarum rerum imagines: de quo totius Eccleſiæ vna ſententia eſt, eſſe quidem omnem legem ſpiritalem: non tamen ea quæ ſpirat lex, eſſe hominibus nota, niſi iis ſolùm quibus gratia ſpiritus ſancti in verbo ſapientiæ ac ſcientiæ condonatur. Eſt etiam illud in Eccleſia- *Boni angeli. Ca.6.* ſtica prædicatione, eſſe angelos dei quoſdam & virtutes bonas, quæ ei miniſtrãt ad ſalutem hominum conſummandam: ſed quando iſti creati ſint, vel quales aut quomodo ſint, non ſatis in manifeſto diſtinguitur.

Quomodo indagãda veritas. Cap.7.

Oportet igitur velut elementis ac fundamentis huiuſmodi vti ſecundum mandatum, quo dicitur, Illuminate vobis lumen ſcientiæ. Omnis qui cupit ſeriem

G quandam, & corpus ex horum omnium ratione perfi-
cere, vt manifeſtis & neceſſariis aſſertionibus de ſingu-
lis quibusq; quid ſit in vero rimetur, & vnum, vt dixi-
mus, corpus efficiat, exemplis & affirmationibus, vel iis
quas in ſcripturis ſacris inuenerit, vel quas conſequēter
ipſius indagine ac recti tenore repererit. Nos ſem-
Filius abſque initio natus. Cap.2.
per deum patrē nouimus vnigeniti filij ſui, ex ipſo qui-
dem nati, & quod eſt ab ipſo trahentis, ſine vllo tamen
initio: non ſolùm eo quod aliquibus temporum ſpaciis
diſtingui poteſt, ſed ne illo quidem, quod ſola apud ſe-
metipſam mēs intueri ſolet, & nudo, vt ita dixerim, in-
tellectu atque animo cōſpicari. Extra omne ergo quod
vel dici vel intelligi poteſt initiū, generatā eſſe ſapien-
tiam credendum eſt. In hac ipſa ſapientiæ ſubſiſtentia,
qua omnis virtus ac deformatio futuræ inerat creaturę,
vel eorum quæ principaliter exiſtunt, vel eorum quæ
accidunt conſequenter virtute præſcientiæ præformata
atque diſpoſita. Pro iis ipſis quæ in ipſa ſapientia velut
deſcripta ac præfigurata fuerant creaturis, ſeipſam per
Prouer.8.
Salomonem dicit creatam eſſe ſapientia initium via-
rum dei, continens ſcilicet in ſemetipſa vniuerſæ crea-
turæ vel initia, vel rationes, vel ſpecies. Quali autem mo-
H do intelleximus ſapientiam initium viarum dei eſſe, &
quomodo creata eſſe dicitur, ſpecies ſcilicet in ſe & ra-
tiones totius pręformās & cōtinēs creaturæ, hoc modo
etiam verbum dei eam eſſe intelligendum eſt: per hoc
quòd ipſa cæteris omnibus, id eſt vniuerſæ creaturæ, my
ſteriorum & arcanorum rationem, quæ vtique intra dei
ſapientiam, continetur, aperiat: & per hoc verbum di-
citur, quia ſic arcanorum mentis interpres eſt. Ioannes
in initio Euangelij ſui propria definitione deum defi-
Ioan.1.
niens, eſſe verbum dicit, Et deus erat verbū, & hoc erat
in initio apud deum. Qui autem dat initium verbo dei
vel ſapientiæ dei, intuere ne magis in ipſum ingenitum
patrem impietatem ſuam iactet, cum eum neget ſem-
per patrem fuiſſe, & genuiſſe verbū, & habuiſſe ſapien-
tiam in omnibus anterioribus vel temporibus vel ſecu-
lis, vel ſi quid illud eſt quod nominari poteſt. Hic
Rationes exēplares in verbo. Cap.9.
ergo filius, etiam omniū quæ ſunt, veritas eſt, & vita, &
via. Et rectè: Nam quomodo viuerent quæ facta ſunt,
niſi ex vita? Vel quomodo veritate conſtarent ea quæ
ſunt, niſi ex veritate deſcenderent? Vel quomodo ratio-
nales eſſe poſſent ſubſtantiæ, niſi verbum vel ratio præ-
I cederet? Vel quomodo eſſent ſapiētes, niſi eſſet ſapien-
tia? Via factū eſt verbum dei & ſapientia, quæ via idcir-
co dicitur, quòd ad patrē ducit eos qui incedūt per eā.
Quæcunq; ergo diximus de ſapiētia dei, hæc etiā con-
uenienter aptabuntur & intelligētur pro eo quòd filius
dei vita eſt, & pro eo quòd verbum eſt, & pro eo quòd
veritas eſt, & pro eo quòd via eſt, & pro eo quòd reſur-
rectio eſt: quia hæ omnes appellationes ex operibus eius
ac virtutibus nominatæ ſunt: & in nulla harum vel leui
opinione intelligi corporale aliquid poteſt, vel quod
magnitudinē deſignare videatur, vel habitū, vel colorē.
Incogitabilis verbi natiuitas. Cap.10.
Verum quotiā ij qui apud nos filij hominū viden-
tur vel cæterorū animalium, ſemini eorum à quibus ſe-
minati ſunt, reſpondent, vel earum in quarū vtero for-
mantur ac nutriuntur, habentes ex his quicquid illud
eſt quod in lucem hanc aſſumunt ac deferunt proceſ-
ſuri: nefandum eſt & illicitum, deum patrē in genera-
tione vnigeniti filij ſui, atque in ſubſtātia eius exæquare
alicui vel hominum vel aliorum animantium generāti.
Sed neceſſe eſt exceptum aliquid eſſe & deo dignum,
cuius nulla prorſus comparatio, non in rebus ſolùm,
ſed ne in cogitatione quidem vel ſenſu inueniri poteſt,
vt humana cogitatio poſsit apprehendere, quomodo K
ingenitus deus, pater efficitur vnigeniti filij. Eſt nanque
ita æterna ac ſempiterna generatio, ſicut ſplendor gene-
ratur à luce: Non enim per adoptionem ſpiritus, filius
fit extrinſecus, ſed natura filius eſt. Videamus tamen
quomodo hæc quæ dicimus, etiā diuinæ ſcripturæ au-
thoritate muniamus. Ait apoſtolus Paulus, vnigenitum *Coloſſ.1.*
filium imaginem eſſe inuiſibilis dei, & primogenitum
eſſe totius creaturæ. Ad Hebræos verò ſcribens de eo *Hebr.1.*
dicit, quia ſit ſplendor gloriæ & figura expreſſa ſubſtan-
tiæ eius. Inuenimus etiam nihilominus in ſapientia quę
dicitur Salomonis, deſcriptionem quandam de dei ſa-
piētia, hoc modo ſcriptam, Vapor eſt enim, inquit, vir-
tutis dei. Et ait ἀπόῤῥοια id eſt emanatio gloriæ omni- *Sapient.7.*
potentis puriſsima. Ideo ergo nihil commaculatum in
eam incidere poteſt: Splendor eſt enim lucis æternæ, &
ſpeculum immaculatum operationis dei, & imago bo-
nitatis eius. Sapientiam verò dei dicimus ſicut ſuperius
diximus, ſubſiſtentiam habentem non alibi niſi in eo
qui eſt initium omnium ex quo nata eſt. Quæ ſapientia,
quia ipſe eſt qui eſt ſolus natura filius, idcirco & vnige- L
nitus dicitur. Videamus ſanè quid intelligi debeat
Verbum imago patris. Ca.11.
etiam de hoc, quòd imago inuiſibilis dei dicitur, vt &
per hoc aduertamus quomodo deus rectè pater dici-
tur filij ſui. Et cōſideremus proximo ex iis quæ conſue-
tudine hominum imagines appellari ſolent. Imago in-
terdum dicitur ea quæ in materia aliqua, id eſt ligni vel
lapidis depingi vel ſculpi ſolet. Interdum imago dici-
tur eius qui genuit, is qui natus eſt, cum in illo ſimilitu-
dinē liniamenta eius qui genuit in eo qui natus eſt mē-
tiuntur. Puto ergo poſſe quidem priori exemplo aptari
eum qui ad imaginem & ſimilitudinem dei primus fa-
ctus eſt hominum, de quo diligentius, deo fauente, cum
locum ipſum in Geneſi exponere cœperimus, videbi-
mus. Secūdæ vero comparationi imago filij dei, de quo
nunc ſermo eſt, comparari poteſt, etiam ſecundum hoc
quòd inuiſibilis dei inuiſibilis imago eſt: ſicut ſecundū
hiſtoriam dicimus imaginem Adæ eſſe filiū eius Seth.
Ita enim ſcriptum eſt, Et genuit Adam Seth ſecundum *Geneſ.5.*
imaginem ſuam, & ſecūdum ſpeciem ſuam. Quæ ima-
go etiam naturæ ac ſubſtantię patris ac filij cōtinet vni-
tatem. Si enim omnia quæ fecit pater, hæc & filius ſi-
militer facit, in eo quòd ita facit omnia filius ſicut pater, *Ioan.5.*
imago patris deformatur in filio, qui vtique natus ex eo M
eſt velut quædam voluntas eius ex mente procedens.
Et ideo ego arbitror, quòd ſufficere debeat voluntas pa
tris ad ſubſiſtendum hoc quod vult pater. Volens enim
non alia via vtitur, niſi quæ conſilio voluntatis profer-
tur. Ita ergo & filij ab eo ſubſiſtentia generatur, quod
neceſſe eſt in primis ſuſcipi ab his qui nihil ingenitum,
id eſt innatum præter ſolum deum fatentur patrem.
Obſeruandum nanque eſt, ne quis incurrat in illas
abſurdas fabulas eorum qui prolationes quaſdam ſi-
biipſis depingunt, vt diuinam naturam in partes vo-
cent, & deum patrem quantum in ſe eſt diuidant: cum
hoc de incorporea natura vel leuiter ſuſpicari, non ſo-
lùm extremæ impietatis ſit, verùm etiam vltimæ inſi-
pientiæ, nec omnino vel intelligentiam conſequens, vt
incorporeæ naturæ ſubſtantialis diuiſio poſsit intelligi.
Magis ergo ſicut voluntas procedit è mente, & neque
partem aliquam mentis ſecat, neque ab ea ſeparatur
aut diuiditur, tali quidem ſpecie putandus eſt pater fi-
lium genuiſſe, imaginem ſcilicet ſuam: vt ſicut ipſe in-
uiſibilis eſt per naturam, ita imaginem quoque inuiſibi-
lem genuerit. Verbū enim eſt filius, & ideo nihil in eo

A ſenſibile intelligendum eſt. Sapientia eſt, & in ſapientia nihil corporeum ſuſpicandum eſt. Lumen eſt verum, *Ioan.1.* quod illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mundum, ſed nihil habet commune ad ſolis huius lumen. Imago ergo eſt inuiſibilis dei patris ſaluator noſter: quãtum ad ipſum patrem quidem veritas, quãtum autem ad nos quibus reuelat patrem, imago eſt per quam cognoſcimus patrem, *Matt.11.* quem nemo alius nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Reuelat autem per hoc quòd ipſe intelligitur. A quo enim ipſe fuerit intellectus, conſequenter intelligitur & pater, *Ioan.14.* ſecundum hoc quod ipſe dixit, Qui videt me, videt & patrem. *Chriſtus figura ſubſtantiæ paternæ.* Sed quoniam ſermonem Pauli inſeruimus de Chriſto dicentis, in eo quod ait, Quia ſplendor eſt gloriæ dei & figura expreſſa ſubſtantię eius, quid de hoc ſentiendum ſit, videamus. Deus lux eſt ſecundum Ioannem. *Cap.12.* *1.Ioan.1.* Splendor ergo huius lucis eſt vnigenitus filius, ex ipſo inſeparabiliter, velut ſplendor ex luce procedens, & illuminans vniuerſam creaturam. Secũdum hoc nanque ſuperius expoſuimus quomodo via ſit & ducat ad patrem: & quomodo verbum ſit, arcana ſapientiæ & ſcientiæ myſteria interpretans ac proferens rationabili creaturæ: quomodo etiam B veritas vel vita eſt, vel reſurrectio eſt. Conſequenter intelligere debemus etiam ſplendoris opus. Per ſplendorem nanque quid ſit lux ipſa cognoſcitur & ſentitur. Qui ſplendor fragilibus ſe & infirmia mortalium oculis placidius ac lenius offerens, & paulatim velut edocens & aſſueſcens claritatem luminis patri, cum ab eis dimouerit omne quod viſum obducit & impedit, ſecundum *Matt.7.* quod dixit dominus, Eiice trabem de oculo tuo, capaces eos efficit ad ſuſcipiendam gloriam lucis, etiam in hoc velut quidam mediator hominum ac lucis effectus. *Hebr.1.* Verum quoniam nõ ſolum ſplendor gloriæ eſſe dicitur ab Apoſtolo, ſed & figura expreſſa ſubſtantiæ vel ſubſiſtentiæ eius, non mihi videtur ocioſi eſſe intellectus, aduertere quomodo alia præter ipſam dei ſubſtantiam vel ſubſiſtentiam, quæcunq; illa ſubſtantia vel ſubſiſtentia dicitur, figura ſubſtantiæ eius eſſe dicatur. Et vide ne forte *Matt.11.* quoniam filius dei, qui & verbum eius & ſapientia dicitur, qui & ſolus nouit patrem, & reuelat quibus vult, id eſt, qui capaces verbi ipſius & ſapientiæ fiunt, ſecundum hoc ipſum quod intelligi ac agnoſci deum facit, figurámque ſubſtantiæ vel ſubſiſtẽtiæ eius dicatur exprimeC re: id eſt, cum in ſemetipſa primum deſcribit ſapientia quæ reuelare vult cæteris, ex quibus ab illis cognoſcitur & intelligitur deus: & hæc dicatur figura expreſſa ſubſtantiæ dei. Vt autem plenius adhuc intelligatur quomodo ſaluator figura eſt ſubſtantiæ vel ſubſiſtentiæ dei, *Philip.2.* vtamur etiam exemplo, quod quanuis rem nõ plene nec proprie ſignificet de qua agimus, tamen ad hoc ſolum videatur aſſumptum, quòd exinaniens ſe filius qui erat in forma dei, per ipſam ſui exinanitionem ſtuduit nobis diuinitatis plenitudinem demonſtrare. Verbi gratia, Si facta eſſet aliqua ſtatua talis quæ magnitudine ſui vniuerſum orbem terræ teneret, & pro ſui immenſitate conſiderari à nullo poſſet: fieret autem alia ſtatua membrorum habitu ac vultus lineamentis, ſpecie ac materia per omnia ſimilis abſq; magnitudinis immenſitate, pro eo vt qui illam immenſam conſiderare atq; intueri non poſſent, hanc videntes illam ſe vidiſſe conſiderẽt, pro eo quòd omnia membrorũ vel vultus lineamẽta, vel ipſam ſpeciem materiamq; ſimilitudine prorſus indiſcreta ſeruaret: tali quadam ſimilitudine exinaniens ſe filius dei de æqualitate patris, & viã nobis cognitionis eius oſtendens, figura expreſſa ſubſtantiæ eius efficitur: vt qui in magnitudine claritatis ſuæ poſitam gloriam meræ lu- D cis non poteramus aſpicere, per hoc quòd ſplendor nobis efficitur, intuendæ diuinæ lucis viam per ſplendoris capiamus effectum. Comparatio de ſtatuis quaſi ſane in rebus corporalibus poſita, ad nihil aliud recipiatur quàm ad hoc, quòd filius dei breuiſſime inſertus humani corporis formæ, ex operum virtutiſque ſimilitudine, dei patris in ſe immenſam atque inuiſibilem magnitudinem deſignabat, per hoc quod dicebat ad diſcipulos ſuos, Quia qui videt me, videt & patrem. Et, Ego & pater *Ioan.10. & 14.* vnum ſumus. Quibus & illud ſimile intelligendum eſt, quod ait, Quia pater in me, & ego in patre. *Filius vapor virtutis diuinæ.* Videamus nunc etiam illud qualiter ſentiendum eſt quod in ſapientia Salomonis ſcriptum legimus, qui ita ait de ſapientia, Quia vapor eſt quidem virtutis dei, & ἀπόῤῥοια, *Cap.13.* *Sapien.7.* id eſt emanatio omnipotentis gloriæ puriſſima, & ſplendor lucis æternæ, & ſpeculum immaculatũ inoperationis ſiue virtutis dei, & imago bonitatis eius. Quinque igitur hæc de deo definiens, ex ſingulis quibuſque certa quædam ineſſe ſapientiæ dei deſignat. Virtutem nanque dei nominat, & gloriam & lucem æternam, & inoperationem, & bonitatẽ. Ait autem ſapiẽtiam vaporem eſſe, non gloriæ omnipotentis neque æternæ lucis, neque in- E operationis patris, nec bonitatis eius: Neq; enim conueniẽs erat alicui horum aſſcribi vaporem: ſed cum omni proprietate ait, virtutis dei vaporem eſſe ſapientiam. Intelligenda eſt ergo virtus dei, qua viget, qua omnia viſibilia & inuiſibilia vel inſtituit, vel continet, vel gubernat: quia ad omnia ſufficiens eſt quorum prouidentiam gerit, quia velut vnita omnibus adeſt. Huius ergo totius virtutis tantæ & tam immenſæ vapor, & vt ita dixerim, vigor ipſe in propria ſubſiſtentia effectus, quanuis ex ipſa virtute velut voluntas ex mente procedat, tamen & ipſa voluntas dei nihilominus dei virtus efficitur. Efficitur ergo virtus altera in ſua proprietate ſubſiſtens, vt ait ſermo ſcripturæ. Vapor quidem primæ & ingenitæ virtutis dei: hoc quidem quod eſt inde trahens, non eſt autem quando [non] fuerit. Si enim quis dicere voluerit quaſi prius non extiterit, ſed poſtea ad ſubſiſtentiam venerit: dicat cauſam quare, qui eam ſubſiſtere fecerit, pater autem † hoc non fecerit. *† ante.* Quòd ſi aliquod initium ſemel dederit, quo initio vapor iſte virtute dei proceſſerit, iterum interrogabimus, quare non & ante illud quod dixit initium: Et ita ſemper de ante- F rioribus inquirentes, & verbo interrogationis aſcendentes, perueniemus in illum intellectum: vt quoniã & poterat deus ſemper & volebat, nunquã vel decuerit, vel cauſa aliqua exiſtere potuerit, vt non hoc quod bonũ volebat ſemper habuerit: Ex quo oſtenditur ſemper fuiſſe vaporem iſtum virtutis dei, nullum habentem initiũ niſi ipſum deũ. Nõ enim decebat aliud eſſe initiũ, niſi ipſum deum vnde eſt & naſcitur. Secundũ Apoſtolum verò dicentem, quia Chriſtus dei virtus eſt: iam nõ ſolum vapor *1.Corin.1.* virtutis dei, ſed virtus ex virtute dicenda eſt: ne autem videatur alicui anterior eſſe in deo omnipotentis appellatio natiuitate ſapientiæ, per quam pater vocatur, quoniam dicta eſt aporrhœa omnipotentis gloriæ puriſſima eſſe ſapientia, qui eſt filius dei: audiat qui hæc iſta † volt ſuſpicari, *† ita.* quòd manifeſtè pronunciat ſcriptura diuina, dicens, Quia omnia in ſapientia feciſti. Et Euangeliũ docet, quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. *Pſal.103.* *Ioan.1.* Et intelliget ex hoc, quia nõ poteſt antiquior eſſe in deo appellatio omnipotẽtis quàm patris: Per filium etenim omnipotens eſt pater, Sed quoniam gloriã dixit eſſe omnipotentis, cuius gloria † apor- *† glor.æ.*

G rhœa dicitur, id eſt ſapientia, hoc intelligi datur, quòd etiam in omnipotẽtia gloriæ ſocietatem habeat ſapiẽtia, per quã deus omnipotens dicitur. Per ſapiẽtiam quæ eſt Chriſtus, tenet deus omniũ potentatnm, non ſolum dominantis authoritatem, verùm etiam ſubiectorum ſpontaneum famulatũ. Vt autem vnã eandemq; omnipotentiam patris ac filij eſſe cognoſcas, ſicut vnus atq; idem eſt cum patre deus & dominus, audi hoc modo Ioãnem in *Apoc. 1.* Apocalypſi dicentem, Hæc dicit dominus deus, qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt omnipotens. Qui enim venturus eſt, quis eſt alius niſi Chriſtus? Et ſicut nemo debet offendi cum deus ſit pater, quòd etiam ſaluator deus eſt: ita & cũ omnipotens dicitur pater, nullus debet offendi quòd etiã filius dei omnipotens dicitur. Hoc nanq; modo verũ erit illud quod ipſe dicit ad patrem, *Ioan. 17.* Quia omnia mea tua ſunt, & tua mea, & glorificatus ſum in eis. Si ergo omnia quæ patris ſunt Chriſti ſunt, inter omnia verò quæ eſt pater, eſt etiã omnipotens, ſine dubio etiam vnigenitus dei filius eſſe debet omnipotens, vt omnia *Philip. 2.* quæ habet pater, etiam filius habeat. Et glorificatus ſum, inquit, in eis, In nomine Ieſu omne genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua con- H fitebitur, quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris. Igitur aporrhœa gloriæ dei, ſecundũ hoc quòd omnipotẽs eſt, pura ac limpida ipſa ſapientia dei eſt glorificata tanquã aporrhœa omnipotentiæ vel gloriæ. Vt autem manifeſtius intelligatur quæ ſit gloria omnipotentiæ, etiam hæc addimus. Deus pater omnipotens eſt, eo quòd potentatum omnium teneat, id eſt, cœli & terræ, maris & omnium quæ in eis ſunt. Horum autẽ potentatum gerit per verbnm ſuũ, quia in nomine Ieſu omne genu flectitur, cœleſtinm, terreſtrium, & infernorum. Et ſi omne genu flectitur Ieſu, ſine dubio Ieſus eſt omnipotẽs cui ſubiecta ſunt omnia: Et ipſe eſt qui potentatũ agit in omnibus, & per quẽ ſubiecta patri ſunt omnia. Per ſapientiam nanque, id eſt verbo & ratione, non vi & neceſſitate ſubiecta ſunt. Et ideo in eoipſo quòd obtinet omnia, gloria ſua eſt: & hæc eſt omnipotentiæ puriſſima ac limpidiſſima gloria, cum ratione ac ſapientia, nõ vi ac neceſſitate cuncta ſubiecta ſunt. *Gloria & ſplẽdor & ἐνέργεια.* Puriſſima vero ac limpidiſſima gloriæ ſapientia ſatis conuenienter dictũ eſt, ad diſtinctionem eius gloriæ quæ non pura nec ſyncera gloria dicitur. *Cap. 14.* Omnis enim natura quę cõuertibilis & com- I mutabilis eſt, etiam ſi glorificetur in operibus iuſtitię vel ſapientiæ per hoc ipſum quòd accipientẽ habet iuſtitiã vel ſapientiã, & quod accidit etiã diſcedere poteſt, gloria eius ſyncera ac limpida dici nõ poteſt. Sapientia vero dei, qui eſt vnigenitus filius, quoniam in omnibus inconuertibilis eſt & incommutabilis, & ſubſtantiale in eo omne bonum eſt, quod vtiq; mutari ac conuerti nunquã poteſt, idcirco pura eius ac ſyncera gloria eius prædicatur. *Sempiternum dicatur.* Sempiternum vel æternũ proprie dicitur quod neque initium vt eſſet habuit, nec ceſſare vnquã poteſt eſſe quod eſt. Hoc autẽ deſignatur apud Ioãnem, cum dicit, *1. Ioan. 1.* Quia deus lux eſt. Splendor autem lucis eius, ſapientia ſua, non ſolum ſecũdum id quod ſempiterna lux eſt, ita vt æternus & æternitatis ſplendor ſit ſapiẽtia ſua. Quod ſi integre intelligatur, manifeſte declarat quia ſubſtantia filij ab ipſo patre deſcendit, ſed non temporaliter, neq; ab vllo alio initio, niſi vt diximus ab ipſo deo. Sed *Inoperatio dei quæ ſit.* & ſpeculum immaculatum paternę operationis, dei nominatur ſapientia eſſe: Ergo inoperatio virtutis dei quæ ſit prius intelligenda eſt, quæ eſt vigor quidam, vt ita dixerim, per quẽ inoperatur pater, vel cum creat, vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum ſingula quæq; in tempore ſuo diſponit atque diſpenſat. Sicut enim in ſpeculo K omnibus motibus atque omnibus actibus, quibus is qui ſpeculum intuetur mouetur vel agit, iiſdem ipſis etiã ea imago quę per ſpeculũ deformatur, actibus vel motibus cõmouetur, vel agit, in nullo prorſus declinãs: ita etiam ſapientia de ſe vult intelligi, cum ſpeculũ immaculatum paternæ virtutis, inoperationiſque dei nominatur, ſicut & dominus Ieſus Chriſtus, qui ſapientia dei eſt, de ſemetipſo pronunciat, dicens, Quia opera quæ facit pa- *Ioan. 5.* ter, hæc etiam & filius facit ſimiliter. Et iterũ dicit, Quoniam non poteſt filius à ſemetipſo facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. *Ibidem.* Quoniam ergo in nullo prorſus filius à patre virtute operum immutatur ac differt, nec aliud eſt opus filij quàm patris, ſed vnus atq; idẽ, vt ita dicam, etiã motus in omnibus eſt, idcirco eũ ſpeculum immaculatum nominauit: vt per hoc nulla diſſimilitudo filij intelligatur à patre, cum in Euãgelio filius ſimilia facere non dicatur, ſed eadem ſimiliter facere.

Filius imago bonitatis diuinæ. Super eſt, quid ſit imago bonitatis eius inquirere, in quo eadem, vt opinor, intelligi cõuenit, quæ ſuperius de imagine ea quæ per ſpeculum formatur expreſſimus. *Cap. 15.* Principalis nanque bonitas ſine dubio pater eſt, ex qua filius natus, qui per omnia imago eſt patris, proculdu- L bio etiã bonitatis eius conuenienter imago dicitur: Non enim alia aliqua ſecunda bonitas exiſtit in filio, præter eam quæ eſt in patre. Vnde & recte ipſe ſaluator in Euangelio dicit, Quia nemo bonus, niſi vnus deus. *Marc. 10.* Quo ſcilicet per hoc intelligatur filius non eſſe alterius bonitatis, ſed illius ſolius quæ in patre eſt: cuius recte imago appellatur, quia neque aliunde eſt, niſi ex ipſa principali bonitate, nec altera bonitas quàm ea quæ in patre eſt, videtur in filio, Neque aliqua diſſimilitudo aut diſtantia in filio eſt bonitatis, propter quod non debet velut blaſphemiæ aliquod genus putari in eo quod dictũ eſt, Quia nemo bonus, niſi vnus deus: vt propterea putetur vel Chriſtus vel ſpiritus ſanctus negari quòd bonus ſit: Sed vt ſuperius diximus, principalis bonitas in deo patre ſentienda eſt, ex quo vel filius natus, vel ſpiritus ſanctus procedẽs, ſine dubio bonitatis naturam in ſe fert, quę in eo fonte de quo vel natus eſt filius, vel procedens eſt ſpiritus ſanctus. Iam vero ſi qua alia bona in ſcripturis dicuntur, vel angelus, vel homo, vel ſeruus, vel theſaurus, vel cor hominũ, vel arbor bona: hæc omnia abuſiue dicuntur, accidentem, non ſubſtantialem in M ſe continentia bonitatem. *Spiritus ſancti dignitas. Ca. 16.* Multum autem eſt & alterius vel operis vel temporis, congregare omnes filij dei appellationes. Verbi cauſa, quomodo vel lumen verum eſt vel hoſtia, vel iuſtitia, vel ſanctificatio, vel redemptio, & alia innumera, quibus ex cauſis vel virtutibus vel affectibus vnumquodq; horũ nominetur, exponere. Sed contenti his de quibus ſuperius diſſeruimus, conſequenter etiam reliqua perquiramus. Conſequẽs eſt igitur nunc de ſpiritu ſancto, quàm poſſumus breuiter requiramus. Et omnes quidẽ qui quoquo modo prouidentiam eſſe ſentiunt, deum eſſe ingenitum qui vniuerſa creauit atque diſponit, confitentur, eúmque parentem vniuerſitatis agnoſcunt: hunc tamen eſſe filium non nos ſoli pronunciamus, quãuis ſatis hoc & mirum & incredulum videatur his qui apud Græcos vel Barbaros philoſophari videntur: tamen ipſorum etiã à nonnullis habita videtur eius opinio, cum verbo dei vel ratione creata eſſe omnia confitentur: Nos verò ſecundũ fidem doctrinæ eius quam diuinitus inſpiratam pro certo habemus, eminentiorem diuinioremq; rationem de filio dei nullius alterius poſſibilitatis eſſe credamus exponere,

atque

A atque in horum cognitionẽ proferrẽ, niſi eius ſcripturæ
ſolius quæ à ſpiritu ſancto inſpirata eſt, id eſt Apoſtoli-
cæ atque Euangelicæ necnon legis & prophetarum, ſi-
cut ipſe Chriſtus aſſeruit. De ſubſtantia vero ſpiritus ſan
cti nec ſuſpicionẽ vllam habere quis potuit, præter eos
qui in lege & prophetis verſati ſunt, vel eos qui ſe in
Chriſto credere profitentur. Nam de deo quidem patre
quanuis digne proloqui nemo valeat, tamen poſsibile
eſt intellectum aliquem capi ex occaſione viſibiliũ crea-
turarum, & ex his quæ humana mens naturaliter ſentit.
Inſuper etiam de ſcripturis ſanctis confirmari poſsibile
eſt. Sed & de filio dei quanuis nemo nouerit filium niſi
pater, tamen ex diuinis ſcripturis etiam de ipſo qualiter
ſentiri debeat mens humana firmatur non ſolùm in
nouo, ſed etiam in veteri teſtamento, per ea quæ à ſan-
ctis geſta figuraliter ad Chriſtum referuntur, ex quibus
aduerti vel diuina natura eius, vel humana quæ ab eo
eſt aſſumpta, poteſt. De ſpiritu verò ſancto, quia ſit, mul-
tæ nos ſcripturæ docuerunt: ſicut Dauid in quinquage-
ſimo Pſalmo dicit, Et ſpiritum ſanctum tuum ne aufe-
ras à me. Et in Daniële dicitur, Spiritus ſanctus qui in
B te eſt. In nouo verò teſtamento abundantibus teſtimo-
Matt.3. niis edocemur, cũ ſpiritus ſanctus ſuper eum deſcendiſſe
ſcribitur, & cum ipſe dominus inſufflauit in Apoſtolos
Ioan.20. poſt reſurrectionem, dicẽs, Accipite ſpiritum ſanctum.
Luc.1. Et ad Mariã dicitur ab angelo, Spiritus ſanctus ſuperue-
niet in te. Paulus verò docet, quia nemo poteſt dicere
1.Corin.12. dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Et in Actibus Apo-
Acto.8. ſtolorum per impoſitionem manuum Apoſtolicarũ ſpi
ritus ſanctus dabatur in baptiſmo. Ex quibus omnibus
didicimus tantæ authoritatis eſſe & dignitatis ſpiritus
ſancti ſubſtantiam, vt ſalutare baptiſma non aliter niſi
excellentiſsimæ omniũ trinitatis authoritate, id eſt pa-
tris & filij & ſpiritus ſancti cognominatione complea-
tur, & ingenito deo patri, & vnigenito eius filio nomen
quoque ſpiritus ſancti copuletur. Quis ergo non ſtupe-
Matt.12. ſcat quãta maieſtas ſit ſpiritus ſancti, cum eum qui dixe-
rit verbũ in filium hominis, audeat ſperare poſſe veniã,
eum verò qui in ſpiritum ſanctũ blaſphemauerit, veniã,
non habere, neque in præſenti ſeculo, neque in futuro.

Spirit⁹ vocabulũ in ſcripturis. Veruntamen vſq; ad præſens, nullum ſermonem in-
uenire in ſcripturis ſanctis potuimus, per quem ſpiritus
ſanctus factura eſſe vel creatura diceretur, ne in eo qui-
Cap.17. dem modo quo de ſapientia referre Salomonem ſupra
C docuimus, vel quæ de vita, vel verbo aliíſque appellatio-
nibus filij dei intelligenda eſſe tractauimus. Spiritus igi-
tur dei qui ſuper aquas ferebatur, ſicut ſcriptum eſt in
Gene.1. principio facturæ mundi, puto quòd non ſit alius quàm
ſpiritus ſanctus, ſecũdum quòd ego intelligere poſſum:
ſicut & cum ipſa loca exponeremus, oſtendimus: non
tamen ſecundũ hiſtoriam, ſed ſecundum intelligentiam
ſpiritalem. Quidam ſanè ex præceſſoribus noſtris in no-
uo teſtamento obſeruauerunt, quòd ſicubi ſpiritus no-
minatur ſine adiectione ea quæ deſignet qualis ſit ſpi-
Galat.5. ritus, de ſpiritu ſancto debere intelligi: vtputa, Fructus
autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax &c. Item ibi,
Cum cœperitis ſpiritu, carne conſummamini. Nos ve-
rò etiam in veteri teſtamento putamus diſtinctionem
Galat.3. iſtam poſſe ſeruari: ſicut cum dicit, Qui dat ſpiritũ popu-
lo qui eſt ſuper terram, & ſpiritum his qui calcant eam.
Sine dubio enim omnis qui calcat terram, id eſt terre-
na & temporalia, particeps eſt ſpiritus ſancti, à deo eum
Matt.11. accipiens. Sicut enim de filio dicitur, quia nemo nouit
eum niſi pater: & patrem, niſi filius, & cui voluerit filius
reuelare: hæc eadem docet etiam apoſtolus de ſpiritu

ſancto, cum ait, Nobis autẽ reuelauit deus per ſpiritum D
ſuum: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiã alta dei. Sed *1.Corin.2.*
& rurſus in Euãgelio de diuinis ac profundioribus do-
ctrinis commemorans ſaluator, quæ nondum capere po
terant diſcipuli ſui, ita ait ad apoſtolos, Adhuc multa *Ioan.16.*
habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo:
cum autem venerit conſolator ſpiritus ſanctus qui à pa-
tre procedit, ille vos docebit omnia, & cõmonebit om-
nia quæ dixi vobis. Et ita ſciendum eſt, quòd ſicut fi- *De ſpirit⁹*
lius dei qui ſolus cognoſcit patrem, reuelat cui vult, ita *ſancti in-*
& ſpiritus ſanctus qui ſolus ſcrutatur etiam alta dei, re- *fluxib⁹ &*
uelat deum quibus vult: Spiritus enim, vbi vult ſpirat, *varijs ope-*
Neque enim putandũ eſt, quòd etiam ſpiritus filio reue- *rationib⁹.*
lante cognoſcit: Si enim filio reuelãte cognoſcit patrem *Cap 18.*
ſpiritus ſanctus, ergo ex ignorantia ad ſcientiam venit, *Ioan.3.*
quod vtique & impium pariter & ſtultum eſt, ſpiritũ ſan
ctum confiteri, & ignorantiam ei aſcribere. Non enim
cũ aliquid aliud eſſet antequã ſpiritus ſanctus, per pro-
fectum venit in hoc vt ſpiritus ſanctus eſſet: aut quis au-
deat dicere, quia tunc quidem cum nondum eſſet ſpiri-
tus ſanctus, ignorabat patrẽ, poſtquã verò recepit ſcien-
tiam, etiã ſpiritus ſanctus effectus eſt: Quod ſi eſſet, nun- E
quam vtique in vnitate trinitatis, id eſt dei patris incon-
uertibilis, & filij eius, etiã ſpiritus ſanctus haberetur, niſi
quia & ipſe ſemper erat ſpiritus ſanctus. Hoc ſanè quod
dicimus, vel ſemper, vel erat, vel ſi quod aliud tale tem-
poralis ſignificationis nomen aſciſcimus, ſimpliciter &
cum venia accipiendum eſt, quoniam nominum qui-
dem horum ſignificationes temporales ſunt. Ecce au-
tem de quibus loquimur, tractatu quidẽ ſermonis tem-
poraliter nominantur, natura autem ſui omnem intelli-
gentiam ſenſus temporalis excedunt. Deus pater præ-
ſtat omnibus vt ſint, participatio verò Chriſti ſecũdum
id quod verbum vel ratio eſt, facit ea eſſe rationabilia.
Ex quo conſequens eſt, ea vel laude digna eſſe, vel cul-
pa, quia & virtutis & malitiæ ſunt capacia. Propter hoc
conſequẽter adeſt etiam gratia ſpiritus ſancti, vt ea quæ
ſubſtantialiter ſancta non ſunt, participatione ipſius ſan
cta efficiantur. Cum verò primò vt ſint, habeant ex deo
patre: ſecundò vt rationabilia ſint, habeant ex verbo: ter-
tiò vt ſancta ſint, habeãt ex ſpiritu ſancto: rurſum Chri-
ſti ſecundũ hoc quòd iuſtitia dei eſt, capacia efficiuntur
ea quæ ſanctificata ante iam fuerint per ſpiritũ ſanctum. F
Et qui in hunc gradum profecere per ſanctificationem
ſpiritus ſancti, conſequuntur nihilominus donũ ſapien-
tiæ ſecũdum virtutem inoperationis ſpiritus dei. Et hoc *ἐνεργείας.*
puto Paulum dicere, cum ait, quibuſdam dari ſermo- *1.Cor.12.*
nem ſapientiæ, aliis ſermonem ſcientiæ ſecundum eun-
dem ſpiritum. Et deſignans vnamquãque diſcretionem
donorum, refert omnia ad vniuerſitatis fontem, & di-
cit, Diuiſiones enim operationũ ſunt, ſed vnus eſt deus
qui operatur omnia in omnibus: Vnde & inoperatio
patris, quæ eſſe præſtat omnibus, clarior ac magnificen-
tior inuenitur: cum vnuſquiſq; per participationẽ Chri-
ſti ſecundum id quod ſapientia eſt, & ſecũdum id quod
ſcientia eſt, & ſanctificatio eſt, proficit, & in altiores pro-
fectuum gradus venit: & per hoc quòd participatione
ſpiritus ſancti ſanctificatus quis purior ac ſyncerior ef-
fectus, dignius recipit ſapientiam ac ſcientiæ gratiam:
vt depulſis omnibus expurgatiſq; pollutionis atq; igno-
rantiæ maculis, tantum profectum ſynceritatis ac puri-
tatis accipiat, vt hoc quod accepit à deo vt eſſet, tale ſit
quale deo dignum eſt, eo qui vt eſſet vtique pure præ-
ſtitit ac tam perfectè, vt tam dignum ſit id quod eſt
quàm eſt ille qui id eſſe fecit. Ita nãque & virtutem ſem-

G per eſſe, atque in æternum manere: percipiet à deo id is
qui ralis eſt, qualẽ eum voluit eſſe ille qui fecit. Quod vt
accidat, & vt indeſinenter atque inſeparabiliter aſsiſtant
ei qui eſt, ea quæ ab ipſo facta ſunt, ſapientiæ id opus eſt
aſtruere, atque erudire ea, & ad perfectionem adducere
ſpiritus ſancti confirmatione, atque indeſinenti ſancti-
ficatione, per quam ſolũ capere poſſunt. Ita ergo indeſi-
nenti erga nos opera patris & filij, & ſpiritus ſancti con-
firmatione atq; indeſinenti ſanctificatione, per ſingulos
quoſq; profectuũ gradus inſtaurata, vix, ſi forte aliquan-
do, intueri poſſumus ſanctam & beatam vitam. In quam
cum poſt multos agones peruenire potuerimus, ita per-
durare debemus, vt nulla vnquã nos boni illius ſatietas
capiat, ſed quãto magis de illa beatitudine percipiemus,
tanto magis in nobis vel dilatetur deſiderium eius, vel
augeatur: dum ſemper ardẽtius ac capacius patrẽ & filiũ
& ſpiritum ſanctũ vel capiamus, vel teneamus. Si autem
ſatietas aliquando ceperit aliquem ex his qui in ſummo
perfectoq; conſtiterint gradu, nõ arbitror, quòd ad ſubi-
tum quis euacuetur ac decidat, ſed paulatim & per par-
tes defluere eum neceſſe eſt: ita vt fieri poſsit interdum,
vt ſi breuis lapſus aliquis acciderit, & cito reſipiſcat, atq;
H in ſe reuertatur, non penitus ruere, ſed reuocare pedẽ, &
redire ad ſtatum ſuũ, ac rurſum ſtatuere poſſet id quod
Philip. 2. per negligentiam fuerat elapſum. Nam vnigenitus filius
dei qui erat verbũ & ſapientia patris, cum eſſet in ea glo-
ria apud patrem, quam habuit antequam mundus eſſet,
exinaniuit ſemetipſum, & formã quæ ſerui eſt, accipiẽs:
efficitur obediens vſque ad mortem: vt obedientiam do
ceret eos qui non aliter, niſi per obedientiam, ſalutẽ con
ſequi potuerant, in ſemetipſo prius complens, quod ab
aliis volebat impleri. Idcirco nõ ſolùm vſq; ad mortem
crucis patri obediens factus eſt, verùm etiam in cõſum-
mationem ſeculi, in ſemeipſo complectens omnes quos
ſubiicit patri, & qui per eum veniunt ad ſalutem, cum &
ipſi & in ipſis ipſe quoq; ſubiect⁹ dicitur deo patri: dum
omnia in ipſo conſtant, & ipſe eſt caput omnium, & ipſe
eſt ſalutem conſequentiũ plenitudo. Hoc ergo eſt quod
1. Cor. 15. de eo dicit apoſtolus, Cum autẽ ei omnia ſubiecta fue-
rint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui ſibi ſubdidit
omnia, vt ſit deus omnia in omnibus. Verũ neſcio quo
pacto hæretici non intelligentes apoſtoli ſenſum qui
in his verbis continetur, ſubiectionis in filio nomen in-
I famant: cuius appellationis proprietas ſi requiratur, ex
contrariis facilè poterit inueniri: Nam ſi ſubiectum eſſe,
non eſt bonum, reſtat vt illud quod contrarium eſt, bo-
num ſit, id eſt, non eſſe ſubiectum. Sermo nanq; apoſto-
li ſecundũ quòd iſti volunt, hoc videtur oſtendere, dum
Ibidem. dicit, Cum autem ſubiecta fuerint ei omnia, tunc & ipſe
filius ſubiectus erit ei qui ſibi ſubdidit omnia: vt quaſi
is qui nunc patri ſubiectus non ſit, ſubiectus futurus ſit,
tunc cum ei pater prius vniuerſa ſubiecerit. Sed miror
quomodo hoc intelligi poſsit, vt his qui nondum ſub-
iectis ſibi omnibus, non eſt ipſe ſubiectus, tunc cum ſub-
iecta ſibi fuerint omnia, cum rex omniũ fuerit, & pote-
ſtatem tenuerit vniuerſorũ, tunc eum ſubiiciendum pu-
tent, cum ſubiectus ante nõ fuerit: non intelligẽtes, quòd
ſubiectio Chriſti ad patrem beatitudinem noſtrę perfe-
ctionis oſtendit, & ſuſcepti ab eo operis palmam decla-
rat: cum non ſolum regendi atque regnandi ſummam,
quam in vniuerſa emendauerat creatura, verum etiam
obedientiæ & ſubiectionis correcta reparatáque huma-
ni generis patri offerat inſtituta. Si ergo bona & ſalutaris
accipitur iſta ſubiectio, qua ſubiectus eſſe dicitur filius
patri: valde conſequens & cohærens eſt, vt & inimico-
rum, quæ dicitur filio dei eſſe ſubiectio, ſalutaris quædã K
intelligatur eſſe & vtilis: vt ſicut cum dicitur filius patri
ſubiectus, perfecta vniuerſæ creaturæ reſtauratio decla-
ratur: ita cum filio dei inimici dicuntur eſſe ſubiecti, ſub-
iectorum ſalus in eo intelligatur, & reparatio perditorũ.
Verùm certis quibúſque & modis & diſciplinis & tem-
poribus ſubiectio iſta complebitur, id eſt, non neceſsita-
te aliqua ad ſubiectionem cogente: nec per vim ſubditus
fiet omnis mũdus deo, ſed verbo, ratione, doctrina, pro-
uocatione meliorum, inſtitutis optimis, comminationi-
bus quoque dignis & competentibus, quæ iuſte immi-
neant his qui ſalutis & vtilitatis ſuæ curam ſanitatemq;
contemnunt. Denique etiam nos homines cum vel ſer-
uos vel filios erudimus, dum adhuc per ætatem rationis
incapaces ſunt, minis eos & metu coërcemus. Cum verò
boni & vtilis & honeſti intelligẽtiam ceperint, tunc iam
ceſſante verberum metu, verbo atque ratione ſuaſi, ad
omnia quæ bona ſunt acquieſcũt. Quomodo autem ſer-
uata omnibus rationabilibus creaturis arbitrij libertate,
vnuſquiſque debeat diſpẽſari: id eſt, quos velut iam para-
tos & capaces ſermo dei & inueniat & inſtruat: quos au-
tem interim differat: à quibus verò penitus occultetur,
& longe eorum à ſe fieri diſpenſet auditũ: quouſque rur- L
ſum contemnentes indicatum ſibi & prædicatum ver-
bum dei correptionibus quibuſdam & caſtigationibus
illatis perurgeat ad ſalutem, conuerſionémque eorum
quodammodo exigat & extorqueat: quibus vero etiam
occaſiones quaſdam præſtet ſalutis, ita vt interdũ etiam
ex reſponſione ſola fide prolata indubitatam quis cepe-
rit ſalutem: quibus hęc ex cauſis, vel quibus occaſionibus
fiant, quid vel introſpiciens diuina ſapientia, vel quos
motus propoſiti eorum videns hæc vniuerſa diſpenſet,
ſoli deo cognitum eſt & vnigenito eius, per quem creata
ac reparata ſunt vniuerſa: & ſpiritui ſancto, per quem
cuncta ſanctificantur, qui ab ipſo patre & filio procedit,
cui & gloria in æterna ſecula. Amen.

LIBER SECVNDVS, IN
quo tractat eadem fuſius.

VETQVE & in omnibus dicimus eſ-
ſe deum, pro eo quod dici poteſt
eſſe vacuum deo, nõ tamen ita eſſe
dicimus, vt omnia ſit nunc in qui- M
bus eſt. Vnde diligẽtius intuẽdum
eſt, quale eſt hoc quod perfectionẽ
beatitudinis rerumq; finem ſignifi
cat, quod non ſolum in omnibus
deus eſſe dicitur, ſed etiam omnia eſſe dicitur deus. Quę
ſunt ergo iſta omnia quæ deus futur⁹ ſit in omnibus, in-
quiramus. Et ego quidem arbitror, quia hoc quod in om
nibus omnia deus eſſe dicitur, ſignificet etiam in ſingulis
cum omnia eſſe. Per ſingulos autem omnia erit hoc mo
do, vt quicquid rationabilis mens expurgata omniũ vi-
tiorum fece, atq; omni penitus exterſa nube malitiæ, vel
ſentire, vel intelligere, vel cogitare poteſt, omnia de⁹ ſit:
nec vltrà iam aliud aliquid niſi deum ſentiat, deum cogi
tet, deum videat, deũ teneat: omnis motus deus ſit, & ita
erit ei omnia deus. Non enim iam vltra mali boniq; di-
ſcretio, quia nuſquã malum. Omnia enim ei deus eſt, cui
iam non adiacet malum. Nec vltra ex arbore ſciendi bo-
num & malum edere concupiſcet, qui ſemper in bono
eſt, & cui omnia deus eſt. Sic ergo finis ad principium
reparatus, & rerum exitus collatus initiis, reſtituet illum
ſtatum quem tũc habuit natura rationalis, cum de ligno
ſciendi

A ſciendi bonum & malum edere non egebat. Et amoto
omni malitiæ ſenſu, & ad ſyncetum parúmque deterſo,
ſolus deus qui eſt vnus bonus, hic ei fiet omnia, & non
in paucis aliquibus vel in pluribus, ſed vt in omnibus
ipſe ſit omnia. Et cum iam nuſquã mors, nuſquam acu-
leus mortis, nuſquam omnino malum, nunc vere deus
Quomodo omnia in omnibus erit. Tempus eſt iam decurſis his
filius patri prout potuimus quæ ſupra dicta ſunt, nunc commemo-
ſubiiciendus. Ca. 19. rationis gratia eorum quę ſparſim diximus recapitulare
ſingula: Et primo omniũ de patre & filio & ſpiritu ſan-
cto repetere. Deus pater cum & indiuiſibilis ſit, & inſe-
parabilis à filio, non prolatione ab eo, vt quidam putant,
generatus eſt filius. Si enim prolatio eſt filius patris, pro-
latio vero dicitur quæ talem ſignat generationem, qua-
lis animalium & hominũ ſolum eſſe progenies, neceſſa-
rio corpus eſt & is qui protulit, & is qui prolatus eſt. Nõ
enim dicimus, ſicut hæretici putant, partẽ aliquam ſub-
ſtantiæ dei in filium verſam, aut ex nullis ſubſiſtentibus
filium creatũ à patre: id eſt, extra ſubſtãtiam ſuã vt fuerit
aliquando quando non fuerit: ſed abſciſſo omni ſenſu
corporeo, ex inuiſibili & incorporeo deo, verbum & ſa-
pientiam genitam dicimus, abſq; vlla corporali paſſio-
B ne, velut ſi voluntas procedat è mente. Nec abſurdum
videbitur cum dicatur filius charitatis, ſi etiã hoc modo
1. Ioan. 1. voluntatis putetur. Sed & Ioannes indicat, quia deus lux
Hebr. 1. eſt: & Paulus deſignat, quia filius ſplendor lucis æternæ
ſit. Sicut ergo nunquã lux ſine ſplendore eſſe potuit, ita
nec filius quidem ſine patre intelligi poteſt, qui & figura
expreſſa ſubſtantiæ eius, & verbum, & ſapientia dicitur.
Quomodo ergo poteſt dici, quia fuit aliquando quan-
do non erat vel fuerat filius? Nihil enim aliud eſt dicere,
niſi quia fuit aliquando quando veritas non erat, quan-
do ſapiẽtia non erat, quãdo vita nõ erat, cũ in his omni-
bus perfecte dei patris ſubſtantia ſentiatur: Non enim
ab eo dirimi hæc, vel ab eius poſſunt vnquam ſubſtantia
ſeparari. Quæ quidem quanuis intellectu multa eſſe di-
cantur, re tamen & ſubſtantia vnum ſunt, in quibus eſt
plenitudo diuinitatis. Hoc autem ipſum quod dicimus,
quia nunquã fuit quando non fuit, cum venia accipien-
dum eſt, ne & hæc ipſa nomina temporalis vocabuli ſi-
gnificantiam gerant, vt eſt quando, vel nunquam: ſupra
omne autẽ tempus, & ſupra omnia ſecula, & ſupra omnẽ
æternitatem intelligenda ſunt ea quæ de patre & filio
C & ſpiritu ſancto dicuntur. Hæc enim ſola trinitas eſt,
quæ omnem ſenſum intelligentiæ non ſolùm tempora-
lis, verùm etiam æternalis excedit. Cætera vero quæ ſunt
extra trinitatẽ, in ſeculis & in temporibus metiẽda ſunt.
Hunc igitur filium dei ſecundum hoc quòd verbum eſt
Ioan. 1. deus, qui erat in principio apud deũ, nemo conſequẽter
putet in loco aliquo cõtineri, neq; ſecũdum quòd ſapien
tia eſt, neq; ſecundũ quòd vita eſt, neq; ſecundũ quòd iu-
ſticia vel ſanctificatio vel redẽptio eſt: hæc enim omnia
non indigent loco vt agere quid vel operari poſsint, ſed
pro his qui virtutis eius inoperationiſque participant
hæc ſingula intelligenda ſunt. Si vero quis dicat, per
eos qui participes ſunt verbi dei, vel ſapientiæ eius, vel
veritatis, vel vitæ, etiam ipſum verbum & ſapientiam vi-
deri in omni loco eſſe, Reſpondendũ eſt ei, quia dubium
non eſt, quòd Chriſtus ſecundũ quòd verbũ & ſapientia
eſt, vel cætera omnia, erat in Paulo: propter quod dice-
bat, An experimentum quæritis eius qui in me loquitur
2. Corin. 13. Chriſtus? Et iterũ, Viuo autẽ, iam non ego, viuit verò in
Galat. 2. me Chriſtus. Tunc ergo cum eſſet in Paulo, quis dubita-
bit quòd ſimiliter erat in Petro, & in Ioanne, & in ſingu-
lis quibuſq; ſanctorum, & non ſolùm in his qui in terris
ſunt, verũ etiã & in his qui in cœlis ſunt? Abſurdũ nanq; D
eſt dicere, quia in Petro quidẽ & in Paulo erat Chriſtus,
in Michaële verò archangelo & in Gabriele non erat.
Ex quo manifeſte deprehenditur, quia diuinitas filij dei
non in loco aliquo concludebatur: alioquin in ipſo tan-
tùm fuiſſet, & in altero nõ fuiſſet: Sed ſecundum incor-
poreæ naturę maieſtatem, cum in nullo loco includatur,
in nullo rurſum deeſſe intelligitur. Verum illa ſola intel-
ligenda eſt differentia, quòd etiam ſi ſit in diuerſis, ſicut
diximus in Petro vel Paulo, Vel Michaële, vel Gabriele,
non tamen in vniuerſis ſimiliter eſt. Plenius enim & cla-
rius, vt ita dixerim, & apertius in archãgelis eſt, quàm in
aliis ſanctis viris: Quod ex eo manifeſtum eſt, quia cum *Matt. 22.*
ad ſummam perfectionem venerint ſancti quique, dicũ-
tur angelis ſimiles effici vel æquales, ſecundum Euange-
licam ſententiam, Vnde conſtat, in ſingulis quibuſq; tan-
tum effici Chriſtum, quantum ratio indulſerit meritorũ.
His igitur nobis de trinitatis fide breuiter repetitis, con-
ſequens eſt etiam illud pariter admonere, quòd per filiũ
creata dicuntur omnia quæ in cœlis ſunt, & quæ in ter-
ra viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes,
ſiue poteſtates, ſiue principatus, omnia in ipſo & per ip-
ſum creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes, & omnia illi con E
ſtant qui eſt caput. Quibus conſona etiã Ioãnes in Euan
gelio dicit, Quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ip- *Ioan. 1.*
ſo factum eſt nihil, Dauid verò totius trinitatis myſte-
rium in vniuerſorum conditione ſignificans, ait, Verbo *Pſal. 32.*
domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis vir-
tus eorum. Poſt hæc verò cõpetenter admonebimus de
aduentu corporali & incarnatione vnigeniti filij dei: In
quo non ita ſentiendum eſt quòd omnis deitatis, eius
maieſtas, intra breuiſsima corporis clauſtra concluſa ſit,
ita vt omne verbum dei & ſapientia eius, ac ſubſtantialis
veritas & vita, vel à patre diuulſa ſit, vel intra corporis
illius breuitatẽ coërcita & circũſcripta, nec vſquam præ-
terea putetur operata. Sed inter vtrunque tanta pietatis
debet eſſe confeſsio, vt neque aliquid deitatis in Chriſto
defuiſſe credatur, & nulla penitus à paterna ſubſtantia,
quæ vbique eſt, facta putetur diuiſio. Tale nãque aliquid
etiam Baptiſta Ioannes indicat, cũ corporaliter abſente
Ieſu, dicebat ad turbas, Medius veſtrum ſtat, quem vos *Ioan. 1.*
neſcitis, qui poſt me venit, cuius non ſum dignus ſoluere
corrigiam calciamentorum: Quod vtique dici non po-
terat de eo qui abſens erat, quãtum ad præſentiã corpo- F
ralem pertinet, quia medius ſtaret eorũ inter quos cor-
poraliter non aderat. Vnde oſtenditur, quia & in corpo- *Ibidem.*
re totus, & vbique totus aderat filius dei. Ne quis tamen
nos exiſtimet per hoc illud affirmare, quòd pars aliqua
deitatis filij dei fuerit in Chriſto, reliqua pars alibi vel
vbique: quod illi ſentire poſſunt, qui naturam ſubſtantiæ
incorporeæ atque inuiſibilis ignorant: Impoſsibile nan-
que eſt de incorporeo, diuiſionem aliquam fieri. Sed in
omnibus & per omnia, & ſuper omnia eſt, eo modo quo
ſuperius diximus: id eſt, quo ſapiẽtia, vel verbum, vel vi-
ta, vel veritas intelligatur, per quem intellectũ omnis ſi-
ne dubio concluſio localis excluditur. Volẽs igitur filius
dei deus pro ſalute humani generis apparere hominib',
& inter homines cõuerſari, ſuſcepit non ſolũ corpus hu-
manum, vt quidam putãt, ſed & animam quidẽ noſtra-
rum animarum ſimilem per naturam: propoſito vero &
virtute ſimilem ſibi, & talem qualẽ omnes voluntates &
diſpenſationes verbi & ſapiẽtiæ indeclinabiliter poſſent
implere. Quòd autẽ habuerit animã, manifeſtiſsimẽ in
Euangelio deſignat ipſe ſaluator, dicens, Nemo tollet à *Ioan. 10.*
me animam meam, ſed ego pono eam. Et iterum, Pote- *Matt. 26.*

G ſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatẽ ha-
beo iterum ſumendi eam. Et rurſum, Triſtis eſt anima
Ioan.12. mea vſque ad mortem. Et iterum, Nunc anima mea tur-
bata eſt. Neq; enim triſtis & turbata anima, verbum dei
intelligendum eſt, quód ex authoritate diuinitatis dicit,
Ioan.10. Poteſtatem habeo ponẽdi animã meam. Nec tamen ita
dicimus fuiſſe filium dei in illa anima, ſicut fuit in ani-
ma Pauli vel Petri, cæterorúmque ſanctorum, in quibus
Chriſtus ſimiliter vt in Paulo loqui creditur: Sed de il-
lis omnibus illud ſentiendum eſt quod ſcriptura dicit,
Iob.25. Quia nemo mundus eſt à ſorde, nec ſi vnius diei fuerit
vita eius. Hæc verò anima quæ in Chriſto fuit priuſquã
Eſaiæ.7. ſciret malum, elegit bonum: & quia dilexit iuſtitiam, &
Pſal.44. odio habuit iniquitatẽ, propterea vnxit eã deus oleo læ-
titiæ præ participibus ſuis. Oleo ergo lætitiæ vngitur, cũ
verbo dei immaculata fœderatione coniuncta eſt: & per
hoc ſola omnium animarũ peccati incapax fuit, quia filij
dei bene & plene capax fuit: Ideoque & vnum cum ipſo
eſt, atque eius vocabulis nuncupatur, & Ieſus Chriſtus
appellatur, per quem omnia facta eſſe dicuntur. De qua
anima, quoniã totam in ſe ſapientiam dei & veritatẽ vi-
H tamq; receperat, etiam illud arbitror dixiſſe Apoſtolum,
Coloſſ.3. quod ait, Quoniã vita veſtra abſcõdita eſt cum Chriſto
in deo: Cum autẽ Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc &
vos apparebitis cum ipſo in gloria. Quid enim aliud hic
intelligendum eſt Chriſtus, qui in deo abſconditus di-
citur, & poſtea apparitur9, niſi ille qui oleo lætitiæ vn-
ctus, refertus, id eſt, ſubſtantialiter deo repletus eſt, in
quo nunc abſcõditus dicitur? Propterea enim & omni-
bus credentibus ad exemplum Chriſtus exponitur: quia
ſicut ille ſemper, & antequam ſciret omnino malũ elegit
bonum & dilexit iuſtitiã, & odio habuit iniquitatem, &
propterea vnxit eũ deus oleo lætitiæ: ita vnuſquiſque vel
poſt lapſum vel per errorẽ expurget ſe à maculis, exem-
plo propoſito: & habens itineris ducẽ, arduam viam vir-
tutis incedat: vt ſi forte per hoc, inquantum fieri poteſt,
per imitationẽ eius particeps efficiatur diuinæ naturæ,
1.Ioan.2. ſicut ſcriptum eſt, Quia qui dicit ſe in Chriſto mane-
re, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Hoc er-
go verbum & hæc ſapientia, per cuius imitationem vel
ſapientes, vel rationabiles dicimur, omnibus fit omnia,
1.Corin.9. vt omnes lucrifaciat, & fit infirmis infirmus, vt infir-
2.Cor.13. mos lucrifaciat: Et quia infirmus efficitur, propter hoc
1.Cor.2. dicitur de eo, Etiam ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed
I viuit ex virtute dei. De quo Corinthiis qui infirmi erant,
Paulus nihil ſe ſcire indicat inter ipſos, niſi Ieſum Chri-
ſtum, & hunc crucifixũ. Quidam autẽ volũt de ipſa ani-
ma dictum videri, cum primũ de Maria corpus aſſum-
pſit, etiam illud quod apoſtolus dicit, Qui cum in forma
Philip.2. dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo,
ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens: quo
eam ſine dubio in formã dei melioribus exemplis & in-
ſtitutionibus repararet, atque in eam plenitudinem vn-
de ſe exinaniuerat, reuocaret. Sicut enim participatione
filij dei quis in filium adoptatur, & participatione ſapien
tiæ in deo ſapiens efficitur: ita participio ſpiritus ſan-
cti, ſanctus & ſpiritalis efficitur. Vnum enim atque idem
eſt ſpiritus ſancti participium ſumere, quod eſt patris &
filij, quippe cum vna incorporea ſit natura trinitatis. Igi-
tur vnigenitus filius dei, per quem omnia facta eſſe viſi-
bilia & inuiſibilia, in ſuperioribus ſermo diſputationis
edocuit, ſecundum ſcripturæ ſententiam & fecit omnia,
& quæ fecit diligit. Nam cum inuiſibilis dei ipſe ſit ima-
go inuiſibilis, participationem ſui vniuerſis rationabi-
libus creaturis inuiſibiliter præbuit, ita vt tantum ex eo
vnuſquiſque participij ſumeret, quanto erga eum dile- K
ctionis inhæſiſſet affectu. Verùm cum pro liberi arbitrij
facultate varietas vnumquemque ac diuerſitas habuiſſet
electorem, vt alius ardentiore, alius tenuiore & exilio-
re erga ſuum authorem amore teneretur: illa anima de
qua dixit Ieſus, Quia nemo aufert à me animam meam: *Ioan.10.*
inſeparabiliter atque indiſſociabiliter inhærens, vtpote
verbo & ſapientiæ dei & veritati ac luci veræ, & tota
totum recipiens, atque in eius lucem ſplendorémque
ipſa cedens, facta eſt cum ipſo principaliter vnus ſpiri-
tus, ſicut & apoſtolus his qui eam imitari deberent,
promittit, Quia qui ſe iungit deo, vnus ſpiritus eſt. Hac *1.Corin.6.*
ergo ſubſtantia animæ inter deum carnémque mediãte,
(non enim poſsibile erat dei naturam corpori ſine me-
diatore miſceri) naſcitur vt diximus, deus homo, illa
ſubſtantia media exiſtente, cui vtique contra naturam
non erat corpus aſſumere. Sed neque rurſum anima il-
la vtpote ſubſtantia rationalis, contra naturam habuit
capere, in quem vt ſuperius diximus, velut verbum & ſa-
pientiam & veritatem tota iam ceſſerat: vnde & meritò
pro eo quòd vel tota eſſet in filio dei, vel totum in ſe ca-
peret filium dei, etiam ipſa, cum eã quam aſſumpſerat
carne, dei filius, & dei virtus Chriſtus, & dei ſapientia L
appellatur. Et rurſum dei filius, per quem omnia creata
ſunt, Ieſus Chriſtus & filius hominis nominatur: nam &
filius dei mortuus eſſe dicitur, pro ea ſcilicet natura, quæ
mortem vtique recipere poterat. Et filius hominis appel
latur, qui venturus in gloria dei patris cum ſanctis an-
gelis prædicatur. Et hac de cauſa ſecundum omnem ſcri
pturam, tam diuina natura humanis vocabulis appella-
tur, quàm humana natura nuncupationis diuinæ inſi-
gnibus decoratur. Magis enim de hoc, quàm de vllo
alio dici poteſt quod ſcriptum eſt: quia erunt ambo in *Gene.2.*
carne vna, & iam non ſunt duo, ſed vna caro. Magis e-
nim verbum dei cum anima in carne vna eſſe, quàm vir
cum vxore putandus eſt: Sed & vnus ſpiritus eſſe cum
deo, cui magis conuenit, quàm huic animæ, quæ ſe ita
deo per dilectionẽ iunxit, vt cum ipſo deo vnus ſpiritus
merito dicatur, Propheta dicente, Dilexiſti iuſtitiam, & *Pſal.44.*
odiſti iniquitatẽ, propterea vnxit te deus deus tuus oleo
lætitiæ præ participibus tuis. Dilectionis ergo merito
vngitur oleo lætitiæ, id eſt, anima cum verbo dei Chri-
ſtus efficitur: Vngi nanque oleo lætitiæ, non aliud intel-
ligitur quàm ſpiritu ſancto repleri. Quòd autẽ præ par- M
ticipibus dixit, indicat, quia non gratia ſpiritus, ſicut
prophetis data eſt, ſed ipſius verbi dei in ea ſubſtantia-
lis inerat plenitudo: ſicut & Apoſtolus dixit, In quo in- *Coloſſ.2.*
habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De-
nique propter hoc non ſolum dixit, Dilexiſti iuſtitiam:
ſed addidit, & odiſti iniquitatem. Odiſſe enim iniquita-
tem, illud eſt quod ſcriptura dicit de eo, Qui peccatum *1.Petr.2.*
non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et quod ait,
Tentatus eſt per omnia pro ſimilitudine abſque pecca- *Hebr.4.*
to. Et iterum ipſe dicit de ſe, Ecce venit princeps mun- *Ioan.8.*
di huius, & in me non habet quicquam. Quæ omnia nul *Ioan.14.*
lum in eo peccati ſenſum indicant extitiſſe. Quod vt
propheta euidentius deſignaret, quia nunquam in eum
iniquitatis ſenſus intraſſet, ait, Priuſquam ſciret puer vo- *Eſaiæ.8.*
care patrem aut matrem: auertit ſe ab iniquitate. Quòd
ſi alicui difficile id videbitur, pro eo ꝙ rationabilẽ ani-
mam eſſe in Chriſto ſuprà oſtẽdimus, (quã vtiq; naturã
animarum boni maliq; capacẽ per omnes diſputationes
noſtras frequẽter oſtendimus) arbitror ſanè Hieremiam
prophetam intelligentẽ quæ ſit in eo natura dei ſapien-
tiæ, quæ etiam hæc quam pro ſalute mũdi ſuſceperat, di-
xiſſe,

A xiſſe, Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus, cui dixi-
Thren.4. mus, quòd in vmbra eius viuemus in gentibus. Pro eo
enim quòd ſicut vmbra corporis noſtri inſeparabilis eſt
à corpore, & indeclinabiliter motus ac geſtus corporis
ſuſcipit & gerit, puto eum animæ Chriſti opus, ac mo-
tum qui inſeparabiliter inhęrebat, & pro nutu eius ac vo
luntate cuncta perpetrabat, oſtendere voluntatem, vm-
bram Chriſti domini hanc vocaſſe, in qua vmbra nos
viueremus in gentibus. In huius nanque aſſumptionis
ſacramento gentes viuunt, quæ imitantes eam per fidem
Pſal.88. veniunt ad ſalutem. Sed & Dauid dicit, Memor eſto
opprobrij mei domine quod exprobrauerunt me in cõ-
mutationem Chriſti tui. Similia mihi videtur oſtende-
Coloſſ.3. re. Et Paulus quid aliud ſentit, cum dicit, vita noſtra
abſcõdita eſt cum Chriſto in deo? Et quid enim in alio
2.Cor.13. loco dicit, An experimentum quæritis eius qui in me lo
quitur Chriſtus? Et nunc Chriſtum in deo dicit abſcon
ditum: Cuius rei intellectus eſt difficilis, niſi talis ali-
quis indicetur qualem per vmbram Chriſti à propheta
ſignificatum eſſe ſuprà diximus. Fortaſſe enim hoc ſen-
ſum humanæ mentis excedit. Quinimo quod verius eſt,
maſſam ſicut in fornacibus ſæpe fieri oculis deprehen-
B dimus, totam ignem effectam dicimus: quia nec aliud
in ea niſi ignis cernitur, Sed & ſiquis contingere atque
contrectare attentauerit, non ferri, ſed ignis vim ſen-
tiet. Hoc ergo modo etiam illa anima quæ quaſi ferrum
in igne, ſic ſemper in verbo, ſemper in ſapientia, ſem-
per in deo poſita eſt: omne quod agit, quod ſentit, quod
intelligit, deus eſt. Et ideo nec vertibilis nec mutabi-
lis dici poteſt, quæ inconuertibilitatem ex verbi dei vni-
tate indeſinenter ignita poſſidebit. Ad omnes denique
ſanctos calor aliquis verbi dei putandus eſt perueniſſe.
In hac autem anima ignis ipſe diuinitus ſubſtantialiter
requieuiſſe credendus eſt, ex quo ad cæteros calor ali-
Pſal.44. quis venerit. Denique quod dixit, Quia vnxit te deus
deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis: oſtendit
quòd iſta anima aliter oleo lętitiæ: id eſt, verbo dei & ſa-
pientia vngitur, & aliter participes eius, id eſt ſancti pro-
phetæ & apoſtoli. Illi enim in odore vnguentorum eius
cucurriſſe dicuntur, iſta verò anima vaſculum vnguen-
ti ipſius fuit, ex cuius fragrantia participes digni quique
Cantic.1. prophetæ & apoſtoli fiebant. Sicut ergo alius eſt vn-
guenti odor, & alia eſt vnguenti ſubſtantia, ita aliud eſt
C Chriſtus, & aliud participes ſui. Et ſicut vas ipſum quod
ſubſtantiam continet vnguenti, nullum genus poteſt a-
liud recipere liquoris: ita anima Chriſti velut vas in quo
inerat ſubſtantia vnguenti, impoſsibile fuit, vt contra-
rium reciperet odorem. Participes verò eius quàm pro-
ximi fuerint vaſculo, tam odoris erunt participes & ca-
paces. Et qui ex odore eius participant, ſi ſe paulò lon-
gius à fragrantia eius amouerint, impoſsibile eſt vt non
incidant in odorem contrarium, hoc modo huius rei
explanabitur difficultas: naturam quidem animæ illius
hanc fuiſſe, quæ eſt omnium animarum, non poteſt du-
bitari: alioquin nec dici anima potuit, ſi vere non fuit
anima: verùm quoniam boni malique eligendi facultas
omnibus præſto eſt, hæc anima quæ Chriſti eſt, ita ele-
git diligere iuſtitiam, vt pro immenſitate dilectionis ei
inconuertibiliter atque inſeparabiliter inhæreret: ita vt
propoſiti firmitas & affectus immenſitas, & dilectionis
inextinguibilis calor omnem ſenſum conuerſionis ab-
ſcinderet: vt quod in arbitrio erat poſitum, longi vſus
affectu iam verſum ſit in naturam. Ita & fuiſſe quidem
in Chriſto humana & rationabilis anima credenda eſt,
& nullum ſenſum vel poſsibilitatem eam putandum eſt

habuiſſe peccati. Ad pleniorem tamen rei explanatio- D
nem non videtur abſurdum, ſi etiam ſimilitudine aliqua
vtamur: Licet in re tam ardua támque difficili, ne exem-
plis quidem vti commodis copia eſt, tamen vt abſque
aliquo præiudicio dicamus: Ferri metallum capax eſt
& frigoris & caloris. Si ergo maſſa aliqua ferri ſemper
in igne ſit poſita, omnibus ſuis poris, omnibúſque ve-
nis ignem recipiens, & tota ignis effecta, ſi neque ab ea
ignis ceſſet aliquando, neque ipſa ab igne ſeparetur, nun
quam † dicemus hanc quæ natura quidem ferri maſſa † *nũquid.*
eſt, in igne poſitam, & indeſinenter ardentem, poſſe
aliquando frigus recipere. Sed & quamplurima alia in
ſcripturis diuinis de vmbræ ſignificantia videmus in-
ſerta: vt illud in Euangelio ſecundum Lucam, cum di- *Luc.1.*
cit Gabriel ad Mariam, Spiritus domini veniet ſuper
te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Et apoſtolus de *Hebr.8.*
lege dicit, quia ſimilitudini & vmbræ deſeruiunt cœle-
ſtium, hi qui carnalem habent circunciſionem. Et alibi
dicitur, Nónne vita noſtra vmbra eſt ſuper terram? Si
ergo & lex quæ ſuper terram eſt, vmbra eſt: & vita om-
nis noſtra quæ eſt ſuper terram, vmbra eſt: & in vmbra
Chriſti viuemus inter gentes: videndum eſt, ne om- *1.Corin.13.*
nium harum veritas vmbrarum in illa reuelatione no- E
ſcatur, cum iam non per ſpeculum & in ænigmate, ſed
facie ad faciem, ſancti quique, & gloriam dei, & re-
rum cauſas ac veritatem ſpeculari merebuntur: cuius
veritatis accepto iam pignore per ſpiritum ſanctum,
dicebat apoſtolus, Et ſi cognouimus Chriſtum ſecun-
dum carnem aliquando, ſed nunc iam non nouimus.
Hæc interim nobis ad præſens de rebus tam difficili-
bus diſputantibus, id eſt de deitate & incarnatione
Chriſti, occurrere potuerunt. Si quis ſanè
melius aliquid potuerit inuenire, &
euidentioribus de ſcripturis ſan-
ctis aſſertionibus quæ dicit
comprobare, illa po-
tius quàm hæc re-
cipiantur.

FINIS.

DE TRINITATE ET VNITATE DEI, F

LIBER VNVS.

PERSONAM geniti filij principium *Ingenitus,*
Geneſeos euidenter oſtendit: ait e- *genitus, et*
nim, In principio fecit deus cœlum *procedens.*
& terram. Quem alium principium *Cap.1.*
intelligendum putamus, niſi filium? *Geneſ.1.*
Ipſe enim de ſe interrogantibus Iu-
dæis quis eſſet, reſpondit, Princi-
pium, qui & loquor vobis. Ergo principium filius. Per *Ioan.8.*
filium fecit deus cœlum & terram, ſicut Ioannes Euan-
geliſta narrat, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo
factum eſt nihil. Filius dei natura eſt filius, non ado- *Ioan.1.*
ptione, ſicut ſcriptum eſt, Ante luciferum genui te. *Pſal.109.*
Deus pater vterum non habet ſicut nos, aut corporeus
eſſe credendus eſt: ſed per vterum ſubſtantiam intelli-
gi voluit, de qua natus eſt filius. Quod eſt pater, hoc
genuit: deus deum, lux lucem: ſicut homo hominem
gignit, & canis canem. Nunquam viſus eſt vt homo gi-
gneret canem. Ac per hoc pater non de nihilo, neque

G de aliqua alia ſubſtantia, ſed de ſeipſo genuit filium. Spi-
ritum ſanctum neque ingeoitum neque genitum fides
recta declarat: quia ſi dixerimus ingenitum, duos pa-
tres affirmare videbimur: ſi autem genitum, duos filios
credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec in-
genitus eſt, oec genitus, ſed ab vtroque procedens: id
eſt, à patre & à filio. Et vt hoc teſtimoniis approbemus,
ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad diſcipu-
Ioan.15. los audi dicentem, Cum venerit, inquit, paracletus,
quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui
à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et
rurſum ipſe dominus Ieſus Chriſtus poſt reſurrectio-
nem ſuam, vt oſtenderet à ſe procedere ſpiritum ſan-
ctum, ſicut & à patre, inſufflans in diſcipulos ſuos, ait,
Ioan.20. Accipite ſpiritum ſanctum. Vnus eſt ergo ſpiritus pa-
tris & filij, vnus amborum ſpiritus. Igitur quòd patris
Matt.10. ſit ſpiritus, ipſe dominus & Saluator noſter diſcipulis
ſuis ait, Noo enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus
patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et quòd idem & fi-
H lij ſit ſpiritus, Paulus apoſtolos teſtis eſt. Si quis autem,
Roma.8. inquit, ſpiritum Chriſti ooo habet, hic non eſt eius.
Spirit. dei & Chriſti vnus. Proculdubio io oomioe dei, pater: io oomine prin-
cipij, filius intelligeodus eſt. Profectò cum dixiſſet, In
principio fecit deus cœlum & terram: & ſubſecutus ad-
Cap.1. Gene.1. iunxit, Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas: qui eſt ter-
tia in Trinitate perſona. Igitur ſi nō eſſet trina perſona,
nunquam dominus noſter Ieſus Chriſtus diceret diſci-
Matt.28. pulis ſuis, Ite baptizate omnes gentes in nomioe patris
& filij & ſpiritus ſancti. Nec baptizato domino à Ioan-
Matt.3. ne in Iordane, fieret vox de cœlo dicens, Hic eſt filius
meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Nec ſpiri-
tus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendiſſe ſuper eum, &
maoiſiſſe diceretur. Ideo tres perſonas ſecundum ſcri-
pturas ſanctas intelligimus, id eſt alium eſſe patrem, a-
lium filium, qui genitus eſt à patre, alium ſpiritum ſan-
ctum: non aliud, quia ſubſtantia voum ſunt. Perſonas
diſtinguimus, non deitatem ſeparamus. Quod autem
pater & filius & ſpiritus ſanctus de vna ſubſtantia ſit, bea
tus Paulus apoſtolus de filio ad Romanos ſcribens de-
Roma.9. monſtrat: quorum patres, inquit, ex quibus Chriſtus
ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedi-
ctus in ſecula. Et iterum in euangelio ſecundum Ioan-
Ioan.17. nem, Vt cognoſcant te ſolum verum vnum deum, &
I quem miſiſti Ieſum Chriſtum: id eſt te, & quem miſi-
ſti Ieſum Chriſtum verum vnum deum. Et rurſus ſcri-
Ioan.5. ptura dicit, Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto, ipſe
eſt verus deus, & vita æterna. Et vt æqualitatem ſuam
Ioan.10. oſteuderet, ait ipſe dominus, Ego & pater vnum ſumus:
Ioan.5. ſcilicet natura, non perſona. Et iterum inquit, Propter-
ea quærebant Iudæi interficere Ieſum, quia non ſolùm
ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat deum,
Philip.2. æqualem ſe faciens deo. Et rurſus beatus Paulus inquit,
Qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus
eſt eſſe ſe æqualem deo. Non poterat eſſe rapina, vbi æ-
qualis erat natura: ooo erat vſurpata, ſed nata: non ra-
puit, quia vere habuit. Spiritum vero ſanctum deum
Acta.5. acta Apoſtolorum apertiſsimè docent. Anania, inquit
Petrus, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te ſpiri-
tui ſancto? Et infra, Non hominibus mentitus es, ſed
Ioan.4. deo. Et in euangelio inquit ſecundum Ioannem, Do-
1.Corin.6. minus ſpiritus eſt. Paulus ad Corinthios ſcribens, ait,
Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſan-
cti, qoi in vobis eſt, quem habetis à deo, & non eſtis ve-
Ibidem. ſtri? Idem Paulus, Empti enim eſtis precio magno, glori-
ficate & portate deum in corpore veſtro. Pater, inquam,
deus, filius deus, ſpiritus ſanctus deus: non tres dij, ſed K
vnus eſt deus, vt Moyſes dicit, Audi Iſraël, dominus *Deute.6.*
deus tuus, vnus eſt deus. Ac per hoc dicimus ſicut dici-
mus non tres deos, non tres eſſentias: ita nec tres ſapien-
tias, nec tres ſpiritus. Nam interrogati de ſingulis per-
ſonis, ſi ſit pater ſapientia, vel filius vel ſpiritus ſanctus,
reſpondemus, pater eſt ſapientia, filius eſt ſapientia, ſpi-
ritus ſanctus eſt ſapientia: non tres ſapientiæ, nec tres
ſpiritus, ſed vna ſapientia, & vnus ſpiritus, ſicut vna ſub-
ſtantia, & vna eſſentia: quia hoc illi patri eſt eſſe, qood
filio ſapientiæ & ſpiritui ſancto eſt eſſe. Et cum æquales
ſint pater & filius & ſpiritus ſanctus, filius tamen dicit,
Pater maior me eſt. Et, Non veni voluntatem meam fa- *Ioan.14.*
cere, ſed voluntatem eius qui me miſit. Et, Pater ſi poſ- *Ioan.6.*
ſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Et, Mea doctrina non *Matt.26.*
eſt mea, ſed eius qui me miſit. Iſta omnia, & alia quæ *Ioan.7.*
dicit filius, ſecundum formam ſerui qoam aſſumpſit in-
telligenda & dicta ſunt. Igitur cum primus homo con-
ditus eſſet à deo, & libero arbitrio muneraretur, præce-
ptúmque ei poſitum eſſet, vt ſi cuſtodiſſet quæ ei deus
præceperat, morte non corporis, nec animæ morere-
tur: ſed ille inobediens mandato dei, atque elatus ſu-
perbia, ſuaſioni ſerpentis obediens, mandata cōtempſit: L
hæc cauſa extitit vt mortis periculum incurreret: & ab
illo vno homine omnis humana natura vitiata, atque
peccato obnoxia, mortalis exiſteret. Vnde apſtolus
Paulus inquit, Per vnum hominem peccatum introiuit *Roma.5.*
in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes ho-
mines mors pertranſiuit, in quo omnes homines pec-
cauerunt. Quia ſicut per vnum hominem omnes homi-
nes io condemnationem ceciderunt, ita & per vnius iu-
ſtitiam omoes homines io iuſtitiam vitæ ſurrexerunt. Et
iterum, Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo *1.Corin.15.*
de cœlo cœleſtis: Cœleſtem itaq; dico, quia nō ex huma-
no conceptus ſemine, ſed de Maria virgine, pro noſtra
ſalute, aſſumptus à filio dei, ſicut Ioannes teſtatur, Et ver- *Ioan.1.*
bum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Verbum caro
factum eſt, non in carnem mutatum, vt deſiſteret eſſe
quod erat, ſed cœpit eſſe quod non erat. Sumpſit enim
carnem, non cōuertit in carnem. Carnem iſtam à parte
totum hominem intelligimus, id eſt, carnem & animam
rationalem: vt primus homo & carne & anima mortuus
fuerat, ita etiam oportuit vt per mediatorem dei & ho-
minum, hominē Chriſtum Ieſum & carne & anima vi- M
uificaretur. Ergo, vt ſuprà diximus, ſecundū aſſumptio-
nis formam carnis, dictum eſt, Pater maior me eſt. Non
eſt credendum poſſe filium dei, & filium hominis duos
filios eſſe: quia noo ſunt duo filij, ſed vnus. Nam ille qui
erat filius dei, factus eſt filius hominis in vnitate perſo-
næ: vt anima & caro vnus eſt homo, ita verbum & ho-
mo vnus eſt Chriſtus. Duas ſubſtantias accipimus in v-
no filio dei, vnam deitatis, aliam humanitatis, non duas
perſooas. Et ſi dixerimus duas perſonas, introducemus
etiam duos filios dei: & iam tunc non erit Trinitas, ſed
quaternitas, quod abſit. Profectò enim per id quod eſt
deus, & æqualis patri, & vbique præſens eſt: & in cœlo
eſt totus, & in terra totus, & in nullo continetur loco.
Per id quod homo, & paſſus eſt mortuus, & reſurrexit &
aſcendit in cœlum, ſedetq; ad dexteram patris, & ſic ve-
niet ad iudicandum viuos & mortuos, quemadmodum
eſt ire viſus in cœlum, in eadem forma carnis atque
ſubſtantia, cui profectò immortalitatem dedit, natu-
ram non abſtulit: & licet vna ſubſtātia ſit, neque perſona
patris, neq; ſpiritus ſancti, ſed ſola filij ſuſcepit carnē. Et
vt hoc intelligamus, comparationibus vtar. Certe vt ex

creatora

A creatura intelligas creatorem, ſic in anima eſt ratio: & cum ſint vnum, aliud anima agit, aliud ratio: anima viuimus, ratione ſapimus: ita pater & filius & ſpiritus ſanctus cum ſint vna ſubſtantia, tota trinitas operata eſt hominem, quem non tota trinitas aſſumpſit, ſed ſola filij perſona. Nec voluntate, nec neceſsitate genuit pater filium. Non neceſsitate, quia neceſsitas in deo non eſt: non voluntate, quia voluntas præire ſapientiam non poteſt, quæ eſt filius. Igitur prius eſt rationabiliter ſapere, quam rationabiliter velle. Vnde nec voluntate nec neceſsitate, ſed naturaliter ſola ſapientia pater genuit filium. *Ioan.5.* Sicut pater vitam habet in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo. Scimus filium dei à ſemetipſo non eſſe, ſed à patre genitum eſſe: patrem vero à nullo genitum eſſe, à nullo vitam accepiſſe. Dedit pater filio vitam, gignendo vitam, quam pater habuit in ſe: non quòd prius fuerit filius ſine vita, & poſtea acceperit vitam: ſicut nos qui per peccatum amiſimus vitam, & per gratiam Saluatoris recepimus vitam. Ideo de eo dicitur, Filius à patre accepit vitam, B quia non à ſeipſo eſt genitus, non exiſtendi dedit, ſed gignendo.

Natiuitas & proceſſio quid differant. Cap.3. Quoniam & ratione & teſtimoniis perſuaſimus de ſubiectione filij, quia non ſecundum ſubſtantiam minor, ſed ſecundum formam ſerui quam aſſumpſit. Sed vt miſſus eſſe dicatur, aliquid dicere volumus. Scimus ſicut filius, non ſecundum ſubſtantiam dicitur miſſus, ſeu minor: ita nec ſpiritus ſanctus propter columbam vel ignem miſſus dicitur: ſcilicet quia non in ea ſubſtantia, qua æqualis eſt patri, apparuit, ſed vt dictum eſt, per ſubiectam creaturam. Non enim ſicut filius hominem aſſumpſit, vt in æternum permaneat, ſic ſpiritus ſanctus columbam vel ignem: ſed illæ factæ viſiones de creatura inferiore ad manifeſtandum ſpiritum, eſſe poſtea deſtiterunt. Nunquam enim illa incomprehenſibilis immutabiliſque diuinitas, quæ eſt Trinitas deus, ab oculis carnalibus videri poteſt, niſi vt dictum eſt per ſubiectam creaturam. Inter genitum filium & proceſsionem ſpiritus ſancti hoc diſtat, quòd filius dei ſic eſt de patre, quomodo natus, non quomodo datus: ſpiritus vero ſanctus ſic eſt de patre & filio non quomodo natus, ſed quomodo datus. Filius natus ſolius eſt pa- C tris, non ſpiritus ſancti. Amborum eſt ſpiritus, id eſt patris & filij: quia ſi ſpiritus filius diceretur, amborum filius diceretur. Nullus autem filius eſt duorum niſi patris & matris: quod abſit vt inter deum patrem & filium quis ſuſpicetur, quia nec filius hominis ſimul & ex patre & matre procedit: ſed cum procedit ex patre, non tunc procedit ex matre: & cum procedit ex matre in hanc lucem, non tunc procedit & ex patre. Spiritus verò ſanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de vtroque procedit. *Ioan.16.* De eo quòd à Ioanne dicitur, quòd ſpiritus ſanctus non loquitur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur: non loquitur à ſemetipſo, quia non eſt à ſeipſo: pater enim à nullo eſt natus, filius à patre eſt genitus, ſpiritus ſanctus à patre & filio procedens: ideo nõ loquitur à ſeipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur. Audire illi eſſe eſt: à ſe non eſt, ſed à patre: ideo quæcunque audiet, loquetur. Quid ſit quod ſpiritus ſanctus pro nobis interpellare dicitur, quod dicit Paulus ad Romanos ſcribens, Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum deum poſtulat pro ſanctis. Modus iſte locutionis, qui frequenter in ſcripturis ſanctis inuenitur, eſt: ſicut deus dicit ad Abraham, Nunc cognoui quoniam D timeas deum, hoc eſt cognoſcere te feci: ſicut dicit Apoſtolus, *Gene.22.* Nunc cognoſcentes deum, imò cogniti à deo. *Galat.4.* Nempe omnia in præſentia dei ſunt antequam fiãt: præſentia ſunt futura, quaſi iam facta ſint: quomodo dicit cogniti á deo, niſi faciente deo vt cognoſcamus deum: ſic & hic ſcribitur ſpiritus ſanctus gemere pro nobis, id eſt gementes nos facere, infundẽdo nobis charitatem in deum & proximum, ſicut legitur, Lætus dies, quia lætos homines faciat, pater ſolus nuſquam legitur miſſus, ſed miſsionem filij ita ſcribit apoſtolus, *Ibidem.* Cum autem venerit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuũ natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. Quòd filius dei natus de Maria virgine, venit in mundum, teſtatur euangeliſta dicens, *Ioan.1.* In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt. Et ipſe ait, Ego à patre exiui, & veni in hunc mundum. *Ioan.16.* Item euangeliſta dicit, Et mundus eum non cognouit. *Ioan.1.* Deinde ſubiungit, In ſua propria venit. Illuc vtiq; miſſus eſt, quò venit: ſed in hũc mundum eſt miſſus, vbi erat. Quæ miſsio tamen eſſe opus ſanctæ trinitatis, nulli ſit catholico dubitãdum. Nuſquam ſcriptum eſt, quòd deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel ſpiritus ſanctus minor deo patre, quia nõ eſt ita. E Quia perſona diuinitatis ſuæ aſſumpta eſt à filio dei ex virgine Maria in perſonam ſuæ humanitatis, vnitatem habitumq; coniunxit in æternum. Quanuis ſpiritus ſanctus apparuiſſet in ſpecie columbæ vel ignis, non poſſumus tamen dicere ſpiritum ſanctũ deum & columbam, aut deum & ignem, ſicut dicimus filium deum & hominem. Propter has igitur corporales formas, in quibus apparuit ſpiritus ſanctus, miſſus dicitur: nõ propter has minor patre dici poteſt: ſicut filius propter formã ſerui, quę inhæſit illi ad vnitatem perſonæ perpetualiter. Illæ vero ſpecies corporales, vt eſt columba, vel ignis, ad demonſtrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, & eſſe poſtea deſtiterunt. Nónne apparere debuerunt creaturæ ſicut oportuit, ſeruientes creatori ad nutum eius, qui incõmutabiliter in ſeipſo permanet, ad eum ſignificandum & demonſtrandum, ſicut ſignificari & demonſtrari mortalibus oportebat, mutatæ atque conuerſæ?

Triplex vis ſpirit. Cap.4. A quibuſdam dubitari ſolet, an ſpiritum ſanctum habuerunt Apoſtoli illo tempore, quo fuerũt cum Chriſto domino, ſecundum quod euangeliſta dicit, Spiritus *Ioan.7.* nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus. *Ioan.14.* Et in alio loco ait, Si diligitis me, præcepta mea ſeruate: & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit F vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis: quem mundus non poteſt accipere: quia nõ videt eum, neque cognoſcit eum. Vos autem videtis eum, & cognoſcitis eum: quia apud vos manet, & vobiſcum eſt. Et etiam poſt reſurrectionem ſuam legitur inſufflaſſe & dixiſſe diſcipulis, *Ioan.20.* Accipite ſpiritum ſanctum. *Acto.2.* In Pentecoſte verò legitur ſpiritus ſanctus in apoſtolos deſcendiſſe. Adhæc dicendum, quia vnus ſpiritus eſt, ſed dona habet multa. Non eſt dubium quin ſpiritus ſanctus erat cum eis: quia vbi Chriſtus eſt, ſpiritus ſanctus eſt. Et quia venturum ſpiritum ſanctum à patre promiſerat Chriſtus, non defuit in hoc indifferens eius diuinitas. Trium officiorum formæ doni ſpiritus ſancti in Apoſtolis ſunt oſtenſæ: quarum prima hæc eſt, quæ ad ius eccleſiaſticum pertinet, in regenerandis: eccleſiaſtica poteſtas intelligitur eſſe in officiis Epiſcoporum & ſacerdotum, qui omnia in traditione dominica per ſpiritum ſanctum agere debent: vnde illis dicit Ieſus, *Ioan.20.* Quorum tenueritis peccata, tenebuntur: & quorum remiſeritis, re-

G mittuntur eis. Secunda eſt, quæ in Pentecoſte data eſt, quæ generalis eſt: non ſolum enim in Apoſtolos, verùm etiam in omnes credentes decidit ſpiritus ſanctus. Tertia forma eſt, quæ ſolum Apoſtolis vel ordinatis in initio conceſſa eſt, in ſignis ac virtutibus faciendis, vſque dum fidei ſemina iacerentur ad crementum. Semina enim fidei ſunt virtutes per apoſtolos factæ: ipſi enim Apoſtoli antiſtites poſiti ſunt huiuſmodi veritatis, qui per ſigna & prodigia rationabilem eſſe fidem noſtram teſtantur. Igitur ſpiritus ſanctus datur omnibus generaliter credentibus, ſed ſi manet in eis: in ſignis vero & prodigiis filij dei eſſe probantur. Etiam ſpiritus ſanctus non manet quandoque in homine, ſed vocatus aduenit, vt ſuggerat neceſſaria, & recedat. Similiter & in traditione vel ordinatione, de foris gratiam & tuitionem præſtat deuotis fidei, & commendatiores habeantur per inſpirationem eius.

Fili⁹ patri coæternus. Pater, filius, & ſpiritus ſanctus vnus eſt verus deus, ſecundum illud quod ſcriptum eſt, *Cap.5. Deut.6.* Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt. Et in euangelio ſcriptum eſt, Vt cognoſcãt te ſolum verum deum, *1.Ioan.5. Ioan.17.* & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Et de Chriſto dicitur à Ioanne apoſtolo, Ipſe eſt verus deus, & vita æterna.

H Ante omnia tempora filius erat, vt intelligendum in hoc eſt, *Ioan.1.* In principio erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, quia & tempus ſine aliquibus creaturæ motibus non poteſt eſſe. Et ideo per filium facta confitemur & tempora, per quæ facta ſunt omnia: ideo proculdubio æqualis genitus, & coæternus eſt patri filius. Dicitur filius dei ex voluntate & præcepto patris, cœleſtia, terreſtria, viſibilia & inuiſibilia, corpora & ſpiritus ex nullis extantibus, id eſt ex nihil vt eſſent, ſua virtute feciſſe, cum ipſe ex nullis extantibus, hoc eſt ex nihilo non factus ſit, ſed ex deo patre deus: quæ res indicat vnam & eandem patris filiique naturam. Filius per ſeipſum non potuit, tanquam non eſſet antequam fieret, vt eſſet ipſe per quem fieret idem ipſe. Porrò ſi per aliquem alium à patre factus eſt filius: quis eſt ipſe alius, cum omnia per ipſum facta ſunt, hoc eſt per verbum eius? Antequam faceret vniuerſa, omnium futurorum deus & dominus, & rex & creator erat conſtitutus, & omnium futurorum in natura habens præſcientiam, & in faciendo in omnibus expectans patris iuſſionem. Ipſe voluntate patris deſcẽdit de cœlo, & venit in mundum, *Ioan.8.* ſicut ipſe ait, Non enim à meipſo veni, ſed ille me

I miſit. Vna quippe ipſa Trinitas eſt, quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Dicimus iubente patre filium creaſſe omnia, eúmque non eſſe niſi verbum, per quod facta ſunt omnia. Quod autem pater miſerit filium qui cum ipſo venit, ipſe teſtatur qui ait, *Ibidem.* Non ſum ſolus, quoniam pater mecum eſt. Nunquam ideo diuerſa natura eſt, quia pater mittit, & mittitur filius: poteſt homo pater mittere hominem filium, non vnius eiuſdẽmque ſubſtantiæ, cum homo miſſus ab homine mittente ſeparetur, quod non poteſt deus. Sed ignis mittit ſplendorem ſuũ, nec poteſt ſplendor ſeparari ab igne mittente. Cum enim ſplendorem mittit ignis, longius peruenit inde ſplendor, quò ignis non peruenit. Vnde ſplendor ab igne qui eſt in lucerna miſſus, vtique vere poſsit dici in pariete, quò ſine lucernæ igne peruenit ignis. *Ibidem.* Super hoc filius dicit, Qui me miſit, mecum eſt: quod vere potuit filius dicere, Pater mecum eſt. Cum igitur hæc à patre miſsio filij prorſus ineffabilis ſit, nec capi vllius cogitatione poſsit, hoc etiam hic poteſt intelligi, vt à patre miſſus eſſe dicatur, quòd filius hominibus apparuit in carne, non pater. Quò enim mittitur filius vbi non eſt: vbi autem non eſt ſapientia dei, quod K eſt Chriſtus? De qua legitur, *Sapien.8.* Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia fortiter. Cum ergo etiam vbique ſit filius, quò mittendus fuerat vbi non erat, niſi apparendo ſicut in carne apparebat? Quanquam & ſpiritum ſanctum miſſum legamus, qui certe in vnitatem perſonæ ſuæ naturam non aſſumpſit humanam: nec à filio ſolo miſſus eſt, ſicut ſcriptum eſt, *Ioan.16.* Cum ego iero, mittam illum ad vos: ſcilicet à patre, ſicut ſcriptum eſt, *Ioan.14.* Quem mittet pater in nomine meo: vbi oſtenditur, quòd nec pater ſine filio, nec filius ſine patre miſit ſpiritum ſanctum, ſed eum pariter miſerunt. Inſeparabilia quippe ſunt opera trinitatis. Solus pater non legitur miſſus, quoniam ſolus non habet authorem, à quo genitus ſit, vel à quo procedat. Et ideo non propter naturæ diuerſitatem, quæ in trinitate nulla eſt: nec propter authoritatem alius ſuper eum, ſolus pater non dicitur miſſus: non enim ſplendor aut feruor ignem, ſed ignis mittit ſiue ſplendorem ſiue feruorem: ſic pater mittit filium, & ſpiritus ſanctus ab vtroque procedit.

Chriſtus quomodo minor patre. Cap.6. Dominus Ieſus Chriſtus honorans facturam ſuam, dum dignatur humanam carnem ſuſcipere, & oſtendere quia non eſt homo vilis, ſed precioſus, ſicut ſcriptum eſt, Magnus homo, & precioſus vir: ideo ſolum hominem patri ſuo hæredem, ſibi enim cohæredem fa- L cere dignatus eſt, vt quod minus acceperat in natura, plus haberet in honore. Vnde de ſuſceptione carnis in epiſtola quæ ad Hebræos ſcribitur, *Hebr.2.* Minoraſti eum paulo minus ab angelis. Et in alio loco ipſe dicit, *Pſal.8. Ioan.14.* Pater maior me eſt: Non ad diuerſitatem naturæ patris & filij illud valet dici, ſed ad illud potius, quòd in forma ſerui propter infirmitatem, in qua & pati & mori potuit, minor etiam angelis factus eſt. *Galat.4.* Cum venit plenitúdo temporis, miſit deus filium ſuum natum de muliere, ipſe qui voluntate patris carnẽ ſuſcepit, ipſe & voluntate & præcepto ipſius in corpore conuerſatus eſt, ſicut & ipſe ait, *Ioan.6.* Deſcendi de cœlo non vt faciam volũtatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. *Luc.3.* Ipſe & volũtate patris triginta annorum baptizatus, voce & teſtimoniis patris manifeſtatus, voluntate & præcepto patris euangelium regni cœlorum prædicabat, ſicut ipſe ait, *Luc.4.* Et aliis ciuitatibus oportet me euangeliũ prædicare: in hoc enim miſſus ſum, & ipſe mandatum dedit mihi. Ipſe etiam voluntate & præcepto patris ad paſsionem & mortẽ properauit: *Matt.26.* M ſicut ipſe ait, Pater, tranſeat à me calix iſte: non tamen quod ego volo, ſed quod tu vis. Et apoſtolo aſſerente & dicente *Philip.2.* Chriſtus obediens, inquit, factus patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Hæc teſtimonia ſanctarum ſcripturarum ad illud referantur, quod dicitur, *Roman.5.* Per vnum hominem peccatum venit in hunc mũdum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: faciendo voluntatem ſuam, non eius à quo factum eſt vniuerſum genus humanum, quod propagine vitiata culpæ & pœnæ fecit obnoxium. Vnde à contrario, per quem liberandi fueramus, non fecit voluntatem ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt. Homo qui contra voluntatem dei fecit: hanc habuit Adam, vt in illo moreremur: hanc nõ habuit Chriſtus, vt in illo viueremus. De natura quippe humana hoc recte dici poteſt, in qua extitit per obedientiam voluntas propria, quę dei voluntati eſſet aduerſa. Cæterũ quod attinet ad diuinitatem filij dei, vna eadémque voluntas eſt patris & filij: nec poteſt vllo modo eſſe diuerſa, vbi eſt natura trinitatis immutabilis ad vniuerſa. Et ideo non potuit fieri vt mediator dei & hominum, homo *1.Timo.2.*

Chriſtus

A Chriſtus Ieſus faceret propriam,quę deo aduerſa eſt vo-
luntatem : non erat tantùm homo , ſed deus & homo in
natura ſua , per quam mirabilem ſingularemq; gratiam;
vt humana in illo ſine peccato vllo eſſe poſſet natura,
Ioan.6. Propter hoc ergo ait , Deſcendi de cœlo non vt faciam
voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit: vt
ea cauſa eſſet tantæ obedientiæ , quæ omnino ſine vllo
peccato eſſet hominis quem gerebat , quia de cœlo de-
ſcenderat:hoc eſt non tantùm homo,verùm etiam deus
erat:vnam quippe oſtendit eſſe perſonam in vtraque na-
tura , hoc eſt dei & hominis . Quoniam itaque gemina
quædam ſubſtantia , ſcilicet vna perſona eſt , propterea
quòd dictum eſt, Deſcendi de cœlo : refertur ad dei ex-
cellentiam:quòd verò adiunctum eſt,non vt faciam vo-
luntatem meam: propter Adam qui fecit ſuam,refertur
ad hominis inobedientiam.In Chriſto autem,id eſt,deo
& homine obedientia in illo quæ eſt cõtraria inobedien
tiæ primi hominis ſecundum id quod homo eſt com-
Roma.5. mẽdatur.Vnde ait Apoſtolus,Sicut enim per inobediẽ-
tiam vnius hominis peccatores conſtituti ſumus multi,
ita per iuſtitiã vnius hominis multi ſunt iuſtificati . Nec
enim quia dixit , vnius hominis ſeparauit deũ ab homi-
B ne,quem in hominẽ aſſumpſit: ac per hoc propter iſtam
vnitatem perſonæ in vtraque natura intelligendam , &
filius hominis dicitur deſcendiſſe de cœlo , & filius dei
dicitur crucifixus & ſepultus. Quamuis hæc non in diui-
nitate ipſa qua eſt vnigenitus patri coæternus, ſed in na-
turæ humanæ ſit infirmitate perpeſſus:nam filium homi
Ioan.3. nis deſcendiſſe de cœlo,ipſum dixiſſe ſic legimus,Nemo
aſcendit in cœlum niſi qui de cœlo deſcendit , filius ho-
minis qui eſt in cœlo . Vnigenitum vero filium dei cru-
cifixum & ſepultum,omnes etiam & in ſymbolo cõfite-
1.Cor.2. mur,vnde eſt illud Apoſtoli,Si enim cognouiſſent,nun-
quam dominum gloriæ crucifixiſſent . Hanc vnitatem
perſonæ Chriſti Ieſu domini noſtri ſic ex natura vtraq;
conſtãtem,diuina ſcilicet & humana,vt quælibet earum
vocabulum etiam alteri impertiat,& diuina humanæ, &
humana diuinæ:beatus oſtendit Apoſtolus , vbi nos ad
humilitatem per Chriſti miſericordiæ exhortatur ex-
Philip.2. emplum.Hoc ſentite,inquit,in vobis,quod & in Chriſto
Ieſu,qui cum in forma dei eſſet,non rapinam arbitratus
eſt ſe eſſe æqualem deo , ſed ſemetipſum exinaniuit for-
mam ſerui accipiens,in ſimilitudine hominum factus:&
C habitu inuentus vt homo,humiliauit ſemetipſum,factus
obediens vſque ad mortem,mortem autem crucis.Cum
ergo Chriſti nomen ex eo illi ſit quod ſcriptum eſt in
Pſal.44. prophetia , Vnxit te deus , deus tuus oleo exultationis,
præ participib⁹ tuis: vnde ad id quod homo factus per-
tinet,id eſt, quod formam ſerui accipiens, habitu eſt in-
uentus vt homo, qui vtique habitus cœpit ex tẽpore : de
ipſo tamen eodemq; Chriſto dictum eſt, Cum in forma
dei eſſet : cum profecto in forma dei antequam ab illo
forma ſerui eſſet accepta , nondum erat filius hominis,
ſed filius dei,cui patris æqualitas rapina non erat,ſed na-
tura. Non enim erat vſurpando electus , ſed ad hoc erat
Philip.2. natus : & ideo veritas dicitur. Nondum ergo erat Chri-
ſtus , quod eſſe cœpit , cum ſemetipſum exinaniuit, non
formam dei amittens , ſed formam ſerui accipiens. Ve-
rum ſi quæramus , Quis ille qui cum in forma dei eſſet,
non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo : reſponde-
tur nobis voce apoſtolica , Chriſtus Ieſus . Ergo & illa
diuinitas,huius humanitatis nomẽ accepit. Item ſi quæ-
ramus, Quis nam ſit factus obediens vſque ad mortem,
mortem autem crucis : rectiſsime reſpondetur , Ille qui
cum in forma dei eſſet , non rapinam arbitratus eſt eſſe
æqualis deo.Ergo & iſta humanitas,illius diuinitatis no- D
men accepit . Et apparet tamẽ idem ipſe Chriſtus gemi-
næ gigas ſubſtantiæ . Dominus Ieſus Chriſtus pendens
in cruce,volũtate & præcepto patris carnem humanam,
quam de ſancta virgine Maria ſuſcepit,in manus homi-
num dereliquit , & diuinitatẽ ſuam in manus patris cõ-
mendauit dicens: Pater , in manus tuas commendo ſpi- *Luc.23.*
ritum meum . Quia Maria moriturum corpus peperit,
deus autem immortalis,immortalem filium genuit. Er-
go mors Chriſti , non diminutio eſt diuinitatis, ſed de-
poſitio corporis . Sicut enim generatio eius ex virgine,
non fuit corruptio deitatis ipſius , ſed ſuſceptio corpo-
ris: ita & in morte ipſius,non fuit paſsio & defectio dei-
tatis ipſius,ſed ſeparatio carnis eius. Sicuti enim qui ve-
ſtimenta conſcindit , induto facit iniuriam : ita qui car-
nem eius crucifixerunt,diuinitati ipſius cõtumeliam in-
tulerunt. Ad vnitatem etiam perſonæ Chriſti , vt a- *Hypoſta-*
nima humana pertineat , ſic vt in Chriſto carnem & di- *ſis Chriſti,*
uinitatem tantummodo cõfitemur , quandoquidẽ cum *quæ cõple-*
penderet in ligno, vt ait, Pater in manus tuas commen- *ctatur.*
do ſpiritum meum : humanum ſpiritum intelligimus fi- *Cap.7.*
lium commendaſſe patri,quod eſt anima.Audiamus er-
go Chriſtum adhuc plura exempla de anima ſua cõme- E
moraſſe,Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem: Poteſta- *Matt.26.*
tem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi *Ioan.10.*
eam: Maiorem charitatẽ nemo habet, quàm vt animam *Ioan.15.*
ſuam pro amicis ſuis ponat . Et de hac etiam dicitur in *Pſal.15.*
Pſalmo , Quoniam non derelinques animam meam in
inferno,nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.
His atque huiuſmodi ſanctarum ſcripturarum teſtimo-
niis fatemur Chriſtum,carnem,animam quoque huma-
nam verbo vnigenito coaptaſſe,quòd eſſet vna perſona,
vt Chriſtus eſt verbum & homo : ſed & ipſe homo, ani-
ma & caro . Et ideo ſic intelligendum, geminæ ſubſtan-
tiæ,diuinæ ſcilicet & humanæ : ac per hoc Chriſtus, ver-
bum, anima & caro, vt ipſe ex anima humana conſtat &
carne:tantum dictum eſt,Verbum caro factum eſt: quaſi *Ioan.1.*
diceretur, Verbum homo factum eſt:de quo homine a- *1.Tim.2.*
pertiſsime dictũ eſt, Vnus mediator dei & hominũ, ho-
mo Chriſtus Ieſus . Item dominus noſter Ieſus Chriſtus
voluntate & præcepto patris totam diſpenſationem ad-
impleuit,corpus ſuũ à morte ſuſcitauit: & cũ ipſo corpo
re,vt paſtor cũ oue, & ſacerdos cũ oblatione, & rex cum
purpura, & deus cum tẽplo à patre aſſumptus eſt in glo- F
riam. Quærẽdum eſt nobis,qualẽ ouem paſtor reporta-
uerit patri.Si enim caro ſine anima eſt,quam reportauit,
quid eſt ouis iſta , niſi terra ſine ſenſu, quæ nec gratias a-
gere poteſt : quia ſine anima caro nihil eſt quod facere
poteſt.Deus qui volũtate patris deſcẽdit & aſcendit,vo-
luntate & pręcepto patris ſedet ad dexterã eius. Audiens *Pſal.109.*
patrem ſibi dicentẽ,Sede ad dexteram meam,donec po
nam inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum: iſte volun-
tate & præcepto patris in conſummatione ſeculi ventu-
rus eſt,apoſtolo vociferante & dicente,Et ipſe dominus *1.Theſ.4.*
in iuſſu in voce archangeli , & in tuba dei deſcendet de
cœlo. Filius dei voluntate & præcepto patris iudicaturus
eſt totum mũdum in æquitate, & redditurus ſingulis ſe-
cundum fidem & opera ſua , ſicut ipſe ait , Pater iudicat *Ioan.5.*
neminem,ſed omne iudicium filio dedit.Item,Sicuti au
dio,iudico,& iudicium meũ verum eſt: quia non quæro
voluntatẽ meam,ſed volũtatem eius qui me miſit. Vnde *Matt.25.*
& in iudicando patris præſentiã præponit,& ſuam diui-
nam dignitatem & poteſtatem poſtponit,dicens,Venite
benedicti patris mei.Ergo iuſtus iudex eſt filius: iudican
tis verò eſt honor ſiue officioſa aduocatio & cõſolatio,

G vnigeniti dei iuſti iudicis eſt dignitas. Quòd voluntati
& præcepto patris obediens eſt filius, ſecundũ quòd ho-
mo factus eſt, hoc patet: quia diuerſam imparemq́; oatu
ram patris præcipientis, & filij obedientis deus babet in
ſe. Quòd Chriſtus nõ taotum ſit deus, qua natura æqua-
lis pater, ſed etiã homo, qua oatura maior eſt pater: nam
Pſal.2. inde eſt illud propheticum, Dominus dixit ad me, filius
meus es tu. Ibi eſt quippe filius inferior ſubſtãtia, qua pa-
ter maior ſit: & ſerui forma, cui pater dominus ſit. Hæc
autem forma humanitatis eius, qua manente formam di
ninitatis accepit, vt in iodicio homo apparebit. Ideo di-
ctum eſt de patre, quòd nõ iudicabit quẽqoam, ſed om-
ne iudicium dedit filio. Formam nanque in Chriſto ho-
minis tantùm, ab eo iudicãdi videbuot impij, de quibus
Zacha.12. dictum eſt, Videbunt in quẽ transfixerunt: dei verò for-
Ioan.19. mam in eodẽ ipſo Chriſto, quæ æqualis eſt patri, vtique
Eſa.26. non videbunt. Denique vt propheta teſtatur, Tollatur
impius, vt non videat claritatem dei. Ad hoc eoim per-
Matt.5. tinet, Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbũt.
Ioan.5. Deniq; hoc apertiſsime teſtatur, vbi dicit, Poteſtatẽ de-
dit ei iudicium faeere, quoniam filius hominis eſt. Non
ergo quoniam filius dei eſt: ſed tamen coæterna illi cum
H patre, vna eadémque poteſtas eſt. Secundum quòd filius
hominis eſt, illi eſt quod cœpit eſſe ex tempore. Quomo
do aliquid faceret pater, niſi per voigenitum filium: nec
ſine ſpiritu ſancto, quia ioſeparabilia ſunt opera trinita-
tis. Ac per hoc quòd poteſtatem filio dedit, quoniam fi-
lius eſt, per eundem ipſum ipſe dedit, quoniam filius dei
Ioan.1. eſt. Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ
eſt nihil. Sed honorifice & cõpetenter tribuit pater filio,
quod etiam ipſe facit vt deus, quia de patre eſt deus, ipſe
Fili⁹ quo- oanque deus eſt de deo. Audiuit etiam filius de pa-
modo ni- tre, Sede ad dexteram meam. Et ideo ſedet ad dexteram
hil agit ni patris, tanquam paterna iuſsione, non etiam ſua id fece-
ſi iuſſu pa- rit poteſtate. Quæ eſt autem patris dextera, niſi paterna il
tris.Cap.8. la ineffabiliſq; fœlicitas, quò perueoit filius hominis, etiã
Pſal.109. carnis immortalitate percepta? Nam ſi ſecundum effe-
ctiuam virtutem ſapienter & fideliter cogitemus, quid
intelligimus de filio, niſi ipſum vnigeoitum, per quem
facta ſunt omnia? De quo etiam propheta dicit, Et bra-
Eſaiæ.53. chium domini cui reuelatum eſt? Quomodo autem au-
dit filius patrem? Quomodo dicuntur à patre multa ver-
ba vnico verbo? Quomodo trãſeuoter loquitur ei, quem
I ſtabiliter loquitur? Quomodo temporaliter ei dicit, in
quo tibi coæterno iam erant omnia, quæ coogruis qui-
Pſal.109. buſq; temporibus dicit? Quis hæc audeat quærere? Quis
Ioan.1. valeat inuenire? Et tamẽ, Dixit domious domino meo,
ſede à dextris meis. Et quia dictum eſt, ideo factum eſt.
Hoc ergo iam erat io verbo, quod verbum caro factum
eſt. Et quia in verbo ante carnem iam erat ſine tempore:
ideo io carne completum eſt ſuo tempore. In qua carne
aſcendit in cœlum, qni de cœlo nõ receſsit, & tamen in-
1.Theſſ.4. de deſcendit? Et in qua carne ſedet ad dexteram patris,
brachium patris? Et in qua deſcenſurus eſt ad iudicium
in iuſſu, in voce archangeli, & in tuba dei, vbi filius mi-
nor patre videtur poteſtate, quia iuſſu dictus eſt deſcen-
ſurus. Sed quærendum quomodo temporalibus verbis
iubeat pater æterno ſuo verbo, vt deſcendat de cœlo? Si
quidem vt eſt ipſa dei iuſsio, quæ fiet in tempore ſuo, ita
iam erat ante omnia tempora in ipſo dei verbo. Per hoc
quòd verbum dei filius patris eſt, per ipſum patrẽ iube-
tur vt deſcẽdat de cœlo. Quicquid ergo illud erat quod
fieri oportebat ad filium, nõ facit pater niſi per eundem
filiom: ad ipſum ſcilicet, quia filius hominis eſt, & factus
eſt inter omnia. Per ipſum autẽ, quia filius dei eſt: & per
illum fiunt à patre omnia. Quòd dictum eſt, in iuſſu, in K
voce archangeli, quid in his reſtat, oiſi vt vnigenitns fi-
lius angelis etiam minor dicatur humanitate, quorum
iuſsis obedire perhibetur? Vode in pſalmo, Minoraſti *Pſal.8.*
cum paulo minus ab angelis. Non ſic hic, vt iubente ar-
changelo minor ſit ille cui iubetur. Vel poteſt ſic intel-
ligi & melius: vt ipſa vox archangeli iuſſus dei accipia-
tur: id eſt, vt angelus dei, qui tuba dei eſſe intelligendus
eſt, à domino deo iubeatur emittere vocem ſuam, quod
ioferiori creaturæ neceſſarium erit aodire, cum filins dei
deſcẽdet de cœlo. Ipſe enim eſt tuba de qua dicitur alio
loco, Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti.
Dixit ergo filius, Sicut audio, iudico: & boc ſiue ex hu- *1.Cor.15.*
mana ſubiectione, qua & filius hominis eſt: ſiue ſecuo- *Ioan.5.*
dum illam incommutabilem ſimplicemq́; naturam, quæ
ſic eſt filij, vt ei tamen de patre ſit: in quo notatur nõ eſſe
aliud audire, aliud videre, aliud eſſe: ſed quod eſt eſſe,
hoc audire, hoc videre. Vnde ab illo eſt ei audire & vi-
dere, à quo illi eſt ipſum eſſe. Nam illud quod alibi air,
Non poteſt filius à ſe facere quicquam niſi quod viderit *Ibidem.*
patrem facientem, multo eſt ad intelligẽdum difficilius
quàm iſtud, Sicut audio, iudico. Quomodo poterit fi-
lius iudicare, ſi patrem non viderit iudicantem? Sed pa- L
ter non iudicat quenquam. Omne quippe iudicium de- *Ibidem.*
dit filio: ideo enim dictum eſt, quòd noo facit aliquid fi-
lius à ſe, quia non eſt à ſe. Et quicquid facit, patrem audit
iubentem, & videt facieotem. Hoc eſt, quia audit & vi-
det ex ipſo faciendi ſe habere poteutiam, ex quo ſe videt
exiſtendi habere naturam. Et quod ait ſe noo poſſe: non
deficientis eſt, ſed in eo quòd de patre natus eſt perma-
neotis. Tam laudabile eſt omnipotentem oon poſſe mu
tari, quàm laudabile eſt quòd omnipotens non poteſt
mori. Ita bene poſſet filius facere, quod non vidiſſet pa-
trem facieotem, ſicut poſſet filius facere quod per illum
non fecit pater. Neque naturæ immutabiliter bonæ quæ
à patre genita eſt, hoc conueniret ſi facere poſſet: quia
non poteſt, hoc non eſt deficientis, ſed potentis. Eadem
nanque ſunt opera patris & filij, quia nullum opus eſt fi-
lij quod oon per eum pater facit, nec vllum patris quod
non per filium ſimul facientem facit. Quæcunque enim
pater facit, hæc eadem filios facit. Nec vtique pater & fi-
lius operantur ſine ſpiritu ſancto. neque enim ad facien-
dum ab amborum operibus vllo modo amborũ ſepara-
bitur ſpiritus, cum tamen operandũ eſt in his tribus diſ- M
ſimili facilitate, non tamen diuerſa potentia & poteſta-
te. Miro itaque eodemq́; vtique diuino modo, ab omni-
bus fiunt etiam opera ſingulorum, nam omnium opera
ſunt cœlum & terra, omniſq; creatura. De filio quidem
dictum eſt, Omnia per ipſum facta ſunt. Quis autẽ à ſpi- *Ioan.1.*
ritu ſancto audeat alienare opera quælibet creaturarum,
quem cernit operari per dona ſanctorũ? De quibus ſcri- *1.Cor.12.*
ptum eſt, Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem ſpi
ritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Poſtre- *Trinitatis*
mò cum ſit Chriſtus dominus omnium, & ſuper om- *opera in-*
nia deus benedictus in ſecula, quis ex omnibus oegare *diuiſa.*
poteſt etiam ſpiritus ſancti opus, quod ipſum Chriſtum *Cap.9.*
in vtero virginis eſt operatus? Cum eoim angelo futu-
rum partum ſibi nuociãti virgo dixiſſet, Quomodo fiet *Luc.1.*
iſtud, quoniam virum non cognoſco? reſponſum ac-
cepit, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Singulorum au-
tem opera dicuntur, quæ ad vnamquanque manifeſtan-
tur pertinere perſonam: ſicut natus ex virgine, non ni-
ſi filius: & vox de nube, Tu es filius meus dilectus, ad *Matt.3.*
ſolius perſonam pertinet patris: & io ſpecie corpora-
li columbæ ſolus apparuit ſpiritus ſanctus: tamen & il-
lam

A Iam carnem ſolius filij,& illam vocem ſolius patris,& il-
lam ſpeciem columbæ ſolius ſpiritus ſancti vniuerſa tri-
nitas operata eſt: non quòd inualidus ſit vnuſquiſq; eo-
rum ſine aliis quod operatur implere:ſed nō poteſt ope-
ratio eſſe diuiſa, vbi non ſolũ æqualis eſſet, verum etiam
indiſcreta natura: ita vt cum tres ſint, ac eorum ſingu-
lus quiſque deus ſit,tres tamen dij non ſint. Nam & pa-
ter deus eſt, & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus eſt:
nec filius idem eſt, qui eſt pater: nec idem ſpiritus ſan-
ctus,qui aut pater aut filius: ſed pater ſemper pater,& fi-
lius ſemper filius:& amborũ ſpiritus nunquam cuiquam
eorum aut pater, aut filius,ſed ſemper vtriuſque ſpiritus:
vniuerſa tamen trinitas, vnus eſt deus. Quis itaque ne-
get non patrem,nō ſpiritum ſanctum, ſed filium ambu-
laſſe ſuper aquas? Solius enim caro eſt, cuius carnis illi
pedes aquis impoſiti, & per aquas ducti ſunt. Abſit autē,
vt hoc ſine patre feciſſe credatur, cum de ſuis operibus
Ioan.14. vniuerſaliter dicat, Pater in me manens, facit opera: aut
ſine ſpiritu ſancto, cum ſimiliter ſit opus filij, quòd eie-
cit dæmonia. Illius quippe carnis ad ſolum filium per-
tinentis lingua erat qua imperabatur dæmonibus vt ex-
Matt.12. irent, & tamen dicit, In ſpiritu ſancto eiicio dæmonia.
B Item quis niſi ſolus filius reſurrexit, quia ſolus mori po-
tuit,qui carnem habuit? Et tamen ab hoc opere,quo ſo-
lus filius reſurrexit, non erat pater alienus, de quo ſcri-
Galat.1. ptum eſt, Qui ſuſcitauit à mortuis Ieſum. An forte ſeip-
Ioan.2. ſum ſuſcitauit,vt qui ait,Soluite templum hoc,& triduo
ſuſcitabo illud? Qui etiam poteſtatem ſe habere dicit po
Ioan.10. nendi,& iterum ſumendi animã ſuam. Quis autē ita de-
ſipiat, vt putet ſpiritum ſanctum reſurrectionem homi-
nis Chriſti Ieſu non cooperatum,cum ipſum hominem
Chriſtum in virgine Maria fuerit operatus? Eſt in homi
ne ſimile etiam quoddam, illius trinitatis quæ deus eſt,
excellentiæ comparandum. Ille enim deus,iſta creatura
homo eſt:habet tamen & iſta vbi qualicunque modo,id
quod de illa ineffabili natura dicitur, poſsit intelligi,
Gene.1. Non eſt fruſtra dictum,Faciamus hominem: quia pater
non dicit, ad imaginē meam, neque filius ad imaginem
meam, neque ſpiritus ſanctus: ſed ad imaginē noſtram.
Quod ex perſona, id eſt natura ipſius trinitatis rectiſsi-
me accipitur. Tria itaque iſta in hominis anima cogite-
mus:memoriam,intelligentiam,& volũtatem:ab his tri-
bus fit omne quod facimus.Et cum tria iſta bene recteq;
C ſeſe habent,bonum & rectum eſt omne quod facimus:ſi
nec memoriam decipiat obliuio, nec error intelligen-
tiam, nec iniquitas voluntatē. Ad dei quippe imaginem
ſic reformamur. Omne igitur opus noſtrũ ab his tribus
fit: nihil enim agimus, quod non hæc tria ſimul agant.
Deinde cum de ſingulis loquimur, etiã quod ad ſingu-
la pertinet, ab omnibus agitur. Neque enim ſermonem,
quem de ſola memoria facimus,memoria ſola facit: ſed
intelligentia voluntaſq; cooperãtur eum, quamuis ad ſo-
lam memoriam pertineat.Hoc & de duobus cæteris vi-
deri facilimum eſt:nam quicquid de ſe intelligentia lo-
quitur,non ſine memoria & voluntate loquitur:& quic-
quid ipſa voluntas de ſe dicit aut ſcribit, hæc non facit
ſine intelligentia & memoria. Quatenus ſint autem iſta
ſimilia in anima, & rurſum quatenus ſunt diſsimilia illi
incommutabili trinitati, quæ eſt deus, longum eſt enu-
cleatiſsime diſputare.Sed ideo tantum hoc commemo-
randum putaui,vt etiam de ipſa creatura, quæ eſt homo
& anima, aliquid adhiberem: vnde intelligamus quàm
non abſurdum ſit,quod de patre & filio & ſpiritu ſancto
dicimus, inſeparabilia fieri ab omnibus opera, non ſo-
lùm ad omnes, verum etiam ad ſingulos pertinentia.

Sicut audit ergo filius,iudicat: ſiue quia & filius ho- D
minis eſt,ſiue quia non de ipſo eſt,ſed verbum patris eſt. *Probat*
Quod enim nobis eſt, cum audimus verbum, accipere, *deitatē ſpi-*
hoc illi eſt à patre verbum eſſe: quoniam ſic pater dici *ritus ſan-*
poteſt filio dediſſe verbum,hoc eſt vt verbum ſit: quem- *cti. Ca.10.*
admodum dicitur pater dediſſe filio vitam: hoc eſt, vt
vita ſit. Ipſe nãque ait,Sicut habet pater vitam in ſemet-
ipſo,ita dedit filio habere vitam in ſemetipſo. Non itaq; *Ioan.5.*
vt aliud ſit ipſe filius, aliud ſit pater quàm vita quæ in ip-
ſo eſt: ſed vt eadem vita ſit idem ipſe filius, ſicut pater
non aliud eſt quàm vitá quæ in ipſo eſt. Sed illam vitam
filius patri non dedit, quia patrem non genuit:dedit au-
tem pater filio vitam, ſicut eſt etiam pater ipſa vita: nec
etiam pater ſic genuit verbum, tanquam & ipſe ſit ver-
bum. Vitam quippe cum dicimus, poteſt eſſe de nullo
alio,ſicut eſt patris vita, vel quod expreſsius dicitur, pa-
ter vita,cui de alio non eſt vt ſit. Cum verò dicitur ver-
bum, nullo modo poteſt niſi alicuius intelligi, & illius
vtique de quo eſt. Nō itaque ſicut eſt filius deus de deo,
lumen de lumine, vita de vita, dici poteſt verbũ de ver-
bo,quoniam ſolus eſt verbum. Et ſicut patri propriũ eſt
verbum generare, ita filio proprium eſt eſſe verbum. Et
ideo ſicut audit, iudicat: quia ſicut genitum eſt verbum, E
vt idem verbum ſit veritas, ita ſecundum veritatem iu-
dicat: & iudicium eius vtique iuſtum eſt, quia non quæ-
rit voluntatem ſuam,ſed voluntatem eius qui eum miſit.
Hoc enim dicens, ad illum hominem Adam voluit re- *Ibidem.*
ferre intentionem noſtram: qui voluntatem ſuam quæ-
rendo, non eius à quo factus eſt, nō habuit iuſtum iudi-
cium de ſeipſo, ſed iuſtum iudiciũ habitum eſt de ipſo.
Ipſe quippe homo perficiens voluntatem ſuam, nō dei,
moriturum ſe eſſe non credidit, ſed hoc iudicium eius
non iuſtum fuit. Denique fecit vt ſit mortuus,quia iudi-
cium dei iuſtum. Quod iudiciũ facit dei filius,non quæ-
rendo voluntatem ſuam, cum etiam ſit hominis filius,
non quia ipſius in iudicando nulla voluntas eſt. Quis
itaque inſipientiſsimus dixerit, quòd voluntas filij ſit
ita propria, vt ſit à voluntate patris aliena: vt tres, pa-
trem, filium, & ſpiritum ſanctum, tanquam tres homi-
nes inæquales, ac diſsimilis dignitatis faceret: tanquam
imperatorem,patrem:iudicem,filium:aduocatum,ſpiri-
tum ſanctum: ſecundum quos iudicaret filius,velut im-
periales leges: tanquam iudicis ſit dignitas, quòd ha-
beat aduocatum, ſicut imperatoris eſt dignitas. Anima- F
lis enim homo non percipit quæ ſunt ſpiritus dei. Ergo *1.Corin.2.*
patris & filij & ſpiritus ſancti diſparem non cogitet po-
teſtatem, qui natura ſaltem confitetur æquales. Abſit in
illa trinitate, vt ſit ea conditio tanquam in generis hu-
mani mortalitate. Porrò ſancta ſcriptura quæ iſtos di-
uinos actus,non differentia poteſtatum, ſed operum in-
effabilitate metitur: aduocatum noſtrum, etiam ipſum
iudicem nouit, dicente apoſtolo Ioanne, Si quis pecca- *1.Ioan.2.*
uerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chri-
ſtum iuſtum. Quod etiam ipſe ſignificat vbi dicit, Ro- *Ioan.14.*
gabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis. Neque
enim eſſet ſpiritus ſanctus aduocatus alius, niſi hoc eſſet
& filius: qui tamen vt inſeparabilia ſua & patris opera
demonſtraret, ait, Cum ipſe iero, mittam eum ad vos: *Ioan.16.*
quamuis alio loco dicat, vbi oſtenditur, quòd pater & fi-
lius miſerunt ſpiritum ſanctum: Quem mittet pater in *Ioan.14.*
nomine meo, Etiam oſtenditur per prophetam, quòd
& pater & ſpiritus ſanctus miſerunt filium. Nam quis
niſi filius per Eſaiam aduentum ſuum prænuncians di- *Eſa.48.*
cit, Audite me Iacob & Iſraël quem ego vocabo, Ego
ſum primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit

G terram, dextera mea ſolidauit cœlum: vocabo illos, &
aſtabunt ſimul. Conuenient etiam vniuerſi & audient.
Ego vocaui, adduxi illum, & proſperam eius viam feci:
conuenite ad me, & audite iſta. Hæc enim ab initio in
obſcuro locutus ſum: cum fiebant, ibi eram: & nunc do-
minus miſit me & ſpiritus eius. Vide euidentius, Ecce ip-
ſe ſe dicit miſſum à ſpiritu ſancto, qui fundauit terram,
& ſolidauit cœlum, vbi agnoſcitur vnigenitus per quem
facta ſunt omnia, Conſolatorem verum, quod officium
tanquam perſonę infimæ, in illa trinitate iſti ſpiritui ſan-
cto deputãt, deum dicit Apoſtolus, ſicut in epiſtola eius
legimus ad Corinthios, Is qui conſolatur humiles, con-
ſolatur nos deus. Sanctorum ergo deus eſt conſolator,
ipſi quippe ſunt humiles. Vnde tres illi viri in camino
Danie.3. dicunt, Benedicite ſancti & humiles corde. Deus eſt ita-
que ſpiritus ſanctus, qui conſolatur humiles. Quòd ſpi-
ritus ſanctus cum filio aduocatus ſit, & Apoſtoli iudi-
Matt.19. ces, hoc oſtendit dominus vbi dicit, Vos qui ſecuti eſtis
me, ſedebitis ſuper duodecim ſedes, iudicantes duode-
cim tribus Iſraël. Abſit autẽ iſta à fideli corde vęcordia,
vt ſit iudicibus minor aduocatus ſpiritus ſanctus, cum
illi vtique vt iudices ſint repleãtur ſpiritu ſancto, ſecun-
H dum quem viuentes ſiunt ſpiritales. Spiritalis enim om-
1.Cor.2. nia iudicat. Quomodo ergo minor eſt iudice, qui iudi-
ces facit: cum faciat vt mẽbra ſint iudicis illius, & mem-
1.Corin.6. bra & ſuum templum, dicẽte Apoſtolo, Corpora veſtra
membra ſunt Chriſti: Eodemq́. itidem dicente, Corpo-
ra veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti. Hinc Sa-
lomonem regem nec lignis, nec lapidibus iuſſu dei tem-
plum ita bonũ fertur ſtruxiſſe ſpiritui ſancto, vt illi etiã
tam acceptabile templum fabricaretur: ſicut eſt cum do-
Matt.4. minus dicat, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſo-
li ſeruies. Et ita membra Chriſti fiant templum dei, cum
ipſe ſit verbum dei: nec vllo modo imperatorõ legi ſub-
iaceat, ſed leges faciat. Filius à patre eſt, non factus, ſed
genitus: & ſpiritus ſanctus à filio non factus eſt, ſed à pa-
Matt.3. tre & filio procedens. Pater prædicat filium dicẽdo, Hic
eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ip-
ſum audite. Spiritus ſanctus annũciat filium eſſe ventu-
rum: ac per hoc non ſolùm patris gloriam filius, verùm
etiam gloriam filij reuelat pater: nec ſolùm filij ſpiritus
ſanctus, ſed etiam filius manifeſtat ſancti ſpiritus digni-
tatem. Et ideo ſicut filius patri, ita & pater filio: & ſicut
I ſpiritus ſanctus filio, ita filius ſpiritui ſancto perhibet te-
ſtimonium. A patre autem & filio miſſus eſt ſpiritus ſan-
ctus, & à patre & ſpiritu ſancto miſſus eſt filius. Filius
non eſt miniſter patris, nec ſpiritus ſanctus miniſter filij.
Vnde Apoſtoli, qui ſe miniſtros dei eſſe dicunt: eius
quippe miniſtri facti ſunt, in cuius nomine etiam ba-
ptizati, id eſt, patris & filij & ſpiritus ſancti: & ſic miniſtri
trinitatis ſunt in qua tres perſonæ ſecũdum deitatem
æquales ſunt in miniſterio. Filius non iubetur à patre,
nec ſpiritus ſanctus à filio: quanuis in ſacris ſcripturis fi-
lium obedientem legamus ſecũdum formam ſerui, qua
minor eſt patre. Legitur itaque in ſcripturis ſanctis fi-
lius ſubditus patri. Ibi enim eſt forma ſerui in qua & pa-
rentibus hominibus ſubditus erat, ſicut euangelium lo-
Luc.2. quitur, Et deſcendit cum eis, & venit Nazaret, & erat
ſubditus illis. Non alicubi ſcriptura ſancta dicit ſpiritum
ſanctum ſubditum filio. Proinde & quæ iubet pater, ope-
ratur filius propter formam ſerui: & quæ operatur pater,
operatur & filius propter formã dei. Non enim ait, Pa-
Ioan.5. ter iubet hæc quæcunque facit filius: ſed hoc ait, Quæcũ-
que pater facit, hæc & filius facit ſimiliter. Porrò etiam
ſpiritus ſanctus loquitur quæ mãdat filius, quia ſcriptum
eſt, De meo accipiet, & annũciabit vobis. Et filius ea lo- K
quitur quæ mandat ſpiritus ſanctus, cum dicat apoſto- Ioan.16.
lus, Quæ dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus dei. Et cum ip- 1.Cor.2.
ſe Ieſus de ſeipſo impletum eſſe confirmet, quod ſcri-
ptum eſt, Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit Luc.4.
me euãgelizare pauperibus. Si enim propter hoc vnctus Eſaiæ.61.
eſt euangelizare pauperibus, quia ſpiritus domini ſuper
eum erat, quid euangelizabat pauperibus, niſi quod ſpi-
ritus domini habebat, quo repletus erat? Nam & hoc de
illo ſcriptum eſt, quòd repletus ſit ſpiritu ſancto. Filius
adorat & honorat patrem, & ſpiritus ſanctus adorat &
honorat filium. Propter formam enim ſerui dicuntur
iſta de filio, quia videlicet ſcriptum eſt: Pater, ego te ho- Ioan.17.
norificaui ſuper terram: opus quod mihi dediſti, con-
ſummaui. & de ſpiritu ſancto dicit filius, Ille me hono- Ioan.16.
rificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Iſta
vt viſa ſunt, ad rem nõ pertinent, ſed vt poſtea videbun-
tur. Honorat enim omnis qui adorat, non autem adorat
omnis qui honorat. Nam & ſecundum Apoſtolum, fra- Roma.12.
tres inuicem honore ſe præueniunt, nec tamen inuicem
adorant: alioquin honorificate, hoc eſt hic quod adora-
re. Cum filius & ſpiritus ſanctus ambo à patre, ille naſca-
tur, iſte procedat, quæ duo in illius naturæ ſublimitate L
diſcernere omnimodo ſit difficile. Ergo ne putaretur, Ioan.16.
dictũ eſt, Quia de meo accipiet: iſta ſine dubio intelligi
volẽs, quòd de patre accipiet: ſed ideo de ipſo filio, quia
omnia quæ habet pater, ipſius ſunt: hic autem non eſt di-
uerſitas naturæ, ſed vnius principij cõmendatio. Secun-
dum hoc itaque ſpiritus ſanctus non à ſeipſo loquitur,
quia non eſt a ſeipſo, qui de patre procedit. Sicut nec fi-
lius poteſt à ſe facere quicquã, quia nec ipſe à ſeipſo eſt:
non quòd in omnibus nutum patris expectet, aut quod
viderit patrem innuentẽ, ſed vt ipſe faciat quod viderit
patrem facientem. Quòd autem ſpiritus ſanctus Chriſti Ioan.5.
filij præceptum expectet: ſicut enim dictum eſt, A ſeipſo Ioan.16.
non loquitur, ſed quæcunq; à me audierit, loquitur: hoc
eſt, omnia quæ habet pater, mea ſunt: propterea dixi, de
meo accipiet. Vnde autẽ accipiet inde eſt proculdubio
quod loquitur, quia inde audit vnde procedit. Scit enim
verbum dei procedendo inde, vnde naſcitur verbũ, ita
vt ſit cõmuniter ſpiritus & patris & verbi. Nec moueat
quenquam quòd futuri tẽporis verbũ eſt, accipiet, quaſi
nõdum haberet. Et indifferẽter quippe dicuntur tẽporis
verba, quãuis ſine tẽpore manere intelligatur æternitas. M
Nam & accepit, quia de patre procedit, & accipiet, quia
de patre nunquã procedere deſinet, ſicut deus eſt & fuit,
& erit. Et cum initium vel finẽ temporis nec habet nec Roma.8.
habuit nec habebit filius, pro nobis interpellat patrem,
ſpiritus ſanctus poſtulat pro nobis, non autem poſtulat
Chriſtum vel filium, ſed interpellare nos facit ad deũ, ſi-
cut deus dicit ad Abrahã, Nunc cognoui: non quòd an- Geneſ.2.
te neſciebat. Quod quid eſt aliud, niſi feci vt cognoſcas? Galat.4.
Sic ergo & ait apoſtolus, Cogniti à deo: vt intelligerent
quòd illos gratia ſua deus fecerit cognitores ſuos. Vel Epheſ.4.
ſecundũ iſtum locutionis modũ dictũ eſt, Nolite cõtri-
ſtare ſpiritũ dei: hoc eſt, nolite nos cõtriſtare, qui ſecun- Roman.5.
dum ſpiritũ dei cõtriſtamur ex vobis. Charitate quippe
confundebãtur, quã diffundebat ſpiritus ſanctus in cor- Roma.8.
dib⁹ eorũ, & per hoc alios fratres triſtes ipſi faciebãt. De-
niq; idẽ apoſtolus, Accepiſtis, inquit, ſpiritũ adoptionis
filiorũ dei, in quo clamamus, abba pater. Quomodo ibi,
in quo clamamus: quomodo hic clamantem faciat cla-
mare. Vt autem ſecundum ipſorũ ſenſum ſic accipiamus
clamantem, tanquam non ſolùm clamare nos faciat, ſed
ipſe clamet, ecce dicendo, Abba pater: nõ interpellatmus
filium,

A filium, ſed patrem. Non ergo alio modo audebimus dicere, quàm patrem filium & ſpiritum ſanctum idem eſſe. Non ſcimus per noſmetipſos quid oremus ſicut oportet, ſed ipſe ſpiritus interpellat, id eſt, interpellare nos facit, quæ ſunt ſecundum deum. *1.Ioan.2.* Quod niſi faciat, non oramus niſi ſecundum hunc mundum, ad explendam concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiam oculorum, & ambitionem ſeculi, quæ non ſunt ex patre, ſed ex mundo ſunt.

Inter filiũ naturæ & adoptionis quid interſit. Cap.11.

Totius ſanitatis & ſapientiæ & virtutis patris, viua & vera propria & condigna imago dicitur filius. At apoſtolus Paulus, non virtutis dei & ſapientiæ imaginem, ſed eum ipſum eſſe dicit virtutem & dei ſapientiam. Eoipſo ergo quòd imago patris eſt filius, virtus eius, & ſapientia eius: imago autem plena & perfecta, id eſt, non ab illo ex nihilo facta, ſed de illo genita, nihil minus habet quàm ille cuius imago eſt. Patris quippe imago ſumma, id eſt, ſimilis eſt filio vnigenito, vt in ea diſsimile aliquid non ſit. Non tamen audemus diuidere ab his imaginem ſpiritus ſancti, qui dicitur manifeſtatio. Quis autem catholicus dixerit eſſe patrẽ vel portionem patris filiũ, aut partẽ filij ſpiritum ſanctum? Quod omnino negandũ eſt vt inter nos nulla ſit quæſtio. Eiuſ-
B dem naturæ dicimus eſſe trinitatem, non aliquã ibi perſonam partem cuiuſpiam nuncupamus. Sed cum negamus partem patris eſſe filium, vt tamen dicamus proprium & dilectiſsimum, perfectum & plenum vnigenitum filium, quærendum eſt à nobis, quos filios ſuos facit deus, voluntarie gignens eos verbo veritatis, cũ ad eam perfectionem peruenerint vt perfectiores eſſe non poſſint, vtrum ſint etiam ipſi proprij dilectiſsimi perfecti & pleni filij dei? Quod ſi erunt, nec vnigenitus ille erit, quia æquales multos habebit, ſed tantummodo primogenitus. Si autem nõ erunt, quomodo accipienda eſt illius plenitudo & perfectio, vt ſi prorſus gignenti æqualis, & in nullo omnino diſsimilis? Et vt breuius planiúſque dicamus, Sunt iſti filij gratia, ille natura, quia in iſtis participatio diuinitatis, in illo plenitudo: quamuis & ille qui ſuſcepit hominem, verbum caro factum, non ſit iteraturus: deinde non filius, ſed primum & præcipuum opus filij prę cęteris vniuerſis dicitur eſſe ſpiritus ſanctus. Vtrum filij meliores futuri ſint ſpiritu ſancto, quos voluntarie genuit pater verbo veritatis, an filius patris? Ad hoc proculdubio dicere cogimur, quòd melius ſit filius
C eſſe patris, quàm opus filij: atque fateamur in illa trinitate, nullam perſonam, præter quòd filius manens deus homo factus eſt, omnino eſſe creaturam, aut aliquid à deo factum: ſed totum quicquid illud eſt, ſummum eſſe, verum immutabilem deum, Abſit enim vt pater maior ſit filio, ſecundum id quod vnigenitum verbum eius eſt, ſed ſecundum id quod verbum caro factum eſt: & non eſt mirum, cum in eadem carne factus eſt etiam angelis minor. Abſit etiam vt melior & maior ſit filius ſpiritu ſancto: & quod inſaniſsimum eſt credere, templum minoris ſint membra maioris. Pater quidem deus & dominus eſt filio ſuo, quia ineſt in eo forma ſeruilis, quæ prophetabatur cũ dicebatur, *Pſal.2.* Dominus dixit ad me, filius meus es tu. *Pſal.21.* cui etiam dicitur, De vẽtre matris meæ deus meus es tu. De ventre quippe matris eius vbi hominem aſſumpſit, deus eius eſt, qui propter quod eum non ſolum ante ventrem matris, ſed ante omnia ſecula coæternum filium genuit, pater eius eſt, pater immobiliter & impaſsibiliter volens filium genuit: filius ſine labore & fatigatione ſola virtute ſua fecit ſpiritum. O præcipuam dico & laudẽ filij & ſpiritus ſancti, quia non nos pater mobiliter & paſsibiliter inuitus genuerit, qui nos voluntarie genuit verbo veritatis. Quid profuit hoc dicere, quòd D
filius cœlum & terram cum labore & fatigatione creauerit? Vnde nulla ſit quæſtio, quòd ſcilicet ſine vllo labore & fatigatione vel pater gignat, vel faciat filius. Pater poteſt facere quòd filius facit, ſed filius non poteſt facere niſi quod viderit patrem facientem. *Ioan.5.* Et quæcunque pater facit, ſimiliter hæc eadem facit filius. Verum eſt autem, quòd pater omnibus quæ ſunt vt eſſent dedit, & ipſe quod eſt à nemine accepit, ſed æqualitatem ſuam nemini dedit niſi filio, qui natus eſt de illo, & ſpiritui ſancto, qui procedit de illo. Quod cum ita ſit, non eſt differentia trinitatis. nam indifferens in trinitate natura, indifferens in trinitate potentia eſt: vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrẽ, quod ipſe ait: *Ibidem.* & qui volunt pie viuere, dominum deum ſuum adorẽt, & illi ſoli ſeruiant, quod & antiquis patribus dei lege pręceptum eſt. *Deut.6.* Nec vllo modo aliter fieri poteſt, vt ſoli domino noſtro deo ſeruiamus, niſi ipſe dominus deus noſter vniuerſa ſit trinitas. Si verò aliquibus molibus terræ tẽplum fabricaremus, quis dubitaret niſi ſeruitute ipſis ſeruiremus? Quomodo ergo ſpiritui ſancto ſeruitutem exhibemus, cui templũ non facimus, ſed nos ipſi ſumus, de quo dicit apoſtolus, Neſcitis quia vos eſtis templum dei, & E
ſpiritus dei habitat in vobis? Et paulò pòſt, Glorificate ergo deum in corpore veſtro. Corpora autem noſtra, templum in nobis dicit eſſe ſpiritus ſancti. *1.Corin.3. & 6.* Cum ergo & patri & filio & ſpiritui ſancto ſeruitute ſeruiamus, audiamus legem dei præcipiẽtem, vt nulli alteri, ſed ſolùm domino deo noſtro hãc latriam ſeruitutis exhibeamus. *Ioan.6.* Proculdubio vnus & ſolus dominus noſter eſt ipſa trinitas, cui vni & ſoli talem ſeruitutem pietatis iure debemus: ſicuti nemo poteſt ſine filio ad patrem trãſire, ita & nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filium in veritate adorare: quaſi & non ad filium ſine patre quiſquam poſsit venire, cũ ipſe dicat, Nemo venit ad me niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Aut ad ſpiritum ſanctum ſine patre & filio peruenire nõ poſſumus. Quid eſt enim aliud eos ad nos venire, niſi qui nobis ſuam gratiam conferunt, eos habitantes in nobis habere? Hoc enim modo & ipſi ad nos veniunt, cum deus vbique ſit, & nullo corporali contineatur loco. Ipſe ſaluator de ſe dicit, & de patre, *Ioan.14.* Veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus. *Ioan.16.* Et de ſpiritu ſancto dicit, Niſi ego abiero, aduocatus non veniet ad vos. Nam ſi nemo poteſt ſine ſpiritu F
ſancto filiũ adorare in veritate, & in ſpiritu ſancto adoratur filius, profectò veritas eſt etiam ſpiritus ſanctus, quia cum in illo adoratur filius, in veritate adoratur. Ac per hoc & in ſeipſo & in ſpiritu ſancto adoratur filius. Quis autem ſit ſic impius, vt inde ſepararet patrem? Quomodo enim non & in illo adoramus, in quo viuimus, mouemur & ſumus? *Acto.17.* Nam per filium glorificari patrem quis negat? *Ioan.11.* Sed & filium glorificari per patrem, negare quis audeat? Cui dicit ipſe filius, Glorifica me pater. Cui etiam dicit pater, Fili, ego te glorificaui.

Perſonæ tres eadem operantur. Cap.12.

Glorificare & honorificare ac clarificare, tria quidem verba, ſed res vna eſt. Proinde adorare filium in ſpiritu ſancto etiam nos dicimus. Spiritus ſancti enim opus eſt & diligentia ſanctificare, & ſanctos cuſtodire, & non ſolùm rationabilia, ſed etiam irrationabilia plura ſanctificare, & etiam eos qui ceciderũt propter ſuam negligentiam, ad priſtinũ ſtatum reuocare: ignorantes docere, obliuiſcentes admonere, peccãtes arguere, errantes ad viam veritatis deducere: pigros hortari de ſalutẽ ſua cogitare, & ſollicite agere: infirmos curare, & fragilitatẽ corporis per alacritatem animæ cõtinere, & ad amorem

G pietatis & caſtitatis confirmare, & omnes illuminare.
Super omnia fidem & charitatem præbet ſingulis, pro
ſtudio quoque & diligentia, pro ſynceritate & ſimplici-
tate mentis, pro menſura fidei & merito conuerſationis
gratiam ad vtilitatem vult diuidere, & vnuſquiſque in
quo opere & propoſito fuerit habilis, in ipſo eum vult
ordinare facto. Hæc quidẽ ſpiritus ſanctus facit, ſed ab-
ſit vt hæc ſine filio faciat. Quis enim ſic deuiet à via ve-
ritatis, vt neget à Chriſto cuſtodiri ſanctos, lapſos autem
in ſtatum priſtinum reparari, ignorantes doceri, obli-
uiſcentes admoneri, peccantes argui, pigros hortari, er-
rantes ad viam adduci, infirmos ſanari, cæcos illumina-
ri? Et cætera quæ ſunt ſpiritui ſancto attribuenda, tan-
quam ipſe ſolus faciat non putemus. Vt enim de cæteris
ne longum ſit taceam, quomodo negabimus à Chriſto
Matt.23. doceri ſanctos, quibus idem dicit, Nolite ab hominibus
vocari rabbi, vnus enim eſt magiſter veſter Chriſtus?
Quomodo negabimus à Chriſto illuminari, de quo
Ioan.1. ſcriptum legimus, Erat lux vera quæ illuminat omnem
hominẽ: & cætera. Spiritus ergo ſanctus ſicut ſine Chri-
ſto non docet aut illuminat quenquam, ita ſine Chriſto
H non ſanctificat quenquam. Illud autẽ dictum eligamus,
Exod.31. quod per prophetam dicit deus, Vt ſciant quia ego ſum
qui ſanctifico eos: & non ſeparemus à patre, nec à filio
opera ſpiritus ſancti ſanctificatoris. Sed quod melius eſt,
vox illa eſt intelligenda per prophetam ipſius trinitatis
Roma.11. nullo dubitante. Vnus deus eſt pater & filius & ſpiritus
ſanctus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia,
ipſi gloria in ſecula ſeculorũ. Cum itaque fateamur fieri
à ſpiritu ſancto, quæ ab illo fieri commemoramus, non
eſt ex eo conſequens, alium eſſe à filio quàm à patre ſpi-
ritum ſanctum natura & ordine, gradu, affectu, dignita-
te & poteſtate, virtute & operatione. Quoniam quidem
hominum diuerſa natura eſt, quorum ſeparabilia opera
eſſe poſſunt, quod trinitatis non eſſe noſcitur: quòd aut
gradus, aut affectus, qui inuenitur in creaturæ diſparili-
tate & infirmitate, nullus eſt in illa coæterna & æquali
& impaſsibili trinitate. Dignitas verò & poteſtas quo-
modo non æqualis eſt omnibus, qui eadem & ſimiliter
operantur? Has omnino falſum eſſe cõmonemus diuer-
ſas in operatione trinitatis, ſed dicimus ſimiles eſſe. Hoc
nos catholici impoſsibile eſſe dicimus de deo, vt vnus
idémque ſit pater & filius: generans & naſcens: cui teſti-
I monium perhibetur, & qui teſtimoniũ perhibet: maior,
& is qui maiorem confitetur: is qui ad dexteram ſedet &
ſtat, & is qui ſedens dat honorem: qui miſſus eſt, & is qui
Ioan.8. miſit: diſcipulus & doctor, vt ipſe dicit & docuit: Sicut
docuit me pater, ita loquor. Similis imitator, & is cui ſi-
milis, & quem imitatur: is qui orat, & is qui exaudit: is
qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui ſuſcipit man-
datum, & is qui dedit mandatum, miniſter & præci-
piens: ſupplex & eminens: ſubditus & ſuperior: vnigeni-
tus & ingenitus: ſacerdos & deus. Licet ex parte aliqua
vera ſint prædicta in patre diuiſim ſecundum deitatem,
& in filio ſecũdum humanitatem, non tamẽ eum vnum
& eundem filium dicimus eſſe qui pater eſt. Nos autem
patrem gignentem & filium genitum, duas dicimus eſſe
perſonas, ſed non duas diuerſáſque naturas. Non ergo
vnus & idem eſt pater & filius.

Quòd non ſit patre maior filio, ſed coæternus: et quomodo in futuro etiã ſeculo patri ſubiiciendus aſſeratur. Cap. 13.

Quòd verò maior
eſt pater, non pertinet ad naturam gignentis & geniti,
ſed hominis & dei, ſecundum quam formã ſuſcepti ho-
minis, & ad dexteram ſedet vel ſtat, & orat, & gratias a-
git, ſacerdos eſt, & miniſter eſt, & ſupplex eſt, & ſubditus
eſt. Secundum autem formam dei in qua æqualis eſt pa-
tri, vnigenitus eſt, & gignenti coæternus. Et licet vt tunc
ſit primogenitus omnis creaturæ, quia in illo condita K
ſunt omnia, priúſque ille eſt genitus, quàm hæc condita,
tamen ſempiternus eſt, ſicut pater, nec cœpit ex tẽpore.
Nam & patrẽ rectiſsime dicimus priorẽ eſſe quàm vni-
uerſa quæ condidit, quanuis genitus non ſit. Nihil enim
tam primũ quàm id ante quod nihil eſt. Sed ſicut nihil
eſt ante patrem, ita & nihil eſt ante vnigenitũ filium, pa-
tri vtique coæternum. Neque enim quia ille genitus eſt,
ideo eſt pater tempore anterior. Nam ſi inter patrem gi-
gnentem, & genitum filium aliquod tempus eſt, profe-
cto tempus eſt ante filium, & non eſt iam primogenitus
omnis creaturæ, quia & tempus vtique creatura eſt. Nec
omnia per ipſum, ſi tempus ante ipſum: ſed omnia per
ipſum, nullum ergo tempus ante ipſum. Ac per hoc quẽ-
admodum ignis & ſplendor qui ab igne gignitur, & cir-
cumquaque diffunditur, ſimul eſſe incipiunt, nec geni-
tus à gignente præceditur, & ſicut ignis gignẽs & ſplen-
dor genitus coæui ſunt: ita deus pater gignens, & deus
filius genitus coæterni ſunt. Sed quia iſte de illo, ille
non de iſto, ideo & mandatũ accepit à patre, cum man-
datum ipſe ſit patris, & docet eum pater, cum ipſe ſit pa-
terna doctrina. Sic enim accepit à patre vitam, cum ſi-
cut pater ipſe ſit vita: ita eſt patris ſimilis, vt in nullo ſit L
omnino diſsimilis. Teſtimonium cum inuicem ſibi per-
hibeant pater & filius, quomodo iſti alterum eorum fa-
ciant teſtimonium perhibentem, & alterum cui teſtimo
nium perhibeatur, ignoro. Nónne pater dicit, Hic eſt *Matt.3.*
filius meus dilectus? Nónne & filius cum teſtimonium
petit à patre, dicit, Teſtimonium perhibet de me, qui me *Ioan.8.*
miſit? Ergo eos ita diſtinguemus, vt patrem dicamus qui
teſtimonium perhibet, & filium ſecundum carnem cui
teſtimonium perhibetur. Secundum deitatem autem
inter præcipientem, & cui præcipitur, nullam faciemus
diſtinctionem: ſimiliter de patre mittente, & de filio
emiſſo. Pater vnigeniti dei nũquam præſcius erat ſe pa-
trem futurum, quia nunquam non pater erat habens fi-
lium coæternum, & eum generans ſine tempore, per-
quem condidit tempora. Et ſicut deum ſe non præſci-
uit futurum quod ſemper erat, ſic nõ tempore ſe præſci-
uit patrem, quia cum filio ſemper erat. Nec magno filio
maior, nec bono melior, quia non patri tantùm, ſed vni-
uerſæ trinitati dictum eſt, Tu es deus ſolus magnus. Nec *Pſal.85.*
de patre tantùm, ſed de vniuerſa trinitate recte intelli- M
gitur dixiſſe idem filius, Nemo bonus niſi vnus deus: *Matt.10.*
quãdo appellauit magiſtrum bonum, qui eum nondum
intelligebat: ſed tanquam diceret, ſi vocas bonũ, intelli-
ge deum. Nemo tamen bonus niſi vnus deus. Trinitas
igitur vnus deus ſolus magnus & bonus, cui vni ſoli, ſi-
cut præcepit lex eius, illa quæ latria dicitur ſeruitute ſer-
uimus. Abſit autem vt dicamus, humilitatis & non ve-
ritatis gratia filium aliquando ſic loqui, vt ſe patri ſub-
iiciat, eumq; ſecundum deitatem maiorem eſſe teſtetur.
Nouimus quippe in filio formam ſerui ſecundum car-
nem, non fictam ſimulatamq;, ſed veram: propter quam
ſcilicet humanum hàbitum, & propter quod ipſe de pa-
tre, nõ de ipſo deus eſt. Nam deus pater & filius & ſpiri-
tus ſanctus vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: vel, vt expreſsius
dicatur, eſſentiæ ſunt & naturæ, quæ οὐσία Græce nun-
cupatur. Quanta igitur voragine impietatis immergun-
tur, qui confitentes vnigenitum dei filium, nolunt eiuſ-
dem naturæ cuius eſt pater confiteri, ſed diuerſæ atque
imparis & multis modis rebuſq; diſsimilis: tãquam non
ex deo natus, ſed ab illo de nihilo ſit creatus: ac per hoc
& ipſe creatura, gratia filius non natura, quem nos fate-
mur filium eſſe patris ante omnia ſecula ſine tempore.

A Dicit Apoſtolus etiam in futuro ſeculo patri filiũ ſubie-
1.Cor.15. ctum futurum, vbi ait, Tunc & ipſe ſubiectus erit ei qui
illi ſubiecit omnia. Quid mirum, quandoquidem illa in
filio forma humana manſura eſt, qua ſemper maior eſt
pater,& nos illam filij ſubiectionem ipſius humanæ for-
mæ, in diuinam ſubſtantiam credimus commutatam?
Oſtendimus ideo dixiſſe Apoſtolum, etiam tunc patri
filium ſubiectum futurũ, ne quis in eo putaret ſpiritum
& corpus humanum aliqua conuerſione periturum, vt
ſit deus per omnia, non tantum in illius vnius forma ho
minis, ſed in omnibus: id eſt, ad exhibendam vitam, &
faciendum in bonis deſiderium noſtrum natura diuina
ſufficiat. Tunc enim deus omnia erit in omnibus, cum
præter ipſum nihil omnino habere velle cœperimus. O-
mnia quippe ipſe erit nobis, ſi quando ſufficiente ipſo,
nihil deerit nobis.

FINIS.

DE ESSENTIA
DIVINITATIS,
Liber vnus.

B OMNIPOTENS deus pa-
ter & filius & ſpiritus ſan
ctus, vnus atque trinus:
vnus videlicet in natura,
trinus verò extat in per-
ſonis: ſolus inuiſibilis, ſo-
lus immenſus atque in-
cõprehenſibilis, ſolus in-
circunſcriptus, ſolus im-
mutabilis, incorporeus
& immortalis: vbiq; præ-
ſens, ſed latens: vbiq; to-
tus, ſed immenſus. Inui-
Inuiſibilis deus. ſibilis eſt, quia in eſſentia ſui videri omnino non poteſt,
apoſtolo atteſtante, qui ait, Quem nullus hominum vi-
1.Timo. 6. dit, ſed nec videre poteſt. Et in euangelio, deum nemo
Ioan.1. vidit vnquam. Incorporeus eſt, quia nullis membrorum
Incorporeus deus. lineamentis compoſitus, ſiue compactus exiſtit: ſicut ve-
ritas in euangelio ait, Spiritus eſt deus, & eos qui ado-
Ioan.4. rant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Immen-
C ſus eſt, quia quantitas eius vel qualitas à nullo ex creatu-
Immẽſus deus. ris metiri poteſt. Cui Salomon in oratione ſua ſuppli-
cans ait, Si cœlum & cœli cœlorum te non capiunt, quan
3.Reg.8. to magis domus iſta quam ædificaui? Incircunſcriptus
Incircunſcript⁹ & illocalis deus. eſt, quia circunſcribi nullo modo poteſt. Illocalis eſt,
quia de loco ad locum nequaquam tranſit, ſed neque in
loco quolibet retinetur, ipſo de ſemetipſo per Eſaiam
prophetam teſtimonium perhibente atque dicente, Cœ
Eſaiæ.66. lum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meo-
Hiere.23. rum. Et per Hieremiam, Nunquid nõ cœlum & terram
ego impleo, dicit dominus? Cuius immenſitatem pro-
Pſal.138. pheta in pſalmo confitens ad ipſum deum ait: Si aſcen-
dero in cœlum, tu illic es: & ſi deſcendero ad infernum,
Iob.11. ades. De cuius adhuc immenſitate in libro beati Iob ſcri
ptum eſt, Excelſior cœlo eſt, & quid facies? Profundior
inferno, & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius,
& latior mari. Qui etiam cœlum & terram implet, pro-
culdubio nullus eſt locus ab eius præſentia abſens. Su-
per omnem quippe creaturam præſidet regendo: ſub-
tus omnia eſt ſuſtinendo atque portando, non pondere
laboris, ſed infatigabili virtute: quoniam nulla creatura
ab eo condita per ſe ſubſiſtere valet, niſi ab illo ſuſtente-

tur qui illam creauit. Extra omnia eſt, ſed non excluſus: D
intra omnia eſt, ſed non incluſus. Immutabilis eſt, quia *Immutabilis deus.*
mutari omnino ab eo quod eſt non poteſt, ipſo dicente
per Malachiam Prophetam, Ego dominus, & non mu- *Malac.3.*
tor. Ideo autem deus immutabilis dicitur, quia in natu-
ra eius, ira, furor, pœnitentia, obliuio, recordatio, & alia
his ſimilia nullo modo accidunt. Simplex enim natura
eſt & immutabilis atq; imperturbata, neque aliud eſt i-
pſe, & aliud quod habet & quod eſt. Immortalis eſt, quia *Immortalis deus.*
mori nullo modo poteſt, apoſtolo hoc atteſtante atque
dicente, Qui ſolus habet immortalitatem, lucem habi- *1.Timo.6.*
tans inacceſsibilem, quem nullus vidit hominum, nec
videre poteſt. Vbicunque autem ſacra ſcriptura ſparſim
per diuinos libros, motus in deum animæ ſeu humana
membra deſcribit: id eſt, caput, capillos, oculos, palpe-
bras, narès, os, labia, linguam, cor, imaginem, vterum,
manus, dextram, ſiniſtram, digitos ſeu digitum, bra-
chium, alas, poſteriora, pedes: item motus animæ, iram,
furorem, obliuionem, recordationem, pœnitentiam: hæc
& alia his ſimilia non carnaliter iuxta hiſtoriam à recte,
intelligentibus ſentienda ſunt, ſicut à Iudæis & à pleriſ-
que hæreticis carnaliter ſentientibus, qui deum corpo-
reum atque carnalem opinantur, ſed ſpiritaliter omnia E
de eo intelligenda & confitenda ſunt. Si quis autem hu-
mana in deo membra, ſeu motus animæ more humano
ineſſe credit, proculdubio in corde ſuo idola fabricat.
Igitur vt dictum eſt figuraliter in deo caput cum legi- *Caput dei.*
mus, ipſam eſſentiam diuinitatis eius quæ omnia præce-
dit, & cui omnia ſubiecta ſunt, intelligere debemus. Ca- *Capilli dei.*
pillos verò capitis eius, ſanctos angelos ſeu vniuerſos
electos typice accipi oportet. Vnde in libro Danielis *Danie.7.*
prophetæ ſcriptum eſt, Aſpiciebam donec throni poſiti
ſunt, & antiquus dierum ſedit. Veſtimenta eius quaſi nix
candida, & capilli capitis eius quaſi lana munda. Hoc
enim ſignificat per veſtimentum eius candidum quod
& per capillos capitis eius, ſanctos videlicet angelos, &
multitudinem ſanctorum dealbatorum. Vel certe ideo
capilli eius lanæ mundæ comparantur, vt per hoc anti-
quus dierum eſſe credatur. Oculos habere dicitur deus, *Oculi dei.*
eo quòd omnia videt, & nihil eum latet, in cuius con-
ſpectu, vt ait Apoſtolus, nulla creatura inuiſibilis eſt.
Omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius. Aliter ve- *Hebr.4.*
ro oculi domini, reſpectus gratiæ eius intelligitur, vt eſt
illud in Pſalmo, Oculi domini ſuper iuſtos. Item aliter *Pſal.33.*
oculi domini, præcepta eius per quæ nobis lucem ſcien- F
tiæ ſubminiſtrat, myſtice accipiuntur, vt eſt illud in
Pſalmo, præceptum domini lucidum, illuminans ocu- *Pſal.18.*
los. Palpebræ domini occulta atque incomprehenſibi- *Palpebræ dei.*
lia iudicia eius, ſiue ſpiritalis in diuinis libris locutio in-
nuitur, de quibus in Pſalmo ſcriptum eſt, Palpebræ eius *Pſal.10.*
interrogant filios hominum: id eſt, probant. Aures ha- *Aures dei.*
bere dicitur deus, propter quòd omnia audit, & nihil il-
li ſub ſilentio latet. Hinc in libro ſapientiæ eſt ſcriptum,
Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum *Sapien.1.*
non abſconditur. Nares dei, inſpiratio eius in corda fi- *Nares dei.*
delium, vt eſt illud in libro Regum, Aſcendit fumus *2.Reg.22.*
de naribus eius: id eſt, lachrymoſa compunctio pœniten *Facies dei.*
tis per inſpirationem illius. Facies dei eſt cognitio diui-
nitatis eius ad homines, de qua cognitione ſcriptum eſt,
Oſtende nobis domine faciem tuam, & ſalui erimus. *Pſal.79.*
Hoc eſt, da nobis cognitionem tuam: quæ cognitio per
filium hominis innotuit, ipſo dicente in euangelio, Ne-
mo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuela- *Matt.11.*
re. Aliter verò facies dei ſignificat inuiſibilem eſſentiam
diuinitatis filij dei: de qua ipſe ad Moyſen per angelum

G reſpondens ait, Poſteriora mea videbis, faciem autem
Exod.3. meam vitere non poteris. Ac ſi diceret, Incarnatio-
nem meam videbis in nouiſsimis diebus, diuinitatem
Os dei. autem meam videre non poteris. Os dei, filius dei pa-
tris, id eſt Chriſtus dominus: de quo Hieremias pro-
Thren.1. pheta ex perſona Iudæorum effatus ait, Quia os eius ad
iracundiam prouocauimus. Aliter verò os domini ſer-
Eſaiæ.58. mo eius ſiue iuſsio accipitur. De quo ſermone domini
Verbũ dei. Eſaias propheta ait, Os domini locutũ eſt. Verbum dei,
eſt filius dei patris per quod omnia facta ſunt: de quo in
Pſal.32. Pſalmo, Verbo domini cœli firmati ſuot. Et alibi, Miſit
Pſal.106. verbum ſuũ, & ſanauit eos. In principio, ioquit, erat ver-
Ioan.1. bum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbũ. Lin
Lingua dei. gua dei myſtice ſignificat ſpiritum ſanctum, per quem
deus pater ſecretum ſuũ hominibus manifeſtauit. Vnde
Pſal.44. in pſalmo, Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcriben
Labia dei. tis. Labia domini, vtriuſque teſtamenti conſonantia in-
telliguntur: de quibus duobus teſtamentis in Prouer-
Prouer.16. biis ſcriptum eſt, Diuinatio in labiis eius, in iudicio non
errabit os eius. Brachia dei patris, filius eius & ſpiritus
Eſa.51. ſanctus intelliguntur: Sic in Eſaia, Et brachia mea po-
Brachium dei. pulos iudicabunt. Brachium dei patris ſingulariter, filius
eius accipitur. De quo Hieremias Propheta ad ipſum
Hiere.32. ait, Et oune domine deus meus qui eduxiſti populum
H tuum de terra Aegypti in manu forti & brachio extẽto.
Idcirco autẽ filius dei patris, brachium eius dicitur, quia
Dextra dei. omnis creatura electa ab ipſo continetur. Dextera dei
patris, id eſt, vnigenitus filius eius accipitur: de quo in
Pſal.117. pſalmo ex perſona hominis aſſumpti, Dextera, inquit,
domini fecit virtutẽ, dextera domini exaltauit me. Ali-
ter autem dextera domini gloriam patris ſignificat, id
eſt, æternam beatitudinem: de qua in Pſalmo ex perſo-
Pſal.109. na patris ad filium, Sede à dextris meis. Dicitur autem &
dextera dei omnis electa creatura in cœlo & in terra, ſi-
cut & per ſiniſtram eius intelligitur reproba creatura, id
eſt, dęmones & omnes impij qui ad lęuam poſiti æterna
Manus dei. ſupplicia ſuſtinebuot. Manus dei patris, filius accipitur,
pro eo quòd per ipſum facta ſuot omnia: ſicut eſt illud
Eſaiæ.66. in Eſaia propheta, Omnia hæc manus mea fecit, & facta
ſunt omnia. Aliter verò manus dei poteſtas eius intelli-
gitur: de qua poteſtate in libro Hieremiæ ſcriptum eſt,
Hiere.19. Sicut lutum in manu figuli, ita vos in maou mea do-
mus Iſraël. Iterum manus domini, flagellum ipſius acci-
Soph.1. pitur: de cuius percuſsiooe in Sopbooia propheta ſcri-
I ptum eſt, Et extendam manum ſuper Iudam & Hieru-
ſalem, & diſperdam de loco hoc reliquias Baal &c. De
qua percuſsione domini beatus Iob ait de ſemetipſo,
Iob.19. Maous domini tetigit me. Digitus dei ſiogulariter, ſpi-
Digitus dei. ritus ſanctus accipitur, à quo ſpiritu ſancto lex in dua-
bus tabulis lapideis in monte Sina ſcripta narratur. Ipſe
enim ſcripſit, qui ſcribenda dictauit, id eſt, ſpiritus
ſanctus: de quo ſpiritu ſancto dominus in euangelio:
Si ego, inquit, in digito dei eiicio dæmonia. Quod a-
Luc.11. lius euangeliſta declarans ait, Si ego in ſpiritu dei eii-
Matt.12. cio dæmonia. Sicut enim digitus cum manu & brachio,
manus verò & brachium vnum ſunt cum corpore in
natura, ita pater & filius & ſpiritus ſanctus tres quidem
Digiti pluraliter. ſuot perſonæ, vna autem ſubſtantia diuinitatis. Digiti
verò pluraliter ſancti intelliguntur prophetæ, per quos
ſpiritus ſanctus libros legis ac prophetarum ſua inſpira-
Pſal.8. tione deſcripſit: de quibus in pſalmo ſcriptum eſt, Vi-
debo cœlos tuos, opera digitorum tuorum. Per cœlos
enim libros legis & prophetarum: per digitos verò ſan-
Imago dei ctos, vt dictum eſt, Prophetas myſticè inſinuauit. Imago
Coloſſ.1. dei patris inuiſibilis, vnigenit⁹ eſt filius eius, de quo Apo
ſtolus ait, Qui eſt imago dei inuiſibilis. Aliter nanque eſt K
imago dei patris in filio ſuo, quem non aliunde, ſed ex
ſemetipſo, hoc eſt ex ſubſtantia ſua per omnia ſibi ſimi-
lem genuit & æqualem: aliter vero eſt in anima homi-
nis, quam non ex ſe, id eſt, de ſubſtantia ſua, (ſicut plæri-
que hæretici opinati ſunt) genuit, ſed ex nihilo creauit:
ſicut aliter eſt imago cuiuſlibet regis in filio eius quem
ex ſemetipſo genuit ſibi ſimilem, id eſt, homo hominem:
aliter vero in annulo eius, ſiue in cera imago eius im-
preſſa, quæ non eſt hoc quod ipſe, ſicut filius qui natu-
raliter eſt hoc quod & pater. Cor dei patris, arcanum *Cor dei.*
ſapientiæ eius myſtice innuit, ex quo verbum, id eſt, fi-
lium ſuum impaſsibiliter ſine initio genuit, ipſo dicen-
te per prophetam, Eructauit cor meum verbum bonum. *Pſal.44.*
Alas habere dicitur deus, pro eo quòd more auis ele- *Alæ dei.*
ctos ſuos tanquam pullos ſub ſe colligit, fouet, & ab in-
ſidiis diaboli & malorum hominum protegit: de cuius
protectiooe propheta in pſalmo ad ipſum ait, Sub vm- *Pſal.16.*
bra alarum tuarum protege me. Scapulas habere dicitur *Scapulæ dei.*
deus, quia infirma membra eccleſiæ patienter quaſi in
ſcapulis ſuis portat, & portando protegit: de quo in
Pſalmo viro iuſto dicitur, Scapulis ſuis obumbrabit ti- *Pſal.90.*
bi, & ſub pennis eius ſperabis. Venter dei patris, ſecreta *Vẽter dei.*
origo ſubſtantiæ vel ſcientiæ eius accipitur, ex qua ori- L
gine ineffabiliter ante omnem creaturam filiũ ſuum ge-
nuit: ipſo teſtimonium perhibẽte per prophetam, id eſt,
patre ad filium, Ex vtero ante Luciferum genui te. Aliter *Pſal.109.*
vterus dei incomprehẽſibilia & occulta iudicia eius, quæ
rimari nequeunt, myſtice inſinuat: de quibus occultis iu
diciis eius in Iob ſcriptum eſt, De cuius vtero egreſſa eſt *Iob.38.*
glacies, & gelu de cœlo quis genuit? Poſteriora filij dei, *Poſteriora dei.*
incarnatio eius accipitur, quæ extremo tempore ob re-
demptionem humani generis facta eſt: de qua poſte-
riori parte filius dei in monte Sinai ad Moyſen per an- *Exod.33.*
gelum ait, poſteriora mea videbis, faciem autem meam
videre non poteris. Ac ſi diceret, Incarnationem meam
videbis, diuinitatem meam videre non poteris. Pedes *Pedes dei.*
dei ſtabilimẽtum virtutis ac potentiæ eius ſunt, eo quòd
vbique præſens ſit & vniuerſa illi ſint ſubiecta, ipſo di-
cente per Eſaiam prophetam, Cœlum mihi ſedes eſt, *Eſaiæ.66.*
terra autem ſcabellum pedum meorum. Aliter verò pe-
des filij dei, incarnatio eius intelligitur, quæ diuinita-
ti ſubiecta eſt, tanquam capiti pedes, ſiue pro eo quòd
circa finem mundi ipſa incarnatio facta eſt. Sicut enim
per caput, vt dictum eſt, diuinitas: ita per pedes figu- M
raliter humanitas eius exprimitur: de qua humanitate
in Exodo ſcriptum eſt, Viderunt eum filij Iſraël, hoc *Exod.24.*
eſt, Moyſes & Aaron & Nadab & Abiu & ſeptuagin-
ta de ſenioribus populi. Et paulò pòſt, Sub pedibus eius
quaſi opus lapidis ſapphyrini, & quaſi cœlum cum ſere-
num eſt. Sicut autem per lapidem ſapphyrum cœleſtes
creaturas, id eſt, angelos ſanctos: ita per cœlum ſere-
num ſanctam electorum eccleſiam ex hominibus aſ-
ſumptam figuraliter demõſtrare voluit. Super quas duas
creaturas homo aſſumptus à filio dei in perpetuum re-
gnat: de quo in pſalmo, Omnia, inquit, ſub pedibus eius, *Pſal.8.*
oues & boues vniuerſas. Aliter per pedes domini Ieſu
Chriſti, ſignati ſunt ſancti prædicatores, de quibus in
Deuteronomio ſcriptum eſt, Qui appropinquant pedi-
bus eius, accipient de doctrina eius. Veſtimentum filij *Deut.33.*
dei aliquando caro eius, quæ à diuinitate aſſumpta eſt, in *Veſtimentum dei.*
diuinis libris figuraliter accipitur: de quo indumento
carnis eius Eſaias propheta vaticinans ait, Quis eſt iſte *Eſaiæ.63.*
qui venit de Edom tinctus veſtibus de Boſra? Rurſum
veſtimenta eiuſdem domini, ſancta accipitur Eccleſia,

A quæ per fidem & dilectionem ei coniuncta eſt: de qua *Pſal.92.* in pſalmo ſcriptũ eſt, Dominus regnauit, decorẽ indutus eſt. *Pſal.103.* Et in alio pſalmo ad ipſum dominum, Cõfeſsionem & decorem induiſti amictus lumine ſicut veſtimẽto. *Palliũ dei.* Pallium dei, antedicta Eccleſia recte intelligitur, de *Gene.49.* qua in libro Geneſis ſcriptum eſt, Lauabit in vino ſtolam ſuam: hoc eſt in ſanguine paſsionis carnẽ ſuam: & in *Calciamẽta dei.* ſanguine vuæ palliũ ſuum, id eſt Eccleſiam. Calceamenta dei myſtice ſignificant incarnationem ſuam, quam ex mortalitate humani generis aſſumere dignatus eſt: de qua incarnatione ſua ipſe per prophetam in pſalmo ait, *Pſal.59.* In Idumæam extendam calceamentum meum: id eſt, plebi Gentilium manifeſtabo incarnationẽ meam. Greſſus domini, aduentus filij dei in mũdum eſt, & regreſsio eius *Pſal.67.* ad patrem: de quibus greſsibus pſalmiſta canit, Viſi ſunt greſſus tui deus, ingreſſus dei mei regis qui eſt in ſancto. De cœlo enim venit in vterũ virginis, de vtero virginis naſcẽdo, poſitus eſt in præſepio. Poſtquam autem omnia impleuit pro quibus à patre miſſus venerat, appenſus eſt ligno crucis: de cruce autem depoſitus, ſecundũ carnem ſepultus eſt, ſecundum animam verò ad inferna deſcendit: tertia verò die per potentiam diuinitatis ſuę carnem B ſuam de ſepulchro ſuſcitauit: & poſt dies reſurrectionis ſuæ, quadrageſimo ſcilicet die, videntibus Apoſtolis aſcendit in cœlum, & ſedet ad dexteram patris, id eſt, in gloria eius. Hi ſunt enim greſſus filij dei, iſte deſcenſus & aſcenſus & regreſſus eius qui frequenter in ſacris ſcri*Aſcendere dei.*pturis legitur. Aſcendere deus dicitur, cum filius dei carnem de nobis aſſumptam in cœlum velut captiuam duxit: ſicut eſt illud in pſalmo, Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatẽ: quia naturam humani generis quę à diabolo captiua in mundo retinebatur, aſſumens ſecum in cœlum vbi nunquam antea fuerat tanquã captiuam deportauit. *Abſcõdere dei.* Abſcondere faciem ſuam deus legitur, cum quibuſdam reprobis eorum exigentibus culpis cognitionem ſuam abſcondit: ſicut in populo Iudæorum nunc impletum videmus, qui negantes filium dei, ſcientiam veri dei perdiderunt, vt ſimiles forent gẽtibus quæ deum nõ nouerunt. *Oſtendere dei.* Oſtendere dicitur deus faciẽ ſuam, cum reſpectu gratiæ ſuæ quibus vult, electis ſcilicet ſuis, ſeipſum in corda eorũ occulta inſpiratione inſinuat, & ad diligẽdum ſe amorem ſuum infundit. *Sedere dei.* Sedere dicitur C deus, non corporaliter humano more, ſed potentialiter *Pſal.46.* ſuper omnem creaturam rationalẽ præſidere, vt eſt illud in pſalmo, Regnauit dominus ſuper gentes, deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. Sedere etiã dominus dicitur ſuper Cherubim, quod interpretatur plenitudo ſcientiæ ſiue multitudo, per quod ſignificantur ſancti angeli, ſiue mentes ſpiritualium virorũ in quibus deus inuiſibiliter præſidet & regnat. In illis enim ſedet qui ſcientia eius & dilectione pleni ſunt. In Prouerbiis quippe Salomonis ſcriptum eſt, Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. Sapientia verò dei patris Chriſtus eſt, qui ſuper animas iuſtorum ſedere dicitur. *Deſcendere dei.* Deſcendere in mundum deus legitur, quando aliquid nouum quod antea non fuerat in creatura humana operatur: ſicut filius dei patris deſcendiſſe narratur, quando veram carnem ex Maria virgine propter redemptionem noſtram ſuſcepit, & verus homo fieri dignatus eſt, non amittendo quod erat, ſed aſſumendo quod non erat. De cuius deſcenſione, hoc eſt, incar*Pſal.17.*natione, de ipſo ſcriptum eſt in pſalmo, Inclinauit cœlos & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius. Cœlos inclinauit, quia ante aduentum ſuum prænuncios angelos ſiue prophetas miſit, qui eius aduentum hominibus nunciarẽt. Caligo ſub pedibus eius fuit, quia impij homines à ſua malitia cæcati, eius incarnationem agnoſcere non D potuerunt: ſed neque nunc poſſunt. *Stare dei.* Stare deus dicitur, cum nos infirmos, id eſt, creaturam ſuam ad pœnitentiam conuerſione vitæ patienter ſuſtinet, vt eſt illud in *Abac.3.* Abacuc Propheta, Stetit & mẽſus eſt terram, & diſſoluit gentes: id eſt, ſtetit ad ſubueniendũ & diſſoluit credentes in ſe à peccatorum vinculis. *Tranſire dei.* Tranſire dicitur deus, cum à cordibus quorũdam hominũ, in quibus ante per fidem inhabitare credebatur: poſtea ſurrepente perfidia vel quolibet delicto ab his recedit, & ad alios tranſit: quemadmodum de Iudæis ad gentes, & de hæreticis ad catholicos, ſeu de quibuſlibet irreligioſis & negligentibus à quibus pro vitio ſuo recedere dicitur deus, & ad alios tranſire, quod non localiter aut viſibiliter, ſed inuiſibiliter occulto iuſtoq; iudicio facere conſueuit. *Ambulare dei.* Ambulare dicitur deus non de loco ad locum tranſeundo, quod impium eſt ita credere: ſed deambulatio eius eſt in cordibus ſanctorum delectari, ſicut ſcriptum eſt, Et inhabitabo in eis & inambulabo, & ero illorum deus. Vel certe ambulare dei eſt in ſanctis prędicatoribus ſuis de loco ad locum tranſire. *Loqui dei.* Loqui dei, eſt inuiſibiliter ſine ſono vocis vel quolibet ſtrepitu occultè in mentibus ſanctorum voluntatem ſuam atque rectum intelle- E ctũ inſpirare, ſeu futura ſicut ſanctis prophetis reuelare. *Triplici modo deus loqui dicitur.* Quæ locutio oris dei, vt quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo nanque modo per ſubiectam creaturam, ſicut ad Moyſen, cum in rubo & igne apparuit, vel ſicut ad Abraham, ad Iacob, ſiue vt iam dictum eſt Moyſen & cæteros ſanctos, quibus voluit, in angelis apparere dignatus eſt. Secundo modo in ſomnis, ſicut ad Iacob & ad Zachariam Prophetam, & ad Ioſeph ſponſum Mariæ, & ad alios ſanctos quibus voluit ſecreta reuelare. Tertio autem modo, neq; per creaturam viſibilem, neq; per ſomnium, ſed occulta tantùm inſpiratione inuiſibiliter corda ſanctorum tangendo loquẽtes efficit, quemadmodum in libris prophetarũ legitur, cum ipſi prophetæ diuino ſubitò afflati ſpiritu exclamabãt dicentes, Hęc dicit dominus. *Videre dei.* Videre dei, eſt acta bona approbare, ſicut illud eſt in Geneſi, Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: id eſt, intelligẽtibus bona eſſe demonſtrauit. Aliter videre dei eſt mala hominum ſciendo re*Eſaiæ.59.*probare, ſicut eſt illud in Eſaia propheta, Et vidit dominus, & apparuit malum in oculis eius. Item aliter videre F dei eſt, nos videntes, id eſt ſcientes facere, vt eſt illud in *Pſal.138.* pſalmo, Proba me domine, & ſcito cor meum: interroga me, & cognoſce me, & ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt: &c. Modus iſte locutionis & in libro Iob ſimiliter reperitur, vbi de ſapientia dei patris poſtquam plurima & inſignia locutus eſt de deo patre, adiecit, Tunc vidit illam & narrauit & inueſtiga*Iob.28.*uit & præparauit, id eſt, videntes fecit atque prædicantes, & inueſtigantes atque aliis nunciantes. *Cognoſcere dei.* Cognoſcere dei, eſt cognoſcentes facere, ſicut ait ipſe ad Abraham, *Gene.22.* Nunc cognoui quòd timeas deum. Neque enim ille ex tempore nouit qui ſcit omnia antequam fiant. Sed cognoſcere dicitur deus cognoſcentes facere, vt qui prius de ſe quales eſſent incogniti erant, per eius interrogationem, id eſt, probationem ſibimetipſis manifeſti fierent. *Deut.13.* Tale eſt & illud in lege Moyſi de populo Iſraëlitico, Vt tẽtem, inquit, eos vtrum cuſtodiant mãdata mea, an non. *Neſcire dei.* Neſcire dei, eſt quoſdam reprobos reprobare, ſicut in euangelio, Neſcio vos vnde ſitis, recedite à me omnes qui operamini inquitatem. *Zelare dei.* Zelare dicitur deus *Luc.13.* cum creaturam ſuam quam non vult perire, ſæpe caſtigat, corripit atque flagellat, & flagellando ad ſe reducit. *Pſal.6.*

G Vel certe zelare deus dicitur cum nullum peccatū impu
nitum vult relinquere. Iuſtus enim eſt, & ideo omnis in-
iuſtitia execrabilis eſt illi, quam vt dictū eſt, impunitam
Iraſci dei. nullo modo relinqoere patitur. Iraſci dicitur deus, noo
animi motu vel qualibet perturbatione, quæ illi omni-
no accidere non poteſt: ſed creaturæ delinquenti, id eſt,
hominibus impiis & peccatoribos iuſtam ioferre dici-
tur vltionem: hoc eſt enim illis reddere quod merentur,
& hæc vltio diuina & ira vel furor eius dicitur. Pœni-
Pœnitere dei. tere deus dicitur, non quòd more hominum pro tranſa-
ctis operibus ſuis pœniteat. Qui enim omoia oouit an-
tequam fiant, pro prçteritis factis ſuis pœnitere non po-
teſt. Sed pœnitentia dei eſt ſtatuta mutare, & quod prius
aliter inchoatum fuerat, in aliud mutare, id eſt, aut de bo
1.Reg.15. no exigentibus culpis in malum: ſicut de Saüle legitur
pœnituiſſe dominū, quòd conſtituit eum regem: & ſicut
nunc videmus in populo Iodçorum factum, qui cum eſ-
ſet populus dei, ob impietatem ſuam facti ſuot ſynago-
ga ſatanæ. De malo verò in bonum, ſicut accidit in po-
pulo gentium, qui ante non populus dei, nunc autem
per gratiam Chriſti populus dei effectus eſt. Hoc quippe
modo occulto dei iudicio Iudas proditor de Apoſto-
H latus gradu lapſus, in inferni barathrum demerſus eſt,
latro verò poſt crimen rapacitatis de cruce ad paradi-
ſum tranſlatus eſt. Hanc verò immutationem de bono
ad malum, vt dictum eſt, ſiue de malo ad bonū, quæ oc-
culto iuſtoq; iudicio dei, ſeu per ſeueritatem iuſtitiæ, ſeu
per miſericordiam eius fiat, pœnitentiam dei dicimus:
quod expreſsius in libro Hieremiæ ſcriptum eſt. Non
Nō pœnitere dei. pœnitere dei eſt, ſtatuta nullo modo mutare: vt eſt il-
lud in pſalmo, Iurauit dominus & non pœnitebit eum:
id eſt, pater ad filium: tu es ſacerdos in æternum ſecun-
dum ordinem Melchiſedech, Sacerdos patris dictus eſt
filius dei, non ſecundum diuinitatem, ſed propter hu-
manitatem, in qua ſe pro nobis per paſsiooem & mor-
Obliuiſci dei. tem ſuam acceptabile ſacrificium deo patri obtulit, vt i-
pſe eſſet ſacerdos, qui & ſacrificiū. Obliuiſci dicitur deus
cum quibuſdam impiis & peccatoribus non miſeretur,
Indurare dei. quod vtique non facit per crudelitatem, qoç in deo non
eſt, ſed per occultum iuſtumq; iudicium ſuum. Indura-
re dicitur deus quorundam malorū corda, ſicut de Pha-
raone rege Aegypti ſcriptum eſt: non quòd omnipotens
deos per potentiam ſoam corda eorum induret, quod
I eſt impium ita credere: ſed exigentibus eorum culpis,
cum duritiam cordis, quam ipſi ſibi mala perpetran-
do nutriunt non aufert: quaſi ipſe eos induret, quia iu-
Dormire dei. ſto iudicio indurari ſinit. Dormire dei eſt, cum vnige-
nitus filius patris in aſſumpta carne pro nobis mori di-
gnatus eſt. Cuius mors rectè dulcis ſomnus prædicatus
Hiere.31. eſt, ipſo diceote per Hieremiam prophetam, Ideo quaſi
de ſomno ſuſcitatus ſum & vidi, & ſomnus meus dulcis
eſt mihi. Aliter dormire dicitur deus, cum fides eius in-
ter proſpera huius mundi in quorundam fidelium cor-
Matt.8. de non vigilat, ſed dormit. Hanc dormitionem Salua-
tor noſter in ſe ſignificauit, cum in naui inter fluctus ma
ris dormiuit. Vel certe dormire dei, eſt electis ſois in
Pſal.43. tribulationibus huius mundi poſitis tardius ſubuenire,
Vigilare dei. ſicut illud io pſalmo, Exurge, quare obdormis domine?
Vigilare dei, eſt in defenſionem electorum ſuorum & in
vltionem inimicorum ſuorum ſe manifeſtū deum de-
monſtrare. Hæc omnia quæ prædicta ſunt, & alia iis ſi-
milia quæ de deo ſacra ſcriptura iuxta hiſtoriam narrat,
non ſecundum literam, vt dictum eſt, ſed figuratiua lo-
cutione accipieoda ſunt: quia omnipotens deus io eſſen
tia diuinitatis ſuæ ſpiritus eſt, non caro, inuiſibilis atque
incorporeus, nulliſq; humanis membris compoſitus eſt. K
Et idcirco nō de oculis carnis, ſed de oculis cordis coo-
templandus eſt. Deus ſapientia eſt, veritas eſt, charitas
eſt, iuſtitia eſt, & ideo eiſdem oculis videndus eſt quibus
hæc omnia contemplantur. Et idcirco non corporeis, vt
dictum eſt, obtutibus, ſed ex corde mūdo à fidelibus in-
tuendus eſt. Scriptum quippe eſt in euāgelio, Beati mun *Matt.5.*
do corde, quoniā ipſi deum videbūt. Hoc eſt enim præ-
mium ſanctorum, non in hac tantùm vita, ſed potius in
futura repromiſſum, dicente beato Ioanoe apoſtolo, *1.Ioan.3.*
Chariſsimi, ounc filij dei ſumus, & nondū apparuit quid
erimus, Scimus enim quoniā cum apparuerit, ſimiles ei
erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Hæc promiſ-
ſio, vt dictum eſt, poſt reſurrectionē carnis & iudicium
dei, eſt in ſeculo futuro ſanctis repoſita. In præſenti ve-
rò vita nullus tam ſanctus, nemo ita perfectus ex electis
dei qui ipſum dominum in eſſentia diuinitatis ſuæ ſicu-
ti eſt, vidit vnquam, aut videre poterit, ipſo dicente ad
Moyſen, Non enim videbit me homo & viuet. Ac ſi di- *Exod.33.*
ceret, Nemo quandiu mortaliter viuit, deum vt eſt vi-
dere poterit. Vident enim ſancti in præſenti vita deum,
non ita vt eſt in ſubſtantia, ſed per ſpeculum in ænigma-
te, poſtea autem facie ad faciem. Vident in hac vita cre- L
dendo, non corporis oculis cernendo. Videre enim *1.Cor.13.*
deum eſt rectè illum credere, & ex corde illum dilige-
re. Hoc quippe ſignat nomen Iſraël, quod interpretatur,
vir videns deum. Sed quia filius dei qui io ſubſtantia di-
uinitatis cum patre vnum eſt, ob reparationem huma-
ni generis, quod in Adam lapſum fuerat, prope finem
mūdi in vterum Mariæ virginis illapſus, veram carnem
ex eius ſubſtantia creauit, atque in ſingularitate perſo-
næ ſuæ ita vniuit, vt deus pariter eſſet & homo: ſimpli-
ci vero perſona, vt dictum eſt, gemina vero ſubſtantia
ex eadem virgioe iocorrupto pudore naſceretur: vt qui
erat & eſt in diuioitate verus deus à patre genitus inuiſi-
bilis & incorporeus atq; incomprehenſibilis ſicut & pa-
ter, ipſe eſſet & verus homo viſibilis, corporeus, & cir-
conſcriptus, atque idem ipſe, non alius deus & alius ho-
mo, ſed deus & homo, vnus eſt Chriſtus dei filius, paſ-
ſus pro ſalute noſtra, in ſola carne mortuus & ſepultus,
io eadem carne io qoa etiam die tertio per virtutem di-
uinitatis ſuæ de ſepulchro reſurgens aſcendit in cœlum,
& ſedet ad dexteram patris quem inde veoturum ad iu-
dicandum viuos & mortuos in eadē carne in qua aſcen- M
dit, ſed glorificata, vniuerſalis expectat Eccleſia, quem-
admodum & in ſymbolo vniuerſi decantant fideles. Et
idcirco eundem dei filium ſecundum ſubſtantiam diui-
nitatis ſuæ inuiſibilem & incorporeum & immortalem
atque incircunſcriptum ſicut & patrem & ſpiritum ſan-
ctum nos credere & confiteri oportet. Iuxta humani-
tatem verò viſibilem, corporeum, localem atque om-
nia membra humana veraciter habentem credere con-
uenit & confiteri. Quoniam ſicut eundem dei filium
& redemptorem noſtrum ſecundum diuinitatem in-
uiſibilem & incorporeum, ſicut & patrem & ſpiritum
ſanctum non credere impium eſt: ita eundem dei filium
in homine aſſumptum, viſibilem, corporeum, atque lo-
calem poſt reſurrectionē non credere & profiteri pro-
phanum eſt. Illum enim quod in Geneſi ſcriptum eſt di- *Gene.1.*
cente deo patre ad filium, Faciamus hominem ad ima-
ginem & ſimilitudinem noſtram: non ita accipien-
dum eſt quaſi deus corporeus ſit, & membrorum linea-
mentis compoſitus: ad quam compoſitionem corpo-
ream exteriorem hominem noſtrum, humanum videli-
cet corpus, velut ad ſimilitudinem ſuam fecerit, ſicut

A Iudæi & cæteri infideles plerique opinati ſunt, quod ita credere impium eſt. Deus autem, vt ſæpe dictum, ſpiritus eſt, non caro: ſubſtantia eſt, non corpus. Ad imaginem quippe ſuam deus hominem fecit, non in corpore, ſed in anima: non in corpore, ſed in ſenſu: non in exteriore homine, ſed in ratione. Animáque hominis, vt dictum eſt, ideo ad imaginem dei facta eſſe perhibetur, quia ſpiritalis creatura eſt inuiſibilis & incorporea atque immortalis: non de ſubſtantia dei originem trahens, ſicut Manichæi & Priſcillianiſtæ hæretici falſe opinati ſunt, ſed ex nihilo à deo creata: quæ initium habet, finem vero habere neſcit. Quæ humana anima, ob hoc quòd à deo rationalis, quòd intellectualis facta eſt, imago dei dicitur. Ineſt enim illi per naturam rationalis ſenſus, per quem intelligit, ſapit, atque inter bonum malúmque diſcernit. Ineſt illi memoria, per quam tranſacta recordatur. Ineſt voluntas, per quam quæ vult eligit. Ineſt & ſenſus, per quem & ſentit. Ineſt & ratio, per quam & occulta & inuiſibilia contemplatur, per quam deum creatorem ſuum intelligit, per quam vera à falſis diſcernit, per quam inuiſibilia & deum oculis cordis contemplatur ſeu ſpeculatur. In his omnibus anima ho-

Quare anima ad imaginem dei facta ſit.

B minis ad imaginem dei facta eſſe narratur, hæc omnia communia habet cum angelis, corpus verò cum animalibus brutis quæ intellectu carent. Huius animæ origo occulta eſt, & ſoli deo cognita. Ipſa quoque anima hominis pro eo quòd ſpiritalis creatura eſt, aliquando in ſacra ſcriptura ſpiritus dicitur, aliquando vero natura, aliquando etiam vita, nonnunquam verò cor eſſe dicitur. Et cum ſit vna in natura ſua, propter varios effectus diuerſa vocabula ſortita eſt. Similitudo verò dei in homine refertur ad opus iuſtitiæ, dicente domino in lege, Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum deus veſter: de qua ſanctitate beatus Paulus informans ait, Renouamini ſpiritu mentis veſtrę, & induite nouum hominẽ qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Et iterum ipſe, Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Et Ioannes exhortans ait, Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ambulare ſicut ille ambulauit. Et veritas in euangelio, Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Sicut enim imago dei ad naturam pertinet animæ, ita ſimilitudo refertur ad C opus iuſtitiæ.

Leuit.19. *Epheſ.4.* *1.Cor.11.* *1.Ioan.2.* *Luc.6.*

FINIS.

DE FIDE RERVM INVISIBILIVM,

LIBER VNVS.

Etiam in rebus humanis multa credi, quæ nõ cernũtur oculis. Cap.1.

SVNT qui putant Chriſtianam religionem propterea ridendam potius quàm tenendam, quia in ea non res quæ videatur oſtenditur, ſed fides rerum quæ non videntur, hominibus imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter ſibi videntur nolle credere, quod videre non poſſunt, etſi non valemus humanis aſpectibus monſtrare diuina quæ credimus, tamen humanis mentibus & illa quæ non videntur credenda eſſe monſtramus. Ac primum iſti quos oculis carneis ſic

ſtultitia fecit obnoxios, vt quod per eos non cernunt, D non ſibi exiſtiment eſſe credendum admonendi ſunt, quàm multa non ſolum credant, verùm etiam ſciant quæ talibus oculis videri non poſſunt. Quæ cum ſint innumerabilia in ipſo animo noſtro, cuius inuiſibilis eſt natura, vt alia taceam, fides ipſa qua credimus, ſiue cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere nouimus, cum prorſus aliena ſit ab iſtorum conſpectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum eſt interioribus viſibus animorum? Quomodo ergo credendum non eſt, quod corporeis oculis non videmus, cum vel credere nos, vel non credere vbi corporeos oculos adhibere non poſſumus, ſine vlla dubitatione videmus. Sed inquiunt, iſta quæ in animo ſunt, cum poſsimus ipſo animo cernere, non opus habemus per oculos corporis noſſe: quæ autem dicitis vos vt credamus nec foris oſtenditis, vt ea per oculos corporis nouerimus, nec intus in animo noſtro ſunt, vt ea cogitando videamus. Sic iſta dicunt, quaſi quiſquam credere videretur, ſi iam ſibi præſentatum poſsit videre quod creditur. Ideo vtique debemus credere nonnulla etiam temporalia quæ non videmus, vt æterna etiam mereamur videre quæ credimus. Sed quiſquis es E qui non vis credere niſi quod vides, ecce præſentia corpora corporeis oculis vides, præſentes voluntates & cogitationes tuas, quæ in animo tuo ſunt, ipſo animo vides. Dic mihi obſecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri poteſt, An verò etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod ſi non vides, quomodo amicali beneuolentiæ vicem rependis, ſi quod non poteſt videre, non credis? An forte dicturus es, alterius voluntatem per eius opera te videre? Ergo facta viſurus, & verba es auditurus, de amici autem voluntate id quod videri & audiri non poteſt crediturus. Non enim voluntas illa color eſt, aut figura vt oculis ingeratur, vel ſonus aut cantilena vt auribus illabatur: aut voluntas tua eſt, vt tui cordis affectione ſentiatur. Reſtat itaque vt nec viſa nec audita, nec apud te intus conſcripta credatur, ne tua vita deſerta ſine vlla amicitia relinquatur, vel impenſa tibi dilectio viciſsim abs te non rependatur. Vbi eſt ergo quod dicebas, te credere non debere niſi quod videres, aut extrinſecus cor- F pore, aut intrinſecus corde? Ecce ex corde tuo credis cordi non tuo: & quò nec carnis, nec mentis dirigis aciem, accommodas fidem: amici faciem cernis corpore tuo, fidem tuam cernis animo animo tuo. Amici verò non abs te amatur fides, ſi non in animo tuo illa ſit fides, qua credas quod in illo vides. Quanuis homo poſsit & fallere fingendo beneuolentiam: aut ſi nocere non cogitat, tamen expectando à te aliquam commoditatem ſimulat, quia charitatem non habet. Sed dicis, ideo te credere amico cuius videre cor non potes, quia in tuis tentationibus eum probaſti, & cuiuſmodi animum erga te haberet in tuis periculis, vbi te non deſeruerit cognouiſti: Nunquid ergo vt amicorum probetur erga nos charitas, videtur tibi noſtra optanda calamitas? Nec quiſquam erit ex amicis certiſsimus fœlix, niſi fuerit aduerſis rebus infœlix, vt videlicet explorato alterius amore non fruatur, niſi ſuo dolore vel timore crucietur, & quomodo in habendis veris amicis optari iam potuiſſet, timeri fœlicitas poteſt, quam probare niſi infœlicitas non poteſt: & tamen verum eſt haberi poſſe amicum & in rebus proſperis, probari autem certius in rebus aduerſis. Sed vtique vt cum probea

Tract. idẽ. Cap.2.

G periculis tuis, nec ſe committeres niſi crederes. Ac per
hoc cum te committis vt probes, credis antequam pro-
bes. Certe enim ſi rebus non vis credere, non debemus
quandoque & nõdum certius probatis amicorum cor-
dibus credere. Et cum ea malis noſtris bona probaue-
rimus, etiam tunc eorum erga nos beneuolentiam cre-
dimus potius quàm videmus: niſi quia tanta fides eſt,
vt non congruenter quibuſdam oculis eius, nos iudice-
mus videre quod credimus, cum propterea credere de-
beamus, quia videre non poſſumus. Si auferatur hic fi-
des de rebus humanis, quis non attendat quanta earum
perturbatio, & quàm horrenda confuſio ſubſequatur?
Quis enim mutua charitate diligetur ab aliquo, cum ſit
inuiſibilis ipſa dilectio, ſi quod non video, credere non
debeo? Tota itaque peribit amicitia, quia non niſi mu-
tuo amore conſtat. Quid enim eius poterit ab aliquo
recipere, ſi nihil eius creditum fuerit exhiberi? Porrò
amicitia pereunte, nec connubiorum neque cognatio-
num & affinitatum vincula in animo ſeruabuntur, quia
& in his vtique amica conſentio eſt. Non ergo coniu-
gem coniunx viciſsim diligere poterit, quando ſe dili-
gi, quia ipſam dilectionem non poteſt videre, non cre-
H dit. Nec filios habere deſiderabunt, quos viciſsim ſibi
reddituros eſſe nõ credunt. Qui ſi naſcantur & creſcant,
multo minus ipſi parentes ſuos amabunt, quorum erga
ſe amorem in eorum cordibus, quia eſt inuiſibilis non
videbunt, ſi ea quæ non videntur non laudabili fide, ſed
culpabili temeritate creduntur. Quid iam de cæteris ne-
ceſsitudinibus dicam, fratrum, ſororum, generorum, at-
que ſocerorum, & qualibet conſanguinitate & affinita-
te iunctorum, ſi charitas incerta, voluntáſque ſuſpecta
eſt & filiis parentum, & parentibus filiorum dum bene-
uolentia non redditur debita, quia nec deberi putatur,
quando in alio quod non videtur, eſſe non creditur.
Porrò ſi non ingenioſa, ſed odioſa eſt cautela, vbi nos
amari non credimus, quòd amorem amantium non
videmus, vicémque non rependimus, quibus eam nos
debere mutuam non putamus: vſqueadeo res humanæ
perturbantur, ſi quod non videmus, non credamus, vt
omnia funditus euertantur, ſi nullas credamus homi-
num voluntates, quas vtique videre non poſſumus.
Omitto dicere quàm multa iſti qui nos reprehendunt,
quia credimus quæ non videmus: credãt famæ & hiſto-
I riæ vel de locis vbi ipſi non fuerunt: nec dicãt, non cre-
dimus, quia non vidimus: quoniam ſi hæc dicant, cogun
tur fateri incertos ſibi eſſe parẽtes ſuos: quia & hinc aliis
narrantibus, nec tamen quia iam præteritum eſt id o-
ſtendere valentibus crediderunt, nullum retinentes il-
lius temporis ſenſum, & tamen aliis inde loquentibus
adhibentes ſine vlla dubitatione conſenſum: quod niſi
fiat, incurratur neceſſe eſt aduerſus parẽtes infidelis im-
pietas, dum quaſi vitatur in his quæ videre non poſſu-
Indicia mus, credendi temeritas. Si ergo non credentibus
quæ cõfir- nobis quæ videre non poſſumus, ipſa humana ſocietas,
mant fidẽ. concordia pereunte, non ſtabit, quanto magis fides, quã-
Cap.3. uis quæ non videntur, rebus eſt adhibenda diuinis? Quæ
ſi non adhibeatur, nõ amicitia quorumlibet hominum,
ſed ipſa ſumma religio violatur, vt ſumma miſeria con-
ſequatur. Sed amici hominis, inquies, erga me beneuo-
lentiam quanquam videre nõ poſſum, multis tamen in-
diciis indagare poſſum: vos autem quæ vultis vt non vi-
ſa credamus, nullis indiciis poteſtis oſtendere. Interim
non parum eſt, quòd fateris quorũdam indiciorum per-
ſpicuitate res aliquas, etiã quæ non videntur, credi opor-
tere: & iam ſic conſtas nõ omnia quæ non videntur, non
eſſe credenda, iacetq; illud abiectum atque conuictum, K
quòd dicitur, Ea quæ non videmus, non debere nos cre-
dere. Multum autem falluntur qui putant nos ſine vllis
de Chriſto indiciis credere in Chriſtum. Nam quæ ſunt
indicia clariora, quàm ea quæ nunc videmus prædicta
& impleta? Proinde qui putatis nulla eſſe indicia cur de
Chriſto credere debeatis, quæ non vidiſtis, attẽdite quæ
videtis. Ipſa eccleſia vos ore maternæ dilectionis allo-
quitur, Ego quam miramini per vniuerſum mundũ fru-
ctificantem atque creſcentem, qualem me conſpicitis,
aliquando non fui: Sed quia olim Abrahæ promiſsio à
deo facta eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes gen- *Gene.22.*
tes: me promittebat per omnes gentes in Chriſti bene-
dictione diffundi. Semen Abrahæ Chriſtum, ſucceden-
tium generationũ ordo teſtatur. Quod vt breuiter col-
ligam, Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Iacob, Iacob *Matt.1.*
genuit duodecim filios, ex quibus ortus eſt populus Iſ-
raël. Iacob quippe ipſe appellatus eſt Iſraël. In his duo-
decim filiis, genuit Iudam, vnde nomen eſt Iudeorum,
ex quibus nata eſt virgo Maria, quæ peperit Chriſtum.
Et ecce in Chriſto, id eſt in ſemine Abrahæ, benedici o-
mnes gentes, videtis & ſtupetis, & adhuc in eum credere
timetis, in quem non credere, potius timere debuiſtis. L
An credere dubitatis vel recuſatis virginis partum, cum
magis credere debeatis ſic decuiſſe naſci hominẽ deum?
Et hoc nanque accipite per prophetã fuiſſe prædictum. *Eſaiæ.7.*
Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & voca-
bunt nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatum, no-
biſcum deus. Non ergo dubitabitis virginem pariẽtem,
ſi velitis credere deum naſcentem, mundi regimen non
relinquentẽ, & ad homines in carne venientẽ: matri fœ-
cunditatem afferentem, integritatẽ non auferentem. Sic
hominem naſci oportebat, etſi ſemper erat deus, ex quo
naſcendo fieret nobis deus. Hinc de eo rurſus propheta
dicit, Thronus tuus deus in ſeculũ ſeculi, virga directio- *Pſal.44.*
nis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniqui-
tatem, propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultatio-
nis præ participibus tuis. Iſta vnctio ſpiritalis eſt, qua
deus vnxit deum, pater ſcilicet filium: vnde appellatum
à chriſmate, id eſt ab vnctione nouimus Chriſtum. Ego
ſum Eccleſia de qua illi in eodem pſalmo dicitur, & tan- *Pſal.44.*
quam factum quod futurum fuerat prænunciatur, Aſti-
tit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circumami-
cta varietate, id eſt in ſacrario ſapientiæ linguarum va- M
rietate decorata: Vbi mihi dicitur, Audi filia & vide, &
inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & do
mum patris tui: Quia concupiuit rex ſpeciẽ tuam, quo-
niam ipſe eſt dominus deus tuus, Et adorabunt eum fi-
liæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabũtur om-
nes diuites plebis. Omnis gloria eius filiæ regis intrin-
ſecus in fimbriis aureis circumamicta varietate. Addu-
centur regi virgines poſt eam, proximæ eius adducen-
tur tibi, Adducentur in lætitia, & exultatione, adducen-
tur in templum regis. Pro patribus tuis nati ſunt tibi fi-
lij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram, Me-
mores erunt nominis tui domine in omni generatio-
ne & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi
in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Si hanc reginam nõ vi-
detis, iam etiam regia prole fœcundam: Si non videt im-
pletum, quod audiuit eſſe promiſſum, cui dictum eſt,
Audi filia, & vide: Si non reliquit ipſa ritus priſtinos
mundi, cui dictum eſt, Et obliuiſcere populum tuum, &
domum patris ſui, Si non vbique Chriſtum dominum
confitetur, cui dictum eſt, Cõcupiuit rex ſpeciem tuam,
qui ipſe eſt dominus deus tuus: Si non videt ciuitates
gentium

A gentium Chriſto preces fundere & munera offerre, de quo illi dictum eſt, Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus: Si non & ſuperbia deponitur diuitum & ab eccleſia deprecâtur auxilium, cui dictum eſt, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: Si non agnoſcit *Matt.6.* filiam regis, cui dicere iuſſa eſt, Pater noſter qui es in cœlis: Et in ſanctis ſuis in interiori homine renouatur de die in diem, de qua dictum eſt, Omnis gloria eius filiæ regis intrinſecus, qua & oculos extraneorum fulgentes fama prædicatorum ſuorum in diuerſitate linguarum velut in fimbriis aureis, & veſtis varietate perſtringat. Si non poſteaquam diffamatur in quocunque loco odore bono, eius etiam conſecrandæ virgines adducuntur ad Chriſtum de quo dicitur, & cui dicitur, Adducentur regi virgines poſt eam, proximæ eius adducentur tibi: Et ne quaſi captiuæ in aliquem velut carcerem viderentur adduci, Adducentur, inquit, in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis. Si non parit filios, ex quibus habeat tanquam patres quos conſtituat ſibi vbique rectores, cui dicitur, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram: quorum ſe orationibus mater & prælata & ſub-B iecta commendat. Vnde ſubiunctum eſt, Memores erunt nominis tui domine in omni generatione & generatione, Si non propter eorundem patrum prædicationem nominis eius ſine intermiſsione meminerunt, & tam magnę in ea multitudines congregantur, eíque laudem gratiæ ſine fine linguis propriis confitentur, cui dicitur, Propterea populi confitebuntur tibi in ſeculum, *Pēdet à ſuperiore.* & in ſeculum ſeculi: Si non iſta ita demonſtrantur *Cap.4.* eſſe perſpicua, vt non inueniant oculi inimicorum, in quam partem auertantur, vbi non eadem perſpicuitate feriantur, vt ex ea fateri manifeſte cogantur: Meritò fortaſſe dicitis quòd nulla vobis oſtendantur indicia, quibus viſis credatis etiam illa quæ non videtis. Si verò hæc videtis, quæ & longe ante prædicta ſunt, & tanta manifeſtatione complentur, ſi ſe ipſa veritas, & præcedentibus vobis & conſequentibus declarat effectibus, O reliquiæ infidelitatis, vt credatis quæ non videtis, iis erubeſcite, quæ videtis. Me attendite, vobis dicit eccleſia, me attendite, quam videtis, etiam ſi videre nolitis. Qui enim temporibus illis in Iudæa terra fideles fuerunt, ex virgine natiuitatem mirabilem, ac paſsionem, reſurre-C ctionem, aſcenſionē Chriſti, omnia diuina dicta eius, & facta præſentes præſentia didicerūt. Hæc vos non vidiſtis, propterea credere recuſatis. Ergo hæc aſpicite, in hæc intendite, hæc quæ cernitis cogitate, quæ vobis non præterita narrantur, nec futura prænunciantur, ſed præſentia demonſtrantur. An vobis inane vel leue videtur, & nullum vel paruum putatis eſſe miraculum diuinum, quod in nomine Chriſti vnius crucifixi vniuerſum genus currit humanum? Non vidiſtis quod prædictum & *Eſaiæ.7.* impletum eſt de humana Chriſti natiuitate, Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium: ſed videtis quod præ-*Gene.22.* dictum & impletum eſt ad Abraham dei verbum, In ſemine tuo benedicentur omnes gētes? Non vidiſtis quod *Pſal.45.* de mirabilibus Chriſti prædictum eſt, Venite & videte opera domini quæ poſuit prodigia ſuper terram: ſed videtis quod prædictum eſt, Dominus dixit ad me, filius *Pſal.2.* meus es tu, ego hodie genui te: Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſsionem tuam terminos terræ? Non vidiſtis quod prædictum eſt & im-*Pſal.21.* pletum de paſsione Chriſti, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi verò conſiderauerunt & conſpexerunt me, Diuiſerunt ſibi

veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſor- D tem: ſed videtis quòd in eodem pſalmo prædictum eſt, & nunc apparet impletum, Commemorabuntur & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium? Non vidiſtis quod de reſurrectione Chriſti prædictum atque completum eſt, loquente pſalmiſta ex perſona eius de traditore & perſecutoribus eius, Egrediebantur *Pſal.40.* foras, & loquebantur ſimul in idipſum: Aduerſum me suſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi: Verbum iniquum diſpoſuerunt aduerſum me. Vbi vt oſtenderet nihil eos valuiſſe occidendo, reſurrecturum ſubiecit atque ait, Nunquid qui dormit, non adiiciet vt reſurgat? Et paulò pòſt cum de ipſo ſuo traditore per eandem prophetiam prædixiſſet, quod in Euāgelio quoque ſcriptum eſſe commemorauit, Qui edebat panes meos, ampliauit ſuper me calcaneum: hoc eſt, conculcauit me: continuò ſubdit, Tu autem domine miſerere mei, & reſuſcita me, & reddam illis. Impletum eſt hoc, Dormiuit Chriſtus & euigilauit, hoc eſt, reſurrexit: qui per eandem prophetiam in alio pſalmo ait, Ego dormiui, & ſomnum cepi, quoniam dominus ſu-*Pſal.3.* ſcepit me. Verùm hoc non vidiſtis, ſed videtis eius ec- E cleſiam, de qua ſimiliter dictum & impletum, Domine *Hiere.16.* deus meus ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Vere mēdacia coluerunt patres noſtri ſimulachra, & non eſt in illis vtilitas. Hoc certe ſiue velitis ſeu nolitis aſpicitis, etiam ſi adhuc aliquam putatis eſſe vel fuiſſe in ſimulachris vtilitatem: certe tamen innumeros gentium populos relictis vel abiectis vel confractis huiuſmodi vanitatibus audiſtis dicere, Vere mendacia coluerunt patres noſtri, ſimulachra, & non eſt in illis vtilitas; ſi faciet homo deos, & ecce ipſi non ſunt dij. Ne putetis autem ad vnum aliquem dei locum gentes prædictas fuiſſe venturas, quoniam dictum eſt, Ad te gentes venient ab extremo terræ: Intelligite ſi poteſtis ad deum Chriſtianorum qui ſummus & verus eſt deus, non ambulando venire gentium populos, ſed credendo, Nam res eadem ab alio propheta ſic pronunciata eſt, Præualebit, inquit, dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: & adorabunt eum vnuſquiſque de loco ſuo omnes inſulæ gentium. Quod ait ille, Ad te omnes gentes venient: hoc ait iſte, Adorabūt eum vnuſ- F quiſque de loco ſuo. Ergo venient ad eum non recedentes de loco ſuo, quia credentes in eum inuenient eum in corde ſuo. Non vidiſtis quod prædictum & impletum eſt de aſcenſione Chriſti, Exaltare ſuper cœlos deus: *Pſal.107.* ſed videtis quòd continuò ſequitur, Et ſuper omnem terram gloria tua? Illa de Chriſto facto atque tranſacta omnia non vidiſtis, ſed iſta præſentia in eius eccleſia videre vos non negatis. Vtraque nobis prædicta monſtramus: vtraque autem impleta propterea demonſtrare videnda non poſſumus, quia reuocare in cōſpectum præterita non valeamus. Sed quemadmodum volunta-*Ex præteritis futura credimus. Ca.5.* tes amicorum quę non videntur, creduntur per indicia quæ videntur: ſic eccleſia quæ nunc videtur, omnium quæ non videntur, ſed in eis literis vbi & ipſa eſt prædicta monſtrantur, & index eſt præteritorum & prænuncia futurorum: Quia & præterita quæ iam non poſſunt videri, præſentia quæ non poſſunt videri omnia, cùm prænunciarentur, nihil horum poterat tunc videri. Cum ergo fieri prædicta cœperunt, ex illis quæ facta ſunt vſque ad iſta quæ fiunt de Chriſto & eccleſia, quæ prædicta ſunt ordinata ſerie cucurrerunt: ad quam ſeriem per-

G tinet de die iudicij, de reſurrectione mortuorum, de impiorum æterna damnatione cum diabolo, & de piorum æterna remuneratione cum Chriſto, quæ ſimiliter prædicta vêtura ſunt. Cur ergo res primas & nouiſsimas quas non videmus non credamus, cum teſtes vtrarûque res medias quas videmus habeamus, atque in propheticis libris & primas & medias & nouiſsimas vel audiam⁹ prænunciatas antequam fierent, vel legamus: niſi forte arbitrentur homines infideles à Chriſtianis illa eſſe conſcripta, vt iſta quæ iam credebant, maius haberent pondus authoritatis, ſi antequam venirent putarentur eſſe promiſſa?

Iudæorũ genus quare non occiditur. Cap.6. Quod ſi ſuſpicantur, inimicorum noſtrorum Iudæorum codices perſcrutentur. Ibi legant ſiue iſta quæ commemorauimus prænunciata de Chriſto in quem credimus, & eccleſia quam cernimus ab initio laborioſo fidei vſque ad ſempiternam beatitudinem regni. Sed cum legunt, non mirentur quòd iſta illi quorum codices ſunt, propter inimicitiarum tenebras non intelligunt. Nam eos non intellecturos, ab eiſdem prophetis ante prædictum eſt: quod vt cætera oportebat impleri, & occulto iuſtóque iudicio dei, meritis eorum pœnam debitam reddi. Ille quippe quem crucifixerunt, &
H cui fel & acetum dederunt: quanuis in ligno pendens propter eos quos fuerat in lucem de tenebris educturus, dixerit patri, Ignoſce illis, quia neſciunt quid faciũt: *Luc.23.* tamen propter cæteros quos occultioribus cauſis fuerat deſerturus, per Prophetam tanto antè prædixit, Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto: Fiat menſa eorum coram ipſis in muſcipulam, & in retributionem & in ſcandalum: Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. *Pſal.68.* Cum cauſæ itaq; noſtræ præclariſsimis teſtimoniis circunquaque ambulant oculis obſcuratis, vt per eos hæc probentur, vbi & ipſi reprobentur, ideo factum eſt, ne ſic delerentur, vt eadem ſecta omnino nulla eſſent: ſed diſperſa eſt ſuper terras, vt portans in nos collatæ gratię prophetias ad conuincẽdos firmius infideles nobis vtique prodeſſet. Et hoc ipſum quod dico, accipite quemadmodum fuerit prophetatum, Ne occideris eos, inquit, nequando obliuiſcantur legem tuam: diſperge eos in virtute tua. *Pſal.58.* Non ſunt ergo occiſi, eo quòd non ſunt quæ apud eos legebantur & audiebantur obliti. Si enim ſcripturas ſanctas, quanuis eas non intelligant, penitus
I obliuiſcerentur, in ipſo Iudaico ritu occiderentur, quia cum legis & prophetarum nihil noſſent, Iudæi prodeſſe non poſſent. Ergo occiſi non ſunt, ſed diſperſi, vt quanuis in fide vnde ſalui fierent, non haberent, tamen vnde nos adiuuaremur, memoria retinerent, in libris ſuffragatores, in cordibus noſtris hoſtes in codicibus teſtes.

Prædicatio mirabilis. Cap.7. Quanquam etiam ſi de Chriſto & Eccleſia teſtimonia nulla præcederent, quem nõ mouere deberet vt crederet, repente illuxiſſe diuinam humano generi claritatem, quando videmus relictis diis falſis, & eorum confractis vſquequaque ſimulachris, templis ſubuerſis, ſine in vſus alios commutatis, atque ab humana & veternoſiſsima conſuetudine, tot vanis ritibus extirpatis, vnum verum deum ab omnibus inuocari, Et hoc eſſe factum per vnum hominem ab hominibus illuſum, comprehenſum, vinctum, flagellatum, expoliatum, exprobratum, crucifixum, occiſum. Diſcipulos eius idiotas, & imperitos, & piſcatores, & publicanos per quos eius magiſterium commendaretur, elegit: annunciantes eius reſurrectionem, aſcenſionem, quam ſe vidiſſe dixerunt, & impleti ſpiritu ſancto, hoc Euangelium linguis omnibus quas non didicerant, ſonuerunt. Quos qui audierunt partim crediderunt, partim non credentes prædicantibus ferociter reſtiterunt. K Ita fidelibus vſque ad mortem pro veritate, non mala rependendo, ſed perpetiẽdo certantibus, nec occidendo, ſed moriendo vincentibus: ſic in iſtam religionẽ mutatus eſt mundus, ſic ad hoc euangelium corda conuerſa mortalium, marium & fœminarum, paruulorum atque magnorum, doctorum atq; indoctorum, ſapientium atque inſipientium, potentum & infirmorum, nobilium & ignobilium, excelſorum & humilium, & per omnes gentes Eccleſia ſic diffuſa ſuccreuit: vt etiam contra ipſam catholicam fidem nulla ſecta peruerſa, nullum genus exoriatur erroris, quod ita reperiatur Chriſtianæ veritati aduerſari, vt non affectet atque ambiat Chriſti nomine gloriari: quod quidam non ſineretur pullulare per terram, niſi exerceret ſanam & ipſa contradictio diſciplinam. Quando tandem crucifixus illa potuiſſet, niſi deus hominem ſuſcepiſſet, etiam ſi nulla per prophetas futura talia prædixiſſet? Cum verò tam magnum pietatis ſacramentum habuerit ante credentes vates ſuos atque præcones, quorum diuinis vocibus eſt pręnunciatum, & ſic venerit quemadmodum eſt prænunciatum, quis ita ſit demens, vt dicat Apoſtolos *Pſal.18.* de Chriſto fuiſſe mentitos, quem ſic veniſſe prædicauerunt, L quemadmodum eum venturum prophetæ antea prædixerãt, qui nec de ipſis apoſtolis vera futura tacuerunt? De his quippe dixerant. Non ſunt loquelę neq; ſermones quorum non audiãtur voces eorum: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quod certè in orbe videmus impletũ, etſi in carne nondum vidimus Chriſtum, Quis itaq; niſi mirabili dementia cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit habere ſacris literis fidẽ, quæ totius orbis prædixerunt fidem?

Ad fidei immobilẽ obſeruantiã cohortatio. Cap.8. Vos autem chariſsimi qui hãc fidem habetis, vel qui nunc nouam habere cœpiſtis, nutriatur & creſcat in vobis. Sicut enim venerunt temporalia tanto antè prædicta, venient & ſempiterna promiſſa. Nec vos decipiant vel vani Pagani, vel falſi Iudæi, vel fallaces hæretici, nec non in ipſa catholica eccleſia mali Chriſtiani, tanto nocentiores, quãto interiores inimici, Quia & hinc ne perturbarẽtur infirmi prophetia diuina non tacuit, vbi loquens in Cantico canticorum, ſponſus ad ſponſam, id eſt Chriſtus dominus ad eccleſiam, Sicut *Cantic.2.* lilium, inquit, in medio ſpinarum, ita proxima mea in M medio filiarum. Non dixit, in medio extraneorum: ſed, in medio filiarum. *Matt.13.* Qui habet aures audiendi, audiat: Et dum ſagena quæ miſſa eſt in mare & congregat omnia genera piſcium, ſicut ſanctum loquitur euangelium, trahitur ad littus, id eſt ad ſeculi finem, ſecernat ſe à piſcibus malis, corde non corpore: mores malos mutando, non retia ſancta rumpendo: vt qui nunc probati reprobis videntur eſſe permixti: non vitam ſed pœnam reperiant ſempiternam, cum cœperint in littore ſeparari.

LIBER DE SVBSTANTIA DILECTIONIS ET AMORIS.

Cupiditas & amor. Cap.1. QVOTIDIANVM de dilectione ſermonem ſerimus, ne forte ſcintillet in cordibus noſtris, & exardeſcat ignis, flammam faciens, aut totum conſumens, aut purgans totum. Ex eo nanque totum eſt quod bonum eſt, & totum quod malum eſt, ex eo eſt, Vnus fons

A fons dilectionis intus ſaliens, duos riuos infundit. Alter eſt amor, mundi cupiditas: alter eſt amor, dei charitas: mediũ quippe eſt cor hominis, vnde fons amoris erumpit: & quum per appetitum ad exteriora decurrit, cupiditas dicitur: quum vero deſiderium ſuum ad interiora dirigit, charitas nominatur. Ergo duo ſunt riui qui de fonte amoris emanant, cupiditas & charitas, & omnium malorum radix cupiditas, & omnium bonorum radix charitas. Ex eo igitur totum eſt, quod bonum eſt, & totum quod malum eſt, ex eo eſt. Quicquid ergo illud eſt, magnum eſt quod in nobis eſt: & ex eo totum eſt, quod ex nobis eſt: hoc autem eſt amor. Quid eſt amor? quid & quantum eſt amor, & vnde eſt amor? Et ſermo dei de amore loquitur. Nunquid hoc negocium non potius illorum eſt, qui pudicitiam proſtituere conſueuerunt? Ecce quàm multi qui eius miniſteria volentes ſuſcipiũt: & quàm pauci qui verba eius in medium proferre non erubeſcunt? Quid ergo nos facimus? Forſitan multa improbitate frontem fractam habemus, qui non verecundamur amorem indictatum ſonare: quem & impudici aliquando non poſſunt ſine verecundia verbis exprimere. Sed aliud eſt inueſtigare vitium vt eradicetur: aliud B exhortari ad vitium, vt virtus & veritas nõ ametur. Nos igitur inueſtigamus & quærimus vt ſciamus & ſcientes caueamus, quod illi inueſtigant vt ſciant, ſed ſciant, vt faciant. Quærimus igitur, quid illud in nobis ſit, quod deſideria noſtra ſic multifariam diuidit, & cor vnum in diuerſa diducit. Inuenimus autem hoc aliud non eſſe prçter amorem: qui quum ſit motus cordis ſecundum naturam ſingularis & vnicus, ſecundum actionem autem diuiſus, cum ſe inordinatè mouet, id eſt ad ea quæ non debet, cupiditas dicitur: cum verò ordinatus eſt, charitas appellatur. Ipſum igitur hunc cordis motum, quem amorem appellamus, qua definitione ſignificare poterimus? Expedit nobis propius intueri eum, ne lateat aliquatenus & nõ ſciatur, propter eáque nec caueatur, cum malus eſt: nec appetatur aut inueniatur, cum bonus eſt, vt impleatur: de quo & cum malus eſt tanta mala veniunt, & cum bonus eſt, tãta bona procedunt.

Quid ſit amor. Cap. 2. Ipſum igitur quomodo definimus inueſtigemus: cõſideremus quòd occultum eſt quod dicitur, quantoq; interius collocatum eſt, tãto magis in vtraque parte cordi dominatur. Illud igitur videtur eſſe amor. Et amor eſt delecta- C tio cordis alicuius ad aliquid, propter aliquod deſideriũ in appetendo, & gaudium in perfruẽdo, per deſiderium currens, requieſcens per gaudium. Hinc bonum eſt, & hinc malum eſt cor tuum humanũ, quia nec aliunde bonus es ſi bonus es, nec aliunde malus es ſi malus es, niſi quòd bene vel male amas quod bonum eſt. Nam omne quod eſt, bonum eſt: ſed cum id quod bonum eſt male amatur, illud bonum nõ eſt, & hoc malum eſt. Igitur nec qui amat malum eſt, nec quod amat malũ eſt, nec amor quo amat malum eſt, ſed quod male amat, malum eſt, & hoc omne malum eſt. Ordinate ergo charitatem, & iam malum, nullum eſt.

Charitate deo connectimur. Cap. 3. Magnam rem commẽdare volumus, ſi tantum valemus quantum volumus. Omnipotẽs deus qui nullo indiget, quia ipſe ſummum & vnum bonũ eſt: qui nec de alio accipere poteſt quo creſcat, quoniam ex ipſo ſunt omnia: nec de ſuo amittere quo decidat, quoniam in ipſo immutabiliter conſiſtunt vniuerſa: ipſe rationalem ſpiritum creauit ſola charitate, nulla neceſſitate, vt cum ſuæ beatitudinis participẽ faceret. Porrò vt idem aptus eſſet tanta beatitudine perfrui, fecit in eo dilectionem ſpiritalem, palatum cordis quodammodo per hanc ſenſificans ad guſtum dulcedinis internæ: quatenus per ipſam videlicet dilectionem, ſuæ fœlicita- D tis iocunditatem ſaperet, eiq; infatigabili deſiderio inhæreret. Per dilectionem ergo copulauit ſibi deus creaturam rationalem, vt ei ſemper inhærẽdo, ipſum quo beatificanda erat bonum, ex ipſo quodammodo per affectũ ſugeret, & de ipſo per deſiderium biberet, & in ipſo ſemper gaudium poſſideret. Suge ô apicula, ſuge ſuge & bibe dulcoris tui inenarrabilem ſuauitatem: immergere, & replere, quia ille deficere neſcit, ſi tu non incipias faſtidire. Adhære ergo & inhære, ſume, fruere: ſi ſempiternus guſtus fuerit, ſempiterna quoq; beatitudo erit. Non iam pudeat nos neque pœniteat de amore feciſſe verbũ: non pœniteat, vbi tanta vtilitas, non pudeat vbi tanta honeſtas.

Igitur per amorem ſociata eſt factori ſuo creatura rationalis, ſolúmque eſt dilectionis vinculum quod ligat vtroſque in idipſum, & tanto fœlicius, quanto fortius. *De gemino charitatis funiculo. Cap. 4.* Propter quod vt indiuiſa ſocietas & concordia vtrobique perfecta haberetur, geminatus eſt nexus, in charitate dei & proximi: vt per charitatem dei omnes vni adhærerent, per charitatem proximi omnes vnum fierent: vt quod de illo vno cui omnes inhærebant quiſque in ſemetipſo non caperẽt, plenius atque perfectius per charitatem proximi in altero poſſideret, & bonum E omnium, fieret totum ſingulorum. Ordinate ergo charitatem. Quid eſt, ordinate charitatem? Si deſiderium eſt amor, bene currat: ſi gaudium, bene requieſcat. Eſt enim amor, ſicut dictum eſt, delectatio cordis alicuius ad aliquid, propter aliquod deſiderium in appetendo, & in perfruendo gaudium, per deſiderium currens, & requieſcens per gaudium: currens ad illud, requieſcens in illo: ad quid, aut in quo?

Ordinata charitas. Cap. 5. Audite ſi forte explicare poſſimus quò currere debeat amor noſter, aut in quo requieſcere. Tria ſiquidem ſunt quæ amari bene aut male poſſunt, deus, proximus, & mundus. Deus ſuper nos eſt, proximus iuxta nos eſt, mundus ſubter nos eſt. Ordinate ergo charitatem. Si currit, bene currat: ſi requieſcit, bene requieſcat. Deſiderium currit, gaudiũ requieſcit. Propter quod gaudium vniforme eſt, quod ſemper in vno eſt, nec viciſſitudine vitiari poteſt. Deſiderium autem mutabile eſt, & mutabilitatem ſuſcipit, & idcirco non ſe continet in vno, ſed varias ſpecies repræſentat. Omnis nanque curſus aut de illo eſt, aut cum illo, aut in illo ad quod eſt. Quomodo ergo currere debet deſiderium noſtrum? Tria ſunt, deus, proximus, mundus. F Tria deus, duo proximus, vnum mundus habeat in curſu deſiderij noſtri, & eſt in deſiderio ordinata charitas. Amor nanque per deſiderium & de deo, & cum deo, & in deum ordinatè currere poteſt. De deo currit, quando de eo accipit vnde eum diligit. Cum deo currit, quando eius voluntati in nullo contradicit. In deum currit, quando in ipſo requieſcere appetit. Hæc ſunt tria quæ ad deum pertinent. Duo autem ſunt proximi. Poteſt enim deſiderium de proximo & cum proximo currere, ſed in proximum non poteſt. De proximo, vt de eius ſalute gaudeat & profectu. Cum proximo, vt eum in via dei comitem itineris & ſocium peruẽtionis habere cõcupiſcat. Sed in proximum non poteſt, vt ſcilicet in homine ſpem & fiduciam conſtituat. Hæc ſunt duo quæ ad proximum pertinẽt: id eſt de ipſo, & cum ipſo, & non in ipſum. Vnum eſt mundi, de ipſo curremus, non ad ipſum aut cum ipſo, aut in ipſum. De mundo enim deſiderium currit, quando inſpecto foris dei opere, per admirationem & laudem ardentius intus ad ipſum ſe conuertit. Cum mundo curreret, ſi ſe per mutabilitatem temporalium, ſiue deiiciendo in aduerſis, ſiue eleuando

G in proſperis, huic conformaret. In mundum curreret, ſi in eius delectationibus ſemper requieſcere vellet. Ordinate ergo charitatẽ, vt per deſiderium currat de deo, & cum deo, & in deum: de proximo, cum proximo, & non in proximum: de mundo, nec cum mundo, nec in mundum: vt in ſolo deo requieſcat per gaudium. Hæc eſt ordinata charitas, & præter ipſam omne quod agitur, non ordinata charitas eſt, ſed inordinata cupiditas.

In quo ſit cordis noſtri vera requies. Cap. 6.

Vita cordis amor eſt, & idcirco omnino impoſsibile eſt vt ſine amore ſit cor quod viuere cupit. Quid hinc ſequatur conſidera. Si enim humana mens ſine amore eſſe non poteſt, aut ſeipſam, aut certè aliud aliquid à ſe diligat neceſſe eſt. Quia vero in ſeipſa perfectum bonum non inuenit, ſi ſe ſolã diligeret, fœlix amor non eſſet. Oportet ergo ſi fœliciter amare deſiderat, aliud aliquid præter ſe quod amet, inquirat. Si autem imperfectum aliquid extra ſe amare cœperit, amorem quidem ſuum irritat, ſed miſeriam non excludit. Fœliciter ergo non diligit, donec ad vnum & ſummum bonum per amoris deſiderium ſe conuertit. Et quia ſummum & vnum bonũ ſolus eſt deus, ille fœliciter amat, qui deum amat, & tanto fœlicius quanto amplius. Hæc igitur eſt H cordis noſtri requies, cum in amore dei per deſiderium figitur: nec vltra quicquam appetit, ſed in eo quod tenet, quadam fœlici ſecuritate delectatur. Quando enim nec appetitus vltrà protrahit, nec timor repellit, quodammodo in idipſum iocunditatis vexatione requieſcit. Sed quia humanæ mentis infirmitas, vt non dicam ſemper, ſed vix aliquando in illam diuinæ contemplationis dulcedinem figi poteſt: quodam interim ſtudio ad illam, ad quam necdum pertingere ſufficit ſtabilitatem aſſueſacienda eſt: id eſt, ſi deum ſemper cogitare non poſſumus, ſaltem cor noſtrum ab illicitis & vanis cogitationibus reſtringendo, in conſideratione operum dei, & mirabilium eius teneamus: vt dum ſemper minus inſtabiles eſſe ſatagimus, tandem aliquando domino donante, vere ſtabiles fieri valeamus.

Qua in naui præſentis vitæ diluuiũ euadere poſsimus. Ca. 7.

Vt autem huius promotionis aliquod tibi exemplum ſubiiciam, vniuerſus iſte mundus quaſi quoddam diluuium eſt, eo quòd omnia quæ in hoc mundo ſunt, ad ſimilitudinem aquæ incertis euentibus fluctuando decurrant. Vera autem fides, quæ non tranſitoria, ſed æterna promittit, quaſi à quibuſdam fluctibus, ſic ab huius mundi cupidi- I tate in ſuperna animum attollit: & portari quidem ab aquis poteſt, ſed mergi omnino nõ poteſt, quia ad neceſſitatem hoc mundo vtitur, ſed eius deſideriis per affectum non implicatur. Quiſquis ergo æterna non credens, ſola quæ tranſeunt appetit: hunc quaſi ſine naui laborantem in fluctibus, impetus aquæ decurrentis ſecum trahit. Qui verò æterna credens, tranſitoria diligit, hic iuxta nauem naufragium facit: qui autem æterna bona credit & diligit, hic in naui poſitus, fluctuantis maris vndas ſecurus pertranſit: quia qui per deſiderium fidei nauem non tranſgreditur, iam quodammodo in fluctibus terræ ſtabilitatem imitatur. Primum ergo, ſi hoc mare magnum illæſi pertranſire volumus, fabricemus nauem, vt fidem integram habeamus: deinde nauem fidei inhabitemus per charitatem, vt credamus quod diligere debemus, & diligamus quod credimus: ſicq; & lex dei in corde noſtro ſit per rectæ fidei cognitionem, & cor noſtrum in lege dei ſit per dilectionem. Sed vt facilius cognoſcas quomodo vel vnde hanc quam dixi, nauem vel arcam in corde tuo ædificare debeas, per quam huius diluuij naufragio eductus, ad portum quietis peruenias: duo opera dei conſidera, videlicet opus conditionis, & opus reſtaurationis. Opus autem conditionis eſt creatio cœli & terræ, & omnium quæ in eis continentur, quæ K ſex diebus facta ſunt. Opus verò reſtaurationis, incarnatio verbi, & omnia quæ à principio mundi vſq; in finem, vel ad eam prænunciandam præceſſerunt, vel ad ipſam confirmandam ſecuta ſunt, aut ſequentur: quæ ſex ætatibus finnt. Sed opera reſtaurationis magis pertinent ad fidem catholicam, quæ idcirco ſancti amplius diligunt, quia in eis ſuæ ſalutis remedia agnoſcunt. Hæc autem partim per homines, partim per angelos, partim per ſemetipſum operatus eſt deus: vt in arca ſpiritali prima ſit manſio opera hominum, ſecunda opera angelorum, tertia opera dei: ſupremus cubitus, ipſe author vniuerſorum deus.

DE CONTINENTIA LIBER VNVS.

L

Cõtinẽtia libidinis oris & cordis. Cap. 1.

DE virtute animæ, quæ continentia nominatur ſatis, conuenienter & dignè diſputare difficile eſt, ſed exiguitatem noſtram ſub tanti põderis ſarcina ille cuius hæc virtus magnum eſt munus, adiuuabit. Nam qui eam donat continentibus fidelibus ſuis, ipſe dat ſermonem de illa loquentibus miniſtris ſuis. Denique de re tanta, quod ipſe dederit locuturi, dei donum eſſe continentiam primum dicimus & probamus, In libro ſapientiæ ſcriptum habeamus, niſi deus dat, continentem eſſe neminem poſſe. *Sapien. 8.* Dominus de ipſa maiore & glorioſiore continentia, quæ coniugali vinculo continetur, ait, Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt. *Matt. 19.* Et quoniam ipſa quoque caſtitas coniugalis, niſi contineatur ab illicito concubitu, non poteſt cuſtodiri, vtrunque Apoſtolus donum dei eſſe prædicauit, cum de vita vtraque, id eſt, & coniugali & ea quæ eſt ſine coniugio loqueretur dicens, Vellem omnes homines ſic eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſquiſque proprium donum habet à deo, alius ſic, alius autem ſic. *1. Cor. 7.* Et ne in ſola inferiorum partium carnis libidine conti- M nentia neceſſaria videretur à domino ſperanda, etiam in pſalmo canitur, Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium continentiæ circum labia mea. *Pſal. 140.* In hoc autem diuini eloquij teſtimonio, ſi os intelligamus ſicut intelligere debemus, ibi poſita continentia quantum ſit dei munus agnoſcimus. Parum eſt quippe os corporis continere, ne aliquid inde quod non expedit per ſonum vocis erumpat. Intus eſt os cordis, vbi ſibi cuſtodiam & oſtiũ continẽtiæ poni deſiderauit à domino, qui verba illa dixit, nobiſque dicenda conſcripſit. Multa enim corporis ore non dicimus, & corde clamamus. Nullum autem procedit rei alicuius ex ore corporis verbum, cuius eſt in corde ſilentium. Inde igitur quod non emanat, foris non ſonat: quod vero emanat inde, ſi malum eſt, & ſi non moueat linguam, inquinat animam. Ibi ergo ponenda eſt continentia, vbi & tacentium loquitur conſcientia. Fit enim per oſtium continentiæ, vt non inde exeat quod etiam clauſis labiis carnis vitam polluat cogitantis.

Os corporis & cordis. Cap. 2.

Denique vt apertius os interius quod per illa verba ſignificauit oſtenderet, cum dixiſſet, Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium con- *Pſal. 140.*

tinentiæ

V tinentiæ circum labia mea: continuò ſubdidit, Ne decli-
nes cor meum in verba maligna. Declinatio cordis quid
eſt, niſi conſenſio? Nondũ enim dixit, quiſquis in corde
occurrentibus ſuggeſtionibus quorumq; viſorum, nulla
cordis declinatione conſenſit: ſi autem conſenſit, iam
corde dixit, etiam ſi ore non ſonuit, etiam ſi manu vel
qualibet corporis parte non fecit, fecit tamen quod co-
gitatione faciendum ſibi eſſe iam ſtatuit: diuinis legibus
reus, quanuis humanis ſenſibus abſconditus, verbo in
corde dicto, nullo facto per corpus admiſſo. Nequaquã
verò membrum foris mouiſſet in facto, cuius facti ini-
tium non intus præceſsiſſet in verbo. Neque enim men-
daciter ſcriptum eſt, Initium omnis operis, verbũ. Mul-
ta quippe homines faciunt ore clanſo, quieta lingua, vo-
ce frenata: ſed tamen nihil agunt corporis opere, quod
non prius dixerint in corde. Ac per hoc multa ſunt pec-
cata in interioribus dictis, quæ non ſunt in exterioribus
factis: nulla ſunt autem in exterioribus factis, quæ non
procedant ab interioribus dictis. Erit ab vtriſque puri-
tas innocentiæ, ſi circum interiora labia ponatur oſtium
continentiæ, propter quod etiam ipſe ore proprio do-
Matt.23. minus ait, Mundate quæ intus ſunt: & quæ foris ſunt,
B munda erunt. Itemq; alio loco cum Iudæorum ſtultilo-
quia refutaret, quia calumniabantur diſcipulis eius non
lotis manibus manducantibus, Non quod intrat in os,
inquit, coinquinat hominem, ſed quod procedit ex
Marc.7. ore, hoc coinquinat hominem. Quæ ſententia ſi tota de
Matt.15. ore corporis accipiatur, abſurda eſt. Neque enim quem
non coinquinat cibus, coinquinat vomitus. Cibus quip-
pe in os intrat, vomitus ex ore procedit. Sed proculdu-
bio priora verba pertinent ad os carnis, vbi ait, Non
quod intrat in os, coinquinat hominem: poſteriora ve-
rò ad os cordis, vbi ait, Sed quod procedit ex ore, hoc
coinquinat hominem. Denique cum ab illo apoſtolus
Petrus expoſitionem velut parabolæ huius exquireret,
ille reſpondit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non in-
telligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem va-
dit, & in ſeceſſum emittitur? Hic certè in quod intrat
cibus, os carnis agnoſcimus. In his verò quæ adiungit,
vt agnoſceremus os cordis, non ſequeretur noſtri tar-
ditas cordis, niſi & cum tardis ambulare veritas digna-
retur. Ait enim, Quæ autem procedunt de ore, de corde
exeunt. tanquam diceret, Cum audis de ore, de corde in-
C tellige: vtrunque dico, ſed alterum ex altero expono. Ha-
bet os interius, homo interior, & hoc diſcernit auris in-
terior: de hoc ore quæ procedunt, de corde exeunt, & ea
coinquinant hominem. Deinde iam relicto oris nomi-
ne quod poteſt & de corpore intelligi, apertius quid di-
cat, oſtendit, De corde enim exeunt, inquit, cogitatio-
nes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, fal-
ſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quę coinquinant ho
minem. Nihil eſt certè iſtorum malorum, quæ perpe-
trari etiam membris corporis poſſunt, quod cogitatio
non antecedat mala, & coinquinet hominem, etiam ſi
aliquid impediat ne ſubſequantur opera flagitioſa & fa-
cinoroſa membrorum. Si enim poteſtas non datur, va-
cat manus ab hominis interfectione, nũquid ideo mun-
dum eſt ab ſcelere cor homicidæ? Aut ſi rem ſurripere
alienam, non vt quis vult, poteſt? nunquid ideo in ipſa
voluntate fur non eſt? Aut ſi caſta eſt, quam vult adul-
terare non caſtus, ideo eam non eſt in corde mœcha-
tus? Aut ſi meretrix non inueniatur in fornice, ideo qui
eam quærit, non fornicatur in mente? Aut ſi cupienti
per mendacium lædere proximum, tempus vel locus
deſit, ideo falſum teſtimonium non ore interiore iam
dixit? Aut ſi quiſquam homines timens, non audeat lin- D
gua carnis ſonare blaſphemiam: ideo non eſt huius cri-
minis reus, qui dicit in corde ſuo, non eſt deus? Ita cæ- *Pſal.13.*
tera mala facta hominum, quæ nullos agit corporis mo-
tus, quæ neſcit vllus corporis ſenſus, reus ſuos occultos
habent, quos etiam ſolus inquinat in cogitatione con-
ſenſus, id eſt interioris verbum malignum. In quo ti-
mens ille declinari cor ſuum, oſtium continentiæ cir-
cum labia oris huius poni poſcit à domino, quæ conti-
neat cor, ne declinetur in verba maligna. Contineat au-
tem, non ſinendo cogitationem procedere in conſen-
ſionem, ſic enim ſecundũ præceptum Apoſtolicum, non
regnat peccatum in noſtro mortali corpore, neque exhi *Roman.6.*
bemus membra noſtra arma iniquitatis peccato. A quo
præcepto implendo vtiq; alieni ſunt, qui ob hoc ad pec-
candum membra non mouent, quia poteſtas nulla per-
mittitur: quæ ſi adſit, protinus ex membrorum velut ar-
morum motibus, quis in eis intus regnet, oſtendũt. Pro-
inde quantum in ipſis eſt, membra ſua exhibent arma
iniquitatis peccato: quia hoc volunt, qui propterea non
exhibent, quia non poſſunt. Ac per hoc illa quæ in ge-
nitalibus membris pudicitia refrenatis, ſolet maxime
ac proprie continentia nominari, nulla tranſgreſsione E
violatur, ſi ſuperior continentia, de qua iam diu loqui-
mur, in corde ſeruetur. Propterea dominus cum dixiſſet,
De corde enim exeunt cogitationes malæ: deinde quid *Matt.15.*
pertineat ad cogitationes malas adiunxit, homicidia,
adulteria, &c. Nec dixit omnia, ſed quibuſdam exem-
pli gratia nominatis, & alia intelligenda commonuit.
Quorũ nihil eſt quod fieri poſsit, ſi mala cogitatio non
præceſſerit, qua intus inſtituimr, quod foris agimr: & ex
ore cordis procedens, iam coinquinat hominem, etiam
ſi nulla facultate permiſſa foris per membra corporis
non agatur. Poſito igitur oſtio continentiæ in ore cor-
dis, vnde cuncta exeunt quæ coinquinant hominem, ſi
nil tale inde permittatur exire, ſequitur mundicia qua
poſsit iam gaudere conſcientia, quanuis nondum ſit il-
la perfectio vbi non luctabitur cum vitio continentia.
Nunc autẽ quandiu cõcupiſcit caro aduerſus ſpiritum, *Galat.5.*
& ſpiritus aduerſus carnem, ſat eſt nobis non conſen-
tire malis quæ ſentimus in nobis. Cum enim fit iſta con-
ſenſio, tunc exit ex ore cordis quod coinquinat homi-
nem. Cum verò per continentiam conſenſio non tene-
tur, malum concupiſcentiæ carnalis, contra quod pu- F
gnat concupiſcentia ſpiritalis, nocere non ſinimr.

Sed aliud eſt bene pugnare, quod nunc eſt, quando *Bellum ſpiritale.*
mortis contentioni reſiſtimr: aliud aduerſarium non ha
bere, quod tunc erit quando mors nouiſsima inimica *Cap.3.*
deſtruetur. Nam & ipſa continentia cum frenat cohi-
betq; libidines, ſimul & appetit bonum, ad cuius immor-
talitatem tendimus, & reſpuit malum, cum quo in hac
mortalitate contendimus. Illius quippe amatrix & ſpe-
ctatrix, huius verò & hoſtis & teſtis eſt, & decus eius ap-
petens, & dedecus fugiens. Non vtique in cupiditatibus
frenandis continentia laboraret, ſi nihil nos contra
quod contenderet detineret, ſi nihil noſtræ bonæ volun
tati ex mala concupiſcentia repugnaret. Clamat apo-
ſtolus, Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc eſt in *Roma.7.*
carne mea, bonum: Nam velle adiacet mihi, perficere
autem bonum nõ inuenio. Nunc enim fieri bonum po-
teſt, vt malæ concupiſcentiæ non conſentiatur: perfi-
cietur autem bonum, quando ipſa mala concupiſcentia
finietur. Itemq; idem doctor gentium clamat, Conde-
lector legi dei ſecundum interiorem hominem, video
autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi

G mentis meæ. Hanc pugnam non experiuntur in ſemet-
ipſis niſi bellatores virtutum, debellatoréſque vitiorum.
Non expugnat concupiſcentiæ malum, niſi continentiæ
bonum. Sunt autem qui legem dei omnino neſcientes,
malas concupiſcentias nec in hoſtibus deputant, eiſque
miſerabili cæcitate ſeruientes, inſuper etiam beatos ſe
putant ſatiando eas potius quàm domando. Qui verò
Roma.3. per legem cognouerunt eas, (per legem enim cognitio
Roma.7. peccati: & concupiſcentiam, inquit, neſciebam, niſi lex
diceret, Non concupiſces) earum tamen oppugnatione
vincuntur, qui ſub lege viuunt, qua iubetur quod bonum
eſt, non & datur: non viuunt ſub gratia, quæ dat per ſpi-
ritum ſanctum quod per legem iubetur. His ideo ſubin-
trauit lex, vt in eis abundaret delictum. Auxit prohibi-
tio concupiſcentiam, eámque fecit indictam, vt accede-
ret præuaricatio, quæ ſine lege non fuit, etiam ſi pecca-
Roma.4. tum fuit. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Ita lex
gratia non adiuuante, prohibens peccatum, virtus eſt
1.Corin.15. inſuper peccati: vnde ait apoſtolus, virtus peccati lex.
Nec mirandum eſt quòd humana infirmitas etiam de le-
ge bona vires malo addidit, dum ad ipſam legem fa-
Roma. 10. ciendam de ſuis viribus fidit. Ignorans quippe dei iu-
H ſtitiam, quam dat deus infirmo, & ſuam volens conſti-
tuere, qua caret infirmus, iuſtitiæ dei non eſt ſubiectus,
reprobus & ſuperbus. Si autẽ lex factũ præuaricatorem,
tanquam ad hoc grauius vulneratum vt deſideret me-
dicum, tanquam pædagogus perducit ad gratiam, con-
tra ſuauitatem noxiam qua vincebat cõcupiſcentia, do-
minus dat ſuauitatem beneficam, qua delectetur am-
plius continentia, & terra noſtra dat fructum ſuum quo
paſcitur miles, qui debellat deo iuuante peccatum. Ta-
les milites apoſtolica tuba iſto ſonitu accendit in præ-
Roma.6. lium, Non ergo regnet, inquit, peccatum in veſtro mor-
tali corpore ad obediendum deſideriis eius, neque exhi-
bueritis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed
exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuẽtes, & mem-
bra veſtra arma iuſtitiæ deo: Peccatum enim vobis non
dominabitur. Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Et
Roma.8. alio loco, Ergo, inquit, fratres debitores ſumus, non car-
ni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundũ car-
nem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis
mortificaueritis, viuetis. Quotquot enim ſpiritu dei a-
guntur, hi filij ſunt dei. Id ergo nunc agitur quandiu eſt
I mortalis hæc vita noſtra ſub gratia: nec peccatum, id eſt,
concupiſcentia peccati, hanc enim hoc loco peccati no-
mine appellat, regnet in noſtro mortali corpore, Tunc
autem regnare oſtenditur, ſi deſideriis eius obeditur. Eſt
ergo in nobis peccati concupiſcentia, quæ non eſt per-
mittenda regnare. Sunt eius deſideria, quibus non eſt
obediendum, ne obediẽtibus regnet. Propter quod mẽ-
bra noſtra non ſibi vſurpet concupiſcentia, ſed ſibi vin-
dicet continentia: vt ſint arma iuſtitiæ deo, ne ſint ini-
quitatis arma peccata. Sic enim nobis peccatũ non do-
minabitur. Non enim ſumus ſub lege, bonum quidem
iubente, non tamen dante: ſed ſumus ſub gratia, quæ id
quod lex iubet faciens nos amare, poteſt liberis impe-
rare. Itemq́, cum hortatur vt non ſecundum carnem vi-
uamus ne moriamur, ſed ſpiritu facta carnis mortifice-
mus vt viuamus: tuba vtique canit, bellum in quo verſa-
mur oſtendit: & vt acriter dimicemus, & hoſtes noſtros
mortificemus, ne ab eis mortificemur, accendit. Qui
ſint verò iſti hoſtes, ſatis euidenter expreſsit. Quos enim
in nobis voluit mortificari, ipſa ſunt opera ſcilicet car-
Ibidem. nis. Sic enim ait, Si autem ſpiritu facta carnis mortifica-
ueritis, viuetis. Et iſta quæ ſint vt ſciamus, eũdem itidem
audiamus ad Galatas ſcribentem & dicẽtem, Manifeſta K
ſunt autem opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immũ- Galat.5.
diciæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ,
contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones,
hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia:
quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia a-
gunt, regnum dei non poſsidebunt. Ipſum enim bellum
etiam ibi vt hæc diceret oſtendebat, & ad hoſtes mor-
tificandos eadem cœleſti & ſpiritali tuba Chriſti mili-
tes excitabat. Suprà enim dixerat, Dico autem, Spiritu
ambulate, & deſideria carnis ne perfeceritis. Caro enim
concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus
carnem: Hæc enim inuicem ſibi aduerſantur, vt non
quæcunque vultis, illa faciatis. Quod ſi ſpiritu ducimi-
ni, non eſtis ſub lege. Ergo ſub gratia conſtitutos vult
iſtum aduerſus opera carnis habere conflictum. Et hæc
opera carnis vt demonſtraret, adiunxit quæ ſupra com-
memoraui, Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt
fornicationes, & cætera, ſiue quæ commemorauit, ſiue
quæ intelligenda commonuit, maxime adiiciens, & his
ſimilia. Deniq; in hoc prælio aduerſus carnalẽ quodam-
modo exercitum velut aliam producens aciem ſpiri-
talem, Fructus autem ſpiritus eſt, inquit, charitas, gau- L
dium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, man-
ſuetudo, continentia: aduerſus huiuſmodi non eſt lex.
Non, ait, aduerſus hæc: ne ſola eſſe putarentur: quanuis
& ſi hoc diceret, omnia debuimus intelligere quæ eiuſ-
dem generis bona cogitare poſſemus: ſed ait, aduerſus
huiuſmodi: & hęc ſcilicet, & quęcunque ſimilia. Verum-
tamen quòd in eis bonis quæ commemorauit, vltimo
loco poſuit continentiam, de qua nunc diſputare cœpi-
mus, & propter quam multa iam diximus, præcipuè vo-
luit eam noſtris mentibus inhærere. Ipſa quippe in hoc
bello valet plurimum, in quo aduerſus carnem ſpiritus
concupiſcit, quoniam ipſas carnis concupiſcentias quo-
dammodo crucifigit. Vnde cum hæc dixiſſet apoſto-
lus, continuo ſubiecit, Qui autem Ieſu Chriſti ſunt, car-
nem ſuam crucifixerunt cum paſsionibus & concupi-
ſcentiis. Hæc eſt actio continentiæ, ſi opera carnis mor-
tificantur. Mortificant vero eos, quos deficiente conti-
nentia, ad conſenſionem perpetrandorum talium ope-
rum trahit concupiſcentia. Vt autem à continentia Totus ho-
non deficiamus, aduerſus illas præcipuè diabolicarum mo caro
ſuggeſtionum inſidias, vigilare debemus, ne de noſtris eſt. Cap.4.
viribus præſumamus. Maledictus enim omnis, qui ſpem Hiere.17.
ſuam ponit in homine. Et quis eſt iſte, niſi ipſe homo? M
Non poteſt ergo veraciter dicere non ſe ſpem ponere
in homine, qui eam ponit in ſe. Nam & hoc ſecundum
hominem viuere, quid eſt niſi ſecundum carnem viue-
re? Audiat ergo qui tali ſuggeſtione tentatur, & ſi vllus
ei Chriſtianus ſenſus eſt, contremiſcat: audiat, inquam,
Si ſecũdum carnem vixeritis, moriemini. Sed quiſpiam Roma.8.
dicturus eſt mihi, aliud eſſe ſecundum hominem, aliud
ſecundum carnem viuere: quia homo videlicet ratio-
nalis creatura eſt, & in ea rationalis eſt animus, quo di-
ſtat à pecore: caro autem eſt infirma & terrena pars ho-
minis, & ideo ſecundum eam viuere vitioſum: pro-
pter quod ille qui ſecundum hominem viuit, non vti-
que ſecundum carnem, ſed potius ſecundum eam par-
tem hominis viuit qua homo eſt, hoc eſt ſecundum ſpi-
ritum mentis quo pecoribus præminet. Verùm hæc diſ-
putatio valet fortaſsis aliquid in ſcholis Philoſophorũ:
nos autem vt intelligamus apoſtolum Chriſti, libri Chri-
ſtiani quemadmodum loqui ſoleant debemus aduerte-
re. Fides certè omnium noſtrûm eſt, quibus Chriſtus

A viuere eſt, hominem à verbo dei aſſumptum, non vtique ſine aoima rationali, ſicut quidam hæretici volont,
Ioan.1. & tamen legimus, Verbum caro factum eſt. Quid hic
Luc.3. caro intelligenda eſt, niſi homo? Et videbit omnis caro ſalutare dei: quid poteſt intelligi, niſi omnis homo?
Pſal.64. Ad te omnis caro veniet: quid eſt niſi omnis homo?
Ioan.17. Dediſti ei poteſtatem omnis carnis: quid eſt, niſi omois
Roman. 3. hominis? Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis ca-
Galat.2. ro: quid eſt, niſi nullus iuſtificabitur homo? Quod idem
1.Cor.3. apoſtolus alibi exprimens manifeſtius, Noo, inquit, iuſtificabitur homo ex operibus legis. Corinthios quoque increpat dicens, Nònne carnales eſtis, & ſecuodum hominem ambulatis? Cum carnales eos dixiſſet, non ait, ſecundum carnem ambulatis: ſed, ſecundum hominem: quia & hoc quid voluit intelligi, niſi ſecundum carnem? Nam vtique ſi culpabiliter quidem ſecuodum carnem, laudabiliter autem ſecundum bomioem ambularetur, id eſt viueretur, non exprobrans diceret, Secundum hominem ambulatis. Audiat homo opprobrium, mutet propoſitum, vitet interitum. Audi homo, noli ambolare ſecundum hominem, ſed ſecundum eum qui fecit homioem. Ab eo qui fecit te, noli deficere, nec à te ô ho-
B mo. Homo enim dicebat, qui tamen non ſecundum ho-
2.Corin.3. minem viuebat: Nõ quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis qoaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt. Vide ſi ſecundum hominem viuebat, qui veraciter iſta dicebat. Admonens ergo apoſtolus hominem, ne viuat ſecundum hominem, deo reddit hominem. Qui autem non viuit ſecundum hominem, ſed ſecundum deum, profectò nõ viuit etiam ſecundum ſeipſum: quia homo eſt & ipſe. Sed ideo dicitur etiam ſecundum carnem viuere, cum ita viuit, quia & carne ſola nominata intelligitur homo, quod iam oſteodimos, ſicut ſola anima nominata intelligitur homo. Vnde dictum eſt,
Roma.13. Omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit: id
Deut.10. eſt, omnis homo. Et ſeptuagintaquinque animæ deſcen-
Gene.46. derunt in Aegyptum com Iacoh: id eſt, ſeptuagintaquin
Acto.7. que homines. Noli ergo vioere ſecundum teipſum ô homo, vnde perieras, ſed quæſitus es: noli, inquam, viuere ſecundum teipſum, ſi quia perieras, iooentus es: noli car-
Roma.8. nis accuſare naturam, quando audis, Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Sic enim dici potuit, & ve-
Ioan.8. riſsime potuit, Si ſecundum vos vixeritis, moriemini.
C Nam diaholus non habet carnem, & tamen quia ſecundum ſeipſum viuere voluit, in veritate non ſtetit. Quid ergo verius, ſi ſecundum ſeipſum viuens, cum loquitur mendacium de ſuo loquitur? Quod vere de illo veri-
Fiducia ſui & excuſatio peccati. Ca.5. tas dixit. Com ergo audis, Peccatum vobis oon dominabitur: noli de te fidere vt peccatum non dominetur, ſed de illo cui dicit orans quidam ſanctus, Itinera mea dirige ſecundum verhum tuum, & non dominetur
Roma.6. mihi omnis iniquitas. Etenim ne fortaſſe cum audiſſe-
Pſal.118. mus, Peccatom vobis non dominabitur: noſipſos extolleremus, & viribos noſtris hoc tribueremus, ſtatim hoc vidit apoſtolus atque ſubiecit, Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Gratia itaque facit, vt peccatum tibi non dominetur. Noli ergo de te fidere, ne multo amplius
Roma.8. inde tibi dominetur. Et cum aodimus, Si ſpiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis: non hoc tantum bonum ſpiritui noſtro, quaſi per ſeipſum poſsit iſta, tribuamus. Nam ne iſtum carnalẽ ſenſum ſpiritui mortuo potius quàm viuificante ſaperemus, illico addidit, Quotquot enim ſpiritu dei aguntur, hi filij dei ſunt. Itaque vt ſpiritu noſtro opera carnis mortificemus, ſpiritu dei agimur: qui dat continentiam qua frenemus, dometuus, vincamus concupiſcentiam. In hoc tam magno prælio D
in quo viuit homo ſub gratia, & cum bene pugnat, adintus exultat in domino cum tremore: non deſunt tamen etiam ſtrenuis bellatoribus, & operum carnis quamuis inuictis mortificatoribus aliqua vulnera peccatorũ, propter quæ ſananda quotidie veraciter dicant, Dimit- *Matt.6.*
te nobis debita noſtra: contra eadem vitia, & contra diabolum principem regemq; vitiorum, multo vigilantius & acrius ipſa oratione certantes: ne valeant aliquid mortiferæ ſuggeſtiones eius, quibus inſtigat inſuper peccatorem ad ſua excuſanda potius quàm accuſanda peccata: ac ſic illa vulnera non modò non ſanentur, verùm etiam vt ſi mortifera non erant, grauiter & letaliter infligantur. Et hic ergo cautiore opus eſt contineotia, qua cohibeatur ſuperbus hominis appetitus, quo placet ſibi & non vult culpabilis inueniri, dedignaturq; cum peccat conuinci, quòd ipſe peccauerit, non ſalubri humilitate ſuſcipiens accuſationem ſui, ſed excuſationem potius ruinoſa elatione conquirens. Ad hanc ſuperbiam coërceodam, continentiam petiuit à domino ille cuius ſuperius verba iam poſui, & ſicut potui, commendaui.
Nanque cum dixiſſet, Pone domine cuſtodiam ori meo, *Pſal.104.*
& oſtium cõtioentiæ circum labia mea: Ne declines cor E
meum in verba maligna: vnde hoc diceret euidentius explicaos, Ad excuſandas, inquit, excuſationes in peccatis. Quid enim malignius his verbis, quibus malus malum ſe negat, etiam de opere malo conuictus, quod negare non valeat? Et quoniam factum non poteſt tegere, nec benefactum poteſt dicere, & à ſe factum videt patẽre, quærit in alium referre quod fecit, tanquam inde poſsit auferre quod meruit, Nolens ſe eſſe reum, addit potius ad reatum, & ſua excuſando non accuſando peccata, ignorat non ſe pœnam remouere, ſed veniam. Apud homines enim iudices, quoniam falli poſſunt, quacunque velut purgare fallacia quod perperã factum eſt, prodeſſe aliquid videtur ad tempus: apud deum autem, qui falli non poteſt, non eſt adhibenda fallax defenſio, ſed verax confeſsio peccatorum. Et alij quidem, qui ſua conſueuerunt excuſare peccata, fato ſe ad peccandum queruntur impelli: tanquam hoc decreuerint ſydera, & cœlum prius talia decernendo peccare, & homo poſtea talia committendo peccare. Alij fortunæ malunt imputare quod peccant, qui omnia fortuitis caſibus agitari
putant: nec tamen hoc ſe fortuita temeritate, ſed perfe- F
cta ratione ſapere atq; aſſeuerare contendunt. Qualis ergo dementia eſt, diſputationes ſuas rationi tribuere, & actiones ſuas caſibus ſubiugare? Alij totom quod male faciunt in diabolum referunt: nec volunt cum illo habere vel partem, cum illum ſibi occultis ſuggeſtionibus mala ſuaſiſſe ſuſpicari poſsint, ſe autem illis ſuggeſtionibus vndecunq; fuerint, conſenſiſſe dubitare non poſſunt. Sunt etiam qui excuſationem ſuam extendunt in accuſationem dei, diuino iudicio miſeri, ſuo autem furore blaſphemi. Etenim aduerſus eum ex cõtrario principio inducunt mali ſubſtantiam rebellantem, cui non potuerit reſiſtere, niſi ſubſtantiæ naturæq; ſuæ partem eidem rebellandi contaminandam corrumpendámque miſcuiſſet: & tunc ſe peccare dicunt, quando natura ma-
li præualet naturæ dei. Hæc Manichæorum eſt immun- *Manichei.*
diſsima inſania, quorum machinamenta diabolica, faciliime veritas indubitata ſubuertit, quæ dei naturam incontaminabilem atq; incorruptibilem confitetur. Quid autem flagitioſæ contaminationis & corruptionis de iſtis meritò non creditur, à quibus deus, qui ſumme atq; incomparabiliter bonus eſt, contaminabilis & corru-

G pſibilis creditnr? Sunt & hi qui eo modo in excuſa-
Deus et de tione peccaiorum ſuorum accuſant deum, vt dicant ei
malis bene placere peccata. Nam ſi diſplicerent, inquiunt, nullo mo-
facit. do ea fieri omnipotentiſsima vtique poteſtate permitte-
Cap.6. ret: quaſi verò deus impunita peccata eſſe permiſerit,
etiam in eis quos à ſupplicio ſempiterno remiſsione li-
berat peccatorum. Nullus quippe debitæ grauioris pœ-
næ accipit veniam, niſi qualemcunque, etſi longe mino-
rem quàm debeat, ſoluerit pœnam: Atque ita imparitur
largitas miſericordiæ, vt non relinquatur etiam iuſti-
tia diſciplinæ. Nam & peccatum quod inultum videtur,
habet pediſſequam pœnam ſuam, vt nemo de admiſſo
niſi aut amaritudine doleat, aut cæcitate non doleat. Si-
cut ergo tu dicis, cur permittit iſta ſi diſplicent: ita ego
dico, cur punit iſta ſi placent? Ac per hoc ſicut ego con-
fiteor quòd omnino iſta non fierent niſi ab omnipoten-
te permitterentur, ita tu confitere facienda non eſſe quę
à iuſto puniantur: vt non faciēdo quæ punit, mereamur
ab eo diſcere cur permittit eſſe quę puniat. Perfectorum
Hebr.5. eſt enim, ſicut ſcriptum eſt, ſolidus cibus: in quo hi qui
bene profecerunt, iam intelligunt ad omnipotentiam
dei potius id pertinuiſſe, vt ex libero arbitrio volunta-
H tis venientia mala eſſe permitteret. Tanta quippe eſt
omnipotens eius bonitas, vt etiam de malis poſsit face-
re bona, ſiue ignoſcendo, ſiue ſanando, ſiue ad vtilitates
piorum coaptādo atque vertendo, ſiue etiam iuſtiſsimè
vindicando. Omnia nanque iſta bona ſunt, & de deo bo-
no atque omnipotenti digniſsima, nec tamen fiunt niſi
de malis. Quid igitur melius, quid omnipotentius eo,
qui cum mali nihil faciat, bene etiam de malis facit? Cla-
Matt.6. mant ad eum qui mala fecerunt, Dimitte nobis debi-
ta noſtra: exaudit, ignoſcit. Nocuerunt ſua mala peccan-
tibus, ſubuenit eorum medetúrque languoribus: ſæuiunt
eorum hoſtes, de illorum ſæuitia facit martyres. Poſtre-
mò etiam condemnat eos quos damnatione iudicat di-
gnos: ſua licet illi mala patiantur, facit tamen ille quod
bonum eſt. Non poteſt enim bonum non eſſe quod iu-
ſtum eſt. Et vtique ſicut iniuſtum eſt peccatū, ita iuſtum
eſt peccati ſupplicium. Non autem poteſtas deo defuit
talem facere hominem qui peccare non poſſet: ſed ma-
luit eum talem facere, cui adiaceret peccare ſi vellet: non
peccare: ſi nollet: hoc prohibens, illud præcipiens: vt
prius eſſet illi bonum meritum, non peccare: & poſtea
I iuſtum præmium, non poſſe peccare. Nam etiam tales
ſanctos ſuos in fine facturos eſt, qui omnino peccare
non poſsint. Tales habet quippe etiam nunc angelos
ſuos, quos in illo ſic amamus, vt de nullo eorum ne pec-
cando fiat diabolus, formidemus: Quod de nemine ho-
mine iuſto in huius vitæ mortalitate præſumimus, ta-
les autem omnes futuros in illius vitæ immortalitate
confidimus. Omnipotens enim deus qui operatur bona
etiam de noſtris malis, qualia dabit bona, cum libera-
uerit ab omnibus malis? Multa de bono vſu mali copio-
ſius poſſunt & ſubtilius diſputari, ſed neque hoc iſto ſer-
mone ſuſcepimus, & eius nimia vitanda eſt longitudo.
Cōtinentia Nunc ergo ad illud propter quod diximus iſta,
à malo, Iu redeamus. Continentia nobis opus eſt, & eam diuinum
ſtitia ad eſſe munus cognoſcimus, ne declinetur cor noſtrum in
bona. verba maligna ad excuſandas excuſationes in peccatis.
Cap.7. Cui autem peccato cobibendo non babemus neceſſa-
Pſal.140. riam continentiam ne committatur, quando & hoc ipſa
cohibet, ne commiſſum ſi fuerit, nefaria ſuperbia defen-
datur? Vniuerſaliter ergo continentia nobis opus eſt, vt
declinemus à malo: vt autem faciamus bonum, ad aliam
videtur virtutem, hoc eſt ad iuſtitiam pertinere. Hoc
nos admonet ſacer pſalmus, vbi legimus, Declina à ma- K
lo, & fac bonum. Quo autem fine iſta faciamus, mox ad- *Pſal.33.*
didit, dicens, Quære pacem, & ſequere eam. Pax enim
perfecta tunc erit nobis, quando natura noſtra creato-
ri ſuo inſeparabiliter cohærente, nihil nobis repugna-
bit ex nobis. Hoc & ipſe Saluator voluit quantum mihi
videtur intelligi, vbi ait, Sint lumbi veſtri præcincti, & *Luc.12.*
lucernæ veſtræ ardentes. Quid eſt lumbos accingere?
Libidines coërcere, quod eſt continentiæ. Lucernas ve-
ro ardentes habere, eſt bonis operibus lucere atque fer-
uere, quod eſt iuſtitiæ. Neque hic tacuit quo fine iſta fa-
ciamus, addendo atque dicendo, Et vos ſimiles homi-
nibus expectantibus dominum ſuum, quando veniat à
nuptiis. Cum enim venerit, nos remunerabit, qui con-
tinuimus nos ab his quæ cupiditas, & ea quæ imperauit
charitas fecimus, vt in eius perfecta & ſempiterna pa-
ce, ſine vlla mali contentione, & cum ſumma boni de-
lectatione regnemus. Omnes ergo qui credimus in
deum viuum & verum, cuius ſumme bona immutabi-
liſq; natura, nec mali aliquid facit, nec mali aliquid pa-
titur, à quo eſt omne bonum, quod etiam minui non po
teſt, & qui ſuo bono quod ipſe eſt omnino minui non
poteſt, cum audimus apoſtolum dicentem, Spiritu am- L
bulare, & concupiſcentias carnis ne perfeceritis: caro *Galat.5.*
enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem ad-
uerſus carnem. Hæc enim inuicem ſibi aduerſantur, vt
non ea quæ vultis faciatis. Abſit vt credamus quod Ma-
nichæorum credit inſania, duas hic demonſtratas eſſe
naturas ex contrariis inter ſe principiis confligentes, v-
nam boni, alteram mali. Prorſus iſta duo ambo ſunt bo-
na, & ſpiritus bonum eſt, & caro bonum, & homo qui
ex vtroque conſtat, vno imperante alio ſeruiente, vtique
bonum eſt, ſed mutabile bonum: quod tamen fieri non
poſſe conſtat niſi ab incommutabili bono, à quo eſt
omne bonum creatum, ſiue paruum, ſiue magnum, ſed
quamlibet paruum à magno tamen factum, & quamli-
bet magnum, nullo modo tamen factoris magnitudi-
ni comparandum, Verùm in hac bona hominis & be-
ne à bono condita inſtitutáque natura nunc bellum eſt,
quoniam ſalus nondum eſt. Languor ſanetur, pax eſt.
Languorem autem iſtum culpa meruit, natura non ha-
buit: quam ſanè culpam per lauacrū regenerationis dei
gratia fidelibus iam remiſit, ſed ſub eiuſdem medici ma-
nibus adhuc natura cum ſuo languore confligit. In ta- M
li autem pugna ſanitas erit tota victoria: nec tempora-
ria ſanitas, ſed æterna: vbi non ſolùm finiatur hic lan-
guor, verùm etiā deinceps nullus oriatur. Propter quod
alloquitur animam ſuam iuſtus, & dicit, Benedic ani- *Pſal.102.*
ma mea domino, & noli obliuiſci omnes retributiones
eius: Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui ſa-
nat omnes languores tuos. Propitius fit iniquitatibus,
cum peccata dimittit: ſanat languores, cum deſideria
praua compeſcit. Propitius fit iniquitatibus, dando in-
dulgentiam: ſanat languores, dando continentiam. Il-
lud factum eſt in baptiſmate confitentibus, hoc fit in
agone certantibus, in quo à nobis noſter per eius adiuto
rium vincēdus eſt morbus. Etiam nunc illud fit, quo ex-
audimur, dicentes, Dimitte nobis debita noſtra: hoc au- *Matt.6.*
tem cum exaudimur, dicētes, Ne nos inferas in tētatio-
nem. Vnuſquiſq; cum tentatur, ſicut ait apoſtolus Iaco- *Iacob.1.*
bus, à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Contra
quod vitium, medicinale poſcitur adiutoriū, ab illo qui
poteſt omnes huiuſcemodi ſanare languores, non à no-
bis aliena ſeparatione, ſed in nobis noſtræ reparatione
naturæ. Vnde & prædictus apoſtolus non ait, Vnuſquiſ-
que

A que tentatur à cõcupiſcentia: ſed addidit, ſua: vt qui hoc *Pſal.40.* audit, intelligat quomodo clamare debeat, Ego dixi domine miſerere mei, ſana animam meam, quoniam peccaui tibi. Non enim ſanatione indiguiſſet, niſi ſe ipſa peccando vitiaſſet, & aduerſus eam caro ſua concupiſceret: id eſt, ipſa tibimetipſi ex ea parte qua in carne infirmata eſt, repugnaret. *Carnis pugna vſque ad huius vitæ finẽ. Cap.8.* Caro enim nihil niſi per animam concupiſcit: Sed concupiſcere caro aduerſus ſpiritum dicitur, quando anima carnali concupiſcentiâ ſpiritui reluctatur. Totum hoc nos ſumus: & caro ipſa quæ diſcedente anima moritur, noſtra pars infirma eſt: non fugienda dimittitur, ſed recipienda deponitur, nec *1.Cor.15.* recepta vlterius relinquetur. Seminatur autem corpus animale, reſurget corpus ſpiritale. Tunc iam caro nihil concupiſcet aduerſus ſpiritum, quando & ipſa ſpiritalis vocabitur, quoniam ſpiritui non ſolum ſine vlla repugnantia, verùm etiã ſine vlla corporalis alimẽti indigentia in æternum viuificanda ſubdetur. Hæc igitur duo quæ nunc inuicem aduerſantur in nobis, quoniam in vtroque ſumus, vt concordent, oremus & agamus. Non enim alterum eorum putare debemus inimicum, ſed vitium quo caro concupiſcit aduerſus ſpiritum: quod B ſanatum nec ipſum erit, & ſubſtantia vtraque ſalua erit, & inter vtraque nulla pugna erit. Audiamus apoſtolum, *Roma.7.* Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Hoc vtique ait, quia vitium carnis in re bona non eſt bonum. Quod cum eſſe deſtiterit, caro erit, ſed iam vitiata vel vitioſa non erit. Quam tamen ad noſtram pertinere naturam idem doctor oſtendit, prius dicendo, Scio quia non habitat in me, quod vt exponeret, addidit, hoc eſt in carne mea, bonum. Se itaque dicit eſſe carnem ſuam. Non ergo ipſa eſt inimica noſtra, & quando eius vitiis reſiſtitur, ipſa amatur, quia ipſa curatur. *Epheſ.5.* Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit: ſicut *Roma.7.* ipſe apoſtolus dicit. Et alio loco ait, Igitur ipſe ego mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Audiane qui aures habent. Igitur ipſe ego, ego mente, ego carne, ſed mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Quo modo autem carne legi peccati? Nunquid concupiſcentiæ conſentiendo carnali? Abſit: ſed motus deſideriorum illic habendo, quos habere nolebat, & tamen habebet. Sed eis non conſentiendo mente ſeruiebat legi dei, & tenebat membra ne fierent arma peccati. Sunt ergo C in nobis deſideria mala, quibus non conſentiendo non viuimus male: ſunt in nobis concupiſcentiæ peccatorũ, quibus non obediendo non perficimus malum, ſed eas habendo nondum perficimus bonum. Vtrunque oſtendit apoſtolus, nec bonum hic perfici, vbi malum concupiſcitur: nec malum hic perfici, quando tali cõcupiſcentiæ non obeditur. Illud quippe oſtendit, vbi ait, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non. Hoc vero, *Ibidem.* vbi ait, Spiritu ambulate, & deſideria carnis ne perfeceritis. Neque enim ibi dicit, non ſibi adiacere facere bo*Galat.5.*num: ſed non perficere: neque hic dicit, Concupiſcentias carnis ne habueritis: ſed, ne perfeceretis. Fiunt itaq; in nobis concupiſcentiæ malæ, quando id quod non licet, libet: ſed non perficiuntur cum legi dei mente ſeruiente libidines cõtinentur. Et bonum fit, cum id quod male libet, vincente bona delectatione non fit: ſed boni perfectio non impletur, quandiu legi peccati carne ſeruiente, libido illic, quamuis contineatur, tamen mouetur: Non enim opus eſſet vt contineretur, niſi moueretur. Erit quandoque etiam perfectio boni, quando erit conſumptio mali: illud erit ſummum, hoc erit nullum. Quod ſi in iſta mortalitate ſperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit quando mors non erit, & ibi D erit vbi vita æterna erit. In illo enim ſeculo & in illo regno erit bonum ſummum, malum nullum: quando erit & vbi erit ſapientiæ amor ſummus, continentiæ labor nullus. Non igitur mala eſt caro ſi malo careat, id eſt, vitio, quo vitiatus eſt homo, non factus male, ſed ipſe faciens. Ex vtraque enim parte, id eſt, & anima & corpore à bono deo factus bonus, ipſe fecit malum quo factus eſt malus. A cuius mali reatu iam etiam ſolutus per indulgentiam, ne leue exiſtimet eſſe quod fecit, adhuc cum ſuo vitio pugnat per continentiam. Abſit autem vt ſint vlla vitia in illa quæ futura eſt pace regnantibus: quandoquidem in iſto bello quotidie minuũtur in proficientibus non peccata ſolùm, ſed ipſæ quoque concupiſcentiæ, cum quibus non conſentiendo confligitur, & quibus conſentiendo peccatur. Quod ergo caro concu- *Galat.5.* piſcit aduerſus ſpiritum, quòd non habitat in carne no- *Roma.7.* ſtra bonum, quòd lex in membris noſtris repugnat legi mentis, non eſt duarum naturarum ex contrariis facta principiis commixtio, ſed vnius aduerſus ſeipſam propter peccati meritum facta diuiſio. Non ſic fuimus in Adam antequam noſtra natura ſuo deceptore audito ac ſecuto, ſuum cõtempſiſſet atque offendiſſet autho- E rem: non eſt iſta prior vita creati hominis, ſed poſterior pœna dãnati. Ex qua damnatione per Ieſum Chriſtum gratia liberati, cum pœna ſua dimicant liberi, nondum ſalute plena, ſed iam pignore ſalutis accepto: non liberati autem, & peccatis rei ſunt, & ſuppliciis implicati. Poſt hanc verò vitam reis manebit in æternum pœna pro culpa: liberis non remanebit in æternum nec culpa, nec pœna: ſed permanebunt in æternum ſubſtantiæ bonæ ſpiritus & caro, quas deus bonus & immutabilis bonas quamuis mutabiles cõdidit: Permanebunt autem in melius commutatæ, nunquam iam in deterius mutandæ, conſumpto penitus omni malo, & quod homo fecit iniuſtè, & quod paſſus eſt iuſte. Quibus duobus mali generibus omnino pereuntibus, quorum eſt vnum præcedentis iniquitatis, alterum conſequentis infœlicitatis, erit hominis ſine vlla prauitate voluntas recta. Ibi omnibus erit clarum atque perſpicuum, quod nunc à fidelibus multis creditur, à paucis intelligitur: malum non eſſe ſubſtantiam, ſed ſicut vulnus in corpore, ita ſubſtantiam quæ ſeipſam vitiauit, eſſe cœpiſſe peſte inchoata, atque ibi eſſe deſinere ſanitate perfecta. Omni F ergo malo exorto à nobis, & perdito in nobis, bono etiam noſtro vſq; ad culmen fœliciſsimę incorruptionis & immortalitatis aucto atque perfecto, qualis erit vtraque noſtra ſubſtantia: quandoquidem nunc in iſta corruptione & mortalitate, cum adhuc corpus corruptibi- *Sapien.9.* le aggrauat animam, & quod apoſtolus dicit, Corpus *Roman.8.* mortuum eſt propter peccatum, tale tamẽ teſtimonium perhibet idem ipſe carni noſtræ, id eſt, parti noſtræ infirmæ atque terrenæ: vt dicat quod paulò antè commemoraui, Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſta- *Epheſ.5.* timque ſubiungat, ſed nutrit eam & fouet, ſicut Chriſtus Eccleſiam. Quo igitur non dico errore, ſed prorſus furore, Manichæi carnem noſtram neſcio cui fabuloſæ genti tribuunt tenebrarum, quam volunt ſuam ſine vllo initio malam ſemper habuiſſe naturam: cum verax doctor, viros diligere vxores ſuas exemplo ſuæ carnis hortetur, quos ad hoc ipſum Chriſti quoque & eccleſiæ hortatur exemplo? *Carnẽ natura nõ eſſe malum. Cap.9.* Totus denique ipſe apoſtolicæ epiſtolæ locus, valde ad rem pertinens, recordandus eſt. Viri, inquit, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt eam ſan- *Epheſ.5.*

A faciatis. Hæc vtique eccleſiæ dicebantur, quæ ſi Chri-
ſto ſubdita non eſſet, non in ea ſpiritus aduerſus carnem
per continentiam concupiſceret. Propter quod pote-
rant concupiſcentias carnis non perficere, ſed carne cõ-
cupiſcente aduerſus ſpiritum non poterant ea facere
quæ volebant: id eſt, etiam ipſas carnis concupiſcentias
non habere. Deinde, cur non confiteamur in homini-
bus ſpiritalibus eccleſiam ſubditam Chriſto, in carna-
libus autem hanc adhuc concupiſcere aduerſus Chri-
ſtum? An aduerſus Chriſtum non concupiſcebant, qui-
1.Cor.1. bus dicebatur, Diuiſus eſt Chriſtus? Et, Non potui loqui
1.Cor.3. vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam
paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam:
nondum enim poteratis, ſed ne nunc quidem poteſtis,
adhuc enim eſtis carnales: Cũ enim ſint in vobis, æmu-
latio & contentio, nónne carnales eſtis? Aduerſus quem
concupiſcit æmulatio & contentio, niſi aduerſus Chri-
ſtum? Has enim carnis concupiſcentias Chriſtus in ſuis
ſanat, ſed in nullis amat. Vnde ſancta eccleſia quandiu
habet etiam membra talia, nondum eſt ſine macula &
ruga. Huc accedunt & illa peccata pro quibus quotidia-
Matt.6. na vox totius eccleſiæ eſt, Dimitte nobis debita noſtra,
B à quibus ne ſpiritales putaremus alienos, non quicun-
que carnalium, nec ipſorũ quicunq; ſpiritalium, ſed qui
Ioan.13. ſuper pectus domini diſcumbebat, & quem præ cæteris
1.Ioan.1. diligebat, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non ha-
bemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.
In omni autem peccato plus in maiore, minus in mi-
nore, tamen contra iuſtitiam concupiſcitur. Et de Chri-
1.Corin.1. ſto ſcriptum eſt, Qui factus eſt nobis ſapientia à deo, &
iuſtitia, & ſanctificatio, & redẽptio. In omni igitur pec-
cato contra Chriſtum ſine dubio cõcupiſcitur. Sed qui
ſanat omnes languores noſtros, cum perduxerit eccle-
ſiam ad promiſſam languoris ſanitatem, tunc in nullo
membrorum eius quamlibet minima erit vlla macula &
ruga. Tunc nullo modo caro aduerſus ſpiritum concu-
piſcet, & ideo nulla erit cauſa cur aduerſus carnẽ etiam
ſpiritus concupiſcat. Tunc finem accipiet omnis hæc
pugna, tunc ambarum ſubſtantiarum erit ſumma con-
cordia, tunc vſqueadeo ibi nullus erit carnalis, vt etiam
caro ipſa ſit ſpiritalis. Quod ergo nunc agit cum carne
ſua quiſq; ſecundum Chriſtum viuens, cum & concupi-
ſcit aduerſus eius malam cõcupiſcentiam, quãdo ſanan-
C dam continet, quam nondum ſanatam tenet, & tamen
eius bonam nutrit naturam fouetq́; quoniam nemo vn-
Epheſ.5. quam carnem ſuam odio habuit: hoc etiã agit cum ec-
cleſia Chriſtus, quantum fas eſt comparare minora ma-
ioribus. Nam & correptionibus eam reprimit, ne impu-
nitate inflata diſsiliat: & conſolationibus erigit, ne gra-
1.Corin.11. nata infirmitate ſuccumbat. Hinc eſt illud Apoſtoli, Si
enim noſipſos diiudicaremus, à domino non iudicare-
mur: cũ iudicamur autẽ, à domino corripimur, ne cum
Pſal.93. hoc mundo dãnemur. Et illud in pſalmo, Secundũ mul
titudinem dolorum meorum in corde meo, cõſolatio-
nes tuæ iocundauerunt animã meam. Tũc ergo ſperan-
da eſt carnis noſtræ ſine vlla repugnatione perfecta ſa-
nitas, quando erit eccleſiæ Chriſti ſine vllo timore cer-
ta ſecuritas. Hæc aduerſus Manichæos fallaciter conti-
nentes, pro veraci continentia diſputare ſuffecerit, ne
continentiæ fructuoſus & glorioſus labor, partem infir-
mam noſtram: id eſt corpus, quando ab immoderatis &
illicitis voluptatibus cohibet & refrenat, non ſalubriter
Continẽtia caſtigare, ſed inſectari credatur hoſtiliter. Corpus
vera et fal quippe ab anima eſt quidẽ natura diuerſum, ſed non eſt
ſa. Cap.12. à natura hominis alienum. Non enim animus cõſtat ex
corpore, ſed tamen homo ex animo conſtat & corpore: D
& vtiq; deus quem liberat, totum hominem liberat. Vn-
de totum hominẽ etiam ſaluator ipſe ſuſcepit, dignatus
in nobis totum liberare quod fecit. Qui cõtra iſtam ſen
tiunt veritatẽ, quid eis prodeſt libidines continere, ſi ta-
men aliquas continent? Quid in eis per continentiam
poteſt fieri mundum, quorum continentia talis immun
da eſt, quæ nec cõtinentia nominanda eſt? Sentire quip-
pe quod ſentiunt, virtus eſt diaboli, cõtinentia vero mu-
nus eſt dei. Sicut autẽ non omnis qui aliquid patitur, aut
quoſlibet dolores tolerantiſsime patitur, habet eam vir-
tutem quæ ſimiliter dei munus eſt, & patientia nuncu-
patur (multi enim tolerant multa tormenta, ne in ſuis
criminibus prodant aut male ſibi conſcios, aut ſeipſos:
multi pro explendis ardẽtiſsimis libidinibus & obtinen
dis vel non relinquendis eis rebus quibus vinculo praui
amoris obſtricti ſunt, multi pro diuerſis & pernicioſis,
quibus vehementer tenentur erroribus, quos omnes ab-
ſit vt veram dicamus habere patientiã) ita nõ omnis qui
aliquid continet, vel ipſas etiam carnis aut animi libidi-
nes mirabiliter cõtinet, iſtam continentiã, de cuius vti-
litate & decore diſſeruimus, habere dicendus eſt. Qui-
dã enim (quod mirũ dictu videri poteſt) per incõtinen- E
tiam ſe continent: velut ſi ſe mulier contineat à marito,
quia hoc iurauit adultero. Quidã per iniuſtitiam, veluti
ſi miſcendi ſexus nõ reddat cõiunx coniugi debitũ, quia
ipſe vel ipſa iam poteſt vincere talem corporis appeti-
tum. Item quidã continẽt decepti fide falſa, & vana ſpe-
rantes, vana ſectantes: in quibus ſunt omnes hæretici, &
quicunq; ſub nomine religionis aliquo errore falluntur.
Quorum cõtinentia vera eſſet, ſi eſſet & fides vera. Cum
verò illa propterea nec fides ſit appellanda, quia falſa
eſt, ſine dubio & iſta continentiæ nomine indigna eſt.
Nunquid enim cõtinentiã fidei (quã munus dei veriſsi-
mè dicimus) dicturi ſumus eſſe peccatũ? Abſit à noſtris
cordibus tam deteſtãda demẽtia. Beatus autẽ apoſtolus
ait, Omne quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt. Quæ igitur Roma.14.
non habet fidem, nec continentia nominanda eſt. Sunt
etiã qui aperte malignis ſeruiẽdo dæmonibus, à corpo-
ris voluptatibus continent, vt per eos expleant nefarias
voluptates, quarum impetum ardoremq́; non cõtinent.
Vnde vt aliquid dicam, & cætera propter ſermonis lon-
gitudinem taceam, quidam non attingunt etiam vxores
ſuas, dum quaſi mundi per magicas artes peruenire ad F
vxores moliuntur alienas. O mirabilẽ continẽtiam, imò
vero nequitiã atq; immunditiam ſingularẽ. Si enim ve-
ra eſſet continentia, magis ab adulterio, quàm propter
adulteriũ perpetrandũ, carnis cõcupiſcentia debuit à cõ
iugio continere. Hanc quippe concupiſcentiam carnis
relaxare ſolet continentia coniugalis, eiúſque frenis hac-
tenus moderamen imponere: vt nec in ipſo coniugio
immoderata licentia diffluatur, ſed cuſtodiatur modus,
aut infirmitati coniugis debitus, cui hoc non ſecundum
imperium præcepit, ſed ſecundum veniam concedit
apoſtolus: aut filiis procreandis accommodatus, quæ
vna fuit cauſa miſcendæ inuicẽ carnis, & patribus quon-
dam & matribus ſanctis. Id autem faciens continentia,
id eſt, moderans & quodammodo limitans in coniu-
gibus carnis concupiſcentiam, & eius inquietũ atque in-
ordinatum motũ certis quodãmodo finibus ordinans,
bene vtitur hominis malo, quem facit & vult perficere Continẽtia
bonum: ſicut deus vtitur etiam hominibus malis, pro- nõ tantũ li
pter eos quos perficit bonos. Abſit ergo vt conti- bidini ma-
nentiam, de qua ſcriptura dicit, Et hoc ipſum erat ſa- deratur.
pientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum: etiam eos habere Cap.13.

G dicamus, qui continendo vel erroribus ſeruiunt, vel aliquas minores cupiditates ideo vincunt, vt alias expleãt, quarum granditate vincuntur. Ea verò quæ vera eſt deſuper veniens continentia, non aliis malis mala premere alia, ſed bonis mala ſanare vult omnia. Cuius vt breuiter complectar actionem, omnibus prorſus delectationibus concupiſcentiæ, quæ aduerſantur delectationi ſapientiæ, coërcendis atque ſanandis inuigilat officium continentiæ. Vnde anguſtius eam ſine dubitatione metiuntur, qui ſolas libidines corporis cohibere definiunt: melius profectò illi qui non addunt corporis, ſed generaliter libidinem ſiue cupiditatem regendam dicunt ad continentiam pertinere. Quæ cupiditas in vitio ponitur, nec tantùm eſt corporis, verùm & animi. Etenim ſi cupiditas corporis eſt in fornicationibus & ebrietatibus, nunquid inimicitiæ, contentiones, æmulationes, poſtremò animoſitates, in corporis voluptatibus, ac non potius in animi motibus & perturbationibus exercentur? Carnis tamen opera hæc omnia nuncupanit apoſtolus, ſiue quæ ad animum, ſiue quæ ad carnem propriè pertinent, ipſum ſcilicet hominem nomine carnis appellãs. Opera quippe hominis ſunt quæ non
H dicuntur dei, quoniam homo qui hæc agit, ſecundum ſeipſum viuit, non ſecundum deum, in quantum hæc agit. Sunt autem alia opera hominis, quæ magis dicenda
Philip.2. ſunt opera dei. Deus eſt enim, inquit apoſtolus, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate.
Roman.8. Inde eſt & illud, Quotquot enim ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt dei. Spiritus itaque hominis adhærens ſpiritui dei, concupiſcit aduerſus carnem, id eſt, aduerſus ſeipſum, ſed pro ſeipſo: vt motus illi, ſiue in carne, ſiue in anima, ſecundum hominem, non ſecundum deum, qui ſunt adhuc per acquiſitum languorem, continentia
Galat.2. cohibeantur, propter acquirendã ſalutem: vt homo non ſecundum hominem viuens, iam poſsit dicere, Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Vbi enim non ego, ibi fœlicius ego: vt quando ſecundum hominem reprobus vllus motus exurgit, cui non conſentit
Roma.7. qui mente legi dei ſeruit, dicat etiam illud, Iam non ego operor illud. Talibus quippe & illa dicuntur, quæ ſicut eorum ſocij participéſque debemus audire, Si conſur-
Coloſſ.3. rexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, nõ
I quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo: cum autẽ Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Quibus loquatur intelligamus, imò vero attentius audiamus. Nam quid hoc planius, quid apertius? Eis certe loquitur qui conreſurrexerant Chriſto, nondum vtique carne, ſed mente, quos mortuos dicit, & magis hinc viuos. Nam vita veſtra, inquit, abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Talium mortuorum vox eſt, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. Quorum ergo vita erit abſcondita in deo, admonentur & exhortantur, vt membra ſua mortificent quæ ſunt ſuper terram. Id enim ſequitur, Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. Et ne quiſquam nimis tardus membra iſta viſibilia corporis mortificanda putaret, talibus continuò quid dicat aperiens, Fornicationem, inquit, immunditiam, perturbationem, concupiſcentiam malam, & auaritiam quæ eſt idolorum ſeruitus. Itáne verò credendum eſt quòd iſti qui iam mortui erant, eorúmque vita abſcondita erat cum Chriſto in deo, adhuc fornicabãtur, adhuc in moribus immundis operibúſque viuebant, adhuc perturbationibus concupiſcentiæ malæ atque auaritiæ ſeruiebant? Quis de- K
mens iſta de talibus ſenſerit? Quid ergo vult vt mortificent opere continentiæ, niſi motus ipſos adhuc in ſua quadam interpellatione, ſine noſtræ mentis conſenſione, ſine membrorum corporalium operatione viuentes? Et quomodo iſti mortificantur opere continentiæ, niſi cum eis mente non conſentitur, nec exhibentur eis arma corporis membra: & quod eſt maius, atque vigilantia continentiæ maiore curandum, ipſa etiam noſtra cogitatio, quamuis eorum quodammodo ſuggeſtione, & quaſi ſuſurratione tangatur, tamen ab eis ne oblectetur auertitur, & ad ſuperna cogitanda delectabilius conuertitur: ad hoc ea nominans in ſermonibus, ne habitetur in eis, ſed fugiatur ab eis? Quod fit, ſi efficaciter audiamus ipſo adiuuante, qui hoc per apoſtolum ſuum præcipit, Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chri- *Coloſſ.3.*
ſtus eſt in dextera dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Cum autem mala illa com- *Quòd nec*
memoraſſet, adiunxit atque ait, Propter quæ venit ira *fides ſine*
dei in filios infidelitatis. Vtique ſalubriter terruit, ne *operibus,*
putarent fideles propter ſolam fidem ſuam, etiam ſi in *nec conti-*
his malis viuerent, ſe poſſe ſaluari: apoſtolo Iacobo con- *nentia ſine*
tra iſtum ſenſum voce manifeſtiſsima reclamante ac *perſeueran-*
dicente, Si fidem quis dicat ſe habere, opera autem non *tia ſaluet.*
habeat, nunquid poterit fides ſaluare eum? Vnde & hic *Cap.14.*
doctor gentium propter illa mala venire iram dei di- *Epheſ.5.*
xit in filios infidelitatis. Cum autem dicit, in quibus L
& vos aliquando ambulaſtis cum viueretis in illis: ſa- *Iaco.2.*
tis oſtendit quòd in illis iam, non in his quippe viuendo mortui erant, vt eorum vita in deo cum Chriſto eſſet abſcondita. Cum ergo iam in illis non viuerent, mortificare iam talia iubebantur. Ipſis quippe in eiſdem non viuentibus, illa viuebant: ſicut paulò antè iam oſtendi. Et membra dicebantur ipſorum, ea videlicet vitia quæ in membris habitabant ipſorum, modo locutionis quo per id quod continet, id quod continetur ſignificatur: ſicut dicitur, totum forum inde loquitur, cum homines loquantur qui ſunt in foro. Ipſo locutionis modo, in
pſalmo canitur, Omnis terra adoret te: id eſt, omnes *Pſal.65.*
homines qui ſunt in terra. Nunc autem deponite, inquit, & vos vniuerſa: & commemorat plura eiuſmodi mala. Sed quid eſt quod non ei ſufficit dicere, deponite vos vniuerſa: ſed addita coniunctione, dixit, & vos.
Niſi ne propterea ſe putarent hæc mala facere, atque M
impune in eis viuere, quia fides eorum liberaret eos ab ira quæ venit in filios infidelitatis iſta facientes, & in his ſine fide viuentes. Deponite, inquit, & vos illa mala propter quæ venit ira dei in filios infidelitatis: nec vobis eorum impunitatem propter fidei meritum promittatis. Non autem diceret, deponite, eis qui iam depoſuerant ex ea parte qua talibus vitiis non conſentiebant, nec ſua membra eis arma peccati dabant: niſi quia in hoc facto eſt, & in hac adhuc operatione verſatur, quandiu mortales ſumus, vita ſanctorum. Dum enim
ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem, hac magna inten- *Galat.5.*
tione res agitur, delectationibus prauis, libidinibus immundis, motibus carnalibus atq; turpibus ſuauitate ſanctitatis, amore caſtitatis, ſpiritali vigore & continentiæ decore reſiſtitur. Sic deponuntur ab eis qui mortui ſunt eis, nec conſentiendo viuunt in eis: Sic, inquam, deponuntur, dum continuata continentia ne reſurgant premuntur. Quiſquis quaſi ſecurus ab hac eorũ depoſitione ceſſauerit, illico in arcem mẽtis proſilient, eámque inde ipſam deponent, atque in ſuam redigent ſeruitutem, turpiter deformitérque captiuam. Tũc regnabit peccatum

in hominis

A in hominis mortali corpore, ad obediendum deſideriis eius. Tunc ſua membra exhibebit arma iniquitatis peccato, & erunt nouiſsima illius peiora prioribus. Multo eſt enim tolerabilius certamen huiuſmodi non cœpiſſe, quàm cœptum reliquiſſe conflictum, & factum ex bono præliatore vel etiam victore captiuum. Vnde dominus *Matt. 10.* non ait, qui cœperit: ſed, qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Siue autẽ ne vincamur acriter confligentes, ſiue aliquotiens vel etiam inſperata vel inopinata facilitate vincentes, ei qui nobis dat continentiam, demus gloriam. Meminerimus quendam iuſtum dixiſſe, *Pſal. 29.* Dixi, in abundantia mea, non mouebor in æternum: demonſtratúmque illi eſſe quàm temere hoc dixerit, tanquam ſuis viribus tribuẽs, quod ei deſuper præſtabatur. Hoc autẽ ipſo cõfitente didicimus, mox enim adiunxit, Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem: auertiſti autem faciem tuam, & factus ſum conturbatus. Per medicinalem prouidentiam paululũ deſertus eſt à rectore, ne per exitialem ſuperbiã desereret ipſe rectorem. Siue ergo hic, vbi cum vitiis noſtris domandis minuendiſq; confligimus: ſiue ibi, quod in fine futurum *Hiere. 9.* eſt, vbi omni hoſte & omni peſte carebimus: id nobiſcũ *1. Cor. 1.* ſalubriter agitur, vt qui gloriatur, in domino glorietur.

B

Libri de Continentia animæ finis.

LIBER DE PATIENTIA.

Patientia dei qualis. Cap. 1.

VIRTVS animi quæ patientia dicitur, tam magnum dei donum eſt, vt etiam ipſius qui nobis etiam largitur, qua malos vt corrigantur expectat, patientia prædicetur. Ita quamuis deus nihil pati poſsit, patientia vero à patiendo nomen acceperit, patientem tamen deum non modo fideliter credimus, verùm etiam ſalubriter confitemur. Sed dei patientia qualis & quanta ſit, quem nihil patientem nec tamen impatientem, imò etiam patientiſsimum dicimus, verbis explicare quis poſsit? In- C effabilis eſt ergo illa patientia, non tamen nulla, ſicut zelus eius, ſicut ira eius, & ſi quid huiuſmodi eſt. Nam ſi tanquam noſtra iſta cogitemus, in illo nulla ſunt. Nihil enim horum nos ſine moleſtia ſentimus. Abſit autem vt impaſsibilem dei naturam perpeti vllam moleſtiam ſuſpicemur. Sicut autẽ zelat ſine aliquo liuore, iraſcitur ſine aliqua perturbatione, miſeretur ſine aliquo dolore, pœnitet eum ſine alicuius prauitatis correptione, ita eſt patiens ſine vlla paſsione. Nunc itaque humana patientia quam capere poſſumus & habere debemus, cuiuſmodi ſit, quantum dominus tribuit, & quantum patitur breuitas præſentis ſermonis, expediatur.

Patientia piorum. Cap. 2. Patientia hominis, quæ recta eſt atque laudabilis & vocabulo digna virtutis, ea perhibetur qua æquo animo mala toleramus, nec animo iniquo bona deſideramus, per quæ ad meliora perueniamus. Quapropter impatientes dum mala pati nolunt, non efficiunt vt à malis eruantur, ſed vt mala grauiora patiantur. Patientes autem qui mala malunt non committendo ferre, quàm non ferendo committere, & leuiora faciunt quàm quæ per patientiam patiuntur, & peiora euadunt quibus per impatientiam mergerentur. Bona verò æterna & magna non perdunt, dum malis temporalibus breuibúſque

non cedunt: quoniam non ſunt condignæ paſsiones hu- D ius temporis, ſicut apoſtolus dicit, ad futuram gloriam *Rom. 8.* quæ reuelabitur in nobis. Et iterum ait, Quod eſt tem- *2. Corin. 4.* porale leue tribulationis noſtræ in incredibilẽ modum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Intuea- *Patientia malorum. Cap. 3.* mur itaque chariſsimi quanta in laboribus & doloribus homines dura ſuſtineant pro rebus quas vitioſe diligunt, & quantum ſe his fœliciores fieri putant, tanto infœlicius concupiſcunt. Quanta pro falſis diuitiis, quanta pro vanis honoribus, quanta pro ludicris affectionibus periculoſiſsima & moleſtiſsima patientiſsime tolerantur. Pecuniæ & gloriæ cupidos videmus, vt ad deſiderata perueniant, adeptíſque non careant, ſoles, imbres, glacies, fluctus, & procelloſiſsimas tempeſtates, aſpera & incerta bellorum, immanium plagarum ictus, & vulnera horrenda, non ineuitabili neceſsitate, ſed culpabili voluntate perferre. Verùm hæ licitæ quodammodo videntur inſaniæ. Nanque auaritia, ambitio, luxu- *Patientia apud homines laudata. Cap. 4.* ria, & variorum oblectamenta ludorum, niſi propter illa facinus aliquod admittatur, ſiue flagitium quod legibus prohibetur humanis, putantur ad innocentiam pertinere: imò etiam qui ſine fraude cuiuſquam, aut pro habenda vel augenda pecunia, aut pro adipiſcendis vel E retinendis honoribus, aut in agone certando ſeu venando, ſeu theatricum aliquid plauſibiliter exhibendo, magnos labores doloréſque pertulerit, parum eſt quòd populari vanitate nullis reprehenſionibus cohibetur, ſed inſuper extollitur laudibus: quoniam laudatur, ſicut ſcri- *Pſal. 9.* ptum eſt, peccator in deſideriis animæ ſuæ. Vis enim deſideriorum, facit tolerantiam laborum & dolorum; & nemo niſi pro eo quod delectat, ſponte ſuſcipit ferre quod cruciat. Sed iſtæ, vt dixi, cupiditates, propter quas explendas qui eis flagrant, multa dura & acerba patientiſsime ſuſtinent, licitæ exiſtimantur, legibuſq; conceſſæ. Quid quòd etiam pro apertis ſceleribus, non *Immanis tolerantia latronum. Cap. 5.* vt ea puniant, ſed vt perpetrent, multa homines grauiſsima perferunt? Nónne de quodã nobiliſsimo patriæ parricida ſecularium literarum loquuntur authores, quòd famem, ſitim, frigus ferre poterat, eiuſq; erat corpus pa- *Catilina. Salluſtius in principio Catilinaria.* tiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt? Quid de latronibus dicam, quorum omnes cum inſidiantur viatoribus, noctes perpetiuntur inſomnes, atque vt tranſeũtes excipiant innocẽtes, ſub qualibet cœli aſperitate nocentem animum corpuſq; defigunt? Qui- F dam verò eorum in vicem torqueri perhibentur, ita vt exercitatio cõtra pœnas nihil diſtet à pœnis. Non enim tantũ fortaſsis excruciantur à iudice vt à dolentibus veritas inquiratur, quantũ à ſuis ſociis vt à patiẽtibus non prodantur. Et tamen in his hominibus miranda eſt potius quàm laudanda patientia: imò nec mirãda nec laudanda, quæ nulla eſt: ſed miranda duritia, neganda patientia. Nihil autem illic iure laudandum, nihil vtiliter imitandum. Tantoq; rectius maiore ſupplicio dignum iudicaueris animum, quanto magis vitioſus odit inſtrumenta virtutum. Patientia comes eſt ſapientiæ, non famula concupiſcentiæ. Patientia amica eſt bonæ cõſcientiæ, non inimica innocentiæ. Cum ergo videris quem- *Cauſa probat patientiam. Cap. 6.* quam patienter aliquid pati, noli continuò laudare patientiam, quam non oſtendit niſi cauſa patiendi. Quando illa bona eſt, tunc iſta vera eſt. Quãdo illa non polluitur cupiditate, tũc à falſitate iſta diſtinguitur. Cum verò illa tenetur crimine, tũc multum huius erratur in nomine. Non enim ſicut omnes qui ſciũt ſunt participes ſciẽtiæ, ita omnes qui patiuntur ſunt participes patientiæ: ſed qui paſsione recte vtuntur, hi patientiæ veritate lau-

G dantur,hi patientiæ munere coronantur. Veruntamen vel eum pro libidinibus vel etiam ſceleribus,cum
De vera patientia. denique pro iſta temporali vita ac ſalute multa homines horrenda mirabiliter ſufferunt,ſatis nos admonent,
Cap.7. quanta ſufferẽda ſint pro vita bona,vt etiam poſtea poſſit eſſe æterna, & ſine illo temporis termino, ſine vtilitatis vllius detrimento vera fœlicitate ſecura. Dominus
Luc.21. ait, In veſtra patientia poſsidebitis animas veſtras. Non ait, villas veſtras, laudes veſtras, luxurias veſtras: ſed animas veſtras. Si ergo tanta ſuffert anima vt poſsideat vnde pereat, quanta debet ſufferre ne pereat? Deinde vt illud dicam quod culpabile non eſt, ſi tanta ſuffert pro ſalute carnis ſuæ inter manus ſecantium ſiue vrentium medicorum, quanta debet ſufferre inter furores quorumlibet inimicorum: cum medici ne corpus moriatur per pœnas corpori conſulant, inimici autem pœnas & mortem corporis comminando,vt anima & corpus in gehenna occidatur impellant: quanquam & ipſi corpori tunc prouidentius conſulatur, ſi temporalis ſalus eius pro iuſtitia contemnatur, & pœna vel mors eius patientiſsime pro iuſtitia ſufferatur? De corporis quippe redemptione quæ in fine futura eſt,loquitur Apoſtolus,
Roma.8. vbi ait, Et ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus adoptio-
H nem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. Deinde ſubiunxit,Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur: non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod nõ videmus,ſpera-
Patientia mus, per patientiam expectamus. Cum ergo tor-
quomodo quent alia mala, ſed non extorquent opera mala, non
vtendum. ſolùm anima per patientiam poſsidetur, verum etiam
Cap.8. cum per patientiam corpus ipſum ad tempus affligitur vel amittitur, in æternam ſtabilitatem ſalutémque reſumitur, & ei per dolorem & mortem inuiolabilis ſanitas, & fœlix immortalitas comparatur. Vnde & dominus Ieſus ad patientiam exhortãs martyres ſuos,etiam ipſius corporis integritatem futuram ſine cuiuſquam non dicam membri, ſed & capilli amiſsione promiſit. Amen
Luc.21. dico vobis, inquit, capillus capitis veſtri non peribit. Vt
Epheſ.5. quoniam nemo vnquam, ſicut apoſtolus dicit, carnem ſuam odio habuit, magis homo fidelis per patientiam quàm per impatientiam pro ſtatu ſuę carnis inuigilet,& futuræ incorruptionis inæſtimabili lucro quantalibet eius præſentia damna compenſet. Quamuis autem patientia virtus ſit animi, partim tamen ea vtitur animus
I in ſeipſo, partim verò in corpore ſuo. In ſeipſo vtitur patientia, quando illæſo & intacto corpore, aliquid quod non expediat, vel non deceat facere aut dicere, quibuſlibet aduerſitatibus aut fœditatibus rerũ ſeu verborum ſtimulis incitatur: & patienter mala omnia tolerat, ne ipſe mali aliquid opere vel ore committat.

Patientia animi. Per hanc patientiam ſuſtinemus etiam cum corpore
ſani ſumus, quòd inter huius ſeculi ſcandala beatitudo
Cap.9. noſtra differtur. Inde dictum eſt quod paulò ante com-
Roma.8. memoraui. Si quod non videmus,ſperamus,per patien-
2.Reg.16. tiam expectamus. Patientia ſanctus Dauid conuitiantis opprobria tolerauit,& cum facilè poſſet vlciſci, non ſolum non fecit, verùm & alium pro ſe dolentem commotúmque compeſcuit:& poteſtatem regiam magis adhibuit prohibendo quàm exercendo vindictam. Neque tunc eius corpus aliquo morbo affligebatur, aut vulnere: ſed humilitatis tempus agnoſcebatur, ac ferebatur voluntas dei, propter quam patientiſsimo animo amaritudo contumeliæ bibebatur. Hanc patientiam dominus docuit,quando commotus zizaniorum permixtione, ſeruis volentibus ea colligere, dixit reſpondiſſe patremfamiliâs: Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem. K
Oportet enim patienter ferri, quod feſtinanter non o- *Matt.13.*
portet auferri. Huius & ipſe patiẽtiæ præbuit & demonſtrauit exemplum,quòd ante paſsionem corporis ſui,diſcipulum prius oſtenderet traditorem, pertulit furem, & ante experimentum vinculorum & crucis & mortis,
labiis eius doloſis non negauit oſculum pacis. Hæc om- *Ioan.12. & 13.*
nia,& ſi qua alia ſunt quæ commemorare longum eſt,ad
eum patientiæ modum pertinent, quo animus non ſua *Matt.26.*
peccata, ſed quæcunque extrinſecus mala patienter ſuſtinet in ſeipſo, ſuo prorſus corpore illæſo.
Alius eſt *Patientia gemina.*
autem patientiæ modus,quo idem ipſe animus quæcunque moleſta & grauia in ſui corporis paſsionibus per- *Cap.10.*
fert, non ſicut ſtulti vel maligni homines propter adipiſcenda vana vel ſcelera perpetranda,ſed (ſicut à domino definitum eſt) propter iuſtitiam. Vtroque modo ſan- *Matt.5.*
cti martyres certauerunt. Nam & impiorum opprobriis ſaturati ſunt, vbi animus corpore intacto quaſdam veluti plagas ſuas integer ſuſtinet: & in corporibus vincti
ſunt, incluſi ſunt, fame ac ſiti affecti ſunt, torti ſunt, ſecti *Hebr.11.*
ſunt, dilaniati ſunt, incenſi ſunt, trucidati ſunt: & pietate immobiles ſubdiderunt deo mentem cum paterentur in carne quicquid exquirenti crudelitati venit in
mentem. Maius ſanè patientiæ certamen eſt, quando L
non viſibilis inimicus perſequendo atque ſæuiendo vrget in nefas, qui palam & aperte à non cõſentiente vincatur. Sed ipſe diabolus qui etiam per filios infidelitatis tanquam per ſua vaſa, filios lucis inſequitur, per ſeipſum occultus impugnat, ſæuiendo inſtans vt contra deum
fiat aliquid vel dicatur. Talem illum Iob ſanctus ex- *De patientia ſancti Iob.*
pertus eſt,vtraque tentatione vexatus,ſed in vtraque ſtabili patiẽtię robore & armis pietatis inuictus. Nam prius
illæſo corpore cuncta quę habebat,amiſit,vt animus an- *Cap.11.*
te ſuæ carnis cruciatum ſubtractis rebus quas magnipendere homines aſſolent, frangeretur, & aduerſus deum loqueretur aliquid, his amiſsis propter quæ illum dolere putabat. Percuſſus etiam omnium ſubita orbitate filiorum, vt quos ſingillatim ſuſceperat, ſimul perderet, tanquam eorum numeroſitas non vnde fœlicitas ornaretur extiterit, ſed vnde calamitas augeretur. Vbi autem iſta perpeſſus in deo ſuo manſit immobilis, eius affixus eſt voluntati, quem non poſſet amittere niſi propria voluntate: & pro iis quæ perdidit, eum qui abſtulit tenuit, in quo inueniret quod nũquam periret. Neque enim il-
le abſtulerat qui nocendi habuit voluntatem, ſed ille qui M
dederat poteſtatem. Aggreſſus eſt inimicus & cor- *Comparatio Iob ad Adam.*
pus, nec ea quæ homini extrinſecus inerant, ſed ipſum
iam hominem in qua potuit parte percuſsit. A capite
vſque ad pedes ardebant dolores, ſcatebant vermes, ſa- *Cap.12.*
nies defluebat, manebat in putrido corpore animus in- *Iob.2.*
teger,horrendóſque cruciatus carnis contabeſcentis inuiolata pietate & incorrupta patientia perferebat. Aderat vxor, nec ferebat opem aliquam viro, ſed in deum blaſphemiam ſuggerebat. Non enim eam diabolus,cum etiam filios abſtuliſſet,tanquam nocendi imperitus reliquerat:qui quantum eſſet neceſſaria tẽtatori,iam in Eua didicerat: ſed modò alterum Adam quẽ per mulierem caperet non inuenerat. Cautior fuit iſte in doloribus, quàm ille in nemoribus. Ille victus eſt in deliciis, iſte vicit in pœnis. Conſenſit ille oblectamẽtis,non ceſsit iſte tormentis. Aderant & amici non vt in malis cõſolarentur,ſed vt mala ſuſpicarẽtur. Neque enim eum qui tanta patiebatur innocentẽ eſſe credebant, nec tacebat eorum lingua quod illius conſcientia non habebat,vt inter immanes cruciatus corporis, etiã falſis animus cæderetur
opprobriis.

A opprobriis.At ille ſuſtinēs in carne dolores ſuos,in cor-
de errores alienos, coniugis corripiebat inſipientiam,
amicos docebat ſapientiam,ſeruabat vbique patientiam.
Impatien- Hanc intueantur qui ſibi ingerunt mortem,quando
tia ſibi ma quærantur ad vitam,& ſibi anferendo præſentem, abne-
nus adfe- gant & futuram: qui ſi ad Chriſtum negandū vel aliquid
rentium. contra iuſtitiam faciēdum ſicut veri martyres cogeren-
Cap.13. tur,omnia potius patienter ferre,quàm ſibi impatienter
mortem inferre debuerunt.Quod ſi fugiēdorum malo-
rum cauſa recte fieri poſſet,Iob ſanct⁹ ſe ipſe perimeret,
vt tanta mala in rebus ſuis, in filiis ſuis, in membris ſuis
diabolicæ crudelitatis effugeret.Non autem fecit: Abſit
enim vt in ſe committeret ipſe vir ſapiens,quod nec mu-
lier ſuggeſsit inſipiens: quia etſi ſuggeſsiſſet, meritò &
hic illud audiſſet quod audiuit ſuggerendo blaſphemiā.
Iob.2. Locuta es tanquam vna ex inſipientibus mulieribus. Si
bona percepimus de manu domini, mala quare non ſu-
ſtineamus? Et ipſe quippe patientiam perdidiſſet, ſiue
blaſphemando ſicut illa voluerat, ſiue ſe interficiendo,
(quod nec illa auſa fuerat dicere) moreretur, atque eſſet
Eccli.2. inter illos de quibus dictum eſt, Væ iis qui perdiderunt
patientiam:& augeret potius quàm euaderet pœnas,qui
B poſt ſui corporis mortem, ſiue ad blaſphemorum ſiue
ad homicidarum vel etiam plus quàm parricidarū ſup-
plicia raperetur. Si enim parricida eo ſceleratior eſt
quàm quilibet homicida, quia non tantùm hominē,ve-
rum etiam propinquum necat:& in ipſis parricidis quā-
to propinquiorē quiſque peremerit,tanto iudicatur im-
manior:ſine dubio peior eſt qui ſe occidit,quia nemo eſt
homini ſeipſo propinquior. Quid ergo miſeri faciunt:
qui cum & hic ſibimet ingeſtas,& poſtea non ſolum im-
pietatis aduerſus deum,ſed etiam ipſius quam in ſe exer-
cuerunt crudelitatis luant debitas pœnas, inſuper quæ-
runt & martyrum glorias: cum etiam ſi pro vero Chri-
ſti teſtimonio perſecutionem paterentur,& ſe interfice-
rent, ne aliquid à perſecutoribus paterentur, recte illis
diceretur, Væ iis qui perdiderunt patientiam? Quomo-
do enim iuſto præmium patientiæ redditur, ſi & impa-
tiens paſsio coronatur? Aut quomodo innocens iudi-
Leuit.19. cabitur cui dictum eſt,Diliges proximum tuum ſicut te-
ipſum:ſi homicidium committit in ſeipſo quod cōmit-
Patientia tere prohibetur in proximo? Audiant ergo ſancti de
bonorum. ſcripturis ſanctis præcepta patientiæ. Fili accedens ad
Cap.14. ſeruitutem dei, ſta in iuſtitia & timore, & præpara ani-
Eccli.2. mam tuam ad tentationem.Deprime cor tuum & ſuſti-
C ne,vt creſcat in nouiſsimis vita tua. Omne quod tibi ſu-
peruenerit accipe, & in dolore ſuſtine, & in humilitate
tua patientiam habe: quoniā in igne probatur aurum &
argētum,homines verò receptibiles in camino humilia-
Prouer.3. tionis.Et alio in loco legitur: Fili ne deficias in diſcipli-
Hebr.12. na domini, neq; fatigeris cum ab illo increparis. Quem
enim diligit dominus corripit, flagellat autē omnem fi-
lium quē recipit.Quod hic poſitum eſt, filium quē reci-
pit:hoc in ſupradicto teſtimonio eſt, homines recepti-
biles. Hoc enim iuſtum eſt, vt qui de priſtina fœlicitate
paradiſi propter contumacem deliciarum appetentiam
dimiſsi ſumus, per humilem moleſtiarum patiētiam re-
cipiamur,fugaces mala faciendo,reduces mala patiēdo:
ibi contra iuſtitiam facientes, hic pro iuſtitia patientes.
Deo fidens Sed vera patientia quæ huius eſt nomine digna vir-
patientia. tutis,quærendū eſt vnde ſumatur.Sūt enim qui eam tri-
Cap.15. buant viribus voluntatis humanæ, non quas habent ex
diuino adiutorio, ſed quas ex libero arbitrio. Error au-
tem iſte ſuperbus eſt: Eorum eſt enim qui abundant, de
Pſal.122. quibus dicitur in pſalmo,Opprobrium eis qui abundāt,

& deſpectio ſuperbis. Non eſt ergo iſta patientia pau- D
perum, quæ non perit in æternum. Hi enim pauperes *Pſal.9.*
ab illo eam diuite accipiunt, cui dicitur, Deus meus es
tu,quoniā bonorum meorum non eges.A quo eſt omne *Pſal.15.*
datum optimum, & omne donum perfectū. Ad quem *Iaco.1.*
clamat egenus & pauper qui laudat nomen eius, & pe-
tendo quærendo, pulſando, dicit, Deus meus eripe me *Pſal.70.*
de manu peccatoris, & de manu legem prætereuntis &
iniqui,quoniā tu es patientia mea domine,ſpes mea à iu-
uentute mea.Iſti autem qui abundant,& egere ad domi-
num dedignantur, ne ab illo accipiant veram patien-
tiam,de ſua falſā gloriantes,conſilium inopis volūt con-
fundere,quoniam dominus ſpes eius eſt.Nec attendunt, *Pſal.13.*
cum homines ſint & ſuæ, id eſt, humanæ voluntati tan-
tum tribuunt, in illud ſe incurrere quod ſcriptum eſt,
Maledictus omnis qui ſpem ſuā ponit in homine. Vn- *Hiere.17.*
de etiam ſi eis contingat vt aliqua dura & aſpera, vel ne
diſpliceant hominibus, vel ne grauiora patiantur, vel
ſibi placendo amandoq; præſumptionem ſuam eandem
ipſa ſuperbiſsima voluntate ſuſtineant. hoc illis dicen-
dum eſt de patientia, quod de ſapientia beatus Iacobus
apoſtolus dicit,Non eſt iſta patientia de ſurſum deſcen- *Iaco.3.*
dens, ſed terrena, animalis, diabolica. Cur enim non ſit E
ſuperborū falſa patientia,ſicut ſuperborum falſa ſapien-
tia? A quo eſt autem vera ſapientia, ab illo eſt & vera pa-
tientia. Huic enim cantat ille ſpiritu pauper, Deo ſub- *Eſa.61.*
iecta eſt anima mea, quoniam ab ipſo eſt patientia mea.
Sed reſpondent & loquuntur dicentes. Sicut volun- *Obiectio.*
tas hominis ſine vllo dei adiutorio viribus liberi arbi- *Cap.16.*
trij tam multa grauia & horrenda perfert,ſiue in animo,
ſiue in corpore, vt mortalis vitæ huius & peccatorum
delectatione perfruatur: cur non eodem modo eadem
ipſa voluntas hominis eiſdem viribus liberi arbitrij, non
ad hoc ſperans ſe diuinitus adiuuari, ſed ſibi naturali
poſsibilitate ſufficiens, quicquid laboris vel doloris in-
geritur,pro iuſtitia & vita æterna patientiſsime ſuſtinet?
An vero,inquiunt, idonea eſt iniquorum voluntas, deo
non adiuuante,vt ſe ipſi in cruciatibus pro iniquitate,&
antequam ab aliis cruciētur,exerceant: idonea eſt volū-
tas moras vitæ huius amantium, vt deo non adiuuante,
inter atrociſsima & longa tormenta in mendacio per-
ſeuerent,ne ſua facinora confitentes,iubeātur occidi: &
non eſt idonea iuſtorum voluntas,niſi eis vires deſuper
ſuggerantur, quaſlibet pœnas, vel ipſius decore iuſtitiæ, F
vel æternæ vitę amore perferre? Qui hæc dicunt,non *Solutio.*
intelligunt quemque iniquorum tanto eſſe ad quęcunq; *Cap.17.*
mala perferenda duriorem, quāto in eo maior eſt cupi-
ditas mundi:& quēque iuſtorū tanto eſſe ad quęcunque
mala perferēda fortiorē,quanto in eo eſt maior charitas
dei.Sed cupiditas mundi initiū habet ex arbitrio volun-
tatis,progreſſum ex iūcunditate voluptatis,firmamentū
ex vinculo conſuetudinis. Charitas autem dei diffuſa *Roma.5.*
eſt in cordibus noſtris,non vtique ex nobis, ſed per ſpi-
ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Proinde ab illo eſt
patientia iuſtorum, per quem diffunditur charitas eo-
rum. Quam charitatem laudans atque commendans
apoſtolus, inter cætera eius bona dixit eam & cuncta
ſufferre. Charitas, inquit, magnanima eſt. paulò pòſt
ait, Omnia tolerat. Quanto ergo maior eſt in ſanctis
charitas dei,tanto magis pro eo quod diligitur:& quan- *1.Corin.13.*
to maior eſt in peccatoribus cupiditas mundi, tanto
magis pro eo quod concupiſcitur,omnia tolerantur.Ac
per hoc inde eſt patientia vera iuſtorum, vnde eſt in eis
charitas dei: & inde eſt patientia falſa iniquorum, vn-
de eſt in eis cupiditas mundi. Propter quod dicit Ioan-

G nes apoſtolus, Nolite diligere mundum, nec ea quæ in
1.Ioan.2. mundo ſunt. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris
non eſt in ipſo: quia omne quod in mundo eſt, concu-
piſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & am-
bitio ſeculi: quæ non eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Hæc
igitur concupiſcentia, quæ non eſt ex patre, ſed ex mun-
do, quantò fuerit in homine vehementior & ardentior,
tantò fit quiſq; pro eo quod cõcupiſcit, omnium, mole-
ſtiarum dolorumq; patientior. Idcirco, ſicut ſupra dixi-
mus, non eſt iſta patientia de ſurſum deſcẽdens: patien-
Iacobi.3. tia verò piorum deſurſum eſt deſcendens à patre lumi-
num. Itaque illa terrena eſt, iſta cœleſtis: illa animalis, iſta
ſpiritalis: illa diabolica, iſta deifica: quoniã concupiſcen-
tia, qua fit vt peccantes omnia pertinaciter patiantur,
ex mundo eſt: charitas autẽ, qua fit vt recte viuentes om-
nia fortiter patiantur, ex deo eſt. Et ideo illi falſæ pa-
tientiæ poteſt ſine adiutorio dei voluntas humana ſuf-
ficere: tanto durior, quanto cupidior: & eo tolerabilius
mala ſuſtinens, quo ipſa fit peior. Huic autem quæ ve-
ra patientia eſt, ideo voluntas humana niſi deſuper ad-
iuta & inflammata non ſufficit, quia ſpiritus ſanctus eſt
H ignis eius: quo niſi accenſa diligat impaſsibile bonum,
Patientia ferre non poteſt quod patitur malum. Sicut enim
vera & diuina teſtantur eloquia, Deus charitas eſt, & qui manet
falſa. in charitate, in deo manet, & deus in eo. Quiſquis ergo
Cap.18. contendit haberi poſſe dei charitatem ſine dei adiuto-
1.Ioan.4. rio, quid aliud contendit, niſi haberi deum poſſe ſine
deo? Quis autem hoc dicat Chriſtianus, quod nullus au-
det dicere inſanus? Exultans ergo apud apoſtolum vera,
Roma.8. pia, fideliſq; patientia, dicit in ore ſanctorum, Quis nos
ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia,
an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gla-
Pſal.43. dius? ſicut ſcriptum eſt, Quia propter te mortificamur
tota die deputati ſumus ſicut oues victimæ. Sed in his
omnibus ſuperuincimus per eum, qui dilexit nos: Non
per nos, ſed per eum qui dilexit nos. Deinde ſequitur &
adiungit, Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita,
neque angeli, neq; principatus, neq; poteſtates, neq; præ-
ſentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum,
neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate dei,
Roma.5. quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Hæc eſt illa cha-
ritas dei, quę diffunditur in cordibus noſtris, non ex no-
bis, ſed per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Malorũ
I autem cõcupiſcentia, propter quam in eis eſt falſa patien
1.Ioan.2. tia, non eſt ex patre, ſicut dicit apoſtolus Ioannes, ſed ex
Quid ſit mundo eſt. Hic dicit aliquis, Si ex mundo eſt con-
mũdus, & cupiſcẽtia malorum, per quam fit vt mala omnia pro eo
qui mũda- quod ab illis concupiſcitur, perferant, quomodo ex eo-
ni. Cap.19. rum dicitur voluntate? Quaſi verò nõ & ipſi ex mundo
ſint, cũ ab eis diligitur mũdus: deſerentes eum per quem
Roma.1. factus eſt mundus. Seruiunt enim creaturę potius quàm
creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Siue itaque mundi
vocabulo Ioannes apoſtolus dilectores ſignificauerit
mundi, voluntas quæ ex ipſis eſt, vtique ex mundo eſt, ſi-
ne mundi nomine cœlum & terram, & quęcunque in eis
ſunt: hoc eſt, vniuerſam cõplexus ſit creaturam: voluntas
proculdubio creaturæ, quæ non eſt creatoris, ex mundo
Ioan.8. eſt. Propter quod talibus dominus dicit, Vos de deor-
ſum eſtis, ego de ſurſum ſum. Vos de hoc mundo eſtis,
ego nõ ſum de hoc mundo. Apoſtolis autem dicit, Si de
Ioan.15. mundo hoc eſſetis, mundus quod ſuũ erat diligeret. Sed
ne ſibi amplius arrogarent, quàm eorum mẽſura poſce-
bat, & hoc quod eos nõ eſſe dixit ex mũdo, naturæ puta-
rent eſſe nõ gratiæ: Quia vero, inquit, de mũdo nõ eſtis,
ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mun-
dus. Ergo de mũdo erant: nã vt & de mundo nõ eſſent, K
electi ſunt de mundo. Hanc autem electionem non *Nõ gratia*
præcedentiũ in bonis operibus meritorũ, ſed electionẽ *ex merito,*
gratiæ demonſtrans apoſtolus, ſic inquit, Et in hoc tem- *ſed meritũ*
pore reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si *ex gratia.*
autẽ gratia, iam nõ ex operibus, alioquin gratia iam non *Cap.20.*
eſt gratia. Hæc eſt electio gratiæ: id eſt, electio qua per *Roma.11.*
dei gratiam homines eliguntur. Hæc eſt, inquam electio
gratiæ, qua omnia bona merita præueniuntur humana.
Si enim vllis bonis meritis datur, iam non gratis dona-
tur, ſed debita redditur: ac per hoc nõ vero nomine gra-
tia nuncupatur: vbi merces, ſicut idẽ dicit apoſtolus, non *Roma.4.*
imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.
Si autem vera ſit gratia: id eſt, gratuita, nihil inuenit in
homine, cui meritò debeatur: quod bene intelligitur &
in eo quod dictum eſt, Pro nihilo ſaluos facies eos: pro- *Pſal.55.*
fecto ipſa dat merita, non meritis datur. Præuenit ergo
etiam fidem, ex qua omnia bona opera incipiunt. Iuſtus
enim, ſicut ſcriptum eſt, ex fide viuit. Porrò autem gratia *Abac.2.*
nõ ſolum adiuuat iuſtum, verũ etiam iuſtificat impium.
Et ideo etiam cum adiuuat iuſtum, & videtur eius meri-
tis reddi, nec ſic deſinit eſſe gratia, quoniam id adiuuat
quod ipſa eſt largita. Propter hanc itaque gratiam, quæ L
cuncta bona merita humana præcedit non ſolum Chri- *Roma.5.*
ſtus ab impiis occiſus eſt: verum etiã pro impiis mortuꝰ
eſt. Et antequã moreretur, non vtique iuſtos, ſed iuſtifi-
candos elegit apoſtolos, quibus ait, Ego vos de mundo *Ioan.15.*
elegi. Quibus enim dixit, De mundo non eſtis: ne puta-
rent ſe nunquam fuiſſe de mũdo, mox addidit, Sed ego
vos de mundo elegi. Profecto vt de mundo non eſſent,
ipſius in eos electione collatũ eſt. Quocirca ſi per ſuã iu-
ſtitiam, non per gratiã eius eligerentur, nõ de mũdo ele-
cti eſſent: quoniã de mundo iam nõ eſſent, ſi iam iuſti eſ-
ſent. Deinde ſi propterea ſunt electi, quia iam iuſti erant,
ipſi priores iam dominũ elegerãt. Quis enim poteſt eſſe
iuſtus, niſi eligendo iuſtitiã? Finis autẽ legis Chriſtus ad *Roma.10.*
iuſtitiam omni credenti. Qui factus eſt nobis ſapientia à
deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio, vt quemad-
modum ſcriptum eſt, Qui gloriatur in domino glorie- *1.Cor.1.*
tur. Ipſe eſt ergo noſtra iuſtitia. Vnde & antiqui *Gratia &*
iuſti ante incarnationem verbi, in hac fide Chriſti, & in *veteres ſer*
hac vera iuſtitia, quod eſt nobis Chriſtus, iuſtificati ſunt: *uati ſunt.*
hoc credentes futurum, quod nos credimus factũ. Gra- *Cap.21.*
tia ſalui facti per fidem, non ex ſeipſis, ſed dei dono: non *Epheſ.2.*
ex operibus, ne forte extollerentur. Bona quippe opera M
eorum non præuenerunt miſericordiam dei, ſed ſecuta
ſunt. Ipſi quippe audierunt, ipſi ſcripſerunt longe ante-
quam Chriſtus veniſſet in carne, Miſerebor cui miſertus *E.cod.33.*
ero: & miſericordiam præſtabo, cui miſericors fuero.
E quibus dei verbis tanto pòſt apoſtolus Paulus diceret:
Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt *Roma.9.*
dei. Ipſorum etiã vox eſt longe antequã Chriſtus veniſ-
ſet in carne: Deus meus, miſericordia eius præueniet *Pſal.58.*
me. Quomodo autem poſſent alieni eſſe à fide Chriſti,
quorum charitate etiã nobis prænunciatus eſt Chriſtus:
ſine cuius fide quiſquam mortalium nec fuit nec eſt nec
eſſe aliquando poterit iuſtus? Si ergo iam iuſti à Chri-
ſto eligerentur apoſtoli, prius illum ipſi elegiſſent, vt *Ioan.15.*
iuſti eligi poſſent, ſine illo iuſti eſſe poſſent. Sed non
ita factum eſt: ipſe quippe illis ait, Non vos me elegi-
ſtis, ſed ego vos elegi. Vnde dicit apoſtolus Ioannes. *1.Ioan.4.*
Non quod dilexerimus deum, ſed quia ipſe prior dile- *Ante gra*
xit nos. Quod cum ita ſit, quid eſt homo vtens *tiam mun-*
in hac vita propria voluntate, antequam eligat & dili- *ſti omnes.*
gat deum, niſi iniuſtus & impius? Quid eſt, inquam, *Cap.22.*
homo,

A homo, aberrans à creatore creatura, niſi creator eius memor ſit eius, & eligat eum gratis, & diligat gratis, quia ipſe non poteſt eligere vel diligere, niſi prius electus dilectúſque curetur, qui cæcitate eligenda non cernit, & languore diligenda faſtidit? Sed forte quis dicat, Quomodo deus prius eligit & diligit iniquos, aut iuſtificat,
Pſal.5. cum ſcriptum ſit, Odiſti domine omnes operantes iniquitatem? Quomodo putamus, niſi miro & ineffabili modo? Et tamen etiam non poſſumus cogitare quòd medicus bonus ægrotum & odit & diligit. Odit enim, quia ægrotat: qui diligit ita vt ægritudinem pellat.

Cupiditas fons malæ patientiæ. Hæc propter charitatem dicta ſint, ſine qua in nobis non poteſt eſſe vera patientia: quia in bonis charitas dei eſt, quæ tolerat omnia, ſicut in malis mundi cupi-
Cap.13. ditas. Sed hæc charitas per ſpiritum ſanctum eſt in no-
1.Corin.13. bis, qui datus eſt nobis. Vrlde à quo nobis eſt charitas,
Roman.5. ab illo eſt patientia. Mundi autem cupiditas quando patienter ſuſtinet onera cuiuſlibet calamitatis, gloriatur de viribus propriæ voluntatis, tanquam de ſtupore morbi, non de robore ſanitatis. Inſania eſt iſta gloriatio, non eſt patientiæ, ſed dementiæ. Voluntas iſta tanto videtur patiennior acerborum malorum, quanto eſt auidior
B temporalium bonorum, quia inanior æternorum.

Ipſa voluntas cócipit malitiam. Quod ſi eam exagitat & inflammat fallacibus viſis & ſuaſionibus immundis diabolicus ſpiritus: & maligna conſpiratione ſociatus, efficit hominis voluntatem vel
Cap.24. errore dementem, vel appetitu cuiuſlibet mundanæ delectationis ardentem: quæcunque videntur intolerabilia, mirabiliter ſuſtinere, non tamen ideo etiam voluntas mala ſine inſtigatione alterius immundi ſpiritus, ſicut voluntas bona ſine adiutorio ſancti ſpiritus non poteſt eſſe. Nam eſſe poſſe voluntatem malam etiam ſine aliquo ſpiritu vel ſeducente vel incitante, in ipſo diabolo ſatis oſtenditur: qui per nullum alium diabolum propria voluntate factus diabolus inuenitur. Voluntas itaque mala ſiue cupiditate rapiatur, ſiue timore reuocetur, ſiue lætitia diffundatur, ſiue triſtitia contrahatur, atque in bis omnibus perturbationibus animi quæcunque ſunt, aliis vel aljo tempore grauia contemnat & perferat: poteſt & ſine alterius ſpiritus inſtinctu ſeipſam ſeducere, & defectu à ſuperioribus in inferiora lapſando, quanto iocundius æſtimauerit quod adipiſci appetit, vel amittere metuit, vel adeptum gaudet, vel amiſſum
C dolet: tanto tolerabilius perferre, quod ſibi minus eſt ad patiendum, quàm illud ad fruendum. Quicquid enim illud eſt, ex creatura eſt, cuius nota voluntas eſt. Quodammodo enim familiari contactu atque connexu ad experiendam eius ſuauitatem, adiacet amãti creaturæ amata creatura.

Bona voluntas non niſi ex deo. Volunras autem creatoris, de qua ſcriptum eſt, Et torrente voluptatis tuæ potabis eos: longe alterius generis eſt: neque enim ſicut nos creatu-
Cap.25. ra eſt. Niſi ergo amor eius detur inde nobis, non eſt vn-
Pſal.35. de eſſe poſsit in nobis. Ac per boc voluntas bona qua
Philip.2. diligitur deus, in homine non poteſt eſſe niſi in quo deus operatur & velle. Hæc igitur voluntas bona, id eſt voluntas deo fideliter ſubdita, voluntas ſanctitate ſuperni ardoris accenſa, voluntas quæ diligit deum & proximum propter deum: ſiue amore, de quo reſpondit apo-
Ioan.21. ſtolus Petrus, Domine tu ſcis quia amo te: ſiue timo-
Philip.2. re, de quo dicit apoſtolus Paulus, In timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini: ſiue gaudio, de
Roma.12. quo dicit, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: ſiue triſtitia, qualem ſe dixit habuiſſe magnam pro fratribus ſuis: quæcunque amara & aſpera ſufferat, charitas dei
1.Cor.13. eſt, quæ omnia tolerat, quæ non diffunditur in cordibus noſtris niſi per ſpiritumſanctum qui datus eſt nobis. D

Schiſmatici patiẽtia pro Chriſto quantũ valeat. Vnde nequaquam dubitante pietate, ſicut charitas ſanctè amantium, ita patientia piè rolerantium dei donum eſt. Neque enim diuina ſcriptura fallit aut fallitur, quæ non ſolum in veteribus libris babet huius rei teſtimonia, cum deo dicitur, Patientia mea tu es: &, ab ipſo eſt patientia mea: & vbi alius propheta dicit, accipere *Cap.26.*
nos ſpiritum fortitudinis: verumetiam in apoſtolicis li- *Pſal.61.*
teris legitur, Quia vobis datum eſt pro Chriſto non ſo- *Philip.1.*
lùm vt credatis in eum, ſed vt etiam patiamini pro eo. Nõ ergo quaſi de proprio faciat animum elatum, quod
ſibi audit eſſe donatum. Si qois autem non babens cha- *Epheſ.5.*
ritatem, quæ pertinet ad vnitatem ſpiritus, & vinculum pacis, quo catholica eccleſia congregata connectitur, in aliquo ſchiſmate conſtitutus, ne Chriſtum neget, patitur tribulationes, anguſtias, famem, nuditatem, perſecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium vel flammas, vel beſtias, vel ipſam crucem timore gehennarum, & ignis æterni: nullo modo iſta culpanda ſint, imò vero & hæc laudanda patiẽtia eſt. Non enim dicere poterimus, melius ei fuiſſet, vt Chriſtum negando nihil eorum pateretur quæ paſſus eſt confitendo: ſed exiſtimandum fortaſſe tolerabilius ei futurum E
iudicium, quàm ſi Chriſtum negando cuncta illa vitaret: vt illud quod ait apoſtolus, Si tradidero corpus *1.Cor.13.*
meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt: nihil prodeſſe intelligatur ad regnum cœlorum obtinendum, non ad extremi iudicij tolerabilius ſupplicium ſubeundum.

Quæſtiuncula. Sed meritò quæri poteſt, vtrum iſta patieotia donum dei ſit, an viribus tri-
buenda ſit voluntatis humanæ, qua quiſque ab eccleſia *Cap.27.*
ſeparatus, non errore qui eum ſeparauit, ſed pro veritate ſacramenti ſeu verbi quæ apud eum remanſit, timore pœnarum æternarum, pœnas patitur temporales. Cauendum eſt enim, ne forte, ſi dei donum iſtam patientiam dixerimus, hi quibus ineſt, etiam ad regnum dei pertinere credãtur. Si autem donum dei eſſe negauerimus, cogamur fateri, ſine adiutorio & munere dei in voluntate hominis eſſe poſſe aliquid boni. Neque enim hoc non eſt bonum, vt credat homo æterno ſupplicio ſe eſſe puniendum, ſi negauerit Chriſtum, vt pro iſta fide qualecunque ſupplicium perferat & contemnat humanum. Proinde ſicut negandum non eſt etiam hoc eſſe donum dei, ita intelligendum eſt alia eſſe dei dona F
filiorom illius Hieruſalem, quæ ſurſum libera eſt mater *Galat.4.*
noſtra.

Dona varia. Ca.28. Hæc ſunt enim quodammodo hæreditaria, in quibus ſumus hæredes dei, cohæredes autem Chri-
ſti. Alia vero, quæ poſſunt accipere etiam filij concubi- *Roman.8.*
narum, quibus Iudæi carnales & ſchiſmatici vel hæretici comparantur. Quanuis enim ſcriptum ſit, Eiice an- *Galat.4.*
cillam & filium eius, neque enim hæres erit filius concubinæ cum filio meo Iſaac: & Abrahæ dixit deus, In *Gene.21.*
Iſaac vocabitur tibi ſemen: quod ſic eſt apoſtolus inter- *Roman.9.*
pretatus, vt diceret, id eſt non qui filij carnis, hi filij dei, *Galat.4.*
ſed filij promiſsionis deputantur in ſemine, vt intelligeremus ſemen Abrahæ ſecundum Iſaac propter Chriſtum ad dei filios pertinere, qui ſunt corpus Chriſti & membra, id eſt eccleſia dei vna, vera, germana, catholica, tenens piam fidem: non eam quæ per elationem vel timorem, ſed eam quæ per dilectionem operatur: Ta-
men etiam filios concubinarum, quando à filio ſuo Iſaac *Galat.4.*
diuiſit Abraham, nonnulla eis largitus eſt munera, ne relinquerentur omnino inanes, non vt tenerentur hæredes. Sic enim legimus, Dedit autem Abraham omnem cenſum ſuum Iſaac filio ſuo, & filiis concubinarum

G ſiarum dedit Abraham munera, & diuiſit eos ab Iſaac *Roma. 8.* filio ſuo. Si ergo filij ſumus liberæ Hieruſalem, alia dona exhæredatorum, alia intelligamus hęredum. Hi enim hæredes ſunt, quibus dicitur, Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater.

De fructu patientiæ pauperum Chriſti. Cap. 19. Clamemus ergo ſpiritu charitatis, ſed donec veniamus ad hæreditatem, in qua ſemper maneamus, liberali amore ſimus, non ſeruili timore. Patienter clamemus, quandiu pauperes ſumus, donec illa hæreditate ditemur. Magna quippe inde pignora accepimus, quòd ad nos ditandos pauper factus eſt Chriſtus, quo in ſupernas diuitias exaltato, miſſus eſt qui ſancta deſideria noſtris cordibus inſpiraret ſpiritusſanctus. Ho- *Pſal. 9.* rum pauperum adhuc credentium, nondum contemplantium: adhuc ſperantium, nondum tenentium: adhuc deſiderio ſuſpirantium, nondum fœlicitate regnantium: adhuc eſurientium & ſitientium, nondum ſatiatorum: Horum ergo pauperum patientia non peribit in æternum: non quia & illic patientia erit, vbi quod toleretur non erit, ſed non peribit, ſicut dictum eſt, quia infructuoſa non erit. Fructum autem habebit æternum, H ideo non peribit in æternum. Quiſquis autem laborat inaniter, cum eum ſpes fefellerit propter quam laborabat, meritò dicit, Perdidi tantum laborem. quiſquis verò ad ſui laboris promiſſa peruenerit, gratulans dicit, Non perdidi laborem meum. Dicitur ergo labor non periſſe, non quia manet perpetuus, ſed quia non eſt inaniter fuſus. Sic & patientia pauperum Chriſti, ſed ditandorum hæredum Chriſti non peribit in æternũ: non quia & illic patienter ferre iubebimur, ſed quia pro iis quæ hic patienter pertulimus, æterna beatitudine perfruemur. Non dabit finem ſempiternæ fœlicitati, qui donat temporalem patientiam voluntati, quia vtrunque munus donatæ donatum eſt charitati.

FINIS.

LIBER DE BONO SIVE PERFECTIONE VIDVITATIS AD IVLIANVM: TITVlus talis habebatur, Auguſtinus Epiſcopus ſeruus Chriſti, ſeruorúmque Chriſti, religioſæ famulæ dei Iulianæ in domino dominorum ſalutem.

I

Ad vnã ſcribis, ſed non vni. Cap. 2. NE petitioni tuæ, & in Chriſto dilectioni diutius eſſem debitor promiſſionis meæ, arripui vtcunq; inter alias vrgẽtiſſimas occupationes meas de profeſſione ſanctæ viduitatis aliquid ad te ſcribere: quoniã & præſentem me rogando honoraſti, & cum tibi hoc non potuiſſem negare, ſæpe promiſſum meum literis flagellaſti. In quo ſanè opere noſtro cum aliqua legeris ad tuam vel ad veſtram, quæ ſimul in Chriſto viuitis, perſonam minime pertinere, nec ideo admonitioni vitæ veſtræ proprie neceſſaria, non ideo debebis ſuperflua iudicare. Iſtæ quippe literæ quamuis ad te, non tamen tantummodo K tibi ſcribendæ fuerunt: ſed vt aliis per te quoque prodeſſent, non vtique à nobis negligendum fuit: Quicquid ergo hic inueneris quod vobis neceſſarium vel nũquam fuerit, vel iam non ſit, & tamen aliis eſſe perſpexeris, nec habere te pigeat, nec dare legendum, vt & tua charitas ſit vtilitas aliorum. Cum igitur in omni quæſtione quæ ad vitam moréſque pertinet, non ſola doctrina, verum etiam exhortatio ſit neceſſaria: vt doctrina quid agendum ſit nouerimus, exhortatione autem excitemur ne pigeat agere quod agendum eſſe iam nouimus: quid ergo amplius te doceam quàm id quod apud apoſtolum legimus? Sancta enim ſcriptura no- *Roma. 12.* ſtræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus ſapere plus quàm oportet ſapere: ſed ſapiamus, vt ipſe ait, ad temperantiam, ſicut vnicuique deus partitus eſt menſuram fidei. Non ſit ergo mihi aliud te docere, niſi verba tibi doctoris exponere, & de iis quod dominus dederit diſputare.

Innuptæ quæ Paulo. Cap. 3. Ait itaque apoſtolus doctor gentium, vas electionis, Dico autem innuptis & viduis, bonum eſſe illis ſi ſic permanſerint, ſicut & ego. Hæc verba ita intelligenda ſunt, vt non exiſtimemus viduas non oportere innuptas dici, quia nuptias videntur expertæ: innu- L ptarum enim nomine illas ſignificat, quæ non ſunt nuptiis alligatæ, ſiue fuerint, ſiue non fuerint. Quòd alio loco aperit, vbi ait, Diuiſa eſt mulier innupta & virgo. *1. Cor. 7.* Quando vtique & virginem adiungit, quid mulierẽ innuptam, niſi viduam vult intelligi? Vnde etiam deinceps vno innuptæ nomine profeſſionem vtranq; complectitur, dicens, Quæ innupta eſt, ſolicita eſt ea quę ſunt domini, quomodo placeat domino: quæ autem nupta eſt, ſolicita eſt ea quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Innuptam certe nõ eam tantùm intelligi voluit, quæ nunquam nupſit, ſed etiam eam, quę nuptiarum vinculo per viduitatem liberata, nupta eſſe deſtitit: nam ideo & nuptam non dicit niſi eam quæ virum habet non etiam eam quę habuit, & non habet. Quapropter vidua omnis innupta eſt: ſed quia non omnis innupta vidua eſt, ſunt enim & virgines, ideo hic vtrunque poſuit, vbi ait, Dico autem innuptis & viduis: tanquam diceret, Quod dico innuptis, non eis ſolis dico quæ virgines ſunt, ſed etiam eis quæ viduæ ſunt, bonum eſſe illis ſi ſic permãſerint, ſi- M cut & ego.

Fides coniugij. Cap. 3. Ecce eſt bonum tuum ei bono comparatum, quod dicit apoſtolus ſuum, ſi fides adeſt, imò quia fides adeſt. Breuis eſt iſta doctrina, nec ideo contemnenda quia breuis: ſed ideo facilius & charius tenenda, quia in breuitate non vilis. non enim qualecũque bonum hic commendat apoſtolus, quod fidei nuptarum ſine vlla ambiguitate præpoſuit. quantum enim bonum habeat nuptarum fides: id eſt, Chriſtianarum & religioſarum coniugatarum, hinc intelligi poteſt quòd cum de fugiẽda fornicatione præciperet, vbi vtique & coniugatos alloquebatur, Neſcitis, inquit, quia corpora veſtra mem- *1. Corin. 6.* bra ſunt Chriſti. Tantum ergo bonum eſt fidelis coniugij, vt etiam ipſa membra ſint Chriſti. Hoc autem bono, quo melius eſt bonum continentię vidualis, non hac profeſſione id agitur, vt aliquis plus ſit catholica vidua, quàm membrum Chriſti, ſed vt meliorem quàm coniugata locum habeat inter membra Chriſti. Dicit quippe idem apoſtolus, Sicut enim in vno corpore multa *Roma. 12.* membra habemus, omnia autem membra non eoſdem actus habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius ſunt membra, habentes dona diuerſa ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. Ideo etiam cum moneret coniugatos, ne debito carnalis cõ-

mixtionis

A mixtionis ſi fraudarét inuicem:& per hoc alter eorũ ne-
gato ſibi debito coniugali, per intemperantiã ſuam ten-
1.Corin.7. tatus à Satana,in fornicationẽ prolaberetur: hoc autem
dico, inquit, ſecundum veniam, non ſecundum impe-
rium. Volo autem omnes eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſ-
quiſque proprium habet donum à deo,alius quidem ſic,
Iteratæ alius vero ſic. Vides etiam coniugalem pudicitiam,
nuptiæ nõ & tori Chriſtiani matrimonialem fidem donum eſſe,
dãnantur. & hoc à deo: vt illud, quod vltra liberorum procrean-
Cap.4. dorum neceſſitatem modum cõcumbendi aliquatenus
concupiſcentia carnalis excedit, non nuptiarum ſit hoc
malum, ſed veniale ſit propter nuptiarum bonum. Non
enim de coniugio,quod copulatur liberorum procrean
dorum cauſa, & fide pudicitiæ coniugalis, & indiſſolu-
bili,quandiu ambo viuunt,matrimonij ſacramento,quæ
omnia bona ſunt:ſed de illo immodico carnis vſu,qui in
infirmitate coniugum agnoſcitur & interuentu boni nu
ptialis ignoſcitur, ait apoſtolus, Secundum veniam di-
1.Corin.7. co,non ſecũdum imperium. Item cum dicit, Mulier al-
ligata eſt, quandiu vir eius viuit, quòd ſi mortuus fuerit
vir eius, liberata eſt: cui vult nubat, tantùm in domino:
beatior autem erit ſi ſic permanſerit, ſecundum meum
B conſilium: ſatis oſtendit beatam eſſe in domino, etiam
poſt mortem viri iterum nubentem fidelem, ſed in eo-
dem domino viduam beatiorem: hoc eſt, vt ſcriptura-
rum non tantùm verbis verum etiam exemplis loquar,
beatam eſſe Ruth, ſed Annam beatiorem. Quapropter
hoc primum oportet vt noueris, bono quod elegiſti nõ
damnari ſecundas nuptias, ſed inferius honorari: nam
ſicut bonum ſanctæ virginitatis, quod elegit filia tua,nõ
damnat vnas nuptias tuas, ſic nec viduitas tua cuiuſquã
ſecundas. Hinc enim maxime Cataphrygarum ac No-
uatianorum hæreſes tumuerunt,quas buccis ſonantibus
non ſapientibus etiam Tertullianus inflauit, dum ſecun
das nuptias tanquam illicitas maledico dente concidit,
quas omnino licitas apoſtolus ſobria mente concedit,
Ab hac ſanitate doctrinæ, nullius indocti, nullius docti
diſputatione mouearis: nec ita extollas bonum tuum,vt
quod malum non eſt, tanquam malum crimineris alie-
num:ſed tanto magis gaude tuo bono,quanto magis vi-
des non tantùm illo deuitari mala, ſed quædam etiam
C bona ſuperari, Mala ſunt enim adulterium vel fornica-
Non ideo tio. Ab his autem illicitis valde longè eſt quæ voti
malũ con- libertate ſe obſtrinxit,& ſibi etiam licita ne licerent,non
iugium, ſi imperio legis,ſed cõſilio charitatis effecit. Et bonum eſt
melior eſt pudicitia coniugalis, ſed melius bonum eſt continentia
caſtitas. vidualis. Hoc ergo melius illius boni ſubmiſſione hono-
Cap 5. ratur:non illud bonum melioris huius laude damnatur.
1.Corin.7. Quòd autẽ apoſtolus cum cœlibum & innuptarum cõ-
mendaret fructum,quia cogitant quæ ſunt dei, quomo-
do placeant deo,ſubiecit & ait, Hoc autem ad vtilitatem
veſtram dico,non vt laqueum vobis iniiciam:id eſt,non
vt vos cogam,ſed ad id quod honeſtum eſt horter: non
quia innuptarum bonum honeſtum dixit, ideo putare
debemus turpe eſſe vinculum cõiugale, Alioquin etiam
primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphry-
ges, nec Nouatiani, nec diſertiſſimus eorum aſtipulator
Tertullianus turpes auſus eſt dicere: Sed quẽadmodum
cum ait, Dico autem innuptis & viduis, bonum eſſe il-
lis ſi ſic permanſerint: vtique bonum poſuit pro melio-
re, quoniam omne quod bono comparatum melius di-
citur,etiã hoc proculdubio bonũ eſt. nam quid eſt aliud
quod ita dicitur melius,niſi quod magis bonum eſt? nec
ideo conſequenter eum ſenſiſſe arbitramur, malum eſ-
ſe ſi nupſerint, quoniam dixit, bonum eſt illis ſi ſic per-
manſerint. Ita etiam cum ait, ſed ad id quod honeſtum D
eſt, non matrimonium turpe eſſe monſtrauit, ſed quod
honeſtum erat, honeſtius generalis honeſti nomine cõ-
mendauit: quia honeſtius quid eſt, niſi quod magis ho-
neſtum eſt? Magis autem honeſtum, vtiq; honeſtum eſt.
Apertè quippe declarauit, hoc eſſe bono illo melius, vbi
ait, Qui dat nuptum,bene facit.& qui non dat nuptum,
melius facit:& hoc illo beato beatius,vbi ait, Beatior au-
tem erit,ſi ſic permãſerit. Sicut ergo bono melius & bea-
to beatius,ſic honeſto honeſtius eſt,quod honeſtum vo-
luit appellare. Abſit enim vt turpe ſit vnde loquens Apo
ſtolus Petrus ait, Viri vxoribus veſtris tanquã vaſi infir- *1.Petr.3.*
miori & ſubiecto tribuite honorem quaſi cohæredibus
gratiæ. Et illas alloquens, ſubditas eſſe viris ſuis exemplo
Saræ adhortatur: Nam ſic quædã, inquit, ſanctæ mulie- *Ibidem.*
res, quæ in dominum ſperabant,ornabant ſe, obſequen-
tes viris ſuis: quomodo Sara obediebat Abrahæ, domi-
num eum vocans,cuius factæ eſtis filiæ,benefacientes,&
non timentes vllam perturbationem. Vnde & il- *Et cõiuga-*
lud quod de innupta Paulus apoſtolus dixit, Vt ſit ſan- *torũ mem*
cta & corpore & ſpiritu: non ſic accipiendum eſt, quaſi *bra ſãcta.*
nupta fidelis & caſta, & ſecundum ſcripturas ſubdita vi- *Cap.6.*
ro,non ſit ſancto corpore,ſed tantummodo ſpiritu: Fie- *1.Cor.7.*
ri enim non poteſt vt ſanctificato ſpiritu, nõ ſit ſanctum E
etiã corpus,quo ſanctificatus vtitur ſpiritus. Sed ne cui-
quam nos potius argumẽtari,quàm hoc diuino eloquio
probare videamur,quoniam Petrus Saram commemo-
rans, Sanctæ, inquit, mulieres, tantummodo: non ait,&
corpore: illud eiuſdem Pauli conſideremus, vbi prohi-
bens fornicationes ait, Neſcitis quia corpora veſtra mẽ- *1.Cor.6.*
bra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam
membra meretricis? Abſit. Audeat ergo aliquis dicere
membra Chriſti ſancta nõ eſſe: aut verò audeat à mem-
bris Chriſti fidelium coniugatarum corpora ſeparare?
Vnde etiam paulò pòſt ait, Corpus veſtrum templum in *Ibidem.*
vobis eſt ſpiritusſancti, quem habetis à deo, & non eſtis
veſtri. Empti eſtis precio magno. Corpus fideliũ & mẽ-
bra Chriſti eſſe dixit, & templũ ſpiritusſancti, vbi profe-
cto vtriuſq; ſexus fideles intelliguntur. Ibi ergo ſunt nu-
ptæ ibi & innuptæ,ſed diſtinctæ meritis: & tãquam mẽ-
bris membra prælata, quorum tamen neutra ſint à cor-
pore ſeparata. Quod igitur de innupta loquens ait, Vt
ſit ſancta & corpore & ſpiritu: ampliorem innuptarum
& in corpore & ſpiritu ſanctificationem intelligi voluit, F
non corpus nuptarum omnino ſanctificatione priuauit.
Diſce itaque bonum tuum,imò memento quòd didici-
ſti, bonum tuum amplius laudari, quia eſt aliud bonum
quo ſit hoc melius, quàm ſi aliter hoc bonum eſſe non
poſſet,niſi illud malum eſſet,aut omnino non eſſet. Ha-
bent oculi in corpore magnum honorem, ſed minorem
haberét ſi ſoli eſſent,& alia minoris honoris mẽbra non
eſſent. In cœlo ipſo ſua luce Sol Lunam ſuperat,nõ vitu-
perat. Stella ab ſtella differt in gloria, non diſſidet in ſu- *1.Cor.15.*
perbia. Ideo fecit deus omnia,& ecce bona valde:nõ tan
tùm bona, ſed etiam valde: non ob aliud niſi quia om- *Gene.1.*
nia. Nam & per ſingula opera dicebatur, Vidit deus quia
bonum eſt. Vbi autem omnia nominata ſunt, additum
eſt, valde: & dictum, Vidit deus omnia quæ fecit, & ec-
ce bona valde. Meliora enim quædam ſingula quàm a-
lia ſingula: ſed meliora ſimul omnia quàm quælibet ſin-
gula. Chriſti itaque te doctrina ſana in eius corpore ſa-
nam faciat per eius gratiam, vt id quod aliis melius ha-
bes in corpore & ſpiritu,idem ipſe ſpiritus tuus qui cor-
pori dominatur, nec extollat inſolenter, nec diſcernat
inſcienter. Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatio-

G rem, cum illa bis nupſerit, hæc vno viro citò viduata diu vixerit, continuò etiã te meliorẽ potes eſſe quàm Ruth.

Veterũ polygynæcia & fœcunditas.
Cap. 7.

Alia quippe propheticis temporibus ſanctarum fœminarum diſpenſatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiſcentia compellebat, vt propagaretur populus dei, in quo præmitterentur prophetæ Chriſti: cum & ipſe populus per ea quæ in figura contingebant in illis, ſiue in iis qui ſcirent, ſiue in iis qui illa neſcirent, nihil aliud eſſet quàm propheta Chriſti, ex quo naſceretur etiã caro Chriſti. Vt ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis ſententiam qui non ſuſcitaret ſemen in Iſraël. Vnde & ſanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, ſed pietate pariendi, vt rectiſsime credantur coitum non fuiſſe quæſituræ, ſi proles poſſet aliter prouenire. Et viris vſus plurium viuarum concedebatur vxorum, Cuius rei non concupiſcentiam carnis, ſed prouidentiam generationis fuiſſe cauſam illud oſtendit, quòd ſicut viris ſanctis habere plures vxores viuas, non ita etiam ſanctis fœminis licebat miſceri maritis pluribus viuis: quoniam tanto eſſent turpiores, quanto magis appeterent vnde non eſſent fœcundiores. Proinde ſancta Ruth, cum ſemen quale illo
H tempore neceſſarium fuit, in Iſraël non haberet, mortuo viro quæſiuit alterum de quo haberet. Hac itaq; bis coniugata, ideo Anna vno viro viduata beatior fuit, quia & prophetiſſa Chriſti eſſe meruit: Quam credendum eſt etiam ſi filios nullos habuit, (quod quidem ſcriptura reticendo reliquit incertum) eo ſpiritu præuidiſſe Chriſtum ex virgine proxime eſſe venturum, quo potuit agnoſcere & paruulum. Vnde meritò etiam ſine filiis, ſi tamen eos non habuit, ſecundas nuptias recuſauit: quia nouerat iam tempus eſſe quo Chriſto non officio pariẽdi, ſed ſtudio continendi, nec coniugalibus fœtandis viſceribus, ſed caſtificandis vidualibus moribus, melius ſeruiretur. Si verò etiam ſciebat Ruth per ſuam carnem propagari ſemen vnde Chriſtus carnem fuerat habiturus, & huic ſcientię nubendo exhibuit miniſterium, non audeo iam dicere beatiorẽ fuiſſe Annæ viduitatẽ, quàm illius fœcunditatem.

Quare ſit viduis conceſſa nubẽdi facultas.
Cap. 8.
Eccleſ. 3.
1.Cor. 7.

Tu autem quæ & filios habes, & in ſeculi fine viuis, quo iam tempus ſit non mittendi lapides, ſed colligendi: non amplectendi, ſed continendi ab amplexu, cum clamet apoſtolus, Hoc autem dico fratres, tempus breue eſt, reliquum eſt vt & qui habent vxores, tanquam non habentes ſint: profectò ſi ſecundas nuptias appetiſſes, nullum prophetiæ vel legis
I obſequium, nullum prolis ſaltem carnale deſideriũ, ſed ſolius incõtinentiæ fuiſſet indicium. Feciſſes enim quod ait apoſtolus cum dixiſſet bonum eſſe illis ſi ſic permanſerint, ſicut & ego: continuò quippe addidit, Quòd ſi ſe non continent, nubant: malo enim eas nubere quàm vri.
Ibidem. Hoc enim dixit, vt effrenatæ libidinis malum non præcipitaretur in turpitudinem flagitiorũ, cum exciperetur honeſtate nuptiarum. Gratias autem domino, quoniam peperiſti quod eſſe noluiſti, & virginitas prolis tuæ compenſauit diſpendium virginitatis tuæ. Nam diligentee interrogata doctrina Chriſtiana, & primas nuptias iam iſto tempore, niſi incontinentia ſit impedimento, contemnendas eſſe reſpondet. Qui enim dixit, Si ſe non cõtinent, nubant: potuit dicere, Si filios non habent, nubant. Sed poſt reſurrectionem prædicationemq; Chriſti, quando iam ex omnibus gentibus filiorum ſpiritaliter ſignandorum tanta ſuppetit copia, tale officium ceſſet ex carne filios propagare, quale primis temporibus
1.Timo. 5. fuit: Et quòd alibi dicit, Volo igitur iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliâs eſſe, nuptiarum bonum apoſtolica ſobrietate & authoritate commendat, non K
procreandi officium etiam eis quæ continentiæ bonum capiunt, tanquam ad obſequelam legis imponit. Denique cur hoc dixerit, pandit, cum adiungit & dicit, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia: iam enim quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam. Vt his verbis eius intelligamus, eas quas nubere voluit, melius poſſe continere quàm nubere, ſed melius nubere quàm retro poſt ſatanam ire: id eſt, ab illo excellenti virginalis vel vidualis caſtitatis propoſito, in poſteriora reſpiciendo cadere & interire. Proinde quæ ſe nõ continent, nubent antequam cõtinentiam profiteantur, antequam deo voueant, quod niſi reddant, iure damnantur. Alio quippe loco de talibus dicit, Cũ enim in deliciis egerint, *Ibidem.*
in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt: id eſt, voluntatem ad nuptias à propoſito continentię deflexerunt. Irritam quippe fecerunt fidem qua prius vouerant, quod perſeuerantia implere noluerunt. Nuptiarum igitur bonum ſemper eſt quidem bonum: ſed in populo dei fuit aliquando legis obſequium: nunc eſt infirmitatis remediũ, in quibuſdam verò humanitatis ſolatiũ. Filiorum quippe procreationi operam dare non canino more per v- L
ſum promiſcuum fœminarum, ſed honeſto ordine coniugali non eſt in homine improbandus affectus: etiam ipſum tamen laudabilius tranſcẽdit & vincit cœleſtia cogitans animus Chriſtianus.

Quæ poſt votum nubunt, verũ contrahũt matrimonium.
Cap. 9.
Matt. 19.

Sed quoniam, ſicut ait dominus, non omnes capiunt verbum hoc: quæ poteſt ergo capere, capiat: quæ ſe non continet, nubat: quæ non cepit, deliberet: quæ aggreſſa eſt, perſeueret: nulla aduerſario detur occaſio, nulla Chriſto ſubtrahatur oblatio. In coniugali quippe vinculo ſi pudicitia cõſeruatur, damnatio non timetur. Sed in viduali & virginali continentia, excellentia muneris amplioris expetitur: qua expetita & electa, & voti debito oblata, iam non ſolùm non capeſſere nuptias, ſed etiam ſi non nubatur nubere velle, damnabile eſt. Nam vt hoc demonſtraret apoſtolus, non ait, cum in deliciis egerint, in Chriſto nubunt: *1.Timot. 5.*
ſed nubere volunt: habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt: etſi non nubendo, ſed tamen volendo: non quia ipſæ nuptiæ vel talium damnandæ iudicantur, ſed damnatur propoſiti fraus, damnatur fracta voti fides, damnatur non ſuſceptio à bono inferiore, ſed ruina ex bono ſuperiore. Poſtremò M
damnantur tales, non quia coniugalem fidem poſterius inierunt, ſed quia continentiæ primam fidem irritam fecerunt. Quod vt breuiter inſinuaret apoſtolus, noluit eas dicere habere damnationem, quę poſt amplioris ſanctitatis propoſitum nubunt: non quia non damnentur, ſed ne in eis ipſæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixiſſet, nubere volunt: continuò addidit, habẽtes damnationem. Et dixit quare, quoniam primam fidem irritam fecerunt: vt voluntatem quæ à propoſito cecidit, appareat eſſe damnatã, ſiue ſubſequãtur nuptiæ, ſiue deſint.

Quæ voto ſoluto nubunt, dirimi non debent.
Cap. 10.

Proinde qui dicunt talium nuptias non eſſe nuptias, ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acutè ac diligenter conſiderare quid dicant. Fallit eos quippe ſimilitudo veritatis. Quia enim coniugium Chriſti dicuntur eligere quæ Chriſtiana ſanctitate non nubunt, hinc argumentantur quidam dicentes, Si viro ſuo viuo, quæ alteri nubit adultera eſt, ſicut ipſe dominus in Euangelio definiuit: viuo ergo Chriſto, cui mors vltrà non dominatur, quæ coniugium eius elegerat, ſi homini nubit, *Matt. 19.*
adultera eſt. Qui hoc dicunt, acute quidem mouentur, *Roma. 6.*
ſed parum attendunt hanc argumentationem quãta re-

A rum ſequatur abſurditas. Cum enim laudabiliter etiam
viuente viro ex eius cõſenſu continentiã fœmina Chri-
ſto voueat, iam ſecundum iſtorum rationem nulla hoc
facere debet, ne ipſum Chriſtum, quod ſentire nefas eſt,
adulterum faciat, cui viuente viro nubit. Deinde cũ pri-
mæ nuptiæ melioris ſint meriti quàm ſecundæ, abſit vt
ſanctarum viduarum iſte ſit ſenſus, vt Chriſtus eis vi-
deatur quaſi ſecundus maritus. Ipſum enim habebant &
antea, quando viris ſuis fideliter ſeruiebant ſubditæ, non
carnaliter, ſed ſpiritaliter virum: cui eccleſia ipſa, cuius
membra ſunt, coniunx eſt: quæ fidei, ſpei, charitatis in-
tegritate, non in ſolis virginibus ſanctis, ſed etiam in vi-
duis & cõiugatis fidelibus tota virgo eſt. Vniuerſæ quip-
2.Corin.11. pe eccleſiæ cuius illæ membra ſunt, apoſtolus dicit, A-
ptaui vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.
Nouit autem ille coniugem virginem ſine corruptione
fœtare, quem in ipſa etiam carne potuit mater ſine cor-
ruptione procreare. Fit autem per hanc minus conſide-
ratam opinionem, qua putant lapſarum à ſancto propo-
ſito fœminarum, ſi nupſerint, nõ eſſe coniugia, non par-
uum malum, vt à maritis ſeparentur vxores quaſi adul-
teræ ſint, non vxores: & cum volunt eas ſeparatas red-
B dere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros ve-
Solutio vo ros, cum ſuis vxoribus viuis alteras duxerint. Qua-
ti mala, cõ propter non poſſum quidem dicere à propoſito melio-
iugium ta re lapſas, ſi nupſerint, fœminas, adulteria eſſe, non con-
men bonũ. iugia: ſed planè non dubitauerim dicere, lapſus & rui-
Cap.11. nas à caſtitate ſanctiore, quæ vouetur deo, adulteriis eſ-
ſe peiores. Si enim, quod nullo modo dubitandũ eſt, ad
offenſionem Chriſti pertinet, cum membrũ eius fidem
non ſeruat marito, quanto grauius offenditur, cum illi
ipſi non ſeruatur fides in eo quod exigit oblatum, qui nõ
exegerat offerendum? Cum enim quiſque non reddit,
quod non imperio compulſus, ſed conſilio commoni-
tus vouit, tanto magis fraudati voti auget iniquitatem,
quanto minus habuit vouendi neceſsitatem. Hæc ideo
diſputo, ne arbitreris vel ſecundas nuptias crimen eſſe,
vel quaſcunque nuptias, cum ſint nuptiæ, malum eſſe.
Non itaque illas abs te damnatas velis eſſe, ſed ſpretas.
Bonum ergo continentię vidualis luculẽtius decet, cum
pro illo vouendo & profitendo poſſunt cõtemnere fœ-
minæ, quod & libet & licet. Sed poſt voti profeſsionem
C perſeueranter frenandum & vincendum eſt quod libet,
De poly- quia iam non licet. De tertiis & de quartis & de vl-
gamia. trà pluribus nuptiis ſolent homines mouere quæſtionẽ.
Cap.12. Vnde vt breuiter reſpondeam, nec vllas nuptias audeo
damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis auferre.
Sed ne cuiquam breuitas eius reſponſionis meæ forte
diſpliceat, vberius diſputantẽ reprehenſorem meum au-
dire paratus ſum. Fortaſsis enim affert aliquam rationẽ,
quare ſecundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnen-
tur: nam & ego, ſicut in exordio ſermonis huius admo-
Roma.12. nui, non audeo plus ſapere quàm oportet ſapere. Quis
enim ſum, qui putem definiẽdum, quod nec apoſtolum
1.Cor.7. video definiſſe? Ait enim, Mulier alligata eſt, quandiu vir
eius viuit. Non dixit, primus, aut ſecũdus, aut tertius, aut
quartus: ſed, Mulier, inquit, alligata eſt, quandiu vir eius
viuit: ſi autẽ mortuus fuerit vir eius, liberata eſt: cui vult
nubat, tantùm in domino: Beatior autem erit, ſi ſic per-
manſerit. Quid huic ſententiæ, quantum ad hanc rem
attinet, addi vel detrahi poſsit ignoro. Deinde ipſum
quoque apoſtolorum, ac noſtrum magiſtrum & domi-
num audio Sadducæis reſpondentem, cum propoſuiſ-
ſent mulierem non vniuiram vel biuiram, ſed ſi dici po-
teſt, ſeptiuiram, in reſurrectione, cuius futura eſſet vxor.
Increpans enim eos, ait, Erratis, non ſcientes ſcripturas, D
neque virtutem dei. In reſurrectione enim nec nubent, *Matt.22.*
nec vxores ducent: non enim incipient mori, ſed erunt
æquales angelis dei. Eorum itaque reſurrectionem com-
memorauit, qui reſurgent ad vitam, non qui reſurgent
ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis neſcientes ſcri-
pturas, neque virtutem dei: in illa enim reſurrectione
multinubæ iſtæ eſſe non poterunt: deinde addere, quia
nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipſam, vt videmus, tot ma-
ritorum mulierẽ, vlla ſuæ ſententiæ ſignificatione dam-
nauit. Quapropter nec contra humanæ verecundię ſen-
ſum audeo dicere, vt quotiens voluerit viris mortuis nu
bat fœmina: nec ex meo corde præter ſcripturæ ſanctæ
authoritatem quantaslibet nuptias audeo condemnare.
Quod autem dico vniuiræ viduæ, hoc dico omni vi-
duæ, Beatior eris, ſi ſic permanſeris. Nam & illud *Ex ipſis cõ*
non inſipienter proponi ſolet, vt dicat qui poteſt, quæ- *tinẽtiæ vi-*
nam vidua meritis præferenda ſit: vtrum vniuira, quæ *ribus æſti-*
cum vixiſſet diutius cum marito, filiiſque procreatis ſal- *manda*
uiſque viduata, continẽtiam profeſſa eſt: an ea, quæ ado- *laus.*
leſcentula intra duos annos amiſsis duobus viris, nullis *Cap.13.*
ad conſolationem extantibus liberis, continentiam deo
vouit, & in ea perſeuerantiſsima ſanctitate conſenuit? E
Hic ſe exerceant, ſi poſſunt, diſputando, & nobis aliquid
demonſtrando, qui de numero virorum, non de ipſius
continentiæ viribus penſant merita viduarum. Si enim
illi biuiræ illam vniuiram eſſe præferendam cenſuerint,
niſi attulerint ſpecialem aliquam rationem vel authori-
tatem, profectò inuenientur virtuti animi nõ maiorem
virtutem animi, ſed carnis fœlicitatem anteponere. Ad
fœlicitatem quippe carnis pertinuit, & diu cum viro vi-
uere, & filios procreare: ſed ſi nõ eam ob hoc præponũt,
quia filios habuit, idipſum certe, quod diu cum viro vi-
xit, quid aliud quàm carnis fœlicitas fuit? Meritum por-
rò Annę illius eo maxime commendatur, quia cum tam
cito extuliſſet virum, per prolixam ætatem ſuã diu cum
carne conflixit, & vicit. Sic enim ſcriptum eſt, Et erat *Luc.2.*
Anna propheteſſa filia Phanuel de tribu Aſer, hæc pro-
ceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis
ſeptem à virginitate ſua, & hæc vidua vſque ad annos
octoginta quatuor, quæ non diſcedebat de templo, ie-
iuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Vides
quemadmodum ſancta vidua non ſolùm eò prædicatur
quòd vniuira fuerit, verũ etiam quòd paucos annos cũ F
marito vixerit à virginitate ſua, & vidualis continentiæ
munus vſque ad tantam ſenectutem tanta pietatis ſer-
uitute perduxerit. Conſtituamus igitur ante oculos *Cõparatio*
noſtros viduas tres habẽtes vincula eorum quæ huic in- *alia inter*
erant omnia. Vnam ponamus vniuiram, cui deſit & tan- *triplices*
ta prolixitas viduitatis, quòd diu cum marito vixerit, & *viduas.*
tantum ſtudium pietatis, quòd non ita ieiuniis & obſe- *Cap.14.*
crationibus ſeruiat: Alterã, quæ poſt prioris mariti bre-
uiſsimam vitam, etiam ſecundum citò amiſerit, & diu-
turna ætate ſit vidua, ſed etiam ipſa non tantam det o-
peram ieiuniorum & obſecrationum religioſiſsimæ ſer-
uituti: Tertiam, quæ non ſolùm duos viros habuerit, ſed
etiam cum ambobus ſingillatim, vel cum aliquo eorum
diutius vixerit, & poſteriore ætate viduata, in qua qui-
dẽ ſi nubere voluiſſet poſſet, & filios procreare ſuſcepe-
rit continentiam vidualem: ſed plus inſẽta in deum, plus
ſit ſolicita quæ illi placeant actuare, die ac nocte ſicut
Anna ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens. Si conten-
datur quænam iſtarum ſit meritis potior quis non vi-
deat in hoc certamine palmam dandam eſſe maiori fer-
uentiorique pietati? Itaque ſi tres aliæ conſtituantur,

G quibus illorum trium bina inſint, ſingula deſint: qois dubitet eas meliores fore, quibus præpollentius fuerit in ſuis bonis duobus pia humilitas, vt alta ſit pietas? Nulla quidem iſtarum ſex viduarum tuæ normæ adæquatur. Tu enim hoc votum cum ad ſenectutem vſque perduxeris, omnia tria potes habere, qoibus Annæ meritum excelluit. Nam & vnum virum habuiſti, & non diu tecum vixit in carne: ac per hoc ſi exhibueris obedien-
1.Timo.5. tiam verbis apoſtoli diceutis, Quæ autem vere vidua eſt & deſolata, ſperabit in dominum, & perſiſtet in orationibus nocte ac die: Atque illud qood ſequitur ſobria vigilaotia deuitaueris, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortoa eſt: omnia illa tria booa quæ Anoæ fuerunt, & tua erunt. Tibi autem ſont & filij quos forte illa non habuit: nec ideo laudanda es, quia eos habes, ſed quia piè notrire atque educare ſtudes. Vt enim tibi naſcerentur, fœcunditatis: vt viuant, fœlicitatis eſt: vt autem ſic inſtituaotur, volontatis eſt & poteſtatis. In illis tibi homines gratulantur, in hoc te imitentur. Anna pee prophetiæ ſcientiam cognouit apud matrem virginem Chriſtum, te Euangelica gratia fecit matrem virginis Chriſti. Illa itaque ſancta virgo, quam Chriſto volen-
H tem & petentem obtuliſtis, vidualibus auiæ matríſque meritis addidit aliquid de merito virginali, Non enim nihil inde habetis, quæ hanc habetis: & in illa eſtis, quod in vobis non eſtis. Nam vt ſancta virginitas adimeretur nubentibus vobis, ideo factum eſt vt naſceretur ex
Epilogus ſuperiorũ. Cap.15. vobis. Hæc itaque de meritis diuerſis coniugatarum diuerſarúmque viduarum, hoc opere non diſputarem, ſi id quod ad te ſcribo, tibi tantummodo ſcriberem. Sed quoniam ſunt qoædam in hoc genere ſermonis difficillimæ quæſtiones, aliquid amplius quàm quod ad te propriè pertinet, dicere volui, propter qooſdam qui ſibi docti non videntur, niſi alienos labores non iudicando cooentur diſcutere, ſed laceraodo conſcindere, Deinde vt etiam tu ipſa non ſolùm ſerues quod vouiſti, & in eo bono proficias, verùm etiam diligentius firmiúſque ooueris, idem bonum toum noo à malo nuptiarum diſtingui, ſed bono nuptiarum auteponi. Nam qui viduatarum fœminarum nuptias damnant, etiam ſi continentiam ſuam multarum, quibus tu vteris, rerum abſtinentia mirabiliter & ferueoter exerceant, non ideo te ſeducant, vt ſentias quod ſentiunt, etiam ſi facere non
I poſsis quod faciunt, Nemo enim vult eſſe phreneticus, etiam ſi videat phrenetici vires viribus ſanorũ eſſe fortiores. Præcipue igitur doctrina ſana bonitatem propoſiti & ornet & muniat. Inde eſt quippe quòd catholicæ fœminæ etiam ſæpios nuptæ, non ſolum vniuiris viduis, ſed & virginibus hæreticorum iuſto iudicio præferuntur. Multi ſunt quidem de his tribus rebus coniugij viduitatis & virgioitatis quæſtionum ſinos, multæ perplexitates: quibus diſputando penetrãdis vel diſſoluendis, & maiore cura opus eſt, & copioſiore ſermone: vt vel io omnibus eis rectè ſapiamus, vel ſi quid aliter ſapimus, id quoque nobis deus reuelet. Veruntamẽ quod
Philip.3. etiam illic conſequenter dicit apoſtolus, In quod peruenimus, in eo ambolemus, perueoimus autem, quod ad hanc rem de qua loquimur attinet, vt continentiam cõiugio præponamus, ſanctam verò virginitatem etiam continentiæ viduali: & ne aliquas nuptias, quæ tamen non adulteria, ſed noptiæ ſont, cuiuſlibet noſtri noſtrorúmve propoſiti laude damnemus. Multa alia de iſtis rebus dicta ſunt à nobis in libro de ſancta virginitate: & in opere quod aduerſus Fauſtum Manichæum qoanto potuimus labore conſcripſimus: quoniam Patriarcharum & prophetarum caſta coniugia mordaciſsime K
reprehendeodo ſcriptis ſuis, quorundam indoctorum animos à fidei ſanitate detorſit. Proinde quoniam *Exhortãs*
in exordio huius opuſculi, duo quædam neceſſaria *monet à*
propoſueram, qoæ exequendo pollicitus eram: vnum, *deo donũ*
quod ad doctrinam, alterum quod ad exhortationem *eſſe conti-*
pertinet: & priori parti, vt potui pro ſuſcepto negocio *nentiæ.*
non defui: ad exhortationem veniamus, vt quod bo- *Cap.16.*
num prudenter ſcitur, etiam diligatur ardenter. Qua in re prius illud moneo, vt quantamcunque tibi ineſſe ſentis piæ continentiæ dilectionem, beneficio dei tribuas: eique gratias agas, qui de ſpiritu ſuo tibi tãtum largitus eſt, vt eius in corde tuo charitate diffuſa, licitæ rei licentiam tibi amor melioris boni auferret. Donauit enim ne libêret nubere cum liceret, vt iam non liceret etiam ſi libêret: & ex hoc firmius non libêret, ne fieret quod non liceret, quod factum non eſt etiam cum liceret: tantáque merereris, vt te exiſtente vidua Chriſti, filiam quoque videres virginem Chriſti: dum enim tu oras ſicut Anna, facta eſt illa quod Maria. Hæc dona dei eſſe quanto magis noſti, taoto magis es eiſdem donis beata: imò aliter non es beata, niſi quod habes, noris à quo habeas. Attende enim quid de hac re apoſtolus L
dixit, Nos autem non ſpiritum hoius mundi accepimus, *1.Cor.2.*
ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Multi quippe habent multa dei dona, & neſciendo à quo habeant, impia vanitate iactantur. Nemo eſt autem donis dei beatus, qui donanti exiſtit ingratus: quia & illud, quòd inter ſacra myſteria cor habere ſurſum iubemur, ipſo adiuuante id valemus, quo iubẽte admonemur: & ideo ſequitur, vt de hoc tanto bono ſurſum leuati cordis, non nobis gloriam, quaſi noſtrarum virium tribuamus, ſed domino deo noſtro gratias agamus. Hoc enim continuò commonemur, quia hoc dignum eſt, hoc iuſtum eſt recordari. Hæc verba vnde ſint, intus qua ſanctione, & quanta ſanctitate commendentur agnoſcis. Tene igitur & habe quod accepiſti, & datori gratias age. Quanuis enim accipere & habere tuũ ſit, id tamen habes quod accepiſti: quoniam ſuperbienti, & ex eo quod habebat, quaſi à ſeipſo haberet, impiè glorianti, veritas per apoſtolum dicit, Quid enim ha- *1.Corin.4.*
bes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Hæc me admooere con- *De libero*
pellunt cauendi atque deuitandi qoorundam ſermun- *arbitrio.*
culi, qui per aures & animos multorum ſerpere cœpe- *Cap.17.*
ruot, qood cum lachrymis dicendum eſt, inimici gra- M
tiæ Chriſti: per quos ſuadetur, vt nec oratio nobis ad dominum neceſſaria videatur, ne intremus in tẽtationem. Sic enim conãtur defendere hominis liberũ arbitriom, vt eo ſolo, etiam dei gratia nõ adiuti, valeamus, quod diuinitus iubetur, implere: ac per hoc ſequitur, vt fruſtra *Matt.26.*
dominus dixerit, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: & fruſtra quotidie in ipſa dominica oratione
dicamus, Ne nos inferas in tentationem. Si enim noſtræ *Matt.6.*
tantummodo poteſtatis eſt, ne tentatione ſuperemur, vt quid oramus ne intremus vel inferamur in eam? Faciamus potius quod noſtri eſt liberi arbitrij, atque abſolutiſsimæ poteſtatis, & irrideamus apoſtolum dicẽtem,
Fidelis deus, qui nõ vos permittit tentari ſuper id quod *1.Cor.10.*
poteſtis: & reſiſtamus ei dicentes, Vt quid peto à domino, quod in mea poſuit poteſtate? Sed abſit vt hoc ſapiat qui ſanũ ſapit. Proinde petamus vt det, quod vt habeamus iubet. Ad hoc enim quod nõdum habemus iubet vt habeamus, vt admoneat quid petamus: & quod nos cum iuſſerit, poſſe inuenerimus etiam hoc vnde acceperimus,

A ceperimus intelligamus, ne inflati & elati huius mundi ſpiritu, neſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Proinde arbitrium voluntatis humanę nequaquam deſtruimus, quãdo dei gratiam qua ipſum adiuuatur arbitrinm, non ſuperbia negamus ingraia, ſed grata potius pietate prædicamus. Noſtrum enim eſt velle, ſed voluutas ipſa etiam monetur vt ſurgat, & ſanatur vt valeat, & dilatatur vt capiat, & impletur vt habeat. Nam ſi nos nõ vellemus, nec nos vtique acciperemus ea quæ danrur, nec nos haberemus. Quis enim haberet coutinentiam, vt inter cætera dei dona de ipſa potius loquar, de qua ad te loquor: quis, inquam, haberet continentiam niſi volens, quia & nemo acciperet niſi volens? Sed à quo detur, vt noſtra voluntate accipi & haberi poſsit, ſi quæris, attende ſcripturam: imò quia noſti, recole quod legiſti,

Sapien.8. Cum ſcirem, inquit, quia nemo eſſe poteſt continens, niſi deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire cuius eſſet hoc donum. Magna iſta ſunt duo munera, ſapientia, & continentia: ſapientia ſcilicet qua in dei cognitione formamur: continentia vero, qua huic ſeculo non conformamur. Iubet autẽ nobis deus vt & ſapientes & continentes ſimus, ſine quibus bonis iuſti perfectique eſſe

B non poſſumus. Sed oremus vt det quod iubet adiuuando & inſpirando, qui commonuit quid velle debeamus præcipiendo & vocando. Quicquid hic dedit, vt conſeruet oremus: quod autem nondum dedit vt expleat oremus, tamen oremus & gratias agamus de acceptis: & quod nondum accepimus, eo ipſo quod de acceptis ingrati non ſumus, nos accepturos eſſe fidamus. Qui enim dedit coniugatis fidelibus vt contineant ab adulteriis & fornicationibus, ipſe dedit ſanctis virginibus & viduis, vt contineant ab omni concubitu, in qua virtute iam propriè vel integritas vel continentia nominatur. An forte ab illo quidem accepimus cõtinentiam, ſed à nobis habemus ſapientiam? Quid eſt ergo quod

Iacobi.1. Iacobus apoſtolus dicit, Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei? Sed de hac quæſtione, & in aliis iam opuſculis noſtris quantum adiuuit dominus multa diximus, & aliâs quantum per ipſum

Oratio plꝰ confert quàm exhortatia. potuerimus, data opportunitate dicemus. Nunc inde aliquid ideo dicere volui, propter quoſdam fratres noſtros amiciſsimos & dilectiſsimos nobis, nec malitioſe quidem errori huic implicatos, ſed implicatos tamen: qui putant cum aliquos ad iuſtitiam pietatémque

Cap.18.

C exhortantur, vires non habituram exhortationem ſuam, niſi totum illud quod vt agat homo agũt cum homine, in hominis conſtituant poteſtate, non adiuta dei munere, ſed ſolo arbitrio liberæ voluntatis exerto: quaſi poſſit eſſe ad perficiendum opus bonum voluntas libera, non dei munere liberata. Nec attendunt idipſum etiam ſeipſos dei dono habere, quòd ea facultate exhortantur, vt ad capeſſendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant prauas, auerſas conuertant, repugnãtes pacificent. Si enim non poſſunt perſuadere quod ſuadent, aut ſi hæc in voluntatibus hominum non agunt, quid agunt aut quid loquuntur? Dimittant eas potius arbitrio ſuo. Si autem in eis hæc agunt, itáne tandem homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & deus illic non agit aliquid adiuuando? Imò verò quantalibet homo ſermonis facultate præpolleat, vt ſolertia diſputandi & ſuauitate dicendi in hominis volontate inſerat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando tor-

1.Cor.3. porem: neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremẽtum dat deus. Fruſtra quippe operarius omnia moliretur extrinſecus, niſi creator intrinſecus latenter operaretur. D Spero ergo has literas meas merito excellentiæ veſtræ cito in manus etiam talium eſſe venturas: ideo nonnulla hinc dicenda arbitratus ſum. Deinde vt tu ipſa & quæcunque aliæ viduæ iſta legerint, vel cum leguntur audierint, noueritis vos ad diligendum & habendum continentiæ bonum, plus proficere orationibus veſtris, quàm exhortationibus noſtris: quoniam ſi quid vos adiuuat, quod vobis etiam noſtra miniſtrantur alloquia, totum illius gratiæ tribuendum eſt, in cuius manu ſunt, ſicut ſcriptum eſt, & nos & ſermones noſtri.

Exhortatur ad perſeuerãtiã. Si ergo nondum deo vouiſſes continentiam vidualem exhortaremur perfecto vt voueres. Quia vero iam vouiſti, exhortamur vt perſeueres. Talia mihi tamen video eſſe dicenda, quibus eam diligant & arripiant & quæ adhuc nubere cogitabant. *Cap.19.* Aurem igitur inclinemus apoſtolo: Quæ innupta eſt, inquit, ſollicita eſt ea quæ ſunt domini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu: *1.Cor.7.* quæ autem nupta eſt, ſollicita eſt ea quæ ſunt mũdi, quomodo placeat viro. Non ait, ſollicita eſt ea quæ ſunt mũdi, vt ſancta non ſit: ſed certe minor eſt ea coniugalis ſanctitas, ex ea parte curarum qua mundana cogitatur E voluptas. Quicquid itaque intentionis animi etiam his rebus impenderetur quibus placendum eſſet viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta Chriſtiana in eam intentionem qua placendum eſt domino: & videat cui placeat quæ domino placet: & vtique tanto eſt beatior, quanto plus placet ei: quanto autem magis cogitat ea quæ ſunt mundi, tanto minus placet. Placete itaque tota intentione ſpecioſo forma præ filiis hominum: *Pſal.44.* eius enim gratia illi placetis, quæ diffuſa eſt in labiis eius. Placete illi ea quoque parte cogitationis quæ occuparetur mundo, vt placeret viro. Placete illi qui diſplicuit mundo, vt placentes ei liberarentur ex mundo. Hunc enim ſpecioſum forma præ filiis hominum, *Eſaiæ.53.* viderunt homines in cruce paſsionis, & non habuit ſpeciem neque decorem, ſed facies eius abiecta, & deformis poſitio eius: Ex hac tamen deformitate redemptoris veſtri, manauit precium decoris veſtri, ſed decoris interioris. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinſecus. Hac pulchritudine illi placete: hanc pulchritudinem ſtudioſa cura & ſollicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos: veris veritas delecta- F tur: & ille, ſi quod legiſti agnoſcis, veritas vocatur. Ego *Ioan.14.* ſum, inquit, via, & veritas & vita. Currite ad illum per illum, placete illi ex illo, viuite cum illo, in illo, de illo. Affectibus veris & ſanctiſsima caſtitate à viro tali amare amari. Audiat hæc virginis etiam ſanctæ, prolis tuæ, auris interior. Quæ verò quantum te præcedat in regno regis illius, alia quæſtio eſt. Inueniſtis tamen mater & filia, cui contemptis nuptiis, illa omnibus, tu ſecundis pulchritudine charitatis ſimul placere debeatis. Certe ſi mariti eſſent quibus placendum eſſet, iam te fortaſſe cum filia puderet ornari. Nunc non pudeat agere quibus ſimul ornemini, quia non eſt criminoſum, ſed potius glorioſum, vt ab illo vno ſimul amemini. Simulatum autem candorem ac ruborem & pigmentis illitum, non adhiberetis etiam ſi viros haberetis: non putantes dignos quos falleretis, nec vos quæ fallere deberetis. Nunc ergo illi regi, qui vnicæ ſponſæ, cuius membra eſtis, ſpeciem concupiuit, veraciter ſimul placete, ſimul inhærete: illa integritate virginali, tu continentia viduali, ambæ pulchritudine ſpiritali. In qua pulchritudine etiam illius auia, ſocrus tua, quæ iam certe ſenuit, eſt pulchra

G vobiſcum. Vigorem quippe huius pulchritudinis dum extendit in anteriora charitas, rugam in ea non facit annoſitas. Habetis vobiſcum anum ſanctam & in domo & in Chriſto, quam de perſeuerantia conſulatis: quomodo cum illa contra bella tentatoris pugnandum ſit, quid agendum vt facilè ſuperetur, quod munimentum ſumendum, ne facilè rurſus inſidietur: & ſi quid huiuſmodi eſt, docet vos diuturnitate iam certa, amore beneuola, pietate ſolicita, ætate ſecura. Præcipue tu conſule in talibus, eam quæ experta eſt: Nam proles veſtra

Apoc. 14. illud canticum cantat, quod in Apocalypſi niſi virginea cantare non poſſunt: pro ambabus tamen vobis ſolicitius orat quàm pro ſeipſa: ſed magis pro nepte ſolicita eſt, cui vincendarum tentationum ſpacium plus reſtat annorum: te autem videt æuo ſuo viciniorem, & eius filiæ matrem: quam ſi nuptam, quod iam non licet atque abſit, vidiſſes, puto quòd párere cũ illa erubuiſſes. Quantulũ eſt ergo quod iam tibi periculoſæ reſtat ætatis, quæ ideo non diceris auia, vt ſanctarum cogitationum & operum fœtibus, cum filia poſsis eſſe fœcunda? Non itaque immeritò magis pro illa ſolicita eſt auia, pro qua & tu mater: quia & maius eſt quod vouit, & totum ei re-

H ſtat quod modo cœpit. Exaudiat dominus preces eius, vt ſancte obſequamini meritis eius, quæ carnem viri tui in iuuenta peperit, cor filiæ tuæ in ſenecta parturit. Omnes itaque pariter atque concorditer vni viro vnius coniugis, in cuius corpore vno ſpiritu viuitis, placete

Exhortatio. Cap. 10. moribus, inſtate orationibus. Præteritus dies non reuertitur in futurum, & poſt heſternum pergit hodiernus, & poſt hodiernum perrecturus eſt & craſtinus. Et ecce omnia tempora & temporalia tranſeunt, vt veniat manſura promiſsio: & qui perſeuerauerit vſque in fi-

Matt. 10. nem, hic ſaluus erit. Si mundus iam periit, nupta cui parit? Aut corde paritura, & carne non paritura, cur nubit? Si autem adhuc duraturus eſt mundus, cur non magis amatur, per quem factus eſt mundus? Si iam deficiũt illecebræ ſeculares, non eſt quod Chriſtianus animus cupiditate conquirat. Si autẽ adhuc manebunt, eſt quod ſanctitate contemnat. Horum duorum in altero ſpes nulla libidinis, in altero maior eſt gloria charitatis. Quot autem & quanti ſunt ipſi anni quibus videtur vigere flos carnalis ætatis? Nonnullæ fœminæ nuptias cogitantes, & ardenter optantes, dum ſpernuntur aut dif-

I feruntur, repente ſenuerunt, vt eas nubere iam puderet amplius quàm liberet. Multæ autem nuptæ recentiſsima ſua coniunctione in longinqua profectis viris ſuis, reditum eorum expectãdo, grandæuæ factæ ſunt, & tanquam cito viduatæ aliquando nec remeantes ſaltem ſenes ſuos anus ſuſcipere meruerunt. Si ergo vel ſpernentibus vel tardantibus ſponſis, vel peregrinantibus maritis, carnalis concupiſcentia potuit contineri, ne ſtuprum aut adulterium committeretur, cur cõtineri non poteſt ne ſacrilegium committatur? Si repreſſa eſt, cum ferueret dilata, cur non opprimitur cum friguerit amputata? Plus enim ardenter ferunt libidinem, quæ non deſperãt eiuſdem voluptatem. Quæ autem innuptarum caſtitatem deo vouent, ipſam ſpem ſubtrahunt, quæ fomes amoris eſt. Vnde facilius concupiſcentia refrenatur, quæ nulla expectatione ſuccenditur, contra quàm tamen niſi oretur vt ſuperetur, ipſa illicita exoptatur ar-

Oblectamenta viduarum. Cap. 11. dentius. Deliciæ igitur ſpiritales deliciis carnalibus in ſancta caſtitate ſuccedant, lectio, oratio, pſalmus, bona cogitatio, bonorum operum frequentatio, ſpes futuri ſeculi, & cor ſurſum, atque de his omnibus gratiarum actio patri luminum, à quo ſine vlla dubitatione,

omne datum optimum, & omne donũ perfectum ſcri- K

Iacobi. 1. ptura teſte deſcendit. Nam quando pro deliciis nuptiarum quas in carne virorum habent, aliarum carnalium deliciarum tanquam in ſolatio vſus aſſumitur, quid ego dicam quæ ſequantur mala, cum breuiter apoſtolus dixerit, viuentem mortuam eſſe viduam, quæ in deliciis *1. Timot. 5.* viuit? Abſit autem à vobis vt diuitiarum cupiditate capiamini pro cupiditate nuptiarum, & in cordibus veſtris nummus pro viri amore ſuccedat. Intuentes enim hominum conuerſationem, ſæpe experti ſumus, in quibuſdam laſciuia compreſſa creuiſſe auaritiam. Nam ſicut in ipſis ſenſibus corporis acutius audiunt qui nõ vident, & tangendo multa diſcernunt, nec tanta viuacitate tangunt qui oculis vtuntur: vbi intelligitur ex vno aditu, id eſt luminum, repreſſa intentione, ſentiendi vim in alios ſenſus promptiorem dignoſcendi acumine exerere, tanquam ex altero conetur implere quod negatur in altero: ita etiam ſæpe carnalis cupiditas à concumbendi voluptate cohibita, maioribus viribus in pecuniæ ſe corrigit appetitum, & illinc auerſa, huc ſe impetu ardentiore conuertit. In vobis autem amor diuitiarum ſimul frigeſcat cum amore nuptiarum: & pius vſus rerum quas poſsidetis, ad ſpiritales delicias confe- L ratur, vt liberalitas veſtra magis ferueat adiuuandis egenis, quàm ditandis auaris. In theſaurum quippe cœleſtem non mittuntur dona cupidorum, ſed eleemoſynæ pauperum, quę in immenſum modum orationes adiuuant viduarum. Ieiunia quoque ac vigiliæ inquantum valetudinem non perturbant, ſi orando, pſallendo, legendo, & in lege dei meditando ſumantur, in delicias ſpiritales etiam ipſa quæ videntur laborioſa vertuntur. Nullo modo enim ſunt oneroſi labores amantium, ſed etiam ipſi delectant, ſicut venantium, aucupantium, piſcantium, vindemiantium, negociantium, ludo aliquo ſeſe oblectantium. intereſt ergo quid ametur. Nam in eo quod amatur, aut non laboratur, aut & labor amatur. Et vide quàm pudendum & dolendum ſit, ſi delectat labor vt fera capiatur, vt cupa & ſacculus impleatur, vt pila iaciatur, & non delectat vt deus acquiratur. In om- *Famæ cuſtodia. Cap. 12.* nibus ſanè ſpiritalibus deliciis quibus fruuntur innuptæ, ſancta earum conuerſatio cauta etiam debet eſſe, ne forte cum mala vita non ſit per laſciuiam, mala ſit fama per negligentiam. Nec audiendi ſunt ſiue viri ſancti ſiue fœminæ, quando reprehenſa in aliquo negligentia ſua, per M quam fit vt in malam veniant ſuſpicionem, vnde ſuam vitam longe abeſſe ſciunt, dicunt ſibi coram deo ſufficere conſcientiam: æſtimationem hominum non imprudenter ſolùm, verùm etiam crudeliter contemnentes: cum occidunt animas aliorum, ſiue blaſphemãtium viam dei, quibus ſecundum ſuam ſuſpicionem quaſi turpis quę caſta eſt diſplicet vita ſanctorum: ſiue etiam cum excuſatione imitantium, non quod vident, ſed quod putant. Proinde quiſquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam ſuam cuſtodit, ſibi bene facit: quiſquis autem etiam famam, & in alios miſericors eſt. Nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama noſtra: & vtique etiam quod aliis miniſtramus miſericorditer ad ſalutem, ad noſtram quoque redundat vtilitatem. Vnde non fruſtra apoſtolus, Prouidemus, inquit, bona, non *2. Cor. 8.* ſolùm coram deo, verùm etiam coram hominibus. Item dicit, Placete omnibus per omnia, ſicut & ego omnibus *1. Cor. 10.* per omnia placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. In quadam etiam exhortatione dicit, De cætero fratres quęcunque ſunt vera, quęcunque ſancta, quæcunque iuſta, quæcunque caſta, quæ- *Philip. 4.*

cunque

A cunque chariſsima, quæcunque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didiciſtis & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me. Carnis quemadmodum inter multa quæ exhortando commonuit, non neglexerit ponere, quæcunque bonæ famæ, duobúſque verbis cuncta concluſerit, vbi ait, ſi qua virtus, ſi qua laus. Ad virtutem nanque pertinent quæ antea memoraui bona, fama verò ad laudem. Puto quòd non laudem hominum pro magno ſumebat apoſtolus alio lo-
1.Cor.4. co dicens, Mihi autem minimum eſt vt à vobis iudi-
Galat.1. cer, aut ab humano die. Et alibi, Si hominibus place-
2.Cor.1. rem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et iterum, Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Sed illorum duorum, id eſt, bonæ vitæ, & bonæ famæ, vel quod breuius dicitur, virtutis & laudis, vnum propter ſeipſum ſapientiſsime retinebat, alterum propter alios miſericordiſsime prouidebat. Sed quoniam quantalibet humana cautela ſuſpiciones maleuolentiſsimas non poteſt omni ex parte vitare, vbi pro exiſtimatione noſtra quicquid recte poſſumus fecerimus, ſi aliqui de nobis vel male figendo, vel male credendo famam noſtram decolorare conantur, adſit conſcientiæ ſolatium,
B planéque etiam gaudium, quòd merces noſtra magna eſt in cœlis, etiam cum dicunt homines mala multa de nobis, pie tamen iuſtéque viuentibus. Illa enim merces tanquam ſtipendium eſt militantium, per arma iuſtitiæ non ſolùm dextra verùm etiam ſiniſtra, per glo-
1.Cor.6. riam ſcilicet & ignobilitatem, per infamiam & bonam
Exhortationis & libri ſimul concluſio. famam. Agite itaque curſum veſtrum, & perſeueranter currite vt comprehendatis, & exemplo vitæ exhortationíſque ſermone, rapite in eundem curſum veſtrum quaſcunque potueritis. Non vos ab hoc ſtudio, quo multas ad imitandum vos excitatis, frangat querela vanorum, qui dicunt, quomodo ſubſiſtet genus humanum, ſi omnes fuerint continentes? Quaſi propter aliud retardetur hoc ſeculum, niſi vt impleatur prædeſtinatus numerus ille ſanctorum, quo citius impleto, profecto nec terminus ſeculi differetur. Nec illud vos retardet ab ſtudio perſuadendi aliis bonum veſtrum, ſi dicatur vobis, cum & nuptiæ bonæ ſint, quomodo erunt omnia bona in Chriſti corpore, & maiora ſcilicet & minora, ſi omnes continentiæ laudem atque amorem imitentur? Primò quia conando vt om-
C nes ſint continentes, tunc erunt vel paucæ, neque enim
Matt.19. omnes capiunt verbum hoc. Sed quoniam ſcriptum eſt, Qui poteſt capere capiat: tunc capiunt quæ poſſunt, ſi nec illis quæ non capiunt taceatur. Deinde nec timere debemus ne forte omnes capiant, & aliquid de minoribus bonis, id eſt, coniugalis vitæ, Chriſti deſit in corpore. Si enim omnes audierint & omnes cœperint, intelligere debemus hoc ipſum fuiſſe prædeſtinatum, vt coniugalia bona in illorum numero membrorum etiam ſufficiant, quæ tam multa ex hac vita tranſierunt. Neque enim nunc ſi omnes fuerint continentes, honorem continentium daturi ſunt eis qui tricenarium fructum (qui coniugali bono ineſſe intelligitur) iam dominicis borreis intulerunt. Habebunt ergo illic omnia iſta bona ſuum locum, etiam ſi deinceps nulla velit nubere, vel nemo ducere vxorem, Secure itaque inſtate quibus poteſtis, vt fiant quod vos eſtis: & orate vigilanter atque feruenter, vt adiutorio dexteræ excelſi & abundantia miſericordiſsimæ gratiæ domini, & perſeueretis in eo quod eſtis, & proficiatis ad id quod eritis. Deinde obſecro vos per illum à quo & hoc donum accepiſtis, & huius doni præmia ſperatis, vt me quoque orationibus veſtris memineritis inſerere cum tota do- D meſtica veſtra eccleſia. Ordinatiſsime quippe prouenit, vt matri veſtræ iam grandæuæ de oratione Epiſtolam ſcriberem. Ad ipſam quippe maximè pertinet orando concertare pro vobis, quæ de ſe minus ſollicita eſt quàm de vobis. Et vt ad te potius quàm ad illam hoc de continentia viduali opuſculum facerem, quia tibi ſuperare adhuc reſtat quod iam ætas illius ſuperauit. Virgo autem ſancta proles veſtra, ſi aliquid de ſua profeſsione deſiderat, ex laboribus noſtris habet grandem librum de ſancta virginitate, quem legat. De quo legendo etiam te commonueram, quoniam multa continet vtique neceſſaria caſtitati, hoc eſt virginali atque viduali, quę hic propterea partim tenuiter attigi, partim omnino prætermiſi, quia ibi copioſius diſputaui. Perſeueres in gratia Chriſti.

Libri de bono viduitatis finis.

E

LIBER DE VERA ET FALSA POENITENTIA AD CHRISTI DEVOTAM.

Laus pœnitentiæ. Cap.1. QVANTVM ſit appetenda gratia pœnitentiæ, omnis authoritas declarat, omnis bonorum vita conatur oſtendere: languores enim ſanat, leproſos curat, mortuos ſuſcitat, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit & roborat, omnia ſatiat, F omnia redintegrat, omnia lætificat, ſanitatem auget, quam conſeruat: Claudis greſſum, aridis copiam, cæcis reſtituit viſum. Temperat ſucceſſus, conſtringit impetus, moderatur exceſſus. Ignorans ſe, per hanc ſe recognoſcit: quærens ſe, per hanc ſe inuenit. Hæc eſt quæ homines ad angelos ducit, & creaturam reddit creatori. Iſta ouem perditam monſtrauit quærēti, & decimam drachmam obtulit an- *Luc.15.* xianti. Hæc diſsipatorem filium ad patrē reduxit, & vulneratum à latronibus cuſtodi curandum reſeruauit. In *Luc.10.* hac omne bonum inuenitur, per hanc omne bonū conſeruatur: fugat tenebras, inducit lucem, excoquit omnia ipſa ignis conſumens. Hæc omnia prouida virago ſenſiſti, quæ hoc bonum tantum dilexiſti. Vix enim diligitur, quod omnino ignoratur. Super hoc bonum innixa, fortis eſſe poteris ad omnia bona. Itaque volūtatem tuā quam ſuper hoc bono cognoui, libenter adiuuo: & ſuauem laborem vt rogaſti ſuper hac re deſideranter ſuſcipio, ſperans dei adiutorium in tuo merito. Scio enim intentionem tuam nunquam fruſtrandam, ſed in omnibus quæ deſiderat ditandam. Nam cum eſſes diues, pau-

G perem te pro Chriſto reddidiſti, & in anima diues eris ſancti commetcij. Vnde fœlix ego, ſi quid auxilij ad veras tuas diuitias adhibere potero. Tuæ itaq; trado dilectioni, quicquid de pœniteotia ſeotio authoritate patrū & illuſtratione ſancti ſpiritus. Nec modo huius temporis taotum impugnamus errorē, ſed etiam de impugnatis per copiam ratiooū conamur tibi addere dulcedioē ſuauitatis, vt integritas tuæ meotis, quæ deo donante omnes repulit falſitates, ſuper fugatis ratiocinando lætetur.

Pœnitentia quomodo paretur. Cap.2. Si fides fundamenrū eſt pœnitentiæ præter quam nihil eſt quod bonum ſit, appetenda eſt pœnitētia quam conſtat in fide eſſe fundatā. Non eoim poteſt arbor bona fructus malos facere. *Matt.7.* Pœnitentia itaque quæ ex fide non procedit, vtilis non eſt. Oportet autem credi, remedium pœnitentiæ à ſaluatore cōcedi. Si enim omnis pœnitētia ſterilis eſſet peccatoribus, oequaquam ad pœnitentiam reuocarentur Chriſti interfectores, quam prædicauit dominus mitis & manſuetus, & eius præcurſor: *Matt.3.* dixit eoim, Fructus facite dignos pœnitentiæ: oſteodens pœnitentiam non ſterilem, ſed digne fructificare. *Oſee.6.* Qui enim maluit miſericordiam quàm ſacrificium, noo *Ezech.18.* expectabat mortem peccatoris, ſed vt cōuerſus viueret. Quis autem conuerti poteſt vt viuat, niſi qui erat in regione longinqua? Io iniquitatibus ſe memioit cōceptum *Pſal.50.* Dauid: & in delictis à matre ſua genitum, cui dominus teſtimonium perhibet, Ioueni hominem ſecundum cor meum. Hic idem à domino laudatus præſumens de domino dicit, H Propirius eris peccato meo, multum eſt eoim: non quia multum erat, ſed quia id Dauid multum reputabat, ſicut qui iam inde ſatur erat & faſtidioſus. Non eoim laborat exonerari peccato, cui ooo videtur oimium. Quomodo ergo multum videretur, ſi adhuc in illo delectaretur? Quomodo rogaret perdere, oiſi doleret habere? Si enim oon doleret habere, gauderet cōmiſiſſe. Scimus quia deleuit dominus peccatū Dauid, aut quia dolebat peccaſſe, aut quia gemebat, & ſtratum ſuum lachrymis rigabat, & tanquā panem cinerem manducabat. Si autem gauderet, non magnum, ſed paruum peccatum ſuum diceret. Falluntur itaque qui obiicientes pœniteotiam apoſtolo, & eum irrideotes dicuot contra eum, Peccabimus, vt gratia abundet. Dicebat enim, Conuertimini per pœnitentiā, ſperate de venia, etiam ſi *Roma.5.* maxima ſit ioiquitas, quia vbi abundauit peccatum, ſu- I perabūdabit ibi & gratia. Nullum peccatum poterit remanere ante pœnitentiam. Prædicat enim conuerti. Sed vnde ſe conuerteret aliquis, cui prior ſtatus placeret? Qui itaque conuertitur, neceſſariò dolet habere, quod gaudet perdere. Pœnitentia itaque acquirit indulgentiam, ſine qua nemo peruenit ad veniam. Si eoim ſine ea anima ſaluaretur, noo diceretur, Peccaſti, quieſce. Quomodo enim quieſceret, niſi quia malum eſt ſi peccaret? Quomodo diligi & non odio haberi poteſt, quod retentum damnat, & fugatum ſaluat? Qui ergo ounc quieſcit, dolere oportet quòd non prius quieuit. Sicque ſaluetur quia dolet, ſicq; liberatur quia pœnitet. Ex dolore enim dictum eſt, Peccaui, quid faciam tibi? Quaſi dicat, adeo doleo peccaſſe, quòd mihi tam graue eſt quòd non velim contra me te non vindicare. Quæro enim in me quid ſupplicij poſsim excogitare, quod tibi poſsit ſufficere. Nihil mihi graue, ſi me à peccato poteſt liberare. Relinquitur ergo pœoitere volentibus veniam inuenire.

Pœnitentia poſt baptiſmum. ... 2. ... g.5. Suot autem qui credunt vſque ad baptiſmum pœnitentiam proficere (nanque Syrus erat Naaman, qui per aquam perdidit lepram) ſed poſtea peccantibus caſſam perſeuerare. Gaudeot enim ſingularitate, arrogantes ex hoc quod non habent, iactantes K ſe muodos eſſe, vtpote quaſi oihil poſt baptiſmum commiſerint vnde iure dolere poſsint. Hi ſiniſtre omnia intelligeotes, vires ex ſanctorum authoritate ſumeotes, & ſequentes patrem mendacij, mēdaciter exponunt quod concordat veritati. Legant in Apoſtolo quod intellige- *Hebr.6.* re nolunt, Impoſsibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, & guſtauerunt donum cœleſte, & participes effecti ſuot gratiæ ſpiritus ſancti, & guſtauerūt booum verbum dei, virtutéſque ſeculi futuri, iterum reoouari per pœnitentiam, rurſum crucifigentes filium dei, & oſtentui habeotes. Sed ſi ſuperbia eos non excæcaſſet, viderent apoſtolum oō ita eſſe deſtructorem ſui laboris atque ſui gaudij. Quos enim per epiſtolas correxit, niſi qui poſt baptiſmum ceciderant, & io peccato perſeuerabant? Gentiles eoim viſitabat corporali præſeotia, & rationibus & miraculis eos confutans. Quomodo ſcriberet infidelibus, ipſis eidem multipliciter contradicentibus? Hunc lapidabant, virgis cædebant, & eis ſcriberet vt ſe corrigerent? Cur autem correctionem infidelibus indiceret, ſi de eorum ſalute deſperaret? Quomodo ſcriberet, qui ſcienter & neceſſariò oihil omnino proficeret? Si non poſſent reoouari per pœnitentiam, L cur prædicaret eam? Præterea Coriothium reuocat poſt baptiſmum peccantem, & fornicationem gentium ſuperantem. Quomodo reciperet pœnitentem, ſi ſic contra ſuum prædicaret præceptum? Sed de baptiſmo hoc intellexit. Dixit enim eos renouari per pœnitentiam impoſsibile eſſe, vt rurſum crucifigaot filium dei, & oſtentui habeant: id eſt, vt iterum baptizentur. Qui enim baptizatur, mortem crucis & ſepulturam Chriſti repræſentat in immerſione ſua. In ſigno enim crucis quiſque in aqua ſubmergitur, & ſubmerſus ſepultus oſtenditur: Noo enim qui lapſi ſunt, per iteratum baptiſmum conſequi veniam poterunt. Sicut eoim ſemel Chriſtus crucifixus eſt, ſic baptiſmus iterandus non eſt. Vna enim morte ſua omnes redemit, vt amplius mori non oporteat. Quod videns eccleſia, intellexit non iterandum baptiſmum. Per fructus itaque pœnitentiæ, baptizatis adhiberur ſpes veniæ. Nam filius qui receſſerat à patre io regionem longinquam, ſuſceptus eſt à patre per pœniteotiam confitentem, Dixit enim patri confitens, Iam non ſum dignus vocari filius M tuus. Non enim iſta à te didici, iſta apud te reperi, Huoc *Luc.15.* ſuſcepit paterfamilias, & ſtola & annulo induit eum. Stola induit eum, quia in eo integritatem charitatis reſtaurauit: atque annulum io manu poſuit, quia arratum ex fide eum fecit operari, per ſpiritus ſancti dona eum ſubarrauit: & etiam calciameota pedum reddidit, quia eccleſiam eius prædicatione ditauit, Io cuius conuiuio occiſus eſt virulus ſaginatus, quia in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, illi factus eſt cibus: *Coloſſ.2.* per hoc oſtendens etiam ſacramenta dominici corporis per pœnitentiam & confeſsionem reddi peccatoribus baptizatis. Si enim aliter eſſet, Petrus poſt domini *Acto.8.* aſcenſionem caput eccleſiæ, oon perſuaſiſſet Simooi in emptiooe ſpiritus ſancti ſpem habenti, vt pœoitentiam ſumeret inde, cui pecuniam dicauerat in maledictiooē. Ille quoq; qui incidit in latrones, ab Hieruſalem deſcen- *Luc.10.* debat, non in Aegyptū ad tenebras, non ad Idumæos ſanguineos & puluere aſperſos, ſed ad Hiericho: qui incidit in latrones, non habitauerat cum eis. Sed licet inciderit qui prius latro non erat, oon eſt relictus à Samaritaoo, ſed adiutus, & cura refectus, Quod nō fuiſſet, ſi ſolùm oon baptizatis ſpem veniæ reliquiſſet. Amicus vo-

catus

A catus eſt Lazarus, & poſtea reſuſcitat⁹ eſt fœtidus & qua- *Ioan. 11.* triduanus à mortuis: oſtendens quantumcunque peccet homo, etiam poſtquam fuerit amicus dei, viuere poterit eius ſpiritus. Sed valido dei clamore & multorum fletu foras à peccato vocabitur, prius tolletur lapis deſuper ab ipſo, quia cordis duritia proiicietur ex animo, quam tollent interceſſores & prædicatores labore ſuo. Filiam Abrahæ quam illigauerat ſatanas, ſoluit dominus recla- *Luc. 13.* mantibus Iudæis: hæc filia erat & ligata & ſoluta in ſab- bato. *Peccatum in ſpiritũ ſanctũ & ad mortẽ, quod. Cap. 4.* Adhuc ſunt qui reclamant non eſſe remiſsionem peccatorum baptizatis per pœnitentiam, dicentes peccatum in patrem & filium remitti, in ſpiritum ſanctum omnino non ignoſci, putantes peccata in patrem & filium eſſe infidelium, & habere remiſsionem per baptiſmum. Iſti peccant abſque ſpiritu, quem non acceperunt. Illi autem in ſpiritum ſanctum peccant quem acceperunt per baptiſmum, qui eius dona non retinent, & diaboli venena eligunt. Iſtos intelligunt nec hic nec in futuro miſericordiam conſequi poſſe. Sed iſte intellectus magis eſt erroris quàm fidei ſanctæ. Si enim per ſolum baptiſma quod iterandum non eſt, fit peccatorum B remiſsio: cur adderet dominus, neque in futuro? Con- *Matt. 12.* ſtat autem quædam in futuro remitti, vbi non eſt operatio baptiſmi. In futuro autem nemo baptizabitur, & à peccato liberabitur. Sicque falſa eſt interpretatio, quæ remiſsionem concedit ſoli baptiſmo. Non itaq; ſoli infideles peccant in patrem & filium, ſed quicunque peccata committunt. Sed ſoli peccant in ſpiritum ſanctum, qui impœnitentes exiſtunt vſque ad mortem. Spiritus enim ſanctus, charitas eſt deitatis, amor eſt genitoris, & genitæ veritatis: qui ſuam gratiam nobis tribuit ſui ipſius arram. Qui igitur peccat: & gratiã ſuam recuperare non amat, & nunquam curat ab eo diligi, qui totus eſt amor & charitas: nec ad eum tẽdit vnde ſumpſit arram, in ſpiritum ſanctum peccat, & nunquam poſt mortem ſicut nec viuens conſequetur veniam. Sicq; nullus peccat in ſpiritum ſanctum, qui fugit ad ipſum. Si quis lectionis ſeriem, & vbi hoc legitur, & verbi cauſam cogitauerit, & ſi aliter intelligat, ſiniſtre interpretantibus non concor- *Ibidem.* dat. Dicebant enim Iudæi, In Beelzebub eiicit dæmonia: opus ſpiritus ſancti attribuentes diabolicæ poteſtati. Dixit ergo. Sunt peccata quæ quoquo modo ſunt ferenda, ſunt blaſphemiæ conſecuturæ miſericordiã, ſed bla- C ſphemiæ in ſpiritum ſanctum, vt inccepiſtis, ducent vos ad mortem. Vnde poſtea dixit, Non poteſt arbor mala fructus bonos facere: quaſi dicat, Conuenit vitæ veſtræ de ſpiritu talia dicere, Arbor bona non poteſt fructus malos facere. Conſilium eſt, Conuertimini, in arborem bonam tranſite, nec iam poteritis de ſpiritu ſancto talia *1. Ioan. 5.* ſentire. Obiiciunt aliud dictum Ioannis, Eſt autem peccatum non ad mortem, pro quo oret quis: eſt aliud ad mortem pro quo non oret quis: quaſi pro peccatis ante baptiſmum eſt orandum, pro aliis non. Falluntur qui ſic *Apoc. 2.* intelligunt. Contrarius enim eſſet ſibiipſi, qui pœnitentiam admouet eccleſiæ Pergami. Sed ſunt quædam peccata venialia, quæ oratione dominica quotidie ſoluun- *Matt. 6.* tur, cum dicitur, Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et hæc, vt idem ait, non ſunt ad mortem. Alia verò quæ ſunt ad mortem, nõ ſic, ſed per fructus pœnitentiæ ſoluuntur, Qui Petrum lachrymantem ſuſcepit, remiſsionem non negabit ba- *Matt. 16.* ptizatis. Iam enim audierat, Tibi dabo claues regni cœlorum: qui licet poſtea dominum negauerit, & à ſe ami- *Matt. 26.* cos Chriſti excommunicauerit, per pœnitẽtiam & amaros fletus veniam recurauit. Aegrum ſe dominus dicit,

reſpiciens ad membra ſibi vnita. Qui Chriſti membra D ſunt, per baptiſmi ſacramenta deo vniti ſunt: in quibus ſe ægrum cum commemorat, non ab hominibus peccata committi negat, quæ quotidie per pœnitentiam de- *Semper paratũ pœnitẽtiæ remediũ. Cap. 5. De pœ. d. 3. c. Adhuc. 4. ſen. d. 14 cap. Quòd vero.* ſtruit. Adhuc inſtant perfidi qui ſapiunt plus quàm oporteat, non ſobrij, ſed excedentes menſuram. Dicunt enim, Vt ſi ſemel peccantibus poſt baptiſmũ valeat pœnitentia, non tamen ſæpe peccantibus proderit iterata: alioquin remiſsio ad peccatum eſſet incitatio. Dicunt enim, Quis non ſemper peccaret, ſi redire ſemper poſſet? Dicunt enim dominum incitatorem mali, ſi ſemper pœnitentibus ſubueniret: & etiam ei placere peccata, quibus ſemper præſto eſt gratia. Errant autem, imò conſtat ei peccata multum diſplicere, qui ſemper præſto eſt ea deſtruere. Si enim ea amaret, non ita ſemper deſtrueret, ſed conſeruaret, atque vt ſua munera foueret. Semper deſtruit peccata quæ inuenit, ne ſoluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit. Sumunt occaſionem hypocritæ iſti ex factis domini. Quẽ *Ioan. 11.* enim cæcum bis illuminauit? quem leproſum bis mun- *Luc. 7.* dauit? quem mortuum bis ſuſcitauit? Non Lazarum, *Luc. 15.* quem prius dilexit, Non filium viduæ, quem miſertus *Luc. 13.* matri reddidit. Non filium diſsipatorem legitur bis E ſuſcepiſſe. Non filiam Abrahæ bis à dæmonio liberaſſe. In nulla perſona iterauit factum, docens, vt aiunt, non ſæpe à domino fieri remedium. Dixit mulieri, Vade & amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi *Ioan. 8.* contingat: promittens pœnam, non amplius veniam. Qui autem multos cæcos & diuerſo tempore illuminauerit, & multos debiles confortauerit, oſtendit in diuerſis illis eadem ſæpe peccata dimitti, vt quem prius ſanauit leproſum, alio tempore illuminauit cæcum. Ideo enim tot ſaluauit febricitantes, tot languidos, tot claudos, cæcos & aridos, ne deſperet de ſe peccator. Ideo non ſcribitur aliquis niſi ſemel ſanatus, vt timeat quiſque iungi peccato. Videmus adhuc quotidie in eccleſia ſæpe febricitantes, ſæpe languidos, ſæpe paſſionibus captos, ſæpe liberari, vt appareat toties opus miſerantis, quoties confeſsio fit pœnitentis. Quomodo enim corpus quod vilius eſt, & ab ipſo diſsimilius, ſæpe ſanaret: & animam digniorem & redemptam, non toties liberaret? Medicum ſe vocat, & non ſanis, ſed male habentibus oportunum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum neſciret curare? Me- F dicorum enim eſt centies infirmum viſitare, centies *Matt. 9.* curare. Qui cæteris minor eſſet, ſi aliis poſsibilia ignoraret. Memor eſt ſui qui dicit, Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Quem enim pecca- *Ezec. 18. & 33.* torem excludit? Et quòd omnibus promiſit indulgentiam, aliis promiſsionibus declarat. Qui me confeſ- *Matt. 10.* ſus fuerit coram hominibus: id eſt, omnis quantumcunque & quotieſcunque peccator, cuiuſcunque ordinis, etiam ſi fuerit ſacerdos: confitebor & ego eum coram patre meo. Nam qui inuocauerit nomen do- *Iohel. 2.* mini, id eſt, ſecundum quod nominatur dominus, id eſt, qui inuocauerit eum ad ſe ſeruiendo, non contradicendo, vt forſitan ſæpe fecit: omnis, id eſt, quicunque ſit ille peccator, ſaluus erit. Omnem enim animam iſte promiſſor ſaturauit bonis, etiam ſedentes in tenebris & vmbra mortis, nullam excipiens animam. Hunc magiſtrum intellexerat diſcipulus ille, qui Corinthios *2. Cor. 13.* per epiſtolas ſuas voluit corrigere, & vt ipſe teſtatur ter in literis ſuis, eos correxit. Oportebat enim vt quoties videret eos cadere, toties iuuaret eos ſurgere. Memor enim erat illius qui dixerat, Quorum remiſeritis

G peccata, remittuntur eis. Scimus autem & primos pa-
Ioan.20. tres,& in omni tempore eccleſiam dei ſemper vſque in
ſeptuagies ſepties (quod eſt ſemper) peccata dimittere:
Quam poteſtatem iſti ab eccleſia dei conantur aufer-
re. Oportet enim ſic eccleſiam credere, quæ confite-
tur ſe ſæpe peccare. Negant enim veritatem in ſe eſſe,
Iaco.3. qui ſe abſque peccato audent iactare. In multis enim
Iob.25. offendimus omnes, Nec infans vnius diei abſque pec-
cato ſuper terram eſſe poteſt. Quapropter eliminandus
eſt ab eccleſia iſte error, qui vnquam pœnitentibus
negat indulgentiam. Non enim inquirit quid apo-
1.Cor.4. ſtolus ſenſerit, qui dixit, Nihil mihi conſcius ſum,
ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Scimus enim & iuſtus
peccata ſolere contingere. Non ſe confirmabat abſ-
que peccato, qui ſe nouit indiſſolubili vinculo chari-
tatis Chriſto conninctum. Niſi enim ſciret ſæpe iuſtos
ad veniam venire, quomodo dubitaret ſe peccare, qui
ſe ſciebat ſpiritum dei habere, & intentione mundiſ-
Ioan.13. ſima ei ſeruire? Cur enim dominus Petri pedes lauiſſet,
& eccleſiam hoc idem docuiſſet, niſi quia quotidiana
eſt offenſio, oportet vt quotidiana ſit remiſsio? Cur do-
Matt.6. cuiſſet ipſe dominus orantes dicere, Dimitte nobis
H debita noſtra: niſi ipſe miſericors perſeueraret, qui nos
ab hac petitione non vult deficere? Nullus itaque tan-
tum vnquam poſſet peccare, quòd pœnitens velit de-
ſperare. Quid enim aliud eſt deſperare, quàm deum
Deſperare quid. ſibi comparare? Nam qui de deo non præſumit veniam,
non animaduertit plus peccato ſuo dei poſſe clemen-
tiam. Si enim ſentiret deum magis bonum quàm ſe
malum: quicquid in ſe iuſtitiæ non inueniret, à deo ma-
gis bono expectaret: & quidem diffidit, quia ſummi bo-
ni bonitatem maiorem ſua nequitia nõ ſentit. Ille enim
ſolus diffidat qui tantum peccare poteſt, quantum deus
bonus eſt. Cum ſit autem nullus qui hoc poſsit, qui ti-
Miſericordiæ dei magnitudo. met de ſe malo, præſumat de meliore. Diabolus enim
& omnis nequitia minor eſt quàm dei miſericordia.
Ipſe enim ſi poſſet ſperare & culpam in ſe ſentire, quod
non inuenit in ſe, præſumeret in dei bonitate. Adhuc
qui diffidit, & ſuam nequitiam dei pietati comparat, fi-
nem imponit diuinæ virtuti, dans finem infinito, &
perfectionem diuinitatis auferens deo: cui nihil de-
eſt, quod etiam cogitari non poteſt. Non itaque e-
tiam ſi ſacerdos peccauerit, deſperare debet, licet ſcri-
1.Reg.2. ptum ſit, Quis orabit pro eo? Tota nanque eccleſia, at-
I que alius ſacerdos, & omnis ſanctorum ordo orabit
pro eo, & ipſe Chriſtus qui pro nobis offert ſe deo.
Sed hoc conſiderandum eſt ſacerdoti, ne facile ca-
dat, cui in hoc grauior notatur pœna. Dicat apud ſe,
Si plebs ieiuna verbi dei peccauerit, oportebit me fer-
Matt.23. re partem ponderis: non audebo illi importabilia im-
ponere, & non digito ea mouere. Sed ego ſi pecca-
uero, quid faciam? Non ſic facilè euadam, me opor-
tebit flere miſeriam, Non enim eſt ſic ſtatutum de
me, ſicut de ſubiecta plebe. Sic ſacerdos & timeat pec-
Qui fiducia miſericordiæ peccant. care, ſed magis timeat deſperare. Sunt alij inimi-
ci deſperationis, qui adeo præſumunt & de deo con-
fidunt, quòd quandam ſibi licentiam acquirunt pec-
candi: & ſine pœnitentia expectant veniam, quia cre-
Cap.6. dunt quoniam Chriſtiani ſunt, non poſſe damnari: a-
Ioel.2. dulantes ſibi, eo quòd ſcriptum eſt, Omnis quicunque
innocauerit nomen domini, ſaluus erit. Putant enim
ſe nomẽ domini inuocare, quoniam poſſunt Chriſtum
Matt.20. credere, & ſacramenta eccleſiæ ſumere, non verentes
multos eſſe vocatos, ſed paucos electos. Putant enim
Chriſtianos paucos eſſe in multitudine gentium & Iu-
dæorum: quare & ſi omnes ſaluantur credentes, pauco- K
rum tamen electio in tanta multitudine. Sed ſi quis
animaduertere voluerit, deceptos hos eſſe eccleſia iu-
dicabit, licet confidant in Chriſti redemptione. Dicunt
enim, Quid prodeſſet Chriſtum veniſſe, ſi mali tan-
tùm ſicut & ante aduentum ſuum adhuc perirent? An-
te enim quàm fieret deus homo, mali tantùm damna-
bantur: & ſi adhuc idem eſſet, cum veniſſe quid pro-
deſſet? Multum, inquam, Nam omnis bonus ante ad-
uentum domini ſaluus factus eſt per venturum. Nemo
enim infernum egredi poſſet, niſi à Chriſto peruenien-
te in eum extrahi meruiſſet. Neque enim facultas be-
ne operandi & diabolo contradicendi tanta homini-
bus ineſſet, niſi Chriſtus tanta pati & reſurgere de-
creuiſſet. Hi neque Apoſtolorum neque domini ver-
ba attendunt, qui fornicatoribus & criminoſis homi-
nibus tam multipliciter & toties pœnas promittunt.
Adhuc additur iniquitas priori conſimilis, licet *Contra eoſdem. Ca.7.*
contraria: Deſperantes enim dei iudicant miſericor-
diam, hi condemnant iuſtitiam, iniuſtum deum bla-
ſphemantes, qui reddere mala malis ignorat, & pecca-
ta eorum exaltat. Sed miror cur non credant apoſtolo L
dicenti, Spes non confundit: qui negant pœnam quam *Roma.5.*
idem criminoſis promittit. Si enim vbi minatur ve-
rax non eſt, cur confidunt quòd ſperantibus verum di-
cat? Sed qui verus eſt in promittendo, verus eſt etiam
in minando. Sed non eſt ſperare, tandem bonum pro
malis expectare, imò temerarius eſt qui peccatum
non abhorret. Sed cum peccat, ad pœnitentiam recur-
rat, confidat in domino, quem timeat iuſtum, & im-
mundiciarum inimicum. Cum itaque pœniten- *Peccatorũ*
tia efficax eſt & fructifera, neminem relinquens ſine *differẽtia.*
venia, mortuos reſuſcitans: de modo & varietate eius
diſſeramus aliqua. Pœnitentia enim baptizandis non
eſt neceſſaria, ſed baptizatis de maioribus & minori-
bus peccatis pœnitendum eſt. Per fidem enim eccle-
ſiæ ſola remittuntur peccata quæ contraxit homo in
origine, vt ſicut à patre peccante damnationem acce-
pit, ita per matris eccleſiæ fidem conſequatur remiſsio-
nem. Sed qui per ſe peccauit, per dolorem proprium, &
per fidem eccleſiam indulgentiam acquiſiuit. Hæc per
baptiſmum reddunt hominem mundum & nouum, vt
nihil remaneat quod deo diſpliceat. Sine pœnitentia
nulli profuit baptiſmus, qui peccauit ſpontaneus. Si quis M
autem baptizaretur inuitus, & in falſitate confeſſus, cum
pœnituerit ſaluus erit, adiuuante fide & charitate to-
tius matris eccleſiæ per totum orbem diffuſæ. Ob hoc
ſunt cathecumeni ab eccleſia conſtituti, vt dum ba-
ptiſmum expectant, vnde iure pœniteant, doceantur.
Hæc reſtituit hominem in libertatem arbitrij primi pa-
rentis, adhuc in abundantia virtutum conſtituti. Eſt
enim pœnitentia aſsiduè peccantibus, aſsiduè neceſ-
ſaria. In multis enim offendimus omnes, quæ quo-
tidie remittuntur, ſi ſemper deplorantur. Iſta per ſa- *Iacobi.3.*
cramenta eccleſiæ & orationes ſemper fugantur, vt iu-
re audiant, Tota pulchra es, & macula non eſt in te.
Non quin fiat dico, ſed manere non poteſt. Tanta eſt *Cantic.4.*
virtus petitionis tuæ & vnitatis eccleſiæ, vt quicquid
extraneum acciderit, durare non poſsit. Licet enim ſpe-
cioſi ſint pedes euangelizantium pacem, euangelizan- *Eſaiæ.52.*
tium bona, lauatis tamen in remiſsionis figura excu- *Roma.10.*
tiendus eſt puluis qui contrahitur in via. Hæc peccata
etſi ſint parua per dei miſericordiam, fiunt magna in
peccatoribus negligentia. Nullum enim peccatum adeo
paruum, quod non creſcat neglectum. Non enim con-
ſiderandum

A ſiderandum eſt quod fecerit, ſed quem offenderit: quàm bonus eſt, quàm benignus, quàm pius, quàm propitius, qui illum ſua dulcedine & pietate creauit ex nihilo, qui eum abſque merito perduxit ad baptiſmum, & educauit & nutriuit vt filium: ad cuius commodum creauit cœlum & terram & omnia quæ in eis ſunt ex nihilo, cui ſeruiunt omnia tanquam filio, cui miſit angelum in auxilium, propter quem fortem & callidum debellauit hoſtem eius antiquum, propter quem tam multipliciter pati ſuſtinuit, vt eum mereretur habere filium, cum quo dignaretur habere conſortium. Qui deus maieſtate ſua regit & gubernat omnia propter eum poteſtate ſua. Talem patrem offendere, contra eius voluntatem aliquid committere, animaduertentibus ac ſe non ignorantibus quàm eſt crudele? Vnde qui ſe cognoſcunt, ſicut ſemper peccant, ita ſemper plorant, vt totam vitam ſuam, quæ eſt tentatio ſuper terram, plorant tota vita ſua. Iſta autem ſunt, cum aliquid citra vel vltra modum agitur. Ipſa enim bona quæ per ſe bona ſunt, aliquid contrahunt cum excedunt. Quicquid deeſt à perfectione, quicquid deficit ab homine, quicquid & noſtrum eſt, plorando dolendum

Ioan.7.

B eſt. Quicquid alio modo agitur, non recta & mundiſſima intentione, quicquid alio modo operamur, & non tamen puriſſimo dei amore, non eſt liberum à fragilitatis operatione. Quicunque tam miſerum eſſe vt hominis eſt dilexerit, & qui eius fragilitatem omnino non abhorruerit, ſed omnino ſibi reſeruauerit, & ſuum eſſe nunquam niſi propter acquirendum verum eſſe quod deus eſt tolerauerit, addit operi diuino proculdubio dolendum. Et qui ſe cognoſcit quid eſt, diligat hoc ſolum quod ſpectat ad illum qui eſt. Si quis enim ſapienter cogitat, quid turpiſſimæ fragilitati ab ipſa conditione inhæreat, quàm fœdus, quam turpis ſit in carne, quàm mutabilis in mente, hoc ſolum in ſe diliget, quia talem eum ad deum ducet. Quicquid enim boni facimus, ſi id melius facere poſſumus, à nobis eſt, quòd in culmine boni non ſumus. Si quid boni nouerimus, & minus aliquo modo operamur, non omnino à noſtra operatione eſt alienum. Iſta continua & aſſidua, & quaſi quodammodo neceſſaria, aſſidua lauentur confeſſione, aſſidua reſtaurentur compunctione. Surgamus puriſſimi ad puriſſimam perfectionem, ne

C iſtis quæ parua ſunt multiplicatis, quaſi quadam ſcabie patiamur corrumpi & collidi: ne pinguedine charitatis imminuta ſinamur macie affligi, & tortura immundæ conſcientiæ macerari. Semper tendamus in melius, ſemper in puritatem baptiſmi tendentes, & eam ſummopere conſeruantes: vt cum de hac vita exibimus, ad eum qui mundiſſimus eſt, mundi perueniamus, & ſine mora ab eo ſuſcipiamur. Doleamus eſſe exules à patria, doleamus viuere in corruptibili materia. Hic dolor magis ex deſiderio, quàm ex vindicta ſit. Vnde differt à pœnitentia. Pœnitentia enim eſt quædam dolentis vindicta, puniens in ſe quod dolet commiſiſſe. Qui autem dolet quòd retinetur in mortali corpore, deſiderat quod amat, plorans quòd tardat. Omnis pœnitentia eſt de male vſa libertate. Iſte verò dolor magis de neceſſitate eſt. Nullum enim peccatum eſt neceſſarium. Ipſum autem peccatum originis ob hoc eſt malum, quia fuit in Adam ſpontaneum. Illius enim voluptas male vſæ libertatis punitur in nobis, non quia neceſſarium, ſed quia fuit ſpontaneum. Nihil enim à nobis quæritur, quod commiſiſſemus, nihil à nobis exigitur nunc quod feciſſemus. Relinquitur in filiis opus paternæ voluptatis. Requirit diabolus filios in D ſeruitutem, quorum patris emit libertatem. Iſte dolor factus eſt non ex conſcientia peccatrice, ſed ex operante charitate: non puniens malum, ſed augmentans bonum: non impatienter habitus, ſed ex deſiderio ſuſceptus. In hoc deſiderio erat Andreas, qui in cruce poſitus à domino requirebat, Tempus eſt vt commendes terræ corpus meum. Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipſe autem cœpit dominum rogare, Ne me permittas domine deſcendere viuum, ſed tempus es vt commendes terræ corpus meum: tandiu enim iam portaui, tandiu ſuper commendatum vigilaui & laboraui, quòd vellem iam ab ipſa obedientia liberari, & iſto grauiſſimo indumento expoliari. Recordor quantum in portando oneroſum, in fouendo infirmum, in coërcendo lentum, in domando ſuperbum laboraui. Scis domine quotiens à puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties à dulciſſimo quietis ruæ ſomno me excitare contendebat, quantum & quotiens dolorem ingerebat. Qui igitur tandiu pater benigniſſime pugnanti reſtitui, & [illegible]ope ſuperaui & vici, à te pio & iuſto remuneratore po[illegible]ne mihi vltra commendes, ſed depoſitum reddo. Com- E menda alij quem illud vltra non impediat, & reſurrecturum ſeruat & reddat, vt & ipſum quoque ſui laboris mercedem recipiat. Terræ me commenda, vt vigilare me amplius non oporteat: & libere ad te fontem indeficientis gaudii tendere anxiantem me iam non retrahat, nec impediat. Hic dolebat iam non eſſe cum domino, non pœnitebat commendatum reſurrexiſſe domino. Sic itaque non omnis dolor eſt pœnitentia.

Differunt pœnitētia & dolor.

Sunt etiam peccata alia quæ omnino eripiunt vitam, niſi ſuccurrat pœnitentia. Non enim omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Quare agenda eſt pœnitentia vt deleantur crimina. Sed quoniam pœnitentia non omnis eſt bona, dicamus aliqua quæ ſeparant veram à falſa, ſterilem à fructuoſa. Sunt enim quos peccaſſe pœniteat propter præſentia ſupplicia. Diſplicent enim latroni peccata quando agitur de pœna. Deſit vindicta, reuertitur ad crimina. Iſta eſt pœnitentia non ex fide procedens, nec eſt charitate munita, ſed ſterilis & ſine miſericordia. Hæc non purgat conſcientiam, nec lauat crimina. In hac nulla eſt ſpes veniæ, nulla expectatio indulgentiæ. Huic con- F cordant qui confitentur inuiti, non amore boni, ſed vt fugiant damnum vel incommodum ſeculi. Seruiunt mundo quem amant, quærunt ſuam gloriam quam anhelant, recipiunt mercedem quam expectant. Si quis tali pœnitentia ſecurus extiterit, & ad veram pœnitentiam de iſta non conſcenderit, deceptus & miſer æternaliter peribit. Vtilis ergo erit pœnitentia ſi ſit ſpontanea, dominum quærens quem amiſiſſe doleat, ad illum anxians præter quem non eſt vita. Sunt plures quos pœnitet peccaſſe, ſed non omnino, reſeruantes ſibi quædam in quibus delectentur: non animaduertentes dominũ ſimul ſurdum & mutum à dæmonio liberaſſe, per hoc docens nos nunquam niſi de omnibus ſanari. Si enim vellet ex parte peccata reſeruari, habenti ſeptem dæmonia, manente vno proficere potuerat ſex expulſis. Expulit autem ſeptem, vt omnia crimina ſimul eiicienda doceret. Legionem autem ab alio eiiciens neminem reliquit ex omnibus qui liberatum poſſideret, oſtendens quòd ſi etiam peccata ſint mille, oportere de omnibus pœnitere. Laudatus eſt enim dominus, quando eiecto dæmonio locutus eſt mutus. Nunquam aliquem

De omnibus pœnitendum. Cap.9.

De pœ. d.3. c. ſunt plures. 4. ſent. diſ.15. cap. ſatis arbitror.

Matt.12. Marc.5.

G ſanauit, quem omnino non liberaoit. Totum enim hominem ſanauit in ſabbato, quia & corpus ab infirmitate, & aniuiam ab omni contagione liberauit, indicans pœnitentem oportere ſimul dolere de omni crimine orto in anima & corpore. Scio enim deum ioimicum omni criminoſo. Quomodo ergo qui crimen reſeruat de alio recipiet veniam? Sine amore dei conſequeretur indulgentiam, ſine quo oemo vnquam inuenit gratiam. Hoſtis enim dei eſt, dum offendit perſeueraoter. Quædam enim impietas infidelitatis eſt, ab illo qui iuſtus & iuſtitia eſt, dimidiam ſperare veniam. Iam eoim foret ſine pœnitentia inuenire gratiam. Pœnitentia enim vera ad baptiſmi puritatem confitentem cooatur adducere. Recte enim pœnitens quicquid ſordiom poſt purificationem contraxit, oportet vt abluat ſaltem lachrymis mentis. Sed ſatis durus eſt cuius mentis dolorem oculi carnis nequeunt declarare. Sed ſciat culpabiliter ſe durum, qui deflet damna temporis vel mortem amici, & dolorem peccati lachrymis oon oſtendit. Non itaque eſt vt quis excuſet, H ſe non habere fontem lachrymarum, qui nonnunquam lachrymis oſtendit dolorem temporalium. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lachrymis oſtendat, repræſentet vitam ſuam deo per ſacerdotem, præueniat iudicium dei per confeſſionem. Præcepit enim domious mundatis vt oſtenderent ora ſacerdotibus: doceos corporali præſentia coofitenda peccata, non per nuncium, non per ſcriptum manifeſtaoda. Dixit enim, Ora monſtrate, & omnes, non vnus pro omnibus. Non alium ſtatuatis nuncium qui pro vobis offerat munus à Moyſe ſtatutum. Sed qui per vos peccaſtis, per vos erubeſcatis. Erubeſceotia enim ipſa partem habet remiſſionis, ex miſericordia enim hoc præcepit dominus, vt neminem pœniteret io occulto. In hoc enim quod per ſeipſum dicit ſacerdoti, & erubeſcentiam vincit timore offenſi, fit venia criminis. fit enim per confeſſionem veniale, quod criminale erat in operatione. Et ſi non ſtatim purgatur, fit tamen veniale, quod commiſerat mortale. Multum enim ſatiſfactioois obtulit, qui erubeſcentiæ dominans, nihil eorum quæ commiſit, nuncio dei denegauit. Deus enim miſericors & iuſtus eſt: ſicut conſeruat miſericordiam in iuſtitia, ita & iuſtitiam in miſericordia. Opus enim I eſt miſericordiæ, peccanti peccata dimittere. Sed oportet vt iuſtus miſereatur iuſte. Oportet enim vt non ſolum quid, ſed in quo doleat conſideret, ſi dignus eſt, non dico iuſtitia, ſed miſericordia. Iuſtitia enim ſola damnat. Sed dignus miſericordia eſt, qui ſpiritali labore petit gratiam. Laborat enim mens patiendo erubeſcentiam. Et quoniam verecundia magna eſt pœna, qui erubeſcit pro Chriſto, fit dignus miſericordia. Vnde patet quòd quanto pluribus confitebitur in ſpe veniæ turpitudinem crimiois, taoto facilius conſequitur miſericordiam remiſſionis. Ipſi enim ſacerdotes plus iam poſſunt proficere, plus confitentibus parcere: quibus enim remittunt, remittit dominus. Lazarúmque de monumento iam ſuſcitatum obtulit dominus diſcipulis ſoluendum: per hoc oſtendens poteſtatem ſoluendi conceſſam ſacerdotibus. Dixit enim, Quodcunque ſolueritis ſuper terram, ſoluetur & in cœlis: hoc eſt, Ego deus & omnes ordines cœleſtis militiæ, & omnes ſancti in mea gloria laudant vobiſcum & confirmant quos ligatis & ſoluitis. Non dixit, quos putatis ligare & ſoluere, ſed in quos exercetis opus iuſtitiæ aut miſericordiæ. Alia autem opera veſtra in peccatores non cognoſco. Quare qui confiteri vult pec- K cata: vt inueniat gratiam, quærat ſacerdotem ſcientem ligare & ſoluere: ne cum negligens circa ſe extiterit, negligatur ab illo qui eum miſericorditer monet & petit, ne ambo in foueam cadant, quam ſtultus euitare noluit. Tanta itaque vis confeſſionis eſt, vt ſi deeſt ſacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quòd pœnitens non poteſt confiteri coram ſacerdote, quem deſideranti nec locus nec tempus offert. Et ſi ille cui coofitebitur, poteſtatem ſoluendi oon habet, fit tamen dignus venia ex deſiderio ſacerdotis, qui ſocio confitetur turpitudinem criminis. Muodati enim ſunt leproſi dum irent oſtendere ora ſacerdotibus, antequam ad eos peruenirent. Vnde patet dominum ad cor reſpicere, dum ex neceſſitate prohibetur ad ſacerdotes peruenire. Sæpe quidem eos quærunt ſani & læti, ſed dum quærunt, antequam perueniant ad eos, moriuntur. Sed dei miſericordia eſt vbique, qui & iuſtis nouit parcere, & ſi non tam cito ſicut ſi ſoluerentur à ſacerdote. Qui igitur omnino confitetur, ſa- L cerdoti meliori, quàm poteſt confiteatur. Et ſi peccatum occultum eſt, ſufficit referre in notitiam ſacerdotis, vt grata ſit oblatio muoeris. Nam in reſuſcitatione filiæ principis pauci interfuerunt qui viderent. Nondom enim erat ſepulta, nondum extra portam ciuitatis delata, nondum extra domum in notitiam deportata. Intus reſuſcitauit, quam intus inuenit, relictis ſolis Petro & Ioanne & Iacobo & patre & matre puellæ. In quibus figuraliter continentur ſacerdotes eccleſiæ. Quos autem extra inuenit, animaduertendum eſt quomodo ſuſcitauit. Flebat autem turba poſt filium viduæ, fleuit Martha & Maria ſupplicans pro fratre, flebat etiam turba quæ Mariam fuerat ſecuta, lachrymis Mariæ admonita. In quo docemur publice peccantibus, non proprium, ſed eccleſiæ ſufficere meritum. Sic itaque mortuus iaceat, ſicq; ſe mortuum oſtendat, publice mortem ſuam prædicando, publice fructus pœnitentiæ oſtendendo, vt turba ploret amiſſum, & defleat quem dolet mortuũ. Iſtis lachrymis mouebitur dominus, qui reddet matri viuum filium. Si nimis perſeuerauerit, ſi ſe mortuum per fructus pœnitentiæ non declarauerit, tanto plus oportet addere, vnde lachrymis excitetur non ſolum Marthæ, ſed etiam Mariæ. Tantum ſe affligat, tantum ſe dolere & ſe mortuum ſentire M oſtendat, vt audientes & contemplantes orent veniam, quorum fletum miretur eccleſia. Qui enim multos offendit peccando, placare multos oportet ſatiſfaciendo: vt eccleſia prius offenſa per culpam, in conuerſione flectatur per miſericordiam, orans pro ipſo quem defunctum dolebat, vnde deus flecteretur ad veniam, qui prius adhibuit miſericordiam.

Laboret itaque pœnitens in eccleſia eſſe, & ad eccleſiæ vnitatem tendere. Niſi enim vnitas eccleſiæ ſuccurrat, niſi quod deeſt peccatori ſua opitulatione compleat, de manibus inimici non eripietur anima mortui. Credendum eſt enim, & pietas fidei expoſtulat credere, quòd omnes eleemoſynæ totius eccleſiæ & orationes & opera iuſtitiæ & miſericordiæ ſuccurrant recognoſcenti mortem ſuam ad conuerſionem ſuam. Ideoque nemo digne pœnitere poteſt quem non ſuſtineat vnitas eccleſiæ. Ideoque non petat ſacerdotes per aliquam culpam ab vnitate eccleſiæ diuiſos. Iudas enim pœnitens iuit ad phariſæos, reliquit apoſtolos: nihil inuenit auxilij, ſed augmentum deſperationis. Dixerunt enim, Quid ad nos? tu videris.

Marginal notes (left column): *Quomodo quibus cõfitendum. Cap.10. De pœ.d.1. c.Quẽ pœnitet. & d. 3.cap. Sunt plures. 4.ſen.d.17. cap. Sed quòd ſacerdotibus. Luc.17. Leuit.9. 4.ſen.d.17. c.ſed quòd §. Vnde patet. Ioan.11. De pœ.d.1. cap. quem pœnitet. Matt.18.*

Marginal notes (right column): *De pœ.d.1. cap. Quem pœnitet. De pœ.d.6 c.qui vult. 4.ſen.d.17. cap. Nunc priuſquam §. Sed curet. Luc.17. Priuata et publica cõfeſſio & ſatiſfactio. Cap.11. De pœ.d.1. c.Quẽ pœnitet. Et d. 6. cap. Qui vult. 4.ſen.d.17. cap. Nunc priuſquã. Luc.2. Luc.7. Ioan.11. Extra Eccleſiam nõ eſt pœnitẽtia. Cap.12. De pœ.d.6 c.qui vult. 4.ſen.d.17. cap. Nunc priuſquã. Matt.27.*

A tu videris. Si peccaſti, tibi ſit, non tibi ſuccurrimus, non peccata tua charitatiue ſuſcipimus, non comportanda promittimus, non qualiter deponas onus docemus. Quid enim nobis & miſericordiæ, qui nec opera ſequimur iuſtitiæ? Si iiſſet ad fratres, ſi iiſſet ad illos qui orauerant pro ſocru Petri febricitante, [*Luc.4.*] qui Chananæam improbam miſericordiæ obtulerant, interrogaſſet [*Matt.15.*] Petrum pro ſe lachrymas effundentem, non fugiſſet [*Ioan.11.*] Mariam & Martham, quæ vitam Lazaro impetrauerant, [*Luc.7.*] non turbam plorantem, quæ vnicum filium acquiſierat viduæ: iuit ad diuiſos, & diuiſus periit. Hanc vnitatem omnis boni ſentit operatricem qui dixit, Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos. Niſi enim in eccleſia vniuerſali populos ſe continentes cognoſceret, ſe vineam impetraturum non præſumeret. Scit enim & experimento cognoſcit, vtpote qui pro omnium ſalute laborauerat, ſe abſque auxilio eccleſiæ ſtare non poſſe. Non enim eſt parum cui omne bonum ſuccurrit, ſiue in cœlo ſiue in terra conſtitutum. Hoc amittens per excommunicationem, niſi recuperet per ſanctæ matris vnitatem vel pietatem, quomodo vnquam poterit pœnitere, quo-B modo deum beneuolum poterit inuenire, qui eius ſanctiſsimam ſponſam & matrem, filiam & ſororem non dubitauit offendere, & eius auxilium omnino contemnere? [*Dolor ex fide. Cap.13.*] Ex fide pœniteat, credat hanc eſſe medicinam, omnes fructus ſuæ pœnitentiæ paruos habeat, nunquam credat ſufficere, ſemper doleat, ſemper coram domino ante quem peccauit erubeſcat, dolorem cum vita finiat. Nam ſi & apoſtolus etiam peccata per baptiſmum remiſſa continue plorat, nobis etiam ſuper fundamentum apoſtolorum poſitis quid præter plorare reſtat? Quid niſi ſemper dolere in vita? Vbi enim dolor finitur, deficit & pœnitentia. Si autem pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Tandiu enim gaudeat & ſuperet de gratia, quandiu ſuſtentatur à pœnitentia. Dixit enim dominus, Vade, [*Ioan.8.*] & amplius iam noli peccare. Non dixit, nec pecces: ſed, nec voluntas peccandi in te oriatur. Quod quomodo ſeruabitur, niſi dolor continue in pœnitentia cuſtodiatur? Hinc ſemper doleat, & de dolore gaudeat, & de doloris pœnitentia, ſi contigerit, ſemper do-C leat. Et non ſit ſatis quòd doleat, ſed ex fide doleat, & non ſemper doluiſſe doleat.

[*Circumſtãtiæ peccatorum. Cap.14. De pœn.d.5.c. Cõſideraret ergo. 4.ſen.d.16. c. In perfectione.*] Conſideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perſeuerantia, in varietate perſonæ, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipſius vitij multiplici executione. Oportet enim pœnitere fornicantem ſecundum excellentiam ſui ſtatus aut officij, & ſecundum modum meretricis, & ſecundum modum operis ſui, & qualiter turpitudinem ſuam peregit. Si in loco ſacro, aut cui debuit excellentiam fidei, vt ſunt domus dominorum & aliorum multorum. Si in tempore orationi conſtituto, aut in feſtiuitate ſanctorum, & in tempore ieiunij. Conſideret quantum perſeuerauerit, & defleat quod perſeueranter peccauerit, & quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non ſolùm non vincuntur, ſed vltro ſe peccato offerunt: nec expectant tentationem, ſed præueniunt voluptatem: & pertractant ſecum quàm multiplici actione vitij delectabiliter peccent. Omnis iſta varietas confitenda eſt & deflenda, vt cum cognouerit quod peccatum eſt multum, cito inueniat deum propitium. In cognoſcendo augmentum peccati, inueniat ſe cuius fuerit ætatis, cuius ſapientiæ & ordinis, & ſtatum omnem alterius non peccantis. Immoretur in ſingulis iſtis, & ſentiat modum criminis: purgans lachry-D mis omnem qualitatem vitij, defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum eſt enim & dolore purgandum, [*De pœn.d. 15.c. Conſideret.*] non ſolùm quia peccauit, ſed etiam quòd ſe virtute priuauit. Nam licet ſperet ſe conſecuturum veniam, dolere tamen poteſt, quia non promeruit vnde remunerari confidat: anxietur & doleat quòd modo effugiens de præteritis pœnam miſer, non inde expectet gratiam: cuius omne tempus quoniam breuiſsimum eſt, debuit decertauiſſe ad conſequendum præmium. Defleat etiam quoniam in vno offendens, factus [*Iacobi.2.*] eſt omnium per ingratitudinem reus. Ingratus enim [*4.ſen.diſt. 16.c. in perfectione.*] extitit, qui plenus virtutibus deum omnino non timuit. In hoc enim quiſque peccator fit culpabilior, quò eſt deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus eſt omnium: quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam ſi quis cadit in auaritiam, [*De pœ.diſ. 5.c.s. Conſideret.*] largitatem deſtruit, & etiam caſtitatem minorauit. Amore enim pecuniæ vel violaret caſtitatem, vel ſaltem minus amaret. Si enim propter deum tanta adhuc caſtitas ineſt, vt nolit eam perdere; tamen ſaltem minori gaudio, minori affectu tuetur eam, vbi videt in-E de procedere damnum pecuniæ. Sicque & in aliis, quæ etiam ſi non expellantur, tamen per conceptionem vnius vitij vel ſatis vel parum minuuntur, vel intentione deteriorantur: vnde omnis virtus cuicunque crimini eſt deflenda, & de omnibus indulgentia eſt petenda. Animaduertere etiam oportet, & animaduertendo deflere animam proximi, quam fornicator deo eripuit, vel ereptam in malo confirmauit: etiam quòd exemplum extitit mali in operatione ſui criminis, cui magis profuiſſet ſi aliis fuiſſet cauſa conuerſionis. Gemat itaque aliorum vitam in ſua corruptam, vel incorruptam non conſeruatam, & commodum proximi quod dediſſet exemplo boni. Doleat de triſtitia, quam peccando bonis intulit, & de lætitia quam eis non adhibuit. Et non ſolùm cogitet quid & qualiter fecerit, ſed quàm iniuſtè deum, vt diximus, peccando offenderit. Timeat illam veritatis ſententiam, Non pote- [*Matt.6.*] ſtis duobus dominis ſeruire. Timeat ergo ne omnia bona quæ fecit, dum in vno peccato perſeuerauerit, ex contaminatione mali perdiderit: vt qui ſeruiuit diabolo per crimen, dei quam obtulit amiſerit ſeruitu-F tem. Pium eſt tamen credere, vt recepta dei gratia, [*De pœn.d. 3.c. Piũ eſt & di.5.c. Cõſideret.*] quæ in eo deſtruit mala priora, etiam remuneret bona: vt cum deſtruxerit quod ſuum non inuenit, amet & diligat bonum quod etiam in peccante plantauit.

[*4.ſen.di.5. c. Quibuſdam ſatiſfactio. Cap.15.*] In omnibus dolens, aut ſeculum derelinquat, aut ſaltem illa quæ ſine admixtione mali non ſunt adminiſtrata, vt mercatura & militia, & alia quæ vtentibus ſunt nociua, vt adminiſtrationes ſecularium poteſtatum, niſi his vtatur ex obedientiæ licentia. Ponat ſe omnino in poteſtate iudicis, in iudicio ſacerdotis, nihil ſibi reſeruans ſui, vt omnia eo iubente paratus ſit facere [*De pœn.d. 5.cap. Conſideret.*] pro reparanda animæ vita, quæcunque faceret pro vitanda corporis morte, & hoc cum deſiderio, quia vitam recuperat infinitam vt deus. [*4.ſent.di. 16.c. in perfectione.*] Cum gaudio enim debet facere immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus. Semper deprecetur deum, certus de venia, qui omnibus modis & ſine tædio dubius rogaret poteſtatem terrenam. Abſtineat à multis licitis, qui per libertatem arbitrij commiſit illicita. Semper offerat deo mentem & cordis contritionem, & deinde quod poteſt de poſſeſsione. Tunc quod offert ſe-

G curus offerat. Reſpexit enim dominus ad Abel & ad mu- *Gene.4.* nera eius, ſed prius reſpexit ad Abel quàm ad munera. Sumens enim mentem quam cognouit humilem ac puram, remunerauit eius largitatis munera. Ad Cain verò non reſpexit, nec ad eius munera, Mentem enim eius quam viderat, qnoniam non cognouit humilem, eius munera non recepit. In iudicio enim cordis conſideranda eſt eleemoſyna tribuentis. Nec iam conſiderandum eſt quantum, ſed qua mente, qua affe- *Luc.21.* ctione dat quod poteſt: Vidua enim duobus quæ habuit larga minutis, plus omnibus miſit. Qui igitur vult peccata ſua redimere temporalium oblatione, caueat vt offerat mentem prius. Cautus ſit ne verecundia ductus diuidat apud ſe confeſsionem, & diuerſa diuerſis ſacerdotibus velit manifeſtare. Quidam enim vni celant, quæ alij manifeſtanda conſeruant: quod eſt ſe laudare, & ad hypocriſim tendere, & ſemper venia carere, ad quam per fruſta totam putat peruenire. Caueat præterita, quem vera delectat pœnitẽtia: non prius ad domini corpus accedat, quàm confortetur bona conſcientia. Sed in hac ſeparatione tremendum dei iudicium cogitet, vbi magis terribilis ſententia peccan- H tes ſeparabit in ignem. Gemat quòd nondum audet ſumere quem multum deſiderat cibum ſalutarem. Iſti ſunt digni fructus pœnitentiæ, animam captiuam ela- *4. ſent. diſ. 16. cap. In perfectione.* queantes, & in libertate ſeruantes. Cohibeat ſe præterea à ludis & à ſpectaculis ſeculi, qui perfectam vult conſequi gratiam remiſsionis. Nam Dina ſi ſe cohibuiſſet, ſi inter ſuos remanſiſſet, ab extraneo raptore corru- *Gene.34.* pta non fuiſſet. Tanto igitur magis ſibi caueat & cohibeat ſe anima quæ ſæpe vel ſemel corrupta eſt & rapta: timeat iam docta experimento, quod ignorauit virgo: eligat quem imitetur, non ſequatur quem animus ſuus damnat. ſe enim iudicat, qui fructus pœnitentiæ non habentem à ſe non elongat. Laudet enim & amet quos digne fructificare non ignorat: quærat fructus dignos, etſi non dignos pœnitentiæ. Sunt enim digni fructus virtutum fructus, qni non ſufficiunt pœnitentibus. Pœnitentia enim grauiores expoſtulat, vt ſic pacetur eccleſia, vt pacata dolore & gemitibus mortis impetret vitam.

Accuſet non excuſet ſe confitens. Cap.16. Sentiat culpam, nec velit excuſare, nec augeat crimen: vt Adam cui non ſufficiebat peccaſſe, ſed ampliauit crimen culpando vxorem, & culpam transferens in authorem. Iſtud peccatum multoties incurritur, ſed neglectum I ignoratur. Non itaque peccantes dicamus, Non aliud potui: cur me conſtituiſti furem? quia deus fecit me pauperem. Nec mirum ſi deditus ſum fornicationi, quia talis creatus ſum naturæ & fragilitatis. Fragilitas enim vi cogit, vt voluntas committat criminalia. Errat qui fallitur. Natura enim talis eſt, vt quiſquis poſſit reſiſtere malo, cui ſe ſubiicit ex arbitrio. Sunt autem qui defendunt culpam in dei prouidentia, reputantes dei ordinationi & neceſsitati, quod relictum eſt voluntati, & arbitrij libertati. Sciuit enim deus quid facturus eſſet qui peccat, ſed non ordinauit peccatum, qui nullum relinquit impunitum. Ordinauit pœnam, amantibus culpam. Ignis enim opus eſt iuſtitiæ, vt habeant vnde doleant, qui gaudere non amant. Non ordinauit peccare, qui peccatum voluit curare: ſed permiſit libertati, quod peccator donauit neceſsitati. Si enim non poſſet peccare, non deberet qui totus eſt iuſtitia remunerare. Ideo non ſanctificat animalia muta, quia nulla poſſunt committere crimina. Angeli quoque qui perſtiterunt, ſi liberi non fuiſſent, vnde coronarentur? Potuerunt enim peccare, qnorum ſimiles K ceciderunt. Licet enim miſericorditer cuncta creauerit, iuſtitiam tamen in miſericordia qui iuſtus eſt cuſtodire oportuit. Sed dicit qui non ſentit culpam ſuam, Nihil boni poſſum habere, niſi inſpirante gratia, nihil enim ſine gratia poſſum facere. Si ipſe itaque me non conſeruat, ego qui ex me nihil poſſum, quam habeo culpam? Si ego ſine eo poſſem vitare crimen, me ſentirem culpabilem. Adhuc omnia quæcunqne voluit dominus fecit in cœlo & in terra. Quid itaque culpæ in me eſt, ſi non vult ſaluare? Multum, inquam, Licet enim nil conſequi poſsis ſine miſericordia illa quam repellis: poteſt tamen libere tenere gratiam, quam retinendo potes, ſi tamen placeat, euitare culpam. Deus enim qni ſemel incepit benefacere, niſi, quod omnino noſtrum eſt, derelinquamus eius beneficium, qui pius eſt inſpirando, cogitur ex neceſsitate iuſtæ miſericordiæ neminem prius poſſe relinquere. Non enim ſui relinquere eſt, niſi relinquentem. Idcirco enim culpa noſtra eſt, quia fugimus gratiam quam poſſemus habere perpetuam. ſemper inuita recedit, & nunquam aliquem ſpontanea deſerit. Cui tamen ſententiæ non cõtradicit, Sed omnia quæcunque voluit fecit. L creauit enim quicquid voluit, nec plus creauit quàm voluit. Vult tamen in vnoquoque bonum, & in nullo malum. Sed ſic vult, vt homo quem non vult peccare, non deſinat eſſe homo. Non tamen vult ita hominem non peccare, vt eum velit bouem ſtatuere. Non enim haberet quem remuneraret, nec cui fulgorem ſuæ claritatis infunderet, nec quem cohæredem ſtatueret, nec in quo imaginem & ſimilitudinem ſuam inueniret. Nec illius qui totus iuſtitia eſt, fuit aliquem ſic creare vt non poſſet peccare, niſi hoc promereretur in humana libertate. Vult itaque fieri bonos ſalno vtriuſque eſſe, vt ipſe remaneat deus, & iſte homo. Si enim formaret hominem ſine libertate, contra iuſtitiam faceret quæ deus eſt. Si auferret libertatem, humana dignitas non remaneret. Voluit itaqne non peccaro hominem, ſed & humanam naturam non amittere. Sic itaque pius eſt, qui noſtram vult ſalutem: & non eſt impotens, qui hoc vult ſaluo vtriuſque iure. Iuſtus enim eſt rex, cuius ius tueri oportet: præſto ſemper eſt gratia, quæ nunquam defuit niſi prius expulſa. Continue & neceſſario quod ſuum eſt inſpirat, ſi eſt qui re- M cipiat. Et expulſa reuertitur per pœnitentiam. Et vt non pereat creatura quam pietate ſua liberam creauit, & ex libertate ditatam, in auxilium gratiæ retinendæ, quæ ſemper præcedit omnem creaturam, fecit vt liberè ſeruiret. Ad hanc protegendam, ad hanc non expellendam addidit angelos & ſanctos omnes beatos, addiditque omnes in æterna vita collocatos, addidit & in carne viuos, & totam ſanctam eccleſiam, omnibus & in omni ſuo bono ſuccurrentem: &, quod maximum eſt, filium ſuum miſit in auxilium quem tanta pro nobis pati decreuit, & interpellatorem conſtituit continuum quem dilexit. Inſpirationem ſuæ pietatis, præter quam nihil creauit, non expellamus, non fugiamus, non faſtidiamus, ſed omnibus adiuuantibus firmiter & cum gratiarum actione teneamus. Sic culpa noſtra eſt non creaturarum nobis in auxilium tributarum, non authoris nihil iniuſte, ſed piè volentis, & in omni voluntate ſua omnipotentis. Qui itaque in confeſsione iſta animaduerterit, aut ſaltem contra iſtam culpam ſuam non defenderit, per pœnitentiam, conſequetur veniam. Hæc eſt vera pœni-

A tentia quæ ſic eſt fructifera, quam nobis concedat qui
Dilatio cõ totus eſt vera miſericordia. Nullus ergo expectet
feſsionis. quando iam non poſsit peccare. Arbitrij enim quærat
Cap.17. libertatem, vt dolere poſsit commiſſa, non neceſsita-
Luc.23. tem. Qui prius itaque à peccatis relinquitur quàm ipſa
De pœ.d.7 relinquat, ea non libere, ſed qoaſi ex neceſsitate con-
ca. nullus. demnat, Licet enim latro veniam meruiſſet in fine de
4.ſen.d.20. omni ſuo crimine, non tamen dedit baptizatis peccan-
c.Sciẽdũ.1. di & perſeuerandi authoritatem. Tunc enim baptiza-
tus eſt, qui tunc primùm in cruce Chriſtum confeſſus
eſt, Pœnitentia enim ſi in extremo hiatu vitæ aduene-
rit, ſanat & liberat in ablutione baptiſmi, ita quòd nec
purgatorium ſentiunt qui in fine baptizantur, ſed ipſi
ditati bonis ſanctæ matris eccleſiæ, ſunt recepturi mul-
tiplex bonum in vera beatitudine. Illi autem qui cum
potuerunt nunquam conuerti voluerunt, confitentes
cum iam peccare nequeunt, non ſic facilè acquirunt
quod volunt. Oportet enim vt pœnitentia fructificet,
1.Cor.13. ad hoc vt mortuo vitam impetret. Scriptum eſt enim,
ſine charitate neminem ſaluum eſſe. Non itaque in ſo-
lo timore viuit homo. Quem ergo ſerò pœnitet, opor-
tet non ſolum timere deum iudicem, ſed & iuſtum dili-
B gere. Non timeatur pro pœna, ſed ametur pro gloria.
Debet enim dolere de crimine, & de omni eius prædi-
cta varietate. Quod quoniam vix licet, de eius ſalute
Auguſtinus potuit dubitare: credo quidem illi qui di-
Ezech.33. xit, Quacunque hora peccator ingemuerit & conuer-
ſus fuerit, vita viuet. Dixit conuerſum, non tantùm ver-
ſum vita viuere. Verſum quidem puto qui dolet de cri-
mine, conuerſum qui dolet de animi eius quam expo-
ſuimus varietate. Vertitur à peccato qui iam vult di-
mittere peccatum, Conuertitur qui iam totus & omni-
no vertitur, qui iam non tantum pœnas non timet, ſed
ad bonum domini contendere feſtinat. Quæ conuer-
ſio ſi contigerit alicui etiam in fine, deſperandum non
eſt de eius remiſsione. Sed quoniam vix vel raro eſt
tam iuſta conuerſio, timendum eſt de pœnitente ſero.
Quem enim morbus vrget, pœna terret, ad veram vix
veniet ſatisfactionem, maxime cum filij quos illicitè di-
lexerit ſint præſentes, vxor & mundus ad ſe vocent.
Multos enim ſolet ſerotina pœnitentia decipere. Sed
quoniam deus ſemper potens eſt, ſemper etiam poteſt
in morte iuuare quibus placet. Cum itaque opus ſit non
C hominis ſed dei, fructifera pœnitentia, inſpirare eam
poteſt quandocunque vult ſua miſericordia, & remu-
nerare ex miſericordia quos damnare poteſt ex iuſti-
tia. Sed quoniam multa ſunt quæ impediunt & lan-
guentem retrahunt, periculoſiſsimum eſt & interitui
vicinum, ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium.
Sed magnum eſt cui deus tunc inſpirat. Si quis eſt igi-
tur qui veram tunc quærat pœnitentiam, expectet dei
clementiam, maiorem ſentiens dei bonitatem ſua ne-
Ignis pur- quitia. Sed ſi etiam ſic conuerſus euadat, vita viuat
gatorij. & non moriatur: non tamen promittimus quòd eua-
Cap.18. dat omnem pœnam. Nam prius purgandus eſt igne pur
De pœ.d.7 gationis, qui in aliud ſeculum diſtulit fructum con-
ca. nullus. uerſionis. Hic autem ignis etſi æternus non ſit, miro ta-
25.diſ. cap. men modo eſt grauis: excellit enim omnem pœnam
Qui in a- quam vnquam paſſus eſt aliquis in hac vita. Nunquam
liud.4.ſen. in carne tanta inuenta eſt pœna, licet mirabilia paſsi
di.20. cap. ſint martyres tormenta, & multi nequiter iniqui tanta
Sciendũ.1. ſuſtinuerint ſupplicia. Studeat ergo quilibet ſic delicta
corrigere, vt poſt mortem non oporteat talem pœnam
tolerare. Quædam enim peccata ſunt quæ ſunt morta-
lia, & in pœnitentia fiunt venialia, non tamen ſtatim

ſanata. Sæpe enim quidam ægri morerentur niſi medi- D
carentur, nec ſtatim ſanantur. Languet victurus, qui
prius erat moriturus. Qui autem impœnitens moritur,
omnino moritur, & æternaliter cruciabitur. Qui enim
impœnitens moritur vel finitur, ſi ſemper viueret, ſem-
per peccaret. At dei eſt miſerentis, qui operatur finem
peccantis: ob hoc etiam ſine fine torquetur, quia nun-
quam ditatur virtute: ſemper plenus iniquitate, ſem-
per ſine charitate torquetur ſine fine. Omnia iſta mala
deuitat pœnitentia, quæ dolorem ſemper expetit in
pœna. Continuè enim dolendum eſt de peccato, *Dolor de*
quod declarat ipſa dictionis virtus. Pœnitere enim eſt *peccatis.*
pœnam tenere, vt ſemper puniat in ſe vlciſcendo quod *Cap.19.*
commiſit peccando. Pœna enim proprie dicitur læ- *4.ſen. diſt.*
ſio quæ punit & vindicat quod quiſque commiſit. Ille *14. cap.*
igitur pœnam tenet, qui ſemper punit quod commi- *Poſt hæc.*
ſiſſe dolet. Supradictis itaque modis requirat indul-
gentiam, qui dolet de culpa. Non erubeſcat confiteri
peccata peccatori. Si enim ſacerdos peccata non ha-
beret, erubeſcere poſſet qui peccata ſua ei manifeſtaret.

Sacerdos itaque cui omnis profertur peccator, an- *Sacerdos*
te quem ſtatuitur omnis languor, in nullo eorum ſit iu- *qualis eſſe*
dicandus quæ in alio iudicare eſt promptus. Iudicans *debeat.*
enim alium qui eſt iudicandus, condemnat ſeipſum. *Cap.20.*
Cognoſcat igitur ſe, & purget in ſe quod alios videt ſi- *De pœ.d.6*
bi offerre. Caueat ergo vt à ſe abiecerit quicquid in a- *cap. Qui*
lio damnoſum repererit. Animaduertat, quod qui ſine *vult.*
peccato eſt, primus in eam lapidem mittat. Ideo enim *Ioan.8.*
liberauit peccatricem, quia non erat qui iuſte proiice- E
ret lapidem. Quomodo lapidaret qui ſe lapidandum
cognoſceret? Nullus enim erat ſine peccato, in quo in-
telligitur omnes crimine fuiſſe reos. Nam venialia
ſemper remittebantur per ceremonias. Si quod igitur
peccatum in eis erat, criminale erat. Deteriores itaque
in hoc ſunt ſacerdotes ſe prius non ædificantes, illis
qui dominum obſeruabant inſidiis. In hoc itaque pa-
tentiſsimum eſt crimen ſacerdotum, & vltra modum
deteſtabile, qui non prius ſe iudicant, & alios alligant.
Deberent enim in ſe timere crimen quod in aliis timue-
runt, & deteſtabiles ſenſerunt. Illi quidem adeò cæci
erant, quòd ſummam ſapientiam ſperabant capere ſuis
inſidiis. Quod illis patuit, quod tunc quiſque vitauit,
vitet ſacerdos qui in hoc errore peior illis Iudæis exti-
terit. Caueat ſpiritalis iudex, vt ſicut non commiſit cri- F
men nequitiæ, ita non careat munere ſcientiæ. Opor-
tet enim vt ſciat cognoſcere quicquid debet iudicare.
Iudiciaria enim poteſtas hoc expoſtulat, vt quod de-
bet iudicare, diſcernat. Diligens igitur inquiſitor & ſub-
tilis inueſtigator ſapienter & quaſi aſtutè interroget à
peccatore quod forſitan ignorat, vel verecundia velit
occultare. Cognito itaque crimine, varietates eius non
dubitet inueſtigare, & locum & tempus, & cætera quæ
ſuprà diximus in exponendo eorum qualitates. Qui-
bus cognitis aſsit beneuolus, paratus erigere, & ſecum
onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pieta-
tem in alterius crimine, diſcretionem in varietate. Ad-
iuuet confitentem orando, eleemoſynas dando, & cæ-
tera bona pro eo faciendo. Semper eum iuuet lenien-
do, conſolando, ſpem promittendo, & cum opus fue-
rit etiam increpando: doceat loquendo, inſtruat ope-
rando. Sit particeps laboris, qui particeps vult fieri gau-
dij. Doceat perſeuerantiam, caueat ne corruat, ne iu-
ſte perdat poteſtatem iudiciariam. Licet enim pœni-
tentia ei poſsit acquirere gratiam, non tamen mox re-
ſtituit in poteſtatem primam. Licet enim Petrus poſt

G lapſum reſtitutus fuerit,& ſæpe lapſis ſacerdotibus red-
dita ſit dignitatis poteſtas, non eſt tamen neceſſe vt hoc
omnibus concedatur quaſi ex authoritate. Inuenitur e-
nim authoritas quæ concedit & quaſi imperat: Inueni-
tur alia quæ minime concedit, ſed vetat. Quæ ſcriptu-
ræ non repugnant, ſed concordant, ſi tempus & locus
& motus pœnitentiæ pacem adhibeant. Cum enim tot
ſunt qui labuntur, vt priſtinam dignitatem ex authore
defendant,& quaſi auſum peccandi ſibi faciant, reſcin-
danda eſt ſpes iſta. Si vero locus eſt vbi iſta non con-
currant, reſtitui poſſunt qui peccant. Itaque pontifex
iuſtus atque diſcretus non cogitur ſacerdotes ſuos ſem-
per abiicere, nec mox reſtituere, niſi ſtatutum fuerit à
Romano pontifice. Ex ſupradictis itaque patet quòd
pœnitentia omnibus vtilis eſt, nec ſpem auferens, nec
temeritatem concedens,ſed dignè & verè ſuſcepta,pro-
mittit non ſolùm indulgentiam,ſed certa præmia. Hæc
ſcribimus tibi ſtudioſa veritatis, & amatrix certitudi-
nis,de vera pœnitentia, veram à falſa ſeparantes. Quam
nobis det experimento cognoſcere, & eius vſque ad fi-
nem dulcedinem ſentire, qui tibi illuſtratione ſui lumi-
H nis prærogamen contulit bonitatis, & in ipſo ſtabilita-
tis in odorem ſuauitatis. Amen.

F I N I S.

LIBER SIVE EX-
HORTATIO DE SALVTARI-
BVS DOCVMANTIS AD
quendam Comitem.

Vera iuſtitia. Cap. 1.

OMI frater,ſi cupias ſcire,
quãuis ego neſciam, quæ
perfectiſsima atque ple-
niſsima ſit iuſtitia. Iuſti-
tia nanque eſt, deum ex
toto corde amare, illique
adhærere tota voluntate,
qui eſt ſummum bonum,
Summũ verò amare bo-
num, ſumma eſt beatitu-
I do. Qui deum amat,bo-
nus eſt. Si bonus, ergo
& beatus. Quem quan-
to quis ardentius amat, tanto melior efficietur: quate-
nus hoc beatiſsimo bono abundare te faciat, chariſ-
ſime frater, ipſe eſt hoc bonum, quotidianis precibus,
integro cordis deſiderio eum, etſi indignus, depreca-
ri ſtudeam. Tu verò frater chariſsime intellige,
quia conſilio ſanctæ trinitatis & opere maieſtatis di-
uinæ creatus es. Ex primóque conditionis honore in-
tellige quantum debeas conditori tuo, dum tantum
mox in conditione dignitatis priuilegium præſtitit ti-
bi conditor æternus, vt tanto eum ardentius amares,
quanto mirabiliorem te ab eo eſſe conditum intelli-
geres. Nec hoc ſolum quòd conſilio ſanctæ trini-
tatis ſic excellenter à conditore conditus es, ſed etiam
quod ad imaginem & ſimilitudinem ſuam ipſe crea-
tor omnium te creauit, quod nulli alij ex creaturis ni-
ſi ſoli homini conceſsit. Et hæc eſt imago vnitatis &
trinitatis omnipotentis dei, quam anima tua habet in
ſe. Primum, quia ſecundum dei donum viuis ac ſa-
pis. Secundum, quia ad imaginem tui conditoris crea-

Conditus homo. Cap. 2.

Imago dei quomodo in homine. Cap. 3.

tus es. Tertium, licet vnus appelleris homo, tamen K
tres habes à patre & filio & ſpiritu ſancto conceſſas di-
gnitates, id eſt, intellectum, voluntatem, & memo-
riam. Quod idem licet aliis verbis deſignatur in euan-
gelio cum dicitur, Diliges dominum deum tuum ex *Matt. 22.*
toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus
viribus tuis. In his enim tribus imaginem conditoris
noſtri mirabiliter gerit in ſua natura noſter interior
homo, ex quibus quaſi excellentioribus animæ digni-
tatibus iubemur diligere conditorem, vt quantum à
nobis intelligitur diligatur, ſempérque in memoria qua
recipitur, habeatur. Nec ſolum ſufficit nobis deum in-
telligere, niſi fiat in amore eius voluntas noſtra: imò
nec hoc ſufficit, niſi cum memoria & voluntate opus
addatur. Tuo verò capiti frater chariſsime, aſsit *Conuerſio*
gratia ſpiritalis ſcientiæ, quæ mentem tuam illuminet, *ad deum.*
& ad vitam æternam ſicut deſidero & opto, perducat. *Cap. 4.*
Toto enim cordis mei affectu opto, deúmque depre-
cor vt ſemper ad interiora te extendas. donec peruenias
ad ſublimem perpetuæ beatitudinis coronam: & ani-
mi tui nobilitatem quam in te optime ſcio, nullus ami-
corum conſiliis, nulla ſecularium ambitione deſiderio- L
rum, ab amore Chriſti immutari permittas. Noli tuam
bonitatem aliorum malignitate obſcurare, ſed vbique
quantum vales amabilis coram deo & omni populo
appareas. Noli putare quòd is qui hominibus aliquan-
do diſplicet, deo per omnia diſpliceat. Non deerit ti-
bi gratia adiuuantis dei, ſi tibi aderit voluntas admo-
nitionis ſanctæ, quam ſæpius in ſcripturis diuinis mens
bonitatis tuæ attendit. Eſto quęſo te quanuis laicus *Eleemo-*
ad omne opus dei promptus, pius ad pauperes, medio- *ſyna.*
cris ad delinquentes, ad dei infirmos miſericors, con- *Cap. 5.*
ſolator mœrentium, compatiens miſeriis omnium, lar-
gus in eleemoſynis, memorans euangelicæ viduæ of-
ferentis duo minuta. Et audi prophetam dicentē, Fran- *Luc. 21.*
ge eſurienti panem tuum. Et caute præuidens diſcre- *Eſa. 58.*
tionem eleemoſynæ, ita vt vtriſque danti ſcilicet & ac-
cipienti ſit ſolatium. Itaque non ſolum de ſalute *Qui con-*
tua, verùm etiam de multorum profectu & proſperita- *ſulendi.*
te meditare. Elige tibi conſiliarios bonos, deum timen- *Cap. 6.*
tes, & veritatem amantes, Sæpe etenim adulatores blan-
da facie decipiunt animas audientium ſe, & perpetuæ
mortis laqueis interimunt. De talibus enim dicit Pſal- M
miſta, Quoniam deus diſsipauit oſſa eorum qui homi- *Pſal. 52.*
nibus placent, confuſi ſunt, quoniam deus ſpreuit eos.
Et apoſtolus dicit, Si hominibus placerem, Chriſti ſer- *Galat. 1.*
uus non eſſem. Vnuſquiſque ad ædificationem, & non
ad deſtructionem placeat proximo ſuo: quia non om-
nis amicus conſiliarius eſſe poterit, dicente ſcriptura, *Eccli. 6.*
Amici tibi ſint multi, conſiliarius autem vnus. Li- *Charitas*
cet enim me mutationis locus longe tuliſſet à vobis *in abſen-*
corpore, ſed nullatenus charitate: quia charitas quæ *tes. Cap. 7.*
deſeri poteſt, nunquam fuit vera. Ideo intima amicitia-
rum charitate quantum poſſumus domino Chriſto con
iungamur, quia ipſe ait, Vos amici mei eſtis ſi feceritis *Ioan. 15.*
quæ ego præcipio vobis. Et iterum ad diſcipulos ſuos,
Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos meos. Et ſi *Obſerua-*
præmia æternæ vitæ volumus promereri, illius præce- *tio præce-*
pta totis viribus ſatagamus cuſtodire. Pręcepta nanque *ptorum.*
eius nolentibus grauia ſunt, volentibus leuia, ſicut ipſe *Matt. 11.*
ait, Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Et ite- *Eſaiæ. 66.*
rum, Super quem requieſcam niſi ſuper humilē & quie-
tum & trementem ſermones meos? Seculi enim ami-
citia, aut lucro, aut beneficiis, aut diuerſis honoribus
conſtat: Saluatoris autem amicitia in ſe & in proximo

diligendo

A diligendo conſiſtit. Igitur quotieſcunque bonis actibus mandata Chriſti facimus, toties Chriſti amici vocamur. Ille ſemper inuitat nos ad amicitiam ſuam, & diabolus inuidens quærit nos mergere in infernum. Saluator nos amat, & proditor nos odit: ideo non prætermittamus redemptorem, ne ſequamur prædonem. Charior non ſit qui libertatem reſtituit, quàm qui nos captiuauit, & ſeruituti ſubdidit. Semper ante oculos cordis pone, quòd nec amicorum turba, nec familiæ multitudo, non auri argentíque congeſtio, non gemmarum lapilli fulgentes, non vindemiarum vbertas, non denſitas ſegetum, non iocunditas extenſa pratorum poſſunt animæ exeunti de corpore vllum afferre præſidium, ſed potius lugent qui ea diligunt. Ideo diligẽdus eſt verus amicus noſter dominus Ieſus Chriſtus, qui præſentem fœlicitatem nobis & æternæ vitæ tribuet beatitudinem. Nam redemptor noſter ideo dicitur, quia nos redemit à diaboli captiuitate: & Saluator nos ſaluando à peccatis noſtris: adiutor adiuuando nos in opportunitatibus, in tribulatione: protector noſter, protegendo nos vt inter inimicos noſtros maneamus illæſi: ſuſceptor, ſuſcipiendo nos in æterna tabernacula.

B Ideo charitatem & præcepta & amorem tanti amici noſtri totis viribus adimpleamus, & nobilitatem imaginis illius in nobis ſeruemus, & rememoremur ſemper, quàm inclytus & valde glorioſus Imperator & amicus noſter eſt. Ille à nobis non aliud quærit munus niſi ſpiritale. Caueamus quantum poſſumus ne aliquid in nobis inueniat, quod oculos eius offendat. Et ſi forſitan, vt dolet humanæ fragilitatis conditio, aliquam negligentiæ maculam malignus ſpiritus in nobis infigit, citius per confeſsionem & pœnitentiam fontémque lachrymatum abluere eam omni ſtudio feſtinemus, ne diu ſine amici noſtri amplexu maneamus, quia paratior eſt nos recipere quàm perdere, tantum ſi non tardemus de die in diem reuerti ad illum. Hæc enim duo mala omnipotens deus odit in omnibus hominibus, id eſt, negligentiam reuertendi, & deſperationem ſalutis. Tantum hæc abſint à cogitationibus procul noſtris: & ille tunc animis prope erit noſtris. Ne quæſo de terrena fœlicitate gloriantes confidamus, ſed gratias agamus ei, qui dum homines voluit eſſe rationales, non ſuperbia, ſed humilitate proſequi ſe rogauit. Quæ ro-

C go maior eſſe nobis poterit gloria, vel ſublimior honor, quàm eius imperatoris eſſe amicos, qui ſuper omnes imperatores eſt? Et quanto ille ſublimior eſt in omnipotentia & virtute, tanto nos maioris debemus eſſe diligentiæ in ſanctitate & iuſtitia, & humilitate & obſeruantia mandatorum illius.

Iuſtitia. Cap. 9. Sanctitas verò in iuſtitiæ operibus conſtat. Iuſtitia vero duobus adimpletur: vt quæ prohibita ſunt ab eo, non faciamus: & quæ iuſſa ſunt ab eo faciamus: iuxta prophetam, *Pſal. 33.* Diuerte à malo, & fac bonum. Omnis enim librorum ſanctorum ſeries ad noſtram ſalutem ſcripta eſt: & hoc maxime noſtris auribus intonat, & iterum atque iterum replicat, quid ſit homini cauendum, vel quid ſequendum. In quibus libris tua dignitas optime exerceri ſolet, quia per illos nobis loquitur deus ipſe & dominus noſter, & piæ nobis voluntatis demonſtrat affectum. Recognoſcamus & recogitemus, quali honore nobis illius ſit legatio accipienda. Quid ſi legatio à rege aut à iudicibus ad nos veniret, nunquid non mox aliis curis poſtpoſitis prompta voluntate & cum omni deuotione literas acciperemus, & legentes implere ſatageremus? Et ecce de cœlo rex regum & dominus domi-

nantium, imò & redemptor noſter per prophetas & D apoſtolos dignatus eſt nobis dirigere literas ſuas, non vt aliquod ſeruitium ſibi neceſſarium demandet, ſed quæ ad ſalutem & gloriam nobis prodeſſe poſsint innoteſcat.

Deus poſſeſſio noſtra. Cap. 10. Proinde ſi aliquid in hoc ſeculo poſsidere delectamus, deum qui poſsidet omnia, qui creauit omnia, expedit vt mente poſsideamus, & in eo habeamus quæcunque fœliciter & ſancte deſideramus. Sed quoniam nemo poſsidet deum, niſi qui poſsidetur ab eo: ſimus noſipſi facti dei poſſeſsio, & efficietur nobis poſſeſsio deus. Et quid poteſt eſſe in mundo fœlicius, quàm cui efficitur ſuus imperator & redemptor cenſus, & hæreditas dignatur eſſe ipſa diuinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus, ſi in illo & de illo ſemper viuimus. Quid rogo homini ſufficit, cui ipſe conditor non ſufficit? Quid vltrà quærit, cui omne gaudium & omnia ſuus redemptor eſſe debet?

Gaudium mundi. Cap. 11. Heu quàm ſubtiliter nos ille antiquus hoſtis decipiẽdo fallit, cæcamque cæcitatem ante oculos mentis noſtræ obducit, ne diſcernere valeamus gaudium huius ſeculi, & gaudia regis æterni. Nam gaudere ſiquidem bonum eſt, ſed qui gaudet, ſi non inde gaudet vnde debet, non poteſt bonum eſſe quod gaudet. Gaudet miles terrenus acquiſiſſe ho- E nores huius ſeculi perituros, veſtes pulchras, & ſpecioſas armillas brachio circundatas, coronam capiti impoſitam: & tale gaudium non eſt æternum, ſed periturum. Gaudet & raptor, cum deſiderata rapuerit. Gaudet ebrioſus, cum occaſionem potationis inuenerit. Gaudet adulter, cum ad delectationem corporis fruendi meretricis peruenerit. Gaudet periurus, ſi huius ſeculi facultates iurando acquiſierit. Gaudet iracundus, ſi iram ſuam perfecerit. Et multa alia quæ mens bonitatis tuæ frater chariſsime comprehẽdere poterit. Et cum ſit gaudere bonum, de his atque huiuſmodi tamen gaudere grandere malum eſt, & perducens vſque ad mortẽ peccati. Nec vllum quodlibet ſcelus coram deo tam abominabile ſit, quàm præterita peccata vnicuique noſtrum reminiſcendo gaudere & inde exultare, atque in eis ſemper iacere. Hæc ſunt quæ ſuperius diximus, vnde nos vult gaudere mundus, vt pereamus cum amatoribus huius mundi. Hæc enim gaudia velut venena diaboli repudiare debemus, quia non ſolùm corpora, ſed & animam noſtram perpetualiter necare feſtinant. F

Gaudium ſpiritale. Cap. 12. Quæſo frater mi, quæſo has diaboli ſagittas ad petram quæ Chriſtus eſt allidens, ſume fidei ſcutum, in quo poſsis omnia tela diaboli ignea extinguere, & gaudeas de bonis, de conſcientia pura, de confeſsione vera *Epheſ. 6.* & pœnitentia digna, de luctu & vera triſtitia quæ non ſecundum mortem, ſed ſecundum deum ſalutem operatur æternam. Eam verò quæ ſecundum hoc ſeculum eſt triſtitiam, firmiter Apoſtolus prohibet dicens, *Epheſ. 4.* Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Sed omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blaſphemia tollatur à vobis cum omni malitia: & eſtote inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & deus in Chriſto donauit vobis. Et quantum poſſumus ſolerti ſtudio mores noſtros corrigamus, & virtutes omnium bonorum acquirere feſtinemus: quatenus pietatem dei & miſericordiam in tempore oportuno conſequi valeamus, & de promiſsione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Hæc ſunt arma quæ nos contra impetum diaboli armant, & deo commendant. Hæc ſunt arma quæ animos noſtros confortant, muniunt, atq; nobilitant. Hæc arma ſemper nobiſcum ſunt, & intra nos, deo donante.

G Hæ ſunt veræ diultiæ noſtræ. Nam pudicitia pudicos
facit nos, & iuſtitia iuſtos, & pietas pios, & humilitas
humiles, & manſuetudo manſuetos, & innocentia in-
nocentes, & ſimplicitas ſimplices, & puritas puros, &
prudentia prudeutes, & temperantia temperantes, &
charitas deo & hominibus nos facit charos. Hæc om-
Mundi nia bona à deo & à bono deo creata ſunt. Et ideo
contẽptus. ſi in illo eſſe volumus quod eſſe debemus, ſicut ſanctus
Cap.13. apoſtolus Ioannes dicit, quomodo ille ambulauit, ita
Ioan.2. & nos ſpiritaliter ambulemus. Quid eſt ambulare ſicut
Chriſtus ambulauit, niſi contemnere vanitatem & fœ-
licitatem huius ſeculi, & non timere aduerſa pro no-
mine illius pati? Speremus quæ promiſit, & ſeqnamur
quò ipſe præceſsit. Nou nos vllo modo ab amore Chri-
ſti ſeparet huius ſeculi miſerabilis dulcedo, neque ex-
cuſatio vxoris, aut filiorum gratia, ſed nec multa auri
argentíque congeſtio, & poſſeſsionum delectatio, dum
terribiliter conteſtatur nobis ſanctus Ioannes apoſto-
1.Ioan.2. lus dicens, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in
mundo ſunt: quia omne quod in mundo eſt, concupi-
ſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & am-
bitio ſeculi. Hæc ſunt quæ à paradiſo deliciarum in hoc
H miſerabile exilium Adam & Euam proiecerunt. Quia
niſi dilectio dei ab eis defeciſſet, nunquam diligere cœ-
piſſent male ſuadentis ſerpentis conſilium, imò nec
credidiſſent. Et concupiſcentia carnis ab eis impleta
eſt, quòd de ligno vetito guſtauerunt. Et concupiſcen-
tia oculorum, quòd ſibi aperiri oculos cupierunt. Et am-
bitio ſeculi, quòd ſe fieri poſſe quod deus eſt, credide-
runt. Et ideo volens nos omnes apoſtolus ab his tribus
generibus mortis cauere, dixit, Omne quod in mundo
eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculo-
Trãſgreſ- rum, & ambitio ſeculi. Et vt facilius, frater mi, bo-
ſio primo- nitas tua intelligat, ſi placet, qualiter illi primi homi-
rũ parentũ nes Adam ſcilicet & Eua commiſerunt tam grande
Cap.14. peccatum, pandam, quatenus gratia domini noſtri Ie-
ſu Chriſti te ab hoc ſemper cauere concedat, quia in il-
lis duobus originaliter totum damnatum eſt genus hu-
manum. Illi enim non ederent de ligno prohibito, ni-
ſi concupiſcerent, nec concupiſcerent niſi tentati, nec
tentarentur niſi deſerti, niſi desererentur à deo, niſi
prius deſeruiſſent deum, nec illi deum deſererent niſi
prius ſuperbirent, & ſimilitudinem dei ad quam facti
I erant, damnabiliter neglexiſſent. Pro quo morbida eo-
rum corpora contraxerunt mortem, & iuxta ſentẽtiam
domini eo die creduntur mortui, quo in eis pœnaliter
Imitãdus facta eſt neceſsitas moriendi. Hæc paulò antè dixi-
Chriſtus mus de primis hominibus, vt lapſum & damnationis
non Adã. eorum euadere poſsimus exemplum ſiue ſupplicium,
Cap.15. quia quanuis ex Adam ſimus carnaliter nati, non i-
pſum tamen debemus ſequi, ſed Ieſum Chriſtum domi-
num noſtrum, in quo renati ſumus per baptiſmum &
viuimus. Quid eſt ſequi Adam, niſi carnalibus concu-
piſcentiis & deſideriis morte nos perpetua occidi? Et
quid eſt ſequi Chriſtum, niſi carnales concupiſcentias
ac deſideria in nobis mortificare, & cum ipſo qui pre-
cio ſui ſanguinis nos redemit, fœliciter regnare? Et ſi-
cut quando in Adam fuimus, omnes in illo cecidimus,
ita iam in Chriſto cœpimus eſſe, vt ſpiritaliter omnes
cum illo reſurgamus. Et vt totum dicam, Adam nobis
abſtulit paradiſum, & Chriſtus donauit regnum cœlo-
rum, & corpus ſuum pro nobis peccatoribus tradidit,
Quid ſit Chriſtus enim mortuus eſt pro peccato, non ſuo, ſed
mori mun- noſtro, vnuſquiſque autem noſtrum non pro omnium
do. Cap.16. moritur peccato, ſed ſuo. Quid eſt peccato mori,

niſi opera maligna in nobis damnare, & hoc miſerabi- K
le ſeculum fugere? Vt ſicut homo mortuus in ſepulchro,
nulli detrahit, nemini violentus exiſtit: neminem ca-
lumniatur, neminem opprimit: non inuidet bonis, non
inſultat malis: non luxuriæ carnis ſeruit, non biben-
do magis ac magis in ſe ſitim accendit: non odiorum
flamma inardeſcit, non potentibus aut diuitibus huius
ſeculi (vt multi noſtris temporibus faciunt) adulatur:
non inquieta curioſitate raptatur, non turbæ maximæ
ſibi aſtantis curam gerit, non auro argentóque ſine pal-
lio circundatus diſtenditur, non ſalutationibus poten-
tum nec parentum delectatur, non ſe iniuriis fatigat,
non eum ſuperbia inflat, non ambitio huius ſeculi ne-
cat, non vana gloria turpiter iactat: non aurum ſiue ar-
millæ atq; omnes huius ſeculi falſæ diuitiæ inflammant,
non rabies inſani furoris exagitat, non equorum craſsi-
tudo & amor inuitat, non pulcherrima ſpecies fœmi-
narum auidum reddit: non hiſtrionum miſerabilium
verba in riſum excitant, non contentiones huius ſecu-
li perturbant, non audacia extollit, non gaudia huius
ſeculi delectant, non iracundum animoſitas, non ſuſpi-
cioſum peruerſitas, non verboſum vanitas, non riſorem
malignitas, nõ mobilem inſtabilémque huius ſeculi ver- L
ſatilis amor facit. Hæc & alia huiuſmodi enumerando
protelaui, vt intelligat dulciſsima fraternitas tua, qua-
tenus homo carne mortuus nec facere poteſt iſta quæ
dixi, nec pati. Et vt his talibus non torqueamur, ſed ſtu-
deamus quantum poſſumus, cum dei adiutorio corpo-
ra noſtra cum vitiis & concupiſcentiis mortificare, & *Galat.5.*
induamus nouum hominem, qui ſecundum deum crea- *Epheſ.4.*
tus eſt in iuſtitia & veritate ſanctitatis: nec humanis
laudibus delectemur, nec detractoribus libenter aurem
præbeamus, nec adulatoribus noſtris credamus, nec di-
ſcordes ſimus cum ſubiectis & fratribus, ſed magis eos
quos valemus, ad concordiam prouocemus, quia ſecun-
dum euangelium, Beati pedes qui ad pacem currunt. *Matt.5.*
Nec ſimus carnales, id eſt, in hoc ſeculo carnaliter *Secundum*
viuentes, quia dicit apoſtolus, Si ſecundum carnem vi- *carnem vi-*
xeritis, moriemini. Igitur ille ſecundum carnem viuit, *uere.*
qui ſecundum ſeipſum viuit: quia ipſe homo eſt & vi- *Cap.17.*
uit, & ſecundum ſeipſum viuit, id eſt, pergit quò vult:
dormit quando vult, & quandiu vult: loquitur quæ vult,
& cui vult, & vbi vult: manducat & bibit quando vult,
& quantũ vult: ridet & iocundatur turpiter inter quos M
vult, & quando vult. Poſtremò quicquid naribus ſuaue
eſt, quærit: quicquid tactu blandum, quicquid oculis de-
lectabile, quicquid corpori ſuo iocundum, exercet &
ſequitur, qualiter vult & quando vult, quia omnia lici-
ta & illicita carnaliter vult. Delectatur in veſtimentis
pulcherrimis & equitibus & armis, ſicut vult & quan-
do vult: & ſic non ſecundum deum, ſed carnaliter vi-
uit & delectatur: & omnia deſideria carnis ſuæ perficit
ſicut vult, & quando vult. Quapropter chariſsi- *De vitio-*
me in Chriſto frater, deprecanda eſt nobis diuina cle- *rum reme-*
mentia, vt deſideria carnalia delectatio ſpiritalis mi- *diis.*
nuat, & pietas in nobis crudelitatis iram reſtringat, & *Cap.18.*
malignitatem patientia coërceat, & libidinem pudicitia
vindicat, & animoſitatem tranquillitas toleret, ſcurrili-
tatem & verboſitatem taciturnitas moderata compe-
ſcat, curioſitatem ſtudium ſpiritale in vigiliis & ora-
tionibus & eleemoſynis ſuccidat, ebrietatem ſobrietas
domet, iræ & furori manſuetudo dominetur, leuitatem
maturitas regat, luxuriam vera caſtitas excludat, mun-
di cupiditatem dei & proximi charitas refrenet, iactan-
tiam & ſuperbiam conculcet profunda humilitas: quia

humilitas

A humilitas homines ſanctis angelis ſimiles facit, & ſuperbia dæmones ex angelis fecit. *Humilitatis laus. Cap.19.* Et vt euidenter oſtendamus, ipſa eſt omnium peccatorum initium, & finis, & cauſa: quia non ſolum peccatum eſt ipſa ſuperbia, ſed etiam nullum peccatum eſſe potuit aut poteſt aut poterit ſine ſuperbia. Siquidem nihil aliud omne peccatum eſt, niſi dei contemptus quo eius præcepta contemnimus: & hoc nulla res alia perſuadet homini, niſi ſuperbia. Porrò ſuperbia & cupiditas intantum eſt vnum malum, vt nec ſuperbus ſine cupiditate, nec ſine ſuperbia poſsit cupidus inueniri. De ſuperbia nanque naſcuntur hæreſes, ſchiſmata, detractiones, inuidiæ, iræ, rixæ, diſſenſiones, contentiones, animoſitates, ambitiones, elationes, præſumptiones, iactantia, verboſitas, vanitas, inquietudo, mendacium, periurium, & cætera huiuſmodi, quæ dinumerare per ſingula longum eſt. Cupiditas quoque facit homines guloſos, intemperantes, ebrioſos, auidos, rapaces, fornicarios, adulteros, ſtupratores, inceſtos, flagitioſos, & alia innumerabilia, per quæ diabolus genus humanum præcipitare ſolet. Per ſuperbiam nanque & cupiditatem diabolus dicit, *Eſaiæ.14.* In cœlum aſcendam. *Pſal.43.* Chriſtus cum humilitate dicit, Humiliata B eſt in terra anima mea. Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, *Eſa.14.* Ero ſimilis altiſsimo. Chriſtus per humilitatem *Philip.2.* cum eſſet in forma dei, exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens, humiliauit ſe, patri factus obediens vſque ad mortem. Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, Supra aſtra dei exaltabo ſolium meum. *Matt.11.* Chriſtus cum humilitate dicit, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Diabolus cupidus & ſuperbus per Pharaonem loquitur dicens, *Exod.5.* Neſcio dominum, & Iſraël non dimittam. Chriſtus cum humilitate dicit, *Ioan.7.* Si dixero, quia non noui eum, ero ſimilis vobis mendax, ſed noui eum, & mandata eius ſeruo. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, *Ezec.29.* Mea ſunt flumina, & ego feci ea. *Ioan.14.* Chriſtus cum humilitate dicit, Non poſſum à meipſo facere quicquam, ſed pater meus in me manens ipſe facit opera. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, *Matt.4.* Mea ſunt omnia regna mundi, & gloria eorum, & cui volo do ea. Chriſtus cum diues eſſet, pro nobis factus eſt pauper, vt eius inopia nos diuites redderemur. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, *Eſaiæ.10.* Sicut colliguntur oua quæ derelicta ſunt, ſic vniuerſam terram C ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam & aperiret os atque ganniret. Chriſtus cum humilitate dicit, Similis factus ſum pelicano ſolitario, vigilaui & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. *Pſal 101.* Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, *Eſa.37.* Exiccaui veſtigio pedum meorum omnes riuos aggerum. Chriſtus cum humilitate dicit, *Matt.26.* Nunquid non poſſum rogare patrem meum & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones angelorum? Et vt ad vltimum concludam, Diabolus cum ruina magna per ſuperbiam & cupiditatem ad infernum præcipitatur, Chriſtus cum humilitate ad cœlos ſubleuatur. Ideo frater chariſsime paucos tibi diabolicæ fraudis laqueos & ſanctæ humilitatis gradus deſcripſi, vt facilius tibi ſubiectos valeas docere, quomodo & qualiter hos euadant atque per humilitatem regna cœlorum poſsideant. Et nos ſi volumus perficere noſtri certaminis curſum, & ad æternam peruenire beatitudinem, caueamus in primis cupiditatem malam, & ſuperbiam diabolicam, & cum omni humilitate Chriſti conemur ſequi veſtigia: & ſi quis militans imperatori terreno omnibus iuſsis eius obedire decertat, quāto magis militaturus imperatori cœleſti debet cuſtodire præcepta cœleſtia?

Frater mi, frater chariſsime mi, D animam tuam ad vigilandum excita, & nullus eam *Militia ſpiritalis Cap.20.* prægrauet ſomnus. Miles terrenus ad quemcunque locum mittitur, paratus ac promptus eſt, neque ſe vxoris aut filiorum gratia excuſare poterit: multo magis miles Chriſti ſine impedimento huius ſeculi imperatori ſuo domino Ieſu Chriſto debet obedire, qui ipſum precioſo ſanguine ſuo redemit. Tu miles terrenus contra hoſtem viſibilem pergis ad pugnam, cum illo verò hoſtis inuiſibilis quotidie dimicare non ceſſat. Tu contra corporis tui inimicos pugnare decertas, armis vtens carnalibus, illius verò aduerſus diabolum eſt colluctatio cum armis ſpiritalibus. Tu in prælio galeam ferream geſtas in capite, ſed illius galea Chriſtus eſt. Tu ne vulnereris, lorica indutus es, ſed ille pro lorica Chriſti charitate eſt veſtitus. Tu contra inimicum tuum lanceas & ſagitas emittis, ille contra inimicum ſuum humilitatem & ſalubria verba dirigere ſtudet. Tu donec pugnam perficias, arma à ſemetipſo non proiicis, ne ab aduerſario vulnereris: ille nunquam debet eſſe inermis, quia illius hoſtis tuo eſt callidior. Tuus hoſtis ad tempus dimicat: illius verò hoſtis quandiu in corpore conſiſtit, cum illo pugnare non ceſſat. Tua arma laborio- E ſa & grauia ſunt ad portandum: illius verò arma ſuauia ac leuia ſunt. Tu pro terreno labore terrenum accipis donatiuum: ille verò pro labore ſpiritali cœleſte accipit præmium. Tu ornamento armillarum brachia decoras, ille virtutum ornamento animæ ſuæ à Chriſto decorem accipit. Semper enim cœleſte donū à Chriſto expectat, qui terrenam huius ſeculi pompam proiicit. Væ nobis ſi iugum Chriſti ſuaue à nobis repellimus, & quicquid graue ac oneroſum eſt animæ noſtræ, ſupponamus nos ad portandum: & dum diligimus periculum, incidimus in mortem.

Ideo frater chariſsime *Amor erga deum. Cap.21.* conſideremus quis ſit qui nos precioſo ſanguine redemit, & quid ei debeamus qui nos cum tanta penuria redemit. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, qui paruo tempore pro nobis ſuſtinuerunt labores: nonne magis cœleſtis pater noſter amandus eſt, qui pro nobis crucifixus eſt? Nam quicquid parentum noſtrorum circa nos fuit obſequium, eius eſt beneficiū: qui & antequam naſceremur in hoc ſeculo, ſua prouidentia parentes nobis præparauit, quorum obſequio nutriremur, & vbera matris lacte impleuit vnde nutri- F remur. Ergo magis omnibus diligamus redemptorem noſtrum, qui & nos & parentes noſtros propriis manibus finxit: & cuncta bona quæ erga nos geruntur quotidie, eius miſericordiæ, non noſtris viribus adſcribamus. Iubet enim ſcriptura parentes noſtros vt propria viſcera diligere, ſi tamen accedere nos ad ſeruitium Chriſti non prohibeant: ſi autem prohibuerint, nec ſepultura à nobis illis debetur. Chriſtus diligendus eſt ſuper parentes noſtros, quia non nobis tribuunt parentes ea quæ Chriſtus. Ipſe enim dixit in euangelio, Qui amat patrem aut matrem aut filios aut agros pluſquam *Luc 9.* me, non eſt me dignus. Quanto quis eum plus amat, *Matt.10.* tanto fœlicior & beatior efficietur. Intantum enim nos amauit, vt etiam pro nobis mori dignatus ſit: & manus eius quæ virtutes plurimas faciebant, clauis pro noſtra redemptione affixæ ſunt: & ori melliſluo, quo ſalutaris doctrina profluxit, fel pro cibo impij porrexerunt: & qui neminem læſit, cæſus eſt: & qui nullum maledixit, opprobria & maledicta pro nobis pertulit. Hæc omnia perpeſſus eſt, vt nobis vitam æternam donaret. Et cum nobis tanta beneficia præſtet, nihil quærit à nobis, niſi

G vt diligamus eum: & animas noſtras & corpora impolluta ei ſeruemus, vt ille in nobis ſemper habitet, & nos in illo permaneamus. Non enim poſtulat à nobis aurum neque argenrum, neque pallia, neque veſtes precioſas, neq; armillas, neque agros, & cætera huiuſmodi: ſed noſipſos quærit, & in nobis requieſcere cupit. Accedamus ergo ad eum, vt vitam æternam habeamus.

Amor proximi. Cap. 22.

Habeamus ergo in nobis dilectionem dei & proximi. Qui diligit proximum, legem impleuit: qui autem ecõtrario odit, homicida eſt. Qui diligit fratrem ſuum, in tranquillitate eſt cor eius, fratrem vero odiens tempeſtate circundatus eſt. Vir mitis & benignus, etiam ſi patitur mala, pro nihilo ducit: iniquus autem etiam paruum verbum audiens à proximo, contumeliam arbitratur. Qui charitate plenus eſt, tranquillo animo & ſereniſsimo vultu procedit: vir odio plenus ambulat iracundus. Tu autẽ frater chariſsime ne moueas cuiquam ſcandalum in via tua. Rem quæ ad te non pertinet, aliis tractandam dimitte: & niſi rogatus vel interrogatus enoda te inde, & quod ſoli deo eſt placidum iudica: & iniuſtas aliorum ſententias, ſi aliter non potes, euita, & miſericordiæ locum da: & non quod tibi vtile, ſed quod
H deo placitum ſit facias: & quod tibi non vis fieri, ne proximo tuo cupias euenire.

Tob. 4.

Si eum videas in bonis actibus conuerſantem, congratulare ei, & illius gaudium tuum ducito: & ſi aliquid aduerſum patitur, illius triſtitiam tuam deputa: & non ſolùm iuſtis, ſed & peccatoribus condole. Ne ſimulato corde vnquam diligas proximum tuum, quia in his deus ad iracundiam prouocatur. Qui enim amplectitur pacem, in mentis ſuæ hoſpitio manſionem præparat Chriſto, quia Chriſtus pax eſt, & in pace reqoieſcere vult. Virum autem iracundum, inuidum, detractorem, mendacem, ſuperbum omnibus modis execratur deus. Inuidus autem vir ſimilis eſt naui quæ iactatur fluctibus maris: in perturbatione eſt ſemper: vt lupus rapax inſanit immaniter: in miſeria detinetur, & tabeſcens ad nihilum redigitur: ſemper furore plenus particeps dæmoniorum efficitur. Homo pacificus ſecuram poſsidet mentem: totus eſt ab angelorum agmine munitus, & fructu iucunditatis repletus, gaudens & delectans in domino. Omnia eius in pace verſantur. Diſcordiam fugat, ſecreta mentis ſuæ illuminat. Conſortium angelorum merebitur, & re-
I gnum æternæ beatitudinis perpetualiter obtinebit.

De virtutibus animæ. Cap. 23.

Ne quæſo frater mi fabuloſa arbitreris dei præcepta, aut quaſi à me edita, dum ex fonte ſaluatoris noſtri ſint emanata. Ne frangat animam tuam vlla aduerſitas vel proſperitas mundi, à præceptis & à mandatis dei, & charitate quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Nam virtus eſt animæ tuæ, deum diligere, & odire illa quæ deus non diligit, Virtus eſt animæ tuæ, patientiam ſectari, & ab omni impatientia declinare. Virtus eſt animæ tuæ, caſtitatem tam corporis quàm animæ cuſtodire. Virtus eſt animæ tuæ, vanam huius mundi gloriam contemnere, & omnia caduca calcare, & pro illius amore qui te redemit, dum viuis in corpore, laborare. Virtus eſt animæ tuæ, humilitati ſtudere, & ſuperbiam abominari. Virtus eſt animæ tuæ, iram & furorem cohibere ac reprimere. Virtus eſt animæ tuæ, ab omni ſtultitia declinare, & ſapientiam diuinam amplecti. Virtus eſt animæ tuæ, omnem delectationem carnis ſubiicere, & mentem tuam ad Chriſtum erigere. Has ergo virtutes facilè & perfacilè potuiſſes obtinere, ſi ſecularium curam & caducas ac terrenas res deuitare voluiſſes, & nihil amori Chriſti præpoſuiſſes.

De ſtabilitate amoris dei. Cap. 24.

O mi frater chariſsime ex tota mente dilige deum, K
vt in omnibus actibus tuis placeas illi. Qui enim coniugio copulatur, feſtinat placere vxori ſuæ: multo magis anima Chriſti ſanguine redempta, debet placere Chriſto ſponſo ſuo. Deus enim non te vult verbis tantùm diligi, ſed corde puro & operibus iuſtis, quia non verborũ, ſed cordis eſt auditor & inſpector. Nunquam, quæſo te frater mi, carnalis amor amorem cœleſtem à te excludat. Nunquam, quæſo, te huius fluctiuagi ac miſerabilis ſeculi dulcedo decipiat. Nulla te ſeducat corporis pulchritudo, ne intret mors in animam tuam per feneſtras oculorum tuorum.

Caro fœnum. Cap. 25.

Dic mihi quæſo frater mi, qualis profectus eſt in pulchrinidine carnis? Nónne ſicut fœnum æſtatis ardore percuſſum areſcit, & paulatim decorem priſtinum amittit? Et quando mors venerit, dic mihi quæſo, quanta remanebit in corpore pulchritudo? Tunc recognoſces quia vanum eſt quod antea inaniter diligebas. Cum videris totum corpus intumeſcere, & in fœtorem eſſe conuerſum, nónne claudes nares tuas, ne ſuſtineas fœtorem fœtidiſsimum? Vbi quæſo erit tunc ſuauitas luxuriæ, & conuiuiorum opulentia: vbi blanda verba, quæ corda audientium molliebant: vbi ſermones dulces, qui ama- L
ritudinem amantibus infundebant: vbi immoderatus riſus & iocus turpis, vbi effrenata & inutilis lætitia? Iſte eſt finis pulchritudinis carnis & oblectationis. Mundus enim peribit, & concupiſcentia eius. O quàm fœliciſsimum bonum eſt, & quàm valde fœliciſsimum, ſplendidam pulchritudinem Chriſti amare, & radiantibus fulgoribus eius pectora noſtra illuſtrare, & omnem obſcuritatem à nobis expellere.

Detractio cauenda. Cap. 26.

Non accommodes aures tuas ad percipienda verba detrahentium, ne concipias mortem in anima tua. Detrahenti enim & audienti, vtrique eſca mortis animæ, eſt detractio & lingua. Et vt breuius concludam, detractor & libens auditor, diabolum portant in lingua. Illum autem qui conqueritur audi, ſi non detrahit: quia non omnis querimonia eſt detractio. Euita quæſo à tuis auribus laqueos detractionum, per quos plurimos audis captos. Poſtula tibi à domino deo cor prudens & peruigilem ſenſum, vt diſcernere valeas verba detrahentium: non ignores frater fraudes & inſidias eorum, quia qui tibi vtilia nunciare videntur, viam tuam explorare veniunt, vel vtrum culpatum diligas, an non: ſed deus pe- M
dem tuum cuſtodiat, ne in rete eorum veniat. Frequenter enim qui tecum concordare volunt, aliorum ſcandala fingunt.

Peccatorũ confeſsio. Cap. 27.

Aliena debent eſſe à nobis omnia vitia mala, dum hæreditas noſtra Chriſtus eſſe vult. Ideo quia incerti ſumus de talibus, proſternamus nos humiliter in conſpectu pij patris noſtri, & peccata noſtra cito producamus in medium, vt deleat ea ipſe pater noſter cœleſtis. Et cum confeſsi fuerimus, non nos iuſtificemus orantes, ne ſicut Phariſeus ille diſcedamus condemnati. Memoremur publicanum illum, & ita oremus, vt veniam delictorum conſequi mereamur. Clamor cordis noſtri pulſet ad aures omnipotentis dei, quia in pura mente placabitur in tempore orationis.

Oratio qualis. Cap. 28.

Omnem malitiam cordis proiiciamus à nobis, & remittamus in nos peccantibus, non duplici corde, ſed vero. Eſt denique genus ſerpẽtis, quod cum cœperit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem, euomit omne venenum. Imitare & tu hunc ſerpentem in hac parte, ſecundum euangelicum domini noſtri Ieſu Chriſti præceptum, vbi ait, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes: & omne venenum iræ & odij amarum euome, & remitte

Matt. 10.

conſeruis

A conſeruis tuis, vt & tibi remittantur à domino peccata tua: ſicut euangelium præcipit, *Luc.6.* Dimittite, & dimittetur vobis, date, & dabitur vobis. Et qualem cupis erga te eſſe deum, talis eſto ipſe conſeruo tuo. Et ad omne opus quodcunque inchoaueris facere, primum inuoca deum, & gratias ei age: & cum conſummaueris illud, ſimiliter fac. Inuoca deum ex toto corde tuo, & inuenies eum: & cum inueneris, ne dimittas eum, vt coniungatur mens tua in amore eius. Hoc mi frater ſtude in vita tua, & orationem tuam puram offer domino Chriſto, ne cogitationes huius ſeculi ſuperfluæ conturbent cor tuum. Neque in diuerſa rapiatur mens tua. Memento enim te ſub dei ſtare conſpectibus, qui occulta cordis perſpicit, & ſecreta mentis tuæ nouit. Vigilanter ergo & aſsidue aſsiſte in conſpectu dei in tempore orationis: vt imminentem diaboli tentationem facilius poſsis effugere. Si enim cogitationes huius ſeculi malæ & ſordidæ turbant cor tuum, & cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras & vigilias ſanctas depellantur ab anima tua. Oratio nanque grandis munitio eſt animæ tuæ. Per orationes puriſsimas omnia nobis vtilia tribuuntur à domino, & cun-

B cta noxia effugantur. Et ne diutius de hac re diſputem vel immorer, ſicut ex carnalibus eſcis alitur caro, ita ex diuinis eloquiis & orationibus interior homo nutritur & paſcitur. Paſce quæſo animam tuam ſpiritalibus cibis, id eſt, ſpe, fide, & charitate, & reliquis virtutibus, per quas intelligas deum amari, & eius præcepta ſeruari: vt cum extrema dies tibi venerit, angeli pacis te ſuſcipiant, & de poteſtate diaboli eripiant, & merearis conſortio ſanctorum in beata requie perfui, & vitam æternam cum omnibus ſanctis poſsidere. Nam certiſsime ſcis, quia poſſeſsio regni cœlorum promiſſa tibi eſt, ſed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

Cura familiæ. Cap.29. Quæſo mi frater, quæſo omnibus tibi ſubiectis & bonæ voluntatis in domo tua, à maiore vſque ad minimum, amorem & dulcedinem regni cœleſtis, amaritudinem & timorem gehennæ annuncies, & de eorum ſalute ſolicitus ac peruigil exiſtas: quia pro omnibus tibi ſubiectis, qui in domo tua ſunt, rationem domino reddes. Annuncia, præcipe, impera, ſuade eis, vt caueant ſe à ſuperbia, à detractione, ab ebrietate, à fornicatione, à luxuria, ab ira,

C à periurio, à cupiditate, quæ eſt radix omnium malorum.

Cupiditas Cap.30. Cupidus enim vir animam ſuam venalem habet. ſi inuenerit tempus vt concupiſcat alicuius aurum aut argentum, ſeu veſtes pulchras, vel etiam cuiuſlibet mulierem pulchram facie, pro nihilo homicidium perpetrat. Et vt quis effundit aquam in terram, ita ei eſt effundere ſanguinem proximi ſui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem, & multi domino iubente ob hoc lapidati ſunt. Saül enim alienus à deo effectus eſt propter auaritiam, & ad extremum de culmine regali expulſus, ab inimicis ſuis peremptus eſt. Et de multis multa dicere potuiſſem, ſed ſapienti pauca ſufficiunt. Dominus verò noſter & ſaluator voluit de cordibus phariſæorum pecuniarum amorem excludere, ſed quia erant cupidiſsimi, ſalutaria domini verba deridebant. Nam & illum diuitem, quem dominus ad regna cœlorum prouocauit, amor pecuniarum eum intrare non permiſit: ſed & Iudæ pectus auaritiæ flamma exarſit, vt dominum cunctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum. Auarus enim vir inferno eſt ſimilis. Infernus enim quantoſcunque deuorauerit, nunquam dicit, ſatis eſt. Sic etſi omnes theſauri con- D fluxerint in auarum, nunquam ſatiabitur.

Eleemoſynæ de tuo. Cap.31. Ideo frater mi, omnibus qui in domo tua ſunt, præcipe ab hoc vitio cauere. Melius eſt enim vt ex paupertate ſua puſillum tribuat indigentibus, quàm multum ex acquiſitione iniuſta. Vnuſquiſque iuxta quod habet, porrigat. Tantum enim expetitur ab vnoquoque eorum, quantum ei dominus dedit. Nec enim plus ab eo exigit, quàm quod ipſe dedit. Eleemoſyna cum cupiditate† acquiſita, abominabilis eſt coram deo, & acceptum ei quod fideliter fuerit acquiſitum. *†al. iniquitate.* Sunt enim nonnulli qui diripientes aliena, facere ſe ſimulant eleemoſynam: & cum alios premant, aliis ſe miſereri finguntur. Si autem ex proprio labore dederint, gratum & acceptum erit deo.

De laude humilitatis et vitio ſuperbiæ. Cap.32. Et roga eos, vt in omnibus operibus ſuis humiliter coram deo agant quicquid eis agendum ſit: quia non erit gratum deo quicquid homo facit cum ſuperbia. Quod autem humiliter fit, hoc eſt ei acceptum. In omnibus operibus ſitis ſint humiles: quia humilitas, virtutum ſublimitas eſt, nec ad regnum cœlorum quiſlibet veniet, niſi per humilitatem. Multorum autem temporum labores, & orationes, & eleemoſynæ, & ieiunia, & vigiliæ, ſi cum ſu- E perbia finem habuerint, pro nihilo apud deum computantur. Acceptus eſt deo vir humilis, & in ſe deum geſtat. Iam paulatim ſuperius diſſeruimus de ſuperbiæ malo, ſed propter tibi ſubiectos, neceſſarium hunc locum inueni, vt contra ſagittas diaboli, diſcant clypeum humilitatis erigere. Superbus autem deo eſt odibilis, & diabolo ſimilis. Humilis licet habitu vilis ſit, glorioſus tamen eſt virtutibus apud deum. Superbus autem etſi decorus & clarus videatur aſpectu, tamen apud deum operibus vilis eſt: & verbis, & geſtis, & vultu, & inceſſu, ſemper eius dignoſcitur ſuperbia & leuitas. Cupit ſe ſemper laudari ab omnibus hominibus: & bonis, quibus alienus eſt, prædicari ſe vult. non patitur ſe cuiquam eſſe ſubiectum, ſed ſemper inter ſuos pares primatum cupit tenere, & in maiorem gradum aſcendere: & quod meritis obtinere non poteſt, adulando prælatis, detrahendo & inuidendo æqualibus, humileſque contemnendo, vult inuadere. Et ſicut nauis eſt abſque gubernatore cùm iactatur in fluctibus, ita & ſuperbus leuis circumfertur, inſtabilis per omnes actus ſuos. Humilis autem vltimum ſe iudicat, & blan- F do vultu terram intuens, coram deo eminens apparet, & cum omnia fecerit, dicit, Inutilis ſeruus ſum, & nihil ſe feciſſe teſtatur. Et deus diuulgat opera ipſius, & profert in medium, mirificátque facta illius & exaltat & clarum facit eum, & in tempore precum ſuarum, quod poſtulat impetrare apud deum poteſt. Hæc & his ſimilia ſola humilitas obtinet apud deum, quia ipſa eſt ſeſsio & delectabile cubile domini noſtri Ieſu Chriſti, *Eſaiæ.66.* qui ait, Super quem requieſcam, niſi ſuper humilem & quietum, & pauentem ſermones meos? Et iterum, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Annuncia *Iacob.4.* quæſo tuis & dicito eis, Quia deus ſuperbis reſiſtit: Et *Iacobi.1.* ira viri, iuſtitiam dei non operatur. Multi ſe blandos & patientes ſimulant, & ſi tempus inueniunt, amariores fiunt. Fornicatores & adulteros diiudicabit deus *Hebr.13.* in die iudicii. De periuris ſcriptum eſt, Vir multum iu- *Eccl.23.* rans, non effugiet peccatum, nec recedet plaga de domo eius. Detractio, fornicatio eſt animæ: vnde Pſalmi- *Pſal.100.* ſta, Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar. Diſcordiam, vt Salomon cecinit, deteſtatur dominus, dicens, Septimum eſt quod deteſtatur anima mea, *Prouer.6.*

G id eſt, qui ſeminat inter fratres diſcordiam. Hos nulli rei ſimiles iudico, niſi diabolo, qui ſeminanit diſcordiam inter deum & hominem. Hi ſunt cibi & pocula mortis animæ noſtræ.

Euchariſtiæ ſumptio. *Cap.33.*

Ab his venenis pietas domini noſtri Ieſu Chriſti nos liberet, & ſeipſum nobis edendum tribuat, quæ dixit, Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi: qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, habet vitam æternam in ſemetipſo. Sed vnuſquiſq; antequam corpus & ſanguinem domini noſtri Ieſu Chriſti accipiat, ſeipſum probet, & ſecundum apoſtoli præceptum, ſic de pane illo edat, & de calice bibat: *1.Cor.11.* quia qui indignè manducat & bibit, iudiciom ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quando enim illud accipere debemus, antea ad confeſsionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus noſtros curioſius diſcutere: & peccata obnoxia ſi in nobis ſenſerimus, cito feſtinemus per confeſsionem & veram pœnitentiam abluere, ne cum Iuda proditore diabolum intra nos celantes pereamus, protrabentes & celãtes peccatum noſtrum de die in diem.

Peccata cordis. *Cap.34.*

Et ſi quid mali aut nequam cogitauimus, de eo pœnitentiam agamus, & velociter illud de corde noſtro eradere feſtinemus. Ne velimus dicere, non eſt boc grã-

H de peccatum quod cogitaui. Heu inſipientes, quare non cogitamus vel intelligimus, quia in conſpectu domini cogitationes noſtræ antequam in opus procedant, manifeſtæ & apertæ ſunt? Dicit enim pſalmiſta, Scrutans corda & renes deus. *Pſal.7.* Et iterum, Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Et alibi, Intellexiſti cogitationes meas de longe, ſemitam meam & funiculnm meum inueſtigaſti. Ne quæſo permittamus in nobis cogitationes prauas, neq; tanquam minima negligamus: quia qui minima ſpernit, paulatim defluit. *Eccli.19.* Non ſpernamus morſum ſerpentis, ne venenum eius conſpergatur in corda noſtra: quia quanuis venenum vita ſit ſerpentis, tamen mors eſt hominis. Abſcindamus virgulta ſpinarum de agro cordis noſtri, ne defigant in nobis altas radices. Scimus enim quod cor noſtrum ager eſt domini noſtri Ieſu Chriſti. excolamus cum cœleſtibus diſciplinis, & non ſinamus in agro tanti imperatoris ſeminari zizania, ſed cunctis floribus virtotum decoremus: quia in his delectatur omnipotens deus, ſicut & in Canticis canticorum legitur, *Cantic.2.* Ego

I flos campi, & liliom conuallium, id eſt, ego decus mundi, & virginitas bumilium.

Caro domanda. *Cap.35.*

Et ſemper atque ſemper caro noſtra ſubiecta ſit animæ noſtræ, & ſicut ancilla famuletue dominæ ſuæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori noſtro, ne committat bellum aduerſus ſpiritum noſtrum: ſed ſemper ſubiecta ſit caro, vt obtemperet iuſsis ſancti ſpiritus. Neque incraſſari permittamus ancillam, ne contemnat dominam ſuam, ſed omnibus iuſsis eius & obſequiis mancipetur. Sicut enim equis frena ſunt imponenda, ita corpora noſtra, ieiuniis, vigiliis, & orationibus ſunt infrenanda. Nam quemadmodum aurigæ ſi frena laxauerint per præcipitia ducuntur, ita & anima noſtra cum ipſo corpore ſi ei frenum non impoſuerimus, ad inferni præcipitia delabitur. Simus ergo boni & edocti aurigæ corpori noſtro, vt per viam rectam poſsimus incedere.

Luxus in cibis. *Cap.36.*

Eſcæ enim nimiæ non ſolùm animas, ſed etiam corpora noſtra plurimum lædunt, & ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum auiditatem & poculi intemperantiam frangi ſtomachi fortitudo: necnon & abundantia ſanguinis per choleram, & plurimæ ægritudines eſcarum largitate contingunt. Sicut enim animæ & corpori ſunt iſta contraria, ita medela eſt vtriſqoe temperantia ie- K iunij. Et ſi non per omne tempus, ſaltem ſacratiſsimis diebus ieiuniorum quantum poſſumus cum dei adiutorio, delitias mundi, & ciborum opulentiam fugiamus: nequando, quod auertat deus, in cruciatu flammæ quæramus guttam aquæ, & nullom refrigerium conſequamur.

De ebrietatu malo. *Cap.37.*

Fugiamus ebrietatem, ne crimen luxoriæ incurramus, quia apoſtolos præcipit dicens, Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Vinnm enim nobis deus ad lætitiam cordis, non ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, ſed quantum naturæ imbecillitas poſtulat: ne id quod ad medelam corporis noſtri tributum eſt, ad perniciem deputemus. Annuncia qoæſo tuis in domo tua ſubiectis, quòd plerique per vinum homicidia & fornicationes perpetrauerunt, nec ipſam mortem recuſauerunt: alij per vinum à dæmonib⁹ capti ſunt: nec eſt aliud ebrietas, quàm manifeſtus dæmon. Ebrioſus putat ſe aliquod optimum gerere, cum fuerit ad præcipitia deuolutus. Pee vinolentiam armatue ad maledicta & conuicia peoximorum, & immutatur mens eius, & lingua balbutit. Huiuſmodi enim vir cum ſe putat bibere vinum, bibitor à vino. Plurimi nanque homines per vinum maximam L debilitatem contraxerunt, nec potuerunt conſequi priſtinam ſanitatem, quia non temperauerunt gulæ ardorem. Sicut enim piſcis cum auidas fances profert vt glutiat eſcam, repentè hamum intra fauces reperit: ita & ebrioſus intra ſe vinum ſuſcipit inimicum, qui eum vt introiuerit, mox impellit ad omne opus nefandiſsimũ: & ſic homo rationalis capitor, vt irrationale animal.

Præcepta dei ad oẽs Chriſtianos pertinent. *Cap.38.*

To autem frater mi, omnibus domeſticis tuis & tibi ſubiectis præcipe, vt ſe ſobrios exhibeant, & iterum propter abſtinentiam in ſuperbiam ſe non erigant, ſed omnia temperatè, iuſtè, piè, & religioſè ſecundum dei adiutorium faciant: quia non ſolùm pro nobis clericis, ſed etiam pro omni genere humano, qui prædeſtinati ſunt ad vitam æternam, Chriſtos ſanguinem ſunm fudit: nec ſolùm nobis, ſed etiam omnibus laicis, eius præcepta ex toto corde ſeruantibus, regnum cœlorum promiſſum eſt. Grandis nanque confuſio eſt animabus laicorum, qoi dicunt, Quid pertinet ad me legendo libros ſcripturarum aodire vel diſcere, vel etiam frequenter ad ſacerdotes & eccleſias ſanctorum recurrere? Dum clericus fiam, faciam ea quæ oporiet M clericos facere. Quare non intelligit, quia panem & vinum & omnia huius terræ bona & regni fœlicitatem æqualiter vult participare, & æquali labore iugum Chriſti ferre non vult? Quid prodeſt talibus vna parte in hoc ſeculo eſſe ſublimes, alia proſtratos: in vna parte fulgere auro & precioſis veſtibus, & in alia miſeriis & vitiorum caligine occupari? Non ſit tibi aliqua ſolicitodo de laici habitus perſona, quia non eſt perſonarum acceptio apud deum. Similiter enim mandata dei ſeruantibus laicis, cœleſte palatium patet, veluti clericis & ſanctimoniali habitu præditis: dum non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, ſed omnia & in omnibus Cbriſtus. Quicunque in corpore illius eſt, magnus eſt. Inſere teipſum ſoo ſancto corpori, vt ſis membrum nobiliſsimi capitis. Ama ex toto corde caput tuum, & membea capitis illius. Quomodo poteſt manus manni inimica eſſe, vel pes pedem odiſſe, vel cætera membra ſoæ iuncturæ non congaudere? Creſcere debent in virum perfectum, in augmentum corporis Chriſti. Omnis enim clericus & laicus qui precioſo ſanguine Chriſti redemptus eſt, qui

baptiſmo

A baptiſmo Chriſti tinctus eſt, debet humiliter ambulare & perſeuerare io ſpiritu ſancto: quia nihil prodeſt Chriſtianum ſe reſpondere verbis, & factis negare, dum corruptus eſt mente & ſpiritu. De talibus in euange-
Matt.7. lio ipſa veritas dicit, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluotatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum. Et alio loco propheta increpando di-
Eſa.29. cit, Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longe eſt à me. Nam ciuitas ſi fuerit io vna parte munita, & ex alia deſtructa, aditum ad ſe hoſtibus præbet. Et nauis ſi fuerit fortiter compagioibus ſolidata, & vnam habuerit tabulam perforatam, aquæ fluctibus mergitur in profundum. Omnibus eoim, laicis, clericis, monachis, æqoaliter conuenit fidem, ſpem, & charitateio habere, & deo ex toto corde ſeruire, veram confeſsionem facere, & dignam pœnitentiam agere: quia clementiſsimus dominus confugientibus ad pœoiteotiam igno-
Dilata pœnitentia. *Cap.39.* ſcit. Sed oe de miſericordia domini tantum ſecuri exiſtamus, vt peccatis peccata augeamus, oeque dicamus, donec viget ætas ooſtræ carnis, concupiſcentias noſtras exerceamus, & poſtremò in ſenectute ma-
B lorum noſtrorum pœnitentiam agamus, pius eſt enim dominus & miſericors, nec vltrà facinorum noſtrorū recordabitur. Ne quæſo taliter cogitemus, quia ſumma ſtultitia eſt hæc cogitare: cum & impium ſit talem licentiam à deo poſtulare quempiam velle, cuius initium eſt nos ſeparare à deo: ideo, inquam talia ne cogitemos, cū neſciamus qua die morituri ſumus. Nemo enim hominum oouit diem exitus ſui. Noo omoes io ſeoectute moriuntur, ſed io diuerſis ætatibus de hoc mundo migraot. Et in quibus actibus vnuſquiſque homo iouenrus ſuerit, io eiſdem iudicabitur quando ani-
Pſal.6. ma exierit de corpore. Dicit enim pſalmiſta, Nemo in inferno confitebitur tibi. Ideo feſtinemus ad pœnitentiam conuerti. Semper ante oculos noſtros verſetur vltimus dies: & cum diluculo ſurrexerimos, ne ad veſperam nos coofidamus peruenire: & cum in lectulo membra depoſuerimus, de lucis non confidamus aduentu: ſic & ſacillime poterimus corpus noſtrum à vi-
Gaudia futuræ vitæ. *Cap.40.* tiis & concupiſcentiis refrenare. Semper cor noſtrum promiſſa dei cœleſtia meditetur: omnia terrena quæ poſsidemus, in futuras cœleſtes manſiones transſe-
C ramus, vt cum ibi profecti fuerimus, fruamur bonis cœleſtibus: Nam credimus, quia cum à carnis vinculo anima ooſtra fuerit abſoluta, ſi bene & recte coram deo vixerimus, mox io occurſum noſtrum angelorum chorus occnrret, omoiúmque ſanctorum agmina in noſtros miſcebuotur amplexus, & ad adorandum verum judicem perducent. Si dum io corpore viuimus, ſicut dixi, quæ deo ſuot placita faciamus, tunc erit nobis pax in circuitu, & ſumma ſecuritas: nec timebimus vltrà diaboli ignita iacula, nec vllum quemlibet inimicum qui cupit animas ooſtras ad periculum iaculare: noo ferrum, non ignem, noo faciem truculentam tortoris; non famem, non ſitim, oon vllam carnis ægritudinem: oon vltrà adoerſabitor caro ſpiritui, oec vllum timebimus periculum: ſed cum carnis abieceiimus ſarcinā, tunc ſpiritus ſanctus tribuet nobis in cœleſtibus manſionem, cui nos paolò antè intra corporis noſtri hoſpitium feceramus manſionem: & læti gaudentéſque futu-
De pœna damnandorum. *Cap.41.* ri iudicij diem expectabimus, in quo ſingulorum animæ pro ſuis actibus recipient merita. Et econtra peccatores & impij peribunt. Tunc fruſtra rapaces & auari, ſuperbi & adulteri, iracundi & cupidi, maledici & periuri amariſsimè flebunt, quia malorum ſuorum ve- D
niam non conſequentur. In luctu maximo detinebuntur omnes qui carnis ſuæ voluptates ſecuti ſuot: in mœrore & gemitu ſempiterno eruot, qui vitiis & paſsiooibus ſeruierunt. Et cum hi omnes pro crimioibus & ſceleribus ſuis gehenoæ ignibus depittandi eruot, nos ſi deo dum in hoc corpore ſumus placuerimus, cuius ſanctis ſempiterna præmia accepturi ſumus. Ideo contemnamus cuncta quæ vana & caduca ſunt, vt tantam gloriam Chriſto miſerante adipiſci mereamur. *De linguæ cuſtodia.* *Cap.42.*

Declinemos ſemper à vitiis, & ad virtutes tendamus, nec ſuperflui ſermones procedant ex ore noſtro, quia pro ocioſis ſermooibus reddituri ſumus rationem in die iudicij. Nec ad maledicendum quenquam cōſueſcamus linguam noſtram, quæ ad benedicendum & laudandum deum creata eſt: quia conſuetodo quæ longioa fuerit protracta & confirmata, non cum paruo labore vitatur vel expellitur. Simus in malitia paruuli, *Nō in annis ſed in animo eſt perfectio.* *Cap.43.* & viri perfecti io ſenſu: in quibuſdam verò nos exhibeamus ſenes, in quibuſdam iuuenes: quia paruulis eſt ludere, perfectis autem viris eſt lugere. Nam præſens luctus lætitiam geoerat ſempiternam. Omne autē quicquid immoderatum eſt, diſſolutionem efficit animæ, E
& negligentem erga domioi præcepta: nec delicta ſua facilè poteſt ad memoriam reuocare, & obliuiſcens ea, non ſe inſtigat ad pœnitentiam, & ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nollum habebit acceſſum cordis cōpuoctio, vbi fueriot immoderata vitia, & concupiſcentiæ malæ. Vbi autem fuerint lachrymæ, ibi ſpiritalis ignis accenditur, qui ſecreta mentis illuminat. Nullus nos ſeculi amor ab amore Chriſti ſegreget, & totæ noſtræ cogitatiooes ad præmia futuræ patriæ tendant, & de cœleſtibus meditentur. Hæc eſt gloria tua, hæc eſt perfectio curſus certaminis tui. Perfectus enim dicitur, non qui ætate, ſed qui in ſenſu perfectus eſt. Nulli nocet puerilis ætas, ſi fuerit meote perfectus: Nec ſenilis proderit ætas, ſi fuerit paruulus mente vel ſenſu. Nam & Dauid cum puer eſſet & perfectus, cor ſuum & mentem habebat in domino defixam, & ob hoc in regem eleuatus eſt. Et Saül cum eſſet io ſenili ætate, quia in ſe malignam nequitiam habuit, de culmioe regali expulſus eſt. Dominus verò ac ſaluator noſter à ſenioribos crucifigitur, & ingreſſus Hieroſolymam à paruulis collaudatur. Nam & arbor ſi multorum annorum fuerit F
iofructuoſa, exciditur. Si autem fuerit nouella & fertilis, colitur, vt magis ampliorem proferat fructum. Ideo has ſimilitudines pono, vt nec iuuenis nec ſenex in domo tua de ſalute ſua vel etiam de operibos ſuis confidat, ſed *1.Corin.1.* qui gloriatur, in domino glorietur. Perſectorū autem *De vitādo malorum conſortio.* *Cap.44.* virorum conſortio fruere, & à verbis eorū ne auertas aurem tuam, & io eorū conſilio delectetur anima toa. verba enim vitæ ſunt verba hominum deum timentium, & incolumitas animæ iis qui ea libenter audiuot & attendunt. Sicut enim ſol orieos effugat caliginem, ita ſanctorum doctrina à ſenſibus noſtris pellit tenebras. Deuita quæſo viros ſuperbos, iouidos, detractores, mendaces, periuros, ſeipſos & ſalutē ſuam negligentes, qui mortui ſunt virtutibos, & lætantur in propriis voluptatibus, vt gaudiis careāt diuinis. Non dico vt ne vel vnum talem in domo tua habeas, ſed etiam vbicunque tales audieris eſſe, hos deuita. Cum huiuſmodi homioibus nulla ſit tibi conoexio vel familiaritas, nec velis cum eis ſermocinari, ſi non valeas domino miſerante eos ab errore ſuo reuocare. Nam ſæpe per vnam ouem morbidam polluitur totus grex: & modica pars fellis ma-

G gnum dulcorem vertit in amaritudinem. Nam talis ſi
in habitu videatur clarus ac nobilis, ac dulcia verba
proferat, operibus tamen ſi agat tecum contrariis, ma-
gis nocet illius talis factura quàm placeat ex verbis figu-
ra. Non enim ex verbis, ſed ex virtutibus homo proba-
Intētio re- tur. Sic & tu ſis apud deum probatus, & omnia pro
cta & pre Chriſti amore libenter ſuffetas, & pro tribulationibus
catio. carnalibus, quando tibi euenerint, non frãgatur animus
Cap.45. tuus, nec vigor patientiæ tuæ. Res huius ſeculi caducæ te
non molliant: ſed time potius deum ſi à propoſito tuo
retardaueris: quando te peccatis obnoxium ſenſeris, ad
pœnitentiam conuerti non cõfundaris: quia qui hic pœ
nitet, in nouiſsimo non pœnitebit. In omnibus actibus
& cogitationibus tuis placeas deo, nec ſtudeas placere
alteri, niſi ad ædificationem animæ. Et in omni opere
quod cogitas facere, primò cogita deum: & ſi ſecundum
deum eſt quod cogitas, diligenter examina: & ſi eſt re-
ctum corã deo, perfice illud: ſi verò aduerſum fuerit re-
pertum, amputa illud ab anima tua, & omnia per conſi-
lium ſapientium facito, vt opera tua & greſſus tui ſecun-
dum domini voluntatem dirigantur. In omni oratione
H & obſecratione, domini voluntatem in te, non tuam de-
1.Theſ.5. precare fieri: & ſecũdum apoſtoli præceptum, orare ſine
intermiſsione oportet, & ſanctas manus ſine ira & di-
Beneficen- ſceptatione ad deum leuare. Miſericors eſt domi-
tia in oēs. nus, & miſericordiam in ſe ſperantibus præſtat. Non illi
Cap.46. miſericordia opus erat, qui nullum habuit peccatũ, qui
1.Timot.2. angelos fecit, & archangelos præpoſuit, ſed vt nos mi-
ſericordiam ab illo conſequamur, eleemoſynam dedit.
Non illi eleemoſyna neceſſaria fuit, cuius ſunt omnia
regna cœlorum, qui conſtituit dominationes, principa-
tus, virtutes, poteſtates, ſed vt nos eleemoſynis noſtris
1.Ioan.5. participes regni cœlorum efficeret. Patiẽs & pacificus eſt
dominus, vt patientia & pace ſua mũdum totum, qui in
maligno poſitus erat, reconciliaret deo. Et nos patientes
& pacifici ſine ira & diſceptatione ſimus, ſi ad deum vo-
lumus peruenire, & ad omnes homines faciamus bonũ.
Ad omnes dico, non per partes, non ad vnum vel ad
duos aut ad tres, ſed ad omnes homines. Chriſtus enim
non pro ſanctis tantùm paſſus eſt, ſed pro peccatoribus
& impiis & ſceleratis aſcendit in crucem, & paſsione ſua
nos omnes reuocauit ad vitam. Non ſanctis tantum de-
I dit deus ſolem & lunam & pluuiam & omnia naſcentia
Matt.5. terræ, & omnes fructus qui oriuntur in terris: ſed in cõ-
mune omnibus hominibus dedit illa, qui ſolem ſuũ facit
oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniu-
ſtos. Ideo omnibus hominibus dedit illud in commune,
vt bonum noſtrũ & eleemoſynæ noſtræ, & charitas no-
ſtra, & humilitas noſtra & patientia noſtra in commune
Galat.6. omnibus hominibus diſtribuatur. Quãdiu fuerimus in
hoc mũdo, faciamus bonum ad omnes, maxime autem
ad domeſticos fidei, & oremus pro inimicis noſtris, &
Præmia iu- bonum pro malo reſtituamus. Pauperes honore-
ſtorum. mus, & ſuſcipiamus Chriſtum in ipſis, qui dixit, Quãdiu
Cap.47. feciſtis vni ex his minimis fratribus meis, mihi feciſtis:
Matt.25. & filij dei erimus, & hæredes dei, cohæredes autem Chri
ſti, & participes regni eius erimus: vbi nunquam ſeneſce-
mus, nunquam moriemur, vbi non eſt humanæ natu-
ræ nec vllus dolor, nec triſtitia poſt gaudium, nec lux
ſolis, nec lunæ, nec ſtellarum ſplendor: ſed dominus no-
ſter Ieſus Chriſtus lux erit & ſanitas & vita, & charitas,
& pax, & gaudium, & omne bonum omnibus creden-
tibus in ſe. Ibi eſt terra viuentium, quam propheta de-
cantauerat, dicens, Credo videre bona domini in ter-
ra viuentium. id eſt præmium cœleſte viſurum ſe ſigni-
ficabat, & cum Chriſto in perpetuum viuere & regna- K
re: vbi nec nox vlla inſpirat, nec dies terminabitur, nec
inopia videbimur, neque cupiditas apparebit, ſed peren-
ne gaudium & ſempiterna lætitia. Hæc ſunt promiſſa
iuſtorum, & hæ ſunt promiſsiones eorum propter quas
laborauerunt & feſtinauerunt, & non ceſſauerunt cur-
rere in bonis operibus quandiu fuerunt in hoc mundo,
in ieiuniis, in eleemoſynis, in caſtitate, in continentia,
in longanimitate, in patientia, in ſuauitate, in beneuo-
lentia, in labore multo, in orationibus, in perſecutioni-
bus, in fame, in ſiti, in frigore & nuditate, in vigiliis mul-
tis pro Chriſti amore, & per omnia inutiles vigilias de-
uitauerunt. Vigiliæ autem ſunt inutiles, cum quis vigi-
lauerit circa cogitationes multas & turpes, vel ad ge-
rendum contrarium aliquid, vel ad facinus perpetran-
dum. Tales vigilias iuſti deuitauerunt, & ſanctas vigi-
lias arripuerunt. Hi tales calcauerunt præſentem mun-
dum, vt futurum lucrarentur regnum. Non acceperunt
hic promiſsiones vel diuitias huius ſeculi miſerabiles,
quæ homines male eis vtentes ad inferna perducunt: &
hanc præſentem patriam relinquentes, ad ciuitatem cœ-
leſtem, cuius artifex & conditor eſt deus, intuitum ani-
mi ſui præmiſerunt. Vitauerunt peccatum in verbo, in L
facto, in cogitatione, in riſu, in viſu, in motu, in annuen-
do oculis, in manibus, in pedibus, in ira, in rixa, in fu-
rore, in diſſenſione, in vana gloria, in ſuperbia, in ela-
tione, in cupiditate, cuſtodientes corpus ſuum & ani-
mas ſuas. Pariter enim duo ieiunia ieiunauerunt, *Ieiunium*
id eſt, ieiunium corporis & animæ, hoc eſt ab ira & fu- *& cibus*
rore, & detractione, & blaſphemia & rixa abſtinentes *animi.*
ſe: quia ſicut iam ſuperius intimauimus, iſti ſunt morti- *Cap.48.*
feri cibi animæ, qui paſcunt eam in malum, & occidunt
eam morte ſempiterna. Iterum cibi corporis ſimul &
animæ iſti ſunt, voracitas, ſomnolentia, fornicatio, vi-
nolentia, ſecuritas, ſuauitas, homicidium. Iſti ſunt ci-
bi corporis ſimul & animæ, qui paſcunt corpus, & occi-
dunt & aggrauant animam. Cibaria iſta deuitemus, e-
ſcas autem cœleſtes appetamus, quæ ad cœlum nos tra-
hant & deducant, ſapientiam ſcilicet diuinam, fidem
robuſtam, in Chriſto benignitatem, beneuolentiam,
patientiam, humilitatem, virtutem, diuinam lætitiam. M
Sermones boni & optimi procedant ex ore no- *Terret ma-*
ſtro ſale diuino conditi, ad ædificationem audientium. *lis gehēna.*
Dilectionem dei & proximi, in qua tota lex pendet & *Cap.49.*
prophetæ, ſemper mente meditemur, & opere perficia- *Matt.22.*
mus. Hæc ſunt mandata Chriſti quæ nos iubet facere.
Si fecerimus ea, erimus participes regni eius, & regna-
bimus cum eo. Si autem non fecerimus, & ipſe non
dabit nobis regnum ſuum. Si denegamus, & ipſe de-
negabit nos. Si non credimus, ipſe fidelis permanet,
quia omnis incredulus infideliter agit, dum & vitium *Seneca.*
hominis eſt omnia credere, & vitium eſt nihil crede-
re, & maximè ſemper mala de inimico: cuius alioquin
ſi ad nos dura ſunt verba, tamen forſitan Chriſtianum
ſe recordatur, & ſe reum coram deo plorat. Suſurri au-
tem verba ſemper mala de inimico: ſed ſi tu bona lo-
queris, continuò illum confundis, nunquã enim concor
diam faciũt, ſed diſcordiam. ligna in ignẽ mittunt. Sum-
mo ſtudio ſummáque vigilantia nobis eſt curandum, vt
linguã detrahentẽ nõ audiamus, ne audiamus à Chriſto
iudice omniũ in die iudicij, quod audiẽt peccatores, Ite
in ignem æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.
Vere enim diabolo eſt præparata gehẽna, & omnibus ho
minibus faciẽtibus opera diaboli. Væ iis quib⁹ præparat̃
dolor vermium, ardor flãmæ, ſitis ſine extinctu, fletus &
ſtridor

A ſtridor dentium, oculorum lachrymæ, tenebræ exteriores ſine luce, pœna inexterminabilis: vbi non eſt vllus honor ſiue agnitio proximi, ſed continuus dolor & gemitus: vbi mors optatur, & non dabitur: vbi non eſt honor ſenioris & regis, nec dominus ſuper ſeruum, nec mater diligit filiũ aut filiam, nec filius honorat patrem: vbi omne malum, & omnis indignatio, & fœtor & amaritudo abundat. Hæc timuerunt iuſti, & hæc fugerunt. Rogo & ſupplico, iterum atque iterũ deprecor frater chariſsime, vt & nos deum amemus & timeamus & hæc fugiamus, quia mors perpetua eſt animæ noſtræ ſi in his perſeuerauerimus.

Tria peſſima: totidẽ optima. Cap. 50. Tria enim ſunt in hoc mundo deteriora omni malo: anima peccatoris cum peccato perſeuerans, quæ nigrior coruo eſt, & mali angeli qui eam rapiunt, & infernus in quem ducitur. Non ſunt enim deteriora his tribus. Eadẽ enim anima metu futuri iudicij expaueſcens, & putredinem ſuam inſpiciens, dicit, *Pſal. 37.* Putruerũt & corruptæ ſunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ. Iterum tria ſunt quibus in hoc mundo nõ ſunt meliora, anima ſancti in bonis operibus perſeuerans, quæ ſpecioſior eſt ſole: & ſancti angeli qui eam ſuſcipiũt: & paradiſus in quem ducitur, & expectatio regni cœle-B ſtis. His tribus non ſunt meliora in hoc mundo. Angeli enim ſancti delectanr animam ſpiritali cantico: ſicut *Pſal. 64.* pſalmiſta ait, Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti domine, habitabit in tabernaculis tuis: Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templum ruum mirabile in æquitate. Hæc frater chariſsime meditemur.

Hic laborandum. Cap. 51. Hæc in animo firmiter teneamus, & caueamus nos ab omni peccato & iniquitate, in verbo, in facto, in cogitatione, in manibus, in pedibus, in viſu, in auditu, cuſtodiamúſque corpus noſtrum & animam. Chriſtus enim dominus noſter, qui eſt deus & dei filius, deſcendit de cœlo in terram, vt nos de terra ad cœlum ſecum portaret: pro nobis peccatoribus crucem aſcendit, vt nos à cruciatu diaboli liberaret: ab inimicis mortem ſuſcepit, vt nos de morte eriperet: à mortuis reſurrexit, vt nos reſurgamus anima & corpore in die magno iudicij. Ideo dum tempus habemus laboremus, & bono opera deóque placita vnà cum dei adiutorio ſemper facere ſtudeamus, ne ſubitò præoccupati die mortis quæramus ſpacium pœnitentiæ & inuenire non poſsimus. Dum ſimus in hoc corpore, ſeminare nos oportet: tempore C enim ſuo, id eſt poſt mortẽ, ſiue in die iudicij metemus, quod in vita æterna habere debeamus. Hic enim laboremus, & inuicem onera noſtra portemus. Quò enim præceſsit caput, & cætera membra ſecutura ſunt.

Mutua charitas. Cap. 52. Teneamus ſicut iam ſuperius inſertum eſt, fidem rectam, ſpem certam, charitatem perfectam: quia fides tanquam ſenſus noſter eſt, & charitas tanquam ſanitas noſtra. Fides credit, charitas operatur, ſpes roborat: & quanuis diuerſa membra diuerſa habeanr officia, ſi charitatis tamen vnitate teneantur omnia membra, tunc merebuntur ire poſt caput. Caput enim noſtrum Chriſtus in cœlo eſt: Et ipſa veritas dominus noſter Ieſus *Ioan. 12.* Chriſtus, de ſuis fidelibus ait, Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit. Caueamus, & per omnia caueamus, ne per inuidiã, odium, detractationem, iram & rixã, à capite noſtro domino Ieſu Chriſto præcidamur: & quicquid mali iuſti pro amore Chriſti, noſtrique proximi pertulerint, charitatis affectu compatiamur: & quicquid boni alius quilibet acceperit, quaſi nos acceperimus, ita gaudeamus, & pro illo qui accepit gratias referamus. Ecce, vt iam diximus, cum patitur aliquis tribulationem, aut damnum huius ſeculi, aut pro culpis ſuis vapulat, vel iubente imperiali D ſublimitate, in carcerem retruditur, triſtatur parentum ſiue amicorum morte: ſi dolemus pro illo, & cõpatimur quantũ poſſumus, in corpore eccleſiæ conſtituti ſumus: ſi non dolemus, iam à corpore præciſi ſumus. Sed proh dolor nos aliquando rigorẽ ſimulantes, materiã in flammam mittimus, & cũ ignis incẽſus fuerit, fugimus. Charitas quæ colligat & viuificat omnia membra eccleſiæ, ſi nos videat de ruina alterius gaudere, ſtatim nos pręcidit à corpore. Forte igitur non dolemus de ruina proximorũ noſtrorũ, ſed inſidiamur, quia præciſi ſumus à corpore. Si enim ibi eſſemus, ſine dubio doluiſſemus. Cõſideremus chariſsime, & diligẽter attẽdamus, quia tãdiu dolet mẽbrũ quãdiu in corpore cõtinetur: ſi autẽ abſciſum fuerit, nec dolere poterit, nec ſentire. Cũ enĩ manus aut aliquod aliud mẽbrũ abſciſum fuerit à corpore, ſi totum corpus tunc in multis partibus diuidatur, manus illa nõ ſentit, quæ iam à reliquorũ mẽbrorũ ſocietate diuiſa eſt. Talis eſt omnis Chriſtianus, qui de alterius damno, afflictione, aut etiã morte nõ dolet, ſed quod peius eſt, forte etiã ſubſannat & gaudet. Ideo affectũ charitatis non habet in corde, quia iam alienus eſt à corpore: cũ apoſtolus præcipiat gaudere cũ gaudẽtibus, flere cũ flentibus, idip- E ſũ inuicẽ ſentiẽtes. *Roma. 12.* Et Salomõ, ne de ruina fratrũ noſtrorum gaudeamus manifeſtiſsime admonet. *Prouer. 17.* Nos vero miſeri de inimicorũ noſtrorũ ruina gaudemus, ſubſannamus, & ſi nõ cadit, cadere eũ in vltionẽ noſtri optamus: ſed oremus deum mi frater, ſi verã & perfectã charitatẽ cuſtodire volumus, vt eius adiutorio omnes homines ſicut noſmetipſos ſtudeamus diligere: vt quia caput noſtrũ Chriſtus eſt, mẽbra illius nos eſſe mereamur: vt cum Chriſtus apparuerit gloria noſtra, & nos per concordiã charitatis, & per dilectionẽ, ſcilicet dei & proximi quaſi vera & perfecta mẽbra illius abſq; vllo dolo malitiæ vel inuidiæ omnes homines ſicut nos ipſos amãtes, cũ ipſo apparere mereamur in gloria. Ipſe etenim ait: *Ioan. 13.* In hoc cognoſcẽt omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionẽ habueritis adinuicẽ. Dilectio etenim proximi, malum non operatur. O mi frater, ſi dominus & Saluator noſter, qui nullum peccatũ habuit, tanto affectu & tanta dilectione nos peccatores amare dignatur, vt quod nos patimur, ſeipſum pati teſtetur: quare nos qui ſine peccato non ſumus, & qni peccata uoſtra per charitatem redimere poſſumus, nõ tã perfecto amore eũ diligimus, dũ tantũ nos F dilexit, vt etiã propriũ filiũ ſuũ pro nobis peccatoribus morti traderet? Et cum tantã benignitatẽ & miſericordiã erga nos exhibuit, vigilem⁹ ne perdamus bonũ quod nobis dedit, & ſacramentum baptiſmi noſtri, in quo iurauimus abrenunciare diabolo & pompis eius & omnibus peccatis. Et ſi tranſgredimur in aliquo peccato poſt baptiſmũ, nos abluere pœnitentiæ lachrymis curemus, quia pius deus dedit ſecundum baptiſmum, id eſt fontem lachrymarũ, & ordinauit nobis pœnitentiam propter fragilitatem noſtram. Ideo debemus noſtras cõfeſſiones veraciter confiteri, & fructus dignos pœnitentiæ facere: id eſt, pręterita ne reiteremus, ſecundũ iuſsionem domini, & conſiliũ ſacerdotis deum timẽtis. Qui ſacerdos, vt ſapiens & perfectus medicus, primũ ſciat curare peccata ſua, & poſtea aliena vulnera detergere & ſanare, & non publicare. Hos perquiramus & ſequamur, & cum talibus conſilium ſalutis noſtræ ineamus: vt non perdamus hæreditatem cœleſtem quam nobis dominus ab initio mundi præparauit, ſi ſeruiamus ei in iuſtitia, & ſanctitate, & puritate cordis, & charitate non ficta, clamantes cum apoſtolo, Quis ſeparabit nos à cha- *Roma. 8.*

G ritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an gladius, & cætera quæ ſequuntur. Dictum eſt enim, Neq; mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque inſtantia, neque futura, neque aliqua creatura poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Dictum eſt etiam de eccleſia primitiua, quòd erat illis cor vnum & anima vna in domino, & erat eis vnum velle & nolle, quia in vnum eos Chriſti charitas copu-

Cōſilia malorum. laucrat. Econtrario verò carnales & amatores huius mundi contra ſe inuicem ſeparantur & diſiungun-

Cap.53. tur: mouentes in alterutrum ſcandala, contentiones, iras, rixas, diſſentiones, homicidia, periuria, furta, rapinas, & omnia quæ mūdus iſte amat, & delectatur dicens vnuſquiſque in corde ſuo, Faciam quod volo, dominū meum amicum & defenſorem habeo, nemo mihi obſtat, interim faciam quod poſſum, implebo cogitationes meas, & delectationes corporis: ſuffragantur mihi cōſilia mea ſiue amicorum meorum, vel parentum potentum: opprimam quem volo, adero cui volo: adeſt mihi aurum, ſuperabundat argentum: eloquentia mea omnes præcellit: quem vereor? Adſunt mihi ſerui & ancillæ, agri, & multæ poſſeſsiones huius mundi, pallia, veſtes precio-

H ſæ, vnde me redimere poſſum: adimplebo voluntatem meam, deus dabit mihi ſpacium vitę & pœnitentiæ. Heu quare non timemus quod euangelium terribiliter in-

Luc.12. ſonat, dicens: Stulte, hac nocte expoſcent à te animam tuam: quæ autem præparaſti, cuius erunt? Homines nos eſſe cognoſcamus, nec ſic ſuperbiamus contra deum & proximum noſtrū, vt voluntates noſtras malas perficiamus, & deum poſtponamus, ac deinceps domini bonā voluntatem ad noſtras malas reflectere cum muneribus poſſe nitamur, cum nos noſtrámque voluntatem prauam ad domini ſemper rectam voluntatem corrigere negligamus: ſed vbicunque nos delectat, iniurias noſtras volumus vindicare: nec fratri parcimus, dicentes, faciam vindictam in fratrem vel patrem meum: faciam homicidium, periurium, adulterium, fornicationem, & poſtea dabo domino redemptionem meam. Quare non intelligimus, dum ſic audacter peccamus, æſtimantes deum poſſe muneribus placari, quòd tunc multo plus eum ad iram quàm ad miſericordiam prouocamus: quia deus non delectatur in auro vel argento, nec aliud à nobis quærit, quàm animas noſtras mun-

I das in conſpectu ſuo præſentari. Nec enim conſiliis peccatorum ſe immiſcet, ſed ex ſalute noſtra nos ſemper admonet, & ſalubre dat conſilium: quia ipſe eſt conſi-

Eſaiæ.9. liarius ſalutis noſtræ, ſicut propheta ait, Et vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius. Et iterum dictum

Pſal.1. eſt de deo in pſalmo, Beatus vir qui non abiit in con-

Roma.9. ſilio impiorum. Et iterum, Quia non eſt iniquitas in eo. Et forte ipſa quam putamus pro nobis facere eleemoſynam de prædis mortuorum ſiue de rapinis pauperum, non videtur eſſe eleemoſyna. Qualis eſt enim eleemoſyna, vt vnus iniuſte veſtiatur, & alius iniuſte ſpolietur? & vnus iniuſte paſcatur, & alius iniuſte fame torqueatur? Non quærit iſta deus à nobis: audeo dice-

Eccli.43. re, odit iſta deus omnipotens. Ipſum audi prophetam, qui dicit, Qui offert ſacrificium ex rapina, ſiue ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpe-

Eſa.1. ctu patris ſui. Non accipiam, inquit deus, iſta de manibus veſtris: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et

Eccli.34. alius propheta, Panis egentium, vita pauperum eſt: qui defraudat illum, vir ſanguinum eſt. Contemnamus facere iniuſtas eleemoſynas, qui volumus facere iuſtas. Studeamus facere ſpiritales eleemoſynas, vt de iuſtis laboribus faciamus, non de rapinis, ſiue multiplicatio- K ne frugum, aut de ineptis negociis: ne forte in hoc multa ſacrilegia incurrantur, vel etiam quod peius eſt, cupiditate vel inebrietate ſanguis fundatur, clamēnique eorum voces ad deum contra nos, multo labore afflicti. Vnde & pſalmiſta ait, Qui pecuniam ſuam non de- *Pſal.14.* dit ad vſuram, & munera ſuper innocentes non accepit: & cætera quæ ſuperius in eodem pſalmo audientem & credentem & patientem, beatum efficere poſſunt, ſicut & idem pſalmus concludit, Qui facit hæc, non mo- *Ibidem.* uebitur in æternum.

Et quia talia & his ſimilia *Deo herēdū nō mundo. Ca.54.* creator omnium creaturæ ſuæ rationali annunciando inſinuat, credimus quia qui diligit quod creauit creator, neminem perſequitur, ſi ipſe homo ſe non perſequatur. A nullo quolibet homine recedit deus, niſi prius ipſe homo ab eo recedat: nec naturam in nobis, ſed vitium quod cōtraximus odit. non prodeſt nobis, imò etiam obeſt Chriſti ſanguine eſſe redemptos, & voluntarie diabolo eſſe ſubiectos. Ideo cogitemus & recogitemus, quòd non propter fœlicitatem terrenam Chriſtiani effecti ſumus. (Non enim omnes qui in hoc ſeculo fœlices ſunt, fœlices erunt & in futuro: nec omnes infœlices in hoc ſeculo, infœlices erunt in futuro.) nec L propter diuitias huius ſeculi, vel propter iſtam vitam Chriſtum colimus: ſicut apoſtolus ait, Si in hac vita tan- *1.Cor.15.* tùm ſperamus in Chriſto, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Chriſtus enim, ne aurum diligeremus, oblata munera contemnere docuit. Ne famem timeremus, quadraginta diebus ieiunauit. Ne nuditatem pertimeſceremus, præter vnam tunicam, aliam diſcipulis ſuis habere vetuit. Ne tribulationes expauеſceremus, omnia ipſe ſuſtinuit. Ne mortem formidaremus, & hāc ipſe ſuſcepit. Et cum iſta omnia nos docuerit, non tantùm verbo, verùm etiā exemplo ipſe præceſsit. Hoc ſuauiter flagret in cordibus noſtris, hoc ignis ſpiritus ſancti in nobis feruere faciat, vt ſequamur veſtigia eius, ne deſideremus remanere in hoc mūdo, & pereamus cum hoc mundo. Heu quàm miſeri ſumus, ſi hoc credere nolumus, & ab amore huius ſeculi mentem noſtram non reuocemus, dum perpetualiter iſta tenere non poſſumus, & illa per ſecuritatem amittimus. Quid faciemus? quid agemus? Lugendum nobis eſt, ſi regnum dei promiſſum perdamus, & ſubitò dicatur nobis, O vos amatores mundi, exite obuiam ſponſo Chriſto, & ad illum M venite quem videre non vultis, quia præcepta eius poſtpoſuiſtis. Videbitis enim plagas ipſas, quas in corpore ſuo pro vobis ipſe pertulit. Quid tunc gementes & dolentes dicemus? Et quid meritis noſtris in eum exigentibus reſponſuri ſumus, dum frequenter audimus, & negligimus quod pſalmiſta cecinit, Quid retribuam do- *Pſal.115.* mino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Firmiter teneamus, quia ſpes bonorum in iſto mundo non eſt poſita, quamuis videatur ſpes humana vel mundana eſſe, quæ in amaritudinem vertitur, & amaram potionem ipſe mundus amatoribus ſuis propinat. Et ipſa veritas eos alloquitur, dicens, Vbi eſt quod amabatis? Vbi eſt quod pro magno tenebatis?

O mi frater, nun- *De lugēda animarū perditione.* quid ferreæ ſunt carnes noſtræ vt non contremiſcant, vel etiam ſenſus noſter adamantinus vt non molleſcat, aut etiam minimæ euigilet ad talia dei verba? Quare *Cap.55.* non dicimus cum propheta, Quis dabit capiti noſtro *Hiere.9.* aquam, & oculis noſtris fontem lachrymarum, vt ploremus die ac nocte filios vulneratos plebis noſtræ? Deficiunt flendo oculi eorum qui conſiderant, non ſo-

lùm

A lùm mortes corporum, verum etiã animarum Chriſtia-
norum. Quis luctus idoneior, quis planctus certior inue
niri poteſt, quando vnuſquiſque noſtrûm de anima per-
dita luget & dolet cum apoſtolo, qui dixit, Quis infir-
2.Cor.11. matur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego
non vror? Atq; iterum in alio loco dilectioni proximo-
Roman.9. rum compaſſus dicit, Optabam eſſe anathema pro fra-
tribus meis à Chriſto. Diſcamus in tanto Chriſti apo-
ſtolo tantã flagrare Chriſti charitatẽ, dum ſciebat quòd
vnico filio ſuo non pepercisſet, ſed pro omnibus nobis
tradidiſſet eum, Pro omnibus nobis dicit, ideo nulli lài-
ci, nulli clerici, nullæ ſacratæ virgines, nullæ viduæ de-
bent negligere ſalutem animarum ſuarũ, dum tanti ſan-
guinis precium pro nobis fuſum eſſe manifeſtum eſt.
Nũc tẽpus Ideo omnes nos qui reliqui ſumus ſuper terram,
miſericor- peccata noſtra agnoſcamus, ne cum impiis pereamus,
diæ.Ca.56. cum cito iudicem digna ſatisfactione non placamus.
Quàm velociter placauit iram eius ille qui dixit, Pec-
Pſal.31. catum meum cognoui, & iniuſtitiam meam non ope-
rui. Dixi pronunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam
domino. Promittit ſe pronunciaturum, & illi iam di-
mittitur: Attende mi frater, magna res, Dixi, pronun-
B ciabo: non dixit, pronunciaui, & tu remiſiſti: quia ex eo-
ipſo quòd dixit, pronunciabo: oſtendit quia nondum
pronunciauerat, ſed corde pronunciauerat. Hoc ipſum
dicere, pronunciabo, pronunciare eſt, ideo & dimiſiſti
impietatem cordis mei. Vox mea nondum in ore erat,
confeſsio ergo mea nondum ad os venerat. Dixeram
pronunciabo aduerſus me: veruntamen deus audiuit
vocem cordis mei. Vox mea nondum in ore, ſed auris
dei iam in corde erat, Et quid ſecutum eſt? Et tu remiſi-
ſti impietatem cordis mei. Paratus eſt ſemper deus pec-
cata noſtra indulgere, ſi non tardauerimus ad eum re-
uerti. Si enim tardauerimus, timeamus ne inferat nobis
iram ſuam: quia quoſdam prædeſtinauit ad ſupplicium,
nec tamẽ hoc iniuſte, ſed in alto ſuo iudicio. Nam Cain
perfecit fratricidium, & Iob vulneratus dei amicus eſt
effectus, & Abel innocẽs à fratre ſuo occiſus: tamen nec
Iob diutius paſſus eſt cruciatum, nec Ananiæ locum do
nauit ad ignoſcendum, nec Paulum deſeruit colaphi-
zatum, quem ſua gratia fecit robuſtum, nec Iudam ſu-
ſcepit pœnitentem, nec Petrum deſeruit flentem, nec
C Saül reſpexit pœnitentem, nec Dauid deſpexit confi-
tentem. Et ſic pius & miſericors dominus, alto ſuo iu-
dicio ſeparat vaſa iræ à vaſis miſericordiæ. O ſi atten-
damus miſerum Iudam, vas olim perfectum, & in per-
ditionem perductũ. Muſtum ſancti ſpiritus potare non
potuit, quo accepto continuò crepuit, totumq; fractum,
ad nihilum vtile eſt. Hæc pertimeſcentes conuertamur
Pſal.104. dum tempus eſt. Ait enim pſalmiſta, Inquirite dominũ
dum tẽpus eſt, & confirmamini, quærite faciẽ eius ſem-
per. Tempus eſt enim vt reparemur: & ſi in aliquo per
peccatum fracti ſumus, omnipotẽtem deum figulum &
artificem habemus: credamus quia potens eſt reparare
perdita, qui creauit hæc omnia integra. Ipſe enim ait,
Eccli.33. Sicut lutum in manu figuli, ita vos eſtis in manu mea.
Ideo humiliemus nos ſub manu omnipotentis dei, vt
nos exaltet in tempore viſitationis. Cogitemus nos in
conſpectu dei ſtare. Agnoſcamus quid ſimus. Agno-
ſcamus quia terra & cinis ſumus, dum propheta con-
Eccli.10. tra nos dicat, Quid ſuperbit terra & cinis? Quòd ſi nos
non agnoſcimus, fruſtra exaltare volumus ceruices no-
Iacobi.4. ſtras, dum deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat
gratiam. Conſolamini humiles, dicit dominus deus ve-
ſter, conſolamini qui eſtis puſillanimes & confortami-

ni, & iam nolite timere, ecce deus veſter retribuet iu- D
diciũ, ipſe veniet, & ſaluos nos faciet. Dominus in pro- *Philip.4.*
ximo eſt, nihil ſoliciti ſitis, nihil vos terreat mundi in-
fœlicitas, nihil dominorum iniuſtorum impietas, quia
ſi iſtam infœlicitatem mundanam ſancti dei omnes ti-
muiſſent, perpetuam fœlicitatem non haberent. Si fœ-
licitas huius mundi tranſitoria diligitur, hic perpetua
non inuenitur. Si verò perpetua fœlicitas quæritur, quo-
niam hic non inuenitur, ad perpetuam fœlicitatem ten-
damus, vbi patriam & parentes noſtros habemus, patien
tiſsime omnia huius mundi pro Chriſti nomine tolere-
mus. Quid ergo rogo eſt quod toleretur, contra illud
quod nobis promittitur? Apoſtolus inquit, Non ſunt cõ
dignæ paſsiones huius temporis ad futurã gloriam quæ
reuelabitur in nobis. Nulla ergo preſſura nos ter- *Fiducia in*
reat, nulla calamitas frangat: dominus in proximo eſt, *paſtore*
& paſtor noſter circa nos eſt, quid metuimus? Et ſi me- *Chriſti.*
tuimus clamemus ad paſtorem noſtrum, vt nos audiat: *Cap.57.*
clamemus in compunctione cordis, dicentes, Errraui ſi- *Pſal.118.*
cut ouis quæ perierat, require ſeruum tuũ domine. Cla- *Pſal.21.*
memus & dicamus, Libera à framea deus animã meã, &
de manu canis vnicam meam, & ſalua me ex ore leonis. E
Clamemus & dicamus, Periit fuga à me, & non eſt qui *Pſal.141.*
requirat animã meam. Cõſiderabo ad ſiniſtrã, ecce dia-
bolus vt lupus rugit, ſicut leo frendet. Ecce lupus eſt, con
tra latra canis. Clamaui ad te domine, dixi, tu es ſpes
mea, portio mea in terra viuentium: Libera me de mani-
bus inimicorũ meorum, & eorum qui me perſequuntur.
Nunquid paſtor noſter bonus, qui animam ſuam po-
ſuit pro ouibus ſuis, ſi clamemus ad eum, dimittet nos
diutius errare, aut à feris vel à beſtiis dilaniari atque con
ſumi? Abſit. Quinimo relictis in deſerto nonagintano-
uem, perrexit vnam ouem quærere perditam. Nec quia
clamantem audiuit, ideo perrexit, ſed antequam cla-
maret: ait enim euangeliſta, Relictis nonagintanouem *Luc.15.*
in deſerto, abiit quærere vnã ouem quæ perierat, quam
inuentam & laſſatam atque fatigatam, impoſitam hu-
meris ſuis reportauit ad gregem. Paſtor eam ad gregem
ſuis humeris reportare dignatus eſt, & miſericordia ſua
ab errore reuocare. Quòd vero ouem iſtam dominus
ſuis humeris impoſitam reportauit ad gregem, quantæ
miſericordiæ eius gratiæ agendæ ſunt, qui tantum ſe ad
nos humiliauit & inclinauit, portat & reficit, regit & F
cuſtodit? Deprecamur te domine bone ſumme *Implorat*
& optime paſtor, ne pereat ouis, imple officium ſum- *opem dei.*
mi paſtoris. Perſequere leonem, qui rapuit ouem de *Cap.58.*
grege tuo: leo interficiatur, & ouis de faucibus eius e-
ruatur. Tu enim es paſtor ouium rex noſter potens,
contere Satanam ſub pedibus noſtris. Et nunc domi-
ne paſtor eſt noſter tot de grege tuo quotidie rapiun-
tur oues, quare taces? Reſponde, quare tantum taces? Ec-
ce per diuerſa præcipitia rapiuntur oues tuæ, & inimi-
ci tui qui te oderunt, leuant caput contra te, & tu taces?
O domine deus reſponde, quare tam diu taces? Ad hæc
dominus per prophetam clamat, & dicit, Tacui, tacui,
ſed non ſemper tacebo: aget iudicium manus mea. Er-
go domine Ieſu paſtor noſter, rex noſter accipe arma
tua & progredere, vt pugnes contra leonem aduerſa-
rium noſtrum, qui circuit quærens nos deuorare. Eſto *Pſal.60.*
nobis domine turris fortitudinis, à facie inimici. Peti-
mus, & inſtantiſsime petimus, vt liberes nos. Mundus
enim in maligno poſitus eſt. Ecce ſæuiunt mala, & per-
eunt mundi dilectores, blaſphemant, inſaniunt & aduer-
ſus te murmurant, non ſolum tuam miſericordiam non
precantur, verum etiam tuum iudicium reprehendunt.

G Quis in eis talia operatur, niſi author mali angelus ſuperbus & perditus, & omnes perdere cupiēs? Libera nos domine deus noſter ab omni malo, & pars noſtra ſit cū omni bono. Ab omni malo libera nos, quia tunc ab omni malo liberamur, quando à diabolo & angelis eius ſeparamur. Angeli eius ſunt, qui faciunt voluntatem eius. Non ſit nobis pars cum talibus qui faciunt voluntatem *Matt.12.* diaboli, ſed cum illo qui dixit, Si quis fecerit voluntatem patris mei, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt. Nos enim illius precio redempti ſumus. Societatē malorum fugiētes, bona quæramus, ſummo bono inhæreamus, illi ſeruiamus, eius voluntatē faciamus: vt ſimus & nos an- *Pſal.109.* geli dei, de quibus dicit propheta, Benedicite domino omnes angeli eius, miniſtri eius, facientes voluntatem eius: quia voluntas patris noſtri eſt, ſicut euangelium ait, vt nō pereat vnus ex puſillis ſuis, & ne pereamus & coel- *Arma lucis. Ca.59.* lamur de via iuſta. Deponamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, vt expulſa noctis caligine, effu- *Roma.13.* gatiſq; vmbris tenebrarū, radius veri luminis fulgeat in cordibus noſtris. In nocte nō opera noctis, ſed diei opera peragamus, quia filij diei appellati ſumus. Neque enim delectatione ſomni ſenſus noſter torpeſcat, nec vanis H phantaſmatibus animas noſtras illudat, nec ipſa corpora ſtramentorum calore depreſſa in alto torpore quies inclinet: ſed vigilando, orando, ieiunādo, pſallēdo contra diabolum aduerſarium noſtrum dimicemus, & magnam lucem infuſam cordibus noſtris ſentiamus, & in nocte opera diei peragamus. Quid enim agendum nobis eſt in nocte huius ſeculi caliginoſa, niſi diabolū effugare, & Chriſtum introducere? Quid agendum eſt nobis in huius noctis cæcitate niſi captiuatorem captiuare, & liberatorem ſequi? Quid agendum eſt nobis in nocte, niſi tenebras diabolicas de cordibus noſtris excutere, & lumen verum haurire? Quid agendum eſt nobis in nocte, niſi ſuperbiam extirpare, & humilitatem introducere? Quid agendum eſt nobis in nocte, niſi principem omnium vitiorum à nobis expellere, & fontē omnium bonorum ſuſcipere? Suſcipiamus eum frater chariſſime, ſuſcipiamus eum, vt & ſuſcipiamur ab eo, & videamus quæ bona præparata ab eo habeamus, qui nos quotidie vocat. Suſcipiamus iugum eius leue, & ſarcinā eius ſuauem, qui ſarcinam peccatorum noſtrorum reuelat: deponamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

I Quid eſt enim deponere opera tenebrarum, niſi renunciare diaboli pōpis, & angelis eius? Et quid eſt nos arma lucis indui, niſi credere in deum patrem omnipotentem, qui illuminauit omnem hominem venientem in hunc mundum, qui hoc dixit, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis? Prius tamen dilectiſſime ſi vis, imò quia vis, diſcutiamus & inueſtigemus quis ſit *Diabolus author mortis. Cap.60.* vel quid ſit diabolus. Diabolus enim eſt angelus per ſuperbiam ſeparatus à deo, qui in veritate non ſtetit: & doctor mendacij, & pater mendacij, quia ab ipſo primū inuentum eſt mendacium: & ipſe eſt mendacium, ſicut veriſſima veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus in euangelio Ioannis loquitur: quia ipſe eſt caput & finis mendacij, & à ſemetipſo deceptus, nos decipere feſtinat. Iſte eſt aduerſarius effectus generis humani, inuentor mortis, ſuperbiæ inſtitutor, radix malitiæ, ſcelerum caput, princeps omnium vitiorū, perſuaſor etiam turpium voluptatum. Hic ergo cum illum primum hominē à deo factum, Adam ſcilicet, patrem omnium noſtrūm intueretur, ſicut ſuperius crebrò intelligere potes: viderētque cum ex limo terræ ad imaginem dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compoſitum, charitate circundatum, immortalitate veſtitum: æmulus atque inuidus tan- K tam beatitudinem hominem terrenum accepiſſe, quam ipſe, dum eſſet angelus, per ſuperbiam cognoſcitur amiſiſſe, inuidit ſtatim inſatiabilis homicida primo parenti noſtro, nos noſtróſque parentes à tantis & talibus bonis expoliauit, inſuper & peremit. Nam & multis bonis in prima fronte diabolus nos expoliauit, id eſt pudicitia, continentia, patientia, manſuetudine, charitate, immortalitate. Sic nos nudos & miſeros reddidit, ſuiſq; pannis deriſit eſſe inuolutos, & ſuo dominio eſſe aſtrictos, atq; ex ipſo vinculo omnem prolem noſtram ſibi obligauit. Expoliauit nos pudicitia, & accinxit impudicitia. Expoliauit nos temperantia, & fecit intemperatos. Expoliauit charitate, & veſtiuit malitia. Expoliauit immortalitate, & propinauit mortē. His etiā turpiſſimis & fœtidiſſimis pannis nos poſteróſq; noſtros inuoluit, & ſemiuiuos reliquit. Et quia ſic miſerabiliter atrociſ- *Renūciandū diabolo Cap.61.* ſimus hoſtis circa nos egit, eia frater chariſſime, eia renunciemus huic dānoſæ hæreditati: pupilli facti ſumus, antequam exactor veniat tam peſſimæ hæreditatis, omnibus quæ eius ſunt renunciemus. Si quis itaq; huic hæreditati, in qua ſunt panni diaboli, pompæ ſcilicet ſeculi, & angelis, eius renunciare neglexerit, cum iudex ve- L nerit, ſicut euangelium loquitur, tradetur debitor exactori, exactor autem debitorē trudet in carcerē. Amen dico vobis, dicit dominus, non exiet inde, donec reddat nouiſſimū quadrantē. Omne itaq; genus humanum tanquā pauperē & pupillū diuina ſcriptura cōmendat deo, dicēs, Tibi derelictus eſt pauper, pupillo tu eris adiutor. *Pſal.9.* eiuſq; aduerſarium diabolū demonſtrans, ſecutus adiunxit, Contere brachiū peccatoris & maligni. Aſſit dominus noſter Ieſus Chriſtus pius & miſericors, qui aliquā miſericordiā huic pauperi & pupillo exhibeat, quia callidum atq; ferociſſimum aduerſariū patitur: & iam pupillus in cauſa deficit ſua: quapropter ſuus aduerſarius prauis artibus decipere eum feſtinat. Aſſis domine Ieſu Chriſte huic pupillo idoneus defenſor, ſta in cauſa illius, qui noſti recte iudicare filiis hominum. Eleua brachium tuum, & contere brachiū peccatoris & maligni. Optime noſti huius pauperis & pupilli, generis ſcilicet humani cauſam, quæ ex paterno chirographo debetur. Inuentus eſt reus, & obſtrictus aduerſario detinetur: nō eſt aliud quemadmodum nobis ſubueniatur, niſi ex tuo conſilio: & per neceſſarium adiutorium iudica cauſam M noſtram: defende, quia potens es domine. O mi fra- *Dæmō accuſator in iudicio. Cap.62.* ter chariſſime, quàm fœlix anima, quæ tam potētem habet defenſorem: ideo nec quæſo vigilet vnuſquiſq; noſtrum, ne apud eum diabolus in die iudicij ſuos pannos agnoſcat, & incipiat reus ex hoc ſemper detineri, quem Chriſtus ſua gratia voluit liberare. Nec ſibi male blandiātur, qui poſt acceptam gratiam corrigi nolunt, atque rurſus ad illas ſuas priſtinas redeūt voluptates. Expectatur enim dies iudicij, aderit ille æquiſſimus iudex, qui nullius potētis perſonam accipiet, cuius palatiū auro argentóque nullus epiſcopus, nec abbas, nec comes corrumpere poterit. Omnes animæ aſtabunt, vt referat vna- *2.Corin.5.* quæq; ſecundum quod geſſerit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Prẹſto enim erit aduerſarius diabolus, & recitabūtur verba profeſſionis noſtræ, & obiiciet nobis in faciē quicquid fecimus: & qua die peccauimus, & quo loco, & quid boni tunc tēporis facere debuimus. Et ſi tales inuenti fuerimus, exultabit ille aduerſarius in cōſpectu piiſſimi iudicis, ſuperiorem ſe eſſe nobis declamans, agens talem cauſam apud talem iudicē. habet enim tunc dicere ipſe diabolus, Aequiſſime iudex, iudica iſtum

meum

A meum eſſe ob culpam, qui tuus eſſe noluit per gratiam: tuus eſt per naturam, meus eſt per miſeriam: tuus eſt ob paſsionem, meus per ſuaſionẽ: tibi inobediens, mihi obediens: à te accepit immortalitatis ſtolam, à me hanc pannoſam, qua indutus eſt, veſtem: tuam veſtem amiſit, cum mea veſte huc aduenit. Quid apud eum impudicitia faciebat, quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid ſuperbia, quid cætera mea membra? Dimiſit te, confugiũ fecit ad me. Meas ſorores video comitari cũ illo. Quid enim? Idcirco omnia faciebat, quia cum ſuperbia diſputabat, quia cum ira furebat, theſaurizauit ſibi iram in die iræ. Aequiſsime iudex, iudica inquam, quia iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ. Iudica illum meum eſſe, & mecum damnandum eſſe. Hæc omnia quæ huc attulit, mea eſſe cognoſco, meus eſſe voluit, & mea concupiuit, mecum puniri debet: quoniam quem tu dignatus es tanto precio liberare, ipſe mihi voluit ſe poſtmodũ libenter obligare. Heu heu frater chariſsime, poterít ne talis aperire os, qui talis ibi inuenietur, vt iuſtè ire cum diabolo deputetur?

Relabi periculoſum. Cap.63.

Videamus quid agamus, ab illo videamus quomodo liberemur: videamus & caueamus ne in vacuum gratiam dei ſuſcipiamus, ſed integro corde, per-

B fectáque fide renunciemus atque ſpernamus tam damnoſam diaboli hæreditatem, ne pupilli & pauperes remaneamus. Recitetur in medio noſtrum ſententia beati Pauli apoſtoli terribilis terribilitérque prolata, quæ corda ſimul & corpora noſtra contremiſcere faciat: ait

Hebr.10. enim, Voluntariè enim peccantibus nobis poſt acceptã notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia: terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatia deteriora mereri ſupplicia, qui filium dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum ſuũ. Horrendum eſt enim incidere in manus dei viuẽtis. Et paulò pòſt, Nolite itaque amittere confidentiã veſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei faciẽtes, reportetis promiſsionem. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui

C venturus eſt veniet, & non tardabit reddere vnicuique ſecundum opus ſuum. Hæc enim verba non ex me, ſed

2.Cor.13. ex ipſo qui dixit, An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Chriſtus? profluxerunt. Extendamus aciem oculi cordis noſtri, & videamus: & aurem cordis accommodemus ad terribilem apoſtoli ſẽtẽtiam perſpiciendam & inueſtigandam. Mundemus oculos cordis: imò ipſa lux, quam deſideramus videre, mundet cor noſtrum: & ſit à peccatorũ tenebris ipſo miſerãte mun-

Matth.5. datum, Beati enim, ait mundo corde, quoniã ipſi deum videbunt: non ſit nobis hic labor inutilis ad perniciem,

Ioan.12. ſed vtilis ad ſalutem. Curramus dum lucem habemus,

Hebr.12. ne tenebræ nos comprehendant. Et iterum apoſtolus nos hortatur intentiſsime dicens, Remiſſas manus, & ſoluta genua erigere, & greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit deum: contemplantes, ne quis deſit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Et paulò pòſt, Videte ne recuſetis loquẽtem. Si enim illi, qui increduli fuerunt verbo dei, non effugerunt, recuſantes eum qui

ſuper terram loquebatur: multo magis nos, qui de cœlo D loquentem nobis auertimus cuius mox monit terram *Aggæi.2.* tunc, modo autem repromittit dicens, Adhuc ſemel, & ego mouebo non ſolùm terram, ſed & cœlum. Quod autem adhuc ſemel, dicit, declarat mobilium trãſlationem tanquam factorum, vt maneant ea quæ ſunt immobilia. Itaque regnum immobile inſcipiẽtes, habemus gratiam, per quã ſeruiamus placentes deo cum metu & reuerentia: etenim deus noſter ignis conſumens eſt, quia cõſumpturus eſt aduerſarios. Accedamus ad eum antequã conſumamur ab illo: poſtulantes vri cor noſtrũ, & renes noſtros. Et iterum, Quoniam probaſti nos deus, igne nos *Pſal.65.* examinaſti, ſicut examinatur argentũ. Apertiſsime enim patet, quia ſi hic ab illo non vrimur, illic velut aduerſarij conſumemur. Ait enim apoſtolus, Nemo ſe circunueniat, nemo ſe ſeducat inanibus verbis: quia quæcun- *Epheſ.5.* que ſeminauerit homo, hæc & metet. Non aliud lingua loquamur & aliud corde, ne ſimus Iudas & Herodiani: alij in perditionem, alij in confuſionem, alij in diſſimulationem, ſed in veritatis humilitate. Ideo cum vero corde in plenitudinem fidei properemus, aſperſi corda à conſcientia mala. Teneamus ſpei noſtræ confeſsio- E nem indeclinabilem, & bonorum operũ inchoationem non deſeramus, ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam: ſed conſolantes tanto magis, quanto viderimus appropinquantem diem iudicij.

Carnis rebellio. Cap.64.

Teramus carnis noſtræ ſuperbiam, quia caro eſt quæ animam perdit, & totam ſuperbiam affert: & qui in carne ſeminat, ſicut apoſtolus ait, de carne & metet corruptionẽ. Caro eſt quę recipit diabolum: diabolus enim ſeminat in carne noſtra ſemina ſua, id eſt homicidium, fornicationem, cõcupiſcentiam, libidinem, iram, rixam, ebrietatem, ſuperbiam, furtum, & omnem ſuggeſtionem malam, dicente apoſtolo, Non *Epheſ.6.* eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritus aëris huius, aduerſus ſpiritalia in cœleſtibus, De diabolo dicit, qui ſpiritus malus eſt, & non videtur. Et ipſe ſpiritus nequiſsimus proiectus eſt de cœlo cum angelis ſuis, de quibus dicitur in Apocalypſi, Ecce *Apoc.12.* proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos die ac nocte, & ipſi vicerunt eum propter ſanguinem agni. De quo apoſtolus dicit: Datus eſt mihi ſti- *2.Cor.12.* mulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet: Propter quod ter dominum rogaui, vt diſcederet à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infir- F mitate perficitur. Idem ipſe repetens, dicit, Video aliam *Roman.7.* legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Iterum ipſe, Ego enim mẽte ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Et iterum, Nunc nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto. Caro eſt quæ recipit diabolũ, & car- *Roman.8.* nem diabolum habet in poteſtate, non animam: ideo dicit apoſtolus, Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, non dicit animæ, ſed carnis meæ, angelus Satanæ. Deniq; in carne Iob tentatus eſt à diabolo, dicente domino, Et data eſt ei poteſtas à domino in facultate eius. Et iterũ, Da- *Iob.1.&2.* bo tibi illum in poteſtate, præter animã eius. Caro enim *Galat.5.* concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hęc autẽ ſibi inuicem aduerſantur, vt non quęcunq; vultis, illa faciatis. Caro eſt miſera beſtia, quæ grauat animam, dicente apoſtolo, Qui in carne ſunt, placere deo non poſſunt. Iterum ipſa veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus de ſeipſo dicit, Spiritus quidem promptus *Matt.26.* eſt, caro autem infirma. Caro enim noſtra in malitia ſemper vult potens eſſe, in abſtinentia autem, id eſt, in ieiunio & in vigiliis & orationibus ac bonis operi-

G bus infirmam ſe eſſe fingit. Caro noſtra eſt, quæ nos de-
Coloſſ.3. mergit in foueã, dicente apoſtolo, Mortificate membra
veſtra, quæ ſunt ſuper terrã: id eſt, fornicationẽ, immun-
ditiam, iram, rixam, & cætera quæ ſequuntur. Et iterum,
Roma.13. Curam carnis ne feceritis in cõcupiſcentiis veſtris. Itaq;
mortificemus carnem noſtram per abſtinẽtiam in ieiu-
niis, & orationibus, & vigiliis, ne nobis adducat diabolũ
cum concupiſcentiis malis. Caro autem data eſt nobis
quaſi animæ bellum: quæ ſi mortificetur, adducit vitam:
ſi nutriatur, præparat ſe cõtra animam ab bellum. Laudo
autem illũ, qui carnis ſuæ poteſt habere poteſtatẽ. Dum
infirmitatem carnis noſtræ timemus, ſalutem animæ no
ſtræ negligimus. O anima noſtra miſera quid dicis, quã
caro ſic fortiter grauat? dicente Salomone, Caro quæ
Sapien.9. corrumpitur, aggrauat animã. Et iterũ repetit, Os quod
Sapien.1. mentitur, occidit animam. Væ væ miſeræ animæ, quam
caro perſequitur. Caro noſtra quotidiæ contra animam
pugnat, & nos quotidie contra carnem pugnare debe-
Roma.8. mus, ſicut apoſtolus præcipit. Si ſecundum carnem vi-
xeritis, moriemini. ſi autem ſpiritu facta carnis mortifi-
caueritis, viuetis. Omnem ſuggeſtionem malã caro con-
cupiſcit & demonſtrat, caro concupiſcit omne malum,
H caro hortatur maleficia, caro prouocat iram, caro pro-
uocat homicidium, caro prouocat adulterium & rixam,
caro inſerit ebrietatem, caro portat omnem cõcupiſcen
tiam malam huius ſeculi, & omnia mala caro deſiderat.
O caro beſtia crudelis, quid habes, quid grauas animam,
quæ nihil deſideraſſet niſi deo ſeruire, ſi tibi inimicæ nõ
ſe iunxiſſet? Tu autem caro miſera, non ſolùm teipſam
occidis, ſed & animam necas. Non ſufficit tibi perditio
tua, ſed & adhuc animam vis in infernum demergere.
Væ tibi anima, quæ carnem accepiſti contrariam, quæ
nec ipſa intrat, nec te permittit intrare in regnum cœ-
lorum. O caro mala, quid quæris? quid deſideras? Non
vis laborem ſuſtinere, nõ vis inquieta conquieſcere? Suf-
focas animam, vt verſa vice tu ſis domina, & illa ancil-
la. Rogo quare grauas animam, quæ moleſta non eſt ti-
bi? Non tu effugies pœnam, dum ipſa patitur gehennam:
nec enim ſine te poterit iudicari in die iudicij. Quare
non conſentis ſpiritui & animæ, ſicut euãgelium te hor-
tatur dicens, Eſto conſentiens aduerſario tuo, cum es
cum ipſo in via, hoc eſt in hoc ſeculo, ne forte tradat
te iudici, hoc eſt Chriſto: & iudex tradat te miniſtris,
I hoc eſt angelis malis: & miniſtri mittant te in carcerem,
hoc eſt in gehennam: non exies inde, donec reddas no-
uiſsimum quadrantem, id eſt vſque ad minimum pec-
Precatio catum. Quid es tu? quid nobis præſtas, niſi detri-
aduerſus mentum animæ noſtræ? Qui te nutrit, ad malum fa-
mala car- ciendum te nutrit: quia non peccat anima, niſi per car-
nis. Ca.65. nem, ſicut ſcriptum eſt, Anima quæ peccauerit, ipſa mo-
Ezech.18. rietur. Verbi gratia dicit aliquis, Anima quomodo po-
teſt peccare, cum non videatur? Quid poteſt tenere, cum
ipſa non teneatur? Ipſa caro peccat, quę animam grauat:
& anima à carne ſuperata, cõſentit carni in peccatis. Ca-
ro enim præceps eſt ad libidinem, improba ad petulan-
tiam, frequens ad luxuriam, inuerecunda ad fornicatio-
nem: crimen quotidie crimini ſupponens, peccata pec-
catis, non ceſſat peſsimis deteriora coniungere: volun-
tate crudelis, vana & inſipiens, ſemper ad malum pro-
na, ad bonum excuſabilis & pigerrima, velox ad mor-
tem, ad vitam difficilis: cui exoſa ſunt opera lucis, & te-
nebrarum amantiſsima: quia cadere diligit, ſurgere ne-
gligit: amara eſt illi ſalus, & dulcis perditio: de malo ſem
per corruens in deterius, & de peiori in peſsima defluẽs:
inquieta & impatiens, flammis gehennæ animas circun-
dans, iniiciens ſe inter germina cupiditatis & auaritiæ, K
vanitatis & arrogantiæ, iræ & impatientiæ, cæterarumq;
nequitiarum ſuperflua inhoneſtis ſe deprimit, abſtrahẽs
ſe à cœleſtibus, & delectans in terrenis. Relinquit veri-
tatem, feſtinat haurire vanitatem, & verba mendacij. Et
quid plura? Sicut tinea lanam deuorat, & ſicut ignis li-
gnum, fœnum; & ſtipulam conſumit: ita caro rebellis &
delicata animã conſumit & concremat. Quid tu ad hæc
anima, quid tu ad hæc reſpondes? Dicam, inquit, redem-
ptori meo, antequã carne exuar, quid ad hæc reſpondeã,
& ad quod bonum corpus quod inhabito, incitare vo-
luiſſem. Non ſit in me, obſecro domine, concupiſcentia
libidinis, ſed amor pulcherrimæ caſtitatis: Sim ad malũ
audiendum tarda, ad verbum tuum feſtina, ad perficien-
dum accelerãs: Sim in timore tuo ſolicita, in amore per-
fecta, in fide conſtans, in ſpe nullatenus dubitans. Dile-
ctione proximi ferueam, odij ardore non vrar, nec inui-
diæ liuore tabeſcam: ſanctum ſemper in me opus ſpira
vt cogitem, compelle vt faciam, ſuade vt diligam te, con
firma me vt teneam te, cuſtodi me ne perdã te. Non in-
grediatur nec requieſcat in domicilio meo (vbi tua de-
bet eſſe manſio) pes ſuperbiæ, nec gula, nec concupiſcen L
tia, nec fornicatio, nec auaritia, nec inuidia, nec ira, nec
triſtitia, nec vana gloria: ſed profundam humilitatẽ po-
ſco à te, qui dixiſti, Super quem requieſcam, niſi ſuper hu *Eſa.66.*
milem & quietum? Da mihi profundam humilitatem,
qua curuetur altitudo carnis ſuperbiæ, quæ me ſuffocat.
Da menſuratam abſtinentiam, qua ſuperflua veneris re-
frenetur edacitas, quæ me perimit. Da caſtitatem cordis,
quæ me impollutam reddat: da mũditiam ſpiritus, quia
immunda carnis luxuria me demergit: da manus largi-
fluas ad erogandas eleemoſynas, qua tenax auaritia re-
ſpuatur: da dilectionis amorẽ, quo zelus extinguatur in-
uidiæ: concede tolerantiæ patientiam, per quam ira cru-
delis beſtia ſuperata deficiat: tribue æterni gaudij ſpem,
qua triſtitiæ amaritudo demulceatur: fac intrinſecus
mentem de bono opere gloriari in te, vt vanæ glorię fo-
ras ex me non procedat iactantia. Dona etiam mihi in
omnibus tenere iuſtitiam, magnanimitatem, temperan-
tiam: & fac me cum ſimplicitate eſſe prudentem, vt bea-
tam vitam ſynceriter agam, & malum prudẽter fugiam:
atque fraudulẽtam & deceptoriam aſtutiam diaboli in-
telligere valeam, ne me per ſpeciem boni fallat: & ne
ab aliquo decipiar, nec aliquem decipiam, & diſcerne- M
re rationabiliter valeã, & præuidere quid boni agam, vel
quid mali refugiam. Fac me poſt hæc mitem, beneuo-
lam, pacificam, & modeſtam, manſuetam, ſine ſimula-
tione eſſe, omnibus bonis concordem: in vigiliis, in ie-
iuniis, in orationibus conſtanter ſtrenuam. Da etiam mi-
hi in manſuetudine moderati ſermonis adipiſci ſilen-
tium, vt † loquar quod condecet, taceam quod loqui nõ *† al. Da e-*
oportet: vel quicquid ex virtutum fructibus conferre di *tiã in man*
gnaberis. Da ſine aliquo errore immaculatam tibi ſerua- *ſuetudine*
re fidem, & iuxta fidem digna eſſe opera mea, vt fidem *nõ ſimula-*
rectam opere prauo non polluam: & te, quem bene cre- *tũ, ſed mo*
dendo confiteor, male viuendo nõ denegem: & te quem *deratũ ſer-*
ſtrenua fide ſequor, actu & negligentiæ operibus non *monem*
offendam. Fac me in ſancto conuerſari propoſito, ſequi *vt &c.*
iuſtitiam, diligere miſericordiam, amare veritatem, refu
tare mẽdacium, falſum nihil meditari, vel loqui. Fac me
te indeſinenter timere, te amare, te diligere, tua præcepta
ſeruare, pacem cum omnibus ſine dolo retinere: ſubdi-
tos non opprimere, me præ omnibus peccatorem inſpi-
cere, diſcordes ſine ſimulatione ad concordiam pro-
uocare, charitatem cunctis inſimulatam offerre, nullum
ſcandalizare,

A ſcandalizare, nulli me præferre, ſed omnibus inferiorem iudicare: reuerentiam & honorem non propter timorem potentum, ſed ob altiſsimum exhibere: ſenioribus obedientiam, & charitatem ſine deſpectione æqualibus offerre: principibus & poteſtatibus Chriſtianis in nullo reſiſtere, ſed in omnibus obtemperare: gratiam opportunę dilectionis minoribus oſtendere, paternum affectum monſtrare, fraterna onera ſiue pericula æquanimiter ſuſtinere. Amicum velut animam meam diligere, proximum ſicut memetipſum amare, cunctis ſimul prodeſſe, non obeſſe: nulli nocere, nulli aduerſari, nullum calumniari, nulli offendiculum ponere, nullum iudicare, nulli detrahere, nulli iniurioſam eſſe, nullius carpere vitam, nullius explorare ſemitam: ſed de meipſa tantùm eſſe ſolicitam, malum pro malo nequaquam rependere. Iniuriarum mearum nec memorem eſſe vllatenus, nec vindicem, ſed in omni bonitate ſuperare malitiam. Maledicenti benedictionem parare, Inimicum vt amicum diligere, Conuitia & contumelias iraſcentium ſuſtinere, non rependere iniurias, ſed cito obliuiſci offenſionum mearum, & ignoſcere. Ad veniam concedendam ſemper paratam eſſe, Aliena non concupiſce-
B re, nec occaſione qualibet auferre: mea verò non habentibus miſericorditer erogare. Aduenam & peregrinum propter te, qui redemiſti me, retinere: eſurientem reficere, ſitientem potare, hoſpitem colligere, nudum operire, viſitare languidum, requirere incarceratum, conſolari triſtem, afflicto & lugenti compati, non habenti præbere neceſſaria, victum & veſtitum diuidere cum egeno. Amplecti indigenam, fouere domeſticum, amare peregrinum, redimere captiuum, ſuſtentare aduenam, tueri pupillum & orphanum, ſuffragari viduæ, ſubuenire oppreſſo, præſtare auxilium deſolato, dirumpere colligationes impietatis: vel quæcunque præceptorum tuorum documenta declarant, diligenter credere & audire, ardenter inueſtigare, prudenter ſcire, feſtinanter exercere, deſideranter implere, & coram te humilem ſemper exiſtere: vt ſurgam, non deiiciar: erigar, non ſubruar: aſcendam, non deſcendam: quia caro cum qua inhabito, ſemper ducere me vult ad peccatum: mecum vult coronari, ſed non mecum decertare. Nullum peiorem patior hoſtem, quàm corpus meum in quo ha-
C bito, Eſt enim quaſi leo ſubuerſor in domo mea, vndi-
Roman.7. que me peſtifero morſu dilacerando conſumens. Ideo longa trahens ſuſpiria, clamitando dicam, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei. Per quem? Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Hæc velim ô Ieſu ſaluator, bone redemptor, hæc velim quæ hucuſque ſupplicando deprecata ſum: hæc deprecor, quæ precioſiſsimo ſanguine tuo redempta ſum: vt propter carnis corruptionem non peream in æternum, non veniam in mortem ſecundam, nec in terrã obliuionis. Hęc vox mea in auribus miſericordiæ tuę ſonet, vt tuam non carnis faciam voluntatem: & omnis mens mea te meditetur, in te delectetur, te ſequatur, te confiteatur, qui redemiſti me, in æternum miſericordia tua: & in tua miſericordia reuixi perdita peccatis, & ſurrexi à mortuis: quoniam ſegregaſti me à peccatis adoleſcentiæ meæ, & egi pœnitentiam coram te: quia ſeruaſti mihi tempus conuerſionis, quæ conſiderãs peccata mea compuncta ſum, & te inſpirante egi pœnitentiam coram te. Læta iam inde tibi nunc & ſemper innumeras gratias refero: quia vt inuenirem te, tu prius quæſiſti me: vt redirem ad te, tu compuliſti: vt veterer, tu ſicut pius paſtor & pater reſpexiſti: vt confiterer, tu es

operatus: & vt me recognoſcens plangerem, tu dediſti D mihi, Pone dominę lachrymas meas in conſpectu tuo; & perueniat ad te in cœlum deprecatio mea: adeſto precor & ſubueni, atque in manibus tuis commendatam tibi meipſam ſuſcipe: liberans me de ore ſæuiſsimi draconis, & de manu atrociſsimi inferni, cum acceperis me; & auferes de medio vmbræ mortis: imò deduces in ſemitam lucis in clariſsimam regionem viuentium. Colloca me in caulis tutiſsimis gregum tuorum, quia tu es paſtor bonus, qui requiris & reducis perditam ouem, tueris & ſaluas inuentam, ſanas & foues languidam. Et tu es miſericors dominus, qui ſperantes in te non confundis, requirentes te non derelinquis, reuertentes ad te non reſpuis: ſed exultando & laudando ſuſcipis, atque in æterna beatitudine vnà cum ſanctis & electis tuis æternaliter regnare concedis: quia eſt tibi cum æterno patre & ſpiritu ſancto vna deitas, gloria, virtus, & imperium, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

F I N I S.

DE AMICITIA. E
Liber vnus.

QVVM eſſem adhuc puer in ſcholis, & ſociorũ meorum me gratia plurimũ delectaret, inter mores & vitia, quibus illa ætas periclitari ſolet, tota ſe mens mea dedit affectui, & deuouit amori: ita vt nihil mihi dulcius, nihil iocundius, nihil vtilius, quàm amari & amare videretur. *Quid ſit amicitia. Cap.1.* Itaque inter diuerſos amores & amicitias fluctuans, rapiebatur animus huc atque illuc: & veræ amicitiæ legem ignorans, eius ſæpe ſimilitudine fallebatur. Tandem venit mihi in manus liber, quem de amicitia Tullius ſcripſit, qui ſtatim mihi & ſententiarum grauitate vtilis, & eloquentiæ ſuauitate dulcis apparebat. Et licet nec ad illud amicitiæ genus me videbam idoneum, F gratulabar tamen quandam me amicitiæ formulam reperiſſe, ad quam animi mei & affectionum valerem reuocare diſcurſus. Cum verò placuit bono domino meo corrigere deuium, eliſum erigere, ſalubri contactu mundare leproſum, relicta ſpe ſeculi, ingreſſus ſum monaſterium: & ſtatim legendis ſacris literis operam dedi, vbi melliſluum Chriſti nomen meum ſibi totum vendicauit affectum: ita quòd nihil aliud poteſt mihi ſapidum eſſe vel lucidum. Conſtat mihi Tullium veræ amicitiæ ignoraſſe virtutem, cum eius principium finemq; Chriſtum penitus ignorauerit: qui eſt alpha & ω, principium & finis omnium bonorum. Quid eſt amicitia? Tullius ait. Amicitia eſt rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate conſenſus. Quis huic gentili fortem charitatis affectum, beneuolentiæque operum expreſsit? Sed hæc vera amicitia non poteſt eſſe inter eos qui ſine Chriſto ſunt. *Inter quos ſit amicitia vera. Cap.2.* Ab amore, vt mihi videtur, amicus dicitur: ab amico, amicitia. Eſt amor quidem animæ rationalis affectus, per quam ipſa aliquid cum deſiderio quęrit, & appetit ad fruendum: per quem & fruitur eo cum quadam ſuauitate interiori amplectitur & conſeruat adeptum. Porrò amicus quaſi amoris

G vel ipſius animi cuſtos dicitur: quoniá amicum meum amoris mutui, vel ipſius animi oportet eſſe cuſtodem, vt omnia eius ſecreta fideli ſilentio ſeruet: quicquid in eo vitioſum viderit, pro viribus caueat, & deleat: cui & gaudenti congaudeat, & dolenti condoleat, & omnia ſua conſentiant, qui amici ſunt. Amicitia igitur ipſa virtus eſt, quæ talis dulcedinis ac dilectionis fœdere ipſi amico copulatur, vt vnum fiat de pluribus: vnde ipſam amicitiam non inter fortuita vel caduca, ſed inter ipſas virtutes quæ æternæ ſunt, etiam mundi hu-
Prouer.17. ius philoſophi collocauerunt. Vnde Salomon in Prouerbiis, Omni tempore diligit, qui amicus eſt. Manifeſtè declarans eam æternam, ſi vera eſt: ſi autem deſierit, nunquam vera fuit. Hoc volo te ſcire, nunquam fuiſſe amicum, qui læſit eum quem in amicitiam ſemel recepit: nec eum veræ amicitiæ guſtaſſe delicias, qui vel læſus deſinit diligere quem ſemel amauit. Sed ſi arguatur, ſi tradatur flammis, ſi cruci affigatur, omni tempore diligit qui amicus eſt. Vnde dicit Hieronymus, Amicitia quæ deſinere poteſt, nunquam vera fuit, cum amicitiæ deberent eſſe immortales. Cùm tanta ſit in amicitia vera perfectio, non eſt mirum, quòd rari fuerunt hi,
H quos veros amicos antiquitas commendauit. Vix enim, vt ait Tullius, tria vel quatuor amicorum paria in tot retro ſeculis fama concelebrat. Magna res eſt, ait quidem, & etiam ipſe conatus magnus eſt. Vnde virtuoſæ mentis eſt, ſublimia ſemper & ardua meditari, vt adipiſcatur optata, vel lucidius intelligat & cognoſcat optanda, cum non parum credendus ſit profeciſſe, qui virtutis cognitione didicit quàm lõge ſit à virtute. Nonne Pylades & Oreſtes parati fuerunt pro inuicem mori? Sed maiori virtutis amore pollebant, de quibus le-
Acto.24. gimr, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, Et ſancti martyres pro fratribus animas poſuerunt, non pepercerunt laboribus, non corporis cruciatibus. Sed mirum non eſt, quòd multo plures gremio charitatis quàm amicitiæ amplexibus recipiendos ſanxit authoritas, quæ non ſolùm amicos, ſed etiam inimicos charitatis lege complectitur. Amicos ſolos illos dicimus, quibus cor noſtrum, & quicquid in illo eſt, committere non formidamus, illis viciſsim nobis eadem fidei lege & ſecuritate conſtrictis. Falſò ergo præclarum nomen amicitiæ aſſumunt, inter quos eſt conuenientia
I vitiorum: quoniam qui non amat, amicus non eſt. Non autem amat hominem, qui diligit iniquitatem: & hic odit animam ſuam, & alterius amare non poterit. Cum verò in tali amicitia, quam libido commaculat, vel auaritia fœdat, vel inceſtat luxuria, tanta & talis experiatur dulcedo: libet coniicere quantum habeat ſuauitatis illa, quæ quanto honeſtior eſt, tanto eſt & ſecurior: quanto caſtior, tanto iocundior: quanto liberior, tan-
Amicitia triplex. cap.3. to fœlicior. Amicitia itaque alia carnalis, alia mundialis, alia ſpiritalis. Carnalem creat vitiorum conſenſus, Mundialem ſpes quæſtus accendir, Spiritalem inter bonos vitæ morum ſtudiorúmque ſimilitudo conglutinat. Exordium carnalis amicitiæ ab affectióne procedit, quæ inſtar meretricis diuaricat pedes ſuos omni tranſeunti, ſequens aures & oculos ſuos per varia fornicantes: per quorum aditus vſque ad ipſam mentem pulchriorum corporum vel rerum voluptuoſarum infertur imago, quibus ad libitum frui putat eſſe verum, ſed ſine ſocio minus exiſtimat eſſe iocundum. Tunc motu, nuiu, verbis obſequiis animus ab animo captiuatur: & accéditur vnus ab altero, & cóterminantur in vnum, vt vnico fœdere miſerabili, quicquid ſceleris, quicquid ſacrilegij eſt, alter agat & patiatur pro altero: nihilque K hac amicitia dulcius arbitrantur, vel iudicant iuſtius, idem velle & idem nolle ſibi exiſtimantes amicitiæ legibus imperari. Hæc amicitia nec deliberatione ſuſcipitur, nec iudicio probatur, nec regitur ratione, ſed ſecundum impetum affectionis per diuerſa raptatur: non modum ſeruans, non honeſta procurans, non commoda incommodáve proſpiciens, ſed ad omnia inconſideratè, indiſcretè, leuiter immoderatéque progrediens. Id- *Amicitia mũdialis.*
circo quibus agitata furiis à ſemetipſa conſumitur, eadem leuitate reſoluitur, qua contrahitur. Amicitia mundialis eſt, quæ rerum bonarum temporalium cupidine protrahitur: ſemper eſt plena fraudis atque fallaciæ, nihil in ea certum, nihil conſtans, nihil ſecurum: ſemper cum fortuna mutatur, & ſequitur marſupium. Vnde Salomon dicit, Eſt amicus ſecundum tempus, & non per- *Eccl.6.*
manebit in tempore tribulationis. Tolle ſpem quæſtus, & ſtatim deſinet eſſe amicus: Vnde quidam,

Non eſt perſonæ, ſed proſperitatis amicus,
Quem fortuna tenet, dulcis, acerba fugat.

Amicitia ſpiritalis, quam veram dicimus, nõ vtilitatis *Amicitia*
cuiuſque mundialis intuitu, non qualibet extrà naſcen- *ſpiritalis.*
te cauſa, ſed ex propriæ naturæ dignitate, & humani pe- L
ctoris ſenſu deſideratur, ita vt fructus eius præmiũ non ſit aliud, quàm ipſa. Vnde in euangelio, Poſui vos, in- *Ioan.15.*
quit, vt eatis, & fructum afferatis, id eſt, vt inuicem diligatis. In ipſa nanque vera amicitia itur proficiendo, & fructus capitur perfectionis illius dulcedinem ſentiendo. Vera charitas amicitia nuncupatur, vt omne vitium excludatur, cum beneuolentia dicitur ipſe conſenſus amandi, qui cum quadam dulcedine mouetur, interius exprimitur. Vbi talis eſt amicitia, ibi idem velle, & idem nolle: tanto dulcius, tanto ſyncerius, tanto ſuauius, quanto ſacratius: vbi ſic amantes nihil poſſunt velle quod deceat, nihil quod expediat nolle. Hanc amicitiam prudentia dirigit, iuſtitia regit, fortitudo cuſtodit, temperantia moderatur. Amicitiæ primum, vt mihi vide- *Amicitiã*
tur, ipſa natura humanis mentibus impreſsit affectum, *natura in-*
deinde experientia auxit, poſtremò legis authoritas or- *ſeuit.*
dinauit. Deus enim ſumme potens, & ſumme bonus, ſibi *cap.4.*
ipſi ſufficiens, qui bonorum noſtrorum non eget: voluit *Pſal.15.*
vt omnes creaturas, pax componeret, couniret ſocietas. Ita natura mentibus humanis ab ipſo exordio amicitiæ & charitatis impreſsit affectum, quem interiorum mo- M
rum ſenſus amandi quodam guſtu ſuauitatis adauxit. Manifeſtum eſt amicitiam naturalem eſſe, ſicut virtutem, ſicut ſapientiam, & cæteras virtutes. Sed multi abutuntur ſapientia, qui pro ea aliquid inde ſuſcipiunt, vel qui eam vendunt: ſic aliqui male vtuntur amicitia, qui pro ea aliquid appetũt, vel cum ea. Quid vtilitatis ha- *De amici-*
beat, liquet cum in rebus humanis nihil ſanctius appe- *tiæ fructi-*
tatur, nihil quæratur vtilius, nihil difficilius inuenia- *bus. cap.5.*
tur, nihil experiatur dulcius, nihil fructuoſius teneatur. *Amicitia*
Habet enim fructum vitæ præſentis & futuræ: ipſa enim *vtilitas.*
omnes virtutes ſua oſtendit ſuauitate, vitia ſua virtute confodit, aduerſa temperat, componit proſpera: ita vt ſine amico inter mortales nihil ferè poſsit eſſe iocũdum: & homo beſtiæ comparetur, non habens qui ſecum collætetur in rebus ſecundis, in triſtibus contriſtetur: cui euaporet ſi quid moleſtum mens conceperit, cui communicet ſi quid præter ſolitum ſublime vel liuoſum ac- *Eccles.4.*
ceſſerit. Væ ſoli, quia cũ ceciderit, non habet ſubleuãtem *De fructi-*
ſe. Solus omnino eſt, qui ſine amico eſt. At quæ fœlicitas, *bus veræ*
quæ ſecuritas, quæ iocunditas eſt, habere cum quo æquè *amicitiæ.*
audeas loqui, vt tibi: cui confiteri non timeas, ſi quid

deliqueris:

A deliqueris : cui non erubeſcas reuelare in ſpiritalibus , ſi
quid profeceris : cui cordis tui omnia ſecreta cõmittas,
& commendes cõſilia? Quid igitur iocundius,quàm ita
vnire animum alterius , & vnum efficere de duobus , vt
nulla iactantia timeatur, nulla formidetur ſuſpicio : nec
correptus alter ab altero doleat: nec laudantem alter al-
Eccli.6. terum adulationis notet vel arguat?Amicus, ait ſapiens,
medicamentum eſt vitæ . Non enim validior vel effica-
cior eſt vulneribus noſtris medicina , quàm habere qui
omni incommodo occurrat compatiẽs,omni commo-
do occurrat congratulans : vt iunctis ſuis humeris one-
ra ſua inuicem tolerent , & quòd vnuſquiſque propriam
leuius , quàm amici portet iniuriam . Amicitia ergo ſe-
cundas res facit ſplendidiores , aduerſas patiens com-
municánſque reddit leuiores.nam & Philoſophis etiam
Amicitiæ vtilitates. placuit, Non aqua,non ſole, non igne pluribus locis vti-
mur,quàm amico: in omni actu, in omni ſtudio,in cer-
tis, in dubiis, in quolibet euentu, in fortuna qualibet, in
ſecreto, in publico, in omni conſultatione domi foriſq;
vbique amicitia grata , amicus neceſſarius , vtilis gratia
reperitur. Quocirca amici,ait Tullius,& abſentes adſunt
ſibi, & egentes abundant , & imbecilles valent : & quod
B difficilius eſt dictu , mortui viuunt . Igitur amicitia eſt
diuitibus pro eleemoſyna, exulibus pro patria, pauperi-
bus pro ſenſu , ægrotis pro medicina , mortuis pro vita,
ſanis pro gratia , imbecillibus pro virtute , robuſtis pro
præmio . Tantus enim amicos honor , memoria , laus,
deſideriúmque proſequitur, vt & eorum vita laudabilis,
& mors precioſa iudicetur: & quod his omnibus excel-
ſius,quidam gradus eſt amicitia vicinus perfectioni,quæ
in dei dilectione & cognitione conſiſtit : vt homo ex a-
Ioan.15. mico hominis dei efficiatur amicus . In euangelio , Iam
non dicam vos ſeruos , ſed amicos meos . In amicitia
quippe nihil inhoneſtum eſt , nihil fictum, nihil ſimula-
tum: & quicquid eſt , id ſanctum & voluntarium & ve-
rum eſt : & hocipſum charitatis proprium eſt . In ami-
citia coniunguntur honeſtas & ſuauitas & iocunditas,
dulcedo & voluntas & actus. Quæ omnia à Chriſto in-
choantur , per Chriſtum promouentur, in Chriſto per-
ficiuntur . Itaque amicus in ſpiritu Chriſti adhærens a-
mico , efficitur cum eo cor vnum , & anima vna : & ſic
per amoris cantica gradu ad Chriſti conſcendens ami-
C citiam , vnus cum eo ſpiritus efficitur , in oſculo vno,
Cantic.1. Oſculetur me , inquit , oſculo oris ſuis. Eſt oſculum
Oſculũ pacis. cap.6. corporale,quod impreſsione fit labiorum,quod non eſt
oſtendendum, niſi certis & honeſtis horis, vt in ſignum
reconciliationis,quando fiunt amici,qui fuerunt inimi-
ci. In ſignum pacis, ſicut cõmunicati in Eccleſia interio-
rem partem exteriori oſculo demonſtrant.In ſignum di
lectionis inter ſponſum & ſponſam fieri permittitur,vel
ſicut ab amicis poſt diuturnam abſentiam & porrigitur
& ſuſcipitur. In ſignum catholicæ vnitatis, ſicut fit cum
hoſpes ſuſcipitur. Sed ſicut plerique aqua,igne,ferro,ci-
bo, & aëre , quæ naturaliter bona ſunt , in ſuæ crudelita-
tis vel voluptatis ſatellitium abutuntur . ita peruerſi &
turpes & hoc bono ſua quodammodo flagitia condi-
re nituntur , ipſum oſculum tanta turpitudine fœdan-
tes, vt ſic oſculari nihil ſit aliud quàm adulterari . Porrò
oſculum ſpiritale propriè amicorum eſt, qui ſub vna le-
ge amicitiæ tenentur. Nõ enim fit oris attactu, ſed men-
tis affectu:non coniunctione labiorum,ſed commixtio-
ne ſpirituum, caſtificãte omnia dei ſpiritu, & ex ſui par-
ticipatione cœleſtem immittente ſaporem . Nam ipſe
hunc ſacratiſsimum inſpirat affectum , vt videatur am-
bo quaſi vnam animam habere in diuerſis corporibus:

pſalmiſta , Ecce quàm bonum & quàm iocundum ha- D
bitare fratres in vnum.Anima ſic affecta ad oſculum in- *Pſal.132.*
tellectuale ſuſpirat , cum maximo deſiderio clamans,
Oſculetur me oſculo oris ſui : vt iam terrenis affectibus *Cantic.1.*
mitigatis , & omnibus quæ de mundo ſunt cogitationi-
bus deſideriiſque ſopitis in ſolius Chriſti delectata oſcu- *Cantic.2.*
lo,ac quieſcens amplexu,exultans dicat:Læua eius ſub ca *Vera amicitia. ca 7.*
pite meo. Ego amicitiam nihil aliud credo , quàm
inter duos tantam voluntatum ſocietatem , vt nihil ve- *Amicitia quid.*
lit vnus quod alter nolit , ſed tanta ſit inter vtroſque in
bonis maliſq; conſenſio,vt non ſpecies, non ſenſus, non
honor , non quicquam quod alterius ſit , alteri denege-
tur ad vouendũ pro voluntate, & ad vtendum: vt vnuſ-
quiſq; ſicut erga ipſum , ſic afficiatur erga proximum in
omni officio & obſequio,quòd rependant vicem,& fu-
giantur honores . Inter bonos oriri poteſt amicitia , in-
ter meliores proficere, conſummari autem inter perfe-
ctos . Quandiu enim quenquam in ſtudio malum de-
lectat , & in honeſta honeſtis præponit , & ei voluptas
gratior eſt puritate , temeritas moderatione , adulatio
correptione , quomodo ad amicitiam eum fas eſt aſpi-
rare , cum ortus eius ex virtutis opinione procedit? Fœ-
dus eſt amor , nec amicitiæ nomine dignus , quo ali- E
quid ab amico exigitur,quod neceſſe eſt eum facere,qui
necdum vitiis , aut ſopitis aut depreſsis ad qualibet il-
licita vel illicitur, vel compellitur . Nulla peccati eſt ex-
cuſatio , ſi amici cauſa peccaueris . Ionadab enim ami- *1.Reg.13.*
cus Amnõ ſalubrius prohibuiſſet inceſtum, quàm quòd
potiretur optato præbuiſſet conſilium. Nos bonum ho-
minem dicimus , qui ſobrie & pie & iuſte viuit in hoc
ſeculo , nihil à quolibet inhoneſtum petit , nec rogatus
præſtat . inter tales oriri poteſt & conſeruari amicitia.

Quidam dicunt cauendam eſſe amicitiam rem ple- *Amicorũ cõmunia omnia. cap.8.*
nam ſolicitudinis atq; curarum , nec timoris vacuam, &
multis obnoxiam doloribus,nihilq; difficilius quàm cu-
ſtodire vſque ad extremũ diem. Sic iudicant (cum Tul-
lio) amare,vt poſsint odire cum velint : ſic placet amare
hodie,vt cras oderint : ſic amicum eſſe, vt nulli ſit fidus,
nunc laudans,nũc vituperans,nunc blandiens, nũc mor
dens:hodie paratus ad oſcula, cras ad opprobria. Amor
talium leuiſsima recedit offenſa. De his Tullius,Solem, *Tullius in libro de amicitia.*
inquit, è mundo tollere videntur, qui amicitiam de vi-
ta tollunt:quia nihil à deo melius habemus,nihil iucun-
dius . Qualis ſapientia eſt, amicitiam deteſtari, vt ſolici- F
tudinem caueas,curis careas,exuaris timore:quãdo vir-
tus nulla ſine ſolicitudine , aut prudentia contra erro-
res , vel temperantia contra libidines , vel iuſtitia con-
tra malitiam , aut fortitudo contra ignauiam pugnat.
Quis ergo hominum , maxime adoleſcentium, ſine do-
lore,aut timore tueri pudicitiam,vel laſciuientem refre-
nare poteſt affectum? Stultus fuit Paulus,qui voluit ſine *1.Cor.13.*
cura & ſolicitudine viuere , ſed intuitu charitatis, quam *1.Cor.9.*
virtutem maximam credidit , infirmabatur cum infir-
mis , & cum ſcandalizatis vrebatur . Sed & triſtitia illi
erat,& continuus dolor cordi eius pro fratribus ſuis ſe-
cundum carnem . Ego eos non tam homines quàm be-
ſtias dixerim,qui ſic dicunt eſſe viuendum,vt nulli con-
ſolationi ſint , nulli & oneri vel dolori : qui nihil dele-
ctationis ex alterius bono concipiant , nihil amaritudi-
nis ſua aliis peruerſitate inferant , amare nullum , amari
à nullo curantes . Eſt amicitia puerilis, quam va- *Amicitia puerilis. cap.9.*
gus & laſciuiens creat affectus,ſine ratione , ſine ponde-
re,ſine menſura , ſine alicuius commodi vel incommo-
di conſideratione.Hęc ad tempus vehementer afficit &
ſtringit, blandius allicit . Sed affectus ſine ratione , mo-

G tus beſtialis eſt ad quæque illicita pronus:& licet amicitiam promoueat affectus, non eſt ſequendus niſi eum ratio ducat,& honeſtas temperet, & regat iuſtitia. In pueris magis regnat talis affectus. Affectus infidus & inſtabilis & impuris mixtus ſemper amoribus, ab iis quos ſpiritalis amor delectat caueatur, nam venenum eſt.

Amicitia ſpiritalis. Cap.10.

Primordia amicitiæ ſpiritalis primùm intentionis habeant puritatem, rationis magiſterium, temperantiæ frenum: & ſic ſuauiſsimus accedens affectus, ita profectò ſentietur dulcis, vt eſſe nunquam deſinat ordinatus. Quid ſit vera amicitia, nondum nouit, qui aliam vult eſſe mercedem quàm ipſam. Nam cum multas & magnas vtilitates pariat amicitia fida bonorum, non illam tamen ab iſtis, ſed ab illa iſtas procedere non ambigimus: cum in bonis ſemper præcedat amicitia, ſequatur vtilitas, profectò non tam parta per amicum, quàm amici amor ipſe delectat. Nihil eſt negandum amico: omnia pro eo ſuſtinenda ſunt: & vita corporis ponenda eſt pro amico, vt ſancit diuina authoritas. Fons & origo amicitiæ amor eſt: nam amor ſine amicitia eſſe

Ex quibus procedat amicitia.

poteſt: amicitia ſine amore nunquam. Amor vero ex natura, aut ex officio, vel ratione ſola, vel ſolo affectu, vel more, nonnunquam ex vtroque ſimul procedit. Ex na-
H tura, ſicut mater diligit filium. Ex officio, quando ex ratione dati & accepti quodam ſpeciali affectu coniunguntur. Ex ſola ratione, ſicut inimicos non ex ſpontanea mentis inclinatione, ſed ex præcepti neceſsitate diligi-

Matt.5.

mus. Ex ſolo affectu, quãdo aliquis ob ea ſola quę corporis ſunt, verbi gratia, pulchritudinem, fortitudinem, facundiam, ſibi quorundam inclinat affectum. Ex ratione ſimul & affectu, quando is quem ob virtutis meritum ratio ſuadet amandum, morum ſuauitate, & vitæ laudandæ dulcedine in alterius influit animum: & ſic ratio iungitur affectui, vt amor ex ratione caſtus ſit, dulcis ex affectu.

Amor dei fons amicitiæ. Cap.11.

Fundamentum amicitiæ, dei amor eſt, ad quem omnia quæ vel amor ſuggerit, vel affectus, omnia quæ vel occultè aliquis ſpiritus, vel palam quiſlibet ſuadet amicus, referenda ſunt, diligenter inſpicienda: vt quicquid adſtruitur, fundamento cõueniat: & quicquid illud excedere deprehenditur, ad eius formam reuocandum, & ſecundum eius qualitatem omnimodam conuertendum non dubites.

Delectus amici. Cap.12.

Nec omnes tamen quos diligimus, in amicitiam ſunt recipiendi, quia nec omnes ſunt ad hoc idonei. Nam cum amicus tui conſors
I ſit animi, cuius ſpiritui tuum coniungas & applices, & ita miſceas, vt vnum fieri velis ex duobus, cui te tãquam tibi alteri committas, cui nihil occultes, à quo nihil timeas: primum certe eligendus eſt, qui ad hoc aptus putetur: deinde probandus, & ſic demum admittẽdus. Stabilis enim debet eſſe amicitia, & quandam æternitatis ſpeciem præferre, ſemper perſeuerans in affectu, non pueri modo amicos mutare aut lædere. Nemo autẽ deteſtabilior, quàm qui amicum læſerit: nihilque magis animum torquet, quàm ſe ab amico impugnari: ſed eligendus eſt, & probandus, & tolerandus. Quatuor ſunt gradus, quibus ad amicitiæ perfectionem conſcenditur: quorum primus eſt electio, ſecundus probatio, tertius admiſsio, quartus rerum diuinarũ & humanarum cum quadam charitate & beneuolentia ſumma conſenſio. Sunt vitia quædam, quibus ſi quis fuerit inuolutus, non diu leges amicitiæ vel iura ſeruabit. Non enim ad amicitiam ſunt idonei nimis iracundi, inſtabiles, ſuſpicioſi, verboſi: quæ quatuor in electione amici notanda ſunt, Difficile eſt eum, quem ſæpe iracundiæ furor exagitat, non aliquando inſurgere in amicum. Vnde Eccleſiaſticus, Eſt amicus qui odium & rixam & conuicia denudabit. K Noli eſſe amicus homini iracundo: neque ambules cum viro furioſo, ne ſumas ſcandalum animæ tuæ. *Prouer.22.*

Sunt quidam ex naturali conſperſione iracundi, qui tamen hanc ita cõprimere & temperare ſoliciti ſunt paſſionem, vt in quinq; quibus teſte ſcriptura amicitia diſſoluitur atque corrumpitur, nunquam proſiliãt: quanuis nonnunquam amicum ſermone vel actu, vel zelo nimis offendant. Tales tolerandi ſunt, & cum nobis conſtet de affectu certitudo, ſi quis fuerit vel ſermonis vel actionis exceſſus, amico id indulgendum eſt: vel certe ſine aliquo dolore iocunde inſuper, in quo exceſſerit commonendus. Qui conuiciatur autem amico, diſſoluit amicitiam. *Eccli.22.* Ad amicum ſi produxeris gladium, non deſperes: ſi protulerit os triſte, non timeas.

De cauſis diſſoluẽdæ amicitiæ. Cap.13.

Eſt enim reuerſio ad amicum, excepto conuicio, & improperio, & ſuperbia, & myſterij reuelatione, & plaga doloſa. In his omnibus effugiet amicus. Conuicium quippe lædit famam, charitatem extinguit. Tanta eſt enim hominum malitia, vt quicquid ira inſtigante ab amico iaculatum fuerit in amicum, quaſi à ſecretorum ſuorum conſcio, ſi non credatur, verum tamen eſſe clametur. multi enim ſicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus delectantur. Quid ſceleſtius improperio, quod etiam L falſa obiectione innocentis faciem miſerando rubore perfundit? At ſuperbia quid minus ferendum? Quæ ſolum id quod fractæ amicitiæ ſubueniendum fuerat, humilitatis & confeſsionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad iniuriam, timidum ad correptionem. Secretorum reuelatio, qua nihil eſt turpius, nil execrabilius, nihil amoris vel gratiæ relinquens inter amicos, ſed omnia replens amaritudine indignationis, & odij atque doloris felle cuncta aſpergens. Salomon, Qui denudat arcana amici, perdit fidem. *Eccli.27.* Quid enim infœlicius illo qui perdit fidem, & deſperat one langueſcit? Vnde denudare amici arcana, deſperatio eſt animæ infœlicis. Plaga doloſa, eſt occulta detractio, plaga ſerpentis eſt & aſpidis mortifera. Salomon, Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil illo minus habet qui occultè detrahit. *Eccles.10.* Quemcunque in his vitiis aſsiduum inueneris, cauendus tibi eſt ille, nec donec ſanetur eligendus eſt. Abiuremus conuicia, quorum vltor eſt deus. Semei Dauid conuiciis impetens à Salomone occiſus eſt. *3.Reg.2.* *1.Reg.25.* Infœlix Nabal Carmelus Dauid ſeruitutẽ & fugam improperans, à domino percuti meruit & occidi. Vitemus M & ſuperbiã, & amici gratiã humilitatis beneficio præueniamus. Ob hanc cauſam populum, & vrbes filiorũ Ammon, gladius Dauid & ignis conſumpſit. *2.Reg.10.* Amicorum reuelare ſecreta, ſacrilegium eſt, quo fides amittitur, & animæ captiuatæ deſperatio importatur, vt patet in Achitophel proditore. Detrahere amico, venenum amicitiæ putemus, quod Mariæ ſororis Moyſi corpus lepra fœdauit, & eiecta eſt extra caſtra ſex diebus. *2.Reg.12.* *Num.12.*

Qui minus idonei ad amicitiã. Cap.14.

Cauendi ſunt etiam inſtabiles & ſuſpicioſi, quia cum fructus amicitiæ ſit ſecuritas, quomodo te credis & committis amico? quomodo in eius amore aliqua poterit eſſe ſecuritas, qui omni circunfertur vẽto, omni acquieſcit cõſilio? cuius affectus molli luto cõparatur, diuerſas & contrarias tota die pro arbitrio imprimentis ſuſcipit & format imagines? Quid magis competit amicitiæ, quàm pax & tranquillitas cordis, cuius ſemper expers eſt ſuſpicioſus? *Suſpicioſi.* Nunquã enim requieſcit, ſemper eum curioſitas comitatur, quæ continuos ſtimulos acuens, inquietudinis & perturbationis materias ſubminiſtrat. Si viderit amicum ſecretius loquentem cum aliquo, proditionem

A tionem putabit. Si ſe beneuolum alteri præbuerit vel iocundum, ille ſe minus diligi proclamabit. ſi eum corri- *Verboſi.* puerit, odium interpretabitur. Sed nec verboſum arbitror eligendum, quia vir linguoſus non iuſtificabitur, *Prouer.26.* Salomon, Si vides hominem promptum ad loquẽdum, *De eodem.* magis illo ſpem habet ſtultus. Hic ergo tibi eligen- *Cap.15.* dus eſt in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non inſtabilitas diuidat, non conterat ſuſpicio, non verboſitas à debita grauitate diſſoluat. Præcipuè vtile eſt, vt eum eligas qui tuis conueniat moribus, tuæ congruat qualitati. Nam inter diſpares mores firma non poteſt eſſe amicitia: & ideo ſibi conuenire debet vtriuſque gratia. Multi ſunt qui his paſsionibus mouentur, ſed ſuperiores inueniuntur, qui iracundiam patiẽtia comprimunt, leuitatem ſeruata grauitate cohibent, ſuſpiciones dilectionis contemplatione compellunt. Quos in amicitiam quaſi extractos aſſumẽdos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto ſecurius poſsidentur, quanto fortius etiam tentantibus vitiis reſiſtere conſuerunt. Cauendum eſt in ipſa electione vel dilectione, ne nimis citò diligamus, maxime indignos. Digni ſunt amicitia, qui- B bus ineſt cauſa cur diligantur. Sed in his qui probari dignique putantur, erumpunt ſæpe vitia, tam in ipſos amicos quàm in alienos, quorum cum ad amicos redundat infamia, talibus eſt adhibenda diligentia vt ſanentur: & ſi impoſsibile eſt, non ſtatim rumpenda eſt amicitia, ſed diſſuenda, vt ait quidam, Diſſuendæ ſunt amicitiæ, non rumpendæ omnino. Amicitia æterna eſt. Vnde, *Prouer.17.* Omni tempore diligit qui amicus eſt: ſi te læſerit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit vt amicitia retrahatur, nunquam tamen ſubtrahatur dilectio. Conſule quantum potes ſaluti, proſpice famæ: nec vnquam amicitiæ eius prodas ſecreta, quãuis ipſe tua prodiderit.

Sexta cauſa ſoluẽdæ amicitiæ. Cap.16. Quinque illa quę ante ſcripſimus, conuicium, improperium, ſuperbiam, reuelationem ſecretorum & occultos morſus detractionum: his ſextum addimus, ſi eos qui diligendi ſunt læſerit, & ſcandali materiam præbuerit, vbi vitiorum ipſorum te tãgit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati multorum nec ſaluti. Hoc ſcitote, inter perfectos ſapienter electos & caute probatos, quos vera & ſpiritalis amicitia copulauit, non poſſe venire diſsidium. Cum C enim amicitia de duobus fecerit vnum, ſicut id quod vnum eſt, non poteſt diuidi, ſic & amicitia non poteſt à ſe ſeparari. Sed virtus in hoc probatur, quòd diligit à quo non diligitur: honorat à quo ſpernitur: benedicit à quo maledicitur: benefacit ei qui ſibi malum machina- *Ad amicitiã quatuor requiruntur. Cap.17.* tur. Ad amicitiã quatuor pertinere ſpecialiter videntur: ſcilicet dilectio & affectio, ſecuritas & iocunditas. Ad dilectionem ſpectat, cum beneuolẽtia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad ſecuritatem, ſine timore & ſuſpicione omnium conſiliorum & ſecretorum reuelatio. Ad iocunditatem, de omnibus quæ contingunt, ſiue læta ſint ſiue triſtia: de omnibus quæ cogitantur, ſiue nociua ſint, ſiue vtilia: de omnibus quæ docentur vel diſcutiuntur, quædam dulcis & amica collatio. Iſta perdit qui ſoluit amicitiam. *Amici probatio. Cap.18.* Quatuor probanda ſunt in amico: fides, intentio, diſcretio, patientia. Fides, vt ei te ſecure committas. Intentio, vt nihil ex amicitia niſi deum & naturale eius bonum expectes. Diſcretio, vt quid præſtandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contriſtandum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum, tempus & locum non ignorare. Patientia verò, ne correptus doleat, ne corripientem contemnat vel odiat, vt eum pro amico quælibet adver- D ſa ſuſtinere non pigeat. *Fides amicitiæ. Cap.19.* Nihil in amicitia fide præſtantius, quę ipſius nutrix videtur & cuſtos. Ipſa ſe in omnibus aduerſis & proſperis, lætis & triſtibus, iocundis & amaris prębet æqualem: eodem intuens oculo humilem & ſublimem, pauperem & diuitem, fortem & debilem. Fidelis propriè amicus, nihil in amico quod extra eius animum intuetur: virtutem in propria ſede complectẽs, cætera omnia quaſi extra eum poſita, nihil multum probat ſi aſsint, nec cum abſint requirens. Ipſa tamen fides in proſperis latet, ſed eminet in aduerſis. In neceſsitate probatur amicus. Amici diuitis multi, ſed verũ veri ami- *Proue.14.* ci ſint, interueniens aduerſitas probat. Salomon, Omni tempore diligit qui amicus eſt, & ſemper in anguſtiis *Prouer.17.* comprobatur. Et arguẽs infidelem, dicit, Dens putridus, *Prouer.25.* & pes lapſus, qui ſperat ſuper infideli in die anguſtiæ.

Diximus etiam intentionem eſſe probandam. Sunt *De amicis quæſtuoſis Cap.20.* plerique, qui in rebus humanis nihil norunt bonum, niſi quod temporaliter fructuoſum ſit. Hi amicos ſicut boues ſuos diligunt, ex quibus aliquid boni ſperant capturos: qui profecto germana & ſpiritali carent amicitia, propter deum & ſe expetenda, nec in ſeipſis naturale cõ E tuentur exemplar: vbi facilè deprehenditur vis eius qualis ſit & quanta, ſecundum formam, quam ſermo diuinus præſcripſit, Diliges, inquit, proximum tuum ſicut te- *Matt.22.* Ipſum. Tunc erit ipſe quem diligis alter tu, ſi tuam in ipſum trãsfuderis charitatem. Non enim (vt ait Ambroſius) vectigalis eſt amicitia, ſed plena decoris gratiæ virtus eſt, non quæſtus, quia pecunia non potitur, ſed gratia: nec licitatione preciorum, ſed concertatione beneuolentiæ. Non debet eſſe mercenaria, ſed gratuita. Certiores ſunt amicitiæ inopum, quàm diuitum, cum ſpem lucri ſic tollit paupertas, vt augeat charitatem. Diuitibus plerique aſſentatoriè gratificãtur, erga pauperem nemo ſimulator eſt: verum eſt quicquid defertur pauperi, eius amicitia inuidia caret. *Qualis eligendus. Cap.21.* Quidam peruerſè & indiſcrete talem amicum habere volunt, quales ipſi eſſe non poſſunt. Hi ſunt qui leues amicorum trãſgreſsiones impatienter ferunt, auſterè corripiunt, & carentes diſcretione, magna negligunt: contra quæque minima ſe erigunt, confundunt omnia, non locum ſeruantes, vbi: non tempus, quando: non perſonas, quibus quælibet vel publicare conueniat, vel celare. Circa illum quem eligis, F probanda eſt diſcretio, ne improuidum vel imprudentem tibi ſumas, & lites quotidianas & iurgia tibi ipſe perquiras. Si quis ſine diſcretione fuerit, ſicut nauis abſque gubernaculo pro impetu ſuo inſtabili motu ſemper feretur. *Quomodo arguendus amicus. Cap.22.* Patientia probanda eſt, cum neceſſe erit arguere quem diligis: quod aliquando quaſi ex induſtria durius fieri oportet, vt ſic eius probetur vel exerceatur tolerantia. Non quandoque in amicis eligendis tædeat eſſe ſolicitum, cum huius laboris fructus ſit vitæ medicamen, & immortalitatis fundamentum. Cauendus eſt quidem impetus amoris, qui pręcurrit iudicium, & probandi adimit poteſtatem. Eſt proinde viri prudentis, ſuſcitatum hunc refrenare impetum, ponere modum beneuolentiæ, paulatim procedere in affectum, donec iam probato ſe totum det & committat amico. Hæc eſt magna fœlicitas, quam expectamus deo operante & infundente inter ſe & creaturam ſuam, inter ipſos gradus & ordines quos elegit, eſſe tantam amicitiam & charitatem, vt ſic quiſque diligat alium ſicut ſeipſum: & ſicut vnuſquiſque de propria, ſię de alterius fœlicitate lętetur, & ita ſingulorum beatitudo ſit omnium, & omniũ beatitudinum vniuerſitas ſingulorum. Ibi nulla cogitatio-

G num occultatio, nulla affectionum diſsimulatio. Hęc eſt vera amicitia quæ hic inchoatur, ibi perficitur: quæ hic eſt paucorum, ibi omnium vbi omnes boni. Hic eſt neceſſaria probatio, vbi eſt ſapientium & ſtultorum commixtio.

Non pariter admittendi oẽs. *Cap.23.* *Ioan.15.*

Pleroſque omni affectu amplectimur, quos tamen ad amicitiæ ſecreta non admittimus, nec ad conſiliorum reuelationem. In euangelio Chriſtus de diſcipulis ſuis quos de ſeruis amicos fecit, ait, Iam nõ dicam vos ſernos, ſed amicos. Ambroſius dedit formam amicitiæ quam ſequamur, vt faciamus amici voluntatem, & aperiamus ſecreta noſtra illi quæcunque in pectore habemus, & illius arcana non ignoremus. Nihil enim occultat amicus ſi verus eſt, effundit animũ ſuum ſicut effundebat myſteria patris ſui dominus noſter Ieſus Chriſtus.

De cultu amicitiæ. *Cap.24.*

Quemadmodum amicitia ſit colenda videamus. Firmamentum ergo ſtabilitatis & conſtantiæ in amicitia eſt fides. nihil enim eſt ſtabile quod infidum eſt. Non fidum poteſt eſſe multiplex ingenium & tortuoſum, neq; qui non eiſdem rebus mouentur, nec eiſdẽ conſentiunt, nec ſtabilis eſſe poſſunt amicitiæ aut fidei. Præ omnibus cauenda eſt ſuſpicio, quæ eſt amicitiæ venenum. Non vnquam de amico mala ſentiamus, nec mala dicẽti cre-
H damus. Accedat hinc in ſermone iocunditas, hilaritas in vultu, ſuauitas in moribus, in oculorum etiam nutu ſerenitas. Triſtitia nanque & ſeuerior facies habet quandam honeſtam grauitatem, ſed amicitia quaſi remiſsior aliquando debet eſſe liberior & dulcior ad comitantem fœlicitatem, quia ſine leuitate & diſſolutione procliuior. Eſt præterea illius amicitiæ patem eſſe inferiori ſuperiorem. Sæpe quidem inferioris gradus & ordinis, dignitatis & ſcientiæ, ab excellentioribus aſſumuntur in amicitiam, ita vt ſublimis deſcendat, humilis aſcendat, diues egeat, pauper diteſcat, & ita vnuſquiſq; alteri ſuam

2.Cor.8.

conditionem communicet, vt fiat æqualitas. Vnde qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Nunquam tuo te præferas amico, ſed ſi forte in iis quæ diximus ſuperior inueniris, tunc te magis amico ſubmitte. Non cuncteris præſtare confidentiam, extollere verecundum, & tanto plus ei conferre honoris, quanto minus conferendum conditio vel paupertas præſcribit. Ionathas enim fœdus iniit cum Dauid, & ſeruulum in amicitiam adæquans domino, fugatum à patre, ſic adiudicatum mortive ſic definitum, ſibi prætulit, ſe humilians, & illum exaltans.

1.Reg.23.

Tu, inquit, eris rex,
I & ego ero ſecundus poſt te. Si non vt dominum tibi videmr præferre cum quem diligis, vel parem facere cum tibi non negligas. Non enim amicitia recte colitur à quibus æqualitas non ſeruatur. Defer amico vt æquali, nec te pudeat vt præuenias cum officio. Amicitia enim neſcit ſuperbiam. Fidelis quippe amicus medicamẽtum eſt vitæ.

Beneficentia in amicos. Ca.25. *Eccli.29.*

Hæc eſt igitur lex in amicitia, vt ab amicis honeſta petamus, & pro eis honeſta faciamus, nec expectemus vt rogemur. cunctatio ſemper abſit, ſtudium ſemper adſit. Perde, inquit Salomon pecuniam propter amicum. Si enim pecunia perdẽda eſt propter amicum, multo magis amici vtilitatibus vel neceſsitatibus conferenda. Si igitur des amico, vt non improperes, non mercedem expectes, non frontem obducas, non vultum auertas, non deponas oculos: ſed ſerena facie, hilari vultu, ſermone iocundo intercide verba petentis: occurre beneuolentia, vt non rogatus videaris patrare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis erubeſcendum æſtimat, quàm rogare. Cum igitur tibi cum amico tuo eſſe debeat cor vnum & anima vna, Iniurioſum eſt ſi non ſit & pecunia vna. Sic ſe ſibi ſuaq; impendant, vt qui dat, ſeruet hilaritatem: qui accipit, non perdat ſecuritatem. K

Mutua inter amicos. Ca.26.

Sunt in amicitia aliqua in quibus ſibi adeſſe poſſunt amici. Primum, vt ſoliciti ſint pro inuicem, orent pro inuicem, erubeſcant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapſum vt ſuum doleat, ſuo dilecto ſuus ille qui diligitur: inter variabiles fortunæ caſus & in varietate mutabilium, nihil vtique à ſapientibus potius, benignius, ſuauius ac honeſtius æſtimatur quàm veram amicitiam inuenite. Quod tenere diligimus, id videndi deſiderio æſtuamus. Ea nanque eſt vis amoris, vt oculus mentis offerat, quod ardentius mens deſiderat. Occurrunt enim notæ tuæ, verba tua melle condîta. Occurrit fœlicium noctium iocunditas, quæ me mihi furantur & ſtudio & labori: in media nanque lectione te ſomnio, in ſomnis amplector te, in amplexibus te amitto, & te & ſomnio cum ſua fallacia diſcedente. Medere ergo deſideriis, medere abſentiæ, diligentem te dilige, ſitq; remedium id noſtri furoris, vt ſciant qui te diligunt me amare. Minus enim amor habet amoris, vbi ſe ſentit qui diligit non amari. Amicorum enim eſt inuicem ſua negocia agnoſcere, & ſuis opportunitatibus mutuam viciſsitudinem impendere. Non eſt amicus qui amico non ſubuenit, nec etiam bo- L nus ſocius, qui ſocij aduerſum parũ lugeat, alterius profectum non ſuum æſtimet, quibus modis impendi poteſt, erigat puſillanimitatem, ſuſcipiat infirmum, conſoletur triſtem, iratum ſuſtineat: ſic oculos vereatur amici, vt nihil quod inhoneſtum ſit agere, niſi quod deceat loqui præſumat. Nam quicquid ipſe deliquerit, in amicum redundat.

Correptio amici. Cap.27.

Quicquid ſuadendum eſt, ab amico facilius recipiatur, & facilius retineatur: cuius magna debet eſſe in ſuadendo authoritas, cum nec fides eius dubia, nec adulatio ſit ſuſpecta. Non ſolum arguendi ſunt amici, ſed ſi opus fuerit, obiurgandi. Obiurgandus eſt amicus ſi veritatem aſpernatur, & obſequiis atq; blandiciis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, obiurgatio contumelia careat. Ambroſius. Si quid vitij in amico deprehenderis, corripe occulte: ſi te non audierit, corripe palàm. ſunt enim bonæ correptiones, & plerunque meliores quàm tacita amicitia: & ſi lædi ſe putet amicus, tu tamen corripe.

Prouer.27.

Tolerabiliora enim ſunt amici vulnera, quàm adulantium oſcula. Debet amicus amico cõpati & condeſcẽdere, vitium eius ſuum putare, corripere humiliter, compatiẽter. M Corripiat eum vultus triſtior, & ſermo deiectior. Intercipiant verba lachrymæ, vt non ſolum videat, ſed & ſentiat correptionem ex amore, & non ex rancore procedere. Amicus amico ſe ita conformet, vt eius congruat qualitati: & cui in exteriori aduerſitate debet adeſſe, multo magis ſpiritui occurrere. Moneri & monere non repugnant, non adulatorie, non ſimulatorie, ſed vere. Nam ſimulator ore decipit amicum ſuum.

Prouer.11. *Epilogus. Cap.28.*

Præſtemus amico quicquid amoris eſt, quicquid gratiæ, quicquid dulcedinis, quicquid charitatis. Subtiles honores & onera illis quos præſcripſerit ratio imponimus, ſcientes quia nunquã verè diligit cui amicus ipſe non ſufficit, niſi hęc vtilia & contẽptibilia abiecerit. Cauendũ eſt ne tenerior affectus maiores vtilitates impediat, dum eos quos ampliori charitate complectimur, ſi magna ſpes fructus vberioris elucet, nec abſentare volumus, nec ignorare. Hæc eſt enim amicitia ordinata, vt ratio regat affectum, nec tam quid illorum ſuauitas, quàm quid multorum petat vtilitas, attendamus. Qui ſemetipſum non amat, alium amare non poteſt. Se autem non diligit, qui turpe aliquid vel inhoneſtum vel à ſe exigit, vel ſibi impertit.

A pertit. Primum ergo eſt, vt ſemetipſum quiſque caſtificet, nihil ſibimet indulgens quod indeceus ſit, nihil ſubtrahens quod vtile ſit. Sed quia hic amor multos diligit, ex ipſis eligat quem ad amicitiæ ſecreta lege familiari admittat, in quem copioſe ſuum infundat affectum, denudās pectus ſuum vſque ad ſpectationem viſcerum, medullarum, cogitatuum & intentionum cordis. Non eligatur ſecundum affectionis laſciuiam, ſed ſecundum perſpicaciam rationis, ſimilitudinem morũ, & contemplationem virtutum. Sic ſe impendat amico, vt leuitas omnis abſit, iocunditas adſit, nec ordinata deſint beneuolentiæ & charitatis obſequia vel officia. Probetur fides eius, honeſtas & patientia. Accedat amicorum conſiliorum cõmunio, aſsiduitas parium ſtudiorum, & quædam cõformatio vultuum. Ita electus & probatus nihil velit quod dedeceat vel petere ab amico, vel præſtare rogatus. Amicitiam virtutem putare, non quæſtũ: adulationem fugere, deteſtari aſſertionem: liber in diſcretione, patiens in correptione, firmus & ſtabilis in dilectione, vtile tunc dolore pro inuicem laborare, onera ſua portare, pro altero ſemetipſum negligere, alterius voluntatem ſuæ præferre, illius neceſsitati magis quàm ſuę oc-

B currere, aduerſus ſemetipſum opponere & exponere, dulce adinuicem conferre, ſtudia ſua mutuo patefacere. Accedit pro inuicẽ oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuoſius admittitur, profluentibus lachrymis, quas vel timor exercet, vel affectus elicit, vel dolor educit. Ita pro amico orans Chriſtum, ipſum deſideranter & diligenter intendit, ſubito tranſit affectus in affectum, ipſius Chriſti dulcedinem tangens incipie guſtare quàm dulcis eſt, & ſentire quàm ſuauis. Ita à ſancto illo amore quo amplectimur amicum, ad illum conſcendens quo amplectimur Chriſtum, ſpiritalem amicitiæ fructum capit.

Finis libri de Amicitia.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE SERMONE DOMINI IN MONTE, SECVNDVM MATTH. Liber Primus.

C

SERMONEM quem locutus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus in monte, ſicut in euangelio ſecundum Matthæum legimus, ſi quis pie ſobriéque conſiderare voluerit, puto quòd inueniet in eo, qđ ad mores optimos pertinet, perfectum vitę chriſtianę modũ. Quod polliceri non temere audemus, ſed ex ipſis eiuſdẽ domini verbis conijcientes. Nam ſic ipſe ſermo cõcluditur, vt appareat in eo præcepta eſſe omnia quæ ad informãdam vitã pertinẽt. Sic enim dicit, Omnis ergo qui audit verba mea hæc & facit ea, aſsimilabo eum viro ſapiẽti: & reliqua vſque ad

Matt. 7. eum locum, Et facta eſt ruina eius magna. Cum ergo nõ dixit, qui audit verba mea, tantùm: ſed addidit dicens, Qui audit verba mea hæc: ſatis, vt arbitror, ſignificauit, hæc verba quę in mõte locutus eſt, tam perfectè inſtruere vitam eorum qui voluerint ſecundũ ea viuere, vt meritò comparentur ædificanti ſuper petram. Super petram autem dixit, vt appareat iſtum ſermonem omni- D bus præceptis quibus Chriſtiana vita informatur, eſſe perfectum. Nam de hoc capitulo diligentius ſuo loco tractabitur.

Verba quę in mõte locutus eſt dominus.

Ædificare ſupra petram.

Huius igitur ſermonis initium ſic aſſumitur, Cum vidiſſet autem Ieſus turbas multas, aſcendit in montem: & cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & aperiens os ſuum docebat eos dicens.

Cap. 1. Matt. 5.

Si quæritur quid ſignificet mons, bene intelligitur ſignificare maiora præcepta iuſtitiæ, quia minora erant quæ Iudæis data ſunt. Vnus tamen deus per ſanctos prophetas & famulos ſuos, ſecundum ordinatiſsimam diſtributionem temporum, dedit minora præcepta populo quem adhuc timore alligari oportebat: & per filiũ ſuum maiora populo quem charitate iam liberari conuenerat. Cum autem minora minoribus, maiora maioribus dantur, ab eo dantur qui ſolus nouit congruentem ſuis temporibus generi humano exhibere medicinam. Nec mirum eſt quòd dantur præcepta maiora propter regnum cœlorum, & minora data ſunt propter regnum terrenum, ab eodem vno deo qui fecit cœlum & terram. De hac ergo iuſtitia, quæ maior eſt, per prophetam dicitur, Iuſtitia tua ſicut montes dei. & hoc bene ſignificat, quod ab vno magiſtro, ſolo docendis tantis E rebus idoneo, docetur in monte. Sedens autem docet, quod pertinet ad dignitatem magiſterij. Et accedunt ad eum diſcipuli eius, vt audiendis illius verbis, hi eſſent etiam corpore viciniores, qui præceptis implẽdis etiam animo propinquabant. Et aperiens os ſuum docebat eos dicens. Iſta circunlocutio qua ſcribitur, Et aperiens os ſuum, fortaſsis ipſa mora commendat aliquanto longiorem futurum eſſe ſermonem, Niſi forte non vacet quòd nunc eum dictum eſt aperuiſſe os ſuum, quòd ipſe in lege veteri aperire ſoleret ora Prophetarum.

Mõs quid ſignat.

Pſal. 35.

Quid ergo dicit? Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Legimus ſcriptum de appetitione rerum temporalium, Omnia vanitas, & præſumptio ſpiritus. Præſumptio autem ſpiritus, audaciam & ſuperbiam ſignificat. Vulgo etiam magnos ſpiritus ſuperbi habere dicuntur, & rectè, quandoquidem ſpiritus etiam ventus vocatur. Vnde ſcriptum eſt, Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum. Quis vero neſciat ſuperbos inflatos dici, tanquam vento diſtentos? Vnde eſt etiam illud apoſtoli, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Quapropter rectè hic intelliguntur pauperes F ſpiritu, humiles & timentes deum, id eſt non habentes inflantem ſpiritum. Nec aliunde omnino incipere oportuit beatitudinem. Siquidem peruentura eſt ad ſummam ſapientiam, Initium autem ſapientiæ, timor domini. Quoniam & econtrario, Initium omnis peccati ſuperbia ſcribitur. Superbi autem appetunt & diligunt regna terrarum. Beati autem pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.

Cap. 2. Eccleſ. 6. Præſumptio ſpiritus. Pſal. 148. 1. Cor. 8. Eccli. 1. b Et Pſal. 110 b

Beati mites, quoniam ipſi hæreditate poſsidebunt terram. Illam credo terram, de qua in pſalmo dicitur, Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. Significat enim quandam ſoliditatem & ſtabilitatem hæreditatis perpetuæ, vbi anima per bonum affectum tanquam loco ſuo requieſcit, ſicut corpus in terra: & inde cibo ſuo alitur, ſicut corpus ex terra: ipſa eſt requies & vita ſanctorum. Mites autem ſunt qui cedunt improbitatibus & non reſiſtunt malo, ſed vincunt in bono malum. Rixentur ergo immites & dimicent pro terrenis & temporalibus rebus: beati autem mites, quoniam ipſi hæreditate poſsidebunt terram, de qua pelli non poſſunt.

Eccli. 10. Cap. 3. Pſal. 141. Mites qui ſint. Roma. 12.

Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur. Luctus eſt triſtitia de amiſsione charo-

Cap. 4.

G rum: conuerſi autem ad deum, ea quæ in hoc mundo *Luct⁹ quid* chara amplectebantur amittunt. Non enim gaudent his rebus quibus autè gaudebant: & donec fiat in illis *Paraclet⁹.* amor æternorum, nonnulla mœſtitia ſauciantur. Conſolabuntur ergo ſpiritu ſancto, qui maxime propterea paracletus nominatur, id eſt, conſolator, vt temporalia *Cap. 5.* amittentes, æterna lætitia perfruantur. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabũtur. Iam *Ioan. 4.* iſtos amatores dicit veri & incõcuſsi boni. Illo ergo ci- *Iuſtitia, cibus dei.* bo ſaturabuntur, de quo ipſe dominus dicit, Meus cibus eſt vt faciem voluntatem patris mei quod eſt iuſtitia: & *Ioan. 4.* illa aqua de qua quiſquis biberit, vt idem dicit, fiet in eo *Cap. 6.* fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Beati miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur deus. Beatos eſſe dicit qui ſubueniunt miſeris, quod eis ita rependitur, vt *Cap. 7.* de miſeria liberentur. Beati mundicordes, quoniam ipſi deum videbunt. Quàm ergo ſtulti ſunt qui deum iſtis exterioribus oculis quærunt, cum corde videatur, *Sapien. 1.* ſicut alibi ſcriptum eſt, Et in ſimplicitate cordis quærite *Cor mũdũ.* illum. Hoc eſt enim mundum cor, quod eſt ſimplex cor: & quemadmodum lumen hoc videri non poteſt niſi oculis mundis, ita nec deus videtur niſi mundum *Cap. 8.* ſit illud quod videri poteſt. Beati pacifici, quoniam H ipſi filij dei vocabuntur. In pace perfectio eſt vbi nihil repugnat, & ideo filij dei pacifici, quoniam nihil in his reſiſtit deo, & vtique filij ſimilitudinem patris habere *Pacifici.* debent. Pacifici autem in ſemetipſis ſunt, qui omnes animi ſui motus componentes, & ſubiicientes rationi, id eſt, menti & ſpiritui, carnaléſque concupiſcentias habentes edomitas, fiunt regnum dei. In quo ita ſunt ordinata omnia, vt id quod eſt in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ ſunt nobis beſtiíſque communia. Atque idipſum quod excellit in homine, id eſt, mens & ratio, ſubiiciatur potiori, quod eſt ipſa veritas, vnigenitus filius dei. Neque enim imperare inferioribus poteſt niſi ſuperiori ſe ipſe *Pax.* ſubiiciat. Et hæc eſt pax quæ datur in terra hominibus *Luc. 2.* bonæ voluntatis: hæc vita conſummati perfectique ſapientis. De huiuſmodi regno pacatiſsimo & ordinatiſſimo miſſus eſt foras princeps huius ſeculi, qui peruerſis inordinatíſque dominatur. Hac pace intrinſecus conſtituta atque firmata, quaſcunque perſecutiones ille qui foras miſſus eſt, forinſecus concitauerit, auget gloriam I quæ ſecundum deum eſt, non aliquid in illo ædificio labefactans, ſed deficientibus machinis ſuis innoteſcere faciens quanta firmitas intus extructa ſit. Ideo ſe- *Cap. 9.* quitur, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Sunt autem omnes iſtæ octo ſententiæ. Iam enim cætera compellans loquitur ad illos qui aderant, dicens, Beati eritis cum vobis maledicent, & perſequentur vos. Superiores autem ſententias generaliter digeſſerat. Non enim dixit, beati pauperes ſpiritu, quoniam veſtrum eſt regnum cœlorum: ſed, quoniam ipſorum eſt, inquit, regnum cœlorum. Neque beati mites, quoniam vos poſsidebitis terram: ſed, quoniam ipſi poſsidebunt terram. Et ita cæteras vſque ad octauam ſententiam, vbi ait, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Inde iam incipit loqui præſentes compellãs, cum & illa quæ ſupra dicta ſunt, ad eos etiam pertinerent qui præſentes audiebant: & hæc poſtea quæ videntur præſentibus ſpecialiter dici, pertineant etiam ad illos qui abſentes vel poſt futuri erant. Quapropter *Pauperes ſpiritu.* iſte ſententiarum numerus diligenter cõſiderandus eſt. Incipit enim beatitudo ab humilitate. Beati pauperes ſpiritu, id eſt, non inflati, dum ſe diuinæ authoritati K ſubdit anima, timens poſt hanc vitam ne pergat ad pœnas, etiam ſi forte in hac vita beata ſibi eſſe videatur. Inde venit ad diuinarum ſcripturarum cognitionem, vbi oportet eam ſe mitem præbere pietate, ne id quod imperitis videtur abſurdum, vituperare audeat, & pertinacibus cõcertationibus efficiatur indocilis. Inde iam incipit ſcire, quibus nodis ſeculi huius per carnalem cõſuetudinem ac peccata teneatur. Itaque hoc tertio gradu in quo ſcientia eſt, lugetur amiſsio ſummi boni, quia inhæretur extremis. In quarto autem gradu labor eſt, vbi vehementer incumbitur, vt ſeſe animus auellat ab eis quibus peſtifera dulcedine innexus eſt. Hic ergo eſuritur & ſititur iuſtitia, & multum neceſſaria eſt fortitudo, quia non relinquitur ſine dolore quod cum delectatione retinetur. Quinto autem gradu perſeuerantibus in labore datur euadendi conſilium, quia niſi quiſque adiuuetur à ſuperiore, nullo modo ſibi eſt idoneus, vt ſeſe tantis miſeriarum implicamentis expediat. Eſt autem iuſtum conſilium, vt qui ſe à potentiori adiuuari vult, adiuuet & infirmiorem in quo eſt ipſe potentior. Itaque beati miſericordes, quia ipſorum miſerebitur deus. Sexto gradu eſt cordis munditia de bona conſcien L tia bonorum operum, valens ad contemplandum ſummum illud bonum quod ſolo puro & ſereno intellectu cerni poteſt. Poſtremò eſt ſeptima ipſa ſapientia, id eſt, contemplatio veritatis, pacificans totum hominem & ſuſcipiens ſimilitudinem dei, quæ ita concluditur, Beati pacifici, quoniam ipſi filij dei vocabuntur. Octaua tanquam ad caput redit, quia conſummatum perfectumq́; oſtendit & probat. Itaque in prima & in octaua nominatum eſt regnũ cœlorum, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnũ cœlorum. Et beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Cum iam dicitur, Quis nos ſepa- *Roma. 8.* rabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Septem ſunt ergo quæ perficiunt, nam octaua clarificat, & quod perfectum eſt demonſtrat, vt per hos gradus perficiantur & cæteri tanquam à capite rurſum exordiens. Videtur ergo mihi etiam ſeptiformis operatio ſpiritus ſancti, de qua Eſaias loquitur, his gradibus ſen- *Eſaie. 11.* tentiiſq; congruere. Sed intereſt ordinis. Nam ibi enumeratio ab excellentioribus cœpit, hic verò ab inferio- M ribus. Ibi nanque incipit à ſapientia dei, & deſinit ad timorem dei, ſed initium ſapientiæ timor domini eſt. Quapropter ſi gradatim tanquam aſcendentes numere- *Eccli. 1. Et Pſal. 110.* mus, primus tibi eſt timor dei, ſecũda pietas, tertia ſcientia, quarta fortitudo, quintum conſilium, ſextus intellectus, ſeptima ſapientia. Timor dei congruit humilibus, de quibus hic dicitur, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorũ, id eſt, non inflati, non ſuperbi, de quibus Apoſtolus dicit, Noli altũ ſapere, ſed time: *Roma. 11.* id eſt, noli attoli. Pietas congruit mitibus. Qui enim pie quærit, honorat ſanctam ſcripturam, & non reprehendit quod nondum intelligit, & propterea non reſiſtit, quod eſt mitem eſſe. Vnde hic dicitur, Beati mites, quoniam ipſi hæreditate poſsidebunt terram. Scientiam congruit lugentibus, qui iam cognouerunt in ſcripturis quibus malis vincti teneantur, quæ tanquã bona & vtilia ignorantes appetierũt, de quibus hic dicitur, Beati qui lugent nunc. Fortitudo congruit eſurientibus & ſitientibus. Laborant enim deſiderantes gaudium de viris bonis, & amorem à terrenis & corporalibus auertere cupientes. De quibus hic dicitur, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam.

A tiam. Conſilium congruit miſericordibus: hoc enim vnum remedium eſt de tantis malis euadendi, vt dimittamus ſicut nobis dimitti volumus: & adiuuemus in quo poſſumus alios, ſicut & nos in quo non poſſumus cupimus adiuuari: de quibus hic dicitur, Beati miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur deus: & reliqua. *Eſa.64.& 1.Cor.2.* Intellectus congruit mundis corde, tanquam purgato oculo, quo cerni poſsit quod corporeus oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit: de *1.Retract. cap.19.* quibus hic dicitur, Beati mundicordes: & reliqua. Sapientia congruit pacificis, in quibus iam ordinata ſunt omnia, nullusque motus aduerſus rationem rebellis eſt, ſed cuncta obtemperant ſpiritui hominis, cum & ipſe obtemperet deo, de quibus hic dicitur, Beati pacifici. Vnum autem pręmium quod eſt regnum cœlorum, pro his gradibus varie nominatum eſt. In primo ſicut oportebat poſitum eſt regnum cœlorum, quod eſt perfectæ ſummæq; ſapientiæ animæ rationalis. Sic itaque dictum *Eccli.1.& Pſal.110.et Prouer.9.* eſt, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: tanquam diceretur, Initium ſapientiæ timor domini. Mitibus hęreditas data eſt, tanquam teſtamentum patris cum pietate quærentibus. Beati mites, quo-B niam ipſi hæreditate poſsidebunt terram. Lugentibus conſolatio, tãquam ſcientibus quid amiſerint, & quibus merſi ſunt. Beati qui lugent nunc, quoniam ipſi conſolabuntur. Eſurientibus & ſitientibus ſaturitas, tanquam refectio laborantibus, fortiterq; certantibus ad ſalutẽ. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Miſericordibus miſericordia, tanquam vero & optimo cõſilio vtentibus, vt hoc eis exhibeatur à potentiore, quod inualidioribus ipſi exhibẽt. Beati miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur deus. Mundis corde facultas eſt videndi deum, tanquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. Beati mundicordes, quoniam ipſi deum videbũt. Pacificis dei ſimilitudo eſt, tanquam perfecte ſapientibus formatiſq; ad imaginem *1.Retr.19.* dei per regenerationem renouati hominis. Beati pacifici, quoniam ipſi filij dei vocabuntur. Et iſta quidem in hac vita poſſunt compleri, ſicut completa eſſe in Apoſtolis credimus. Nam illa omnimoda & in angelicam formam mutatio, quę poſt hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi poteſt. Beati ergo qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiam, quoniã ipſorum eſt regnum C cœlorum. Hæc octaua ſententia, quę ad caput redit, perfectumq; hominem declarat, ſignificatur fortaſſe & circuncisione octaua die in veteri teſtamẽto: & domini reſurrectione poſt ſabbatum, qui eſt vtiq; octauus, idemq; primus dies: & celebratione octauarum feriarum quas in regeneratione noui hominis celebramus: & numero ipſo Pentecoſtes. Nam ſeptenario numero ſepties multiplicato, quo fiunt quadragintanouem, quaſi octauus additur, vt quinquaginta compleantur. Et tanquam redeatur ad caput, quo die miſſus eſt ſpiritus ſanctus, eo in regnum cœlorum ducimur, & hæreditatem accipimus, & conſolamur, & paſcimur, & miſericordiam conſequimur, & mundamur, & pacificamur. Atque ita perfecti, omnes extrinſecus illatas moleſtias pro veritate & iuſtitia ſuſtinemus, Beati eritis, inquit, cum vobis maledicent & perſequentur vos, & dicent omne malum aduerſum vos, mentientes, propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis. Animaduertat quiſquis delicias huius ſeculi & facultates rerum temporalium quærit in nomine Chriſtiano, intrinſecus eſſe beatitudinem noſtram, ſicut de anima eccleſiaſtica *Pſal.44.* ore prophetico dicitur, Omnis gloria eius filiæ regis ab intus: nam extrinſecus maledicta & perſecutiones & D detractiones promittuntur: de quibus tamen magna merces eſt in cœlis, quæ ſentitur in corde patientium, eorum qui iam poſſunt dicere, Gloriamur in tribula- *Roma.5.* tionibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Non enim iſta perpeti fructuoſum eſt, ſed iſta pro Chriſti nomine non ſolùm æquo animo ſed etiam cum exultatione tolerare. Nam multi hæretici nomine Chriſtiano animas decipientes, multa talia patiuntur: ſed ideo excluduntur ab iſta mercede, quia non dictum eſt tantùm, Beati qui perſecutionem patiuntur: ſed additum eſt, propter iuſtitiam. Vbi autem ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia. Quia iuſtus ex fide viuit. Neque *Abac.2.et Roma.1.* ſchiſmatici aliquid ſibi ex iſta mercede promittant, quia ſimiliter vbi charitas non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia. Dilectio enim proximi malum non operatur. Quam ſi *Roma.13.* haberent, non dilaniarent corpus Chriſti, quod eſt eccleſia. Quæri autem poteſt quid interſit quod ait, Cum vobis maledicent, & omne malum dicent aduerſum vos: cum maledicere hoc ſit, malum dicere. Sed aliter E maledictum iactatur cum contumelia corã illo cui ma- *Malũ dicere, et maledicere.* ledicitur, ſicut domino noſtro dictum eſt, Nõnne verum dicimus, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? Aliter cum abſentis fama læditur, ſicut de illo item *Ioan.8.* ſcribitur, Alij dicebant quia propheta eſt: alij autem di- *Ioan.7.* cebant, nõ: ſed ſeducit populum. Perſequi autem eſt vim *Perſequi quid.* inferre vel inſidiis appetere, quod fecit qui eum tradidit, & qui eum crucifixerunt. Quid eſt ſanè quòd etiam hoc non eſt nudè poſitum, vt diceretur, Et dicent omne malum aduerſum vos: ſed additum eſt, mentientes: additum eſt etiam, propter me? Propter eos additum puto, qui volunt de perſecutionibus & de famæ ſuæ turpitudine gloriari: & ideo dicere ad ſe pertinere Chriſtum, quia multa de illis dicuntur mala: cum & vera dicantur, quando & de illorum errore dicuntur: etſi aliquando etiam nonnulla falſa iactantur: quod temeritate hominum plerunque accidit, nõ tamen propter Chriſtum iſta patiuntur. Non enim Chriſtũ ſequitur, qui non *Quis Chriſtũ non ſequitur.* ſecundum veram fidẽ & catholicam diſciplinam Chriſtianus vocatur. Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis. Non hic cœlos dici pu- F to ſuperiores partes huius viſibilis mundi. Non enim *Cœli.* merces noſtra, quæ inconcuſſa & æterna eſſe debet, in rebus volubilibus & temporalibus collocanda eſt: ſed in cœlis dictum puto, in ſpiritalibus firmamentis, vbi habitat ſempiterna iuſtitia: in quorum comparatione terra dicitur anima iniqua, cui peccanti dictum eſt, Terra *Gene.3.* es, & in terram ibis. De his cœlis dicit apoſtolus, Quo- *Philip.3.* niam conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Sentiunt ergo iam iſtam mercedem qui gaudent ſpiritalibus bonis, ſed tũc ex omni parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem. Ita enim perſecuti ſunt, inquit, & prophetas qui ante vos fuerunt. Nunc perſecutionem generaliter poſuit, & in maledictis, & in dilaceratione famæ, & bene exemplo adhortatus eſt, quia vera dicentes ſolent perſecutionem pati: nec tamen ideo prophetæ antiqui timore perſecutionis à veritatis prædicatione defecerũt. Rectiſsimè itaque ſequitur, Vos eſtis ſal *Cap.10.* terræ. Oſtendens fatuos eſſe iudicandos, qui tẽporalium *1.Corin.15.* bonorum vel copiam ſectantes, vel inopiam metuẽtes, amittũt æterna, quæ nec dari poſſunt ab hominibus, nec auferri. Itaque ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur: id

G eſt, ſi vos per quos condiendi ſunt quodammodo po-
puli, metu perſecutionũ temporalium amiſeritis regna
cœlorum: qui erunt homines per quos à vobis error au-
feratur, cum vos elegerit deus, per quos errorem auferat
cæterorum? Ergo ad nihilum valet ſal infatuatum, niſi
vt mittatur foras, & calcetur ab hominibus. Non itaque
calcatur ab hominibus qui patitur perſecutionem, ſed
qui perſecutionem timendo infatuatur. Calcari enim
non poteſt niſi inferior: ſed inferior non eſt, qui quan-
uis corpore multa in terra ſuſtineat, corde tamen fixus
Cap.11. in cœlo eſt. Vos eſtis lumen mundi. Quomodo di-
xit ſuperius ſal terræ: ſic nunc dicit, lumen mundi. Nam
neque ſuperius iſta terra accipienda eſt, quam pedibus
corporeis calcamus: ſed homines qui in terra habitant,
vel etiam peccatores, quorum condiendis & extinguen-
dis putoribus, Apoſtolicum ſalem dominus miſit. Et hic
mundum non cœlum & terram, ſed homines qui ſunt
Mundus. in mundo vel diligunt mundum oportet intelligi, qui-
Cap.12. bus illuminandis apoſtoli miſſi ſunt. Non poteſt
Ciuitas ſu- ciuitas abſcondi ſuper montem poſita: id eſt, fundata ſu
pra montẽ per inſignem magnamq; iuſtitiam, quã ſignificat etiam
poſita. ipſe mons in quo diſputat dominus. Neque accendunt
H lucernam, & ponunt eam ſub modio. Quid putamus, ita
eſſe dictum ſub modio, vt occultatio tantũ lucernæ ac-
cipienda ſit, tanquam ſi diceret, Nemo accendit lucer-
nam, & occultat illam: An aliquid etiam modius ſigni-
ficat, vt hoc ſit ponere lucernam ſub modio, ſuperiora
facere corporis commoda, quàm prædicationem veri-
tatis: vt ideo quiſque veritatem nõ prædicet, dum timet
ne aliquid in rebus corporalibus & temporalibus mo-
Modius. leſtiæ patiatur? Et bene modius dicitur, ſiue propter re-
tributionem menſuræ, qua quiſque recipiet quę geſſit in
2.Corin.5. corpore: vt illis inquit Apoſtolus, recipiet vnuſquiſque
quæ geſſit in corpore: & tanquam de hoc modio corpo
Matt.7. ris alio loco dicitur, In qua menſura menſi fueritis, in ea
remetietur vobis. Siue quoniam temporalia bona quæ
corpore peraguntur, certa dierum menſura & inchoan-
tur & tranſeunt, quam fortaſſe ſignificat modius: æter-
Ioan.3. na vero & ſpiritalia nullo tali fine coarctentur. Non e-
nim ad menſuram dat deus ſpiritum. Sub modio ergo
lucernam ponit, quiſquis lucem bonæ doctrinæ commo
dis temporalibus obſcurat & tegit. Super candelabrum
autem, qui corpus ſuum miniſterio dei ſubiicit, vt ſu-
I perior ſit prædicatio veritatis, & inferior ſeruitus cor-
1.Retract. poris: per ipſam tamen corporis ſeruitutem excellentior
cap.19. luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id eſt, per vo-
cem & linguam & cæteros corporis motus in bonis o-
peribus inſinuatur etiã diſcentibus. Super candelabrum
1.Cor.19. ergo ponit lucernam, cum dicit Apoſtolus, Non ſic pu-
gno tanquam aërem cædens, ſed caſtigo corpus meum,
& ſeruituti ſubiicio, ne forte aliis prædicans, ipſe repro-
bus inueniar. Quod vero ait, Vt luceat omnibus qui in
domo ſunt: domum puto dictam habitationem homi-
num, id eſt, ipſum mundum, propter id quòd ſuperius
ait, Vos eſtis lumen mundi. Aut ſi domum quiſque vult
accipere eccleſiam, nec hoc eſt abſurdum. Sic luceat, in-
quit, lumen veſtrum coram hominibus, vt videant bo-
na facta veſtra, & glorificent patrem veſtrum qui in cœ-
lis eſt. Si tantummodo diceret, ſic luceat lumen veſtrum
coram hominibus, vt videant bona facta veſtra: finem
conſtituiſſe videretur in laudibus hominum, quas quæ-
runt hypocritæ, & qui ambiunt ad honores, & captant
Galat.1. inaniſſimam gloriam. Contra quos dicitur, Si adhuc
hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et per
Pſal.52. prophetam, Qui hominibus placent, confuſi ſunt, quia
deus nihil fecit illos. Et iterum, Deus confringit oſſa eo- K
rum qui hominibus placent. Et rurſum apoſtolus, Non *Galat.6.*
efficiamur inanis gloriæ cupidi. Et ipſe iterum, probet
autem ſe homo, & tunc in ſemetipſo habebit gloriam,
& non in altero. Non ergo tantùm dixit, vt videant bo-
na opera veſtra: ſed addidit, & glorificent patrem ve-
ſtrum qui in cœlis eſt: vt hoc ipſum quòd homo per bo-
na opera placet hominibus, non ibi finem conſtituat vt
hominibus placeat, ſed referat hoc ad laudem dei, &
proptèrea placeat hominibus vt in illo glorificetur deus.
Hoc enim laudantibus expedit, vt non hominem, ſed
deum honorent, ſicut in ipſo homine quem portabat,
dominus oſtendit, vbi admiratæ ſunt turbæ paralytico
ſanato virtutes eius, ſicut in euangelio ſcriptum eſt, Ti- *Matth.9.*
muerunt, & glorificauerunt deum qui dedit poteſtatem
talem hominibus. Cuius imitator apoſtolus Paulus di-
cit, Tantùm autem audientes erant, quoniam qui ali- *Galat.1.*
quando nos perſequebatur, nunc euangelizat fidem,
quam aliquando vaſtabat: & in me glorificabant deum.

Poſteaquam ergo cohortatus eſt audientes, vt ſe præ- *Cap.13.*
pararent ad omnia ſuſtinenda pro veritate atque iuſti-
tia, & non abſconderent bonum quod accepturi erant,
ſed ea beneuolentia diſcerent vt cæteros docerent, non L
ad laudem ſuam, ſed ad gloriã dei bona ſua opera refe-
rentes: incipit eos iam informare, & docere quid do-
ceant, tanquã ſi quærerent dicentes, Ecce volumus om-
nia ſuſtinere pro tuo nomine, & doctrinam tuam non
abſcondere, ſed quid eſt hoc ipſum quod vetas abſcon-
di, & pro quo iubes omnia tolerari? Nunquid aliud di-
cturus es contra ea quæ in lege ſcripta ſunt? Non, inquit,

Nolite enim putare quoniam veni ſoluere legem *Cap.14.*
aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. In hac
enim ſententia ſenſus duplex eſt, ſecundum vtrunque
tractandum eſt. Nam qui dicit, non veni ſoluere legem,
ſed adimplere: aut addẽdo dicit quod minus habet, aut
faciendo quod habet. Illud ergo prius conſideremus
quod primò poſuit. Nã qui addidit quod minus habet,
non vtique ſoluit quod inuenit, ſed magis perficiendo
confirmat: & ideo ſequitur, & dicit, Amen dico vo- *Cap.15.*
bis, donec tranſeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus
apex non præteribit à lege donec omnia fiant. Dum e-
nim fiunt etiã illa quæ adduntur ad perfectionem, mul-
to magis fiunt illa quæ præmiſſa ſunt ad inchoationem. M
Quòd autem ait, iota vnum, aut vnus apex non tranſibit *1.Retract.*
à lege: nihil poteſt aliud intelligi niſi vehemens expreſ- *cap.19.*
ſio perfectionis, quando per literas ſingulas demonſtra-
ta eſt: inter quas literas iota minor eſt cæteris, quia vno *Iota.*
ductu fit: apex autem eſt etiam ipſius aliqua in ſummo *Apex.*
particula. Quibus verbis oſtendit in lege ad effectum e-
tiam minima quæque perduci. Deinde ſubiecit, Qui *Cap.16.*
enim ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & do-
cuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlo-
rum. Mandata ergo minima ſignificantur per vnum io- *1.Retract.*
ta & vnum apicem. Qui ergo ſoluerit & docuerit ſic, id *cap.19.*
eſt, ſecundum id quod ſoluit, nõ ſecundum id quod in-
uenit & legit, minimus vocabitur in regno cœlorum: &
fortaſſe ideo non erit in regno cœlorum, vbi niſi magni
eſſe non poſſunt. Qui autem fecerit & docuerit ſic: hoc
eſt, qui non ſoluerit: & docuerit ſic, ſecundum id quòd
non ſoluit: magnus vocabitur in regno cœlorum. Qui
ergo magnus vocabitur in regno cœlorum, ſequitur vt
etiam ſit in regno cœlorum, quò magni admittuntur: ad
hoc enim pertinet quod ſequitur. Dico enim vo- *Cap.17.*
bis, quia niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcri-
barum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cœ-
lorum:

A lorum:id eſt, niſi non ſolum illa minima legis præcepia impleueritis quæ inchoant hominem, ſed etiã iſta quæ à me adduntur, qui non veni ſoluere legem, ſed adimplere, non intrabitis in regnum cœlorum. Sed dicis mihi, Si de illis mandatis minimis cum ſuperius loqueretur dixit, minimum vocari in regno cœlorum quiſquis vnum eorum ſoluerit, & ſecundum ſuam ſolutionem docuerit, magnum autem vocari quiſquis ea feceeit & ſic docuerit, & ex eo iam in regno cœlorum futurũ eſſe quia magnus eſt: quid opus eſt addi piæceptis legis minimis, ſi iam in regno cœlorum poteſt eſſe, quia magnus eſt quiſquis ea fecerit & ſic docuerit? Quapeopter ſic eſt accipienda illa ſententia: qui autem feceris & docuerit ſic, magnus vocabitur in regno cœlorum: id eſt, non ſecundum illa minima, ſed ſecundum ea quæ ego dicturus ſum. Quæ ſunt autem iſta? Vt abundet iuſtitia, inquit, veſtra ſuper Scribarum & Phariſæorum: quia niſi abundauerit iuſtitia, non intrabitis in regnum cœlorum Ergo qui ſoluerit illa minima, & ſic docuerit, minimus vocabitue: qui autem fecerit illa minima, & ſic docuerit, oon iam magnus habendus eſt & idoneus regno cœlorum, ſed tamen non tam minimus qnàm il-

B le qui ſoluit. Vt autem ſit magnus atq; illi regno aptus, faceee debet & docere ſicut Chriſtus ounc docet: id eſt, vt abundet iuſtitia eius ſuper Scribarum & Phariſæorũ.

Cap. 18. Iuſtitia Phariſæorum. Iuſtitia Phariſæorum eſt, vt non occidant: iuſtitia eorum qui intratnri ſunt in regnum cœlorum, vt non iraſcantur ſine cauſa. Minimum eſt ergo non occidere, & qui illud ſolneeit, minimus vocabituein regno cœlorum. Qui autem illud impleuerit vt non occidat, non continuò magnus erit & idoneus regno cœlorum: ſed tamen aſcendit aliqnem gradum, perficietue autem ſi nec iraſcatur ſine cauſa. Quod ſi perfecerit multo, remotior erit ab homicidio. Quapropter qui docet vt non iraſcamur, non ſoluit legem ne occidamus, ſed implet potius, vt & foris dum non occidamus, & in corde

Cap. 19. dum non iraſcimur, innocentiã cuſtodiamus. Au-

Exod. 20. di'tis ergo, inquit, quia dictum eſt antiquis, Non occi-

1. Retr. 19. des. Qui autem occideeit iudicio reus erit. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri ſuo eacha, eeus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit ge-

Reus iudicio, cõcilio gehennæ ignis. henoæ ignis. Quid inteieſt intee reum iudicio, & reum concilio, & reum gehennæ ignis? Nam hoc poſtremum grauiſsimum ſonat, & admonet quoſdam gradus factos à leuiotibus ad grauiora, donec ad gehennam ignis ve-

C niretur. Et ideo ſicut leuius eſt reum eſſe iudicio quàm reum eſſe cõcilio, ita leuius eſt reum eſſe concilio q̃ eſſe reũ gehennæ ignis. Itaq; oportet vt læuius eſſe intelligatur iraſci ſine cauſa fratri quàm dicere racha, & ruſſus leuius eſſe dicere racha quàm dicere fatuc. Non enim reatus ipſe haberet gradus, niſi gradatim etiam peccata cõmemorarentur. Vnum autem hic verbum obſcurum poſitum eſt, quia nec Græcum, nec Latinum eſt, racha, cætera verò in ſermone noſtro vſitata ſunt. Nõnulli autem de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannoſum dici racha, quoniam Græce dicitur pannus ῥάκος. A quibus tamen cum quæritur quid dicatur Græce pannoſus, non reſpondent eacha: ſed deinde non poſſet Latinus interpres vbi poſuit racha, pannoſum ponere, nec vti verbo quod & in Lati-

Racha quid. na lingua nullum ſit, & in Græca inuſitatum. Probabilius eſt eego, quod audiui à quodam Hebræo, cũ id interrogaſſem: dixit enim eſſe vocem non ſignificantem aliquid, ſed indignantis animi motum exprimentem.

Has interiectiones Grammatici vocant particulas ora- D tionis ſignificãtes commoti animi affectum: velut cum dicitur à dolente, heu: velut ab iraſcente, hem. Quæ voces quarũque linguarum ſunt propriæ, nec in aliam linguam facile transferuntur. Quæ cauſa vtiq; coëgit tam Græcum interpretem quàm Latioum vocem ipſam ponere, cum quomodo eam interpretaretur non inueniret. Gradus itaq; ſunt in iſtis peccatis, vt primo quiſque *Tres gradus iræ.* iraſcatur, & eum motum retineat corde cõceptum. Iam ſi extorſerit vocem indignantis ipſa commotio non ſignificantem aliquid, ſed illum animi motum ipſa eruptione teſtantem, qua feriatur ille qui iraſcitur, plus eſt vtique quàm ſi ſurgẽs ira ſilentio piemeretur. Sin vero non ſolùm vox indignãtis audiatur, ſed etiam verbum quo iam certam eius vituperationẽ in quem profertur deſignet & notet, quis dubitet amplius hoc eſſe quàm ſi ſolus indignationis ſonus ederetur? Itaque in primo vnũ eſt: id eſt, ira ſola: in ſecundo duo, & ira & vox quæ iram ſignificat: in tertio tria, & ira & vox quæ iram ſignificat, & in voce ipſa certæ vituperationis expreſsio. Vide nunc etiam tres reatus, iudicij, conſilij, & gehen- *Tres reatus iræ.* næ ignis. Nã in iudicio adhuc defenſioni datur locus:

E In cõcilio autem quanquam & iudicium eſſe ſoleat, tamẽ quia intereſſe aliquid hoc loco fateri cogit ipſa diſtinctio, videtur ad conſilium pertinere ſententiæ prolatio: quãdo noo iam cum ipſo reo agitur vtrum damoandus ſit, ſed intee ſe qui iudicant conferunt quo ſupplicio dãnari oporteat quem cõſtat eſſe damnandum, Gehenna vero ignis nec damnationem habet dubiam ſicut iudicium, nec damnati pœnam, ſicut cõcilium: in gehẽoa quippe ignis certa eſt & damnatio & pœna dãnati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatu, ſed quibus modis inuiſibilitee exhibeantur pœnæ meritis animarum, qnis poteſt dicere? Audiendum eſt *Iuſtitia Phariſæorũ & iuſtitia maior.* itaque quãtum interſit inter iuſtitiã Phariſæorum, & iuſtitiam maiorem quæ in regnum cœlorum introducit. Quòd cum ſit grauius occidere quàm verbo irrogare conuicium, ibi occiſo reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod trium illorum peccatorum leuiſsimum eſt: quia illic queſtionem homicidij inter homines agitabant: hic autem omnia diuino iudicio dimittũtur, vbi finis dãoatorum eſt gehennæ ignis. Quiſquis autem dixerit quòd graniore ſupplicio in maiore iuſtitia punitur homicidiũ, ſi gehẽnæ ignis punitur cõuicium, cogit intelligi eſſe differentias gehennarum. Sa-

F nè in tribus iſtis ſententiis ſubauditio verborum intnẽda eſt. Habet enim prima ſententia omnia verba neceſſaria, vt nihil ſubaudiatur. Qui iraſcitur, inquit, fratri ſuo ſine cauſa, eeus erit iudicio. In ſecunda vero cũ ait, Qui antẽ dixerit fratri ſuo racha, ſubauditur ſine cau- *1. Retract. 19.* ſa: & ita iungitur, reus erit cõcilio. Iam in tertia vbi ait, Qui autem dixerit fatue, duo ſubaudiuntur, & fratri ſuo, & ſine cauſa. Hoc eſt vnde defenditur quod apoſtolus Galatas vocat ſtultos, quos etiã fratres nominat, *Gala. 3.* non enim id fecit ſine cauſa. Ideo autẽ hic fratrer ſubaudiendus eſt, qnia de inimico poſtea dicitur, quomodo etiã ipſe tractandus ſit maiore iuſtitia. Deinde *Cap. 20.* hic ſequitur, Si ergo obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius recõciliare fratri tuo. Et tunc veniẽs offer munus tuũ. Hinc itaq; apparet de fratre dictũ eſſe ſupeeius, quoniã ſententia quæ ſequitur, ea cõiunctione conectitur, vt ſuperiori atteſtetue. nõ enim ait, Si autem obtuleris munus tuum ad altare, ſed ait, Si ergo obtuleris mu-

G ous tuum ad altare. Nam ſi iraſci fas noo eſt fratri ſuo
ſioe cauſa, aut dicere racha, aut dicere fatue, multo mi-
nus fas eſt animo teoere aliquid, vt in odiũ indignatio
cõuertatur. Ad quod pertioet etiam quod alio loco di-
Epheſ. 4. citur, Non occidat ſol ſuper iracuodiam veſtram. Iube-
mur ergo illamri munus ad altare, ſi recordari fueri-
mus aliquid aduerſum nos habere fratrem, munus ante
altare relioquere, & pergere ac recoociliari fratri, dein-
de venire & muous offerre. Quod ſi accipiatur ad lite-
ram, fortaſsis aliquis credat ita fieri oportere, ſi pręſens
frater ſit. Noo eoim diutius differri poteſt, cum mu-
nus tuum relinquere ante altare iubearis. Si ergo de ab-
ſente, & quod fieri poteſt, etiam trans mare conſtituto
aliquid tale veoiat in mentem, abſurdum eſt credere
ante altare munus relioquendum, quod poſt terras &
maria pererrata offeras deo. Et ideo prorſus iotrò ad
ſpiritalia refugere cogimur, vt hoc quod dictum eſt ſi-
Altare. ne abſurditate poſsit intelligi. Altare itaque ſpiritaliter,
in ioteriore dei tẽplo ipſam fidem accipere poſſumus,
cuius ſignum eſt altare viſibile. Quodlibet enim munus
offerimus deo, ſiue prophetiam, ſiue doctrinã, ſiue ora-
H tionem, ſiue hymoum, ſiue pſalmũ, & ſi quid tale aliud
ſpiritalium dooorum animo occurrerit, acceptum eſ-
ſe ooo poteſt deo niſi fidei ſynceritate fulciatur, & ei
fixæ atque immobili atque firmæ imponatur, vt poſsit
iotegrum atque illibatum eſſe quod loquimur. Nã mul
ti hæretici noo habentes altare: id eſt, veram fidem, bla-
ſphemias pro laude dixerunt, terrenis videlicet opioio-
nibus aggrauati, votum ſuum tanquam in terram pro-
ijcientes. Sed debet eſſe ſana etiam offerentis iotentio.
Et propterea cum tale aliquid oblaturi ſumus in cor-
1. Cor. 3. de noſtro, id eſt io interiore dei tẽplo (Templum eoim
Epheſ. 3. dei ſanctũ eſt, inquit, quod eſtis vos: & in interiore ho-
mioe habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris)
ſi io meotem veoerit quod aliquid habeat aduerſum
nos frater: id eſt, ſi nos eum in aliquo lęſimus, tunc eoim
ipſe habet aduerſum oos. Nam oos aduerſus illum ha-
bemus, ſi ille oos læſerit, vbi non opus eſt pergere ad re-
coociliatiooem: ooo enim veoiam poſtulabis ab eo qui
tibi fecit iniuriam, ſed tantùm dimittis, ſicut tibi dimit-
ti à domioo cupis, quod ipſe commiſeris. Pergeodũ eſt
ergo ad recõciliatiooem, cum io mentem venerit quod
nos forte fratrem io aliquo læſimus. Pergeodum eſt er-
go non pedibus corporis, ſed motibus animi, vt te hu-
I mili affectu proſternas fratri ad quẽ chara cogitatione
cucurreris in coоſpectu eius cui munus oblaturus es. Ita
eoim etiam ſi præſens ſit, poteris eum nõ ſimulato aoi-
mo lenire, atq; in gratiam reuocare veniam poſtulan-
do, ſi hoc prius coram deo feceris: pergens ad eum non
pigro motu corporis, ſed celertimo dilectionis affectu.
Atque inde veniens, id eſt, intentiooem reuocans ad id
quod agere cœperas, offers munns tuum. Quis autem
hoc facit vt fratri ſuo vel non iraſcatur ſine cauſa, vel
racha oon dicat ſine cauſa, vel eum fatuum noo appel-
let ſine cauſa, quod totum ſuperbiſsime admittitur: vel
forte ſi io aliquo horum lapſus fuerit, vnum remediũ,
vt ſupplici animo veniã deprecetur: quod quiſquis non
fecerit, inanis iactantiæ ſpiritu inflatur. Beati ergo pau-
peres ſpiritu, quooiam ipſorum eſt regoum cœlorum.
Cap. 11. Nunc iam videamus quod ſequitur. Eſto, inquit,
Mat. 5. d. aduerſario tuo beoeuolus cito dum es in via cum eo, ne
forte te tradat aduerſarius iudici, & iudex tradat te mi-
Ioan. 5. niſtro, & in carcerẽ mittaris. Amen dico tibi, non exies
Iudex. inde donec reddas nouiſsimum quadrantem. Iudicem
Chriſtus. intelligo Chriſtum. Pater enim non iudicat quẽquam,

ſed omne iudium dedit filio. Miniſtrum iotelligo an- K
gelum. Et angeli, ioquit, miniſtrabant ei: & cum ange- *Miniſter,*
lis ſuis vẽturum credimus ad iudicandos viuos & mor- *angelus.*
tuos. Carcerem iotelligo pœnas videlicet tenebrarum, *Matth. 4.*
quas alio loco exteriores vocat: credo propterea quòd *Carcer, pœ*
intrioſecus ſit io ipſa mente, vel etiam ſi quid ſecretius *na tene-*
cogitari poteſt, gaudiũ diuinorum pręmiorum. De quo *brarum.*
dicitur ſeruo bene merito: Iotra in gaudiũ domini tui, *Mat. 25.*
Quemadmodum etiam & io hac ordioatione reipubli-
cæ, vel à ſecretario, vel à prætorio iudicis extra mitti-
tur, qui io carcerem truditur. De ſoluendo autem no- *Quadrans*
uiſsimo quadraote, poteſt oon abſurde iotelligi aut pro *nouiſsi-*
eo poſitum quod nihil relioquitur impunitum, ſicut lo- *mus.*
quentes etiã dicimus vſque ad fecem, cum volumus ex-
primere aliquid ita exactum vt nihil relioqueretur: vel
vt ſignificarentur nomioe quadrantis oouiſsimi terre-
na peccata. Quarta eoim pars diſtioctorum membro-
rum huius mundi, & ea nouiſsima, terra ionenitur: vt
Incipias à cœlo, ſecundum aërem oumeres, aquam ter-
tiam, quartam terram. Poteſt ergo conuenienter videri
dictum, Dooec ſoluas nouiſsimum quadrantem: id eſt,
donec luas terrena peccata. Hoc enim & peccator au- *Geneſ. 3.*
diuit, Terra es, & io terrã ibis. Dooec ſoluas autẽ quod L
dictũ eſt, miror ſi noo eam ſignificat pœnam, quæ voca-
tur æterna. Vode enim ſoluitur illud debitum, vbi iam
non datur pœnitendi & correctionis locus? Ita enim
fortaſſe hic poſitum eſt, Dooec ſoluas: quomodo in
illo vbi dictum eſt, Sede à dextris meis, donec pooam *Pſal. 109.*
omnes ioimicos tuos ſub pedibus tuis. Non enim cum *Donec.*
fueriot ioimici ſub pedibus poſiti, deſioet ille ſedere ad *1. Cor. 15.*
dexteram. Aut illud apoſtoli, Oportet enim illũ regna-
re, donec pooat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. Non e-
nim cum poſiti fuerint deſinet regnare. Quemadmodũ
ergo ibi iotelligitur, de quo dictum eſt, Oportet eum re-
gnare dooec ponat omoes inimicos ſuos ſub pedibus
ſuis: ſemper regnaturum, quooiam ſemper illi eruot ſub
pedibus: ita hic accipi poteſt de quo dictũ eſt, Non exies
inde donec ſoluas oouiſsimũ quadrantem, ſemper non
exiturum eſſe: quia ſemper ſoluit nouiſsimum quadrã-
tem, dum ſempiternas pœnas terrenorum peccatorum
luit. Neque ita hoc dixerim vt diligentiorem tractatio-
nem videar ademiſſe de pœnis peccatorum, quomodo
in ſcripturis dicaotur æternæ, quanquam quolibet mo-
do vitandæ ſint potius quàm ſciendæ. Sed videa- *Cap. 12.*
mus iam quis ſit ipſe aduerſarius cui iubemur eſſe be- M
neuoli citò, cum ſumus cum illo in via. Aut enim dia-
bolus eſt, aut homo, aut caro, aut deus, aut pręceptũ eius.
Sed diabolo non video quomodo iubeamur beneuoli
eſſe: id eſt, concordes aut cooſentientes. Naoque alij
quod Græce poſitum eſt, εὐνοῶν ioterpretati ſunt con-
cors, alij cooſeotiens. Sed oeque beneuoleotiam diabo-
lo iubemur exhibere, (vbi eoim beneuolentia, ibi amici-
tia) oeque quiſquam dixerit amicitiã cum diabolo eſſe
facieodam. Neque concordare cum illo expedit cui ſe-
mel reouociando bellum iodiximus, & quo victo co-
rooabimur. Neque cõſentire illi iam oportet, cui ſi oun-
quam cooſeoſiſſemus, oũquam io iſtas incidiſſemus mi-
ſerias. De homioe autem quãquam iubeamur cum om-
nibus quantum io oobis eſt pacem habere, vbi vtique
& beneuolentia & concordia & conſenſio poteſt io-
telligi: ooo video tamen quomodo accipiam ab homi- *Roma. 14.*
ne oos iudici tradi, vbi Chriſtum iudicem iotelligo, *1. Corin. 5.*
ante cuius tribunal omnes oportet exhiberi, ſicut dicit
apoſtolus, Quomodo ergo iudici traditurus eſt, qui
ante iudicem pariter exhibebitur? Aut ſi propterea
traditur

A traditur quiſque iudici, quia hominem læſit quamuis illo non tradente qui læſus eſt, multo commodius accipitur á lege ipſa reum tradi iudici contra quem fecic cum hominem læderet: quia & ſi occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus qoo cócordet cum eo, quia iam non eſt cum illo via: id eſt, in hac vita. Nec tamen ideo non ſanabitur pœnitendo, vt ad illius miſericordiam cum ſacrificio contribulati cordis refugiendo non mereatur venire qui donat peccata conuerſis ad ſe, & qui plus gaudet de vno pœnitente, quàm de nonaginta nouem iuſtis. *Lucæ 15.* Carni verò multo minus video quomodo beneuoli vel concordes vel conſentientes eſſe iubeamur. Magis enim peccatores amant carnem ſuam, & concordant cum illa & conſentiũt ei. Qui verò eam ſeruituti ſubiiciunt, non ipſi ei conſentiunt, ſed eam ſibi conſentire cogunt. Fortaſſe ergo iubemur deo conſentire, & illi eſſe beneuoli, vt ei reconciliemur, á quo peccãdo receſsimus, vt aduerſarius noſter dici poſsit, Quibus enim reſiſtit, rectè dicitor eorũ aduerſarius. *Iacobi 4.* Deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiã. Et initium omnis peccati ſuperbia, Initium autem ſuperbiæ hominis apoſtatare à deo. *Eccl. 10.* Et apoſtolus dicit, Si enim cum inimici eſſemus reconciliati ſumus deo per mortem filij eius, multo magis recóciliati ſalui erimus in vita ipſius. *Roma. 5.* Ex quo intelligi poteſt, nullam naturam malam inimicam deo eſſe, quandoquidem & ipſi reconciliãtur qui inimici fuerunt. Quiſquis ergo in hac via, id eſt, in hac vita, non fuerit reconciliatus deo per mortem filij eius, tradetur iudici ab illo: quia pater non iudicat quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio: atque ita cætera quæ in hoc capitulo ſcripta ſunt conſequuntur, de quibus iam tractauimus. *Ioan. 5.* Vnum ſolum eſt quod huic intellectui difficultaté facit, quomodo poſsit rectè dici, in via nos eſſe cum deo, ſi hoc loco ipſe accipiendus eſt aduerſarius impiorum, cui iubemur citò reconciliari. *Deus quomodo nobiſcum ſit in via.* Niſi forte quia ipſe vbique eſt, nos autem cum in hac via ſumus, cum illo vtiq; ſumus. Si enim aſcendero in cœlum, inquit, tu illic es: ſi deſcẽdero in infernum, ades. *Pſal. 138.* Si recipiam pennas meas in directum, & habitabo in nouiſsimo maris: etenim illuc manus tua deducet me, & continebit me dextera tua. *Impios eſſe cũ deo.*

Aut ſi non placet impios dici eſſe cum deo, quanquam C nuſquam non præſto ſit deus, quemadmodum nos dicimus cæcos eſſe cum luce, tametſi oculos eorũ lux circũfundat, vnum reliquum eſt, vt hic aduerſarium præceptum dei eſſe intelligamus. *Cæcos eſſe cum luce.* Quid enim ſic aduerſatur peccare volentibus, quàm præceptum dei, id eſt, lex eius & ſcriptura diuina qoæ data eſt nobis ad hanc vitam, vt ſit nobiſcum in via, cui non oportet contradicere, ne nos tradat iudici, ſed ei oportet conſentire cito? Non enim quiſquam nouit quando de hac vita exeat. Quis autem conſentit ſcripturæ diuinæ? niſi qui legit & audit, pié deferens ei culmẽ authoritatis, vt quod intelligit, nó propter hoc oderit quòd peccatis ſuis aduerſari ſentit, ſed magis diligat correptionem ſuam, & gaudeat quòd moribus ſuis donec ſanantur non parcatur. Quod vero aut obſcurum, aut abſurdum illi ſonat, non inde concitet contradictionũ certamina, ſed oret vt intelligat, beneuolentiam tamen & reuerentiam tantæ authoritati exhibẽdam eſſe meminerit. Sed quis hoc faciat niſi quiſquis ad teſtamentum patris aperiendum & cognoſcendum, nó litium minitatione acerbus, ſed pietate mitis acceſſerit. Beati ergo mites, quoniam ipſi hæreditate poſsidebunt terram. Videamus ſequentia. *Cap. 23.*

Exod. 20. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis, Ego autẽ dico vobis, quia omnis qui viderit mu- D lierem ad concupiſcẽdum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Iuſtitia ergo minor eſt, non mœchari corporum coniunctione. Iuſtitia vero maior eſt regni dei, non mœchari in corde. *Mœchari corde, corpore.* Multo facilius cuſtodit ne mœchetur in corpore, quiſquis non mœchatur in corde. Illud ergo confirmauit, qui hoc præcepit. Non enim venit legem ſoluere, ſed implere. *Mat. 5.* Sanè conſiderandum eſt quòd non dixit, omnis qui concupiuerit mulierem: ſed, qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam: id eſt hoc fine & hoc animo attenderit, vt eam concupiſcat: quod iam non eſt titillari delectatione carnis, ſed plenè conſentire libidini, ita vt non refrenetur illicitus appetitus, ſed ſi facultas data fuerit ſatietur. Nam tria ſunt quibus impletur peccatum, ſuggeſtione, delectatione & conſenſione. *Peccatum tribus impletur.* Suggeſtio, ſiue per memoriam fit, ſiue per corporis ſenſus, cum aliquid videmus aut audimus, vel olfacimus, vel guſtamus, vel tangimus. *Suggeſtio.* Quo ſi frui delectauerit, delectatio illicita refrenanda eſt: velut cum ieiunamus, & viſis cibis palati appetitus aſſurgit, non fit niſi delectatione: ſed huic tamen non conſentimus, ſi eam dominantis rationis iure cohibemus. *Delectatio.* Si E autem cõſenſio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum autem deo in corde noſtro, etiam ſi facto non innoteſcat hominibus. *Conſenſio.* Ita ergo ſunt iſti gradus, quaſi à ſerpente ſuggeſtio fiat, id eſt lubrico & volubili, hoc eſt temporali corporum motu: quia & ſi qua talia phantaſmata intus verſantur in anima, de corpore foriníecus tracta ſunt: & ſi quis occultus præter iſtos quinque ſenſus motúſque corporis animum tangit, eſt etiam ipſe temporalis † & lubricus: & ideo quanto illabitor occultius vt cogitationem contingat, tanto conuenientius ſerpẽti comparatur. *† al. corporalis.* Tria ergo hæc, vt dicere cœperam, ſimilia ſunt illi geſtæ rei qoæ in Geneſi ſcripta eſt, vt quaſi à ſerpente fiat ſuggeſtio & quædam ſuaſio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio, In ratione verò tanquam in viro conſenſio: quibus peractis, tanquam de paradiſo, hoc eſt de beatiſsima luce iuſtitiæ in mortem homo expellitur, iuſtiſsime omnino. *Geneſ. 3.* Non enim cogit qui ſuadet. Et omnes naturæ in ordine ſuo gradibus ſuis pulchræ ſunt, ſed de ſuperioribus in quibus rationalis animus ordinatus eſt, ad inferiora non eſt declinandum. Nec quiſquam hoc facere co- F gitur, & ideo ſi fecerit: ſine iuſta defenſione ponitor, Non enim hoc committit inuitos. Veruntamen delectatio ante conſenſionem vel nulla eſt, vel tam tenuis vt propè nulla ſit: cui conſentire magnum peccatum eſt cum illicita eſt. Cum autem quiſque cõſenſerit, committit peccatum in corde ſuo. Si autem etiam in factum proceſſerit, videtur ſatiari & extingui cupiditas. Sed poſtea cum ſuggeſtio repetitur, maior accenditur delectatio: quæ tamẽ adhuc multo minor eſt quàm illa quæ aſsiduis factis in conſuetudinem vertitur. Hanc enim vincere difficilimum eſt: & tamen etiam ipſam conſuetudinem ſi ſe quiſque non deſerat, & Chriſtianam militiam non reformidet, illo duce atque adiutore ſuperabit: ac ſic in priſtinam poteſtatem atque ordinem & vir Chriſto & mulier viro ſubiicitur. Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum peruenitur, ſuggeſtione, delectatione, conſenſione: ita ipſius peccati tres ſunt differentiæ, in corde, in facto, in conſuetudine, tanquam tres mortes. *Peccati tres differentiæ.* Vna quaſi in domo, id eſt cũ in corde conſentitur libidini: altera iam prolata, quaſi extra portam cum in factum procedit aſſenſio: tertia cum vi conſuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus,

G quaſi in ſepulchro iam putens. Quæ tria genera mor-
tuorum dominum reſuſcitaſſe, quiſquis euangelium
legit, agnoſcit. Et fortaſſe conſiderat quas differentias
habeat etiam ipſa vox reſuſcitantis, cum alibi dicit, Pu-
Mat. 9. ella ſurge, Et alibi, Iuuenis, tibi dico, ſurge, Alibi, Infre-
Lucæ 7. muit in ſpiritu & fleuit, & rurſus fremuit, & poſt de-
Ioan. 11. inde voce magna exclamauit, Lazare veni foras. Qua
propter nomiue mœchantium qui hoc capitulo com-
memorantur omnem carnalem & libidinoſam concu-
piſcentiam oportet intelligi. Cum enim tam aſsiduè
idololatriam ſcriptura fornicationem dicat, Paulus au-
Epheſ. 5. tem apoſtolus auaritiam idololatriæ nomine appel-
let, quis dubitet omnem malam concupiſcentiam re-
ctè fornicationem vocari: quando anima neglecta ſu-
periore lege qua regitur, inferiorum naturam turpi
voluptate quaſi mercede proſtituta corrumpitur? Et
ideo quiſquis carnalem delectationem aduerſus rectã
voluntatem ſuam rebellare ſenſit per conſuetudinem
peccatorum, cuius indomitæ violentia trahitur in cap-
tiuitatem, recolat quantum poteſt qualem pacem pec-
Roma. 7. cando amiſerit, & exclamet, Infœlix ego homo, quis me
H liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ie-
ſum Chriſtum dominum noſtrum. Ita enim cũ ſe infœ-
licem exclamat, lugendo implorat conſolatoris auxi-
lium. Nec paruus eſt ad beatitudinem acceſſus, cogni-
tio infœlicitatis ſuæ: & ideo beati etiam lugentes: quo-
Cap. 24. niam ipſi conſolabuntur. Deinde ſequitur & dicit,
Si autem oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum
& proiice abs te: Expedit enim tibi vt pereat vnum mẽ-
brorum tuorum quàm totum corpus tuum eat in gehẽ
nam. Hic verò magna opus eſt fortitudine ad membra
præcidẽda. Quicquid enim eſt quod ſignificat oculus,
ſine dubio tale eſt quod vehementer diligitur. Solet e-
nim & ab eis qui vehementer volunt exprimere dile-
ctionem ſuam, ita dici, Diligo eum vt oculos meos, aut
etiam pluſquã oculos meos. Quod autem additum eſt,
dexter: fortaſſe ad augendam vim dilectionis valet.
Quanquam enim ad videndum iſti oculi corporis com-
muniter intendantur, & ſi ambo intendantur, æquali-
ter poſsint, amplius tamen formidãt homines dextrum
amittere: Vt iſte ſit ſenſus, quicquid illud eſt quod ita
diligis, vt pro dextro oculo habeas, ſi ſcandalizat te, id
eſt tibi ſi impedimẽto eſt ad veram beatitudinem, erue
I illud, & proiice ab te. Expedit enim tibi vt pereat vnũ
horum quæ ita diligis vt tanquã membra tibi hæreant,
quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Sed quo-
niam ſequitur de manu dextera, & ſimiliter dicitur, Si
dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam & pro-
iice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membro-
rum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehen-
nam: cogit quærere diligentius, quid dixerit oculum,
in qua quæſtione nihil mibi occurrit congruentius,
Oculus, a- quàm dilectiſsimũ amicum. Nam hoc eſt vtique quod
mic9 dile- membrum recte poſſumus appellare, quod vehemen-
ctiſsimus. ter diligimus: & hunc conſiliarium, quia oculus eſt tan-
quam demonſtrans iter, & in rebus diuinis, quia dex-
ter eſt: vt ſiniſter ſit dilectus quidem conſiliarius, ſed
in rebus terrenis ad neceſsitatem corporis pertinenti-
bus, de quo ſcandalizante ſuperfluum erat dicere, quã-
doquidem nec dextro parcendum ſit. In rebus autẽ di-
uinis conſiliarius ſcandalizans eſt, ſi in aliquam perni-
Manus cioſam hæreſim nomine religionis atque doctrinæ co-
dextra di- natur inducere. Ergo & dextera manus accipitur dile-
lectus ad- ctus adiutor & miniſter in diuinis operibus: nam quẽ-
iutor. admodum in oculo contemplatio, ſic in manu opera-
tio rectè intelligitur, vt ſiniſtra manus intelligatur in K
operibus quæ huic vitæ & corpori ſunt neceſſaria.
Dictum eſt autem, Quicunque dimiſerit vxorem *Cap. 25.*
ſuam, det illi libellum repudij. Hæc iuſtitia minor eſt *Mat. 5.*
Phariſæorum, cui non eſt contrarium quod dominus
dicit, Ego autem dico vobis, quicunque dimiſerit vxo-
rem ſuam excepta fornicationis cauſa, facit eam mœ-
chari: & qui ſolutam à viro duxerit, mœchatur. Non e- *Mat. 19.*
nim qui præcepit dari libellum repudij, hoc præcepit,
vt vxor dimittatur: ſed qui dimiſerit, inquit, det illi li-
bellum repudij: vt iracundiam temerariam proiicien-
tis vxorem libelli cogitatio temperaret. Qui ergo di-
mittendi moram quæſiuit, ſignificauit quantum potuit
duris hominibus, ſe nolle diſsidium. Et ideo ipſe do-
minus alio loco de hoc interrogatus ita reſpondit. Hoc *Mat. 19. a.*
Moyſes propter duritiam cordis veſtri fecit. Quantum-
uis enim durus eſſet qui vellet dimittere vxorem, cum
cogitaret libello repudij dato iam ſine periculo eam
poſſe nubere alteri, facile placaretur. Dominus ergo ad
illud confirmandum vt non facile vxor dimittatur, ſo-
lam cauſam fornicationis excepit: cæteras verò vni-
uerſas moleſtias ſi quæ fortè extiterint, iubet pro fide
coniugali pro caſtitate fortiter ſuſtineri: & mœchum L
dicit etiam virum qui eam duxerit quæ ſoluta eſt à vi-
ro. Cuius rei apoſtolus Paulus terminum oſtendit, quia *Rom. 7. a.*
tandiu obſeruandum dicit quandiu vir eius viuit. Illo
autem mortuo, dat nubẽdi licentiam. Hanc enim etiam
ipſe regulam tenuit, & in ea non ſuum conſilium ſicut
in nonnullis monitis, ſed præceptum domini iubentis
oſtendit, cum ait, Eis autem quæ nuptæ ſunt præcipio, *1. Corin. 7.*
non ego, ſed dominus, mulierem, à viro non diſcedere,
Quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo re-
conciliari: & vir vxorem non dimittat. Credo ſimilĩ
forma, vt ſi dimiſerit, non ducat aliam, aut reconcilie-
tur vxori. Fieri enim poteſt vt dimittat vxorem cauſa
fornicationis, quã dominus exceptam eſſe voluit. Iam
verò ſi nec illi nubere conceditur viuo viro à quo re-
ceſſerit, neque huic alteram ducere viua vxore quam
dimiſit: multo minus fas eſt illicita cum quibuſlibet ſtu-
pra cõmittere. Beatiora ſanè coniugia iudicanda ſunt,
quæ ſiue filiis procreat, ſiue etiam iſta terrena prole
contempta, continentiam inter ſe pari conſenſu ſer-
uare potuerint: quod neque contra illud præceptum
fit, quo dominus dimitti coniugem vetat. Non enim M
dimittit qui cum ea non carnaliter, ſed ſpiritaliter viuit:
& illud ſeruatur quod per apoſtolum dicitur, Reliquum
eſt, vt qui habent vxores, quaſi non habentes ſint. Illud *1. Cor. 7.*
magis ſolet ſolicitare animum paruulorum, qui tamen
ſecundum præcepta Chriſti iam viuere geſtiunt, quod
alio loco Ipſe dominus dicit, Quiſquis venit ad me, & *Lucæ 14.*
non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios,
& fratres, & ſorores, inſuper & animam ſuam, non
poteſt meus eſſe diſcipulus. Videri enim poteſt con-
trarium minus intelligentibus, quòd hic vetat dimit-
ti vxorem, excepta cauſa fornicationis: alibi vero diſci-
pulum ſuum negat eſſe poſſe quanquam, qui non o- *Vxor quo-*
derit vxorem. Quod ſi propter concubitum diceret, *modo odio*
non etiam patrem & matrem & fratres & ſorores in *habenda.*
eadem conditione poneret. Sed quàm verum eſt,
quòd regnum cœlorum vim patitur, & qui vim fa- *Mat. 11. b.*
ciunt, diripiunt illud. Quanta enim vi opus eſt, vt ho-
mo diligat inimicos, & oderit patrem & matrem &
vxorem & filios & fratres. Vtrunque enim iubet, qui
ad regnum cœlorum vocat. Et quomodo hæc non ſint
contraria inter ſe, ipſo duce oſtendere facile eſt: ſed ea

intellecta

A intellecta implere difficile eſt, quanquam & hoc eodem
ipſo adiuuante facillimum. Regnum enim æternum
quò diſcipulos ſuos, quos etiam fratres appellat, vocare
dignatus eſt, non habet huiuſmodi neceſsitates tempo-
Gala. 3. rales, Non eſt Iudæus, neque Græcus, neque maſculus,
Coloſſ. 2. neque fœmina, neque ſeruus, neque liber: ſed omnia &
in omnibus Chriſtus. Et ipſe dominus dicit, In reſurre-
Matth. 22. ctione enim neque nubent, neque vxores ducent, ſed
& Luc. erunt ſicut angeli dei in cœlis. Oportet ergo vt quiſquis
20. f. illius regni vitam iam hic meditari voluerit, oderit non
ipſos homines, ſed iſtas neceſsitudines temporales qui-
bus iſta quæ tranſitura eſt vita fulſitur, quæ naſcendo
moriendoque peragitur: quod qui non odit, nec dum
amat illam vitam vbi nulla erit conditio naſcendi, at-
que moriendi, quæ copulat terrena coniugia. Itaque
ſi aliquem bene Chriſtianum, qui tamen habet vxo-
rem, quamuis cum ea adhuc filios generet, interrogem,
vtrum in illo regno habere velit vxorem: memor
vtique promiſſorum dei & vitæ illius vbi corruptibile
hoc incorruptionem, & mortale hoc induet immor-
talitatem: iam magno vel certe aliquo amore ſuſpen-
1. Cor. 15. g. ſus, cum execratione reſpondebit, ſe vehementer id
B nolle. Rurſus ſi interrogem, vtrum vxorem ſuam poſt
reſurrectionem accepta angelica immortalitate, quæ
ſanctis promittitur, ſecum ibi viuere velit: tam ve-
hementer ſe id velle quàm illud nolle reſpondebit.
Sic inuenitur bonus Chriſtianus diligere in vna fœ-
mina creaturam dei, quam reformari & renouari de-
ſiderat: odiſſe autem coniunctionem copulationem-
que corruptibilem atque mortalem: hoc eſt diligere
in ea quòd homo eſt, odiſſe quod vxor eſt. Ita etiam
diligit inimicum non inquantum inimicus eſt, ſed in-
quantum homo eſt: vt hoc ei velit prouenire quod ſi-
bi, id eſt vt ad regnum cœlorum correctus renouatuſ-
1. retr. c. 19. que perueniat. Hoc & de patre & de matre & cæteris
vinculis ſanguinis intelligendum eſt: vt in eis oderi-
mus quod genus humanum naſcendo & moriendo
ſortitum eſt, diligamus autem quod nobiſcum poteſt
ad illa regna perduci: vbi nemo dicit pater meus, ſed
omnes omnino vno deo, pater noſter: nec mater mea,
ſed omnes illi Hieruſalem, mater noſtra: nec frater
meus, ſed omnes de omnibus, frater noſter. Coniugium
verò cum illo ſimul nobis in vnum redactis, quaſi v-
C nius coniugis erit, qui nos de proſtitutione huius ſecu-
li ſui ſanguinis effuſione liberauit. Neceſſe eſt ergo vt
oderit ea quæ tranſeunt, diſcipulus Chriſti, in iis quos
ſecum ad ea venire deſiderat quæ ſemper permane-
bunt: & tanto magis hæc in eis oderit, quanto magis
eos diligit. Poteſt igitur Chriſtianus cum coniuge con-
corditer viuere: ſiue indulgentiam carnalem cum ea
1. Cor. 7. b. ſupplens, quod ſecundum veniam, non ſecundum
imperium dicit apoſtolus: ſiue filiorum propagatio-
nem, quod iam nonnullo gradu poteſt eſſe laudabile:
ſiue fraternam ſocietatem, ſine vlla corporum com-
mixtione, habens vxorem tanquam non habens, quod
eſt in coniugio Chriſtianorum excellentiſsimum at-
que ſublime: vt tamen oderit in ea omnes temporales
neceſsitates, & diligat ſpem ſempiternæ beatitudinis.
Odimus enim ſine dubio, quod certe vt aliquando non
ſit optamus: ſicut iſtam ipſam præſentis temporis vi-
tam, quam temporalem ſi non odiſſemus, non deſide-
raremus futuram, quæ non eſt tempori obnoxia. Pro
hac enim vita poſita eſt anima, de qua ibi dictum eſt,
Lucæ 14. Qui non oderit inſuper & animam ſuam, non poteſt
meus eſſe diſcipulus. Huic nanque vitæ cibus eſt ne-
ceſſarius iſte corruptibilis, de quo ipſe dominus dicit, D
Nonne anima plus eſt quàm eſca, id eſt, hæc vita cui *Mat. 6. e.*
neceſſaria eſt eſca? Et quod dicit, vt animam ſuam po-
nat pro ouibus ſuis: hanc vtique vitam dicit, cum ſe pro *Ioan. 10. b.*
nobis moriturum eſſe pronunciat. Exoritur hic *Cap. 16.*
altera quæſtio, Cum dominus cauſa fornicationis per- *1. Retra. 9.*
mittat dimitti vxorem, quatenus hoc loco intelligen- *Fornica-*
da ſit fornicatio: vtrum quouſque intelligunt omnes, *tio, quo-*
id eſt, vt eam fornicationem credamus dictam quæ in *modo in-*
ſtupris committitur? An quemadmodum ſcripturæ ſo- *telligenda.*
lent fornicationem vocare, ſicut ſupra dictum eſt, om-
nem illicitam corruptionem, ſicut eſt idololatria vel
auaritia, & ex eo iam omnis tranſgreſsio legis propter
illicitam concupiſcentiam? Sed conſulamus apoſto- *1. Cor. 7.*
lum, ne quid temere dicamus, His qui ſunt in cõiugio,
inquit, præcipio non ego ſed dominus, vxorem à vi-
ro ſuo diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam,
aut viro ſuo reconciliari. Poteſt enim fieri vt diſce-
dat ea cauſa qua dominus permiſit. Aut ſi fœminæ li-
cet virum dimittere etiam præter cauſam fornicatio-
nis, & non licet viro, quid reſpondebimus de hoc
quod dixit poſterius, Et vir vxorem ne dimittat? Qua-
re non reddidit, excepta cauſa fornicationis: quod do- E
minus permiſit? Niſi quia ſimilem formam vult in-
telligi, vt ſi dimiſerit, quod cauſa fornicationis permit-
titur, maneat ſine vxore, aut reconcilietur vxori. Non
enim male reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum
lapidare nemo auſus eſſet, dicit ei dominus, Vade & *Ioan. 8.*
vide deinceps ne pecces. Quia & qui dicit, non licet
dimittere vxorem, niſi cauſa fornicationis: cogit reti-
neri vxorem, ſi cauſa fornicationis non fuerit: ſi autem
fuerit non cogit dimittere, ſed permittit: ſicut dicitur,
Non licet mulieri nubere alteri viro, niſi viro ſuo mor- *1. retr. c. 19.*
tuo. Si ante viri mortem nupſerit, rea eſt: ſi poſt viri
mortem non nupſerit, non eſt rea: non enim iuſſa eſt
nubere, ſed permiſſa. Si enim par forma eſt in iſto iu-
re coniugij inter virum & mulierem, vſqueadeo vt
non tantum de fœmina idem apoſtolus dixerit, Mu- *1. Cor. 7.*
lier non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſed
etiam non de illo tacuerit dicens, ſimiliter & vir ſui
corporis poteſtatem non habet, ſed mulier, Si ergo ſi-
milis forma eſt, oportet intelligi non licere mulieri
virum dimittere, niſi cauſa fornicationis, ſicut & viro.

Conſiderandum eſt itaque quatenus fornicatio- *Cap. 16.*
nem intelligere debeamus, & conſulendus (vt cœpera- F
mus) apoſtolus, Sequitur enim & dicit, Cæteris autem *1. Cor. 7.*
ego dico, non dominus. Hic primo videndum eſt qui-
bus cæteris, Dicebat enim ſuperius ex domini perſo-
na iis qui ſunt in coniugio, nunc vero ex ſua perſona
cæteris dicit, ergo fortaſſe iis qui non ſunt in coniu-
gio. Sed non hoc ſequitur. Ita enim ſubiungit, Si quis *1. Cor. 7.*
frater habet vxorem infidelem, & hæc conſentit habi-
tare cum illo, non dimittat illam. Ergo etiam nunc iis
dicit qui ſunt in coniugio. Quid ſibi ergo vult quod
ait, cæteris: niſi quia ſuperius eis loquebatur qui ſic co-
pulati erant, vt pariter in fide Chriſti eſſent: cæteris
vero nunc dicit, id eſt eis qui ſic copulati ſunt vt non
ambo fideles ſint? Sed quid eis dicit? Si quis frater ha-
bet vxorem infidelem, & hæc conſentit habitare cum
illo non dimittat illam: Et ſi qua mulier habet virum
infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non
dimittat virum. Si ergo non præcipit ex domini per-
ſona, ſed ex ſua perſona monet, ita eſt hoc bonum,
vt ſi quis aliter fecerit, non ſit præcepti tranſgreſſor:
ſicut de virginibus paulò pòſt dicit, præceptum do-

G mini ſe non habere, conſilium autem dare: atque ita laudat virginitatem, vt arripiat eam qui voluerit, non tamen vt ſi non fecerit, contra præceptum feciſſe indicetur.

Aliud eſt præceptũ, aliud conſiliũ, aliud venia.

Aliud enim eſt quod iubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoſcitur, Iubetur mulier à viro non diſcedere, quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro reconciliari. Aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis, ſi habet vxorem infidelem conſentientem ſecum habitare, non eam dimittere. Licet ergo & dimittere, quia non eſt præceptum domini ne dimittat, ſed conſilium apoſtoli: Sicut monetur virgo non nubere, ſed ſi nupſerit, conſilium quidem non tenebit, ſed cōtra præceptum non faciet. Ignoſcitur cum dicitur, Hoc autem dico ſecundum veniam, non ſecundum imperium. Quapropter ſi licet vt dimittatur coniunx infidelis, quamuis melius ſit non dimittere, & tamen non licet ſecundum præceptum domini vt dimittatur coniunx niſi cauſa fornicationis, fornicatio eſt etiam ipſa infidelitas. Quid enim tu dicis apoſtola? Certe vt vir fidelis conſentientem ſecum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit, Cum ergo hoc & dominus præcipiat, ne dimittat vir vxorem, H niſi cauſa fornicationis, quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quia ſcilicet idololatria quam ſequuntur infideles, & quælibet noxia ſuperſtitio fornicatio eſt. Dominus autem permiſit cauſa fornicationis vxorem dimitti: ſed quia permiſit non iuſſit, dedit locum apoſtolo monendi, vt qui voluerit non dimittat vxorem infidelem, quo ſic fortaſſe poſſit fieri fidelis. Sanctificatus eſt enim, inquit, vir infidelis in vxore fideli: & ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre fideli.

1. Cor. 7.

Credo iam prouenerat vt nonnullæ fœminæ per viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent: & quāuis non dicens nomina, exemplis tamen exhortatus eſt ad confirmandum conſilium ſuum. Deinde ſequitur, Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.

1. Cor. 7.

Iam enim erant paruuli Chriſtiani, qui ſiue authore vno ex parentibus, ſiue vtroque conſentiente ſanctificati erant. Quod non fieret ſi vno credente diſſociaretur coniugium, & non toleraretur infidelitas coniugij vſque ad opportunitatem credendi. Hoc eſt ergo conſilium eius cui credo dictum eſſe, Si quid ſupererogaueris, rediens reddam tibi.

Lucæ 10. Cap. 18.

Porrò ſi infidelitas fornicatio eſt, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria, non eſt dubitandum & auaritiam fornicationem eſſe. Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiſcentiam poteſt rectè à fornicationis genere ſeparare, ſi auaritia fornicatio eſt? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiſcentias non tantùm quæ in ſtupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, ſed omnino quaſlibet quæ animam corpore male vtentem à lege dei aberrare faciunt & pernicioſe turpitérque corrumpunt, poſſit ſine crimine & vir vxorem dimittere, & vxor virum, quia exceptam facit dominus cauſam fornicationis. Quam fornicationem, ſicut ſuprà commemoratum eſt, generalem & vniuerſalem intelligere cogimur.

1. Retract. 19.

Cum autem ait, Excepta cauſa fornicationis: non dixit cuius ipſorum, viri, an fœminæ. Non enim tantùm fornicantem vxorem dimittere conceditur, ſed quiſquis eam quoque vxorem dimittat à qua ipſe cogitur fornicari, cauſa fornicationis vtique dimittit: velut ſi aliquem cogat vxor ſacrificare idolis, qui talem dimittit, cauſa fornicationis dimittit, non tantùm illius, ſed & ſuæ illius, quia fornicatur: ſuæ, ne fornicetur. Nihil autē iniquius quàm fornicationis cauſa dimittere vxorem ſi & ipſe conuincitur fornicari. K Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas, temetipſum condēnas: eadem enim agis quæ iudicas.

Roma. 2.

Quapropter quiſquis fornicationis cauſa vult abiicere vxorem, prior debet eſſe à fornicatione purgatus: quod ſimiliter etiam de fœmina dixerim. Quod autem dicit, Quiſquis ſolutam à viro duxerit, mœchatur, quæri poteſt vtrum quomodo mœchatur ille qui ducit, ſic & illa quam ducit. Iubetur enim & illa manere innupta, aut viro reconciliari, Sed ſi diſceſſerit, inquit, à viro, maneat innupta. Multum autem intereſt vtrum dimittat, an dimittatur. Si enim ipſa virum dimiſerit, & alteri nupſerit, videtur cupiditate mutandi coniugij virum priorem reliquiſſe, quæ ſine dubio adulterina cogitatio eſt. Si autem dimittatur à viro cum quo eſſe cupiebat, mœchatur quidem qui eam duxerit ſecundum domini ſententiam, ſed vtrum & ipſa tali crimine teneatur incertum eſt. Quanuis multo minus inueniri poſſit, quomodo cum vir & mulier pari conſenſu ſibi miſceantur, vnus eorum mœchus ſit & non alter. Huc accedit quia ſi mœchatur ille ducendo eam quæ ſoluta eſt à viro, quanquam non dimiſerit, ſed dimiſſa ſit, L ipſa eum facit mœchari, quod nihilominus dominus vetat. Ex quo colligitur, ſiue dimiſſa fuerit, ſiue dimiſerit oportere illam manere innuptam, aut viro reconciliari.

Cap. 19.

Ruſum quæritur, vtrum ſi vxoris permiſſu, ſiue ſterilis, ſiue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit ſibi alteram vir, non alienam neque à viro ſeiunctam, poſſit eſſe ſine crimine fornicationis? Et in hiſtoria quidem veteris teſtamenti inuenitur exēplum: ſed nunc præcepta maiora ſunt, in quæ per illum gradum generatio humana peruenit. Tractanda illa ſunt ad diſtinguendas ætates diſpenſationis diuinæ prouidētiæ quæ humano generi ordinatiſſime ſubuenit, non autem ad viuendi regulas vſurpandas. Sed tamen vtrum quod ait apoſtolus, Mulier non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem ſui corporis ſed mulier: poſſit in tantum valere, vt permittente vxore quæ maritalis corporis poteſtatem habet, poſſit vir cum altera, quæ nec aliena vxor ſit, nec à viro diſiuncta, concumbere: ſed M non ita eſt exiſtimandum, ne hoc etiam fœmina viro permittente facere poſſe videatur: quod omnium ſenſus excludit.

1. Corin. 7.

In caſu vxorē licite poſſe fornicari accedente conſenſu mariti.

Quanquam nōnullæ cauſæ poſſint exiſtere, vbi & vxor mariti conſenſu pro ipſo marito hoc facere debere videatur, ſicut Antiochiæ factum eſſe perhibetur ante quinquaginta fermè annos Conſtantij tēporibus. Nam Acindynus tunc præfectus, qui etiā conſul fuit, cum quendam libræ auri debitorem fiſci exigeret, neſcio vnde commotus, quod plerunque in iſtis poteſtatibus pernicioſum eſt, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere, comminatus eſt iurans & vehementer affirmans, quòd ſi certo die quem conſtituerat memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani cuſtodia, nec ſe poſſet debito illo expedire, dies metuendus imminere & propinquare cœpit, Et forte habebat vxorem pulcherrimam, ſed nullius pecuniæ qua ſubuenire poſſet viro, Cuius mulieris pulchritudine cum quidam diues eſſet accenſus, & cognouiſſet maritum eius in illo diſcrimine conſtitutum, miſit ad eam pollicens prò vna nocte ſi ei miſceri vellet, ſe auri libram daturum. Tum illa quæ ſe ſciret non habere ſui corporis poteſtatem, ſed virum ſuum, pertulit ad eum

dicens

A dicens paratam ſe eſſe pro marito id facere, ſi tamen ipſe coniugalis corporis dominus, cui tota illa caſtitas deberetur, tanquam de re ſua pro vita ſua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterinum eſſe concubitum, quòd & libido nulla & magna mariti charitas ſe iubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis, fecit quod voluit impudicus: ſed illa corpus non niſi marito dedit, non concumbere, vt ſolet, ſed viuere cupienti: accepit aurum. Sed ille qui dedit, fraude ſubtraxit quod dederat, & ſuppoſuit ſimile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iã domui ſuæ poſita inuenit, proſiliuit in publicum eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta eſt: interpellat præfectum, fatetur omnia, quam fraudem paſſa eſſet oſtendit. Tum verò præfectus primò ſe reum, quòd ſuis minis ad id ventum eſſet, pronunciat, tanquam in alium ſententiam diceret, de Acindyni bonis auri libram fiſco inferẽdam, illam verò mulierem dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepiſſet, induci. Nihil hic in alteram partem diſputo, liceat cuique æſtimare B quod velit. Non enim de diuinis authoritatibus deprompta hiſtoria eſt, ſed tamen narrato hoc facto, non ita reſpuit hoc ſenſus humanus quod in illa muliere viro iubente commiſſum eſt, quemadmodũ antea cum ſine vllo exemplo res ipſa poneretur, horruimus. Sed in hoc euangelij capitulo nihil fortius conſiderandum eſt, quàm tantùm malum eſſe fornicationis, vt cùm tanto vinculo ſibi coniugia conſtringantur, hæc vna cauſa ſolutionis excepta ſit. Quæ ſit autem fornicatio, iam tractatum eſt. (*Cap. 30.*) Iterum, inquit, audiſtis quia dictum eſt antiquis. Non periurabis, reddes autem domino iuramentum tuum: Ego autem dico vobis nõ iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: Neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes facere capillum vnum album aut nigrum. Sit autem ſermo veſter: eſt, eſt: non, non: quod autem amplius eſt, à malo eſt. (*Mat. 5.* *Leuiti. 19.*) Iuſtitia phariſæorum eſt non periurare. Hanc confirmat qui vetat iurare, quod pertinet ad iuſtitiam regni cœlorum. Sicut enim falſum loqui non poteſt qui non loquitur, ſic peierare non poteſt qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet teſtem deum, diligen- C ter conſiderandum eſt hoc capitulum, ne contra præceptum domini apoſtolus feciſſe videatur, qui ſæpe hoc modo iurauit cum dicit, Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. (*Galat. 1.*) Et iterum, Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quia non mentior. (*2. Corin. 11.*) Tale eſt etiam illud, Teſtis enim mihi eſt deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in euãgelio filij eius, quomodo ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis. (*Roma. 1.*) Niſi fortè quis dicat tunc cauendam eſſe iurationem, cum per aliquid dicitur quod iuratur: vt non iurauerit, quia non dixit per deum: ſed dixit, teſtis eſt mihi deus. Ridiculum eſt hoc putare. Tamen propter contentioſos aut multum tardos, ne aliquid intereſſe quis putet, ſciat etiam hoc modo iuraſſe apoſtolum dicentem, Quotidie morior, per veſtram gloriam. (*1. Cor. 15.*) Quod ne quid exiſtimet ita dictum tanquam ſi diceretur, veſtra gloria me facit quotidie mori, ſicut dicitur, per illius magiſterium doctus factus eſt, id eſt illius magiſterio factum eſt vt perfecte doceretur: Græca exemplaria diiudicant †, in quibus ſcriptum eſt, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, quod (*† al. indicant.*)

non niſi à iurante dicitur. Ita ergo intelligitur præce- D piſſe dominum ne iuretur, ne quiſquam ſicut bonum appetat iuſiurandum, & aſſiduitate iurandi ad periurium per conſuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit, nõ in bonis, ſed in neceſſariis iurationem habendam, refrenet ſe quantum poteſt vt non ea vtatur, niſi neceſſitate: cum videt pigros eſſe homines ad credendum, quod eis vtile eſt credere, niſi iuratione firmẽtur. Ad hoc itaque pertinet quod ſic dicitur, Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non. (*Mat. 5.*) Hoc bonum eſt, & appetendum, quod autem amplius eſt, à malo eſt: id eſt, ſi iurare cogeris, ſcias de neceſſitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid ſuades. Quæ infirmitas vtique malum eſt, vnde nos quotidie liberari deprecamur cum dicimus, Libera nos à malo. (*Mat. 6.*) Itaque non dixit: quod autem amplius eſt, malum eſt. Tu autem non malum facis qui bene vteris iuratione, quæ etſi non bona, tamen neceſſaria eſt vt alteri perſuadeas, quod vtiliter perſuades, ſed à malo eſt illius cuius infirmitate iurare cogeris. Sed nemo nouit niſi qui expertus eſt, quàm ſit difficile & conſuetudinem iurandi extinguere, & nunquam temere facere quod nonnunquam facere neceſſitas cõgit. Quæri autem poteſt, cum diceretur, Ego au- E tem dico vobis, non iurare omnino: cur additum ſit, neque per cœlum, quia thronus dei eſt: & cætera vſque ad id quod dictum eſt, neque per caput tuum. (*Cap. 31.*) Credo propterea quia non putabant Iudæi ſe teneri iureiurando, ſi per iſta iuraſſent: & quoniam audierant, Reddes autem domino iuſiurandum tuum, non ſe putabant domino debere iuſiurandum, ſi per cœlum, aut terram, aut per Hieroſolymam, aut per caput ſuum iurarent: quod non vitio præcipientis, ſed illis male intelligentibus factum eſt: Itaque dominus docet nihil eſſe tam vile in creaturis dei, vt per hoc quiſque periurandum arbitretur: quando à ſummis vſque ad infima diuina prouidentia creata regerentur, incipiens à throno dei vſque ad capillum album aut nigrum. (*Iurare per cœlum, per terrã, &c.*) Neque per cœlum, inquit, quia thronus dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum pedum eius eſt: id eſt cum iuras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere domino iuſiurandum tuum, quia per eum iurare cõuinceris, cuius cœlum thronus eſt, & cuius ſcabellum terra eſt: neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis, melius quàm ſi diceret, mea, cum tamen hoc dixiſſe intelligatur. Et quia ipſe vtique dominus eſt, domino F iuſiurandum debet qui per Hieroſolymam iurat, Neque per caput tuum iuraueris. Quid enim poterat quiſque magis ad ſe pertinere arbitrari, quàm caput ſuum? Sed quomodo noſtrum eſt, vbi poteſtatem faciendi vnius capilli albi aut nigri non habemus? Ergo deo debet iuſiurandum ineffabiliter tenenti omnia & vbique præſenti, quiſquis etiam per caput ſuum iurare voluerit: & hinc etiam cætera intelliguntur quæ omnia vtique dici non poterant, ſicut illud quod commemorauimus dictum ab apoſtolo, Quotidie morior, per veſtram gloriam. (*1. Cor. 15.*) Quam iurationem vt domino ſe debere oſtenderet, addidit quam habeo in Chriſto Ieſu. Veruntamen propter carnales dico, non oportet opinari quod dictum eſt, cœlum thronus dei eſt, & terra ſcabellum pedum eius, quòd ſic habeat deus collocata membra in cœlo & in terra, vt nos cum ſedemus. ſed illa ſedes dei, iudicium dei ſignificat. Et quoniam in hoc vniuerſo mundi corpore maximam ſpeciem cœlum habeat, & terra minimam, tanquam præſentior ſit excellenti pulchritudini vis diuina, minimam

G vero ordinet in extremis atque infimis, ſedere in cœlo dicitur, terrámque calcare. Spiritaliter autem ſanctas animas cœli nomine ſignificat, & terræ, peccatrices: *1.Cor.2.d.* & quoniam ſpiritalis omnia iudicat, ipſe autẽ à nemine iudicatur, conuenienter dicitur ſedes dei. Peccator *Geneſ.3.* vero cui dictum eſt, Terra es, & in terram ibis: quia per iuſtitiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur, & qui in lege manere noluit, ſub lege punitur, *Cap.31.* congruenter accipitur ſcabellum pedum dei. Sed iam vt iſtam quoq; concludamus ſummam, quid laborioſius aut operoſius dici aut cogitari poteſt, vbi omnes neruos induſtriæ ſuæ animus fidelis exerceat, quàm in vitioſa conſuetudine ſuperanda præcidat membra impedientia regnum cœlorum, nec dolore frangatur: toleret in coniugali fide omnia quæ quamuis ſint moleſtiſsima, crimen tamen illicitæ corruptionis, id eſt fornicationis non habent? Veluti ſi vxorem quiſque habeat vel ſterilem, vel deformem corpore, ſiue debilem membris, vel cæcam, vel ſurdam, vel claudã, vel ſi quid aliud ſiue morbis & doloribus languoribuſq; confectam: & quicquid excepta fornicatione cogitari poteſt vehemẽter horribile, pro fide & ſocietate ſuſtineat, neque talem H abiiciat: ſed etiam ſi non habeat, non ducat eam quæ ſoluta eſt à viro, pulchram, ſanam, diuitem, fœcundã. Quę ſi facere non licet, multo minus ſibi licere arbitretur ad vllum alium illicitum cõcubitum accedere, fornicationẽmq; ſic fugiat, vt ab omni turpitudine ſe penitus extrahat. Verum loquatur, neque iurationibus crebris, ſed morum probitate commendet. Rebellantes aduerſum ſe omnium malarum conſuetudinũ innumerabiles turbas de quibus vt omnes intelligerentur, paucæ commemoratæ ſunt, confugiens ad arcem Chriſtianæ militiæ, tanquam de loco ſuperiore proſternat. Sed quis tantos labores inire audeat, niſi qui ſic flagrat amore iuſtitiæ, vt tánquam fame & ſiti vehementiſsime accenſus, & nullam ſibi vitam donec ea ſatietur exiſtimans, vim faciat in regnum cœlorum? Non enim aliter poterit eſſe fortis ad toleranda omnia quæ in præſcindendis conſuetudinibus laborioſa & ardua & omnino difficilia ſeculi huius amatores putant. *Mat.5.* Beati ergo qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Veruntamen in his laboribus cum quiſque difficultatem patitur, & per dura & aſpera gradum faciens circumuallatus variis tentationibus, & hinc atque illinc inſurgere I præteritæ vitæ moleſtias intuens, timet ne aggreſſa implere non poſsit, arripiat conſilium, vt auxilium mereatur. Quod eſt autem aliud conſilium, niſi vt infirmitatem aliorum ferat, & eis quantum poteſt opituletur, qui ſuæ diuinitus deſiderat ſubueniri? Conſequenter itaque præcepta miſericordiæ videamus. *Mitis & miſericors differunt.* Mitis autem & miſericors vnum videntur. Sed hoc intereſt, quòd mitis, de quo ſuperius tractatum, eſt qui pietate non contradicit diuinis ſententiis, quæ in ſua peccata proferuntur, neque illis dei ſermonibus quos nondum intelligit, ſed nullum beneficium præſtat ei cui non contradicit nec reſiſtit. Miſericors autem ita non reſiſtit, vt propter eius correptionem id faciat, quem redderet reſiſtendo peiorem. *Cap.33.* Sequitur ergo dominus & dicit, *Mat.5.* Audiſtis quia dictum eſt, Oculum pro oculo, dentem pro *Exod.21.* dente: Ego autem dico vobis, nõ reſiſtere aduerſus malum. Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium, & qui te angariauerit mille paſſus, vade cum illo alia duo. Omni petenti te da, & qui voluerit à te mutuari, ne auerſatus fueris. Phariſæorum iuſtitia minor eſt, non K excedere vindictæ modum, ne plus rependat quiſque quàm accepit. Et magnus hic gradus eſt, Nemo enim facile inuenitur qui pugno accepto pugnum reddere velit: & vno conuiciante verbo audito, vnum & quod tantundem valeat referre contentus ſit: ſed ſiue ira perturbatus immoderatius vindicat: ſiue quia iuſtum putat, eum qui læſerit prior, grauius lædi, quàm læſus eſt qui non læſerat. Talem animum magna ex parte refrenauit lex in qua ſcriptum eſt, Oculum pro oculo, & dẽtem pro dente. Quibus nominibus ſignificatur modus, vt iniuriam vindicta non tranſeat, & hæc eſt pacis inchoatio. Perfecta autem pax eſt, talẽ penitus nolle vindictam. *Perfecta pax.* Inter illud ergo primum quod præter legem eſt, vt maius malum pro minore malo reddatur: & hoc quod dominus perficiendis diſcipulis dicit, ne pro malo vllum malum reddatur: medium quendam locum tenet, vt tantum reddatur quantum acceptum eſt: per quod à ſumma diſcordia ad ſummam concordiam pro temporum diſtributione tranſitus factus eſt. Quiſquis ergo malum infert prior, ſtudio lædendi & nocendi, vide quantum diſtat ab eo qui nec læſus repẽdit. Quiſquis ergo nulli prior male fecit, ſed tamen læſus repen- L dit grauius, vel voluntate vel facto, receſsit aliquantum à ſumma iniquitate & proceſsit ad ſummam iuſtitiam, & tamen nondum tenet quod lex quæ per Moyſen data eſt imperauit. Qui ergo tantum reddit quantum accepit, iam donat aliquid: non enim tantam pœnam meretur nocens: quantam ille qui ab eo læſus innocens paſſus eſt. Hanc ergo inchoatam non ſeueram, ſed miſericordem iuſtitiam ille perfecit, qui legem venit implere non ſoluere. *Mat.5.* *Cap.34.* Duos ergo adhuc gradus qui interſunt intelligendos reliquit, quibus & de ipſo ſummo miſericordiæ culmine dicere maluit. Nam eſt adhuc quod faciat qui non implet iſtam magnitudinem præcepti, quæ pertinet ad regnum cœlorum: vt nõ reddat tãtum, ſed minus, vt vel pro duobus pugnis vnum, aut pro euulſo oculo aurem præcidat. Hinc aſcendens qui omnino nihil repẽderit, propinquat præcepto domini, nec tamen adhuc ibi eſt. Parum enim adhuc videtur domino, ſi pro malo quod acceperis nihil reddas mali, niſi etiã & amplius ſis paratus accipere. Quapropter non ait, ego autem dico vobis, non reddere malum pro malo, quanquam hoc etiam magnum præceptum ſit, ſed ait non reſiſtere aduerſus malum: vt non M ſolum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, ſed etiam non reſiſtas quo minus aliud irrogetur. Hoc eſt enim quod etiam conſequenter exponit. Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. non enim ait, ſi quis te percuſſerit, noli tu percutere, ſed para te adhuc percutienti. Quod ad miſericordiam pertinere, hi maxime ſentiunt, qui eis quos multum diligunt, tanquam filiis vel quibuſlibet dilectiſsimis ſuis, ægrotantibus ſeruiunt vel paruulis vel phreneticis: à quibus multa ſæpe patiuntur, & ſi eorum ſalus id exigat, præbent ſe etiam vt plura patiantur, donec vel ætatis vel morbi infirmitas tranſeat. Quos ergo dominus medicus animarum, curandis proximis inſtruebat, quid eos aliud docere poſſit: niſi vt eorum quorum ſaluti conſulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis nanque improbitas ex imbecillitate animi venit, quia nihil innocentius eſt eo qui in virtute perfectus eſt. *Cap.35.* Quæri autem poteſt quid ſibi velit dextera maxilla. Sic enim in exemplaribus Græcis, quibus maior fides adhibenda eſt,

A da eſt, inueſtitur. Nam multa Latina, maxillam tantùm habent, non etiam dexteram. *Facies.* Facies eſt autem qua quiſque cognoſcitur. Et legimus apud apoſtolum, *2.Cor.11.d.* Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit. *In faciem cædi, quid ſit.* Deinde continuò ſubiungit, ſecundum ignobilitatem dico, vt exponat quid ſit in faciem cædi, hoc eſt contemni atque deſpici. Quod quidem non ideo dicit apoſtolus, vt illos non ſuſtinerent, ſed vt ſe magis, qui eos ſic diligeret, vt ſeipſum pro eis vellet impendi. Sed quoniam facies non poteſt dici dextera & ſiniſtra, & tamen nobilitas & ſecundum deum & ſecundum hoc ſeculum poteſt eſſe, ita tribuitur tanquam in dexteram maxillam & ſiniſtram, vt in quocũque diſcipulo Chriſti contemptum fuerit quod Chriſtianũ eſt, multo magis in ſe cõtemni paratus ſit, ſi quos huius ſeculi honores habet, ſicut idem apoſtolus, cum in eo perſequerentur homines nomen Chriſtianum, ſi taceret de dignitate quam habebat in ſeculo, non præbuerat alterã maxillam cædẽtibus dexteram, Non enim dicendo, Ciuis *Acto.22.* Romanus ſum: nõ erat paratus hoc in ſe cõtemni quod pro minimo habebat, ab eis qui in illo nomẽ tam pre-

B cioſum & ſalubre contempſerant. Nunquid enim ideo minus poſtea vincula tolerauit, quæ ciuibus Romanis non licebat imponi, aut quenquã de hac iniuria voluit accuſare? Et ſi qui ei propter ciuitatis Romanę nomen pepercerunt, nec tamen ille ideo non præbuit quod ferirent, cum eos de tanta peruerſitate corrigere cupierit patientia ſua, quos videbat in ſe ſiniſtras partes magis q̃ dexteras honorare. Illod eſt enim tantũ attendendum, quo animo fecerit omnia, quàm beneuolè & clementer in eos à quibus iſta patiebatur. Nam & pontificis iuſſu palma percuſſus, & quod contumelioſe viſus eſt dicere *Acto.23.* cum ait, Percutiet te dominus paries dealbate: minus intelligentibus conuicium ſonat: intelligentibus verò prophetia eſt. Paries quippe dealbatus, hypocriſis eſt, id eſt ſimulatio ſacerdotalem præferẽs dignitatem, & ſub hoc nomine tanquam candido tegmine interiorem quaſi luteam turpitudinem occultans. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter cuſtodiuit cum ei diceretur, Principi ſacerdotum maledicis? Et reſpondit, Neſciui fratres quia princeps eſt ſacerdotum: ſcriptũ eſt enim, *Exod.22.* Principi populi tui ne maledicas. Vbi oſtendit quanta

C tranquillitate illud dixiſſet, quod iratus dixiſſe videbatur, quòd tam citò, tam manſuetè reſpondit, quòd ab indignantibus & perturbatis fieri non poteſt. Et in eo ipſo intelligentibus verum dixit, Neſciui quia princeps eſt ſacerdotum: tanquam ſi diceret, Ego alium ſciui principem ſacerdotum, pro cuius nomine iſta ſuſtineo, cui maledicere fas non eſt, & cui vos maledicitis, cum *Cap.36.* in me nihil aliud quàm eius oditis nomen. Sic ergo oportet non ſimulatè iſta iactare, ſed in ipſo corde eſſe *Pſal. 56.* ad omnia præparatum, vt poſſit canere illud propheticum, *Ioan.18.* Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Multi enim alteram maxillam præbere nouerunt, diligere verò illum à quo feriuntur, ignorant. At verò ipſe dominus, qui vtique præcepta quæ docuit primus impleuit, percutienti ſe in maxillam miniſtro ſacerdotis non præbuit alteram, ſed inſuper dixit, Si male locutus ſum, exprobra de malo: ſi bene, cur me cædis? Non tamen ideo paratus corde nõ fuit, non ſolùm in alteram maxillam cædi pro ſalute omnium, ſed etiam toto corpore crucifigi. Ergo & illud quod ſequitur, Et qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & veſtimẽtum, ad præparationem cordis, non ad oſtenſionem operis præceptum rectè intel- D ligitur. Sed de tunica & veſtimento quod dictum eſt, non in eis ſolis, ſed in omnibus faciendum eſt, quæ aliquo iure temporaliter noſtra eſſe dicimus. Si enim de neceſſariis hoc imperatum eſt, quanto magis ſuperflua contemnere conuenit? Veruntamen ea quæ noſtra dixi, eo genere includenda ſunt, quo dominus ipſe præſcripſit dicens, Si quis vult iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere. Omnia ergo intelliguntur, de quibus iudicio nobiſcum contendi poteſt: ita vt à noſtro iure in ius illius tranſeant, qui contendit vel pro quo contendit: ſicuti eſt veſtis, domus, fundus, iumentum, & generaliter omnis pecunia. Quod vtrum etiam de ſeruis accipiendum ſit, magna quęſtio eſt. Non enim Chriſtianum oportet ſic poſſidere ſeruum, quomodo equum aut argentum: quanquam fieri poſſit, vt maiore precio valeat equus quàm ſeruus, & multo magis aliquod aureum vel argenteum. Sed ille ſeruus ſi rectius & honeſtius, & ad deum colendũ accommodatius abs te domino educatur aut regitur, quàm ab illo poteſt qui eum cupit auferre: neſcio vtrum quiſquam dicere audeat vt veſtimentum eum debere contemni. Homi- E nem nanque homo tanquam ſemetipſum diligere debet, cui ab omniũ domino (ſicut ea quæ ſequũtur oſtendunt) etiã vt inimicos diligat imperatur. Sanè animaduertendum eſt, omnem tunicam veſtimẽtum eſſe, non omne veſtimentum tunicam eſſe. Veſtimenti ergo nomen plura ſignificat q̃ nomen tunicæ. Et ideo ſic dictũ eſſe arbitror, Et qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & veſtimẽtum: tanquam ſi diceret, qui voluerit tunicam tuam tollere, remitte illi & ſi quid aliud indumẽti habes. Ideo nonnulli pallium interpretari ſunt, quod Gręce poſitum eſt ἱμάτιον. Et qui te angariauerit, inquit, mille paſſus, vade cum illo alia duo. Et hoc vtique non tam vt pedibus agas, quàm vt animo ſis paratus. Nam in ipſa Chriſtiana hiſtoria in qua eſt authoritas, nihil tale inuenies factum à ſanctis, vel ab ipſo domino in homine, quem ſuſcipere dignatus eſt, vt viuendi nobis præberet exemplum: cum tamen omnibus ferè locis eos inuenias paratos fuiſſe æquo animo tolerare quicquid eis improbè fuiſſet ingeſtum. Sed verbi gratia dictum putamus, vade cum eo alia duo: an tria compleri voluit, quo numero ſignificatur perfectio: vt meminerit quiſq; cum hoc F facit, perfectam ſe implere iuſtitiã, miſericorditer perferendo infirmitates eorum quos vult ſanos fieri. Poteſt videri propterea etiam tribus exemplis hæc præcepta inſinuaſſe: quorum primum eſt, ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam: ſecũdum, ſi quis tunicam tuam tollere voluerit: tertium, ſi quis te mille paſſus angariauerit: in quo tertio exemplo ſimplo duplum additur, vt triplum compleatur. Qui numerus hoc loco ſi non vt dictũ eſt ſignificat pfectionẽ, illud accipiatur, quod in præcipiẽdo tanquam tolerabilius incipiẽs paulatim creuerit, donec perueniret vſque ad duplũ aliud perferendum. Nam primò pręberi voluit alteram maxillam cum fuerit dextra percuſſa, vt minus perferre paratus ſis quàm pertuliſti. Quicquid enim dextera ſignificat, & charius eſt vtique quàm id quod ſiniſtra ſignificat, & qui in re chariore aliquid pertulit, ſi & in viliore perferat, minus eſt, Deinde illi qui tunicam vult tollere, iubet & veſtimentum dimitti: quod aut tantundem eſt, aut non multo amplius, non tamen duplum. Tertio de mille paſſibus, quibus addenda dicit duo milia, vſque ad duplum aliud perferas iubet: ita ſignificans ſiue ali-

G quanto minus quàm iam fuit,ſiue tantundem,ſiue am-
plius quiſque improbus in te eſſe voluerit,æquo animo
Cap.37. tolerandum eſſe. In his ſanè generibus trium exem-
plorum nullum genus iniuriæ prætermiſſum eſſe vi-
deo. Nanque omnia in quibus improbitatem aliquam
Iniuriarũ patimur, in duo genera diuidũtur:quorum alterum eſt
duo gene- quod reſtitui non poteſt, alterum quod poteſt. Sed in
ra. illo quod reſtitui non poteſt, vindictæ ſolatium quæri
ſolet. Quid enim prodeſt quòd percuſſus repercutis?
Nunquid propterea aliquid quod in corpore læſum eſt
reſtituetur in integrum? Sed tumidus animus talia fo-
menta deſiderat:ſanum autem firmũmque iſta non iu-
uant, quin potius miſericorditer perferendam alterius
infirmitatem iudicat, quàm alieno ſupplicio ſuam mi-
tigandam, quæ nulla eſt. Neque hic ea vindicta prohi-
betur,quæ ad correptionem valet.etiam ipſa enim per-
tinet ad miſericordiam.Nec impedit illud propoſitum
quo quiſque paratus eſt ab eo quem correctũ eſſe vult,
plura perferre. Sed huic vindictæ referẽdę non eſt ido-
neus,niſi qui odium quo ſolent flagrare qui ſe vindica-
re deſiderãt,dilectionis magnitudine ſuperauerit. Non
enim metuendum eſt ne odiſſe paruulum filium pa-
H rentes videantur,cum ab eis vapulat peccans,ne peccet
vlterius: & certè perfectio dilectionis ipſius dei patris
imitatione nobis proponitur, cum in ſequentibus di-
Matt.5.g citur,Diligite inimicos veſtros,benefacite his qui ode-
runt vos,& orate pro eis qui vos perſequuntur.& tamẽ
Hebr.12.b de ipſo dicitur per prophetam,Quem enim diligit do-
minus corripit, flagellat autẽ omnem filium quem re-
Luc.12. cipit. Dicit & dominus, Seruus qui neſcit voluntatem
domini ſui,& facit digna plagis,vapulabit paucis:Seru⁹
autem qui ſcit voluntatem domini ſui, & faciens digna
plagis, vapulabit multis. Non ergo quæritur, niſi vt &
ille vindicet cui rerum ordine poteſtas data eſt: & ea
volũtate vindicet qua pater in paruulum filium, quem
per ætatem odiſſe nondum poteſt. Hinc enim aptiſſi-
mum exemplum datur,quo ſatis appareat poſſe pecca-
tum amore potius vindicari, quàm impunitum relin-
qui: vt illũ in quem vindicat, non pœna miſerum, ſed
correctione beatũ velit:paratus tamen, ſi opus ſit,æquo
animo plura tolerare ab eo illata quem vult eſſe corre-
ctum,ſiue in eum habeat poteſtatem coërcendi,ſiue nõ
Cap.38. habeat. Magni autem & ſancti viri,qui iam optime
I ſcirent,mortem iſtam quę animam diſſoluit à corpore,
non eſſe formidandam, ſecundum eorum tamen ani-
mum qui illam timerent, nonnulla peccata morte pu-
nierunt,quo & viuentibus vtilis metus incuteretur, &
illis qui morte puniebantur,non ipſa mors noceret,ſed
peccatum quod augeri poſſet ſi viuerent. Non temere
illi iudicabant, quibus tale iudicium donauerat deus.
3.Reg.18. Inde eſt quòd Helias multos morte affecit & propria
& 4.Re.1. manu,& igne diuinitus impetrato: cũ & alij multi ma-
gni & diuini viri eodem ſpiritu conſulendis rebus hu-
manis non temere fecerint. De quo Helia cum exem-
plũ dediſſent diſcipuli domino,commemorantes quid
ab eo factum ſit, vt etiam ipſis daret poteſtatem peten-
di de cœlo ignem ad conſumendos eos qui ſibi hoſpi-
tium non præberent: reprehendit in eis dominus non
Luc.9. exemplum prophetæ ſancti, ſed ignorãtiam vindican-
di quæ adhuc erat in rudibus, animaduertens eos non
amore correctionem, ſed odio deſiderare vindictam.
Itaque poſteaquam eos docuit quid eſſet diligere pro-
Acto.2. ximum tanquam ſeipſum, infuſo etiam ſpiritu ſancto,
quem decem diebus completis poſt aſcenſionem ſuam
deſuper vt promiſerat miſit, non defuerunt tales vin-
dictæ, quamuis multo rarius quàm in veteri teſtamen- K
to. Ibi enim ex maiore parte ſeruientes timore preme-
bantur:hic autem maxima dilectione liberi nutrieban-
tur. Nam & verbis apoſtoli Petri Ananias & vxor eius, *Acto.5.*
(ſicut in actibus Apoſtolorum legimus) exanimes ceci-
derunt,nec reſuſcitati ſunt,ſed ſepulti. Sed ſi huic libro
hæretici, qui aduerſantur & veteri teſtamento, nolunt
credere, Paulum apoſtolum quem nobiſcum legũt in- *1.Cor.5.*
tueantur,dicentem de quodam peccatore quem tradi-
dit ſatanæ in interitum carnis, vt anima ſalua ſit. Et ſi
nolunt hic mortem intelligere(fortaſſe enim incertum
eſt) quamlibet vindictam per Satanam factam ab apo-
ſtolo fateantur,quòd non eam odio,ſed amore feciſſet,
manifeſtat illud adiectum, vt anima ſalua ſit. Aut in il-
lis libris quibus ipſi magnam tribuunt authoritatem,
animaduertant quod dicimus,vbi ſcriptum eſt apoſto-
lum Thomam imprecatum cuidam à quo palma per- *Thomæ*
cuſſus eſſet, atrociſſimæ mortis ſupplicium, animam *impreca-*
eius tamen commendat vt in futuro ei ſeculo parcere- *tio.*
tur: cuius à leone occiſi, à cætero corpore diſcerptam
manum canis intulit menſis in quibus conuiuabatur
apoſtolus.Cui ſcripturæ licet nobis nõ credere, non eſt
enim in catholico canone. Illi tamẽ eam legunt & tan-
quam incorruptiſſimam veriſſimámque honorant,qui
aduerſus corporales vindictas quæ ſunt in veteri teſta-
mento,neſcio qua cæcitate acerrime ſæuiunt, quo ani-
mo & qua diſtributione temporum facta ſint,omnino
neſcientes. Tenebitur ergo in hoc iniuriarum gene- *Cap.39.*
re,quòd per vindictam luitur,iſte à Chriſtianis modus,
vt accepta iniuria non ſurgat in odium,ſed infirmitatis
miſericordia paratus ſit animus plura perpeti, nec cor-
rectionem negligat,qua vel conſilio vel authoritate vel
poteſtate vti poteſt. Aliud iniuriarum genus eſt quod
in integrum reſtitui poteſt. Cuius duæ ſpecies, vna ad
pecuniam, altera ad operam pertinet. Quapropter il-
lius de tunicæ veſtimento, huius de angaria mille paſ-
ſuum & duûm milium exempla ſubiecta ſunt: quia &
reddi veſtimẽtum poteſt,& quem adiuueris opera,po-
teſt te etiam ipſe ſi opus fuerit adiuuare. Niſi forte ita
potius diſtinguendum eſt,vt prius quod poſitum eſt de
percuſſa maxilla, omnia ſignificet quæ ſic ingerũtur ab
improbis, vt reſtitui non poſſint niſi vindicta. Secun-
dum quod poſitum eſt de veſtimento,omnia ſignificet
quæ poſſunt reſtitui ſine vindicta. Et ideo fortaſſe ad- L
ditũ eſt,qui voluerit tecum in iudicio contendere:quia
quod per iudiciũ aufertur,non ea vi putatur auferri,cui
vindicta debebatur. Tertiũ vero ex vtroque cõfectum
ſit,vt ſine vindicta,& cum vindicta poſſit reſtitui.Nam
qui operam indebitam violenter exigit ſine vllo iudi-
cio,ſicut facit qui angariat hominem improbè & cogit
ſe illicitè & adiuuari ab inuito, & pœnam improbitatis
poteſt luere,& operã reddere, ſi hãc ille repetat qui im-
probum pertulit. In his ergo omnibus generibus iniu-
riarum dominus docet patiẽtiſſimum & miſericordiſ-
ſimum & ad plura perferenda paratiſſimum animum
Chriſtiani eſſe oportere. Sed quoniam parũ eſt non *Cap.40.*
nocere, niſi etiam præſtes beneficium quantum potes,
conſequenter adiungit & dicit, Omni petenti te da, & *Matth.5.*
qui voluerit mutuari à te,ne auerſatus fueris.Omni pe-
tenti, inquit, non omnia petenti, vt id des quod dare
honeſtè & iuſtè potes. Quid ſi enim pecuniam petat,
qua innocẽtem conetur opprimere? Quid ſi poſtremo
ſtuprum petat?Sed ne multa perſequar quæ ſunt innu- *Petenti,*
merabilia, id profectò dandum eſt quod nec tibi nec *quod ſit*
alteri noceat, quãtum ſciri aut credi ab homine poteſt *dandum.*

& cui

A & cui iuſte negaueriaquod petit, indicanda eſt ipſa iu-
ſtitia, vt non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te
dabis, quanuis non ſemper id quod petit dabis, ſed ali-
quando melius aliquid dabis, cũ petentem iniuſte, cor-
rexeris. Quod autẽ ait, Qui vult à te mutuari, ne auer-
2.Cor.9.b ſatus fueris: ad animum referẽdum eſt. Hilarem enim
datorem diligit deus. Mutuatur autem omnis qui acci-
pit, etiã ſi non ipſe ſoluturus eſt. Cum enim miſericor-
dibus deus plura reſtituat, omnis qui beneficiũ præſtat,
fœneratur. Aut ſi non placet accipere mutuantem niſi
eum qui accipit redditurus, intelligendũ eſt dominum
duo ipſa genera præſtãdi eſſe complexum. Nanque aut
donamus quod damus beneuole aut reddituro cómo-
damus. Et plerũq; homines, qui propoſito diuino præ-
mio donare parati ſunt, ad dãdum quod mutuum pe-
titur pigri ſunt: quaſi nihil recepturi à deo, cũ rem quæ
datur, ille qui accipit exoluat. Rectè itaq; ad hoc bene-
ficij tribuẽdi genus nos diuina hortatur authoritas di-
cens, Et qui voluerit à te mutuari, ne auerſatus fueris: id
eſt, ne propterea volũtatem alienes ab eo qui petit, quia
& pecunia te vacuat, & deus tibi nõ redditurus eſt, cum
homo reddiderit, Sed cum id ex præcepto dei facis, a-
B pud illum qui hæc iubet, infructuoſum eſſe non poteſt.
Cap.41. Deinde adiunxit & dicit, Audiſtis quia dictum eſt
Deut.23. antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum
tuum: ego autẽ dico vobis, diligite inimicos veſtros, &
benefacite his qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos
perſequũtur: vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui
ſolem ſuum oriri iubet ſuper bonos & malos, & pluit ſu
per iuſtos & iniuſtos. Si enim dilexeritis eos qui vos di-
ligũt, quam mercedem habebitis? Nõnne & publicani
hoc faciũt? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantũ, quid
amplius facitis? Nõnne & Ethnici hoc faciũt? Eſtote er-
go vos perfecti, ſicut & pater veſter qui in cœlis eſt, per-
fectus eſt. Sine iſta dilectione, qua etiã inimicos & per-
ſecutores noſtros diligere iubemur, ea quæ ſuperius di-
cta ſunt implere quis poteſt? Perfectio autẽ miſericor-
diæ, qua plurimũ animæ laboranti conſulitur, vltra di-
lectionem inimici porrigi non poteſt: & ideo ſic clau-
ditur, Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter qui
in cœlis eſt, perfectus eſt. Ita tamen vt deus intelligatur
perfectus tanquam deus, & anima perfecta tanquã ani-
ma. Gradũ tamen eſſe aliquem in Phariſæorum iuſtitia,
C quæ ad legem veterem pertinet, hinc intelligitur, quòd
multi homines eos etiam à quibus diliguntur oderunt,
ſicut luxurioſi filij parentes coërcitores luxuriæ ſuæ. A-
ſcendit ergo aliquem gradũ qui proximũ diligit, quan-
uis adhuc oderit inimicum. Eius autem imperio qui ve
nit legem implere non ſoluere, perficiet beneuolẽtiam
& benignitatem, cum eam vſque ad inimici dilectionẽ
perduxerit. Nam ille gradus quanuis nonnullus ſit, tam
paruus eſt tamen, vt cũ publicanis etiã poſſit eſſe com-
munis: Nec quod in lege dictum eſt, Oderis inimicum
tuum: vox iubentis iuſto accipienda eſt, ſed permitten-
Cap.42. tis infirmo. Oritur hic ſanè nullo modo diſſimulan-
da quæſtio, quòd huic præcepto domini, quo nos hor-
tatur diligere inimicos noſtros, & benefacere his qui
nos oderũt, & orare pro his qui nos perſequũtur, multę
aliæ ſcripturarum partes minus diligenter & ſobriè
conſiderantibus videntur aduerſæ: quia & in Prophetis
inueniuntur multæ imprecationes aduerſus inimicos
quæ maledictiones putantur, ſicut eſt illud, Fiat menſa
eorum in laqueũ: & cætera quæ ibi dicũtur: Et illud, Fiãt
Pſal.68. filij eius pupilli, & vxor eius vidua: & alia quæ vel ſupra
Pſal.108. vel infra in eodem pſalmo in perſonam Iudæ per pro-
phetam dicuntur, Multa alia vſquequaque in ſcriptu- D
ris reperiuntur, quæ videantur eſſe contraria & huic
pręcepto domini, & illi apoſtolico, quo ait, Benedicite Rom.12.
& nolite maledicere: cum & de domino ſcriptum ſit, q; Luc.10 &
maledixerit ciuitatibus quæ verbum eius non accepe- Matt.11.
runt: & memoratus apoſtolus de quodam ita dixerit,
Reddet illi dominus ſecundũ opera illius. Sed hæc fa- 2.Tim.4.
cilè ſoluũtur, quia & propheta per imprecationẽ quod
eſſet futurum cecinit, non optãtis voto, ſed ſpiritu præ-
uidentis: ita & dominus, ita & apoſtolus: quanquam in
horum etiã verbis nõ hoc inuenitur, quòd optauerint,
ſed quòd prædixerint. Non enim cum ait dominus, Væ
tibi Capharnaum: aliud ſonat niſi aliquid ei mali euen-
turum merito infidelitatis: quod futurum dominus nõ
maleuolentia optabat, ſed diuinitate cernebat. Et apo-
ſtolus non ait, reddat: ſed, reddet illi dominus iuxta o-
pera eius: quod verbum prænunciantis eſt, non impre-
cantis: ſicut & de illa hypocriſi Iudæorum de qua iam
dictum eſt, cui euerſionem imminere cernebat, dixit,
Percutiet te deus paries dealbate. Prophetæ autem ma- Act.23.
ximè ſolent figura inprecantis futura prędicere, ſicut fi-
gura præteriti temporis ea quæ ventura erant, ventura
ſæpe cecinerunt: ſicut eſt illud, Quare fremuerunt gen- Pſal.2.
tes, & populi meditati ſunt inania? Nõ enim dixit, qua- E
re fremuerunt gentes, & populi meditabuntur inania:
cum ea non quaſi iam tranſacta meminiſſet, ſed ventu- Pſalm.22.
ra proſpiceret. Tale etiam illud eſt, Diuiſerunt ſibi ve-
ſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem:
& hic enim non dixit, diuident ſibi veſtimenta mea, &
ſuper veſtem meam mittent ſortem. Nec tamen de his
verbis quiſquam calumniatur, niſi qui non ſentit varie-
tatem iſtam figurarum in loquẽdo nihil veritati rerum
minuere, & plurimũ afferre affectibus animorum. Sed Cap.43.
illud magis vrget iſtam quæſtionem, quod dicit apo- 1.Ioan.5.
ſtolus Ioannes, Si quis ſcit peccare fratrem ſuum pec-
catum nõ ad mortem, poſtulabit, & dabit illi dominus
vitam qui peccat non ad mortem: Eſt autem peccatum
ad mortẽ: non pro illo dico, vt roget quis. Aperte enim
oſtẽdit eſſe quoſdam fratres pro quibus orare non no-
bis præcipitur, cũ deus etiã pro perſecutoribus noſtris
orare nos iubeat. Nec illa quęſtio ſolui poteſt, niſi fatea- Matth.5.
mur eſſe aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum
perſecutione grauiora ſint. Fratres autem Chriſtianos
ſignificari, multis diuinarum ſcripturarum documẽtis F
probari poteſt. Manifeſtiſſimum tamen illud eſt, quod
apoſtolus ita ponit, Sanctificatus eſt enim vir infidelis
in vxore fideli, & ſanctificata eſt mulier infidelis in fra- 1.Cor.7.
tre. Nõ enim addidit, noſtro: ſed manifeſtum exiſtima-
uit, cum fratris nomine Chriſtianũ intelligi voluit qui
infidelẽ haberet vxorẽ. Et ideo paulò pòſt dicit, Quòd
ſi infidelis diſcedit, diſcedat: Non enim ſeruituti ſubie-
ctus eſt frater vel ſoror in huiuſmodi. Peccatum ergo
fratris ad mortem, puto eſſe, cum poſt agnitionem dei
per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti quiſque oppu-
gnat fraternitatem, & aduerſus ipſam gratiã qua recon-
ciliatus eſt deo, inuidentiæ facibus agitatur. Peccatum
autem non ad mortem eſt, ſi quiſquam non amorem à
fratre alienauerit, ſed officia fraternitati debita per ali-
quam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter
& dominus in cruce ait, Pater ignoſce illis, quia neſciũt 1.retr.c.19.
quid faciunt: Nondum enim gratiæ ſpiritus ſancti par- Luc.23.
ticipes facti, ſocietatem ſanctæ fraternitatis inierant, Et
beatus Stephanus in Actibus Apoſtolorũ orat pro eis à Act.7.
quibus lapidatur, quia nõdum Chriſto crediderant, ne-
que aduerſus illam communem gratiam dimicabãt. Et

G apoſtolus Paulus, propterea credo non orat pro Alexandro, quia iam frater erat, & ad mortem, id eſt, inuidentiæ facibus fraternitatem oppugnãdo, peccauerat. Pro his autem qui non abruperãt amorem ad mortem, ſed timori ſuccubuerãt, orat, vt eis ignoſcatur. Sic enim
2.Tim.4. dicit, Alexander ærarius multa mihi mala oſtẽdit, reddet illi dominus ſecundum opera eius, quem & tu deuita: valde enim reſiſtit noſtris ſermonib⁹. Deinde ſubiungit, pro quibus orat, ita dicens, In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt,
Cap.44. non illis imputetur. Iſta differentia peccatorum Iudam tradentem à Petro negante diſtinguit: non quia
Luc.17. pœnitenti vel petenti non ſit ignoſcendum, ne contra
Matt.18. illam ſententiã domini veniamus, qua pręcepit ſemper ignoſcendum eſſe fratri petenti vt ſibi frater ignoſcat: ſed quia illius peccati tanta labes eſt, vt deprecandi humilitatem ſubire non poſsit, etiam ſi peccatum ſuum mala conſcientia & agnoſcere & annunciare cogatur.
Matt.27. Cum enim dixiſſet Iudas, Peccaui, quòd tradiderim ſanguinem iuſtum: facilius tamẽ deſperatione cucurrit ad laqueum, quàm humilitate veniã deprecatus eſt. Quapropter multũ intereſt quali pœnitentiæ ignoſcat deus.
H Multi enim multo citius ſe fatentur peccaſſe, atque ita ſibi ſuccenſent vt vehementer ſe peccaſſe nollent: ſed tamen animam ad humiliandum & obtemperandum cor implorandámque veniam non deponunt: Quam mentis affectionem propter peccati magnitudinẽ iam de damnatione illos habere credendum eſt. Et hoc eſt fortaſſe peccare in ſpiritum ſanctum: id eſt, per malitiã & inuidiam, fraternam oppugnare charitatem poſt acceptam gratiam ſpiritus ſancti: quod peccatum dominus neq; hic neque in futuro ſeculo dimitti dicit. Vnde quæri poteſt, vtrum in ſpiritum ſanctum Iudæi pec-
Matt.12. cauerint, quando dixerunt, quòd in Beelzebub princi-
Marc.3. pe dæmoniorum dæmonia dominus expelleret: vtrum hoc in ipſum dominum dictum accipiamus, quia de ſe
Matt.10. dicit alio loco: Si enim patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius? An quoniam de magna inuidentia dixerunt, ingrati tam præſentibus beneficiis, quamuis nondum Chriſtiani fuerint, tamen propter ipſam inuidentiæ magnitudinem in ſpiritum ſanctum peccaſſe credendi ſunt? Non enim hoc
Matt.12. colligitur de verbis domini. Quamuis enim in eodem
I loco dixerit, Quicunque enim dixerit verbum nequam in filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit verbum aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro: tamen videri poteſt ad hoc eos monuiſſe, vt accedãt ad gratiam, & poſt acceptam gratiam non ita peccent vt tunc peccauerunt. Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & poteſt eis dimitti, ſi conuerſi fuerint, & ei crediderint, & ſpiritum ſanctum acceperint: quo accepto ſi fraternitati inuidere, & gratiam quam acceperant oppugnare voluerint, non eis dimitti neque in hoc ſeculo neque in futuro. Nam ſi eos ſic haberet condemnatos, vt nullam ſpem illis reliquiſſet, non adhuc monendos
Matt.12. iudicaret, cum addidit, dicens, Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Sic itaque accipiatur diligendos inimicos eſſe, & benefaciendum his qui nos oderunt, & orandum pro his qui nos perſequũtur vt pro quibuſdã etiam fratrum peccatis intelligatur non præceptum eſſe vt oremus: ne per imperitiam noſtram diuina ſcriptura, quod fieri non poteſt, à ſe diſſentire vi-
Cap.45. deatur. Sed vtrum ſicut pro quibuſdam non eſt orandum, ita etiam contra aliquos orandum ſit, non- K
dum ſatis apparet. Generaliter enim dictum eſt, Bene- Rom.12.
dicite, & nolite maledicere: Et illud, Nemini malum 1.Petr.3.b.
pro malo reddentes. Pro quo autem non oras, nõ etiam contra illum oras. potes enim videre certam eius pœnam, & penitus deſperatam ſalutem: & non quia odiſti eum, ideo pro illo nõ oras: ſed quia ſentis nihil te poſſe proficere, & orationem tuam non vis repelli à iuſtiſſimo iudice. Sed quid agimus de his, contra quos oratum à ſanctis accipimus: non vt corrigerentur, nam hoc modo potius pro ipſis oratum eſt: ſed ad illam vltimam damnationem: non ſicut contra domini traditorem per prophetam, nam illa, vt dictum eſt, prædictio futurorum, non optatio ſupplicij fuit: Nec ſicut apoſtolus contra Alexandrũ, nam & inde ſatis dictum
eſt: ſed ſicut in Apocalypſi Ioannis legimus martyres Apoc.6.
orare vt vindicentur, cum ille primus martyr vt lapi-
datoribus ſuis ignoſceretur, orauerit. Sed hinc non o- Acto.7.
portet moueri. Quis enim audeat affirmare, cum illi ſancti candidati ſe vindicari petierint, vtrum contra ipſos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipſa eſt ſyncera & plena iuſtitiæ & miſericordiæ
vindicta martyrum, vt euertatur regnum peccati, Non L
enim contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati petierunt, quo regnante tanta perpeſsi ſunt. Ad
cuius euerſionem nititur apoſtolus, dicens, Non ergo Rom.6.
regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Deſtrui- Peccati
tur autem & euertitur peccati regnum, partim corre- regnũ quo
ctione hominũ, vt caro ſpiritui ſubiiciatur: partim dam modo de-
natione perſeuerantium in peccato, vt ita iuſtitia or- ſtruatur.
dinentur, vt iuſtis cum Chriſto regnantibus, moleſti eſſe non poſsint. Intuere apoſtolum Paulum, nónne tibi videtur in ſeipſo Stephanum martyrem vindica-
re, cum dicit, Non ſic pugno tanquam aërem cædens; 1.Cor.9.
ſed caſtigo corpus meũ, & ſeruituti ſubijcio? Nam hoc in ſe vtique proſternebat & debilitabat & victum ordinabat, vnde Stephanum ceteróſque Chriſtianos fuerat perſecutus. Quis ergo conuicit, martyres ſanctos non talem ſuam vindictam à domino eſſe deprecatos, cum etiam finem huius ſeculi, in quo tanta exitia pertulerunt, ad ſuam vindictam potuerunt libenter optare? Quod qui orant, & pro inimicis ſuis orant qui ſanabiles ſunt, & contra illos non orant qui inſanabiles eſſe voluerunt: quia deus quoque puniendo illos non eſt
maleuolus tortor, ſed iuſtiſsimus ordinator. Sine vlla M
ergo dubitatione diligamus inimicos noſtros, benefaciamus his qui oderunt nos, & oremus pro eis qui nos
perſequuntur. Quod autem conſequenter poſi- Cap.46.
tum eſt, Vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt: ex illa Matth.5.
regula intelligendum eſt, qua & Ioannes dicit, Dedit Ioan.1.
illis poteſtatem filios dei fieri. Vnus enim naturaliter filius eſt, qui neſcit omnino peccare: nos autem poteſtate accepta efficimur filij, inquantum ea quæ ab illo
præcipiuntur implemus. Vnde & apoſtolica diſciplina Rom.8.
adoptionem appellat, qua in æternam hæreditatem Galat.4.
vocamur, vt cohæredes Chriſti eſſe poſsimus. Filij ergo efficimur regeneratione ſpiritali, & adoptamur in regnum dei, non tanquam alieni, ſed tanquam ab illo facti & creati, hoc eſt conditi: vt vnum beneficium ſit, quo nos fecit eſſe per omnipotentiam ſuam, cum ante nihil eſſemus: alterum quo adoptauit, vt cum eo tanquam filij vita æterna, pro noſtra participatione, frueremur. Itaque non ait, facite iſta quia eſtis filij: ſed, facite iſta vt ſitis filij. Cum autem ad hoc nos vocat per ipſum vnigenitum, ad ſimilitudinem ſuam

A nos vocat. Ille enim, ſicut conſequenter dicit, Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Siue ſolem ſuum non iſtum carneis oculis viſibilem accipias, ſed illam ſapientiam, de qua *Sapient.7.* dicitur, Candor eſt enim lucis æternæ: De qua item di- *Malac.4.* citur, Ortus eſt mihi iuſtitiæ ſol: Et iterum, Vobis autem qui timetis nomen domini, orietur ſol iuſtitiæ: vt etiam pluuiam accipiat irrigationem doctrinæ veritatis, quia & bonis & malis apparuit, & bonis & malis euangelizatus eſt Chriſtus. Siue iſtum ſolem mauis accipere non ſolùm hominum, ſed etiam pecorum corporeis oculis prolatum, & iſtam pluuiam qua fructus gignũtur, qui ad refectionem corporis dati ſunt: Quod probabilius intelligi exiſtimo, vt ille ſol ſpiritalis non oriatur niſi bonis & ſanctis: quia & hoc ipſum eſt quod *Sapient.5.* plangunt iniqui in illo libro qui ſapientia Salomonis inſcribitur: Et ſol non eſt ortus nobis: Et illa pluuia ſpiritalis non irrigat niſi bonos: quia malos ſignificabat *Eſaiæ.5.* vinea, de qua dictum eſt, Mandabo nubibus meis ne pluant ſuper eam. Sed ſiue illud ſiue hoc intelligas, magna dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur, ſi filij dei eſſe volumus. Quantum enim huic vitæ ſola- B tium afferat lux iſta viſibilis, & pluuia corporalis, quis tam ingratus eſt vt non ſentiat? Quod ſolatium videmus & iuſtis in hac vita & peccatoribus communiter exhiberi. Non autem ait, qui facit ſolem oriri ſuper bonos & malos: ſed addidit, ſuum: id eſt, quem ipſe fecit atque conſtituit, & à nullo aliquid ſumpſit vt faceret: *Geneſ.1.* ſicut & in Geneſi de omnibus luminaribus ſcribitur: qui propriè poteſt dicere ſua eſſe omnia quæ de nihilo creauit: vt hinc admoneremur, quanta liberalitate inimicis noſtris ex præcepto eius præſtare debeamus, quæ nos nõ creauimus ſed muneribus eius accepimus. Quis autem poteſt vel paratus eſſe ab infimis iniurias ſuſtinere, quantum eorum ſaluti prodeſt: & malle ſe amplius iniquitatis alienę perpeti, quàm id quod perpeſſus eſt reddere? Omni petenti à ſe aliquid, vel id quod petit, ſi habetur, & ſi rectè dari poteſt, vel conſilium bonum vel beneuolum dare animum, nec ſe auertere ab eo qui mutuari cupit: diligere inimicos, benefacere his qui ſe oderunt, orare pro eis qui ſe perſequuntur. Quis ergo hæc facit, niſi plene perfectéque miſericors? Quo C vno conſilio miſeria deuitatur, opitulante illo, qui ait, *Oſee.6.* Miſericordiam volo magis quàm ſacrificium. Beati er- *Matth.5.* go miſericordes, quia ipſorum miſerebitur deus. Sed iam commode fieri puto, vt hic lector tam longo volumine fatigatus reſpiret aliquantulum, & ad cætera reficiatur in alio libro conſideranda.

Finis libri primi.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de ſermone domini in monte, Liber ſecundus.

Cap.1. *Cordis mũdatio.*

MISERICORDIAM, vſque ad cuius tractationem liber primus terminum accepit, ſequitur cordis mundatio, vnde iſte ſumit exordium: Cordis autem mundatio eſt tanquam oculus quo videtur deus, cuius ſimplicis habendi tantam curam eſſe oportet, quantam eius rei dignitas flagitat, quæ tali oculo conſpici poteſt. Huic au- D tem oculo magna ex parte mundato difficile eſt non ſurrepere ſordes aliquas de his rebus, quæ ipſas noſtras bonas actiones comitari ſolent, veluti laus eſt humana. Siquidem non rectè viuere, pernicioſum eſt: rectè autem viuere, & nolle laudari, quid eſt aliud quàm inimicum eſſe rebus humanis, quæ vtique tanto ſunt miſeriores, quanto minus placet recta vita hominum. Si ergo inter quos viuis, te rectè viuentem non laudauerint, illi in errore ſunt: ſi autem laudauerint, tu in periculo. Niſi tam ſimplex cor habueris & mundum, vt ea quæ rectè facis, non propter laudes hominum facias: magiſque illis recta laudantibus gratuleris, quibus id quod bonum eſt placet quàm tibi: niſi quia rectè viuis, etiam ſi nemo laudaret: ipſamque laudem tuam tunc intelligas vtilem eſſe laudantibus, ſi non teipſum in tua bona vita, ſed deum honorẽt, cuius ſanctiſsimum templum eſt quiſquis viuit bene: vt impleatur quod ait Dauid, In domino laudabitur anima mea, audiãt manſueti *Pſal.33.* & lætentur. Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in rectè faciendo laudes hominum, & ad eas referre quod rectè facis: id eſt, propterea rectè facere aliquid, vt hominibus placeas. Sic enim etiam ſimulare E bonum libebit, ſi non attenditur niſi vt homo laudet: qui quoniam videre cor non poteſt, poteſt etiam falſa laudare. Quod qui faciunt, id eſt, qui bonitatem ſimulant, duplici corde ſunt. Non ergo habet ſimplex cor, id eſt mundum cor, niſi qui tranſcendit humanas laudes, & illum ſolum intuetur, cum rectè viuit, & ei placere nititur, qui conſcientiæ ſolus inſpector eſt: De cuius conſcientiæ puritate quicquid procedit, tanto eſt laudabilius, quanto humanas laudes minus deſiderat.

Cauete ergo, inquit, facere iuſtitiam veſtram co- *Cap.2.* ram hominibus, vt videamini ab eis: id eſt, cauete hoc *Matth.6.* animo iuſtè viuere, & ibi conſtituere bonum veſtrum, vt vos videant homines: alioquin mercedem non habebitis: & reliqua. Non ſi ab hominibus videamini, ſed ſi propterea iuſtè viuatis, vt ab hominibus videamini: Nam vbi erit, quod in principio ſermonis huius dictum eſt, Vos eſtis lux mundi: non poteſt ciuitas ab- *Matth.5.* ſcondi ſupra mõtem poſita: & reliqua vſque ad id quod ait, Vt videant opera veſtra bona. Sed non ibi conſtituit finem: addidit enim, & glorificent patrem veſtrum F qui in cœlis eſt. Hic autem, quia hoc reprehendit, ſibi ſit finis rectè factorum, id eſt, ſi propterea rectè faciamus, vt tantùm videamur ab hominibus: poſtquam dixit, Cauete facere iuſtitiam veſtram coram hominibus vt videamini ab eis: nihil addidit. In quo apparet, non hoc eum prohibuiſſe, vt rectè fiat coram hominibus, ſed ne ob id forte rectè fiat coram hominibus, vt videamur ab eis, id eſt, vt hoc intueamur, & ibi finem noſtri propoſiti collocemus. Nam & apoſtolus dicit, Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus nõ *Galat.1.* eſſem, cum alio loco dicat, Placete omnib[us] per omnia, *1.Cor.10.* ſicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt, contrarium putant, cum ille ſe dixerit nõ placere hominibus, quia non ideo rectè faciebat vt placeret hominibus, ſed vt deo, ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, eoipſo quo placebat hominibus. Itaque & non ſe placere hominibus rectè dicebat, quia in eo ipſo vt deo placeret intuebatur: & placendum eſſe hominibus rectè præcipiebat, non vt hoc appeteretur tanquam merces rectè factorum, ſed quia deo placere non poſſet qui non ſe iis quos ſaluos fieri vellet, præbuerit imitandum: imitari autem illum

G qui ſibi non placuerit,nullo pacto quiſquam poteſt. Sicut ergo non abſurdè loqueretur,qui diceret, In hac opera qua nauem quæro,non nauem quero,ſed patriam: ſic apoſtolus conuenienter diceret, in hac opera, qua hominibus placeo,nõ hominibus,ſed deo placeo: quia non hoc appeto,ſed ad id refero, vt me imitentur quos *Philip. 4.* ſaluos fieri volo: ſicut dicit de oblatione quæ fit in ſanctos, Non quia quæro datum, ſed requiro fructum: id eſt, quòd quæro datum veſtrum, non hoc quæro, ſed fructum veſtrum. Hoc enim indicio apparere poterat quantum profeciſſent in deum: cum id libenter offerrent, quod non propter gaudium de muneribus, ſed propter communionem charitatis ab eis quærebantur. Quanquam & cum addidit, & dicit, Alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt: nihil aliud demonſtrat, niſi id nos cauere oportere, ne humanam laudem pro noſtrorum operum mercede quæramus,id eſt,ea nos beatos effici arbitremur.

Cap. 3. Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere,& reliqua: Noli,inquit,ſic velle innoteſcere,vt hypocritę. Manifeſtũ eſt autem,hypocritas non quod oculis præ- H tendunt hominum, id etiam corde geſtare. Sunt enim *Hypocritæ.* hypocritæ ſimulatores, tanquam pronunciatores perſonarum alienarũ,ſicut in theatricis fabulis: Non enim qui agit partes Agamemnonis in Tragœdia, verbi gratia, ſiue alicuius alterius,ad hiſtoriam vel fabulam quæ agitur pertinentis, vere ipſe eſt, ſed ſimulat eum, & hypocrita dicitur:ſic in eccleſia,vel in omni vita humana, quiſquis ſe vult videri quod non eſt, hypocrita eſt: Simulat enim iuſtum, & nõ exhibet, quia totum fructum in laude hominum ponit: quam poſſunt etiam ſimulantes percipere, dum fallunt eos quibus videtur boni, ab eiſque laudantur. Sed tales ab inſpectore cordis deo mercedem non capiũt,niſi fallaciæ ſupplicium,Ab hominibus autem, inquit, perceperunt mercedem ſuam. Rectiſsiméque his dicitur, Recedite à me operarij doloſi: nomen enim meum habuiſtis, ſed opera mea non feciſtis. Illi ergo perceperunt mercedem ſuam,qui non ob aliud eleemoſynam faciunt, niſi vt glorificentur ab hominibus: non ſi glorificentur ab hominibus, ſed ſi ideo faciunt, vt glorificentur, ſicut ſuperius tractatum eſt. Laus enim humana non appeti à rectè faciente, ſed I ſubſequi debet rectè facientem: vt illi proficiant qui etiam imitari poſſunt quod laudant, non vt hic putet aliquid eos ſibi prodeſſe quem laudant.

Cap. 4. Te autem faciente eleemoſynã, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua:& reliqua. *Siniſtra.* Si intellexeris ſiniſtram infideles dici,videbitur nulla eſſe culpa placere fidelibus velle,cum prorſus nihilominus in quorumlibet hominum laude fructum & finem boni operis conſtituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet vt te imitentur, quibus rectè facta tua placuerint, non tantùm fidelibus, ſed etiam infidelibus exhibendum eſt,vt laudandis bonis operibus noſtris deum honorent, & veniant ad ſalutem. Si autem ſiniſtram inimicum putaueris, vt neſciat inimicus tuus cum eleemoſynam facis, cur ipſe dominus *Acto. 3. 4.* inimicis Iudæis circunſtantibus miſericorditer ſanauit homines? Cur apoſtolus Petrus ſanato eo quem ad portam ſpecioſam debilem miſeratus eſt, etiam iras inimicorum in ſe atque in alios Chriſti diſcipulos pertulit? Deinde ſi non oportet ſcire inimicum cum eleemoſynam facimus, quomodo cum ipſo inimico faciemus, vt illud impleamus præceptum, Si eſurierit inimicus *Prouer. 25.* tuus, ciba illum: ſi ſitierit, potum da illi? Tertia ſolet *Rom. 12.* eſſe carnalium opinio, tam abſurda & ridenda, vt non eam commemorarem, niſi expertus eſſem non paucos eo errore detineri, K qui dicunt ſiniſtræ nomine vxorem ſignificari: vt quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum ſolent eſſe fœminæ, lateat eas cum aliquid *Fœminæ* miſericorditer viri earum egenis impendunt, propter *tenaciores* domeſticas lites: Quaſi vero ſoli viri,Chriſtiani ſint,& non hoc præceptum etiam fœminis datum ſit. Cui ergo ſiniſtræ iubetur fœmina occultare opus miſericordiæ ſuæ? An etiam vir ſiniſtra erit fœminæ? quod abſurdiſsime dicitur. Aut ſi quiſpiam putat inuicem ſibi ſiniſtras eſſe, ſi ab altero ita erogetur aliquid de re familiari,vt ſit contra alterius voluntatem,non erit Chriſtianum tale coniugium. Sed neceſſe eſt, vt quiſquis eorum eleemoſynam facere voluerit ex præcepto dei, quemcunque aduerſum habuerit, inimicus ſit præcepto dei, & ideo inter fideles deputetur. Præceptum eſt autem de talibus,vt bona ſua conuerſatione ac moribus lucrifaciat vxorem maritus fidelis, vel maritum mulier fidelis. Quapropter non ſibi debent occultare bona opera ſua, quibus inuitandi ſunt abinuicem, vt alter alterum poſsit ad Chriſtianæ fidei communionem inuitare: Nec furta facienda ſunt, vt promereatur deus. L Quòd ſi occultandum eſt aliquid,quandiu alterius infirmitas æquo animo id non poteſt ſuſtinere, quod tamen non iniuſte, atque illicitè fit, non tamen ipſam nunc ſiniſtram ſignificari totius capituli conſideratione facile apparet,in qua ſimul inuenietur quam ſiniſtram vocet.

Cauete, inquit, facere iuſtitiam *Cap. 5.* veſtram coram hominibus: Et reliqua. Generaliter hic iuſtitiam nominauit, deinde particulariter exequitur. Eſt enim pars aliqua iuſtitiæ, opus quod per *Iuſtitiæ pars.* eleemoſynam fit, & ideo connectit dicendo: Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere: Et reliqua. Ad hoc reſpicit, quod ſuperius ait, Cauete facere iuſtitiam veſtram coram hominibus: Et reliqua. Quod autem ſequitur, Amen dico vobis, perceperunt mercedem ſuam: ad illud reſpicit quod ſuprà poſuit, Alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Deinde ſequitur, Te autem faciente eleemoſynam. Cum dicit, Te autem faciẽte, quid aliud dicit, quàm non quomodo illi? Quid ergo mihi iubet? Te autem faciente, inquit, eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Ergo illi ſic faciunt, vt ſciat M ſiniſtra eorum quid faciat dextera eorum. Quod igi- *Siniſtra,* tur in illis culpatum eſt, hoc tu facere vetaris: In illis *delectatio* autem hoc culpatum eſt, quòd ita faciunt, vt laudes *laudis.* hominum quærant. Quapropter nihil conſequentius *Dextera* ſiniſtra videtur ſignificare, quàm ipſam delectationem *intentio* laudis. Dextera autem ſignificat intentionem implen- *implendi* di præcepta diuina. Cum itaque conſcientiæ facientis *præcepta* eleemoſynam miſcet ſe appetitio laudis humanæ, fit *diuina.* ſiniſtra conſcia operis dexteræ: neſciat ergo ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua: id eſt, non ſe miſceat conſcientiæ tuæ laudis humanæ appetitio, cùm in eleemoſyna facienda diuinum præceptum contendis implere, vt ſit eleemoſyna tua in abſconſo. Quid eſt in abſcõdito, niſi in ipſa bona conſciẽtia, quæ humanis oculis demõſtrari non poteſt, nec verbis aperiri? Quandoquidem multi multa mentiuntur. Quapropter ſi dextera intrinſecus agit in abſcondito, ad ſiniſtram pertinent omnia exteriora, quæ ſunt viſibilia & temporalia. Sit ergo eleemoſyna tua in ipſa conſcientia, vbi multi eleemoſynam faciunt bona voluntate, etiam ſi pecuniam, vel ſi quid aliud eſt quod inopi largiendum eſt, non habent: Multi autem foris faciunt,

& intus

A & intus non faciunt: qui vel ambitione, vel alicuius rei temporalis gratia volunt miſericordes videri, in quibus ſola ſiniſtra operari exiſtimanda eſt. Item alij quaſi medium inter vtroſque locum tenent, vt & intentione quæ in deum eſt eleemoſynam faciant, & tamen inſerat ſe huic optimæ voluntati, nonnulla etiam laudis vel cuiuſcunque rei fragilis & temporalis cupiditas. Sed dominus noſter multo vehementius prohibet ſolam ſiniſtram in nobis operari, quando etiam miſceri eam vetat operibus dexteræ: vt ſcilicet non modo ſola temporalium rerum cupiditate caueamus eleemoſynam facere, ſed nec ita in hoc opere attendamus deum vt ſeſe miſceat vel adiungat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quòd niſi fuerit ſimplex, mundum non erit. Simplex autem quomodo erit, ſi duobus dominis ſeruiat, nec vna intẽtione rerum æternarum purificet aciem ſuam, ſed eam mortalium quoque fragiliſimque rerum amore obnubilet? Sit ergo eleemoſyna tua in abſconſo: Et reliqua. Rectiſsime omnino & veriſsime. Si enim præmium ab eo expectas qui conſcientiæ ſolus inſpector eſt, ſufficiat tibi ad promerendum pręmium ipſa conſcientia. Mul-

B ta Latina exemplaria ſic habent, Et pater tuus qui videt in abſconſo, reddet tibi palàm. Sed quia in Græcis quæ priora ſunt non inuenimus palàm, non putauimus hinc aliquid diſſerendum eſſe.

Cap.6. Et cum oratis, inquit, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, qui amant in ſynagogis: & reliqua. Neque hic videri ab hominibus nefas eſt, ſed ideo hoc agere, vt videatis ab hominibus: & ſuperfluo toties eadem dicuntur, cum ſit iam vna regula cuſtodienda: qua cognitum eſt, non ſi hæc ſciant homines, formidandum eſſe aut fugiendum: ſed ſi hoc animo fiat, vt fructus in eis expetatur placendi hominibus. Seruat etiam ipſe dominus eadem verba, cum adiungit ſimiliter, Amen dico vobis, perceperunt mercedem ſuam. Hinc oſtendens id ſe prohibere, vt ea merces appetatur qua ſtulti gaudent, vt laudentur ab hominibus. Vos autem cum oratis, inquit, introite in cubicula veſtra. Quæ ſunt iſta cubicula, niſi ipſa corda? quæ in pſalmo etiam ſignificantur, cum dicitur, Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus ve-

C ſtris compungimini. Et claudentes oſtia, orate, ait, patrem veſtrum in abſconſo. Parum eſt intrare cubicula ſi oſtium pateat importunis, per quod oſtium ea quæ foris ſunt improbe ſe immergunt, & interiora noſtra appetunt. *Oſtiũ, ſenſus carnalis.* Foris autem diximus eſſe omnia temporalia & viſibilia, quæ per oſtium, id eſt, per carnalem ſenſum in cogitationes noſtras penetrant, & turba vanorum phantaſmatum orantibus obſtrepunt. *Oſtiũ quomodo claudendum.* Claudendũ eſt ergo oſtium, id eſt, carnali ſenſui reſiſtendum eſt, vt oratio ſpiritalis dirigatur ad patrem, quæ fit intimis cordis, vbi oratur pater noſter in abſcondito. Et pater, inquit, veſter qui videt in abſcondito, reddet vobis. Et hoc tali clauſula terminandum fuit: nõ enim hoc monet nunc vt oremus, ſed quomodo oremus: neque vt ſuperius, vt faciamus eleemoſynam, ſed quo animo faciamus: quoniam de corde mundando præcepit, quod non mundat niſi vna & ſimplex intentio in æternam vitam ſolo & puro amore ſapientiæ.

Cap.7. Orantes autem, ait, nolite multum loqui, ſicut ethnici faciunt, arbitrantur enim quòd in multiloquio ſuo exaudiantur. Sicut hypocritarum eſt, præbere ſe ſpectandos in oratione, quorum fructus eſt placere hominibus, ita ethnicorum, id eſt, Gentilium, in multiloquio ſuo ſe putare exaudiri. Et revera omne

D multiloquium à Gentilibus venit, qui exercendæ linguæ potius quàm mundando animo dant operam, vt hoc nugatorij ſtudij genus etiam ad precem fundendam transferre conentur, arbitrantes deum ſicut hominem iudicem verbis adduci in ſententiam. *Multiloquium à gentibus venit.* Nolite itaque ſimiles illis eſſe, dicit vnus & verus magiſter: Scit enim pater veſter quid vobis neceſſarium ſit, antequam petatis ab eo. Si enim verba multa ad id proferuntur, vt inſtruatur & doceatur ignarus, quid eis opus eſt ad rerum omnium cognitorem: cui omnia quæ ſunt, eoipſo quo ſunt, loquuntur, ſeſeque indicant facta: & ea quæ futura ſunt, eiuſdem artem ſapientiamq; non latent, in qua ſunt & quæ tranſierunt, & quæ tranſitura ſunt omnia, præſentia & non tranſeuntia? Sed quoniam quanuis pauca tamen verba & ipſe dicturus eſt, quibus nos doceat orare, quæri poteſt cur vel his verbis paucis opus ſit ad eum qui ſcit omnia antequam fiant, & nouit vt dictum eſt, quid nobis ſit neceſſe antequam petamus? Primò hic reſpondetur, non verbis nos agere debere apud deum vt impetremus quod volumus, ſed rebus quas animo gerimus, & intentione cogitationis cum dilectione pura, & ſimplici affectu: *Quo modo ſit oſtium.* Sed

E res ipſas verbis nos docuiſſe dominum noſtrum, quibus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordaremur. Sed rurſus quæri poteſt, ſiue rebus ſiue verbis orãdum ſit, quid opus ſit ipſa oratione, ſi deus iam nouit quid nobis neceſſarium ſit: niſi quia ipſa orationis intentio cor noſtrum ſerenat & purgat, capaciúſque efficit ad excipienda diuina munera, quæ ſpiritaliter nobis infunduntur: Non enim ambitione precum nos exaudit deus, qui ſemper paratus eſt dare ſuam lucem nobis, non viſibilem ſed intelligibilem & ſpiritalem; ſed nos non ſemper parati ſumus accipere, cum inclinamur in alia, & rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conuerſio cordis ad eum qui ſemper dare paratus eſt, ſi nos capiamus quod dederit: & in ipſa purgatione conuerſio interioris oculi, cum excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur: vt acies cordis ſimplicis ferre poſsit ſimplicem lucem, diuinitus ſine vllo occaſu aut immutatione fulgentem: nec ſolùm ferre, ſed etiam manere in illa, non tantùm ſine moleſtia, ſed etiam cum ineffabili gaudio, quo ve-

F re ac ſynceriter beata vita perficitur.

Cap.8. *Oratio dominica.* Sed iam conſiderandum eſt, quæ nos orare ille præcepit, per quem & diſcimus quid oremus, & conſequimur quod oramus. Sic itaque orate vos, inquit, Pater noſter qui es in cœlis: & reliqua. Cum in omni deprecatione beneuolentia concilianda ſit eius quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur, laude illius ad quem oratio dirigitur, ſolet beneuolentia conciliari, & hoc in orationis principio poni ſolet: In quo dominus noſter nihil aliud nos dicere iuſsit, niſi, Pater noſter qui es in cœlis. Multa enim dicta ſunt in laudem dei quæ per omnes ſanctas ſcripturas varie latéque diffuſa poterit quiſque conſiderare cum legit: nuſquam tamen inuenitur præceptum populo Iſraël, vt diceret, Pater noſter, aut oraret patrem deum: ſed dominus eis inſinuatus eſt, tanquam ſeruientibus, id eſt, ſecundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico, cum mandata legis acciperent quæ obſeruare iubebãtur: Nam prophetæ ſæpe oſtendunt eundem dominum deum etiam patrem eorundem eſſe potuiſſe, ſi ab eius mandatis non aberrarent: ſicut eſt illud, Filios genui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. *Eſa.1.* Et illud, Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. *Pſalm.8.* Et illud, Si dominus ſum, vbi eſt ti- *Malac.1.*

G mor meus : & ſi pater ſum, vbi eſt honor meus ? Et alia
permulta, vbi arguuntur Iudæi, quia filij eſſe peccando
noluerunt : exceptis eis quæ in prophetia dicuntur de
futuro populo Chriſtiano, quia patrem deus eſſet habi-
turus, ſecundum illud euangelium, Dedit eis poteſta-
Ioan.1. tem filios dei fieri. Apoſtolus autẽ Paulus dicit, Quan-
Galat.4. diu hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo : & ſpiritum
adoptionis nos accepiſſe commemorat, in quo clama-
Rom.8. mus, abba pater. Et quoniam quòd vocamur ad æter-
nam hæreditatem, vt ſimus Chriſti cohæredes, & in a-
doptionem filiorum veniamus, non eſt meritorum no
ſtrorum, ſed gratiæ dei : eandem ipſam gratiam in ora-
tionis principio ponimus, cum dicimus, Pater noſter,
Quo nomine & charitas excitatur: Quid enim charius
filiis debet eſſe quàm pater? Et ſupplex affectus, cum ho
mines dicunt deo, Pater noſter: & quædam impetran-
di præſumptio quæ petituri ſumus, cum priuſquam ali-
quid peteremus, tam magnum donum accepimus, vt ſi-
Pater. namur dicere, Pater noſter, deo. Quid enim iam non
det filiis petentibus, cum hoc ipſum ante dederit, vt fi-
lij eſſent: Poſtremò quanta cura animum tangit, vt qui
dicit, Pater noſter, tanto patre non ſit indignus. Si e-
H nim quiſquam plebeius ſenatorem grandioris ætatis ab
eoipſo patrem vocare permittatur, ſine dubio trepida-
bit, nec facilè audebit, cogitãs humilitatem generis ſui,
& opum indigentiam, & plebeiæ perſonæ vtilitatem.
Quanto ergo magis trepidãdum eſt appellare patrem
deum, ſi tantæ ſunt labes, tantæq; ſordes in moribus,
vt multo iuſtius eas à ſua coniunctione deus expellat,
quàm ille ſenator cuiuſuis mendici egeſtatem? Quan-
doquidem ille hoc contemnit in mendico, quo & ipſe
poteſt humanarum rerum fragilitate deuenire : Deus
autem in ſordidos mores nunquam cadit : & gratias
miſericordiæ ipſius, qui hoc à nobis exigit, vt pater no-
ſter ſit, quod nullo ſumptu, ſed ſola bona voluntate
comparari poteſt. Admonentur etiam hic diuites, vel
genere nobiles ſecundum ſeculum, cum Chriſtiani fa-
cti fuerint, non ſuperbire aduerſus pauperes & igno-
biles, quoniam ſimul dicunt deo, Pater noſter : quod
non poſſunt verè ac piè dicere, niſi ſe fratres eſſe co-
Cap.9. gnoſcant. Vtatur ergo voce noui teſtamenti po-
pulus nouus, ad æternam hæreditatem vocatus, & di-
cat, Pater noſter qui es in cœlis : id eſt, in ſanctis & iu-
I ſtis : Non enim ſpacio locorum continetur deus. Sunt
enim cœli excelſa mundi corpora, ſed tamen corpora,
quæ non poſſunt eſſe niſi in loco. Sed ſi in cœlis tan-
quam in ſuperioribus mundi partibus locus dei eſſe
creditur, melioris meriti ſunt aues, quarum vita eſt deo
vicinior. Non autem ſcriptum eſt, Prope eſt dominus
excelſis hominibus, aut eis qui in montibus habitant:
Pſalmus. ſed ſcriptũ eſt, Prope eſt dominus obtritis corde: quod
magis pertinet ad humilitatem. Sed quemadmodum
Geneſ.3. terra appellatus eſt peccator, cum ei dictum eſt, Terra
es & in terram ibis: ſic cœlum iuſtus econtrario dici po
teſt. Iuſtis enim dicitur, Templum dei ſanctum eſt,
quod eſtis vos. Quapropter ſi in templo ſuo habitat
deus, & ſancti templum eius ſunt, rectè dicitur, qui in
1.Cor.3. cœlis es, qui es in ſanctis. Et accommodatiſsima iſta ſi-
militudo eſt, vt ſpiritaliter tantum intereſſe videatur
inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter
cœlum & terram. Cuius rei ſignificandæ gratia, cum ad
orationes ſtamus, ad Orientem conuertimur, vnde cœ-
lum ſurgit : non tanquam ibi ſit deus & quaſi cæteras
mundi partes deſeruerit, vbique præſens eſt, non loco-
rum ſpaciis, ſed maieſtate potentiæ : ſed vt admonea-
tur animus ad naturam excellentiorem ſe conuertere, K
id eſt ad dominum, cum ipſum corpus eius quod eſt *In cœlis.i.*
terrenum, ad corpus excellentius, id eſt, ad corpus cœ- *in cordib⁹*
leſte conuertitur. Conuenit etiam gradibus religionis, *iuſtorum.*
& plurimum expedit, vt omnium ſenſibus & paruulo-
rum & magnorum bene ſentiatur de deo. ideo qui vi-
ſibilibus adhuc pulchritudinibus dediti ſunt, nec poſ-
ſunt aliquid incorporeum cogitare, quoniam neceſſe
eſt vt cœlum præferant terræ, tolerabilior eſt opinio
eorum ſi deum quem adhuc corporaliter cogitant, in
cœlo potius credant eſſe, quàm in terra : vt cum ali-
quando cognouerint dignitatem animæ cœleſte etiam
corpus excedere, magis eum quærant in anima quàm
in corpore etiam cœleſti : Et cum cognouerint quan-
tum diſtat inter peccatorum animas & iuſtorum, ſicut
non audebant cum adhuc carnaliter ſaperent eum in
terra collocare, ſed in cœlo : ſic poſtea meliori fide vel
intelligentia magis eum in animis iuſtorum quàm in
peccatorum requirant. Rectè ergo intelligitur quod
dictum eſt, Pater noſter qui es in cœlis : in cordibus
iuſtorum eſſe dictum, tanquam in templo ſancto ſuo.
Simul etiam vt qui orat, in ſe quoque ipſo velit habi-
tare quem inuocat: & cum hoc affectu teneat iuſtitiam, L
quo munere inuitatur ad inhabitandum animum
deus. Iam videamus quæ ſint petenda: Dictum *Cap.10.*
eſt enim qui ſit qui petitur, & vbi habitet. Primum au-
tem omnium quæ petuntur, hoc eſt, Sanctificetur no- *Prima pe-*
men tuum. Quod non ſic petitur, quaſi non ſit ſan- *titio.*
ctum nomen dei, ſed vt ſanctum habeatur ab homi-
nibus : id eſt, ita illis innoteſcat deus, vt non exiſtiment
aliquid ſanctius, quod magis offendere timeant: Neque *Pſal.75.*
enim quia dictum eſt, Notus in Iudæa deus, in Iſraël
magnum nomen eius : ſic intelligendum eſt quaſi alibi
minor ſit deus alibi maior : ſed ibi magnum eſt no-
men eius, vbi pro ſuæ maieſtatis magnitudine nomi-
natur. Ita ibi dicitur ſanctum nomen eius, vbi cum ve-
neratione & offenſionis timore nominatur. Et hoc eſt
quod nunc agitur, dum euangelium adhuc vſquequa-
que per diuerſas gentes innoteſcendo, commendat v-
nius dei nomen per adminiſtrationem filij eius. Dein-
de ſequitur, Adueniat regnum tuum. Sicut ipſe domi- *Petitio ſe-*
nus in euangelio docet, tunc futurum eſſe iudicij diem, *cunda.*
cum euangelium prædicatum fuerit in omnibus gen-
tibus, quæ res pertinet ad ſanctificationem nominis M
dei. Non enim & hic ita dictum eſt, Adueniat regnum
tuum : quaſi nunc deus non regnet. Sed forte quis di-
cat, adueniat dictum eſſe in terram : quaſi verò non e-
tiam ipſe nunc regnet in terra, ſempérque in ea regna-
uerit à conſtitutione mundi. Adueniat ergo accipien-
dum eſt, manifeſtetur hominibus. Quemadmodum
enim etiam præſens lux abſens eſt cæcis, & eis qui ocu-
los claudunt : ita dei regnum quanuis nunquam diſce- *1. Retract.*
dat de terris, tamen abſens eſt ignorantibus. Nulli au- *cap.19.*
tem licebit ignorare regnum dei, cum eius vnigenitus
non ſolùm intelligibiliter ſed etiam viſibiliter in ho-
mine dominico de cœlo venerit iudicaturus viuos ac
mortuos. Poſt quod iudicium, id eſt, cum diſcretio
& ſeparatio iuſtorum ab iniuſtis facta fuerit, ita inha-
bitabit iuſtos deus, vt non opus ſit cuiquam doceri per *Eſa.54.*
hominem, ſed ſint omnes (vt ſcriptum eſt) dociles *Ioan.6.*
deo. Deinde beata vita omni ex parte perficiatur in
ſanctis in æternum, ſicuti nunc cœleſtes angeli ſanctiſ-
ſimi atque beatiſsimi ſolo deo illuſtrante ſapientes
& beati ſunt : quia & hoc promiſit deus ſanctis ſuis : In *Matt.22.*
reſurrectione erunt, inquit, ſicut angeli in cœlis.

Et ideo

A Et ideo poſt illam petitionem, qua dicimus, Adueniat regnum tuum: ſequitur, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: id eſt, ſicut eſt in angelis qui ſunt in cœlis voluntas tua, vt omnino tibi adhæreant, téq; ſruantur, nullo errore obnubilãte ſapientiam eorum, nulla miſeria impediente beatitudinem eorum: ita fiat in ſanctis tuis qui in terra ſunt & de terra, quod ad corpus attinet, facti ſunt, & quanuis ad cœleſtem habitationem atque immutationem, tamen de terra aſſumendi ſunt. Ad hæc reſpicit etiam illa angelorum prædicatio, Gloria in excelſis deo, in terra pax hominibus bonæ voluntatis: vt cum præceſſerit bona voluntas noſtra, quæ vocantem ſequitur, perficiatur in nobis voluntas dei ſicuti eſt in cœleſtibus angelis: vt nulla aduerſitas reſiſtat noſtræ beatitudini, quod eſt pax. Item fiat voluntas tua, recte intelligitur, obediatur præceptis tuis, ſicut in cœlo & in terra: id eſt, ſicut ab angelis, ita ab hominibus. Nam fieri voluntatem dei cum obtemperatur præceptis eius, ipſe dominus dicit cum ait, Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui me miſit. Et ſæpe, Non veni facere voluntatem meam, B ſed eius qui me miſit. Et cum ait, Ecce mater mea & ecce fratres mei, & quicunque fecerit voluntatem dei, hic mihi eſt frater, & mater & ſoror. Qui enim faciunt voluntatem dei, in illis vtique fit voluntas dei. non quia ipſi faciunt vt vult deus, ſed quia faciunt quod ille vult, id eſt, ſecundum voluntatem eius. Eſt etiam ille intellectus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: ſicut in ſanctis & iuſtis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi poteſt: Siue vt oremus etiam pro inimicis noſtris: Quid enim ſunt aliud habendi contra quorum voluntatem Chriſtianum & catholicum nomen augetur? Vt ita dictum ſit, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: tanquam ſi diceretur, faciant voluntatem tuam ſicuti iuſti, ita etiam & peccatores, vt ad te conuertantur. Siue ita, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: vt ſua cuique tribuantur: quod fit in extremo iudicio, vt iuſtis præmium peccatoribus damnatio tribuatur, cum agni ab hædis ſeparabuntur. Ille etiam non abſurdus, imò etiam & fidei & ſpei noſtræ conuenientiſsimus C intellectus eſt, vt cœlum & terram accipiamus ſpiritum & carnem. Et quod dicit apoſtolus, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati: videamus factam voluntatem dei in mente, id eſt, in ſpiritu. Cum autem abſorpta fuerit mors in victoria, & mortale hoc induerit immortalitatem, quod fiet carnis reſurrectione, atque illa immutatione quæ promittitur iuſtis ſecundum eiuſdem apoſtoli prædicationem, Fiat voluntas dei ſicut in cœlo & in terra: id eſt, vt quemadmodum ſpiritus non reſiſtit deo, ſequens & faciens voluntatem eius: ita & corpus non reſiſtat ſpiritui vel animæ, quæ nunc corporis infirmitate vexatur, & in carnalem conſuetudinem prona eſt: quod erit ſummæ pacis in vita æterna, vt non ſolum velle adiaceat nobis, ſed etiam perficere bonum: Nunc enim velle, inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio: quia nondum in terra ſicuti in cœlo, id eſt, nondum in carne, ſicut in ſpiritu facta eſt volũtas dei. Nam & in miſeria noſtra fit voluntas dei, cum ea patimur per carnem quę nobis mortalitatis iure debentur, quam peccando meruit noſtra natura. Sed id orandum eſt, vt ſicut in cœlo, ita & in terra fiat voluntas dei: id eſt, vt quemadmodum corde delectamur lege, ſecundum interiorem hominem, ita etiam corporis immutatione facta, huic noſtræ delectationi nulla pars noſtra D terrenis doloribus ſeu voluptatibus aduerſetur. Nec illud à veritate abhorret, vt accipiamus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: ſicut in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto, ita & in eccleſia: tanquam in viro qui patris voluntatem impleuit, ita & in fœmina quæ illi deſponſata eſt: Cœlum enim & terra conuenienter intelligitur, quaſi vir & fœmina, quoniam terra cœlo fœcundante fructifera eſt.

Cap. 2. Petitio tertia. — Lucæ 2. — Ioan. 4. & 6. — Mat. 12. — Mat. 25. — Roma. 7. — 1. Corin. 15. — Roma. 7.

Quarta petitio, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Panis quotidianus, aut pro iis omnibus dictus eſt, quæ huius vitæ neceſsitatem ſuſtentant, de quo cum præcipit, ait, Nolite cogitare de craſtino: vt ideo ſit additum, da nobis hodie: Aut pro ſacramento corporis Chriſti, quod quotidie accipimus: Aut pro ſpiritali cibo, de quo idem dominus dicit, Operamini eſcam quæ non corrumpitur. Et illud, Ego ſum panis vitæ, qui de cœlo deſcendi. Sed horum trium quid ſit probabilius conſiderari poteſt: Nam forte quiſpiam moueatur, cur oremus pro his adipiſcendis quæ huic vitæ ſunt neceſſaria, veluti eſt victus & tegumentum, cum ipſe dominus dicat, Nolite ſoliciti eſſe quid edatis, vel quid induamini: An poteſt quiſque de ea re pro qua adipiſcenda orat E non eſſe ſolicitus, cum tanta intentione animi oratio dirigenda ſit, vt ad hoc totum illud referatur quod de claudendis cubiculis dictum eſt. Et illud quod ait, Quærite primum regnum dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis? Non ait vtique, quærite primum regnum dei, & deinde iſta quærite: ſed, hæc omnia, inquit, apponentur vobis: ſcilicet etiam non quærentibus. Quomodo autem recte dicatur non quærere aliquis, quod vt accipiat intentiſsime deum precatur, neſcio vtrum inueniri queat. De ſacramento autem corporis domini, vt illi non moueant quæſtionem, qui plurimi in Orientalibus partibus non quotidie cœnæ dominicæ communicant, cum iſte panis quotidianus dictus ſit: vt ergo illi taceant, neque de hac re ſuam ſententiam defendant, vel ipſa authoritate Eccleſiaſtica ſint contenti, quod ſine ſcandalo iſta faciunt, neque ab eis qui Eccleſiis præſunt facere prohibentur, neque non obtemperantes damnantur: vnde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem: Nam magni peccati crimine arguerentur qui ex eo non accipiunt quotidie: Sed vt de iſtis, vt di- F ctum eſt, nihil in aliquem partem diſſeramus, illud certe debet occurere cogitantibus, regulam nos orandi à domino accepiſſe: quam tranſgredi non oportet vel addendo aliquid vel prætereundo. Quod cum ita ſit, quis eſt qui audeat dicere ſemel tantùm nos orare debere orationem dominicam, aut certe etiam ſi iterum vel tertio vſque ad eam tantùm horam qua corpori domini communicamus, poſtea vero non ſit orandum per reliquas partes diei? Non enim iam dicere poterimus, da nobis hodie, quod iam accepimus. Aut poterit quiſque cogere vt etiam vltima diei parte ſacramentum illud celebremus? Reſtat igitur vt quotidianum panem accipiamus ſpiritalem, præcepta ſcilicet diuina, quæ quotidie oportet meditari & operari. Nam de ipſis dominus dicit, Operamini eſcam quæ non corrumpitur. Quotidianus autem iſte cibus nunc dicitur, quandiu iſta vita temporalis per dies decedentes ſuccedentéſque peragitur. Et revera quandiu nunc in ſuperiora, nunc in inferiora, id eſt, nunc in ſpiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternant, tanquam ei qui aliquando paſcitur ci-

Petitio quarta Cap. 12. — Mat. 6. — Ioan. 6. — Mat. 6. — Ibidem. — Ioan. 6.

G bo, aliquando famem patitur, quotidie panis neceſſarius eſt, quo reficiatur eſuriens, & relabens erigatur. Sicut itaque corpus noſtrum in hac vita, ante illam ſcilicet immutationem, cibo reficitur, quia ſentit diſpendium: ſic & animus quoniam temporalibus affectibus quaſi diſpendium ab intentione dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. Da nobis hodie dictum eſt, quandiu dicitur hodie, id eſt, in hac temporali vita. Sic enim cibo ſpiritali poſt hanc vitam ſaturabimur in æternum, vt non tunc dicatur quotidianus panis: quia ibi temporalis volubilitas, quæ diebus dies ſucce-
Pſal. 94. dere facit, vnde appelletur quotidie nulla erit. Vt autem dictum eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis: quod interpretatur apoſtolus in epiſtola quæ eſt ad He-
Hebræ 3. bræos, quandiu dicitur hodie: ita & hic accipiendum eſt, da nobis hodie. Si quis autem etiam illa quæ de victu corporis neceſſario, vel ſacramento dominici corporis iſtam ſententiam vult accipere, oportet vt coniuncta accipiantur omnia tria, vt ſcilicet quotidianum panem ſimul petamus, & neceſſarium corpo-
H ri, & ſacramentum viſibile, & inuiſibile verbi dei.

Cap. 13. Sequitur quinta petitio, Et dimitte nobis debita
Quinta petitio. noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Debita peccata dici manifeſtum eſt, vel illinc quòd
Mat. 5. ait idem dominus, Non exies inde donec reddas no-
Luce 12. uiſſimum quadrantem: vel illinc quòd debitores ap-
& 13. pellauit qui ei nunciati ſunt extincti, vel ruina turris, vel quorum ſanguinem Herodes ſacrificio miſcuit. Dixit enim, putare homines quòd illi vltra modum debitores eſſent, id eſt peccatores: & addidit, Amen dico vobis, niſi pœnitentiam egeritis, ſimiliter morie-
Luce 13. mini. Non hic ergo quiſque vrgetur pecuniam dimittere debitoribus, ſed quæcunque in eum alius peccauerit. Nam pecuniam dimittere illo potius iubemur
Mat. 5. præcepto quod ſuperius dictum eſt, Si quis tibi tunicam tollere voluerit, & iudicio tecum contendere, dimitte ei & pallium: nec ibi neceſſe eſt omni pecuniario debitori dimittere debitum, ſed ei qui reddere no-
2. Tim. 2. luerit, intantum vt vellet etiam litigare: Seruum autem domini, vt ait apoſtolus, non oportet litigare. Qui ergo vel ſponte conuentus pecuniam debitã reddere noluerit, dimittenda illi eſt. Duas enim ob res nollet reddere, vel quod non habeat, vel quòd auarus ſit, reíque alienæ cupidus. Vtrunque autem pertinet ad
I inopiam. Nam illa inopia eſt rei familiaris, hæc animi. Quiſquis itaque tali dimittit inopi debitum, inopi dimittit, opúſque Chriſtianum operatur, manente illa regula, vt in animo paratus ſit amittere quod ſibi debetur. Nam ſi modeſtè & leniter omnimodo egerit vt ſibi reſtituatur, non tam intendens fructum pecuniæ, quàm vt hominem corrigat, cui ſine dubio perniciosum eſt habere vnde reddat, & non reddere: non ſolum non peccabit, ſed proderit ei etiam plurimum: ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur, quod tantò eſt grauius, vt nulla ſit comparatio. Ex quo intelligitur etiam in iſta quinta petitione qua dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: non de pecunia quidem dici, ſed de omnibus quæ in nos quiſque peccat, ac per hoc etiam de pecunia. Peccat nanque in te, qui tibi pecuniam debitam cum habeat vnde reddat, recuſat reddere. Quod peccatum ſi non dimiſeris, non poteris dicere, dimitte nobis ſicut & nos dimittimus. Si autem ignoueris, vides etiam de pecunia animi dimittenda admoneri eum cui tali prece orare præcipitur. Illud ſanè tractari poteſt, vt quando dicimus, Dimitte nobis debita no- K
ſtra, & reliqua: tunc conuincamur contra iſtam regulam feciſſe, ſi eis non dimittimus qui veniam petunt: quia & nobis veniam petentibus à benigniſſimo patre dimitti volumus. Sed illo rurſus præcepto quo iubemur orare pro inimicis noſtris, non pro his iubemur qui veniam petunt. Iam enim qui tales ſunt, non ſunt *Mat. 5.*
inimici: Nullo modo autem quiſquam vere dixerit orare ſe pro eo cui non ignouerit. Quapropter fatendum eſt, omnia peccata dimittenda eſſe, quæ in nos admittuntur, ſi volumus nobis à patre dimitti quæ admittimus. Nam de vindicta ſuperius, vt arbitror, ſatis diſputatum eſt.

Sequitur ſexta petitio, Et ne nos in- *Cap. 14.*
feras in tentationem. Nonnulli codices habent indu- *Sexta petitio.*
cas, quod tãtundem valere arbitror: Nam ex vno Græco quod dictum eſt εἰσενέγκῃς, vtrunque tranſlatum eſt: Multi autem peccando ita dicunt, Ne nos patiaris in- *Inducit quomodo deus in tẽtationem.*
duci in tentationem: exponentes videlicet quomodo dictum ſit inducas. Non enim per ſeipſum inducit deus, ſed induci patitur eum quem ſuo auxilio deſeruerit ordine occultiſſimo ac meritis: Cauſis etiam ſæpe L
manifeſtis dignum iudicat ille quem deſerat, & in ten- *Induci in tentationẽ & tẽtari.*
tationem induci ſinat. Aliud eſt autem induci in tentationem, aliud eſt tentari. Nam ſine tentatione probatus eſſe nullus poteſt, ſiue ſibiipſi, ſicut ſcriptum eſt, Qui non eſt tentatus, qualia ſcit? ſiue alij, ſicut apo- *Eccli. 34.*
ſtolus ait, Et tentationem veſtram in carne mea non *Gala. 4.*
ſpreuiſtis. Hinc enim eos firmos cognouit, quia eius tribulationibus, quæ apoſtolo in carne acciderant, non ſunt à charitate deflexi. nam deo noti ſumus, & ante omnes tentationes, qui ſcit omnia antequam fiant. Quod itaque ſcriptum eſt, Tentat vos dominus *Deute. 13.*
deus veſter, vt ſciat ſi diligatis eum: illa locutione poſitum eſt, vt ſciat, pro eo quod eſt, vt ſcire vos faciat: ſicut diem lætum dicimus, quòd lætos faciat, & frigus pigrum, quòd pigros facit, & innumerabilia huiuſmodi, quæ ſiue in conſuetudine loquendi, ſiue in ſermone doctorum, ſiue in ſcripturis ſanctis reperiuntur: quod non intelligentes hæretici, veteri teſtamento aduerſantur, velut ignorantiæ vitio notandum putantes, de eo quod dictum eſt, Tentat vos dominus deus veſter: quaſi in euangelio de domino ſcriptum non ſit, Hoc *Ioan. 6.*
autem dicebat tentans eum, nam ipſe ſciebat quid eſ- M
ſet facturus. Si enim nouerat cor eius quem tentabat, quid eſt quod voluit videri tentando? Sed profecto illud factum eſt, vt ipſe ſibi notus fieret qui tentabatur, ſuámque deſperationem contemneret † ſaturatis turbis *† condemnaret.*
de pane domini, qui eas non habere quod ederent exiſtimauerat. Non ergo hic oratur, vt non tentemur, ſed vt non inferamur in tentationem: tanquam ſi quiſpiam cui neceſſe ſit igne examinari, non oret vt igne non contingatur, ſed vt non exuratur: Vaſa enim figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Io- *Eccli 27.*
ſeph ergo tentatus eſt illecebra ſtupri, ſed non eſt illa- *Geneſ. 39.*
tus in tentationem. Suſanna tentata eſt, nec ipſa indu- *Danie. 13.*
cta vel illata in tentationem: multiq; alij vtriuſq; ſexus.

Sed Iob maxime: cuius admirabilem ſtabilitatem in deo domino ſuo, cum illi hæretici hoſtes veteris *Cap. 15.*
teſtamenti ore ſacrilego irridere voluerint, illud præ cæteris ventilant, quòd Satanas petierit eum tentandum. Quærunt enim ab imperitis hominibus, talia *Iob. 2.*
intelligere nequaquam valentibus, quomodo Satanas cum deo loqui potuerit: non intuentes (non enim poſſunt ſuperſtitione & contentione cæcati) dominum nõ loci ſpacium mole corporis occupare, & ſic alibi eſ-

ſe, alibi

A ſe alibi non eſſe, vel certe hic habere partem aliam, & alibi aliam: ſed maieſtate vbique præſto eſſe, non per partes diuiſum, ſed vbique perfectum. Quòd ſi carnaliter intuentur quod dictum eſt, *Eſaiæ 66.* Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum: (Cui loco dominus atteſtatur dicens, *Mat. 5.* Non iuretis neque per cœlum, quia thronus dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius) quid mirum ſi in terra diabolus conſtitutus, ante pedes dei ſtetit, & coram illo aliquid locutus eſt? Nam quando illi valent intelligere, nullam eſſe animam, quamuis peruerſam, quæ tamen vllo modo ratiocinari poteſt, in cuius conſcientia non loquatur deus? Quis enim ſcribit in cordibus hominum naturalem legem niſi deus? De qua lege apoſtolus ait, *Roma. 2.* Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, conteſtante conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam excuſantium, in die in qua iudicabit dominus occulta hominum. Quapropter ſi hominis anima B rationalis etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur, quicquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt, ſed ipſi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, vt verum aliquid in ratiocinando ſentiat: quid mirum ſi diaboli anima parua cupiditate peruerſa, quicquid tamen verum de iuſto viro cogitauit cum eum tentare vellet, ipſius dei voce, id eſt, ipſius veritatis voce audiſſe perhibetur? Quicquid autem falſum, illi cupiditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit. Quamuis etiam per creaturam corporalem atque viſibilem deus plerunque locutus eſt ſeu bonis, ſeu malis: tanquam omnium dominus & rector, & pro cuiuſque rei meritis ordinator: ſicut per angelos qui hominum quoque aſpectibus apparuerunt, & per prophetas dicentes, Hæc dicit dominus. Quid ergo mirum, ſi quanquam non ipſa cogitatione, per aliquam certe creaturam tali operi accommodatam deus locutus eſſe cum diabolo dicitur? Nec dignitatis eſſe arbitrentur, & quaſi iuſtitiæ meritum, quòd cum illo deus locutus eſt: quoniam locutus eſt cum anima angelica quanC quam ſtulta & cupida, tanquam ſi loqueretur cum anima humana ſtulta & cupida. Aut ipſi dicant quomodo locutus eſt deus cum illo diuite, cuius cupiditatem ſtultiſsimam arguere voluit, dicens, *Lucæ 12.* Stulte, hac nocte anima tua expoſtulatur à te: hæc quæ præparaſti, cuius erunt? Certè hoc ipſe dominus in euangelio dicit, cui hæretici iſti velint nolint colla ſubmittunt. Si autem hoc mouentur, quòd tentandum iuſtum Satanas petit à deo: *Iob. 1.* non ego expono quare ſit factum, ſed ipſos cogo exponere quare ſit dictum in euangelio ab ipſo domino diſcipulis, *Lucæ 22.* Ecce Satanas petiit vos vexare quaſi triticum. Et Petro ait, Ego autem poſtulaui ne deficiat fides tua. Cum autem hæc exponunt mihi, ſimul illud quod à me quærunt exponunt ſibi. Si verò non valuerint hoc exponere, non audeant id quod in euangelio ſine offenſione non intelligunt, in alio libro cum temeritate culpare. Fiunt igitur tentationes per Satanam non poteſtate eius, ſed permiſſu domini, ad homines aut pro ſuis peccatis puniendos, aut pro domini miſericordia probandos & exercendos. Et intereſt plurimum in qualem quiſque tentationem incidat. Non enim in talem incidit Iudas qui vendidit dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus dominum negauit. Sunt enim tentationes humanæ, credo, D cum bono quiſque animo ſecundum humanam tamen fragilitatem in aliquo conſilio labitur, aut irritatur in fratrem ſtudio corrigendi, paulo tamen amplius quàm Chriſtiana tranquillitas poſtulat: de quibus apoſtolus dicit, *1. Cor. 10.* Tentatio vos non apprehendat niſi humana: cum idem dicat, Fidelis deus qui vos non ſinat tentari ſupra quàm poteſtis ferre, ſed faciet cum tentatione etiam prouentum vt poſsitis tolerare. In qua ſententia ſatis oſtendit, non id nobis orandum eſſe vt non tentemur, ſed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim ſi tales acciderint quales ferre non poſſumus. Sed cum tentationes periculoſæ, in quas inferri atque induci periculoſum eſt, aut proſperis rebus temporalibus, aut aduerſis oriuntur, nemo frangitur aduerſarum moleſtia, qui proſperarum delectatione non capitur.

Septima petitio. Vltima & ſeptima petitio eſt, Sed libera nos à malo. Orandum eſt enim vt non ſolum non inducamur in malum, quo caremus, quod *Cap. 16.* ſexto loco petitur, ſed ab illo etiam liberemur, quo iam inducti ſumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidoloſum, nec omnino metuenda erit vlla tentatio. Quod tamen in hac vita quandiu iſtam mortalitatem circunferimus, in quam ſerpentina perſuaſione inducti ſumus, *Geneſ. 3.* non ſperandum eſt poſſe fieri, ſed tamen aliquando futurum ſperandum eſt, & hæc eſt ſpes quæ non videtur: de qua cum loqueretur apoſtolus, ait, *Roma. 8.* Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Sed tamen ſapientia quæ in hac quoque vita conceſſa eſt, fidelibus ſeruis dei non eſt deſperanda. Hæc eſt autem, vt id quod domino reuelante fugiendum eſſe intellexerimus, cautiſſima vigilantia fugiamus: & id quod domino reuelante appetendum eſſe intellexerimus, flagrantiſsima charitate appetamus. Ita etiam relicto mortalitatis huius onere, ipſa morte depoſita, ex omni hominis parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata eſt: & cui capeſſendæ atque obtinendæ aliquando, nunc omnis conatus impenditur.

Cap. 17. Sed harum ſeptem petitionum conſideranda & commendanda diſtinctio eſt. Nam cum vita noſtra temporaliter nunc agatur, atque ſperetur æterna, & cum æterna priora ſint dignitate, quamuis temporalibus prius actis ad illa tranſea F tur, trium primarum petitionum impetrationes in hac vita, quæ in iſto ſeculo agitur, exordium capiunt. Nam & ſanctificatio nominis dei ab ipſo humilitatis domini aduentu agi cœpit: & aduentus regni eius, quo in claritate venturus eſt, non iam finito ſeculo, ſed in fine ſeculi manifeſtabitur: & perfectio voluntatis eius, ſicut in cœlo & in terra: ſiue iuſtos & peccatores cœlum & terram intelligas, ſiue ſpiritum & carnem, ſiue dominum & eccleſiam, ſiue omnia ſimul: ipſa perfectio eſt noſtræ beatitudinis, & ideo ſeculi terminatione complebitur, tamen omnia tria in æternum manebunt: nam & ſanctificatio nominis dei ſempiterna erit, & regni eius non eſt finis: & perfectæ noſtræ beatitudini æterna vita promittitur. Permanebunt ergo iſta tria conſummata atque cumulata in illa vita quæ nobis promittitur. Reliqua verò quatuor quæ petimus, ad temporalem iſtam vitam pertinere mihi videntur. Quorum primum eſt, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Hoc ipſo enim quòd dictus eſt quotidianus panis, ſiue ſpiritalis ſignificetur, ſiue in ſacramento, aut in victu iſte viſibilis, ad hoc tempus pertinet, quod appellauit hodie: non quia ſpiritalis cibus non

G eſt ſempiternus, ſed quia iſte qui quotidianus dictus
eſt in ſcripturis, ſiue in ſtrepitu ſermonis, ſiue quibuſ-
Eſaiæ 54. que temporalibus ſignis exhibetur animæ: quæ om-
Ioan. 6. nia tunc vtique non erunt, cum omnes erunt do-
cibiles deo, & ipſam ineffabilem lucem veritatis, non
motu corporum ſignificantes, ſed puritate mentis hau-
rientes. Nam fortaſſe & propterea panis dictus eſt,
non potus: quia panis frangendo atque mandendo
in alimentum conuertitur, ſicut ſcripturæ aperien-
do & diſſerendo animam paſcunt: potus vero para-
tus, ſicuti eſt tranſit in corpus: vt iſto tempore pa-
nis ſit veritas, cum quotidianus panis dicitur: tunc
autem potus, cum nullo labore diſputandi & ſermo-
cinandi, quaſi frangendi atque mandendi, opus e-
rit, ſed ſolo hauſtu ſyncere & perſpicuæ veritatis. Et
peccata nunc nobis dimittuntur, & nunc dimittimus,
quæ harum quatuor reliquarum ſecunda petitio eſt.
Tunc autem nulla erit venia peccatorum, quia pec-
cata & tentationes temporalem iſtam vitam infeſtant.
Non autem erunt cum perfectum fuerit quod di-
Pſal. 30. ctum eſt, Abſcondes eos in abdito vultus tui. Et ma-
H lum, à quo liberari optamus, & ipſa liberatio à ma-
lo ad hanc vtique vitam pertinet, quam & iuſtitia dei
mortalem meruimus, & vnde ipſius miſericordia li-
Cap. 18. berabimur. Videtur etiam mihi ſeptenarius iſte
numerus harum petitionum congruere illi ſeptena-
rio numero, ex quo totus iſte ſermo manauit. Si enim
timor dei eſt, quo beati ſunt pauperes ſpiritu, quo-
niam ipſorum eſt regnum cœlorum, petamus vt ſancti-
ficetur in hominibus nomen dei, timore caſto per-
manente in ſecula ſeculorum. Si pietas eſt, qua beati
ſunt mites, quoniam ipſi hæreditate poſſidebunt ter-
ram, petamus vt veniat regnum eius: ſiue in nos ipſos,
vt miteſcamus, nec ei reſiſtamus: ſiue de cœlo in ter-
ras in claritate aduentus domini quo nos gaudebi-
Mat. 25. mus, & lætabimur, dicente illo, Venite benedicti
Pſal. 33. patris mei, percipite regnum. In domino, inquit,
propheta, laudabitur anima mea: audiant manſueti,
& iocundentur. Si ſcientia eſt, qua beati ſunt qui lu-
gent quoniam ipſi conſolabuntur: oremus vt fiat vo-
luntas eius ſicut in cœlo & in terra, quia cum cor-
pus tanquam terra, ſpiritui tanquam cœlo, ſumma &
tota pace conſenſerit, non lugebimus: nam nullus a-
I lius huius temporis luctus eſt, niſi cum aduerſus ſe iſta
confligunt, & cogunt nos dicere, Video aliam le-
Roma. 7. gem in membris meis repugnantem legi mentis meæ:
& luctum noſtrum lachrymoſa voce teſtari. Miſer
ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hu-
ius? Si fortitudo eſt, qua beati ſunt qui eſuriunt &
ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur, oremus
vt panis noſter quotidianus detur nobis hodie: quo
fulti atque ſuſtentati, ad pleniſſimam illam ſaturita-
tem venire poſſimus. Si conſilium eſt, quo beati ſunt
miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur deus, di-
mittamus debita debitoribus noſtris, & oremus vt
nobis noſtra dimittantur. Si intellectus eſt, quo bea-
ti ſunt mundi corde, quoniam ipſi deum videbunt,
oremus non induci in tentationem: ne habeamus
duplex cor, non appetendo ſimplex bonum, quò re-
feramus omnia quæ operamur, ſed ſimul tempora-
lia & terrena ſectando. Tentationes enim ex his re-
bus quæ graues & calamitoſæ videntur hominibus,
non in nos valent, ſi non valeant illæ quæ blan-
ditiis earum rerum accidunt quas homines bonas &
lætabundas putant. Si ſapientia eſt, qua beati ſunt pa-
cifici, quoniam ipſi filij dei vocabuntur, oremus vt li- K
beremur à malo. ipſa enim liberatio liberos nos facit,
id eſt, filios dei, vt ſpiritu adoptionis clamemus Abba *Roma. 8.*
pater. Sanè non negligenter prætereundum eſt, quòd *Galat. 4.*
ex omnibus iis ſententiis, quibus nos orare dominus
præcepit, eam potiſſimum commendandam eſſe indi-
cauit, quæ pertinet ad dimiſſionem peccatorum: in qua
nos miſericordes eſſe voluit, quod vnum eſt conſi-
lium miſerias euadendi. Nulla enim alia ſententia ſic
oramus, vt quaſi paciſcamur cum domino: dicimus
enim, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimit-
timus. In qua pactione ſi mentimur totius orationis
nullus erit fructus. Sic enim dicit, Si dimiſeritis ho-
minibus peccata eorum, dimittet & vobis pater ve-
ſter qui in cœlis eſt peccata veſtra. Si autem non dimi- *Mat. 6.*
ſeritis hominibus, neque pater veſter dimittet vobis
delicta veſtra. Sequitur de ieiunio præceptum, *Cap. 19.*
pertinens ad eandem cordis mundationem, de qua
nunc agitur. Nam & in hoc opere cauendum eſt, ne
ſurrepat aliqua oſtentatio & appetitus laudis humanæ,
qui duplicet cor noſtrum & non ſinat mundum &
ſimplex eſſe ad intelligendum deum. Cum autem ie- L
iunatis, inquit, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes: Ex- *Mat. 6.*
terminant enim vultum ſuum, vt videantur homi-
bus ieiunantes, Amen dico vobis, perceperunt mer-
cedem ſuam. Vos autem ieiunantes vngite capita ve-
ſtra, & facies veſtras lauate, ne videamini hominibus
ieiunantes, ſed patri veſtro qui eſt in abſcondito: &
pater veſter qui videt in abſcondito, reddet vobis.
Manifeſtum eſt his præceptis omnem noſtram inten-
tionem in interiora gaudia dirigi: ne foris quærentes
mercedem huic ſeculo conformemur, & amittamus
profeſſionem tanto ſolidioris atque firmioris, quanto
interioris beatitudinis, qua nos elegit deus conformes
fieri imaginis filij ſui. In hoc autem capitulo maxime
aduertendum eſt, non in ſolo rerum corporearum ni-
tore atque pompa, ſed etiam in ipſis ſordibus luctuo-
ſis eſſe poſſe iactantiam: & eo periculoſiorem, quo ſub
nomine ſeruitutis dei decipit. Qui ergo immodera-
to cultu corporis atque veſtitu, vel cæterarum rerum
nitore præfulget, facilè conuincitur rebus ipſis, pom-
parum ſeculi eſſe ſectator, nec quenquam fallit dolo-
ſa imagine ſanctitatis. Qui autem in profeſſione Chri- M
ſtianitatis inuſitato ſqualore ac ſordibus intentos in ſe
oculos hominum facit, cum id voluntate faciat, non
neceſſitate patiatur, cęteris eius operibus poteſt coniici,
vtrum hoc contemptu ſuperflui cultus, an ambitione
aliqua faciat: quia & ſub ouina pelle cauendos lupos
dominus præcepit, Sed ex fructibus, inquit, eorum co-
gnoſcetis eos. Cum enim cœperint aliquibus tentatio-
nibus ea ipſa ſcilicet illis ſubtrahi vel negari, quæ iſto
velamine conſecuti ſunt, vel conſequi cupiunt, tunc
neceſſe eſt vt appareat vtrum lupus in ouina pelle ſit,
an ouis in ſua. Non enim propterea ornatu ſuperfluo
debet aſpectus hominum mulcere Chriſtianus, quia
illum parcum habitum ac neceſſarium etiam ſimu-
latores ſæpius vſurpant, vt incautos decipiant: quia &
illæ oues non debent pelles ſuas deponere, ſi aliquan-
do eis lupi ſe contegant. Quæri ergo ſolet quid ſit *Cap. 20.*
quod ait, Vos autem cum ieiunatis, vngite capita ve-
ſtra: & reliqua. Non enim rectè quiſquam præcepe-
rit, quamuis faciem quotidiana conſuetudine lauemus,
vnctis etiam capitibus, cum ieiunamus, nos eſſe debere.
Quod ſi turpiſſimum omnes fatentur, intelligendum
eſt hoc præceptum vngendi caput, & faciem lauandi,

ad in

A ad interiorem hominem pertinere. Vngere ergo caput
ad lætitiam pertinet, lauare autem faciem ad mundi-
tiam: & ideo caput vngit, qui lætatur interius & men-
te atq; ratione. Hoc enim rectè accipimus caput, quod
in anima præeminet, & quo cætera hominis regi & gu-
bernari manifeſtũ eſt. Et hoc facit qui non foris quærit
lætitiam, vt de laudibus hominum carnaliter gaudeat.
Caro autem, quæ ſubiecta eſſe debet, nullo modo eſt
totius naturæ humanæ caput. Nemo quidem vnquam
carnem ſuam odio habuit, ſicut apoſtolus dicit, cum
Epheſ. 5. de diligenda vxore præcipit, ſed caput mulieris vir,
1. Corin. 11. cui viro caput eſt Chriſtus. Interius ergo gaudeat in
ieiunio ſuo, eoipſo quo ſic ſe ieiunando auertit à vo-
luptate ſeculi, vt ſit ſubditus Chriſto, qui ſecundum
Faciem lauare. hoc præceptum caput vnctum habere deſiderat. Ita e-
nim & faciem lauabit, id eſt, cor mundabit, quo viſu-
rus eſt deum, non interpoſito velamine propter in-
firmitatem contractam de ſordibus: ſed firmus & ſta-
Eſaiæ 1. bilis, quoniam mundus & ſimplex. Lauamini, inquit,
mundi eſtote, anferte nequitias ab animis veſtris, at-
que à conſpectu oculorum meorum. Ab his igitur ſor-
B dibus facies noſtra lauanda eſt, quibus dei aſpectus of-
2. Cor. 3. fenditur. Nos enim reuelata facie gloriam domini ſpe-
culantes in eandem imaginem transformabimur. Sæpe
etiam cognitio neceſſariarum rerum ad iſtam vitã per-
tinentium ſauciat & ſordidat interiorem oculum no-
ſtrum: & plerunque cor duplicat, vt ea quæ videmur
cum hominibus rectè facere, non eo corde faciamus,
quo dominus præcepit: id eſt, quia eos diligimus, ſed
quia commodum ab eis aliquod propter neceſſitatem
præſentis vitæ adipiſci volumus. Debemus ergo bene-
Pſal. 118. facere illis propter ſalutem ipſorum æternam, non pro-
1. Timo. 1. pter temporale commodum noſtrum. Inclinet ergo
deus cor noſtrum in teſtimonia ſua, & non in emo-
lumentum. Finis enim præcepti eſt charitas de corde
puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Qui au-
tem propter ſuam in hac vita neceſſitatem fratri con-
ſulit, non vtique charitati conſulit: quia non illi quem
debet tanquam ſeipſum diligere, ſed ſibi conſulit, vel
potius nec ſibi: quandoquidem hinc ſibi facit duplex
cor, quo impeditur ad videndum deum: in qua ſola
Cap. 21. viſione eſt beatitudo certa atque perpetua. Rectè
ergo ſequitur & præcipit, qui mundando cordi noſtro
C inſtat, dicens, Nolite vobis condere theſauros in ter-
ra, vbi ærugo & tinea exterminent. Et reliqua. Ergo ſi
in terra erit cor: id eſt, ſi eo corde quiſque operetur ali-
quid, vt terrenum commodum adipiſcatur, quomo-
do erit mundum cor, quod in terra volutatur? Si autem
in cœlo, mundum erit, quia munda ſunt quæcunque
cœleſtia: ſordeſcit enim aliquid, cum inferiori mi-
ſcetur naturæ, quanuis in ſuo genere non ſordidæ.
Quia etiam de puro argento ſordidatur aurum, ſi mi-
ſceatur, ita & animus noſter terrenorum cupiditate
ſordeſcit, quanuis iſta ipſa terra in ſuo genere atque
ordine munda ſit. Cœlum autem in hoc loco non
corporeum accipimus, quia omne corpus pro terra
habendum eſt. Totum enim mundum debet contem-
nere, qui ſibi theſaurizat in cœlo, de quo dictum eſt,
Pſal. 113. Cœlum cœli domino, id eſt, in firmamento ſpiritali.
Non enim in eo quod tranſiet, conſtituere & collo-
care debemus theſaurum noſtrum & cor noſtrum,
Mat. 24. ſed in eo quod ſemper permanet. Cœlum autem & ter-
ra tranſibunt. Et hic manifeſtat de mundando corde
ſe cuncta iſta præcipere, cum dicit, Lucerna corporis
tui oculus tuus eſt. Si ergo oculus tuus ſimplex fuerit,
totum corpus tuum lucidum fuerit: Et reliqua. Qui lo- D
cus ſic intelligendus eſt, vt nouerimus omnia opera no-
ſtra tunc eſſe munda, & placere in cõſpectu dei, ſi fiant
ſimplici corde: id eſt, intentione ſuperna, fine illo cha-
ritatis: quia & plenitudo legis charitas. Oculum ergo *Roma. 13.*
hic accipere debemus ipſam intentionem, qua facimus
quicquid facimus: quæ ſi munda fuerit & recta, & il-
lud aſpiciens quod aſpiciendum eſt, omnia opera no-
ſtra, quæ ſecundum eam operamur, neceſſe eſt bona
ſint. Quæ omnia opera totum corpus appellauit: quod
& apoſtolus membra noſtra dicit quædam opera, quæ
improbat, & mortificanda præcepit, dicens: Mortifi- *Coloſſ. 3.*
cate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicatio-
nem, immunditiam, auaritiam, & cætera talia. Non
ergo quid quiſque faciat, ſed quo animo faciat, conſi-
derandum eſt. Hoc eſt enim lumen in nobis, quia hoc
nobis manifeſtum eſt bono animo nos facere quod fa-
cimus, omne enim quod manifeſtatur, lumen eſt. Nam
ipſa facta, quæ ad hominum ſocietatem à nobis pro-
cedunt, incertum habent exitum: & ideo tenebras eas
vocauit. Non enim noui, cum pecuniam porrigo in-
digenti & petenti, quid inde aut facturus ſit, aut paſ- E
ſuros: & fieri poteſt vt vel faciat ex ea, vel propter eam
patiatur aliquid mali, quod ego cum darem, non eue-
nire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque ſi
bono animo feci, quod mihi cum facerem notũ erat, &
ideo lumen vocatur: illuminatur etiam factum meum,
qualemcunque exitum habuerit: qui exitus quoniam
incertus & ignotus eſt, tenebræ appellatæ ſunt. Si au-
tem malo animo feci, etiam ipſum lumen tenebræ
ſunt. Lumen enim dicitur, quia nouit quiſque quo ani- *Lumen.*
mo faciat, etiam cum malo animo facit: ſed ipſum lu-
men tenebræ ſunt, quia non in ſuperna dirigitur ſim-
plex intentio, ſed ad inferiora declinatur, & duplici
corde quaſi vmbram facit. Si ergo lumen quod in te
eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ ſunt? Hoc eſt, ſi
ipſa cordis intentio qua facis quod facis, quæ tibi nota
eſt, ſordidatur appetitu rerum terrenarum & tempo-
ralium, atque cæcatur, quanto magis ipſum factum,
cuius incertus eſt exitus, ſordidum & tenebroſum eſt?
quia & ſi bene alicui proueniat quod tu non recta &
munda intentione facis, quomodo tu feceris tibi im-
putatur, non quomodo illi prouenerit. Quod au- *Cap. 22.*
tem ſequitur & dicit, Nemo poteſt duobus dominis F
ſeruire: ad hanc ipſam intentionem referendum eſt:
quod conſequenter exponit, dicens, Aut enim vnum
odio habebit, & alterum diliget: aut alterum patietur,
& alterum contemnet. Quæ verba diligenter conſi-
deranda ſunt. nam qui ſunt duo domini, deinceps
oſtendit, cum dicit, Non poteſtis deo ſeruire & Mam-
monæ. Mammona apud Hebræos diuitiæ appellari di- *Mammona.*
cuntur. Congruit & Punicum nomen: nam lucrum
punice mammon dicitur. Sed qui ſeruit mammonæ,
illi vtique ſeruit, qui rebus iſtis terrenis merito ſuæ per-
uerſitatis præpoſitus, magiſtratus huius ſeculi à domi-
no dicitur. Aut enim vnum odio habebit, & alterum
diliget homo: id eſt, deum: aut alterum patietur, &
alterum contemnet. Patietur enim durum & pernicio-
ſum dominum, quiſquis ſeruit mammonæ: ſua enim
cupiditate implicatus, ſubditur diabolo: & non eum
diligit, (quis enim eſt qui diligat diabolum?) ſed tamen
patitur. Sic in maiore aliqua domo, qui ancillæ alie-
næ coniunctus eſt, propter cupiditatem ſuam, duram
patitur ſeruitutem, etiam ſi non diligat eum cuius an-
cillam diligit. Alterum autem contemnet dicit, non

G odio habebit. Nullius enim ferre conſciētia deum odiſ-
1. Retract. 19. ſe poteſt : contemnit autem, id eſt, non timet eum, qui
quaſi de eius bonitate ſecurus eſt. Ab hac negligentia
Eccli. 5. & perniciuſa ſecuritate reuocat nos ſpiritus ſanctus, cū
per prophetam dicit, Fili, ne adiicias peccatum ſuper
peccatum, & dicas, Miſeratio dei magna eſt. Ignoras
Roma. 2. quia patientia dei ad pœnitētiam te inuitat? Cuius enim
Roma. 11. tanta miſericordia commendari poteſt, quàm eius qui
omnia donat peccata conuerſis, & oleaſtrum facit par-
ticipem pinguedinis oliuæ? Et cuius tanta ſeueritas,
quàm eius qui naturalibus ramis non pepercit, ſed pro-
pter infidelitatem fregit illos? Sed quiſquis vult diligere
deum, & cauere ne offendat, non ſe arbitretur duobus
dominis poſſe ſeruire, & intērionem cordis ſui rectam
Sapien. 1. àb omni duplicitate explicet. Ita enim ſentiens de deo,
in bonitate & in ſimplicitate cordis quæri illum. Ideo
inquit, dico vobis, nō habere ſolicitudinem animæ ve-
ſtræ quid edatis, neque corpori veſtro quid induatis. Ne
forte, quamuis iam ſuperflua non quærantur, propter ip-
pſa neceſſaria cor duplicetur: & ad ipſa cōquirenda no-
ſtra detorqueatur intentio, cum aliquid quaſi miſeri-
corditer operamur: id eſt, vt cum conſulere alij vide-
H ri volumus, noſtrum emolumentum ibi potius, quàm
illius vtilitatem attendamus. Et ideo nobis non videa-
mus peccare, quia non ſuperflua, ſed neceſſaria ſunt quæ
conſequi volumus. Dominus autem admonet, vt me-
minerimus multo amplius nobis deum dediſſe, quan-
do nos fecit & compoſuit ex anima & corpore, quàm
eſt alimentum atque tegumentum, quorum cura nos
duplicare cor non vult. Nónne, inquit, anima plus eſt
quàm eſca? Vt tu intelligas eum qui dedit animā, mul-
to facilius eſcam eſſe daturum: & corpus quàm veſtimē
tum: id eſt, plus eſt: vt ſimiliter intelligas, eum qui cor-
pus dedit, multo facilius daturum eſſe veſtimentum.
Quo loco quæri ſolet, vtrum & ad animam cibus iſte
pertineat, cum anima incorporea ſit, iſte autē cibus cor-
poreus. Sed animam hoc loco pro iſta vita poſitam no-
uerimus, cuius retinaculum eſt alimentum iſtud corpo-
reum. Secundum hanc ſignificationem dictum eſt etiā
Ioan. 12. illud, Qui amat animam ſuam, perdet illam. Quod niſi
de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno dei
I perdere quod potuiſſe martyres claruit, cōtrarium hoc
Mat. 16. præceptum erit illi ſententiæ, qua dictum eſt, Quid pro-
deſt homini ſi totum mundum lucretur, animæ autem
ſuæ detrimentum faciat? Reſpicite, inquit, volatilia cœ-
li, quoniam non ſerunt, neq; metunt, neque congregāt
in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa. Nónne
vos pluris eſtis illis: id eſt, carius vos valetis? Quia vti-
que rationale animal, ſicuti eſt homo, ſublimius ordi-
natum eſt in rerum natura, quàm rationabilia, ſicut
Cap. 13. ſunt aues. Quis autem veſtrum curans, inquit, poteſt
adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Et de veſti-
mēto quid ſoliciti eſtis? id eſt, cuius poteſtatem atq; do-
minatu factum eſt, vt ad hanc ſtaturam corpus veſtrum
produceretur eius prouidentia etiam veſtiri poteſt. Nō
autem veſtra cura factum eſſe, vt ad hanc ſtaturam ve-
niret corpus veſtrum, ex hoc intelligi poteſt, quòd ſi cu-
retis, & velitis adiicere vnum cubitum huic ſtaturæ, nō
poteſtis. Illi ergo iam tegendi corporis curam relinqui-
te, cuius videtis cura factū eſſe vt tantæ ſtaturæ corpus
habeatis. Dandum autē erat etiam documentū propter
veſtimentū, ſicut datum eſt propter alimentum. Itaq; ſe-
quitur & dicit, Cōſiderate lilia agri quomodo creſcunt,
non laborant neq; nent: & reliqua vſq;, Quāto ergo vos
modicæ fidei? Sed iſta documenta nō ſic allegorice diſ-
ſcutienda ſunt, vt quæramus quid ſignificent aues cœ- K
li, aut lilia agri. Poſita ſunt enim, vt de rebus minoribus Lucæ 18.
maiora perſuaderentur: ſicuti illud eſt de iudice, qui
nec deum timebat, nec hominem reuerebatur: & tamen
ſæpe interpellanti viduæ ceſsit, vt eius cauſam conſide-
raret: nō propter pietatem aut humanitatem, ſed ne tæ-
dium pateretur. Non enim vllo modo ille iniuſtus iu-
dex perſonam domini allegorice ſuſtinet, ſed tamen
quantum deus qui bonus eſt & iuſtus curet deprecan-
tes ſe, hinc coniici dominus voluit: quia nec iniuſtus
homo illos qui illum aſsiduis precibus tendūt, vel pro-
pter tędium deuitandum poteſt contemnere. Nolite er
go, inquit, ſoliciti eſſe, dicentes, Quid edemus, aut quid
bibemus? & reliqua. Hic manifeſtiſsime oſtendit, non
hæc eſſe appetenda tanquā talia bona noſtra, vt propter
ea ipſa debeamus bene facere, ſi quid facimus, ſed tamē
eſſe neceſſaria. Quid enim interſit inter bonum Cap. 14.
quod appetendum eſt, & neceſſarium quod ſumendum
eſt, hac ſententia declarauit, cum ait, Quærite primum
regnum dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponen-
tur vobis. Regnum ergo & iuſtitia dei bonum noſtrum
eſt: & hoc appetendum, & ibi finis conſtituendus, pro-
pter quod omnia facimus quæcunq; facimus. Sed quia L
in hac vita militamus, vt ad illud regnum peruenire
poſsimus quæ vita ſine his neceſſariis agi non poteſt.
Apponentur vobis hæc, inquit, ſed vos regnum dei &
iuſtitiam eius primùm quærite. Cum enim dicit illud
primùm, ſignificauit quòd hoc poſterius quærendum
eſt, nō tempore, ſed dignitate. Illud tāquam bonum no-
ſtrum, hoc tanquam neceſſarium noſtrum: neceſſarium
autem propter illud bonum. Neque enim verbi gratia,
ideo debemus euangelizare, vt manducemus: ſed ideo
manducare, vt euangelizemus. nam ſi propterea euāge-
lizamus, vt manducemus, vilius habemus euangelium
quàm cibum: & erit iam bonū noſtrum in manducādo,
neceſſarium autem in euangelizādo. Quod etiam apo-
ſtolus prohibet, cum dicit, licere ſibi quidem, & per- 1. Cor. 9.
miſſum eſſe à domino, vt qui euangelium annunciant,
de euangelio viuant: id eſt, de euangelio habeant ea quæ
huic vitæ ſunt neceſſaria: ſed tamen ſe non eſſe abuſum
hac poteſtate. Erant enim multi, qui occaſionē habere
cupiebant acquirendi & vendendi euangelium, quibus
eam volens amputare apoſtolus manibus victum ſu- M
um tolerauit. De his enim alio loco dicit, Vt amputem 2. Cor. 11.
occaſionem iis qui quærunt occaſionem. Quanquam
etiam ſi vt cæteri boni apoſtoli permiſſu domini de
euangelio viueret, non in eo victu conſtitueret finem
euangelizandi, ſed magis ipſius victus ſui finem in euā-
gelio collocaret: id eſt, vt ſuperius dixi, non ideo euan-
gelizaret, vt perueniret ad cibum, & ſi qua ſunt alia
neceſſaria: ſed ideo iſta ſumeret, vt illud impleret, ne
non volens, ſed neceſsitate euangelizaret. Hoc enim
improbat, cum dicit, Neſcitis quoniam qui in templo 1. Cor. 9.
operantur, quæ de templo ſunt edunt: & qui altario
deſeruiunt, altario compartiuntur. Sic & dominus or-
dinauit iis qui euangelium annunciant, de euangelio
viuere: ego autem nullius horum vſus ſum. Hic oſten-
dit, permiſſum eſſe, non iuſſum: alioquin contra præ-
ceptum domini feciſſe tenebitur. Deinde ſequitur & di
cit, Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me. Bonum
eſt mihi magis mori, quàm gloriam meam quiſque ina-
nem faciat. Hoc dixit, quia iam ſtatuerat propter quoſ-
dam occaſionem quærentes manibus ſuis victū tranſ-
igere. Si enim euangelizauero, inquit, non eſt mihi
gloria: id eſt, ſi euangelizauero, vt iſta fiant in me: id

eſt, ſi

A eſt,ſi propterea euangelizauero,vt ad illa perueniam, &
finem euangelij in cibo & potu & veſtitu collocauero.
Sed quare non eſt ei gloria?Neceſsitas enim,inquit,mi-
hi incumbit : id eſt, vt ideo euangelizem, quia vnde vi-
uam nõ habeo, aut vt acquiram temporalẽ fructum de
prædicatione æternorum. Sic enim iam neceſsitas erit
in euangelio,non voluntas. Væ enim mihi eſt, inquit, ſi
non euangelizauero : ſcilicet quoniam debet euangeli-
zare ſic,vt in ipſo euangelio & in regno dei ponat mer-
cedem : ita enim poteſt non coactus euangelizare, ſed
volens. Si enim volens,inquit,hoc facio mercedem ha-
beo.Si autẽ inuitus,hæc diſpenſatio mihi credita eſt : id
eſt, ſi coactus inopia earũ rerum quæ tẽporali vitæ ſunt
neceſſariæ, prædico euangelium, alij per me habebunt
mercedem euangelij, qui Euangelium ipſum me præ-
dicante diligunt:ego autem non habebo,quia nõ ipſum
euangelium diligo, ſed eius precium in illis tempora-
libus cõſtitutum. Quod nefas eſt fieri, vt non tanquam
filius miniſtret quiſq; euangelium, ſed tanquam ſeruus
cui diſpenſatio credita eſt : vt tanquam alienum eroget,
nihil inde ipſe accipiat præter cibaria, quæ non de par-
B ticipatione regni, ſed ad ſuſtentaculum miſeræ ſerui-
tutis dantur extrinſecus. Quanquam alio loco diſpen-
ſatorem ſe dicat. Poteſt enim & ſeruus in filiorum nu-
merum adoptatus, eam rem in qua cohæredis ſortem
meruit, fideliter diſpenſare participibus ſuis. Sed nunc
vbi ait,Si autem inuitus,hæc diſpenſatio mihi tunc cre-
dita eſt : talem diſpenſatorem intelligi voluit, qui alie-
Cap. 15. num diſpenſat vnde ipſe nihil accipit. Ergo quæ-
cunque res propter aliud aliquid quæritur, ſine dubio
inferior eſt, quàm id propter quod quæritur:& ideo il-
lud primum eſt propter quod iſtam rem quæris, non
iſta res quam propter illud quæris.Quapropter ſi euan-
gelium & regnum dei propter cibum quærimus, prio-
rem facimus cibum,& poſterius euãgelium : id eſt, re-
gnum dei : ita vt ſi non deſit cibus, non quæramus re-
gnum dei. Hoc eſt ergo primum quærere cibum,& de-
inde regnum dei : id eſt, hoc priore loco ponere, illud
poſteriore. Si autem ideo quæramus cibũ vt habeamus
regnum dei, facimus quod dictum eſt, Quærite primũ
regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur
vobis. Quærentibus enim & primum regnum dei & iu-
ſtitiam eius: id eſt, hæc præponentibus cæteris rebus,
C vt propter hæc cætera quæramus, non debet ſubeſſe ſo-
licitudo ne illa deſint, quæ huic vitæ propter regnum
dei ſunt neceſſaria. Dixit enim ſuperius, Scit pater ve-
ſter quòd horum omnium indigetis. Et ideo cũ dixiſſet,
Quærite primum regnũ dei & iuſtitiam eius:non dixit,
deinde iſta quærite quamuis ſint neceſſaria: ſed ait, hæc
omnia apponentur vobis: id eſt, conſequentur, ſi illa
quæratis,ſine vllo veſtro impedimento : ne cũ iſta quæ-
ritis, illinc auertamini: aut ne duos fines conſtituatis,
vt & regnum dei propter ſe appetatis, & iſta neceſſaria,
ſed hæc potius propter illud. Ita vobis nõ deerunt,quia
duobus dominis ſeruire non poteſtis.Duobus autẽ do-
minis ſeruire conatur, qui & regnũ dei pro magno bo-
no appetit, & hæc omnia temporalia. Non poterit autẽ
ſimplicem habere oculum & vni domino ſeruire, niſi
quæcunq; ſunt cætera,ſi ſunt neceſſaria,propter hoc vnũ
aſſumat:id eſt,propter regnum dei. Sicut autem omnes
militantes accipiunt annonam & ſtipendium, ſic om-
nes euangelizantes accipiunt victum & tegumentum,
Sed nõ omnes propter ſalutem reipublicæ militant, ſed
propter illa quæ accipiunt:ſic & non omnes propter ſa-
lutem eccleſiæ miniſtrant deo, ſed propter hæc tem-
poralia,quæ tanquam annonam & ſtipendia cõſequan- D
tur, aut propter hoc & propter illud. Sed ſupra iam di-
ctum eſt, Non poteſtis duobus dominis ſeruire. Ergo
ſimplici corde tãtummodo propter regnum dei debe-
mus operari bonum ad omnes:non autem in hac ope-
ratione vel ſolam vel cum regno dei mercedem tem-
poralem cogitare, quorum omnium temporalium no-
mine craſtinum poſuit, dicens, Nolite cogitare de cra-
ſtino. Non enim dicitur craſtinus dies, niſi in tempo- *Craſtinus*
re vbi præterito ſuccedit futurum.Ergo cum aliquid bo- *dies.*
ni operamur, non temporalia ſed æterna cogitemus,
tunc erit illud bonum & perfectum opus. Craſtinus e-
nim dies, inquit, ſolicitus erit ſibiipſi : id eſt, vt cum o-
portuerit ſumas cibum vel potum vel indumẽtum,cum
ipſa ſcilicet neceſsitas vrgere cœperit. Aderunt enim
hæc : quia nouit pater veſter quòd horum omnium in-
digeatis.Sufficit enim,inquit,diei malitia ſua:id eſt, ſuf- *1. Retract.*
ficit quòd ſumere vrgebit neceſsitas ipſa. Quã propter- *19.*
ea malitiam nominatam arbitror, quia pœnalis eſt no-
bis.Pertinet enim ad hanc fragilitatem & mortalitatem
quam peccando meruimus. Huic ergo pœnæ tempora-
lis neceſsitatis noli addere aliquid grauius, vt non ſo-
lùm patiaris harum rerum indigentiam, ſed etiam pro- E
pter hanc explendam milites deo. Hoc autem loco *Cap. 16.*
vehementer cauendum eſt,ne forte cum viderimus ali-
quem ſeruum dei prouidere ne iſta neceſſaria deſint
vel ſibi, vel eis quorum ſibi cura cõmiſſa eſt, iudicemus
cum cõtra præceptum domini facere, & de craſtino eſ-
ſe ſolicitum. Nam & ipſe dominus, cui miniſtrabãt an- *Mat. 4.*
geli,tamen propter exemplum, ne quis poſtea ſcanda-
lum pateretur, cum aliquem ſeruorum eius animad-
uertiſſet iſta neceſſaria procurare, loculos habere di-
gnatus eſt cũ pecunia, vnde vſibus neceſſaris quicquid
opus fuiſſet præberetur:quorum loculorũ cuſtos & fur *Ioan. 12.*
ſicut ſcriptum eſt, Iudas fuit, qui eum tradidit : ſicut &
apoſtolus Petrus poteſt videri de craſtino cogitaſſe, cũ
dicit, De collectis autẽ in ſanctos, ſicut ordinaui eccle- *1. Cor. 16.*
ſiis Galatiæ,ita & vos facite, ſecũdum vnã ſabbati vnuſ-
quiſque veſtrum apud ſe ponat theſaurizans, quod ſibi
placuerit:vt non cum venero,tunc collectæ fiant. Cum
autem aduenero, quoſcunq; approbaueritis per epiſto-
las,hos mittam perferre gratiam veſtrã in Hieruſalem,
Quod ſi dignum fuerit vt ego eam,mecum ibunt. Ve- F
niam autem ad vos, cum Macedoniam tranſiero, nam
Macedoniam pertranſibo:apud vos autem forſitan re-
manebo: vel etiam hyemabo,vt vos me deducatis quo-
cunque iero. Nolo autem vos nunc in tranſitu videre:
ſpero enim me aliquod temporis manere apud vos, ſi
permiſerit dominus. Permanebo autem Epheſi vſque
ad Pentecoſten. Item in Actibus Apoſtolorum ſcri-
ptum eſt, ea quæ ad victum ſunt neceſſaria procurata
eſſe in futurum propter imminentem famem. Sic e-
nim legimus, In illis diebus deſcenderunt ab Hieroſo- *Acto. 11.*
lymis prophetæ Antiochiam, erátque magna exultatio.
Congregatis autem nobis, ſurgens vnus ex illis nomi-
ne Agabus, ſignificauit per ſpiritum, famem magnam
futuram in vniuerſo orbe, quæ & facta eſt ſub clau-
dio Cæſare. Deſcendentium autem vt quiſque abunda-
bat,ſtatuerunt vnuſquiſque eorum in miniſterium mit-
tere presbyteris habitantibus in Iudæa fratribus, qui &
miſerunt per manus Barnabæ & Sauli. Et quia nauigan-
ti eidem apoſtolo Paulo impoſita ſunt vtenſilia quæ *Acto. 28.*
offerebantur, non ad vnũ tantum diem videtur victus
eſſe procuratus. Et quod idem ſcripſit, Qui furabatur *Ephes. 4.*
iam non furetur:magis autẽ laboret operando manibus

A moritur. Quàm multi enim gladio percutiunt, nec ta-
men in gladio moriuntur, ſicut neque ipſe Petrus. Sed
ne iſtum venia peccatorum talem euaſiſſe pœnam quis
putet: quanquam nihil abſurdius, quàm vt maiorem
putet gladij pœnam eſſe potuiſſe, quæ Petro non acci-
Luc. 23. dit, quàm crucis quæ accidit, quid tamen de latronibus
dicturus eſt, qui cum domino crucifixi ſunt: quia & ille
qui meruit veniam, poſteaquam crucifixus eſt meruit,
& alter omnino non meruit? An forte omnes quos
occiderant, crucifixerant, & propterea hoc etiam ipſi
pati meruerant? Ridiculum eſt hoc putare. Quid ergo
aliud dictum eſt, Omnis enim qui in gladio percuſſerit,
gladio morietur: niſi quia ipſo peccato anima moritur,
Cap. 30. quodcunque commiſerit? Et quoniam de temerario
& iniquo iudicio hoc loco dominus monet: (vult enim
vt ſimplici corde, & in vnum deum intenti faciamus
quæcunque facimus; & multa incertum eſt quo animo
fiant, de quibus iudicare temerarium eſt, (maxime au-
tem hi temere iudicant de incertis, & facile reprehen-
dunt, qui magis amant vituperare & damnare, quàm
emendare atque corrigere: quod vitium vel ſuperbiæ
eſt, vel inuidentiæ) conſequenter ſubiecit, & dicit, Quid
B autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem au-
tem in oculo tuo non vides? Vt ſi forte verbi gratia ira
ille peccauit, tu odio reprehendas. Quantum autem in-
ter feſtucam & trabem, quaſi tantum inter iram diſtat
& odium. Odium enim eſt ira inueterata, quaſi quæ ve-
tuſtate ipſa tantum robur acceperit, vt merito appelle-
tur trabes. Fieri autem poteſt, vt ſi iraſcaris homini, ve-
lis eum corrigi. Si autem oderis hominem, non potes
eum velle corrigere. Quomodo enim dicis fratri tuo,
Sine eiiciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabes eſt
in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabem de ocu-
lo tuo, & reliqua: id eſt primò abs te expelle odium, de-
inde poteris iam eum quem diligis emendare. Et bene
ait, Hypocrita. Accuſare enim vitia, officium eſt bono-
rum virorum & beneuolorum: quod cum malefici a-
gunt, alienas partes agunt: ſicut hypocritæ, qui tegunt
ſub perſona quod ſunt, & oſtentant in perſona quod
non ſunt. Hypocritarum ergo nomine ſimulatores ac-
ceperis. Et eſt vere multum cauendum & moleſtum ſi-
mulatorum genus, qui cum omnium vitiorum accuſa-
tiones odio & liuore ſuſcipiant, etiam conſultores vi-
C deri ſe volunt. Et ideo pie cautéque vigilandum eſt, vt
cum aliquem reprehendere vel obiurgare nos neceſ-
ſitas coëgerit, primum cogitemus vtrum tale ſit vitium
quod nunquam habuimus, vel quo iam caruimus. Et ſi
nunquam habuimus, cogitemus & nos homines eſſe, &
habere potuiſſe. Si vero habuimus, & non habemus,
tangat memoriam communis fragilitas, vt illam repre-
henſionem aut obiurgationem non odium, ſed miſeri-
cordia præcedat: vt ſiue ad correctionem eius propter
quem id facimus, ſiue ad peruerſionem valuerit (nam
incertus eſt exitus) nos tamen de ſimplicitate oculi no-
ſtri ſecuri ſimus. Si autem cogitantes noſmetipſos in-
uenerimus in eo eſſe vitio, in quo eſt ille quem repre-
hendere parabamus, non reprehendamus neque obiur-
gemus, ſed tamen congemiſcamus: & non illum ad ob-
temperandum nobis, ſed ad pariter cauendum inuite-
1. Cor. 9. mus. Nam & illud quod dicit apoſtolus, Factus ſum Iu-
dæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem: his qui
ſub lege erãt, quaſi ſub lege eſſem, cum non ſim ipſe ſub
lege, vt eos qui ſub lege erant lucrifacerem: his qui ſine
lege ſunt, quaſi ſine lege, cum ſine lege dei non eſſem,
ſed ſim in lege Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine le-
ge ſunt. Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucri- D
facerem: omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucri-
facerem: non vtique ſimulatione faciebat, quemadmo-
dum alij intelligi volunt, vt eorum deteſtanda ſimula-
tio tanti exempli authoritate muniatur: ſed hoc facie-
bat charitate, qua eius infirmitatem, cui volebat ſubue-
nire, tanquam ſuam cogitabat. Hoc enim præſtruxit di-
cendo, Cum enim liber ſim ex omnibus, me omnium
ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Quod vt intelli-
gas non ſimulatione, ſed charitate fieri, qua infirmis ho
minibus tanquam nobis compatimur, ita monet alio
loco, dicens, Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tan- *Galat. 5.*
tùm ne libertatem in occaſionem carnis detis, ſed per
charitatem ſeruite inuicem. Quod fieri non poteſt, niſi
alterius infirmitatem quiſque habeat quaſi ſuam: vt eam
æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille cuius cu-
rat ſalutem. Rarò ergo & in magna neceſsitate obiur-
gationes adhibendæ ſunt: ita tamen, vt etiam in his ipſis
non nobis, ſed domino vt ſeruiatur inſtemus. Ipſe eſt
enim finis: vt nihil duplici corde faciamus, auferentes
trabem de oculo noſtro inuidentiæ vel malitiæ vel ſi-
mulationis, vt videamus eiicere feſtucam de oculo fra-
tris. Videbimus enim eam oculis columbæ, quales in F
ſponſa Chriſti prædicantur, quam ſibi elegit deus glo- *1. Retr. 19.*
rioſam eccleſiam nõ habẽtem maculam neque rugam: *Epheſ. 5.*
id eſt, mundam & ſimplicem. Sed quoniam poteſt *Cap. 31.*
nonnullos dei præceptis obtemperare cupientes, no-
men ſimplicitatis decipere, vt ſic putent vitioſum eſſe
aliquando verum occultare, quomodo vitioſum eſt ali-
quando falſum dicere, atque hoc modo aperiendo ea
quæ hi quibus aperiũtur ſuſtinere non poſſunt, amplius
noceant quàm ſi ea penitus ſempérque occultarent, re-
ctiſsime ſubiungit, Nolite ſanctum dare canibus, neque *Matth. 7.*
miſeritis margaritas veſtras ante porcos, &c. Quia do-
minus quamuis nihil mẽtitus ſit, vera tamen aliqua oc-
cultare ſe oſtendit, dicens, Adhuc multa habeo vobis *Ioan. 16.*
dicere, ſed adhuc nõ poteſtis illa portare. Et apoſtolus, *1. Cor. 3.*
Nõ potui, inquit, vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed qua-
ſi carnalibus: tanquam paruulis in Chriſto lac vobis
potum dedi, non eſcam: neque enim poteratis, ſed ne-
que nunc poteſtis, adhuc enim eſtis carnales. In hoc au-
tem præcepto quo prohibemur ſanctum dare canibus,
& mittere ante porcos margaritas noſtras, diligenter
quærendum eſt quid ſit ſanctum, quid margaritæ, quid E
canes, quid porci. Sanctum eſt, quod violare atque cor-
rumpere nefas eſt, cuius vtique ſceleris conatus & vo-
luntas tenetur rea: quamuis illud ſanctum natura inuio-
labile atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem,
quæcunque ſpiritalia magni æſtimanda ſunt, & quia in
abdito latent, tanquam de profundo eruuntur, & alle-
goriarũ integumentis quaſi apertis conchis inueniun-
tur. Licet itaque intelligi quòd vna eadémque res &
ſanctum & margarita dici poſsit. Sed ſanctum ex eo
quòd non debet corrumpi, margarita ex eo quòd non
debet contemni. Conatur autem vnuſquiſque corrum-
pere quod non vult eſſe integrũ: contemnit verò quod
vile ducit, & quaſi infra ſe eſſe exiſtimat, & ideo calcari
dicitur quicquid cõtemnitur. Quapropter canes quo-
niam inſiliunt ad dilacerandum: quod autem dilacerãt
integrum eſſe non ſinunt, Nolite, inquit, ſanctum dare
canibus: quia & ſi dilacerari & corrumpi non poteſt, &
manet integrum atque inuiolabile: illi tamen qui vel-
lent cogitandum eſt quòd acriter atque inimiciſsime
reſiſtunt, & quantum in ipſis eſt, ſi fieri poſsit, conantur
perimere veritatem. Porci verò quamuis non ita vt ca- *Porci.*

G nes morſu appetant, paſsim tamen calcando coinquinant. Neque ergo miſeritis, inquit, ante poreos margarinas veſtras, &c. Canes ergo pro oppugnatoribus veritatis, porcos pro contemptoribus poſiios, non incongrue accipimus. Quod autem ait, Conuerſi dirumpant vos: non ait ipſas margaritas dirumpant. Illas enim conculcant etiam cum conuertuntur vt adhuc aliquid audiant, dirimpunt autem cum à quo iam miſſas margaritas conculcauerunt. Non enim facilè inueneris quod gratum ei eſſe poſsit qui margaritas conculcauerit: id eſt, cum magno labore diuina inuenta contempſerit. Quis autem tales docent, quomodo non dirumpantur indignando & ſtomachando, non video: vtrunque autem animal immundum eſt, & canis & porcus.

Cap. 32. Cauendum eſt ergo ne quid aperiatur ei qui non capit: melius enim quærit quod clauſum eſt, quàm id quod apertum eſt aut infeſtat aut negligit. Neque vero alia cauſa reperitur, cur ea quæ manifeſta & magna ſunt, non accipiantur præter odium & contemptum, quorum propter vnum canes, propter alterum porci nominati ſunt. Quæ tamen omnis immunditia rerum temporalium dilectione concipitur:
H id eſt, dilectione huius ſeculi, cui iubemur renunciare vt mundi eſſe poſsimus. Qui ergo mundum & ſimplex cor habere appetit, non debet ſibi reus videri ſi aliquid occultat, quod ille cui occultat capere non poteſt. Nec ex eo arbitrandum eſt licere mentiri: non enim eſt conſequens, vt cum verum occultatur, falſum dicatur. Agendum ergo primum eſt, vt impedimenta detrahãtur quibus efficitur vt non capiat: quia vtique ſi propter ſordes non capit, mundandus eſt vel verbo vel opere, quantum fieri à nobis poteſt. Quòd autem dominus noſter quędam dixiſſe inuenitur, quę multi qui aderant, vel reſiſtendo vel contemnẽdo non acceprrunt, non putandus eſt ſanctum dediſſe canibus, aut margaritas miſiſſe ante porcos: non enim dedit eis qui capere non poterant, ſed eis qui capere poterant, & ſimul aderant: quos propter aliorum immundiciam nrgligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, reſpondebàtque illis ita, vt quod contradicerent non haberent, quanuis venenis ſuis contabeſcerent potius, quàm illius cibo ſaturarentur, alij tamen qui poterant capere, ex illorum occaſione multa vtiliter audiebant.
I Hoc dixi, ne quis forte, cum interroganti reſpondrre non potuerit, hac ſententia ſe excuſare videatur, ſi dicat, nolle ſe ſanctum dare canibus, vel ante porcos mittere margaritas. Qui enim nouit quid reſpondeat, debet reſpõdere, vel propter alios, quibus deſperatio ſuboritur, ſi propoſitam quæſtionem ſolui non poſſe crediderint: & hoc de rrbus vtilibus, & ad inſtructionem ſalutis pertinentibus. Multa ſunt enim, quæ inquiri ab otioſis poſſunt, ſuperuacua, & inania, & plerunque noxia, de quibus tamen nonnihil dicendum eſt: ſed hoc ipſum aperiendum & explicandum, cur inquiri talia non oporteat. De rebus verò vtilibus aliquãdo ad id reſpondendum eſt, quod interrogamur: ſicut dominus
Matt. 22. fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogaſſent,
Marc. 12. quæ ſeptem viros habuit, cuius eorum in reſurrectione
Luc. 20. futura eſſet. Reſpondit enim quòd in reſurrectione neque vxores ducent, neque nubent, ſed erunt ſicut angeli in cœlis. Aliquando autem ille, qui interrogat, interrogandus eſt aliud: quod tamen ſi dixerit, ipſe ſibi ad id quod interrogabat, reſpondeat. Si autem dicere noluerit, non videatur iis qui aſſunt iniuſtum, ſi & ipſe quod interrogauit non audiat. Nam & Phariſæi qui interrogauerunt tentantes, vtrum reddrndum eſſet tributum, K
interrogati ſunt aliud: id eſt, cuius haberet nummus Matt. 22.
imaginem, qui ab ipſis prolatus eſt. Et quia dixerunt quod interrogati erant, id eſt, Cæſaris imaginem habere nummum, ipſi ſibi quodammodo reſponderunt id quod dominum interrogauerant. Itaque ille ex eorum reſponſione ita concluſit, Reddite ergo Cæſari quod
Cæſaris eſt, & deo quod dei eſt. Cum autrm principrs Matth. 21.
ſacerdotum & ſeniores populi interrogaſſent, in qua poteſtate illa faceret, interrogauit eos de baptiſmate Ioannis: & cum nollent dicere, quod contra ſe videbant dici: de Ioanne autem nihil maledicere auderent propter circunſtantes: Nec ego vobis dicam, inquit, in qua poteſtate hæc facio. quod iuſtiſsimum apparuit circunſtantibus. Hoc enim ſe dixerunt neſcire, quod ſciebant, ſed dicere nolebant. Et reuera iuſtum erat, vt qui ſibi volebãt reſponderi quod interrogauerãt, prius ipſi facerent quod erga ſe fieri poſtulabant. Quòd ſi feciſſent, ipſi ſibi vtique reſpondiſſent. Ipſi enim miſerant
ad Ioannem quærentes quis eſſet: vel potius ipſi miſsi Ioan. 1.
erant ſacerdotes & leuitas, putantes quòd ipſe eſſet Chriſtus: quod ille ſe negauit eſſe, & de domino teſti-
monium perhibuit: de quo teſtimonio ſi confiteri vel- L
lent, ipſi ſe docerent in qua poteſtate illa faceret Chriſtus: quod quaſi neſcientes interrogauerunt, vt calumniandi aditum reperirent.

Cap. 33. Cum igitur præceptum eſſet, ne ſanctum daretur canibus, & margaritæ ante porcos mittantur, potuit auditor occurrere & dicere, conſcius ignorantiæ atque infirmitatis ſuæ: & audiens præcipi ſibi ne hæc daret, quæ ſeipſum nondum accepiſſe ſentiebat. Potuit ergo occurrere ac dicere, Quod ſanctum me dare canibus, & quas margaritas me mittere ante porcos vetas, cum adhuc ea me habere nõ vi-
deam? Opportuniſsime ſubiecit, dicens, Petite, inquit, 1. Retra. 9.
& dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis, &c.
Petitio. Petitio pertinet ad impetrandam ſanitatem firmitatémque animi, vt ea quæ præcipiuntur, implere poſsimus:
Inquiſitio. inquiſitio autem ad inueniẽdam veritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio manifeſtationem rerum deſiderat. Horum ergo primum petendum, ſecundum quærendum: vt illud detur, hoc inueniatur: ſed cognitio in hac vita viæ priuſquam ip-
ſius poſſeſsio eſt: ſed cum quiſque veram viam inuene- M
rit, perueniet ad ipſam poſſeſsionem, quæ tamen pulſanti aperietur. Vt ergo tria iſta, id eſt, petitio, inquiſitio, pulſatio, manifeſta fiant, ſub aliquo exemplo ponamus. Videmus aliquem infirmis pedibus ambulare nõ poſſe: prius ergo ſanandus eſt, & firmandus ad ambulandum: & ad hoc pertinet quod dicit, Petite. Quid autem prodeſt quòd ambulare iam, vel etiam currere po-
teſt, ſi per deuia itinera errauerit? Secundum eſt ergo, Petite.
vt inueniat viam quæ ducat eum quò vult peruenire: Quærite.
quam cum tenuerit & peruenerit ad eum ipſum locum Pulſate.
vbi habitare vult, ſi clauſum inuenerit, neque ambulare potuiſſe, neque perrexiſſe ac perueniſſe profuerit, niſi aperiatur: ad hoc pertinet quod dictum eſt, Pulſate. Magnam autem ſpem dedit & ille qui promittendo non decepit. Ait enim, Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur. Ergo perſeuerantia opus eſt, vt accipiamus quod petimus, & inueniamus quod quęrimus, & quod pulſamus aperiatur. Quemadmodum autem egit de volatilibus cœli & de liliis agri, ne victum vobis veſtitumq; deſperaremus adfuturum, vt ſpes à minoribus ad maiora conſurgeret, ita & hoc

loco,

A loco, Aut quis erit ex vobis, inquit, homo, quem ſi pe-
tierit filius ſuus panem, nunquid lapidem porriget ei?
Aut ſi piſcem petierit, nunquid ſerpentem porriget ei?
& reliqua. Quomodo ergo mali dant bona? Sed malos
appellat dilectores adhuc ſeculi huius & peccatores:
bona verò quæ dant, ſecũdum eorum ſenſum bona di-
cenda ſunt, quia hæc pro bonis habent. Quanquam &
in rerum natura iſta bona ſint, ſed temporalia ad iſtam
vitam infirmam pertinentia: & quiſquis ea malus dat,
Pſal.23. non de ſuo dat, Domini eſt enim terra & plenitudo
Pſal.145. eius: qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in
eis ſunt. Quantum ergo ſperandum eſt daturum deum
nobis bona petẽtibus, nec nos poſſe decipi, vt accipia-
mus illud pro alio cum ab ipſo petimus, quando etiam
nos, cum ſimus mali, nouimus id dare quod petimur.
Non enim decipimus filios noſtros, & qualiacunque
bona damus, nun de noſtro, ſed de ipſius damus.

Cap.34. Firmitas autem & valentia quædam ambulandi per
ſapientiæ viam, in bonis moribus conſtituta eſt, qui
perducuntur vſque ad mundationem ſimplicitatém-
que cordis, de qua iam diu loquẽs ita cõcludit, Omnia
ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona,
B ita & vos facite illis: hæc eſt enim lex & prophetæ.
In exemplaribus Græcis ſic inuenimus, Omnia ergo
quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos
facite illis. Sed ad manifeſtationem ſententiæ puto à
Latinis additum, bona. Occurrebat enim, quid ſi quiſ-
quam flagitioſe aliquid erga ſe fieri vellet, & ad hoc re-
ferat iſtam ſententiam? Veluti ſi velit aliquis prouo-
cari vt immoderate bibat, & ſe ingurgitet poculis, &
hoc prior illi faciat à quo ſibi fieri cupit: Ridiculum eſt
hunc putare iſtam impleuiſſe ſententiam. Cum ergo
hoc moueret, vt arbitror, additum eſt ad manifeſta-
tionem rei vnum verbum: vt poſteaquam dictum eſt,
Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homi-
nes, adderetur bona. Quod ſi deeſt exemplaribus Græ-
cis, etiam illa emendãda ſunt. Sed quis boc audeat? In-
telligendum eſt ergo, plenam eſſe ſententiam, & om-
nino perfectam, etiam ſi hoc verbum non addatur. Id
enim quod dictum eſt, Omuia quæcunque vultis: non
vſitate ac paſsim, ſed proprie dictum accipi oportet.
Voluntas nanque non eſt niſi in bonis. Nam in malis
flagitioſiſq; factis cupiditas propriè dicitur, non vo-
C luntas. Non quia ſic ſemper loquantur ſcripturæ, ſed
vbi oportet, ita omnino proprium verbum tenent, vt
non aliud ſinant intelligi. Videtur autem hoc præce-
ptum ad dilectionem proximi pertinere, non etiam ad
Matt.22. dei, cum alio loco duo præcepta eſſe dicat, in quibus
tota lex pendet & prophetæ. Nam & ſi dixiſſet, omnia
quæcunque vultis fieri vobis, hæc vos facite: hac vna
ſententia vtrunque illud præceptum complexus eſſet.
Citò enim diceretur, diligi ſe velle vnumquenque, & à
deo, & ab hominibus. Cum itaque & boc ei præcipere-
tur, vt quod ſibi facere velit, hoc faceret: id vtique præ-
ciperetur, vt diligeret deum & homines. Cum vero ex-
preſsius de hominibus dictum eſt, omnia quæcunque
vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis:
nihil aliud dictum videtur, quàm diliges proximum
tuum ſicut teipſum. Sed non eſt negligenter attenden-
dum quod ſubiecit: Hæc eſt enim lex & prophetæ. In
his autem duobus præceptis non tantùm ait, lex pen-
det & prophetæ: ſed ètiam addidit, tota lex & prophe-
tæ: pro eo quod eſt omnis prophetia. Quod cum hic
non addidit, ſeruauit locum alteri præcepto, quod ad
dilectionem dei pertinet. Hic autem quoniã præcepta
ſimplicis cordis exiguntur, & erga eos metuendum eſt D
ne habeat quis duplex cor, quibus occultari cor poteſt:
id eſt, erga homines, quibus idipſum præcipiendum
fuit. Nemo enim ferè eſt qui velit quenquam duplici
corde ſecum agere. Id autem fieri non poteſt: id eſt, vt
ſimplici corde homo homini aliquid tribuat, niſi ita
tribuat vt nullum ab eo temporale commodum expe-
ctet, & ea intentione faciat de qua ſuperius ſatis tra-
ctauimus, cum de oculo ſimplici loqueremur.

Mundatus ergo oculus ſimpléxque redditus, aptus *Cap.35.*
& idoneus erit ad intuendam & contemplandam in-
teriorem lucem ſuam. Iſte enim oculus cordis eſt. Hũc
enim talem oculum habet ille qui finem bonorum o-
perum ſuorum, vt vere bona opera ſint, non in eo con-
ſtituit vt hominibus placeat: ſed etiam ſi prouenerit vt
eis placeat, ad eorum ſalutem potius hæc refert & ad
gloriam dei, non ad inanem iactantiam ſuam. Neque
propterea boni aliquid ad ſalutem proximi operatur,
vt ex eo comparet ea quæ huic vitæ tranſigendæ ſunt
neceſſaria: neque temere animum hominis volunta-
témque contemnit in eo facto, in quo nõ apparet quo
animo & voluntate ſit factum: & quicquid officiorum
exhibet homini, hac intentione exhibet, qua ſibi exhi- E
beri vult: id eſt, vt non ab eo aliquid commodi tempo-
ralis expectet. Ita erit cor ſimplex & mundum in quo
quæritur deus. Beati ergo mundo corde, quoniam ipſi *Matth.5.*
deum videbunt. Sed hoc quia paucorum eſt, iam inci-
pit de inueſtigãda & poſsidenda ſapientia loqui, quod
eſt lignum vitæ: cui vtique inueſtigandæ ac poſsiden-
dæ, id eſt, contemplandæ, talis oculus per omnia ſupe-
riora perductus eſt, quo videri iam poſsit & arcta via,
& anguſta porta. Quia ergo deinceps dicit, Intrate per *Matth.7.*
anguſtam portam, quia lata porta: & reliqua: non ideo
dicit, quia iugum Chriſti aſperum eſt, & ſarcina grauis:
ſed quia labores finire pauci volunt, minus credentes
clamanti, Venite ad me omnes qui laboratis, & ego re- *Matth.11.*
ficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos: & reliqua.
Hinc ergo ſermo ſumpſit exordium de humilibus &
mitibus corde, quoniã iugum lene & leuem ſarcinam
multi reſpuunt, pauci ſubeunt: eo quòd ſit arcta via quæ
ducit ad vitam, & anguſta porta qua intratur in eam.

Hic ergo illi qui promittunt ſapientiam cognitio- *Cap.36.*
némque veritatis quam non habent, præcipuè cauendi
ſunt, ſicut ſunt hæretici, qui ſe plerunque paucitate F
commendant. Et ideo cum dixiſſet, paucos eſſe qui in-
ueniunt anguſtam portam & arctam viam, ne ſe illi
ſupponant nomine paucitatis, ſtatim ſubiecit. Cauete
à pſeudoprophetis qui veniũt ad vos in veſtitu ouium,
intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Sed iſti non fallũt
oculum ſimplicem, qui arborem dignoſcere ex fructi-
bus nouit. Ait enim, Ex fructibus eorum cognoſcetis
eos. Deinde ſimilitudines adiungit, Nunquid colligũt
de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor
bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fru-
ctus facit: & reliqua. Quo loco illorum error maxime
cauendus eſt, qui de ipſis duabus arboribus duas natu-
ras opinantur eſſe: quarum vna ſit dei, altera verò ne-
que dei, neque ex deo. De quo errore & aliis libris diſ-
putatum eſt vberius, &, ſi adhuc parum eſt, diſputabi-
tur. Nunc autem non eos adiuuare duas iſtas arbores,
docendum eſt. Primùm, quia de hominibus eum dice-
re tam clarum eſt, vt quiſquis præcedentia & ſequen-
tia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde atten-
dunt quod dictum eſt, Non poteſt arbor bona fructus
malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.

G Et ideo putant neque animam malam fieri poſſe vt in melius commutetur, neque in deterius bonam: quaſi dictum ſit. Non poteſt arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri: ſed dictum eſt, Non poteſt arbor bona malos fructus facere, neq; arbor mala bonos fructus facere. Arbor eſt quippe ipſa anima, id eſt, ipſe homo, fructus verò opera hominis. Non ergo poteſt malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo ſi vult bona operari, prius bonus fiat. Sic alio loco euidétius dicit ipſe dominus, *Matt.12.* Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut arborem malam, & fructus eius malos. Quòd ſi duas naturas iſtorum his duabus arboribus figuraret, non diceret, facite. Quis enim hominum poteſt facere naturam? Deinde etiam ibi, cum ipſarum duarum arborum mentionem feciſſet, ſubiecit, Hypocritæ, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? *Cap.37.* Quandiu ergo quiſque malus eſt, non poteſt facere fructus bonos. Si enim bonos fructus fecerit, iam malus non erit. Sic veriſsime dici potuit, non poteſt eſſe nix calida: cum enim calida eſſe cœperit, non iam niuem, ſed aquam vocamus. Poteſt ergo fieri, vt quæ nix fuit, non ſit: non autem poteſt fieri, vt nix calida ſit. H Sic poteſt fieri, vt qui malus fuit, non ſit malus, non tamen fieri poteſt vt malus bene faciat. Qui etiam ſi aliquando vtilis ſit, non hoc ipſe facit, ſed fit de illo diuina prouidentia procurante, ſicut de Phariſæis dicit, Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc ipſum quòd bona dicebant, & ea quæ dicebant *Matt.23.* vtiliter audiebantur & fiebant, non erat ipſorum. Cathedram enim, inquit, Moyſi ſedent. Per diuinam ergo prouidentiam legem dei prædicantes, poſſunt eſſe au- *Hiere.12.* dientibus vtiles, cum ipſi ſibi non eſſent. De talibus alio loco per prophetam dictum eſt, Seminaſtis triticum, & ſpinas metetis: quia bona præcipiunt, & mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant & faciebant quæ ab eis dicebātur, de ſpinis legebant vuas, ſed per ſpinas de vite legebant vuas: tanquam ſi manum aliquis per ſepem mittat, aut certe de vite quæ ſepi fuerit inuoluta vuam legat, non ſpinarum eſt fructus iſte, ſed vitis.

Cap.38. Rectiſsime ſanè quæritur quos fructus nos attendere voluerit, quib⁹ cognoſcere arborem poſsimus. Multi enim quædam in fructibus deputant, quæ ad veſtitum ouium pertinent, & hoc modo à lupis decipiuntur: ſi- I cuti ſunt vel ieiunia, vel orationes, vel eleemoſynæ: quæ omnia niſi fieri etiam ab hypocritis poſſent, non ſuperius diceret, Cauete iuſtitiam veſtram facere coram hominibus vt videamini ab eis, Qua ſententia præpoſita, ipſa tria exequitur, eleemoſynam, orationem, ieiunium. Multi enim multa pauperibus, non miſericordia, ſed ambitione largiuntur. Et multi orant vel potius videntur orare, non intuentes deum, ſed hominibus placere cupientes. Et multi ieiunant, & mirabilem abſtinentiam prætendunt eis quibus iſta difficilia videntur, & honore digna exiſtimantur: & huiuſcemodi dolis eos capiunt, dum aliud oſtentant ad decipiendum, aliud exerunt ad deprædandum, vel interficiendum eos qui ſub veſtitu ouino lupos videre non poſſunt. Hi ergo non ſunt fructus de quibus cognoſci arborem monet. Iſta enim cum bono animo in veritate fiunt, propriæ ſunt ouibus veſtes: cum autem malo in errore, non aliud quam lupos tegunt. Sed non ideo debent oues odiſſe veſtimentum ſuum, quia plerunque illo ſe occultant lupi. Qui ſunt ergo fructus quibus inuentis cognoſcamus arborem malam? dicit Apoſtolus. *Gal.5.* Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, venefi- K cia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non conſequentur. Et qui ſunt fructus per quos cognoſcimus arborem bonam, idem ipſe Apoſtolus conſequenter dicit, Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia. Sanè ſciendum eſt, hic gaudium propriè poſitum, mali enim homines non gaudere, ſed geſtire dicuntur propriè: ſicut ſuperius diximus voluntatem propriè poſitam, quam non habent mali, vbi dictum eſt, Omnia quæcunque vultis vt faciāt vobis homines: & reliqua. Ex iſta proprietate verbi qua gaudium non dicitur niſi in bonis, etiam propheta loquitur dicens, Non eſt gaudere impiis, dicit dominus: *Eſa.57.* Ita quoque poſita eſt fides, non quæcunque vtique, ſed vera fides, & cætera quæ hic poſita ſunt, habēt quaſdam imagines ſuas in malis hominibus & deceptoribus: vt omnino fallant, niſi quiſque iam mundum oculum & ſimplicem habuerit, quo iſta cognoſcat. *Cap.39.* Optimo itaque ordine primò actum eſt de mundando oculo, & dein- L de dicta ſunt quæ cauerentur. Sed quoniam quamuis quiſque oculo mundo ſit, id eſt, ſimplici & ſyncero corde viuat, non poteſt tamen cor alterius intueri: quæcunque ergo in factis vel dictis apparere non potuerunt, tentationibus aperiuntur. Tentatio autem duplex *Tentatio duplex.* eſt, aut in ſpe adipiſcendi aliquod commodum temporale, aut in terrore amittendi. Et maxime cauendum eſt, ne tendentes ad ſapientiam, quæ in ſolo Chriſto inueniri poteſt, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & *Coloſſ.2.* ſcientiæ abſconditi, Cauendum, inquam, eſt ne pro Chriſti nomine ab hæreticis vel quibuſlibet male intelligētibus & ſeculi huius amatoribus decipiamur. Nam ideo ſequitur & monet dicens, Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: & reliqua. ne putemus ad illos fructus pertinere, ſi quis domino noſtro dicat, domine domine, & ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi ſunt fructus, facere voluntatem patris qui eſt in cœlis, cuius faciendæ ſeipſum exemplum præbere dignatus eſt. Sed meritò poteſt mouere, quomodo huic ſentētiæ conueniat illud apoſtoli vbi ait, Nemo in ſpiritu dei loquens dicit anathe- M ma Ieſum: & nemo poteſt dicere dominus Ieſus niſi *1.Cor.12.* in ſpirituſancto: quia neque aliquos habentes ſpiritum ſanctum poſſumus dicere non introituros in regnum cœlorum ſi perſeuerauerint vſque in finem: neque illos qui dicunt domine domine, & tamen non intrant in regnum cœlorum, poſſumus dicere habere ſpiritum ſanctum. Quomodo ergo nemo dicit dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto, niſi quia propriè apoſtolus poſuit verbum quod eſt, dicit, vt ſignificet voluntatem atque intellectum dicentis? Dominus verò generaliter poſuit verbum quod ait, Non omnis qui dicit, & reliqua. Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit: ſed ille propriè dicit, qui voluntatem ac mentem ſuam ſono vocis enunciat: ſicut paulu ante quod dictum eſt, gaudium in fructibus ſpiritus ſancti, propriè dictum eſt, non eo modo quo alibi dicit idem apoſtolus, Non gaudet ſu- *1.Cor.13.* per iniquitatem: quaſi quiſquam poſsit ſuper iniquitatem gaudere: quia illa elatio eſt animi turbide geſtientis, non gaudium: nam hoc ſoli boni habent. Ergo dicere videntur etiam illi qui non hoc quod ſonant dicere

A dicere videntur, & intellectu cernunt, & voluntate a-
gunt, ſed voce tantùm ſonant, ſecundum quem mo-
dum dominus ait, Non omnis qui dicit, &c. Verè au-
tem ac propriè illi dicunt, à quorum voluntate ac men-
te nõ abhorret prolatio ſermonis ſui, ſecundum quam
ſignificationẽ dicit apoſtolus, Nemo poteſt dicere do-
Cap. 40. minus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Atque illud ad rem
maximè pertinet ne decipiamur tendẽtes ad contem-
plationem veritatis, non ſolùm nomine Chriſti, per
eos qui nomen habent & facta non habent, ſed etiam
quibuſdam factis atque miraculis: qualia propter infi-
deles cum fecerint, dominus monuit tamen ne talibus
decipiamur, arbitrantes ibi eſſe inuiſibilem ſapientiam,
vbi miraculum viſibile viderimus. Adiungit ergo &
dicit, Multi mihi dicent in illa die, domine domine,
Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? & reliqua.
Non ergo cognoſcet niſi eum qui operatur æquitatem.
Nam & ipſos diſcipulos ſuos prohibuit gaudere ex ta-
libus: id eſt, quia dæmonia illis ſubiecta fuerint. Sed
gaudete, inquit, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœ-
Luc. 10. lis. Credo in illa ciuitate Hieruſalem quæ eſt in cœlis, in
B qua non niſi & iuſti & ſancti regnabunt. An neſcitis, ait
2. Cor. 6. apoſtolus, quoniam iniqui regnum dei non poſſide-
bunt? Sed fortaſſe quis dicat, non poſſe iniquos viſibi-
lia illa miracula facere, & mentiri potius illos credat,
qui dicturi ſunt, in nomine tuo prophetauimus & dæ-
monia eiecimus, & virtutes multas fecimus. Legat ergo
quanta fecerint reſiſtentes famulo dei Moyſi magi
Aegyptiorum: aut ſi hoc non vult legere quòd non in
nomine Chriſti fecerunt, legat quæ ipſe dominus dicit
Matt. 24. de pſeudoprophetis, Tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce
Marc. 13. hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere: ſurgent enim
pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna ma-
gna & prodigia, ita vt in errorem ducantur etiam ele-
cti: ecce prædixi vobis. Quàm ergò mundo & ſimplici
oculo opus eſt, vt inueniatur via ſapientiæ, cui tãtæ ma-
lorum & peruerſorum hominum deceptiones erroréſ-
que obſtrepunt, quos omnes euadere, hoc eſt venire ad
certiſsimam pacem & immobilem ſtabilitatem ſapien-
tiæ. Vehementer enim metuendum eſt, ne ſtudio alter-
candi & contendendi quiſque non videat quod à pau-
cis videri poteſt, vt paruus ſit ſtrepitus contradicen-
C tium, niſi etiam ſibiipſi obſtrepãt. Quod pertinet etiam
2. Tim. 2. ad illud quod apoſtolus dicit, Seruum autem domini
non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes, doci-
bilem, patientem, in modeſtia corripiẽtem diuerſa ſen-
tientes, ne forte det illis deus pœnitentiam ad cogno-
Matth. 5. ſcendam veritatem. Beati ergo pacifici, quoniam filij
dei vocabuntur. Concluſio ergo huius totius ſermonis
quàm terribiliter inferatur, valde attendendum eſt.
Omnis ergo, inquit, qui audit verba mea hæc, & facit
ea, ſimilis eſt viro ſapienti qui ædificauit domum ſuam
ſuper petram. Non enim quiſque firmat quæ audit vel
1. Cor. 10. percipit, niſi faciẽdo. Et ſi petra Chriſtus eſt, ſicut multa
ſcripturarum teſtimonia prædicant, ille ædificat in
Chriſto qui quod audit ab illo, facit. Sequitur, deſcen-
dit pluuia, venerunt flumina & flauerunt vẽti, & irrue-
runt in domum illam, & non potuerunt illam moue-
re, fundata enim erat ſupra petram. Non ergo iſte me-
tuit vllas caliginoſas ſuperſtitiones. Quid enim aliud
intelligitur pluuia, cum in mali alicuius ſignificatione
ponitur? Aut rumores hominum, quos ventis compa-
ratos puto. Aut vitæ huius fluuium, carnalibus concu-
piſcentiis tanquam fluentem ſuper terram vel petram.
Horum enim trium qui proſperitatibus inducitur, ad-
uerſitatibus frangitur: quorum nihil metuit, qui funda- D
tam habet domum ſuper petram: id eſt, qui non ſolùm
audit præcepta domini, ſed etiam facit. Et his omnibus
periculoſe ſubiacet, qui audit & non facit, non enim ha
bet ſtabile fundamentum, ſed audiendo & non facien-
do ruinam ædificat. Ait enim conſequenter, Et omnis
qui audit verba mea hæc, & nõ facit ea, & reliqua vſque,
Et factum eſt cum conſummaſſet Ieſus verba hæc, ad-
mirabantur turbæ ſuper doctrinam eius: erat enim do-
cens eos ſicut poteſtatem habens, non quaſi Scribæ eo-
rum & Phariſæi. Hoc eſt quod ante dixit per prophe-
tam eſſe ſignificatum in pſalmis, cum diceret, Fiducia- *Pſalm. 11.*
liter agam in eo, eloquia domini eloquia caſta, argen-
tum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſe-
ptuplum. Propter quem numerum admonitus ſum e-
tiam præcepta iſta ad ſeptem illas referre ſentẽtias, quas
in principio ſermonis huius poſuit de beatis cum dice-
ret: & ad alias ſeptem illas operationes ſpiritus ſancti,
quas Eſaias propheta commemorat: ſed ſiue iſte ordo
in his conſiderandus ſit, ſiue aliquis alius, facienda ſunt
quæ audiuimus à domino, ſi volumus ædificare ſuper
petram. F

De Sermone domini in monte,
Libri Secundi finis.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, HIPPONENSIS
Epiſcopi, expoſitionis epiſtolæ Pauli ad
Romanos inchoatæ, ſalutatione
tantummodo expedita,
Liber vnus.

IN epiſtola quam Paulus apoſtolus
ſcripſit ad Romanos, quantum ex
eius textu intelligi poteſt, quæſtio-
nem habet talem: vtrum Iudæis ſolis
euãgelium domini noſtri Ieſu Chri-
ſti venerit propter merita operũ le- E
gis: an verò nullis operum meritis
præcedentibus, omnibus gentibus venerit iuſtificatio
fidei quæ eſt in Chriſto Ieſu: vt non quia iuſti erant ho-
mines, crederẽt: ſed credendo iuſtificati, deinceps iuſtè
viuere inciperent. Hoc ergo docere intendit apoſto-
lus, omnibus veniſſe gratiam euangelij domini noſtri
Ieſu Chriſti. Quam propterea etiam gratiam vocari
oſtendit, quia non quaſi debitum iuſtitiæ redditum eſt,
ſed gratuitò datum. Cœperant enim nõnulli qui ex Iu-
dæis crediderant, tumultuari aduerſus gentes, & maxi-
me aduerſus apoſtolum Paulum, quòd incircunciſos &
à legis veteris vinculis liberos admittebat ad euangelij
gratiam, prædicans eis vt in Chriſtum crederent, nullo
impoſito carnalis circuncifionis iugo. Sed planè tanta
moderatione, vti nec Iudæos ſuperbire permittat, tan-
quam de meritis operum legis: Nec gentes merito fi-
dei aduerſus Iudæos inflari, quòd ipſi receperint Chri-
ſtum quem illi crucifixerunt. tanquam enim, ſicut alio
loco dicit, pro ipſo domino legatione cõfungens, hoc
eſt, pro lapide angulari, vtrunque populum tam ex Iu-
dæis quàm ex gentibus connectit in Chriſto per vin- *2. Cor. 5.*
culum gratiæ, vtriſque auferens omnem ſuperbiam *Epheſ. 2.*

G meritorum, & iuſtificandos vtroſque per diſciplinam
humilitatis aſſocians. Itaque epiſtolam ſic exorſus eſt,
Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus apoſtolus, ſegrega-
tus in euangelium dei. Breuiter in duobus verbis eccle-
ſiæ dignitatem à ſynagogæ vetuſtate diſcernit. Eccleſia
quippe ex vocatione appellata eſt, ſynagoga vero ex
congregatione. Conuocari enim magis hominibus
congruit, congregari autem magis pecoribus, vnde
greges proprie pecorum dici ſolent. Quanquam ergo
pleriſque ſcripturarum locis ipſa eccleſia grex dei, &
ouile dei & pecus dei vocetur: tamen eum in compa-
ratione homines pecora dicuntur, ad vitam veterem
pertinet. Et apparet huiuſmodi homines, nõ cibo ſem-
piternæ veritatis, ſed temporalium promiſsionum tan-
quam terreno pabulo eſſe contentos. Paulus ergo ſer-
uus Chriſti Ieſu vocatus eſt apoſtolus, quæ vocatio illũ
cooptauit eccleſiæ. In euangelium autem dei ſegrega-
Non concordat. tus eſt, vnde, niſi à grege ſynagogæ, ſi verborum Lati-
norum ſignificatio omnimodo cum Græca interpre-
tatione concordat? Sanè euangelium dei in quo ſegre-
gatum ſe eſſe commemorat, commendat authoritate
prophetarum: vt quoniam credentes Chriſto, in quo-
H rum numero vocatus eſt, Iudæus præpoſuerat, à quibus
ſe dixerat ſegregatum, gentes rurſus iam non ſuperbire
admoneat. Siquidem de populo Iudæorum fuerunt
prophetæ, per quos euangelium, cuius fide credentes
iuſtificantur, ante promiſſum eſſe teſtatur. Segregatus
enim, inquit, in euangelium dei quod ante promiſerat
per prophetas ſuos. Fuerunt enim & prophetæ non
ipſius, in quibus etiam aliqua inueniuntur quæ de
Chriſto audita cecinerunt, ſicut etiam de Sibylla di-
citur: quod non facilè crederem, niſi quòd poëta-
rum quidam, in Romana lingua nobiliſsimus, ante-
quam diceret ea de innouatione ſeculi, quæ in do-
mini noſtri Ieſu Chriſti regnum ſatis concinere &
conuenire videantur, præpoſuit verſum dicens,

Eclog. 4. Vltima Cumæi iam venit carminis ætas.

Cumæum autem carmen Sibyllinum eſſe nemo dubi-
tauerit. Sciens ergo apoſtolus ea in libris gẽtium inue-
niri teſtimonia veritatis, quod etiã in Actibus Apoſto-
Acto. 17. lorum loquens Athenienſibus maniſeſtiſsime oſtendit,
Nõ ſolum ait per prophetas ſuos, ne quis à pſeudopro-
phetis per quaſdam veritatis confeſsiones in aliquam
I impietatem ſeduceretur, ſed addidit etiam in ſcripturis
Coloſſ. 4. ſanctis: volens vtique oſtendere literas gentium ſuper-
ſtitioſæ idololatriæ pleniſsimas, non ideo ſanctas ha-
beri oportere, quia in eis aliquid quod ad Chriſtũ per-
tinet, inuenitur. Et ne quiſquam etiam prophetas ali-
quos remotos atque alienos à gente Iudæorum forte
præferret, in quibus nullus ſimulachrorum cultus eſſet,
quantum attinet ad ſimulachra quæ humana operatur
manus, Nam ſimulachris phãtaſmatum ſuorum ſecta-
tores ſuos omnis error illudit, Ne quis tamen aliqua hu
iuſmodi præferens, quia ibi Chriſti nomen oſtentat,
eas potius ſanctas ſcripturas eſſe aſſerat, nõ eas quæ po-
pulo Hebræorum ſunt diuinitus creditæ, ſatis oppor-
tune mihi videtur adiungere cum dixiſſet, In ſcripturis
ſanctis, quod adiecit, de filio ſuo qui factus eſt ei ex ſe-
mine Dauid, ſecundum carnem. Dauid enim certè rex
Iudæorum fuit. Oportebat autem vt ex illa gente ori-
rentur Chriſti prænunciatores prophetæ, ex qua gente
carnem aſſumpturus erat quem prænũciabant. Occur-
rendum autem erat etiam illorum impietati, qui domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum ſecundum hominem
tantummodo quem ſuſcepit, accipiũt: diuinitatem au-
tem in eo non intelligunt ab vniuerſæ creaturæ com- K
munione diſcretam: velut ipſi Iudæi, qui Chriſtum fi-
lium Dauid tantummodo eſſe opinabantur, ignoran-
tes excellentiam qua dominus eſt ipſius Dauid, ſecun-
dum id quod eſt filius dei. Vnde illos in euangelio re-
darguit per prophetiam quæ ipſius Dauid ore prolata *Matt. 22.*
eſt. Quærit enim ab eis, quem ipſe Dauid dominum
appellat, quomodo filius eius ſit? Cum deberent vtique
reſpondere, quòd ſecundum carnem filius eſſet Dauid,
ſecundum diuinitatem autem filius dei, & dominus ip-
ſius Dauid. Quod Paulus apoſtolus quia iam didice-
rat, poſteaquam dixit, in euãgelium dei quod ante pro-
miſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio
ſuo qui factus eſt ei ex ſemine Dauid: addidit, ſecũdum
carnem: ne hoc ſolum & totum in Chriſto eſſe arbitra-
rentur, quod factum erat ſecundum carnem. Adden-
do ergo, ſecundum carnem, ſeruauit diuinitati digni-
tatem ſuam. Quæ non ſolum ſemini Dauid, ſed nec a-
licui angelicæ aut cuiuſuis excellẽtiſsimæ creaturæ ge-
nerationi tribui poteſt, quandoquidem ipſum eſt ver-
bum dei, per quod facta ſunt omnia: quod verbum ex *Ioan. 1.*
ſemine Dauid caro factum eſt, & habitauit in nobis,
non mutatum & conuerſum in carnem, ſed carne vt L
carnalibus congruentur appareret indutum. Quapro-
pter apoſtolus non ſolùm eo verbo quod ait ſecũdum
carnem, humanitatem à diuinitate diſtinxit: ſed etiam
illo quo ait, factus eſt. Non eſt enim factus ſecundum
id quod verbum dei eſt, Omnia enim per ipſum facta
ſunt: Nec fieri cum omnibus poſſet per quẽ facta ſunt
omnia. Neque ante omnia factus eſt, vt per ipſum fie-
rent omnia. Ipſo enim excepto, ſi ante illa iam factus
eſſet, non eſſent illa omnia quæ per illum fierent: nec
poſſent verè dici facta omnia per ipſum in quibus ipſe
non eſſet, ſi ipſe etiam factus eſſet. Et ideo apoſtolus
cum factum diceret Chriſtum, addidit, ſecundum car-
nem: vt ſecundum verbum quod eſt filius dei, non fa-
ctum à deo, ſed natum eſſe monſtraret. Eundem ſanè
ipſum qui ſecundum carnem factus eſt ex ſemine Da-
uid prædeſtinatum dicit filium dei, in virtute: non ſe-
cundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum: nec quemli-
bet ſpiritum, ſed ſpiritum ſanctificationis ex reſurre-
ctione mortuorum. In reſurrectione enim virtus mo-
rientis apparet, vt diceretur prædeſtinatus in virtute ſe-
cundum ſpiritũ ſanctificationis ex reſurrectione mor- M
tuorum. Deinde ſanctificatio vitam nouam fecit, quæ
in domini noſtri reſurrectione ſignata eſt. Vnde idem
apoſtolus alio loco dicit, Si conſurrexiſtis cum Chri- *Coloſſ. 3.*
ſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera
dei ſedens. Poteſt quidem etiam ſic eſſe ordo verbo-
rum, vt non ad ſpiritum ſanctificationis adiungamus
quod ait, ex reſurrectione mortuorum: ſed ad id quod
ait, prædeſtinatus eſt: vt ordo ſit, qui prædeſtinatus eſt
ex reſurrectione mortuorũ: cui ordini interpoſita ſunt
hęc, Filius dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctifica-
tionis. Et nimirum iſte ordo certior & melior videtur,
vt ſit filius Dauid in infirmitate ſecundum carnem, fi-
lius autem dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctifi-
cationis. Factus eſt ergo ex ſemine Dauid, id eſt, filius
Dauid ex mortali corpore, propter quod & mortuus
eſt. Prædeſtinatus eſt autem filius dei, & dominus ipſius
Dauid ex reſurrectione mortuorum. In quantum enim
mortuus eſt, ad id pertinet quod eſt filius Dauid: in-
quantum autem reſurrexit à mortuis, ad id quod eſt fi-
lius dei, & dominus ipſius Dauid, ſicut alibi idem a-
poſtolus dicit. Nam & ſi mortuus eſt ex infirmita- *2. Cor. 13.*

A te, ſed viuit in virtute dei:vt infirmitas pertineat ad Da
nid, vita verò æterna ad virtutem dei. Ideoq; in bis ip-
ſis verbis dominum ſuum deſignat eum Dauid dicens,
Pſal.109. Dixit dominus domino meo, ſede ad dexterā meam,
Donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis. Ea eo
enim quòd reſurrexit à mortuis, ſedet ad dexteram pa-
tris. Prædeſtinatum ergo ex reſurrectione mortuorum,
vt ſederet ad dexteram patris, videns in ſpiritu Dauid,
non auderet dicere filium ſuum, ſed dominum ſuum.
Vnde & conſequenter hic adiungit, Ieſu Chriſti do-
mini noſtri: poſteaquā dixit, ex reſurrectione mortuo-
rum: tanquā admonens vnde illū Dauid dominū ſuum
potius quàm filiū eſſe teſtatus ſit: non autē ait eum præ-
deſtinatum à mortuis, ſed ex reſurrectione mortuorū.
Non enim reſurrectione ipſa ſua filius apparet, de pro-
pria illa & eminētiſsima dignitate, qua etiam eſt caput
eccleſiæ, cum & cæteri mortui reſurrecturi ſint: ſed fi-
lius dei prædeſtinatus eſt quodam principatu reſurre-
ctionis, quia ex reſurrectione omnium mortuorū ipſe
prædeſtinatus eſt: id eſt, vt præ cætetis & ante cæteros
reſurgeret deſignatus. Vt quod hic poſitū eſt, filius dei,
cum dixiſſet, prædeſtinatus eſt, ad documentum valeat
B tantę ſublimitatis. Non enim ſic prædeſtinari oportuit,
niſi filium dei ſecūdum quòd eſt etiam caput eccleſiæ,
vnde illum alio loco primogenitum ex mortuis appel-
Coloſ.1. lat. Eum enim decebat venire ad iudicium reſurgentiū,
qui præceſſerat ad exemplū: neque ad exemplum om-
nium reſurgētium, ſed ad exemplum eorum qui ſic re-
ſurrecturi ſunt, vt cum illo viuant & regnent in ſempi-
ternum, quorum etiam caput eſt, tāquam corporis ſui.
Ex ipſorum enim reſurrectione etiā prædeſtinatus eſt,
vt ipſis princeps fieret: cæterorum autem in ſua condi-
tione reſurgentium non princeps, ſed iudex eſt. Non
itaque ex illorum mortuorū reſurrectione prædeſtina-
tus eſt quos eſt damnaturus. Prædeſtinatū enim eſſe ex
reſurrectione mortuorum, vt præcederet reſurrectionē
mortuorū, vult intelligi apoſtolus. Hos autē præceſsit,
qui ad ipſum cœleſte regnū quò eos præceſsit ſecuturi
ſunt. Propter quod non ait, qui prædeſtinatus eſt filius
dei ex reſurrectione mortuorum Ieſus Chriſtus domi-
nus noſter: ſed, ex reſurrectione mortuorū Ieſu Chriſti
domini noſtri. Tanquam ſi diceret, qui prædeſtinatus
eſt filius dei ex reſurrectione mortuorum ſuorum: hoc
C eſt, ad ſe pertinentium in vitam æternam: velut ſi inter-
rogaretur, quorum, mortuorum, & reſponderet, ipſius
Ieſu Chriſti domini noſtri. Ex reſurrectione enim cæ-
terorum mortuorū nō eſt prædeſtinatus, quos nō præ-
ceſsit ad gloriā vitæ æternæ, non vtique ſecuturos, quo-
niam ad pœnas ſuas impij reſurrecturi ſunt. Ergo ille
tanquam filius dei vnigenitus, etiam primogenitus ex
mortuis prædeſtinatus eſt, ex reſurrectione mortuorū.
Quorum mortuorum, niſi domini noſtri Ieſu Chriſti?
Per quē accepimus, inquit, gratiā & apoſtolatum. Gra-
tiam cū omnibus fidelibus, apoſtolatū autem non cum
omnibus. Et ideo ſi tantummodo apoſtolatum ſe di-
ceret accepiſſe, ingratus extitiſſet gratię, qua illi peccata
dimiſſa ſunt: tanquam enim meritis priorum operum
accepiſſe apoſtolatū videretur. Optime itaque tenet or-
dinem cauſæ, vt nemo audeat dicere vitæ prioris meri-
tis ſe ad euāgelium eſſe perductū: quando nec ipſi apo-
ſtoli, qui cæteris membris poſt caput corporis ſuper-
eminent, accipere apoſtolatum proprie potuiſſent, niſi
prius communiter cum cæteris gratiā quæ peccatores
ſanat & iuſtificat accepiſſent. Quod autem ſubiungit,
Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro no-
mine eius: ad hoc dicit apoſtolatum ſe accepiſſe, vt o- D
bediatur fidei pro nomine domini noſtri Ieſu Chriſti:
hoc eſt, vt credant omnes in Chriſto, & ſignentur in
eius nomine qui ſalui eſſe cupiunt. Quam ſalutem non
ſolis Iudæis, ſicut nōnulli qui ex ipſis crediderant arbi-
trabantur, veniſſe iam oſtendit cum ait, In omnibus
gentibus, in quibus eſtis, inquit, & vos vocati Ieſu Chri-
ſti, id eſt, vt & vos ſitis eius Ieſu Chriſti, qui omnium
gentium ſalus eſt, quanquam non in numero Iudæorū,
ſed in numero cæterarū gentium ſitis inuenti. Hucuſq;
dixit ipſe quis eſſet qui ſcribit epiſtolam. Eſt enim qui
ſcribit epiſtolam, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus
apoſtolus, ſegregatus in euangelium dei. Sed quia oc-
currebat, quod euangelium? reſpondit, quod ante pro-
miſerat per prophetas ſuos, in ſcripturis ſanctis, de fi-
lio ſuo. Item quia occurrebat, de quo filio ſuo? reſpōdit,
qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem,
qui prędeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecundum ſpi-
ritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorū, do-
mini noſtri Ieſu Chriſti. Et quaſi diceretur, quomodo
tu ad eum pertines? reſpōdit, Per quem accepimus gra-
tiam, & apoſtolatum, ad obediendum fidei in omnibus
gentibus pro nomine eius. Item quaſi diceretur, Quæ E
igitur cauſa eſt vt ſcribas ad nos? reſpondit, In quibus
eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti. Nunc deinde adiungit
ex more epiſtolæ quibus ſcribat, Omnibus, inquit, qui
ſunt Romæ dilectis dei, vocatis ſanctis, etiam hic ſi-
gnificauit benignitatem dei potius quàm meritum il-
lorum. Nō enim ait, diligentibus deum: ſed, dilectis dei.
Prior enim dilexit nos ante omnia merita, vt & nos eū
dilecti diligeremus. Inde etiam addidit, vocatis ſan-
ctis. Quanquam enim ſibi quis tribuat quòd vocanti
obtemperat, nemo poteſt ſibi tribuere quòd vocatus
eſt. Vocatis autem ſanctis, non ita intelligendum eſt,
tanquam ideo vocati ſint, quia ſancti erant: ſed ideo
ſancti effecti, quia vocati ſunt. Reſtat ergo vt ſalutem
dicat, vt compleatur vſitatum epiſtolæ principium, tan
quam ille illis ſalutem: pro eo autem ac ſi diceret ſalu-
tem, Gratia vobis, inquit, & pax à deo patre noſtro, &
domino Ieſu Chriſto. Nō enim omnis gratia eſt à deo.
Nam & iudices mali præbent gratiam in accipiendis
perſonis aliqua cupiditate illecti, aut timore perterriti.
Neque omnis pax dei eſt vel ab illo, vnde ipſe dominus
diſcernēs ait, Pacem meam do vobis: adiungens etiam F
& dicens, non ſe talem pacem dare, qualem dat hic *Ioan.14.*
mundus. Gratia eſt ergo à deo patre, & domino noſtro
Ieſu Chriſto, qua nobis peccata remittuntur, quibus
aduerſabamur deo: pax verò ipſa, qua reconciliamur
deo. Cum enim per gratiam remiſsis peccatis abſum-
ptæ fuerint inimicitiæ, reſtat vt pace adhæreamus illi,
à quo nos ſola peccata dirimebant. Sicut Propheta di-
cit, Non grauabit aurem vt non audiat, ſed peccata ve-
ſtra inter vos & deum ſeparant. Quibus remiſsis per *Eſa.59.*
fidem domini noſtri Ieſu Chriſti, nulla ſeparatione in-
terueniente pax erit. Fortaſſe autem quiſque miretur,
quomodo intelligenda ſit iuſtitia iudicis dei, cum gra-
tiam præbet ignoſcendo peccatis. Sed hoc plane iu-
ſtum eſt apud deum, quia vere iuſtum eſt, vt ij quos
peccatorum ſuorum pœnitet, eo tempore quo non-
dum pœnarum manifeſtus terror apparet, miſericor-
diter ſeparentur ab eis qui defenſiones peccatorū ſuo-
rum pertinaciter exquirentes, nulla pœnitentia corrigi
volunt. Iniuſtum eſt enim, vt cum his illi ad conſortiū
pœnale copulentur, qui vocantem deum nō ſpreuerūt,
& peccantes diſplicuerunt ſibi, vt quemadmodum il-

G le peccata eorum, ſic etiam ipſi odiſſent ſua. Ea enim
demum eſt humanæ iuſtitiæ diſciplina, non in ſe ama-
re niſi quod dei eſt, & odiſſe quod proprium eſt: nec
approbare peccata ſua, nec in eis alium improbare, ſed
ſeipſum, nec putare ſatis ſibi eſſe vt ſua peccata diſpli-
ceant, niſi etiam vigilantiſsima deinceps intentione vi-
tentur: nec in eis vitandis vires ſuas exiſtimare ſuffice-
re, niſi diuinitus adiuuetur. Iuſtum eſt ergo apud deum,
vt ignoſcatur talibus quæcunque antea commiſerunt,
ne quod iniuſtiſsimum eſt, cum eis qui tales non ſunt,
confundantur atq; miſceantur. Quapropter & quia ta-
libus non ignoſcitur, iuſtitia dei eſt, & quia ignoſcitur,
gratia eſt. Iuſta eſt ergo gratia dei, & gratia iuſtitia, cum
in eo quoque etiam pœnitẽtiæ meritũ gratia præcedat,
quod neminem peccati ſui pœniteret, niſi admonitio-
ne aliqua vocationis dei. Porrò iuſtitiæ diuinæ tanta
conſtãtia eſt, vt cum pœna ſpiritalis & ſempiterna pœ-
niteoti fuerit relaxata, preſſuræ tamen cruciatúſq; cor-
porales, quibus etiam martyres exercitatos nouimus,
poſtremò mors ipſa, quam peccando meruit noſtra na
tura, nulli relaxetur. Quòd enim iuſtitia iuſti homines
& pij, tamen exoluunt iſta ſupplicia, de iuſto dei iu-
H dicio venire credendum eſt. Ipſa eſt quæ in ſacris ſcri-
pturis etiã diſciplina nominatur, quã nemo iuſtorum
Hebr.12. effugere ſinitur. Neminẽ quippe excepit cum diceret,
Quem enim diligit deus, corripit: flagellat autem om-
nem filium quem recipit. Vnde etiam ipſe Iob, qui pro-
pterea tam multa illa paſſus eſt, vt hominibus quis vir
eſſet & quantus dei ſeruus eluceret, pœnas tamen cor-
poris pro peccatis ſuis ſe exoluere ſæpe teſtatur. Petrus
quoque apoſtolus exhortãs fratres ad perferendas pro
1.Petr.4. Chriſti nomine paſsiones, ita loquitur, Nemo autẽ ve-
ſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus,
aut curas alienas agens, Si vero quaſi Chriſtianus, non
erubeſcat: glorificet autem deum in iſto nomine, quia
tempus inchoationis iudicij à domo dei. Si autem ini-
tium à nobis, quis finis eorum qui non credunt euan-
Prouer.11. gelio dei? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluus fit, peccator &
impius vbi parebit? Manifeſte oſtendit eaſdem ipſas
paſsiones, quas iuſti patiuntur, ad iudicium dei perti-
nere. Quod inchoari dixit ex domo dei, vt inde conii-
ciatur, quanta impiis futura ſeruantur. Vnde etiam ipſe
2.Theſſ.1. Paulus ad Theſſalonicenſes dicit, Ita vt noſipſi de vo-
I bis gloriemur in eccleſiis dei, pro veſtra patientia &
fide in omnibus perſecutionibus veſtris, & preſſuris
quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij dei. Quod
omnino ad illud reſpicit, quod ait Petrus, tempus eſſe
inchoationis iudicij à domo domini: & illud quod de
Prouer.11. propheta interpoſuit. Et ſi iuſtus vix ſaluus erit, pecca-
tor & impius vbi parebit? Vnde mihi videtur etiam il-
2.Reg.12. la quæ per Nathan Prophetam regi Dauid cõminatus
eſt deus, quanquam ſtatim ignouerit pœnitenti, pro-
pterea tamen accidiſſe omnia, vt demonſtraretur il-
lam veniam ſpiritaliter datam propter futurum iudi-
cium pœnarum, quod expectat eos qui hoc tempore
1.Petr.4. corrigi nolunt. Dicit enim & alibi Petrus, Propter hoc
enim & mortuis euangelizatum eſt, vt iudicentur qui-
dem ſecundum hominem in carne, viuant autem ſe-
cundum deum in ſpiritu. Hoc dixi, vt oſtenderẽ quan-
tum poſſem, & quantum opportunitas præſentis loci
ſcripturarum ſinit, non ſic accipiendam gratiam & pa-
cem dei cum dicitur, vt exiſtiment homines à iuſtitia
deum poſſe diſcedere, Nam & ipſam pacem cum pro-
mitteret dominus ait, Hæc dixi, vt in me pacem habea-
Ioan.16. tis, in mundo autem preſſurã. Sed tribulationes & mo-
leſtiæ cum per iuſtitiam dei redduntur peccatis, bonos K
& iuſtos, & quibus iã plus peccata ipſa diſplicent quàm
vlla corporis pœna, non reflectunt ad peccandum, ſed
ab omni labe penitus purgãt. Pax enim perfecta etiam
corporis ſuo tempore roborabitur, ſi nunc pacẽ quam
dominus per fidem dare dignatus eſt, inconcuſſe ſpiri-
tus noſter atq; incommutabiliter teneat. Quod autem
apoſtolus gratiam, & pacẽ à deo patre, & domino no- *Rom.1.*
ſtro Ieſu Chriſto dicit, non adiungens etiam ſpiritum
ſanctum: non mihi alia ratio videtur, niſi quia ipſum
donum dei ſpiritum ſanctũ intelligamus. Gratia porrò
& pax, quid aliud eſt quàm donũ dei? Vnde nullo mo-
do dari hominibus gratia poteſt qua liberamur à pec-
catis: & pax qua recõciliamur deo, niſi in ſpiritu ſancto.
Et ideo ipſa trinitas, pariterq; incõmutabilis vnitas in
iſta ſalutatione cognoſcitur. Quod propterea maxime
credo, quoniã excepta epiſtola quam ad Hebræos ſcri-
pſit, vbi principium ſalutatorium de induſtria dicitur
omiſiſſe, ne Iudæi qui aduerſus eum pugnaciter obla-
trabant, nomine eius offenſi, vel inimico animo lege-
rent, vel omnino legere non curarent quod ad eorũ ſa-
lutem ſcripſerat. Vnde nonnulli eam in canonem ſcri-
pturarum recipere timuerunt. Sed quoquo modo ſe ha L
beat iſta quæſtio, excepta hac epiſtola, cæteræ omnes
quæ nulla dubitante eccleſia Pauli apoſtoli eſſe firman-
tur, talem continent ſalutationem, niſi quòd ad Timo-
theum in vtraq; interponit, miſericordiã. Nam ita ſcri-
bit. Gratia, miſericordia, pax à deo patre, & Ieſu Chri- *1.Tim.1.*
ſto domino noſtro. Quò enim familiarius, eo dulcius *& 2.*
quodammodo ſcribens ad Timotheum, id verbum in-
terpoſuit, quo planè aperitur atque oſtẽditur, non me-
ritis operum priorum, ſed ſecũdum miſericordiam dei
nobis dari ſpiritũ ſanctum: vt & peccatorum abolitio
fiat, quibus ſeiungebamur à deo, & reconciliatio, vt illi
inhæreamus. Nec aliæ apoſtolorum epiſtolæ quas vſus
eccleſiaſticus recipit, parum nos admonent de iſta tri-
nitate in principijs ſuis. Nam Petrus ita dicit, Gratia vo *1.Petr.1.*
bis & pax adimpleatur. Deinde ſtatim ſubiecit, Benedi-
ctus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti: vt per gra
tiam & pacẽ ſpiritu ſancto intellecto, patris & filij com
memoratio animũ de trinitate commoneat. Et in alia
ſic ait, Gratia vobis & pax multiplicetur in recognitione *2.Petr.1.*
dei & Chriſti Ieſu domini noſtri. Ioannes autem ne-
ſcio quam ob cauſam omiſit tale principium, ſed planè M
trinitatis cõmemorationem nec ipſe neglexit, pro gra-
tia & pace, ſocietatem interponens. Quod ergo vidi- *1.Ioan.1.*
mus, inquit, nunciamus & vobis, vt & vos ſocietatem
habeatis nobiſcũ, & ſocietas noſtra ſit cum patre & fi-
lio eius Ieſu Chriſto. In ſecũda verò illis quæ ad Timo-
theum ſunt conſonat dicens, Sit vobiſcũ gratia, miſeri- *2.Ioan.1.*
cordia, pax, à deo patre & Ieſu Chriſto filio patris. In
tertiæ principio de trinitate penitus tacetur, credo quòd
ſit omnino breuiſsima. Sic enim incipit, Senior Gaio *3.Ioan.1.*
dilectiſsimo, quem ego diligo in veritate. Quam veri-
tatem pro ipſa trinitate poſitam puto. Iudas nominato *Iudæ.1.*
deo patre & domino Ieſu Chriſto, ad intelligendum
ſpiritum ſanctum, hoc eſt, donum dei, tria verba ponit:
ſic quippe incipit, Iudas Ieſu Chriſti ſeruus, frater au- *Ibidem.*
tem Iacobi, in deo patre dilectis, & in Ieſu Chriſto con
ſeruatis & vocatis, miſericordia vobis, & pax, & cha-
ritas adimpleatur. Gratia enim & pax ſine miſericor-
dia & charitate intelligi non poteſt. Iacobus autem v-
ſitatiſsimum exordium fecit epiſtolæ, ita ſcribens, Ia-
cobus dei & domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus, duode- *Iacob.1.*
cim tribubus quæ ſunt in diſperſione ſalutem. Cre-

do conſi-

A do conſiderãs ſalutem nõ eſſe niſi in dono dei vbi gra-
tia & pax. Et quanquam ante hoc verbum nominauerit
deum & dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum: tamẽ quia
nulla gratia & nulla pace ſalui fiunt homines, niſi quæ
eſt à deo patre & domino Ieſu Chriſto, ſicut Ioannes in
3. Ioan. 1. tertia veritatem, ſic iſte ſalutẽ pro ipſa trinitate poſuiſ-
ſe mihi videtur. Quo loco protſus non arbitror præter-
eundum, quod pater Valerius animaduertit admirans.
In quorundam rusticanorum collocutione, cũ alter al-
teri dixiſſet, ſalus: quæſiuit ab eo qui & Latine noſſet &
Punice, quid eſſet ſalus. Reſponſum eſt, tria. Tum ille
agnoſcens cum gaudio ſalutem noſtram eſſe trinitatẽ,
conuenientiam linguarum non fortuitu ſic ſonuiſſe ar-
bitratus eſt, ſed occultiſsima diſpenſatione diuinæ pro-
uidentiæ: vt cum Latine nominatur ſalus, à Punicis in-
telligãtur tria: & cum Punici lingua ſua tria nominant,
Mat. 15. Latine intelligatur ſalus. Chananæa enim, hoc eſt Pu-
nica mulier, de finibus Tyri & Sidonis egreſſa, quæ in
euangelio perſonam gentium gerit, ſalutem petebat fi-
liæ ſuæ, cui reſponſum eſt à domino, Non eſt bonũ pa-
nem filiorum mittere canibus. Quod crimen obiectum
illa non negans, tanquam de confeſsione peccatorum
B impetratura ſalutem filiæ, hoc eſt, nouæ vitæ ſuæ, Ita in-
quit, domine. nam & canes edunt de micis quæ cadunt
de menſa dominorum ſuorum, Tria enim mulieris lin-
gua ſalus vocantur. Erat enim Chananæa. Vnde inter-
rogati ruſtici noſtri quid ſint, Punice reſpõdentes Cha-
nani, corrupta ſcilicet (ſicut in talibus ſolet) vna litera
quid aliud reſpondent q̃ Chananæi? Petens itaq; ſalutẽ,
Trinitatẽ petebat: quia & Romana lingua quæ in ſalutis
nomine Trinitatem Punicè ſonat, caput gentium inuẽ-
ta eſt in aduentu domini. Et diximus, Chananæam mu-
lierem, gentium ſuſtinere perſonam. Panem autem ap-
pellans dominus, id ipſum quod à muliere petebatur,
quid aliud q̃ Trinitati atteſtatur? Nanque alio loco ean-
dem Trinitatẽ in tribus panibus intelligendã eſſe aper-
tiſsime docet. Sed hæc verborum conſonãtia, ſiue pro-
uenerit, ſiue prouiſa ſit nõ pugnaciter agendum eſt, vt ei
quiſque cõſentiat, ſed quantũ interpretãtis elegantiam
hilaritas audiẽtis admittit. Illud ſanè magna intẽtione
animi conſiderandum, & totis viribus pietatis ample-
ctẽdum ſatis apparet, quoniã ſi gratia & pax ad implen-
dam Trinitatis cõmemorationem ſic ab apoſtolo po-
C nitur ac ſi ſpiritum ſanctũ nominaſſet: ille peccat in ſpi-
ritum ſanctũ qui deſperans vel irridens, atq; cõtemnẽs
prædicationem gratiæ, per quã peccata diluuntur, & pa-
cis, per quam reconciliamur deo, detractat agere pœni-
tentiam de peccatis ſuis, & in eorum impia atq; morti-
fera quadã ſuauitate perdurandum ſibi eſſe decernit, &
in finẽ vſq; perdurat. Quod ergo ait dominus, dimitti
Mat. 12. homini ſi verbũ dixerit aduerſus filium hominis: ſi autẽ
verbũ dixerit aduerſus ſpiritum ſanctũ, non ei dimitti,
neque hic, neq; in futuro ſeculo, ſed reũ eſſe æterni pec-
cati, non negligenter audiendũ eſt. Conſtituamus enim
aliquẽ Latinæ linguæ ignarũ, cum illo audiẽte pronun-
ciatus fuerit ab aliquo ſpiritus ſanctus, quærere quid re-
rum ſignificetur ſub iſto ſyllabarum ſono, ab aliquo au-
tem deceptore vel irriſore impio reſponderi aliquid a-
liud, quodlibet vile & abiectũ, vt quærẽtem decipiat, ſi-
cuti à talibus fieri ſolet ridendi gratia, illum autem per
ignorantiã contempſiſſe hoc nomen, dũ neſcit quid ſi-
gnificet, & aliqua etiã in hoc cõuitia iactitaſſe: neminẽ
eſſe arbitror tam vanum & inconſideratũ, qui hunc ho-
minem vllo crimine impietatis aſpergat: at contrà ſi ta-
cito nomine res ipſa verbis quibus poteſt ad quærentis
intelligentiam perducatur, tum verò ſi aliqua cõtume- D
lioſa in tantam ſanctitatem vel verba vel facta protule-
rit, reus tenebitur. Quæ cum ita ſint, manifeſtum eſſe ar-
bitror eum qui hoc nomine audito, aliam pro alia re ſi-
gnificari putauerit: & aduerſus eam rem quem ſignifi-
cari hoc nomine credidit, verbum dixerit: non hunc ſic
peccare vt aduerſus ſpiritum ſanctum verbum dixiſſe
iudicetur. Itaque ſi quiſquam quærens quid ſit ſpiritus
ſanctus audiat ab imperito, hunc eſſe filium dei per quẽ
facta ſunt omnia, qui etiam certa opportunitate tempo-
ris de virgine natus ſit, & occiſus à Iudæis, & reſurrexe-
rit: quibus auditis vel neget, vel irrideat quæ dicta ſunt:
non eum ſic teneri putandum eſt, ac ſi verbum aduer-
ſus ſpiritum ſanctum dixerit: ſed potius aduerſus filium
dei, vel filium hominis, ſicut & vocari & eſſe dignatus
eſt. Nõ enim quid ſit imperito per vocem propoſitum
ſed per rationem expoſitum, conſiderandum eſt: quia
ille cum maledicta proferret, ei vtiq; maledicebat, quem
ſibi enarratum in cogitatione intuebatur. Quodlibet au-
tem vocaretur, vtrum res ipſa veneranda, an neganda,
vel vituperanda eſſet, hoc quæritur. Hoc modo etiam ſi
quiſpiam quærat quis ſit Ieſus Chriſtus: & ea quærenti E
reſpondeantur quæ non in filium dei, ſed potius in ſpi-
ritum ſanctum conueniunt, quibus auditis ille blaſphe-
met: non vtique aduerſus filium, ſed aduerſus ſpiritum
ſanctum verbum dixiſſe tenebitur. Sed ſi tranſitoriè ac
negligenter attenderimus quod dictum eſt, Si quis ver-
bum dixerit aduerſus ſpiritum ſanctum, non remitte-
tur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, quis inue-
niri poterit cui veniam peccatorum dederit deus. Nam
& pagani qui appellantur, etiam nunc totam noſtram
religionem, quia iam ferro & cædibus prohibentur, ma
ledictis contumeliiſque inſectantur: & quicquid de
ipſa Trinitate dicimus, negando & blaſphemãdo con-
temnunt. Non enim excipiunt ſibi ſpiritum ſanctum
quem venerentur, vt in cætera ſæuiant: ſed ſimul ad-
uerſus omnia quæcunque ſolicite de trina dei maieſta-
te loquimur, quanto poſſunt furore impietatis obla-
trant. Nam neque de ipſo deo patre digna ſentiunt,
quem partim pœnitus negant, partim ſic fatentur, vt
de illo falſa fingendo, non vtique illum, ſed ſua figmen-
ta venerentur. Multo magis ergo quod de filio dei, vel
de ſpiritu ſancto dicimus, ſuo impio more deridere,
quàm noſtra pia ſocietate colere maluerunt. Quos ta- F
men quãtum poſſumus adhortamur ad Chriſtum co-
gnoſcendum, & per ipſum patrem deum: ſummóque
& vero imperatori militandum eſſe ſuademus: eóſque
promiſſa impunitate præteritorum omnium peccato-
rum inuitamus ad fidem. Qua in re ſatis iudicamus, e-
tiam ſi quid aduerſus ſpiritum ſanctum in ſua ſacrilega
ſuperſtitione dixerunt, cum Chriſtiani facti fuerint, ſi-
ne vlla caligine dubitationis ignoſci. Iudæi vero quales
aduerſus ſpiritum ſanctum fuerint, teſtis eſt Stephanus,
quem ipſo ſpiritu ſancto plenum lapidauerunt, cum il-
la omnia quæ in eos dixit, ipſe ſpiritus dixerit. In qui-
bus verbis apertiſsime dictum eſt Iudæis, Vos ſemper *Acto. 7.*
reſtitiſtis ſpiritui ſancto. In illo tamẽ numero Iudæorũ
reſiſtentium ſpiritui ſancto, & nõ ob aliud Stephanum
vas eius, niſi quòd eo plenus erat lapidantium, etiam
Paulus apoſtolus erat, in manibus omnium quorum
veſtimenta ſeruabat: quod ſibi poſtea etiam pœniten-
do increpitat, eo ipſo ſpiritu iam pleniſsimus, cui primo
inaniſsimus reſiſtebat, & paratus iam lapidari pro tali-
bus dictis, qualium prædicatorẽ ipſe lapidauerat. Quid
Samaritani? Nónne ita ſpiritui ſancto aduerſantur, vt

G ipſam prophetiã penitus conentur extingere, quæ per
ſpiritum ſanctum miniſtrata eſt? Quorum tamen ſalu-
ti & ipſe dominus atteſtatur, in eo qui decem leproſis
Lucæ 17. mundatis ſolus reuerſus eſt vt ageret gratias, cum eſſet
Samaritanus. Et in illa muliere, cum qua ad puteũ ſexta
Ioan. 4. hora locutus eſt, & eis qui per illam crediderunt. Poſt
Acto. 2. domini autem aſcenſionem, ſicut in Actibus Apoſtolo-
rum ſcriptum eſt, quanta gratulatione ſanctorum rece-
pit Samaria verbum dei. Simonem quoque magum ar-
guens Pertus apoſtolus, quòd tam male de ſpiritu ſan-
cto ſenſerit, vt eum venalem putans pecunia ſibi emen-
dum popoſcerit: nõ tamen ita de illo deſperauit, vt ve-
niæ locum nullum relinqueret. Nam benigne etiam vt
eum pœniteret, admonuit. Ipſa deniq; catholicæ eccle-
ſiæ tam inſignis authoritas, quæ in eodem dono ſpiri-
tus ſancti omnium ſanctorũ mater toto fœcunda orbe
diffunditur, cui vnquam hæretico vel ſchiſmatico ſpẽ
liberationis ſi ſe corrigat amputauit, cui placandi dei
aditũ clauſit? Nónne omnes ad vbera ſua, qui eã ſuper-
bo faſtidio reliquerũt, cum lachrymis reuocat? Quis ve-
ro vel de principibus vel de regibus hæreticorum in-
H uenitur, qui non aduerſetur ſpiritui ſancto? Niſi forte
quiſquam tam peruerſe ſentit, vt arbitretur eum teneri
reum, qui aduerſus ſpiritum ſanctum aliquid dixerit: eũ
verò qui aduerſus ſpiritum ſanctum multa fecerit, non
teneri. Qui autẽ tanta euidentia contra ſpiritũ ſanctum
pugnant, quàm illi qui aduerſus eccleſiæ pacem ſuper-
biſsimis contentionibus ſæuiunt? Sed ſi de verbis quæ-
ſtio eſt, quæro vtrum nihil dicãt aduerſus ſpiritum ſan-
ctum, cum alij eum, quod ad ipſum proprie pertinet,
omnino non eſſe aſſeuerent: ſed ita eſſe vnum deum, vt
idem ipſe pater, idem ipſe filius, idem ipſe ſpiritus ſan-
ctus appelletur. Alij fateantur quidem eſſe ſpiritum ſan
ctum, ſed æqualem filio, vel omnino eſſe deum negent.
Alij vnam quidem & eandem trinitatis ſubſtantiã eſſe
fateãtur, ſed de ipſa diuina ſubſtantia tam impie ſentiãt,
vt eam commutabilem & corruptibilẽ putent: ipſumq;
ſpiritum ſanctum, quẽ dominus diſcipulis ſe miſſurum
Acto. 2. eſſe promiſit, non quinquageſimo die poſt eius reſur-
rectionem, ſicut apoſtolorum acta teſtantur, ſed poſt
trecentos ferè annos per hominem veniſſe confingãt.
Alij ſimiliter aduentum eius, quem et nemus negent: &
eum prophetas in Phrygia per quos tanto poſt loquere-
tur elegiſſe contendant. Alij ſacramenta eius exufflent,
I & baptizatus in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti
denuo baptizare non dubitent. Sed ne pergam per ſin-
gula quæ ſunt innumerabilia, his certe omnibus quos
pro tẽpore breuiter attigi, ad ſponſam Chriſti redeun-
tibus, & errorem atq; impietatem pœnitendo damnan-
tibus, nulla catholica diſciplina negaudum eccleſiæ pa-
cem, & claudẽda viſcera miſericordiæ iudicauit. Quòd
ſi quiſquam tunc putat verbum dici aduerſus ſpiritum
ſanctum, cum ab eo dicitur coi iam per baptiſmum di-
miſſa ſunt peccata, attendat nec talibus per eccleſiæ ſan-
ctitatem auferri pœnitentiæ locum. Si enim propterea
credit non dari veniam, quia gratia fidei ſacramentiſq;
fidelium iam perceptis non poteſt dici peccatum igno-
rantiæ: videat aliam cauſam eſſe, cum dicitur propterea
non ignoſci, quia ignorantiæ tempore peccatum eſt: &
aliam cauſam eſſe, cum dicitur propterea non igno-
ſci, quia verbũ dixit aduerſus ſpiritum ſanctum. Si enim
ſola ignorantia veniam meretur, & ignorantia non ac-
cipitur, niſi antequam quiſque fuerit baptizatus: non ſo-
lum ſi aduerſus ſpiritum ſanctum, ſed etiam ſi aduerſus
filium hominis poſt baptiſmum dixerit verbum: & om-
nino ſi qua fornicatione vel homicidio, vel vllo flagi- K
tio aut facinore poſt baptiſmum ſeſe maculauerit, non
poteſt pœnitendo curari. Quod qui ſenſerunt, excluſi
ſunt à cõmunione catholica, ſatiſq; iudicatum eſt, eos
in illa crudelitate, diuinæ miſericordiæ participes eſſe
nõ poſſe. Si autem illud ſolum, quod aduerſus ſpiritum
ſanctũ dicitur, ſine venia eſſe poſt acceptum baptiſmũ
putatur: primò dominus cum inde loqueretur nullum
tempus excepit, ſed regulariter ait, Qui dixerit verbum
aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei neque in
hoc ſeculo, neque in futuro. Deinde Simõ quem paulò
antè cõmemoraui, iam baptiſmum acceperat, cum ſpi-
ritum ſanctum turpiſsimo mercatui ſubditum credidit.
Cui correpto à ſe Petrus tamen cõſilium pœnitendi de-
dit. Quid autem agimus de iis qui cum baptiſmi ſacra-
menta pueri vel infantes perceperint poſtea negligen-
ter educati, per ignorantię tenebras vitam turpiſsimam
ducunt: neſcientes omnino quid Chriſtiana diſciplina
iubeat aut vetet, quid polliceatur & quid minetur: quid
credendum, quid ſperandum, quid diligendum ſit: num
audebimus peccata eorũ propterea non ignorãtiæ pec-
cato deputare, quia baptizati peccauerũt, cum omnino L
ignorantes, & omnino, quemadmodum dicitur, vbi ca-
put haberent neſcientes, in magno errore peccauerint?
Quod ſi eo tempore cum ſcientia quiſque peccaſſe di-
catur, quo ſcit malum eſſe quod faciat, & tamen facit,
cur hoc in ſpiritum ſanctum ſolum, nõ etiam in domi-
num Ieſum Chriſtum irremiſsibile iudicatur? Adhuc ſi
hocipſum eſſe creditur peccare, vel verbum dicere ad-
uerſus ſpiritum ſanctum, quodlibet peccatũ cum ſcien-
tia cõmittere: vt quicquid homines ignorando peccãt,
in filium peccare, quicquid autẽ ſcientes peccãt, in ſpi-
ritum ſanctũ peccare iudicentur: quæro quis neſciat ma-
lum eſſe (verbi gratia) corrumpere pudicitiã vxoris alie-
næ, vel eoipſo certe quòd hoc in ſua cõiuge nollet per-
peti: aut fraudare quenquam in negocio, aut circũueni-
re mendacio, aut opprimere teſtimonij falſitate, aut au-
ferendæ rei cauſa inſidiari & occidere quempiam: & ſi
quid omnino eſt quod ſibi ab altero fieri non vult, & ſi
fieri ſenſerit, toto corde indubitanter accuſat: aut ſi hæc
ab ignorantibus fieri dicimus, quid inuenimus in quo
ſcientes homines peccare videantur? Reſtat ergo vt ſi
hoc eſt peccare in ſpiritum ſanctum, peccare cum ſciẽ-
tia illis peccatis quæ commemoraui negetur pœniten- M
di locus, quoniã peccato in ſpiritũ ſanctum omnẽ ſpẽ
veniæ dominus amputauit. Quod ſi regula Chriſtiana
reſpuit, omneſq; illos qui ſic peccant ad correctionẽ vi-
tæ vocare nõ ceſſat, adhuc quærẽdũ eſt quid ſit peccare
in ſpiritũ ſanctum, cui peccato venia nulla conceditur.
An forte nõ eſt dicendus cũ ſcientia peccare, qui pecca
tum ipſum malũ eſſe nouit, & tamen deũ voluntatemq;
ei' ignorãs peccat? Hoc enim videtur & ad Hebręos di
cere cũ dicit, Volũtarie enim peccãtibus nobis poſtquã *Hebræ. 10.*
accepimus ſciẽtiam veritatis, nõ adhuc relinquitur pro
peccatis ſacrificium. Parum enim erat ſi tatũmodo di-
ceret volũtarie peccantibus nobis: niſi adderet, poſtquã
accepimus ſcientiã veritatis, in qua vtique deus volun-
táſque eius cognoſcitur. Quæ ſcientia videtur cõgruere *Lucæ 12.*
dominicæ illi ſententiæ, cũ ait, Seruus ignorans volun-
tatem domini ſui, & faciẽs digna plagis, vapulauit pau-
ca. Seruus antẽ ſciens voluntatem domini ſui, & faciens
digna plagis, vapulabit multa: vt hoc putemus dictũ eſ-
ſe quod dictum eſt, vapulabit pauca: tãquam ſi diceret,
leuiter emendatus ad veniã pertinebit: in eo verò quod
dictum eſt, vapulauit multa: ſempiternum ſupplicium

intelligatur

A intelligatur, quod minatur peccantibus in ſpiritum ſanctum, quibus dicit nunquam poſſe dimitti peccatum: vt hoc ſic peccare in ſpiritum ſanctum, cognita dei voluntate peccare. Quod ſi ita eſt, cogitari oporter & diſcuti prius, quãdo cognoſcatur voluntas dei. Nonnulli enim & ante perceptum baptiſmi ſacramentum cognouerũe *Acto. 10* eam. Nam & Cornelius Centurio voluntatem dei vtique apoſtolo Petro docẽte cognouit, & ipſum ſpiritum ſanctum manifeſtiſsimis coatteſtantibus ſignis antequã baptizaretur accepit: quanquam non ideo ſacramenta illa contempſerit, ſed multo certior baptizatus ſit: vt etiam ipſa ſacroſancta ſignacula, quorum res in eo præceſſerat, ad perficiendam ſcientiam veritatis percipere nullo modo moraretur. Multi autem nec poſt acceptum baptiſmum curãt cognoſcere voluntatem dei. Quapropter quiſquis ante baptiſmum cognita dei voluntate peccauerit, non poſſumus dicere, aut vllo modo credere cum ad baptiſmum acceſſerit, nõ ei dimitti *Mat. 22.* omnia quæcunque peccauit. Huc accedit, quòd voluntas dei in diligendo deo & proximo breuiter inſinuetur credentibus, ita vt in his duobus præcepris tota lex pendeat, & omnes prophetæ. Dilectionem autem pro-
B ximi: id eſt, dilectionem hominis, vſque ad inimici dilectionem, nobis dominus ipſe commẽdat: & videmus quàm multi iam baptizati & vera eſſe iſta fateantur, & tanquam domini præcepta venerẽtur: cum autem perpeſsi fuerint alicuius inimicitias, ita rapiuntur animo ad vlciſcendum, & tantis inardeſcunt facibus odiorum, vt nec prolato & recitato euangelio placari poſsint: & talibus hominibus iã baptizatis eccleſiæ plenæ ſunt: quos tamen ſpiritales viri fraterné admonere non ceſſanr, & in ſpiritu lenitatis inſtanter inſtruunr: vt huiuſmodi rentationibus occurrere ac reſiſtere parati ſint, & magis diligant in Chriſti pace regnare, quàm de inimici oppreſsione lætari. Quod inaniter fieret, ſi talium peccatorum nulla ſpes veniæ, nulla pœnitentiæ medicina remaneret. Et certe caueanr qui hoc ſentiunt, ne Dauid *2. Reg. 11. & 12.* patriarcham diuina electione probatum atq; laudatum ignoraſſe affirmant voluntatem dei, cum alienæ coniugis amore perculſus, etiam maritum eius decipiendum necaudúmque curauit: de quo tamen ſcelere cum eſſet primò ſua, deinde prophetæ voce damnatus, pœnitendi humilitate, & peccati cõfeſsione liberatus eſt. Sed pla
C nè vapulauit multa, & exemplo ſuo docuit intelligi, nõ ad ſempiternã pœnam, ſed ad ſeueriorem diſciplinam pertinere quod dictum eſt à domino, Qui autem nouit voluntatem domini ſui, & facir digna plagis, vapulabit multa. Nam & illud ad Hebræos qui diligentius pertractant ſic intelligunt, vt non de ſacrificio contribulati *Hebræ. 10.* per pœnitentiam cordis accipiendum ſit quod dictum eſt, non adhuc pro peccatis relinqnitnr ſacrificium: ſed de ſacrificio de quo tunc loquebatur apoſtolus, id eſt, holocaoſto dominicæ paſsionis, quod eo tẽpore offert quiſq; pro peccatis ſuis, quo eiuſdem paſsionis fide dedicatur, & Chriſtianorum fidelium nomine baptizatus imbuitur: vt hoc ſignificarer apoſtolus, non poſſe deinceps enm qui peccauerir, iterũ baptizãdo purgari. Quo intellectu non intercluditur pœnitendi locus, ita ſanè, vt eos qui nõdum baptizati ſunt, nondum plenam ſciẽtiam veritatis accepiſſe fateamnr. Ex quo conficitur, vt omnis qui ſcientiam veritatis accepit, etiam baptizatus intelligatur. Non aotem omnis baptizatus etiam ſcientiam veritatis accepit, propter quorundam poſteriorũ profectum vel miſerabilem negligentiam: & tamen illud ſacrificium de quo loqoebatur, id eſt, holocauſtnm domini, quod tunc pro vnoquoq; offertur quodammo- D do, cum eius nomine in baptizando ſignatur, iterum ſi peccauerit offerre nõ poteſt. Non enim poſſunt denuo baptizari qui ſemel baptizati ſunt, quanuis etiam poſt baptiſmum per ignorãtiam veritatis peccauerint. Ita fie vt quoniam ſine baptiſmo nemo recte dicitur accepiſſe ſcientiam veritatis, omnis qui accepit eam, non ei relinquatur pro peccatis ſacrificium, hoc eſt, non poſsit denuo baptizari. Nec tamẽ omnis qui nõ accepit per doctrinam ſcientiam veritatis, debeat arbitrari poſſe pro ſe illud offerri ſacrificiũ ſi iam oblatum eſt: id eſt, ſi iam eiuſdem veritatis poſt baptiſmum ſacramenta percepit, nõ poteſt iterum baptizari. Tanquam ſi diceremus omnem hominem non eſſe quadrupedem, nõ ideo tamen omne animal quod homo non eſt, etiam qnadrupes eſſe. Eos enim qui iam baptizati fuerint, curari melius dicimus per pœnitentiam, non renouari, quia renouatio in baptiſmo eſt: vt quidem operatur pœnitentia, ſed tãquam in fundamento. Manente itaque fundamento recurari ædificium poteſt: ſi autem fundamentum iterare quis voluerit, totũ ædificium ſubuertat neceſſe eſt. Propterea hoc dicit Hebræis, qui ex nouo teſtamento ad ſa- E cerdotium vetus declinaſſe videbantur, Ideoque remit- *Hebræ. 6.* tentes, inquit, initio Chriſti verbum, in conſummationem reſpiciamus, non iterum iacentes fundamentum pœnitentiæ à mortuis operibns, & fidei in deum lauacri doctrinæ, impoſitionis manus, reſurrectionis etiam mortuorũ, & iudicij æterni. Iſta omnia in baptiſmo traduntur, quæ negat eſſe repetenda vtique in conſecrandis fidelibus. Nam in verbi dei tractatione atq; doctrina, nõ iterum tantùm, ſed ſæpius dicenda ſunt, ſicur rerum de quibus diſſeritur opportunitas flagitat. An vero iam illud occurret, vt nõ ſi quodlibet peccatũ ſciens admiſerit, ſed ſi propriè peccatum in ſpiritum ſanctum ſciens admiſerit, tunc non habere veniã iudicetur? Quo loco quæri poteſt, vtrum ſcirenr Iudæi per ſpiritum ſanctum operari dominum, quando eum in principe dæ- *Mat. 9.* moniorum dæmonia excludere blaſphemabant? Miror *& 12.* autẽ quomodo poſſent in illo ſpiritũ ſanctum cognoſcere, cum ipſum dominum filium dei eſſe neſcirent: in illa ſcilicet cæcitate quæ ex parte in Iſraël facta eſt, do- *Roma. 11.* nec plenitudo gentiũ intraret: de qua opportunius ſuo loco, domino adiuuãte atque permittente, tractabitur. Deinde ſi diiudicatio ſpirituũ illa intelligitur, qua quiſ- F que diiudicat vtrũ in quoquã ſpiritus ſanctus, an fallaciæ ſpiritus operetur: hæc autem diiudicatio certo quo- *1. Cor. 12.* dem tempore per ſpiritum ſanctũ fidelibus datur, ſicut alio loco idem apoſtolus dicit: quomodo poterant infideles Iudæi ſine iſto munere diiudicare, vtrũ per ſpiritum ſanctũ dominus operaretur: & tamen in eis vt iuſta pœna ferirentur apertiſsima indicia maleuolentiæ claruerunt: & cũ falſos teſtes in eum cõpararunt, & ſub- *Mat. 26.* miſerunt ſimolatores qui eum in verbo caperent: & cũ *Mat. 22.* tremẽda mirabilia quæ in eius reſurrectione facta ſunt *Mat. 28.* eis renunciarentur, famã falſam diſſeminare, ac veritatem abſcõdere cuſtodũ corruptione conati ſunt, & alia malicioſi & venenoſi animi ſigna in eis quantum euangelica narratio demonſtrat apparerent, Vnde iam velut incepit elucere eũ peccare in ſpiritũ ſanctum, qui operibus quæ per ſpiritũ ſanctum fiunt, maleuolo animo cõtradicit. Quaoquam enim neſciat vtrum ille ſit ſpiritus ſanctus, tamẽ qui hoc animo eſt, vt ea opera quibus inuidet, malit nõ eſſe ſpiritus ſancti, nõ quia mala ſunt, ſed quia inuidet eis, quia ipſi bonitati eſt contrarius per malitiã ſuam, recte in ſpiritũ ſanctũ peccare iudicatur.

G Veruntamen ſi ex eo quoq; homiuum numero, quibus dominns illud crimen obiicit, veniens ad fidem Chriſti, & pœnitendi cruciatibus edomita inuidia ſalutem cum lachrymis poſcent, ſicut etiam nónulli eorum fortaſſe fecerunt: quæro vtrum quiſquam tanto errore crudeſcat, vt aut neget eos ad Chiiſti baptiſmum admitti nportuiſſe, aut fruſtra admiſſos eſſe contendat? Nam ſi quis per inuidiam opera diuina blaſphemat, quoniam bonis dei, hoc eſt donis dei malitia ſua reſiſtit, in ſpiritum ſanctum peccare, & propterea ſpem veniæ non habere exiſtimandus eſt. Attendamus vtrum ex eo numero fuerit idem apoſtolus Paulus, Dicit enim, Qui prius fui blaſphemus & perſecutor, & iniurioſus, ſed miſericordiam conſecutns ſum, quia ignorans feci in incredulitate. An forte ideo non pertinnit ad hoc genus criminis, quia non erat inuidus? Audiamus quid alibi dicat, Fuimus enim, inqnit, & nos ſtulti aliquando & increduli, errantes, ſeruientes voluptatibus, & deſideriis variis, in malitia & inuidia agentes, abominabiles, inuiuicem odio habentes. Si ergo nec paganis, nec Hebræis, nec hæreticis, aut ſchiſmaticis nódum baptizatis ad ba-

1. Timo. 1. *Titum. 3.*

H ptiſmum Chriſti aditus clauditur, vbi condemnata vita priore in melins commutentur, quanuis Chriſtianitati & eccleſiæ dei aduerſantes antequam Chriſtianis ſacramentis abluerentur, etiam ſpiritui ſancto qnanta potuerunt infeſtatione reſtiterunt, ſi etiam hominibus qui vſque ad ſacramentorum perceptionem veritatis ſcientiam perceperunt, & poſt hæc lapſi ſpiritui ſancto reſtiterunt, ad ſanitatem redeuntibus, & pacem dei pœnitendo quærentibus, auxilium miſericordiæ non negatur, ſi denique de illis ipſis qnibus blaſphemiam in ſpiritum ſanctum ab eis prolatam dominus obiecit, ſi qui reſipiſcentes ad dei gratiam confugerunt, ſine vlla dubitatione ſanati ſunt: quid aliud reſtat, niſi vt peccatum in ſpiritũ ſanctum, quod neque In hoc ſeculo, neque in futuro dimitti dominus dicit, nullum intelligatur niſi perſenerantia in nequitia & malignitate cum deſperatione indnlgentiæ dei? Hoc eſt enim gratiæ illius & paci reſiſtere, de quibus nobis ſermo nunc ortus eſt. Nam hinc licet aduertere etiam ipſis Iudæis, quorum blaſphemiam dominus arguit non fuiſſe clauſum corrigendi ſe & pœnitẽdi locum, quod idem dominua in ea ipſa reprehenſione ait illis, Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborẽ malam;

Mat. 12. *Peccatũ in ſpiritũ ſanctũ quod ſit.* *Mat. 12.*

I & fructum eius malnm. Qood vtique nulla ratione diceretur eis, ſi propter illam blaſphemiam iam commutare animam in melius, & recte factorum fructus generare non poſſent, aut fruſtra etiam ſine peccati ſui dimiſſione generarent. Ergo qnia dominus in ſpiritu dei expellebat dæmonia, cæteróſq; humanorum corporum morbos, languoréſq; ſanabat, non ob aliud niſi vt crederetur dicenti ſibi, Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Inuiſibiliter enim peccata dimittunrur, cui dimiſſioni fidem miraculis comprobat, quod in illo paralytico manifeſtiſſime oſtenditur. Quum enim primò ei donũ viſibile obruliſſet, propter qnod venerat, non enim iam venerat filius hominis, vt iudicaret ſeculum, ſed vt ſeruaret mundum. Qunm ergo dixiſſet, Dimiſſa ſiint tibi peccata: murmuratúmque eſſet à Iudæis indignantibus, quod eis tantã poteſtatem ſibi arrogaſſe videretur: Quid eſt, inqnit, facilius dicere, Dimiſſa ſuut tibi peccata: an dicere, ſurge & ambula? Vt ſciatis autem quia poteſtatem habet filius hominis dimittere peccata, dicit paralytico: Tibi dico ſurge, tolle grabbatum tuum & vade in domũ tuam. Quo facto & quibus dictis ſatis declarauit, ideo ſe illa facere K in corporibus, vt crederetur animas peccatorũ dimiſſione liberare, id eſt, vt de poteſtate viſibili poteſtas inuiſibilis mereretur fidem. Quia ergo in ſpiritu dei faciebat ille omnia, vt gratiam pacémque hominibus largiretur, gratiam in remiſſione peccatorum, pacem in reconciliatione dei, à quo ſeparent ſola peccata quum dixiſſent Iudæi quòd in Beelzebub eiiceret dæmonia, miſericorditer eos voluit admonere ne verbum dicerent, & blaſphemiam in ſpiritum ſanctum, hoc eſt ne gratiæ dei pacique reſiſterent, quam per ſpiritum ſanctum donare dominus venerat. Non quia iam hoc fecerãt quod ſibi neque in hoc ſeculo neque in futuro dimitteretur, ſed ne deſperãdo de venia, ant quaſi de ſua iuſtitia præſumendo, & pœnitentiam non agendo, aut perſeuerando in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim dicerent verbum, hoc eſt blaſphemiam in ſpiritum ſanctum, in quo dominus ſigna illa propter largiẽdam gratiam pacémque faciebat. Si perſeuerantia peccatorum, ipſi gratiæ pacique reſiſterent. Verbum enim dicere, non ita videtur hic poſitum, vt tantummodo illud intelligatur,

Mat. 3. *Mar. 2.* *Ioan. 3.* *Mar. 2.* *1. Retract. cap. 25.* *Mat. 12.*

L quod per linguam fabticamns, ſed qnod corde conceptum, etiam opere exprimimus. Sicut enim non confitentur deum, qui tantum oris ſono confitentur, non etiam bonis operibus, Nam de his dictum eſt, Cõfitentur enim ſe noſſe deum, factis autem negãt. Ex quo manifeſtum eſt, dici aliquid factis, ſicut manifeſtum eſt negari aliquid factis. Et ſicut illud quod ait apoſtolns, Nemo dicit dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto: non poteſt recte intelligi, niſi in factis dicere intelligatur. Non enim hoc in ſpiritu ſancto dicete putandi ſint quibus ipſe dominus dicit, Vt quid mihi dicitis domine domine, & nõ facitis quæ dico vobis? Et illud, Non omnis qni mihi dicit, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Sicut etiam qui hoc verbnm, quod ſine venia vult intelligi dominus, in ſpiritum ſanctum dicit, hoc eſt, qui deſperans de gratia & pace quam donat, in peccatis ſuia perſeuerandũ ſibi eſſe dicit, ne dicere intelligendus eſt, ſi non facit: vt qnomodo illi factis dominum negant, ſic iſti in factis dicãt ſe in mala vita ſua & perditis moribus perſeueraturos, vt etiam ita faciant, hoc eſt perſeuerent. Quod ſi faciunt, quis iam miretur, aut quis non intelligat, & dominum Ieſum Chriſtum per illam comminationem ad pœnitentiam vocaſſe Iudæoa, vt eis in ſe credentibns gratiam pacemq; donaret: & huic gratiæ

Titum. 1. *1. Cor. 12.* *Lucæ 6.* *Mat. 7.*

M pacique reſiſtentibus, & hoc modo verbum atque blaſphemiã in ſpiritum ſanctũ dicentibns, hoc eſt in peccatis ſuis deſperata atq; impia mentis obſtinatione perſeuerantibus, & aduerſus deum ſine humilitate confeſſionis atq; pœnitentiæ ſuperbientibus, neque in hoc ſeculo neq; in futuro veniam poſſe concedere? Quæ ſi ita ſunt opportunitate tractandi de gratia & pace, quæ nobis eſt à deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto, magna & difficillima eodem ipſo domino largiente quæſtio diſſoluta eſt. Quiſquis autem adhuc de re tanta diligentiorem cõſiderationem tractationémq; deſiderat, in euangelij tractatione, atq; in verbis euangeliſtarum ſibi deſideranda eſſe cognoſcat. Et meminerit nos nũc epiſtolam Pauli apoſtoli ad Romanos ſuſcepiſſe tractandam, cuius epiſtolæ textum conſequentem in aliis voluminibus, ſi dominus voluerit, veſtigabimus: vt in huius ſalutatione iam tandem iſte ſit modus.

Finis expoſitionis epiſtolæ ad Romanos.

DIVI

A
DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS
APISCOPI, EXPOSITIONIS quarundam propoſitionum ex epiſtola ad Romanos, Liber.

SENSVS hi ſunt in epiſtola ad Romaoos Pauli apoſtoli. Primo om-
nium vt quis intelligat in hac epiſtola
quæſtionem verſari operum legis &
1 gratiæ. Quod autem ait, Secun-
Roma. 1. dum ſpiritum ſanctificationis, ex re-
ſurrectione mortuorum, id eſt: quia
ſpiritus donũ acceperunt poſt eius reſurrectiooẽ, mor-
tuorũ vero reſurrectionem memorat, quia in ipſo om-
2 nes crucifigimur & reſurgimus. Quod autem dicit,
Vt gratiam vobis ſpirialem impertiam, dilectionẽ ſci-
B licet dei & proximi, vt per charitatem Chriſti gentibus
3 io Euaogelium vocatis minime inuiderent. Quod
autem dicit, Reuelatur ira dei de cœlo ſuper omnem
Sapien. 13. impietatem: &c. Ait & Salomon de ſapientibus mun-
di, Si enim tantum potuerunt ſcire vt poſsint æſtimare
ſeculum quomodo ipſius mundi dominum & creato-
rem nõ facilius inuenerunt? Sed quos arguit Salomon,
non cognouerunt per creaturam creatorẽ: quos autem
arguit apoſtolus cognouerunt, ſed gratias non egerunt,
& dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & ad colen-
da ſimulacra deciderunt. Nam ſapientes gentium, quòd
inuenerint creatorem, manifeſtè idem apoſtolus cum
Acto. 17. Athenienſibus loqueretur oſtendit, cum enim dixiſſet,
Quia io ipſo viuimus & mouemur & ſumus: addidit,
Sicut & quidam ſecundum vos dixerunt. Hac autẽ in-
tẽtione prius arguit impietatem gẽtium, vt ex hoc pro-
bet etiam ad gratiam poſſe pertinere conuerſos: Iniuſtũ
eſt enim vt pœnam ſubeant impietatis, & præmium fi-
4 dei non accipiant. Quod autem dicit, Cognoſcen-
tes dominum non vt deum glorificauerunt, aut gratias
Eccli. 10. egerunt. Hoc caput eſt peccati, de quo dictũ eſt, Initium
omnis peccati ſuperbia. Qui ſi gratias egiſſent deo qui
C dederat hanc ſapientiam, non aliquid tribuiſſent cogi-
tationibus ſuis. Quapropter in deſiderio cordis ſui tra-
diti ſunt à domino, vt facerent quæ non oportet.
5 Quod autem dicit, Tradidit, intelligitur dimiſit
in deſideria cordis eorum. Mercedem autem mutuam
dicit recepiſſe à deo vt traderentur io concupiſcentias
6 cordis eorum. Quod autem denuo dicit, Tradidit
illos deus in reprobam mentem, &c. repletos omni
iniquitate. datur intelligi ad nocendum pertinere iſta
quæ nunc dicit, id eſt facinora. Superius autem dice-
bat de corruptelis, quæ flagitia nominantur, ex quibus
ad facinora peruenitur, quoniam quiſque perniciofam
dulcedinem flagitiorum ſequens, dum impedictis per-
ſonam remouere conatur, pergit in facinus. Sic diſtin-
ctus eſt etiam ille locus in ſapiẽtia Salomonis, vbi cum
enumeraſſet ſuperiora flagitia, ait, Circunueniamus pau
perem iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis: &c.
Sapien. 2. Quod autem dicit, Non ſolum qui faciunt, ſed
7 etiam qui conſentiunt facientibus, ſignificat quia quæ-
cuoque fecerunt, non inuiti fecerunt. Nam cum ad ma-
la facta conſentiunt, etiam illa quæ non fecerũt appro-
8 bant, & ideo de perfectis iam peccatis dicit. Quod
autem ait, Propterea inexcuſabilis es ô homo omnis qui D
iudicas. Omnis autem cum dicit, ſubintrat iam vt mon Roma. 2.
ſtret, non ſolùm gentilem, ſed etiam Iudæum, qui ſecũ-
dum legem volebat iudicare de gentibus. Quod 9
autem dicit, Theſaurizas tibi iram in die iræ: iram dei
vbiq; loquitur pro vindicta. Idcirco ait, Iuſti iudicij dei.
Notãdum autem, quia ira dei ponitur & in nouo teſta-
mento, quod cum in vetere legunt homines qui legi ve
teri aduerſantur, culpãdam eam putant, cum deus vtiq;
ſicut nos perturbationibus non ſubiacet, dicente Salo- Sapien. 12.
mone, Tu autem dominus virtutum cum tranquillita-
te iudicas. Sed ira vt dictum eſt, in vindictæ ſignifica-
tione ponitur. Quod autẽ dicit, Conteſtante con- 10
ſciẽtia illorum: ſecundum illum locum loquitur Ioan-
nes apoſtolus quo ait, Dilectiſsimi, ſi cor noſtrum oos 1. Ioan. 3.
reprehenderit, maior eſt deus conſcieutia noſtra:
&c. Quod autem dicit, Spiritu, non litera: hoc 11
eſt, vt ſecundum ſpiritum, noo ſecuodum quod habet
litera, lex intelligatur, quod cootingit illis qui circunci-
ſionem magis carnaliter, quàm ſpiritaliter acceperunt.
Quod autem dicit, Cuius laus non ex hominibus, 12
ſed ex deo? illi conuenit quo ait, Qui in ſecreto Iudæus E
eſt. Quod autem dicit, Quia nun iuſtificabitur in 13
lege omnis caro coram illo, per legem enim cognitio
peccati, & cætera ſimilia, quæ quidam putant in contu- Roma. 3.
meliam legis obiicienda, ſolicitè ſatis legenda ſunt, vt
neque lex ab apoſtolo improbata videatur, neque ho-
mini arbitrium liberum ſit ablatum. Itaq; quatuor iſtos
gradus hominis diſtinguamus, ante legem ſub lege, ſub
gratia in pace. Ante legem, ſequimur concupiſcentiam
carnis ſub lege, trahimur cum ea. Sub gratia, nec ſequi-
mur eam nec trahimur ab ea. In pace, nulla eſt concu-
piſceotia carnis. Ante legem ergo non pugnamus, quia † Fatemur
nõ ſolum cõcupiſcimus & peccamus, ſed etiã approba- enim mala
mus peccata. Sub lege pugnamus, ſed vincimur. Fate- eſſe, cũ vti
mur † enim mala eſſe quæ facimus, & fatẽdo mala eſſe, que volu-
vtique oolumus facere: ſed quia nondum eſt gratia, ſu- mus face-
peramur. In iſto gradu oſtenditur nobis quomodo ia- re: ſed
cemus: & dũ ſurgere volumus & cadimus, grauius affli- quia &c.
gimur. Inde hoc dicitur, Lex ſubintrauit vt abun- 14
daret delictum. Inde & quod nunc poſitum eſt, Per Roma. 4.
legem cognitio peccati, Non enim ablatio peccati eſt, 15
quia per ſolam gratiam aufertur peccatum. Bona ergo Roma. 3.
lex, quia ea vetat quæ vetãda ſunt, & ea iubet quę iuben- F
da ſunt. Sed cum quiſquã illam viribus ſuis putat imple
re, nõ per gratiã liberatoris ſui, nihil ei prodeſt iſta præ-
ſumptio. Imò etiam tantum nocet, vt vehemẽtiori pec-
candi deſiderio rapiatur, & in peccatis etiam præuarica
tor inueniatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Roma. 4.
Sic ergo iacens cũ ſe quiſq; cognouerit per ſeipſum ſur-
gere non valere, imploret liberatoris auxiliũ. Venit er-
go gratia quæ donet peccata præterita, & conãtem ad-
iuuet & tribuat charitatem iuſtitiæ, & offerat metum.
Quod cum ſit, tametſi deſideria quædã carnis dum 16
in hac vita ſumus, aduerſus ſpiritum noſtrum pugnant
vt eum ducant in peccatum, non tamen his deſideriis
cõſentiens ſpiritus, quoniam eſt fixus in gratia & chari-
tate dei deſinit peccare. Non enim in ipſo deſide- 17
rio prauo, ſed in noſtra conſenſione peccamus. Ad hoc
valet, quod dicit idem apoſtolus, Non regnet peccatum
in veſtro mortali corpore ad obediendum cõcupiſcen-
tiis eius. Hic enim oſtẽdit eſſe deſideria quibus nõ obe-
diendo peccatum in nobis regnare non ſinimus, Sed
quoniam ita deſideria carnis de carnis mortalitate na-
ſcuntur, quam trahimus ex primo peccato primi homi-

G nis, vnde carnaliter naſcimur, non finientur hæc niſi re-
ſurrectione corporis immutata illa quæ nobis promit-
tuntur meruerimus, vbi perfecta pax erit, quã in quarto
gradu cõſtituimus. Ideo autẽ perfecta pax, quia nihil no
18 bis reſiſtit nõ reſiſtentibus deo. Hoc eſt quod dicit a-
poſtolus, Corpus quidẽ mortuũ eſt propter peccatũ, ſpi
Roma. 8. ritus autẽ vita eſt propter iuſtitiam. Si ergo ſpiritus eius
qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis: qui ſuſci
tauit Chriſtũ Ieſum, viuificauit & mortalia corpora ve-
ſtra per inhabitãtem ſpiritũ eius in vobis. Liberũ ergo
arbitrium perfectè fuit in primo homine, in nobis au-
tẽ ante gratiã non eſt liberũ arbitrium vt nõ peccemus,
ſed tamen vt peccare nolimus. Gratia verò efficit vt nõ
tantũ velimus rectè facere, ſed etiã poſsimus, nõ viribus
noſtris ſed liberatoris auxilio quæ nobis etiã perfectam
pacẽ in reſurrectione tribuit, quæ pax perfecta bonã vo-
Luce 2. luntatem conſequitur. Gloria enim in excelſis deo, & in
19 terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quod autẽ
Roma 3. dicit, Legẽ euacuamus per fidem? Abſit, ſed legẽ ſtatui-
mus: id eſt, firmamus. Sed quemadmodũ firmanda fue-
rat lex, niſi per iuſtitiã? Iuſtitia autẽ, quæ eſt ex fide: quia
ex ipſa quę non poterãt impleri per legẽ, per fidẽ imple-
20 ta ſunt. Quod autẽ ait, Si enim Abrahã ex operibus
H iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud deũ: hoc eſt
Roma. 4. quia Abrahã ſine lege dum nõ ex operibus legis gloriã
conquirit, quaſi ſuis viribus legẽ impleat. Cum autẽ ad-
huc lex iſta data nõ eſſet, dei illa gloria, non ſua eſt. Non
enim merito ſui tanquã ex operibus, ſed dei gratia fide
21 iuſtificatus eſt. Quod autẽ ait, Ei autẽ qui operatur
merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundũ
debitũ: dixit quemadmodum homines hominibus red-
dãt mercedem. Nã deus per gratiã dedit, quia peccato-
ribus dedit, vt per fidẽ iuſte viuerent: id eſt, bene opera-
rentur. Quod ergo bene operamur iam accepta gratia,
nõ nobis, ſed illi tribuendũ eſt qui per gratiã nos iuſtifi-
cauit. Nam ſi debitã mercedem vellet reddere, & pœnã
22 redderet debitã peccatoribus. Quod autẽ ait, Qui iu-
ſtificat impium: hoc eſt de impio piũ facit, vt decætero
in ipſa pietate permaneat atq; iuſtitia, quia ideo iuſtifi-
catus eſt vt iuſtus ſit, nõ vt peccare ſibi licere arbitretur.
23 Quod autẽ ait, Lex enim irã operatur: vindictam ſi-
gnificat, ad illum ſecundum gradum pertinet, cum eſt
24 quiſq; ſub lege. Quod autẽ ait, Ante dominũ cui cre-
didiſti, ſignificauit fidẽ in interiore homine eſſe in con-
I ſpectu dei, nõ in oſtentatione hominũ, ſicuti eſt carnis
25 circuncisio. Quod autẽ ait de Abraham, Dans glo-
riã deo: aduerſus illos poſitũ eſt, qui gloriã ſuam de ope-
26 ribus legis corã hominibus quærebant. Quod autẽ
Roma. 5. ait, Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationi-
bus &c. gradatim perducit vſq; ad charitatẽ dei, quam
charitatẽ dicit nos habere per donũ ſpiritus, monſtrans
illa omnia quæ poſsimus nobis tribuere, deo eſſe tribu-
enda, qui per ſpiritũ ſanctum gratiã dare dignatus eſt.
27 Quod autẽ ait, Vſq; ad legem enim peccatũ in mun-
do fuit: intelligendum eſt quouſq; veniret gratia, Con-
tra eos enim dictum eſt, qui arbitrantur per legẽ auferri
28 potuiſſe peccata. Dicit autẽ apoſtolus manifeſtata
eſſe peccata per legem, nõ autem ablata, cũ dicit, Peccatũ
autẽ non deputabatur, cum lex nõ eſſet. Non enim ait,
nõ erat: ſed nõ deputabatur. Neq; cum lex data eſt, abla-
tũ eſt, ſed deputari cœpit, id eſt apparere. Nõ ergo pute-
mus vſq; ad legem ita dictũ eſſe, quaſi iam ſub lege non
eſſet peccatũ, ſed ſic dictum eſt vſq; ad legẽ, vt totũ legis
tempus annumeret, vſq; ad finẽ legis, quod eſt Chriſtus.
29 Quod autẽ ait, Sed regnauit mors ab Adam vſq; ad

Moyſen, & in iis qui non peccauerunt in ſimilitudinem K
præuaricationis Adæ, duobus modis diſtinguitur: aut,
In ſimilitudinem præuaricationis Adæ regnauit mors:
quia & qui non peccauerunt, ex origine mortalitatis A-
dam, mortui ſunt. Aut certè, regnauit mors & in iis qui
non in ſimilitudinem præuaricationis Adæ peccauerũt,
ſed ante legem peccauerunt. vt illi peccaſſe intelligãtur
in ſimilitudinem præuaricationis Adæ qui legem acce-
perunt, quia & Adam accepta peccati lege peccauit. Sa-
nè etiã id quod dictum eſt ad Moyſen: totum tẽpus le-
gis intelligitur. Forma autẽ futuri dictus eſt Adam, ſed
à contrario, vt quomodo per illum mors, ſic per domi-
num noſtrũ vita. Quod autẽ ait, Sed nõ ſicut delictum,
ita eſt & donatio: duobus modis donatio præcellit, vel
quòd multo magis abũdet gratia, qua vtiq; in æternum
viuitur, temporaliter autem per mortem Adæ mors re-
gnauit: vel quòd vnius delicti condẽnatione mors mul-
torum facta eſt per Adam, per dominum autẽ noſtrum
Ieſum Chriſtum multorum delictorũ donatione data
gratia in vitam æternam. Aliam vero differentiam ſic
explicans dicit, Et non ſicut per vnum peccãtem, ita eſt
& donum: Nam iudicium quidem ab vno in condem-
nationẽ, gratia autem ex multis delictis ad iuſtificatio-
nem. Ex vno ergo quod dictum eſt, ſubauditur delictũ, L
quia ſequitur, gratia autem ex multis delictis. Ergo hæc
differentia eſt, quod in Adam vnum delictum damna-
tum eſt, à domino autẽ multa donata ſunt. Quod ergo
ſequitur ambas iſtas differentias tenet, vt explicetur ſic,
Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum,
multo magis qui abundãtiam gratię & iuſtitię accipiũt,
in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Quod au
tem dixit, Multo magis regnabũt: ad vitam æternã per-
tinet. Quod autem dixit, Abundantiã gratiæ accipient:
ad donationem multorum pertinet delictorũ. Poſt ex-
plicatas autem has differentias redit ad formam vnde
cœperat, cuius ordinem ſuſpenderat, cum diceret, Sicut
enim per vnum hominem peccatum intrauit in hunc
mundum, & per peccatum mors: ad quod nunc redit
cum dicit, Itaque ſicut per vnius delictum in omnes ad
condemnationem, ita & per vnius iuſtificationem om-
nes homines ad iuſtificationẽ vitæ. Sicut enim per in-
obedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt
multi, ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituti ſunt
multi. Hæc eſt forma futuri Adam, de qua ſuperius lo-
qui cœperat, & eius aliquas differentias interponens di- M
ſtulerat ordinẽ, ad quem nunc redeundo concluſit di-
cens, Itaque ſicut per vnius delictum in omnes homi-
nes: &c. Quando autem ait, Lex ſubintrauit vt abun- 30
daret delictum, Ipſo verbo ſatis ſignificauit neſciſſe Iu-
dæos qua diſpenſatione lex data ſit. Non enim data eſt
quæ poſſet viuificare, quia gratia viuificat per fidem, ſed
data eſt lex ad oſtendendum quãtis, quamq; arctis vin-
culis peccatorum conſtricti tenerẽtur qui de ſuis viri-
bus adimplendam iuſtitiam præſumebant. Sic abunda-
uit peccatum, cum & cõcupiſcentia ex prohibitione ar-
dentior facta eſt, & peccantibus contra legem præuari-
cationis crimen acceſsit. Quod intelligit qui ſecundum
gradum in illis quatuor gradibus cõſiderat. Quod 31
autem ait, Quid ergo dicemus? Permanebimus in pec- Roma. 6.
cato vt gratia abundet? Abſit. Qui mortui ſumus pecca-
to quomodo viuemus in eo? Hinc oſtẽdit de præteritis
peccatis factũ eſſe vt donarẽtur, & in eo ſuperabũdaſſe
gratiam, vt præterita peccata dimitterentur. Ergo quiſ-
quis adhuc quærit augmenta peccati, vt augmentũ gra-
tiæ ſentiat, non intelligit id ſe agere, vt nihil in eo gratia
operetur

A operetur, Opus enim gratiæ eſt, vt moriamur peccato.
32 Quod autem ait, Hoc ſcientes, quia vetus homo
noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus pecca-
Deute. 21. ti:refertur ad illud quod per Moyſen dictum eſt, Male-
Ibidem. dictus omnis qui in ligno pependerit. Veteris hominis
crucifixio ſignificata eſt in cruce domini, ſicut noui ho-
minis inſtauratio in reſurrectione ſignata eſt. Manife-
ſtum eſt autem ſecundum eum nos agere veterem ho-
minem qui maledictus eſt propter peccatum, & de do-
mino dictum eſſe nemo ambigit, quòd peccata noſtra
portauit, & peccatum pro nobis fecit, & de peccato cō-
33 demnauit peccatum. Quid eſt autem euacuare
corpus peccati? Ipſe expoſuit, Vltrà non ſeruiamus pec-
34 cato. Et illud quod ait, Si mortui ſumus cum Chri-
ſto, hoc eſt ſi crucifixi ſumus cum Chriſto. Dicit enim
Galat. 5. alio loco, Qui autem Chriſti Ieſu ſunt, carnem ſuam
crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Non ergo
dominum maledixit Moyſes, ſed quid oſtenderit eius
35 crucifixio, prophetauit. Quod autem ait, Pecca-
tum enim in vobis non dominabitur, non enim eſtis
ſub lege, ſed ſub gratia: vtique ad tertium illum gra-
dum iam pertinet, vbi homo iam mente ſeruit legi dei,
B quanuis carne ſeruiat legi peccati, Non enim obaudit
deſiderio peccati, quanuis ad hoc ſolicitent concupi-
ſcentiæ, & prouocent ad confeſsionem, donec viui-
ficetur etiam corpus, & abſorbeatur mors in victoria.
Quia ergo non conſentimus deſideriis prauis, in gratia
ſumus, & non regnat peccatum in noſtro mortali cor-
† al. quãuis velit peccato reſiſtere. pore, & omnino ex illo loco vbi ait, Qui mortui ſumus
peccato quomodo viuemus in eo? eum deſcribit, qui eſt
ſub gratia conſtitutus. Cui autem dominatur peccatum,
quanuis peccato non reſiſtat †, adhuc ſub lege eſt, non
36 ſub gratia. Quod autem dicit, Mulier enim ſub
Roma. 7. viro viuo marito, vincta eſt legi: ſi autem mortuus fue-
rit vir eius, euacuata eſt à lege viri: &c. Animaduer-
tendum eſt, iſtam ſimilitudinem in hoc differre ab
ea re propter quam adhibita eſt, quòd hic virum di-
cit mori, vt mulier nubat cui volet liberata à lege viri,
ibi autem conſtituat animam quaſi mulierem, virum
autem quaſi paſsiones peccatorum, quæ operantur in
membris, vt fructum ferant morti, id eſt vt tali coniu-
gio proles digna naſcatur, & lex quę data eſt non ad au-
ferendum peccatum, vel ad liberationem à peccato,
ſed ad oſtendendum peccatum ante gratiam. Per quod
C factum eſt, vt ſub lege poſiti, & vehementiori deſiderio
peccandi raperentur, & amplius etiam de præuarica-
catione peccarent. Cum ergo & ibi tria ſint, anima tan-
quam mulier, paſsiones peccatorum tanquam vir, & lex
tanquam lex viri, non ibi peccatis mortuis tanquam vi-
ro mortuo liberari animam dicit, ſed ipſam animā mo-
ri peccato & liberari à lege, vt ſit alterius, id eſt Chri-
ſti cum mortua fuerat peccato, quanuis adhuc quaſi vi-
uente ipſo peccato, quod fit cum adhuc manentibus in
nobis deſideriis & inuitamentis quibuſdam ad peccan-
dum, non obedimus tamen neque conſentimus, men-
te ſeruientes legi dei, quia mortui ſumus peccato. Mo-
rietur autem & peccatum, cum reformatio corporis in
reſurrectione facta fuerit, de qua poſt dicit, Viuifica-
Roma. 8. bit & mortalia corpora veſtra propter ſpiritum manē-
37 tem in vobis. Quod autem dicit, Occaſione ac-
Roma. 7. cepta peccatum per mandatum operatum eſt in me om
nem concupiſcentiam: intelligendum eſt non om-
nem fuiſſe concupiſcentiam antequam prohibitione
aucta eſſet, Augetur enim prohibitione concupiſcentia
quando deeſt gratia liberantis, ideo nondum eſt om-
nis antequam prohibeatur: cum autem prohibita fue- D
rit, deſiſtente, vt diximus, gratia, tantum creſcit concu-
piſcentia, vt ita in ſuo genere omnis, id eſt conſum-
mata fiat, vt etiam contra legem faciat, & præuarica-
tione crimen accumulet. Cum autem dicit, Sine lege e-
nim peccatum mortuum eſt: non quia non eſt, dixit
mortuum eſt, ſed quia latet: quod in cōſequentibus ma-
nifeſtat cum dicit, Sed peccatum vt appareat peccatum,
per bonum mihi operatum eſt mortem. Bona eſt enim
lex, ſed ſine gratia oſtendit tantummodo peccata, non
tollit. Quod autem ait, Ego autem viuebam ali- 38
quando ſine lege: intelligendum eſt, viuere mihi vide-
bar, quia ante mandatum latebat peccatum. Et quod
ait, Adueniente autem mandato, peccatum reuixit, ego
autem mortuus ſum: intelligendum eſt, peccatum ap-
parere cœpit, ego autem mortuum me eſſe cognoui.
Quod autem ait, Peccatum occaſione accepta per 39
mandatum fefellit me, & per illud occidit: ideo dictum
eſt, quia deſiderij prohibiti fructus dulcior eſt. Vnde
etiam quæcunque peccata occulte fiunt, dulciora ſunt,
quanuis mortifera iſta dulcedo ſit. Inde eſt quòd apud
Salomonem fallacis doctrinæ imagine ſedens mulier
& inuitans vt ad ſe veniant inſipientes, ſcribitur dicere, E
Panes occultos libenter edite, & aquam furtiuam dul- *Prouer. 9.*
cem bibite. Iſta dulcedo eſt occaſio per mandatum in-
uenta peccati: quæ cum appetitur, vtique fallit, & in ma-
iores amaritudines vertit. Quod autem ait, Quod 40
ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed pec-
catum vt appareat peccatum, per bonum mihi opera-
tum eſt mortem. Hic euidenter oſtendit quod ſuperius
dixerat, Sine lege enim peccatum mortuum eſt, ideo
dixiſſe, quia latet: quandoquidem nunc dicit, non il-
lud bonum, id eſt, legem factam ſibi eſſe mortem, ſed
peccatum operatum eſſe mortem per bonum legis, id
eſt, vt appareret peccatum quod latebat ſine lege. Tunc
enim ſe mortuum quiſque cognoſcit, cum illud quod
recte præceptum eſſe confitetur, implere non poteſt, &
præuaricationis crimine amplius peccat, quàm ſi non
prohibeatur. Hoc eſt quod in conſequentibus dicit, Vt
fiat ſupra modum peccator peccās per mandatū quod
ante mandatū minus erat, quia vbi non eſt lex, nec præ-
uaricatio. Quod autem ait, Scimus quia lex ſpirita- 41
lis eſt, ego autem carnalis ſum: ſatis oſtendit non poſſe *1. Retract.*
impleri legē, niſi ab ſpiritalibus, quales facit gratia dei: *cap. 23.*
ſimilis enim quiſque factus ipſi legi, facilè implet quod F
præcipit, nec erit ſub illa, ſed cum illa. Is eſt autem qui
iam non capitur temporalibus bonis, nec terretur tem-
poralibus malis. Quod autem ait, Venundatus ſub 42
peccato: intelligendum eſt, quòd vnuſquiſque peccan-
do animam ſuam diabolo vendit, accepto tanquā pre-
cio dulcedine temporalis voluptatis. Vnde & domi-
nus redemptor noſter dictus eſt, quia hoc modo quo
dictum eſt, venditi eramus. Quod autem ait, Quod 43
enim operor ignoro, poteſt videri minus intelligenti-
bus contrarium eſſe illi ſententiæ qua dixit, Peccatum
vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt
mortē. Quomodo enim apparet ſi ignoratur? Sed igno-
ro ſic dictum eſt hoc loco, vt intelligatur, non approbo.
Quomodo enim tenebræ non videntur, ſed lucis com-
paratione ſentiuntur: hoc eſt autem ſentire tenebras
quod eſt non videre: ſic & peccatum, quia non illuſtra-
tur luce iuſtitiæ, non intelligendo dignoſcitur, ſicuti
tenebras dictum eſt non vidēdo ſentiri. Et ad hoc per-
tinet quod in pſalmo dicitur, Delicta quis intelligit? *Pſal. 18.*
Quod autem ait, Non enim quod volo hoc ago, 44

A Spiritus ergo ſeruitutis io timore, ille eſt qui poteſtatē habet mortis, quia in ipſo timore per totam vitam rei erant ſeruitutis qui ſub lege agebāt, non ſub gratia. Nec mirandum eſt quòd eum acceperūt per diuinam prouidentiam qoi booa temporalia ſectabantur, non quia *Rom.7.* ipſius eſt lex,& mandatum, Nam lex ſancta eſt,& mandatum ſanctum & iuſtum & booum. Ille autem ſpiritus ſeruitutis non vtique bonus eſt, quem accipiūt qui præcepta datæ legis implere noo poſſunt, dum ſeruiūt deſideriis carnalibus, noodum gratia liberatoris aſſumpti in filiorum adoptiooem, quia & ipſe ſpiritus ſeruitutis ooo habet quenquā io poteſtate, niſi qui ei per ordinē diuinæ prouidentiæ traditus fuerit, dei iuſtitia ſua cuique tribuente. Quam poteſtatem acceperat apoſtolus *1.Tim.1.* cum dicit de qoibuſdā, Quos tradidi Satanę vt diſcane *1.Cor.5.* non blaſphemare. Et iterum de alio, Iam iudicaui, inqoit, tradere huiuſmodi Satanæ in interitum carnis, vt aoima ſalua ſit. Qui ergo necdum ſub gratia ſunt, ſed ſub lege conſtituti viocuntur peccatis ad obediendum deſideriis carnalibus, & præuaricatione augent reatum criminum ſuorum, ſpiritum acceperūt ſeruitutis, id eſt, ſpiritum eius qui poteſtatē mortis habet. Nam ſi ſpiri-

B tum ſeruitutis ipſum ſpiritum hominis intellexerimus, iocipit & ſpiritus adoptioois ipſe intelligi tanquam in melius commutatus. Sed quia ſpiritū adoptionis, ſpiritum ſanctum accipimus, quod manifeſtè oſtendit cum dicit, Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro: reſtat vt ſpiritum ſeruitutis illum intelligamus cui ſeruiunt peccatores: vt quemadmodum ſpiritus ſanctus à timore mortis vindicat, ſic ſpiritus ſeruitutis qui poteſtatem habet mortis, eiuſdē mortis terrore eos teneat, vt ſe ad liberatoris auxiliū quiſq; cōuertat, etiā ipſo diabolo inuito qui eū ſēper in poteſtate habere deſiderat.

53 Quod autem ait, Nam expectatio creaturæ reuela- *Rom.8.* tionem filiorum dei expectat, vaoitati enim creatura ſubiecta eſt non ſponte: &c. vſque ad id quod ait, Et ipſi in oobis ingemiſcimus adoptionē expectantes redemptionem corporis noſtri: ſic intelligēdum eſt, vt neque ſenſum gemendi & dolēdi opinemur eſſe in arboribus & oleribus & lapidibus & cæteris huiuſcemodi creaturis. Hic enim error Manichæorū eſt. Neq; angelos ſanctos vanitati ſubiectos eſſe arbitremur, & de his exiſtimemus quòd liberabūtur à ſeruitute interitus, cum in-

C terituri vtiq; non ſint: ſed omoem creaturā in ipſo homine ſine vlla calumnia cogitemus. Nō enim creatura vlla eſſe poteſt, niſi aut ſpiritalis quæ excellit in angelis, aut animalis, quæ etiam in vita beſtiarum ſatis apparet, aut corporalis quæ videri & tangi poteſt. Omnis autem eſt etiam io homioe, quia homo cōſtat ſpiritu & anima & corpore. Ergo creatura reuelationem filiorum dei expectat quicquid nuoc io homine laborat, & corruptioni ſubiacet, Illam ſcilicet manifeſtationem de qua *Coloſſ.3.* idem dicit apoſtolus, Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcōdita eſt cum Chriſto in deo: Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tuoc & vos com ipſo apparebitis in *1.Ioan.3.* gloria. Dicit enim & Ioānes, Dilectiſſimi, nunc filij dei ſumus, & nondum apparuit qoid erimus. Scimus quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, qooniam videbimus eum ſicuti eſt. Hanc ergo reuelationem filiorū dei expectat creatura, qoæ in homine nunc vanitati ſubiecta eſt, quādiu dedita eſt temporalibus rebus quæ tranſeūt *Pſal.143.* tanquam vmbra. Vode & in pſalmis dicitur, Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius velut vmbra prætereūt. *Eccleſ.1.* De qua vanitate etiā Salomoo loquitur cum dicit, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quæ abundātia bo-

mioi in omni labore ſuo quem ipſe laborat ſub ſole? De D qua item dicitur, Vt quid diligitis vanitatē, & quæritis *Pſal.4.* mendacium? Non ſponte autem dicit eſſe ſubiectā vanitati creaturā, qoooiam pœnalis eſt iſta ſubiectio. Non enim homo ſicut ſponte peccauit, ſic etiā ſpoote damnatus eſt: quæ tamen damnatio non ſine ſpe reparationis irrogata eſt oaturæ ooſtræ. Et ideo propter eum, inquit, qui ſubiecit eam io ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute interitus in libertatem gloriæ filiorum dei, id eſt etiam ipſa natura, quæ taotummodo creatura eſt, nōdum per fidem aggregata numero filiorū dei; ſed tamen in eis qui credituri eraot videbat apoſtolus quod dicit, quia creatura liberabitur à ſeruitute interitus, vt interitui nō ſeruiat, cui ſeruiont omnes peccatores: Peccatori eoim dictum eſt, Morte morieris. Libera- *Geneſ.2.* bitur autem in libertatem gloriæ filiorum dei, id eſt vt & ipſa perueniat ad libertatem gloriæ filiorum dei per fidem, & quæ fides cum io ea oon erat, tātummodo creatura dicebatur. Et ad ipſam refert quod ſequitur, Scimus enim quia creatura cōgemiſcit & dolet vſque adhuc, Erāt eoim adhuc credituri qui ſpiritui ſubiacebāt, laborioſis erroribus. Sed ne quis putaret de ipſorum labore tantùm dictum eſſe, ſubiungit etiam de iis qui iam F crediderant. Quanquam enim ſpiritu, hoc eſt mēte ſeruirent legi dei, tamen quia carne ſeruitur legi peccati, quandiu io hac vita moleſtias & ſolicitudines mortalitatis ooſtræ patiuntur, ideo addidit dicens, Non ſolùm autem ipſi, ſed & nos primitias ſpiritus habentes, & ipſi in nobis ingemiſcimus adoptionē expectantes, redemptiooem corporis noſtri. Non ſolum ergo, inquit, ipſa quæ tantummodo creatura dicitur in hominibus, qui nondū crediderunt, & ideo nondū in filiorum dei numero cooſtituti ſuot, cōgemiſcit & dolet: ſed etiā noſmetipſi qui credimus & ſpiritus primitias habemus, ꝙ ſpiritu adhæremus deo per fidem, & ideo oō iam creatura ſed filij dei appellamur, tamen & ipſi io nobis ingemiſcimus adoptionem expectantes redemptionem corporis noſtri. Hęc enim adoptio quæ iam facta eſt in iis qui crediderunt, in ſpiritu noo corpore facta eſt. Nondum enim etiam corpus reformatum eſt io cœleſtem illam mutationem, ſicut ſpiritus iam mutatus eſt reconciliatiooe fidei ab erroribus cooueſus ad deum. Ergo etiam in iis qui crediderunt, expectatur adhuc illa manifeſtatio quæ io corporis reſurrectione proue- E niet: quæ pertinet ad quartum illum gradum, vbi ex toto perfecta pax erit, & requies æterna, nulla nobis ex aliqua parte corruptiooe exiſtente, aut ſolicitante moleſtia. Quòd autem ait, Similiter & ſpiritus adiuuat iofirmitatem noſtram, Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus: manifeſtum eſt eum de ſpiritu ſancto dicere, quod in conſequētibus clarum eſt, vbi ait, quia ſecuodum deum interpellat pro ſanctis. Nos ergo quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Duas ob res & illud qood futurum ſperamus, & quò tendimos necdom apparet: & io hac ipſa vita multa poſſunt oobis proſpera videri quæ aduerſa ſunt, & aduerſa quæ proſpera. Nam & tribulatio qoando accidit ſeruo dei ad probationem vel emēdationem, videtur oonnonquam minus iotelligētibus ioutilis: ſed ſi referatur ad illud quod dictum eſt, Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus ho- *Pſal.59.* minis: intelligitur, quia plerunque de tribulatione nos adiuuat deus, & fruſtra ſalus optatur, quæ aliquādo aduerſa eſt, cum delectatione & amore huius vitæ implicat animam. Iode eſt & illod, Tribulationem & dolo- *Pſal.114.* rem iooeni. Cum enim dicit, iooeni, ſigoificauit vtilem.

G Non enim recte gratulamur nos inueniſſe, niſi quod
quęrebamus. Ergo quid oremus ſicut oportet, neſcimꝰ.
Deus enim nouit, & quid nobis in hac vita expediat, &
quid poſt hãc vitam daturus ſit. Sed ipſe ſpiritus inter-
pellat gemitibus inenarrabilibꝰ. Gemere dici ſpiritum,
quòd nos gemere faciat charitate cõcitans deſiderium
Deut. 13. futuræ vitæ, ſicut dicit, Tẽtat vos dominus deus veſter
Rom. 8. vt ſciat ſi diligatis eum, id eſt, vt ſcire vos faciat, Non
55 enim deum aliquid latet. Quod autem ait, Quos
vocauit, ipſos & iuſtificauit: poteſt mouere & quæri, v-
trum omnes qui vocati ſunt, iuſtificentur: ſed alibi le-
Matt. 22. gimus, Multi vocati, pauci autem electi. Tamẽ quia ipſi
quoq; electi vtique vocati ſunt, manifeſtum eſt non iu-
ſtificatos niſi vocatos: quanquam non omnes vocatos,
ſed eos qui ſecũdum propoſitũ vocati ſunt, ſicuti ſupe-
rius dixit. Propoſitũ autem, dei accipiendũ eſt, non ip-
ſorum: Ipſe autem exponit quid ſit ſecundum propoſi-
tum, cum dicit, Quoniam quos ante pręſciuit, & pręde-
ſtinauit conformes imaginis filij dei: Non enim omnes
qui vocati ſunt, ſecundum propoſitum vocati ſunt: hoc
enim propoſitũ, ad præſcientiam & ad prædeſtinatio-
nem dei, pertinet: nec prædeſtinauit aliquem, niſi quem
H pręſciuit crediturũ & ſecuturũ eſſe ſanctorum vocatio-
nem, quos & electos dicit. Multi enim non veniũt cum
vocati fuerint, nemo autẽ venit qui vocatus nõ fuerit.
56 Quod autem dicit, Vt ſit primogenitus in multis
fratribus: ſatis docet aliter intelligẽdum deũ noſtrum
vnigenitum, aliter primogenitum. Nam vbi vnigenitus
dicitur, fratres nõ habet, & naturaliter eſt filius dei ver-
Ioan. 1. bum in principio, per quod facta ſunt omnia. Secundũ
ſuſceptionem autẽ hominis & incarnationis diſpenſa-
tionem, per quã nos etiam nõ naturaliter filios in ado-
ptionem filiorum vocare dignatus eſt, primogenitus
dicitur cum adiunctione fratrum. Vbi enim primus di
citur, non vtique ſolus, ſed cõſecuturis fratribus in quo
Coloſſ. 1. ipſe præceſſit. Vnde & alio loco primogenitum eum à
mortuis dicit, vt ſit in omnibus ipſe primatum tenens.
Reſurrectio enim mortuorũ vt iam nõ moriatur, ante
illum nulla, poſt illum autẽ multorum ſanctorum eſt,
quos fratres non confunditur appellare propter ipſam
57 cõmunicationem humanitatis. Quod autem dicit,
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an
anguſtia, an perſecutio, &c. Ex ſuperiore ſententia pen-
I det, vbi ait, Si tamen compatimur vt & glorificemur,
Exiſtimo enim quòd non ſunt condignę paſſiones hu-
ius temporis ad futurã gloriam quæ reuelabitur in no-
bis. Ad ipſam enim hortationẽ omnis huius loci inten-
tio directa eſt, ne illi quibus loquitur, perſecutionibus
frangerentur, ſi viuerent ſecundum prudẽtiam carnis,
qua temporalia bona appetuntur, & timẽtur tempora-
58 lia mala. Quod autem ait, Certus ſum enim: & non
Rom. 8. dixit, opinor: plena fide tenuit, quòd nec mors vlla, nec
vitæ temporalis promiſſa, nec cætera ſubſequentia poſ-
ſunt credẽtem à charitate dei detorquere. Nemo ergo
ſeparat, nec qui minatur mortẽ, quia qui credit in Chri
ſto, licet moriatur, viuet. Neq; qui pollicetur vitã, quia
ille dat vitam æternam. Nam temporalis vitæ pollici-
tatio, æternæ vitæ cõparatione cõtemnenda eſt. Neque
Galat. 1. angelus ſeparat, quia licet angelus, inquit, de cœlo de-
ſcendat & annunciet vobis præterquã quod accepiſtis,
Coloſ. 2. anathema ſit. Neque principatus, id eſt contrarius, quia
exuit ſeipſe hos principatus & poteſtates triumphans
eos in ſemetipſo. Neque præſentia, neque futura, id eſt
temporalia vel quæ delectant, vel quę premunt, vel quę
ſpem dãt, vel quæ incutiunt timorem. Neque virtus, Et
hic virtutem contrariam oportet intelligi ſecundum K
quam dicit, Nemo vaſa fortis diripiet, niſi prius alliga- *Matth. 12.*
uerit fortem. Neq; altitudo, neque profundum: plerun-
que enim inanis curioſitas earũ rerum quæ inueniri nõ
poſſunt, aut fruſtra etiam inueniuntur ſiue in cœlo ſiue
in abyſſo, ſeparat à deo: niſi charitas vincat, quę ad certa
ſpiritalium non vanitate rerum quæ foris ſunt, ſed ve-
ritate, quæ intus homines inuitat. Neque creatura alia,
Quod duobꝰ modis intelligi poteſt, Aut viſibilis crea-
tura, quia & noſtræ animæ creatura ſunt, ſed inuiſibilis:
vt hoc dixerit, quòd non ſeparet alia creatura à chari-
tate dei, id eſt amor corporum. Aut certe quia nos non
ſeparat alia creatura à charitate dei, ex eo ꝙ nulla crea-
tura eſt alia inter nos & deũ, quæ ſe opponat & à com-
plexu eius nos excludat. ſupra humanas enim mentes
quæ rationales ſunt, iam nulla creatura, ſed deus eſt.
Quod autem dicit, Quorũ patres & ex quibus Chri- 59
ſtus ſecundum carnem: & adiecit, Qui eſt ſuper omnia *Rom. 9.*
deus benedictus in ſecula: pleniſſima fide commendat
ꝙ deum noſtrũ ſecundum ſuſceptionem carnis filium
hominis confitemur, & ſecundum æternitatem & ver-
bum in principio deũ benedictum ſuper omnes in ſe-
cula. Huius autem cõfeſſionis Iudæi quoniam partem L
tenuerũt, refelluntur à domino. Nam cum eos interro-
gaſſet, cuius filiũ dicerent eſſe Chriſtum, reſponderunt,
Dauid. Hoc autẽ ſecundum carnem eſt. De diuinitate *Matt. 22.*
verò eius quod deus eſt, nihil reſponderũt. Ideo domi-
nus ait eis, Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum
dominum? Vt intelligerent hoc ſe confeſſos eſſe tan-
tum, quòd Chriſtus filius eſt Dauid: hoc autẽ tacuiſſe,
quòd eſt Chriſtus dominus ipſius Dauid. Illud enim
eſt ſecũdum ſuſceptionem carnis, hoc ſecundum æter-
nitatem diuinitatis. Quod autem ait, Nondũ enim 60
naſcentium, neque agentium aliquid boni aut mali, vt *Rom. 9.*
ſecũdum electionem propoſitum dei maneret, non ex
operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſer-
uiet minori: ſicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſaü autem *Malac. 1.*
odio habui. Nonnullos mouet, vt putent apoſtolũ Pau-
lum abſtuliſſe liberũ voluntatis arbitrium, quo prome-
remur deum bono pietatis, vel malo impietatis offen-
dimus. Dicunt enim, quòd ante opera aliqua ſeu bona
ſeu mala, duorum necdum naſcentium deus vnum di-
lexerit, & alterũ odio habuerit. Sed reſpondemus, præ-
ſcientia dei factũ eſſe, qua nouit etiam de nondum na- M
tis qualis quiſq; futurus ſit. Sed ne quis dicat, Opera er-
go elegit deus in eo quem dilexit, quæ quanquam non-
dum erant, ꝙ erant futura præſciebat. Quòd ſi opera
elegit, quomodo dicit apoſtolus, non ex operibus factã
electionẽ? Propterea ergo intelligendum eſt, opera bo-
na per dilectionem fieri, dilectionem autem eſſe in no-
bis per donum ſpiritus ſancti, ſicut idem apoſtolus di-
cit, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpi- *Rom. 5.*
ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Nõ ergo quiſquam
gloriari debet ex operibus tanquã ſuis, quæ per donum
dei habet, cum ipſa dilectio in eo bonũ operatur. Quid
ergo elegit deus? Si enim cui vult donat ſpiritum ſan-
ctum per quem dilectio operatur bonũ, quomodo ele-
git cui donet? Si enim nullo merito, non eſt electio, æ-
quales enim omnes ſunt ante meritum, nec poteſt in
rebus omnino ęqualibus electio nominari. Sed quoniã
ſpiritus ſanctus nõ datur niſi credentibus, non quidem
deus elegit opera quæ ipſe largitur, cum dat ſpiritum
ſanctum, vt per charitatem bona operemur, Sed tamen
elegit fidem. Quapropter niſi quis credat in eum, & in
accipiẽdi voluntate permaneat, non accipit donũ dei,

A id eſt, ſpiritum ſanctum per quem infuſa charitate bo-
1.retr.c.23. num poſsit operari. Non ergo elegit deus opera cuiuſ-
quam in præſcientia, quæ ipſe daturus eſt, ſed fidẽ elegit
in præſcientia, vt quem ſibi crediturũ eſſe præſciuit, ip-
ſum elegerit cui ſpiritum ſanctum daret, vt bona ope-
rando etiam vitam æternam cõſequeretur. Dicit enim
1.Cor.12. idem apoſtolus, Idem deus qui operatur omnia, & in
1.retr.c.22. omnibus. Nuſquã autem dictũ eſt, Deus credit omnia
2.ſen.diſt. in omnibus. Quod ergo credimus, noſtrum eſt: quod
28.c.in ex- autem bonum operamur, illius eſt qui credẽtibus in ſe
poſitione. dat ſpiritum ſanctum. Hoc autem exemplum quibuſdã
Iudæis obiectum eſt, qui Chriſto crediderãt, & de ope-
ribus ante gratiã gloriabantur, & dicebant ſe euangelij
gratiam per ſua bona opera præcedẽtia meruiſſe, cum
bona opera in nullo eſſe poſsint, niſi qui acceperit gra-
tiam. Eſt autẽ gratia, vt vocatio peccatoris prorogetur,
cum eius merita nulla niſi ad damnationem præceſſe-
rint: Quòd ſi vocatus vocãtem ſecutus fuerit, quod eſt
iam in libero arbitrio, merebitur, & ſpiritũ ſanctum per
quem bona poſsit operari, in quo permanens, quod ni-
hilominus eſt in libero arbitrio, merebitur etiam vitam
61 æternam, quæ nulla poſsit labe corrumpi. Quod au-
B tem ait, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam
præſtabo cui miſericors fuero: hinc oſtẽditur non eſſe
iniquitatem apud deum, quod poſſunt dicere quidam
Malach.1 cum audiunt antequam naſcerentur: Iacob dilexi, Eſaü
autem odio habui. Miſerebor, inquit, cui miſertus ero,
Primo enim miſertus eſt noſtri deus cum peccatores
eſſemus vt vocaret nos. Cui ergo miſertus ero, inquit,
vt eum vocem, miſerebor adhuc eius cum crediderit.
Quomodo autem adhuc, niſi vt det credenti & petenti
ſpiritum ſanctum? Quo dato miſericordiam præſtabit
cui miſericors fuerit, id eſt vt faciat eum miſericordẽ,
quò bona poſsit per dilectionem operari. Nemo ergo
ſibi audeat tribuere quòd miſericorditer operatur: quia
deus illi per ſpiritum ſanctum dedit dilectionem, ſine
1.retr.c.23. qua nemo poteſt eſſe miſericors. Non ergo elegit deus
bene operantes, ſed credentes potius, vt ipſe illos faciat
bene operari. Noſtrum enim eſt credere & velle, illius
autem dare credentibus & volentibus facultatem bene
operandi per ſpiritum ſanctum, per quem charitas dei
diffunditur in cordibus noſtris, vt nos miſericordes ef-
62 ficiat. Quod autem ait, Igitur non volentis, neque
C currentis ſed miſerentis eſt dei: non tollit liberum vo-
luntatis arbitrium, ſed nõ ſufficere dicit velle noſtrum,
niſi adiuuet deus, miſericordes nos efficiendo ad bene
operandum per donum ſpiritus ſancti. ad hoc referens
quod ſuperius dixit, Miſerebor cui miſertus ero, & mi-
Ibidem. ſericordiam præſtabo cui miſericors fuero. Quia neque
velle poſſumus, niſi vocemur: & cum poſt vocationem
voluerimus, non ſufficit voluntas noſtra, & curſus no-
ſter, niſi deus & vires currentibus præbeat, & perducat
quò vocat. Manifeſtum eſt ergo, non volentis neque
currentis, ſed miſerentis eſſe dei quòd bene operamur:
quanquam ibi ſit etiam voluntas noſtra, quæ ſola nihil
poſſet, Vnde ſequitur etiam de Pharaonis ſupplicio te-
ſtimoniũ, cum ait ſcriptura de Pharaone, Quia ad hoc
te excitaui, vt oſtendam in te potẽtiam meam, & vt an-
nuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Sicut enim
Exod.9. legimus in Exodo, Obduratũ eſt cor Pharaonis, vt iam
Exod.10. euidentibus ſignis nõ moueretur. Quòd ergo tũc Pha-
rao non obtemperabat præceptis dei, iam de ſupplicio
veniebat. Non autẽ quiſquã poteſt dicere obdurationé
illam cordis immerito accidiſſe Pharaoni, ſed iudicio
dei retribuentis incredulitati eius debitã pœnam. Non

ergo hoc illi imputatur quòd tunc non obtemperarit, D
quandoquidem obdurato corde obtemperare non po
terat, ſed quia dignum ſe præbuit, cui cor obduraretur
priori infidelitate. Sicut enim in iis quos elegit de⁹. nõ 1.retr.c.23.
opera, ſed fides inchoat meritum, vt per munus dei be-
ne operentur: ſic & in iis quos dãnat, infidelitas & im-
pietas inchoat pœnæ meritum, vt per ipſam pœnã etiã
male operentur: ſicut & ſuperius idem dicit apoſtolus,
Et quoniam non probauerũt deum in notitia habere, Rom.1.
tradidit illos deus in reprobum ſenſum, vt faciant quæ
non conueniunt. Quapropter ita concludit apoſtolus,
Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat: Cuius Rom.9.
enim miſeretur, facit eum bonũ operari, & quem obdu 1.retr.c.23.
rat, relinquit eum vt mala operetur. Sed & illa miſeri-
cordia præcedenti merito fidei tribuitur, & iſta obdu-
ratio præcedenti impietati, vt & bona per donum dei
operemur, & mala per ſupplicium: cum tamen homini
nõ auferatur liberum voluntatis arbitrium, ſiue ad cre-
dendum deo vt conſequatur nos miſericordia, ſiue ad
impietatem vt conſequatur nos ſupplicium. Qua con-
cluſione illata, infert quæſtionem tanquam à contradi-
cente. Ait enim, Dicis itaq; mihi: Quid adhuc conque- Rom.9.
ritur? Nam volũtati eius quis reſiſtit? Cui ſanè quæſtio- E
ni ſic reſpondet vt intelligamus ſpiritalibus viris, etiam
non ſecundum terrenum hominem viuentibus, patere
poſſe prima merita fidei & impietatis, quomodo deus
præſcientia eligat credituros, & damnet incredulos:
nec illos ex operibus eligẽs, nec iſtos ex operibus dam-
nans, ſed illorum fidei præſtans vt bene operentur, &
illorum impietatem obdurans deſerendo vt male ope-
rentur. Qui quoniam intellectus, vt dixi, ſpiritalibus
patet, à carnali autem prudentia longe remotus eſt, ſic
refellit inquirentem, vt intelligat ſe deponere debere
prius hominẽ luti, vt iſta per ſpiritum inueſtigare me-
reamur. Itaque inquit, O homo tu quis es qui reſpõdeas
deo? Nunquid dicit figmẽtum ei qui ſe finxit, quare ſic
me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti, ex ea-
dem conſperſione vas facere aliud quidem in honorẽ,
aliud in contumeliam? Quandiu figmentum es, inquit, 1.Cor.2.
& ad maſſam luti pertines, nondum perductus ad ſpi-
ritalia, vt ſis ſpiritalis, omnia iudicans, & à nemine iudi-
catus, cohibeas te oportet ab huiuſmodi inquiſitione,
& non reſpondeas deo. Cuius conſilium quiſque ſcire
cupiens, oportet vt prius in eius amicitiam recipiatur. F
Quod contingere niſi ſpiritalibus non poteſt, iam por-
tantibus imaginem cœleſtis hominis. Iam enim, inquit,
non vos dicã ſeruos, ſed amicos: Omnia enim quæ au- Ioan.15.
diui à patre meo, nota feci vobis. Quandiu itaq; vas fi-
guli es, conterendum eſt hoc ipſum in te prius virga il-
la ferrea, de qua dictum eſt, Reges eos in virga ferrea, Pſalm.2.
tãquam vas figuli confringes eos: vt corrupto exterio- Epheſ.3.
re homine, interiore innouato, poſsis in charitate radi-
catus & fundatus, comprehendere latitudinem, longi-
tudinem, altitudinem, & profundũ, cognoſcere etiam
ſupereminẽtiam ſcientiæ charitatis Chriſti. Nunc itaq;
cum ex eadem cõſperſione deus alia vaſa in honorem
fecit, alia in contumeliam, nõ eſt tuum diſcutere, quiſ-
quis ſecundum eandem conſperſionem adhuc viuis, id
eſt terreno ſenſu carnaliter ſapis. Quod autem ait, 63
Attulit in multa patientia vaſa iræ quæ perfecta ſunt in
perditionem: hunc ſatis ſignificauit obdurationem il-
lã cordis quæ in Pharaone facta eſt, ex merito veniſſe
occultæ ſuperioris impietatis: quam tamen patiẽter ſu-
ſtinuit deus, donec ad illud tempus perduceretur, quo
opportune in eum vindicta procederet, ad correctio-

G nem eorum quos ab errore inſtituerat liberare, & ad
cultum ſuum pietate vocando perducere, precibus eo-
64 rum & gemitibus opem præbens. Quod autem ait,
Quos & vocauit nos, non ſolum ex Iudęis, ſed etiam ex
Oſee 2. geotibus: ſicut & Oſee dicit, Vocabo non plebem meā,
plebem meam, &c. totius huius diſputationis propoſi-
tum ad hoc perducit: quoniam docuit miſericordiam
dei eſſe, quòd bene operamur, non tanquam ex operi-
bus Iudæi glorientur, qui cum euāgelium percepiſſent,
1.retr.c.23. tanquam meritis ſuis id retribuendum exiſtimantes,
nolebant gentibua dari: à qua ſuperbia iam debent reſi-
ſtere, intelligeotes quooiam ſi noo ex operibus, ſed mi-
ſericordia dei vocamur vt credamus, & credentibus
præſtatur vt bene operemur, non eſt gentibus iſta inui-
denda miſericordia, quaſi prælato merito Iudæorum,
65 quod nullum eſt. Quod autem dicit, Eſaias autem
Eſa.10. clamat pro Iſraël, Si fuerit numerus filiorū Iſraël quaſi
arena maris, reliquiæ ſaluæ fient: oſtendit quemadmo-
Epheſ.2. dum ſit dominus lapis angularis, vtrunque parietem in
ſe iungens. Teſtimoninm enim Oſee prophetæ dictum
Oſee 2. eſt pro gentibus, Vocabo non plebem meam, plebem
meam, & nō dilectam meam, dilectam meam: & Eſaiæ
H teſtimooium dictum eſt pro Iſraël, quoniam reliquiæ
ſaluæ fient, vt ipſi deputentur in ſemen Abrahę qui cre-
diderūt in Chriſtū. ita concordes ambos populos facit
ſecundum domini teſtimooium dicentis in euangelio
Ioan.10. de gentibus, Habeo alias oues quæ nō ſunt de hoc oui-
li, quas oportet me adducere, & erit vnus grex, & vnus
66 paſtor. Quod autem ait, Bona voluntas cordis mei
Rom.10. & deprecatio fit pro illis in ſalutem: hinc iam incipit de
ſpe Iudæorum loqui, ne etiam gentes ſuperbire audeāt
aduerſus Iudæos. Sicut enim Iudæorum ſuperbia refel-
lenda erat tanquam ex operibus gloriātium, ſic & gen-
tibus occurrendum, ne tanquam Iudæis prælati ſuper-
67 biant. Quod autem dicit, Prope eſt verbum in ore
Rom.10. tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei quod prædi-
camus: quia ſi confitearis in ore tuo quia dominus eſt
Ieſus, & credideris in corde tuo quia deus illum ſuſci-
tauit à mortuis, ſaluus eris: Corde enim creditur ad iu-
ſtitiam, oris autem confeſsio fit ad ſalutem: totus hic
Rom.9. locus ad illud refertur, quod ſuperi[us] dixit, Verbū enim
cōſummans & breuians faciet dominus ſuper terram.
Remotis enim innumerabilibus & multiplicib[us] ſacra-
I mentis, quibus Iudaicus populus premebatur, per mi-
ſericordiam dei factum eſt vt breuitate confeſsionis fi-
68 dei ad ſalutem perueniremus. Quod autem dicit,
Rom.10. Secūdum teſtimonium fidei Moyſi, ego ad æmulatio-
nem vos adducam in non gentem, in gentem inſipien-
tem irritabo vos: dicēdo, gentem inſipientem, expoſuit
quid dixerit, in non gētem: quaſi quòd nec gens dicen-
da ſit quę inſipiens eſt. De cuius tamen fide irritandum
dicit populum Iudaicum, quia illi apprehenderūt quod
iſti reſpueruot. Vel certe in non gētem, in gentem inſi-
pientem: quia cum eſſet gēs inſipiens, omnis gens ido-
la colens, tamen gentilitatem credēdo deponunt. Vn-
Rom.2. de etiam illud eſt, Si igitur pręputium iuſtitias legis cu-
ſtodiat, nōnne præputium eius io circunciſione depu-
tabitur? Vt ſit hic ſenſus, Ego in æmulationem vos ad-
ducam in eam gentē, quæ non gens facta eſt deponen-
do gentilitatem per fidem Chriſti, cum fuiſſet gens in-
69 ſipiens colendo idola. Quod autem ait, Nunquid
Rom.11. repulit deus plebem ſuam? Abſit: Nam & ego Iſraëlita
ſum ex ſemine Abraham de tribu Beniamin: ad hoc re-
Rom.9. fertur, quod ſuperius dixit, Non poteſt autem excidere
verbum dei. Non enim omnes qui ſunt ex Iſraël, hi ſunt
Iſraëlitæ, neq; qui ſunt ſemen Abraham, omnes filij: ſed K
in Iſaac vocabitur tibi ſemen, vt de ipſo ſcilicet populo
Iudęorum illi deputentur io ſemeo, qui domino credi-
derunt. De hoc item dicit ſuperius, Reliquię ſaluę fient.
Quod autem dicit, Ergo nuoquid deliqueruot vt 70
caderent? Abſit: Sed illorum delicto ſalus gentibus eſt: *Rom.9.*
Non ideo dicit, quia nō ceciderūt, ſed quia caſus ipſo- *Rom.11.*
rum non fuit inanis, quoniam ad ſalutem gētium pro-
fecit. Non ergo ita deliquerūt vt caderent: id eſt, vt tan-
tummodo caderent, quaſi ad pœnam ſuam ſolùm, ſed
vt hocipſum quod ceciderunt, prodeſſet gētibus ad ſa-
lutem. Deinde incipit ex hoc loco Iudæorum populū
commendare etiam de ipſo caſu infidelitatis, vt nō ſu-
perbiāt gentes, qui etiam caſus Iudæorum tam precio-
ſus extitit pro ſalute gentium: ſed magis debent cauere
gentes ne dum ſuperbiunt ſimiliter cadant. Quod 71
autem dixit, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, *Rom.12.*
potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis conge- *Prouer.25.*
res ſuper caput eius: Multis videri poteſt repugnare illi
ſenteotiæ, qua dominus præcepit vt diligamus inimi- *Luc.6.*
cos noſtros, & oremus pro iis qui nos perſequuntur: vel
huic etiam quam idem apoſtolus ſuperius dixit, Bene- *Rom.12.*
dicite perſequentes vos, benedicite, & nolite maledice- L
re. Et iterum, Nulli malum pro malo reddentes. Quo-
modo enim quiſque diligit eum cui propterea cibum
& potum dat, vt carbones ignis congerat ſuper caput
eius, ſi carbooes ignis hoc loco aliquā grauem pœnam
ſignificant? Quapropter intelligendum eſt ad hoc di-
ctum eſſe, vt eum qui nos lęſerit, prouocemus ad pœni-
tētiam facti ſui, cum ei nos bene facimus. Iſti enim car-
bones ignis ad exuſtionem, id eſt, cōtribulationem ſpi-
ritus valent, qui eſt quaſi caput animæ, in qua exuritur
omnis malitia, cum homo in melius per pœnitentiam
commutatur: vt ſunt illi carbones, de quibus dicitur in
pſalmis, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad lin *Pſal.119.*
guam doloſam? Sagittæ potentis acutæ cum carboni- †*al. vaſta-*
bus deſolatoriis† Quod autem ait, Omnis anima *toribus.*
poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim po 72
teſtas niſi à deo: rectiſsime admonet ne quis ex eo quòd *Rom.13.*
à domino ſuo in libertatem vocatus eſt, factus Chri-
ſtianus extollatur in ſuperbiam, & non arbitretur in hu
ius vitæ itinere ſeruandum eſſe ordinem ſuum, vt pote-
ſtatibus ſublimioribus quibus pro tempore rerum tem
poralium gubernatio tradita eſt, exiſtimet non ſe eſſe M
ſubdendum. Cum enim cōſtemus ex anima & corpo-
re, quandiu in hac vita temporali ſumus, etiam rebus
temporalibus ad ſubſidium degēdæ huius vitæ vtamur,
oportet nos ex ea parte quæ ad hāc vitam pertinet, ſub-
ditos eſſe poteſtatibus, id eſt, hominibus res humanas
cum aliquo honore adminiſtrātibus. Ex illa vero parte
qua credimus deo & in regnum eius vocamur, non
nos oportet eſſe ſubditos cuiquam homini idipſum in
nobis euertere cupienti quod deus ad vitam æternam
donare dignatus eſt. Si quis ergo putat quooiam Chri-
ſtianus eſt, non ſibi eſſe vectigal reddendum, aut tribu-
tum, aut non eſſe exhibendum honorem debitum eis
qui hæc curant poteſtatibus, in magno errore verſa-
tur. Item ſi quis putat ſe eſſe ſubdēdum vt etiam in ſuā
fidem habere poteſtatē arbitretur eum qui temporali-
bus adminiſtrandis aliqua ſublimitate præcellit: in ma-
iorem errorem labitur. Sed modus iſte ſeruandus eſt
quem dominus ipſe præſcribit, vt reddamus Cæſari *Matt.22.*
quæ Cæſaris ſunt, & deo quæ dei ſunt. Quanquam e-
nim ad illud regnum vocemur vbi nulla erit poteſtas
huiuſmodi, in hoc tamen itinere dum agimus, donec

A perueniamus ad illud ſeculum vbi ſit euacuatio omnis
principatus & poteſtatis,conditionem noſtrã pro ipſo
rerum humanarũ ordine toleremus, nihil ſimulatè fa-
cientes,& in eoipſo non tam hominibus quàm deo qui
73 hæc iubet obtemperantes. Quod autem ait,Vis nõ
Rom.13. timere poteſtatem? bonũ fac, & habebis laudem ex ea:
poteſt mouere aliquos cum cogitauerint ab iſtis pote-
ſtatibus perſecutionem ſe paſſos fuiſſe: Chriſtiani ergo
non faciebant bonum,qui non ſolum non ſunt laudati
ab iſtis poteſtatibus, ſed & pœnis affecti & necati ſunt,
Conſideranda ergo ſunt verba apoſtoli. Non enim ait,
Bonum fac,& laudabit te poteſtas: ſed ait, Bonum fac
& habebis laudẽ ex illa: ſiue enim probet factum tuum
bonum,ſiue perſequatur,laudẽ habebis ex illa: vel cum
eam in obſequium dei lucratus fueris,vel cum eius per-
ſecutione coronam merueris. Hoc etiam in cõſequen-
tibus intelligitur, cum dicit, Dei enim miniſter eſt,tibi
74 in bonum,etiam ſi ſibi in malum. Quod autem ait,
Ideoque neceſsitate ſubditi eſtote: ad hoc valet vt in-
telligamus quia neceſſe eſt propter hanc vitam ſubdi-
tos nos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi auferre
B voluerint in quo ſibi poteſtas data eſt de temporalibus
rebus: quæ quoniã tranſeunt,ideo & iſta ſubiectio non
in bonis quaſi permanſuris,ſed in neceſſariis huic tem-
pori conſtituenda eſt. Tamen quoniam dixit, Neceſsi-
tati ſubditi eſtote:ne quis nõ integro animo & puta di-
lectione ſubditus fieret huiuſmodi poteſtatibus, addi-
dit dicens,Non ſolùm propter iram,ſed etiam propter
conſcientiam: id eſt, non ſolùm ad iram euadendam,
quod poteſt etiam ſimulate fieri,ſed vt in tua conſcien-
tia certus ſis,illius dilectione te facere cui ſubditus fue-
1.Tim.2. ris iuſſu domini tui, qui omnes vult ſaluos fieri, & in
agnitionem veritatis venire. Et hoc enim cum diceret
apoſtolus, de ipſis poteſtatibus aiebat. Hoc eſt, quod
Epheſ.6. ſeruis alio loco ſuadet,Non ad oculum ſeruientes,quaſi
hominibus placentes:vt idipſum quòd ſubduntur do-
minis ſuis,non eos oderint, aut fallaciis promereri de-
75 ſiderent. Quod autem dicit, Qui enim diligit pro-
Rom.13. ximum,legem impleuit:oſtendit conſummationem le-
gis in dilectione poſitam, id eſt in charitate. Vnde &
Matt. 22. dominus in illis duobus præceptis totam legem pen-
dêre dicit,& omnes prophetas: id eſt,in dilectione dei
& proximi. Vnde & ipſe qui legem venit implere,dile-
C ctionem donauit per ſpiritum ſanctum, vt quod antea
timor implere non poterat, charitas poſtmodum im-
Rom.13. pleret. Inde eſt & illud eiuſdem apoſtoli,Plenitudo au-
1.Tim.1. tem legis charitas. Et illud, Finis autẽ præcepti eſt cha-
ritas de corde puro, & cõſcientia bona, & fide nõ ficta.
76 Quod autem ait,Et hoc ſcientes tempus quia hora
Rom.13. eſt iam nos de ſomno ſurgere: illuc ſpectat quod dictũ
2.Cor.6. eſt,Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies ſalu-
tis. Tempus enim euangelij ſignificatur, & illa oppor-
77 tunitas ſaluos faciendi credentes in deum. Quod
autem ait, Carnis prouidentiam ne feceritis in concu-
piſcentiis: oſtendit non eſſe culpandam carnis proui-
dentiam, quando ea prouidenter quæ ad neceſsitatem
ſalutis corporalis valet. Si autem ad ſuperfluas delecta-
tiones atq; luxurias,vt quiſque in his gaudeat quę carne
cupit, rectè reprehenditur, quia prouidẽtiam carnis in
Galat.6. concupiſcentiis facit: quoniam qui ſeminat in carne
ſua, de carne metet corruptionem: id eſt, qui delecta-
78 tionibus carnalibus gaudet. Quod autem dicit,In-
Rom.14. firmum autem in fide recipite, non in diiudicationi-
bus cogitationum:hoc dicit, vt eum qui infirmus in fi-
de eſt recipiamus, & noſtra firmitate infirmitatem eius

ſuſtineamus, neque diiudicemus cogitationes eius: id D
eſt, quaſi ferre audeamus ſententiam de alieno corde,
quod non videmus. Ideo ſequitur & dicit,Et alius qui-
dem credit manducare omnia:qui autem infirmus eſt,
olus manducet. Quia illo tempore multi iam firmi in
fide, & ſcientes ſecundum ſententiam domini, quòd
non macularent ea quæ in os intrant, ſed quæ exeunt,
indifferenter ſumebãt cibos ſalua conſcientia:quidam *Matt.15.*
vero infirmiores abſtinebant à carnibus & à vino, ne
vel neſcientes inciderent in ea quæ idolis ſacrificaban-
tur. Omnis enim tunc immolatitia caro in macello ve-
nundabatur, & de primitiis vini libabant gentes ſimu-
lacris ſuis; & quædam in ipſis torcularibus ſacrificia fa-
ciebant. Iubet ergo apoſtolus & his qui ſalua conſcien-
tia talibus alimentis vtebantur,non ſpernere infirmita-
tem illorum qui ſe à talibus cibis & potu abſtinebant:
& illis infirmis, ne eos qui carnibus veſcebantur & vi-
num bibebant,tanquam pollui iudicarent. Ad hoc va-
let,quod conſequenter dicit,Qui manducat,non man-
ducantem non ſpernat:& qui non manducat, mandu-
cantem non iudicet. Firmi enim infirmiores contuma-
citer contemnebant, & infirmi firmos temere iudica- F
bant. Quod autem dicit,Tu quis es qui iudicas alie- 79
num ſeruum? ad hoc dicit, vt in his rebus quæ poſſunt
& bono animo fieri & malo, iudiciũ deo dimittamus,
nec audeamus de alterius corde, quod non videmus,
ferre ſententiam. In his enim rebus quæ ita compre-
henduntur, vt eas bono & caſto animo non poſſe fieri
manifeſtum ſit, non improbatur ſi iudicemus. Itaque
hoc quod de cibis dicit,quia ignoratur quo animo fiat,
non vult nos eſſe iudices, ſed deum. De illo autem ne- *1.Cor.5.*
fario ſtupro,vbi vxorem patris ſui quidam habuit, præ-
cepit debere iudicari. Non enim poterat ille dicere,bo-
no animo ſe tam immane flagitium commiſiſſe. Ergo
quæcunque facta ita manifeſtãtur,vt non poſsit dicere,
Bono animo feci, iudicanda ſunt à nobis: quæcunque
autem ita fiunt,vt quo animo fiant incertũ ſit,non ſunt
iudicanda,ſed ſeruanda iudicio dei: ſicut ſcriptum eſt,
Quæ occulta ſunt,deo:quæ autem palam ſunt, vobis &
filiis veſtris. Quod autem ait, Alius quidem iudi- 80
cat alternos dies, alius autem iudicat omnem diem:ſe- *Rom.14*
queſtrata interim meliore cõſideratione, non de duo-
bus hominibus mihi videtur dictum, ſed de homine &
de deo. Qui enim alternos dies iudicat, homo eſt: po- E
teſt enim hodie aliud,cras aliud iudicare:id eſt, vt quẽ
hodie malum conuictum cõfeſſumq; damnauerit,cras
bonum inueniat & correctum. vel cõtrà cum aliquem
iuſtum hodie laudauerit, cras inueniat deprauatum.
Qui autem iudicat omnem diem,deus eſt,quia non ſo-
lùm qualis quiſque ſit, ſed etiã qualis omni die futurus
ſit,nouit. Vnuſquiſque in ſuo intellectu abundet,inquit,
id eſt, quantum humano intellectui vel vnicuique ho-
mini conceſſum eſt,tantum audeat iudicare. Qui ſapit,
inquit,diẽ, domino ſapit:id eſt quia hoc ipſum ad præ-
ſentem diem bene iudicat, domino ſapit. Hoc eſt autẽ
bene iudicare ad diẽ, vt noueris non eſſe de correctio-
ne eius deſperãdum in futurum, de cuius culpa mani-
feſta in præſentia iudicaueris. Quod autem ait,Bea- 81
tus qui iudicat ſemetipſum in quo probat:ad id potiſſi- *Rom.14*
mum referendum eſt, quod ſuperius dixit, Non ergo
blaſphemetur bonum noſtrum. Hoc eſt etiã quod nũc
ait ante iſtam ſententiam: Tu fidem quam habes penes
temetipſum, habe corã deo:vt quomodo bona eſt hæc
fides, qua credimus omnia munda mundis, & in ea fi-
de nos probamus, bene vtamur ipſo bono noſtro: ne *Ad Ti.*

G forte cum ad offendiculum infirmorum fratrũ eo bo-
no abuſi fuerimus,peccemus in fratres,& in eoipſo bo-
no nos iudicemus cum ſcãdalizamus infirmos, in quo
bono nos probamus,cum ipſa fides nobis placet.
82 Quod autem ait,Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe
Rom.15. circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas
promiſsiones patrum, gentes ſuper miſericordiam glo
rificare deum : ad hoc dicit, vt intelligant gentes, do-
minum Chriſtum ad Iudæos eſſe miſſum, & nõ ſuper-
biant.Iudæis enim repellentibus quod ad ipſos miſſum
eſt, factum eſt vt gentibus euangelium prædicaretur:
quod & in Actibus Apoſtolorum manifeſte ſcribitur,
Acto.13. cum dicunt Apoſtoli Iudæis, Vobis primùm oportuit
prædicari verbum, ſed quoniam indignos vos iudica-
ſtis, ecce conuertimus nos ad gentes. Secundum ipſa
Matt.15. etiam domini teſtimonia, cum dicit, Non ſum miſſus
niſi ad oues perditas domus Iſraël.Et iterũ,Non eſt bo-
num panem filiorum mittere canibus. Quod gentes ſi
bene conſiderent,intelligant iſta fide qua iam credunt,
omnia munda mundis, non ſe debere inſultare his ſi
qui forte infirmi ex circunciſione fuerint, qui propter
H cõmunicationem idolorũ nullas omnino audeant car-
83 nes attingere. Quod autem dicit, Vt miniſter ſim
Rom.15. Chriſti Ieſu in gentibus, conſecrans euangelium dei,vt
fiat oblatio gentium acceptabilis, ſanctificata in ſpiritu
ſancto : hoc intelligitur, vt offerantur gentes deo tan-
quam acceptabile ſacrificium, cum in Chriſto creden-
tes per euãgelium ſanctificantur:ſicut & ſuperius dicit,
Rom.12. Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam dei,&c.
84 Quod ait,Obſecro vos fratres vt intendatis in eos
qui diſſenſiones & ſcandala præter doctrinam quam
vos didiciſtis faciunt : de his intelligitur dicere,quibus
1.Tim.1. ad Timotheum ſcripſit dicens, Sicut rogaui te vt ſuſti-
neres Epheſi, vt cum irem in Macedoniam vt denun-
ciares quibuſdam ne aliter docerent, neque intẽderent
fabulis & genealogiis indeterminatis quæ quæſtionem
magis præſtant quàm ædificationem,quæ eſt in fide.Et
Titum 1. ad Titum, Sunt enim multi non ſubditi, vaniloqui &
mente ſeductores qui maxime ex circunciſione ſunt,
quos oportet refelli, qui vniuerſas domos ſubierũt,do-
centes quæ non oportet, turpis lucri gratia: Dixit qui-
dam ex ipſis proprius eorum propheta, Cretenſes ſem-
I per mendaces,malæ beſtiæ,ventres pigri. Ad hoc enim
refertur quod & hic ait. Hi enim Chriſto domino non
ſeruiunt,ſed ſuo ventri:de quibus alio loco dicit, Quo-
rum deus venter eſt.]

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, IN LIBRVM EXpoſitionis epiſtolæ Pauli ad Galatas.

PRAEFATIO.

CAVSA propter quam ſcribit apoſto-
lus ad Galatas, hæc eſt, vt intelligant
gratiam dei id ſecum agere,vt ſub le-
ge iam non ſint.Cum enim prędicata
eis eſſet euangelij gratia, non defue-
runt quidã ex circunciſione, quamuis
Chriſtiani nomine,nõdum tamen tenentes ipſum gra-
tiæ beneficium,& adhuc volẽtes eſſe ſub oneribus legis,
quæ dominus deus impoſuerat, nõ iuſtitiæ ſeruiẽtibus, K
ſed peccato,iuſtã ſcilicet legẽ iniuſtis hominibus dãdo
ad demonſtranda peccata eorum, non auferenda:Non *Galat.5.*
enim aufert peccata niſi gratia fidei quæ per dilectionẽ
operatur. Sub hac ergo gratia iam Galatas conſtitutos,
illi volebant conſtituere ſub oneribus legis, aſſeuerãtes
nihil eis prodeſſe euangelium niſi circuciderentur, &
cæteras carnales Iudaici ritus obſeruationes ſubirent.
Et ideo Paulum apoſtolum ſuſpectũ habere cœperant,
à quo illis euangelium prædicatum erat, tanquam non
tenentem diſciplinam cæterorũ apoſtolorum qui gen-
tes cogebãt iudaizare. Ceſſerat enim talium hominum
ſcandalis apoſtolus Petrus & in ſimulationem ductus
erat,tanquam & ipſe hoc ſentiret, nihil prodeſſe genti-
bus euangelium,niſi onera legis implerent:A qua ſimu-
latione idem apoſtolus Paulus eũ reuocat, ſicut in hac
ipſa epiſtola docet. Talis quidem quæſtio eſt & in epi-
ſtola ad Romanos. Veruntamen videtur aliquid inter-
eſſe, quòd ibi contentionem ipſam dirimit, litémque
componit quæ inter eos qui ex Iudæis & eos qui ex gẽ-
tibus crediderant, orta erat : cum illi tanquam ex me-
ritis operum legis ſibi redditum euangelij pręmium ar- L
bitrarentur, quod præmium incircunciſis tãquam im-
meritis nolebant dari:illi contrà Iudæis ſe præferre ge-
ſtirent, tanquam interfectoribus domini. In hac vero
epiſtola ad eos ſcribit, qui iam commoti erant autho-
ritate illorum qui ex Iudæis erant, & ad obſeruationes
legis cogebat : cœperãt enim eis credere,tanquã Paulus
apoſtolus non vera prædicaſſet quòd eos circuncidi
noluiſſet.Et ideo ſic cœpit:Miror quòd tam cito tranſ- *Galat.1.*
ferimini ab eo qui vos vocauit in gloriam Chriſti, in
aliud euãgelium.Hoc ergo exordio cauſæ quæſtionem
breuiter inſinuauit,quanquã & in ipſa ſalutatione,cum
dicit ſe apoſtolum,non ab hominibus neque per homi-
nem, quod in nulla alia epiſtola dixiſſe inuenitur, ſatis
oſtendit & illos qui talia perſuadebant, non eſſe à deo,
ſed ab hominibus:& cæteris apoſtolis, quantum ad au-
thoritatem teſtimonij euangelici pertinet, imparem ſe
haberi nõ oportere : quandoquidem nõ ab hominibus
neque per hominem,ſed per Ieſum Chriſtum & deum
patrem ſe apoſtolũ nouerit. Singula igitur ab ipſo epi-
ſtolæ veſtibulo, permittẽte domino & adiuuãte ſtudiũ
noſtrum,ſic conſideranda & tractanda ſuſcepimus. M
Paulus apoſtolus non ab hominibus neque per ho- *Expoſitio*
minem, ſed per Ieſum Chriſtum & deũ patrem qui ſu- *ca primi.*
ſcitauit illum à mortuis,& qui mecum ſunt omnes fra-
tres eccleſiis Galatię. Qui ab hominibus mittitur,men-
dax eſt:qui per hominẽ mittitur, poteſt eſſe verax, quia
& deus verax poteſt per hominẽ mittere. Qui ergo ne-
que ab hominibus, neque per hominẽ,ſed per deũ mit-
titur, ab illo verax eſt, qui etiam per hominem miſſos
veraces facit. Priores ergo apoſtoli veraces,qui non ab *1 Pet.c.24.*
hominibus, ſed à deo per hominẽ miſsi ſunt,per Ieſum
Chriſtum ſcilicet adhuc mortalem. Verax etiã nouiſsi-
mus apoſtolus,qui per Ieſum Chriſtum totum iam deũ
poſt reſurrectionem eius miſſus eſt. Priores ſunt cæteri
apoſtoli per Chriſtum adhuc ex parte hominem, id eſt
mortalem : Nouiſsimus eſt Paulus apoſtolus per Chri-
ſtum iam totum deum, id eſt omni ex parte immorta-
lem. Sit ergo teſtimonij eius æqualis authoritas, in cu-
ius honorem implet clarificatio domini, ſi quid habe-
bat ordo temporis minus. Ideo enim cum dixiſſet, Et
deum patrem : addidit, Qui ſuſcitauit illum à mortuis:
vt etiam ex hoc modo breuiter iam clarificato miſſum
ſe eſſe commemoraret. Gratia vobis & pax à deo patre
& do-

A & domino Ieſu Chriſto. Gratia dei eſt, qua nobis do-
1. Retract. nantur peccata vt recóciliemur deo: pax autem, qua re-
cap. 24. conciliamur deo. Qui dedit ſemetipſum pro peccatis
noſtris, vt eximeret nos de præſenti ſeculo maligno. Se-
culum præſens malignum, propter malignos homines
qui in eo ſunt, intelligendum eſt: ſicut dicimus etiam
malignam domum, propter malignos inhabitantes in
ea. Secundum voluntatem dei & patris noſtri, cui eſt
gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Quanto igitur ma-
gis homines non debent arroganter ad ſeipſos referre
ſi quid operantur boni, quãdo & ipſe dei filius in euan-
gelio non gloriam ſuam ſe quærere dicit, neque volun-
tatem ſuam veniſſe facere, ſed volũtatem eius qui eum
Ioan. 6. miſit? Quam voluntatem gloriamq́; patris nunc com-
memorauit apoſtol⁹, vt ipſe quoque domini exemplo,
à quo miſſus eſt, non ſe quærere gloriam ſuam ſignifi-
caret, nec facere voluntatem ſuã in prædicatione euan-
gelij: ſicut paulò pòſt dicit, Si hominibus placerem,
Chriſti ſeruus non eſſem. Miror quòd ſi tam citò tranſ-
ferimini ab eo qui vos vocauit in gloriam Chriſti, in a-
liud euangelium, quod non eſt aliud. Euãgelium enim
ſi aliud eſt præter id quod ſiue per ſe, ſiue per aliquem
B dominus dedit, iam nec euangelium rectè dici poteſt.
Vigilanter autem cum dixiſſet, transferimini ab eo qui
vos vocauit in gloriam Chriſti: quam volebant illi eua-
cuare, quaſi fruſtra venerit Chriſtus ſi circuncisio car-
nis atque huiuſmodi opera legis tãtum valebant, vt per
illa homines ſalui fierent. Niſi aliqui ſunt conturbantes
vos, & volentes conuertere euangelium Chriſti. Non
quemadmodum iſtos conturbant, ita etiam conuer-
tunt euangelium Chriſti, quia manet firmiſsimum: ſed
tamen conuertere volunt qui ab ſpiritalibus ad carna-
lia reuocant intentionem credentium: Illis enim ad iſta
conuerſis, manet euangelium non conuerſum. Et ideo
cum dixiſſet, conturbantes vos: non dixit, & conuer-
tentes: ſed, volentes, inquit, conuertere euangeliũ Chri-
ſti. Sed licet ſi nos, aut angelus de cœlo vobis euangeli-
zauerit, præterquam quod euangelizauimus vobis, ana-
thema ſit. Veritas propter ſeipſam diligenda eſt, non
propter hominem, aut propter angelum per quem an-
nũciatur. Qui enim propter annũciatores diligit eam,
poteſt etiam mẽdacia diligere, ſi qua forte ipſi ſua pro-
tulerint. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, ſi quis
C vobis euãgelizauerit præterquam quod accepiſtis, ana-
thema ſit. Aut præſens hoc prædixerat, aut quia iterauit
quod dixit, propterea voluit dicere, ſicut prædiximus.
Tamen ipſa iteratio ſaluberrimè intẽtionem mouet ad
firmitatem retinendi eam quæ ſic commẽdatur fidem.
Modo ergo hominibus ſuadeo, an deo? Aut quæro ho-
minibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chri-
ſti ſeruus nõ eſſem. Nemo deo ſuadere poteſt, quia ma-
nifeſta ſunt illa omnia: ſed hominibus ille bene ſuadet,
qui non ſe illis placere vult, ſed ipſam quam ſuadet ve-
ritatem. Qui enim placet hominibus non ab ipſis ſuam
gloriam quærens, ſed dei vt ſalui fiant, non iam homi-
nibus, ſed deo placet: aut certe iam cum & deo placet
ſimul & hominibus, nõ vtique hominibus placet. Aliud
eſt enim placere hominibus, aliud & deo & homini-
bus. Item qui hominibus propter veritatem placet, non
ipſe illis, ſed veritas placet. Placere autem dixit quãtum
in ſeipſo eſt, quantum ad eius voluntatem attinet: ac ſi
diceret, placere vellem. Non enim ſi hoc eo non agẽte
placeat alicui quaſi propter ſeipſum & nõ propter deũ
atque euangeliũ quod annũciat, ſuperbiæ ipſius potius,
quàm errori eius cui peruerſe placet, tribuẽdum eſt. Iſte
itaq; ſenſus eſt, Modo ergo hominibus ſuadeo, an deo? D
Aut quia hominibus ſuadeo, quæro hominib⁹ placere?
Si adhuc hominibus quærerem placere, Chriſti ſeruus
non eſſem. Iubet enim ille ſeruis ſuis, vt diſcãt ab eo mi-
tes eſſe, & humiles corde. Quod nullo modo poteſt, qui Matt. 11.
propter ſeipſum, id eſt, propter ſuam quaſi priuatam &
propriam gloriam placere hominibus quærit. Dicit au- 2. Cor. 5.
tem & alibi. Hominibus ſuademus, deo autem mani-
feſti ſumus, vt intelligas quod hic ait, Hominibus ſua-
deo, an deo? non vtique deo, ſed hominibus ſuadendũ.
Non ergo moueat quod alibi dixit, Sicut & ego omni- 1. Cor. 10.
bus per omnia placeo. Addidit enim, Nõ quærẽs quod
mihi prodeſt, ſed quod multis, vt ſalui fiãt. Nulli autem
prodeſt vt ſaluus fiat, ſi homo ei propter ſeipſum pla-
ceat: qui nõ placet vtiliter, niſi cum propter deũ placet:
id eſt, vt deus placeat & glorificetur, cum dona eius at-
tenduntur in homine, aut per miniſteriũ hominis ac-
cipiũtur. Cum autem ſic homo placet, non iam homo,
ſed deus placet. Vtrunque ergo rectè dici poteſt, & ego
placeo, & non ego placeo. Si enim adſit bonus intelle-
ctor, piuſq; pulſator, patebit vtrunque, & nulla inter ſe
repugnantia repellet intrantem. Notum enim vobis fa-
cio fratres euangelium quod euangelizatum eſt à me, E
quia non eſt ſecundum hominem: neque enim ego ab
homine accepi illud, neq; didici, ſed per reuelationem
Ieſu Chriſti. Euãgelium quod ſecundum hominem eſt,
mendaciũ eſt. Omnis enim homo mendax: quia quic- Pſal. 115.
quid veritatis inuenitur in homine, non eſt ab homine,
ſed à deo per hominem. Ideo iam quod ſecundum ho-
minem eſt, nec euangelium dicendum eſt: quale illi af-
ferebant qui in ſeruitutem ex libertate attrahebant eos
quos deus ex ſeruitute in libertatem vocabat. Audiſtis
enim conuerſationem aliquando in Iudaiſmo, quia ſu-
pra modum perſequebar eccleſiam dei, & vaſtabam il-
lam, & proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos coæta-
neos meos in genere meo, abundãtius æmulator exiſtẽs
paternarum mearum traditionum. Si perſequendo &
vaſtando eccleſiam dei proficiebat in Iudaiſmo, appa-
ret contrarium eſſe Iudaiſmum eccleſiæ dei, non per il-
lam ſpiritalem legem quam acceperunt Iudæi, ſed per
carnalem cõuerſationem ſeruitutis ipſorum. Et ſi æmu-
lator, id eſt, imitator paternarum ſuarum traditionum,
perſequebatur Paulus eccleſiam dei, paternæ ipſius tra-
ditiones contrariæ ſunt eccleſiæ dei, Non autem legis F
illius culpa eſt: Lex enim ſpiritalis eſt, nec carnaliter ſe
cogit intelligi: ſed illorum vitium eſt, qui & illa quæ ac-
ceperunt, carnaliter ſentiunt, & multa etiam ſua tradi-
derunt, diſſoluentes, ſicut dominus dicit, mãdatum dei
propter traditiones ſuas. Cum autem placuit deo, qui Matt. 15.
me ſegregauit de vẽtre matris meæ, & vocauit per gra-
tiam ſuam, reuelare filium ſuum in me, vt annunciarem
eum in gentibus, continuò non acquieui carni & ſan-
guini. Segregatur quodammodo de vẽtre matris, quiſ-
quis à carnalium parentum conſuetudine cæcá ſepará-
tur: acquieſcit autem carni & ſanguini, quiſquis carna-
libus propinquis & conſanguineis ſuis carnaliter ſua-
dentibus aſſentitur. Neque veni in Hieroſolymam ad
præceſſores meos apoſtolos, ſed abij in Arabiam, & ite-
rum reuerſus ſum Damaſcum. Deinde poſt annos tres
aſcendi Hieroſolymam videre Petrum, & manſi apud
illum diebus quindecim. Si cum euangelizaſſet Paulus
in Arabia, poſtea vidit Petrum, non ideo vt per ipſum
Petrum diſceret euangelium (nam ante eum vtique vi-
diſſet) ſed vt fraternam charitatem etiam corporali no-
titia cumularet. Alium autem apoſtolorum vidi nemi-

G nem, niſi Iacobum fratrẽ domini. Iacobus domini frater, vel ex filiis Ioſeph de alia vxore, vel ex cognatione
Mariæ matris eius debet intelligi. Quæ autẽ ſcribo vobis, ecce coram deo quia non mentior. Qui, dicit, Ecce
Lib. 1. De coram deo quia non mentior, iurat vtique. Et quid ſan-
ſermone ctius hac iuratione? ſed non eſt contra præceptum iu-
domini in ratio quæ à malo eſt, non iurãtis, ſed incredulitatis eius
monte. cui iurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita dominum
prohibuiſſe à iurando, vt quantum in ipſo eſt quiſque
non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum aut ſuaue aliquid. Nam vtique
apoſtolus nouerat præceptũ domini, & iurauit tamen:
Non enim audiẽdi ſunt qui has iurationes eſſe non pu-
1.Cor.15. tant. Quid enim facient de illa, Quotidie morior, per
gloriam veſtram fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu
domino noſtro: quam Græca exemplaria manifeſtiſſimam iurationem eſſe conuincunt. Quantum ergo in
ipſo eſt, non iurat apoſtolus: Nõ enim appetit iurationem cupiditate aut delectatione iurandi: amplius eſt
Matth.5. enim quàm eſt, eſt: non, non: & ideo à malo eſt, ſed infirmitatis aut incredulitatis eorum qui non aliter mouẽtur ad fidem. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ.
H Eram autem ignotus facie eccleſiis Iudææ quæ in Chriſto ſunt. Animaduertendum, non in ſola Hieroſolyma
Iudæos in Chriſtum credidiſſe, nec tam paucos fuiſſe,
vt eccleſiis gentium miſcerentur, ſed tam multos vt ex
illis eccleſiæ fierent. Tantùm autẽ audientes erant, quia
qui aliquando nos perſequebatur, nunc euangelizat fidem quam aliquando vaſtabat: & in me magnificabant
deum. Hoc eſt quod dicebat nõ ſe placere hominibus,
vtique per ſeipſum, ſed vt in illo magnificaretur deus.
Matth. 5. Hoc eſt quod etiam dominus dicit, Luceant opera ve-
ſtra coram hominibus, vt videant bona facta veſtra, &
Expoſitio glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Deinde
ca. ſecũdi. poſt annos quatuordecim iterum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto etiam Tito. Tanquam
teſtimoniis pluribus agit, cum etiam iſtos nominat. Aſcendi autem ſecũdum reuelationem. Ne moueret eos
quare vel tunc aſcenderit, quò tandiu non aſcenderat.
Quapropter ſi ex reuelatione aſcẽdit, tunc proderat vt
aſcenderet. Et expoſui illis euãgelium quod prædico in
gentibus, ſeorſum his qui videbãtur. Quod ſeorſum expoſuit euangelium eis qui eminebant in eccleſia, cum
I iam illud expoſuiſſet coram omnibus, nõ ideo factum
eſt, quòd aliqua falſa dixerat, vt ſeorſum paucioribus
vera diceret, ſed aliqua tacuerat quæ adhuc paruuli por-
1.Cor.3. tare non poterant: qualibus ſe ad Corinthios lac dicit
dediſſe, non eſcam. Falſum enim dicere nihil licet. Aliquando autem aliquid veri tacere vtile eſt. Perfectionem ipſius opus erat vt ſcirent cæteri apoſtoli: Non enim ſequebatur vt ſi fidelis eſſet, verámque & rectam
teneret fidem, iam etiam apoſtolus eſſe deberet. Illud
autem quod ſubiungit, Ne forte in vacuum curram, aut
cucurri: non ad illos cum quibus ſeorſum contulit euãgelium, ſed ad iſtos quibus ſcribit quaſi per interrogationem dictum intelligendum eſt: vt ex eo appareret
non eum in vacuum currere aut cucurriſſe, quia iam
etiam atteſtatione cæterorum nihil ab euangelij veritate diſſentire approbatur. Sed neq; Titus qui mecum
erat, inquit, cum eſſet Græcus, compulſus eſt circuncidi. Quamuis Titus Græcus eſſet, & nulla eum conſuetudo aut cognatio parentum circuncidi cogeret, ſicut
Timotheum, facilè tamen etiam iſtum circuncidi permiſiſſet apoſtolus: Non enim tali circũciſione ſalutem
docebat auferri, ſed ſi in ea conſtitueretur ſpes ſalutis,
hoc eſſe contra ſalutem oſtendebat. Poterat ergo vt ſu- K
perfluam æquo animo tolerare, ſecundum ſententiam
quam alibi dixit, Circunciſio nihil eſt, & præputium ni- *1.Cor.7.*
hil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Propter ſubintroductos autem falſos fratres nõ eſt compulſus Titus
circuncidi: id eſt, non ei potuit extorqueri vt circuncideretur: quia illi qui ſubintroierunt dicit proſcultare libertatem eorum, vehemẽter obſeruabant & cupiebant
circuncidi Titum, vt iam circunciſionem etiam ipſius
Pauli atteſtatione & conſenſione tãquam ſaluti neceſſariam prædicarent, & ſic eos, vt ait, in ſeruitutem redigerent: id eſt, ſub onera legis ſeruilia reuocarent. Quibus ſe nec ad horam, id eſt, nec ad tempus ceſsiſſe dicit
ſubiectioni, vt veritas euangelij permaneret ad gentes.
Denotabant autem ſuſpectumq; haberi volebant inuidi apoſtolum Paulum, quòd aliquando perſecutor eccleſiarum fuerit: & ideo dicit, De his autem qui videntur eſſe aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt: quia & qui videntur eſſe aliquid, carnalibus hominibus videntur eſſe aliquid: nam non ſunt ipſi aliquid. Etſi enim boni miniſtri dei ſunt, Chriſtus in illis
eſt aliquid, non ipſi per ſe. Nam ſi ipſi per ſe eſſent aliquid, ſemper fuiſſent aliquid: quales aliquando fuerint: L
id eſt, quia & ipſi peccatores fuerunt, nihil ſua dicit intereſſe: quia deus hominis perſonam non accipit: id
eſt, ſine perſonarum acceptione omnes ad ſalutem vocauit, non reputans illis delicta eorum. Et ideo abſentibus illis qui priores facti erant apoſtoli, Paulus à domino perfectus eſt: vt quãdo cum eis contulit, nihil eſſet quod perfectioni eius adderẽt: ſed potius viderent,
eundem dominum Ieſum Chriſtum, qui ſine perſonarum acceptione ſaluos facit, hoc dediſſe Paulo vt miniſtraret gentibus, quod etiam Petro dederat vt miniſtraret Iudæis. Non ergo inuenti ſunt in aliquo diſſentire
ab illo, vt cum ille ſe perfectum euangelium accepiſſe
diceret, illi negarent & aliquid vellent tanquam imperfecto addere: ſed econtrario pro reprehenſoribus imperfectionis, approbatores perfectionis fuerũt. Et dederunt dexteras ſocietatis: id eſt, conſenſerunt in ſocietatem, & paruerunt voluntati domini conſentientes, vt
Paulus & Barnabas irent ad gẽtes, ipſi autem in circunciſionem, quæ præputio, id eſt, gentibus contraria videtur. Nam etiam ſic poteſt intelligi quòd ait, econtrario,
vt ordo iſte ſit, Mihi enim qui videntur, nihil appoſue- M
runt, ſed econtrario (vt nos quidem in gentes iremus,
quæ ſunt contrariæ circunciſioni, ipſi autem in circunciſionem) conſenſerunt mihi & Barnabæ: hoc eſt, dexteras ſocietatis nobis dederũt. Neque in contumeliam
præceſſorum eius putet quis ab eo dictum: Qui videntur eſſe aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. Et illi enim tanquam ſpiritales viri volebant reſiſti carnalibus, qui putabãt aliquid ipſos eſſe, & nõ potius Chriſtum in eis; multumq; gaudebant cum perſuaderetur hominibus, & ſeipſos præceſſores Pauli, ſicut
eundem Paulum, ex peccatoribus iuſtificatos eſſe à domino, qui perſonam hominis non accipit, quia dei gloriam quærebant, non ſuam. Sed quia carnales & ſuperbi
homines ſi quid de vita ipſorum præterita dicitur, iraſcuntur, & in contumeliam accipiunt, ex animo ſuo
coniiciunt apoſtolos. Petrus autem & Iacobus & Ioannes honoratiores in apoſtolis erant, quia ipſis tribus ſe
in monte dominus oſtendit in ſignificatione regni ſui,
cum ante ſex dies dixiſſet, Sunt hic quidam de circun- *Matt.16.*
ſtantibus qui non guſtabũt mortem, donec videant fi- *& 17.*
lium hominis in regno patris ſui. Nec ipſi erãt columnæ,

ſed

A ſed videbantur. Nouerat enim Paulus ſapientiam ædificaſſe ſibi domum, & non tres columnas conſtituiſſe, ſed ſeptem: Qui numerus vel ad vnitatem eccleſiæ refertur: Solet enim pro vniuerſo poni, ſicut in euange-
Mat. 19. lio dictum eſt. Accipiet in hoc ſeculo ſepties tantum: ac
2. Cor. 6. ſi diceret, Quaſi nihil habentes, ſed omnia poſsidentes.
Apo. 1. Vnde etiam Ioannes ad ſeptem ſcribit eccleſias, quæ vtique vniuerſitatis Eccleſiæ perſonam gerunt: Vel certe ad ſeptenariã operationem ſpiritus ſancti magis refertur ſeptenarius numerus columnarum: ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis & timoris dei, quibus operatoribus domus filij dei, hoc eſt eccleſia continetur. Quod autem ait, Tantum vt pauperum memores eſſemus, quod & ſtudui hoc ipſum facere. Communis cura erat omnibus apoſtolis de pau-
Acta. 4. peribus ſanctorum qui erant in Iudæa, qui rerum ſuarũ venditarum precia ad pedes apoſtolorum poſuerant. Sic ergo ad gentes miſsi ſunt Paulus & Barnabas, vt eccleſiæ gentium quæ hoc non fecerant, miniſtrarẽt oratione ipſorum eis qui hoc fecerant: ſicut ad Romanos
Roma. 15. dicit, Nunc autem pergam Hieruſalem miniſtrare ſanctis, placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in
B Hieruſalem. Placuit enim illis, & debitores eorum ſunt. Si enim ſpiritalibus eorum communicauerunt gentes, debent & in carnalibus miniſtrare eis. In nulla ergo ſimulatione Paulus lapſus erat, quia ſeruabatur vtique quod congregari videbat, ſiue eccleſiis gentium, ſiue Iudæorum, vt nuſquam auferret conſuetudinem, dum regnum dei tantum admonẽs, ne quis in ſuperfluis poneret ſpem ſalutis, etiam ſi conſuetudinem in eis propter offenſionem infirmorum cuſtodire vellet: ſicut
1. Cor. 7. ad Corinthios dicit, Circuncisus quis vocatus eſt, non adducat præputium: in præputio quis vocatus eſt, non circuncidatur. Circuncitio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei: Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Hoc enim ad eas conſuetudines vel conditiones vitæ retulit, quæ nihil obſunt fidei boniſque moribus: Non enim ſi latro erat quiſquam cum vocatus eſt, debet in latrocinio permanere. Petrus autem cum veniſſet Antiochiã, obiurgatus eſt à Paulò, non quia conuerſabat conſuetudinem Iudæorum in qua natus atq; educatus erat, quãquam apud gentes eam non ſeruaret, ſed obiurgatus eſt,
C quia gentibus eã volebat imponere. Cum vidiſſet quoſdam veniſſe ab Iacobo, id eſt à Iudæa: Nã eccleſiæ Hieroſolymitanæ Iacobus præfuit. Timẽs ergo eos qui adhuc putabant in illis obſeruationibus ſalutem conſtitutam, ſegregabat ſe à gentibus, & ſimulatè illis conſentiebat ad imponenda gẽtibus illa onera ſeruitutis, quod in ipſius obiurgatione verbi ſatis apparet. Non enim ait, Si tu cum Iudæus ſis, gentiliter & non iudaice viuis, quemadmodum rurſus ad conſuetudinem Iudæorum reuerteris: ſed, quemadmodum, inquit, gentes cogis iudaizare. Quod autem hoc ei coram omnibus dixit, neceſsitas coëgit, vt omnes illius obiurgatione ſanarentur. Non enim vtile erat errorem qui palàm noceret, in ſecreto emendare. Huc accedit quòd firmitas &
Ioan. 21. charitas Petri cui ter à domino dictum eſt, Amas me? Paſce oues meas, obiurgationem talem poſterioris paſtoris pro ſalute gregis libẽtiſsime ſuſtinebat: Nam erat obiurgatore ſuo ipſe qui obiurgabatur mirabilior, & ad imitandum difficilior: Facilius eſt enim videre quid in alio corrigas, atq; id vituperando vel obiurgando corrigere, quàm videre quid in te corrigendum ſit, libenterque corrigi, vel per teipſum nedum per alium, adde D
poſteriorem, adde coram hominibus. Valet autẽ hoc ad magnum humilitatis exemplum, quæ maxima eſt diſciplina Chriſtiana. humilitate enim conſeruatur charitas. Nam nihil eam citius violat quàm ſuperbia Et ideo
dominus non ait, Tollite iugum meum & diſcite à me, *Mat. 11.*
quoniam quatriduana de ſepulchris cadauera exuſcito, atq; omnia dæmonia de corporibus hominum morboſq; depello, & cætera huiuſmodi: ſed, Tollite, inquit, iugum meum, & diſcedite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Illa enim ſigna ſunt rerum ſpiritalium: mitem autem eſſe & humilem, charitatis conſeruatio eſt. Res ipſæ ſpiritales ſunt, ad quas per illa ducuntur, qui oculis corporis dediti fidem inuiſibilium qua iam de notis vſitatisq; non poſſunt, de nouis & repentinis viſibilibus quærunt. Si ergo & illi qui cogebant gẽtes iudaizare, didiciſſent mites eſſe & humiles corde, quod à domino Petrus didicerat, ſaltem correctio tanto viro ad imitandum inuitarentur, nec putarent euangeliũ Chriſti iuſtitiæ ſuæ tanquam debitum redditum. Sed ſcientes quoniam non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Chriſti Ieſu vt impleat opera legis adiuuantem infirmitatem ſuam, non merito ſuo, ſed gratia
dei, non exigerent de gentibus carnales legis obſerua- E
tiones, ſed per ipſam gratiam dei ſpiritalia opera legis eos implere poſſe cognoſcerent. Quoniam ex operibus legis cum ſuis viribus ea quiſque tribuit, non gratiæ miſerantis dei, non iuſtificabitur omnis caro: id eſt, omnis homo ſiue omnes carnaliter ſentientes. Et ideo illi qui cum iam eſſent ſub lege, Chriſto crediderunt, non quia iuſti erant, ſed vt iuſtificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Peccatorum autem nomen gentibus impoſuerant Iudæi iam vetuſta quadam ſuperbia, tanquam ipſi iuſti eſſent, videndo ſtipulam in oculo alieno, & non trabem in ſuo. Secundum eorum morem locutus apoſtolus ait, Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores: id eſt, quos appellant peccatores, cum ſint & ipſi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Iudæi, cum gentiles non eſſemus, quos illi peccatores appellant, tamen & nos peccatores in Chriſto Ieſu credimus vt iuſtificemur per fidem Chriſti. Non autem quærerent iuſtificari niſi eſſent peccatores: An forte quia in Chriſto voluerunt iuſtificari peccauerunt, quia ſi iam iuſti erant, aliud quærendo vtique peccauerunt: ſed, ſi ita eſt, inquit, ergo
Chriſtus peccati miniſter eſt. Quod vtique non poſ- F
ſunt dicere, quia & ipſi qui nolebant niſi circunciſis gẽtibus tradi euangelium, in Chriſto crediderant. Et ideo quod dicit, Abſit: non ſolus, ſed cum ipſis dicit. Deſtruxit autem ſuperbiam gloriantem de operibus legis quæ deſtrui & deberet & poſſet, ne gratia fidei videretur non neceſſaria, ſi opera legis etiam ſine illa iuſtificari crederentur: Et ideo præuaricator eſt ſi rurſus illa ædificat, dicens, quòd opera legis etiam ſine gratia iuſtificant, vt Chriſtus peccati miniſter inueniatur. Poſſet ergo illi obiici, Si enim quæ deſtruxi hæc eadem rurſus ædifico præuaricatorem meipſum conſtituo: Quid ergo, quia fidem Chriſti oppugnabas antea, quam nunc ædificas, præuaricatorem te conſtituis, Sed illam non deſtruxit, quia deſtrui non poteſt. Hanc autem ſuperbiam vere deſtruxerat, conſtantérque deſtruebat, quia deſtrui poterat: & ideo non ille præuaricator eſt qui rẽ veram cum conaretur deſtruere, & poſtea veram eſſe ac
deſtrui nõ poſſe cognoſceret, tenuit eam vt in ea ædifi- *Præuari-*
cetur. Sed ille præuaricator eſt qui cum deſtruxerit rem *cator quis*
falſam quia deſtrui poteſt, eam rurſus ædificat. Mor- *ſit.*

G tuum autem ſe legi dicit vt iam ſub lege non eſſet, ſed tamen per legem. Siue quia Iudæus erat, & tãquam pæ- *Galat. 3.* dagogum legem acceperat: ſicut poſtea manifeſtat, Hoc autem agitur per pædagogum, vt non ſit neceſſarius pędagogus, ſicut per vbera nutritur infans vt iam vberibus non indigeat, & per nauem peruenitur ad patriam, vt iam naui opus non ſit: ſiue per legem ſpiritaliter intellectam legi mortuus eſt, ne ſub ea carnaliter viueret. Nam hoc modo per legem legi vt morerẽtur volebat, cum eis pauló pòſt ait. Dicite mihi ſub lege volẽtes eſſe, *Galat. 4.* legem nun legiſtis? Scriptum eſt enim, quod Abraham duos filios habuit &c. vt per eandem legem ſpiritaliter intellectam morerentur carnalibus obſeruationibus legis. Quod autem adiungit, vt deo viuam. Deo viuit, qui ſub deo eſt: legi autẽ qui ſub lege eſt. Sub lege autem viuit inquantum quiſque peccator eſt: id eſt, inquantum à vetere homine non eſt mutatus. ſua enim vita viuit, & ideo ſupra illum eſt: quia qui eam non implet, infra il- *1. Timo. 1.* lam eſt. Nam iuſto lex poſita non eſt, id eſt impoſita, vt ſupra illum ſit: in illa eſt enim potius quàm ſub illa, quia nõ ſua vita viuit, cui coërcendæ lex imponitur. Vt enim ſic dicam, ipſam quodammodo legem viuit qui cum di- H lectione iuſtitiæ iuſte viuit, non proprio ac tranſitorio, ſed cõmuni ac ſtabili gaudens bono: Et ideo Paulo non erat lex imponenda, qui dicit, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. Quis ergo audeat Chriſto legem imponere qui viuit in Paulo? Non enim audet quis dicere Chriſtum non recte viuere, vt ei coërcendo lex imponenda ſit. Quòd autem nunc viuo, inquit, in carne, quia non poſſet dicere Chriſtum adhuc mortaliter viuere, vita autem in carne mortalis eſt. In fide, inquit, viuo filij dei: vt etiam ſic Chriſtus viuat in credente habitando in interiore homine per fidem, vt poſtea per ſpeciẽ impleat eum cum abſorptũ fuerit mortale à vita. Vt autem oſtenderet quòd viueret in illo Chriſtus, & quòd in carne viuens in fidè viuit filij dei, non meriti ſui eſſe ſed gratiæ ipſius: Qui me, inquit, dilexit, & tradidit ſeipſum pro me. Pro quo vtique, niſi pro peccatore, vt eum iuſtificaret? Et dicit hoc qui Iudæus natus & educatus erat, & abundantius æmulator extiterat paternarum ſuarum traditionum. Ergo ſi & pro talibus ſe tradidit Chriſtus, etiam ipſi peccatores erant. Non er- I go meritis iuſtitiæ ſuæ datum dicant, quod non opus *Mat. 9.* erat iuſtis dari. Non enim veni vocare iuſtos, ait dominus, ſed peccatores: ad hoc vtique, ne ſint peccatores. Si ergo Chriſtus me dilexit & tradidit ſeipſum pro me, non irritam facio gratiam dei, vt dicam per legem eſſe iuſtitiam: Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: id eſt, ſine cauſa mortuus eſt, quando per legem: id eſt, per opera legis quibus Iudæi confidebant, poſſet eſſe iuſtitia in hominibus. Gratis autem mortuum Chriſtum nec illi dicunt quos refellit, quoniã Chriſtianos ſe volebant haberi. Non ergo rectè per illa legis opera Chriſtianos iuſtificari perſuadebant, quibus *Expoſitio capituli tertij.* recte dicit, O ſtulti Galatæ quis vos faſcinauit? Quod non recte diceretur de his qui nunquam profeciſſent, ſed de his qui ex profectu defeciſſent. Ante quorum oculos Chriſtus Ieſus proſcriptus eſt, crucifixus: hoc eſt, *προεγράφη.* quibus videntibus Chriſtus Ieſus hæreditatem ſuã poſſeſsionẽmque ſuam amiſit: his vtique auferentibus eam, dominúmq; inde expellentibus, qui ex gratia fidei per quam Chriſtus poſsidet gentes, ad legis opera eos qui crediderant reuocabant, Chriſto auferendo poſſeſsionem ſuam: id eſt, eos quibus iure gratiæ fideiq; inhabitabat. Quod in ipſis Galatis accidiſſe vult videri apoſtolus. Nam ad hoc pertinet quod ait, Ante quorũ ocu- K los. Quid enim tam ante oculos eorum contigit, quàm quod in ipſis contigit? Cum autem dixiſſet Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt: addidit, crucifixus: vt hinc eos maxime moueret, cũ conſiderarent quo precio emerit poſſeſsionem quam in eis amittebat: vt parum eſſet gratis eum mortuum, quòd ſuperius dixerat. Illud enim ita ſonat tanquam nõ peruenerit ad poſſeſsionẽ pro qua ſanguinẽ dedit. Proſcriptio autem quę tenebatur, auſertur. Sed hæc proſcriptio non obeſt Chriſto, qui etiã per diuinitatẽ dominus eſt omnium: ſed ipſi poſſeſsioni, quæ eius gratiæ cultura caret. Hinc iam incipit demonſtrare quemadmodum gratia fidei ſufficiat ad iuſtificandũ ſine operibus legis, ne quis diceret nõ ſe quidem operibus legis tantum totam hominis iuſtificationem tribuere, ſed neq; tantùm gratiæ fidei, ex vtroque autem perfici ſalutem. Sed hæc quæſtio vt diligenter tractetur, ne quis fallatur ambiguo, ſcire prius debet opera legis bipertita eſſe. Nam partim in ſacramentis, partim verò in *Opera legis bipertita.* moribus accipiuntur. Ad ſacrámenta pertinẽt, circuncïſio carnis, ſabbatum temporale, neomeniæ, ſacrificia, atque omnes huiuſmodi innumeræ obſeruationes. Ad mores autẽ, Non occides, non mœchaberis, non falſum L teſtimoniũ dices, & talia cætera. Nunquidnã ergo Apo- *Exod. 20.* ſtolus ita poteſt non curare vtrum Chriſtianus homicida aut mœchus ſit, an caſtus atq; innocens, quemadmodum non curat vtrum circuncïſus carne an præputiatus ſit? Nunc ergo de his operibus maxime tractat quæ ſunt in ſacramentis, quanquã & illa interdum ſe admiſcere ſignificet. Prope finem autem epiſtolæ de his ſeparatim tractauit, quæ ſunt in moribus: & illud breuiter, hoc autem diutius. Hæc enim onera potius imponi gẽtibus, quorum vtilitas in intellectu eſt: nam hæc omnia exponuntur Chriſtianis, vt quid valeant, tantum intelligant, etiam facere nõ cogantur: in obſeruationibus autẽ ſi non intelligãtur, ſeruitus ſola eſt: qualis erat in populo Iudæorum, & eſt vſq; adhuc. Si autem obſeruentur illa, & intelligantur, non modo nihil obſunt, ſed etiam proſunt aliquid, ſi tẽpori congruant: ſicut ab ipſo Moyſe prophetiſq; obſeruata ſunt congruentibus illi populo, cui adhuc talis ſeruitus vtilis erat, vt ſub timore cuſtodiretur. Nihil enim tam pie terret animam quàm ſacramẽtum non intellectum: intellectum autẽ, gaudium pium parit, & celebratur libere, ſi opus eſt tempori: ſi au- M tem non eſt opus, cum ſuauitate ſpiritali tantummodo legitur & tractatur. Omne autẽ ſacramentũ cum intelligitur aut ad contemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores, Contemplatio veritatis in ſolius dei dilectione fundata eſt boni mores in dilectione dei & pro- *Mat. 22.* ximi in quibus duobus præceptis tota lex pẽdet & Prophetæ. Nunc igitur quemadmodũ circuncïſio carnis, & cætera huiuſmodi legis opera. vbi iã gratia fidei eſt, non ſint neceſſaria, videamus. Hoc ſolũ, inquit, volo diſcere à vobis, ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Reſpondetur. Vtique ex auditu fidei. Ab apoſtolo enim prædicata eſt eis fides, in qua prædicatione vtiq; aduentum & præſentiam ſancti ſpiritus ſenſerant: ſicut illo tẽpore in nouitate inuitationis, ad fidem etiã ſenſibilibus miraculis præſentia ſancti ſpiritus apparebat: ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur. Hoc autẽ fa- *Acto. 2.* ctum erat apud Galatas, antequam iſti ad eos peruertendos & circuncidendos veniſſent. Iſte ergo ſenſus eſt, Si in illis operibus legis eſſet ſalus veſtra, non vobis ſpiritus ſanctus niſi circuncïſis daretur. Deinde intulit, Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſumemini.

ſumemini? Hoc eſt quod ſuperius in exordio dixerat,
Mat. 1. Niſi aliqui ſunt conturbentes vos, & volentes cõuerte-
re euangelium Chriſti. Conturbatio enim ordini con-
traria eſt. Ordo eſt autem à carnalibus ad ſpiritalia ſur-
gere, nõ ab ſpiritalibus ad carnalia cadere, ſicut iſtis ac-
ciderat. Et hæc eſt euangelij conuerſio retrorſus quod
quia bonum non eſt, non eſt euangelium cum hoc an-
nunciatur. Quod autem dicit, Tanta paſſi eſtis. Multa
iam pro fide tolerauerant, non timore tanquã ſub lege
poſiti, ſed magis in ipſis paſſionibus charitate timorem
Roma. 5. vicerant. Quoniam charitas dei diffuſa eſt in cordibus
eorum per ſpiritum ſanctum, quem acceperãt. Sine cau-
ſa ergo, inquit, tanta paſſi eſtis, qui ex charitate, quæ in
vobis tanta ſuſtinuit, ad timorem relabi vultis. Si tamen
ſine cauſa tãta paſſi eſtis. Quod enim ſine cauſa factum
eſt, dicitur ſuperfluum, nec prodeſt nec nocet. Hoc ve-
ro vidẽdum eſt, nec ad perniciem valeat: non enim hoc
eſt non ſurgere, quod eſt cadere: quanuis iſti nondum
cecidiſſent, ſed iam inclinarentur vt caderẽt. Nam vtiq;
adhuc in eis ſpiritus ſanctus operabatur, ſicut conſequẽ
ter dicit, Qui ergo tribuit vobis ſpiritũ, & virtutes ope-
ratur in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Re-
B ſpondetur. Vtique ex auditu fidei, ſicut ſuperius tractatũ
eſt. Deinde adhibet exemplum patris Abraham, de quo
in epiſtola ad Romanos vberius apertiúſq; diſſertũ eſt.
Hoc enim maxime in eo victorioſum eſt, ꝙ antequam
circunciderentur, deputata eſt fides eius ad iuſtitiam: &
Geneſ. 12. ad hoc rectiſſime refertur, quod ei dictum eſt, Quia be-
nedicentur in te omnes gentes: imitatione vtique fidei
eius, qua iuſtificatus eſt etiam ante ſacramẽtum circun-
ciſionis, quòd fidei ſignaculum accepit, & ante omnem
ſeruitutem legis, quæ multò pòſt data eſt. quod autem
ait, Quicunq; enim ex operibus legis ſunt, ſub maledi-
cto ſunt legis. Sub timore vult intelligi non in liberta-
te: vt ſcilicet corporali præſentique vindicta vindicare-
tur in eos, qui nõ permanerent in omnibus quæ ſcripta
ſunt in libro legis, vt facerent ea. Hoc quoque accede-
bat, vt in ipſa corporum pœna etiam maledicti ignomi-
niam formidarẽt. Ille autem iuſtificatur apud deum, qui
eum gratis colit: non ſcilicet cupiditate appetendi ali-
quid ab ipſo præter ipſum, aut timore amittendi. In ipſo
enim ſolo vera noſtra beatitudo atque perfecta eſt, &
quoniã inuiſibilis eſt oculis carneis, fide colitur quan-
diu in hac carne viuimus: ſicut ſupra dixit, Quod autẽ
C nunc viuo in carne, in fide viuo filij dei: & ipſa eſt iuſti-
Abac. 2. tia quò pertinet quod dictum eſt, Quia iuſtus ex fide vi
uit. Hinc enim oſtendere voluit, quia in lege nemo iu-
ſtificatur, quia ſcriptum eſt iuſtum ex fide viuere. Quare
intelligendum eſt in lege, quod nunc ait, in operibus le-
gis dictum eſſe: & hoc iſtis, qui in circunciſione carnis,
& talibus obſeruationibus cõtinentur: in quibus qui vi-
uit, ita in lege eſt, vt ſub lege viuat. Sed legem, vt dictum
eſt, pro ipſis operibus legis tunc poſuit, quod de poſte-
rioribus manifeſtatur. Ait enim, Lex autem non eſt ex
fide, ſed qui fecerit ea, viuet in illis. Non ait, qui fecerit
eam, viuet in ea: vt intelligas legẽ in hoc loco pro ipſis
operibus poſitam. Qui autem viuebant in his operibus,
timebant vtiq; ne ſi non ea feciſſent, lapidationem, vel
crucem vel aliquid huiuſmodi paterentur. Ergo qui fe-
cerit ea, inquit, viuet in illis: id eſt, habebit præmium, ne
in iſta morte puniatur. Non ergo apud deum, cuius fide
ſi quis in hac vita vixerit, cum hinc exceſſerit, tunc eum
magis habebit præſentiſſimũ præmium. Non itaque ex
fide viuit, quiſquis præſentia quæ videntur, vel cupit vel
timet. Quia fides dei ad inuiſibilia pertinet, quæ poſt
dabuntur. Nam eſt iſta quædam in operibus legis iuſti- D
tia, quando ſine ſuo præmio relicta non eſt: vt qui fe- Roma. 4.
cerit ea, viuat in eis. Vnde & ad Romanos dicit, Si
enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet glo-
riam, ſed non ad deum. Aliud eſt ergo non iuſtifica-
ri, aliud non iuſtificari apud deum: Qui omnino non
iuſtificatur, nec illa ſeruat, quæ temporale habent præ-
mium, nec illa quæ æternum: qui autẽ in operibus legis
iuſtificatur, non apud deum iuſtificatur: quia tempora-
lem inde expectat viſibilémque mercedem. Sed tamen
eſt etiam iſta, vt dixi, quædam, vt ſic dicam, terrena car-
naliſque iuſtitia: nam & ipſe apoſtolus eam iuſtitiã vo-
cat, cum alibi dicit, Secundum iuſtitiam quæ in lege eſt, Philip. 3.
conuerſatus qui fuerim ſine querela. Propterea domi-
nus Ieſus Chriſtus iam libertatem daturus credentibus,
quædam earum obſeruationum non ſeruauit ad literã.
Vnde etiam cum ſabbato eſurientes diſcipuli ſpicas e- Mat. 12.
uulſiſſent, reſpondit indignantibus, dominum eſſe fi-
lium hominis etiam ſabbati. Itaque illa carnaliter non
obſeruando, carnalium conflagrauit inuidia: & ſuſce-
pit quidem pœnam propoſitam illi qui eam non obſer-
uaſſent, ſed vt credentes in ſe talis pœnæ timore libera-
ret: quò pertinet quod adiungit, Chriſtus nos redemit E
de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia
ſcriptũ eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quæ Deute. 21.
ſententia ſpiritaliter intelligentibus ſacramentum eſt li-
bertatis: carnaliter autem ſentientibus, ſi Iudæi ſunt, iu-
gum eſt ſeruitutis: ſi Pagani aut hæretici, velamẽtum eſt
cæcitatis. Nam quòd quidam noſtri minus in ſcriptu-
ris eruditi, ſententiam iſtam nimis timentes, & ſcriptu-
ras veteres debita pietate probantes, non putant hoc
de domino eſſe dictũ, ſed de Iuda traditore eius, (aiunt
enim propterea non eſſe dictum, Maledictus omnis qui
figitur in ligno: ſed qui pendet in ligno: quia non hic
dominus ſignificatus eſt, ſed ille qui ſe de laqueo ſuſpen
dit) nimis errant, nec attendunt ſe contra apoſtolum
diſputare, qui ait, Chriſtus nos redemit de maledicto le-
gis, factus pro nobis maledictum: quia ſcriptum eſt, Ma
ledictus omnis qui pendet in ligno. Qui ergo pro nobis
factus eſt maledictum, ipſe vtique pependit in ligno: id
eſt Chriſtus, qui nos liberauit à maledicto legis: vt non
iam timore iuſtificaremur in operibus legis, ſed fide a-
pud deum: quæ non per timorem, ſed per dilectionem
operatur. Spiritus enim ſanctus, qui hoc per Moyſen di- Gala. 5.
xit: vtrunq; præuidit: vt & timore viſibilis pœnæ cuſto- F
direntur, qui nõdum poterant ex inuiſibilium fide viue-
re: & ipſe timorem iſtum ſolueret ſuſcipiendo quod ti-
mebatur, qui timore ſublato donum dare poterat cha-
ritatis. Nec in hoc ꝙ maledictus eſt appellatus, qui pen-
det in ligno, cõtumelia in dominum putãda eſt: ex par-
te quippe mortali pependit in ligno: mortalitas autem
vnde ſit, notum eſt credentibus. Ex pœna quippe eſt, & 1. Petri 2.
maledictio peccati primi hominis, quam dominus ſu-
ſcepit, & peccata noſtra pertulit corpore ſuo per lignũ.
Si ergo diceretur, mors maledicta eſt: nemo exhorreſce
ret. Quid autem niſi mors domini pependit in ligno, vt
mortem moriẽdo ſuperaret? Eadẽ igitur maledicta, quę
victa eſt. Itẽ ſi diceretur, peccatum maledictum eſt: ne-
mo miraretur. Quid autem pepẽdit in ligno, niſi pecca-
tum veteris hominis, quod dominus pro nobis in ipſa
carnis mortalitate ſuſcepit? Vnde nec erubuit nec timu- 2. Cor. 5.
it apoſtolus dicere, peccatum eum feciſſe pro nobis: ad- Roma 8.
dens, vt de peccato cõdemnaret peccatum. Nõ enim &
vetus homo noſter ſimul crucifigeretur, ſicut apoſto-
lus alibi dicit, niſi in illa morte domini peccati noſtri

G figura penderet, vt euacuaretur corpus peccati, vt vltrà *Nume. 21.* non ſeruiamus peccato. In eius peccati & mortis figura etiam Moyſes in eremo ſuper lignũ exaltauit ſerpentem. Perſuaſione quippe ſerpentis, homo in damnationem mortis cecidit. Itaque ſerpens ad ſignificationem ipſius mortis, conuenienter in ligno exaltatus eſt: in illa enim figura mors domini pendebat in ligno. Quis autem abhorreret ſi diceretur, Maledictus ſerpens qui pendet in ligno? & tamen mortem carnis domini præfigurans ſerpens pendebat in ligno, cui ſacramento ipſe *Ioan. 3.* dominus atteſtatus eſt, dicens, Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in eremo, ita & exaltari oportet filium hominis ſuper terram. Non enim & hoc in contumeliam domini Moyſen feciſſe aliquis dixerit, cum tantam in ea cruce ſalutem hominum eſſe cognoſceret, vt non ob aliud ad eius iudicium ſerpentem illum erigere iuberetur, niſi vt eum intuentes, qui morſi à ſerpentibus, morituri erant, continuò ſanarentur. Nec propter aliud ille ſerpens æneus factus erat, niſi vt permanſuræ paſſionis domini fidem ſignificaret. Etiam vulgo quippe di- **forte memoria.* cuntur ænea, quorum numerus* manet. Si enim obliti eſſent homines, & obliteratum eſſet de memoria tempo- H ris, quòd Chriſtus pro hominibus mortuus eſt, vere morerentur: nunc autem tanquam ænea permanet crucis fides, vt cum alij moriantur, alij naſcantur, ipſam tamen ſublimem permanere inueniant, quam intuendo ſanentur. Non igitur mirum, ſi de maledicto vicit maledictũ, qui vicit de morte mortem, & de peccato peccatum, de ſerpente ſerpentem. Maledicta autẽ mors, maledictum peccatum, maledictus ſerpens: & hæc omnia in cruce triumphata ſunt. Maledictus igitur omnis qui pendet *Deute. 21.* in ligno. Quia ergo non ex operibus legis, ſed ex fide iuſtificat Chriſtus credentes in ſe, timor maledictionis crucis ablatus eſt: charitas benedictionis Abrahæ propter exemplum fidei permanet ad gentes: vt annunciationem, inquit, ſpiritus per fidem accipiamus: id eſt, vt non quod timetur in carne, ſed quod ſpiritu diligitur, credituris annuncietur. Vnde etiam teſtamenti humani mentione facit: quod vtique multo eſt infirmius *Hebræ. 9.* quàm diuinum. Tamen hominis confirmatum teſtamentum, inquit, nemo irritum facit, aut ſuperordinat: quia cum teſtator mutat teſtamentum, non confirma- I tum mutat, teſtatoris enim morte confirmatur. Quod autem mors teſtatoris valet ad confirmandum teſtamentum eius, quia conſilium mutare iam non poteſt: hoc incommutabilitas promiſsionis dei valet ad confirmandam hæreditatem Abrahæ, cuius fides deputata *Roma. 4.* eſt ad iuſtitiam. Et ideo ſemen Abrahæ, cui dictæ ſunt promiſsiones, Chriſtum dicit apoſtolus, hoc eſt omnes Chriſtianos fide imitantes Abraham: quod ad ſingularitatem redigit, commendando quòd non dictum eſt, & ſeminibus: ſed ſemini tuo: quia & vna eſt fides, & non poſſunt ſimiliter iuſtificari qui viuunt ex operibus carnaliter, cum his qui viuunt ex fide ſpiritaliter. Inuincibiliter autem infert, quòd lex nondum data erat: nec poſſet poſt tantos annos ita dari, vt antiquas Abrahæ promiſsiones irritas faceret. Si enim lex iuſtificat, non eſt iuſtificatus Abraham, qui multum ante legem fuit. Quod quia dicere non poſſunt, coguntur fateri non le- *De fide antiquorum.* gis operibus iuſtificari hominem, ſed fide. Simul etiam nos cogit intelligere omnes antiquos, qui iuſtificati ſunt, ex ipſa fide iuſtificatos. Quod enim nos ex parte præteritum, id eſt primum aduentum domini: ex parte futurum: id eſt, ſecundum aduentum domini credendo ſalui efficimur: hoc totum illi, id eſt, vtrunq; aduentum futurum credebant reuelante ſibi ſpiritu ſancto, vt K ſalui fierent. Vnde eſt etiam illud, Abraham concupi- *Ioan. 8.* uit diem meum videre, & vidit, & gauiſus eſt. Sequitur quæſtio ſatis neceſſaria. Si enim fides iuſtificat, & priores ſancti, quia apud deum iuſtificati ſunt, per ipſam iuſtificati ſunt, quid opus erat legem dari? Quam quæſtionem tractandam ſic intulit interrogans, & dicens, Quid ergo? Hucuſque enim interrogatio eſt. Deinde infertur reſponſio, Lex tranſgreſsionis gratia propoſita eſt, do- *1. Retr. 24.* nec veniret, inquit, ſemẽ cui promiſſum eſt, diſpoſitum per angelos in manu mediatoris. Mediator autẽ vnius non eſt, deus verò vnus eſt. Mediatorem Ieſum Chriſtum ſecundum hominem dici, ex illa eiuſdem apoſtoli ſentẽtia fit planius, cum ait, Vnus enim deus, vnus *1. Timo. 2.* & mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Mediator ergo inter deum & deum eſſe non poteſt, quia vnus eſt deus: mediator autem vnius non eſt, quia inter aliquos medius eſt. Angeli porrò, qui non lapſi ſunt à conſpectu dei, mediatore non opus habent, per quem reconcilientur. Item angeli qui nullo ſuadente ſpontanea præuaricatione ſic lapſi ſunt, per mediatorem non reconciliantur. Reſtat ergo, vt qui mediatore ſuperbo diabolo, ſuperbia perſuadente deiectus eſt, mediatore L humili Chriſto humilitatem perſuadẽte erigatur. Nam ſi filius dei id naturali æqualitate patris manere vellet, nec ſe exinaniret, formam ſerui accipiens, non eſ- *Philip. 2.* ſet mediator dei & hominum, quia ipſa trinitas vnus deus eſt, eadem in tribus patre & filio & ſpiritu ſancto deitatis æternitate & æqualitate conſtante. Sic itaque vnicus filius dei mediator dei & hominum factus eſt, cum verbum dei deus apud deum & maieſtatem ſuam vſque ad humana depoſuit, & humilitatem humanam vſque ad diuina ſubuexit, vt mediator eſſet inter deum & homines, homo per deum vltra homines: Ipſe eſt e- *Pſal. 44.* nim ſpecioſus forma præ filiis hominũ, & vnctus oleo exultationis præ participibus ſuis. Sanati ſunt ergo ab impietate ſuperbiæ, vt reconciliarentur deo, quicunque homines humilitatem Chriſti, & per reuelationem antequam fieret, & poſt euangelium poſteaquam facta eſt, credendo dilexerunt, diligendo imitati ſunt. Sed hæc iuſtitia fidei, quia non pro merito data eſt hominibus, ſed pro miſericordia & gratia dei, non erat popularis antequam dominus homo inter homines naſceretur. M Semen autẽ cui promiſſum eſt, populum ſignificat: non illos pauciſsimos, qui reuelationibus ea futura cernentes, quamuis per eãdem fidem ſalui fierent, populum tamen ſaluum facere non poterant. Qui populus ſanè ſi per totum orbem conſideretur (nam de toto orbe eccleſiam Hieruſalem cœleſtem cõgregat) pauci ſunt, quia via anguſta paucorum eſt: in vnum tamen congregati, quotquot exiſtere potuerunt, antequam Euangelium prædicabatur: & quotquot exiſtere potuerunt, ex quo euangelium prædicatur: & quotquot poterunt vſque in finem ſeculi per omnes gentes, adiunctis ſibi etiam illis quamuis pauciſsimis, qui ex fide domini fidei prophetica inter ambos aduentus eius ſalutem gratiæ perceperunt: implent ſanctorum beatiſsimum ciuitatis ſempiternæ ſtatum. Superbienti ergo populo lex poſita eſt, vt quando gratiam charitatis niſi humiliatus accipere nõ poſſet, & ſine hac gratia nullo modo præcepta legis impleret, trãſgreſsione humiliaretur vt quæreret, gratiam, nec ſe ſuis meritis ſaluum fieri, quod ſuperbum eſt, opinaretur: vt eſſet nõ in ſua poteſtate & viribus iuſtus, ſed in manu mediatoris iuſtificantis impium. Per angelos autem miniſtrata eſt omnis diſpenſatio veteris teſta-

menti,

A menti, agente in eis ſpiritu ſancto, & ipſo verbo verita-
tis, nondum incarnato: ſed nunquam ab aliqua veridi-
ca adminiſtratione recedente. Quia per angelos diſpo-
ſita eſt ipſa diſpenſatio legis, cum aliquando ſuam, ali-
quando dei perſonam, ſicut prophetarum mos eſt a-
gerent, pérque illam legem morbos oſtendentem, non
auferentem etiam præuaricationis crimine contrita eſt
ſuperbia. Diſpoſitum eſt per angelos, ſed in manu me-
diatoris, vt ipſe liberaret à peccatis, iam per tranſgreſ-
ſionem legis coactos confiteri opus ſibi eſſe gratiam &
miſericordiam domini: vt ſibi peccata dimitterentur,
& in noua vita per eum qui pro ſe ſanguinem fudiſſet
reconciliarentur deo. In iſtis enim erat per tranſgreſ-
ſionem legis confringenda ſuperbia, qui gloriantes de
patre Abraham, quaſi naturalem ſe iactabant habere iu-
ſtitiam & merita ſua in circuncíſione cæteris gentibus
tanto pernicioſius, quanto arrogantius præferebãt, Gen
tes autem facilime etiam ſine huiuſmodi legis tranſ-
greſſione humiliarentur. Homines enim nullam ex pa-
rentibus originem iuſtitiæ ſe trahere præuidentes, ſi-
mulacrorum etiam ſeruos inuenit euangelica gratia.
B Non enim, ſicut eſtis dici poterat non fuiſſe illam iu-
ſtitiam parentum eorum in colendis idolis, quam eſſe
arbitrabantur: ita etiam Iudæis dici poterat falſam fuiſ-
Mat. 3. ſe iuſtitiam patris Abraham. Itaque illis dicit, Facite er-
go fructum dignum pœnitentiæ: & ne dixeritis vobis,
Patrem habemus Abraham: potens eſt enim deus de
Epheſ. 2. lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abraham. Iſtis autem di-
citur, Propter quod memores eſtote, quia vos aliquan-
do gentes eratis in carne, qui dicimini præputium, ab
ea quæ dicitur circuncíſio in carne manufacta, qui era-
tis illo tempore ſine Chriſto, alienati à ſocietate Iſraël,
& peregrini teſtamentorum, & promiſſionis ſpem non
habentes, & ſine deo in hoc mundo. Denique illic infi-
Roma. 11. deles de oliua ſua fracti, hic autem fideles de oleaſtro
in oliuam illorum inſerti eſſe monſtrantur. Illorum er-
go erat de legis tranſgreſſione conterenda ſuperbia, ſi-
cut ad Romanos cum ſcripturarum verbis peccata eo-
Roma. 3. rum exagerаſſet, Scitis autem, inquit, quoniam quæcũ-
que lex dicit, his qui in lege ſunt loquitur: vt omne os
obſtruatur, & reus fiat omnis mundus deo. Iudæi ſcili-
cet de tranſgreſſione legis, & gentes de impietate ſine
Roma. 11. lege. Vnde & iterum ait, Concluſit enim deus omnia in
incredulitatem, vt omnibus miſereatur. Hoc & nũc di-
C cit, refricans ipſam quæſtionem. Lex ergo aduerſus pro-
miſſa dei? Abſit. Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuifi-
care, omnino ex lege eſſet iuſtitia: ſed concluſit ſcri-
ptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chri
ſti daretur credentibus. Non ergo lex data eſt vt pec-
catum auferret, ſed vt ſub peccato omnia concluderet.
Lex enim oſtendebat peccatum eſſe, quod illi per con-
ſuetudinem cæcati poſſent putare iuſtitiam: vt hoc mo-
do humiliati, cognoſcerent non in ſua manu eſſe ſalu-
tem ſuam, ſed in manu mediatoris. Maximè quippe hu-
militas reuocat, vnde nos deiecit ſupbia. Et ipſa humi-
litas eſt accommodata præcipiendæ gratiæ Chriſti, qui
ſingulare humilitatis exemplum eſt. Ne quiſquam hîc
tam imperite dixerit, Cur ergo nõ profuit Iudęis, quòd
per angelos legem miniſtrantes, in manu mediatoris
diſpoſiti ſunt? Profuit enim quantum dici non poteſt.
Quæ enim gẽtium eccleſiæ venditarum rerum ſuarum
Acta. 4. precia ad pedes apoſtolorum poſuerunt, quod tot mi-
lia hominum tam repente fecerunt? Nec turbæ infide-
lium conſiderandæ ſunt: omnis enim area multis par-
tibus ampliorem habet paleam, quàm frumentum. Vn-
de etiam illa eiuſdem apoſtoli verba ad Romanos, niſi D
de ſanctificatione Iudæorum. Quid ergo? Nunquid re- *Roma. 11.*
pulit deus plebem ſuam? Abſit: nam & ego Iſraëlita ſum
ex ſemine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit
deus plebem ſuam, quam preſciuit. Cum autem lauda-
ret præ cæteris eccleſiis gentium, eccleſiam Theſſalo- *1. Theſſ. 2.*
nicenſium, ſimiles eos factos eccleſiis Iudææ, quia mul-
ta à contribulibus ſuis pro fide paſſi erant, quomodo &
illi à Iudæis. Hinc eſt & illud quod paulo ante comme- *Roma. 15.*
moraui, quod ait ad Romanos, Si enim ſpiritalibus eo-
rum cõmunicauerunt gentes, debẽt & in carnalibus mi-
niſtrare eis. De ipſis ergo Iudæis etiam conſequenter di
cit, Prius autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodie-
bamur, concluſi in eam fidem, quæ poſtea reuelata eſt. *Mat. 19.*
Vt enim tam propè inuenirentur, etiam de proximo ad
deum vẽditis ſuis rebus accederent, quod dominus eis
præcepit qui vellent eſſe perfecti, lege ipſa factum eſt,
ſub qua cuſtodiebantur concluſi in eam fidem, id eſt in
aduentum eius fidei, quæ poſtea reuelata eſt: concluſio
enim eorum erat tum timor vnius dei. Et quòd præua-
ricatores ipſius legis inuenti ſunt, nõ ad perniciem, ſed
ad vtilitatem valuit eis qui crediderunt. cognitio enim E
maioris ægritudinis, & deſiderari medicum vehemen-
tius fecit, & diligi ardentius. Cui enim plurimum dimit
titur, plurimum diligit. Ita lex, inquit, pædagogus noſter
fuit in Chriſto: hoc eſt quod ait, Sub lege cuſtodieba-
mur concluſi in ea. Poſteaquam venit fides, iam non ſu-
mus ſub pædagogo. Eos ergo nunc reprehendit, qui fa-
ciunt irritam gratiam Chriſti. quaſi enim nondum ve-
nerit, qui vocaret in libertatem, ſi adhuc volunt eſſe ſub
pædagogo. Quod autem filios dei dicit eſſe omnes per
fidem, quia induerunt Chriſtum, quicunque in Chriſto
baptizati ſunt: ad hoc valet, ne gentes de ſe deſperarent,
quia nõ cuſtodiebantur ſub pædagogo, & ideo ſe filios
non putarent: ſed per fidem induendo Chriſtũ, omnes
fiunt filij: non natura ſicut vnicus filius, qui etiam ſapiẽ-
tia dei eſt: neque præpotentia & ſingularitate ſuſceptio-
nis ad habendam naturaliter & agendam perſonam ſa-
pientiæ, ſicut ipſe mediator vnum cum ipſa ſuſcipiente
ſapientia ſine interpoſitione alicuius mediatoris effe-
ctus: ſed filij fiunt participatione ſapientię, id præparan-
te atque præſtante mediatoris fide: quam fidei gratiam
nunc indutũ vocat, vt Chriſtum induti ſint, qui in eum
crediderunt: & ideo filij dei fratréſque eius mediatoris
effecti ſunt. In qua fide nõ eſt diſtantia Iudæi neq; Græ- F
ci: non ſerui, neque liberi: nõ maſculi & fœminæ: in quã-
tum enim omnes fideles ſunt, omnes vnũ ſunt in Chri-
ſto Ieſu: & hoc facit fides, per quam in hac vita iuſtè am
bulatur, quanto perfectius atque cumulatius id ſpecies
ipſa factura eſt, cum videbimus facie ad faciem? Nam *1. Ioan. 3.*
nunc quamuis primitias habentes ſpiritus, qui vita eſt, *Roma. 8.*
propter iuſtitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum eſt
corpus propter peccatum, differentia iſta vel gentium,
vel conditionis, vel ſexus iam quidem ablata eſt ab vni-
tate fidei, ſed manet in conuerſatione mortali, Eiúſque
ordinem in huius vitæ itinere ſeruandum eſſe & apo-
ſtoli præcipiũt, qui etiam regulas ſaluberrimas tradunt:
quemadmodum ſecum viuant pro differentia gentis
Iudæi & Græci: & pro differentia conditionis domini
& ſerui, & differentia ſexus viri & vxores: vel ſiqua ta-
lia cætera occurrũt. Et ipſe prior dominus, qui ait? Red-
dite Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & deo quæ dei ſunt. Alia
ſunt enim quæ ſeruamus in vnitate fidei ſine vlla diſtã-
tia: & alia in ordine vitæ huius tanquã in via, ne nomen
dei & doctrina blaſphemetur. Et hoc non ſolũ propter

G iram vt effugiamus offenſionem hominum, ſed etiam propter conſcientiam: vt non ſimulate quaſi ad oculos hominum iſta faciamus: ſed pura dilectionis conſcientia propter deum, qui omnes homines vult ſaluos fieri, *1. Tim. 2.* & in agnitionem veritatis venire, Omnes ergo, inquit, vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Et addidit, Si autem, vt hic ſubdiſtinguatur, & ſubaudiatur, vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu: ac deinde inferatur, Ergo Abrahæ ſemen eſtis: vt iſte ſit ſenſus, Omnes ergo vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Si autem vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu, vos ergo Abrahæ ſemen eſtis. Superius enim dixerat, Non dicit & ſeminibus, tanquam in multis, ſed tanquã in vno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus. Hic ergo oſtendit vnum ſemen Chriſtum, non tantum ipſum mediatorem intelligendum eſſe, verùm etiam eccleſiam, cuius ille corporis caput eſt: vt omnes in Chriſto vnum ſint, & capiant ſecũdum promiſsionem hæreditatem per fidem: in quem cõcluſus erat, id eſt, in cuius aduentu tãquam ſub pædagogo cuſtodiebatur populus vſq; ad ætatis opportunitatem: quia in libertatem vocãdi erant: qui in eodem populo ſecundum propoſitũ vocati ſunt, H id eſt, qui in illa area frumentum inuenti ſunt. Ad hoc enim ſubiungit. *Expoſitio capituli. quarti.* Dico autem, Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cum ſit dominus omnium: ſed ſub procuratoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre. Sic & nos cum eſſemus paruuli, ſub elementis huius mundi eramus ſeruientes. Quæri autem poteſt, quomodo ſecundum hanc ſimilitudinem ſub elementis huius mundi fuerint Iudæi, cũ illis per legem quam acceperũt vnus deus qui fecit cœlum & terram, colendus commẽdaretur. Sed poteſt eſſe alius exitus capituli huius, vt cum ſuperius legem pædagogum fecerit, ſub quo erat ille populus Iudæorum: nunc procuratores & actores dicat elementa mundi, ſub quibus ſeruiebant gentes: vt filius ille paruulus, id eſt populus propter vnam fidem ad vnum ſemen Abrahæ pertinens, quoniam & de Iudæis & de gentibus cõgregatus eſt: partim fuerit ſub pædagogo legis tempore pueritiæ ſuæ, id eſt ex ea parte, qua de Iudæis congregatus eſt: partim ſub elementis huius mundi, quibuſdam tanquam procuratoribus & actoribus ſeruierit, ex ea parte qua de gentibus congregatus eſt: vt quòd immiſcet Apoſtolus perſonam ſuam, non dicens, cum eſ- I ſetis paruuli, ſub elementis huius mundi eratis ſeruientes: ſed dicens, Cum eſſemus paruuli, ſub elementis huius mundi eramus ſeruientes: non pertineat ad ſignificationem Iudæorum, ex quibus Paulus originem ducit, ſed magis ad gentium, hoc duntaxat loco: quoniam & eorum perſonæ decenter ſe poteſt annectere, quibus ad euangelizandum miſſus eſt. Deinde iam dicit, Veniente plenitudine temporis, deum miſiſſe filium ſuum ad liberandum paruulum hæredem ſeruientem ex parte legi, tanquam pædagogo: ex parte elementis huius mũdi, tanquã procuratoribus & actoribus: Miſit deus, inquit, filium ſuum factum ex muliere. Mulierẽ pro fœmina poſuit more locutionis Hebræorum. Non enim *Geneſ. 2.* quia de Eua dictum eſt, Formauit eam in mulierẽ: iam paſſa erat concubitus viri, quos non ſcribitur paſſa niſi cum dimiſsi erant de paradiſo. Factum autem dixit, propter ſuſceptionem creaturæ: quia qui naſcuntur ex fœminis, non tunc ex deo naſcuntur, ſed tamen deus illos facit: vt ſic naſci poſsint, vt omnis creatura. Factum autem ſub lege dixit, quia & circunciſus eſt, & hoſtia pro illo legitima oblata eſt. Nec mirum ſi & illa legis opera ſuſtinuit: ex quibus liberaret qui eis ſeruiliter tenebantur, qui etiam mortem ſuſtinuit, vt ex ea libera- K ret eos qui mortalitate tenebantur. Vt adoptionem, inquit, filiorum recipiamus. Adoptionem propterea dicit, vt diſtinctè intelligamus vnicum dei filium. Nos enim beneficio & dignatione miſericordiæ eius, filij dei ſumus: ille natura eſt filius, qui hoc eſt quod pater. Nec dixit accipiamus, ſed recipiamus, vt ſignificaret hoc nos amiſiſſe in Adam ex quo mortales ſumus. Hoc ergo quod ait, Vt eos qui ſub lege erant redimeret: & ad liberandum eum populum pertinet: qui paruulus ſub pædagogo ſeruiebat: & refertur ad id quod dixit, factum ſub lege. Illud autem quod ait, vt adoptionem filiorum recipiamus, refertur ad id quod dixit, factum ex muliere. Hinc enim adoptionem recipimus, quòd ille vnicus non dedignatus eſt participationem naturæ noſtræ, factus ex muliere, vt non ſolum vnigenitus eſſet vbi fratres non habet, ſed etiam primogenitus in multis fratribus eſſet. Duo enim propoſuit, factum ex muliere factum ſub lege: ſed mutato ordine reſpondit, Iam illum populum adiungens qui paruulus ſub procuratoribus & actoribus ſeruiebat: id eſt, elementis huius mundi: ne putarent ſe non eſſe filios, quia non erant L ſub pædagogo. Quoniam autem fili eſtis, inquit, miſit deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem, abba pater. Duo ſunt verba quæ poſuit, vt poſteriore interpretaretur primum. Nam hoc eſt abba, quod pater. Eleganter autem intelligitur non fruſtra duarum linguarum verba poſuiſſe idem ſignificantia, propter vniuerſum populum qui de Iudæis & de gentibus in vnitatem fidei vocatus eſt: vt Hæbreum verbum ad Iudæos, Gręcum ad gentes, vtriuſq; tamen verbi eadem ſignificatio ad eiuſdem fidei ſpiritúſque vnitatem pertineat. Nam & ad Romanos, vbi ſimilis quæſtio de pace in Chriſto Iudæorum gentiúmque tractatur, hoc dicit, Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timo- *Roma. 8.* re: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Recte autem de præſentia & de dono ſpiritus ſancti probare voluit gentibus, quòd pertineant ad promiſsionem hæreditatis. Non enim euangelizatum eſt gentibus, niſi poſt aſcenſum domini & aduentum ſpiritus ſancti. Cœperant enim iam Iudæi credere cum in terris adhuc filius dei mortalem hominem gereret: ſicut in euangelio ſcriptum eſt, Vbi quanquam & Chananææ mulieris fidem ipſe laudaue- M rit, & illius Centurionis, de quo ait, Non ſe inueniſſe *Mat. 9.* talem fidem in Iſraël: tamen propriè tunc Iudæis eſſe euangelizatum, verbis ipſius domini ſatis clarum eſt: cum ad ipſius Chananææ deprecationem dixit, non ſe *Mat. 15.* eſſe miſſum niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël: & diſcipulos cum mitteret, ait, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis, ſed *Mat. 10.* ite primum ad oues quæ perierunt domus Iſraël. Gentium autem aliud ouile appellauit cum diceret, Habeo alias oues quæ non ſunt de hoc ouili: quas tamen ſe ad- *Ioan. 10.* ducturum ait, vt eſſet vnus grex, & vnus paſtor: Quãdo autem, niſi poſt clarificationem ſuam? Poſt reſurrectionem autem ad gentes diſcipulos miſit, cum eos inte- *Apo. 10.* rim Hieroſolymę manere iuſsiſſet, donec eis ſecundum promiſsionem ſuam ſpiritum ſanctum mitteret. Cum ergo dixiſſet apoſtolus, Miſit deus filium ſuum factum ex muliere, factũ ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorũ recipiamus, reſtabat vt etiam gentes, quæ non erant ſub lege, ad eandem tamen adoptionem filiorum pertinere oſtẽderet: quod de ſancti ſpiritus dono, qui omnibus datus eſt docet. Vnde

ſe etiam

A ſe etiam Petrus de baptizato incircunciſo Centurione
Cornelio defendit apud Iudæos qui crediderāt,dicens,
Acto. 10 Non ſe potuiſſe aquam negare illis quos ſanctum ſpiri-
tum accepiſſe claruerat. Nam ipſo grauiſsimo documē-
to etiam ſuperius vſus eſt Paulus cum diceret: Hoc ſo-
Galat. 3. lum volo diſcere à vobis, ex operibus legis ſpiritum ac-
cepiſtis,an ex auditu fidei? Et paulò pòſt, Qui ergo tri-
buit vobis ſpiritum & virtutes, operatur in vobis ex o-
peribus legis,an ex auditu fidei? Sic & hic, Quoniā, in-
quit,filij dei eſtis,miſit deus ſpiritum filij ſui in corda ve
ſtra clamantem, abba pater. Deinde manifeſtiſsime o-
ſtendit, de his etiam ſe dicere qui ex gentibus ad fidem
venerant,ad quos etiam epiſtolam ſcribit. Ita enim, in-
quit, non eſt ſeruus, ſed filius: propter id quod dixe-
rat, Quandiu hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo.
Si autem filius,inquit, & hæres,per deum:id eſt,per mi-
ſericordiam dei,non per promiſsiones patrum:de qui-
bus quanquam carnaliter ſicut Iudæi natus non es, es
tamen filius Abrahæ ſecundum imitationem fidei, cu-
ius fidei gratiam per miſericordiam domini meruiſti.
Sed tunc quidem,inquit,ignorātea deum, his qui natu-
raliter non ſunt dij, ſeruiſtis. Nunc certè quia non Iu-
B dæis ſcribit ſed gentibus, nec ait, ſeruiuimus: ſed ſerui-
ſtis: ſatis probabile eſt etiam ſuperius de gentibus di-
ctum, quod ſub elementis huius mundi erant ſeruien-
1. *Cor.* 8. tes tanquam ſub procuratoribus & actoribus. Nam ip-
ſa elementa vtique non ſunt naturaliter dij, ſiue in cœ-
lo, ſiue in terra: quemadmodum multi dij, & domini
multi: ſed nobis vnus deus pater, ex quo omnia, & nos
in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus,per quem om-
nia,& nos per ipſum. Cum autem dicit, His qui natura-
liter non ſunt dij, ſeruiſtis: ſatis demonſtrat vnum ve-
rum deum natura eſſe deum, quo nomine trinitas fide-
liſsimo & catholico gremio cordis accipitur. Eos autē
qui natura non ſunt dij, propterea ſuperius procurato-
res actoréſque appellat: quia nulla creatura eſt,ſiue quæ
in veritate manet dans gloriam deo:ſiue quæ in verita-
te non ſtetit, quærens gloriā ſuam: Nulla ergo creatura
eſt,quæ non velit nolit,diuinæ prouidentiæ ſeruiat: ſed
volens facit cum ea quod bonū eſt:de illa verò quæ hoc
non vult,fit quod iuſtum eſt. Nam ſi etiam ipſi præuari-
catores angeli, cum principe ſuo diabolo non rectè di-
cerentur procuratores vel actores diuinæ prouidentiæ,
non dominus magiſtratum huius mundi diabolum di-
C ceret:nec vteretur illo ad correptionem hominum ipſa
1. *Timo.* 1. poteſtas apoſtolica,eodem Paulo alibi dicēte, Quos tra-
1. *Cor.* 5. didi Satanæ,vt diſcant non blaſphemare. & alio loco ad
ſalutē. ait enim,Ego quidem ſicut abſens corpore, præ-
ſens ſpiritu iudicaui quaſi præſens,eum qui ſic operatus
eſt, in nomine domini Ieſu Chriſti cōgregatis vobis &
meo ſpiritu,cum potētia domini noſtri Ieſu Chriſti,tra-
dere huiuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis,
vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini Ieſu. Sed magiſtratus
ſub tanto imperatore non facit, niſi quantum illi per-
mittitur:& procuratores actoréſque huius mundi nihil
faciunt, niſi quantum dominus ſinit:nō enim latet eum
aliquid ſicut hominem, aut in aliquo eſt minus potens:
vt procuratores atq; actores, qui ſunt in eius poteſtate,
aliquid ipſo ſiue non permittente ſiue neſciente in ſub-
iectis ſibi pro ſuo gradu rebus efficiant:non eis tamē re-
penditur quod de ipſis iuſte fit,ſed quo animo ipſi faci-
unt:quia neq; liberam voluntatē rationali creaturæ ſuæ
deus negauit,& tamen poteſtatem,qua etiā iniuſtos iu-
ſte ordinat, ſibi retinuit. Quem locum latius & vberius
in libris aliis tractauimus. Siue ergo ſolem & lunam &
ſydera & cœlum & terram, cæteráq; huiuſmodi gentes D
colebant, ſiue dæmonia, rectè ſub procuratoribus & a-
ctoribus fuiſſe intelliguntur. Veruntamē ea quę ſequun-
tur,iam quaſi explicatam quæſtionem rurſus implicant.
Cum enim per totam epiſtolā non ab aliis oſtendat ſo-
licitatam fuiſſe Galatarum fidem, niſi ab eis qui ex cir-
cunciſione erant, & ad carnales obſeruationes legis tā-
quam in eis ſalus eſſet,adducere cupiebant:hoc tantùm
loco ad eos loqui videtur, qui ad gentilium ſuperſtitio-
nes redire tentarent. Ait enim, Nunc autem cognoſcen-
tes deum, imo cogniti à deo, quomodo reuertimini ad
infirma & egena elementa, quibus rurſus vt antea ſer-
uire vultis? In eo enim quod dicit, Reuertimini,quando
non circunciſis, ſed gentibus loquitur,ſicut in tota epi-
ſtola apparet, non vtique ad circunciſionem dicit eos
reuerti, in qua nunquam erant, ſed ad infirma, inquit,
& egena elementa, quibus rurſus vt antea ſeruire vul-
tis. Quod de gentibus intelligere cogimur:his enim ſu-
pra dixerat, Sed tunc quidem ignorantes deum,his qui
natura non ſunt dij, ſeruiſtis. Ad quem ſeruitutem re-
uerti eos velle ſignificat,cum ait, Quomodo reuertimi-
ni ad infirma & egena elementa, quibus rurſus an-
tea ſeruire vultis? Quod autem adiungit, Dies obſer- E
uatis, & menſes, & annos, & tempora. Timeo ne forte
ſine cauſa laborauerim in vobis: magis hanc ſentētiam
confirmare videri poteſt. Vulgatiſsimus eſt enim error
gentilium iſte, vt vel in agendis rebus, vel in expectan-
dis euentibus vitæ ac negociorum ſuorum, ab Aſtrolo-
gis & Chaldæis notatos dies, & menſes, & annos, & tē-
pora obſeruent. Fortaſſe tamen non opus eſt vt hoc de
gentilium errore intelligamus, ne intentionem cauſæ,
quam ab exordio ſuſceptam ad finem vſque perducit,
ſubito in aliud temere detorquere velle videamur, ſed
de his potius de quibus cauendis eum agere per totam
epiſtolam apparet. Nam & Iudæi ſeruiliter obſeruant
dies & menſes & annos & tempora in carnali obſerua-
tione ſabbati & neomeniæ & menſe nouorum, & ſepti-
mo quoque anno, quem vocāt ſabbatum ſabbatorum.
Quæ quoniam erant vmbræ futurorum, iam adueniēte
Chriſto in ſuperſtitione remanſerunt,cum tanquam ſa-
lutaria obſeruarentur à neſcientibus quo referēda ſint:
vt tanquam hoc dixerit apoſtolus gentibus, Quid pro-
deſt vos euaſiſſe ſeruitutē qua tenebamini, cū ſeruiretis
elementis mundi quando rurſus ad talia reditis, ſedu-
cti ab eis qui nondū agnoſcentes libertatis ſuæ tempus, F
inter cætera opera legis quæ carnaliter ſapiunt,etiā tem
poribus ſeruiunt: quibus & vos rurſus vt antea ſeruire
vultis, & obſeruare cum eis dies & menſes & annos &
tempora, quibus ſeruiebatis antequam Chriſto crede-
retis? Manifeſtum eſt enim volumina temporum per e-
lementa huius mundi,hoc eſt, cœlum & terram & mo-
tus atque ordinem ſyderum adminiſtrari. Quæ infirma
appellat ex eo quod infirma & inſtabili ſpecie varian-
tur. Egena vero ex eo quod egent ſumma & ſtabili ſpe-
cie creatoris, vt quoquo modo ſunt, eſſe poſsint. Ergo
eligat lector vtram volet ſententiam, dummodo intel-
ligat ad tātum periculum animæ pertinere ſuperſtitio-
ſas temporū obſeruationes,vt huic loco ſubiecerit apo-
ſtolus, Timeo vos ne forte ſine cauſa laborauerim in vo
bis. Quod cum tanta celebritate atq; authoritate per or-
bem terrarum in eccleſiis legatur, plena ſunt conuen-
ticula noſtra hominibus qui tēpora rerum agendarum
à mathematicis accipiunt. Iam verò ne aliquid inchoē-
tur aut ædificiorū aut huiuſmodi quorumlibet operū,
diebus quos Aegyptiacos vocant,ſępe etiā nos monere

G non dubitãt,neſcienres,vt dicitur,vbi ambulant. Quod
ſi locus iſte de Iudæorũ ſuperſtitioſa obſeruatione intel
ligendus eſt, quã ſpem habent, cum Chriſtianos ſe dici
velint, ex ephemeridis vitam naufragam gubernantes:
quando de diuinis libris,quos deus adhuc carnali popu
lo dedit, ſi more Iudæorum tẽpora obſeruarẽt, diceret
eis apoſtolus, Timeo vos ne forte ſine cauſa laboraue-
rim in vobis:& tamen ſi deprehendatur quiſquã vel ca-
techumenus Iudaico ritu ſabbatũ obſeruans, tumultua-
tur eccleſia. Nunc autẽ innumerabiles de numero fide-
lium cum magna confidentia in faciẽ nobis dicunt,die
poſt Kalendas nõ proficiſcor. Et vix leniter iſta prohibe-
mus arridentes,ne iraſcantur,& timentes ne quaſi nouũ
2.Corin.5. aliquid mirẽtur. Væ peccatis hominum, quæ ſola inuſi-
tata exhorreſcimus. Vſitata verò pro quibus abluendis
filij dei ſanguis effuſus eſt,quamlibet magna ſint,& om-
nino claudi contra ſe faciant regnum dei, ſæpe vidẽdo
omnia tolerare,ſæpe tolerando nonnulla etiã facere co
gimur, atq; vtinam ô domine non omnia quæ nõ po-
tuerimus prohibere faciamus. Sed iã videamus quæ ſe-
quuntur, Sanè prætereramus quod dictũ eſt, Nunc au-
tẽ cognoſcẽtes deum, imò cogniti à deo. Videtur enim
H certe hoc loco etiam apoſtolica locutio cõgruere velle
infirmitati hominum. Neq; tantũmodo in veteris teſta-
menti libris vſq; ad terrenas hominũ cogitationes mo-
dus diuini eloquij deſcendiſſe videatur. Nam quoniam
correxit quod dixerat,cognoſcẽtes deum:nihil nos mo
uere debet. Manifeſtum eſt enim quãdiu per fidem am
bulamus nõ per ſpeciem, nondum nos cognouiſſe deũ,
ſed ea fide purgari,vt opportuno tẽpore cognoſcere va-
leamus. Sed quod in ipſa correctione ait,imò cogniti à
deo:ſi proprie accipitur, putabitur deus quaſi ex tẽpore
aliquid cognoſcere,quod ante non nouerat. Tranſlatè
ergo dictũ eſt,vt oculos dei accipiamus ipſam dilectio-
nẽ eius, quam cõmendauit mittendo pro impiis vnicũ
filium. ſic enim de iis qui diliguntur dicere ſolemus, ꝙ
ante oculos habeantur. Hoc eſt ergo cognoſcentes deũ,
1.Ioan.4. imò cogniti à deo. Quod & Ioannes dixit, Non quòd
nos dilexerimus deũ, ſed quoniã ipſe dilexit nos. Dicit
autẽ. Eſtote ſicut & ego: Qui vtiq; cũ Iudæus natus ſim,
iam iſta carnalia ſpiritali diiudicatione cõtemno. Quo-
niam & ego ſicut vos:id eſt,homo ſum. Deinde oppor-
tune ac decenter facit eos recolere charitatem ſuam,ne
tanquã inimicũ illum deputẽt. Dicit enim, Fratres pre-
I cor vos,nihil me læſiſtis. Tanquã ſi diceret,ne ergo pu-
tetis quòd ego lædere vos cupiam. Scitis quia per infir-
mitatem carnis iam pridem euangelizaui vobis: id eſt,
cum perſecutionẽ paterer. Et tentationẽ veſtram in car
ne mea nõ ſpreuiſtis, neq; reſpuiſtis. Tentati ſunt enim,
cum perſecutionẽ pateretur apoſtolus, vtrũ timore de-
ſererent eũ,an charitate amplecterentur. Et neq; ſpreui-
ſtis,inquit,tanquã vtilem iſtam tentationẽ, neq; reſpui-
ſtis,vt nõ ſuſciperetis communionem periculi mei. Sed
ſicut angelum dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum.
Deinde admirans,opus eorum ſpiritale commendat,vt
hoc intuentes, in carnalem timorẽ non decidant. Quæ
ergo fuit,inquit,beatitudo veſtra? Teſtimonium vobis
perhibeo,quoniã ſi fieri poſſet,oculos veſtros eruiſſetis,
& dediſſetis mihi. Ergo inimicus factus ſum vobis verũ
prædicans? Reſpondetur vtiq;,non. Sed quid verũ præ-
dicans,niſi vt nõ circuncidantur. Et ideo vide quid ad-
iungit, Aemulantur vos nõ bene:id eſt,inuident vobis,
qui vos carnales de ſpiritalibus volunt facere:hoc eſt æ-
mulantur non bene,ſed excludere,inquit,vos volunt,vt
illos æmulemini, hoc eſt imitemini. Quomodo, niſi vt
ſeruitutis iugo attineamini,ſicut ipſi attinentur. Bonum K
autem eſt ait,æmulari in bono ſemper. Vult enim vt ſei-
pſum imitentur,propter hoc addidit, Et non ſolùm cũ
præſens ſum apud vos. Cum enim præſenti oculos ſuos
dare vellent,vtiq; ipſum conabantur imitari,quẽ ita di-
ligebant. Ad hoc dicit etiã, Filioli mei:vt tanquã paren-
tem vtiq; imitentur. Quos iterũ inquit,parturio, donec
Chriſtus formetur in vobis. Magis hoc ex perſona ma-
tris eccleſiæ locutus eſt: nam & alibi dicit, Factus ſum
paruulus in medio veſtrũ tanquã ſi nutrix foueat filios 1.Theſſ.2.
ſuos. Formatur autẽ Chriſtus in credente per fidẽ in in-
teriore homine,vocato in libertatem gratiæ:miti & hu-
mili corde,nõ ſe iactante de operum meritis, quæ nulla
ſunt,ſed ipſa gratia meritũ aliquod inchoante,quò poſ-
ſit dicere minimus ſum:id eſt,ipſe ſum ille qui ait, Cum
enim feciſtis vni ex minimis meis,mihi feciſtis. Forma- Mat.25.
tur enim Chriſtus in eo qui formã accipit Chriſti: for-
mam autẽ accipit Chriſti,qui adhæret Chriſto dilectio-
ne ſpiritali. Ex hoc enim fit,vt huius imitatione ſit quod
ille,quantũ gradu ſuo ſinitur. Qui enim dixit ſe in Chri-
ſto manere, ait Ioannes, debet quomodo ille ambu- 1.Ioan.2.
lauit,& ipſe ambulare. Sed cũ homines à matribus con-
cipiãtur,vt formẽtur,iam formati antẽ parturiantur vt L
naſcantur,poteſt mouere quod dictũ eſt, Quos iterum
parturio donec Chriſtus formetur in vobis. Niſi partu-
ritionẽ hanc pro curarũ angoribus poſitam intelliga-
mus quibus eos parturiuit vt naſcerentur in Chriſto:&
iterũ parturit propter pericula ſeductionis, quibus eos
conturbari videt. Solicitudo autem taliũ de illis cura-
rũ, qua ſe quodammodo parturire dicit,tandiu eſſe po-
terit,donec perueniant in mẽſuram ætatis plenitudinis
Chriſti, vt iam non moueantur omni vento doctrinæ. Epheſ.4.
Non ergo propter initium fidei, qua nati erant, ſed
propter robur perfectionis dictum eſt, Quos iterũ par-
turio,donec Chriſtus formetur in vobis. Hanc parturi-
tionem aliis verbis etiam alibi cõmendat, vbi dicit. In- 2.Cor.11.
curſus in me quotidianus, ſolicitudo omnium eccleſia-
rum. Quis infirmatur,& ego non infirmor? Quis ſcãda-
lizatur, & ego nõ vror? Quod verò ſubiecit, Vellem au-
tem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meã, quia
confundor in vobis:quid aliud intelligitur, niſi quia fi-
liolos ſuos eſſe dixerat,parcens eis fortaſſe per literas,ne
ſeueriore obiurgatione cõmoti, facilè in eius odiũ tra-
ducerẽtur à deceptoribus illis, quibus abſens nõ poſſet
reſiſtere. Vellem ergo, inquit, nunc adeſſe apud vos, & M
mutare vocem meam:id eſt negare vos filios, quia con-
fundor in vobis. Malos enim filios,ne de his erubeſcãt,
etiam parentes abdicare ſolent. Deinde ſubiungit, Di-
cite mihi ſub lege volentes eſſe, Legem non audiſtis? Et
de duobus quidem filiis Abrahæ quod dicit,facilè intel
ligitur:nam ipſe interpretatur hanc allegoriam. Hos e-
nim duos filios habebat Abraham,cum duo teſtamenta Geneſ.21.
ſignificata ſunt. Poſt mortem autem Saræ, quos de alia
vxore genuit, non pertinent ad hanc ſignificationem.
Et ideo multi legentes apoſtolum,librum autem Gene-
ſeos ignorãtes,putant ſolum duos filios habuiſſe Abra-
ham. Hos ergo ſolos cõmemorat apoſtolus, quia ſolos
adhuc habebat cum hæc ſignificarentur,quę conſequẽ-
ter exponit, Quòd ille de ancilla, quæ Agar vocabatur
vetus teſtamentum ſignificat,id eſt populum veteris te-
ſtamenti, propter iugum ſeruile carnalium obſeruatio-
num,& promiſſa terrena,quibus irretiti & quę tantum-
modo ſperantes de deo non admittuntur ad hæredita-
tem ſpiritalem cœleſtis patrimonij. Non autem ſufficit
quòd de libera vxore natus eſt Iſaac, ad ſignificandum
populum

A populum hæredem noui teſtamenti: ſed plus hic valet
quòd ſecundum promiſsiooem natus eſt. Ille autem &
de ancilla ſecundum carnem & de libera naſci potuit
Geneſ.15. ſecũdum carnem, ſicut de Cethura quam poſtea duxit
Abraham, non ſecũdum promiſsionem, ſed ſecundum
carnem ſuſcepit filios. Iſaac enim mirabiliter natus eſt
per repromiſsionẽ, cũ ambo parentes ſenuiſſent. Quòd
ſi data per apoſtolũ fiducia, quòd duos illos allegorice
accipiendos apertiſsime oſtẽdit, voluerit aliquis etiam
Cethuræ filios in aliqua rerum figura futurarum inſpi-
cere, non enim fruſtra de talibus perſonis adminiſtra-
tione ſpiritus ſancti hæc geſta conſcripta ſunt, inueniet
fortaſſe hæreſes & ſchiſmata ſignificari. Qui filij de li-
bera quidem ſicut iſti de eccleſia, ſed tamen ſecundum
carnem nati ſunt, non ſpiritaliter per repromiſsionem.
Quod ſi ita eſt, nec ipſi ad hereditatem inueniũtur per-
tinere, id eſt, ad cœleſtem Hieruſalem, quã ſterilem vo-
cat ſcriptura quaodiu filios in terra non genuit. Quæ
deſerta etiam dicta eſt cœleſtem iuſtitiam deſerentibus
hominibus, terrena ſectantibus, tãquam virum habente
illa terrena Hieruſalem, quia legem acceperat. Et ideo
cœleſtem Hieruſalẽ Sara ſignificat, quæ diu deſerta eſt
B à cõcubitu viri propter cognitã ſterilitatem. Non enim
tales homines qualis erat Abraham ad explendam libi-
dinem vtebantur fœminis, ſed ad ſucceſsionem prolis.
Acceſſerat autẽ ſterilitati etiã ſenectus, vt ex omni de-
ſperatione diuina promiſsio magnum meritum cre-
dentibus daret. Certus ergo de promiſsione dei, officio
gignendi acceſsit ad ætate iam grauem quam in annis
vegetiorib⁹ corporali copulatione deſeruerat. Nõ enim
ob aliud apoſtolus adiuncta earum mulierũ figura in-
Eſa.54. terpretatur, quod per prophetam dictũ eſt, Quoniam
multi filij deſertæ magis q̃ eius quæ habet virum. Cum
& marito prior Sara ſit mortua, neque inter eos vllum
extitiſſet diuortiũ, Vnde ergo illa deſerta, aut illa habẽs
virum, niſi ꝙ Abraham propagandæ prolis operam ad
Agar ancillæ fœcunditatem ab vxoris Saræ ſterilitate
tranſtulerat: ipſa tamen permittente & vltro offerẽte vt
maritus eius de ancilla ſuſciperet filios. Antiqua enim
iuſtitiæ regula eſt quam commẽdat ad Corinthios idẽ
1.Cor.7. apoſtolus, Mulier ſui corporis poteſtatẽ non habet, ſed
vir: ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem non
habet, ſed mulier. Et huiuſmodi enim debita, ſicut cæ-
C tera, in eorum quibus debentur poteſtate conſiſtunt.
Cui poteſtati qui fraudem non facit, ille caſtitatis con-
iugalis iura cuſtodit. Senectus autem parẽtum Iſaac ad
eam ſignificationem valet, quoniã noui teſtamenti po-
pulus quanuis ſit nouus, prędeſtinatio tamen eius apud
deum, & ipſa Hieruſalem cœleſtis antiqua eſt. Vnde &
1.Ioan.2. Ioannes ad patres dicit, Scribo vobis patres, quoniam
cognoſtis quod erat ab initio. Carnales autem qui ſunt
in eccleſia, ex quibus hęreſes & ſchiſmata fiunt, ex euan-
gelio quidem occaſionem naſcẽdi acceperunt, ſed car-
nalis error quo concepti ſunt & quem ſecum trahunt,
non refertur ad antiquitatem veritatis. Et ideo de ma-
tre adoleſcentula, & de patre ſene ſine repromiſsione
nati ſunt, quia & dominus nõ niſi ob antiquitatem ve-
Apoc.1. ritatis in Apocalypſi albo capite apparuit. Nati ſunt er-
go tales ex occaſione antiquæ veritatis in nouitio tem-
poraliq; mendacio. Dicit ergo nos apoſtolos ſecũdum
Geneſ.21. Iſaac promiſsionis filios eſſe: & ſic perſecutionem paſ-
ſum Iſaac ab Iſmaële, quemadmodum hi qui ſpiritali-
ter viuere cœperant, à carnalibus Iudæis perſecutionẽ
patiebantur: fruſtra tamen, cum ſecundum ſcripturam
eiiciatur ancilla & filius eius, nec hæres eſſe poſsit cum
filio liberæ. Nos autem, inquit, fratres non ſumus ancil- D
læ filij, ſed liberæ. Ea enim libertas nunc maxime oppo-
nenda eſt ſeruitutis iugo, quo in operibus legis tenebã-
tur, qui ad circuncisionem iſtos trahebant. Cum au- *Expoſitio*
tem dicit, State ergo: ſignificat eos nondum cecidiſſe. *cap.5.*
accommodatius enim diceret, ſurgite. Sed quod addi-
dit, Et ne iterum ſeruitutis iugo attineamini, quando-
quidem hic nullũ aliud iugum poteſt intelligi quo eos
attineri nolit, niſi circunciſionis taliũmque obſeruatio-
num Iudaicarum, Ita enim & ſequitur, Ecce ego Paulus
dico vobis, quia ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil
proderit: quomodo accepturi ſumus quod ait, Ne iterũ
ſeruitutis iugo attineamini: cum ad eos ſcribat qui Iu-
dæi nunquam fuerãt? Nam hoc agit vtique, ne circun-
cidantur. Sed nimirum hic declaratur & confirmatur
illa ſentẽtia, de qua ſuperius diſputauimus. Quid enim
aliud hoc loco gẽtibus dicar, non inuenio, niſi vt proſit
illis quòd à ſeruitute ſuperſtitionis ſuæ per fidem Chri-
ſti liberati ſunt, ne iterum ſerui eſſe velint ſub iugo ob-
ſeruationum carnaliũ, quanuis ſub lege dei, tamen car-
nalem populum ſeruiliter allegãtium. Chriſtum autem
nihil eis profuturum eſſe dicit, ſi circuncidantur: ſed il-
lo modo, quo eos iſti volebant circuncidi, id eſt vt in F
carnis circunciſione ponerent ſpem ſalutis. Non enim
Timotheo non profuit Chriſtus, quia Paulus ipſe illum *Acto.16.*
iam Chriſtianum iuuenem circũcidit: fecit autem hoc
propter ſcandalum ſuorum, nihil ſimulãs omnino, ſed
ex illa indifferentia, qua dicit, Circunciſio nihil eſt, & *1.Cor.7.*
præputium nihil eſt: nihil enim obeſt iſta circũciſio ei,
qui ſalutem in illa eſſe non credit. Secundum hanc ſen-
tentiam etiam illud addit, Teſtificor autem omni ho-
mini circuncidenti ſe, id eſt, tanquam ſalutarem iſtam
circunciſionẽm appetenti, quia debitor eſt vniuerſæ le-
gis faciendæ. Quod ideo ait, vt vel terrore innumera-
bilium obſeruationũ quę in legis operibus ſcriptę ſunt,
ne omnes implere cogerentur: quod nec ipſi Iudæi, nec
parẽtes eorum implere potuerunt, ſicut Petrus in Acti- *Acto.15.*
bus apoſtolorum dicit: abſtinerent ſe ab his, quibus eos
iſti ſubiugare cupiebant. Euacuati, inquit, eſtis in Chri-
ſto, qui ĩ lege iuſtificamini. Hæc eſt illa proſcriptio, qua
Chriſtum proſcriptum ſuperius dixerat, vt cũ iſti eua-
cuarentur à Chriſto, id eſt Chriſtus ab eis tanquam à
poſſeſsione quam tenebat, abſcedit, opera legis in eam
poſſeſsionem tãquam in vacuam inducãtur: quod quia E
non Chriſto, ſed illis obeſt, addidit, A gratia excidiſtis.
Cum enim hoc agat gratia Chriſti, vt illi qui debitores
erant operũ legis, liberentur hoc debito, iſti ingrati tan-
tæ gratiæ, debitores eſſe volunt vniuerſæ legis faciẽdæ.
Nondum autẽ erat factum, ſed qui voluntas iam mo-
ueri cœperat, ita pleriſque locis loquitur quaſi factũ ſit.
Nos enim, inquit, ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expecta-
mus, In quo demonſtrat ea pertinere ad fidem Chriſti,
quæ ſpiritaliter deſiderãtur & expectãtur, nõ quæ car-
naliter: quibus promiſsionibus ſeruitus illa tenebatur:
ſicut alio loco dicit, Non reſpiciẽtibus quæ vidẽtur, ſed
quæ non videntur. Quæ enim vidẽtur, temporalia ſunt:
quæ autem non vidẽtur, æterna ſunt. Deinde ſubiunxit, *2.Cor.4.*
In Chriſto enim Ieſu neque circunciſio quicquã valet,
neque præputium: vt illam indifferentiam declararet,
nihilque pernicioſum eſſe in hac circunciſione oſten-
deret, niſi ex illa ſalutem ſperare. Nihil ergo valere di-
cit in Chriſto circũciſionem aut præputium, ſed fidem
quæ per dilectionem operatur. Et hic illud tetigit, quia *Galat.5.*
ſub lege ſeruitus per timorem operatur. Currebatis be-
ne, inquit, quis vos impediuit veritati nõ obedire? Hoc

G eſt quod ſuperi⁹ ait, Quis vos faſcinauit? Suaſio, inqnit,
Galat.3. veſtra, non ex eo eſt, qui vocauit vos. Hæc enim ſuaſio
carnalis eſt, ille autem in libertatē vocauit. Suaſionem
autem eorum dixit, quod eis ſuadebatur. Eos autē pau-
cos, qui ad illos veniebāt vt iſta ſuaderēt, quia in com-
paratione multitudinis credentium Galatarum exiguo
numero erant, fermētum appellat. Recipient autem iſti
fermentum, & tota maſſa: id eſt, tota eorum eccleſia in
corruptione carnalis ſeruitutis qoodammodo fermē-
tabitur, ſi tales ſuaſores tanquam iuſtos & fideles reci-
pientes honorauerint. Ego, inquit, confido de vobis in
domiño, quòd nihil aliud ſapietis. Hinc vtique manife-
ſtum eſt nondum illos fuiſſe poſſeſſos à talibus. Qui au-
tem conturbat vos, inquit, portabit iudiciom, quicūque
ille fuerit. Hæc eſt illa conturbatio contraria ordini, vt
de ſpiritalibos carnales fiant. Et quoniam intelligēdum
eſt fuiſſe quoſdam, qui cum vellēt eis iſtam ſeruitutem
perſuadere, & viderent eos Pauli apoſtoli authoritate
reuocari, dicerent etiā ipſum Paulum id ſentire, ſed nō
eis facilè aperire voluiſſe ſententiā ſuam, opportuniſsi-
me ſubiecit, Ego autem fratres, ſi circūciſionem adhuc
prædico, quid adhuc perſecutionē patior? Etiam ab ip-
H ſis enim patiebatur perſecutionem, qui talia perſnadere
moliebantor, cum iam euangelium ſuſcepiſſe videren-
1.Cor.11. tur. Quos tangit alio loco, vbi ait, Periculis in falſis fra-
Galat.2. tribus: & hic in capite epiſtolæ, vbi dicit, Propter ſubin-
troductos autem falſos fratres, qui ſubintroierunt pro-
ſcultare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto
Ieſu, vt nos in ſeruitutem redigerent. Ergo ſi circunci-
ſionem prædicabat, deſinerent eum perſequi. Qui tamē
non timerētur ab eis quibus Chriſtiana libertas annun-
ciabatur: aut ne ab ipſo apoſtolo timeri putarētur, pro-
pterea ſuperius libera plenus fiducia nomē ſuum etiam
profeſſus eſt, dicens, Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi
circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit: tāquam
ſi diceret, Ecce me imitamini vt nō timeatis, aut in me
cauſam refundite ſi timetis. Quod autem dicit, Ergo
euacuatū eſt ſcandalum crucis: ſententiam illā repetit,
Ibidem. Si ex lege inſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Sed
hic quoniam ſcādalum nominat, in memoriam reuo-
cat: propterea maxime in Chriſto paſſos eſſe ſcādalum
Indæos, quia iſtas carnales obſernationes quas pro ipſa
ſalute ſe habere arbitrabantur eum ſæpe animaduerte-
I bant prȩterire atque contemnere. Hoc ergo ita dixit, ac
ſi diceret, Sine cauſa ergo Chriſtum, cum iſta contem-
neret, ſcandalizati Iudæi crucifixerunt, ſi adhuc eis pro
quibus crucifixus eſt, talia perſuadētur. Et adiecit elegā-
tiſsima ambiguitate quaſi ſub ſpecie maledictionis be-
nedictionem dicens, Vtinam abſcindātur qui vos cō-
turbant. Non tantùm, inqoit, circuncidātur, ſed abſcin-
dātur. Sic enim fiunt ſpadones propter regnum cœlo-
rum, & carnalia ſeminare ceſſabunt. Vos enim, inquit,
in libertatem vocati eſtis fratres. Quia illa conturbatio
à ſpiritalibus ad carnalia reuocans in ſeruitutem trahe-
bat. Sed iam hinc opera illa legis tractare incipit, de
quibus eum ſuprà dixerā in fine epiſtolæ tractaturum,
quæ ad nouū quoque teſtamētum pertinere nemo am-
bigit, ſed alio fine: quo liberos ea facere decet: id eſt
charitatis æterna ſperantis hinc prȩmia, & ex fide expe-
ctantis. Non ſicut Iudæi, qui timore iſta implere coge-
bantur, non illo caſto permanēte in ſeculum ſeculi, ſed
quia timebant præſenti vitæ ſuæ: & ideo qoȩdam opera
legis implebant quæ in ſacramentis ſunt, illa vero quæ
ad bonos mores pertinēt, omnino non poterant. Non
enim implet ea niſi charitas: quia & hominem ſi pro-
pterea nō occidit aliquis, ne & ipſe occidatur, non im- K
plet præceptum iuſtitiæ: ſed ſi ideo nō occidat, quia in-
iuſtum eſt, etiā ſi id poſsit facere impune, nō ſolū apud
homines, ſed etiā apud deum: ſicut Dauid cū diuinitus
accepiſſet in poteſtatē regē Saül, impune vtiq; occide-
ret: nec hominibus in ſe vindicaturis, qoia multū ab eis
diligebator idē Dauid: nec deo qui hāc ipſam poteſta- *1.Reg.24.*
tē dediſſe ſe dixerat, vt omnino eis faceret quod vellet.
Pepercit ergo diligens proximū tanquam ſeipſum, non
ſolum perſecutū, ſed etiā perſecuturum, qui eū corrigi
quàm interfici maluit: homo in veteri teſtamēto, ſed nō
homo de veteri teſtamēto, quē fides futuræ hæreditatis
Chriſti reuelata & reddita † ſaluū faciebat, & ad imitā- *† al.credi-*
dom vocabat: ideo nonc dicit apoſtolus, In libertatem *ta.*
vocati eſtis fratres, tātùm ne libertatem in occaſionem
carnis detis: id eſt, ne andito nomine libertatis impune
vobis peccādum eſſe arbitremini. Sed per charitatem,
inquit, ſeruite inoicem. Qui enim per charitatē ſeruit,
liberè ſeruit, & ſine miſeria, obtemperās deo, cū amore
faciendo quod docetur, nō cum timore quod cogitur.
Omnis enim lex, inquit, in vno ſermone impleta eſt, in
eo quòd diliges proximū toum tanquā teipſum. Omnē *Matt.22.*
ergo legem oonc dicit ex his operibos quæ ad bonos L
mores pertinēt: quia & illa quæ ſunt in ſacramētis, cum
bene à liberis intelliguntur, nec carnaliter obſeruantur
à ſeruis, ad illa duo præcepta referantur neceſſe eſt, di-
lectionis dei & proximi. Rectè itaque accipitur, ad hoc
pertinere quod etiā dominus ait, Non veni legem ſol- *Matth.5.*
uere, ſed implere: quia erat ablaturus timorē carnalem,
Spiritalem autem charitatem datorus, qoa ſola lex im-
pleri poteſt. Plenitudo enim legis charitas, vt quādo fi- *Rom.13.*
des impetrat ſpiritum ſanctō, per quē charitas dei dif- *Rom.5.*
fuſa eſt in cordibus operantium iuſtitiam, nullo modo
quiſquam ante gratiā fidei de bonis operibus glorietur.
Quapropter iſtos iactātes ſe de operibus legis ita refel-
lit apoſtolns, dnm oſtēdit opera vetuſta ſacramentorū
vmbras futurorū fuiſſe, quas iam aduentu domini libe-
ro hæredi neceſſarias nō eſſe monſtrauit: opera verò ad
bonos mores pertinētia nō impleri niſi dilectione, per
quā fides operatur. Vnde ſi opera legis quædā poſt fidē *Galat.5.*
ſuperflua, quȩdā aote fidē nulla ſunt, viuat iuſtos ex fide: *Abac.2.*
vt & onus graue ſeruitutis abiiciat, leui ſarcina Chriſti *Matt.11.*
vegetatus, & iuſtitiæ metas non tranſgrediatur, leui iu-
go charitatis obtemperās. Quæri autem poteſt, cur apo M
ſtolus & hic ſolā commemorauit proximi dilectionē,
quā lege dixit impleri, & ad Romanos cū in eadē quæ-
ſtione verſaretur, Qui enim diligit alterū, inquit, legem *Rom.13.*
impleuit. Nā, non adulterabis, non homicidium facies,
non furaberis, nō concupiſces, & ſi quod eſt aliud man
datum, in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximū
tuum tanquam teipſum. Dilectio proximi malum non
operatur, Plenitodo autē legis charitas. Cū ergo in duo-
bus præceptis dilectionis dei & proximi perfecta ſit
charitas, cur apoſtolus & in hac & in illa epiſtola ſolam
ꝓximi dilectionē commemorat, niſi quia de dilectione
dei poſſunt mētiri homines, quia rariores tētationes eā
probant: in dilectione autem proximi facilius conuin-
cuntur eā non habere, dū inique cum hominibus agūt?
Cōſeqoens eſt aotē vt qui ex toto corde, ex tota anima,
ex tota mēte deum diligit: diligat & proximū tanquam
ſeipſum. Quia hoc iubet ille quē ex toto corde, ex tota
anima, ex tota mente diligit: item diligere proximum,
id eſt, omnem hominē tanqnā ſeipſum, quis poteſt, niſi
deū diligat, cui⁹ præcepto & dono dilectionē proximi
poſsit implere? Cū ergo vtrunq; prȩceptū ita ſit, vt neu-

trum

A trum ſine altero poſsit teneri, etiã vnum horum commemorare plerunq; ſufficit, cum agitur de operibus iuſtitiæ: ſed opportunius illud de quo quiſq; facilius con-
1.Ioan.4. uincitur. Vnde Ioãnes dicit, Qui enim non diligir fratrem ſuũ quem videt, deum quem nõ videt, quomodo poteſt diligere? Mentiebãtur enim quidã dilectionem ſe dei habere, & de odio fraterno eam nõ habere conuincebãtur. De quo iudicare in quotidiana vita & moribus facile eſt. Si autem mordetis, inquit, & comeditis inuicem, videte ne abinuicem cõſumamini. Hoc enim maxime vitio cõtentionis & inuidẽtiæ, pernicioſæ diſputationes inter eos nutriebantur, malè de inuicem loquendo, & quęrendo quiſque gloriã ſuam vanamq; victoriam, quibus ſtudiis cõſumitur ſocietas populi, dum in partes diſiungitur. Quomodo autem iſta vitare poſſunt, niſi ſpiritu ambulent, & concupiſcentias carnis nõ perficiant? Primum enim & magnũ munus eſt ſpiritus, humilitas & mãſuetudo: vnde illud quod iam memo-
Matth.11. raui, dominus clamat, Diſcedite à me, quia mitis ſum, &
Eſa.66. humilis corde. Et illud Prophetæ, Super quẽ requieſcit ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & quietũ, & trementem verba mea? Quod autem ait, Caro concupiſcit ad-
B uerſus ſpiritũ, ſpiritus autẽ aduerſus carnem: hæc enim inuicẽ aduerſantur, vt non ea quę vultis faciatis: putant hic homines liberum volũtatis arbitrium negare apoſtolum nos habere: nec intelligũt hoc eis dictum ſi gratiam fidei ſuſceptam tenere nolũt, per quam ſolam poſſunt ſpiritu ambulare, & cõcupiſcentias carnis nõ perficere. Si ergo nolunt eam tenere, non poterunt ea quæ volunt facere. Volunt enim operari opera iuſtitiæ quæ ſunt in lege, ſed vincũtur cõcupiſcentia carnis, quã ſequẽdo deſerũt gratiam fidei. Vnde & ad Romanos di-
Rom.8. cit, Prudentia carnis inimica in deũ, legi enim dei non eſt ſubiecta, neque enim poteſt. Cum enim charitas legem impleat, prudentia vero carnis commoda temporalia conſectãdo, ſpiritali charitate aduerſetur, quomodo poteſt legi dei eſſe ſubiecta: id eſt, libenter atq; obſequenter implere iuſtitiam, eiq; non aduerſari: quando etiam dum conatur, vincatur neceſſe eſt, vbi inuenerit maius commodũ temporale de iniquitate ſe poſſe aſſequi, quàm ſi cuſtodiat æquitatem? Sicut enim prima hominis vita eſt ante legem, cum nulla nequitia & malitia phibetur, neq; vlla ex parte prauis cupiditatibus reſiſtit,
C quia non eſt qui prohibeat: ſic ſecunda eſt ſub lege ante gratiam, quando prohibetur quidem & conatur à peccato abſtinere ſe, ſed vincitur: quia nõdum iuſtitiã propter deum & propter ipſam iuſtitiã diligit, ſed eam ſibi vult ad conquirendum terrena ſeruire. Itaq; vbi viderit ex alia parte ipſam, ex alia commodum temporale, trahitur pondere temporalis cupiditatis, ſed qua relinquit iuſtitiam. Quam propterea tenere conabatur, vt haberet illud quod ſe nunc videt amittere ſi illam tenuerit. Tertia eſt vita ſub gratia, quãdo nihil temporalis commodi iuſtitiæ præponitur, quod niſi charitate ſpiritali quã dominus exẽplo ſuo docuit & gratia donauit, fieri non poteſt. In hac enim vita etiam ſi exiſtant deſideria carnis de mortalitate corporis, tamen mẽtem ad con-
Rom.6. ſenſionẽ peccati non ſubiugãt. Ita iam non regnat peccatũ in noſtro mortali corpore, quanuis non poſsit niſi inhabitare in eo quãdiu mortaliter poteſt. Primò enim
Rom.7. non regnat cum mẽte ſeruimus legi dei, quanuis carne legi peccati: id eſt, pœnali conſuetudini, cum ex illa exiſtunt deſideria quibus tamẽ non obedimus. Poſtea verò ex omni parte extinguitur. Quoniam ſi ſpiritus Ieſu habitat in nobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corporalia noſtra ppter ſpi- D
ritũ qui habitat in nobis. Nũc ergo implẽdus eſt gradus ſub gratia, vt faciamus quod volum⁹ ſpiritu, etiã ſi carne nõ poſſumus: id eſt, nõ obediamus deſideriis peccati ad præbendũ illi mẽbra noſtra arma iniquitatis, etiã ſi nõ valemus efficere vt eadẽ deſideria nõ exiſtãt: vt quãuis nondũ ſimus in pace illa ęterna ex omni hominis parte perfecta, iam tamen deſinamus eſſe ſub lege, vbi preuaricationis rea mẽs tenetur, dũ eam concupiſcentia carnis in conſenſionẽ peccati captiuã ducit: ſimus autẽ ſub
gratia, vbi nulla eſt cõdemnatio iis qui ſunt in Chriſto 1.Pet.c.24.
Ieſu, quia nõ certantẽ, ſed victũ pœna cõſequitur. Ordinatiſsime itaq; ſubiungit, Quòd ſi ſpiritu ducimini, nõ adhuc eſtis ſub lege: vt itelligam⁹ eos eſſe ſub lege, quorum ſpiritus ita cõcupiſcit aduerſus carnẽ, vt nõ ea quæ volũt faciant: id eſt, nõ ſe teneãt coniũctos in charitate iuſtitię, ſed à concupiſcente aduerſum ſe carne vincantur: non ſolũ ea repugnante legi mentis eorũ, ſed etiam captiuante illos ſub lege peccati, quæ ineſt in membris mortalib⁹. Qui enim nõ ducuntur ſpiritu, ſequit̃ vt carne ducãtur. Non autẽ pati aduerſitatẽ carnis, ſed duci à carne, dãnatio eſt. Et ideo, ꝙ ſi ſpiritu, inquit, ducimini,
non adhuc eſtis ſub lege. Nã & ſuperius non ait, ſpiritu E
ambulate, & cõcupiſcentias carnis nõ habueritis: ſed, ne perfeceritis. Quippe nõ eas omnino habere, non iã certamẽ, ſed certaminis præmiũ eſt, ſi obtinuerimus victoriã perſeuerando ſub gratia. Cõmutatio enim corporis in immortalẽ ſtatum, ſolas carnis cõcupiſcentias nõ habebit. Deinde incipit opera carnis enumerare, vt intelligãt ſe, ſi ad operandũ iſta deſideriis carnalibus cõſenſerint, tũc duci carne, nõ ſpiritu. Manifeſta autẽ ſunt, inquit, opera carnis, quę ſunt fornicationes, immunditię, idolorũ ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, cõtentiones, animoſitates, æmulationes, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniã qui talia agunt, regnũ dei non poſsidebũt. Agunt autẽ hęc qui cupiditatib⁹ carnalibus cõſentientes faciẽda eſſe decernũt, etiam ſi ad implendũ facultas nõ datur. Cęterũ qui tãgunt huiuſmodi motibus, & immobiles, & in maiore charitate conſiſtũt, nõ ſolũ non eis exhibẽtes mẽbra corporis ad male operãdum, ſed neq; nutu cõſenſionis ad exhibendũ conſentiẽtes, non hęc agũt, & ideo regnũ dei poſsidebũt. Non
enim iam regnat peccatũ in eorũ mortali corpore, ad F
obediendũ deſideriis eius, quis habitet in eodẽ mortali corpore peccatũ nondũ extincto impetu cõſuetudinis naturalis, quia mortaliter nati ſum⁹, & proprię vitę noſtræ, cũ & noſipſi peccãdo auxim⁹ quod ab origine peccati humani dãnationiſq; trahebam⁹. Aliud eſt enĩ nõ peccare, aliud nõ habere peccatũ. Nã in quo peccatũ nõ regnat, nõ peccat: id eſt, qui nõ obedit deſideriis eius. In quo autẽ non exiſtũt omnino iſta deſideria, non ſolùm non peccat, ſed etiã non habet peccatũ. Quod etiã ſi ex multis partibus in iſta vita poſsit effici, ex omni tamen parte nõ niſi in reſurrectione carnis atq; cõmutatione ſperandũ eſt. Poteſt autẽ mouere quod ait, quæ dico vobis, ſicut prædixi, quoniã qui talia agunt, regnũ dei non poſsidebũt: ſi quęratur vbi iſta prędixerit, nã in hac epiſtola non inuenit̃. Ergo aut præſens cũ eſſet hoc prædixerat, aut cognouerat peruenisse ad illos epiſtolam quæ
miſſa eſt ad Corinthios. Ibi enim ſic ait, Nolite errare, 1.Cor.6.
neq; fornicatores, neq; idolis ſeruiẽtes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorũ cõcubitores, neque fures, neq; auari, neque ebrioſi, neque maledici, neq; rapaces regnũ dei poſsidebũt. Hic ergo cũ enumeraſſet ope

G ra carnis quibus clauſum eſt regnum dei,ſubiecit etiam
opera ſpiritus quos ſpiritus fructus vocat, Fructus autẽ
ſpirit⁹ eſt,inquit,charitas,gaudiũ,pax,lõganimitas,beni-
gnitas,bonitas:fides,mãſuetudo, cõtinentia:& addidit,
Aduerſus huiuſmodi nõ eſt lex : vt intelligam⁹ illos ſub
lege poſitos,in quibus iſta nõ regnãt.Nã in quibus hæ
nõ regnãt,ipſi lege legitime vtuntur,quia nõ eſt illis lex
ad coërcendũ poſita.Maior enim & præpollẽtior dele-
1.Tim.1. ctatio eorũ iuſtitia eſt,ſic eni ad Timotheũ dicit,Scim⁹
enim quia bona eſt lex ſi quis ea legitime vtatur , ſciens
hoc quia lex iuſto poſita nõ eſt. Iniuſtis autẽ & nõ ſub-
ditis & impiis peccatoribus, & ſceleſtis & cõtaminatis,
parricidis & matricidis,homicidis,fornicatoribus,ma-
ſculorũ cõcubitoribus,plagiariis,mẽdacibus,periuris,&
ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſaẽ : ſubaudiaẽ, his lex
poſita eſt. Regnãt ergo ſpiritales iſti fruct⁹ i homine in
quo peccata nõ regnãt. Regnãt autẽ iſta bona ſi tãtum
delectãt,vt ipſa teneãt animũ in tẽtationibus, ne in pec
cati cõſenſionẽ ruat .Quod enim amplius nos delectat,
ſecundũ id operemur neceſſe eſt:vt verbi gratia,occur-
rit forma ſpecioſæ fœminę,& mouet ad delectationem
fornicationis:ſed ſi plus delectat pulchritudo illa inti-
H ma & ſyncera ſpecies caſtitatis , per gratiã quæ eſt in fi-
de Chriſti,ſecũdũ hãc viuimus, & ſecundũ hanc ope-
ramur : vt nõ regnante in nobis peccato ad obediendũ
deſideriis eius, ſed regnãte iuſtitia per charitatẽ cũ ma-
gna delectatione faciamus quicquid in ea deo placere
cognoſcimus.Quod antẽ de caſtitate & de fornicatio-
ne dixi , hoc de cæteris intelligi volui. Neq; moueat vel
ꝙ non omnino ad eundẽ numerũ & ordinẽ opera car-
nis in hac epiſtola enumerauit , atque in illa ad Corin-
thios:vel ꝙ ſpiritalia bona pauciora plurib⁹ carnalibus
vitiis oppoſuit:neq; ita ecõtrario vt fornicationib⁹ ca-
ſtitas:immundiciis mundicia,atq; ita cæteris cętera oc-
currant : nõ enim hoc ſuſcepit vt doceret quot ſint,ſed
in quo genere illa vitãda, illa verò expetenda ſint : cum
carnis & ſpiritus nominib⁹ à pœna peccati atq; peccato
ad gratiam domini atq; iuſtitiæ nos conuerti oportere
prædiceret:ne deſerẽdo gratiã tẽporalẽ , qua pro nobis
dominus mortuus eſt,nõ perueniamus ad æternã quie-
tem in qua pro nobis dominus viuit:neque intelligẽdo
pœnã temporalẽ, in qua nos dominus mortalitate car-
nis edomare dignatus eſt , in pœnã ſempiternã incida-
I mus,quæ perſeuerãti aduerſum dominũ ſupbiæ prępa-
rata eſt. Cũ enim cõmemoratis multis operibus carnis,
addidit,& his ſimilia:ſatis oſtendit non ſe iſta examina-
tiore numero collocaſſe, ſed liberiore ſermõe poſuiſſe.
Hoc etiã de ſpiritalib⁹ fructibus fecit. Nõ enim ait ad-
uerſus hęc non eſt lex:ſed, aduerſus huiuſmodi:hoc eſt,
ſiue iſta,ſiue etiã cætera huiuſmodi. Sed tamẽ diligẽter
cõſiderantibus, nõ hic omnimodo carnaliũ ſpiritaliũq;
operũ oppoſitio inordinata atq; cõfuſa eſt. Ob hoc au-
tem latet,quia pauciora ſunt , vel ſingula quibuſdã plu-
ribus opponuntur. Nã ex eo ꝙ carnaliũ vitiorum in ca
pite poſuit fornicationes,in capite autẽ virtutũ ſpirita-
lium charitatẽ,quem nõ diuinarum literarũ ſtudioſum
faciat intẽtũ ad perſcrutãda cætera?Si enim fornicatio
eſt amor à legitimo cõnubio ſolutus & vagus , explẽdæ
libidinis conſectãdo licentiã:quid tam legitime ad ſpi-
ritalẽ fœcunditatẽ cõiungitur,q̃ anima deo?Cui quãto
fixius inhęſerit,tãto eſt incorruptior.Inhęret autẽ chari
tati.Recte igitur fornicationi opponiẽ charitas,in qua
ſola eſt cuſtodia caſtitatis.Immũditiæ autẽ ſunt pertur-
bationes de illa fornicatione cõceptæ,quibus gaudium
tranquillitatis opponitur. Idolorũ autẽ ſeruitus,vltima
fornicatio eſt animę,propter quã etiam bellum aduer- K
ſus euangeliũ cum reconciliatis deo furioſiſſimũ geſtũ
eſt,cuius reliquiæ quãuis tritæ diu, adhuc tamẽ recalẽt.
Huic itaque pax cõtraria eſt qua recõciliamur deo , ea-
demq; pace etiã cum hominib⁹ cuſtodita,veneficiorũ,
inimicitiarum, contentionũ,æmulationũ,animoſitatũ,
diſſenſionũq; vitia ſanantur in nobis.Vt autẽ ea in aliis
inter quos viuim⁹,iuſta moderatione tractẽtur,& ad ſu
ſtinendũ longanimitas,& ad curandũ benignitas, & ad
ignoſcendũ bonitas militat.Iã verò hæreſibus fides,in-
uidiæ mãſuetudo, ebrietatibus & comeſſationib⁹ cõti-
nẽtia reluctatur.Nec quis ſanè arbitretur hoc eſſe inui-
diã quod eſt æmulatio:vicina enim ſunt, & propter ip-
ſam vicinitatem plerunq; vtrũlibet horũ pro altero,vel
æmulatio pro ĩuidia , vel ĩuidia pro æmulatione poniẽ.
Sed quia vtrũque hic locis ſuis dictũ eſt , vtique diſtin-
ctionẽ de nobis flagitãt. Nã æmulatio eſt dolor animi *Aemula-*
cũ alius peruenit ad rem quã duo plurẽſve appetebant, *tio.*
& niſi ab vno haberi nõ poteſt. Iſtã ſanat pax,qua id ap
petimus quod omnes qui appetunt ſi aſſequãtur,vnum
in eo fiũt.Inuidia verò dolor animi eſt, cũ indignus vi- *Inuidia.*
detur aliquis aſſequi etiã quod tu nõ appetebas.Hãc ſa-
nat mãſuetudo,cũ quiſquis ad iudiciũ dei reuocãs non L
reſiſtit volũtati eius,& magis ei credit rectẽ factum eſſe
quàm ſibi quod putabat indignũ.Crucifixerũt autẽ car-
nem ſuã cũ paſsionibus & cõcupiſcẽtiis,ſicut cõſequẽ-
ter dicit, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vnde autẽ crucifixe- *Pſal.18.*
runt, niſi timore illo caſto permanente in ſeculũ ſeculi, *Deut.6.*
quo cauemus offẽdere illũ quẽ toto corde, tota anima,
tota mẽte diligimus?Nõ eni hoc timore timet adultera
ne cuſtodiaẽ à viro,quo timet caſta ne deſeraẽ.Illi enim
triſtis eſt pręſentia viri,huic abſentia.Et ideo timor ille
corrupt⁹ eſt & trãſire nõ vult hoc ſeculũ:iſte autẽ caſtus *Pſa.118.*
permanet in ſeculum ſeculi. De quo timore crucifigi ſe
optat propheta cũ dicit, Cõfige clauis à timore tuo car
nes meas.Iſta crux eſt de qua domin⁹ dicit,Tolle crucẽ *Matt. 16.*
tuã,& ſequere me. Si ſpiritu,inquit domin⁹,ſpiritu & *Expoſitio*
ſectemur.Manifeſtũ eſt certè ſecundũ id nos viuere qđ *ſexti ca-*
ſectati fuerim⁹,ſectabimur autẽ quod dilexerimus.Itaq; *pitulo.*
ſi ex aduerſo exiſtãt duo,pręceptũ iuſtitię,& cõſuetudo
carnalis & vtrũq; diligiẽ,id ſectabimur quod ampli⁹ di-
lexerimus.Si tãtundẽ vtrunq; diligiẽ,nihil eorũ ſectabi-
mur, ſed aut timore inuiti trahemur in alterutrã partẽ:
aut ſi vtrunq; æqualiter etiam timemus,in periculo ſine M
dubio remanebimus,fluctu dilectionis & timoris alter-
nãte quaſſati.Sed pax Chriſti vicat in cordibus noſtris.
Tũc enim orationes & gemitus , & in auxiliũ inuocata
dextera miſericordiæ dei,ſacrificiũ contribulati cordis
nõ deſpicit, charitatemq; ſui ampliorẽ commendatio-
ne periculi,de quo liberabit,exuſcitat.In eo autẽ illi fal-
lebãtur,quod negare quidẽ non poterãt, ſectandũ ſibi
eſſe ſpiritum ſanctũ aſſertorem atque ducem libertatis
ſuæ,ſed ad opera ſeruilia carnaliter conuerſi,retrorſum
ſe conari non intelligebant.Propterea non ait,ſi ſpiritu
viuimus , ſpiritũ ſectemur:ſed, ſpiritu ſectemur, inquit.
Fatebãtur enim ſpiritui ſancto ſeruire oportere,& eum
non ſpiritu ſuo,ſed carne volebant ſectari : non ſpirita-
liter obtinẽtes gratiam dei,ſed in circuncisione carnali
& cæteris huiuſmodi ſpem conſtituentes ſalutis. Non
efficiamur,inquit,inanis glorię cupidi,inuicẽ inuiden-
tes,& inuicẽ prouocãtes.Prorſus magnificẽ & omnino
diuino ordine, poſteaquã eos inſtruxit aduerſus illos à
quibus ĩ ſeruitutẽ legis ſeducebãtur, hoc in eis cauet ne
inſtructiores facti,& volentes iã calumniis carnaliũ re-
ſpõdere contẽtionibus ſtudeãt , & appetitu inanis glo-

rix,

A riæ,legis oneribus nõ ſeruiẽtes,vanis cupiditatibus ſer-
uiant. Nihil autẽ ſic probat ſpiritalem virum, q̃ peccati
alieni tractatio, cum liberationẽ eius potius q̃ inſulta-
tionẽ,potiusq; auxilia q̃ conuicia meditatur,& quãtum
facultas tribuit, ſuſcipit. Et ideo dicit, Fratres,& ſi præ-
occupatus fuerit homo in aliquo delicto,vos qui ſpiri-
tales eſtis,inſtruite huiuſmodi. Deinde ne ſibi quiſq; vi-
deatur inſtruere, etiã cum ꝑterue exagitat irridetq; pec
cantẽ,aut ſuperbe tanq̃ inſanabilẽ deteſtatur:In ſpiritu,
inquit,mãſuetudinis:intẽdens teipſum, ne & tu tẽteris.
Nihil enim ad miſericordiã ſic inclinat,q̃ proprij peri-
culi cogitatio. Ita eos nec deeſſe voluit fratrum corre-
ptioni,nec ſtudere certamini. Multi etiim homines cũ
à ſomno excitãtur,litigare volũt:aut rurſus dormire,cũ
litigare prohibent. Pax igitur & dilectio & cõmunis pe
riculi cogitatio ĩ corde referuetur:modus autẽ ſermo-
nis,ſiue acrius ſiue blãdius ꝓferatur, ſicut ſalus eius quẽ
corrigis videtur poſtulare,moderãdus eſt.Nã & alio lo
2.Tim.2. co dicit,Seruum autem domini litigare nõ oportet,ſed
mitẽ eſſe ad omnes,docibilẽ,patientẽ.Et ne quiſquã ex
eo putet ceſſandũ ſibi eſſe à correptione erroris alteri*,
vide quid adiũgat,In modeſtia,inquit, corripiẽtem di-
B uerſa ſentiẽtes. Quomodo in modeſtia,quomodo cor-
ripientẽ?niſi cum lenitatẽ corde retinemus,& aliquem
medicamẽti acrimoniam verbo correptionis aſpergi-
mus. Nec aliter accipiendũ video quod in eadẽ epiſto-
2.Tim.4. la poſitũ eſt, Prædica verbũ, inſta opportune importu-
ne,argue,hortare,increpa in omni lõganimitate & do-
ctrina. Importunitas enim opportunitati vtiq; contra-
ria eſt:neque omnino vllum medicamentum ſanat,niſi
quod opportune adhibueris.Quãquã ergo & ſic poſsit
diſtingui,inſta opportune,vt alius ſit ſenſus,importune
argue,deinde cætera cõtexantur, hortare, increpa cum
omni lõganimitate & doctrina.Vt tũc opportunus ſen
tiaris cum inſtas ædificando, cum autẽ deſtruis arguẽ-
do nõ cures etiam ſi importunus videaris, ſi hoc eſt ta-
libus importunum. Ita duo quæ ſequũtur,ad duo ſupe-
riora poſſunt ſingillatim referri:hortare cũ opportune
inſtas, increpa cum importune arguis. Deinde cætera
duo ſimiliter, ſed cõuerſo ordine referũtur, cum omni
longanimitate ad ſuſtinendas indignationes eorũ quos
deſtruis, & doctrina ad inſtruenda eorum ſtudia quos
ædificas. Tamen etiã ſi illo vſitatiore modo diſtingua-
C tur inſta opportune,quod ſi hoc modo nõ proficis,im-
portune:ita intelligẽdum eſt, vt tu opportunitatẽ om-
nino non deſeras,& ſic accipias quod dictũ eſt, impor-
tune,vt illi videaris importunus qui non libenter audit
quæ dicũtur in eum:tu tamen ſcias hoc illi eſſe oppor-
tunum, & dilectionẽ curamq; ſanitatis eius animo te-
neas mãſueto & modeſto & fraterno. Multi enĩ poſtea
cogitãtes quæ audierint,& quàm iuſte audierint, ipſi ſe
grauius & ſeuerius arguerũt:& quamuis perturbatiores
à medico viderentur abſcedere, paulatim verbi vigore
in medullas penetrante,ſanati ſunt: quod non fieret, ſi
ſemper expectaremus periclitantẽ putreſcẽtibus mem-
bris,quãdo vri liberet aut ſecari,quod nec ipſi corporis
medici attendunt, qui terrenæ mercedis intuitu curãt.
Quotus enim quiſq; reperitur qui ferrũ eorũ aut ignẽ
non ligatus expertus ſit,cum & illi rariores ſint qui vo-
lentes ligati fuerint? Plures enim reſiſtentes & mori ſe
malle clamãtes quàm illo curari modo, vix lingua ipſã
eorum relicta libera omnibus membris cõſtrinxerunt,
neq; ad ſuum, neq; ad reluctantis, ſed ad ipſius artis ar-
bitrium:quorũ tamẽ vocibus conuiciisq; dolentiũ, nec
commouetur curãtis animus,nec quieſcit manus. Me-
dicinæ autem cœleſtis miniſtri, aut per odiorũ trabem D
cernere ſtipulã in oculo fratris volunt, aut tolerabilius
mortẽ videre peccãtis,quàm verbũ indignantis audire.
Quod non ita accidiſſet,ſi tam ſanum animum curãdo
alterius animo adhiberemus, quàm ſanis manibus illi
medici aliena membra pertractant. Nunquam itaque
alieni peccati obiurgandi ſuſcipiẽdum eſt negociũ,niſi
cum internis interrogationibus examinantes noſtram
conſciẽtiam,liquidò nobis corã deo reſpõderimus,di-
lectione nos facere. Quòd ſi conuitium vel minę,vel e-
tiam perſecutiones eius quẽ argueris, lacerauerint ani-
mum,ſi adhuc ille per te ſanari poſſe videbitur,nihil re-
ſpondeas donec ſaneris prior:ne forte carnalibus mo-
tibus tuis ad nocendũ conſentias, & exhibeas linguam
tuam arma iniquitatis peccato ad reddendum malum
pro malo, aut maledictũ pro maledicto. Quicquid enĩ *Rom.6.*
lacerato animo dixeris,punientis eſt impetus,non cha- *& 12.*
ritas corrigentis. Dilige & dic quod voles,nullo modo
maledictum erit quod ſpecie maledicti ſonuerit,ſi me-
mineris ſenſeriſq; te in gladio verbi dei liberatorẽ ho-
minis eſſe velle ab obſidione vitiorum. Quòd ſi fortè
(vt plerũque accidit) dilectione quidem talem ſuſcipis
actionem, & ad eã corde dilectionis accedit, ſed inter F
agẽdum ſurrepſerit aliquid dum tibi reſiſtitur, quod te
auferat ab hominis vitio percutiẽdo, & ipſi homini fa-
ciat infeſtum: poſtea te lachrymis lauãtem huiuſmodi
puluerem,multo ſalubrius meminiſſe oportebit,q̃ non
debeamus ſuper aliorũ ſuperbire peccata,quãdo & ipſa
eorũ obiurgatione peccamus,cum facilius nos ira pec-
catis iratos, q̃ miſeria miſericordes facit. Alter alterius *Rom.13.*
onera portate,& ſic adimplebitis legẽ Chriſti:legẽ vtiq;
charitatis.Si autẽ implet legẽ qui diligit proximum,di- *Leuit.19.*
lectioq; proximi etiam in veteribus ſcripturis maxime
cõmendatur,in qua dilectione dicit alio loco idẽ apo-
ſtolus recapitulari omnia mãdata legis:manifeſtum eſt *Rom.10.*
etiam illam ſcripturã quę priori populo data eſt,legem
Chriſti eſſe,quã venit implere charitate,quæ nõ imple-
batur timore. Eadẽ igitur ſcriptura & idem mãdatum,
cum bonis terrenis inhiãtes premit ſeruos,teſtamẽtum
vetus:cũ in bona æterna flagrantes erigit liberos, teſta-
mẽtum nouum vocatur.Si enim aliquis,inquit,videtur
eſſe aliquid,cum nihil ſit,ſeipſum ſeducit.Non enim eũ
ſeducunt laudatores eius, ſed ipſe potius,quia cũ ſibi ſit
ipſe præſentior q̃ illi, mauult ſe in illis quærere q̃ in ſe- E
ipſo.Sed quid dicit apoſtolus? Opus autẽ ſuum probet
vnuſquiſq;,& tũc in ſeipſo tantùm gloriã habebit,& nõ
in altero: id eſt,intus in conſcientia ſua,& non in alte-
ro:id eſt, cũ eum alter laudat. Vnuſquiſq; enim, inquit,
propriũ onus portabit. Nõ ergo laudatores noſtri mi-
nuunt onera conſcientiæ noſtræ, atq; vtinã non etiam
accumulẽt,cum plerunq; ne illis offenſis laus noſtra mi-
nuatur,aut obiurgatione illos curare negligimus, aut ia-
ctãter eis aliquid noſtrũ oſtẽtamus potius q̃ conſtãter
oſtendimus. Omitto ea quæ fingunt & mẽtiuntur de ſe
homines propter hominũ laudes. Quid enim iſta cęci-
tate tenebroſius,ad obtinẽdam inaniſsimã gloriam er-
rorem hominis aucupari & deũ teſtẽ in corde cõtem-
nere? Quaſi verò vllo modo cõparandus ſit error illius
qui te bonum putat,errori tuo,qui homini de falſo bo-
no placere ſtudes,de vero malo diſplices deo.Iã cætera
planiſsima eſſe exiſtimo.Nã & illud vſitatum pręceptũ
eſt,vt prædicatori verbi dei prębeat neceſſaria cui præ-
dicatur. Ad bona enim opera hortandi erant, vt etiam
egenti Chriſto miniſtrarent, ſtatuti ad dexterã cũ agnis:
vt plus in eis operet dilectio fidei, q̃ legis poſſet timor.

G Neq; hoc quiſquã maiore fiducia debet precipere q̃ hic
2.Theſſ.3. apoſtolus,qui manibus ſuis victũ tranſigẽs,hæc in ſe no
Acto.18. lebat fieri,vt maiore põdere, ꝑpter eorũ magis vtilitatẽ
qui hæc exhiberẽt, q̃ propter eorũ quibus exhiberẽt,ea
ſe monere,omnibus demõſtraret.Quod autem deinde
ſubiũgit,Nolite errare,deus nõ ſubſannatur:quod enim
ſeminauerit homo,hoc & metet.Nouit inter quę verba
perditorũ hominũ laborẽt,qui conſtituuntur in fide re-
rum earum quas nõ vident.Vidẽt enim ſeminationem
operum ſuorũ,ſed meſſem nõ vidẽt.Nec talis eis meſsis
promittitur qualis hic reddi ſolet,quia iuſtus ex fide vi-
Abac.2. uit.Quia qui ſeminauerit, inquit, in carne ſua,de carne
metet corruptionẽ.Hoc dicit de amatoribus volupta-
tum magis q̃ dei. In carne enim ſua ſeminat,qui omnia
quæ facit,etiã ſi bona videãtur,propterea tamẽ facit,vt
carnaliter ei bene ſit.Qui autẽ ſeminauerit in ſpiritu,de
ſpiritu metet vitã æternã.Seminatio in ſpiritu eſt,ex fi-
de cũ charitate ſeruire iuſtitię,& nõ obaudire deſideriis
1.Cor.15. peccati, quãuis de mortali carne exiſtẽtibus:Meſsis au-
tem vitæ æternæ, cũ inimica nouiſsima deſtruet̃ mors,
& abſorbebitur mortale à vita, & corruptibile hoc in-
duet incorruptionẽ. In hoc ergo tertio gradu quo ſub
H gratia ſumus,ſeminamus in lachrymis cũ exiſtunt deſi-
deria de animali corpore:quibus nõ conſentiẽdo reni-
timur,vt in gaudio metamus,cũ etiã reformato corpo-
re, ex nulla parte hominis vlla nos ſolicitabit moleſtia,
vllũmve tẽtationis periculũ. Nam etiã ipſum animale
corpus deputatur in ſemine. Seminatur enim corpus
animale,ait alio loco:vt ad meſſem pertineat quod ad-
iunxit,ſurget corpus ſpiritale. Huic ergo ſententiæ pro-
Pſal.125. pheta cõcinit,dicẽs, Qui ſeminat in lachrymis, in gau-
dio metet.Bene autem ſeminare,id eſt,bene operari,fa-
cilius eſt quàm in eo perſeuerare,Fructus enim ſolet la-
borem cõſolari. Meſsis autẽ noſtra in fine ꝑmittitur,&
Matt.10. ideo perſeuerãtia opus eſt. Qui enim pſeuerauerit vſq;
Pſal.26. in finẽ,hic ſaluus erit, Et propheta clamat, Suſtine do-
minũ, viriliter age, & cõfortetur cor tuũ, & ſuſtine do-
minum. Quod nunc apoſtolus,Bonum autẽ facientes,
inquit,nõ infirmemur,ꝓprio enim tẽpore metemus in-
fatigabiles.itaq; dum tẽpus habem⁹,operemur bonũ ad
omnes,maxime autẽ ad domeſticos fidei.Quos eũ cre-
dendũ eſt, niſi Chriſtianos ſignificare? Omnibus enim
pari dilectione vita æterna optãda eſt, ſed nõ omnibus
I eadẽ poſſunt exhiberi dilectionis officia.Deinde cũ do
cuiſſet, opera ipſa legis quæ ſunt ſalubria, & ad bonos
mores ꝑtinẽt,dilectione fidei poſſe tãtũmodo impleri,
nõ timore ſeruili, redit ad illud vnde tota cauſa agitur.
Vidiſtis,inquit,qualibus literis vobis ſcripſi manu mea.
Cauet ne quiſquã ſub nomine epiſtolę eius fallat incau
tos. Qui volũt,inquit,placere in carne,hi cogũt vos cir-
cuncidi,tãtũm vt in cruce Chriſti perſecutionẽ non pa
tiantur.Multũ enim perſequebãtur Iudęi eos qui vide-
bãtur deſerere traditas huiuſmodi obſeruationes:quos
ipſe quàm nõ timeat ſatis oſtẽdit, cum tales literas etiã
ſua manu ſcribere voluit. Docet ergo timorẽ adhuc in
iſtis operari tanquã ſub lege cõſtitutis,qui ad circunci-
ſionem gentes cogerent.Neq; enim qui circuncisi ſunt,
hi legẽ cuſtodiunt.Illã enim dicit cuſtoditionem legis,
nõ occidere,nõ mœchari,non falſum teſtimoniũ dice-
re,& ſi qua huiuſmodi ad bonos mores pertinere ma-
nifeſtũ eſt,quæ niſi charitate & ſpe bonorũ æternorum,
quę per fidẽ accipiuntur,impleri non poſſe iã dictũ eſt.
Sed volunt vos circuncidi,inquit,vt in veſtra gloriẽtur
carne:id eſt, vt non ſolùm non patiãtur perſecutionẽ à
Iudæis,qui nullo modo ferebãt incircũciſis legẽ prodi,
ſed etiã gloriẽtur apud eos ꝙ tam multos proſelytos fa K
ciunt. Vt enim vnum proſelytum Iudæi faciãt,mare & Matt.23.
terram eos circumire ſolere dominus dixit. Mihi autẽ
abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti,
per quẽ mihi mũdus crucifixus eſt,& ego mũdo. Mun-
dus mihi crucifixus eſt,ait, vt me nõ teneat:& ego mun
do, vt eum nõ teneam:id eſt, vt neq; mundus mihi no-
cere poſsit, neque ego de mũdo aliquid cupiã.Qui au-
tem in cruce Chriſti gloriatur,non vult placere in car-
ne:quia perſecutiones carnalium non timet,quas prior
vt crucifigeretur ille ſuſtinuit, vt veſtigia ſua ſectãtibus
præberet exemplũ.Neque enim circuncisio aliquid eſt,
neque præputium. Seruat vſq; in finem illam indifferẽ- Acto.16.
tiam, ne quis eũ putaret vel in Timothei circuncisione
ſimulatè aliquid egiſſe,vel in cuiuſquã agere,ſi forte ali-
qua talis cauſa extitiſſet. Oſtendit enim non ipſam cir-
cuncisionem obeſſe aliquid credentibus,ſed ſpem ſalu-
tis in talibus obſeruationibus conſtitutã.Nã & in Acti-
bus apoſtolorum hoc modo inueniũtur illi circũciſio-
nem perſuadere, vt aliter eos qui ex gentibus credide-
rant,ſaluos fieri negent poſſe.Nõ ergo ipſius operis,ſed
huius erroris perniciem refellit apoſtolus. Neque cir-
cũciſio ergo aliquid, neq; præputium, ſed noua,inquit, L
creatura. Nouã creaturam dicit vitã nouã per fidẽ Ieſu
Chriſti:& notandũ verbum eſt. Difficilè enim inueni-
tur creaturã vocari etiã eos qui iã credẽdo in adoptio-
nem filiorum venerunt. Dicit tamen & in alio loco, Si
qua igitur in Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt, 2.Cor.5.
ecce facta ſunt omnia noua.Omnia autem ex deo. Vbi
autem dicit, Et ipſa creatura liberabitur à ſeruitute in- Rom.8.
teritus.& poſtea dicit,Nõ ſolum autẽ,ſed & noſipſi pri-
mitias ſpiritus habentes:diſcernit eos qui crediderunt,
ab appellatione creaturæ,quomodo eoſdẽ aliquãdo ho
mines,aliquãdo non homines dicit. Nã exprobrãs ob-
iecit Corinthiis quodã loco ꝙ adhuc homines eſſent,
vbi ait, Nõnne homines eſtis, & ſecũdũ hominem am-
bulatis? Quomodo eundẽ dominum etiã poſt reſurre- 1.Cor.3.
ctionẽ alicubi non hominem appellat, ſicut in princi-
pio huius epiſtolæ cum ait, Nõ ab hominibus, neq; per
hominem, ſed per Ieſum Chriſtũ:alicubi autẽ hominẽ,
ſicut illo loco vbi ait, Vnus enim deus,vnus & media-
tor dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.Et quicũque,
inquit,hãc regulã ſectãtur, pax ſuper illos & miſericor-
dia,& ſuper Iſraël dei:id eſt, eos qui vere ad viſionẽ dei M
pręparãtur, nõ qui vocãtur hoc nomine, & carnali ex-
citate videre dominũ volunt,quãdo gratiã eius reſpuẽ-
tes ſerui eſſe temporũ cupiunt. De cætero,inquit,laborẽ 2.Tim.2.
nemo mihi præſtet. Non vult per turbulẽtas contẽtio-
nes tędium ſibi fieri de re quãtum ſatis erat expoſita:&
in epiſtola quam ad Romanos ſcripſit, & hac ipſa, Ego
enim ſtigmata domini Ieſu Chriſti i corpore meo por-
to:id eſt, habeo alios cõflictus & certamina cum carne
mea,quæ in perſecutionibus quas patior mecum dimi-
cant. Stigmata enim dicũtur notæ quædam pœnarum
ſeruilium: vt ſi quis verbi gratia ſeruus in compedibus
fuerit propter noxiam, id eſt, propter culpã, vel huiuſ- Acto.10.
modi aliquid paſſus fuerit, ſtigmata habere dicatur: &
ideo in iure manumiſsionis,inferioris eſt ordinis. Nũc
ergo apoſtolus ſtigmata voluit appellare, quaſi notas
pœnarum ex perſecutionibus quas patiebatur. Propter
culpam enim perſecutionis, qua perſecutus erat eccle-
ſias Chriſti, hæc ſibi retribui cognouerat, ſicut ab ipſo
domino dictum eſt Ananiæ, cum idem illum Ananias
tanquã perſecutorem Chriſtianorum formidaret, Ego
illi oſtendam,inquit,quæ oporteat eum pati pro nomi-
ne meo.

A ne meo. Veruntamen propter remiſsionem peccatorũ in qua baptizatus erat, omnes illæ tribulationes non ei valebant ad perniciem,ſed ad coronam victoriæ proficiebant.Cõcluſio epiſtolæ tãquam ſubſcriptio manifeſta eſt.Nã & in nonnullis aliis epiſtolis ea vtitur,Gratia domini Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro fratres.Amen.

Expoſitionis epiſtolæ Pauli ad Galatas,Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS Epiſcopi,annotationum in Iob, Liber vnus.

De cap. I. ET OPERA magna erant ei ſuper terram] Quia operabatur de ipſis operibus. Faciebant conuiuium quotidie donec eorum numerus impleretur] Signum eſt charitatis. Et offerebat pro eis victimas ſecundum eorum numerum] Intelligendum alias eſſe peculiares cõfeſsiones quaſi ſingulas B victimas. Aliud vero ſacrificium pro omnium & pro omnibus peccatis,quod ſignificat dominũ. Ne forte peccauerint filij mei, & maledixerint deo in cordibus ſuis] Bene additur, ne forte:quia in corde eos maledixiſſe ſuſpicabatur. Et ecce venerunt angeli dei vt ſtarent coram deo] Affectio animæ ad veritatem non potuit aliter narrari,niſi temporaliter & localiter quodam modo diceretur. Et venit equidem diabolus cum eis] Vtrum quia non potuit niſi per eos audire,dictum eſt,cum eis. Et dixit dominus diabolo, Vnde ades?] Collatio præteritæ actionis cum eo, vnde permittitur aliquid deinceps agere, reſponſio ad interrogationem eſt. Ipſa vero interrogatio vis diuina eſt,in qua nõ permittitur agere quod libet. In cogitationibus enim im- Sap.1. pij interrogatio erit ad manifeſtandum eum nobis.

Sed mitte manum tuam,& tange omnia quæ habet, da poteſtatẽ,niſi in faciem tuam benedixerit tibi] Pendens locutio: Id eſt, ſi non tibi in faciem benedicit tactis rebus ſuis, quaſi ſubaudiretur,quid iubes? Et diſceſsit diabolus à facie domini] A conſultatione ad actionem. Et venerũt hoſtes,& ceperunt eos] Secun- C dum illud,Qui nunc operatur in filiis diffidẽtiæ, etiam Epheſ.2. iſtos excitauit. Notandum autem quomodo in hominibus habuerit poteſtatem & in elementis, ſed tamen datam à deo. Nudus exij de vtero matris meæ] Notandum quàm conſolatorie loquatur, quanuis ſecundum conſuetudinem luctum fecerit. Ecce trado il- De cap.2. lum tibi, tantùm animam eius cuſtodi] Ne vitam eripere poſſe præſumeret. Et tulit ſibi teſtam vt raderet ſaniem] Per paſsionem domini ſignificat radi peccata De cap.3. confitentium. Et nox in qua dixerunt,conceptus eſt homo,]Aliquæ ſuperiores poteſtates quæ hoc ſcire potuerunt. Dies illa ſint tenebræ] Ne patiatur iam quæ paſſus eſt: hoc eſt, ſint tenebræ: id eſt, ſit obliuioni.

Neque requirat eam dominus deſuper] Non reparetur per immortalitatem: id eſt, pereat mortalitas.

Nec veniat in eam lumen]Lumen memoriæ. Sed excipiãt illam tenebræ & vmbræ mortis] Vita iſta quæ vmbra eſt futuræ vitæ,vt ſit ſenſus,Iuſtus qui lumen eſt, non eam videat,ſed tenebræ,hoc eſt,peccatores & carnales tribulationes de vita iſta. Et conturbent eam quaſi amaritudines diei] Præcepta bonæ vitæ, vel dies iudicij,quibus perturbantur carnales. Et noctẽ illam D accipiant tenebræ perpetuæ, Nõ ſit in diebus anni] Iuſtis ſpiritalibus qui ſole fruuntur, & maiores ſunt.

Sed nox illa ſit dolor] quia dolorem facit diligentibus ſe. Neque numeretur in diebus menſium] Iuſti in eccleſia propter lunam tanquam minorem: ad quos 1.Cor.3. dicitur, Et ego fratres,non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus,vt ipſe Paulus ſit de diebus anni. Sed maledicat illam maledicẽs illi diei dominus] Qui maledicit amantes carnalia. Tenebreſcant ſydera noctis illius] Eminentes in peccatis. Permaneat, & in lucem non veniat] Quia non conuertentur, dicit per prophetam.

Quia non concluſit portas ventris matris meæ] Ciuitatem terrenam, quam ſignificat Babylon. Concluderentur enim portæ ſi non laudaretur peccator in de- Pſalm.9. ſideriis animæ ſuæ. Quare enim in ventre non obij?] Antequam emintrem ibi per aliquam actionem. Conceptus enim ad ſpem pertinet. Ex vtero exij, & non protinus perij] Huius ergo figura intelligenda eſt in his verbis, qui in talibus concupiſcentiis fuerat inueteratus. Et vt quid conſtiterunt mihi genua] vt ibi confirmarer. Quare vbera ſuxi?] doctrinæ nutrientes ad nequitiam. Nunc vtique dormiens quieſcerem] moriendo huic mundo. Cum regibus hono- E ratis terræ] in eccleſia,qui gloriabantur in gladiis, Vnde eſt,Et gladium ſpiritus,quod eſt verbum dei. Aut cum principibus quibus multum fuit aurum] ſapien- Epheſ.6. tia. Qui compleuerunt domus ſuas argento] eloquio domini. Aut tanquã abortiuum prolapſum de vulua matris] vt nunquam emineret. Aut tanquam infantes qui non viderunt lucem] Ad nobilitatem aliquam non peruenerunt. Ibi impij depoſuerunt furorem ſuum] In morte ab hoc mundo. Ibi requieuerunt fatigati corpore] Aut fatigati corpore, non animo,aut finem corporalium conſecuti. Non audierunt vocem exactoris] Iudex tradet te exactori, inde eſt: hoc eſt, donata illis eſſe peccata: de impiis quippe dicebat. Matt.5.

Puſillus & magnus ibi eſt]De vno dictum puto bene intelligi,ſecundum illud, quòd qui ſe humiliat, exaltabitur. Et ſeruus non timens dominum ſuum] Siue Luc.14. ſecũdum illud,Vis non timere poteſtatem?bonum fac. Siue ſecundum illud,Conſummata dilectio foras mit- Rom.13. tit timorem. Vt quid enim datur eis qui in amaritu- 1.Ioan.4. dine ſunt lux?]peccatorum honor. Et vita animabus quæ ſunt in doloribus?] In dolorum materia, hoc eſt, F in peccatis. Quæ deſiderant mortem,& non contingit illis]Adeptionem fructus peccati. Mors viro requies, cuius vita abſcondita eſt] vel quia coram deo, vel quia paucis nota. De ea verò morte accipiẽdum per quam morimur mundo, In illa enim non eſt requies. Cõcluſit enim deus aduerſum eum] non eum dando in deſideria cordis ſui. Ante eſcas quippe meas gemitus adeſt]Ante gaudium ciborum dei tribulationes præcedere. Et ſleo coarctatus timore]videſ quia euitare non poſſum quæ timui. Timor quem verebar, venit mihi] Aduerſa quæ de miſericordia dei ad correptionem fiunt. Neque in pace, neque in ſilentio,neque in requie] Falſa enim fuerũt propter quæ timebat. Venit enim mihi ira] vindicta ſecundum quam iuſtus vix ſaluus ſit. Pondus autem verborum tuorum quis ſuſtinebit?] Hic ergo dicit ſe cogi ad lo- Verba Eliphaz c. cap.4. quendum, quia non ſuſtinet dicta eius. Nonne timor tuus ſtultus eſt?] Paratus enim ad hæc eſſe debueras, ſi aliis veraciter ſuadebas. Nec talia bene timuiſti, cum diceres, Timor enim quem verebar venit mihi.

G Et ſpes tua & ſimplicitas vitæ tuæ quaſi ſtultitia] Quia
iſta bona putantur. Fremitus leonis & vox leenæ.]
Ipſe diabolus & ſuperbiæ ciuitas, quæ ſæpe etiam beſtiæ
more à prophetis ponitur. Et gaudium draconum
extinctum eſt] ſuperborum & inſidioſorum. Myrmicoleon
periit, eò quòd non haberet eſcam.] Quia in
nouiſsimo non erunt, quos inducens comedat, Separabuntur
enim pij ab impiis. Hic autẽ errat, quòd ea quæ
de diabolo audierat prophetata, de Iob intelligebat.
Myrmicoleon vero accipiendus eſt, vel quia vtrunque
in eo eſt, cum & rapit & occulte proſequitur frumenta
quæ ſublato oculo facit non germinare: vel quia auaris
& in terra theſaurizantibus dominatur: vel quia iuſtos
perſequitur, quaſi formicas præparantes ſibi eſcas æſtate
ad hyemem, quibus tum paſcentur, cum boni ab impiis
fuerint ſeparati. Et catuli leonum diuiſi ſunt ab inuicem.
] Conſpiratio principũ ciuitatis illius diſsipata
eſt, qui nati ſunt de illa ſocietatis ciuitate & diabolo: vel
Marc.13. quia ſe inuicem vaſtauerunt. Inde eſt, Exurget gens ſupra
vel contra gentem. Nihil horum tibi accidiſſet]
Vel illa damna & orbitas & plaga vulneris, Vel te non
penetraret dolor animi, quia & te cõſolareris, ſi aliis ex
H corde dixiſſes. Nunquid non capit auris mea ab eo
magnifica? Quia iſta quæ dicit, ex reuelatione ſe dicit
dicere. Et ſpiritus in faciem mihi occurrit] Quaſi flatum
ſanſiſſe vult intelligi, nam negat in conſequẽtibus
fuiſſe ſignatam. Reminiſcendum ita etiam ſpiritum in
apoſtolos deſcendiſſe. Quid enim? nunquid homo
coram domino mundus erit?] Aut hæc audiſſe ſe dicit,
aut dicit ideo ſe horruiſſe, quia nemo mundus coram
domino, vt deum vt eſt videat. Modo mundus ſecundum
perfectionem accipiẽdus, vt quod ſuperius negat
mundum hominem perire, ſecundum quendam modũ
intelligamus. Si cõtra ſeruos tuos non credit] Quod
3.Reg.19. euenit cũ diceret Helias, Domine, prophetas tuos occiderunt.
Et dicit illi, Reliqui mihi ſeptem milia virorum.
Non enim inde ſeptem milia virorum iam mũda
erant, Nam angeli dicti ſunt & prophetæ. Et aduerſus
angelos ſuos prauũ quid reperit,] Vel quod aduerſus
eos dicitur, vel quòd ipſi dicunt. Hoc tamen poteſt
etiam de veris angelis accipi. Habitantes etiam domos
luteas, quorũ conuerſatio nõ eſt in cœlis, percuſsit
illos tanquam tinea] Aut aliqua corruptio percuſsit eos
I tanquam tinea: aut deus eos percuſsit vel hac tinea, vel
ſicut percutit tinea: hoc eſt, latenter intrinſecus corruptione
ab eiſipſis exorta per concupiſcentias carnales,
hoc eſt, habitatione in domibus luteis. Et à mane vſque
ad veſperã vltra non ſunt] Aut vltra ſecũdum hoc
non ſunt, aut à proſperis rebus vſque ad tribulationem,
pœnam enim conſecuti ſunt. Et ꝙ non poſſent ſibiipſis
ſubuenire, perierunt] cum in ſe haberi ſpem. Interierunt,
quia non habebant ſapientiam] in ſe ſperãdo.
De cap.5. Inuoca autem ſi quis tibi reſpondeat.] Illis enim reſpondetur
qui mundi ſunt coram deo. Etenim ſtultum
perimit ira.] Indignatio qua quiſq. angitur tanquã
inique ſibi aliquid acciderit: dũ non cogitat vſqueadeo
ſe immundum eſſe coram deo, vt inuocanti non angeli
reſpondere, aut ſe demonſtrare dignati ſint. Qui enim
hoc nõ cogitat, ſtultus eſt, & ira irrationabili interimitur.
Aut idcirco angelos non audire, nec videre poteſt
ſtultus, quia ira interemptus eſt, & à zelo occiſus. Errantem
autem occidit zelus] ad imitãdum peccatores.
Ego autem vidi ſtultos radicem mittentes.] Stultos
nunc impios accipiendum, vt econtrario ſapientia hominis
pietas ſit, ſicut in conſequentibus dicitur. Et

conterãtur ſuper ianuas infirmorũ humilium, cum re- K
cepti fuerint in cubiculũ à ſpõſo, & ſtulti foris remanſerint.
Quæ enim illi congregauerunt, iuſti comedent.] *Matt.25.*
Et de Iudæis poteſt intelligi, congregãtibus prophetias,
quas Gentiles congregatas potius comederunt: & de
his qui facientes comedunt, quæ alij præcipiunt & non
faciunt. Ipſi vero de malis nõ liberabuntur, quãuis prædicent
non eſſe facienda. Exhauriatur fortitudo eorum
] qua ſuperbiunt aduerſus infimos. Exhauriatur autem,
vt iam incipiat laborare. Non enim prodiet de
terra labor] Id eſt, de creatura non conqueratur, ſed de
ſe. Sed homo in labore naſcitur] Secũdum id dictũ
eſt, naſcitur, ſecũdum quod in laborioſam vitã ex quieta
quiſq. conuertitur. Pulli autem vulturis altiſsimè
volitant.] Vultur bene intelligitur dominus, quia altitudine
prophetiæ vidit mortalitatem noſtram, qua deſcendens
paſceretur, conuertens nos in corpus ſuum.
Pulli ergo vulturis, filij ſponſi dicti ſunt. Altiſsimè autẽ *Philip.3.*
volitantes, conuerſationem in cœlis habẽtes, vt à labore
liberẽtur in quo homo naſcitur. Secuti ſunt quippe vocem
dicẽtis, Venite ad me omnes qui laboratis. Poſſunt
& pulli vulturis in malo intelligi aëreæ poteſtates, quæ *Matt.11.*
mortibus, hoc eſt, peccatis naſcuntur. Quoniam huiuſ- L
modi præuaricatores angeli non ſunt perdicti ad humilitatem
mortalitatis multũ laborioſam in qua homo
naſcitur, valde illi ſuperbiũt, hoc eſt, altiſsimè volitant.
Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ]. Tãquam confitentibus
faciat miſericordiã. Vt non faciant manus
eorum veritatem] Non faciãt quod promittunt. Inhiãtes
dominari infirmis, in die occurrẽt illis tenebræ]
Vt Iudæis qui dominum non cognouerunt quis eſſet.
An tanquã in nocte palpabunt in meridie] Sicut videntes
ſigna, tamen dubitabant dicentes, Propheta eſt.
Alij, Seducit populum: quãdo nec ad lucernam videre *Ioan.7.*
voluerunt. Et pereant in bello] In tentationibus. Et
egrediatur de manu potẽtis] diaboli infirmus. Sit autem
infirmo ſpes] Illi enim fortes rem hic quærunt.
Beatus autẽ vir quem arguit dominus] In hoc enim
errat, quia videt ſibi, quòd Iob iniquitatibus ſuis hæc patiatur,
cũ ex hoc beatus ſit, quia in hac vita cũ arguitur,
habet corrigẽdi poſsibilitatẽ. Et in ſeptimo nõ te tãget
malũ] Sacramentũ ſabbati. In fame te liberabit à
morte] Verbo enim alit & facit firmum ad tentationes.
In prælio vero de manu ferri ſoluet te] De poteſtate M
vinculorũ. A flagello linguæ abſcõdet te] Ne ſentias
cõtumelias. Nõnne patieris iniuſtos, & iniquos deridebis?]
Vt ſapientia perditioni iniquorũ irridebit. Et
feroces beſtias non timebis] id eſt Iudæos non timebis.
Quia gẽtes tibi obaudiẽt] Hæc autẽ de domino accipiẽda
ſũt. Eliphaz hic errat, quia putat de Iob ĩtelligẽda
quæ ei reuelata ſũt, cũ totũ domino cõpetat. Quia cũ
lapidib' agri habebis fœdus] Lapides agri, qui in gẽtibus
nulla ordinatio legis fuit, vt quaſi de ædificio lapides
eſſent. Beſtiæ enĩ feræ pacatæ erũt tibi] Siue de Iudæis,
ſiue de gẽtibus. Deinde ſcies ꝙ in pace erit domꝰ tua:]
id eſt eccleſia. Et filij tui erunt quaſi omnis herba in
cãpo] ſine ariditate. Et venies ĩ ſepulchrũ tãquã frumentũ
maturũ] poſt paſsionẽ. Ecce hęc ita exquiſiuimus]
Hic authoritas huiꝰ ꝓphetiæ cõfirmatur. Tu verò
ſcito temetipſũ] quid egeris. Nõ enĩ iniuſte hæc tibi
deꝰ pmiſit accidere. Sed vt videt, verba mea ſũt ma- *Verba*
la.] Nõ enim verba Iob de impatiẽtia ſunt flagellorũ, cũ *Iob ex*
ſignificẽt dolorem nõ peculiarẽ Iob, ſed quẽ habuit de *cap.6.*
omni genere humano. Sagittæ enim domini in corpore
meo ſunt] Verba dei quibus anima transfigitur, cũ

cogitur

A cogitur ad defenſionē. Quarū furor bibit ſanguinem
meū] Tollunt enim peccatū. Cum enim incipio lo-
qui, ſtimulant me] Quod enim loquor illi cogunt.
Quid enim? Nunquid fruſtra onager clamabit niſi eſcā
requirens?] nc inde famē patiatur, quia liber eſſe voluit.
Aut bos mugiet cū habeat in præſepi cibos?] Aſino
cibaria labore bouis præparantur ſicut gentibus labore
prophetarū & apoſtolorū, qui vtique Iudæi fuerūt, Itaq;
hæc verba cibum deſiderātis ſunt, id eſt, auxiliū, nō im-
patientis ad dolorē. Nunquid poteſt ſine ſale edi pa-
nis?] Quaſi ei diceretur: Cur ſic ea per figuras dicis? Reſ-
pondet, quia ſi ex perſona ſua ea diceret, inſulſa eſſent.
Aut eſt ſapor in ſermonibus vanis?] Vanos ſermones
hominū dicit, quia panis verba dei ſunt, ſed panis cœle-
ſtis. Sic nec anima mea poteſt ceſſare.] Quomodo
nō poteſt ſine ſale edi panis, ſic nunc miniſterium præ-
beo verbo dei, propter illud: Quomodo audient ſine
Roma. 10. prædicante? Fœtidas enim eſcas meas video, ſicut eſt
odor leonis.] Nam verba mea fœtida ſunt ſicut leo, vel
ꝓpter ſuperbiā, per quā iactātes putēt, vel propter quod
amplexātes carnalia fœtorem leonis habēt, qui propriis
B verbis gaudēt. Quis det vt veniet poſtulatio mea?]
Poſtulationē dicit rem quā petebat. Et ſpē meā det do-
minus.] Sic enim cōfidens ob ſpem poſt tribulationem
venturæ cōſolationis, opportune tētatur. Bene antē ſpē
dicit, quia cū res venerit, iam tētatio non erit neceſſaria.
Sit mihi ciuitas ſepolchrum, ſuper cuius muros ſalie-
bā.] Societatē illā Babylonij vult ſibi ſepulchrū, non vt
eum obruat, ſed vt ſciat quia mortuos teget quicūq; in
illa fuerūt, de cuius tanquā firmamēto & munimine ſu-
perbiebat. Non parcam. Non enim mentitus ſum: verba
ſunt ſancti dei mei,] Quia nō alia dixit quàm audiuit à
deo, id eſt, de homine generaliter prophetat, quia auxi-
lio indiget in confeſsione. Quæ enim virtus mea vt
ſufferā?] Quod ſignificabat vulnus eius. Aut quod
tēpus meū vt ſuſtineat anima mea?] Quia imminente
morte terrētur homines vt conuertātur & cōfiteantur
deo putredinem peccatorū, cuius cōſideratione ſe dicit
cogi ad confeſsionē. Nunquid virtus lapidum virtus
mea?] Duros & impenetrabiles iaculis verborū dei, qui
non mouentur ad cōfitendum? Aut nō in ipſo cōfide-
bam cū mihi bene eſſet? id eſt, cum eſſem immortalis ad
imaginē dei. Sed adiutorium à me receſsit.] Factus
C mortalis volens in me confidere. Et viſitatio domini
me deſpexit.] Secundū quod dictū eſt: Aut filius homi-
Pſal. 8. nis, quoniā viſitas eū. Propinqui mei nō reſpexerunt
me.] Horrui angelis. Tanquam torrens deficiens.]
Miſericordia enim aliquādo inūdauit me. Et ſiccaui
& non fui mihi fons. Aut ſicut fluxus tranſierunt me.]
Tanquam ſint conſolationes potus. Qui me metue-
bāt, nunc irruerunt ſuper me,] Diabolus cū angelis ſuis.
Perij, & exul de domo mea factus ſum.] Aut de habi-
tatione cœleſti, aut de conſcientia. Idcirco foras extra
domum ſuā ſedebat. Vias Themanorum videte, ſe-
mitas Sabæorum intuemini.] Illos ſignificat qui in tēpo-
ralibus fidebunt, de quibus ſe, id eſt hominē quē ſignifi-
cat, dicit nō præſumere. Nunc autem & vos inſurre-
xiſtis in me ſine miſericordia] putantes beatitudinem
hominum ſi carnalibus abundent, quia inſultabant po-
tius quàm cōpatiebantur. Sed videntes vulnus meū,
timete.] Intelligentes quid ſignificet, timete futuras pœ-
nas. Quid enim? nunquid aliquid vos petij, aut forti-
tudine veſtra indigeo? Quia coram eo infirmus eſt qui
poteſt eum ſaluare. Docete me, & ego obmuteſcā.]
Idcirco enim patiētes debuerunt eſſe ad doctrinā eius,
quia ipſi eum docere nō poterant. Sed vt video, par- D
ua veri hominis verba dicitis.] Eum dicit verū hominē
qui perſonā ſignificat agētis pœnitentiā, cōuerſione ad
dominū, cuius parua verba dicebāt. Non enim à vo-
bis auxilium peto.] Verus enim homo à deo petit auxi-
lium. Ille enim verus eſt qui confitetur, Vnde eſt, Qui fa
cit veritatē, venit ad lucem. Neq; enim elocutionē ſer *Ioan. 3.*
monis veſtri ſuſtinebo] Dei enim locutionē ſe dixi ſu-
ſtinere quia inſtruatur. Veruntamē ſuper pupillū irrui-
ſtis.] Quod ad vos pertinet, inſultare mihi voluiſtis,
quamuis non intellexeritis quid ſignificet, quia neq; Iob
quē videbant, inſultare debuerant. ideo veniunt tamen.
Nunc autē aſpicientes vacate mihi:] Non habentes
quod me doceatis. Et rurſum iuſtitiæ adeſtote.] Quia
primò videbantur ſibi iuſtitia cogi ad loquendū. Nō
eſt enim in ore meo iniquitas, & fauces meæ nōnne ſa-
pientiam meditabantur?] Dicit ſe non deum accuſaſſe,
ſed hominem induxiſſe accuſantē iniquitates ſuas, ſicut
ſuperius ſermo eius intellectus eſt. Hanc dicit medita-
tionem ſapientiæ. Nunquid non tentatio eſt vita *Decap 1.*
humana ſuper terram?] Hic iam apertius oſtendit, ex E
cuius ſignificatione ſuperius loqueretur: Tentationem
vero dicit tanquam ſtudium certaminis, vbi vincit ho-
mo vel vincitur. Et ſicut quotidiani mercenarij vita
eius] Temporalem mercedem expectantis, vt iam eo-
rum qui iuſtitiæ ſuæ fructū in futuro expectant, non ſit
vita ſuper terrā. Aut tanquam ſeruus metuens domi-
num ſuū, & conſecutus vmbram.] Quod ſignificat ab-
ſcōditio Adę à facie domini, & tectio foliorū de quibus
vmbra fit, quam relicto deo cōſecutus eſt homo. Aut *Geneſ. 3.*
antequā mercenarius qui expectat mercedē operis ſui.]
Iſte à ſuperiori in hoc differt, quòd ſuperior habuit, hic
autem habere deſiderat ipſa tēporalia. Sic & ego ex-
pectaui menſes vanos.] Iā ad vmbrā dixit vanos, id eſt
tēporalia bona. Et noctes dolorū datæ ſunt mihi.] In
quibus & lux amittitur ſapiētiæ, & materies eſt pœnarū.
Si dormiero, dico, quando dies eſt? & ſi ſurrexero, rur-
ſum, quādo veſper?] Quando cupiditatē negocij pati-
tur homo in ocio, & ocij in negocio. Repleor autem
doloribus à veſpere vſq; ad mane.] Quo occidit à deo.
Vnde & ad veſperā deambulās deus eos dimiſit: quod *Ibidem.*
ſignificat volentes, quibus nulla expectatio eſt remedij,
niſi mane. De quo dicitur, Mane aſtabo tibi, id eſt, quā-
do poſt iudicium mane deus reuelabitur iuſtis. Vnde & *Pſal. 5.*
dominus veſpere ſepelitur, & mane reſurgit. Hanc ergo F
vitam tanquā lucifero poteſt cōparare. Et concreſcit
corpus meū putredine] vermiū multitudine. In fun-
do globos †terræ, radens ſaniē.] Expreſsio cupiditatum *† glebas.*
vel curarū confeſsionis, in qua gaudent iniqui, quòd ad
occaſionē redigunt peccandi, quæ alij per pœnitentiam
confitentur, vnde ſunt canes qui Lazari vulnera linge-
bant. Et vita mea exilior eſt quàm loquela.] Minus
enim facio quàm loquor. Recordare ergo quia ſpi- *Lucæ 16.*
ritus eſt vita mea] id eſt, in vita ſpiritali. Et non re-
uertar ad viſibilia] Non me cognoſcet oculus videntis,
quia mutabor, vt videntem hic diabolum accipiamus
inuidentem. Oculi tui in me, & non ſubſiſto.] inter-
ficis enim in me vitā carnalem in qua fui. Tanquam
nubes expurgata de cœlo.] Aut per cœlū turbata, quo-
modo dicimus de ferro purgato, vt hic ſignificauerit
auxilium ſibi fuiſſe de cœlo, vt purgaretur: Aut certe vt
iam nō ſit nubes, ſed in aërem purū extenuetur, tāquam
radiis ſolis expurgata, vt obſcuritas carnis & ſanguinis
nō ſit in cœlo. Non enim caro & ſanguis regnū dei poſ-
ſidebunt, cū corruptibile hoc induerit incorruptionē, *1. Cor. 15.*

G & abſorbebitur mors in victoria. Si enim homo de-
ſcēderit ad inferos, vltra non aſcēdet.] Ad hoc ergo re-
cordare, vt non deſcendas. Et nō reuertetur amplius
in domū ſuam,] id eſt, ad requiem ſuā. Propterea ita-
que & ego nō parcā ori meo:] Cōfitendo cū tēpus eſt,

Vtrúm ne mare ſum ego, aut draco?] Nō enim ſicut
impios aut diabolū repuliſti: quia ſtatuiſti ſuper me cu-
ſtodiam] vt non me moueā ad perturbationē, vt ſunt
maris termini. Quia dixi cōſolabitur me lectus meus.]
Carnalia in quibus requieſcebat. Et referā ad meipſum
cōſolationē in thoro meo.] Ad te enim debeo referre
conſolationē meam. Exterres me per ſomnia, & per
viſionē me obſtupefacis,] per tribulationes vitæ huius,
quę ita ſomnia ſunt, quomodo & bona vitæ huius ſom-
nia. Abſolues à ſpiritu meo animā meam,] propter
viſibiles terrores à quibus liberabitur anima metuēs ve-
nire ad eos. Et à morte oſſa mea repuli, nam ierant in
mortē oſſa mea:] niſi his exterritus fortior eſſem, & pa-
tiens,] quod eſt oſsiū firmitas. Nō enim in ſempiter-
nū viuam] vt patiēter feram breuitatē vitæ. Et metu
Eccli. 1. mortis me correxi.] Vnde inconuertibilis diabolus, quia
nō moritur, ſed dānatur. Initium ſapiētiæ timor domi-
H ni eſt. Diſce à me, vana eſt enim vita mea:] Quia nō
ſuffero tētationes. Aut quia ſenſu tuo intendiſti in eū,]
1. Cor. 2. propter quod rationalis eſt. Vnde illud, Nos autem ſen-
ſum domini habemus. Rationis vero munus dicit extē-
ſionem intellectus. Et in requie iudicabis eū,] dignū
requie. Vſquequo me nō dimittis,] vinctū tribulatio-
nibus, neque deſeris donec deglutiam ſaliuā meam?] In
dolore ac flagellis cōtineam & abſorbeā voluptatū flu-
xus, per tribulationes admonitus. Si ego peccaui, quid
poſſum tibi facere?] Senſus hic eſt, Si peccaui, nihil poſ-
ſum facere. An forte loquēdo moleſti tibi ſunt homi-
nes?] Tu ergo qui ſcis ſenſum: Quare conſtituiſti ho
minē vt loqueretur aduerſus te, vt eſſet tibi oneri?] Si au
tem peccatum hominis nec facto nec dicto tibi nocet:

Quare non obliuiſceris peccatum eius:] Sed purgas
illud potius? Niſi quia illa quæ ſupra dicta ſunt, ad bo-
nitatem tuā referuntur. Quid eſt enim homo quòd
exaltaſti eum, &c.] Quæ non intelligentes amici eius,
putauerunt ab eo deū reprehēdi. Si enim nō propterea
facis mihi tētationes vt cohibeā fluxos motus meos, vt
mihi ita cōſulas, quæ alia cauſa eſt vt corripias hominē?
I Nō enim nocere tibi poteſt quia peccat: Aut ſentis quaſi
aduerſitatē loquelæ eius, cum ſcias ſenſum humanū, &
vtiq; poſſes quod tibi aduerſarium eſt, non conſtituere.

Et quare nō es oblitus iniquitatis meæ?] Si nō es cau-
ſa vt mihi prodeſſent tentationes iſtæ, vt bonitatis tuæ
ſi totum, & quòd me corripis? Nunc autē in terram
ibo.] Cum enim purges peccatum meū, reſtat mihi ta-
Baldath men adhuc in terrā ire per mortē corporalem. Nam
Suitæ euigilabo, & vltra non ero] in hac terra. Miſit in
verba. manum iniquitates eorum.] In manum miſit, aut in
De cap. 8. vindictam, aut ſupplantationem: Debitores eos] id
eſt peccatores demonſtrauit. Et reſtituet tibi vitā] iu-
ſtitiæ, quæ debetur iuſtitiæ, id eſt, beatam. Et erūt priora
tua minima, in comparatione poſteriorum, quæ infini-
ta erunt. Aut nunquid non hi docebunt te, & referēt
tibi?] Quoniam nonnullorum maior eſt authoritas. Iā
& hic de Chriſto dictus audita narrat, quomodo Eli-
phaz reuelationē. Nunquid viret ſcirpus ſine aqua?]
Ita ergo & impij areſcent ſine miſericordia dei. Ad-
huc in ſua radice cōſiſtit, & non metetur:] Si aquam nō
habeat. Antequam viuat omnis herba, nónne areſcit,]
niſi bibat? Non enim aliquando viruit impius, atque
araneis implebitur tabernaculum eius.] Opera inutilia. K
Iam vero de Iudæis & domino videtur dicere. Quòd
ſi & ſuffulſerit domum ſuam, nō ſtabit.] Aut ſcripturis
ſanctis, aut ſpe promiſsionis domini, aut regnū ipſum.

Et cum cœperit, nō permanebit ſequi deum.] Quod
Iudæis euenit, qui ſecuti non ſunt incipientes. Humi-
dus enim eſt ante ſolem,] carnalium fluxu putreſcens.
Ante ſolem verò, ſub tribulationibus, vt ante, ſub, ſigni-
ficet, ſicut dicimus, ante me fac. Et de putredine eius
germen eius aſcendet.] Niſi enim illi tam mali eſſent, nō *Roma. 1.*
per paſsionē exaltaretur dominus, qui de illis ſecūdum
carnē natus eſt. In cōgregationibus lapidum dormit.]
Maiores enim illum crucifigēt, & in medio lapillorum
viuet humilem, de quibus fuerunt Apoſtoli. Si de-
glutietur locus, mentietur eum.] Si abſconderit quod filius
dei ſit, dicetur, quia non eſt filius dei. Opus eſt ergo vt
ipſe ſeſe indicet: In hoc enim loco non poſſunt diuina
cognoſci. De terra autē alterū germinauit,] vel do-
minus reſurgendo, vel alterum genus piorū, id eſt Chri-
ſtianorum. Dominus enim nō probauit innocentē.]
An non reprobrauit? Vel illud, Impium nō probauit in-
nocentem. Nec vllū munus:] Id eſt, ſacrificia quæ ha-
bebāt Iudæi. Veraciū autē os impleuit riſu,] cōfiten- L
tiū. Et tabernaculū impij nō permanebit,] vel ipſum
tēplum, vel regnū. Vere ſcio quia ita eſt:] Id eſt, quia *Verba Iob*
ſecūdū iniquitates meas hoc mihi reſtituit: Sed nō ſicut *De cap. 9.*
vos arbitramini. Sed quia nemo eſt in conſpectu eius
iuſtus, non reſpōdebunt ei vnus de mille.] In omnibus
quippe cōuincet. Qui in vetuſtatē perducit mōtes &
neſciūt:] Id eſt, ad infirmitatē. Vt eſt, Inueteraui in om- *Pſal. 6.*
nibus inimicis meis. Qui vertit eos in ira.] Iraſcēdo
eos vertit, id eſt, vt aliud inueniant quàm appetierāt, cū
qui ſe exaltat humiliabitur. Qui cōmouet orbē à fun- *Lucæ 14.*
damētis,] per vocationem quæ facta eſt, per quā cōmo-
ti ſunt excellētes in mundo. Et columnæ eius moue-
buntur. Qui præcipit ſoli & non oritur:] Vt aut ſapien-
tia non intelligatur, aut qui ſcripſerunt. Vt eſt, Signa li- *Danie. 12.*
brum. Qui extendit cœlum ſolus.] Eccleſiam quę
propriè dei ſedes eſt, quam extendit, per totum orbem
ſolus, ad ſignificādam vnitatem trinitatis. Nam vtique
per filium in ſpiritu ſancto omnia facta ſunt Et am-
bulat ſupe mare tanquam ſuper terram.] Super terrā.
id eſt, firmiter confirmans eccleſiam in ſeculo. Vel
ſubiiciendo ſibi peccatores in quibus non mergitur, M
non cedendo tentationibus eorum. Si tranſgreſſus
me fuerit, non videbo. Si altior me fuerit, aut celeri-
tate perſtrinxerit me, non agnoſcam.] Opus eſt ergo
vt & congruat infirmitati meæ, & non me deſerat.

Si enim morti tradiderit, quis auertet?] Morti enim
tradit, eum vel tranſgreditur, vel tranſit vt neſciatur.
Hæc eſt mors animæ vt deum neſciat. Ipſius enim
inauertibilis ira:] Aliorum enim poteſt auerti. A po-
tentiore ab ipſo ſubdita ſunt cætera ſub cœlo.] Excepto
ipſo cœlo, id eſt, rationali creatura, quia ſi ipſa ſibi cæ-
tera ſubdidiſſet, nunquam per ea quæ ſibi ſubdiderat
puniretur. Quia vero deus ei illa ſubdidit, punitur per
ea quando offenderit eum qui ſubdidit. Quòd ſi e-
tiam iuſtus fuero, non exaudiet me.] Rogans eum, prę-
ſumens de mea iuſtitia. Comparans enim ea his quæ
apud ſe ſunt incommutabilibus & perpetuis, tanquam
iniuſtum me non exaudiet. Ergo eius mihi miſericor-
dia neceſſaria eſt. Iudicium eius rogabo:] Quia ego
iudicare non poſſum me iuſtum eſſe. Vnde eſt, Sed ne- *1. Cor. 4.*
que meipſum iudico: qui autem iudicat me, dominus
eſt. Si vero inuocauero, & non exaudierit, non cre-
dam

A dam,quoniã exaudiuit vocem meam.] Cum iudicium
eius rogo, ſi non exaudierit, non credam ꝙ aliquando
exaudierit me:Occultis enim cauſis me audiuit, nõ me-
rito deprecationis meæ,aut certe nõ credam nõ me ex-
auditum nunc: Aliquãdo enim exauditus ſum.Aut ita,
Quia ſi exaudierit quod peto,credam etiam exauditum
me:Nam ſi non credidero, quãuis fiat quod peto, tamẽ
nõ exauditus ſum, vt ſignũ exauditionis credulitas po-
ſtulantis ſit. Ne forte in turbine me conterat.] Pro-
pterea quæro iudicium eius ne in turbine me conterat.

Multas enim tribulationes meas fecit ſine cauſa.]
Quorum cauſa me latuit. Aut certe confitentis vox eſt,
flagellis dei confitentis non ſe eſſe correctum,& idcir-
co poſſe turbine conteri quaſi maiori ſupplicio. Non
enim ſinit me reſpirare.] Tam multæ ſunt tribulationes
meæ. Etenim quia poteſt, obtinet, & vincit:] Vt vo-
luntatem eius faciam,non meam. Quòd & ſi fuero iu-
ſtus,os meum impia loquetur. Si me iuſtum putauero,
veruntamen auferetur vita mea.] Quanuis neſciã ſi im-
pie egi,tamen auferetur vita mea,vt patiar quę nolo aut
non faciam quæ volo. Vnum eſt quod dixi,magnum
& potẽtem diſperdit ira:] Id eſt,propter hoc vnum fiũt
B tribulationes hominibus, vt magnus ſibi potẽsq; nemo
videatur, præſumens de viribus ſuis. Quia nequam
homines in magna morte erunt.] Non in mediocri
in qua ſunt etiam iuſti cum tribulantur, & ab eis deri-
dentur. Terra tradita eſt in manus impij:] Aut cor-
pus iuſtorũ non anima,cum eos perſequuntur,aut quã-
do impiis dominari permittitur:Poteſt & accipi homo
peccator in manus diaboli ſecundum mortalitatẽ ſuã.

Faciens iudiciũ eius operit] Aut ipſius impij iudiciũ,
Iob. 3. aut iuſti:In hoc enim tẽpore opertum eſt.Aut certe hoc
ipſo facit iudiciũ eius: id eſt, eo illũ punit, quo occultat
ei prouidẽtiam ſuã. Vt eſt,Præ magnitudine iræ ſuæ nõ
requiret. Vel eo iuſtum vindicat quo occultat, Perſe-
cutori eius iudiciũ ſuũ] Id eſt,prouidentiã ſuam, vt ar-
ctius peccatorum laqueis per impunitatem capiatur.

Quod ſi nõ eſt, quis ergo eſt?] Poteſt hoc de dño in-
telligi,qui & deriſus eſt,& cuius in terra,hoc eſt corpus,
traditũ eſt in manus Iudæorum,& cuius iudiciũ faciens
occultauit maieſtatem ipſius. Quod ſi ipſe non eſt, quis
ergo eſt,qui maiora facit quàm fecit ipſe? Vel ſic,Quod
C ſi non facit deus iudicium iuſti vel impij, quis poteſt fa-
Lucæ 15. cere? Vita autem mea lenior eſt curſore.] Tanquam fu-
gitiuos dicit homines à iuſtitia diſcedentes, vt ille filius
minor profectus in regionem longinquam. Aut quaſi
aquilæ volantis & quærentis eſcam] De ſuperioribus
in quibus animę rationales naturaliter beatę ſunt:id eſt,
operibus iuſtitiæ, inclinauerunt ſe ad terrenas volupta-
tes. Quod ſi & locutus fuero obliuiſcor dũ loquor.]
Locutio quemadmodũ affectum habuit ad exteriora,
ſic anima dum progreditur ad ea quæ foris ſunt cupi-
ditate fruendi creatura, obliuiſcitur interiorem creato-
rem. Declinans in faciam ingemiſcam.] Illam enim
declinationem dolores ſequuntur. Cõmoueor om-
nibus membris] Timor quo incipit recurrere. Et
quia ſum impius,quare non ſum mortuus, & laboro?]
Scio ſubaudis, Aut dicit ſe laborare,quia impietati mor
tuus non eſt. Et mundatus fuero mundis manibus.]
Aut dei manibus,aut ſuis: id eſt, bonis operibus per re-
generationem. Satis in ſorde me tinxiſti] in iſtam
mortalitatem perductum. Et execratum me eſt veſti-
2.Corin.5. mentum meum.] Immortalitas qua cupimus ſuperue-
ſtiri. Sed quia non poſſumus in hac corruptione, ideo
dicit,Execratum me eſt veſtimentum meum. Non eſt
enim homo ſicut & ego cui contradicã.] Homini enim D
poſſem demõſtrare iuſtitiam meam,in tuo autẽ iudicio
inuenior iniuſtus. Vtinam eſſet nobis arbiter.] Vide-
tur blaſphemare, niſi illum mediatorem dei & hominũ 1.Tim.2.
optare intelligatur, vt per eum alleget preces ſuas. Hoc
modo enim ille audit inter vtrũq; poſitus, & arguit ho-
minem: Filio enim omne iudiciũ pater dedit,& qui ar- Ioan. 5.
gueret,& qui audiret inter vtrũq;. Auertat à me vir-
gam ſuam.] Tranſeat timor legis, vt adoptionis liber-
tate & charitate illi coniungar. Non enim ſum
mecũ] quia his hæreo quæ foris ſunt. Proferam con- De cap.10.
tra me ſermones.] Hæc confitentis ſunt: Et dicam ad
dominum,Noli me docere impiũ eſſe,] Noli me tẽtare 1. Cor. 10.
vltra q̃ poſſum ferre, nec mihi ſinas accidere quibus
mihi impietas perſuadeatur. Aut bonũ eſt tibi ſi ini-
que egero?] Non eſt autem tibi bonum ſi inique egero.
Non ergo iniuſte me ita conſtituiſti, quia deſpicis opus
quod manus tuæ fecerunt. Si quod deſpicis opus ma-
nuum tuarũ,ad cõſilium impiorũ animaduertiſti] Sed
non eius impietatis quæ hominibus apparet. Et ad
cõſilium impiorum animaduertiſtis] Non quia placẽt
illi vt inique agant. Aut ſicut homo perſpicis?] quia
vtiq; nõ ſicut homo perſpicis:Ideo in cõſilio impiorum E
animaduertiſti. Eſt enim impietas quã tu ſolus vides, &
ab hominibus non videtur. Aut humana eſt vita tua,]
id eſt breuis, vt nõ poſsis de perpetuitate iudicare. Et
peccata mea inueſtigaſti.] Nõ enim te latere potuerunt
quæ latẽt homines. Scis enim me nihil impie feciſſe,]
Nam quãtum ad homines nihil impie feci. Sed quis
eſt qui de manibus tuis eripiatur?] iudicãtia.Sicut deus
iudicas, cum vides etiã eas impietates quas homo non
videt. Poſtea vero mutatus percuſsiſti me:] Me ſcili-
cet mutato: nõ deo, quia mutatus homo mutatũ deum
ſentit,vt per tenebrarum diuturnitatẽ mutati oculi mu-
tatum ſolẽ ſentiunt. Memor eſto quia de luto finxiſti
me.] Tua ergo miſericordia indigeo. In terram me
iterũ conuertes.] Morte quæ pœna eſt peccati. Nón-
ne tanquã lac mulſiſti me?] Quia etiam iam mortalibus
præbuit miſericordiã,cũ homines de hominibus infor-
mi primordio formauit. Hæc ergo cum in te ſint, ſcio
quia omnia potes, quia tantæ bonitatis ſunt, vt carnalẽ
quoq; ſubſtantiam operentur. Quòd ſi & peccauero,
cuſtodies me] aut vt me nõ perdas, aut ne lateat pecca F
tum meũ. Et ſi iuſtus fuero,nõ poſſum reſpirare,] in
conſpectu hominũ.Nam tu vides peccata quæ homines
latent. Plenus enim ſum opprobrio,] in cõſpectu tuo.

Et capior ſicut leo,] ad occiſionẽ:Eſt ſuperbiæ pec-
catum quod homines latet,quando etiam in factis lau-
dabilibus poſsit obrepere. Iterum autem commuta-
tus ſæuiſsime crucias me,] poſt pœnã peccati qua mor-
talis factus eſt homo ſecundum has dicit tribulationes
quas in hac vita homines patiuntur, quia repente ple-
ræque accidunt tribulationes quæ turbant quietem ip-
ſius vitæ mortalis, cum in ſalute eſt,vel in ſecuritate re-
rum, quãuis temporalium, quam miſericordiæ dei de-
putauit. Inſtauras in me tormẽta mea: Quia iam ip-
ſa mortalitas tormentum eſt, de qua tribulationes aliæ
fiunt. Quare ergo de ventre eduxiſti me?] De obſcu-
ritate ad notitiam, quæ ſola maioris miſeriæ eſt mate-
ria cum ſubuertitur. Hanc generationem ſuperius etiã
cõmemorauit. Et eſſem tanquam nõ fuiſſem,] peni-
tus ignotus. Vnde eſt, Vocat ea quæ nõ ſunt,tãquam ea
quæ ſunt: id eſt, ſecundum ignobilitatem. Aut nun- Roma. 4.
quid non eſt tempus parũ vitæ meæ?] Non enim pro-
pter longitudinem vitæ meæ mortuus nõ ſum, cũ vtiq;

G paruum ſit quod viuo. Patere me donec requieſcã puſillũ.] Poſt miſericordiã qua de limo feciſti me, & mutatũ mortalitate percuſsiſti me, & ipſa mortalitate cõſolatus es me, deinde exercuiſti me tribulationibus: Patere ergo me, vt requieſcã in te: Antequã eam in pœnas vnde reuerti non licet.] Ab his enim quas ſuprà cõmemorauit, licet reuerti, ſi ſe homo ad eum conuerterit. Vult autem requieſcere antequã eat in pœnas æternas, ad hoc vtiq;, vt nõ eat: Quemadmodum ſi dicamus alicui, Corrige te, antequam damneris. Non enim cum ſe correxerit dãnabitur. Vbi non eſt lux, nec eſt videre, vitam hominum.] Illa eſt enim vita hominum, vbi eſt lumen verũ, quod illuminat omnẽ hominẽ. Alia eſt ter-
Ioan. 1. ra viuentium, alia terra morientium. Aut nunquid
Sophar. videbitur eloquens iuſtus eſſe?] Putat enim Iob verbis
Naamathitæ ver- magis quàm operibus abundare. Beatus natus homo,
ba. Cap. 9. breuis vitæ.] Sententiam ſuam illi replicat, quam vult intelligi loquaciter dictam & inaniter. Cum nemo ſit qui cõtradicat tibi:] Quia quando dicebat, nemo ei cõtradicit. Sed quomodo dominus loquatur ad te:] Et loquere potius, quibus miſereatur tui deus, quia duplex erit ſuper te, corripiendo, & conſolando. Et tũc
H ſcies quia digne reddita ſunt tibi à domino quæ peccaſti.] Poſt correctionem ſequente illuminatione. Aut veſtigium dei inuenies,] vt velis deum reprehendere.

Sublime eſt cœlum: Et quid facies] vt inuenias ſacramẽta cœli? Nõ enim debes eum reprehẽdere cuius opera non cõprehendis. Quis dicet illi, quid feciſti?] Et hoc enim recte erit factũ ſi deus hoc fecerit: Quia facere aliquid ille niſi rectè nõ poteſt. Ipſe enim nouit opera hominũ iniquorum.] Non iniqui operis eſt. Vnde vult intelligi, quia ſtulte hic quem iniquũ putat, reprehẽderit deum: Sic enim eum Iniqui exiſtimauit. Homo verò aliter nutat ſermonibus:] Modo illi placet deus, modo illi diſplicet, cum apud deum ſit firmitas. Et vir natus mulieris tanquã onager erit in deſerto:] Cupiditate libertatis impatiẽs dominatoris atq; domitoris. Et extendẽs ad eũ manus tuas vt acceperit opera tua. Si iniquũ quid eſt, in manu tua eſt.] Ipſa duo repetiuit, ſed ordine mutato. Et iniquitas in domo tua non maneat.] Hoc dixit cor. Sic enim fulgebit facies tua tanquam aqua pura] cõſcientia. Tanquam fluctus qui nõ præterit, & non terreris,] niſi omnes tangat in hac vita.

I Et oratio tua tanquã lucifer erit, ante illuminationem præibit.] Quaſi & iſta ad prophetiam ſanctæ ciuitatis vel ad populum dei pertinentia, audita vel reuelata dicuntur, ſicut à ſuperioribus amicis eius dicta ſunt. Et rogabunt faciem tuam multi.] Omnia iſta de eccleſia.

Verba Iob Sed iuſtus vir & ſine crimine venit in deriſum.]
Decap. 12. De domino intelligendus eſt ſenſus. Non ergo mirum ſi & ego vobis in deriſum veni. Et domus eius vt deuaſtaretur ab iniquis.] Eccleſia à perſecutoribus: imò vero nullus confidat, cum ſit nequam, ſe impunitum fu-
1. Petri 4. turũ: Quia iudiciũ à domo dei: Tanquã inquiſitio in eos non ſit futura,] non confidant. Sed tamẽ interroga quadrupedia ſi tibi reſpondeant.] Ideo rectè inquirit iniquos, quia ex operibus potuerunt cognoſcere creatorem, & colere debuerunt. Non enim creaturarum reſponſione doceri non debuerant, cum acceperint rationem qua iſta cognoſcerent. Si non in manus eſt anima omnium viuentium.] Hinc ergo ſcitur quia ipſe omnia creauit, quia anima omnium viuentium in manu eius: Et ſpiritus omnis carnis humanæ, id eſt, rationalis anima. Auris enim ſermones diiudicat.] Quemadmodum ſenſus ſenſibilia diiudicat, ita

ſpiritalia ſpiritus, quæ debuit cognoſcere, quoniã in ma- K
nu domini eſt opera domini. In multo tẽpore ſapiẽtia eſt.] Non vtique in multo tẽpore, Sed apud dominũ,] à quo petenda eſt. Si deſtruxerit, quis ædificabit?] propter virtutem deſtruxerit, & propter ſapientiã clauſerit, vt ad eam nõ perueniat. Si prohibuerit aquam, ſiccabit terram.] Sapientiam ipſam, terrã verò hominẽ.

Quod & ſi emiſerit, perdet euertens terram.] Multis enim ſapientibus factis turbabuntur peccatores. Qui ducit cõſultores captiuos.] Subiugat enim ſibi eos qui ſe conſulunt. Iudices enim terræ in pauorem miſit.] Aut Iudæos, aut Pilatum, aut ſenſu terreno iudicantes.

Qui collocat reges ſuper ſedes,] id eſt apoſtolos.

Et circundabit baltheo lumbos eorum,] id eſt, continẽtia. Qui emittit ſacerdotes captiuos, vt ab hominibus ducantur: Et ſignificantur Iudæi. Qui permutat labia fidelium.] Permutat in bonum, vt non de iuſtitia ſua, ſed de gratia eius præſumant. Et intelligentiã ſenum cognouit.] Cui placet intelligentia ſenum. Vnde eſt,
Cogniti eſtis à deo. Cui aduerſariũ eſt, Non noui vos. Gala. 4.
Et bene cœpit à fide, & peruenit ad intelligentiæ canos. Mat. 25.

Qui reuelat profunda de tenebris,] aperiendo pro-
phetias. Et produxit in lucem vmbrã mortis,] id eſt, L
fecit vt cognoſceretur vita iſta, quia vmbra mortis eſt.

Decipiens gentes & perdẽs eas,] putantes quòd nocerent eccleſiæ dei cum ſibi nocerent: quod de impiis intelligendum eſt. Sternens gentes, & in viam ducens eas.] ad humilitatẽ tanquam illum aſinum. Reconcilians corda principum populi terræ.] Sibi reconcilians vel Iudæos vel reges terræ, qui primò perſequebantur eccleſiã. Eduxit autẽ eos in viam quam nõ nouerant:] Subruendo legis opera, vt ſimpliciter intelligerentur: Hinc eis viſus eſt peccator: Quo errore tenebrati ſunt
tanquam ebrius.] Et arguam in conſpectu eius ſi vo- Decap. 13.
luerit,] vt arguat ſeipſum, quod eſt confeſsionis. Et curatores malorũ omnes vos:] Bonos enim non poteſtis cõſolatione curare. Audite ergo obiurgationẽ oris mei:] in vos. Et ante conſpectũ eius profertis dolũ:] cum vultis vos videri iuſtos, quod non eſtis. An ſubtrahitis vosipſos iudices fieri? Nunquid poteſtis diſsimulare, & non peccare?] Iudicate, quia de vobis verum dico. Si enim omnia facietis, adiiciemini ei:] Id eſt, etiam ſi omnia præcepta faciatis inueniet in vobis quod
arguat: Nemo enim iuſtus in conſpectu eius. Quòd M
& ſi occulte perſonas mirati fueritis ſuas,] ſeipſos iuſtificando, non ſolum ad homines, ſed etiam ad ſeipſos.

Corpus autem luteum,] vt fragilitatis ſaltẽ veſtræ conſideratione timeatis. Apprehendens meas carnes dentibus meis.] Non mihi parcam, vt non ſolùm vos arguam, ſed etiam me. Et animam meam ponam in manu:] inſpiciendam, vt nihil celem, ſiue vt computem peccata mea. Licet occidat me ille qui potens eſt, qui & cœpit.] Quanuis occidat peccata mea:

Tamen loquar, & coram eo arguam me,] non me iuſtificabo abſcondens peccata mea. Ecce enim appropinquo iudicio meo:] vt iudicem de me. Quaſi ipſa ſit hominis iuſtitia, in confeſsione ſibi non parcere.

Tunc à facie tua nõn abſcõdar,] quemadmodũ abſconduntur peccatores. Manum aufer à me,] vt nihil in me ſit caſtigandum, & ſit in me charitas. Et timor tuus non me terreat: Quot ſunt iniquitates meę?] Hinc poteſt videri illud dixiſſe: Animam meam ponã in manu mea ad cõputandum. Aut putas me eſſe cõtrarium tibi?] Cum vtiq; infirmus ſum, & quaſi hoc metuis, ne ſi iuſtificatus fuero, par tibi ſim: Cum folium ſim.]

A ſim.] Ergo eſt aliqua latens cauſa quando hoc non eſt. Et impoſuiſti mihi peccata iuuentutis:] Vt hæc ſit cauſa quare dicat abſcōdi à ſe peccata ſua, quia ſuperbierit, quod eſt peccatū iuuētutis. Et poſuiſti in cōpede pedē meū, in] vinculo mortalitatis. Et radices pedū meorū contēplatus es:] Cupiditates meas, Qui veteraſco ſicut vter] vt vinū nouū portare nō poſsim: Aut pāno nouo cōſui, velut veſtimentū quod à tinea comeſtū eſt: Homo enim natus ex muliere, breui viuens tempore, & plenus iracūdiæ plenæ. Et hunc feciſti venire in iudiciū corā te.] Quāuis enim ita mortalis ſit, & ipſe habet tamē vnde rationem reddat: exigitur tamē de illo quod poteſt, quāuis perparū poſsit. Dinumerati enim ſunt mēſes eius apud te.] Eo enim quod tēporalis eſt, de peccato conuincitur: Nam æternū illum tu feceras. Diſcede ab eo, ſine requieſcat:] Secundum opinionē carnalis & animalis hominis, cui totum bonum hæc vita eſt. Et ideo ſibi vult parci vt fruatur hac vita. Eſt enim arbori ſpes.] Irridenter hæc pronuncianda: vtique enim magna eſt ſpes hominis, quod carnales nolunt credere.

Vir vero cū mortuus fuerit abiit.] Et hic ironia eſt.

B Tēpore enim minuetur mare, nam poſt impletur.] *De cap. 24.* Dicit antē de his locis vbi acceſſus & receſſus ſit, vel quod omnia littora latenter minuuntur & augentur, horis lunaribus ſcilicet, cum oritur luna vel nobis vel aliis vſque ad medium mēſem creſcit, & inde minuitur. Vſquequo cœlum eſt, nō cōſnetur ad nouum:] id eſt, ipſi cœlo. Atque vtinam apud inferos me cuſtodiſſes:] Vſqueadeo eſt ſpes reſurrectionis, vt iam & his caretē vitæ incertis. Et abſcondiſſes me donec requieſceret ira tua.] Hinc eſt abſcondere puſillum donec tranſeat ira domini, id eſt, donec trāſeat iſta mortalitas & ad reſurrectionem veniatur. Si enim mortuus fuerit homo, viuet.] Nam hæc non eſt vita. Conſummatis diebus vitæ ſuæ, tunc viuet. Deinde vocabis, & ego reſpondebo tibi.] Obediens tibi ſine impedimento mortalitatis.

Signaſti in ſacculo iniquitates meas.] vt redderes mihi. Annotaſti ſi quid inuitus erraui :] Etiam hoc annotaſti. Inuitum autem errare, pœna peccati eſt. Et quidē mons cadens defluit:] Ita & homo ex altitudine & firmitate ſua cecidit. Et petra veteraſcit in loco ſuo,] vt homo in genere ſuo & conditione ſua. Et C alluuione frequentium gurgitum, quaſi & homo ita ad exilitatē perductus ſit,] cum crebris cupiditatum alluuionibus atteritur. Spem verò hominis perdidiſti.] Gradus fecit de monte ad petram, à petra ad lapides, à lapidibus ad arenam, quia has minutiones carnales patiuntur: Et bene iam perdidiſti dixit : Impuliſti enim in finem,] in conſumptionē, vt pereat ſpes iſta,] qua carnales gaudent. Mutaſti faciē eius, dimiſiſti eum,] cum imago dei in eo exterminata eſt : Et cum multi fuerūt filij eius, neſcit.] Quia moritur, quāuis propagetur ſuboles. Sed carnes eius ſuper eū doluerunt,] id eſt, talem conditionē ſuam homo carnaliter dolet, & animaliter luget. *2. Cor. 4.* Spiritalis enim nouit, quia & ſi exterior homo corrūpitur, ſed interior renouatur de die in diē, quia hoc fieri ſentit in ſeipſo. *Elephaz Themanitu verba.* Et impleuit dolore vētrem.] Spiritus enim ſcientiæ per cōſolationem ſanat potius à doloribus: Tu autem qui imples ventrē dolore, *De ca. 15.* non ſpiritu ſcientiæ reſpondes. Nónne tu repuliſti timorē?] Deum non timuiſti in eum talia dicens Et elegiſti linguā malorū,] qua homines maledicunt. Quid enim? Nunquid primus homo natus es? Quia tantū ſuperbis: Aut ante colles concretus es?] Etiam mōtes nomine collium accipiendos, id eſt, ante omnes virtutes ſpiritus potentes. Sed & ſenex & decrepitus in nobis eſt:] D Qui ſciat etiam quæ nos neſcimus, eſt inter nos, Quid auſum fuit cor tuum, & quid ſuſtinuerunt oculi tui? Sperauerunt, quid eſt cur homo vt ſit ſine crimine.] Quod tu dixiſti, Si in ſanctis eius non eſt fides,] propter incerta tēporum quibus plerunque falluntur, vt multa dicāt, & non faciant. Et cœlū non eſt mūdum ante eum,] pro his qui habitant in cœlo. Aut certe cœlū pro ipſis ſanctis ponitur, quia in eis habitat deus. Quæ ſapiētes dixerunt, & non celauerunt parētes ſuos:] Quia etiā Iudæi apoſtoli prædicauerunt: Ipſis ſolis data eſt terra.] In hac tantum. Nec ſuperueniet illis quiſquā extraneus,] nec ſanctus homo vel angelus : id eſt, in ſecuritate poſsidebunt. Cum putauerint ſe eſſe iam in pace.] Ita dicit quaſi hoc putet ipſi ſub eueniſſe. Nō credit conuerti à tenebris,] non credit vt conuertatur à peccatis. Et decretus eſt in eſcam vulturū,] aërearū poteſtatum, quæ mortibus peccatorum paſcūtur. Sicut dux in prima acie decidet,] Audax eſt & nō fert tribulationes: Quia eleuauit manus contra deum.] An quia eleuauit, & currit contra eum contumelioſe aduerſaria faciendo quàm præcepit? E In craſſa ceruice ſcuti ſui,] præſumens de protectione ſua. Quia operuit faciē eius in adipe ſuo.] Per adipem, id eſt, per exaltationē ſuperbiæ ſuæ abſcondit à ſe deum. Et fecit capiſtrum ſuper femora:] Vt libidinibus ſuis colligaretur, quo vinculo duceretur ad mortem. Quæ enim illi parauerūt, alij auferunt.] Ipſum etiam regnum terrenum, vel quācunque ſpem temporalem, quam cum toto mundo iuſti accipiant. Et non ditabitur, nec permanebit ſubſtantia eius,] impij ſcilicet. Non immittet ſuper terram vmbram,] id eſt non viret. Sed ſtirpē eius arefaciet ventus:] Tentatio. Præciſio eius ante horam:] Corrumpetur priuſquam ſperat. Decidat tanquā flos oliuæ.] Decidat à pace, vel quia meliora hos ſequuntur quemadmodum florem fructus. Teſtimonium enim impij mors] Signum. Et ignis comburet domus eorū qui munera accipiunt,] Hi ſunt enim impij qui munera temporalia præponunt iuſtitiæ. Concipiet & in ventre gemitus,] Ea quæ ſperat, in pœnam illi proficiūt.

Audiui alia multa,] Non ſolùm quæ vos dicitis,

Verba Iob. De cap. 16. Conſolatores malorum omnes,] Malos poteſtis cōſolari, quia ipſi vos imitantur, non bonos : Et eſt vocatiuus. A nullo enim veſtrum audiui aliquid boni. Quid enim? Nunquid ordo in ſermonibus eſt?] F Spiritus ſuperbiæ. Aut in quo moleſtum tibi erit?] Quamuis nō ames quod dicis. Et ego ſecundū vos loquor:] Quo modo digni eſtis. Si ſubiecta eſſet anima veſtra pro mea.] Si vos pateremini quod ego loquerer ſermonibus non factis: ita nihil eſt loqui quod non facitis. Si enim loquar, nō dolebo vulnere.] Oſtenditis vos neque in loquendo, neque in tacendo prudentes eſſe: Nam ſapientes & cum loquūtur, in cōſolationibus cōdoleſcūt, vel in confeſsione ſua loquentes dolent vulnus ſuum: vel cum tacent, prudenter tacent. Nunc autem laſſauit me, & fecit ſtultū & putrem,] vt non contra vos loquar. Deus fregit ſuperbiam,] vt ſtultus factus ſapiēs fiam. Apprehendiſti me, & in teſtimonium factus ſum.] Conuiciſti me de peccatis meis, & aduerſum me ego ſum teſtis. Et ſurrexit me ſuper mendacium meum:] cum mihi iuſtus videbar. Contra faciem meam reſpōdi,] hoc eſt, ſtatuam te ante faciem tuā. Iracundiæ vſus deiecit me.] Bene dixit vſus iracundiæ, non enim eam patitur. Deiecit me tanquā ſuperbum, fremuit ſuper me dentibus.] Obiurgauit me, vt dētes pro

G verbis intelligantur. Sagittæ piratarum eius ſuper me
deciderūt.] Aëreas poteſtates quibus vtitur deus,& eis
permittit vt aut exerceātur boni,aut puniātur mali.Pira-
tę autē,quia in hoc mari nauigātibus inſidiātur. Acie
oculorū irruit:] Non diſsimulauit à peccatis meis,tanq̄
innuit vt punirer. Ipſe enim tanquā lumē eſt punito-
ribus oſtēdens puniēdos. Ruina mihi fuit aſpectio e-
ius.] Aut ita fecit vt viderē peccatū meū,ante enim nō
ſic mihi ad ſenſum perductū fuit. Acriter percuſsit me
ingēs dominus,& ſimul cōcurrerunt in me.] Deo enim
percutiente,illi cōcurrerunt angeli ſatanæ. In pace cū
eſſem, diſcerpſit me.] Ab ipſa pace aut à ſemetipſo diſ-
cerpſit, vt ab aduerſariis & ſibi aduerſantibus dilacerer.
Et tenēs comā eam diuellit,] per peccata mea me ad-
uerſum me diuiſit. Statuit me ſicut ſignū,] in quem
iacularentur,vt ſolet ſignum poni iaculātibus quò iacu-
la dirigantur. Circundederūt me lāceis, emittētes in
renes meos, nō pepercerūt,] propter deſideria carnalia
quę ſibi impacta dicit per malas perſuaſiones ab angelis
malis. Effuderunt in terrā fel meū,] vt terrena bona
zelarer in iis qui his abūdant. Deiecerūt me proſtra-
H tione magna,] ne carnalem proſtrationem intelligere-
mus. Cilicium aſſuerūt corio meo,] peccata interio-
ra quibus reminiſcitur ſe fuiſſe in bonis. Et ſuper pal-
pebrā meā vmbra mortis.] Volo videre, & impedit me
cōſuetudo carnalis. Terra ne operiar ſuper ſanguinē
carnis meæ,] id eſt, ne ſi immūda fuerit oratio mea,op-
tando terrena , accedat cumulus terræ ſuper vinculum
mortalitatis meæ , quod ſignificauit nomine ſanguinis:
id eſt,ne cupiditate terrena maioribus calamitatibus vo
luntarij peccati operiar,quod eſt illud naturale peccatū
de conditione mortali. Nec ſit locus clamori meo:]
Intercludatur meritū orationis meæ. Et ecce nunc in
cœlis eſt teſtis meus.] De domino videtur dicere, quia
nōdum in terram deſcenderat. Et cōſcius meus in ex-
celſis,] propter participationem mortalitatis. Diiudice
tur vir cū domino :] Veniat dn̄s vt cū eo vir iudicetur,
tanquā Ioannes cū Chriſto in quorū diiudicatione in-
telligitur quid diſtet inter hominē perfectū , & deū ho-
Lucæ 10. minē factū. Sicut filius hominis ad proximū ſuū] dn̄s
homine ſuſcepto ad eū qui inciderat in latrones. An
ni enim dinumerati venerunt mihi.] Quod mihi per
Chriſtū ſubueniatur plenitudine tēporum. Et viā per
] quam non reuertar, ingrediar,]via renunciādi ſeculo.
De cap. 17. Defeci agitatus ſpiritu.] Ordo, Defeci ſpiritu labo-
ribus cōcuſſus. Oro vt ſepeliar,& nō cōtingit mihi,]
vt abſorbeatur mortale à vita.Ingemiſcimus enim gra-
2.Corin. 5. uati,in quo nolumus ſpoliari,ſed ſuperueſtiri:id eſt,mu-
temur potius q̄ moriamur.Quod vtiq; quamuis hic ho-
mo cupiat, non cōtingit. Debet enim mortem cōdem-
natione peccati. Preces adbibeo cum labore, & quid
feci non mihi feci,] impetrās. Furati ſunt externi bo-
Lucæ 10. na mea:] Ipſam immortalitatē qua ſpoliatur ſignificat,
qui ſemiuiuus à latronibus eſt relictus . Quis eſt iſte, ad
manum meā ligetur?] qui mihi ſubuenturus eſt,domi-
num ſignificans . Sed ideo dicit, quis eſt, quia inter ho-
mines futurus erat , vt vix ab eis diſcerneretur, vinculo
charitatis , vt cuſtodiat me & ducat quò vult. Quia
cor eorū abſcōdiſti à prudentia :] Qui eum nō cogno-
uerunt abſcondiſti,propter hoc nō exaltabis eos,] quia
Roma. 11. humiles nō fuerunt. Ideo cæcati ſunt,] & non potue-
runt humilitate Chriſti exaltari. Partim annuncien-
tur mala :] Quòd cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, ſi-
ue quia eis mala videbantur quæ Chriſtus annuncia-
Ioan. 7. bat,vt dicerent, Seducit turbas: Siue per prophetas quæ
annunciata ſunt de cæcitate Iſraël, non vtique toti , ſed K
parti acciderunt. Et oculi ſuper filios eorū tabuerūt.]
admiratione miraculorum,quibus dictum eſt,Si ego in *Mat. 12.*
Beelzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt?
Poſuiſti autē me in loquelā nationibus,] hominē quē
redemit:id eſt eccleſiā de qua loquerētur nationes, ſiue
quæ loqueretur nationibus. Et in riſum illis deueni,]
aut nationibus,cū ei detraherēt,aut Iudęis qui loquebā-
tur nationibus. Obſcurati ſunt ob iram oculi mei,]
Obſcurati ſunt oculi eccleſiæ,id eſt Apoſtoli:cū intelle-
cti nō ſunt ab iis qui hac pœna erāt puniēdi. Et expu-
gnatus ſum valde ab omnibus] Tam Iudæi q̄ gētes ex-
pugnauerūt Eccleſiā. Et numerati ſunt ſuper hoc ve-
racea.] Vel quare poteſtas data ſit impiis in eccleſiam,
vel quare ab impiis euāgelium agnitum nō ſit. Iuſtus
autē ſuper inimicum conſurgit:] Qui temporaliter ca-
dit perſecutionibus, vt poſtea infidelibus dominetur.
Et purus mēbris ſumat audaciam:] Spei audaciam,
vt confiteatur Chriſtū in perſecutione. Non enim in-
uēnit in vos veritatē.] Omnibus enim tā Iudæis q̄ aliis
gratia neceſſaria eſt . Et cōuulſæ ſunt cōpages cordis
mei:] Vt non celem peccata mea. Noctē in diē ver- L
terunt impij.] Vnde eſt, Væ illis qui dicunt quod bonū *Eſaiæ 5.*
eſt malum,& malū bonum,qui ponunt tenebras lucē,&
lucē tenebras. Si ſuſtinuero, inferi domus mea erūt:]
Periulero peccata mea,vt non cōfitear. Interitum ap
pellaui patrem meum:] Non ero filius vitæ. Appel-
lauit autem deus matrem meam & ſororem tabem:]
Ex eo quòd inſeparabiliter hæreant tanquam cogna-
ti. Quæ eſt enim mihi iam ſpes?] Subauditur , Si ſu-
ſtinuero, inferi domus mea erunt. Aut bona mea vi-
debo.] Quis ſeductus conuerti noluit, & ſuſtinuit pec-
catorem ? Et lumen impiorum extinguetur.] *Baldath*
Noli ergo mirari, ſi & tuum tanquam impij lumen ex- *Suite ver-*
tinctum eſt. Lux eius fuerunt tenebræ , in domo cla- *ba. De*
ritas domus eius :] Id eſt, aut diabolus aut antichriſtus. *Cap. 18*
Et lucerna ſuper eum extinguetur:] Exiguum & ter-
renum lumen. Accipiant infimi ſubſtantiam eius:]
Quæ habere ille noluit , habeant humiles. Immiſſus
eſt pes eius in laqueum.] Ipſe enim captus eſt, dominū
perſequēdo. Confortauit ſuper eum ſitiens:] Vt vin-
cant eum eſurientes & ſitientes iuſtitiam. Abſcondi-
tus eſt ſuper terram funiculus eius:] Quo capiatur,
hoc eſt, ea quæ illi quaſi conceduntur : Et captio eius M
in ſemitis,] quà tranſiit: Per circumitum perdant eū
dolores,] vndique. Et multi circa pedes eius veniunt
in anguſtia famis,] Multi qui eum ſequuntur, vel qui ei
obſequuntur. Comedantur rami pedum eius,] do-
ctrinarum eius:id eſt,quà it. Rumpatur de habitacu-
lo eius ſanitas ,] tranquillitas huius vitæ : Et teneat
eum neceſsitas cauſæ regalis.] Opportunitas punitionis
eius quæ valebit ad gloriam dei , propter quod modo
illi permittitur cupiditas ſua . Cauſam regalem dicit,
quia ſe Chriſtum iactabit. Habitet in tabernaculum
eius in nocte eius , neceſsitas cauſa regalis cruciet con-
ſcientiam eius.] Appetitio tyrannidis, in nocte in ſup-
plicio cæcitatis eius quando damnatur. Aſpergen-
tur ſpecioſa eius ſulphure,] quibus placebat igne fæti-
do concrementur. Et de ſurſum irruet meſsio eius,]
à deo. Et non ſit nomen eius in facie platearum vbi
erat :] Tollatur de memoria populi. Et non ſit co-
gnominatio in populo ſuo.] Ad tantam dilectionem
veniat , vt à ſuis non agnoſcatur. Neque reſaluetur
ſub cœlo domus eius.] Aliqui enim reſaluabuntur.
Sed in populo eius viuāt alteri.] Alij ſubiugentur popu-

lus eius

A lus eius. Et deſtruitis me verbis:] Infirmatis me, qui *Verba Iob De cap. 19.* me cõſolari debuiſtis. Scitote tãrum, quia deus fecit mihi ſic,] apud quem poſſum de peccato cõuinci, non apud homines. Et vallũ ſuum circa me circundedit, foſſa circa muros eſt.] Coactus ſum ad confeſsionem.

Ecce rideo opprobria, & non loquor.] Vtilitatem dicit confeſsionis, quia ſi vellet ridere peccatum ſuum, & non illud proloqui, clamaret, & non exaudiretur. In vultu meo tenebras poſuit.] Illuminationẽ vultus mei abſtulit à me, quod cõtingit auerſis. Et abſtulit coronã de capite meo.] Dignitatem ſpiritalẽ quam dat ſapientia. Et dirupit me vndique, & abij.] Omnia tenebam, & abſtulit illa à me, aduerſus illud quod acceperat virtutẽ continendi omnia. Et arbitratus eſt me tãquam inimicum.] Sic me iudicauit, quaſi ei nocerem, ſi ei par eſſem. Et circundederũt tabernaculum meum:] Cor & conſcientiam. Fratres mei receſſerunt,] in ſpe correctionis, quia fratres ſunt, quãuis primò correctionem meã aſpernati ſint. Et eos ſecuti qui ſibi aliena.] hoc eſt perniciosa, ſuaderẽt. Et amici mei immiſericordes facti ſunt,] In malis ſpiritalibus, qui nõ cõdolẽt proximis ſuis, ſed poti⁹ eos irridẽt, quos nõ irriderẽt in malis B carnalibus cõſtitutos. Et ſcientes nomẽ meum, obliti ſunt me:] Non me cognoſcentes ꝙ mutatus ſum. Vicini domus & ancillæ meæ cũ quib⁹ ſecreta cõmunicabã.] Adulatores qui recedũt ab eo qui confitetũ deo: Ipſi enim dicũtur ancillari. Seruum meum vocaui, & nõ reſpõdit.] Aut corpus, aut eos qui ei ad mala ſeruiebãr.

Os meum deprecabar, & rogabam vxorem meam,] *Pſal. 41.* tanquam dicens, Quare triſtis es anima me, & quare conturbas me? id eſt cupiens, vt ei conſentiat. Inuocaui blãdiens filios vteri mei, quos genueram,] perſuadens eis ſpem ſeculi. Et quos dilexeram, conſurrexerunt in me,] in illa vita. In cute computruerunt carnes meæ:] Amore eorum quæ forinſecus ſentiũtur, cõputruerũt interiora mea: Nam vtique leue eſt ſi ad literam accipiamus tanquam ſcabiem habuerit. Et oſſa mea in dentibus meis ſunt,] Firmitas & fortitudo mea in verbis eſt, nõ in factis. Miſeremini mei miſeremini mei, ô amici.] Angelos videtur poſtulare, vt pro eo deprecentur, aut certe ſanctos, vt pro pœnitente orent.

Manus enim domini eſt quæ tetigit me.] Manu domini ſe tactum dicit, vt doleret vulnus ſuum quod ſine C ſenſu eius fuit. Quare me perſequimini ſicut & dominus?] Deteſtamini & horretis ſicut dominus, vel obiurgatis, cùm iam confitear. De carnibus meis non ſatiamini.] Non gaudetis ſi carnaliter viuam. Stylo ferreo & plumbo.] vt quemadmodum cedit plumbum ſtylo ferreo, ſic cedãt ſermonibus meis corda hominũ.

Aut in teſtimonium in petris ſculpantur,] vt illi ea diſcant qui firmi ſunt ad euangelizãdum. Scio enim quia æternus eſt qui me reſoluturus eſt,] quia poteſt me reparare. Quorũ ego mihi conſcius ſum,] quia merui *1. Cor. 2.* illa. Quæ oculus meus vidit, & non alius.] Hoc eſt, Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpirit⁹ qui in ipſo eſt. Et omnia mihi conſumpta ſunt in ſinum.] In interioribus vbi nemo videt, id eſt in cõſciẽtia. Quod *Galat. 6.* ſi & dixeritis, quid dicemus cõtra eum?] Secundũ quod dictũ eſt in ſpiritalibus, Intendẽs teipſum, ne & tu tenteris. Et radicem ſermonis inueniemus in eo,] vt de ipſius eũ cõuincamus. Ira enim ſuper iniquos veniet:] Qui ſe extollunt ſuper peccatores, & putant ſe tales eſſe *Verba Sophar. De cap. 20.* non poſſe, ipſos dicit iniquos. Non enim intelligitis magis quàm ego.] Ad alios ſe cõuertit, qui cum eo Iob conſolabãtur. Eruditionem cõfuſionis meæ audiã.] Obliquè vult vt Iob audiat eruditionẽ cõfuſionis ſuæ: D Tunc enim poteſt etiã ſpiritum ſapiẽtiæ conſequi. Hæc autẽ locutio ſolẽnis eſt, cùm dicimus, Bonum eſt mihi vt caueam: Nam malum mihi erit cùm volumus vt alius caueat. Nunquid hæc noſtis à ſeculis?] Ex quo ſunt ſecula, ſic eſt. Et hoc putat, quòd Iob ignoret tãquã impius. Oculus videbit, & non adiiciet.] Non enim videbitur. Filios eius diſperdat impius:] Siue imitatores, ſiue ſeductos ab eo diabolus. Et manus eius ſuccendãtur doloribus:] Operibus eius crucientur. Oſſa eius impleta ſunt iuuentute eius,] Superbit de firmitate ſua. Abſcondet eam ſub lingua ſua.] Non illã demõſtrabit tãquam doloſus, vt tacitè illa vtatur. Parcet ei, & non relinquet eam:] Amans eam & nolens ea carere, nõ eam perſequitur. Aut parcit ei dominus, & hac impunitate nõ eam relinquet. Et tenebit eam in medio gutture ſuo:] Tanquã quod eum delectat. Et non poterit ſubuenire ſibi:] Nõ ideo ſe liberabit. Fel aſpidis in ventre eius:] In interioribus, in occultis habens nocendi malitiam. Diuitiæ iniquè congregatæ euomẽtur:] Cum tormẽto interitorũ, & preſſura cordis. De domo eius protrahit eum angelus.] Quandocunq; manifeſtabũtur occulta eius per tribulationes. E Et furore draconum fulgebit,] vt ille qui primo occultus fuit, tribulationibus proditus, furore draconũ fulgeat iam palàm. Interficiat illũ lingua colubri:] Seducat eum diabolus. Et non videat mulctrã pecorum.] Fructus ouium, id eſt, iuſtitiæ opera non faciat, vt ſe inde intelligat poſſe redimi. Neque pabula mellis & butyri:] Opera bona cum charitate & hilaritate cordis, & largitate præbentis: Butyrũ enim, lac pingue eſt. Innanum & fruſtra laborauit:] Quia non intelligit hæc de his operanda quæ ad miſericordiam pertinent. Vnde & dominus butyrum & mel dicitur manducare, quia hæc illi in humilibus eius præbentur. Quæ egerunt vt du- *Eſa. 7.* rum quid:] quod mãdi non poteſt, nec glutiri. Durum neſcio quid eſt, puto, iniquitas vel ſuperbia. In deſiderio ſuo nõ ſaluabitur,] quia iniqua deſiderauit. Nõ erunt reliquiæ de cibis eius:] Tranſierunt cupiditates eius. Cum putauerit ſe repletũ eſſe, coartabitur.] Non tam ſatietas eſt de plenitudine cupiditatũ quàm preſſura. Si quo modo impleat vẽtrem ſuum.] Talis neceſſitas ei veniet, vt dubitet vtrũ impleat vẽtrem ſuum, cum vtique iſta ideo quærantur, vt pellatur neceſſitas. F Hoc autem dixit, quia tanto plus cupit, quanto plus habuerit. Et emittet ſuper eum furorẽ iracundiæ:] Quia non vidit facere opera bona. Vulneret eum ſagitta ærea,] perpetua. Pertranſeat corpus eius iaculũ:] Penetret eum tẽtatio, vt & de his quæ ſperat, & de his quæ relinquit. Vulneretur tanquam à pectore,] per tergũ traiectus. Fulgura in tabernaculis eius:] terrores repentini in cogitationibus eius. Lædat aduena domũ eius:] Diabolus qui aduentitius eſt ad tentandũ, ſi quidem habeat homo etiã proprias tentationes. Et detegat cœlum iniquitates eius:] Cœleſte iudicium. Et poſſeſsio bonorũ eius ab ipſo:] Hæc illi largietur deus.

Et non ſit mihi à vobis hæc conſolatio:] Qua puta- *Verbã Iob, c. 21.* tis bonis temporalibus gaudendum, cùm cõmunia ſint piis & impiis. Et ſi quando quis iniquus eſſet, hinc in eum vindicari.] Cum Iob dicat vſque ad ſepulchrum permanere bona iſta impiis, & non in eos per ea vindicari. Quid enim? Nũquid humana eſt caſtigatio mea?] A deo mihi eſt caſtigatio. Itaque & ipſe poteſt cõſolari, non vos. Aut quare non iraſcar?] Nolite ergo me ita conſolari: Nam impiorum vtique fœlicitatem video,

G Reſpicite ad me & admiramini,] tanquā inania di-
centem. Si enim recordor,perturbor.] In dignitates
humanæ vitæ rediens ad affectum perterritū ab eo quo
nunc eſt,cum confitetur. Et tenentur carnes meæ do-
loribus:] Carnaliter doleo. Quare impij viuunt ?]
Quærit ab eis cauſam,quia dicebāt hic in impiis vindi-
cari. Et permanēt ſicut vetuſtate oues eorum.]Quo-
modo poſſunt vetuſtate perſeuerare ? Nō enim ſemper
erunt. Erant autem in manibus eorum bona.] Non
tulit eis bona ipſa cum hæc dicerent:Imò verò, impio-
rum lucerna extinguetur,] claritas temporalis, etiam ſi
non ſicut iſti intelligebant. Deficiant filij eius,] bona
eius,bona quæ eis perſuaſit,temporalia ſcilicet,aut anti-
chriſti,aut diaboli. Videant oculi eius necem ſuam.]
Significat & hāc proſperitatem ignorari ab his qui hac
gaudēt,in futuro autem ad ſenſum etiā impiorum per-
ducetur. Quia nulla voluntas eius in domo ſua poſt
eum:] Quia in conſcientia ſua dominum non cōſecuti
ſunt in tribulationibus: Licet numerus menſium eius
dimidiatus ſit.] Quanuis dominum præſentem colue-
rit,tamē quia nō futura ſperauit, quod eſt plenus men-
ſium numerus. Ipſe enim homicidia iudicat.] Quia
H impij cum perſuaſerint impietatē per dilectionem car-
nalium impietatum,futuro ſeculo vtique occidūt:Non
tamen talia homicidia iudicāt homines,ſed ſolus deus.

Hic morietur in robore ſimplicitatis ſuæ.] Videtur
exequi occulta homicidia, commemorās largū vnum,
& alium auarum, quia homines abundātes & largi pu-
tantur & boni. Inteſtina eius plena ſunt adipe,]habet
lætitiam. Et medulla eorum diffunditur,] inteſtino-
rum,quia non tenet intra ſe bona ſua, ſed impendit illa
vel in ſe vel in aliis. Itaque ſcio vos audacter mihi in-
ſiſtere.] Non enim conſideratè dicitis, Quia dicitis,
Vbi eſt domus principis?]vel impiorū,vel ſuperbi,quia
putabāt hic eis auferri bona, cum plerique etiam pleni
vitam finierunt per ea puniendi. Et vbi eſt velamen in
tabernaculis impiorum?]Honor. Interrogate eos qui
tranſeunt per viam,] qui non delectātur via, ſed tranſ-
eunt per eam. Et ſigna eorum non ignorabatis,] vel
impiorum quæ dant tranſeuntes, dicentes quid eis fu-
turum ſit,vel à quibus cognoſcuntur impij. Quis an-
nunciabit corā eo viam eius?] Coram impio viā ſuam
nemo,niſi dominus annunciat fiducialiter, quia ipſe ei
I reſpondet. Et tamen ipſe]dominus,in ſepulchrū de-
ductus eſt,]ita merces pietatis non hic ſperāda eſt. Et
ſuper aceruum vigilauit.]Ante enim ipſe reſurrexit
quàm aceruus reſurgeret reſurgentiū. Dulces fuerūt
ei lapides torrētis.]quos ſeculum non ſubuertit, id eſt,
diſcipulos ſuos. Et poſt eum omnis homo ſequitur,
& ante eū innumerabiles.] Aut poſt eum omnis homo,
id eſt vnus homo:Et ante eum innumerabiles, qui nūc
in numero hominum deputati ſunt.Aut poſt eum tur-
ba credentium, & ante eum patriarchæ & prophetæ:

Eliphar Themanitis verba. Cap.22. Quomodo ergo conſolamini me?] inaniter præſen-
tia bona vel mala ſuadentes. Nónne dominus eſt qui
docet ſenſum & ſcientiam?] Quaſi dixerit Iob, nō eum
recte iudicare,cum vtique reprehendi deus non poſsit,
niſi per intelligentiam qua ſuperior eſt,ſi quidem ab ip-
ſo detur homini. Et veniet tecum in iudicium.] vt
compareris ei? Lumen tuum in tenebras conuerſum
eſt,] dignitas. & dormiētem te aqua operuit,] ſecurum
inundatio tribulationis. An per nebulam diiudicat?]
Quaſi per nebulam videre non poſsit. Nubes latibu-
lum eius,& non videbitur.] Latent eū quæ in terra ſunt,
& ambitum cœli percurrit,]figuram & non terram.

Ergóne ſemitam ſeculi cuſtodis?] Quaſi Iob putarit K
à deo res humanas non curari. Quia capti ſunt im-
maturi,]ſecundū ſe immaturi. Putabant enim ſe in per-
petuum permanſuros:aut certe antequam peruenirent
ad ſapiētiam, ſed quia hoc audierant, non quia iſta ſen-
tiebant iſti amici Iob. Et cogitatio impij longe eſt ab
eo, & implet domos eorum bonis,] Et longe eſt ab eo
cogitatio impij,quia non ſic facit ſicut ſperat impius:id
eſt,aut quia placet ei impietas,aut non videt eam. Vi-
dentes iuſtiores erunt:] Intelligentes, quamuis iſti non
intellexerint,putātes quia hic redditur impiis. Et in-
culpabilis ſubſannabit eos,] impios. Eſto durus,] ſi
ſuſtinueris patiens,hoc eſt dura. Procul facies iniqui-
tatem à tabernaculo tuo:] Conuerſationem vel vitam
tuam, quanuis hæc iſti carnaliter dicant. Et ponens
illud ſuper aggerem in petram:] Aduerſus id quod di-
xit,Flumen decurrens fundamenta eorum,quia humi-
liauit ſemetipſum ipſum lumen. Et dices,elatus es in
ſuperbiam,]aduerſus ſuperbos. Erue innocentem,& *Philip.2.*
ſaluaberis mundicia manuum tuarum.] Noli deficere
in bonis operibus,quia curat deus humana. Et quidē *Verba*
ſcio quia de manu mea eſt increpatio,] de peccatis *Iob.Ca.23.*
meis. Et manus mea grauis facta eſt ſuper gemitum L
meum,]Ideo me percuſsiſti,vt doleam. Et venire vſ-
que ad ſolium eius,] vt ſim tam ſanctus vt perueniā ad
eorum numerum qui ſedes eius ſunt. Tūc enim poſſum
dicere vera & audire: vnde & cœli dicuntur ſancti. Et
cognoſcam cauſationes quas loquetur mihi,] Reddi-
tiones cauſarū, quibus ſe omnia iuſtè iudicare demon-
ſtrat. Et ſentiam quæ annunciat mihi,]iam proximus
ei. An in multa virtute diiudicabitur mecum?]vt per
potentiam reſiſtat mihi. Nequaquam tamen in ter-
rore abutatur me,] propter peccata mea pro quibus ti-
meo modo,cum ſim in terrore,nō abutatur me. Cæ-
terum cum ad eū venero,] in illa libertate qua ego an-
numerabor ſolio eius: omnia amabo,& non mihi reſi-
ſtet virtus eius,]quanuis modo poſsit me abuti, vtpote
peccatore:id eſt, faciat de me quod vult, etiā cum pœ-
na mea,iuſte tamen. Veritas enim & increpatio eſt ab
eo,]id eſt,non iniuſtè increpat. Educit in finem iudi-
cium meum:] Etiam ſi modo corripit, poſtea manife-
ſtabit. Nam ſi primus ambulauero, poſtea non ero.]
Non arroganter ſperem,non infideliter deſperem:Hoc M
eſt,non declinare dextra aut ſiniſtra. Inde eſt, Si aſcen-
dero in cœlum,tu ibi es. Quis me inde poteſt pellere, *Pſal.138.*
&c. A læua quid aget ? Non apprehendam.] Superiora
repetit, A læua autem dicit non ſe apprehenſurum de-
ditum temporalibus. Conuertetur ad dexteram,& nō
videbo. Ideo non debeo eſſe à læua. Conuertetur au-
tem dixit, quia ipſe in ſpiritalibus eſt: Vnde ego me a-
uerto,ſi à læua fuero ? Scit ipſe viam meam,] vt etiam
ſi per tribulationes duxerit,ſequar. Probauit me ſicut
aurum,] in tribulationibus. Ingrediar in præceptis e-
ius,]De tenebris meis exeā,ſed tamen in preceptis eius.

Si autem ipſe iudicauit,] ſic vt per tribulationes me
tanquam aurum probet: Propterea ad eum feſtinaui:]
Quia me tribulauit, ideo relictis temporalibus ad eum
feſtinaui. Et commonitus ſolicitus fui de eo,] vt his
pœnis carnalibus æterna ſupplicia deuitarem. Idcirco
à facie eius turbabor:] Modo turbabor, vt caueā cogi-
tans futurum iudicium,vbi erit eius manifeſtatio. Et
dominus molliuit cor meū,] Et ipſum timere, quo ca-
uet futuras pœnas miſericordiæ dei,deputat.Non enim
ſciret ſuperuenturas pœnas & tenebras malis, niſi do-
minus molliret cor eius preſentibus tribulationib⁹, ad-
uerſus

A uerſus illud, quòd indurat deus cor Pharaonis. Qua-
Exod.10. re dominũ non latuerũt horæ: Quamobrẽ finem tranſ-
De cap.24 greſsi ſunt,] Chriſtum. Et inclinauerunt pauperes à
via iuſta,]vt vel imitarentur eos, vel inde arbitrarenrur
non eſſe diuinnm iudicium, quia impunitam videbant
malitiã, quia eis nocebant relinquentes iuſtitiam. Si-
mul abſcõditi ſunt mites terræ? Cum hi qui declinaue-
runt à via iuſta, abſcõditi ſunt mites, ne mihi ferrent au-
xilium. Nã tria ſunt genera hominum in eccleſia cum
fit perſecutio. alij enim conſentiunt, alij fugiunt, alij pa-
riuntur, quorum perſonam ſuſtinet Iob. Et irruerunt
aſini feri in agro ſuper me,]ſtulti & indomiti, & ob hoc
ſuperbi irruerunt ſuper me confitentem, ſcilicet Eccle-
ſiam. Et exeuntes ad opus ſuum.]Hoc enim opus eſt
eorũ, vt in me irruãt: id eſt, ad hoc deputati ſunt à deo.

Suauis factus eſt ei panis in adoleſcentes.] Impio &
perſecutori ſuauem panem dicit, id eſt, perſecutionem,
qua libenter fruebatur, cum eam faceret adoleſcẽtibus:
vt adoleſcentes aut pro amatoribus voluptatũ accipia-
mus, quia ipſi facilè talibus conſentiunt: aut pro eis qui
tãtum in eccleſia profecerunt, vt pueritiæ quidem ſim-
plicitatem tranſierint, ſed nondum peruenerunt ad ro-
B bur illud virile, quo etiam perſecutor contemnitur.

Agrum ante tempus non ſuum demeſſuerunt.] Aut
genera dicit perſecurionũ, vt aliquem agri damno ter-
rerẽt, aut pro agro eccleſia intelligenda, quam ante ma-
turitatem perſecutionibus metere voluerunt, id eſt, an-
tequam ſimul zizania creſcerent, vt tempore meſsis ſe-
Matt.13. parentur. De ſtillicidiis montium madeſcent.] Con-
fugiẽtes nudi ad ſpeluncas, vbi ſaxa diſtillant. Rapue-
runt ab vbere pupillum.] Pupilli & viduæ plerunque ex
perſona eccleſiæ accipiẽdi. Eſt populus ſub tormẽto,
& eum qui ceciderat, humiliauerunt.]Deſertum vel au-
xilio dei, vel alicuius, quod eſt magnæ ſæuitiæ non tali-
bus parcere. In anguſtiis inſidlati ſunt inique,]in ne-
ceſsitatibus. De ciuitatibus & domibus eiiciebanrur,]
ab eis eiiciebantur alij. Anima verò paruulorum in
gemitu,]valde fuit. Ipſe autem deus eorum curam nõ
habnit,] impiornm, quia eorum modo curam non ha-
bendo, fecit eos deſperare de iudicio dei. Quia impune
mala faciebãt: Et ideo in tenebris traditi ſunt] igno-
rantiæ iudicij dei: Et repente eos vt fur occupabit dies
ille. Oculus adulteri obſeruat tenebras.] Oſtendere
C vult in quas tenebras tradantur impij per impunita-
tem: Non enim eas quas captant adulteri & cæteri qui
male faciunt per noctem, ne agnoſcantur per diem, ſed
illas quæ etiam male ſuper eos ſunt. Suffodit in tene-
bris domos.]Alia mala facta commemorat: Per diem
obſignauerunt ſemetipſos,]occultauerunt. Non co-
gnouerũt lucem, quia ſimul eis manet vmbra mortis.]
Non quia nox receſsit, propterea eos deſeruit vmbra
mortis. Leuis eſt ſuper faciem aquæ:] Ad compara-
tionem terræ ſplẽdidiores accipiendi ſunt quos lux pe-
netrat & imago leuitatis, & ideo leuis eſt ſuper eos vm-
bra mortis: Nã & ipſi portãt eam per cõditionem car-
nis. Vel leuis eſt ſuper faciẽ aquæ, dixit ſuper eos qui in
baptiſmo confitenrur. Maledicarur pars eorũ ſuper
terram: ſterile ſit quod delegerunt,]de ſinu enim pupil-
lorum rapuerunt. De ore infirmorum verbum,] per
malam ſuaſionem. Deinde rememoratũ eſt peccatũ
eius,]quod putabat in obliuionem venire. Contera-
tur ſicut lignum inſanabile omnis iniquus,] quod non
ſanat. Sterili enim non fecit bene,] quæ ſine conſo-
latione filiorum eſt. Conſurgẽs ergo non credit con-
tra vitam ſuam,]Non credit aduerſus vitam ſuam, de-
buit enim credere malã ſe habere vitam, & eoipſo con- D
ſurgere. Cum infirmari cœperit, nõ ſperet ſanitatem,]
tribulari, ſed cadit in langnorẽ. Tales enim impius cõ-
ſolationes quærit in rebus aduerſis, quib⁹ infirmior fiat.
Emarcuit ſicut malua in æſtu altitudo eius,]quia non
tulit æſtum tribulationis: Maluam autem propter infir-
mitatem: Aut ſicut de ſtipula ſpica decidens,]ſponte
eius, quia mane erat in culmine ipſius.] Ipſe enim ſibi
elegit tales conſolationes, quibus peius infirmetur. A-
lioquin quis eſt qui loquatur mendacium me dicere?]
ſi & aliter ſunt. Quid enim exordium quàm timor ab *De cap.15.*
eo?] Iſta ſubiunctio videtur illis verbis conſentire, qui-
bus dicit Iob, Idcirco à facie eius turbabor, cõſiderabo
& timebo ab eo. Nemo putet eſſe moram piratis,]ſi-
ne mora ſecundum permiſſum eius tentant. In quem
enim non veniẽt inſidiæ ab eo?] Hoc eſt, cum ipſe per-
mittit. Inſidias autẽ dicit tentationes. Aut quomo-
do erit homo iuſtus corã domino?]ergo iuſte eum ten-
tari permittit, Vel quomodo ſe mundauit natus ex
muliere?] Niſi enim à deo mundatus fuerit, immundns
eſt. Si Lunæ præcipit, & non lucet.] Quoniam ſi exi-
gant rationes & ordo prouidentiæ ipſius vt Luna non
luceat, præcipiat vt nõ luceat, & nõ lucebit. Sed quare? E
Verum inde velit videri non mundã Lunam coram eo,
quia præcipit ei & nõ lucet: Aut forte rationalis animæ *Ioan.1.*
natura figuratè hic inſinuarur, cui Sol intelligibilis eſt,
lumẽ illud verum quod illuminat omnem hominem.
Et quoniam tãto magis Luna lucet terrenis aſpectibus,
quãto magis recedit à Sole, cum autẽ propinquat Soli,
interimitur terris: intelligamus animę diuinitus præci-
pi, vt ſuperata natiuitate terrena atq; mortali, qua ſplen-
dor eius apparet, terreno ſenſu videntibus appareat &
propinquet, ſubiugeturq; ſapientiæ, quo eius luce ſecre-
tiſsima exultans, caueat facere iuſtitiã ſuam coram ho- *Matth.6.*
minibus, vt videatur ab eis, ſed cum gloriatur, in domi- *Hiere.9.*
no glorietur: quia & cum apparet hominibus, dono
creatoris apparet. Nec ſtellæ ſunt mundæ apud eũ,]
in cõparatione eius. Cui ades? vel quem aditurus es?] *De c.26*
Cum indignans tanquam iniuſtitiæ eorum putaret eos
à deo puniendos. Verum ſibiipſi loquẽs ſeipſum reuo-
cat, vt deo potius dimittat iudicium eorum, ne aut ad-
eſſe deo videatur, aut adiuuare eum velle, quaſi inuali-
dum ad coërcendos vel corrigẽdos homines: aut con-
ſilium dare quid cum illis agat, aut ſequi eum tanquam F
aſſecuturus cauſam quare doloſos homines eſſe & vi-
uere patiatur: Cum ſuperet omnem animam quæren-
tem,] virtute incomprehenſibili: Aut quaſi annuncia-
rem illi aliquid de illis: Cum ab ipſo habeat homo &
ſpiramen,]cum aliquid enunciat. Nunquid gigantes
redigentur in nihilum?] Non ergo mirandum ſi iſtis
deus parcit, quando gigantem non redegit in nihilum.
Et ne diceretur, Sed ad inferos detruſi ſunt, ſubiecit,
quia infernum videt deus,] & tamen eos ibi ordinauit
vbi eſſe meruerunt, ſicut iuſtos ſiue nunc ſicut ſunt, ſiue
poſtea ſicut erunt, quãuis eos nunquam remoueat à fa-
cie ſua, quia omnia nuda ſunt coram eo:] Ita de proxi-
mo gigãtes etiam iſtos conſolatores ſuperbos accipias.

Subter aquam & proximi eorum.] An ſubter aquam,
ſubaudiendum, tenentur, vel aliquid tale. Et non eſt
velamen perditionis:] Etiam perditio eum non latet.

Extendens Aquilonem ſuper nihilum,]Poteſt Aqui-
lo diabolum ſignificare, & terra peccatorem, quoniam
& illi & illis inanis eſt ſpes. Suſpendens terram ſuper
nihilum,] in aërem: Ligans aquam in nubibus ſuis,]
propter obſcuritatem prophetiæ: Et non eſt ſciſſa

G nubes ſub eo,]ſub veritatẽ quam habuit nubes,quę non
ſcinditur, ſcripturas intelligentibus, non enim aduerſa
dicuntur, ſicuti putant non intelligentes. Qui tenet
faciem Solis,] ne agnoſceretur ab impiis Sol iuſtitiæ:

Et extendit ſuper eum nubem ſuam] carnem quam
dominus ſuſcepit. Præceptum circundedit ſuper fa-
ciem aquæ,] populos,vſque ad conſummationẽ lucis,]
huius vitæ finem,hoc eſt finem ſeculi: Aut quouſque
conſummentur,id eſt,perficiãtur homines, quibus di-
Epheſ.5. ctum eſt,Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem
lux in domino. Columnæ cœli contremuerũt & ob-
ſtupuerunt ab increpatione eius,] quod contigit Petro
Galat.2. per Paulum. Virtute ſua ſedauit mare,]placauit ſecu-
lum,à quo perſecutionem patiebatur eccleſia.Vt etiam
columnas cœli cõtremuiſſe ab increpatione eius,poteſt
hoc modo intelligi,vt robuſtiſsimi eccleſiæ cõtremue-
rint pro infirmis,ab increpatione domini permittentis
2.Cor.11. tẽtationes perſecutionis. Columna enim clamat, Quis
infirmatur,& ego non infirmor? quis ſcandalizatur, &
non vror? Prudentia eius vulneratus eſt cetus,] Vul-
neratum dicit diabolum dolore,quo ei iuſti non cede-
bant. Et clauſtra cœli metuunt eum,] vel angeli, vel
H qui acceperunt claues regni cœlorum. Præcepto au-
tem peremit draconem deſertorem.] Eundem dixit &
cetum:Sed nunc oſtẽdit quomodo ſit vulneratus, cum
acceperunt prӕceptũ qui ei renunciauerunt. Ecce hæ
partes viæ huius,] qua ad dominum venitur. Virtu-
tem autem tonitrus eius quis ſciet?]quando faciet. To-
nitrum dicit euidẽtiſsimam vocem manifeſtationis e-
Ioan.1. ius.Aut illam forte vocem,quam dedit per filium toni-
trus, In principio erat verbũ, & verbũ erat apud deum,
& deus erat verbũ:vt ſit ordo, Quando faciet,quis ſciet
De cap.27. virtutem tonitrus eius? Et ſpiritus diuinus in naribus
meis.] Hic oſtẽditur propheticè eum dicere quæ dicit,
& propheticè cognoſcere,quia iſti cõſolatores eius do-
lo pleni ſunt. Abſit à me iuſtos vos dicere donec mo-
riar,]etiam ſi vſque ad mortem perſequamini me, quia
vos liberè reprehendo. Nec enim ſeparabo innocen-
tem,] nec vos autem, nec enim conſcius ſum mihi ini-
quum quid commiſiſſe.] Illi etiam ſolẽt plerunque aliis
parcere, qui metuunt ſibi aliquid veri obiici. Quæ
enim ſpes eſt impio?] Quia expectat ne quis putaret
male eum optaſſe inimicis ſuis, hic aperuit quo animo
I dixerit. Impietatem quippe illorũ vult euerti, & perire
ſuperbiã, quod fit cũ ſoluitur ab impietate anima quæ
tenebatur rea: ſoluitur autẽ per confeſsionẽ pœniten-
tis hominis,& gratiam ignoſcentis dei.Ergo quæ enim
ſpes eſt impio?Interrogatio & reſponſio. Quia expe-
ctat & confidit in domino, ſi forte ſoluatur, aut preces
eius exaudiat dominus. } Poteſt quidem & alius ſenſus
occurrere in his verbis,ſed non ita cõtexitur & libro &
fidei,vt quaſi tutũ ex deſperatione ſit, quòd ſpem pror-
Rom.4. ſus non habeat impius:cum aduerſus ſcriptum ſit.Cre-
denti autem in eum qui iuſtificat impium,deputatur fi-
des eius ad iuſtitiam: Et ideo quod ſequitur, gratia do-
mini dicere intelligitur. Aut ſi euenerit ei neceſsitas:]
Ideo debemus expectare gratiam ſoluentis. Nunquid
enim in neceſsitate,]id eſt,in tentatione, habuit fidu-
ciam?] meritorum in conſpectu dei. Aut ſi inuoca-
uerit exaudiet eum?] ſi tanquam fiducia operum ſuo-
rum inuocat,quæ nulla ſunt. Quapropter annuncia-
bo vobis quid ſit in manu domini,] quid diſponat de⁹.

Ecce omnes noſtis, quia vane vana loquimini,] ob
hoc gratia iam expectanda eſt.] Quomodo enim alle-
gauit merita operum ſuorum, vanè vana loquens?Poſ-
ſeſsio verò potentium veniet ab omnipotẽte ſuper eos K
vt poſsideant eos potentes:] id eſt,diabolus & angeli e-
ius. Potentes autẽ ideo dicit,quia iſti infirmabuntur ſe-
quentes vanitatẽ,vt in eos illi prӕualeant duces & prin-
cipes vanitatis,quomodo & dominus fortem eum ap-
pellat,non ob aliud niſi quia tenet inualidos. Quod
ſi multi fuerint filij eius,in occiſionem erunt.] Filios e-
ius dicit,qui eum ad ſeducendum imitantur, falſorum
dogmatum perſuaſorem in damnationem. Si autem
iuuenes facti fuerint, indigebunt.] id eſt, ſi confirmati
fuerint in errore,indigebũt: Non enim eos ſatiauit va-
nitas. Et qui circa eum ſunt morte morietur,] qui ſi-
millimi ei ſunt ad ſeducendum. Et viduis eorum nõ
miſerebitur,] plebibus quas ſeduxit cum eis, viri morte
deſertis, quaſi fidem illis cõiugalem in erroris promiſ-
ſione ſeruauerit. Quod & ſi collegerit vt terram ar-
gentum:] id eſt, ſi prudentes & ſapientes: cum adhuc
terra & lutum ſunt, id eſt, cum adhuc ſtulta & carnalia
ſentiunt, eis cõſenſerint, poſtea correcti & cognoſcen-
tes ad iuſtos conuertentur. Erunt enim eorum do-
mus ſicut tinea & araneæ, quæ ſeruabat:] Cor vel con-
ſcientia. Aut domus dixit munimenta quibus ſe prote-
gunt, verùm aſtuta & latebroſa, ſed inualidiſsima, ſicut L
tineæ folliculus quo ſe abſcondit, & araneæ cauerna,in
quam ſe recipiẽdo cooperit,& claudit eam. Quam ſer-
uauit autẽ,intelligitur ſeipſam in illa cauerna: Quia nõ
omnes araneæ hoc faciunt, propter ſpontaneam & in-
teriorem corruptionẽ iniquæ cogitationis, & propter
inutilia opera,quæ quaſi diligẽter in domo ſeruauit ſibi
impius. Diues dormiet, & non adiiciet,] quia poſt
mortem nõ adiiciet ad ipſas impietates diuitias. Ocu-
los ſuos aperuit,& non eſt.] In reſurrectione enim non
inueniet ſeipſum diuitem quod putauerat. Tollet
eum æſtus,& abibit:] Aut æſtus maris,tribulatio ſeculi:
aut æſtus, quo areſcũt herbæ quæ radicem non habent.

Et ventilabit eum de loco ſuo,] aut de ſpe ſua, aut
deus eum ventilabit de loco ſuo, vt non ſit in loco dei:
hoc eſt, in populo quem inhabitabit deus: Et proii-
ciet ſuper eum,& non parcet:tanquam aggerem pœna-
rum plaudet ſuper manibus ſuis,] ſicut dictum eſt, Et
ego perditioni ſuperridebo:nõ enim ſuperlugebit per-
ditionem impiorum. Eſt enim argẽti locus vnde fit,] *Prouerb.1.*
prudentes qui magis in actione ſunt. Locus autẽ auro *De cap.28.*
vbi purgatur,] ſapientes qui in contemplatione ſunt. M

Ferrum de terra fit,]Hæc metalla indifferẽter in bo-
no accipiẽda ſunt:Nã ideo ferrum dixit, quaſi ſuperius
de ferro diceret,quãuis per ferrum poſsint fortes intel-
ligi,Revera enim nulla diſtinctio eſt in ſapientia homi-
num quàm in ea ſunt. Aes autem ſimiliter vt lapides
excluditur:]quia totum de terra ſeparatur: vt oſtendat
propterea eſſe bonos malis mixtos ad tẽpus,quia de ip-
ſis malis ſeducuntur boni, & per illos purgantur tan-
quam metalla operi vel ædificio neceſſaria,cũ ipſa terra
opus habeãt eliquari ac formari,vnde & ſeparãdi ſunt,
vt poſt hanc ſeparationẽ habeat terra locum atque or-
dinem ſuum,ſicut impij per damnationem pro meritis
ſuis. Et omnem finem ipſe inuenit.] quid quò per-
duceret.Inuenit autem dixit,inſtituit. Lapis tenebræ
& vmbra mortis.] Lapis id eſt vetus teſtamentum, te-
nebris & vmbrę mortis datum eſt:id eſt,carnalia ſectã-
tibus, quamuis ab vno deo hoc expectarent. Vbi ſu-
perbientes non deſcendebant torrentem,] id eſt, non
tranſibant per lapſum temporalium ad aliquam ſolidi-
tatem,ſed ipſo lapſo ferebantur. Et facta eſt diſciſsio
torrentis à cinere,] hoc eſt à confitente peccata ſua, &

non

A non ſuperbiēte de meritis operum, quod factum eſt per gratiam noui teſtamenti: diſciſsio torrentis à cinere ab hominibus: Et commoti ſunt ab hominibus adulātibus non increpāte deo, ab ipſa quæ eis promiſſa erant perdendo primatum ſuum: Terra de qua egreſſus eſt panis,] ſubaudiendum, ipſos dico commotos, de quibus tanquam de terra panis domini exiit, & eam incenſurus eſt,] infidelem cœleſti iudicio dominus. Locus ſapphyri lapides eius.] Ordo, locus ſapphyri, id eſt, pręcioſi & neceſſario ædificio ciuitatis cœleſtis: Et aggeres aurum ei.] Aurum ei non modicum eſt, ſed aggeres.

Semitam quā non cognouit auis,] humilitatem domini. Nec vidit eam oculus vulturis.] diaboli. Nō tranſiit ſuper eam leo,] per fortitudinem ſuperbiens.

Matth.3. In duriſsimo lapide extendit manum ſuam.] Potens eſt enim deus de lapidibus excitare filios Abrahæ: Et ripas fluminum dirupit,] vt totum irrigaret. Flumina enim dixit prędicatores verbi, voluerūt quippe ripis ſuis contineri, vt tantùm circuncisioni prædicarent. Om-

Ioan.1. ne vero precioſum vidit oculus meus.] Humanus, per verbum carnem factum. Altitudinem fluminum reuelauit.] Virtutes tolerandi perſecutiones in martyrio.

B Occultæ & altæ ſunt in homine, donec tentatione perſecutionis reuelentur: Oſtendit virtutem ſuam in

Matth.5. lumine:] In eis quibus dixit, Vos eſtis lux mundi: Per quos etiam pars Iudæorum non parua conuerſa eſt.

Abyſſus dixit, non eſt in me.] Ideo in abyſſo conſtituti homines eam inuenire non potuerunt, quia in ea non eſt. Non dabitur aurum pro ea incluſum,] id eſt theſaurus. Non erit deterior auro Ophir.] Tanquam ſi diceret, vel ſic eam quærite, ſiquidem deterior non ſit auro Ophir. Non æquabitur ei aurum & vitrum.] Aut intelligendum aliquod vitrum ſpecioſum, aut quia ſunt homines, qui vitrū plus diligant quàm ſapientiam.

Et commutatio eius vaſa aurea,] non ſunt, ſubaudis.

Et excelſa & grauis nō erūt in memoria,] in obliuione erūt in comparatione eius. Aut excelſa & grauis tanquam ſuperba quæque non ſint in memoria, vt per humilitatem trahas de abſconditis ſapientiam. Sapientia vnde inuenta eſt?] Dicit, quia non potuit eam inuenire homo niſi per gratiam, ideo ad deum conuertendum eſſe cor. Latet ab oculis omnis hominis:] Quia non eſt in ſenſibilibus. Perditio & mors dixerunt.]

C Perditi & mortui, cum in deliciis viuunt. Dominus commendauit viam eius,] humilitatem, quæ abſcondita eſt volucribus cœli. Et ipſe nouit locum eius.] Lo-

Ioan.4. cus ſapientiæ quis niſi pater eſt? Cum enim dicitur, Ego in illo, & ille in me, inuicem ſibi quaſi loca ſunt. Ipſe enim omne quod eſt ſub cœlo perſpicit,] hoc modo ea nouit quo fecit, & non ſenſibiliter. Ventorum libramenta atque menſuras,] tota creatura per partem ſigni-

Sapient.11. ficatur. Et bene pondere, mēſura & numero, omnia dixit facta, in quibus intelligitur creator. Quādo fecit, ſicut vidit numerauit.] Non extra vidit vt faceret, ſed in ſemetipſo ſicut artifex: Et vim tempeſtatū vocibus:] Tempeſtatum pro tentatione poſitum eſt. Tētationem autem pro his qui tentantur, quomodo dicerentur voces naufragij pro vocibus naufragorum. Tunc vidit eam, & expoſuit eam.] In prędeſtinatione dominus vidit viam qua ſe conuertent tentati. Parauit & inueſti-

De cap.29 gauit,] in prædeſtinatione, non in actione. Quiſnam me reſtituet in menſes priorum dierum?] Hæc ex perſona dici videntur eccleſiæ ſimul cum capite Chriſto, tanquam totus ipſe homo loquatur tempore abundantiæ, tribulationum, & tētationum, tanquam his diebus,

de quibus dominus dicit, Venient dies quando optabi- D tis videre vnū de diebus iſtis, & non videbitis. Eo enim tempore quo dominus erat in terra, nulla erat ſolicitudo, quamuis adhuc populo paruo Chriſtiano, cui cōſtabat ex his qui in eum crediderant, ex quibus erant pluſquam quingenti fratres, quibus etiam poſt reſurrectionem apparere dignatus eſt, ſicut apoſtolus dicit, Nulla *1.Cor.15.* ergo tunc erat ſolicitudo, ne aut à malis male gubernaretur eccleſia, aut hæreſum vel ſchiſmatum laniaretur inſidiis. Nam nec ipſas corporales perſecutiones paſſa eſt, non aliquas pertulit vel intrinſecus vel extrinſecus aduerſitates. Loquit̃ itaq; Iob ex perſona hominis: hoc eſt, populi ad nouum teſtamentum pertinentis, deſiderantis illos dies, ſicut prædixerat dominus: Et fortaſſe ideo menſes appellat, non annos, quia ex quo elegit dominus diſcipulos, vſque ad paſsionē, nō anni, ſed menſes fuerūt. Cū lucebat lucerna eius ſuper caput meū.] Vel carnem domini viſibiliter præſentem, vel verbū ex ore pręſentis corporaliter. Cum verbum domini inſpiceret domum meam,] ad diligentiam cuſtodiendi cōuerſationem. Et circum me pueri mei,] qui obſequebantur humiliter neceſſaria miniſtrātes. Cum flueret per vias meas butyrum,] per mores meos exultationem E fidei & bonorum operum. Cum mōtes mei abundarent lacte.] Prophetæ bene paruulis exponerētur. Cū exirem matutinus in ciuitate,] aut cum iam claritas luceſceret, tranſactis tenebris timoris, aut in exordio eccleſiæ, vt non ſatis occultus, non ſatis manifeſtus. Et in plateis ponebatur mihi ſella,] à turbis deferebatur mihi docendi authoritas. Videntes me adoleſcentes abſcondebantur,] dediti concupiſcentiis. Senes autem aſſurgebant,] prudentes. Et potentes ceſſauerunt loqui,] ſuperbientes de doctrinis ſuis, Quia auris audiuit, & beatificauit me:] Populus quē nō cognoui, ſerui- *Pſal.17.* uit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Et oculus videns me, declinauit,] Iudæorum non credentium, & os viduæ benedixit mihi] eius animæ quæ diaboli coniugio renunciauit, Ecce ferebatur mortuus filius vnicus *Luc.7.* matris ſuæ quæ erat vidua. Et veſtiebar iudicio ſicut *Matth.6.* chlamyde.] In præferendis ſpiritalibus carnalibus, neſciat ſiniſtra quid faciat dextera tua: id eſt, qua intentione operetur: operta enim ſiniſtra, dextra exerta eſt in veſtitu chlamydis, quod facit qui recta iudicat, quò ſit referendū quod operatur. Indicium quod non no- F ueram exquiſiui:] Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti *Matt.19.* ſumus te, quid nobis erit? Dicit fœlicitatis ſuę fuiſſe quod habuerit à quo quæreret de futuro iudicio. Confregit molas iniquorum,] vt iam non deuorarent plebem de cibo panis. Aetas mea ſeneſcit ſicut arbor palmæ.] Multo viuam tempore: Prolōgabitur enim, & ero ſicut arbor palmæ in honore ſempiterno, & celſitudine & rectitudine. Et ros morabitur in meſſe mea,] ex quo ſeminatur & germinat ager, meſsis dicitur. Gloria mea noua mecum,] id eſt, noui teſtamēti, & arcus meus in manu mea gradietur,] faciā quod præcipio. Et in ſermone meo non adiecerūt,] perfectionem euangelij ſignificat: Nam ſermo ſynagogæ datus indiguit adiectione. Sed gauiſi ſunt cū loquerer eis,] quia prior locutio timorem habebat, ſequens charitatem. Quòd & ſi riderem ad eos, non credebant,] de his quæ in parabolis ita loquebatur vt non intelligeretur: Nam non ſicut verba ſonare videbantur, vana dicere putaretur. Hic eſt riſus Saræ, qui ſignificabat oīa eos in prophetia *Geneſ.18.* feciſſe, vnde figuratè aliquid dicitur. Elegi eorum viam & ſedi princeps,] aut ſuſcipiendo mortalitatē, aut cum

G publicanis & peccatoribus conuiuādo, ſed ita vt prin-
Luc.5. ceps eis eſſem ad ſalutem. Et habitabam ſicut rex cin-
ctus fortibus,] qui ſuis dimiſsis eū ſecuti ſunt. Quaſi
conſolans triſtes.] Eos dicit qui ſpe gaudebant, cum de
Matth.5. præſenti vita erant triſtes: Beati lugentes, vt dictum eſt,
2.Cor.6. Et quaſi triſtes, ſemper autem gaudētes, qui nō poſſunt
tenere illam magnitudinem, de qua dictum eſt, Qui au-
tem fecerit & ſic docuerit, magnus vocabitur in regno
Matth.5. cœlorum. Nunc autem derident me infimi, nūc mo-
De cap.30. nent me minores tempore.] Quia & poſtea nati ſunt in
eccleſia tales, & non proficiunt plurimum. Monet me
autem dixit, quia honores eccleſiaſticos accipiūt, pote-
ſtatem prædicādi populo quæ ipſi non faciunt. Quo-
rum ſpernebam parentes.] Parentes eorum dixit, quo-
rum imitatione filij ſunt, quibus tunc dicebatur, Væ vo
bis ſcribæ & phariſæi hypocritæ. Et virtus manuum
Matt.23. eorum quaſi nihilum mihi erat.] Parentum poteſtates
qui tunc vſqueadeo plurimum poterant vt crucifigerēt
dominum. In eis peribat omnis vita:] Quia nō ſe vel
in fine correxerūt. Egeſtate & fame inſtabiles,] à va-
riis deſideriis inſatiabiles. Qui fugiebant in deſertum
heri,] conferendo ſe ad excuſationem legis, quam non
H ſimpliciter intelligebant. Et quia in deſerto acceperant,
fugientes in deſerto heri: ſicut enim hodie, pertinet ad
nouum teſtamentum: ſic ad vetus, heri. De nouo enim
Pſal.94. dictū eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdu-
rare corda veſtra. Et, Filius meus es tu, ego hodie genui
Pſalm.2. te. Qui radebant cortices arborum,] quia figuras le-
gis quibus vtilia tegebantur, pro cibo habebant, quo-
rum erat cibus radix herbarum,] ſacramenta quæ cor-
poraliter iuſsi erant celebrare, tanquam terræ inhæren-
tia, ex quibus tamen ſimplicis intelligentiæ fructus ſur-
geret, & ſupra terram in libertatē ferretur, quò illi per-
uenire non poterant. Inhonorati & abiecti, & egētes
omni bono,] amiſſo primatus honore ab ſpe promiſ-
ſionis, quia & ipſum terrenum donum pro meritis ſuis
amiſerant, & regnum cœlorum non tenent. Qui ra-
dices lignorum mādncabant,] propter magnā famem,
quod de radicibus herbarū dictum propter fructū fru-
menti, hoc de radicibus lignorum intelligendum eſt &
propter fructū vini & olei: Nam omnes iſtos ſpiritales
fructus accepit eccleſia, quorū radices terræ implicatæ
& ſacramenta erant quæ corporaliter Iudæi obſeruare
I cogebantur: Sabbatum, circuncíſionem & victimas, &
cætera huiuſmodi ſpiritalium ciborum. Inſurrexerūt
ſuper me fures,] qui ad honores indebitos, qui iuſtorū
ſunt ꝓprij, per tenebroſas fallacias peruenerūt. Quo-
rū domus erant cauernæ petrarum,] qui cōcupiſcentias
ſuas defendebāt, & tegebant quibuſdam obſcuritatibus
diuinorū librorum. Et inter arbores clamabāt.] Ma-
nifeſta erāt peccata eorū, quāuis ea ſcripturarū obſcu-
ritate quaſi vmbris arborū tegere conarentur. Hinc eſt,
Geneſ.18. Clamor Sodomorū aſcēdit ad me. Et pleriſq; locis pro
manifeſtis peccatis clamorē ponit ſcriptura, vt verbum
ſic quicquid corde cōcipitur, clamor cum procedit in
factum. Qui ſub ſtirpibus terræ manebāt,] non ſaltē
in ſtirpibus, ſed etiā inferius in ſtirpib⁹ manere poſſunt
intelligi, qui vel carnaliter præcepta cuſtodiunt. Stirpes
enim ſunt non iam ipſi fructus, ſed vnde ſurgunt partes
fructiferæ vel arborum, vel herbarum, ſi tamē fructife-
rū genus eſt, quia & nō fructiferi generis ſtirpes dicun-
tur filij ſtultorū & ignobilium Iudæorū. Nam hos dixit
ſuperius parētes eorū propter imitationem, quia & iſti
ſub dei nomine ambulant, quem nō colunt. Stultos au-
tē & ignobiles dicit Iudæos, qui è contrario non ſolùm

ſe confidebant eſſe duces cæcorum, ſed etiam filios eſſe K
Abrahæ, quo patre ſe eſſe iactabāt nobiles: Sed cum au-
diunt, Cæci ſunt & duces cæcorum: ſtulti demonſtran- *Matt.15.*
tur. Et cū audiunt, Si filij Abrahæ eſtis, facta Abrahæ fa- *Ioan.8.*
cite: degenerādo demōſtrātur ignobiles. Nomē & ho-
nor extinctus à terra,] erat enim, ſed extinctū eſt. Nūc
autē cithara eorum ego ſum,] horum quorū illi patres
ſunt, qui me ad aurē habebant, non ad cor. Et me ha-
bent ad fabulam,] inanem & inutilem narrationem &
auditionē, quanuis me & narrēt & audiant. Abomi-
nati ſunt enim me diſcedētes procul:] Longè facti ſunt
à iuſtitiis peccando, & præcepta iuſtitiæ malis moribus
execrando. Nec enim in faciem meam pepercerunt
ſpuere.] Execrāda nanque facies Chriſti eſt, his qui præ-
cepta eius cum cōtemptu exhorrēt: vel, male me inno-
teſcere fecerunt morum ſuorum prauitate. Aperiens
enim pharetram ſuam afflixit me,] ſecreta rerum, vnde
tentationes exiſtunt. Et frenum in faciem meam mi-
ſerunt,] vt eis inuitus conſentirē, portans eos ducentes
quò vellent ad ima ſua. Et à dextris germinantes cō-
ſurrexerunt,] & fauēdo bene monēdo exorti ſunt qui-
dē vt ſuas cupiditates explerent non perſequēdo. Pe-
des meos vinxerunt compedibus,] officiorum eccleſia- L
ſticorū, vt nō eos poſſent fugere. Cōtritæ ſunt ſemitæ *Philip.2.*
meæ,] vt non apparerent per quas ſolent boni ambula-
re, non quærentes ſua, ſed Chriſti. Exuit enim me ſto-
la,] authoritate priſtina, cui credi ſolet, quod contingit
multitudine & cōſuetudine peccatorū prænalēte. Et
iaculis ſuis vulnerauit me,] præceptis quibus video ma-
la, & quia coërcere nō poſſum, crucior. Abuſus eſt me
ſicut voluit,] etiam calamitate & miſeria mea vſus ad in
ſtitiam ſuam deus ſicut voluit. Doloribus innolutus *2.Cor.7.*
ſum,] & in me & in aliis patior, Foris pugnæ, intus ti- *2.Cor.11.*
mores. Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Et iteran-
tur dolores mei, diſcedit ſicut ſpiritus ſpes mea.] Quaſi
inane aliquid cōuerſi ad ſpem tēporaliū, habētes quod
promitto. Et ſicut nubes tranſiit ſalus mea,] non ſpe-
rantes ſalutem promiſſam amore pręſentis ſalutis. Et
nūc ſuper me effundetur anima mea,] peccādo. No-
cte verò oſſa mea cōfracta ſunt,] firmitatem quam ha-
buit, dixit ſibi ereptam. Et nerui mei diſſoluti ſunt,]
actiones præteritæ. In multa virtute apprehendit ſto-
lam meam,] ad demonſtrandam virtutem ſuam, modo
affligēdo, & poſtea reparando. Et quaſi ora veſtimēti M
mei circundedit me.] Modicum mihi reliquit authori-
tatis. In terra & in cinere pars mea,] in pœnitentia,
quia extremum. Steterunt & cōſiderauerunt me,] Et
me iacēte ſuperbè ſteterunt, quęrētes quid in me repre-
henderent. Et proiecisti me à ſalute.] Illos dolet qui
ſpem reparationis amiſerunt. Domus enim eſt omni
mortali terra.] Ideo ſe dicit mortem metuere, quia cō-
uerſatio eius nō ſit in cœlo, ſecūdū plures qui mali ſunt
in eccleſia, & terrenè viuunt. Atq; vtinā poſſem me- *Philip.3.*
ipſum interficere,] vt morerer ſeculo, aut rogarē alium
& faceret mihi hoc,] vel angelū meliorē, vel deum per
quem corrigerer. Ego bona præſtolabar.] Dolet quia
repēte ſibi iſta euenerunt. Venter meus efferbuit, & nō
tacebit.] Interiora, vel memoria qua recordatur quid
fuerit primo, & quomodo afflicta eſt in gemitibus. Et
ſteti in cœtu clamans:] Quia nō in frequentia audita eſt
eorum qui ſe nolebāt corrigere. Cutis mea innigrata
eſt valde,] ex his quæ forinſecus patiebatur. Verſa eſt
in luctū cithara mea] opera bona quibus laudabat deū
gaudens. Teſtamentū feci oculis meis:] Nūquid cœ- *De cap.31.*
pi ſperare viſibilia? vt non cogitē de virgine, vt ſub-

audiatur

A aodiatur abſit.Hinc iam incipit merita Eccleſiæ cōme- Matth.24. morare in his qui perſeuerāt in fine in tētationib⁹ magnis abundāte iniqoitate,& refrigeſcēte charitate multorum. Et nō cogitabo de virgioe,] in corruptiooe ſapientiæ vel iuſtitiæ. Et quæ eſt alia pars dei ſuper?] ſobaoditur,nō cogitabo,aut ita,& quæ eſt,niſi illa? Si inceſsi cum irriſoribus:]Iam boois qui ſuot io Eccleſia difficilc eſt nō talibus ſociari. Vel ſi feſtinauit ad do- Matth.23. lum pes meus,] hypocriſis. Serā, & alij fructus meos edant.] Quo modo Iudæis cōtigit,id eſt,ea dicere quæ alij faciāt magis quàm ipſi. Sine ſtirpe ſim ſoper terram,] vt facile areſcā.Ille enim in terra tanquā in petra firmus eſt,qui facit quod dicit. Si ſecutū eſt cor meū mulierē,] vt ſuā quæreret gloriā in populo dei potius quàm dei,cui vni iure debetur. Aut ſi obſedi ianuas eius.] Inſidioſe captaui deſideria plebis eius, vel timorē,quibus ageretur,vt mihi potius ſeruiret q̄ deo. Placeat quoque vxor mea alteri,] fama mea diabolo, cui quādo placemus,diſplicem⁹ deo:Ille enī malis noſtris gaudet. Et filij mei humiliētur,] facta,vel imitatores mei. Furor eoim animę meæ eſt indomitus,cōmaculare viri vxorem,] mihi eam vindicādo. Quod ſi &

B deſpexi iudiciū famuli mei aut aocillæ cū iudicarentur 2.Cor.6. apud me,] ſecundū quod dictū eſt, Secularia igitur iudicia ſi habueritis.Famulos autē dixit laicos adhoc ſecularibus deditos. Quòd ſi & viſitatiooē,quod reſpōſum dabo?] Io tribulatiooe quā cōſcieotiā habeo,quia iſta deſpexi? Nónne ſicut ego cōceptus ſum in vtero, & illi?] Eadē enim in ſacramētis omoibus prædicātur, eadem credūt. Et fuimus ſimiliter in vētre.]Nō enim ille aliter renuociat,q̄ ille qui pleoe ſeruiturus eſt deo.

Et de vētre matris meæ dux eis fui.] Ab initio enim fui.Hæc operatur Eccleſia. Aut ſi deſpexi nudū percuntē,& nō operui.] Si non de fide remiſsioois peccatorum tanquā tunicā nō habeotē, velaoi à ouditate fœditatis:id eſt,peccati pereuntē. Iam enim deſperat mul- Pſal.31. titudine peccatorū.Et hic eſt, Et quorū tecta ſūt peccata infirmorum. Si non benedixerunt mihi humeri,] ſpe immortalitatis tanquā pallio deſuper cooperti.Ne autē poſt fidē remiſsionis peccatorū ſufficere putarent præteritarū pœnarum metu carere,& inciperēt ſperare tēporalia,bene adiecit, De tōſura ouium mearū calefacti ſuot.]Quòd à frigore ſpei terrenæ illorū vindica-

C ti ſunt cōſideratione,ſi carnalia per renunciatiooē poſuerūt,exemplo gregis detonſarum. Si leuaui ſuper pupillum maoū meam,]qui oō inueniendo patrē poterat creaturam vel hominem ſequi. Fidens quia mihi eſt adiutoriō multum,] volens eis dominari. Diſcedat humerus meus à iugulo meo:]Quod his contingit qui ſe ab Eccleſia ſeparāt,dū volūt populis dominari, vt præciſionē præciſionis patiātur. Per humerū autem aut brachiū ſignificaotur actiooes. Timor eoim cōtinuit me,] oe leuaret manū ſuper pupillum,& à pōdere eius non ſuſtioebo,]ſi hoc velim vt pupillum opprimam. Poſui aurū robur meum,ounquid præſumpſi?] de doctrina aut ſapiētia dei. Quòd ſi & in lapide precioſo fidebam,] quaſi de operibus meis. Si & lætatus ſum cū eſſet mihi cenſus multus,] quaſi de meo, vt qui Hier.9.& gloriať,in domino glorietur. Si & in innumerabili- 2.Cor.10. bus poſui animā meā,] ſubaudiēdū ad omnia, Diſce- *† al.quod dat ab humero meo brachiū meū,] quod amaretur †*à amaretur. multis. Et deceptū eſt clā cor meum.] Ordo,Si & in innumerabilibus poſui aoimā meā, & deceptū eſt clā cor meū,ſi cōſenſi tali cogitationi,vt in me prǽſumerē. Quòd ſi & oſculatus ſum manū meā,] ponens ad os

meū, gauiſus ſum tanq̄ de operibus meis. Quòd ſi & D gauiſus ſum ſuper ruina inimici mei,] Eccleſiæ, vt ſunt perſecutores Eccleſiæ, audiat aoris mea maledictiooē meam,]perducatur ad ſenſum meū, opprobrio ſim in populo meo,]diffamat⁹ plebi ſanctorū,vt ſeparetur tāquam illuſus. Quòd ſi ſæpe dixeruot ancillæ meæ,] adulatores,] qois det nobis vt carnib⁹ eius ſatiemur?] cū ſatis boous eiſem vt imitarētur fœlicitatē carnalem in me. Non tamen hæc geſsi,] oe dicerēt enim hæc, noo me præbebā in talibus bonū. Foris nō manebat hoſpes,] recipiebā peregrinum in ſeculo. Quòd ſi & ſpoote peccaui, abſcoodi peccatū meū.] Voluotarie enim peccaotibus nobis,poſtquā accepimus ſcientiā *† *† al.notitiam. veritatis. Aut ſi dimiſi infirmū ſinu vacuo exire ianuā meā,]vt ideo exierit ianuā,quia ſinu vacuo fuit, Quis mihi tribuat auditorem?] quis mihi præſtet vt audiar?

Manō domini ſi non timui,] qua ſcripſit,Si non di- Matth.6. miſeritis,nec pater veſter dimittet vobis. Conſcriptionem ſi quā habeo.] Ordo, Conſcriptionē ſi quā habeo: Et ſi noo dirupi eā ſuper homeros meos, & coronatus publice legā:] id eſt,aduerſus faciē meā ſtatuā te ante faciem tuā: Quia populi corooa cōfundar,] quia oō feci mandatū domini quod me feciſſe iam di- E xeram,negaodo primo me habere cōſcriptionem quæ mihi poſtea obiicitur. Si ſoper me vnquam terra gemuit,] ſtipēdiarij Eccleſię quòd malus ſum: Aut ſulci eius plorauerunt ſimul,] quo ſemina recipiūtur,& vnde fructus dātur,quia malus ſum,& mala ſemina ſeminabā:Ideo ſimul: Aut ſi & virtutē eius comedi ſolus ſine precio:] Ipſa miſericordia qua participat catechizanti qui catechizatur,hoc eſt,ſolus nō retribuēs ei qui daret: Aut ſi animā domioi terræ decipiens cootriſtaui,] ooo me dignū exhibēs paſsioni eius qui pro me animā fudit: Nolite cōtriſtare ſpiritum ſanctū in vos: Epheſ.4.

Pro tritico germinet mihi vrtica,] pro ſpiritalibus doctoribus magiſtri prurientiū aodito per cōfricatio- 1.Timo.4. nes homioū mēte corruptorū & à veritate deſtitutorū:

Et pro hordeo ſpina,] pro carnalibus obedieotibus peccatores & reſiſtentes.Erat enim Iob in cōſpectu ſuo iuſtus io cōſcientia ſua. Deus abiecit eū, & ooo vir,] Verba Helin Buzitæ vt haoc dicam cauſam cur tacueriot: Et ſermonibus veſtris noo reſpondebo ei.] Ego enim talia dicā,vt mi De cap. hi quemadmodū vobis reſpondere oō poſsit. Quia XXXII. ergo expectaui,& non ſunt locuti,] quaſi ad Iob conuerſus,dixit, Venter meus ſicut vter muſto plenus.] Cōmeodat hūc ſcriptura, quia in prophetia locururus ſit. Et veluti follis ærarij diruptus,] ad duritiā ſoluēdam. De vi loquor,] inde & iratus dicitur.Nō enim opus eſſet vt ego loquerer,ſi vos ei reſponderetis,alioquin & me tioeę edēt,aut ſicut vos,aut ſicut omnes qui mirantur perſonas. Mundō eſt cor meum in verbis,] De cap. non duplex: Spiritus diuious qui me fecit,]ſobaudis, XXXIII. eſt,Spiritus diuinus eſt qui me fecit. Quo modo ergo dicis,Iuſtus ſum,& nō exaudiuit me?] quaſi adoerſario dixerit Iob. Semel enim loquitur dominus,] Quaſi vocationem omnem iuſtorū ſemel fecit dominus, & tēporaliter circa ſingulos hoc agit diuina prooidētia.

Per ſomniū aut io viſitatiooe oocturna,]aut in ignorantia,aut in tribulatione. Aut ſicut incidit ſæuus timor io homioes cū dormiunt in cubiculis,] ſecuri, & corpus eius à ruina eruat,] tranſlate ſicut oſſa. Et pepercit animæ eius à morte.] Cum eū cōoerterit parcet ei: Quia venturum eſt bellom,& iterum arguet eum in infirmitate in cubili,] poſt conuerſionē iam probat ne de ſe præſumat. Et multitudo oſsium eius emar-

Q cuit,]

G cuit,] fiducia de ſe, omnémque eſcam non poterit ſumere,] conſolationem de temporalibus. Et renouabit corpus ſuũ ſicut litura in pariete,] mutatio oem vitę, & hic tranſlate propter ædificium in ſocietatem. Et mollies carnes ſuas ſicut paruuli,] ne ſit durus ſuperbia, ſecundum quòd Heliu videtur, tẽtatur Iob humilis per innouationẽ. Et intrauit facie hilari cũ profeſsione,] paratus ad tentationes. Salua animã,] ne veniam in corruptionẽ, hic tentatio mortis. Vices tres cum viro,] conuerſionis, probationis, mortis. Sed eruit animam meam de morte:] Quia adhuc hæc mortis reſtat:

Vt anima mea in lumine collaudet eum,] Iam ergo

De cap. XXXIIII. orationes ceſſabunt, quia nulla erat indigentia. Reſpondẽs autẽ Heliu dixit,] Quo modo dicitur, & adiecit? Et qui habetis ſcientiã, auribus percipite,] ſpiritalibus, Quia auris ſermones probat,] iſta carnalis.

Quid eſt bonũ quia dixit Iob, iuſtus ſum?] Quid homi dixit, quia dixit? Et in iudicio meo mentitus eſt.] Hinc eſt, Ego bona præſtolabor: Ideo præter ſpẽ, quòd eſt, mentitus eſt. Quis eſt vir vt Iob?] Adhuc verba Iob ſunt. Dixit enim, Non viſitabitur qui ambulaue-

H rit cũ deo.] Hic illum putat deceptũ, quia hoc ſperans illa omnia fecerit. Aut certe quòd in bonum non putat viſitari eũ qui ambulauerit cũ domino. Abſit à deo impietas.] Aut vt non viſitet in bono qui cũ eo ambulauerit, aut etiã ſi viſitauerit in tẽtatione, impie & iniuſte agat. Impius eſt qui dicit regi, iniuſte agis.] Tu autem non debes illud dicere, qoi nõ es impius. Bene, qui dicit, non qui dixerit, ne iam etiam Iob hoc eſſet: Quo modo dicitur, factum eſt, qui hoc facit. Impiiſsime principibus,] tanquam angelis dicat, Niſi Michaël

Danie. 10. princeps veſter, impiiſsime agitis. Aut ſi ita impiiſsime dicitur principibus, quanto magis regi? Abuſi ſunt enim inique cum excluderentur infirmi.] Male vſi ſunt excluſione ſua, cum propter infirmitatem excludẽtur ab ea viſione, qua vidẽtur omnia diuinitus ordinatiſsime ordinari & admioiſtrari. In eo autem male vſi ſunt, quia ſpiritum ſuum ſequi maluerũt, deum iſta nõ curare: Ex hoc enim illis vaue veniet, vt in neceſsitatibus ſuis clament & rogẽt hominem, cum deum rogare debuerunt. Neque erit locus, & non eſt vmbra mortis vt latitent qui faciunt iniqua.] Non ad hoc eſt

I vmbra mortis vt latitent, vt eſt, Non ſenes habent ſapientiam, quia non ſenectus eſt cauſa ſapientię: Et, Hæreticum ne ſalutes, ne inde, quia hęreticus eſt. Et euertet noctem & humiliabuntur, vt ſupra eos ſit quod ſub ipſis erat,] id eſt, premat eos quod ſubditum illis erat.

Et extinxit impios, lucere ſibi videbãtur, & iuſticias eius non cognouerunt.] Dicit quod bona deus fecerit de iniquitate eorum, vt perferatur ad eum clamor pauperis. Ipſe quietem dabit, & quis poterit condẽnare?] Non qualem quærunt homines, quæ illis tribulationi-

Roma. 8. bus turbatur. Si deus iuſtificat, quis eſt qui cõdemnet?

Et contra hominem,] ſimul aduerſus gentiles & Iudæos. Qui regnare facit hominem hypocritã pro-

Roman. 2. pter peruerſitatem populi.] Quoniã dicitur, Qui ergo doces alium, teipſum nõ doces? Abſq; me videbo, tu oſtende mihi. te reprehendẽs, meipſum forte reprehẽdendum eſſe non video?] Interroganter pronunciandũ. Si iniquitates operatus ſom, nõ adiiciã, correpť à te. Nunquid à te exigit eam quia repuliſti?] quia reprehendiſti. Et vir ſapiens audiet verbũ meum,] deũ

Verba Helui. De ca. XXXV. omnia curare. Iob autẽ oon in ſapientia locutus eſt,] putando quod aliquid ſibi inique diuinitus acciderit.

Quare hoc exiſtimaſti in iudicio?] Quare hoc iudicaſti? Tu quis es qui dixiſti, iuſtus ſum ante cõſpectũ K dominis?] Ante conſpectũ domini dixiſti, iuſtus ſum. Vtrunq; enim reprehẽſibile eſt in homine. Vnũ, ſi aut ſuperbe dicat, aut falſom ſit iuſtũ eũ eſſe, etiã ſecundũ humanã iuſticiã: Alterũ autẽ, quia nunquã vere ab homine dici poteſt, Quòd ante cõſpectũ dei ſit iuſtus,] cui cõparať quilibet iniquus eſt. Aut dicis quid prodeſt tibi, aut quid faciã ſi peccaui?] Hoc enim ei videtur Iob dixiſſe deo, quaſi aut deo proſit peccatũ eius, vt iſto dolore ad impietatẽ cogat, vbi ait, Nolite me docere impiũ eſſe: Aut bonũ eſt tibi ſi iique egero, aut deo noceat peccando, & ideo illũ ſic inſequatur deus quaſi hoſtem ſuũ premẽs, ne aliquid ab illo mali patiatur: Nã hoc etiã dixerat, Si ego peccaui, quid poſſum tibi facere? Aut ſi multa iniuſta feci, quid poteris facere? Ad vtrunq; ergo Heliu reſpondit, cõſequentibus verbis, Ego dabo tibi reſponſum, & tribus amicis meis: Aſpice in cœlũ & vide, reſpice in nubes q̃ altæ ſint à te, ſi peccaſti, quid agis?] Cõfirmat quod ab eo dictum eſt, Si ego peccaui, quid poſſum tibi facere? Plus eſt, multa iniuſta feciſti, q̃ quod ſuperius dixit, peccaſti. Sed tamẽ quid poteris facere deo?] quando ne nubes quidem poteris lædere. L

Et ſi iuſtus es, quid dabis ei?] Econtrario quo modo iuſticia tua nihil ei prodeſt, ſic iniuſticia nihil nocet.

Aut quid de manu tua accipiet?] Etiam ſi dare velis propter ſacrificia, quæ ſtulti putãt deũ ſumere velut eis indigentẽ. Viro ſimili tui impietas tua, & filio hominis iuſticia tua, vel illa nocet, vel hæc prodeſt.] Sed his verſib' cõfirmauit potius q̃ refellit ſeotentiã, quã dixit Iob, Si ego peccaui, quid poſſum tibi facere? Conſequẽter ergo oportet vt oſtẽdat, quare in hac vita homines affligantur iniuriis malorũ ioter quos etiã diabolus cũ angelis ſuis numeratur priceps iniuriarũ & iniquitatũ omniũ. Cũ enim deo nõ poſsint nocere peccantes, cur eos tradit in poteſtatẽ affligendo malis? Et exponit deinceps, dicens, A multitudine clamabũt, vociferabũtur a brachio multorũ, & nõ dixit, vbi eſt deus qui fecit me.] A deo * † enim patiuntur hæc, vt dominũ quęrãt, * † al. ad hoc. nõ vt inaoiter vociferentur. Quòd aotem air, fecit me, pro documẽto eſt. Quia quæreotẽ ſe nõ relinquet quẽ ipſe fecit. Qui diſtribuit cuſtodias nocturnas:] Tempora huius ſeculi ſub certis poteſtatibus ordinatã, quia nec in iſta erroris nocte relinquet hominẽ ſine cuſto- M dia qoi eũ fecit. Qui ſeparat me à quadrupedibus terrę, & à volatilibus cœli ſapientiorem me fecit.] Sic enim quærendus eſt dominus in afflictionibus vitæ huius, vt nõ ab eo terreoa bona deſideremus, qoia iã beſtiis meliores ſumus antequã illa accipiamus. Ibi clamabont & non audies.] Ibi dixit, in multitudine in afflictione clamantiũ, & à brachio moltorũ. Aut certe ibi, propter hoc, ſicut eſt, Ibi ceciderunt qui operãtur iniquitatẽ: Et Pſal. 35. nõ audies quod dixit, de eo dixit, ab iniuriis malorum, ſubaudiendũ clamabunt. Vana enim nõ vult dominus videre.] Non vult ſubuenire vana petẽtibus, & nõ ideo vociferantibus in afflictione vt bona ſempiterna percipiant, cũ propterea ſeparati ſint à quadrupedibus terræ, & ſapiẽtiores facti volatilib' cœli: Sed vociferãtur, quia nõ ſunt in huius ſeculi iniquitate fœlices. Ipſe enim omnipotens perſpicit eos qui faciunt iuſticiã, & ſaluũ me faciat.] Sicut ipſe videt faciẽtes, qui cordis intima perſpicit, ſic ea ſalute ſaloos facit, quam ipſe videt in occulto. Quia nec oculus vidit, nec auris audi- 1. Cor. 2. uit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus Eſaia 64. diligẽtibus ſe. Ideo etiam ſi perturbetur vana ſalus hominis, dat tamẽ auxilium de tribulatione pater qui videt in

A det in abſcondito. Iudicare itaque eum ſi pores,] col-
Mat. 6. laudare eum ſicuti eſt. Hoc enim viſus eſt Iob dicere, cũ
ait, Vtinã eſſet nobis arbiter. Et nunc quia nõ eſt vi-
ſitans irã ſuam, nec cognouit delicta vehementer.] Co-
Pſal. 50. gnouit ad vindictã. Vnde eſt, Quoniã iniquitatẽ meã
ego cognoſco. Et in eodẽ loco, Auerte faciẽ tuam à pec
catis meis. Cognouit ergo delicta: Nam ideo patiuntur
homines tribulationes in hoc ſeculo. Sed non vehemẽ-
Verba ter, quia partibus corrigens das locum pœnitẽtiæ. Et
Helin. Iob vanè operuit os ſuũ, in ignorantia ſua verba multi-
De cap. 36. plicat.] Suſtine me puſillũ vt te doceã, adhuc enim in
me ſunt ſermones, ſuſcipiens ſcientiã meam de longe.]
2. Cor. 5. Quoniã quandiu ſumus in hoc corpore, peregrinamur
à domino. Operibus autem meis quæ iuſta ſunt lo-
Pſal. 49. quar.] Ne dicatur ei quod peccatori dicit deus, Quid
tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamẽtum meum
per os tuũ? Tu verò odiſti eruditionem: Ergo hic operi-
bus loquendum eſt: Nam ſcientia de longe ſuſpicitur ex
1. Cor. 13. parte & in ænigmate: Cum autẽ venerit quod perfectũ
eſt, quod ex parte eſt, auferetur, & nõ iam de longe erit,
1. Ioan. 3. quoniã videbimus eum ſicuti eſt. In veritate & non
B iniuſta verba iniuſtè intelliges:] Ea ipſa quæ patiebatur
Iob, verba dei dicit eſſe in veritate & non iniuſta, ſed ab
iſto iniuſte intelligi exiſtimat, quẽ putat cõqueri ſe im-
meritò pati, cum etiã de iuſtorum tribulatione dictum
1. Petri 4. ſit, Tẽpus eſt vt iudiciũ incipiat à domo domini. Et
ſcito quia dominus non abijciet innocentem,] quãuis
corripiat quẽ diligit, & flagellet omnẽ filium quem re-
Hebre. 12. cipit. Fortis robore cordis non viuificat impiũ,] quã-
uis ad tempus ei parcere videatur. Et bene fortis robore
cordis, quia tunc eum nõ viuificabit, quando ſerò pœni-
tentiæ locũ quærit cum lachrymis, & non inueniet, nec
flectet ad miſericordiã fortiter iudicantem, quem mo-
do miſericorditer admonentem contemnit. Et iudi-
cium pauperibus dabit,] qui iudicent eos à quibus pa-
tiuntur iniquitatẽ. Et bene pauperẽ, vt ſuperius impium
diuitem intelligas, id eſt, ſuperbum. Non aufert à iu-
ſto oculos eius,] etiã cum eum velut in fornace probat
tẽtatione tribulationis. Non ei auferet intelligentiã,]
qua cognoſcitur & colitur deus. Ex quo ſatis oſtendit
impiorũ pœnã eſſe ipſam cæcitatẽ, etiã cum videtur eis
parci. Et cum regibus in ſolio,] ſubauditur, ſedere eos
fecit, hoc eſt iuſtos. Reges autem dicit qui carnẽ ſuam
Lucæ 14. regunt, vnde eſt illud, Quid eſt rex qui vadit cõmittere
C bellũ cũ alio rege &c. Et ſedere eos fecit in perpetuũ,
& exaltabuntur.] Et hic ſubauditur quod ſupra dixit, cũ
regibus in ſolio. Exaltabuntur autem dixit, quoniã hu-
miliati ſunt. Et qui compediti ſunt compedibus:] A
Philip. 1. quo vinculo dicit apoſtolus ſibi bonum eſſe diſſolui, &
eſſe cũ Chriſto, id eſt, retinacula huius vitæ, in qua cor-
Sapien. 9. pus quod corrumpitur aggrauat animam. Capiẽtur
in funibus paupertatis.] Conuincientur longis conſue-
tudinibus delectationũ carnalium, quæ ſunt de rerũ in-
digentia quibus mortalis vita ſuſtentatur & agitur. Et
annunciantur eis opera eorum.] Non vtiq; bona, ſiue
iſta ipſa concupiſcentialia, de quibus dicitur, Scio quia
nõ habitat in carne mea bonũ. quæ etiam ſi non regnẽt
in noſtro mortali corpore ad obediendũ eis, nõ tamen
deſunt, ſine quibus ad hæc homo venire meruit ex tra-
duce peccati. Et delicta cum fuerint roborati.] Ipſa
ſunt opera quę ſuprà dixit, Nõ enim infirmis facilè poſ-
ſunt annũciari, id eſt manifeſtari, ſed iis qui iam ita pro-
fecerunt vt tranſierint omnem iſtam iniquitatem, quæ
vulgo nota eſt in apertiſsimis operibus flagitioſis & fa-
Abac. 2. cinoroſis. Sed iuſtum exaudiet,] eum ſcilicet qui ex

fide viuit, vt gratiæ dei deputet, non meritis ſuis, nõ ſo- D
lum, quòd ſecundũ vitæ iſtius modũ iuſtificatus eſt, ſed
etiam quod reſtat, vt ab vniuerſo delictorũ malo libe-
retur. Quẽ annunciat veritas,] fidelibus cum fuerint
roborati: Quãdo capientur in funibus paupertatis.]
Adhuc enim compediti ſunt compedibus nõdum exal-
tati, vt ſedeãt in ſolio cum regibus in perpetuum. Et
dixit qui conuertentur ab iniquitate.] Et dixit, ſubau-
diendum eſt deus. Si obaudierint, & ſeruierint, com-
plebũt dies ſuos in bonis, & annos ſuos in gloria.] Tunc
verò nullũ peccatũ erit in homine, quia nulla erit mor-
tis cõtentio, id eſt, indigentia mortalitatis, quæ facta eſt
de peccato, cum iã dicetur, Vbi eſt mors contentio tua? *1. Cor. 15.*
Impios vero non faciet ſaluos,] eo quòd noluerunt
ſcire deum: Hoc ad gẽtes magis videtur pertinere. Et
cum monerẽtur inobedientes erãt.] Hoc ad Iudæos &
omnes qui eis per inobedientiã ſimiles ſunt, etiam in ec
cleſia. Et hypocritæ corde ponent furorẽ,] quo do-
minum crucifixerunt. Non clamabunt, quia ligabit
eos,] honore nominis ſuper omnes gentes. Moriatur
ergo in iuuẽtute anima eorũ,] in ſuperbia qua ſe extol-
lebant veluti de meritis operum ſuorum. Et vita eo- E
rum vulneretur,] ab angelis. Commodius accipitur à
nunciis veritatis, quorum aliis odor vitæ in vitã, aliis o- *2. Cor. 2.*
dor mortis in mortẽ. Quòd tribulauerint infirmum
& inualidũ.] Illud infirmum dei, quod fortius eſt homi *1. Cor. 1.*
nibus. Iudiciũ verò mãſuetorum ſtatuet,] ipſe domi-
nus exemplo manſuetudinis ſuæ differens etiã vindictã
imitãtium ſe, ſed tamen certo futurã. Et quia decepit
te ab ore inimici abyſſus,] Decepit, ſicut viſum eſt per-
ſecutoribus eius profunditas huius ſeculi Chriſtũ ab o-
re falſi teſtis, ad ipſum enim dominũ cõuertit ſermonẽ.
At effuſi ſubter ea] ſubaudiẽdum deceperunt te, gra-
uati enim terrenis cupiditatibus ſubter abyſſum effuſi
dicti ſunt. Et deſcendit menſa tua plena pinguedine,]
ſacramẽtum corporis & ſanguinis eius panis qui de cœ-
lo deſcendit: Non deficiet iuſtos iudicium.] Quãuis *Ioan. 6.*
edant pauperes & ſaturẽtur ad imitandas paſsiones do-
mini, parati de plenitudine charitatis, non tamen ideo
non facit iudicium ipſorum cito. Et ira ſuper impios
erit propter impietatem munerum quæ accipiebãt ini-
quitatibus.] Omnia munera dicit quæcunque cõmoda
temporalia, propter quæ commoda iniquitates fiunt.
Non te auertat voluntas animi.] Domino dicitur, nõ F
monẽtis authoritate ac iubentis audacia, ſed locutione
prophetiæ per imperatiuum modum futura prædicen-
tis: ſicuti eſt, Accingere gladium tuum ſuper femur potẽ *Pſal. 44.*
tiſsime. A precibus infirmorum,] cũ in neceſsitate fue
rint clamãtium, Infelix ego homo quis me liberabit de *Roma. 7.*
corpore mortis huius? Et omnes qui habent fortitu-
dinem,] præſumentes de operibus ſuis, & ſuam iuſtitiã
volentes conſtituere. Nolite extrahere per noctem:] *Roma. 10.*
Manifeſtum ſit quòd eos à populo ſecernis, ſiue illos ſu-
perbos qui de oliua facti ſunt, ſiue ſarmenta de vite am-
putata, vnde hæreſes & ſchiſmata exorta ſunt. Vt a-
ſcendãt populi pro eis:] vt inſerãtur infirma huius mũ- *1. Corin. 1.*
di cõfuſis fortibus: Quoniã qui ſe humiliat, exaltabitur: *Lucæ 14.*
& qui ſe exaltat, humiliabitur. Sed cura ne quid fa-
cias indecens:] Ne nomen domini dei & doctrina bla- *Eſaiæ 52.*
ſphemetur, dum dicunt, quorũ iudicium iniuſtũ eſt, Fa- *Roma. 3.*
ciamus mala, vt eueniãt bona. Hoc enim elegiſti ſu-
per inopiã:] Non ſolum elegiſti inopiam cõfitentis, ſed
ſuper hanc vitæ ac morum decus, vt doctrina ſalutaria
ornetur in omnibus. Ecce deus cõſolabitur,] vel ro-
borabit, in fortitudine ſua:] Quia etſi crucifixus eſt ex *2. Cor. 13.*

G infirmitate, ſed viuit ex virtnte dei. Quis enim eſt ſi-
cut ille potens?vel quis eſt qui diſcutiat opera eius]tan-
quã iudicans de illo, cum ipſe ſit iudex viuorũ & mor-
1.Tima. 4. tuorũ. Aut quis eſt qui dicat ei inique?Memento quia
magna ſunt opera eius quẽ laudauerunt viri.] Euange-
liſtæ atq; omnes prædicatores verbi miniſterio ſuo vita
cõgruentes. Omnis homo reſpicit ad eum,] memor
infirmitatis humanæ.Quicunq; cõpunguntur homines
pœnitentia peccatorũ,homines ſunt. Ecce deus mul-
Roma. 5. tus,& neſciemus.] Multus, quia ſicut abundauit pecca-
Roma. 11. tum ſuperabundauit gratia. Neſciemus autẽ ex perſona
eorũ dictum eſt,quorũ ex parte cæcitas facta eſt, donec
plenitudo gẽtium intraret. Numerus annorũ eius in-
finitus.] Propter æternitatẽ poſitum eſt. Et innume-
rabiles ſtellæ & pluuiæ.] Hoc enim quod homines præ-
dicatores impleuit euãgelium, numerabile eſt vſque in
conſummationẽ ſeculi, donec auferatur ſcientia quæ ex
parte eſt, & veniat quod perfectum eſt facie ad faciem.
1. Cor. 13. Effundetur imber per ſemitas ſuas,] Non enim viæ
malorũ capient eum. Fluent nubes & tenebraſcẽt ſu-
per homines plurimos.] Quia etſi obuelatum eſt euan-
H geliũ,in his qui pereunt eſt obuelatũ: Horã cõſtituit
iumentis, & ſciunt cubilis ordinem] Quoniam cogno-
Eſaiæ 1. uit bos poſſeſſorem ſuum,& aſinus præſepe domini ſui.
Pſal. 110. In his omnibus non obſtupeſcit animus eius.] Initium
ſapientiæ timor domini. Nec mutatur cor tuũ à cor-
pore,] vt eleuatũ à terra ſurſum habeatur ad dominum.
Ioan. 9. Si cogitauerit extendere nebulam,] vt qui vidẽt cæci
fiant, æque per tabernaculum expandit eam,] In car-
ne quippe mortali tanquã tabernaculo habitãs per eam
non eſt agnitus à perſecutoribus dum eis ceſsit, & eam
extendit atq; expãdit in cruce. Ecce fundit ſuper om
nia lucem ſuã,] quam abſcõderat, cum cæcitas ex parte
Roma. 11. in Iſraẽl fieret. Effundit ſuper omnes gentes, & radi-
ces maris contexit.] Cupiditatẽ ſeculi redarguit. Non
enim ad abſcõdendum lux contegit,ſed ad manifeſtan-
dum. In eis enim iudicabit populos oſtẽdendo illis pec
cata eorum per lucẽ veritatis. Dabit eſcã plurimis:]
vtique ignoſcentibus, cũ arguuntur peccata ſua, & eſu-
† In ma- rientibus ac ſitientibus iuſtitiã. Immanibus† contexit
nibus. lumen.] Si ab eo quòd ſunt immanes,his qui nõ dimit-
tunt peccata hominibus, cũ ſibi adeo dimitti velint. Si
autem ab eo quod ſunt manus his qui de manibus ſuis:
I hoc eſt,de operibus extolluntur ſeipſos iuſtificãtes.Cõ-
texit enim lumen,ad hoc dixit,ne videatur ab eis. Quia
Roma 1. excæcatum eſt inſipiens cor eorũ. Et mandauit de eo
in contrariũ,] vt qui faciunt veritatem, vel dimittendo
dimittatur eis, vel confitendo mala ſua vt gratiæ dei
ſubdantur, ipſi veniunt ad lucẽ vt manifeſtantur opera
eorum,quoniã in deo ſunt operata,non in ipſis. Cõtra-
rius eſt enim & immani miſericors,& ſuperbo humilis.
Vt nunciaret ſuper illo amico ſuo,] ſuper illo lumi-
ne, hoc eſt, de illo quod contexit vt abſcõderet imma-
ni & ingrato,vel id annunciaret,id eſt aperiret,non iam
ſeruo ſub lege, ſed recõciliato per gratiã, vt amico ſuo,
Mat. 20. imitatori ſuo: Quia & filius hominis non venit mini-
ſtrari, ſed miniſtrare. Poſſeſsionẽ cõtra eos qui aſcẽ-
dere nituntur.] vt ipſum lumen poſsideant qui ſe à ter-
renis extrahunt. Ipſis enim annunciatur qui ad hoc ni-
tuntur aſcendere, quia cum aſcenderint, non opus erit
annunciatore facie ad faciẽ videntibus. Cõtra eum ve-
ro quod ait aſcendere nituntur, non quaſi aduerſantes,
1. Theſſ.4. ſed obuiam euntes ſicut apoſtolus dicit, In obuiã Chri-
ſto. Sed & in hoc obſtupuit cor meũ,] admiratione.
De cap.37. Et euulſum eſt de loco ſuo,] de terrenis rebus quibus
delectabatur, vt ſurſum habeatur ad dominum. Au- K
dite ſonitum terroris & vocis eius.] Hinc eum apparet
iſta in ſpiritu dicere. Nam incipit dicere cur euulſum ſit
cor eius de loco ſuo, authoritate ſcilicet euangelij per
totũ orbẽ terribiliter ſonantis, Pœnitentiã agite,appro- Mat. 4.
pinquabit enim regnum cœlorũ. Et ſtrepitu oris illi-
us exeunt,] ad eos vtique qui foris ſunt in delectationi-
bus rerum viſibiliũ. Subter vniuerſum cœlũ circuit,
& lumen eius in finibus terræ.] Dum eccleſia per om-
nes gentes diffunditur. Poſt eum fremet vox.] Poſt
primum aduẽtum eius nouiſsima tuba ſecundi aduẽtus
eius in claritate tonabit. In ſonitu ſuperbiæ ſuæ.] Su-
perbiam pro celſitudine poſuit: quia primus aduentus
in humilitate fuit. Et non poterit inueſtigari eum au-
dita fuerit vox eius.] Nunc ergo quæratur dominus dũ
inueniri poteſt: hoc eſt, comprehendi ad ſalutem per fi-
dem non fictam. Tunc enim non poterit cum venerit
iudicare,& audita fuerit vox eius dicentis,Ite in ignem
æternum. Quoniã ſera tunc erit & infructuoſa infide- Marci 13.
lium pœnitentia. Tonabit fortis in voce ſua mirabi-
liter:] Quia non fortitudinis eius, ſed infirmitatis no-
ſtræ ex participatione mortalitatis vox illa fuit primi L
aduentus eius,de quo dictum eſt,Quod infirmũ eſt dei, 1. Cor. 1.
fortius eſt hominibus. Fecit enim magna quæ neſcie-
bamus.] Hæc in primo aduẽtu:Et ideo poſtea ad exigẽ-
da quæ dedit,iudex venturus eſt. Quæ neſciebamus au-
tem, dictũ eſt ex perſona eorũ quos latuit diuinitas do-
mini in infirmitatẽ carnis intuentes. Præcipiens nubi
vt ſit ſuper terrã,] carni ſuæ,vt per ſacramẽtum accipia-
tur in memoria eius ad imitationem humilitatis & for-
mationẽ charitatis. Et tempeſtas pluuiæ & tempeſta-
tes imbrium poteſtates eius.] Eſt enim nubes quędã ſu-
per terram. Sed quando exprimatur ad irrigãda corda
per pluuiã imbreſque ſermonis, quod fit cum ſacramẽ-
ta intelliguntur, nõ in noſtra, ſed in ipſius poteſtate eſt.
In manu omnis hominis ſignat.] Signat ei per opera
eius quàm reus ſit, vt ſciat omnis homo infirmitatẽ ſuã,
& clamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de cor- Roma. 7.
pore mortis huius? Introierunt autẽ beſtiæ ſub prote-
ctione,& quieuerunt in cubili.]Introierunt autem pec-
catores ſub indulgentia gratiæ, & quieuerunt in con-
ſcientia, remiſsis peccatis. De promptuariis ſuper-
uenit tempeſtas,] Tentatio de occulto rerum ordine: M
Et de promptuariis frigus,] de ſecretis iudicium in
eos qui non perſeuerant, vt refrigeſcat eorum charitas Mat. 24.
ex abundantia iniquitatis. Meritò enim contingit, dum
ſpem ſuam non in deo, ſed in hominibus ponunt. Et
ab ſpiritu dei dabitur glacies:] Non ſolum ex abundan-
tia iniquorum frigeſcent, qui ſpem ponunt in homini-
bus, ſed etiam ex operibus bonis ipſorum, in quibus eſt
ſpiritus dei dureſcunt quidam quaſi glacie liuoris, qui-
bus eſt Paulus odor mortis in mortem: Et ad hæc quis 2.Corin.2.
idoneus? vt intelligat quoniã rectè ac iuſtè à ſpiritu dei
dabitur glacies. Sicut enim carnalibus hominibus habẽ-
tibus contingit ex hominum iniquitate frigeſcere de-
ſperando, ita carnalibus laudari cupientibus contingit
ex hominum iuſtitia dureſcere inuidendo. Guber-
nat autem aquam qualiter illi placuerit,] vt pluat ſuper
vnam ciuitatem,& ſuper aliam non pluat. Quod ad im- Amos. 4.
brem attinet ſpiritalem pro ſubditarum aut non ſubdi-
tarum meritis animarum. Et frumentum ſi cupimus
irrigari diſſeminauit nubem lucem ſuam.] euangelium
incarnationis ſuæ, Et ipſa per circuitũ vertitur,] per
orbem terræ ipſa tractatur, In gubernaculis,] ad ope-
randũ omnia quæ mãdauerit eis. Gubernacula, in qui-
bus

A busilla nubes per circuitum vertitur, prædicatores ſunt
verbi, per quos eccleſię gubernantur ad operāda omnia
mandata dei. Hæc conſtituta ſunt ab eo ſuper terrā,]
à domino noſtro Ieſu Chriſto, ſiue in tribu, ſiue in terra
ſua:] Siue in tribu Iuda, vnde ſecundū carnē natus eſt,
& paſſus & reſurrexit, & aſcēdit in cœlum: Ex hac enim
geniti erant apoſtoli, & multi fratres propè inuenti &
ſalui facti: Siue ante paſsionē eius per ipſum vocati, ſiue
poſt aſcēſionem per apoſtolos in ipſa Hieruſalē, atq; in
eccleſiis Iudææ quæ erant in Chriſto, ſicut cōmemorat
Roma. 15. apoſtolus Paulus, propter veritatē dei, ad confirmandas
patrū promiſsiones, ſiue in miſericordia inueniri volue-
rit eam,] illā nubem ſcilicet in miſericordia voluerit
inueniri à credētibus gentibus. Hoc enim ſequitur, Gen
tes autē ſuper miſericordiā glorificare deū. Antibus
percipe hæc Iob,] Quaſi renouat intētionem, dicturus
de vocatione gētium. Sta & cōmouere virturē dñi,]
Noli moueri mente, aliquid tibi tribuendo. Scimus
quia deus poſuit opera tua,] reprobans vtiq; gloriantes
de operibus ſuis. Cum faceret lucē de tenebris,] cum
Ephes. 5. iuſtificaret impios. Fuiſtis enim aliquādo tenebræ, nunc
autē lux in domino. Scit differentiā nubium,] Euan-
geliſtarum aliorum ſibi ante paſsionē, aliorum poſt paſ-
B ſionē credētium. Et ingentes lapſus malorum.] Non
eorū qui lapſi ſunt crucifigentes eū, vt eos poſtea pœni-
teret, vt baptizarētur in eo: ſed eorū lapſus qui nec cor-
rigi potuerunt, perſeuerāter etiam poſtea perſequentes
eccleſiam, horum enim non parui, ſed ingentes lapſus
ſunt. Tua verò ſtola eſt valida.] Dignitas ſuperba,
tanquā in eum quippe dicitur qui de operibus ſuis au-
det extolli. Quieſcente terra ab auſtro, firmabis cū eo
cœlos?] Qui æqualiter ad videndū fuſi ſunt ab auſtro.
Terrā congruenter intelligimus eos qui de Iudæis cre-
diderūt in Chriſtum. Sicut enim ſol ab aquilonali terra
remotior eſt, auſtrali autē vicinior: ita quos prope inuē-
tos dicit apoſtolus luci euangeliſtarum, non abſurde
accipiūtur terra ab auſtro. Sicut autem cœlos Euāgeli-
ſtas ſolemus accipere, vt eſt, Cœli enarrāt gloriā dei. (de
Pſal. 18. his enim dictum eſt, In omnem terram exiuit ſonus eo-
rum, & in fines orbis terrę verba eorum.) Ita terras rectè
accipimus plebes, quibus euangelizatum eſt. Et quoniā
plebes quæ de Iudæa crediderunt, poſteaquam quieue-
runt exeuntes de hac terra, nunc enim hic non ſunt,
firmata eſt tamen authoritas euangeliſtarum in eccleſiis
quæ ſunt ex gentibus, firmata autē miſericordia dei, non
C iam o[illegible]lante authoritate eccleſiarum Iudææ quæ in
Chriſtū eſt: propterea ſenſus hic eſt, vt per interrogatio-
nem pronuncietur. Nunquid tu quieſcente terra ab
auſtro,] id eſt, iam non exiſtente in hac vita plebe vlla
Chriſtiana, ex Iudæis firmabis cum eo euāgeliſtas, & di-
uinatum ſcripturarū libros qui per manum dei non ſo-
lis Iudæis, ſed etiā gentibus æqualiter ad videndum fuſi
ſūt? Gratiā quippe dei cōmēdat & miſericordiā, ne quis
de meritis glorietur, quæ Iudęorū erat ſuperbia. Qua-
re doce me quid dicamus ei, & requieſcamus multa di-
centes,] quia non eſt quod ei dicant conuicti, nullū ſe
habere meritū per ſeipſos, ſed eius indigere miſericor-
dia. Nunquid liber aut ſcriba aſsiſtis mihi?] vt ſtans
faciā hominē tacere: Quare ergo non dicis?] ſi habes
quod dicas. Non enim quaſi dictanti mihi excipis, vt tu
nihil dicas. Sed vtiq; colloquimur, omnibus autē non
eſt viſibile lumen,] quod refulget in nubibus. Redit ad
ea quæ dicebat de ſpe remiſsionis peccatorū, & illumi-
nationis gratiæ per miſericordiā dei, refulget enim lu-
men in nubibus: Non tamē iſtarum nubium proprium
eſt, illuminantur enim. Aliud eſt enim quod fulget ſuo D
lumine, aliud quod refulget illuſtratum. Sed nō eſt om-
nibus viſibile. Multi enim putāt lumine ſuo fulgere ani-
mas cum ſapiētes ſunt: vnde ſunt illi, qui dicentes ſe eſſe Roma. 1.
ſapiētes, ſtulti facti ſunt. Et ſpiritus trāſit, & munda-
bit eas.] Hic ſpiritū dixit, de quo dictū eſt, Ab increpa- Pſal. 17.
tione ſpiritus irę tuæ, & à ſpiritu tuo quò fugiā? Per cor- Pſal. 138.
reptionis enim tentationē oſtenditur hominibus meri-
tum eorum, quia ipſi peccatis ſuis tenebræ ſunt, & egent
gloria dei, vt illius lumine illuſtrari velint, illi dātes ho-
norem, non ſibi, atq; ita ſuperbia depoſita, mundentur à
delicto magno. Nā ſpiritus ſanctificationis non tranſit,
ſed manet. Ab aquilone nubes coloris aurei,] ab ſce-
leratiſsima impietate, & à deo lōge remota, veniunt ta-
men mundati, atq; cōuerſi, & illuminati ſapientia, vnde
niſi gratiam qua nō merita attenduntur, ſed peccata di-
mittūtur? vnde ille cū ſibi vellet ignoſci, Doceā, inquit, Pſal. 50.
iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur: tanquam
nubes ab Oriēte vel Aquilone iam coloris aurei, illumi-
natis tenebris ſuis. In his eſt magna gloria & honor
omnipotētis,] Cui plurimū dimittitur, plurimū diligit.
Quoniā poteſt & impiū iuſtificare qui eſt omnipotens.
Et nō inueniemus aliū ſimilē virtuti eius.] Solus enim E
hic peccata nō fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. 1. Petri 2.
Solus enim deus verax, omnis autē homo mēdax: vnde Pſal. 115.
vicit cū iudicaretur deus homo factus, qui iuſte iudicat,
nō putas exaudire eum? Non itaq; homo de venia deſpe
rādo addat peccata peccatis, tanquā addictus iam dā-
nationi, quia certus eſt de iuſtitia dei, ſub qua nō poteſt
eſſe impunitus. Ita enim deus iuſtè iudicat, vt etiā exau-
diat veniā deprecantes, & tāto magis quāto magis iuſte
iudicat. Non enim iuſti iudicij eſt pœnitentes ſupplices
miſcere cū iis qui recuſant humilitatem & ſatisfactionē
pœnitentiæ. Propterea timebunt eum homines,] ſi ſe
homines eſſe meminerint, confitendo peccata ſua, quia
adhuc homines ſunt, quibus dicitur, Nónne homines
eſtis? Timebunt quoq; eum & ſapiētes corde,] ne ſibi
tribuendo quod acceperunt, & dicendo ſe eſſe ſapiētes,
ſtulti fiant. Poteſt enim auferri ſuperbis, quod datur hu-
milibus. Quapropter & ſapientes quamuis cordis illu- Roma. 1.
minatione, nō linguæ iactatione ſapientes ſint & reges,
ſpiritaliter iudicantes terrā, ipſi autem à nemine iudicē-
tur, ſeruiant tamen domino in timore, & exultent cum F
tremore ne pereāt de via recta. Deus enim eſt qui ope- Philip. 2.
ratur in eis & velle & operari pro bona voluntate.
Et poſteaquam quieuit Heliu loqui, dixit dominus ad De cap. 38.
Iob per turbinem nubis.] Etiam ſi hoc modo vox iſta
facta eſt quomodo ad Moyſen, vel quomodo cum ſe
dominus tribus diſcipulis in monte oſtendiſſet, tamen
quòd non dictum eſt ſimpliciter per nubē, ſed per tur- Mat. 17.
binem nubis, hoc ſignificari arbitror, quòd non per ſa-
nam carnem interrogatus, hoc eſt tentatus eſt Iob, ſed
per tribulationem perturbationémque carnis. Quis
eſt qui celat meum conſilium, contemnens ſermones
in corde, & me putat dare?] Nemo eſt ergo qui ſe im-
meritum pati aliquid aſperum dicat, quia ſi non factis,
ſaltem verbis peccatur: & ſi non verbis, ſaltem temera-
ria præſumptione intus in corde, vel ſermonibus cogi-
tationum. Et deum non latet, nemo flagellatus dicat in-
digne ſe accipere diſciplinam: quaſi vltrà non ſit quo
per illam proficiat. Sciendum eſt enim, ſic in princi-
pio libri huius diabolo laudatum Iob teſtimonio dei, &
in fine tribus amicis eius, vt tamen noſſet deus quantū
ei deeſſet ad perfectionem, quo etiā laudabiles ſecun-
dum hanc vitam viros, & deo iam placentes, paterna

G flagella perducunt, quæ noluit ab apoſtolo remouere,
2. Cor. 12. dicens, Sufficit tibi gratia mea: Nã virtus in infirmitate
perficitur. Accingere tanquã vir lumbũ tuũ:] Signi-
ficat ad hoc pati dura & amara dei ſeruos in hoc ſecu-
lo, vt omnes affectiones ſuas à terrenarũ delectationũ
fluxu colligant atq; conſtringant. Interrogabo te, tu
autẽ reſponde mihi: Vbi eras cũ fundarẽ terrã?] Hinc iã
cõmendare incipit eminentiã domini noſtri Ieſu Chri-
ſti, quia in ipſo eſt ſalus omniũ percuſſorũ venenata ſua-
ſione ſerpẽtis, ne in ſe ſibi quiſpiam eſſe ſalutẽ putet. Ille
Pſal. 81. enim deus nõ ſicut dictũ eſt. Dij eſtis & filij altiſsimi: ſed
Philip. 2. cui rapina non ſit eſſe æqualẽ patri: & filius hominis, nõ
Pſal. 145. ſicut filij hominum in quibus non eſt ſalus: ſed per par-
Ioan. 1. ticipibus ſuis. Non enim iuſtus tantùm, ſicut Iob, ſicut
Paulus, ſicut eccleſia, ſed etiam iuſtificans tanquã vni-
genitus à patre, plenus gratia & veritate. Ad inſinuãdã
ergo differentiã diuinæ humanitatis eius, in quo prin-
Ioan. 14. ceps huius mũdi nihil inuenit: quia in paſsione quæ nõ
Pſal. 68. rapuit tunc hæc exoluebat, & iuſtificationẽ ſanctorum
per peccatorũ remiſsionẽ, quibus ſanctis in vnũ reda-
ctis, ſit corpus eius eccleſia, cuius & particula eſt Iob ſe-
cũdum hiſtoriã, quia iuſtificatus, & figura vniuerſæ, per
H propheti ã incipit dicere quæ dicturus eſt. Vbi eras cũ
fundarẽ terrã?] Verũ quia nondum erat, an quia nõ per
eum fundata eſt, ſicut per vnicum filium, & terrã iſtam,
an ipſam eccleſiã? Ipſa autem accepit lapidem angularẽ,
de quo mox dictura eſt. Indica mihi ſi noſti ſcien-
tiam.] Hæc enim quæ à domino pro nobis temporali-
ter geſta ſunt, ad ſcientiam pertinent. Quis poſuit
menſuras eius ſi noſti?] ſecundum diſtributionem do-
Epheſ. 4. norum ſpiritalium. Vnicuique enim noſtrum da-
ta eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.
Pſal. 67. Propter quod dicit, Aſcendens in altum, captiuauit ca-
ptiuitatem, dedit dona hominibus. Quia ſi totum cor-
pus oculus, vbi auditus? Secundum menſuram quippe
vniuſcuiuſque partis incrementum corporis facit, in
ædificationem ſui in charitate. Aut quis eſt qui in-
duxit ſuper eam funiculum?] vt eam faceret hæredita-
1. Cor. 12. tem ſuam, diſtinguens ab eis quibus dicit, Non noui
vos. Nouit enim dominus qui ſunt eius. Aut ſuper
Mat. 7. quo circuli eius fixi ſunt?] Quia conſtringunt eam ne
2. Tim. 2. diſſoluatur, diuini libri fixi ſuper deum: Quia quiſquis
eos ſine illo interpretari voluerit, fluitet atque erret ne-
Pſal. 117. ceſſe eſt. Quis eſt autem qui miſit lapidem angula-
I rem?] Super eam, quem reprobauerunt ædificantes.
Quando facta ſunt ſydera,] ſimul baptizata tot mi-
lia verbo vitæ, inter peccatores tanquã in tenebris ful-
gentia. Laudauerunt me voce magna omnes angeli
mei,] euangeliſtæ. Concluſi portis mare,] populos
amaricantes amore terrenorum. Sed quare portis? An
forte vt non ſolum modũ haberet exercẽdi iuſtos per-
ſecutionibus, ſed etiam vt liceret iuſtis inde egredi?
Cum fremeret ex vtero matris ſuæ, volẽs progredi]
Cũ iraſceretur in concilio Babyloniæ ciuitatis, fornicã-
tis amore huius ſeculi, volens extendere perſecutiones
ſuas ad perdẽdos de terra eos de quibus dictũ eſt, Non
Ioan. 17. peto vt tollas eos de ſeculo: ſed vt tollas eos de malo.
Circũpoſui illi nubem operimentum.] Non enim bo-
ni tantùm, ſed etiam mali multi amatorẽſque huius ſe-
culi ſacramẽto corporis Chriſti ſubiecti ſunt: Cuius au-
thoritate à ſanctorum perſecutione reprimuntur. Et
nebula obuolui illud.] Ignorantia qua terrenã inde ex-
pectant fœlicitatem, terrenámq; infœlicitatem timent:
Et propterea timent quos niſi ita eſſet perſequerentur.
Non enim ſolũ dictũ eſt, Edent pauperes & ſaturabun-
tur, & laudabũt dominũ qui requirunt eũ: ſed etiã dictũ K
eſt, Manducauerũt & adorauerunt omnes diuites terrę. Pſal. 21.
Et poſui illi terminos, & imponẽs clauſtra & portas.]
Terminos quibus ſæuitia cohibeatur, non vt nihil affli-
gat, ſed quouſq; exerceat: Clauſtra, vt iniuſti nõ progre-
diãtur: Portas, vt ab eis iuſti egrediãtur. Et dixi, Huc-
uſq; venies, & non tranſibis:] Sicut ipſe diabolus modũ Iob. 1. & 2.
accepit quouſq; affligeret Iob, ita illud mare quouſque
perſequeretur eccleſiã. Sed in temetipſo cõminuẽtur
fluctus tui,] alterna vaſtatione diſcordiarũ atq; bellorũ.
Aut nũquid tecum lucẽ cõſtitui matutinã? Id eſt, cũ
cõſilio tuo tẽpus reſurrectionis prædeſtinaui? Aut co-
gnouit lucifer ordinẽ ſuũ?] ſubaudiendũ eſt, Nunquid
tecum. Dominum autẽ luciferum dicit, propter ipſum
matutinum reſurrectionis exortum. Non enim de alio
dici potuit, Et lucifer oriatur in cordibus veſtris. Ipſe 2. Petri 1.
agnouit ordinẽ ſuum,] vt eſſet primitiæ dormiẽtium,
primogenitus à mortuis, caput eccleſiæ ſecuturo etiam 1. Cor. 15.
corpore in futura reſurectione ſanctorum. Apprehẽ-
dere pẽnas terræ,] dictũ eſt, Si recipiã pennas meas in Pſal. 138.
directum: virtutes vtiq; ſpiritales fideliũ quibus à ſecu-
laribus ſuſpẽduntur illecebris: Excutere impios ex ea.]
Ad hoc enim prior tanto autẽ reſurrexit agnoſcẽs or- L
dinem ſuum, vt fidẽ reſurrectionis inſinuaret, atque per
ipſas pẽnas eccleſiæ vbique prædicatus miniſterio cir-
cumuolãtium nunciorũ iuſte aprehẽdat eas in opus iu-
dicandi duodecim tribus Iſraël, cũ venerit excutere im-
pios ex eccleſia, qui nũc ante iudicium permixti tolerã-
tur. Et tu ſumens terræ lutum figuraſti animal.] Siue Geneſ. 1.
ipſum Adã cõmemoret, ſiue quòd nunc ſexta ætate ſe-
culi, ſicut tũc ſexto die de peccatoribus tanquã de luto
terræ homo factus eſt, ſecundũ imaginẽ eius qui creauit
eum. Nõ vtiq; hoc fecit eccleſia, ſed in hoc potius facta
eſt per verbum opportuno tempore incarnatum, per
quod facta ſunt omnia. Et famoſum eũ poſuiſti ſuper Ioan. 1.
terrã?] Magis iſte homo famoſus poſitus ſuper terrã, qui
ſexta ætate ſeculi factus eſt, quàm ille qui ſexta die ante-
quã eſſent cæteri homines per quos diffamaretur: Niſi
forte, quia nunc ita innotuit. Et abſtuliſti ab impiis lu-
cẽ] Sicut ille qui venit, vt qui non vidẽt videant, & qui Ioan. 9.
vidẽt, cæci fiãt: Aut brachium ſuperborum cõminui-
ſti?] Potentiã eorum, ſicut ille qui infirma mundi elegit 1. Cor. 1.
vt confunderet fortia. Aut veniſti ad fontem maris,
ſicut ille cui venienti patuit confitẽdo quicquid occul-
tum erat in cordibus eorum qui credendo in eum iu- M
ſtificati ſunt. Nam quem fontem maris melius accipi-
mus, niſi ſecretum vnde erumpit omnis hæc amariſsi-
ma impietas, quæ ingẽtes fluctus iam manifeſtorum ma
lorum operum concitat, quæ vident homines in aper-
tis factis, qui fontem ipſum videre non poſſunt? Aut
in veſtigiis abyſsi ambulas?] Abyſſus hic recte intelli-
gitur vita ſecularis, quæcunq; eſt in profundo malorũ,
quò ſicut ſcriptum eſt, cum venerit peccator, contẽnet: Prouer. 18.
quia ipſi quoque deſperatiſsimi ſubiecti gratiæ remiſ-
ſionis peccatorum, ſalui facti emerſerunt, & receperunt
Chriſtum non in abyſſum quo premebantur, Sed in
locum eius vbi ambulabat calcans eos ambulet,] inha-
bitant eos Chriſtus in veſtigiis abyſsi remanentibus per
memoriã peccatorum ſuorum, vt dum recolũt vbi fue-
rint amplius diligant quem receperunt, à quo ſibi tanta
dimiſſa ſunt. Aut tibi aperiuntur metu portę mortis.]
Omnibus enim morientibus aperiuntur portæ mortis,
ſed non metu, ſicut vni illi qui deſtruendæ mortis cauſa
mortuus eſt: Aut certe aperiuntur ad reſurgẽdum. Aut
ianitores inferni vidẽtes te timuerunt?] ſicut illum vnũ
in quo

A in quo nihil dignũ morte princeps mũdi inuenit, quem tam cito dimiſerunt, quẽ inuiti amiſerunt. Inferi autem ianitores, aliquæ inferiores poteſtates morti præpoſitæ intelligendæ ſunt. Aut cognouiſti latitudinẽ ſub cœlo?] ſicut cognouit qui per illã diffudit eccleſiã. Narra ergo mihi quãta quæq; ſint.] Quis ergo hoc ſciat, niſi quẽ ille docuerit? Aut in qua terra habitat lux?] Ille enim docet, quia manifeſtatio verborũ eius illuminat, & intelligere facit infantes. Aut quis tenebrarum lo-

Pſal.33. cus?] Hoc ille vtiq; docet, qui dicit, Accedite ad eũ & il-

Eccl.10. luminamini. Hinc enim oſtendit eos tenebreſcere, qui

Rom.1. recedũt dum nolunt eſſe infantes. Initiũ enim ſuperbię hominis apoſtatare à deo. Inde qui nõ glorificauerunt deum, aut gratias egerunt, euanuerũt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor eorũ, & facti ſunt tenebrarũ locus. Niſi forte ille eſt tenebrarũ locus, qui excipit perſeuerãtes in peccatis, vt ipſi ſint tenebræ quarũ

Ephes.5. ille eſt locus, quẽ vere nullus hominum nouit. Similiter & terra in qua habitat lux, poteſt intelligi terra illa viuentiũ: id eſt beatitudo exceptura perſeuerantes in fide & ſpe & charitate, qui fuerũt aliquando tenebræ, nunc

Sapient.8. autem lux in domino. Si duces me in fines eorum,]

B quouſq; perueniunt qui tales ſunt. Quid eſt enim vbi non ſit ſapiẽtia dei?] quæ attingit à fine vſq; ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Cui vtiq; nullus hominum comparãdus eſt. Quod ſi & noſti ſemitas eorũ, nunquid ſcis quia tunc natus es, & numerus annorum tuorũ multus?] Quòd ſi & noſti ſemitas impiorum, qui vel tenebræ ſunt, vel tenebrarũ locus, quia omnes etiam qui iam ad deũ conuerſi ſunt, in ipſis ſemitis ambulauerunt antequã acciperent à deo gratiã, qua iuſtificat impium. Nunquid ſcis tamen, quia tunc tibi extitit cauſa mortaliter naſcẽdi in hoc ſeculo, cum caldẽ ſemitas inierunt primi omniũ hominũ parẽtes, qui præuaricatione impij manibus & verbis accerſierunt mortẽ, vt omnes in Adã morerẽtur. Non enim ex quo quiſq; in hac vita apparuit, computãdus eſt numerus annorum eius tam paruus, ſed ex quo facta eſt prima mortalis natiuitas. Cum enim, verbi gratia, natus eſt Abrahã, tunc omnes in illo Hebræi nati ſunt. Numerus ergo annorum vnicuiq; multus eſt ſecũdum mortalitatis originẽ, quæ exorta eſt in ſemitis impiorũ. Quis autẽ meminit fuiſſe ſe, aut cum eſſet, ſcire potuit eſſe ſe in lumbis patris ſui?

C Quandoquidem nec illud tempus quiſque recolit, quo non in parẽtibus, ſed in ſeipſo natus eſt, quo tẽpore certe nemo dubitat quod iam erat & viuebat & ſentiebat. Omnia autem ſcit illa ſapiẽtia quæ format omnia, non

1.Cor.1. tantùm illa ſupercœleſtia, ſed etiã illa mortalia. Et quia Chriſtus dei virtus eſt & dei ſapiẽtia, ſcit iſta ille qui etiã mortaliter nat⁹ eſt, nõ cõditione mortali, quia in mortuis liber, ſed miſeratione mortaliũ, vt à morte faceret liberos. Aut veniſti in theſauris niuis?] Id eſt, ad eam cognitionẽ perueniſti, ſicut ille ſciebat etiã opportunas cauſas imminentium ſcãdalorum ſecretas atq; abditas.

Matt.18. Nam inde appellat theſauros, ad probãda & exercẽda ſpiritaliũ corda, cum exclamaret, Vę mũdo à ſcandalis. Oportet autẽ venire ſcãdala: Væ autem illi homini per quem ſcandalũ venit. Per ſuperbiã quippe elati in alto more niuis congelaſcũt & cadũt. Ex quorum iniquitate abundante refrigeſcit charitas multorum. Qui autẽ ſuſtinẽt dominũ viriliter agẽtes, & ſpiritu feruẽtes, perſeuerent vſq; in finẽ, & ſalui erunt. Aut theſauros grandinis vidiſti.] Grãdo ſunt illi iniqui, quãdo non ſolùm torpẽt nullũ feruorẽ ſpiritus habẽtes, ſed etiã obſtinata duritia perſequẽdo vel irruẽdo contũdunt. Quæ repoſita ſunt tibi in tempus inimicorũ, & in die pugnæ & D belli.] Vel hinc quis nõ videat, cuius perſonam in prophetia geſtet Iob? Non enim huic vni homini repoſita ſunt iſta in tempore inimicorũ, & in die pugnæ & belli, ſed vtiq; vnico populo dei. Tẽpus quippe inimicorum eſt, donec tranſeat iniquitas, quæ quãto magis abundat, tãto magis aduerſus diabolũ acrius pugnandum atque bellandum eſt, ne charitas perſeuerantium refrigeſcat.

Vnde autẽ procedit pruina, quis hoc nouit?] niſi quia hæc vt initia parturitionũ ſunt. Pruina quippe minutiſſima grãdo eſt. Et diſpergitur auſter ſub cœlo] Auſter quãuis mortalibus carnibus grauis ſentiatur, nõ tamen vſpiã memini in ſanctis libris mali aliquid ſignificare, ſicut Aquilonẽ nũquam in bono. Illũ quia ea parte flat qua lux claret, iſtũ quia ex ea vnde lux eſt remotior diſpergitur. Ergo Auſter ſub cœlo, vt aduerſus illas omnes iniquitates auxiliũ aliquod intelligatur dei, quãdiu nõ-

Matt.7. dum in cœlo, ſed ſub cœlo ſumus. Quis præparauit flumen validę pluuię, & viã vocibus tempeſtatis?] Vide quemadmodũ tria illa breuiter complexa ſunt, quę dominus in tẽtationibus ponit contemnẽda his qui ædificãt ſuper petrã, & pernicioſa his qui ædificãt ſuper arenam. Pluuiã commemorauit & flumẽ & voces tem- E peſtatis, vbi vẽtos intelligimus. Pluuia ergo tẽtatur, qui ex ipſa celſitudine ſcripturarũ diuinarũ peccãdi occa-

Luc.7. ſionẽ prauè intelligẽdo accipit: tãquam ſi audiens, Cui

Rom.3. modicũ dimittitur, modicũ diligit, dicat ſibi, Faciamus mala vt veniãt bona, & permaneat in peccato vt gratia abũdet: & multa huiuſmodi, quibus ſe homines ſermonem diuinũ male interpretãdo ſubuertunt, impunitatẽ ſibi promittẽtes, quãdo miſericordia dei in diuinis libris commẽdatur. Flumine autẽ, quãdo ab hominibus qui hæc ita intellexerunt & acceperunt, tẽtatur. Flumen enim nunc dicit illud quod de pluuia colligitur, & torrens vocatur, cum ait, Quis præparauit validæ pluuiæ flumen, quòd impleatur, & ꝙ currat? Sicut ſunt vaſa iræ perfecta ad perditionem, quæ illo modo quo dixi, ſcripturas accipiũt. Per illos enim habet liberiorẽ curſum pernicioſa illa interpretatio, quã agri fructiferi non recipiũt. Et tãto maiore impetu impellit & deiicit & trahit quod inſtabile inuenerit, quãto videtur de authoritate diuina ſuſcepta. Vẽtis verò tẽtatur, quem inflãt inanes ſuaſiones hominũ ſuperborũ: id eſt, ex propria au- F thoritate verba vana iactantium. Qui ergo iudicio dei pręparatur ad perditionẽ, nõ obtemperãdo verbis eius, quod eſt ſuper arenã ædificare, non reſiſtit vẽtis talibus, & cadẽdo fit via vocibus tẽpeſtatis. Validæ autẽ pluuiæ dictum arbitror difficilis ad capiendũ, id eſt ad intelligendum. Vt pluat ſuper terram vbi nõ eſt vir.] Subaudiendũ eſt, Quis præparauit? Per virum autẽ videtur legem ſignificare, quæ data eſt Iudæis. Ergo ſuper gentes intelligimus imbrem euãgelij: in deſerto, vbi nõ eſt homo: in ipſis gentibus, vbi non erat aliqua authoritas cognoſcentis deum. Vt faciat inuium & inhabitabile, &

Galat.4. vt germinet herbæ viror.] Multi filij deſertæ magis ꝙ

Eſa.54. eius quæ habet virũ: In omnibus autẽ his quatuor verſibus, ſubaudiendũ eſt, Quis præparauit? Quis eſt pluuiæ pater?] ſicut ſpõſus qui filios ſuos miſit prædicatione regni cœlorũ irrigare terrã. Et quis eſt qui peperit glebas roris?] Bene ſuſcipientes illam prædicationẽ. Sic enim ait glebas roris, quomodo dicuntur vaſa vini ad hoc facta vt vinũ ſuſcipiant. De cuius vtero procedit glacies?] Vtrum glacies in bono accipienda eſt, propter ſtabilitatem & à fluxu cõtinentiam, vt ita dictum ſit, De cuius vtero procedit glacies: quemadmodũ illud, Quis

G eſt pluuiæ pater?An vterus pro ſecreto poſitus eſt,vt de
eius vtero procedat glacies:ſicur dedit illos deus in re-
Rom.1. probum ſenſum?An potius de illius vtero procedit gla
cies,qui perſuadendo impietatẽ qua intrinſecus plenus
eſt,facit frigeſcere& dureſcere amiſſo calore charitatis.
Quis enim hunc nouit?]Sicut ille qui ait duris & re-
Ioan.8. ſiſtentibus euangelio,Vos ex patre diabolo eſtis. Aut
pruinam in cœlo quis genuit?] quæ deſcẽdit ſicut aquæ
flumen. Quod de glacie in vltimo ſenſimus, hoc & de
pruina intelligendũ puto. Nec tamẽ fruſtra eſt additũ;
in cœlo,vt ex iis qui præſunt intelligãtur,imitãtibus ſa-
nè bonos nũcios veritatis , qui transfigurãt ſe ſicut mi-
niſtri iuſtitiæ:quò pertinet quod adiunctũ eſt,Quæ de-
Rom.8. ſcendit ſicut aquæ flumen: Aut faciẽ impij quis i abe-
fecit?]Id eſt,cõfudit. Quis niſi ille qui quos iuſtificauit,
ipſos & glorificauit ? Aut intellexiſti nexus Pleiadis , &
ſeptũ Orionis aperuiſti? An aperies Arcturos in tẽpore
ſuo,& veſperũ ſuper ędificationem eius induces?]Nam
& aſtrologia perſcrutãda eſt ad cognoſcendũ proprie-
tates iſtorũ ſyderum,vt hunc locũ intelligere poſsimus.
Miror & ſi hoc cõgruit ſermoni noſtro : & certe nimis
longũ eſt,trãſimus ergo ad alia.An quibuſdã ſyderibus
H nominatis,figura locutionis qua intelligirur à parte to-
tum,omnia ſydera accipiẽda ſunt. Si tamẽ & Maziroth
ſydus eſt, quod interpretatũ nec in Græca lingua inue-
nimus : Nã Hebræum eſſe nomẽ ſatis apparet.Ita enim
Pſal.109. à parte totũ intelligitur , & quod ſcriptũ eſt, Ante luci-
ferũ genui te.Non enim lucifer in omni creatura prior
eſt conditus,vt ante luciferũ,ante omnẽ creaturã dictũ
videatur:Sed per luciferũ omnia ſydera,quod eſt à par-
te totũ : Et per omnia ſydera, omnia tẽpora intelligun-
Geneſ.1. tur.De ſyderibus enim ſcriptũ eſt, Et ſint in ſignis & in
tẽporibus,vt domin⁹ natus ante omnia tẽpora,nõ vtiq;
natus in tẽpore, & ob hoc patri coætern⁹ inſinuaretur.
Pleiadis ergo & Orionis & Maziroth & veſperi com-
memoratio,cũcta ſydera intelligẽda de cõpendio per-
ſuadet. Si enim vno Lucifero,quanto magis tot nomi-
natis etiã cætera accipi per huiuſmodi locutionẽ licet?
Cur ergo alibi dictũ eſt,Intellexiſti nexus : alibi,aperui-
ſti:alibi,aperiẽs in tẽpore ſuo:& alibi,ſuper ędificationẽ
eius inducẽs:propria ſunt iſta ſingulorũ ex ordine com
memoratorum. An recte dici poſsit etiã ſeptũ Pleiadis
intellexiſti, & aperuiſti nexus Orionis? Atque ita & alia
duo cõmemorari poſſunt,ſicut illud in Pſalmo,Qui ha
I bitat in cœlis,irridebit eos, & domin⁹ ſubſannabit eos.
Pſalm.2. Nihil ſententię deperiret,etiã ſi ita diceretur,Qui habi-
tat in cœlis ſubſannabit eos,& domin⁹ irridebit eos.Si-
cut enim ille qui habitat in cœlis , ipſe eſt dominus : ita
ſiue Pleiadis nomen,ſiue Orionis,in eadẽ ſignificatione
eſt,ſi per vtrumlibet omnia ſydera intelligũtur. Omniũ
itaq; ſyderũ nomine, omnes in eccleſia tales intelligẽdi
ſunt,qui conuerſationẽ habent in cœlis.Nexus eorũ in-
telliguntur,quibus & inuicẽ ſibi & deo cõnectuntur ne
1.Cor.13. cadãt.Charitas autẽ nunquã cadit. Quis autẽ hoc noſ-
Ioan.13. ſet,niſi ille oſtẽdiſſet,qui ait, Mãdatum nouũ do vobis,
Ioan.14. vt vos inuicẽ diligatis.Et, Qui me diligit,diligetᷣ à patre
meo. Septum eorũ eſt quo ſepiuntur diuina ſcriptura,
quam nõ trãſgrediuntur. Quis autẽ hanc aperit,niſi ad
quem trãſitur,vt auferatur velamen? Tẽpus apertio-
nis eſt eorũ,]id eſt,demonſtrationis & manifeſtationis,
1.Cor.4. cum veniet dominus & illuminabit abſcõdita tenebra-
rum , & manifeſtabit cogitationes cordis , & tunc erit
laus vnicuique à deo. Solus enim hæc ipſe faciet in
Coloſ.3. tẽpore ſuo:] Quia cũ ipſe apparuerit vita noſtra, & nos
cum illo apparebimus in gloria.Inducet autẽ eos ſuper

ædificationẽ eorum,qui eos faciet hoc poſsidere,quod K
hic ædificauerũt.Si cuius enim opus permãſerit , quod *1.Cor.3.*
ſuperædificauit mercedẽ accipiet. Scis cõmutationea
cœli,]vtrum in deterius, ſicut ij qui cognoſcẽtes deum,
nõ ſicut deum glorificauerunt. Noluerunt enim eſſe *Rom.1.*
ſedes dei.] Ac per hoc mutati ſunt, cum euanuerunt in
cogitationibus ſuis.An in melius?Quia omnes quidem *1.Cor.15.*
reſurgemus,ſed nõ omnes immutabimur.Qui autẽ im-
mutabũtur manifeſtum eſt,cum ait, Et nos immutabi-
mur.Cum enim iuſti immutabũtur,cœlũ immutabitur: *Matth.5.*
Quia thronus dei cœlum eſt, & ſapiẽtia verbum dei, & *Ioan.1.*
deus erat verbum,& thronus ſapientiæ,anima iuſti.An
vtrunq; potius?Non enim cõmutationem cœli,ſed cõ-
mutationes dixit:Aut omnia quæ ſub cœlo ſunt,pariter
fiunt.Sicut enim huius mutationes afficiunt ea quę ſub
cœlo ſunt,ita & cõmutãtur iuſti ſiue in deterius,ſiue in
melius afficiunt carnales ad vtrunque. Vocabis nubẽ
voce,] aut interiore, aut illa qua dictũ eſt, Sequere me. *Ioan.21.*
Aut illa qua dictum eſt,Saule Saule,quid me perſeque- *Acto 9.*
ris? Et in tremore atq; valide obedient tibi populi po-
tentes.] Cum audiunt , In timore & tremore veſtrã ip- *Philip.2.*
ſorum ſalutẽ operamini.Deus eſt enim qui operatur in
vobis & velle & operari pro bona volũtate. Mittis vi L
flumina,& ibunt.]Flumina,inquit,de ventre eius fluent *Ioan.7.*
aquæ viuæ. Vi autem dicit,fiducia,qua perſecutores nõ
timuerunt : Quia & qui vim faciunt,diripiunt regnum *Matth.11.*
cœlorum. Aut dicẽt tibi,quid eſt.] Quid eſt,nunquid *Acta.9.*
abs te quærunt vel voluntatẽ iuſsionis tuæ, ſicut Saulus *Matt.19.*
ait.Quid me iubes facere?Aut ſpem mercedis ſuæ,ſicut
dixerunt, Ecce dimiſimus oĩa, & ſecuti ſumus te : quid
ergo erit nobis? Quis dedit mulieribus texturæ ſapien-
tiam,& varietatũ ſciẽtiam ? Texit & apud Salomonem *Prouer.31.*
mulier veſtimenta viro ſuo. Opera ergo intelligenda
ſunt eccleſiarũ, quibus honoratur deus : Nã & ipſa tex-
tura,id eſt infirmos fratres,tãquã lanuginantẽ tramam,
firmorum atq; electorum ſpiritalium , quaſi ſtaminum
contextione conſtringere,maximum & ſingulare opus
eſt eccleſiarum. Et varietatũ ſciẽtia ad id valet,vt tãquã
in polymito ea eſt varietas colorũ, qua nõ turbetur de-
cus vnitatis,ſic in fratrib⁹ ita ſunt dona diuerſa,vt nulla
inuidiæ diſcrepãtia cohæreant,ſibi ſufferentes inuicem
in dilectione, ſtudẽtes ſeruare vnitatem ſpiritus in vin-
culo pacis. Aut quis eſt qui numeret nubes ſapiẽtia?] *Epheſ.4.*
Nouit enim dominus qui ſunt eius. Quis autẽ hoc ho- *2.Tim.2.*
minum,inquit,nouit? Et organa cœli in terrã decli- M
nauit.] Angelos cœleſtes,per quos diuinæ voces enun-
ciari ſolent.Nõ enim ceciderunt ſicut ille vnus, ſed fle-
xu obediẽtiæ declinati ſunt in terrã , maxime cũ & ipſe
dominus eſſet in terra:Nã euangeliſta, inquit, Et angeli
miniſtrabant ei. Diffuſus eſt autẽ ſicut terra cinis,& *Matth.4.*
agglutinauit eum ſicut lapidibus cibum.]Diffuſa eſt la- *Iacob.4.*
te atq; abundãter humilitas pœnitẽtię,ad hoc vt domi-
nus qui ſuperbis reſiſtit , humilibus autẽ dat gratiã, co-
hæreret eis tãquã glutine charitatis, homo hominibus, *1.Tim.2.*
vt mediator eſſet dei & hominum, ſeipſum illis dãs ci-
bum per ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, ſtulta
mundi tanquã lapides eligẽs,vt cõfundat ſapiẽtes.An- *1.Cor.1.*
gelis enim cibus eſt inquãtum eſt verbũ dei apud deũ:
lapidibus autẽ vt cibus eſſet,verbum caro factum eſt,& *Ioan.1.*
habitauit in nobis.Ergo agglutinabis tu hominib⁹,prę-
cedente pœnitentia: Tanquã cinis diffundatur faciẽs
ei viam.]Nam ille qui dicit, Facite ergo fructus dignos
pœnitẽtię:Et ne dixeritis vobis, Patrẽ habem⁹ Abrahã, *Matth.3.*
poteus eſt enim deus de lapidibus ſuſcitare filios Abra-
hæ. Quibus lapidibus cum tanquã cibũ agglutinãdum
eſſe

A eſſe nnnciabat.Si autem non præcedit humilitas pœni-
tendi,nõ agglutinabitur, quia excelſa à lõge cognoſcit.
Pſal.137. Aut capies leoni eſcas,aut animas draconũ replebis.]
Pſal.90. De diabolo dictũ eſt, Et conculcabis leonem & draco-
nẽ, propter inſidias & irã. Omnes ergo angeli eius leo-
nibus & draconibus cõparantur. Ille autẽ capit eis eſcas,
& animas eorũ replet, qui de impietate cõuictos tradit
in eius poteſtatem. Volũt enim latêre impietatẽ ſuam,
ſed cum pducuntur, vtiq; capiunrur, vt ſint in poteſtate
diaboli & angelorum eius, quibus conſenſerunt. Pauidi
ergo ſunt in cubilibus ſuis, in latebris inſidiarũ ſuarum.
Nã ſi panidi nõ eſſent, quis ſubſiſteret? Pauẽt autẽ illius
Marc.1. imperiũ, ſub quo exclamarunt, Quid veniſti ante tem-
pus perdere nos? Et quemadmodũ de porcis manifeſtũ
eſt, quòd in eos nõ iſſent niſi permiſsi eſſent, ſic intelli-
gendum eſt nihil eos in qnenquã poſſe, niſi permiſſos:
Permitti autem iuſtitia qua regũtur omnia, ſiue proba-
tionis cauſa, ſiue vindictæ, vel ad dãnationẽ, vel ad cor-
rectionem irrogatæ. Et ſedent in inſidiis inſidiãtes.]
Nõ enim quieſcit in eis voluntas nocẽdi, etiã cum po-
teſtas nõ datur. Obſeruant antẽ in inſidiis in tam ſyluo-
ſa dẽſitate occaſionnm carnalinm quis capiarur diuinis
B legibus: id eſt, conuincatur de peccato ſuo, ita vt eorum
eſcæ deputari mereãrur. Quis autẽ pręparauit coruo
eſcam? pulli enim eius ad deum clamãtes & errantes, &
Pſal.146. eſcam quærẽtes.] Vt in pſalmo, Et pnllis coruorum in-
uocãtibus eum: Cui ſententiæ eſt locus iſte ſimillimus.
Nec in malo poſſunt intelligi, quia inuocãt eum. Signi-
ficanrur ergo nigri, hoc eſt, peccatores nõdnm dealbati
remiſsione peccatorũ. Sed ideo pnlli, quia iã humiles:
ideo errãtes, quia nõdum cognouerunt veritatem, quã
tamen piè quærunt cum ad deũ clamãt. Præparari autẽ
coruo eſca poteſt ppter eius pręſcientiã, qni nouit etiã
nõdum humilem quenquam cõuerſum iri: Sed tamen
De cap.39. pulli, hoc eſt, humiles ad dominũ clamãt. Si cogno-
uiſti tempus pariendi tragelaphorum petras.] Tragos
hircus, elaphos ceruus. Tragelapbus ergo cõpoſitum ex
Rom.7. hirco & ceruo animal. Significat igitur mẽtem ſeruien-
tem legi dei ſecundũ interiorẽ hominẽ. Videtur autem,
quãtum adhuc ex parte hircus eſt, aliã legem in mẽbris
ſuis repngnantem legi mentis ſuæ, & captiuantem ſe in
lege peccati. Peperit autem talibus petras opportuno
tempore.] Ille qui firmamẽta ſolida exemplorũ in ſcri-
C ptutis poſuit, in quibus & quieſcẽtes de ſe nõ deſperẽt,
Galat.5. quorum caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus
aduerſus carnem, donec viuacitate cerui ſerpẽtinis ſua-
ſionibus ſuperatis ſpiritu viuãt, & ſpiritum ſectenrur ne
tal. ſimili- regnet peccatum. Vnde ſimilitudo cerui dicitur† in eo-
tudo hirci rũ mortali corpore ad obediendũ deſideriis eius. Aut
ducitur. partus ceruarũ cuſtodiſti,] Eccleſiarum. In numero ſpi-
ritaliũ materno affectu imitationẽ ſuam perſuadẽtium,
quibus iam nõ poſſunt ſerpẽtinæ opiniones nocere, ta-
men & tales cuſtodiuntur non de ſe, ſed de deo præſu-
mentes. Et numeraſti mẽſes partus earum.] Nõ enim
pariunt niſi per euãgelium, quòd à baptiſmo ſuo domi-
nus vſq; ad paſsionem & aſcenſionem ſuã certis menſi-
bus, magiſterij ſni autboritate prædicauit. Et dolores
Galat.4. earũ ſoluiſti.] Nõ enim ſine dolore dicebatur, Filij mei
qnos iterũ parturio, donec Chriſtus formetur in vobis.
Soluuntur iſti dolores cũ fuerit partus editus: id eſt, ve-
ritas perſnaſa eis pro quibus ita ingemiſcitnr, id agente
in interioribus cõſcientiæ verbo dei. Et nutriſti hin-
nnlos earum ſine metu.] In lacte ſacramentorum nõ ti-
Rom.8. midos: Nõ enim acceperunt ſpiritum ſeruitutis iterum
in timore, partus earum euntes in libertatem vberioris

paſcuę ſpiritalis, abrumpent filij eorum vincula concu- D
piſcẽtiarum ſecularium. Multiplicabũtur in tritico,]
ſolidiore cibo, ſapiẽtię poſt nutrimẽta lactis. Exibunt
& nõ reuertentur eis.] Exibunt tãquam ex anguſtiis do
ctrinæ, quæ per homines incipiẽtibus traditur. Et nõ
reuertẽtur matribus ſuis.] Non iam opus habẽtes lacte,
nec doctoribus hominibus indigẽtes. Sanè iſti tres ver-
ſus nõ per interrogationem pronunciãdi ſunt. Quis
autẽ eſt qui demiſit onagrum liberum?] Mirum niſi eos
per onagrum ſignificat, qui pauci ab omni negocio li-
beri deo ſeruiunt. Et vincula eius quis reſoluit?] Affe-
ctionum carnalium atq; popularium. Poſui enim ha-
bitaculũ deſertum, & tabernacula eius ſalſuginem.] Vn- *Pſal.62.*
de clamet, Sitiuit in te anima mea. Irridẽs multitudi-
nem ciuitatis,] quam Babyloniã ſcriptura dicit, peram-
bulãtem per latam viã, quę ducit ad perditionem. Et
querelã exactoris nõ audiens.] Nemini quicquam de-
bens. Conſiderauit montes paſcuæ ſuæ.] Magnitudi-
nem reuelationum: Et poſt omne viride quęrit.] Om-
ne ſempiternum. Volet autem monoceros ſeruire ti-
bi,] ſuperbns dignitate buius ſeculi: quia & tales ſubiu-
gauit Chriſtus, & miniſtros Eccleſiæ cõſtituit: μονόκερως
enim vnicornis eſt, quod ſuperbiã ſignificat. Aut dor- E
mire ſuper præſepe tuum.] Sicut ſuper illius humilita-
tem qui etiam in pręſepi eſt infans poſitus, requieſcitur
ſecuritate veniæ peccatorũ, & obliuione cnrarum malę
conſcientiæ. Et alligabit in loris iugũ ſuum.] Iugum
leue portãs alligatũ loris: hoc eſt, in authoritatibus eo-
rum qui carnem mortificanerunt atq; domuerunt. Vn- *Matth.3.*
de & Ioãnes zona pellicea cingebatur, nõ aſperis reſti-
bus peccatorum. Addncet tibi ſulcos in campo,] ape-
riet pectora plebis obedientis ad obtinendum regnum
dei. Cõfidis autem in eo, quia mutata eſt virtus eius,]
vt non vanitatem humanæ laudis & honoris etiã in ec-
cleſiæ miniſterio requirat, ſicut requirebat in ſeculo.
Aut dimittes ei opera tua?] ſicut ille pro quo ſe dicit
apoſtolus legatione fungi, exhortãs pro Chriſto recõ-
ciliari deo. Et credes ei, quia reddet tibi ſementem.] *2.Cor.5.*
Nihil ex eo ſuo dominatui vindicabit. Sementẽ quippe
dicit opus ſeminãdi. Et in aream ruam inferet:] Vt ſit *Luc.10.*
inter illos quibns ipſe dominus pręcepit rogãdum do-
minum meſsis, vt mittat operarios in meſſem ſuam, nõ
autem vt ſibi velit areã facere, ſicut princeps hæreſum
& ſchiſmatum, & quicunque nõ dei gloriã quęrunt, ſed F
ſuam. Difficillimũ eſt enim, vt velit iſte monoceros, ſed
tamẽ & hoc pręſtat, & deficit in hominis animo, qui fa-
cit mirabilia ſolus, conſilia deſtruens, & omnem altitu-
dinẽ extollẽtem ſe aduerſus ſcientiam dei. Et captinãs
omnem intellectum ad obedientiã ſuam. Penna ſtru-
thionum mixta eſt alis herodionis & accipitris.] tardis
ingenio, quod ſignificant ſtruthiones, quia volare non
poſſunt, donatũ eſſe per eius gratiam, qui ſtulta mundi
elegit, vt æquarentur ingenioſorũ celeritati pariter cre-
dentinm, qui per alias aues quas cõmemorauit, ſignifi-
cantur, per hunc verſum intelligendũ eſt. Et reliquit in
terra oua ſuã.] Iã incipit de ſtruthione dicere: id eſt, de
his quos per hoc animal ſignificat. Nõ enim miſceren-
tur pennę eorum tardæ alis velocium auium ad pariter
volandũ, niſi ſpem priorem in terra relinquerent, quam
per oua ſignificat. Et in puluere calefiunt:] Quia &
ſi id quod ſperabat in ſeculo, nõ attẽderit, plerũqne fa-
uẽtibus amatoribus ſeculi, qui pulueri cõparantur, pro-
uenit. Et oblita eſt quia † pes diſperdidit ea, & beſtia *† ſpes.*
agri cõculcauit ea.] Quòd ſi & aduerſa cuiuſquã cupi-
ditãs & iniqui huius mũdi perturbent & obterãt ſpem

G eius,talem tãquã oua eius quę relinquit in terra,ita non
curat vt tanquã oblita non ſentiat. Obduruit cõtra fi-
lios ſuos ne ſint eius,] etiam ſi iam nõ ſpes ſit ſicut oua,
ſed res ipſa,ſicut filij iã nati , hoc eſt, fœlicitas tẽporalis,
fortiter cõtemnit eam , nolẽs eam ſuã eſſe fœlicitatem,
quia illã verã deſiderat. Fruſtra laborauit abſque vl-
lo timore,]hoc antequã conuertatur , laborat enim ſpe
ſeculi ſine fructu, & quod eſt inſipiẽtius ſine vllo timo-
re,dum præſumit in rebus incertis. Quia deſpexit eã
deus in ſapiẽtia,& nõ diſtribuit intellectũ.] Quid enim
ſtultius quàm fidere in vanitate,& laborare ad acquirẽ-
da peritura ſine vllo timore amittẽdi? Cõcipiunt enim
pleriq; hunc affectum,quibus lõga fœlicitas ſeculi pro-
uenit,pręſertim ſi ab auis & atauis perpetua ſucceſsione
ducatur,vt ſe repentè infœlices fieri poſſe nõ credãt.Et
quia magni ſolẽt apparere in terra, nõ tamen pẽnis vir-
tutum cœleſti conuerſatione frui , recte ſtruthionibus
comparãtur.Sed attẽde quod ſequitur. Cum tempus
fuerit,in altũ euolabit, & irridebit equitẽ & aſcenſorẽ.]
1.Tim.6. Poſteaquã venit plenitudo tẽporis, vt præciperetur di-
uitibus huius ſeculi nõ ſuperbè ſapere,nec ſperare in in-
certo diuitiarũ,ſed in deo viuo , cœperũt ſurſum corda
H habere ad deũ,& deridere ſuperbos perſecutores, quos
dominus proiecit in mare, tunc enim pẽna ſtruthionis
mixta velocibus auibus,cœlũ petit,& cętera quę de hoc
animali ſupra dicta ſunt. An tu circundediſti equo
virtutem?] Martyrem videtur deſcribere, intrepidũ &
alacrẽ teſtem fidei ſalutaris,nõ tamẽ virtute propria,ſed
Ephe.ſ.6. qua eũ circundedit dominus. Et inſeruiſti collo eius
hinnitum.]Induite vos armatura dei,vt poſsitis reſiſte-
re in die malo. Et gloriæ pectoris eius audacia.]Hæc
eſt audacia qua Eſaias auder & dicit,Gloria vero pectõ
ris eſt cõſcientia hominis probans,vt in ſemetipſo ha-
beat quiſq; gloriã,& non in altero. Prodiens in cam-
po luxuriat:] In lucem libertatis exiens facilitate boni
operis in latitudine charitatis exultat. Et procedit in
prælium,] cum virtute aduerſus tentationes aduerſita-
tum: Occurrens iaculo cõtemnit,]quia circumpoſita
ſunt ei arma, in quibus eſt illud ſcutũ fidei, in quo igni-
ta inimici iacula extinguũtur: Nec ſe auertit à ferro:]
Vel à morte viſibili,vel quia ſunt & duri ad nõ conſen-
tiendũ veritati,& acuti ad perſequẽdum à quibus ſe nõ
auertit,quia ipſos etiã vt diligat iubetur. Super ipſum
enim gaudet arcus & gladius.]Per cõfeſsionem quippe
I eius aſſeritur & comminatio dei,quæ inuiſibilea pœnas
lõge pręnunciat,& teſtificatio verbi,qua omnes tanquã
cominus errores debellat. Aliud eſt enim minari,quòd
lõgè futura ſunt ſupplicia peccatorum , quod eſt tãquã
arcu tela intendere:aliud tanquã manu ad manum gla
dio verbi præſentes debellare cupiditates: Lanceæ ha-
ſtęq; tremore.]quid eſt quòd lãceæ haſtęq; tremore ſu-
per ipſum gaudet arcus & gladius ? An quia niſi & ipſe
tremat,hoc eſt,timeat futurã mortem,quã iaculatur di
uina iuſtitia,nõ poteſt præſentem cõtemnere, quã per-
ſecutor minatur, vt intrepidam habeat cõfeſsionem,&
prædicit cum fiducia veritatem, cui nõ poſsint inimici
reſiſtere,atque ita ſuper eam gaudeat,hoc eſt,per ipſum
libere aſſeratur doctrina dei,per quã minatur impiis fu
turũ interitum,& interficit præſentem iniquitatẽ ? Niſi
enim gaudiũ ſpei noſtræ cum tremore dãnationis eſ-
ſet in nobis negligẽs eſſet ipſa ſecuritas,& ſuperba præ-
ſumptio:Neque in pſalmo nobis diceretur, Exultate ei
Pſal.2. cum tremore. Et iracundia euertit terram.]Apud ſe-
metipſum iraſcens,ad euertendas in ſe terrenas concu-
piſcẽtias & timores carnales, quibus quiſque à tolerantia paſsionis auertit̃.In hac ſententia forte dictũ eſt,Ira- K
ſcimini & nolite peccare.Cũ iracundia enim ſaluberri- Pſal. 4.
ma ſe debet quiſque correctione corripere , dicens, Vt Pſal. 41.
quid triſtis es anima mea, & quare cõturbas me ? Spera
in domino,quia cõfitebor illi.Quia enim ore confeſsio Rom.10.
fit ad ſalutem,ſtatim ſequitur, Salutare vultus mei deus
meus. Nec credit donec clamauerit tuba.]Ante tem-
pus quippe tẽtationis , etiã ſi euerſa eſt terrena trepida-
tio,nõ apparet,nec facilè credendũ eſt,niſi tẽpus ipſum
tentationis docuerit. Cum autẽ tuba cecinerit,dicet,
Euge.] Cum tempus tentationis venerit,tunc verò pla-
cebit ei anima eius ſi gloriatur in tribulationibus : quia Rom.5.
tribulatio patientiã operatur,patiẽtia vero probationẽ,
probatio vero ſpem,vt iam nõ dicat animæ ſuæ iraſcẽs:
Vt quid conturbas me?Sed gloriãs dicat,Lauda anima
mea deum. Et procul odoratur pugnã,]non quaſi in
hominibus perſequẽtibus qui videntur,ſed procul,hoc
eſt,lõge ab oculis:Sciens quia non eſt ei colluctatio ad- Ephe.ſ. 6.
uerſus carnẽ & ſanguinẽ , ſed aduerſus principes & po-
teſtates & rectores mũdi tenebrarum harum , aduerſus
ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus,hoc eſt procul.Aptè autẽ
dictũ eſt, odoratur, propter principem poteſtatis aëris
huius. Odores quippe olfactu ſentiuntur, ſiue boni ſiue L
mali.Odoratur ergo pugnã, qui intelligit principẽ po- Epheſ.2.
teſtatis aëris huius operari in filiis diffidẽtię quorũ per-
ſequẽtium iras aut inſidias patitur , vt aduerſus ſpirita-
lia nequitię ſpiritalibus armis dimicet,nõ corporalibus
aduerſus carnẽ & ſanguinem , id eſt, malos & perditos
homines quos carneis oculis videt. Tonitrũ ducum
& clamorem,] ſubaudiendũ eſt odoratur. Tonitrũ au-
tem propter ipſum aërem puto dictũ eſſe,in quo clauſa
ſpiritalia nequitiæ verſantur. Non enim rectores mũdi
propterea dicti ſunt hi ſpiritus, quia cœlum & terrã re-
gunt,ſed ſicut ipſe exponit apoſtolus,Etenim ne ita in-
telligeretur, ſubiecit ſtatim quid dixerit rectores mũdi,
tenebrarũ harum inquit, hoc eſt impiorum : quibus ad Epheſ.5.
dominum conuerſus dixit, Fuiſtis enim aliquãdo tene-
bræ,nunc autẽ lux in domino.In volũtate enim cuiuſq;
eſt, vtrũ tenebræ ſit, an lux. Sed cum tenebræ,in ſeipſo,
hoc eſt, peccatis quæ ipſius ſunt propriã : cum autẽ lux,
non in ſeipſo,ſed in domino à quo illuminatur,vt quẽ-
admodum dixit Eſaias , Tenebræ eius ſint velut meri- Eſa.58.
dies. Dicitur & in pſalmis, Illuminabis tenebras meas. Pſal.17.
Quos ergo dicit apoſtolus rectores tenebrarum, ipſi & Epheſ.6.
in hoc verſu dicti ſunt duces. Dicuntur enim & ab his M
tenebræ,hoc eſt,impij,vt perſequant̃ pios,id eſt eos qui
perſecutionem patiũtur propter iuſtitiã,nõ eos qui pa-
tiuntur propter impietates & iniquitates ſuas. Ducum
autẽ talium clamorem dicit odorari martyrẽ,non quia
ſonitus aliquis inde auditur auribus corporis , ſed quia
cordis auribus per fidẽ clament,quanta diabolus & an-
geli eius aduerſus dei ſeruos machinẽtur.Ait enim apo- 2.Cor.2.
ſtolus , Nõ enim ignoramus aſtutiã eius. Aduerſus quẽ
clamorem ducum, ſurdæ vtique ſunt aures infidelium.

Nunquid in ſapientia tua plumeſcit accipiter?] ſicut
in ſapiẽtia dei, quæ eſt Chriſtus, nouus homo paulatim
innouatur,cõuerſationẽ habiturus in cœleſtibus : Ex-
panſis pennis immobilis,reſpiciens ad auſtrum?] expli-
catis ab omni impedimẽto ſeculari virtutibus geminæ
dilectionis permanẽs incõcuſſus in fide , non tamen in
hoc ipſo de ſeipſo præſumens,ſed ſperãs in deum,& in
illum reuocãs intentionem, à quo ipſe charitatis ardor
inſpiratur,vt fortitudinẽ ſuã ad ipſum cuſtodiat, dicẽs,
Nõnne deo ſubiecta erit anima mea?ab ipſo enim ſalu- Pſalm.61.
tare meũ. Etenim ipſe eſt deus meus & ſalutaris meus,
ſuſceptor

A ſuſceptor meus, nó mouebor amplius. Ac tuo præcepto exaltabitur aquila?] Sicut eius præcepto, qui ait, Cũ [*Ioan.12.*] exaltatus fuero, omnia traham ad me. Pro nobis enim moriturus, & corpus reſurrectione leuaturus in cœlũ, Vbi fuerit, inquit, cadauer, illic cógregabunť & aquilę. [*Matth.24.*] Satiauit enim in bonis cœleſtib⁹ deſideriũ eius, cuius ſicut aquilæ iuuẽtus renouabiť. [*Psal.102.*] Poteſt & exaltatio aquilæ ad id pertinere, quod ait Apoſtolus, Siue eni mẽte excedimus, deo. [*2.Corin.5.*] Vt verſus qui etiá ibi ſequitur de vulture, ad id pertineat quod etiá ibi ſequitur, Siue temperãtes ſumus, vobis. Sicut enim aut vultur ſuper nidũ ſuum in petra ſedes morabitur †,] [*† al. Sequitur enim, aut vultur &c. ſedens morabitur.*] quia ex affectu dictũ videtur nó ſublimia cõtemplãdi mẽtis exceſſu, ſed inferioribus conſuleodi per tẽperantiá qua humanis rebus cogũtur. Vt impij qui pro mortuis habẽtur, iuſtificati per verbũ, hoc eſt, quaſi ore deuorati conuertantur in corpus eccleſię. Vultur enim de mortuis paſcitur, & ideo ſuper nidum ſuũ, vbi tanquam fœtus ponit opera huic vitæ neceſſaria. Ideo auté in petra, quia cũ dixiſſet Apoſtolus, Siue temperãtes ſumus, vobis: cótinuo ſubiũxit, Charitas enim Chriſti compellit nos, [*1.Cor.10.*] petra autem erat B Chriſtus. Et bene ſedens morabitur, ſecundum id quod dictum eſt, [*Philip.1.*] Cõpellor auté ex duobus, cõcupiſcẽtiam habens diſſolui & eſſe cũ Chriſto, multo enim magis optimũ. vt hoc ad exaltationẽ aquilæ pertineat, ad vulturem verò ſedẽtem in nido & morantẽ, manere in carne neceſſariũ propter vos. Et quia petra etiá tota eccleſia bene intelligitur, propter etiam Simonẽ, qui ob hoc à domino Petrus appellatus eſt, ſummitas petrę eſt caput eccleſiæ. Ad hoc additur verſus qui ſequitur, In ſuomitate petræ & in cauerna.] Summitas enim refertnr ad id quod eſt caput, cauerna vero ad id, quòd vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. [*Coloſſ.3.*] Et cum ibi fuerit, quęrit eſcas,] [*Act.10.*] de quibus dictũ eſt Petro, Macta & mãduca, vt incorporaret eccleſię crediturus ex gentibus. Longe oculi eius reſpiciunt, & pulli eius volutãtur in ſanguine,] ſpe futuræ immortalitatis, in vitá æternam intentionẽ ſuá longè porrigit, quãuis corpora eius in carnis infirmitate volutẽtur, id eſt, dubiis moti- C bus iactẽtur, dum incertũ habet humaoa ignorãtia ex iis quæ miſericorditer facit, quid cui proſit ad deũ, cũ tameo longè oculis proſpicientibus propter æternã ſalutem ſyncera charitate diſpẽſat. Sed cũ inuenerit iſte talis diſpẽſator & operator eos qui per affectũ quo renunciant diabolo, iam mortui ſint huic ſeculo, ſioe dubitatione aliqua eis exhibet oris miuiſterium in opere ſermonis quo eos in corpus eccleſiæ iam paratiſsimos traiiciat. Et ideo ſequitur, Vbicunque fuerint cadauera, confeſtim reperiuntur. Reſpondit dominus & dixit,] Quòd nunc dominus tanquam repetit ſermonẽ cum ipſe loqueretur, intelligitur Iob ad ea quæ dicta ſunt obſtupuiſſe in ſilẽtio & quieuiſſe, vt nihil amplius dicere auderet. Ergo duobus qui ſequũtur verſibus exhortatur eum dominus ad reſpondẽdum, Nunquid qui diſputat cum omnipotẽte, quieſcit?] hoc eſt, Quare tu quieſcis cum omnipotente diſputans? Arguens deum reſpódebit ita,] ſubaudiendum eſt, nunquid, vt ſit ſenſus, Nunqnid arguit deum qui diſputans reſpon- D debit? Quærendo enim cum omnipotente diſputatur, non conuincendo aut refellẽdo. Nõ ergo quia omnipotens eſt, ideo quieſcendum eſt à diſputãdo cum eo: Neq; enim ad arguendũ ab eo aliquid per diſputationem tanquam ab ipſa veritate requiritur. Poteſt & ſic intelligi, Nunquid qui diſputat cum domino, quieſcit, id eſt quia nõ quieſcit qui cum omnipotente diſputat, nõ eſt cum eo diſputandũ vt quieſcat. Solet enim diſputans cõtradicere. Qui autẽ cõtradicit deo, quieſcere noo poteſt: hoc eſt, nõ inuenit quietẽ niſi in eius voluntate ſine vlla contradictione conſentiat. Arguens enim deum reſpondebit ita, id eſt cum diſputando reſpondet domino, arguit deum, & propterea non peruenit ad quietẽ. Vnde dictũ eſt, O homo, tu quis es qui [*Roman.9.*] reſpoodeas deo? Sed quid tale fecerat Iob? Non enim deus illum accipit tanquá cõtradicentẽ ſibi, ſicut amici eius non intelligentes, cum tale teſtimoniũ illi perhibeat & in capite libri, & in fine, an propter perſooá quam Iob geſtabat, dictum eſt, hoc eſt, corporis domini, quod eſt eccleſia, in qua multa infirmorum pars eſt, non quidẽ deſperatorum, ſed tamen adhuc in prouẽtu E ſuo periclitantium, quibus bene cõmouentur pedes, & quorum paulò minus effundnntur greſſus, cum zelant in peccatoribus, pacem peccatorum intuentes? Qui di [*Psal.41.*] cunt, quo modo ſciuit deus, & ſi eſt ſcientia in altiſsimo? Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo obtinuerũt diuitias. Nunquid vanò iuſtificaui cor meum, & laui in innocẽtibus manus meas, & fui flagellatus tota die, & argutio mea io matutinum? Nam hinc potius Iob ipſe videtur reſpoodere ſequentibus verſibus.

Reſpoodens autẽ Iob dixit, Quid ergo iudicer cõmonitus & increpatus à domino, audiẽs talia, cum nihil ſim?] Id eſt, Quid ergo mihi iudiciũ cõparo, cũ me cõmonet & arguit dominus? Si ei contradicá audiens talia, id eſt iotelligens quanta iuſtitia & miſericordia mecum ſic agatur, cum per meipſum vtique nihil ſim.

Quod reſponſum dabo?] id eſt, quid potero cõtradicere veritati? Manum poná ad os meũ,] id eſt, tenebo & cohibebo loquacitatẽ meam. Semel locutus ſum, iterum nõ adiiciam.] Niſi in myſterio accipiatur, quomodo ſemel locutus eſt Iob, qui toties locutus eſt? F Aut quo modo iterũ non adiiciet, poſt paululũ locuturus? Sed locutio hic intelligenda eſt progreſſus animę in hæc exteriora, quo relinquit deũ, & ei reſiſtit: Vnde maior iſte progreſſus, etiá clamor in ſcriptura appellatur, cũ dicit deus clamorẽ Sodomorũ ad ſe perueniſſe. [*Gene.18.*] Cui locutioni atq; clamori cõtrarium eſt beatiſsimũ illud ſilentiũ, de quo dicitur, Et ſilebit ſine timore ab omni malignitate. Bene itaq; dicit ſe ſemel locutũ cõtinua quadá locutione in tota vita veteris hominis, cum eſſet ſpiritus ambulans & non reuertens. Nunc autem [*Psal.77.*] manum impooẽs ori, ne vltrà progrediatur, promittit ſe noo adiicere iterum, ne recedat à deo. Amen.

Tomi quarti operum Diui
Auguſtini, Finis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX QVATERNIONVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q. Omnes ſunt quaterniones, præter P & Q terniones.

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA
1971